

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი
IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან 90-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი
საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის
მასალების კრებული

პოსტკომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკების
აქტუალური პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე
(28-29 ივნისი, 2013)

Proceedings of Materials
of International Scientific-Practical Conference
Dedicated to the 90th Birth Anniversary of Professor George Papava

ACTUAL PROBLEMS OF ECONOMIES OF POST-COMMUNIST COUNTRIES
AT CURRENT STAGE
(28-29 June, 2013)

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

PUBLISHING HOUSE OF PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE
OF ECONOMICS OF TSU

თბილისი Tbilisi

2013

UDC (უპკ) 338(47+57)33(479.22)(063)

პ – 645

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტში 2013 წელს გამართულ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებების მასალები

Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2013

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია: რ. აბესაძე (მთავარი რედაქტორი), ნ. არევაძე, თ. არნანია-კეპულაძე, ნ. ბიბილაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი), შ. გოგიაშვილი, ლ. დათუნაშვილი, გ. ერქომაიშვილი, ო. იაცენკო, ე. კაკულია, მ. კვარაცხელია, ალ. კურატაშვილი, ან. კურატაშვილი, თ. ლაზარაშვილი, ი. ნათელაური, ს. პავლიაშვილი, ვლ. პაპავა, ა. სილაგაძე, ქ. ქველაძე, ნ. ხადური, ე. ხარაიშვილი, მ. ხუსკივაძე, ლ. ჩაგელიშვილი, ლ. ჩიქავა, თ. ჩხეიძე

Scientific-editorial Board: R. Abesadze (Editor-in-Chief), N. Arevadze, T. Arnanian-Kepuladze, N. Bibilashvili (Executive Secretary), L. Chagelishvili, L. Chikava, T. Chkheidze, L. Datinashvili, G. Erkomaishvili, Sh. Gogiashvili, E. Kakulia, K. Kveladze, N. Khaduri, E. Kharashvili, M. Khuskivadze, Al. Kuratashvili, An. Kuratashvili, M. Kvaratskhelia, T. Lazarashvili, I. Natelauri, V. Papava, S. Pavliashvili, A. Silagadze, O. Yatsenko

რეცენზენტები: ემდ ვ. ბურდული
ემდ გ. ბერულავა

**Reviewers: Doctor of Economic Sciences V. Burduli
Doctor of Economic Sciences G. Berulava**

კონფერენციის საორგანიზაციო ჯგუფი:
თ. გოგოხია (ხელმძღვანელი), ნ. კედია, ე. ჯაბანაშვილი

**Organizing Group of the Conference:
T. Gogokhia (Head), N. Kedia, E. Jabanashvili**

© თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

© PUBLISHING HOUSE OF PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE
OF ECONOMICS OF TSU

2013

ISBN 978-9941-9168-9-2

კლენარული სხლომა

რამაზ აბესაძე

ეკონომიკური განვითარების კანონზომიერებები კოსტკომუნისტურ საქართველოში

ეკონომიკური განვითარება ეკონომიკაში დადებით თვისებრივ ცვლილებებს უკავშირდება, რომელიც მიმდინარეობს მის ყველა ელემენტში – საკუთრების ფორმებში, ტექნოლოგიებში, ფიზიკურ და ადამიანისეულ კაპიტალში, ინსტიტუტებში. ამ ცვლილებებს განაპირობებს მრავალი ფაქტორი, რომლებიც გავლენას ახდენენ ეკონომიკაზე (მეცნიერება, გამოგონება, ინოვაცია, ბუნებრივი რესურსები, ენერჯეტიკა, პოლიტიკა, კულტურა და ა.შ.). ასეთი ცვლილება შეიძლება მიმდინარეობდეს საზოგადოებრივი წყობის ცვლილების გარეშე (მაგალითად, გადასვლა კაპიტალიზმიდან პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე) ან ახალ საზოგადოებრივ წყობაზე გადასვლის გზით. განვითარების სწორედ ასეთ პროცესს აქვს ადგილი პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის დროს.

აღიარებულია, რომ არსებობს მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მხოლოდ ორი ვარიანტი (ევოლუციური და “შოკური”). მიგვაჩნია, რომ ასეთი მიდგომა ამ პრობლემისადმი არამართებულია. ჩვენი აზრით, იმის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ჩვენი ქვეყნის მთავრობა შეცდომაში შეიყვანა და გარდაქმნების არასწორი გზა აირჩია, სწორედ ამ ორი ვარიანტიდან ერთ-ერთის მიხედვით რეფორმების განხორციელების აუცილებლობის შეცნობაა. მართალია, “შოკური” თერაპიის განხორციელება სწრაფ მოქმედებას მოითხოვს, მაგრამ მისი დაწყება წინასწარი მომზადების გარეშე არასწორია. როგორც მედიცინაში ოპერაციის გაკეთებისათვის არის საჭირო ავადმყოფისა და შესაბამისი ტექნიკური საშუალებების წინასწარი მომზადება, ასევე აუცილებელია “შოკური” თერაპიის განხორციელებისათვის წინასწარი მომზადება (ანუ გრადუალისტური საფეხურის გავლა). მაშასადამე, სინამდვილეში გვაქვს ევოლუციური და გრადუალისტური გზების სიმბიოზი.

არც ევოლუციური მოდელის განხორციელებაა ყოველთვის უმტკივნეულო და შესაძლებელი. მაგალითად, თუ სოციალურ-ეკონომიკური პირობები მტკად მძიმეა, მაშინ ევოლუციური მეთოდის გამოყენება თითქმის შეუძლებელია, ვინაიდან ხალხი დიდი ხნით ვერ გაუძლებს მძიმე პირობებში ყოფნას. ევოლუციური გზის დროსაც შესაძლებელია, გზადაგზა გამოყენებული იქნეს “შოკური” თერაპიის მეთოდები ევოლუციური გარდაქმნებისათვის ეკონომიკის შესაბამისობაში მოსაყვანად (ე. ი. ზოგი გარდაქმნა ჩატარდეს სწრაფად, ზოგიც თანდათან).

ვთვლით, რომ თითოეულ ქვეყანას, არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, უნდა შეეშუშაგებინა (უფრო მეტიც, წინასწარ უნდა ყოფილიყო შემუშავებული) რეფორმების საკუთარი მოდელი და აუცილებელი არ იყო ის მხოლოდ “შოკური” ან მხოლოდ ევოლუციური რეცეპტების ჩარჩოებში მოქცეულიყო. აქაც, როგორც ყველაფერში, საჭირო იყო პრობლემისადმი ინოვაციური მიდგომა.

შეიძლება წარმოიშვას მოსაზრება იმის შესახებ, რომ საქართველომ სწორედ საკუთარი გზით განახორციელა რეფორმები. ეს, რასაკვირველია, მართალია, მაგრამ ეს არ იყო მეცნიერულ ნიადაგზე კომპლექსურად აწონილ-დაწონილი დასკვნების შედეგად მიღებული რეფორმების ვარიანტი, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში რეფორმები მნიშვნელოვანწილად (განსაკუთრებით მის პირველ ეტაპზე), ზოგიერთი პერიოდის გამოკლებით, ქაოსურად მიმდინარეობდა.

სწორი არ არის ასევე თავის მართლება იმით, რომ ისტორიაში გარდამავალი პერიოდის არსებობას ადგილი არ ჰქონია და გვიხდებოდა გაუკვალავი გზით სიარული. ჯერ ერთი, არსებობდა აშკარად გამოკვეთილი ორიენტირი თანამედროვე განვითარებული ქვეყნების სახით, ასევე განვითარებადი ქვეყნები თავიანთი მიღწევებითა და წარუმატებლობებით, არსებობდა კაპიტალიზმის ჩამოყალიბებისა და განვითარების დიდი მსოფლიო ისტორიული გამოცდილება, არსებობდა ჩინეთის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მრავალწლიანი გამოცდილება და, მეორეც, არსებობდა საზღვარგარეთის როგორც მეთოდოლოგიური, ისე დიდი მატერიალური დახმარება. მაშასადამე, შესაბამისი მონდომების შემთხვევაში, ქვეყანას შეეძლო სწორი გზის არჩევა და შედეგების მოკლე დროში მიღება, რაც საქართველოში არ მოხდა.

ტრანსფორმაციის გზაზე ყველაზე სწრაფად წარმატებებს მიაღწიეს იმ ქვეყნებმა (პოლონეთი, უნგრეთი, ჩეხეთი, სლოვაკია, სლოვენია და ბალტიის ქვეყნები), სადაც უკვე არსებობდა საბაზრო ეკონომიკის საფუძვლები, მჭიდრო ეკონომიკური და ისტორიული კავშირები ჰქონდათ დასავლეთ ევროპასთან, ადგილი არ ჰქონდა სოციალურ დაძაბულობას და საგანგებოდ ემზადებოდნენ რეფორმებისთვის. იმ ქვეყნებში (დსთ-ს წევრი ქვეყნები, საქართველო, ბულგარეთი, რუმინეთი, იუგოსლავია, ალბანეთი, მონღოლეთი) კი, სადაც არ არსებობდა საბაზრო საფუძვლები, მჭიდრო კავშირები წამყვან ქვეყნებთან, ადგილი ჰქონდა სოციალურ დაძაბულობებს, სამხედრო კონფლიქტებს თავიანთ ტერიტორიაზე და წინასწარ სერიოზულად არ ემზადებოდნენ გარდაქმნებისთვის, რეფორმები შედარებით ძნელად წარიმართა.

შეცდომები, რომელიც ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით იქნა დაშვებული რეფორმების გზაზე საქართველოში ძირითადად შემდეგში მდგომარეობს:

1. **საწყის ეტაპზე სახელმწიფოს მიერ გატარებული არასწორი საშინაო და საგარეო პოლიტიკა.** შიგა არასწორი პოლიტიკის შედეგად საზოგადოება გაიხლიჩა ორ ნაწილად (რაც დღესაც კი გრძელდება). გარე არასწორი პოლიტიკის შედეგად ჩვენ დაუპირისპირდით მსოფლიოს დიდ სახელმწიფოებს. ორივე ამ შეცდომაში მიგვიყვანა სამოქალაქო დაპირისპირებულობამდე, ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევამდე და კრიმინოგენური სიტუაციის უკიდურესად დაძაბვამდე. ეკონომიკა ცალკეული კრიმინალური დაჯგუფებების ხელში აღმოჩნდა.

2. **დიდი ხნის განმავლობაში დამნაშავე ელემენტებთან ბრძოლის არაეფექტიანი ზომების გატარება,** რის გამოც მძიმე კრიმინოგენური სიტუაცია წლებით გაგრძელდა.

3. **ეკონომიკური რეფორმების არაკომპლექსურობა და არასისტემურობა.** ეკონომიკური რეფორმები ერთ-მანეთისაგან იზოლირებულად განხორციელდა. მათ კომპლექსური, თანამიმდევრული ხასიათი და ერთიანი მეთოდოლოგია არ ჰქონდა¹ [6]. სახელმწიფოს არ გააჩნდა მეცნიერულად დასაბუთებული რეფორმების გატარების სტრატეგია. ეკონომიკური რეფორმების მოდელის შერჩევისათვის საქართველოში დიდი შრომა არ გაწეულა, რადგანაც რეფორმები დაიწყო პირდაპირ რუსული ვარიანტის მიხედვით. ძირითადი აქცენტი ადგილობრივი იქნა მაკროეკონომიკურ და ფინანსურ სტაბილიზაციაზე, მაშინ, როდესაც ქვეყანას თავდაპირველ ეტაპზე არც მაკროეკონომიკა და არც ფინანსები გააჩნდა, რის გამოც, რეალური გარდაქმნების გატარება შეუძლებელი გახდა² [3].

4. **ლიბერალური პოლიტიკის არასწორი აღქმა და განხორციელება.** მთელ პოსტკომუნისტურ პერიოდს წითელ ზოლად გასდევს ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებაზე თითქმის ხელის ალება ლიბერალური პოლიტიკის განხორციელების საბაზით, თუმცა, ლიბერალური პოლიტიკა არ ხორციელდებოდა, ვინაიდან უკანასკნელ პერიოდამდე ბიზნესი განიცდიდა სახელმწიფოს მხრიდან უხეშ არაეკონომიკურ ჩარევებს. თავდაპირველად რეკეტი ვლინდებოდა მის ყველა საფეხურზე, ბოლოს კი – უმეტესად, ფუნქციონირების დროს. მართლაც ლიბერალური პოლიტიკა რომ განხორციელდებოდა, მაინც საჭირო იყო გარკვეული დოზით პროტექციონისტური პოლიტიკის (რასაც მსოფლიოს ყველა სახელმწიფო მიმართავდა და მიმართავს საჭიროების შემთხვევაში) გატარება, რათა არ მომხდარიყო საკუთარი ეროვნული წარმოების განადგურება, რამაც ეკონომიკის ცალკეული სფეროების განუვითარებლობამდე და არასრულყოფილი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებამდე მიგვიყვანა.

5. **რეფორმების განხორციელების არასწორი გზის არჩევა.** ტრანსფორმაციული პროცესები საქართველოში იმდენად მძიმედ დაიწყო, რომ აუცილებელი იყო შოკური თერაპიის განხორციელება, მაგრამ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამისათვის საჭირო იყო წინასწარი მომზადება. ამ მხრივ პირველი და ყველაზე მნიშვნელოვანი შეცდომა იყო საქართველოს დარჩენა სამანეთო ზონაში, რაც, ბუნებრივია, საკუთარი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების საშუალებას არ იძლეოდა. არადა, საქართველომ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სწორედ საკუთარი ფულად-საკრედიტო სისტემის მქონე ქვეყნის გზა – “შოკური თერაპიის” გზა აირჩია. “შოკური თერაპიის” მეთოდის რეალიზაცია სახელმწიფო ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო ინსტიტუტების მიზანმიმართულ გამოყენებას მოითხოვს. ამგვარი ინსტიტუტების არარსებობის პირობებში “შოკური თერაპიის” მეთოდის სრულფასოვანი გამოყენება შეუძლებელია და ყოველგვარი მცდელობა წარუმატებლობისთვისაა განწირული. ასეც მოხდა, შოკურმა თერაპიამ ჩვენთან კრაზი განიცადა. “შოკური თერაპიის” 13 მოთხოვნიდან მხოლოდ 2 შესრულდა³.

6. **გარდამავალი ვალუტის – კუპონის შემოღების შემდეგ არასწორი ფულად-საკრედიტო (ხორციელდებოდა სრულიად გაუმართლებელი ფულადი და საბიუჯეტო ემისია, საზღვარგარეთის კრედიტების არადანიშნულებისამებრ გამოყენება) პოლიტიკის გატარება,** რის შედეგადაც მოხდა კუპონის ძლიერი გაუფასურება – ჰიპერინფლაცია.

7. **საქართველოს ეკონომიკაში 1995-1997 წლებში ეკონომიკური რეფორმების წარმატებით განხორციელების შემდეგ რეფორმების კვლავ არასწორი წარმართვა, სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციების არაეფექტიანობა.** შედეგად გაიზარდა კორუფციის დონე, გაძლიერდა ბიზნესის რეკეტი, წარმოიშვა საფინანსო, საბიუჯეტო და ენერგეტიკული კრიზისი, გამწვავდა კრიმინოგენური სიტუაცია და ა. შ.

8. **მნიშვნელოვანი საერთაშორისო დახმარებების არაეფექტიანად გამოყენება,** რაც ასევე წითელ ზოლად გასდევს მთელ ტრანსფორმაციულ პერიოდს.

9. **ეკონომიკის რეგულირების ფორმებისა და მეთოდების არასრულყოფილი შესაბამისობა საბაზრო მოთხოვნებისადმი.**

10. **მცირე ბიზნესის განვითარებისადმი უწყურადღებობა.** დღეისათვის საქართველოში არ არსებობს მცირე ბიზნესის მხარდამჭერი ინფრასტრუქტურა, რაც ხელს უშლის ძლიერი საშუალო ფენის ჩამოყალიბებას.

11. **წლების განმავლობაში სოფლის პრობლემების უგულვებელყოფა,** რის გამოც სოფლის ეკონომიკა ფაქტობრივად, განადგურების პირასაა მიხული.

12. **ომი რუსეთთან.** ვერ შევძელით რუსეთთან ომის თავიდან აცილება, რომელმაც საქართველოს ეკონომიკას დიდი ზიანი მიაყენა. გარდა ტერიტორიების დაკარგვისა, მას მოჰყვა ეკონომიკური განვითარების შეფერხება, ინვესტიციების შემცირება, წმინდა ეკონომიკური ზარალი. ომმა 1 მილიარდი დოლარის ზარალი მიაყენა ქვეყანას. როგორც შიგა, ისე უცხოური ინვესტიციების შემცირების შედეგად ეკონომიკური ზრდის ტემპები შემცირდა. დაიწყო ლარის კურსის ვარდნა, საბანკო სექტორში წარმოშობილ შეფერხებებს მოჰყვა კრედიტებისა და, შესაბამისად, ინვესტიციების შეკვეცა, თითქმის გაკოტრების პირას მივიდა სამშენებლო ბიზნესი, გაუარესდა ეკოლოგიური სიტუაცია, მნიშვნელოვანი ზარალი განიცადა საკურორტო მეურნეობამ და ა.შ.

13. **პრივატიზაციის დროს დაშვებული შეცდომები.**

14. **საჯარო სამსახურებში მომუშავეთათვის არაოფიციალურად ასაკობრივი შეზღუდვის დაწესება.** არასაპენსიო ასაკის მქონე პირთა სამსახურიდან გათავისუფლებას მოჰყვა ქვეყანაში უმუშევართა რაოდენობის ხელოვნური ზრდა.

15. **კერძო საკუთრების (რომელიც საბაზრო ეკონომიკის ქვაკუთხედს წარმოადგენს) ხელშეუხებლობის პრინციპის ხელყოფა.**

¹ ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. თბილისი, 1997.

² მესხია ი., მურჯიკნელი მ. ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში, თბილისი, “თსუ გამომცემლობა,” 1996.

³ პაპავა ვ. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, “კლპ”, 2002.

16. ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ფაქტობრივად გაუქმება. შედეგად შემცირდა კონკურენციის დონე, რაც საგანგაშო საბაზრო ეკონომიკის შემდგომი განვითარებისათვის;

17. საზოგადოებაში სოციალური დაძაბულობის ზრდა როგორც საზოგადოების ცალკეულ ნაწილს, ასევე საზოგადოების დიდ ნაწილსა და მთავრობას შორის.

18. შემოსავლების უთანაბრობის ზრდა. რაც ასევე ზრდის სოციალურ დაძაბულობას.

მიუხედავად ნაკლოვანებებისა, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მიმართულებით, რასაკვირველია, მნიშვნელოვანი ნაბიჯებიც გადაიდგა. თვით ყველაზე ცუდ პერიოდშიც კი (1992-1994 წლები) ადგილი ჰქონდა შესაბამის ინსტიტუციურ ცვლილებებს, რასაც ძალაუფლებურად თვით ეკონომიკის ფუნქციონირების ელემენტარული მოთხოვნებიც განაპირობებდა და აიძულებდა მთავრობას, გადაეღვა გარკვეული ნაბიჯები. მაგალითად, რეფორმების პირველ ეტაპზე განხორციელდა ფასების ლიბერალიზაცია, მიწისა და საბინაო სექტორის რეფორმა, შეიქმნა საკუთარი ფულად-საკრედიტო სისტემა, განხორციელდა მცირე პრივატიზაციის პირველი ეტაპი. დროებით მთავრობის მიერ მიღებულ იქნა დოკუმენტი “საქართველოს რესპუბლიკის ეკონომიკური რეფორმების ძირითადი მიმართულებანი”, ასევე პრივატიზების სახელმწიფო პროგრამა. 1993 წელს შემუშავებულ იქნა “საქართველოს რესპუბლიკაში მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა და სისტემური ცვლილებების საშუალოვადიანი პროგრამა”, მიღებულ იქნა დადგენილება “საქართველოს რესპუბლიკის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორების დაგეგმვის შესახებ”, დოკუმენტი “საქართველოს რესპუბლიკის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრინციპების შესახებ” და სხვ. შემდეგ ეტაპებზე მოხერხდა კუპონის ინფლაციის მოთოკვა, რითაც მომზადდა პირობები ეროვნული ვალუტის – ლარის შემოსაღებად. ლარის შემოდების შემდეგ კიდევ უფრო შემცირდა ინფლაცია და დამყარდა სტაბილური საცვლელი კურსი ეროვნულ ვალუტასა და აშშ დოლარს შორის. გარდა ამისა, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა და შეივსო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის საკანონმდებლო ბაზა; ძირითადად დამთავრდა მცირე და საშუალო საწარმოთა პრივატიზება; განხორციელდა მიწის საკუთრების ტრანსფორმაცია; შემცირდა სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი; გაძლიერდა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა; გაუმჯობესდა ფულად-საკრედიტო სისტემა; გათავისუფლდა ლარის საცვლელი კურსი და მისი რეგულირება მიენდო საბაზრო კანონებს; გაუმჯობესდა საინვესტიციო პირობები; 1998-2003 წლებში წარუმატებელი რეფორმების შემდეგ მოისპო საბიუჯეტო და საფინანსო კრიზისი (სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი, გასტუმრებულ იქნა საპენსიო და სახელფასო დავალიანებები და ა.შ.); მნიშვნელოვნად გამყარდა ეროვნული ვალუტა; აღმოიფხვრა ენერგეტიკული კრიზისი; მოიმატა მოსახლეობის შემოსავლებმა, შეკეთდა საქალაქო და საავტომობილო გზების უდიდესი ნაწილი; კიდევ უფრო სტაბილური გახდა მაკროეკონომიკური გარემო, მოხდა საგადასახადო კოდექსის გამარტივება და ლიბერალიზაცია, ლიცენზირებისა და ნებართვების გაცემის პროცედურების გამარტივება; გადრმავედა პრივატიზების პროცესი, კიდევ უფრო გაძლიერდა საბანკო სექტორი; გაიზარდა მომსახურების ხარისხი საჯარო და სამოქალაქო რეესტრში; გაუმჯობესდა გადასახადების აკრეფის ადმინისტრირება; გამარტივდა საგადასახადო კოდექსი; შემცირდა ლიცენზირებისა და ნებართვების რაოდენობა; გამარტივდა რეგულაციები ბიზნესისათვის და სხვა.

მიუხედავად ამისა, დღეისათვის ჩვენ გვაქვს არასრულყოფილი, დეფორმირებული ეკონომიკა განუვითარებელი ინფრასტრუქტურით, არაპროგრესული ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურით, ჩამორჩენილი მრეწველობითა და სოფლის მეურნეობით, მცირე მეწარმეობის დაბალი დონით, საზოგადოების სუსტი საშუალო ფენით და ა. შ. ბუნებრივია, ახალი მთავრობა იდენტიფიცირებს პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა როგორც ეკონომიკის განვითარების, ისე სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების თვალსაზრისით. ოქტომბრის არჩევნებმა დაადასტურა, რომ წლების განმავლობაში გაჭიანურებული რეფორმების შედეგად სოციალური სფეროს განუვითარებლობას ხალხი აღარ შეეგუება. ამდენად, ახალი მთავრობა იძულებული გახდა, გაეზარდა სოციალური სფეროს დაფინანსება.

რამდენად მართებულია სოციალური სფეროსადმი ასეთი დამოკიდებულება? მიგვაჩნია, რომ არსებულ სიტუაციაში ასეთი ღონისძიებების გატარება აუცილებელი იყო, მით უმეტეს, დემოკრატიის პირობებში. საერთოდ, ამჟამად რომ არ გვქონდეს დეფორმირებული საბაზრო ეკონომიკა და აქედან გამომდინარე ცუდი სოციალური ფონი, უმჯობესი იქნებოდა, სახელმწიფოს მიერ სახსრები მიმართული ყოფილიყო ახალი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად, ეკონომიკური ზრდის დასაჩქარებლად, რაც შეამცირებდა უმუშევრობას, გაზრდიდა შემოსავლებს და შესაბამისად გაზრდიდა კეთილდღეობის დონეს ქვეყანაში.

მიუხედავად ამისა, მთავარი ყურადღება მაინც ეკონომიკურ განვითარებაზე, ანუ ეკონომიკის თვისებრივ სრულყოფაზე უნდა იქნეს გადატანილი, რათა აღმოიფხვრას ეკონომიკის დეფორმირებულობა. ამისათვის კი აუცილებელია საბაზრო პრინციპების განუხრელი დაცვა. ამავე დროს, ღონისძიებები უნდა გატარდეს კომპლექსურად და არა ცალკეული მიმართულების მიხედვით. ეს ღონისძიებები ძირითადად უნდა იყოს შემდეგი:

1. ბიზნესში სახელმწიფოს არაეკონომიკური ჩარევების აღმოფხვრა (რაც ახალი მთავრობის მიერ უკვე დაკლარირებულია).

2. ბიზნესის გადაქცევა საშიში (სახელმწიფო რეკეტის გამო) სფეროდან შემოქმედებით, საზოგადოებრივ კიბეზე სულ უფრო სწრაფი წინსვლის სფეროდ. ამისთვის აუცილებელია შესაბამისი იდეოლოგიის გატარება სახელმწიფოს მხრიდან და საზოგადოებაში შესაბამისი შეხედულებების ჩამოყალიბება.

3. სიმდიდრის ფენომენის ტრანსფორმაცია. კანონიერად მოპოვებული სიმდიდრე და ინვესტიციების გაწევა ყოველმხრივ წახალისებული უნდა იქნეს.

4. საბაზრო კონკურენციის გაძლიერება ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის სრულყოფისა და შემდგომ მისი ცხოვრებაში განუხრელი გატარების გზით.

5. კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობა საკუთრების ფორმათა სრული პლურალიზაციის პრინციპის დაცვის პირობებში.

6. სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციების გაძლიერება.

მაშასადამე, უნდა შეექმნათ ისეთი ეკონომიკური სისტემა, რომელიც მუდმივად იქნება მიმართული ეკონომიკური განვითარებისა და ამის საფუძველზე ეკონომიკური ზრდისაკენ. ასეთ ეკონომიკურ სისტემას შეიძლება ეწოდოს კონსოლიდირებული ეკონომიკური სისტემა. **კონსოლიდირებულ ეკონომიკურ სისტემას ჩვენ ვუწოდებთ ისეთ ეკონომიკურ სისტემას, როდესაც მასზე მოქმედი ყველა ფაქტორი მის განვითარებასა და საბაზრო ჩავარდნის თავიდან აცილებას მაქსიმალურად უწყობს ხელს.** ასეთ შემთხვევაში მაქსიმალურადაა დაცული საბაზრო პრინციპები; ჯანსაღია ფინანსური ურთიერთობები; ოპტიმალურია გადასახადები და სოციალური დახმარებები; მაქსიმალური ძალისხმევაა მეცნიერების განვითარებისა და ინოვაციების განხორციელების გზით, მისი შედეგების წარმოებაში დანერგვის მიმართ; ეკონომიკის თითოეული აგენტი წახალისებულია, რათა მაქსიმალურად გამოავლინოს თავისი შესაძლებლობები და ა. შ. ყოველივე ამის უზრუნველყოფა კი ევალება მთავრობას. სწორედ, სახელმწიფოს სწორმა პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს საბაზრო პრინციპების დამკვიდრება პრაქტიკაში, მოახდინოს პატერნალიზმის, ეტატიზმის, ნეპოტიზმის, კორუფციისა და ნებისმიერი სხვა უარყოფითი გამოვლინების აღმოფხვრა. სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს ეროვნული წარმოების ხელის შეწყობა პოლიტიკა, რის შედეგადაც სამამულო პროდუქცია კონკურენტუნარიანი გახდება იაფ, მაგრამ დაბალხარისხოვან იმპორტულ საქონელთან შედარებით. ამასთან, ამ პოლიტიკის მიზანი უნდა იყოს ეკონომიკის განვითარებისათვის გრძელვადიანი პერსპექტივების შექმნა და არა პროდუქციის ყველა სახეობის მიხედვით თვითუზრუნველყოფის მიღწევა.

დღეისათვის საქართველოს ეკონომიკაში, გარდა ზემოთ მოყვანილი გენერალური ხაზისა, აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს შემდეგი:

1. უმუშევრობის დონის შემცირებისათვის აუცილებელია შრომის ბაზრის ინსტიტუციური მოწყობა. დღეისათვის შრომის ბაზარი საქართველოში უეიდურესად სტიქიურია: არ არსებობს მოქმედი დასაქმების სახელმწიფო სამსახური და მთელი ინფრასტრუქტურა, რომელიც მათ ფუნქციონირებასთანაა დაკავშირებული. ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია, არათუ რეგულირების განხორციელება, არამედ, უბრალოდ უმუშევრობის რეალური სურათის დახატვაც კი.

2. **უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომელიც ეკონომიკას გადაადგილებს არა ფილიპსის მრუდზე, არამედ, რომელიც გამოიწვევს თვით ფილიპსის მრუდის გადაადგილებებს ისეთ წერტილებში, სადაც უმუშევრობის დონე კლებულობს, ხოლო ფასების საერთო დონე უცვლელია ან უმნიშვნელოდ მატულობს.** ეს მიიღწევა ისეთი ინოვაციური პროგრამების სტიმულირებით (უმუშევრობის შემცირებისაკენ მიმართული ინოვაციური პოლიტიკა), რომელიც უზრუნველყოფს ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების დაახლოებით ერთნაირი ტემპებით ზრდას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, პროდუქციის მოცულობის ზრდის ტემპები წინ უნდა უსწრებდეს, ხოლო ხელფასების ზრდის ტემპები ჩამორჩებოდეს შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპებს, სანამ უმუშევრობის რეალური დონე არ გაუტოლდება მის ბუნებრივ დონეს. ეს მიიღწევა მატერიალური წარმოებისა და მომსახურების არსებული დარგების გაფართოებით და მათი ახალი სფეროების ათვისებით.

3. ვინაიდან საქართველოში ადგილი აქვს უმუშევრობის მაღალ დონეს და მოსალოდნელია შრომითი ემიგრანტების უკან დაბრუნება, ინოვაციების განხორციელების პირობებში აუცილებელია ეკონომიკური ზრდის ტემპები წინ უსწრებდეს შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპებს. მაშასადამე, აუცილებელია, ეკონომიკის თვისებრივ სრულყოფასთან ერთად, ეკონომიკის მასშტაბების მნიშვნელოვანი ზრდა, რისთვისაც საჭიროა ახალი დიდი მოცულობის დაბანდებების განხორციელება.

4. უცხოური კრედიტების დახმარებების გამოყენებაზე უნდა დაწესდეს მკაცრი კონტროლი და ის მიმართული უნდა იქნეს ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისაკენ.

5. დღეისათვის ქვეყანაში საპროცენტო განაკვეთი მაღალია და საბანკო კრედიტები ძირითადად იპოთეკური და სამომხმარებლო ხასიათისაა, ამიტომ საჭიროა, სახელმწიფომ ბანკებთან ერთად განახორციელოს მსხვილი პროექტები მატერიალური წარმოების სფეროში, რის შედეგადაც, ბანკებისათვის რისკების შემცირების პირობებში, კრედიტები მოხმარდება ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, ეკონომიკის ზრდას, უმუშევრობისა და სიღარიბის დონის შემცირებას;

6. დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს მცირე ბიზნესის განვითარებას, რაც უდიდესი რეზერვია სიღარიბისა და უმუშევრობის დონის შემცირების, საშუალო ფენის გაძლიერებისა და, საერთოდ, მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა. მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის აუცილებელია შეიქმნას მისი სახელმწიფო მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურა.

7. გაწონასწორებული სავაჭრო ბალანსის დასამყარებლად საჭიროა საკუთარი სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის გამოყენება და გაძლიერება. რეფორმები მეცნიერებისა და განათლების სფეროში უნდა დაიწყოს დღეისათვის არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით და თანდათან დაეძლიოს ნაკლოვანებები და ისე მივაღწიოთ მსოფლიო დონეს. ამ სფეროში აუცილებელია ქვეყნის ისტორიული, კულტურული და სხვა ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა გადავარჩინოთ ის სამეცნიერო პოტენციალი, რომელიც ჯერ კიდევ არსებობს ქვეყანაში

8. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მაღალი ტექნოლოგიების (*hi-tech*) გამოყენებას, რაც კარდინალურ ცვლილებებს იწვევს ეკონომიკაში, ცვლის რა მისი განვითარების ტენდენციებს როგორც ლოკალური, ისე გლობალური მასშტაბით⁴.

9. დღეისათვის საქართველოში არის ნახევრად ნატურალური (საქართველოში ფერმათა 90% ნატურალურია), დაბალმექანიზებული (ძირითადი იარაღი კვლავ თოხი, ბარი, ნაჯახი და ცელია) და ამიტომ დაბალმწარმოებლური, განუვითარებელი ინფრასტრუქტურის მქონე სოფელი. უადრესად მიიმე პირობების გამო

⁴ **აბესაძე რ.** მაღალი ტექნოლოგიები და ეკონომიკური განვითარება. წიგნში: ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში. თბილისი, "თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა", 2011.

სოფლად მცხოვრებს არ შეუძლია ყველა სიძნელის გადალახვა და განვითარებული სასოფლო წარმოების ჩამოყალიბება. ამდენად, სახელმწიფოს მხრიდან სოფლისადმი ქმედითი დახმარება აუცილებელია. მაგრამ, ეს არათუ უნდა ასუსტებდეს ფერმერის სტიმულებს, არამედ უნდა აძლიერებდეს მას. ბუნებრივია, მთავარი აქცენტი გადატანილი უნდა იყოს იმაზე, რომ ფერმერი ზრდიდეს წარმოებას, ნერგავდეს ახალ ტექნოლოგიებს, რათა რაც შეიძლება მალე გარდაიქმნას თანამედროვე სასაქონლო ფერმად. რასაკვირველია, საზღვარგარეთ ასეთი მდგომარეობის მიღწევას ათწლეულები დაჭირდა, მაგრამ ჩვენ გვაქვს უპირატესობა, რომ პირდაპირ, მზამზარეულად გამოვიყენოთ ის მიღწევები, რაც უკვე განვითარებულ ქვეყნებში არსებობს. საქართველოსათვის ეს კიდევ უფრო იოლია, ვინაიდან ის პატარა ქვეყანაა და დასავლეთი მას დიდ დახმარებებს უწევს. საჭიროა, აგრეთვე, ადგილობრივი ბიზნესის დაინტერესება. ეროვნულ კომპანიებს შეუძლიათ შეიძინონ ფერმები და დააბანდონ ინვესტიციები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ხშირად სოფლის პრობლემები გაიგივებულია მხოლოდ სოფლის მეურნეობასთან და ასევე ხშირად სოფლის განვითარებაზე საუბრობენ ისე, რომ მხედველობაში არ იღებენ მთელი ეკონომიკის, განსაკუთრებით მრეწველობის განვითარების დონეს.

10. ენერგეტიკის სფეროში, უპირველეს ყოვლისა, მთავარი ყურადღება გამახვილებული უნდა იქნეს ქვეყნის მდიდარი ჰიდრო და არატრადიციული ენერგორესურსების ათვისებაზე. არავითარ შემთხვევაში ხელაღებით არ უნდა ვთქვათ უარი მსხვილი ელექტროსადგურების აშენებაზე, რასაკვირველია, შესაბამისი ეკოლოგიური დასაბუთების საფუძველზე. ამ საკითხების გადაჭრის დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ გარკვეულ ეკოლოგიურ დათმობაზე წასვლა აუცილებლად მოგვიწევს, რომ გათვლები უნდა გაწარმოთ არა მოკლე და გრძელვადიანი პერიოდის, არამედ შორეული პერსპექტივის გათვალისწინებით, ვინაიდან ეკონომიკა სწრაფად ვითარდება და სათბობი ენერჯის მარაგები კი მსოფლიოში თანდათან იწურება. ელექტროენერჯის დეფიციტი უფრო მეტ ეკოლოგიურ (რომ არაფერი ვთქვათ ეკონომიკურ პრობლემებზე) პრობლემებს (ტყის განეხვა, ანტისანიტარიის ზრდა და სხვა) წარმოშობს, ვიდრე გარკვეული ეკოლოგიური დათმობები, გამოწვეული მსხვილი ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობით. რასაკვირველია, ასევე გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეროვნულ ფასეულობათა მტკიცეული მითხონები.

11. მრეწველობის განვითარება ყველა სხვა დარგის განვითარების საფუძველია. პერსპექტივაში ორიენტაცია ადებული უნდა იქნეს მრეწველობის უპირატესად მეცნიერებატევადი დარგების, ასევე სოფლის ეკონომიკის უზრუნველყოფი და ისეთი ტრადიციული დარგების განვითარებაზე, როგორცაა კვების მრეწველობა და ჰიდროენერგეტიკა.

12. მართალია, გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოს ზოგიერთი ფუნქცია იზღუდება, მაგრამ იგი იძენს უფრო დიდ, საერთაშორისო ფუნქციას, რომელიც მიმართული უნდა იყოს გლობალიზაციის ნეგატიური ზემოქმედების განეიტრალების, დახმარებების ეფექტიანი გამოყენების, კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, საუკეთესო ეროვნული ტრადიციების შენარჩუნებისა და მისი შემდგომი სრულყოფისაკენ.

Ramaz Abesadze

REGULARITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN POST-COMMUNIST GEORGIA

Annotation

In the article the positive and negative sides of a post-communist transformation in Georgia are analyzed. The main further directions and ways of economic reforms are suggested.

Али Ганбарали оглы Алирзаев

Эмин Али оглы Алирзаев

Парвин Парвиз оглы Мусаев

УСЛОВИЯ И ФАКТОРЫ ПОЛЯРИЗАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Поляризация экономики в современных условиях углубляется факторами производства, распределения и потребления и организационной структуры управления в условиях экономики Азербайджана.

Динамичный рост экономики, усиление влияния нефтяного сектора в экономику, тенденции в структурных изменениях порождают новые ступени в качественном преобразовании социальных процессов развития экономики. Экономика Азербайджана наряду с ростом темпов имеет нерешённые проблемы, которые требуют особые механизмы внедрения для оптимизации и сбалансированности всех сторон и пропорций в развитии. В республике приняты государственные меры и конкретные программы для развития регионов, урбанизация населения в регионах, антикризисные программы и антиинфляционные меры для того чтобы обеспечить полностью использования потенциалов республики.

Следует отметить, что изучения анатомии поляризации в методическом плане и методы оценки её социально-экономического последствия формирует механизм управления социально-экономическими пропорциями. Поляризация экономики в широком смысле рассматривается не пространственные характеристики развития и социальные равенства и неравенства в общем развитии экономики республики.

Основой поляризации в экономике Азербайджана обусловлены объективными факторами и субъективными характерными несправедливым принятым решением в общей системе управления экономики и управления их конкретных последствий. В республике проблемы выравнивания экономического развития и социальные последствия имеет нерешённые проблемы. Особенно это выражается в следующих направлениях:

- наряду с ростом общего объёма развития имеется отставание в развитие регионов и отдельных отраслей экономики
- несбалансированный объём производства и потребления, многими важнейшими и продуктами и услугами;

- сохраняется межотраслевая диспропорция, преобладающая часть имеет роста производства сырьевых продукции нефтяной и газовой промышленности. Готовые продукции в этой отрасли ограничены местными потребностями. Вывоз в основном ограничивается продукциями добывающей отрасли. В Азербайджане мощность перерабатывающей промышленности ограничен с потребностями населения и производства республики;

- темпы роста обретает темпы роста повышения уровня жизни особенно это выражается в соотношении среднего уровня заработной платы и годовой рост валового внутреннего продукта. Дифференциация заработной платы и доходов в основном наблюдается в отраслевой структуре экономики и предприятий по различным формам собственности;

- поляризация по доходам на душу имеет высокий рост наряду с увеличением количества семей с невысоким доходом. Доход населения в основном складывается за счёт поступлений индивидуальной деятельности и за счёт частного сектора в виде натурального потребления. Эти неопределённые источники поступления во многом зависят от государственных условий для развития собственности и предпринимательства в республике.

Условие распределения ресурсов различным объектам формирует доступ к потреблению материальных, вещественных и духовных благ. По конституции Азербайджанской Республики удовлетворения социальных потребностей населения многим рычагами управляется на основе бесплатности и не имеет дифференциации по социальной принадлежности. Однако в условиях открытости экономики страны и развитие частной собственности потребление населением сильно дифференцирован по социальным группам населения, по уровню их доходности по городским и сельским населением. В Азербайджане расходы населения на платные услуги имеет высокий тенденции роста, особенно растёт плата за услуги образования и здравоохранения. Большинство миграции денег населения расходуется по этим каналам за работу страны. В сфере образования 60% учащихся платят за обучение. В настоящее время доля учащихся высших школ в государственной подчинённости составляет около 70% всех учащихся. Доля учащихся в зарубежных странах растёт высокими темпами. В этом направлении по структуре потребления услуг образования по странам и по стоимости имеет сильная дифференциация. Население дифференцируется не по уровню доходов и заработной платы, а по уровню потребления. В Азербайджане на рынке образования цена образования дифференцируется 1:10 раза, имеется шкала, цена которого составляет 10 тысяч долларов США в год. Естественно для семей имеющийся два и более детей платить за это обучение невозможно. Дифференциация населения по уровню потребления даёт достоверные поляризации населения по уровню жизни. В республике дифференциация доходов населения недостоверно отражают действительно уровню поляризации. Так как децильные коэффициенты и квантили по республике изменяются неумеренно, так как коэффициент дифференциации доходов, рассчитанный по децильным коэффициентам составляет 301, то есть только отличается по уровню сложившийся в периоде планового хозяйства. В республике поляризация сильно проявляется в сфере образования, обеспечению недвижимости и сбережений и в сфере здравоохранения и возможности потребления услуг. Каждое из этих сфер жизнедеятельности характеризует различию обеспеченности в реальном потреблении, даёт возможность оценивать нелегального уровня экономики, условия распределения и степень разрыва между качеством жизни населения.

Государство в республике формально принимает законы и нормативные акты для регулирования коррупционной экономики и для прозрачности финансовых потоков, которые даёт познавательные характеристики на существование параметров нелегальной экономики. В республике создают комиссию, где включают все экономические и административные рычаги антикоррупционной деятельности, но для того чтобы полностью открыть принципы, источники и уровни нелегальной экономики, отсутствуют научные и методические подходы для анализа и прогнозирования нелегальной экономики. В республике 10% населения имеют доход до 100 долларов США в месяц, 10% населения имеет доход на душу населения в месяц 200 долларов США. Тогда по методике расчёта коэффициент дифференциации по доходным группам составляет 2:1. Эти цифры отражают очень низкий уровень поляризации монотонного роста расходов. Анализ по распределению потребления расходов показывает монотонный рост потребления на душу в зависимости от роста дохода. Так как 50% потребления населения имеют доходы на душу 125 долларов США. Эти данные сбалансированы в рамках суммы доходов не даёт возможность раскрыть потребления за счёт неучтённых доходов.

Ресурсные обеспечения оцененные значения поляризации. Расчёт на одного человека по основным жизнеспособным материальной вещественности и сбережения населения показывает высокую обеспеченность населения. ВВП на душу населения республики растёт устойчивыми темпами по уровню их расчёта, уровень бедности составляет до 10% населения. ВВП на душу населения в 2012 году достиг до 6000 долларов США. Потребительские расходы по национальным счетам республики составляет 20 млрд. долларов США, которые составляет 60% всего ВВП. Потребляемые ресурсы в расчёте на душу составляет 20 долларов США почти 33% всего ВВП на душу. Эти цифры по сравнению с другими странами, а также плановой экономики во времена Советского Союза значительно выше. В таком объёме потребления 50% населения на душу потребления ограничивается 1000 долларами США. Таким образом можно делать вывод о том, что объём поступления выделенной от ВВП непосредственно не используется для индивидуального потребления вида заработной платы или средств для социального обеспечения. Эти данные характеризуют неэффективное использование ресурсов потребления. Поляризация населения по уровню потребления складывается за счёт производственных факторов, большинство за счёт факторов распределения и политики оплаты и социального обеспечения. Соотношение между среднемесячной зарплатой и средний уровень пенсии составляет 3:1 соотношения между минимальной и средней заработной платы составляет 4,5:1, который показывает дифференциацию. Следует отметить в республике расчёт занятости доходов и адресные социальные помощи закреплен соответствующим законам и оценочными параметрами имущества земли и собственности. Однако при этих расчётах имеются неточные нормы, нормативы и индивидуальные характеристики членов семьи и региональные особенности формирования доходов и активного населения. В республике применительно к бедному населению используется система адресной помощи. Объём поступления семьи, получивших адресную помощь рассчитывается индивидуальным доходом на душу, объёмом прожиточного минимуму, утверждённым парламентом каждого бюджетного года. При расчёте имеется субъективные факторы по оценочным доходам, полученных от личного хозяйства, а также о возможности резервов и имущества, которого могут быть использованы как факторы роста доходов на душу. Оценки индивидуального фонда, получивших социальную помощь, механизм их применения требует совершенствованию. Это по сути уменьшает трудовой активности с одной стороны, а с другой нарушает справедливое распределение ресурсов между населением.

Поляризация экономики республики как качество всех аспектов и сторон развития в каждой стране имеет свои особенности и условия, созданный государством. Государственная политика должна охватывать длительные приоритетные истинные пути их реализации, формально разрабатываются законы, совершенствуются механизмы с учётом потребности международных законом финансовые организации как МВФ и Всемирный банк. Однако не решается пропорции между дифференциацией жизни населения. В республике уменьшается доля бедного населения и приближается к мировым оценкам бедности. Формированием поляризации, как фактор и качество реформирования экономики имеет свои общественные, исторические черты и обосновывается как неизбежным процессом политики выравнивания. При этом важную роль играет государственное решение реализации, которые решается в обязательном порядке или реформирования условия производства и реализации продукции в республике. В Азербайджане объективными причинами экономической поляризации населения является неодинаковый труд, их вознаграждения и условия регионов и деятельность населения регионов. Эти факторы как производительной силой формирует дифференциацию в жизнедеятельности и уровня жизни населения различных регионов. В республике дифференциация в уровне жизни углубилось в годы независимости республике. Когда единый народнохозяйственный комплекс разрушилась и начался разрыв между производством и потребностью рынка потребления потребности своего производителя. Это сильно воздействует на экономику республики, которые специализировалось на большинство машиностроения и в частности нефтяного машиностроения. Другой причиной углубления поляризации связана с поспешностью приватизации по организации и прогнозировании развития после процесса приватизации. Либерализация цен на создания инвестиционных фондов, на организации коллективной формы хозяйствования на основе организацией частной собственности привело к падению экономики в стране. Можно доказать, что начиная высокий подъём экономики республики достигнуто на уровне 1990 годов. Если республика до рыночной экономики производила 2 млн. хлопок сырца, 1млн.тон винограда и обеспечил 70% потребности на продукцию машиностроения. После реформирования экономики производства 80 тыс.тон винограда 100 тысяч тон хлопксырца переработанного вида. Структура ВВП изменилась со стороны доли нефтяного сектора, виды сырьевых ресурсов. В промышленности 70-80% производства продукции составляет нефтяные продукты и газовой промышленности. Эти пропорции нарушают равновесного и сбалансированного роста экономики сбалансированности товарно-денежной пропорции. Отраслевая структура экономики в современных условиях большинства опирается на трудоёмкие отрасли. Избыточные трудовые ресурсы используется в сфере социальной инфраструктуры, образование в здравоохранении. Эти отрасли в научной экономики республики характеризует ненаукоёмкие отрасли и нетребующие особые виды знаний и навыков. Поэтому идёт процесс индустриализации характера труда и трудового потенциала. Большинство сфер социальной индустрии развивается в городах, особенно в централизованных городах республики. Строительство зданий и жилищной инфраструктуры, ремонт и модернизация старых зданий и коммунального строительства компенсирует текучесть кадров из сельской местности к городам. В республике поляризация экономики особенно выражается нефтяного и ненефтяного сектора. Темпы роста ВВП сопровождается за счёт роста добычи нефти и продажи их за рубежом. Азербайджан является республикой, который перевешен к инвесторам на долго внутренний рынок, а также зарубежные проектом. Особенно идёт инвестиции через нефтяной фонд на внутренний рынок инфраструктура газовой, нефтяной и производственной сферы. Азербайджан перешёл к строительству за счёт государства преимущественно жилья для размещения беженцев.

Азербайджан является инвестором гуманитарной помощи, вызова глобализации в международном уровне. Поляризация экономики и социальные различия в распределении ресурсов вызывает дифференциации в благосостоянии. По данным официальной статистики за последние 20 лет уровень бедности снизился от 48% до 5,7% в 2011 году уменьшения уровня бедности как стратегическая задача нацелено для обеспечения интеграции на Европу и мировым стандартам развития. По многим показателям Азербайджана решается эти проблемы собственными решениями с учётом рекомендаций Всемирного банка и международного Валютного Фонда.

Поляризация уровня жизни населения республики связана с глобализацией экономики республики социальной несправедливости и нарушением меры труда и меры потребления. Дифференциация в уровне доходов и потребления отклоняется от меры труда, от уровня образования и производительности и социальной значимости труда. В республике по уровню заработной платы на высшей ступени находится работник нефтяной промышленности. По нашему мнению отраслевая дифференциация не должны сопровождаться ценой продукции энергоресурсов. По конституции республики всё национальное богатство является всенародной собственностью. Поэтому доходы, полученные от нефтяного сектора необходимо распределяет по всему населению с учётом общественной потребности. (8:38) Условия производства и производительности труда работников в отраслей конкуренции обеспечивает доходность и рентабельность предприятий и влияет на средний уровень заработной платы и прибавление на их уровень. Такое дифференциация в доходах стимулирует рост трудовой активности и доходности предприятий. Экономика республики развивается на базе централизованных ресурсов. Поэтому распределение этих ресурсов за счёт интересов отдельных отраслей и регионов должно компенсироваться общими расходами по всему населению и на доходов всех групп населения. В этом направлении в концептуальном плане и в конкретной ситуации имеется нерешённые проблемы.

Имеется точки зрения, что инвестиционная политика должна опираться и на рычагах и потребностях рынка на отдельных товаров и услуг. Поэтому вся экономика республики развивается на страховом принципе с преимуществом роста сбережения.

Сбережения в макроэкономическом плане в нефтяных странах реализуется различными способами. Арабские страны определяет очень гибкие социальные справедливые решения, сбережения нефтяного дохода и использование нефтяного дохода. В республике в условиях кризисной ситуации в мире (2009-2011 годы) относительно уменьшилось производство нефтяной добычи. Уровень инфляции, импортируемых зарубежом повлияло на внутренний рынок, в том числе сбережения государства и нефтяного фонда. Поэтому требуется механизм воспроизводства сбережений. В мире отсутствует стабильный гарантированная банковская система, чтобы сохранять в этих банках и избежать от всемирного кризиса. Поэтому в республике решается проблемы использования резервов в своём рассмотрении:

- либо использовать для внешних и внутренних инвестиционных потоков на основе государственных или больших корпораций или фирм;

- либо использовать для социальной инфраструктуры, внутриреспубликанские комплексы или удовлетворение нужд социальных групп населения и расширения рынка для миграционных потоков из зарубежных стран.

Следует отметить, что каждая из этих направлений имеет свои проблемы и риски, которые базируется на обосновании и исследовании. Конечно принимаемые решения в области резервов является результатом опыта и на длительное преобразование экономики структурной политики. Структурное преобразование экономики развивается очень медленно, большинство опирается на социальную инфраструктуру, на строительство жилых домов и реструктуризации страны, сооружений и зданий. Не развивается производство и развитие новых городов, рабочих посёлков, производственных парков и ингибаторов.

Социальная поляризация формируется за счёт прогрессивных факторов структуризации экономики. Экономика республики развивается за счёт капитализации недвижимости и пассивных капиталов социальных групп. Углубляется обеспеченность населения по имуществам и недвижимости. Многие отрасли и собственности предпринимателей и олигархов не приносит дополнительные доходы. Поэтому сбережения и перспективы их использования является нагрузкой для экономики на государственном уровне и на уровне отдельных групп населения и предпринимателей. Страхование сбережений является системой защиты накопленных средств и источниками перспективного дохода и фактором структуризации экономики. Сбережения государства находится в государственной собственности, сохраняется в национальном банке и нефтяного дохода. Нефтяной доход и расходы предусматриваются как составная часть финансов республики покрывает расходы государства на социальные нужды общегосударственных проектов, перевозки углеводородов и международных грузов и пассажиров. С целью страхования инфляционных и кризисных факторов принято неординарное первые в республике покупка золотых изделий из Банков Великобритании. Азербайджан является республикой, имеющие наряду с нефтяным ресурсом сельскохозяйственные, трудовые и сберегательные трудовые и денежные ресурсы. Банковский капитал, сбережения, кредитные ресурсы, накопленные ресурсы требуют в условиях рыночных отношений прозрачность и уменьшение и постепенного ликвидации монополий и уменьшение коррупций и взяточничества. Каждые из этих не социальных и негативных факторов рынка имеет свои специфические формирование и пути их ликвидации.

ЛИТЕРАТУРА

1. А.Г. Алирзаев, Э.А. Алирзаев. Уровень жизни населения Азербайджанской Республики. *Ежеквартальный научный журнал народного населения*, № 2(56), 2012 (апрель-июнь), сс. 56-62.
2. Алирзаев А.Г., Алирзаев Э.А. О ресурсной обеспеченности развития экономики Азербайджана. *Экономика и общество*. Москва, № 2, 2012.
3. Конституция Азербайджана. Баку, 1995, с. 38.
4. Эволюция нормативной базы социальных реформ. ИСЭПН РАН. Москва, 2011, с. 224.

*Ali Alirzaev
Emin Alirzaev
Parvin Musae*

CONDITIONS AND FACTORS OF POLARIZATION IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN REPUBLIC Annotation

In this article the basis of polarization of the economy of Azerbaijan are investigated. Dynamics and the sources of economic growth of the republic is analyzed. Conditions and causes of polarization in the growth are settled. Industrial and social framework in differentiation of living standards is revealed. The contours of development and improvement of reforms are given. The criteria and indicators of social justice are evaluated.

როზეტა ასათიანი

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა და მისი განვითარების თავისებურებები საქართველოს ბარდამავალ ეკონომიკაში

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა მაკროეკონომიკური თეორიის საფუძველზე წარმოშობილი ეკონომიკური მეცნიერების შედარებით ახალი დარგია. მისი ჩამოყალიბების ობიექტური წინამძღვრები სათავეს იღებს XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან და საზოგადოებრივ პროგრესს უკავშირდება. ეს პროცესი, პირველ ყოვლისა, მნიშვნელოვნად დააჩქარა „კეინზიანურმა რევილუციამ“ და, შეიძლება ითქვას, მისი განმაპირობებელი ფაქტორიც კი გახდა. გასული საუკუნის 40-იანი წლებიდან მსოფლიო ეკონომიკის ისტორიაში დაწვებული უპრეცედენტო მოვლენა – თითქმის 160 წლის მანძილზე (XVIII საუკუნის უკანასკნელი მესამედიდან XX საუკუნის 30-იან წლებამდე) თავისუფალი ბაზრის იდეოლოგიაზე დაფუძნებული, მთვლემარე მდგომარეობაში მყოფი „ველური“ კაპიტალიზმის ევოლუციური გზით გარდაქმნა მაკროეკონომიკური რეგულირებით განმტკიცებულ, სოციალურ ორიენტაციაზე მორგებულ ეკონომიკურ სისტემად, – აღინიშნა როგორც შემობრუნების ეტაპი წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების ეკონომიკაში. სახელმწიფო, „ღამის დარაჯიდან“ მაკროეკონომიკურ რეგულატორად გარდაიქმნა, ხოლო საკუთრების პლურალიზმზე დაფუძნებულ ბაზარს განმსაზღვრელი როლი დაეკისრა ახალი ეკონომიკური გარემოს შექმნაში [1, გვ. 7-16].

ეს საკითხი არ არის ვიწრო ჩარჩოებში მოქცეული ლოკალური საკითხი, იგი ორგანულ კავშირშია რიგ გლობალურ საკითხებთან, მათ შორის საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ფუნქციონირების ობიექტურ აუცილებლობასთან. ამ უადრესად რთული პროცესების ახსნისა და ანალიზის, თეორიული განზოგადების აუცილებლობამ ახალი ეკონომიკური აზროვნება და შემოქმედებითი მიდგომა მოითხოვა.

ინდუსტრიულმა ეპოქამ, რომელიც კაპიტალისტური ეკონომიკური სისტემის განმტკიცებასა და განვითარებას უკავშირდება, დასაბამი მისცა ხანგრძლივ ისტორიულ ციკლს, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო კერძო ინტერესების პრიორიტეტი საზოგადოებრივთან შედარებით. ამ პერიოდში ყურადღების ცენტრში იდგა ცალკეული ფირმა, მისი დანახარჯების მინიმუმისა და მოგების მაქსიმუმის პრობლემა. ეს იყო მიკროეკონომიკური პარადიგმებისა და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ინდივიდუალური კონცეფციის ბატონობის ეპოქა. მისი იდეოლოგია ადამიანს განიხილავდა, როგორც ეკონომიკურ ფუნქციონერს, როგორც წარმოების საშუალებას და არა როგორც საზოგადოებრივი წარმოების მიზანს. საზოგადოებრივ ინტერესებზე კერძო ინტერესების პრიორიტეტის პერიოდი აღინიშნა კორუფციის ზრდითა და სხვა ანტისოციალური მოვლენებით, მათ შორის, საზოგადოებრივი მორალის დეფორმაციით. ეს ეპოქა მოიცავს XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნიდან XX საუკუნის 60-იან წლებამდე განვლილ პერიოდს.

დასავლური ცივილიზაციის ინდუსტრიული განვითარების I ეტაპზე გაბატონებულმა სმითისეულმა კონცეფციამ, რომელიც სახელმწიფოს საქმიანობას განიხილავდა როგორც არამწარმოებლურ შრომად, ადგილი დაუთმო კეინზიანურ მიმართულებას, რომელმაც უარყო ეკონომიკაში გაბატონებული მიკროეკონომიკური მიდგომა და ცენტრალური ადგილი მაკროეკონომიკურ თეორიას და, აქედან გამომდინარე, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებას მიაკუთვნა. ჯ.მ. კეინზის თეორიის მიხედვით, ცალკეული ფირმის აყვავების პირობები შეიძლება არ ემთხვეოდეს მთელი ეკონომიკის განვითარების პირობებს, ხოლო მათ შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობების გადაჭრა შესაძლებელია არა ცალკეული ფირმების მოგების მაქსიმუმის მიხედვით, არამედ მაკროეკონომიკური პროპორციების აღდგენითა და კვლავწარმოების საერთო პირობების სრულყოფით, რაშიც გადაწყვეტი რთული სახელმწიფოს აეისრია [2].

პასუხი საბაზრო ეკონომიკის ტრიადაზე – რა? როგორ? ვისთვის? არ შემოიფარგლება მხოლოდ კერძო საქონლისა და მომსახურების კვლავწარმოების სფეროთი. ამ ფუნდამენტური პრობლემების გადასაწყვეტად საკმარისი არ არის მხოლოდ მოთხოვნით გამოხატული ინდივიდუალური მომხმარებლების ინტერესების გათვალისწინება. აუცილებელია საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვა, რაშიც დირიჟორის როლს სახელმწიფო ასრულებს. საბაზრო სისტემის ზოგად თეორიულ პრობლემაზე დაყრდნობით, ბაზრის პრიზმაში გავლითა და საზოგადოების ინტერესების გათვალისწინებით, სახელმწიფო არეგულირებს თავის საქმიანობას ეკონომიკაში.

მაკროეკონომიკური რეგულირების კეინზიანური მოდელი წარმატებით გამოიყენებოდა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში 70-იანი წლების შუა ხანებამდე. აშშ-ში სწორედ ამ პერიოდში გაატარეს სიღარიბესთან ბრძოლის ფართომასშტაბური ღონისძიებები, მათ შორის ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში მიიღეს ისეთი ცნობილი პროგრამები, როგორიცაა „მედიკერი“ – პენსიონერებისა და ინვალიდებისათვის სამედიცინო დახმარების სახელმწიფო სოციალური პროგრამა და „მედიკეიდი“ – მოსახლეობის ნაკლებზრუნველყოფილი ფენების დაცვის სოციალური პროგრამა. მიუხედავად ამისა, 70-იანი წლების მეორე ნახევრიდან დასავლეთის ქვეყნების ეკონომიკაში სახელმწიფოს მეტისმეტი ჩარევის უარყოფითმა შედეგებმა გამოიწვია ინფლაციის გაძლიერება, ბიუჯეტის დეფიციტისა და სახელმწიფო ვალის ზრდა, გადასახადების გადიდება და ა.შ., რასაც მოჰყვა ეკონომიკური ზრდის შენელება. მართალია, კეინზიანური მოდელის მოწინააღმდეგეთა შეხედულებების „რენესანსმა“ ხელშემწყობი პირობები შექმნა „სახელმწიფო მინიმუმის“ კლასიკური თეორიის აღორძინებისათვის, მაგრამ სახელმწიფოს არ დაუკარგავს თავისი როლი და მნიშვნელობა საზოგადოებრივი ინტერესების რეალიზაციის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით 90-იანი წლებიდან მსოფლიოში განვითარებული ცნობილი მოვლენების შემდეგ.

ამრიგად, კეინზიანურმა მაკროეკონომიკური რეგულირების მოდელმა უდიდესი როლი შეასრულა სახელმწიფოს გააქტიურებაში და, აქედან გამომდინარე, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ჩამოყალიბებაში, მაგრამ ეს ამ მოვლენის მხოლოდ ერთი მხარეა. მის განვითარებაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა 50-იანი წლებიდან (განსაკუთრებით მისი მეორე ნახევრიდან) განხორციელებულმა მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ, რომელმაც მძლავრი ბიძგი მისცა საზოგადოებრივი წარმოების პროგრესულ სტრუქტურულ გარდაქმნებს. 1953 წელს პირველად მსოფლიო ისტორიაში, გაეროს მიერ პროექტის სახით მიღებულ საერთაშორისო სტანდარტულ დარგობრივ კლასიფიკაციაზე დაყრდნობით, შეიქმნა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა (რომელიც საფუძვლად დაედო მოცემული ქვეყნის ეკონომიკის დანარჩენ მსოფლიოსთან ეკონომიკური კავშირების შესწავლას), დასაბამი მიეცა ახალი ტექნოლოგიების შექმნასა და მომსახურების სფეროს დივერსიფიკაციის, მისი განსაკუთრებული როლის წარმოჩენას [3]. რეალური სექტორი მიზეზშედეგობრივ კავშირთიერთობაში აღმოჩნდა მასთან. ამ პროგრესულმა მოვლენამ მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების ვექტორი შეცვალა. უკვე 60-იანი წლებიდან კაპიტალიზმის განვითარებაში დაიწყო ახალი ეპოქა – ინდუსტრიული საზოგადოების პოსტინდუსტრიულში გადაზრდის შეუქცევადი პროცესი [4]. ამ გადასვლით ყურადღება გამახვილდა არა იმდენად საკუთრივ ახალ ტექნოლოგიებზე, რამდენადაც ახალი საზოგადოების, ახალი სოციალური ფორმირებაზე. დაიწყო ტრადიციული სოციალური სტრუქტურების არსებითი მოდიფიკაცია, საფუძველი ჩაეყარა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებას. ამ პერიოდიდან ეკონომიკურად დაწინაურებულმა ქვეყნებმა მიიღო განვითარებული ქვეყნის სტატუსი.

ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებასთან ერთად, კაპიტალიზმის მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე პირველად ბაზრის, როგორც მეურნეობის ეფექტიანი მექანიზმის, ჩამოყალიბებამ უდიდესი როლი შეასრულა საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის წარმოშობაში. იგი ცივილიზაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მონაპოვრად იქნა აღიარებული.

საზოგადოებრივი სექტორი რთული ამოცანების წინაშე დადგა. მისი ჩამოყალიბება დროის მოთხოვნად შეფასდა, ვინაიდან ითვალისწინებდა ახალი, ამასთან, უფრო მაღალი სოციალური წესრიგის დამყარებას. ეს პროცესი აისახა მსოფლიო სამიტის მიერ დამტკიცებულ ეკონომიკური განვითარების ახალ პროგრამაში – „დღის წესრიგი XXI საუკუნისათვის“, რომელშიც წინა პლანზე „ახალი სოციალური საკითხი“ წამოიწია. იგი, პირველ ყოვლისა, ახალი პოლიტიკური კულტურის წარმოშობის საფუძველზე, ითვალისწინებს დემოკრატიის განვითარებასა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას.

დემოკრატია და სამოქალაქო საზოგადოება ურთიერთდაკავშირებული ფენომენებია. ისინი ერთმანეთს ავსებენ, რაც ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკითაა განმტკიცებული. ეს უკანასკნელი, როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი, მოიცავს ფისკალურ, ფულად-საკრედიტო, სავალუტო, სტრუქტურულ, ინსტიტუციურ, საინვესტიციო, საგარეო-ეკონომიკურ, სოციალურ, მეცნიერულ-ტექნოლოგიურ და ა.შ. პოლიტიკას. იგი უდიდეს გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ სამართლებრივ და ინსტიტუციურ მდგომარეობაზე, საზოგადოებაში ადამიანთა ინტეგრირების ხარისხზე, საზოგადოების ფენებად დაყოფის წილობრივ თანაფარდობაზე და ა.შ., რაც, საბოლოო ანგარიშით, აისახება საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის განვითარების დონესა და ხარისხზე. ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა, თავის მხრივ, მოიცავს საბაზრო ანუ კონკურენციის წესრიგს, სოციალურ წესრიგსა და ინსტიტუციურ წესრიგს. კონკურენციაში წესრიგის დაცვა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს როგორც სოციალური, ისე ინსტიტუციური წესრიგის დონესა და ხარისხზე. საგულისხმოა ერთი მეტივე მნიშვნელოვანი გარემოება: ეკონომიკური წესრიგის გატარებაში უდიდეს როლს ეროვნული იდეოლოგია ასრულებს, მაგრამ თუ იგი მოწოდებს ეროვნულ ფესვებსა და სარწმუნოებას, რელიგიას, მაშინ ზედმეტია მსჯელობა კონკურენციის წესრიგზე, ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციასა და ინსტიტუციურ მოწოდებაზე. ხოლო ქვეყანა, რომელიც არ ატარებს ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკას, ვერასდროს განვითარდება და განწირულია ქრონიკული ჩამორჩენილობისთვის.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის გატარება ორგანულად უკავშირდება სასამართლო სისტემის გამჭვირვალობას. საზოგადოებას, რომელიც არ არის ორიენტირებული სამართლიანობაზე, არ აქვს მომავალი და ასეთ ქვეყანაში ვერასდროს ჩამოყალიბდება სამოქალაქო საზოგადოება და ზედმეტია საუბარი საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ფუნქციონირებაზე.

აღნიშნულმა გარემოებებმა წინა პლანზე წამოსწია საზოგადოებრივი ინტერესები, რამაც კიდევ უფრო გაზარდა სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში და, აქედან გამომდინარე, საზოგადოებრივი სექტორის მნიშვნელობაც.

ეკონომიკის კონვერსიის რანგში აყვანილი რეფორმების გატარების მიუხედავად, დღეს საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, მეტი რომ არაფერი ვთქვათ, მძიმეა. ქვეყანაში არ არის დაცული ეკონომიკური წესრიგის აღნიშნული ჩარჩო-პირობები და, აქედან გამომდინარე, არ არსებობს ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა, რაც აფერხებს დემოკრატიისა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას, ხელს უშლის საზოგადოებრივი სექტორის განვითარებას. XIX საუკუნის გადმონაშთი – ექსტრემისტული, „ველური“ კაპიტალიზმი XXI საუკუნეში ანგრევს მის ეკონომიკას.

ცივილიზებულ სამყაროში საკმაოდ აპრობირებული თეზა – „კეთილდღეობა კონკურენციის გზით“ – უცხოა ჩვენი ქვეყნისთვის. იგი ჩანასახოვან მდგომარეობაშიც კი არ არსებობს, რასაც მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობისა და, აქედან გამომდინარე, ანტიმონოპოლიური რეგულირების არარსებობა. ამ უკანასკნელს მსოფლიო ეკონომიკაში 150-წლიანი ისტორია აქვს და აღიარებულია კონკურენციის მიღწევის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად.

დამოუკიდებელ საქართველოში ახალჩამოყალიბებული ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა 2006 წელს გაუქმდა, შემოდგომულ იქნა კანონი „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“, თუმცა, მან არ იმუშავა და ბიზნესი ხელისუფლების ზეწოლის, პოლიტიკის წნეხის ქვეშ აღმოჩნდა. შეილახა მეწარმეთა უფლებები, რაც ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნას – „სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს თავისუფალი მეწარმეობისა და კონკურენციის განვითარებას“. მაკონტროლებელი ორგანოები პოლიტიზირებულია, ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს შრომის კოდექსი, რომელიც დამქირავებელთა განუსაზღვრელ უფლებებსა და დაქირავებულთა ინტერესების მინიმუმამდე დაყვანას ითვალისწინებს. ოლიგოპოლიური ბაზარი განაპირობებს კონკურენციის პორიზონტალურ შეზღუდვას, არ არსებობს ადმინისტრაციის ჰუმანიზაცია. საბანკო სისტემა ეკონომიკას ვერ აწვდის „სისხლს“, არ არის გამჭვირვალე და კონკურენტუნარიანი. კრედიტი ხელმიუწვდომელია, სამაგიეროდ, საბანკო სექტორი ხელს უწყობს „ფინანსური პირამიდების“ წარმოქმნას, ამასთან, ძირითადად მიმართულია სხვა ქვეყნების ეკონომიკის დაკრედიტებაზე. არასწორი მენეჯმენტი და მაღალი რისკები საბანკო სფეროში მაღალ სარეღს (საკრედიტო განაკვეთი 15, 20 ან 24%-ია) განაპირობებს, რაც ეროვნული ბანკის ყურადღების მიღმაა.

საქართველოს რეალური სექტორის ტრადიციული დარგების ადგილი საბანკო და საფინანსო ინსტიტუტებმა დაიკავა. 2013 წლამდე არ არსებობდა აგრობიზნესის განვითარების სტიმულები. ამჟამად ახალი ხელი-სუფლება ცდილობს ამ მიმართულებით პოზიტიური ნაბიჯები გადადგას, რაზეც დიდ იმედებს ამყარებს საზოგადოება. დღეისათვის საქსტატის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობის წარმოების 90%-ზე მეტი საკუთარი მოხმარებისთვისაა განკუთვნილი და იგი მოსახლეობის არსებობის მნიშვნელოვანი წყაროა. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლების წილი შინამეურნეობების მთლიან შემოსავლებში მხოლოდ 7%-ია. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, საქართველო, სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობის მიხედვით, ბოლო ადგილზეა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს შორის. ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში სოფლის მეურნეობის წილი 8%-ს ოდნავ აჭარბებს [5]. ყოველივე ეს იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოში არ არსებობს ადეკვატური აგრარული პოლიტიკა და სოფლის მეურნეობის განვითარებაში არ არის სისტემური მიდგომა. მიწების საპრივატიზაციო პოლიტიკა მხოლოდ უცხოელებზეა მორგებული და აბსოლუტურად გაუმჭვირვალეა. საქართველოში უცხოელები თავიანთი ქვეყნიდან ჩამოყვანილ საშუალო ძალას ასაქმებენ, მაშინ როდესაც დაუსაქმებელია ადგილობრივი შრომისუნარიანი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი (ექსპერტული შეფასებით 71%). ამჟამად საქართველოში საშუალო ძალაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის პროპორცია 1:100-ზე და მეტია. მოცდენილია მიწის ნაკვეთები შიდა გზების მოუწესრიგებლობის გამო, განვითარებულია ინფრასტრუქტურა, დაუმუშავებელია მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ასეთ პირობებში რთულდება ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენება, რის გამოც მაღალია უმუშევრობა (ყოველი 5-დან 2 უმუშევარია), დაბალია საქმიანი აქტიურობა, მაღალია ჯინის კოეფიციენტი (შემოსავლების განაწილებაში უთანასწორობის ხარისხი), მიმდინარეობს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის გადატაკება. არადა, როგორც XVIII საუკუნის უდიდესი მოაზროვნე და ეკონომიკური მეცნიერების ფუძემდებელი ადამ სმიტი აღნიშნავდა, არც ერთი საზოგადოება არ

შეიძლება იყოს აყვავებული და ბედნიერი, ვიდრე მისი დიდი ნაწილი ღარიბი და უბედურია. საქართველოში კონკურენციის წესრიგის არსებობაზე საუბარი აზრს მოკლებულია. ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ საქართველოდან მიგრირებულია 1,2 მილიონზე ბევრად მეტი ადამიანი. ყოველივე ეს იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოს მოსახლეობა დღეს თავისებურ რეპრესიულ რეჟიმშია. ნაკლებადაა გათვალისწინებული სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის მოთხოვნები, რაც ნეგატიურად აისახა საზოგადოებრივი სექტორის განვითარებაზე.

ამის ნათელი მაგალითია ამ მხრივ ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა: საქართველოში რეგისტრირებულია დაახლოებით 10 ათასი არასამთავრობო და 62 საქველმოქმედო ორგანიზაცია, თუმცა, მათი მეთაურობა არ ფუნქციონირებს. ეს ორგანიზაციები, რომლებიც უმთავრესად (95%) დამოკიდებულია უცხოელი დონორების დაფინანსებაზე, ოფიციალურ დოკუმენტებში „სამოქალაქო საზოგადოებად“ და მესამე სექტორად მოიხსენიება, თუმცა, ძალზე სუსტია მათი კავშირი საზოგადოებასთან, რაც გარკვეულწილად ამცირებს ამ ორგანიზაციების ლეგიტიმურობის დონეს. ამასთან, მათი უმრავლესობის მართვის სისტემა სპონტანური და არათანმიმდევრულია, არ არსებობს ამ ორგანიზაციების ქვეყნის კოდექსი ან სხვა თვითრეგულირების მექანიზმები. მიუხედავად იმისა, რომ მათ „არასამეწარმეო იურიდიული პირის სტატუსი აქვთ“, არ ეკრძალებათ სამეწარმეო საქმიანობა, ამასთან, სარგებლობენ შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმით. ჩვენი აზრით, სამოქალაქო საზოგადოება გაცილებით ფართო ცნებაა, მას დიდი დატვირთვა აქვს და არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ არასამთავრობო და საქველმოქმედო ორგანიზაციებით.

მიმდინარე და სტრატეგიული ინტერესების სწორად განსაზღვრა, ეროვნული კულტურის შენარჩუნება, ტრადიციების დაცვა, ადამიანისთვის თავისუფალი არჩევანის უფლების მინიჭება, განათლებისკენ სწრაფვა, ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია და მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობა ის ფასეულობებია, რომლებზეც დღეს დგას დემოკრატიული ქვეყნები და მათში არსებული საზოგადოებრივი სექტორი. ამ გზით უნდა განვითარდეს საქართველოც.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა შეისწავლის შეუზღუდავი საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების მაქსიმალურად დაკმაყოფილების მიზნით სახელმწიფო სექტორის განკარგულებაში არსებული შეზღუდული რესურსების ეფექტიანად გამოყენების გზებსა და ოპტიმალური არჩევანის პრობლემას. ამ რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე დიდად არის დამოკიდებული მთელი ეკონომიკის მდგომარეობა, მათ შორის, კერძო სექტორის განვითარება, როგორც ფირმების, ისე შინამეურნეობების ფუნქციონირება.

ბაზრის ნაკლოვანებებიდან გამომდინარე, საზოგადოებრივი საქონლის წარმოების, გარე ეფექტების გაზომვისა და ბუნებრივი მონოპოლიების არსებობის აუცილებლობა განაპირობებს ეკონომიკის არასაბაზრო სექტორის კვლევას, რაც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შესწავლის ერთ-ერთი ობიექტი და მისი პრეროგატივაა.

სახელმწიფომ, ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, კანონმდებლობის, მოქნილი ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ფორმირებით, კონკურენციის დაცვით, საინვესტიციო კლიმატის შექმნით, მცირე ბიზნესის წახალისებითა და, საერთოდ, მეწარმეობის სტიმულირებით, უნდა მოახდინოს საბაზრო უქონანსწორების მინიმიზაცია. მან ისეთი მიმართულება უნდა მისცეს ბაზარს, რომელიც განაპირობებს პიროვნების შესაძლებლობათა რეალიზაციასა და ადეკვატური შედეგების მიღებას. ეს გლობალური პრობლემაც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შესწავლის სფეროა.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევის სფეროა ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაც. ეს უკანასკნელი საკითხთა ფართო წრეს მოიცავს, ეროვნული უსაფრთხოების შემადგენელი ნაწილი და მისი მატერიალური საფუძველია. ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმებისა და პარამეტრების შემუშავებას, რაც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის პრეროგატივაა.

როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან ჩანს, სახელმწიფო ხარჯების პოლიტიკაში ცენტრალური ადგილი საზოგადოებაში სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფის საკითხებს უჭირავს. ნაკლებად უზრუნველყოფილი მოსახლეობის ჯგუფების მხარდამჭერი სოციალური პროგრამების დაფინანსებასთან ერთად, საბიუჯეტო სახსრების გარკვეული ნაწილი გამოიყოფა სოციალურ-კულტურული დარგების სახელმწიფო პროგრამებისათვის. სოციალურ სფეროში აქტიური როლის შესრულებით სახელმწიფო სოციალურად ორიენტირებული, **კეთილდღეობის სახელმწიფოს**⁵ ნიშნებს იძენს. მოსახლეობის საშუალო ფენის გაძლიერებით სახელმწიფო აპარატი კარგავს კონსერვატიულ-ბიუროკრატიულ ხასიათს, ძლიერდება კერძო სტრუქტურების სოციალური პასუხისმგებლობაც. სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებისა და ჰუმანიზაციის პროცესების გაძლიერებით წარმოშობილი ახალი პრობლემები ამდიდრებს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შინაარსს.

გადასახადები, როგორც სახელმწიფოს მიერ საზოგადოებისთვის გაწეული მომსახურების საფასური, ეკონომიკის სტიმულირებისა და რეგულირების უმნიშვნელოვანესი ბერკეტი და საბიუჯეტო შემოსავლების ძირითად წყარო, წინა პლანზე აყენებს დაბეგვრის თეორიის საკითხებს გადასახადებისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის ურთიერთქმედების ჭრილში და სახელმწიფოს როლს ოპტიმალური დაბეგვრის ფუნქციონირებაში. ამ კუთხითაც გადასახადების მრავალწახნაგოვანი ფენომენიც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევის საგანია.

სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის გლობალური პრობლემა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სახელმწიფო ხარჯების ოპტიმალური განაწილების საკითხს. ამასთან დაკავშირებით მეტად აქტუალური ხდება

⁵ ტერმინი – კეთილდღეობის სახელმწიფო (welfare state) გამოყენებული იქნა 1941 წელს ინგლისელი მოაზროვნისა და საეკლესიო მოღვაწის უ. ტემპლის მიერ, როგორც ფაშისტური „ომის სახელმწიფოს“ (warfare state) ალტერნატივა.

საბიუჯეტო ფედერალიზმის საკითხების კვლევა, რომელიც საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის შესწავლის ერთ-ერთი სფეროა.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის პრობლემები კიდევ უფრო აფართოებს საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის საკვლევ არეალს. საქართველოში ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პროცესების სწორი წარმართვისათვის განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეკონომიკური მეცნიერების ამ შედარებით ახალი დარგის კვლევასა და ამ სპეციალობით კადრების მომზადებას. ამას გვაგადასცემს დღევანდელი საქართველოს ფინანსური დილემა და ის მწვავე მაკროეკონომიკური პრობლემები, რომელთა თუნდაც ნაწილობრივი გადაჭრა დღეს ასეთ სიტუაციაში შეუძლებელია. ბაზრის „უხილავი ხელისა“ და სახელმწიფოს „ხილული ხელის“ ოპტიმალური შეხამება სოციალურად ორიენტირებული ეფექტიანი ეკონომიკის შექმნის აუცილებელი პირობაა.

საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა, როგორც სასწავლო დისციპლინა, ფართოდ დაინერგა მრავალი ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებში, მათ შორის, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებშიც, საქართველოში კი ჯერჯერობით არც ერთ უმაღლეს სასწავლებელში არ ისწავლება.

საქართველო XXI საუკუნეში შევიდა ღრმა ფინანსური (და არა მხოლოდ ფინანსური) კრიზისის პირობებში. ისეთი შთაბეჭდილება შეიქმნა, რომ, თითქოს, სახელმწიფომ ეკონომიკის სფეროში მოიხსნა პასუხისმგებლობის ტვირთი და „უხილავ ხელს“ გადააკისრა. სამწუხაროდ, როგორც მიესადაგება საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენები და პროცესები კაპიტალიზმის წარმოშობისა და განვითარების ადრეულ პერიოდს? რა თქმა უნდა, არ გამოვიციხავთ იმას, რომ სხვა ქვეყნებშიც (იგულისხმება „მესამე სამყაროს“ ქვეყნები) მიმდინარეობს ანალოგიური პროცესები, მაგრამ ამ შემთხვევაში, მსოფლიოში აპრობირებული პოზიტიური ცვლილებების ფონზე, როდესაც ჩვენ შეგვეძლო მეურნეობრიობის პროგრესული ფორმებისა და მეთოდების დანერგვა და სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმის გვერდის ავლით საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, მეტად დასანანია, რომ აღმოვჩნდით ასეთ სიტუაციაში და დავადექით იმ გრძელ და ძნელ გზას, რომელიც ძალზე მტკივნეულად გაიარა ცივილიზებულმა სამყარომ. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა არა მხოლოდ ფასების ლიბერალიზაციისა და კერძო საკუთრების შემოდებას გულისხმობს, რომელიც ე.წ. ვაშინგტონის კონსენსუსის მიხედვით განხორციელდა, არამედ ადეკვატური საბაზრო ინსტიტუტების ფორმირებასაც მოითხოვს.

საქართველოში ქართველი მოვარდნილმა პროცესებმა და ფასების ლიბერალიზაციამ, რომელიც ეკონომიკის მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მართვის უკიდურეს ფორმად მოგვევლინა, ეჭვქვეშ დააყენა ადამიანის ბიოლოგიური არსებობა და მისი კვლავწარმოება. პოსტვაშინგტონის კონსენსუსმა კი უარყოფითად შეაფასა „შოკური თერაპიის“ შედეგები. სახელმწიფოს დამანგრეველი ხელი მისწავდა ეკონომიკის ყველა სფეროს. ნაჩქარევმა, მოუფიქრებელმა, არაკანონიერმა პრივატიზაციამ სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო. იგი იქცა ნაკლებად გამჭირვალე პროცესად და შემოვლითი გზით კორუფციის წყაროდ.

საქართველოსთვის ასეთ კრიტიკულ სიტუაციაში აუცილებელია, შევიშუშაოთ მეცნიერული პარადიგმა, რომელიც გაითვალისწინებს საზოგადოებრივ, კოლექტიურ და ინდივიდუალურ მოთხოვნილებათა ბალანსს, რისთვისაც საჭიროა არა ზედაპირული შეხედულებები, არამედ ღრმა ანალიზი, რომელიც დაეფუძნება ფუნდამენტურ კონცეფციებს და დაამყარებს კავშირს მიზეზებსა და შედეგებს შორის. ეს საშუალებას მოგვცემს, განვასხვავოთ მიღწეული სასურველისაგან, თავი დავადლოთ ილუზიებსა და ზედმეტ დანაკარგებს. ამ თვალსაზრისით, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის კვლევა და შესაბამისი კადრების მომზადება გარკვეულ წვლილს შეიტანს ქვეყნის აღმშენებლობის საქმეში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ასათიანი რ. ზოგადი ეკონომიკური თეორია და მისი სწავლების ადღევის აუცილებლობა. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“, 2013.
2. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. Перевод с английского. М., «Прогресс», 1978.
3. ასათიანი რ. მომსახურება და საბაზრო სისტემა. თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1993.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М., “Academia”, 1999.
5. www. statistics.ge („სექცია შინამეურნეობები“).
6. Стиглиц Дж. Экономика общественного сектора. Перевод с английского. М., 1997.
7. <http://ictsd.org/i/news/bridgesrussiandigest/69878/>
8. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. Перевод с английского. М., «Дело», 2002.
9. ჭითანავა ნ. საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები. თბილისი, „ივერიონი“, 2012.
10. აბესაძე რ. ეკონომიკური განვითარების თეორიული ასპექტები და გლობალიზაცია. „შრომები“. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“, 2010.
11. ასათიანი რ. თეორიული ცოდნა სიახლეების დანერგვისა და ეკონომიკური პოლიტიკის ჩამოყალიბების საფუძველი. „ბიზნესინჟინერინგი“, 2012, №3.

Rozeta Asatiani

PUBLIC SECTOR ECONOMICS AND PECULIARITIES OF ITS DEVELOPMENT IN TRANSITION ECONOMY OF GEORGIA Annotation

The work deals with objective economic prerequisites of origination of a public sector economics as comparatively new area of economic science, gives an analysis of the “Keynesian revolution” as a determining factor and accelerator of this process, ex-

plains the role of scientific-technical revolution in social progress and hence, the origination and development of public sector economics.

This paper presents general structure of public sector economics as an academic subject and factors hindering its development in the transition economy of Georgia.

*თეიმურაზ ბერიძე
ელენე ჩიქოვანი*

სტატისტიკური სამართლებრივ განმარტებასთან დაკავშირებული საკითხები

საყოველთაოდ ცნობილია ობიექტური სტატისტიკური ინფორმაციის არსებობის მნიშვნელობა წარმატებული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებისათვის. ამ თვალსაზრისით ბოლო 9 წელიწადში საქართველოს ოფიციალურ (იგულისხმება სახელმწიფო) სტატისტიკაში დაგროვდა რიგი საკითხებისა, რომლებიც, ჩვენი აზრით, აუცილებელ და დროულ გადაწყვეტას მოითხოვს. ეს ეხება როგორც ოფიციალური სტატისტიკის მოწყობის სამართლებრივ-ორგანიზაციულ მხარეს, ასევე მის მეთოდურ და მეთოდოლოგიურ ასპექტებსაც. ცალკე აღსანიშნავია და გადაუდებელ რეაგირებას მოითხოვს სტატისტიკური საქმიანობის კონკრეტული მიმართულებების (სამეწარმეო სტატისტიკა, სოციალური სტატისტიკა, სტატისტიკური რეგისტრები და კლასიფიკატორები, ფასების სტატისტიკა, სოფლის მეურნეობის სტატისტიკა, სტატისტიკური ინფორმაციის გაცემის პრაქტიკა და ა.შ.) განვითარებაში არსებული პრობლემები.

პირველ რიგში აუცილებელია შევეხეთ ოფიციალური სტატისტიკის მოწყობის სამართლებრივ მხარეს, რომლის მიზანია საერთაშორისო დონეზე აღიარებული ფასეულობებისა და ღირებულებების საფუძველზე შექმნას სამართლებრივი ბაზა მეთოდოლოგიურად გამართული, ობიექტური და საიმედო სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავებისა და გავრცელების სისტემის ჩამოსაყალიბებლად, რომელიც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მასობრივი საზოგადოებრივი მოვლენებისა და პროცესების მახასიათებელი ობიექტური სტატისტიკური ინფორმაციით უზრუნველყოფს სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების, სამეცნიერო და ბიზნესწრეების, მოსახლეობის ინფორმირებას. კანონმა უნდა განსაზღვროს ერთი მხრივ სტატისტიკურ ორგანოთა, ხოლო მეორე მხრივ სტატისტიკური ინფორმაციის წარმომდგენთა უფლება-მოვალეობანი და პასუხისმგებლობის ნორმები, სტატისტიკის ძირითადი ამოცანები და ორგანიზაციის პრინციპები, სტატისტიკური დაკვირვების სახეები და მისი ჩატარების ორგანიზაციული საკითხები, რომლებიც აუცილებელია სტატისტიკური სამსახურების გამართული ფუნქციონირებისათვის. ამ მხრივ, გადახედვას მოითხოვს მოქმედ კანონმდებლობაში ჩადებული ისეთი ნორმები და პრინციპები, რომლებიც დაშორებულია ევროპული და მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების შესაბამისი საკანონმდებლო ნორმებისაგან. ევროპულ სტატისტიკოსთა ნორმების კოდექსის შესაბამისად ევროკავშირში შემავალმა სტატისტიკურმა სამსახურებმა უნდა ისარგებლონ 15 პრინციპით⁶, რომელთაგან საქართველოს მოქმედ კანონმდებლობაში მხოლოდ 5 პრინციპია ჩადებული. შესაბამისად, კანონმდებლობა საქართველოს სტატისტიკურ სამსახურსა და მის დაქვემდებარებაში არსებულ ორგანოებს ათავისუფლებს საერთაშორისო დონეზე საყოველთაოდ აღიარებული ისეთი პრინციპების რეალიზაციისაგან, როგორცაა უფლებამოსილება მონაცემთა შეგროვების პროცესში, რესურსების საკმარისობა, ვალდებულება ხარისხის უზრუნველყოფისათვის, მეთოდოლოგიის საფუძვლიანობა, სტატისტიკური პროცედურების დასაბუთებულობა, რესპონდენტზე დაკისრებული დატვირთვის ნორმები, აქტუალობა, თავისდროულობა და პუნქტუალობა, ურთიერთკავშირი და შესადარისობა, ხელმისაწვდომობა და სიცხადე.

„ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან ამოღებულია მუხლი ყველა ეკონომიკური სუბიექტის ანგარიშვალდებულების შესახებ ოფიციალური სტატისტიკის ორგანოთა წინაშე. შესაბამისად, სტატისტიკური ანგარიშების წარმოდგენა არის ნებაყოფლობითი (ასეთი რამ მსოფლიო პრაქტიკაში არ არსებობს), რაც სტატისტიკური ინფორმაციის დაბალ რეპრეზენტატულობას, არაობიექტურობას და შესაბამისად, სტატისტიკური ინფორმაციის დაბალ ხარისხს განაპირობებს. გაუქმებულია ადმინისტრაციული ზემოქმედების ზომები იმ მეწარმეების მიმართ, ვინც არ ადგენს, დაგვიანებით ადგენს ან ამახინჯებს სტატისტიკური გამოკვლევების დოკუმენტაციას, რაც წინა ქმედების „ლოგიკურ“ გაგრძელებას წარმოადგენს. საქსტატის ორგანოებში დასაქმებულთა მიერ ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ კანონის დებულებათა დარღვევა გამოიწვევს დისციპლინურ პასუხისმგებლობას. ბრალეულობის ან/და მიყენებული ზიანის გათვალისწინებით საქსტატის აღმასრულებელი დირექტორის მიერ მათ მიმართ განხორციელებული დისციპლინური სახდევები კი გაფრთხილებით, ხელფასის დაკავებით ან/და სამსახურიდან გაათავისუფლებით შემოიფარგლება⁷.

დღეისათვის საქართველოს სტატისტიკური სამსახურის საქმიანობის არსებით ნაკვს წარმოადგენს ცენტრალიზებული კვლევების სისტემა, კვლევების ნებაყოფლობითობა და რესპონდენტთა გამოუპასუხებლობა, ინტერვიუების დაბალი ანაზღაურება და მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა, სუსტი რეგიონული და მუნიციპალური სტატისტიკა, სტატისტიკურ სამუშაოთა სუსტი კოორდინაცია და რიგი მიმართულებების მიხედვით დამოუკიდებელი კვლევების უქონლობა (რომლის მაგალითსაც სამუშაო ძალის ინტეგრირებული კვლევა წარმოადგენს), სტატისტიკური ინფორმაციის დაბალი ხარისხი და ხარისხის კონტროლის მექანიზმების განვითარებულობა. სტატისტიკური სამუშაოების სირთულიდან გამომდინარე (ინფორმაციის შეგროვება, ლოგიკური

⁶ European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. Adopted by the European Statistical System Committee 28-th September 2011. Euro stat, <http://ec.europa.eu/eurostat/quality> – E-Mail: ESTAT-QUALITY@ec.europa.eu Publications Office. ISBN 978-92-79-21679-4 – doi:10.2785/18474 – Cat. No KS-32-11-955-EN-C

⁷ საქართველოს კანონი “ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ”. თბილისი, 2009 წლის 11 დეკემბერი. N2291–რს, მუხლი 29.

ანალიზი, დამუშავება, პუბლიკაცია), უნდა გაფართოვდეს ადმინისტრაციული წყაროებიდან მიღებული სტატისტიკური ინფორმაციის არეალი. თანამედროვე სტატისტიკის სამსახური უნდა იყოს არა მხოლოდ სტატისტიკური ინფორმაციის მწარმოებელი, არამედ ამ ინფორმაციის მომხმარებელიც, რომელსაც იგი მიიღებს ცენტრალური და ადგილობრივი სახელმწიფო ორგანოებისაგან და შემდგომში გამოიყენებს სტატისტიკური პროგრამის რეალიზებისათვის.

საყურადღებოა ოფიციალური სტატისტიკის ორგანიზაციული მხარე. ე.წ. „ვარდების რეკოლუციის“ შემდგომ პერიოდში ჯერადობით შემცირდა ოფიციალური სტატისტიკის ორგანოთა და თანამშრომელთა რაოდენობა. პირველ რიგში აღსანიშნავია რაიონული და საქალაქო სტატისტიკური სამმართველოების გაუქმება, რაც პრაქტიკულად შეუძლებელს ხდის დიდი სტატისტიკური სამუშაოების ხარისხიანად ჩატარებას (მოსახლეობის საყოველთაო და სასოფლო-სამეურნეო აღწერები, საწარმოთა ეკონომიკური აღწერები და ა.შ.). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ქვეყნის სამომავლო დეცენტრალიზაციის კვალობაზე აუცილებლად უნდა გაძლიერდეს (სტატისტიკის შემთხვევაში ხელახლა შეიქმნას) რეგიონული და ადგილობრივი სახელმწიფო სტრუქტურები. „პოსტრეკოლუციურ“ პერიოდში განხორციელებული თანამშრომელთა თითქმის 70%-იანი შემცირების შედეგად დღეისათვის საქართველოში 100 000 კაცზე მხოლოდ 4 სტატისტიკოსი მოდის, მაშინ, როდესაც მეზობელ ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი 12-16 კაცს აღწევს, რაც ხელს უშლის თუნდაც მცირე მოცულობის ინფორმაციის შეგროვებასა და დამუშავებას. აუცილებელია სტატისტიკოსთა რაოდენობისა და სტატისტიკური სამუშაოების მოცულობის მოყვანა გონივრულ პროპორციაში, რაც ხელს შეუწყობს (ადეკვატური დაფინანსების პირობებში) სტატისტიკური საქმიანობის ხარისხიანად შესრულებას.

აქტუალურია სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის დაქვემდებარების საკითხი. **სამომავლოდ ოფიციალური სტატისტიკის მოწყობის ერთ-ერთ წინადადებად შეიძლება განვიხილოთ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად ჩამოყალიბების საკითხი, რომელიც ანგარიშვალდებული იქნება საქართველოს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს – პარლამენტის წინაშე, დაახლოებით ისე, როგორც ამჟამად ფუნქციონირებს საქართველოს ეროვნული ბანკი და სახელმწიფო აუდიტის სამსახური (ყოფილი კონტროლის პალატა). ეს ხელს შეუწყობს მის დამოუკიდებლობის მაღალ ხარისხს, რაც მნიშვნელოვნად იყო დაკნინებული ე.წ. „ვარდების რეკოლუციის“ შემდგომ პერიოდში (როცა იგი საქვეუწყებო დაწესებულება იყო საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს შემადგენლობაში).**

რაც შეეხება ოფიციალური სტატისტიკის მეთოდოლოგიურ-მეთოდურ მხარეს, საბაზრო ეკონომიკა სტატისტიკურად ბევრად უფრო რთული შესასწავლია, ვიდრე ე.წ. „გეგმიური“ ეკონომიკა. ეკონომიკაში გაჩნდა თვისებრივად ახალი, განსხვავებული საკუთრებითი ურთიერთობები, მეწარმე და არამეწარმე სუბიექტები, ახალი ინსტიტუტები და ორგანიზაციები, რაც მოითხოვს შესაბამის სტატისტიკურ კვლევას და ახლებურ მიდგომებს. მაგალითად, მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებელი და დღეისათვის მასში შემავალი საქონლისა და მომსახურების მთლიანი საბაზრო ღირებულება სრულად ვერ ასახავს ეკონომიკის განვითარებას. სტატისტიკური დაკვირვების მიღმა რჩება ისეთი მნიშვნელოვანი ასპექტი, როგორცაა ცხოვრების ხარისხი, ადამიანისეული განვითარების ინდექსი და სხვა. საბაზრო ეკონომიკის მრავალსუბიექტურობიდან და სირთულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მეტი აქცენტი უნდა გაკეთდეს შემოსავლების და მოხმარების სტატისტიკაზე, დღეს ეს სტატისტიკა უფრო სრულ ინფორმაციას იძლევა ვიდრე წარმოების სტატისტიკა.

საყურადღებოა სამეწარმეო სტატისტიკაში არსებული მდგომარეობა. საქართველოს ეკონომიკის სტრუქტურის ჯერ კიდევ არამდგრად პირობებში შეცდომად მიგვაჩნია მეწარმეობაში ყოველთვიური პერიოდულობის გამოკვლევის ფორმის გაუქმება, რამაც შეაფერხა ქვეყანაში ბიზნესის განვითარების ყოველთვიური მონიტორინგის განხორციელება. ამჟამად აღარ დგინდება პროდუქციის წარმოების განვითარების ყოველთვიური ინდექსები, რაც აუცილებელი ინფორმაციაა ევროკავშირის სტატისტიკური სამსახურისა და ინფორმაციის სხვა მომხმარებლებისათვის. ასევე გაუქმებულია საშუალო და მცირე საწარმოთა სტატისტიკური აღრიცხვის ინსტრუმენტარი ყოველკვარტალური და წლიური პერიოდულობის გამოკვლევებში და ამ ტიპის საწარმოების სტატისტიკური დახასიათებისას მსხვილი საწარმოების კვლევის სტატისტიკურ ინსტრუმენტარს იყენებენ, რითაც ირღვევა სტატისტიკის ორგანიზების საყოველთაოდ აღიარებული ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპი „საწარმოთა ზომიერი ინფორმაციული დატვირთვის შესახებ“ მოთხოვნა.

ცალკე აღნიშნას მოითხოვს ის ნაყოფიანებები, რომლებიც სტატისტიკის განვითარების კონკრეტული მიმართულებების მიხედვით შეინიშნება. კერძოდ, საყურადღებოა ის პრობლემები, რასაც სტატისტიკური კვლევის მეთოდოლოგიისა და სტატისტიკური სტანდარტების შემუშავების კუთხით აქვს ადგილი. „ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონისა და „სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის დებულების“ თანახმად, სტატისტიკის ეროვნული სამსახური უკვე აღარ წარმოადგენს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოს საკლასიფიკაციო სისტემების შემუშავების სფეროში. შესაბამისად, საკლასიფიკაციო სისტემის სრულყოფის მიმართულებით გათვალისწინებული სამუშაოები მხოლოდ ეკონომიკური საქმიანობის სახეების კლასიფიკაციის ახალი ვერსიის (ევროპული სტანდარტის NACE rev.2-ის ბაზაზე) ეროვნულ მე-5 დონეზე დეტალიზაციით შემოიფარგლება, მაშინ, როდესაც აქტუალურად და შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს 1997 წლიდან შემუშავებული და დანერგული არაერთი კლასიფიკატორი. შესამუშავებელი და დასანერგია საკლასიფიკაციო სისტემები სოციალური სფეროს, მათ შორის, შრომის, დასაქმების, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის მიმართულებების მიხედვით. აღნიშნას მოითხოვს ის გარემოებაც, რომ 2012 წლის იანვრიდან საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის სტრუქტურიდან ამოღებულია და შესაბამისად გაუქმებულია მეთოდოლოგიის სამმართველო, რომლის უშუალო ფუნქციასაც, სტატისტიკის სფეროში სხვა მეთოდოლოგიური სამუშაოების განხორციელებასთან ერთად, სტატისტიკური საკლასიფიკაციო სისტემის შემუშავება და დანერგვა უნდა წარმოადგენდეს. მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით თითქმის მთლიანად იგნორირებულია, გარდა მოსახლეობის აღწერისა, სხვა სახის აღწერების, მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო აღწერისა და მიკროეკონომიკური აღწერების როლი, რაც რეგიონული სტატისტიკური სამსახურების გაუქმების პირობებში რეგისტრების განახლებისა და, შესაბამისად, შერჩევითი სტატისტიკური კვლევების ორგანიზების ერთადერთ გზას წარმოადგენს.

ქვეყანაში მიმდინარე ინფლაციური პროცესების ადეკვატური ასახვის საშუალებას ვერ იძლევა ფასების სტატისტიკის მონაცემები, რაც ძირითადად შეწონვის სისტემის შეცვლასა და ეროვნული ანგარიშების, როგორც შეწონვის მთავარი წყაროს გამოყენებასთან არის დაკავშირებული. შეწონვის ახალი სისტემის საფუძველზე განსაზღვრას მოითხოვს ახალი სამომხმარებლო კალათა, რომელშიც უნდა აისახოს შინამეურნეობების მოხმარებაში ბოლო პერიოდში განხორციელებული ცვლილებები. მოქმედი მეთოდოლოგიის ვარგისიანობას ეჭვქვეშ აყენებს სეზონური ფაქტორების გავლენის შეფასების მეთოდოლოგიის გამოყენებლობა ინფლაციის მანკვნილებზე. გადახედვას მოითხოვს სავაჭრო ობიექტების შერჩევის, პროდუქციის შერჩევისა და ვაჭრობიდან ამოღებული პროდუქციის ჩანაცვლების მოქმედი ინსტრუქციები. სტატისტიკურ სამუშაოთა 2013 წლის სახელმწიფო პროგრამით არ არის გათვალისწინებული მწარმოებელთა ფასების ინდექსების გაანგარიშების სამუშაოები ეროვნული ეკონომიკის ისეთი უმნიშვნელოვანესი დარგისათვის, როგორც სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს, რაც ეჭვს ქვეშ აყენებს მთლიანი შიდა პროდუქტის დეფლატორის გამოყენების საიმედოობას⁸.

წინა პერიოდთან შედარებით სერიოზულ უკანდახვევად შეიძლება ჩაითვალოს სოფლის მეურნეობის სტატისტიკაში შექმნილი მდგომარეობა. მოქმედი კანონმდებლობიდან მთლიანად არის ამოღებული სასოფლო-სამეურნეო აღწერების ჩატარების შესაძლებლობა, მაშინ, როდესაც საქართველოს სტატისტიკის განვითარების ისტორიაში 2004 წლის პირველი და, სამწუხაროდ, უკვე ერთადერთი სასოფლო-სამეურნეო აღწერის ჩატარებით საქართველო არა მხოლოდ შეურთდა გაეროს სურსათისა და სოფლის-მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) მიერ ინიცირებული მსოფლიო სასოფლო-სამეურნეო აღწერების ციკლს, არამედ შეიმუშავა ახალი საპილოტე პროგრამა მსოფლიო სასოფლო-სამეურნეო აღწერების ახალი ციკლის ჩასატარებლად, რომელშიც ჩადებული იყო სასურსათო უსაფრთხოების ელემენტები. 2010 წლის პირველი კვარტალიდან არ გამოდის სასურსათო უსაფრთხოების ბიულეტენი, არ ფუნქციონირებს სასურსათო უსაფრთხოების ობსერვატორია და, შესაბამისად, წყალში არის გადაყრილი ის ძალისხმევა, რომელიც, 2000 წლიდან მოყოლებული, საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ ევროკავშირის სასურსათო დახმარების პროგრამასთან და გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის ექსპერტებთან ერთად იქნა გაწეული სტატისტიკის სრულიად ახალი მიმართულების სასურსათო უსაფრთხოების ინფორმაციული სისტემების შემუშავებისა და დანერგვის მიმართულებით. დარგის პრიორიტეტულობიდან გამომდინარე, მეტ ყურადღებას მოითხოვს ეკოლოგიური სტატისტიკის განვითარება, რომელიც, მხოლოდ დასათაურების სახით არის გამოტანილი საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ერთ-ერთი სტრუქტურული ქვედანაყოფის შემადგენლობაში (ეკოლოგის ხმობის სოფლის მეურნეობისა და გარემოს სტატისტიკის სამმართველოს), თუმცა შესაბამისი მიმართულებით გათვალისწინებული სამუშაოები არ არის ასახული 2013 წლის სტატისტიკური სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამაში⁹, ხოლო მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნის სტატისტიკური სამსახურისათვის პრიორიტეტული გარემოსდაცვითი სტატისტიკის წარმართვა საქართველოში მხოლოდ ერთი ხელშეკრულებით მომუშავე თანამშრომლის ძალისხმევაზეა მიხედობილი.

სოციალურ სფეროში მიმდინარე რეფორმებისა და თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებას მოითხოვს სოციალური ინფრასტრუქტურის სფეროს უწყებრივი სტატისტიკური ანგარიშსწორების ფორმები, რომელთა სრულყოფა და მეთოდოლოგიური ზედამხედველობა სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის უშუალო მოვალეობას წარმოადგენს. მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს სოციალურ სფეროში არასახელმწიფო სექტორის სისტემატური კვლევების დაფინანსებას, ჯანმრთელობის დაცვასა და განათლებაზე გაწეული მთლიანი დანახარჯების (სახელმწიფო, არასახელმწიფო სექტორის, შინამეურნეობების მიერ გაწეული ხარჯების) პერიოდულ სტატისტიკურ გამოკვლევებს, სოციალურ სფეროში ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ გაწეული დანახარჯების აღრიცხვას, რაც ცენტრალურ და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის ფინანსური სახსრების მოძრაობის ამსახველი ანგარიშგების ახალი ფორმების დანერგვას მოითხოვს მსოფლიო გამოცდილების გათვალისწინებით. დასაწერებია სოციალური ინდიკატორების ახალი წრე, რომელიც სოციალური თანასწორობისა და სოციალური სოლიდარობის ახალი ინდიკატორების სახელით არის ცნობილი და ბოლო წლებში ინერგება კანადასა და ევროპის ქვეყნებში. საქართველოში არ არსებობს და შესაქმნელია სადაზღვევო (განსაკუთრებით კი სოციალური დაზღვევის) სტატისტიკა.

ჩვენი აზრით, სტატისტიკურ მონაცემთა ხელმისაწვდომობის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპს ეჭვს ქვეშ აყენებს საქსტატის საბჭოს 2010 წლის 22 ნოემბრის N23 დადგენილებით დამტკიცებული “საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ სტატისტიკური სამუშაოების ფარგლებს გარეთ დადგენილი სტატისტიკური მონაცემების გავრცელების საფასურის დამტკიცების შესახებ” განსაზღვრული საფასურის ნორმები, რომელიც ერთი მონაცემისათვის, ერთი კონკრეტული პერიოდისათვის 5-7 ლარის ფარგლებშია განსაზღვრული, რომ აღარაფერი ვთქვათ სტატისტიკურ ცხრილებსა და ექსპორტი-იმპორტის შესახებ მონაცემებზე სასაქონლო ნომენკლატურის 4-ნიშნა კოდების მიხედვით ქვეყნების ჭრილში, რომლის საფასური ერთ თვის მონაცემებზე 50 ლარს, 2-3 თვის მონაცემებზე 70 ლარს, 4-6 თვის მონაცემებზე 90 ლარს, ხოლო 6-12 თვის მონაცემებზე 120 ლარს შეადგენს. საფასურის ნორმები იზრდება ექსპორტი-იმპორტის მონაცემებისათვის სასაქონლო ნომენკლატურის 6, 9 და 11 ნიშნა კოდების მიხედვით¹⁰. საფასურების დონის დაუსაბუთებელი დადგენა აშკარა ბარიერებს ქმნის ეკონომიკური და განსაკუთრებით სამეცნიერო

⁸ სტატისტიკური სამუშაოების 2013 წლის პროგრამა. დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 2013 წლის 26 თებერვლის № 26/02/03 განკარგულებით.

⁹ სტატისტიკური სამუშაოების 2013 წლის პროგრამა. დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 2013 წლის 26 თებერვლის № 26/02/03 განკარგულებით.

¹⁰ “საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ სტატისტიკური სამუშაოების ფარგლებს გარეთ დადგენილი სტატისტიკური მონაცემების გავრცელების საფასურის დამტკიცების შესახებ”. დამტკიცებულია საქსტატის საბჭოს 2010 წლის 22 ნოემბრის N23 დადგენილებით.

წრეებისათვის, რომელთა პირველადი სტატისტიკური ინფორმაციისადმი ხელმისაწვდომობა ევროპის სტატისტიკის კანონმდებლობაში არის ჩადებული მეცნიერების განვითარებისათვის ხელშეწყობის მიზნით, რაც, ვფიქრობთ, გასათვალისწინებელია საქართველოს რეალობაში. ცნობილია, რომ სტატისტიკური სამუშაოების დაფინანსების წყაროების გაფართოება ინფორმაციის გაყიდვის გზით სტატისტიკის შემოსავლებს ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს და განვითარებულ ქვეყნებშიც კი არ აღემატება დაფინანსების საერთო მოცულობის 30-40 პროცენტს. ვფიქრობთ, ამ პრობლემის გადაწყვეტას სტატისტიკის ეროვნული სამსახური ეტაპობრივად უნდა მიუდგეს და მაღალი საფასურების დაწესება უნდა მოხდეს არა საწყის ეტაპზე, არამედ მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის გათვალისწინებით.

გვინდა შევეხოთ სტატისტიკური სამუშაოების ისეთ მნიშვნელოვან მიმართულებას, როგორცაა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა. საერთოდ გაუქმდა ცალკე კანონი „მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შესახებ“, რამაც, ბუნებრივია, დააკნინა ამ უმნიშვნელოვანესი სტატისტიკური სამუშაოს მნიშვნელობა. გაეროს რეკომენდაციით მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა ტარდება ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ, ნულზე დამთავრებულ ან ნულთან მიახლოებულ წელიწადს, საქართველოში მოსახლეობის ბოლო აღწერა ჩატარდა 2002 წელს, ანუ საქართველო უკვე ამოვარდა მოსახლეობის მსოფლიო აღწერების 10 წლიანი ციკლიდან. მოსახლეობის აღწერის მომზადებას სულ ცოტა 4-5 წელი სჭირდება, რაც კითხვის ქვეშ აყენებს მოსახლეობის აღწერის ჩატარებას უახლოეს პერიოდში. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ვერანაირი რეესტრის მონაცემები ვერ შეცვლის მოსახლეობის აღწერის შედეგად მიღებულ მდიდარ ინფორმაციას (მაგალითად, ეროვნება, მშობლიური ენა, სარწმუნოება, განათლების დონე, არსებობის საშუალებათა წყაროები, საბინაო ფონდის მდგომარეობა, საცხოვრისის ტიპი და პირობები, კეთილმოწყობა და საკუთრების ფორმა და ა.შ.). ამასთან, სერიოზულ უკანდახევად მიგვაჩნია დაგეგმილი მოსახლეობის 2014 წლის აღწერისა და სასოფლო-სამეურნეო აღწერის ინტეგრაცია მოსახლეობის აღწერის კითხვარებისათვის კითხვების დამატების გზით, რაც მონაცემთა ხარისხის დამახინჯებასთან არის დაკავშირებული და არ იძლევა სოფლის მეურნეობის განვითარების შესახებ აუცილებელი მრავალმხრივი ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობას.

ობიექტური სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავებისა და გავრცელების პროცესი როდესაც ამოცანას წარმოადგენს, რომელიც სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვებისა და დამუშავების მეთოდოლოგიის სრულყოფის, ინფორმაციის ხარისხის მუდმივი კონტროლის და საზოგადოების მხრიდან მონიტორინგის მექანიზმების სრულყოფას მოითხოვს, რაშიც უნდა ამაღლდეს საქსტატის საბჭოს როლი და პროფესიონალიზმი.

*Teimuraz Beridze
Elene Chikovani*

THE WAYS OF IMPROVEMENT OF STATISTICAL ACTIVITY IN GEORGIA Annotation

The article is dedicated to the existed challenges in statistical data collection, data processing and dissemination systems of Georgia. Article characterizes legislative side of the organization of Statistics, methods and methodological approaches and issues of the statistical data collection, data processing and dissemination system, organizational side of statistics, problems of entrepreneurial statistics and shortcomings of statistical system by the concrete directions of statistics. On the bases of critical evaluation of the existing situation the ways of improvement of organization of the Statistical work are given.

Георгий Берилава

О РОЛИ НЕФОРМАЛЬНЫХ И ФОРМАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖФИРМЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Цель данного исследования состоит в изучении роли неформальных и формальных институтов в регулировании межфирменных отношений. Модель, предлагаемая в данной работе, интегрирует понятие доверия с основными переменными теории экономики транзакционных издержек и оценивается на основе выборки промышленных предприятий Грузии. Основным результатом данного исследования является подтверждение того факта, что доверие, наряду с традиционными переменными теории транзакционных издержек, влияет на межфирменные отношения.

Значительная часть исследований в сфере теории организации производства, осуществленных в последнее время, была посвящена изучению различных форм координации экономической деятельности. Теоретический базис, лежащий в основе этого направления экономических исследований, в свое время заложенный Коузом¹¹, а позднее развитый Уильямсоном¹², известен в экономической литературе, как теория транзакционных издержек (ТТИ). Согласно этой теоретической парадигме, рыночная сделка будет осуществляться с использованием наиболее эффективного механизма организации, минимизирующего транзакционные издержки координации экономической деятельности. Теория транзакционных издержек выделяет две формы организации трансакций – рынок и иерархии и фокусируется на трех переменных – специфичности капитала, неопределенности и частоты совершения сделок, определяющих эффективность конкретной формы организации экономической деятельности.

¹¹ Coase, R.. 1937. "The nature of the firm". *Economica*, vol. 4, pp.386-405.

¹² Williamson O.E. 1975. *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. New York: Free Press.

Williamson O.E. 1981. "The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach," *American Journal of Sociology*, 87(3), pp. 547-577.

Williamson O.E. 1985. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: The Free Press.

Williamson O.E. 1996. *The Mechanisms of Governance*. New York: Oxford University Press.

Основной целью данного исследования является расширение существующей теоретической парадигмы ТТИ за счет включения новой переменной – доверия – в изучение выбора фирмой формы организации трансакций. Вопрос исследования состоит в следующем: как производитель подходит к решению этой проблемы – за счет интеграции сбытовой функции или посредством рыночного механизма.

Данное исследование ограничено реалиями страны с переходной экономикой, где актуальность рассматриваемых вопросов стоит наиболее остро в силу ненадежности правовых институтов исполнения контрактов¹³. Существующие исследования, посвященные изучению доверия в качестве неформального института, позволили установить его основные детерминанты¹⁴ и его влияние на результаты деятельности фирм¹⁵. Тем не менее, влияние доверия на выбор форм организации трансакций до настоящего момента не получило должного внимания со стороны исследователей. Изучение этих вопросов на базе выборки промышленных предприятий Грузии позволит, с нашей точки зрения, заполнить имеющийся пробел в эмпирическом анализе этой проблемы.

Результаты эмпирического исследования показывают¹⁶, что выбор производителем формы дистрибуции предопределяется действием следующего набора факторов: *специфичностью капитала* (степень, в которой капитал приспособлен для нужд конкретного пользователя, а также степень, в которой капитал может быть использован в альтернативных нуждах), *неопределенностью* (степень наличия информации, необходимой для принятия ключевых решений и прогнозирования последствий этих решений) и *доверием*. Доверие в данном исследовании рассматривалось в качестве “продукта” функционирования определенных формальных и неформальных институтов, таких как родственные связи или правовая среда.

В частности, мы различаем *сетевое доверие* (доверие, возникающее в силу дружеских или родственных связей, информации полученной от бывших сотрудников или нынешних дистрибьюторов, бизнес-ассоциаций или государственных учреждений, представляющее собой неформальный институт регулирования межфирменных отношений) и *расширенное доверие* (результат нормального функционирования формальных институтов, формирующих деловую среду, в которой доминируют нормы права). Согласно результатам исследования сетевое доверие в свою очередь может подразделяться на *внутренние сети* (сети, состоящие только из друзей и родственников) и *внешние сети* (сети, включающие независимых дистрибьюторов, рекомендованных деловыми ассоциациями и государственными учреждениями).

В ходе исследования мы установили, что рост уровней специфичности капитала и неопределенности повышает вероятность того, что производитель выберет внутреннюю организацию дистрибуции. Напротив, оба показателя сетевого доверия поощряют производителей к использованию независимых дистрибьюторов. Эти результаты позволяют расширить теоретические выводы ТТИ, демонстрируя статистически значимое негативное влияние *сетевого доверия* на желание производителей вертикально интегрировать функцию дистрибуции. Это открытие теоретически согласуется с концепцией Бредакха и Эжелса¹⁷, согласно которой доверие представляет собой третий механизм социального контроля в дополнение к рынкам и иерархиям. Сетевое доверие объясняет принимаемое производителем решение относительно вертикальной интеграции.

Однако мы не смогли доказать то же самое для расширенного доверия (основным детерминантом которого является надежность формальных правовых институтов). Ни одна из переменных, использованных нами в качестве инструментов для расширенного доверия, не показала статистически значимого влияния на выбор производителем формы организации трансакций. Подобный результат мы объясняем тем фактом, что исследование проводилось только в одной стране. Объективно вариация норм права и качества других институтов правовой страны, являющихся основными детерминантами расширенного доверия, вряд ли может быть существенной в пределах одной страны. Вариация в этих переменных, обнаруженная в настоящей работе, объясняется скорее факторами иными, чем качество институтов правовой среды и нерелевантными для исследования форм организации трансакций. Эти выводы подтверждаются результатами эмпирических исследований Рэйзера¹⁸, согласно которым влияние правовой среды на уровень предоплаты является значимым на межгосударственном уровне, тогда как при изучении данной проблемы внутри страны это влияние не имеет статистической значимости.

Важность результатов данного исследования становится более очевидной в контексте экономических выгод от форм организации сделок, основанных на доверии. Чем выше уровень использования внутренней организации дистрибуции производителями, тем меньше возможность для получения выгод от специализации и кооперации. Более того, усложнение контрактных договоров между производителями и дистрибьюторами в форме требуемого размера предоплаты или степени полноты контрактов повышает стоимость заключения сделки и снижает экономическую эффективность. Все эти факторы создают препятствия для экономического роста страны. Правильное понимание роли доверия представляет

¹³ Корнаи. Я. 2003. “Честность и доверие в переходной экономике”, *Вопросы экономики*, Сентябрь № 9, pp.4-17.

¹⁴ Johnson, S. and D. Kaufman, et.al. 1997. “Politics and Entrepreneurship in Transition Economies,” Ann Arbor, The William Davidson Institute, University of Michigan. Working Paper no.57

McMillan J., and C. Woodruff. 1999. “Interfirm Relationships and Informal Credit in Vietnam,” *Quarterly Journal of Economics*, no. 114, November, pp.1285-1320

Raiser, Martin, Allan Rousso, and Franklin Steves. 2004. “Trust in Transition: Cross Country and Firm Evidence,” Ann Arbor, The William Davidson Institute, University of Michigan. Working Paper no.640

¹⁵ Johnson, S. McMillan J., and C. Woodruff. 1999. “Contract Enforcement in Transition,” EBRD Working Paper no. 45

¹⁶ Детальный отчет о результатах этого исследования приведен в: “The Impact of Trust on the Mode of Transaction Governance between Manufacturer and Distributor: Evidence from Georgia”, *Eurasian Journal of Business and Economics*, Volume 1, № 2 (November), 2008, pp.1-32, (co-authors: D. Lezhava)

¹⁷ Bradach J. L. and R. G. Eccles. 1989. “Price, Authority, and Trust: From Ideal Types to Plural Forms”, *Annual Review of Sociology*, vol.15, pp. 97-118.

¹⁸ Raiser, Martin, Allan Rousso, and Franklin Steves. 2004. “Trust in Transition: Cross Country and Firm Evidence,” Ann Arbor, The William Davidson Institute, University of Michigan. Working Paper no.640

важность также с точки зрения создания адекватной институциональной среды в Грузии. Даже в развитых странах, характеризующихся наличием надежных институтов исполнения контрактов, нормы, основанные на доверии являются недорогими и эффективными заменителями правовых и других формальных институтов. В условиях ненадежной институциональной среды, характерной для стран с переходной экономикой, когда неплатежи и нарушение прав собственности носят повсеместный характер, развитие норм, основанных на доверии, может способствовать укреплению прав собственности, благотворно влияющих на специализацию и кооперацию, и тем самым обеспечить экономический рост страны.

Руководствуясь этими соображениями, политические рекомендации этого исследования состоят в стимулировании доверия между производителями и дистрибьюторами в форме поддержки сетей. Однако следует понимать, что внутренние сети потенциально могут ограничить деловые отношения между производителями и дистрибьюторами кругом друзей и родственников, тогда как внешние сети позволяют развивать подобные отношения за счет независимых дистрибьюторов, рекомендованных деловыми ассоциациями и государственными учреждениями. Результаты исследования подтверждают, что оба этих фактора позволяют существенно снизить вероятность вертикальной интеграции, а также уменьшить размеры предоплаты и уровень полноты контрактов, что в свою очередь будет способствовать снижению транзакционных издержек и повышению эффективности функционирования рыночного механизма. Исходя из сказанного, государственная политика должна фокусироваться на продвижении деловых ассоциаций и расширении вовлеченности государственных учреждений в процесс поддержки установления отношений между производителями и дистрибьюторами. Это позволит снизить транзакционные издержки, облегчить процесс экономического обмена и в перспективе создать необходимую основу для экономического роста.

Ограниченность данного исследования не позволила нам обнаружить статистически значимый эффект расширенного доверия - фактора важного с точки зрения разработки соответствующей институциональной политики. Тем не менее, вклад данного исследования состоит в том, что его результаты позволяют нам рассматривать доверие, наряду с ценами и властью, в качестве детерминанты выбора формы организации транзакций. Это позволяет расширить существующие теоретические предпосылки и создает необходимую основу для дальнейших исследований в сфере организации транзакций.

Мы полагаем, что дальнейшие работы в этой сфере должны опираться на исследования на межгосударственном уровне и должны быть сфокусированы на понимании механизмов, порождающих расширенное доверие и изучении его вклада в снижение транзакционных издержек и облегчение экономического обмена между агентами. Эти проблемы приобретают особую важность в контексте экономического развития стран с переходной экономикой.

George Berulava

ON THE ROLE OF INFORMAL AND FORMAL INSTITUTIONS IN INTERFIRM RELATIONSHIPS

Annotation

The goal of the paper is to explore the role of informal and formal institutions in interfirm relationships. We examine a number of types of transaction governance, viz., markets, relational transacting, and hierarchies. The model proposed in the paper integrates the concept of trust with key dimensions of transaction cost economics, being estimated with data from a sample of Georgian manufacturing industries. The main finding of the study is that trust along with traditional dimensions of transaction cost economics has a significant impact on the interfirm relationships.

Вахтанг Бурдули

ГЕНЕЗИС И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ АГРАРНОГО КРИЗИСА В ГРУЗИИ

В последние годы, приблизительно с 2006 года, в Грузии начался ярко выраженный аграрный кризис. Именно с этого года начался неуклонный спад сельскохозяйственного производства.

Так в таблице 1 приводится цепной индекс динамики ВВП сельского хозяйства, а в таблице 2, для наглядности, – по производству и импорту мяса (причем похожая тенденция наблюдается и по ряду других видов сельскохозяйственной продукции). Если вычислить среднегодовой темп роста ВВП, то получается, что ВВП экономики страны в целом за 2006-2011 гг в среднем за год возрастал на 6,1%, а в сельском хозяйстве наблюдался среднегодовой спад на -2,7%.

Таблица 1

**Цепные индексы ВВП сельского хозяйства и страны в целом
(2005=100,0%)¹⁹**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сельское хозяйство, охота, лесное хозяйство и рыболовство	88,3	91,2	87,2	81,3	77,4	83,6
ВВП в базисных ценах	109,6	123,2	125,0	119,9	128,9	136,5

Данные таблицы 2 на примере мясопродуктов показывают, что параллельно с уменьшением роста производства мяса растут объемы его импорта, т. е. налицо постоянный негативный вклад спада в сельскохозяйственном производстве на ухудшение и так негативного экспортно-импортного сальдо.

¹⁹ [3, с. 25].

Местное производство и импорт мяса
(тысяч тонн)²⁰

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Местное производство	83,3	73,0	57,3	54,3	56,4	49,3
Импорт	32,9	53,3	62,1	61,9	61,9	71,3

Неуклонное уменьшение производства сельскохозяйственной продукции в особенности очевидно в натуральном выражении. Так, например, производство пшеницы в 2002 г. составило 199,7 тысяч тонн, а в 2010 г. упало до 4869 тыс. тонн (несколько выросло в 2011 г. 96,8 тыс. тонн), производство кукурузы, соответственно в 2002 и в 2011 гг. – 400,1 и 269,6 тысяч тонн, картофеля – 415,3 и 273,9 тысяч тонн. Сокращается и поголовье скота. Например, в 2002 г. было 1216,1 тысяч голов крупного рогатого скота, а в 2009 г. – 1087,8 тысяч голов, поголовье свиней уменьшилось, соответственно, с 446,1 тысяч до 105,3 тысяч. **В 2002 г. было использовано 577,0 тысяч га посевных площадей, а в 2011 г. – еще меньше, всего 281,0 тысячи га [4; 5]. Т. е. масштабы использования сельскохозяйственного потенциала Грузии все более и более уменьшаются.** При этом объем импорта пищевых продуктов намного больше объемов экспорта, к тому же год от года он растет быстрее. Так, например, импорт этих продуктов с 361546 тыс. долларов в 2005 г. возрос до 929401 тыс. долларов в 2011 г., экспорт же – с 134286 тыс. долларов всего до 188754 тыс. долларов [4; 5]. Таким образом, в обеспечении населения продовольственной продукцией растет удельный вес импорта.

Ясно, что тенденция уменьшения объемов продукции сельского хозяйства влияет на качество тех макроэкономических показателей, которые характеризуют уровень социального и экономического развития. В частности, ухудшается экспортно-импортное сальдо, что в ближайшем будущем, если не пресечь эту тенденцию, сделает необходимым делать новые внешние займы, затруднит обслуживание уже существующих государственных и частных внешних обязательств; уменьшаются доходы занятых в сельском хозяйстве и в секторе, в котором происходит переработка сельскохозяйственной продукции, что окажет влияние на покупательную способность населения и вызовет относительное сокращение внутреннего товарооборота, уменьшение бюджетных доходов, ухудшение показателей, отражающих уровень благосостояния населения.

Если бы спад происходил в отдельные годы, то его можно было бы отнести к спаду за счет негативных погодных условий в отдельные годы. Но, поскольку спад наблюдается на протяжении ряда лет (в то время, как в находящихся приблизительно в таких же климатических условиях Азербайджане и Армении происходил непрерывный рост сельскохозяйственного производства), то мы можем заключить, что в Грузии, начиная с 2006 г., имеет место аграрный кризис, который, как будет показано ниже, имеет системный характер.

Каковы же экономические и институциональные причины этого кризиса, т. е. условия его генезиса и развития ?

Существуют внутри- и внешнеэкономические обстоятельства, которые обусловили разгорание ярко выраженного аграрного кризиса, вызывающего постоянное уменьшение сельскохозяйственного производства.

К внутренним обстоятельствам относятся:

а) Несовершенство институциональной и производственной организации сельского хозяйства и инфраструктуры сбыта его продукции, а также, в определенной мере, техническая отсталость и низкая конкурентоспособность некоторых предприятий, перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию. В частности, несовершенство институциональных и организационных структур проявляется в ничтожном количестве кооперативов и крупных ферм и фактическом отсутствии или малом количестве организаций и предприятий, должных оказывать техническую, консультационную и другого рода поддержку мелким сельскохозяйственным фермам и домашним хозяйствам на селе. При развитии инфраструктуры сбыта в должной мере не учитывались возможности реализации той продовольственной продукции, которая произведена в пределах страны. Часть предприятий, перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию, недостаточно конкурентоспособна (по уровню технологий, в ценовой конкуренции) по сравнению с зарубежными фирмами, импортирующими аналогичную продукцию, а определенная часть ориентируется на переработку импортного, зачастую сомнительного качества, сырья; в определенной степени, в разрезе некоторых видов продовольственной продукции, прослеживается монополизм переработчика;

б) Слабость инвестиционного потенциала сельского хозяйства;

в) Очень слаба техническая оснащенность сельского хозяйства. Имеет место недостаточность не только той техники, которая необходима для обработки земли, но и той, которая необходима для уборки урожая и первичной обработки продуктов;

г) Очень слаба система субсидирования сельского хозяйства. Не используются даже те возможности, которые допускаются предписаниями ВТО в пределах ограничений, установленных ею на выдачу субсидий определенного характера. Иначе говоря, слаба государственная поддержка сельскохозяйственного производства по тем направлениям, которые в особенности необходимы на современном этапе, в условиях удорожания топлива и удобрений и слабой технической оснащенности сельскохозяйственных предприятий;

д) Слабость инновационной поддержки сельского хозяйства (например, уменьшился спрос на услуги племенных и селекционных хозяйств, что вызвало понижение качества их работы в условиях дефицита финансовых средств), в частности, слабость государственной поддержки инновационной деятельности сельскохозяйственных предприятий – ферм, кооперативов и т. д. (в то же время, такого рода государственной поддержке правила ВТО дают зеленый свет);

е) В условиях высокого уровня безработицы и большого количества низкооплачиваемых работников низка покупательная способность большей части населения, в результате чего, из-за наличия ряда причин, способствующих удорожанию отечественной натуральной сельскохозяйственной продукции, оно вынуждено питаться более дешевой продукцией, изготовленной на базе импортного сырья (зачастую пищевых суррогатов или сомнительного качества). Вследствие этого спрос на отечественную сельскохозяйственную продукцию уменьшается и, как следствие, уменьшается

²⁰ [1, с. 86; 2, с. 79].

производство этой продукции. А при уменьшении производства растут удельные затраты на единицу продукции. Мелкие производители в условиях снижения объемов производства и реализации уже не могут самостоятельно покрывать затраты на техническое обслуживание, горючее, удобрения и т. д. при прежних ценах реализации (удельные затраты на производство единицы продукции при снижении объемов производства, в особенности в мелких хозяйствах, возрастают), вследствие чего растет себестоимость их продукции и, соответственно, потребительские цены, что вызывает последующее снижение спроса и производства;

ж) Из-за фактического отсутствия перерабатывающих предприятий легкой промышленности резко снизился спрос на соответствующее сельскохозяйственное сырье (шерсть, кожи, коконы шелкопряда), которое сельскохозяйственные производители естественно производят вместе с продовольственными продуктами, в последние годы затруднился и экспорт этой продукции. Невозможность реализации этой продукции, наряду с давлением импорта пищевых продуктов и сырья для их производства, сделало убыточными много сельскохозяйственных предприятий и внесло свой вклад в сокращение объема производства сельскохозяйственной продукции;

з) По некоторым видам продукции (колбасно-сосисочные изделия, сыры) оказался недостаточен государственный контроль по стандартам и качеству. Некоторые производители в целях получения высокой прибыли широко стали использовать суррогатные компоненты. В результате, упал спрос на соответствующее сельскохозяйственное сырье. Однако упал и потребительский спрос на такую, вредную для здоровья, продукцию. В последнее время, в условиях рыночной конкуренции, в торговой сети стали появляться фирмы, торгующие в основном высококачественной продукцией, однако из-за шестидесятилетнего упадка в предыдущие годы сельского хозяйства ощущается дефицит такой продукции и фирмы вынуждены подрабатывать путем сбыта некондиционной продукции, а произведенная из натуральных компонентов аналогичная импортная продукция стоит очень дорого.

К **внешнеэкономическим обстоятельствам**, которые обусловили спад производства сельскохозяйственной продукции и препятствуют развитию сельскохозяйственного производства внутри страны, относятся: давление импорта продовольственной продукции на внутреннем рынке; неразвитость системы продвижения продовольственной продукции отечественного производства на внешние рынки. В недостаточной мере используются и те меры государственного регулирования импорта продовольственной продукции, которые допустимы в пределах установок ВТО в целях защиты внутреннего рынка, а также – поддержки экспорта. К тому же, меры по сдерживанию импорта продукции сомнительного качества (не соответствующего установленным стандартам), а также той продукции, которая мешает функционированию собственного производства, установками ВТО не ограничиваются.

Одной из причин, лежащих в основе генезиса аграрного кризиса, является **неиспользование (или запоздалое использование) принятых в странах с рыночной экономикой методов (в последние десятилетия преимущественно косвенных) координации ценообразования**. Так, проведенные в 2004-2006 гг и позднее реформы по упорядочению сбора налогов и реорганизации системы товаропродвижения сельскохозяйственной продукции (в частности, по переносу центра тяжести в торговле с продовольствием с т. наз. колхозных рынков в упорядоченную и поддающуюся фискальному контролю сеть мелкого бизнеса), с одной стороны, обеспечили нормальную собираемость налогов и нормализацию работы бюджетной системы (в частности, как мы знаем, в то время была обеспечена выплата государственным служащим не только текущих зарплат, но и всех государственных задолженностей по зарплатам), некоторое снижение уровня безработицы за счет увеличения численности работников розничной торговой сети и в других системах товаропродвижения, но, с другой стороны, началось удорожание продовольственной продукции (в частности, в результате того, что все участники рынка стали выплачивать налоги, а также – увеличения посреднических ступеней в системе товаропродвижения). Все это привело к возникновению вышеотмеченных явлений, ставших компонентами в генезисе аграрного кризиса, а именно: снижение потребительского спроса на натуральную качественную сельскохозяйственную продукцию, появлению множества убыточных сельскохозяйственных производств (хотя появление множества убыточных производств в сельском хозяйстве было индуцировано и рядом других вышеотмеченных факторов, причин, обстоятельств), увеличение масштабов замены в перерабатывающей (пищевой) промышленности натуральных компонентов дешевыми (большой частью импортными) суррогатами, прекращением функционирования многих сельскохозяйственных производств.

В кризисных ситуациях, возникающих на том или ином этапе развития во многих странах, с целью преодоления кризисных явлений, применяются меры по координации ценообразования (например, введение системы паритетных цен на промышленную и сельскохозяйственную продукцию в США во время Великой депрессии). Апробированным косвенным методом координации ценообразования стало использование изобретенного во Франции налога на добавленную стоимость, ныне применяемого во многих странах. Но во Франции и в ряде других стран ставки этого налога дифференцированы в разрезе групп продуктов и, по необходимости, пересматриваются (в ряде стран на некоторые продукты устанавливается и нулевая ставка). Однако, в большинстве постсоветских стран, в том числе и Грузии, НДС был введен шаблонно, по единой ставке, без учета его регулирующей сути. Если бы в Грузии своевременно, вместе с реформой налогообложения, была бы введена нулевая ставка НДС на важнейшие сельскохозяйственные продукты, а именно – мясо и молоко (с большим запозданием, когда уже произошел резкий спад сельскохозяйственного производства, нулевая ставка НДС на мясо, как известно, была введена, но аграрный кризис уже разгорелся, многие производители разорились и их производство свернулось), то аграрный кризис был бы не столь глубоким, а население не было бы вынуждено употреблять большое количество суррогатных мясных и «сырных» продуктов.

Некоторые другие просчеты в формировании законодательных институций, также оказались обстоятельствами, способствующими развитию и углублению аграрного кризиса. Так, например, в 2005 г. в Грузии был принят закон «О безвредности и качестве продовольствия», что диктовалось необходимостью гармонизации законодательства страны в области продовольствия с законодательствами европейских стран, в которых отражены требования принятой в 2002 г. регуляции ЕС 178/2002 «Общие основы и требования к закону о продовольственной безопасности» (по сути данный закон ориентирован на использование допустимых в рамках предписаний ВТО мер защиты потребителя, а также национального производителя несуррогатной продукции). Этот закон должен был быть поэтапно задействован, что обеспечило бы не только защиту потребителя от суррогатной продукции, но и внесло бы определенный вклад в предотвращении глубокого спада сельскохозяйственного производства (т. к., как отмечалось выше, в целях

увеличения доходности производства во многих перерабатывающих предприятиях началось замещение натурального производственного сырья суррогатами, что также обусловило снижение спроса на отечественную сельскохозяйственную продукцию). Однако, в декабре 2006 г. по инициативе правительства и ряда депутатов было приостановлено действие ряда основополагающих статей этого закона, касающихся, в частности, регистрации, регистрации производящих продовольствие предприятий, требований по периодичности контроля и государственного инспектирования продовольственного рынка (см., напр., [17]), что также явилось одной из причин, способствовавших углублению продовольственного кризиса. Только в июле 2010 г. и середине 2011 г. некоторые приостановленные положения были восстановлены и поэтапно началось их действие, однако приближение законодательства страны к основным/горизонтальным регуляциям ЕС предполагается завершить лишь к 2004 г.

Установки и предписания ВТО и глобальных кредитных организаций в какой-то мере ослабляют возможности национальных производителей в связи с давлением конкурирующего импорта и определенным затруднением экспорта, т. е. ограничивается применение механизмов его субсидирования. Однако возможность поддержки и защиты национального бизнеса все-таки допускается: субсидии и компенсационные пошлины можно применять в соответствии со статьей о субсидиях и компенсационных мерах ГАТТ (правопреемником которого является ВТО), Соглашением о сельском хозяйстве, Соглашением о текстильной продукции. В виде временных мер применяются антидемпинговые меры и компенсационные пошлины (дискриминационные меры применительно к отдельным странам и отдельным торговым партнерам) и тарифы и квоты для компенсации справедливой конкуренции с импортом, наносящим ущерб местной отрасли (недискриминационные меры, применяемые по отношению ко всем партнерам). Используются и нетарифные методы регулирования, непредусмотренные в соглашениях ВТО и не противоречащие им. **Практикуются также и постоянные меры (общее освобождение от обязательств), которые официально должны быть одобрены Советом ВТО [15, с. 431] и предоставляются только в редких случаях.**

Можно наметить основные пути преодоления кризисных явлений в агропромышленном комплексе страны на основе совершенствования государственного регулирования и рыночной координации продовольственного комплекса и ускоренного развития сельского хозяйства вместе со смежными отраслями и видами деятельности. Причем, эти вопросы с экономической точки зрения целесообразно рассмотреть по отдельности: в разрезе комплекса отраслей сельского хозяйства и пищевой промышленности, обеспечивающих продовольственную безопасность страны [6; 8], и комплекса смежных отраслей (related industries) легкой промышленности и отраслей сельского хозяйства, обеспечивающей последнюю сырьем [9].

Новое правительство предполагает мобилизовать значительные средства для размещения инвестиций (государственных и частных) в целях оживления сельского хозяйства. Однако, эффективность отдачи намеченных к размещению средств может в значительной степени сократиться, если одновременно не произойдет реанимация на новой технологической базе тех производств, которые производят переработку указанных видов сельскохозяйственного сырья и выпускают конечную потребительскую продукцию. Поэтому необходимо одновременное проведение в указанных отраслях промышленности мероприятий, направленных на координацию развития бизнеса, содействие становлению соответствующих предприятий и стимулирование их функционирования.

Можно сказать, что **продовольственная безопасность**, с одной стороны, представляет проблему сельского хозяйства, перерабатывающих ее продовольственную продукцию отраслей промышленности и отраслей логистики (система материально-технического снабжения как в сфере сырья и поставок материалов, используемых в сельском хозяйстве, так и в системе тех стратегических запасов продовольствия, которые формируются как за счет собственного производства, так и за счет импорта продовольствия), сбытовых отраслей (товаропродвижение на рынки), с другой стороны, относится к тем макро- и микроэкономическим проблемам, которые связаны с эффективностью общественного производства, с доходами населения и их дифференциацией, занятостью, безработицей и т. д.

В политике продовольственной безопасности необходимо также учитывать конкретные особенности отдельных стран. Так, например, в Грузии, как в малой стране, имеющей специфические природно-географические условия (вследствие чего ее хозяйство специализируется на определенных наиболее выгодных в данных условиях видах продовольственной продукции), в долгосрочном периоде продовольственная безопасность может быть обеспечена только в условиях достаточного импорта продовольственной продукции и расширения экспорта производимых в стране ее видов. Причем, компенсация импорта определенных видов сельскохозяйственной продукции (в основном зерновых) должна происходить за счет экспорта тех видов сельскохозяйственной продукции, на которых специализируется сельское хозяйство Грузии. Кроме этого, необходимо учесть структурно-отраслевые особенности сельскохозяйственного производства Грузии, например, обеспечить развитие животноводства за счет расширения (реанимации) его пищевой базы путем возобновления нормального использования горных пастбищ и восстановления севооборота в долинах. В этом случае импорт зерновых будет возмещен за счет экспорта продуктов животноводства (промышленно переработанных), виноделия, цитрусовых, других фруктов и продуктов их переработки (легко можно достигнуть и положительного сальдо в товарообмене продовольственными продуктами).

Из вышеизложенного очевидно, что **продовольственная безопасность** должна рассматриваться как отдельный сегмент государственного регулирования и, в пределах страны, рыночной координации (также, например, как промышленная политика или регулирование энергоэкологического сектора, впрочем экологический фактор является также и компонентом продовольственной безопасности). Поэтому, в условиях резкого перманентного снижения за последние восемь-девять лет производства в стране продовольственной продукции за счет отечественных сырьевых продуктов и засилья импортных продуктов и продовольственных суррогатов, **целесообразно в стране в рамках политики продовольственной безопасности и реанимации сельского хозяйства разработать специальную программу действий.**

Сельское хозяйство представляет собой главное звено обеспечения продовольственной безопасности страны, но на его состояние и динамику его производства влияет много других компонентов (факторов, составляющих), внутренних и внешнеэкономических, как связанных с состоянием смежных (перерабатывающих отраслей промышленности) и обеспечивающих отраслей, так и с макроэкономическими, межгосударственными, региональными межгосударственными и глобальными факторами.

Поэтому, в свете обеспечения продовольственной безопасности страны полезно рассмотреть систему рыночной координации и государственного регулирования сельского хозяйства во взаимосвязи со смежными перерабатывающими и обеспечивающими (логистика, товаропродвижение, консалтинг и др.) предприятиями, организациями и отраслями, с учетом опыта развитых стран и предписаний глобальных, в частности ВТО, организаций. В системе рыночной координации надо обратить внимание на развитие современных сетевых форм организации и управления (ассоциации предпринимателей, сетевые формы институционального и организационного устройства производства, современные формы взаимодействия и взаимосвязи агентов рынка продовольственной продукции). Развитие форм государственного регулирования должно происходить с учетом предписаний международных организаций, вместе с тем некоторые элементы государственного регулирования также принимают сетевую форму, например, сотрудничество (взаимосвязь) государственных органов управления с агентами рынка при посредничестве ассоциаций предпринимателей.

В развитых странах в целях регулирования продовольственной безопасности и продовольственного комплекса применяются разнообразные способы и механизмы, однако уровень прямого субсидирования сельскохозяйственного производства, в особенности, прямого субсидирования экспорта продовольственной продукции, в соответствии с установками ВТО, значительно сократился. Вместе с этим существует не только государственное регулирование сельскохозяйственного производства, но и способы его координации при участии предпринимателей.

Вместе с прямым субсидированием и некоторыми другими формами государственной координации сельскохозяйственного производства, в рамках, допущенных установками ВТО, во многих странах, в особенности развитых, в сельском хозяйстве, промышленном комплексе переработки его продукции и в сетях продвижения продукции на рынки существуют разнообразные институциональные и организационные формы регулирования (поддержки) предпринимательства. Так, например, в Канаде в регулировании продовольственного рынка участвуют 330 ассоциаций производителей (пшеницы, овса, картофеля, молока, мяса и много других). Вместе с тем, один и тот же фермер может быть членом нескольких ассоциаций производителей и нескольких торговых объединений. С помощью ассоциаций распределяются субсидии и дотации, кроме того, ассоциациям предоставляются гарантии министерства на кредиты, выделяемые сельскохозяйственным производителям [12, с. 25].

В других странах для содействия реализации сельскохозяйственной продукции используются специфические институционально-организационные формы. В Испании, Франции и некоторых других странах Европы решение этой задачи происходит на базе оптовых продовольственных рынков. В Нидерландах регулирование продовольственного рынка осуществляется на двух уровнях: в рамках общего продовольственного рынка Евросоюза и на национальном уровне. Регулирование в основном осуществляют отраслевые агропромышленные организации (союзы), в которых представлены интересы каждого звена продовольственного комплекса – от производителя до потребителя [12, с. 25, 26].

В настоящее время внутристрановые меры государственной поддержки предпринимателей продовольственного сектора соответственно требованиям ВТО регламентируются положениями т. наз. «желтой», «голубой» и «зеленой корзины».

«Желтая корзина» включает те меры государственной финансовой поддержки отечественных производителей, которые подлежат сокращению. В основном это субсидии и дотации, направленные на рост объемов производства конкретной продукции. Другими правилами ВТО установлены и предельные нормы такого субсидирования, которые составляют 10% стоимости сельскохозяйственной продукции (по другим источникам – 5%).

«Голубая корзина», которая актуальна только для самых развитых стран, дает государству право, не ограничивать прямые выплаты фермерам, если они увязаны с программами ограничения производства на основе фиксированных базовых уровней.

«Зеленая корзина», объем которой правилами ВТО не ограничивается и зависит только от возможностей страны, предусматривает средства, которые направляются на развитие инфраструктуры, борьбу с вредителями и болезнями, исследования, образование, обучение специалистов, консультационное обслуживание, программы регионального развития и др. В эту же корзину входит выплата производителям таких сумм, которые не связаны с текущими объемами производства.

При нынешнем положении в сельском хозяйстве Грузии нельзя отказываться от максимально возможного уровня субсидирования мероприятий, на размер субсидий по которым наложены ограничения, предусмотренные «желтой корзиной» ВТО. Использование таких мер будет содействовать росту производства сельскохозяйственной продукции в краткосрочном аспекте, так необходимому после продолжительного спада предшествующих годов. Кроме того, для защиты внутреннего производителя сельскохозяйственной продукции и предприятий по ее переработке целесообразно применять все допущенные ВТО тарифные и нетарифные методы, а также использовать те методы, которые ВТО не регламентирует.

Как непосредственно в сфере сельскохозяйственного производства, так и в сфере внутреннего сбыта и экспорта продукции большое значение имеет развитие институциональных и организационных форм регулирования и координации (ориентируясь на опыт развитых стран). Естественно, это совершенствование должно происходить на основе частной собственности, с охватом всех типов сельскохозяйственных производителей и предприятий, перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию, с минимальной государственной финансовой поддержкой.

Для оживления сельскохозяйственного производства в ближайшем периоде и, в особенности, для обеспечения в долгосрочном аспекте устойчивого развития, модернизации, конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках его продукции, большое значение имеет проведение тех финансовых мероприятий, которые предусмотрены «зеленой корзиной» ВТО. Основными направлениями такой государственной поддержки, на наш взгляд, должны являться: стимулирование актуальных форм институционально-организационной модернизации сельских хозяйств; участие в финансировании инноваций, исследований, образования, повышения квалификации; поддержка консалтинговой деятельности; строительство инфраструктурных объектов (или долевое участие в таком строительстве); основанное на государственно-частном партнерстве доленое участие государства в организации предприятий, обеспечивающих техническое обслуживание сельскохозяйственного производства; выделение средств для проведения мероприятий по повышению плодородности земли; выделение средств для борьбы с болезнями животных и с вредителями в растениеводстве; финансирование государственных целевых программ.

Как легально обойти в случае необходимости требования «желтой корзины»? В некоторых сферах можно создавать государственные или смешанные предприятия (техническое обслуживание, повышение качества почвы). Непосредственный

сельскохозяйственный производитель в этом случае оплатит соответствующие услуги соответственно рыночным ценам и, таким образом, факт государственной поддержки в этом случае не будет иметь места. Поэтому, в условиях недостаточности в кругах местных частных производителей финансовых ресурсов или предпринимательской инвестиционной активности (нерешительность ввиду больших рисков), необходим рост участия государства на фондовом рынке (в собственности), в дальнейшем, по мере возможности, продажей государственной доли частным собственникам. Другой путь обхода требований «желтой корзины» заключается в развитии частных систем товаропродвижения, создании прогрессивных институциональных и организационных форм деятельности и взаимодействия предприятий.

Таким образом, можно наметить основные пути обеспечения продовольственной безопасности страны в долгосрочной перспективе на основе совершенствования государственного регулирования и рыночной координации продовольственного комплекса и ускоренного развития сельского хозяйства вместе со смежными отраслями и видами деятельности. Для этого необходимо:

– **шире применять инструменты государственной координации, направленные на увеличение интенсивности внутреннего товарооборота и государственные меры по координации ценообразования [7; 16] (среди косвенных методов стимулирования внутреннего товарооборота и координации ценообразования в настоящее время наиболее важное значение имеют государственное субсидирование сельскохозяйственного производства, использование регулирующих механизмов фискальной системы, установление целесообразных импортных тарифов с учетом установленных ВТО ограничений);**

– развитие сетевых методов организации, управления и взаимодействия аграрного сектора и участников рынка, в том числе с обеспечивающими фирмами (технического, рекультивации земель и другого обслуживания), перерабатывающими сельскохозяйственную продукцию предприятиями, обеспечивающими товаропродвижение на внутренние и внешние рынки организациями и предприятиями, (оптовые сети, сбыт, транспортирование, хранение продукции, маркетинг и др.);

– использование сетевых форм и со стороны государства, посредством взаимосвязи с ассоциациями производителей и других участников рынка;

– более полное использование возможностей поддержки отечественного продовольственного комплекса (финансовая помощь, тарифная политика, нетарифные меры; налоговые льготы и др.) в рамках установленных ВТО ограничений;

– развитие системы санитарного контроля продовольственной продукции, законодательным путем введение стандартов, принятых в развитых странах (в случае необходимости с их уточнением);

– более широкое применение тех форм государственной поддержки продовольственного комплекса, которые регламентируются «зеленой корзиной» ВТО, в пределах установленных этой организацией ограничений;

– увеличение государственного участия в сельскохозяйственном бизнесе (в особенности в сфере технического обслуживания) в форме государственно-частного партнерства (ведение бизнеса любым субъектом, в том числе государством, не подлежит никаким ограничениям со стороны ВТО), с последующим постепенным выкупом государственной доли предпринимателями частного сектора;

– осуществление постепенной оптимизации соотношения между экспортом и импортом продовольственной продукции с учетом природно-географических особенностей страны, отраслевой специализации ее сельского хозяйства, а также с учетом необходимости компенсации импорта необходимых видов продовольственной продукции за счет экспорта продукции отраслей специализации;

– осуществление на отечественных производителей пропандистского, маркетингового и консультационного воздействия с тем, чтобы они расширяли выпуск конкурентоспособной продукции и использовали с этой целью услуги селекционных, племенных и других необходимых производств и организаций.

В результате постсоветского обвала экономики в Грузии сильнее всех пострадали те отрасли легкой промышленности (текстильная, швейная, кожевенно-обувная, мебельная), производство в которых связано с переработкой соответствующей продукции сельского и лесного хозяйства (шерсти, кож, коконов шелкопряда, древесины). В этих отраслях производство практически свернулось до нуля. Это было обусловлено устареванием в этих отраслях технологий, снижением возможностей сбыта, а также отсутствием таких предпринимателей, у которых имелась бы способность осуществления необходимой модернизации производства после процесса приватизации. Свернулось производство и в таких предприятиях, которые выпускали конкурентоспособную по мировым стандартам и легко реализуемую продукцию (например, в Тбилисской шелкоткацкой фабрике), поскольку в тот период не выявились предприниматели, способные управлять такими производствами в условиях рыночной экономики. Все это оказало негативное влияние на производство соответствующего сырья в сельском хозяйстве, поскольку из-за отсутствия спроса на это сырье на внутреннем рынке, возникли трудности с его реализацией и началось снижение его производства, снизилось качество такого сырья и сократился его ассортимент за счет наиболее востребованных высококачественных сортов (например, шерсти в овцеводстве, в результате чего она не реализуется как на внутреннем, так и на внешнем рынках). Совсем исчезли некоторые промежуточные звенья технологических цепочек по переработке сельскохозяйственного сырья с целью доведения его до состояния, которое требуется для использования на предприятиях легкой промышленности, производящих конечную продукцию (текстиль, обувь и т.д.) [10; 11; 13; 14]. До настоящего времени практически не удалось инициировать бизнес на инвестирование и ведение производства в указанных отраслях промышленности, причем, в разрезе всех звеньев технологических цепочек, что усиливает зависимость страны от импорта соответствующей продукции, не дает возможности повышения экспортного потенциала страны, уменьшает занятость и объемы производства в сельском хозяйстве, если уж ничего не говорить о мизерных масштабах занятости в смежных отраслях легкой промышленности. Большой урон сырьевой базе легкой (в данном случае мебельной) промышленности нанесла неконтролируемая сплошная вырубка леса (в особенности ценных пород древесины) с последующим экспортом древесины за рубеж за последние двадцать лет.

Вместе с тем, единичные случаи возобновления производства на базе новых технологий не обеспечивают сразу достижения необходимого уровня конкурентоспособности продукции. Дело в том, что приобретение современных импортных технологий, без знания всех тонкостей их использования, не дает возможности достигнуть необходимого уровня конкурентоспособности. Поэтому при закупке и внедрении современных производственных технологий необходимо пользоваться услугами консалтинговых и инженеринговых организаций. Однако такое обслуживание в Грузии пока находится в зачаточном состоянии.

На наш взгляд, для обеспечения реанимации и скоординированного развития указанных отраслей легкой промышленности и поставляющих им сырье отраслей сельского хозяйства, необходимо разработать специальную «программу действий». В такой программе, в первую очередь, должны быть определены и сформулированы:

– цели такого развития, конкретные необходимые направления деятельности соответствующих смежных отраслей промышленности и сельского хозяйства и всемогательных организаций;

– направления развития предпринимательства в необходимых секторах (указанные отрасли легкой промышленности и сельского хозяйства, консалтинговые и инженеринговые организации, сети содействия сбыту и другие структуры);

– мероприятия, направленные на поддержку и стимулирование соответствующих бизнес-структур, а также – мелких домашних хозяйств на селе;

– механизмы защиты внутреннего рынка и поддержки экспорта соответствующей продукции в рамках установленных ВТО правил (Соглашение ВТО о сельском хозяйстве, Соглашение о текстильной продукции и другие предписания и установки);

– предложения о создании общественных бизнес-структур (ассоциаций, объединений), с целью упорядочения взаимоотношений между указанными отраслями и координации сбыта продукции. Вместе с тем, один и тот же предприниматель может быть членом нескольких ассоциаций. Например, большинство фермеров производят несколько видов продукции (мясо, молоко, кожи, шерсть, коконы шелкопряда и т. д.). Для того, чтобы создать эффективное производство на всех стадиях переработки конкретного сырья, необходимо организовать координацию всех предпринимателей, занятых на той или иной стадии этого процесса. Поэтому, в разрезе каждого конечного продукта должна существовать ассоциация предпринимателей, в которой будут обсуждаться и согласовываться необходимые вопросы координации и увязки производственных процессов и сбыта. Как раз ассоциации такого типа, как отмечалось выше, существуют, например в Канаде. Тем более они необходимы в Грузии, где остро стоит вопрос реанимации многих отраслей сельского хозяйства и смежных отраслей легкой промышленности, а также – повышения эффективности функционирования смежных с сельским хозяйством отраслей пищевой промышленности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Agriculture of Georgia 2009. – National Statistics Office of Georgia. Tbilisi: 2010.
2. Agriculture of Georgia 2011. – National Statistics Office of Georgia. Tbilisi: 2012.
3. National Accounts of Georgia 2011. – National Statistics Office of Georgia. Tbilisi: 2013.
4. Statistical Yearbook of Georgia: 2009 / Department of Statistics under Ministry of Economic Development of Georgia. – Tbilisi: 2009.
5. Statistical Yearbook of Georgia: 2012 / National Statistics Office of Georgia. – Tbilisi: 2013.
6. Абесадзе Р., Бурдули В., Датунашвили Л. Проблемы регулирования продовольственной безопасности страны (на груз. яз). – Proceedings of Scientific Works of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU. Editor-in chief R. Abesadze. Vol. IV. Tbilisi: 2011.
7. Бурдули В. Механизм регулирования экономического развития страны и пути его практической реализации. Гл. III.4. Координация ценообразования и ее роль в становлении современной модели регулирования экономического развития Грузии. Тбилиси: «Мецниереба», 2004 (на груз. яз.; реферат – на русском).
8. Бурдули В., Датунашвили Л. Продовольственная безопасность как объект регулирования (на груз. яз). In the collected articles: The Priorities of Agriculture Steady Development. International Scientific-Practical Conference (2011, 28-29 October). Tbilisi. Publishing House of Tbilisi State University. 2012.
9. Бурдули В., Кавтарадзе Т. Развитие смежных отраслей сельского хозяйства и легкой промышленности. – В кн.: Некоторые направления экономического и социального развития Грузии (доводы, предложения, рекомендации). Ред.: Р. Абесадзе. Тбилиси: Изд-во Института экономики П. Гугушвили ТГУ, 2013 (на груз. яз.).
10. Датунашвили Л. Некоторые аспекты развития шелководства в Грузии (на груз. яз). – Proceedings of Scientific Works of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU. Editor-in chief R. Abesadze. Vol. III. Tbilisi: 2010.
11. Датунашвили Л. Современное состояние экономики шелководства и пути его развития. – В сб.: «Проблемы развития рыночной экономики в Грузии». Гл. ред.: Г. Церетели. Т. III. Тбилиси: «Мецниереба», 2003.
12. Добросоцкий В. Государственное регулирование продовольственного рынка (зарубежный опыт). – МЭиМО, 2000, №9.
13. Кавтарадзе Т. Пути совершенствования технологий в овцеводстве Грузии. – В кн.: Некоторые направления экономического и социального развития Грузии (доводы, предложения, рекомендации). Ред.: Р. Абесадзе. Тбилиси: Изд-во Института экономики П. Гугушвили ТГУ, 2013 (на груз. яз.).
14. Кавтарадзе Т. Глобализация и проблемы развития овцеводства в Грузии. (на груз. яз.). – Proceedings of Scientific Works of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU. Editor-in chief R. Abesadze. Vol. V. Tbilisi: 2012.
15. Турбан Г. В. Развитие международной торговли и рост протекционизма. – Вісник Донецького національного університету, Сер. В: Економіка і право, Вип. 2, Т. 2, 2010.
16. Церетели Г., Бурдули В. Проблемы развития товарного рынка Грузии на фоне эволюции мировой экономической системы. – в журнале: Экономическая наука современной России, 1999, №4.
17. Челидзе К. Продовольственная безопасность Грузии. www.ambioni.ge/saqartvelos-sasursato-usaprtxoeba (на груз. яз.).

GENESIS AND THE WAYS OF OVERCOMING OF AGRARIAN CRISIS IN GEORGIAN

Annotation

Starting approximately with 2006 year in the country is taking place of agrarian crisis. The elements (factors, circumstances, causes) underlie of this crisis were exposed. The ways of overcoming of this crisis are outlined and substantiated in the context of complex of industries providing of food security of country and in the context of related industries of light industry and agriculture.

Руслан Семенович Гринберг

КОНТУРЫ НОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ШАНСЫ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В своем выступлении я буду сначала говорить о некоторых «новых», а на самом деле ранее существовавших, но в последние десятилетия будто бы совсем исчезнувших явлениях и тенденциях в мировой экономике, а потом о перспективах евразийской интеграции.

Итак, о новых тенденциях. Можно с большой степенью уверенности утверждать, что сегодня мы имеем дело с, так сказать, четырьмя «возвращениями». Первое – это централизация и концентрация капитала. В печати, да и в специальной литературе об этом говорится мало, но в реальной жизни мы наблюдаем мощные процессы слияний и поглощений. Это очень важно отметить, потому что после кризиса кейнсианства и начала триумфального шествия неоллиберализма было принято считать, что информационные технологии способствуют созданию новой тенденции под названием «small is beautiful», «малое – прекрасно». На самом деле установка на доминирование малого и вытеснение большого оказалась неверной: миром по-прежнему правят промышленные и финансовые гиганты. И это обстоятельство имеет прямое отношение к России, то есть к нескончаемой здесь дискуссии о пользе и вреде госкорпораций. Поскольку с гигантами могут бороться только гиганты, я был и остаюсь их защитником, хотя много критики получаю в свой адрес в связи с их неэффективностью. Но это другой вопрос; его обсуждение явно выходит за рамки темы.

Второе – возвращение материальной экономики. Это подтверждает и мировая статистика, и реальные наблюдения, и даже выступление Д. Камерона, на которое здесь ссылался Владимир Якунин. Британия – яркий пример финансиализации современного мира, которая завела его в тупик. Сегодня, когда идут дискуссии о том, как превратить финансовую сферу снова в средство, а не в цель развития экономики, Британия находится в исключительно сложном положении. С одной стороны, страна уже очень сильно развита в финансовом отношении; англичане на этом хорошо зарабатывают. А, с другой стороны, необходимость контролировать финансовые операции очевидна. По этому вопросу в Евросоюзе идет полемика, и понятно, что регуляторы (налог Тобина, налог на краткосрочные финансовые операции) будут работать, только если это станет общей практикой. Если же Британия не поддержит единую позицию по этому вопросу и сохранит прежнюю финансовую политику, то проигрывает все.

Третье, что очень важно, – это возвращение циклов. Еще совсем недавно казалось, что цикличность в экономической динамике удалось преодолеть. Действительно, передовые экономики обладают целым арсеналом инструментов противодействия циклическому развитию. Например, денежно-кредитная политика в рамках монетаризма работала весьма эффективно. Но циклы все же вернулись. И снова разгорелись дискуссии относительно природы и существа кризисов. Есть разные точки зрения по этому вопросу. Я, как президент Фонда Кондратьева, должен был бы придерживаться теории длинных циклов. Но мне более верной кажется позиция Саймона Кузнеца, который иначе оценивает развитие экономики. Может быть, у меня несколько упрощенное понимание этого вопроса, но я склоняюсь к простой теории «тучных» и «тощих» годов. Вы знаете, что 130 месяцев непрерывного экономического роста на Западе с середины 90-х – это действительно «золотой век», и он породил моду на дерегулирование и на философию «конца истории». Согласно этому взгляду, государство должно уйти из экономики, перестать жестко пресекать неформальные отношения, и заботиться только о создании благоприятных условий для бизнеса. Тогда экономика (без кризисов?) будет развиваться сама по себе всюду, от Габоны до Америки, – для всех один и тот же рецепт. Сегодня это может показаться смешным, но еще десять лет назад это был универсальный textbook в любой стране мира; а в России еще раньше, начиная с 1990-х гг. На самом деле именно установка на уход государства из экономики сначала в риторике, а потом и в практике, в сущности, оказалась основной глубинной причиной самой глубокой мировой экономической рецессии за последние 70 лет. Скажу здесь только, что правополиберальная философия, господствовавшая в мире в последние тридцать лет, уже выходит из моды. Это подтверждает победа Обамы в США, Оланда – во Франции. Может быть, и в Германии победят силы, которые хотят возвращения социального государства. Нет никакой альтернативы этой политике, с прогрессивной шкалой налогообложения и другими инструментами. А Россия стоит на своем, хотя многим это кажется удивительным.

Так что четвертое возвращение – это восстановление прежней (50-70-е годы) систематической государственной активности в сфере управления экономикой.

А вот по-настоящему новое явление в мировой экономике – императив глобального регулирования. Здесь уже говорили, что глобальная экономика не может больше развиваться без глобального регулятора, но в то же время отдельные части мирового хозяйства не готовы к такому повороту событий. При всеобщей риторике о едином мире, в котором национальные экономики сильно переплетены как никогда, мало кто готов поступиться национальным суверенитетом.

Мне кажется уместным сослаться здесь на высказывание бывшего премьер-министра Австрии по вопросу возможного диктата Франции и ФРГ в Евросоюзе. Чтобы избежать кризисов, подобных нынешнему, считает он, нужно иметь банковский союз, финансовый союз, налоговый союз; все действия нужно гармонизировать, а это значит, что Европейский парламент объективно должен стать более важным, чем национальные парламенты. Но страны этого не хотят. А в реальной жизни тот, кто не владеет финансовыми потоками, не может влиять на принятие решений. Вот, например, тот же Европарламент. Теоретически он может устанавливать любые нормы, но его финансовые ресурсы – это деньги, получаемые от национальных правительств. В результате пока что – замкнутый круг.

Другая мировая проблема – повсеместное сужение среднего класса, что явно указывает на регресс цивилизации. Победа социального либерализма во второй половине XX в. привела к тому, что возник мощный (60 – 70%) средний класс и впервые за все время человеческой истории появились даже признаки бесклассового общества. Сейчас, похоже, вновь начинается формирование ярко выраженного классового общества, что, судя по всему, сулит восстание среднего класса. Это восстание очень зримое, ясное абсолютно, но, к сожалению, не предлагающее прагматической альтернативы.

Следующий момент – это растущая вероятность «многополярного хаоса». Как известно, после распада СССР всем нам приходится жить в практически однополярном мире. Но и он, впрочем, клонится к закату, как и пятисотлетнее доминирование евроатлантической цивилизации. С одной стороны, никто точно не знает, как будут разворачиваться события, как поведет себя Китай. Не исключено, что, как считает академик Шмелёв, через десять лет из Вашингтона будут звонить в Пекин и спрашивать, что можно делать, а чего нельзя, и уже есть некоторые подтверждения такому прогнозу. С другой стороны, Америку сбрасывать со счетов тоже нельзя. Мы видим, что США могут совершать очень серьезные ошибки (Ирак, Сербия). США могут упиваться победой над социалистической системой. Но это предсказуемо. А вот как будет действовать Китай, мы точно не знаем. Здесь возможны разные варианты. И для России, мне кажется, это благоприятный момент, поскольку она может стать реальной балансирующей силой в мире. И в БРИКС, и в «двадцатке» у нас появляются реальные возможности. Но для этого надо иметь не только атомное оружие, но и мощную экономику.

Теперь про евразийские шансы. В наши дни, когда в соответствии с тенденцией олигополизации мирового хозяйства принимаются принципиальные решения по созданию Евразийского союза, уместно вернуться к урокам несостоявшейся интеграции в рамках СНГ. Начну с того, что, практически подталкивая СССР к распаду, тогдашнее руководство России оказалось в плену двух ошибочных представлений. Первое – иллюзия «приползания», второе – теория «обузы». Оно наивно полагало, что страны – участницы СНГ будут вечно от нас зависеть и никуда не денутся, поскольку не состоятся в качестве дееспособных государств. В то же время считалось, что Россия быстрее устроится на «солнечной стороне жизни» и без них. Но и то и другое оказалось большой ошибкой. Все страны СНГ с самого начала взяли курс на полную независимость от Москвы, действуя в отношениях с ней по принципу: «максимум экономических выгод – минимум политических обязательств».

При создании СНГ на постсоветском пространстве не было учтено и такое исключительно важное обстоятельство, которое можно было бы обозначить как «барьер размерности». Дело в том, что формирование интеграционного блока существенно облегчается, если его потенциальные участники более или менее равновелики. Успех ЕС в значительной мере предопределен тем объективным обстоятельством, что здесь имеет место наличие как крупных относительно равновеликих стран – Англии, Франции, ФРГ, Италии, так и малых, – Голландии, Бельгии, Ирландии и др. Почему это важно? Потому что, передавая в наднациональный орган часть своего суверенитета, каждой стране приходится идти на компромисс, что-то получать и что-то отдавать. Возьмем французов и немцев. Первые хотели иметь единый сельскохозяйственный рынок, поскольку были там сильны, а вторые – единый индустриальный рынок, где у них были доминирующие позиции. Интересы же итальянцев и англичан, например, позволяют занимать иные позиции, вступать в переговоры и коалиции, оставляя широкие возможности для маневра.

В СНГ же на Россию приходится 65–70% всего экономического потенциала содружества. И в этом главная проблема. Ведь даже если бы все хотели новой интеграции и никто не стремился бы в НАТО или в Евросоюз, то все равно столкнулись бы с крайне сложной проблемой – она как бы задана изначально, потому что страны экономически неравновесны. С кем и что должна согласовывать Россия, в какой наднациональный блок передавать часть своего суверенитета, если на нее приходится 2/3 всей экономики СНГ? России в принципе трудно координировать любые свои шаги с малыми государствами – скажем, с Молдавией, Киргизией, – а они, как правило, не имеют желания подчиняться ее правилам и нормам. Собственно, именно в этом и состоит «барьер размерности», который, конечно, есть и в ЕС, но там он значительно ниже, чем в СНГ. Членам Евросоюза значительно легче, чем в СНГ, находить компромиссы в увлекательной игре – «брать и давать». Россия слишком велика, чтобы быть равноправным партнером, и это объективно затрудняет любую интеграцию с ее участием.

И всё же «интеграционное окно» возможностей в рамках содружества есть. Это Таможенный союз, который в перспективе способен стать ядром будущего Евразийского союза. Тем более что зреет и политическая основа для региональной консолидации в связи с растущей активностью исламского фундаментализма.

Государствам – членам нового экономического союза необходимо инициировать совместную программу реструктуризации и диверсификации собственных экономик, используя оставшиеся заделы советского научно-технического потенциала. Правда, в этом вопросе в наших руководящих кругах, и не только в наших, живуче представление, что вся советская промышленность – это сплошная «потемкинская деревня» и чем быстрее она исчезнет, тем будет лучше для всех. Так думать – серьезная ошибка. Если отказаться от попытки реанимации оставшейся еще весьма приличной по международным меркам части советского научно-технического потенциала, то все страны постсоветского мира неизбежно столкнутся с рисками «технологического захолустья» и вряд ли смогут противостоять им. Координация национальных промышленных политик, которую должна инициировать Россия, становится здесь императивом.

Похоже, установка на получение односторонних преференций от России начинает сегодня уступать место более рациональным соображениям. Кажется, у новых независимых республик уходит страх перед возможностью восстановления российской империи, чего они боялись все эти 20 лет. Сейчас, по-видимому, происходит какой-то перелом. Тяготы существования в суровом глобальном мире последних лет начинают вроде бы взывать к необходимости совместного противодействия возрастающим угрозам и вызовам.

В то же время все разговоры о Евразийском союзе как альтернативе ЕС кажутся мне контрпродуктивными. Надо помнить, что интеграция в рамках Евросоюза основывается не только на экономических мотивах. Здесь есть некая социокультурная европейская установка, сплачивающая народы и государства. У нас пока такой нет. Классическая евразийская идея в данный момент непригодна. Я имею в виду ту идеологию, которую разработали в 1920-е годы русские эмигранты, пытаясь создать евразийскую политику как альтернативу Западу, который якобы обманул Россию, бросив ее на произвол судьбы. Такое евразийство не может быть восстановлено. А может ли вообще созреть некая общая идеология в условиях острого дефицита демократических традиций?

В общем, наши условия для интеграции хуже, чем в Европейском союзе. Но что касается чисто экономического аспекта интеграционных проектов, то при определенных условиях они перспективны, и здесь я не вижу никакой альтернативы российской щедрости. Мы не должны быть скрягами и бороться за каждый рубль или доллар в наших действиях, газовых или негазовых войнах. Если мы действительно хотим консолидировать постсоветское пространство, то у нас нет никакого выбора, кроме как платить за интеграцию. В краткосрочном плане – это потери, в долгосрочном – однозначный выигрыш для всех, в том числе и для России.

Ruslan Grinberg

CONTOURS OF NEW ECONOMY AND CHANCES OF THE EUROASIAN INTEGRATION

Annotation

In scientific work problems and contours of new economy in the modern world are considered and the analysis of chances of the Euroasian integration is given.

Aida Aidyn Kyzы Gulieva

ВЛИЯНИЕ ТРАНСПАРЕНТНОЙ ИНФОРМАЦИИ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ (НА ПРИМЕРЕ ОЛИГОПОЛИСТИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ)

Одним из факторов, способствующих укреплению предприятиями монопольного положения, является наличие информационной асимметричности в рыночном пространстве. Неопределенность экономической среды и неравномерное распределение информации между субъектами, обусловленное ее ограниченностью и товарной формой, выступают материальной основой существования, развития и закрепления монополистических тенденций в экономике. Между тем, информационное обеспечение – весьма сложная проблема. Во-первых, по большей части представляет сложность доступ к информации. По крайней мере, получение практически любой информации связано с затратами. Так что стремление к ее получению предполагает соизмерение затрат, связанных с получением информации, и дополнительных выгод от ее получения. Надежность информации, учитывая ее изменчивость и устаревание, – еще одна существенная проблема. Кроме того, даже поступающая информация не может быть полностью усвоена, и какая-то ее часть будет неизбежно отсечена. Также существуют и когнитивные ограничения в восприятии информации, в ее правильном понимании и оценке, что связано с особенностями человеческого мышления. Таким образом, асимметрия информации есть неравномерное распределение между участниками рынка информации об условиях осуществления рыночной сделки и намерениях друг друга. Асимметрия информации является внутренне присущим рынку признаком. Вопрос лишь в степени асимметрии информации, так как от этого будет зависеть ее воздействие на функционирование рынка в целом.

В экономической литературе достаточно широко рассмотрена специфика рынков с ярко проявляющейся асимметрией информации, её влияние на формирование равновесных цен, неблагоприятный отбор, сжатие рынков, способы преодоления отрицательных последствий, возникающих на рынках с асимметрией информации. В современной литературе выделены два основных направления анализа влияния раскрытия корпоративной информации на конкуренцию: исследование влияния законодательных стандартов раскрытия информации компанией на принятие решений по раскрытию информации (Positive Accounting Theory) и рассмотрение влияния изменений в корпоративной политике раскрытия информации на стоимость привлекаемых средств на рынках капитала (Voluntary Disclosure).

В рамках первого направления существует ряд работ, которые приводят к различным результатам. Так, исследования Т. Дикмана и Э. Смита и Д. Коллинза, М. Розефа и Д. Даливала показали, что изменение системы учета издержек методом полных затрат на метод предельных затрат приводит к снижению курсовой стоимости акций компании. Однако работа Р. Хольтхаузена и ряд других работ не выявляют значимой зависимости между методом ведения бухгалтерской отчетности и курсовой стоимостью акций, что зачастую объясняется отсутствием экономического эффекта из-за изменений метода ведения бухгалтерской отчетности, да и изменения методов ведения бухгалтерской отчетности зачастую сопровождается рядом других структурных изменений и управленческих решений в компании, что не позволяет в чистом виде оценить данную зависимость. Вторая группа работ исследует последствия добровольного раскрытия информации на результаты деятельности компании. Среди основных последствий можно выделить повышение ликвидности акций компании и снижение издержек на привлечение капитала компанией. В целом авторы исследований приходят к выводу о том, что высокая информационная прозрачность ведет к повышению ликвидности акций компании ввиду снижения асимметрии информации между информированными и неинформированными инвесторами. В результате акции фирм с высокой степенью прозрачности продаются по справедливой цене, что повышает степень их ликвидности. Исследования П. Хиля, А.Хьютонна и К. Палепу подтверждают гипотезу положительного влияния уровня прозрачности компании на рост стоимости ее акций. В работе Д. Гельба и П. Заровина показано, что компании с более высоким рейтингом информационной прозрачности демонстрируют уровень дохода выше, чем компании с более низким уровнем информационной прозрачности.

Следующее направление исследований рассматривает влияние уровня прозрачности компании на затраты по привлечению инвестиций. Значимыми работами в данном направлении являются исследования К. Барри и С. Брауна, в которых отмечается, что в случае неполной информации о компании инвестор принимает на себя дополнительные риски (связанные с предсказанием будущих доходов от инвестиций), которые зачастую не диверсифицируемы; а следовательно, инвестор вынужден требовать дополнительную доходность за риск, связанный с неполной информационной прозрачностью. Другими словами, у компаний с высоким уровнем прозрачности более низкие затраты на капитал.

Почему же компании сами не могут или не хотят раскрывать большее количество информации о себе, чтобы привлечь капитал на более выгодных условиях? Возможно, для них неоднозначно положительное влияние информационной прозрачности на инвестиционную деятельность?

Наличие зависимости инвестиционной деятельности компании от степени доступности и достоверности информации подтверждается в рамках анализа данных развивающихся рынков. Исследование А. Дурнева, В. Ерунзы и А. Молчанова 37 производственных отраслей в 41 стране показывает, что недостаточная развитость рынка капитала, фондового рынка, законодательных механизмов защиты прав в области инноваций и разработок может снижать стимулы компаний к раскрытию информации.

Ниже представлен небольшой обзор нескольких работ зарубежных экономистов на тему влияния прозрачной информации на ситуацию на олигополистических рынках. На степень прозрачности рынка могут влиять различные факторы, вносящие неопределенность и асимметрию информации в модель олигополистической конкуренции. Например, И.Грин и Р.Портер моделируют элемент непрозрачности рынка как асимметрию в информации о реальном спросе между потребителями и фирмами. В таких условиях флуктуация спроса (изменение спроса на товар промышленного назначения быстрее, чем спрос на товар широкого назначения), не наблюдаемая фирмами, может восприниматься ими как сигнал к началу «ценовой войны» и ограничению стимулов или побуждений к сговору. Асимметрии в издержках и производственных возможностях между фирмами ведут, как правило, к асимметрии в общей эффективности. При достаточном разрыве в эффективности между фирмами такие асимметрии ослабляют стимулы действовать самостоятельно.

К.У. КЮН рассматривает влияние доступности информации о предыстории поведения фирм на устойчивость сговора. Автор приходит к выводу о том, что разрешенный законом обмен частичной информацией может увеличивать стимулы к сговору. Таким образом частичное раскрытие информации с точки зрения предотвращения сговора эквивалентно полному раскрытию информации.

Дж. Бейн вводит описательные понятие «несовершенного картеля», в котором участники сговора разделяют прибыль в соответствии со степенями асимметрии между ними.

В ряде своих работ В. Ламбсон рассматривает влияние производственных ограничений на поведение фирм на олигополистическом рынке. Первая его работа посвящена влиянию симметричных производственных ограничений на модели наказания отклоняющихся от общей стратегии фирм, в двух последующих работах описывается асимметрия в ограничениях производственных возможностей и показывается, что такая асимметрия ослабляет стимулы для сговора.

В совместной работе авторов О.Компта, Ф.Дженини и П.Рея также раскрывается влияние асимметрии в производственных возможностях на равновесие со сговором и доказывается, что при увеличении асимметрии стимулы к сговору уменьшаются как в условиях относительно небольших различий между фирмами, так и при наличии явного лидера по производственным возможностям.

Олигополия отличается от других типов несовершенной конкуренции тем, что имеет место взаимозависимость фирм в отрасли. Олигополисты не только конкуренты, но и одновременно негласные партнеры. При небольшом количестве производителей в отрасли фирме – олигополисту необходимо планировать свою стратегию с учетом поведения других участников рынка. Следует учитывать, что многие мелкие и средние бизнес – организации, организованные как индивидуальные фирмы или партнерства, крепко «привязаны» к крупным корпорациям – олигополиям, выполняя их заказы и получая от них субподряды. Поэтому за их формальной независимостью скрыта фактическая зависимость от крупного бизнеса. Олигополия оказывает на развитие экономики двойное воздействие. С одной стороны, выступает антиподом монополии, с другой благоприятствует развитию совершенной конкуренции.

Как свидетельствует анализ мирового опыта, обеспечение прозрачности олигополий и как следствие, эффективное использование имеющихся в их распоряжении ресурсов, должно осуществляться не только механизмами контроля со стороны государства, но и путем участия в этих процессах отдельных потребителей и общества в целом. Общественный контроль в сферах деятельности олигополий невозможен без доступа к информации о производственной, финансовой, инвестиционной деятельности. Повышение информационной прозрачности деятельности олигополий является важным фактором роста эффективности основной деятельности и сокращения издержек указанных организаций, а, следовательно, оказывает позитивное влияние на снижение темпов роста потребительских цен и повышение уровня жизни населения.

Мировой опыт раскрытия информации субъектами олигополий свидетельствует о позитивной роли применения данного метода в практике регулирования. Вопрос раскрытия информации также имеет существенное значение для предупреждения и пресечения создания согласованных действий хозяйствующих субъектов, в данном случае субъектов олигополий.

Исследования показали, что конкуренция на олигополистическом рынке тем интенсивней, чем ниже уровень концентрации производства. (большее число фирм) и наоборот. Важную роль в характере конкурентных отношений на таком рынке играют объем и структура той информации о конкурентах и условиях спроса, которой фирмы располагают: чем такой информации меньше, тем более конкурентным будет поведение фирмы.

Негативные стороны прозрачности информации проявляются в высококонцентрированных рынках, одной из которых может быть информация об обмане или мошенничестве конкурирующей стороны. Подозрение об обмане дестабилизирует соглашение и может стать причиной конкуренции и олигополистическом рынке. Так повышение информации обостряет конкуренцию. В данном аспекте положительные стороны прозрачности проявляются на фрагментированных рынках, отличительным конкурентным свойством которых является отсутствие лидеров со значительной долей рынка или широкой приверженностью потребителей. Здесь информационная прозрачность может сократить расходы клиентов на поиск лучшего предложения.

Наиболее характерным признаком цен на этом рынке является их жесткость и относительная устойчивость. Специфика ценообразования на олигопольном рынке такова, что даже при изменении издержек производства или спроса олигополисты не склонны к изменению цен. Такая жесткость цен определяется прежде всего олигопольной взаимосвязью и желанием фирм-олигополистов избежать общей разрушительной конкуренции цен. Методами достижения такого положения на рынке олигополии является открытое и бездоговорное соглашение о фиксации цен, раздел рынка или других условий, которые существенно ограничивают конкуренцию. Самой простой формой открытого сговора является картель. Это – письменный или устный договор между фирмами о введении общей цены на продукт, об объемах производства отдельных фирм и территориальное разделение рынков сбыта продукции. Участники картеля заключают

соглашение о цене, которая максимизирует их прибыли. Такая сделка становится обязательной для каждого участника. Кроме того, каждому участнику устанавливается квота выпуска продукции, которую он не должен нарушать. Это

Придает картелю, по сути, монопольную власть на рынке, что дает возможность устанавливать цену выше, чем в условиях конкуренции между компаниями. Кроме того, создание картеля позволяет олигополистам уменьшать неопределенность, увеличивать доходы и нередко препятствовать вхождению в отрасль новых конкурентов. Однако на практике не отличаются стойкостью, поэтому что между его участниками ведется борьба за более выгодные условия именно для своей фирмы. Возникает соблазн обмануть своих партнеров, что и становится причиной распада картеля.

Aida Guliyeva

IMPACT OF TRANSPARENT INFORMATION ON THE WORLD ECONOMY (A CASE OF OLIGOPOLY COMPETITION)

Annotation

One of the factors promoting strengthening by the enterprises of a monopoly position is existence of information asymmetry in market. Uncertainty of the economic environment and uneven distribution of information between the subjects, caused by its limitation and a commodity form, act as a material basis of existence, development and fixing of monopolistically tendencies in economy. The following direction of researches considers influence of level of transparency of the company on expenses on attraction of investments.

Антонина Михайловна Зелинская

АГРАРНАЯ БИОЭНЕРГЕТИКА – КАК ВЕКТОР ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Постановка проблемы. Современные глобальные вызовы, вызванные истощением природных ресурсов, обострением экологических проблем, поляризацией богатства и бедности требуют инновационных подходов к решению экономических и социально-экологических проблем.

Провозглашенная мировым сообществом двадцать лет назад парадигма устойчивого развития эволюционировала в рамках Всемирного самита Рио+20, который состоялся в июне 2012 года в парадигму зеленой экономики. На этом форуме получило дальнейшее развитие глобальное движение, которое охватило практически все транснациональные институции и правительства, был определен «маяк надежды» для преодоления кризисов, вызванных изменениями климата, уменьшением биоразнообразия и глобальным экономическим спадом. Императивом современного развития мирового сообщества Всемирный саммит определил развитие зеленой экономики, с помощью которой должны быть сбалансированы решения проблем социальной справедливости, экологического равновесия и экономического развития на основании жесткой экономики.

Среди ключевых направлений зеленой экономики центральное место принадлежит развитию энергетики на основе возобновляемых источников энергии, в том числе – аграрной биоэнергетики.

Анализ состояния исследования проблемы. Научные поиски альтернативных источников энергии и их практического использования активно ведутся на протяжении XX – XXI столетий. Достаточно конструктивными в плане развития биоэнергетики определены идеи ученых, которые обосновывают теорию экономического богатства на основе биофизических законов (Ф. Содди, Х. Скотт, Ф. Коттрелл, Р. Констанца). В украинской науке теоретическим основам использования энергии биосферы в хозяйственной деятельности посвящены труды С. Подолинского, чьи идеи достаточно полно развиты в современных условиях М. Руденко [1, 2].

Современная зеленая экономика, как научное направление, активно развивается западными учеными (М. Kennet, G. Linn, D. King, M. Wagner, J. Martinez-Alier). Определив мейстрим мирового развития и стандартизированные подходы и инструменты для его развития, человечество имеет различные стартовые условия для его реализации. Это определяет необходимость углубленных научных исследований проблемы с учетом национальных реалий.

Изложение результатов исследования. В Украине, с ее благоприятными агроклиматическими условиями и плодородными землями выращивание специальных энергетических сельскохозяйственных культур и использование побочной продукции сельского хозяйства и перерабатывающих отраслей с целью производства биотоплива открывает значительные возможности в переходе к зеленой экономике.

В настоящее время в стране не существует государственной стратегии развития сектора биоэнергетики. В тоже время необходимо отметить, что разработка и внедрение таких стратегий есть общепринятой практикой для ЕС. Безусловно, что Украина должна использовать такой положительный опыт.

В 2005 году Европейской Комиссией был принят План действий по биомассе (ПДБ) в котором изложена политика ЕС касательно всех основных вопросов сектора биоэнергетики (потенциал биомассы, производство электрической и тепловой энергии из биомассы, использование биотоплив на транспорте, законодательство, стандарты и т.д.) и предложены конкретные мероприятия для преодоления существующих барьеров. Много европейских стран (Австрия, Голландия, Германия, Финляндия, Швеция и др) разработали свои национальные ПДБ.

В соответствии с новой Директивой Европейской Комиссии по использованию возобновляемых источников энергии, каждая страна-член ЕС должна иметь свой ПДБ [3]. Внедрение такой практики есть актуальным и для Украины, поскольку государство официально признало европейский вектор развития, и таким образом, автоматически берет на себя обязательства относительно части использования в общем топливно-энергетическом балансе возобновляемых источников энергии.

Биоэнергетический сектор в Украине должен развиваться, как ключевое направление зеленой экономики, с учетом возможного влияния на национальную экономику и окружающую среду. Важная роль в развитии украинской биоэнергетики принадлежит аграрному сектору, поскольку за оценкой экспертов из общего энергетического потенциала биомассы 94% производится в сельском хозяйстве [4].

Из сельскохозяйственного сырья можно получить разные виды биотоплив: биогаз, твердое аграрное биотопливо (агропеллеты, брикеты), биоэтанол, биодизель.

Сейчас в Украине наиболее коммерчески привлекательным есть производство аграрных пеллет. Источники его производства – солома зерновых и отдельных технических культур, люга подсолнечника, виноградная лоза и специально выращенные энергетические культуры (мискантус, энергетическое просо, энергетическая ива). В исследуемом периоде 2010-2012 годов наблюдается рост производства твердого биотоплива, что обусловлено как спросом на внешних рынках так и развитием внутреннего рынка, импульсом для которого послужило удорожание тепловой энергии при централизованных поставках, и стоимости природного газа для всех групп потребителей. Так, часть проданных пеллет в Украине составляет 15-20 % от общего объема произведенной продукции. Около 80 % экспортируется в европейские страны. Основными импортерами украинского аграрного твердого биотоплива выступают Польша, Дания, Германия, Италия.

В результате проведенного нами исследования была усовершенствована методика расчета энергетического потенциала побочной продукции растениеводства и специальных энергетических культур, которые могут быть использованы как сырье для твердого аграрного топлива. Установлено, что величина энергетического потенциала продукции растениеводства зависит от многих факторов (структура посевных площадей, валовое производство отдельных культур, возможности альтернативного использования). Суммарный энергетический потенциал аграрного твердого биотоплива в среднем за исследуемый период равен около 27 млн. т усл. т., что составляет около 9 % общего энергопотребления в Украине.

Важным вопросом есть прогнозирование энергетического потенциала твердого аграрного биотоплива. Разрабатывая возможные сценарии развития аграрной биоэнергетики в целом, и в том числе сегмента твердого биотоплива, по мнению автора, целесообразно исходить из следующего: в Украине будет увеличиваться производство растениеводческой продукции за счет достижения урожайности европейского уровня (опыт все большего количества сельскохозяйственных предприятий подтверждает это), а также за счет вовлечения в сельскохозяйственный оборот небрабываемой ныне пашни.

Этому будет способствовать растущий мировой спрос на продовольствие и биоэнергию. Можно предположить, что в стране значительно увеличатся площади выращивания специальных энергетических культур. Сейчас в сельскохозяйственных предприятиях Украины под специальными энергетическими культурами заняты незначительные площади. Так, выращиванием энергетической ивы занимаются отдельные фермерские хозяйства Ивано-Франковской, Львовской, Волынской и Ровенской областей. Первой промышленное производство энергетической ивы в Украине начала агроэнергетическая компания «SALIX energy», которая работает на биоэнергетическом рынке с 2010 года. Эта украинская компания определила своей специализацией выращивание энергетических растений в промышленных масштабах, как источника для производства твердого биотоплива.

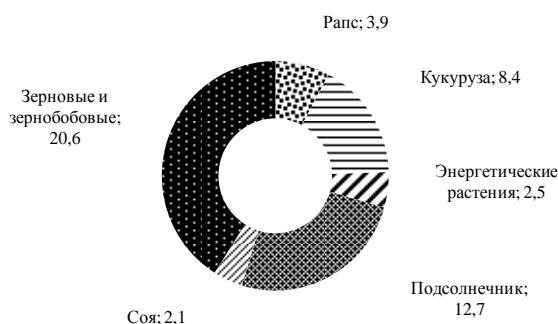

Рис. 1. Прогноз производства твердого аграрного топлива на 2020 г, млн. т усл. т.

Источник: исследования автора

Наибольшие площади мискантуса в Харьковской области, есть небольшие площади мискантуса и в Житомирской области. Все энергетические растения, практика распространения которых наблюдается в Украине, можно разделить на следующие группы: растения аграрного леса (энергетическая ива, тополь), однолетние растения (свичграс) и многолетние травы (мискантус, шавнат). Учитывая тенденции распространения энергетических плантаций в Украине, нами обосновано расширение их площадей до 2020 г. для энергетической ивы в 200 тыс. га, для мискантуса до 80 тыс. га. Это позволит по нашим прогнозам получить около 2,5 млн.т усл. т.

Исходя, из прогнозных расчетов валового производства сельскохозяйственных культур, побочная продукция которых может быть использована как сырье для твердого аграрного топлива, нами рассчитан возможный объем производства агропеллет и агробрикетов, который составляет 50,2 млн. т усл. т. (рис.1).

Перспективным видом биотоплива для аграрной сферы является производство биогаза. Как свидетельствует мировая практика, рост количества заводов по производству биогаза во всем мире впечатляющий. Например, в Германии за период 2000-2012 гг. количество биогазовых установок выросло более чем в 6 раз и составляет почти 7000. Китай за период 2006-2010 гг. на биогазовую промышленность потратил 15 миллионов долларов. По данным министерства сельского хозяйства Китая, в конце 2010 года энергией из биогаза пользовалось 40 млн. ферм, то есть треть всех хозяйств. Производство биогаза более рентабельно по сравнению с производством биодизеля и биоэтанола и в Украине, этому способствует использование так называемых "зеленых" тарифов. По нашим оценкам потенциал отходов животноводства и кукурузного силоса позволяет в Украине ежегодно производить 9,5 млрд. м³ биогаза. В данный момент в Украине есть только отдельные успешные практики эксплуатации биогазовых установок (10 биогазовых установок). При этом следует отметить, что распространению использования биогазовых технологий в стране будет способствовать и резкий рост стоимости минеральных удобрений (за исследуемый период в среднем на 25-40 %). Теперь для повышения урожайности сельскохозяйственных культур производители вынуждены использовать более дешевую побочную продукцию биогазового производства - переброженную биомассу. Побочная продукция биогазового производства - это экологически чистые жидкие и твердые биоудобрения без нитратов, семян сорняков, патогенной микрофлоры, специфических запахов. При сбалансированном использовании таких

биоудобрений можно повысить урожайность на 30-50 %. Таким образом, развитие биогазовых технологий в аграрной сфере позволяет решить комплекс проблем: получить возобновляемую энергию, повысить урожайность и обеспечить экологическую безопасность производства растениеводческой продукции.

Безусловно, что с целью обеспечения энергетической безопасности и повышения эффективности сельскохозяйственного производства в стране необходимо также развитие производства биодизеля и биоэтанола. Но, к сожалению, сложившееся международное разделение труда фиксирует за украинским аграрным сектором функцию поставщика сырьевых ресурсов для производства жидких биотоплив в развитые страны мира. Ввиду отсутствия достаточных производственных мощностей, низкой экономической эффективности и конкурентоспособности производства биодизеля и биоэтанола, пока что украинский рапс, пшеница и кукуруза есть сырьем для биотехнологических производств в европейских странах.

При этом следует отметить, что с позиций обеспечения устойчивого развития агропродовольственной сферы, предусматривающей необходимость усиления внутри системного взаимодействия ее отдельных составляющих, наращивание экспортных поставок аграрной продукции нецелесообразно. Поскольку цель функционирования системы заключается в насыщении внутреннего рынка качественной и доступной по цене продовольственной продукцией в определенных объемах, и в свете новой роли сельского хозяйства, как продуцента энергетических ресурсов, экспорту должна отводиться роль стабилизатора аграрного рынка. Такое понимание должно лечь в основу формирования стратегических и тактических направлений развития аграрной сферы, определения масштабов, механизмов государственного регулирования производства и экспорта аграрной продукции. Вместе с тем нужно отметить, что в последнее время, в связи с обострением глобального продовольственного кризиса, участились призывы к Украине со стороны международного сообщества о необходимости восстановления нашим государством статуса «мировой житницы». И, действительно, перспектива расширения экспорта отечественной сельскохозяйственной продукции выглядит весьма оптимистично, прежде всего, принимая во внимание текущую конъюнктуру мировых рынков и прогнозы относительно дальнейшего роста мировых продовольственных цен. Однако, при этом возникают определенные сомнения относительно масштабов реальной пользы для отечественных потребителей и аграрных производителей от практической реализации таких проектов. Ведь увеличивая объемы экспорта зерновых и масличных культур украинские аграрии удовлетворяют не только пищевые, но и кормовые и биоэнергетические потребности других стран, а перерабатывающая и энергетическая отрасли и животноводство в нашей стране не используют в полной мере продукцию растениеводства для наращивания объемов собственного производства. При этом доходы от экспортных операций достаются не производителям, а посредникам.

В результате проведенного исследования было установлено, что в Украине производятся все виды биотоплива. При этом самая высокая экономическая эффективность производства достигается при производстве твердого топлива. Рентабельным является использование и биогазовых технологий, сектору производства жидких биотоплив необходима реальная, а не декларируемая, что имеет место сейчас, поддержка государства. Биотоплива являются возобновляемыми, CO₂ нейтральными источниками энергии, использование которых не приводит к усилению глобального парникового эффекта и способствует улучшению экологической ситуации. Использование биоэнергетических технологий положительно влияет на развитие регионов и экономики государства в целом, позволяет экономить валютные средства (часть ископаемых импортных энергоносителей замещается биотопливом произведенным в Украине). Привлечение биомассы в топливно-энергетический баланс государства способствует созданию новых рабочих мест в сельской местности, что позволяет уменьшить уровень безработицы и увеличить поступления в государственный и местные бюджеты.

Однако, для преобразования биоэнергетики в конкурентоспособную и высокоэффективную отрасль необходимо ликвидировать «узкие места». Наиболее критичными на наш взгляд есть проблемы, связанные с политическими и законодательными аспектами. Так в Украине отсутствует четкая государственная политика по развитию биоэнергетики. Темпы развития биоэнергетической отрасли в Украине есть значительно ниже чем в европейских странах, а еще Ф. Лист утверждал, что страна, которая догоняет должна развиваться большими темпами, и чем сильнее отставание, тем активнее должно быть вмешательство государства в хозяйственный процесс [5].

Поэтому, становлению и развитию аграрной биоэнергетики срочно необходима взвешенная государственная политика, стратегическими целями которой является реализация экономического потенциала отрасли с целью повышения самообеспечения сельских территорий энергией и снижения энергетической зависимости государства (рис. 2).

Развитие биоэнергетического сектора тормозится также отсутствием финансовых стимулов, низкой финансовой возможностью украинских предприятий, высокой стоимостью банковского кредитования, отсутствием финансовых стимулов для большинства компаний, эксплуатирующих котельные коммунальной и государственной форм собственности, для экономии потребления природного газа и перевода котельных на биомассу, недостаточное финансирование научных исследований и внедрения передовых технологий.

Рис. 2. Цели государственного регулирования развития биоэнергетической отрасли Украины

Источник: исследования автора

Выводы. В целом для обеспечения устойчивого социально-экономического будущего общество должно прилагать больше усилий для развития, распространения и практического использования экологически чистых возобновляемых источников энергии, как альтернативы традиционным методам производства энергии. Необходимы совместные усилия, действенное сотрудничество, чтобы найти ответы на сложные и постоянно меняющиеся энергетические вызовы. Общество должно постепенно осмыслить необходимость осуществления усилий на национальном и региональном уровнях, направленных на использование биоэнергетики как ключевого вектора развития зеленой экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Подолинський С.А. Вибрані твори / С.А. Подолинський. – К.: ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2008. – 312 с.
1. Руденко М. Энергия прогресса / М. Руденко. – К. , 2010. – 544 с.
2. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку: моногр. . За ред. Б.Й. Пасхавера. - К. 2009.- 431с.
3. Звіт про стан розвитку біопалива, Комюніке Європейської Комісії, КОМ (2009) 192 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
4. Лузан П. П. Фридрих Лист и его теория национальной политической экономии. / П.П. Лузан // ЭКО – 2006. - №9. - С 83-86
5. Вовк В. Екологічна економіка як сучасна інтегральна наука: витоки та засадничі принципи [Електронний ресурс] / В. Вовк, - 2009. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vide/2009_1/ve1_statti/ve1_vovk2.pdf.

Antonina Zelinskaya

AGRARIAN BIOENERGETICS AS A VECTOR OF GREEN ECONOMY OF UKRAINE

Annotation

The problems of establishment and development of agrarian bioenergetics as a direction of green economy of Ukraine are stated in the article. The article demonstrates that the development of bioenergy sector demands formation of state strategy.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦЕН И ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Введение. Государственное управление экономикой – это организованное и регулируемое влияние государства на экономическую деятельность субъектов рынка с целью ее упорядочения и повышения результативности. Основными функциями государственного управления являются: организация, планирование, регулирование, кадровое обеспечение, контроль. Меры воздействия на ценообразование стали неотъемлемой составляющей системы государственного регулирования экономики. Государственное регулирование цен представляет собой деятельность государства, направленную на установление и сохранение такого уровня цен, их динамики и соотношения, которые будут обеспечивать рентабельную деятельность субъектов хозяйствования, паритет цен различных отраслей национального хозяйства, реальность заработной платы, устойчивость валюты и другие экономические параметры в государстве. Как показывает опыт экономически развитых стран мира, основной целью государственного регулирования цен является поддержка конкуренции и ограничения негативных последствий монополистической деятельности. Основными факторами, которые влияют на формирование целей государственного регулирования являются: наличие сырья, материалов и других ресурсов; национальные особенности; климатические условия, политическая ситуация в стране, место государства в мировом разделении труда и другие. Проблема государственного регулирования рынка и цен заключается в определении степени, форм, методов, критериев, приоритетов, формировании правового поля, институциональной системы и мер по ограничению свободного ценообразования.

Основная часть. Политика цен – это действия органов государственной власти, местного самоуправления и субъектов ценообразования, направленные на осуществление регулирования цен в народнохозяйственной сфере товаров и услуг и контроля за их соблюдением. В работах ученых экономистов [1, 2, 6] определены основные задачи ценовой политики государства, а именно:

- разработка предложений по проведению единой в государстве ценовой политики;
- совершенствование механизма ценообразования с целью повышения действия цен в развитии рыночных отношений и структурной перестройки национального хозяйства, решения социальных проблем;
- систематический анализ процессов ценообразования в отраслях и сферах экономической деятельности национального хозяйства и подготовке на этой базе предложений по совершенствованию государственной политики цен;
- совершенствование порядка установления и применения регулируемых рыночных цен, разработка прогнозов динамики цен в национальном хозяйстве и в отдельных отраслях;
- регулирование цен на продукцию предприятий монополистов;
- осуществление контроля за соблюдением законодательства по ценообразованию и государственной дисциплины цен хозяйствующих субъектов;
- методическое руководство органами ценообразования;
- изучение и обобщение опыта ценообразования за рубежом.

Перечень основных методов и форм регулирования процесса ценообразования представлены в таблице 1. Формирование приоритетов и выбор конкретного метода зависит от экономической ситуации в стране и избранных направлений регулирования экономики.

К основным направлениям государственного регулирования цен в Украине на современном этапе принадлежат:

- разграничение полномочий центральных органов исполнительной власти, Совета министров Автономной Республики Крым, областных, Киевской и Севастопольской городских государственных администраций, исполнительных органов городских советов в сфере ценообразования;
- антимонопольное регулирование цен (тарифов) на продукцию производственно-технического назначения;
- декларирование цен.

Первое направление государственного регулирования цен связано с разграничением полномочий центральных и местных органов исполнительной власти в сфере ценообразования. Государственные фиксированные и регулируемые цены, и тарифы устанавливаются государственными органами власти Украины и органами местного самоуправления. Кабинет Министров Украины с согласия Верховного Совета Украины утверждает розничные цены на хлеб, муку, мясо, сахар, молоко, масло, детское питание, ликероводочные изделия и на другие товары в пределах госзаказа, согласно условиям эквивалентности товарообмена. Для достижения паритета цен регулируются также закупочные цены на основные виды сельскохозяйственной продукции.

Таблица 1

Формы и методы ценового регулирования

Формы	Рыночная саморегуляция	Субъективное регулирование			Защита интересов отдельных социальных групп
		Государственное регулирование ценообразовательных факторов			
		Косвенно		Административное	
		Устранение диспаритета	Спрос и предложение		
Целевые установки	Обеспечение свободной конкуренции	Поддержка паритетности развития экономических субъектов, которые формируют условия конкуренции		Реализация приоритетов государства	Реализация приоритетов отдельных групп

Методы	Свободное формирование доходов	Методы бюджетного регулирования	Стимулирование увеличения доходов	Нормирование заработной платы	Реализация приоритетов отдельных групп
	Конкурентное товарное производство	Ограничение монопольного поведения	Методы кредитно-денежного регулирования	Директивное утверждение цены	Искусственное ограничение доходов
	Либерализация внутренней торговли	Госзаказ, дотации для отдельных отраслей	Стимулирование инвестиций	Нормирование материальных затрат	Поддержка естественных монополий
	Либерализация внешнеэкономических отношений	Таможенное регулирование	Расширение рынков сбыта	Нормирование прибыли и рентабельности	Протекционизм
	Паритетность развития всех секторов экономики	Льготы, которые элиминируют диспаритет	Стимулирование расширения потребительского спроса	Нормирование амортизации	Ограничение внешней торговли
	Фискальное налогообложение	Регулирующее налогообложение	Стимулирующее налогообложение	Регулирующее налогообложение	Лоббирование интересов экономических субъектов

Органы государственной исполнительной власти устанавливают цены и тарифы на отдельные виды продукции, товаров и услуг в соответствии с полномочиями, определенными Кабинетом Министров Украины. Так, согласно приложению к Постановлению Кабинета Министров Украины № 1548 от 25 декабря 1996 "Об установлении полномочий органов исполнительной власти исполнительных органов городских советов по регулированию цен (тарифов)" определено, что: становление рыночных отношений способствует развитию экономики, однако это сопровождается кризисными процессами. Поэтому государство должно управлять антикризисной деятельностью с целью смягчения последствий негативных явлений. Воздействуя на цены, государство пытается уменьшить циклические колебания процессов производства и реализации, а также перераспределить финансовые ресурсы между отраслями, сферами экономической деятельности, регионами, предприятиями и слоями населения. При этом важное значение имеют правильно выбранные цели государственного регулирования цен и ценообразования. Основными целями государственного регулирования цен в Украине на современном этапе развития экономики являются:

- обеспечение рационального соотношения между монополией и конкуренцией, которое не приводило бы к разрушительным последствиям экономики;
- осуществление социальной политики в государстве и защита социально уязвимых слоев населения;
- сдерживание инфляционного роста цен;
- расширение спроса товаров и услуг путем снижения цен и внедрение налоговых льгот;
- предотвращения потребления социально вредных товаров или тех, которые могут угрожать жизни и здоровью человека.

Государственное регулирование цен – это не разовый акт установления уровня цен, их динамики и соотношения, а комплекс мер по активизации всех ценообразующих факторов. Об этом свидетельствует систематическое формирование законодательного поля в Украине, после объявления ею независимости и становления рыночной экономики. В систему правовых норм, регулирующих цены и процесс ценообразования вошли: Законы Украины – О ценах и ценообразовании (1990 г.); О ограничении монополизма и недопущении недобросовестной конкуренции в предпринимательской деятельности (1992); Об антимонопольном комитете (1993 г.); О защите от недобросовестной конкуренции (1996 г.); О местном самоуправлении в Украине (1997 г.); О защите национального товаропроизводителя от демпингового импорта (1998 г.); Постановления Кабинета Министров Украины: О ценообразовании в условиях реформирования экономики (1994 г.) Об установлении полномочий органов исполнительной власти и исполнительных органов городских советов по регулированию цен (тарифов) (1996 г.), Положение о государственном регулировании цен (тарифов) на продукцию производственно-технического назначения, товары народного потребления, работы и услуги монопольных образований (1995 г.); Об усовершенствовании порядка формирования цен (1998 г.); О государственной инспекции контроля за ценами (2000 г.); О мерах по проведению мониторинга цен и тарифов на потребительском рынке (2002 г.); О перечне товаров, экспорт и импорт которых подлежит лицензированию и на которые установлены квоты (2004 г.), а также Налоговый кодекс Украины (2010 г.).

Уголовный кодекс Украины предусматривает ответственность за нарушение антимонопольного законодательства: умышленное непредставление или представление заведомо ложных документов или иной информации в Антимонопольный комитет Украины или его территориальному отделению, а также уклонение от выполнения законных решений этих органов, совершенное должностным лицом органа государственной власти, органа местного самоуправления, органа административно-хозяйственного управления и контроля, предприятия, учреждения, организации, если это было связано с получением дохода в крупных размерах (в 500 и более раз больше необлагаемого минимума доходов граждан) – наказывается штрафом от 100 до 200 минимальных доходов граждан или лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до пяти лет.

Одним из основных показателей социально-экономического развития страны является валового внутреннего продукта (ВВП) на душу населения. В Украине в среднем за последние 8 лет его уровень составил 6082,4 долларов США на одного человека (табл. 2). Увеличение показателя формируется как за счет роста ВВП, так и за счет снижения численности населения Украины, которое на 01.03.2013 года составляло 45529,4 тыс. человек. К сожалению, рост ВВП в стране зачастую обусловлен ценовым фактором, о чем свидетельствует превышение уровня индекса инфляции в 2005-2010 гг. над индексом роста ВВП на душу населения.

О положительных изменениях социально-экономических процессов свидетельствует рост уровня занятости в Украине с 56,65 % в 2004 году до 59,22 % в 2011 году. Однако это значительно меньше уровня развитых стран, где этот показатель колеблется от 60 до 70%. Увеличение безработицы (за методологией МОТ), свидетельствует о снижении ВВП страны. Согласно закону Оукена 1% увеличения безработицы приводит к снижению ВВП страны на 2-2,5 %. Это не подтверждают показатели ВВП (в фактических ценах реализации), которые в динамике имеют стойкую тенденцию к росту, что обусловлено ценовыми факторами. Серьезное опасение вызывает уменьшение уровня заработной платы в 2009-2011 гг., что свидетельствует о снижении мотивации к труду, уменьшении доходов населения. Таким образом, системный анализ макроэкономических показателей, которые определяются с помощью ценовых факторов, не соответствует экономическим законам и закономерностям, деформирует объективную реальность современных процессов и явлений.

В основе институциональной системы регулирования цен и конъюнктуры рынков Украины создан Антимонопольный комитет. Он, обеспечивая защиту конкуренции, сосредоточивает свое внимание, прежде всего на тех рынках Украины, которые оказывают наибольшее влияние на уровень благосостояния граждан страны.

Таблица 2

Динамика основных социально-экономических показателей Украины

Показатель	2004г.	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2004-2011 г. (среднее)
ВВП (в факт. ценах реализации), млрд. гривен	345,1	441,4	544,1	720,7	948,1	913,3	1082,6	1316,6	789,0
ВВП в расчете на одного чело-века, гривен	7273	9372	11630	15496	20495	19832	23600	28806	17063,0
ВВП на одного человека, дол. США	5416	5605	6058	6578	6766	5793	6055	6388,0	6082,4
Индекс роста ВВП на одного человека, %	113,0	103,5	108,1	108,6	102,9	85,6	104,5	105,5	104,0
Индекс потреби-тельских цен, %	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	112,4
Уровень занятости, %	56,65	57,70	57,93	58,66	59,30	57,73	58,53	59,22	58,2
Уровень безра-ботицы (за мето-дологией МОТ), %	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5
Уровень зарегис-трированной безработицы, %	3,5	3,1	2,7	2,3	3,0	1,9	2,0	1,8	2,5
Среднемесячная заработная плата, дол. США	110,9	159,6	206,2	267,5	342,9	244,6	282,2	285,3	237,4
Индекс роста номинальной заработной пла-ты, % к преды-дущему году	127,5	136,7	129,2	129,7	133,7	105,5	120,0	117,6	125,0

Источник: рассчитано автором за материалами Гомкомстата Украины [3]

За данными таблицы 3, в 2012 г. наибольшее количество нарушений законодательства о защите экономической конкуренции в Украине были обнаружены на рынках жилищно-коммунального хозяйства (15,33 процента всех нарушений), агропромышленного комплекса (14,41 процента), административных услуг (10,73 процента), топливно-энергетического комплекса (7,74 процента), здравоохранения (6,96 процента), строительства и строительных материалов (4,21 процента), транспорта (3,71 процента).

Структура остановленных Антимонопольным комитетом нарушений законодательства о защите экономической конкуренции в разрезе отраслей Украины в 2012 году, % [4]

Рынок	Антиконкурентные согласованные действия субъектов хозяйствования	Злоупотребление монопольным положением	Антиконкурентные действия органов власти	Недобросовестная конкуренция	Вместе с другими отраслями
Административные услуги	0,19	5,44	37,27	0	10,73
Жилищно-коммунальное хозяйство	0,77	32,18	27,1	1,28	15,33
Агропромышленный комплекс	16,57	7,22	1,87	31,97	14,41
Топливо-энергетический комплекс	16,38	11,67	0,73	2,17	7,74
Охрана здоровья, лекарственные и медицинские средства	5,39	8,65	2,44	11,38	6,96
Услуги землеустройства и аренды недвижимого имущества	0,39	2,9	3,34	3,07	2,43
Транспорт	1,73	5,67	2,6	4,86	3,71
Связь и телекоммуникации	0	3,85	0,57	1,79	1,55
Строительство и строительные материалы	10,6	1,75	1,79	2,69	4,21
Обслуживание и ремонт автомобилей	0,39	3,45	0	0,51	1,09
Другие рынки	47,59	17,22	22,29	40,28	31,84
Всего	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

В 2012 году приоритетными для Антимонопольного комитета Украины были социально важные рынки: лекарственных средств, жилищно-коммунальных услуг, топливных ресурсов, гостиничных услуг, продуктов питания. В частности, Комитетом был проведен ряд комплексных проверок на указанных рынках и осуществлено углубленные исследования рынков с применением соответствующих мер с целью предотвращения и прекращения выявленных признаков нарушений законодательства о защите экономической конкуренции. В течение 2012 года на нарушителей законодательства о защите экономической конкуренции были наложены штрафы в общем размере более 814,7 млн. грн., что более чем в восемнадцать раз превышает показатель 2011 года [4, с.10].

Выводы. Цены на финансовые активы отклоняются от равновесных, не соответствуют их реальной стоимости. В результате социально-экономические процессы, функционирование рынка, инвестиционная деятельность и кредитная способность Украины значительно искажены как на национальном, так и международном уровнях. Достижение финансово-экономической стабильности в современных условиях должно осуществляться путем совершенствования институциональной системы регулирования поведения финансовых и экономических субъектов, ужесточением денежно-кредитной политики, увеличением занятости, экономической активности, усовершенствованием затратно-ценового мониторинга, обеспечивающего информационную состоятельность экономики в целом. Согласно стратегической цели государственного регулирования рынка и цен в Украине целесообразно решить следующие основные задачи: обеспечить равные экономические условия и стимулы для развития всех форм собственности, экономической самостоятельности предприятий и регионов; сбалансировать рынок средств производства и предметов потребления; противодействовать монопольным тенденциям производства товаров; достичь эквивалентных соотношений в ценах на промышленную и сельскохозяйственную продукцию; повысить качество продукции; обеспечить социальные гарантии для уязвимых слоев населения; создать необходимые экономические гарантии для производителей; ориентировать цены внутреннего рынка на уровень мировых цен.

ЛИТЕРАТУРА

1. Цены и ценообразование. Учебник для вузов, 5-е изд. / Под ред. В.Е. Есипова. – СПб: Издательство «Питер», 2008. – 464 с.
2. Шкварчук Л. О. Механізм регулювання цін на продовольчому ринку: монографія / Л. О. Шкварчук. – Львів : ІРД НАНУ, 2010. – 205 с.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О.Г. Осауленко. – К.: Держкомстат України, 2012. – 566 с. Державна служба статистики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Звіт Антимонопольного комітету України за 2012 рік. – К.: Антимонопольний комітет України, 2013. – 135 с.
5. Мировой финансово-экономический кризис: причины, факторы, особенности влияния на Республику Беларусь: монография / А. О. Тихонов, Т. Г. Струк, В. А. Перепелица, А. А. Зубкович; под ред. А. О. Тихонова. – Минск: Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2011. – 144 с.
6. Шиян Д. В. Циклічність у формуванні сталого розвитку сільського господарства: монографія / Д. В. Шиян / Харк. нац. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2011. – 308 с.

GOVERNMENT REGULATION OF PRICES AND PRICING IN UKRAINE
Annotation

The article identifies the goals, objectives, forms and methods of price regulation and pricing, orders a system of legal rules governing the pricing in Ukraine, analyzes the dynamics of prices, rates and other macroeconomic indicators of Ukraine for the period 2004-2011, discloses the results of the Antimonopoly Committee of Ukraine for 2012 Here proposed a set of measures to improve state regulation of prices and price in Ukraine.

Альфред Кураташвили

**ПРЕИМУЩЕСТВО СОЦИАЛЬНО НАЦЕЛЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ
 ПЕРЕД КАПИТАЛИЗМОМ – ОБЪЕКТИВНАЯ ЗАКОНОМЕРНОСТЬ И
 НЕОСПОРИМЫЙ ФАКТ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ!!!**

Считаю необходимым и принципиально важным в начале же особо отметить, что, как я считал и научно обосновывал еще в 70-х 80-х годах XX века, исходя из интересов человека – исходя из интересов народа, преимущество социально нацеленной политической системы перед капитализмом является объективной закономерностью и неоспоримым фактом человеческого бытия, который, по моему глубокому убеждению, могут не замечать лишь физические лица, отравленные слепой любовью к капитализму (!!).

Ведь никто в мире не может опровергнуть образно высказанную мной ранее мысль о том, что: Капитализм не может иметь «преимущество» перед Социально нацеленной политической системой так же, как темная ночь – не может быть светлее солнечного дня!!!

Вместе с тем, в связи с давно надуманным будто бы «преимуществом» капиталистического политического строя перед социально нацеленной политической системой, считаю необходимым, прежде всего, поставить следующий вопрос:

Неужели кто-то еще может серьезно рассуждать будто бы о «преимуществах» капитализма перед социально нацеленной политической системой?!

В ответ с полной – притом научно обоснованной – уверенностью должен отметить следующее:

Да, хотя и абсолютно безосновательно, но, к сожалению, кто-то еще может рассуждать будто бы о «преимуществах» капитализма перед социально нацеленной политической системой (!!), и даже может гордиться тем, что безоговорочно верит будто бы в «преимущества» капиталистического политического строя (!!).

Удивительно, но факт, что подобные «представители», а точнее лишь работники (и ничуть не более того) сферы науки, могут считать себя «учеными», тогда как в действительности, по моему глубокому убеждению, они являются лишь ученообразными людьми, а не учеными (!!), что вряд ли может украшать их – будто бы как «ученых», ибо, как я неоднократно отмечал: «Так же, как человекообразная обезьяна – не является человеком, ученообразный человек – не является ученым» [1, с.70].

Рассуждая будто бы о «преимуществах» капитализма перед социально нацеленной политической системой, в действительности, в таком случае, кто-то еще может «рассуждать» будто бы о «преимуществах» политической системы, с господством в ней рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом, *своих» капитализму, перед политической системой, с господством в ней интересов Человека – интересов народа, своих» Истинно Человеческому обществу и Истинно Человеческому государству (!!).*

Да, «рассуждать» можно обо всем, ибо, как известно, «язык костей не имеет» (!!).

Однако «рассуждать» будто бы о «преимуществах» капитализма перед социально нацеленной политической системой могут в основном лишь только те, кто стремиться к обогащению путем порабощения людей и за счет ограбления народа (!!).

Вместе с тем, «рассуждать» будто бы о «преимуществах» капитализма перед социально нацеленной политической системой, по моему глубокому убеждению, могут не только те «представители» сферы науки, которые безоговорочно верят будто бы в «преимущества» капиталистического политического строя, и не только те, кто стремиться к обогащению путем порабощения людей и за счет ограбления народа, но также и некоторые другие – как бы заблуждающиеся – «представители» сферы науки, лишь номинально являющиеся «учеными» (!!).

Более того, отмеченные «представители» сферы науки, *«апеллируя» к наличию относительно высокого уровня доходов граждан в экономически развитых капиталистических странах по сравнению с уровнем доходов граждан, имеющих место в неразвитых странах, а также по сравнению с уровнем доходов граждан в тех странах, которые фактически были ограблены развитыми капиталистическими государствами, могут абсолютно безосновательно пытаться даже «утверждать», что будто бы капитализм сам является социально нацеленной политической системой (!!).*

Притом, вряд ли следует удивляться такому «рассуждению» и «утверждению» со стороны некоторых «представители» сферы науки, так как они, к сожалению, или, находясь в плену устоявшихся в мире глубоко ошибочных взглядов, не могут разобраться в истинной сущности капитализма, в результате чего капитализм ими рассматривается в традиционном для мировой науки и политики и, *вместе с тем, в глубоко ошибочном понимании – как частная собственность и рыночные отношения, наличие которых в действительности свойственно не только капитализму, и которые (т. е. частная собственность и рыночные отношения) автоматически не могут обеспечить социальную нацеленность политического строя, а даже наоборот, ибо с учетом генетически антагонистической природы товарно-денежных отношений, частная собственность и рыночные отношения без социально нацеленного государственного управления, свойственного Истинно Человеческому обществу и Истинно Человеческому государству, автоматически могут обеспечить лишь антисоциальную нацеленность политического строя.*

Или же они (эти «представители» сферы науки) все-таки стараются любым путем получить долю от награбленного капиталистами, «заслужив» это – за апологетику, за идеологическое «обеспечение», и будто бы за «научное» «обоснование» ими «преимуществ» на самом деле уродливого (экономически нацеленного) – антисоциального – политического строя, называемого капитализмом (?!).

Таким образом, Капитализм – это не просто и не только частная собственность и рыночные отношения, а это – господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом, в результате чего капитализм является именно антисоциальным, действительно уродливым политическим строем (?!).

Одним из множества наглядных примеров, подтверждающих античеловечность – уродливость – капитализма может служить даже только то, что именно в результате экономической нацеленности капитализма – в результате господства в нем рынка, денег, прибыли, капитала над человеком, в капиталистическом обществе имеет место государство «узаконенное» ограбление людей путем вовлечения их в так называемый «игровой бизнес» – в азартные «игры» (?!).

Ведь в тотализаторах, в казино и т. д. фактически имеет место именно «узаконенное» ограбление людей (?!).

Более того, азартные «игры» – это не только орудие «узаконенного» ограбления людей, но это и орудие их орудуманивания путем «отравления» этих людей азартными так называемыми «играми» (?!).

Притом, азартные «игры» – это орудие не только экономического, но и психологического и, как результат, физического уничтожения людей, ибо имеется немало примеров, когда люди (особенно молодые) проигрывают все свое состояние (включая состояние их родителей и т. д.) в азартных «играх», берут долги, оказываются в безвыходном положении и даже кончают жизнь самоубийством (?!).

И все это допускает именно капиталистическое государство, для которого характерно и которому свойственно не господство интересов человека, а господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком, в результате чего, безусловно, подтверждается, что капитализм является античеловечным – уродливым – политическим строем, ибо ради денег, ради прибыли, ради капитала капиталистическое государство, даже не задумываясь, жертвует людьми (?!).

Таким образом, политический строй, который не только не запрещает, но ради денег, ради прибыли, ради капитала, ради капиталистического «бизнеса», и пусть даже ради пополнения государственного бюджета допускает функционирование тотализаторов, казино и т. д., психологически отравляющих и экономически (а также физически) уничтожающих своих людей – свой собственный народ, действительно является античеловечным – уродливым – политическим строем (?!).

Это лишь один из наглядных примеров античеловечной – уродливой – «свободы» капиталистического политического строя, капиталистического рынка и капиталистического бизнеса, т. е. «свободы», психологически отравляющей и беспощадно пожирающей людей и целые поколения (?!).

Именно таковым является капитализм – с господством в нем рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом (?!).

Следовательно, определяющая сущность капитализма – это экономическая целевая направленность его функционирования, а равно, это господство средств (*господство самоцели средств*) в обществе и в государстве – это господство рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом (?!).

Капитализм – это политический строй, это общественно-государственная система, где человек рассматривается как необходимое средство, и где он фактически является именно необходимым средством реализации экономической цели – экономической самоцели средств (?!).

В противном же случае, капитализм – не является капитализмом и он должен носить другое название, о чем я многократно отмечал в своих научных трудах [2, с. 276; и др.].

Таково предлагаемое мной *непредвзятое и научно обоснованное* определение истинной сущности капитализма.

Соответственно, *исходя из истинной сущности капитализма*, капиталистом является и должен считаться только лишь человек, обогатившийся за счет ограбления народа, являющийся рабом рынка, рабом денег, рабом прибыли, рабом капитала и стремящийся к дальнейшему обогащению опять-таки за счет ограбления народа (?!).

Вместе с тем, *по моему глубокому убеждению*, совершенно несправедливо и неправомерно считать капиталистом – просто богатого человека (*пусть даже миллиардера*), обогатившегося за счет своего предпринимательского и организаторского таланта – обогатившегося за счет эффективного применения своих творческих способностей и, *в конечном счете*, служащего интересам народа!!!

Более того, деятельность вышеотмеченного богатого человека, *в том числе*, и миллиардера, является показателем гуманности и проявлением гуманизма – является показателем гуманносоциальной направленности его деятельности, служащей интересам народа, а не показателем капиталистичности и не проявлением капитализма, ибо получаемая им прибыль является для него не самоцелью, а необходимым средством реализации социальной цели – реализации интересов народа.

Следовательно, деятельность вышеотмеченного богатого человека является проявлением созданной мной Теории социальной реализации частной собственности [3] на практике!!!

Что касается созданной мной Теории преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом, то считаю необходимым отметить следующее:

Сущность Теории преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом, *в соответствии с созданной мной Философией цели* [4; 5; 6; и др.] *и созданной мной же Философией социальной цели* [2; 4; 5; 6; и др.], заключается в социальной целевой направленности Истинно человеческого общественно-государственного строя – с господством в нем интересов каждого Человека, по сравнению с кардинально отличающейся от Истинно человеческой общественно-государственной системы – экономически нацеленной политической системой истинного капитализма, с господством в нем самоцели средств – с господством рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом.

Притом, Теория преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом, в соответствии с созданной мной же Теорией создания новых научных теорий [7], является именно теорией – именно научной теорией, ибо она разрешает противоречия, с одной стороны, между имевшими и имеющими место теоретическими взглядами, будто бы «обосновывающими» «преимущества» капитализма, и, с другой стороны, между созданными мной Философией цели, Философией Социальной цели, Теорией Верховенства интересов народа [8] и Теорией Сбалансированности Прав и Ответственности должностных лиц [9], являющимися философско-правовыми основами Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства [10], и научно обосновывающими преимущества социально нацеленной политической системы, на основе которых и создана мной же Теория преимуществ социально нацеленного общественно-государственного строя перед капитализмом.

Таким образом, с учетом того, что рынок, деньги, прибыль, капитал в нормальном обществе и государстве создаются и существуют (должны существовать) для Человека – для реализации интересов народа, а не Человек рождается и существует для подчинения и служения экономической цели (для реализации экономической самоцели средств), ибо, в противном случае, имеет место наличие уродливого политического строя, преимущества социально нацеленной политической системы заключается в ее социальной целевой направленности, выраженной в формуле сущностной природы Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, созданной мной и опубликованной еще в 1980 году.

Эта формула: «Ч – Д – Ч¹, где исходным является Ч – человек, с его объективно обусловленной социальной целью, исходя из которой и за которой следует Д – деятельность, и в результате опять Ч¹ – человек, но уже реализация цели человека и рождение новых возросших потребностей и цели (потому именно Ч¹), за которой следует опять деятельность и как результат Ч² и т. д. ... Чⁿ» [11, с. 39].

Вышеприведенная формула в корне отличается от знаменитой Всеобщей формулы капитала К. Маркса: Д – Т – Д¹ (деньги – товар – деньги) [12, с. 157-166], фактически отражающей сущностную природу капитализма – в аспекте экономической нацеленности капиталистического строя.

Считаю необходимым здесь же особо отметить, что хотя я давно доказал ошибочность теории прибавочной стоимости Карла Маркса [13], но, вместе с тем, разработанную им Всеобщую формулу капитала – (Д – Т – Д¹) – можно считать классическим отражением сущностной природы капитализма (особенно классического капитализма), но не с точки зрения будто бы раскрытия К. Марксом механизма создания прибавочной стоимости, что, по моему научно обоснованному убеждению, глубоко ошибочно, а именно с точки зрения чисто экономической нацеленности функционирования капиталистического политического строя.

Вместе с тем, сам Карл Маркс – критерием капиталистичности глубоко ошибочно считал не вышеотмеченную формулу и, соответственно, не экономическую нацеленность капиталистической политической системы, а наличие в ней частной собственности и рыночных (товарно-денежных) отношений.

Притом, не только Карл Маркс и марксисты-ленинцы, но фактически вся мировая наука, в том числе немарксисты и антимарксисты, фактически находясь в плену марксизма, критерием капиталистичности считали и до сих пор глубоко ошибочно считают наличие частной собственности и рыночных отношений (?!).

Удивительно, но факт, ибо в действительности сущностная природа капитализма (и истинный критерий капиталистичности) заключается не в наличии частной собственности и рыночных отношений, а в экономической нацеленности данного политического строя – в господстве экономической самоцели средств (в господстве самоцели экономических средств), в господстве рынка, денег, прибыли, капитала над человеком – над народом.

Итак, по моему глубокому и научно обоснованному убеждению, нет, и не может быть, реальной и разумной альтернативы преимуществам социально нацеленной политической системы перед капитализмом – перед уродливым политическим строем, подчиняющим интересы народа рынку, деньгам, прибыли, капиталу.

Именно потому должно быть понятно любому здравомыслящему человеку, и, прежде всего, политикам и ученым во всем мире, что, как отмечалось и выше, Капитализм не может иметь «преимущество» перед Социально нацеленной политической системой так же, как темная ночь – не может быть светлее солнечного дня!!!

Что касается того, что в экономически развитых капиталистических странах социальные проблемы решаются лучше, чем в неразвитых странах, или чем в развивающихся странах, или же по сравнению с теми странами, которые в результате контрреволюционного оплодотворения псевдосоциализма на почве дикого капитализма, декларируемого апологетами капитализма – как «движение вперед» (?!), получили уродливые формы и фактически оказались в болоте, то это является показателем не социальной нацеленности политической системы капитализма, а, наоборот, является еще одним подтверждением преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом.

Вышеотмеченное утверждение мной обосновывается тем бесспорным фактом, что развитый капитализм, в котором лучше решаются социальные проблемы, чем в неразвитых странах и чем они решаются в постпсевдосоциалистических странах – это не чистый капитализм, а – это хотя и экономически нацеленный, но, вместе с тем, социально ориентированный капитализм – социокапитализм, теория которого, так же, как и теория эволюционной трансформации классического капитализма в социокапитализм, была создана мной много лет назад и была опубликована в 1990 году [3].

И именно в результате социальной ориентации развитого капитализма, социокапитализм имеет преимущества перед неразвитым капитализмом, перед псевдосоциализмом и перед постпсевдосоциалистическим капитализмом, что вовсе не равнозначно тому, что будто бы капитализм имеет преимущества перед социально нацеленной политической системой, а, наоборот, – это является еще одним подтверждением преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом.

Таким образом, принципиально важно обратить здесь внимание на то, что «социокапитализм фактически уже не является капитализмом в традиционном понимании этой общественно-государственной системы (т. е. не является классическим капитализмом), ибо социокапитализм является по форме эволюционным, но по своему содержанию революционным переходным периодом от классического капитализма – к истинно человеческому обществу.

Необходимо особо отметить, что социокапитализм – это и не конвергенция (и не результат конвергенции), ибо социокапитализм – это не сближение и слияние социализма с капитализмом на основе сближения средств, т. е. социокапитализм – это не сближение и слияние так называемых социалистических и так называемых капиталистических форм и методов управления, что явилось бы еще одним примером проявления философии средств, на что (на философии средств – на средства как на критерий различия политических систем) фактически основывается теория конвергенции, а – это по форме эволюционный, но по своему содержанию революционный путь развития от капитализма к реализации социальной цели и к истинно человеческому обществу, что представляет собой проявление философии социальной цели, и на что (на философии социальной цели) основываются созданные мной теории – теория эволюционной трансформации классического капитализма в социокапитализм и теория социокапитализма» [2, с. 333-334].

Заслуживает внимания и тот факт, что хотя Социокапитализм является социально ориентированным капитализмом, т. е. Социокапитализм – это капитализм, нацеленный опять-таки на получение прибыли, но, *вместе с тем*, ориентированный – на решение социальных проблем, однако это вовсе не означает, что будто бы Социокапитализм – это социально ориентированная рыночная экономика, ибо Социокапитализм – это общественно-государственный строй, это общественно-государственная система, тогда как социально ориентированная рыночная экономика – это лишь экономика, *хотя экономическая система социокапитализма в действительности является социально ориентированной, что, вместе с тем, никак не может быть равнозначно тому, что будто бы социокапитализм – это социально ориентированная рыночная экономика.*

«Следовательно, социокапитализм – это общественно-государственная система, которая представляет собой промежуточное звено на эволюционном по своей форме, но на революционном по своему содержанию пути движения от классического капитализма – к истинно человеческому обществу.

Притом, по мере своего развития социокапитализм постепенно все больше удаляется от капитализма и идет к истинно человеческому обществу» [2, с. 334].

Таким образом, **преимущество социокапитализма перед неразвитым и развивающимся капитализмом, а также его преимущество перед постпсевдосоциалистическим капитализмом, как уже было отмечено, является именно показателем преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом**, ибо хотя социокапитализм пока еще остается капитализмом, *и он является экономически нацеленной политической системой*, но социокапитализм имеет преимущество перед неразвитым и развивающимся капитализмом в результате социальной ориентации социокапитализма – в результате эволюционного движения капитализма на стадии социокапитализма к Истинно человеческой общественно-государственной системе.

В перспективе же, **переход социокапитализма к Истинно человеческой общественно-государственной системе и, соответственно, переход от экономически нацеленного, но, вместе с тем, социально ориентированного социокапитализма – к социально нацеленной Истинно человеческой общественно-государственной системе, станет еще одним бесспорным аргументом в пользу подтверждения преимуществ социально нацеленной политической системы перед капитализмом!!!**

В заключение, считаю необходимым еще раз подчеркнуть, что определяющая сущность капитализма – это экономическая целевая направленность его функционирования, а равно, капитализм – это господство средств (*господство самоцели средств*) в обществе и в государстве, капитализм – это господство рынка, господство денег, господство прибыли, господство капитала над человеком – над народом (!), а потому не может подлежать сомнению то, что, *с точки зрения интересов народа*, Капитализм не может иметь «преимущество» перед Социально нацеленной – *перед Гуманносоциально нацеленной* – политической системой так же, как темная ночь – не может быть светлее солнечного дня!!!

Исходя из всего вышеизложенного, еще раз **подтверждается тот неоспоримый факт, что социально нацеленная политическая система имеет безусловное преимущество перед капитализмом.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Кураташвили Альфред А. Глубинные проблемы общественных наук в свете мирового экономического кризиса начала XXI века. Материалы Международной научной конференции: «Актуальные проблемы общественных наук» (21-22.12.2009). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2009.

2. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

3. Кураташвили Альфред А. Новый методологический подход в исследовании проблем и преподавании общественных наук. Материалы научно-методической конференции: «Проблемы совершенствования исследований и преподавания в общественных науках» (15 марта 1990 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1990.

4. Кураташвили Альфред А. К вопросу о характере экономических законов. Материалы научной сессии Тбилисской государственной консерватории (15-16 сентября 1977 г.). Тбилиси, 1977.

5. Кураташвили Альфред А. Философско-политэкономические миниатюры. Материалы Республиканской научной конференции: «Актуальные проблемы теории» (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1980.

6. Кураташвили Альфред А. Философия цели – альтернатива философии средств (монография на грузинском и русском языках). Тбилиси: «Мецниереба», 1997.

7. Кураташвили Альфред А. Теория создания новых научных теории. Труды Грузинского Технического Университета. Юбилейное издание. Тбилиси: Издательство "Технический университет", 1997, № 3(413), с. 482-486. *Хотя эта теория мной была создана намного раньше, и она даже докладывалась на Международной научной конференции еще в 1987 году.*

8. Кураташвили Альфред А. Теория верховенства интересов народа. *Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

9. Кураташвили Альфред А. Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. *Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

10. Кураташвили Альфред А. Философско-правовые основы политического менеджмента. *Управленческое право и определяющий теоретический базис правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономического прогресса* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

11. Кураташвили Альфред А. Социально-экономический закон движения и проблемы исходного и основного воспроизводственных отношений. Материалы Республиканской научной конференции: «Актуальные проблемы теории» (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1980.

12. Маркс К. и Энгельс Ф., Соч., 2-е изд., т. 23.

13. Кураташвили Альфред А. Опережающий рост производства предметов потребления – закономерное проявление закона преимущественного роста производства средств производства. Материалы республиканской научной конференции (25-26 марта 1981 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1981.

Alfred Kuratashvili

**ADVANTAGE OF SOCIALLY AIMED POLITICAL SYSTEM OVER CAPITALISM –
OBJECTIVE REGULARITY AND INDISPUTABLE FACT OF HUMAN LIFE!!!**

Annotation

In the scientific work the advantage of socially aimed political system over capitalism is based – as objective regularity and as an indisputable fact of human life!!!

Hence the author considers that Capitalism can't have "advantage" over Socially Aimed political system as well as a dark night can't be lighter than a sunny day!!!

იაშა (იაკობ) მესხია

ეკონომიკური ზრდის შენელების ძირითადი მიზეზები და უპატივობა

პოსტსაარჩევნო პერიოდის საქართველოში დაფიქსირდა ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირება. მის გამოწვევას მიზეზებსა და ფაქტორებზე არაერთგვაროვანი შეხედულებებია სახელისუფლებო სტრუქტურებს, ოპოზიციურ პარტიებს, ექსპერტებს და სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლებს შორის.

აღნიშნულ საკითხზე საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გაკეთებული პირველი ოფიციალური განცხადების თანახმად, მოსალოდნელია ეკონომიკის დაგეგმილი 6 პროცენტის ზრდის ტემპის შემცირება, რის მიზეზად დასახელებულია უცხოური ინვესტიციების შემოდინების შენელება, ადგილობრივი ბიზნესის პასიურობა და მისი მოდოლინის რეჟიმში ყოფნის გახანგრძლივება²¹ უფრო ადრე, 2013 წლის იანვრის თვეში ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკმა (EBRD) საქართველოში ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი 6%-დან 5%-მდე შეამცირა, ხოლო, აპრილის თვეში დააპროგნოზა მისი 3%-მდე შემცირება. საყურადღებოა, რომ აღნიშნულმა ბანკმა, რომელიც ოპერირებს ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის 34 ქვეყანაში, ყოფილ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში 2013 წლის მთლიანი შიგა პროდუქტის პროგნოზი მთელი რეგიონისათვის 2,2%-მდე შეამცირა, ნაცვლად იანვარში დაპროგნოზებული 3,1%-ისა. ამის მიზეზად ბანკის ექსპერტებს მიაჩნიათ პოლონეთში, რუსეთსა და თურქეთში ეკონომიკური ზრდის შენელება. რაც შეეხება საქართველოში ეკონომიკური ზრდის შემცირებას, მათი აზრით, ამის მიზეზია ინვესტიციების შემცირება და პოსტსაარჩევნო პოლიტიკურ ტრანზიციასთან დაკავშირებული გაურკვევლობა²². ოქტომბრის არჩევნების შემდგომ საქართველოს მიმართ ინვესტორების ნდობის დაკეზასა და ინვესტიციების შემცირებაზე მიუთითებს აგრეთვე გაველიანი საერთაშორისო გამოცემა “ფაინანსელ თაიმსი” (Financial Times)²³. საქართველოს ბიზნეს-ომბუდსმენის განცხადებით, ეკონომიკური მაჩვენებლების კლება სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან მენეჯმენტის და ადმინისტრირების პრობლემების შედეგია. მენეჯმენტის ხარისხი და კომპეტენციის დაბალი დონე როგორც სახელმწიფო სტრუქტურებში, ისე ბიზნესშიც შეინიშნება. მცირე და საშუალო ბიზნესი სასათბურე პირობებში განვითარებას მიეჩნია და თავისუფლება უცნაურია მათთვის. მსხვილ ბიზნესჯგუფებს საკმარისი რესურსები აქვთ. ამასთან გრძელვადიანი ინვესტიციების ეფექტის გრძნობა მოკლე დროში შეუძლებელია²⁴.

მოცემულ ფორმატში შეუძლებელია საქართველოში ეკონომიკური ზრდის შემცირების თაობაზე მიმდინარე დისკუსიის მოკლე მიმოხილვაც კი (ვრცლად იხილეთ²⁵), ამიტომ წინამდებარე ნაშრომის მიზანია დღევანდის ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური მდგომარეობის მოკლე ანალიზი და იმ ფაქტორებისა და მიზეზების

²¹ ქადაგიძე გ. ეკონომიკური ზრდის დაგეგმილი პროგნოზი შეიძლება შემცირდეს, <http://www.geotimes.ge/index.php?m=home&newsid=43125>

²² EBRD საქართველოს ეკონომიკური ზრდის პროგნოზს ამცირებს, <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=26865>

²³ Financial Times: არჩევნების შემდეგ საქართველოს მიმართ ნდობა დაეცა, <http://www.bfm.ge/politics/5764-financial-times-bbbbbbbbbb-bjbbbbb-bbbbbbbbbb.html>

²⁴ გახარია გ. სახელმწიფო მენეჯმენტში პრობლემებია, <http://www.bfm.ge/politics/5716-gaxaria.html>

²⁵ მესხია ი. არშემდგარი პოლიტიკური კოაბიტაციის ეკონომიკური გამოწვევები, ჟ. “ბიზნესი და ეკონომიკა”, 2013, #2, <http://b-k.ge/templates/Jordan/pdf/busines2.pdf>

გამოვლენა, რომლებმაც განაპირობეს ეკონომიკური ზრდის შენელების პროცესი, აგრეთვე პროგნოზული ორიენტირების შემოთავაზება უახლოეს პერიოდში ეკონომიკური ზრდის ტემპების შესახებ.

ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასებისათვის ყველაზე განმარტებულ და სინთეზურ ინდიკატორთან – მთლიან შიდა პროდუქტთან ერთად, საჭიროა სხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების დინამიკის და სტრუქტურის შესწავლა. მათ რიცხვს განეკუთვნება საგარეო ვაჭრობის, ინფლაციის, ბიზნესსექტორის გამოშვების, სახელმწიფო ბიუჯეტის და სხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები.

- საქართველოში ბოლო წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობას აშკარად გამოკვეთილი ზრდის ტენდენცია ჰქონდა, გამონაკლისი იყო 2008 (2,3 %) და 2009 (-3,8 %) წლები, რაც განპირობებული იყო გლობალური ეკონომიკური კრიზისით და რუსეთ-საქართველოს მოკლევადიანი ომის შედეგებით. ამ მაჩვენებლის ზრდის ტემპმა 2012 წელს, წინა წლებთან შედარებით, იკლო და წინასწარი მონაცემებით 6,1 პროცენტით შეადგინა. ეკონომიკურმა ზრდამ ყველაზე პიკურ სიდიდეს – 12,3 პროცენტს 2007 წელს მიაღწია. პარლამენტის საარჩევნო წლის (2012). პირველ კვარტალში მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდამ 6,7% შეადგინა, მეორე კვარტალში – 8,2%, მესამე კვარტალიდან ზრდის ტემპის შემცირების ტენდენცია დაფიქსირდა (7,5 %), ხოლო მეოთხე კვარტალში – 2,5%. 2013 წლის პირველ კვარტალში ზრდამ მხოლოდ 1,7 პროცენტით შეადგინა.

ამრიგად, პოსტსაარჩევნო პერიოდში მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპის შემცირებას აშკარად გამოკვეთილი სახე გააჩნია, თუმცა მის ტენდენციად ჩამოყალიბებაზე საუბარი ჯერჯერობით ნაადრევია. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებასთან და არა კრიზისის დადგომასთან. შეიძლება ითქვას, რომ სახეზეა ეკონომიკური აქტივობის შენელება, ბიზნესსექტორის მოდუნება, მაგრამ არა კრიზისი, რადგან ამ უკანასკნელის გამოვლენის არც ერთი კომპონენტი ფაქტობრივად ჯერჯერობით არ გამოვლენილა.

- გარკვეული ნეგატიური ცვლილებები შეინიშნება საგარეო ვაჭრობაში. იგი 2004-2012 წლებში ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, ხოლო პოსტსაარჩევნო პერიოდში თანდათანობით დაიწყო კლება (გამონაკლისია დეკემბერი[2012] და თებერვალი[2013]). საყურადღებოა ის გარემოება, რომ საგარეო ვაჭრობის ბრუნვის წინა წელთან შედარებით შემცირების პირობებში 2013 წლის იანვარ-მარტში ექსპორტის 17 პროცენტის ზრდა დაფიქსირდა და უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა საგარეო ბრუნვის 46 პროცენტი შეადგინა. 2013 წლის პირველ კვარტალში საქონლით საგარეო ვაჭრობა წინა წლის მაჩვენებელზე 5 პროცენტით ნაკლებია. ექსპორტმა 5 პროცენტით მეტი, ხოლო იმპორტმა 8 პროცენტით ნაკლები შეადგინა. მნიშვნელოვან პოზიტიურ მოვლენად უნდა შეფასდეს 2013 წლის იანვარ-მარტში ქვეყნის სავაჭრო ბალანსის დეფიციტის გაუმჯობესება. აღსანიშნავია ისიც, რომ ექსპორტის სტრუქტურაში შემცირებულია ჯართის წილი და ქვეყნიდან უმეტესად გაიტანება ადგილზე წარმოებული პროდუქცია. მართალია, იმპორტის მოცულობა შემცირდა, მაგრამ მას არ გამოუწვევია ბაზარზე საქონლის დეფიციტი და ფასების ზრდა.

- ბოლო პერიოდში გარკვეულწილად შეიცვალა სამომხმარებლო ფასების დინამიკა. 2010-2011 წლებში ინფლაციის საშუალო მაჩვენებელი საშუალოდ 8 პროცენტს შეადგენდა. 2012 წელს აშკარად გამოიკვეთა საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების შემცირების (დეფლაციის) ტენდენცია, რომელიც შენარჩუნდა როგორც წინასაარჩევნო, ასევე არჩევნების შემდგომ პერიოდში. მოკლევადიან პერიოდში დეფლაცია პოზიტიური მოვლენაა და იგი ხელს უწყობს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას, მაგრამ ეკონომიკური განვითარების კუთხით მისი გრძელვადიან პერიოდში შენარჩუნება ნეგატიური მოვლენაა. ფასების ვარდნა იწვევს ბიზნეს – აქტივობის შემცირებას, შესაბამისად, შემოსავლების (ფულის) შემცირებას, რაც, თავის მხრივ, კიდევ უფრო ამცირებს ფასებს. უფრო მეტიც, გრძელვადიანი დეფლაცია ამცირებს საბიუჯეტო შემოსავლებს. მსოფლიო პრაქტიკაში დაადასტურა, რომ ჯანსაღი ეკონომიკის პირობებში ზომიერი (4-5 პროცენტის) ინფლაცია ასტიმულირებს ეკონომიკურ განვითარებას.

- არჩევნებამდე და პოსტსაარჩევნო პერიოდში თვეების მიხედვით იცვლებოდა ახლად დარეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა. არჩევნებამდე ბოლო ხუთ თვეში საშუალოთვიურად რეგისტრირდებოდა 3398 საწარმო, ხოლო არჩევნების შემდგომ 3437 საწარმო. შეიძლება ითქვას, რომ საწარმოთა დარეგისტრირების კუთხით პოსტსაარჩევნო პერიოდში შედარებით უკეთესი გარემო შეიქმნა.

- 2012 წელს და 2013 წლის პირველ კვარტალში ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა. ამრიგად, პოლიტიკურ დაპირისპირებას ყოფილ და ახალ ხელისუფლებას შორის ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა და დაქირავებულთა ზრდის ტენდენციაზე უარყოფითი გავლენა არ მოუხდენია;

- წინასაარჩევნო და პოსტსაარჩევნო თვეებში დღგ-ს ბრუნვა წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. პოსტსაარჩევნო პერიოდში მისი სიდიდე არსებითად შემცირებულია. თუმცა უნდა ითქვას, რომ დღგ-ს ბრუნვა შუალედური მაჩვენებელია, რომელსაც „საქსტატი“ იყენებს ეკონომიკური ზრდის წინასწარი მაჩვენებლის გასაანგარიშებლად. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ „საქსტატი“ აღნიშნული მაჩვენებლის კორექტირებას ახდენს მთელი წლის განმავლობაში, რის გამოც თვიური მაჩვენებელი არ შეიძლება დაზუსტებულ ციფრად იქნეს მიჩნეულ.

- როგორც არჩევნების წინა, ასევე პოსტსაარჩევნო თვეებში სახელმწიფო ბიუჯეტში პროგნოზით გათვალისწინებულ შემოსავლების კლებას არ ჰქონია ადგილი. უფრო მეტიც, 2013 წლის პირველი კვარტალის ნაერთი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლებმა შეადგინა 1,6 მლრდ ლარი, რითაც 63,5 მლნ ლარით გადააჭარბა 2012 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს, ხოლო შემოსავლების გადამეტებამ ხარჯებზე (პროფიციტი) 168 მლნ ლარს გადააჭარბა. 2013 წლის პირველი კვარტალის ბოლოს სახელმწიფო ხაზინის ანგარიშზე აკუმულირებული იყო 1,1 მილიარდი ლარი, რაც სრულ გარანტიას იძლევა, დროულად შესრულდეს ბიუჯეტში გაწერილი ხარჯების დაფინანსება.

- საბანკო სფეროში წარმოებული პროდუქტებისა და მომსახურების ერთობლიობა (მთლიანი გამოშვება) არჩევნების შემდგომ პერიოდში ისეთივე ცვალებადი დინამიკით ხასიათდება, როგორც წინასაარჩევნო თვეებში როგორც კომერციულ ბანკების, ასევე ეროვნული ბანკის ჭრილში. უფრო მეტიც, 2012 წლის დეკემბერში ამ

მაჩვენებელმა მნიშვნელოვნად გადააჭარბა არჩევნებადელი პერიოდის პიკურ მაჩვენებელს. ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქვეყნის მონეტარულ სექტორში მდგომარეობა სტაბილურია და არ არსებობს მისი გაუარესების არანაირი საფუძველი.

• 2012 საარჩევნო წლის მესამე კვარტალში (არჩევნებადელი) საქართველოში შემოსულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციამ შეადგინა 195,4 მლნ აშშ დოლარი, რაც თითქმის 2-ჯერ ჩამორჩება 2011 წლის ანალოგიური პერიოდის მაჩვენებელს (317,0 აშშ დოლარი). ამავე წლის მეოთხე კვარტალში (არჩევნების შემდგომ) მან შეადგინა 181,1 მლნ აშშ დოლარი, რაც ასევე დაახლოებით 2-ჯერ ნაკლებია წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან (342,6 მლნ აშშ დოლარი). გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ უცხოური ინვესტიციების კლების ტენდენცია ჩამოყალიბდა საპარლამენტო არჩევნებადელი, ხოლო არჩევნების შემდგომ ეს ტენდენცია შენარჩუნდა უფრო გაღრმავებული სახით.

ამრიგად, პოსტსაარჩევნო პერიოდში შეინიშნება ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება, რომელიც განპირობებულია მთელი რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორებით, რომელთა შორის მთავარია შემდეგი:

✓ როგორც წესი, არჩევნებადელი და პოსტსაარჩევნო პერიოდებში ბიზნესსექტორი და განსაკუთრებით უცხოელი ინვესტორები გადადიან მოლოდინის რეჟიმში და თავიანთი მოქმედების სტრატეგიას ცვლიან ახალი ხელისუფლების მიერ გამოცხადებული ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამისად. მოლოდინის რეჟიმში განსაკუთრებით ხანგრძლივდება მაშინ, როდესაც ვერ ხერხდება წინა და ახალი ხელისუფლების ცალკეულ შტოებს შორის დემოკრატიული თანაობის დამყარება. ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე გარკვეულწილად გავლენას ახდენს აგრეთვე ზამთრის პერიოდი, რადგან წელიწადის ამ დროს ერთგვარად დუნდება ეკონომიკური აქტივობა;

✓ მსოფლიოში დაიწყო ეკონომიკური ზრდის შენელების პროცესი. 2013 წელს ეკონომიკური ზრდის პროგნოზები შეამცირა აშშ-მ 2,3%-მდე, საფრანგეთმა -0,2%-მდე, გერმანიამ -0,3%-მდე და ა. შ.;

✓ წინა ხელისუფლებისაგან მიძიმე ეკონომიკური, სამართლებრივი და სოციალური მემკვიდრეობის გამოცემა, რომლის დარეგულირებას საკმაოდ დიდი დრო სჭირდება. ეს უკანასკნელი კი ეკონომიკის საწინააღმდეგოდ მოქმედებს, რადგან მოკლე დროში შეუძლებელია მრავალრიცხოვანი ეკონომიკური პრობლემების ერთდროულად და სწრაფად დაძლევა;

✓ არჩევნების პირველივე დღეებიდანვე ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროებში გაფიცვებისა და შიმშილობების მომრავლება, დევნილების უკანონო შეჭრა შენობებში და სხვა სოციალური აქტივობების ორგანიზაცია;

✓ წინა ხელისუფლების წარმომადგენლების მიერ სახელმწიფო ინტერესების საზიანოდ ვიწრო პარტიული ინტერესებიდან გამომდინარე, ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების შესახებ ცრუ, დაუზუსტებელი ინფორმაციის გავრცელება როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვარგარეთ;

✓ ახლადარჩეული პარლამენტის პირველსავე სხდომაზე, როდესაც ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული მთავრობა, უმცირესობის მხრიდან სრულიად უაზრო და ალოგიკური, პოპულისტური განცხადებების გაკეთება გამარჯვებული კოალიციის მიერ წინასაარჩევნო დაპირებების შეუსრულებლობის შესახებ;

✓ 2013 წლის იანვარში ნაციონალური მოძრაობის საგანგებო განცხადება საბიუჯეტო კრიზისის დაწყების შესახებ, რომელიც არანაირად არ იყო არგუმენტირებული და არ შეესაბამებოდა რეალურ სურათს, მიზნად ისახავდა საზოგადოებაში პანიკის შექმნას, აგრეთვე მიმართული იყო იქითკენ, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობისა და უცხოელი ინვესტორებისათვის მიეცათ სიგნალი უმრავლესობით მოსული ახალი ხელისუფლების მხრიდან განხორციელებული სახელმწიფო მენეჯმენტის არაეფექტიანობის შესახებ;

✓ უცხოეთის მრავალ ქვეყანაში ჯერ კიდევ პრეზიდენტის გავლენის ქვეშ მყოფი საქართველოს საელჩოების მიერ ახალი ხელისუფლების საქმიანობის ნეგატიურად წარმოჩენა, საქართველოს პრეზიდენტის მხრიდან ელჩების კანონიერი ჩანაცვლების შესახებ გადაწყვეტილების დიდი ხნით გაჭიანურება;

✓ პარლამენტის უმცირესობის წარმომადგენლებისა და თავად პრეზიდენტის მიერ ახალი ხელისუფლების იმიჯის შელახვის მცდელობა საერთაშორისო ფორუმებსა და შეხვედრებზე;

✓ “ნაციონალურ მოძრაობასთან” დაახლოებული ზოგიერთი ევროპული პოლიტიკური პარტიისა და დაქირავებული ლობისტური ჯგუფების მიერ ნეგატიური ინფორმაციის გავრცელება ახალი ხელისუფლების საქმიანობის შესახებ;

✓ ქვეყნის პრეზიდენტის მიერ საზოგადოებისათვის ცრუ ინფორმაციის მიწოდება ქართული ბანკების რუსულ კომპანიებზე გასხვიების შესახებ, რაც საკმაოდ ოპერატიულად და გონივრულად უარყვეს შესაბამისმა კომერციულმა ბანკებმა და საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა;

✓ საქართველოს პრეზიდენტის მიერ ჩასაფრებულის პოზიციიდან ცრუ ინფორმაციის გავრცელება ახალი ხელისუფლების მიერ ინფრასტრუქტურული პროექტების შეჩერების შესახებ, რაც, ჩვენი აზრით, რევანშისტული ქმედებაა და ითვალისწინებდა უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვის შეფერხებას;

✓ უმცირესობის მხრიდან პარლამენტში ეკონომიკური ამნისტიის გამოცხადების შესახებ კანონის მიღების პედალირება, რაც ითვალისწინებდა, ერთი მხრივ, წინა ხელისუფლებასთან დანაშაულებრივი გზით შეკრული მსხვილი ბიზნესსტრუქტურების საგადასახადო ვალდებულებებისა და კანონდარღვევებისაგან პასუხისმგებლობის მოხსნას, ხოლო, მეორე მხრივ, საბიუჯეტო შემოსავლების შემცირებას, რომელიც შექმნიდა ქვეყანაში კრიზისულ სიტუაციას;

✓ ობიექტური გარემოებების გამო (კანონის დაცვა, საპროექტო დოკუმენტაციის მოწესრიგება) ახალი ხელისუფლების მიერ სახელმწიფო შეკვეთებისა და ინფრასტრუქტურული მშენებლობის სფეროში ტენდერების გამოცხადების დროში გადაწყვეა;

✓ ბიზნესის იმ მესაკუთრეთა გაურკვევლობაში და მოლოდინის რეჟიმში ყოფნა, რომლებმაც იგი მიიღეს წინა ხელისუფლების მიერ ძალადობრივი გზით კანონიერი მესაკუთრეებისაგან ჩამორთმევის შედეგად;

✓ სათანადო ღონისძიებების გაუტარებლობა საკუთრების დაცვის, წარსულში ამ სფეროში ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებების სამართლებრივი შეფასების, აგრეთვე მომავალში საკუთრებისა და ბიზნესგარიგებების დაცვულობის, მათი ხელშეუხებლობის უზრუნველყოფის მიმართულებით;

- ✓ წინა ხელისუფლებასთან დაახლოებული ოფშორებში ბაზირებული მსხვილი ბიზნესი, რომელიც საქართველოში ინვესტირებას ახორციელებდა ცრუ საზღვარგარეთული ფირმების სახელით, იმყოფებოდა ფინანსური კონტროლის მოლოდინში და შესაბამისად მოდუნებული აქვთ ბიზნესაქტივობა;
- ✓ ამნისტიის შედეგებით საზოგადოების და უცხოელი ინვესტორების დაშინება;
- ✓ ახალი ხელისუფლების მიერ არ გადადგმულა სერიოზული ნაბიჯები ბაზრის ხელშეწყობის მონოპოლისთან გასათავისუფლებლად, რაც ხელს უშლის თავისუფალი მეწარმეობის განვითარებას და ა. შ. ყოველივე ზემოაღნიშნული ხელს უშლის ეკონომიკურ ზრდას და აფრთხობს როგორც შიდა, ასევე უცხოელ ინვესტორებს.

შეიძლება ითქვას, რომ პოლიტიკური კოჰაბიტაციის პროცესი არ შედგა. დაპირისპირებამ წინა და ახალ ხელისუფლებას შორის კიდევ უფრო მწვავე ხასიათი მიიღო და პოლიტიკურ ჩიხში შევიდა. პრეზიდენტის არჩევნებამდე (ოქტომბერი) ოპტიმისტური პროგნოზების გაკეთების საფუძველი არ არსებობს. ზოგადად შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეკონომიკაზე პოლიტიკური დაპირისპირების ნეგატიური გავლენა კვლავაც ძალაში დარჩება. ჩვენი აზრით, შეიძლება საუბარი ეკონომიკური განვითარების ორ ჰიპოთეზურ სცენარზე. პირველი სცენარის მიხედვით დასაშვებია, რომ უახლოეს მომავალში საპრეზიდენტო არჩევნებთან დაკავშირებით კიდევ უფრო გამწვავდეს სახელისუფლებო და საზოგადოებრივი დაპირისპირება, რაც, თავის მხრივ, გაახანგრძლივებს უცხოელი ინვესტორების მოლოდინის რეჟიმში ყოფნას, შეამცირებს ბიზნესაქტივობას და შესაბამისად გამოიწვევს ეკონომიკური ვარდნის გაღრმავებას. ამგვარი ჰიპოთეზის (დაშვება-ვარაუდის) პრაქტიკული რეალიზაცია იძლევა პასიური, ანუ ინერციული ეკონომიკური პროგნოზის გაკეთების საშუალებას. ეს ნიშნავს, რომ უახლოეს მომავალში თანდათანობით გაღრმავდება მთლიანი შიგა პროდუქტის მოცულობის ვარდნა, რაც, თავის მხრივ, ნეგატიურ გავლენას იქონიებს სხვა მაკროეკონომიკურ ინდიკატორებზე. აღნიშნული სცენარით განვითარება ყველაზე ძლიერ დააზარალებს სახელმწიფო ბიუჯეტს და, გამომდინარე აქედან, შექმნის უარყოფით ეფექტებს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. ასეთ პესიმისტურ პროგნოზს დღევანდელი გადასახედიდან თეორიულად აქვს არსებობის უფლება, თუმცა მისი ხდომილების ალბათობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ განვითარდება ქვეყანაში პოლიტიკური პროცესები. ამ უკანასკნელის პროგნოზირება დღევანდელი გადასახედიდან შეუძლებელია.

მეორე სცენარი აქტიური ხასიათისაა და ეფუძნება გარკვეულ დაშვებებს. კერძოდ, თუ უახლოეს მომავალში შედგება პოლიტიკური კოჰაბიტაცია და ორხელისუფლიანობა შეიცვლება მონოხელისუფლებით და, შესაბამისად, ქვეყანაში შეიქმნება უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის მშვიდი და ხელსაყრელი გარემო, გაიზრდება უცხოური ინვესტიციების ნაკადი, რაც შექმნის ხელსაყრელ პირობებს ეკონომიკური ზრდისა და დასაქმების დონის ამაღლებისათვის, მაშინ მიმდინარე წლის მეორე ნახევარში დაიწყება ეკონომიკის გააქტიურება. ამ სცენარის ხდომილების ალბათობა ასევე დაბალია, რადგან, როგორც ჩანს, ოპოზიციის მხრიდან მთელი ძალისხმევა ორიენტირებულია თვითგადარჩენისაკენ, რომლის მიღწევის საშუალებად უმცირესობის მხრიდან მიჩნეულია ახალი ხელისუფლების საქმიანობისათვის მაქსიმალურად ხელის შეშლა, რაც უთუოდ ნეგატიურ გავლენას მოახდენს ეკონომიკის ნორმალურ განვითარებაზე.

რამდენადაც ორივე სცენარის მიხედვით ეკონომიკური განვითარება თითქმის თანაბრად ალბათურია, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ 2013 წელს სერიოზულ წინსვლას არ ექნება ადგილი. არ არის გამორიცხული ეკონომიკის ზოგიერთ სფეროებში სტაგნაციის ან რეცესიის პროცესის დადგომა. მოსალოდნელია, რომ პრეზიდენტის არჩევნების შემდეგ შეიქმნება შედარებით ხელსაყრელი გარემო ეკონომიკის სტაბილიზაციისა და განვითარების დაჩქარებისათვის. თუმცა, მისი ინერციული ბუნებიდან გამომდინარე სწრაფ, მისიერ აღმავლობას არ უნდა ველოდოთ. ჩვენი აზრით, ეკონომიკური ზრდა დაიწყება 2014 წლის მეორე ნახევრიდან.

Iasha (Jacob) Meskhia

MAIN CAUSES AND FACTORS OF SLOWDOWN OF ECONOMIC GROWTH

Annotation

After the parliamentary elections in Georgia the pace of economic growth in Georgia has decreased, which is due to many objective and subjective factors. The negative impact to economic growth was induced from 1. Setting in the forefront the party interest with prejudice to the state interests by the former Government. 2. Too caution actions taken by the present Government.

According to the active and passive short-term economic growth forecasts the economic growth will begin only from the second half of 2014.

სოლომონ პავლიაშვილი

სახელმწიფო მონეტის პრივატიზაციის თავისებურებები და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები საქართველოში

დღევანდელი ფარ-ხმალი ცხოვრებისა ქონებაა. კარგია თუ ცუდი ასეთი ყოფა, ჩვენ ამაზე თვალი უნდა ავიხილოთ, ამაზედ ვიფიქროთ. საქმე ის არის, რომ დღევანდელმა დღემ კაცობრიობა იქამდე მიიყვანა, რომ თუ ვერს ქონება შექმნილი არა აქვს და მისი გაძლიერების გზაზე არ დგას იგი ღონემიხილი ღომია, უხორთუმო სპილოა, იმ მწვავე დაუნდობელ ომში რომელსაც არსებობისათვის ბრძოლას ეძახიან.

ილია ჭავჭავაძე

კაცობრიობის ისტორია რესურსებისა და ტერიტორიების მუდმივი გადანაწილების ისტორიაა. XXI საუკუნე ცოდნის საზოგადოებაა და ამ პროცესში იმარჯვებს ის ქვეყანა, რომელიც მაღალი ტექნოლოგიებით, დემოკრატიულობის მაღალი ხარისხითა და ცხოვრების მაღალი დონით გამოირჩევა.

მესაკუთრის შეცვლის პროცესი არ იყო და დღესაც არ არის მარტივი. თვითონ განსახელმწიფოებრიობა ხასიათდება სირთულეებით, ძნელია აქ აბსოლუტური სამართლიანობის დაცვა, ამასთან, იცვლება დამოკიდებულება საკუთრებისადმი, იბადება შესაბამისი განწყობა. ისინი ხშირად წინააღმდეგობრივი ხასიათისაა, ზოგჯერ ანტაგონისტურიც. საკუთრების უფლება ბაზრის ფუნქციონირების საფუძველია. მის გარეშე იგი საერთოდ ვერ იარსებებდა. ბაზარი, როგორც ინსტიტუტი, ემყარება ნორმების მთელ კომპლექსებს, რომლებსაც სუბიექტები იყენებენ ხელშეკრულებების დადებისა და გაცვლისას.

ცნობილი ავსტრიელი ეკონომისტისა და ფილოსოფოსის ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკის კვლევის მთავარ არგუმენტს წარმოადგენდა ის, რომ სოციალიზმის ფუნდამენტი – სახელმწიფო საკუთრება, კოლექტივიზმი და გეგმიური ეკონომიკის სისტემა ეწინააღმდეგება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებს და ადამიანის პიროვნულ თავისუფლებას²⁶. მისი აზრით, დედამიწაზე ცივილიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალა კერძო საკუთრებაა²⁷. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ფუნქციონირებს საკუთრების ორი ძირითადი ფორმა – კერძო და სახელმწიფო საკუთრება, რომელიც ინდივიდუალურ და კორპორაციულ საკუთრებას მოიცავს. ინდივიდუალური კერძო ფორმები, როგორც წესი, მცირე ფორმებია, უპირატესად ხელოსნობის, სოფლის მეურნეობის, მომსახურების სფეროებში. მათი მესაკუთრეა ერთი ან რამდენიმე პირი. აქ ჭარბობს ინდივიდის ან ოჯახის საკუთარი შრომა, თუმცა საჭიროების შემთხვევაში დაქირავებული შრომაც გამოიყენება. ეკონომიკის ეს ნაწილი ძალიან დინამიკურია. მართალია, მილიონობით მცირე ფორმა კოტრდება და მუშაობას წყვეტს, მაგრამ მათ ნაცვლად ყოფილთვის ახალი ფორმები ყალიბდება.

სახელმწიფო საკუთრება განვითარებულ ქვეყნებში შედარებით მოკრძალებულად არის წარმოდგენილი, ძირითადად იმ დარგებში, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზით დაბალი რენტაბელობით ან ინვესტიციების ხანგრძლივი პერიოდის შემდეგ უკუგებით ხასიათდებიან. იგულისხმება, პირველ რიგში, ინფრასტრუქტურის დარგები, მათ შორის სარკინიგზო ტრანსპორტი, ენერგეტიკა, კომუნალური მეურნეობა, განათლების სფერო, სამხედრო დანიშნულების წარმოება. საშუალოდ განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფო საწარმოების წილი მშპ-ს შექმნაში XX ს-ის დასასრულს დაახლოებით 5-7% იყო, მაშინ როდესაც განვითარებად და პოსტ-სოციალისტურ ქვეყნებში იგი 11-15%-ის ფარგლებში მერყეობდა. ამასთან, დასავლეთის ქვეყნებში სხვადასხვა ინტენსივობით პრივატიზაციის პროცესი მუდმივად მიმდინარეობს. სახელმწიფო სექტორის წილი ამ ქვეყნების მატერიალურ ეროვნულ სიმდიდრეში XX საუკუნის 60-იან წლებამდე მაღალი იყო, 30-50%-ის ფარგლებში მერყეობდა, თუმცა მომდევნო წლებში იგი შემცირების ტენდენციით ხასიათდებოდა. მაგალითად, აშშ-ში აღნიშნული მაჩვენებელი 1929-1960 წლებში 13-დან 30%-მდე გაიზარდა, ხოლო 1982-1995 წლებში, პრივატიზაციის პროცესის გაძლიერებასთან დაკავშირებით, 22-დან 18%-მდე შემცირდა. “პრივატიზაციის ბუმმა გასული საუკუნის 80-იან წლებში სამრეწველო განვითარების უმაღლეს დონეზე მყოფი სახელმწიფოების უმრავლესობა მოიცვა, თუმცა ეს არც ისე წარმატებული და თანმიმდევრული აღმოჩნდა, როგორც ამას ეკონომიკის ტოტალური განსახელმწიფოებრიობის მომხრეები ელოდნენ”²⁸.

ცნობილი უნგრელი ეკონომისტის ი.კორნაის აზრით, მიზანშეწონილი არ არის ნებისმიერ ფასად შევინარჩუნოთ ქრონიკულად წამგებიანი სახელმწიფო საწარმოები. სახელმწიფოს მკაცრი საბიუჯეტო-საფინანსო პოლიტიკის განხორციელების პირობებში, კონკურენტის საფუძველზე, ამ საწარმოებს შორის ბუნებრივი შერჩევა მიმდინარეობს. ამიტომ, აუცილებელია ასეთ საწარმოებში ამუშავდეს რესტრუქტურისაციის, გაკოტრებისა და ლიკვიდაციის მექანიზმები, როგორც საკუთრების შეცვლის ძირითადი ფორმები²⁹.

საქართველოში პრივატიზაცია განხორციელდა უაღრესად რთულ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოში. რეფორმების პირველ ეტაპზე ჩვენ გვიხდებოდა ურთულესი, უპრეცედენტო პრობლემის გადაწყვეტა. ერთი მხრივ, უნდა მოგვეხდინა ისეთი სახელმწიფო ქონების პრივატიზაცია, რომელიც არასოდეს ყოფილა კერძო საკუთრებაში, ხოლო, მეორე მხრივ, პრივატიზებული ქონება უნდა გადაგვეცა ისეთი სუბიექტებისთვის, რომლებიც არასოდეს ყოფილან კერძო მესაკუთრე და რომლებსაც არ გააჩნდათ კერძო მეწარმეობის გამოცდილება და ჩვევები³⁰.

საწარმოთა განსახელმწიფოებრიობა, მათი სამეურნეო მნიშვნელობის და ღირებულების მიუხედავად, მიმდინარეობდა ძირეული სოციალური და პოლიტიკური რეფორმების პარალელურად, სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და ინსტიტუციური კრიზისის პირობებში. “დამოუკიდებელ საქართველოში გატარებული ეკონომიკური რეფორმები, განსაკუთრებით მის საწყის ეტაპზე, ყველა იმ სქემასა და შეცდომას იმეორებს, რაც ზოგადად პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში გატარებული რეფორმების პირველი თაობისთვისაა დამახასიათებელი. კერძოდ, საქართველოში “შოკური თერაპია” პოლიწერი სცენარის რუსული ვერსიით ისე დაიწყო, რომ ქვეყანას ამისთვის საჭირო ინსტიტუტები არ ჰქონდა”³¹.

ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი ჯოზეფ სტიგლიცი სვამს კითხვას: თუ რატომ ვერ მოხერხდა წარმატებული გადასვლა საბაზრო ეკონომიკაზე? როგორც მოსალოდნელი იყო, ვინც მომხრე იყო შოკური თერაპიისა და სწრაფი პრივატიზაციის, თვლიდნენ, რომ პრობლემა იდგა შემდეგში: შოკი კი არ იყო უფრო მეტი ვიდრე

²⁶ Хайек фон Фридрих, Дорога к рабству. М., Новое издательство, 2005, ст. 157.

²⁷ Хайек фон Фридрих, Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. М., Новости, 1992, ст. 17.

²⁸ ლ. პაპავა, არატრადიციული ეკონომიკის თბილისი, 2011. გვ. 182.

²⁹ Корнаи Я., Путь к свободной экономике: десять лет спустя. Вопросы экономики., №12, 2000, с. 27.

³⁰ რ. ასათიანი. საკუთრების განსახელმწიფოებრიობა: არსი, ფორმები და მეთოდები. პატარა ქვეყანას დიდი შეცდომების უფლება არა აქვს. თბილისი 2005. გვ. 22.

³¹ ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური პერიოდის ეკონომიკური რეფორმები. საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, 2012, გვ.22.

თერაპია, არამედ შოკი იყო მცირე. ანუ, სხვა სიტყვებით, რეფორმები არ იყო საკმარისად მიზანმიმართული. ხოლო სხვები თვლიდნენ, რომ წარუმატებელი იყო არა რეფორმის პროექტი, არამედ მისი განხორციელება³².

საქართველოში მიმდინარე პრივატიზაციის პროცესი, მართალია, თავისებურებებით ხასიათდება, გამომდინარე სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკიდან, მაგრამ ძირითადი ტენდენციები მაინც დაახლოებით იგივეა, რაც ევროპის და პოსტსაბჭოთა ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში. მხედველობაში გვაქვს პრივატიზაციის მიზნები, ეტაპები და მეთოდები. პრივატიზაცია საქართველოში ეკონომიკური რეფორმებისა და პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. მისი მიზანია საბაზრო-კონკურენტული სისტემის ჩამოყალიბება, კერძო სექტორის განვითარების დანერგვა, საშუალო ფენის ჩამოყალიბება, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება, საბიუჯეტო შესაძლებლობის ზრდა.

საქართველოში ყოველწლიურად იზრდებოდა კერძო სექტორის ხვედრითი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში და პარალელურად მცირდებოდა სახელმწიფო სექტორის წილი. შესაბამისად, ანალოგიური მდგომარეობა იყო დასაქმებულთა რაოდენობის ხვედრითი წილის მიხედვით.

ცხრილი 1

დასაქმებულთა რაოდენობა საკუთრების ფორმების მიხედვით³³

წელი	სულ	სახელმწიფო		არასახელმწიფო	
		რაოდ	%	რაოდ	%
1999	379 360	195 827	51,62	183 533	48,38
2000	378 055	252 248	66,72	125 807	33,28
2001	313 370	157 076	50,12	156 294	49,88
2002	301 310	149 532	49,63	151 778	50,37
2003	297 795	138 977	46,67	158 818	53,33
2004	322 779	144 442	44,75	178 337	55,25
2005	388 946	145 063	37,30	243 883	62,70
2006	360 987	107 011	29,64	253 976	70,36
2007	361 209	95 608	26,47	265 601	73,53
2008	349 250	83 239	23,83	266 011	76,17
2009	387 463	83 732	21,61	303 730	78,39
2010	461 675	114 231	23,77	347 443	76,23
2011	503 236	64 299	12,8	438 937	87,2
2012	527 828	60 781	11,5	467 047	88,5

პრივატიზაციის პირველ ეტაპზე 1990-1996 წლებში ძირითადად მცირე, მასობრივი პრივატიზაცია განხორციელდა, ხოლო მომდევნო, მეორე ეტაპზე მიმდინარეობს დიდი პრივატიზაციის პროცესი, რომელიც მსხვილი საწარმოების პრივატიზაციას გულისხმობს.

კერძოდ, პრივატიზაციის პირველ ეტაპზე, მასობრივი პრივატიზაციის მიმდინარეობისას, უდიდესი როლი შეასრულა საპრივატიზაციო ბარათების სისტემის გამოყენებამ. სახელმწიფო ქონების მნიშვნელოვანი ნაწილის პრივატიზაცია სწორედ საპრივატიზაციო ბარათებით, ანუ ვაუჩერებით გახდა შესაძლებელი. ამ საგადასმდელო საშუალების პოპულარიზაციის, ესკიზის, ნომინალის, დასაქონლების, მოძრაობის სქემების და საერთოდ მისი რეალიზებასთან და მოქმედების შეწყვეტასთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტაში აქტიურად მონაწილეობდა ფასიანი ქაღალდების სამსახური. მასობრივი პრივატიზაციის პროცესში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა აგრეთვე სპეციალიზებულმა საბარათო საინვესტიციო ფონდებმა.

ფართო შესაძლებლობები და შედეგები მიეცა შრომით კოლექტივებს. მათ შესაძლებლობა მიეცათ, აერჩიათ თავიანთი საწარმოს მომავალი მესაკუთრე ან მესაკუთრეთა ჯგუფი, რომელსაც მიეცა უფლება, პირდაპირი შესყიდვის წესით შეეძინა აქციათა საკონტროლო პაკეტი კონკურენციის გარეშე, ან, თუ საკონტროლო პაკეტი დროებით რჩებოდა სახელმწიფოს ხელში, აქციათა პაკეტი, საწესდებო კაპიტალის 10%-მდე ოდენობით. ამასთან, საფასურის 30%-ის დაფარვა ხდებოდა საპრივატიზაციო ბარათებით, ხოლო ფულით დასაფარი ნაწილის დაფარვა – 30%-ის ფასდაკლებით და განვადებით, ვაუჩერების პერიოდის დამთავრებამდე, ანუ 1996 წლის 1 ივლისამდე გადახდის პირობით.

ამ მექანიზმმა გაამართლა. იგი გამოიყენა 600-მდე საწარმომ, ხოლო მათგან 100-მდე საწარმოს აქციათა პაკეტები სრულად იქნა გამოსყიდული. შედეგად, მხოლოდ პირდაპირი წესით აქციათა პაკეტების შესყიდვის გზით მსხვილი მესაკუთრე გახდა 64 ათასზე მეტი ფიზიკური და იურიდიული პირი. მათ საკუთრებაში გადავიდა 50 მლნ დოლარზე მეტი ნომინალური ღირებულების 40 მილიონ ცალამდე აქცია, საწარმოს მუშაკებსა და მათთან გათანაბრებულ პირებს – უფასო და 20%-ით ფასდაკლებული აქცია.

აქციების გაცემის შედეგად 200 ათასზე მეტმა კაცმა მიიღო საერთო ჯამში 16 მილიონ დოლარამდე ნომინალური ღირებულების 11,5 მილიონამდე ცალი აქცია, მათ შორის უფასოდ 11 მლნ აშშ დოლარის ღირებულების 8 მილიონამდე ცალი აქცია. ჩვენ ვეთანხმებით იმ აზრს, რომ პრივატიზაციის ასეთ გზას თავისი ნაკლი გააჩნია, ეს ფორმა განსხვავებულ მდგომარეობაში აყენებს არამატერიალური წარმოების სფეროში და-

³² Дж. Стиглиц. Куда ведут реформы? Вопросы экономики, № 7, М., 1999, ст.2.

³³ ცხრილი შედგენილია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებით.

საქმებულ ადამიანებს – მასწავლებლებს, ექიმებს, კულტურის, მუშაკებს ასევე პენსიონერებს, სამხედრო მოსამსახურეებს, სტუდენტებს და სხვ. იწვევს ქონებრივ არასწორ ღირებულებას.

პრივატიზაციის დინამიკა საერთო სინთეზური, ასევე ეკონომიკის ცალკეული დარგებისა და რეგიონების მიხედვით მანქანების ზრდის ტემპით აისახება.

სინთეზურ მანქანებთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ 2002 წლის 1 ივლისის მდგომარეობით, საქართველოში სულ პრივატიზებული იყო 17,8 ათასზე მეტი ობიექტი, მათ შორის 1,36 ათასამდე საშუალო და მსხვილი საწარმოების ბაზაზე დაფუძნებულ აქციონერულ საზოგადოებათა სახით. ცალკეული სფეროების მიხედვით, პრივატიზაციის შედეგები ასეთი იყო: მრეწველობა – 630 ობიექტი, სოფლის მეურნეობა და სურსათი – 1256, მშენებლობა – 549, ვაჭრობა – 5564, საყოფაცხოვრებო მომსახურება – 7305, ენერგეტიკა – 211, ჯანდაცვა – 696, სოციალური სფერო – 793, ტრანსპორტი – 376 და სხვა.

ცხრილი 2

საწარმოთა პრივატიზაცია დარგების მიხედვით³⁴

დარგი \ წელი	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
სულ პრივატიზებული საწარმოები	1322	1370	4975	2390	1568	1972	1992	1009	166	655
მცირე საწარმოები	1310	1370	4699	2238	1496	1928	1450	883	614	
მრეწველობა			103	50	30	27	18	12	15	9
მშენებლობა			67	58	48	41	29	22	23	20
სოფლის მეურნეობა			125	76	96	112	218	141	88	77
ტრანსპორტი			40	31	20	22	51	38	25	17
ვაჭრობა და საზ. კვება			2182	463	456	575	389	159	72	115
საყოფაცხოვრებო მომსახურება			1685	1152	683	1013	661	421	290	195
ჯანდაცვა			294	207	42	18	39	49	31	19
ენერგეტიკა	5	4	13	3	30	30	10	7	6	8
სოციალური სფერო	23	20	154	171	97	100	30	89	38	57
მსხვილი და საშუალო საწარმოების სააქციო საზოგადოებად გარდაქმნა			276	152	92	44	42	126	47	3
შემოსავლები პრივატიზაციიდან მლნ ლარი		1.7	58.2	164	30.3	30	73.3	54.1	27.2	13.1

მასალები საწარმოთა პრივატიზაციის შესახებ დარგების მიხედვით შემდგომ წლებზე, მიუხედავად მცდელობისა, მოძიებული ვერ იქნა. თუმცა, მოცემული ცხრილი საორიენტაციო სურათს იძლევა.

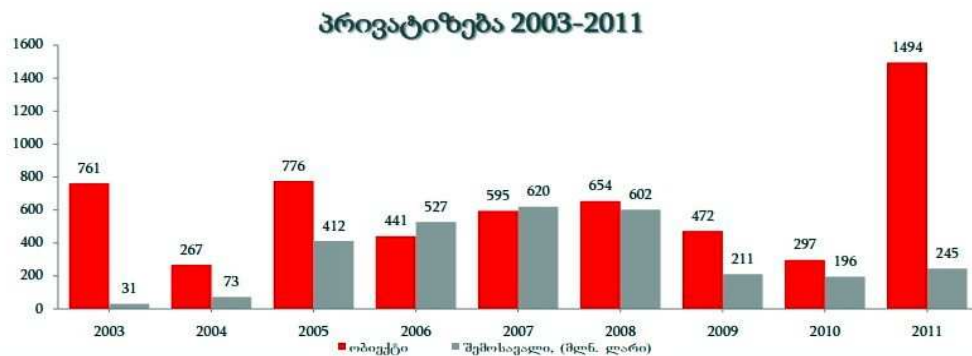
იმ დროისთვის ქვეყანაში არსებული სერიოზული სირთულეების მიუხედავად, ფაქტია რომ საქართველოში არასახელმწიფო საწარმოთა წილად მიდიოდა მთლიანი შიდა პროდუქტის 75%, ექსპორტის – 60% და იმპორტის – 70%. ეს მონაცემები ადასტურებს, რომ საქართველოში პრივატიზაციის პროცესის შედეგად კერძო სექტორმა ქვეყნის ეკონომიკაში გაბატონებული მდგომარეობა დაიკავა.

წლების მიხედვით პრივატიზაციის დინამიკა კი ასეთი იყო: 1993 წ. – 1322 ობიექტი, 1994 წ. – 1370 ობიექტი, 1995 წ. – 3975 ობიექტი, 1996 წ. – 2,390 ობიექტი, 1997 წ. – 1568 ობიექტი, 1998 წ. – 1972 ობიექტი, 1999 წ. – 1492 ობიექტი, 2000 წ. – 1009 ობიექტი, 2001 წ. – 661 ობიექტი, 2002 წ. – 655 ობიექტი.

აქტიური პრივატიზაციის პოლიტიკის შედეგად სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული ქონების ძირითადი ნაწილი პრივატიზებულ იქნა ბოლო 2003-2011 წლების განმავლობაში.

პრივატიზებული ობიექტების რაოდენობა – 5 757 ერთეული;
მთლიანი ღირებულება – 2 927 მილიარდი ლარი³⁵.

გრაფიკი 1

³⁴ ცხრილი შედგენილია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებით.

³⁵ საქართველოს ეკონომიკური მიმოხილვა, 2012 წელი (გრაფიკი 1).

საინტერესოა პრივატიზაციის დინამიკა დარგების მიხედვით. ყველაზე უფრო ინტენსიურად იგი მიმდინარეობდა ვაჭრობისა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების სფეროში, სადაც მცირე საწარმოების უდიდესი ნაწილი იყო თავმოყრილი. 1993-1994 წლებში აქ პრივატიზებული იყო შესაბამისად 5462 და 7238 საწარმო, სოფლის მეურნეობაში – 897, სოციალურ სფეროში – 697, ჯანდაცვაში – 623, მშენებლობაში – 366, ტრანსპორტზე – 215, მრეწველობაში – 198, ენერგეტიკაში – 100 ობიექტი სახელმწიფო ქონების ერთი და იმავე მესაკუთრეთა ფორმირების პირობებში საქართველომ დაკარგა უზარმაზარი თანხა, რომელიც ჰაერივით სჭირდებოდა ქვეყნის ეკონომიკას. დღემდე გაუგებარია რატომ აღმოჩნდა ვაჭრობის, საყოფაცხოვრებო მომსახურებისა და საზოგადოებრივი კვების მუშაკები პრივილეგირებულ მდგომარეობაში³⁶?

როგორც ჩანს, მცირე საწარმოების პრივატიზაცია, რაოდენობრივი თვალსაზრისით, 1993-1995 წლებში ხორციელდებოდა ძირითადად პასიური მეთოდებით; 1996-1999 წლებში აღინიშნებოდა მათი უპირატესობის ერთიერთი ნაცვლევა; 1996 და 1998 წლებში უპირატესობა ჰქონდა აქტიურ მეთოდებს; 1997 და 1999 წლებში კი – პასიურ მეთოდებს და მხოლოდ 2000 წლის შემდეგ სახეზეა აქტიური მეთოდების აშკარა უპირატესობა. ჩალის ფასად მოხდა იმ საწარმოების გაყიდვა, რომელთა 1990-1991 წლებში გამოსასყიდი ფიქსირებული თანხა 1992-1993 წლების ჰიპერინფლაციის პერიოდში სიმბოლურ თანხად გადაიქცა. ასეთი იყო დაახლოებით 300-მდე საწარმო³⁷.

საქართველოს განვითარების ფუნდამენტური პირობაა მიწაზე საკუთრების ინსტიტუტის ფუნქციონირების ხარისხი. უდიდესი ისტორიული მიღწევა იყო მიწის პრივატიზაციის განხორციელება, რის შედეგადაც სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების უმეტესი ნაწილი კერძო საკუთრებას წარმოადგენს. კერძო სექტორს განეკუთვნება არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფართობებიც.

ჯერ კიდევ 2000 წლის მდგომარეობით, მიწის პრივატიზაციის შედეგები ასეთი იყო: სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები – 2991,1 ჰა, მათ შორის პრივატიზებული ფართობი – 789,7 ათასი ჰა (26,4%), სახნავ-სათესი ფართობი – 785 ათასი ჰა, მათ შორის პრივატიზებული – 431,9 ათასი ჰა (55%), მრავალწლიანი ნარგავების ფართობი – 277,5 ათასი ჰა, მათ შორის პრივატიზებული 185,5 ათასი ჰა (66,9%), საძოვრების ფართობი 1,788 ათასი ჰა, მათ შორის პრივატიზებული 125 ათასი ჰა (7%). სოფლის მეურნეობაში იჯარით აღებული იყო სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 25,3%, სახნავ-სათესის – 32,6%, მრავალწლიანი ნარგავების – 11,2%, სათიბის – 20,3%, საძოვრების – 24,7%. მიწების ის ფართობი, რომელიც პრივატიზაციის მიღმა დარჩა და არ იქნა პრივატიზებული, შეადგენდა სავარგულების საერთო მოცულობაში – 48,35%-ს, აქედან, სახნავი ფართობი – 12,45%-ს, მრავალწლიანი ნარგავები – 21,9%-ს, სათიბი – 45,8%-ს, საძოვარი – 68,4%-ს.

2010 წლის მდგომარეობით, მიწის ბაზრის განვითარების პროექტის ფარგლებში დარეგისტრირებულია 2,5 მილიონი სასოფლო მიწის ნაკვეთი და მათ მფლობელებს უსასყიდლოდ გადაეცათ საკუთრების უფლების დამადასტურებელი სერტიფიკატები. დღეის მდგომარეობით მეურნეობათა სარგებლობაში მიწა და მისი სტრუქტურა მიწათმფლობელობის ფორმების მიხედვით შემდეგნაირადაა გადანაწილებული. სულ 886,766 ათასი ჰა, საიდანაც კერძო საკუთრებაშია 578,3 ათასი ჰა, სახელმწიფოსგან იჯარით აღებული 295,9 ათასი ჰა და კერძო პირისგან იჯარით აღებული 12,6 ათასი ჰა. შესაბამისად კერძო საკუთრებაში – 65%, იჯარით სახელმწიფოსგან 33% და კერძო იჯარით 2%.

2003 წლის შემდეგ, პრივატიზების სფეროში დაიწყო ახალი, ე.წ. „აგრესიული პრივატიზაცია“, რომელსაც ხშირად „კაბინეტურ პრივატიზაციასაც“ უწოდებენ. ამიტომ ცალკე განვიხილავთ საქართველოში მიმდინარე პრივატიზაციის პროცესს, რომელიც დღემდე გრძელდება. 2004 წლამდე მიმდინარე პრივატიზაცია ძირითადად რეკომენდებული იყო ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან, როგორებიცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკი, მსოფლიო ბანკი, „IFC“ – საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, „PUBLIC RELATION“, „TACIS“, „USAID“, გერმანიის სახელმწიფო ბანკი და სხვა. წინა წლებში ხელისუფლება ხშირ შემთხვევაში გაუბედავ ნაბიჯებს დგამდა სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის სფეროში, რაც გამოწვეული იყო მისი ლოიალობით საზოგადოებრივ აზრთან და საპრივატიზაციო ობიექტების კოლექტივებთან მიმართებაში (ხშირ შემთხვევაში გადაწყვეტილება მიიღებოდა კოლექტივისა და საზოგადოების აზრის გათვალისწინებით), რომელიც ქვეყნის ეკონომიკისთვის არასასურველ შედეგს იძლეოდა და თავის მხრივ პრივატიზაციის პროცესს აფერხებდა.

ახალმა ხელისუფლებამ მიიღო პოლიტიკური გადაწყვეტილება და განახორციელა საკუთრების სრული ლიბერალიზაცია. პრივატიზაციის პროცესში დაიწყო თამამი ნაბიჯების გადადგმა. ხშირ შემთხვევაში, ეს შეიძლება სოციალურად გაუმართლებელიც იყო, მაგრამ მთავარი აქცენტი გაკეთებული იყო ბიუჯეტში თანხების მოზიდვაზე. პრივატიზაციის საკმაოდ აგრესიული და აქტიური პოლიტიკა საზოგადოების გარკვეული ჯგუფების პროტესტს იწვევდა. პრივატიზაციის პროცესში არ არსებობდა რაიმე ტიპის შეზღუდვები ე.წ. „სტრატეგიული“ ობიექტების გასხვისებასთან მიმართებაში. ასევე, არ იზღუდებოდა ოფშორული კომპანიების და სხვა სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული კომპანიებისთვის საკუთრების გადაცემა³⁸.

ამას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამაც, რომ საქართველოში უკვე არსებობდა მყარი ფულად-საკრედიტო სისტემა, ინფლაციური პროცესები იყო მართვადი, ქვეყნის ეკონომიკა ინვესტორებს საშუალებას აძლევდა მიეღოთ მაღალი მოგება, უფრო მიმზიდველი გახდა საინვესტიციო გარემო. ყოველივე ამან საშუალება მოგვცა, მაქსიმალურად დაგვეჩქარებინა პრივატიზაციის პროცესი. 2012 წლის მდგომარეობით, საქართველოში პრივატიზებულია 27 ათასამდე მცირე და მსხვილი ობიექტი.

³⁶ რ. ასათიანი. საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, 2009. გვ. 97.

³⁷ თ. ბასილია, ა. სილაგაძე, თ.ჩიკაიძე. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია. საქართველოს ეკონომიკა 21-ე საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი, 2001. გვ. 257.

³⁸ საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია. დამოუკიდებლობის 20 წელი. European Initiative. Liberal Academy Tbilisi. Tbilisi 2012. გვ. 46.

პრივატიზებული ობიექტების რაოდენობა და პრივატიზებიდან შემოსავლები³⁹

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
პრივატიზებული ობიექტების რაოდენობა	761	267	776	441	595	654	483	263	1494	-
ნაერთი ბიუჯეტის შემოსავლები პრივატიზებიდან (მილიონი)	23,6	72,6	419	564	643	551	358	150	245	80,2

აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში სახელმწიფო ბიუჯეტის ერთ-ერთ ძირითად შემოსულობებს პრივატიზაციიდან მიღებული სახსრები შეადგენს. ჩვენი აზრით, კარგი იქნებოდა, თუ შეიქმნებოდა პრივატიზაციის სპეციალური ფონდი, საიდანაც ეს თანხები მიმართული იქნებოდა უშუალოდ ინვესტიციებზე, რაც არ გააკეთდა როგორც წინა, ისე დღევანდელი ხელისუფლების პირობებში.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო ორგანიზაციებმა (სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი) არაერთხელ მისცა მითითება რეკომენდაცია, რომ პრივატიზაციიდან შემოსული თანხების დაბანდება რეალურ სექტორში მოეხდინა, მაინც ძველებური მეთოდებით განაგრძო ამ თანხების ხარჯვა. მაგალითისთვის, 2005-2008 წლებში პრივატიზაციიდან მიღებული შემოსავლები სახელმწიფო ბიუჯეტს (ბიუჯეტის ხარჯების 15%-18%-ს შეადგენდა) დეფიციტის დაფინანსების ძირითადი წყარო იყო.

ქვეყნისთვის ძალზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო საბანკო სისტემის სრული პრივატიზაცია, რამაც ხელი შეუწყო თანამედროვე საბანკო ინსტიტუტის ჩამოყალიბებას და მის ინტეგრაციას მსოფლიო საბანკო სისტემაში. განხორციელდა “აგრობანკის”, “გაერთიანებული ქართული ბანკის” (“ბინსოცბანკი”, “ექსიმბანკი”, “ინდუსტრიბანკი”), “საქართველოს ბანკის” აქციათა პაკეტების სრული პრივატიზაცია.

ენერგეტიკულ სექტორში გატარებულმა რეფორმებმა ქვეყანას საშუალება მისცა, მოეხდინა აღნიშნული დარგის ეფექტიანი პრივატიზაცია. მათ შორის აღსანიშნავია “საქართველოს გაერთიანებული სადისტრიბუციო კომპანიის”, “აჭარის ენერჯო კომპანიის”, “კახეთის ენერჯო დისტრიბუციის”, “ლაჯანურპისის”, “რიონპისის”, “გუმათპისის კასკადის”, “შაორპისის”, “ქვეულაქსის”, “აწკისის” ერთიან პაკეტად პრივატიზაცია, რომელიც შექმნილ იქნა ჩეხური კომპანია “ENERGY PRO”-ს მიერ. მისმა ღირებულებამ 120 მილიონი დოლარი შეადგინა. ამასთან ერთად, აღნიშნულმა კომპანიამ აიღო ვალდებულება, რომ ამ ობიექტებში განხორციელებს 400 მილიონი დოლარის ინვესტიციებს. ასევე წარმატებით განხორციელდა “ვარციხეპისის” და “თბილგაზის” პრივატიზაცია.

შედარებით აქტიურად მიმდინარეობდა პრივატიზაციის პროცესი მრეწველობაში. პრივატიზებულ იქნა საქართველოს მრეწველობის თითქმის 85%. მათ შორის აღსანიშნავია მსხვილი საწარმოების პრივატიზაცია, ისეთების, როგორიცაა “მადნეული”, “ჭიათურამანგანუმი”, “ტყეულნახშირი”, “რუსთავის აზოტი” (მეტალურგიული ქარხანა), “ხესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა” და სხვა.

კავშირგაბმულობის სექტორში მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო “საქართველოს ტელეკომის”, “საქართველოს ელექტროკავშირის”, “საქალაქთაშორისო კავშირის” პრივატიზაცია, რომელიც ყაზახურმა კომპანიამ “BLACK SEA TELECOM HOLDINGS BV” 90 მილიონ დოლარად შეიძინა. დღეის მდგომარეობით, ფაქტობრივად სრულად არის პრივატიზებული კავშირგაბმულობის სფერო.

განსაკუთრებით საპასუხისმგებლო და საფრთხილოა პრივატიზაციის განხორციელება ჯანმრთელობისა და განათლების სფეროში. არ შეიძლება მათი სწრაფად და მასობრივად განხორციელება ეროვნული, პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური შედეგების გათვალისწინების გარეშე. ამიტომ განათლების სფეროში პრივატიზაციაზე ფაქტობრივად მორატორიუმი იყო გამოცხადებული 2004 წლამდე. თუმცა შემდგომში ამ მიმართულებით უფრო ლიბერალური მიდგომა განხორციელდა.

დღეისათვის საქართველოში ფუნქციონირებს წილობრივი მონაწილეობით შექმნილი 1400-მდე საწარმო, რომელთა შემადგენლობის თითქმის 70% არის სამედიცინო, განათლების და კულტურული დანიშნულების. ამ საწარმოთა უმეტესობა წამებებია. ამიტომ, აუცილებელია, სახელმწიფომ დაჩქარებული ტემპით მოახდინოს ამ საწარმოთა პრივატიზაცია, ხოლო საკუთრებაში დაიტოვოს ის, რომელიც საჭიროა სახელმწიფოს აუცილებელი ფუნქციების განხორციელებისათვის. აუცილებელია ჩამოყალიბდეს სახელმწიფო პოლიტიკა, სადაც ეს კომპანიები შევლენ, როგორც დამოუკიდებელი კერძო სამართლის იურიდიული პირები.

საქართველოში განხორციელებული პრივატიზაციის საერთო შეფასება, სხვა ქვეყნების მსგავსად, მისი შედეგების კლასიფიკაციას უნდა ემყარებოდეს. ასეთი კლასიფიკაცია კი დროითი და კონკრეტული კრიტერიუმების გამოყოფას მოითხოვს. დროითი კრიტერიუმების მიხედვით გამოიყოფა მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი ეფექტები. კონკრეტული კრიტერიუმების მიხედვით, მიზანშეწონილია გამოიყოფილი შემდეგი შედეგები: პოლიტიკური, ეკონომიკური, იდეოლოგიურ-ფსიქოლოგიური, სოციალური, ინსტიტუციური, ეკოლოგიური, კრიმინალური და სხვა. ამასთან, შესაფასებელია მათი როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ეფექტები.

³⁹ ცხრილი შედგენილია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებით.

სახელმწიფო საკუთრების ტრანსფორმაციის სფეროში დაშვებული მთელი რიგი შეცდომების მიუხედავად, მაინც მოხერხდა მთავარი მიზნის მიღწევა – კერძო საკუთრების ინსტიტუტის ჩამოყალიბება. პრივატიზაციის პროცესმა შეუქცევადი ხასიათი მიიღო.

ეკონომიკური შედეგებიდან აღსანიშნავია: პრივატიზაციის მიკრო და მაკროეკონომიკური ეფექტიანობა; ფინანსური, საბიუჯეტო სტაბილიზაცია; საწარმოთა რესტრუქტურის რეორგანიზაცია; ეკონომიკის დემონოპოლიზაცია და კონკურენტული გარემოს შექმნა; ინვესტიციების მოზიდვა. პრივატიზაციის დადებითი ეკონომიკური ეფექტი ეჭვს არ იწვევს განსაკუთრებით გრძელვადიან პერიოდში, რაც, საბოლოო ანგარიშით, საბიუჯეტო შემოსავლების გადიდებას, ფინანსური სტაბილიზაციის მიღწევას და ეკონომიკური განვითარების დანქარებას ემსახურება. მოკლევადიან და საშუალოვადიან პერიოდში ასეთი დადებითი შედეგების მიღწევა, როგორც წესი, იშვიათად ხდება პრივატიზაციის თუნდაც სისტემური და თანმიმდევრული განხორციელების პირობებში.

საქართველოში პრივატიზაციის მაღალი ეფექტიანობა მთელი რიგი შიდა და საგარეო ფაქტორების გამო ვერ მოხერხდა. შიდა ფაქტორებიდან პირველ რიგში უნდა დაგვასახელოთ: სუსტი სახელმწიფოს არსებობა, რომელმაც ვერ შეძლო წარმატებული პრივატიზაციისთვის აუცილებელი მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკური გარემოს შექმნა, ფინანსური სტაბილიზაცია, საბიუჯეტო კრიზისის თავიდან აცილება, კონკურენტული ბაზრების ჩამოყალიბებისთვის ხელშეწყობა, საფონდო ბირჟების ამოქმედება, მეორადი ბაზრის ჩამოყალიბება და სხვა.

დრმა ეკონომიკური კრიზისის, ეკონომიკის რეალურ სექტორში წარმოების დაცემის, საპრივატიზაციოდ განკუთვნილ ობიექტებში საინვესტიციო მიზიდველობის გაზარდების უშუალო შედეგს წარმოადგენდა ამ ობიექტების ღირებულების მიზანმიმართული შემცირება, ისე, რომ ზოგ შემთხვევაში საერთოდ შეუძლებელი იყო მათზე საბაზრო ფასის დადება.

როგორც ამ მუხლის შინაარსიდან ჩანს, საკუთრების უფლება არ განეკუთვნება აბსოლუტურ უფლებათა კატეგორიას, რომელთა შეზღუდვაც დაუშვებელია. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ამ უფლებაში ჩარევისა და რეგულირების ფარგლების დადგენა. ევროპული კონვენცია იმ პირობათა მკაცრ რეგლამენტაციასაც ახდენს, რომელთა შემთხვევაში, გამონაკლისის წესით, შეიძლება დაიშვას საკუთრების უფლების შეზღუდვა.

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, – საქართველოში საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებული და უზრუნველყოფილია. დაუშვებელია საკუთრების, მისი შექმნის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების გაუქმება. საქართველოს კონსტიტუცია საკუთრების უფლების შეზღუდვისა და ჩამორთმევის პირობებსაც განსაზღვრავს განსაკუთრებულ შემთხვევაში, რომელიც ასევე მკაცრად რეგლამენტირებულია⁴⁰.

ამრიგად, საქართველოში საკუთრების უფლება აღიარებული და გარანტირებულია კონსტიტუციითა და კანონებით. თუმცა რამდენიმე ფაქტი კერძო საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების ხელყოფასთან დაკავშირებით, არა მარტო საქართველოს ადამიანის უფლებათა დამცველი ორგანიზაციების განსჯის საგანი გახდა. ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის („HUMAN RIGHTS WATCH“) ყოველწლიურ მოხსენებაში ნათქვამია: „2007 წლის იანვარ-თებერვალში, როდესაც თბილისის მერიამ დაანგრია პატარა მაღაზიები, ჯიხურები და სავაჭრო პუნქტები მეტროების მიმდებარე ტერიტორიებსა და სხვა ადგილებზე, მიზეზად ქალაქის იერ-სახის დამახინჯება დასახელდა. უმეტეს შემთხვევაში, მესაკუთრეები მხოლოდ ზეპირ გაფრთხილებას იღებდნენ, მათ საკუთრებას კი მანამდე ანადგურებდნენ, სანამ დაზარალებულები სასამართლოს მიმართავდნენ.“

კერძო საკუთრების ხელყოფის შემდეგი ტალღა თბილისში და ქალაქის ახლოს მდებარე რესტორნების მფლობელებს დაატყდათ თავს. მესაკუთრეებს მოსთხოვეს ნებაყოფლობით გადაეცათ ქონება სახელმწიფოსთვის, სხვა შემთხვევაში აღიძვრებოდა საქმე მათ წინააღმდეგ იმისათვის, რომ მათი აზრით ეს ქონება კორუფციული გარიგებებით მიიღეს წინა ხელისუფლების პირობებში.

ასეთმა ვითარებამ, ბუნებრივია, პრივატიზაციის უარყოფითი ეკონომიკური ეფექტები წარმოშვა, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი: ვერ მოხერხდა ნამდვილი მესაკუთრის ჩამოყალიბება თავისი შემოქმედებითი უნარით, მოტივაციით, მოგების მიღებისკენ სწრაფვით და სოციალური პასუხისმგებლობით; – ჯანსაღი კონკურენტული ბაზრების ფორმირება.

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე გარდაქმნების საფუძველზე ბევრმა საწარმომ ნაწილობრივ ან მთლიანად შეწყვიტა საქმიანობა. სწორედ ქრონიკული და ფართომასშტაბიანი უმუშევრობის თანმდევი, შეიძლება ითქვას აუცილებელი მოვლენაა სიღარიბე. 2000 წელს დასაქმებული იყო 1837,2 ათასი კაცი, ხოლო 2010 წელს ეს მანქნებული 1628,1 ათას კაცამდე შემცირდა, ანუ 209,1 ათასი კაცი⁴¹.

მაღალი კონკურენტუნარიანობის გამო, ხშირად საწარმოები მცირე ფასით ან ნულვან აუქციონზე იყიდებოდა, რაც პრივატიზაციიდან მიღებულ შემოსავლებს ამცირებდა. ამასთან, ძალიან მაღალი აღმოჩნდა ტრანსაქციული დანახარჯების სიდიდე არა მარტო კონკრეტულ შემთხვევებში, არამედ საერთოდ ეკონომიკაში.

ძალიან მოკრძალებული იყო დადებითი სოციალური ეფექტი. პრივატიზებული საწარმოების მენეჯერებსა და საწარმოში დასაქმებული პერსონალის მხოლოდ მცირე ჯგუფს გაეზარდა შემოსავლები და ცხოვრების დონე. ზოგიერთ შემთხვევაში მათ ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობა დაიკავეს, მაშინ, როდესაც მოსახლეობის დიდი ნაწილის ხელფასები და შემოსავლები დღემდე ძალიან დაბალია. საქართველოს რეალობაში პრაქტიკულად მენეჯერი და მესაკუთრე ერთ პირს წარმოადგენს, რაც ჩვენს ეკონომიკაში ბაზრის, როგორც ეკონომიკის მთავარი ინტეგრატორის განუვითარებლობაზე მეტყველებს... მთავარი მიზეზი წარსულის მძიმე ტვირთია, რაც ყოფილი დირექტორების კორპუსის კორუმპირებულობაში

⁴⁰ ს. პავლიაშვილი. პრივატიზაციის ფენომენი და პრობლემები საქართველოში. თბილისი, 2009. გვ. 134.

⁴¹ ლ. ჩიქავა. დასაქმება და უმუშევრობა საქართველოში. თბილისი, 2012. გვ.71.

გამოიხატა. სწორედ ასეთი დირექტორების გამო, მრავალი ახლად დაფუძნებული კორპორაცია გაკოტრდა⁴². დაუსაქმებელია მოსახლეობის ნახევარზე მეტი, ქვეყანაში მოხდა შემოსავლებისა და ქონების მკვეთრი დოფერენციაცია, რაც ხშირ შემთხვევაში სოციალურ დაძაბულობას წარმოშობს. რაც მთავარია, ვერ მოხერხდა საშუალო ფენის ჩამოყალიბება, რომელიც თავისი სიძლიერით, შემოსავლებით, მოტივაციით, ეკონომიკური და საზოგადოებრივი პროგრესის, სტაბილურობის გარანტი იქნებოდა⁴³.

ამრიგად, მართალია, პრივატიზაციის შედეგად ქვეყანაში ჩამოყალიბდა კერძო სექტორი, მყარი საფუძველი ჩაეყარა საბაზრო ურთიერთობებს, მაგრამ, ამასთან ერთად, მისი სოციალური ფასი ძალიან მაღალი აღმოჩნდა. ამის მიზეზი ზოგადად მხოლოდ სუსტი სახელმწიფოს არსებობა ან, საერთოდ, რეფორმების პოლიტიკაში დაშვებული შეცდომები კი არ იყო, არამედ იგი უშუალოდ პრივატიზაციის სტრატეგიაში, მისი მეთოდების მცდარი არჩევანითაც იყო განპირობებული. ჯერ ერთი, ეს სტრატეგია, როგორც უკვე აღინიშნა, ნაკლებად იყო ორიენტირებული სოციალურ შედეგზე, სამართლიანობაზე, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაზე. მეორეც – მის ძირითად მეთოდად გამოიყენებოდა საწარმოს გამოსყიდვა დირექტორებისა და საწარმოს სხვა ხელმძღვანელების მიერ, რაც თეორიულად და პრაქტიკულადაც თავისთავად ნაკლებად ეფექტიანია⁴⁴.

როგორც აღინიშნეთ, პრივატიზაცია დღემდე ძალიან მაღალი სოციალური ფასით ხორციელდებოდა, მეორე მხრივ, ძირითად მეთოდად გამოიყენებოდა საწარმოების მიყიდვა დირექტორებსა და საწარმოს სხვა ხელმძღვანელებზე, რაც პირდაპირი გაყიდვის მეთოდთან შედარებით ნაკლებ ეფექტიანია და რესტრუქტურისაციის დროულად განხორციელებას აფერხებს. ამიტომ, ამჟამად განსაკუთრებით აქტუალურია პრივატიზაციის ახალი სტრატეგიის შემუშავებისა და განხორციელების პრობლემა ქვეყნის განვითარების თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად. პრივატიზაციის პერსპექტივები საქართველოში შესაბამისად ამ ახალი სტრატეგიის განხორციელების ხარისხზე იქნება დამოკიდებული.

სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის შესახებ ვადაწყვეტილების მიღებისას აუცილებელია, გათვალისწინებულ იქნეს: პრივატიზაციის სოციალური და ეკონომიკური ეფექტი, საგადასახადო ბაზის გაფართოება, დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა, ბაზრის საქონლითა და მომსახურებით შევსება, წარმოების ეფექტიანობის ზრდა, ცხოვრების დონის ამაღლება, კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირება, სოციალური სტრუქტურის სრულყოფა, მათ შორის: განათლების, მეცნიერების, ჯანმრთელობის დაცვის ინფორმაციული სფეროს დაჩქარებული განვითარება. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ინდივიდუალური, კორპორაციული, საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი ინტერესების თავსებადობის მიღწევას.

Solomon Pavliashvili

PECULIARITIES OF STATE PROPERTY PRIVATIZATION AND ITS SOCIAL-ECONOMIC RESULTS IN GEORGIA

Annotation

The scientific paper deals with the essence, forms and character of proprietary rights. The advantage of private property compared with state property is shown. The article refers to the peculiarities of current process of privatization in Georgia. The common assessment of privatization implemented in Georgia is clearly reflected. Also its political, economical, ideological-psychological, social, institutional results are characterized. The internal and external factors which prevented privatization from being implemented successfully in Georgia are described. The paper describes that despite a wide range of mistakes made in the field of transformation of state property and its high social price, the main goal was still achieved – the formation of the institution of private property. The process of privatization turned out to be irreversible.

ვლადიმერ პავლავა

„პოსტვარდისფერი“ საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებანი

თუ რა ეკონომიკური მოდელით უნდა განვითარებულიყო საქართველო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, ხშირად იდგა ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების დღის წესრიგში, თუმცა, სამწუხაროდ, ერთიანი ხედვა მის შესახებ დღემდე არ არის ჩამოყალიბებული. ამ სფეროში (და არა მარტო ამ სფეროში) ერთგვარი იმედის მომცემი იყო „ვარდების რევოლუციის“ შემდგომი პერიოდი.

2013 წლის 1 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნებში კოალიცია „ქართული ოცნების“ გამარჯვებამ კვლავ აქტუალური გახადა საქართველოში არჩევანის პრობლემა, რადგან დღის წესრიგში ისევ დადგა საკითხი იმის შესახებ, თუ განვითარების რომელი ვექტორი უნდა იყოს განმსაზღვრელი „ნაციონალური მოძრაობის“ ცხრაწლიანი მმართველობის შემდეგ.

„ნაციონალური მოძრაობის“ ცხრაწლიანი მმართველობის შემდგომ პერიოდს „პოსტვარდისფერს“ ვუწოდებთ, რაც იმით აიხსნება, რომ მმართველობის ავტორიტარულმა სტილმა, რომელიც დესპოტიზმის ელემენტებით იყო გაძლიერებული, სააკაშვილის რეჟიმი აქცია ნეობოლშევიკურად, ხოლო მისი მთავრობა – „ვარდისფერად“ ორი მიზეზის გამო: ჯერ ერთი, „ვარდების რევოლუციით“ მივიდა ის ხელისუფლებაში, მეორე კი – გახსენებულ ბოლშევიკურ „წითელს“ გვახსენებდა.

⁴² დ. იაკობიძე. გლობალური დინამიზმის ქართული სინამდვილე. თბილისი, 2011. გვ. 312.

⁴³ ეკონომიკური განვითარება და სიღარიბის დაზღვევის პროგრამა, თბილისი, 2003წ.

⁴⁴ ს. პავლიაშვილი. პრივატიზაციის ფენომენი და პრობლემები საქართველოში. თბილისი, 2009. გვ. 138.

არჩევანის პრობლემის გამწვავებას ხელს უწყობს მიხეილ სააკაშვილისა და მისი გუნდის წევრების კრიტიკა ახალი მთავრობის მისამართით, რომელმაც თითქოსდა უღალატეს დემოკრატიულ ფასეულობებს, ქვეყნის დასავლურ კურსს და გეზი რუსეთისაკენ აიღეს.

სამართლიანობა მოითხოვს იმის აღნიშვნასაც, რომ ამგვარ კრიტიკას თავად ბიძინა ივანიშვილის მიერ გაკეთებული განცხადებებიც უწყობს ხელს, რომელთაც აშკარად დაჰკრავს როგორც საკუთრივ მისი პოლიტიკური გამოუცდლობის ელფერი, ისე მისი გუნდის სისუსტე. ამ განცხადებების შემდეგ, თავად ბიძინა ივანიშვილს არაერთხელ მოუხდა მათი უარყოფა. ასე მაგალითად, მან ჯერ ეჭვი შეიტანა ბაქო-ყარსის რკინიგზის მშენებლობის მიზანშეწონილობაში, თუმცა სულ მოკლე დროში თავადვე უკუაგდო ეს ეჭვები.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია მთავრობის აშკარად მოუმზადებელი და გაუაზრებელი ინიციატივა ტრანსკავკასიური რკინიგზის (რომელიც რუსეთს საქართველოსთან, ხოლო შემდგომ სომხეთთან აკავშირებს, და რომელმაც 1992 წელს აფხაზეთში მიმდინარე სამომხმარებელი მოქმედებების შედეგად შეწყვიტა ფუნქციონირება) გახსნის შესახებ, რომელიც პრორუსული ორიენტაციის კონტრასტში მწვავედ გააკრიტიკა მიხეილ სააკაშვილმა; მოგვიანებით ბიძინა ივანიშვილმა ნაწილობრივ შეარბილა თავისი პოზიცია.

ყველაზე შემამოფთებელი იყო პრემიერ-მინისტრის სომხეთში ვიზიტისას გაკეთებული განცხადება, რომლის თანახმადაც, „სომხეთი საქართველოსთვის კარგი მაგალითია ერთდროულად ნორმალური ურთიერთობები იქონიოს ნატოსთან და რუსეთთან“, რასაც ნაციონალების მხრიდან მძაფრი კრიტიკა მოჰყვა. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს პარლამენტმა, რომლის უმრავლესობასაც კოალიცია „ქართული ოცნება“ ქმნის, მიიღო რეზოლუცია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ, რომელშიც კიდევ ერთხელ არის დადასტურებული საქართველოს პროდასავლური განვითარების კურსი, „ნაციონალური მოძრაობა“ ყველანაირად ცდილობს დაამკვიდროს აზრი იმის შესახებ, რომ მხოლოდ ის არის საქართველოში ევროპული ფასეულობების მატარებელი ერთადერთი პროდასავლური ძალა.

იმისათვის, რომ უკეთ გავერკვეთ, თუ რა არჩევანის წინაშე დგას „პოსტარდისფერი“ საქართველო, აუცილებელია, გავაანალიზოთ „ვარდისფერი“ ხელისუფლების მიერ გატარებული ეკონომიკური პოლიტიკა, განსაკუთრებით მისი ევროპული ორიენტაციის კუთხით.

აშკარაა, რომ საქართველო ჯერჯერობით არ არის მზად ევროკავშირში გასაწევრიანებლად, მაგრამ საკითხი იმის შესახებ, თუ რეალურად საით მივიღებთ, იმისდა მიუხედავად, რომ ოფიციალურ განცხადებებში აქცენტი სწორედ ევრო-ატლანტიკურ სტრუქტურებზეა გაკეთებული, აქტუალურობას სულაც არ არის მოკლებული. ამ მარავალწახნაგოვანი კითხვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ორიენტირია, რადგანაც, თუკი გვინდა საქართველო ოდესმე ევროპის განუყოფელ ნაწილად იქცეს, აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკის ევროპული ტიპის საბაზრო ეკონომიკის მიმართულებით ტრანსფორმაცია.

2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ევროკავშირმა საქართველოსათვის თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შეთავაზების მზადყოფნა გამოხატა, თუმცა წინასწარ რიგი პირობების შესრულებაც მოითხოვა. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბაზრის რეგულირების ევროპული ტიპის ანტიმონოპოლიური ინსტიტუტების იმპლემენტაცია და მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, კერძოდ კი – სასურსათო უსაფრთხოების ნაწილში. როგორც ცნობილია, ევროინტეგრაციის პირველი ეტაპი სწორედ ეკონომიკურ ინტეგრაციას ეფუძნება. სამწუხაროდ, „ვარდისფერმა“ მთავრობამ ბრიუსელის ამ მიმართულებით განხორციელებულ შემოთავაზებას საკტობრივად ზურგი შეაქცია.

ასეთ ვითარებაში სავსებით ლოგიკურად იბადება კითხვა თუ საით მიყავდა „ვარდისფერი“ მთავრობას ქვეყანა. მთავრობის მიერ გადადგმული ეკონომიკური ნაბიჯებიდან აშკარად იკვეთება მოძრაობა სამი მიმართულებით, რაზეც ცალკე უნდა შევაჩეროთ ყურადღება.

პოსტრევოლუციურ საქართველოში აშკარად გაძლიერდა ე.წ. „რუსული ვექტორი“, რაც საქართველოს რუსეთის ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციისაკენაა მიმართული.

პრობლემის არსში გასარკვევად აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ 2003 წლის 1 ოქტომბერს რუსეთის ერთ-ერთ წამყვან გაზეთში – „ნეზავისიმია გაზეტა“ – დაიბეჭდა ცნობილი რუსი პოლიტიკოსისა და ეკონომისტის, ელექტროენერგეტიკული გიგანტის „რაო ეეს“-ის ხელმძღვანელის ანატოლი ჩუბაისის წერილი სათაურით „რუსეთის მისია XXI საუკუნეში“, რომელშიც გატარებულია აზრი პოსტსაბჭოთა სივრცეში ე.წ. „ლიბერალური იმპერიის“ შექმნის შესახებ. სიტყვა „ლიბერალურს“ ის დატვირთვა აქვს, რომ ახალი იმპერიის შექმნა ძალადობის გზით კი არ უნდა განხორცილდეს, არამედ რუსულმა მსხვილმა კომპანიებმა (სულ ერთია სახელმწიფო, თუ კერძო) ხელთ უნდა იგდონ ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების ტერიტორიაზე არსებული სტრატეგიული საწარმოები, რამაც, საბოლოო ჯამში, უნდა უზრუნველყოს მოსკოვის პოლიტიკური ზეგავლენის ზრდა ამ ქვეყნებზე.

საქართველოს მოქცევა ლიბერალური იმპერიის ქსელში ჯერ კიდევ 2003 წლის ზაფხულში დაიწყო, როცა გაკორტრებული ამერიკული კომპანიის „ეიეს სილქ როუდ“-ის აქციები „რაო ეეს“-მა შეიძინა. ვარდების რევოლუციის შემდეგ ფართომასშტაბიანი პრივატიზაციის პროცესში რუსული კაპიტალის შემოსვლას საქართველოს ეკონომიკაში მთავრობისგან სრული მხარდაჭერა ჰქონდა. ამის საუკეთესო მაგალითი იყო ოქროსა და სპილენძის მოპოვებელი და გადამამუშავებელი საწარმოების აქციების საკონტროლო პაკეტის რუსული პოლდინგის „პრომიშლენნიე ინვესტორისათვის“ მიყიდვა.

რუსული კაპიტალისადმი საქართველოს მთავრობის კეთილგანწყობით გამხნეებულმა, კარგა ხნის წინ პრივატიზებული „გაერთიანებული ქართული ბანკის“ მესაკუთრებმა აქციათა საკონტროლო პაკეტი მიყიდეს რუსულ „ვენშტორბანკს“, რომლის აქციათა 99 პროცენტი რუსეთის მთავრობის ხელთაა.

განსაკუთრებული და თანაც აშკარა აგრესიულობით „გაზპრომი“ გამოირჩეოდა, რომელმაც რუსეთ-სომხეთის დამაკავშირებელი მაგისტრალური გაზსადენის ხელში ჩაგდება გადაწყვიტა. 2005 წლის ბოლოს და 2006 წლის დასაწყისში საქართველოს მთავრობამ ამ გაზსადენის ვითომდა პრივატიზაციის კონტექსტში მოლაპარაკებაც კი დაიწყო გაზპრომთან, თუმცა აბსოლუტურად გაუგებარია, თუ რუსული სახელმწიფო კომპანიის გაზპრომისათვის გაზსადენის მიყიდვა რატომ უნდა ყოფილიყო პრივატიზაციად მონათლული. მხოლოდ

მას შემდეგ, რაც ამ პროცესში აქტიურად ჩაერივნენ ამერიკელები, საქართველოს მთავრობისა და გაზარდის გარიგება ჩაიშალა, რითაც რუსეთმა პირველი სერიოზული დარტყმა მიიღო საქართველოს ლიბერალურ იმპერიაში სრულად მოქცევის გეგმის განხორციელებაში.

საყურადღებოა, რომ არც 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომს შეუშლია ხელი „ვარდისფერი“ მთავრობის საქართველოს რუსეთის ლიბერალურ იმპერიაში ჩართვის პროცესის გაგრძელებაში. ამის თვალსაჩინო მაგალითია 2011 წლის 1 აპრილს საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტროსა და რუსულ კომპანია „ინტერ რაო ექს“-ს შორის დადებული ახალი ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, „ხრამცი-1“ და „ხრამცი-2“ 104 მილიონი აშშ დოლარის სანაცვლოდ რუსულ კომპანიას საკუთრებაში გადაეცა; გარდა ამისა, კომპანია „ინტერ რაო ექს“-ს მიეცა უფლება მდინარე ხრამზე დამატებით კიდევ სამი ელექტროსადგური ააშენოს, რისი ჯამური ინვესტიცია 193 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენს.

მართალია, საქართველოს რუსეთის ლიბერალურ იმპერიაში მოქცევის პროცესი ვადრების რევოლუციამდე დაიწყო, თუმცა განსაკუთრებული ინტენსივობით ეს პროცესი სწორედ „ვარდისფერი“ მთავრობის მიერ წარიმართა.

საქართველოს ეკონომიკაში გატარებულ ცალკეულ ნაბიჯს, რომელიც არა მარტო ეკონომიკურ თეორიას, არამედ ელემენტარულ საღ აზრს ეწინააღმდეგება, ძნელია მოეძებნოს რაიმე დასაბუთება და მით უფრო გამართლება.

ამ ტიპის ეკონომიკურ ნაბიჯებში განსაკუთრებით გამოირჩევა 2006 წელს წამოწყებული დასაქმების 50 ათასი კაცით გაზრდის კეთილშობილური მიზნების მქონე ღონისძიება, რომლის თანახმადაც, მეწარმეებს იმპერატიულ ტონალობაში ეთხოვათ სამი თვის განმავლობაში დაესაქმებინათ უმუშევრები, რომლებიც ამისათვის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსდნენ თვეში 150 ლარის ოდენობით, ანუ, საერთო ჯამში, ამ ღონისძიებაზე ბიუჯეტიდან გამოიყო 22,5 მლნ ლარი. აშკარაა, რომ ნებისმიერ მეწარმეს, თუკი სურვილი აქვს გააფართოვოს ბიზნესი, მას უშუალო დახმარება ბიუჯეტიდან არ ესაჭიროება. მთავრობის მხრიდან კი ისაა გასაკეთებელი, რომ ხელი შეუწყოს პროფესიული მომზადება-გადამზადების სისტემის განვითარებას, რაც საქართველოს მთავრობამ სავსებით სამართლიანად აიღო თავის თავზე.

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დახარჯული 22,5 მლნ ლარის შედეგად ერთეულები მართლაც დასაქმდნენ, ხოლო უმრავლეს შემთხვევაში მოხდა ჩვეულებრივი გარიგება: მეწარმეები თანახმა იყვნენ ხელი მოეწერათ ნებისმიერ დოკუმენტზე – თითქოს კონკრეტული პირი სამსახურში დადის და რაღაცას აკეთებს. უმუშევარიც კმაყოფილი დარჩა, რადგან ის 450 ლარს არაფერში იღებს. უფრო მახინჯი სიტუაციებიც დაფიქსირდა – ზოგი მეწარმე ხელს მხოლოდ იმ შემთხვევაში უწერდა შესაბამის დოკუმენტზე, თუ უმუშევარი მას თანხის ნახევარს მისცემდა.

კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტექსტში გაუქმდა არაერთი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი (მაგალითად, ანტიმონოპოლიური სამსახური ან საკვები პროდუქტების ხარისხის კონტროლის სამსახური), რამაც, ერთი მხრივ, მოსახლეობა დააზარალა, ხოლო მეორე მხრივ სახელმწიფო დააკნინა.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის კონტექსტში განსაკუთრებით შემაშფოთებელი იყო დეპრივაციაციის პროცესი, როცა პრივატიზებული ობიექტები პრივატიზაციის პროცესში დაშვებული (რაც ცალკეულ შემთხვევაში არცაი იყო დასაბუთებული) შეცდომების გამოსწორების საბაბით ჩამოერთმევა კერძო მესაკუთრეს და დაუბრუნდა სახელმწიფოს ხელახალი პრივატიზაციის მიზნით. სხვა სიტყვებით, კერძო საკუთრების ინსტიტუტის ფორმირება თავიდან დაიწყო, რაც ამ ინსტიტუტის დაუცველობაზე მეტყველებს.

სამწუხარო ფაქტია, მაგარამ ამგვარი ტიპის ღონისძიებები არცთუ იშვიათი იყო „ვარდისფერი“ მმართველობის საქართველოში.

ქვეყანაში გატარებულ ნებისმიერ ღონისძიებას ყოვლად დაუსაბუთებლად რეფორმა ეწოდება, თუმცა ზემოთ მოყვანილი მაგალითები თვალსაჩინო დადასტურებაა იმისა, რომ ზოგიერთი ღონისძიება თავისი არსით უფრო ნონსენსია.

მათ ფონზე აშკარად თვალშისაცემია ისეთი ღონისძიებები, რომლებიც მკაფიოდ ჩამოყალიბებული რეფორმატორული ხასიათისა იყო. ეს, უწინარეს ყოვლისა, ეხება ე.წ. დერეფულირების სფეროს, რის შედეგადაც სახელმწიფოს ბიზნესში ჩარევის კანონიერი საფუძველი არსებითად შეიზღუდა, რაც სხვადასხვა სახეობის ნებართვებისა და შემოწმებათა სფეროს მნიშვნელოვან შემცირებაში გამოიხატა. ძალზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საგადასახადო განაკვეთების შემცირებასაც, რამაც მეწარმეებს საგადასახადო ტვირთის არსებითად შეუმსუბუქა.

რევოლუციური დატვირთვის მქონე იყო შრომის კოდექსი, რითაც დაქირავებულთა უფლებების შეზღუდვის ხარჯზე არსებითად გაიზარდა დამქირავებელთა უფლებები. მართალია, ეს ბიზნესის განვითარებას ხელს უწყობს, თუმცა, იმავდროულად, თითოეული დაქირავებული თავს აშკარად დაუცველად გრძობდა.

თუკი თვალს გადავაგვლებთ საერთაშორისო გამოცდილებას, ამ ტიპის რეფორმები, უწინარეს ყოვლისა, საქართველოს აახლოებდა სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიის (ჰონკონგი, სინგაპური), ავსტრალიისა და ახალი ზელანდიის ეკონომიკურ მოდელებთან. აქ ისიც გასათვალისწინებელია, რომ „ვარდისფერი“ მთავრობა არც მალავდა იმას, რომ უნდოდა საქართველო სინგაპურს, დუბაისა და ჰონკონგს დამსგავსებოდა. პრეზიდენტ სააკაშვილის განცხადებით საქართველო სინგაპურის მოდელით უნდა განვითარებულიყო, ან, სულ ცოტა, „ნაჯვარი“ შეიძლება ყოფილიყო ევროპულ მოდელთან.

აქედან გამომდინარე, გასაკვირი არ უნდა იყოს, თუ რატომ შეიძლება შეფასდეს საქართველოში მიმდინარე ეს რეფორმები, როგორც აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი გზა.

ზემოჩამოთვლილი სამივე გზა აშკარად გამოირიცხავდა საქართველოს ევროპულ არჩევანს.

2012 წლის 1 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების გათვალისწინებით, „ვარდისფერი“ მთავრობის მიერ გატარებული ეკონომიკური პოლიტიკის გაგრძელების ალბათობა ფაქტობრივად ნულს გაუტოლდა. საარჩევნო კამპანიისას კოალიცია „ქართული ოცნება“, აკრიტიკებდა რა სააკაშვილის მთავრობის ეკონომიკურ პოლიტიკას, აქცენტს მოსახლეობის ღარიბი ფენის სოციალური მხარდაჭერის პარალელურად ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარების სტიმულირებაზე აკეთებდა.

დღევანდელი გადასახედიდან უფრო რეალისტურად ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევის მიზნით ბრიუსელთან მოლაპარაკებათა პროცესის დაჩქარების სცენარი გამოიყურება. ამის იმედს ახალი ხელისუფლების მიერ ანტიმონოპოლიური რეგულირებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ევროპული ტიპის სისტემის იმპლემენტაციის თაობაზე გაკეთებული განცხადებები იძლევა.

იმავდროულად ხაზი უნდა გაესვას ერთ გარემოებას, რამაც შესაძლოა სირთულეები შეუქმნას საქართველოს ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის დასამყარებლად, რადგანაც ერთობ გაუგებარი სიტუაცია შეიქმნა შრომის კოდექსში შესატან ცვლილებებთან დაკავშირებით: მთავრობამ პარლამენტში წარადგინა შრომის კოდექსში შესატანი იმგვარი ცვლილებების კანონპროექტი, რომელთა თანახმადაც, დაქირავებულთა უფლებები უნდა გაზრდილიყო, თუმცა მოგვიანებით თავადვე გააკრიტიკა საკუთარი გადაწყვეტილება და „ვარდისფერი“ მთავრობის მიერ მიღებული შრომითი კოდექსის მხოლოდ „კოსმეტიკურ შელამაზებაზე“ აიღო ორიენტაცია.

გაურკვეველი რჩება რუსეთთან ურთიერთობის მომავალი როგორც ზოგადად, ისე ეკონომიკური კუთხითაც. მართალია, გამოიკვეთა ქართული წარმოების პროდუქციის რუსეთის ბაზარზე დაბრუნების შესაძლებლობა, თუმცა ხაზი უნდა გაესვა, რომ ნაკლებად ექვემდებარება პროგნოზებს რუსეთთან სავაჭრო ურთიერთობების სრული მასშტაბით აღდგენის შესაძლებლობა, ვინაიდან ეს საკითხი უფრო პოლიტიკური ხასიათისაა ვიდრე ეკონომიკური.

ამკარაა, რომ საქართველოს მთავრობისთვის პირველი რიგის ამოცანა ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევა და ყველა იმ პოტენციური შესაძლებლობის ამოქმედებაა, რასაც ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაცია მოიტანს.

Vladimer Papava

THE FEATURES OF THE “POST-ROSY” GEORGIA’S ECONOMIC POLICY Annotation

The problem of choice was and still is a very topical for formation of the Georgia’s economic policy. The paper analysis the three main directions of the economic policy established by the government under the President Mikheil Saakashvili. The outcome of the Parliamentary elections held on 1st October 2012 means that there is virtually no chance of this type of the economic policy to be continued since the elections were won by the opposition coalition Georgian Dream. A primary objective for the Georgian government is to sign a free trade agreement with the EU as quickly as possible to realize the full potential entailed by economic integration with the EU. To do this the Georgian government needs to focus its economic policy on promoting production by implementing European models of anti-monopoly regulation, consumer rights protection and labor relationship.

Наталья Сергеевна Рад

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕНСИОННЫХ ВЫПЛАТ

Вступление. Повышение уровня социальной защищенности граждан является одним из основных заданий развития пенсионной системы и корреспондирует с целями социального государства [1, с. 4; 2]. Реализация этих целей предусмотрена за счет внедрения трехуровневой пенсионной системы, которая состоит из солидарной и накопительной систем общеобязательного государственного пенсионного страхования и системы негосударственного пенсионного обеспечения [3]. Новизна трехсоставного пенсионного механизма состоит в внедрении страховых принципов, которыми приведены в соответствие размер пенсии и продолжительность страхового стажа, размер страховых взносов. Через указанные показатели начисленная пенсия теоретически отражает вклад гражданина в экономику страны. Одним из основных требований, предъявляемых сегодня к пенсионной выплате, является ее адекватность данному вкладу на протяжении экономически-активного периода жизни человека. Именно разумная дифференциация пенсионных выплат в зависимости от продолжительности трудовой деятельности и размера декларируемых заработной платы (дохода) лежат в основе оценки качества пенсионной системы ее участниками. Вместе с универсальными и специфическими параметрами формирования пенсионной выплаты в общей структуре застрахованных лиц и пенсионеров, принадлежащих к одному хронологическому периоду, существуют существенные проблемы, связанные с приведением в соответствие современным пенсиям размеров ранее назначенных пенсионных выплат. Используемые сегодня инструменты «осовременивания» пенсионных выплат не всегда отражают социально-экономические изменения, на фоне которых дается оценка адекватности определенной пенсионной выплаты.

Анализ последних исследований и публикаций с рассматриваемыми проблемами. Изучению различных аспектов развития пенсионной системы через проблемы усовершенствования концепции пенсионной выплаты посвящали свои работы множество ученых и практиков, среди которых Роик В., Волгин Н., Зайчук Б., Омелянович Л., Грушко В., Соловьев А. и многие другие. Однако, вопросы формирования адекватного механизма приведения в соответствие размера назначенных в разное время пенсионных выплат остается исследованным не до конца и одним из наиболее дискуссионных. Это объясняет актуальность темы исследования.

Гипотеза исследования состоит в утверждении об отсутствии единого универсального механизма «осовременивания» пенсионной выплаты и необходимости усовершенствования параметров и алгоритма «осовременивания» пенсионной выплаты в зависимости от ее вида и развитием пенсионных и общественных отношений.

Методология исследования. Исследование выполнено на основании системного подхода с применением общенаучных методов: обобщения, сравнительного анализа. Абстрактно-логический метод был использован для формирования выводов.

Объектом исследования является процесс формирования пенсионной выплаты в условиях трехуровневой пенсионной системы Украины.

Предмет исследования – теоретические и методологические основы формирования пенсионной выплаты.

Таким образом, **целью статьи** является анализ отдельных аспектов функционирования отечественной пенсионной системы в части подходов к формированию инструментов «осовременивания» пенсионной выплаты, выявления проблемных вопросов и определения направлений усовершенствования концепции пенсионной системы в контексте социально-экономического развития общества.

Для реализации цели исследования необходимо решение следующих заданий:

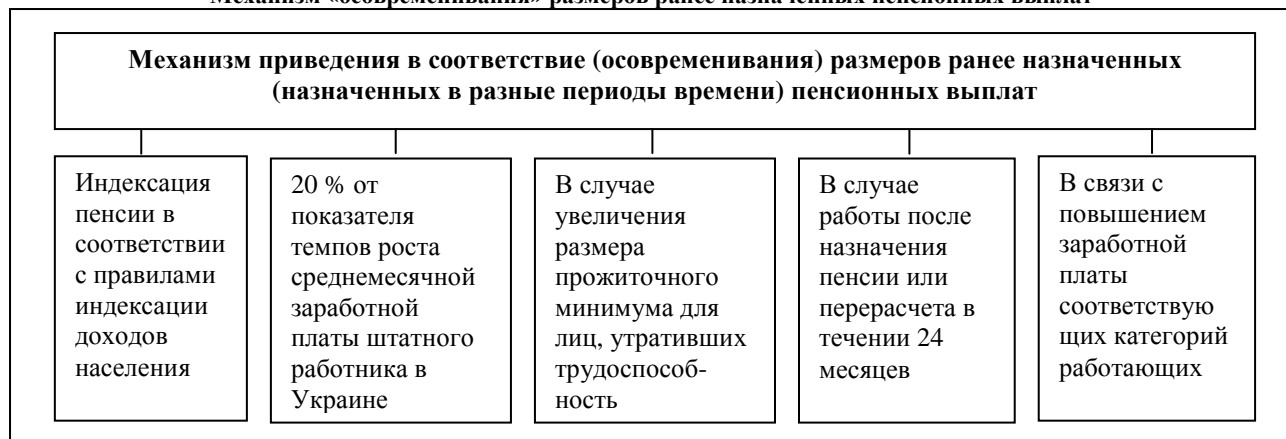
- 1) Определить и обобщить круг пенсионных выплат, которые функционируют в условиях отечественной трехуровневой системы.
- 2) Проанализировать условия осовременивания пенсионных выплат по различным видам пенсий, установить существующие проблемы.
- 3) Разработать рекомендации по усовершенствованию алгоритма и параметров «осовременивания» пенсионных выплат.

Изложение основного материала. В контексте исследования следует подчеркнуть, что в условиях современного общественного развития качество пенсионной системы является одним из критериев оценки развития государства и определяется параметрами пенсии. Ведь именно этот показатель теоретически является в виде материального обеспечения в преклонном возрасте (пенсии) результатом трудовой деятельности человека в экономически активном периоде жизни. Считается, что алгоритм расчета пенсионной выплаты должен быть простым и понятным всем участникам пенсионных отношений. Вместе с тем в силу значительного разнообразия форм и условий трудовой деятельности, следует учитывать трудность (или даже невозможность) подведения алгоритма (параметров) пенсионной выплаты по всем категориям застрахованных лиц. Поэтому современная пенсионная система, наш взгляд, наряду с направленностью к универсальности, должна в полной мере отражать специфические компоненты, характерные для страхового стажа, особенности оплаты труда, существующие ограничения и другие факторы, конкретного застрахованного лица.

Наряду с необходимостью выстраивания адекватной структуры параметров пенсионных выплат в условиях конкретно-исторического периода, обращает на себя внимание проблема необходимости соблюдения постоянства параметров формирования пенсионной выплаты в рамках пенсионного законодательства, что способствует возможности планирования пенсионных активов застрахованным лицом на длительный период времени и обеспечивать сопоставимость размеров пенсионных прав и пенсионных выплат в долгосрочном измерении. При этом, важным фактором успешности функционирования пенсионной системы можно также считать возможность прогнозирования способности ранее назначенных пенсий на определенном уровне покупательской способности. Утрачивание пенсионной выплатой потребительской способности (обесценивание) является объективной причиной функционирования механизма «осовременивания пенсии» или приведения ее к сопоставимому уровню аналогичной пенсии, назначаемой в современных условиях. Составляющие действующего механизма «осовременивания» пенсии приведены в таблице 1.

Таблица 1

Механизм «осовременивания» размеров ранее назначенных пенсионных выплат

Важно отметить, что механизм осовременивания пенсии построен в строгой дифференциации параметров для работающих и неработающих пенсионеров и привязке к законодательно закрепленным параметрам осовременивания в зависимости от вида пенсии, что приведено в таблице 2.

Таблица 2

Основные формы «осовременивания» пенсии

Вид пенсии	Форма «осовременивания» пенсии	Основания и алгоритм «осовременивания» (перерасчета) пенсии	Факт трудовых отношений пенсионера
Пенсия по возрасту [3,4]	Индексация (ч.1 ст. 42)	Согласно законодательства об индексации доходов населения	Не работающие
Пенсия по возрасту [3,4]	Перерасчет (ч.2 ст. 42)	20 % от показателя темпов роста среднемесячной заработной платы штатного работника в Украине в сравнении с прошлым годом (кроме случаев, когда повышение пенсии за этот период превышает коэффициент повышения заработной платы)	Работающие и не работающие
Пенсия по возрасту [3,4]	Перерасчет (ч. 3 ст. 42)	В случае увеличения размера прожиточного минимума для лиц, утративших трудоспособность	Не работающие

Пенсия по возрасту [3,4]	Перерасчет (ч. 4 ст. 42)	В случае продолжения работы застрахованного лица после назначения пенсии или перерасчета в течении 24 месяцев при условии уплаты страховых взносов	Работающие
Пенсия [5-15]	Перерасчет ранее назначенных пенсий.	В случае повышения размера заработной платы работающим государственным служащим, а также с приобретением лицом права на пенсионное обеспечение государственного служащего по этому Закону	Работающие и не работающие
Пенсия [16]	Перерасчет ранее назначенных пенсий.	В связи с повышением заработной платы соответствующих категорий прокурорско-следственных работников.	Работающие и не работающие
Пенсия [17]	Индексация	В соответствии с законодательством об индексации денежных доходов населения.	Не работающие
Пенсия [17]	Перерасчет	В случае роста величины средней заработной платы в Украине за прошлый год по данным статистики с 1 марта каждого года размер пенсии повышается в порядке, установленном ст. 42 Закона № 1058	Работающие и не работающие
Пенсия [17]	Перерасчет	В случае продолжения работы застрахованного лица после назначения (перерасчета) пенсии в течении 24 месяцев при условии уплаты страховых взносов с применением заработной платы научного (научно-педагогического) работника и показателя средней заработной платы по Украине, которая учитывается при начислении (предыдущем перерасчете) пенсии	Работающие по срочному договору
Пенсия [18]	Перерасчет пенсии	В связи с изменением размера хотя бы одного из видов денежного обеспечения соответствующих категорий военнослужащих, лиц, которые имеют право на пенсию по этому Закону, дополнительных видов денежного обеспечения (надбавок, доплат, повышений) и премий в размерах, установленных законодательством	Работающие и не работающие
Пенсия [18]	Индексация	В соответствии с законодательством об индексации денежных доходов населения.	Не работающие
Пенсия [18]	Перерасчет	В случае роста величины средней заработной платы в Украине за прошлый год по данным статистики с 1 марта каждого года	Работающие и не работающие
Пенсия [19]	Индексация Индексация	В соответствии с законодательством об индексации денежных доходов населения.	Не работающие
Пенсия [19]	Перерасчет	В случае роста величины средней заработной платы в Украине за прошлый год по данным статистики с 1 марта каждого года	Работающие и не работающие
Пенсия [20]	Индексация	Согласно условий договора	Работающие и не работающие

Важно отметить, что «осовременивание» в той или иной форме предусмотрено практически во всех видах пенсионных выплат. Вместе с этим, каждая из используемых форм «осовременивания» пенсионной выплаты, на наш взгляд, обладает свойственными ей преимуществами и недостатками, что приведено в таблице 3.

Таблица 3

Основные преимущества и недостатки форм «осовременивания» пенсии

Форма «осовременивания» пенсии	Ее преимущества	Ее недостатки
Индексация пенсии в соответствии с правилами индексации доходов	Учитывает темпы роста цен в различных сферах (отраслях) экономики	Методология (требует адаптации под потребности контингента пенсионеров)
Перерасчет (20 % от показателя темпов роста среднемесячной заработной платы штатного работника в Украине)	Учитывает темпы роста заработной платы по стране	Методология (не учитывает тенизацию реальных процессов формирования заработной платы (доходов).Учитывает только 20 % показателя роста заработной платы
Перерасчет. (В случае увеличения размера прожиточного минимума для лиц, утративших трудоспособность)	Учитывает минимальную потребительскую корзину пенсионеров	Методология (отражает не рост пенсии, а индексацию минимальной потребительской корзины пенсионеров)
Перерасчет (В случае работы после назначения пенсии или перерасчета в течении 24 месяцев)	Учитывает данные о стаже и заработной плате конкретного пенсионера	Методология (низкая оценка страхового стажа делает повышения пенсии работающих не

		значительными)
Перерасчет (В связи с повышением заработной платы соответствующих категорий работающих)	Учитывает данные роста заработной платы определенной категории работающих	Методология (зависящие от состояния бюджета повышения не зависят и не корреспондируют с динамикой роста заработной платы по данным статистики)

Подчеркнем, что механизм «осовременивания» должен, на наш взгляд, объективно отражать меняющиеся обстоятельства и оперативно влиять на пересмотр размера пенсии. При этом, процесс изменения пенсионной выплаты должен упрощен и зависить от минимально возможного количества управленческих решений.

К числу таких факторов, которые не достаточно объективно отражает экономические основания для пересмотра пенсии относится, например, показатель роста заработной платы по Украине. Ведь в условиях все возрастающей тенезации экономики и заработной платы (дохода) данный показатель по отраслям экономики не отражает реального уровня доходов населения. А показатель у категорий застрахованных лиц, выполняющих функции государства, зависит от решений правительства (состояния бюджета), что также не всегда соответствует реальным данным роста доходов населения и заработной платы (денежного довольствия, др.) данной категории работников и служащих. Наиболее отвечающим задачам «осовременивания» пенсионных выплат, по нашему мнению, является пересмотр пенсионной выплаты в связи с ростом цен. При этом, методика определения данного показателя должна быть акцентирована на особенностях формирования потребностей данной категории населения (пенсионеров) в контексте положений социального государства.

Выводы. Исследование показало, что пенсионной системой не активизирован и не реализован весь заложенный в ее механизме потенциал для решения комплекса социальных и экономических задач через формирование универсального алгоритма и параметров «осовременивания» пенсионной выплаты.

С целью решения перечисленных в статье проблем в рамках развития пенсионной системы, по нашему мнению, необходимо разработать и внедрить универсальные параметры «осовременивания» пенсионной выплаты через показатели роста цен, методология которого должна быть акцентирована на особенностях формирования потребностей данной категории граждан в контексте положений социального государства.

Внедрение указанного предложения позволит активизировать процесс развития пенсионной системы, повысить ее эффективность в решении проблем повышения социальной защищенности граждан в контексте социально-экономического развития страны.

Перспективами дальнейших исследований могут быть направления формирования целостной концепции современной системы и ее гармонизация в развивающемся обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Конституція України: К.: Велес, 2006. - 48 с.
2. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Комітет економічних реформ при президентові України. [Електронний ресурс] - Режим доступу <<http://zakon1.rada.gov.ua>>
3. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 № 1058. [Електронний ресурс] - Режим доступу <<http://zakon1.rada.gov.ua>>
4. Про пенсійне забезпечення. Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788>
5. Про державну службу. Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723>
6. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 № 2493. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493>
7. Про дипломатичну службу. Закон України від 20.09.2001 № 2728-III. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2728>
8. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист інформації. Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540>
9. Про статус народного депутата України. Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2790>
10. Про судострій і статус суддів. Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453>
11. Про Кабінет Міністрів України. Закон України від 07.10.2010 № 2591 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591>
12. Про судову експертизу Закон України від 25.02.1994 № 4038 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038>
13. Митний Кодекс України від 13.03.2012 № 4495 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495>
14. Про Національний Банк України Закон України від 20.05.1999 № 679 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/369>
15. Податковий Кодекс від 02.12.2010 №2755 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755>
16. Про прокуратуру. Закон України від 05.11.1991 № 1789-XII. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789>
17. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 13.12.1991 №1977-XII. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977>

18. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб. Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2262>

19. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи від 28.02.1991 № 796-ХІІ. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/796>

20. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 09.07.2003 № 1057 [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057>

*Ольга Романенко
Сергей Белоконь*

ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЭКОНОМИКУ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАН (ПРИМЕР УКРАИНЫ)

Вступление. Современные экономические преобразования на макро и на микроуровне зависят от линии исторической траектории конкретных стран. Комплекс экономических представлений, убеждений, привычек, стереотипов поведения является продуктом исторического экономического опыта общества в целом, так же, как и жизненного опыта каждого человека, как субъекта экономических отношений.

Экономическая культура граждан существенно влияет на формирование и функционирование экономики страны и предприятий.

Посредством *коммуникативной функции* обеспечивается преемственность экономического опыта, тем самым осуществляется связь между поколениями. *Нормативно-регулирующая* функция экономической культуры направлена на обеспечение устойчивости экономической жизни путем систематизации экономического поведения. *Инновационная* функция проявляется в способности экономической культуры к восприятию новых элементов культурного опыта, благодаря этому образуются новые формы хозяйствования, обеспечивается ее саморазвитие при одновременном сохранении основных базовых ценностей. *Интеграционная* функция осуществляется через социализацию молодых поколений, трансляцию ими укоренившихся в экономической культуре ценностей и образцов поведения.

Постановка проблемы. Изучение экономической культуры и определение методов ее адаптации к демократическим европейским стандартам является важным основанием в развитии рыночной экономики посткоммунистических стран. Существует много научных работ, в которых анализируется влияние экономической культуры на специфику функционирования и развития экономики в современных обществах (работы Т. Заславской, В. Радаева, Я. Кузьмина, А. Морозова, Р. Рывкина, В. Пилипенко, Г. Соколовой, М. Лукашевича, С. Матвеева, Е. Суименко, Т. Ефременко).

Одной из фундаментальных работ по исследованию экономического мировоззрения европейских обществ есть "Протестантская этика и дух капитализма" М. Вебера. Автор исследовал, что в мире более динамично развивался бизнес в христианских странах, в частности протестантских, таких как США, Англия и Голландия. По мнению Вебера, экономический подъем и развитие европейского капитализма объяснялся наличием протестантской этики, обусловившей трудовое рвение и рациональную организацию труда. Главной идеологией христианских обществ является ведение коммерции не только ради увеличения личного потребления, но и как благотворительный вид деятельности. При этом Вебер особо подчеркивал аскетизм предпринимателей протестантов, многим из которых были чужды показная роскошь и наслаждение властью и которые рассматривали богатство лишь как свидетельство перед Богом хорошо исполненного долга.

В противоположность протестантам, капиталисты традиционного общества, наоборот, стремились минимизировать собственные трудовые усилия и отдавали предпочтение наиболее простым видам заработка, например, установления монополии или особых отношений с властью. По мнению Вебера, протестантская трудовая этика не свойственна человеку от природы и является продуктом длительного воспитания. Она может храниться в течение длительного времени только тогда, когда добросовестный труд приносит моральную и материальную отдачу. Концепции протестантской трудовой этики заключаются в основных положениях [1]:

1. Поощряется высокое качество товаров и услуг и честное отношение к клиентам и запрещаются лживые способы обогащения, потому что, в конечном счете, это все равно приведет к ухудшению финансового состояния.

2. Своевременное возвращение заемных финансовых ресурсов является залогом делового успеха и прочности делового партнерства.

3. Задержка заработной платы должна быть запрещена, поскольку негативно влияет на производительность труда и, как следствие, уменьшение доходов предприятия (источник его финансовых ресурсов).

4. Вебер настаивает на запрете пренебрежительного отношения руководства к подчиненным работникам, так как это приводит к уменьшению производительности их труда.

5. Ограничение рабочего дня и рабочей недели посредством запрета работать в 7-й день недели, который называется день покоя.

Таким образом, эти принципы обязывали предпринимателя наилучшим образом реализовывать свои деловые интересы, а также позволяли иметь ему трезвых, ответственных, чрезвычайно трудолюбивых рабочих.

Изложение основного материала. На этапе трансформации посткоммунистических обществ в демократичные страны с рыночной экономикой очень важным является понимание субъектами хозяйственной деятельности идеальных характеристик экономической культуры капиталистических стран [2]. К основным составляющим экономической культуры стран с развитой капиталистической экономикой относят:

1. Экономический рационализм - способность осуществлять экономические действия, имеющие целью экономическую выгоду. Прогресс и справедливость - две цели, на которые капиталистические общества ориентируют свои действия. Прогресс для граждан означает повышение благосостояния, а для государств - рост валового национального продукта. Справедливость, как правило, определяется как равенство.

2. Инновационность - способность усваивать и применять новые модели, как в технологии производства, так и в управлении экономикой. Инновации возникают благодаря стихийной смене экономических практик - "снизу" или благодаря плановой деятельности государства - нововведения, осуществляемые "сверху".

3. Разнообразие моделей экономического поведения субъектов экономики в связи с существованием различных типов экономических отношений. Сосуществование государственных форм хозяйствования с частными, крупных корпораций с мелкими фирмами, богатая отраслевая структура экономики - все это придает экономической культуре многообразие черт, моделей поведения[3].

4. Большое влияние "человеческого фактора" (владельцев фирм, владельцев капитала и др.) на развитие экономики. Капитализм создал широкие возможности для самореализации различных категорий населения.

5. Ориентация экономических субъектов не только на групповые, но и на институциональные (моральные, общественные) ценности. Независимо от национальных и других различий между странами, в каждой из них действуют политические, моральные, религиозные и другие общенациональные традиции и ценности, которые ограничивают влияние эгоистических интересов на экономическое поведение.

6. Высокая трудовая мораль и высокая культура партнерских трудовых отношений. Распространение и поддержка ориентации субъектов экономических отношений на честность, ответственность, дисциплинированность, высокое качество труда.

7. Законопослушность экономической культуры означает соблюдение участниками экономических процессов действующих правовых норм. Действующая законодательная база экономической системы предоставляет экономике институциональной устойчивости, стабильности и эффективности.

9. Политическая нейтральность экономической культуры - это ее независимость от политических партий и групп, политическая беспристрастность, которая ограничивает до некоторой степени влияние политики, политических потрясений на экономическое развитие.

Альтернативная модель экономической культуры, которая характерна для более традиционных обществ - *патерналистская*. Патернализм определяется как система устоявшихся самовоспроизводящейся отношений между рабочим и государством, когда в обмен на заданную работнику трудовую активность ему дается возможность удовлетворения лимитированных потребностей. К основным признакам патернализма относят: вмешательство государства в процесс принятия решений, касающихся индивида; это вмешательство имеет целью способствовать интересам или благополучию того, кого охраняют; вмешательство осуществляется без согласия индивида, которого опекают. По мнению сторонников "жесткого" патернализма, государство принимает более компетентные решения, поскольку, во-первых, оно - надиндивидуальная структура более беспристрастна, чем индивид, во-вторых, государство и его чиновники обладают максимальной полной информацией.

Основной идеологии тоталитарного государства является представление о гражданине, который требует внешнего управления или управления извне. Патернализм государства к гражданам основывается на концентрации ресурсов в его руках, необходимых для жизнеобеспечения и социальной защиты населения и, в свою очередь, обеспечивают государству возможность быть субъектом принуждения. В советской экономике такая концентрация ресурсов была осуществлена, прежде всего, путем национализации промышленности, лишение граждан частной собственности на средства производства, отрицание всех видов частного предпринимательства.

Основные признаки экономической культуры патернализма, которыми обладали коммунистические страны, во многом влияют на их современные демократичные рыночные преобразования:

1. Ориентация на патрон-клиентские отношения, где государство является патроном, а население - его клиентом. Основой для патрон-клиентских взаимоотношений есть обмен между действующими лицами, которые имеют неодинаковую власть и статусы. Патрон предлагает свою защиту и обеспечивает зависимым от него клиентам доступ к дефицитным ресурсам. Патрон санкционирует экономическую и социальную деятельность своих клиентов, а они, в свою очередь, получают средства к существованию. В СССР агентами осуществления политики государственного патернализма были власть, предприятия, профсоюзы. В рамках патернализма рабочие получали реальные блага, не связанные с заработной платой. За счет общественных фондов потребления обеспечивалось удовлетворение социальных потребностей работников. Низкие доходы обуславливали высокую значимость социальных гарантий и бесплатных социальных благ и услуг, которые предоставляло им государство. Люди не могли заработать много жизненных благ, но гарантированная занятость, бесплатное образование и здравоохранение, система административного регулирования цен закрепляли веру в то, что о них заботятся.

2. Минималистская трудовая стратегия. Гарантированность важнейших материальных благ, безусловно, является достижением социальной политики патерналистских государств, но обуславливает привычку к страхованию от крайней бедности независимо от экономической деятельности человека (количества и качества труда, квалификации, инициативности, предприимчивости), а на уровне массового сознания формируются установки на социальное иждивенчество.

3. Уравнительная психология. Уравнительный принцип распределения благ, оплаты труда и объективная невозможность подняться выше общепринятого уровня не способствует развитию трудовой мотивации работников. Уравнительная психология порождает готовность добровольно участвовать в поддержке системы ограничений, негативное отношение к любым формам предпринимательства («спекуляции»), стремление заблокировать другим продвижения вверх, социальную зависть.

4. Ценностно-рациональный характер экономической культуры воплощается в игнорировании стоимостных прагматических оценок экономической деятельности человека и в абсолютизации моральных. "Материальный интерес" противопоставляется моральным ценностям "честного труда", а также ценностям коммунистическим - трудовому героизму, патриотизма и социалистической ответственности трудящихся. В системе, основанной на неэкономической стимуляции, такие ценности, как профессионализм, деловая компетентность, высокая трудовая активность теряют смысл, а сам труд приобретает ритуальный характер, как условие получения государственных благ.

5. Экономическая детренированность как культурная характеристика означает нежизнеспособность индивида в других экономических структурах, кроме патерналистских, невозможность осуществлять независимые экономические стратегии.

6. Консерватизм патерналистской культуры проявляется в ее неспособности быстро приспосабливаться к инновационным тенденциям, которые ее обогащали и способствовали развитию экономических отношений.

Феномен постсоветской экономической культуры невозможно уложить в общепринятые типологизации и классификации. Она характеризуется сочетанием нескольких разнородных слоев, элементов, которые можно сгруппировать в следующие блоки: фрагментарность, которая проявляется в сочетании особенностей проявления элементов традиционно украинских, советских (ценностей патерналистской культуры) и модернистских (ценностей капиталистической культуры, заимствованных вместе с западными рыночными институтами); существование многих классовых, национальных, региональных, конфессиональных и других субкультур; конфликтность - отсутствие базового консенсуса в обществе относительно экономических ценностей, высокую степень напряженности между социально-классовыми группировками; амбивалентность, которая проявляется в одновременном поддержании разных экономических ценностей.

Особенность ценностной идентификации современной Украины заключается в том, что она в цивилизационном и культурном отношении является и европейской, и евразийской державой. Для украинского общества характерно устойчивое и почти бесконфликтное сосуществование глубинных, но в основном подавленных черт "европейскости" и частично имманентных, частично приобретенных за последние десятилетия (навязанных коммунистическим режимом) "евразийских" признаков. Приходится констатировать, что украинская европейскость в свое время развивалась только в начальных и притом периферийных формах, а в значительной части населения советские навыки социально-экономического поведения, соответствующая система экономических ценностей оказались глубоко укоренившимися.

Политические, экономические и социокультурные преобразования, которые были осуществлены в Украине в последние годы, привели к значительной трансформации экономического сознания населения. Экономисты отмечают достаточно выраженную тенденцию индивидуализации ценностей, ослабление патерналистских установок, рост ориентаций на личные силы, рационализации поведения. Результатом этих тенденций является увеличение значимости индивидуальной ответственности и самостоятельности, постепенно размывает все еще достаточно сильный патерналистский синдром.

Недостаточные результативность и эффективность экономического реформирования страны, которые привели к массовой бедности, значительного социального расслоения, отсутствия социальной защиты населения, безработица и т.д., обусловили негативную оценку экономической ситуации населением Украины. Однако, по данным исследования в 2012 году 76,5% граждан являются сторонниками западного капиталистического пути развития, то есть общества свободного рыночного предпринимательства, 17% респондентов поддерживают экономику смешанного типа, который соединяет капиталистический и социалистический сектор, а так называемом обновленном социалистическом пути развития симпатизируют 6,4% населения [4].

Заключение. Массовая экономическая культура является важным фактором обновления экономики и развития трансформационных процессов. В современном украинском обществе наблюдается дефицит рыночной культуры, который проявляется в отсутствии понимания структуры и механизмов рыночной экономики, опыта участия в работе рыночных структур, умение выполнять определенные экономические роли в условиях рыночных реалий. Значительная часть населения до сих пор находится в плену стереотипов, которые препятствуют высвобождению и росту потенциала свободного экономического развития общества.

В процессе формирования новой экономической культуры и социальных механизмов ее реализации необходимо использовать опыт, накопленный странами развитой демократии. Однако при этом следует избегать слепого некритического копирования, которое может вызвать реакцию отторжения. Целесообразней всего видится оптимальное сочетание национальных традиций и культурных образцов с тем новым потенциалом, который предоставляет интеграция в глобальном социоэкономическом пространстве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вебер Макс. Протестантская этика и дух капитализма. 1905. Избранные произведения: Пер. с нем./Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайдено. — М.: Прогресс, 1990. — 808 с.— (Социологич. мысль Запада). С. 44-271.

2. Рывкина Р.В. Драма перемен. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Дело, 2001. - С. 233-240.

3. Романенко О. Финансы холдинговых компаний: монография / Киевский национальный торгово-экономический ун-т. - К., 2009. - 255с, с.30-37.

4. http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=336

*Olga Romanenko
Sergey Belogon*

IMPACT OF ECONOMIC CULTURE ON THE ECONOMY OF POST-COMMUNIST COUNTRIES (A CASE OF UKRAINE)

Annotation

The article describes the process of forming an economic and cultural values of entrepreneurs in capitalist and post-communist countries. Found that in the process of forming and implementation a new economic culture the experience of developed democracies must be followed. However, blindly copying has to be avoided to do not cause a reaction of rejection.

მცირე ღია ეკონომიკა, როგორც
საქართველოს სამართაშორისო ბიზნესში ჩართვის საშუალება

საერთაშორისო ბიზნესი და კონკურენცია სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მძლავრი ფაქტორია, რადგან მოითხოვს თანამედროვე ტექნოლოგიების ბაზარზე პროდუქციის მუდმივ განახლებას, მისი ხარისხის გაუმჯობესებასა და წარმოების ხარჯების (ფასების) შემცირებას. ამგვარი კონკურენციის არსებობის აუცილებელი პირობა კი მსოფლიო მეურნეობაში შემავალი ყველა ქვეყნის ეკონომიკათა კარგახსნილობაა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ძირითადი ტენდენცია და საერთაშორისო ბიზნესის განვითარების ეკონომიკური საფუძველი სწორედ ჩაკეტილი ეროვნული მეურნეობიდან საგარეო ბაზარზე ორიენტირებულ, ანუ „ღია ეკონომიკაზე“ თანდათანობით გადასვლაა. გლობალიზაცია კი ღია ეკონომიკის შედეგია. შესაბამისად, ქვეყნების ეკონომიკები რაც უფრო გაიხსნება, მით უფრო განვითარდება გლობალიზაცია და საერთაშორისო ბიზნესი.

წინამდებარე კვლევის მიზანი სწორედ ეკონომიკის ღიაობის (გახსნილობის) არსისა და ფორმების გარკვევა და საქართველოს, როგორც მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნის, მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაციის გზებისა და მიმართულებების განსაზღვრაა. ამგვარი გამოკვლევა განსაკუთრებით აქტუალური და ფასეულია პოსტსოციალისტური ქვეყნებისათვის, რადგანაც ეკონომიკური ზრდის გარეშე შეუძლებელია საზოგადოების საყოველთაო და დიფერენციული კეთილდღეობის მიღწევა. ეკონომიკური ზრდა კი მხოლოდ მცირე სამამულო საბაზრო მოთხოვნით შეუძლებელია. საჭიროა ქვეყნის მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაცია, ანუ ის, რომ საშინაო მოთხოვნას დამატოს საგარეო მოთხოვნა.

დავიწყოთ ღია ეკონომიკის არსის გახსნით. ღია ეკონომიკა არის ეკონომიკა, რომელიც შეუზღუდავად ურთიერთქმედებს სხვა ქვეყნების ეკონომიკებთან. ამგვარი ურთიერთქმედება საქონლის, მომსახურების, სამუშაო ძალისა და კაპიტალის ყიდვა-გაყიდვას გულისხმობს ქვეყნებს შორის⁴⁵. ეს ადამიანებს საშუალებას აძლევს, გაცილებით უფრო ფართო ასორტიმენტის საქონელი მოიხმარონ, ვიდრე თვითონ აწარმოებენ თავიანთ ქვეყანაში და მნიშვნელოვნად აიმაღლონ თავიანთი კეთილდღეობის დონე. მოკლედ, საერთაშორისო ბიზნესში ჩართული ყველა ქვეყანა (მათ შორის საქართველოც) მეტ-ნაკლებად ღია ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა, სადაც, ქვეყნის შიგნით საქმიან ოპერაციებთან ერთად, საერთაშორისო ოპერაციებიც (ექსპორტი, იმპორტი და სხვა) ხორციელდება. აღნიშნულ ოპერაციებზე ანგარიშწორება კი ხდება როგორც ეროვნული, ისე მსოფლიო ვალუტით⁴⁶. სხვა სიტყვებით, ღია ეკონომიკა ეს ისეთი ეკონომიკაა, სადაც არარეზიდენტებს, განსაკუთრებით უცხოურ ფირმებს, გახსნილი აქვთ ეროვნული მეურნეობის ბაზრების, დარგებისა და სფეროების უმრავლესობისაკენ მიმავალი გზა (დახურულ, ავტარკიულ ეკონომიკაში კი ბაზრების, დარგებისა და სფეროების უმრავლესობისაკენ მიმავალი გზა მათთვის ჩაკეტილია)⁴⁷. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში თითქმის არ არსებობს სრულიად გახსნილი, ანუ ლიბერალიზებული ეკონომიკა რამდენიმე დიდი სახელმწიფოს გამოკლებით. სწორედ ამიტომ უფრო ხშირად მსჯელობენ შედარებით ღია, ან ნაკლებ ღია, ეკონომიკაზე. ასე მაგალითად, საქართველოს ეკონომიკა უფრო გახსნილია, ვიდრე ჩინეთისა, თუ ვიმსჯელებთ იმპორტულ საქონელზე ტარიფებით, იმპორტული საქონლის წილით შიდა ბაზარზე ან სავალუტო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობებითა და სხვა მაჩვენებლებით.

ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხი ბევრად არის დამოკიდებული ქვეყნის ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფაზე, მოსახლეობის რაოდენობაზე, შიდა ბაზრის ტევადობასა და მოსახლეობის ყიდვისუნარიანობაზე, ანუ მოთხოვნაზე. ამას გარდა, ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხი განისაზღვრება ეროვნული ეკონომიკის კვლავწარმოებითი და დარგობრივი სტრუქტურით. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, მრეწველობის სტრუქტურაში რაც მაღალია საბაზისო დარგების (მეტალურგია, ენერგეტიკა) ხვედრითი წილი, მით ნაკლებია ქვეყნის შედარებითი ჩართულობა შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, ანუ მით ნაკლებია მისი ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხი. შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყნის ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხი მით მაღალია, რაც უფრო განვითარებულია მასში ეკონომიკური ურთიერთობები, რაც უფრო მეტია მის დარგობრივ სტრუქტურაში დარგები შრომის ღრმა ტექნოლოგიური დანაწილებით და რაც უფრო დაბალია მისი საკუთარი ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფა.

ქვეყნის ეკონომიკის ღიაობისა და დანარჩენ სამყაროსთან ინტეგრაციის კარგი ინდიკატორია ექსპორტის და იმპორტის კოტა მათი გაანგარიშება ხდება ექსპორტისა და იმპორტის ღირებულების პროცენტული ფარდობით ქვეყნის მშპ-თან. ამ მაჩვენებლების საფუძველზე კი გაიანგარიშება ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობის ინდექსი, ანუ საგარეო სავაჭრო კოტა (წილი), რომელიც ტოლია ექსპორტისა და იმპორტის წლიური მოცულობის ჯამისა და მშპ-ის პროცენტული განაყოფისა.

საგარეო სავაჭრო კოტის, ანუ ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხის მიხედვით ქვეყნები შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად: 1. ქვეყნები შედარებით ჩაკეტილი ეკონომიკით (ექსპორტის წილი მშპ-ში 10%-ზე ნაკლები); 2. ქვეყნები შედარებით ღია, გახსნილი ეკონომიკით (ექსპორტის წილი მშპ-ში 35%-ზე მეტი); 3. ქვეყნები, რომლებიც მდებარეობენ ამ ორ ჯგუფს შორის. ამ კრიტერიუმიდან გამომდინარე, შედარებით ღია ეკონომიკის ქვეყნებია ჰონკონგი, სინგაპური, ახალი ზელანდია, შვეიცარია; ნაკლებ ღია ეკონომიკის ქვეყნებია ჩრდილო კორეა, კუბა. საქართველოს ეკონომიკა ვაჭრობისათვის საკმაოდ ღიაა. დღეისათვის მისი სავაჭრო ბუნვა (ე.ი. ექსპორტისა და იმპორტის ჯამი) მშპ-ის დაახლოებით 80%-ს შეადგენს.

⁴⁵ Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.. Современный экономический словарь. — 2-е изд., испр. М., ИНФРА-М. 479 с., 1999.

⁴⁶ Экономика. Толковый словарь. — М., "ИНФРА-М", Издательство "Весь Мир". Дж. Блэк. Общая редакция: д.э.н. Осадчая И.М., 2000.

⁴⁷ რ. ასათიანი. თანამედროვე ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი, გვ. 422.

იმ შემთხვევაში, როდესაც საგარეო ეკონომიკურ საქმიანობაში პროტექციონიზმი აშკარად ჭარბობს ლიბერალიზმს, სახეზეა დახურული ეკონომიკა. დიასავან განსხვავებით, ჩაკეტილ (ავტარკიულ) ეკონომიკაში მხოლოდ იმ საქონლისა და მომსახურების მოხმარება შეიძლება, რომელიც მოცემული ქვეყნის შიგნით იწარმოება, საქმიანი გარიგებები და ოპერაციები წარმოებს მოცემული ქვეყნის შიგნით, ხოლო მათზე ანგარიშსწორება მხოლოდ ქვეყნის ეროვნული ვალუტით ხორციელდება. სხვაგვარად, ავტარკია ერთი ან რამდენიმე ქვეყნის ეკონომიკური თვითუზრუნველყოფაა, გამოცალკევებაა სხვა ქვეყნების ეკონომიკებისაგან. ასეთ ქვეყანაში თუ ქვეყნებში არ არსებობს საქონლის, სამუშაო ძალის, კაპიტალისა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტი. შესაბამისად, გამორიცხულია სავალუტო კურსი, საბაჟოები, სავიზო რეჟიმები და სხვა. ხატოვანი აღეგორიული შედარებით – ძლიერი ქარის შემთხვევაში, კარნაკეტილი (ავტარკიული) ქვეყნები აშენებენ ქარსაცავ ზოლს (ჯებირს), რათა ქარი არ შემოუშვან. ღია ეკონომიკის ქვეყნები კი ამ ქარს გონივრულად იყენებენ ელენერგიის გამოშუშავებისა და ქარის წისქვილის ასამოქმედებლად. წმინდა ფორმით ავტარკია სახეზეა მხოლოდ ნატურალური მეურნეობის დროს, ანუ კაპიტალიზმამდელ ფორმაციებში. თანამედროვე პირობებში ქვეყანა ავტარკიულ მდგომარეობაში შეიძლება აღმოჩნდეს ან გარე გარემოებებით, როდესაც მის მიმართ მიმართავენ ბლოკადას, სანქციებს და სხვას, ან თავად სახელმწიფოს ავტარკიული პოლიტიკით. მაგალითად, ომისათვის მზადება მოითხოვს წინაღობების შექმნას სხვა ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების განვითარებისათვის. გერმანიამ, ესწრაფოდა რა მატერიალური რესურსების დაგროვებას აგრესიული ომების განხორციელებისათვის გასული საუკუნის 30-იან წლებში, ოფიციალურად გამოაცხადა ავტარკია თავის ეკონომიკურ პოლიტიკად. ოქტომბრის რევოლუციისა და სამოქალაქო ომის შემდეგ სსრკ აღმოჩნდა იძულებითი ავტარკიის მდგომარეობაში, როდესაც ორიენტაცია მოახდინა ძირითადი სახეობის საქონლით თვითუზრუნველყოფაზე. ასეთ ვითარებაში ქვეყნის ეკონომიკური კავშირები სხვა ეროვნულ სახელმწიფოებთან მინიმალური იყო, ხოლო ყველა საერთაშორისო ეკონომიკური გარიგება ხორციელდებოდა მხოლოდ სახელმწიფო სავარეო ეკონომიკური ორგანიზაციებით. სოციალისტური ბანაკის დარღვევის შემდეგ კი დახურული ტიპის ეკონომიკამ თავისი თავი არსებითად ამოწურა.

მსოფლიოში ჩაკეტილი ეკონომიკის მქონე ქვეყნები დარჩა ძალიან ცოტა. ეს იმით უნდა აიხსნას, რომ როგორც მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, არსებობს ძლიერი კორელაცია (ურთიერთდაპოკიდებულება) საგარეო ეკონომიკურ საქმიანობის ლიბერალიზაციასა და ეკონომიკური ზრდის ტემპებს შორის. პარვარდის უნივერსიტეტის ეკონომისტების მიერ ჩატარებულმა გათვლებმა გვიჩვენა, რომ იქ, სადაც ბოლო ოცდახუთი წლის განმავლობაში ხორციელდებოდა ჩაკეტილი ეკონომიკის (პროტექციონისტული) პოლიტიკა, მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის საშუალო წლიურმა ზრდამ შეადგინა 0,7%, ხოლო იქ, სადაც ატარებდნენ ღია ეკონომიკის (ლიბერალურ) პოლიტიკას, მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ გაიზარდა ხუთჯერ მეტად, ანუ 3,5%-ით⁴⁸.

განასხვავებენ „ღიდ და მცირე ღია ეკონომიკას“. „ღიდი ღია ეკონომიკა“ ეს ისეთი ეკონომიკაა, რომელშიც, მისი მასშტაბების წყალობით, საპროცენტო განაკვეთი შიდა ეკონომიკური პროცესების მნიშვნელოვანი შემოქმედებით ყალიბდება. სახელმწიფოები, სადაც ჩამოყალიბდა ღიდი ღია ეკონომიკა (მაგ., აშშ, იაპონია, გერმანია), მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ საერთაშორისო ბაზრის მდგომარეობაზე და პროცენტის მსოფლიო განაკვეთის დონეზე. „მცირე ღია ეკონომიკა“ კი არის ეკონომიკა, სადაც პროცენტის მსოფლიო განაკვეთი შემოთავაზებულია მსოფლიო ფინანსური ბაზრის პირობებით. მცირე ღია ეკონომიკის მქონე სახელმწიფო ვერ ახდენს არსებით გავლენას მსოფლიო ბაზრის პროცესებსა და პროცენტის მსოფლიო განაკვეთის მოძრაობაზე⁴⁹.

ღიდი ღია ეკონომიკა კი, მისი შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში რეალური მონაწილეობით, საქონლის, მომსახურებისა და კაპიტალის მსოფლიო ბაზრებზე ზეგავლენის ხარისხით, ასევე არსებული ეროვნული ეკონომიკისა და რესურსული პოტენციალის წყალობით (მაგალითად, მსოფლიო პროდუქციის 21% ამერიკულია, მსოფლიოს ოქროს მარაგის 25% აშშ-ია, სავალუტო ბაზრების ბრუნვის საერთო მოცულობაში აშშ-ის დოლარის წილი 41%-ს შეადგენს)⁵⁰. რეალურ შემოქმედებას ახდენს ყველა ძირითადი ეკონომიკური პარამეტრის ფორმირებაზე. ესაა: ინფლაციისა და მსოფლიო ფასების დონე; მნიშვნელოვანი ჯგუფის საქონელზე მოთხოვნისა და მიწოდების დინამიკა; მსოფლიო ფინანსური ბაზრების მდგომარეობა პროცენტის განაკვეთის მოძრაობის ჩათვლით; საგარეო ეკონომიკური კავშირების მარეგულირებელი საერთაშორისო ნორმების და წესების განსაზღვრის პოლიტიკა და სხვა.

საქართველოს ეკონომიკა მცირეა დანარჩენ სამყაროსთან შედარებით და, ამიტომ, უმნიშვნელო ზეგავლენას ახდენს მსოფლიო ბაზრებზე. ხაზს ვუსვამთ, რომ საქართველო არის მცირე ტერიტორიის, ეკონომიკური რესურსებისა და მოსახლეობის და არა პატარა ქვეყანა. პატარა შეიძლება იყოს ბავშვი, ლეკვი და სხვა, რომელიც შეიძლება გაიზარდოს და არა ქვეყანა.

საქართველოში ღია ეკონომიკის ფორმირების ძირითადი მიმართულებებია: საერთაშორისო ბიზნესში შესვლის ფორმები – ექსპორტი, ლიცენზირება, ფრანჩაიზინგი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია (კაპიტალიზაცია), ერთობლივი საწარმო და ტრანსეპროდუქტიული კორპორაცია, კონტრაქტული წარმოება, მმართველური კონტრაქტი და ობიექტის მშენებლობა და აღჭურვა გასაღების ჩაბარებით; შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში საქართველოს მონაწილეობის გაფართოება; საგარეო ეკონომიკური კავშირების, როგორც ეკონომიკური ზრდისა და სტრუქტურული გარდაქმნების იტენსიური ფაქტორის, როლის გაძლიერება; კაპიტალ-აღჭურვილობის, პროდუქციის წარმოების ხარჯებისა და ხარისხის ანუ ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიხედვით სამამულო წარმოების მსოფლიო დონეზე გასვლა. საქართველოს მსოფლიო მეურნეობასთან ურთიერთქმედების მოდელის შეცვლა: ქვეყნის ახალი საგარეო ეკონომიკური სპეციალიზაციის ბაზაზე ტრადიციული საქონელ-გაცვლიდან თანამშრომლობის უფრო მაღალ

⁴⁸ Экономика. Под редакцией профессора А.С. Булатова. М., 2005, С. 635.

⁴⁹ Экономика. Под редакцией профессора А.С. Булатова. М., 2005, С. 809.

⁵⁰ უ. სამადაშვილი. ეკონომიკა. თბ., 2010. გვ. 185.

ფორმებზე გადასვლა კაპიტალის გადახლართვა, სამეცნიერო-ტექნიკური კოოპერაცია, საწარმო ინტეგრაცია და სხვა; ქვეყანაში ცალკეული საბაზრო ინსტიტუტების, მექანიზმებისა და მთლიანად კონკურენტული გარემოს ფორმირების დაჩქარება, რომელიც ჯერ კიდევ სუსტია ან საერთოდ არ არსებობს.

საზგადასმელია, რომ დღეს ყველა ქვეყანა გლობალურ გარემოში ცხოვრობს და, ბუნებრივია, მათი ეკონომიკაც მეტ-ნაღებად გახსნილია. ქვეყნის მონაწილეობის გააქტიურებას მსოფლიო მეურნეობაში ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია ეწოდება. თუმცა, ეკონომიკური კარგახსნილობა შეიძლება იყოს კარგიც და ცუდიც. ასე მაგალითად, საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დეფიციტი დაახლოებით მილიარდ ნახევარი დოლარია (იმპორტი ოთხნახევარჯერ აღემატება ექსპორტს). რომ არა ესოდენ დიდი უარყოფითი სავაჭრო სადღო, საქართველოს ორჯერ მეტი ბიუჯეტი ექნებოდა. საქმე ისაა, რომ **სავაჭრო დეფიციტი იფარება აღებული ვალით. ამ უკანასკნელის მომსახურება კი ბიუჯეტის ხარჯზე ხდება, რაც ზრდის მის დეფიციტს.**

ამასთან, ქვეყანაში იმპორტის სახით უპირატესად მზა პროდუქტი შემოედინება და არა რესურსები. ექსპორტის სახით კი უპირატესად რესურსები გაედინება. როგორც ერთი, ისე მეორე ტენდენცია ქვეყანაში ახალი და მალაღანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების მულტიპლიკაციის (გამრავლების) შემაფერხებელია. მრავალი ჩვეულებრივი სამომხმარებლო საქონელიც კი გარედან შემოგვაქვს, მაშინ, როდესაც მოსახლეობის ნახევარი სოფლის მეურნეობაშია დასაქმებული. ასე მაგალითად, 2008 წლის გამნავლობაში 22 მილიონი ლარის ღირებულების კარტოფილი, 19 მილიონის პომიდორი, 17 მილიონის ხახვი არის იმპორტირებული სხვადასხვა ქვეყნიდან. მხოლოდ ამ ოთხმა კულტურამ 70 მილიონი ლარი შეადგინა. მთლიანად იმპორტირებულმა სოფლის მეურნეობის პროდუქციამ კი – 500 მილიონ აშშ დოლარზე მეტი (რაც, ჩვენი გათვლებით, მინიმუმ 100 000 დასაქმებული ადამიანის ეკვივალენტია თუკი ამ რაოდენობის პროდუქციის წარმოება საქართველოში მოხდებოდა)⁵¹.

აღნიშნული ნეგატიური ტენდენციების აღმოფხვრისა და მინიმუმებისათვის, ჩემი აზრით, საჭიროა:

საქართველოს ეკონომიკის დაკარგულ ტერიტორიებთან და მსოფლიო ეკონომიკასთან სულ უფრო სრული და ფართო ინტეგრაცია. რაც უფრო სწრაფად და ფართოდ მოხდება საქართველოს ინტეგრაცია დაკარგულ ტერიტორიებსა და მსოფლიოსთან, მით უფრო სწრაფად გახდება მისი საწარმოები და დარგები კონკურენტუნარიანი, მიმზიდველნი და მით სწრაფად მოხდება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა და მისი პოტენციალის სრული რეალიზაცია;

ინტეგრაციის გაფართოება-გადრმაგების მიზნით ეროვნული მეურნეობის მოდერნიზაცია და დივერსიფიკაცია (გამრავალფეროვნება). მოდერნიზაცია გულისხმობს პოსტსაბჭოური ეროვნული ეკონომიკის, ტექნიკისა და ტექნოლოგიების თანამედროვე საბაზრო მოთხოვნებისა და გამოწვევების შესაბამისად განახლებას, ანუ მის გათანამედროვეობას. ეს მოითხოვს ენერგეტიკის, სოფლის მეურნეობის, კვებისა და მსუბუქი მრეწველობის და ტურისტული პოტენციალის სულ უფრო სრულ და ეფექტიან რეალიზაციას. მოკლედ, საჭიროა არა მხოლოდ დასაველეთსა და აღმოსაველეთს შორის სატრანზიტო ფუნქციაზე, გარედან მიღებულ შემოსავლებსა და იმპორტზე ორიენტაცია, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, საქართველოს დაკარგულ ტერიტორიებთან, ასევე მსოფლიო ეკონომიკასთან, განსაკუთრებით, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან, რუსეთთან, თურქეთთან, ირანთან და ევროკავშირის ქვეყნებთან სულ უფრო სრული, ფართო, ეტაპობრივი და ორმხრივი ინტეგრაცია (მხედველობაში გვაქვს იმპორტთან ერთად ექსპორტის ზრდის წახალისება, მისი სტრუქტურის ოპტიმიზაცია და დივერსიფიკაცია რისკების შემცირების მიზნით). მნიშვნელოვანია ფასი, ხარისხი, ლარის ბუნებრივი კურსი და სტაბილური მიწოდება. ციტრუსების, ხილისა და სხვათა მიწოდების სტაბილურობის და ხარისხის მიღწეული კი შეუძლებელია სასაწყობო და სამაცივრო მეურნეობის გარეშე ე. ი. აუცილებელია ამ სფეროებში ინვესტიციების განხორციელება, რათა წელიწადის ნებისმიერ დროს გახდეს შესაძლებელი ბაზრის მოთხოვნების დაკმაყოფილება;

მოდერნიზაცია და დივერსიფიკაცია, თავის მხრივ, მოითხოვს ინფრასტრუქტურის სხვადასხვა კომპონენტების განვითარებას. საქართველოს ეკონომიკის მოდერნიზაცია და დივერსიფიკაცია შეუძლებელია ინფრასტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ინვესტიციების, საავტომობილო ტრასებისა და რკინიგზის, აეროპორტებისა და საზღვაო პორტების მშენებლობის გარეშე;

ქვეყნის წარმატების საწინდარია ადამიანი, რომლის “ჯანმრთელ სხეულში ჯანმრთელი სულია”. სწორედ ამიტომ, საქართველომ უნდა დაიცავს და განავითაროს თავისი ადამიანური კაპიტალი. ამისათვის მნიშვნელოვანია ინვესტიციები განათლებასა და ჯანდაცვაში, რამდენადაც დემოგრაფიულმა დაცემამ შესაძლებელია დიდი ზარალი მიაყენოს ეკონომიკურ ზრდას და გამოიწვიოს საქართველოს შრომითი რესურსების არსებითი დასუსტება. საჭიროა, ასევე, საკუთარი ადამიანური კაპიტალის დაცვა-შენარჩუნება ე.წ. “ტვინების გადინებისაგან” და მისი განვითარება. აქტუალურია მაღალკვალიფიციურ და მაღალანაზღაურებად შრომაზე დამყარებული ინოვაციური ეკონომიკის შექმნა, ინტერნეტით მოსარგებლეთა რაოდენობის ზრდა, საზღვარგარეთ მოგზაურობა, მრავალი ქვეყნის გაცნობა, თანამედროვე განათლების მიღება და მსოფლიო ბიზნესის ენის დაუფლება.

სახელმწიფოს ეკონომიკური და პოლიტიკური ინსტიტუტების ფორმირება- განვითარება. კერძოდ, კანონის უზენაესობა, რომელიც საიმედოდ დაიცავს კერძო საკუთრებას. მნიშვნელოვანია ხელისუფლების შტოების ურთიერთშეკავებისა და წონასწორობის მექანიზმი, რომელიც აუცილებელია ყველა დონის ჩინოვნიკებზე კონტროლისათვის. სტაბილური და პროგნოზირებადი კანონმდებლობისა და ინვესტიციური რეჟიმის გარეშე შეუძლებელია კაპიტალის და “ნოუ-ჰაუს” მოზიდვა, საქართველოს მოსახლეობისა და მისი ბუნებრივი რესურსების მთელი პოტენციალის რეალიზება და ჯანსაღი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა.

⁵¹ უშანგი სამადაშვილი, მარინა გედევანიშვილი. საერთაშორისო ბიზნესი, ეთიკა და სოციალური პასუხისმგებლობა. თბ., 2012. გვ. 51.

კარგად მესმის, რომ ამგვარი ინსტიტუტების ჩამოყალიბება იოლი საქმე არ არის. ამისათვის საჭიროა დრო, ამ გზაზე იქნება გარკვეული წარუმატებლობაც. აშშ-იც ბევრი იყო ამგვარი წარუმატებლობა. მაგალითად, დიდმა დეპრესიამ გამოავლინა მრავალი ნაკლოვანება ამერიკულ ეკონომიკაში, სოციალურ და პოლიტიკურ ინსტიტუტებში. საჭირო გახდა რუსუელტის გენია რათა გადაჭრილიყო ეს გიგანტური პრობლემები⁵². ჩემი აზრით, ზემოთ ჩამოთვლილი ურთიერთდაკავშირებული დონისძიებების გატარება ძლიერ გავლენას მოახდენს საქართველოს ეკონომიკის მომავლის ფორმირებასა და მსოფლიო ეკონომიკასთან კავშირებზე.

Ushangi Samadashvili

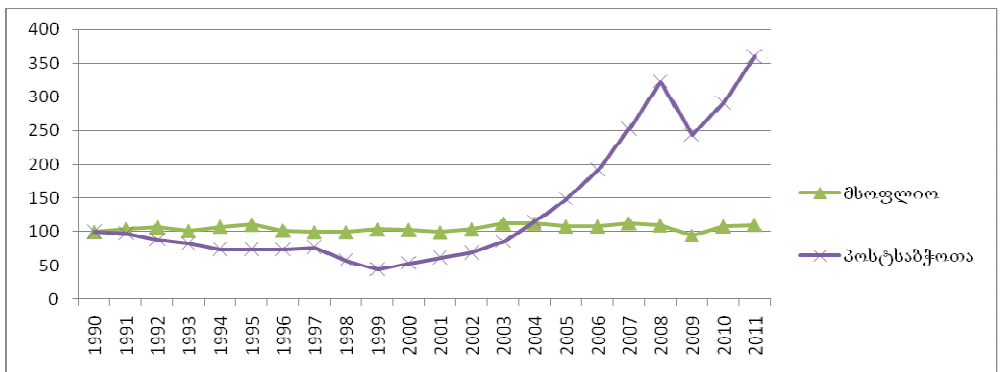
**SMALL OPEN ECONOMY, AS A MEANS OF INCLUSION OF GEORGIA
IN INTERNATIONAL BUSINESS
Annotation**

Closed economy (net) - economics, which is not included in the international division of labor, does not export or import the goods and services that are not participating in the international movement of factors of production, stands outside of international financial relations. It is an economic system in which all transactions are carried out within the country and estimates are made of the national currency. In closed economies, foreign economic relations of the country either do not exist or are strictly dosed, and foreign economic policy has a pronounced restrictive. We can say that a closed economy - the economy, the development of which is determined solely by domestic developments and is not dependent on trends taking place in the world economy. Such economies are also called self-sufficiency. Autarky - the economic isolation of the country from other countries, the creation of a closed economy in a separate state. In the pure form of self-sufficiency appeared only in a subsistence economy in the pre-capitalist formations. Open Economy - the country's economy is closely linked to the world market, the international division of labor. Acts opposite of closed (autarkic) systems. The degree of openness is characterized by indicators such as: the ratio of exports plus imports to GDP, the movement of capital abroad and from abroad, currency convertibility, participation in international economic organizations. In modern conditions a factor in the development of the national economy, a guide to the best international standards. Distinguish between full and partial openness of the economy. Full inherent developed, competitive economic system, in part - an economy in transition, Georgia has committed itself to a transition to an open economy. Combining the openness of the Georgian economy with the protection of domestic producers, economic security - one of the most pressing problems of formation and development of the market system.

ავთანდილ ხილაგაძე

„პოსტსაბჭოური ეკონომიკის“ განვითარების ზოგადი ასპექტები

მსოფლიო ეკონომიკა მკვეთრი ზრდის ტენდენციებით ხასიათდება. იგი, ბოლო 30 წლის განმავლობაში 6,6-ჯერ, 1990-2011 წლებში კი 3,2-ჯერ გაიზარდა. მსოფლიოს ქვეყნების მშპ-ის ჯამურმა მანუვრებელმა 2011 წელს 68,6 ტრილიონ აშშ დოლარს გადააჭარბა. მსოფლიო ეკონომიკაში, მშპ-ის ჯამური მანუვრებლების შემცირებას, ცნობილი მსოფლიო ფინანსური კრიზისების გავლენით, ადგილი ჰქონდა მხოლოდ 4-ჯერ: 1997, 1998, 2001 და 2009 წელს (გრაფიკი 1).

გრაფიკი 1. მსოფლიოს და პოსტსაბჭოთა ქვეყნების ჯამური მშპ-ის ზრდის ტემპები 1990-2011 წწ.⁵³

მშპ-ის დინამიკა. მსოფლიოს ქვეყნების ჯამური მშპ-ის ზრდის ტემპის შემცირების წლებშიც კი მშპ-ის ჯამური ყოველწლიური მანუვრებლები მაინც მნიშვნელოვნად აღემატებოდა 1990 წლის შესაბამის დონეს (21,8 ტრ. აშშ დოლარი). საპირისპირო ტენდენციებით ხასიათდება „პოსტსაბჭოური ეკონომიკა“, რომელიც საწყის ეტაპზე, 1990 წლის დონის მიღწევას ესწრაფოდა. შედარებისათვის: პოსტსაბჭოური ქვეყნების (გარდა ესტონეთისა) წილმა (%) მსოფლიო ქვეყნების ჯამურ მშპ-ში შეადგინა: 1990 წელს - 3,2%, 2011 წელს კი მცირედით მეტი - 3,7%. უფრო კონკრეტულად, პოსტსაბჭოურ ქვეყნებს შორის (ცხრილი 1):

⁵² Russia's Economy and Prospects for US-Russian Economic Relations. 23.10. 2007.
⁵³ გაანგარიშებულია: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG> (15.03.2013).

მშპ-ის დინამიკა პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში, 1990-2011წწ.
(1990 წელს = 100%)⁵⁴

წელი	სომხეთი	აზერბაიჯანი	ბელორუსი	ესტონეთი ⁵⁵	საქართველო	ყაზახეთი	ყირგიზეთი	ლატვია	ლიტვა	მოლდოვა	რუსეთი	ტაჯიკეთი	თურქმენეთი	უკრაინა	უზბეკეთი	სულ
1990	100,0	100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100	100	100
1991	91,6	99,2	102,5	-	81,9	92,4	96,3	90,7	97,6	86,1	98,6	96,6	99,1	95,1	103,3	97,8
1992	56,2	56,3	98,0	-	47,7	92,5	86,9	65,1	81,5	64,6	89,1	72,6	99,1	90,8	96,9	88,3
1993	53,1	44,8	93,7	-	34,9	86,9	76,0	60,0	70,6	66,0	84,2	62,7	98,5	80,6	98,1	82,6
1994	58,4	37,6	86,0	-	32,4	78,9	62,9	67,9	66,2	47,4	76,5	51,3	79,3	64,5	96,6	74,2
1995	65,1	34,4	80,4	100,0	34,8	75,6	62,1	70,3	75,2	48,8	76,5	46,8	76,8	59,2	99,9	74,2
1996	70,8	35,9	85,0	125,1	39,9	78,1	68,6	75,0	80,2	47,4	75,8	39,5	73,7	54,7	104,4	73,7
1997	72,6	44,7	85,0	133,6	45,4	82,3	66,3	82,3	96,4	53,8	78,4	35,0	75,9	61,6	110,3	77,1
1998	83,6	50,2	87,6	147,9	46,6	82,2	61,8	88,9	107,0	45,7	52,4	50,2	80,8	51,4	112,2	57,6
1999	81,6	51,7	70,0	151,1	36,2	62,7	46,8	97,9	104,4	32,6	37,9	41,5	75,9	38,8	127,8	44,4
2000	84,5	59,5	73,4	150,3	39,5	67,9	51,3	105,1	108,8	35,9	50,3	32,7	89,8	38,4	103,0	53,5
2001	93,8	64,5	71,1	165,1	41,6	82,3	57,3	111,5	115,7	41,2	59,3	41,1	109,3	46,7	85,3	61,8
2002	105,3	70,4	84,0	193,7	43,9	91,5	60,3	125,0	134,7	46,2	66,8	46,4	138,1	52,1	72,5	69,2
2003	124,3	82,2	102,7	260,3	51,6	114,5	71,9	150,2	177,1	55,2	83,3	58,9	185,1	61,5	75,8	85,6
2004	158,4	98,0	133,2	318,3	66,3	160,2	82,8	184,7	214,6	72,4	114,4	79,1	211,8	79,7	90,1	115,4
2005	216,8	149,6	173,9	368,0	82,8	212,1	92,1	215,3	247,0	83,3	147,8	87,8	250,8	105,8	107,1	148,7
2006	282,3	236,8	212,8	444,4	100,3	300,8	106,0	267,7	286,3	95,0	191,6	107,6	318,3	132,3	127,5	192,1
2007	407,5	373,0	260,7	581,8	131,4	389,3	142,3	386,2	372,0	122,6	251,5	141,4	392,0	175,2	167,0	252,8
2008	515,9	551,4	349,8	629,1	165,4	495,5	192,5	452,0	449,6	168,5	321,4	196,2	596,6	221,0	209,0	323,0
2009	382,7	499,9	283,3	505,8	139,2	428,2	175,7	347,4	350,6	151,5	236,6	189,4	626,0	143,9	245,7	243,8
2010	414,6	597,2	317,9	498,7	150,4	549,8	179,4	322,3	345,5	161,8	287,8	214,5	685,8	167,5	294,4	292,0
2011	453,5	715,6	317,4	586,0	185,7	698,3	221,7	379,2	406,6	195,0	359,5	247,9	868,7	202,9	339,5	360,4

- მშპ-ის წილი (1990 წელთან მიმართებაში), ყველაზე დაბალ ნიშნულზე დაფიქსირდა: საქართველოში - 32,4% (1994) და ტაჯიკეთში - 32,7% (2000);
- 1990 წლის მშპ-ის დონეს ყველაზე გვიან, მოლდოვამ (2007) და საქართველომ (2006) მიაღწიეს; ამასთან, 2011 წელს (1990 წელთან შედარებით), მშპ:
- ყველაზე მეტად გაიზარდა ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მწარმოებელ ქვეყნებში თურქმენეთში (868,7%), აზერბაიჯანში (715,6%) და ყაზახეთში (698,3%);
- ესტონეთში (1995 წ. შედარებით), ლიტვაში და ლატვიაში ზრდამ შესაბამისად შეადგინა 586,0%, 406,6% და 379,2%;
- რუსეთში და სომხეთში ზრდამ შეადგინა 453,5% და 359,5%;
- ზრდის ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა საქართველოში (185,7%) და მოლდოვაში (195,0%).
- მთლიანობაში, პოსტსაბჭოური ეკონომიკა გაიზარდა: 1990-2011 წლებში - 3,6-ჯერ (ესტონეთის მონაცემების გამორიცხვით), 1995-2011 წლებში კი 4,9-ჯერ (ცხრილი 1).
- ეკონომიკური ზრდა.** პოსტსაბჭოურ პერიოდში მშპ-ის შემცირების ყველაზე დიდი მაჩვენებელი (წინა წელთან შედარებით) დაფიქსირდა: საქართველოში (-44,9%, 1994), სომხეთში (-41,8%, 1992), ლატვიაში (- 32,1%, 1992) და მოლდოვაში (- 30,9%, 1994); მსოფლიო ფინანსური კრიზისების პერიოდებში: თურქმენეთში (-11,4%, 1997), რუსეთში (-6,5%, 1998), ლატვიაში (-18,0%, 2009წ.), ლიტვიაში (-14,7%, 2009), ესტონეთში (-14,1%, 2009) და სომხეთში (-14,1%, 2009) (ცხრილი 2).

⁵⁴ გაანგარიშებულია: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG> (15.03.2013).

⁵⁵ 1995 წელთან შედარებით.

ეკონომიკური ზრდის ტემპები (%)
 პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში, 1990-2011 წწ.⁵⁶

წელი	სომხეთი	აზერბაიჯანი	ბელორუსი	ესტონეთი	საქართველო	ყაზახეთი	ყირგიზეთი	ლატვია	ლიტვა	მოლდოვა	რუსეთი	ტაჯიკეთი	თურქმენეთი	უკრაინა	უზბეკეთი
1990					-14.80		5.70	-7.90		-2.40	-3.00	-0.60	35.40	-6.30	1.60
1992	-41.80	-22.60	-9.60		-44.90	-5.30	-13.90	-32.10	-21.30	-29.10	-14.50	-29.00	-15.00	-9.70	-11.20
1994	5.40	-19.70	-11.70		-10.40	-12.60	-20.10	2.20	-9.80	-30.90	-12.60	-21.30	-17.30	-22.90	-5.20
1996	5.90	1.30	2.80	5.90	11.20	0.50	7.10	3.80	5.20	-5.20	-3.60	-16.70	6.70	-10.00	1.70
1997	3.30	5.80	11.40	11.70	10.50	1.70	9.90	8.30	7.50	1.60	1.40	1.70	-11.40	-3.00	5.20
1998	7.30	10.00	8.40	6.80	3.10	-1.90	2.10	4.70	7.60	-6.50	-5.30	5.30	7.10	-1.90	4.30
2003	14.00	11.20	7.00	7.80	11.10	9.30	7.00	7.20	10.20	6.60	7.30	10.20	3.30	9.40	4.20
2007	13.70	25.00	8.60	7.50	12.30	8.90	8.50	10.00	9.80	3.10	8.50	21.70	11.10	7.90	9.50
2008	6.90	10.80	10.20	-4.20	2.30	3.30	8.40	-4.20	2.90	7.80	5.20	21.20	14.70	2.30	9.00
2009	-14.10	9.30	0.20	-14.10	-3.80	1.20	2.90	-18.00	-14.70	-6.00	-7.80	3.90	6.10	-14.80	8.10
2010	2.10	5.00	7.70	3.30	6.30	7.30	-0.50	-0.30	1.30	7.10	4.30	6.50	9.20	4.20	8.50
2011	4.60	1.00	5.30	8.30	7.00	7.50	5.70	5.50	5.90	6.40	4.30	7.40	14.70	5.20	8.30

მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, საქართველო, მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის მაჩვენებლის მიხედვით, 1990 წელს მე-6 ადგილზე იყო რუსეთის, ლიტვის, ლატვიის და ბელორუსის შემდეგ, ამ მაჩვენებლის მიხედვით, 2011 წელს ლიდერობენ ესტონეთი, ლიტვა, რუსეთი და ლატვია, საქართველო მე-11 ადგილზეა, უახლოეს მეზობლებს შორის კი ბოლო ადგილზე (ცხრილი 3).

მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე 1990-2011 წწ., აშშ დოლ.⁵⁷

წელი	სომხეთი	აზერბაიჯანი	ბელორუსი	ესტონეთი	საქართველო	ყაზახეთი	ყირგიზეთი	ლატვია	ლიტვა	მოლდოვა	რუსეთი	ტაჯიკეთი	თურქმენეთი	უკრაინა	უზბეკეთი
1990	637	1237	1705	-	1611	1647	609	2796	2841	972	3485	496	881	1570	651
1991	589	1209	1747	-	1310	1512	576	2549	2777	835	3427	468	848	1490	659
1992	369	676	1666	-	757	1515	513	1854	2314	625	3095	346	824	1418	604
1993	356	530	1590	-	550	1433	449	1743	2016	640	2929	294	796	1258	597
1994	400	436	1460	-	517	1320	372	2008	1903	461	2663	236	625	1012	576
1995	456	397	1371	2629	569	1288	364	2107	2178	477	2670	213	593	936	586
1996	503	409	1452	3340	670	1350	395	2273	2340	462	2651	178	558	873	601
1997	523	506	1397	3610	775	1446	376	2521	2833	527	2749	155	565	991	623
1998	609	562	1512	4036	805	1469	345	2746	3171	449	1844	219	593	835	623

⁵⁶ შედგენილია: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG> (15.03.2013).

⁵⁷ <http://data.worldbank.org/indicator/AG.YLD.CREL.KG> (15.03.2013).

1999	597	574	1210	4150	629	1130	258	3049	3113	321	1339	178	551	636	702
2000	621	655	1273	4144	692	1229	280	3301	3267	354	1775	139	645	636	558
2001	691	704	1239	4573	734	1491	308	3530	3493	408	2101	173	777	781	457
2002	776	763	1471	5386	779	1658	322	3983	4083	459	2375	194	970	879	383
2003	917	884	1805	7270	922	2068	381	4811	5387	548	2976	245	1286	1049	396
2004	1168	1045	2356	8913	1187	2874	433	5950	6564	721	4109	325	1456	1367	465
2005	1598	1578	3090	10330	1470	3771	476	6973	7604	831	5337	358	1707	1829	547
2006	2080	2473	3798	12503	1765	5292	543	8713	8865	951	6947	434	2140	2303	643
2007	2995	3851	4667	16393	2318	6771	722	12638	11584	1231	9146	563	2606	3069	830
2008	3787	5575	6328	17739	2920	8514	966	14858	14071	1696	11700	771	3918	3891	1023
2009	2803	4950	5176	14264	2441	7165	871	11476	11034	1526	8616	734	4059	2545	1182
2010	3031	5843	5818	14062	2614	9070	880	10723	11046	1632	10481	820	4393	2974	1377
2011	3305	6916	5820	16533	3203	11357	1075	12726	13339	1967	13089	935	5497	3615	1546

ამრიგად, პოსტსაბჭოური ქვეყნების ეკონომიკის მცირე წილი მსოფლიო ეკონომიკაში, დაბალი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, ცხადყოფს, რომ მათი დიდი ნაწილი ეფექტიანად ვერ იყენებს მდიდარ ბუნებრივ რესურსებს, ინოვაციურ შესაძლებლობებს, ამავედროულად, შესაძენვეია ყოფილი სსრ კავშირის შემადგენლობაში შემაჯავლი ქვეყნების თურქმენეთის, აზერბაიჯანის, ყაზახეთის ლატვიის, ლიტვის და ესტონეთის ეკონომიკების აშკარა პროგრესი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაძე თ. (2001). პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი.
2. პაპავა ვ. (2012). პოსტკომუნისტური პერიოდის ეკონომიკური რეფორმები. „საქართველოს ეკონომიკა“. „სიახლე“, თბილისი.
3. ასათიანი რ.(2012). ინსტიტუციონალური რეფორმები - „საქართველოს ეკონომიკა“. „სიახლე“, თბილისი.
4. თვალჭრელიძე ა., სილაგაძე ა., ქეშელაშვილი გ., გეგია დ.(2011). საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა. „ნეკეური“, თბილისი.
5. მესხია ი. (2009). გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის პრობლემები. ჟურნ. „ეკონომისტი“, № 2, გვ. 8-19, თბილისი.
6. პაპავა ვ. (2005). პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკა. თბილისის უნ-ტის გამომც., თბილისი.
7. პაპავა ვ. (2005). პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი.
8. სილაგაძე ა.(2012). საქართველოში ბიზნესის რეგისტრაციის გამარტივება და რეალობა „ეროვნული ეკონომიკები და გლობალიზაცია“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი.
9. სილაგაძე ა. (2011). საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები - „ეკონომიკური პოლიტიკა და ბიზნეს-პროცესების მართვა“. სტუ. თბილისი.
10. სილაგაძე ა.(2010). ეკონომიკური დოქტრინები. „ინოვაცია“თბილისი.
11. ჭითანავა ნ. (2012). საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები. თბილისი.
12. Silagadze A. (2010). Current financial and monetary trends in Georgia. The Caucasus & Globalization. V.2, I. 4, pp. 51-64. CA&CC Press, Sweden.
13. Silagadze A., Tokmazishvili M. (2009). Challenges of the Post-Communist Financial-Currency Policy. Nova publisher. New-York.
14. Silagadze A., Gelashvili S. (2009). Gegenwärtige Finanz-und Monetäre Aspekte in Georgien (2009). Universität Postdam.

Avtandil Silagadze

SOME ASPECTS OF DEVELOPMENT OF POST-SOVIET ECONOMY

Annotation

The article discusses the comparative indicators of macroeconomic development of post-soviet countries in the light of world economy. The author argues that at first stage, post-soviet economy was striving to achieve the level of 1990 and its (except for Estonia) share (%) in subtotal GDP of world countries was as follows: 3.2 % in 1990 and slightly more - 3.7 % in 2011. In 2011 (compared to 1990) the most intensive increase in GDP was in Turkmenistan (868.7 %), Azerbaijan (715.6 %) and Kazakhstan (698.3 %) and the least increase in Georgia (185.7 %) and Moldova (195.0). The author reckons that a mean share of post-soviet countries in world economy reveals that the most of them fail to use potential and modern innovative possibilities.

ОСОБЕННОСТИ МЕЖТИПОВОГО ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО ПЕРЕХОДА В ГРУЗИИ НА ФОНЕ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАН

Предпосылки межтипового демографического перехода

В посткоммунистических странах на межтиповой демографический переход [1] существенно повлияли с одной стороны фундаментальные факторы демографического развития, а с другой специфические факторы локального характера (реформы, традиции и т.д.), которые в каждой стране различаются происхождением, продолжительностью силы воздействия, социально-демографическим поведением и др. В отличие от других посткоммунистических стран, в Югославии, Молдове, Грузии и Азербайджане, из-за нарушения территориальной целостности возникла насильственная форма миграции и сформировался неизвестный до этого социальный слой – беженцы. К, и без этого трудному, социально-экономическому положению прибавилось новое – проблемы беженцев, что также можно считать факторами локального характера [2].

Одним из катализаторов демографического перехода можно считать сопутствующую проводимым реформам, переход с социалистического хозяйства на рыночную экономику. Как отмечает В.Папава: «... человеческий фактор, как правило имеет решающее значение практически в любом экономическом процессе. “Рутин”, воспроизводящая некроэкономику, обусловлена поведением того человека, который находится в переходном процессе от сформировавшегося в условиях командной экономики “homo soveticus” – а (т.е. человека, подавленного государством и полностью зависимого от него) к типу человека, характерного для рыночной системы – “homo economicus”, т.е. человека, побудительными мотивами которого являются получение максимальной полезности в домашнем хозяйстве и – максимальной прибыли в фирме» [3]. Естественно, это отразилось на поведении членов семьи, которые участвуют в процессе перехода от потребительской (Family soveticus) к производительной семье (Family economicus) и вместе с этим от авторитарной к либерально-демократической семье (family liberty-democraticus), через промежуточную “Family transformaticus”. А демографическое сознание члена “Family transformaticus”, исходя из новых реалий рыночной экономики, перешло на задний план. [4]

Со своей стороны ускоренное формирование нового типа семьи существенно определяется устойчивостью внутрисемейных, национальных, традиционных, экономических, психологических, культурных и других локальных факторов, что отражается на “Family transformaticus”. Это обусловило формирование демографического поведения, характерного для новейшего типа воспроизводства населения, что в отдельных посткоммунистических странах происходит в соответствии с уровнем их демографического развития.

Модернизация семьи

Если в Грузии до 1990-ых годов формирование и величину семьи в основном определял рост молодых семей и нуклеаризация, то с 1990 годов обстановка изменилась на фоне резкого сокращения рождаемости. Среднее число членов семьи в 1989-2000 годах уменьшилось от 4,1 до 3,5 членов. В соответствии с переписью населения Грузии 2002 года, численность одиноких почти уравнилась с семьями с двумя и тремя членами, а число семей с шестью и более членами – в 2-3 раза превысило их. Отмеченное, в 1990-ые годы, кроме усугубления социально-экономического кризиса определило рост разведенных, вдов/вдовцов, образование беженцев, высокие эмиграционные процессы и большое число безбрачных в возрасте 30 лет и старше (16,0%). Одним из признаков модернизации семьи в Грузии является рост среднего возраста вступления в первый брак, который с 1990-2011 гг. для женщин возрос с 23,7 до 26,0 лет, а для мужчин – с 27,0 до 29,5 лет. Следует отметить, что в 1990-2003 гг. число браков уменьшилось, а с 2004 года оно, по данным официальной статистики, выросло с 2,9% до 6,9%, а по оценочным показателям – с 3,2 до 8,2 %, т.е. увеличилось в 2,5 раза [5].

Одной из особенностей «демографической конвергенции» в Западной Европе можно считать рождение первого ребенка женщиной в возрасте 25 лет и старше. В 2000-2011 годах средний возраст женщин при рождении первого ребенка варьировал на уровне 24-25 лет, второго – 26-27 лет, третьего – 27-30 лет [5]. По сравнению с Грузией в странах Европейской части СНГ и Восточно-Европейских посткоммунистических странах, этот показатель вырос быстрее и почти уравнился с показателями Западной Европы

В Грузии, как в остальных странах Южного Кавказа и Центральной Азии, уровень разводимости, в последние годы, несмотря на тенденцию повышения, по сравнению с другими посткоммунистическими странами, все равно низкий. Например, в 2000-2011 гг. несмотря на рост (в 2 раза) – разводимость все-таки остается низкой. К тому же средний возраст разводимости мужчин в 2011 году составил 39,3, а женщин – 36,1 год. Средняя продолжительность брака среди разведенных составила 11-12 лет и по сравнению с 1990-ми годами выросла. Примечательно, что до 24,4 % повысился индекс разводимости среди находившихся в браке более 20 лет [5].

Одним из характерных признаков модернизации семьи является рост рождаемости в незарегистрированном браке. В Грузии, в последнее время, многие новобрачные гражданской регистрации предпочитают церковный брак, который официально не регистрируется. Это искусственно повышает показатель внебрачной рождаемости, который в Грузии в 1990-2011 гг. вырос с 18,2% до 33,6%. В этом отношении неправильная методика расчета внебрачной рождаемости искажает реальную картину. По нашему мнению, при отсутствии учета сожительства, из структуры внебрачных рождений следует считать только зарегистрированных по заявлению матери. В 2011 году, в Грузии, их число составило 2,8%, тогда как в 2004 году тот же показатель равен 6,0%. [6]

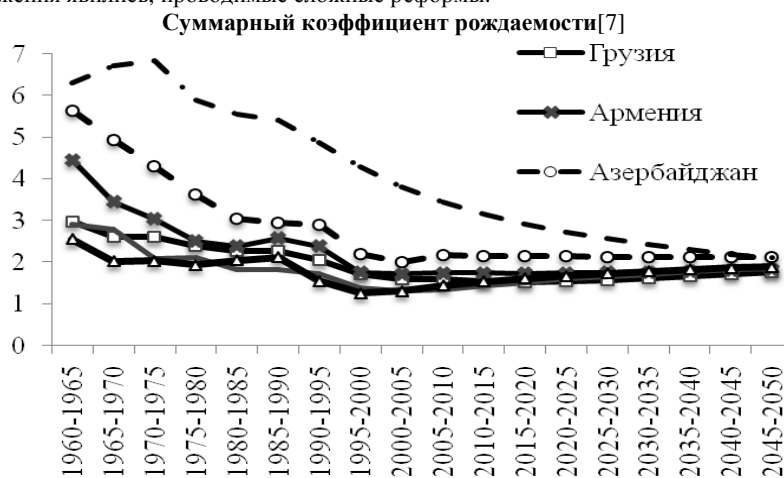
В соответствии с демо-социологическим обследованием, проведенным в 2010 году среди студентов Тбилиси, совершенно оправданной внебрачную рождаемость считают 12,1%; для увеличения численности нации – 17,1%; а 21,0% – оправданной только среди незамужних в 35 лет и старше; морально неоправданную внебрачную рождаемость – 42,8%. С этой точки зрения, юноши поддерживают более либеральную позицию, чем девушки. Данное обследование указывает на начало «демографической конвергенции» грузинской семьи с Западной Европой.

Рождаемость

Неблагоприятные тенденции рождаемости в посткоммунистических странах вызвали озабоченность еще с середины 1970-ых годов. С 1990-ых годов простое воспроизводство сменилось суженным воспроизводством в России, Украине, Беларуси, Литве, Латвии и Эстонии, а с 1995 года он утвердился в Грузии, Армении и Молдове и продолжается по

сей день. Что касается Азербайджана и стран Центральной Азии, для них все еще характерно репродуктивное поведение современного типа и высокий уровень расширенного воспроизводства населения.

Можно сказать, что с 1970-ых годов в посткоммунистических странах Европейской части и с 1980 года – в Грузии, снижение рождаемости в разной степени определяло закономерные фундаментальные демографические факторы – внутрисемейное регулирование деторождения. В 1990-ых годах вместе с фундаментальными факторами, катализатором высоких темпов его снижения явились, проводимые сложные реформы.

По сравнению со странами Восточной Европы и Балтии, в странах Европейской части СНГ увеличилось число легальных искусственных абортов, правда до 1980-ых годов он итак был высок, но с 1990 года их число уменьшилось. Следует отметить, что в отличие от них этот показатель очень низкий в Азербайджане и странах Центральной Азии, что на наш взгляд с одной стороны обусловлено религией, а с другой неполным учетом абортов. Исследования, проводимые в Грузии показывают, что в конце 1990-ых годов суммарный коэффициент абортов равнялся 3,7, в 2002-2005 гг. – 3,1, а в 2010 – 1,6, т.е. тенденция характеризуется резким снижением. По сравнению с этим, официальный суммарный коэффициент зарегистрированных абортов был более низким. Соответственно в 1990 гг. – 0,6, в 2002-2005 гг. – 0,6 и в 2010 г. – 0,8, что указывает на существование нелегальных абортов и их неполный учет в Грузии [6].

В странах Южного Кавказа и Центральной Азии привлекает внимание высокий уровень вторичного соотношения полов. В Грузии нарушение вторичного соотношения полов отмечается после 1990 года, тогда на 100 девочек оно составило 107 мальчиков. С 1995-2005 гг. оно было стабильно и составляло 111 мальчиков. Вызывает сомнения этот показатель 2008 года, который резко поднялся до 128, поскольку на следующий год, зафиксировано нормальное вторичное соотношение полов – 104 мальчика на 100 девочек. В этом отношении в Азербайджане в 2008 году на 100 девочек приходилось 117 мальчиков, Армении – 115. По мнению профессора Г. Цуладзе, которое мы разделяем, такая большая «демографическая флуктуация» этого показателя свидетельствует о неточном учете. Существует и другое мнение, что связано с искусственными абортами из-за ребенка нежелательного пола, выявленными ранней диагностикой, правда это мнение не подтверждается обследованиями репродуктивного здоровья, в процессе изучения аборта, проведенными в Грузии в 2005-2010 годах.

Отметим рост рождаемости в 2007-2011 годах в Грузии и изменение ее структуры. В общей численности рожденных, увеличилась доля рождений третьего и последующей очередности детей от 10,9% до 15,0%. В этом особую роль сыграло крещение Каталикосом-Патриархом всея Грузии Илией II каждого третьего и последующих детей. Трудно определить на какой срок продлится влияние призыва Патриарха Илией II, но это очень интересный прецедент демографической политики и требует изучения.

В связи с этим коэффициент суммарной рождаемости в 2007-2011 годах, по оценочным данным, вырос от 1,762 (официально – 1,450) до 2,237 (1,689). А в 2010 году был зафиксирован самый высокий показатель 2,322 (1,830) после 1992 года.[5]

На наш взгляд, одной из причин повышения рождаемости в последние годы в Грузии вызвано особенностями межтипового переходного периода, которому характерно в разные годы временные отклонения (демографическая флуктуация) от закономерных тенденций рождаемости и смертности. Если наше мнение верно, такую флуктуацию демографических показателей можно обнаружить и в других странах межтипового демографического переходного периода.

Продолжительность жизни

За последние 20 лет по сравнению со странами Восточной Европы кризис продолжительности жизни в Грузии и странах Европейской части СНГ особенно проявляется в поло-возрастной структуре. Разница в ожидаемой продолжительности жизни мужчин и женщин составляет 8-10 лет, что более высокий показатель, по сравнению со странами Восточной Европы.

Таблица 2

**Ожидаемая продолжительность жизни обоих полов
в посткоммунистических странах в 1970-2050 гг. [7]**

	Грузия	Армения	Азербайджан	Венгрия	Российская федерация	Таджикистан
1970-1975	68.1	70.8	65.6	69.4	69.0	60.9

1975-1980	69.6	70.6	65.1	69.6	68.0	61.9
1980-1985	69.6	70.9	65.0	69.1	67.4	62.8
1985-1990	70.5	68.4	66.1	69.4	69.1	63.6
1990-1995	70.5	68.0	63.9	69.4	66.6	62.2
1995-2000	71.1	69.9	66.0	70.9	65.7	62.9
2000-2005	72.5	72.4	67.8	72.6	64.9	64.4
2005-2010	73.0	73.7	70.1	73.6	67.7	66.4
2010-2015	74.1	74.4	70.9	74.7	69.2	67.9
2015-2020	74.8	75.2	71.9	75.6	70.4	69.3
2020-2025	75.5	75.9	72.8	76.5	71.4	70.5
2025-2030	76.2	76.5	73.6	77.2	72.4	71.6
2030-2035	76.9	77.2	74.5	78.0	73.3	72.6
2035-2040	77.6	78.0	75.4	78.7	74.1	73.5
2040-2045	78.3	78.6	76.3	79.3	74.8	74.3
2045-2050	78.9	79.2	77.0	79.9	75.5	75.0

Что касается стран Центральной Азии и Южного Кавказа, по причине неточного учета демографических событий, трудно делать правильные выводы. Показатели продолжительности жизни официальной статистики Грузии, как женщин так и мужчин превышают данные стран Европейской части СНГ и приближаются к странам Восточной Европы. Это из-за неполного учета умерших, не соответствует реальности. В 2011 году по оценочным показателям, средняя продолжительность жизни обоих полов была 71,02, (а по официальным – 74,47), из них среди мужчин – 66,26 (70,19), а среди женщин – 75,63 (78,60). Разница в продолжительности жизни мужчин и женщин зафиксирована в 1970-1975 гг., после чего, до 2003 года, они были схожи. А с 2003 года до нынешнего времени отмечается относительно большая разница в пределах, среди женщин – 3 года, среди мужчин – 4. Недочет умерших особенно наблюдается среди мужчин в возрастной группе 25-29 лет, среди женщин – в 20-24 летнем возрасте. Аналогичная разница отмечается среди новорожденных. Только в 2011 году, по данным Грузстата, младенческая смертность составила 12,1‰, а оценочная – 19,8‰ [5].

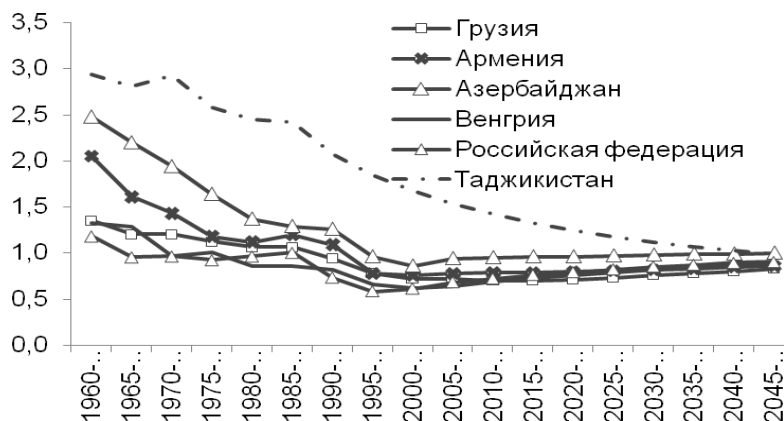
На фоне длительного кризиса смертности фактически не изменились основные причины смертности, отличается только их величина, что является результатом неполного учета смертности. Например, в 2010 году в общей численности умерших 80,6% приходилось на 2 класса причин смертности: на заболевания системы кровообращения (67,3%) и новообразования (13,3%). А в 2011 году эти данные выглядели так из 76,1% соответственно – 60,1% и 16,0%. Из-за неполного учета в 2010 году почти 50% умерших приходилось на те заболевания, которые не классифицируются в других рубриках (XVIII класс), который существенно превышал смертность от заболеваний системы кровообращения и новообразований [6]. Это, с одной стороны, подтверждает неправильную диагностику при смерти, а с другой – неправильный учет.

Страны Европейской части СНГ и Грузия от стран Восточной Европы и Балтии отличаются структурой смертности. В последних странах частота смертности выше в более старшем возрасте, чем в трудоспособном, чего не скажешь о Грузии и странах СНГ. В Грузии, например, смертность мужчин в трудоспособном возрасте в 2,8 раза превышает смертность женщин, что и отражается в разнице продолжительности жизни мужчин и женщин, которая по официальным данным в 2011 году составила 8,4 года, а по оценочным – 9,4 года. В Грузии из-за низкого уровня социальной защиты и здравоохранения трудно предсказать преодоление кризиса продолжительности жизни.

Кризис воспроизводства населения

Во всей Европе нетто-коэффициент ниже уровня простого воспроизводства впервые был отмечен в Украине, а затем в России в 1960-1965 гг. После, в 1970-1980 годы – в Беларуси, Латвии и Эстонии, далее в начале 1980-ых – в Литве и в конце 1980-ых – в Грузии (1989 г.), т.е. в скрытой форме, фактически указывало на начало депопуляции через 25-30 лет [8]. Что касается Азербайджана и Армении, начатый во второй половине 1990 годов, кризис продолжается. В Центральной Азии, кроме Узбекистана и Туркмении, можно предположить, что остальные страны некоторое время будут оставаться в третьей фазе современного типа воспроизводства.

Нетто-коэффициент воспроизводства населения [7]

В Грузии, в соответствии с динамикой нетто-коэффициента воспроизводства населения, режим суженного воспроизводства начался не с 1989 года, а с 1992-го и продлился до 2009 года, после чего кризис остановился, на что повлиял рост рождаемости по призыву Патриарха. В 2009 году нетто-коэффициент воспроизводства составил 1,096, в 2010 – 1,098, а в 2011 – 1,062, т.е. опять характеризуется снижением и, возможно, в ближайшее время, снова окажется ниже уровня простого воспроизводства. Дело в том, что в Грузии, к 2020 году в возраст матери войдет на 20-25% меньше женщин, чем было в 1990-ых годах. Вместе с этим, учитывая снижение потребности в третьем ребенке в семье, простое воспроизводство населения ставится под вопрос.

Примечательно, что если в предыдущих двух поколениях, в посткоммунистических странах, на воспроизводство населения демографическая волна повлияла более-менее положительно, то эта волна 1990-ых годов (кроме Азербайджана и стран Центральной Азии) с 2020 года даст противоположный эффект в воспроизводстве населения и углубит процесс депопуляции.

Особенности миграции

В отличие от советского времени, в посткоммунистических странах, расширился хинтерланд миграции, что и выразилось в повышении интенсивности миграции в страны Европы и США. Причины миграционного поведения во всех посткоммунистических странах носят, в основном, социально-экономический характер,

В некоторых странах, таких как Грузия, Молдова и Азербайджан, из-за нарушения территориальной целостности, появилась форма насильственной миграции, что повлекло появление большого числа беженцев. Поскольку миграция, по сути, вынужденный процесс, насильственную миграцию следует отличать от вынужденной. Насильственная миграция, в отличие от нее, не вытекает из воли личности и осуществляется изгнанием человека со своего места жительства. Вынужденный мигрант может в любое время, по своей воле, вернуться к своему месту жительства, а возвращение насильственного мигранта (беженца) зависит не от его воли, а от политических решений [2].

По данным Грузстата в 1990-2011 годах миграционное отрицательное сальдо составило 867,7 тысяч человек. Из них 1990-2000 гг. – 844,3 тысяч, а 2001-2011 положительное сальдо – 23,4 тысячи. По оценочным данным 1990-2011 гг. миграционная убыль составила 1273,3 тысяч человек, соответственно миграционная убыль в 1990-2000 гг. – 973,7 тысяч, а 2001-2011 гг. – 299,3 тысяч [5]. После 2000 года, по сравнению с предыдущим периодом, из-за отсутствия денежных средств потенциальных мигрантов на эмиграцию, миграция сократилась. До восстановления территориальной целостности и улучшения социально-экономической ситуации в Грузии, кризис миграции продолжится и сроки его преодоления определить трудно.

Заключение

В посткоммунистических странах, похожий тренд изменения демографических процессов говорит о закономерностях демографического развития, а существующая разница темпов, свидетельствует о силе воздействия на демографическое развитие локальных факторов. Если страны Восточной Европы и Балтии находятся на стадии новейшего типа воспроизводства населения, то Грузия и страны СНГ, кроме Азербайджана и стран Центральной Азии – в межтиповом переходном периоде воспроизводства населения. В них отмечаются характерные черты новейшего типа воспроизводства населения, такие как: регрессивная демографическая структура; низкий уровень рождаемости; трансформация семьи. В отличие от вышесказанного, низкий уровень продолжительности жизни, высокий уровень младенческой смертности и населения в трудоспособном возрасте не способствуют переходу на новейший тип воспроизводства населения.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. Сулаберидзе. О межтиповом и межфазовом переходе воспроизводства населения. Журнал «Демография», №3(8), 2004, сс. 72-80. (на груз. яз.)
2. А. Sulaberidze. Distored Migration Terms: Cui bono? J. The Caucasus and Globalization. Volume 2. Issue 1, 2008. Sweden, pp. 82-87.
3. В. Папава. Некроэкономика – феномен посткоммунистического переходного периода.
4. А.Сулаберидзе. Проблемы социально-демографической политики в Грузии. Журнал «Общество и экономика», № 3-4, 2001 (сс. 162-169).
5. Demographic Yearbook of Georgia. 2011, G.Tsuladze, N.Maglaperidze, A.Vadachkoria.

6. Г. Цуладзе. Демографическое развитие Грузии 2011. Тбилиси, 2012 (на груз. яз.)
7. http://esa.un.org/wpp/unpp/panel_indicators.htm
8. А. Сулаберидзе. Депопуляция в странах с переходной экономией (специфика Грузии). Журнал «Социологические исследования Российской Академии наук», №11-01, 2001.

Avtandil Sulaberidze

**SPECIFIC CHARACTERISTICS OF DEMOGRAPHIC TRANSITION OF GEORGIA
COMPARED TO THE POST-COMMUNIST COUNTRIES
Annotation**

In the article specific characteristics of demographic transition of Georgia compared to the post-communist countries are considered. The level of demographic development is determined. The demographic modernization and crisis of fertility, mortality and a population reproduction are analyzed.

Some specific characteristics of family modernization and the development of demographic processes in the transition period are considered.

თეიმურაზ შენგელია

საქართველოში ბიზნესის განვითარების მიზანშეწონიერება და შედეგები

საქართველოს დემოკრატიზაციის ერთ-ერთი შედეგად 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები და ხელისუფლების დინამიური ცვლისა და კოპიტიაციის პროცესი. ამ პოლიტიკური ცვლილებების მიუხედავად, არ განუცდია რადიკალური ცვლა საგარეო პოლიტიკის ძირითად ვექტორს, რაც იმას გულისხმობს, რომ საქართველოს განვითარების ძირითად მიზანს კვლავაც მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია წარმოადგენს. ისტორიის გაკვეთილები ცხადყოფს, რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანებში უმუშევრობის შემცირებისა და შესაბამისად სიღარიბის დაძლევის ძირითადი გზა არის ბიზნესის განვითარება, რაც შინაგანი რესურსების შეზღუდულობის პირობებში მიიღწევა ინვესტიციების გარედან მოზიდვის საფუძველზე, რაც თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში არცთუ ისე მარტივი ამოცანაა. მით უმეტეს იმ მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში, სადაც დიდია ჯერ კიდევ აუთვისებელი ინდოეთისა და ჩინეთის გიგანტური ბაზრების სხედრობითი წილი. გარდა ამისა, საქართველოში მცირეა ის სტრატეგიულ-ენერგეტიკული რესურსები (ნავთობი, გაზი), რომლებიც განსაზღვრავს მსხვილი ინვესტიციების მიზიდულობის ცენტრებს. ამითაა მოტივირებული ის, რომ საქართველოსათვის პრიორიტეტულია აზია-წყნარი ოკეანის აუზის იმ ქვეყნების ეკონომიკური მიდგომები, რომლებმაც XX-ს 60-იანი წლებიდან ეკონომიკური აღმავლობის მაღალ ხარისხს მიაღწიეს, რადგან მათი ეკონომიკური წარმატების საწინდარი ღია ეკონომიკური პოლიტიკა და მიმზიდველი ბიზნესგარემოს შექმნა იყო. ჩვენი ქვეყნისათვის ასევე მნიშვნელოვანია ევროპულ ეკონომიკურ სივრცესთან ჰარმონიზაციაზე ორიენტირებული ინსტიტუციური ცვლილებები. საქართველოს ყოფილი ხელისუფლების ერთ-ერთ შეცდომად უნდა ვადაროთ ის, რომ ვერ მოიძებნა ეკონომიკური კულტურის ინდივიდუალისტური და კოლექტივისტური მიდგომებს შორის სიმბიოზი და მათი ქართულ ბიზნესპრაქტიკაში გამოყენების შესაძლებლობანი. ფართოდ დეკლარირებული „სინგაპურიზაციის“ პოლიტიკის პრიორიტეტულობის მიუხედავად, სახელმწიფო აქტიურად მისდევდა ამერიკული კულტურული იმპერიალიზმის კომპონენტებს. სინგაპურის ეკონომიკის ხარისხობრივი განვითარების ძირითადი ფაქტორი ინვესტიციური აქტივობის ზრდასთან ერთად ფართო ინდუსტრიალიზაცია, დასაქმება და ექსპორტის სტიმულირება იყო. მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის პროფესორს პო კამ ვონგს მნიშვნელოვნად მიანიჭა აქ ოთხი ფაზის გამოყოფა:

ინდუსტრიული ბიძგის (1965-დან 1970-იანი წლების შუა პერიოდამდე), რომელიც ხასიათდება მულტიეროვნული კომპანიების მხრიდან ტექნოლოგიური ტრანსფერის მაღალი დონით; ადგილობრივი ტექნოლოგიური შესაძლებლობების გაძლიერების ფაზა (1970 წლების შუა რიცხვებიდან 1980-იან წლებამდე), რომელიც ხასიათდება ტექნოლოგიური წინსვლის საფუძველზე ადგილობრივი ინდუსტრიების სწრაფი განვითარებით; გამოყენებითი სამეცნიერო კვლევების ექსპანსიის ფაზა (1980-1990), რომელიც ხასიათდებოდა გამოყენებითი მეცნიერებების მიღწევითა წარმოებაში ფართო დანერგვითა და ახალი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ქსელის შექმნით. მაღალტექნოლოგიური წარმოების განვითარების ფაზა, როდესაც სახელმწიფო ინოვაციების საფუძველზე ქმნის მაღალტექნოლოგიური საწარმოების და მეცნიერული ინდუსტრიის სისტემას [2].

როგორც ვხედავთ, ეკონომიკური ევოლუციის ყველა ეტაპზე გადამწყვეტ როლს თამაშობს არა მხოლოდ უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვა, არამედ ქვეყნის სამეცნიერო პოტენციალის გაძლიერება და მისი ჩართვა ადგილობრივი ინდუსტრიების განვითარებაში და ეს ყველაფერი მიმდინარეობს მულტიეროვნული კომპანიების მხრიდან ტექნოლოგიური ტრანსფერის გადმოცემის ფონზე. აქტიური ინდუსტრიული პოლიტიკა და პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვა გახდა აზიის ამ ქვეყნის ეკონომიკური სასწაულის საწინდარი.

საქართველოში გატარებული ეკონომიკური რეფორმების ერთ-ერთი უარყოფითი შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ შეიარაღებაზე იქნა ადგილი „აზიური ვეფხვების“ ეკონომიკური სასწაულის ერთი შემადგენელი – უცხოური ინვესტიციები და ის ქვეყნის ინდუსტრიული განვითარების პოლიტიკისაგან განყენებულად იკითხებოდა. მართალია, ბოლო წლებში ხელისუფლება მიხვდა დაშვებულ შეცდომებს და მოახდინა გამოყენებითი კვლევების გაფართოების დეკლარირება, მაგრამ ეს პრაქტიკულად შეუძლებელი გახდა მის მიერვე დანერგული სამეცნიერო პოტენციალის გამო. ბიუჯეტური სახსრების დაზოგვის მოტივით, მეცნიერული მართვის სისტემის კანონზომიერებათა სრული უცოდინარობის გამო, 2004-2012 წლებში დაიხურა ათობით სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, რომელთა უმრავლესობის ქონება ე.წ. „აგრესიული“ პრივატიზაციული პოლიტიკის გამო აუქციონზე ჩაღის ფასად გაიყიდა.

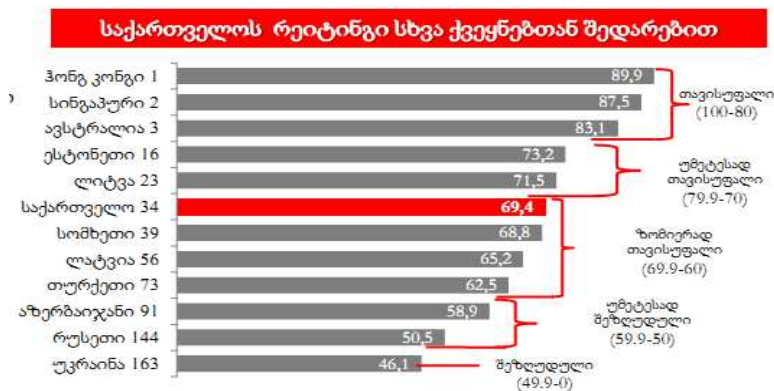
ხელისუფლება, მეცნიერული პოტენციალის სრული გაჩანაგების ფონზე, ვერ მიადწევდა მაღალტექნოლოგიური დარგების განვითარებას, ამით იყო ნაკარნახევი ის, რომ მან შეიარაღებაზე აიღო მომსახურე დარგების, კერძოდ ტურიზმის განვითარების მოდელი, რომელიც მართლაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდაში. ამასთან, ყურადღების მიღმა დარჩა ქვეყნის დინამიური განვითარების ის პოსტულატები, რომლებიც დაადგინა ცნობილმა მეცნიერმა მ. პორტერმა. რომლის მიხედვითაც, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა მიიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პრიორიტეტულად აღიარებულ დარგთან (ტურიზმთან) ერთად დინამიურად ვითარდება მისი მომსახურე დარგები (სოფლის მეურნეობა, ტრანსპორტი და სხვა). ტურისტების ბოლო წლებში მომდღაგრებულ ნაკადს ადგილობრივი გაჩანაგებული სოფლის მეურნეობა ვერ მოემსახურა, რის გამოც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მნიშვნელოვანი წილი ამ მიზნით იმპორტირდა თურქეთიდან, რამაც, ერთი მხრივ, კიდევ უფრო დიდი დისბალანსი შექმნა საქართველოს იმპორტ-ექსპორტის მაჩვენებლებში, ხოლო მეორე მხრივ, დიდი ზარალი მიადგა ქვეყნის შემოსავლებს.

ქვეყანაში გაუარესდა ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი. ამ მაჩვენებელს რეალური დატვირთვა მხოლოდ უცხოელი ინვესტორებისთვის აქვს. ისინი ქვეყანას ამ ინდექსების საფუძველზე ეცნობიან და განსაზღვრავენ თავიანთ დამოკიდებულებას ქვეყანაში ბიზნესის დაწყებისა და ინვესტიციების დაბანდების საკითხზე. პრაქტიკით დადასტურებულია, რომ ქვეყნები, რომლებსაც უკეთესი ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი აქვთ, გამოირჩევიან გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის ტემპითა და ეკონომიკური კეთილდღეობის მაღალი დონით.

ეკონომიკურ თავისუფლებას ორი დამოუკიდებელი საერთაშორისო კვლევითი ორგანიზაცია – Heritage Foundation და Fraser Institute ზომავს. ამ ორი ორგანიზაციის კვლევის მეთოდები ერთმანეთისაგან განსხვავდება. ორივე ორგანიზაციის დასკვნების მიხედვით, 2012 წელს საქართველოს ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი გაუარესდა. Heritage Foundation- ის მიხედვით, 2012 წელს საქართველო ეკონომიკური თავისუფლების 69.4 ქულით 34-ე ადგილზეა მსოფლიოს ქვეყნებს შორის. შარშანდელთან შედარებით მისი მდგომარეობა 1 ქულით გაუარესდა, რაც კორუფციის, სახელმწიფო ხარჯების, ბიზნესის თავისუფლებისა და მონეტარული თავისუფლების მაჩვენებლების უარყოფითი ცვლილებითაა გამოწვეული [5].

უკანასკნელი 2 წლის განმავლობაში საქართველოს ჰქონდა სტატუსი „უმეტესად თავისუფალი“, თუმცა 2012 წელს გადავიდა „ზომიერად თავისუფალ“ ქვეყანათა კატეგორიაში, რაც თვალნათლივ ჩანს 1 ცხრილიდან.

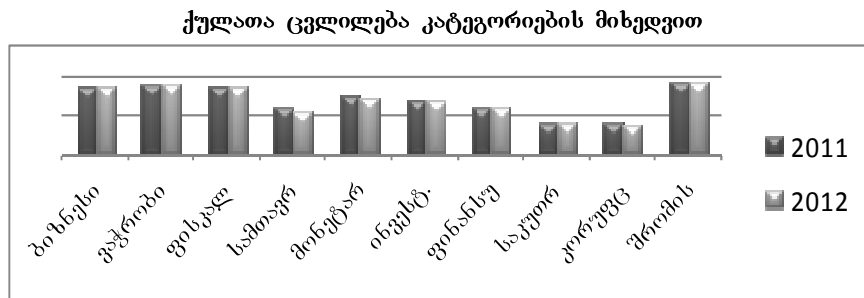
ცხრილი 1

წყარო: www.heritage.org

საქართველო ხასიათდება საშუალოზე დაბალი მაჩვენებლებით კორუფციისაგან თავისუფლებისა და საკუთრების დაცულობის სფეროში. ცალკეული კატეგორიების მიხედვით ქულათა ცვლილება ასეთია: მდგომარეობა გაუმჯობესდა შემდეგ სფეროში: ფისკალური თავისუფლება – 0.3 ქულით; გაუარესდა: კორუფციისაგან თავისუფლება – 3 ქულით; სამთავრობო დანახარჯები – 4.5 ქულით; ბიზნესის თავისუფლება – 0.4 ქულით; მონეტარული თავისუფლება – 2.3 ქულით. უცვლელია მდგომარეობა შემდეგ სფეროებში: შრომის თავისუფლება; საკუთრების უფლება; ვაჭრობის თავისუფლება; ინვესტირების თავისუფლება; ფინანსური თავისუფლება (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2

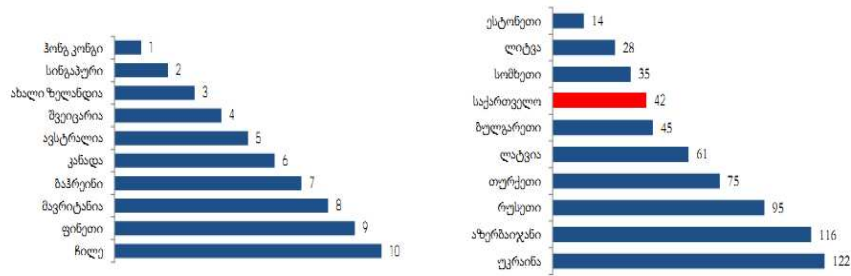
წყარო: economy.ge

ფრეიზერის ინსტიტუტის 2012 წელს გამოქვეყნებული წლიური ანგარიშის მიხედვით, საქართველო 42-ე ადგილზე იმყოფება 7.34 ქულით. მისი მდგომარეობა წინა წელთან შედარებით გაუარესდა 15 პოზიციით. 2012

წელს პოზიციითა ცვლილებები ასეთია: მთავრობის ზომა – 83 (გაუარესდა 68 პოზიციით); სამართლებრივი სტრუქტურა და საკუთრების უფლების დაცვა – 66 (გაუმჯობესდა 20 პოზიციით); მყარი ვალუტა – 62 (გაუარესდა 22 პოზიციით); საერთაშორისო ვაჭრობის თავისუფლება – 11 (გაუმჯობესდა 13 პოზიციით); რეგულაცია – 32 (გაუმჯობესდა 24 პოზიციით) (იხ. ცხრილი 3).

ცხრილი 3

საქართველოს რეიტინგი სხვა ქვეყნებთან შედარებით

წყარო: <http://www.fraserinstitute.org/>

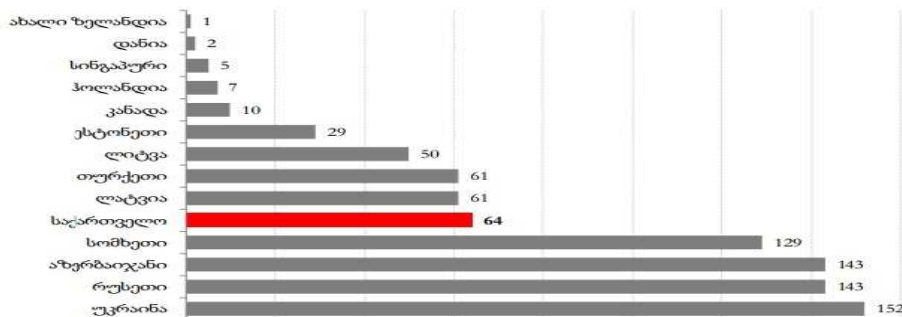
ფრეიზერის ინსტიტუტი ამ შედეგს შესაბამისი სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების არარსებობით ხსნის და მიიჩნევს, რომ, ლიბერალიზაციასთან ერთად, ქვეყანამ მიღწეული შესანარჩუნებლად და გასაუმჯობესებლად ეს ინსტიტუტები უნდა ააშენოს. მთავარ პრობლემად სასამართლოს დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებელი განაჩენის გამოტანის პრაქტიკა და სასამართლოზე ზეწოლა სახელდება.

საქართველო მდებარეობს ევროპისა და აზიის გასაყარზე. შესაბამისად, თავისი სატრანსპორტო მაგისტრალებით, ქვეყანა არის ის ხიდი, რომელიც აკავშირებს მსოფლიოს უმნიშვნელოვანეს რეგიონებს. ევროპას 495 მილიონიანი მოსახლეობით, შავი ზღვის აუზის ქვეყნებს – 243 მლნ, თურქეთს – 73 მლნ, კავკასიის რეგიონს 16 მლნ მოსახლეობით. ამ ქვეყნებს შორის მასზე გადის ყველაზე მოკლე გზა დასავლეთ ევროპასა და ცენტრალურ აზიას შორის ნავთობის, გაზის და სხვა ტვირთების გადასაზიდად. მიუხედავად ამისა, უნდა ვაღიაროთ ისიც, რომ ქვეყნის ეს შეფარდებითი უპირატესობაც ხელისუფლების მიერ სრულად ვერ იქნა ათვისებული, რადგანაც გეოპოლიტიკური ეფექტი ქვეყნის ეკონომიკის სასარგებლოდ მუშაობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ვითარდება არა მხოლოდ სატრანსპორტო კომუნიკაციები და ტვირთგადაზიდვის სქემები, არამედ, რაც მთავარია, არსებობს გამართული სატრანსპორტო ინდუსტრია, რაც არ შეიძლება ითქვას იმ სახელმწიფოზე, რომელსაც გააჩნია ზღვაზე გასასვლელი და ამავდროულად აქვს გაჩანაგებული საზღვაოსნო ფლოტი. სერიოზული წინააღმდეგობების გამო ნგრევის პირამდე მიყვანილი ადგილობრივი საჰაერო და სახმელეთო ტვირთშვიდავი კომპანიები, რომელთაც ძვირადღირებული მულტინაციონალური ჩაენაცვლა.

2004 წლიდან ხელისუფლების ერთ-ერთ პრიორიტეტად კორუფციასთან ბრძოლა გამოცხადდა. უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიოში თითქმის არ არსებობს ქვეყანა, რომელიც კორუფციისაგან სრულიად თავისუფალია. ამაზე მეტყველებს „კორუფციის აღქმის ინდექსი“, რომლითაც ხდება ქვეყნების შეფასება იმის მიხედვით, თუ რამდენად კორუმპირებულად განიხილება მათი საჯარო სექტორი. ამ ინდექსის გამოსავლენად, კვლევაში ჩართულ ქვეყნებს მოეთხოვებათ კორუფციის მონაცემების ამსახველი მინიმუმ სამი სანდო წყაროს წარმოდგენა. ეს მონაცემები ეყრდნობა სხვადასხვა ავტორიტეტული ინსტიტუტების მიერ ჩატარებულ კვლევებსა და შეფასებებს. საინტერესოა, რომ 2011 წლის კორუფციის აღქმის ინდექსში (CPI), რომელიც კორუფციის დონეს ზომავს 176 ქვეყანაში, საქართველო 51-ე ადგილს იკავებს. 2012 წლის კვლევის მიხედვით საქართველომ 52 ქულა მიიღო 100 ბალიან კალაზე. ქვემოთ წარმოდგენილი ცხრილი 4 ასახავს კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით საქართველოს რეიტინგს სხვა ქვეყნებთან შედარებით.

ცხრილი 4

კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით საქართველოს რეიტინგი

წყარო: http://www.economy.ge/v3/uploads/ek_ciprebshi/reitingebi/reitingebi_geo/CPI.pdf

იმ რეფორმებს შორის, რამაც გავლენა მოახდინა საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებაზე „კორუფციის აღქმის ინდექსში“, მნიშვნელოვანია ელექტრონული მმართველობის გამჭვირვალობა, მაგალითად, სახელმწიფო შესყიდვების ელექტრონული სისტემის დანერგვა საქართველოში. 2012 წლის „კორუფციის აღქმის ინდექსის“ მიხედვით, საქართველოზე წინ დგას თურქეთი, რომელიც 61-ე ადგილს იკავებს. საკმაოდ რთულია

ვითარება რუსეთსა და აზერბაიჯანში, რომლებიც 143-ე ადგილს იყოფენ. სომხეთი კი 129-ე ადგილზეა [16]. არასამთავრობო ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველომ“ გასული წლის დეკემბერში გამოაქვეყნა კვლევა, სახელწოდებით „გლობალური კორუფციის ბარომეტრი“. ამ კვლევის თანახმად, საქართველოს ერთ-ერთი მოწინავე პოზიცია უკავია კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში, თუმცა კვლევა მხოლოდ თბილისის მასშტაბით ჩატარდა და იგი ბიუროკრატის დაბალ ფენებში კორუფციის დონის დადგენას ისახავდა მიზნად. რაც შეეხება საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით „კორუფციის აღქმის ინდექსს“, ამ მხრივ საქართველომ უარესი შედეგი აჩვენა და ორი ადგილით უკან დაიხია. 2012 წლის გლობალური კორუფციის ბარომეტრის შედეგები, რომელიც 86 ქვეყნის მონაცემების მიხედვით შეიქმნა, შემდეგნაირად გამოიყურება:

ცხრილი 5

2012 წლის გლობალური კორუფციის ბარომეტრი

როგორ შეიცვალა კორუფციის დონე ბოლო 3 წლის განმავლობაში?			
ქვეყანა/ტერიტორია	შემცირდა	არ შეცვლილა	გაიზარდა
მთლიანად	14%	30%	56%
NIS+	17%	38%	45%
სომხეთი	15%	35%	50%
აზერბაიჯანი	28%	20%	52%
ბელარუსი	24%	49%	27%
საქართველო	78%	13%	9%
მოლდოვა	12%	35%	53%
მონღოლეთი	7%	20%	73%
რუსეთი	8%	39%	53%
უკრაინა	7%	63%	30%

წყარო: <http://transparency.ge/post/global-corruption-barometer>

„გლობალური კორუფციის ბარომეტრის“ მიხედვით აღინიშნა, რომ საქართველოში ნდობის ხარისხი დაბალია სასამართლო სისტემის, ტელევიზებისა და მედიის მიმართ. მოსახლეობის ნაწილს მიაჩნია, რომ ეს ინსტიტუტები ვერ ასრულებენ თავიანთ როლს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში. „ელიტური კორუფციის“ აღქმას აძლიერებს ბიზნესგარემოსა და საბიუჯეტო ორგანოების ხარჯების გაუმჭვირვალობა. საერთაშორისო თუ ადგილობრივ არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და მედიას უჭირს არა მხოლოდ პრეზიდენტის, პრემიერ-მინისტრისა და თბილისის მერის ფონდების ხარჯთაღრიცხვის მონიტორინგი, არამედ მსხვილი ბიზნესმენების, ინვესტორებისა და იმ კომპანიების დადგენა, რომლებიც დარეგისტრირებული არიან „ოფშორულ ზონებში“.

კორუფციის საკითხებზე მომუშავე საერთაშორისო და ადგილობრივი ექსპერტები საქართველოში კიდევ უფრო დიდ წინააღმდეგობას აწყდებიან, როდესაც საქმე ეხება სისტემური კორუფციის, ანუ ხელისუფლების მაღალ ეშელონებში არსებული კორუფციის კვლევას. მაღალბიუჯეტისანი სამინისტროები და სახელმწიფო უწყებები ხელფონურად ასაიდუმლოებენ საჯარო ინფორმაციას, ხოლო უკანასკნელი ინსტანცია, სასამართლო ხელისუფლება, რომელიც საჯარო ინფორმაციის შესახებ საქართველოს კანონით მინიჭებული სამოქალაქო უფლების დამცველი და გარანტი უნდა იყოს, თავადაც დახურულ უწყებად იქცა.

საინტერესოა საჯარო მოხელეების შემოსავლების გამჭვირვალობის საკითხი. აქ საუბარია არა ხელფასებზე, რაც რეგულირდება კანონით, არამედ პრემიებზე, რომელიც ასევე გათვალისწინებულია ქართული კანონმდებლობით, კერძოდ საჯარო სამსახურის კოდექსით, მაგრამ არ არის დეტალიზებული მათი დადგენის მქანიზმი. ვინ და რა კრიტერიუმებით აფასებს პრემირების სუბიექტს გაუგებარია. გასაიდუმლოებულია ასევე ინფორმაცია სამხედრო აღჭურვილობისა და ტექნიკის შესყიდვაზე, რაც ასევე ბევრ ეჭვს ბადებს. ეჭვს იწვევს ე.წ. საგანგებო ფონდების ხარჯვის მექანიზმი. ასევე საიდუმლოა მსხვილი სახელმწიფო შესყიდვების, ენერგეტიკული და ინფრასტრუქტურული პროექტების კუთხით გაფორმებული ხელშეკრულებები. მოხელეების შემოსავლებთან დაკავშირებით სახელმწიფომ გადაადგა გარკვეული ნაბიჯი და შემოიღო შემოსავლების დეკლარაციების ელექტრონული სისტემა, თუმცა არ არის უზრუნველყოფილი დეკლარირებული ინფორმაციის გადამოწმების მექანიზმი – აქ დაიშვა გამონაკლისებიც, მაგალითად, შინაგან საქმეთა და თავდაცვის სამინისტროებისათვის [12].

ამდენად, ქვეყანაში გატარებული რეფორმების ანალიზი და მათი დინამიკა მეტყველებს იმაზე, რომ ბიზნესის განვითარების თვალსაზრისით, 2012 წელს დემოკრატიული გზით არჩეულ ხელისუფლებას დახვდა უამრავი პრობლემა, რომელთა გონივრულ გადაწყვეტაზე ბევრად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების პერსპექტივები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თ. შენგელია „გლობალური ბიზნესი“. თბილისი, „უნივერსალი“, 2013.
2. მ. სხიერელი, დ. ნარმანია. სინგაპურის კვალდაკვალ. BusinessTime Georgia №3, 2012.
3. <http://economy.ge/>
4. <http://www.fraserinstitute.org/>
5. <http://www.heritage.org/>
6. <http://www.freetheworld.com/>

METAMORPHOSES AND RESULTS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA

Annotation

At the present-day stage of development, Georgia aims at integration into the world economic space. This can be achieved through harmonization of the business environment with the world fundamental demands in this sphere.

Despite mistakes made by the authorities, by implemented economic reforms Georgia has acquired worldwide the image of one of the most rapidly developing state. After 2012 October parliamentary elections Georgia still preserves stability of economic development. At the same time, the indicator of private property protection in the country is still low again. Georgian and foreign investors still doubt ability of court to protect business; execution of the law on intellectual property protection is weak. According to the simplicity of starting business, Georgia occupies quite good position, but to preserve it seems doubtful, because in result of existing powerful political risks it is easy to lose it.

The research, conducted by Fraser Institute and Heritage Foundation proves that in the countries with more economic freedom GDP per capita is higher. In such countries people have more individual freedom, live longer and have more opportunity to be employed. Economic freedom promotes development of democratic governance.

ნოდარ ხადური

**საქართველოს ეკონომიკა: მიმდინარე რეალობა და
შემდგომი რეფორმირების ძირითადი მიმართულებები**

დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორია, რომელიც 22 წელს ითვლის, ხშირად ურთიერთ გამომრიცხავი ეკონომიკური რეფორმების ისტორიაა. პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია ურთულეს პირობებში მიმდინარეობდა და მიმდინარეობს. საქართველოს უამრავი პრობლემის ერთდროულად მოგვარება უწყველად და რამდენიმე სასიცოცხლო მიზნის მიღწევას ასევე ერთდროულად ცდილობდა.

ეკონომიკური რეფორმების პირველი წლები საკმაოდ კარგადაა შესწავლილი ქართველი და არამხოლოდ ქართველი ეკონომისტების მიერ. შედეგები რომლებიც რეფორმების პირველ ტალღას მოჰყვა, მნიშვნელოვანი იყო, მაგრამ მთავარი შედეგი – სიღარიბის დაძლევა, მიღწეული ვერ იქნა. მოსახლეობის ცხოვრების დონე კვლავ ძალიან დაბალია, განსაკუთრებით სოფლად. ქვეყანა განიცდის ინვესტიციურ შიმშილს, მაღალია უმუშევრობა, ბაზარზე ხშირია საბაზრო ძალაუფლების მქონე კომპანიების ზეგავლენა. მიღწეული მაკროეკონომიკური პარამეტრები მყიფეა.

ეკონომიკის რეფორმირების პროცესი უნდა გაგრძელდეს, რათა ქვეყანა ამ მიმდინარე მდგომარეობიდან გამოვიდეს.

თუ ბოლო წლების სტატისტიკურ ინფორმაციას გადავხედავთ, რამდენიმე თვალშისაცემ ტენდენციას დავინახავთ, რომელთა სკურპულოზური ანალიზი მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით 2012 წლისათვის საქართველოში მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ს მოცულობა (აშშ დოლარებში, მსყიდველობით უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით) 5930 დოლარია, ამ მონაცემის მიხედვით საქართველო მსოფლიოში 117 ადგილზეა⁵⁸ და ჩამორჩება მის ყველა მეზობელს, სომხეთის გარდა. გარდა ამისა 17,2-ჯერ ჩამორჩება ყაზახს, 13,5-ჯერ ლუქსემბურგს, 10,2-ჯერ სინგაპურს, 9,3-ჯერ ნორვეგიას, 8,4-ჯერ აშშ-ს, 6,6-ჯერ გერმანიას, 5,4-ჯერ ევროპულ მანქანებზე, 4,6-ჯერ ჩეხეთს, 4,1-ჯერ საბერძნეთს, 3,7-ჯერ ესტონეთს, 3,6-ჯერ ლატვიას, 3,1-ჯერ ლიტვას, 3-ჯერ რუსეთს, 2,6-ჯერ ბელარუსს, 2,5-ჯერ თურქეთს, 1,8-ჯერ აზერბაიჯანს. საქართველო ასევე ჩამორჩება განასს, ალჟირს, ნამიბიას, უკრაინას, ანგოლას, ეგვიპტეს, სამოას, თურქმენეთს, სირიას, გვატემალას, იორდანიას...

რამდენად შესაძლებელია და მით უფრო, რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ამ ფონზე ეკონომიკის ზრდის ისეთი ტემპის მიღწევა და რაც მთავარია მისი დიდი ხნის განმავლობაში შენარჩუნება მოხერხდეს, რომელიც საქართველოს თუნდაც საშუალო დონის ევროპულ ქვეყნად გადააქცევს?

2010 წლის გაზაფხულზე საქართველოს ინტერნეტ სივრცეში გაგრძელდა ეკონომიკური რეფორმებში ყოფილი სახელმწიფო მინისტრის კახა ბენდუქიძის სტატია, რომელიც ჟურნალ “ტაბულაში” გამოქვეყნდა და ეკონომიკური ზრდას შეეხებოდა⁵⁹. სტატიის შესაბამისად, თუ საქართველო მოახერხებდა 30 წლის განმავლობაში წლიურად 12%-იანი ეკონომიკური ზრდის მიღწევას, მაშინ 2040 წლისათვის საქართველო მსოფლიოს წამყვანი ქვეყანა გახდება.

მსოფლიოსთვის ცნობილია ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების გრძელვადიან პერიოდში შენარჩუნების ფაქტი (მაგალითად ჩინეთი, რომელიც თითქმის 40 წელია ინარჩუნებს ეკონომიკური ზრდის 10%-იან ტემპს, მიუხედავად ამისა, სსფ-ის იმავე მონაცემებით, ჩინეთი ცხოვრების დონით მსოფლიოში მხოლოდ 93-ეა, და მშპ მოსახლეობის ერთსულზე მხოლოდ 9161 დოლარია), ასევე ცნობილია ეკონომიკური ზრდის უფრო მაღალი ტემპები, ვიდრე 10-12%-ია (მაგალითად აზერბაიჯანი), მაგრამ რამდენად შესაძლებელია ან ერთი და ან მეორე პრეცედენტის საქართველოში გაიმეორება. თუ რეალისტები ვიქნებით, ცხადია, უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩინეთის ეკონომიკური ზრდის ხანგრძლივად მაღალი ზრდის ტემპები მნიშვნელოვნად უკავშირდება ჩინურ პოლიტიკურ გარემოს (პაპავა 2005, Lee Kuan Yew), ჩინეთის მოსახლეობის რელიგიურ და ფილოსოფიურ შეხედულებებს. რაც შეეხება აზერბაიჯანს, ამ შემთხვევაში ზრდის ძირითადი მასტიმულირებელი ფაქტორი ცხადია, რომ ნავთობისა და გაზის მარაგებია. ეკონომიკური ზრდის ასეთი მდგენელები საქართველოს არ გააჩნია.

⁵⁸<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx?pr.x>

⁵⁹<http://www.commersant.ge/index.php?pg=nt&id=16741&ct=18>

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოს ეკონომიკაში უპრეცედენტო ეკონომიკური დაცემა მოხდა. სხვადასხვა ექსპერტული მონაცემებით 1994 წელს მშპ-ს მოცულობა 1990 წლის დაახლოებით 27%-ს შეადგენდა.

ცხადია, რომ აუცილებელი იყო ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის ჩამოყალიბება, რომელიც ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევას და შედარებით გრძელვადიან პერიოდში შენარჩუნებას უზრუნველყოფდა. სამწუხაროდ, დამოუკიდებლობის პირველი წლები საქართველოსათვის ტრაგიკული იყო, უპრეცედენტო ეკონომიკურ დაცემას პიპერინფლაცია მოჰყვა. ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევა დამოუკიდებლობის პირველი ხუთი წლის განმავლობაში ვერ მოხერხდა. მხოლოდ 1996 წლიდან გახდა შესაძლებელი ეკონომიკური ზრდის 10%-იანი ბარიერის დაძლევა (იმ პერიოდის ეკონომიკური რეფორმების შესახებ იხილეთ, პაპაია 2005).

ეკონომიკური ზრდის ყველაზე დიდი მაჩვენებლები საქართველოში 1996, 1997, 2003 და 2007 წელს დაფიქსირდა (შესაბამისად 11,2, 10,5, 11,1 და 12,3%⁶⁰), კიდევ 2-ჯერ (2004 და 2005 წლებში) ეკონომიკური ზრდის ტემპი მიუახლოვდა 10%-ს. დაახლოებით 5-5% იყო ეკონომიკური ზრდა 2001, 2002 და 2004 წლებში. ყველა დანარჩენ წელს (თუ არ ჩავთვლით 2009 წელს, როდესაც პირველად 1994 წლის შემდეგ საქართველოს ეკონომიკა შიდა ცემა დაფიქსირდა) ეკონომიკა საშუალოდ 2-3%-ით იზრდებოდა.

საბოლოო ჯამში 1996 წლიდან დღემდე ეკონომიკა 148%-ით გაიზარდა, საშუალო წლიურმა ზრდამ დაახლოებით 9,2% შეადგინა. თუმცა მას ჯერ არ მიუღწევია 1990 წლის დონისათვის (იხ. ჭითანავა, თაკალანძე, გვ. 363).

საქართველოს ეკონომიკაში დღეისათვის მნიშვნელოვანი “დაძაბულობის” გარეშე შესაძლებელია ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევა. ცხადია, რომ ეკონომიკის შემდგომი ზრდის პრობებში, როგორც კაპიტალის, ისე შრომის ზღვრული მწარმოებლურობის კლებადობის და შეზღუდული, ფიქსირებული რესურსების პრობებში, ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების შენარჩუნება ძალიან გაჭირდება.

ეს რომ რთულად მისაღწევი ამოცანაა, ისიც ადასტურებს, რომ თუ დღეს 12%-იანი ეკონომიკური ზრდა მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ს (მსყიდველობით უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, დღევანდელ ფასებში) 640 დოლარით გაზრდის, უკვე 18 წლის შემდეგ ნამატი მოსახლეობის ერთ სულზე 4900 დოლარს გადააჭარბებს, რაც მოსახლეობის ერთ სულზე დღევანდელი მშპ-ს ტოლია, ხოლო 2040 წელს ნამატმა 20 ათას დოლარს, ანუ დღევანდელ არსებულ მშპ-ს 5-ჯერ უნდა გადააჭარბოს. ეს კი, მნიშვნელოვანი დაძაბულობის გარეშე შეუძლებელი იქნება. ეს დაძაბულობა პირველყოფლისა ინვესტიციების მაღალ დონეს მოითხოვს და თანაც ინვესტიციების კლებადი უკუგებისა და მოსახლეობის მატების გამო, ინვესტიციების ხვედრითი წილი განუხრებლად უნდა იზრდებოდეს. რაც ასევე რთულად მისაღწევი მიზანია.

საბოლოო ჯამში, შესაძლოა გამართლდეს კეინზიანელთა მოსაზრება, რომ “მნიშვნელოვანი დაძაბულობის გრძელვადიანი დაცემა მოყვება” (Худокормов, 24). ამ შემთხვევაში კი ჩინეთის ან თუნდაც აზერბაიჯანის გამოცდილების გავრცელება არ გამოდგება, თუნდაც პოლიტიკური გარემოს ან რესურსული უზრუნველყოფის განსხვავებულობის გამო, რომ აღარაფერი ვთქვათ სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორებზე (Турой, 60-73).

ეკონომიკური ზრდის მომავალი ტემპების შეფასებისას, ალბათ ურიგო არ იქნება საქართველოს ეკონომიკაში გასულ 15 და 7 წლის განმავლობაში რა ტენდენციები დაფიქსირდა.

მშპ-ს სტრუქტურის ცვლილება ადასტურებს ჩვენს მოსაზრებას, რომ გრძელვადიან ეკონომიკური ძალიან მაღალი ტემპების ზრდის მიღწევა გართულდება.

გასათვალისწინებელია, რომ საქართველოს მოსახლეობის დიდი ნაწილი (დაახლოებით 53%) სოფლად ცხოვრობს, ლოგიკური იქნებოდა გვეფიქრა, რომ მშპ-ში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წილი მაღალი უნდა იყოს. 1990 წელს, რომელიც თავის მხრივ სულაც არ იყო საქართველოსათვის საუკეთესო წელი, სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წილი მშპ-ს 34,7% (ჭითანავა, თაკალანძე, გვ. 363) იყო, ცნობილი მიზეზების გამო 1994 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 40%-მდე გაიზარდა, ხოლო 2006 წელს მხოლოდ 11% შეადგინა, 2012 წელს კი სოფლის მეურნეობაში, ნადირობაში, სატყეო მეურნეობასა და თევზჭერაში ერთად მთლიანი გამოშვების მხოლოდ 8,4% იქნა წარმოდგენილი. საინტერესოა, რომ სოფლის მეურნეობის არა მარტო წილია შემცირებული მთლიან შიდა პროდუქტში, არამედ 1996 წელთან შედარებით შემცირებულია წარმოების მოცულობა რეალურ მაჩვენებლებში 10,5%-ით.

თუ 2012 წელს საშუალოდ ერთ სულზე საქართველოში მშპ 5800 ლარია, სოფლის მეურნეობაში შექმნილი მშპ საშუალოდ სოფლად ერთ მცხოვრებზე მხოლოდ 943 ლარია, ანუ სოფლად ცხოვრების დონე 6,1-ჯერ ჩამორჩება ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელს და 12-ჯერ სოფლის მეურნეობის და სოფლად მაცხოვრებელთა გარეშე გაანგარიშებულ საშუალო მაჩვენებელს.

სწორედ ეს გვაფიქრებინებს, რომ სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობა, სოციალური ფონის გაუმჯობესების ყველაზე დიდი შესაძლებლობაა და ამავე დროს რეალური დასაქმების მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა.

ცხადია, გვესმის, რომ სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობა რთული, კომპლექსური ღონისძიებების გარეშე შეუძლებელია, და მხოლოდ ერთი, თუნდაც ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულებით დახმარებამ შესაძლოა სასურველი შედეგი სრულად ვერ განაპირობოს, მაგრამ გასათვალისწინებელია, ისიც, რომ სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების ხელშეწყობა, ადგილობრივი ბაზრის დაცვა უზარისხო პროდუქციისაგან და ალტერნატიული გასაღების ბაზრების მოძიება შიდა ხმარება, მ.შ. რუსეთის ბაზრის გახსნა და ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულების დადება სოფლის მეურნეობის მნიშვნელოვანი ხელშეწყობა იქნება. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მიწის რეფორმისას დაშვებული შეცდომების გამო, ისედაც მცირე მიწიანი

⁶⁰ საქართველოს მაკროეკონომიკური ინდიკატორები აღებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის საიტიდან www.geostat.ge. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, სამწუხაროდ, 2003 წლამდე ინფორმაცია სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის საიტიდან “გამქარალია” და ჩვენ მოგვიწია ძველი გამოცემებიდან გვესარგებლა.

მეურნეობების დაქუცმაცება მნიშვნელოვნად აძვირებს სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებს, ამდენად მნიშვნელოვანია კოოპერაციის ხელშეწყობა.

თუმცა, ცხადია, რომ მხოლოდ სოფლის მეურნეობის განვითარებით მნიშვნელოვანი პროგრესის მიღწევა რთული იქნება, თუ შეუძლებელი არაა.

შესაძლებელია თუ არა სიტუაციის რადიკალური ცვლილება საქართველოს ეკონომიკაში?

შიდა რესურსები, მ.შ. დანახოვები, რომლებიც დღეს გვაქვს, არსებული ტექნოლოგიების პირობებში რადიკალური ცვლილებების ნიადაგს ნაკლებად ქმნიან, ამასთან მნიშვნელოვანია, რომ ისინი სხვაგვარად უნდა იქნეს გამოყენებული.

დღეს სერიოზული განხილვის საგანია საქართველოს ეკონომიკის მომავალი სტრუქტურა. დიდი იმედებია დამყარებული ტურიზმზე, სატრანზიტო გადაზიდვებზე და ა.შ.

მნიშვნელოვანია, რომ ეკონომიკის სტრუქტურის ოპტიმიზაცია უნდა ხდებოდეს და საქართველო უნდა ეძიებდეს ისეთ სტრუქტურას, რომელიც სრულად გამოაგლენს საქართველოს ფარდობით უპირატესობებს, შეძლებს ნაკლები დანახარჯებით მაქსიმალური ეფექტის მიღებას და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მიღწევას.

მდგრადი ეკონომიკური განვითარება კი დღევანდელი ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევას მხოლოდ იმ პირობით უშვებს, თუ ეს ზრდა მომავალი თაობების ხარჯზე არ იქნება მიღწეული, ანუ არ მოხდება ბუნებრივი რესურსების არაეფექტიანი გამოყენება, როგორც ფიზიკური, ისე განსაკუთრებით ადამიანური კაპიტალის გადამეტებული ამორტიზაცია.

ეს ყველაფერი კი მხოლოდ ნოვაციების დანერგვით, ცოდნაზე ორიენტირებული ეკონომიკით და ორმხრივად ღია ეკონომიკითაა შესაძლებელი.

ამასთან მნიშვნელოვანია, რომ საქართველო მიმზიდველი გახდეს უცხოელი ინვესტორებისათვის. ის შესაძლებლობები, რომლებსაც არსებული საგადასახადო კანონმდებლობით თუ ადმინისტრაციული ბარიერების ნაკლებობით მიიღწევა ზედმიწევნით სრული გამოყენება სჭირდება. უცხოელი ინვესტორების დაინტერესებისათვის მნიშვნელოვანია საინვესტიციო ფონდების შექმნა. საქართველოს პრემიერ-მინისტრის ინიციატივით უკვე შეიქმნა ასეთი ფონდი, რომელშიც არაერთი მილიარდი დოლარის საინვესტიციო რესურსი იქნება თავმოყრილი.

პოლიტიკური სტაბილურობა, ქვეყნის განვითარების გრძელვადიანი ხედვა, დაბალი საგადასახადო ტვირთის შენარჩუნება, ბაზარზე მნიშვნელოვანი საბაზრო ძალაუფლების მქონე პირების მიერ სხვა მონაწილეთა უფლებების შეზღუდვის დაუშვებლობა, ინვესტიციები განათლებაში, მეცნიერებაში, ახალ ტექნოლოგიებში – ის გზაა, რომელმაც საქართველო მიიმე მდგომარეობიდან უნდა გამოიყვანოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ასათიანი რ., გლობალიზაცია: ეკონომიკური თეორია და საქართველო;
2. პაპავა ვ. “პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა”, თბილისი, თსუ, 2005.
3. ჭითანავა ნ., თაკალანძე ლ., სოციალური ეკონომიკა: ფორმირება და განვითარება. თბილისი, სდასუ, 2008.
4. Lee Kuan Yew. The Singapore Story: 1965-2000, From third world to first, Harper Collins Publishers, N.Y., USA, 2000
5. Papava V.,Necroeconomics, The Political Economy of Post-Communist Capitalism (Lesons from Georgia), Universe Inc. New York Lincoln Shanghai, 2005,
6. Khaduri N., Mistakes Made in Conducting Economic Reforms in Postcommunist Georgia, Problems of Economic Transition, 2005, Vol. 480, №4, New-York;
7. Туроу Л.К., Будущее капитализма, Новосибирск 1999;
8. Худокормов А.Г., История экономических учений. Москва, ИНФРА-М, 1998.

Nodar Khaduri

GEORGIAN ECONOMY: DIFFICULT REALITY AND KEY DIRECTIONS OF FURTHER REFORMS Annotation

In the article, current condition of Georgian economy is characterized and compared to the analogous indicators of other countries and the ways out from this situation are described.

It is vitally important to optimize the structure of the economy and thus Georgia has to seek for the structure that would be capable to reveal relative advantages of the country and to get the maximum effects with less expense and reach sustainable development of the economy.

The entire above mentioned can be achievable only due to introduction of novation, education-based and bilaterally open economy.

It is crucial for Georgia to become attractive for foreign investors and fully utilize all those opportunities achieved due to the tax legislature and the lack of the administrative barriers. Political stability, long-term view of the country's development, maintenance of low tax burden, inadmissibility of restriction of other participants from those ones holding significant market power, investments in education, science and new technologies – this is the very way to lead Georgia out of the difficult situation.

აგრარული სექტორის განვითარების მდგომარეობისა და სურსათით უზრუნველყოფის დონის შეფასება საქართველოში

თანამედროვე მსოფლიოში სურსათით უზრუნველყოფა და აგრარული სფეროს პრიორიტეტული განვითარება ნებისმიერი ქვეყნისთვის აქტუალურია. დღეს აგროსასურსათო პროდუქტებზე მოთხოვნა იზრდება, ასევე, მაღალია მომხმარებლის მხრიდან უკმაყოფილება, რაც ბაზარზე მუდმივად მზარდი, არასტაბილური ფასებითა და უხარისხო, არასტანდარტული პროდუქტების სიმრავლით არის განპირობებული. პრობლემის რეგულირებისთვის მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს სოფლის მეურნეობის განვითარებამ. 2012 წელს საქართველოს მთლიან შიდა პროდუქტში სოფლის მეურნეობის, მეტყვეობის, ნადირობისა და თევზჭერის წილი 9,3%-ია¹. გასულ წლებთან შედარებით წარმოება რეალურ მანკვებლებში დაახლოებით 4-5%-ით არის შემცირებული.

კვლევის მიზანია საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების არსებული მდგომარეობის შეფასება, სურსათით უზრუნველყოფის დონის შესწავლის საფუძველზე ძირითადი პრიორიტეტების გამოვლენა და შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება.

საქართველოსთვის სოფლის მეურნეობა პრიორიტეტული დარგია. მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული განვითარების, ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების მრავალფეროვნების, დროის მოთხოვნების შესაბამისად მნიშვნელოვანად შეიცვალა საქართველოს სოფლის მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურა, წარმოების სპეციალიზაცია. გამოიკვეთა პრიორიტეტული დარგები, როგორცაა: მევენახეობა, მეხილეობა, მეციტრუსეობა, მემარცვლეობა, მებოსტნეობა, მეკარტოფილეობა, მეცხოველეობა, ტექნიკური კულტურების წარმოება და მათთან დაკავშირებული გადამამუშავებელი მრეწველობა, რაც ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს განსაზღვრავს და ეროვნული შემოსავლის ფორმირების მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

განვითარების პროცესში გამოიყო საქართველოს სოფლის მეურნეობის განმსაზღვრელი დარგების რეგიონული სისტემები, კერძოდ, სამრეწველო მევენახეობისა და მეხილეობის, მეჩაიეობის და მეციტრუსეობის, საგარეუბნო და მთის მეცხოველეობის რეგიონები. მოგვიანებით ახლებურად დაიხვეწა და შემუშავდა სასოფლო-სამეურნეო სპეციალიზაციის ზონები², რომლის მიხედვითაც საქართველოს ტერიტორია დაიყო 13 ზონად და 6 ქვეზონად. აღნიშნულის შესაბამისად დამუშავდა საბაზრო ურთიერთობებზე მორგებული, მეცნიერულად დასაბუთებული გაძღოლის სისტემები, ეკონომიკის მართვის მექანიზმი, განვითარების მარკეტინგული და პროგნოზული მიმართულებები.

აგრარული სექტორის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ეკონომიკური გარემო, რომლის მთავარი განმსაზღვრელი კრიტერიუმებია: რესურსული პოტენციალი (მიწა, შრომითი და საწარმო-ტექნიკური რესურსები); მატერიალური რესურსები; წარმოების გაადგილება და სპეციალიზაცია; წარმოების ინტენსიფიკაცია; წარმოების ინტეგრაცია და კოოპერირება; მენეჯმენტი; წარმოების პროცესის მართვის სისტემა; სამეურნეო-ეკონომიკური ურთიერთობები; სამეურნეო რისკების მართვა; ინფორმაციული უზრუნველყოფა; ინვესტიციები, ბუნებრივი პირობები და ინსტიტუციური სისტემები.

საქართველოს სოფლის მეურნეობაში არსებული მდგომარეობის ანალიზისთვის მნიშვნელოვანია პრიორიტეტული დარგების განვითარების პარამეტრების შესწავლა.

ცხრილი 1

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ნათესი ფართობები ყველა კატეგორიის მეურნეობებში (ათასი ჰექტარი)

	2007	2008	2009	2010	2011
ნათესი ფასობი სულ	297.2	329.3	308.3	275.3	281.0
მარცვლოვანი და მარცვლოვან-პარკოსანი კულტურები	206.0	235.5	216.8	191.4	191.4
კარტოფილი და ბოსტნეულ-ბაღჩეული კულტურები	58.9	54.8	44.3	48.3	45.3
საკვები კულტურები	9.6	9.3	17.0	8.5	14.8
სხვა კულტურები	22.7	29.7	30.2	27.1	29.5

2012 წლის სტატისტიკური მონაცემებით საქართველოს აგრარულ სექტორში მეცხოველეობისა და მემცენარეობის წარმოების ხვედრითი წონა გათანაბრდა და 48% შეადგინა. არსებული ინფორმაციით სოფლის მეურნეობის განკარგულებაშია 3 მლნ ჰა; მათ შორის საკარმიდამო 30 ათასი ჰა; სახნავი – 27% (810 ათასი ჰა); მრავალწლიანი ნარგავები – 9% (270 ათასი ჰა); სათიბები და საძოვრები – 63% (1 890 ათასი ჰა).

2011 წლის მონაცემებით ნათესი ფართობიდან (281,0 ათასი ჰა; მთლიან სახნავში მისი წონა 36%-ია): მარცვლოვანი და მარცვლოვან-პარკოსანი კულტურებზე მოდის - 67% (191,4 ათასი ჰა), კარტოფილსა და ბოსტნეულ-ბაღჩეულ კულტურები - 16,1%-ია (45,3 ათასი ჰა); საკვები კულტურები – 5,2%-ია (14,8 ათასი ჰა). ნათესი ფართობის 95,7% ოჯახური მეურნეობების განკარგულებაშია. აღნიშნული მაჩვენებელი ზოგიერთი კულტურის მიხედვით გაცილებით მაღალია, მაგალითად, კარტოფილი და ბოსტნეულ-ბაღჩეული კულტურები – 99,3%; საკვები კულტურები – 95,8%, პარკოსნები – 100%. დინამიკაში ბოლო ხუთი წლის მონაცემების ანალიზით შეიმჩნევა ნათესი ფართობების შემცირების ტენდენცია, მაგალითად, 2008 წელთან შედარებით ნათესი ფართობი

¹ www.geostat.ge.

²ო. ქეშელაშვილი, სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია და პრიორიტეტები, თბ., 2007, გვ. 22.

³ დამუშავებულია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახურის მონაცემების საფუძველზე, საქართველოს სოფლის მეურნეობა, თბ., 2012. გვ. 29.

2011 წელს 14,5%-ით არის შემცირებული, ამ პერიოდში 69,0%-ით გაზრდილია მხოლოდ საკვები კულტურების ფართობი; 2000 წელთან შედარებით ნათესი ფართობის 52,6%-იანი კლება არის დაფიქსირებული, ასევე დაბალია 1 ჰა-ზე მოსავლის მაჩვენებლები.

2011 წელს, 2007 წლის მონაცემებთან შედარებით, ერთწლიანი კულტურების საშუალო მოსავლიანობა შემცირებულია ყველა კატეგორიის მეურნეობებში შემდეგი კულტურებისთვის: ხორბალი 23,5%-ით, შვრია 50,0%-ით, ბაღჩეული 9,4%-ით; მაჩვენებელი გაზრდილია: ქერი 20,0%-ით, კარტოფილი 25,1%-ით.

მრავალწლიანი კულტურების მიხედვით ფართობები შემდეგნაირად არის განაწილებული: ხეხილი – 43,0 ათასი ჰა; მათ შორის თხილი - 23,7 ათასი ჰა, ვაშლი – 10,6 ათასი ჰა; ვენახი – 50,6 ათასი ჰა; ციტრუსი – 8,9 ათასი ჰა. წარმოების მაჩვენებლები 2011 წელს, 2007 წლის მონაცემებთან შედარებით, შემცირებულია (იხ. ცხრილი 2), კერძოდ, ხილი 17,7%-ით, ყურძენი 30,0%-ით, ციტრუსი 45,5%-ით, ჩაი 61,4%-ით.

ცხრილი 2⁴

ხილის, ყურძნის, ციტრუსის, ჩაის წარმოება (ათასი ტონა)				
	ხილი	ყურძენი	ციტრუსი	ჩაი
2007	227.5	227.3	98.9	7.5
2008	157.6	175.8	55.	25.4
2009	181.2	150.1	93.6	5.8
2010	124.1	120.7	52.1	3.5
2011	187.3	159.6	54.9	2.9

აღსანიშნავია, რომ მრავალწლიანი კულტურების პროდუქტის 95% საოჯახო მეურნეობებში იწარმოება. შედარებითი ანალიზით ნათელია, რომ მემცენარეობის უმეტეს ქვედარგში, წინა წლებთან შედარებით, წარმოების მაჩვენებლები გაუარესებულია.

მეცხოველეობის დარგში შემდეგი სურათია: პირუტყვისა და ფრინველის სულადობისა და ფუტკრის ოჯახების რაოდენობის 99,0% ოჯახური მეურნეობების განკარგულებაშია. ასევე ოჯახურ მეურნეობებში იწარმოება თაფლისა და მატყლის 100%, ხოლო კვერცხის - 42,9% და ფრინველის ხორცის - 72,3%; საქონლის, ღორის, ცხვრის და თხის ხორცის წარმოების - 99,0%.

ცხრილი 3⁵

პირუტყვის სულადობა 2007-2011 წლებში ყველა კატეგორიის მეურნეობებში					
წლები	მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი (ათასი სული)	ღორი (ათ.სული)	ცხვარი და თხა (ათასი სული)	ფრინველი (ათასი ფრთა)	ფუტკარის ოჯახი (ათასი სკა)
2007	1048.5	109.9	797.1	6149.7	183.8
2008	1045.5	86.4	769.4	6682.3	206.7
2009	1014.7	135.2	673.8	6674.8	256.5
2010	1049.4	110.1	653.9	6521.5	311.5
2011	1087.6	105.1	630.4	6360.2	328.0

ცხრილი 3-ის მონაცემებიდან ჩანს, რომ მეცხოველეობის მიმართულებით შედარებით გაუმჯობესებულია მაჩვენებლები. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა გაზრდილია, 3,7%-ით, ასევე ფრინველის რაოდენობამ 3,4%-ით, ხოლო ფუტკრის ოჯახებმა 79,2%-ით მოიმატა. 2007-2011 წლებში სულადობის შემცირების მიზეზი იყო სოფლად ეკონომიკური პირობების გაუარესება, ასევე გავრცელებული დაავადებები, რამაც განსაკუთრებულად დაზარალა მეცხოველეობის დარგი. რაც შეეხება ფუტკრის მოშენებას, აქ შეინიშნება დადებითი ტენდენციები, კერძოდ, დინამიკურად იზრდება ფუტკრის ოჯახები. აღნიშნული განპირობებული იყო როგორც ადგილობრივ, ასევე საერთაშორისო ბაზრებზე მაღალი მოთხოვნიდან გამომდინარე.

ცხრილი 4 წარმოგივლიდგენს მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოების დინამიკას. 2011 წელს, 2007 წლის მონაცემებთან შედარებით, წარმოების მაჩვენებლები გაუარესებულია, კერძოდ, შემცირებულია: ხორცი (დაკლული წონით) – 32,9%-ით, მათ შორის საქონლის ხორცი 32,0%-ით, ღორის ხორცი 45,8%-ით, ცხვრის და თხის ხორცი 46,7%-ით, რძის წარმოება 6,8%-ით, მატყლი 22,8%-ით, მაჩვენებლები გაზრდილია თაფლისა (17,3%-ით) და კვერცხის (10,2%-ით) წარმოებაში.

ცხრილი 4⁶

მეცხოველეობის პროდუქტის წარმოება ყველა კატეგორიის მეურნეობებში (ათასი ტონა)					
	2007	2008	2009	2010	2011
ხორცი (დაკლული წონაში)	73.0	57.3	54.3	56.4	49.3

⁴ დამუშავებულია და შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახურის მონაცემების საფუძველზე, www.geostst.ge

⁵ დამუშავებულია და შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახურის მონაცემების საფუძველზე, www.geostst.ge

⁶ დამუშავებულია და შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახურის მონაცემების საფუძველზე, www.geostst.ge

მათ შორის: მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის	31.3	25.1	29.2	26.7	21.3
ღორის	21.4	11.4	8.2	12.8	11.6
ცხვრისა და თხის	7.5	7.5	4.1	4.9	4.0
ფრინველის	12.4	12.9	12.4	11.6	12.0
რძე (მლნ ლიტრი)	624.8	645.8	551.4	587.7	582.1
კვერცხი (მლნ ცალი)	438.1	437.5	430.6	444.5	483.1
მატყლი (ფიზიკურ წონაში)	2.2	1.9	1.8	1.7	1.7
თაფლი	2.3	2.4	2.5	4.2	2.7

მოსახლეობის სასურსათით უზრუნველყოფის ანალიზისთვის მნიშვნელოვანია სასურსათო უსაფრთხოების მაჩვენებლები. სურსათის ექსპორტ-იმპორტის მონაცემები შემდეგ სურათს იძლევა. 2012 წლის მონაცემებით სურსათის იმპორტი 1960,1 მლნ აშშ დოლარია, მათ შორის სურსათის წილია 14,5%. იმპორტის მაღალი მაჩვენებლით წარმოდგენილია შემდეგი სასურსათო პროდუქტები: ხორბალი (240 მლნ აშშ დოლარი), შაქარი (84,7 მლნ აშშ დოლარი), ფრინველის ხორცი (69,8 მლნ აშშ დოლარი), მცენარეული ზეთი (58,2 მლნ აშშ დოლარი), ხორცი (ფრინველის გარეშე, 51,3 მლნ აშშ დოლარი), თევზი (44,3 მლნ აშშ დოლარი), ბოსტნეული (43,5 მლნ აშშ დოლარი), ხილი (37,0 მლნ აშშ დოლარი). თითქმის ყველა სახეობის სასურსათო პროდუქტზე იმპორტი დიდად ჭარბობს ექსპორტს (ეს განსაკუთრებით ეხება ხორბლის, შაქრის, ხორცის, მცენარეული ცხიმის იმპორტს). გამონაკლისია ყურძენი, კვერცხი, სიმინდი, რომელთა ექსპორტი იმპორტს აჭარბებს.⁷

სასურსათო პროდუქტებით საქართველოს თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი 2011 წლის მონაცემებით, კულტურების მიხედვით შეადგენს: ხორბალი – 3%; სიმინდი – 92%; კარტოფილი – 85%; ბოსტნეული – 73%; ყურძენი – 129%; ხორცი – 41%; მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი – 68%; ღორის ხორცი – 43%; ცხვრისა და თხის ხორცი – 93%; ფრინველის ხორცი – 21%; რძე და რძის პროდუქტები – 93%; კვერცხი – 99%. სასურსათო პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები 2007 წლის ანალოგიურ მაჩვენებლებთან შედარებით შემცირებულია შემდეგი კულტურების მიმართ: სიმინდი (8%-ით), ბოსტნეული (2%-ით), ხორცი (16%-ით), მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი (5%-ით), ღორის ხორცი (10%-ით), ცხვრისა და თხის ხორცი (5%-ით), ფრინველის ხორცი (10%-ით). მაჩვენებელი გაზრდილია შემდეგი სურსათის მიმართ: კარტოფილი (4%-ით), ყურძენი (21%-ით), რძე და რძის პროდუქტები (4%-ით).⁸

არსებული მონაცემების მიხედვით, 2011 წელს მოსახლეობის ერთ სულზე წლის განმავლობაში სურსათის მოხმარება (კგ-ით) შემდეგ სურათს იძლევა: ხორბალი – 106; სიმინდი – 25; კარტოფილი – 48; ბოსტნეული – 54; ყურძენი – 30; ხორცი – 27; მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი 8, ღორის ხორცი 6, ფრინველის ხორცი – 12; ცხვრისა და თხის ხორცი 1, რძე და რძის პროდუქტები – 135; კვერცხი (ცალი) – 97. 2007 წლის მონაცემებთან შედარებით უმნიშვნელოდ გაზრდილია კარტოფილის, ფრინველის ხორცისა და კვერცხის მოხმარება.

აგრარულ სექტორში არსებული მდგომარეობის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გამოიკვეთოს მისი განვითარების სტრატეგია. პრობლემის გადაჭრისათვის გათვალისწინებული უნდა იქნეს ბევრი ფაქტორი, მათ შორის კულტურათა მოყვანის მიკროზონალური ტრადიციები და გამოცდილება, შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების როლი და მნიშვნელობა, ეკონომიკური უკუგება, გამოსაყოფი საბაზრო სეგმენტი, ექსპორტუნარიანობა, მდგრადობა და სხვა. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით საქართველოს სოფლის მეურნეობისათვის პრიორიტეტულია:

- მაღალი ტრადიციებისა და პოტენციური შესაძლებლობების, სტრატეგიული მნიშვნელობის დარგების განვითარება, როგორცაა სამრეწველო მევენახეობა, მეხილეობა, სუბტროპიკული მეხილეობის, მეჩაიეობის და მათთან დაკავშირებული გადაამამუშავებელი მრეწველობის დარგები;
- წამყვან დარგებთან შეთანაწყობილი უნდა იქნეს და უპირატესობა მიენიჭოს ე.წ. „კალორიატევალი“ პროდუქტების (მარცვლეული, პარკოსნები, ბოსტნეულ-ბაღჩეული, ტექნიკური და საკვები კულტურები, კარტოფილი) წარმოებას;
- განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიენიჭოს ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებას, რომელსაც მსოფლიო ბაზრებზე გასვლის ფართო შესაძლებლობები გააჩნია. ამასთან, ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ იმ მოსაზრებას, რომ „ბიოწარმოება, როგორც ხარისხზე ორიენტირებული, მდგრადი, მზარდი და პერსპექტიული სასოფლო-სამეურნეო სისტემა, სამომავლოდ საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი სტრატეგიული პრიორიტეტი უნდა გახდეს“⁹;
- სოფლის მეურნეობის მდგრადი პრინციპების გათვალისწინებით შეიქმნას გარემო, რომელიც ხელს შეუწყობს აგრარულ სექტორში კონკურენციის განვითარებას, წარმოების სტაბილურ ზრდას, უზრუნველყოფს სურსათის უვნებლობას და ხელს შეუწყობს სოფლად სიღარიბის დაძლევას.

⁷ www.geostst.ge სასურსათო უსაფრთხოების ინფორმაცია.

⁸ დამუშავებული სტატისტიკური კრებულის „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“-ის მონაცემების საფუძველზე, თბ., 2012.

⁹ მ. ნაცვალაძე, ბიოპროდუქტებისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულება და გადახდისადმი მზადყოფნა საქართველოში, ჯურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2008, №6.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ე. ხარაიშვილი, კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2011.
2. ე. ხარაიშვილი, სასურსათო ბაზრის ტეკნოლოგია და მისი განვითარების პერსპექტივები საქართველოში, თსუ ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, თბილისი, 2008.
3. ე. ლეკაშვილი, სასურსათო უსაფრთხოების სტრატეგიის საკითხისთვის, ჟ. „საქართველოს ეკონომიკა“, № 6, თბილისი, 2012.
4. საქართველოს სოფლის მეურნეობა, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, თბილისი, 2012.
5. სოციალური მომსახურების სააგენტოს მონაცემები.
6. სურსათის ექსპორტი და იმპორტი, შინამეურნეობების ხარჯები; შემოსავლები და ხარჯები; სასურსათო უსაფრთხოება www.geostat.ge
7. <http://eeas.europa.eu>
8. D.Gale Jonson. World Agriculture in Disarray. London: Macmillan Press Ltd. 1991.
9. W.M. Lafferty The politics of sustainable development: global norms for national implementation // Environmental politics, Volume 5, #2, 1996.
10. მ. ჩაველიშვილი, სასურსათო უსაფრთხოების და სურსათით უზრუნველყოფის პრობლემები საქართველოში, ჟ. „ბიზნესი და ეკონომიკა“, №3, თბილისი, 2013.

*Eter Kharashvili
Marina Chavleishvili*

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND FOOD SECURITY OF THE LEVEL OF ASSESSMENT IN GEORGIA Annotation

The article analyzes the development trends of Agriculture. The primary accounting data is evaluated based on the analysis of the dynamics of plant and animal growing. Problematic factors influencing the production are identified, the cultivation of cultures and traditions microzonal traditions of possible transformation ways are studied.

Agricultural development priorities are proved through the analysis of the situation in the agricultural sector and strategic directions are proposed for grocery market entry.

*Ольга Яценко
Юлия Завадская*

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В условиях глобализации мирового рынка агропродовольственной продукции необходимо сохранить национальное материальное производство и усиливать исторически сложившиеся, традиционные для национальных экономик стратегические отрасли, укреплять их экспортноориентированный вектор развития. Несмотря на приоритетность интеллектуально-информационных, инновационных и финансовых сфер развития субъектов хозяйствования в условиях глобальной трансформации экономики, достаточно важной отраслью материального производства для государства остается аграрный сектор. Приоритетность аграрного сектора в экономике обусловлена рядом факторов, в частности, таких, как 1) значительное влияние и зависимость от природных условий, что делает сельскохозяйственное производство определенной степени неконтролируемым, непредсказуемым и высокорискованным 2) сезонность производства, что приводит к неравномерному использованию в течение года трудовых ресурсов, основных и оборотных средств, 3) определенный биологический цикл (ритм) производства у растениеводства и животноводстве и др. Относительно Украины можно отметить также фактор чрезмерного административного регулирования отрасли, жесткого контроля цен на агропродовольственную продукцию, диспаритета цен между промышленной и сельскохозяйственной группами товаров, консервативность методов производства и управления, предпочтение экономической составляющей наряду с экологической и социальной. Указанные особенности имеют прямое влияние на особенности формирования и функционирования национального агропродовольственного рынка и требуют тщательного изучения.

Вопросам становления глобальной модели развития, влияния глобализации экономики на структуризацию и трансформацию рыночных отношений, определения перспектив и направлений адаптации Украины к этим процессам посвящены работы отечественных ученых: Я.Базилука [2], О.Билоруса [3], В.Власова [4,5], Д.Лукияненка [6], Ю.Пахомова [8], С.Соколенка [10], О.Швиданенка [11] и т.д. Проблемы развития продовольственных рынков исследовали В.Андрийчук [1], П.Саблук [9], С.Майстро [7] и т.д. В основу их работ возложены вопросы формирования рынка и совершенствования экономического механизма его функционирования. Вместе с тем, проблемы становления рынка конкурентоспособной агропродовольственной продукции и развития отраслей сельского хозяйства в условиях глобализации экономики остаются недостаточно раскрытыми и обоснованными и не отражают синтеза интересов субъектов глобальной экономики, особенно в секторальном аспекте. Целью исследования является теоретико-методологическое и практическое обоснование вектора адаптации национального аграрного сектора к условиям глобализации мировой экономики и разработка приоритетных направлений реализации экспортного потенциала отрасли. Объектом исследования является процесс функционирования субъектов и объектов агропродовольственного рынка и адаптации национальных аграрных товаропроизводителей к условиям глобализированной мировой экономики. Предметом исследования является

совокупность теоретических, методологических и практических аспектов формирования агропродовольственного рынка и разработка механизма адаптации субъектов хозяйствования к условиям глобальной экономики.

Методологическое обеспечение исследования основывается на принципе единства теории и практики и системно-синергетическом подходе, рассматривает развитие отраслей аграрного сектора с позиций холистической парадигмы и в контексте концепции его многофункционального развития с одновременным учетом тесной взаимосвязи экономико-организационных, общественно-политических, эколого-природных факторов и приоритетов. С помощью данного подхода идентифицированы основные проблемы развития отрасли и рассматриваются с позиций целостности и неразрывности объекта, субъекта и окружающей среды, целей, методов и средств управления.

Предпосылки формирования и развитие глобального агропродовольственного рынка обуславливают цели, методы управления, стратегии и тактики, маркетинговый инструментарий, конкурентное поведение и логику ведения агробизнеса на конкретном сегменте рынка. Украина может занять свое место в международном разделении труда и интегрироваться в мировое сообщество только на основе создания высокоразвитого экспортного аграрного комплекса, отвечающего требованиям современного мирового рынка. Реализация этой стратегической цели требует немалых ресурсов, прежде всего, валютных поступлений. Низкая международная конкурентоспособность отечественных товаров и услуг заметно ограничивает объемы поступлений инвестиций в страну. Итак, насущной необходимостью является улучшение ресурсного потенциала страны, особенно его экспортной составляющей с учетом явных и латентных конкурентных преимуществ субъектов хозяйствования.

Выход на мировые рынки может происходить только при условии конкурентоспособности национальной продукции, что достигается наличием конкурентных преимуществ. Достижение и реализация последних имеет особое значение в условиях современной хозяйственной глобализации. Задача состоит в определении имеющихся конкурентных преимуществ, сфер и отраслей, где они оказываются полно, их развитии и создании новых. Украина обладает достаточно значимыми преимуществами природного и производственного характера, что дает основания для оптимистической оценки результатов вхождения Украины в мировое хозяйственное пространство.

Следствием жесткой конкуренции в глобальном измерении является оптимальное распределение ресурсов, выявление наиболее перспективных субъектов, эффективное их функционирование, удовлетворение спроса потребителей. Отечественный потребительский рынок сельскохозяйственной продукции и сырья активно развивается и представлен в широком ассортименте. Ведущие позиции на мировом рынке среди производителей занимает такая отечественная сельскохозяйственная продукция как подсолнечник, мед натуральный, некоторые ягоды, сахарная свекла, рожь, ячмень и др. В этом контексте представляет интерес оценить конкурентоспособность данной продукции с помощью расчета индексов относительной конкурентоспособности.

Конкуренция на мировом агропродовольственном рынке усиливает внимание к проблеме оценки международной конкурентоспособности аграрных секторов отдельных стран, особенно проблема актуализируется в контексте глобализации экономики. Для определения конкурентоспособности используют показатели межотраслевой торговли - (intra-industry trade) ex-post и показатели внутриотраслевой торговли - ex-ante. Относительно первой группы показателей, то международная специализация, динамика внешнеторгового оборота аграрной и продовольственной продукцией отдельных стран дает возможность провести сравнение одного именованного сектора с другим из разных стран-производителей. Поскольку конкурентоспособность является относительной категорией, то показатели, основанные на абсолютных величинах, таких, как доля рынка, объем экспорта и др., предоставляют недостаточно информации о конкурентной позиции отрасли или товара в национальной экономике. Более информативными являются показатели, основанные на сравнении именованных секторов национальных экономик. Среди показателей, которые чаще всего используются зарубежными учеными, стоит выделить индекс относительных сравнительных преимуществ RCA (Relative Comparative Advantage Index), индекс относительной экспортной конкурентоспособности RXA (Relative Export Advantage Index), индекс относительной зависимости от импорта RMP (Relative Import Penetration Index), индекс относительных торговых преимуществ RTA (Relative Trade Advantage Index) и RSCA. С этой целью используются эмпирические методы оценки индексов сравнительных преимуществ RCA, RTA, RXA и RMP, базирующиеся на классическом индексе В. Balassa, а также индексе RSCA, что является симметричной трансформацией RCA [13,14].

Несмотря на ведущее место Украины на мировом рынке среди производителей отдельных видов сельскохозяйственной продукции, не все товарные группы конкурентоспособны. На это влияет ряд экзогенных и эндогенных факторов. Например, низкая конкурентоспособность отечественного сахарной свеклы на мировом агропродовольственном рынке объясняется интенсивной внутриотраслевой торговлей указанной продукцией, ведь индекс GL на протяжении всего исследуемого периода был больше единицы и составил 2,000. Подобная ситуация наблюдается в молочной товарной группе, которая характеризуется повышенной интенсивностью внутриотраслевой торговли. Об этом также свидетельствует отрицательное значение симметричного индекса выявления сравнительных преимуществ RSCA.

Полярная ситуация наблюдается в других товарных группах, наоборот характеризуются значительными конкурентными преимуществами на мировом агропродовольственном рынке, это в первую очередь касается подсолнечника и пшеницы. Индексы RXA подсолнечника в 2007 г. и 2010 г. и пшеницы в 2008-2010 гг. были более единицы, что свидетельствует о экспортную специализацию страны в данных видах продукции, несмотря на кризисный и посткризисный периоды, непосредственно повлияло на все отрасли сельского хозяйства. Низким уровнем конкурентоспособности характеризуется продукция пчеловодства, что объясняется уменьшением экспортных поставок меда на мировой рынок в 2007-2008 гг., что стало следствием засухи и низкой урожайности. Индекс относительной зависимости от импорта RMP многих товарных групп, за исключением подсолнечника, показывает отсутствие конкурентных невыходов и демонстрирует низкую зависимость от мирового импорта сельскохозяйственной продукции в свою очередь тоже свидетельством сравнительных конкурентных преимуществ. Данные тенденции свидетельствуют об отсутствии зависимости Украины от конъюнктуры соответствующих внешних рынков с одной стороны, но с другой, целесообразно наращивание потенциала экспортоспособных отраслей сельского хозяйства с одновременной географической диверсификацией рынков сбыта.

Стратегия развития экономики Украины должна быть нацелена не на «растворение» ее достижений в глобальных транснациональных образованиях, а на консолидацию национальной экономики как целостного и самодостаточного

элемента в системе мирохозяйственных связей. Украинская сельскому хозяйству удастся успешно конкурировать с европейским аграрным сектором в случае, если Украина и отечественные аграрии относиться к сельскому хозяйству как к рынку, что может и должен приносить прибыль, иметь мощную экспортную составляющую и быть источником валютных поступлений.

Одним из перспективных направлений развития аграрного бизнеса является производство органической продукции. За последние два десятилетия развитие локальных рынков трансформировалось в глобализованную систему торговли, которая связывает социально и пространственно удаленных участников производства и потребления в соответствии с принципами международного разделения труда. Для отечественных товаропроизводителей наиболее привлекательным является европейский рынок сбыта органической продукции, учитывая его сложившуюся конъюнктуру и собственные производственные возможности. Органический рынок Европы отмечается достаточно быстрыми темпами роста и неудовлетворенным спросом. При таких условиях, торговля между государствами-членами и импорт из третьих стран будут увеличиваться быстрыми темпами. Например, в Германии, начиная с 2006 г., дефицитными являются такие виды органической продукции как мясо птицы, фрукты и овощи, картофель и комбикорма, а с 2007 г. также и молочные продукты (сливочное масло) и зерновые. В Италии, объем импорта из третьих стран увеличился в три раза за период 2006 - 2008 гг. Во Франции, в 2008 г. 30% потребляемой органических продуктов питания было импортировано в соотношении: две трети тропических продуктов, аквакультуры, сои и др., одну треть составляли продукты, производство которых ведется и во Франции, но невозможности удовлетворить внутренний спрос (крупы, молоко, мясо, фрукты и овощи) [12].

Можно выделить следующие основные группы органической продукции отечественного производства, которые будут конкурентоспособными на международных рынках как зерновые и зернобобовые, масличные и эфиромасличные культуры, мед. Учитывая стремительный рост спроса на эти группы агропродовольственных продуктов в европейских странах и невозможность его удовлетворения собственным производством, Украина может занять указанную нишу. В таблице 1 приведен более подробный обзор экспортных возможностей отечественных товаропроизводителей в рамках стран ЕС.

Таблица 1

Экспортные возможности Украины выхода на рынок ЕС

Вид продукции	Ожидаемый размер объема реализации	Страны конкуренты	Привлекательность для отечественных производителей
Зерновые культуры	2 млн дол США	Китай, Индия, Венгрия и США	Рост спроса на пшеничную муку и другие продукты для выпечки органической промышленности
Масличные	1,7 млн дол США	Италия, США	Рост спроса на масло и масличные культуры
Мед	0,01 млн дол США	Австралия, Индия, Эфиопия	Европа сильно зависит от импорта медуток как отечественное производство покрывает только 40% спроса. Возможность использования в продукции переработки

Источник: Собственные исследования

Кроме имеющегося спроса на указанные группы товаров, должны быть учтены мощности собственного производства и перспективы его дальнейшего развития. Соответственно, зерновые (45,9%) и семян подсолнечника (21,1%) составляют большую часть в структуре отечественной товарной органической продукции, а предложение органического меда растет, о чем свидетельствует увеличение количества его производителей. Весомым стимулом выхода на международные рынки, том числе и на рынок Европы, есть конкурентное преимущество по цене отечественной продукции. В то же время, на собственном рынке цена реализации на аналогичную органическую продукцию несколько ниже, что также стимулирует наращивание экспорта (рис. 1.).

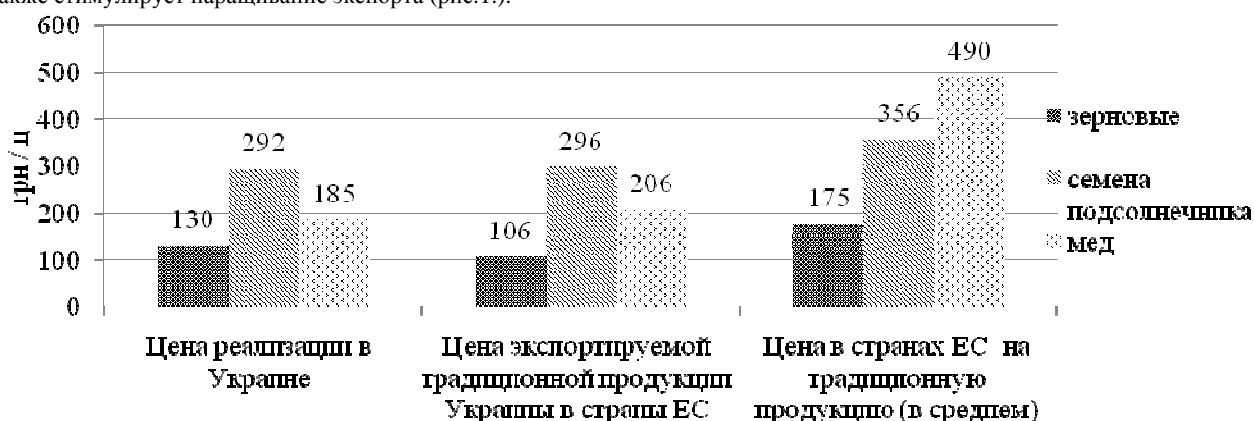

Рис. 1. Сравнительная характеристика цен на органическую продукцию на украинском и европейском рынках

Источник: рассчитано по данным FAOSTAT

Однако выход отечественных товаропроизводителей на международные рынки замедленный неблагоприятными условиями во внутренней среде. Современное состояние отечественного аграрного рынка характеризуется несовершенством базовых институтов рыночной экономики, низкой конкурентоспособностью агропродовольственной группы товаров, недостаточным уровнем развития рыночной бизнес-инфраструктуры, низкими темпами внутренних экономических преобразований, негативным влиянием политической нестабильности на динамику привлечения иностранных инвестиций.

Частичному решению указанных проблем могут способствовать меры по развитию агробизнеса формирование рыночной инфраструктуры; государственной поддержки экспортообразующих отраслей; приумножения перспективных отраслей мировой аграрной экономики.

Таким образом, процесс глобализации мировой экономики, которая стала комплементарной, взаимозависимым и более интегрированной, имеет две основные составляющие: глобализацию рынков и глобализацию производства. Результатами глобализации мировых рынков является получение конкурентных преимуществ странам с высоким уровнем развития экономики, усиление дестабилизирующих факторов, взаимозависимость национальных рынков, потеря периферийными государствами контроля над собственными национальными рынками, возникновение глобальной гиперконкуренции, от которой выигрывают ведущие страны.

В условиях глобализации агропродовольственных рынков необходимо определить перечень стратегических отраслей сельского хозяйства и провести диагностику их состояния и соответствующих сегментов с целью максимальной адаптации к конкурентным условиям внешней среды и создания глобальных продуктов. Украина интегрирована в глобальный мировой рынок и уже на нынешнем этапе ее предложение о глобальных агропродовольственных продуктах составляет более двадцати товарных позиций, однако среди них преобладают товары сырьевого происхождения. К таким продуктам относится подсолнечник, мед, ячмень, картофель, сахарная свекла, яйца, пшеница и соя. Также перспективным является развитие отечественного органического агропроизводства и выход на международный рынок. Наиболее перспективными экспортными группами товаров являются зерновые, масличные культуры и мед, а наиболее привлекательным при этом есть органический рынок стран ЕС.

Императивной нормой развития отечественного сельского хозяйства в условиях глобальных вызовов является формирование цивилизованного агропродовольственного рынка, а также влияние деятельности отрасли на окружающую среду и социальное развитие локальных сельских территорий. Основой должно стать интеллектуализация аграрной экономики, формирования социального капитала, создание мощного экспортного потенциала, информатизация, кластеризация и развитие агробизнеса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
2. Базилук Я.Б. Конкуренентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: монографія / Я.Б. Базилук. – К.: НІСД, 2002. – 132 с.
3. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Економіка України. – 2001. – № 11. – С. 17–21.
4. Власов В.І. Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналі [Текст]: [у 3 т.] / В.І. Власов – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2011. – 530 с.
5. Власов В.І. Глобалізація і глобальна продовольча проблема / В.І. Власов // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 7–11.
6. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авт. кол. і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
7. Майстро С.В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: монографія / С.В. Майстро. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 240 с.
8. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К.: Україна, 1997. – 237 с.
9. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
10. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
11. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / О.А. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2007. – 312 с.
12. An analysis of the EU organic sector Perspectives [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/more-reports/pdf/organic_2010_en.pdf
13. Balassa V. Trade liberalization and Reveal Comparative Advantage / V. Balassa // Manchester School of Economic and Social Studies. – 1965. – Vol. 33. – P. 99–123.
14. Hinloopen J. On the Empirical Distribution of the Balassa Index / J. Hinloopen, J. Marrewijk // W.P. Erasmus University. – Rotterdam, 2000. – P. 79.

*Olga Yatsenko
Yuliya Zavadska*

CURRENT STATUS AND UKRAINEAN AGRICULTURAL SECTOR'S DEVELOPMENT TREND IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Annotation

In this article the tendencies of the domestic agricultural sector's development and the prospects for its involvement in globalization processes of transformation were investigated. The condition of exportable branches of Ukraine were analyzed and competitiveness of the products were defined by calculating indices of relative competitiveness, and found that the main of them are sunflowers, honey, barley, wheat and soy. Proved, that one of the perspective directions for domestic producers is a way out to international organic products markets, namely on the European, and identified export potential of Ukraine in this sphere.

ეკონომიკური თეორიის სექცია

მურმან კვარაცხელია

პოსტსაბჭოური ეკონომიკური სისტემის სრულყოფის პრობლემა თანამედროვე მთავრობისთვის

პოსტსაბჭოური ეკონომიკური სისტემა – ეს საბჭოთა სისტემის ნგრევის შედეგად წარმოქმნილი ახალი რეალობაა, რომელსაც ანალოგი არ გააჩნია ისტორიაში. ამ შემთხვევაში ყოფილი საბჭოთა სისტემა მხოლოდ დროის აღსარიცხავად და დასაფიქსირებლად უფრო გამოდგება, ვიდრე თვისობრივად რაღაც სრულიად ახალ, დღემდე არანახულ და მიუღწევებელ ისტორიულ ეპოქად. ჩვენი აზრით, ამ საყოველთაოდ დამკვიდრებული ცნების არსი მდგომარეობის იმაში, რომ მოხდა ისტორიული ეპოქის ტრანსფორმაცია, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ერთ საუკუნეზე მეტად არ გაგრძელდა, მაგრამ თავისი ნაკვალევი უდავოდ დატოვა მსოფლიო ისტორიაში. ცოტა ღრმად თუ ჩაუკვირდებით ამ ცნების მნიშვნელობას სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით, ვნახავთ, რომ მისი გაგების უამრავი ინტერპრეტაცია არსებობს. ეს შეიძლება იყოს დადებითიც და უარყოფითიც. ამიტომ, ჩვენი აზრით, მრავალმხრივია პოსტსაბჭოური სისტემის პოლიტიკური და ეკონომიკური არსის მნიშვნელობა.

პოლიტიკური თვალსაზრისით, განსხვავებით სოციალურ-ეკონომიკურისა, პოსტსაბჭოური ეპოქა მართლაც რომ სრულიად ახალი და უაღრესად ცალსახა პროგრესული მოვლენაა. მისი ეს პროგრესულობა, პირველ რიგში, აისახება ისეთი ყოფილი კოლონიური ქვეყნის მაგალითზე, როგორც საქართველო. ფაქტია, რომ ქვეყანამ მოიპოვა დამოუკიდებლობა, თუმცა ეს დიდი ხნის ისტორიული ოცნება საკმაოდ გაუფერულდა ხალხის თვალში სწორედ ეკონომიკური სისტემის პრობლემების გამო. მაგრამ, ცხადია, აშკარად იგრძნობა ის დიდი სიკეთე და განმათავისუფლებელი ნაკადი, რაც ჩვენს თვალწინ მიმდინარე ისტორიულ პროცესებს მოჰყვა. ეს შეიძლება ორი სიტყვით – თავისუფლებით და დემოკრატით გამოიხატოს. მომავლის თვალსაზრისით კი, სწორედ ეს არის მთავარი, რადგან ადამიანის ყოველმხრივი განვითარება უბრალოდ შეუძლებელია მოვიაზროთ ამ ორი უმთავრესი ღირებულების გარეშე.

თუ ვიმსჯელებთ ობიექტურად, ვნახავთ, რომ საერთოდ, მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით ჩვენში გაბატონებული იდეა-დოგმა პოსტსაბჭოური ეპოქის ანტიგონისტური დაპირისპირება ძველი კომუნისტური ეპოქისადმი, არასწორია, რადგან ეს პრინციპულად ეწინააღმდეგება მემკვიდრეობითობის ზოგად-სოციალური კანონსაც და უბრალო ისტორიულ ლოგიკასაც: უახლესი წარსულიდან ყველაფრის უარყოფა, მათ შორის კი განსაკუთრებით რიგი სოციალური, კულტურული და ეკონომიკური მონაპოვებისა თუ ღირებულებებისა ეკონომიკური კვლევის მცდარი გზით წარმართვაა აქედან გამომდინარე ასეთივე მცდარი პრაქტიკული დასკვნებით. ჩვენ არ გვინდა მთელი რიგი სტრატეგიული შეცდომები ავსნათ, რომლებიც გარდამავალი პერიოდის სახელმწიფოებრივ და განსაკუთრებით, ეროვნული ეკონომიკის მშენებლობაში იქნა დაშვებული, რამაც დიდი და გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა ქვეყნის საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ განვითარებას უკანასკნელი წლების მანძილზე და რამაც პრინციპში განაპირობა კიდევ დღევანდელი საერთო-ეროვნული სისტემური კრიზისიც. ამის თვალსაჩინო შედეგია გარდამავალი პერიოდის გახანგრძლივების პროცესი.

ჩვენ აქ განსაკუთრებით მხედველობაში გვაქვს საბაზრო ეკონომიკის პრინციპის გაფრთხილება და სახელმწიფოს რეგულატორული როლის სრული იგნორირება, აგრეთვე მთავარი სასიცოცხლო დარგების თვითღინებაზე მიშვება. თუ ჩვენ ხარკი არ გადავუხადეთ თუნდაც იმ ისტორიისათვის ხანმოკლე პერიოდს, რომელმაც წარმოშვა სწორედ პოსტსაბჭოური ეკონომიკური სისტემა, თუ ვერ ჩაუვდით ჩვენს თანამედროვეობაში მიმდინარე გარდამავალი პერიოდის დიდ ისტორიულ თავისებურებებსა და ამ სისტემის სრულყოფის პრობლემებს, ვერც ჩვენი დროების სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებს გადავწყვეტთ წარმატებით. ამ მხრივ უამრავი მეცნიერული ნაშრომი არსებობს და მათი ავტორები ცალსახად მიუთითებენ გარდამავალი ეკონომიკური სისტემის გახანგრძლივების პროცესზე, რაც სრულყოფილი საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებას გარკვეულწილად ხელს უშლის.

დღევანდელი ახალი სისტემის ადაპტირების დაჩქარებულმა პროცესებმა ბევრ რამეზე ჩვენი წინა თაობების მიერ „ცხოვრებიდან ამოზიდულზე“ ხელაღებით უარი გვათქმევინა. ჩვენი აზრით, მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე არ არსებობს თუნდაც ევროპაში არც ერთი ქვეყანა, რომელიც თავისი ისტორიული ტრადიციების დამცველი და გამზიარებელი არ იყოს და გამონაკლისს არც საქართველო წარმოადგენს. მაგრამ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ევოლუციური პროცესების ნაცვლად ჩვენმა ქვეყანამ ანარქიისა და რევოლუციის გზა აირჩია მათთვის დამახასიათებელი უმართავი პროცესებითა და ნგრევით. ეს ეროვნული მუხტი ძნელბედობის ისტორიის წიაღშია საძებარი. აი, ჩვენი აზრით, მთავარი შეცდომა და გაკვეთილიც, რაც აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული. სხვათა შორის, დასავლეთის მკვლევარი-ეკონომისტებიც ხშირად აღნიშნავენ ამ ნაკლს საბჭოთა რეჟიმის დემონტაჟს რომ მოჰყვა და პრობლემების გადაწყვეტის ნაცვლად, კიდევ უფრო მეტი და მწვავე პრობლემები წარმოშვა.

ამიტომაც, რომ ჩვენთანაც და დასავლეთშიც სულ უფრო ხშირად გაისმის დღეს კითხვა: აუცილებელი იყო, თუ არა „ცივი ომის“ შემდეგ ანარქია პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში? ამ პრობლემას უამრავი ტრაგიკული შედეგები მოჰყვა და იგი დღესაც სრულყოფის პროცესის ძიებაშია. აქ აღსანიშნავია ის მთავარი მომენტიც, რომელიც აუცილებლად იყო გასათვალისწინებელი ახალი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებისათვის, რომელიც საჭიროებდა გარკვეული გლობალური და რეგიონალური ხასიათის ღონისძიებების გატარებას მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილებში ახალ-ახალი ძალმომრეობისა და ანარქიული პროცესების აღკვეთისაგან თავდაცვის მიზნით. დღეს აშკარად გამოიკვეთა რევოლუციებისა და ნგრევის ტენდენციები მსოფლიოში მისი უამრავი ფორმით და არც არავინ იცის უახლოეს მომავალში რა რადიკალიზმის წინაშე აღმოჩნდება დღევანდელი თაობები.

მაგრამ ჩვენ გვინდა ლოგიკური კითხვა, თუ რამდენად სწორად ჩაიფიქრეს ამ „არქიტექტორებმა“ სსრ კავშირის ეკონომიკური სისტემის დაშლის მეთოდები და პრინციპები? ნუთუ მათ წარმოდგენილი არ ჰქონდათ

იმ კოლონიური სისტემის ნაწილს რა ბედი ეწოდება? მე ვფიქრობ, რომ გათვლები საბოლოო შედეგებს ბოლომდე არ აცნობიერებდა და გადაწყვეტილება არასწორი იყო. კომუნისტურ სისტემაში მყოფი ხალხებისთვის გაცილებით უპრიანი და მომგებიანი იქნებოდა ის იდეა, რომელიც „კორვენგენციის“ თეორიის ავტორებმა – სახაროვმა, ვალენსმა, ბელმა, გელბრეიტმა და სხვებმა წამოაყენეს 50-იანი წლებიდან. ამ იდეის არსი მდგომარეობა კაპიტალიზმისა და კომუნისტური სისტემის ურთიერთდახლოებასა და კორვენგენცია-შერწყმაში, რომელიც ბოლოსდაბოლოს მთელ მსოფლიოს ერთიანს გახდიდა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლაც გარკვეულწილად ამ შედეგზეა გათვლილი. სამწუხაროდ ამ იდეამ შემდგომპერიოდის პრაქტიკულ პოლიტიკაში ასახვა და განხორციელება ვერ პოვა.

დღევანდელ მსოფლიოს თავისი პრობლემები აქვს, მაგრამ ჩვენ, ბუნებრივია, ჩვენი რეგიონი და ჩვენი პრობლემები გვიანტერესებს უპირველესად. ჩვენს თვალწინ დატრიალებული ტრაგედიების წამალი, რომ ისინი აღარასოდეს განმეორდნენ მომავალში ჩვენ თვითონვე უნდა მოვიფიქროთ. როგორც ცნობილია, ომის შემდგომი ევროპა ისხნა არა მარტო დახმარებებმა და ამერიკელთა არმიებმა, რომლებიც იქ „დასაველეის ფარის“ ფუნქციებს ასრულებდნენ, არამედ თვითონ ამ ქვეყნების მიზანსწრაფვლმა პოლიტიკამ ეფექტურად გამოეყენებინათ ყველაფერი ეს თავიანთი ეროვნული ინტერესების გადასაწყვეტად. ამის კლასიკურ მაგალითს გვაძლევს გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა. კონრად ადენაუერიდან დაწყებული და ჰელმუტ კოლით დამთავრებული, ლამის მიწასთან გასწორებული ომის შემდგომი გერმანიის მმართველი ფენების პოლიტიკა იმის მაგალითია, თუ როგორ უნდა გამოიყვანო ერი და ქვეყანა სულიერი და მატერიალური კრიზისიდან განვითარების ფართო შარაგზაზე. აქედან მხოლოდ ერთი დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს: მსგავს სიტუაციაში მოხვედრილი ქვეყნისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ამ ქვეყნის პოლიტიკურმა ელიტამ შესძლოს სწორი პოლიტიკური და ეკონომიკური სტრატეგიისა და მისი შესატყვისი ტაქტიკის შემუშავება შექმნილი ობიექტურ ვითარებაში. ასეთ შანსს ისტორია ყოველთვის აძლევს ქვეყანას, რომელსაც ეპოქის შესატყვისი პროცესების გათვლა და რეალიზაცია სჭირდება. თუნდაც ერთი მომენტის ხელიდან გაშვება ქვეყანას შეიძლება ძალიან ძვირი დაუჯდეს და მის გამოსწორებას წლები დასჭირდეს.

საბჭოთა სისტემის პირობებში ქვეყნებს შორის ინტეგრაციული ანუ მაშინდელი ტერმინოლოგიით კოლპერირებული კავშირები ცენტრალიზებულ მართვაზე იყო აგებული და მორგებული იყო არა რეგიონის, არამედ ქვეყნის გლობალურ ინტერესებს. ამ კავშირების დაშლამ ღრმა სისტემური კრიზისი გამოიწვია. დღევანდელ პირობებში, ჩვენი აზრით, საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი დიდმნიშვნელოვანი სტრატეგიული ამოცანა უნდა იყოს ისეთი დაბალანსებული პოლიტიკის გატარება, რომელიც ანგარიშს გასწავს ინტეგრაციული პროცესების გადრმავებას რეგიონში. ამ კონტექსტში კვლავ დიდ ინტერესსა და აქტუალობას იძენს ზემოაღნიშნული „კორვენგენციის“ თეორია – ყოფილი საბჭოთა კავშირის და მისი სოციალისტური წყობის ისეთი ევოლუცია-რეორგანიზაცია, რომელიც კვლავ ეკონომიკურად ერთმანეთთან დაახლოებს ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს და ყველას ერთად კი – რუსეთთან. დასავლეთის ქვეყნებმა და პირველ რიგში კი აშშ-მ ამ პროცესს ხელი კი არ უნდა შეუშალონ, არამედ პირიქით – ხელი შეუწყონ. თუკი ევრაზიის ამ უზარმაზარ სივრცეში კონფორმაციის ნაცვლად ეს ინტეგრაციული პროცესები წარიმართება, იგი მომგებიანი და პოზიტიური ხასიათისა იქნება ყველასთვის და მათ შორის, საქართველოსთვის მისი ეროვნული ეკონომიკის ფორმირებისთვის, რომელიც დღეს გაჭიანურებული კრიზისის სტადიაში იმყოფება სწორედ ძველი ბაზრების დაკარგვისა და მხოლოდ დასავლეთთან ორიენტირებული პოლიტიკის შედეგად. სწორედ ასეთი სიტუაციები შეინიშნება უკვე ქვეყნის ახალი ხელისუფლების პირობებში. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ამ გზით ჩვენ ეროვნულ ეკონომიკას ვერ შევქმნით, სხვის გასაღების ბაზრად კი, აუცილებლად გადავიქცევით, თუ უკვე არ გადავიქცეთ.

დიდი პოლიტიკური არჩევანის წინაშე დგას დღეს როგორც საქართველო, ისე მთელი პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნები. აქ ბუნებრივად ისმება კითხვა – რა პოზიციაზე უნდა დადგეს პოსტსაბჭოთა საქართველო – ხელი აიღოს სუვერენიტეტზე და ისევე დათანხმდეს რუსეთთან სატელიტურ ურთიერთობას? ასეთ კაპიტულაციას ხომ ისტორია არ გვაპატიებს და სამარცხვინო ღაქად დარჩება ჩვენს მომავალ თაობებს. დასავლეთისკენ სწრაფვა ჩვენი წინაპრების დიდი ხნის ოცნების ახდენის ტოლფასი კი არის, მაგრამ ეს რის ფასად უნდა გაკეთდეს – ეკონომიკური აღორძინებისა და ინოვაციური პროცესების გადრმავების გზით, რომელსაც ახალი ბაზრების დაპყრობა დასჭირდება თუ ისევე მომსახურების სტატუსს დავუჯდეთ. ასეთ პირობებში გლობალიზაციის ყოვლისშემძლე ხელი, ჩემი აზრით, დიდი არჩევანის საშუალებას არ გვიტოვებს.

პოსტსაბჭოთა საქართველოს სამომავლო ეკონომიკური პერსპექტივა ბევრადაა დამოკიდებული საბჭოთა კავშირის ყოფილ ქვეყნებთან და განსაკუთრებით - რუსეთთან ურთიერთობებზე. ჩვენი აზრით, არსებობს გზები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის განვითარებისთვის. ჩვენ ვფიქრობდით, რომ ის, რაც ვერ განხორციელდა ბოლო 10-15 წლის მანძილზე გორბაჩოვისეული „პერესტროიკის“ პერიოდში, შეიძლება მან „მეორე სიცოცხლე“ პოვოს XXI საუკუნის დასაწყისში ყოფილ საბჭოთა სივრცეში ინტეგრაციული პროცესების გააქტიურებით, დსთ აქტეკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯის და ბევრი რამე დამოკიდებულია რუსეთის იმ ჯანსაღ პოლიტიკურ ძალებზე, რომლებსაც ესმით, რომ დიქტატის დრო წავიდა და მის მაგივრად უნდა დამკვიდრდეს ხალხთა და ქვეყანათა თავისუფალი და თანასწორუფლებიანი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობანი. ე. ი. ის, რაც დასავლეთ ევროპაში განხორციელდა „საერთო ბაზრისა“ და „ევროკავშირის“ სახით.

აქ ისმის კითხვა-დილემა - შეიძლება კი რუსეთი და მისი ახლანდელი პოლიტიკური ელიტა სსრ კავშირის თავისებურ რეანიმაციას (რისი ფარული ზრახვები მათ ნამდვილად გააჩნიათ!), თუ უფრო ახლოს დადგება დემოკრატიზმის თანამედროვე პოლიტიკურ ღირებულებათა საფუძველთან. თუმცა არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ „მეორე წრეზე“ წამოსული რუსეთის ნოსტალგიური ხელისუფლება ევრაზიული სივრცის ჩამოყალიბებას დროის მოთხოვნად მიიჩნევს, რაც წარსულის რეანიმაციის თავისებურ ცდად უნდა შეფასდეს. აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ ე. წ. „მედასავლეთობას“ რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ტრადიციებიც აქვს. აქ საკმარისია გავიხსენოთ პეტრე დიდის რეფორმები, განსაკუთრებით XIX საუკუნის 60-70-იანი წლების და სტოლიპინის რეფორმები.

მაგრამ დღეს ყველასთვის ნათელია, რომ ისტორიულად რუსეთი მაინც უმართავი და გამოუცნობი ქვეყანაა. ჩვენ რუსეთზე იმიტომ ვამახვილებთ ყურადღებას, რომ მისი უკიდევანო სივრცე ჩვენნაირი ქვეყნისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის მატარებელია, რაც საყოველთაოდ ცნობილია. როგორც დღევანდელი გადასახედიდან ჩანს მას ინტეგრაციისა და ხალხთა თანასწორუფლებიანი ურთიერთობის ნაცვლად ისევ დიქტატის პოლიტიკა ურჩევნია. ეს კი მთელ ამ უზარმაზარ სივრცეს ბალტიის ზღვიდან წყნარ ოკეანემდე და ჩრდილოეთ ყინულოვან ოკეანიდან კავკასიამდე ინტეგრაციული პროცესებიდან ჩამოშორების საფრთხის ქვეშ ტოვებს.

უკვე შეუქცევადი გახდა ის პროცესი, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნები უკვე დაადგინენ ევროპული ინტეგრაციის გზას და შეუძლიათ თავისებური ახალი „საერთო ბაზარი“ შექმნან ყოფილ სსრ კავშირის სივრცეზე. ამას გვაფიქრებინებს ის გამოცდილება და უზარმაზარი რესურსები, რომელიც რუსეთს გააჩნია (გაეროს მონაცემებით დღეს მსოფლიოში დარჩენილი აუთვისებელი რესურსების 44% რუსეთის განკარგულებაშია). ეს მით უმეტეს ადვილი შესაძლებელია, როცა ამ სივრცეზე ბევრი ფაქტორი და წინაპირობა ისტორიულად უკვე მზამზარეულად შეიქმნა – ერთიანი საკომუნიკაციო სისტემა, სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა გამოცდილება, ადამიანთა ურთიერთობისათვის საერთო ენა და ტრადიციები, მათ შორის საზღვრების პირობითობა და გამჭვირვალება. ჩვენი აზრით, ე. წ. „მსოფლიო პოლიტიკის ასსებს“ რომ თავიდანვე აედოთ კურსი სსრ კავშირის ასეთ ევოლუციაზე, (ეს იდეა თავის დროზე სტალინმაც გააუღერა 1952წელს, რომელსაც ბერიაშვილმა რადიკალური რეფორმების განხორციელების დაუოკებელი სურვილით უპასუხა, მაგრამ ბოლშევიკების ნაკლებად ნაკითხი თაობა, რომელსაც მთელი ძალაუფლების ბერკეტი ეკურა ხელთ, ბუნებრივია, ამას არ წავიდოდა და მოხდა კიდევაც ეს. ამან კი ათეული წლებით შეაფერხა ამ უზარმაზარი პოლიტიკურ-ეკონომიკური სივრცის პროგრესი და მნიშვნელოვანი წინსვლა...) ეს გაცილებით მეტ ეფექტს მოგვცემდა ყველანაირად, მაგრამ, როგორც ჩანს, ევროპისა და ამერიკის პოლიტიკურ ინტერესებში მაინც იმდღავა პრაგმატისტულმა მოსაზრებამ, რომ ერთხელ და სამუდამოდ თავიდან მოეშორებინათ საბჭოთა კავშირი, როგორც კონკურენტი-ქვეყანა ევრაზიულ სივრცეში დომინირებისათვის მიმდინარე ბრძოლაში. ამას სხვათა შორის არც მალავენ ამერიკელი მეცნიერები და ექსპერტები, როცა წერენ ახლო წარსულის ამ პროცესებზე.

თუმცა დღევანდელი გადასახედიდან დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ყოფილი პოსტსაბჭოთა ქვეყნები უკვე ეძებენ თავის ნიშანს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში და არც თუ წარუმატებლად. „გეოპოლიტიკურ იზოლაციაში“ ყოფნა საშიში იქნება ყველასთვის და თუნდაც იმავე ევროპულ-აზიურ ინტეგრაციისთვის. ასე, რომ პოსტსაბჭოთა ეკონომიკური სისტემა სრულყოფის ძიებაშია და თანდათანობით მიისწრაფის მსოფლიო ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავებისაკენ.

Murman Kvaratskhelia

**PROBLEMS OF THE IMPROVEMENT OF A POST-SOVIET ECONOMIC SYSTEM
AT CURRENT STAGE
Annotation**

In the article the analysis of the collapse of a soviet economic system is given. The causes of this collapse and its significance for the countries of the former USSR are formulated.

The theoretical foundations of the destruction of an old soviet system and the forming of new market relations are analyzed.

The author considers the role and significance of an integration in the forming of a new economic system and the place of Russia in these global processes.

Ната Давлашериძე

**ЛАУРЕАТЫ НОБЕЛЕВСКОЙ ПРЕМИИ ПО ЭКОНОМИКЕ ЗА 2012 ГОД
О ПРОБЛЕМАХ РЫНКА**

Премия по экономике за 2012 год, учрежденная в память об Альфреде Нобеле в 1968 году шведским Госбанком, была присуждена Элвину Роту (*Alvin E. Roth*) (США) и Ллойд Шепли (*Lloyd Stowell Shapley*) (США «за теорию устойчивого распределения и практику моделирования рынка». (*"for the theory of stable allocations and the practice of market design"*)), т.е. за разработку теории распределения и ее практическое применение в рыночном планировании. По сути, речь идет о выборе наилучшего способа распределения ограниченного числа ресурсов между пользователями.

Ллойд Стауэлл Шепли - американский экономист (90 лет), преподает в Калифорнийском университете. Академик Американской академии искусств и наук (с 1974г.) и Национальной академии наук США (с 1979г.). Почетный член Американской экономической ассоциации (с 2007г.). Элвин Рот (62 года) - также американский экономист, профессор Гарвардского университета, преподает в Гарвардской школе бизнеса. Является специалистом по теории игр, теории устройства рынка, экспериментальной экономике.

Элвин Рот и Ллойд Шепли, удачно сочетая теорию и практику, разработали модель экономического моделирования, улучшившую динамику многих рынков. В сопроводительной записке к премии говорится, что лауреаты премии Нобеля по экономике в своих работах попытались ответить на один из основных вопросов экономики – вопрос распределения любых ресурсов наилучшим способом между потребителями. «Несмотря на то, что исследователи работали независимо друг от друга, сочетание базовой теории Шепли и эмпирических изысканий, экспериментов и практических моделей Рота принесла богатые плоды и улучшила работу многих областей рынка». Им удалось решить центральную проблему для экономики – как наилучшим способом свести друг с другом различных экономических агентов. Слово «свести» не обязательно означает, что после встречи произойдет рыночная сделка. Чаще всего речь идет о заключении союза, что в экономической теории обсуждается не столь часто, уточняется в комментарии Нобелевского комитета.

Стабильное и оптимальное размещение ресурсов на обычном рынке координируется при помощи цен, например, рынки ценных бумаг или товарные рынки, но существуют ситуации, где такая координация по тем или иным причинам

невозможна и требует более сложных механизмов. В свою очередь, по мере экономического развития, по мере усложнения экономики все больше и больше возникает сфер - образование, медицинское обслуживание и т.д., где также не все координируется ценой. И для такого рода ситуаций необходимо подобрать условия оптимального и стабильного совмещения тех, кто участвует в этих взаимоотношениях, что и было проделано Элвином Ротом и Ллойдом Шепли.

Л.Шепли является одним из основателей теории современных кооперативных игр. Им были сформулированы несколько конкретных методов, на основе которых были созданы практические алгоритмы, заменяющие рыночное взаимодействие в ряде областей человеческой деятельности, в частности, **«вектор Шепли»** – принцип оптимальности распределения выигрыша между игроками, а также так называемый **алгоритм Гейла – Шепли** или **«алгоритм отложенного согласия»**. Применение данного алгоритма позволяет обеспечить устойчивый **матчинг** (от английского **to match** - соответствовать), в так называемой модели **марьяжа** (соотнесение множеств мужчин и женщин, желающих сочетаться браком). По сути, речь идет о формировании коалиций из двух участников. Предполагается, что предпочтения каждого участника заданы в виде ранжированного списка всех желаемых партнеров. Задача в том, чтобы создать семейные пары согласно предпочтениям таким образом, чтобы не оказалось ни одной пары, которая желала бы соединиться, отказавшись от своей прежней второй половины. Поскольку такое стабильное распределение по парам невозможно сформировать за один шаг, необходима конечная последовательность итераций, известная как алгоритм Гейла – Шепли. В частности, ученый пришел к выводу, что в случае, если участники распределения не принимают решений сразу и откладывают их для учета всех имеющихся вариантов, исход всегда будет стабилен в условиях идеального рынка.

Таким образом, решением коалиционной игры является такое стабильное распределение участников по коалициям, при котором у них не возникает стимулов к формированию новых коалиций. Если рассматривается проблема установления партнерства в некоторой группе участников, то стабильное распределение задает такую их парную конфигурацию, при которой невозможно создание новых обоюдовыгодных пар.

На основании методологии Гейла и Шепли в 1962 году была реформирована национальная американская система подбора медицинского персонала, обеспечивающая максимальную корреляцию запросов работодателя и работника, а также был создан алгоритм, помогающий школьным округам оптимально распределять тысячи учащихся по школам. Эта система была успешно внедрена в Бостоне и получила высокую оценку специалистов.

В сравнении с Шепли, **Элвин Рот** - больше практик. Он применил результаты теоретических исследований Шепли в изучении практического функционирования важнейших рынков. Он исследовал американский рынок выпускников медицинских колледжей, который ежегодно сталкивается с проблемой трудоустройства большого количества молодых врачей. В частности в 1984 году он применил алгоритм к функционированию рынка медперсонала в США и объяснил задачи, которые выполняет рынок при взаимодействии участников (наймодателей и наемных работников). Кроме того, Рот на примерах объяснял, почему в определенных условиях рынок действует результативно, а в других случаях - нет. Результаты практических исследований Рота были применены для создания многочисленных институтов регулирования рынка и поддержки его функционирования и, в конечном итоге, привели к созданию новой ветви экономической науки, известной как **"market design" (рыночное планирование)**.

Рот получил возможность воплотить в жизнь результаты своих исследований в 1995 году, когда был приглашен в NRMP (National Resident Matching Program - Национальный информационный центр для поддержки трудоустройства молодых врачей) для разработки нового модифицированного алгоритма. В первоначальном варианте этого алгоритма предлагающей стороной были больницы, из-за дефицита врачей находившиеся в зависимости от волеизъявления выпускников и получившие благодаря его применению важное преимущество первого хода. С помощью новой системы теперь уже со студентами в качестве предлагающей стороны, были достигнуты заметные результаты в деле трудоустройства выпускников медицинских колледжей, а также оказалось возможным частично решить сложную во многих отношениях проблему трудоустройства студенческих семейных пар (что не редкость в медицинской профессии).

Важная практическая область, в которой также оказались востребованными алгоритмы выбора - распределение донорских органов. В случае пересадки почек часто бывает, что донором готов стать кто-то из родственников или близких, имеющий несовместимость с больным по группе крови. В подобных ситуациях организуется многосторонний обмен с построением цепочки из пар реципиентов и доноров, жестко ограниченный временными рамками. Рот и его сотрудники разработали компьютерные методы решения подобных задач и организовали практические программы обмена донорскими почками в ряде американских штатов.

Еще одной областью применения алгоритма стала система приема детей в общеобразовательные школы. В начале XXI века несколько крупных городов в Америке перешли на механизмы размещения школьников по государственным школам, основанные на алгоритме Гейла-Шепли и разработках Рота и его учеников. Нью-Йорк перешел в 2003 году (следует отметить, что уже в первый год численность школьников, желающих перейти в другую школу, снизилась на 90%), Бостон — в 2005-м, Денвер, Ньюарк и Новый Орлеан — в 2011-м. Схемы распределения, использующие элементы алгоритма, работают во многих мировых мегаполисах, в том числе в Лондоне и Чикаго.

Выступая на Всемирном конгрессе по теории игр в Стамбуле в июне 2012 года, (4th World Congress of the Game Theory Society "Games 2012") профессор экономики Massachusetts Institute of Technology (MIT) **Парат Патак (Parag A. Pathak)**, бывший студент Рота, подводя первые итоги масштабных экспериментов в области образования, отметил, что использование алгоритма привело к тому, что школьники стали реже менять место учебы - ровно это и предсказывала теория. Кроме того, сократилось расстояние и, соответственно, время, которое дети тратили на то, чтобы добраться до школы. Само по себе это не означает, что школьникам стало лучше (плохая школа может быть ближе), однако это косвенный признак того, что результат в большей степени удовлетворяет запросы школьников и их родителей. Патак и соавторы, проанализировав последствия перехода школьных систем Нью-Йорка и Бостона на новые алгоритмы, пришли к выводу, что последствия введения новой системы оказались довольно положительными (так, например, начиная с 2003 года число отсеянных детей в Нью-Йорке снизилось до 3 тыс.) и дающие оптимистические надежды на будущее.

В заключение можно сказать, что разработанная нобелевскими лауреатами теория устойчивого образования сочетаний пар может быть практически применима в самых различных областях, как уже отмечалось выше, и при приеме

людей на работу, детей – в школы и абитуриентов – в вузы, при распределении выпускников вузов, при поиске покупателем товара и т.д.

Исследования в данной области никогда не потеряют свою **актуальность**, поскольку они имеют безграничную практическую полезность, в том числе и для **Грузии**. Область их применения очень широка. Фундаментальный вклад в развитие науки Шепли и Рота заключается в том, что они определили математические модели, которые вскрыли основы поведения, выбора предпочтений, основы моделей функционирования рынков; их исследования являются соединением фундаментальной теории, эмпирических исследований, лабораторных экспериментов и успешных практических рекомендаций по совершенствованию рыночных институтов.

ЛИТЕРАТУРА

1. http://www.aeaweb.org/PDF_files/Bios/Shapley_bio.pdf
2. <http://ideas.repec.org/e/pro40.html>
3. <http://www.nobelprize.org/mediaplayer/index.php?id=1885>
4. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2012/
5. Roth A.E. Deferred Acceptance Algorithms: History, Theory, Practice, and Open Questions // International Journal of Game Theory. — 2008. — Т. 36. — С. 537—569.

Nata Davlasheridze

THE 2012 NOBEL PRIZE WINNERS IN ECONOMICS ABOUT THE PROBLEMS OF MARKET

In the article the main theoretical researches of 2012 Nobel Prize Winners in economics *Alvin Roth and Lloyd Shapley* concern the problems of market and market relations. Is noted fundamental contribution to development of economic science and practical application of their development in various areas, whether it be reception of people for work, children – to schools and entrants – in higher education institutions is noted them, distribution of graduates of higher education institutions, search of goods by consumers etc.

Наталья Николаевна Надюк

АКМЕОЛОГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Изменение интенсивности и характера хозяйственной деятельности в историческом процессе повлекло за собой формирование нового сознания, в котором экономический аспект занимает особое место. В современном мире, в эпоху глобальных и стремительных трансформационных процессов во всех сферах жизнедеятельности человека, в том числе и экономической, появилось новое понятие - «экономическое сознание».

Проблемой осуществления экономических и политических реформ явилось изменение в психологии социума. В связи с этим и появилась необходимость изучения как взаимосвязи между понятием «экономическое сознание» и вышеуказанными процессами, так и содержательного, акмеологического аспекта данного термина.

Современная экономика, кажется, забыла очевидное - качество и действия нашего индивидуального и коллективного сознания управляет экономическим поведением.

Экономическое сознание – это высший уровень психического отражения экономических отношений. Развитие сознания, и особенно экономического, является наивысшим «продуктом» и конечной точкой всей экономической деятельности. Действительно, успех любой экономики, если судить с точки зрения счастья, может и должен быть измерен результатом развития сознания. Это утверждение вытекает, если предположить, что развитие экономики является эволюционным и что эта эволюция имеет тенденцию или направление.

Экономическая деятельность человека развивалась в ходе известной истории по пути, который более или менее подходит под иерархию потребностей Маслоу. Для большинства человечества экономическая активность изменялась от охотника-собирателя (до 10000 лет до н.э.) до сельского хозяйства (около 10000 лет до н.э.), до промышленности (около 1300-1700 гг.), а также информации (1945 г. и выше). Две вещи можно увидеть в этой прогрессии: во-первых, с каждым продвижением мы решали все больше и больше из тех потребностей, что находятся на нижних уровнях пирамиды, как это определено Маслоу, и, во-вторых, сложность организации человеческого общества возросла. Ясно также, что эта сложность стала возможной для решения конкретных экономических проблем и, таким образом коррелирует с иерархией Маслоу. Другими словами, так как мы сталкивались с более низкими потребностями в иерархии потребностей Маслоу, мы разрабатывали всё более и более сложные экономические системы: правовая система, системы образования, науки, медицины, технологий и т.д.

А удовлетворение своих собственных потребностей есть не что иное, как эгоизм. В связи с этим можно вспомнить опубликованный в 1776 г. классический труд А. Смита «Исследование о причинах и богатстве народов», в котором он, следуя Гоббсу, объявил эгоизм наиболее продуктивным способом поведения людей. Впоследствии в политэкономии сложилась формула, разделяемая многими экономистами по сей день. Она гласит, что эгоистические интересы отдельных индивидов посредством конкуренции послужат благу всех.

Такой рост сложности коррелирует напрямую с эволюцией, которая проходила через всё более и более высокие уровни организации. На вершине этой сложности стоит жизнь на Земле с её триллионами жизненных форм, каждая минувшая сама по себе, и из этих форм жизни самым сложным является человеческое существование, в котором насчитывается около десяти млрд. человек. Каждый - отдельный продукт самых сложных генов на планете, и каждый связан с бесчисленными возможностями в социальной структуре. Таким образом, мы видим, что экономическое развитие само по себе является эволюционным явлением.

Экономическое развитие человека является феноменом, который переместил человечество до самой вершины иерархии потребностей. И на самой её вершине находится потребность в самоактуализации, возможность в полной мере выразить весь свой потенциал. Таким образом, мы видим, что все другие виды экономической деятельности служат для расширения сознания, и во главе расширения сознания находится наша развивающаяся экономика.

Так какая же деятельность в нашей экономике приводит к расширению сознания?

Когда мы говорим о расширенном сознании, мы представляем себе человека, который может видеть больше. Такой человек обладает «картой», с помощью которой он может перемещаться по своему жизненному пути и преодолевать различные проблемы. В действительности она состоит из кластеров специальных знаний. Это то, что позволяет нам понять мир и свое место в нем. Таким образом, мы видим, что расширение сознания заключается в создании карты смыслов в наших умах. В сущности, смысл является основной валютой нашего ума. Мы не видим чашку, как объект, состоящий из кластеров-молекул со специфическими свойствами, а мы видим её как нечто, что можно использовать для питья. Мы придаем смысл всему, с чем мы сталкиваемся, и используем это значение, чтобы управлять жизнью, начиная от самых простых оценок, таких как: могу ли я съесть это, до более сложных - какова цель моей жизни.

Этот последний пункт, этот смысл может прийти на различных уровнях, так как смысл является иерархическим. И смысл более высокого уровня поддерживается смыслом более низкого уровня. Это структуры башни смыслов. Мы можем рассматривать их в качестве маяков, которые могут направлять наши действия. Смыслы самого высокого уровня определяют направления для нашей жизни, а низкого уровня - руководят основными действиями.

Смысл, как гора, потому что она возвышается над нами, потому что подавляющее большинство этих смыслов создается культурой, в которой мы живем, тем, что развивалась в течение десятков тысяч лет многими людьми. Мы строим смысл о многих вещах в нашей жизни, и в некоторых областях нашего сознания достигаем определенных высот, в других областях - мы имеем ограниченное понимание.

Так, экономическая деятельность, которая связана с созданием и обменом смыслами, является основным элементом экономики направленной на расширение сознания.

Согласно Марксу, сознание является отражением политической экономии. Мысли человека, как правило, формируются политическими и экономическими обстоятельствами. Он писал: "Не сознание людей определяет их бытие, а, наоборот, их общественное бытие определяет их сознание" [1, с. 6-7].

Обратимся к характеристике основных положений неоклассической экономической теории и реконструируем содержание поведения и экономического сознания человека. Выделим ключевые положения Т. Гоббса, которые до сих пор существуют в современной экономической теории:

1) человек стремится к выгоде, пользе, и только к ней;

2) человек обладает неизменной эгоистической природой и ведет войну против всех (конкуренцию) в погоне за прибылью;

3) разум, рациональность человека состоит в исчислении (вычислении) пользы (выгоды). Аналог рационального действия человека — счетная машинка (арифмометр).

4) в действительности объективно существуют только отдельные единичные объекты. Несуществует классов, типов, видов, есть лишь скопление единичных индивидов (номинализм) [1].

А.А. Белик выделяет следующие особенности «экономического сознания» и черты поведения «человека экономического»:

1) он стремится к максимальной прибыли, максимально рационален в своем поведении (вычисляет, рассчитывает каждый шаг);

2) относительно пассивен (лишь высчитывает наиболее выгодный выбор);

3) руководствуется такими чертами, как алчность и жажда наживы, жадность, страсть к накоплению [3].

На основании вышеизложенных фактов можно сделать такие выводы:

1) экономическое сознание обусловлено исторически сложившимися экономическими отношениями;

2) переход к рыночной экономике тесно связан с глубокими изменениями в экономическом сознании и экономической культуре всего населения;

3) осуществление экономических реформ должно сопровождаться организацией адаптационного процесса, который включает в себя не стихийное, а целенаправленное формирование соответствующего массового экономического сознания, экономической психологии субъектов рынка и формирование рыночной мотивации экономического поведения социума;

4) для формирования современного экономического сознания необходимы определенные условия:

а) реальные экономические преобразования рыночной экономики;

б) развитие экономической теории, которая опосредовано, через проводимую экономическую политику, различные формы образования оказывает влияние на субъекты экономической деятельности;

в) экономическое образование населения посредством образовательных учреждений, средств массовой информации и т.д.;

г) экономическое воспитание в семье: бережное отношение к вещам, игрушкам, совместное планирование семейного бюджета и т.д.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гоббс Т. Основы философии // Соч. в 2 т. Т.1 М., 1989.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. – Т. 13. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959.
3. http://economicarggu.ru/2010_4/belik.pdf

The problem of the economic and political reform was the change in the psychology of society. In this regard, there was the need to explore the relationship between the concept of "economic consciousness" and transformation processes, and meaningful, akmeological aspect of the term. Moreover, the article discusses the "economic consciousness" in the context of the hierarchy of needs and historical economic relations.

*Анатолий Ткач
Тамара Ткач*

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СИНЕРГИЯ ИНТЕГРАЦИИ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Одной из форм институциональной синергии международного экономического сотрудничества и интеграционных процессов является эффект глобализации. Усиление взаимозависимости и взаимодействия в развитии большинства стран порождает синергетический эффект интеграционных процессов в мировой экономике, который реализуется посредством институционализации. Зарождение, экспорт и импорт базисных институтов формирует новое качество интеграционных процессов и составляет основу глобальной экономики. Сложность и противоречивость этого процесса проявляется через механизм институциональной конкуренции. Примером институциональной конкуренции может быть, создаваемые в различных системах хозяйства (национальных экономиках наиболее развитых стран), финансовые институты. Субъектами международной финансовой системы выступают также международные интеграционные объединения (мировые финансовые и хозяйственные организации, региональные группировки и т.д.), которые стремятся навязать всему миру глобальные правила и нормы. Возрастающее влияние на институционализацию мировой финансовой системы оказывают также страны, которые рассчитывают на учет их национальной или региональной специфики при разработке общих правил глобального хозяйственного взаимодействия. К таким странам, очевидно, относятся Грузия, Польша, Украина и многие другие.

Попытки построения современной системы институтов, которая по своему содержанию отвечают изменившейся траектории хозяйственного развития большинства стран мира, могут быть успешно реализованы только в рамках институциональной парадигмы, отражающей новое качество интеграции мировой экономики.

Анализ проводимых реформ свидетельствует, что предлагаемые меры по выходу из финансового кризиса 2008-2009 гг., во-первых, носят не только финансовый, но и институциональный характер; во-вторых, основные решения в сфере финансовых и институциональных преобразований принимают очень ограниченное число стран (США и Евросоюз).

Целью статьи является теоретическое осмысление интеграционных процессов в рамках институционального парадигмального подхода, способных отражать синергетический эффект глобализации экономики основой которой может быть формирование регуляторной системы на основе функционирования новых институтов национального, межгосударственного и наднационального уровней в условиях обостряющейся конкуренции и финансовых потрясений.

Генезис институциональной структуры экономического развития государств и их интеграционных объединений, специфика функционирования различных видов и уровней институтов, факторов и условий их деятельности, возможностей стимулирующего влияния на общественный прогресс, в той или иной степени выявлены в научных работах. Вместе с тем, в научной литературе недостаточно полно раскрыты методологические аспекты эффекта синергии интеграционных процессов, как отражения формирующихся глобальных институтов, а также возможные модификации национальных и региональных систем институтов, как условие формирования глобальных моделей экономического развития. Требуется дальнейшего теоретического обоснования, организационное построение и диверсификация форм и методов обеспечения механизмов функционирования международных институтов, совершенствование оценки эффективности их действия.

Отправной точкой (методологической основой) заявленного направления исследования может стать разработка определенной концепции анализа глобальной экономики в контексте институциональной парадигмы. Представляется, что переход к новой парадигме - это не только разработки новой систем идей и представлений, но и формирования качественно нового типа мышления, глубокое обновление методологии и понятийного аппарата науки.

Становление новых научных парадигм это важный, но тернистый путь научного поиска. Как отмечает известный английский ученый, автор работ по методологии экономической теории, Г. Блауг, очень легко уничтожить новые исследовательские программы, создавая идеологические аргументы против ее основных постулатов и придерживаясь очень тщательной критики. Методология экономической науки должна научить нас, как трудно оценивать даже зрелые исследовательские программы, а что уж говорить о программах в начальной фазе развития.

По нашему мнению, скелет научной парадигмы образуется двумя составляющими: базисными категориями предмета и методологии, теоретическим инструментом его познания. Все остальные стороны парадигмы должны "нанализываться" на эти элементы.

Нужно также уточнить, что в процессе интеграции импортируются не только институты положительного действия, довольно часто импортируются также институты негативного направления, которые тормозят становление новой экономической системы и экономического развитие. Практика постсоветских стран имеет богатую историю таких процессов, начиная от элементарных финансовых пирамид и рейдерства и заканчивая "вашингтонским консенсусом", т.е. правил экономической трансформации общества с централизованной экономикой, которые привели к значительным отрицательным последствиям.

Названные обстоятельства дают основания полагать, что формирование новой институциональной парадигмы экономического развития в глобальном измерении это не только появление новых институтов и формулирование новых категорий, это и борьба с устаревшими правилами, которые тянут мировое общество назад. Есть много политических,

исторических ментальных, психологических факторов, которые способствуют консервации старых институтов. Институциональная экономическая теория дает ключ для выяснения причин, почему старые, менее эффективные институты консервируются, а новые эффективные долгое время не находят места для своего существования. Этот процесс был назван Д. Нортон, как эффект блокировки, который заключается в создании препятствий изменению правил теми институциями (государством, фирмами), которые имеют выгоды от использования устаревших действующих правил.

Нормальная наука это такая деятельность научного сообщества, которое не выходит за пределы признанной ею парадигмы. А развитие науки происходит путем смены периодов "нормальной науки" революциями, которые изменяют одну парадигму на другую. Сформулированы многие парадигмы, каждая из которых справедливо обосновывает свое право на существование. Большинство ученых признают, что ни одна из существующих парадигм не может претендовать на роль фундаментальной экономической науки. Но постоянно ведется поиск такой системы взглядов, которая наиболее точно отражала бы существующие процессы и отвечала запросам практики. Это проявляется не только в поисках, которые ведут научные работники, но и в предметно-дисциплинарной структуре экономико-теоретического знания.

Отбор институтов в качестве общих правил организации мировой экономической системы, очевидно, должен осуществляться на основании определенных критериев. Этот отбор происходит спонтанно, в процессе исторического опыта и порождает неформальные правила поведения отдельных хозяйственных институций и национальных образований, которых придерживается большинство субъектов. Одним из таких критериев может быть предложена эффективность институтов. Но эффективность может быть определена только как результат сопоставления качества институтов с затратами на их импорт или разработку и внедрение (транзакционные издержки) или как результат сравнительных преимуществ институтов между собой, то есть вследствие их конкуренции.

Институционализация финансового взаимодействия

Процесс глобализации характеризуется, с одной стороны, наращиванием интеграционных тенденций в мировом хозяйстве, углублением интернационализации производства и обмена, унификацией национальных, экономических и социальных стандартов, а, с другой – регионализацией и структуризацией, усилением конкуренции и, как следствие, выстраиванием многоступенчатой и многополярной системы взаимодействия между субъектами международных экономических отношений. Такое состояние глобального экономического сотрудничества требует переосмысления процессов его институционализации и адаптации национальных экономик к новым условиям.

Задача состоит в том, чтобы создать условия для качественного совершенствования и структурно-функциональной оптимизации действующей ныне системы институционального обеспечения глобального экономического развития. Очевидно, что в последние десятилетия все большее проявляется отставание средств и форм регулирования международных экономических связей от динамики и масштабов глобальных трансформаций. Произошло запаздывание регуляторной деятельности государственной администрации США в период последнего финансового кризиса 2007-2009 годов, который совсем не похож на предыдущие экономические процессы. Главной особенностью этого кризиса является то, что он охватил институции теневого банковского сектора США. Участники параллельной банковской системы не имеют достаточного собственного капитала, имеют слабую ресурсную базу и не имеют доступа к официальному каналу ликвидности ФРС, и к государственной системе страхования депозитов. Названные особенности негативно проявили себя в период финансового кризиса.

Недостаточный институциональный контроль органов управления и надзора привел к чрезмерному кредитному насыщению ипотечного рынка США по сравнению с наличными активами теневого банковского сектора. В результате, его отрицательное влияние на финансовую стабильность потребовало от регуляторных органов немало средств и усилий от регуляторных органов и государства для сохранения стоимости активов, которые оценивались в 20 трлн долл. Проведенные мероприятия привели к тому, что доля неформальных финансовых институтов в США сократилась в пользу официальной банковской системы, хотя продолжает быть важнейшим источником кредитных ресурсов. В 2010 году на долю теневого банковского сектора приходилось 16 трлн долл. финансовых активов банковских систем США, а официальной банковской системы – 13 трлн долл. Таким образом, действия регуляторных институций, финансовая поддержка правительства и ФРС изменила соотношение теневой и официальной банковской системы в пользу последней.

Аналогичное запаздывание регуляторных процессов наблюдается в действиях некоторых правительств европейских стран (Греция, Испания, Италия, Португалия) при решении финансовых проблем и реструктуризации внешнего долга. В ряде стран продолжается процесс наращивания долгов, создается только видимость возобновления экономического роста. Например, в США, где за последние три года суверенный долг возрос с 9,5 трлн. дол. до более, чем 15 трлн. дол, тогда как совокупный рост экономики за эти три года, в лучшем случае, составил только 5-6% (Костяев С., 2011). Несовершенство институционального обеспечения глобальных взаимодействий проявляется в очевидном несоответствии действий регуляторных органов Европейского Союза реальным долговым и бюджетным проблемам европейских стран. В некоторых государствах подвергают глубокому сомнению существующие правила, не рассматривают их как общие или приемлемые и придерживаются собственных институциональных позиций, что может свидетельствовать о незавершенности институционализации хозяйственного взаимодействия экономик европейского союза или невозможности этой институционализации в таком крупном региональном образовании. Речь идет о превалировании одной из двух тенденций глобализации: интеграции и дезинтеграции (регионализации). Одной из причин такого поведения отдельных субъектов европейского институционального пространства может быть оппортунизм. Другой причиной, незавершенности институционализации экономик европейских стран может быть отставание трансформации экономических и финансовых институтов от достигнутого уровня глобализации.

Сложившиеся во второй половине XX века правила в мировой экономике уже неадекватны возрастающим потребностям и масштабам товарных, финансовых, информационных, капитальных и людских потоков, которые бы соответствовали уровню глобализации мирохозяйственных связей и способствовали гармонизации интересов основных актеров международных экономических отношений.

Исследование процессов институционализации международной экономической системы, факторов и условий модификации институтов мирового хозяйства на современном этапе требуют обоснования причин трудностей и

противоречивости глобального экономического развития. Среди особенностей современного этапа экономического развития выделить следующие:

- условия и факторы модификации институциональной системы мирового хозяйства на современном этапе ее развития;
- движущие силы институциональной эволюции становления глобальной экономики;
- структуру системы международных институтов, ее характеристику и направления возможной модификации;
- эффективность международных экономических институтов с точки зрения их соответствия достигнутому уровню глобализации.

Отмеченные выше особенности могут быть определяющими в контексте основных направлений совершенствования глобальной институциональной системы для обеспечения устойчивого развития мировой экономики. Это создает предпосылки для обоснования современной теоретической модели институционализации глобальной системы экономического развития.

Очевидно, такая система предполагает новый характер связей между институтами различных уровней. Она отражает такую иерархию функциональных и организационных компетенций главных субъектов глобальной экономической системы, которая существенно модифицируется под влиянием новых институциональных акторов (Китая, Индии, Бразилии, Мексики, Таиланда и др.) и частичной утратой своих доминирующих позиций в глобальной экономике, особенно в мировой финансовой системе, прежними странами-лидерами (США, Японией, Великобританией и др.).

Проводимые активные мероприятия по реформированию банковской и регуляторной системы США дал немало положительных примеров, которые могут быть основой институциональных реформ глобальной финансово-экономической системы. Это касается: закона Додда-Франка 2011г. о финансовой реформе, создания новых регуляторных институций (Совета по надзору за финансовой стабильностью, FSOC), Бюро финансовой защиты потребителей (CFPB). Проведенные институциональные и организационные реформы были призваны улучшить институциональную систему регулирования и обеспечить функционирование действующих институтов и рынков.

Выводы

Таким образом, интеграционные процессы в мировой экономике проявляются не только во взаимодействии национальных хозяйств, а и в том, что происходящие изменения в экономической, финансовой, банковской, валютной, бюджетной системах отдельных стран все в большей степени определяют институциональный характер динамики мировых экономических процессов. Феномен глобальности проявляется через эффект синергии интеграции рыночных экономик.

Усиливается потребность институционализации международной экономической системы, через создание новых институтов, модернизацию действующих, создание новой институциональной среды для всех акторов глобальной экономики, где важная роль должна отводиться функции контроля и надзора за основными участниками глобального, а особенно финансового рынка. Под воздействием институционализации глобальная экономика будет конституировать новый характер совокупности экономических отношений между субъектами глобальной экономической системы.

Глобализация, как высшая ступень интернационализации национальных отношений, постепенно будет представлять совокупность господствующих общечивилизационных принципов, норм и ценностей в системе общественных отношений, регулируемых международными (глобальными) институтами, отличающимися от существующих определений институциональной составляющей.

Ключевыми институтами глобального экономического развития в эпоху постиндустриализма, основными продуцентами материальных и нематериальных благ, инновационных продуктов, знаний и технологий, определяющих ведущие тренды мирохозяйственного развития благодаря концентрации финансового, технологического, кадрового и интеллектуального ресурсов и монопольному праву их перераспределения на мировой экономической карте, могут стать университеты.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белоусов Р. *Новая парадигма экономической науки как отрицание отрицания* / Р. Белоусов // Вопросы экономики. – 1993. – № 4.
2. Ткач А.А. *Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія* : навч. посіб. / А.А. Ткач. – К. : Центр учбової літератури, 2007.
3. Błaug M. *Metodologia ekonomii* / M. Błaug; przekład B. Czarny. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995.
4. Білорус О., *Глобалізація і нова парадигма глобального постіндустріального розвитку*, <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20021001&n=10&y=2002>.
5. Бжезинський З., *Велика шахівниця*, <http://www.ruthenia.info/txt/bzhez/shah1/index.html>
6. *Групи стран в мировій економіці*, <http://www.books.efaculty.kiev.ua/mek/2/g2/2.html>.
7. Иноземцев В., *Расколатая цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции*, М.: Academia-Наука, 1999.
8. Костяев С., *Закат США в мире пока не заметили*, expert.ru/2011/06/28/zakat-ssha-nezametili.
9. Кушнирук Б., *Вторая волна глобального экономического кризиса неизбежна*, <http://www.epravda.com.ua/publications/.../30941>.
10. Нуреев Р.М., Латова Ю.В., *Институциональная парадигма предмета экономической теории*, Научные труды Дон НТУ, Выпуск 89-1, 2005, С. 20-26.
11. *Перспективы социально-экономического развития США после кризиса 2008-2009 гг.* / Под ред. Э.В. Кириченко, М.: ИМЭМО РАН, 2012, <http://www.imemo.ru>
12. Поплавська Ж., *Інтелектуальний капітал економіки знань*, Вісник НАН України, 2007, № 2. С. 52-62.
13. Ткач А., *Інституціоналізація глобального економічного розвитку*,

Anatoliy Tkach
Tamara Tkach

INSTITUTIONAL SYNERGY OF GLOBAL ECONOMY INTEGRATION

Annotation

The purpose of this paper is the theoretical understanding of the integration processes in the framework of the institutional approach. These processes can reflect a synergistic effect of economic globalization. It may derive from the formation of a regulatory system based on the functioning of the new institutions of national, international and supranational levels in the conditions of increasing competition and financial turmoil. Integration processes in the world economy are manifested in the fact that the changes in the economic, financial, banking, monetary, fiscal systems of individual countries are increasingly define the institutional nature of the dynamics of world economic processes. Manifested through the phenomenon of global integration synergies of market economies.

ლამარა ქოქიაური

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების ბაზოთარების თავისებურებანი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში

მეცნიერება ინტელექტუალური საქმიანობის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი დარგია, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე უაღრესად სწრაფი ტემპებით ვითარდება და, უშუალო მწარმოებელურ ძალად გადაქცევის კვალობაზე, თანდათანობით იჭრება საზოგადოებრივი წარმოების სიღრმისეულ პროცესებში, რაც განაპირობებს შრომის პროცესის მეცნიერებატევალობის განუხრელ ზრდას. ჩვენ ვცხოვრობთ ეპოქაში, რომელშიც ინტენსიურად მიმდინარეობს მეცნიერების უშუალო წამყვან საყოველთაო ძალად გადაქცევისა და საზოგადოებრივი წარმოების განვითარების უნივერსალურ, გადამწყვეტ ფაქტორად მისი ჩამოყალიბების დიდმნიშვნელოვანი პროცესი [3, გვ. 135].

ცნობილი ფაქტია, რომ სამეცნიერო-ტექნიკური ცოდნა არის ქვეყნის ეკონომიკური და სამხედრო ძლიერების მთავარი ფაქტორი, მისი ეროვნული უსაფრთხოების ბირთვი. იგი ხალხის რეალური კეთილდღეობისა და ეკონომიკური ზრდის მთავარი პირობაცაა, მთელი ეროვნული პროდუქტების მნიშვნელოვანი ნაწილი კი ინოვაციების ხარჯზე მიიღება.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში ყველაზე აქტუალური გახდა სახელმწიფოს როლის გაძლიერების საკითხი მეცნიერების, კულტურის, საერთოდ ეკონომიკის სფეროში. XX საუკუნის ბოლო წლების ეკონომიკური განვითარების მსოფლიო რეალობა ადასტურებს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროცესებში სახელმწიფოს მზარდ როლს.

რამ გამოიწვია მეცნიერების უკანა პლანზე გადაწევა? საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ეტაპზე, მთელი მოსახლეობის მატერიალური დონის დაცემასთან ერთად, უკანა პლანზე გადაიწია სულიერმა და კულტურულმა ღირებულებებმა. ამიტომ მეცნიერება ფაქტობრივად საზოგადოების, ქვეყნის მაგისტრალური ინტერესების მიღმა დარჩა, თუმცა, რასაკვირველია, ყველა აღიარებს, რომ საზოგადოებას მეცნიერების, განათლების და კულტურის გარეშე არსებობა არ შეუძლია. მეცნიერება ფაქტობრივად თვითგადარჩენისა და თვითუზრუნველყოფის იმედად დარჩა.

თუ საქმის არსს რეალურად ჩაეწვდებით, დავინახავთ, რომ მეცნიერება არ შეიძლება იყოს არც კომერციული და არც მომგებიანი, დროის ფაქტორის გათვალისწინებით (მოკლე პერიოდი გვაქვს მხედველობაში, თორემ არანაირი ეკონომიკური ეფექტი მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების გარეშე არ მიიღება). თავისი არსით, ცოდნის წარმოება ვერ თავსდება საბაზრო კომერციული სისტემის ჩარჩოებში. მეცნიერების ეკონომიკური ეფექტი ხშირად განუსაზღვრელი დროითაა გადადებული. ცოდნის ნაყოფს, როგორც წესი, მომდევნო თაობები იმკიან. საზოგადოება განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე ფულს აბანდებს ცოდნის მისაღებად და, რაც უფრო მეტია ეს უკანასკნელი, მით უკეთესია საზოგადოებისათვის, მისი მომავლისათვის. მეცნიერების განვითარებისათვის საზოგადოება გამოძებნის სახსრებს, რისთვისაც შემოშუაგებს დარგის საფინანსო უზრუნველყოფის რთულ სისტემას, პირველ რიგში, ბიუჯეტის, ანუ გადასახადების ფორმით. ამ გზით იგი გაინაღებს უკეთეს მომავალს და ანგარიშს ასწორებს წარსულთან.

მეცნიერება, როგორც საზოგადოებრივი ინსტიტუტი, წვევს როგორც საერთო-საზოგადოებრივ, ისე ცალკეული ეკონომიკური სუბიექტების საკითხებსაც. ამიტომ მის არსებობასა და განვითარებაზე პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებს სახელმწიფო. ამით იგი ასრულებს მომავალი თაობების დაკვეთას. მეცნიერების ფუნქციონირების შედეგების მომხმარებელი ჯერ დაბადებული არ არის, ხოლო შეკვეთა მისგან უკვე სახეზეა.

ასეთი მიდგომებიდან გამომდინარე, გარდამავალ პერიოდში მეცნიერება ყურადღების მიღმა დარჩა. ეკონომიკა ორიენტირებულია მატერიალური წარმოებისა და შემოსავლების უზრუნველყოფის სისტემაზე. მეცნიერების კომერციალიზაციის ცდები, რომლებიც ხშირად ზედაპირულად და საქმის გაუზარებლად ხდება, უშედეგოდ მთავრდება. სახელმწიფო მეცნიერებასთან მიმართებით ხშირ შემთხვევაში უარს ამბობს მის ერთ-ერთ ძირითად ფუნქციასა და პირდაპირ მოვალეობაზე, აკისრებს რა მის ფუნქციას ამ მიმართულებით მეცნიერების კომერციალიზაციას.

შეიძლება თუ არა ინტელექტუალური სფეროს კომერციალიზაცია? ისეთი სფეროების სრული კომერციალიზაცია, როგორებიცაა მეცნიერება, უმაღლესი განათლება, კულტურა, საერთოდ საზოგადოების სულიერი სფერო, შეუძლებელია ერთი უბრალო მიზეზით – ისინი წმინდა პრაგმატული გაგებით მოგებას არ იძლევიან და თა-

ვიანთი ბუნებით შემოსავლიანი არ არიან; კომერციული შეიძლება იყოს შემოქმედებითი შრომის შედეგები და არა თვით ცოდნის წარმოების პროცესი [1]

ცოდნის წარმოების პროცესი ხორციელდება ცოდნის ბრუნვისა და დაგროვების საერთო სისტემის სახით, რომლის საფუძველი უმაღლესი სკოლაა. ცოდნის ინდივიდუალური წარმოება არ შეიძლება იყოს საკმარისად ეფექტიანი ცოდნის არსებული სისტემის დროს. ეს შეიძლება მოხდეს ერთიან მთლიანობაში, შესაბამისი სუბიექტების ურთიერთქმედების სპეციალურად შემუშავებულ სისტემაში, რაც დღეისათვის მხოლოდ სახელმწიფოს თუ ხელეწიფება.

კომერციული სტრუქტურები ამ ამოცანას ერთად აღებულნიც ვერ გადაჭრიან. ეს არც არის მათი ამოცანა. ისინი არიან მეცნიერების შედეგების მომხმარებლები და ამისათვის ისედაც უშუალოდ ან ირიბი ფორმით. როცა სახელმწიფო აფინანსებს მეცნიერული ცოდნის წარმოების პროცესს, მაშინ მისით ყველა სამეცნიერო კოლექტივი და მეცნიერი სარგებლობს.

გარდამავალ პერიოდში ცოდნის წარმოების სისტემასა და წარმოებას შორის ურთიერთკავშირის სირთულის შეუფასებლობამ განაპირობა ამ სისტემის საბაზრო ურთიერთობებში ჩართვის არასწორი გადაწყვეტა. პრაქტიკაში ეს იმით აისახა, რომ მეცნიერების სამსახურები იძულებულნი გახდნენ დაკავებულნიყვნენ მათთვის შედარებით უცხო და არატრადიციული საქმიანობით. ახალი ცოდნის წარმოების და მათი მომავალი თაობებისათვის გადაცემის მაგივრად, ისინი სახსრებს ქმნიდნენ თავისთვის და სამეცნიერო კვლევებისათვის.

აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ერთი გარემოება: მეცნიერება, როგორც ნებისმიერი საკმარისად სოციალიზებული სისტემა, საკმაოდ მყარი წარმონაქმნია. იგი მარტივად არც იქმნება და არც ქრება. მეცნიერს არ შეუძლია უარი თქვას თავის ძიებებზე კონსერვატიზმის ძალით (კარგი გაგებით), მეცნიერული ცოდნის წარმოების სისტემა ისწრაფის, მთელი ძალისხმევით შეინარჩუნოს თავისი თავი და, უმეტესწილად, ამას ახერხებს კიდევ.

მეცნიერება, როგორც საყოველთაო საზოგადოებრივი ცოდნა, თავისთავად არ ქმნის ახალი შრომის საშუალებებსა და შრომის საგნებს, სრულყოფილ ტექნიკასა და ტექნოლოგიებს. მეცნიერება ადამიანთა საქმიანობის დამოუკიდებელი სპეციფიკური სფეროა, რომელშიც დაძაბული და შემოქმედებითი გონებრივი შრომის შედეგი წარმოვიდგება ახალი იდეის სახით. იგი შეიძლება ესებოდეს ბუნების, საზოგადოების ან აზროვნების განვითარების მოვლენებსა და პროცესებს. ეს იდეა თავის პრაქტიკულ გამოყენებას პოულობს სხვადასხვა მიმართულებით, მაგალითად, თუ ტექნიკურ სიახლეს შეიცავს, სათანადო საფეხურების (მეცნიერული იდეის შემუშავება, სათანადო გათვლები, ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება, ნახაზებისა და სანიმუშო კონსტრუქციების შექმნა, მათი ექსპერიმენტი და სხვ.) თანმიმდევრული გავლით აისახება სრულყოფილ ტექნიკაში და დაინერგება საზოგადოებრივ წარმოებაში [3, გვ. 138].

მეცნიერებაში ბოლო პერიოდში ბევრი გადაუჭრელი პრობლემა დაგროვდა. მეცნიერების განვითარების ადრეული სისტემა ცნობილი და აპრობირებული ფორმით დღეს უკვე აღარ გამოდგება. მეცნიერების მართვის, დაფინანსების, დაგეგმვის ადრე არსებული სისტემა თავისი კონკრეტული მეთოდებით გამოდიოდა სულ სხვა ეკონომიკური, პოლიტიკური და იდეოლოგიური პარადიგმებიდან. მისი პრინციპები უკვე აღარ შეესაბამება თანამედროვე კარდინალურად ცვალებად სამყაროს.

პირველ რიგში აუცილებელია მეცნიერების მართვის არსებული სისტემის რეორგანიზაცია. ერთი რამ ცხადია: **სახელმწიფომ უნდა შეინარჩუნოს ცოდნის წარმოების სისტემის საზოგადოებრივი მართვა, კონტროლი და სტიმულირება.** თავისთავად დღის წესრიგში დგება მეცნიერების დაგეგმვის ახლებურად გააზრების საკითხი. იგივე შეიძლება ითქვას მეცნიერების დაფინანსებაზეც.

მეცნიერების მართვის დაგეგმვისა და დაფინანსების სისტემა, რომელიც მოერგება და მისაღები იქნება საბაზრო სისტემაზე გარდამავალი ქვეყნისათვის, დღეს სრულყოფილად დამუშავებული არ არის.

საზოგადოება ვაღდებულება და შეინარჩუნებს კიდევ მეცნიერებას. რაც უფრო ჩქარა იქნება ეს გააზრებული, მით უფრო ნაკლები იქნება ამ სფეროში დაშვებული შეცდომებით გამოწვეული ნეგატიური მოვლენების შედეგების სიმძიმე.

საქართველო გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა და მის ეროვნულ მეურნეობაშიც, ბუნებრივია, ზემოთ აღნიშნული პროცესები, მართალია სპეციფიკურად, მაგრამ საერთოდ მაინც ტიპური მოდელით ვითარდება. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ქვეყანას 90-იან წლებში საკმაოდ განვითარებული სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი გააჩნდა, ზემოთ აღნიშნული პრობლემაც მეტად მნიშვნელოვანია მისი ეკონომიკისათვის.

90-იანი წლებიდან მოყოლებული კრიზისული მოვლენების შედეგად მეცნიერული პოტენციალის ყველა კომპონენტი მნიშვნელოვნად შემცირდა. საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ეს ტენდენცია დარგში ჯერ არ დასრულებულა. ამაზე მეტყველებს ქვემოთ მოყვანილი მაჩვენებლები.

სამეცნიერო დაწესებულებების რიცხვი ბოლო ათწლეულში შემცირდა 24%-ით, დარგში დასაქმებულთა რაოდენობა – 3,7-ჯერ, მნიშვნელოვნად შემცირდა აგრეთვე დარგის დაფინანსების მაჩვენებელიც.

სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პოტენციალი ეროვნული სიმდიდრის ერთ-ერთი კომპონენტის რანგში გადის. ამიტომ მისი შენარჩუნება და ეროვნული ეკონომიკის სამსახურში ჩაყენება უმნიშვნელოვანესი პრობლემატაა იმ პრობლემატა შორის, რომელიც დღეს საქართველოს ეკონომიკის წინაშე დგას.

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დაფინანსება. საზოგადოებრივი წარმოების განვითარება წარმოუდგენელია სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გარეშე, ეს უკანასკნელი კი თავის მხრივ ბევრადაა დამოკიდებული მეცნიერული მიღწევების ათვისებაზე. აქედან გამომდინარე, საზოგადოებრივ წარმოებასა და მეცნიერებს შორის არსებობს ორმხრივი, ურთიერთგანმაპირობებელი და ურთიერთგანმსაზღვრელი კავშირი.

მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევათა, უახლოესი ტექნოლოგიების დანერგვა განსაზღვრავს გამოშვებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა კი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ერთ-ერთი საარსებო პირობაა. იგი მეწარმეთა მხრიდან დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. როგორც ცნობილია, ბაზარზე წარმატებით რეალიზდება კონკურენტუნარიანი, ე.ი. მეცნიერებატევადი პროდუქცია. პროდუქციის მეცნიერებატევადობა, ეს არის წარმოებაში მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლოეს მიღწევათა, უახლოესი

ტექნოლოგიების დანერგვის შედეგად გამოშვებული პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებელი. პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ზრდა მისი მეცნიერებატეკვადობის მაჩვენებლის ამაღლებით მიიღწევა. ამიტომაც მსოფლიოს მოწინავე მაღალტექნოლოგიური ქვეყნები, რომელთა პროდუქცია მსოფლიო ბაზარზე მაღალი კონკურენტუნარიანობით გამოირჩევა, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებაზე საკმაოდ სოლიდურ სახსრებს გაიღებს.

მრავალწლიანი პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებისათვის, მეცნიერების სფეროში წარმატების მიღწევისათვის სახელმწიფოს და საზოგადოების მხრიდან მარტო სოლიდური თანხის გამოყოფაც არ არის საკმარისი. ამისათვის ქვეყანას უნდა გააჩნდეს შესაბამისი სამეცნიერო პოტენციალი, რომელიც შეძლებს ამ სახსრების მაქსიმალურად ათვისებას.

ყველა ქვეყანას არ გააჩნია საკუთარი სამეცნიერო პოტენციალი. მისი შექმნა მეტად რთული, შრომატევადი, ხანგრძლივ დროსთან დაკავშირებული და საკმაოდ ძვირადღირებული პროცესია. სამეცნიერო და, საერთოდ, ინტელექტუალური პოტენციალი ქვეყნის ეროვნული სიმდიდრის რანგში გადის და მის შექმნასა და შენარჩუნებაზე ყოველთვის უნდა იზრუნოს სახელმწიფომ.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის სტიმულირების მექანიზმის მნიშვნელოვანი ელემენტია მეცნიერების დაფინანსების სისტემა. მეცნიერების დაფინანსების პროცესში მყარდება გარკვეული დამოკიდებულება მეცნიერებაზე გაწეულ დანახარჯებსა, ერთი მხრივ, და წარმოების განვითარებასა და მის შედეგებს შორის, მეორე მხრივ.

მეცნიერების დაფინანსება, ეს არის მეცნიერებისა და ტექნიკის დაჩქარებული განვითარებისა და მათი შედეგების წარმოებაში დანერგვის მიზნით ფინანსური რესურსების გამოყენების ფორმებისა და მეთოდების სისტემა. ფინანსური რესურსების ოდენობის განსაზღვრის და განაწილების პრინციპები, დაფინანსების ამა თუ იმ მეთოდის (ცენტრალიზებული, დეცენტრალიზებული) შერჩევა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ტექნიკური პროგრესის სტიმულირების საქმეში. ფინანსური ურთიერთობები საშუალებას იძლევა, მეცნიერების განვითარებისათვის გამოყოფილ სახსრებზე შეიქმნას კონტროლის არსებითი სისტემა. ამიტომაც მეცნიერების დაფინანსების სრულყოფას ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია ტექნიკური პროგრესის მართვის საქმეში.

ნებისმიერ საზოგადოებაში მეცნიერების განვითარება უშუალოდ დამოკიდებულია იმ სახსრებზე, რომელთა გამოყოფაც შეუძლია ქვეყანას ამ დარგის განვითარებისათვის. ამ სახსრების ოდენობა და წყაროები ბევრად და დამოკიდებული აგრეთვე იმაზე, თუ საკუთრების რომელი ფორმაა უპირატესად საზოგადოებაში განვითარებული. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მოწინავე, ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც წარმოების საშუალებებზე ტრადიციულად კერძო საკუთრებაა გაბატონებული, მეცნიერებას – ეროვნული მუდრეობის ამ წარმართველ დარგს – აფინანსებს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორი. დაფინანსება ხდება შერეული გზითაც (კერძო და სახელმწიფო სექტორი ერთად). მეცნიერების დაფინანსებისათვის იქმნება დაფინანსების წყაროების დიდი სიმრავლე, რაც განაპირობებს ამ ქვეყანაში მეცნიერების აღმაშენებელ განვითარებას, რომელიც პირველ რიგში აისახება მათი ეკონომიკის განვითარების დონესა და სიძლიერეში.

საკითხი იმის შესახებ, თუ რა რაოდენობის მატერიალური და ფინანსური რესურსები დაიხარჯოს მეცნიერულ გამოკვლევებზე, რა წყაროები გამოიხატოს მეცნიერების დასაფინანსებლად, აქტუალურია. მატერიალური ფაქტორი გამოდის როგორც მეცნიერების განვითარების სტიმული, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს მატერიალურ წარმოებაზე.

მეცნიერების დაფინანსების წყაროები. ყველაზე მნიშვნელოვანი და ძირეული საკითხი სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების დაფინანსების საქმეში არის მეცნიერებაზე გაწეული საერთო დანახარჯების ოდენობისა და მეცნიერების დაფინანსების წყაროების განსაზღვრა.

მეურნეობრიობის გაძღოლის მრავალწლიანმა პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ მეცნიერების განვითარებაზე საერთო დანახარჯების ოდენობა მიზანშეწონილია განისაზღვროს ერთობლივი ეროვნული პროდუქტისა და სამრეწველო პროდუქციის ზრდის ტემპის მიხედვით, იმ ამოცანების მიხედვით, რომლებიც მოცემულ პერიოდში მეცნიერების წინაშე დგას, აგრეთვე არსებული სამეცნიერო პოტენციალის (მეცნიერული კადრების, სამეცნიერო დაწესებულებების რიცხოვნობა, ამ დაწესებულებების აღჭურვა ტექნიკური საშუალებებითა და სამეცნიერო აპარატურით) მდგომარეობის მიხედვით.

ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის ხვედრიწილის ოდენობა მეცნიერების განვითარებაზე მიზანშეწონილია განისაზღვროს იმ ამოცანებთან მჭიდრო კავშირში, რომელიც დგას მეცნიერების წინაშე საგეგმო პერიოდში, ვინაიდან მეცნიერების განვითარებისათვის საჭირო ასიგნებათა გამოყოფა, საერთოდ, შესაბამისი მიზნობრიობისა და სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარებისა და მასთან დაკავშირებული საცდელი საკონსტრუქტორული სამუშაოების განვითარების გლობალური პრობლემების გარეშე ეკონომიკურად გაუმართლებელია. ამიტომ მეცნიერების განვითარებისათვის საჭირო საერთო დანახარჯების განსაზღვრისას ქვეყანაში ძირითად პრობლემას წარმოადგენს იმ მთავარი ამოცანების განსაზღვრა, რომლებიც სამამულო მეცნიერების წინაშე დგას. ეს უკანასკნელი ფორმირებული უნდა იქნეს მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების ძირითადი მიმართულებების სახით, აგრეთვე ძირითადი სამეცნიერო-ტექნიკური პრობლემებისა და საბუნებისმეტყველო და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ძირითადი მიმართულებების სახით განსაზღვრულ პერიოდში.

დადგენილია, რომ სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების ეკონომიკური კანონის თანახმად, მეცნიერების განვითარებაზე მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 3-3,5% მაინც უნდა დაიხარჯოს [4, გვ.27-28]. უფრო მეტიც, ეს მაჩვენებელი მეცნიერებაზე გაწეული დანახარჯების ქვედა ზღვარია. ამ მაჩვენებლის შემცირება უკვე იწვევს ქვეყნის სასაქონლო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შემცირებას როგორც შიგა, ისე საგარეო ბაზრებზე თავისი თანხლები მთელი რიგი ნეგატიური პროცესებით.

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებაზე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოწინავე განვითარებული ქვეყნები საკმაოდ სოლიდურ თანხებს გაიღებენ. აშშ-ში მეცნიერების განვითარებაზე იხარჯება ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის 2,7%, იაპონიაში ეს მაჩვენებელი 2,5%-ია, საფრანგეთში – 2,3% და ა.შ.

განვითარებად ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი 0,6-0,8%-ს შეადგენს. საშუალოდ მათ, როგორც წესი, სუსტად განვითარებული მეცნიერული პოტენციალი აქვთ (ზოგიერთს იგი საერთოდ არ გააჩნია) და ამ ქვეყნების

ეროვნული მთავრობების მთელი ძალისხმევა იქითკენ არის მიმართული, რომ როგორც საკუთარი სამეცნიერო პოტენციალი შექმნან. ეს კი მეტად რთული, ხანგრძლივ დროსთან დაკავშირებული, საკმაოდ ძვირადღირებული პროცესია და, რაც მთავარია, მართო ქვეყნის მიერ მატერიალური და ფინანსური რესურსების გამოყოფაზე არ არის დამოკიდებული. მისი შექმნა ერის ისტორიულ, პოტენციურ და მთელ რიგ სხვა სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის გარეშე ფაქტორებზეა დამოკიდებული.

დღეისათვის საქართველოში მეცნიერების განვითარების პრობლემებისადმი განვითარებადი ქვეყნის სტატუსით მიდგომა გამართლებული არ არის. ქვეყანას საკმაოდ მძლავრი დღემდე შენარჩუნებული (თუმცა ამჟამად კრიზისულ მდგომარეობაში მყოფი), სამეცნიერო პოტენციალი გააჩნია და მის შენარჩუნებასა და შემდგომ ქვეყნის ეკონომიკის სამსახურში ჩაყენებაზე ზრუნვა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანაა.

რა სახსრები იხარჯება მეცნიერებაზე დღეს? საქართველოში ადრე მეცნიერების განვითარებაზე ეროვნული შემოსავლის 2-2,5% იხარჯებოდა. ეს მაშინ, როცა იგივე მაჩვენებელი ყოფილ საბჭოთა კავშირში 4,5-5%-ს შეადგენდა.

დღეისათვის საქართველოში მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებაზე ერთობლივი შიდა პროდუქტის 0,2% იხარჯება. ეს მინიმალურადაც ვერ უზრუნველყოფს არსებული მეცნიერული პოტენციალის შენარჩუნება-გამოყენებას. საჭიროა ამ საკითხს მეტი ყურადღება მიექცეს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სტრუქტურების მხრიდან.

ბიუჯეტის როლი მეცნიერების დაფინანსებაში. მეცნიერების დაფინანსების ხასიათი ქვეყანაში განისაზღვრება საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური სისტემით, ქვეყნის მეცნიერულ-ტექნიკური პოლიტიკით, ეკონომიკის, კულტურის და ცხოვრების სხვა სფეროთა ამოცანებით და, ცხადია, ქვეყანაში არსებული მატერიალური, ფინანსური შესაძლებლობებით.

თანამედროვე პირობებში მეცნიერების განვითარების თავისებურებაა მისი დაფინანსების წყაროების მრავალფეროვნება. იგი შეიძლება იყოს საერთო-საზოგადოებრივი (სახელმწიფოებრივი და კოლექტიური), კერძო და შერეული (არასახელმწიფოებრივი და სახელმწიფოებრივი ერთად).

შეიძლება ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ მეცნიერების დაფინანსების საჯალდებულო და ნებაყოფლობითი ფორმები. წარმოქმნის წესის მიხედვით, შეიძლება ვაქონდეს ცენტრალიზებული და დეცენტრალიზებული წყაროები.

მეცნიერების დაფინანსების წყაროებს შორის ერთ-ერთი უდიდესი ადგილი ეკუთვნის ბიუჯეტის სახსრებს. ეს დაკავშირებულია, ერთი მხრივ, სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოთა ცალკეულ სახეებთან, კერძოდ, მათ საერთო საქვეურო მნიშვნელობასთან როგორც მოკლე, ისე გრძელვადიანი პერიოდისათვის, მეორე მხრივ, სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის სპეციფიკასთან.

მეცნიერების საბიუჯეტო დაფინანსება უნდა შეესაბამებოდეს არსებულ საბიუჯეტო სისტემას. მეცნიერების დაფინანსების სისტემაში უნდა გამოიყოს ცენტრალური ბიუჯეტები და სხვადასხვა მუნიციპალური ბიუჯეტი. როგორც ცენტრალური, ისე რეგიონული ბიუჯეტების შემოსავლების ყველა სფეროს წარმოქმნაში მონაწილე სუბიექტები დაინტერესებული უნდა იყვნენ მეცნიერების სფეროს განვითარებით. ამ ინტერესებს გამოხატავს სახელმწიფო (ცენტრალური ხელისუფლება) და რეგიონული ხელისუფლება.

ბიუჯეტური დაფინანსება, როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ქვეყნების მეცნიერების დაფინანსებაში. აშშ-ში იგი შეადგენს 50-55%-ს, გერმანიაში და ინგლისში – 49-50%-ს.

ჩვენი ქვეყნის ტრადიციებიდან და მეცნიერების სტრუქტურებიდან გამომდინარე, კვლავაც მიზანშეწონილია მეცნიერების ბიუჯეტური დაფინანსების მაღალი დონე. ეს დაკავშირებულია საქართველოში ფუნდამენტურ და აპლიკაციურ (საზოგადოებრივი და საბუნებისმეტყველო) მეცნიერებათა დიდი ხვედრითი წილით არსებობასთან, რომლებიც, ჩვეულებრივ, თავიანთი ხასიათის მიხედვით განეკუთვნება უმნიშვნელოვანეს, მაგრამ უშუალო ეკონომიკური შედეგების მიხედვით ნაკლებრენტაბელურ დარგებს. ამ მეცნიერებათა განვითარებას საქართველოში მნიშვნელოვანი ბაზა აქვს, კადრების, სამეცნიერო დაწესებულებების და სათანადო ტრადიციების სახით; მეორე მხრივ, ეს დარგები რესპუბლიკის მეცნიერულ-ტექნიკური და კულტურული პროგრესის მძლავრი ბიძგის მიმცემია. ამიტომ მათ ყოველმხრივი ფინანსური დახმარება სჭირდებათ სახელმწიფოსა და ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან.

ჩვენს სინამდვილეში მეცნიერების დაფინანსებას ტრადიციულად ქვეყნის ბიუჯეტი ახორციელებდა და ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან ასეთი სახსრები არ გამოიყოფოდა. დღეისათვის ასეთი პრაქტიკა სახეებით მიუღებელია. მუნიციპალურმა ბიუჯეტებმა მნიშვნელოვანი წვლილი უნდა შეიტანონ მეცნიერების დაფინანსებაში. ეს აუცილებელია თვით ადგილობრივი პრობლემების გადაწყვეტისათვის. ეს პრაქტიკა კანონმდებლური წესით უნდა იქნეს დამკვიდრებული. ადგილობრივი ბიუჯეტების სახსრების ფართოდ მართვა მეცნიერების განვითარებაში მნიშვნელოვანად გაზრდის მეცნიერების ფინანსურ ბაზას.

ბიუჯეტური სახსრები, როგორც ეს მიღებულია განვითარებულ ქვეყნებში, შეიძლება წარმართოს როგორც სამთავრობო, სახელმწიფო, ისე კერძო სამეცნიერო დაწესებულებების სამუშაოების დასაფინანსებლად, სახელმწიფო შეკვეთების გზით და სხვა არხებით. უწყებრივი ინსტიტუტები და კერძო კომპანიები სახელმწიფო შეკვეთების სახით მონაწილეობენ სამეცნიერო კვლევების შესრულებაში, რომელთაც სახელმწიფო აფინანსებს.

არასაბიუჯეტო ფონდები მეცნიერების დაფინანსებაში. მეცნიერების დაფინანსების ერთ-ერთი წყაროა სხვადასხვა არასაბიუჯეტო ფონდები, რომლებიც ახორციელებენ სახსრების მობილიზაციას მეცნიერების უმნიშვნელოვანესი მიმართულებების დაფინანსებისათვის. ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყანათა უმრავლესობაში არსებობს მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების ეროვნული ფონდები. ისინი სახელმწიფო ბიუჯეტის გვერდის ავლით ახდენენ უმნიშვნელოვანესი ფინანსური რესურსების აკუმულაციას და წარმართავენ მათ სამამულო მეცნიერების პრიორიტეტულ მიმართულებათა დასაფინანსებლად.

ჩვენი აზრით, საქართველოს სინამდვილეში მეცნიერების განვითარების დასაფინანსებლად სულ მცირე, ორი არასაბიუჯეტო ფონდი მაინც უნდა შეიქმნას; პირველი ეს იქნება მეცნიერების განვითარების ეროვნული ფონდი. იგი უნდა შეიქმნას მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების სახელმწიფო დეპარტამენტთან და ორგანიზაცია გაუკეთოს სხვადასხვა სამინისტროდან და უწყებიდან, აგრეთვე კერძო სტრუქტურებიდან

სახსრების აკუმულაციას, რათა შემდეგ ისინი მიზანმიმართულად წარიმართოს ეროვნული მეცნიერების განვითარებისათვის. ამ ფონდიდან დაფინანსდება უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფოებრივი სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამები.

მეორე ფონდი, ეს იქნება მეცნიერების განვითარებისათვის სპეციალური არასაბიუჯეტო ფონდი, რომელშიც სახსრების აკუმულაცია მოხდება სავალდებულო წესით. ყველა სამეურნეო სუბიექტმა, ორგანიზაციამ თუ კერძო სტრუქტურამ, რომლებიც იღებენ მოგებას, თავიანთი მოგების რაღაც პროცენტი უნდა გადაიტანოს სავალდებულო წესით ამ ფონდში მეცნიერების განვითარებისათვის. სავალდებულო წესით ამ ფონდის შექმნას იმიტომ ვუსვამთ ხაზს, რომ დღევანდელ სიტუაციაში სამეურნეო სუბიექტების წინაშე უამრავი პრობლემა დგას და ისინი ნებაყოფლობით ამ ეტაპზე მეცნიერების განვითარებისათვის სახსრებს უბრალოდ არ გაიღებენ. კონკურენტული გარემოს შექმნა მათ აუცილებლად უბიძგებს მეცნიერული სიახლეების დანერგვისაკენ, მაგრამ ეს დროსთან არის დაკავშირებული, მანამდე კი ქვეყანაში არსებული მეცნიერული პოტენციალის შენარჩუნება და შენახვა აუცილებელია. არის მეორე გარემოება. მეცნიერული სიახლეთა შექმნა მსოფლიო ბაზარზე სამეურნეო სუბიექტებს გაცილებით ძვირი დაუჯდებათ, ვიდრე სამაშულო მეცნიერების მიღწევათა ათვისება. მომავალში ამ ფონდის ფორმირების სავალდებულო წესი შეიძლება ნებაყოფლობითმა წესმა შეცვალოს.

მეცნიერების დაფინანსებისათვის შეიძლება შეიქმნას აგრეთვე სხვადასხვა ნებაყოფლობითი თუ საქველმოქმედო ფონდი. აღნიშნული ფონდების შექმნა ჩვენს სინამდვილეში შეიძლება მეცნიერების დაფინანსების მნიშვნელოვანი წყარო გახდეს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, როცა სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის პროდუქტი საქონლის სახეს იღებს და ყიდვა-გაყიდვის საგანი ხდება, ცალკეულ სამეცნიერო დაწესებულებებს ნაყოფიერი მუშაობის პირობებში უთუოდ გაუწინდდებათ საკუთარი შემოსავლები, მათი მეშვეობით შესაძლებელი გახდება მეცნიერულ კვლევებსა და სხვა საქმიანობაზე გაწეული ხარჯების დაფარვა, აგრეთვე საინვესტიციო რესურსების შექმნა ორგანიზაციების გაფართოება-განვითარების მიზნით. ასეთი შესაძლებლობა, უპირველეს ყოვლისა, ექნებათ გამოყენებითი ხასიათის კვლევებით და ტექნიკურ სიახლეთა შექმნით დაკავებულ ორგანიზაციებს. დღეისათვის სამეცნიერო დაწესებულებების გადასვლა თვითდაფინანსებაზე შეზღუდულია. ამის მიზეზია საწარმოთა უდიდესი ნაწილის უმოქმედება ან მცირე დატვირთვით მუშაობა, შინა ბაზრებზე კონკურენციის არარსებობა, რის გამოც საწარმოთა დაინტერესება მეცნიერული სიახლეებით დაბალია ან საერთოდ არ არსებობს.

საქართველოში არსებული და დღემდე შემონახული მეცნიერული, მათ შორის, გამოყენებითი ხასიათის კვლევებისა და ტექნიკური დამუშავებების პოტენციალის პირობებში მწვავე წინააღმდეგობაა. არსებული საწარმოების ამოქმედებისა და ახალი საწარმოების შექმნის კვალობაზე, მათი მოთხოვნილება მეცნიერულ მომსახურებაზე, ახალ ტექნიკაზე უთუოდ გაიზრდება. სავარაუდოა, ამის შედეგად გაფართოვდეს მეცნიერული კვლევების ჩატარების შესაძლებლობები.

კერძო სექტორის როლი მეცნიერების დაფინანსებაში. მეცნიერების დაფინანსების მნიშვნელოვანი წყაროა მისი დაფინანსება კერძო, სამეურნეო ფორმების მიერ. ცალკეული სამეცნიერო დაწესებულებები ერწყმის მსხვილ საწარმოებს (ძირითადად ეს ეხება დარგობრივ სამეცნიერო დაწესებულებებს). ეს უკანასკნელნი სისხლხორცეულად არიან დაინტერესებული ახალი პროდუქციისა და ტექნოლოგიების, ორგანიზაციული სიახლეების შექმნით. მათთვის ხელსაყრელი და აუცილებელი იქნება გამოყონ სახსრები მეცნიერული კვლევების განსახორციელებლად. აგრეთვე სხვადასხვა ფონდებში შესატანად და ა.შ.

საწარმოთა სახსრების მეცნიერების დაფინანსებაში მონაწილეობის მექანიზმი საერთო კონკურენტული გარემო და მეტი ეკონომიკური შედეგის მიღწევების აუცილებლობა იქნება. მეწარმეებმა უნდა გაითავისონ და გაითავისებენ კიდევ იმ ანბანურ ჭეშმარიტებას, რომ მეცნიერული კვლევების შედეგების საწარმოო ათვისება აამაღლებს მათ მიერ გამოშვებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობას. ხარჯები, რომლებიც მეცნიერების განვითარებისათვის გაიღება, იძლევა ეფექტს, რომელიც ბევრჯერ აღემატება თვით ამ ხარჯებს.

მეცნიერების დაფინანსების ერთ-ერთი ტრადიციული წყაროა კრედიტი. ჩვენს სინამდვილეში მეცნიერების დაფინანსებაში კრედიტის გამოყენების სფერო შედარებით მცირე იყო. დღეისათვის მეცნიერების დაფინანსების ამ წყაროს მეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს. ქვეყანაში საკრედიტო სისტემის განვითარება, ბანკების საკრედიტო პოტენციის ზრდა ხელს შეუწყობს სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების დაკრედიტების გაფართოებას. კრედიტები შეიძლება მიმართული იყოს როგორც სამეცნიერო დაწესებულებების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაფართოების, ასევე მიმდინარე ხარჯების დაფინანსებისათვის. შესაბამისად, უნდა განვითარდეს დაკრედიტების როგორც გრძელვადიანი, ასევე მოკლევადიანი ფორმა.

მეცნიერების განვითარებაზე კრედიტი შეიძლება გასცეს როგორც სახელმწიფო, ისე კომერციულმა ბანკებმა. ეს კრედიტები აუცილებლად შედავითიანი უნდა იყოს და მისი გაცემით თვითონ ეს ბანკები უნდა იყვნენ დაინტერესებული სახელმწიფოს მხრიდან. ეს შედავითები საკმარისი სტიმული უნდა იყოს მეცნიერული დაწესებულებების საქმიანობის დაკრედიტებისათვის ამ სფეროს თავისებურებებისა და მნიშვნელობის გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. სხირტლაძე მ. მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების თავისებურებანი გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში. საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომების კრებული. VI ტ. თბ., 2002.
2. ქოქიაური ლ. ინტელექტუალური კაპიტალი. მონოგრაფია. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. მეორე გამოცემა. 2013.
3. ჩიქავა ლ. ინოვაციური ეკონომიკა. თბ., სავამ. ფირმა „სიახლე“, 2006.
4. Иванов Н. И. Финансирование исследований и разработках в США. // АН РСФСР, 1990, №3.
5. Roos J. Intellectual Capital – the Next Generation. Financial Times, Mastering Management, The Reader N1, May. 1997.
6. Simon H. The New Science of Management Decision . New York: Harper & Row. 1960.
7. Sveiby K.E. Intellectual Capital and Knowledge Management, 1998.

**PECULIARITIES OF DEVELOPING SCIENCES AND TECHNOLOGIES
UNDER THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY**

Annotation

Science is one of the independent fields of intellectual activities, which is developed extremely rapidly at the modern stage and on the basis of its turning into productive power, which conditions sustainable growth of knowledge-consuming process of working. We live in the age, in which the process of its turning into the leading force and universal, decisive factor of developing of social production.

At the stage of moving to the market economy, together with the fall of material level of whole population moved spiritual and cultural valuables backward. This is why the science is left beyond actual society, magisterial interests of science. The science was in fact left with self-survival and self-provision.

Numbers of unsolved problems has been accumulated in the science during last period. The system of managing, financing, planning science existed earlier, with their specific methods was based on absolutely different economical, political and ideological paradigms. Its principles do not conform to the cardinally changeable modern world.

In the first place it is necessary to reorganize existed system of management of science. One thing is evident: **the government shall maintain social management, control and stimulation of the system of knowledge production.** This, ordinarily, gives rise to the issue of new understanding of planning science. Same may be said about financing science.

Scientific-technological potential is in the range of one of the components of national wealth. That is why the problem of its maintenance and putting into the service of national economy is one of the most important ones among those, which stand before the Economy of Georgia.

მრეწველობის განვითარების ასამქმები საქართველოში

მრეწველობა, როგორც ეკონომიკის ხერხემალი და მისი მთავარი რგოლი, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში, რამდენადაც მისი ეფექტიანი ფუნქციონირების გარეშე შეუძლებელია ქვეყნის წინსვლა, მოსახლეობის კეთილდღეობა, ეკონომიკური და პოლიტიკური უსაფრთხოება, მისი განმტკიცება, დაცვა და შენარჩუნება, სიღარიბის დაძლევა, ქვეყანაში არსებული შრომითი რესურსების მასშტაბური დასაქმების უზრუნველყოფა (დღეს არსებულ უმუშევართა, უდიდესი ნაწილი სწორედ მრეწველურ საწარმოთა უმოქმედობის შედეგია). როგორც ცნობილია, ყოველი ქვეყნის მრეწველობის წინაშე არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ სტრატეგიული ხასიათის მრავალი ამოცანა დგას, რომელთა მნიშვნელობა განსაკუთრებით ისეთ პრობლემატურ პერიოდებში იზრდება, როგორშიც ახლა საქართველო იმყოფება.

აკად. პ. გუგუშვილის მიხედვით, საქართველოში მრეწველობის განვითარება უძველესი პერიოდიდან იწყება. ჯერ კიდევ ძვ. წ. VI ს. მოყოლებული, კოლხეთმა და იბერიაში დიდ წარმატებებს მიაღწია სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის, ვაჭრობის განვითარებაში. სპილენძისა და ბრინჯაოს იარაღების პარალელურად უკვე ვრცელდებოდა ადგილობრივი წარმოების რკინის იარაღები, რაც დიდ დაწინაურებას მოასწავებდა მიწათმოქმედებასა და ხელოსნობაში. ვითარდებოდა ოჯახური მრეწველობა და ხელოსნობა, რასაც ჩვენს დრომდე მოღწეული ნატივი ნაკეთობანი, მათ შორის ოქრომჭედლობის ნიმუშებიც მოწმობს. ეს გულისხმობს ხელოსნობის ცალკეული დარგების განვითარების მაღალ დონეს და მრეწველური ხელობის, როგორც ცალკე პროფესიის გამოყოფისა და განვითარების მნიშვნელოვან ტრადიციას. აღსანიშნავია, რომ კოლხური საფეიქრო მრეწველობის ნაწარმი – ხელის ქსოვილები, საუკეთესოდ ითვლებოდა იმდროინდელ მსოფლიოში [1]. თუმცა, ეკონომიკისა და ქართული სახელმწიფოებრიობის განვითარება ხშირად ფერხდებოდა და ნადგურდებოდა გაუთავებელი თავის მოხვეული ომებითა და შემოსევებით, რაც დიდი ხნით აბრკოლებდა ეკონომიკის განვითარებასა და წინსვლას. რუსეთთან მიერთების შემდეგ (1801), დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრიობის დაკარგვის ფასად, საქართველომ თავიდან აიცილა უცხო ქვეყნების შემოსევები, მაგრამ ფაქტობრივად, ასევე, უცხო ქვეყნის კოლონიად და მისი არაკონკურენტუნარიანი საქონლის გასაღების ბაზრად იქცა. „რუსეთი დანტერესებული იყო, რომ საქართველო გადაექცია იაფი ნედლეულის წყაროდ თავისი ვაზროკა-ქარხნებისათვის“ [2]. „ცარიზმი აბრკოლებდა რა მსხვილი გადაშეშავებით მანქანური წარმოების განვითარებას, ხელს არ უშლიდა და ზოგ შემთხვევაში აქეზებდა კიდევაც წერილი წარმოების გაფართოებას, განსაკუთრებით ისეთ დარგებში, რომლებიც დამყარებული იყვნენ ადგილობრივი ნედლეულის, კერძოდ, სოფლისმეურნეობრივი ნედლეულის გადაშეშავებაზე და ამზადებდნენ ისეთ პროდუქტებს, რომელთაც დიდი გასაგალი ჰქონდათ რუსეთის შიდა ბაზრებზე. მსხვილი კაპიტალისტური წარმოება ვითარდებოდა უმთავრესად ადგილობრივი მოპოვებითი მრეწველობის დარგებში როგორცაა: სპილენძის, ქვანახშირის, მარგანცისა და წიაღისეულის დამუშავების განვითარება; მრეწველობაში დიდ როლს თამაშობდა შინა მრეწველური და ხელოსნური წარმოება“ [1].

გასული საუკუნის ოციანი წლებიდან დაწყებული 1990 წლამდე, საქართველოში მრეწველობა საკმაოდ ინტენსიურად ვითარდებოდა. ამ პერიოდში 270-ზე მეტი მსხვილი სამრეწველო საწარმო ამოქმედდა. 1990 წლისათვის ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 1365 სამრეწველო საწარმო, საქართველო სსრკ-ში შემაგავ ქვეყნებს შორის ინდუსტრიული განვითარების დონით მერვე ადგილზე იმყოფებოდა და ითვლებოდა ინდუსტრიულად საშუალოდ განვითარებულ ქვეყნად. 1990 წელს ქვეყნის მრეწველობა, მიუხედავად იმისა, რომ საწარმოთა უმეტესობა ფიზიკურად და მორალურად მოძველებული ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით მუშაობდა, აწარმოებდა 11,5 მლრდ ლარის პროდუქციას, უზრუნველყოფდა ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის 40% და იქ დასაქმებული იყო 459,4 ათასი კაცი, მ.შ. მომპოვებელ მრეწველობაში 31,3 ათასი (6,8%) და დამუშავებელში 428,1 ათასი (93,2%). ქვეყანა ერთ სულ მოსახლეზე აწარმოებდა 241 კგ ფოლადს, 202 კგ მზა ნაგლისს, 5,9 კგ ქიმიურ ბოჭკოს, 236 კგ ცემენტს, 5 კგ ძეხვეულს, 3 დკლ დვინოს და ა. შ. [3].

საქართველოს მრეწველობას ქვეყნის ეკონომიკის დარგობრივ სტრუქტურაში წამყვანი ადგილი ეკავა. მასში წარმოდგენილი იყო თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი დარგი. მიუხედავად იმისა, რომ წარმოებული პროდუქციის ხვედრითი წონის მიხედვით უპირატესი იყო კვებისა და მსუბუქი მრეწველობის დარგები, მთელი რიგი სხვა უმნიშვნელოვანესი სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მიხედვით მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველო უსწრებდა ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანასაც კი. XX ს. ბოლოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციით განპირობებულმა კრიზისმა, სხვადასხვა შიგა და გარე ფაქტორმა, ბევრი დარგი მთლიანად გაანადგურა, ბევრი კი განადგურების პირამდე მიიყვანა. დაწყებული ნგრევითი პროცესების მთავარი მიზეზი, სავარაუდოდ, განპირობებული იყო როგორც გარეშე ძალების პოლიტიკური, სამხედრო და ეკონომიკური მოქმედებით ქართული სახელმწიფოებრიობის წინააღმდეგ, ისე საქართველოს მმართველი ელიტისა და მთლიანად საზოგადოების უუნარობით, დაეცვათ ქვეყნის ინტერესები, რაც გამოიხატა მათი საქმიანობის არასისტემურობით, ფრაგმენტულობით, ეროვნული ინტერესების განუსაზღვრელობით, სახელმწიფო დონეზე ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის უქონლობით, კერძო ინტერესების პრიორიტეტით, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სინდელეებით და მის პროცესში სახელმწიფო საწარმოების განსახელმწიფოებრიობასა და პრივატიზაციის პროცესში დაშვებული შეცდომებით. გაჩერებული, ნახევრადგაპარცული საწარმოების აღდგენა-ამუშავების მაგივრად, იმუამად არსებულმა ხელისუფლებამ მარტივი გამოსავალი მოძებნა, ჩაატარა ნულოვანი აუქციონი და სახელმწიფოს ქონება კაპიტალად გაყიდა პარტოკრატებს, ტექნოკრატებსა და მათთან დაახლოებულ პირებს, რომლებმაც საწარმოთა ამოქმედებისა და რეკონსტრუქციის ნაცვლად მსხვილი საწარმოები დაანაწევრეს, პატარ-პატარა წარმოებებად გადააკეთეს, რაც ქვეყანაში გაიყიდა გაყიდეს, დანარჩენი მ. შ. მანქანა-მოწყობილობები დაჭრეს და საზღვარგარეთ ჯართად გაყიდეს. სწორედ ამის მჩვევებელი იყო საქსპორტო საქონლის ჩამონათვალში, წლების მანძილზე, შავი ლითონის ჯართის

ექსპორტის პირველი პოზიციაზე ყოფნა. ბევრი შენობა-ნაგებობა დაანგრეს და გამოთავისუფლებული მიწის ნაკვეთები საცხოვრებელი სახლების მშენებლობებისათვის გაასხვისეს, რითაც, პირადად ინტერესებიდან გამომდინარე, ქვეყანასა და კერძოდ მრეწველობას აუნახდა ურეგული ზარალი მიაყენეს. უნდა ითქვას იმაზეც, რომ შედარებით მომგებიან საწარმოებში, ადგილობრივი ხელისუფლებისა თუ ზემდგომი პირების წაქეზებით და სხვადასხვა ჯურის ღობისტების ხელშეწყობითა და მხარდაჭერით მოქმედებდა საწარმოთა ხელკონური გაკოტრების აპრობირებული მექანიზმი, საწარმოო ვალების დაგროვების გზით კაპიტალად იქნა ხელში ჩაგდებული მილიონებად ღირებული სახელმწიფო ქონება.

შედეგად, მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი უმუშევარი დარჩა, ერთეულებმა მილიონები იშოვეს, კატასტროფულად შემცირდა სამრეწველო წარმოება, საწარმოთა ფაქტობრივი რაოდენობა კი 1990 წლიდან 2010 წლამდე 4-ჯერ გაიზარდა. გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა შემცირდა 3-ჯერ, დასაქმებულთა რიცხოვნობა 5-ჯერ. ანალოგიური მდგომარეობა შეინიშნებოდა მრეწველობის თითქმის ყველა დარგში.

XXI საუკუნეში საქართველოს მრეწველობის როლისა და ადგილის განსაზღვრის გასაღები გლობალიზაციის პროცესის შემდგომ გადრმაგებასა და საქართველოს კონკურენტუნარიანი უპირატესობების ახლებურ გააზრებაში უნდა ვეძიოთ. ცნობილია, რომ „თანამედროვე პირობებში ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობები ეფუძნება არა ბუნებრივ-კლიმატურ ან გეოგრაფიულ ფაქტორებს, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, ინტელექტუალური, კვალიფიციური შრომის, მეცნიერებატევადი წარმოების და პროდუქციის უპირატესობებს. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ კონკურენტული უპირატესობა, საბოლოო ჯამში, გამოიხატება შრომის ნაყოფიერებით, ეფექტიანობით, დამატებული ღირებულებით, რაც ყველაზე უფრო მაღალია გადამამუშავებელ მრეწველობაში. მართალია, თანამედროვე პირობებში მრეწველობის ხვედრითი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში შემცირდა და შესაბამისად ამაღლდა ინფორმაციული სექტორის ხვედრითი წილი თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში, მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს მრეწველობის როლის დაკნინებას. ჯერ ერთი, როგორც აღვნიშნეთ, ეფექტიანობა მრეწველობაში მაღალია. მეორე, მრეწველობა ქმნის წარმოების ინდუსტრიალიზაციისა და ინფორმატიზაციის შესაძლებლობებს, ავტომატიზებული და ინფორმაციული წარმოების საშუალებებს და ტექნოლოგიებს. და, ბოლოს, მესამე, მართალია, ვითარდება წარმოების ბიოლოგიზაცია, მაგრამ ბიოლოგიური ნედლეულის მასალების გადამამუშავება მაინც მრეწველობაა, ბიოტექნოლოგიური მრეწველობა... საქართველომ უნდა უზრუნველყოს თავისი ეროვნული ინტერესები ინტელექტუალური და ინდუსტრიული წარმოებით“ [4].

ამასთან დაკავშირებით, საშუალო და განსაკუთრებით ვრცელვადიან პერსპექტივაში, ჩვენი აზრით, აუცილებელია აქტიური სამრეწველო პოლიტიკის გატარება, რომლის ინსტრუმენტი შეიძლება იყოს:

- ხელისუფლების მხრიდან მრეწველობის (განსაკუთრებით გადამამუშავებელი) განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებად მიჩნევა;

- იმ გადამამუშავებელი დარგებისა და ქვედარგების აქტიური განვითარებისათვის მხარდაჭერა, რომელთა პროდუქციაზე მოთხოვნა ფიქსირდება და საქართველოს შეუძლია მისი წარმოება;

- ინვესტორებისათვის შესაბამის გადამამუშავებელ დარგებში სახსრების დასაბანდებლად გარკვეული შეღავათების დაწესება;

- სასურველი და აუცილებელია, ეკოლოგიაზე ზიანის მიუყენებლად, ელექტროენერგეტიკის წინმსწრები ტემპებით განვითარება, უპირატესად მცირე და საშუალო ჰესების მშენებლობისა და არატრადიციული რესურსების გამოყენების საფუძველზე;

- საჭიროა მანქანათმშენებლობის იმ ქვედარგების უპირატესი განვითარება, რომელთაც შეეძლება ახალ ტექნოლოგიურ საფუძველზე შექმნილი საწარმოების წარმოების საშუალებით უზრუნველყოფა, განსაკუთრებით ეს ეხება ელექტროტექნიკურ მრეწველობასა და სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობას;

- უპირატესი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მეცნიერებატევადი დარგების განვითარებას;

- ქიმიური და ნავთობქიმიური მრეწველობის დარგებიდან სასურველია იმ ქვედარგების შემდგომი განვითარებისათვის ხელშეწყობა, რომლის ნედლეული (ბარიტი, კალციტი, ცეოლიტი, გუმბრინი და ა.შ.), ნაწილობრივ კადრები და სიმძლავრეები ქვეყანას ჯერ კიდევ გააჩნია (სამთო ქიმი, ქიმიური ბოტკო, მინერალური სასუქები);

- ფრიად მნიშვნელოვანია შავი და ფერადი მეტალურგიის საწარმოების ფუნქციონირებისა და განვითარების უზრუნველყოფა, რამდენადაც მიმდებარე რეგიონებში ამ სახის პროდუქციაზე მოთხოვნის დაკმაყოფილება ყველაზე უკეთ საქართველოს შეუძლია და ამასთან გაჩნია სათანადო რესურსებიც.

- ხე-ტყის, ხისდამამუშავებითი და ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის განვითარების პერსპექტივები შეზღუდულად უნდა მივიჩნიოთ ნედლეულის სიმცირის გამო. მართალია დარგი ტრადიციულია, თუმცა საბჭოთა ხელისუფლების დროს მისი განვითარებისათვის საჭირო ნედლეული რუსეთიდან შემოდიოდა. ადგილობრივი ტყის მასივების ძირითადი დანიშნულება კი ნიადაგდაცვითი, წყალმარეგულირებელი და საკურორტო ფუნქცია იყო, რომელიც მან აუცილებლად უნდა დაიბრუნოს. უკანასკნელ პერიოდამდე, სააკაშვილის ხელისუფლების პირობებში, ტყის მასივები უკონტროლოდ ნადგურდებოდა, უცხოელებზე იყიდებოდა ან ასეულ ჰექტარობით იჯარით გაციემოდა, რაც მისი საბოლოო განადგურების ტოლფასია და რომლის დაშვებაც აღარ შეიძლება.

ჩვეულებრივ, განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობა ინდუსტრიის განვითარებას მსუბუქი და კვების მრეწველობის დარგებიდან იწყებს, რამდენადაც ისინი სწრაფი უკუგებით ხასიათდებიან. სასურველია, საქართველომაც გაიზიაროს ეს გამოცდილება, ამისათვის საჭირო იქნება:

- მსუბუქი მრეწველობის განვითარებისათვის სანედლეულო ბაზის გაძლიერება და მისი რაციონალური გამოყენება ახალი სახის ნედლეულისა და მასალების ძიებასთან ერთად, მათი ხარისხის გაუმჯობესების პირობებში. სასურველია მსუბუქი მრეწველობის იმ ქვედარგების განვითარებაც, რომელიც საქართველოსათვის ტრადიციულია და ნედლეული გარედან შემოიტანებოდა, მაგ., სამკერვალო მრეწველობის ქვედარგი;

- ყველაზე უკეთესი პერსპექტივები კი, ალბათ, კვების მრეწველობას გააჩნია, როგორც ნედლეულის მრავალფეროვანი ასორტიმენტის, ისე ეკოლოგიური ფაქტორის გათვალისწინებით, რომელიც ახლა

კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ძირითადი კრიტერიუმი გახდა და რომლის მიხედვითაც საქართველოს კვების მრეწველობის პროდუქციის უპირატესობა სრულიად აშკარაა;

• გასათვალისწინებელია აგრეთვე მინერალურ და მტკნარ სასმელ წყლებზე მსოფლიო მოთხოვნილების ნაწილის დაკმაყოფილების რეალური შესაძლებლობაც, თუმცა მხოლოდ ჩამოსხმული სახით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სახალხო მეურნეობა 1921–1961, თბილისი, 1961, პაატა გუგუშვილის რედაქციით; გვ.4, გვ 83.
2. საქართველოს ეკონომიკა, მთ. რედაქტორი როზეტა ასათიანი; თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“, 2012, გვ. 12.
3. რ. აბესაძე, დ. ჩომახიძე, მრეწველობა, წიგნში „საქართველოს ეკონომიკა“, მთ. რედაქტორი როზეტა ასათიანი; თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“ 2012, გვ. 163.
4. თ. ჩიკვაძე, საქართველოს ახალი პარადიგმა, მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების სტრატეგია XXI საუკუნისათვის, წიგნში „საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში“. საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომების კრებული, ტ. 2; 1997, გვ.72.

Nanuli Arevadze

ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF AN INDUSTRY IN GEORGIA

Annotation

In the article the history of development of Georgian industry is considered. The main causes of its current lamentable state are explained.

The perspectives of the further economic development according to different branches in the long-term view are determined.

გულნაზ ერქომაიშვილი

იმპორტი-იმპორტის ტენდენციები და პოლიტიკა საქართველოში

ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ინტეგრაციის მნიშვნელოვან ეტაპს სავაჭრო საქმიანობის სფეროში ინტეგრაცია წარმოადგენს. გლობალიზაციის პროცესის განვითარება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს საერთაშორისო წარმოების განვითარებას მსოფლიო რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენების მეშვეობით. ამ კუთხით მნიშვნელოვანია მსოფლიოს ყველა ქვეყნის სწრაფვა ექსპორტის ხელშეწყობა-განვითარებისაკენ. მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ზრდის შედეგად ქვეყნები სპეციალიზდებიან სწორედ იმ საქონლის წარმოებაში, რომლის წარმოებაშიც ისინი ფლობენ კონკურენტულ უპირატესობას არა მხოლოდ სავაჭრო პარტნიორებთან მიმართებაში, არამედ ზოგადად, გლობალურ დონეზე. ამდენად, ეკონომიკური გლობალიზაცია ხელს უწყობს საერთაშორისო რესურსების ეფექტიან განაწილებას და გამოყენებას, ქვეყნების ოპტიმალურ სპეციალიზაციას და, საბოლოოდ, მსოფლიო ეკონომიკის წარმოების მოცულობის ზრდას.

კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის ფორმირებისათვის სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს აქტიური სამეწარმეო პოლიტიკა, რომელიც ორიენტირებული იქნება საწარმოო სტრუქტურების დინამიურად გარდაქმნაზე, განსაკუთრებით ექსპორტზე ორიენტირებული სექტორების განვითარების მიმართულებით (საინვესტიციო და საექსპორტო სუბსიდიები, საგადასახადო შეღავათები, რთულ ეკონომიკურ სიტუაციაში დახმარებები და ა.შ.). ექსპორტზე ორიენტირებული სტრატეგია გახდა მრავალი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. ამის ნათელი მაგალითია სამხრეთ აზიის ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების მიერ მიღწეული წარმატებები, რომლებმაც სწორედ ექსპორტზე ორიენტირებული სტრატეგია აირჩიეს და საერთაშორისო არენაზე კონკურენტუნარიანობის მაღალ ხარისხს მიაღწიეს (სინგაპური, ჰონკონგი, სამხრეთ კორეა, ტაივანი).

სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ განვითარებადი ქვეყნების საექსპორტო პოტენციალში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რესურსების ექსპორტს, რომლებიც გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში და ისინი უზარმაზარ შემოსავალს იღებენ იმპორტიდან.

სამამულო წარმოების განვითარებისათვის დიდი როლის შესრულება შეუძლია საექსპორტო-საიმპორტო პოტენციალის შეფასებას. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არსებობს ადგილობრივი ბრენდები, ქართული პროდუქცია მსოფლიო ბაზარზე არაკონკურენტუნარიანია.

საქართველოში ექსპორტის ბოლო პერიოდის სტრუქტურა გარკვეულწილად ასახავს ქვეყანაში ფარდობითი უპირატესობის მქონე სფეროებს. 2012 წლის მონაცემებით, უმსხვილესი საექსპორტო პროდუქციის წილი მთლიან ექსპორტში ასე გამოიყურება: მსუბუქი ავტომობილები – 24,7%, ფეროშენადნობები – 11%, აზოტოვანი სასუქები – 5,8%, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები – 2,3%, ოქრო დაუშუშავებელი ან ნახევრად დაუშუშავებული – 3,7%, თხილი და კაკალი – 3,5%, სპირტიანი სასმელები – 3,4%, ყურძნის ნატურალური ღვინოები – 2,7%, მინერალური და მტკნარი წყლები – 2,5%; ხორბალი – 2,2%. დანარჩენი – 38,3%. 2012 წელს, 2001-2009 წლებთან შედარებით თითქმის 3-ჯერ გაიზარდა მსუბუქი ავტომობილების წილი, უმნიშვნელოდ გაიზარდა ღვინოების, მინერალური და მტკნარი წყლების წილი, ხოლო ყველა დანარჩენი შემცირდა [3].

ამგვარად, ექსპორტში მაინც მნიშვნელოვანია სამრეწველო პროდუქციის წილი, რაც გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლოა ქვეყანას ფარდობითი უპირატესობა ჰქონდეს ინდუსტრიულ სექტორში, რაც ხელს შეუწყობს სხვა სექტორების (სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა, ვაჭრობა) განვითარებას. უცხოელი ექსპორტებისა და

ქართველი სპეციალისტების აზრით, საქართველო განეკუთვნება იმ ქვეყნების ჯგუფს, რომელსაც სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის საქსპორტო პროდუქციის წარმოების უდიდესი პოტენციალი გააჩნია.

ამასთან აღსანიშნავია, რომ ქვეყანას წლეუბა უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი აქვს. 2012 წელს იმპორტი ექსპორტს 3,3-ჯერ ჭარბობდა, თუმცა, 2007 წელთან შედარებით ეს უკეთესი მანევრებელი (აღნიშნულ წელს და წინა წლებში იმპორტი 4-ჯერ აღემატებოდა ექსპორტს). საგარეო სავაჭრო ბრუნვით, 2012 წლის მონაცემებით, საქართველოს უმსხვილესი პარტნიორია თურქეთი (15,1%), შემდეგ მოდის აზერბაიჯანი (12,3%), უკრაინა (7,5%), ჩინეთი (5,8%), გერმანია (5,7%), რუსეთი (5,1%), აშშ (4,3%), ბულგარეთი (3,3%), სომხეთი და იტალია 3,2% [3]. ქვეყნის სტაბილური განვითარება და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება შეუძლებელი იქნება, თუ ექსპორტის წილი არ გაიზრდება.

2012 წელს საქართველოს ექსპორტის მოცულობა 2,4 მლრდ დოლარი იყო და ორჯერ გაუსწრო 2007 წლის მანევრებელს (1,2 მლრდ დოლარი), ხოლო იმპორტმა 7,8 მლრდ დოლარი შეადგინა და 1,5-ჯერ გაუსწრო 2007 წლის აღნიშნულ მანევრებელს.

2012 წელს საქართველოს 10 უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნებია: აზერბაიჯანი (26,4%), სომხეთი (11%), აშშ (9,5%), უკრაინა (7%), თურქეთი (6%), ბულგარეთი (2,9%), იტალია (2,2%), რუსეთი (1,9%), გერმანია (1,6%), ჩინეთი (1,1%).

2012 წელს საქართველოს 10 უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნებია: თურქეთი (17,8%), აზერბაიჯანი (8,1%), უკრაინა (7,6%), ჩინეთი (7,2%), გერმანია (6,9%), რუსეთი (6%), ბულგარეთი (3,5%), იტალია (3,5%), აშშ (2,7%), სომხეთი (0,9%).

რუსული ემბარგოს უარყოფითი გავლენა ქვეყანაში ჯერ კიდევ არ განეიტრალებულა და, მეტიც, ნატურალური ყურძნის ღვინოების ექსპორტის მანევრებელი საგრძნობლად შემცირდა (2005 წელს 81,3 მლნ დოლარი; 2006 წელს – 41 მლნ; 2007 წელს - 29,2 მლნ, 2011 წელს - 54,1 მლნ, 2012 წელს კი 64,8 მლნ დოლარი). აგვისტოში განვითარებული მოვლენების შედეგად შეჩერდა საგარეო ვაჭრობა და მათ შორის საქონლის ექსპორტიც. გარდა ამისა, შეფერხდა წარმოების განვითარება [3].

საქართველოს ექსპორტის წილის გაზრდა ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია. სტაბილური განვითარება შეუძლებელი იქნება, თუ ექსპორტის წილი არ გაიზრდება. ექსპორტის გაზრდის თვალსაზრისით ყველაზე მეტი შანსი აქვს ხუთ სექტორს. ესენია: სოფლის მეურნეობა და დამამუშავებელი მრეწველობა, პიდროენერგეტიკა, ტრანსპორტი, ტურიზმი და ფინანსური ინსტიტუტები.

ქვეყნის ტრადიციული დარგებიდან უფრო ისეთი პროდუქცია გადის საერთაშორისო ბაზარზე, სადაც ადგილობრივ მეწარმეებთან ერთად უცხოელებიც თანამშრომლობენ. უცხოელთა მიერ ადგილობრივ წარმოებაში ჩართვის ყველაზე პოპულარულ ფორმას წარმოადგენს ერთობლივი საწარმო, თუმცა გვხვდება საწარმო პროცესში ჩართვის სხვა ფორმაც. ერთობლივ საწარმოს სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით ის უპირატესობა აქვს, რომ რისკის განაწილება ხდება თანაბრად უცხოელ ინვესტორსა და ადგილობრივ მეწარმეს შორის, ამასთან, ადგილობრივი პარტნიორის არსებობა უადვილებს უცხოელ პარტნიორს საქმიანობას და ათავისუფლებს მას ბევრი ისეთი პრობლემისაგან, რომელიც ადგილობრივი თავისებურებებით არის განპირობებული.

საქართველომ უპირატესობა უნდა მოიპოვოს არა მხოლოდ ტრადიციულ დარგებში, არამედ აგრეთვე მაღალხარისხიანი, მაღალტექნოლოგიური და მაღალპროდუქტიული წარმოების სფეროებშიც, ვინაიდან მხოლოდ ამ გზითაა შესაძლებელი კონკურენტუნარიანობის გრძელვადიანი და შეუქცევადი ზრდა, შემოსავლებისა და ხელფასების ამაღლება და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების არსებითი გაუმჯობესება. ასეთია მაგალითად, ფარმაცევტული პროდუქციის, სატელეკომუნიკაციო მოწყობილობის, აგრეთვე ხელსაწყოებისა და ჩარხების წარმოება. ანუ ყურადღება უნდა გამახვილდეს მაღალტექნოლოგიური და ძვირადღირებული პროდუქციის წარმოებაზე. ეს ქვეყანას შესაძლებლობას მისცემს საქსპორტო პროდუქციის სანაცვლოდ მიიღოს იმპორტული პროდუქციის შედარებით მეტი რეალური მოცულობა.

საქართველოს მთავრობამ მიერ განახორციელა როგორც სატარიფო პოლიტიკის, ისე ტექნიკური რეგულირების სფეროს რეფორმა, რის შედეგადაც საქართველოს დღეისათვის გააჩნია მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა. იგი გულისხმობს გამარტივებულ საგარეო ვაჭრობის რეჟიმსა და საბაჟო პროცედურებს, დაბალ საიმპორტო ტარიფებსა და მინიმალურ არასატარიფო რეგულირებას. საქართველოში შექმნილია საქსპორტო პროდუქციის წარმოების და საგარეო ვაჭრობის ისეთი რეჟიმი, რომელიც მაქსიმალურად უწყობს ხელს საქსპორტო პროდუქციის წარმოებას და რეალიზაციას. ექსპორტის ლიბერალიზაციის პროცესი ჯერ კიდევ 1995 წლიდან დაიწყო: გაუქმდა კვრტების სისტემა, რომელიც გამოიხატებოდა ქვეყანაში წარმოებული პროდუქციის გამოყენების მიმართულებების მკაცრ რეგლამენტაციაში, მინიმუმამდე იქნა დაყვანილი ექსპორტის ლიცენზირების მოთხოვნები, შეიქმნა ექსპორტის მასტიმულირებელი საგადასახადო სისტემა. ქვეყანაში ექსპორტირებულ პროდუქციაზე დაწესებულია ნულოვანი განაკვეთი, რაც იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო უბრუნებს ექსპორტიორს პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე გადახდილ დღგ-ს; აქციზური საქონლის ექსპორტი გათავისუფლებულია სააქციზო გადასახადისაგან. ასევე, საქსპორტო პროდუქციისათვის განკუთვნილი დამკვეთის ნედლეული გათავისუფლებულია საიმპორტო საბაჟო გადასახადისაგან. ყველა სახეობის მანქანა-დანადგარის იმპორტი ექვემდებარება შეღავათიან საბაჟო გადასახადს და გათავისუფლებულია დღგ-ს გადასახადისგან.

2000 წლიდან საქართველო არის ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO) წევრი, რაც გულისხმობს „უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმით“ (MFN) სარგებლობას WTO-ს 158 წევრ ქვეყანასთან. 2005 წლის ივლისში საქართველო გახდა მსოფლიო მასშტაბით ერთ-ერთი იმ 15 ქვეყანათაგან, რომელიც სარგებლობს GSP-ის ახალი სქემის (EU GSP+) ბენეფიციებით. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტორია საქართველოდან ექსპორტის ხელშეწყობის თვალსაზრისით. GSP-ის ძირითადი არსია ბენეფიციარი ქვეყნებიდან იმპორტირებულ საქონელზე საბაჟო საიმპორტო ტარიფის შემცირებული განაკვეთების დაწესება, რაც აადვილებს

განვითარებადი ქვეყნების საქონლის შეღწევას განვითარებული ქვეყნების ბაზარზე. საქართველო სარგებლობს GSP სისტემით ევროკავშირის ქვეყნებთან, აშშ-სთან, კანადასთან, შვეიცარიასთან, ნორვეგიასა და იაპონიასთან.

საქართველოს გაფორმებული აქვს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები დსთ-ს ქვეყნებთან და თურქეთთან, რაც გულისხმობს ვაჭრობის გათავისუფლებას საბაჟო-საიმპორტო გადასახადისაგან, გარდა ურთიერთშეთანხმებული გამონაკლისებისა.

ქვეყანამ თავისი ეკონომიკური პოლიტიკა საექსპორტო პროდუქციის წარმოების სტრატეგიაზე უნდა ააგოს. ამისათვის აუცილებელია:

- პირველ რიგში, ხელსაყრელი პოლიტიკური და ბიზნესგარემოს შექმნა;
- წარმოების აღჭურვა უახლესი ტექნოლოგიებით, მაღალკვალიფიციური სამუშაო ძალით, რომელიც კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოებას უზრუნველყოფს;
- საექსპორტო პროდუქციის საბითუმო ბაზრების, პავილიონების მოწყობის ორგანიზაციის კიდევ უფრო მაღალ დონეზე მომზადება; ელექტრონული ვაჭრობისა და ინტერნეტ-აუქციონების ორგანიზება;
- საექსპორტო წარმოების, საექსპორტო ოპერაციების დაზღვევისა და დაკრედიტების სისტემის ჩამოყალიბება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გერქომაიშვილი, საქართველოს ექსპორტ-იმპორტის განვითარების ტენდენციები. სამეცნიერო შრომების კრებული „ეკონომიკური განვითარების ტენდენციები თანამედროვე ეტაპზე“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი, 2009.
2. www.economy.ge
3. www.geostat.ge
4. www.finansial.ge
5. www.rs.ge

Gulnaz Erkomaishvili

EXPORT-IMPORT TRENDS AND POLICIES IN GEORGIA Annotation

A large role in the development of domestic production for export - import potential.

Although there are local brands in Georgia, Georgian products on the world market is Uncompetitive.

In order to increase domestic manufacture in Georgia, it is significant to develop traditional fields, where country has got a competitive preference. development of qualitative, technological and productive manufacture is also inevitable.

The country's economic policy strategy to build exsport production.

გელა ალადაშვილი

საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობისა და ბიზნესგარემოს შრტიმეტაქსშირის ზოგიერთი ასპექტი

ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს გარემო, რომელიც ბიზნეს-სუბიექტებს შესაძლებლობას აძლევს, გაფართოვდეს, განვითარდეს და გავიდეს საერთაშორისო ასპარეზზე. ბიზნესგარემო მეტად მრავალმხრივია და მიკრო, მაკრო და მეგაღონეზე მისი შეფასება ერთი მანქანებით შეუძლებელია. საერთაშორისო სარეიტინგო შეფასებები განსხვავებულია, მაგრამ თითქმის ყველა მათგანი აფასებს ბიზნესგარემოს სხვადასხვა ასპექტს, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელ უმთავრეს ფაქტორს. ფირმებისა და ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას შორის კავშირის ანალიზის ფართო კონცეფციური საფუძვლები შექმნა ამერიკელმა მეცნიერმა მ. პორტერმა, რომლის მიდგომებსაც მეცნიერთა დიდი ნაწილი და მათ შორის ქართველი მეცნიერებიც იზიარებენ. „ბევრი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ფირმის კონკურენტულ პოზიციას, იმყოფება თვით ფირმის ფარგლებს გარეთ – ინსტიტუციურ გარემოში, ან ბიზნესკლიმატში. თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში ბიზნესგარემოში, როგორც წესი, მოიაზრება ხელსაყრელი სამეწარმეო და საინვესტიციო კლიმატის შექმნის ფაქტორები...“ [1, გვ. 52-69].

ბოლო წლებში, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც საქართველო რამდენიმე საერთაშორისო სარეიტინგო შეფასებაში მოწინავე ადგილზე მოხვდა, ჩვენ ქვეყანაში დებატების საგნად იქცა ამ მანქანებლების რეალობასთან სიახლოვე. საზოგადოების გარკვეული ნაწილი და მათ შორის მეცნიერებიც, მიიჩნევენ, რომ რეალურად წარმატებული ნაბიჯებია გადადგმულია ბიზნესის განვითარებისთვის, გარკვეული ნაწილი მიუთითებს მანქანებლების არაადეკვატრობაზე, ნაწილი კი მიიჩნევს, რომ საზოგადოება არ არის სრულყოფილად ინფორმირებული, რას ასახავს ეს მანქანებლები. ამასთან დაკავშირებით არერთი კრიტიკული მოსაზრება გამოითქვა (მაგალითად, ახალგაზრდა ფინანსისტთა და ბიზნესმენტთა ასოციაციის მოსაზრება)⁶¹.

ჩვენ ამ უკანასკნელზე ვამახვილებთ ყურადღებას და საერთაშორისო სარეიტინგო მანქანებლების საფუძველზე მეტ-ნაკლებად კომპლექსურად წარმოადგენთ საქართველოს ბიზნესგარემოს სხვადასხვა ასპექტს (ნაწილობრივ აღნიშნულ საკითხებს ვეხებოდით ნაშრომში „საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა

⁶¹ http://www.bpi.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=3108%3A2012-04-10-10-44-15&catid=945%3A2011-12-20-02-05-02&Itemid=126&lang=ka

ეროვნული უსაფრთხოების კონტექსტში”, გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, №2, თბ. 2012, გვ. 47-51).

ბიზნესგარემოს სხვადასხვა ცნობილი საერთაშორისო ორგანიზაცია თუ ინსტიტუტი აფასებს. მათ მიერ შემუშავებულ მაჩვენებელთა შორისაა ბიზნესის კეთების სიმარტივე (Doing Business); ასევე, ბიზნესგარემოს სხვადასხვა მხარეს ეხება ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსები (Economic Freedom – Heritage; Economic Freedom Fraser) და ბიზნესისთვის საუკეთესო ქვეყნის სარეიტინგო მაჩვენებელი (Best Countries for Business, Bloomberg⁶²). მიუხედავად იმისა, რომ ბიზნესგარემოს ზოგიერთი მახასიათებლით საქართველომ წინ წაიწია და ათეულშიც არის, ამ უკანასკნელ რეიტინგში 50 ქვეყანას შორის არ გვხვდება. აღნიშნავთ, რომ Bloomberg ეყრდნობა შემდეგი ორგანიზაციების მონაცემებს: CIA World Factbook, Conference Board, Heritage Foundation, International Monetary Fund, International Labor Organization, Transparency International, United Nations, World Bank, World Health Organization and World Trade Organization და ბიზნესისთვის საუკეთესო ქვეყნის რეიტინგს აფასებს 6 ფაქტორის მიხედვით, რომელთაგან საერთო მაჩვენებელში (100%) ეკონომიკური ინტეგრაციის ხარისხის წონაა 10%; ბიზნესის წამოწყების ღირებულება – 20%; სამუშაო ძალისა და მასალების ღირებულება – 20%; საქონელ მოძრაობის ხარჯები – 20%; ხარჯების გამჭვირვალობა – 20%; ადგილობრივი სამომხმარებლო ბაზის მზაობა – 10%.

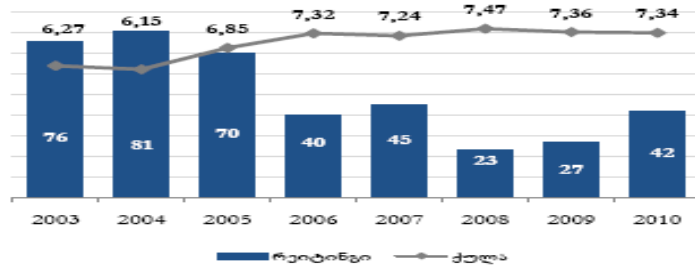
„Doing Business” (2013 წლის მონაცემებით მოიცავს 185 ქვეყანა) მიანიშნებს, რამდენად ადვილია ბიზნესის კეთება ქვეყანაში, გაიანგარიშება მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო ფინანსური კორპორაციის მიერ და ეყრდნობა შემდეგ მაჩვენებლებს: ბიზნესის რეგულირება, ქონების უფლებების დაცვა და მათი გავლენა ბიზნესზე, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებზე; რეგულირების ხარისხი, როგორცაა ბიზნესის წამოწყება, რეგისტრირებისა და კომერციული უფლებების გადაცემისთვის საჭირო პროცედურების რაოდენობა; რეგულირების შედეგები, როგორცაა: დრო და დანახარჯები კონტრაქტების განხორციელებისა და საერთაშორისო ვაჭრობისას, საკუთრების სამართლებრივი დაცვის ხარისხი, გადასახადების სიმძიმე.

2013 წელს ბიზნესის რეგულირების კუთხით საქართველოს მონაცემი 3 პოზიციით გაუმჯობესდა წინა წელთან შედარებით და მე-9 ადგილზეა. 2006 წელს ქვეყანა ამ რეიტინგში 112 ადგილზე იყო. აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის რეგიონის საშუალო მაჩვენებელია 73. ზოგიერთი სხვა ქვეყნის პოზიცია ასე გადანაწილდა: სომხეთი – 32; ბელარუსი – 58; ბულგარეთი – 66; აზერბაიჯანი – 67; თურქეთი – 71; რუმინეთი – 72. ზემოთ აღნიშნულ ქვემაჩვენებელთაგან საქართველოში ბიზნესის წამოწყება გამარტივდა და 2008 წლის მე-10 ადგილიდან 2012 და 2013 წლებში მე-7 ადგილზე გადაინაცვლა. გაუმჯობესდა მშენებლობის ნებართვების გაცემა და 2007 წლის 42-ე პოზიციიდან 2013 წელს მე-3-ზე გადავიდა. ამავე პერიოდში ქონების რეგისტრაცია გამარტივდა და ქვეყანამ მე-16 ადგილიდან ლიდერის პოზიცია დაიკავა (პირველი ადგილი). გამარტივდა კრედიტის აღება: 2008 წელს – 61-ე ადგილი; 2012 წელს – მე-9; 2013 წელს – მე-4; გადასახადების გადახდის სიმარტივე: 2008 წელს – 106-ე პოზიცია; 2012 წელს – 45-ე; 2013 წელს – 33-ე. შემცირდა ექსპორტისთვის საჭირო დოკუმენტების რაოდენობა, საექსპორტო დრო, ექსპორტთან დაკავშირებული ხარჯები, საიმპორტო დოკუმენტები და ე. წ. ტრანსსახზდგრო ვაჭრობის მაჩვენებელი 2007 წლის 95-ე სარეიტინგო პოზიციიდან გაუმჯობესდა 2012 წელს 68-მდე, 2013 წელს – 38-მდე. ხელშეკრულებების აღსრულება: 2007 წელს – 32-ე ადგილი; 2013 წელს – 30-ე. ოდნავ გაუმჯობესებულია ინვესტორთა უფლებების დაცვის მაჩვენებელი (5 პუნქტით) – 2007 წელს ქვეყანა იყო 86-ე ადგილზე, 2013 წელს – 81-ზეა. ამ შემთხვევაში რამდენადმე განსხვავებული შეფასება გვხვდება, რაც განპირობებულია ისეთი მაჩვენებლების გათვალისწინების აუცილებლობით, როგორცაა: დრო, პროცედურები, გასაჩივრების უფლება, ინვესტორთა დაცვა და ა.შ., თუმცა ჩანს, რომ სხვა პოზიციებისგან განსხვავებით, ამ კუთხით არასახარბიელო მდგომარეობაა.

ბიზნესგარემოს შეფასება სასარგებლოა ასევე ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსების გათვალისწინებით. Heritage Foundation-ის და Wall Street Journal-ის მიერ ერთობლივად გაანგარიშებული ქვეყნის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (თავის მხრივ ისინი ეყრდნობიან Doing Business-ის მონაცემებს) ზომავს ქვეყანაში ბიზნესის წამოწყების, ფუნქციონირებისა და დახურვის შესაძლებლობებს. ამ მაჩვენებლით 2012 წელს საქართველომ 179 ქვეყანას შორის 69,4 სარეიტინგო ქულით 34-ე ადგილი დაიკავა. 2011 წელს ქვეყანას ეჭირა 29-ე ადგილი 68,4 ქულით. სარეიტინგო ქულების მიხედვით ქვეყნები ხუთ ძირითად ჯგუფად იყოფა: თავისუფალი (100-80); უმეტესად თავისუფალი (79,9 – 70); ზომიერად თავისუფალი (69,9 – 60); უმეტესად შეზღუდული (59,9 – 50); შეზღუდული (0 – 49,9). ე. ი. საქართველო მიეკუთვნება ზომიერად თავისუფალი ქვეყნების ჯგუფს. ამავე ჯგუფში არის: სომხეთი 68,8 ქულით 32-ე ადგილი; ლატვია 65,2 ქულით – 56-ე ადგილი; თურქეთი – 62,5 ქულით – 73-ე ადგილი. რეიტინგის გაურესების ტენდენცია ძირითადად შეინიშნება მთავრობის დანახარჯების ზრდის, კორუფციისაგან თავისუფლების და მონეტარული თავისუფლების გაუარესების ხარჯზე. აღნიშნული „თავისუფლების” გათვალისწინებით მსოფლიოში ყველაზე თავისუფალი ქვეყნების სამეულია პონკონგი (89,9); სინგაპური (87,5); ავსტრალია (83,1).

ეკონომიკური თავისუფლების სხვა ინდექსი (FraserInstitute) ეკონომიკურ თავისუფლებას 5 ასპექტით აფასებს: მთავრობის ზომა; სასამართლო სისტემა და საკუთრების უფლების დაცვა, ვალუტის სიმყარე, ვაჭრობის ინტერნაციონალიზაცია, რეგულაციები. ინდექსისთვის 42 ცვლადი გამოიყენება და ზომავს ქვეყნის მიერ გატარებული პოლიტიკებისა და ქვეყნის ინსტიტუტების როლს პიროვნების არჩევანის, თავისუფალი გაცვლის, კონკურენციის, კერძო საკუთრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში. 10 ბალიანი სკალის მიხედვით 2010 წელს საქართველომ 42-ე ადგილი დაიკავა 7,34 ქულით 141 ქვეყანას შორის. 2004 წელთან შედარებით ეს მაჩვენებელი გაუმჯობესდა (იხ. ნახ. 1). მსოფლიოში პირველ ადგილზეა პონკონგი 8,9 ქულით.

საქართველოს რეიტინგი 2003 – 2010 წლებში

ნახ.1. ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაუმჯობესებისა და ლიდერი ქვეყნის მანქანებელთან მიახლოების მიუხედავად, წინა წელთან შედარებით გაურესებელია მთავრობის ზომა. აქ საქართველო 83-ე ადგილზეა. იგი მოიცავს მთავრობის ხარჯებს, ტრანსფერებს და სუბსიდიებს, სახელმწიფო საწარმოებს და ინვესტიციებს, ზღვრულ გადასახადებს. გაურესებელია საკუთრების უფლების დაცვის მანქანებელი (3,74 – 2009-დან 3,71 – 2010 წელს), გაზრდილია სამხედრო ხარჯის მანქანებელი (3,70 – 2009-დან 4,5 – 2010 წელს).

შესწავლილი სარეიტინგო მანქანებლებით ირკვევა, რომ საქართველოს ბიზნეს გარემო ხელსაყრელია ბიზნესის წამოწყებისთვის (მსოფლიო მასშტაბით პირველ ათეულშია); ზომიერად თავისუფალია ბიზნესის წამოწყების, ფუნქციონირებისა და დახურვის შესაძლებლობების მიხედვით (საშუალო მანქანებელი მსოფლიოში); იზრდება ეკონომიკაში მთავრობის ხარჯის მასშტაბი და ირდევს საკუთრების უფლებები. ის გარემოება, რომ უმუშევრობის დონე იზრდებოდა ქვეყანაში და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიხედვით 2009-2010 წლებში შესაბამისად 16,9% და 16,3% შეადგინა (რაც, საგარაუდოდ, უფრო მეტია), ბიზნესის წამოწყების სიმარტივესთან შედარებით სხვა ფაქტორების ნეგატიური გავლენის მასშტაბურობაზე მიუთითებს. მთავრობის ხარჯვა (ინდექსის გაურესების მიუხედავად) არ უნდა მივიჩნიოთ ცალსახად უარყოფით ფაქტორად, ხოლო, რაც შეეხება საკუთრების უფლებების დაცვას, მისი მოწესრიგება პირველი რიგის ამოცანა უნდა იყოს ქვეყნის მთავრობისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი ე. და სხვ., საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა: თანამედროვე გამოწვევები. თბ., 2012, გვ. 52-69.
2. 2012 Economic Freedom Dataset, published in Economic Freedom of the World: 2012 Annual Report, Publisher: Fraser Institute, Y. 2012; <http://www.freetheworld.com>.
3. Doing Business 2013, Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises, Comparing Business Regulations for Domestic Firms in 185 Economies, 10th Edition, The World Bank, IFC. ასევე, მიმოხილვა საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ვებ გვერდზე www.economy.ge.
4. <http://www.heritage.org/index/ranking>.
5. www.geostat.ge

Gela Aladashvili

SOME ASPECTS OF INTERRELATIONS OF ECONOMIC COMPETITIVENESS AND BUSINESS ENVIRONMENT OF GEORGIA
Annotation

The paper is an attempt of complex presentation of different aspects of Georgian business environment on the basis of international rating data.

The author states that economic competitiveness of the country is significantly conditioned by the environment that gives the business subjects the start-up possibilities, fosters their enlargement and development and internationalization.

Georgian business environment is comfortable for setting up a new business (it is among first 10 countries worldwide), moderately free to start, develop and close down (intermediate level worldwide).

The government intervention is scaling up and property rights are violated. The fact that the unemployment rate was increasing in Georgia indicates on a large scale of negative factors compared to simplicity of setting up a business.

Government intervention (in spite of the index deterioration) must not be considered definitely negative factor as far as the protection of property rights is priority number one for the government of the country.

ოთარ ანგურიძე

საბიუჯეტო კონტროლის პრობლემური ასპექტები საქართველოში

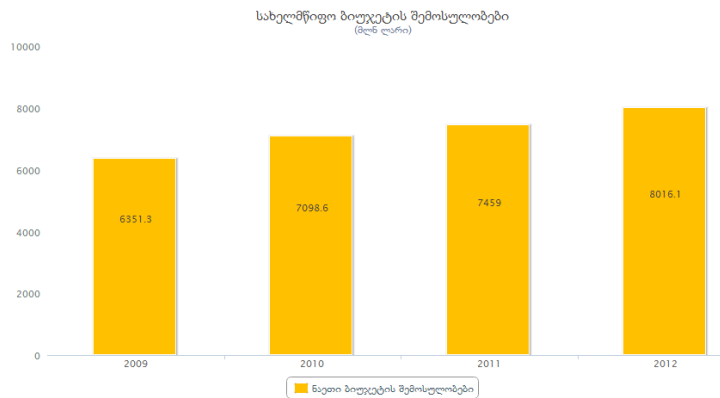
როდესაც სახელმწიფო ფინანსების, კერძოდ კი სახელმწიფო ბიუჯეტის კონტროლზე საუბარი, უნდა აღინიშნოს, რომ კონტროლის სათავე საქართველოს კონსტიტუციიდან იწყება, სადაც მთავარ მაკონტროლებელ ორგანოდ საქართველოს პარლამენტი განსაზღვრული, რომელიც საჯარო სახსრების ხარჯვას აკონტროლებს სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის მეშვეობით [1].

სშირად სახელმწიფო ფინანსების კონტროლი გაიგივებულია ხარჯვითი ნაწილის კონტროლთან. რეალურად კი, კონტროლი მოიცავს მთელ საბიუჯეტო პროცესს. საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსით საბიუჯეტო პროცესი შემდეგნაირად არის განსაზღვრული: საბიუჯეტო პროცესი, ეს არის საქართველოს საბიუჯეტო სისტემის მონაწილეთა საქმიანობა, რომელიც მოიცავს ბიუჯეტის პროექტის მომზადებას, წარდგენას, განხილვას, დამტკიცებას, დაზუსტებას, ბიუჯეტის შესრულებას, ანგარიშგებას და კონტროლს [2].

საბიუჯეტო კონტროლი, ეს არის მოქმედებათა სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მუდმივ მეთვალყურეობას საბიუჯეტო პოლიტიკის ყველა დონეზე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კონტროლის ელემენტები შესაძლოა განხორციელდეს მატერიალური და შრომითი რესურსების გამოყენებაზეც.

საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსის თანახმად, საბიუჯეტო სისტემის ძირითად პრინციპებში ჩვენ ვკითხულობთ გამჭვირვალობას და ანგარიშვალდებულებას [2]. ეს სწორედ ის პრინციპებია, რომელიც ავალდებულებს ერთი მხრივ ფინანსთა სამინისტროს, რომ საბიუჯეტო პარამეტრები იყოს გამჭვირვალე, რათა კონტროლის შესაძლებლობა ჰქონდეს არა მარტო უფლებამოსილ ორგანოებს, არამედ ყველა დაინტერესებულ მხარეს. და ანგარიშვალდებულება, რაც საბიუჯეტო პოლიტიკის გამტარებლებს ავალდებულებს, იყვნენ ანგარიშვალდებულნი მათ მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე კანონისა და საზოგადოების წინაშე.

გამჭვირვალობასთან დაკავშირებით 2013 წლის იანვარში გამოქვეყნდა 2012 წლის „ღია ბიუჯეტის კვლევა“, საქართველოში ეს კვლევა „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველომ“ შეასრულა, რომელიც 2012 წლის ბოლო 6 თვეს მოიცავდა, სადაც საქართველოს 100-დან მხოლოდ 55 ქულა მიენიჭა. რაც ადასტურებს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის პრობლემას. აღსანიშნავია, რომ 2 წლის წინ ჩატარებულ კვლევაშიც, საქართველოს 55 ქულა მიენიჭა [3]. ეს კი გვიჩვენებს, რომ ბოლო ორ წელიწადში გამჭვირვალე ბიუჯეტის თვალსაზრისით საქართველოს წარმატებისათვის არ მიუღწევია.

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

თუმცა საქართველოს ბიუჯეტი იყო მზარდი, რაც სახელმწიფო შემოსავლების პარამეტრებში აისახებოდა, ამავდროულად, მუდმივად იყო კითხვები ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის განაწილებასთან დაკავშირებით, რადგან საზოგადოებაში მუსირებდა აზრი საბიუჯეტო სახსრების არამიზნობრივად ხარჯვის შესახებ. თუმცა საზოგადოების მაღალი ინტერესის მიუხედავად, ვერ კეთდებოდა სათანადო დასკვნები.

როდესაც საბიუჯეტო პროცესის მონაწილეთა უფლებამოსილებასა და პასუხისმგებლობაზე საუბარი, სამართლებრივად ხელისუფლების ორ შტოს, საქართველოს მთავრობას და საქართველოს პარლამენტს ვაწყდებით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ საბიუჯეტო ორგანიზაციებისათვის სააღრიცხვო პროცედურებისა და ანგარიშგების მოთხოვნების დაცვისთვის შესაბამის ნორმატიულ აქტებს ფინანსთა სამინისტრო გამოსცემს [4].

ეს ყველაფერი ძირითადად სამართლებრივი მხარეა, რომელიც დადგენილი იურიდიული სტანდარტით ხორციელდება და მისი შეფასების მექანიზმიც გაცილებით უფრო მარტივია, რომელიც ძირითადად ეფექტურ ხასიათს ატარებს. მაგრამ არის მეორე, რომელიც უფრო კომპლექსური ხასიათისაა და ეფექტიან შედეგზე ორიენტირი. რაც იძლევა იმის საშუალებას, რომ პროგნოზები ვადიანობის ყველა დონეზე გაკეთდეს. ეფექტიანი შეფასებისათვის ახალი პროგრამული ბიუჯეტის სტანდარტზე გადასვლა გაცილებით ხელსაყრელი იქნება, რადგან პროგრამული ბიუჯეტი მეტად ინფორმაციული ხასიათისაა და მოიცავს როგორც ინფორმაციას პროგრამის დაფინანსებაზე, ასევე მათი შინაარსის, მოსალოდნელი შედეგებისა და შესრულების ინდიკატორების შესახებ. ამ მიმართულებით წინ გადადგმულ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი [5], რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ მისი სტრუქტურა ამ თვალსაზრისით სრულყოფილი აღქმის საშუალებას ვერ იძლევა, მაინც არის პოზიტივი, რადგან ცვლილებები, რომელიც მასში ასახული, მეტი შეფასების საშუალებას იძლევა, განსხვავებით სხვა წინა წლების ბიუჯეტებისაგან, სადაც მუდმივად იყო საფუძვლიანი ეჭვები, რომ ასიგნებებში ასახული სხვა ხარჯები ხელოვნურად იყო ზედმეტად გაზრდილი და საზოგადოებას არ ჰქონდა ობიექტური ანალიზის საშუალება, რა დროსაც ჩვენ ვაწყდებით საბიუჯეტო პრინციპების უხეშ დარღვევას. ამ კომპონენტშივე უნდა აღინიშნოს, რომ მუდმივად იყო პრობლემა მთავრობის და პრეზიდენტის სარეზერვო ფონდებთან დაკავშირებით, რომლებიდანაც, მიუხედავად საზოგადოებისა და ცალკეული ექსპერტების უარყოფითი შეფასებებისა, ვერ ხერხდებოდა ფონდების ხარჯვითი ინფორმაციის მიღება 6.

საბიუჯეტო კონტროლზე საუბარისას უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციის შემდეგ, აღმასრულებელ და საკანონმდებლო დონეზე სამართლებრივ საფუძველს ძირითადად საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი

იძლევა, რომელიც 2010 წლის 1 იანვრიდან შევიდა ძალაში და რომელშიც თავი მოიყარა მანამდე არსებულმა შემდეგმა სამართლებრივმა აქტებმა:

- საქართველოს კანონი „საქართველოს საბიუჯეტო სისტემის შესახებ“;
- საქართველოს კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის შესახებ“;
- საქართველოს კანონი „შემოსულობების ბიუჯეტებს შორის განაწილების შესახებ“.

ამ გაერთიანებული საკანონმდებლო აქტების თვალსაზრისით შეიძლება ითქვას, რომ საკმაოდ წინ გადადგმული და პროგრესული ნაბიჯია, რომელიც უფრო მარტივს და მოქნილს ხდის საბიუჯეტო კანონმდებლობას. ამ პერიოდშივე გაჩნდა ჩანაწერები საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსში კაპიტალური და პროგრამული ბიუჯეტების განმარტებების შესახებ. დაწესდა ახალი რეგულაციები, თუმცა, მეორე მხრივ, დარჩა ხარვეზები, რომელიც მუდმივად იწვევს უკმაყოფილებას და კამათს, სახელდობრ:

- პრეზიდენტისა და მთავრობის სარეზერვო ფონდების ხარჯების მიზნობრიობის არარსებობა;
- საქართველოს რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდების მიზნობრიობის არარსებობა;
- ადგილობრივი თვითმმართველობის შემოსავლის გამიჯვნის არარსებობა;
- ფინანსთა სამინისტროს საკმაოდ გაზრდილი როლი ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხები [7].

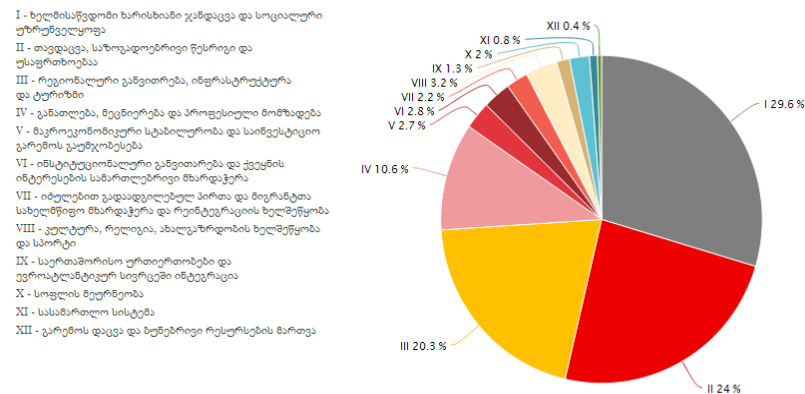
უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ სახელმწიფო აუდიტის სამსახურს პრაქტიკულად ევალება სახელმწიფო ფინანსების გამოყენების მიზანშეწონილობის და როგორც ეფექტურობის, ასევე ეფექტიანობის დადგენა. ბოლო პერიოდში სამსახურს მთავარ პრიორიტეტად ჰქონდა აღებული პოლიტიკური პარტიების შემოწირულობების პირველადი წყაროს დადგენა და ძირითადი საქმიანობის სფერო, შეიძლება ითქვას, ყურადღების გარეშე იყო დატოვებული, რასაც სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიშებიც გვიჩვენებს [8]. მიუხედავად საქართველოს კონსტიტუციისა, „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონისა, აუდიტორთა ეთიკის კოდექსისა, სხვადასხვა რეკლამებებისა, მეთოდოლოგიებისა და ა.შ. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის განვლილი საქმიანობიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ეს სამსახური პოლიტიკურული იყო და პოლიტიკურ წინეს განიცდიდა მმართველი პარტიიდან, რასაც კვალიფიციური კადრების ნაკლებობაც ახლავს. ეს სამსახური საჭიროებს საფუძვლიან რეფორმას და საერთაშორისო სტანდარტებთან სწრაფ დაახლოებას, რათა მისი საქმიანობა იყოს სახელმწიფოებრივ შედეგზე ორიენტირებული და ქმედითი დაწესებულება.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში საბიუჯეტო პროცესის სახელმწიფო კონტროლი არც ერთ დონეზე სათანადოდ არ მუშაობდა, კონტროლის პროცესში საკმაოდ აქტიურად იყო ჩართული საზოგადოებრივი სექტორი. პერიოდულად ქვეყნებოდა კვლევები და რეკომენდაციები, რომელსაც საზოგადოების წარმომადგენლები სთავაზობდნენ ადმინისტრაციულ და საკანონმდებლო ორგანოებს პრობლემების გამოსწორების თვალსაზრისით. თუმცა, ხელისუფლებაში მუდმივად იყო საზოგადოებასთან კომუნიკაციის პრობლემა, რაც აისახებოდა გადაწყვეტილებების მიღების ყველა პროცესში [9].

ამასთანავე, მნიშვნელოვან და არსებით პრობლემად რჩება როგორც კანონმდებლობის, ასევე საბიუჯეტო პარამეტრების სტაბილურობის პრობლემა. დღემდე საქართველოს არ ჰქონია ბიუჯეტი, სადაც წლის განმავლობაში რამდენიმე ცვლილება მაინც არ აისახოს. ბუნებრივია, ასეთი ხშირი ცვალებადობა ქმნის დამატებით პრობლემებს, რომელიც ქვეყნის განვითარების შემაფერხებელ ერთ-ერთ ფაქტორადაც შეიძლება ჩაითვალოს.

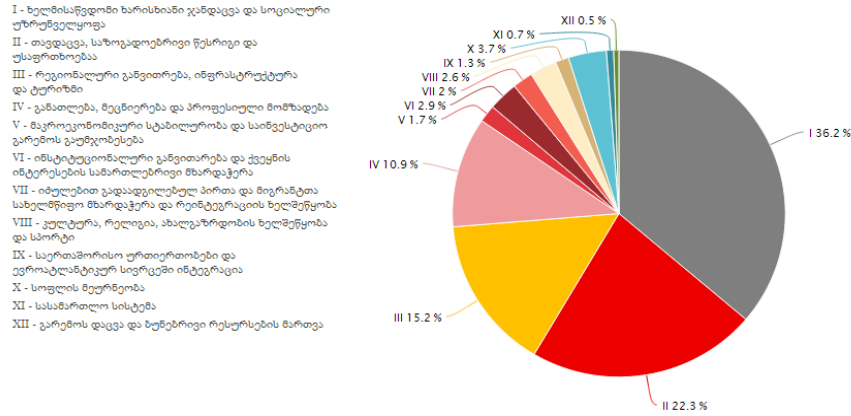
დღემდე არსებული საქართველოს ბიუჯეტები მუდმივად იყო მმართველი პოლიტიკური გუნდის ინტერესების გამტარებელი, რომელიც ხშირად არამიზნობრივ და ქაოსურ ხასიათს ატარებდა. აუცილებელია ქვეყანას ჰქონდეს საშუალოვადიანი განვითარების გეგმა, რომელიც იქნება საკანონმდებლო აქტის მნიშვნელობის და ბიუჯეტის კანონიც მასთან შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს.

2012 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან პრიორიტეტების დაფინანსებაზე მიმართული სახსრები

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

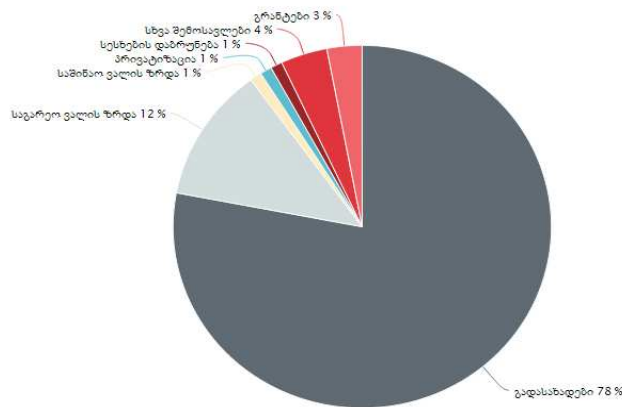
2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან პრიორიტეტების დაფინანსებაზე მიმართული სახსრები

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

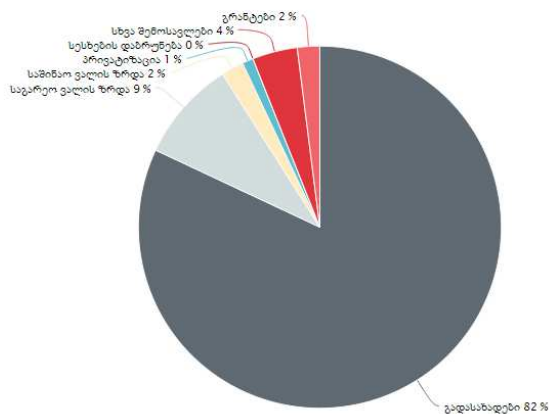
2013 წლის ბიუჯეტის შედარება წინა წლის ბიუჯეტთან გვიჩვენებს, რომ საქართველოს ახალი მთავრობის პრიორიტეტული მიდგომები არსებითად განსხვავებულია. უმთავრესად, უნდა აღინიშნოს, რომ ჯანდაცვასა და სოციალურ უზრუნველყოფაზე დაფინანსება 6,6%-ით არის გაზრდილი, მას მოსდევს სოფლის მეურნეობა და განათლება. ხოლო, შემცირებულია ძალოვანი უწყებების დაფინანსება. რაც იმას ადასტურებს, რომ მთავრობის ცვლილებამ საბიუჯეტო პრიორიტეტების და დაფინანსების ცვლილება გამოიწვია.

2012 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობები ძირითადი კატეგორიების მიხედვით

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობები ძირითადი კატეგორიების მიხედვით

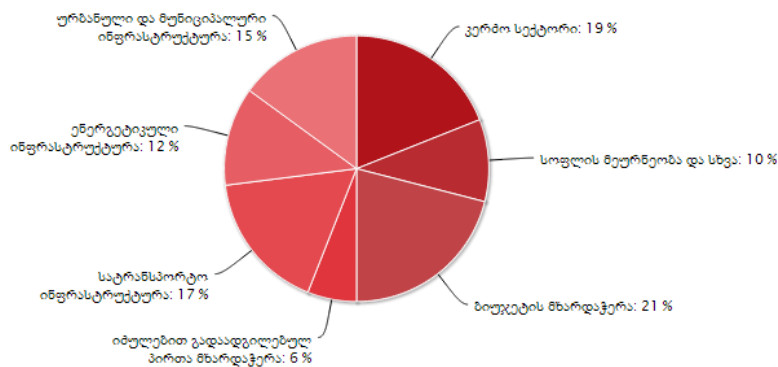

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

მოცემული დიაგრამა გვიჩვენებს, რომ 2013 წელს საბიუჯეტო შემოსულობებში შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ვიდრე გასული 2012 წლის შემოსულობებშია ასახული. ეს იმ თვალსაზრისით, რომ გაზრდილია შემოსავლები გადასახადებიდან და შემცირებულია საგარეო ვალის მომსახურება. რა თქმა უნდა, ორივე

პარამეტრი საკმაოდ მნიშვნელოვანია ფისკალური სფეროს სტაბილურობისათვის. საქართველოს მაგალითზე კი განსაკუთრებულ პრობლემას საგარეო ვალის მუდმივი ზრდა წარმოადგენდა ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში. განსაკუთრებით კი, 2008 წლიდან დაიწყო საგარეო ვალის მკვეთრი ზრდა, როდესაც, ჯერ კიდევ გაურკვეველი მიზნით, მთავრობამ გამოუშვა 500 მლნ ევროობლიგაცია. 2008 წლის ოქტომბერში ბრიუსელში საქართველოს მხარდასაჭერად გაიმართა საერთაშორისო კონფერენცია, რომელშიც მონაწილეობდა 35-ზე მეტი ქვეყანა და საერთაშორისო დონორი ორგანიზაცია. სადაც გადაწყდა, საქართველოსთვის 4,5 მილიარდი აშშ დოლარის შეღავათიანი ფინანსური დახმარება ეკონომიკური ზრდის წახალისებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისთვის, რომელიც სტრუქტურულად შემდეგნაირად უნდა გადანაწილებულიყო [4].

ბრიუსელის დონორთა საერთაშორისო კონფერენცია: ფინანსური მხარდაჭერის სტრუქტურა სექტორების მიხედვით

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციის მიუწვდომლობის გამო ვალის გამოყენების ეფექტიანობის ხარისხი არავის შეუფასებია.

როგორც წესი, ვალის მართვა გულისხმობს ვალის რაც შეიძლება დაბალი პროცენტით აღებას გრძელვადიანი დაბრუნების პირობით, რის მაგალითადაც განვითარებული სახელმწიფოების მოხმობაც შეგვიძლია, როდესაც ვალს იღებენ მათი სოციალურ-ეკონომიკური მიზნებიდან გამომდინარე, და ხმარება ეკონომიკურ სტაბილიზაციას, ზრდას, დასაქმებას და საყოველთაო კეთილდღეობას. საქართველოს შემთხვევაში კი, მიუხედავად იმისა, რომ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის პრობლემა ამ შემთხვევაშიც, შეგვიძლია დავასკვნათ, საქმე გვაქვს ვალის მომსახურებით მიმდინარე ვალდებულებების გასტუმრებასთან და არა გრძელვადიან და ეფექტიან შედეგთან.

ამრიგად, საბიუჯეტო სისტემის სრულყოფილი კონტროლისათვის აუცილებელია საქართველოში გარდეს შემდეგი სახის რეფორმები:

- სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის სწრაფი დაახლოება საერთაშორისო სტანდარტებთან;
- შეიქმნას სახელმწიფო განვითარების საშუალოვადიანი გეგმა;
- მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ მოახდინოს ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის პრინციპების განმტკიცება. რაც წარმატებული გადადგომული ნაბიჯი იქნება გრძელვადიანი ეკონომიკური სტაბილურობისათვის;
- სახელმწიფო დონეზე გადაწყვეტილებების პროცესში საზოგადოების აქტიური ჩართვა;
- საბიუჯეტო ხარჯების გამჭვირვალობის ზრდა;
- შეიქმნას სახელმწიფო რეფორმების მაკონტროლებელი ორგანო;
- ბიუჯეტის შესრულების ინდიკატორების სწრაფი დანერგვა;
- საჭიროა ბიუჯეტის გამჭვირვალობის თვალსაზრისით PEFA (public Expenditure and Financial Accountability) სტანდარტებთან მაქსიმალურ დაახლოება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია.
2. საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტი, №2440-III, 18 დეკემბერი, 2009.
3. საერთაშორისო გამჭვირვალობა - საქართველო, www.transparency.ge.
4. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, www.mof.ge.
5. საქართველოს კანონი „საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“.
6. საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, ეკონომიკა და ბიუჯეტი, პროექტი: გამჭვირვალე ბიუჯეტი, თბ., 2006.
7. ნარმანია დ. საბიუჯეტო პოლიტიკა საქართველოში: პრობლემები და ტენდენციები CEPR, CIESR, 2011.
8. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური, www.sao.ge.
9. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის მონიტორინგი, ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი, ავტ. ნარმანია დ., მურდულია შ., ხადური ნ., მურდულია თ. თბ. 2010.
10. საქართველოს კანონი „საქართველოს 2012 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“.

11. საქართველოს პარლამენტი, www.parliament.ge.
12. საქართველოს ეროვნული ბანკი, www.nbg.gov.ge.
13. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geostat.ge.
14. კავკასიის ეკონომიკური და სოციალური ინსტიტუტი, www.ciesr.org.
15. პაპაია ვ., ომის შემდგომ საქართველოს ეკონომიკა: ახალი გამოწვევები და ძველი შეცდომები. საქართველო – 2009, ომის შემდგომი გამოწვევები და პერსპექტივები, დამოუკიდებელ ექსპერტთა კლუბი, თბ., 2010.
16. როუზენი ჰ.ს., საჯარო ფინანსები, ქართული გამოცემა (რედ. ნ. ხალური), საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი - GIPA, ტ II, თბ. 2006.
17. Georgia: Public Expenditure and Financial Accountability, Joint World Bank-European Commission Public Financial Management Assessment, November 2008.
18. Public Expenditure and Financial Accountability, www.pefa.org.

Otar Anguridze

PROBLEMATIC ASPECTS OF BUDGETARY CONTROL IN GEORGIA
Annotation

Issues that are examined in the theme are related to the problems, which are accompanied by the budget system of Georgia in regard of control. Also there are proposed recommendations which will condition an approachment to international standards of system and it will make public finances more flexible and effective. During a long-term period it will bring stability for the economy of the country. That at the end will contribute growth and development of country's investment potential.

ნონა ახვლედიანი

**პოსტკომუნისტური მნიშვნელობის ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები,
მათი გლობალური კონკურენტუნარიანობის სტატისტიკური ანალიზი**

მართვის ადმინისტრაციულ-დირექტიული სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესია, რომელსაც ეკონომიკის მნიშვნელოვანი დაცემა, უმუშევრობის გაზრდა, საგარეო ეკონომიკური კავშირების გაწყვეტა, ჰიპერინფლაცია და სხვა უამრავი ნეგატიური მოვლენა ახლავს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ 20 წლის განმავლობაში პოსტსოციალისტური ქვეყნების ტრანსფორმაცია განსხვავებული მიმართულებით წარიმართა. მსგავსი სასტარტო პირობებიდან ამ ქვეყნებში, სხვადასხვა გარე და შიდა ფაქტორის ზეგავლენით, განვითარების განსხვავებულ დონეს მიაღწიეს. საკმარისი დრო გავიდა საიმისოდ, რომ შეფასდეს ტრანსფორმაციის პროცესი, მისი დინამიკა და მახასიათებლები იმის გათვალისწინებით, რა ამოცანები იყო დასახული და რა შედეგები მივიღეთ. საწყის ეტაპზე პოსტსოციალისტური ქვეყნების მოდერნიზაცია, ანუ ძველიდან ახალ სისტემაზე გადასვლა, გაიგივებული იყო დასავლური ტიპის სახელმწიფოს მშენებლობასთან. თავის მხრივ, ეს, ძირითადად, დემოკრატიული სისტემის ჩამოყალიბებასა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას გულისხმობდა. ამ თავისებურებების გათვალისწინებით, შესაძლებელია, გამოიყოს ქვეყანათა ჯგუფებიც, რომლებიც პროგრესის მსგავსი დინამიკით და ტრანსფორმაციის მსგავსი პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სოციალური ნიშნებით ხასიათდება. პირობითად, სამი ამგვარი ჯგუფის გამოყოფა შეიძლება.

პირველ ჯგუფს წარმოადგენს „ახალი ევროპის“ ის ქვეყნები, რომელთა ტრანზიციის მიმართულება დიდწილად განსაზღვრა ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში გაწევრიანებამ. მეორე ჯგუფში ის ქვეყნები შედიან, სადაც ეკონომიკური ზრდის ფონზე მოდერნიზაციის პროცესი დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის ამოცანას დაშორდა და პოლიტიკურმა სისტემამ ავტორიტარული ხასიათი შეიძინა. ხოლო მესამე ჯგუფში ის ქვეყნები შეიძლება მოვიანზროთ, სადაც დასავლური ვექტორი გამოკვეთილია, როგორც განვითარების ორიენტირი, თუმცა ეკონომიკური განვითარების კურსის მდგრადობა და სტაბილური დემოკრატიული სისტემის ჩამოყალიბება ტრანზიციის მიმდინარე ეტაპის ამოცანად რჩება.

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში საქართველომ პოლიტიკური დამოუკიდებლობა მოიპოვა, დაიწყო დემოკრატიული სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობა. პარალელურად, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი მენტალიტეტი ყალიბდება, თუმცა ეს დადებითი ძვრები მოსახლეობის დიდი უმრავლესობის გადატაკების ფონზე ხორციელდება... დაგეგმარებული ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას საქართველოში თან ახლდა სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებები, რის გამოც ქვეყნის განვითარების პროცესი არაპროგნოზირებადი გახდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ პოლიტიკურმა უწყესრიგობამ, ეთნიკურმა კონფლიქტებმა და უპასუხისმგებლო მმართველობამ ქვეყანაში ქაოსი და ანარქია გამოიწვია. ეკონომიკური სისტემის ცვლილება, როგორც ყველა საბჭოთა რესპუბლიკაში, საქართველოშიც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, 1991 წელს დაიწყო. თუმცა, განსხვავებით ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების უმრავლესობისაგან, საქართველოში გარდამავალი პერიოდი გართულდა ტერიტორიული კონფლიქტებისა და ქვეყანაში 90-იანი წლების დასაწყისში მიმდინარე შეიარაღებული სამოქალაქო დაპირისპირების გამო. მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალური სტატისტიკის მონაცემები არამყარია, ყველა მტკიცებულება მიუთითებს იმაზე, რომ 1989 წლის შემდეგ საქართველოში კატასტროფულად შემცირდა ინდუსტრიული წარმოება, რეალური შემოსავლები, მოხმარება, კაპიტალდაბანდება და, ფაქტობრივად, ყველა ეკონომიკური ინდიკატორი. 1990-1994 წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 71%-ით შემცირდა. 1994 წლიდან, ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილიზაციის შემდეგ, საქართველოში დაიწყო ნელი ეკონომიკური აღმავლობის ეტაპი. 1995-2003 წლების ეკონომიკური გამოცოცხლების პერიოდში საქართველომ ვერ შეძლო მიეღწია ეკონომიკის ზრდის მაღალი და სტაბილური მაჩვენებლებისათვის. ეკონომიკური ზრდა ხშირად დამოკიდებული იყო ერთეულ მსხვილ საინვესტიციო პროექტებზე. ამის შედეგად ბევრი

ადამიანი გადავიდა დაბალ პროდუქტიულ სასოფლო-სამეურნეო და არაფორმალურ სექტორში. სახელისუფლო ინსტიტუტები ძალიან დასუსტდა. კორუფციის დონემ პიკს მიაღწია და ფრაგმენტული რეფორმების გატარება არ იძლეოდა მდგრად შედეგს. 2004 წლიდან მთავრობის რადიკალურმა ლიბერალურმა რეფორმებმა განაპირობა საქართველოს უახლეს ისტორიაში უპრეცედენტო ეკონომიკური აღმავლობა. 2005-2006 წლებში საქართველოს ეკონომიკა მნიშვნელოვნად დაზარალდა რუსეთის ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგად. რუსეთმა მკვეთრად გაზარდა საქართველოსთვის მოწოდებული გაზის საფასური და 2006 წელს ქართულ ღვინოზე, მინერალურ წყლებსა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე ემბარგო დააწესა. ამ პროდუქციის ექსპორტი ძირითადად რუსეთის ბაზარზე ხდებოდა. რუსეთმა ასევე შეაჩერა საქართველოსთან საჰაერო, საზღაო, საზღვაო და საფოსტო კავშირები და საქართველოს მოქალაქეებისათვის რუსეთის ვიზების გაცემა შეზღუდა. ასეთი ნეგატიური ზეგავლენის მიუხედავად, 2006 წელს საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტი 9 %-ით გაიზარდა. 2008 წლის აგვისტოს ომმა და საერთაშორისო ფინანსურმა კრიზისმა, ბუნებრივია, გავლენა მოახდინა 2004-2008 წლების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ტემპზე. საქართველოს მთავრობამ, საერთაშორისო თანამეგობრობის დახმარებით, შედარებით უმტკივნეულოდ გადალახა გლობალური ეკონომიკური კრიზისის კრიტიკული ფაზა.

საქართველოს ტრანსფორმაციის ოცწლიანი პერიოდი საინტერესოა მრავალი თვალსაზრისით, მათ შორის, მიმდინარე პროცესების გასაანალიზებლად. ოცწლიანი პერიოდი, შესაძლებელია, პირობითად ორ ნაწილად დაიყოს: 1990 წლიდან 2003 წლამდე და 2003 წლის, ანუ „ვარდების რევოლუციის“ შემდგომ, თუ 2003 წლამდე ადგილი ჰქონდა, ხშირ შემთხვევაში, წინააღმდეგობრივ პოლიტიკას და მკვეთრ ეკონომიკურ რყევებს, 2003 წლის შემდგომ იყო მცდელობა ეკონომიკური პოლიტიკის კონსოლიდაციის, ეკონომიკური ლიბერალიზაციისა და „მოდერნიზაციის“ განახლებული და უფრო აქცენტირებული ხედვების გარშემო. თუმცა, ოცწლიანი პერიოდის შემდეგაც, განსხვავებული კურსის, ფაზებისა და გარდევების მიუხედავად, ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგიანობის თვალსაზრისით, რჩება მნიშვნელოვანი გამოწვევები, რაც მოქალაქეთა ცხოვრების დონის თვალსაზრისით გაუმჯობესებას და ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფას უკავშირდება. როგორც აღვნიშნეთ, 1990 წლიდან საქართველოში ეკონომიკის მკვეთრი დაცემა გრძელდებოდა დაახლოებით 5 წლის განმავლობაში, რაც ნაწილობრივ გამოწვეული იყო პოლიტიკური დაპირისპირებებითა და ეთნოპოლიტიკური ომებით. 1990-1993 წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის გათვალისწინებით, მოსახლეობის ერთ სულზე იგი 4443 აშშ დოლარიდან 1437 დოლარამდე შემცირდა. 1995 წლისათვის წარმოება 1990 წლის დონესთან შედარებით 78%-ით შემცირდა, რაც თითქმის 3-ჯერ აღემატებოდა „დიდი დეპრესიის“ დროს აშშ-ში წარმოების დაცემის დონეს. ამასთან, თუ აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში წარმოების დაცემის პერიოდი საშუალოდ 4 წელი იყო, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში მან 7 წელი შეადგინა. როგორც ჩანს, საქართველოში დაცემის პერიოდი იყო შედარებით ხანმოკლე, მაგრამ ყველაზე ღრმა. ამასთან, ეკონომიკამ დიდწილად ჩრდილოვან სექტორში გადაინაცვლა.

ცხრილი 1

გარდამავალი რეცესია (დაცემა) და „დიდი დეპრესია“

ქვეყნები	წარმოების დაცემის ხანგრძლივობა (1990-1995)	კუმულაციური წარმოების შემცირება (%)	რეალური მშპ, 2000 წ. (1990=100)
ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპისა და ბალტიისპირეთის ქვეყნები	4	23	107
პოსტსაბჭოთა ქვეყნები	7	51	63
სომხეთი	4	63	67
აზერბაიჯანი	6	60	55
ბელორუსი	6	35	88
საქართველო	5	78	29
ყაზახეთი	6	41	90
ყირგიზეთი	6	50	66
მოლდოვა	7	63	35
რუსეთი	7	40	64
ტაჯიკეთი	7	50	48
უკრაინა	10	59	43
უზბეკეთი	6	18	95

წყარო: Transition (2002), January-February. World Bank

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებიდან საქართველოში, ფაქტობრივად, ყველაზე გვიან, 1995 წლიდან იწყება მშვიდობიანი სახელმწიფოებრივი მშენებლობა და ეკონომიკის ტრანსფორმაცია. 1995 წლიდან საქართველოს ეკონომიკა გამოდის კრიზისული მდგომარეობიდან, რასაც ხელი შეუწყო ინსტიტუციურმა გარდაქმნებმა. ეკონომიკის ზრდის პიკი იყო 1997 წელი და მშპ-ს ზრდის ტემპმა 10,7% შეადგინა, რაც ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია „ვარდების რევოლუციამდე“. შემდგომ ზრდის ტემპი მკვეთრად დაეცა და 1998 წელს რუსეთის საფინანსო კრიზისმა მნიშვნელოვნად შეაფერხა ეკონომიკის განვითარება. 1996 წელს საქართველოს მშპ-მ შეადგინა 3,868,5 მლნ ლარი (3,064.6 მლნ აშშ დოლარი), 1999 წელს 5,668.7 მლნ ლარი (2,814.1 აშშ დოლარი), 2003 წელს კი – 8,564.1 მლნ ლარი (3,998.8 მლნ აშშ დოლარი). უკვე ამ პერიოდიდან ჯერ კატასტროფულმა ინფლაციამ გამოიწვია უცხოური ვალუტის, კერძოდ, დოლარის მნიშვნელობის ზრდა საქართველოში, ხოლო შემდგომ, ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზრდის კვალობაზე, მისმა ხვედრითმა წილმა (დოლარიზაციის კოეფიციენტმა) 2003 წლის ბოლოს მიაღწია მაქსიმალურ ნიშნულს – 86%-ს ფაქტობრივად, საქართველოში ჩამოყალიბდა ორვალუტიანი ზონა: ეროვნული ვალუტა ემსახურებოდა მიმდინარე გადასახადებს, მცირე სამეწარმეო გარიგებებსა და სამომხმარებლო ხარჯებს, ხოლო

დოლარი – მსხვილ სამეწარმეო გარიგებებსა და სამომხმარებლო ხარჯებს, აგრეთვე საინვესტიციო მიზნებს. სახელმწიფო ბიუჯეტის ხვედრითი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში უმნიშვნელო იყო. მან 1995 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის 5% შეადგინა, შემდგომ პერიოდში გაიზარდა, თუმცა 12%-ს ვერ გადააჭარბა. 2004 წლამდე ეს იყო ერთ-ერთი დაბალი მაჩვენებელი მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ამდენად, სახელმწიფოს გააჩნდა სუსტი ფინანსური, ეკონომიკური და ინსტიტუციური შესაძლებლობები საიმისოდ, რომ რაიმე სერიოზული ცვლილება მოეხდინა ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებში.

ცხრილი 2

პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მიერ დაკავებული ადგილები გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2011-2012 წლების ანგარიშში პილარების მიხედვით

ინდექსი	სომხეთი	აზერბაიჯანი	ესტონეთი	საქართველო	ყაზახეთი	ყორგიზეთი	ლატვია	ლიტვა	მოლდოვა	რუსეთი	ტაჯიკეთი	უკრაინა
გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი 2011-2012	92	55	33	888	72	126	64	44	93	66	105	82
ინსტიტუტები	83	68	29	60	94	136	66	62	106	128	63	131
ინფრასტრუქტურა	77	73	40	68	82	114	61	43	96	48	111	71
მაკროეკონომიკური სტაბილურობა	114	16	21	137	18	141	93	73	103	44	120	112
ჯანდაცვა და პირველადი განათლება	94	105	26	67	100	102	59	57	93	84	108	89
უმაღლესი განათლება და ტრენინგი	76	75	23	88	85	104	49	46	86	68	91	74
სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობა	108	79	29	74	87	119	60	64	98	128	117	129
შრომის ბაზრის ეფექტიანობა	34	14	16	32	21	53	47	54	75	65	71	61
საფინანსო ბაზრის განვითარება	95	94	41	99	121	113	60	89	105	127	119	116
ტექნოლოგიური მზაობა	88	74	27	100	87	131	46	34	78	68	116	82
ბაზრის ზომა	115	75	100	106	55	118	95	79	122	8	119	38
ბიზნესის კომპლექსურობა	107	73	53	110	109	127	71	54	117	114	112	103
ინოვაციები	112	60	30	118	116	141	59	48	128	71	83	74

წყარო: მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი. გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიში 2011-2012. <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

ინფრასტრუქტურის ბლოკში გაერთიანებულ ინდიკატორში რაიმე მკვეთრი ამოვარდნა არ ფიქსირდება საერთო ტენდენციიდან და ცალკეული ინდიკატორები ასახავს ბლოკის საერთო ინდექსს. შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა სარკინიგზო ტრანსპორტის ხარისხში, რომელშიც საქართველოს 35-ე პოზიცია უკავია. მაკროეკონომიკური გარემოს მაჩვენებელთა ბლოკში თითქმის ყველა მაჩვენებელი დაბალია. სხვადასხვა ქვეინდიკატორების მიხედვით, საქართველოს ან მე-100 ადგილთან მიახლოებული პოზიცია ან 100-ზე ზემოთ მკვეთრად უარყოფითი პოზიცია უკავია. ამ ბლოკში შედარებით უკეთესი პოზიციებია მშპ-თან მიმართებაში საგარეო ვალის (66-ე ადგილი) და მშპ-თან მიმართებაში ბიუჯეტის ბალანსის მიხედვით (87-ე ადგილი). მშპ-თან მიმართებაში ეროვნული დანაზოგების მოცულობით საქართველო 135-ე ადგილზეა 142 ქვეყანას შორის. ინოვაციებთან, ბიზნესის კომპლექსურობასთან, ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული ქვეინდექსები მკაფიოდ ავლენს იმ არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობას, ანუ ამ სფეროში, ამ შეფასებით, არათუ მოდერნიზაციასთან გვაქვს საქმე, არამედ ხშირ შემთხვევაში ჩამოვრჩებით ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებსაც კი, მათ შორის მეზობელ სომხეთსა და აზერბაიჯანს (იხ. ცხრილი 2).

ქართული ეკონომიკის მახასიათებელია შიდა დანაზოგების სიმცირე მშპ-თან მიმართებაში. მიუხედავად უცხოური ინვესტიციების ძირითადად ზრდადი დინამიკისა (ამასთან, არასტაბილურობისა), ქართველი ეკონომიკა მაინც არ გამოირჩევა დანაზოგებისა და ინვესტიციების მაღალი წილით მშპ-ში. ამ მხრივ, განსაკუთრებით კი დანაზოგების წილით, იგი ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებსაც ჩამორჩება.

ცხრილი 3

დანაზოგების და ინვესტიციების წილი მშპ-თან მიმართებაში პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისათვის

ქვეყნები	დანაზოგების საშუალო წილი მშპ-თან მიმართებაში 2004-2011 წლებში (%)	ინვესტიციების საშუალო წილი მშპ-თან მიმართებაში 2004-2011 წლებში (%)
სომხეთი	25,0	32,9
აზერბაიჯანი	44,3	28,5
ბელორუსი	27,6	35,7
საქართველო	12,7	26,0

ვაზახეთი	30,8	31,0
ყირგიზეთი	20,4	22,6
ლატვია	21,6	30,4
ლიტვა	16,0	22,1
მოლდოვა	20,0	29,9
რუსეთი	28,4	21,3
ტაჯიკეთი	13,6	17,6
უკრაინა	22,1	22,9
უზბეკეთი	36,6	29,5

წყარო: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28>

ქართული მშპ-ს ზრდის მახასიათებელია ერთ სულ მოსახლეზე დამატებული ღირებულების არათანაბარი გეოგრაფიული განაწილება, კერძოდ, სხვაობა დედაქალაქსა და რეგიონებს შორის. ოფიციალურად, უმუშევრობის დონე გაიზარდა 2003 წელს 12,6%-დან 2010 წელს 16,3%-მდე. ამ მაჩვენებელში არ შედის სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის უმრავლესობა, რომელთა საოჯახო მეურნეობებსაც არანაკლებ 1 ჰა მიწა აქვთ საკუთრებაში. მხოლოდ დედაქალაქში ოფიციალურად უმუშევრობის დონე 30%-ია.

ცხრილი 4

უმუშევრობის დონის დინამიკა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში (%)

ქვეყანა	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
სომხეთი	9,6	8,2	7,5	7,0	6,3	6,8	7,0	7,0
აზერბაიჯანი	8,4	7,6	6,8	6,5	6,1	6,0	6,0	6,0
ბელორუსი	1,9	1,5	1,2	1,0	0,8	0,9	0,7	0,7
საქართველო	12,6	13,8	13,6	13,3	16,5	16,9	16,3	16,2
ვაზახეთი	8,4	8,1	7,8	7,3	6,6	6,6	5,8	5,7
ყირგიზეთი	8,5	8,1	8,3	8,2	8,2	8,4	9,3	8,4
ლატვია	10,6	8,8	7,0	6,2	7,8	17,3	19,0	16,1
ლიტვა	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,5
მოლდოვა	8,1	7,3	7,4	5,1	4,0	6,4	7,4	7,3
რუსეთი	8,2	7,6	7,2	6,1	6,4	8,4	7,5	7,3
უკრაინა	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,8
უზბეკეთი	0,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2

წყარო: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, September 2011

სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოში უმუშევრობის დონე ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია (იხ. ცხრილი 4). თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში დასაქმებულთაგან უდიდეს წილს შეადგენს სოფლის მეურნეობაში საკუთარ შინამეურნეობებში თვითდასაქმებული მოსახლეობა დაბალი შრომის ნაყოფიერებით და, ფაქტობრივად, არასრული დასაქმებით, რეალური სურათი კიდევ უფრო შემაშფოთებულია, მათ შორის, სხვა პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებთან შედარებითაც. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველო თვითდასაქმებულთა წილითაც პირველ ადგილზეა პოსტსაბჭოთა სივრცეში. საბჭოთა კავშირის დაშლის პირველ წლებში, 1990-1995 წლების პერიოდში, ქართულმა ეკონომიკამ მკვეთრი დაცემა განიცადა როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური მიზეზების გამო. ეკონომიკური პარამეტრების და საერთო ფონის გაუარესებით საქართველომ მნიშვნელოვნად გაუსწრო ბევრ პოსტსოციალისტურ და პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოს. აღნიშნული სირთულეების მიუხედავად, 1995 წლამდე პერიოდში გამოიკვეთა მიდგომები ეკონომიკურ პოლიტიკაში, რომელიც ეკონომიკაში საბაზრო პრინციპების დანერგვას გულისხმობდა. ამ მხრივ აღსანიშნავია მიწების მასშტაბური პრივატიზაცია, მოქალაქეთა საცხოვრებელი ბინების პრივატიზაცია, ფასების ლიბერალიზაცია, ცალკეული საწარმოების პრივატიზაციის პროცესის დაწყება, ქოსური და, ხშირ შემთხვევაში, კორუფციული გარიგებებით ფინანსური ინსტიტუტების ფორმირება და ა. შ. მეტიც, ამ პერიოდში მოსახლეობის მძიმე სოციალური მდგომარეობის შევსება სწორედ საბაზრო მექანიზმების ცალკეული კომპონენტების ფორმირებამ განაპირობა. 1995 წლისათვის ქვეყანამ, საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების დახმარებით, მოახდინა ჰიპერინფლაციის შეჩერება და ეროვნული ვალუტის შემოღება. წინა პერიოდის ქოსის, ინფლაციის და საკურსო რყევების ფონზე, ეს სტაბილურობის ფაქტორს წარმოადგენდა.

1990-იან წლებში განიხილებოდა სოციალისტური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის ორი გზა: სწრაფი ტრანსფორმაცია, ე. წ. „შოკური თერაპიის“ გზით და მეორე – გრადუალური ტრანსფორმაცია შედარებით ნელი სტრუქტურული ცვლილებების ხაზით. პოსტსაბჭოთა ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პერიოდი ისე წარმართა, რომ საქართველოს ეკონომიკურმა პოლიტიკამ ვერ წარმოაჩინა მკაფიო არჩევანი ამ ორ გზას შორის. ზოგი მიმართულებით გამოყენებულ იქნა „შოკური“ მეთოდები. სხვა შემთხვევაში კი გრადუალური ცვლილებების ტაქტიკამ ძალზე გააჭიანურა ცალკეული სექტორული და ინსტიტუციური რეფორმა. ხედეების, პოზიციების და პოლიტიკის წინააღმდეგობები რეფორმებთან მიმართებაში მხოლოდ ამ ორ მიდგომას შორის არ არსებობდა.

1990-იან წლებში და შემდგომაც მუდმივად არსებობდა წინააღმდეგობები ეკონომიკის ლიბერალური საბაზრო გარემოს შექმნასა და მის ძირითადად სოციალურ ორიენტაციას შორის. მიუხედავად ამისა, 1995 წლიდან ქართულმა ეკონომიკამ დაიწყო სტაბილიზაცია და ზრდის გარკვეული ტენდენციების ჩამოყალიბება. ამ პერიოდში, მიუხედავად ცალკეული მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების მზარდი დინამიკისა, ვერ მოხერხდა საკვანძო სექტორების ეფექტიანი ტრანსფორმაცია (ენერჯეტიკა, სოციალური სფერო და ა. შ.). ასევე არ განხორციელდა ინსტიტუციური ცვლილებები, რამაც საჯარო სტრუქტურების უუნარობა და კორუფციის ზრდა განაპირობა. აღსანიშნავია, რომ 1990-

იან წლებში, საგარეო დახმარებებთან ერთად, აგრარულმა სექტორმა, სხვა სექტორებისაგან განსხვავებით, გარკვეული როლი შეასრულა უმწვავესი სოციალური მდგომარეობის შერბილებაში. ეს განაპირობა სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების გლეხებზე პრივატიზაციამ. მიწების მცირე სავარგულებად ფრაგმენტაციამ შეარბილა სოციალური პრობლემები. თუმცა ხელი შეუშალა ინვესტიციების მოზიდვას აგრარულ სექტორში და ამ სფეროს კომერციალიზაციას. ქართული ეკონომიკის აღნიშნულმა მახასიათებლებმა მწვავედ იჩინა თავი 1990-იანი წლების ბოლოს და 2000-იანი წლების დასაწყისში. ეფექტიანი სექტორული რეფორმების გაუტარებლობამ გამოიწვია პრობლემების აკუმულირება. შესაბამისად, ენერგეტიკულ, წყალმომარაგების, კომუნალური სერვისების სფეროებში პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციის ათწლიანი პერიოდის შემდგომაც ღრმა სისტემური პრობლემები და დეფიციტი იყო ჩამოყალიბებული, რაც არც ეკონომიკის შემდგომ განვითარებას და არც მოსახლეობაში ცხოვრების დონის გაზრდის პერსპექტივას არ ქმნიდა. ნიშანდობლივია, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნები, მართალია, ზოგიერთი ტრადიციული ტექნოლოგიების ფლობით არცთუ ისე ცუდად გამოიყურებიან, მაგრამ ახალი ტექნოლოგიების წარმოებისა და გავრცელების სფეროში ისინი მაინც მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან, რაც მათი განვითარების დონეზე უშუალოდ ზემოქმედებს. ამის უმთავრესი მიზეზია ის, რომ ქვეყნები ძლიერ ჩამორჩებიან განვითარებულ და ახალ ინდუსტრიულ ქვეყნებს ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების სფეროში. მართალია, პოსტსაბჭოთა ქვეყნები მეცნიერებისა და ინჟინრების რაოდენობით 1 მილიონ კაცზე განვითარებულ ქვეყნებსაც კი არ ჩამორჩებიან, მაგრამ ინოვაციებზე დანახარჯების წილი მშპ-ში და მათი აბსოლუტური მოცულობა იმდენად მცირეა, რომ არ არის საკმარისი ტექნოლოგიების სფეროში მოწინავე პოზიციებზე გადასვლისათვის. რუსების და უკრაინელების ნახევარზე მეტი ფიქრობს, რომ საბჭოთა კავშირის დანგრევა უბედურება იყო. დაახლოებით 37 პროცენტი კი დარწმუნებულია, რომ რუსეთისათვის იმპერიად ყოფნა მისი ბუნებრივი მდგომარეობა იყო.

მაშასადამე, სხვა პოსტკომუნისტური ქვეყნებისაგან განსხვავებით, საქართველოში ეკონომიკის აღდგენა და სოციალური დაცვის სისტემების დანერგვა ძალიან დაბალი დონიდან დაიწყო და, სწრაფი პროგრესის მიუხედავად, ვერ მიაღწია არსებულ დონეს. ამ ფაქტორით აისხნება საქართველოს მთავრობის ხისტი და პრიორიტეტებზე ორიენტირებული ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა.

Nona Akhvlediani

ACTUAL PROBLEMS OF POST-COMMUNIST COUNTRIES, STATISTICAL ANALYSIS OF THEIR GLOBAL COMPETITIVENESS Annotation

In the article the difficult and contradictory process of a transition from a system of administrative and directive governance into market economy accompanied by the recession of an economy, unemployment growth, a rupture of external economic relations, a hyperinflation and a set of other negative phenomena is considered.

The economical and statistical analysis of transitional recessions and "great depressions" is given. The ranking of countries according to their global competitiveness, and also savings, a share of investments in the relation of GDP, and dynamics of unemployment are shown.

This all indicates that such a transition was hard and painful for each post-communist country.

*Viktoriya Babich-Vepreva
Yuliya Popova*

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF POPULATION REPRODUCTION IN TERMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Currently Ukraine is facing such demographic phenomena as depopulation and ageing caused by low fertility and high mortality levels. These led to reduced reproduction. Demographic changes negatively influence socioeconomic development of a state, lower efficiency of economic reform implementation. That is why the subject of reproduction attracts great attention of scientists and statesmen. However, the reproduction process is considered by statesmen almost exclusively in quantitative terms. The social renovation influencing human capital of the country and its economic level is not given any attention at all. The relationship between socioeconomic and population developments are not taken into account. The consequences of various aspects of socioeconomic development are researched superficially. So the concept of reproduction needs further investigation in the context of socioeconomic development.

Let us analyze the latest research efforts. In the late 20th century investigating the concept of reproduction was taken up by the Russian scientists Borisov V. A., Vishnevsky A. G., Ribakovskiy L. L. In the late 19th century and in the early 20th century Ukrainian scientists such as Korchak-Chepurkivskiy Yu.O., Ptukha M.V. made a significant contribution to studying reproduction. After gaining independence of Ukraine Pidhirnyi A. Z., Prybytkova I.M. theorized this subject. The most recent researches in the field were done by such Ukrainian scientists as Siomchenko V.V., Bihun S.I., Zaiarna N.M. But in the researches close attention is paid to numerical reconstruction of population only. However, the authors did not discuss the social renovation.

The aim of the research is to consider the nature of reproduction in measures of historical development and government strategy making.

The reproduction is a process, which, on the one hand, enables Homo Sapiens humanity to live on the Earth for millennia and, on the other hand, facilitates social transformations aimed at acquiring certain characteristics making it totally unique. While building new society the process of reproduction acquires ever greater importance. Reproduction is one peculiarity of population. So population over a period of hundreds years changes in quantitative and qualitative terms and renews, always remaining itself. The reproduction is the result of interaction of fertility and mortality through alternation of generations. Reproduction has double nature, which, on the one hand, is «natural» (it is significant for all breathers and characteristic of prehistoric human world) and «social» or «rational» (characteristic of the human, which was brought about by evolution of the human and transformation of society. The con-

cept of reproduction had not aroused any public interest until its radical transformation started to negatively influence both an individual and population. Vishnevsky A. G. wrote: 'These processes depend on the will and vital activity of population more strongly than it was believed in the past. At the same time it is extremely difficult to direct public impact to demographic process without deeply understanding demographic tendencies'. [1, p. 5]. Furthermore, public interest to the process reproduction creates the necessary prerequisites for researches and appearance of demography as a science. Leonard Eller, a Swiss mathematician, recommended to investigate reproduction in 18th century. But in-depth investigations of reproduction appeared in the mid 20th century. Vishnevsky A. G. noted that social progress brought about the social order, when it forced us to see reproduction as a vital part of social life and when it shaped the demand for the knowledge of its regulations. [2, p. 6]. The concept and substance of reproduction change under the influence of historic development of society and deepening knowledge of its processes.

The first definitions of reproduction began to appear in the early 19th century Ukrainian research. That time was the time of unrest and crisis within feudal and serfdom system and the period of developing new capitalist relations. The developing capitalist relations were proved over dilatory, but steady growth of capitalist manufactures, in growing commodity-money relations, which penetrated rural households; the social differentiation of peasants and formation of two new classes, employees and industrial bourgeoisie, in commodity market and export expansion, in consolidation of economic relationships between Ukrainian and Great Russian provinces. The new economic system unlike serfdom brought about definite demands for individuals to meet. Manufacturing required certain physical characteristics and intellectual faculty. The main outcome of demographic researches was counting "human heads", who resided permanently on a certain territory. The new society was short of innovative knowledge about population and reproduction. The response to the changes can be found in the following Ukrainian scientists' investigations.

Zhuravskiy D.P. noted in his paper published in 1846, that one should not confine reproduction research to quantitative change data only. He understood the process in a broad sense insisting that it is possible to get the complete picture of quantitative population development, when studying reproduction in different social groups taking into consideration migration and social mobility, residence, financial status, occupation [3]. He suggested "the pattern of reproduction balance in groups recorded in the 'Revisers' Registers"[3].

Rylskiy T.R. nearly approached views of Zhuravskiy D.P. in his investigating population flow forms and their dependence on social and geographical living conditions. He considered that "life style and social living conditions of population influence the reproduction process. According to Rylskiy T.R., social living conditions cover financial status, viability, psychological disposition of individuals" [4, p. 44]. At the time statistical data-bases were incomplete, which did not allow to do in-depth systematic research of reproduction.

Therefore, more detailed theoretical and practical studies of reproduction process began in the early 20th century.

In the early 19th century the socioeconomic changes leading to the October Revolution and establishment of the new socialist system took place. The new socialist system relied on state property and demonstrated production growth, definite level of material support, provision of housing, permanent job and old-age pension. The government needed to control reproduction processes for socioeconomic development. It also required thorough researching processes, and their inter-relationship. In 1920s – 1930s the complex approach to studying reproduction postulating "unity of demographic processes and structures through close causal links" was taking root. [5, p. 35]. The early 20th century Ukrainian scientists Korchak-Chepurkivskiy Yu. And O., Ptukha M.V. made a significant contribution to studying reproduction.

In the second half of 20th century nuptiality, divorcing, fecundity were included in the concept of reproduction. In 1984 S.G. Stetsenko and I.V. Kozachenko in their work 'Demographic statistics' noted: "The population movement processes such as fertility, mortality, nuptiality, diversity, fecundity are not isolated but stipulated by each other, mutually and provide for reproduction [6, p. 294]. In 1985 in his article "Demographic direction" A. Y. Boyarsky wrote that the whole set of parameters determining reproduction process intensity create reproduction mode [7, p. 97].

The Soviet society was a society where movement of residents was restricted even within the country, but in the late 80-s it became more open. Soviet people obtained the permission to enter and exit from the country. The aftereffects of the changes listed below can be found in the following demographic investigations. Two definitions of reproduction considered broadly and in the restricted sense are found in the paper by D.I. Valentei and O.Ya. Kvasha "Essentials of Demography" published in 1989. In broad sense the definition of reproduction is "the unity of fertility and mortality, migration, nuptiality, diversity." [8, p.160]. The reason for appearance of two reproduction definitions was new direction in study of reproduction regularity by using sociological method.

At that time another the new direction of investigating reproduction was represented by researches of social population characteristics as reproduction factors. Since 1959, when the first demographic investigation aimed at revealing the influence of different social characteristics on fertility level, which is important for the process of reproduction, these studies have been conducted on the state level, the scholars have focused on social characteristics of population affecting intensity of reproduction process. The aim of those investigations was to detect how much fertility process depends on national features, education level, occupation parameters, and income. As a result of the endeavors a strong correlation between social characteristics of population and intensity of fertility process was found.

Moreover, it was established that fertility process has double nature. It is not only «biological», but also 'social', namely, individual behavior connected with childbirth and childbirth postponement is regulated not only by biological laws, but also by person's social views. Before conducting similar investigations, scholars supposed that woman's reproductive behavior is only biological, so all women want to have a lot of children. Nonetheless, their wishes are limited by absence of necessary conditions. Thus, the scholars found that reproductive behavior of women strongly depends on social parameters listed above.

The investigations brought about the new definition of reproduction process. A wider interpretation of the process can be found in the collective paper by Kildysheva G.S., Kozlova L.L., Ananieva S.P. 'Statistics of population and Essentials of Demography' published in 1990, where the reader finds reproduction in the broad sense, which includes new social parameters: "Reproduction – is regeneration and development of population structure by age and gender, social and society groups, nationality, marital status, population distribution, residence, education level, occupation parameters and etc. [9 p. 243].

After disintegration of the Soviet Union and gaining independence major Ukrainian researches were suspended. This does not mean that investigation work in independent countries was absent. Within the population of former republics of Soviet Union

such negative phenomena as depopulation and aging were observed, that is why demographers were urged to study the nature of reproduction and were searching for measures to increase population.

The scholars' views on adding migration to reproduction divided. Some writers such as Vishnevsky A. G., Borisov V. A., Ribakovskiy L. L. considered reproduction to include only fertility and mortality processes. In his 1999 textbook "Demography" Borisov V. A. worked out the following definition of reproduction: reproduction can be described as the ratio of number of births to deaths or fertility to mortality levels. The word 'natural' in that context is used to name the conditional characteristic of the process. The definition tended to identify the exact relation between fertility and mortality excluding changes of population size due to migration [10, p. 169].

A. G. Vishnevsky confirms the views of Borisov V. A.: reproduction is understood as united processes of fertility and mortality [3, p.18]. In his studies the scholar pays great attention to individual investigations of both biological and social nature. So in the definition there appear two parts of the process (biological and social). We consider reproduction as multiplication in its greatest form belonging only to people and it is distinguished from sexual reproduction because it exists under social supervision. In his definition of reproduction process A.G.Vyshnevskiy does not reveal social characteristics of population but notes that the total number of people forming society enters different relations. Economic, social and demographic relations are among them.

L. L. Ribakovskiy has proved their views with the following arguments: 'Fertility and mortality processes differ from migration. Firstly, these are different types of movement. Fertility and mortality exist in a group of people. These are intrinsic motions for this group. In order to proceed to migration process there is a need for two groups of people for each one of them migration is an external phenomenon. Secondly some events of reproduction process (death or birth) for everyone occur once. While some events (emigration, immigration) can repeat several times for their participants [11].

Other scholars such as Yegorova E. A., Karmanov N. V., Kuchmaieva O. V. considered that not only fertility and mortality, but also migration process affects reproduction. They believed the processes of fertility, mortality and migration to be reproduction factors [12, p. 36].

Pidhirnyi A. Z. adds migration to the restricted definition of reproduction. In the broad sense reproduction includes his national, cultural, occupational parameters as well as other changes and social experience transfer [4, p. 6].

The third group of scientists, which includes Prybytkova I. M., considered the discussion between scholars about the definition of reproduction process to begin when searches for population increase conformity start. That is why she never denied the effect that migration has on population reproduction but at the same time she never levelled off migration and fertility/mortality [5]. In other countries during 1950-1980s scientists also studied social characteristics of population but from economic viewpoint. The theorists of economics such as Becker G. S., Minzer G., Schultz T., Weisboard B., Hansen B. united certain social population characteristics which have strong influence on economic development of society and called it human capital.

G.Becker described the nature of human capital as follows: human capital falls into a number of components: educational capital (general knowledge and specific knowledge), health capital, professional qualification capital (qualification, practical skills, work experience), migration capital, and having economic significant information and economic activity occupations [14, p.7]. He tried to explain human behaviour including reproductive one from economic viewpoint. He holds that when an individual starts a family, childbirth, maintains health he/she employs rational thinking.

In conclusion, the development of reproduction definition has changed according to socioeconomic development of society. During feudalism outdated technology required a large number of low-skilled employees, therefore the society created preconditions for demographic researches which were adapted to administrative management needs and the main result of these investigations was calculation of human beings who were residents on one or another territory. The technology change, industrial development and commodity-money relations took place during transition to capitalist system. At this time attention to the individual and his/her social characteristics increases. It reflects on differential researches of reproduction. In socialist system, which guaranteed equality of possibilities and needs, reproduction studies were concentrated on cause-and-effect links between processes of reproduction (fertility, mortality, nuptiality, divorcity) and socioeconomic factors influencing the whole process. In the late 20th century, at the time of scientific and technical progress (revolution), the role of individual grows, the rapid technological changes require certain personal qualities, theoretical and practical skills. Thus human being turns into the means of social development. As a result of these investigations demographers established the double nature of reproduction (biological and social). Nowadays, when society is living through the period of economic reforms, reproduction has to be researched according to these economic and social adjustments. Socioeconomic variables affect society and each human being and they contribute to intensity of reproduction. This relationship has to be considered while planning and implementing state programmers of socioeconomic and demographic development.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вишневский А. Г. Избранные демографические труды в двух томах. Том первый. Демографическая теория и демографическая история/ А. Г. Вишневский – М: Наука, 2005. – 366 с.
2. Вишневский А. Г. Демографическая революция / А. Г. Вишневский – М.: Статистика, 1990. — 312 с.
3. Журавский Д. П. Об источниках и употреблении статистических сведений/ Д. П. Журавский – К.:В типографии И. Вальтера, 1846. – с.160
4. Прибиткова. I. М. Основы демографії/ I. М. Прибиткова – К: АртЕк, 1995. – 252 с.
5. Корчак-Чепурковский Ю. А. Избранные демографические исследования/ Ю. А. Корчак-Чепурковский – М.: Статистика, 1970 – 410 с.
6. Стеценко С. Г., Козаченко И. В. Демографическая статистика/ С. Г. Стеценко, И. В. Козаченко – К.: Вища школа. Головне изд., 1984. –408 с.
7. Курс демографии/ [Боярский А. Я., Д. И. Валентей, Кваша А. Я.]; под ред. А. Я. Боярского. – М: Финансы и статистика, 1985. – с. 391
8. Валентей Д.И. Основы демографии: Учебник/ Д. И. Валентей, А. Я. Кваша— М: Мысль, 1989. – 286 с.
9. Статистика населения с основами демографии: Учебник/ [Кильдишев Г. С. ,Козлова Л.Л., Ананьева С.П. Харченко Л. П., Карманов М. В., Кузин С. И., Романчук М.Н.]. – М.: Финансы и статистика, 1990. — 312 с.
10. Борисов В. А. Демография/ В. А. Борисов – М.: Издательский дом NOTABENE, 1999. — 272 с.

11. Практическая демография/[Архангельский В. Н., Иванова А. Е., Рыбаковский Л. Л., Рязанцев С. В.]; под редакцией Л. Л. Рыбаковского. – М: ЦСП, 2005. – 280 с.
12. Егорова Е. А. Экономическая демография / Е. А. Егорова, М. В. Карманов, О. В. Кучмаева – М.: Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2003. – 83 с.
13. Подгорний А. З. Демографічна статистика: Навчальний посібник/ А. З. Подгорний– Одеса: ОДЕУ, 2010 – с.165
14. Капелюшников Р.И. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению/ Р. И. Капелюшников – США: экономика, политика, идеология. - № 11, 1993. – с. 17.

*Viktoriya Babich-Vepreva
Yuliya Popova*

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF POPULATION REPRODUCTION IN TERMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Annotation

The present paper studies reproduction of population. It considers developing the concept of population reproduction in 19-20th centuries. The research concentrates on analyzing Russian, Ukrainian and foreign researches. The nature of population reproduction, the two components of the process: natural and social are described.

ჰივობის ბრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია: მეთოდოლოგიის საკითხები

ყოველი პოსტკომუნისტური ქვეყნისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მისი განვითარების მთლიანობით სტრატეგიის შემუშავებას და გამოყენებას გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში (სახელმწიფოს განვითარების სტრატეგიას ჩვენ განვიხილავთ, როგორც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის უზრუნველყოფისათვის ხელისუფლების შეგნებული, გათვითცნობიერებული მოქმედების მოდელს).

ამასთან დაკავშირებით, პირველ რიგში გასათვალისწინებელია ტიპური სიტუაცია პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის ქვეყნებში [1; 2], განსაკუთრებით ხელისუფლების მორიგი ცვლილების პირველ ხანებში, როდესაც ფიქსირდება ცალკეული შეცდომები, წარმოქმნილი სიძნელეები და გაურკვევლობები საზოგადოების ცხოვრების ცალკეულ სფეროებში [3]. ჩვენი აზრით, აღნიშნული სურათი სახელმწიფო და რეგიონული მართვის პროცესში ქვეყნის (სახელმწიფოს), როგორც კვლევისა და გადაწყვეტილებათა მიღების ობიექტის, მისი მიზნების, პრობლემების და ინტერესების უკიდურესად გამართიერებული წარმოდგენების შედეგია. ამ ქვეყნებში ბოლო ორი ათწლეულის გარდაქმნებით მიღებული სტრუქტურული სოციალურ-ეკონომიკური დეფორმაციების მიზეზიც იგივეა.

როგორც რეალური პრაქტიკა აჩვენებს, სტრატეგიასთან მიმართებაშიც გასარკვევია ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი. მათ შორის მთავარია გრძელვადიანი და კომპლექსური მიდგომის უზრუნველყოფა.

ქვეყნის სტრატეგიის შემუშავებისას გრძელვადიანი მიდგომის რეალიზაცია გულისხმობს აქცენტების გაკეთებას განვითარების გრძელვადიან ასპექტზე, რადგან საკვანძო პრობლემების გადაჭრა მთელ რიგ შემთხვევებში ხანგრძლივ პერიოდს მოითხოვს. ცხადია, ქვეყნის დემოკრატიული მოწყობიდან გამომდინარე, სტრატეგია უნდა იყოს ზეპარტიული ბუნების (რადგანაც პოლიტიკური ციკლი ნაკლებია ქვეყნის გრძელვადიანი განვითარების ციკლზე).

კომპლექსურობა გულისხმობს იმის გათვალისწინებას, რომ სტრატეგიის განხილვის ობიექტი – ქვეყანა არის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა (**SES**) და არა მხოლოდ ეკონომიკა (ეკონომიკური სისტემა (**ES**)). თუ სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც მის ტერიტორიაზე განთავსებული საწარმო-ეკონომიკურ პროცესში ჩართული საზოგადოებისა და ბუნების ურთიერთ-დაკავშირებული და ურთიერთმოქმედი ადამიანისეული (**HMe**) და მატერიალურ ნივთობრივი (**MTe**) ელემენტებისა და შესაბამისი ეკონომიკური ურთიერთობების (**ER**) მთლიანობა **ES={HMe;MTe;ER}**, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა წარმოდგება, როგორც შესაბამის ტერიტორიაზე ლოკალიზებული საზოგადოებისა და ბუნების ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთმოქმედი ადამიანისეული (**HM**), მატერიალურ-ნივთობრივი (**MT**), სოციალურ-იდენტოლოგიური (**ID**) და ფსიქოლოგიური (**PS**) ელემენტებისა და მათ შორის ურთიერთობების (**SR**) ერთობლიობა **SES={HM;MT;ID;PS;SR}**. ცხადია, უშუალოდ სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ბირთვია ეკონომიკური ქვესისტემა, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ცხოვრების სხვა სფეროებთან და მათგან აქტიურ ზემოქმედებას განიცდის (იხ. ნაშრომები [4-6]). აღსანიშნავია, რომ ამ ობიექტური სურათის უგულებელყოფა ხელისუფლებების მხრიდან თავიანთ მმართველობით საქმიანობაში, ხშირ შემთხვევაში მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში ცნობილი სისტემური კრიზისების გამომწვევი მიზეზია.

ქვეყნის (სახელმწიფოს), როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის რთული მრავალდონიანი ხასიათიდან გამომდინარე, მისი სისტემური აღწერისა და სტრატეგიაში წარმოდგენის პროცესში საჭიროა გამოიყოს მიკრო-, მეზო-, მაკრო- და მეგადონეები. ამასთან, მიკროსისტემური დონე განიხილავს სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემას მისი პირველადი ელემენტების (ცალკეული ადამიანის, საზოგადოების წევრების, მცირე სოციალური ჯგუფების და ერთობების, მათ მიერ მოხმარებული და მათი გარემომცველი მატერიალურ-ნივთობრივი საგნების, ადამიანის სულიერ-იდენტოლოგიური და ფსიქოლოგიური კომპონენტების, მათ შორის ურთიერთობების, ჭრილში. (უშუალოდ ეკონომიკის მიკროსისტემური ანალიზის ბრწყინვალე მაგალითია მოცემული ნაშრომში [7]). მეზოსისტემური დონე გამოყოფს შედარებით გამსხვილებულ ელემენტებს და ქვესისტემებს, წარმოქმნილს მიკროსისტემური კომპონენტების გარკვეული ნიშნით (ქვეყნის საზოგადოების ცხოვრების ცალკეული სფეროების, სივრცობრივ-ტერიტორიული, ურთიერთმოქმედების სიმჭიდროვის,

ინსტიტუციზაციის და სხვა ნიშნების მიხედვით) აგრეგირების შედეგად. მეგასისტემური დონე ახასიათებს მხოლოდ და მსოფლიოს სხვა სახელმწიფოებთან, სახელმწიფოთშორის წარმონაქმნებთან და მთლიანად მსოფლიო თანასაზოგადოებასთან ქვეყნის საგარეო ურთიერთკავშირებს შესაბამისი მიზნების, პრობლემების, მექანიზმების და რესურსების ასახვით (თანამედროვე საქართველოს მეგასისტემური სიდრემისეული ანალიზის მკაფიო მაგალითია მოცემული ნაშრომებში [8; 9]). მაკროსისტემურ დონეზე სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა უკვე წარმოდგება მთლიანობით სახელმწიფოებრივი სისტემისათვის დამახასიათებელი მისთვის საკუთრივ სპეციფიკური კომპონენტების (ასევე ზემოთ აღნიშნული მიკრო-, მეზო- და მეგასისტემური ელემენტების) ემერჯენტული საერთო-სისტემური ხასიათიდან გამომდინარე. ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირებისა და განვითარების ბუნების ადეკვატური წარმოდგენისათვის შემოვიტანოთ მისი სტრუქტურის ცნება. ზოგადი სახით v-ური სახის სტრუქტურა (STv) განვსაზღვროთ როგორც შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ტერიტორიაზე ლოკალიზებული v ნიშნით ურთიერთდაკავშირებული საზოგადოებისა და ბუნების ადამიანისეული (HMv), მატერიალურ-ნივთობრივი (MTv), სულიერ-იდეოლოგიური (IDv) და ფსიქოლოგიური (PSv) ელემენტების, აგრეთვე მათ შორის ურთიერთობების (SRv) ერთობლიობა $STv = \{HMv; MTv; IDv; PSv; SRv\}$.

სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის თავისებურება ის არის, რომ მის განმსაზღვრელ (საბაზო) სტრუქტურას წარმოადგენს ძალაუფლებრივი სტრუქტურა (STp), რომელიც მოიცავს საზოგადოებაში ძალაუფლებისა და ძალაუფლებრივი ურთიერთობების ფუნქციონირებასა და განვითარებასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა სახის კომპონენტს (ძალაუფლების შესახებ კვლევები იხ., მაგალითად, ნაშრომებში [10-14]). სახელმწიფოებრივი ტიპის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ძალაუფლებრივ სტრუქტურაში ეკონომიკური და არაეკონომიკური ურთიერთობები გადახლართულია და რეალურ პრაქტიკაში გამოქვეყნდება სხვადასხვა სუბიექტების საქმიანობისა და ურთიერთმოქმედების პროცესში ყველა მიკრო-, მეზო-, მაკრო- და მეგასისტემურ დონეებზე და დონეთაშორის ურთიერთობებში. სუბიექტის საქმიანობა მოიცავს მისი მიზნებისა და მათი რეალიზაციისათვის საჭირო საშუალებების წარმოებასა და შერჩევასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, ხოლო ურთიერთქმედება ასახავს სუბიექტებს შორის ურთიერთობებს მათი მიზანშეწონილი საქმიანობის გამო და მის პროცესში.

სახელმწიფოში საზოგადოების ცხოვრების (სახელმწიფოს როგორც მთლიანი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის საქმიანობის) მიზნობრივი და რესურსული ასპექტების ჭრილში შეიძლება გამოიყოს ძალაუფლების ორი უკიდურესი ტიპი – ავტოკრატიული (Ap) და დემოკრატიული (Dp) ძალაუფლების ორგანიზაციის სხვა შესაძლო შუალედური ვარიანტებით:

	FW	FG	FI	FR	CG	CR	CTg	CTr	CD	RG
Ap	ApFW	ApFG	ApFI	ApFR	ApCG	ApCR	ApCTg	ApCTr	ApCD	ApRG
Dp	DpFW	DpFR	DpFI	DpFR	DpFR	DpCR	DpCTg	DpCTr	DpCD	DpRG

სრული ავტოკრატიული ძალაუფლებრივი სტრუქტურის პირობებში მისი ძირითადი ელემენტების (მოთხოვნილებების (ApFW), მიზნების (ApFG), ინტერესების (ApFI), რესურსების (ApFR)) ფორმირების და მათი ((მიზნების (ApCG), რესურსების (ApCR), მიზნების მიღწევის ხერხების (ApCTg), რესურსების გამოყენების ხერხების (ApCTr), ქვეყნის განვითარების ტიპების (ApCD)) ამორჩევის უფლება კონცენტრირებულია სახელმწიფო ძალაუფლების ერთპიროვნული სუბიექტის ხელში. ნაწილობრივ ავტოკრატიული ძალაუფლებრივი სტრუქტურის შემთხვევაში განვითარების ცალკეულ ელემენტებს შეიძლება ნაწილობრივ დეცენტრალიზებული სახე ჰქონდეს, ბუნებრივია, შესაბამისი გადაწყვეტილების ზემდგომი ორგანოს მიერ შესაძლო გადახედვის (დაზუსტების, უარყოფის და ა.შ.) გათვალისწინებით. აქ როგორც წესი, ადგილი აქვს ცენტრალიზებული ძალაუფლების უპირატესობას (უზენაესობას) საზოგადოების ცხოვრების ყველა სფეროში და ქვეყნის ტერიტორიული სტრუქტურის ყველა დონეზე (რაც ტიპურია ძალაუფლების ორგანიზაციის დიქტატორული ფორმისთვის).

ავტოკრატიული ძალაუფლებრივი სტრუქტურიდან დემოკრატიულამდე შეიძლება გამოიყოს ისეთი პოლიკრატიული ტიპები, როგორცაა ოლიგარქიული და არისტოკრატიული (ან ელიტური). ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ძალაუფლების რეალურ მფლობელად იგულისხმება საზოგადოების ნაწილი (გამოყოფილი, შესაბამისად, მეტი ეკონომიკური ძალაუფლების ან სხვა პრივილეგიების ნიშნით). ცხადია, სახელმწიფოებრივი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ეს ორი ტიპი არათუ არ გამოირიცხავს, არამედ წარმოშობს კიდევ დიქტატორულ ძალაუფლებრივ სტრუქტურას. ეს გამოქვეყნდება უმთავრესად საზოგადოების მიზნების (FG) და ინტერესების (FI) ფორმირებაში, ასევე მიზნების (CG) და მათი რეალიზაციის ხერხების (CTg) შერჩევაში, თვით ადამიანის და ცალკეული სოციალური ჯგუფების მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაშიც (FW) კი. ამის შედეგად, ფორმალურად პოლიკრატიული ძალაუფლება ხდება რეალურად ავტოკრატიული.

დემოკრატიულ ძალაუფლებრივ სტრუქტურაში ძალაუფლების განაწილებისა და ძალაუფლებრივი ურთიერთობების ორგანიზაციის განმსაზღვრელ ფაქტორად უნდა გამოდიოდეს სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის საერთო-სისტემური, ასევე მისი ქვესისტემებისა და ელემენტების შესაბამისი ობიექტური ფუნქციების რეალიზაციის ეფექტიანობა. ამასთან, მაკროდონისათვის საჭიროა გამოიყოს საზოგადოების მაკროსტრუქტურული სტაბილიზაციისა და განვითარების უზრუნველყოფის ფუნქციები, მეზოდონისათვის – საზოგადოების სფეროებისა და ტერიტორიული სტრუქტურების ფარგლებში საქმიანობის ეფექტიანი ორგანიზაციის ფუნქციები, მიკროდონისათვის – ლოკალური რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების ფარგლებში ადამიანის ღირსეული საქმიანობისა და ცხოვრების კონკრეტული ორგანიზაციის ფუნქციები. უნდა აღინიშნოს, რომ ძალაუფლებრივი სტრუქტურის კონკრეტული ფორმები დამოკიდებულია აღნიშნული ფუნქციების რეალიზაციის პირობებზე – საზოგადოების ცხოვრების შედარებით ერთგვაროვან ეტაპებზე

(განპირობებული სახელმწიფოებრივი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების ობიექტური ციკლური ხასიათით). გამოიყოფა რა სისტემის განვითარებაში რეგრესული, პროგრესული და გარდამავალი ეტაპები, ყოველი აღნიშნული პერიოდის ფარგლებში დემოკრატიულ ძალაუფლებრივ სტრუქტურას უნდა ჰქონდეს პერიოდისათვის მისთვის დამახასიათებელი ორგანიზაცია, მაკროსტრუქტურულ დონეზე თვით მიზნებისა (DpFG) და მათი რეალიზაციის (DpCTg), აგრეთვე რესურსების (DpFR) და მათი გამოყენების შესაძლო ხერხების (ტექნოლოგიების) (DpCTr), ასევე განვითარების ტიპის (DpCD) შესაბამისი სპეციფიკური წარმოდგენით, საერთო-სისტემური მიზნების რეალიზაციიდან (DpRG) გამომდინარე. შესაბამისი პარამეტრები უნდა აისახოს გრძელვადიანი მაკროსისტემური სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის საერთო მიმართულებებში – გრძელვადიანი სტრატეგიის ერთ-ერთ საფუძველში.

ამრიგად, გრძელვადიანი სტრატეგიის ერთ-ერთი მთავარი დანიშნულებაა შესაბამისი პერიოდისათვის ქვეყნის მიზნების გამოყოფა, მათი მიღწევის გზებისა და საშუალებების განსაზღვრა.

ზოგადი მიზნები მოიცავს საქართველოს მცხოვრებთა კეთილდღეობის განუხრელ ამადღებას, ეკონომიკის მდგრად და დინამიურ განვითარებას, ქვეყნის საერთაშორისო პოზიციების განმტკიცებას და ეროვნულ უსაფრთხოებას. აღნიშნული მიზნებიდან გამომდინარე და, ამავე დროს, მომავალი პერიოდის გამოწვევების გათვალისწინებით სტრატეგიაში უფრო კონკრეტულად უნდა ჩამოყალიბდეს ქვეყნის გრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მიმართულებები (შესაბამისი ქვეყნიშვნის, მათ რაოდენობრივი და თვისებრივი მაჩვენებლების მიღწევის ხერხებისა და ეტაპების გამოყოფით). ძირითად მიმართულებებში უნდა გამოიყოს სოციალურ სფეროში, ასევე მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროებში სახელმწიფოს გრძელვადიანი პოლიტიკის ძირითადი პარამეტრები (მიზნები, მიზნობრივი ინდიკატორები, ძირითადი ამოცანები და პრიორიტეტები), საგარეო პოლიტიკის მიზნები და პრიორიტეტები, ქვეყნის ტერიტორიული სტრუქტურის სრულყოფისა და განვითარების მაჩვენებლები. ფრიად მნიშვნელოვანია ასევე მკაფიოდ გამოიყოს მასში სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და ბიზნესის პერსპექტიული ურთიერთობის, მათი პარტნიორობის ფორმებისა და მექანიზმების სრულყოფის საკითხი.

სტრატეგიის ფორმირების პროცესში სისტემურად უნდა წარმოსდგეს ასევე რესურსები, რომლებიც მოიცავს სასტრატო პერიოდისათვის ქვეყანაში არსებულ და პერსპექტივაში სავარაუდო (პროგნოზული) რესურსული პოტენციალის მატერიალურ და არამატერიალურ ელემენტებს. რესურსების ობიექტური წარმოდგენის მიზნით საჭიროა ყოველი მისი ელემენტის სტრუქტურულ თავისებურებათა გათვალისწინება, რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ასპექტების აუცილებელი სახევა. ამასთან ერთად უნდა მოხდეს რესურსების ჩამოყალიბებული დისპროპორციების გამოვლენა, რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ყოველი მნიშვნელოვანი პარამეტრის მიხედვით მსოფლიო მოწინავე ქვეყნების დონესთან ან შესაბამის ნორმატიულ მაჩვენებლებთან შედარებით არსებული ჩამორჩენების დაფიქსირება (მათი დაძლევის გზების განსაზღვრა).

მიზნებისა და რესურსების გამოყოფის გარდა, სტრატეგიის სისტემურობის უზრუნველყოფისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემური ასპექტის კომპლექსურ წარმოდგენას. მხედველობაშია ქვეყნის პრობლემური მიზნების ის ნაწილი, რომელთა მიღწევა დაკავშირებულია სხვადასხვა ბუნების პრობლემების მოგვარებასთან. შეზღუდული რესურსების პირობებში აუცილებელია განისაზღვროს გრძელვადიან პერიოდში პრობლემების გადაჭრის პრიორიტეტები და შესაბამისი მექანიზმები ქვეყნის ფუნდამენტურ მიზნებთან მათი ურთიერთქმედების გათვალისწინებით. აღნიშნული პრიორიტეტების გამოყოფისას აუცილებელია საზოგადოებრივი აზრის გამოვლენისა და ასახვის ქვეყანაში არსებული ინსტიტუციური მექანიზმის სრული გამოყენება. ბუნებრივია, ზოგიერთი პრობლემის გადაჭრა ვერ მოხერხდება განსახილველი გრძელვადიანი პერიოდის (განვითარების ციკლის) განმავლობაში. მათთვის უნდა განისაზღვროს გადაჭრის საორიენტაციო მომავალი ვადები და ამისათვის საჭირო რესურსების თანდათანობითი მობილიზაციის ღონისძიებები უკვე მიმდინარე პერიოდში.

გრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობის საკითხია უშუალოდ განვითარების სცენარების შერჩევა. საქართველოს ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს თავისებურებებიდან გამომდინარე, გადაწყვეტილება მთავრის პრობლემეტიკაში ცნობილი შესაძლო ვარიანტებიდან შეიძლება გამოიყოს ე. წ. ინერციული და მოდერნიზაციული ტიპის სტრატეგიები. ინერციული სტრატეგია ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობის შენარჩუნების კონტექსტში გამოირჩევა არსებით რადიკალურ ცვლილებებს ქვეყნის ეკონომიკასა და სოციალურ სფეროებში. ძირითადი აქცენტები კეთდება რესურსების ტაქტიკურ განაწილებაზე და პრობლემების გადაჭრაზე მათი მომწიფების კვალობაზე. გარდაქმნები ხორციელდება ცალკეული სექტორების მიხედვით ხელისუფლებასა და ბიზნესს შორის მოლაპარაკებების საფუძველზე. მიუხედავად იმისა, რომ ინერციული მიდგომა არ იძლევა საშუალებას, მოახდინოთ ორიენტაცია ეფექტიანობასა და საბოლოო შედეგებზე გრძელვადიან პერიოდში, ქვეყანაში ხელისუფლების შეცვლის პირველ ხანებში ალბათ სწორედ ინერციული სცენარია მისაღები ქვეყნის სტაბილურობის უზრუნველყოფის პოზიციებიდან გამომდინარე.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში კრიზისული მოვლენების პირობებში ინერციული მიდგომის გამოყენების ხანგრძლივობა უნდა შეიზღუდოს დროში, რადგან არსებობს პრობლემების მოულოდნელი და ძნელად სამართავი გამწვავების ხიფათი. აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, უკვე ინერციულ ეტაპზე უნდა განხორციელდეს მოდერნიზაციული ტიპის განვითარების წინაპირობების მომზადება (ქვეყნის კონკურენტუნარიანი ინფრასტრუქტურის ფორმირება, ადამიანური კაპიტალის ხარისხის ამაღლება [15], კერძო მეწარმეობის არსებითი განვითარება, მოსახლეობის ეკონომიკური ინიციატივების გამოვლენისა და რეალიზაციის ყოველმხრივი ხელშეწყობა, დემოკრატიული სტრუქტურებისა და შესაბამისი ინსტიტუციური მექანიზმების ჩამოყალიბება როგორც მაკრო-, ასევე მიკრო- და მეზო- დონეებზე, ქვეყნის ინტერესებიდან და პრიორიტეტებიდან გამომდინარე, ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაცია, მეზობელ და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან მეგობრული და ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური კავშირების სრულყოფა და გაღრმავება).

მოდერნიზაცია თავისი ბუნებით წარმოადგენს გლობალიზაციის პირობებში მსოფლიო ცივილიზაციის ისტორიული დინამიკის თანამროდროვე ფორმას (იხ., მაგალითად [16; 17]) და გულისხმობს სისტემის ყველა დონეზე ელემენტების ინოვაციურ განვითარებას. ქვეყნის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროების მოდერნიზაციული გარდაქმნები უკვე ობიექტურად საჭიროებს სახელმწიფოს გადაწყვეტილებათა მიღების სისტემაში გრძელვადიან პერიოდზე ორიენტიაციას. სწორედ ეს გარდაქმნები უნდა აისახოს გრძელვადიან სოციალურ-ეკონომიკურ სტრატეგიაში მისი შემუშავებისა და რეალიზაციის პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. პაპავა ვ. არატრადიციული ეკონომიკისი. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი, 2011.
2. Папава В., Беридзе Т. Очерки политической экономии посткоммунистического капитализма (опыт Грузии). М.: «Дело и Сервис», 2005.
3. პაპავა ვ. დუმილით და თავის მოტყუებით დემოკრატიას ვერ ავაშენებთ. პირველი, თბილისი, 14.04.2013. <http://pirweli.com.ge/?menuid=16&id=30787>
4. Майминас Е. Теоретические проблемы моделирования социально-экономической системы, ж. Экономика и математические методы, т. XV, вып. 4, 1979.
5. Бедианашвили Г. Региональные социально-экономические системы и системный анализ государства: Методологический аспект. Институт экономики им. П. Гугушвили АН Грузии. Тбилиси, 1993.
6. Bedianashvili G. State, Power Structure and Socio-economic Reforming of Society. The P. Gugushvili Institute of Economics of Georgian Academy Sciences. Tbilisi, 1995.
7. პაპავა ვ. ეკონომიკის საბაზრო ტექნოლოგია. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი, 2011.
8. Исмаилов Э., Папава В. Центральный кавказ: история, политика, экономика. М., 2007.
9. ისმაილოვი ე., პაპავა ვ. ცენტრალური ევრაზია: ახლებური გეოპოლიტიკური გააზრება. ინტელექტი, 2012.
10. Gelbraiht J. Anatomy of Power. L., 1984.
11. Russel B. Power. L., 1985.
12. Weber M. Social and Economic Organization . N. Y., 1974.
13. რეხვიაშვილი ი., ჯალიაშვილი დ., ქონლავა ვ. პოლიტოლოგია. თბილისი, ივერია, 1991.
14. Niskanen W. Autocratic, Democratic and Optimal Government. Fiscal Choices and Economic Outcomes. N. Y., 2003.
15. წერეთელი გ., აბესაძე რ. ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებისა და გამოყენების პრობლემები საქართველოში. ე. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის “მაცნე”, ეკონომიკის სერია, № 3-4, 2004.
16. Przeworski A., Limongi F. Modernization: Theories and Facts. World Politics, 49.2, 1997.
17. Yin. B. What is modernization: a study on concepts and paradigms. People’s Publishing House, Beijing, 2001.

Givi Bedianashvili

STRATEGY OF LONG-TERM SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY: ISSUES OF METODOLOGY Annotation

While working out the strategy of social-economic development of the country, it is necessary to secure long-term and complex approach. The long-term approach emphasizes the long-term aspect of the development because solving the keen and important problems often needs a long period. That’s why hence from the democratic state of the country the strategy must be of over party nature. Complexity means taking into consideration of the fact that the object of the strategy is the country – the social-economic system and not only economy.

For socio-economic system of state (in difference with the local regional social-economic system) the defining basic is power structure. It consists of the various components, connected with the functioning of power and power relationship.

In democratic society (in power structure) the main factor of organization of power distribution and power relationships must be efficiency of systemic objective functions realization of entire system of the social-economic system. For example, in macro level, it is necessary to define providing functions of macrostructural stabilization and development of the society. For mezzo level- within the society sphere and territorial structures it is necessary to define effective organizing functions of activities. For micro level, within the local regional social-economic system, particular organizing functions of worthy human activity and life. It must be pointed out that the particular forms of power structure depend on particular historical conditions of above function realization. As there are regressive, progressive and gradual stages in general system development, within each mentioned period, democratic power structure must always have characteristic organization of power structure on macro structural level, with specific of goals, their real realization, resources and possible ways of using technologies. All the above must be reflected in general directions of long-term macro system socio-economic policy as in the basis of long-term strategy.

So, one of the main destinations of long-term strategy is defining the goals of the country and setting the ways and means their achievement. General goals consist of unremitting elevation of Georgian in habitants’ well-being sustainable and dynamic development of economy, strengthening international positions of the country and national safety. According to these purposes and taking into consideration the challenges of the future period main directions of long-term social-economic development must be formulated (showing the suitable ways and stages of achieving the suitable sub goals). Here by, the main parameters of state long-term policy (goals, target indicators, main tasks and priorities), aims and priorities of foreign policy, figures (indicators) of the country’s territorial structure improvement and development must be shown. It’s essential to point out the issue of state and society and business perspective relationship, forms and mechanisms of their partnership.

During the process of strategy formation, together with goals, resources must also be discussed, which consist of material and non-material elements of resource potential of the country, existing for the starting period. In order to have the objective opinion

about resources, it is necessary to consider structural features of all its elements, inevitable reflection of quantitative and qualitative aspects. We must fix disproportions of resources usage for the existing period. If there are, as far as possible identify gaps in efficiency of using these resources as compared with the level of the developed countries of the world (define magnitude of these backlog and ways to overcome them).

Besides showing the goals and resources, it's essential for providing strategy systemic nature to present problematic of social-economic development of the country. This is the part of the country's problematic purposes achievement of which is connected with solving problems of different nature. In conditions of limited resources, it's inevitable to define priorities and suitable mechanisms of problem solving in long-term period, taking into consideration their interaction with the fundamental goals of the country. While defining the above priorities, it's inevitable full to use existing in country mechanisms of revealing and reflexion of social opinion.

While working out the long-term social-economic strategy, the essential issue is selecting scenarios of directions of development. Hence from the peculiarity of economic and social sphere in decision nothing problematic, from known, possible versions, inertial and modernized type strategies must be underlined.

Despite of the fact that inertial approach doesn't allow to plan orientation on effectiveness and ultimate results in long-term period, in the first time of government change in the country, inertial version is acceptable, hence from the position of the country's stability. It is worth noting that during the crisis the country, the inertial approach should be limited in time, as there is a threat appearance of unexpected and difficult managed of problems. Hence from the above, in our opinion, already on the inertial stage, preparing of the preconditions of the modernized type development formation of competitive infrastructure of the country, elevation of the human capital quality, basic development (stimulating) of private enterprise, multiple promotion of economic initiatives revealing and realization of the population, formation of democratic structures and suitable institutional mechanisms on macro-, micro- and mezzo- levels, hence from the existing interests and priorities, on the one hand, integration in Euro and Euro-Atlantic structures and on the other hand, improvement and deepening of the friendly and mutually beneficial economic connections with neighboring and other countries of the world.

Modernization is the modern form of the historic dynamics of the world civilization and means the element transformation and innovative development on all the level of socio-economic systems. Particularly, country's economic and social sphere modernization transformations already objectively need orientation on long-term period in state decision making. Those above transformations must become the basis for working out and realization long-term social-economic strategy.

ხათუნა ბერიშვილი

გლობალიზაცია და საქართველოს მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია

გლობალიზაცია უმნიშვნელოვანეს გავლენას ახდენს მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის განვითარებაზე. გლობალიზაციის პროცესი დაკავშირებულია მსოფლიო ეკონომიკის ჩამოყალიბებასთან და, როგორც წესი, ის რთულად და წინაღმდეგობრივად მიმდინარეობს. მსოფლიო ქვეყნები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური პრობლემებით. ამ პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით შეიქმნა საერთაშორისო სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომელთა რაოდენობა 400-ს აღემატება. დღეს უკვე ცხადია, რომ გლობალური პრობლემების მოგვარება მოითხოვს მსოფლიოს ერთობლივ ძალისხმევას. თანამედროვე მსოფლიოსათვის დამახასიათებელი თავისებურებაა ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავება, საერთაშორისო ვაჭრობის გაფართოება, ტრანსევროვნული კორპორაციებისა და ბანკების გაძლიერება.

ამ მხრივ გამონაკლისს არ წარმოადგენს საქართველო, რომელსაც ეკონომიკური ურთიერთობები გააჩნია მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასთან. ეს, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება საერთაშორისო ვაჭრობისა და საინვესტიციო აქტივობის გაღრმავებაში. საქართველოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორთა შორის ლიდერობენ ისეთი ქვეყნები, როგორცაა: თურქეთი, აზერბაიჯანი, უკრაინა, გერმანია, ჩინეთი და სხვა. ცხრილი 1-ის მონაცემებით წარმოდგენილია საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორები 2012 წლის იანვარ-ნოემბრის ბრუნვის მიხედვით.

ცხრილი 1

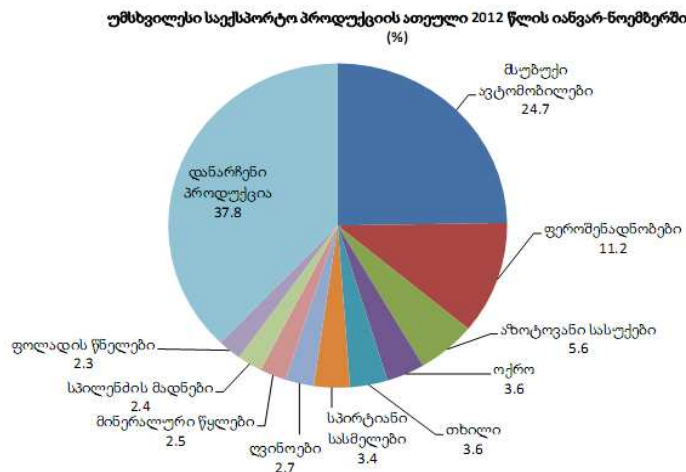
საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები 2012 წლის იანვარ-ნოემბრის ბრუნვის მიხედვით

	ევროპა		იმპორტი		ბრუნვა	
	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი
სულ	2 178 943,2	100,0	7 173 473,7	100,0	9 352 416,8	100,0
მათ შორის:						
თურქეთი	131 972,1	6,1	1 278 679,2	17,8	1 410 651,3	15,1
აზერბაიჯანი	578 184,2	26,5	571 878,8	8,0	1 150 063,0	12,3
უკრაინა	149 005,7	6,8	548 212,6	7,6	697 218,3	7,5
გერმანია	35 961,1	1,7	501 719,1	7,0	537 680,2	5,7
ჩინეთი	21 976,1	1,0	515 269,6	7,2	537 245,6	5,7
რუსეთი	41 970,1	1,9	433 865,1	6,0	475 835,2	5,1
აშშ	206 328,7	9,5	195 400,5	2,7	401 729,3	4,3
ბულგარეთი	66 834,1	3,1	237 863,6	3,3	304 697,6	3,3
სომხეთი	236 702,7	10,9	63 069,3	0,9	299 772,0	3,2
იტალია	45 923,2	2,1	250 848,1	3,5	296 771,3	3,2
დანარჩენი პარტნიორი ქვეყნები – სულ	664 085,3	30,5	2 576 667,7	35,9	3 240 752,9	34,7

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები. www.statistic.ge

როგორც ამ მონაცემებიდან ჩანს, საქართველოს სავაჭრო ბრუნვის დიდი ნაწილი მოდის დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ქვეყნებზე. ეს იმის შედეგია, რომ აღნიშნული ქვეყნები ტერიტო-

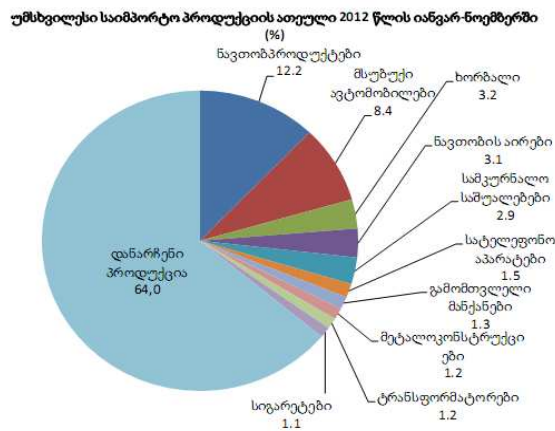
რიულად ახლოს მდებარეობენ საქართველოსთან და მათ საერთო ისტორია და კულტურული თავისებურებანი გააჩნიათ. ბოლო წლებში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის მოცულობა მუდმივად იზრდება, რაც თავისთავად დადებითია, მაგრამ გადაუჭრელ პრობლემად იქცა უარყოფითი სავაჭრო სადლო, ექსპორტი-იმპორტის ნეგატიური ბალანსი, რაც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე უარყოფით ზეგავლენას ახდენს. ამ მდგომარეობას ისიც ართულებს, რომ ექსპორტის ძირითად ნაწილს შეადგენს მსუბუქი ავტომობილები (რეექსპორტის გამო), ჯართი და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები. www.statistic.ge

იმპორტით კი შემოდის ისეთი პირველადი მოხმარების საქონელი, როგორცაა: ხორბლის ფქვილი, შაქარი, მედიკამენტები, ავტომობილები. კვლავინდებურად დიდია ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების ხვედრითი წილი (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები. www.statistic.ge

ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და კონკურენტული გარემოს შექმნა. საქართველო, როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური თვალსაზრისით არ გამოირჩევა მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოთი, ქვეყანა არ ხასიათდება სტაბილური მაკროეკონომიკური განვითარებით, ამ მიმართულებით სრულყოფას მოითხოვს საკანონმდებლო ბაზა. ამ წინააღმდეგობების მიუხედავად, საქართველოში ხორციელდება ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანი საინვესტიციო პროექტები. ისეთები, როგორცაა: კავკასიის სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო მაგისტრალი, რომელშიც უნდა გამოვევოთ 3 კომპონენტი: ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო მაგისტრალი – „ტრასეკა“, ტრანსკავკასიური სტრატეგიული ენერგეტიკული მაგისტრალი და ტრანსკავკასიური სატელეკომუნიკაციო ქსელი. ინვესტიციების მოზიდვის თვალსაზრისით ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენსა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენს.

გლობალიზაციის ფონზე, საქართველო საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და უცხოეთის ქვეყნებთან თანამშრომლობს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, განათლების, მეცნიერების, ეკოლოგიურ, კულტურულ, ტერორიზმთან ბრძოლის, ადამიანის უფლებების დაცვის და სხვა სფეროებში.

დინამიურად ღრმავდება ურთიერთობა ევროკავშირთან. ევროპისაკენ მიმავალ გზაზე საქართველოს მიერ 2012 წელს შემდეგი მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა: ოფიციალურად დაიწყო მოლაპარაკებები საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის შექმნის შესახებ (DC FTA); გაიხსნა საქართველო-ევროკავშირის დიალოგი უეიზო მიმოსვლის შესახებ; „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ მონაწილე ქვეყნების მინისტრთა შეხვედრაზე მიღებული იქნა 2012-2013 წლებში განსახორციელებელ ღონისძიებათა საგზაო რუკა.

ქვეყანა დინამიურად ავითარებს ურთიერთობას საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებთან. ამ მხრივ ნიშანდობლივია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის როლი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში. სავალუტო ფონდი საქართველოს დახმარებას სამი ძირითადი ფორმით უწყევს: რეკომენდაციები ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში; საგადასახდელი ბალანსის მოკლევადიანი სირთულეების დაძლევა; ტექნიკური დახმარება. აქ ყველაზე მნიშვნელოვანია საგადასახდელი ბალანსის წონასწორობის შენარჩუნება და მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის მიღწევა. სსფ-ის მოღვაწეობას საქართველოში რიგი დადებითი შედეგები აქვს, რომელიც ძალიან მნიშვნელოვანია ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისთვის. ყველაზე მთავარი არის ის, რომ საქართველოში შეიქმნა მყარი საფინანსო სისტემა და მიღწეულ იქნა მონეტარული სტაბილურობა. ამაში იგულისხმება: ქვეყნის საფინანსო მოწყობის საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, რომელიც საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო პროცესებს არეგულირებს; ეროვნული ბანკის მიერ გატარებული მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გზით ჰიპერინფლაციის მითოკა, რამაც ფულის რეფორმის წარმატებით განხორციელების შესაძლებლობა შექმნა; ორსაფეხურიანი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბება, რომლითაც გამოიჯანუღა ეროვნული ბანკისა და კომერციული ბანკების ფუნქციები; ამასთან, კომერციულ ბანკებს ეროვნული ბანკის მხრიდან დამტკიცებულ აქვთ მარეგულირებელი ნორმატიული პარამეტრები, რომელთა საშუალებითაც საბანკო სისტემაზე სახელმწიფოებრივი კონტროლი ხორციელდება – საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაცია; უცხოური ვალუტის რესტრუქტურირება და ამ გზით საქართველოს საგარეო ვალუტის მომსახურებისა და ზოგადად გადასხდისუნარიანი ქვეყნის იმიჯის შექმნა. 2012 წელს საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა განიხილა და მოიწონა სარეზერვო დაფინანსებისა და სარეზერვო დაკრედიტების მექანიზმებით მხარდაჭერილი ქვეყნის ეკონომიკური პროგრამა. ორი წლის განმავლობაში საქართველო საერთაშორისო სავალუტო ფონდიდან 390 მილიონ დოლარს მიიღებს. აღნიშნული თანხა პროპორციულად განაწილდება სარეზერვო დაფინანსებისა (SBA) და დაკრედიტების (SCF) მექანიზმებს შორის.

საქართველოსათვის მნიშვნელოვანია მსოფლიო ბანკთან თანამშრომლობა. ყოველწლიურად მატულობს მსოფლიო ბანკის მიერ გაწეული დახმარებებისა და ინვესტიციების მოცულობა. ის საქართველოს ეხმარება მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევაში, კონკრეტული ინვესტიციური პროექტების დაფინანსებაში, სოციალური სექტორის გაძლიერებასა და სიდატაკის აღმოფხვრაში, ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციაში, გარემოს დაცვისა და კერძო სექტორის განვითარებაში. საქართველოსთვის მსოფლიო ბანკის მიერ გაწეული დახმარებების პრიორიტეტებია: ფისკალური მართვის გაუმჯობესება მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მისაღწევად; სამეწარმეო საქმიანობაში სახელმწიფოს წარმართველი როლის შემცირება; გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მენეჯმენტის ხელშეწყობა; კერძო სექტორის განვითარებისათვის საჭირო გარემოს გაუმჯობესება; ადამიანისუფლებების განვითარება და სოციალური დაცვის უზრუნველყოფა. მსოფლიო ბანკის ინვესტიციებით ფონდი ახორციელებს პროექტს, რომელიც მიზნად ისახავს სოციალურად დაუცველ მოსახლეობის მიტერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. პრიორიტეტულია მაღალმთიანი და უღარიბეს რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობის მდგომარეობის გაუმჯობესება. განათლების სისტემაში რეფორმების განსახორციელებლად მსოფლიო ბანკმა გამოყო 60 მლნ დოლარი. მასში შედის სასწავლო პროგრამის შემუშავება, მასწავლებელთა მომზადების პროგრამები და ა.შ. ერთ-ერთი პროექტი ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტის განვითარებას და მათი პასუხისმგებლობის გაზრდას. მუნიციპალური ფონდის მეშვეობით განხორციელდა ინვესტიციები ინფრასტრუქტურის, გზების, კომუნიკაციების, წყალმომარაგების, სოციალური აღმინისტრაციისა და კულტურული მომსახურების სფეროში.

საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციისთან თანამშრომლობა. საქართველო მუო-ის წევრი გახდა 1999 წელს. ამის შედეგად იგი ბიზნესის საერთაშორისო წესების თანამონაწილეა. ქართულმა პროდუქციამ განვითარებული ქვეყნების ბაზარზე შედავათიანი პირობებით გასვლის შესაძლებლობა მოიპოვა. მუო-ში გაწვერიანებამ არსებითად გაზარდა მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში ქვეყნის ინტეგრირების დონე და ხელი შეუწყო საქართველოს საკანონმდებლო სისტემის ჰარმონიზაციას საერთაშორისო და ეროვნულ სტანდარტებთან. ამან გზა გაუხსნა ქართულ ექსპორტს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების ბაზარზე. სწორედ ამ ორგანიზაციაში გაწვერიანების შედეგად მოხსნა ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა შეზღუდვები ვაჭრობაში.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო სარგებლობს მსოფლიოს ქვეყნების და საერთაშორისო ორგანიზაციების მხარდაჭერით, ქვეყნის ეკონომიკა კვლავინდებურად მძიმე მდგომარეობაშია. იზრდება უმუშევრობის დონე, მაღალია სიღარიბის მაჩვენებელი, დაქვეითებულია წარმოება, არ არის განვითარებული ფინანსური ბაზარი. ამიტომ აუცილებელია რიგი ღონისძიებების შემუშავება და განხორციელება ეკონომიკის ამ მდგომარეობიდან გამოსაყვანად. უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, შემუშავდეს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია. მნიშვნელოვანია გაგვიანდეს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული შეხედულება იმაზე, თუ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რა მოდელის შექმნა არის მიზანშეწონილი ქვეყნისათვის. სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების ეს მოდელი უნდა ითვალისწინებდეს ქვეყნის თავისებურებებს, კულტურას, ტრადიციებს.

ამდენად, ქვეყნის მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში ინტეგრაციის გზაზე აუცილებელია გაგვიანდეს იმ პრობლემების მკაფიო ხედვა, რომელიც თან ახლავს ამ პროცესს. მათი გადაჭრის ის გზები, რომლებიც არა-თუ აზარადღებს, არამედ დიდ სარგებელს მოუტანს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თ. შენგელია. გლობალური ბიზნესი. თბ., 2013.
2. ა. აბრალავა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005.
3. ვ. პაპავა. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში მიღწევები და შეცდომები. თბ., 2000.
4. ე. ეთერია. რეგიონული ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში. თბ., 2005.
5. www.statistic.ge.
6. http://mfa.gov.ge/index.php?sec_id=571.
7. <http://www.worldbank.org/en/country/georgia>.
8. http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=525.

Khatuna Berishvili

GLOBALIZATION AND GEORGIA'S INTEGRATION INTO WORLD ECONOMIC SPACE

Annotation

The processes are ongoing worldwide within last decades, which differ with their wide scope, concern the population of the whole world, exercise greatest influence on all the spheres of the mankind's activities and in some cases incur danger for its future. Global problems were formed, caused by development of technologies, which on the one part gave impetus to progress of economy and, on the other, formed danger for the life and health of millions of people. The problems appeared, solution of which is impossible by any one state and which require the efforts of the whole world. The society has long grasped this. And just because of this, numerous international organizations are founded, which are engaged in solution of these problems. These organizations have important influence on all the countries of the world and manage the processes ongoing in the world.

The tendency of industrialization, rapprochement of the countries with one another should be mentioned among the main directions and tendencies of globalization, also the role of transnational corporations increased in economic development of the countries. One of the characteristic peculiarities of globalization is strengthening of integration processes. Integration unions are formed, which considerably influence the development of national economy. The functions of state change, and its sovereignty is limited to some extent.

Globalization exercises great influence on the economy of Georgia. The country establishes its place in the international economic space; it possesses the possibilities for development and more involvement into the world economy. Main purpose of Georgia is to become a member of European Union, which is of great importance for development of its economy. However, Georgia has significant problems on the way to achieve this purpose, as Georgian economy failed to reach relevant level of development, the legislation should be improved, etc. It is necessary to reform socio-economic system, to further improve quality of democracy, which will provide adaptation of Georgian economy to the international space.

*ნანა ბიბილაშვილი
ეთერ კაკულია*

ავსტრალიის რეპუბლიკის რეპუბლიკის სოციალური ასოციაციის

დასაქმების პროცესთა რეგულირება თანამედროვეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემაა. სწორედ ამგვარ პროცესთა რეგულირება თამაშობს განმსაზღვრელ როლს ამა თუ იმ ქვეყნის მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების, თითოეული მოქალაქის პროფესიული შესაძლებლობების ფორმირება-განვითარებისა და პიროვნების ჩამოყალიბებასა და მის გამოვლენაში.

დასაქმებას, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკური მოვლენაა, გააჩნია როგორც ეკონომიკური, ასევე დემოგრაფიული და სოციალური შინაარსი. ეს, უმთავრესად, განპირობებულია იმით, რომ რამდენადაც დასაქმება დამოკიდებულია ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ პროცესებზე, ის გვევლინება, როგორც სოციალური პოლიტიკის ნაწილი.

ცნობილია, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის დასაქმების მდგომარეობა, გარკვეულწილად, ახასიათებს მისი ეკონომიკის განვითარებისა და ხალხის კეთილდღეობის დონეებს.

დასაქმება ისეთი ურთიერთობების ერთობლიობაა, რომელიც განსაზღვრავს მოსახლეობის შრომით საქმიანობაში მონაწილეობის მასშტაბებს. იგი გვევლინება, როგორც შრომის ბაზრის რეგულირების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი და მოსახლეობის შრომის პროცესში ჩართვის განზომილების დახასიათებასთან ერთად, გამოსატავს არა მარტო მუშაკებზე არსებული საზოგადოებრივი, არამედ ისეთი პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ხარისხს, როგორცაა ანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების პოვნისა და შემოსავლების მიღების სურვილები.

სპეციალურ ლიტერატურაში [1, 4, 7] დასაქმების ცნების ქვეშ იგულისხმება მოქალაქეთა ისეთი საზოგადოებრივად აუცილებელი საქმიანობა, რომელიც დაკავშირებულია პირადი და საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასთან და რომელსაც, როგორც წესი, მოაქვს შრომითი შემოსავალი.

საქართველოში დასაქმების შესახებ ამჟამად არსებული კანონის მიხედვით [2], დასაქმებულად ითვლება ყველა ის ფიზიკური პირი, რომელიც, პირადი და საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით, ეწევა კანონით აუკრძალავ საქმიანობას და ანაზღაურებას იღებს ფულადი ან ნატურალური ფორმით.

ეკონომიკაში, დასაქმებულების შრომით საქმიანობაში ჩაბმის წესის მიხედვით, დასაქმებულთა სიმრავლე იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

ა) დაქირავებული პირები. მათ მიეკუთვნებათ საკუთარი სამუშაო ძალის გაყიდვის შედეგად დასაქმებული პირები;

ბ) სამუშაოს მიმცემი. მათ მიეკუთვნებათ მეწარმეები, რომლებიც საკუთარი სამეწარმეო უნარის რეალიზებას ახდენენ;

გ) თვითდასაქმებულები. მათ მიეკუთვნებათ პირები, რომლებიც მუშაობენ საკუთარ საწარმოში ან საკუთარ მეურნეობაში მოგების ან ოჯახური შემოსავლის (ფულით ან ნატურით) მიღების მიზნით.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს გადაყვანამ ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკიდან საბაზრო ურთიერთობებზე, დასაქმების სფეროშიც მოითხოვა რეფორმების გატარება. მსოფლიო გამოცდილების გათვალისწინებით შემუშავდა დასაქმების ძირითადი პრინციპები, რომლებიც თავისებურად აისახა საქართველოს კონსტიტუციასა და ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის დასაქმების შესახებ მიღებულ სპეციალურ კანონში.

პირველი პრინციპის მიხედვით, შრომა საქართველოში ნებაყოფლობით ხასიათს ატარებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩვენი ქვეყნის მოქალაქეებს გააჩნიათ უფლება, თავისუფლად განკარგონ წარმოებრივი და შემოქმედებითი შრომის საკუთარი უნარი.

მეორე პრინციპი გულისხმობს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას ქვეყანაში ისეთი პირობების შექმნაზე, რომლებიც აუცილებელია მოქალაქეთა შრომითი უფლებების რეალიზაციისათვის.

მესამე პრინციპი დასაქმების პრობლემების გადაწყვეტისადმი კომპლექსურ მიდგომას გულისხმობს. იგი ასახავს ყველა დონის სახელისუფლო ორგანოების ქმედებათა კოორდინაციას; სახელმწიფო რეგულირებისა და საბაზრო თვითრეგულირების მექანიზმების ურთიერთქმედებას; ბიუჯეტების ფინანსური შესაძლებლობების, არასაბიუჯეტო ფონდების, აგრეთვე, საწარმოთა, საზოგადოებრივ გაერთიანებათა და მოქალაქეების სახსრების გამოყენებას; ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის მიღწევას სპეციალური პროგრამების ხარჯზე.

დასაქმებისა და შრომის ბაზრის რეგულირების პროცესებმა სპეციფიკური ნიშნები შეიძინა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში.

ამ ქვეყნების მოსახლეობის დასაქმების სფეროებში ბოლო ათწლეულში სრულიად ახალი სიტუაციები შეიქმნა: შრომითი რესურსების თავისუფალი წესით დაქირავებისა და დათხოვნის საფუძველზე ფორმირდება დასაქმების ახალი მოდელები; შრომითი რესურსების გამოყენების სფეროში ვითარდება საბაზრო ურთიერთობები; სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისის პირობებში ადგილი აქვს უმუშევრობის დონის ზრდის ტენდენციას, ჩნდება შრომის სიჭარბე და სხვადასხვა სახეობის უმუშევრობა. აღსანიშნავია, რომ ამ ქვეყნებში მიმდინარე რეფორმებმა გამოიწვია შრომითი რესურსების სტიქიური გადანაწილება, რომლისთვისაც ძირითადად დამახასიათებელია თვითდასაქმებულების, ფორმალურად ან კომერციულ სექტორში დასაქმებულებისა და უმუშევრების ოდენობის გაზრდა, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობის მუდმივ შემცირებასთან ერთად.

აღსანიშნავია, რომ შრომის ბაზრის მართვა (როგორც დასაქმებაზე მოქმედი დონისძიებების ორგანიზებული სისტემა) უნდა წარმოადგენდეს პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მიმდინარე რადიკალური ეკონომიკური რეფორმების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას.

ცნობილია, რომ სახელმწიფო პოლიტიკისადმი კონკრეტული მიდგომის განსაზღვრა დასაქმების სფეროში ითვალისწინებს შრომის ბაზარზე თავმოყრილი ტენდენციების კვლევას, მათი ფორმირების მიზეზთა ანალიზს, აგრეთვე, ძალზე მწვავე და დამანგრეველი უმუშევრობის ფორმების გამოვლენას.

იმისათვის, რომ შრომის ბაზარზე პირობები გაუმჯობესდეს და მოხდეს საზოგადოების ყველაზე დაუცველი ფენების ხელშეწყობა, ჩვენი აზრით, აუცილებელია სახელმწიფო მიზანმიმართულად ჩაერიოს დასაქმებისა და შრომის ბაზრის სფეროებში (ანუ განხორციელდეს ამ სფეროების სახელმწიფო რეგულირება). ამიტომ მიგვაჩნია, რომ რაც უფრო მალე მოხდება ჩვენს ქვეყანაში დასაქმების სფეროს მართვის გააქტიურება სწორი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარების გზით, მით უფრო მეტი იქნება იმის ალბათობა, რომ შესაძენეად აღმოიფხვრას ქვეყანაში ამჟამად არსებული მასიური უმუშევრობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. დასაქმების და უმუშევრობის ტენდენციები საქართველოში, "EPRC", ნოემბერი, 2011.
2. საქართველოს კანონი "დასაქმების შესახებ". თბილისი, 2001 წლის 28 სექტემბერი.
3. Буланов В. С. Современные проблемы занятости и безработицы. Москва, 1996.
4. Рынок труда. Москва, "ЭКЗАМЕН", 2000 (под общей ред. Буланова В. Ц., Волгина Н.А.).
5. Орешин В. П. Государственное регулирование национальной экономики. Москва, "ИНФРА-М", 2001.
6. Государственное регулирование рыночной экономики. Москва, "ДЕЛЮ", 2001.
7. www. geostat. ge

*Nana Bibilashvili
Eter Kakulia*

MAIN TRENDS OF REGULATION OF EMPLOYMENT IN POST-COMMUNIST COUNTRIES

Annotation

At modern stage of the development of post-communist countries, including Georgia great attention is paid to the study of problems of state regulation of employment and labor market. The regulation is one of the key factors of normalizing the functioning of a social-economic sphere in post-communist countries, especially in Georgia.

According to the above mentioned the article is dedicated to the analysis of main aspects of state regulation of employment and labor market in these countries by the example of Georgia.

In the article the necessity of state regulation of employment and labor market of given countries is proved and the limits, main trends and the implementation tools and ways of such a regulation are defined.

**საქართველოს ეკონომიკის განვითარების
ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი – ინვესტიციების ზრდა**

ნებისმიერ ქვეყანაში პროექტის რეალიზაციისათვის, მათ შორის ახალი ბიზნესის ათვისებისათვის, დიდი მნიშვნელობა აქვს საინვესტიციო გარემოს. გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის ძირითადი მიზანი და ამოცანა არის დიდი კონკურენტის პირობებში უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორების ამა თუ იმ საინვესტიციო პროექტით დაინტერესება.

იმ პერიოდიდან, როცა მსოფლიოში ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისი დაიწყო, საქართველოს, როგორც მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის შედეგებით დაბალი ხარისხის მქონე ქვეყანას, ამ პროცესების ნეგატიური შედეგები ნაკლებად შეეხო. ინვესტიციები საქართველოსთვის ეკონომიკური ზრდის უმთავრეს კომპონენტს წარმოადგენს. ინვესტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ქვეყანაში ბოლო ერთი წლის განმავლობაში მიმდინარე პროცესებს. ინვესტორისათვის მნიშვნელოვანია დაცულობა ქვეყანაში და მშვიდი გარემო. დღევანდელ მსოფლიოში არსებული მაღალი კონკურენტული გარემოს ფონზე საქართველო ასერხებს როგორც ინვესტიციების, ისე დარეგისტრირებული კომპანიების ზრდას. ეს ყველაფერი კი ქვეყნის მიმართ მაღალი ინტერესით აიხსნება.

ეკონომიკის სამინისტროში აღნიშნავენ, რომ მუშაობა მიმდინარეობს როგორც ინვესტიციების მოზიდვის, ისე ექსპორტის ხელშეწყობის მიმართულებით. აღსანიშნავია, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (FDI) ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი ფინანსური ინსტრუმენტის – საგადასახდლო ბალანსის მნიშვნელოვანი კომპონენტს წარმოადგენს.

FDI – საერთაშორისო საინვესტიციო საქმიანობის კატეგორიაა, რომელიც ერთი ქვეყნის რეზიდენტის მიერ სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე განლაგებულ საწარმოში წილის ფლობას და ამ საწარმოსთან დაკავშირებულ სხვადასხვა ეკონომიკური ხასიათის ოპერაციების წარმოებას გულისხმობს.

ინვესტიცია არის კერძო კაპიტალი და ინვესტიციების რაოდენობაც ამით უნდა განვსაზღვროთ. სახელმწიფო კაპიტალს ინვესტიცია არ ჰქვია, ის არის სახელმწიფო პოლიტიკის ნაწილი. როდესაც რაღაცას ყიდი და ფულს იღებ, ეს აქტივების სახეცვლილებაა და არა ინვესტიცია. ინვესტიცია არის ისეთი ფაქტივი რამ, რომელსაც სჭირდება მშვიდი ადგილი, სადაც ფინანსებს საფრთხე არ ემუქრება. საინვესტიციო გარემო უკეთესი რომ იყოს ქვეყანაში არ უნდა იყოს პოლიტიკური რისკები.

საინვესტიციო სტრატეგიის შემუშავება საკმაოდ რთული და შემოქმედებითი პროცესია. იგი მოიცავს:

- ა) საინვესტიციო საქმიანობის მიზნების დასახვას;
- ბ) მისი პრიორიტეტული მიმართულებების და ფორმების განსაზღვრას;
- გ) ფორმირებადი საინვესტიციო რესურსების სტრუქტურის და მათი განაწილების ოპტიმიზებას;
- დ) საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებას საინვესტიციო საქმიანობის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მიმართულებების მიხედვით;

ე) საინვესტიციო გარემოსთან ურთიერთობის ხელშეწყობას და ა.შ.

ქვეყანაში შემომაგალი ინვესტიციების დონე ძალზე ბევრ კითხვაზე სცემს პასუხს – რამდენად სტაბილურია ქვეყანა, როგორია მისი ეკონომიკური პოლიტიკა, საინვესტიციო გარემო, ეკონომიკური და დარგობრივი ზრდის პერსპექტივა და ასე შემდეგ.

ამ თვალსაზრისით უდავოდ საინტერესოა საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის წინასწარი მონაცემები, საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობის შესახებ: ამ მონაცემების თანახმად, პირდაპირმა ინვესტიციებმა 2012 წელს 865 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. ეს 23 პროცენტით ნაკლებია 2011 წლის და 6 პროცენტით მეტია 2010 წლის დაზუსტებულ მონაცემებზე. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ყველაზე დიდი ნაკადები საქართველოში 2007 წელს შემოვიდა. ამ მონაცემთან შედარებით, 2012 წლის მანევრებელი, ცხადია, მოკრძალებულად გამოიყურება.

თუ 2011-2012 წლების საინვესტიციო დაბანდებებს სექტორების მიხედვით დავაკვირდებით, აღმოვაჩინოთ, რომ ბოლო წლებში წამყვანი სფერო ენერჯეტიკა იყო; მას მოსდევს დამამუშავებელი მრეწველობა, საფინანსო სექტორი და ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა. საინვესტიციო დანახარჯების განსაკუთრებული შემცირება კი 2012 წელს აბსოლუტურად ყველა სფეროს ეხება, გარდა დამამუშავებელი მრეწველობისა და ტრანსპორტისა და კომუნიკაციებისა (ძირითადად სახელმწიფო ინვესტიციები), მცირედი ზრდაა სოფლის მეურნეობა/თევზჭერასა და ჯანდაცვის სფეროში. ეს უკანასკნელი, ძირითადად, სადაზღვევო კომპანიების მიერ სახელმწიფოს წინაშე ნაკისრ ვალდებულებებს – საავადმყოფოების მშენებლობის პროექტს უნდა უკავშირდებოდეს. პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკა სექტორების მიხედვით 2011-2012 წლებში შემდგენიარად გამოიყურება.

დარგობრივ ჭრილში განხილული ინვესტიციები მიუთითებს იმ სფეროების შესახებ, რომელიც დღეს ქვეყანაში განვითარებადია. გარდა ამისა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკა წლების მიხედვით საკმაოდ კარგ წარმოდგენას იძლევა იმაზე, თუ რა ურთიერთმიმართება არსებობს ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებას, რეფორმებს, სტაბილურობას, განვითარებად მომავალსა და ინვესტიციების მასშტაბს შორის.

ვარდების რეჟოლუციის შემდგომი ორი წელი მარტივი არ ყოფილა საქართველოსთვის. პირველივე წლებში ინვესტიციების გარკვეული ზრდა გამოიკვეთა (2003 წლის მანევრებლებთან შედარებით), თუმცა საინვესტიციო ბუმი ახალი ხელისუფლების მოსვლიდან მესამე-მეოთხე წლები (2006-2007 წელი) აღინიშნა. სწორედ ის წლები, როცა მაშინდელი ხელისუფლების მიერ განხორციელებულმა რეფორმებმა ქვეყნის სამომავლო სახე და გეზი მეტ-ნაკლებად კარგად გამოიკვეთა.

2007 წლის ბოლოდან 2008 წლის ჩათვლით საქართველოსთვის ერთ-ერთი უმძიმესი პოლიტიკური და ეკონომიკური წელია – საპროტესტო აქციები, საპრეზიდენტო და საპარლამენტო არჩევნები, აგვისტოს ომი და

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, ეს ფაქტორები სრულიად საკმარისი იყო იმისათვის, რომ საქართველოში ინვესტიციების მასშტაბი მინიმუმამდე დასულიყო. სერიოზული კრიზისიდან თავის დაღწევა ქვეყანამ 2008 წლის ომის შედეგად ღონორების მიერ საქართველოსთვის გამოყოფილ დახმარებების წყალობით მოახერხა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს წელი, ინვესტიციების თვალსაზრისით, საქართველოსთვის ერთ-ერთ დაბალ ნიშნულზე მყოფ წლად შეიძლება ქცეულიყო.

2009 წლიდან მოყოლებული, საქართველოს პირდაპირი ინვესტიციები სტაბილური, წელიწადში დაახლოებით 200-300 მილიონიანი ზრდით ხასიათდებოდა. 2012 წელი ამ თვალსაზრისით კვლავ უკან დახვევის წელია. წინასაარჩევნო მოლოდინი და პოსტსაარჩევნო განუსაზღვრელობა ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია იმის, რომ საინვესტიციო შემოდინებების მასშტაბი ქვეყანაში ძირითადად 2012 წლის მეორე ნახევარში შემცირდა.

მსგავსი ტრანსფორმაციის პროცესში მყოფ, მით უმეტეს პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში ეს საკმაოდ მოსალოდნელი და ლოგიკური შედეგია. ცხადია, ამ ტენდენციის გაგრძელება საქართველოს ეკონომიკას საუკეთესო პერსპექტივებს არ უსახავს. ინვესტიციების შემცირების დროში გახანგრძლივებამ, შესაძლოა, ეკონომიკური აქტივობის შემცირებამდე და, როგორც შედეგი, საბიუჯეტო კრიზისამდეც მიიყვანოს ქვეყანა.

საქართველოს ფინანსთა მინისტრმა ნოდარ ხადურმა განაცხადა, რომ იგი, ეკონომიკის სამინისტროს მონაცემებზე დაყრდნობით, „საქართველოში 2013 წელს 2 მილიარდი დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციის შემოსვლას პროგნოზირებს“. ეს მონაცემი უტოლდება 2007 წლის რეკორდულ მონაცემს და 2012 წლის მაჩვენებლის დაახლოებით 150 პროცენტით ზრდას გულისხმობს.

დღევანდელი სტატისტიკური მონაცემების და 2013 წლის პირველი თვეების ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლის მიხედვით, ეს შეფასება გადაჭარბებულ ოპტიმიზმად შეიძლება ჩაითვალოს. თუმცა, ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო იქნება 2013 წლის პირველი კვარტლის პირველადი მონაცემები, რომლებიც უახლოეს პერიოდში უნდა გახდეს ცნობილი. ეს მონაცემები გასცემს პასუხს კითხვაზე, თუ რამდენად მოახერხა ახალმა ხელისუფლებამ, რეალურად, მომავალი ეკონომიკური პოლიტიკის კონტურების ხუსტად წარმოჩენა ზოგადად საზოგადოებისა და კონკრეტულად ინვესტორების წინაშე და რამდენად ადეკვატურია იგი საქართველოს ეკონომიკის პერსპექტივის შეფასებისას.

მისივე თქმით, გარდა ამისა, არის რეინვესტირებული თანხების მოცულობის ზრდაც, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ უკვე არსებული ინვესტორები თავს კომფორტულად და მშვიდად გრძნობენ, ეს კი დადებითად ასახავს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას. ასევე აღსანიშნავია, რომ გაიზარდა იმ ქვეყნების რაოდენობაც, რომლებიც საქართველოში დაინტერესდნენ და ინვესტიცია განახორციელეს. თუ ადრე ინვესტიციები 51-53 ქვეყნიდან შემოდინდებოდა, დღეისათვის ეს მაჩვენებელი 61-ს შეადგენს. მნიშვნელოვანია, რომ არის ქვეყნები, რომლებიც კონსერვატიული ნაბიჯებით გამოირჩევიან და ქვეყნის შესწავლას ძალიან დიდ დროს უთმობენ, მაგალითისათვის – იაპონია. იაპონიიდან მიმდინარე წლის პირველ კვარტალში უფრო მეტი ინვესტიცია განხორციელდა, ვიდრე გასულ წელს მთლიანად. ინვესტორების მატება კი იმას მოწმობს, რომ საქართველოში ინვესტორებისათვის მიმზიდველი ბიზნესგარემო და აუცილებელი ინფრასტრუქტურაა შექმნილი.

წინა წლების ციფრებს რომ დახედოთ, თუნდაც ინვესტიციების კუთხით, ნახავთ, ჩვენ არ ვართ დამოკიდებული ერთ ბაზარზე და ეს ძალზე მნიშვნელოვანია. კარგად არის გადანაწილებული, საიდან უნდა შემოვიდეს ინვესტიციები. საგარეოდ, წელს ევროპიდან შემოსული ინვესტიციების რაოდენობა შემცირდა და აზიის მიმართულებიდან გაიზარდა. სწორედ ამ მხრიდან იზრდება ინტერესი ჩვენი ქვეყნისადმი. დიდი სამუშაოები ჩატარდა როგორც ინდოეთში, ასევე აზიის სხვა ქვეყნებში იმისთვის, რომ პირველ ეტაპზე საქართველო გაეცნოთ. დღეს უკვე ვხედავთ, რომ პირადი ინტერესითა და ინიციატივით ჩამოდიან, ადგილზე ეცნობიან გარემოს და ქართველ ბიზნესმენებს. ეს გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ წელს აზიის ინვესტიციები გაიზარდა. რა თქმა უნდა, ეს ასევე განისაზღვრება იმ ეკონომიკური მდგომარეობით, რომელიც დღეს არსებობს აზიასა და ევროპაში და, იმედია, პრეზიდენტ ობამას განცხადების შემდეგ თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმზე არა მხოლოდ აზიიდან დაინახავთ ინვესტიციას, არამედ ზოგადად მეტ ინვესტიციას, რადგან ეს არის მეიჯი მთელი მსოფლიოს ინვესტორებისთვის – საქართველოს შეხედონ, როგორც მდგრად ადგილს თავისი ინვესტიციებისთვის.

აუცილებელია, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის საყრდენი იყოს სხვადასხვა სექტორი, ბევრი მიმართულება. როდესაც შევხედავთ ციფრებს, ნაწილი მოდის ტრანსპორტსა და გადაზიდვებზე, ნაწილი – ტურიზმზე, საფინანსო სექტორზე და ა.შ. ჩვენ გვინდა გამოვიყენოთ ისეთივე ეკონომიკური მოდელი, როგორც არის შვეიცარიაში, სინგაპურსა და სხვა ისეთ ქვეყნებში, სადაც შიდა ბაზარი პატარაა, მაგრამ საინტერესო რეგიონული მითამაშეები არიან.

ბოლო ერთი წლის განმავლობაში უმუშევრობის ციფრი შემცირდა, სადღაც, 1 პროცენტით. ეს ჯერ კიდევ ძალიან ცოტაა, მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ დღეს ევროპის ქვეყნებშიც იზრდება უმუშევრობის ციფრი. საქართველო მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში მაქსიმალურად ცდილობს და ეს, უმეტესწილად, კერძო სექტორის დამსახურებაა, რომ ბიზნესები იქმნება და ხალხი საქმდება. იმედია, წელს ეს პროცენტი გაიზარდება, რადგან კვლევები პოზიტიურ ტენდენციას აჩვენებს და, რაც მთავარია, მცირე და საშუალო ბიზნესები გაიზარდა, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან თუ ჩვენ ეკონომიკის დასავლური მოდელი გვინდა, ჩვენი ეკონომიკა მცირე და საშუალო ბიზნესს უნდა ეყრდნობოდეს.

საქართველომ უნდა უზრუნველყოს პარტნიორ ქვეყნებთან სწორი და მომგებიანი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, აგრეთვე აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს გლობალურ პროცესებში. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების უმთავრესი მიზანია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა, ქვეყნის იმიჯის განმტკიცება მსოფლიოში. ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა მიიღწევა ექსპორტზე ორიენტირებული პოლიტიკით, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდით, რაშიც ქვეყნის იმიჯი დიდ როლს თამაშობს.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების გზებზე მივყავართ:

- ა) რეგიონების საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრა;
- ბ) საგადასახადო და სატარიფო პოლიტიკის სრულყოფა;

გ) საინვესტიციო ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა და განვითარება;

დ) ინვესტიციების გარანტიები და დაზღვევა.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით, ჩვენი აზრით, საჭიროა:

– სამეურნეო-ეკონომიკური და სამართლებრივი რეჟიმის ლიბერალიზაცია. მისი ისეთიანი მოწეობა, რომელიც მიმართული იქნება ინვესტიციურ დაბანდებათა დაქარაღებისაკენ, საინვესტიციო მოტივაციების ზრდისაკენ, რაც, საბოლოო ჯამში, აისახება ეკონომიკური დემოკრატიის პრინციპების გამოვლენაში;

– უნდა შესრულდეს საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებთან აღებული ვალდებულებები და შემუშავდეს სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა; მოხდეს სახელმწიფო ბიუროკრატიული აპარატის შემცირება; საინვესტიციო პროექტების სრულყოფილი ბანკის შექმნა და საქართველოში არსებული რეალური მდგომარეობის შესახებ პოტენციური ინვესტორებისათვის ინფორმაციის მიწოდება;

– საბიუჯეტო საგადასახადო სისტემის სრულყოფა, საგადასახადო და საბაჟო ტვირთების შემსუბუქება მწარმოებლებისათვის, მათთვის ისეთი პირობების შექმნა, რომლებიც ეკონომიკურ საფუძველს განუმტკიცებს, რათა მათ მაღალ სამეცნიერო ტექნიკურ ბაზაზე განავითარონ წარმოება.

ყოველივე აღნიშნული განაპირობებს ინვესტიციების მოზიდვას, ექსპორტის და დასაქმების ზრდას როგორც მწარმოებლურ, ისე არამწარმოებლურ სფეროებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლ. ქოქიაური „ინვესტიციების ბენეფისი“, 2010.
2. მ. გელაშვილი, ინვესტიციების მაკროეკონომიკური ეფექტიანობა, თბ., 2006.
3. <http://economy.ge>
4. <http://geostat.ge>
5. <http://mof.ge>
6. <http://nbg.gov.ge>
7. <http://found.ge>

Davit Bidzinashvili

INVESTMENTS GROWTH – THE MOST SIGNIFICANT FACTOR OF DEVELOPMENT OF GEORGIAN ECONOMY

Annotation

From that period, when the world financial and economic crisis began, Georgia, as a country being in relatively low degree of integration with the world economy, was less affected by the negative results these processes. Investments for Georgia are the most important components of economic growth of the country. The investor pays particular attention to the progress of the country in the last year. Investor protection is important for the country and tranquil environment. In today's highly competitive environment in the light of the world manages to Georgia as an investment, as well as an increase in registered companies. All this is explained by the country's high interest.

The level of incoming investment in the country is very much a question of beating an answer - how stable the country and its economic policies, investment climate, economic and sectoral growth prospects, and so on.

Sectors discussed in the fields of investments indicate that the developed countries. In addition, the dynamics of foreign direct investment, according to the way in which it is a very good idea of what relation the country's political life, reform, stability, anticipating the future, the scale of investment.

*თამარ გამსახურდია
თეა მუნჯიშვილი*

გლობალური კონკურენცია და საქართველო: რეალობა და პერსპექტივები

ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის შეფასება შესაძლებელია საერთაშორისო რეიტინგების მეშვეობით. ბიზნესგარემოს კვლევის ანალიზისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ოთხი რეიტინგია: "Doing Business", გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი და დემოკრატიულობის თვალსაზრისით ქვეყნების თავისუფლების ინდექსი.

აღსანიშნავია, რომ განსხვავებებს უმთავრესად კვლევების განსხვავებული მეთოდოლოგია იწვევს: კვლევების ერთი ნაწილი – მაგალითად, მსოფლიო ბანკის ბიზნესის წარმოების სიადვილის ინდექსი ან Heritage Foundation-ისა და Fraser Institute-ის კვლევები. ისინი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად იკვლევენ ეკონომიკურ თავისუფლებას – ლიბერალურ გარემოს აფასებენ, GCI კი ამ კომპონენტებთან ერთად, დამატებით ეკონომიკურ ცვლადებსაც ზომავს. მაგალითად, ინსტიტუტები, კონკურენცია ბაზარზე, ფინანსური, სასაქონლო და შრომის ბაზრების ეფექტიანობა, ინოვაცია და ტექნოლოგიური მზაობა კერძო სექტორში, განათლების ხარისხი.

ერთი მხრივ, ეს მიდგომა სწორია. როცა საქმე ქვეყანას, როგორც კომპლექსურ ეკონომიკურ სისტემას, ეხება აქ ლიბერალური გარემო, მაგალითად, ბიზნესის კეთების კუთხით, მხოლოდ სურათის ერთი ფრაგმენტია. საჭიროა სხვა ცვლადების გათვალისწინებაც. თუმცა, მეორე მხრივ, რამდენად მართებულია მეთოდოლოგია, რომელიც ერთ ინდექსში აერთიანებს კომპლექსურ ეკონომიკურ სისტემას⁶³. გლობალური კონკურენტუნარიანობის

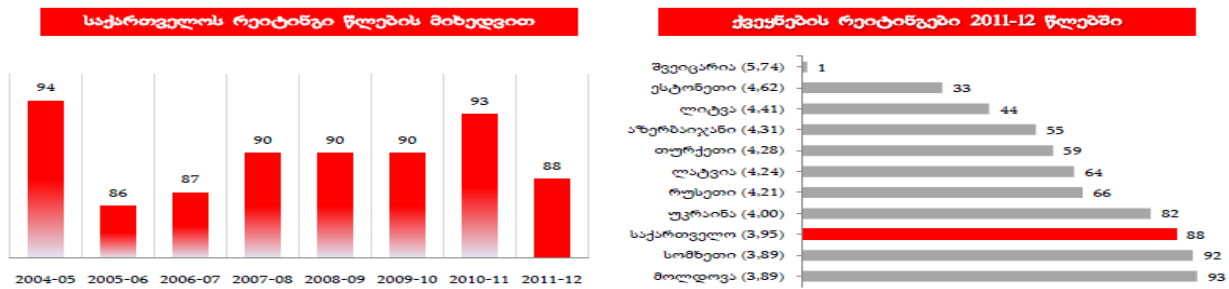
⁶³ <http://georgianamerica.com/geo/news/>. საქართველო გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსში 1629.

რიანობის ინდექსი (GCI), რომელიც 2005 წლიდან მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ „გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიშის“ ფარგლებში გაიანგარიშება. ამ ინდექსის მიხედვით, საქართველოს სხვა საერთაშორისო კვლევებთან შედარებით დაბალი ქულები აქვს.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი კონკურენტუნარიანობას განმარტავს, როგორც იმ ინსტიტუტების, პოლიტიკისა და სხვა ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებიც ქვეყნის პროდუქტიულობის დონეს განსაზღვრავს. პროდუქტიულობის დონე, თავის მხრივ, ეკონომიკაში ჩადებული ინვესტიციებიდან მიღებული მოგების დონეს განაპირობებს. ეს ეკონომიკური ზრდის მთავარი მამოძრავებელია. ამდენად, კონკურენტუნარიანად ითვლება ის ეკონომიკა, რომელიც დროთა განმავლობაში სწრაფად იზრდება.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის უახლესი, 2011-2012 წლის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით, საქართველო 142 ქვეყანას შორის 88-ე, ევროპაში კი – 38-ე ადგილზეა. 2004 – 2005 წწ-ის გამოკვლევებში საქართველოს 94-ე ადგილი ეკავა, 2005-2006 წწ. - 86-ე ადგილი, 2006-2007 წწ. – 87-ე, 2007-2010 წლამდე პერიოდში კი 90-ე ადგილი (იხილეთ ქვევით წარმოდგენილი საქართველოს და სხვა ქვეყნების რეიტინგები გარკვეულ წლებში).

სურ. 1

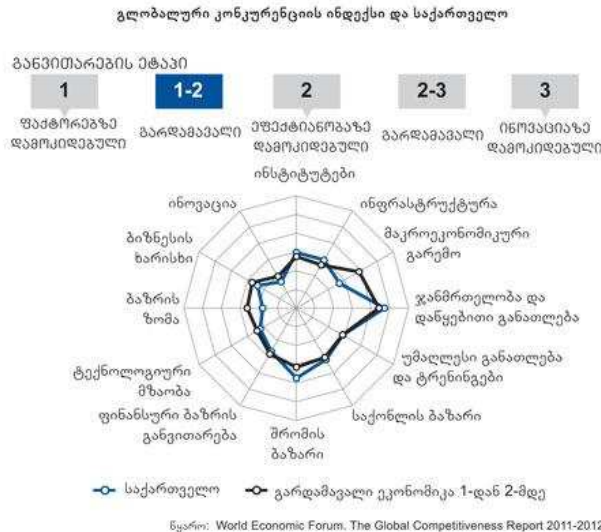
„მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის“ გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი შედგენილია 127 მახასიათებლის მიხედვით. ყველა ქვეყანას თითოეული მახასიათებლის მიხედვით ენიჭება კონკრეტული ქულა. აღნიშნულ რეიტინგში საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებაზე გავლენა იქონია შემდეგმა კომპონენტებმა და ქვეინდექსებმა⁶⁴:

კომპონენტები:

ძირითადი მოთხოვნები – საქართველოს პოზიცია გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 95-ე პოზიციიდან 86-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. აღნიშნულ კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვეინდექსებში;

- ინსტიტუციური მშენებლობა – გაუმჯობესდა 6 ადგილით და 69-ე პოზიციიდან მე-60 პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ინფრასტრუქტურა – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 73-ე პოზიციიდან 68-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა ეფექტიანობის მასტიმულირებელი ფაქტორები – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 94-ე პოზიციიდან 89-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვეინდექსებში;
- უმაღლესი განათლება და ტრენინგები – გაუმჯობესდა 2 ადგილით და 90-ე პოზიციიდან 88-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- საფინანსო ბაზრის განვითარება – გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 108-ე პოზიციიდან 99-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ბაზრის სიდიდე – გაუმჯობესდა 1 ადგილით და 107-ე პოზიციიდან 106-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ინოვაციები და განვითარება – გაუმჯობესდა 4 ადგილით და 121-ე პოზიციიდან 117-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. აღნიშნულ კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვეინდექსებში;
- ბაზრის განვითარება – გაუმჯობესდა 1 ადგილით და 111-ე პოზიციიდან 110-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ინოვაცია – გაუმჯობესდა 7 ადგილით და 125-ე პოზიციიდან 118-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ძირითადი მოთხოვნები – საქართველოს პოზიცია გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 95-ე პოზიციიდან 86-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ეფექტიანობის მასტიმულირებელი ფაქტორები – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 94-ე პოზიციიდან 89-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;
- ინოვაციები და განვითარება – გაუმჯობესდა 4 ადგილით და 121-ე პოზიციიდან 117-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა.

⁶⁴ www.weforum.org .Global Competitiveness Report 2011-2012

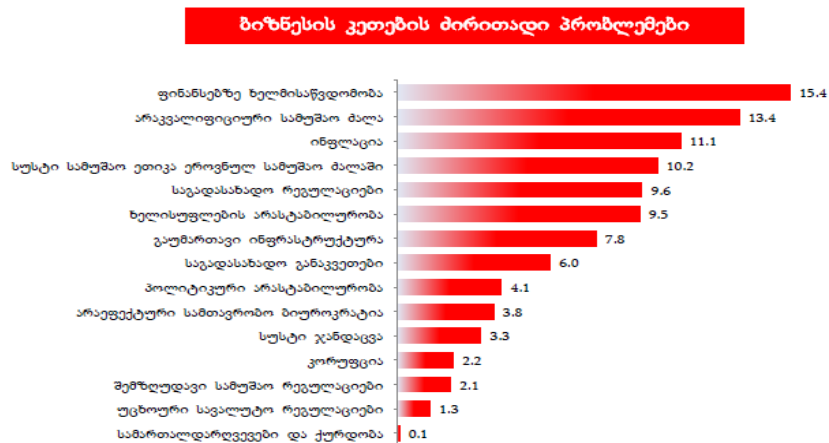

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის კვლევის შეფასებით, ქვეყანა, სომხეთთან და აზერბაიჯანთან ერთად, ფაქტორებზე დამოკიდებული ეკონომიკიდან ეფექტიან ეკონომიკაზე გადასვლის ეტაპზეა.

ამრიგად, ცალკეულ პუნქტებში საქართველო 142 ქვეყანას შორის ლიდერ პოზიციაზეა. ესენია: ეკონომიკაში სახელმწიფო რეგულირების სიმსუბუქე, მცირე გადასახადები, დაბალი საბაჟო ტარიფები, ბიზნესის მარტივი რეგისტრაცია და სხვა.

„გლობალური კონკურენტუნარიანობა 2011-2012 წელს“ ანგარიშში ასევე ხაზგასმულია ის მნიშვნელოვანი პრობლემიკური საკითხები, რომლებიც ბიზნესის კეთებას აფერხებს საქართველოში. საქართველოს დაბალი რეიტინგი მიენიჭა საკუთრების უფლების დაცვის სფეროში და ის 120-ე პოზიციაზეა, საბანკო სექტორში სარგებელი – 129, მთლიანი ეროვნული რეზერვები – 135. რეიტინგებში საქართველოს პოზიციები ცალსახად ადასტურებს, რომ ასევე ცუდი მაჩვენებლებია განათლების სისტემის განვითარების დონის – 116, მეცნიერული კვლევებისა და ტრენინგების ხარისხის დონის – 115, მენეჯმენტის სწავლების დონის – 115 მიხედვით.

ქვემოთ მოცემულია საქართველოში მოქმედ ბიზნესსაწარმოებთან ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები⁶⁵. კვლევების ჩატარებისას გამოკითხვაში მონაწილეობდა 112 ქართული კომპანიის მენეჯერი, რომლებმაც გამოკვეთეს პრობლემიკური საკითხები. ხაზი უნდა გაესვას ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა ფინანსების წვდომა, ასევე სამუშაო ძალის ადეკვატური განათლება. ძალიან მნიშვნელოვანია ინფლაცია, რაც ბიზნესის მხრიდან რეგულირებას არ ექვემდებარება.

კვლევა ადასტურებს, რომ საქართველოს ეკონომიკური ზრდისთვის გადამწყვეტია უფრო ლიბერალური ზომების გატარება ისეთი მიმართულებებით, როგორებიცაა:

⁶⁵ გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. 2011.

კონკურენცია ბაზრებზე – როგორც მომწოდებლების, ასევე მომხმარებლების ხარისხობრივად და თვისებრივად მაღალი დონე; თავისუფალი ბაზრის შესაბამისი ინსტიტუტების გამყარება; ტექნოლოგიური, კვლევითი და საგანმანათლებლო სფეროების ხელშეწყობა კერძო სექტორში.

მაკროეკონომიკურ ბლოკში სასურველია ბიუჯეტის დეფიციტის ბალანსირება და საპროცენტო სპრედის დასტაბილურება. ამ საკითხების მიხედვით მთლიანი პოტენციალის ამაღლების მიზნით, დიდ უკუგებას მოგვცემდა.

უმადლესი განათლების ბლოკში ადგილობრივი კვლევითი რესურსების განვითარების, მენეჯმენტის სკოლების რაოდენობის და ხარისხის ამაღლებისთვისაა ყურადღება მისაქცევი.

სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობის ბლოკში, ბაზარზე ადგილობრივი კონკურენციის ნაკლებობა საკმაოდ დიდ გადახრას იწვევს. ამ მხრივ პრიორიტეტული უნდა იყოს თავისუფალი ბაზრის კიდევ უფრო ხელშეწყობა და სახელმწიფოს მხრიდან მაქსიმალური თავისუფლება როგორც შიდა, ისე უცხოური ინვესტიციებისთვის.

ინოვაციის ბლოკში კომპანიების დანახარჯების წილი კვლევაზე და ინოვაციაზე, მთლიანი კვლევითი სისტემის დაბალი ხარისხი, ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვის დაბალი დონე.

კვლევის შედეგად გამოვლენილი ნეგატიური მხარეები გამოსასწორებელია, რისთვისაც საქართველო პერსპექტივაში საშუალო განვითარების ქვეყნა უნდა გახდეს, ამისათვის კი საჭიროა 5000-6000 დოლარიან მშპ-ს მიღწევა. ეკონომიკური განვითარების ეს მინიმალური დონე უზრუნველყოფს სოციალური პროგრამების განხორციელებას, მეცნიერებისა და განათლების განვითარებას. ეკონომიკური განვითარების ამ დონეზე გამოიკვეთება, თუ როგორი იქნება საქართველოს ეკონომიკის როლი და ფუნქციები გლობალურ ეკონომიკაში, რომელი დარგები გახდება წამყვანი. ყოველივე აღნიშნული დიდი ოდენობის უცხოურ ინვესტიციებს მოითხოვს.

მსოფლიო ბანკის ჯგუფის საინვესტიციო კლიმატის საკონსულტაციო სამსახურმა (ICAS) მთავრობის თხოვნით, განახორციელა საქართველოს აგრობიზნესისა და სამრეწველო სექტორების კონკურენტუნარიანობის წინასწარი ანალიზი, რათა განსაზღვრულიყო ის დარგები, სადაც საქართველოს საუკეთესო შესაძლებლობა ექნებოდა, ყოფილიყო კონკურენტუნარიანი და მოეხიდა ინვესტიციები. ჩატარებულმა კვლევამ ცხადყო, რომ: პირველი, საქართველოში, ბევრ დარგში, წარმოებისთვის ხელსაყრელი პირობებია, მაგრამ ადგილობრივი მეწარმეებისა და/ან საერთაშორისო ინვესტორებისთვის ეს შესაძლებლობები უბრალოდ უცნობია და, შედეგად, რაც უფრო მეტი ადამიანის გათვითცნობიერება მოხდება აღნიშნულ შესაძლებლობებში, უფრო მეტად დაეხმარება დონორებს და ბიზნეს-ორგანიზაციებს საკუთარი მხარდაჭერის ყველაზე იმედის მომცემი სექტორებისკენ მიმართვაში; მეორე, იდენტიფიცირებულია პრიორიტეტული დარგები, რომელთათვისაც აუცილებელია კორორდინირებული დარგობრივი სტრატეგიების შემუშავება და ამოქმედება. ესენია: ხილი და ბოსტნეული, ღვინო, სამშენებლო მასალები, ტანსაცმელი და მედიკამენტები; მესამე, აუცილებელია პრიორიტეტების განსაზღვრა სხვა სექტორებისთვის, კერძოდ, საინფორმაციო ტექნოლოგიების, ლოჯისტიკური მომსახურებისა და ტურიზმისათვის.

ყოველივე აღნიშნული განაპირობებს ინვესტიციების მოზიდვას და ექსპორტის და დასაქმების ზრდას როგორც სამრეწველო, ასევე არასამრეწველო სექტორებშიც.

*Tamar Gamsakhurdia
Tea Munjishvili*

**GLOBAL COMPETITION AND GEORGIA: REALITY AND PROSPECTS
Annotation**

The article discusses the Global Competitiveness Index (GCI), which since 2005 by the World Economic Forum "Global Competitiveness Report" shall be calculated in the framework. According to this index, the other international studies with a relatively low scores.

The World Economic Forum study estimates that the country, Armenia and Azerbaijan, along with the factors depend on the economy of the effective transition stage.

Discussed in the article which points to lead Georgia (the economy of the state regulation of lightness, low taxes, low tariffs, the business is registered, etc.) and which points to the problematic situation (property rights, banking interest rates, gross national reserves, the education system development, scientific research and training, the quality of teaching and management level). The Global Competitiveness Report based on the analysis of the problematic trends to improve ratings.

*თამაზ გამსახურდია
თეიმურაზ მუნჯიშვილი*

**სოციალისტური მემკვიდრეობიდან ძველის გამოყვანის
ზოგიერთი ასპექტი**

საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნის პერიოდში საქართველოს ერთ-ერთი თვალსაჩინო ადგილი ეკავა ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის, რომელსაც ჰქონდა თავისი ტერიტორია, კონსტიტუცია, სახელმწიფო ორგანოები, კანონმდებლობა, მოქალაქეობა, სახელმწიფოს სიმბოლოები (გერბი, დროშა, ჰიმნი, სახელმწიფო ენა, საზღვრები და დედაქალაქი). სსრ კავშირში საქართველოს დამოკიდებულება სხვა რესპუბლიკებთან დემოკრატიული ცენტრალიზმის პრინციპების საფუძველზე იყო აგებული. ყოფილი საბჭოთა კონსტიტუციით დადგენილი სამართლებრივი გარანტიებით დაცული იყო რესპუბლიკის სუვერენული უფლებები. უფლება ჰქონდა, ურთიერთობა დაემყარებინა უცხოეთის სახელმწიფოებთან. ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციურად მიკუთვნებული უფლებების მიუხედავად, ადგილი ჰქონდა დიდ შეზღუდვებს იმ თვალსაზრისით, რომ დამოუკიდებლად ვერ წყვეტდა ქვეყნისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის

პრობლემურ საკითხებს. ამასთან ერთად, ქვეყანაში წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის შედეგად მიღებული შემოსავლების დიდი ნაწილი მიდიოდა საკავშირო ბიუჯეტში, ხოლო რესპუბლიკის ბიუჯეტის მოცულობა დამოკიდებული იყო საკავშირო მთავრობის გულმოდგინებაზე. ქვეყნის აღმშენებლობასთან დაკავშირებული დირექტივები ძირითადად ცენტრიდან მოდიოდა, რომელიც მკაცრ კონტროლს ექვემდებარებოდა. რესპუბლიკაში მნიშვნელოვანი ობიექტების მშენებლობის ნებართვა და დაფინანსება დამოკიდებული იყო მოსკოვზე. სახალხო მეურნეობაში შემავალი დარგებისათვის საჭირო ნედლეული, მასალები, ნახევარფაბრიკატები და სხვა, მოსახლეობისათვის საჭირო კვების პროდუქტები გამოიყოფოდა ცენტრალური ფონდებიდან.

კადრების შერჩევა, განაწილება, დანიშვნა და გათავისუფლება შესაბამისი სამინისტროებისა და უწყებების მიერ ხორციელდებოდა. სამწუხაროდ, ყველაფერი ზემოდან კარნახით სრულდებოდა. პროდუქციის რეალიზაციისათვის საჭირო სავალდებულო ფასები მტკიცდებოდა ფასების საკავშირო სახელმწიფო კომიტეტში. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საბჭოთა მმართველობის პერიოდში ათასგვარი ხრიკები იქნა გამოყენებული, რომ აშენებულიყო მეტროპოლიტენი, სპორტის სასახლე და სხვა მრავალი სასიცოცხლო მნიშვნელობის ობიექტი. რეკონსტრუქციის პროექტის საფარს ქვეშ აშენდა თბილისის დინამოს ფაქტობრივად ახალი სტადიონი. ქვეყანა იმართებოდა მოსკოვის კარნახით და ზეწოლით, ფარულად წყდებოდა რიგი საკითხები. რესპუბლიკის საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება ვითომდა თავისუფალი იყო, მაგრამ მათი რეალური უფლებები ძლიერ იზღუდებოდა. ყოველივე ამას საფუძვლად ედო დაგეგმვის ცენტრალიზებული სისტემა. მისი დამახასიათებელი და ხელშემშლელი ძირითადი ნიშნები იყო: სახელმწიფო საკუთრების ბატონობა, სახელმწიფო საყოველთაო კონტროლი, მამოძრავებელი მოტივი – გეგმის ნებისმიერი გზით შესრულება, განაწილების გათანაბრების პრინციპი.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან თავი იჩინა საქმისადმი საბჭოთა მენტალურმა დამოკიდებულებამ (ხელისუფლებაში და საწარმოს მმართველობაში მოკალათდნენ ძველი პარტიული და სამეურნეო ნომენკლატურა, რომლებიც ინერციით, საბჭოთა მეთოდებით განაგრძობდნენ მართვას), ამას თან ერთოდა უამრავი სუბიექტური თუ ობიექტური, შინაგანი და გარე პრობლემა, რამაც დიდი დადი დაასვა ქვეყნის განვითარებას. მმართველი ელიტა შეჩვეული იყო ზემდგომი ორგანოების დირექტივების უსიტყვო შესრულებას და მათი წარმატებულობა დაკავშირებული იყო იმასთან, თუ როგორ მოახერხებდნენ გამოყოფილი ფონდების დროზე მოპოვებას, ხოლო შემსრულებლები მთლიანად დამოკიდებულნი იყვნენ ხელმძღვანელობაზე და სრულიად ინერტულად და ყოველგვარი მოტივაციის გარეშე, ფორმალურად ასრულებდნენ სამუშაოს. ყველას, დაწყებული დამლაგებლიდან, წარმოების ხელმძღვანელამდე, საზრუნავი იყო, რაც შეიძლება მეტი მატერიალური ფასეულობა წამოეღო საწარმოდან. ეს ჩვენში, ხოლო აღმოსავლეთ ევროპის სოციალისტურ ქვეყნებში უფრო მეტი დონით იყო განვითარებული კერძო საკუთრება (უნგრეთში, პოლონეთში, ჩეხოსლოვაკიაში), რამაც დადებითი როლი ითამაშა ამ ქვეყნებში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაში.

იმავე გზას დაადგა ბალტიისპირეთის ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები. როცა სსრ კავშირში “გარდაქმნის” პერიოდში დაუშვეს კოოპერატივების შექმნა, თუ ჩვენში უმეტესწილად სავაჭრო და უფრო ნაკლებად მომსახურებისა და კიდევ უფრო ნაკლები სამეწარმეო კოოპერატივები იქმნებოდა, ბალტიისპირეთში მასობრივად ყალიბდებოდა სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები. იმ პერიოდში მათი მოქალაქეების საბანკო თუ ნაღდი ფულიადი დანაზოგები იხარჯებოდა მანქანა-დანადგარებისა და სხვადასხვა დანიშნულების ტექნიკის შეძენაზე, ჩვენი მოქალაქეების მილიონობით დანაზოგები კი “შემნახველმა ბანკმა” შთანთქ. ეს თანხა დაკარგა მოსახლეობამაც და სახელმწიფომაც, რადგან მისი საშინაო ვალად ასახვავზე დიდი ბრძოლა მიმდინარეობს დღესაც. აღსანიშნავია აგრეთვე ისიც, რომ საბჭოთა ჩაკეტილი მეურნეობიდან დროზე ვერ განხორციელდა საგარეო ბაზარზე ორიენტირებულ, თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ძირითად ტენდენციად და საერთაშორისო ბიზნესის განვითარების ეკონომიკურ საფუძვლად მიჩნეულ “ღია ეკონომიკაზე” გადასვლა. სამწუხაროდ, დღესდღეობით ჩვენი ქვეყნის ჩართულობა გლობალიზაციის პროცესში მხოლოდ ნატოსა და ევროსტრუქტურებისაკენ ლტოლვაში გამოიხატება და ამ დროს იმპორტის სახით უპირატესად მზა პროდუქტი შემოედინება, ხოლო ექსპორტით – რესურსები გაედინება.

საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის საქართველო ერთ-ერთი მოწინავე იყო მოსახლეობის ცხოვრების დონით, ახლა კი, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ანგარიშის მიხედვით, საქართველო თავისი კონკურენტუნარიანობის რეიტინგით 131 ქვეყნიდან ოთხმოცდამეათე ადგილზეა, ხოლო 2010 წლისათვის ერთ სულ მოსახლეზე გათვლილი მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური მოცულობით 1990 წლის მაჩვენებელს 25%-ით ჩამორჩება, რაც მას ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებს შორისაც არასახარბიელო მაჩვენებლებით გამოარჩევს. მაგალითად, ამავე პერიოდში ესტონეთში ზრდამ შეადგინა 63%, ლატვიაში 24%, სომხეთში 66%, აზერბაიჯანში 87%. მშპ საქართველოში 1997 წლიდან 2003 წლის ჩათვლით გაიზარდა 70%-ით, ხოლო 2004 წლიდან 2009 წლის ჩათვლით მხოლოდ 36%-ით; ბოლო წლების განმავლობაში გაიზარდა მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, მაგრამ რეალური ეკონომიკური განვითარება ვერ მოხდა. ზრდის სტიმულირებისათვის დიდი რაოდენობით კრედიტი იქნა აღებული, გაიზარდა საგარეო ვალდებულებები და გასხვისდა სტრატეგიული მნიშვნელობის სახელმწიფო ქონება. პერმანენტულად უარესდება ვითარება დასაქმებაში, იზრდება უმუშევრობა და კრიტიკულ ნიშნულს მიაღწია ფარულმა უმუშევრობამ. ოფიციალური სტატისტიკით, სოფლის მცხოვრებნი თვითდასაქმებულებს მიეკუთვნებიან, ამიტომ სოფლად სტატისტიკური მონაცემებით უმუშევრობის 6,5%-იანი მაჩვენებელი გვაქვს, მაშინ, როცა ეს მაჩვენებელი 27%-მდეა. სტატისტიკას თუ მოვიშველიებთ, საქართველოში დაქირავებულითა რაოდენობა 600 000 არ აღემატება, ხოლო თვითდასაქმებულთა რაოდენობა მილიონზე მეტია. ამიტომ 50% სოფლის მცხოვრებია. მნიშვნელოვანია, რომ 15 წელია არც სოფლის მეურნეობა ვითარდება ტექნოლოგიურად და არც ეკონომიკის სხვა სექტორებში იქმნება ახალი სამუშაო ადგილები. ამასთან, უკვე მრავალი წლის განმავლობაში მკვეთრად ჩამოყალიბდა საქართველოდან სხვადასხვა ქვეყნებში სამუშაო ძალის გადინების სახიფათო ტენდენცია. გასული სამუშაო

ძალის აბსოლუტური უმრავლესობა დაკავებულია დაბალკვალიფიციური, დაბალანაზღაურებადი შრომით და ძალიან მცირე ნაწილია მაღალკვალიფიციურ სამუშაო ადგილებზე.

ქვეყანაში არსებული მწვავე პრობლემების გადაჭრისას სასიცოცხლო მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამძღვრების მეტად გადაუდებელი ამოცანების გადაწყვეტას, რადგან ქვეყანაში ცხოვრების დონემ კრიტიკულ ზღვარს მიაღწია, შრომისუნარიანი ადამიანების უდიდესი ნაწილი დაუსაქმებელია და მოსახლეობაში ფინანსური რესურსების მწვავე დეფიციტი იგრძნობა.

ჩვენ ხელთ არსებული სტატისტიკურ მონაცემების მიხედვით, ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტის ხვედრით წილი მოწინავე ქვეყნების შესაბამის მანქნებლებს ბევრად ჩამორჩება.

საქართველო, საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში იძულებული იყო, საკავშირო ბაზრისათვის მიეწოდებინა რესპუბლიკაში წარმოებული პროდუქციის 75-90% და, ამასთან, შემოეტანა მრავალი დასახელების პროდუქცია ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებიდან.

უდავო ფაქტია, რომ პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტი ნებისმიერი ქვეყნისათვის ნორმალური საგარეო ეკონომიკური კავშირთა ერთობისათვისაა დამახასიათებელი, მაგრამ ყოველად გაუმართლებელია როცა ექსპორტის თუ იმპორტის მიზანშეწონილობა ეკონომიკურად დაუსაბუთებელია. ცხადია, ქვეყნის ფარგლებს გარეთ უნდა გავიტანოთ ისეთი მაღალკონკურენტუნარიანი და შიგა ბაზარზე ჭარბი პროდუქცია, როგორცაა საქვეყნოდ ცნობილი ბრენდები: მინერალური წყალი, ღვინო, ღვინო მასალები და მრავალი სხვა. შემოვიტანოთ ისეთი სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, რომლის წარმოება ქვეყანაში შეუძლებელია სხვადასხვა ობიექტური თუ სუბიექტური პირობების გამო.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში საქართველოს ექსპორტი მაღალი ხვედრითი წილით ხასიათდებოდა, ხოლო საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მისი წილი საგრძობლად შემცირდა. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ ბევრი შრომა, კვალიფიკაციის ამაღლება, ტექნოლოგიების დახვეწა გვჭირდება, რათა დავაკმაყოფილოთ მსოფლიო ბაზრების მოთხოვნები მაღალკონკურენტუნარიან პროდუქციასზე. ბოლო ხანებში იმპორტის წილი თითქმის ყველა სამრეწველო, ასევე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე ერთი-ორად გაიზარდა. მიზანშეწონილია იმპორტის მაღალი ხვედრითი წილი ნელ-ნელა შემცირდეს. ამისათვის საჭიროა განვითარდეს სამეწარმეო სექტორი. სამეწარმეო საქმიანობაში ჩაბმული ბიზნესმენები ჩვენში თითზე ჩამოსათვლელია. მიუხედავად ფართო დეკლარირებისა, ხელისუფლება და საფინანსო ორგანოები მცირე ბიზნესის დანქარებული ტემპებით განვითარებისათვის სათანადო ღონისძიებებს ვერ ასორციელებენ. ხელისუფლების მხრიდან მეტი ყურადღება და მხარდაჭერა საჭირო, რომ შეიქმნას ბიზნესის განვითარებისათვის ხელისშემწყობი პირობები. ასევე აუცილებლად მიგვაჩნია რეგიონებში შეიქმნას სპეციალიზებული ბიზნესსკოლები, სადაც ბიზნესით დაინტერესებულ ადამიანებსა და დამწყებ ბიზნესმენებს მიეცემა ტრენინგების გავლის საშუალება, შეისწავლიან ბიზნესის ფილოსოფიას, კერძოდ, გაცნობიან მენეჯმენტის არსს, მენეჯერის საქმიანობას, რომელიც ხელს შეუწყობს მიზნების სწორად დასახვას. არსებობს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) მიერ კარგად ორგანიზებული და დაგეგმილი სპეცკურსები: “დაიწყე და განავითარე შენი ბიზნესი”. ბევრს უნდა ხელი მოჰქონდეს სამეწარმეო საქმიანობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, მათი ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნა და კვალიფიკაცია ძალზედ დაბალია, მაღალია მათი თვითდაჯერებულობა ყოველსშემძლეობისა და დაბალია ასევე მოტივაცია ცოდნის შექენისადმი, ადგილი აქვს მიმბაძველობას ყოველგვარი ეკონომიკური გათვლებისა და დასაბუთების გარეშე. დღესდღეობით საქართველოში ეს და ბევრი სხვა დამაბრკოლებელი მიზეზი არსებობს, რომლებიც აფერხებს მცირე, საშუალო და მსხვილი ბიზნესის საჭირო ტემპებით განვითარებას.

მეტი ძალისხმევაა საჭირო, რომ ავამოქმედოთ, ავადორძინოთ და განავითაროთ ტრადიციული დარგები, რომლებიც მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანენ ერთობლივ საზოგადოებრივი პროდუქტის წარმოების მოცულობის გაზრდაში. თანაც შიდა ბაზარი გააქვრებული იქნება ადგილობრივი ასორტიმენტის მქონე, ეკოლოგიურად სუფრთა პროდუქციით.

ბოლო წლებში მცირე და საშუალო ბიზნესს შესაბამისი ყურადღება არ ექცოდა, ზეწოლას განიცდიდა მსხვილი ბიზნესი ან სამთავრობო სტრუქტურებთან იყო გაიგივებული. როგორც საბითუმო, ასევე საცალო ბაზარზე გაბატონებულია ოლიგარქიული და კარტელური გარიგებების ტენდენციები. სრულად იგნორირებულია როგორც მეცნიერების, ასევე გამოცდილი პროფესიონალების აზრი. რა თქმა უნდა, აუცილებელია იყო სამეცნიერო აკადემიური და კვლევითი ინსტიტუტების რეფორმირება, მაგრამ არა მათი სრული იგნორირება და ფაქტობრივად “სასიკვდილოდ” განწირვა. ისინი თავის დროზე დიდძალ კვლევით სამეცნიერო სამუშაოებს ატარებდნენ დამათი საქმიანი რეკომენდაციები მნიშვნელოვნად წაადგებოდა ქვეყნის მრავალდარგოვანი ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლებას. ამ ინსტიტუტების ძველი საბჭოთა ფორმით დაფინანსება გაუმართლებელია, მაგრამ ქვეყანაში უნდა შეიქმნას შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა, რომელიც ხელს შეუწყობს სამეცნიერო-საგრანტო ფონდების შექმნასა და საქველმოქმედო ინსტიტუციების ჩამოყალიბებას.

ქართულ პოლიტიკაში ამ საკითხებისადმი მიდგომები რომ არ შეიცვალოს, ვინ იცის ეს პროცესები როდემდე გაგრძელდება და სანამდე მიგვიყვანს.

2012 წლის პირველ ოქტომბერს საპარლამენტო არჩევნებში ამომრჩევლებმა დააფიქსირეს თავისი ნება და სურვილი, დასრულდეს ავტორიტარული მმართველობა და პოლიტიკური მესიანიზმი საქართველოში, დამკვიდრდეს სახელმწიფო სტრუქტურების დაბალანსებული და გაწონასწორებული მოდელი, რეალური თვითმმართველობა და მრავალპარტიული პოლიტიკური სისტემა, დამკვიდრდეს ხალხის აქტიური მონაწილეობა განსახორციელებელ რეფორმებში.

იმედია, ახალი ხელისუფლება შეასრულებს წინასაარჩევნოდ დაანონსებულ დანაპირებს და უზრუნველყოფს მოქალაქეების კონსტიტუციური უფლებების ხელშეუხებლობას, დაამკვიდრებს კანონის უზენაესობას, გაათავისუფლებს სასამართლოს და სამართალდამცავ ორგანოებს პოლიტიკურ ზეწოლისაგან. დაძლევეს უმუშევრობას და სიღარიბეს, შეუქმნის უნარიან და მშრომელ მოქალაქეებს კეთილდღეობის მიღწევის პირობებს, რისთვისაც განავითარებს მცირე და საშუალო ბიზნესს, სოფლის მეურნეობას, დაცავს

ეკრძო საკუთრებას და მოქალაქეთა შრომით უფლებებს, უზრუნველყოფს მსოფლიო ეკონომიკური სისტემაში ქვეყნის ინტეგრირებას. დანერგავს ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლებისა და ჯანდაცვის სისტემებს, განახორციელებს მოქალაქეზე ორიენტირებულ გაახრებულ რეფორმებს, დაამკვიდრებს უსაფრთხო სოციალურ გარემოსა და განავითარებს სოციალური დაცვის სისტემებს. კარგი იქნება, თუ ხელისუფლებაში აღარ იქნება ისეთი განწყობა, რომ მხოლოდ მათ იციან რა სჭირდება ხალხს და მათ უნდა ვაცვალოთ ჩვენზე ზრუნვის განხორციელება, თუ დავაცლით 20-30 წელი მერე ვნახავთ მათი სასახელო საქმეების შედეგებს. აქ აუცილებელია კარგად შევესწავლოთ, გავაანალიზოთ სხვა წარმატებული პოსტსოციალისტური ქვეყნების გამოცდილება და შევეცადოთ, მოვარგოთ ის ჩვენს სინამდვილეს.

ინტერესობა არ იქნება გადმოვიღოთ მოწინავე გამოცდილება მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სფეროში ისეთი ქვეყნიდან, რომლებმაც ამ ბოლო წლებში საკმაოდ წაიწიეს წინ (არა მხოლოდ რეიტინგებში, არამედ რეალურად) მაგ., უნგრეთი, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, პოლონეთი, თურქეთი და სხვა. რა დავაშავთ ქართველებმა, რომ სხვა ქვეყანაში ვეძებთ სამუშაო ადგილებსა და თავშესაფარს?

მაგალითად უნგრეთში, ჯერ კიდევ ევროკავშირში შესვლამდე ჩატარეს რიგი ღონისძიებები ქვეყნის რეგიონული მოწყობისა და ბიზნესის აღმავლობის ხელშეწყობის მიმართულებით. გაუქმდა ქვეყნის ადმინისტრაციული დაყოფა და ყველა დასახლებული პუნქტის მუნიციპალიტეტი თანაბარი სტატუსით (გარდა დედაქალაქისა) სარგებლობს. მუნიციპალიტეტებს შეუძლიათ ტერიტორიული პრინციპით თვითონ გაერთიანდნენ ტოლი ტოლთან პრინციპით. ადგილობრივი თვითმმართველობის მუშაობის კრიტერიუმია უმუშევრობის დონე სამართავ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა შორის. დიდი ყურადღება ექცევა მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობას. ამისათვის ქვეყანაში არსებობს პროფესიული გადამზადების, ბიზნესინკუბატორებისა და მცირე საფინანსო დაწესებულებების ფართო ქსელი. დამაკმაყოფილებელ დონეზე მუშაობს დასაქმებისა და ბიზნესსესხების საგარანტიო ფონდები. დამწყები ბიზნესმენი თავისი ბიზნესიდეებით მიდის ადგილობრივ თვითმმართველობაში და თხოვს მას საწარმოო ფართს თავისი ბიზნესისათვის. იქ ის ღებულობს შემოთავაზებას ფართების ჩამონათვალის სახით, არჩევს შემთხვევაში, ფართი ეძლევა იჯარით შედავითიან ფასად (საინტერესოა, რომ იჯარის გადახდას იწყებს 3 წლის შემდეგ და ჩატარებული რემონტის ხარჯები ეთვლება იჯარის გადასახადში). ბანკში ან მიკროსაფინანსო ორგანიზაციაში სესხები ბიზნესისათვის გაიცემა გრძელვადიანი (15 წლამდე) ფორმით და წლიური საპროცენტო განაკვეთი არ აღემატება 9%-ს. სესხის აღებას არ ესაჭიროება არავითარი ქონების ჩადება საგარანტიოდ, გარანტორია სპეციალური საგარანტიო ფონდი. თუ მომავალი მუშახელის შერჩევა ხდება შრომის ბირჟაზე რეგისტრირებული კონტრაქტიდან, დასაქმების ფონდი ერთი წლის განმავლობაში დამქირავებლის მაგიერ უხდის მათ ხელფასს მთლიანად და მომდევნო წლის ექვს თვეს ხელფასის 50%-ს. თუ მოხდება ბიზნესის გაფართოვება და ბირჟიდან დამატებითი კონტრაქტის აყვანა, იგივე პირობები ვრცელდება მათზეც. თუ დამქირავებელი ვერ შეარჩევს სათანადო კვალიფიკაციის მქონე პირებს, შრომის ბირჟაზე იგივე ფონდი უზრუნველყოფს კადრების გადამზადებას მათთვის ხელფასის ოდენობის სტიპენდიისა და სწავლის საფასურის გადახდით. საჭირო დანადგარები და მოწყობილობები დამწყებ ბიზნესმენებს შეუძლიათ შეიძინონ ლიზინგის წესით. ორგტექნიკითა და საბუღალტრო ან სააუდიტო მომსახურებით შეუძლიათ შედავითიან ფასად ისარგებლონ ბიზნესინკუბატორში.

დარწმუნებული ვართ, ჩვენ დავძლევათ არსებულ სიძნელეებს. დღეს ჩვენთვის აუცილებელია იმის გარკვევა, თუ როგორ ვუყურებთ ქვეყნის მომავალს, რის გაკეთებას ვაპირებთ და რისი მიღწევა გვსურს.

პირველ რიგში ჩვენი ქვეყნის მოქალაქე უნდა იყოს პატრიოტი და ოპტიმისტი, როგორც ერთი, ისე ყველა უნდა იყოს დაინტერესებული ქვეყნის კარგი მომავლის შენებით. საქართველოში მცხოვრებ ყველა მოქალაქეს ძვალსა და რბილში უნდა ჰქონდეს გამჯდარი, რომ საქართველომ თავისი კუთვნილი ადგილი დაიკავოს მსოფლიო ცივილიზებულ ქვეყნებს შორის. ამისათვის საჭიროა მაღალი ტემპით განვითარდეს ბიზნესი და განდგეს ახალი სამუშაო ადგილები, რაც ხელს შეუწყობს მოსახლეობის დენადობის შემცირებას, დემოგრაფიული სიტუაციის გაუმჯობესებას, უფრო მიმზიდველსა და საინტერესოს გახდის ადამიანთა ურთიერთობებს, აამაღლებს მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დონეს.

*Tamaz Gamsakhurdia
Teimuraz Pestvenidze*

SOME ASPECTS OF THE WITHDRAWAL OF THE COUNTRY FROM THE SOCIALIST LEGACY

Annotation

This article discusses the situation of Georgia in the former Soviet Union. Despite the constitutional rights conferred, in fact, without the goodwill of all-Union government in the country was not possible to draw up a budget, select personnel, open businesses necessary for the republic and close the ones that were not needed, to build large enterprise and solve other vital issues. After the restoration of independence key positions in Georgia were occupied by patriotic-minded personnel lacking experience, then former party nomenclature - with Soviet-socialist mentality, and later Western-educated young people, who however thought only about their own welfare. All this resulted in a delay in the development of the country compared to most post - Soviet and certainly, post-socialist Eastern European countries. This was reflected in the high level of unemployment, brain drain abroad, a large-scale immigration, the political and economic crisis.

The article analyzes the current state of the economy and politics of the Republic and offers advice and suggestions on learning from the experience of leading European countries (notably the former socialist ones), the creation of conditions for development of small and medium-sized businesses, which can improve the material well-being and social level of the Georgian people.

Also reviewed and analyzed are the views and goals of the new leadership of the country, which should play a special role not only in reducing the backlog, but also bringing the country to the level of European countries.

მშპ და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები

საქართველო, ისევე, როგორც სხვა პოსტსოციალისტური სახელმწიფოები, გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში, ასე ვთქვათ, ფორსმაჟორულ სიტუაციაში აღმოჩნდა, რასაც მოჰყვა დრმა ეკონომიკური კრიზისი, პოლიტიკური არასტაბილურობა, ეროვნული ეკონომიკის სტაგნაცია. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში, როცა სისტემურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა შემოსავლებისა და დანახოების მკვეთრი შემცირება გამოიწვია, სასიცოცხლოდ აუცილებელი გახდა უცხოური ინვესტიციების ფართომასშტაბიანი გამოყენება. ეს პრობლემა კვლავაც აქტუალურია და დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

საქართველო, სამწუხაროდ, იმ ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელსაც უცხოური კაპიტალის გარეშე ეკონომიკის აღორძინება და, ზოგადად, ეკონომიკის, როგორც დარგის განვითარება, ძალიან გაუჭირდებოდა. საქართველოში უცხოური ინვესტიციების გამოყენება ობიექტური აუცილებლობაა და განიხილება, როგორც უფრო სტაბილური, გრძელვადიანი ინვესტიცია, რაც გულისხმობს ისეთი გადაწყვეტილების მიღებას და ვალდებულების აღებას, რომლის გადახდა და შეწყვეტა ოლი არ იქნება. უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები ხელს უწყობს და თავისი წვლილი შეაქვს მიმდები ქვეყნის მწირი კაპიტალური რესურსების შევსებაში და, ამავდროულად, ის არ წარმოშობს საერთაშორისო ვალს.

ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას, არსებულ საკანონმდებლო ბაზასთან ერთად, საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობაც უწყობს ხელს. მსოფლიო ბაზრების დამაკავშირებელი საზღვაო, სარკინიგზო, საავტომობილო და მილსადენი მარშრუტები საქართველოში წარმოებული ბიზნესისათვის სატრანსპორტო ხარჯების შემცირებისა და ფართო საერთაშორისო კავშირების განვითარების წინაპირობაა. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს მიზანია, გააგრძელოს მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია, რაც მიიღწევა ბიზნესგარემოს ჰარმონიზაციით ამ სფეროში მსოფლიოს ძირითად მოთხოვნებთან. ქვეყანაში უმუშევრობის და შესაბამისად სიღარიბის დაძლევის ძირითადი გზა არის ინსტიტუციური რეფორმები, საინვესტიციო აქტიურობის გადიდება. ამ თვალსაზრისით ადგილობრივი კაპიტალის შესაძლებლობები მოკრძალებულია. ამიტომაც არის, რომ ქვეყნის წინაშე მდგარი პრიორიტეტული ამოცანების რიცხვში კვლავ უმთავრესია უცხოური კაპიტალის მოზიდვა. საერთაშორისო საინვესტიციო კაპიტალის მოსახიდად და ექსპორტის მოცულობის მხრივ უფრო მაღალ ნიშნულზე გასასვლელად, საქართველომ უნდა გაააგრძელოს ძალისხმევა სხვადასხვა სფეროებში კონკურენტული უპირატესობების განვითარების მიზნით. საქართველოს დღევანდელი მთავრობის ეკონომიკურმა კურსმა უნდა უზრუნველყოს სწრაფი ეკონომიკური ზრდა, მოქალაქეებს, მეწარმეებსა და ინვესტორებს კი მისცეს შესაძლებლობა, სრულად გამოავლინონ პოტენციალი და უზრუნველყონ დასაქმება.

უცხოური კაპიტალის მოზიდვის სირთულე კი იმაში მდგომარეობს, რომ საქართველოს მცირე ოდენობით გააჩნია ის სტრატეგიულ-ენერგეტიკული რესურსები, რომლებიც მიმზიდველია უცხოელი ინვესტორებისათვის. ამით იყო მოტივირებული ის, რომ საქართველოს ყოფილი მთავრობა მიმართავდა ღია ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომელიც გამოდინარეობდა იმ ქვეყნების გამოცდილებიდან, რომლებიც XX-ის 60-იანი წლებიდან განვითარების მაღალი ტემპებით გამოირჩევიან. საუბარია „აზიურ ვეფხვებზე“ – ტაილანდზე, სინგაპურზე, ჰონკონგზე, რომელთა ეკონომიკური წარმატების საწინდარი იყო ღია ეკონომიკური პოლიტიკა და მიმზიდველი ბიზნესგარემოს შექმნა. ყოველივე ეს კი ძლიერი ინსტიტუციური ცვლილებებით იქნა შესაძლებელი.

ეკონომიკურმა რეფორმებმა საქართველოს მსოფლიო მასშტაბით დაუმკვიდრა ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი ქვეყნის იმიჯი. სტრატეგიული გეოპოლიტიკური მდგომარეობა ქვეყანას ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისთვის ამ მეტად მნიშვნელოვანი რესურსის ათვისების და გამოყენების შესაძლებლობას აძლევს. 2003 წლის შემდგომ დაიწყო და განხორციელდა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რეფორმები, რამაც ფუნდამენტურად შეცვალა ქვეყანაში მდგომარეობა და გააუმჯობესა საინვესტიციო გარემო. თუმცა, მიუხედავად წინსვლისა, არადაამაკმაყოფილებელია მდგომარეობა ხალხის ცხოვრების დონის ამაღლების თვალსაზრისით, რაც დაკავშირებულია ქვეყანაში შექმნილი მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობის ზრდასთან.

ქვეყანაში საინვესტიციო აქტივობა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება პროპორციულ დამოკიდებულებაშია, ამდენად, პირდაპირპროპორციული დამოკიდებულებაა ერთმანეთთან უცხოური პირდაპირი ინვესტიციებისა და მშპ-ის ზრდას შორის. 2007 წელს უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების წილმა მშპ-ში 20 პროცენტით შეადგინა, 2008 წელს ანალოგიური მაჩვენებელი 12 პროცენტით განიხილავდა, ხოლო 2009 წელს, ცნობილი მიზეზების გამო 6 პროცენტამდე შემცირდა. შემცირების ტენდენცია აღინიშნა 2012 წელსაც და წინასწარი მონაცემებით, აღნიშნული მაჩვენებელი მხოლოდ 5%-ს შეადგენს. მსგავსი ტენდენციები აღინიშნება მშპ-ის რეალური ზრდის მაჩვენებლების გაანალიზებისასაც: 2007 წელს აღნიშნული მაჩვენებელი შეადგენდა 12,3%-ს; 2008 წელს – 2,3%-ს; 2009-2011 წლებში შესაბამისად - 3,8, 6,3, და 7,2 პროცენტს, ხოლო 2012 წელს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის წინასწარი მონაცემებით – 6,1%-ს.

მშპ და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები

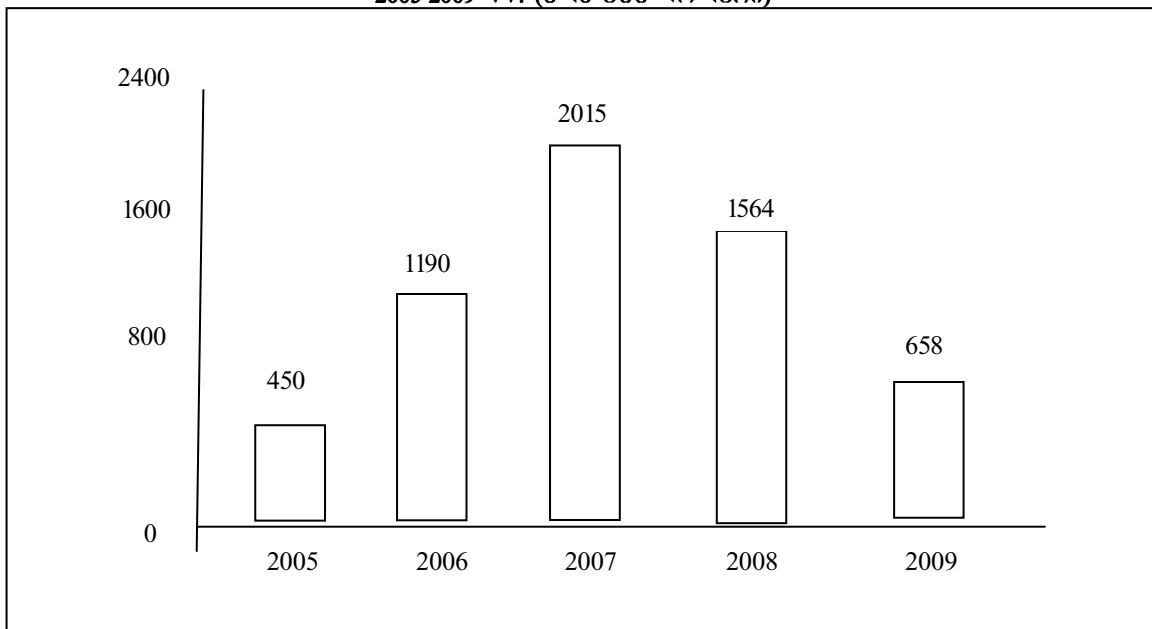
წლები	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მშპ მიმდინარე ფასებში (მლნ აშშ დოლარი)	10172	12801	10767	11663	14439	15830
პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია (მლნ აშშ დოლარი)	2015	1564	569	814	1117	865
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციის წილი მშპ-ში (%)	20	12	6	7	8	5

2003 წელს ქვეყნის სათავეში მოსული ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკა აღმოჩნდა ის ძირითადი ფაქტორი, რომელმაც გაზარდა უცხოელი ინვესტორების ნდობა. ქვეყანას, მისი რესურსებიდან და ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, მუდამ გააჩნდა იმის პოტენციალი, რომ გამხდარიყო საინვესტიციო პროექტების განხორციელებისთვის მიმზიდველი ადგილი. მას შემდეგ, რაც ის დაადგა განვითარების საბაზრო

ეკონომიკურ გზას, ინვესტიციური აქტივობის სტიმულირების მიზნით გადაიხედა კანონები „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის“, „უცხოური ინვესტიციების“ შესახებ. მოხდა ამ სფეროს სრული ლიბერალიზაცია, რის საფუძველზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა უცხოური ინვესტიციების ხვედრითი წილი ქვეყნის ეკონომიკაში და რომელმაც 2007 წელს მაქსიმალურ ნიშნულს მიაღწია. 2008 წლიდან მსოფლიოში მოიცვა გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა, რის გამოც, როგორც მთელ მსოფლიოში, ასევე საქართველოში, ინვესტიციების მოცულობა მკვეთრად შემცირდა. ამ პროცესს მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი 2008 წლის აგვისტოში რუსეთ-საქართველოს ომმა და ამის შედეგად მისი ტერიტორიების რუსეთის მიერ ოკუპაციამ. კრიზისის შემდეგ, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვა საქართველოს მთავრობის მთავარ გამოწვევად რჩება. ბევრ ქვეყანაში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების კლება მსერიოზული მაკროეკონომიკური პრობლემები გამოიწვია. კრიზისის შემდეგ კონკურენტია უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვაში კიდევ უფრო გამწვავდა. მაშინ, როცა ქვეყანას საკუთარი ეკონომიკის განვითარება დაუხმარებლად არ შეუძლია, უცხოური ინვესტიციებს არსებითი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისთვის. საქართველოში საინვესტიციო პროექტებს არეგულირებს შესაბამისი კანონი „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“, რომლის მიზანია, ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობა, ინვესტიციების დაბანდებისა და სამეწარმეო საქმიანობისათვის აუცილებელი პროცედურების გაუმჯობესება და ამ დარგში დამატებითი სამართლებრივი რეჟიმის შექმნა. საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფა იყო ქვეყანაში ინვესტიციური აქტივობის (2008 წელს 1 მლრდ 564 მლნ \$ ინვესტიცია) მნიშვნელოვანი ზრდის ერთ-ერთი მიზეზი. ამ პერიოდში მსხვილ ინვესტორებს მიეკუთვნებოდნენ: დიდი ბრიტანეთი, აშშ, ყაზახეთი, თურქეთი, ახერბაიჯანი. ამ პერიოდში ექსპერტების ნაწილი ეჭვით უყურებდა ყაზახური ინვესტიციების მოძალეებას და მიაჩნდა, რომ რამდენიმე ყაზახური კომპანიის უკან რუსული ინტერესები იდგა.

საქართველოს ინვესტიციების დარგობრივ სტრუქტურაში მომსახურების სფერო დომინირებდა. უნდა აღინიშნოს, რომ 2003 წლიდან მოყოლებული, ინვესტიციების უდიდესი ნაწილი ჯერ ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის, მოგვიანებით კი სამხრეთ-კავკასიური (შაჰ-დენისის) გაზსადენის მშენებლობას უკავშირდება (საერთაშორისო კონსორციუმების წილმა 2005 წელს საინვესტიციო ნაკადების 75% შეადგინა, 2006 წელს 60%, ხოლო 2007 წელს კი 50%). 2000-2006 წლებში ინვესტორი ქვეყნების რიგითობას უმთავრესად მიღსადენებში ინვესტიციები განსაზღვრავდა და საერთო მოცულობა 1034140 ათას აშშ დოლარს გაუტოლდა. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ, მთავრობის შეცვლამ ერთგვარი ინტერესგამოიწვია განვითარებული ქვეყნების მხრიდან და საქართველო თანდათან ყალიბდებოდა ინვესტორებისათვის მიმზიდველ ქვეყნად. 2006 წელს ინვესტორი ქვეყნების რიცხვი, წინა წელთან შედარებით, 38 ქვეყნამდე გაიზარდა და ინვესტიციების საერთო მოცულობამ სულ 1190 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, 2007 წელს დაფიქსირებული იყო უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი – 2482 მლნ აშშ დოლარი. 2008 წლის საომარი მოქმედებების შედეგად უპი-ს შემოდინება საქართველოში მკვეთრად შემცირდა და, მიუხედავად მნიშვნელოვანი ღონისძიებებისა, რომე ლიც ხელისუფლების მხრიდან ხორციელდებოდა, 2009 წელს მხოლოდ 658 მლნ აშშ დოლარს გაუტოლდა:

საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა 2005-2009 წწ. (მლნ აშშ დოლარი)

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით, 2010 წელს, დაზუსტებული მონაცემებით, საქართველოში განხორციელებული უცხოური პირ და პირი ინვესტიციების მოცულობამ 8145 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 156.1 მილიონი აშშ დოლარით მეტი იყო წინა წელთან შედარებით. მათ შორის ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან – 2482 მლნ აშშ დოლარი (უცხოეთიდან საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი ინვესტიციების მთლიანი მოცულობის 30.5 პროცენტი), დსთ-ის ქვეყნებიდან 91.2 მლნ აშშ დოლარი (შესაბამისად, 11.2 პროცენტი), ხოლო დანარჩენი ქვეყნებიდან კი – 475.1 მლნ აშშ

დოლარის ოდენობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია განხორციელდა (უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების 58.3 პროცენტი).

2010 წელს უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნები იყვნენ: აშშ – 135.8 მლნ დოლარი (მთლიანი უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების 16.7 პროცენტი), თურქეთი – 91.8 მლნ აშშ დოლარი (11.3 პროცენტი), ნიდერლანდები – 73.4 მლნ აშშ დოლარი (9.0 პროცენტი), დიდი ბრიტანეთი – 59.0 აშშ დოლარი (7.2 პროცენტი), აზერბაიჯანი – 58.0 მლნ აშშ დოლარი (7.1 პროცენტი), არაბთა გაერთიანებული საემიროები – 55.5 მლნ აშშ დოლარი (6.8 პროცენტი), დანარჩენი ქვეყნებიდან საქართველოში შემოსულმა ინვესტიციებმა 341.1 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, ანუ მთლიანი უცხოური ინვესტიციების 41.9 პროცენტი.

საქართველოს ეკონომიკის ცალკეული დარგების მიხედვით, 2010 წელს ყველაზე მნიშვნელოვანი ოდენობით უცხოური პირდაპირი ინვესტიცია განხორციელდა მოპოვებით და დამამუშავებელ მრეწველობაში (228.8 მლნ აშშ დოლარი, მთლიანი ინვესტიციების 28.1 პროცენტი), ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში (215.1 მლნ აშშ დოლარი, 26.4 პროცენტი), უძრავ ქონებაში (119.3 მლნ აშშ დოლარი, 14.6 პროცენტი) და საფინანსო სექტორში (107.4 მლნ აშშ დოლარი, 13.2 პროცენტი). დანარჩენ სექტორებში დაბანდებული იყო 143.9 მლნ აშშ დოლარის ოდენობის პირდაპირი ინვესტიცია, რაც მთლიანი უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების 17.7 პროცენტს შეადგენდა. დაზუსტებული მონაცემებით, 2010 წელს, საქართველოში განხორციელებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობამ 81.4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 24 პროცენტით აღემატება 2009 წლის მონაცემებს.

2010 წელს უმსხვილესი პირდაპირი ინვესტორი ქვეყნების წილმა საქართველოში 58% შეადგინა. ამასთან, ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან განხორციელებულმა უცხოურმა პირდაპირმა ინვესტიციებმა 248 მლნ აშშ დოლარი და მთლიანი ინვესტიციების 30% შეადგინა, ხოლო დსთ-ის წევრი ქვეყნებიდან 91 მლნ აშშ დოლარი და შესაბამისად 11 პროცენტი.

უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნების პროცენტული სტრუქტურა 2010 წელს განხორციელებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მიხედვით ასე გამოიყურება: პირველ ადგილზე აშშ იმყოფება - 17 პროცენტით, მეორეზე თურქეთი - 11 პროცენტით, მესამეზე ნიდერლანდები - 9 პროცენტით, ხოლო მომდევნო პოზიციებს გაერთიანებული სამეფო, აზერბაიჯანი და არაბეთის გაერთიანებული ემირატები იკავებენ დაახლოებით 7-7 პროცენტით.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განაწილება ეკონომიკის სექტორების მიხედვით მოცემულია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში.

**პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები
ეკონომიკის სექტორების მიხედვით 2008-2010 წწ.**

	2008		2009		2010	
	მლნ აშშ დოლარი	ცვლილება (%)	მლნ აშშ დოლარი	ცვლილება (%)	მლნ აშშ დოლარი	ცვლილება (%)
სულ	1564.0	100	658.4	100.0	814.5	100
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	422.7	27.0	98.4	14.9	215.1	26.4
უძრავი ქონება	277.8	17.8	147.4	22.4	119.3	14.6
საფინანსო სექტორი	8.5	0.5	49.7	7.5	107.4	13.2
დანარჩენი სექტორები	647.7	41.4	223.1	33.9	143.9	17.7

წინასწარი მონაცემებით, საქართველოში განხორციელებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობამ 2012 წელს 865 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 23 პროცენტით ნაკლებია 2011 წლის და 6 პროცენტით მეტია 2010 წლის დაზუსტებულ მონაცემებზე. ამავე პერიოდში რეინვესტიციის ოდენობამ მთლიანი უცხოური ინვესტიციების 13% შეადგინა. ეს ინვესტიციები 2012 წელს 66, 2011 წელს 65, ხოლო 2010 წელს 62 ქვეყნიდან განხორციელდა. უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნების რეიტინგი ბოლო ორ წელიწადს კვარტლების მიხედვით შემდგენიარად იყო განაწილებული:

**პირდაპირი ინვესტორი ქვეყნები საქართველოში 2011-2012 წწ.
(მლნ აშშ დოლარი)**

	2011 წელი					2012 წელი				
	I	II	III	IV	სულ	I	II	III	IV	სულ
სულ	209,7	248,3	316,6	342,6	1117,2	269,4	219,4	195,4	181,0	865,2
გერმანია	7,0	7,1	7,0	4,4	25,5	131,1	4,2	1,7	4,8	141,7
ნიდერლანდები	39,4	20,5	108,1	73,8	241,8	-105,0	81,7	49,2	61,6	87,5
თურქეთი	16,1	21,9	27,5	10,0	75,5	32,2	10,9	32,7	11,3	87,1
აზერბაიჯანი	19,9	29,5	42,9	45,7	138,0	19,7	21,0	-2,2	34,2	72,7
გაერთიანებული სამეფო	39,3	5,2	5,8	4,7	55,0	27,3	12,1	14,9	12,4	66,8
საერთაშორისო ორგანიზაციები	8,7	23,2	11,3	51,7	94,9	11,4	0,0	42,9	4,8	59,2
ლუქსემბურგი	2,3	1,8	9,1	30,0	43,3	19,8	12,8	3,3	6,0	41,8
კვიპროსი	19,9	1,3	2,4	-13,3	10,4	17,0	5,2	4,8	12,7	39,6

აშშ	-26,3	51,5	-25,1	28,0	28,1	3,2	24,8	11,8	-6,1	33,8
დანარჩენი ქვეყნები	83,3	86,3	127,5	107,6	404,8	112,7	46,7	36,4	39,2	235,0

უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნების წილმა მოლიან უცხოურ ინვესტიციებში 2012 წლის წლიური მონაცემებით 73% შეადგინა. პროცენტულ სტრუქტურაში განხორციელებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მიხედვით ლიდერობს გერმანია - 16%-ით, შემდეგ ნიდერლანდები (2011 წლის მონაცემებით ნიდერლანდები 241,8 მლნ აშშ დოლარის მოცულობის ინვესტიციებით ლიდერ ქვეყანას წარმოადგენდა) და თურქეთი - 10-10 პროცენტით. ამ ინვესტიციების უმეტესი წილი განხორციელდა დამამუშავებელ მრეწველობაში - 22%, საფინანსო სექტორში - 18%, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა - 17%.

**უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები ეკონომიკის სექტორების მიხედვით 2011-2012 წწ.
(მლნ აშშ დოლარი)**

	2011 წელი					2012 წელი				
	I	II	III	IV	სულ	I	II	III	IV	სულ
სულ	209,7	248,3	316,6	342,6	1117,2	269,4	219,4	195,4	181,0	865,2
მათ შორის:										
დამამუშავებელი მრეწველობა	48,1	23,5	18,3	30,5	120,3	64,5	42,0	27,2	58,1	191,7
ენერგეტიკა	38,4	-7,5	82,4	90,7	204,0	18,3	74,9	40,2	38,0	171,4
საფინანსო სექტორი	37,6	26,7	47,8	55,5	167,7	62,5	18,6	46,1	28,3	155,6
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	0,7	60,6	28,5	36,7	126,5	38,1	58,1	32,6	20,3	149,1
უძრავი ქონება	3,4	38,2	-0,1	47,6	89,2	2,8	8,9	3,3	13,9	28,9
სოფლის მეურნეობა	2,3	2,4	6,1	4,1	14,9	5,6	6,4	7,7	4,9	24,6
დანარჩენი სექტორები	79,3	104,3	133,6	77,5	394,6	77,6	10,5	38,3	17,5	143,9

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის თუ რა ოდენობით თანხების განთავსება ხდება ქვეყნის ძირითად კაპიტალში, რამდენად მიმზიდველია ქვეყანა საინვესტიციოდ, რომელ დარგშია მაღალი მოგების მიღების შესაძლებლობები. ამდენად, უცხოური ინვესტიციების დინამიკა და სტრუქტურა ქვეყნის განვითარების ძალზე მნიშვნელოვანი ინდიკატორია. მით უფრო საქართველოს პირობებში, როდესაც განვითარებისთვის შიდა რესურსები მწირია, ბიუჯეტის რესურსები შეზღუდულია, ხოლო ეკონომიკური სუბიექტების დანახოები ინვესტირებისათვის - ძალზე მცირე. უცხოური ინვესტიციების შემოდინება მხოლოდ ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა როდია, ეს, უწინარეს ყოვლისა, იმ ტექნოლოგიური მიღწევების გაზიარების საშუალებაა, რაც ქვეყანას ასე სჭირდება. გარდა ამისა, პირდაპირ ინვესტიციებს დასაქმების სერიოზული პოტენციალი აქვს. საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესება ჩვენი ქვეყნის სადღესო და სამომავლო ამოცანაა. ქვეყნის განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივებიდან გამომდინარე, საინვესტიციო კლიმატის ფორმირებისას გასათვალისწინებელია ეროვნული და უცხოური ინვესტიციებისათვის საქმიანობის ერთიანი, უნიფიცირებული პირობების შექმნის აუცილებლობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მ. გელაშვილი, საინვესტიციო პოლიტიკა. თბ., 2012.
2. ა. მუმლაძე, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და გამოყენების პრობლემები საქართველოში. თბ., 2001.
3. I. Squire, H. G. Tak (2001). Economic Analysis of project. World Bank, Baltimor, London..
4. W.Biehe (2005).Investitionen und Innovation, Mainz Wiesbaden.
5. www.commersant.ge.
6. www.icgroup.com.ge.
7. http://www.e-info.ge.

Madona Gelashvili

**GDP AND DIRECT FOREIGN INVESTMENTS
Annotation**

At the modern stage of reformation of economic relations working out and realization of proper investment policy is actual. For the purpose of rising of effectively of the investment policy it is needed: rational division of investments according to the branches, sectors, economy priorities, holding proper investment cycle, raising investment activities, also interconnection of investment and innovative processes and etc. In this sphere, abilities of economic effectiveness are little by now, but they are growing, especially at the expense of attracting the foreign capital. Investments as other economic resources are limited. That's why satisfaction of economic demands is one of the most difficult problem to be solved for any economic system, all the economic subjects. From this point of view it is very important to discuss the state regulation questions of investment activities and formation of uninterrupted investment climate and its support.

Investment activity determines tempos and dynamics of investment activities and it depends on the economic, political and social processes taking place in the country and by which we can discuss as the investment climate as the conditions of investing in the country.

Investment activities in the country and economic development of the country are proportional and hence, there is proportional relationship between direct foreign investments and GDP growth. In 2007, share of direct foreign investments in GDP was 20 per cent, in 2008, this figure decreased to 12 per cent and in 2009, due to the well known reasons, fall up to 6 per cent. Trend of decrease was indicated in year 2012 as well and according to the preliminary data, this figure will reduce to 5%. Similar trends were found in the analysis of GDP real growth data as well: in 2007, this figure was 12.3%; in 2008 – 2.3%, 2009-2011 – 3.8%, 6.3% and 7.2%, respectively, while, according to the preliminary data of National Department of Statistics, in 2012, this figure will be 6.1%.

მაია გელაშვილი

ფისკალური პოლიტიკის როლი ქვეყნის საბიუჯეტო პროცესის რეგულირებაში

ფისკალურ-საგადასახადო პოლიტიკა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ყველაზე მნიშვნელოვანი ინდიკატორია იმ უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული ამოცანებიდან, რომლებიც საქართველოს უახლოეს მომავალში აქვს გადასაწყვეტი. ფისკალური პოლიტიკის როლსა და მნიშვნელობას ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სისტემაში განსაზღვრავს ის, რომ იგი გამოიყენება სახელმწიფოს არსებობის ფინანსური უზრუნველყოფის არა მარტო ეკონომიკური განვითარების სტაბილიზაციის თვალსაზრისით, არამედ შემოსავლებისა და რესურსების გასანაწილებლად, რომელსაც, ეკონომიკურთან ერთად, გააჩნია წმინდა სოციალური დატვირთვა.

ფისკალური პოლიტიკა სახელმწიფოს მიერ გადასახადების, სამთავრობო ხარჯებისა და დეფიციტის მანიპულირების გზით ფინანსური რესურსების ეფექტიანი მობილიზაციისა და რაციონალური გამოყენების პოლიტიკაა, რომელიც ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის მაღალ ტემპებში ვლინდება. განასხვავებენ დისკრეტულ, (წინასწარგანსაზღვრულ) და არადისკრეტულ (ავტომატურ) ფისკალურ პოლიტიკას.

ფისკალური პოლიტიკა სამთავრობო შემოსავლებისა და ხარჯების მართვას გულისხმობს და მოიცავს ორ ძირითად, ურთიერთდაკავშირებულ მიმართულებას, ესენია: ა) საგადასახადო პოლიტიკა, ანუ საგადასახადო დაბეგვრა და მისი სახელმწიფო რეგულირება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს, ერთი მხრივ ბიუჯეტის შემოსავლებით შევსება და მეორე მხრივ, ეკონომიკის რეგულირება და ბ) საბიუჯეტო პოლიტიკა, ანუ სახელმწიფო ხარჯების მოცულობის ფორმირებისა და მისი სტრუქტურის რეგულირების სფერო, რომლის მიზანია ეკონომიკაზე ზემოქმედება და მისი რეგულირება.

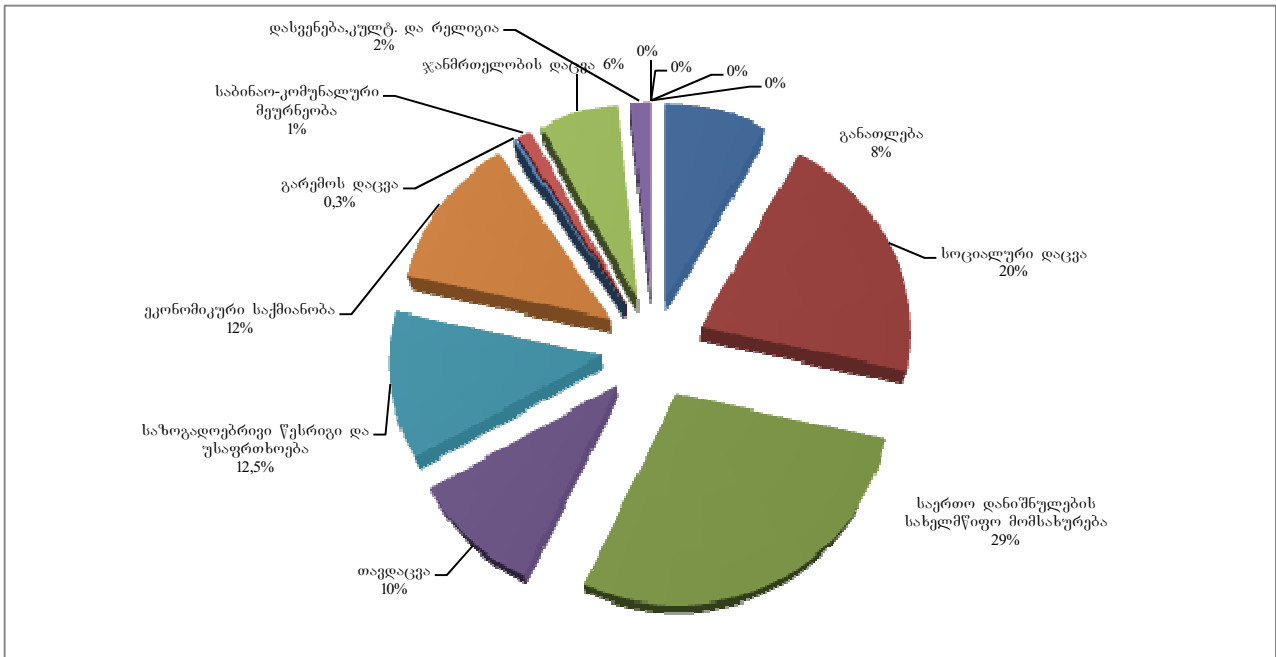
ფისკალური პოლიტიკის რეალიზაციის ძირითადი ბერკეტი საგადასახადო განაკვეთის ცვლილებებია, ეს ცვლილებები მოქმედებს როგორც ბიუჯეტის, ისე მთლიანად ეკონომიკის შემოსავლებზე, რომელსაც საგადასახადო პოლიტიკის ფისკალური ეფექტი ეწოდება. განასხვავებენ საგადასახადო პოლიტიკის პირდაპირ და არაპირდაპირ ფისკალურ ეფექტს. პირდაპირი ფისკალური ეფექტი, ესაა საგადასახადო შემოსავლების ცვლილებების სიდიდე, რომელიც გამოწვეულია საგადასახადო პოლიტიკაში განხორციელებული ცვლილებებით. არაპირდაპირი ფისკალური ეფექტი კი არის საგადასახადო შემოსავლების ცვლილებების სიდიდე, რომელიც გამოწვეულია საგადასახადო ბაზის ცვლილებებით, რასაც საფუძვლად უდევს საგადასახადო პოლიტიკის გავლენით წარმოების განვითარებაში მომხდარი ცვლილებები.

ფისკალური პოლიტიკის ეფექტიანობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მთლიანად მაკროეკონომიკური და განსაკუთრებით სამრეწველო პოლიტიკის მიზნებთან, რომელთა განსახორციელებლად საჭიროა, ფისკალური პოლიტიკა იქცეს ისეთ ინსტრუმენტულ პოლიტიკად, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელი გახდება გრძელვადიანი მაკროეკონომიკური მიზნობრივი მანქანებლების სწრაფად და სრულიად შესრულება. გამომდინარე აღნიშნულიდან, საჭიროა დაისახოს ისეთი ფისკალური მანქანებლები, რომელთა მიღწევის შემთხვევაში ერთდროულად დაეკმაყოფილებოთ მრეწველობისა და სახელმწიფო ბიუჯეტის მოთხოვნებს. ფისკალური პოლიტიკის მეშვეობით გრძელვადიანი მაკროეკონომიკური მიზნობრივი მანქანებლების განხორციელება გულისხმობს:

- “ფარული იმპორტის” შემცირების ღონისძიებებს;
- სახელმწიფო სექტორში მიზნობრივი დაფინანსების მექანიზმის დანერგვას;
- დაგეგმილი ფისკალური ღონისძიებების კოორდინირებას მონეტარული პოლიტიკის ღონისძიებებთან.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ფისკალური პოლიტიკის ეფექტიანობა ასევე მნიშვნელოვნად ამაღლდება, თუ ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკის ღონისძიებების კოორდინაცია მხოლოდ ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსებისათვის განხორციელდება. ამ შემთხვევაში ერთ-ერთი გამოსავალი შეიძლება კომერციული ბანკების დაბეგვრის სისტემის მოდერნიზაცია იყოს. კერძოდ, შესაძლებელია, ბანკებისათვის შემუშავდეს დაბეგვრის ისეთი მექანიზმი, რომელიც მათ იმპულსს მისცემს, გაააქტიურონ საინვესტიციო საქმიანობა და გაზარდონ გრძელვადიანი აქტივების წილი თავიანთ პორტფელში. ამ ნაბიჯის შემდეგ მოკლევადიან პერსპექტივაში შეიძლება ვერ მივიღოთ გარკვეული ოდენობის ფისკალური რესურსები, მაგრამ შესაძლებელი გახდება საინვესტიციო აქტივობის წახალისება, რაც გრძელვადიან პერიოდში მზარდი ფისკალური შემოსავლების წყაროდ იქცევა. ფისკალური მონიტორინგის ეფექტიანობა ვლინდება გადასახადების დროულ ამოღებაში, ბიუჯეტტიდან ხარჯების დროულ გაცემაში როგორც შემოსავლების, ისე ხარჯების რაციონალურ სტრუქტურაში, ნორმატიული დეფიციტისა და მისი არაინფლაციური წყაროების დაფინანსებაში.

ფისკალური პოლიტიკის უპირველეს მიზანს სახელმწიფოს საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯების შესაბამისი შემოსავლებით დაბალანსება წარმოადგენს. ძალზე საინტერესოა 2011 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების ფუნქციონალური კლასიფიკაცია (იხ. დიაგრამა 1), რომლის მიხედვით ხარჯების დიდი ნაწილი ისეთ აქტივობებზე იხარჯება, რომელიც ეკონომიკურ აქტივობას არ უწყობს ხელს (თავდაცვა, სოციალური დაცვა, დასვენება, რელიგია, კულტურა, ჯანდაცვა).

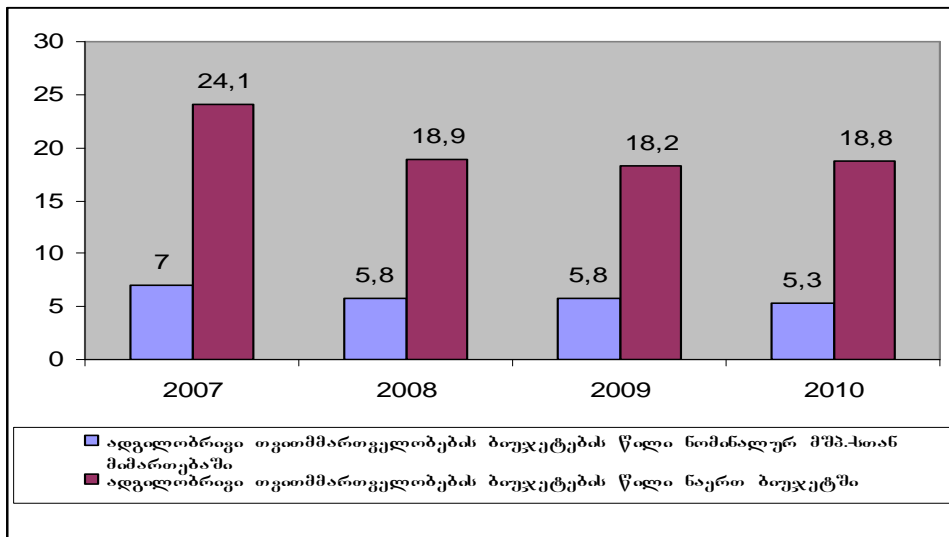

დიაგრამა 1. სახელმწიფო ბიუჯეტის 2011 წლის ფუნქციონალური კლასიფიკაცია

წყარო: www.mof.ge. საქართველოს 2011 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის განმარტებითი ბარათი

თანამედროვე მსოფლიოში არ არსებობს ფისკალური დეცენტრალიზაციის ერთი უნივერსალური განმარტება, რის გამოც არსებობს განსხვავებული და ურთიერთსაპირისპირო მოსაზრებები. მეცნიერ-ეკონომისტთა უმეტესობა ემხრობა იმ განსაზღვრებას, რომ ფისკალური დეცენტრალიზაცია თავის თავში გულისხმობს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის საჯარო ფინანსების იმ მოცულობით გადაცემას, რაც საჭიროა მათი უფლებამოსილების ეფექტურად განხორციელებისათვის. გათანაბრებითი ტრანსფერის გაანგარიშებაში სუბიექტური მიდგომა გამორიცხული უნდა იყოს, ხოლო ხარჯვაში ადგილობრივი თვითმმართველობები დამოუკიდებლები უნდა იყვნენ. თუ ქვეყანაში ამ კომპონენტთან რომელიმე დარღვეულია, მაშინ ფისკალური დეცენტრალიზაცია შეზღუდულია და ადგილობრივი თვითმმართველობა ვერ ფუნქციონირებს ეფექტიანად, რაც, საბოლოო ჯამში, საზოგადოებისთვის მიწოდებულ სერვისებზე ნეგატიურად აისახება.

2007 წელს ადგილობრივი თვითმმართველობების ბიუჯეტების წილი ნაერთ ბიუჯეტში 24.1%-ს შეადგენდა, 2008 წელს – 18.9%-ს, 2009 წელს კი-18.2%-ს, 2011 წელს-18.8%, ხოლო თბილისის გამოკლებით ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 12%-მდეა. ბოლო წლებში მცირდება ასევე ადგილობრივი თვითმმართველობების ბიუჯეტების წილი მშპ-სთან მიმართებაშიც. თუ 2007 წელს ეს მაჩვენებელი 7.0%-ს შეადგენდა, 2008 და 2009 წლებში მან 5.8% შეადგინა, ხოლო 2010 წელს – 5.3% (იხ.დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2. თვითმმართველობების ბიუჯეტების შეფარდება მშპ-სთან და ნაერთ ბიუჯეტთან

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.ge, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

ადგილობრივი თვითმმართველობების ფისკალური დამოუკიდებლობის პრობლემათა შორის არის ასევე თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის საკუთარი და არასაკუთარი შემოსულობების მკაფიო გაუმიჯნაობა. ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის საკუთარ შემოსულობებს განეკუთვნება ადგილობრივი გადასახადები და მოსაკრებლები, გათანაბრებითი ტრანსფერი და საქართველოს კანონმდებლობით ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულებისათვის განკუთვნილი სხვა შემოსულობები. არასაკუთარ შემოსულობებს განეკუთვნება სპეციალური და მიზნობრივი ტრანსფერები და საქართველოს კანონმდებლობით ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულებისათვის განკუთვნილი სხვა შემოსულობები. ვინაიდან ორივე სახის შემოსულობები სხვა სახის შემოსულობებს ცნობს, პრაქტიკაში ძალზე ძნელია იმის გარკვევა, საბიუჯეტო შემოსულობა საკუთარი იქნება თუ არასაკუთარი (მაგ., საკუთარი შემოსულობაა თუ არასაკუთარი გარემოს დაცვის მოსაკრებლები ან კიდევ დროებით სარგებლობაში არსებული სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციიდან მიღებული სახსრები). ერთი შეხედვით უმნიშვნელო საკითხია, თუმცა სიღრმისეულად ასე სულაც არ არის: საკუთარი შემოსულობების განკარგვაში ადგილობრივი თვითმმართველობები დამოუკიდებლები არიან, ხოლო არასაკუთარი შემოსულობების განკარგვა მათ ცენტრალურ ხელისუფლებასთან შეუთანხმებლად არ შეუძლიათ.

გადასახადების ადმინისტრირების დაბალი დონე საქართველოში განპირობებული იყო მრავალი მიზეზით: ხშირ შემთხვევაში მისი სიძვირით გადასახადებისაგან გათავისუფლებისა და საგადასახადო შეღავათების ფართო მასშტაბებით, საგადასახადო ბაზის, ერთი მხრივ და გადასახადის მეორე მხრივ, გაანგარიშებებში არსებული პრობლემებით. ამ კუთხით შესამუშავებელია სამართლიანობის პრინციპებზე დაფუძნებული დაბეგრის ახალი მექანიზმები, ყოველწლიურად დასადგენია საშემოსავლო გადასახადის დაუბეგრავი მინიმუმი, მოსაწესრიგებელია მოგების გადასახადში გამოქვითვების სისტემა; გადასახადია აქციზური საქონლის ნომენკლატურა იმ კუთხით, რომ ძირითადად დაიბეგროს ფუფუნების საგნები; გასაუქმებელია ქონების გადასახადში აფასების სისტემა. სტაბილური საგადასახადო გარემოს შენარჩუნებისათვის უარი უნდა ეთქვას საგადასახადო კანონმდებლობაში ხშირ ცვლილებებს და ახალმიღებული ცვლილებების მყისიერად ამოქვეყნებას; მოსაწესრიგებელია საგადასახადო კანონმდებლობაში ბუნდოვანი და ორმაგი ინტერპრეტაციის მქონე დებულებები. შესამუშავებელია მცირე ბიზნესის დაბეგრის ოპტიმალური მოდელი მარტივი აღრიცხვა-ანგარიშგების წესებით; გონივრულ ფარგლებშია მოსაქცევი საგადასახადო და ადმინისტრირების სფეროს ჯარიმები და საურავები და ა. შ.

ამრიგად, საქართველოს მთავრობამ უნდა უზრუნველყოს ოპტიმალური ფისკალური პოლიტიკის გატარება. ამ მიზნით უნდა გაზარდოს ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის ეფექტიანობა, გააუქმოს არამიზნობრივი ხარჯები, შეამციროს ადმინისტრაციული ხარჯები და დააფინანსოს პრიორიტეტული მიმართულებები – ჯანდაცვა და სოციალური უზრუნველყოფა, განათლება და სოფლის მეურნეობა. მაქსიმალურად უნდა გაიზარდოს ბიუჯეტის გამჭვირვალობის დონე, რისთვისაც საჭიროა ბიუჯეტის პროექტის საჯაროდ გამოქვეყნება და საყოველთაო განხილვის უზრუნველყოფა, გაუშიფრავი ხარჯების მინიმუმამდე დაყვანა. საბიუჯეტო შემოსავლების გაზრდის მიზნით აუცილებელია ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საბიუჯეტო ხარჯებისა და სახელმწიფო ქონების გამოყენების სახელმწიფო აუდიტის ეფექტიანობის ამაღლებას. ფისკალური პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება უნდა გახდეს მუნიციპალური ერთეულების ფინანსური დამოუკიდებლობის გაფართოება.

ქვეყანაში ფისკალური სფეროს გაჯანსაღებისათვის მრავალი მიმართულება არსებობს, რომელთაგანაც ჩვენ უფრო ეფექტიანად შეიძლება დონისძიებების გატარება მიგვაჩნია მიზანშეწონილად:

- მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის პირობების შექმნა;
- საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება;
- საექსპორტო საქმიანობის მოწესრიგება;
- განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ადგილობრივი წარმოების განვითარებისათვის შესაბამისი პირობების შექმნას;

• მნიშვნელოვანია საშემოსავლო გადასახადის როლის გადიდება საბიუჯეტო შემოსავლებში, რაც შესაძლებელია დასაბეგრი ბაზის რეზერვების გამოყენების საფუძველზე.

გამომდინარე იქიდან, რომ ბოლო წლებში მუდმივად მიმდინარეობს ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსური შესუსტება, იზრდება დამოკიდებულების ხარისხი ცენტრალური ხელისუფლებისადმი და უფლებამოსილებები ამ ორი დონის ხელისუფლებას შორის მკაფიოდ არ არის გამოიჯნული. ფისკალური დეცენტრალიზაცია საქართველოში პრაქტიკულად ძალიან დაბალ დონეზეა. შედეგად, დაბალია ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება და ხდება მოსახლეობის მასობრივი მიგრაცია სოფლიდან ქალაქში.

ამრიგად, ყოველივე ზემოაღნიშნული საშუალებას გვაძლევს, დავასკვნათ, რომ ფისკალური პოლიტიკა და, შესაბამისად, საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკა სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას, ერთი მხრივ, საგადასახადო განაკვეთებითა და შეღავათებით და, მეორე მხრივ, სახელმწიფო ხარჯების რეგულირება-მინიპულირებით აქტიური ზემოქმედება მოახდინოს მოსახლეობის სამომხმარებლო მოთხოვნის მოცულობასა და სტრუქტურაზე, სახელმწიფოსა და მეწარმეთა საინვესტიციო პოტენციალზე, ეკონომიკის განვითარების ციკლურობაზე და მთლიანობაში სტაბილური ეკონომიკური გარემოს შექმნაზე, რადგან გატარებული ფისკალური პოლიტიკის ეფექტიანობაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის კეთილდღეობა. შესაბამისად, ფისკალური პოლიტიკის გატარება საჭიროებს ფრთხილ და გონივრულ მიდგომას. მან უნდა უზრუნველყოს წინა წლებში დაწყებული მნიშვნელოვანი სახელმწიფო პროგრამებისა და პროექტების დაფინანსება, არ შეაჩეროს ან არ ჩაშალოს ისინი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადრე გაწეული ხარჯებით სახელმწიფოს დიდი ზარალი მიადგება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნარმანია დ. საქართველოს საჯარო ფინანსების მდგომარეობა და ტენდენციები, ქ. "ლიბერალი", 25 მარტი, 2010.

2. ცანავა ნ., კვიციანი გ., თვითმმართველი სუბიექტების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემები, ქ. „კომერსანტი“, 2009, №3.
3. მესხია ი., გველესიანი ე., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა. თბ., 2010, გამომც. „ინოვაცია“, გვ. 224.
4. პოლ კრუგმანი. ეკონომიკა: თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2000.
5. საქართველოში ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების წლიური ანგარიში (2009-2010 წლები), ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველო“, თბ., 2011, გვ.158.
6. აღმოსავლეთის პარტნიორობა და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა. კავკასიის ეკონომიკური და სოციალური კვლევის ცენტრი (CIERS), ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი (CEPR), ფონდი „ღია საზოგადოება – საქართველო“ (OSG) თბ., 2011, გვ.192. www.osgf.ge
7. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge
8. საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური კვლევითი ინსტიტუტი www.csrdf.ge

Maia Gelashvili

THE ROLE OF FISCAL POLICY IN REGULATION OF THE STATE BUDGETARY PROCESS
Annotation

Fiscal-tax policy is the most important indicator of economic development of country. The budget policy, allows to the state, to have active influence on the size and structure of consumer demands of the population and on the investment potential of the state and employers, on the one hand, with the tax rates and benefits and on the other hand, with regulation-manipulation of the state outgoings, because welfare of the country depends on effectiveness of the fiscal policy.

Based on the above, leading of the fiscal policy needs the cautious and reasonable method of approach, because it must ensure financing of the important state programmes and projects which started in previous years, do not stop or do not frustrate them, otherwise, the state suffers extensive damage with the prior assist expenses.

შალვა გოგიაშვილი

ცვლილებათა დინამიკა საქართველოს კონსტიტუციის პოლიტიკაში

დამოუკიდებლობის მიღწევისა და საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის საწყის ეტაპზე საქართველოში დღის წესრიგში დადგა განვითარების ეკონომიკური მოდელის შერჩევა და სათანადო ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი კონცეპტუალური მიმართულებების ჩამოყალიბება.

საზოგადოებას, რომელიც აშენებს თავისუფალ ეკონომიკურ ურთიერთობებს, აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ჩამოყალიბებული შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომლის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილი საერთაშორისო გამოცდილების საფუძველზე და სათანადო სტანდარტული ნორმებისა და დებულებების გათვალისწინებით ფორმირებული კონკურენციის პოლიტიკაა. აღნიშნულმა განაპირობა ის ფაქტი, რომ იმ უპირველესი ნორმატიულ-საკანონმდებლო აქტების წუსაში, რომლებიც საქართველოში 1991-1992 წლების ცნობილი მოვლენების შემდეგ, ჯერ კიდევ საპარლამენტო საქმიანობის აღდგენამდე სახელმწიფო საბჭომ დაქარბულად მიიღო უკვე 1992 წლის დასაწყისში, იყო დეკრეტი “მონოპოლიური საქმიანობის შეზღუდვისა და კონკურენციის განვითარების ხელშეწყობის შესახებ”, რომელიც 1996 წელს საკონკურენციო კანონის მიღებამდე ასრულებდა კონკურენციული ურთიერთობების განმსაზღვრელი და მარეგულირებელი დოკუმენტის როლს. ეს დეკრეტი, ხოლო 1996 წლიდან კანონი “მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ” განსაზღვრავდა ქვეყნის კონკურენციული ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს, საკონკურენციო გარემოს ფორმირებისა და დაცვის მექანიზმს, უზრუნველყოფდა მომხმარებელთა ფართო წრის ინტერესებისა და უფლებების გათვალისწინებას. მათ გარკვეული როლი ეკისრებოდათ პრივატიზების პროცესის პარალელურად ეკონომიკის დემონოპოლიზების განხორციელებაში.

ვინაიდან საქართველოს საკონკურენციო კანონმდებლობის შემუშავებისას გათვალისწინებული იყო ამ სფეროში არსებული მსოფლიო გამოცდილება, მიუხედავად რიგი ნაკლოვანებებისა და ხარვეზებისა, რომელთა შესახებ მიუთითებდნენ როგორც ქართველი, ისე უცხოელი ექსპერტები, მთლიანობაში ითვლებოდა პროგრესულ კანონმდებლობად. სამწუხაროდ, 2005 წელს განხორციელებულმა საკანონმდებლო და ინსტიტუციურმა რეფორმამ კონკურენციის სფეროში იგნორირება მოახდინა რიგი უმნიშვნელოვანესი საკონკურენციო ნორმებისა და დებულებებისა, რამაც მიახლოების ნაცვლად ქვეყნის საკონკურენციო კანონმდებლობა ფაქტობრივად დააშორა ევროკანონმდებლობას, რომელთან ჰარმონიზაციაც საქართველოს ოფიციალურად დაეკარირებულ პრიორიტეტად და მიზნობრივ კრიტერიუმად აქვს მიჩნეული. ეს ეხება უპირველეს ყოვლისა “თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ” კანონს, რომელსაც ჩარჩო-კანონის როლი აკისრია საქართველოს კონკურენციულ კანონმდებლობაში როგორც იერარქიული, ისე ფუნქციონალური დატვირთვის თვალსაზრისით. 2005 წელს მიღებული საქართველოს მთავარი საკონკურენციო კანონი, სამწუხაროდ არ არეგულირებდა საკონკურენციო სამართლის ისეთ საყოველთაოდ აღიარებულ ძირითად საკითხებს, როგორცაა:

- დომინირებული მდგომარეობის მქონე ეკონომიკური აგენტების მხრიდან ამ მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება;
- კონკურენციის შემზღუდავი ჰორიზონტალური და ვერტიკალური შეთანხმებები და სასაქონლო ბაზარზე ეკონომიკური აგენტების შეთანხმებული ქმედებები;
- ეკონომიკურ აგენტთა შერწყმები;
- განსაკუთრებული საკუთრების მფლობელთა (ბუნებრივი მონოპოლიები) კომპეტენციის სფეროები;
- არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ფაქტების გამოვლენა და აღკვეთა.

აქ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ეს უკანასკნელი ბევრ ქვეყანაში მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობიდან გამომდინარე წარმოადგენს ცალკე კანონის რეგულირების სფეროს მაშინ, როცა საქართველოს საკონკურენციო კანონმდებლობა საერთოდ იგნორირებას უკეთებდა და დეფინიციის დონეზეც კი არ განსაზღვრავდა მას.

ამასთან, ცნობილია, რომ საქართველოს კონკურენციული კანონმდებლობა, გარდა აღნიშნული კანონისა, შედგება სხვა მრავალი კანონის, საკანონმდებლო აქტისა და მათი ცალკეული ნაწილებისაგან, რომლებიც განსაზღვრავენ ამა თუ იმ სფეროში კონკურენციული ურთიერთობების დაცვისა და განვითარების თეორიულ საკითხებსა და ანტიმონოპოლიური რეგულირების პრაქტიკული რეალიზაციის მექანიზმს. კერძოდ, 2005 წლის 2 ივნისს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა კანონი “ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ”, რომელშიც მნიშვნელოვანი ადგილი (IV თავი) ეთმობა “ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბება“-ს; რაც შეეხება კომუნიკაციების სფეროში კონკურენციული გარემოს ფორმირების მიზნით საკანონმდებლო აქტებით დადგენილი ზომების განხორციელებას, იგი ევალუა საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნულ კომისიას, რომლის უფლებამოსილება, სხვა მარეგულირებელ კომისიებთან ერთად, განსაზღვრულია კანონით “დამოუკიდებელი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ” (მიღებულია 13.09.2002). ეს კანონი ადგენს კონკურენციის დაცვისა და განვითარების მიმართულებით შესაბამის სფეროებში მარეგულირებელი ორგანოების უფლებებსა და ვალდებულებებს; ინფრასტრუქტურული დარგები, სადაც კონკურენცია შეზღუდულია (ბუნებრივად) და სადაც ძალისმიერი, ან სხვა მეთოდებით კონკურენციის დამკვიდრება აუცილებლად გამოიწვევს უკუუფექტს რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და ჯამური კეთილდღეობის ზრდის ასპექტში, სახელმწიფოს მხრიდან ექვემდებარებიან მუდმივ კონტროლსა და რეგულირებას, პირველ რიგში კი ტარაფების დადგენა-დამტკიცებისა და განსაკუთრებული საკუთრების მფლობელების მიერ ინფრასტრუქტურის სფეროში არადისკრიმინაციული პირობებით სხვა ეკონომიკური აგენტების თავისუფალი დაშვების (გატარების) თვალსაზრისით. ცალკე აღნიშნავს საჭიროებს კონკურენციის დაცვისა და რეგულირების საკითხი საბანკო სფეროში. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, საბანკო საქმიანობაზე საერთო ზედამხედველობა და მათ შორის კონკურენციული ურთიერთობების რეგულირება აკისრია საქართველოს ეროვნულ ბანკს.

საქართველოს საკონკურენციო კანონმდებლობის შემადგენელ ნაწილებს წარმოადგენს ასევე “ელექტრონერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ”, “წილის შესახებ”, “დაზღვევის შესახებ” და საქართველოს რიგი სხვა კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების ის თავები, პარაგრაფები და დებულებები, რომელთა დანიშნულებაა შესაბამის დარგსა თუ სფეროში კონკურენციული გარემოს ფორმირება, კონკურენციის დაცვა და ბიზნესის განვითარებისათვის არადისკრიმინაციული, ჯანსაღი სამეწარმეო პირობების ჩამოყალიბება-ფორმირებისათვის მაქსიმალური ხელშეწყობა. უნდა აღინიშნოს, ჩვენი ქვეყნის კონკურენციული კანონმდებლობა საკმაოდ შორსაა სრულყოფილებისაგან და, სამწუხაროდ, მისი ზოგიერთი ნაწილი აშკარად ვერ პასუხობს კონკურენციის თეორიისა და პრაქტიკის თანამედროვე მოთხოვნებს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, როგორც უცხოელი, ისე ქართველი ექსპერტები სისტემატურად მიუთითებდნენ მნიშვნელოვან ხარვეზებზე ქვეყნის საკონკურენციო სფეროში და მათი აღმოფხვრის საჭიროებაზე. ზოგადად კონკურენციული კანონმდებლობის და კერძოდ, “თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ” საქართველოს კანონის დაუყოვნებელი სრულყოფის აუცილებლობა ძირითადად განპირობებული იყო ორი ძირითადი გარემოებით; ჯერ ერთი, საყოველთაოდაა აღიარებული და აპრობირებული მითითებული პრობლემების (კონკურენციის სფეროს საერთაშორისო ნორმები და სტანდარტები) გადაჭრის აქტუალობა, რომელთა გარეშე შეუძლებელია კონკურენციული გარემოს ფორმირება და შენარჩუნება. მეორე, საქართველოს, პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმების და მისგან გამომდინარე ორმხრივი დოკუმენტების შესაბამისად, აქვს რიგი ვალდებულებები საერთაშორისო ორგანიზაციების წინაშე ეროვნული კანონმდებლობის ნორმების სრულყოფის და მათი ევროკანონმდებლობის პარამეტრებთან პარმონიზაციის თაობაზე, მათ შორის კონკურენციის სფეროში.

რეალური კონკურენციული პოლიტიკის განვითარების რეტროსპექტივა აჩვენებს ამ მიმართულებით 2004-2012 წლებში სახელმწიფო ქმედებების აშკარა დეფიციტზე. პროგრამების ანალიზი მიუთითებს, რომ საქართველოს მთავრობა აღიარებდა კონკურენციის განვითარების აუცილებლობას. მაგრამ არ არსებობდა საკმარისი წარმოდგენა, თუ როგორ, რა საშუალებებით და გზებით უნდა განხორციელებულიყო ეს საქმიანობა, პრობლემას წარმოადგენდა არა კონკურენციის როლისა და მნიშვნელობის შეუფასებლობა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების საქმეში (საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში ამისი აფიშირება ნონსენსი იქნებოდა), არამედ ჯანსაღი საკონკურენციო გარემოს ჩამოყალიბებისათვის სათანადო ხელშეწყობისა და კონკურენციის მუდმივი დაცვისათვის სათანადო ქმედითი მექანიზმის არარსებობა. ევროპელი ექსპერტების კრიტიკისა და კონკურენციის პოლიტიკის სრულყოფის მოთხოვნების საპასუხოდ, ქვეყანაში წლების მანძილზე სისტემატურად მიმდინარეობდა ფსევდოინტენსიური მუშაობა კონკურენციის ეკონომიკური პოლიტიკისა და შესაბამისი აღმასრულებელი ორგანოს რეკონსტრუქცია-რეორგანიზაციისა და უფლებამოსილებათა ზრდის (ცვლილებების) მიმართულებით, რასაც არც ერთხელ არ მოჰყოლია სულ მცირედი პოზიტიური შედეგი და ვერც მოჰყვებოდა, რადგან არ არსებობდა (ყოველ შემთხვევაში არ ჩანდა) სურვილი და სახელმწიფო ნება მის მისაღწევად. საქართველოს მთავრობამ 2010 წლის დეკემბერში კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის მიღებით თითქოს გამოხატა პოლიტიკური ნება თანამედროვე კონკურენციის პოლიტიკის ჩამოყალიბებისა და საკონკურენციო კანონმდებლობის საერთაშორისო პრაქტიკასთან შესაბამისობაში მოყვანის შესახებ და იმავედროულად აღიარა, რომ კანონი “თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ” შემუშავდა გარდამავალი პერიოდისათვის და, პრაქტიკულად, საჭიროა ახალი ჩარჩო-კანონის მიღება, რომელიც მოიცავს ეკონომიკის ყველა სექტორს, მათ შორის არაღიბებულურსაც და სახელმწიფო შესყიდვების სფეროსაც. სტრატეგიით გათვალისწინებული ინსტიტუციური რეფორმის ჩარჩოებში საქართველოს პრეზიდენტის 2010 წლის 26 თებერვლის ბრძანებულებით შეიქმნა დამოუკიდებელი სსიპ – თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო სამომავლო დაპირებით, რომ შემდგომი მოქმედებებით მას მიენიჭებოდა სამოქმედო პროგრამით გათვალისწინ-

ნებული უფლებამოსილებანი და შესაძლებლობები. 2011 წლის ბოლოს ეს სააგენტო შეერწვა სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს და 2012 წლის დასაწყისიდან უკვე ფუნქციონირებს როგორც კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო, რომლის საკმაოდ მრავალრიცხოვან სტრუქტურაში სულ “ჩაიკარგა” კონკურენციის პრობლემატიკაზე მომუშავე თანამშრომელთა მცირერიცხოვანი კონტინგენტი; ჩვენი აზრით, ფუნქციონალურადაც შეუთავსებელია ამ ორი სააგენტოს უფლებამოსილებათა ერთი სააგენტოსათვის დაკისრება.

2012 წლის 8 მაისს მიღებულ იქნა “თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ” საქართველოს კანონის ახალი რედაქცია, რომელიც თავისი შინაარსით ჩამორჩება არა მარტო ევროპულ სტანდარტებს, არამედ კონკურენციის ყოვლისმომცველი სტრატეგიით განსაზღვრულ კრიტერიუმებსაც. თუმცა აუცილებელია ითქვას, რომ კანონის აღნიშნული რედაქცია ბევრად ადეკვატურია, ვიდრე 2005 წლისა, რომელიც სრულიად ამოვარდნილი იყო ევროკავშირის კონკურენციის მოდელური კანონის ჩარჩოდან. ეს ახალი კანონიც არაა სათანადო შესაბამისობაში ევროკავშირის ნორმებთან, რის შესახებაც საკმაოდ სრული სურათია ასახული ნაშრომში “საქართველოს კონკურენციის პოლიტიკის სრულყოფის მიმართულებები” [4].

საქართველოს ხელისუფლება, რომელსაც ჯერ კიდევ წინასწარჩვენო პროგრამით ჰქონდა გათვალისწინებული კონკურენციის სფეროს მოწესრიგება და ევროსტანდარტებთან მისი დაახლოება, არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და უცხოელ ექსპერტებთან ერთად ინტენსიურად მუშაობს ამ მიმართულებით და განიხილავს სხვადასხვა კანონპროექტებსა თუ რადიკალურ ცვლილებათა პროექტებს მოქმედი საკონკურენციო კანონმდებლობის სრულყოფისა და შესაბამისი აღმასრულებელი ორგანოს ოპტიმალური სტრუქტურის ჩამოყალიბებისათვის. ეს იმედს იძლევა, რომ წინამდებარე ნაშრომის გამოქვეყნებამდე შესაძლოა უკვე მოხდეს ევროკავშირის დასაბუთებული რეკომენდაციისადმი ადეკვატური რეაგირება, სამოქმედოდ იქნეს მიღებული. ახალი, თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი საკონკურენციო კანონმდებლობა, განხორციელდეს რადიკალური ინსტიტუციური რეფორმა, რომელიც გააფართოებს და განამტკიცებს სააგენტოს უფლებამოსილებებს, სრულყოფს სტრუქტურას, ხელს შეუწყობს მისი საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებასა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფას.

აქვე აუცილებელია დავაფიქსიროთ ჩვენი მოსაზრება ლიბერალური ბაზრის მომხრეთა საპასუხოდ, რომელთაც მიანიათ, საბაზრო პროცესებში ყოველგვარი ჩარევა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების მიზნით საზიანოა და ხელს უშლის ბაზრის თავისუფლებას.

ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩაურევლობის პოლიტიკა (რომელიც ჩვენს ქვეყანაშიც იყო დეკლარირებული და შესაბამისი კანონმდებლობით განმტკიცებული 2004-2012 წლებში) ხშირად ახდენს დიდი საბაზრო ძალაუფლების მქონე ეკონომიკური აგენტების მხრიდან ინტერვენციის პოლიტიკის გატარების პროვოცირებას. სახელმწიფო აგრძელებს თავისი არაპირდაპირი ჩარევის გაფართოებას, რის შედეგადაც სულ უფრო იზრდება მისი დამოკიდებულება საბაზრო ძალაუფლების მქონე ეკონომიკურ დაჯგუფებებზე. თითქოსდა თავისუფალი ბაზრის ხელშესაწყობად არსებულ სასარგებლო და კეთილშობილურ განზრახვას სახელმწიფოსა და ეკონომიკის მკვეთრი გამიჯვნის შესახებ პრაქტიკულად სისტემატურად მიყვავართ კერძო ეკონომიკური ძალაუფლების სახელმწიფო ძალაუფლებასთან გადაბმასა და შერწყმასთან (ოლიგარქიის ფორმირებასა და გაძლიერებასთან), ხოლო თავისუფალი ეკონომიკის ეკონომიკურ პოლიტიკას – ეკონომიკური წესრიგის განსაზღვრულ ტიპთან – ეკონომიკის რეგულირებასთან ძალაუფლების მქონე დაჯგუფებების მიერ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გოგიაშვილი შ. კონკურენციის ეკონომიკური პოლიტიკა და საკანონმდებლო პრაქტიკა საქართველოში. გამ-ბა “ინოვაცია”, თბ., 2009.
2. გოგიაშვილი შ. კონკურენციის პოლიტიკა, როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი საფუძველი. ჟ. “მეცნიერება და ცხოვრება”, №2, გამ-ბა “თბილისი”, თბ., 2010.
3. გოგიაშვილი შ. კონკურენციის ეკონომიკური პოლიტიკის რეტროსპექტივა და მისი სრულყოფის პერსპექტივა საქართველოში. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული “ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში.” თბ., 2011.
4. ფეტელავა ს., გოგიაშვილი შ. საქართველოს კონკურენციის პოლიტიკის სრულყოფის მიმართულებები. ჟ. “ეკონომიკა და ბიზნესი”, №1, 2013.

Shalva Gogiashvili

DYNAMICS OF CHANGES IN COMPETITION POLICY OF GEORGIA

Annotation

The decree and the relevant law played the role of document establishing and regulating the competitive relationships in the country since 1992 and 1996 respectively. The competition laws of Georgia developed in consideration of the global experience acknowledged within the corresponding sector was deemed as advanced and progressive. Unfortunately, the legal and institutional reform performed in 2005 substantially distanced the law On Free Trade and Competition from the European Union law, harmonization wherewith is recognized by Georgia as the formally declared and targeted priority.

Analysis of the relevant programs shows that the problem rather meant the lack of effective mechanisms corresponding to the relevant promotion of establishment of the healthy competition environment and the permanent protection of competition than the undervaluation of role and importance of the competition.

After the permanent promises, in 2012, there was adopted the amended law of Georgia On Free Trade and Competition, which tops the versions of 2005 by its essence, however, it remains substantially behind of the European standards stipulated under the competition norms and provisions and urgently requires for the massive improvement.

ეკონომიკური ზრდა და სიღარიბის დაძლევა საქართველოში

ეკონომიკის ზრდა საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება უნდა გახდეს, რადგან მასზე არის დამოკიდებული საბაზრო ეკონომიკის წარმატებული ფუნქციონირება. ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების რაციონალური შეხამება იძლევა იმის საშუალებას, რომ ჩვენს ქვეყანაში დაძლეულ იქნეს სიღარიბე, როგორც საზოგადოებრივი სენი და საქართველოს მოსახლეობას მიეცეს საშუალება, ისარგებლოს ეკონომიკური კეთილდღეობით.

დღეს ბევრს საუბრობენ სოციალურ საბაზრო სისტემაზე, მის სასიკეთო შედეგებზე. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, სახელმწიფო იღებს რა სოციალურ ორიენტაციას ეკონომიკურ პოლიტიკაში, პირველი რიგის გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს სიღარიბის დაძლევა საერთოდ ან მისი შემცირება მინიმალურ დონემდე, აგრეთვე უზრუნველყოს შემცირება, შემოსავლებს შორის განსხვავებების აღმოფხვრა, რეგიონების ეკონომიკური განვითარება და მრავალი სხვა.

მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ფენების შემოსავალი რაოდენობრივი თვალსაზრისით საკმაოდ არათანაბარია, რაც განაპირობებს სიმდიდრის არათანაბარ დაგროვებას და მოსახლეობის ქონებრივ დიფერენციაციას, რამაც საქართველოში შეუქცევადი ხასიათი მიიღო.

სიღარიბის ეკონომიკური შეფასებისათვის იყენებენ სიღარიბის აბსოლუტურ და შეფარდებით ცნებებს. აბსოლუტური სიღარიბის მაჩვენებლის მიხედვით, რომელიც გულისხმობს სიცოცხლისათვის აუცილებელი საქონლის შექონის შესაძლებლობას, დღეს საქართველოს მოსახლეობის დიდი ნაწილი სიღარიბის უკიდურეს ზღვარზე იმყოფება; ხოლო შეფარდებითი სიღარიბის მაჩვენებლის მიხედვით, სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების ერთმანეთთან შედარებით აქაც ძნელია მათ შორის "ლიდერების" გამოჩენა, თუმცა, ამ მხრივ, მასწავლებლები და მეცნიერები მეტად სავალალო მდგომარეობაში იმყოფებიან, რაც გამოწვეულია იმით, რომ წლების მანძილზე განათლების და მეცნიერების დაფინანსება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან არასრულფასოვნად მიმდინარეობდა – მათი დაფინანსების წილი მშპ-ში მხოლოდ 0,02 %-ს აღწევს, რაც საგრძნობლად ჩამორჩება მსოფლიო დონეს⁶⁶.

საქართველოში სიღარიბის დონე ბოლო ათწლეულების მანძილზე სულ უფრო მატულობს, რაც ძირითადად უკავშირდება წარმოების დონის დაცემას და შესაბამისად პრობლემებს დასაქმებაში. საზოგადოდ, სიღარიბე ქალაქის მოსახლეობაში უფრო ფესვადგმულია, ვიდრე ის, რომელიც სოფლად. საქართველოში არაერთნაირია სიღარიბის გამოვლენა რეგიონების მიხედვით. მსოფლიო ბანკის კვლევებით, 2003 წლისათვის, ყველაზე შეძლებული იყო აჭარისა და სამეგრელოს რეგიონები, ყველაზე ღარიბი კი გურია და იმერეთი. ქრონიკული სიღარიბის შემთხვევათა ნახევარი საქართველოში იმერეთის რეგიონში აღინიშნებოდა, 1/5 კი - თბილისში⁶⁷.

ქვეყნის გაღარიბებას იწვევს აგრეთვე არასწორი დამოკიდებულება საკუთარ ბუნებრივ რესურსებთან, განსაკუთრებით ნედლეულის გაყიდვის სახით (საქართველოს საექსპორტო საქონლის დიდ ნაწილს სწორედ ნედლეული წარმოადგენს).

არსებობს ერთი უცნაური მოვლენა, რომელსაც ეკონომისტები „სიმდიდრის წყველას“ უწოდებენ. ეს ტერმინი იქიდან წარმოდება, რომ ქვეყანა, რომელიც უხვადაა დაჯილდოებული ბუნებრივი სიმდიდრეებით, ძირითადად, ვაცდობს უარესად ვითარდება, ვიდრე ის, რომელიც ასეთ წყალობას მოკლებულია. სხვადასხვა მიზეზებიდან, ერთი ის არის, რომ, თუმცა „ნედლეულის წყალობით შეიძლება ადვილად იქნეს მიღწეული კეთილდღეობა, მაგრამ ნედლეული თავისთავად არ ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს და ხშირად უარყოფით გავლენასაც კი ახდენს ეკონომიკის სხვა დარგების განვითარებაზე. ასეთი ვაჭრობიდან შემოსული უცხოური ვალუტა იწვევს ადგილობრივი ვალუტის გაუფასურებას, რაც ეკონომიკაზე მიმდებარე აისახება“⁶⁸. მართალია, საქართველოს არ აქვს ამ მხრივ განსაკუთრებული შესაძლებლობები, მაგრამ რაც აქვს ბუნებრივი სიმდიდრეების სახით, წლების მანძილზე მათი გაყიდვის არასასურველი პრაქტიკა ხელს უშლის ჩვენს ქვეყანაში შესაბამისი დარგების განვითარებას.

მართალია, ჩვენს ქვეყანაში მოქმედებს სიღარიბის დაძლევის პროგრამები, რომლის მიხედვით, ხელისუფლება ცდილობს, დაეხმაროს მოსახლეობას პრობლემის მოგვარებაში, მაგრამ ეს არა არის საკმარისი და ასე დაუსრულებლად არ შეიძლება გაგრძელდეს, რადგან ეს ქმედუნარიანი არ არის. ყველაზე ეფექტური იარაღი სიღარიბის დაძლევისათვის ეკონომიკური ზრდა არის, თუმცა შეიძლება ვერ მოახდინოს სასიკეთო ზეგავლენა მოსახლეობის ყველაზე გაჭირვებულ ნაწილზე, თუკი თან არ დაერთო მინიმალური პირობები, რომელთა შორის უმთავრესი მოქნილი **სავადასახადო პოლიტიკაა** მთავრობის მხრიდან, რომელიც გულისხმობს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების გადანაწილებას მთელ მოსახლეობაზე. ეკონომიკური ზრდა საკმაოდ ეფექტიანი საშუალებაა სიღარიბესთან ბრძოლაში. მერვე ფაქტორი, რაც ეკონომიკური ზრდის ფონზე ხელს უშლის სიღარიბის დაძლევას, არის **შემოსავლების არათანაბარი განაწილება**. საქართველოს მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ფენების შემოსავლებს შორის სხვაობა ძალიან დიდია. მესამე ფაქტორი, რაც ეკონომიკურ ზრდას მთელი მოსახლეობისათვის საგრძნობლად ვერ გახდის, არის **რეგიონების ეკონომიკური მდგომარეობის უთანასწორობა**, რის დაძლევასაც დიდი დრო დასჭირდება, რეგიონებს შორის განსხვავებების აღმოფხვრეულად საჭიროა სავანგებო რეგიონული ინვესტიციების განხორციელება.

ეკონომიკური ზრდა შეიძლება განვიხილოთ მთლიანი ეროვნული პროდუქტისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდით, მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლების დახასიათებისას, მსოფლიოს ქვეყნები შეიძლება ოთხ დიდ ჯგუფად დაგვით მშპ-ს რაოდენობით მოსახლეობის ერთ სულზე წლის განმავლობაში. პირველ ჯგუფში მოხვდებიან უღარიბესი ქვეყნები – 1000 დოლარზე ნაკ-

⁶⁶ www.geostat.ge

⁶⁷ www.saqinform.ge.2011.11/3

⁶⁸ ი. სტიგლიცი. როგორ დავიცვათ თავი „სიმდიდრის წყველისაგან“. ქ. „ეკონომიკა“, 2(87), 2005, გვ. 36.

ლები შემოსავლით; მეორე ჯგუფში - განვითარებადი ქვეყნები - 1000-დან 1500 დოლარამდე შემოსავლით; მესამე ჯგუფში - საშუალო განვითარების ქვეყნები 5000-დან 12000 დოლარამდე შემოსავლით და მეოთხე ჯგუფში მოხვდებიან განვითარებული ქვეყნები 12000 დოლარზე მეტი შემოსავლით.

საქართველო განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფს მიეკუთვნება და 115-ე ადგილს იკავებს ღარიბი ქვეყნების მსოფლიო რიგში. დღეს საქართველოში 1 მილიონ 440 ათასი ღარიბი ადამიანიარაც შეეხება ეკონომიკური ზრდის სტატისტიკას საქართველოსათვის, ის შემდგენიარად გამოიყურება: 2009 წლისათვის ეკონომიკური ზრდის ნაცვლად ადგილი ჰქონდა კლებას 3,8 %-ით; 2010 წელს ეკონომიკური ზრდა შეადგენდა 6,3 %-ს; 2011 წელს-4,5 %-ს; 2012 წელს-4,5 %-ს; ხოლო 2013 წლისათვის დაგეგმილია ეკონომიკური ზრდა 5,2 % -ით. მთლიანი შიდა პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე 2012 წლისათვის 5811,7 ლარს შეადგენდა⁶⁹.

როგორც ვხედავთ, ეკონომიკური ზრდის ტემპები ჩვენი ქვეყნისათვის ხელსაყრელი არ არის. ამ მდგომარეობიდან ძნელია გამოსავალის პოვნა.საქართველოს ეკონომიკამ რომ მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწიოს, მთავრობის ეკონომიკური გუნდის წინაშე უნდა დაისახოს მიზნად – საქართველო გადაიქცეს საშუალო განვითარების ქვეყნად.რისთვისაც საჭიროა მოსახლეობის ერთ სულზე მოდიოდეს 5000-6000 დოლარის მშპ, წლიურად კი მშპ-ს რაოდენობა 20-25 მლრდ დოლარამდე უნდა გაიზარდოს. ამისათვის საჭიროა მილიარდობით დოლარის ინვესტიცია, რაც რეალურად ჩვენს ქვეყანას, ქართულ ბიზნესს არ გააჩნია. როგორ უნდა მიაღწიოს საქართველომ სასურველ მიზანს?⁷⁰

საქართველომ ყველა მწვავე პრობლემა შეძლებისდაგვარად უნდა მოაგვაროს; პირველი მათგანი არის ინფლაცია, ფასების ზრდის დარეგულირება, დეფიციტური ბიუჯეტის მოწესრიგება, საგარეო ვალდების შემცირება, საინვესტიციო და ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება, დასაქმების და საარსებო მინიმუმის საკითხების მოგვარება, სექტორული ეკონომიკის დარგების პრიორიტეტული განვითარება - კონკრეტულად სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის წინა პლანზე წამოწევა, საგადასახადო და ეკონომიკური პოლიტიკის დახვეწა. ეს ყველაფერი კი ეკონომიკურ ზრდაზეა დამოკიდებული. ეკონომიკური ზრდა ხელს შეუწყობს სიღარიბის დონის შემცირებას, თუკი მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი და ყველაზე ღარიბი ფენების შემოსავლებს შორის თანაფარდობა შემცირდება.

ზემოთ ჩამოთვლილი პრობლემების მოგვარება ძალიან დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, რისთვისაც საქართველოს ხელისუფლებამ მნიშვნელოვანი, რადიკალური რეფორმები უნდა გაატაროს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენს ქვეყანას დიდი ხნით მოუწევს განვითარების დაბალ დონეზე ყოფნა. ამ მხრივ შესწავლილი უნდა იქნეს სხვა ქვეყნების გამოცდილება ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაძლევის საქმეში, რომლის მიხედვითაც სიღარიბის დაძლევა მხოლოდ სოციალური დახმარებების გზით არ ხდებოდა, რადგან ასეთ შემთხვევაში ქვეყანა თუ გადასცდება კრიტიკულ საზღვარს, მაშინ იგი აღმოჩნდება ერთგვარ მოჯადოებულ წრეში - მის ყველა მოქალაქეს შეექმნება იმის ილუზია, რომ მხოლოდ იგია ერთადერთი ჭეშმარიტი მშველელი მისი სიღარიბესთან ბრძოლისას. ამიტომ, თუ სახელმწიფო ნამდვილად მოისურვებს რეალურად ამოქმედოს განვითარებისაკენ მიმართული სხვა ბერკეტები, მან მკვეთრად უნდა შეზღუდოს თავისი სოციალური ფუნქციების მოქმედება და უფრო მეტი ყურადღება უნდა მიაქციოს იმ ბერკეტების გამოყენებას, რომელთაც ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარება შეუძლიათ. ეს, რა თქმა უნდა, პოლიტიკურად მეტად ძნელად შესასრულებელი ამოცანაა, მაგრამ ამის გარეშე შეუძლებელი იქნება ქვეყნის ნორმალური განვითარება. არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ თუ სახელმწიფო თავის მიზნად უმუშევრობის მოსპობას დაისახავს, მას ძალიან გაუჭირდება ქვეყანაში სიღატაკისა და მკვეთრი ქონებრივი უთანასწორობის აღმოფხვრა⁷¹.

ქვეყნის ეკონომიკის ზრდისა და განვითარებისათვის საკმარისი არ არის მხოლოდ რიცხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესება, მათი მიღწევის შემთხვევაშიც კი ეკონომიკა ვერ განვითარდება სრულფასოვნად, თუ იგი არ იქნება ორიენტირებული საკუთარი ქვეყნის ტრადიციებსა და ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ. ჭითანავა. სოციალური ეკონომიკისა და ფუნქციონირების პრინციპები. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. შრომები, თბ., 2008.
2. ხ. ალავიძე. საქართველოს რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი და შემზღუდავი ფაქტორები. ე. „ეკონომიკა“, 11 (84), 2004.
3. ი. სტიგლიცი. როგორ დავიცვათ თავი „სიმდიდრის წყველისაგან“. ე. „ეკონომიკა“. 2(87), 2005, გვ. 36.
4. ლ. ბაღცეროვიჩი. თავისუფლება და განვითარება. თბ., 2004, გვ. 90.
5. www.saqinform.ge.
6. www.geostat.ge.

Megi Gorgaslidze

ECONOMIC GROWTH AND OVERCOMING OF POVERTY IN GEORGIA

Annotation

Economic growth is the main direction of the policy of economic development of Georgia, as successful marketing economics is depended on it. Rational combination of factors of economic growth gives possibility to overcome poverty in our country, and to give opportunity to the population of Georgia to feel economic prosperity.

⁶⁹ www.geostat.ge

⁷⁰ www.saqinform.ge.

⁷¹ ლ. ბაღცეროვიჩი. თავისუფლება და განვითარება. თბ. 2004, გვ. 90.

On the modern step of development, the country takes social orientation in economic policy and the first problem is to overcome poverty completely or minimize it, to reduce unemployment, to eradicate differences between incomes, to make economic development of regions equal and etc.

The most efficient tool to overcome poverty is economic growth. For this purpose, the country shall restrict running of social functions and the attention shall be paid to using of lever which can develop economics in haste.

*ვახტანგ დათაშვილი
თამარი ხინიკაძე*

საფონდო ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების თეორიული საფუძვლები

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი როგორც ფულადი, ასევე კაპიტალის ბაზრის შემადგენელი მნიშვნელოვანი ნაწილია.

ძირითადი კაპიტალის მომსახურებისათვის ჩვეულებრივ იყენებენ ბაზრის ელემენტებს ფასიან ქაღალდებს როგორც გრძელვადიან კრედიტებს. მსოფლიო პრაქტიკაში ცნობილია ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულაციის ოთხი მთავარი ფორმა ა) სახელმწიფო რეგულირება; ბ) თვითრეგულირება, რომელიც ხორციელდება სხვადასხვა საბაზრო პროფესიული საფონდო ასოციაციების მიერ; გ) საბირჟო რეგულირება, სპეციალიზებული საფონდო ბირჟების საერთო წესების რეგულირება; დ) საზოგადოებრივი რეგულირება საზოგადოებრივ აზრზე დაყრდნობით.

დასავლეთში არაერთი თვალსაზრისი არსებობს იმის შესახებ თუ რა არის ფასიანი ქაღალდი. მაგ., აქციები, ისევე, როგორც ობიექტური მოწმობა დაგალიანების, დოკუმენტები, რომელიც წარმოადგენს რეალური აქტივების მოთხოვნას; დოკუმენტები, რომელიც არის ტიტული კუთვნილების.

დღეს არ არის ერთიანი შეხედულება იმის შესახებ, თუ რა უნდა ჩაითვალოს საფონდო ბაზრად. თეორიულ ასპექტში ურთიერთშეუთანხმებლობა არსებობს ორ პრობლემაზე:

1. შესაბამისობა ფინანსური და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განსაზღვრისას,
2. ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბაზრის იდენტურობის განსაზღვრა.

ფინანსური ბაზრის სტრუქტურების განხილვისას შეიძლება გამოვეყოთ მეცნიერების ორი ჯგუფი. მეცნიერების ერთი ჯგუფი ფინანსური ბაზრის შემადგენლობაში გამოყოფს ორ ელემენტს – საბანკო სესხების და ფასიანი ქაღალდების ბაზარს. ჯამში, საკრედიტო ბაზარი და ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ორი ძირითადი არხია, საიდანაც დანაზოვი გადაედინება ინვესტიციებში.

საფინანსო ბაზარი = საბანკო ბაზარი + ფასიანი ქაღალდების ბაზარი

ფინანსური ბაზრის ორი ნაწილით (ფასიანი ქაღალდებისა და საბანკო ბაზრით) ამგვარი გამოყოფა, იწვევს კაპიტალის გამოყოფას ძირითად და მბრუნავ ნაწილად. მბრუნავ კაპიტალთან დაკავშირებულია საბანკო ბაზარი (ფულადი სახსრების ბრუნვის შედეგად მიღებული ფულადი სახსრები).

საფინანსო ბაზარი შედგება სამი ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთშემფასებელი ბაზრით: ბაზარი, სადაც ნაღდი ფულის ბრუნვას და მის ფუნქციას ასრულებს, მოკლევადიანი გადასახადები (ვექსელი, ჩეკი), გრძელვადიანი საბანკო კრედიტები და ფასიანი ქაღალდების ბაზარი (ობლიგაციები).

ფულადი ბაზარი არის ბაზრის ფულადი საშუალება, რომლის მოძრაობით ობიექტებს შორის განაწილდება მათი ლიკვიდურობა.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი არის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი როგორც ფულადი, ასევე კაპიტალის ბაზრის. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, ისევე, როგორც სხვა ფასიანი ბაზრები, წარმოადგენს ტექნოლოგიური ციკლების რთულ ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ სისტემას.

ფინანსური ბაზრის სტრუქტურების განსაზღვრისათვის გამოიყენებენ ორ მიდგომას. პირველის თანახმად, ფინანსური ბაზრის ხარისხის ელემენტის განუყოფელ ნაწილად გამოიყოფა ფასიანი ქაღალდების ბაზარი. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი არის ელემენტი, შემადგენელი ნაწილი უფრო მაღალი ფინანსური სისტემისა, როგორც ფინანსური ბაზარი. მეორე მიდგომით ფინანსური ბაზარი მოიცავს ფულად ბაზარს და კაპიტალის ბაზარს, რაც მოქმედებს მხარეებზე ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ინსტრუმენტების კლასიფიკაციაზე.

არსებობს პრობლემა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესწავლისას – ფასიანი ქაღალდების ბაზარი და საფონდო ბაზარი.

მეცნიერთა უმრავლესობა, რომლებიც შეისწავლიდნენ ფასიან ქაღალდებს, საფონდო ბაზრებს უთანაბრებენ ფასიანი ქაღალდების ბაზრებს.

ამრიგად, თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში არ არსებობს ერთიანი აღიარებული აზრი ფინანსური ბაზრის სტრუქტურის შემადგენელ ელემენტებზე ფულადი ბაზრის მნიშვნელობის განსაზღვრებაზე, კაპიტალის ბაზარსა და ფასიან ქაღალდებზე.

არასაბირჟო ბაზარი ხასიათდება ფასიანი ქაღალდების გამოყენებების სიმრავლით. ერთნაირ ფასიან ქაღალდებს არ აქვს ერთი კურსი, ერთდროული გაყიდვები. უფრო მეტად განვითარებულია საბირჟო ბაზარი, ანუ საფონდო ბირჟა, ის ხასიათდება დიდი მიმოქცევით, რომელიც იძლევა საშუალებას, შექმნას მაღალეფექტური ინფრასტრუქტურა, რომელსაც შეუძლია აიღოს თავის თავზე დიდი რისკები, დააჩქაროს გარიგებები და შეამციროს დანახარჯები. კომპანია უნდა აკმაყოფილებდეს ბირჟის მონაწილეების მიერ გამოქვეყნებულ მოთხოვნილებებს, მოთხოვნებს მოგების მიღების რაოდენობით, აქციონერების რიცხვით, აქციების საბაზრო ფასით.

არაორგანიზებული ბაზარი – ეს არის ფასიანი ქაღალდების ბრუნვა წესების დაცვის გარეშე ყველა მონაწილისათვის, ეს ბაზარია, სადაც ვაჭრობა ხდება თვითნებურად, კერძო კონტრაქტით გამოყიდვულსა და მყიდველს შორის.

მეტწილ ქვეყნებში საბირჟო ბაზარს მიმართავს ძირითადი მასის 85% ფასიანი ქაღალდებისა, ბირჟაზე შედარებით ნაკლები – 15%.

ამგვარად, საბირჟო ბაზარი, სადაც მიმართულია მნიშვნელოვანი ფასიანი ქაღალდები, და პროცესს საფონდო ბაზრის განვითარებისა განსაზღვრავს კონიუნქტურას

გარიგებების სახეობების მიხედვით ბაზარი იყოფა საკასო და სასწრაფო ბაზრებად.

საკასო(ქემ- ბაზარი, სტოპ-ბაზარი) ეს არის სასწრაფოდ შესრულებული გარიგება 1-2 სამუშაო დღის განმავლობაში.

სასწრაფო (ფორვარდული) – ეს არის ბაზარი, რომელიც ეყრდნობა მრავალფეროვნებას გარიგებების დროს და მოიცავს 2 სამუშაო დღეზე მეტს. ვაჭრობის წესების მიხედვით, ფასიანი ქაღალდების ბაზარი იყოფა კომპიუტერიზებულ და ტრადიციულ ვაჭრობად.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფუნქციონირების მექანიზმი, ეს არის სხვადასხვა ბაზრის სუბიექტების ურთიერთქმედება, დაკავშირებულს საფონდო ოპერაციებზე. ამ განსაზღვრებიდან გამომდინარე, ფასიანი ქაღალდების ბაზარი შედგება შემდეგი კომპონენტებისგან: ბაზრის სუბიექტები – მონაწილეები, ბაზრის ობიექტები – ფასიანი ქაღალდები, კერძოდ ბაზარი – ბაზრის ოპერაციები, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირება,

ბაზრის ინფრასტრუქტურა (მმართველი ინფორმაციული დეპოზიტური ანგარიშსწორების, სარეგისტრაციო.

ბაზრის ყველა მონაწილე ფუნქციონალური დანიშნულების მიხედვით შეიძლება დავეთვათ: 1) ემიტენტებად; 2) ინვესტორებად; 3) საფონდო შუამავლებად; 4) რეგულირების და კონტროლის ორგანოებად; 5) ორგანიზაციებად ბაზრის მომსახურეები.

კანონი საქართველოს „ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე“ ადგენს, რომ ემიტენტი, ეს არის იურიდიული პირი ან ორგანო აღმასრულებელი მთავრობის ან ადგილობრივი თვითმმართველობის, რომელიც ვალდებულია იღებს თვითონ ფასიანი ქაღალდების მფლობელების წინაშე იმ წევრების დაცვაზე, რომელიც მიმდებარეულია მათზე.

ინვესტორები, ფიზიკური და იურიდიული პირები, რომელთაც აქვთ დროებით თავისუფალი სახსრები და არიან მსურველები, დამატებით გააკეთონ ინვესტირება. შემოსავლების მისაღებად ინვესტორები იძენენ ფასიან ქაღალდებს თავიანთი სახელით თავიანთ ანგარიშზე ფასიანი ქაღალდების ერთ ერთი მთავარი ემიტენტები და ინვესტორები არიან ბანკები და საინვესტიციო კომპანიები.

ფასიანი ქაღალდების მონაწილეების შემდეგი ჯგუფები არიან საფონდო შუამავლები. ესენი არიან მოვაჭრეები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ემიტენტებსა და ინვესტორებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებებს. მათ ეკუთვნიან ბროკერები და დილერები.

საფონდო ბაზარზე ფულადი რესურსების განაწილებაში მნიშვნელოვან ფინანსურ შუამავლად ითვლება ბროკერები.

ბროკერი - დარეგისტრირებული აგენტი, რომელსაც აქვს სხვადასხვა ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის უფლება და გაანხია ლიცენზია ამ სახის მოღვაწეობის შესრულებისათვის. ბროკერი ლიცენზირებულია ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფედერალური კომისიის მიერ, როგორც ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პროფესიონალური მონაწილე. ბროკერად შეიძლება იმუშაოს ხელმძღვანელმა სუბიექტმა, საბროკერო კანტორამ სხვადასხვა საორგანიზაციო უფლებების ფორმით, ან მოქალაქემ ინდემწარმეს არაიურიდიული პირის სახით.

დილერი - ხელმძღვანელის სუბიექტია, რომელიც საფინანსო ოპერაციებს თავისი სახელით და თავის ხარჯზე აკეთებს. დილერი შეიძლება იყოს მხოლოდ იურიდიული პირი, რომელიც არის კომერციული ორგანიზაცია.

საქართველოს ბაზარზე დილერი შეიძლება იყოს საინვესტიციო კომპანია, რომლის ერთ-ერთი ფუნქციაა სახსრების ჩადება ფასიან ქაღალდებში, გარიგების შესრულება.

რეგულირების და კონტროლის ორგანოები. მსოფლიო პრაქტიკაში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულაციის ოთხი მთავარი ფორმაა ცნობილია: ა) სახელმწიფო რეგულირება კანონზე და გირაოს დამდების გირაოს ნომრებით. ბ) თვითრეგულირება, რომელიც ხორციელდება სხვადასხვა საბაზრო პროფესიონალი საფონდო ასოციაციების მიერ. გ) საბირჟო რეგულირება, სპეციალიზებული საფონდო ბირჟების საერთო წესების რეგულირება. დ) საზოგადოებრივი რეგულირება საზოგადოებრივ აზრზე დაყრდნობით.

ბაზრის ფასიანი ქაღალდების სახელმწიფო დარეგულირების მექანიზმების შესწავლისა და მისი სრულყოფისათვის იქნება მოცემული სამუშაო გაწეული.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შემდეგი მონაწილე არის ორგანიზაცია, რომელიც უწევს მომსახურებას. ეს ორგანიზაცია ყველა ფუნქციას ასრულებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე, გარდა ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვისა, ის შეიძლება დავეთვათ გარიგების დასკვნის ორგანიზაციად .

უზრუნველყოფილი და ორგანიზებულია უზრუნველყოფილი გარიგების შესრულების და საინფორმაციო სააგენტოებად.

ორგანიზაცია უზრუნველყოფელ გარიგებებს მიკუთვნებული საფონდო ბირჟაა. საფონდო ბირჟა წარმოადგენს ორგანიზაციის რეგულარულ ფუნქციონირებას ცენტრალური ბაზრის ფიქსირებული სავაჭრო ადგილით, რომელიც პასუხობს გარკვეულ მოთხოვნილებებს, ფასიანი ქაღალდების დროებით რეგლამენტს და სტანდარტულ სავაჭრო პროცედურებს, გარიგებების რეგისტრაციის ცენტრალიზაციას ფიქსირებული სავაჭრო ადგილით, ფასიანი ქაღალდების არჩევის პროცედურების და ოპერატორები ბაზრის, რომელიც პასუხობს გარკვეულ მოთხოვნილებებს , მათ შორის ფასიანი ქაღალდებით დროებითი რეგლამენტის მქონე და სტანდარტული სავაჭრო პროცედურების, გარიგებების ცენტრალიზებულ რეგისტრაციას და ოფიციალურ საბირჟო ფასის გათვალისწინებით.

დასავლეთში სხვადასხვა თვალსაზრისი არსებობს იმის შესახებ თუ რა არის ფასიანი ქაღალდი. მაგალითად, აქციები როგორც დავალიანების ობიექტური მოწმობა; დოკუმენტები, რომელიც წარმოადგენს რეალური აქტივების მოთხოვნას; დოკუმენტები, რომელიც არის კუთვნილების ტიტული.

ფასიანი ქაღალდი საქართველოს კანონის მიხედვით ეწოდება დადგენილი ფორმის დოკუმენტს. აუცილებელი რეკვიზიტებია პირადობის მოწმობის უფლების მქონე მოწმობა. მისი წარდგენის შემთხვევაში მისი

დემონსტრირება პირის მიერ კი არ ხდება, არამედ სამოქალაქო კოდექსში დადასტურებული ფასიანი ქაღალდების კუთვნილების უფლების მიხედვით.

იმისათვის, რომ მივცეთ სრული დახასიათება კატეგორიას, როგორცაა ფასიანი ქაღალდები, საჭიროა განვიხილოთ ძირითადი წარმოდგენილი თვისებები: ფასიანი ქაღალდები მოწმობს კაპიტალზე კუთვნილების უფლებაზე, ასევე ფასიან ქაღალდებს მიეკუთვნება აქტივები; ფასიანი ქაღალდი ასახავს ურთიერთობას ინვესტორსა და ობლიგაციის ემიტენტს შორის, ვექსელი და ა.შ. ფასიანი ქაღალდი იძლევა უფლებას მიიღოს განსაზღვრული შემოსავალი ემიტენტისგან ფასიანი ქაღალდების აქციების სახით რაც იძლევა მონაწილეობის მართვის უფლებას სააქციო საზოგადოებაში. ფასიანი ქაღალდები იძლევა უფლებას ქონების წილის წარმოების- ემიტენტი მისი ლიკვიდაციის შემთხვევაში.

დღეს მსოფლიოში არსებობს ფასიანი ქაღალდების სახეობათა დიდი რაოდენობა.

ფასიანი ქაღალდების ძირითადი ემიტენტები არის კერძო სექტორი, სახელმწიფო და უცხოური სუბიექტები: ფასიანი ქაღალდები ემიტენტების მიხედვით იყოფა კერძო, სახელმწიფო და საერთაშორისო კომპანიებად, რომლებიც იყოფა ქვეჯგუფებად, კერძოდ ფასიან ქაღალდებს უშეგებს კორპორაციები და საკრედიტო ფინანსური ინსტიტუტები (ბანკები, სადაზღვევო და საინვესტიციო კორპორაციები და ა.შ.). სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები იმიტირდება როგორც ცენტრალური მმართველობის ასევე ადგილობრივი მმართველობის, საერთაშორისო ფასიანი ქაღალდები გამოირჩევა ემიტენტებით, ვალუტით, ბრუნვის ვადით და ა.შ.

ფასიანი ქაღალდების ძირითადი ემიტენტი არის კერძო სექტორი, სახელმწიფო და უცხოური სუბიექტები; ამიტომ, ემიტენტების მიხედვით, ფასიანი ქაღალდები კერძო, სახელმწიფო და საერთაშორისოდ, რომელიც თავის მხრივ იყოფა ქვეჯგუფებად. კერძო ფასიან ქაღალდებს უშეგებს კორპორაციები და საკრედიტო საფინანსო ინსტიტუტები (ბანკები, სადაზღვევო და საინვესტიციო კომპანიები და სხვა.). სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები იმიტირდება როგორც ცენტრალური მთავრობით, ასევე ადგილობრივი მთავრობის ორგანოებით. საერთაშორისო ფასიანი ქაღალდები განსხვავდება ემიტენტებით, ვალუტით, მიმოქცევის ვადით და სხვა.

ფასიანი ქაღალდები იყოფა სახელობით და უფლებამოსილების გადაცემაზე ან განხორციელებაზე. წარმდგენითი ფასიანი ქაღალდები ეს არის ფასიანი ქაღალდი, რომლის რეალიზაციისთვის საკმარისია ფასიანი ქაღალდის უბრალო წარდგენა მესაკუთრის უფლების დასამოწმებლად. იმის გათვალისწინებით, რომ ფასიანი ქაღალდებისა მფლობელის უფლებების განხორციელებისა და უფლებების დამოწმების დროს არსებობს სხვადასხვა, არის წილობრივი (აქციები), სესხობრივი (ობლიგაციები) და საწარმოო (ვაუნერი, დეპოზიტური ხელნაწერები).

კორპორაციული ფასიანი ქაღალდები გამოიცემა კორპორაციების, კომპანიების და წარმოებების, იურიდიული პირების მიერ, როგორც წესი, სააქციო საზოგადოების მიერ.

აქცია, ეს არის ემისიური ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ამარტებს უფლებებს (აქციონერის) წილის მიღების სააქციო საზოგადოებისგან დივიდენდების სახით, აგრეთვე მიიღოს მონაწილეობა სააქციო საზოგადოების ხელმძღვანელობაში და წილის მიღების უფლებით სააქციო საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში. აქცია არის კერძო (სახელმწიფო) ფასიანი ქაღალდი.

აქციები გამოიშვება დაუდგენელი ვადით. ისინი იმიტირებული იყოს ნაღდი ან უნაღდო ფორმით. საინვესტიციო მიზნის მიხედვით. სააქციო საზოგადოებამ გამოუშვა მრავალფეროვანი აქციები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ.
2. დალი მაგრაქველიძე. ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში, თბ., 2011.
3. ვ. დათაშვილი. ტექნოკრატია თანამედროვე ეკონომიკის საფუძვლები. თბ., 2005.
4. Алексеев, М.Ю. Рынок ценных бумаг / М.Ю. Алексеев — М.: Финансы и статистика, 1992.
5. Алехин, Б.И. Рынок ценных бумаг. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 461 с.
6. <http://www.veksinfo.ru>.
7. Brigham E.F., Gapenski L.C. Intermediate Financial Management. - New York, 2005.

*Vakhtang Datashvili
Tamar Khinikadze*

BASIC THEORY OF STOCK EXCHANGE STATE REGULATION

Annotation

The article is devoted to the improvement of stock exchange state regulation. Although the current state of stock exchange allows us to declare that in economic growth its functions in attraction of investments are fulfilled insufficiently. Stock exchange of Georgia first of all is characterized for low efficiency of the existing mechanism of state regulation. The second is distrust of local potential investors to stock exchange and its instruments, the third: insufficient development of state regulation at stock exchange gives rise to practical question of functioning of the mechanism. The authorities face the urgent problem of modernization of the system of stock exchange state regulation.

ლია დვალიშვილი

ბუნებრივი რესურსები – ძველის ეროვნული სიმდიდრის საფუძველი

ბუნება ფართო მნიშვნელობით მთელი სამყაროა, ვიწრო მნიშვნელობით კი შემოიფარგლება დედამიწით, რომელიც სიდიდით მესამე პლანეტაა მზის სისტემაში, მისგან დაშორებით კი – მესამე პლანეტა. დედამიწის თავისებურებაა მასზე სიცოცხლის არსებობა და განვითარება, რომელიც 2-3 მლნ წლის წინათ ადამიანის წარმოშობით დაგვირგვინდა. დედამიწის ზედაპირის უმეტესი ნაწილი უკავია მსოფლიო ოკეანეს (361,

1 მლნ კვ.მ, ანუ 70,8 %), მისი ხმელეთი (149, 1 მლნ კვ.მ) დანაწილებულია ექვს კონტინენტად და მრავალ კუნძულად – ხმელეთის მნიშვნელოვანი ნაწილი ფაქტობრივად გამოუყენებელია. მაგალითად, უდაბნოები და მყინვარები.

ადამიანის და ბუნების ურთიერთობა ჩვენს პლანეტაზე ადამიანის განენის დღიდან იწყება, ის გავლენას ახდენდა და დღესაც ადენს გარემომცველ ბუნებაზე. თავდაპირველად ადამიანი უძლური იყო და მისი გავლენაც უმნიშვნელო. დედამიწის მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდამ, ასევე მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებამ, ადამიანს ბუნებრივი რესურსების გამოყენება გაუადვილა.

ბუნებრივ რესურსებზე მოთხოვნილების ზრდასთან ერთად ადამიანის საქმიანობაც უფრო გააქტიურდა და გაფართოვდა. მან მნიშვნელოვნად შეცვალა ჩვენი პლანეტის ბუნებრივი გარემოს პირვანდელი სახე.

გარემომცველი ბუნების გარდა, ადამიანს არსებობის სხვა წყარო არ აქვს. რასაც ისინი ბუნებისგან იღებენ, გამოყენების შემდეგ სულ სხვა სახით, სხვა ადგილზე და სხვა რაოდენობით უბრუნებენ ბუნებას. მაგალითად, ჩვენ ვიყენებთ სუფთა წყალს, ბუნებას კი გაჭუჭყიანებულს ვუბრუნებთ. ეს წყალი ჩადის მდინარეებში, საიდანაც შემდეგ ზღვებსა და ოკეანეებში ხვდება.

ბუნების უმნიშვნელოვანესი ელემენტია ბუნებრივი რესურსი, რომელიც გამოიყენება წარმოების განვითარების მოცემულ ეტაპზე საზოგადოების მატერიალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. ბუნებრივი რესურსი მოიცავს წიაღისეულ, კლიმატურ, წყლის, ნიადაგის, მცენარეულ და ფაუნისტურ რესურსებს, ამჟამად მათ მიემატა ატომური და პლანეტურ-კოსმოსური რესურსი.

ყველაფერი, რითაც სარგებლობს კაცობრიობა, საბოლოო ჯამში, მზის ენერჯიდან და მიწის ბუნებრივი რესურსებიდან წარმოიშობა.

კაცობრიობის მნიშვნელოვანი რესურსი მზის ენერჯიაა. ეს ენერჯია საოცარი ფორმით გარდაიქმნება მცენარეებში ორგანულ ნივთიერებად, რითიც იკვებებიან ადამიანები და ცხოველები. იგი დაგროვდა ნავთობსა და ნახშირში, რომლის გარეშეც ვერ იფუნქციონირებს თანამედროვე ეკონომიკა.

მეორე მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსი ჰაერია. ევოლუციის შედეგად წარმოშობილი ატმოსფერო შედგება 21% ჟანგბადისა და 78% აზოტისაგან, ასევე მრავალი სხვა გაზისაგან, რომლებიც შედარებით მცირე მოცულობებითაა, მაგრამ ცხოვრებაში ხშირად თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს.

მესამე მნიშვნელოვან ბუნებრივ რესურსს – წყალი წარმოადგენს, რომელსაც პლანეტის ზედაპირის 71% უკავია. დედამიწის მთელი წყლის 97% არის მსოფლიო ოკეანეში. მისი მოცულობა – 1, 338 მლრდ კმ³ ა. წყლის დიდი ნაწილი მარილიანია, ხოლო მტკნარი წყალი შედარებით მცირეა და ბევრ რეგიონში მის ნაკლებობას განიცდიან.

წყალი არის უნივერსალური გამხსნელი, აუცილებელი ყველა ორგანიზმის სიცოცხლისათვის. წყალი დედამიწაზე ისეთივე როლს ასრულებს, რასაც სისხლი ადამიანის ორგანიზმში. ბუნებაში წყლის წრებრუნვა უზრუნველყოფს ნივთიერებათა ცვლას ოკეანეს, ატმოსფეროს, ნიადაგსა და ცოცხალ ორგანიზმებს შორის. ტყუილად კი არ უწოდა ლეონარდო და ვინჩი წყალს “ბუნების მეეტლე”.

ნიადაგი მნიშვნელოვან ბუნებრივ რესურსს წარმოადგენს, რადგან უზრუნველყოფს კაცობრიობის საკვებს. იგი თავისთავად არის მეოთხე, შუალედური, ბუნების ცოცხალ და მინერალურ სამეფოებს შორის. ნიადაგის ნაყოფიერება განისაზღვრება მასში არსებული საკვები ნივთიერებების თავისებური “ბანკით”: აზოტით, ფოსფორით, გოგირდით და სხვ. ნიადაგი შეესებადი რესურსია, შეიძლება მისი კულტივირება, გაუმჯობესება და ფაქტობრივად, ახალი ნიადაგის შექმნა არანაყოფიერ მიწებზე.

ბუნებრივი რესურსების განხილვისას იშვიათად ახსენებენ ისეთ მნიშვნელოვან რესურსს, როგორცაა მცენარეთა და ცხოველთა გენეტიკური მრავალფეროვნება. ახლა პლანეტაზე დაახლოებით მცენარეთა 500 ათასი და 19 მლნ ცხოველთა სახეობაა, რომელთაგან 1,5 მლნ მიეკუთვნება ყველაზე მრავალფეროვანი, მწერების კლასს (ბუფალოვართა კლასს მიეკუთვნება მხოლოდ 4300 სახეობა). სახეობრივი მრავალფეროვნება – ეს მნიშვნელოვანი გენეტიკური რესურსია, აგრეთვე, მდგრადობის შეუცვლელი ფაქტორი.

უხეშად რომ ვთქვათ, ეკონომიკის განვითარების ბუნებრივ რესურსს წარმოადგენს ადამიანი, როგორც სახეობა. განვითარების რესურსებს შეიცავს ცივილიზაციის თითოეული სისტემების, ინსტიტუტების და ორგანიზაციების სხვადასხვა სახეები. თუმცა თავად ადამიანი, რა თქმა უნდა, ეკონომიკური რესურსია, სხვა დანარჩენი რესურსების მსგავსად, რომელიც გადაადგილდება საბაზრო ძალების გავლენით. ვინაიდან ადამიანი წარმოადგენს არა მარტო რესურსს, არამედ სხვა რესურსების მომხმარებელსაც, მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა სხვა რესურსებთან მიმართებაში მრავალი გლობალური პრობლემების ღერძს წარმოადგენს.

ბუნებრივ რესურსებს მიეკუთვნება მინერალური რესურსებიც, რომელთაც ხშირად უწოდებენ სასარგებლო წიაღისეულს. ეს უკანასკნელი იყოფა რამდენიმე დიდ ჯგუფად. პირველს და მნიშვნელოვანს მიეკუთვნებენ ე.წ. პირველად ენერჯიაშემცველებს: ნავთობს, გაზს, (ქვა) ნახშირს, ურანს. მეორე ჯგუფს შეადგენს ლითონის მადნები. მესამეს შეიძლება მივაკუთვნოთ ქიმიური მრეწველობის ნედლეული, ხოლო მეოთხეს – წიაღისეული მასალები, რომლებიც გამოიყენება მშენებლობასა და კომუნალურ მეურნეობებში (ქვიშა, ღორღი და ა.შ.).

წარმოების განვითარებასთან ერთად მიმდინარეობდა ბუნებრივი რესურსის განუხრელი ზრდა და მისი სტრუქტურული ცვლილება. შესაბამისად, იცვლება ბუნებრივი რესურსის ცალკეული ელემენტის საზოგადოებრივი სარგებლიანობაც.

ადამიანი გარდაქმნის ბუნებრივ რესურსებს თავისთვის აუცილებელ პროდუქტებად და ანაწილებს მათ საბაზრო მექანიზმების საფუძველზე. თავისი ისტორიის განმავლობაში იგი მუდმივად რთავს თავის საქმიანობაში სულ ახალ-ახალ წიაღისეულს. თუკი ჩვენი ერის დამდეგამდე კაცობრიობა გამოიყენებდა დაახლოებით 20 ქიმიურ ელემენტს, XVIII ს-ში კი 30-ს, ახლა იგი 150-ზე მეტია. წარმოებაში ფაქტობრივად ჩართულია ყველა ელემენტი, რაც არსებობს დედამიწის ქერქში.

ბუნებრივი რესურსები წარმოადგენს ყოველი ქვეყნის ეროვნული სიმდიდრის საფუძველს. მიუხედავად ამისა, ქვეყნები, რომლებიც ფლობენ უზარმაზარ ბუნებრივ რესურსებს, ცხოვრობენ ცუდად, ხოლო ზოგიერთი ქვეყანა, რომელიც თითქმის სავესებით მოკლებულია ბუნებრივ რესურსებს, მაგალითად, იაპონია და იტა-

ლია, კეთილდღეობაშია. ასეთი მდგომარეობის ერთ-ერთ მიზეზს წარმოადგენს წიაღისეულის შედარებით დაბალი საბაზრო ღირებულება. ამასთან, არსებობს განვითარებული ქვეყნების, ასევე მთელი მსოფლიოს მშპ-ში პირველადი წილის შემცირების მდგრადი ტენდენცია.

ამგვარად, წარმოიშობა პარადოქსი: ერთი მხრივ, კაცობრიობის მთელი სიმდიდრე, როგორც ჩანს, ყალიბდება ბუნებრივი რესურსების და წიაღისეულის საფუძველზე, ხოლო მეორე მხრივ – ამ წიაღისეულის საბაზრო ფასები ძალზე უმნიშვნელოა და ღირებულების თვალსაზრისით არ შეესაბამება იმ როლს, რომელსაც ისინი ასრულებენ მსოფლიო მშპ-ის ჩამოყალიბებაში.

ეკონომიკური მსოფლიომოწყობის პარადოქსი მდგომარეობს იმაში, რომ კვლავწარმოების პირამიდა ფართოვდება ქვემოდან ზემოთ. იგი, ასე ვთქვათ, დგას თავის მწვერვალზე, რომლის სიახლოვესაც განლაგებულია ენერგორესურსების და ნედლეულის ბაზრები, შემდეგ მოდის გადაამაჟუშავებელი მრეწველობის უფრო ფართო ფენა, დაბოლოს, მასზე მრავალჯერ ჭარბი ფინანსური ბაზრები მომსახურების ბაზრებთან ერთად.

მსოფლიოში ენერგორესურსების მოხმარება მუდმივად იზრდება. 90-იან წლებში ჩამოყალიბდა მსოფლიო სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსის სტრუქტურა, რომელშიც წამყვან როლს თამაშობს ნახშირი (33%) და ნავთობი (39%). სულ მსოფლიოში მოიხმარება დაახლოებით 12 მლრდ ტონა პირობითი სათბობი, რომელშიც ითვლება ქვანახშირიც. ენერგორესურსების დაახლოებით 40% მოდის ელექტროენერჯის გამოუშვავებაზე. ელექტროენერჯის წარმოებით მსოფლიოში პირველ ადგილზეა აშშ. რუსეთი ჩამორჩება მხოლოდ აშშ-ს. მისი ელექტროსადგურების ჯამური სიმძლავრე 205 ათასი მეგავატია.

ნავთობი თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენს. ძნელი წარმოსადგენია, მაგრამ სულ რაღაც 100 წლის წინ მსოფლიო თითქმის იოლად გადიოდა უნავთობოდ. ძველი ევროპის ეკონომიკური და პოლიტიკური სიმძლავრე ემყარებოდა ნახშირს, რომლითაც სავსე იყო კონტინენტის დასავლეთი ნაწილის წიაღი.

სახელმწიფოებრივად ჩამოყალიბებული ყოველი ერი განლაგებულია განსაზღვრულ ტერიტორიაზე, რომელიც ისტორიულად უცვლელი არ არის. აღვნიშნავთ, რომ ახლანდელი დამოუკიდებელი საქართველოს ტერიტორია 69,5 ათასი კვ.კმ-ია. ამ შემოფარგლულ ტერიტორიაზე არსებობს წარმოებისათვის აუცილებელი შეზღუდული რაოდენობის ბუნებრივი რესურსი (წიაღისეული, წყალი, ნიადაგი, მცენარეული, ფაუნა, კლიმატი ...). ტერიტორიული შეზღუდულობა და განსხვავებული ბუნებრივი რესურსი კი იმაზე მიუთითებს, რომ წარმოების საწყისი ეტაპი თითოეული ერისათვის მკვეთრად განსხვავებულია.

რაც უფრო მდიდარია ესა თუ ის ქვეყანა წარმოების ძირითადი ფაქტორებით (მიწა, შრომა, კაპიტალი), მით უფრო მაღალია მისი ეკონომიკური პოტენციალი. ამ ასპექტში საქართველო საკმაოდ მაღალი ეკონომიკური პოტენციალის მქონე ქვეყანაა. ეს განსაკუთრებით ეხება მის ბუნებრივ რესურსს. საკმარისია ითქვას, რომ საქართველოს მცირე ტერიტორიაზე მკვეთრად განსხვავებული ჰავაა. ეს ძირითადად აისახება საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობით და მეორე, საქართველოს რელიეფის განსაკუთრებულობით.

საქართველოსთვის განსაკუთრებული ადგილი უკავია შავ ზღვას, ეს არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განმსაზღვრელი ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობისა, რომელიც ქმნის მსოფლიოსთან, განსაკუთრებით კი ევროპის ქვეყნებთან, საქართველოს ეკონომიკური კავშირების გაფართოების შესაძლებლობას. შავი ზღვა საქართველოს აქცევს მნიშვნელოვან სატრანზიტო ქვეყნად, რაც დაკავშირებულია ქვეყნის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტერესებთან. საქართველოს ზღვისპირეთს აქვს რეკრეაციული დანიშნულება და ის საქართველოს სანაპირო ზოლში ქმნის საერთაშორისო საკრუიზო ტიპის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობას, რომელიც იქნება ქვეყნის სავალუტო შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყარო.

საქართველოს ბუნებრივ რესურსს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მინერალურ რესურსს, რომლის მარაგი, ნედლეულის ძირითადი ტიპის მიხედვით, შეფასებულია 90 მლრდ ამერიკულ დოლარად. ყველაზე მაღალი გეოეკონომიკური შეფასებით გამოირჩევა საწვავი და ენერგორესურსი (30,3 მლრდ \$) და მინერალური და თერმული მიწისქვეშა წყლები (29,8 \$). საქართველოს აქვს საკმარისი მრავალი სახეობის ენერგორესურსი, მაგრამ ათეული წლების განმავლობაში არ ჰქონდა ენერგეტიკის განვითარების ეროვნული პოლიტიკა და არც მისი დამუშავების გამოცდილება.

ეს მდგომარეობა აისახა კიდევაც სეროიზულ ენერგეტიკულ კრიზისში. ეს მაშინ, როცა ნახშირის პროდუქტის მარაგი აღემატება 700 მლნ ტონას, ხოლო ჰიდროენერგეტიკული რესურსების სრული პოტენციალი წლიურად 159,4 მლრდ კილოვატსაათია. საქართველოს ენერგორესურსების ამ ორ სახეობას თავისუფლად შეუძლია აანახლავოს ნავთობისა და ბუნებრივი აირის უკმარისობა. საჭიროა მხოლოდ განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს ნახშირის მრეწველობის აღდგენასა და მისი კომპლექსურად გამოყენების სახელმწიფო პროგრამის დამუშავებას. ასევე უნდა დამუშავდეს ჰიდროენერგეტიკული რესურსებისა და სხვა სახეობის ენერგორესურსების (მზის, ქარის, ბიომასის, გეოთერმული ...) ეფექტიანი ათვისების პროგრამა.

ჩვენი ქვეყნისათვის დღესდღეობით განსაკუთრებულ პრიორიტეტად არის მიჩნეული განახლებადი ენერგორესურსების მაქსიმალური გამოყენება, რამდენადაც მას გააჩნია უზარმაზარი ჰიდრორესურსები, რომლის გამოყენების კოეფიციენტი დღევანდელი მდგომარეობით ძალიან მოკრძალებულია. ეს საკითხი მნიშვნელოვან აქტუალობას იძენს დღეს ქვეყნის აღმშენებლობის გრანდიოზული მასშტაბებიდან გამომდინარე, რაც შემდგომში აუცილებლად მოითხოვს უფრო მეტ ენერგორესურსს. აღნიშნული მაგალითი ასაბუთებს განვითარების სტრატეგიის იმ მთავარ მიზანს, თუ როგორ შეიძლება გამოვიყენოთ ბუნებრივი რესურსი, ჩაანაცვლოს მან ეკოლოგიურად არასასურველი პროდუქტი და მიიღოს მაღალი ეკონომიკური სარგებელი. ეკონომიკური უსაფრთხოება ქვეყნის სტაბილური განვითარების აუცილებელი წინაპირობაა.

საქართველოს მინერალურ სიმდიდრეთა შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მინერალურ და თერმულ მიწისქვეშა წყლებს. მათ რესურსებზე საგრძნობლად არის დამოკიდებული მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარება, აგრეთვე მოსახლეობის წყალმომარაგება.

მიწისქვეშა წყლები ხასიათდება დიდი რესურსებით, მაღალი ხარისხობრივი მანქნებლებით და, მყარი წიაღისეულიდან განსხვავებით, დროთი განახლებადობით. მტკნარი მიწისქვეშა წყლები წარმოადგენს ყვე-

ლაზე ძვირფას წიაღისეულს და სასმელად ვარგისი, უმაღლესი ხარისხის წყლების, ყველაზე საიმედოდ დაცულ წყაროს. იგი წარმოადგენს ადამიანის სიცოცხლის უპირველეს მოთხოვნილებას ჰაერის შემდეგ და, სწორედ ამიტომაც ითვლება უნიკალურ წიაღისეულად, რომელთა რაოდენობის მხრივ საქართველო ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანაა. მიწისქვეშა მტკნარი წყლების ბუნებრივი რესურსების უდიდეს ნაწილს – 95%-ს შეადგენს სასმელი წყლები, რომლებიც ფართოდ, მაგრამ არათანაბრად არის გავრცელებული საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. მათი საერთო რაოდენობის 63,4% მოდის დასავლეთ საქართველოზე, 24,1% – აღმოსავლეთ საქართველოზე, ხოლო 12,5% – სამხრეთ საქართველოზე. ამ წყლების მნიშვნელოვანი ნაწილი ხასიათდება მარილების ძალზე დაბალი შემცველობით. ასეთი წყლები ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა უაღკოპოლო თუ ალკოჰოლიანი სასმელების ჩამოსასხმელად.

მინერალური და თერმული მიწისქვეშა წყლების რაციონალური გამოყენება საქართველოს სავალუტო შემოსავლის საიმედო წყარო უნდა გახდეს.

ამრიგად, საქართველო ბუნებრივი რესურსებით საკმაოდ მდიდარი ქვეყანაა. ამ რესურსის მნიშვნელოვანი ნაწილი დიდი ხანია გამოიყენება, მაგრამ დღესაც ბუნებრივი რესურსის გაყიდვა შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყაროა. ამიტომ გასაგებია ის დაინტერესება, რომელიც დაკავშირებულია ბუნებრივი რესურსების ბაზართან.

თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ საჭიროა ბუნებრივი რესურსის გონივრული ხარჯვა და ბუნების დაცვა. რესურსის გონივრული ხარჯვა და ბუნების დაცვა. ჯერჯერობით კი ადამიანის, ერის, კაცობრიობის ზემოქმედება ბუნებაზე უარყოფითია.

ბუნების განადგურება განსაკუთრებით გაძლიერდა ბოლო 100 წლის განმავლობაში. ტექნოლოგიურმა პროგრესმა განაპირობა ბუნებრივი რესურსის ინტენსიური მოხმარება.

დღეს უკვე მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა აღმოჩნდა ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფის პრობლემის წინაშე. სამწუხაროდ, მხოლოდ ბოლო წლებში მიხვდა ადამიანი, რომ ბუნებრივი რესურსები მუდმივი და უღვევი არ არის. თუ მათი გამოყენების ტემპი და მასშტაბები არ შეიცვალა, მასზე მზარდი მოთხოვნები არ შემცირდა, მაშინ ამ რესურსების მარაგის ამოწურვა გარდაუვალია.

გარემოს დაცვის შედეგად ადამიანს შესაძლებლობა ეძლევა, მისი რესურსები და სიმდიდრე გონივრულად, ეკონომიკურად გამოიყენოს და მომავალ თაობებს შეუნარჩუნოს. გარემოს დაცვა არა მხოლოდ რომელიმე გარემოსდაცვითი ორგანიზაციის საქმეა, არამედ სახელმწიფოებრივი ღონისძიებაა და ამიტომაც იგი ყველა მოქალაქეს ეხება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვეშაბიძე შ., გრიშვიანი ა., ლეკაშვილი ე., ასლამაზიშვილი ნ., მსოფლიო ეკონომიკა. თბილისი, 2008.
2. სილაგაძე ა., მექვაბიშვილი ე., კახიაშვილი ჯ. ეკონომიკა, თბილისი, 2003.
3. Булатов А.С. Мировая экономика. Москва.Экономист. 2007.
4. www.wikipedia.org.ge.
5. <http://www.water.gov.ge/geo/statistics/water-resources>.

Lia Dvalishvili

NATURAL RESOURCES – BASIS OF NATIONAL WEALTH Annotation

Natural resources is an important element of nature, which is used at a given stage of production development for satisfying the material needs of a society.

Natural resources are the basis of a national wealth of every country. Georgia is a rich country by its natural resources. This explains the interest related to the base of natural resources.

Iryna Zarytska

THE IMPACT OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON THE LABOR MARKET: GENDER DIMENSION

The global financial crisis, as well as four years ago, continues to define the main directions and parameters of the global economic system. The situation that originally developed in the mortgage market in the U.S. and spread to the banking sector quickly turned into a full blown global economic crisis, accompanied by a sharp decline in production, trade and investment. This in turn has had a negative impact and marked in a significant asymmetry for real and private sectors. In both developed and developing countries, recessions and economic crises caused a significant "human losses" and a violation of the parameters of gender equality. Thus the sheer magnitude of the current recession raise concerns that such losses for many workers and their families will only grow.

Women and the economic crisis: the relevance of gender issues

The financial crisis in the developed countries of the EU has a gender perspective both in its nature and in its effects. However, the global crisis also affects women in other parts of the world, which in turn determines the consequences for the economies that depend on working women and their income, including remittances. The current economic crisis is significantly different from previous recessions. This is caused by the change of the role of women in the labor processes of social reproduction as compared to 1920-30 years. Thus, it is clear that with the increase in the proportion of working women and the growing problem of "aging nation" in Europe the crisis is to impact women more likely than men (as it is defined by the European Commission). Although,

such influence become more differentiated than before⁷². However, according to the authoritative edition of The Economist female segment of labor force as a factor of economic growth is greatly underestimated, despite the fact that in the last decade the contribution of women's labor into the global economy is more considerable than the effect of the use of new technologies and economic expansion of emerging market, such as rapidly developing India and China. In addition, historically the unprecedented number of women in the labor market means that their contribution to the household income is much higher than ever before. Their integration into the workspace means not only greater direct impact of the crisis on women themselves, but also their families, where revenues substantially depend on the loss or preservation of jobs for women.

However, despite all of the above economic status of women at the beginning of the recession were not on par with men. In particular, this applies to existing gender wage gap, substantial underemployment among women, lower income and less social protection among female sex workers, greater employment of women in the so-called "informal sector". Thus, even at the beginning of the crisis processes female labor force has not occupied the best position.

The impact of the global financial crisis on regional labor markets

With the financial crisis the global unemployment rate has reached a record high, there was a significant fall in employment in all sectors, the rate of productivity growth has abated in developed countries. This period is also characterized by growing frustration, particularly among young people, increasing trends of stratification of society and violations of the parameters of gender equality. However, the active use of counter-cyclical policies by governments (both automatic stabilizers embedded and emergency stimulus) increased the problem of high budget deficits and unsustainable levels of government debt. Yet, reduced production significantly affected the sharp decline in tax revenues. As a result this has limited government's capacity to combat unemployment and introduce active measures for the development and implementation of gender policy.

The negative effects of the global financial crisis and its impact on women and men, as well as gender equality policies differed significantly depending on the level of economic development and countries' disposition in the world trading system, the nature of domestic demand, characteristic of social policies. In particular, 55% of the total increase in global unemployment between 2007 and 2012 occurred in developed countries of the European Union, while the region accounts only 15% of the workforce in the world. One of the major manifestations of stagnant labor market in the region is the rapid growth in part-time employment and a significant increase in unemployment among young people, both women and men. However, the most obvious violations of gender equality in 2012 were generic to such regional labor markets as: Latin America, South Asia and the Middle East and North Africa.

In 2009, unemployment in Central and South-Eastern Europe (non-EU) and CIS grew the world's largest rate (from 1.7% to 10.4%). However, youth unemployment increased more than in any other region of the world. In particular, one of five young economically active workers was not able to find a job⁷³. Significant gender differences in this region is manifested in terms of the labor market and can be characterized by a large asymmetry in the level of representation of both male and female labor in the labor market and in the employment rate of women and men (Fig. 1, 2)⁷⁴.

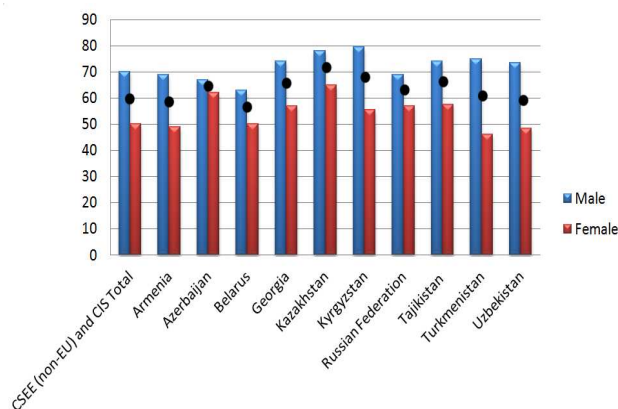

Fig. 1. Labor force participation rate: gender dimension, 2010
* - Total

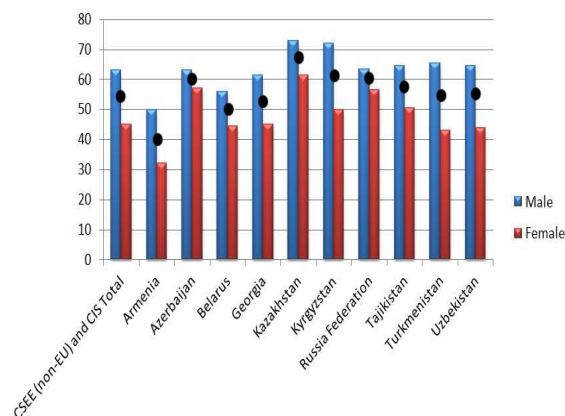

Fig. 2. Employment-to-population ratio: gender dimension, 2010
* - Total

Since 2009 Latin America and the Caribbean have begun to show signs of economic growth, which has had a positive effect on regional labor markets. However, the economic crisis has led to an increase in the share of vulnerable employment for the first time since 2002r. With regard to gender equality, the most vulnerable in the region were female workers who were the first one to be dismissed or transferred to a part-time employment, because of the stereotypical attitude toward the role of women and men in society.

Unlike many other regions around the world, the labor market in East Asia demonstrates relatively rapid post-crisis recovery. However, youth unemployment remains a serious problem, being 2.5 times higher than among adults. This situation with unemployment in South-East Asia and the Pacific is pretty similar. In particular, unemployment rate is well below the pre-crisis level in some countries of the region. At the same time, the number of workers in vulnerable jobs has increased by 5.4 million since 2007. Young people in the region still face significant challenges in terms of providing decent jobs and is 4.7 times more likely to be unemployed than adults.⁷⁵

⁷²Report on equality between women and men 2009 (06/04/2009). European Commission Publication <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=86&furtherPubs=yes>

⁷³Work Inequalities in the Crisis: Evidence from Europe / International Labour Office. - Geneva: ILO, 2011. P.6

⁷⁴Global employment trends 2013: Recovering from a second jobs dip / International Labour Office. - Geneva: ILO, 2013 P. 59

⁷⁵<http://laborsta.ilo.org/>

South Asia is largely demonstrating resilience to global shocks and keeps the pace of economic growth in 2010-2012. However, the most typical negative trend in this regional labor market is the existence of gender inequality gap between male and female labor and disproportionately large share of women working in the agricultural sector. In South Asia, share of employed women decreased and its drop has exceeded the same indicator for males (3.1% vs. 1.2%). In addition, young people and women are extremely disadvantaged in the labor market in the Middle East. Despite the very low level of women participation in the labor force structure (below 19% in 2012), the unemployment rate was 19.3%, more than twice bigger than the rate of unemployment among men.⁷⁶

North African countries (if take into consideration the fact that they were not so much affected by the economic and financial crisis as other regions) continue to show the pre-crisis trends in the labor market. In particular, unemployment among women is much higher than the rate among men (15% versus 7.8%). 23.6% of economically active young people were unemployed in 2010. There is still low productivity growth in the region, which is making the wage increase impossible and inhibits further expansion of the social security system.⁷⁷

Global financial crisis: systemic effect on gender equality

Global comprehensive nature of the current crisis and its impact on gender relations is primarily determined by a combination of banking, economic and social crises. In the context of the "European Economic Recovery Plan" larger political attention in the fight against global financial crisis has been given to traditional "male" sectors such as the automotive industry and construction. However, there are considerable problems in the area of gender equality among the unemployed.⁷⁸ In the EU, the same way as in Ukraine, there is a hidden unemployment figures which easily distort the situation of the real state of gender equality. In particular, the EU official unemployment figures are almost the same for both men and women. However, the data of official statistics do not include indicators of hidden unemployment among women who usually work part-time more than men. In 2010, the amount of part-time working women in the EU was 31.6%, which is four times higher than for men (7.9%)⁷⁹.

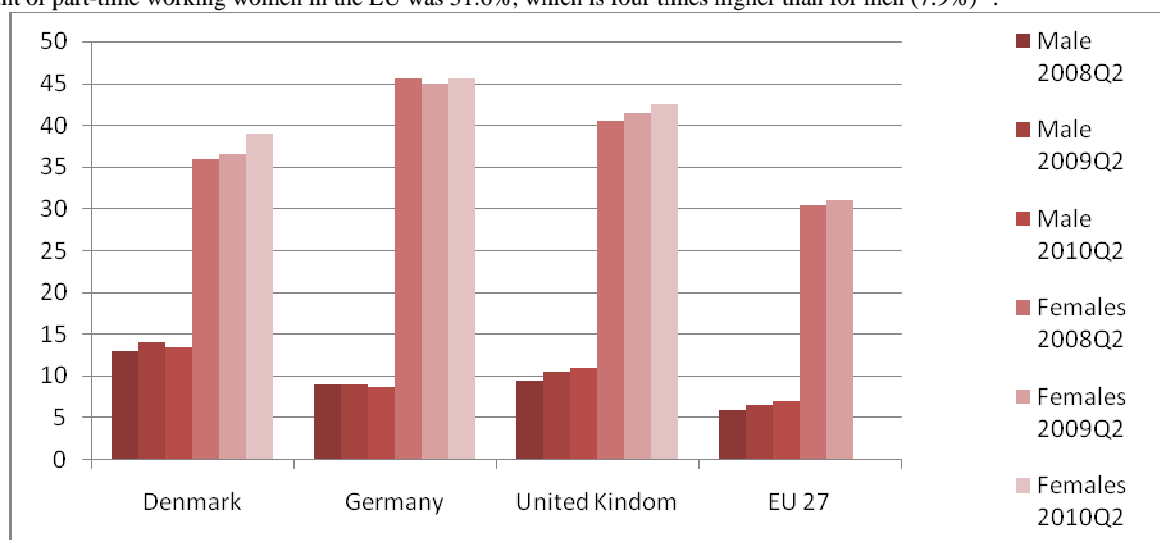

Fig. 3. The level of part-time employment: a gender dimension (%)

Source: Eurostat (Labor Force Survey)

However, concerning temporary employment the proportion of women (14.7%) and men (13.3%) working in the EU is approximately equal⁸⁰.

The uneven distribution of housework and childcare between men and women has an important impact on women's employment in terms of its effectiveness (the number of working hours and quality of employment, in particular pay gap, customized employment etc.).

Table 1

Number of hours spent on paid and unpaid work per week in the EU-27: gender dimension

%	2005			2010		
	Less than 40	40-70	More than 70	Less than 40	40-70	More than 70
Male	15.9	71.8	12.3	15.5	72.9	11.6
Female	16.7	54.1	29.3	16.2	56.0	27.8

Source: European Working Conditions Survey 2005, 2010

⁷⁶ Global employment trends 2013: Recovering from a second jobs dip / International Labour Office. Geneva: ILO, 2013.P.84

⁷⁷ Global Employment Trends 2011: The challenge of a jobs recovery / International Labour Office. - Geneva: ILO, 2011. P. 50-52

⁷⁸ European Commission (2008): European Economic Recovery Plan, COM(2008) 706 final and COM(2008) 800 <http://europa.eu/>

⁷⁹ Janine Leschke and Maria Jepsen. The Economic Crisis – Challenge or Opportunity for Gender Equality in Social Policy Outcomes. A Comparison of Denmark, Germany and the UK. European trade union institute. Working Paper. 2011.04.P.19 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2221837

⁸⁰ Janine Leschke and Maria Jepsen. The Economic Crisis – Challenge or Opportunity for Gender Equality in Social Policy Outcomes. A Comparison of Denmark, Germany and the UK. European trade union institute. Working Paper. 2011.04.P.19 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2221837

In all countries, men are over-represented in the category of 40-70 hours, whereas too many women working more than 70 hours. As to the underemployment, women dominate in this category. However, despite the fact that total employment in the group «more than 70 hours» has decreased for all, the share of women in this category is still higher than the share of men.

Women in both the developed and in the post-Soviet countries is the main labor force (2/3 of the total number of employees) in the provision of educational, health and other social sectors. In the context of the increasing negative effects of the global financial crisis and the predominance of public expenditure over income, a disproportionate increase in the unemployment rate among women employed in the public sector.

Additionally, reputable international studies (United Nations Development Program) show that women are more likely to be dismissed for a lack of jobs, since men, unlike women, traditionally are considered as breadwinners. Thus, almost 40% of survey respondents agreed that in such a situation, men have more right to a job than women.

The presence of significant differentiation in wages when less earnings clearly causes less income and less savings of the female workforce, compounding the situation of women in the labor market. The average gender pay gap of men and women in the EU is about 17.4% (17.5% in 2009 and 17.6% in 2008) and definitely is not in favor of women. Moreover, this figure varies significantly from 4.4% (Italy) to 30.3% (Estonia) depending on the Member State.⁸¹

However, the violation of gender equality is caused not only by the presence of gender stereotypes on women's role in economic reproduction. In particular, when women become mothers they are more likely to "fall out" the working cycle, which is not consistent with the unspoken European concept of continuity career. However, some European countries have active position in restoring gender equality in this area, creating a level playing field for citizens to realize both their parent and labor rights / obligations regardless of gender.

In most European countries inequality has increased, thus this has also revealed a number of gender disparities in terms of social policy in different countries. In particular, the EU policy of income and expenditure, similar to Ukraine, is gendered by its nature. While men make greater contribution to the revenues of the state budget due to higher earnings, women are the preferred recipients of government spending on social services (child care, housing, education, health, etc.). In view of the foregoing it is quite obvious that women are in more vulnerable position in terms of cuts in public spending during the crisis. This especially applies to single-parent families with children (85-90% of which is accounted for single mothers), automatically by the reduction of state support facing problems with a significant reduction in welfare.

Nowadays women are slightly represented in public administration (in much smaller numbers than men), being removed from the real centers of decision-making core in sphere of countercyclical policy. In particular, neither in the EU nor in Ukraine and Russia, there are no female head of the central bank. There is a similar situation in business where women predominantly hold middle-level management positions, while by recognition of The Financial Times the number of women in top management was less than 17% in 2012.

However, most significantly the global financial crisis has affected the perception of the seriousness and importance of gender equality. Indeed, in the presence of seemingly more pressing issues (fighting unemployment, restoring economic growth, debt crisis, etc.) issues of gender equality may take a backseat. In view of the above mentioned the following measures are extremely necessary to be implemented:

- sensitive sectors monitoring in order to identify potential violations of gender equality;
- ensuring adequate standards of public expenditure particularly in such sectors as education and medicine, as well as in state support of motherhood;
- special attention should be given to streamlining the labor market, in particular to ensure equal treatment of women / men during release, hiring a part-time or in terms of irregular work hours;
- mandatory fight against gender stereotypes, in particular such as attitude mainly to men as "breadwinners", which creates unequal conditions upon dismissal of an employee, definitely not in favor of women;
- creating conditions for equal access and representation of women in public administration, particularly through the introduction of "female quota" as temporary measures.

ციცინო თეთრაული

კეთილდღეობის ეკონომიკის თეორიის კირითაღი საკითხები

კაცობრიობის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ადამიანთა მოთხოვნილებები პრაქტიკულად უსაზღვროა. ყოველი დაკმაყოფილებული მოთხოვნილება ახალ, კიდევ უფრო დიდ მოთხოვნილებებს ბადებს. ადამიანებმა უსხოვარი დროიდან შენიშნეს, რომ სწორედ ეკონომიკა ქმნიდა „პურს მათი არსობისას“, ხოლო შეფერხებები და ჩავარდნები წარმოებაში იწვევდა ისეთ კატასტროფულ მოვლენებს, როგორცაა: შიმშილი, სიღატაკე, სამოქალაქო ომები, სოციალური აფეთქებები, ზნეობრივი დეგრადაცია და სხვა. ამიტომ ყველა ისტორიულ ეპოქაში არსებობდა ეკონომიკის ფუნქციონირების კანონზომიერებათა შეცნობის განსაკუთრებული ინტერესი. ეკონომიკური თეორია იკვლევს შემოსახლურული და იშვიათი რესურსების პირობებში ადამიანთა უსაზღვრო მოთხოვნილებების მაქსიმალურად შესაძლო დაკმაყოფილების გზებსა და საშუალებებს. იგი გვეხმარება, რომ ჩვენი ცხოვრება მოვაწყოთ უფრო მდიდრულად, საინტერესოდ, ლამაზად და სულიერების უფრო მაღალ დონეს მივაღწიოთ. მაგრამ როგორც ჯ. კეინზი ამბობდა – „ეკონომიკური თეორია არ არის უშუალოდ სამეურნეო პოლიტიკაში გამოსაყენებელი მზა რეკომენდაციების კრებული. ის უფრო მეტად, ინტელექტუალური ინსტრუმენტი და აზროვნების ტექნიკაა, ვიდრე მოძღვრება. ყველას, ვინც მას ფლობს, იგი ეხმარება სწორი დასკვნის გამოტანაში“.

⁸¹Janine Leschke and Maria Jepsen. The Economic Crisis – Challenge or Opportunity for Gender Equality in Social Policy Outcomes. A Comparison of Denmark, Germany and the UK. European trade union institute. Working Paper. 2011.04.P.56 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2221837

ეკონომიკური თეორია წყვეტს სამ ძირითად პრობლემას:

1. შემოსავლური რესურსებით რომელი დოვლათი ვაწარმოთ და რა რაოდენობით, რადგან ამ პირობებში ყველა საჭირო დოვლათის წარმოება შეუძლებელია. 2. როგორ ვაწარმოთ და რა ტექნოლოგიით, რათა რესურსების მინიმალური დანახარჯებით შევძლოთ ადამიანთა მოთხოვნილებების მაქსიმალურად შესაძლო დაკმაყოფილება. 3. ვისთვის ვაწარმოთ და როგორ გავანაწილოთ შექმნილი დოვლათი, რათა მიღწეულ იქნეს მწარმოებელთა და მომხმარებელთა ინტერესების ოპტიმალური შეხამება ეკონომიკურად გამართლებული სოციალური სამართლიანობის დაცვის პირობებში. ეკონომისტები სამართლიანობის ან თანასწორობის ასახსნელად სხვადასხვა კონცეფციას იყენებენ, ჰორიზონტალურს და ვერტიკალურს. ჰორიზონტალური სამართლიანობა არის ერთნაირი ადამიანებისადმი ერთნაირი მოპყრობა. ვერტიკალური სამართლიანობა კი სხვადასხვა ადამიანებისადმი განსხვავებული მოპყრობა, რათა შემცირდეს მათი თანდაყოლილი განსხვავებულობის შედეგები. ჰორიზონტალური სამართლიანობა გამორიცხავს რასობრივ და სქესობრივ დისკრიმინაციას იმ ადამიანთა შორის, რომელთა ეკონომიკური მახასიათებლები და ქცევა იდენტურია. ვერტიკალური სამართლიანობა შეიძლება შევადაროთ არსენა მარაბდელის ან რობინ ჰუდის პრინციპს „მდიდარს ართმევს, ღარიბს აძლევს“. ბევრი დაეთანხმება იმას, რომ ჰორიზონტალური სამართლიანობა უფრო მისაღებია. რესურსების გადანაწილება კი „მქონეთაგან“, „უქონელებზე“ ვერტიკალური სამართლიანობის დაცვის საკითხია და მას სხვადასხვა ხალხი განსხვავებული პოზიციიდან უდგება.

ა. სმიტი თავის წიგნში „ხალხთა სიმდიდრე“, აღნიშნავს, რომ ადამიანების ბუნებრივი მისწრაფება, გაიმჯობესონ მატერიალური მდგომარეობა, ეს ისეთი მძლავრი სტიმულია, რომ მისი დაუბროკლებელი მოქმედების პირობებში მას შესწევს უნარი, საზოგადოებაში შექმნას კეთილდღეობა. უფრო მეტიც, როგორც იტყვიან, „ბუნებებს თუ კარიდან გააგდებ, ფანჯრიდან შემოვა“: ამ სტიმულს უნარიც კი შესწევს, „დაძლიოს ასეული საწყვეი დაბროკლება, რომლებითაც უგუნური ადამიანური კანონები ასე ხშირად ართულებენ მის საქმიანობას“. აქ სმიტი მკვეთრად გამოდის მერკანტილიზმის წინააღმდეგ, რომელიც ზღუდავს ადამიანის „ბუნებით თავისუფლებას“ – ყიდვისა და გაყიდვის, დაქირავებისა და დაქირავებულის, წარმოებისა და მოხმარების თავისუფლებას.

კეთილდღეობის ეკონომიკის თეორია განიხილავს ნორმატიულ საკითხებს. მისი მიზანია არა იმის აღწერა, თუ როგორ მუშაობს ეკონომიკა, არამედ შეაფასოს, რამდენად კარგად მუშაობს ეს ეკონომიკა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მხოლოდ ბაზრები არ წარმოადგენს ერთადერთ გზას იმის გადასაწყვეტად, თუ საზოგადოებაში რა, როგორ და ვისთვის აწარმოოს. ქმნიან თუ არა ბაზრები შეზღუდული რესურსების განთავსების კარგ საშუალებას? რას ნიშნავს კარგი? ან სამართლიანია თუ არა ის, რომ ზოგი სხვებზე მეტს გამოიმუშავეს საბაზრო ეკონომიკის დროს? თუ როგორ მუშაობს ეკონომიკა, ამაზე ცალსახა პასუხი არ არსებობს, მაგრამ არსებობს ნორმატიული საკითხები, თუ რამდენად კარგად მუშაობს იგი. ეს ნორმატიულია, რადგან შეფასება დაფუძნებულია ექსპერტის განსჯის მასალებზე.

კეთილდღეობის თეორიის განხილვისას, სამართლიანობის საკითხის გარდა, უმთავრესი საკითხია რესურსების განთავსების ეფექტურობა. იმის გაანალიზება, იყენებს თუ არა ეკონომიკა შეზღუდული რესურსების უმეტესობას, თუ ის იფლანგება. ეკონომიკაში რესურსების განთავსებით წარმოინდობა იმის მთლიანი სურათი, თუ ვინ რას აკეთებს და ვინ რას იღებს. ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ მხოლოდ ბაზრები არ არის რესურსების შესაძლო განთავსების საშუალება. თუნდაც აღვნიშნოთ, რომ განთავსება შეარჩია ცენტრალურმა ორგანომ. შესაძლო ან წარმოებადი განაწილება დამოკიდებულია ეკონომიკაში არსებულ ტექნოლოგიაზე. ნებისმიერი განთავსების საბოლოო შეფასება დამოკიდებულია მომხმარებლის გამოვლენაზე.

იმისათვის, რომ განვსხვავოთ სამართლიანობის შესახებ საუბარი ეფექტურობის შესახებ მსჯელობისაგან, თანამედროვე კეთილდღეობის ეკონომიკის თეორია იყენებს პარეტო-ეფექტურობის იდეას, რომელიც წამოაყენა ეკონომისტმა ვილფრედო პარეტომ (მისი ნაშრომი გამოქვეყნდა 1909 წელს). განთავსება, „პარეტო-ეფექტური“ მომხმარებლის გამოვლენით, რესურსების და ტექნოლოგიისათვის იმ შემთხვევაში, თუ შეუძლებელია იგი სხვანაირად განთავსო, ისე, რომ ხალხს გაუუმჯობესდეს და არ გაუუარესდეს მდგომარეობა. თავისუფალი ბაზარი თვითონ მივა პარეტო-ეფექტურობამდე თუ მთავრობა მიიყვანს თავისი ჩარევით, ეს საკამათო თემაა. გარკვეულ პირობებში შეგვიძლია დავამტკიცოთ, თუ ყოველი ბაზარი სრულყოფილად კონკურენტული თავისუფალი ბაზარია, მიღწეული წონასწორობა „პარეტო-ეფექტური“ იქნება მთლიანად ეკონომიკაში. ადამ სმიტის ცნობილი შეხედულება „უხილავ ხელზე“ კეთილდღეობის ეკონომიკის თანამედროვე თეორიის საფუძველია. „უხილავი ხელი“ – ეს ობიექტური ეკონომიკური კანონების სტიქიური მოქმედებაა. ეს კანონები მოქმედებენ ადამიანების ნება-სურვილის გარეშე და ხშირად მათი ნება-სურვილის წინააღმდეგაც. ა. სმიტმა ასეთი ფორმით შემოიტანა ცნება ეკონომიკური კანონის შესახებ და მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა წინ.

პირობებს, რომლის დროსაც უფრო ეფექტურად ხორციელდება პირადანგარებიანი ინტერესის და ეკონომიკური განვითარების სტიქიური კანონების სასიკეთო მოქმედება, ა. სმიტი ბუნებრივ წესრიგს უწოდებს.

პარეტო-ეფექტური განთავსების უსასრულოა მიიღწევა ნებისმიერი სარგებლის სხვადასხვა განაწილებით საზოგადოებრივი წევრებს შორის. მაგრამ აღვნიშნავთ, რომ კონკურენტული წონასწორობა ყველა ბაზარზე განაპირობებს ერთ განსაკუთრებულ „პარეტო-ეფექტურ“ განთავსებას. რა განსაზღვრავს იმას, თუ რომელ „პარეტო-ეფექტურ“ განაწილებას ანიჭებს უპირატესობას კონკურენტული წონასწორობა?

ადამიანს აქვს მრავალი თანდაყოლილი უნარი, აგრეთვე ფლობს „ადამიანის“ კაპიტალს და ფინანსური ქონების სხვადასხვა რაოდენობას. ეს განსხვავებები მათ შესაძლებლობას აძლევს, გამოიმუშაონ სხვადასხვა რაოდენობის შემოსავალი საბაზრო ეკონომიკაში. აღნიშნული სხვაობა აგრეთვე გავლენას ახდენს სამომხმარებლო მოთხოვნის ტიპზე.

„ადამიანის“ კაპიტალი არის პიროვნების მიერ დაგროვილი გამოცდილებისა და ცოდნის მარაგი. იგი ფასდება მომავალში შემოსავლის მიღების პოტენციალით. ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების უმთავრესი მამოძრავებელი ძალაა. ნებისმიერი საზოგადოებრივი პროცესის და მათ შორის ეკონომიკის უმთავრესი მიზანი ასევე ადამიანია, მისი ყოველმხრივი განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა. ნებისმიერი საზოგადოებრივი პროცესის უმთავრეს ინდიკატორად ადამიანი გვევლინება. თანამედროვე ეკონომიკურ მეცნიერება-

ში ადამიანის მოდელის ერთიანი „კლასიკური“ განმარტება არ არსებობს. მიუხედავად ამისა, ყველაზე უფრო გავრცელებულად უნდა ჩაითვალოს ადამ სმიტისეული „ეკონომიკური ადამიანის“ (Homo economicus) მოდელი, ანუ ისეთი ადამიანის მოდელი, რომლის განმსაზღვრელი მოტივებია შინამეურნეობაში მაქსიმალური სარგებლანობის, ხოლო ფირმაში მაქსიმალური მოგების მიღება. Homo economicus-ის მოდელი ისტორიულად სწორედ საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი პრინციპების საფუძველზე ჩამოყალიბდა, რაც, თავის მხრივ, ამ მოდელის შინაარსობრივ დატვირთვას განაპირობებს. საკუთრადღებოა, რომ ტრადიციული ეკონომიკის სწორედ homo economicus -ის მოდელს ეფუძნება. საზოგადოდ, homo economicus-ი ფაქტორთა შემდეგი სამი ჯგუფის ერთობლიობაა. 1. ადამიანის მიზნები; 2. მიზნების მიღწევის საშუალებები; 3. ინფორმაცია (ცოდნა) იმ პროცესების შესახებ, რომელთა საფუძველზეც ადამიანი მის ხელთ არსებული საშუალებებით ცდილობს მიზნის მიღწევას. homo economicus-ის თანამედროვე გაგების თანახმად, ის ბევრად უფრო რთული მიზნების მატარებელია, რადგან წმინდა ეკონომიკური მისწრაფებების გარდა, მას სოციალური მიზნების გათვალისწინებაც უხდება, რაც რაციონალურობის ფარგლებს აფართოებს. მიზნის მიღწევის საშუალებებში, პირველ ყოვლისა, შემოსავლის ოდენობასა და სხვადასხვა მატერიალურ დოვლათსა თუ მომსახურებაზე ფასების დონეებს შორის თანაფარდობა იკვლიან. მაგალითად, ბრაზილიაში, სადაც შემოსავალი და ქონება მეტად არათანაბრადაა განაწილებული, ფუფუნებად ითვლება მოსამსახურის ყოლა. შევდეთში კი, სადაც შემოსავლის და ქონების უფრო თანაბარი განაწილებაა, თითქმის არაინ აძლევს თავს უფლებას, მოსამსახურე იყოლოს. მოთხოვნის განსხვავებული ტიპები სხვადასხვა მოთხოვნის მრუდს გულისხმობს ინდივიდუალური საქონლისა და მომსახურებისათვის. ამასთან, განსაზღვრავს სხვადასხვა წონასწორულ ფასსა და რაოდენობას. პრინციპულად, შემოსავლის მიღების საწყისი პოტენციის განაწილების შეცვლით შეგვიძლია ვაიძულოთ ეკონომიკა, კონკურენტული წონასწორობის დროს აირჩიოს „პარეტო-ეფექტური“ განთავსების ნებისმიერი შესაძლო ვარიანტი. დარღვევაა, როცა საქონლის წარმოებაში საზოგადოების ზღვრული ხარჯი არ უდრის საზოგადოების ზღვრულ სარგებელს, მიღებულს საქონლის მოხმარებით.

რესურსების განთავსება არის მისი სრული აღწერილობა, თუ რა, როგორ და ვისთვისაა წარმოებული საქონელი. სამართლიანობისა და ეფექტურობის კონცეფციის განსაცალკევებლად ეკონომისტები იყენებენ „პარეტო-ეფექტურობას“. განაწილება „პარეტო-ეფექტურია“, თუ რესურსების გადანაწილებამ გააუმჯობესა ზოგიერთის კეთილდღეობა სხვათა კეთილდღეობის გაუარესების გარეშე. თუ განაწილება არაეფექტურია, შესაძლებელია „პარეტო-ეფექტის“ მიღწევა, როდესაც ზოგიერთის კეთილდღეობა გაუმჯობესდება და სხვების კი არ გაუარესდება. ბევრი გადანაწილება ზოგიერთის მდგომარეობას აუმჯობესებს, სხვებისას კი ამძიმებს. ჩვენ ვერ ვიტყვით ასეთი ცვლილებები კარგია თუ ცუდი თუ არ გვექნა შეფასებითი მსჯელობა სხვადასხვა ადამიანის კეთილდღეობის შედარების შესახებ.

ვთქვათ, მთავრობას სურს ღარიბების დაფინანსება. ამისთვის მან უნდა დაბეგროს მდიდრების შემოსავალი ან ის საქონელი, რომელსაც ეს უკანასკნელი იძენს. დაეუშვათ არსებობს მხოლოდ ორი სახის საქონელი, საკვები და ფილმი. თუ ყველა, მდიდარიცა და ღარიბიც იძენს საკვებს, კინოს ნახვა მხოლოდ მდიდრებს შეუძლიათ. მთავრობამ, თუ სურს გაზარდოს საგადასახადო შემოსავალი ღარიბების დასაფინანსებლად, უნდა ამოიღოს გადასახადი კინოდანაც. თუ ეკონომიკა კონკურენტულია და მთავრობა კმაყოფილია მომგებიანი პროცენტის განაწილებით, არ უნდა გაზარდოს გადასახადი. სრულად კონკურენტული თავისუფალი საბაზრო წონასწორობა რესურსებს ეფექტურად განათავსებს. შეუძლებელია რესურსების ისეთი გადანაწილება, რომ ზოგიერთს გაუმჯობესდეს მდგომარეობა სხვისი პირობების გაუარესების გარეშე. თუ მთავრობა შემოსავლის ამ განაწილებას არასამართლიანად მიიჩნევს, მას მოუხდება საზოგადოების ნაწილის გადასახადის გაზრდა, რათა უზრუნველყოს სხვების დაფინანსება. თვით გადასახადების გაზრდის ფაქტი იწვევს დამახინჯებას. ფასების პოლიტიკა, რომელსაც კონკურენტული ბაზარი ახორციელებს, უკვე აღარ ათანაბრებს დაბეგრული საქონლის ზღვრულ სარგებელს მის ზღვრულ ხარჯთან. ეკონომიკაში მიღებული წონასწორობა არაეფექტურია. საზოგადოება სხვადასხვა რესურსებს არასწორი გამოშვებისათვის დახარჯავს. რა უნდა გააკეთოს მთავრობამ, დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ აფასებს ის სიტუაციას. რაც უფრო მეტად არ მოსწონს მას შემოსავლის ისეთი განაწილება, რაც თავისუფალმა ბაზარმა შესთავაზა (ე.ი. ისეთი განაწილება, რაც ეფუძნება სხვაობას ადამიანის ბუნებრივ შესაძლებლობას, „ადამიანის“ კაპიტალსა და ფინანსურ სიმდიდრეს შორის), მით უფრო მეტად ხეჯრა, რომ დამახინჯებული გადასახადის არაეფექტური ხარჯია ის ფასი, რომელიც ადამიანებმა უნდა გადაიხადონ შემოსავლისა და სარგებლის უფრო სამართლიანი განაწილების გადასახარჩუნად. და, პირიქით, რაც უფრო მეტად გრძნობას მთავრობა, რომ შეუძლია მოითმინოს თავისუფალი ბაზრის მიერ შემოთავაზებული საშემოსავლო განაწილება, მით უფრო მეტ წინააღმდეგობას გაუწევს დამახინჯებულ დაბეგრას და საშუალებას მისცემს კონკრეტულ თავისუფალ ბაზრებს, რაც შეიძლება ეფექტურად განათავსონ რესურსები. რესურსების მოცემული დონისა და მოცემული ტექნოლოგიისათვის, ეკონომიკას აქვს „პარეტო-ეფექტური“ განაწილების უსასრულო რაოდენობა, რომლებიც განსხვავდებიან ადამიანებს შორის კეთილდღეობის გადანაწილებით. მაგალითად ყოველი განაწილება, რომელიც აძლევს მთელ გამოშვებას ერთ ინდივიდს „პარეტო-ეფექტურია“, მაგრამ არსებობს არაეფექტური განაწილებები უფრო მეტი რაოდენობა. მკაცრი პირობების დროს კონკურენტული წონასწორობა „პარეტო-ეფექტურია“. ადამიანებს შორის ადამიანთა ფიზიკური კაპიტალის და „ადამიანური“ კაპიტალის სხვადასხვა საწყისმა განაწილებამ წარმოქმნა სხვადასხვა კონკრეტული წონასწორობა, რომელიც შეესაბამებოდა თითოეულ შესაძლო „პარეტო-ეფექტურ“ განთავსებას. როდესაც ფასის მეწარმეები და მომხმარებლები აწყდებიან იმავე ფასებს, ზღვრული ხარჯები და ზღვრული მოგება უტოლდება ფასებს (მეწარმეებისა და მომხმარებლების ინდივიდუალური მოქმედებით) და აქედან გამომდინარე, ერთმანეთს.

როდესაც თავისუფალი ბაზარი ზღვრულ საზოგადოებრივ ხარჯს არ უტოლებს ზღვრულ საზოგადოებრივ მოგებას, მაშინ აღინიშნება სიმახინჯეები. სიმახინჯეები განაპირობებს არაეფექტურობას, ანუ საბაზრო სიძნელეებს. გადასახადების გარდა არსებობს სიმახინჯეების სამი სხვა მნიშვნელოვანი წყარო: 1. არასრულყოფილი კონკურენცია (დაწესებული არ არის ზღვრული ხარჯის ტოლი ფასი), 2. გარე ეფექტები (განსხვავ-

გება კერძო და საზოგადოებრივ ხარჯსა და მოგებას შორის). 3. სხვა არარსებული ბაზრები, დაკავშირებული მომავალ საქონელთან, სარისკო საქონელთან ან სხვა ინფორმაციულ პრობლემებთან.

1). სრულყოფილი კონკურენცია საშუალებას აძლევს ფირმებს, გაუტოლონ ზღვრული ხარჯი ფასს და, ამგვარად, მომხმარებლის ზღვრულ მოგებას. არასრულყოფილი კონკურენციის დროს მეწარმეები ზღვრულ ხარჯს უტოლებენ საკუთარ ზღვრულ მოგებას, რომელიც ნაკლებია იმ ფასზე, რითაც ბოლო ერთეული გაიყიდა. ვინაიდან მომხმარებლები ფასს უტოლებენ ბოლო ერთეულიდან მიღებულ ზღვრულ ხარჯს არასრულყოფილად კონკურენტულ წარმოებებში, ასეთი საწარმოები მიისწრაფიან აწარმოონ ზედმეტად მცირე რაოდენობა, რადგან გამოშვების მატება გაზრდიდა უფრო მომხმარებლის მოგებას, ვიდრე საწარმოო ხარჯს ან გამოყენებული რესურსების ალტერნატიულ ხარჯს.

2). გარე ეფექტი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ინდივიდის წარმოების ან მოხმარების გადაწყვეტილება პირდაპირ გავლენას ახდენს სხვების წარმოებას ან მოხმარებაზე. თანაც ეს გავლენა უნდა მოხდეს უფრო სხვა საშუალებებით, ვიდრე საბაზრო ფასების მეშვეობით. მაგალითად, თუ ადამიანი ლამაზად შედებავს სახლს და ყვავილებით გააშენებს საკუთარ ბაღს, ამით ალაამაზებს მთელ ქუჩას და მეზობლებს აძლევს მოხმარების მოგებას (ესთეტიკური სიამოვნება).

მეორე მხრივ, წარმოების გარე ეფექტები ხდება, როდესაც ერთი მეწარმის გადაწყვეტილებები პირდაპირ გავლენას ახდენს მეორე მეწარმის საწარმოო ხარჯებზე, მაგალითად, როდესაც ერთი ფირმა აბინძურებს მეორის წყლის მარაგს.

მომხმარებლის გარე ეფექტები გულისხმობს, რომ ერთი პირის გადაწყვეტილებები პირდაპირ მოქმედებს მეორე მომხმარებლის სარგებლიანობაზე. გარე ეფექტები გადაადგილებს მცირე მნიშვნელობის მრუდებს ან წარმოების ფუნქციებს. გარე ეფექტები იწვევს კერძო და საზოგადოებრივ ხარჯსა და მოგებას შორის განსხვავებას იმიტომ, რომ არ არსებობს ნავარაუდები ბაზარი თავისთავად გარე ეფექტებისათვის. როდესაც ცოტა ხალხია ჩართული, საკუთრების უფლებათა სისტემას შეუძლია ჩამოაყალიბოს არარსებული ბაზარი. კომპენსაციის მიმართულება დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ ვის ექნება საკუთრების უფლებები. სხვაგვარად ის ალწევს გარე ეფექტის იმ სასურველ რაოდენობას, რომლის დროსაც ზღვრული ხარჯი და ზღვრული მოგება გათანაბრებულია. პრაქტიკულად, სახელმწიფოები ხშირად არეგულირებენ გარე ეფექტებს, როგორცაა დაბინძურება და სტანდარტების დაწესება, რომელიც მოქმედებს რაოდენობაზე პირდაპირ, არასაგადასახადო სისტემის გამოყენებით და არაპირდაპირ გავლენას ახდენს წარმოებასა და მოხმარებაზე. საყოველთაო რაოდენობის სტანდარტებმა შეიძლება ვერ გაათანაბროს დაბინძურების შემცირების ზღვრული ხარჯი დამბინძურებლებს შორის, როცა განთავსება არაეფექტურია. მაგრამ მარტივმა სტანდარტებმა შეიძლება მოითხოვოს ნაკლები რესურსების გამოყენება სტანდარტებისა და მონიტორინგისათვის და შეიძლება თავიდან აიცილოს საბედისწერო შედეგები დაურწმუნებლობის დროს.

3). რაც შეეხება არარსებულ ბაზრებს, აწმყო და მომავალი ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. ადამიანები აგროვებენ დანაზოგს, თავს იკავებენ მოხმარებისაგან დღეს, რათა უფრო მეტი მოიხმარონ ხვალ. ფირმები აყვავებენ მიმდინარე გამოშვებას რესურსების ჩადებით მომზადებასა და მშენებლობაში, რათა ხვალ მეტი აწარმოონ. როგორ უნდა დაგეგმოს საზოგადოებამ დღეს მომავალში წარმოებული და მოხმარებული საქონლის რაოდენობა? სასრუველია თითოეული გეგმის ისეთი ორგანიზება, რომ საქონლის ზღვრული საზოგადოებრივი ხარჯი მომავალში ხუსტად საზოგადოებრივი ეფექტური მოგების ტოლი იყოს. როგორც გარე ეფექტების შემთხვევაში, ჩვენ მაინც არ შეგვიძლია ვიმედოვნებდეთ ბაზრებისაგან რესურსების ეფექტურად განთავსებას, თუკი თვით ბაზრები არ იარსებებენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თეთრაული ც. ინფლაცია და მაკროეკონომიკური ფაქტორები. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, ტ. V. თბილისი, 2012.
2. პაპავა ვ. არატრადიციული ეკონომიკა. თბილისი, 2011.
3. ანიკინი ა. მეცნიერების სიჭაბუკე. მარქსამდე მცენიერ-ეკონომისტთა ცხოვრება და იდეები. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1989.
4. აბესაძე რ. გლობალიზაცია და მისი ეროვნულ ეკონომიკაზე გავლენის ზოგიერთი ასპექტი. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, ტომი I, 2012.
5. დ. ბეგი, ს. ფიშერი, რ. დორნბუში. ეკონომიკა. გამომცემლობა „ცისარტყელა“, 1999.
6. სისვაძე ა. ეკონომიკური თეორია. პირველი ნაწილი. თბილისი, 2006.

Tsitsino Tetrauli

THE MAIN ISSUES OF WELFARE ECONOMICS

Annotation

In the article the normative issues of welfare economics, the efficiency of resource allocation and the factors impacting on the latter are considered.

ლია თოთლაძე

წინმსწერები ინფლაციის მართვით ეკონომიკურ პრობლემატიკაში

ეკონომიკურ მანქანებელთა დინამიკის პროგნოზირება წარმოადგენს ეკონომიკური ანალიზის დამოუკიდებელ ნაწილს, რომელსაც ღრმა თეორიული საფუძვლები და საკმაოდ განვითარებული მეთოდოლოგიური აპარატი აქვს.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში პროგნოზირების მეთოდების საკმაოდ დიდი რიცხვი განიხილება. ამ მეთოდების კლასიფიკაცია მრავალგვარია. პროგნოზირების მეთოდები შეიძლება განიხილოს ორ დიდ კლასად:

რაოდენობრივი და ხარისხობრივი [5] თუმცა ამგვარი კლასიფიცირება ერთგვარად პირობითია, ვინაიდან ხარისხობრივი მეთოდები შესაძლებელია მოიცავდეს რაოდენობრივ აპარატსაც. პროგნოზირების მეთოდის შერჩევა დამოკიდებულია პროგნოზირების მიზნებზე, პროგნოზისათვის განკუთვნილ დროსა და რესურსებზე, მონაცემთა ხელმისაწვდომობაზე. როდესაც მონაცემები არ არის ხელმისაწვდომი (ან არცთუ საიმედოა), მიზანშეწონილია ხარისხობრივი (თვისებრივი) მეთოდების გამოყენება. ამ შემთხვევაში პროგნოზების აგება ეყრდნობა არა ისტორიულ მონაცემებს, არამედ ექსპერტულ შეფასებებს.

თანამედროვე ეტაპზე ყველაზე უფრო გავრცელებულია ეკონომიკური პროგნოზირების მეთოდების შემდეგი კლასიფიკაცია [4]:

- ვარაუდი, დაშვება (*guessing, «rules of thumbs», «informal models»*);
- ექსპერტული შეფასებები (*expert judgment*);
- ექსტრაპოლაცია (*extrapolation*);
- წინმსწრები ინდიკატორები (*leading indicators*);
- გამოკითხვა (*surveys*);
- დროითი მწკრივების მოდელები (*time series models*);
- ეკონომეტრიკული სისტემები (*econometric systems*).

ამგვარი კლასიფიკაცია (ექსპერტული შეფასებების მეთოდების გამოკლებით) შემოთავაზებულია [1] ნაშრომში. თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ ექსპერტული შეფასებები, როგორც პროგნოზირების მეთოდი, ჩართულია კლასიფიკაციაში [2] ნაშრომში.

განსაკუთრებული აქტუალობით გამოირჩევა პროგნოზირების მეთოდოლოგია დღევანდელი მსოფლიოსათვის. თანამედროვე ეკონომიკური რეალობა საფინანსო, ეკონომიკური თუ სხვა სახის კრიზისების ფონზე ვითარდება. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, არაა შემთხვევითი მოდელების აგება, რომლების აღწერენ კრიზისულ სიტუაციებს და, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, იმ ფაქტორებს, რომლებიც განაპირობებენ კრიზისის დადგომას. კრიზისების პერიოდულად განმეორებადი ბუნება განაპირობებს მათი მოდელირების აუცილებლობას. ასევე მათი პროგნოზირების აუცილებლობას.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში კრიზისების შესწავლისა და ანალიზის ერთიანი თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომა არ არსებობს. ხშირ შემთხვევაში აქცენტები კეთდება ცალკეულ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, ძირითადად მონეტარული ბუნების. ამ პრობლემისადმი მიძღვნილ თეორიულ კვლევებში განიხილება მოდელები, რომლებიც აღწერენ დამოკიდებულებას ცალკეულ ფაქტორებს შორის ერთი მხრივ და კრიზისული სიტუაციების წარმოქმნის ალბათობების ანალიზი მეორე მხრივ. ფაქტორთა ძიებაში, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ კრიზისების ფორმირებაში, შეიძლება განვიხილოთ წინმსწრები ინდიკატორები. ამგვარი მიდგომა აქტიურად დაიწყო 1990-იან წლებში კვლევის ეკონომეტრიკული მეთოდების გამოყენებით. ძირითადად განიხილებოდა სამი მიდგომა: დამყარებული უმცირეს კვადრატთა მეთოდზე, წინმსწრები (ადრეული) ინდიკატორების სისტემა და ალბათური მიდგომა.

პირველი მიდგომა მდგომარეობს სტანდარტული უმცირეს კვადრატთა მეთოდის გამოყენებაში, კრიზისების ფორმირებაში სხვადასხვა ფაქტორთა წვლილის გამოვლენა. აქტიურად გამოიყენება სტანდარტული რეგრესიის განტოლებები სავალუტო კრიზისების გამოვლენისათვის. ამგვარი მიდგომა არ იძლევა კრიზისის დაწყების დროის გამოვლენის საშუალებას, მაგრამ ამ მეთოდის მეშვეობით შესაძლებელია განისაზღვროს რომელი ქვეყანა დგას ეროვნულ ვალუტაზე სპეკულაციური დარტყმის საფრთხის ქვეშ მსოფლიო ბაზრებზე სიტუაციის ნეგატიური ცვლილების შემთხვევაში. ეს მეთოდი პირველად გამოიყენეს საქსმა, ტორნელმა და ველასკომ (Sachs, J. Torrell, A. Velasco, A.) 1996 წელს, 1994-1995 წლის მექსიკის კრიზისის მიზეზების კვლევისას. მათ აჩვენეს, რომ ალბათობა ქვეყანაში მით უფრო დიდია, რაც უფრო დაბალია თანაფარდობა ფულადი მასისა (M2) სავალუტო რეზერვებთან, მაღალია ეროვნული ვალუტის კურსი და გაზრდილია კრედიტების მოცულობა. ამ მეთოდის გამოყენებით ცდილობდა 1997 წლის აზიის კრიზისის ბუნების ახსნას ტორნელი.

წინმსწრები ინდიკატორები წარმოადგენს საინტერესო ნოვაციას პროგნოზირებაში, განსაკუთრებით არასტაბილურობისა და კრიზისის პირობებში. მისი აქტუალობა განსაკუთრებულია საფინანსო და ეკონომიკური კრიზისების დროს. მაგალითად, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთ ინდიკატორს წარმოადგენს სავალუტო კურსი. პრაქტიკიდან კარგადაა ცნობილი, რომ სავალუტო კურსის მერყეობა გავლენას ახდენს ექსპორტ-იმპორტის დამოკიდებულებაზე, იწვევს ბირჟებისა და საბანკო სტრუქტურების დესტაბილიზაციას. ეს კი, თავის მხრივ, არსებით გავლენას ახდენს დაკრედიტების პირობებზე და მოსახლეობის შემოსავლებსა და დანახარჯებზე და სხვა ეკონომიკურ ფაქტორებზე. ბუნებრივია, ეკონომიკის რეგულირების პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ამოცანა სწორედ სავალუტო კურსის რეგულირება იყოს.

წინმსწრები ინდიკატორების მეთოდოლოგია შემუშავებულ იქნა ჯერ კიდევ 1938 წელს მიტჩელისა და ბერნბის მიერ, თუმცა მათი გამოყენება უმთავრესად ხდებოდა მიკროეკონომიკაში. იგი წარმოადგენდა სტანდარტულ მეთოდს ბიზნესციკლების პროგნოზირებისას. უკანასკნელ პერიოდში კი ეს მეთოდი სულ უფრო აქტიურად გამოიყენება მაკროეკონომიკაში ინფლაციის, ვალუტის კურსის, სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტისა და სხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების პროგნოზირებაში. ინტერესი წამყვანი ინდიკატორების მიმართ იმითაცაა განპირობებული, რომ მისი გამოყენება შესაძლებელია კომპლექსში ვექტორული ავტორეგრესიის მოდელებთან ერთად.

ეს მეთოდი თავისი არსით განეკუთვნება კაზუალურ მეთოდებს (Casual Methods), რომელთა საფუძველსაც წარმოადგენს იმ ფაქტორთა მოძებნის მცდელობა, რომლებიც განსაზღვრავენ და განაპირობებენ საპროგნოზო მაჩვენებლის ცვლილებას. კაზუალურ მეთოდებს განეკუთვნება ასევე კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზიც.

წინმსწრები ინდიკატორები ესაა მაჩვენებლები ან მათი დროითი მწკრივები, რომლებიც იცვლება იმავე მიმართულებით რა მიმართულებითაც საკვლევი ან საპროგნოზო მაჩვენებელი, მაგრამ ასწრებს დროში. მაგალითად, ცხოვრების დონის ზრდა წინ უსწრებს მოთხოვნის ზრდის მაჩვენებელს. ამგვარად, ცხოვრების დონის მაჩვენებლის შესწავლის საფუძველზე შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნები განსაზღვრულ პროდუქციაზე მოთ-

ხოვნის მანქანების შესაძლო ცვილებაზე. ეკონომიკური დინამიკის პროგნოზირების ერთ-ერთ საუკეთესო მეთოდს წარმოადგენს წინმსწრები ინდიკატორების სისტემა. ამ მიდგომის იდეა ნათელი და მარტივია: იმის პროგნოზირებისათვის, როდის მოხდება ეკონომიკის აღმავლობა ან დაცემა, იგება „ადრეული ინდიკატორების“ სისტემა. სხვა სიტყვებით, უნდა შეირჩეს ისეთი მანქანებლები, რომელთა რადიკალური ცვლილება წინ უსწრებს მოლიანად ეკონომიკის რადიკალურ ცვლილებას. ამგვარად განხორციელდება მაკროეკონომიკური დინამიკის პიკის ან დაცემის მოახლოება წინმსწრები ინდიკატორების მნიშვნელობების მიხედვით. ამ მიდგომის რეალიზაციის დროს მნიშვნელოვანია სწორად შეირჩეს ინდიკატორები. წამყვანი ინდიკატორების მუდმივი მონიტორინგი კი იძლევა არა მხოლოდ ეკონომიკურ პროცესებზე დაკვირვების საშუალებას, არამედ მათი შესწავლით კრიზისის დაწყების დროის განსაზღვრის და ზოგ შემთხვევაში მისი თავიდან არიდების საშუალებასაც.

1960-იანი წლებიდან ამერიკის შეერთებულ შტატებში რეგულარულად ქვეყნდება ინფორმაცია შესაბამის მახასიათებელთა შესახებ. საყოველთაოდ მიღებულ ინდექსებთან ერთად ქვეყნდება „სააგრო“ მანქანებლებიც, რომლებიც გარკვეული ნიუანსებით განსხვავდება გავრცელებული მანქანებლებისაგან. მაგალითად, აშშ-ში კრიზისული მოვლენების პროგნოზირებისათვის გამოიყენება ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ბიუროს (NBER) საშუალოშეწონილი ინდექსი, რომელიც მოიცავს ათ წინმსწრები ინდიკატორს: 1. სამუშაო კვირის ხანგრძლივობა; 2. უმუშევრობის დახმარებაზე განაცხადები; 3. აქციების საბაზრო ღირებულება; 4. შეკვეთები მანქანა-დანადგარებზე; 5. საცხოვრებელი ფართის მშენებლობაზე გაცემული ლიცენზიები; 6. საბითუმო ვაჭრობის მანქანებლები; 7. ხანგრძლივი მოხმარების საგნებზე მოთხოვნის მოცულობა; 8. ფასები ნედლეულზე; 9. ფულის მიწოდების მოცულობა; 10. სამომხმარებლო მოლოდინის ინდექსი.

ამ მეთოდოლოგიისადმი ინტერესი მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებულია სტოკისა და ვატსონის (James H. Stock and Mark W. Watson) სახელებთან. მათ შემოგთავაზეს გამოგვეყო „ლატენტური წინმსწრები ინდიკატორი“ და გამოიყენეს ეს მეთოდი აშშ ეკონომიკის მაგალითზე. კომბი-მენდესის მიერ კი შემოთავაზებულ იქნა ავტომატური წინმსწრები ინდიკატორების (ALI – Automatic Leading Indicators) მეთოდი, რომელიც ტექნიკური თვალსაზრისით სტოკისა და ვატსონის მეთოდის მსგავსია.

წინმსწრები ინდიკატორების მეთოდის პრაქტიკაში გამოყენებამ აჩვენა, რომ მისი პროგნოსტული ღირებულება გაცილებით მაღალია, ვიდრე ტრადიციული ვექტორული ავტორეგრესიული მოდელებისა. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ვექტორული ავტორეგრესიული მოდელების მსგავსად, ეს მეთოდიც ძალზე მგრძობიარეა ცვლადების შერჩევის მიმართ. წინმსწრები (ადრეული) ინდიკატორების სისტემა წარმოადგენს უფრო სრულყოფილ მეთოდს. იძლევა განსახილველი ფაქტორების რიცხვის გაფართოების საშუალებას. ძირითადი ამოცანა იმ მანქანებელთა გამოვლენაა, რომლების გვიხვენებენ კრიზისის შესაძლებლობას 24 თვის განმავლობაში.

ამასთან, ცალკეული ინდიკატორი არ იძლევა სრულ ინფორმაციას, მაგრამ მათი ერთობლიობა შესაძლებელია გამოიყენონ საიმედო შედეგების მისაღებად. ამიტომ ადრეული ინდიკატორების ფორმირებისას მიზანი უნდა იყოს ინდიკატორების განზოგადება, მაგრამ ეს განზოგადებული ინდიკატორები ობიექტური უნდა იყოს. ისინი არ უნდა იქნეს დაყვანილი ერთ კომპლექსურ ინდიკატორამდე. მიზანშეწონილი შეიძლება იყოს აგრეთვე, რაოდენობრივი ინფორმაციის გარდა, გათვალისწინებულ იქნეს ანალიტიკოსთა და ექსპერტთა მოსაზრებები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Clements M.P., Hendry D.F. (1998). *Forecasting Economic Time Series*. Cambridge, MA.: Cambridge University Press.
2. Clements M.P., Hendry D.F. (2002), An Overview of Economic Forecasting // *A Companion to Economic Forecasting* / M.P. Clements, D.F. Hendry (eds.). Oxford: Blackwell Publishing.
3. Clements M. P., Hendry D.F. (2008). *Macro-Economic Forecasting and Modelling*. Nuffield College, Oxford.
4. Hendry D.F. (2003) *How Economists Forecast Understanding Economic Forecasts*. // D.F. Hendry, N.L. Ericsson (eds.). Cambridge, MA.: MIT Press.
5. Makridakis S.G, Wheelwright S.C., Hyndman R.J. (1998), *Forecasting: Methods and Applications*. Wiley.
6. Интернет-журнал "Технологии техносферной безопасности" (<http://ipb.mos.ru/ttb>), №6, 2009.

Lia Totladze

LEADING INDICATORS METHOD IN ECONOMIC FORECASTING Annotation

In the article the leading indicator method as a concrete forecasting method is considered. This method presents an interesting innovation in economic forecasting, especially under instability and crisis.

Vazha Kakabadze
Mirian Papunidze
Nana Maisuradze

IDENTIFYING THE WAYS OF COMPETITIVENESS OPTIMIZATION

Free competition preconditions quality improvement of goods and service, formation of specific prices, fosters innovation implementation, raises productivity and accordingly, economic welfare of the society. At the same time, competition is the main determiner of the terms and conditions of economic and political agreements; i.e. competitions possess a determining feature of process development and are characteristic of all the stages of economic activities in which identification and analysis of competitiveness indices takes an important place. Hence, the direction of our research is to define, analyze and scientifically prove the necessity of the ways of optimization of enterprise competitiveness in the conditions of free competition.

Research Goals, Methods and Significance

The goal of the research is to identify, analyze and define optimization ways of enterprise competitiveness. The object under study is an enterprise (not named due to confidentiality reasons), whereas the basis of the research is the information obtained under direct observations, enterprise reports, economic theories and viewpoints.

The instrumental-methodological apparatus of the research represents the combination of the basic methods of scientific cognition, namely dialectical and systemic-structural methods with such universally acknowledged methods as mathematical analysis, induction and deduction, comparative analysis, method of electivity. Practical value of the research lies in the practical application of the elaborated statements and conclusions in the identification of the optimization ways of enterprise competitiveness.

Introduction

The majority of scholars define competition as rivalry between economic agents to gain priority on the market. Other definitions of “*competition*” are as follows: competition is the existence of certain number of economic agents on the market who possess the same market power but act in disagreement with one another; competition is a process forcing the economic agent to consider customers’ demands and requirements (product price, quality and other properties); competition is determined by product’s competitiveness and the combination of economic methods of enterprise activities [1; 2; 4;].

Our proposition: “Competition is a process characterized by cause-effect relations and goals. Cause is the fundamentals for starting the process while the goal of the process is to gain priority where particular importance is given to the accuracy and swiftness of information, innovations, correct predictive calculations and free action. The result can either be positive or negative.”

Identification of competitiveness indices of an economic subject as well as determination of the ways of their optimization have always been the urgent issues in the process of evaluating free competition problems.

Theoretical Background of the Research

The above given data highlighted fundamentals and the necessity of the research of optimization possibilities of enterprise competitiveness in free competition conditions. Hence, we can easily follow the discussion of its theoretical and analytical aspects as well as formulation of propositions and opinions.

The study of the obtained analytical materials on enterprise activities of the post-communist countries as well as enterprises within Georgia showed that the most acknowledged way of raising optimization of enterprise competitiveness in the post-communist countries in the conditions of free competition is amalgamation of enterprises. On the other hand, implementation of new technologies in production has become a secondary issue due to the lack of financial capital. This situation considerably decreases the quality of competitiveness of the given enterprise.

As it is known, free competition is an important factor for the enterprises acting on markets. The determination of proper ways of competitiveness optimization is only possible in the conditions of free competition. Furthermore, the higher is the competition, the more motivated are the enterprises to decrease expenses and improve production cycle, and consequently, the quality of a product. The outcomes of our research confirm that there exists a positive correlation between competition and efficiency as well as between competition and productivity growth rate. This, in itself, is the main prerequisite of economic growth and the basis of optimization of enterprise competitiveness.

And we should always bear in mind that the possibilities of raising the competitiveness optimization in enterprises depend on the quality of free competition that directly forces the enterprise to accomplish measures for the reduction of expenses, i.e. competitiveness is directly defined by product competitiveness and the combination of economic methods of enterprise activities on the market. It means that the significance of such features is increased that is possessed by product and its manufacturer.

Mathematical Basis of Research

In order to strengthen the above given analysis let us apply a mathematical method that will be the basis for finding competitiveness optimization ways for an enterprise.

Before identifying the research method and direction, it is necessary to note that from the very start the identification of the ways of an enterprise’s competitiveness optimization implies not only the determination of quantitative (i.e. revenues, profit, expenses) indices of competitiveness but an overall analysis of the enterprise competitiveness as well, i.e. the identification of the quantitative as well as all those indices that are connected with the production process and that can be evaluated as advantages or disadvantages of the whole enterprise as well as its separate structural divisions (individual centers: departments, workshops, etc.). Accordingly, in case of revealed disadvantages, the aim of the enterprise becomes to eliminate the ones; however, in case of advantages – the aim becomes to improve them, i.e. to optimize the competitiveness [3; 5].

An enterprise involved in free competition always strives to create savings that will enable its expansion in future. The process of creating savings shows the potential and capacity of the enterprise and eventually its creative abilities. Proceeding from its nature, savings can become material (money, land, building, etc.) and non-material (patent, project, etc.) provision for the enterprise that will be utilized for the purpose of raising competitiveness. However, in order to accomplish this goal first it is necessary to evaluate and assess competitiveness indices of the enterprise, to study the dynamics of their development and make conclusions that, as we earlier remarked, will reflect reasons causing negative processes in the enterprise and the ways of their elimination; on the other hand, in case of positive results, the determination of optimization possibilities. But in order to get a perfect picture, it is necessary not only to reveal but to evaluate as well the ways of an enterprise’s competitiveness optimization. It means to compare competitiveness indices of the enterprise under study with the analogous indices of rival enterprise (enterprises) applying selection method (“selection is a necessary number of competitors enough to conduct comparisons for finding out competitiveness of economic subjects, on the basis of equal parameters”) [6; 7; 8].

In order to define the efficiency growth of competitiveness in an enterprise we need to elaborate a model that can accumulate competitiveness features into one single system. Obviously, the basis of this model should be the formula for competitiveness evaluation that will unify such indices as enterprise operative efficiency, strategic positioning and creativity of an enterprise.

Mathematical expression for competitiveness evaluation can be expressed as follows:

$$K = \frac{(Kr \times Ki)}{Ak},$$

where K – is the competitiveness of the enterprise under study, Kr – index of operational efficiency while Ki – ratio of strategic positioning, Ak – creativity ability of an enterprise, from this

$$Kr = \frac{r}{R},$$

where Kr is the ration of operational efficiency of en enterprise, R – operational efficiency according to selectivity. In its turn, operational efficiency of an enterprise can be calculated with a formula:

$$r = \frac{B}{Z},$$

where B is gains/profit after the product realization, Z – expenses on goods production and realization.

Operational efficiency according to selectivity can mathematically be expressed in the following way (operational efficiency implies better performance of similar activities by the enterprise under study than its competitors that provides it with value added revenue during realization process):

$$R = \frac{B^S}{Z^S},$$

where B^S is gains/profit after the product realization according to selectivity, Z^S – expenses on goods production and realization according to selectivity.

The ration of strategic positioning can be determined with the formula:

$$K_I = \sqrt{\frac{I}{I^S}}$$

where I is the index of profit volume changeability of the enterprise under study, I^S - index of profit changeability determined by selectivity method; and $I = B/B_0$, while $I^S = B^S/B_0^S$, where B is the profit of enterprise for period under study, B_0 – volume of previous year profit, B^S - profit of enterprise for period under study according to selectivity method, B_0^S - volume of previous year profit according to selectivity method.

In its turn, the product total of the indices B/B_0 and B^S/B_0^S expresses attitude towards market. While evaluating strategic positioning of an enterprise, it is necessary to determine dependence on market, changeability of the share of the enterprise as well as changeability of the share of the competitor enterprises, according to the selectivity method:

$$\frac{\Delta Dt}{\Delta Dt^S} = \frac{B}{B_0} \times \frac{B^S}{B_0^S},$$

where ΔDt is the changeability/variable of market share of the enterprise under study whereas ΔDt^S is the changeability of competitor enterprises' shares on the market, according to selectivity method.

As for the creativity abilities of an enterprise, as it is known, it is the ability to rationally use the savings, and it can be calculated with the formula (author: V. Kakabadze):

$$Ak = \frac{G}{H},$$

where $H = P/C$, from which H is creative abilities of the enterprise under study, P – profit on the expenses of savings positioning, C – quantitative index of savings; whereas G is calculated with the formula: $G = Pn/Cn$, where G is the creativity ability of a competitor enterprise (enterprises), according to selectivity method; Pn - profit on the expenses of savings positioning, according to selectivity method; Cn - quantitative index of savings of competitor or competitors. The research proves that the lower the A index, the higher is the creativity ability share of the enterprise under study in the competitive environment.

Considering the above given formulas ($K = (Kr \times Ki)/Ak$; $Kr = r/R$; $Ak = G/H$; $K_I = \sqrt{I/I^S}$) the following equation is received:

$$K = \left(\frac{r}{R} \times \sqrt{\frac{I}{I^S}} \right) : \frac{G}{H}$$

The given expression reflects correlation between the efficiency of economic activities of the enterprise under study and the efficiency of other economic activities according to the selective method. Numerator and denominator of this equation can be seen as the indices of efficient application of economic resources according to both – research and selection.

Finally, we can state that this method of evaluation of enterprise competitiveness gives opportunity of: deep analysis of acting factors on enterprise competitiveness; identification of optimization ways for enterprise competitiveness; and elaboration of rational measure for accomplishment of goals.

REFERENCES

1. Azoev G.L. (2000). Competitive advantages of the company. // M.: OAO "TYPOGRAPHY NEWS". p. 254. (in Russian)
2. Basovskii L.E. (2001). Quality Management. // M.: „INFRA-M". p. 212. (in Russian)
3. Buhalkov M.I. (2000). Corporate planning. M.: // „INFRA-M". p. 400. (in Russian)
4. Kakabadze V. (2011). Investments and Projects Management. // Published by: „MERIDIANI", Tbilisi, Georgian. p. 375. (in Georgian).
5. Kakabadze V. (2009). Business, Principles and Directions. // Published by: „BARTONI", Tbilisi, Georgian. p. 557. (in Georgian).
6. Kakabadze V. (2006). Non Tariff Regulation. // Journal: „KOMERSANTI", Tbilisi, Georgian. p. 11. (in Georgian).
7. Kakabadze V. (2006). Aspects of Credit System and State Regulation. // Journal: „EKONOMIKA", № 2, Tbilisi, Georgian. p.10. (Co-authors N. Khitarishvili, N. Maisuradze) (in Georgian).
8. Kakabadze V. (2005). "Philosophy and Economy of Knowledge-based Achievements". // Publishing House "Metsniereba", Tbilisi, Georgian. p. 460. (in Georgian).

*Vazha Kakabadze
Mirian Papunidze
Nana Maisuradze*

IDENTIFYING THE WAYS OF COMPETITIVENESS OPTIMIZATION

Annotation

Unlike other similar methods, the two methods of competitiveness evaluation offered in the article, bear the clearly depicted mathematical apparatus from the very roots that enable to establish exact functional connections. At the same time, the given circumstances provide possibility of wide mathematical elaboration of an enterprise competitiveness that in itself provides multi-dimensional analysis of the category under study. The proposed approach will considerably foster gathering necessary information for the determination of enterprise competitiveness and excludes costly and often inaccessible marketing research as well as hiring experts.

ნათია კახნიაშვილი

სიღარიბის ღინამიკა საქართველოში

1. ეკონომიკური ზრდის მაღალი მაჩვენებლების მიუხედავად, საქართველოში სიღარიბის შემცირების ტენდენციები არ იკვეთება. 2005-2007 წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის საშუალო რეალური ზრდის ტემპი 10.5%-ს შეადგენდა. ზრდამ თავის პიკს 2007 წელს მიაღწია (12.3%), მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სიღარიბის დონე პრაქტიკულად უცვლელი დარჩა.

ცხრილი 1

მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მშპ მიმდინარე ფასებში, მლნ ლარი	16993.8	19074.9	17986.0	20743.4	24344.0	26138.9
მშპ მუდმივ 2003 წლის ფასებში, მლნ ლარი	12208.8	12491.4	12019.7	12771.3	13687.5	14524.5
მშპ-ის რეალური ზრდა, პროცენტული ცვლილება	12.3	2.3	-3.8	6.3	7.2	6.1
მშპ დეფლატორი, პროცენტული ცვლილება	9.7	9.7	-2.0	8.5	9.5	2
მშპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებში), ლარი	3866.9	4352.9	4101.3	4675.7	5447.1	811.7
მშპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებში), აშშ დოლარი	2314.6	2921.1	2455.2	2623.0	3230.7	3519.6
მშპ მიმდინარე ფასებში, მლნ აშშ დოლარი	10171.9	12800.5	10767.1	11636.5	14438.5	15829.7

2. სიღარიბის გაზომვის რამდენიმე მეთოდოლოგიის გამოყენების შედეგად, შესაბამისად, არსებობს რამდენიმე დასკვნა სიღარიბის ცვლილებების შესახებ. 2005 წლიდან 2008 წლამდე სიღარიბის დონე, სიღარიბის სიღრმე და სიღარიბის სიმწვავე ოფიციალური საარსებო მინიმუმის მიმართ ქვეყნის მასშტაბით პრაქტიკულად უცვლელია, თუმცა სიღარიბის იგივე მაჩვენებლები, გამოთვლილი ორი ალტერნატიული მეთოდოლოგიის მიხედვით, შემცირებულია.

	2007	2008	2009	2010	2011
სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილი (%)	6.44	8.4	9.9	9.7	9.2

წყარო: სოციალური მოსამსახურების სააგენტო

3. ოჯახის რიცხოვნობა და ოჯახის უფროსის განათლების დონე სიღარიბის რისკის განმსაზღვრელი მნიშვნელოვანი ფაქტორებია. სიღარიბეში მოხვედრის რისკი იზრდება ოჯახის რიცხოვნობის ზრდასთან ერთად. უმაღლესი განათლების მქონე ოჯახის უფროსის ყოლა მნიშვნელოვნად ამცირებს სიღარიბის რისკს.

4. ბავშვები, მთლიან მოსახლეობასთან შედარებით, სიღარიბის უფრო მაღალი რისკის წინაშე არიან. ბავშვთა შორის სიღარიბე 4 პროცენტული პუნქტით უფრო მაღალია მთლიანად მოსახლეობაში არსებულ სიღარიბის დონესთან შედარებით. ამჟამად საქართველოში 77 ათასი ბავშვი შიმშილობს, შესაბამისად მაღალია ბავშვთა სიკვდილიანობის კოეფიციენტი. ასეთ სიტუაციაში განახევრდა მზრუნველმოკლებულ ბავშვთა სახლების რაოდენობა (2009–2010 წწ. – 24 ერთეული, 2011 წ. – 23, ხოლო 2012 წ. – 11 ერთეული);

5. სიღარიბის დონე არათანაბრად განაწილებულია რეგიონების მიხედვით. სიღარიბის ყველა ზღვრის მიმართ თბილისი, იმერეთი და სამცხე-ჯავახეთი ნაკლებად ღარიბი რეგიონებია; ქვემო ქართლი, აჭარა, მცხეთა-მთიანეთი და კახეთი კი – შედარებით ღარიბი რეგიონები. სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის საჭირო სამეურნეო რესურსების დეფიციტი სიღარიბის მნიშვნელოვანი დეტერმინანტია. შინამეურნეობაში მიწის შეზღუდული რესურსები უკავშირდება სოფლად სიღარიბეში მოხვედრის რისკს, ხოლო სოციალურ ტრანსფერებზე მოდის საერთო შემოსავლების 55.2% და 35.4% ყველაზე მცირე შემოსავლების მქონე პირველ და მეორე კვანტილებში.

6. სიღარიბის ყველა ზღვრისა და ინდექსის გათვალისწინებით, სიღარიბის პრობლემა გაცილებით მწვავეა სოფლად, სადაც ცხოვრობს ღარიბი მოსახლეობის 55%-ზე მეტი. სიღარიბის ყველა ინდექსის მნიშვნელობა უფრო მაღალია სოფლად ვიდრე ქალაქად, გარდა ამისა, სოფლად სიღარიბეს მზარდი ტენდენცია აქვს ქალაქისგან განსხვავებით.

7. სიღარიბეში მოხვედრის რისკი ყველაზე მაღალია უმუშევრებსა და ეკონომიკურად არააქტიურ მოსახლეობას შორის, ხოლო ყველაზე დაბალი დამქირავებულებსა და დაქირავებით მომუშავეებში. ეს ურთიერთკავშირი გვინგნებს, რომ მოსახლეობის დაუსაქმებლობა სიღარიბის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზია.

ცხრილი 2

დასაქმება და უმუშევრობა

	2005	2006	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა (სამუშაო ძალა), ათასი კაცი	2023.9	2021.8	1965.3	1917.8	1991.8	1944.9	1959.3	1959.3
დასაქმებული, ათასი კაცი	1744.6	1747.3	1704.3	1601.9	1656.1	1628.1	1664.2	1664.2
უმუშევარი, ათასი კაცი	279.3	274.5	261.0	315.8	335.6	316.9	295.1	295.1
უმუშევრობის დონე, პროცენტებში	13.8	13.6	13.3	16.5	16.9	16.3	15.1	15.1

8. ქალაქად, სოფელთან შედარებით, სიღარიბის უფრო დაბალი დონე მნიშვნელოვნად არის განპირობებული მაღალი შემოსავლების მქონე დაქირავებისა და არასასოფლო თვითდასაქმების ფორმის უპირატესი გავრცელებით, განსაკუთრებით თბილისის და იმერეთის რეგიონებში, ამასთან, მათი შემცირების მიმართულებით გამოკვეთილი ტენდენცია ქმნის რისკებს ქალაქად სიღარიბის დონის სოფლის დონემდე გაზრდის თვალსაზრისით.

9. ეკონომიკის არსებული სექტორული სტრუქტურა არ აძლევს საშუალებას დასაქმებულთა უმრავლესობას, სტაბილურად მიიღოს ოფიციალური საარსებო მინიმუმზე მაღალი შემოსავლები. ორი მთავარი დამსაქმებელი დარგი ხასიათდება საშუალო ეკონომიკაში არსებულზე 2-ჯერ ნაკლები შემოსავლებით (სოფლის მეურნეობა) და საგარეო რყევებისადმი ძლიერი დამოკიდებულებით (მშენებლობა). ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ტენდენციის მქონე დარგები უზრუნველყოფს მთლიანი დასაქმების მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს.

ცხრილი 3

დაქირავებით დასაქმებულთა სამუშაო თვიური ნომინალური ხელფასი, 2000-2011 წწ.

წელი	სამუშაო თვიური ნომინალური ხელფასი
2001	94,6 ლარი
2002	113,5 ლარი
2003	125,9 ლარი
2004	156,6 ლარი
2005	204,2 ლარი
2006	277,9 ლარი
2007	368,1 ლარი
2008	534,9 ლარი
2009	556,8 ლარი
2010	597,6 ლარი
2011	636,0 ლარი

10. ცალკეული რეგიონების უმუშევრობის მაჩვენებლები განპირობებულია სოფლის მეურნეობაში თვითდასაქმების შესაძლებლობების არსებობით. უმუშევართა რაოდენობის ორი მეხუთედი მოდის თბილისზე, ხოლო უმუშევრობის ყველაზე დაბალი დონე აღინიშნება სამცხე-ჯავახეთში, გურიასა და სამეგრელოში.

11. სიღარიბის დაძლევა და დასაქმების უზრუნველყოფა მთავრობის მიერ მომზადებული სხვადასხვა რანგის სტრატეგიულ დოკუმენტში პრიორიტეტულ მიმართულებად არის მოხსენიებული. ფისკალური წესრიგის დამყარებამ მთავრობას სოციალურ სფეროზე ხარჯების გაზრდის საშუალება მისცა, მაგრამ მიღწეული შედეგები ჯერ კიდევ არასაკმარისია.

12. მიზნობრივი სოციალური დახმარება ხელს უწყობს სიღარიბის შემცირებას, ამასთან მისი ეფექტი, პროგრამის მცირე მოცულობის გამო, უმნიშვნელოა. ამ მოსაზრების დადასტურებაა უმწველ მდგომარეობაში მყოფი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში ასეთი სახის ოჯახების რაოდენობის მატება: 2008 წელს რეესტრში დარეგისტრირებულია 502.7 ათასი ოჯახი, აქედან საარსებო შემწეობას იღებდა 131.2 ათასი ოჯახი, ანუ მათი რაოდენობის %, 2012 წელს უმწველ მდგომარეობაში მყოფი ოჯახების რაოდენობა გაიზარდა (525.1 ათასი ერთეული), ასევე მოიმატა საარსებო შემწეობის მიმღები ოჯახების რაოდენობა (163.2 ათასი ერთეული).

სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობის სამედიცინო დახმარების პროგრამა ემსახურება ღარიბი ოჯახების მცირე ბიუჯეტის დაზოგვას ჯანმრთელობის დაცვაზე ხარჯების გაწვევის შემთხვევაში, მაგრამ პროგრამის დადებითი გავლენა სიღარიბის დონეზე არ არის მაღალი. სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიანი ბაზის ანალიზმა ცხადყო, რომ ოჯახების უმრავლესობა ისედაც მწირი შემოსავლის დიდ ნაწილს მკურნალობაზე ხარჯავს.

ცხრილი 4

სოციალური უზრუნველყოფა

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
საპენსიო პაკეტის და სოციალური პაკეტის მიმღებთა რიცხოვნობა, სულ, ათასი	902.1	985.4	836.9	842.2	838.5	835.9	826.8	857.0
მ.შ. საპენსიო პაკეტის მიმღები (ასაკით პენსიონერი), ათასი	549.9	589.9	611.9	658.3	660.0	662.3	666.4	682.9

13. ადგილობრივ დონეზე გატარებული სოციალური პოლიტიკის გავლენა სიღარიბის დაძლევისა და დასაქმებაზე უმნიშვნელოა. რეგიონულ დონეზე სოციალური დანიშნულების ხარჯები ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ამავე დროს ასეთი ასიგნებები ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით უმნიშვნელო და არასისტემურია.

14. რუსეთ-საქართველოს ომისა და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შედეგად ეკონომიკური აქტიურობის შენელება გამოიწვევს დასაქმების, უმუშევრობისა და სიღარიბის მაჩვენებლების გაზარდვას, რომლის აღმოფხვრას ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ახალი ხელისუფლების ("ქართული ოცნება") მიერ დიდი ძალისხმევა დასჭირდება, ამასთან, კრიზისის გავლენა სოფლად უფრო უმნიშვნელო იქნება, ვიდრე ქალაქად.

Natia Kakhniashvili

**DYNAMICS OF POVERTY IN GEORGIA
Annotation**

In spite of the rapid economic growth, there are no distinct trends of decreasing poverty. The poverty rate is still high, which varies according to different regions of the country. The most burning problem persists in the villages, which are resided with more than 55 per cent of poor population. The existing sector structures of economy do not allow the employed majority of population to get remuneration higher than living – wage.

Although, the targeted social assistance leads to decreasing poverty, its effect is not so significant due to the small funds, allocated over the program. For example, 525.1 thousand socially insecure families have been registered in the united database (while in 2008-the number was 502.7 thousand); however, only 163 2 thousand families received living allowance (in 2008 – the grant was given only to 131.2 thousand families).

After the Russian – Georgian war due to the world finance crisis, weakening the activity of economy shall require greater efforts from the side of the new government ("Georgian Dream") regarding increasing employment and incomes.

ნაზირა კაკულია

სახელმწიფოს როლი გლობალური ეკონომიკური კრიზისის პირობებში

თანამედროვე ლიტერატურაში სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლი განსაზღვრულია, როგორც ხელისუფლების [1, გვ.34] მიერ ეკონომიკის სფეროში გატარებულ ღონისძიებათა, ქმედებათა სისტემა და სახელმწიფოს მიზნებიდან, ამოცანებიდან და ინტერესებიდან გამომდინარე, ეკონომიკური პროცესებისათვის განსაზღვრული მიმართულების მიცემა, რომელიც მოიცავს სტრუქტურულ, საინვესტიციო, ფულად-საკრედიტო, სოციალურ, საგარეო ეკონომიკურ, სამეცნიერო-ტექნიკურ, საგადასახადო, საბიუჯეტო პოლიტიკას. დასავლურ ლიტერატურაში სახელმწიფოს როლი განსაზღვრულია, როგორც ეკონომიკური ქცევების ან მათი შედეგების გაკონტროლება და მათზე ზემოქმედება [5, გვ.45]. ხოლო მაკროეკონომიკური პოლიტიკა – ესაა სახელმწიფოს მოქმედება, რომელიც მიმართულია მოლიანობაში ეკონომიკის რეგულირებისაკენ მისი საიმედო ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით

სახელმწიფოს მიზნების ფორმირებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მაკროეკონომიკური მიზნების სწორად განსაზღვრას და ფორმირებას. სახელმწიფო მოვალეა და მის ვალდებულებებშიც შედის უზრუნველყოს ბაზრის ფუნქციონირებისათვის შესაბამისი იდეოლოგიის შექმნა უმოკლეს ვადაში. ამ პრობლემათა შესწავლა შესაძლებელია „საზოგადოებრივი არჩევანის თეორიის“ [1, გვ.47] საფუძველზე. კერძოდ, მის მიერ განხილული ეკონომიკური პოლიტიკის ენდოგენური განსაზღვრებიდან გამომდინარე, რომელიც საშუალებას იძლევა, საზოგადოებრივი ცხოვრების ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთქმედების ასპექტები იყოს შესწავლილი. როგორც ვხედავთ, ეს თეორია გვაძლევს შესაძლებლობას, ახლებურად გავაშუქოთ სახელმწიფოს როლი კრიზისის პირობებში.

„საზოგადოებრივი არჩევანის თეორია“ ეყრდნობა დაშვებას, რომელიც გულისხმობს, რომ ადამიანები პოლიტიკურ სარბიელზე მოქმედებენ პირადი ინტერესებიდან გამომდინარე და რომ არ არსებობს პოლიტიკასა და ბიზნესს შორის რაიმე გადაუღაზავი საზღვარი.

ჯეიმს ბიუქენენის აზრით, „პოლიტიკა ინდივიდთა შორის გაცვლის რთული სისტემაა, რომელშიც ინდივიდები კოლექტიურად მიისწრაფიან საკუთარი პირადი ინტერესების დაკმაყოფილებისაკენ, რადგან მათი რეალიზება ჩვეულებრივი საბაზრო გაცვლის წესით არ შეუძლიათ. აქ არ არის სხვა ინტერესი, გარდა პირადისა“ [6, გვ. 67].

პოლიტიკური გამოცდილების გაცვლა-გამოცვლის შესწავლისას, ბიუქენენი საზოგადოებრივი არჩევანის თეორიის ორ, კონცეპტუალურად განსხვავებულ დონეს გამოყოფს – საწყის კონსტიტუციურს (კონსტიტუციის მიღებამდე) და პოსტკონსტიტუციურს. პირველი დონის გამოკვლევა გულისხმობს კონსტიტუციის ეკონომიკური თეორიის შემუშავებას, მაშინ, როცა პოსტკონსტიტუციური დონე გულისხმობს პოლიტიკურ დაწესებულებათა ეკონომიკური თეორიის შემუშავებას. საზოგადოებრივი არჩევანის თეორიის ამ ორ დონეს შორის სხვაობა შეიძლება გამოვლინდეს, როგორც შერჩევის ანალოგია, რასაც ადამიანები აკეთებენ თამაშის დროს. თავდაპირველად ირჩევენ თამაშის წესებს და შემდეგ განსაზღვრავენ თამაშის სტრატეგიას არსებული წესების ფარგლებში. ზოგადად, კონსტიტუცია შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც თამაშის წესები პოლიტიკური თამაშების წარმართვისათვის. ჯეიმს ბიუქენენმა აჩვენა, რომ, როგორც თამაშის წესები განაპირობებს სავარაუდოდ შედეგს, ისე კონსტიტუციური წესები განსაზღვრავს პოლიტიკის შესაძლო შედეგებს ან აძენენ მათ მიღწევას. საკონსტიტუციო რეფორმას საფუძველად უნდა ედოს ანალიზი იმისა, თუ რა სააღბათო შედეგს მოგვცემს ალტერნატიული პოლიტიკისა და პროცესებისათვის ხელშეწყობა. კრიზისმა ნათლად დაადასტურა ასეთი მიდგომის უტყუარობა.

კანონებს, როგორც წესს, იღებენ პოლიტიკოსები და არა პროფესიონალები. მიუხედავად კენჭისყრის მეტ-ნაკლებად დემოკრატიული ფორმებისა, ეკონომიკურად არაეფექტიანი კანონის მიღებას ზოგ შემთხვევაში მაინც აქვს ადგილი.

როგორც აღინიშნა, სახელმწიფოს მიზნების ფორმირებაზე უდიდეს ზეგავლენას ახდენს „საზოგადოებრივი არჩევანის“ თეორიის ძირითადი დებულებები, იგი ფსიქოლოგიურ ფაქტორსა და ინსტიტუციურ მოწყობასთან ერთობლიობაში ქმნის სრულფასოვანი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების შესაძლებლობებს [2, გვ. 58].

როგორც ვიცით, საბაზრო ინსტიტუტების შექმნა უშუალოდ სახელმწიფოს პრეროგატივაა. თუ სახელმწიფო შეაყოვნებს ინსტიტუტების ჩამოყალიბების პროცესს, არსებული ვაკუუმი მაინც შეივსება შესაბამისი ნაკლებად სასურველი სტრუქტურებით. რეფორმების საწყის ეტაპზე სწორედ სახელმწიფოს შესუსტებული როლი იქნა გამოწვეული დაშვებული შეცდომები ბოლო პერიოდში, ამის მიზეზები არ არის მხოლოდ სახელმწიფოს შენელებული მოქმედებები, იგი უნდა ვეძებოთ გლობალიზაციის პერიოდში ჩამოყალიბებული სტერეოტიპების საფუძველებში.

იმისათვის, რომ აღმოფხვრას არსებული სიძნელებები კრიზისულ სიტუაციებში, უწინარეს ყოვლისა, უნდა მივაღწიოთ ეფექტიან მესაკუთრეთა ჩამოყალიბებასა და მათი საშუალებით კონკურენციის ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფას. ეფექტიანი მესაკუთრის შექმნაში იგულისხმება, რა თქმა უნდა, გადასახადების გადახდა, სამუშაო ადგილის შექმნა.

არსებულ პრობლემები თითქმის ყველა ქვეყანაში მეტ-ნაკლები სიძლიერით დომინირებს და, ბუნებრივია, ექვემდებარება ცვალებადობას. არასტაბილური სიტუაციის გამომწვევი მიზეზების შესწავლა, ისევე, როგორც მისი აღმოფხვრა, დროებით მოვლენად არის მიჩნეული და თითოეული ეტაპის სერიოზული მონიტორინგის აუცილებლობაში გამოიხატება.

ცნობილია, რომ ბაზრის „უხილავი ხელი“ კონკურენციის საფასო მექანიზმის მეშვეობით ახდენს წარმოების ფაქტორების ისეთი კომბინაციის ფორმირებას, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ზრდას და ეკონომიკის აღმავლობის პროცესს, მაგრამ, ბოლო ორასი წლის მანძილზე, კონკურენციის პროცესმა და თვით იმ გარიგებების ხასიათმაც, რომლებიც საბაზრო გაცვლის პროცესის საფუძველს წარმოადგენს, მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა.

მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების წარმატებლობა, რომელმაც კრიზისამდე მიიყვანა თანამედროვე მსოფლიო, მაინც სახელმწიფოს ეკისრება, რომელმაც ვერ შეძლო საბაზრო ინსტიტუტების დაცვის მექანიზმების ჩამოყალიბება, რაც არსებული ინსტიტუტების გარდაქმნასა და ახლის დაუყოვნებლივ შექმნაში გამოიხატება.

როგორც ნობელის პრემიის ლაურეატი, კენეტ ეროუ აღნიშნავს, მიმდინარე პრობლემები შეიძლება იქნას განხილული დროის ფაქტორის და სახელმწიფოს რეგულირებადი როლით [5, გვ.124].

სახელმწიფო ინსტიტუტები, რომლებიც აუცილებელია საბაზრო სისტემაში ნორმალური ფუნქციონირებისათვის, ყალიბდება დროში. ეკონომიკაში, ისევე, როგორც ნებისმიერ ახალ საწარმოს, სჭირდება ადაპტაცია, ასევე ახალი ინსტიტუტების შექმნა საჭიროებს დროს. ინსტიტუტების იმპორტირება სხვადასხვა ქვეყნებიდან არანაირ შედეგს არ იძლევა. საზოგადოებამ, მეწარმეებმა თვითონ უნდა გაითავისონ ის აზრი, რომ ინსტი-

ტუტების ადაპტაციის პერიოდი ისეთივე ბუნებრივი და გარდაუვალი პროცესია, როგორც ახალი პროდუქციის ან ახალი ტექნოლოგიების შეგუების პროცესი შესაბამისად წარმოებრივ, თუ საბაზრო გარემოსთან [5, გვ.124].

მიუხედავად შეგუებისათვის აუცილებელი დროითი პერიოდისა, სახელმწიფოს აუცილებლად მართებს პროცესის დაჩქარება, რომელიც სასურველ შედეგებამდე დროის უმოკლეს პერიოდში მიიყვანს ანტიკრიზისულ პროცესს.

დროის ფაქტორთან მიმართებაში კენეტ ეროუ თვლის, რომ მომავალი ზემოქმედებს აწმყოზე. ჩვენი მოლოდინი მომავალში, გავლენას ახდენს ჩვენს მოქმედებაზე აწმყოში. სამეწარმეო ფირმა – ესაა მეორადი განვითარებადი ინსტიტუტი, რომელსაც ჰქონდა წარსული და რომელიც იმედებს ამყარებს მომავალზე. ფირმის დღევანდელი საქმიანობა ნაწილობრივ ემყარება იმ წარმოდგენებს, თუ რა იქნება მომავალში. ასევე მიმდინარე საქმიანობა დამოკიდებულია მომავლის მოლოდინზე. ამდენად, გასაგებია, თუ როგორ კავშირშია დღევანდელი გადაწყვეტილებები მომავალსა და წარსულთან [5, გვ.24].

კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბების ერთ-ერთი შემავერხებელი ფაქტორია იმპლიციტური (თვითშესრულებადი) კონტრაქტებისა და ქცევის ნორმების მოქმედების არსებობა, რომელიც გულისხმობს ერთმანეთის მიმართ ნდობის ფაქტორის არსებობას. ჯერ კიდევ XIX საუკუნის ბოლოს აღფრედ მარშალი წერდა, რომ „ბევრი სხვადასხვა შეთანხმების ნორმალური შესრულება საცალო და საბითუმო ვაჭრობაში, საფონდო და ბაზმეულის ბირჟებზე ეფუძნება მიღებულ დაშვებებს იმის თაობაზე, რომ სიტყვიერი (ზეპირი) კონტრაქტები, რომლებიც დადებულია მოწმეების გარეშე, ძალიან კეთილსინდისიერად სრულდება, მაგრამ იმ ქვეყნებში, სადაც ამ დაშვებებს არანაირი ძალა არ გააჩნია, აუცილებელია სამართლებრივი ფორმალიზმი“ [4, გვ.4].

ცნობილი ამერიკელი ექსპერტის ანდრეი შლაიფერისა და საერთაშორისო ასოციაცია Lex Mundi-ის ერთობლივი პროექტის ფარგლებში (რომელშიც მონაწილეობდა 100-ზე მეტი ქვეყანა), გამოვლინდა, რომ მეტად განვითარებულ ქვეყნებში უფრო გამარტივებულია სასამართლო პროცედურა, რომელიც ძალიან სწრაფად და საფუძვლიანად სწავლობს წამოჭრილ პრობლემას და სავსებით საკმარისია კონფლიქტის მოსაგვარებლად. სასამართლო პროცედურების გადამეტებული ფორმალისაცაა უარყოფითად მოქმედებს საკონტრაქტო სამართლის ინფორმენტზე. მისი ხარისხი პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში ბევრად უფრო დაბალია, ვიდრე, ნებისმიერ სხვა შესწავლილ დაჯგუფებებში [4, გვ.14].

საკუთრების უფლების ანალიზისადმი თანამედროვე მიდგომა, რომლის დაცვაც სახელმწიფოს უშუალო პრეროგატივაა, გულისხმობს ისეთი ეკონომიკის არსებობას, რომელშიც არსებობს არა მარტო კარგად ჩამოყალიბებული საკონტრაქტო შეთანხმებათა სტრუქტურა, არამედ ათეული წლებით ჩამოყალიბებული „საკონტრაქტო კულტურა“ [4, გვ.35]. საკონტრაქტო და საკუთრების უფლებათა ინფორმენტის მექანიზმების ეფექტიანი ფუნქციონირება გულისხმობს ამ პროცესის (საუბარია ეკონომიკურ პროცესებზე) მონაწილეთა დარწმუნებას არსებული მექანიზმების საიმედოობაში. დუგლას ნორტის მიხედვით, ასეთი მიდგომარეობა შეიძლება შევაფასოთ, როგორც ვალდებულება, რომელიც იწვევს ნდობას“ [7, გვ.23]. ფართო გაგებით იგი სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის შეზღუდვასა (ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფო თვითნებურად უზრუნველყოფს საკუთრების უფლებას გრძელვადიანი ინვესტირებისათვის. ასეთი შემთხვევები უფრო დამახასიათებელია ტრანსფორმაციის პერიოდისათვის) და კაპიტალის ბაზრებზე ტრანსაქციული ხარჯების საკმაოდ დაბალ დონეს უკავშირდება.

ბოლო პერიოდში სახელმწიფო სულ უფრო კონცენტრირებულია მიმდინარე პოლიტიკის რეგულირებაზე და ნაკლებ ყურადღებას უთმობს საბაზრო მექანიზმების ევოლუციურ განვითარებას, ძირეული ადმინისტრაციულ-მმართველური სისტემის გადმონაშთის თანდათანობით აღმოფხვრას.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფომ ბოლო პერიოდში გარკვეულწილად შეძლო საბაზრო ეკონომიკისათვის აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, ეს ჯერ კიდევ არ მიუთითებს იმაზე, რომ პრაქტიკულად იგი განხორციელებადია და ყოველთვის იქნება გათვალისწინებული. კონტრაქტების შედგენის დაბალი დონე აძლიერებს ტრანსაქციული ხარჯების სიდიდეს, რაც ვლინდება ეკონომიკური აგენტების მიერ ინფორმაციის დამოუკიდებლად მოპოვებაში და თავისი უფლებების არასახელმწიფოებრივი მექანიზმებით დაცვაში. საბოლოო ჯამში, საგრძნობლად იზრდება ტრანსაქციული ხარჯები. ეს პრობლემა საერთოდ მოხსნილია საბაზრო პირობებში, ვინაიდან კონტრაქტების უფლებების დაცვა სახელმწიფოს თითქმის უპირველესი ეკონომიკური ფუნქციაა [7, გვ.47].

გარდა ამისა, გაკოტრების მექანიზმის ამოქმედება უშუალოდ სახელმწიფოს ნებაზე დამოკიდებული. გაკოტრების კანონის მიღება არ ნიშნავს მისი ამოქმედებისათვის ყველა მექანიზმის უზრუნველყოფას. გაკოტრების მექანიზმი ბევრ რთულ საწარმოთა იურიდიულ და სოციალურ სფეროებს მოიცავს. სახელმწიფო პოლიტიკა ამ სფეროში არსებული პრობლემების მოგვარებით უნდა უზრუნველყოფდეს კონკურენტული გარემოს განვითარებას. სახელმწიფოს მხრიდან რიგი პრობლემების გადაუჭრელობა ძლიერი სახელმწიფოს როლის იგნორირებას უკავშირდება.

როგორც ვხედავთ, სახელმწიფოს განსაკუთრებული და მეტად საპასუხისმგებლო მნიშვნელობა ენიჭება მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაში.

ქვეყნის ხელისუფლება პასუხს აგებს მიმდინარე მოვლენებზე, ამიტომაც უშუალოდ სახელმწიფო პოლიტიკაზეა დამოკიდებული სახელმწიფოს საერთო სიტუაცია.

2008 წელს დაწყებულმა მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა სახელმწიფოს მხრიდან შემდეგი პრიორიტეტების გატარების აუცილებლობა გამოკვეთა: მოსახლეობის მიმართ სოციალური ვალდებულებების შესრულება, რომელიც გულისხმობს იმ მოსახლეობის ნაწილის მხარდაჭერას, რომლებიც მეტად დაზარალებულნი არიან კრიზისისაგან, რაც გამოიხატება დროებითი სამუშაო ადგილების შექმნაში; ასევე, მცირე ბიზნესის განვითარებისა და კვალიფიკაციის გაუმჯობესებისათვის აუცილებელი სახსრების მოძიება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Papava V., 2005. On the Theory of Post – Communist Economic Transition to Market. International Journal of Social Economics, Vol. 32, No 1\2.
2. Papava V., Khaduri N., 1997. On the Shadow Political Economy of the Post-Communist Transformation. An Institutional Analysis. Problems of Economic Transition, Vol. 40, No 6.
3. Nelson R.R., Winter S.G., 1982. An Avolutionary Theory of Economic Change. Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press.
4. Этнов Р., 1990. У истоков чистой экономической теории: «Вальрас» // Вопросы экономики. №1.
5. Эрроу К., 1996. Экономическая трансформация: темпы и масштабы, сборник – «Реформы глазами российских и американских ученых», под редакцией акад. О.Т. Богомолова.
6. Бьюкенен Дж., Таллок Т., 1997. Расчет согласия. Логические основания конституционной демократии. В кн.: Дж. М. Бьюкенен. Сочинения. Серия: «Нобелевские лауреаты по экономике», т.1, Москва, Таурис Альфа.
7. Папава В., Хадური Н., 2000. Институциональная трансформация посткоммунистической экономики и человеческий фактор. Известия Академии наук Грузии – серия экономическая, т. 8, №3-4.

Nazira Kakulia

THE ROLE OF THE STATE IN THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS
Annotation

In the article is analysed participation of State in formation of market economy; stimulation of restructuring process and necessity of development of a new enterprise for regulation of necroeconomic results.

Taking into account general purposes of thesis, we consider bases of development and realization of economy politics during the process of post-communist transformation. Therefore, general attention is paid to macro-economic stabilization and formation of institutes appropriate to the market economy.

The study of such problems is possible on the base of “Theory of Social Choice”. According to the theory of Social Choice, the best property for influence on the decisions between people, similarly to market, is competition.

For the purposes of the paper, we mainly discussed about basic of implementation of the state's economic policy in the post-Communist transformation process. Thus, the main attention is paid to macroeconomic stabilization and the market economy by means of appropriate institutions in the process of formation.

დებნა კვარაცხელია

საწარმოო ფუნქციის განსაზღვრა სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით

ეკონომიკური განვითარების მიმდინარე ეტაპზე პოსტკომუნისტური ქვეყნებისათვის, მ.შ. საქართველოსათვის, განსაკუთრებით აქტუალურია პროდუქციის გამოშვების მოცულობისა და ეკონომიკური ზრდის ტემპის განმსაზღვრელი წყაროების წვლილის ზუსტი დადგენა.

შურნალ „ეკონომიკა და ბიზნესში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში: „სოლოუს ნაშთის მოდიფიკაცია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით“ [1, გვ. 53-76], სოლოუს ნაშთის გასანგარიშებელი ფორმულა და კობი-დუგლასის საწარმოო ფუნქცია მოდიფიცირებულია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით.

სოლოუს ნაშთის გასანგარიშებელი სტანდარტული ფორმულა –

$$\frac{\Delta T}{T} = \frac{\Delta Y}{Y} - \alpha \times \frac{\Delta K}{K} - (1 - \alpha) \times \frac{\Delta L}{L} \quad (1),$$

მოდიფიკაციის შედეგად, სტატიაში დებულობს შემდეგ სახეს (1, გვ. 73):

$$\frac{\Delta T_1}{T_1} = \frac{\Delta Y}{Y} - \alpha_1 \times \frac{\Delta K}{K} - \beta_1 \times \frac{\Delta L}{L} - (1 - \alpha_1 - \beta_1) \times \frac{\Delta G_1}{G_1} \quad (2),$$

სადაც Y წარმოების მოცულობაა, K კაპიტალის მარაგია, L შრომითი დანახარჯების მოცულობაა, ხოლო G_1 არის სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობა“. ამასთან, $\frac{\Delta Y}{Y}$ არის წარმოების ნაზრდის ტემპი, $\frac{\Delta K}{K}$ – კაპიტალის დანახარჯების ნაზრდის ტემპი, $\frac{\Delta L}{L}$ – შრომითი დანახარჯების ნაზრდის ტემპი, $\frac{\Delta G_1}{G_1}$ – სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ნაზრდის ტემპი, რომელიც შეფასებულია ირიბად: სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური უნარის განხორციელების შედეგად მიღებული შემოსავლების, ანუ ბიზნესზე ირიბი გადასახადებისა და პირდაპირი გადასახადების მთლიანი მოცულობის ცვლილების ტემპის მიხედვით, ხოლო $\frac{\Delta T_1}{T_1}$

წარმოადგენს სოლოუს ნაშთს. α_1 კაპიტალზე შემოსავლებიდან შესაბამისი პირდაპირი გადასახადების გადახდის შემდეგ დარჩენილი შემოსავლების წილია ერთობლივ შემოსავლებში, β_1 კი – შრომითი შემოსავლებიდან შესაბამისი პირდაპირი გადასახადების გადახდის შემდეგ დარჩენილი შემოსავლების წილია იმავე შემოსავლებში, ხოლო $(1 - \alpha_1 - \beta_1)$ – სახელმწიფოს მიერ მიღებული შემოსავლების, ანუ ბიზნესზე ირიბი გადასახადებისა და პირდაპირი გადასახადების მთლიანი მოცულობის წილია ერთობლივ შემოსავლებში.

კობი-დუგლასის მოდიფიცირებულ საწარმოო ფუნქციას კი გააჩნია შემდეგი სახე (1, გვ. 74):

$$Y = T \times F(K, L, G) = TK^{\alpha_1} L^{\beta_1} G_1^{1-\alpha_1-\beta_1} \quad (3),$$

აღნიშნული ფუნქცია, ისევე, როგორც კობი-დუგლასის სტანდარტული საწარმოო ფუნქცია ($Y = T \times F(K, L) = TK^\alpha L^{1-\alpha}$), აკმაყოფილებს მასშტაბიდან მუდმივი უკუგების თვისებას.

აღნიშნულ სტატიაში დასაბუთებულია, რომ სოლოუს ნაშთის მოდიფიკაცია შესაძლებლობას მოგვცემს, ეკონომიკური ზრდის სხვა წყაროების (შრომის, კაპიტალისა და ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის ცვლილება) მსგავსად, დამოუკიდებლად განისაზღვროს სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების წვლილი ეკონომიკური ზრდის ტემპში და, რაც მთავარია, დასაბუთებულია, რომ ასეთი მოდიფიკაცია საშუალებას იძლევა, დავაზუსტოთ ტექნოლოგიური პროგრესისა და მის სინონიმად მიჩნეულ ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის წვლილი ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში.

მოდიფიცირებულ სოლოუს ნაშთსა (მე-2 განტოლება) და კობი-დუგლასის საწარმოო ფუნქციას (მე-3 განტოლება) გააჩნია სუსტი მხარეები, რაც გამოიხატება:

- სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპის ირიბ შეფასებაში (მე-2 განტოლებაში) – სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპის მიხედვით;

- სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“, როგორც პირდაპირი, აგრეთვე ირიბი რაოდენობრივი შეფასების შეუძლებლობაში (მე-3 განტოლებაში). პირდაპირ შეფასებას გამოირიცხავს ადეკვატური საზომი ერთეულის არარსებობა, ხოლო ირიბს ის, რომ არაკორექტულია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ შეფასება, მაგალითად, სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების მიხედვით. ე. ი. საწარმოო ფუნქციაში სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის, როგორც წარმოების ერთ-ერთი ფაქტორის, როლის მათემატიკურ-ანალიზური სახით სწორი ასახვის (რაც, თავის მხრივ, ადასტურებს სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით სოლოუს ნაშთის განმსაზღვრელი მე-2 განტოლების მართებულობას) მიუხედავად, შეუძლებელია მე-3 განტოლების ამოხსნა – სწორედ სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ როგორც პირდაპირი, აგრეთვე ირიბი რაოდენობრივი შეფასების შეუძლებლობის შედეგად.

აღნიშნული პრობლემის გადაჭრა, ანუ მოდიფიცირებულ სოლოუს ნაშთსა და კობი-დუგლასის საწარმოო ფუნქციაში ცალკეული ცვლადების (კერძოდ, $\frac{\Delta G_1}{G_1}$ თანაფარდობისა და G_1 ცვლადის) რაოდენობრივ

შეფასებაში არსებული ხარვეზების მაქსიმალური აღმოფხვრა-შერბილება შესაძლებელია, თუკი:

– კობი-დუგლასის მოდიფიცირებულ საწარმოო ფუნქციაში (მე-3 განტოლება) სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობას“ რაოდენობრივად გავზომავთ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობით.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ კობი-დუგლასის მოდიფიცირებულ საწარმოო ფუნქციაში სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ გაზომვა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული ფულადი დანახარჯების მოცულობით არსებითად ჯდება ლოგიკური აზროვნების ჩარჩოებში. შრომის მოცულობა აღნიშნულ ფუნქციაში გაზომილია წარმოების პროცესში გამოუმუშავებულ-დანახარჯული კაც-საათების რაოდენობით, რის სანაცვლოდაც ეკონომიკაში ფორმირდება შრომითი შემოსავლები: ხელფასების, პრემიებისა და ა. შ. სახით. შესაბამისად, სრულიად ლოგიკურია სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი-უნარის „მოცულობის“ გაზომვა – ეკონომიკაში სხვადასხვა ფუნქციებისა და ამოცანების შესრულებაზე – მის მიერ გაწეული ფულადი დანახარჯების მოცულობის საფუძველზე, რის სანაცვლოდაც სახელმწიფო იღებს შემოსავლებს გადასახადების სახით. თავისთავად ცხადია, რომ როდესაც იზრდება სახელმწიფოს ჩარევის მასშტაბი ეკონომიკის მართვაში, მაშინ პარალელურად იზრდება სახელმწიფო დანახარჯებიც. და პირიქით, სახელმწიფო დანახარჯების ზრდა მიუთითებს ეროვნული მეურნეობის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს მონაწილეობის (როლის, უნარის) დონის ამაღლებაზე. სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ზრდასა და სახელმწიფოს დანახარჯების ზრდას შორის ასეთ ცალსახა დამოკიდებულებაში ეჭვის შეტანა პრაქტიკულად შეუძლებელია.

– მოდიფიცირებული სოლოუს ნაშთის განტოლებაში (მე-2 განტოლება), სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპს შევასახებთ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპით. ე. ი. მოდიფიცირებული საწარმოო ფუნქციის ანალოგიურად, მოდიფიცირებული სოლოუს ნაშთის განტოლებაშიც, სრულიად ლეგიტიმური და კანონზომიერია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპის გაზომვა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპით.

ამგვარად, მოდიფიცირებული სოლოუს ნაშთის გაანგარიშებისას (მე-2 განტოლების მიხედვით) უნდა განვიხილოთ ორი შემთხვევა: პირველ შემთხვევაში სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპს ვზომავთ სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპის საფუძველზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული ფულადი დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის მიხედვით.

მოკლევადიან პერიოდში, სახელმწიფო დანახარჯების მევეთრი, გაუმართლებელი ზრდისას, მოსალოდნელია, რომ სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპი მნიშვნელოვნად ჩამორჩეს სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპს. შესაბამისად, მოსალოდნელია, რომ პირველ შემთხვევისათვის (როცა სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპს ვზომავთ სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპის საფუძველზე) გაანგარიშებული სოლოუს ნაშთი მნიშვნელოვნად მეტი აღმოჩნდეს, ვიდრე მეორე შემთხვევისათვის გაანგარიშებული სოლოუს ნაშთი (როცა სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპს ვზომავთ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის მიხედვით).

ამრიგად, მოკლევადიანი პერიოდისათვის, როცა სახელმწიფო დანახარჯების ცვლილების ტემპი მნიშვნელოვნად აღემატება სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპს,

პირველი შემთხვევისათვის (როცა სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპი შეფასებულია სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპის საფუძველზე) გაანგარიშებული სოლოუს ნაშთი, ანუ ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში იქნება უფრო მაღალი, ვიდრე მეორე შემთხვევისათვის. ე.ი. სოლოუს ნაშთის გაანგარიშებამ პირველი შემთხვევისათვის ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი შეიძლება წარმოაჩინოს რეალურთან შედარებით უფრო აღმატებულად. ამიტომ მოკლევადიანი პერიოდისათვის, ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილის შეფასებისას უფრო მართებულად მიგვაჩნია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპი გაეზომოთ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის მიხედვით.

მოცემულ ანალიზში გასათვალისწინებელია ის, რომ სახელმწიფო დანახარჯების მკვეთრი, ყოველად გაუმართლებელი ზრდა (ძირითადად სოციალური მიზნებისათვის) და ეროვნული მეურნეობის მართვაში მისი როლის შესაბამისი ამაღლება დიდი ალბათობით განაპირობებს არსებული რესურსების არამართლებულ გამოყენებას და წარმოების ეფექტიანობის შემცირებას, რაც, საბოლოო ანგარიშით, გამოიწვევს ეკონომიკური ზრდის ტემპის დაცემას. შესაბამისად, შემცირდება შრომის, კაპიტალისა და, რა თქმა უნდა, ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის ზრდის წვლილიც ეკონომიკური ზრდის ტემპში.

ამრიგად, ეროვნული მეურნეობის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის გაუმართლებელი ზრდა განაპირობებს ტექნოლოგიური პროგრესის ტემპის შენელებას და შეამცირებს მის წვლილს ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში, რაც, საბოლოო ანგარიშით, შედარებით გრძელვადიანი პერიოდისათვის სახელმწიფოს აიძულებს დანახარჯების შემცირება-ოპტიმიზაციას.

ე.ი. ეკონომიკური ზრდის ტემპის შემცირება და ტექნოლოგიური პროგრესის შენელება, საბოლოო ანგარიშით, მთავრობას აიძულებს გაუმართლებლად გაზრდილი ხარჯების შემცირებას, რაც გრძელვადიანი პერიოდისათვის გამოიწვევს სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების მოცულობის ცვლილების ტემპისა და სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის გათანაბრებას (სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის შემცირებისა და სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების მოცულობის ცვლილების ტემპის ზრდის ხარჯზე). ე. ი. გრძელვადიანი პერიოდისათვის, ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში ორივე შემთხვევაში აღმოჩნდება თანაბარი და მოკლევადიან პერიოდთან შედარებით მაღალი.

დასკვნა: ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ გაზომვა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობით აღმოფხვრის წინა სტატიაში არსებულ პრობლემას [1, გვ:65]. კერძოდ, სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ რაოდენობრივი შეფასების შეუძლებლობას (რის შესახებაც აღვნიშნეთ ამ სტატიის დასაწყისშიც). ე.ი. სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ გაზომვა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული დანახარჯების მოცულობით, კობი-დუგლასის მოდიფიცირებული საწარმოო ფუნქციაში (მე-3 განტოლება) სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ რაოდენობრივი შეფასებისა და შესაბამისად, მისი (მე-3 განტოლების) ამოხსნის საშუალებას მოგვცემს.

სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით სოლოუს ნაშთის გარდაქმნის შემთხვევაში ე.ი. პრინციპული მნიშვნელობა არ აქვს (განსაკუთრებით გრძელვადიანი პერიოდისათვის) სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ცვლილების ტემპს სახელმწიფოს მიერ მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების ტემპის საფუძველზე გაეზომავთ თუ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში გაწეული ფულადი დანახარჯების მოცულობის ცვლილების ტემპის მიხედვით. ნებისმიერ შემთხვევაში ასეთი გარდაქმნა-მოდიფიკაცია საშუალებას მოგვცემს, უფრო ზუსტად განვსაზღვროთ ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში. ე.ი. ასეთი წესით გაანგარიშებული სოლოუს ნაშთი უფრო მაღალი სიზუსტით ასახავს ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობისა და მისი განმსაზღვრელი (სშირ შემთხვევაში უშუალოდ მის სინონიმად მიჩნეული) ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილს ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში.

ეკონომიკურ ზრდაში სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის წვლილის პირდაპირი განსაზღვრა, რაც თავისთავად გულისხმობს სტანდარტული სახის სოლოუს ნაშთიდან მის გამორიცხვას, ავიწროებს ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის განმსაზღვრელ „ინგრედიენტთა“ წრეს და განაპირობებს ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის ფორმირებაში ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილის გადიდებას (განმსაზღვრელ „ინგრედიენტთა“ წრის შევიწროების შედეგად ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობის მნიშვნელობა უფრო მეტად უახლოვდება ტექნოლოგიური პროგრესის მნიშვნელობას, რაც მათი ერთმანეთის სინონიმებად მიჩნევისათვის მეტ საფუძველს იძლევა).

ამგვარად, სოლოუს ნაშთის მოდიფიკაცია შესაძლებლობას მოგვცემს, ეკონომიკური ზრდის სხვა წყაროების (შრომის და კაპიტალის) მსგავსად, პირდაპირ განვსაზღვროს სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის „მოცულობის“ ზრდის წვლილი ეკონომიკური ზრდის ტემპში, რაც ფაქტორთა ერთობლივი მწარმოებლურობაში უფრო მკაფიოდ წარმოაჩენს ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილსაც, ანუ მთავარი ისაა, რომ ასეთი მოდიფიკაცია საშუალებას იძლევა უფრო ადეკვატურად შევაფასოთ ტექნოლოგიური პროგრესის წვლილი ეკონომიკური ზრდის ტემპის ფორმირებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. დ. კვარაცხელია, „სოლოუს ნაშთის მოდიფიკაცია სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის გათვალისწინებით“, ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2012, №3.
http://www.tsu.edu.ge/data/file_db/economist_faculty/ekonomika%203-2012.pdf

**DETERMINING OF THE PRODUCTION FUNCTION,
TAKING INTO CONSIDERATION THE ECONOMIC CAPACITIES OF THE STATE
Annotation**

Article provides identifies the problematic issues of Solow residual and production function modification, taking into consideration the economic capacities of the country. Respectively, it argues that solving of this problem, i.e. elimination of the deficiencies in quantitative evaluation of certain variables in modified Solow residual and production function to maximal possible extent, should be possible, if:

- In the equation of modified Solow residual, the pace of change of the state economic capacities "size" is evaluated based on the rate of change of the size of the state costs in the economy;
- In modified Cobb-Douglas production function, the quantitative measurement of the state economic capacity will be determined based on the state costs in economy.

Олег Николаевич Кулинич

**МОДЕРНИЗАЦИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ЭКОНОМИК
С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ РЕСУРСОРАСПРЕДЕЛЕНИЯ**

Трансформации современного мира обуславливаются влиянием стремительных геополитических, геоэкономических процессов. Если в конце XX века среди факторов влияния на экономику страны называли развертывания глобализации, научно-технический прогресс, международное разделение труда, интеграции; в первых годах XXI века - это были уже последствия глобализации, ее влияние на мирохозяйственные отношения, то на конец первого десятилетия XXI века можно констатировать изменения самой глобализации. Соответственно, это отражается на смещении доминирующих экономик, причем стремительными темпами.

Факторами, которые могли бы обеспечить экономический рост можно определить: научно-технический прогресс, оптимальное использование средств производства или производственных ресурсов, уровень капиталовложений, развитие трудовых ресурсов, уровень природных ресурсов, уровень образования.

Постиндустриальное общество нуждается наряду с технологическими инновациями, поддержки и обновления ресурсной базы национальных экономик.

Вместе с тем, научно-технический прогресс открывает новые возможности замены невозпроизводимых природных ресурсов другими их видами, в частности разного рода синтетическими материалами, делает доступными месторождения бедных руд, которые ранее не использовались.

Особую роль в международном перемещении природных ресурсов занимают минеральные ресурсы, которые по своей природе в основном могут физически перемещаться из одной страны в другую в виде природного сырья. Международный товарооборот природного сырья составляет сравнительно небольшую долю мирового производства и торговли. Впрочем, несмотря на это их международный оборот на современном этапе имеет большое значение для устойчивого развития экономики на национальном и глобальном уровнях.

Для всех без исключения стран минерально-сырьевой комплекс играет важную роль во всех сферах жизнедеятельности экономики и государства:

- обеспечивает устойчивое обеспечение отраслей экономики минерально-сырьевыми ресурсами. Именно развитость сырьевой отрасли способствует формированию прочной промышленной базы, которая способна удовлетворить потребности промышленности и сельского хозяйства. Развитая сырьевая база является необходимым условием для развития военно-промышленного комплекса государства и создает необходимый стратегический запас и потенциал; способствует развитию интеграционных процессов между странами. Взаимное дополнение государств на глобальных рынках природных ресурсов обеспечивает доступ к владению почти всеми видами полезных ископаемых и других природных ресурсов.

Можно констатировать, что в XXI веке государствами признается возрастающая роль природных ресурсов, в частности минерального сырья, для развития национальных экономик. Ни одна современная национальная экономика не может существовать без соответствующего доступного по цене и непрерывного доступа к минерального сырья.

Текущий рост цен на основные виды минеральных ресурсов болезненно отразилось на многих экономиках, включая украинскую, которая в значительной степени зависит от импорта некоторых видов природных ресурсов, например, природного газа и нефти. Вместе с тем такая ситуация благоприятна для стран, экспортирующих природные ресурсы. Это указывает на неоднозначность влияния ценовой конъюнктуры на глобальных рынках минеральных сырьевых ресурсов на разные страны. Впрочем должный уровень развития добывающей промышленности всех стран составляет базис их прочного положения на мировом рынке природных ресурсов в случае экспорта. С другой стороны, развитие добывающей промышленности уменьшает зависимость страны от международных рынков природных ресурсов, поскольку повышает обеспеченность собственными природными ресурсами.

Фактически можно выделить две ситуации о роли природных ресурсов в национальной экономике стран мира: 1. Страны, которые слишком зависят от экспорта природных ресурсов, в частности минерально-сырьевых. Отчасти к таким странам относятся и те, где основу экономики составляет эксплуатация природно-рекреационных ресурсов (это, как правило, небольшие страны, например Андорра). 2. Страны, где собственные запасы природных ресурсов явно недостаточно для функционирования национальной экономики. Такие страны зависимы от импорта основных минерально-сырьевых ресурсов. К ним относятся и те, земельные ресурсы которых недостаточны для продовольственного обеспечения населения. Впрочем, поскольку импорт земельных ресурсов невозможен, такие страны зависимы от импорта продукции сельского хозяйства. Это такие страны, как Япония, Тайвань, Гонконг, Корея, многие страны Западной Европы, частично США. Большое значение для них имеет обеспечение глобального доступа к природным ресурсам. Добыча и экспорт собственных природных ресурсов имеет меньшее значение для экономики этих стран, чем для стран первой группы. На

первый план здесь выступает налаживание и страхование поставок природных ресурсов, создание их стратегических запасов, диверсификация каналов поставок.

Конечно, большинство стран занимают промежуточное положение между очерченными позициям - по одним минеральными ресурсами страна может принадлежать к первой группе, по другим - в другой. Но для всех стран, каким бы ни был технологический уклад их экономики, природные ресурсы играют и будут играть существенную роль в экономическом и социальном развитии.

Для многих стран экономика продолжает строиться на экспорте отдельных природных ресурсов. К странам, экономика которых является весьма зависимой от экспорта природных ресурсов, принадлежат преимущественно развивающиеся страны и страны с переходной экономикой (Казахстан и Туркменистан). Для этих стран в добыче природных ресурсов, как правило, важную роль играют иностранные компании (поскольку инвестиции в добывающую промышленность требуются слишком большие, это в основном под силу крупным ТНК). В принципе хозяйственное освоение природных ресурсов в этих странах создает реальные возможности привлечения крупномасштабных инвестиций иностранного капитала, а за счет экспорта природных ресурсов обеспечивается большая часть валютных поступлений.

Кроме фактора привлечения иностранных инвестиций центральное положение в экономике и обществе природных ресурсов (прежде минерально-сырьевых) стран с высокой зависимостью от экспорта природных ресурсов определяется следующими обстоятельствами: преимущественно сырьевым укладом экономики с ориентацией на добычу, разработку и перераспределение минерального сырья; выполненными на территории страны в предыдущие десятилетия геологоразведочными работами, сделавшими ресурсы недр весьма существенным элементом национального богатства; обеспечением социальной стабильности. Развитие этого сектора экономики обеспечивает повышение благосостояния населения и снижение социальной напряженности.

Однако наряду с рядом положительных эффектов, которые обусловлены наличием большого количества природных ресурсов, существует проблема низкого экономического роста стран, богатых природными ресурсами. Проблема заключается в том, что экономики некоторых стран, бедных природными ресурсами, растут более высокими темпами, чем экономики стран, богатых природными ресурсами. Причем такая особенность существовала еще в XVII веке, когда экономический рост Нидерландов намного опережал соответствующую динамику экономики Испании, которая имела очень большие природные ресурсы за счет колоний. В XIX веке экономическая динамика стран, бедных природными ресурсами, таких как Швейцария и Япония, была значительно выше, чем экономическая динамика богатой на природные ресурсы России. За последние десятилетия лидеры экономического роста были бедны природными ресурсами - это так называемые новые индустриальные страны - Корея, Тайвань, Гонконг, Сингапур, тогда как богатые нефтью страны - Мексика, Нигерия, Венесуэла не смогли добиться заметного роста (это в определенной мере относится и Украина).

Такая негативная связь между наличием природных ресурсов и экономическим ростом, как справедливо отмечают Дж. Сакс и Э. Уорнер, казалось бы, вступает в противоречие с логикой. Ведь значительные природные ресурсы являются одним из факторов привлечения иностранных инвестиций и развития национальной экономики. Экспортные поступления от природного сырья на международных рынках также могут быть источником финансирования инвестиций в национальную экономику со стороны государства. Исходя из этого большое количество богатых нефтью стран поставили цель использовать свои слишком большие доходы от продажи нефти и других ресурсов для диверсифицированных инвестиций, которые должны дать толчок промышленному развитию. В Венесуэле такую стратегию называют «посевом семян нефтяных доходов». Следует заметить, что некоторые страны, используют эти доходы для накопления стабилизационного фонда, который в основном предназначен не для толчка развития экономики, а для амортизации негативных воздействий на макроэкономическую ситуацию международных сырьевых и других рынков.

Действительно, если природный ресурс имеет высокие транспортные расходы (есть локально перемещаемым), то его физическое наличие в экономике может оказаться определяющей для развития новой отрасли или новых технологий. Как исторический пример можно привести такой: наличие залежей угля и железной руды были необходимыми условиями для развития национальной промышленности в конце XIX века. В этом случае сравнительно богатые природные ресурсы Великобритании, Германия и США продемонстрировали весьма динамичный промышленное развитие.

Однако в конце XX - начале XXI века с уменьшением транспортных расходов наличие больших природных ресурсов перестало быть одним из неперемещаемых факторов для промышленного развития, поскольку в основном эти ресурсы перешли из локально перемещаемых в глобально перемещаемые. Так, Японии и Корею удалось стать значимыми в мировом масштабе производителями стали, несмотря на полную зависимость от импорта железной руды.

Но даже если собственные природные ресурсы не являются решающим фактором экономического роста, безусловно, они должны положительно влиять на экономическую динамику. Проблема негативного влияния собственных природных ресурсов на развитие национальной экономики нашла отражение преимущественно в зарубежных исследованиях. Дискуссии о том, почему наличие больших природных ресурсов в большинстве случаев приводит к отставанию в экономическом росте, продолжают до сих пор.

Особую актуальность данные вопросы приобретают именно в XXI века, когда антропогенная нагрузка на земельные ресурсы резко возросло. Это объясняется развитием урбанизации, открытой разработкой полезных ископаемых, что приводит к уменьшению обеспечения земельными ресурсами. Так, специалисты подсчитали, что площадь сельскохозяйственных угодий в мире ежегодно уменьшается на 6 млн га.

В современных условиях хозяйствования негативные процессы в использовании земельных ресурсов характерны для большинства стран «новой экономики», однако особого внимания заслуживает именно Украина, это объясняется ресурсоемким характером экономики и практически отсутствием экономического механизма регулирования земельных процессов. В этих условиях возникла необходимость проведения глубоких теоретических и прикладных исследований, направленных на разработку научно обоснованных решений и мероприятий по изучению проблематики использования земельных ресурсов Украины.

Технология как важный элемент производительных сил всегда существует в определенной общественно-экономической форме, определяемой господствующими производственными отношениями. Поэтому при всей единства технологической и экономической составляющей общественного производства между ними неизбежно возникают

несоответствия и противоречия. Накопление капитала и научно-технический прогресс изменяют структуру капитала, растет техническая вооруженность труда, а следовательно, меняется техническая стоимостная структура капитала, определяет тенденцию нормы прибыли к понижению, на этой основе выведены законы убывающей производительности капитала и др.

Для Украины поиск собственной модели развития - это возможность оптимально определить путь построения конкурентоспособного государства. Достижение устойчивого развития должно сопровождаться постоянной модернизацией и инновационностью экономики. Модернизационная стратегия развития национальной экономики должна основываться на принципах: оптимального сочетания рыночных регуляторов и свободной добросовестной конкуренции со стратегическим государственным регулированием; сбалансированности экономической эффективности со справедливым распределением прибыли; баланса капитала и труда.

Перспективность дальнейшего развития определяется стремительными геоэкономическими процессами и дискуссия относительно позитивных и негативных воздействий глобализации на любой субъект мирохозяйственных процессов становится все более весомой. Изменения мировых центров, дезинтеграционные процессы тех объединений, которые считались крепкими, начало доминирования новых стран с технологическим оснащением и рассчитанным менеджментом является темой для дальнейших исследований как в области политологии так и в области экономических исследований.

Oleg Kulnich

MODERNIZATION OF TRANSFORMATION ECONOMIES IN THE CONTEXT OF THE WORLD TRENDS OF A RESOURCE DISTRIBUTION

Annotation

The article reveals the features of transformation processes in post-communist economies in the context of distribution of resources of global and regional scales, emphasizes the need for modernization trends of national economies.

*ნინო ლიპარტელიანი
ნანა ახალაია*

ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის აქტუალობა საქართველოსთვის და მსოფლიო ანალოგები

ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა იმ კანონების ერთობლიობაა, რომელიც სახელმწიფო დონეზე აბალანსებს ჯანსაღ კონკურენციას და კომპანიების მონოპოლიურ ძალაუფლებას. საქართველოში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობისა და ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს შექმნის მიზნით, 1996 წელს მიღებულ იქნა კანონი „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ.“ კანონით იკრძალებოდა არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, სასაზიზო საწარმოების, კონცერნების, კონსორციუმების და სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმოების გაერთიანება და შერწყმა. ანტიმონოპოლიური სამსახური საქართველოში ჯერ კიდევ 1992 წლიდან არსებობდა ეკონომიკის სამინისტროსთან დაქვემდებარებაში, მაგრამ, 1997 წელს იგი ჩამოყალიბდა, როგორც საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობის და ვაჭრობის სამინისტროსთან არსებული საჯარო სამართლის სუბიექტი. ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის განხორციელების მიზნით სამსახურთან 5 წლის ვადით შეიქმნა ანტიმონოპოლიური საბჭო 10 წევრის შემადგენლობით, რომელთა 3 წევრი მომხმარებელთა, მეწარმეთა და სამეცნიერო ორგანიზაციების წარმომადგენლები იყვნენ. დღეს ყველა ექსპერტი ეთანხმება იმ მოსაზრებას, რომ ანტიმონოპოლიური სამსახურის არსებობის პერიოდში, 1997-2005 წლებში, მოხდა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის არაერთი ფაქტის გამოვლენა.

„ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ ანტიმონოპოლიური სამსახური გაუქმდა და ჩამოყალიბდა 7 კაცისაგან დაკომპლექტებული მკვეთრად შეზღუდული ფუნქციების მქონე „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო.“ 2008 წელს, ევროკომისიის ფაქტების დამდგენი მისიის ვიზიტის შემდეგ, საქართველოს მთავრობის წინაშე გააკოდა განსაკუთრებული აქცენტები საქართველოში კონკურენტული გარემოს რეგულირების გაუმჯობესების შესახებ, შედეგად 2010 წელს შემუშავდა „კონკურენციის პოლიტიკის ყოველსიმომცველი სტრატეგია“ ხოლო 2011 წელს „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო“ გაერთიანდა „სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოსთან.“ ანტიმონოპოლიურ ღონისძიებებს სხვა მხრივი განვითარება არ ჰქონია. ხელი-სუფლებამ ჩათვალია, რომ საქართველო პატარა ბაზარია, რომ მკაცრი ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა დააზარალებდა არასაკმარისად მყარ ეროვნულ ეკონომიკას. არადა ბოლო ათწლეულში საქართველოსთვის პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ორიენტირი აშშ და ევროპა იყო, ქვეყანები, სადაც ანტიმონოპოლიურ მიდგომებს საფუძველი XIX საუკუნეში ჩაეყარა, კერძოდ 1883 წელს ალაბამას შტატში, 1889 წელს კანზასის და კიდევ 5 შტატში მიიღეს კანონები, რომლებიც კანონსაწინააღმდეგოდ აცხადებდნენ თავისუფალი ვაჭრობის შემზღუდავ ყველანაირ გაერთიანებებს. 1890 წელს აშშ-ს კონგრესმა მიიღო „ეკონომიკური თავისუფლების ქარტიად“ წოდებული „შერმანის კანონი“, რომელიც კრძალავდა ბაზრის მონოპოლიზაციას. ეს იყო მცირე და საშუალო ბიზნესის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნებისა მცდელობა. შემდგომში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა აშშ-ში არაერთხელ შეიცვალა, იგი ხან ზედმიწევნით მკაცრდებოდა, ხან კი შედარებით ლიბერალური ხდებოდა. 1914 წელს „შერმანის კანონი“ გამყარდა „ფედერალური სავაჭრო კომისიის“ და „კლეიტონის აქტით“, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა ფირმების კონცენტრაციას, რადგან ეს პროცესები იწვევდა არაჯანსაღ კონკურენციას. სწორედ ეს კანონები წარმოადგენს აშშ-ს ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის საფუძველს. 1914 წლის შემდეგ აშშ-ს კონგრესი მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში ახდენს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ცალკეული მუხლების გამკაცრებას ახალი რეფორმატორული წინადადებებით. ერთ-ერთი ასეთი იყო 1936 წელს მიღებული „რობინსონ-პატმანის“ და 1938 წელს მიღებული „უილერ-ლის აქტი“. პირველი კანონპროექტი კონგრესს წარუდგინეს კონგრესმენმა რობინსონმა და სენატორმა პატმანმა, რომლებიც გამოხატავდნენ მცირე ბიზნესის წარმომადგენლების ინტერესებს და ილაშქრებდნენ მსხვილი კომპანიების მონოპოლიზაციის

ლაუფლებით გამოწვეული დისკრიმინაციური ფასების წინააღმდეგ. ამიტომ საზოგადოებამ ამ კანონს „მცირე ბიზნესის დიდი ქარტია“ უწოდა. კანონი კრძალავდა, კონკურენტების განადგურების მიზნით, საქონლის გაყიდვას შეუსაბამოდ დაბალ ფასებში. 1938 წელს მიღებულმა „ვილერ-ლის აქტმა“ ფედერალურ სავაჭრო კომისიას მისცა უფლებამოსილება, სხვადასხვა სფეროებში მოეხდინა საქმიანი აქტივობის განსაზღვრა, კერძოდ თუ ის მიიჩნევა, რომ რომელიმე კონკრეტული კომპანია ეწინააღმდეგებოდა საზოგადოებრივ ინტერესებს, ადგილი ჰქონდა სიყალბეს და ფალსიფიკაციას, შეეჩერებინა იგი.

1950 წელს აშშ-ს სენატმა მიიღო „სელერ-კეფოვერის აქტი“, რომელმაც გაამკაცრა კომპანიების ვერტიკალური კონცენტრაციის შეზღუდვები (ვერტიკალური კონცენტრაციისას ხდება ერთი დარგის ფირმების შერწყმა, რომლებიც სპეციალიზებული არიან საწარმოო პროცესის ცალკეულ სტადიაზე. ასეთი შერწყმა იკრძალება ისეთი კომპანიებისათვის, რომლებსაც დამოუკიდებლად უჭირავთ შესაბამისი ბაზრის 10%-ზე მეტი).

XX საუკუნის 80-იან წლებში აშშ-ს მთავრობამ მიიღო კანონები, რომლებმაც განსაზღვრეს დარგობრივი კონცენტრაციის ნორმატივები ჰერფინდალ-ხირშმანის ინდექსის გამოყენებით (რომლითაც ხდება ცალკეული დარგის მონოპოლიზაციის ხარისხის შეფასება, ინდექსი რეაგირებს დარგის ცალკეული კომპანიის საბაზრო წილზე).

ხეშოთ ჩამოთვლილი საკანონმდებლო აქტების მიღებას თან ახლდა შესაბამისი მაკონტროლებელი და მარეგულირებელი ორგანოების შექმნაც. 1887 წელს შეიქმნა შტატებს შორის ვაჭრობის კომისია, რომლის უფლებამოსილებაშიც შევიდა სარკინიგზო მიმოსვლის, სატვირთო და საავტობუსო გადაზიდვების, სამდინარო მიმოსვლის, საზღვაო ფლოტის მომსახურების და სხვა სატრანსპორტო საშუალებებზე ფასების რეგულირება. „შერმანის კანონის“ მიღების შემდეგ, 1890 წელს, იუსტიციის დეპარტამენტში ჩამოყალიბდა სპეციალური განყოფილება ანტიმონოპოლიური უფლებებით. 1914 წელს შეიქმნა ფედერალური სავაჭრო კომისია. 1930 წელს შეიქმნა ენერჯეტიკული სექტორის მართვის კომისია, რომლის მიზანიც იყო ელექტროენერჯიაზე და გაზზე ფასების რეგულირება, ასევე გაზსადენების, ნავთობსადენების, ჰიდროენერჯეტიკული ობიექტების ექსპლუატაციის დროს მომხმარებელზე მორგებული ტარიფების შემუშავება. 1934 წელს შეიქმნა საკომუნიკაციო სექტორის ფედერალური კომისია, რომლის რეგულირებად სფეროებშიც შევიდა: ტელეფონი, ტელევიზია, საკაბელო ტელევიზია, რადიო, ტელეგრაფი, რადიოტელეფონი, დარეგისტრირებული რადიომოწყვარულები, 1980 წელს კი მათ მიემატა ინტერნეტი.

აშშ-ში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის რეგულირებაში განსაკუთრებულ როლს სასამართლო თამაშობს. თუ კომპანია ცნობილად ცნეს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის დარღვევაში, მის წინააღმდეგ გამოიყენება სერიოზული ჯარიმები და კომპანიებს მოეთხოვებათ სახელშეკრულებო ურთიერთობების გადასჯილი.

დასავლეთ ევროპაში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა მიღებულ იქნა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში. ზოგადად, ამ კანონმდებლობებში გამოიყოფა საერთო მახასიათებლები: თავისუფალი კონკურენციის დაცვა, კონტროლი იმ ფირმებზე, რომლებსაც წამყვანი პოზიციები უკავიათ ბაზარზე, ფასებზე კონტროლი, მომხმარებელთა ინტერესების დაცვა, მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობა და ა.შ. ეს კანონები, უპირველეს ყოვლისა, გამორიცხავს ურთიერთშეთანხმებას ფასებზე კომპანიებს შორის, კანონი არ უნდა დაირღვეს აგრეთვე დემპინგური გაყიდვების დროსაც.

გერმანიაში ანტიმონოპოლიურმა კანონმდებლობამ განვითარება დაიწყო XX საუკუნის პირველ ნახევარში, როდესაც კარტელები და სხვა მონოპოლიური გაერთიანებები განიხილეს ეკონომიკური არამდგრადობის კონტროლის ინსტრუმენტის ხარისხში. კარტელების მიმართ ასეთი დამოკიდებულება ეკონომიკური საქმიანობის თავისუფლების პრინციპს და იგი საფუძვლად დაედო გერმანიაში თავისუფალი კონკურენციის დაცვას. 1923 წელს მიღეს კანონი კარტელების შესახებ, რომელიც მთავრობის კანონზომიერი რეაქცია იყო არსებული ჰიპერინფლაციის ფონზე. კანონის თანახმად სავალდებულო გახდა კარტელების რეგისტრაცია, მარეგისტრირებელი ორგანო ახორციელებდა კონტროლს, რომ ისინი არ ჩამოყალიბებულყვნენ აბსოლუტურ მონოპოლისტებად დარგში. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აშშ მოკავშირე მხარის სტატუსით შეეცადა გერმანიაში აემოქმედებინა ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ამერიკული მოდელი, აიკრძალა კარტელები, სინდიკატები, ტრესტები, მაგრამ ქვეყნის დეკონცენტრაციის პროცესი ვერ განხორციელდა აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთს შორის პოზიციების შეთანხმებლობის გამო. ხანგრძლივი დებატების შემდეგ 1957 წელს გერმანიამ, თავისუფალი კონკურენციის დაცვის მიზნით, შეძლო აემოქმედებინა ეროვნული ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა. შეიქმნა „კარტელების ფედერალური სააგენტო“, რომელიც ფასწარმოქმნის და კომპანიების ანტიმონოპოლიური საქმიანობის მარეგულირებელ უმთავრეს სახელმწიფო ორგანოდ იქცა. 1973 წელს გერმანიამ ნორმატიულად გაამყარა კომპანიების კონცენტრაციის პროცესებზე სახელმწიფო კონტროლი, რამაც ეკონომიკური თავისუფლების პრინციპი, როგორც მონოპოლიური შეთანხმების შეფასების კიტერიუმი, შეცვალა ეკონომიკური მიზანშეწონილობის პრინციპით. სწორედ ამ უკანასკნელს იყენებენ სასამართლო პრაქტიკაში კომპანიების მონოპოლიურ ძალაუფლებასთან დაპირისპირების მექანიზმად.

დიდ ბრიტანეთში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის განვითარება იწყება 1919 წლიდან, როდესაც მიღებულ იქნა „სპეკულაციის კანონი“, რომლის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა ომის შემდგომ პერიოდში დაუსაბუთებლად ფასების ზრდის დაუშვებლობა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა პრინციპულად განსხვავებული მიზნები, უპირველეს ყოვლისა, უმუშევრობასთან ბრძოლა. 1948 წელს მიღებულ იქნა კანონი მონოპოლიების შესახებ, 1956 წელს მიღეს „ზღვრული სავაჭრო პრაქტიკის კანონი“, შემდგომ „კანონი ფასების შესახებ“, ხოლო 1964 წელს „კანონი მონოპოლიების და მათი კონცენტრაციის შესახებ“. კანონების თანახმად შემოღებულ იქნა მონოპოლიური შეთანხმებების რეგისტრაციის სისტემა, რამაც ამ პროცესებზე შესაძლებელი გახადა სასამართლო კონტროლი. 1998 წელს დიდ ბრიტანეთში მიღებულ იქნა „კონკურენციის კანონი“, მაგრამ საკანონმდებლო ნორმები არ იყო გამყარებული იძულებითი გადახედებით. ჯარიმდებოდნენ მხოლოდ ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის განმეორებით დამრღვევები, ამიტომ ეს კანონი ნაკლებადეფექტური აღმოჩნდა.

საფრანგეთში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა 1953 წლიდან მოქმედებს. მონოპოლიების წინააღმდეგ აქტიური ქმედებები XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან დაიწყო. მანამდე ითვლებოდა, რომ მკაცრი ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა დააზარალებდა არამყარ სამამულო წარმოებას.

იტალიაში, სხვა ევროპული ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა მიღებულ იქნა შედარებით გვიან, 1990 წელს და ითვლებოდა ერთ-ერთ ყველაზე ლიბერალურად.

იაპონიაში, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, მთავრობა ეროვნულ კომპანიებზე არ იძლეოდა პროდუქციის წარმოების ნებართვას, ვიდრე შესაბამის სფეროებში პარალელურად 2-3 კონკურენტი არ გამოჩნდებოდა. თანამედროვე ეტაპზე იაპონიაში საკმაოდ ლიბერალური ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობაა, რომლის მიხედვითაც ამა თუ იმ კომპანიას მაშინ უჭირავს დომინირებული პოზიცია, თუ იგი აკონტროლებს ბაზრის 50%-ს, ორი კომპანიის შემთხვევაში კი-75%-ს. საკამათო საკითხების გადაწყვეტა ხდება არა ადმინისტრაციული ან სასამართლო გზებით, არამედ მხოლოდ მოლაპარაკებებით.

ევროკავშირის ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა თავისუფალი ბაზრის პრინციპებიდან გამომდინარე ცდილობს, შეამციროს სახელმწიფო პროტექციონიზმის შესაძლებლობები და არ დაუშვას ბაზრებზე კონკურენციის შესუსტება. ამ ეკონომიკურ სივრცეში მოქმედი კანონი კრძალავს ნებისმიერი შეთანხმების დადებას ბაზრის შიგნით კონკურენციის შეზღუდვის ან გამოდევნის მიზნით, კრძალავს ბაზარზე წამყვანი პოზიციების ბოროტად გამოყენებას, განსაზღვრავს სამოქმედო ზომებს დემინგური ქმედებების წინააღმდეგ, კრძალავს სახელმწიფოს მხრიდან ნებისმიერი ტიპის დახმარებას კომპანიების ან დარგების მიმართ, თუკი ეს ცალკეულ პირთა უპირატეს მდგომარეობაში ჩაყენების საშუალებით საფრთხეს უქმნის ბაზარზე კონკურენციის არსებობას.

არის თუ არა ქართული ბაზარი მონოპოლიური? როგორია ქართული საწარმოების მონოპოლიური ბუნება? ესაა შეკითხვები, რომლებზეც პასუხი არაერთგვაროვანია. თუ ვიტყვით, რომ ექსპერტების ერთი ჯგუფის თანახმად, საქართველოში მონოპოლიების არსებობა დასაბუთებული არ არის, განსხვავებულ აზრთან სერიოზული ოპონირება მოგვიწევს. მაშინ რა ვუყოთ ქართულ ფარმაცევტულ ბაზარს, რომლის 80%-ს სამი მსხვილი კომპანია აკონტროლებს, კომპანიები, რომლებსაც საკუთარი ფარმაცევტული ქარხნები და კერძო კლინიკები აქვთ, ისინი კერძო სამართლის იურიდიული პირები არიან და სრული უფლება აქვთ შექმნან აღნიშნული საწარმოები. სახელმწიფო არ ერევა ფარმაცევტულ ბაზარზე სამკურნალო საშუალებების ფასწარმოქმნის და რეგულირების საკითხებში, სახეზეა ამ კომპანიების მხრიდან მიწოდების მოცულობებისა და ფასებზე სრული კონტროლი. ეკონომიკური თვალსაზრისით მათი მონოპოლიური მდგომარეობა ხელს უშლის თავისუფალ კონკურენციას, თავისუფალ ფასწარმოქმნას და ამ ბაზარზე ახალი სამეწარმეო სუბიექტების შესვლას.

ანალოგიური ვითარებაა საღარო-აპარატების მომარაგების ბაზარზე, სადაც კერძო კომპანია შპს „ჯორჯიან სერვის ნეთვორკი“ თავისი შვილობილი კომპანია „სითი გრუპით“ სრული მონოპოლისტია.

ანალოგიური ვითარებაა საბაჟო-საკონტროლო ტერმინალების ბაზარზე, რომელიც მანამდე მოქმედი 7 ტერმინალის ნაცვლად, მხოლოდ „რაკია დეველოპმენტი“ წარმოდგენილი.

ანალოგიური მდგომარეობაა საფოსტო გზავნილების, ამანათების და კომერციული ტვირთების ბაზარზე, რომელიც მხოლოდ შპს „საქართველოს ფოსტითა“ წარმოდგენილი და ა.შ.

რა თქმა უნდა, გამოსავალი არსებობს და გამოსავალსაც მსოფლიო ანალოგები გვაწვდიან. მაგალითად, ჩეხეთში სამედიცინო პრეპარატის შემოსატანი ფასის გადახედვა ხდება ყოველწიურად, ხოლო მაქსიმალური გასაყიდი ფასი გამოითვლება DTP Duties Dully Paid (განბაჟებული) ფასი X1,45 და ამას კანონი არეგულირებს. მაგრამ მხოლოდ კანონის არსებობა არა არის საკმარისი, კანონი გამყარებული უნდა იყოს აღსრულების მექანიზმით. ევროპის თითქმის ყველა ქვეყანაში ფარმაცეპტული პროდუქციის ფასები მკაცრად კონტროლდება. თუ სახელმწიფომ და მწარმოებელმა ურთიერთშეთანხმებას ვერ მიაღწიეს ახალი მედიკამენტის გასაყიდ ფასზე, იგი ბაზარზე არ დაიშვება. ჩვენს მეზობელ თურქეთის რესპუბლიკაში ახალი სამედიცინო პრეპარატის რეგისტრაციისას მწარმოებელი წარადგენს ამ პრეპარატის ევროპულ ფასს, რის საფუძველზეც თურქებს გამოჰყავთ საშუალო არითმეტიკული ფასი და აკლებენ 10% თურქი მომხმარებლის დაბალი მსყიდველობითუნარიანობის გამო.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შალვა გოგიაშვილი. კონკურენცია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება. თბ., 2007.
2. სლავა ფეტელავა. კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში. თბ., 2007.
3. www.liberali.ge.
4. www.gfsis.org.
5. www.iveroni.com.ge.
6. www.open.ge.
7. www.for.ge.

*Nino Liparteliani
Nana Akhalaia*

IMPORTANCE OF ANTIMONOPOLY LEGISLATION FOR GEORGIA AND THE WORLD ANALOGUES Annotation

Antimonopoly legislation is combination of laws which balances the level between a healthy competition and monopoly power of companies. In order to promote entrepreneurship and to create healthy competitive environment a law "Monopoly and Competition" was passed Georgia in 1996. All the experts agree with the opinion that during the existence of antimonopoly service, in 1997-2005, many facts of unfair competition were detected. After the "Rose Revolution" antimonopoly Service was canceled and "Free Trade and Competition Agency" was established. The development of antimonopoly activities to the other directions has not

been observed. The government has decided that Georgia was a small market and a tough antimonopoly policy could damage insufficiently strong national economy. Georgia was politically and economically oriented on the US and Europe, countries were antimonopoly approaches were founded in XIX century. Is Georgian market monopolistic or not? What is the monopolistic nature of Georgian industry? These are questions with ambiguous answers. If we say that according to a group of experts, the existence of monopolies is not proved in Georgia is not a serious approach will have a different opinion we will have a serious arguments to the dissenting opinion.

დალი მაგრაქველიძე

**უცხოური ინვესტიციების როლი
საპარტიზელს ეკონომიკის განვითარებაში**

მსოფლიო საფინანსო კრიზისის პირობებში საქართველოში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და რაციონალური გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. მის ოპტიმალურად გადაწყვეტაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საქართველოს ეკონომიკის ორგანული ჩართვა მსოფლიო მეურნეობაში. უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემის აქტუალურობას ზრდის საქართველოს ეკონომიკაში ამჟამად შექმნილი მდგომარეობა: მნიშვნელოვანი საგარეო ვალი, მაღალი უმუშევრობა, ხალხის ცხოვრების დაბალი დონე, დაბალი ინვესტიციური აქტიურობა, წარმოების ასამოქმედებლად საკუთარი სახსრების პრაქტიკულად უქონლობა.

ამასთან, დღევანდელ პირობებში უცხოური ინვესტიციების მიმართ სათანადო პოლიტიკის გატარებისას უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ უმრავლეს ქვეყნებში შეიმჩნევა უცხოური ინვესტიციების რეჟიმის თანდათანობით ლიბერალიზაცია, რაც შემდეგი მიმართულებებით ხორციელდება: მცირდება იმ დარგების რაოდენობა, რომლებშიც უცხოელი ინვესტორების საქმიანობა იკრძალება; რბილდება ის მოთხოვნები, რომლებიც ზღუდავს კომპანიის კაპიტალში უცხოური კაპიტალის მონაწილეობის წილს; უცხოელ ინვესტორებს ეძლევა საწარმოთა შექმნის უფლება 100%-იანი მონაწილეობით; იოლდება საზღვარგარეთ მოგებისა და დივიდენდების გატანა; მარტივდება და წესრიგდება უცხოური ინვესტიციების რეგისტრაციის პროცედურა; სულ უფრო მეტი რაოდენობით ტარდება უცხოური ინვესტიციების სტიმულირების ღონისძიებები.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფს ეროვნული ეკონომიკის არა ფორმალურ, არამედ რეალურ ჩართვას მსოფლიო მეურნეობაში და, როგორც მრავალი განვითარებული ქვეყნის გამოცდილება ადასტურებს, იგი ეკონომიკაში კრიზისული მდგომარეობის დაძლევის, მისი სტრუქტურული გარდაქმნის, წარმოების ეფექტიანობისა და ხარისხის ამაღლების, საგარეო ეკონომიკურ კავშირთა განვითარებათა გააქტიურების ერთ-ერთი ძირითადი გზაა.

დღეს აშკარაა საქართველოს ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების გამოყენების აქტუალურობა. ეკონომიკის კარგახსნილობის, ეროვნული წარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, მსოფლიო ბაზარზე ნდობის მოპოვების, საერთაშორისო საფინანსო გაცვლაში მონაწილეობის ინტერესები უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის პირობების შექმნის აუცილებლობას განაპირობებს. თითქმის ყველა ყოფილი სოციალისტური ქვეყნის გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ საზღვარგარეთელი სტრატეგიული ინვესტორების გამოჩენამ, რომლებიც საწარმოთა რეკონსტრუქციისათვის საჭირო რესურსების მობილიზაციისათვის მზად არიან და ამის უნარიც შესწავთ, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ამ ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებაში.

ცხრილი 1 გვიჩვენებს, რომ ყველა ფინანსური წყაროს ხარჯზე 2004-2012 წლებში უცხოური ინვესტიციების მთლიანმა მოცულობამ 9173,4 მლნ ლარი შეადგინა.

ცხრილი 1

წელი	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მლნ აშშ დოლარი	499.1	449.8	1 190.4	2 014.8	1 564.0	658.4	814.5	1117.2	865.2

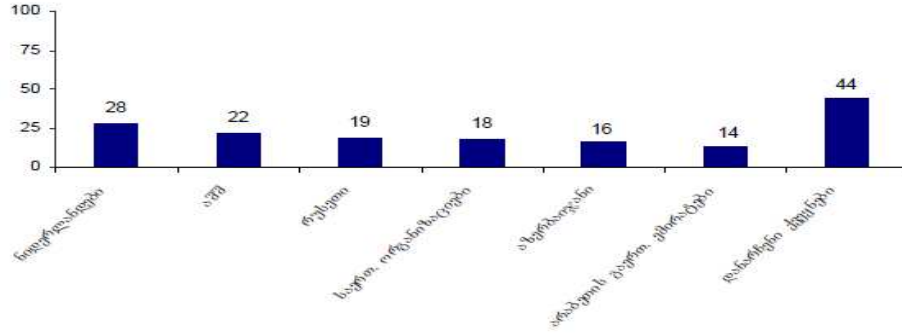
წყარო: www.geostat.ge

სამწუხაროდ, ქვეყანაში შემოსული უცხოური ინვესტიციები ფაქტობრივად გავლენას ვერ ახდენს ცხოვრების დონეზე. ამის ძირითადი მიზეზია საქართველოს საინვესტიციო გარემოს ნეგატიური აღქმა და უზარმაზარი რისკფაქტორები, რომ აღარაფერი ვთქვათ, საერთოდ ინვესტიციური კრიზისის უარყოფით შედეგებზე.

ცხადია, დღეს მსოფლიოში საინვესტიციო რესურსები წარიმართება შედავათიანი დაბეგვრის, სამართლებრივი უზრუნველყოფის, პროგნოზირებადი ინფლაციის, მტკიცე საბანკო სისტემის მქონე რეგიონებში. რა უშლის ხელს საქართველოში უცხოური ინვესტიციების ინტენსიურად შემოსვლას?

დღეს საქართველოში მთლად ნათელი არ არის საფინანსო ბაზრის სუბიექტების პოზიციები, მცირეა მტკიცე ფინანსური მდგომარეობის ბანკები, პრაქტიკულად არ არსებობს კერძო საპენსიო ფონდები, სადაზღვევო ფონდები სრულყოფილად ვერ ახორციელებს დაკისრებულ ფუნქციებს. ამგვარად, საფინანსო ბაზრის თითქმის ყველა ობიექტი ჩვენთან ჩანასახოვან მდგომარეობაშია. ეკონომიკას ესაჭიროება სტრატეგიული ინვესტორები და არა ე.წ. „ცხელი ფულის“ დამანგრეველი შემოდინება და გადინება.

უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნები 2010 წლის III კვარტალში*
(მლნ. აშშ დოლარი)

რაც მთავარია, ინვესტორებს საქართველოში დიდი არჩევანი არ აქვთ. მათ ან ისეთ კომპანიებში უნდა დააბანდონ ფული, რომლებიც დიდი ხანია კარგადაც მუშაობენ (რაც თითზე ჩამოსათვლელია საქართველოში) და თვით იცავენ საკუთარ უფლებებს, ან გარისკონ და რომელიღაც სრულიად ახალ, უცნობ საქმეში მოახდინონ ინვესტირება, რომლის პერსპექტივებიც გაურკვეველია. ნორმალურ პირობებში, ინვესტორები პირდაპირი ინვესტიციების განხორციელებას ამჯობინებენ ხოლმე, რადგანაც რომელიმე წარმოების განვითარებით მათ გაკონტროლების მეტი შესაძლებლობა აქვთ, ვიდრე რომელიმე საწარმოს აქციების (აქციების საკონტროლო პაკეტის უქონლობის პირობებში) შექენისას.

საქართველოში საპირისპირო ვითარება ყალიბდება. წარმოებაში ფულის დაბანდებას ინვესტორები სარისკოდ მიიჩნევენ, რადგან კონტრაქტები ხშირად არ სრულდება და საგადასახადო კანონმდებლობა ხშირად იცვლება.

უცხოური ინვესტიციების წილის ზრდა თავისთავად დადებით მომენტად უნდა მივიჩნიოთ, ვინაიდან უცხოური კაპიტალის შემოდინებას შესაბამისად თან მოსდევს ახალი ტექნოლოგიების, ტექნიკის და მსოფლიო გამოცდილების შემოდინება, ხდება ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმება. მიუხედავად ამისა, პრიორიტეტად მიგვაჩნია ადგილობრივი (სამამულო) ინვესტორების წახალისება. ვინაიდან, რაოდენ დიდი ეფექტის მომტანიც არ უნდა იყოს უცხოელი ინვესტორების საქმიანობა, მათთვის მკაცრად რომ ვთქვათ, მიმღები ქვეყნის ეროვნული ინტერესები არაფერს ნიშნავს.

გაჭიანურებული ეკონომიკური კრიზისის გამო საქართველოს საინვესტიციო რეიტინგის დაქვეითებამ მოზიდული უცხოური ინვესტიციების დარგობრივ სტრუქტურაზეც იმოქმედა. არადაამაკმაყოფილებელია საზღვარგარეთელი ინვესტორების დაინტერესება მშენებლობით, ჯანმრთელობის დაცვით და სოფლის მეურნეობით, რაც საქართველოს ეკონომიკის არაუფექტიანი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს (იხ. ცხრილი 2).

უცხოურ ინვესტიციებს თან ახლავს გარკვეული წინააღმდეგობები, რომლის დაძლევის მექანიზმის მოძიებას საქართველოსთვის სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს. საქმე ის არის, რომ ერთი მხრივ, უცხოური ინვესტიციებზე მწვავე მოთხოვნაა, მეორე მხრივ კი, საბაზრო ძალების მოქმედებამ შეიძლება ჩვენი ქვეყანა დასავლეთის სანედლეულო დანამატად აქციოს. ამ წინააღმდეგობის დასაძლევად უნდა შემუშავდეს ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის დასაბუთებული სტრატეგია, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე ინვესტიციების მოზიდვის მოტივაციური მექანიზმი. მისი შემადგენელი ნაწილია უცხოელი ინვესტორებისათვის მისაღები ეკონომიკური პირობები, სამართლებრივი და ადმინისტრაციული რეჟიმი. ამასთან, ამგვარი პირობები და რეჟიმი სასწრაფოდ უნდა დამუშავდეს, თორემ სტრატეგიული ინვესტორი შეიძლება რამდენიმე წლის შემდეგ მოვიდეს, ის კი დღესაა საჭირო. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ მთელ მსოფლიოში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაში მძაფრი კონკურენცია არსებობს.

უცხოელი ინვესტორი კაპიტალს არ დააბანდებს პარალიზებული შიგა ინვესტიციური პრაქტიკის მქონე ქვეყანაში. აქედან გამომდინარე, შიგა ინვესტიციური საქმიანობის გამოცოცხლება შეიძლება ერთდროულად განვიხილოთ, როგორც კრიზისის დაძლევისა და უცხოური ინვესტიციების გადიდების კატალიზატორი.

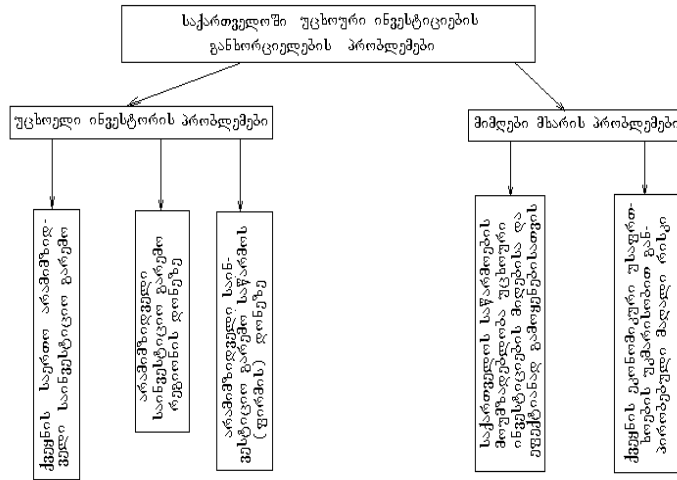
ცხრილი 2

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ეკონომიკის სექტორების მიხედვით 2009-2010 წწ.
კვარტლებს მიხედვით (მლნ აშშ დოლარი)

სექტორები	2009				2010 ⁸²		
	I	II	III	IV	I	II	III
სულ	114,0	177,2	173,2	194,0	75,7	196,9	160,4
მათ შორის:							
საფინანსო სექტორი	-4,9	25,5	-10,2	39,9	10,6	12,0	49,7
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	-43,6	-8,1	75,4	74,8	-15,7	104,4	40,5
უძრავი ქონება	19,1	66,0	26,2	36,1	2,8	33,2	33,6
ენერჯეტიკა	36,6	10,8	-8,1	-41,4	19,4	-2,6	16,0
დანარჩენი სექტორები	143,4	93,9	81,8	43,8	78,0	47,4	36,6

⁸² წინასწარი მონაცემები.

საქართველოში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული საერთო სიძველეების დაძლევასთან, სამეურნეო სისტემის გარდაქმნის პრობლემის გადაჭრასთან და საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებასთან (იხ. ქვემოთ მოყვანილი სქემა).

ამასთან, უცხოურ კაპიტალზე დაყრდნობა სრულიად არ ნიშნავს სამამულო ინვესტორთა იგნორირებას, მათ შესაძლებლობათა და უფლებათა შეღავათებას. ეკონომიკის იმ სექტორში, სადაც ადგილობრივ ინვესტორებს შესწევთ უნარი, ამოქმედონ წარმოება, უპირატესობა მათ უნდა მიენიჭოს, მაგრამ არ შეიძლება იმის დაიწყება, რომ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ინვესტიციების რაოდენობა, არამედ მათი ხარისხი. უცხოური ინვესტიციები კი, ეს არის უმთავრესად ახალი ტექნოლოგიები, უფრო სრულყოფილი მართვის სისტემები, პროდუქციის მაღალი ხარისხი.

საგულისხმოა, რომ ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას, არსებულ საკანონმდებლო ბაზასთან ერთად, საქართველოს ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობაც უწყობს ხელს. მსოფლიო ბაზრების დამაკავშირებელი საზღვაო, სარკინიგზო, საავტომობილო და მილსადენი მარშრუტები საქართველოში წარმოებული ბიზნესისათვის სატრანსპორტო ხარჯების შემცირებისა და ფართო საერთაშორისო კავშირების განვითარების წინაპირობაა.

დღეს საქართველოსათვის უცხოური ინვესტიციებს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ეს გასაგებია, მსოფლიო თანამეგობრობაში საქართველო მყარად დაიმკვიდრებს ადგილს მაშინ, როცა მისი ეკონომიკა მტკიცედ ჩაერთვება შრომის საერთაშორისო დანაწილების სისტემაში. მსხვილი კაპიტალდამბადებების გარეშე კი ეროვნული ეკონომიკის შექმნა, აღორძინება და განვითარება შეუძლებელია. სამწუხაროდ, საკუთარი რესურსები საამისოდ ქვეყანას არ გააჩნია. სახელმწიფოში ბიზნესის სფეროსა და მოსახლეობაში აშკარა ფინანსების დიდი ნაკლებობა.

ასეთ ვითარებაში, ინვესტიციების დაფინანსების მნიშვნელოვანი წყარო უცხოური რესურსები უნდა გახდეს. სწორედ ამიტომ, მისი მოზიდვის მასშტაბების გაფართოება საქართველოს მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად გვესახება.

Dali Magrakvelidze

**THE ROLE OF FOREIGN INVESTMENTS
IN THE DEVELOPMENT OF GEORGIAN ECONOMY
Annotation**

In the article the attraction of foreign investments are considered as one of the most important problems of economic reform, which will provide the best solution to overcome the economic crisis.

There is also given and analyzed the actual data about the total investments in the economy and volume of attracted foreign investments in it. Characterized the structure of foreign investments by types of economic activity. At the end of the article in the form of a scheme presented problems constraining the flow of foreign investment, the solution of which will help to expand the scope of their involvement and making a priority for the country.

გიორგი მაღაშვილი

ეკონომიკური ზრდისათვის კეთილდღეობის დაცვების მიზანუბი

კეთილდღეობასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის ურთიერთკავშირის შესახებ მრავალი მეცნიერული გამოკვლევა არსებობს (ა. პიგუ, ვ. პარეტოს, ი. ლიტლის, ა. ბერგსონის, ს. კუზნეცის, კ. ეროუ და სხვ.), მაგრამ ამ დამოკიდებულების ხასიათი და ზომა არ გამსდარა სათანადო თეორიული კვლევის საგანი. დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური კეთილდღეობა არ შეესაბამება ეკონომიკურ ზრდას, კეთილდღეობა ისე არ მატულობს, როგორც აქვს ადგილი ეკონომიკურ ზრდას, გადახრილია მისგან. ეს შეუსაბამობა მნიშვნელოვანია.

ამიტომ მას სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს თეორიის და პრაქტიკის ასპექტით. ამ შეუსაბამობასა და მის მიზეზებზე გვიჩვენებს ქვემოთ შეფერვებით.

მსჯელობისათვის თავიდან საჭიროდ მიგვაჩნია გამოყენებული ტერმინების მნიშვნელობის დაზუსტება, ასევე ეკონომიკური დოვლათის სოციალურ სიკეთეში ტრანსფორმირების და მისი ზომის საკითხის განხილვა. ეკონომიკური ზრდა, როგორც პროცესი, მეცნიერულ ლიტერატურაში განიხილება ეკონომიკის ფუნქციონირების მიმდინარე (უმთავრესად წლიური) შედეგების – მთლიანი შინა პროდუქტის (მშპ), მთლიანი ეროვნული პროდუქტის (მეპ და სხვ.) მიხედვით. ეს შედეგები, შესაბამისად მშპ (მეპ), მერყევია ეკონომიკური კონიუნქტურის გაგებით, ზუსტად ვერ ასახავს ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალისა და კეთილდღეობის რესურსების ცვლილებას. ამიტომ, უფრო სწორად მიგვაჩნია, ეკონომიკურ ზრდაზე ვიმსჯელოთ ქვეყნის ეროვნული შექმნილი სიმდიდრის მიხედვით. იგი უფრო მყარი სიდიდეა, უკეთ ასახავს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაში ცვლილებებს. ეროვნული შექმნილი სიმდიდრე შეიძლება ჩვეულებრივ იცვლება წლიური მანევრებლებისგან განსხვავებით. კერძოდ, იგი შეიძლება გაიზარდოს მშპ (მეპ) უცვლელობის ან კლების დროსაც, როცა მოქმედებაში შესული კაპიტალური დოვლათი (სიმდიდრე) მეტია მწყობრიდან გასულთან შედარებით ან, პირიქით, შეიძლება შემცირდეს კიდევ მშპ-ს (მეპ-ს) ზრდისას, თუ მწყობრიდან გასული კაპიტალური სიმდიდრე ჭარბობს მწყობრში შესულს. პირველი სიტუაცია უფრო მეტადაა გავრცელებული პრაქტიკაში. აქვე მოქმედებს მიღწეული დონის შენახვის კანონი, რომლის ძალითაც ეკონომიკის ვარდნისას მისი განვითარების დონე ისე არ ეცემა, როგორც ეკონომიკის ფუნქციონირების წლიური შედეგები. თუ, მაგალითად, ქვეყნის მშპ შემცირდა 10 %-ით, არ ეს ნიშნავს, რომ მისი ეკონომიკური განვითარების დონე შესაბამისად დაეცა, რადგან მწყობრში შესული კაპიტალური დოვლათის შედეგად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ეროვნული სიმდიდრის ზრდას⁸³. ამრიგად, ლოგიკურია ეკონომიკურ ზრდად განვიხილოთ ქვეყნის ეროვნული შექმნილი სიმდიდრის ზრდა⁸⁴.

შემდეგ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია კეთილდღეობის აზრის გაგების დაზუსტება. მსჯელობა უნდა შეეხოს რეალურ კეთილდღეობას. კეთილდღეობად, ნაცვლად თეორიაში შემოტანილი ბუნდოვანი განმარტებებისა, რომ ესაა ეთიკური ცნება (ი. ლიტლი), ინდივიტა პირადი მჯობინებებზე დამყარებული შეფასებები (კ. ეროსი) და სხვა, მიზანშეწონილია იგი გავიგოთ მარტივად, როგორც ადამიანთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, ამასთან, არა ნებისმიერ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება (სარგებლიანობა) საერთოდ, არამედ ჯანსაღი (გონივრული) მოთხოვნილებებისა, რაც უნდა ჩაითვალოს რეალურ სიკეთედ ადამიანებისთვის. ცნობილია, რომ არსებობს მოთხოვნილებები, რომელთა დაკმაყოფილება არ წარმოადგენს რეალურ სიკეთეს ადამიანებისთვის, თუმცა მას ისინი ეტანებიან სხვადასხვა მიზეზით. ამას არ განვიხილავთ კეთილდღეობად. შემოგვაქვს ეკონომიკური დოვლათის ნამდვილ სოციალურ სიკეთედ, კეთილდღეობად ტრანსფორმაციის (გარდაქმნის), თვალსაზრისი. ყოველგვარი დოვლათის მოხმარება, სწორი გაგებით, არ ნიშნავს კეთილდღეობას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, დოვლათის მოხმარება, რომელიც გონივრულ (ჯანსაღ) მოთხოვნილებათა ფარგლებშია, წარმოადგენს მის გარდაქმნას სოციალურ სიკეთედ.

ამ ფარგლებში მოხმარება ჩვენ მიერ განიხილება ზომიერებად. ზომიერებას გადაჭარბებით დოვლათის მოხმარება (დაგროვება) ინდივიტების მიერ, რასაც არ მოაქვს რეალური სიკეთე, კეთილდღეობა ან შეიძლება მოჰქონდეს მახინჯ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებით, ილუზიური, ყალბი კეთილდღეობა ან სულაც ზიანი თვით მომხმარებლისთვის (რაც არააშეიქმნება ხდება), ასევე ზიანი სხვებისთვის, საზოგადოებისთვის, არ შეიძლება შეფასდეს რეალურ კეთილდღეობად. ასე მოხმარებული დოვლათი (სიმდიდრე) ამ თვალსაზრისით არის ზედმეტი. იგულისხმება შეფარდებით ზედმეტი, რამდენადაც ის საზოგადოებისთვის კი არაა აბსოლუტურად ზედმეტი, არამედ ინდივიტებისათვის, მათი ზომიერი მოხმარების მიმართ. მას, გარკვეული აზრით, განვიხილავთ როგორც უქმს, რადგან იგი გამოყენებული არაა გონივრული დანიშნულებით ან სულაც შეიძლება გამოუყენებელიც იყოს. ამგვარი დოვლათის (სიმდიდრის) არსებობასთან არის მეორე მხრივ მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებული დოვლათის (სიმდიდრის) უკმარობა - გონივრულ მოთხოვნილებებთან შედარებით.

აღნიშნული მოვლენები მნიშვნელოვან ადგილს ყოველთვის იკავებდნენ და განსაკუთრებით იკავებენ ამჟამად დოვლათის წარმოებისა და მოხმარების გეგანტური მასშტაბის პირობებში. მათში ვხედავთ კეთილდღეობის, ადამიანთა გონივრული (ჯანსაღი) მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დიდ დანაკარგს, რაც აკლდება იმათ, ვისაც იგი საარსებოდ სჭირდება. იგი შეიძლება დაქვეყნდეს საყოველთაო კეთილდღეობის დიდ რესურსად მისი გონივრული მოხმარების პირობებში. ეს რესურსი, გარკვეული აზრით, მუქი (უსასყიდლო) სახითაც წარმოგვიდგება, რადგან საქმე ეხება არსებული დოვლათის გამოყენებას, რომელიც უქმი (ზედმეტი, არაგონივრულად გამოყენებული) სახით არსებობს, მათი გონივრული გამოყენებისთვის ხარჯების გაწევა არაა საჭირო ან სულაც მცირეა, რაც მსჯელობისას შეიძლება უგულვებლყოთ კიდევ.

ამ მსჯელობის შემდეგ პირველ რიგში უნდა გავცეს პასუხი კითხვას, თუ როგორ ჩნდება ეს შეფარდებით ზედმეტი, უქმი დოვლათი (სიმდიდრე). ესაა ის დოვლათი (სიმდიდრე), რომელმაც ვერ პოვა თავისი ნამდვილი დანიშნულება - ადამიანთა გონივრული (ჯანსაღი) მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის არასწორი, არასამართლიანი განაწილებისა და არარაციონალური მოხმარების გამო. ბევრს ეს ძნელად წარმოუდგენია, მაგრამ იგი არსებობს და დიდ ადგილს იკავებს ადამიანთა ცხოვრებაში.

არ შეესაბამება ჭეშმარიტებას, რომ საბაზრო მექანიზმი სამართლიანად ანაწილებს დოვლათს (სიმდიდრეს). რეალობის ფაქტებიდან ნათლად ვხედავთ, რომ დოვლათი მეტისმეტად არათანაბრად, სამართლიანობასთან შეუსაბამოდ არის თანამედროვე რეალობაში განაწილებული ინდივიტებს და თუნდაც ხალხებს შორისაც. ისტორიული მემკვიდრეობით მიღებული ეს არასწორი განაწილება, რაც გრძელდება საბაზრო ეკონომი-

⁸³ განვითარების დონის შენახვის ნათელი მაგალითი იყო პოსტსოციალისტური პერიოდი, როცა საქართველოს და სხვა ქვეყნების მშპ კატასტროფულად დაეცა, მაგრამ ქვეყნების სიმდიდრე და განვითარების დონე შესაბამისად არ დაქვეითებულა.

⁸⁴ იხ. გ. მალაშხია. მეტაეკონომიკა - ეკონომიკის ფილოსოფია. თბილისი, 1995. 13, 36.

კის ეტაპზე, იწვევს ადამიანთა ცალკეული ჯგუფების ხელში დოვლათის დიდი, იმაზე მეტი რაოდენობით (ზედმეტად) თავმოყრას, ვიდრე სჭირდებოდა მათ ნამდვილი კეთილდღეობისთვის, გონივრულ (ჯანსაღ) მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

შეფარდებით ზედმეტი, უქმი დოვლათის წარმოქმნა დაკავშირებულია, ერთი მხრივ, იმასთან, რომ ადამიანთა სამომხმარებლო უნარი და მოთხოვნილებები რაოდენობრივად შეზღუდულია (მიუხედავად ეკონომიკური თეორიის მტკიცებისა, რომ მოთხოვნილებები განუსაზღვრელია. განუსაზღვრელი მხოლოდ მათი ცვლილება-განვითარებაა და არა მასშტაბი). არ შეიძლება ადამიანმა ერთბაშად ან სიცოცხლის მანძილზეც მოიხმაროს უზომო რაოდენობის დოვლათი ისე, რომ მიიღოს მისგან რეალური სარგებლობა (სიკეთე). ამისთვის მას უბრალოდ დროც არ ეყოფა. ამასთან, მეორე მხრივ, ადამიანმა შეიძლება დააგროვოს ან არასწორად, არაჯანსაღი მიზნებით გამოიყენოს კიდევ იგი პრაქტიკულად განუსაზღვრელი რაოდენობით იმდენი, რაც ჭარბობს ზომიერების ფარგლებს. ასე იქნება ზედმეტი, უქმი დოვლათი (სიმდიდრე). ეს ნებისმიერი გამოცდილი და საღად მოაზროვნე ადამიანისთვის ნათელია პრაქტიკიდან ცნობილი მრავალი მაგალითით.

ზედმეტი (უქმი) დოვლათის დანაკარგების არსებობის მეორე მიზეზია მოხმარების პროცესში დოვლათის სარგებლობის, სიკეთის პოტენციალის არასრულად, არაეფექტიანად გამოყენება. შევნიშნავთ, რომ აქ გვინტერესებს გამოყენების ხარისხი, თუ რამდენად სრულად ამოიღება დოვლათის სარგებლობის (სიკეთის) პოტენციალი, გონივრულ მოთხოვნილებათა და არა ყოველგვარ მოთხოვნილებათა (ადამიანებს ბევრი უაზრო და მახინჯი, ზოგჯერ უცნაური სურვილები უნდვობათ) დასაკმაყოფილებლად. ამიტომ გამოვივიაროთ მოთხოვნილების და არა საბაზრო მოთხოვნის ცნებიდან.

ზემთ მოთხოვნილებათა გონივრულ (ჯანსაღ) და არაგონივრულ (არაჯანსაღ) მოთხოვნილებებზე დაყოფის მიხედვით ვმსჯელობთ რაციონალურ და არარაციონალურ მოხმარებაზე, რასაც მოაქვს რეალური სიკეთე ან არ მოაქვს იგი, ან კიდევ მოაქვს ზიანი თვით მომხმარებლისათვის და სხვებისთვის. ადამიანთა მოხმარება, როგორც ამას ადასტურებს პრაქტიკა, იყო და რჩება დიდწილად არარაციონალური. ეს ორი მიზეზით აისხნება: ჯერ ერთი, ადამიანთა, როგორც მომხმარებელთა, შეცდომებით, მათი უუნარობით, მიიღონ ოპტიმალური გადაწყვეტილებები სამომხმარებლო არჩევანის პროცესში. ადამიანები ძალიან ხშირად სწორად ვერ განსაზღვრავენ თუ რა და რამდენი შეიძინონ. აქედან გამომდინარე, აქ ვაწყდებით მომხმარებლის არარაციონალურობის პირველ გამოვლინებას. იგი შემდეგ აისახება დოვლათის გამოყენებაზე, მისი ნაწილი აღმოჩნდება შეფარდებით ზედმეტი (ზედმეტად შექმნილი), დაგროვილი, ამდენად გამოუყენებელი, მაშინ, როცა მომხმარებელს მართლაც სჭირდებოდა რაღაც სხვა, რომელსაც ვერ იძენს მყიდველობით უნარის შეზღუდულობის გამო. ამიტომ მისი რაღაც მოთხოვნილება დაუკმაყოფილებელი რჩება. ამ მოვლენას მასობრივად აქვს ადგილი, ის თითქმის ნებისმიერ ოჯახში შეიძლება ვიპოვოთ. თუ გავითვალისწინებთ მომხმარებელთა მასას, ასეთი დოვლათი ქვეყნებსა და მსოფლიოში უზარმაზარია.

შემდეგ შეფარდებით ზედმეტად, უქმად შეიძლება განვიხილოთ დოვლათი (სიმდიდრე), რომელიც არარაციონალურადაა გამოყენებული დაბალი სამომხმარებლო კულტურის გამო. ეს შეიძლება იყოს ნივთების არასრულად გამოყენება, გაფუჭება და გადაგდება მათი სახმარი დივრეულების ამოწურვამდე, პროდუქტების, მაგალითად საკვების, გაფუჭება უყიარათობით და სხვ. ეს მომხმარებლის არარაციონალურობის მეორე გამოვლენაა..

პრაქტიკულად, ადამიანთა, საოჯახო მეურნეობების ხელში, ჩვეულებრივ, მათ შორის საშუალოდ უზრუნველყოფილ ადამიანებთან ადვილად შეიძლება ვიპოვოთ საყოფაცხოვრებო საგნები, კვების პროდუქტები, ტანსაცმელი და სხვ., რომლებიც მათ მიერ რაციონალურად, საჭიროების მიხედვით არაა შექმნილი და სრულიად გამოუყენებლად ძვეს ან მხოლოდ ნაწილობრივ გამოიყენება, ე.ი. სრულიად უქმია ან ნაწილობრივ უქმი. ასეთი დოვლათი ბევრი ინახება საზოგადოებრივ საწყობებშიც. ქვეყნებისა და მსოფლიოს მასშტაბით ასეთი უქმი დოვლათი (სიმდიდრე) კოლოსალურ რაოდენობას აღწევს.

ერთ-ერთი დიდი ადგილი ზედმეტ სიმდიდრეში უჭირავს მდიდრების ქონებას, რომელიც ჩვეულებრივ აღემატება მათ გონივრულ მოთხოვნილებებს და მათ ხელში თავმოყრილია დოვლათის განაწილების არსებულ მექანიზმის წყალობით, მოიხმრება მონვენებით, ილუზიური კეთილდღეობის, პრესტიჟის, სხვების წინაშე უპირატესობის დადასტურების, სხვებზე ზეგაველენისთვის და არა რაციონალური მიზნებით. ყველა წინა ფორმებთან ერთად, ეს ისტორიის გადმონაშთია, რომელიც გააფართოვა დღეს არსებულმა სოციალურ-ეკონომიკურმა სისტემამ. აქაც, ობიექტური აზრით, უნდა დავინახოთ ადამიანთა არარაციონალურობის გამოვლენა. მაშასადამე, გვაქვს საფუძველი უარყოფით თეორიის დებულება, რომ ადამიანები საერთოდ არიან რაციონალურები, ყველაზე უკეთ აფასებენ თავიანთ მდგომარეობას, ინტერესებს.

ფართო გაგებით თუ განვიხილავთ და გამოვრიცხავთ ადამიანებსა და ხალხებს შორის არაპუნამურ ურთიერთობებს, უნდობლობას, მომხვეჭელურ, სხვისი დოვლათის მითვისების მიდრეკილებას, მტრულ, აგრესიულ მიზნებს, რაც იწვევს დოვლათის სამხედრო მიზნებით, ომებისთვის, სამართალდამცველი ორგანოების შენახვისთვის გამოყენებას, ამჟამად ამ მიზნებისთვის არსებული სიმდიდრე და ხარჯები ზედმეტი, უქმი აღმოჩნდებოდა. ისინი მსოფლიოში და ცალკეულ ქვეყნებში კოლოსალურ მასშტაბს აღწევს. მხოლოდ სამხედრო ხარჯები ყოველწლიურად თითქმის 1,4-1,5 ტრილიონამდეა, არანაკლებია სამართალდამცავი ორგანოების ხარჯები. ეს ყველაფერი წარმოვიდგება იძულებით გაწეულ ხარჯებად. ამ სიმდიდრის საკმაოდ დიდ ნაწილი (სამხედრო ტექნიკა, მასალები და სხვ.) სრულიად გამოუყენებელი ძვეს სავარაუდო საჭიროებისთვის. ყოველივე ეს გაუკუღმართებული ცნობიერებისა და შენტალიტეტის შედეგია, რაც კაცობრიობამ ვერ დაძლია, მაგრამ ერთ დროს უნდა დაძლიოს⁸⁵. ეს დოვლათი ადამიანებისთვის ნამდვილად სასარგებლოდ, ნამდვილი სიკეთის

⁸⁵ პროგრესული ძალები დიდ ხანია იღწვიან განიარაღებული მსოფლიოსთვის, სადაც მშვიდობა დაისადგურებს. ეს მეცადინეობა გაეროს ეგიდით ფართოდ გაიშალა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, მაგრამ ჯერჯერობით შედეგი ნაკლებია. ცივი ომის დამთავრების შემდეგ მნიშვნელოვნად შემცირდა სამხედრო ხარჯები. მაგრამ პრობლემის გადაწყვეტა წინაა. ის არაა უმედო, რადგამ ჯანსაღი ძალების მოქმედება ამ მიმართულებით

მიზნით რომ იყოს გამოყენებული, მსოფლიოში სიღარიბე სრულიად აღმოფხვრებოდა. აქ კარგად ჩანს, თუ რა მნიშვნელობა აქვს საყოველთაო კეთილდღეობისთვის ცნობიერების, მენტალობის ფაქტორს, საიდანაც წარმოდგება ცალკეულ ადამიანებსა და ხალხებს შორის ურთიერთობათა გაუქმდართებული ხასიათი თავისი შესაბამისი შედეგებით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ადვილად შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეკონომიკის ფუნქციონირებისა და ეკონომიკური ზრდის მთელი შედეგი არ ხმარდება ადამიანთა კეთილდღეობას. აღნიშნული დანაკარგები ამცირებს კეთილდღეობის შესაძლებელ დონეს. ამდენად ეკონომიკურ ზრდას არ შეესაბამება ეკონომიკური კეთილდღეობა, იგი ჩამორჩება მას. ეს ჩამორჩენა შეიძლება განვსაზღვროთ ფორმულით⁸⁶:

$$DtI = Dp - (P1 + P2 + P3 + P4 + P5) / Dp,$$

სადაც: **Dti** არის ეკონომიკური დოვლათის სოციალურ სიკეთეში ტრანსფორმაციის კოეფიციენტი, **Dp** - შექმნილი რეალური დოვლათი; **P1, P2, P3, P4, P5** - შესაბამისად: ადამიანებისათვის ზიანის მომტანი პროდუქტები (თამბაქოს ნაწარმი, ნარკოტიკები და სხვა), რომლებიც გამოიყენება მახინჯი მოხმარებისათვის; ნებისმიერი მოსპობის იარაღი, რომელიც ადამიანთა პუბლიური ურთიერთობის პირობებში ზედმეტია; ფუჭად, არარაციონალურად მოხმარებული თუ დაგროვილი დოვლათი (სიმდიდრე, პროდუქტები), რომელსაც რეალური სარგებლობა არ მოაქვს ადამიანებისთვის (ფუფუნების და ფუქსავატური მოთხოვნების საგნები); პროდუქტების გაფუჭება და სხვა პირდაპირი დანაკარგები; ეკოლოგიური ზიანი.

რაც უფრო მეტია $Dp / (P1 + P2 + P3 + P4 + P5)$, მით მაღალი იქნება საყოველთაო კეთილდღეობა და, პირიქით. ამრიგად, ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობა უადესად დიდია.

აღნიშნულ ზედმეტობებს, უქმდოვლათს თუ შევაფასებდით, იგი ქვეყნებში და მსოფლიოში უზარმაზარი რაოდენობით აღმოჩნდება. სურსათისა და სოფლის მეურნეობის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ფაო) გათვლებით, საკვები პროდუქტების დანაკარგები მსოფლიოში შეადგენს დაახლოებით ერთ მესამედს. შეძლება ვთქვათ, რომ არანაკლებია სხვა გამოუყენებელი ან ფუჭად მოხმარებული პროდუქტები. ისინი შეიძლება ჩავთვალოთ **ფაქტობრივ დანაკარგად ინდივიდებისა და საზოგადოებისთვის**, ვინც მათ წარმოებასა და შექმნაზე გასწია ხარჯები (ინვესტიციები, სამომხმარებლო ხარჯები და სხვ). **ეს დანაკარგი უნდა მივაკუთვნოთ განსაკუთრებულს, რომელიც ამცირებს კეთილდღეობას საერთოდ და ეკონომიკურ ზრდასთან მიმართებით.**

შვეიცარიის ბანკის Credit Suisse-ს მონაცემებით, მსოფლიოში სიმდიდრე 2010 წელს გაიზარდა 202,63 ტრილიონდანი - 231 ტრილიონამდე, 14 %-ით. მომავალ ხუთ წელიწადში ნავარაუდევია მისი 1,5 -ჯერ ზრდა⁸⁷. საყოველთაო კეთილდღეობის პარამეტრების ზრდის ტემპი გაცილებით ნაკლებია. მთლიანი მსოფლიო პროდუქტი 1970-2010 წწ-ში გაიზარდა 2-ჯერ, ხოლო ადამიანის განვითარების ინდექსი 41 %-ით. მრავალგანზომილებიანი სიღარიბის ინდექსი 104 ქვეყანაში მოსახლეობის 30%-იან სიღარიბეს აჩვენებს (1,56 მლრდ ადამიანი)⁸⁸.

ნიშანდობლივია, რომ ერთ მცხოვრებზე გაანგარშებით, ქვეყნების სიმდიდრის მაჩვენებელს არ შეესაბამება ცხოვრების ხარისხის ინდექსი. მართალია, ეს პირდაპირ არ გამოხატავს ეკონომიკური დოვლათისა და კეთილდღეობის უთიერთდამოკიდებულებას, მაგრამ მიგვანიშნებს მათ განსხვავებულობაზე. მაგალითად, ფიზიკური კაპიტალის მოცულობით ერთ მცხოვრებზე ლუქსემბურგს პირველი ადგილი უკავია მსოფლიოში, ხოლო ცხოვრების ხარისხის ინდექსის მაჩვენებლით⁸⁹ მე-4, კუვეიტს - შესაბამისად მე-2 და მე-8 ადგილები, აშშ-ს - მე-4 და მე-15 ადგილები, შვეიცარიას - მე-8 და მე-13, გერმანიას - მე-13 და 23-ე, საფრანგეთს - მე-15 და მე-19 ადგილები და ა.შ.⁹⁰

ასევე განსხვავება ეკონომიკური ზრდისა და კეთილდღეობის მაჩვენებლებს შორის არაპირდაპირ შეიძლება დავინახოთ საქართველოს შემდეგი მონაცემებით. ქვეყნის მშპ-ს რეალური მოცულობა 2011 წელს 2005 წელან შედარებით ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით გაიზარდა 1,36-ჯერ, საოჯახო მეურნეობების დანახარჯების რეალური სიდიდე - 1,21-ჯერ⁹¹. კეთილდღეობის ზრდის უფრო დაბალ მაჩვენებელს მივიღებდით მისი დანაკარგების ყველა იმ ფაქტორის გათვლისწინებით, რომლებზეც ზემოთ იყო მსჯელობა, მაგრამ მათ შესახებ ინფორმაციის მოპოვება ვერ ხერხდება. ამიტომ, იძულებული ვართ, თეორიულთან ერთად შემოვიფარგლოთ, მოყვანილი არგუმენტებით, რომელთა დამაჯერებლობა, ვფიქრობთ საკმარისია.

შესაბამისად ეკონომიკურ ზრდასა და კეთილდღეობას შორის ძირითადად დაკავშირებულია სწორედ უქმი, ზედმეტი დოვლათის არსებობასთან, მოხმარებაში ზომიერების პრინციპის დარღვევასთან, უსამართლობასთან, მეტისმეტე, სრულიად გაუმართლებელ უთანასწორობასთან.

შეფარდებით ზედმეტი (უქმი) დოვლათის არსებობას საფუძვლად უდევს **ობიექტური პირობები**, რომლებიც დაკავშირებულია უწინარესად უშუალოდ ადამიანთა მანკიერებებთან, არაჭეშმარიტ ცნობიერებასთან,

უთუოდ გაიზრდება. სრულიად ცხადია, რომ ადამიანთა შორის მტრობის სამარცხვინო ხანა ისტორიას უნდა ჩაბარდეს, რამდენადაც მას ობიექტური საფუძველი არ გააჩნია, მხოლოდ სუბიექტების გადაცდომებს, მანკიერებებს ემყარება. სხვანაირად დიდი საფრთხე გარდაუვალი იქნება.

⁸⁶ იხ. ჩვენი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დიალექტიკა. ზოგიერთი ასპექტი. ცხუმ-აფხზეთის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები. ტ. III, თბილისი, 2012. გვ 172-186.

⁸⁷ Quote, rbc, ru. 11. 10. 2010.

⁸⁸ Доклад ООН о развитии человека за 2003 год. С. 28-29.

⁸⁹ მას ანგარიშობენ იდეალურთან (სასურველთან) მოცემული ქვეყნის შემდეგი მაჩვენებლების შეფარდებით: ქვეყნის კაპიტალის მაქსიმალური ოდენობა, ფიზიკური კაპიტალის, ადამიანური კაპიტალის, სოციალური კაპიტალის, ეკოლოგიური კაპიტალის და პალეოკაპიტალის სულადობრივი სიდიდე (მიღება ინდექსის მნიშვნელობა 0-1-ის ფარგლებში).

⁹⁰ В. В. Бушев, В. С. Голубев, А.М. Тарко. Богатство как потенциал развития и качества жизни. Журн. „Энергетическая политика“, № 1, 2010, с. 29-34.

⁹¹ გაანგარიშებულია ჩვენ მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით.

ზნეობრივ ხარვეზებთან, მომხმარებელთა, ინდივიდთა ფასეულობით ორიენტაციასთან, კულტურის, განათლების დონესთან, მენტალიტეტთან, ასევე ინტერესებთან მიდრეკილებებთან. ადამიანები ჯერ კიდევ ვერ გათავისუფლდნენ ისტორიულ პროცესში შექმნილი თვისებებისგან, რომლებიც მათ უბიძგებს მატერიალური დოვლათისადმი ზედმეტი მიდრეკილებესკენ, ნაცვლად მაღალი ფასეულობებისადმი უპირატესი მიდრეკილებისა, რაც მათ ცხოვრებაზე, მთლიანად საზოგადოების ცხოვრების წესზე დიდ გავლენას ახდენს.

შემდეგ, მატერიალური ნივთებისადმი ზედმეტი მიდრეკილების ობიექტური პირობაა არსებული სოციალურ-ეკონომიკური გარემო, ურთიერთობები, რომლებიც ისტორიულ პროცესში ჩამოყალიბდა. იგი დასაბამიდან ადამიანთა სოციალურ სტატუსს, პრესტიჟს, გავლენას უკავშირებდა სწორედ მატერიალურ უპირატესობას. დღეისთვისაც მატერიალური ფაქტორი წამყვან როლს ასრულებს პიროვნების მდგომარეობაზე საზოგადოებაში, მიზნების რეალიზაციაზე და, აქედან გამომდინარე, მოქმედების მოტივაციაზე.

ამ პირობათა გამაერთიანებელ ფუძემდებლურ დეტერმინანტად განვითარების ობიექტური კანონზომიერება, დონე უნდა ჩაითვალოს, რომელმაც ჩამოყალიბა ადამიანთა ცნობიერება, ურთიერთობები, მენტალიტეტი, ქცევის მოცემული ტიპი.

სადღეისო საზოგადოების ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად უნდა ჩაითვალოს აღნიშნულ პირობათა შეცვლა, ზედმეტი მოხმარებისა და დაგროვების მიდრეკილებისგან ადამიანთა გათავისუფლება, მათი ახალი ფასეულობითი ორიენტაციის ჩამოყალიბება, რაც გულისხმობს უპირატესად მაღალი, სულიერი და სოციალური ფასეულობებისკენ ორიენტაციაზე გადასვლას. ეს უზრუნველყოფს უქმად არსებული დოვლათის უზარმაზარი რაოდენობის ჩართვას საერთო კეთილდღეობის სამსახურში, რაც შეიძლება გახდეს საყოველთაო კეთილდღეობის ამადლების მნიშვნელოვანი პირობა.

ბევრისთვის ძნელი წარმოსადგნია ეს ცვლევები, ამგვარი სიტუაცია საერთოდ. მაგრამ ისტორიული გამოცდილება გვასწავლის, რომ მკვეთრი შემობრუნებები, ნახტომები (იგულისხმება არა მოკლე დრო, არამედ თვისებრივი, რადიკალური გარდაქმნები) კაცობრიობის ცხოვრებაში ხდება და სწორედ ეს არის პროგრესის მთავარი მომენტი. იგი განხორციელდება ობიექტური კანონზომიერების საფუძველზე, მშვიდობიანი გზით. მნიშვნელოვან როლს მასში შეასრულებს საზოგადოების ელიტა, პროგრესული იდეოლოგია, იმის საფრთხის გაცნობიერება, რომ ზომიერების დაკარგვა, სისარბე საშიში მოვლენაა და მისი დაძლევა ნორმალური ცხოვრებისა და განვითარებისათვის აუცილებელია. ადამიანებისთვის ეს სიგნალი მნიშვნელოვანია. ისინი იძულებულნი არიან მას ანგარიში გაუწიონ და ეცადნენ მოახერხონ საფრთხის დაძლევა, ამისთვის ზრუნვას გვერდს ვერ აუვლიან.

ამრიგად, ეკონომიკური ზრდისა და კეთილდღეობის დაცვების აღმოფხვრა შესაძლებელია. ეს დიდი ისტორიული ამოცანაა, რომელიც უნდა გადაწყვიტონ ხალხებმა და მთელმა კაცობრიობამ.

George Malashkhia

REASONS OF DISPROPORTION BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND WELFARE

Annotation

Welfare theories (A. Pigou, V. Pareto, I. Little, A. Bergson, S. Kuznets, K. Arrow etc.) directly attribute welfare with the quantity of consumed goods (welfare function). In addition, created and consumed quantity of the goods do not transform into welfare, benefit and good for the people. Thus, economic growth and welfare differ from one another. Reason for this is unfair, excessively uneven distribution of the goods and unreasonable consumption thereof. As a result, certain part of goods is not used for satisfaction of reasonable (sound) requirements, gaining of actual benefits. We shall consider this part as relatively excessive, void and loss, for the individuals and society. This shows the violation of modesty principle as well. Based on this, welfare function forms as a relation between welfare and potential of use of the created goods (riches), as well as the degree of its use (extent of its transformation into the actual good).

Full and reasonable use of the created goods, reduction of the void goods and prevention of their existence, inclusion into the sources of actual welfare of people is one of the greatest challenges to the mankind. It includes significant resource for improvement of universal welfare, factor for reduction and disappearance of disproportion between economic growth and welfare. This is of great significance for improvement of society's life.

მარინა მუჩიაშვილი

განათლებისა და მენეჯერების დაზინანების პრობლემები საქართველოში

განათლებაში ინვესტირება ხორციელდება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების, მწარმოებლურობის ზრდის, პიროვნული და სოციალური განვითარების ხელშეწყობის, სოციალური უთანასწორობის შემცირების და რიგი სხვა მიზეზების გამო. სხვადასხვა ქვეყანაში განათლების ხარჯების წილი მშპ-ში დამოკიდებულია სახელმწიფოსა და კერძო პირების მიერ არჩეულ პრიორიტეტებზე.

განათლების სფეროს დაფინანსება ხორციელდება სახელმწიფო და კერძო ფონდებიდან. განათლებაზე გაწეული სახელმწიფო ხარჯების წილი მშპ-ში გვიჩვენებს რესურსების განაწილების დროს რამდენად ანიჭებს ქვეყანა უპირატესობას განათლების დაფინანსებას. ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში განათლებაზე გაწეულ ხარჯებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გაწეულ ხარჯებს. მაგალითად, ეკონომიკური კოპერირებისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში განათლებაზე გამოყოფილი თანხების მთლიან მოცულობაში საშუალოდ 75% მოდის სახელმწიფო ფინანსებზე. ანალოგიურად, ევროკავშირის 27 ქვეყნის 2009 წლის მონაცემების მიხედვით სახელმწიფო ხარჯების წილი ამ სფეროში გაწეულ მთლიანი დანახარჯებში საშუალოდ 87 პროცენტს შეადგენდა. თუმცა ეს მაჩვენებლები ცალკეული ქვეყნების მიხედვით მნიშვნელოვნად განსხვავებული სიდიდეებია: ბელგია-94,5%, ბულგარეთი-87,4%, ჩეხეთი-88,3%, დანია-96,4%, გერმანია-86,3%, ესტონეთი-94,4%, ლატვია-90,7%, ლიტვა-89,5%, პოლონეთი-86,9%, სლოვაკეთი-89,3%, სლოვაკია-85%,

ფინეთი-97,7%, შვედეთი-97,6%, გართიანებული სამეფო-75,2%, ნორვეგია-75%, იაპონია-69,3%, აშშ - 73%. შესაბამისად, ამ ქვეყნების მიხედვით კერძო დანახარჯების წილად მოდის განათლებაზე გაწეული მთლიანი ხარჯების ერთი მესამედი ან მასზე ნაკლები სიდიდე. ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში ამ სფეროს როლიდან გამომდინარე, ფინანსური კრიზისების დროსაც კი სახელმწიფოები, როგორც წესი, ცდილობენ მაქსიმალურად შეინარჩუნონ განათლების დაფინანსების არსებული დონეები.

2009 წელს ევროკავშირის 27 ქვეყანაში განათლებაზე გაწეული სახელმწიფო ხარჯები შეადგენდა საშუალოდ მშპ-ის 5,4%-ს, ხოლო ამ სფეროს დაფინანსებაზე გაწეული მთლიანი ხარჯები (კერძო დაფინანსების ჩათვლით) საშუალოდ მშპ-ის 6,2%-ს აღწევდა, რაც ეკონომიკური კოპერირებისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში საშუალოდ მშპ-ს 6,2%-ს აღწევდა. განათლების ხარჯები - მშპ-თან თანაფარდობის მაჩვენებელი 7%-ს აღემატება ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა: დანია - (8,7%); კვიპროსი - (8%), შვედეთი - (7,35), ისლანდია, ისრაელი, კორეა, ახალი ზელანდია და აშშ. ეკონომიკური კოპერირებისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრი 37 ქვეყნიდან მხოლოდ რამდენიმე ქვეყანაში (ჩეხეთის რესპუბლიკა, უნგრეთი, ინდონეზია, იტალია, სლოვაკეთის რესპუბლიკა და სამხრეთ კორეა) განათლების სფეროზე გაწეულმა ხარჯებმა შეადგინა ამ ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტის 5%-ზე ნაკლები.

ევროკავშირის 27 ქვეყნის მიხედვით, ერთი სტუდენტის განათლებაზე გაწეულმა ხარჯებმა საშუალოდ 6 504 აშშ დოლარი შეადგინა. ეს მაჩვენებლები ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია და შემდეგი მონაცემებით ხასიათდება: ბელგია - 7659 აშშ დოლარი, ბულგარეთი - 2874 აშშ დოლარი, ჩეხეთი - 4621 აშშ დოლარი, დანია - 9114 აშშ დოლარი, ერმანია - 7299 აშშ დოლარი, ესტონეთი - 4172 აშშ დოლარი, ატვია - 3722 აშშ დოლარი, ლიტვა - 3509 აშშ დოლარი, პოლონეთი - 3928 აშშ დოლარი, შლოვენია - 6610 აშშ დოლარი, სლოვაკეთი - 3985 აშშ დოლარი, ფინეთი - 7085 აშშ დოლარი, შვედეთი - 7950 აშშ დოლარი, გართიანებული სამეფო - 7847 აშშ დოლარი, ნორვეგია - 10179 აშშ დოლარი, იაპონია - 7484 აშშ დოლარი, აშშ - 11370 აშშ დოლარი.

განათლება საქართველოს ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების 2013-2016 წლების დოკუმენტის მიხედვითაც ქვეყნის მეორე პრიორიტეტულ მიმართულებადია მიჩნეული (ჯანდაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის შემდეგ).

„საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ კანონის მიხედვით, სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებისა და არაფინანსური აქტივების ფუნქციონალური კლასიფიკაციის შესაბამისი მუხლით განათლებისა და მეცნიერების სფეროს დაფინანსებისათვის გათვალისწინებულია 682,3 მილიონი ლარის გამოყოფა, რაც 2012 წლის შესაბამის მაჩვენებელს 35 მილიონი ლარით აღემატება. შედეგად განათლების ხარჯების წილი ბიუჯეტის ასიგნებებში წინა წლის 7,5 %-დან 2013 წელს 7,8 %-მდე გაიზარდა. აღნიშნულის მიუხედავად, ამ სფეროს დაფინანსებაზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოყოფილი თანხების წილი მშპ-ში 2012 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის - (2,3%-ის)-დონეზე რჩება. ამ მაჩვენებლის მიხედვით, საქართველოს მსოფლიოს 132 ქვეყანას შორის 123-ე ადგილი უკავია. შედარებისათვის, პირველ ადგილზეა კუბა - მშპ-ის 18,7%-ით; ისრაელი - მე-17 ადგილი - მშპ-ს 7,5%; ამერიკის შეერთებული შტატები და ესტონეთი-მშპ-ს 5,7%, 37-ე ადგილი, რუსეთი- მშპ-ს 3,8%, 88-ე ადგილი, აზერბაიჯანი და სასომხეთი- მშპ-ს 3,2%, 101-ე ადგილი, ამ თვალსაზრისით საქართველო ესაზღვრება ნიგერასა და ზიმბაბვეს, რომლებიც შესაბამისად 120-ე და 125-ე ადგილებზე იმყოფებიან. შედარებისათვის, სახელმწიფო ბიუჯეტის მთლიან ხარჯებში განათლების ხარჯების წილი მაგალითად პოლონეთში 2011 წელს 14,5%-ს, ხოლო სომხეთში - 11,8%-ს შეადგენდა.

„საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ კანონის მიხედვით, საშუალო, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის გათვალისწინებულია 486 მლნ ლარის, პროფესიული განათლებისათვის - 11,2 მილიონი ლარის, უმაღლესი განათლებისათვის - 80,8 მილიონი ლარის, სხვა არაკლასიფიცირებული საქმიანობისათვის განათლების სფეროში - 84,7 მილიონი ლარის გამოყოფა. ამასთან, ერთი სტუდენტის დაფინანსებისათვის სასწავლო გრანტის მოცულობა 2013 წელს საქართველოში 2250 ლარს შეადგენს.

2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტის მიხედვით საქართველოში ერთ ადამიანზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაახლოებით 92 აშშ დოლარის ოდენობით ნახსრების გამოყოფაა გათვალისწინებული. ამასთან, უნდა შევნიშნოთ, რომ ეკონომიკურად დაბალგანვითარებული რიგი სხვა ქვეყნების მსგავსად, საქართველოში ამ სფეროს დაფინანსებაში მნიშვნელოვანი წილი უკავია კერძო დაფინანსებას. ექსპერტთა შეფასებით, კერძო დაფინანსებაზე მოდის განათლებაზე გაწეული ხარჯების 50%-დან 65%-მდე. აღნიშნული შეფასებებისა და მსყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის გათვალისწინებით საქართველოში განათლების სფეროს ხარჯები ერთ სულზე დაახლოებით 444 აშშ დოლარს აღწევს. შესაბამისად, ამ მაჩვენებლის მიხედვით საქართველო მსოფლიოში ერთ-ერთ ბოლო ადგილზე იმყოფება.

მეცნიერება. მეცნიერული საქმიანობის წარმართვის ძირითადი პარამეტრები ეხება მისი დაფინანსების ზომას და დარგში დასაქმებული ადამიანების რაოდენობას. დასავლეთ ევროპაში მეცნიერების დაფინანსებას ყოველწლიურად ხმარდება მშპ-ს დაახლოებით 3%. აღმოსავლეთ ევროპაში კი ეს პარამეტრი 1-1,5%-ის ფარგლებში მერყეობს. ევროკავშირის ქვეყნებში ყოველ 1000 დასაქმებულზე მოდის საშუალოდ 5 მეცნიერ-მუშაკი, აშშ-ში - 7, იაპონიაში - 9. მიჩნეულია რომ, თუ მეცნიერებისა და ინოვაციების დაფინანსება ქვეყნის მშპ-ის 1%-ზე ნაკლებია, მაშინ ასეთ ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის თვალსაზრისით პროგრესი არ არის მოსალოდნელი.

„საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ კანონით მეცნიერების სფეროს დაფინანსებისათვის (მეცნიერებისა და სამეცნიერო კვლევების ხელშეწყობა - კოდი 320403) გათვალისწინებულია 35,7 მილიონი ლარის გამოყოფა. ამასთან, სამეცნიერო გრანტების სახით გათვალისწინებულია 23,8 მილიონი ლარის, ხოლო მეცნიერების აღდგენისა და განვითარებისათვის - 5 მილიონი ლარი გამოიყოფა. 2013 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მეცნიერების დაფინანსების გარკვეული ზომით ზრდის მიუხედავად, განათლებაზე გამოყოფილი რესურსები თითქმის 18-ჯერ აღემატება მეცნიერების დაფინანსებას. მაშინ, როდესაც მსოფლიოში ოპტიმალურ პროპორციად მიჩნეულია 2:1 თანაფარდობა. იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოში განათლების ხარჯების დაახლოებით ნახევარი კერძო სექტორსა და მოსახლეობაზე მოდის, ხოლო მეცნიერებას კი თითქმის მთლიანად სახელმწიფო აფინანსებს, ზემოაღნიშნული დისპროპორცია კიდევ უფრო იზრდება.

საქართველოს 2013 წლის ბიუჯეტის შესახებ კანონის მიხედვით, მეცნიერებაზე მთლიანი შიდა პროდუქტის მხოლოდ 0,12% გამოყოფაა გათვალისწინებული. ამ მაჩვენებლის მიხედვით საქართველო მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მსოფლიოს საშუალო მაჩვენებელს. ამერიკის შეერთებული შტატები სამეცნიერო კვლევებზე მთლიანი შიდა პროდუქტის 2,5%-ზე მეტს ხარჯავს, იაპონია 3,2%-ს, ისრაელი 4,5%-ს. საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მიხედვით მეცნიერების განვითარებისათვის ერთ ადამიანზე 4,8 აშშ დოლარის გამოყოფაა გათვალისწინებული (შედარებისათვის მსოფლიოში ეს მაჩვენებელი საშუალოდ 17,6 აშშ დოლარს შეადგენს).

ზემოთ მოყვანილი მონაცემები მოწმობს, რომ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სფერო სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ჯერ კიდევ არასათანადო დონეზეა დაფინანსებული. ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ინტერესები მითითებს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან აღნიშნული სფეროების დაფინანსების მასშტაბების მნიშვნელოვან ზრდას. ასევე, მნიშვნელოვანია რეფორმების ჩატარება, სადაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ამ სფეროების დაფინანსების ზრდისათვის კერძო წყაროების მოზიდვის ხელშეწყობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. „საქართველოს 2013 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ კანონი. თბილისი, 2013.
2. OECD (2011), “Education expenditure”, in OECD Fact book 2011-2012: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing.
3. OECD(2011), Education at a glance, OECD Publishing.
4. OECD (2010), Trends Shaping Education, OECD Publishing.
5. OECD (2004), OECD handbook for internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications, OECD Publishing.
6. UNESCO Institute for Statistics(UIS), OECD and Eurostat(2011), UOE Data Collection on Education Systems, UIS, Montreal
7. www.oecd.org/edu/eag 2011.

Marina Muchiashvili

PROBLEMS OF FINANCING EDUCATION AND SCIENCE IN GEORGIA Annotation

Expenditure on education is an investment that can foster economic growth, enhance productivity, contribute to personal and social development and reduce social inequality. The proportion of total financial resources devoted to education is one of the key choices made by government and private sectors.

Public expenditure on education as a percentage of GDP gives an indication of how a country prioritizes education in relation to its overall allocation of resources

Analysis of the data show, all OECD countries invest a substantial proportion of national resources in education. OECD countries spend around 5% of their GDP on educational institutions. However, total expenditure on education ranges from above 6% of GDP in the Ireland, New Zealand and Nordic countries to less around 4% in the Czech Republic, Chile, Japan and the Slovak Republic. By contrast, expenditure on Education in Georgia consist of nearly 2.2 percent of GDP and country is on the 123-th place in the world.

On average, OECD countries spend around USD 8 300 per student on overall. However, this amount differs widely by level of education. Georgia spends around 6 times less per student.

In this article the main problems in financing of Education and Science in Georgia is analyzed.

ზურაბ ნოზაძე

სახელმწიფო ბოტანიკური ბაღების და დენდროლოგიური პარკების, ბუნების ძეგლების განვითარებისა და დაცვის საკითხები

საქართველოს გააჩნია უნიკალური ბუნებრივი რესურსები, მდიდარი და თვითმყოფადი უძველესი კულტურა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, მაღალ დონეზე ინტენსიურად განვითარდეს ტურისტული ინდუსტრია, რაც უზრუნველყოფს მოსახლეობის შემოსავლებსა და მყარ დასაქმებას. სტიმულს მისცემს ტურისტული დარგის მონათესავე დარგების განვითარებასა და ინვესტიციების მოზიდვას ეროვნულ ეკონომიკაში.

ამ პრობლემის გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სახელმწიფო ბოტანიკური ბაღების, დენდროლოგიური პარკების და სახელმწიფო ბუნების ძეგლების განვითარების ოპტიმალური პირობების შექმნას და იმ საერთაშორისო სტანდარტების დონის მიღწევას, რომელიც საფუძველი იქნება ტურიზმის განვითარების და ეკონომიკის აღმავლობისათვის.

სახელმწიფო ბოტანიკური ბაღები და დენდროლოგიური პარკები იქმნება მცენარეული რესურსების დაცვის, შესწავლისა და გამდიდრებისათვის ხელშეწყობის პირობებში, მათი ეფექტიანი გამოყენებისათვის სასადაო მეურნეობასა და კულტურულ მშენებლობაში.

ბოტანიკურ ბაღებსა და დენდროლოგიურ პარკებს მიწის ნაკვეთები ეძლევათ უვადო სარგებლობისათვის დადგენილი წესების მიხედვით, სადაც გათვალისწინებული უნდა იყოს ქალაქის ტერიტორიისა და ქალაქგარე მწვანე ზონების განვითარებისა და რეკონსტრუქციისათვის საჭირო პირობები;

მიწის კანონმდებლობის შესაბამისად, ბოტანიკურ ბაღებსა და დენდროლოგიურ პარკებს გააჩნიათ სამეცნიერო და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლების, ადმინისტრაციულ-სამეურნეო პერსონალის და დაცვის ან მოსამსახურე ორგანოების შტატი, რომლებიც მათ განკარგულებაში იმყოფება.

თითოეული ბოტანიკური ბაღისა და დენდროლოგიური პარკისთვის მუშავდება და მტკიცდება შესაბამისი მდგომარეობა, განისაზღვრება კონკრეტული ამოცანები, სამეცნიერო პროფილი, ორგანიზაციული მოწყობა, რეჟიმის თავისებურება და მისი დაცვა.

ბოტანიკური ბაღისა და დენდროლოგიური პარკის ძირითადი ამოცანებია:

1. ხელოვნურ პირობებში ცოცხალი მცენარეების კოლექციის შენარჩუნება (განსაკუთრებით იშვიათი და გადაშენების პირას მდგომი სახეობების) და სხვა ბოტანიკური ობიექტების შენარჩუნება, რომელთაც გააჩნიათ დიდი სამეცნიერო-სასწავლო, ეკონომიკური და კულტურული მნიშვნელობა.

2. სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების განხორციელება და ჩატარება

3. სასწავლო-პედაგოგიური და სამეცნიერო-განმანათლებელი სამუშაოების ჩატარება ბოტანიკის და ბუნების დაცვის, მემცენარეობის და სელექციის, დეკორატიული მეზღვეობის და ლანდშაფტური არქიტექტურის სფეროში.

ბოტანიკური ბაღების და დენდროლოგიური პარკების ტერიტორიაზე აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, წარმოება, რომელიც დაკავშირებული არ არის იმ ამოცანების შესრულებასთან, რომელიც დაკავშირებულია ცოცხალი მცენარეების კოლექციის შენარჩუნებასთან ბუნებრივი და კულტურული ფლორის განვითარებისათვის ხელის შეშლელი, საშიში პირობების თავიდან აცილებასთან. ბოტანიკური ბაღებისა და დენდროლოგიური პარკების ტერიტორიის დაყოფა შეიძლება შემდეგ ზონებად:

• **საექსპოზიციო ზონა.**

ამ ზონის ნახვა ნებადართულია წესებით, რომელიც დამტკიცებულია ბოტანიკური ბაღისა და დენდროპარკის ადმინისტრაციის მიერ

• **სამეცნიერო ზონა** (კოლექცია, ექსპერიმენტული ნაკვეთები, პიტომნიკები).

ამ ზონაში დაიშვებიან მხოლოდ ბაღის და დენდროლოგიური პარკის თანამშრომლები, აგრეთვე სპეციალისტები სხვადასხვა დაწესებულებებიდან ადმინისტრაციის ნებართვით.

• **ნაკრძალი ზონა** (უნიკალური ან ტიპური ნაკვეთები არადარღვეული ფლორისა, რომლებიც გამოიყენება როგორც ბუნებრივი მცენარეულობის ეტალონები).

ამ ზონის ნახვა, რომელიც დაკავშირებული არ არის სამეცნიერო დაკვირვების განხორციელებასთან, ყველა სხვა შემთხვევაში აკრძალულია.

• **ადმინისტრაციული ზონა.**

მსხვილი ბოტანიკური ბაღები და დენდროლოგიური პარკები ფლობენ შესაძლებლობას, ჰქონდეთ სამეურნეო ექსპერიმენტული ბაზები საწარმოო გამოცდისათვის რეკომენდებული იშვიათი მცენარეების დანერგვის მიზნით სახალხო მეურნეობაში.

სამეცნიერო კვლევები ბოტანიკურ ბაღებსა და დენდროლოგიურ პარკებში ხორციელდება შემდეგი მიმართულებებით:

- სპეციალური ექსპოზიციის, საკოლექციო და ექსპერიმენტული ნაკვეთების, პიტომნიკების, ჰერბარიუმების დამზარე ორგანიზაცია.

- ექსპედიციის მოწყობა და მონაწილეობა სხვა ორგანიზაციების მიერ მოწყობილ ექსპედიციაში, რომელიც მცენარეული რესურსების მობილიზაციისა და შესწავლის, აგრეთვე საკოლექციო ფონდის შეგების მიზნით ხორციელდება.

- საოცელე ფონდის შექმნა, სხვადასხვა ორგანიზაციებისა და დაწესებულების მიერ თესლებისა და ცოცხალი მცენარეების გაცვლა.

- პირველადი გამოყვანა, გაზრდა, სელექცია და გამრავლება. ახალი სამეურნეო ფასეული ბუნებრივი ფლორის მცენარეების და კულტურული მცენარეების დანერგვა სახალხო მეურნეობაში, აგრეთვე რეკრეაციული დანიშნულებისათვის.

- სამეცნიერო საფუძვლებისა და მეთოდების შემუშავება იშვიათი მცენარეების სახეობის დასაცავად მავნებლებისაგან და ავადმყოფობისაგან.

- დეკორატიული მეზღვეობისა და ლანდშაფტური არქიტექტურის მეცნიერული მეთოდების შემუშავება.

- სამეცნიერო კონფერენციებისა და თათბირების ჩატარება.

- სამეცნიერო შრომების გამოქვეყნება, სამეცნიერო-პოპულარული გამოცემების, მცენარეულობის კატალოგების, გზის მკვლევარისა და ა.შ. სისტემატური გამოქვეყნება და პოპულარიზაცია.

- თითოეული ბოტანიკური ბაღისა და დენდროლოგიური პარკის სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების ძირითადი მიმართულებები განისაზღვრება მათი შექმნის მიზანთან შესაბამისობაში.

- საშუალებები, რომლებიც მიიღება ბოტანიკური ბაღებისა და დენდროლოგიური პარკების მიერ მცენარეული მასალების რეალიზაციისაგან, სამეცნიერო მიღწევების დანერგვისაგან, აგრეთვე ნახვისა და ექსპურსიისაგან მიღებული შემოსავალი, გამოიყენება ბოტანიკური ექსპოზიციების შენახვისათვის სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების გაფართოებისათვის. სახელმწიფო ბოტანიკურ ბაღებსა და დენდროლოგიურ პარკებში, აუცილებლობის შემთხვევაში, შეიძლება შეიქმნას სამეცნიერო საბჭოები, რომლის შემადგენლობაში შედიან ბოტანიკური ბაღებისა და დენდროლოგიური პარკების თანამშრომლები, აგრეთვე სხვა სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაციების მეცნიერ თანამშრომლები. საბჭოების შემადგენლობა და მათი მოღვაწეობის დებულება მტკიცდება იმ ორგანოს მიერ, რომლის დაქვემდებარებაში იმყოფება ბოტანიკური ბაღები ან დენდროპარკები.

სახელმწიფო ბოტანიკური ბაღებისა და დენდროლოგიური პარკების სამეცნიერო გამოკვლევების კოორდინაცია ხორციელდება მეცნიერებათა აკადემიის მიერ ან მინისტრთა კაბინეტის შესაბამისი ორგანოს მიერ.

ბოტანიკური ბაღებისა და დენდროლოგიური პარკების დაცვა ხორციელდება დადგენილი წესებისა და დებულებების შესაბამისად.

სახელმწიფო ბუნებრივი ძეგლები. ცხადდება ბუნებრივი ობიექტები, რომელსაც გააჩნიათ ფასეული სამეცნიერო, კულტურულ-შემეცნიერებითი გამაჯანსაღებელი მდგომარეობა და წარმოადგენენ განსაზღვრულ ტერიტორიებს (მღვიმე, ტბა, მდელის მონაკვეთი, სანაპირო და სხვა). ცალკეული ობიექტები (ჩანჩქერები, ციცი-

ბო ფერდობი, უნიკალური გეოგრაფიული ობიექტი, მეტეორიტი, მეტეორიტის კარიერი, იშვიათი ან ისტორიულად ფასეული ხეები, იშვიათი და გადაშენების პირას მდგომი მეცენარეულობის სახეები და სხვა), ბუნებრივი ობიექტები ხელოვნურად წამოქმნილები (უძველესი მღვლოები და პარკები, წყალსატევები, არხების მონაკვეთები და სხვა), რომლებიც არ არიან მიჩნეულნი ისტორიულ და კულტურულ ძეგლებად.

ბუნების ძეგლებად გამოცხადების ძირითადი ამოცანაა შენარჩუნება მის ბუნებრივ მდგომარეობაში, სა-მეცნიერო კულტურულ საგანმანათლებლო და ესთეტიკური მიზნებისათვის.

ბუნებრივი ობიექტის ბუნების ძეგლად გამოცხადება ხორციელდება მინისტრთა კაბინეტის დადგენილ-ების საფუძველზე ან ავტონომიური რესპუბლიკისა და ავტონომიური ოლქის მთავრობის მიერ. ამასთან დაკავ-შირებით ბუნების ძეგლები იყოფა რესპუბლიკური დაქვემდებარებისა და ადგილობრივი თვითდაქვემდებარების ბუნებრივ ძეგლებად. ორგანიზაციები და დაწესებულებები, რომელთა მიწებზეც იმყოფება ბუნების ძეგლები, თავის თავზე იღებენ მოვალეობას დადგენილი რეჟიმის უზრუნველსაყოფად და ბუნებრივი ძეგლების დასაცვა-ვად. თითოეული ბუნების ძეგლზე დგება პასპორტი, რომელშიც აღნიშნულია:

1. ბუნების ძეგლების სახელწოდება მნიშვნელობა და მისთვის დაგეგმილი რეჟიმი.
2. ბუნების ძეგლების ადგილმდებარეობა და მის მიერ დაკავებული ფართობი.
3. ბუნების ძეგლების აღწერა ფოტოსურათებით.
4. ბუნების ძეგლის დაცვის აუცილებელი ღონისძიებები.
5. ორგანიზაციის დასახელება, რომელმაც აიღო ვალდებულება ბუნების ძეგლების დაცვაზე და მისთ-ვის დადგენილი რეჟიმის განხორციელებაზე.

ბუნების ძეგლების დაკავებულ ტერიტორიაზე აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, რომელიც საფრთხეს უქმნის მის დაცვას. აუცილებელ შემთხვევაში ბუნების ძეგლების გარშემო გამოიყოფა დაცული ზონები, რომლის ფარგლებშიც განიხილება სხვადასხვა სამეურნეო საქმიანობის ფორმის შეზღუდვის შესაძ-ლებლობა.

ბუნების ძეგლის აღრიცხვა ხორციელდება სახელმწიფო და საზოგადოებრივი სპეციალური ორგანოების კომპეტენციის ფარგლებში.

ბუნებრივი ძეგლების დადგენილი რეჟიმის განხორციელებაზე კონტროლი და მისი დაცვა ხდება მი-ნისტრთა კაბინეტისა და ბუნების დაცვის საზოგადოების მიერ კანონით დადგენილი წესების შესაბამისად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Кукушкин Г.Я. Государственное планирование природопользования. Москва, «Мысль», 2001.
2. Реймерс Н. Ф., Штильмарк Ф. Р. Особо охраняемые территории. Москва, 1998
3. Банников А. Г., Рустамов А. К. Охрана природы. Москва, 1997.

Zurab Nozadze

ISSUES OF THE USE AND DEFENSE OF STATE BOTANICAL GARDENS, DENDROLOGY PARKS AND NATURAL MONUMENTS Annotation

The article is about the main directives of the functioning of botanical gardens and the dendrology parks.

The concrete ways of defense and improvement of natural monuments and the significant role of the latter in the develop-ment of tourism are considered.

ნოდარ სამხარაძე

საქართველოს ეროვნული მემკვიდრეობის ტრანსფორმაციის საკითხები გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში

გლობალური ეკონომიკური სივრცე არ არის ერთგვაროვანი—პირობითად იგი შეიძლება დაიყოს ე.წ. “ცენტრებად” და “პერიფერიებად”, რომლებიც შესაბამისად გამსაზღვრელ და მეორეხარისხოვან როლებს თა-მაშობენ. მათ შორის დამოკიდებულებაც შესაბამისია და ეს ურთიერთობა აისახება იმ განუსაზღვრელი ეკო-ნომიკური ძალაუფლებით, რომელიც გააჩნიათ ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებს. მათი ეკონომიკური ძალაუფლება კი გამყარებულია ისეთი უმნიშვნელოვანესი რესურსების ფლობით, როგორცაა კაპიტალი და უახლესი ტექნოლოგიები. მთავარი საკითხი, რომელიც დგება XXI საუკუნის დასაწყისში თითოეული სახელმ-წიფოს მიმართ: შეუძლიათ, თუ არა მათ გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ეფექტურად ინტეგრირება და ქვეყანაში არსებული კონკურენტული უპირატესობის რეალიზება. თითოეულ სახელმწიფოს შეიძლება გააჩნდეს გარკვეული ფაქტორული უპირატესობა, რომელიც დამოკიდებულია მის ბუნებრივ პირობებზე, არსებულ ტექ-ნოლოგიებზე, სამუშაო ძალის სიჭარბეზე, ქვეყანაში განათლების საერთო დონეზე, ერის მენტალობაზე და სხვა სუბი-ექტურ თუ ობიექტურ ფაქტორებზე.

ასეთივე გამოწვევების წინაშე დგას დღეს საქართველოც; ჩვენი ქვეყანა შეიძლება ორი მთავარი მიზე-ხით გახდეს პერიფერია: პირველი მიზეხი სუბიექტურია, რაც გამოიხატება იმ მძიმე მემკვიდრეობით, რომელ-იც პოსტსაბჭოური ქვეყნებისათვის არის ზოგადად დამახასიათებელი და რაც გამოიხატება მძიმე მემკვი-დრეობით: ბიზნესის განვითარების დაბალი დონით, ანტიმონოპოლიური და სხვა ბიზნესის ხელშეწყობი კანონმდებლობის არარსებობით, განათლების სფეროში დაუსრულებელი რეფორმებით (რაც ახალგაზრდობის ცოდნის დონის მკვეთრ შემცირებას იწვევს), სოფლის მეურნეობის სტაგნაციით, ექსპორტ-იმპორტის უარყო-ფითი სადღოს განუხრელი ზრდით, მკვეთრად გამოხატული უმუშევრობით, შრომისუნარიანი მოსახლეობის მასიური ემიგრაციით და სხვა. მეორეობიექტური მიზეხი არის ბუნებრივი სასარგებლო წიაღისეულის სიმ-წირე; საქართველო ვერასოდეს გახდება საკუთარ წიაღისეულზე, როგორც ნედლეულზე, დამყარებული გან-

ვითარებული მრეწველობის ქვეყანა. ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, საჭიროა ქართველი ეკონომისტების, ბიზნესმენების, სამთავრობო სტრუქტურების, მთელი საზოგადოების ძალისხმევა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ქვეყნის მუდმივ პერიფერიაში ყოფნის პერსპექტივა.

დროა საქართველომ ერთობლივი ძალისხმევით იზოვოს და დაიმკვიდროს ადგილი მსოფლიო ეკონომიკური გლობალიზაციის არეალში; ნიშა არ იქნება დიდი, მაგრამ თავისი უნიკალურობით უნდა იყოს შესაძენევი და, თუ გნებავთ, შეუცვლელი. საქართველოს როლის და ადგილის განსაზღვრისათვის უპრიანი იქნება თვალყური მივადევნოთ მსოფლიოში ეკონომიკური გლობალიზაციის დინამიკას.

გლობალიზაციის სულ უფრო მზარდი მასშტაბები მსოფლიო მეურნეობის ფუნქციონირების და განვითარების ახალი ეკონომიკური პარადიგმის შემუშავების აუცილებლობას აყენებს, რომელმაც უნდა განსაზღვროს პარამეტრები და დას-ახოს ორიენტირები, რომელთა ჩარჩოებში შესაძლებელია მსოფლიო ეკონომიკის ძირითადი ემულონების გამოკვეთა-მისი ცენტრის, დამყარებული ინოვაციური განვითარების ვექტორზე და ტრადიციულის, პერიფერიულის-დამყარებული ექსტენსიურ განვითარებაზე.

ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესი ვითარდება ობიექტურად, პროცესის მონაწილე სუბიექტები მოქმედებენ თავიანთი ინტერესებიდან გამომდინარე, მათი მოქმედების კრიტერიუმია პირველ რიგში მოგების მაქსიმიზაცია; მიმდინარეობს როგორც გეოგრაფიული, ისე ეკონომიკური საზღვრების გაფართოება; პროცესი არის დინამიური და თავსდება ცივილიზაციის საერთო განვითარების ჩარჩოებში.

ეკონომიკური გლობალიზაციის სუბიექტების ძირითადი მამოძრავებელი წყაროა ტრანსნაციონალური ფინანსური კაპიტალი, ხოლო შედეგი გლობალური მეურნეობრივი სისტემის ჩამოყალიბებაა, რომლის საზღვრები განუხრელად ფართოვდება.

ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესი ათეული წლებია მიმდინარეობს, მას აქვს შეუქცევადი ხასიათი. ჩვენნი აზრით, იგი არის ეკონომიკური ტრანსფორმაციის უმაღლესი ფორმა, რომლის იქით უფრო მაღალი პორიზონტიც კი არ ჩანს, არსებობს მხოლოდ უკუპროცესების ალბათობა, რომლებიც შეიძლება პროვოცირდეს გლობალიზაციის დამახინჯებული ფორმით განვითარების შემთხვევაში. მხოლოდ ეკონომიკური გლობალიზაციის პირობებშია შესაძლებელი საგარეო ვაჭრობისას მონაწილე ქვეყნების ფაქტორული უპირატესობების მაქსიმალური გამოყენება და აქედან გამომდინარე მსოფლიო მეურნეობრივი სარგებლიანობის მაქსიმიზაცია.

ეკონომიკური გლობალიზაციის პირობებში ხდება ქვეყნების ეკონომიკური სიტემების ტრანსფორმაცია და ამიტომ საჭიროა ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირების და განვითარების სტრატეგიის შერჩევა.

გლობალიზაციის პროცესი მიმდინარეობს ჩვენგან დამოუკიდებლად, თადათანობით, ყოველგვარი საზღვრების მონიშვნის გარეშე და ჯდება მსოფლიო მეურნეობის ევოლუციური განვითარების ჩარჩოში. იგი პროვოცირებულია ეკონომიკის ფუნდამენტური, მოგების მაქსიმიზაციის პრინციპით. მეთოდები ამ შემთხვევაში არის მეორეხარისხოვანი, შედეგად კი მივიღეთ ახალი მიმდინარეობა, პროცესი, ფაქტი, რომელსაც ეკონომიკური გლობალიზაცია ეწოდა. ფაქტორული უპირატესობების უფრო მასშტაბურად გამოყენება და შედეგად მოგების მაქსიმიზაცია ეკონომიკურ სუბიექტებს უბიძგებდნენ ინტეგრაციული პროცესებისაკენ, ხოლო ქვეყნებს მაქსიმალურად გახსნისაკენ.

ფაქტორული უპირატესობებისაკენ გამოყენების სიკეთეები კარგად გამოჩნდა ე. ჰეკშერის და ბ. ოლინის ორფაქტორიან მოდელში, ამიტომაც, ბუნებრივია, ამ ერთი შეხედვით მარტივ მოცემულობას ჩატკეპნილი თეორეტიკოსების და პრაქტიკოსების ძალისხმევის უმაღლესი გამოვლენა დღევანდელი მასშტაბური ეკონომიკური გლობალიზაციური პროცესებია.

ჩვენ შევნიშნეთ, რომ ამ პროცესებს ალტერნატივა არ აქვს მისი სიმარტივის და ობიექტურობის გამო. ქვეყნები, ფირმები, ეკონომიკური სუბიექტები ცდილობენ მაქსიმალურად გამოიყენონ თავიანთი თუ სხვების (ტნკების შემთხვევაში) ფაქტორული უპირატესობები და რაფირინებულად, არაძალადობრივად მოახდინონ მოგების მაქსიმიზება. (იგულისხმება ის, რომ ტნკები მოქმედებენ ეკონომიკური ბერკეტებით, როდესაც “ცენტრიც” და “პერიფერიაც” მეტნაკლებად თანაბრად კმაყოფილია).

გლობალიზაციის პირობებში ძირითადი ეკონომიკური სუბიექტები-ტნკები შლიან ეროვნული საზღვრებს, აკინებენ ეროვნულ ეკონომიკებს და ქნიან ე.წ. ზეეროვნულ ეკონომიკურ სისტემებს; ამიტომაც ხშირად საჭირო ხდება ეროვნული სახელმწიფოს ადგილის დაფიქსირება გლობალურ სამყაროში. საქმე ისაა, რომ გლობალურ პროცესში ჩართულ ღია ეკონომიკების ქვეყნებს აღარ ძალუძთ ქვეყნის შიგნით ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული პროცესების მართვა, რადგან ეკონომიკური ბერკეტები მას ხელიდან ეცდებოდა; ტნკებს შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ცალკე ადგილობრივი სახელმწიფოს შიგნით არა მარტო ეკონომიკურ, არამედ პოლიტიკურ პროცესებზეც. ეს სიფათი განსაკუთრებით საშიშია ე.წ. “მცირე”, გარდამავალი და განვითარებადი ეკონომიკების მქონე ქვეყნებისათვის.

სახელმწიფოს როლის დაკნინების ტენდენციას ჰყავს თავისი მომხრეები ნეოლიბერალების სახით. ისინი თვლიან, რომ სახელმწიფოს უნდა ჩამოერთვას ეკონომიკის მართვის ბერკეტები. მათი მოწინააღმდეგენი კი თვლიან, რომ გლობალური ეკონომიკების ჩამოყალიბება შეუძლებელი იქნებოდა მსოფლიოს მოწინავე სახელმწიფოების ლობირების გარეშე, ე.ი. მათ ინტენსიურად შეუწყვეს ხელი მსოფლიო მასშტაბით ეკონომიკური საზღვრების რღვევას. ჩვენი აზრით, გარკვეულწილად მართლაც ჰქონდა ლობირება ადგილი, მაგრამ ეს პროცესები ობიექტურია და მაინც დაიწყებოდა, შეიძლება ცოტა უფრო გვიან. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ვთვლით, რომ სახელმწიფოს, როგორც რეგულატორის როლის შენარჩუნება პატარა, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე საქართველოსთვის სასისოცხლოდ მნიშვნელოვანია; საქმე ისაა, რომ საქართველოს ეკონომიკას გლობალიზაციის პროცესებში ამჟამად ცალსახად “პერიფერიის” სტატუსი გააჩნია და თუ გვიინდა, რომ “ცენტრისკენ” მოძრაობის დინამიკა შევიძინოთ, სახელმწიფოს ჩარევა აუცილებელი იქნება. ეკონომიკურად განვითარებული და გარდამავალი ეკონომიკების ქვეყნების საწიხის პოზიციები მეტად არათანაბარია. გლობალიზაციის პროცესში ჩართვა, ღია ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება სახელმწიფოს მიერ არ ნიშნავს აპრიორი მის ეკონომიკურ წინსვლას და განვითარებას, რადგან ტოტალური უმუშევრობა და ფაქტობრივად არარსებული ბიზნესი ის მყარი ბაღასტია, რომელიც “პერიფერიებს” და “ცენტრს” ერთ

მოედანზე თამაშის საშუალებას არასოდეს მისცემს, პირიქით, მოხდება სიტუაციის უფრო დამძიმება. ჩვენ-ნაირი ქვეყნის აღორძინების ერთადერთი შანსია განვითარების პრიორიტეტების სწორად განსაზღვრა და სახელმწიფო რეგულირების ბერკეტების მეშვეობით ამ პრიორიტეტების ხორცშესხმა. საჭირო იქნება მხოლოდ დროის მოკვება, რომ პოსტინდუსტრიულ ქვეყანაში ტრანსფორმაციამ ჩაიაროს შედარებით უმტკივნეულოდ, რისთვისაც მთავრობამ უნდა გამოიყენოს ყველაზე გაჭირვებული მოსახლეობის სოციალური დაცვის მექანიზმები და წყაროები. საჭიროა დავიწყოთ სულ თავიდან, განათლების და მეცნიერების ხელშეწყობით, მათი დაფინანსების მექანიზმების გაზრდით. ქვეყნის ფაქტორული უპირატესობა უნდა გახდეს განათლება, მეცნიერება, ინოვაციური ტექნოლოგიები; ამასთან, არ უნდა გამოვივრჩე ქვეყნის ბუნებრივი, რეკრეაციული, ტურისტული პოტენციალი, უაღრესად კარგი გეოპოლიტიკური მდებარეობა და სოფლის მეურნეობის ჯერ კიდევ გამოუყენებელი რეზერვი ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოების კუთხით.

პოსტინდუსტრიულმა ეპოქამ წინ წამოწია ისეთი ახალი, არაკლასიკური ფაქტორები, როგორცაა ცოდნა, ინტელექტი, ინფორმაცია. ინოვაციური მდგენელი ფაქტორებიდან განსაზღვრავს მოტივანად მატერიალური წარმოების პროგრესს; ინოვაციურ სფეროში ფაქტორული უპირატესობების ძებნას და მოპოვებას ჩვენი ქვეყნისთვის შეიძლება გადავწყვეტი მნიშვნელობაც ჰქონდეს; ამის საფუძველს იძლევა ის, რომ ქვეყანას ყოველთვის გააჩნდა დიდი მეცნიერული პოტენციალი, ჩვენი მეცნიერები და ინჟინრები მუდამ გამოიჩინებდნენ არაორდინალური, ინოვაციური აზროვნებით. ქართველები წარმატებით მოღვაწეობდნენ და მოღვაწეობენ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში: ფიზიკოსები, მათემატიკოსები, მენეჯერები, ინჟინრები; მაგალითების ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა—ერში არსებობს სათანადო პოტენციალი, რომელსაც განვითარება და გამოყენება უნდა, მხოლოდ ეროვნული ეკონომიკური ფაქტორების ვეგდით, ე.ი. ინოვაციური პროდუქტი უნდა შეიქმნას საქართველოში და შემდეგ იქნას ექსპორტირებული; ინოვაციური მცირე საწარმოები და კვლევითი ლაბორატორია-პოლიგონები ქვეყნის რეკრეაციულ პოტენციალს ვერ ავნებს (თავისთავად, რეკრეაციული პოტენციალი ერთ - ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია საქართველოსთვის, რომლის შენარჩუნებაც აუცილებელია); ინოვაციებით ვაჭრობა ერთ - ერთი ძალზე მომგებიან სფეროდ ყალიბდება თანამედროვე პირობებში, მომხმარებლები კი, ძირითადად მაღალგანვითარებული ქვეყნები არიან. ქვეყნის ინოვაციური პოტენციალის ზრდის პროცესი მარტივი არ არის, ამისათვის პირველ რიგში სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს.

ყველაზე მტკივნეული, რაც მოაქვს გლობალიზაციას, ეკოლოგიურ პრობლემებთან ერთად არის ეროვნული იდენტოფიკაციის საკითხი; საქართველოსთანა პატარა ქვეყნისთვის ამ პრობლემის გამოკვეთა აუცილებელია; გლობალური პროცესების თანმდევია გეოგრაფიული, ეროვნული, ეკონომიკური, მენტალური, რასობრივი საზღვრების შესუსტება, შერბილება. აქაც იკვეთება სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების უდიდესი როლი ამ პროცესების სასურველი გზით წარმართვისათვის.

ერის ძლიერება საქართველოში ოდითგანვე იყო დამყარებული სოფელსა და მთაზე, ამიტომ საჭიროა სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის გზით სოფლად მოსახლეობის დამაგრება და უცხოეთში სამუშაოდ გადახვეწილი ადამიანების უკან დაბრუნება, ასევე შეიძლება ითქვას მთაზეც, სოფლის და მთის გაძლიერებას სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ზრდასთან ერთად მოჰყვება მოსახლეობის ადგილზე დასაქმება, ქვეყანაში უმუშევრობის პრობლემის შერბილება, მაღალმთიან სოფლებთან გამავალი ეროვნული საზღვრების ბუნებრივად გამაგრება, ეროვნული ცნობიერების განვითარება, გაძლიერება და სხვა.

დასასრულს, აღვნიშნავთ, რომ მსოფლიოში ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესი არის შეუქცევადი, მაგრამ მრავალი რისკების მატარებელიც. სახელმწიფოს მიზანია, დასახოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები, და შეიმუშავოს აღსრულების მექანიზმები. პოსტსოციალისტური განვითარების ეტაპიდან პოსტინდუსტრიულზე გადასვლა უნდა მოხდეს მაქსიმალურად უმტკივნეულოდ, რისკების მინიმიზებით გადაატანინოს ეს პერიოდი საზოგადოებას და თუ ასეთი რეგულაციური გარდაქმნა საკმაოდ მოკლე პერიოდში და წარმატებით მოახერხა, შედეგები იქნება ღირსეული, ხოლო საზოგადოება მზად იქნება ახალი გამოწვევებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. აბრალავა ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები. თბ., 2012.
2. ჯ. სტიგლიცი გლობალიზაცია და მისი თანმდევია უკმაყოფილება. თბ., 2012.
3. П. Кругман., М. Обстфельд. Международная экономика. Санкт-Петербург. 2003.
4. Н. Осьмова, А. Бойченко. Глобализация мирового хозяйства. Москва. 2006.

Nodar Samkharadze

**THE ISSUES OF GEORGIAN NATIONAL ECONOMY TRANSFORMATION
IN GLOBAL ECONOMIC SPACE
Annotation**

Global economy is not a homogenous entity. It can be divided into so called “centers” and “peripheries”, which have their respective roles. Relations among them are also respective to their roles and it can be explained with enormous economical power which the highly developed countries possess. Georgian economy can be defined as “peripheral” economy and we want to move towards “central” economy status, the country needs to assign respective priorities and introduce regulations in this direction.

ფიზიკის დარბში ნობელის პრემიის ლაურეატი, აკადემიკოს პეტრე კაპიცას შეხედულება მბრძანებლურიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პრობლემაზე

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან ყოფილი საბჭოთა კავშირის მეცნიერება ერთ-ერთი მოწინავე იყო მსოფლიოში. მეცნიერული მოღვაწეობის მაღალი დონითა და კულტურით ცნობილი იყო პეტრე კაპიცა, რომელიც, როგორც მეცნიერი-მოაზროვნე, ინგლისში დაკავლიანდა.

პეტრე კაპიცამ მსოფლიოში მაღალი რანგის მეცნიერთა წინაშე თავისი მიღწევების შესახებ, ნაცვლად ფიზიკის პრობლემისა (რომელიც ნობელის პრემიას ეხებოდა), მოხსენების თემა შეცვალა და იგი ყოფილ საბჭოთა კავშირში საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის აუცილებლობაზე მსჯელობას მიუძღვნა, რაც ალბერტ აინშტაინის ფარდობითობის თეორიის ეკონომიკაში გამოყენების ახალი კვლევის შედეგი იყო.

ყურადღებია ისიც, რომ ეს მოხსენება [1] სტატიის სახით რუსულ ენაზე პირველად ყოფილი საბჭოთა კავშირის ფილოსოფიურ ჟურნალში დაიბეჭდა, ხოლო შემდგომ პეტრე კაპიცას რჩეულ ნაშრომში [2] იქნა ჩამატებული და რამდენჯერმე გამოიცა.

პეტრე კაპიცა სტატიით [1] ყოფილი საბჭოთა კავშირის სინამდვილეში მბრძანებლური დაგეგმვის სისტემის შეცვლის საკითხს აყენებდა, მან ჯონ მენარდ კეინზის ძირითადი შედეგები გააანალიზა და კომპაქტური სახე მისცა, ამასთან, სიფრთხილით დაუკავშირა კარლ მარქსის შედეგების ახლებური გაანალიზების აუცილებლობასა და საბჭოთა კავშირში დამკვიდრებული მბრძანებლური დაგეგმვის „ფექტიანობის“ გადასინჯვის მოთხოვნას. კაპიცამ ისააკ ნიუტონიდან ალბერტ აინშტაინამდე მექანიკის ცვლილებების შედეგები განმარტებული, თანაც კომპაქტური სქემით დაახასიათა, ხოლო მათთან ანალოგიით დასვა საკითხი კარლ მარქსის „მოძღვრების“ ახლებურად გააზრებაზე მბრძანებლურ ეკონომიკაში. ამას კი საფუძვლად დაუდო ანალოგია, რომელიც ალბერტ აინშტაინმა ახალი მიმართულებით (ფარდობითობის თეორია) მსოფლიო მეცნიერებას ფიზიკაში მისცა.

მბრძანებლურიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის საღი აზრი 80-იანი წლების ყოფილ საბჭოთა კავშირის ეკონომიკურ ჟურნალებში არ დაიბეჭდა, რადგან ამ იდეის მიხედვით, აუცილებელი ხდებოდა მსჯელობა რუსეთის რესპუბლიკის საბჭოთა კავშირიდან გამოსვლის პერსპექტიულობაზე, რომლის თანახმად, რუსეთი დამოუკიდებელი ეკონომიკის გაძლიერებასთან ერთად, დადგებოდა გლობალიზაციის გზაზე ერთპოლუსიან მსოფლიოში და სხვა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მიღწევაში შეეშველებოდა, რაც რუსეთსა და საქართველოს შორის კეთილმეზობლურ ურთიერთობაზე დადებითად აისახებოდა.

პეტრე კაპიცას ზემოთ მოყვანილი წინადადება მექანიკის კანონებზე დამყარებული საბაზრო ეკონომიკის სიკეთის საბჭოთა კავშირის გასაძლიერებლად გამოყენებაზე არარეალობის გამო მისაღები არ იყო, თუმცა მისი საბაზრო ეკონომიკასთან წინააღმდეგობა აყენებდა საკითხს საბჭოთა კავშირის მოსალოდნელ დაშლაზე. ამ მხრივ პეტრე კაპიცას ნააზრევი რისკის შემცველ პროგნოზსაც შეიცავდა და ყურადღებას იმსახურებდა.

პეტრე კაპიცას შემოქმედებაში ნათლად ვლინდებოდა პატრიოტიზმი. იგი კეთილსინდისიერად ემსახურებოდა თავის ქვეყანას და, ამასთან, მსოფლიოს მაღალი დონის მეცნიერების წარმატებების მონაწილეც იყო.

ყურადღებია აკადემიკოს პეტრე კაპიცას მსჯელობა, დაკავშირებული მეცნიერებისა და რელიგიის განმასხვავებელ თავისებურებებზე, რომ რელიგიას შეუძლია რწმენით დამაჯერებელი პასუხი მოგვცეს ცოდნაზე, ამას მეცნიერებაში კი დამტკიცება სჭირდება, აღნიშნულია [2, გვ. 464]-ში .

პეტრე კაპიცას ნაშრომში [2, გვ.207-222; 3], რომელიც ეხება მეცნიერების ორგანიზაციის ძირითად ფაქტორებსა და მათ განსორციელებას საბჭოთა კავშირში, დახასიათებულია მეცნიერების ორგანიზაციის ძირითადი ფაქტორები, თანაც ისე, რომ გამოთქმულია აზრი იმის შესახებ, რომ ქვეყანაში მეცნიერების ორგანიზატორი მეცნიერი უნდა იყოს (რაც იმას ნიშნავდა, რომ ამაში მთავრობის გაფრთხილება აუცილებელი იყო და ამ შემთხვევაშიც შენიშვნის მიცემა პეტრე კაპიცას შეეძლო).

აკად. პაატა გუგუშვილმა (რომელიც გაცნობილი იყო [1] სტატიას) მოიწონა აღფრედ კურატაშვილის სადოქტორო დისერტაცია, სადაც მას დამოწმებული ჰქონდა პეტრე კაპიცას [1] სტატია. აქედან გამომდინარე პაატა გუგუშვილი შედეგიანად დაეხმარა დისერტანტ აღფრედ კურატაშვილს იმ დიდი წინააღმდეგობის გადალახვაში, რომელიც გამოწვეული იყო აღფრედ კურატაშვილის მიერ [1]-ლ სტატიაში მოცემული იდეის იმ ნაწილის გაზიარებით, რომელიც ეხებოდა საბაზრო ეკონომიკის პერსპექტივას და საბჭოთა კავშირის მოსალოდნელი დაშლის რისკის შემცველ პროგნოზს.

პეტრე კაპიცასთან ფიზიკაში დიდ მეცნიერებას ნაზიარევი რობერტ ბაბლიძე, პროფესორი, საინჟინრო აკადემიის წევრ-კორესპონდენტია. მუშაობს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში. მას გამოქვეყნებული აქვს, ასაშვს სამეცნიერო ნაშრომი, მათ შორის, კვანტური თეორიის პრობლემები, დაკავშირებული მეცნიერებასა და რელიგიასთან.

რობერტ ბაბლიძე მოკრძალებული სიყვარულით იხსენებს პეტრე კაპიცას, როგორც მოაზროვნე გენიოსური რანგის მეცნიერს და პეტრე კაპიცას დამოკიდებულებას საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტ ნიკო მუსხელიშვილთან.

მრავალ საინტერესო შემთხვევას ჰყვებიან მეცნიერები პეტრე კაპიცასთან დაკავშირებულ შემოქმედების ცალკეულ დეტალებზეც, მის უნარზე, მიეღო სწრაფი და გონივრული გადაწყვეტილება.

მსოფლიო დონის მეცნიერი პეტრე ლეონიდეს ძე კაპიცა ალბერტ აინშტაინის რანგის გენიოსი მოაზროვნეა. იგი თავისი მრწამსით საქართველოს სამეცნიერო საზოგადოებისათვისაც ახლობელია. გამორიცხული არ არის, რომ გენიოსური მოაზროვნე მეცნიერი საქართველოდან გლობალიზაციის ტალღაში მოხვედრით და მეცნიერული გამოკვლევებით მიღებული შედეგებითაც მსოფლიოში ცნობილი გახდეს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Капица П.Л. Влияние современных научных идей на общество. Вопросы философии, 1979, №1 [2, с. 461-478].

2. Капица П.Л. Эксперимент. Теория. Практика. Статьи и выступления. Издание четвёртое. Москва «Наука». Главная редакция физико-математической литературы. 1987 (496 с.).
3. Капица П.Л. Основные факторы организации науки и их осуществление в СССР, Статья в журнале Американской академии искусств и наук «Дедалус», 1973 [2, с. 207-222].

Roland Sarchimelia

**NOBEL PRIZE WINNER IN PHYSICS PETER KAPITSA'S VIEW
ON THE PROBLEM OF TRANSITION FROM DIRECTIVE ECONOMY TO MARKET ECONOMY
Annotation**

In the article Nobel Prize Winner in Physics Peter Kapitsa's propositions concerning the organization of science and his view on the problem of contradictory and conflicting transition process from directive economy to market one are considered

ხათუნა შალამბერიძე

**საბადასახადო სისტემის რეზორმის სირთულეები
კოსტანოვნიანისტურ სამართველოში**

საქართველოში დამოუკიდებელი საგადასახადო პოლიტიკისა და სისტემის ფორმირებას 1990-ანი წლების დასაწყისში ჩაეყარა საფუძველი. ამ პერიოდისათვის, მისთვის არ იყო შემუშავებული საჭირო თეორიულ-მეთოდოლოგიური წინამძღვარები. სწორედ ამანაც განაპირობა დღევანდელი საგადასახადო სისტემის არაეფექტურობა. საჭირო თეორიული საფუძვლების დაუმუშავებლობის გამო აუცილებელი გახდა საგადასახადო თეორიის დამუშავება.

დასავლეთის საგადასახადო მოდელების პირდაპირმა კოპირებამ ჩვენი პირობებისათვის იგი რთული, უმართავი და გადაძვლებებისათვის გაუგებარი გახდა. არც საგადასახადო სამსახურები იყვნენ კმაყოფილი ჩამოყალიბებული საგადასახადო სისტემით. ამასთანავე, ცნობილია, რომ რაციონალური საგადასახადო სისტემის ფორმირების უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმია ის, რომ იგი მარტივი, გასაგები და მისაღები უნდა იყოს საზოგადოების უმეტესი ნაწილისათვის და განსაკუთრებით მეწარმეებისათვის. სწორედ საგადასახადო სისტემის მოუწესრიგებლობის შედეგია ის, რომ ამ პერიოდისათვის დისკუსიის მთავარი საგნები გახდა გადასახადების განაკვეთების სიდიდე, საგადასახადო შეღავათები და პრივილეგიები, დაბეგვრის ობიექტები, ერთი სახის გადასახადის მეორეთი შეცვლა და ა.შ.

1993 წლის მიწურულს საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტმა მიიღო საგადასახადო სისტემის ფორმირების კანონთა პაკეტი, რომლის მთავარი მიზანი იყო ქვეყანაში სამეწარმეო საქმიანობის სტიმულირება და სახელმწიფო ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების მოზიდაობა. ამით დამოუკიდებელ საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბებას, შემუშავდა საგადასახადო სისტემის ფორმირების ზოგადი პრინციპები, შეიქმნა გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სახელმწიფო ბაჟის ფორმირების მეთოდოლოგიური და მეთოდური საფუძველი.

„საგადასახადო სისტემის საფუძვლების შესახებ“ კანონის მიღებას მნიშვნელოვნად უნდა გაეზარდა გადასახადის გადახდელთა პასუხისმგებლობა გადასახადის დამალვისათვის, რომელსაც, თავის მხრივ, მინიმუმამდე უნდა დაეყვანა შემოსავლების დამალვის ფაქტები. თუმცა უნდა ითქვას ისიც, რომ რესპუბლიკაში იმდენად იყო მოშლილი საბუღალტრო აღრიცხვა და სტატისტიკური ანგარიშგება, აგრეთვე შესუსტებული მათზე კონტროლი, რომ ამან ბიუჯეტის შემოსავლების ნაწილში მკვეთრი დისპროპორციები გამოიწვია.

გარდამავალ პერიოდში, ვიდრე ეკონომიკა კრიზისულ სიტუაციაში იყო და წარმოების საშუალებები სახელმწიფო საკუთრებაში, მიზანშეწონილი იყო ისეთი საგადასახადო პოლიტიკის გატარება, რომელიც, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფდა ქვეყნის ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის საჭირო დონემდე ფორმირებას, და მეორე მხრივ, იმავდროულად ხელს არ შეუშლიდა სამეწარმეო ინიციატივის აქტივიზაციას. უფრო სწორედ, საჭირო იყო ლიბერალური და მკაცრი საგადასახადო პოლიტიკის მიჯნაზე ისეთი ზომიერი საგადასახადო სისტემის ფორმირება, რომელიც შექმნიდა საჭირო ეკონომიკურ გარემოს მეურნეობის კრიზისიდან გამოყვანისა და სტაბილიზაციისათვის. კრიზისულ მდგომარეობაში მყოფი ქვეყნისათვის საგადასახადო განაკვეთების მეტისმეტი შემცირება მხოლოდ საზიანოა ეროვნული ეკონომიკის ინტერესებისათვის და იგი ვიწრო ჯგუფური ინტერესების გამოზარტავს. საბჭოთა კავშირის ყოფილი რესპუბლიკებიდან ამ ბოლო დრომდე საქართველოში ყველაზე დაბალი იყო საგადასახადო განაკვეთები. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები საქართველოში საგადასახადო სისტემას ზედმეტად ლიბერალურად მიიჩნევდნენ და გვირგვინდნენ მის გამკაცრებას.

საგადასახადო სისტემის ფორმირებისა და განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენდა 1997 წელს ქვეყნის პარლამენტის მიერ პირველი საგადასახადო კოდექსის მიღება, რომელმაც სამართლებრივად განსაზღვრა გადასახადების დაწესების, შეცვლის, გაუქმებისა და აკრეფის წესი, დაადგინა საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადების სახეები, ჩამოყალიბდა გადასახადების ადმინისტრირების წესები, საგადასახადო სამსახურების სტატუსი, სტრუქტურა და ა.შ.

შეიძლება ითქვას, რომ 2004 წლამდე საქართველოს საგადასახადო სისტემაში განხორციელებულმა რეფორმებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქვეყანაში არსებული მწვავე კრიზისის შემსუბუქებასა და ეკონომიკური ზრდის ტენდენციის ფორმირებაში, თუმცა, მათ ვერ უზრუნველყვეს საბიუჯეტო სფეროში არსებული კრიზისული მდგომარეობის დაძლევა. საჭირო იყო საგადასახადო სისტემის გამარტივება, საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქება, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირების მექანიზმების შექმნა და ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ზრდა.

საქართველოს პარლამენტმა 2004 წლის ბოლოს მიიღო ახალი საგადასახდო კოდექსი, რომელმაც განსაზღვრა საგადასახდო სისტემის სტრუქტურა, ფუნქციონირების მექანიზმები, გადასახადის სახეები, მათი გამოანგარიშებისა და გადახდი წესი, საგადასახდო ორგანოებისა და გადასახდის გადამხდელის ვალდებულებები და პასუხისმგებლობა და ა. შ. ახალი საგადასახდო კოდექსის მიხედვით, გადასახადების რაოდენობა 22-დან 7-მდე შემცირდა. შემცირდა საგადასახდო განაკვეთებიც. 2008 წლიდან საწარმოების მოგების გადასახადმა 20-დან 15%-მდე დაიკლო, ხოლო სოციალური გადასახდი, რომელსაც დამქირაველები იხდიდა და საშემოსავლო გადასახადი, რომელსაც დამქირაველები იხდიდა, გაერთიანდა ახალ საშემოსავლო გადასახადად, რომლის განაკვეთი 25% გახდა, ხოლო 2009 წლიდან 20%-მდე შემცირდა.

საგადასახდო დეპარტამენტი ახორციელებდა თანმიმდევრულ და მრავალმხრივ პოლიტიკას აუდიტის და გადასახადის გადამხდელთა მომსახურების ხარისხის, ასევე, გადასახადების ადმინისტრირების გაუმჯობესების მხრივ. გადასახდის ადმინისტრირების კუთხით განსაკუთრებული ყურადღება ვადავალცილებული დავალიანების შემცირებაზე გამახვილდა. ანალიზის შედეგების გამოყენების გამოყენებისას ერთად, დაინერგა კონტროლის ახალი მექანიზმები. მათ შორის სტატისტიკური ფორმები. შედეგად, 2006 წელს ვადავალცილებული დავალიანების მქონე გადასახადის გადამხდელისგან 500 მლნ ლარზე მეტის ამოღება მოხერხდა. მნიშვნელოვად გაუმჯობესდა გადამხდელთა მომსახურებაც, რაც უმთავრესად მომსახურების ელექტრონული ფორმების დანერგვის შედეგად იქნა მიღწეული. საგადასახდო დეპარტამენტის სტრუქტურულ დანაყოფთა უმეტესობა აღიჭურვა სათანადო ტექნიკითა და პროგრამული უზრუნველყოფით.

შეიქმნა და ამოქმედდა სისტემა, რომელიც გადასახადების გადამხდელს აქტიურ, პოტენციურად აქტიურ და არააქტიურ კატეგორიად ჰყოფს. გადასახდის გადამხდელთა ხელახალი რეგისტრაციის მიმდინარე პროცესში პირველ ეტაპზე აქტიური გადამხდელები მოიცვა. ამ პროცესის მეშვეობით მნიშვნელოვნად გაიზარდა ჯერ აქტიური, ხოლო შემდეგ არააქტიური გადამხდელების რაოდენობა, რომლებმაც ხელახალი რეგისტრაცია ახალი წესების მიხედვით გაიარეს. შეიქმნა საგადასახდო ვებ-გვერდი, რომელიც საგადასახდო კოდექსის, „მეწარმეთა შესახებ კანონისა“ და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მუხლების განმარტებით საძიებელთან ერთად, მოიცავს აქტუალური ხასიათის კითხვა-პასუხების (500-ზე მეტი) ბანკს. შემუშავდა გადასახადის გადამხდელის ერთიანი ელექტრონული ფაილის კონცეფციის ფარგლებში ფინანსთა სამინისტროს ქვედანაყოფების მონაცემთა ბაზებიდან მონაცემთა ცენტრალურ სანახში ინფორმაციის თავმოყრისთვის ერთიანი მონაცემთა ბაზების ლოგიკური სტრუქტურა და არქიტექტურა. დასრულდა ბიუჯეტის შედგენის მოდელის, ბიუჯეტის საშემოსავლო და ხარჯვითი ნაწილის კლასიფიკატორების ავტომატიზებული შექმნის, შევსებისა და ერთმანეთთან დაკავშირების ქვესისტემის შემუშავება. შეიქმნა ბიუჯეტის ვერსიების მომზადების, რედაქტირებისა და მართვის მოდული, განხორციელდა ბიუჯეტის მართვის სისტემის ინტეგრაცია სახაზინო სამსახურის საინფორმაციო სისტემასთან. საგადასახდო დეპარტამენტში დაიდგა ახალი სერვერი და განახლდა სამომხმარებლო ტერმინალები. სამუშაო პროცესის ავტომატიზების სფეროში განხორციელდა შემდეგი ცვლილებები:

1. შეიქმნა გადასახადის გადამხდელთა სახელმწიფო და საგადასახდო აღრიცხვის მოდული;
2. ჩატარდა სამუშაოები იუსტიციის სამინისტროს მოქალაქეთა სახელმწიფო რეესტრის კომპიუტერული ინტეგრაციის საკითხებზე;
3. დაინერგა გადასახდის გადამხდელთა სახელმწიფო საგადასახდო რეგისტრაციის მონაცემთა დამუშავების ახალი კომპიუტერული პროგრამა;
4. გადასახადების დეკლარირების პროცესის ხელშეწყობის მიზნით შემუშავდა და დეპარტამენტის ვებ-გვერდზე განთავსდა ფიზიკურ პირთა ქონების გადასახადში საგადასახდო ვალდებულების განმსაზღვრავი კომპიუტერული პროგრამა „კალკულატორი“;
5. დაინერგა ფიზიკური პირის გადასახდის გადამხდელად საგადასახდო აღრიცხვაზე დაყენების ავტომატიზებული სისტემა;
6. ამოქმედდა ფიზიკურ პირთა ქონების და მოგების გადასახდის წლიური დეკლარაციის მონაცემთა დამუშავების კომპიუტერული პროგრამა;
7. ვებტექნოლოგიების გამოყენებით შემუშავდა პროგრამა, რომლის მეშვეობითაც გადასახადის გადამხდელს შესაძლებლობა აქვს, გაეცნოს საკუთარ იდენტიფიცირებულ მონაცემებს, მათ შორის ანგარიშფაქტურების ინვენტარიზაციის სტატუსს;
8. დაინერგა საგადასახდო ინფორმაციის ელექტრონული მატარებლებით სისტემაში შეტანის ტექნოლოგია.

ამ პროგრესული ცვლილებების მიუხედავად, დღის წესრიგში დადგა საგადასახდო რეფორმის ჩატარების აუცილებლობა და 2010 წლის დასასრულს მიღებულ იქნა ახალი საგადასახდო კოდექსი. ამ უკანასკნელმა არსებითად შეცვალა ქვეყნის საგადასახდო სისტემა. იგი წარმოადგენს გადამხდელის კანონიერი ინტერესებისა და უფლებების დაცვის გარანტსა და გადამხდელზე დაკისრებული ვალდებულებების პირნათლად შესრულების აუცილებელ წინაპირობას (ახალი საგადასახდო კოდექსი და მისგან გამომდინარე დებულებები ძალაში შევიდა 2011 წლის 1 იანვრიდან). კოდექსის თანახმად გამარტივდა გადასახდის გაანგარიშების მეთოდოლოგია და საგადასახდო ადმინისტრირების ტექნოლოგია. საქართველოს კანონმდებლობით მოქმედებს შემდეგი გადასახდები და საგადასახდო განაკვეთები:

საშემოსავლო გადასახდი. საგადასახდო განაკვეთი 2011-2013 წლებში დარჩება დასაბეგრი შემოსავლის 20%. 2014 წლიდან დაგეგმილია 18%, დივიდენდი, შესაბამისად, 2011-2013 წ-ში - 5%, 2014 წლიდან - 3 %.

საშემოსავლო გადასახადის სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმები ვრცელდება: მიკრობიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკურ პირებსა და მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე მეწარმე ფიზიკურ პირებს.

მცირე ბიზნესის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს მეწარმე ფიზიკურ პირს, რომლის მიერ ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული ერთობლივი წლიური შემოსავალი არ აღემატება 100 ათას ლარს. მცირე ბიზნესის დასაბეგრი შემოსავალი იბეგრება 5 და 3 პროცენტის განაკვეთით.

მოგების გადასახადი. საგადასახადო განაკვეთია დასაბეგრი მოგების 15%, „ნავთობისა და გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ხელშეკრულებების განხორციელების შედეგად ნავთობისა და გაზის ოპერაციებით მიღებული მოგების გადასახადი 10% (თუ ეს ხელშეკრულებები დადებულია 1998 წლის 1 იანვრამდე).

დამატებული ღირებულების გადასახადის (დღგ) განაკვეთია დასაბეგრი ბრუნვის (დასაბეგრი ოპერაციების თანხის ჯამი) ან დასაბეგრი იმპორტის თანხის 18%. საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრული დასაბეგრი ოპერაციები (საქონლის ექსპორტი, უცხოეთის დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ოფიციალური სარგებლობისათვის საქონლის/მომსახურების მიწოდება, საერთაშორისო გადაზიდვების მომსახურების მიწოდება, საქართველოს ეროვნული ბანკისათვის ოქროს მიწოდება, ტუროპერატორული მომსახურება, თბოელექტროსადგურებისათვის ბუნებრივი აირის მიწოდება, უბაჟო ვაჭრობის პუნქტში საქონლისა და კვების მომსახურების მიწოდება) იბეგრება ნულოვანი განაკვეთით.

აქციზი. აქციზური საქონლის ერთი ნაწილი (მაგ., სპირტიანი სასმელები, ლუდი, მსუბუქი ავტომობილები, სიგარეტი, ნავთობპროდუქტები) იბეგრება დიფერენცირებული განაკვეთებით, მეორე ნაწილი (შავი და ფერადი ლითონების ჯართის ექსპორტი) – 120 ლარით 1 ტონაზე, ხოლო მესამე ნაწილი – მობილური საკომუნიკაციო მომსახურების განაკვეთი დასაბეგრი ოპერაციის თანხის 10%-ს შეადგენს.

ქონების გადასახადი. იგი ადგილობრივი გადასახადია და საწარმოს/ორგანიზაციის დასაბეგრი ქონების (გარდა მიწისა) ღირებულების არაუმეტეს 1%-ია. ფიზიკური პირის დასაბეგრი ქონებაზე (გარდა მიწისა) საგადასახადო წლის განმავლობაში ქონების გადასახადი შეადგენს: 40-დან 100 ათ. ლარამდე შემოსავლის მქონე ოჯახებისათვის – დასაბეგრი ქონების საბაზრო ღირებულების არანაკლებ 0,05%-ის და არაუმეტეს 0,2%-ს; 100 ათ. ლარის და მეტი შემოსავლის მქონე ოჯახებისათვის – დასაბეგრი ქონების საბაზრო ღირებულების არანაკლებ 0,8%-ის და არაუმეტეს 1%-ს.

იმპორტზე გადასახადი. საგადასახადო კოდექსის 197 მუხლის 1 პუნქტით განსაზღვრული საქონლის საბაჟო ღირებულება იბეგრება 12%-ით, მე-2 პუნქტით - 5%-ით, მე-3 პუნქტით – დიფერენცირებული განაკვეთებით. დანარჩენი სახის საქონელი იბეგრება 0-ვანი განაკვეთით. 12%-იანი გადასახადით იბეგრება იმპორტირებული პროდუქციის საკმაოდ დიდი ნაწილი, მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების პროდუქტები (ფრინველისა და საქონლის ხორცი, თაფლი, კარტოფილი, პომიდორი, ხახვი, კიტრი, ბოსტნეული, ბანანი, ციტრუსი, ყურძენი, ვაშლი, ჩაი, ხორბლის ფქვილი, შაქრის ჭარხალი და ა.შ.) და სხვა. 12 პროცენტთან დაბეგვრას ექვემდებარება ძირითადად იმ პროდუქტების ჩამონათვალი, რომელთა ანალოგების წარმოება შესაძლებელია საქართველოში. ასეთი მაღალი საგადასახადო განაკვეთების დაწესება გამოდინარეობს სახელმწიფო პოლიტიკიდან, რომლის მიზანია ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა და ადგილობრივი წარმოებისათვის ხელსაყრელი კონკურენტული გარემოს შექმნა.

იმპორტზე გადასახადის 5 პროცენტის განაკვეთით იბეგრება იმპორტირებული საქონლის შეადრებით მცირე ჩამონათვალი, რომელთა შორის შეიძლება აღინიშნოს შემდეგი: ღორის ხორცი, ყველი და ხაჭო, საპონი, პლასტმასის ძაფები და ფილები, რეზინოვანი, საკანცელარიო და სასკოლო ნივთები, ტანსაცმელი და ა.შ.

გარდა სატარიფო ღირებულებისა, იმპორტის გადასახადით დაბეგვრის ბაზად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს წარმოებული მანქანებლები. მაგალითად, სპირტიანი სასმელები იბეგრება არა მათი სატარიფო ღირებულებების ან ფიზიკური მოცულობის მიხედვით, არამედ შემდეგი წარმოებული სიდიდის გათვალისწინებით: ყოველ იმპორტირებულ 100 ლიტრ საქონელზე იმპორტის გადასახადის თანხა გაიანგარიშება იმპორტის გადასახადის განაკვეთის გამრავლებით მოცემულ საქონელში ალკოჰოლის პროცენტულ შემცველობაზე. ამგვარ პროდუქციას განეკუთვნება ცქრიალა და ტკბილი ღვინოები, ეთილის სპირტი, ვისკი, რომი, არაყი, ლიქიორი, ძმარი და სხვა.

გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება მსუბუქი ავტომობილების იმპორტის დაბეგვრა. საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურის სასაქონლო პოზიციაში აღნიშნული მსუბუქი ავტომობილის იმპორტის გადასახადია 0,05 ლარი ავტომობილის ძრავის ყოველ კუბურ სანტიმეტრზე, დამატებული იმპორტის გადასახადის თანხის 5% ავტომობილის ექსპლუატაციაში ყოფნის ყოველი წლისათვის. რაც უფრო ამორტიზებულია ავტორანსპორტი, მით უფრო მაღალია მისი იმპორტის გადასახადი.

განსხვავებულია არასასოფლო-სამეურნეო მიწაზე ქონების გადასახადის სიდიდის დადგენის წესი. საბაზისო განაკვეთად დადგენილია წელიწადში 0,24 ლარი ერთ კვ. მეტრზე. ეს სიდიდე მრავლდება ტერიტორიულ კოეფიციენტზე, რომელსაც ადგენენ ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოები კონკრეტული მიწის ნაკვეთისათვის მიწის ნაკვეთის ადგილმდებარეობის გათვალისწინებით. ამასთან, ტერიტორიული კოეფიციენტი არ შეიძლება იყოს საბაზისო კოეფიციენტზე 1,5 – ჯერ მეტი.

ახალმა საგადასახადო კოდექსმა არსებითად შეცვალა ქვეყნის საგადასახადო სისტემა. იგი წარმოადგენს გადასახადის კანონიერი ინტერესებისა და უფლებების დაცვის გარანტსა და გადასახადზე დაკისრებული ვალდებულების პირნათლად შესრულების აუცილებელ წინაპირობას. საგადასახადო კოდექსით შემოღებულია:

1. მცირე ბიზნესისათვის გამარტივებული საგადასახადო რეგულირება. დადგინდა საგადასახადო შეღავათები – ბრუნვის 3% ან 5%; გადამხდელი უფლებამოსილია აწარმოოს გამარტივებული ბუღალტერია;
2. საგადასახადო ომბუდსმენის ინსტიტუტი. გადამხდელის ინტერესებისა და უფლებების წარმოდგენისა და დაცვისათვის, ასევე, დარღვეული უფლებების აღდგენისათვის. თუ გადასახადის გადამხდელის ქმედება გამოწვეულია შეცდომით (არცოდნით) და მიზნად არ ისახავს გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდებას, გადამხდელი შესაძლებელია გათვისუფლდეს საჩივრისაგან (პრინციპი-GOOD FAITH-„პატიოსნება“);
3. პატიოსანი გადასახადის კატეგორიის დამკვიდრება. შემოსავლების სამსახური მოტივაციას უქმნის პატიოსან გადასახადებს და ახალისებს სხვადასხვა დამატებითი მომსახურებით (შეღავათებით), როგორცაა, მაგ., „ოქროს სია“;

4. წინასწარი გადაწყვეტილებების მიღება. გადამხდელს უფლება ენიჭება, წინასწარ შეათანხმოს „თამაშის წესები“ და დაბეგერის პირობები შემოსავლების სამსახურთან;

5. პირადი საგადასახადო აგენტის აყვანა. აგენტი იცავს გადამხდელის ინტერესებს შემოსავლების სამსახურში, უწევს მას კონსულტირებას და ეხმარება საგადასახადო ვალდებულებების შესრულებაში;

6. დაჯარიმების ნაცვლად გაფრთხილების წესის შემოღება. სალარო-აპარატის გამოუყენებლობის შემთხვევაში, ფულადი ჯარიმის ნაცვლად, გადამხდელის მიმართ შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს გაფრთხილება;

7. დღგ-ით დაბეგერის სპეციალური რეჟიმის დაწესება. გადამხდელი, რომელმაც სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ დღგ-ის სახით გადაიხადა 200 ათასი ლარი, იმპორტისას თავისუფლდება დღგ-ის გადახდის ვალდებულებისგან, რაც სახელმწიფოს მხრიდან კერძო სექტორში განხორციელებული ინვესტიციის ტოლფასია;

8. გადასახადების კვარტალური დეკლარირება. დასაბეგრი ოპერაციების საანგარიშო პერიოდი, ნაცვლად ყოველთვიურისა, ეტაპობრივად ტრანსფორმირდება კვარტალურად, რაც ნიშნავს სახელმწიფოს მხრიდან კერძო სექტორში განხორციელებულ ინვესტიციას;

9. მოხერხებული საგადასახადო შემოწმების მოთხოვნა. გადამხდელს მიენიჭება უფლება, მისთვის მოსახერხებელ პერიოდში შემოსავლების სამსახურისგან მოითხოვოს საგადასახადო შემოწმების ჩატარება, რაც უზრუნველყოფს სახელმწიფოსა და კერძო სექტორს შორის პარტნიორულ ურთიერთობებს;

10. კანონმდებლობის კონსოლიდაცია. ერთიან აქტად ჩამოყალიბდა საგადასახადო და საბაჟო კოდექსები და გათავისუფლდა ორაზროვანი და რთული დებულებებისაგან. 200-ზე მეტი კანონქვემდებარე აქტი მთლიანად გადამუშავდა და ჩამოყალიბდა მარტივად აღსაქმელ 5 კანონქვემდებარე აქტად.

თანამედროვე და განვითარებული ინფრასტრუქტურის არსებობა მნიშვნელოვანია გადამხდელზე ორიენტირებული სერვისების შეთავაზების, გადამხდელისათვის მაქსიმალური კომფორტის უზრუნველყოფისათვის. კოდექსის თანახმად, დაინერგა ახალი ტექნოლოგიები და მიდგომები. საგადასახადო რეფორმა ითვალისწინებს საჯაროობის დონის ამაღლებას, მოსახლეობის ცნობიერებისა და ბიზნესის გაზრდას, რომელიც საგადასახადო სისტემის გამართული ფუნქციონირების ქვაკუთხედია.

Khatuna Shalamberidze

DIFFICULTIES OF TAX SYSTEM REFORM IN POST SOCIAL GEORGIA

Annotation

Formation of independent tax policy and system in Georgia started at the beginning of 1990 years. In this period necessary theoretical and methodological prerequisites weren't elaborated. Just this failure stipulated inefficiency of the present tax system. Due to non-elaboration of theoretical basis tax theory elaboration became necessary.

Existence of modern and developed infrastructure is significant for providing offer of taxpayer-oriented services and top comfort to the taxpayer. Under the Code new technologies and approaches have been introduced. The tax reform implies increasing of the level of publicity, growing of notion of population and business, which is the basic of efficiency operation of tax system.

ლალი ჩაგელიშვილი

ცოდნის მართვა და თანამედროვეობა

პრობლემა

ქვეყნის მდგრადი განვითარების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია განათლებული საზოგადოება, რომლის საფუძველსაც ცოდნა წარმოადგენს. უკანასკნელი ორი ათეული წელია, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების ფართოდ განვითარების შედეგად, ცოდნის შექმნა და განათლების დაუფლება ფართოდ მისაწვდომი გახდა. სწორედ ამ დროიდან მსოფლიოს საზოგადოება საუბრობს ხელოვნურ ინტელექტსა და ცოდნის ეკონომიკაზე.

საინფორმაციო ტექნოლოგიების საფუძველზე შესაძლებელი გახდა, ქვეყნები, მიუხედავად მათი ეკონომიკური ზრდის ტემპებისა, პოტენციურ კონკურენტებად განეხილა ცივილურ საზოგადოებას და ნებისმიერი მათგანისათვის ადრე მიუწვდომელი რესურსი დღეს მისაწვდომი გამხდარიყო.

იმისათვის, რომ პატარა ქვეყნებმა ასეთ პირობებში მიზანმიმართულად წარმართონ თავის რესურსები კონკურენტუნარიანი განვითარებისათვის, საჭირო ხდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სწორი სტრატეგიის შემუშავება და მისი წარმატებით განხორციელება.

ჩვენმა ქვეყანამ კი სწორედ ამ დროს თქვა უარი საკუთარი მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალის განვითარებაზე და, იმ მოტივით, რომ პატარა ქვეყნებისათვის საჭიროებას მოკლებულია დიდი რაოდენობით სამეცნიერო-კვლევითი სტრუქტურების და სამეცნიერო კადრების არსებობა, დაიწყო მათი ტოტალურად დახურვა, ლიკვიდაცია და, ქვეყნის ერთ-ერთი ძლიერი სამეცნიერო ცენტრი, მეცნიერებათა აკადემია „უფუნქციოდ“ დარჩა.

სადაც მოაზროვნე მსოფლიოს დიდი ნაწილი კი, ამ დროს პირიქით, მეცნიერების, ცოდნისა და განათლების განვითარებაზე აქტიურად ზრუნავს. სულ უფრო მეტი სახსრები იხარჯება ინოვაციებზე, ახალი იდეების გენერირებაზე, სამეცნიერო ცენტრების შექმნაზე და სხვ.

ნაშრომის მიზანია თანამედროვე ორგანიზაციებში ცოდნის მართვის სისტემის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პირობების ანალიზი და კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად ეფექტური მოდელის შემუშავება.

კვლევა

ცოდნის მართვის საკითხები სამეცნიერო საზოგადოებაში ბოლო წლებში აქტიურად განიხილება. მერამ, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მათი საჭიროება არ იყო საზოგადოების ცხოვრების წინა ისტორიულ

პერიოდებში. ცოდნის მართვის საკითხი ფილოსოფიურ და ფსიქოლოგიურ ასპექტებში ჯერ კიდევ ასეული წლების წინ განიხილებოდა.

მმართველობითი პრობლემატიკის განხილვისას კი პიტერ დრუკერი მას იმ ინფორმაციათა კატეგორიას მიაკუთვნებს, რომელთაც პრაქტიკული ფასეულობა გააჩნიათ და კონკრეტული შედეგების მისაღწევად გამოიყენებან.

ჩვენი ყურადღებაც სწორედ ცოდნის გამოყენებად ხასიათზე გვინდა გაგამახვილოთ, რადგან ინფორმაცია, რომლის გამოყენების საჭიროებაც არ არსებობს, წარმატებულ შედეგს ვერ მოიტანს. საბოლოო ჯამში კი საზოგადოება, სადაც არ იქმნება და არ გამოიყენება ახალი ცოდნა, ვერ ივლის განვითარების გზით და იგი მხოლოდ მომხმარებლის ფუნქციას შეასრულებს, რაც არანაირად არ ნიშნავს ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას.

კვლევისათვის შეირჩა ორი მიზნობრივი ჯგუფი:

- უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები;
- კომპანიები

კვლევაში შერჩეული იყო როგორც სახელმწიფო, ასევე კომერციული ორგანიზაციები (უმაღლესი სასწავლებლები; კომპანიები).

უპირველეს ყოვლისა ჩვენთვის საინტერესო იყო თუ როგორ და როდის ხდება ინფორმაცია გამოყენებადი ამ სტრუქტურებში? რა საერთო ნიშნებით ხასიათდებიან ისინი და რა არის განსხვავებები? აღმოჩნდა რომ, საკვლევი ორგანიზაციების პირველ ჯგუფში გამოიყენება ყველა ტიპის ცოდნის მხოლოდ 20%, რომლებიც „გამჭვირვალე“, ფორმალიზებული ხდებიან, ხოლო 80% გამოყენების გარეშე რჩება, რომელიც ფაქტობრივად იკარგება და იღებს ე.წ. „ფარულ“ ხასიათს.

მეორე ჯგუფისათვის კი ფორმალიზებული ცოდნის ხვედრითი წონა 54% შეადგენს, 46% კი ფარული ხასიათისაა.

ცოდნის გადაცემა დამიანებს შორის ურთიერთობის შედეგად ხდება. ამ დროს ფორმირდება ერთი პროფესიული ინტერესების ქვეშ გაერთიერებული საზოგადოება, რომელთაც ერთი საერთო ინტერესი გააჩნიათ. სწორედ ადამიანთა ამ გარემომ უნდა შეუწყოს ხელი და შექმნას ყველა პირობა მათთვის, ვინც ეძებს ახალ ცოდნას. ცოდნის წყარო - იქნება ეს კონკრეტული ექსპერტი, ექსპერტთა ჯგუფი თუ კორპორაციული ცოდნის ბაზა - ერთნაირად მისაწვდომი უნდა იყოს ცოდნის მაძიებლისათვის და უნდა ეფუძნებოდეს ნდობას.

მაგრამ ეს პროცესი რთულად ვითარდება უმაღლეს საგანმანათლებლო სივრცეში არსებულ როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო უნივერსიტეტებში.

ცოდნის გადაცემა ორგანიზაციებში ხდება კომუნიკაციის საშუალებით, რომელთა რანჟირებაც, არსებული რეალობიდან გამომდინარე, შემდგენიარად შეიძლება მოვახდინოთ: **პერსონალური კომუნიკაცია; ჯგუფური კომუნიკაცია;** ცოდნის მართვის კორპორაციული წყარო ანუ **კომუნიკაცია IT ტექნოლოგიების გამოყენებით.**

კვლევისას აღმოჩნდა, რომ სამივე მიმართულებით ცოდნის გადაცემის პროცესი არასათანადოდ ხორციელდება. ამის მიზეზები უმაღლეს დაწესებულებებში ძირითადად ინფორმაციის მონოპოლიზაცია, ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ უმაღლეს სასწავლებელთა უმრავლესობაში პერსონალური და ჯგუფური კომუნიკაციის პრობლემატია. ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საკვლევი ობიექტთა 57%-ში არ ხდება სიახლეთა, ინოვაციური მიდგომების, ახალი ცოდნის, ანუ ცოდნის შესახებ ინფორმაციის დროული და სრულყოფილად გადაცემა. ინფორმაცია მმართველობის შუა და ქვედა დონეებზე დაგვიანებით მიდის ან საერთოდ არ მიდის, რის შედეგადაც არასათანადოდ წარიმართება ცოდნის ფორმირება და გავრცელება.

ანალიზიდან ჩანს, რომ ცოდნის შესახებ ინფორმაციის 100 პროცენტის გაგვრცელებიდან 34% მოდის ცოდნის შესახებ დაგვიანებით მიწოდებულ ინფორმაციაზე; 21% ეკუთვნის არასწორად მიწოდებულ (ბუნდოვან) ინფორმაციას; 35% არასრულყოფილად მიწოდებული ინფორმაციაა; 10% -ში მოხვდა ინფორმაცია, რომელსაც საერთოდ არ ფლობს ცოდნის მაძიებელი;

როგორც კვლევის შედეგებიდან გაირკვა, ასეთი სურათის მიზეზები მრავალფეროვანია, რომელთა შორის ძირითადად დომინირებს **არასათანადო მენეჯმენტი და მოძველებული მიდგომები.** ეს მიზეზები დასახელდა საკვლევი ობიექტთა იმ 57%-ში, სადაც შედიან როგორც ე.წ. სახელმწიფო, ასევე კერძო ტიპის უმაღლეს სასწავლებლები. **IT ტექნოლოგიების** მიზეზით ცოდნის გავრცელებისა და გამოყენების დაბრკოლებები სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში 27%-ით გამოიხატა, ხოლო კერძო ტიპის უმაღლეს სასწავლებლებში მისი წილი 15% -ია.

რაგინდ სამწუხაროც არ უნდა იყოს, კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ უმაღლეს სასწავლებელთა უმეტესობაში ჯერ კიდევაა შემორჩენილი მოძველებული მენტალობა, რომ დაფარული ცოდნა საშუალებას აძლევთ მათ მატარებლებს, დიდხანს შეინარჩუნონ თავიანთი პოზიციები, რაც უფრო მეტად მონოპოლიზებულს ხდის სტრუქტურას და კონკურენციის პირობებში კი მათი სასიცოცხლო ციკლი სულ უფრო მეტად მცირდება.

ცოდნის გავრცელებისა და გამოყენების თვალსაზრისით, თვალნათლივ გამოიხატა ასევე პრობლემები **ფინანსურ მენეჯმენტში.** როცა უნივერსიტეტების ფინანსური მენეჯმენტი მწირი ფინანსური რესურსების მიზეზით ვერ/არ აფინანსებს ცოდნის გამოყენების აქტივობებს სტრუქტურაში.

რადიკალურად განსხვავებული სურათია ბიზნესსტრუქტურებში, რომელთა რიცხვში ჩვენ შევარჩიეთ საბანკო დაწესებულებები, სამრეწველო საწარმოები, სადაზღვევო კომპანიები და სავაჭრო ობიექტები.

აქ ცოდნის გამოყენების თვალსაზრისით ფართო და ინოვაციური სამუშაოები ტარდება, საბანკო სტრუქტურებში პერსონალური, ჯგუფური და IT ტექნოლოგიების გამოყენებით კომუნიკაციების დონე მაღალია. ცოდნის გავრცელებისა და გამოყენების დამაბრკოლებელი მიზეზი ძირითადად როტაციების დროს მიმდინარე ხარვეზებია (21%), ხოლო დაბალი კვალიფიკაციის კადრების მიზეზით(რაც აღქმასთან დაკავშირებულ პრობლემებს ქმნის) ცოდნის გამოყენების დაბრკოლებაზე მოდის 11%;

რაც შეეხება სამრეწველო საწარმოებსა და სადაზღვევო კომპანიებს, ცოდნის გავრცელების და გამოყენების ინტენსიური პროცესები მიმდინარეობს, თუმცა ხარვეზები კორპორაციული ბაზების თვალსაზრისით აქ უფრო მეტად შეიმჩნევა. ფინანსური თვალსაზრისით, ეს მიზნობრივი ჯგუფი აფინანსებს ცოდნის გავრცელებასა და გამოყენებას იმ მასშტაბებით, რაც მათი ინტერესების სფეროში ხდება.

გაცილებით რთული სიტუაციაა სავაჭრო ობიექტებზე, სადაც გამოკითხულთა 62%-სათვის უცხოა ცოდნის მართვის ცნება საერთოდ; 21%-ს (საშუალო დონის მენეჯმენტი) გაუგია მის შესახებ, მაგრამ პრაქტიკულად არ ფლობს მის ტექნოლოგიას; 15% - კი (ხედა დონის მენეჯმენტი) ამ ეტაპისათვის ვერ ხედავს მის საჭიროებას; 2%-ს მიეკუთვნება ისეთი სავაჭრო ობიექტები, როგორც იცნობს: კარფური და გუდვილის ქსელი და რომელთა ზედა დონის მენეჯმენტი თვლის, რომ ცოდნის მართვის საკითხები მათ კომპანიებში ჩანასახის პროცესშია და ამის მიზეზად ისინი საქართველოს ბაზარზე ფუნქციონირების ხანმოკლე პერიოდს ასახელებენ.

დასკვნა

ანალიზმა ცხადყო, რომ გამოკითხული სტრუქტურების დიდი ნაწილი ინტელექტუალურ რესურსს არ განიხილავს სტრატეგიულ ჭრილში. ბიზნესპროცესები განიხილება ფინანსური შედეგების მიღების ჭრილში, რაც, რაღა თქმა უნდა, უკვე გუშინდელი სიტყვაა.

სტაბილური ფინანსური რესურსების ზრუნველყოფის და კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელ ძირითად ფაქტორად ინტელექტუალური რესურსები უნდა განიხილებოდეს. ნებისმიერი კომპანიისთვის ამოსავალი უნდა იყოს მუდმივი ზრუნვა განახლებასა და განვითარებაზე. კომპანიებმა აქტიურად უნდა მიმართონ საკუთარი ძალისხმევა ცოდნის გამოყენებასა და გავრცელებაზე; მარკეტინგული სამსახურის შექმნასა და კვლევების განხორციელებაზე; ინოვაციური ჯგუფების შექმნასა და საქმიანობაზე, რადგან მათი მუშაობის შედეგად ყალიბდება ახალი და მხარდი ინტელექტუალური რესურსი. დროა, დავეიწყოთ დრომოჭმული ფრაზა „ხეზე ასვლის სწავლებასთან“ დაკავშირებით და მოვხსნათ ორგანიზაციის შიგნით ხელოვნური ბარიერები, რომლებიც ხელს უშლიან ცოდნის გამოყენებას ორგანიზაციაში. ამისათვის კი, პირველ ყოვლისა საჭიროა მაღალი ორგანიზაციული კულტურის შექმნა. ეს უკანასკნელი არ ნიშნავს მხოლოდ ორგანიზაციის ეთიკის კოდექსისა და ნორმების შემუშავებას. ორგანიზაციული კულტურის ქვეშ მოიაზრება კონკურენტუნარიანი სტრატეგიისათვის ფასეულობათა ჯაჭვის განსაზღვრა და მისი მიზანმიმართულად განხორციელება, რომლის შედეგადაც ხდება კონკურენტული პრიორიტეტების გამოშეშავება და მიღწევა მაღალი ფინანსური შედეგები.

ამდნად, ჩვენი აზრით, ნებისმიერი კომპანიისათვის ცოდნის მართვა ორიენტირებული უნდა იყოს შემდეგ კომპონენტებზე: **ორგანიზაციული კულტურა; ცოდნის გამოყენება და კონკურენტუნარიანობა.**

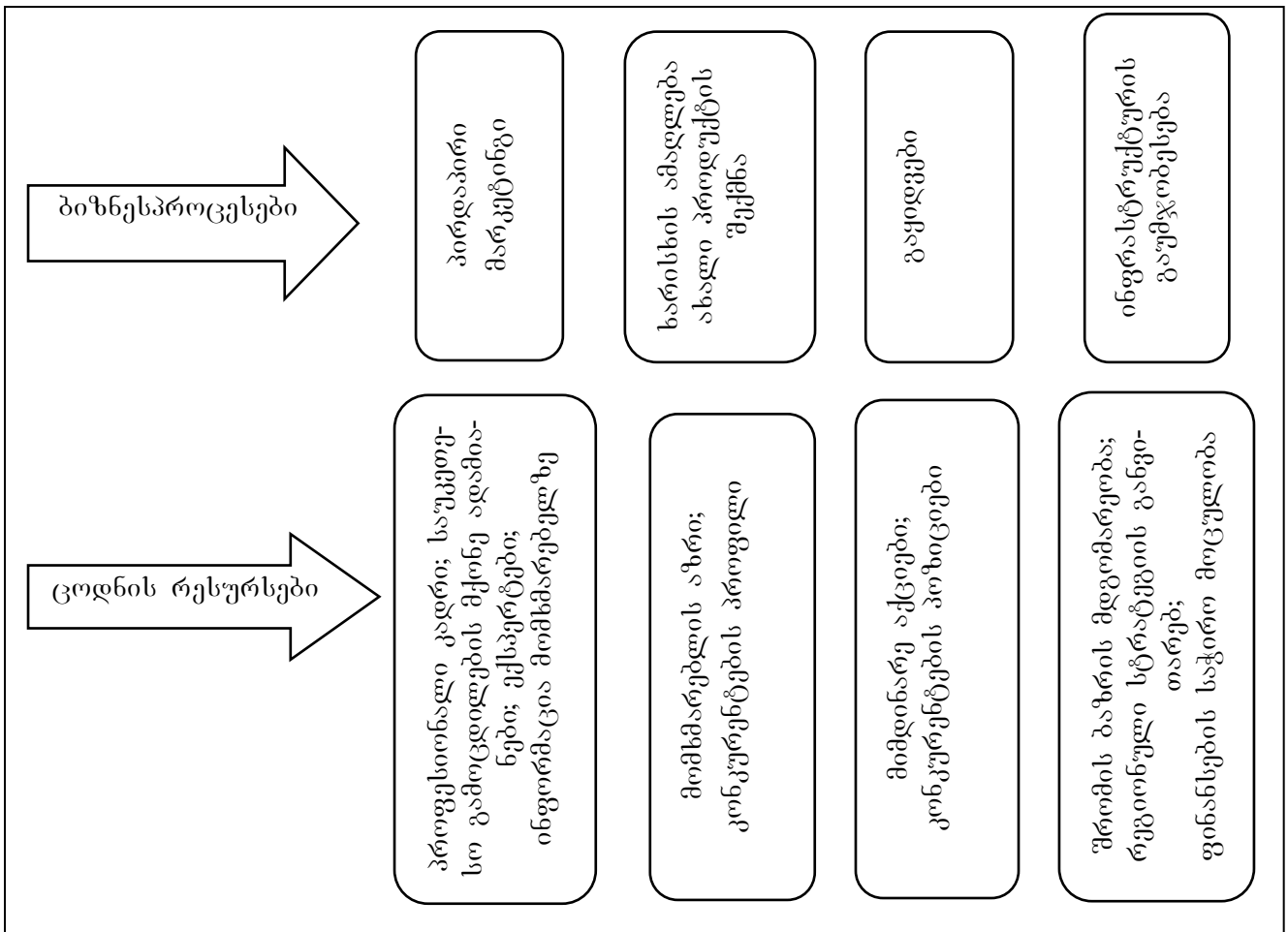
ცოდნის მართვის მაღალი შედეგები დაკავშირებულია „ცოდნის რუკის“ შედგენასთან, რომელიც ყველა კომპანიისათვის სპეციფიკურია. „ცოდნის რუკის“ საშუალებით ხდება ახალი ცოდნის ფასეულობის განსაზღვრა; ცოდნის გადაცემის არხების შექმნა; შესაბამისი ინფორმაციული ტექნოლოგიების, როგორც დაინერგვა; „ცოდნის რუკა“ ორგანიზაციის ერთგვარ გეოგრაფიულ მოდელს წარმოადგენს, რომელზედაც მოცემულია ცოდნის მართვისა და გამოყენებისათვის საჭირო ყველა პროცესი - შეზღუდვებისა და დანახარჯების ჩათვლით;

ასეთი რუკების არსებობა აადვილებს კონტროლს ბიზნესპროცესებზე, სიახლეთა დანერგვაზე ახალი პროდუქტის შექმნისას მარკეტინგულ კვლევებზე, სამეცნიერო-საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ჩატარებაზე დუბლირებათა აღმოფხვრასა და ხარჯების შემცირებას.

ცოდნის გაცვლის შედეგად კომპანიის მომუშავეებს შესაძლებლობა ეძლევათ, გამოიყენონ სხვების პრაქტიკული გამოცდილება, რაც ამცირებს შეცდომათა ალბათობას.

„ცოდნის რუკა“ საჯარო უნდა იყოს კომპანიისათვის, რაც უზრუნველყოფს თანამშრომელთა მისაწვდომობას აუცილებელ ინფორმაციასთან და სრულყოფს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს; გადაწყვეტილებათა მიღების მოქმედი მეთოდებიდან განსხვავებით, ამ დროს მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიიღება არა ერთპიროვნულად, არამედ მთელი კოლექტივის ცოდნის გამოყენების შედეგად.

წარმოდგენილი მოდელი გვაძლევს ინფორმაციას იმ საკითხებზე, თუ ცოდნის რესურსების წარმართვა რომელ ბიზნესპროცესებზე უნდა მოხდეს და რომელ ცოდნის რესურსებთან გვაქვს ამ დროს კავშირი. წარმოდგენილი სქემის გარდა, შესაძლებელია შეიქმნას ასევე კონკრეტული (დეტალიზებული) რუკები ცალკე, როგორც ბიზნესპროცესებთან, ასევე ცოდნის რესურსებთან მიმართებით.

სქემა 1. ცოდნის რესურსების ზოგადი მოდელი

ცოდნის რესურსების შექმნის შემდეგ იწყება ცოდნის მართვის სამუშაოები, რომელიც ასევე რამდენიმე ბლოკის სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

- ბიზნესის პერსპექტივები;
- მართვის პერსპექტივები;
- ოპერაციული ქმედებების პერსპექტივები.

პირველი ბლოკი მოიცავს ცოდნის მართვის კორპორაციული სტრატეგიის შემუშავებას. ამ შემთხვევაში ყურადღება უნდა გამახვილდეს ახალი ცოდნის აქტიურ გამოყენებაზე ახალი პროდუქტის შესაქმნელად;

ცოდნის მართვის მეორე ბლოკი მოიცავს ცოდნის მართვის პოლიტიკის საკითხებს; ცოდნის შექმნის, შექმნის, გადაცემისა და გამოყენების მართვას; მართვის პროცესების მონიტორინგს;

მესამე ბლოკი კი ორიენტირებულია პრაქტიკულ (ოპერაციულ) ქმედებებზე; აქ შედის ცოდნის მისაწვდომობის და ცოდნის შექმნის ანალიზური სამუშაოები; ინტელექტუალური კაპიტალის ფორმირების სამუშაოები, რაც გულისხმობს ცოდნის შექმნის გზით ადამიანური რესურსების ფორმირებას; სამეცნიერო ან მსგავსი პროგრამების განხორციელება ცოდნის სისტემის შესაქმნელად; ცოდნის კავშირი ექსპერტულ ქსელთან; კონსულტაციები სამუშაო ჯგუფებთან.

ცოდნის მართვის საკითხი მჭიდრო კავშირშია მომუშავეთა მოტივაციასთან, რომელიც არ ითვალისწინებს მხოლოდ მატერიალური სტიმულირების ფორმებს. აქ მნიშვნელოვანია სამუშაო მივლინებები; სტაჟირებები; სხვადასხვა სახის წამახალისებელი აქტივობები.

ფიქრობთ, წარმოდგენილ საკითხებზე ფიქრი და ამ მიმართულებით სამუშაოების წარმართვა დადებით შედეგებს მოუტანს ქართულ ბიზნესსტრუქტურებს, კომპანიებს, ორგანიზაციებს კონკურენტული პირობებში გამომუშავებაში; თავისუფალი კონკურენციის პირობებში მყარი პოზიციების მოპოვებაში ბაზარზე, რაც, რაღა თქმა უნდა, აისახება შრომის ბაზრის კონიუნქტურაზეც.

ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ ცოდნის განვითარების გზით სიარული არის ის, რაც დაგვაძლევს დრებიანებს ადგილს ძლიერთა შორის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Вебер А.В., Данилов А.Д., Шифрин С.И. Knowledge-технологии в консалтинге и управлении предприятием. – СПб.: Наука и Техника, 2003.
2. Климов С. М. Интеллектуальные ресурсы общества. – СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2002.
3. Маринко Г.И. Современные модели и школы в управлении знанием, Вестник МГУ, 2004.

4. Nonaka Икуджиро, Takeuchi Хиротака. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инновации в японских фирмах / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп – Бизнес», 2003.
5. Экономика знаний / В. В. Глухов, С. Б. Коробко, Т. В. Маринина. – СПб.: Питер, 2003.
6. Ahmed P.K. Lim K.K. Loh A.Y. Learning through Knowledge Management. London. 2002.
7. Earl M. Knowledge management strategies: Toward a taxonomy/ Journal of Management Information systems, 18(1) 2001.
8. Furlog G. Knowledge Management and the Competitive Edge/ University of Greenwich Business School 2001.
9. Nonaka L. Toyuma R. Ronno N. SECI, Bo and Leadership: a Unified Model of Dynamic Knowledge Creation / Long Range Planning, vol.33 (33) 2000.
10. Nonaka L. Teece D. Managing industrial knowledge. London: SAGE Publication, 2001.

Lali Chagekishvili

KNOWLEDGE MANAGEMENT AND CONTEMPORANEITY
Annotation

Educated society is an Important factor of sustainable development of the country, foundation of which is Knowledge. It is already two dozen years as a result of Scientific-Technological progress and extensive development of Information Technologies that getting knowledge became widely achievable. Since this time the world society speaks about artificial intelligence and knowledge economy.

Based on scientific technologies despite the speed of economic development it became available for civilized society to re-view countries as potential competitors and makes resources achievable for them.

It is very important to develop right social-economic strategy for small countries in order to conduct their resources purposefully for competitive development.

The aim of this work is to make analysis of formation and functioning of knowledge management system and to develop effective model to ensure competitiveness.

At the end of the work the author gives us general map of knowledge and recommendations connected with the questions of knowledge management.

მალხაზ ჩიქოძე

ინფლაციის აკრძალვით გამოწვეული მიზნობრივი და მისი ნებატიური შედეგები

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნებისათვის მიზნობრივი ინფლაციის ოპტიმალური წლიური მაჩვენებელი 0-სა და 3-ს შორის დიაპაზონში მერყეობს. ამასთან, საყოველთაო აღიარებით, ინფლაცია, როგორც ასეთი, სასურველ და აუცილებელ მოვლენად ითვლება. ამ თვალსაზრისით მიუთითებენ ინფლაციის სამ უპირატესობაზე, როგორცაა: სენიორაჟი, ეკონომიკური მიზნისათვის უარყოფითი რეალური საპროცენტო განაკვეთის არჩევა და ფულად ილუზიასა და ინფლაციას შორის ურთიერთდამოკიდებულების გამოყენება რეალური ხელფასის რეგულირების ხელშეწყობაში. ამასთან, შეუძლებელია მოიძებნოს სერიოზული მეცნიერ-ეკონომისტი, რომელიც ფასების სისტემატიურ ზრდას უწყინარ მოვლენად თვლიდეს. საქონელზე ფასების წინმსწრები ზრდა, დამოუკიდებლად ინფლაციური ტალღის სიგრძისა, უკიდურესად მტკივნეული პროცესია ნებისმიერი ქვეყნისათვის.

ინფლაცია ნებატიურად ზემოქმედებს ფინანსებზე, ფულად და მთლიანად ეკონომიკურ სისტემაზე. ის ამცირებს ფულის მყიდველობით უნარს, ძირს უთხრის ეკონომიკის რეგულირების შესაძლებლობებს, სტრუქტურულ გარდაქმნას, დარღვეული პროპორციების აღდგენას, ამახინჯებს წარმოების ფინანსური შედეგების რეალურ სურათს, საქონლისა და მომსახურების მოხმარების დონესა და დინამიკას.

ინფლაციის, როგორც რთული მოვლენის, თანმდევი პროდუქტია ეროვნული შემოსავლისა და საზოგადოებრივი სიმდიდრის მასობრივი და არაკონტროლირებადი გადანაწილება: ინფლაცია პირდაპირ აისახება შინამეურნეობებისა და ფირმების რეალურ შემოსავლებზე და იწვევს სიმდიდრის გადანაწილებას სამეურნეო სუბიექტებს შორის, კერძოდ, კრედიტორებიდან მსესხებლების სასარგებლოდ.

ამასთან, როგორც წესი, ღარიბები კიდევ უფრო ღარიბდებიან, ხოლო მდიდრები კი პირიქით – უფრო მდიდრდებიან. ამგვარად, ინფლაცია მკვეთრად აძლიერებს საზოგადოებაში სოციალურ დიფერენციაციას და ამწვავებს სოციალურ კონფლიქტებს. მთლიანობაში დიდია ინფლაციის საზოგადოებრივი დანახარჯები, რაც საყოველთაოდაა აღიარებული.

გარდა ამისა, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ინფლაციის ნებისმიერი ტემპის შემთხვევაში, როგორც დაბალიც არ უნდა იყოს ის, ადგილი აქვს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის რეალური შემოსავლების ფარულ გადანაწილებას უმცირესობის სასარგებლოდ. საყოველთაოდ ცნობილი ეკონომიკური სკოლები, მართალია, სიღრმისეულად ანალიზებენ ინფლაციის მიზეზებსა და შედეგებს, მაგრამ, ჩვენი აზრით, არც ერთი მათგანი არ იძლევა პასუხს კითხვაზე იმის შესახებ, თუ რატომაც ინფლაცია გარდაუვალი. ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატ რობერტ სოლოუს აზრით, „...ინფლაცია არ არის აღმოფხვრადი უბრალოდ იმის გამო, რომ ჩვენ მას ველოდებით, ხოლო მას ველოდებით იმიტომ, რომ ის უკვე იყო“. მიგვაჩნია, რომ ასეთი პასუხი არასაკმარისია ინფლაციის უპირველეს მიზეზში გარკვევისათვის. თუ ფულის რაოდენობრივი თეორიის ძირითად იგივეობას - $MV=PY$ დავყვარდებით, ფულადი მასის ზრდის ტემპი გრძელვადიანი პერიოდისათვის, როდესაც ფულის ბრუნვის სიჩქარე უცვლელია, უნდა გაუტოლდეს წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის ტემპს. ამ შემთხვევაში, ფასების საშუალო დონე, ფულის რაოდენობრივი თეორიის იგივეობიდან გამომდინარე, უცვლელი უნდა დარჩეს, ანუ ინფლაციის მაჩვენებელი გაუტოლდეს ნულს. თავისთავად ცხადია,

რომ ფულზე მოთხოვნის ზრდა, უპირველეს ყოვლისა, უკავშირდება ეკონომიკაში ტრანსაქციების – საქონელბრუნვის ზრდას. მაგრამ, რატომღაც, რომ პრაქტიკაში ფულის მასის საშუალოწლიური ზრდის ტემპის წარმოების მოცულობის საშუალოწლიური ზრდის ტემპს მუდმივად აღემატება? თუ შევეცდებით ფულის მასის საშუალოწლიური ზრდის ტემპის მისადაგებას წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის ტემპთან, მაშინ ფასების საშუალო დონის ცვლილების მიზეზი გრძელვადიანი პერიოდისათვის არ უნდა არსებობდეს: ფულის მასის ნაზრდს გარკვეული პერიოდის შემდეგ გადაფარავს დამატებით წარმოებული საქონლის მასა და გარკვეული დროითი ლაგის შემდეგ ფასების საერთო დონე დაუბრუნდება ადრე არსებულ მანქანებულს. მაგრამ, საქმე ისაა, რომ ფულადი მიმოქცევის სფეროში სულ უფრო მზარდი ოდენობით თავს იყრის ფულის ის რაოდენობა, რომელიც პროდუქციის წარმოებას და საქონელგაცვლას არ ემსახურება და ფულით სარგებლობისათვის დამატებითი ფულის, ანუ პროცენტების გადახდას ხმარდება. რადგანაც ფულს თავისი ფასი გააჩნია, რაც სხვა არაფერია, თუ არა ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი, მთლიანად საზოგადოება იბეგრება ერთგვარი „არაპირდაპირი გადასახადით“, ანუ პროცენტებით, რაც იწვევს ფულადი მასის იმაზე უფრო მეტად ზრდას, რაც წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის დასაკმაყოფილებლად საჭირო. ჩვენი აზრით, სწორედ ესაა ინფლაციის მუდმივობის უპირველესი მიზეზი.

ინფლაციასა და ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთს შორის დამოკიდებულება გაანალიზებულია ირვინგ ფიშერის მიერ, რაც ფიშერის განტოლების სახელითაა ცნობილი. ამ განტოლებაში ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი იცვლება ინფლაციის მიმართულებით, ანუ, სხვა სიტყვებით, ნომინალური საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების მიზეზი ინფლაციის ცვლილებაა. ვფიქრობთ, ინფლაციასა და ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთს შორის შემდეგი მიზეზშედგომობრივი დამოკიდებულება არსებობს: სწორედ პროცენტის არსებობაა ინფლაციის მიზეზი და არა პირიქით. სწორედ პროცენტების გადახდის აუცილებლობა წარმოშობს ინფლაციას. თუ ინფლაციის საზოგადოებრივ დანაკარგებს ამ ასპექტით განვიხილავთ, ვნახავთ, რომ ინფლაცია, რაოდენ მცირეც არ უნდა იყოს მისი წლიური მანქანებელი, გრძელვადიანი დინამიკური მწკრივისათვის თავდაპირველად ფულადი რესურსების და, მის საფუძველზე, რეალურ სიმდიდრეს მუდმივად გადაანაწილებს საზოგადოების უმრავლესობიდან უმცირესობის სასარგებლოდ. შევეცდებით უფრო მკაფიოდ ჩამოვავალიბოთ ეს შესხედულება.

თანამედროვე ფულად სისტემასთან დაკავშირებით ერთ-ერთი ცდომილება შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: „ნებისმიერ ინდივიდს, რომელიც სესხულობს ფულს და იხდის პროცენტს, შეუძლია მიიღოს შემოსავალი პროცენტის სახით ფულის ბანკში განთავსებით. თანამედროვე ფულადი სისტემა ყველაზე ერთნაირ დადებით (ან უარყოფით) ზემოქმედებას ახდენს“. ჩვენი აზრით, აქ ერთი მომენტი რჩება ყურადღების მიღმა. სინამდვილეში ამ სისტემის ფარგლებში შეუძლებელია ყველა მოცემული დარჩეს. მიზეზი, რის გამოც რთულია სრულად გავიგოთ საპროცენტო მექანიზმის ზემოქმედება ფულად სისტემაზე, მისი ნაწილობრივი შენიღბვაა. ხალხის უმრავლესობა თვლის, რომ ისინი პროცენტებს იხდიან მხოლოდ მაშინ, როცა იღებენ ფულს კრედიტად და თუ პროცენტების გადახდა არასასურველია, საკმარისია უბრალოდ არ მივიღოთ ფული კრედიტით.

სინამდვილეში, ჩვენ მიერ ნაყიდი ნებისმიერი საქონლის ფასი მოიცავს პროცენტების წილს, რაც იცვლება საქონლის წარმოებაზე დახარჯული კაპიტალის სიდიდის შესაბამისად. მაშასადამე, როდესაც ვყიდულობთ პროდუქციას, ნებისმიერი ჩვენგანი არაპირდაპირი გადასახადების მსგავსად, პროცენტების ირიბი გადახდელაა. მოსახლეობის ჯგუფი ფინანსურად რაც უფრო შეძლებულია, მით უფრო მეტ შემოსავალს ღებულობს პროცენტების სახით, ვიდრე თავად იხდის პირდაპირი და არაპირდაპირი სახით. როგორც ჩანს, მოსახლეობის დიდი ნაწილი უფრო მეტად იხდის პროცენტებს, ვიდრე თავად ღებულობს მას, ხოლო მცირე ნაწილი (ფინანსური ელიტა) ღებულობს ბევრად მეტს, ვიდრე იხდის. ამ უკანასკნელის მთლიანი შემოსავალი პროცენტების სახით თითქმის იმდენია, რომელიც დაკარგა მოსახლეობის უდიდესმა ნაწილმა. ეს ფაქტი ჩინებულად ხსნის იმ მექანიზმის არსს (შესაძლებელია ყველაზე მნიშვნელოვანიას), რაც მდიდრებს კიდევ უფრო ამდიდრებს, ხოლო ღარიბებს კიდევ უფრო აღარიბებს.

პროცენტები, როგორც ფულის ბრუნვადობის უზრუნველყოფის საშუალება თანამედროვე ფულადი სისტემის ფარგლებში და როგორც ინფლაციის მუდმივობის მთავარი მიზეზი, ფულის ფარული გადაანაწილების საშუალებად გვევლინება, რომელიც ეფუძნება არა შრომით მონაწილეობას, არამედ იმას, რომ ვიღაცას შეუძლია ხელი შეუშალოს საქონელგაცვლას გაცვლის საშუალების გადახდას, თუნდაც ამაზე მიიღებოდეს „ჯილდო“ პროცენტების სახით. ამგვარად, ბედის ირონიით ხდება ფულის გადაღინება იმ პირთაგან, რომლებსაც ის საჭიროზე ნაკლები აქვთ, მათზე, რომლებსაც ფული საჭიროზე მეტი გააჩნიათ. ეს სხვა, მნიშვნელოვნად უფრო ეშმაკური და ეფექტიანი ფორმაა ექსპლოატაციისა, ვიდრე ის, რომლის აღმოფხვრაც სურდა კ. მარქსს. ის უდავოდ მართალი იყო, როდესაც მიუთითებდა „ხედმეტი ღირებულების“ წყაროს წარმოების სფეროზე, თუმცა, „ხედმეტი ღირებულების“ განაწილება ხორციელდება მნიშვნელოვანწილად ფულის ცირკულაციის სფეროში. დღეს, ეკონომიკური ზრდის ხანგრძლივი პერიოდის დასასრულს და ფულის ოქროს სტანდარტისაგან გამოყოფისას, აღნიშნული უფრო ნათლად ჩანს, ვიდრე მარქსის დროს. დასასრულ მივიღებთ სიტუაციას, რომლის დროსაც სულ უფრო დიდი რაოდენობის ფულის კონცენტრირება მოხდება სულ უფრო მცირე რაოდენობის ინდივიდებისა და ფირმების ხელში. რეკონსტრუქციისა და განვითარების მსოფლიო ბანკის შეფასებით, მსოფლიო მასშტაბით ფულადი ოპერაციების თანხამ მნიშვნელოვნად გადააჭარბა იმ თანხას, რაც პრაქტიკულად აუცილებელია საქონელგაცვლისათვის.⁹²

პროცენტების, განსაკუთრებით რთული პროცენტების გადახდის მექანიზმი არა მარტო იწვევს ეკონომიკისა და ფულადი მასის პათოლოგიური განვითარების მექანიზმის ამოქმედებას, არამედ სამართლიანი უფლებების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს უმრავლეს ქვეყანაში. თუ კონსტიტუცია იძლევა გარანტიას, რომ სახელმწიფოს მხრიდან გაწეული ნებისმიერი მომსახურება თითოეული ინდივიდისათვის ერთნაირად ხელმისაწვდომი იყოს, ხოლო ფულადი სისტემა შეიძლება განხილულ იქნეს სწორედ ასეთად, მაშინ ამ სისტემის ფარგლებში

92 Helmut Creutz, Wachstum bis zur Krise, Basis Verlag. Berlin, 1986, p. 8.

არსებული მდგომარეობა, როცა მოსახლეობის მცირედი ნაწილი მუდმივად დებულობს სულ უფრო და უფრო მეტს, ვიდრე თავად იხდის მოსახლეობის დიდი ნაწილის ხარჯზე, რომელიც შესაბამისად ნაკლებს დებულობს, ვიდრე იხდის, აბსოლუტურად უსამართლოა.

ამგვარად, ინფლაცია, რომლის მუდმივობა განპირობებულია პროცენტების გადახდის აუცილობლობით, მიუხედავად თავისი სიდიდისა, განაპირობებს რეალური სიმდიდრის შენელებულ გადანაწილებას ფინანსურად შეძლებულთა სასარგებლოდ. ისმის კითხვა: თუ შემოთქმული სიმართლეს შეესაბამება, მაშინ პრაქტიკაში რატომ არ აქვს ადგილი ნულოვანი ინფლაციის მუდმივად არსებობას? რა ობიექტური მიზეზი უშლის ხელს ამის განხორციელებას?

როგორც ცნობილია, ფულის ბაზარზე გრძელვადიანი წონასწორობა შემდეგი განტოლებით გამოიხატება:

$$\hat{M} \approx \hat{Y} + \pi^e,$$

სადაც \hat{M} გვიჩვენებს ფულის მიწოდების ზრდის გრძელვადიან ტემპს, \hat{Y} - რეალური GDP-ის ზრდის გრძელვადიან ტემპს, ხოლო π^e - მოსალოდნელი ინფლაციის ტემპს (სახელმწიფოს მიერ ფასების ზრდის კონტროლირებად ტემპს)⁹³.

აღნიშნულ განტოლებას მონეტარისტული, ანუ მ. ფრიდმენის განტოლება ეწოდება. მონეტარისტები თვლიან, რომ ფულის ბაზრის გრძელვადიანი წონასწორობის პირობა გამოიხატება ძირითადი ფულადი კანონის დაცვაში, რომლის შესაბამისად მყარდება ფულის მიწოდებისა და რეალური GDP-ის ზრდის გრძელვადიან ტემპებს შორის კავშირი.

გრძელვადიანი მონეტარული პოლიტიკის მიზანია ინფლაციის სტაბილიზაცია და მისი ისეთ პროცესად გარდაქმნა, როცა ის მთლიანად ექვემდებარება ზუსტ პროგნოზირებას. როგორც მონეტარისტები თვლიან, ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც ორიენტირებულია ეკონომიკური კონიუნქტურის ცვლილებების გრძელვადიან ტენდენციაზე, ყველაზე უკეთ უზრუნველყოფს ეკონომიკური ზრდის ოპტიმალური ტემპების შენარჩუნებას.

აღსანიშნავია, რომ ეკონომისტთა ნაწილის აზრით, მაკროეკონომიკურმა პოლიტიკამ გაცილებით წინ უნდა გადადგას ნაბიჯი და უზრუნველყოს ფასების აბსოლუტური სტაბილურობა, ანუ ნულოვანი ინფლაცია. სტენფორდის უნივერსიტეტის ეკონომისტი რობერტ პოლი და ფედერალური სარეზერვო სისტემის ყოფილი მმართველი ლიი პოსკინის ხაზს უსვამენ ფასების წინასწარი განჭვრეტის, ანუ ზუსტი პროგნოზირების მნიშვნელობას, რათა ადამიანებმა უკეთ შეძლონ თავიანთი გადაწყვეტილებების მიღება ინვესტიციებთან მიმართებით. კანონბროკეტი, რომელიც გაერთიანებული ეკონომიკური კომიტეტის თავმჯდომარის, კონი მაკის მიერ იქნა წარდგენილი აშშ კონგრესის წინაშე, ფაქტობრივად წარმოადგენდა მოწოდებას ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიმართ ფასების სტაბილურობის მისაღწევად, რადგანაც „სტაბილური ფასები უზრუნველყოფს მწარმოებელთა, რეალური შემოსავლების, ცხოვრების ხარისხის, დასაქმებისა და გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაქსიმალურად შესაძლო დონეებს“⁹⁴.

თუმცა, მაკროეკონომისტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სხვა აზრისაა. ისინი მიუთითებენ იმაზე, რომ ნულოვანი ინფლაციის მიღწევას აზრი აქვს მხოლოდ იდეალური ეკონომიკის პირობებში. თანამედროვე ეკონომიკური ცხოვრება კი ნამდვილად არ გამოირჩევა სტაბილურობით. ამ ეკონომისტთა აზრით, ასეთი არასტაბილურობის ფაქტორია მომუშავეთა ბრძოლა თავიანთი ნომინალური ხელფასის შემცირების წინააღმდეგ. იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ხელფასის საშუალო დონის სტაბილურობა, ალბათ, საჭირო გახდება და მომუშავეთა ერთი კატეგორიისათვის ხელფასის მომატება და სხვებისთვის – შემცირება. მაგრამ, არც ერთი კომპანია და მომუშავე კატეგორიულად არ დაეთანხმება საკუთარი ხელფასის შემცირებას.

მაკროეკონომიკის კანონების თანახმად, სტაბილური ფასები და ხელფასები უზრუნველყოფს უმუშევრობის უფრო მეტ მდგრად დონეს და გამოშვების მოცულობის შემცირებას, ვიდრე იმ შემთხვევაში, როცა ინფლაციის ზრდის ტემპი საშუალოდ დაახლოებით 2-4%. გამოკვლევებით დასტურდება, რომ სტაბილური ფასების მიღწევა აშშ-ს გამოშვებისა და დასაქმების დონის 1-3%-იან პერმანენტულ შემცირებად უჯდება ინფლაციის 3%-იან ზრდასთან შედარებით. გამოკვლევების ავტორები (ჯორჯ აკერლოფი, ულიამ დიკენსი, ჯორჯ პერი) ამტკიცებენ, რომ „ხელფასის შემცირების ტენდენცია ზოგიერთი კომპანიის შესაძლებლობას წინ ედობება, დაარეგულიროს რეალური ხელფასი, რასაც მიყვავართ დასაქმების არაეფექტიან შემცირებასთან... მთავარი შედეგი, რომელიც აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ იმ პირებმა, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან მაკროეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაში, არის ის, რომ ნულოვანი ინფლაციისადმი სწრაფვა გამოიწვევს რესურსების არაეფექტიან განაწილებას, რაც გამოიხატება უმუშევრობის მდგრად დონეში, რომელიც შეიძლება დაუსაბუთებლად მაღალი იყოს“⁹⁵.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომისტები ვერ თანხმდებიან ინფლაციის ოპტიმალური ტემპის სიდიდეზე, ისინი სოლიდარულნი არიან იმაში, რომ ფასების პროგნოზირებადი და ზომიერი ზრდა ყველაზე სასურველია ჯანსაღი ეკონომიკური ზრდისათვის.

ბოლო აბზაცი ნაკარნახევა თანამედროვე მონეტარისტების იდეოლოგიით, რომლის მთელი ფილოსოფია ფასების გრძელვადიანი სტაბილურობის პირობებთან დაკავშირებით ჩვენ მიერ შემოთქმული მ. ფრიდმენის მონეტარისტული წესით გამოიხატება. მაშასადამე, იმისათვის, რომ ფასები იყოს სტაბილური (რაც არავითარ შემთხვევაში არ გულისხმობს ნულოვან ინფლაციას), ცენტრალურმა ბანკმა უნდა შეარჩიოს ფულის მიწოდების ისეთი საშუალო წლიური ზრდის ტემპი, რომელიც უზრუნველყოფს ზომიერი, ვთქვათ, 2-4%-იანი

⁹³ Большая Экономическая Энциклопедия. М., Эксмо, 2007, с. 388.

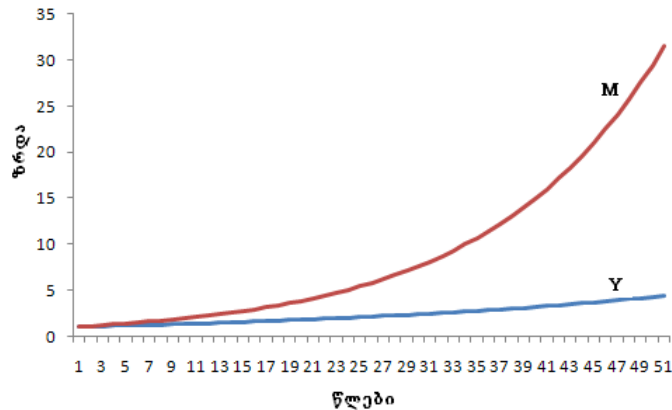
⁹⁴ Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус, Экономика, 16-е издание. Изд. дом «Вильямс», 2000, с. 523.

⁹⁵ Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус, Экономика, 16-е издание. Изд. дом «Вильямс», 2000, gv. 523.

წლიური ინფლაციის ტემპის შენარჩუნებას. სწორედ ამ წესით ცდილობენ მონეტარისტები დაძლიონ კეინზიანური მონეტარული რეგულირების ინფლაციური ხასიათი.

არის თუ არა სინამდვილეში ეს შესაძლებელი მონეტარისტული (მ. ფრიდმენის) განტოლებით?

ამ კითხვაზე საპასუხოდ განვიხილოთ, თუ რა შედეგებამდე მიგვიყვანს ფრიდმენის განტოლება გრძელვადიანი პერიოდისათვის. განვითარებული ქვეყნების ემპირიული მონაცემებიდან გამოვძინარე, ინფლაციის ოპტიმალური საშუალო წლიური ტემპი მაქსიმუმ 4%-ია, ხოლოდ წარმოების რეალური მოცულობის საშუალო წლიური ზრდის ტემპი, რომელიც განპირობებულია ახალი ტექნოლოგიებითა და წარმოების ფაქტორებით - 3%. მაშინ, ცენტრალურ ბანკს ისღა დარჩენია, გრძელვადიანი პერიოდისათვის უზრუნველყოს ფულის მიწოდების მაქსიმუმ 7%-იანი საშუალო წლიური ზრდა. ასეთ შემთხვევაში შენარჩუნდება ინფლაციის ტემპზე კონტროლი. მაგრამ, თუ პრაქტიკაში ზუსტად მონეტარისტული წესით ხდება ფულის ბაზრის გრძელვადიანი რეგულირება, მაშინ, რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ ქვეყნის ეკონომიკა გარდაუვალი კრიზისის წინაშე დადგება, რაც ფიზიკურ ეკონომიკასთან შედარებით ფულადი მასის სულ უფრო აჩქარებული ზრდით იქნება განპირობებული. დროთა განმავლობაში, ეკონომიკაში სულ უფრო მეტად მოიყრის თავს დაუსაქონლებელი ფული, საიდანაც ინფლაციური აფეთქების გარდა სხვა გამოსავალი არ არსებობს. ყოველივე ეს განვიხილოთ გრაფიკულად.

ნახ. 1. GDP-ისა (Y) და ფულის მიწოდების (M) საშუალო წლიური ზრდის ტემპების დინამიკა

თუ წარმოების რეალური მოცულობა მაქსიმუმ, 3%-ით მატულობს ყოველწლიურად, რაც გლობალურ ფინანსურ-ეკონომიკურ კრიზისამდე ზუსტად ასახავდა განვითარებული ქვეყნების სინამდვილეს, მაშინ, დაახლოებით 23-24 წელიწადში მოხდება ამ მანქანების გაორმაგება. ახლა განვიხილოთ ფულადი მასის - *M* -ის ზრდა. მისი საშუალოდ ყოველწლიური 7%-იანი ზრდა უზრუნველყოფს მის გაორმაგებას დაახლოებით 10 წელიწადში, ხოლო 23-24 წლის შემდეგ, როდესაც წარმოების რეალური მოცულობა ორმაგდება, ფულადი მასა დაახლოებით 4,4-ჯერ გაიზრდება, ხოლო 50 წლის შემდეგ მისი ზრდის მანქანებელი წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის მანქანებელს თითქმის 7-ჯერ გადააჭარბებს. სხვა სიტყვებით, აღნიშნულ ნახაზზე *M* -ის ზრდა ექსპონენციალურად უსწრებს *Y* -ის ზრდას, ანუ ფრიდმენის განტოლება ვერ უზრუნველყოფს ეკონომიკის არაინფლაციურ განვითარებას ხანგრძლივი პერიოდისათვის. ამის შედეგად ეკონომიკაში თავს იყრის დაუსაქონლებელი ფულის სულ უფრო მზარდი მასა, რასაც გარდაუვალად მოჰყვება მძლავრი ეკონომიკური კრიზისი. მართლაც, ანალიტიკოსთა შეფასებით, თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური კრიზისის მიზეზად აშშ-ის დოლარის ჭარბი ემისია სახელდება, რასაც, როგორც დაურწმუნდით, ნამდვილად შეიძლება ჰქონდეს ადგილი მონეტარული რეგულირების ფრიდმენისეული კონცეფციის პრაქტიკულად განხორციელების დროს. საბოლოოდ, მიგვაჩნია, რომ მონეტარისტული წესის საფუძველზე გრძელვადიანი მონეტარული რეგულირება ვერ უზრუნველყოფს ეკონომიკის არაინფლაციურ განვითარებას.

Malkhaz Chikobava

THE REASONS OF THE PERMANENCE OF INFLATION AND ITS NEGATIVE CONSEQUENCES

Annotation

In the article are considered impossibility of permanent achievement of zero inflation at existence modern monetary system. According to the author, the reason of such result consists that the certain quantity of money doesn't participate in transaction and serve for payments of loan percent, that is, the nominal interest rate.

As a result, the need for permanent payments of interest determines the concentration of large amounts of money in the monetary circulation, which do not participate in economic transactions and, accordingly, to create added value. Based on the foregoing, the concentration in the economy unsecured merchandise extra money entails inflation.

The author believes that this is the main reason that in reality it is impossible to achieve zero inflation, which in the long term causes economic crises.

Besides, it is shown that need of permanent payments of the interests causes increasing concentration of money in circulation which don't participate in transactions and respectively, in creation of the added values. As a result, concentration in economy of not overstocked money causes inflation.

According to the author, the inflation, which permanence is caused by need of payments of the interests, in spite of its size, represents the hidden mechanism of redistribution real wealth in favor of financial wealthy people.

საბიუჯეტო შემოსავლების თანამედროვე ასპექტები საქართველოში

საქართველოში, ბოლო ათი წლის განმავლობაში, მკვეთრად გაიზარდა როგორც ნაერთი, ასევე, სახელმწიფო ბიუჯეტების შემოსავლები.

ნაერთი ბიუჯეტის შემოსავლებში დომინირებს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების წილი, მაშინ, როდესაც მასში ავტონომიური და ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტების წილი პერმანენტულად შემცირდა (ცხრილი 1).

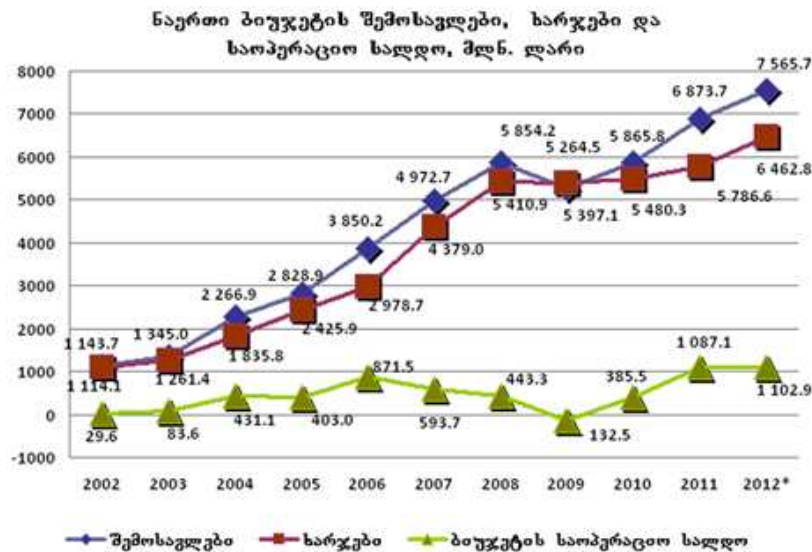
ცხრილი 1.

ნაერთი და სახელმწიფო ბიუჯეტების შემოსავლები 2002-2012 წწ. (მლნ ლარი)

წლები	ნაერთი ბიუჯეტის შემოსავლები	ნაერთი ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდა წინა წელთან შედარებით (%)	სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები	სახ. ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდა წინა წელთან შედარებით (%)	სახ. ბიუჯეტის წილი ნაერთ ბიუჯეტში (%)
2002	1143.7	-	802,7	-	70,2
2003	1345.0	17,6	933,3	16,3	69,4
2004	2266.9	68,5	1732,9	85,7	76,4
2005	2828.9	24,8	2213,0	27,7	78,2
2006	3850.2	36,1	3293,3	48,8	85,5
2007	4972.7	29,2	4293,6	30,4	86,3
2008	5854.2	17,7	5517,7	28,5	94,3
2009	5264.5	-11,1	4917,0	-11,9	93,4
2010	5868.8	11,4	5421,5	10,3	92,3
2011	6873.7	17,2	6388,8	17,8	93,0
2012*	7565.7	10,1	7063,9	10,7	93,4

*წინასწარი მონაცემები. - http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=313&lang=geo (20.04.2013) და ჩვენი გაანგარიშებები.

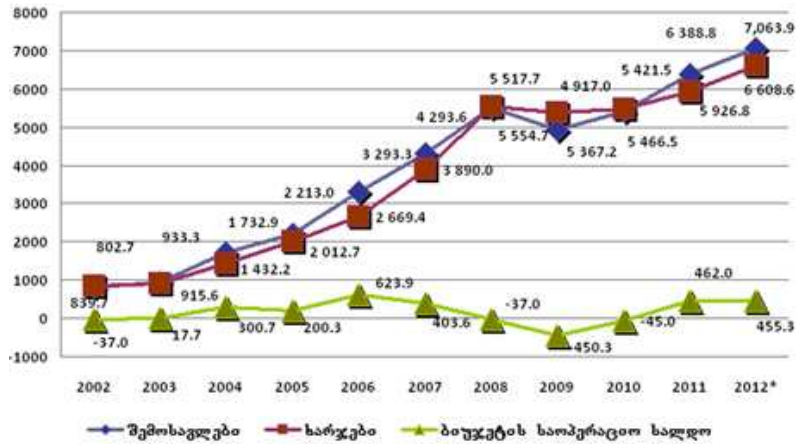
გრაფიკი 1 და გრაფიკი 2 ასახავს საქართველოს ნაერთი და სახელმწიფო ბიუჯეტების შემოსავლებისა და ხარჯების აგრეგირებულ მანკენებლებს 2002-2012 წლებში.

გრაფიკი 1. ნაერთი ბიუჯეტის შემოსავლები, ხარჯები და საოპერაციო საღდო (მლნ ლარი)

*წინასწარი მონაცემები - http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=313&lang=geo 20.04.2013

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები, ხარჯები და საოპერაციო საღდო, მლნ. ლარი

გრაფიკი 2. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები, ხარჯები და საოპერაციო საღდო (მლნ ლარი)

*წინასწარი მონაცემები - http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=313&lang=geo 20.04.2012

ზემოაღნიშნული მონაცემების ანალიზიდან გამომდინარე, გამოიკვეთა შემდეგი ტენდენციები:

1. საქართველოს ნაერთი და სახელმწიფო ბიუჯეტების შემოსავლები:

ა. ყველაზე მეტად 2004 წელს (წინა წელთან შედარებით), შესაბამისად: 68,5%-ით და 85,7%-ით გაიზარდა;

ბ. შემცირდა 2009 წელს (წინა წელთან შედარებით), შესაბამისად: -11,1%-ით და -1,9%-ით;

გ. უფრო სწრაფი ტემპებით გაიზარდა 2004–2008 წლებში, შედარებით ნაკლებად – 2009-2012 წლებში.

2. „ბიუჯეტების“ შემოსავლების ზრდის ტემპები 2012 წელს, 2004 წელთან შედარებით, მკვეთრად შემცირდა, შესაბამისად: 68,5%-დან -10,1%-მდე და 85,7%-დან -10,7%-მდე;

3. „შემოსავლების“ დინამიკის მსგავსი ტენდენციებით ხასიათდება „ხარჯებიც“;

4. მზარდი ტენდენციებით ხასიათდება „ბიუჯეტების“ საოპერაციო საღდოს მაჩვენებლები;

5. 2004-2012 წწ.

ა. მკვეთრად, 76%-დან -93%-მდე გაიზარდა სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების წილი ნაერთ ბიუჯეტში;

ბ. მკვეთრად შემცირდა (2012 წ. -6,4%) ავტონომიური და ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტების წილი ნაერთ ბიუჯეტში.

მთლიანობაში, საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდა „ვარდების რევოლუციის“ პირველ წლებში, უპირატესად განაპირობა ადმინისტრაციული მეთოდების გამკაცრებამ, შემდგომ წლებში კი ამ მეთოდების გამოყენების ეფექტიანობა შემცირდა და „საბიუჯეტო შემოსავლების“ ზრდის ტემპები დაეცა. ამასთან, ავტონომიური და ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტების ჯამური შემოსავლების წილი ნაერთ ბიუჯეტში დანაპირები გაძლერების ნაცვლად შემცირდა და, იმავდროულად, გაიზარდა შემოსავლების კონცენტრაცია სახელმწიფო ბიუჯეტში.

ზემოთ წარმოდგენილი ცხრილების ციფრობრივი მაჩვენებლებიდან ჩანს, რომ საჯარო ფინანსების მართვაში გადაუდებლად უნდა დამკვიდრდეს ეფექტიანობისა და გამჭვირვალობის თანამედროვე სტანდარტები, მოსახლეობის მიერ გადახდილი გადასახადები უნდა დაიხარჯოს მიზნობრივად, დროულად უნდა იქნეს დაძლეული საბიუჯეტო შემოსავლების განაწილებაში ჯერ კიდევ არსებული მაღალი უთანაბრობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ადგილობრივი ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტების შემოსავლების ზრდაში მნიშვნელოვანია ოჯახის როლის გააქტიურება. აქ კი საგადასახადო სისტემის ჰარმონიზაციასა და ოპტიმიზაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან ასეთმა მიდგომამ ხელი უნდა შეუწყოს მოსახლეობას დამატებითი შემოსავლების მიღებასა და მათი სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაში.

აღსანიშნავია ისიც, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტისა და საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის მიუხედავად, მოსახლეობის კეთილდღეობის მაჩვენებელი არაერთარ პროგრესს არ განიცდიდა, რაც, ვფიქრობ, დღეისათვის დროული გადაწყვეტის გადაუდებელ ამოცანად უნდა იქცეს, საქართველოში მცხოვრებმა ყველა ოჯახმა უნდა იგრძნოს ეკონომიკის წარმატება. ასეთი დასკვნის საფუძველს გვაძლევს ჩვენი ქვეყნის ნაერთი და სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების დინამიკის ანალიზი.

Mikheil Chikviladze

THE UP-TO-DATE ASPECTS OF BUDGET INCOMES IN GEORGIA

Annotation

The thesis refers to aggregated indices of unified and state budget incomes and expenses as of 2002 - 2012.

According to the author, the growth of budget incomes in the first years of “Rose Revolution” has been basically stipulated by making of administrative methods more severe ones, in the next years the efficiency of using of these methods has been decreased and the rates of growth of “budget incomes” has fallen. Furthermore, instead of the intended growth, the share of total incomes of budgets of autonomous and local self-government authorities in the unified budget, has been decreased and at the same time, the concentration of incomes in the state budget has been increased.

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მექანიზმების განვითარება

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება – ეს არის წინასწარ განსაზღვრულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ძალისმიერ და ა.შ. (სოციალურ, ტექნოლოგიურ, ინფორმაციულ, ეკოლოგიურ, სამართლებრივ და სხვ.) ღონისძიებათა კომპლექსური სისტემა, რომლის განხორციელება უზრუნველყოფს პიროვნების, საზოგადოების და სახელმწიფოს სასიცოცხლო ეკონომიკური ინტერესების მუდმივ დაცვას და ქვეყნის ეკონომიკის დინამიურ განვითარებას როგორც მშვიდობიან პირობებში, ასევე საშინაო და საგარეო ექსტრემალური სიტუაციების და პოლიტიკური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სხვა საფრთხეების დინამიკის გათვალისწინებით. იგი მჭიდროდ არის დაკავშირებული სახელმწიფოს უსაფრთხოების მთლიან სისტემასთან. მისი ცალკე გამოყოფა შეუძლებელია. წარმოდგენილია ქვეყნის ძლიერი სამხედრო უსაფრთხოების არსებობა არაფექტური და სუსტი ეკონომიკის პირობებში და პირიქით. ფუნქციური თვალსაზრისით, ეკონომიკური უსაფრთხოება არის სახელმწიფოს ეროვნული ეკონომიკის უნარი უზრუნველყოს საზოგადოებისა და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური და სამხედრო-პოლიტიკური სტაბილურობა, მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობის მდგრადობა შიდა და გარე საფრთხეების პირობებში, რესურსების ეფექტური გამოყენება და განაწილება, ასევე სახელმწიფოს ეროვნული პრიორიტეტების დაცვა და რეალიზება სტრუქტურული თვალსაზრისით, ეკონომიკური უსაფრთხოება არის იმ პირობებისა და ფაქტორების ერთობლიობა, რომლებიც უზრუნველყოფს ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებლობას, სტაბილურობას და მუდმივი განახლების უნარს.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა ზოგადად ვლინდება მისი ეკონომიკის რეგულირების ობიექტზე ზეგავლენის ხარისხსა და მეთოდებში, ასეთ შემთხვევაში რეგულირების ობიექტი შეიძლება იყოს დარგი, რეგიონი, აგრეთვე მოვლენები და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, სადაც წარმოიქმნება ან შეიძლება წარმოიქმნას სიმწიფეები და პრობლემები, რომლებიც ავტომატურად ვერ წყდება ან შეიძლება გადაწყდეს მხოლოდ შორეულ მომავალში, რამაც შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს საკვლევი ობიექტის ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგომარეობაზე. ამავე დროს, ამ პრობლემების სწრაფად მოგვარება აუცილებელია ეკონომიკის ნორმალური და სტაბილური ფუნქციონირებისა და სოციალური სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის. მთავრობამ თავიდან უნდა აიცილოს ან, უკიდურეს შემთხვევაში, შეასუსტოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში უარყოფითი პროცესები და ყოველმხრივ ხელი შეუწყოს პოზიტიური პროცესების განვითარებას. სამართლებრივი, ორგანიზაციული (მათ შორის ადმინისტრაციული და ინდიკატორი), ეკონომიკური მეთოდების სწორად შეთანაწყობით მთავრობას შეუძლია ცალკეული დარგების, წარმოების, საწარმოების განვითარების სტიმულირება ან შეზღუდვა, მათ წინაშე წამოჭრილი სოციალური და ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტა, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მუქარების თავიდან აცილება.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პერიოდში მკვეთრად შეიცვალა მართვის მეთოდები. წინა პლანზე გამოვიდა მეთოდები, რომელთა მიზანია არა იძულებითი ზემოქმედება ეკონომიკის სუბიექტებზე, არამედ ირიბი, მმართველი ზემოქმედება, განხორციელებული არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზის და მისი მომავალი განვითარების განჭვრეტის საფუძველზე. ე.ი. წინა პლანზე გამოდის ინდიკატორი დაგეგმვის მეთოდები, რომლებიც არა მხოლოდ ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგომარეობის შეფასების, არამედ მისი დაგეგმვის შესაძლებლობას იძლევა.

როგორც ცნობილია, ინდიკატორი დაგეგმვა წარმოადგენს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი, პრიორიტეტული მიმართულების განსაზღვრას და მათ მისაღწევად აუცილებელ ღონისძიებათა და მექანიზმების ფორმირებას, ამოქმედებას.

ინდიკატორი დაგეგმვა საბაზრო გარდაქმნების განხორციელების პირობებში შეიძლება გახდეს სოციალური დაძაბულობის შემცირებაზე და ეკონომიკური უსაფრთხოების მუქარების თავიდან აცილებაზე მიმართული სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზაციის საშუალება, გამომდინარე იქიდან, რომ ინდიკატორ გეგმას შეუძლია ორგანიზულად და ურთიერთდაკავშირებულად შეაერთოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე მიმართული სახელმწიფოს სოციალურ-პოლიტიკური კონცეფციები ერთიან ლოკუმენტში.

თანამედროვე პირობებში ძირითად მარეგლამენტირებელ როლს ასრულებს ბაზარი, ამიტომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება ინაცვლებს სხვა სიბრტყეზე. პრინციპში, ბაზარს შეუძლია არა მხოლოდ განავითაროს სამეურნეო კავშირები, არამედ შექმნას წარმოების ახალი სტრუქტურა.

ნებისმიერ სახელმწიფოში არსებობს ისეთი ობიექტური ეროვნული ინტერესები, რომლებიც მოითხოვს საბაზრო მექანიზმში სახელმწიფოს ჩარევას. მაგალითად, ბაზარი ხშირად მოითხოვს ეკოლოგიურად მავნე წარმოების განვითარებას, ასეთი წარმოება ხშირად მომგებიანია, სწრაფად მოაქვს მაღალი მოგება, მაგრამ ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, სახელმწიფომ უფრო მომგებიანად უნდა ჩათვალოს ასეთი პროდუქციის საზღვარგარეთ (თუნდაც უფრო მაღალ ფასად) შესყიდვა, ვიდრე მისი განვითარების დაშვება.

შეიძლება კიდევ იმის მრავალი მიზეზი დავასახელოთ, თუ რატომ უნდა ჩაერიოს სახელმწიფო საბაზრო მექანიზმში, ხოლო მსგავსი მოვლენების გამოკვლევის როლი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ აჩვენოს თუ სად არის საჭირო ჩარევა.

დღეისათვის აქტიურად მუშავდება სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების მეთოდები და მეთოდიკები, მაგრამ პრაქტიკულად არ არსებობს უფრო დაბალი დონის ტერიტორიის (რეგიონი, რაიონი, ქალაქი) ანალიზის მეთოდები, არადა სწორედ ამ დონეებშია თავმოყრილი მოსახლეობის ცხოვრების უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციების მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ანალიზის შეფასების მეთოდები ჩვენთვის საინტერესოა ქვეყნის რეგიონების და მათი ადმინისტრაციული რაიონების ეკონომიკური უსაფრთხოების ანალიზისა და შეფასებისათვის მეთოდოლოგიური მიდგომის გამოყენების შესაძლებლობის თვალსაზრისით.

რეგიონის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის შეფასების და ინდიკატორების ზღვრული მნიშვნელობის შემუშავებისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი მეთოდები:

პირველი. მდგრადობის და ბიფუკაციის მათემატიკური თეორიის მეთოდი, ამ მეთოდის გამოყენებით რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის განსაზღვრისათვის აუცილებელია დინამიკური მოდელის აგება, რომელიც აღწერს ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროში ყველა ურთიერთკავშირს. მდგრადია სისტემის ისეთი განვითარება, რომლის დროსაც ცვლილებები არ გადახრის მისი განვითარების ტრაექტორიას გარკვეულ სიდიდეზე უფრო მეტად. უმნიშვნელო ცვლილებების დაგროვებამ შეიძლება გამოიწვიოს სისტემის გადასვლა მოძრაობის ახალ ტრაექტორიაზე. ასეთ წერტილებს ბიფუკაციის წერტილები ეწოდება და თავისი არსით ზღვრულ მნიშვნელობებს წარმოადგენს. ამ მეთოდის უპირატესობა რეგიონული სისტემის უსაფრთხო ფუნქციონირების პრობლემების კომპლექსური ხედვა, რაც იძლევა საშუალებას, გაითვალისწინოს სინერგეტიკული ეფექტი სისტემის ცალკეული ელემენტების ურთიერთქმედებისაგან. თანამედროვე პირობებში მოცემული მეთოდის გაუვრცელებლობის მიზეზი რეგიონული სოციალ-ეკონომიკური სისტემის დინამიკის კომპლექსურად აღმწერი ადეკვატური მათემატიკური მოდელის არარსებობაა.

მეორე. ტექნიკური სისტემების ფუნქციონირების უსაფრთხოების დონის შეფასების ფართოდ გამოყენებული სისტემის საიმედოობის თეორია, რომლის ზოგიერთი ასპექტი ეკონომიკაშიც გამოიყენებოდა. თუმცა ის გამოიყენებოდა ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების უსაფრთხოების დონის შეფასებისას გეგმიანი ეკონომიკის კვლევებში, ხოლო საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სადაც არ არსებობს ჩამოყალიბებული საგეგმო მანქანებლები, ასეთი მეთოდის გამოყენება გაძნელებულია, თუ, რა თქმა უნდა, არ იქნა გაკეთებული გარკვეული დაშვებები.

მესამე. დღეისთვის ყველაზე გავრცელებული ექსპერტული შეფასების მეთოდი, მას მისდევს მეცნიერთა უმეტესობა, რომლებიც დაკავებულნი არიან ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის შეფასების პრობლემებით. მისი არსი მდგომარეობს ექსპერტული გზით ეკონომიკური უსაფრთხოების რიგი ინდიკატორების და მათი ზღვრული მნიშვნელობის შემუშავებაში.

ასეთი მიდგომის ერთ-ერთი მაგალითია ს. გლაზივის მიერ შემუშავებული მეთოდი. მოცემული მეთოდის არსი ისაა, რომ თავიდან ყალიბდება ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების რაოდენობრივი მანქანებლების სისტემა, რომელიც აღნიშნავს ეკონომიკური უსაფრთხოების მუქარების ზემოქმედების ხარისხს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი მანქანებლების სახით მოცემულ ჩამონათვალს ავტორი შემდეგი სახით გვთავაზობს: მშპ მოცულობა; დამმუშავებელი მრეწველობის წილი სამრეწველო წარმოებაში; მანქანათმშენებლობის წილი სამრეწველო წარმოებაში; ინვესტიციების მოცულობა %-მშპ მიმართ; ხარჯები მეცნიერულ კვლევებზე, % მშპ მიმართ; პროდუქციის ახალი სახეობების წილი გამოშვებული პროდუქციის მოცულობაში; მოსახლეობაში საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავლის მქონე ადამიანთა წილი; სიცოცხლის ხანგრძლივობა; 10% მაღალშემოსავლიანი და 10% დაბალშემოსავლიანი ჯგუფების შემოსავლებს შორის გარღვევა; დამნაშავეობის დონე (დანაშაულის ოდენობა მოსახლეობის 100 ათასზე); უმუშევრობის დონე (შსო მეთოდიკით); ინფლაციის დონე წელიწადში; შიდა ვალის მოცულობა, % შესაბამისი პერიოდის მშპ მიმართ; შიდა ვალის მომსახურებასა და დაფარვაზე მიმდინარე მოთხოვნილება, % ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსულობების მიმართ; საგარეო ვალის მოცულობა, % მშპ მიმართ; საგარეო სესხების წილი საბიუჯეტო დეფიციტის დაფარვაზე; ბიუჯეტის დეფიციტი, % მშპ მიმართ; უცხოური ვალუტის მოცულობა ნაღდი ეროვნული ვალუტის მასის მიმართ ეროვნულ ვალუტაში; ნაღდი უცხოური ვალუტის მოცულობა ნაღდი ეროვნული ვალუტის მოცულობის მიმართ; ფულის მასა (M2), % მშპ მიმართ; იმპორტის წილი მთლიან შიდა მოხმარებაში; ფედერაციის სუბიექტების დიფერენციაცია საარსებო მინიმუმის მიხედვით.

შემდეგ ეტაპზე ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების ანალიზის საფუძველზე ყალიბდება მათი ზღვრული მნიშვნელობების სისტემა. თუკი ამ მანქანებლების ფაქტობრივი სიდიდე დაბლაა (მაღლაა) ზღვრულ მნიშვნელობებზე, მაშინ მდგომარეობა ითვლება კრიტიკულად და, შესაბამისად, აუცილებელია დონისძიებების გატარება კრიზისის დასაძლევად.

ფაქტობრივი და ზღვრული მნიშვნელობის თანაფარდობა ნორმირებულია ზღვრული მნიშვნელობის მიმართ, რომელიც მიღებულია ერთად. ამასთან, ისინი გაიანგარიშება ფაქტობრივი მნიშვნელობის ზღვრულთან ფარდობით. თუკი სასურველია ეკონომიკური უსაფრთხოების შესაბამისი მანქანებლის ზრდა და, პირიქით, თუკი სასურველია მისი შემცირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჩიკვაიძე თ., საქართველოს მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პროგრამა XXI საუკუნისათვის: არსი, შინაარსი, ძირითადი პრობლემები. სამეცნიერო კრებულში “საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში”, ტომი I. თბ., “ესპსკი”, 1996. გვ. 61-85.
2. სვირავა გელა, სვირავა გიორგი., ბიზნესის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების რეგიონული ასპექტები., თბ., “უნივერსალი”, 2011.
3. ჭანია მ., ეკონომიკური ზრდისა და სავალუტო უსაფრთხოების ზოგიერთი საკითხები, თბ., “უნივერსალი”, 2009.
4. ჭანია მ., ეკონომიკური ზრდისა და საფინანსო უსაფრთხოების ზოგიერთი ასპექტი, თბ., “უნივერსალი”, 2012.
5. <http://www.nplg.gov.ge>

METHODS OF EVALUATION OF A STATE'S ECONOMIC SAFETY**Annotation**

The economic policy of a country is generally reflected in its methods and quality of the object influence of the economics regulation. In such cases the regulation object might be a field, a region as well as the events and the social-political conditions of a country, wherein is created or is possible to be created the complexities and problems, that cannot be solved or might be solved only in the distant future and can influence negatively on the economic safety of the researching object. At the same time it is significant, that the problems to be solved fast for normal and stabile functioning and in order to maintain the social stability. The government must avoid or at least weaken the negative processes in the social-economical development and with full force support the development of the positive processes. By the correct co-assistance of legal, organizational, economical methods, the government is able to stimulate or to restrict the separate fields, production, and the development of manufactures; to solve the emerged social-economical problems, to avoid the threat of the social-economical development.

In any State exists such national objective interests that require the involvement of a State in the market mechanisms. Nowadays they are actively working on the methodic and methods of a State's economic safety evaluation. Nevertheless, there is no analytical methods in the minor territories (a region, a district, a city) though on this levels is accumulated the significant part of the most important living securing functions of the population.

ფინანსებისა და საბანკო საქმის სექცია

თეა ლაზარაშვილი
მედეა მელაშვილი

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ცნებას საფუძველი ჩაეყარა მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში, როდესაც აშშ-ში ჩამოყალიბდა ტრანსნაციონალური კომპანიები. კაპიტალის ძირითადი ნაწილი განვითარებად ქვეყნებში მიდიოდა, რამაც მათი ეკონომიკის აღორძინებაში უდიდესი როლი ითამაშა. ხელისუფლება ცდილობდა, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოსაზიდად ქვეყნის ბაზარი უფრო მეტად ლიბერალური გაეხადა. შედეგად, საინვესტიციო ნაკადები აზიურ ქვეყნებში მკვეთრად გაიზარდა და 2000 წელს საერთო ინვესტიციების 37 პროცენტს მიაღწია. საერთაშორისო ბაზარზე არსებულ ლიდერ კომპანიებს აქვთ ინტერესი, თავიანთი მატერიალური, ფულადი თუ ინტელექტუალური ფასეულობები დააბანდონ სხვა ქვეყნის სამეწარმეო საქმიანობის ობიექტში მოგების ან სხვა რამ სასარგებლო ეფექტის მიღების მიზნით. ინვესტორი ფირმები ფლობენ უპირატესობებს ტექნოლოგიების, პატენტების, ნოუ-ჰაუს სახით. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები წარმოადგენს კაპიტალის დაგროვების დამატებით წყაროს, ხელს უწყობს დასაქმებას, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის დონის ამაღლებას, მოწინავე ტექნოლოგიების ტრანსფერს, გზას უხსნის კაპიტალდაბანდებების სხვა ფორმებს, როგორცაა: საბანკო სესხი და პორტფელური ინვესტიციები.

ამავე 2000 წელს პირდაპირი ინვესტიციების საშუალო წლიურმა ზრდამ თითქმის 50% შეადგინა და პიკს - 1.5 ტრილიონ აშშ დოლარს მიაღწია, თუმცა, 2001 წლისათვის ეს მაჩვენებელი თითქმის განახევრდა და 729,2 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც, სავარაუდოდ, 90-იან წლებში რუსეთში, აზიისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებში განვითარებულ ფინანსურ კრიზისებს უკავშირდება.

მთელი რიგი ქვეყნების გამოცდილებამ დაადასტურა, რომ უცხოური კაპიტალის ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის სამსახურში ჩაყენება მხოლოდ საინვესტიციო ნაკადების სწორი მართვის საფუძველზეა შესაძლებელი.

უცხოელი ინვესტორები უპირატესობას ანიჭებენ ბაზრის სიდიდესა და მოსახლეობის რაოდენობას, ამის ნათელი მაგალითია საინვესტიციო ბუმი ინდოეთისა და ჩინეთისაკენ. ასევე მნიშვნელოვანია მათთვის ლიბერალური ბიზნესგარემო და დაბალი გადასახადები.

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს შეუძლია დამატებითი ფინანსების უზრუნველყოფა, ტექნოლოგიისა და ნოუ-ჰაუს შემოტანის სტიმულირება და საექსპორტო ბაზრებში შეღწევის გაადვილება. ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების წარმოების საკმაოდ წარმატებული რესტრუქტურისაცაა ძირითადად უცხოური ინვესტიციების საქმიანობას მიეწერება. ნათელი მაგალითები არსებობს იმისა, რომ წარმოებაში დაბანდებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მწარმოებელურობის ზრდას და ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას იწვევს. ეს კი უცხოური ექსპორტორი ფირმისათვის ისეთი სიძველეების გადალახვის საშუალებაა, როგორცაა სავაჭრო ბარიერები და საიმპორტო კვოტები. მასპინძელი ქვეყნებისათვის კი ეს ცოდნის გადარქმევების და იმ დამატებული ღირებულების ზრდის შესაძლებლობაა, რომელიც ადგილზე იქმნება.

ქვეყანა მიმზიდველი უნდა იყოს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისათვის და ხელი შეუწყოს ექსპორტზე ორიენტირებული ინვესტიციების დაბანდვას იმისათვის, რომ საგადასახდლო ბალანსის ნეგატიური ეფექტი შესუსტდეს. როგორც პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებთან დაკავშირებული თეორიული ლიტერატურის ბოლოდროინდელი მიმოხილვა გვიჩვენებს, ადგილობრივ ინსტიტუციურ გარემოს საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

გასული საუკუნის 80-იან და 90-იან წლებში სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების (ჰონკონგი, სამხრეთ კორეა, სინგაპური და ტაივანი) წარმატებული განვითარება ექსპორტის ჩანაცვლებას ეფუძნებოდა [1]. ეს არის პირდაპირ უცხოური ინვესტიციებზე დაფუძნებული ექსპორტზე ორიენტირებული განვითარების სტრატეგია, რომელიც მსუბუქი მრეწველობიდან საინჟინრო მომსახურებისკენ განაწილებულია, დამატებული ღირებულების წარმოების ზრდისა და საექსპორტო ბაზრების ათვისების შესაძლებლობას იძლევა. ამ ქვეყნების წარმატების ძირითად პირობებს შორის ძლიერი სახელმწიფო პოლიტიკა იყო, რომელიც უზრუნველყოფდა სტაბილურ და მიმზიდველ საინვესტიციო გარემოს. უმეტესობა განვითარებად ქვეყნებში, რომლებშიც არ იყო ასეთი პირობები, ეკონომიკური განვითარება 90-იან წლებში შეჩერდა (ლათინური ამერიკა) ან რეგრესი განიცადა (აფრიკა).

2006 წლის დასაწყისში ისეთმა დიდმა ქვეყნებმა, როგორცაა ჩინეთი, ინდოეთი, ბრაზილია, გააერთიანეს იმპორტისა და ექსპორტის ჩანაცვლების სტრატეგიები. ეს ქვეყნები ღია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ისეთი ნაკადებისათვის, რომლებიც მსხვილი შიდა ბაზრების აღმოცენებაზეა ორიენტირებული. სამეწარმეო პროდუქციის ექსპორტს ისინი ფარდობითი უპირატესობის (იაფი მუშახელი, მასალატეკვადი ნაწარმი და ა.შ.) მიხედვით ახორციელებენ. ამასთან, მათ შესწევთ უნარი, მიაღწიონ შეთანხმებას და უზრუნველყონ პირდაპირ უცხოური ინვესტიციებთან დაკავშირებული ცოდნისა და ნოუ-ჰაუს მძლავრი ნაკადების შემოსვლა და ისარგებლონ მულტინაციონალური კომპანიების სტრატეგიებით.

მართალია, ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა, მაგრამ, ამავდროულად, არ უნდა მოხდეს ეროვნული ინტერესების შთანთქმა. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს როგორც უცხოური, ასევე შიდა ინვესტიციების მოზიდვას.

როგორც ცნობილია, უცხოელი ინვესტორი კაპიტალურ რესურსებს მხოლოდ სტაბილური ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში აბანდებს, რომლებიც, თავის მხრივ, ადგილობრივი ინვესტორის ნდობითაც ხასიათდებიან.

როდესაც საუბარია ორმაგ სარგებელზე, რომელსაც ინვესტიციების განხორციელებით ღებულობს როგორც ინვესტორი, ასევე ქვეყანა, რომელშიც ეს ინვესტიციები იქნა ჩადებული, უნდა გვახსოვდეს, რომ სარგებელი,

რომელსაც იღებს ინვესტორი, გაცილებით დიდია, ვიდრე სარგებელი, რომელსაც ღებულობს განვითარებადი ქვეყანა.

ზემოთ აღნიშნული არ უნდა გავიგოთ ცალსახად. საინვესტიციო პროცესებს და მათ შორის პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლისათვის. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საჭიროა გავითვალისწინოთ განვითარებადი სამყაროს მრავალფეროვანი სექტორი და ამის საფუძველზე შემუშავდეს ის საინვესტიციო სტრატეგია, რომელიც მოიზიდავს საჭირო ინვესტიციებს საჭირო პირობებით კონკურენტულ გარემოში.

მართლაც, განვითარებად ქვეყნებში, სადაც არსებობდა მკაცრი შეზღუდვები უცხოური კაპიტალის მონაწილეობაზე ქვეყნის ეკონომიკაში, საინვესტიციო პოლიტიკა სრულიად შეიცვალა ეკონომიკური განვითარებისა და ზრდის პროცესში უცხოური ინვესტიციების ჩართვის მიმართულებით, რასაც თან მოჰყვა ამ ტიპის ინვესტიციების რეგულირების რეჟიმების უპრეცედენტო ლიბერალიზაცია. ამ პროცესის მიღმა ვერ დარჩნენ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიც და მათ შორის საქართველოც. ქვეყანამ უცხოურ ინვესტიციებს ფართოდ გაუღო ეროვნული ეკონომიკის იმ დარგებში მონაწილეობის შესაძლებლობა, რომლებსაც მანამდე ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოებისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდათ მინიჭებული (ენერგეტიკა, პორტები, კომუნიკაციები და ა.შ.).

თუმცა, საერთო ლიბერალიზაცია უცხოური ინვესტიციების რეგულირების საქმეში, განვითარებადი ქვეყნების საინვესტიციო სასტარტო პირობების იდენტურობის გამო უკვე არასაკმარისია. ამიტომ სახელმწიფო პოლიტიკის ინტერესებში სულ უფრო მწვავედ დგება საკითხი ახალი მიდგომების შემუშავების შესახებ უცხოური ინვესტიციების მოსახიდად, რომელიც კონკრეტულ ქვეყანას დააძლევინებს არსებულ კონკურენტციას პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ბაზარზე.

ეროვნულ ეკონომიკაში უცხოური კაპიტალის მონაწილეობა დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკის მიმზიდველობაზე, რაც განაპირობებს უცხოელი ინვესტორის მიერ კაპიტალური დაბანდების განახორციელებას სხვადასხვა მიმართულებით, ეროვნულ, რეგიონულ, საერთაშორისო პროექტებში.

უცხოური ინვესტიციები შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ფორმით. მაგალითად, საკუთრების ფორმების მიხედვით შეიძლება განვასხვავოთ სახელმწიფო, კერძო და შერეული ინვესტიციები. სახელმწიფო ინვესტიციები წარმოადგენს სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრებს, რომლებიც შეიძლება სახელმწიფოს გადაწყვეტილებით მიმართული იყოს უცხოეთში დასაბანდებლად: სახელმწიფო სესხები, გრანტები და სხვა. კერძო ინვესტიციები წარმოადგენს კერძო ინვესტორების სახსრებს ასევე სხვა ქვეყნების ტერიტორიებზე. შეიძლება იყოს ასევე ამ ორი სახეობის ინვესტიციის შესამება გარკვეული პირობებით.

უცხოური ინვესტიციები ძირითადად შეიძლება დაიყოს პირდაპირ და პორტფელურ ინვესტიციებად. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შემოსილი არიან გარკვეული სტაბილურობის ელფერით, ვინაიდან ისინი ხელს უწყობენ საინვესტიციო პროცესების აქტივობას, მართვისა და მარკეტინგული სრულყოფილი მეთოდების დანერგვას, სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის ზრდას, საექსპორტო მრეწველობის განვითარებას, თანამედროვე ტექნოლოგიების მოზიდვას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასა და სხვ., რისი თქმაც ნაკლებად შეიძლება პორტფელურ ინვესტიციებზე. თუ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემთხვევაში კაპიტალის გატანა მყისიერად შეუძლებელია, პორტფელური ინვესტიციების დროს კაპიტალის მოძრაობამ შეიძლება დიდი უწყისობები გამოიწვიოს მსოფლიო ეკონომიკაში, ვინაიდან მოგების მაღალი განაკვეთის ძიების პროცესში მათ შეუძლიათ სწრაფად გადაინაცვლონ ერთი ქვეყნიდან მეორეში და ამგვარად საკმაოდ მძიმე ფინანსური შედეგები გამოიწვიონ იმ ქვეყნებში, რომლებსაც ისინი დატოვებენ.

მიუხედავად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გარკვეული მიმზიდველობისა, მათი ეკონომიკური მნიშვნელობა შეიძლება სხვადასხვაგვარად შეფასდეს. ერთი მხრივ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოსვლა ხელს უწყობს შიდა რესურსების დეფიციტის შემცირებას, ახალი ტექნოლოგიებისა და ბიზნესის წარმოების ახალი სტანდარტების დანერგვას, ხოლო მეორე მხრივ, უცხოელი ინვესტორები, რომელთა როლშიც ხშირად გვევლინებიან ტრანსნაციონალური კომპანიები, აქტიურად ერევიან ქვეყნის საკანონმდებლო პროცესებში, იგნორირებას უწყვენ ქვეყნის ეკოლოგიურ თუ შრომით კანონმდებლობას და, საჭიროების შემთხვევაში, არც კორუფციულ გარიგებებზე ამბობენ უარს ადგილობრივ ჩინოფინკებთან.

კიდევ ერთი საფრთხე, რაც უკავშირდება პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, არის ის, რომ მათ ახასიათებთ ადგილობრივი მრეწველობის „გამოდენის ეფექტი“, რომელიც ორი ფორმით იჩენს თავს: პირველი ასახავს მდგომარეობას სასაქონლო ბაზარზე, როდესაც ტრანსნაციონალური კომპანიების ფილიალები იყენებენ საკუთარ კონკურენტულ უპირატესობებს და ავიწროებენ ადგილობრივი კომპანიების განვითარებას და მეორე, როდესაც საფინანსო ან სხვა რესურსების ბაზრებზე ტრანსნაციონალური კომპანიების ფილიალები ცდილობენ შეისრუტონ ამ რესურსების ძირითადი ნაწილი და ადგილობრივ კომპანიებს შეუზღუდონ მათი გამოყენების შესაძლებლობა.

საქართველოში საინვესტიციო აქტიურობა 1998 წლიდან იწყება. უცხოელი ინვესტორები დაინტერესებული იყვნენ არა მთლიანად სახელმწიფო საწარმოო სექტორით, არამედ ცალკეული დარგებით, კერძოდ, ტრანსპორტის სექტორით, რომელშიც ძირითადი წილი ნავთობისა და გაზსადენის მშენებლობაზე მოდიოდა.

2005 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სიდიდე 449,8 მილიონი აშშ დოლარი იყო და მთლიან შიგა პროდუქტთან მიმართებაში 7 პროცენტს შეადგენდა, 2007 წელს 2014,8 მილიონ აშშ დოლარს და მთლიან შიგა პროდუქტთან მიმართებაში 19,7 პროცენტს მიაღწია, ხოლო 2008 წლიდან უცხოური ინვესტიციები თანდათან შემცირდა და 2011 წელს 643 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა.

ცხადია, რომ ღია ეკონომიკა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისა და მისი მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების უმთავრესი ფაქტორებია. საქართველოს დიდი და მზარდი სავაჭრო დეფიციტი იმის მაჩვენებელია, რომ ღია ვაჭრობას ავტომატურად არ მოაქვს სარგებლობა, თუ საინვესტიციო და ბიზნესკლიმატი მეწარმეებისათვის ისეთ პირობებსა და სტიმულებს არ ქმნის, რომ ახალ შესაძლებლობებზე რეაგირება მოახდინონ. გამოცდილებამ, განსაკუთრებით პოსტ-სოციალისტურ

ქვეყნებში, გვიჩვენა, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინება ხშირად ღია ეკონომიკის სიკეთის სრულად მიღების წინაპირობაა.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ქვეყნის განვითარებისთვის აუცილებელია სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვასა და განხორციელებას. იმისათვის, რომ ინვესტორებმა რომელიმე ქვეყანაში კაპიტალი დააბანდონ, განიხილავენ ისეთ რისკებს, როგორცაა: პოლიტიკური რისკი და თუ როგორ იქცევა კონკრეტული ქვეყნის მთავრობა; ეკონომიკური რისკი და ვალუტის გაცვლითი კურსის სტაბილურობა, ბაზარზე შესვლასთან დაკავშირებული ხელშემშლელი ფაქტორები, ინფრასტრუქტურა, კვალიფიციური სამუშაო ძალა, და სოციალური რისკი და ენა, რელიგია და სხვ.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიუროს მონაცემებით, 2012 წლის მესამე კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ბოლო სამი წლის მაჩვენებლებთან შედარებით შემცირდა.

2012 წლის პირველ კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 269,4 მილიონი დოლარი შეადგინა, მეორე კვარტალში - 219,4 მილიონი, ხოლო მესამე კვარტალში ქვეყანაში სულ 195,4 მილიონი დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა.

შემოსული ინვესტიციები ქვეყნების მიხედვით ასე ნაწილდება: პოლანდია (25%), საერთაშორისო ორგანიზაციები (22%), თურქეთი (17%). შემდეგ უკვე მოდის დიდი ბრიტანეთი (8%), იაპონია (7%), ამერიკა (6%), რუსეთი (6%), ჩინეთი (5%), დანარჩენი ქვეყნები (4%).

ეკონომიკის სექტორებს თუ გადავხედავთ, მესამე კვარტლის მონაცემებით, საფინანსო სექტორი - 24%-ით ლიდერობს, მას მოჰყვება ენერჯეტიკა (21%), ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა (17%), დამამუშავებელი მრეწველობა (14%), მშენებლობა (5%), სოფლის მეურნეობა (4%) და დანარჩენი სექტორები (16%). სამი კვარტლის მონაცემებით, ქვეყანაში, 2012 წელს, სულ 684 მილიონი დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა.

საქართველოს უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყანა ამჟამად მეზობელი თურქეთია - 20 მილიონი დოლარის ინვესტიციით, მას მცირედით ჩამორჩება ჩეხეთი - 19 მილიონ 800 ათასი დოლარი, ეგვიპტე - 18 მილიონით და იაპონია 15 მილიონით. რუსეთიდან 5 მილიონის ინვესტიცია შემოვიდა.

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკური მაჩვენებლები უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის განმსაზღვრელი ფაქტორი არ არის, რადგანაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ქვეყნის პოლიტიკურ სტაბილურობას ენიჭება.

ამრიგად, ყოველივე აღნიშნული საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება: პირველი, ეროვნულ ეკონომიკაში არსებულ დაგროვების დონესა და ეროვნული ინვესტორის აქტივობას; მეორე, უცხოური ინვესტიციების კონკურენტულ ბაზარზე ფორსი და, ამასთანავე, ნოვატორული მიდგომების გამოყენებას; მესამე, ისეთ ეკონომიკურ გარემოს, სადაც შესაუბრეს (მისი მოქალაქეობის მიუხედავად) გააჩნია კაპიტალის დაცვისა და ზრდის გარანტიები. ხოლო რაც შეეხება უცხოური ინვესტიციების რეგულირებას მათი მოზიდვის შემდეგ, აუცილებელია ისეთი ზომიერი მიდგომების შემუშავება, რომელიც თანაბრად იქნება მისაღები როგორც უცხოელი ინვესტორის, ასევე ქვეყნის ინტერესებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეგვანი ბარათაშვილი, დალი მაგრაქველიძე. საქართველოში საინვესტიციო გარემოს სრულყოფის პრინციპები. თბ., 2009
2. Шарп У., Алесандер Г., Бэйли Дж. Инвестиции. Пер. с англ. – М., 2001.
3. საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები. 2007, იანვარი.
4. www.geostat.ge

*Tea Lazarashvili
Medea Melashvili*

IMPACT OF THE DIRECT FOREIGN INVESTMENTS ON COUNTRY'S ECONOMY Annotation

In the article the essence and purpose of the direct foreign investments is considered. The main conditions of the foreign investments attraction to a country are given. The forms and methods of foreign investments are formulated.

Besides, the positive and negative sides of the direct foreign investments attraction to the developing countries, especially to Georgia, are presented.

*დალი სოლოლაშვილი
თეა უდესიანი*

ეკონომიკური აქტივობის რეალიზაციის პრობლემები და მისი გადაჭრის გზები

პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლამ, სამეურნეო და სტრუქტურულმა გარდაქმნებმა მთელი რიგი ძირეული ცვლილებები გამოიწვია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის დაწყებიდან დღემდე განვლილი პერიოდის ანალიზი დასტურია იმისა, რომ აღნიშნული სფერო ჯერ კიდევ სათანადო სიმაღლეზე არ არის და მოითხოვს დახვეწასა და განვითარებას. საქართველოს პარლამენტის მიერ 1995 წელს მიღებული კანონი „აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“ ქვეყანაში კერძო საქტორის კონტროლის ახალი სისტემის შემოღების პირველი ნაბიჯი იყო.

2009 წლიდან ამოქმედებულმა საქართველოს კანონმა: „კონტროლის პალატის შესახებ“, დასაბამი მისცა საჯარო სექტორის აუდიტისა და საჯარო დაწესებულებების ექსპერტულ მომსახურებას.

თანამედროვე პერიოდში ეფექტიანობის აუდიტი როგორც სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, ასევე სახელმწიფო სახსრების მიმღები დაწესებულებების საქმიანობის შემოწმების ერთ-ერთ სახეობას წარმოადგენს. სახელმწიფო სახსრების გამოყენების ეფექტიანობის აუდიტი მოიცავს შემდეგ ელემენტებს:

- რამდენად ეკონომიურად გამოიყენება შესამოწმებელი ობიექტის მიერ სახელმწიფო სახსრები, რომლებიც იხარჯება კონკრეტული შედეგების მისაღწევად მათი საქმიანობის დროს;

- რამდენად პროდუქტიულად გამოიყენება შრომითი, ფინანსური და მატერიალური რესურსები, აგრეთვე ინფორმაციული სისტემები და ტექნოლოგიები;

- განხორციელებული საქმიანობის შედეგების შემოწმება, რომელსაც მიაღწია მის წინაშე დასახული ამოცანების შესრულების დროს. იგულისხმება ფაქტობრივი შედეგების შედარება გეგმიურ მაჩვენებლებთან გამოყოფილი რესურსების ოდენობის გათვალისწინებით.

დასახული მიზნის გათვალისწინებით ეფექტიანობის აუდიტს შეუძლია ერთდროულად გამოიყენოს ერთი ან რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული ელემენტი, ან აიღოს სპეციალიზებული მიმართულება ერთი ელემენტის ჩარჩოში. მაგალითად, შემოწმდეს პროდუქტიულობა შესამოწმებელი ორგანიზაციის მხოლოდ შრომითი რესურსების მიმართულებით და ა.შ.

ეფექტიანობის აუდიტის ობიექტები შეიძლება დაჯგუფდეს:

- სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები, რომლებიც წარმოადგენენ მთავარ გამგებლებს (საბიუჯეტო სახსრების გამანაწილებელს);

- საბიუჯეტო დაწესებულებები და სხვა ორგანიზაციები, რომლებიც ღებულობენ საბიუჯეტო სახსრებს;

- სახელმწიფო უნიტარული და წამყვანი, პრივილეგირებული საწარმოები;

- ეკონომიკური საქმიანობის სხვა სუბიექტები, რომლებიც იყენებენ სახელმწიფო სახსრებს და რომელთაც აქვთ კანონმდებლობით მინიჭებული გადასახადის გადამხდელის სტატუსი;

- ორგანიზაციები, საწარმოები და დაწესებულებები, აგრეთვე მოქალაქეთა სპეციალური ჯგუფები, რომელთა საქმიანობაზე ან ცხოვრების უზრუნველყოფაზე აისახება სახელმწიფო სახსრების გამოყენების შედეგები.

ეფექტიანობის აუდიტი გვთავაზობს სხვადასხვა სახის შემოწმებას, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან საგნითა და შემოწმების მიდგომით, დასახული მიზნებითა და ამოცანებით. შეიძლება პირობითად გამოვყოთ შემოწმების ორ ჯგუფი. პირველი ჯგუფი – ეს არის ეფექტურობის შემოწმება, რომელიც დაკავშირებულია სახელმწიფო ფუნქციის გამოყენებასთან, კერძოდ: ა) სახელმწიფო სახსრების გამოყენების ეფექტურობის შემოწმება, რომელიც მიმართულია სახელმწიფო ფუნქციის შესასრულებლად მთელი რიგი სუციალურ-ეკონომიკური სახელმწიფო პოლიტიკის მიზნის რეალიზაციისათვის (მაგ., სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯვის ეფექტურობის შემოწმება თავდაცვაზე, განათლებაზე, ჯანდაცვაზე და ა. შ.); ბ) სახელმწიფო სახსრების გამოყენების ეფექტურობის შემოწმება, რომლებიც გამოყოფა სამინისტროებს, უწყებებს, საბიუჯეტო დაწესებულებებს მათზე დაკისრებული ფუნქციების ან დასახული სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების შესრულებისათვის; გ) სამინისტროების, უწყებებისა და საბიუჯეტო დაწესებულებების მიერ სახელმწიფო სახსრების გამოყენების ეფექტურობის შემოწმება ცალკეული სფეროების ან საქმიანობის სახეობების მიხედვით.

მეორე ჯგუფი მოიცავს სახელმწიფო პროგრამის შემოწმებას, რომელთა შესრულებაში მონაწილეობს რამდენიმე სამინისტრო, უწყება ან საბიუჯეტო დაწესებულება და სხვა ორგანიზაციები. სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამები, სახელმწიფო მიზნობრივი ინვესტიციები, რეგიონების განვითარების პროგრამები.

1977 წელს საერთაშორისო მაკონტროლებელი უმაღლესი ორგანოების მე-IX კონგრესზე (ლიმა, პერუ) მიღებულ სახელმძღვანელოში, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით „ლიმას დეკლარაცია აუდიტის პროცედურების შესახებ“, ხაზგასმულია სახელმწიფო სახსრების ეფექტურად და ეკონომიურად ხარჯვის მიზანშეწონილობაზე. ასეთი კონტროლი მოიცავს არა მარტო მართვის სპეციფიკურ ასპექტებს, არამედ მმართველობის მთელ საქმიანობას, მ. შ. ორგანიზაციულ და ადმინისტრაციულ სისტემასაც. ეფექტიანობის აუდიტი არის მთავრობის საქმიანობის მიზანმიმართული, ორგანიზებული და ობიექტური შემოწმება.

ლიმას დეკლარაციის შესაბამისი სტანდარტებით (42, 43) სახელმწიფო საფინანსო კონტროლის ორგანოს შეუძლია ჩაატაროს ეფექტურობის შემოწმება და გააკეთოს დასკვნები ბიუჯეტის სახსრების არაეკონომიურ ხარჯვაზე. თუმცა არსებობს კანონმდებლობით დადგენილი წესები სახელმწიფო საქმიანობის ყველა სფეროში, რომელიც დაკავშირებულია საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვასთან. საქართველოში საფინანსო საბიუჯეტო კონტროლის უმაღლესი ორგანოს – სახელმწიფო აუდიტის სამსახურისათვის საბიუჯეტო კონტროლის ასეთი უფლება დადგენილია სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის ძირითად მიზნებში, რომელიც ფორმულირებულია საქართველოს კანონში „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის შესახებ“.

ამ კანონის მე-4 მუხლის თანახმად, „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის საქმიანობის ძირითადი მიზანია, ხელი შეუწყოს სახელმწიფო სახსრების, სახელმწიფო სხვა მატერიალური ფასეულობების ხარჯვისა და გამოყენების კანონიერების, მიზნობრიობის დაცვასა და ეფექტიანობას, ეროვნული სიმდიდრის, სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების საკუთრების დაცვას, ასევე საჯარო ფინანსების მართვის გაუმჯობესებას“.

იმისათვის, რომ სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა შეძლოს, რეალიზება გაუკეთოს მის ძირითად მიზანს, საჭიროა გადაიჭრას შემდეგი პრობლემები:

1. ჩატარდეს საბიუჯეტო პროცესის რეფორმირება, რომელიც ორიენტირებული იქნება შედეგზე;

2. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის სრულყოფილი მეთოდური ბაზის შედგენა, საერთაშორისოდ აღიარებული უცხოეთის განვითარებული ქვეყნების აპრობირებული პრინციპებისა და მეთოდების გამოყენებით;

3. საბიუჯეტო ორგანიზაციებში ეფექტიანობის კვლევის სისტემის დანერგვა, რომლის საფუძველზეც მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი საბიუჯეტო სახსრების არაეფექტიანი ხარჯვის რისკი;

4. ეფექტიანობის კვლევაზე დაფუძნებული ეფექტიანობის აუდიტის ჩატარება.

საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი საბიუჯეტო სისტემის ერთ-ერთ პრინციპად ადგენს საბიუჯეტო სახსრების ეფექტურ გამოყენებას მიზნობრივი დანიშნულების შესაბამისად. მიუხედავად ამისა, საბიუჯეტო პროცესის ორგანიზაციის განხორციელებას ფაქტობრივად არ გააჩნია მექანიზმი არც მოცემული პრინციპების რეალიზაციისა და არც მოცემული ვალდებულებისა მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში შეიცვალა და მეტ-ნაკლებად დაიხვეწა საქართველოს საბიუჯეტო პროცესი, რომლის მაგალითია ბიუჯეტის პროგრამულ დაგეგმვაზე გადასვლა. მიზეზი მდგომარეობს სისტემაში, რომლის მიხედვითაც ფორმირდება და სრულდება სახელმწიფო ბიუჯეტი, აღრიცხვა და ანგარიშგება – ეს არ არის ორიენტირებული სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის ამაღლებაზე. ის ატარებს ხარჯვით ხასიათს და არ აქვს რაოდენობრივი განზომილება სახელმწიფო სახსრების ხარჯვის სოციალურად მნიშვნელოვანი ამოცანების იმ შედეგებზე, რომელთა მიღწევაზეც უნდა იყოს მიმართული საქმიანობა.

საბიუჯეტო პროცესის ასეთი ორგანიზაცია მნიშვნელოვნად ზღუდავს ეფექტურობის ზრდის შესაძლებლობებს სახელმწიფო ხარჯებისა და შესაბამისი სისტემების ცვლილებისა და შეფასებისას. ამის გამო აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებს საბიუჯეტო სახსრების ეფექტურად გამოყენების საკმარისი სტიმული და დაინტერესება არ აქვთ. ეფექტიანობის აუდიტის განხორციელებისას აღნიშნული პრობლემის გადასაწყვეტად და აუცილებელი პირობების შესაქმნელად სავალდებულოა საბიუჯეტო პროცესის ორგანიზაცია-სრულყოფა, რომლის დროსაც ბიუჯეტირება ორიენტირებული იქნება შედეგზე. ბიუჯეტირების ფორმირებისა და შესრულების ამ მეთოდმა, რომლის დროსაც დაგეგმვა, საბიუჯეტო სახსრების გამოყოფა და ხარჯვა ხორციელდება სახელმწიფო პოლიტიკისა და მიზნების შესაბამისად, უნდა უზრუნველყოს საბოლოო სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების მიღება და მასზე დაკისრებული ამოცანებისა და ფუნქციების შესრულება. მნიშვნელოვანია, რომ აქტიურად დაიწყო მუშაობა ბიუჯეტირების კონცეფციებზე გადასვლისათვის, რომელიც ორიენტირებული უნდა იყოს შედეგზე და უნდა განხორციელდეს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამის შესაბამისად. შედეგზე ორიენტირებულ ბიუჯეტირებაზე გადასვლა და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის ფორმირება უნდა განხორციელდეს ეტაპობრივად გარკვეული წლების განმავლობაში. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ გარკვეული წლების განმავლობაში არ განხორციელდეს საკონტროლო ღონისძიებები სახელმწიფო ხარჯების ხარჯვაზე. არ არის საჭირო დაველოდოთ ქვეყანაში როდის დადგება ეფექტიანობის აუდიტის ჩატარებისათვის შესაბამისი ინსტიტუციური და საკანონმდებლო გარემო. მნიშვნელოვანია, რომ დღეისათვის უკვე არსებული და მოქმედი საბიუჯეტო კანონმდებლობის პირობებში აქტიურად იქნეს გამოყენებული აუდიტის ეს ფორა.

სახელმწიფო სახსრების ხარჯვის ეფექტიანობის აუდიტის განვითარების 30 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, საზღვარგარეთის ქვეყნებში ჩამოყალიბდა საყოველთაო პრინციპები და მეთოდები მისი ჩატარებისათვის. თუმცა, ცხადია, რომ ყველა ქვეყანას გააჩნია საკუთარი თავისებურებანი ფორმისა და რეალიზაციის მიხედვით, რომელიც განსაზღვრულია ნაციონალური კანონმდებლობით, ისტორიული პრაქტიკით, ქვეყანაში არსებული ტრადიციებითა და ჩვევებით. საბიუჯეტო პროცესის პირობებში და არსებული კანონმდებლობის ფარგლებში არსებობს გარკვეული კონკრეტული სიძნელეები და პრობლემები სახელმწიფო სახსრების გამოყენების ეფექტურობის შემოწმების დროს. ამასთან, ვფიქრობთ, რომ პრობლემების გადალახვა შესაძლებელია კვალიფიციური აუდიტორების მიერ შესაბამისი მეთოდების, პრაქტიკული გამოცდილების გამოყენებისა და ქვეყანაში საჭირო ინსტიტუციური და საკანონმდებლო პირობის საფუძველზე.

მოცემული პრობლემის გადაწყვეტასთან ერთად ეფექტიანობის აუდიტი სახელმწიფო ფინანსური კონტროლის ქმედითი სახე უნდა გახდეს, რომელსაც განახორციელებს სახელმწიფო აუდიტის სამსახური.

მიუხედავად ეფექტიანობის აუდიტის ფართო ჰორიზონტისა, მის მიმართ გარკვეული შეზღუდვებიც არსებობს. კერძოდ: ორგანიზაციის საქმიანობის კონკრეტული შედეგების შემოწმებისას აუცილებელია შევეჩოთ ისეთ საკითხებს, რომლებიც დაკავშირებულია საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების გადაწყვეტილებებთან. ამ შემთხვევაში შემოწმებულ ჯგუფს უნდა ახსოვდეს, რომ ეფექტიანობის აუდიტი ხორციელდება არა იმ მიზნით, რომ შემოწმდეს რამდენად სწორად შესრულდა ეს გადაწყვეტილებები, რომლის მიზანი სოციალური პოლიტიკის გატარება იყო, არამედ რამდენად აუცილებელი და მიზანშეწონილი იყო ესა თუ ის სახელმწიფო პროგრამა.

ეფექტიანობის აუდიტის ჩატარებისას საჯარო სექტორში, აუდიტორმა შემოწმების შედეგად დასკვნებისა და რეკომენდაციების ჩამოყალიბების დროს უნდა გამოავლინოს განსაკუთრებული წინდახედულება და იხელმძღვანელოს სახელმწიფო კანონმდებლობით „სახელმწიფო აუდიტის ჩატარების შესახებ“, რომლის შესაბამისად აუდიტის დასკვნა არ შეიძლება შეიცავდეს შედეგების პოლიტიკურ შეფასებას.

საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსის მე-8 მუხლით განსაზღვრულია საქართველოს საბიუჯეტო კლასიფიკაცია, რომელიც მოიცავს შემოსავლების, ხარჯების, არაფინანსური და ფინანსური აქტივებითა და ვალდებულებებით ოპერაციების კლასიფიკაციებსა და სხვა. აქვე განსაზღვრავს პროგრამულ კლასიფიკაციას: „პროგრამული კლასიფიკაცია არის პროორიტეტების, პროგრამების/ქვეპროგრამების ერთობლიობა და განისაზღვრება ბიუჯეტით. საქართველოს სახელმწიფო და ავტონომიური რესპუბლიკების ბიუჯეტებისათვის პროგრამული კლასიფიკაცია ასევე მოიცავს მხარჯავ დაწესებულებებს და, შესაბამისად, საერთო სახელმწიფოებრივი და საერთო რესპუბლიკური მნიშვნელობის გადასახდელებს.

ამავე კოდექსის მე-9 მუხლის თანახმად, პროგრამულ ბიუჯეტში ასიგნებები გამოიყოფა პროორიტეტების, პროგრამის/ქვეპროგრამების მიხედვით. საქართველოს სახელმწიფო და ავტონომიური რესპუბლიკების რესპუბლიკურ ბიუჯეტებში ასიგნებები ასევე გამოიყოფა მხარჯავი დაწესებულებების და, შესაბამისად,

საერთო სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის და საერთო რესპუბლიკური მნიშვნელობის გადასახდელების მიხედვით.

პროგრამული ბიუჯეტი მოიცავს ინფორმაციას პროგრამების/ქვეპროგრამების, მათი მოსალოდნელი შედეგებისა და შესრულების შეფასების ინდიკატორების შესახებ, ასევე ინფორმაციას კაპიტალური პროექტების შესახებ.

მიუხედავად იმისა, რომ ფინანსური კონტროლის ახლებურ მიდგომასა და კონკრეტულად ეფექტიანობის აუდიტის სრულყოფაზე გადადგმულია გარკვეული ნაბიჯები, არსებული სამართლებრივი ბაზა, მეთოდური და ორგანიზაციული საკითხები მოითხოვს დახვეწასა და სრულყოფას. მათი დროული მოწესრიგების აუცილებლობა განპირობებულია იმით, რომ საფინანსო-ეკონომიკური წესრიგის დამყარების გარეშე ქვეყანაში მდგრადი პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტა შეუძლებელია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი „საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსის შესახებ“, 18 დეკემბერი, 2009.
2. საქართველოს რესპუბლიკის კანონი „ აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“, 1995 წელი.
3. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შიდა აუდიტისა და ინსპექტირების შესახებ“, 2010.
4. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის შესახებ“, 22 ივნისი, 2012.
5. საქართველოს საბიუჯეტო კლასიფიკაცია, საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება №672 (25 აგვისტო, 2010)
6. საქართველოს საბიუჯეტო კლასიფიკაცია, საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება №672 (25 აგვისტო, 2010),
7. მონტგომერი რ. აუდიტი, თბილისი, გვ. 38.

*Dali Sologhashvili
Tea Udesiani*

THE PERFORMANCE AUDIT'S PROBLEMS AND ITS SOLUTIONS Annotation

Analysis of the period of transition to a market economy since the beginning is confirmation of the fact that the accounting and auditing field needs improvement and perfection. Despite the fact that in recent years has significantly changed and improved the country's current budget code, which determines the efficiency and economical use of budgetary funds in accordance with allotment, for example the transition to the program plan, it is not enough. It requires absolute perfection and refinement. Actual problem is budget spending and the use of state property - disposal of legality, the need to improve the forms and methods.

The performance audit is one type of an audit which provides to examine the institution's activities of state authorities', as well as recipients of public funds.

The article discusses the elements objects, audit approaches of the performance audit in the State funds; as well as definition of performance audit's existing problems and their solutions.

*ჭიჭიკო ადგიშვილი
დილაგარდისა დაეითულიანი
კარლო კახაძე*

აუდიტური კონტროლი – მოკლე ისტორია, თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები

საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარება მოითხოვს წინა პლანზე ისეთი მოწინავე ეკონომიკური მეთოდებისა და ხერხების დანერგვა-გამოყენების წამოწვევას, როგორც არის: ეკონომიკური აღრიცხვა, ანალიზი და აუდიტური კონტროლი.

აუდიტი არის სამეურნეო სუბიექტის საბუღალტრო-საფინანსო ანგარიშგების, საბუღალტრო აღრიცხვისა და საფინანსო ოპერაციების წარმოების, მოქმედ კანონმდებლობასა და ნორმატივებთან შესაბამისობის, სისრულისა და უტყუარობის, აგრეთვე საფინანსო და ქონებრივი მდგომარეობის ექსპერტიზა, რომელსაც ატარებენ არასაუწყებო დამოუკიდებელი აუდიტორები სააუდიტორო ობიექტის შესწავლის, შემოწმებისა და რევიზიის გზით. აუდიტი ფასიანი მომსახურებაა. იგი, როგორც წესი, ტარდება ხელშეკრულების საფუძველზე სახელმწიფო კონტროლისაგან დამოუკიდებლად და არ ცვლის მას [1].

ისტორიის გადმოსახედიდან, საზოგადოების განვითარების ყველა ეტაპზე სასიცოცხლო მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მიზნით აწარმოებდნენ მატერიალურ დოვლათს, რომლის ზრდამ დროთა განმავლობაში მოითხოვა მისი რაოდენობის ცოდნის აუცილებლობა, რაც შესაძლებელი იყო დათვლისა და აღრიცხვის არსებობის პირობებში. საზოგადოების განვითარებაზე ეკონომიკის (წარმოებასთან, განაწილებასა და მოხმარებასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობის ერთობლიობა) დიდი როლის შესახებ აღნიშნულია ჯერ კიდევ ჩვენ წელთაღრიცხვამდე რამდენიმე საუკუნის წინ სხვადასხვა მეცნიერთა შრომებში. ქვეყანაში ეკონომიკური საქმიანობის საჭიროებამ და მასზე კონტროლის მოთხოვნილებამ განაპირობა აღრიცხვის (მეურნეობის განვითარების პროცესებსა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებზე ორგანიზებული დაკვირვების, რაოდენო-

ბრივი და ხარისხობრივი გაზომვისა და ასახვის ერთიანი სისტემა, რომელიც მატერიალური დოვლათის წარმოებისა და განაწილების კონტროლის საშუალებაა) წარმოშობა. ქვეყანაში შექმნილი მატერიალური დოვლათის აღრიცხვის პარალელურად საჭირო გახდა მისი განხორციელების სისწორე-სიზუსტის დადგენის შემოწმება-კონტროლის წესის შემუშავების აუცილებლობა.

სააღრიცხვო მონაცემების სისწორის შემოწმებას მსოფლიო პრაქტიკაში დიდი ხნის ისტორია აქვს და ცნობილია უძველესი დროიდან. ძველ რომში, ჩვენ წელთაღრიცხვამდე III საუკუნეში, კვესტორები (ხაზინადარი) ის თანამდებობის პირები იყვნენ, რომლებიც განაგებდნენ ფინანსურ და სასამართლო საქმეებს, აკონტროლებდნენ სახელმწიფო ბუღალტრების საქმიანობას და რომში აგზავნიდნენ საფინანსო ანგარიშგებებს და ისმენდნენ მათ ასხნა-განმარტებებს მიმღებები (გამომცდელები). სწორედ ლათინური სიტყვისაგან „audio“ წარმოიშვა ცნება „აუდიტი“, რომელიც ქართულად ნიშნავს „მას ესმის“, „მსმენელი“.

აუდიტი ნიშნავს კმედებას, შემოწმებას, კონტროლს, აგრეთვე საწარმოს ხელმძღვანელისა და ეკონომიკური სამსახურისათვის საქმის წარმოებაში პრაქტიკული დახმარების გაწევას.

მსოფლიოში აუდიტის წარმოშობის ზუსტი თარიღი უცნობია, მაგრამ არსებობს ამ საკითხთან დაკავშირებული რამდენიმე მოსაზრება, ერთ-ერთი ვარიანტით აუდიტი წარმოშობილი უნდა იყოს დიდ ბრიტანეთში, სადაც ვილჰელმ დამპერობლის კადასტრით ბიძგი მიეცა „ანგარიშსა და ზომას“ ბრიტანეთის სამეურნეო ცხოვრებაში. ინგლისურენოვან ქვეყნებში ცნობა აუდიტის შესახებ და ჩვენამდე მიღწეული ყველაზე ძველი სააღრიცხვო დოკუმენტი – ეს არის ინგლისის და შოტლანდიის „სახაზინო არქივი“, დათარიღებული 1130 წლით.

ცნება აუდიტისაგან წარმოიშვა ტერმინი „აუდიტორი“, რომელიც წარმოსდგება ლათინური სიტყვისაგან „auditor“, აუდიტორი არის დამოუკიდებელი ბუღალტერი, კონტროლიორი, საფინანსო შემოწმების ჩამტარებელი უფლებამოსილი პირი.

დროთა განმავლობაში სააღრიცხვო ინფორმაციის ხარისხიანობის გასაუმჯობესებლად საჭირო გახდა კონტროლის ახალი ფორმის შემუშავება. ამ სოციალურ-ეკონომიკური შეკვეთის პასუხად ინგლისში გამოჩნდა კონტროლიორების – აუდიტების ინსტიტუტი, რომელმაც გამოიწვია აუდიტორის თანამდებობის შემოღება, რაც განაპირობებდა აღრიცხვა-ანგარიშგების შედგენის სისწორის გარანტიას.

დიდ ბრიტანეთში აუდიტი მთავრდებოდა აუდიტორის ანგარიშის მოსმენით. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოში პირველ აუდიტორულ შემოწმებად ითვლება 1631 წელს ჰოლანდიიდან ამერიკაში გაგზავნილი ბუღალტრის მიერ შემოწმებული ცნობა კოლონიის მზარდი დავალიანების შესახებ, აუდიტის სამშობლოდ მაინც დიდი ბრიტანეთი ითვლება, ვინაიდან პირველი საკანონმდებლო აქტები სწორედ იქ შეიქმნა. აუდიტორები პირველად XIII საუკუნის ბოლოს (1299), ხოლო სახელმწიფო საშუალებების აუდიტი ინგლისში XIV საუკუნიდან მოიხსენიება. ინგლისის მეფე ედუარდ II-მ 1324 წლის 24 მარტს დანიშნა პირველი სამი სახელმწიფო აუდიტორი, მათგან ერთ-ერთის სახელი – ჯონ დე ჰაიკესლე – შემონახულია დღემდე. მისივე ბრძანებაში აუდიტორების დანიშნვის შესახებ ნათქვამი იყო, რომ აუდიტორი მოწოდებულია: „...იკითხოს, უსმინოს და აიღოს ყველა ანგარიში, რომლებიც შემოდებული იყო და რომლებიც შემოდებული იქნება პროვინციებში... აკეთოს და აღნიშნოს ყველაფერი, რაც აუდიტორებმა უნდა აკეთონ ანგარიშებთან.“

აუდიტორებისადმი ეს პირველი მოთხოვნები შენარჩუნებულია დღემდე. არსებობს მრავალი ისტორიული მოწმობა, რაც ადასტურებს აუდიტორების აქტიურ საქმიანობას მთელი შუასაუკუნეების მანძილზე.

აუდიტის თეორიის მკვლევარები ამტკიცებენ, რომ აუდიტის ისტორიული ფესვები უნდა ვეძიოთ უძველეს წარსულში. ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი რობერტ მონტგომერი თვლის, რომ „ანგარიშგების შედგენის პრაქტიკა სათავეს იღებს დაახლოებით ძვ. წელთაღრიცხვის 4000 წლიდან, როდესაც ახლო აღმოსავლეთის უძველესმა ცივილიზაციებმა დაიწყეს მაღალორგანიზებული სახელმწიფოების შექმნა და სამეურნეო საქმიანობის მოწესრიგება“ [4], რამდენადაც სახელმწიფოების შექმნამ მოითხოვა მატერიალური შემოსავლების და გასავლების აღრიცხვა და გადასახადების აკრეფა. ამ საქმიანობაში ადგილი რომ არ ჰქონოდა მოტყუებასა და სიცრუეს, საჭირო გახდა კონტროლისა და აუდიტის შემოღება. ამის შესახებ საინტერესო მოსაზრებას გამოთქვამს მონტგომერი, რომელიც აღნიშნავს, რომ „კონტროლის სხვადასხვა ფორმები აღწერილია ბიბლიაში, რომლის შინაარსი...მოიცავს პერიოდს ძველი წელთაღრიცხვის 1800 წლიდან ახალი წელთაღრიცხვის 95 წლამდე“. კონტროლის შემოღების ლოგიკური დასაბუთება იმაში მდგომარეობს, რომ მოხელეს თუკი მიეცემა მოპარვის საშუალება, იგი ისარგებლებს ამ შესაძლებლობით. ბიბლიაში განხილულია ქონების ორმაგი დაცვის საკითხები საქმის მცოდნე და პატიოსანი მოხელეების (ჩინოვნიკების) დაქირავების მეშვეობით.

ჩინეთში ჩუოუს დინასტიის ეპოქაში (1122-256 წ. ძველი წელთაღრიცხვით) აღრიცხვის სახელმწიფო სისტემა მოიცავდა ძირფესვიანად დამუშავებულ ბიუჯეტს და ყველა სამთავრობო დაწესებულების აუდიტს.

ათენში „ძვ. წელთაღრიცხვის V საუკუნეში „სახალხო კრება“ აკონტროლებდა სახელმწიფოს ყველა შემოსავალ-გასავალს, ხოლო ქვეყნის საფინანსო სისტემაში შედიოდნენ სამთავრობო აუდიტორები, რომლებიც ამოწმებდნენ თანამდებობის პირთა დოკუმენტებს მათი უფლებამოსილების შეწყვეტის შემდეგ. კერძო სექტორში ქონების მეპატრონეები თვითონ ატარებდნენ თავიანთი ანგარიშგების აუდიტს.

ძველ რომში ძვ. წელთაღრიცხვის III საუკუნეში რომაელი მმართველები სახაზინო მოხელეებს (ჩინოვნიკებს) ავალებდნენ პროვინციების ბუღალტრულ კონტროლს. რომის რესპუბლიკაში სახელმწიფო ფინანსები ექვემდებარებოდა სენატის კონტროლს, ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტს ხაზინადარის მეთვალყურეობით ამოწ-

მებდა აუდიტორთა ჯგუფი, რომლებსაც შემოუშავებული პქონდათ შემოწმებისა და ურთიერთკონტროლის რთული სისტემა.

ძველ ეგვიპტეში არსებობდნენ სახელმწიფო მოხელეები, რომლებიც ერთმანეთს უთავსებდნენ აღრიცხვის, მართვის და კონტროლის ფუნქციებს.

დიდ ბრიტანეთში ორი ტიპის აუდიტი ტარდებოდა. პირველი ტიპის აუდიტი ტარდებოდა ქალაქებში საჯაროდ და მას მმართველი თანამდებობის პირები და მოქალაქეები ესწრებოდნენ. აუდიტი მთავრდებოდა აუდიტორის ანგარიშის მოსმენით. მეორე ტიპის აუდიტი წარმოადგენდა უმსხვილესი მაშულების ფინანსურ მმართველთა საგადასახადო ანგარიშების დეტალურ შემოწმებას „დებეტის და კრედიტის“ მიხედვით, რომელიც მთავრდებოდა „აუდიტური დეკლარაციით“ ე. ი. ზეპირი ანგარიშებით მაშულის მეპატრონისა და მმართველთა საბჭოს წინაშე. აუდიტის ორივე ტიპი, რომლებიც ტარდებოდა დიდ ბრიტანეთში, თითქმის მე-18 საუკუნემდე მოქმედებდა.

მეფის რუსეთში საფინანსო-ეკონომიკური კონტროლის აუდიტური ინსტიტუტი – აუდიტი და აუდიტორის წოდება, მხოლოდ პეტრე I-ის დროს დამკვიდრდა. შემოწმების ინსტიტუტი პირველად შემოიღეს არმიაში, სადაც იხილებოდა ქონებრივი დავები. 1716 წელს „რანგირების ტაბულაში“ სამხედრო ჩინებს აუდიტორიც მიეკუთვნებოდა. აუდიტორებს ირჩევდნენ პროპორიკთა რიგებიდან, ხოლო ყველა აუდიტორის მეთაური იყო გენერალ-აუდიტორი.

XX საუკუნის პირველ ნახევარში შემოწმებლებს უწოდებდნენ მსაჯულ-ბუღალტრებს, მაგრამ მან ფართო გავრცელება ვერ პოვა.

სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით, რუსეთში აუდიტორებად იწოდებოდნენ იურისტები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობაში ერთმანეთს უთავსებდნენ საქმის მწარმოებლის, სასამართლოს მდივნის და პროკურორის ფუნქციებს. საბჭოთა რუსეთში აუდიტის ნაცვლად რევიზორის ინსტიტუტი განვითარდა, რასაც მართვის ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემების მოთხოვნები და ინტერესები განაპირობებდა.

1990-იანი წლებიდან ვითარება შეიცვალა მრავალ სფეროში. შესაბამისად გაუქმდა უწყებრივი კონტროლი, საკონტროლო-სარევიზიო ორგანოები, წარმოიშვა ალტერნატიული კონტროლის სისტემის შექმნის აუცილებლობა, დაიწყო პირველი აუდიტური ფირმების შექმნა და 1993 წლიდან იწყება საკანონმდებლო ბაზის ჩამოყალიბება. 2001 წელს გამოვიდა ფედერალური კანონი „აუდიტური საქმიანობის შესახებ“. რუსეთში ასევე შემოუშავებულია აუდიტური საქმიანობის ოთხ ათეულზე მეტი ეროვნული სტანდარტი და სხვა ნორმატიული აქტი.

XIV საუკუნის დასაწყისში მოხდა აუდიტური პრინციპების ფორმულირება: პატიოსნება, კომპეტენტურობა, წინდახედულება – ეს პრინციპები დღემდე მოქმედებს. XVII საუკუნის ბოლოს შოტლანდიაში პირველი კანონი იქნა მიღებული, ზოგიერთი თანამდებობის პირთათვის ქალაქის აუდიტორად მუშაობის აკრძალვის შესახებ. ამით დასავლეთის ქვეყნებში შემოდებულ იქნა თანამედროვე ცნება – დამოუკიდებელი აუდიტორი.

XVIII საუკუნის დასაწყისიდან დაიწყო პირველი სპეციალური ცნობარების გამოცემა, რომლებშიც მოკემული იყო ინფორმაცია აუდიტორთა შესახებ.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში გამოჩნდნენ აუდიტორთა არასახელმწიფოებრივი გაერთიანებები, მათ შორის პირველი – შოტლანდიაში 1854 წელს. მოგვიანებით ასეთი ორგანიზაციები შეიქმნა ინგლისში, ამერიკაში, კანადასა და სხვა ქვეყნებში. ინგლისურენოვან ქვეყნებში ეს ორგანიზაციები დღემდე არეგულირებენ აუდიტურ საქმიანობას. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში პროფესიონალი აუდიტორი აშშ-ში გახდა საქმიანი სამყაროს ორგანული ნაწილი.

XX საუკუნეში აუდიტურმა საქმიანობამ არსებითი ცვლილებები განიცადა. 30-იან წლებში გაიზარდა მოთხოვნილება აუდიტორებზე, აგრეთვე მოთხოვნა სააუდიტორო შემოწმების ხარისხის მიმართაც. აუდიტი მძლავრ იარაღად გადაიქცა თაღლითობთან ბრძოლის საქმეში. მე-2 მსოფლიო ომის (1939-1945) შემდეგ გაიზარდა საზოგადოებრივი ინტერესი აუდიტორთა მოვალეობის და საქმიანობის მიმართ. ყველა ქვეყანაში შეიქმნა პროფესიონალთა სხვადასხვა ინსტიტუტები განსხვავებული სახელწოდებებით. მაგალითად, გერმანიაში აუდიტორი განისაზღვრა, როგორც თავისუფალი პროფესია, თუმცა მათ არ ესწრებოდათ პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს წინაშე. საფრანგეთში დამოუკიდებელი საფინანსო კონტროლის სფეროში მოქმედებდა ორი პროფესიული ორგანიზაცია: ბუღალტერ-ექსპერტების და საკონსულტაციო მომსახურების.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მაკონტროლებელი ორგანოების სახელწოდება ერთმანეთისაგან განსხვავებულია. ინგლისურენოვან უმრავლეს ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის სპეციალისტებს უწოდებენ „პრივილეგირებულ ბუღალტრებს“, აშშ-ში – „მსაჯულ ბუღალტრებს“ ან „უმადლესი კვალიფიკაციის დიპლომირებულ ბუღალტრებს“, საფრანგეთში – „ბუღალტერ-ექსპერტებს“ და „წიგნების (დავთრების) კონტროლიორს“.

საზღვარგარეთ საფინანსო კონტროლის წამყვანი ფორმაა დამოუკიდებელი აუდიტი, რომელსაც ახორციელებენ ფართო პროფილის პროფესიონალები. აუდიტური ფირმების რაოდენობა იქ დიდია, ხოლო საქმიანობა იმდენად გაფართოებულია, რომ ამან გამოიწვია საერთაშორისო აუდიტური ფირმების შექმნა.

აუდიტის განვითარებას დღემდე მეცნიერები ორ ეტაპად ყოფენ. პირველ ეტაპად მიიჩნევენ პერიოდს XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან XX საუკუნის მეორე ნახევრამდე. აღნიშნული პერიოდის დაწყების სათავედ

თვლიან 1853 წელს, როდესაც შოტლანდიაში ოფიციალურად დაფუძნდა ედინბურგის აუდიტორთა ინსტიტუტი. მეორე ეტაპად მიიჩნევენ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან (1950 წლიდან) დღემდე განვლილ პერიოდს, როცა განვითარებას იწყებს უმსხვილესი ტრანსეროვნული სააუდიტორო საკონსულტაციო ფორმები, რომლებსაც სხვადასხვა ქვეყანაში აქვთ მრავალრიცხოვანი ფილიალების ქსელი.

აუდიტური კონტროლის წარმოშობის და განვითარების ისტორია, ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, რამდენიმე ეტაპად იყოფა. აუდიტის წარმოშობის ადგილად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიჩნეულია ინგლისი, სადაც XIX საუკუნეში დაიწყო ანგარიშის და ზომის გამოყენება ბრიტანეთის სამეურნეო ცხოვრებაში. ამ პერიოდში დაიწყო „ბუღალტრის“ ზოგადი ცნებიდან გამოცალკევა მონათესავე ცნება „აუდიტორი“.

საფრანგეთში 1867 წელს მიღებულ იქნა კანონი სააქციო კომპანიების ბალანსების სავალდებულო შემოწმების შესახებ, რასაც სპეციალური რევიზორები – „ანგარიშთა კომისიები“ ასრულებდნენ.

აშშ-ში 1887 წელს შეიქმნა აუდიტორთა ასოციაცია, ხოლო 1896 წელს საკანონმდებლო გზით რეგლამენტირებულ იქნა აუდიტური საქმიანობა. მაშინ აუდიტორის თანამდებობას იკავებდა მხოლოდ დიპლომირებული ბუღალტერი. მკვლევრები ამ პერიოდს მიიჩნევენ პირველ ეტაპად.

მეორე ეტაპად მიჩნეულია XIX–XX საუკუნეების მიჯნა, როცა მსოფლიოში შეინიშნება მძლავრი ეკონომიკური ზრდა. ეს ის პერიოდია, როცა იქმნება ტრანსეროვნული კორპორაციები და გაერთიანებები, ბიზნესი იწყებს განვითარებას და კაპიტალიზმი შედის მონოპოლისტურ სტადიაში.

მესამე ეტაპად მიჩნეულია აუდიტური საქმიანობის ნორმატიული რეგულირების დაწყება. განვითარების ამ ეტაპს ბიძგი მისცა 1929-1933 წლების მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა და საწარმოთა მასობრივმა გაკოტრებამ მოითხოვა შემოწმების პროცედურის გამკაცრება. 1931 წელს გერმანიაში მიიღეს მთავრობის დადგენილება საწარმოთა ბუღალტრული აღრიცხვის სავალდებულო აუდიტური შემოწმების შესახებ. ანალოგიურად მოიქცნენ 1934 წელს აშშ-ში.

მეოთხე ეტაპად ითვლება პირველი პროფესიული აუდიტური გაერთიანებების წარმოშობა. 1942 წელს საფრანგეთში შეიქმნა ბუღალტერ-ექსპერტთა და ატესტირებულ ბუღალტერთა პალატა. 1945 წელს პალატის საქმიანობა რეგლამენტირდა სამთავრობო დეკრეტით. 1950-იანი წლებიდან აუდიტორებმა დაიწყეს მეტი ყურადღების მიქცევა შიდა კონტროლის საკითხებისადმი. ჩამოყალიბდა აუდიტის რეგულირების ორი ძირითადი მიმართულება, რომლის მიხედვით: ა) აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთში აუდიტურ ორგანიზაციებს აქვთ შედარებითი დამოუკიდებლობა და თვითონ ქმნიან პროფესიულ გაერთიანებებს; ბ) დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში კი აუდიტი მკაცრად რეგლამენტირდება მთავრობის მიერ.

მესხუთე ეტაპი, ეს არის აუდიტური საქმიანობის საერთაშორისო კომიტეტის შექმნა და ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის ჩარჩოებში აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავება. ხოლო 1970-იანი წლების დასაწყისში ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (ბსფ) ეგიდით დაიწყო საერთაშორისო აუდიტური სტანდარტების შემუშავება.

აუდიტური პრაქტიკის საერთაშორისო კომიტეტი (აპსკ) წარმოადგენს ბსფ-ს საბჭოს მუდმივმოქმედ კომიტეტს. აპსკ დაფუძნდა 1977 წელს აუდიტის ჩატარების ხარისხის სრულყოფის და საერთაშორისო უნიფიკაციის მიზნით. მკვლევართა აზრით, უახლოეს პერსპექტივაში აუცილებელი გახდება აპსკ საქმიანობის სრულყოფა და განვითარება.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ, საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე მალაღვანელობითი ეკონომიკა და აღრიცხვა-კონტროლის სამსახური ჰქონდა, მაგრამ მათ შესახებ წერილობითი წყაროების მწირი ინფორმაციაა შემორჩენილი.

ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის და საკონტროლო-სარევიზიო სამსახურის როლი და მნიშვნელობა განსაკუთრებით გაიზარდა XX საუკუნის ოციანი წლებიდან, როდესაც საქართველომ დამოუკიდებლობა და თავისუფალი სახელმწიფოებრიობა მოიპოვა. დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან ერთ თვეში (29. 06. 1918) საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ და მთავრობამ გამოსცა კანონი „სახელმწიფო კონტროლის თანამდებობის დაარსების“ შესახებ. ამ თანამდებობაზე დაინიშნა გამოჩენილი მეცნიერ-ეკონომისტი და საზოგადო მოღვაწე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებელი, პროფესორი ფილიპე გოგიანიშვილი, რომელიც გახდა დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფოს პირველი მინისტრი. იგი ამ თანამდებობაზე 1918-1920 წლებში მოღვაწეობდა. ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების საქმეში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა სახელმწიფო კონტროლს, რაზედაც მიუთითებს ის ფაქტი, რომ მოკლე დროში ქვეყნის უმაღლესმა ორგანოებმა (6. 12. 1918) მიიღეს კანონი „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო კონტროლის შესახებ“. აღნიშნული კანონის საფუძველზე დამტკიცდა დებულება „სახელმწიფო კონტროლისა და მისი უწყების საგანთათვის“ და „რევიზიის წესდება“, ზემოთ დასახელებულმა კანონებმა ასახვა პოვეს 1921 წლის 21 თებერვლის საქართველოს კონსტიტუციაში, მაგრამ მათ განხორციელება არ დასცალდა.

საქართველოში სახელმწიფო კონტროლს და რევიზიას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში. ქვეყანაში XX საუკუნის 90-იან წლებამდე არსებობდა კონტროლის და რევიზიის ინსტიტუტი. 90-იანი წლებიდან ერთი ეკონომიკური სისტემის მეორეთი შეცვლამ გამოიწვია საკუთრების სხვადასხვა მეურნეობრივი ფორმის ჩამოყალიბება, რომელსაც უნდა მისადაგებოდა აღრიცხვის, კონტროლისა და რევიზიის შესაბამისი ფორმები, როგორცაა აუდიტი და აუდოტორი. საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრებამ შე-

საბამისად აუცილებელი გახდა აუდიტური საქმიანობის სამართლებრივი აქტების შემუშავება და ამ პერიოდში, საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, დროის მოკლე მონაკვეთში დაიწყო და შემუშავდა ამ საკითხთან დაკავშირებით პირველი საკანონმდებლო აქტები.

ქვეყანაში თანამედროვე აუდიტის ცივილიზებული წესების ჩამოყალიბების ათვისების წერტილად შეიძლება ჩაითვალოს 1995 წელი, როდესაც საქართველოს პარლამენტმა 1995 წლის 7 თებერვალს მიიღო საქართველოს რესპუბლიკის კანონი „აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“ და ფუნქციონირებას შეუდგა საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭო, რომელიც შეიქმნა საქართველოს პარლამენტის 1995 წლის 30 ივნისის დადგენილების „საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს შესახებ“ საფუძველზე (აღნიშნული კანონის და დადგენილების მოქმედების ვადა ამოიწურა 2012 წლის ბოლოს).

საქართველოში საბაზრო-ეკონომიკური ურთიერთობის დამკვიდრების პროცესმა დღის წესრიგში დააყენა და წინა პლანზე წამოსწია აუდიტის სამსახურის საქმიანობის შემდგომი განვითარების საკითხი, რასაც ვერ პასუხობდა გასული საუკუნის 90-იან წლებში შექმნილი შესაბამისი სამსახური.

სწორედ თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი აუდიტური მომსახურების შესახებ ახალი კანონი მიიღო საქართველოს პარლამენტმა 2012 წლის 29 ივნისს „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“, რომელიც ამოქმედდა გამოქვეყნებისთანავე. აღნიშნული კანონით განისაზღვრა აუდიტის ჩატარების სამართლებრივი საფუძვლები, ასევე განისაზღვრა მისი ჩატარების უფლებამოსილების მქონე პირთა რეესტრი. ამ კანონით განსაზღვრულია სავალდებულო და საინიციატივო აუდიტის ჩატარების წესი, სადაც გათვალისწინებულია რომ აუდიტორი ვალდებულია პროფესიული მომსახურების განხორციელებისას დაიცვას პროფესიონალი ბუღალტრების ეთიკის კოდექსი, რასაც საფუძველად უდევს აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს მიერ დამტკიცებული „აუდიტორის ეთიკის კოდექსი“, რომელიც შეიცავს ზოგად ეთიკურ პრინციპებს, მიზნებს და წესებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუდიტორმა პროფესიული მომსახურების განხორციელებისას უნდა დაიცვას მიღებული ინფორმაციის პროფესიული საიდუმლოება.

აუდიტორთა საქმიანობის საბჭომ 1999 წელს გამოსცა ბუღალტრთა საერთაშორისო ფედერაციის მიერ მომზადებული „აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები“, რომელმაც განაპირობა საქართველოში აუდიტური საქმიანობის მარეგულირებელი გარემოს გაუმჯობესება და მისი შემდგომი უნიფიცირება. ამგვარი სტანდარტები და დებულებები აუქმობსებს მსოფლიოში აუდიტის მომსახურების ერთგვაროვნების ხარისხს. აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები გამოიყენება ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის დროს და სხვა მომსახურებისთვისაც.

საბაზრო ურთიერთობაზე გადასვლამ გამოიწვია მაკონტროლებელი ორგანოების ახალი ფენის შექმნა, კერძოდ აუდიტორები გამოჩნდნენ ასპარეზზე, რომლებიც ამოწმებენ საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებას, მის უტყუარობასა და შესრულებული სამეურნეო ოპერაციების კანონიერებას. ასევე ასრულებენ მრჩეველისა და კონსულტანტის ფუნქციებსაც. XX საუკუნის 90-იან წლებში ქვეყანაში გატარებული ბუღალტრული აღრიცხვის რეფორმის შედეგად აღრიცხვა და აუდიტი უფრო აქტიურად ჩაერთო კერძო სექტორის საქმიანობაში.

ამჟამად აუდიტი შეჭრილია სამეურნეო საქმიანობის თითქმის ყველა სფეროში, რამაც გამოიწვია აუდიტური საქმიანობის მომსახურების სახეობითი კლასიფიკაცია. დღეისათვის აუდიტის დაჯგუფების რამდენიმე ვარიანტია ცნობილი. კლასიფიკაციის ერთ-ერთ ვარიანტს საფუძველად უდევს სამი კრიტერიუმი:

1. შემოწმების სუბიექტის მიხედვით. შიდა აუდიტი – რომელიც წარმოებს აუდიტორის მიერ ორგანიზაციის შიგნით სპეციალური, დამოუკიდებელი, სტრუქტურული ქვედანაყოფის საშუალებით და გარე აუდიტი – რომელიც ხორციელდება გარე აუდიტორი ორგანიზაციის ან ინდივიდუალური აუდიტორის მიერ.

2. სავალდებულო პერიოდული შემოწმების მოთხოვნის მიხედვით, როდესაც აუდიტი კეთდება სახელმწიფოს კანონის შესაბამისად. საინიციატივო ან ნებაყოფლობითი აუდიტი – წარმოებს საწარმოს მესაკუთრის ინიციატივით.

3. აუდიტი ობიექტის მიხედვით: ა) საერთო აუდიტი; ბ) ბანკის და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციის აუდიტი; გ) სადაზღვევო კომპანიების აუდიტი; დ) ბირჟების, საინვესტიციო, სახელმწიფო, არასაბიუჯეტო ფონდების აუდიტი.

საერთაშორისო პრაქტიკაში განასხვავებენ აგრეთვე აუდიტური საქმიანობის სახეობითი კლასიფიკაციის შემდეგ ფორმებს:

ა) ოპერატიული აუდიტი – სამეწარმეო სისტემის ფუნქციონირების ნებისმიერი ნაწილის შემოწმება მისი ეფექტიანობის მიზნით.

ბ) შესაბამისობის აუდიტი – დაცულია თუ არა სამეწარმეო სისტემაში ზემდგომი ორგანოების მიერ დაწესებული ნორმატიული დოკუმენტების წესები.

გ) ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი – ეს საკუთრივ ზოგადი აუდიტია.

ცნობილია აგრეთვე აუდიტის სახეობითი კლასიფიკაციის შემდეგი სქემა:

1. ფინანსური აუდიტი – ბუღალტრული ბალანსისა და ფინანსურ ანგარიშგებაში წარმოდგენილი ინფორმაციის ობიექტურობის შემოწმება.

2. შეთანხმებული, ანუ რეგულარული აუდიტი – წარმოებს საწარმოს ხელმძღვანელობის მოთხოვნით.

3. მმართველობითი აუდიტი – გამოიყენება მმართველობითი საქმიანობის ხარისხის შესამოწმებლად.

4. საზოგადოებრივი აუდიტი – წარმოებს დიდი მოცულობის ინფორმაციის შესაკრებლად.

ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის საბჭომ ჩამოაყალიბა აუდიტის საერთაშორისო კომიტეტი, რომელიც საბჭოს სახელით შეიმუშავებს და გამოსცემს სტანდარტებს და დებულებებს აუდიტის მომსახურების შესახებ.

ამჟამად აუდიტური საქმიანობის შესრულების ხარისხის კონტროლი რეგულირდება ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის საბჭოს 1992 წლის ივლისის დადგენილებით „აუდიტის და მასთან დაკავშირებული მომსახურების ხარისხის უზრუნველყოფისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტის 220 „აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის“ საფუძველზე.

დღეისათვის საქართველოში აუდიტური საქმიანობის განხორციელების სამართლებრივ საფუძველებს განსაზღვრავს საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშების აუდიტის შესახებ“. ამ კანონით, სხვა საკითხებთან ერთად, განსაზღვრულია აუდიტორის ხარისხის კონტროლის სისტემა. აუდიტორის ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგს ახორციელებს ის აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაცია, რომელშიც გაწევრიანებულია ეს აუდიტორი.

ხარისხის კონტროლის შემოწმების პროგრამა ითვალისწინებს: ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დაცვას; შემოწმებულთა დამოუკიდებლობას და ობიექტურობის გარანტიას. საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკურმა პროცესებმა მოითხოვა სახელმწიფო და არასახელმწიფო სამსახურების ეკონომიკური საქმიანობის აუდიტური კონტროლის ხარისხის არსებული სისტემის სრულყოფა. ამ მიზნით 2012 წელს საქართველოში არსებული კონტროლის პალატის ნაცვლად შეიქმნა „სახელმწიფო აუდიტის სამსახური“.

ახალი უწყების შექმნის ძირითადი მიზანია სახელმწიფო და ადგილობრივ ბიუჯეტზე მყოფი ორგანიზაცია-დაწესებულებების საქმიანობის ეფექტიანად და სწორად მართვა; არასახელმწიფო და პარტიული ორგანიზაციების შემოსავალ-გასავლის მიზნობრივ გამოყენებაზე კონტროლის სისტემის მონიტორინგის გაძლიერება; კერძო სექტორის საწარმოების ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების ბიუჯეტისთვის კუთვნილი გადასახადების გამოანგარიშება და დროულად შეტანა.

ეკონომიკური საქმიანობის აუდიტური კონტროლის ჩატარება უნდა მოხდეს შემდეგი ფორმით: წინასწარი, მიმდინარე, შემდგომი და დოკუმენტური. ეკონომიკური საქმიანობის აუდიტური კონტროლი არ უნდა ატარებდეს ერთჯერად კამპანიურ ხასიათს, არამედ ის უნდა მიმდინარეობდეს პერმანენტულად. აუდიტური კონტროლის დამაგვირგვინებელი ფორმაა ეკონომიკური საქმიანობის ფაქტობრივი შედეგის ფინანსური ანგარიშების დოკუმენტური შემოწმება და დასკვნის გაკეთება.

საქართველოში დღეს მოქმედი კონტროლის სისტემა მოითხოვს ძირფესვიან რეორგანიზაციას. სახელმწიფო სექტორში არსებულ კონტროლის სისტემას არ შეუძლია იმ მოთხოვნათა დაკმაყოფილება, რომელსაც კერძო საწარმოები უყენებენ შემოწმებულ სამსახურებს. პერსპექტივაში, სავარაუდოა, დამოუკიდებელი სააუდიტორო სამსახურები გახდნენ შემოწმების უნივერსალური ფორმა. აუდიტურმა კონტროლმა უნდა შეითავსოს როგორც კერძო სექტორის საწარმოების, ასევე სახელმწიფო სექტორის საწარმოების და ორგანიზაცია-დაწესებულებების კონტროლის და რევიზიის ფუნქციები.

ბოლო წლების მანძილზე ქვეყანაში გააქტიურებული ნეგატიური მოვლენები, როგორცაა კორუფცია, კერძო ქონების მიტაცება-მითვისება და სხვა ძალადობრივი ქმედებები, უარყოფითად მოქმედებს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე. საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესების მიზეზებიდან ერთ-ერთი მთავარია ეკონომიკური ბერკეტების, ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტური კონტროლის და ეკონომიკური ანალიზის როლისა და ადგილის შეუფასებლობა ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარების საქმეში. ამიტომ, პირველ რიგში, საჭიროა ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენების ორგანიზაციის სრულყოფა და მენეჯმენტის გაუმჯობესება.

აუდიტური შემოწმების ჩატარების განხორციელებისათვის საჭიროა აუდიტური ფირმების კომპიუტერებით აღჭურვა, აუდიტური ფირმების მაღალკვალიფიციური სპეციალისტებით კერძოდ, კეთილსინდისიერი, კანონდამცავი და ერთგული ადამიანებით დაკომპლექტება, რომელთა მეშვეობითაც კლიენტებს გაეწევათ კვალიფიციური დახმარება.

საქართველოს აუდიტური კონტროლის ჩატარების გამოცდილება მემკვიდრეობით არ მიუღია, ამიტომ უცხო ქვეყნების გამოცდილების საფუძველზე, ამ ქვეყნებში მოქმედი საერთაშორისო სტანდარტების და დებულებების პირდაპირი გადმოღების ნაცვლად, აუცილებელია ორიგინალური ეროვნული ნორმატიული დოკუმენტების შეიმუშავება და ქვეყნის ეკონომიკასთან შესატყვისობაში მოყვანა.

აუდიტურმა კონტროლმა სამეწარმეო საქმიანობაში ნაკლოვანებების აღმოფხვრის გზები უნდა უზენოს და დაეხმაროს წარმოება-ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში, რათა წარმატებას მიაღწიონ კონკურენციულ ბრძოლაში.

მეწარმეები თვითონ უნდა იყვნენ დაინტერესებულნი აუდიტორების მოწვევით, რათა დროულად დააფიქსირონ საკუთარი ნაკლოვანებანი სამეწარმეო საქმიანობაში, ასევე ფინანსურ საქმიანობაში მიღწეული წარმატებები და დაშვებული შეცდომები.

აუდიტური სამსახური საბაზრო მექანიზმის აუცილებელი და უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. იგი სამეწარმეო საქმიანობის სწორი მიმართულებით წარმართვის ერთ-ერთი საშუალებაა. აუდიტორისა და კლიენტის ურთიერთობა ემყარება ურთიერთგაგებასა და ურთიერთკეთილგანწყობას. აუდიტორი გამოდის თავისი კლიენტის თანაშემწის, მრჩეველისა და დამცველის როლში. კლიენტი შეიძლება მოქმედებდეს უმართებულოდ და კანონსაწინააღმდეგოდ, მაგრამ აუდიტორი ვალდებულია, განუმარტოს და დროულად მისცეს საჭირო რჩევები. აუდიტური ფორმა ხელშეკრულების საფუძველზე ამოწმებს კერძო სექტორის საწარმოების საქმიანობას საფინანსო ანგარიშების ფორმების მონაცემების მიხედვით და იძლევა დასკვნას მისი უტყუარობისა და კანონიერების დაცვის შესახებ, ხოლო დამოუკიდებელი აუდიტორი არის კერძო საწარმოების მმართველობითი ინფრასტრუქტურის კონსულტანტი და ეკონომიკურ საკითხებში დამხმარე.

საქართველოს აუდიტური კონტროლის სამსახურის გაუმჯობესების მიზნით 2012 წელს გატარდა რიგი ღონისძიებები. კერძოდ, საქართველოს (სახელმწიფო) კონტროლის პალატა გარდაიქმნა „სახელმწიფოს აუდიტის სამსახურის“ უწყებად და მიღებულ იქნა საქართველოს ახალი კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“ (2012 წ. 29 ივნისი). ამასთან, საქართველოს ეკონომიკის მართვის სისტემაში განხორციელებულმა გარდაქმნებმა სათანადო შედეგი რომ გამოიღოს, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, შეიქმნას კანონი „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის შესახებ“, სადაც მოცემული იქნება უწყების სტრუქტურა და აგრეთვე ობიექტების ჩამონათვალი, სადაც უნდა ჩატარდეს აუდიტური შემოწმება (საბიუჯეტო ორგანიზაცია-დაწესებულებების, კერძო, კომერციული სამეწარმეო და სხვათა საქმიანობა). აგრეთვე ორგანიზებული კანონი სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის მიერ აუდიტური კონტროლის ჩატარების შესახებ, სადაც ხაზგასმული იქნება მისი ფუნქცია, მიზანი, ამოცანები, მეთოდი, მეთოდოლოგია, ხერხი, როლი და ადგილი, აგრეთვე უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობა ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში.

„სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა“ უნდა განახორციელოს აუდიტური კონტროლი ქვეყნის მასშტაბით ყველა სფეროში. პერსპექტივაში იგი უნდა გახდეს ქვეყანაში ერთადერთი მაკონტროლებელი ორგანო, ამიტომ „სახელმწიფოს აუდიტის სამსახურის“ უწყებაში უნდა გამოიყოს ორი მიმართულება: ერთი – ეკონომიკური საქმიანობის აუდიტური კონტროლის და მეორე – არაეკონომიკური საქმიანობის აუდიტური კონტროლი, ხოლო თითოეულმა მიმართულებამ გამოიყოს პროფილის შესაბამისი სექტორები. ამავე დროს, უნდა შემუშავდეს აუდიტური კონტროლის ჩატარების ეროვნული სტანდარტები და სხვა ნორმატიული დოკუმენტები.

„ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“ მიღებული ახალი კანონის შესაბამისად რეორგანიზაცია უნდა გაუკეთდეს ამჟამად მოქმედ სამსახურებს. ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტიანი მართვის მიზნით, საჭიროა შეიქმნას ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტის და ეკონომიკური ანალიზის მართვის ერთიანი სისტემა სამინისტროს, კომიტეტის ან პალატის სახით, რომელიც გააერთიანებს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორის საწარმო-ორგანიზაციების ამ ეკონომიკურ სამსახურებს, რისთვისაც ამ უწყებაში უნდა ჩამოყალიბდეს ორი მიმართულება: სახელმწიფო და კერძო, ხოლო თითოეული კიდევ დაიყოს სამ-სამ განყოფილებად, კერძოდ, ბუღალტრულ აღრიცხვად, აუდიტურ კონტროლად და ეკონომიკურ ანალიზად. თითოეული განყოფილება კი უნდა მოიცავდეს ყველა მხარის (სახელმწიფო, საბიუჯეტო, არასამთავრობო და კერძო სექტორის) საწარმოების ბუღალტრულ აღრიცხვას, აუდიტურ კონტროლს და ეკონომიკურ ანალიზს.

ქვეყნის მასშტაბით, ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტური კონტროლის და ეკონომიკური ანალიზის ერთ სისტემაში მოქცევა სრულ სურათს მოგვცემს მთლიანად ქვეყანაში არსებულ ფინანსურ მდგომარეობაზე, ამით აღმოიფხვრება დაქსაქსულობა, გაუგებრობა, წინააღმდეგობა და სხვა გაურკვეველობა. ამავე დროს, უფრო იაფი დაგვიჯდება საქმის წარმოება, მისი მართვის სისტემა და მენეჯმენტი.

აღნიშნული რეორგანიზაცია გამოიწვევს ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტური კონტროლის და ეკონომიკური ანალიზის წარმოების მართვის ოპერატიულობას, ინფორმაციის გამჭვირვალობას, ეკონომიკური მონაცემების და მანქნებლების სიზუსტეს, სამუშაო დროის დაზოგვას, ეკონომიკური რესურსების ეკონომიას, ფინანსური ანგარიშგების რეალობას და სხვა ტექნიკურ-ეკონომიკური მანქნებლების გაუმჯობესებას. დღეისათვის აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები შემოღებულია მსოფლიოს 72 ქვეყანაში, ხოლო 54 ქვეყანამ საერთაშორისო სტანდარტების საფუძველზე შეიმუშავა ეროვნული სტანდარტები. ჩვენი აზრით, საქართველოს ეკონომიკის თავისებურებებიდან გამომდინარე და საბაზრო-ეკონომიკური ურთიერთობის გათვალისწინებით, საჭიროდ მიგვაჩნია საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენების გამოცდილების საფუძველზე უახლოეს მომავალში შემუშავდეს ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტური კონტროლის წარმოების ეროვნული სტანდარტები, რაც კიდევ უფრო სრულყოფს ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის განხორციელების შესაძლებლობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ასათიანი რ. თანამედროვე ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი, გამომცემლობა „სიახლე“, თბილისი, 2012.
2. აუდიტური ეთიკის კოდექსი.
3. აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები.
4. მონტგომერი. აუდიტი. თბ., „ფინანსები“, 1997.
5. ქ. „აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები“ №3, №5, №6 – 2000; №1, №2, №11 – 2001.

6. ქ. „ბუღალტრული აღრიცხვა“ №12 – 2011; №5, №6 – 2012.
7. ქ. „გადასახადები და აღრიცხვა“ №11 – 2005.
8. ა. შერემეტი და ვ. სუიცი „აუდიტის საფუძვლები“. თბ., 1998.
9. „საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში“, შრომების კრებული, III ტომი, თბ., 1997.
10. საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“, თბ., 2012 წლის 29 ივნისი.
11. Пупко Г. М. Аудит и ревизия _ 2-е издание. М., 2004.
12. Шешукова Т. Г. Городилов М. А. Аудит: теория и практика применения международных стандартов. 2-е изд. М., Финансы и Статистика~, 2005.

*Chichiko Adeishvili
Dilavardisa Davituliani
Karlo Kakhadze*

**AUDIT CONTROL – SHORT HISTORY, PRESENT STATE AND
PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT
Annotation**

The paper discusses the essence of the audit monitoring, according to control of the enterprise, economic service of the case and practical assistance. The focus in the major countries in the world is made on the formation of audit control and historical aspects of its development.

Are studied the control of audit history in Georgia, current condition and planned measures to improve it.

თამარ ათანელიშვილი

აოტსასაბტოური საქართველოო საბანკო სისტემის ისტორიული წანამძვრებო

დიდი ხნის წინ დაწყებული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების პროცესი პოსტსაბტოურ საქართველოში მხოლოდ გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდში დასრულდა. საქართველოში დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის შექმნას მდიდარი ისტორიული გამოცდილება აქვს. საქართველოში კომერციული ბანკების განვითარება XIX საუკუნიდან იწყება. თუმცა, მსხვილი საკრედიტო-სავაჭრო გაერთიანება – „ორთალი“ (თურქ. ორტაკ - ამხანაგობა, ასოციაცია) თბილისში ჯერ კიდევ XII-XIII საუკუნეებში ფუნქციონირებდა. ქართლის მეფის ვახტანგ VI (1675–1737) კანონ მდებ ლო ბაში („ვახტანგის კანონები“) ფულად-სასესო ურთიერთობებს მთელი თავი („კარი ვალისა, თუ როგორ აიღე ბის“) აქვს დათმობილი. ასევე, იოანე ბატონიშვილმა (1768–1830) ნაშრომში „კალმასობა“ („ხუმარსწავლა“) სპეციალური თავი, „კომერციისა და ვაჭრობის შესახებ“, მიუძღვნა ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების ანალიზს. XVII-XVIII სს. საქართველოში ფულის დამზადებულ-გამსესხებელი და მომტრელი ზარაფხანები საკრედიტო-საანგარიშსწორებო ოპერაციებსაც ასრულებდნენ. XIX ს-ის 80-იან წლებში საქართველოში სულ 80-ზე მეტი საკრედიტო დაწესებულება ფუნქციონირებდა.

საქართველოს დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების გზაზე განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ჰქონდა: თბილისის (1875) და ქუთაისის (1876) საადგილმამულო ბანკების დაარსებას. იმდროინდელი რუსეთის იმპერიისა და ევროპის ანალოგიური ტიპის ბანკებთან შედარებით, თბილისისა და ქუთაისის საადგილმამულო ბანკები სრულიად განსხვავებული საკრედიტო დაწესებულებები იყო, რომლებიც, საკრედიტო საქმიანობასთან ერთად, უდიდეს ქველმოქმედებასაც ეწეოდნენ. უფრო მეტიც, ბანკების კრებებზე ქართველი საზოგადოების პროგნოზულად მოაზროვნე ნაწილი იმ პერიოდისთვის სახელმწიფო დაწესებულებებიდან განდევნილი ქართული ენის პრობლემაზეც დიად მსჯელობდნენ. მთლიანობაში, თბილისისა და ქუთაისის საადგილმამულო ბანკებმა უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულეს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში და მყარი საფუძველი დაუდეს დამოუკიდებელი საქართველოს ეროვნული საბანკო სისტემის მშენებლობის ხანგრძლივ ეტაპს.

საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის (26 მაისი, 1918 წ.) შემდეგ გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენდა დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის შექმნა: დღის წესრიგში ცენტრალური ბანკის დაარსების საკითხი განიხილებოდა. 28 მაისს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის სხდომაზე, მიწვეულნი იყვნენ საქართველოს უფლებების მქონე ცენტრალური ბანკის დაარსების კანონპროექტი. იგი ამავე წლის ბოლოს ეროვნულ საბჭოს წარუდგინა ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრმა გ. ჟურულმა. სამწუხაროდ, წარდგენილი კანონპროექტის დამტკიცება, გატვირთვით დისკუსიების გამო, დამფუძნებელმა კრებამ დროულად ვერ შეძლო. საბოლოოდ, საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელმა კრებამ მხოლოდ 1919 წლის 31 დეკემბერს მიიღო კანონი საქართველოს „სახელმწიფო ბანკის დაარსების შესახებ“ თანდართული წესდებით, რომლის მიხედვითაც, იგი ექვემდებარებოდა საკანონმდებლო ორგანოს. განისაზღვრა ცენტრალური ბანკის ფუნქციები, მისი მმართველი ორგანოების (გამგეობა და საბჭო) უფლება-მოვალეობები, საწესდებო კაპიტალის მოცულობა (50 მლნ მანეთი)... საქართველოს დამფუძნებელთა კრებამ (16.03.1920) საქართველოს სახელმწიფო ბანკის გამგედ აირჩია ი. ლორთქიფანიძე, ბანკის საბჭოს თავმჯდომარედ კი დაამტკიცა ნ. ელიავა. ორგანიზაციული საკითხების დროულად მოუგვარებლობის გამო, „საქართველოს სახელმწიფო ბანკი“, პრაქტიკულად, მხოლოდ 1920 წლის მეორე ნახევარში ამოქმედდა.

მცირე ხნით ფუნქციონირებისდა მიუხედავად, საქართველოს სახელმწიფო ბანკმა ქვეყნისათვის ბევრი სასარგებლო საქმის გაკეთება მოასწრო, მ.შ.: განახორციელა ფულის რეფორმა, შექმნა მნიშვნელოვანი უც-

სოური სავალუტო რეზერვები, მიმოქცევიდან ამოიღო ამერიკაგასიის კომისარიატის ბონები და ნიადაგი მოამზადა ეროვნული ვალუტის შემოღებისათვის. 1918 წლის ივნისში დაარსდა „ქართული ფულის ფონდი“, ერთი თვის შემდეგ გამოცხადდა კონკურსი ქართული ფულის ნიშნების კონკრეტული მხატვრული სახის შესარჩევად და დასადგენად. მთავრობის სპეციალურმა კომისიამ მოიწონა მხატვარ-პროფესორის იოსებ შარლემანის (1880-1957) მიერ შესრულებული ესკიზი, რომელიც საფუძვლად დაედო ქართული ბონების გარეგნულ სახეს. 1920 წლის ივნისში მთავრობის დაავლებით, მხატვარმა ევგენი ლანსერემ (1875-1946) 25 მარჩილის (საქართველოში XVI საუკუნიდან გავრცელებული ფულის სახელწოდება) ღირებულების სახელმწიფო საკრედიტო ბილეთის ესკიზი შეასრულა.

საქართველოს სახელმწიფო ბანკის საქმიანობის შედეგად, გარკვეულწილად დარეგულირდა ფასები პირველადი მოხმარების საგნებზე, შემუშავდა ფულის ახალი რეფორმის გატარების პროექტები და განხორციელდა სხვა მნიშვნელოვანი ღონისძიებები. თუმცა, ვერ მოხერხდა კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის მიღება.

საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მიღებული საბანკო კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები ძირითადად პასუხობდა იმდროინდელ გამოწვევებს და შემთხვევითი როლია, რომ ბევრი მათგანი (ცენტრალური ბანკის მთავრობისაგან დამოუკიდებლობა, ბანკის მმართველობის ორდონიანი სისტემა, ფულის ემისიისა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ექსკლუზიურად წარმართვის უფლება...) ასახულია საქართველოს თანამედროვე საბანკო კანონმდებლობაშიც.

საქართველოში საბჭოთა წყობილების ძალადობრივი დამყარების შედეგად (1921 წლის 25 თებერვალი), ბუნებრივია, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო ბანკმაც შეწყვიტა არსებობა.

ამრიგად, საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში სრულყოფილი საბანკო სისტემის შექმნის პროცესი ვერ დასრულდა, თუმცა, მიღებული საბანკო კანონმდებლობის პრინციპები (ცენტრალური ბანკის მთავრობისაგან დამოუკიდებლობა, ბანკის მმართველობის ორდონიანი სისტემა, ფულის ემისიისა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ექსკლუზიურად წარმართვის უფლება...) ასახულია პოსტსაბჭოური საქართველოს თანამედროვე საბანკო კანონმდებლობაშიც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ათანელიშვილი თ. (2006). ეკონომიკური რეფორმები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, თბილისი.
2. ასათიანი რ. (1996). ფული და ფულადი სისტემები, თბილისი.
3. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაძე თ. (2001). პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი.
4. კანდელაკი კ. (1935, 1960). საქართველოს ეროვნული მეურნეობა. წიგნი 1, 2. პარიზი.
5. პაპავა ვლ. (2002). პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი.
6. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული (1918–1921). (1990). თბ.
7. სილაგაძე ა. (2010). ეკონომიკური დოქტრინები. თბილისი.
8. ქისტაური შ. (1993). ილია ჭავჭავაძე – დიდი ქართველი ბანკირი, ფინანსისტი, თბილისი.
9. ცაავა გ. (2005). საბანკო საქმე. თბილისი.
10. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8Bby7ATB-fsJ:burusi.wordpress.com/2009/11/30/iosif-charlemagne;>
11. <http://www.google.ge/#hl=ka&source=hp&q=%E1%83%94%E1% .>

Tamar Atanelishvili

HISTORICAL FOUNDATIONS OF POST-SOVIET GEORGIAN BANKING SYSTEM

Annotation

The article discusses the results obtained during the formation of banking system, including Democratic Republic of Georgia (1918-1921). The author reckons that the process of formation of banking system failed to be finalized, though the principles of passed banking laws (independence of National Bank from the government, two-level system of bank management, right of exclusive direction of emissions and monetary-credit policy) are reflected in modern banking legislature of post-soviet Georgia.

*ნაზი გვარამია
ნაწილი ძიმციშვილი*

აუდიტორულ სამიანიობაზე ზედამხედველობის თანამედროვე ასპექტები

თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში აუდიტორული კონტროლი მართვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. ყველა სახის აუდიტი არის სპეციფიკური სისტემა, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, გაკეთდეს დასკვნა კომპანიის საქმიანობის ფექტურობის ხარისხსა და მისი სრულყოფის გზებზე. ცხადია, აქედან გამომდინარე, აუდიტორული საქმიანობის როლი ეკონომიკურ საქმიანობაში საკმაოდ აქტუალურია და, შესაბამისად, ბუნებრივია, ინტერესს იწვევს საკითხი იმის თაობაზე, თუ როგორ ვითარდება აღნიშნული სფერო მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, როგორ ხორციელდება თანამედროვე ეტაპზე აუდიტორული საქმიანობის რეგულირება საქართველოში, როგორ არის განსაზღვრული საჯარო ზედამხედველობის მიზანი ამ სფეროში და, ასევე, ცხადია, კერძო სექტორშიც.

აღსანიშნავია, რომ დღესდღეობით მსოფლიოში აუდიტორულ საქმიანობაზე ზედამხედველობის მრავალგვარი სისტემა არსებობს, რომელთა დახვეწა, ცხადია, მუდმივად მიმდინარეობს ისეთი მიზეზების გამო, როგორცაა: წარუმატებელი ფინანსური ანგარიშგებები, თვითრეგულირებად სისტემებში აღმოჩენილი სისუსტეები, ახალი კანონმდებლობის მოთხოვნები და სხვა. ისტორიულად, აუდიტორულ საქმიანობაზე ზედამხედველობა თვითრეგულირების ფორმას იღებდა. ასეთი მიდგომების დროს ხშირად გამოიყენებოდა ექსპერტული მიმოხილვა კომპანიის საქმიანობის გარე შეფასების პარალელურად, რომელსაც სხვა პრაქტიკოსი პროფესიონალები ასრულებდნენ და შესაბამის ანგარიშს წარუდგენდნენ თვითრეგულირებადი კომპანიის საბჭოს. უკანასკნელ პერიოდში რეგულირების სისტემები განვითარდა დამოუკიდებელ ზედამხედველობაზე გაზრდილი მოთხოვნის შესაბამისად, რამაც განაპირობა ეროვნული რეგულატორების ჩამოყალიბების ტენდენცია უფრო თანმიმდევრული და გლობალური მასშტაბებით.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1977 წლიდან სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ამერიკელი ინსტიტუტი (AICPA) ხელმძღვანელობდა ფასიანი ქაღალდების კომისიის (SEC) პრაქტიკის განყოფილებას (SECPS), რომელიც იყო თვითრეგულირებადი ორგანო ფასიანი ქაღალდების კომისიაში რეგისტრირებული აუდიტორული კომპანიების საქმიანობაზე ზედამხედველობისათვის. აღნიშნული სტრუქტურა ატარებდა აუდიტის პერიოდულ ექსპერტულ შეფასებებს ნაკლოვანებათა გამოსაწვლად და შესაბამისად მათ აღმოსაფხვრელად, რაც ცხადია მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორი იყო აუდიტორული კომპანიებისათვის. ამერიკის შეერთებულ შტატებში 2002 წელს კომპანიების ბუღალტრულ აღრიცხვაზე ზედამხედველობის საზოგადოებრივი საბჭო გახდა აუდიტის პროფესიის ზედამხედველობის ძირითადი ორგანო. საბჭოს შემადგენლობა განისაზღვრება საბჭოსა და მისი თანამშრომლებისაგან, რომელთა როლი, მიუხედავად იმისა, რამდენად რეგულარული აუდიტორული ინსპექციების ჩატარებით შემოიფარგლება. აღნიშნული ტენდენცია გაძლიერდა ევროკავშირის მე-8 (სავალდებულო აუდიტის) დირექტივის მიღების შემდეგ 2006 წლის ივნისში. იგი შეეხება სავალდებულო აუდიტის ჩატარების, საჯარო ზედამხედველობისა და ხარისხის უზრუნველყოფის საკითხებს. მე-8 დირექტივა ხელს უწყობს და შესაბამისობაში მოჰყავს სავალდებულო აუდიტის საკითხები ევროკავშირის მასშტაბით და აღგენს აუდიტორულ საქმიანობაზე საჯარო ზედამხედველობისა და ხარისხის უზრუნველყოფის პრინციპებს.

ფინანსური ანგარიშგების სისტემაში მონაწილე თითოეული დაინტერესებული პირი კაპიტალის ბაზრის უფრო ეფექტური ფუნქციონირებისათვის გონივრულად უნდა მოქმედებდეს. მიუხედავად იმისა, რომ კაპიტალის ბაზრებზე აუდიტორები დაინტერესებულ მხარეთა ერთი ჯგუფია, ისინი გადამწყვეტ როლს ასრულებენ ფინანსური ანგარიშგების სანდოობის უზრუნველყოფაში. უფრო კონკრეტულად კი, ხარისხიან აუდიტს შეუძლია პირდაპირ გამოიწვიოს ფინანსური ანგარიშგების პროცესის და ზოგადად კაპიტალის ბაზრის სისტემის მიმართ საზოგადოების ნდობის ამაღლება. ამდენად, აუდიტორული საქმიანობაზე ზედამხედველობა მნიშვნელოვანი ბერკეტია ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ხარისხის გასაუმჯობესებლად. აღსანიშნავია, რომ დამოუკიდებელი ზედამხედველობა დაინერგა მსოფლიოს მხარედი კაპიტალის ქვეყნებში და ბევრ ქვეყანაში ამჟამადც მიმდინარეობს ეს პროცესი. საჯარო ზედამხედველობის პირობებში კომპანიებს, რომელთაც სურთ, კლიენტებს შესთავაზონ გარკვეული ტიპის აუდიტორული მომსახურება (ზოგადად აუდიტი ან საფონდო ბირჟებზე კოტირებული კომპანიების აუდიტი), მოეთხოვებათ, დარეგისტრირდნენ მათი პროფესიისაგან დამოუკიდებელ ორგანოში. ამრიგად, რეგისტრაცია, და შესაბამისად მისი შენარჩუნება, წარმოადგენს აუდიტორული საქმიანობის განხორციელების წინაპირობებს. აღნიშნული ორგანოს წევრების დანიშნვა გამჭვირვალე პროცესი უნდა იყოს, რათა უზრუნველყოს კვალიფიციური პირების შერჩევა, რომლებიც საზოგადოებრივ ინტერესებს მოემსახურებიან. საზედამხედველო ორგანოების სტრუქტურა და ორგანიზაცია სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავებულია, მაგრამ ზოგადად ასეთ ორგანოს აქვს შემდეგი ფუნქციები: **რეგისტრაციისა და ანგარიშგების ფუნქცია; ინსპექტირების ფუნქცია; გამოძიების ფუნქცია.**

თითოეული ამ ფუნქციის შესრულება მოითხოვს ცალკეული აუდიტორული ფირმის მიერ სპეციფიკური ინფორმაციის მიწოდებას პირველადი რეგისტრაციისათვის; რეგისტრირებული კომპანიების საქმიანობისა და ოპერაციების პერიოდულ შემოწმებებს და შედეგად, შესაბამისი ანგარიშის წარდგენას როგორც თავად კომპანიის, ასევე დაინტერესებული საზოგადოებისათვის; პროფესიონალურ სტანდარტებსა და სხვა მოთხოვნებთან შეუსაბამობის შემთხვევების გამოძიებას და სანქციებზე რეკომენდაციების გაცემას. ყველა აუდიტორი უნდა დაექვემდებაროს ეფექტურ ზედამხედველობას დამოუკიდებელი ორგანოს მხრიდან, რომელიც საზოგადოებრივ ინტერესს ემსახურება. მნიშვნელოვანია, საზედამხედველო ორგანოს გააჩნდეს დაფინანსების სტაბილური წყარო თავისი საქმიანობის განსახორციელებლად, რათა დაფინანსებამ ზეგავლენის საფრთხის წინაშე არ დააყენოს ის დაინტერესებული ჯგუფების მხრიდან.

რაც შეეხება ჩვენს ქვეყანას, 2007 წელს საქართველოს მთავრობასა და ევროკომისიას შორის გაფორმებული დაფინანსების ხელშეკრულების – „საქართველოს ფინანსური მართვის რეფორმის მხარდაჭერა“ – ფარგლებში, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში ჩამოყალიბდა რისკების შეფასებისა და შიდა აუდიტის სამმართველო, რომლის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა შიდა აუდიტის ერთეულების ჩამოყალიბების და საჯარო ფინანსების მართვისა და კონტროლის ახალი სისტემის დანერგვის მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელება. შესაბამისად, 2009 წელს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში შეიქმნა და საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცდა „სახელმწიფო სექტორში შიდა ფინანსური კონტროლის განვითარების სტრატეგია“ (Public Internal Financial Control (PIFC)), რომელიც საკმაოდ დეტალურად აღწერდა საჯარო სექტორში შიდა ფინანსური კონტროლის სისტემის განვითარების გეგმას, მაგრამ, ცხადია, სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის, ფინანსური მართვის, კონტროლისა და შიდა აუდიტის სისტემის შემუშავებისათვის, ჩამოყალიბებისა და დანერგვისათვის აუცილებელი იყო შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის არსებობა.

ხეშთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, 2010 წლის 26 მარტს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა „საქართველოს კანონი სახელმწიფო შიდა აუდიტისა და ინსპექტირების შესახებ“, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის სისტემის ჩამოყალიბების მთავარ საფუძველს. ამ კანონის თანახმად, 2010 წლის განმავლობაში 12 სამინისტროში ჩამოყალიბდა შიდა აუდიტის სუბიექტი. ამჟამად

კი საქართველოში არსებობს 24 შიდა აუდიტის ერთეული. “სახელმწიფო შიდა აუდიტისა და ინსპექტირების შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად, საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 9 ნოემბრის 345-ე დადგენილების საფუძველზე, შეიქმნა “შიდა აუდიტთან დაკავშირებული საკითხების განმხილველი საბჭო” (პარმონიზაციის ცენტრი), დამტკიცდა საბჭოს დებულება და განისაზღვრა საბჭოში არსებული სამდივნოს უფლება-მოვალეობები. ჩამოყალიბდა პარმონიზაციის ცენტრის მთავარი ამოცანა, რაც შიდა აუდიტის ერთეულების საქმიანობის კოორდინაციას გულისხმობს. პარმონიზაციის ცენტრმა შეიმუშავა შესაბამისი მეთოდოლოგიური დოკუმენტები, როგორცაა: შიდა აუდიტორთა ეთიკის კოდექსი; შიდა აუდიტორთა სახელმძღვანელო პრინციპები; შიდა აუდიტის მეთოდოლოგია; შიდა აუდიტის სტანდარტები და სახელმწიფო სექტორში რისკის მართვის სახელმძღვანელო, რომლებიც შემდგომ დამტკიცდა საქართველოს მთავრობისა და საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მიერ.

უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის სისტემის განვითარება უწყვეტ პროცესს წარმოადგენს, შესაბამისად მუდმივად იხვეწება მიდგომები ამ საკითხისადმი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ 2011 წელს განხორციელდა “სახელმწიფო შიდა აუდიტისა და ინსპექტირების შესახებ” საქართველოს კანონის დახვეწა და მისი სრულად პარმონიზება საერთაშორისო სტანდარტებთან INTOSAL-თან და IIA-თან. ამის საფუძველზე საქართველოს პარლამენტმა 2011 წლის 9 დეკემბერს მიიღო შესაბამისი ცვლილებები “სახელმწიფო შიდა აუდიტისა და ინსპექტირების შესახებ” საქართველოს კანონში და გარდა ფუნდამენტური ცვლილებებისა, აღნიშნული კანონის სათაურიც შეიცვალა და ეწოდა “სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის შესახებ” საქართველოს კანონი.

2013 წლის 1 იანვრამდე საქართველოში არსებული კანონმდებლობით, აუდიტორთა კვალიფიკაციის მოთხოვნებს განსაზღვრავდა აუდიტორული საქმიანობის საბჭო, ხოლო პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაციის მოთხოვნებს – პროფესიული ორგანიზაციები არსებული კანონმდებლობის პირობებში. შეიძლება ითქვას, რომ პროფესიის რეგულირების სფეროში მოქმედება სახელმწიფო რეგულირებისა და თვითრეგულირების პრინციპების ერთობლიობა. საქართველოს მთავრობის მიერ ინიცირებულ იქნა და მომზადდა კანონპროექტი “ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის შესახებ”, რომლის მიზანია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სისტემის შემდგომი განვითარება და საერთაშორისო სტანდარტებთან მიახლოება. აღნიშნული ცვლილებები ძალაში შევიდა 2013 წლის 1 იანვრიდან. აუდიტის ჩატარების სამართლებრივ საფუძვლებს განსაზღვრავს ეს კანონი, რომლის თანახმადაც, საქართველოში აუდიტი ტარდება აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების (ISA) შესაბამისად. **საქართველოში აუდიტის ჩატარება სავალდებულოა: ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საფონდო და სასაქონლო ბირჟებისათვის; „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ანგარიშგაღებულ კაწარმოებისა და საინვესტიციო ფონდებისათვის.**

სავალდებულო აუდიტი ტარდება ყოველწლიურად, კალენდარული წლის დასრულებიდან მომდევნო წლის 31 ოქტომბრამდე და მისი ჩატარების უფლება აქვს მხოლოდ პირველი კატეგორიის რეესტრში რეგისტრირებულ აუდიტორს/აუდიტორულ ფირმას. ამასთან, იგი უნდა ჩატარდეს ამ აუდიტორის ან აუდიტორულ ფირმაში დასაქმებული სერტიფიცირებული პროფესიონალი ბუღალტრის მიერ. საინიციატივო აუდიტი კი ტარდება უფლებამოსილი პირის (პირების) გადაწყვეტილებით ან საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა შემთხვევებში. უდიტორი/აუდიტორული ფირმა პასუხისმგებელია ხარისხის კონტროლის სისტემის სათანადო პოლიტიკისა და პროცედურების შემუშავებასა და გამოყენებაზე, ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (IFAC) მოთხოვნების შესაბამისად. აუდიტორის/აუდიტორული ფირმის ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგს ახორციელებს ის აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაცია, რომლის წევრსაც წარმოადგენს ეს აუდიტორი/აუდიტორული ფირმა. ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგი უნდა განხორციელდეს სამ წელიწადში ერთხელ მაინც.

აუდიტორული ფირმის ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგისას შემოწმებას ექვემდებარება აუდიტორულ ფირმაში დასაქმებული ყველა სერტიფიცირებული პირის მიერ ჩატარებული მინიმუმ თითო აუდიტი. აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაცია აუდიტორის/აუდიტორული ფირმის ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგს ახორციელებს სერტიფიცირებული ხარისხის კონტროლის შემოწმების მეშვეობით.

ხემათ აღნიშნულიდან გამომდინარე, დღესდღეობით ეტკვს არ იწვევს ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის აქტუალობა სამეურნეო სუბიექტების ევექტური ფუნქციონირების საქმეში, რაც, ცხადია, გულისხმობს აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში პროფესიული აღიარების საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარებასა და გამოყენებას. ამავდროულად აღსანიშნავია, რომ საჯარო სექტორში, გრძელვადიან პერსპექტივაში ზედამხედველობა იქნება ევექტური, თუ იგი ჩატარდება შიდა ეროვნული სახელმძღვანელო ორგანოებისა და ინსპექტირების მიერ, რომელთაც სრულად ესმით იმ კულტურული და საკანონმდებლო გარემოს თავისებურებები, რომლის ფარგლებშიც ხორციელდება აუდიტორული საქმიანობა და, ამავდროულად, გამოყენებული იქნება ასევე სხვა ქვეყნების რეგულაციების მიერ გაწეული მონიტორინგის შედეგები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გვარამია ნ. (6-7 აპრილი, 2012 წ.; თბილისი). აუდიტის მსოფლიო კონცეფციები და განვითარების ტენდენციები საქართველოს საბანკო სექტორში. ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. საერთაშორისო-სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია, გვ. 536-540.
2. ლაზაშვილი ზ. (2010 წ.; თბილისი). აუდიტის რეგულირების საკითხები. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია. ჟ. ბუღალტრული აღრიცხვა, №1, გვ. 10-12.
3. საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“, თბ., 29 ივნისი, 2012 წ.
4. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის შესახებ“. 2010 წ. 26 მარტი, თბილისი.
5. А. Кушнарев. Журнал «Аудит»; #2-3, 2011 г.

6. <http://gfpa.ge/site/images/stories/gfpa/niusebi/kanoni.pdf>.
7. <https://sites.google.com/a/iliauni.edu.ge/sakartvelo-da-turizmis-ganvitareba/elektronuli-literatura>.

*Nazi Gvaramia
Nanuli Dzimtseishvili*

SUPERVISION OF THE MODERN ASPECTS OF AUDITING Annotation

Key questions of accounting and audit regulations, existed in Georgia for nowadays and correspondingly, legal changes, executed towards the above said direction is given in this scientific thesis. The task of this thesis is to present the audit role and possibility of accounting in modern management system, and it is not covered only by the registration of economical operations, but it is also the necessary instrument of financial information, linking ring among the economical activity and the entities, who make the decisions, which have the great meaning in functioning of economical subjects in order to make correct management discussions. From 90s years of a recent century, when Georgia began to walk towards the independence and correspondingly, there was a market relations, orientated on private property except of the planning-administration economic in the country, evidently, necessity of radical transformation of institutional and infrastructure systems was in day agenda, which stipulated the abrogation of unite system of accounting, based on the state property and to begin the process of new system formation.

World known practice of accounting activity reveals, that role of international accounting standards and the meaning, is gradually increased and it is said by increasing of world economical globalization, which means the participation of world's capital in separate countries' economy. Follow from this, interested investors, creditors and etc. need timely and hopeful information in return for the invested capital about get a possible economical profit, getting of such information is not possible without foreseeing of international standards principles of accountant in national calculation system.

For nowadays, sharing of international experience in accounting is very urgent and correspondingly its introduction in accounting and calculation sphere. Follow from this, world known concepts, settled in the modern accounting and audit sphere is discussed in this scientific research, including, the experience of European countries and USA towards the abovementioned direction. Already probated approaches in world practice is represented according to the accounting professional acknowledgment criteria, main aspects of "social", "staff" and "personal audit" towards the audit, risks, related to the social audit are moved a little. In scientific research audit faces are characterized and are given according to the law in force of Georgia, key questions of internal and external audits.

Legal changes existed in accounting and audit sphere of Georgia is represented in the research and correspondingly the legal base, adopted in our country from January 1, 2013 is analyzed.

Meaning and role of accounting and audit in management systems is underlined in scientific research, which gives the conclusion about the quality of company's business effectiveness and also about its fulfillment. Due to it, questions of existence of development of accounting and audit institutions are also represented in scientific research, legal base is discussed on this direction and correspondingly, as a conclusion, recommendation sentences and considerations of accounting and audit methodology are formed.

ლილი გვერტაძე

საფინანსო სისტემის არსი და მისი ფუნქციონირების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში

სისტემა ურთიერთდაკავშირებული ნაწილებისაგან შემდგარი ერთგვარი მთლიანობაა (ეს ნაწილი შეიძლება იყოს სფერო, რგოლი, სექტორი და ა.შ.), თითოეულ ნაწილს ქვესისტემა ეწოდება და თავისი წვლილი შეაქვს ამ მთლიანის დახასიათებაში [9] ეკონომიკური თეორიის მიხედვით, თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის სისტემის გამარტივებული მოდელი წარმოადგენს სამ ურთიერთდაკავშირებულ და ურთიერთ-დამოკიდებულ სექტორისაგან (ქვესისტემისაგან) შემდგარ მთლიანობას. ის აერთიანებს სახელისუფლო სექტორს, კორპორაციებს (ფირმებს) და ოჯახურ მეურნეობებს. შესაბამისად ეკონომიკური სისტემის სუბიექტებს წარმოადგენს სახელისუფლო სექტორი, კორპორაციები და ოჯახური მეურნეობები, ხოლო ეკონომიკური სისტემის ობიექტს – ეკონომიკის რეალური და ფინანსური სექტორები.

ზოგადად, ფინანსები ფულადი ნაკადების მართვაა, რომლის არსი ისაა, რომ ის წარმოადგენს ეკონომიკის სუბიექტებს შორის ეროვნული შემოსავლის განაწილების ინსტრუმენტს. ფინანსების ეფექტური მართვა ეკონომიკური სუბიექტების მიზნების, ამოცანებისა და ვალდებულებების რეალიზებასა და ეკონომიკის სტაბილურ ზრდას უწყობს ხელს. ამგვარად ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის განაწილება-გადანაწილება ეკონომიკის სუბიექტებს შორის ფინანსების გამოყენებით ხდება. თავის მხრივ, ყოველი მათგანი თავისი შემოსავლების განაწილება-გადანაწილების დროს ფინანსებს იყენებს ისე, როგორც მეთოდს, ინსტრუმენტს.

ფინანსები, როგორც სისტემა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ეკონომიკურ სუბიექტებთან დაკავშირებით შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სამი ქვესისტემისაგან შემდგარი მთლიანობა. კერძოდ, საფინანსო სისტემა აერთიანებს **სახელისუფლო, კორპორაციულ და ოჯახური მეურნეობის ფინანსებს**. თითოეული მათგანი ფულადი საშუალებების ფონდების ფორმირებისა და გამოყენების თავისებურებით ხასიათდება, სხვადასხვა მიზნები გააჩნიათ, ეკონომიკურ სისტემაში სხვადასხვა ფუნქციას ასრულებს და თავისი წვლილი შეაქვს ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის როგორც შექმნაში, ისე განაწილება-გადანაწილებაში.

ქვეყანაში უსაფრთხო საფინანსო პოლიტიკის გატარება, ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის განაწილება-გადანაწილება, შესაბამისი საფინანსო ინსტიტუტებისა და საფინანსო ინსტრუმენტების გამოყენებით ხორციელდება. **ინსტიტუტი** ლათინური სიტყვაა (institutum) - და დამყარებას, დაწესებას, დაწესებულებას ნიშნავს [8]. არსებობს მრავალი საფინანსო ინსტიტუტი და საფინანსო ინსტრუმენტი, რომელთა მეშვეობითაც წარმოებს ეკონომიკაში მშპ-ს მოძრაობა და საფინანსო სისტემის ფუნქციონირება. საფინანსო ინსტიტუტები ქვეყნის საფინანსო სექტორს ქმნის.

სხვადასხვა ქვეყნების საფინანსო ინსტიტუტები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავისი სიდიდით, სირთულის დონით და ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობით, სახელმწიფოს ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და ისტორიული განვითარებით. გარდა აღნიშნულისა, საფინანსო ინსტიტუტები დროთა განმავლობაში ტრანსფორმაციას განიცდიან. რასაც მათ მიერ შესრულებული ფუნქციები განაპირობებს. ასე მაგალითად, აშშ-ში თანამედროვე ბანკები მნიშვნელოვნად განსხვავდება იმ ბანკებისაგან, რომელიც ქვეყანაში 1928-1958 წლებში იყო და ასევე განსხვავდება, მაგალითად, გერმანიასა და დიდ ბრიტანეთში არსებული ბანკებისაგან [5] ასევე პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში და კერძოდ საქართველოში, თანამედროვე ბანკები მნიშვნელოვნად განსხვავდება მე-20 საუკუნეში 1990 წლებამდე არსებული ბანკებისაგან.

თუკი საფინანსო ინსტიტუტებს განვიხილავთ, როგორც სისტემას, მაშინ ზოგადად, ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით, საფინანსო ინსტიტუტები შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ოთხი ძირითადი ქვესისტემისაგან შემდგარი მთლიანობა. კერძოდ:

- საფინანსო სისტემის მარეგულირებელი საფინანსო ინსტიტუტები;
- საფინანსო ბაზრები;
- ფინანსური შუამავლები;
- საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები.

ხელისუფლება ქმნის კანონებსა და იმ ორგანიზაციულ-სტრუქტურულ ერთეულებს, რომელთაც ევალებათ მათი შესრულება, შესაბამისად, საფინანსო სისტემის რეგულირებაზე ის არის მთლიანად პასუხისმგებელი. საქართველოში საფინანსო სისტემის რეგულირების ფუნქცია განაწილებულია სახელისუფლო ორგანოებზე – სახელმწიფო საფინანსო ინსტიტუტებზე. კერძოდ, ქვეყნის საფინანსო სისტემის მართვა და საგადახადო-საბიუჯეტო პოლიტიკის რეგულირება, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ფუნქციას წარმოადგენს; ფინანსური სისტემის სტაბილურობა, გამჭვირვალობა, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირება და საკრედიტო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სფეროს ზედამხედველობა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ხდება, რომელიც თავად ფინანსურ შუამავალს წარმოადგენს.

ფინანსური შუამავლები ის ფირმებია, რომლებიც ფინანსურ მომსახურებას ეწევიან და ფინანსურ პროდუქტებს ყიდიან. ასეთებია ბანკები, საინვესტიციო და სადაზღვევო კომპანიები [6] რაც შეეხება **ფინანსურ ბაზარს**, მისი წარმოშობა უშუალოდ დაკავშირებულია სასესხო კაპიტალთან. ინსტიტუციური ნიშნის მიხედვით, თანამედროვე სასესხო კაპიტალის ბაზარი მოიცავს ორ ძირითად რგოლს: კრედიტის ბაზარს და ფასიანი ქაღალდების ბაზარს. ფინანსურ ბაზარზე დამზოგველ-კრედიტორებიდან მხარჯველ-მსესხებელზე ფუნქციური სახსრების გადაღინება უმეტესწილად **ფინანსური შუამავლების** მეშვეობით ხორციელდება.

ბანკები, აქტივების თვალსაზრისით, დღეს ყველაზე მსხვილი და უძველესი ფინანსური შუამავლებია. ბანკები ის ფინანსური შუამავლებია, ვისთანაც საშუალო ადამიანი ყველაზე უფრო ხშირად ურთიერთობს [5]. საქართველოს საფინანსო სექტორში საბანკო სექტორი დომინირებს. 2010 წლის მდგომარეობით, საქართველოს საბანკო სისტემა 19 კომერციულ ბანკს აერთიანებდა. საბანკო სექტორის მთლიანი აქტივები მშპ-ს 50.8 პროცენტს შეადგენდა. აქედან, უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით, საბოლოო მფლობელობის მიხედვით, საქართველოში ფუნქციონირებს 15 ბანკი და უცხოური ბანკების ორი ფილიალი. არარეზიდენტების წილი ბანკების განაღებულ კაპიტალში 84.4 პროცენტია. უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით შექმნილ ბანკებზე, საბოლოო მფლობელობის მიხედვით, მთლიანი აქტივების 94.8 პროცენტი მოდის [1]. საქართველოს საბანკო სექტორი საკმაოდ ძლიერი სტრატეგიული ინვესტორებია წარმოდგენილი, მათ შორის, მსხვილი ევროპული და რეგიონული საბანკო და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებით, რომელთაც, საჭიროების შემთხვევაში, დამატებითი კაპიტალის ლიკვიდობის ინიექციის უნარი შესწევთ. ამ ბანკებშია თავმოყრილია სისტემის მთლიანი სესხების 93 პროცენტი და არასაბანკო დეპოზიტების 98.4 პროცენტი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ბანკების რიცხოვნობის შემცირების ტენდენცია აღინიშნება (1994 წელს იყო 229 [7], 2000 წელს – 40, ხოლო 2010 წელს 19 ბანკია), ის მოსახლეობის რიცხოვნობასა და ეკონომიკის მასშტაბებთან დამოკიდებულებით ჯერ კიდევ ბევრია.

ქვეყნის საბანკო სექტორში კომერციული ბანკების მიერ გაცემული მთლიანი სესხების მოცულობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. 2010 წელს, 2006 წელთან შედარებით, მთლიანი სესხების მოცულობა 51,5%-ით გაიზარდა და 6.803.6 მლნ ლარს გაუტოლდა. ზოგადად ქვეყანაში მთლიანი სესხების ზრდა ეკონომიკის ზრდას უნდა განაპირობებდეს. ამასთან, აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მთლიანი სესხების სტრუქტურას ენიჭება. ეკონომიკის დაკრედიტების სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ სესხების განსაკუთრებით დიდი ხედრითი წილი 2010 წელს ვაჭრობის სექტორზე მოდის (51,7%), ხოლო სოფლის მეურნეობაზე, მრეწველობასა და მშენებლობაზე შესაბამისად 1,4; 21,5 და 10,6 პროცენტი. მიგვაჩნია, რომ ეკონომიკის დაკრედიტების სტრუქტურული გაჯანსაღების სტიმულირება ქვეყნის ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

საქართველოს საბანკო სექტორში მნიშვნელოვან ყურადღებას იმსახურებს საკრედიტო პორტფელში დოლარიზაციის მაღალი დონე. ასე მაგალითად, კომერციული ბანკების მიერ რეზიდენტ იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხები არა მარტო მაღალია, არამედ ზრდის ტენდენციითაც ხასიათდება. 2006 წელს, 2010 წელთან შედარებით, უცხოური ვალუტით გაცემული სესხები 5,8 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა. ამასთან დოლარიზაციის კოეფიციენტი 2010 წელს განსაკუთრებით მაღალი დაფიქსირდა (82,5%) [2]. ფინანსური დოლარიზაციის დონეს დიდი მნიშვნელობა აქვს ფინანსური სტაბილურობისთვის, რადგანაც მაღალი დოლარიზაციის პირობებში გაცილებით კურსის მკვეთრი ცვლილებები საბანკო სექტორს სერიოზულ საფრთხეებს უქმნის. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქვეყანაში მაღალია ფინანსური დოლარიზაციის დონე, რაც დოლარის უსაფრთხო ვალუტის სტატუსზე და გრძელ ვადაში ეროვნული ვალუტის მიმართ არსებულ უნდობლობაზე მიუთითებს.

საყურადღებოა ისიც, რომ საბანკო სისტემის საპროცენტო შემოსავლების 42,5 პროცენტი შინამეურნეობებზე, ხოლო 55 პროცენტი კი იურიდიულ პირებზე მოდის. თუ აღნიშნულ საპროცენტო შემოსავლებს შესაბამისად შევადარებთ იმავე სექტორებზე გავწეულ საპროცენტო ხარჯებს, წმინდა საპროცენტო მარჯა შინამეურნეობებისთვის შეადგენს 14,7 პროცენტს, ხოლო იურიდიული პირებისთვის კი – 12,1 პროცენტს. ამგ-

ვარად, საბანკო საპროცენტო მარჟა ჯერ კიდევ ძალზე მაღალია, რაც შეიძლება აიხსნას მაღალი მიმდინარე ხარჯებით და მაღალი სარეზერვო მოთხოვნებით.

საქართველოს არასაბანკო ფინანსურ სექტორს, 2010 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, 18 საკრედიტო კავშირი, 49 მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია, 1623 რეგისტრირებული ვალუტის გადამცემელი პუნქტი და 37 ფულადი გზავნილების განმასორციელებელი პირი წარმოადგენდა. 2010 წელს, 2009 წელთან შედარებით, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების რაოდენობა 29 პროცენტით გაიზარდა, რასაც ლიბერალურმა სახედამხედველო გარემომ შეუწყო ხელი. მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების აქტივები 2009 წელთან შედარებით 67 პროცენტით, სასესხო პორტფელი – 77 პროცენტით, ხოლო საკუთარი კაპიტალი 44 პროცენტით გაიზარდა. რაც შეეხება საკრედიტო კავშირების მთლიანი აქტივების მოცულობას, მიუხედავად 51 პროცენტისა ზრდისა კვლავ მცირეა და 2.8 მილიონ ლარს შეადგენს. მიუხედავად აღნიშნულისა, არასაბანკო ფინანსურ სექტორზე საქართველოს ფინანსური სექტორის მხოლოდ 5 პროცენტი მოდის და შესაბამისად მას სისტემური მნიშვნელობა არ გააჩნია.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, როგორც საფინანსო ინსტიტუტი, საქართველოში ჯერ კიდევ განვითარების სტადიაშია. ორგანიზებული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, საქართველოს საფონდო ბირჟის სახით, საქართველოში 1999 წლიდან ფუნქციონირებს. 2010 წლის ბოლოს საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზარი წარმოდგენილი იყო ბაზრის შემდეგი ლიცენზირებული მონაწილეებით: 1 საფონდო ბირჟა, 1 ფასიანი ქაღალდების ცენტრალური დეპოზიტარი, 9 საბროკერო კომპანია და 6 რეგისტრატორი [1]. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში საფონდო ბირჟაზე აქტივობა იზრდება, რაც ბაზარზე აქტივობის, გარიგების დადების და საქართველოს საფონდო ბირჟის ინდექსის (GSX) ზრდაში აისახება, მთლიან ღირებულებაში ფიქსინგის (სავაჭრო სესის გარეთ დადებულ გარიგებათა) ხვედრითი წილი კვლავინდებურად მაღალია, თითქმის 95 პროცენტს შეადგენს.

თანამედროვე საფინანსო სისტემას გლობალური ხასიით გააჩნია. ფინანსური ბაზრები და ფინანსური შუამავლები ერთმანეთთან ყოვლისმომცველი ტელეკომუნიკაციების ფართო ქსელით არიან დაკავშირებული. რაც სადღეღამისო საგადამხდელო ოპერაციებისა და ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის ფართო შესაძლებლობას იძლევა. შესაბამისად, ფინანსურ შუამავლებს ეროვნულ ეკონომიკაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავიათ, ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში კი მათი, როგორც მსოფლიო ბაზრის მონაწილეების, როლი მნიშვნელოვნად იზრდება არა მხოლოდ მათი საქმიანობიდან მიღებული სარგებლის თვალსაზრისით, არამედ იმ საფრთხის გათვალისწინებით, რომელიც გლობალურ ფინანსურ ბაზრებს ახასიათებს.

საქართველოში საფინანსო შუამავლობა, ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის თვალსაზრისით, მართალია, ერთ-ერთი დარგია, რომელსაც ზრდის მაღალი ტემპი გააჩნია, მაგრამ მისი განვითარების ხარისხი ჯერ კიდევ დაბალია. საქართველოში საფინანსო შუამავლობის დაბალი ხარისხობრივი მაჩვენებლის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს მოსახლეობის ცხოვრების დაბალი დონე წარმოადგენს. როგორც ცნობილია, ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში საბოლოო მოხმარების მაღალი ხვედრითი წილი ეკონომიკის განვითარების და მოსახლეობის ცხოვრების დაბალ დონეზე მიუთითებს. რამდენადაც მოსახლეობა იძულებულია, მიღებული შემოსავლებიდან ნაკლები დაზოგოს და მეტი წილით მიმდინარე მოთხოვნილება დაიკმაყოფილოს. აღსანიშნავია ის, რომ საქართველოში ბოლო წლებში მთლიან შიდა პროდუქტში მოხმარების ხარჯების ხვედრითი წილი მაღალია და 2010 წლამდე ზრდის ტემპითაც ხასიათდებოდა. ასე მაგალითად, 2005 წელს მთლიან შიდა პროდუქტში საბოლოო მოხმარების ხარჯების ხვედრითი წილი 84, 3 პროცენტს შეადგენდა. 2006, 2007 და 2009 წლებში ეს მაჩვენებელი შესაბამისად 94,1; 92,5 და 98 პროცენტამდე გაიზარდა. 2010 წელს კი 88,8% გახდა. აღნიშნული უარყოფით ტენდენციას წარმოადგენს და ხელს უშლის საფინანსო შუამავლობის გამოყენების ხარისხობრივი დონის ამაღლებას.

საქართველოში საფინანსო სისტემის განვითარებას ასევე მნიშვნელოვნად უშლის ხელს არახელსაყრელი მაკროეკონომიკური პირობები. კერძოდ პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისები, ინფლაცია, დოლარიზაციის მაღალი დონე, კრედიტორების უფლებების არასაკმარისი დაცულობა, არაფექტიურია სასამართლო სისტემა, კომპანიების საქმიანობის შესახებ შეზღუდულია ინფორმაცია, რისკების არაკომპენტენტური შეფასება და ა.შ., რაც დაკრედიტების შემაფერხებელ ფაქტორებს წარმოადგენს.

შესაბამისად, საფინანსო სისტემას გააჩნია ფუნდამენტური პრობლემები და მისი გადაწყვეტა მოითხოვს: კანონმდებლობის სრულყოფას; სამართალწარმოების პროცესის დაჩქარებას; კრედიტორთა უფლებების დაცვას; მასშტაბებით განპირობებული ეკონომიის მისაღწევად საბანკო სექტორის შემდგომ კონსოლიდაციას; ქვეყნის საფინანსო სექტორში კონკურენციის შემდგომი ამაღლების მიზნით კორპორაციული მმართველობის ახალი ფორმების დანერგვას და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი, ფინანსური სტაბილურობის ანგარიში, 2006-2010.
2. საქართველოს ეროვნული ბანკი, წლიური ანგარიში, 2006-2010.
3. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი, 2010.
4. ლ. გვენეტაძე. ფინანსების ზოგადი თეორია, თბილისი, 2007.
5. Зви Боди, Роберт Мертон. Финансы. «Вильямс», 2007.
6. Фредерик С. Мишкин. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. Москва - Санкт-Петербург - Киев, 2006
7. Андреас Биллмайер и Шуанг Динг. Финансирование экономического роста в Грузии. «Экономический вестник», 2007.
8. Советский энциклопедический словарь. Москва, 1980.
9. Философский словарь. Москва, 1975.

**THE CHARACTERISTICS AND SOME PROBLEMS OF
FINANCIAL SYSTEM DEVELOPMENT IN GEORGIA**
Annotation

The paper is explained some characteristics of financial system and it is presented in accordance with functional-institutional features. There is explored banking and nonbank sectors of the financial markets; Are analyzed qualitative indices of financial mediation activities and influencing factors. In circumstances of financial globalization, are Investigated existing problems of the country' financial system and presented ways of their settlement.

ლია გვენეტაძე

სავალდებულო დეფლაციის განმეორების საფრთხე საქართველოში

ბოლო წელიწადნახევრის განმავლობაში საქართველოში ჩამოყალიბდა მძიმე დეფლაცია – ინფლაციის უარყოფითი მანკელებელი. იგი გამოიხატება ფასების საერთო დონის შემცირებაში, საერთო მოთხოვნის ვარდნასა და ეკონომიკური აქტივობის შენელებაში. მსოფლიო ეკონომიკაში დეფლაცია იშვიათი მოვლენაა. მისი განვითარების ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია გასული საუკუნის 30-იანი წლების დიდი დეპრესია ამერიკის შეერთებულ შტატებში. თანამდეროვე მსოფლიოში უკანასკნელი 15 წლის მანძილზე დეფლაციურ პროცესებს ადგილი აქვს იაპონიაში. ამერიკის შეერთებული შტატები ყველა შესაძლო ზომებს მიმართავენ, რომ არ დაუშვას დეფლაციის განვითარება თავის ქვეყანაში. ამასთან, ევროპის დასუსტებული ეკონომიკები პერიოდულად განიცდიან მოკლევადიან დეფლაციებს, რომლებსაც წარმატებით ართმევენ თავს მოკლევადიან პერიოდში.

ბოლო წელიწადნახევრის განმავლობაში საქართველოში ინფლაციურ პროცესს ჩაენაცვლა დეფლაცია. 2012 წლის განმავლობაში დეფლაცია საშუალოთვიურად მერყეობდა 1.5-2 პროცენტის ფარგლებში. 2013 წელს მხოლოდ იანვარში დაფიქსირდა 0.3 პროცენტის ინფლაცია წინა თვესთან შედარებით, ხოლო გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით დეფლაციამ შეადგინა 2.3%. თებერვალ-მარტში სამომხმარებლო ფასების ინდექსმა წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით შეადგინა შესაბამისად 97.7 და 97.9 პროცენტი, ხოლო წინა თვესთან შედარებით – შესაბამისად 99.7 და 99.9 პროცენტი. 2013 წლის აპრილში წინა თვესთან შედარებით ინფლაციის დონემ შეადგინა 0.4 პროცენტი, ხოლო 2012 წლის აპრილთან შედარებით – 1.7 პროცენტი.

დეფლაციურმა პროცესებმა გარკვეულწილად შეზღუდა ეკონომიკური ზრდა, რადგან ფულის უკმარისობის პირობებში ერთობლივი მოთხოვნის შემცირებამ სტიმული დაუკარგა ბიზნესის აქტივობას. დეფლაციური პროცესების დიდი ხნით შენარჩუნება და ამ მიმართულებით სათანადო რეგულაციების გაუტარებლობა მომავალში კიდევ უფრო მეტ საფრთხეს შეუქმნის ეკონომიკურ ზრდას.

დღეისათვის საქართველოში განვითარებული დეფლაცია ატარებს გრძელვადიან ხასიათს და მასთან ბრძოლა პრაქტიკულად არ მიმდინარეობს. ამან შეიძლება მძიმე შედეგები გამოიწვიოს ეკონომიკისათვის და წარმოშვას ე.წ. სავალდებულო დეფლაცია.

სავალდებულო დეფლაციის თეორია შემუშავებულ იქნა ირვინგ ფიშერის მიერ ამერიკის შეერთებული შტატების დიდი დეპრესიის დროს განვითარებული დეფლაციის ანალიზის შედეგად. ამ თეორიის თანახმად, ფასების საერთო დონის შემცირება და რეალური წარმოების ვარდნა დაკავშირებულია საწარმოების დეფლაციამდე აღებული სესხების მძიმე ტვირთთან, რომელიც გადასახდელია ფასების ვარდნის შემდგომ პერიოდში.

ცნობილია, რომ ინფლაციის დროს ფული იაფდება, ხოლო დეფლაციის დროს, პირიქით, იგი ძვირდება. ეს გამოიხატება იმაში, რომ დეფლაციის დროს ერთი და იმავე საქონლისათვის გადასახდელია ნაკლები თანხა, ვიდრე ინფლაციის დროს. ფულის გაძვირება პირდაპირ აისახება ეკონომიკის მიერ ვალდებულების შესაძლებლობაზე.

სავალდებულო ტვირთის სიმძიმეზე დეფლაციის გავლენის ხარისხის შესწავლისათვის, ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია სესხებზე ნომინალური და რეალური საპროცენტო განაკვეთების შედარებითი ანალიზი ინფლაციისა და დეფლაციის პირობებში.

ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი არის სესხის აღების მომენტში საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საპროცენტო განაკვეთი, რომელიც შეიცავს განაკვეთს რისკის გარეშე პლუს რისკის გათვალისწინებით დანამატებს, გადასახდელს, არგადახდის ალბათობას, გაურკვევლობებსა და მოლოდინებს. რეალური საპროცენტო განაკვეთი წარმოადგენს ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთს, რომელიც ელიმინირებულია ინფლაციისაგან, ანუ იგი წარმოადგენს სხვაობას ნომინალურ განაკვეთსა და მოსალოდნელ ინფლაციას შორის.

კავშირი რეალურ განაკვეთს, ნომინალურ განაკვეთსა და ინფლაციას შორის შეიძლება გამოისახოს შემდეგნაირად:

$$i_r = i_n - \pi,$$

სადაც i_r არის რეალური საპროცენტო განაკვეთი, i_n - ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი, π - მოსალოდნელი ან დაგეგმილი ინფლაციის დონე.

ირვინგ ფიშერმა ეს დამოკიდებულება უფრო დეტალურად ასახა შემდეგი ფორმულით:

$$i_r = \frac{1 + i_n}{1 + \pi} - 1 = \frac{i_n - \pi}{1 + \pi}.$$

როდესაც $\pi = 0$ ან $\pi = \pi_0$, მაშინ ორივე ფორმულა იძლევა თითქმის თანაბარ შედეგს. როდესაც ინფლაციის დონე დაბალია, შედეგებში განსხვავება მცირეა, ხოლო როდესაც იგი მნიშვნელოვანია, მაშინ გამოიყენებენ ფიშერის ფორმულას.

დავეუშვათ, სესხი აღებულ იქნა წლიური 13%-იანი განაკვეთით, 6%-იანი ინფლაციის პირობებში სესხის რეალური საპროცენტო განაკვეთი შემცირდება 7%-მდე, ხოლო 2%-იანი დეფლაციის პირობებში კი გაიზრდება 15%-მდე. ანუ, თუ ინფლაციის პირობებში სესხის რეალურად გადასახდელი პროცენტი მცირდება, დეფლაციის პირობებში იგი გადაიხდება სრული მოცულობით და მას ემატება დეფლაციის მაჩვენებელი. მოცემულ შემთხვევაში სესხზე რეალური საპროცენტო განაკვეთი პრაქტიკულად გაორმაგებულია.

ფასების ვარდნა აძვირებს ვალებს, ამიტომაც მოსახლეობა უპირატესობას ანიჭებს კრედიტების სწრაფ გასტუმრებას. მოთხოვნის ნაკლებობა, განპირობებული კრედიტებზე უარის თქმით, ვერ იქნება ანაზღაურებული ფასების ვარდნით წარმოქმნილი სამომხმარებლო ოპტიმიზმით, ვინაიდან ამ დროს ადგილი აქვს დეფლაციურ მოლოდინს, ანუ ფასების შემდგომი ვარდნის მოლოდინს, რომელიც განაპირობებს ხარჯების სამომავლოდ გადადებას. ფასების ვარდნამ და საკრედიტო მულტიპლიკატორის შემცირებამ შეიძლება ეკონომიკაში გამოიწვიოს ვალის დეფლაცია, რომლის აშკარა ნიშნები დღეს სახეზეა საქართველოში.

განვითარებადი საკალო დეფლაციის დროს მომხმარებლები ცდილობენ დაფარონ თავიანთი ვალები, რაც ნეგატიურად აისახება მოთხოვნაზე და კიდევ უფრო ამცირებს ფასებს. დეფლაცია კი, თავის მხრივ, აძვირებს ვალის რეალურ ღირებულებას, რაც გამოიხატება სესხებზე რეალური საპროცენტო განაკვეთების ზრდაში. სესხების გადახდა დეფლაციის პირობებში მიიმე ტვირთად აწევა მოვალეს.

საპირისპირო მდგომარეობა იქმნება საბანკო დეპოზიტებთან დაკავშირებით. 100 ლარის დეპოზიტი წლიური 10% განაკვეთით წელიწადში გაიზრდება 110 ლარამდე (100+10%). ამ შემთხვევაში ანაბარზე ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი შეადგენს 10%-ს. თუ წლიური ინფლაცია შეადგენს 6% (ეროვნული ბანკის მიუღწეველი მიზანი), რეალური საპროცენტო განაკვეთი ანაბარზე იქნება 4% (10%-6%). დღეისათვის, როდესაც დეფლაცია შეადგენს საშუალოდ 2%-ს, რეალური საპროცენტო განაკვეთი ანაბარზე იქნება 12% (10%+2%). ანუ მაშინ, როდესაც ინფლაციის მაჩვენებელი ნაკლებია ანაბარზე ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთზე, თუნდაც იგი იყოს უარყოფითი, უფრო მომგებიანია ფულის შენახვა ბანკში.

მიუხედავად იმისა, რომ დეფლაციის პირობებში თეორიულად მომგებიანია ფულის შენახვა პროცენტთან ანაბარზე, მოსახლეობა არ ჩქარობს თავისი დანახოვების ბანკში განთავსებას. საქმე ისაა, რომ ფასების ვარდნის მოლოდინი, ანუ დეფლაციური მოლოდინი, ადამიანებს უბიძგებს არა მარტო გადაღონ მსხვილი ხარჯები სამომავლოდ, არამედ ფული შეინახონ ბანკებს გარეთ. შედეგად, ისინი ნაკლებს ხარჯვენ და ნაკლებად იღებენ სესხს. როდესაც ფასების ვარდნა გამოხატულ სახესღებულობს, ფულის უბრალო შენახვა “შუთაქაში” გარდაიქმნება დადებითი რეალური შემოსავლის მქონე ინვესტიციად. სესხის აღება ხდება არამომგებიანი იმიტომ, რომ აღებული შედარებით დასაბრუნებელი ფული იქნება ბევრად უფრო ძვირი. დეფლაცია ზრდის მოსახლეობის ვალების რეალურ ტვირთს, რომლის გამოც იგი ზღუდავს ხარჯებს, რაც კანონზომიერი პროცესია.

ფასების ვარდნა გავლენას ახდენს უძრავი ქონების ღირებულებაზეც. ამ უკანასკნელზე ფასების შემცირება აკნინებს უძრავი ქონების ბაზარს. როდესაც უძრავი ქონება წარმოადგენს სესხის გირაოს, მისი ფასის შემცირება ზრდის კრედიტორის რისკებს. თუ სტაბილური ფასების პირობებში კრედიტორი ანგარიშობს გირაოდ მიღებული უძრავი ქონების რეალიზაციით აინაზღაუროს გაცემული კრედიტი მისი დაუბრუნებლობის შემთხვევაში, გირაოზე ფასის ვარდნისას მას რისკების შესამცირებლად რჩება ორი ძირითადი გზა. პირველი, ეს არის გაცემულ სესხზე საპროცენტო განაკვეთის ზრდა, რასაც უკვე ადვილი აქვს საქართველოს სინამდვილეში, როდესაც ბანკი მსესხებლებს უგზავნის შეტყობინებებს საპროცენტო განაკვეთის გაზრდის შესახებ. მეორე გზაა სესხის ვადადღე დაფარვის მოთხოვნა, რისი უფლებაც ბანკს გააჩნია მოქმედი სამოქალაქო კოდექსის თანახმად. ორივე შემთხვევაში მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა მიიმდება და მისი გაკოტრების ალბათობა იზრდება.

ამ პრობლემას გააჩნია მეორე მნიშვნელოვანი მხარეც. 2012 წლის ბოლოს და 2013 წლის დასაწყისიდან აშკარად იკვეთება საბანკო სექტორში უმოქმედო სესხების მოცულობის ზრდის ტენდენცია. ეს კი, თავის მხრივ, ზრდის ბანკების მიერ გირაოს სახით მიღებული უძრავი ქონების გაყიდვებს, რაც ხელს უწყობს უძრავი ქონების ბაზარზე ფასების ვარდნას. ფაქტობრივად, თავად ბანკებსაც შეაქვთ გარკვეული წვლილი როგორც საკუთარი თავისათვის, ასევე მსესხებლისათვის პრობლემების შექმნაში.

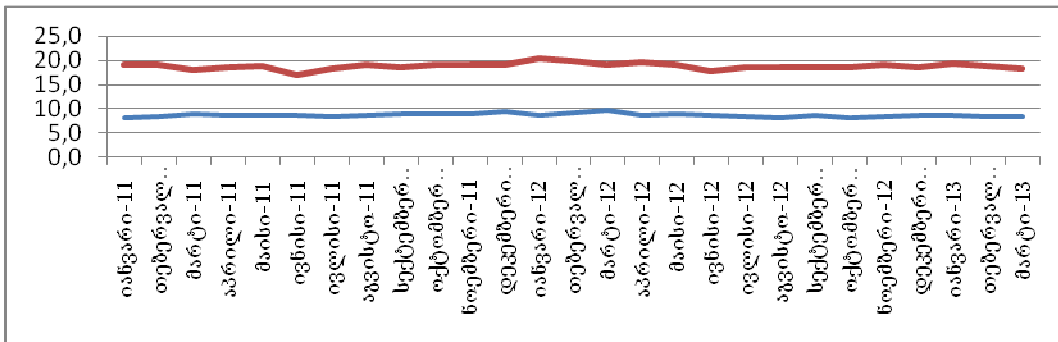
მიუხედავად იმისა, რომ ძვირმა ლარმა დაამძიმა მსესხებლის ეკონომიკური მდგომარეობა და გაართულა სესხების დაბრუნება, კომერციული ბანკები არ ჩქარობენ სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების მნიშვნელოვნად შემცირებას. უკანასკნელ პერიოდში სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების ტენდენცია ასახულია 1-ცხრილში, ხოლო სესხებისა და დეპოზიტების საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა მოცემულია ნახ. 1-ში.

ცხრილი 1

კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები

სესხის სახე (1 წლამდე)	დეკ. 12	იანვ. 13	თებ. 13	მარ. 13
იპოთეკური	18.0%	15.0%	15.0%	16.2%
ავტო (1-5 წლამდე)	16.3%	18.6%	19.5%	15.7%
ლომბარდული	38.3%	37.9%	38.0%	37.8%
სამომხმარებლო	30.3%	27.2%	26.5%	26.6%
უზრუნველყოფილი	27.7%	23.7%	25.3%	24.7%
არაუზრუნველყოფილი	30.5%	27.4%	26.6%	26.8%
საკრედიტო ბარათები	32.6%	32.2%	32.3%	32.3%
განვადება	43.0%	44.1%	43.9%	43.5%

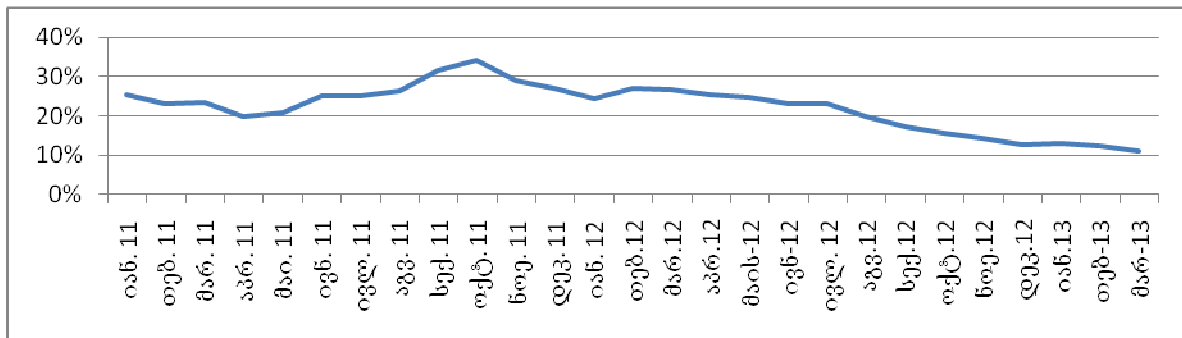
სახელფასო	19.3%	19.6%	19.2%	20.0%
სხვა	20.6%	23.9%	20.5%	24.3%

ნახაზი 1. საპროცენტო განაკვეთები სესხებსა და დეპოზიტებზე

როგორც ვხედავთ, საპროცენტო განაკვეთები სესხებსა და დეპოზიტებზე უკანასკნელი ორი წლის მანძილზე პრაქტიკულად არ შეცვლავლა. თუმცა, თუ თვალს მივადევნებთ ბანკების სარეკლამო კამპანიებს, ისინი აშკარად მიგვანიშნებენ სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების შემცირებაზე, თუმცა ეროვნული ბანკის ოფიციალური სტატისტიკით ეს ჯერჯერობით არ დასტურდება.

დიდი ალბათობით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ კომერციული ბანკების ფასდაკლების აქციები ცალკეული სახის სესხებზე წმინდა სარეკლამო ხასიათს ატარებს, რომლის მიზანია მომხმარებლის მოზიდვა და მისთვის რაც შეიძლება მეტი საბანკო პროდუქტის მიყიდვა, მათ შორის, ადრე ჩამოყალიბებული ფასებით. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან აშკარად გამოკვეთილია დაკრედიტების ზრდის ტემპის ვარდნა, განსაკუთრებით 2012 წელსა და 2013 წლის დასაწყისში (იხ. ნახაზი 2), რაც განპირობებულია სესხებზე მოთხოვნის შემცირებით.

ნახაზი 2. დაკრედიტების ზრდის ტემპი წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით

უფრო მეტიც, კომერციულმა ბანკებმა 2013 წლის მარტში მკვეთრად გაზარდეს საპროცენტო განაკვეთი დეპოზიტებზე ლარში, რომელმაც საშუალოდ 12% შეადგინა. თუ წინა პერიოდებში სხვაობა ლარითა და დოლარით განთავსებულ დეპოზიტებს შორის იყო საშუალოდ 2-3 პროცენტული პუნქტი, მარტის თვეში ამ სხვაობამ 4.6 პროცენტული პუნქტი შეადგინა. ეს იმის აშკარა მანიშნებელია, რომ დეპოზიტების ზრდის ტემპი მცირდება და მისი სტიმულირებისათვის ბანკები დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთების ზრდის პოლიტიკას მიმართავენ.

იმისათვის, რომ არ გადრმაგდეს სავალო დეფლაცია, აუცილებელია სასწრაფო ზომების მიღება დეფლაციის დასაძლევად და ინფლაციის დადებითი მაჩვენებლის მისაღწევად. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული ბანკი პერიოდულად ამცირებს რეფინანსირების განაკვეთს, ეს პროცესი არ იძლევა სასურველ შედეგს. ამის მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ რეფინანსირების განაკვეთი განსაზღვრავს მხოლოდ იმ ფულის ფასს, რომელსაც კომერციული ბანკები იყენებენ არასაკრედიტო მიზნებისათვის შეიდი დღის განმავლობაში და რომელიც ვერ ხვდება ეკონომიკაში. სხვა მის ხელთ არსებულ ფინანსურ ბერკეტებს ეროვნული ბანკი ჯერჯერობით არ ან ვერ იყენებს.

დეფლაციის დასაძლევად სასურველია, ეროვნულმა ბანკმა გაითვალისწინოს ამერიკის შეერთებული შტატების უახლესი გამოცდილება. დეფლაციის განვითარების თავიდან ასაცილებლად და ინფლაციის მაჩვენებლის გასაზრდელად აშშ მთავრობამ მიმართა ე.წ. “რაოდენობრივი შეზღუდვის” (quantitative easing) პოლიტიკას. ეს არის არატრადიციული მონეტარული პოლიტიკის სახეობა, რომელსაც გამოიყენებენ ტრადიციული მონეტარული პოლიტიკის არაეფექტიანობის პირობებში. მისი არსი მდგომარეობს ცენტრალური ბანკის მიერ ფინანსური აქტივების შექმნას ან უზრუნველყოფის სახით მიღებაში ეკონომიკაში ფულის გარკვეული მოცულობით გაშვების მიზნით. ცენტრალური ბანკი კომერციული ბანკებისაგან და სხვა კერძო კომპანიებისაგან შეიძენს ფინანსურ აქტივებს და მათ სანაცვლოდ ახორციელებს ახალი ფულის ელექტრონულ ემისიას. შედეგად, საბანკო რეზერვები იზრდება, ფინანსურ აქტივებზე ფასები იკლებს და მცირდება მათი შემოსავლიანობა.

რაოდენობრივი შერბილების პოლიტიკის ეფექტიანობა უკვე დადასტურებულია პრაქტიკით და მისი გამოყენება, საქართველოს საფინანსო ბაზრის სპეციფიკის გათვალისწინებით, არა მარტო გაზრდიდა ინფლაციას დადებით მხვენებლამდე, არამედ ხელს შეუწყობდა საბანკო დაკრედიტების გაფართოებასა და ეკონომიკური აქტივობის ამაღლებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Fisher I., The Debt-Deflation Theory of Great Depressions, Martino Publishing, Eastford, USA, 2011, Reprint of the 1933 edition, 46 pages.
2. ელიავა ლ., საბანკო კრიზისების პროგნოზირება, თბილისი, 2013, 400 გვ.
3. ელიავა ლ., დეფლაცია საქართველოში: სად ვეძებთ დამნაშავე?! , ჟ. “ბიზნესი და კანონმდებლობა”, №1, აპრილი, 2013.
4. საქართველოს ეროვნული ბანკი, www.nbg.gov.ge.

Lia Eliava

RISK OF DEBT DEFLATION IN GEORGIA Annotation

Deflation, which takes place during 17 month, increases the cost of GEL and contributes to the development of the risk of debt deflation. The growth of the real interest rate fails debtors positions for whom the return of loans taken prior to the fall in prices, is a heavy debt burden. This, in turn, reduces the demand for loans, contribute to the decline of production, a further decline in prices and deepens the deflation. It is necessary to take effective measures to combat deflation in order to prevent the deepening debt deflation.

ნაღველა ელიავა

ერთობლივი საქმიანობის აღრიცხვა

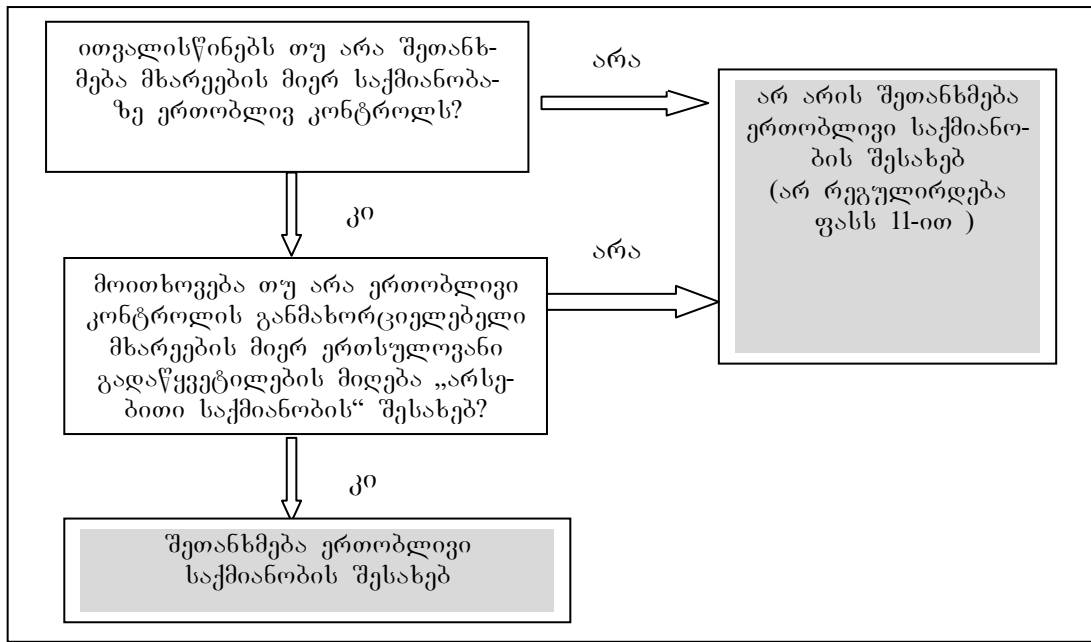
2013 წლიდან ფასს 11-მა – „ერთობლივი საქმიანობა“ (IFRS 11 Joint Arrangements) ჩაანაცვლა ბასს 31 – „ერთობლივ საქმიანობაში მონაწილეობა“. ცვლილებები არ შეხება სტრატეგიულ ფინანსურ და ოპერაციულ საკითხებს და უკავშირდება არსებითი საქმიანობისა და კონტროლის განსაზღვრას, ერთობლივ საქმიანობაზე შეთანხმებების ეკონომიკური შინაარსის ანალიზს.

ერთობლივი საქმიანობის განმარტება არსებითად არ შეცვლილა, მაგრამ დაემატა ერთობლივი კონტროლის მოთხოვნა. კერძოდ, **ერთობლივი საქმიანობა** არის შეთანხმება, რომელიც ორ ან მეტ მხარეს ანიჭებს **ერთობლივი კონტროლის** (და არა სტრატეგიული ფინანსური და ოპერაციული გადაწყვეტილებების) უფლებას. **ერთობლივი კონტროლი** არის მხარეებს შორის შეთანხმებით გამიჯნული კონტროლი. ერთობლივი კონტროლის განსაზღვრაში მთავარია არა იურიდიული სტრუქტურა, რომლის ფარგლებშიც ხორციელდება ერთობლივი საქმიანობა, არამედ უფლება-მოვალეობების განაწილება ერთობლივი საქმიანობის მონაწილეთა შორის. მაგრამ, ერთობლივ კონტროლს მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც **არსებითი საქმიანობის** შესახებ გადაწყვეტილების მიღება მოითხოვს **ერთსულოვან თანხმობას** მაკონტროლებელი მხარეების მიერ.

ერთობლივი კონტროლის არსებობის დასადგენად ერთობლივი საწარმოს მხარის მიერ შესასრულებელია შემდეგი პროცედურები:

- არსებითი/მნიშვნელოვანი საქმიანობის სახეების იდენტიფიცირება;
- არსებითი საქმიანობის სახეების განსაზღვრის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების ხერხების იდენტიფიცირება;
- ერთობლივ საქმიანობაზე კოლექტიური კონტროლის არსებობის იდენტიფიცირება (ერთობლივი საქმიანობის ყველა მხარისათვის იმ საქმიანობის მართვაში ერთობლივად მონაწილეობის აუცილებლობა, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ერთობლივი საქმიანობის შემოსავლებზე);
- კოლექტიური კონტროლის განმარტებულ მხარეთა ერთობლივი თანხმობის აუცილებლობის შეფასება (მათ შორის ცალკეული მხარის მიერ კონტროლის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე წინააღმდეგობის გაწევის შესაძლებლობის იდენტიფიკაცია).

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია შეთანხმების იდენტიფიცირება, რათა დადასტურდეს ერთობლივი საქმიანობის არსებობა (იხ.სქემა 1).

სქემა 1. ერთობლივი საქმიანობის შეთანხმების იდენტიფიცირება¹

შეთანხმების იდენტიფიცირებით დგინდება ერთობლივ საქმიანობაში მონაწილეთა ერთობლივი კონტროლის არსებობა და მათი ერთობლივი საქმიანობაში მონაწილედ კლასიფიკაციის (მიკუთვნების) შესაძლებლობა.

ერთობლივი საქმიანობის იდენტიფიცირების შემდეგ უნდა დადგინდეს მათი სახეობა, რომელსაც ფასს 11-ით მიეკუთვნება **ერთობლივი ოპერაციები და ერთობლივი საწარმოები**. კერძოდ, ერთობლივი საქმიანობის სახეების დასადგენად საქმიანობის მონაწილემ უნდა ჩაატაროს ანალიზი – გაერკვეს ერთობლივი საქმიანობის სტრუქტურულ და ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებში; შეისწავლოს შეთანხმებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობები და სხვა პირობები.

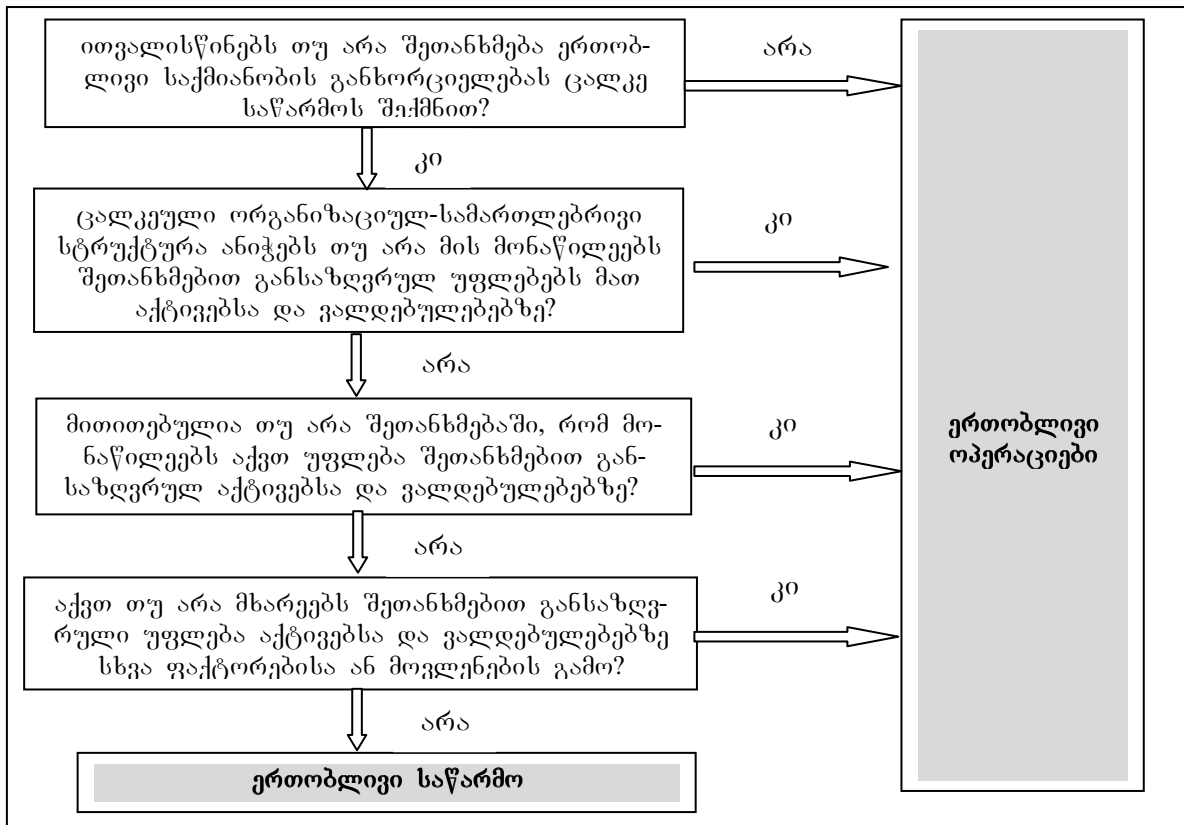
ერთობლივი ოპერაციები არის შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც მხარეებს გააჩნიათ ერთობლივი კონტროლი და შეთანხმებასთან დაკავშირებული უფლებები აქტივებზე და პასუხისმგებლობა ვალდებულებებზე.

ერთობლივი საწარმო არის შეთანხმება, რომლის მიხედვით მხარეებს გააჩნიათ ერთობლივი კონტროლი და შეთანხმებასთან დაკავშირებული უფლება წმინდა აქტივებზე. როდესაც ერთობლივი საქმიანობა არ არის სტრუქტურირებული იურიდიულ პირად, შეთანხმება ავტომატურად კლასიფიცირდება ერთობლივ ოპერაციად. მაგრამ, ერთობლივი კონტროლი და იურიდიულად დამოუკიდებელ პირად არსებობა არ არის საკმარისი ერთობლივ კონტროლირებად საწარმოდ (jointly controlled entities) აღიარებისათვის. საქმიანობის მონაწილემ უნდა მოახდინოს ერთობლივი საქმიანობის აქტივებისა და ვალდებულებების მიმართ თავისი უფლებების იდენტიფიცირება.

ერთობლივი საქმიანობის შეთანხმების კლასიფიკაციის საფუძველზე დგინდება ერთობლივი საქმიანობის სახეები (იხ.სქემა 2).

ერთობლივი საქმიანობის აღრიცხვის წესების ცვლილებას საფუძველად დაედო **შეთანხმებების ეკონომიკური შინაარსი**. კერძოდ, ერთობლივად კონტროლირებადი ოპერაციები, რომელიც მოიცავს ბასს 31-ით განსაზღვრულ ერთობლივად კონტროლირებად აქტივებსაც, აღრიცხება ისე, როგორც ამას ითვალისწინებდა ბასს 31. კერძოდ, აღნიშნული სტანდარტის თანახმად, მონაწილე მხარე აღიარებს: 1) თავის აქტივებს დამატებული თავისი წილი ერთობლივ აქტივებში; 2) თავის ვალდებულებებს დამატებული თავისი წილი ერთობლივ ვალდებულებებში; 3) ერთობლივი ოპერაციებით წარმოებული პროდუქციის გაყიდვით მიღებულ თავის წილ ამონაგებს; 4) თავის ხარჯებს დამატებული თავისი წილი ერთობლივ ხარჯებში. აღრიცხვის ასეთ წესს უწოდებენ „აქტივებისა და ვალდებულებების აღრიცხვის მეთოდს“.

¹ Ernst & Young. An overview of IFRS (IFRS) 10. "Consolidated Financial Statements ", IAS (IFRS) 11 "Agreement on joint activities "and IFRS (IFRS) 12 "Disclosures of Interests in Other companies " council. p.6.

სქემა 2. ერთობლივი საქმიანობის შეთანხმების კლასიფიკაცია²

საწარმოების მიერ ფასს 11 გამოიყენება მათი სხვა საწარმოების საქმიანობაში მონაწილეობის სახეობის იდენტიფიცირებისათვის, რათა დადგინდეს, მონაწილეობა სხვა საწარმოს საქმიანობაში არის ინვესტიცია ერთობლივ საწარმოში თუ ერთობლივ ოპერაციებში.

ერთობლივი წარმოების აღრიცხვის წესი შეიცვალა, კერძოდ, ბასს 31-ით პროპორციული კონსოლიდაციის მეთოდი გაუქმებულია. თუ ეს არის ინვესტიცია ერთობლივ საწარმოში, მისი აღრიცხვა კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში ხდება ბასს 28-ის – „ინვესტიციები ასოცირებულ და ერთობლივ საწარმოებში“ (2013), შესაბამისად კაპიტალ-მეთოდით, გარდა ფასს 10-ით – „კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება“³, განსაზღვრული იმ შემთხვევებისა, როდესაც საწარმო გათავისუფლებულია ამ მეთოდის გამოყენებისაგან. ინდივიდუალურ ფინანსურ ანგარიშგებაში ინვესტიციები ერთობლივ საწარმოებში აისახება თვითღირებულებით (ბასს 28) ან რეალური ღირებულებით (ფასს 9 „ფინანსური ინსტრუმენტები“), ხოლო ინვესტიციები ერთობლივ ოპერაციებში აისახება აქტივებისა და ვალდებულებების აღრიცხვის მეთოდით (ფასს 11).

გამოყენებული ლიტერატურა

1. IFRS 11 Joint Arrangements. 2013.
2. Ernst & Young. An overview of IFRS (IFRS) 10. "Consolidated Financial Statements ", IAS (IFRS) 11 "Agreement on joint activities "and IFRS (IFRS) 12 "Disclosures of Interests in Other companies " council.
3. KPMG. Joint Arrangements – IFRS 11. <http://www.kpmg.com/ca/en/topics/ifrs/pages/joint-arrangements-ifrs-11.aspx>.
4. Deloitte 11 Joint Arrangements. . <http://www.iasplus.com/en/standards/standard51>
5. Accounting for joint arrangements and associates. Joint World Bank and IFRS Foundation ‘train the trainers’ workshop hosted by the ECCB, 30 April to 4 May 2012

Nadezhda Kvatashidze

**ACCOUNTING OF JOINT ARRANGEMENTS
Annotation**

A joint arrangement is an arrangement of which two or more parties have joint control. A joint arrangement has the following characteristics: the parties are bound by a contractual arrangement, and the contractual arrangement gives two or more of those par-

² Ernst & Young. An overview of IFRS (IFRS) 10. "Consolidated Financial Statements ", IAS (IFRS) 11 "Agreement on joint activities "and IFRS (IFRS) 12 "Disclosures of Interests in Other companies " council. p.7.

³ ცვლის ბასს 27-ს „კონსოლიდირებულ და ინდივიდუალურ ანგარიშგებას“ კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადების ნაწილში. ბასს 27 ახალი სახელწოდებაა „ინდივიდუალური ფინანსური ანგარიშგება“ (IAS 27 Separate financial statements)

ties joint control of the arrangement. Joint control is the contractually agreed sharing of control of an arrangement, which exists only when decisions about the relevant activities require the unanimous consent of the parties sharing control.

Joint arrangements are either joint operations or joint ventures: A joint operation is a joint arrangement whereby the parties that have joint control of the arrangement have rights to the assets, and obligations for the liabilities, relating to the arrangement. Those parties are called joint operators. A joint venture is a joint arrangement whereby the parties that have joint control of the arrangement have rights to the net assets of the arrangement. Those parties are called joint ventures.

ქოვეან კიწმარიშვილი

საინვესტიციო პროექტების შემუშავება

თანამედროვე გაგებით, საინვესტიციო პროექტი ურთიერთშეკავშირებულ ღონისძიებათა კომპლექსია, რომელიც მიმართულია დასახული საინვესტიციო მიზნების მისაღწევად შეზღუდული ფინანსური, დროისა და სხვა რესურსების პირობებში. ხშირად საინვესტიციო საქმიანობის სფეროში საინვესტიციო დაბანდების გეგმას ან პროგრამას საინვესტიციო პროექტსაც უწოდებენ. თანამედროვე ინვესტიციური საქმიანობის პრაქტიკაში გამოიყენება მრავალი ტიპის (სოციალური, ეკონომიკური, ორგანიზაციული, ტექნიკური და შერეული) ინვესტიციური პროექტები, რომლებიც თავიანთი სტრუქტურით, შემადგენლობით, მასშტაბით, ხანგრძლივობით, დაფინანსების წყაროებით და სხვადასხვა მიზნობრივი დანიშნულებით ერთი - მეორისგან პრინციპულად განსხვავდებიან. მიუხედავად ამისა, როგორც არ უნდა იყოს პროექტი, იგი რეალიზაციის გარეშე არაფერს ნიშნავს.

ყოველ პროექტს აქვს თავისი საციცოცხლო ციკლი, ანუ პროექტის შექმნისა და ლიკვიდაციის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც ხორციელდება სხვადასხვა სახის სამუშაოები. ხშირად მას საპროექტო ციკლს უწოდებენ. პროექტის სასციცოცხლო ციკლი საწყისი ცნებაა საპროექტო სამუშაოების დაფინანსების პრობლემების კვლევისა და შესაბამისი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

პრაქტიკაში დიდი რაოდენობის ინვესტიციური პროექტები არსებობს, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან მრავალი პარამეტრით. რეალიზაციის ფაქტორებითა და პირობებით. ის, რაც მიუღებელია ინვესტორისათვის ერთ სიტუაციაში, შეიძლება მისაღები იყოს სხვა პროექტის დაფინანსების გადაწყვეტილებების მიღების დროს. მსგავს ფაქტორებს შეიძლება მივაკუთვნოთ: პროექტის მასშტაბი; კაპიტალდაბანდებათა და შრომითი დანახარჯები; რეალიზაციის ვადები; სახელმწიფოს მონაწილეობა; დარგი, რეგიონი; მონაწილეების ან ინვესტორების კონკურენტული უპირატესობა ქმედების მოცემულ სფეროში და ა.შ.

საინვესტიციო სფეროში პროექტის, ანუ პროგრამის მომზადება, ეს არის საკმაოდ ხანგრძლივი, ძვირადღირებული და შრომატევადი პროცესი, რომელიც რიგი ეტაპებისა და სტადიებისაგან (ფაზებისაგან) შედგება, ისინი შეიძლება დაიყოს: წინასაინვესტიციო, საინვესტიციო, საექსპლუატაციო და სალიკვიდაციო ეტაპებად. პრაქტიკულად, პროექტის ყველა სახის სამუშაო პირობითად იყოფა ორ ძირითად საქმიანობად: პროექტის ძირითადი საქმიანობა და პროექტის უზრუნველყოფა. პროექტის მიხედვით ძირითადი საქმიანობა გულისხმობს ინვესტიციამდელ გამოკვლევებს, პროექტის დაგეგმვას, საპროექტო დოკუმენტაციის შედგენას, სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებს, ამწობ-გამშვები სამუშაოების შესრულებას, შემკვეთისათვის პროექტის ჩაბარებას, მოწყობილობის რემონტს, პროექტის ექსპლუატაციასა და პროდუქციის ჩაბარებას, მოწყობილობის დემონტაჟს – პროექტის დახურვას. მეორე ინვესტიციური პროექტის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული საქმიანობა კი მოიცავს ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ, სამართლებრივ, საკადრო, ფინანსურ, მატერიალურ-ტექნიკურ, კომერციულ (მარკეტინგულ), ინფორმაციულ სამუშაოებს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პრინციპულად შეუძლებელია მაკროეკონომიკურ დონეზე არსებობდეს ინვესტიციური პროექტების შედგენის რაიმე ერთიანი დირექტიული ხასიათის მქონე მეთოდოლოგია, ვინაიდან, საინვესტიციო საქმიანობა მჭიდრო კავშირშია საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებასთან, საინვესტიციო გადაწყვეტილება კი საქმიანი ადამიანის ობიექტური ქმედებაა და არა მექანიკური პროცესი. ინვესტორების ერთი ნაწილი საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებისას იყენებს პროექტების ეფექტიანობის შეფასების იმ მანკენებლებს და მეთოდებს, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესაბამებიან მათი მიზნებისა და ამოცანების რეალიზაციას და მაქსიმალურად აკმაყოფილებენ გათვალისწინებულ მოთხოვნებს. ზოგიერთი ინვესტორი კი ინვესტიციური პროექტების შეფასებისა და ანალიზის დროს საჭირო დასკვნების გასაკეთებლად იყენებს ერთობ მარტივ მიდგომას და ნაკლებ ყურადღებას უთმობს ამ სფეროში ახალი იდეების ძიებასა და საინფორმაციო პროცესის შემდგომ კონტროლს.

იმისათვის, რომ ინვესტორმა მიიღოს ოპტიმალური საინვესტიციო გადაწყვეტილება დასახული მიზნის მისაღწევად, უნდა შესრულდეს სამი ამოცანა: 1. ზუსტად დადგინდეს ფულადი სახსრების მომავალი ნაკადი; 2. შეფასდეს კაპიტალის ღირებულება ან საჭირო მოგების ნორმა და 3. შეფასდეს საწარმოსათვის ინვესტიციური პროექტის აკვარგეიანობა.

თავის მხრივ, საინვესტიციო სფეროში გადაწყვეტილებები შეიძლება იყოს მრავალფეროვანი, რომლებიც პირობითად შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: პირველ ჯგუფში ძირითადად თავს იყრის ტაქტიკური ხასიათის გადაწყვეტილებები, როგორც წესი, ასეთი ფორმის გადაწყვეტილებები არ არის დაკავშირებული საწარმოს (ფირმის) საქმიანობის კარდინალურ ცვლილებებთან და, შესაბამისად მათი განხორციელება საჭიროებს შედარებით მცირე ხასხრებს. მაგალითად, თუ რომელიმე საწარმო განიხილავს პროდუქციის წარმოების მიზნით ახალი დანადგარის ან საწარმოო სახის შექმნას, ან იჯარით აღების საკითხს, მაშინ ასეთი გადაწყვეტილება ჩაითვლება ტაქტიკურ გადაწყვეტილებად. მეორე ჯგუფში გაერთიანებულია ძირითადად სტრატეგიული ხასიათის გადაწყვეტილებები, რომლებიც საჭიროებენ დიდ თანხებს და შეიძლება გამოიწვიონ საწარმოს (ფირმის) ჩვეული საქმიანობის არსებითი ცვლილებები. ბუნებრივია, სტრატეგიული გადაწყვეტილებები დაკავშირებულია მაღალ რისკთან, მით უმეტეს, რომ მოსალოდნელი შემოსავლების მიღება მხოლოდ ხანგრძლივ დროსთანაა დაკავშირებული. ხშირად ინვესტორი არსებული ალტერნატიული ვარიანტების საგულდაგულო ანალიზის გა-

რეშე უჭერს მხარს წარმოდგენილ საინვესტიციო პროექტს და მიდის მაღალ რისკზე. არის შემთხვევები, როდესაც ალტერნატიული პროექტის ან პროგრამის შემდეგ მიღებული ინფორმაცია არ განაპირობებს ეფექტიანი გადაწყვეტილებების მიღებას, ვინაიდან შესაძლოა შეგუჯერებმა ვერ შეძლონ ინფორმაციის ისეთი გადაამუშავება, რაც შემდგომში ხელს შეუწყობს ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღებას.

საინვესტიციო პროექტების ერთობლიობა ქმნის ქვეყნის ინვესტიციების პროგრამას, რომელიც თავისი მასშტაბით შეიძლება იყოს სახელმწიფო, რეგიონული და დარგობრივი ხასიათის. საწარმოს დონეზე საინვესტიციო პროექტი მუშავდება ინვესტირების ქმედებათა შემდეგი თანმიმდევრობის დაცვით: 1. ინვესტირების წინასწარი პირობების განსაზღვრა, ე.ი. პირველი პირობა არის ის, რომ ფული უნდა იქნეს დაბანდებული არა მხოლოდ მიმდინარე, არამედ მომავალი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად; 2. ინვესტირების მიზნების დადგენა – იგი გულისხმობს კაპიტალური დაბანდების ვადის, მოცულობის, ფორმების და რისკების დონის განსაზღვრას. 3. ინვესტირების კონკრეტული ვარიანტის არჩევა, ანუ ამ დროს ხდება არა იმ ვარიანტის არჩევა, რომელიც უბრალოდ მაქსიმალურ შემოსავალს იძლევა, არამედ უნდა იქნეს გათვალისწინებული რისკის და გადასახადების დონე. 4. დივერსიფიცირებული პორტფელის ფორმირება. საინვესტიციო პორტფელი არის ფინანსური ინსტრუმენტების ერთობლიობა, რომელიც ირჩევა ერთი ან რამდენიმე მიზნის მიღწევის მიხედვით.

ყველა საქმიანობა, რომელიც სრულდება პროექტის რეალიზაციის პროცესში, ერთმანეთისაგან მოედინება დროსა და სივრცეში. ამასთან, პროექტის რეალიზაცია მოითხოვს საჭირო რაოდენობის რესურსებს, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან პროექტის ფაზების მიხედვით. პირველ ფაზებში საჭიროა ახალი საქმიანობისათვის საჭირო სხვადასხვა სახის რესურსები. პროექტის რეალიზაციის ფაზაში კი მატერიალური რესურსები, სამუშაო ძალა, მასალა, ნედლეული, ფულადი სახსრები და ა.შ. ინვესტიციები სამეწარმეო პროექტების რეალიზაციის აუცილებელი პირობაა, ჩვეულებრივ, იგი გვევლინება ფულადი სახით. თავის მხრივ კი ინვესტირების ყველა წყარო იყოფა ორ ჯგუფად: ინვესტირების შიდა, ანუ საკუთარი და გარეშე ხასიათის წყარო.

მსოფლიო გამოცდილების მიხედვით, ინვესტიციური პროექტის შემუშავება-რეალიზაცია მოიცავს ოთხ ეტაპს:

1. საინვესტიციო პროექტის კონცეფციის შემუშავება. იგი ითვალისწინებს მის წინასწარ დასაბუთებას, პროექტის მიზნის განსაზღვრას და მისი მიღწევის გზებს, ტექნიკური გადაწყვეტის ინოვაციურ და ეკოლოგიურ ანალიზს. ინვესტირების იდეის ადგილობრივ მმართველობით ორგანოსთან შეთანხმებას და ინფორმაციულ მემორანდუმის მომზადებას.

2. პროექტის წინასწარი მომზადება. ამ ეტაპზე წარმოებს პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება. ჩვეულებრივ, განიხილება წინამდებარე ეტაპზე შემუშავებული ერთი-ორი ალტერნატივა. თითოეული ალტერნატივა ფასდება ღირებულებისა და მოგების კრიტერიუმების მიხედვით, ფორმდება კონკრეტული მიზნები და შეზღუდვები. წყდება ბიზნესგეგმის შედგენის ამოცანა, რომელიც აღწერს მომავალი კომერციული საწარმოს მთელ რიგ ძირითად ასპექტებს, ანალიზებს ყველა შეზღუდვა, რომლებმაც შეიძლება თავი იჩინონ პროექტის რეალიზაციის მომენტში.

3. პროექტის საბოლოო ფორმირება და მისი ტექნიკურ-ეკონომიკური და ფინანსური შეფასება. ამ ეტაპზე საბოლოოდ წყდება ყველა იმ პრობლემის გადაწყვეტა, რომლებიც უკავშირდება მომზადებული პროექტის მთელ ტექნიკურ, ფინანსურ და კომერციულ ასპექტებს. ამ ეტაპზე მთავრდება პროექტის შემუშავება-რეალიზაციის საბოლოო გეგმა, რომელიც მოწონებული უნდა იქნეს და უნდა გადაეცეს ყველა მონაწილეს. ექსპერტთა ჯგუფი აფასებს სახსრების მოცულობას და იწყება საპროექტო-სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაციის შექმნის სამუშაოები და ბოლოს მტკიცდება პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება.

4. პროექტის ფინანსური განხილვისა და მასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების ეტაპი. ამ ეტაპზე იხილება ფაქტორთა კომპლექსი: პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური დასკვნა, რომლებიც მჭიდროდ უკავშირდებიან საინვესტიციო პროცესის ფინანსურ ასპექტებს. პრინციპულ პასუხს კითხვაზე პროექტის შეფასების, მისი კომერციული ღირებულების და დაფინანსების მიზანშეწონილობის შესახებ იძლევა ეკონომიკური და ფინანსური ანალიზი, ე.ი. საინვესტიციო პროექტის რეალიზაციისათვის ფინანსური რესურსების საკმარისიანობა, ფინანსური ვალდებულებების შესრულება და ა.შ.

პროექტის შემუშავების თითოეულ ფაზას თავისი მიზნები და ამოცანები გააჩნია. ნებისმიერი ინვესტიციური პროექტის მიზანი – ესაა დამტკიცებული შედეგი და საერთო ამოცანის შესრულების პირობა. აუცილებლად უნდა განვასხვაოთ „მიზნები შედეგები“ და „მიზნები – მოქმედების სფერო“. ეს კომპონენტები ერთად ქმნიან საინვესტიციო პროექტის მიზანს, რომელიც წარმოიქმნება მოთხოვნილებების, აუცილებლობის, სურვილის, იდეის და ა.შ. საფუძველზე. პროექტის მიზნის განსაზღვრის შემდეგ, პროექტის მიზნის მისაღწევად შეუდგებიან ალტერნატიული თვისებების ძიებას და შეფასებას. თავის მხრივ, თითოეული პროექტისათვის შეიძლება აიგოს ერთმანეთთან დაკავშირებული პროექტის სტრუქტურისა და მასში მონაწილეობის ამსახველი მრავალი მიზანი. პროექტის მიზანი, სტრუქტურა და მასში მონაწილეთა ორგანიზაცია შეიძლება აღიწეროს ერთმანეთთან დაკავშირებული იერარქიული სტრუქტურებით. ამრიგად, საინვესტიციო პროექტის დასაწყისად შეიძლება ჩაითვალოს იდეის დაბადების მომენტი, განსაკუთრებით, თუკი მის დაბანდებას წინ უძღოდა ზედმიწევნითი ძიება.

საქმიანი ადამიანისათვის პროექტის დასაწყისი დაკავშირებულია მისი რეალიზაციის დასაწყისსა და ფულადი სახსრების დაბანდების საწყის პერიოდთან, ხოლო პროექტის დასასრული შეიძლება იყოს: ყველა იმ სამუშაოს დამთავრება, რომელიც წინ უძღოდა პროექტის რეალიზაციას, ანუ ამოქმედება; პროექტის შემსრულებელი პერსონალის სხვა სამუშაოზე გადაყვანა; მოცემული შედეგების მიღწევა პროექტით; პროექტის დაფინანსების შეწყვეტა; პროექტში დაწყებითი ჩანაფიქრით გათვალისწინებული სერიოზულ ცვლილებების შეტანის სამუშაოების დაწყება (მოდერნიზაცია); პროექტის ობიექტების ექსპლუატაციიდან გამოყვანა, ანუ დივიდუაცია.

მასშალად, საინვესტიციო პროექტის შემუშავებისა და რეალიზაციის პრობლემებთან დაკავშირებული აღნიშნული სტადიების ეს პრინციპები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ეროვნული ეკონომიკის თავისებუ-

რებათა გათვალისწინებით, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, შეიქმნას საიმედო მეთოდური ბაზა შემოთავაზებული საპროექტო გადაწყვეტილებების ოპტიმალური შეფასებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვაჟა კაკაბაძე. ინვესტიციები და პროექტების მართვა. 2011.
2. ქოქიაური ლ. საინვესტიციო მენეჯმენტი და პოლიტიკა. I ტ. თბ., 2008.
3. Investment Banking: institutions, Politics, and LAW bt Alan D. Morrison and Willian J. Wiehelm (Hardcover – Feb 19.2007).
4. Черпов В.А. Инвестиционный анализ. М., 2007.

Ketevan Kitsmarishvili

DECISIONS ON WORKING OUT OF INVESTMENT PROJECTS

Annotation

By modern thinking, investment project is a complex of related activities, which is directed to achieve the investment aims in conditions of limited finances, time and other resources. Often, in the sphere of investment activity it is called the investment deposit plan or program of the investment program. In the modern investment activity practice are used many types of (social, economic, organizational, technical and mixed) investment projects, which by their structure, composition, scales, duration, sources of financing and different purposeful appointment are principally different from each other. Despite, what kind a project is, it doesn't mean anything without realization.

ელგუჯა კონჯარია

**ბუღალტრული აღრიცხვის ბანკოთარება საქართველოში
საბაზრო ეკონომიკის პირობებში**

ჩვენს ქვეყანაში ეკონომიკის მართვის სამოცდაათწლიანი პრაქტიკისა და გამოცდილების ერთბაშად უარყოფისა და მისი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების ისტორიის საარქივო კუთვნილებად გადაქცევის შედეგად პოსტსოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკის მართვის მთავარი მიმართულება გახდა, მისი საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე გადაყვანა.

მეურნეობრიობის საბაზრო პრინციპების გამოყენების რამდენიმესაუკუნოვანმა პრაქტიკამ ცხადყო ამ ფორმაზე დაფუძნებული წარმოებითი ურთიერთობების მოდელის სიცოცხლისუნარიანობა და ეფექტიანობა, რამაც ხელი შეუწყო კაპიტალისტური სამყაროს ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონის მიღწევას.

საქართველოს საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების ფორმაციის (ეკონომიკური სისტემის) შეცვლამ და ეროვნული ეკონომიკის სოციალურად ორიენტირებულ საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე გადაყვანის სტრატეგიული კურსის არჩევამ განსაზღვრა ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების შესაბამისად გარდაქმნის აუცილებლობა. საბუღალტრო აღრიცხვის სისტემის რეფორმა საქართველოში ეფუძნებოდა ცენტრალიზებულად მართვადი ეკონომიკის მოთხოვნებს, და პირდაპირ კავშირში იყო დირექტიული დაგეგმვის სისტემასთან. მის მთავარ ამოცანას შეადგენდა ხელმძღვანელთა უზრუნველყოფა ინფორმაციით საწარმოთა საქმიანობაზე, სახელმწიფო გეგმების შესრულებასა და სახელმწიფო საკუთრების დაცვაზე კონტროლი, იგი მთლიანად პასუხობდა ეკონომიკის ფუნქციონირებადი მოდელის მოთხოვნებს და საკმაოდ ეფექტური იყო იმ დროისათვის, მაგრამ მიუღებელი გახდა ახალი საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობისათვის.

ყოველივე ამან დღის წესრიგში დააყენა საბუღალტრო აღრიცხვის სისტემის ძირეულად გარდაქმნის აუცილებლობა, რომლის გადასაწყვეტად საჭიროა საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი საბუღალტრო აღრიცხვის ისეთი სამართლებრივი ბაზის შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფს მის გადაყვანას აღრიცხვის საერთაშორისო სისტემის მოთხოვნათა შესაბამისად.

საქართველოში აღრიცხვის სისტემის ტრანსფორმაცია, საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნათა შესაბამისად, 1992 წელს დაიწყო.

სსრ კავშირის ეკონომიკური სივრციდან გამოსული ქვეყნის ეკონომიკის სრულმასშტაბიანმა ნგრევამ მთლიანად მოშალა საქართველოში სააღრიცხვო-საანგარიშგებო საქმიანობა. ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის ჩამოყალიბებისა და მისი აღორძინების მიზნით სამეურნეო სუბიექტებში ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების მოწესრიგება-რეგულირების საჭიროებამ დღის წესრიგში დააყენა აღრიცხვის ახალი საკანონმდებლო ბაზის შემუშავების აუცილებლობა. ამ მიმართულებით დღეისათვის სამუშაოები ტარდება. აღრიცხვის ეროვნული სისტემის შესაქმნელად მიღებულ იქნა გარკვეული ნორმატიული აქტები, დამუშავდა და გამოიცა ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა ახალი გეგმა, დამუშავდა ბუღალტრული ანგარიშგების ახალი ფორმები, მიღებულ იქნა ბუღალტრული ბალანსის ერთიანი ფორმა თავისი დანართით და კანონი ეკონომიკის აღორძინებისა და მეწარმეობის შესახებ, სადაც მოცემულია ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებისა და ანგარიშგების სამართლებრივი საფუძვლები.

კომერციულ საქმიანობაში წარმატებების მიღწევა მთითხვს საერთაშორისო ბიზნესის ენის – ბუღალტრული აღრიცხვის კანონების მუდმივ ცოდნას. ცნობილი შევიცარიელი ეკონომისტი და

ანგარიშმცოდნე იოჰან შერის სიტყვებით: „ბუღალტრული აღრიცხვა თითოეული საწარმოს წარსულის შეუცდომელი მსაჯულია, აწმყოს აუცილებელი ხელმძღვანელი, ხოლო მომავლის საიმედო მრჩეველი” და, მართლაც, ბუღალტრული მონაცემების საფუძველზე სრულიად სწორი წარმოდგენა შეიძლება ვიქონიოთ წარსულ პერიოდში საწარმოების მუშაობის შესახებ; ნამდვილი ბუღალტერია აუცილებელია საწარმოთა მიმდინარე ხელმძღვანელობისათვის, რამდენადაც იგი საუკეთესო მასალას იძლევა მომავლის გეგმის შესადგენად.

საერთოდ აღრიცხვიანობა – ესაა ეკონომიკური ინფორმაციის აღრიცხვის ხელით სამუშაო მექანიკური პროცესი, ხოლო ბუღალტრული აღრიცხვა უფრო ფართო გაგებაა, რამდენადაც ბუღალტრები ამუშავენ და ანალიზებენ ეკონომიკურ ინფორმაციას, ადგენენ ფინანსურ ანგარიშგებებს, ახორციელებენ აუდიტს, ამუშავენ ბუღალტრული აღრიცხვის სისტემებს, აკეთებენ პროგნოზირებას და ადგენენ ბიუჯეტს, წყვეტენ საგადასახადო დაბეგვრასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

ბუღალტრული აღრიცხვის მიზანია, მიაწოდოს მომხმარებელს სწორი ინფორმაცია საწარმოს ფინანსური მდგომარეობისა და ფინანსური შედეგების შესახებ. ბუღალტრული აღრიცხვა განიხილება, როგორც საქმიანობის ფაქტებზე დაკვირვების, რეგისტრაციის დაჯგუფების შეჯამების, ანალიზისა და ინფორმაციის გადაცემის მწვაობრი სისტემა, რომელიც სამეურნეო სუბიექტის ქონებას, ვალდებულებებსა და სამეურნეო ოპერაციებს ასახავს ღირებულებით გამოსახულებაში. დაკვირვება, რეგისტრაცია, დამუშავება, ანალიზი და ინფორმაციის მიწოდება მთლიანობაში წარმოადგენს სააღრიცხვო ციკლს, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავს შემდეგ ოპერაციებს:

- სამეურნეო ოპერაციის შინაარსის აღქმა და ანალიზი,
- მონაცემთა დამუშავება რეგისტრებში, ანუ რეგისტრების დამუშავება,
- ბუღალტრული ანგარიშების შედგენა,
- ბუღალტრული მონაცემებისა და ანგარიშების ანალიზი,
- ბუღალტრული ანგარიშების წარდგენა.

საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის წარდგენა ხორციელდება ბუღალტრული ბალანსის, მოგება-ზარალის შესახებ ანგარიშის, ფულადი საშუალებების მოძრაობის შესახებ ანგარიშის და საქმიანობის შესახებ ანგარიშის სახით.

საბუღალტრო აღრიცხვაში ინფორმაციის ფორმირებისას საგადასახადო სისტემის ინტერესი განიხილება, როგორც მრავალ ინტერესთაგან ერთ-ერთი. ამ ინტერესებიდან მიმართებაში ბუღალტრული აღრიცხვის ამოცანა შემოიფარგლება მხოლოდ იმ მონაცემთა მომზადებაში, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი გახდება დაბეგვრა.

დაინტერესებულ მომხმარებლებზე მისაწოდებელი ინფორმაციის ფორმირებაზე პასუხისმგებელია საწარმოს ხელმძღვანელობა.

ბუღალტრული აღრიცხვის საფუძველზე მიღებულ ინფორმაციაში ყველაზე მნიშვნელოვანია ინფორმაცია საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობაზე, ფინანსურ შედეგებსა და ფინანსურ მდგომარეობაში მომხდარ ცვლილებებზე. საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა განისაზღვრება მის განკარგულებაში არსებული აქტივებით, ვალდებულებებისა და კაპიტალის სტრუქტურით, ასევე მისი უნარით, შეეგუოს არსებულ გარემოს, გააგრძელოს ფუნქციონირება.

ინფორმაცია საწარმოს ფინანსური შედეგების შესახებ საჯარო იმისათვის, რომ შეფასდეს პოტენციური ცვლილებები არსებულ რესურსებში და ამის ბაზაზე განისაზღვროს მოსალოდნელი ფულადი ნაკადების სიდიდე. ფინანსურ მდგომარეობაში მომხდარი ცვლილებების შესახებ ინფორმაცია საწარმოს აძლევს საშუალებას, შეაფასოს საანგარიშო პერიოდში თავისი საინვესტიციო, საფინანსო და მიმდინარე საქმიანობა.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც მიმდინარეობს თვისებრივად ახალი ეკონომიკური ურთიერთობის ფორმირება, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებს უნდა პასუხობდეს, თან სდევს მთელი რიგი პრობლემები. აღრიცხვის სფეროში ეკონომიკური გარდაქმნების ძირითად პრობლემას აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებისადმი მისადაგება წარმოადგენს, რომელიც უპირატესად ანგლო-ამერიკული ბუღალტერიის პრინციპების პრაქტიკულ დანერგვას გულისხმობს.

ეკონომიკური რეფორმების გადრეკილობისა და მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის მიღწევა შეუძლებელია ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების წინასწარ ეროვნულ სტანდარტებთან მისადაგების გარეშე. თითოეულმა პროფესიონალმა ბუღალტრმა, თავის პროფესიულ მსჯელობაზე დაყრდნობით, უნდა შეძლოს თავისი საწარმოსათვის ანგარიშთა გეგმის შედგენა. საერთაშორისო სტანდარტები ცდილობენ, დაუახლოონ აშშ-ს პრაქტიკას, მათ სტანდარტებს ინგლისურენოვანი ქვეყნების პრაქტიკას და კონტინენტალურ ევროპულ გამოცდილებას. აღრიცხვის ეს დაახლოება მისი საერთო - მეთოდოლოგიური პრინციპების ორგანიზაციასთან, შეიძლება წავიდეს სამი გზით:

1. უნიფიკაცია – ყველა სამეურნეო ცხოვრების ფაქტები ფიქსირდება ერთნაირად,
2. სტანდარტიზაცია – დგინდება სამეურნეო ცხოვრების ფაქტების ვარიანტების შესაძლებელი ფიქსაციის მკაცრი შეზღუდვა,
3. ჰარმონიზაცია – გაითვალისწინება ფიქსაციის ერთი წესის მეორეში ტრანსფორმაციის შესაძლებლობა.

ბუღალტრული აღრიცხვის ჰარმონიზაციის იდეის, რომელიც ევროპის თანახმოგადობის ჩარჩოებში რეალიზდება და რომელსაც სხვა რეგიონები აღიარებენ, ლოგიკა ასეთია: თითოეულ ქვეყანაში შეიძლება არსებობდეს აღრიცხვის ორგანიზაციისა და სტანდარტების სისტემის თავისებური მოდელი. ამ მიმართულებით მთავარია, რომ სტანდარტები არ ეწინააღმდეგებოდეს თანამეგობრობის ქვეყნებში არსებულ ანალოგიურ

სტანდარტებს, ე.ი ისინი უნდა იყვნენ ერმანეთთან „ჰარმონიაში“ აღნიშნული პრინციპი უნდა ხორციელდებოდეს ყველგან და ალბათ ყველა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც.

ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარეობს ტრადიციული (საბჭოური) ბუღალტრული აღრიცხვის შეზღუდვა და გამოდევნა. უპირატესად ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშების საერთაშორისო სტანდარტებზე ორიენტირება.

აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები აღრიცხვისა და კონტროლის ხარისხის და ეფექტიანობის ამაღლების შესაძლებლობას იძლევა. იგი საწარმოს ანიჭებს განსაზღვრულ დამოკიდებულებას, რათა გამოიყენოს წარმოების ორგანიზაციაში ტექნიკისა და ტექნოლოგიის, შრომის, მართვის და აღრიცხვის უფრო დასაბუთებული სისტემები მისი თავისებურებებიდან გამომდინარე. ამასთან, აქ იგულისხმება ის, რომ უცხოეთის ქვეყნებში არსებობს ბუღალტრული აღრიცხვის სხვა, ერთიანი სისტემა. თითოეულ ქვეყანას გააჩნია აღრიცხვის ეროვნული სისტემა, მაგრამ ეს ეროვნული სისტემები ორიენტირებულია განსაზღვრულ საერთო პრინციპებზე.

აღრიცხვისა და ანგარიშების საერთო პრინციპების დამუშავება დაკავშირებულია ეკონომიკური პროცესების გლობალიზაციასა და საინფორმაციო ტექნოლოგიასთან, ასევე საერთაშორისო საინვესტიციო ბაზრის განვითარებასთან.

ბუღალტერია დამოუკიდებელი პროფესიული ორგანიზაციების კომპეტენციას შეადგენს, ერთი მხრივ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების ინტერპრეტაციის და დროებითი სტანდარტების შემუშავება, ხოლო მეორე მხრივ, ბუღალტერთა კვალიფიკაციის ამაღლება და მათი პროფესიული სერტიფიცირება.

კანონის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, კერძო სამართლის იურიდიულ პირებს ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშების წარმოება ყველგან ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

ბუღალტრული აღრიცხვის ინფორმაცია მომხმარებლებისათვის სასარგებლო უნდა იყოს, უნდა შეფასდეს ისეთი კრიტერიუმებით, როგორცაა: არსებითობა, აღქმადობა, საიმედოობა, სრულყოფილება, მიუკერძოებლობა, თავისდროულობა, შესადარისობა.

სააღრიცხვო ინფორმაცია უნდა იყოს მნიშვნელოვანი და სრულად შეესაბამებოდეს მომხმარებელთა მოთხოვნებს, რათა იგი იყოს მათთვის სასარგებლო საწარმოთა ფინანსური საქმიანობის შეფასებისას და დასკვნების გამოტანისას.

სააღრიცხვო ინფორმაცია უნდა იყოს ნათელი და გასაგები მომხმარებელთა ყველა ჯგუფისათვის. ამ შემთხვევაშიც შეიძლება იყოს სირთულე იმის გამო, რომ მომხმარებლებს შეიძლება ჰქონდეთ სხვადასხვა ფინანსური ცოდნა, გარდა ამისა, ძალიან რთული საქმიანი ოპერაციის სიმარტივის შენარჩუნება ართულებს მის მარტივად გაგებას.

ინფორმაცია უნდა შეესაბამებოდეს ისეთ სტანდარტს, რომელსაც შეიძლება დაეყრდნოს გარე მომხმარებელი. ინფორმაცია შეიძლება იყოს შესაბამისი, მაგრამ არასაიმედო. საიმედო ინფორმაცია უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს: უნდა იყოს ნეიტრალური ე.ი. არ უნდა შეიცავდეს ისეთ მონაცემებს, რომლებიც წინასწარ განზრახულ შედეგს განაპირობებს., უნდა იყოს სრული ე.ი. უნდა ასახავდეს ყველა არსებით მომენტს, წინდახედულად შეფასებული- უნდა გამორიცხავდეს ფარული რეზერვების შექმნის, აქტივების, მოგებისა და შემოსავლების განზრახ შემცირებას ან ხარჯებისა და ვალდებულებების გადიდებას, უნდა იყოს სამართლიანად წარდგენილი. ე.ი. კანონზომიერად და სამართლიანად უნდა ასახავდეს ყველა სამეურნეო მოვლენას, ასევე უნდა იყოს შინაარსის ფორმაზე აღმატებით შეფასებული, ეს იმას ნიშნავს, რომ ინფორმაცია სამეურნეო მოვლენების შესახებ აისახოს არა მხოლოდ მათი სამართლებრივი ფორმის, არამედ შინაარსისა და ეკონომიკური რეალობის შესაბამისად.

სააღრიცხვო ინფორმაცია უნდა შეიცავდეს ბიზნესის ყველა მხარის მაჩვენებლებს.

სააღრიცხვო ინფორმაცია უნდა იყოს მიუკერძოებელი, ნეიტრალური და არ უნდა იყოს მიმართული ერთი მომხმარებლის საჭიროებისაკენ. უნდა იყოს ობიექტური.

საანგარიშგებო ინფორმაცია, შექმნილია დაგვარად, დრო და დრო უნდა იყოს გამოქვეყნებული საანგარიშგებო პერიოდის დამთავრების შემდეგ. მხოლოდ დროული სააღრიცხვო ინფორმაციაა უფრო ეფექტური შიდა და გარე მომხმარებლისათვის.

ანგარიშგება სხვადასხვა საწარმოებში უნდა იყოს ერთმანეთთან შესადარი. იგივე ეხება ერთი საწარმოს სხვადასხვა პერიოდში შედგენილ ანგარიშგებას. ინფორმაცია მომხმარებლებს უნდა აძლევდეს საწარმოს სხვადასხვა წლის საქმიანობის შედეგებისა და ფინანსური მდგომარეობის შეფასების შესაძლებლობას.

მნიშვნელოვან წინ გადადგმულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის მიერ უცხოურ ფირმებთან თანამშრომლობით ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების ქართულ ენაზე თარგმნა და სტამბურად გამოცემა, რომელთა შესწავლა-განზოგადება და ეროვნულ თავისებურებებთან მისადაგება, საქართველოს საწარმოებსა და ორგანიზაციებში საბაზრო ეკონომიკის შესატყვისი მოდიფიცირებული სტანდარტებით, ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების წარმოების საფუძველი უნდა გახდეს.

ქართულ-ეროვნული მოდიფიკაციის საერთაშორისო სტანდარტებით ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების წარმოება საქართველოში უცხოელ ინვესტორთა და ინტერესების, ინვესტიციების მოზიდვისა და ამით ეროვნული ეკონომიკის აღორძინებისათვის ფინანსური ხელშეწყობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობა უნდა გახდეს.

**DEVELOPMENT OF ACCOUNTING IN GEORGIA
IN THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY
Annotation**

In modern conditions, when the transition of Georgian economy to the market relation and international economical integration is on going, accounting is gaining a new role. If previously accounting was a enterprising activity and the controlling instrument on the state ownership, nowadays accounting is becoming the effective management tool for enterprise without submitting the accounting system correctly it's impossible for any kind of enterprise to operate successfully. Accounting is performed as the greatest interest of the people, who have communication with entrepreneurship, investment and financing.

For all of them it's necessary to know the "business language" – the accounting.

In our country we have real changes in economy. So, our economy needs to change the accounting Soviet model to the market economy which corresponds the international standards. In the striking of market economy, the role of accounting is sharply increasing, as well as the problems and requirements it's facing. Ruling process is requiring fulfillment of forms and ways of accounting, the improvement of scientific-technical rate and obvious increase of analytical function.

მარინა მაისურაძე

**კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და
წარდგენის საკითხები**

კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება არის საწარმოთა ჯგუფის ფინანსური ანგარიშგება, რომელიც წარდგენილია, როგორც ერთი ეკონომიკური ერთეულის ანგარიშგება.

საწარმოთა ჯგუფს უწოდებენ ძირითად და შვილობილ საწარმოებს ერთად.

საწარმოთა ჯგუფის შესახებ სრულყოფილ ინფორმაციას უზრუნველყოფს კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება.

შვილობილი საწარმო არის საწარმო, მათ შორის, არაიურიდიული პირიც, მაგალითად, ამხანაგობა, რომელსაც აკონტროლებს სხვა საწარმო (ცნობილი სათავო საწარმოს სახელწოდებით).

სათავო საწარმო ისეთი საწარმოა, რომელსაც გააჩნია ერთი ან მეტი შვილობილი საწარმო.

კონტროლი ნიშნავს საწარმოს ფინანსური და სამეურნეო პოლიტიკის მართვის უფლებამოსილებას, მისი საქმიანობიდან ეკონომიკური სარგებლის მიღების მიზნით.

კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადების და წარდგენის პირობებს განსაზღვრავს ბასს 27 „კონსოლიდირებული და ინდივიდუალური ფინანსური ანგარიშგება.“ მოცემული სტანდარტის მიხედვით, კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა სავალდებულოა ყველა სათავო საწარმოსათვის, გარდა იმ გამონაკლისისა რაც დაშვებულია სტანდარტის ნორმებით.

სათავო საწარმო კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებას არ წარადგენს მხოლოდ მაშინ, როდესაც:

ა) სათავო საწარმო, რომელიც თვითონ მთლიანად ან ნაწილობრივ წარმოადგენს სხვა საწარმოს შვილობილ საწარმოს და მისი სხვა შესაკუთრებები, რომლებიც არ არიან აღჭურვილნი ხმის უფლებით, ინფორმირებული იყვნენ და წინააღმდეგი არ წასულან იმისა, რომ სათავო საწარმო არ წარადგენს კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებას;

ბ) სათავო საწარმოს სავალო ან წილობრივი ინსტრუმენტები არ იყიდება საჯარო ბაზარზე (აღვიწყობრივი ან უცხოური საფონდო ბირჟა, ან ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზარი, ადგილობრივი და რეგიონალური ბაზრების ჩათვლით);

გ) სათავო საწარმო თავის ფინანსურ ანგარიშგებას ფასიანი ქაღალდების კომისიაში ან სხვა მარგუულირებელ ორგანოში არც ადრე წარადგენდა და არც ახლა იმყოფება წარდგენის პროცესში, საჯარო ბაზარზე რაიმე სახის ინსტრუმენტების გამოშვების მიზნებისათვის; და

დ) მთავარი სათავო საწარმო ან რომელიმე შუალედური სათავო საწარმო ადგენს საჯაროდ ხელმისაწვდომ კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებას, ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება უნდა მომზადდეს ერთნაირი სააღრიცხვო პოლიტიკის გამოყენებით, ანალოგიური ოპერაციებისა და ერთი და იმავე ვითარებაში მომხდარი სხვა მოვლენების მიმართ.

თუ საწარმოთა ჯგუფის წევრები ანალოგიური ოპერაციებისა და მოვლენებისათვის გამოიყენებენ კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში გამოყენებულ სააღრიცხვო პოლიტიკისაგან განსხვავებულ სააღრიცხვო პოლიტიკას, აუცილებელია მათი ფინანსური ანგარიშგების კორექტირება კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადების თარიღისათვის.

კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება უნდა მოიცავდეს სათავო საწარმოს ყველა შვილობილ საწარმოს.

იგულისხმება, რომ კონტროლი არსებობს, როდესაც სათავო საწარმო, პირდაპირ ან არაპირდაპირ, შვილობილი საწარმოების მეშვეობით, ფლობს საწარმოს ხმის უფლებების ნახევარზე მეტს, გარდა იმ გამონაკლისი შემთხვევებისა, როდესაც აშკარად გამოხატულია, რომ ასეთი საკუთრება არ გულისხმობს კონტროლს. კონტროლი იმ შემთხვევაშიც არსებობს, როდესაც სათავო საწარმო ფლობს საწარმოს ხმის უფლებების ნახევარს ან ნახევარზე ნაკლებს, თუ: ა) საწარმოს ხმის უფლებების ნახევარზე მეტის ფლობის უფლება განმტკიცებულია სხვა ინვესტორებთან დადებული ხელშეკრულებით; ბ) საწარმოს მიერ ფინანსური და საწარმოო პოლიტიკის მართვის უფლება განმტკიცებულია კანონმდებლობით ან სათანადო ხელშეკრულებით; გ) საწარმოს უფლება აქვს დანიშნოს ან გაათავისუფლოს დირექტორთა საბჭოს ან სხვა ანალოგიური მმართველობითი ორგანოს წევრთა უმრავლესობა, რომელიც აკონტროლებს საწარმოს; ან დ) საწარმოს შეუძლია ზემოქმედება

ხმის უმრავლესობაზე ღირებურობა საბჭოს ან სხვა ანალოგიური მმართველობითი ორგანოს სხდომებზე და ეს საბჭო ან ორგანო აკონტროლებს საწარმოს.

კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში შემავალი სათავო და შეიღობილი საწარმოების ფინანსური ანგარიშგებები შედგენილი უნდა იყოს ერთი და იმავე საანგარიშგებო თარიღისათვის. სათავო და შეიღობილი საწარმოს საანგარიშგებო თარიღებს შორის სხვაობა არ უნდა აღემატებოდეს სამ თვეს. როდესაც სათავო საწარმოს საანგარიშგებო თარიღი განსხვავდება შეიღობილი საწარმოს საანგარიშგებო თარიღისგან, შეიღობილი საწარმო კონსოლიდაციის მიზნებისათვის დამატებით აღგენს ფინანსურ ანგარიშგებას სათავო საწარმოს საანგარიშგებო თარიღით, თუ ამის გაკეთება შეუძლებელი არ არის.

კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისას, ანგარიშგებულ საწარმო სათავო და მისი შეიღობილი საწარმოების ფინანსურ ანგარიშგებებს აერთიანებს მუხლობრივად, აქტივების, ვალდებულებების, საკუთარი კაპიტალის, შემოსავლებისა და ხარჯების ანალოგიური მუხლების დაჯამებით. მაგრამ ეს არ ნიშნავს ფინანსური ანგარიშგების ანალოგიური მუხლების წმინდა არითმეტიკული ჯამის სახით წარმოდგენას. ბასს 27-ის თანახმად იმისათვის, რომ კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება ისე წარმოაჩენდეს საწარმოთა ჯგუფის შესახებ ფინანსურ ინფორმაციას, თითქოს ჯგუფი ერთი მთლიანი ეკონომიკური ერთეული იყოს, აუცილებელია შემდეგი პროცედურების ჩატარება:

ა) უნდა გამოირიცხოს თითოეულ შეიღობილ საწარმოში დაბანდებული სათავო საწარმოს ინვესტიციების საბალანსო ღირებულება და სათავო საწარმოს წილი თითოეული შეიღობილი საწარმოს საკუთარ კაპიტალში. (ფასს 3, გუდვილის აღრიცხვის წესი);

ბ) უნდა განისაზღვროს არამაკონტროლებელი წილი კონსოლიდირებული შეიღობილი საწარმოების საანგარიშგებო პერიოდის წმინდა მოგებაში ან ზარალში; და

გ) უნდა განისაზღვროს არამაკონტროლებელი წილი კონსოლიდირებული შეიღობილი საწარმოების წმინდა აქტივებში, სათავო საწარმოს აქციონერთა წილისაგან განცალკევებით.

შეიღობილი საწარმოს შემოსავლები და ხარჯები უნდა ეყრდნობოდეს სათავო საწარმოს კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში შექმნის თარიღისთვის აღიარებული აქტივებისა და ვალდებულებების ღირებულებებს. მაგალითად, კონსოლიდირებულ სრული შემოსავლის ანგარიშგებაში შექმნის თარიღის შემდეგ აღიარებული ცვეთის ხარჯი უნდა ეყრდნობოდეს შესაბამისი ცვეთადი აქტივების რეალურ ღირებულებებს, რომლებიც კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში აღიარებულია შექმნის თარიღით. შეიღობილი საწარმოს შემოსავლები და ხარჯები კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში ჩაირთვება იმ თარიღამდე, სანამ სათავო საწარმო დაკარგავს შეიღობილ საწარმოზე კონტროლს.

არამაკონტროლებელი წილი არის წილი შეიღობილი საწარმოს საკუთარ კაპიტალში, რომელიც სათავო საწარმოს არ ეკუთვნის არც პირდაპირ და არც არაპირდაპირ.

არამაკონტროლებელი წილები წარმოდგენილი უნდა იყოს კონსოლიდირებულ ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებაში საკუთარი კაპიტალის განყოფილებაში, სათავო საწარმოს მესაკუთრეთა საკუთარი კაპიტალისგან განცალკევებით. იგი გვიჩვენებს წმინდა აქტივების იმ ნაწილს, რომელიც სათავო საწარმოს არ ეკუთვნის, მაგრამ მას აკონტროლებს.

არამაკონტროლებელი წილი შექმნილ საწარმოში ფასდება რეალური ღირებულებით ან შექმნილი საწარმოს იდენტიფიცირებად წმინდა აქტივებში არამაკონტროლებელი წილის პროპორციული წილით.

არამაკონტროლებელი წილი წმინდა აქტივებში მოიცავს:

1) არამაკონტროლებელი წილის ოდენობას თავდაპირველი გაერთიანების ოპერაციის თარიღისათვის, რომელიც გამოთვლილია ფასს 3-ის – „საწარმოთა გაერთიანება“, შესაბამისად; და

2) გაერთიანების თარიღის შემდეგ საწარმოს საკუთარ კაპიტალში მომხდარ ცვლილებებში არამაკონტროლებელ წილს.

არამაკონტროლებელი წილი გამოიანგარიშება შეიღობილი საწარმოს სრული შემოსავლების ანგარიშგების მუხლიდან „მოგება დაბეგვრის შემდეგ“. იგი ცალკე გამოიყოფა კონსოლიდირებულ მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში და ემატება არამაკონტროლებელ წილს ბალანსში.

მაგალითი: სათავო საწარმოს შეიღობილ საწარმოში არამაკონტროლებელი წილი შეადგენს 20 %. დაეუშვათ საანგარიშო პერიოდის ბოლოსათვის სათავო და შეიღობილი საწარმოს ფინანსური შედეგის შესახებ არსებობს შემდეგი ინფორმაცია:

მოგება-ზარალის ანგარიშგება 2012 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით

მაჩვენებლები	“ა” საწარმო	“ბ” საწარმო
ამონაგები რეალიზაციიდან	630.000	65.000
რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება	450.000	50.000
საერთო მოგება	180.000	15.000
სხვა ხარჯები	62.000	3.000
მოგება დაბეგვრამდე	118.000	12.000
მოგების გადასახადი	17.700	1.800
მოგება დაბეგვრის შემდეგ	100.300	10.200

დავადგინოთ არამაკონტროლებელი წილი კონსოლიდირებულ მოგება ზარალის ანგარიშგებაში.

კონსოლიდირებული მოგებისა და ზარალის ანგარიშგების მიზანს წარმოადგენს არამაკონტროლებელი წილის წარმოჩენა დაბეგვრის შემდგომ მოგებაში.

კონსოლიდირებულ მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებას ექნება შემდეგი სახე:

ამონაგები რეალიზაციიდან (630.000+65.000)	695.000
რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (450.000+50.000)	500.000

სხვა ხარჯები (62.000+3.000)	65.000
მოგება დაბეგვრამდე (118.000+12.000)	130.000
მოგების გადასახადი (17.700+1.800)	19.500
მოგება დაბეგვრის შემდეგ (100.300+10.200)	110.500
არამაკონტროლებელი წილი (20%*10.200)	2040

კონსოლიდირებული ფინანსური აგარიშგების მომზადების დროს მთლიანად უნდა გამოირიცხოს შიდაჯგუფური ნაშთები, ოპერაციები, შემოსავალი და ხარჯი.

ბასს 27-ის თანახმად ასევე, მთლიანად უნდა გამოირიცხოს შიდაჯგუფურ ოპერაციებთან დაკავშირებული მოგება და ზარალი, რომელიც ასახულია ისეთი აქტივების საბალანსო ღირებულებაში, როგორცაა სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები და გრძელვადიანი აქტივები. შიდაჯგუფური ზარალი შეიძლება გაუფასურების მჩვენებელი იყოს, რაც აღიარებას საჭიროებს კონსოლიდირებულ ფინანსურ ანგარიშგებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ფასს 3 საწარმოთა გაერთიანება. თბ., 2009.
2. ფასს 27 კონსოლიდირებული და ინდივიდუალური ფინანსური ანგარიშგება, თბ., 2009.
3. ACCA F7 ფინანსური ანგარიშგება. ინგლისისა და უელსის ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაციის პროფესიული სერტიფიცირების სახელმძღვანელო. ბაფ, თბ., 2009.
4. ნ. კვატაშიძე კორპორაციული ანგარიშგება. თბ., გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2012.

Marina Maisuradze

ON PREPARATION AND PRESENTATION OF CONSOLIDATED FINANCIAL STATEMENTS

Annotation

Consolidated Financial Statement is a financial statement to be submitted by a group of companies which are integrated as one economic unit.

When preparing the consolidated financial statement, an accountable company shall integrate the financial statements of the parent company and of its subsidiaries by clauses, with summarizing the analogical clauses of their assets, liabilities, own capital, incomes and expenditures/

The financial statements of the parent company and of its subsidiaries forming the consolidate financial statement, must be prepared for one and the same reporting period.

*მაია სოსელია
თამარ როსტიაშვილი
კვატერინე მეყანწიშვილი*

**ფუნქციონალური დონის კონკურენტული სტრატეგიები
მცირე ბიზნესისათვის კონსოლიდირებულ მხარეებში**

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პერიოდში ბიზნესის განვითარების პროცესი რიგი თავისებურებებით და ტენდენციებით ხასიათდება. თუ განვითარებულ ქვეყნებში ბიზნესის განვითარება მცირე საწარმოებით დაიწყო და შემდგომ წარმოიქმნა მსხვილი სტრუქტურები, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მიმდინარეობდა და ზოგან ამჟამადც მიმდინარეობს საბჭოთა პერიოდში არსებული მსხვილი მონოპოლიური, არაეფექტიანი სახელმწიფო საკუთრების, მსოფლიო სტანდარტებთან შეუსაბამო ტექნოლოგიების მქონე საწარმოების მცირე საწარმოებად რეორგანიზაციის და მათი კერძო საკუთრებაზე გადაცემის მრავალმხრივი პროცესი. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან კერძო საკუთრებაზე ეტაპობრივად გადასვლის მცდელობა იყო, რაც იძლეოდა თვითდაფინანსებასა და თვითრეგულირებაზე გადასვლის შესაძლებლობას, რამაც შედეგი ვერ გამოიღო. პოსტკომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მცირე ბიზნესის განვითარებას, რის ერთ-ერთ შესაძლებლობად შეიძლება ჩაითვალოს ფუნქციონალური დონის კონკურენტული სტრატეგიები.

ფუნქციონალური სტრატეგიების დედადარსი მდგომარეობს გეგმურ-მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებაში ხელსაყრელი მიზნობრივი ბაზრის დასაბუთების, მყიდველების მაქსიმალური ოდენობის მოზიდვისა და სასურველი შემოსავლების მისაღებად წარმატებული პოზიციონირებისათვის.

გასაღების მიზნობრივი ბაზრების დასაბუთების ფუნქციონალური სტრატეგია გულისხმობს გეგმურ-მმართველობითი გადაწყვეტილებების ინტეგრაციას ლოკალურ დონეზე ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორცაა: გასაღების რომელ ბაზრებზე უნდა გავიდეთ? რა დროს? რა მოცულობით ვაწარმოთ საქონელი და მომსახურებები დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების გათვალისწინებით? როგორი მისაღები ფასებით შევუდგეთ საქონლისა და მომსახურებების რეალიზაციას?

ბაზრის დასაბუთების სტრატეგიის მთავარი მიზნობრივი ფუნქციაა მაქსიმალური შედეგების მიღება მინიმალური დანახარჯებით და რისკებით.

მომხმარებელთა მოზიდვის სტრატეგია ასრულებს უმნიშვნელოვანეს როლს მიზნობრივი ბაზრის ათვისებაში. მომხმარებელზე ორიენტირება სარკისებურად ასახავს მარკეტინგის ანალიტიკურ ფუნქციას, რომელიც პირდაპირ გავლენას ახდენს ფირმის კომერციულ წარმატებაზე.

ფირმის მარკეტინგული ძალისხმევა მომხმარებელთა მოსახიდად კონცენტრირებული უნდა იყოს სხვადასხვა მოდულების შემუშავებაზე. ამ ძალისხმევის საფუძველია მოხმარების მოტივაციის კომპლექსური ანალიზი, რომელიც მოიცავს შემდეგ მიმართულებებს:

- მოთხოვნის სტრუქტურისა და მისი ცვლილებების დინამიკის ანალიზი ამ მოთხოვნის დაუკმაყოფილებლობის გათვალისწინებით;
- სამომხმარებლო დაკმაყოფილებულობის, ინფორმირების, შექმნის არჩევანზე გავლენის მქონე ფაქტორების ანალიზი;
- ძირითადი კონკურენტი სავაჭრო მარკების იმიჯის ანალიზი პროდუქციის საბოლოო მომხმარებლებთან;

• კორპორაციული სავაჭრო მარკის ერთგულების შეფასება და ბრენდის ფორმირების შესაძლო რეზერვების გამოვლენა.

მომხმარებელთა მოზიდვის სტრატეგიის ძირითადი არსია სეგმენტაციის პროცესი.

მომხმარებელთა სეგმენტაცია ბაზრის ნაწილის გამოყოფაა, რომელშიც მყიდველები ერთნაირად რეაგირებენ შემოთავაზებული საქონლისა და მომსახურებების სამომხმარებლო თვისებებზე. მომხმარებელთა ერთობლიობის ერთგვაროვან მიზნობრივ ჯგუფებად დაყოფის აღნიშნული პროცესი გვაძლევს შესაძლებლობას, მაქსიმალურად გავითვალისწინოთ მყიდველთა მოთხოვნები და სასურველი მიმართულებით წარვმართოთ მარკეტინგული ძალისხმევა.

მომხმარებელთა სეგმენტაციის პროცესის შედეგებია:

- მომხმარებელთა მოთხოვნებისადმი სწრაფი ადაპტაცია და მათი მაქსიმალური დაკმაყოფილება;
- დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნის გამოვლენა, რომელიც მოგვცემს შესაძლებლობას, სათანადო კორექტივები შევიტანოთ მარკეტინგულ სტრატეგიებში;
- ახალი საქონლის კონცეფციის ორგანული დაკავშირება მიზნობრივ სეგმენტში სასიცოცხლო ციკლის სტრატეგიასთან;
- კომპანიის კონკურენტული უპირატესობების გაძლიერება ფასების ზღვრის დროული შეფასების, ხელსაყრელი ასორტიმენტისა და კლიენტთა სერვისული მომსახურების ხარჯზე;
- პოზიტიური საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბება მყიდველთა მიზნობრივ აუდიტორიებში.

პრაქტიკაში სეგმენტაციის მრავალმხრივი პროცესი ხორციელდება მთელი რიგი კრიტერიუმებისა და ნიშნების გათვალისწინებით. სეგმენტაციის პროცესის ძირითად კრიტერიუმებად გათვალისწინებული უნდა იქნეს:

1. რაოდენობრივი საზღვრები, რომლებიც წარმოადგენს მომხმარებელთა გამოყოფილი ჯგუფების გაზომვადობის კრიტერიუმებს, სახელდობრ: რეალური და პოტენციური მომხმარებლების რაოდენობას; სეგმენტის ფართობს; საბაზრო წილს და გაყიდვების მოცულობას; სეგმენტის ტევადობას და პოტენციალს.
2. სეგმენტის მისაწვდომობა, რაც ასახავს კომპანიის ერთობლივ შესაძლებლობებს ინფორმაციული უზრუნველყოფის, ხელსაყრელი დისტრიბუციის, ლოჯისტიკური ფორმებისა და მატერიალური ნაკადების მართვის მეთოდების თვალსაზრისით.
3. სეგმენტის მდგრადობა, რომელიც გულისხმობს მოთხოვნის სტაბილურობის შეფასებას კორპორაციულ საქონელსა და მომსახურებასთან დაკავშირებით მომხმარებელთა გადახდისუნარიანობისა და საბაზრო კანონზომიერებების გათვალისწინებით.
4. სეგმენტის სარგებლიანობა, რომელიც მოიცავს მის შემოსავლიანობას, მოგების ზრდის ტენდენციებს მიმდინარე და ხანგრძლივ პერსპექტივაში ერთობლივი დანახარჯების შესაძლო ეკონომიის გათვალისწინებით, კონკურენციისგან დაცულობას.
5. სეგმენტის კომუნიკაციურობა გულისხმობს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების, საზოგადოებასთან კავშირის, მასმედიისა და ინტერნეტის ეფექტიან გამოყენებას იმიჯისა და პოზიტიური საზოგადოებრივი აზრის ჩამოსაყალიბებლად.

მომხმარებელთა სეგმენტაციის პროცესის ორგანიზაცია გამოყოფს ისეთ ნიშნებს, როგორცაა ქცევითი, სოციალურ-დემოგრაფიული, ფსიქოგრაფიული და გეოგრაფიული.

სეგმენტაციის პროცესის კომპლექსური შეფასების შედეგად ხელმძღვანელობას გამოაქვს ვერდიქტი საბაზრო მონაწილეობის მიზანშეწონილობის, მარკეტინგულ საქმიანობაზე ბიუჯეტის ნაწილის გამოყოფის შესახებ.

მომხმარებელთა მოზიდვის სტრატეგია წარმოადგენს ფუნქციონალური დონის ფაქის ინსტრუმენტს, რომელიც მოწოდებულია პოტენციური მყიდველების მიზნობრივი ჯგუფების გამოსაყოფად ერთობლივი კრიტერიუმებისა და ნიშნების გათვალისწინებით. მოცემული სტრატეგიის წარმატება ხელს უწყობს მარკეტინგის მართვისადმი სისტემური მიდგომის გამომუშავებას.

სეგმენტირებისათვის გაწეული მუშაობა განსაზღვრავს მიზნობრივი ბაზრის არჩევანს. მიზნობრივი ბაზარი საერთო მოთხოვნილებებისა და საჭიროებების მქონე მყიდველთა ერთობლიობაა, რომლის მომსახურებასაც აპირებს კომპანია. მიზნობრივი გასაღების ბაზრის არჩევანი ხორციელდება სამ ეტაპად:

მიზნიდველი გასაღების ბაზრების რანჟირება ხორციელდება საბაზრო გარემოს ფაქტორების, კონკურენციის, შესაძლო რისკების, სახელმწიფო რეგულირების სისტემის, სამომხმარებლო მოთხოვნის დაუკმაყოფილებლობის ხარისხის, ბაზრის წილის და მყიდველთა მიზნობრივი აუდიტორიების ქცევის ტენდენციების კომპლექსური შეფასების გათვალისწინებით.

მიზნობრივი ბაზრის კომპლექსური ანალიზი მოიცავს განაწილებისა და პრომოუშენის არხების; კონკურენციის ლიდერის; ბაზრის ძირითადი მაჩვენებლების, მისი ტევადობის, კონიუნქტურის, სეგმენტაციის; საქონლის სასიცოცხლო ციკლის სტრატეგიის; სერვისულობის შესაძლო დონის ძირფესვიან შეფასებას.

სტრატეგიის შემუშავება ფირმის რეალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით (მესამე ეტაპი) სრულდება კომპანიის უმაღლესი ხელისუფლების მიერ პირველი ორი ეტაპის სისტემური შეფასების გამოყენებით. მუშავდება საბაზრო მონაწილეობის სტრატეგიები, მ.შ. პორტფელური, კორპორაციული და ოპერაციული.

ბაზრის სეგმენტაციის შემდეგ საჭიროა მუშაობის ჩატარება პოზიციონირების რუკის ასაგებად, რომელიც გამოიყენება საწარმოთა კონკურენტული პოზიციების შესაფასებლად.

პოზიციონირების რთული პროცესის ძირითადი მდგენელებია:

- 1) საბაზრო ტენდენციებისა და კანონზომიერებების მარკეტინგული კვლევები უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით;
- 2) მყიდველთა ქცევის სისტემური ანალიზი ყოველი კლიენტის დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნის საფუძვლიანად გათვალისწინების პოზიციიდან, რათა შეიქმნას მომსახურებათა ინდივიდუალური სპექტრი, რომელიც მოიცავს ფასს, ხარისხსა და საიმედოობას;
- 3) სტრატეგიები და მარკეტინგული პროგრამები პოზიციონირების მიმართულებების მიხედვით;
- 4) ბიზნესის დივერსიფიკაცია სამუშაოების, საქონლისა და მომსახურების ახალი სახეების შემუშავების შედეგად;
- 5) მარკეტოლოგების მაღალპროფესიული გუნდი, რომელიც ფლობს მენეჯმენტის თანამედროვე მეთოდებს.

მიზნობრივი ბაზრისა და მომხმარებელთა მოზიდვის დასაბუთებისათვის ფუნქციონალური სტრატეგიების არსებითი დანამატია პოზიციური სტრატეგიები.

პოზიციურ სტრატეგიებში ვგულისხმობთ გეგმურ-მმართველობით გადაწყვეტილებებს – კომპანიის პოპულარობისა და მაღალი იმიჯის შექმნის მიზნით ეფექტიანი მარკეტინგული კომუნიკაციების ორგანიზებას.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ კონკურენტული სტრატეგიები იძლევა შესაძლებლობას:

- დროულად გამოვლინდეს დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნა და ხარისხიანად დაკმაყოფილდეს იგი;
- რაციონალურად იქნეს გამოყენებული რესურსული პოტენციალი და სწორად წარმართოს მცირე ორგანიზაციის რესურსული პოტენციალი;
- ჩამოყალიბდეს ღირსეული იმიჯი და მოპოვებულ იქნეს მომხმარებელთა აღიარება.

*Maia Soselia
Tamar Rostishvili
Ekaterine Mekantsishvili*

**COMPETITIVE STRATEGIES OF FUNCTIONAL LEVEL FOR SMALL BUSINESS
IN THE POST-COMUNIST COUNTRIES
Annotation**

Small business development is of great importance in the post-communist countries. The work formulates the peculiarities of competitive strategies of functional level. They are one of the main possibilities of development of small business.

Functional content of the planned strategies for small organizations - management decisions in the development of evidence favorable target market, buyers and attract maximum amount of income you receive for successful positioning.

Competitive Strategies enables us to:

- identify unsatisfied demand for timely and quality to satisfy it;
- rational use of the resource potential and properly managed the organization's resource potential;
- establish a dignified image and obtain the recognition of consumers.

ლეილა ღუდუშაური

ბიუჯეტური დაგეგმვის თანამედროვე სისტემა კომერციულ ბანკაში

თანამედროვე ბანკს, მკაცრი ბანკთაშორისი კონკურენციისა და ფინანსური მომსახურების ბაზრის მუდმივი ცვალებადობის პირობებში, გადარჩენის აუცილებლობა აიძულებს, სერიოზულად გადახედოს თავისი საქმიანობის თითოეულ ასპექტს. ახალი ფინანსური პროდუქტებისა და ტექნოლოგიური ინოვაციების მზარდი ნაკადი საჭიროებს განვითარების მიმართულების სწორ და, ამავე დროს, სწრაფ პროგნოზს. საბანკო მომსახურებაზე ფასების დადგენის პრიმიტიულობა, ე. წ. „ააკეტურმა“ პრაქტიკამ საბოლოოდ ამოწურა თავისი შესაძლებლობები, ვინაიდან თანამედროვე ეტაპზე უპირატესობა ფინანსური მომსახურების კონკრეტული სახეობის მოთხოვნას ენიჭება. აღნიშნული ტენდენციები, სხვა ფაქტორებთან ერთად, აყალიბებს სფეროს, სადაც მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების დროს დასაშვები შეცდომების არეალი მუდმივად მცირდება.

საბანკო სისტემის მსოფლიო გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ქვეყნის საკრედიტო სისტემის ბევრი რთული საკითხი შეიძლება იქნეს დაძლეული, თუ გათვალისწინებული იქნება ბიუჯეტური დაგეგმვის თანამედროვე მოდელები კომერციულ ბანკებში. ბიუჯეტური დაგეგმვის სისტემა, ანუ ხარჯებისა და ცალკეული ეკონომიკური ოპერაციებისა და ოპერატიული საქმიანობის პროცესში საქმიანობის სხვადასხვა სფეროებიდან ფულადი საშუალებების შემოსულობების დეტალიზებული ბიუჯეტის ფორმირებისა და შესრულების კონტროლის პროცესი თანამედროვე ბანკის მართვის უაღრესად წარმატებულ და ეფექტიან ინსტრუმენტს წარმოადგენს და, აქედან გამომდინარე, მისმა უგულებელყოფამ შეიძლება სერიოზულად შეასუსტოს მენეჯმენტი და ბანკის ხელმძღვანელობა, ფაქტობრივად, არა მარტო საფინანსო ნაკადების რეგულირების ერთ-ერთი ყველაზე ოპტიმალური საშუალების, არამედ თვითრეგულირებისა და მოტივაციის ქმედითი მექანიზმის გარეშე აღმოჩნდეს.

განვიხილოთ ბიუჯეტური დაგეგმვის ორგანიზაციის თანამედროვე მოდელები – სატრანსფერტო ფასების გამოყენებით ბიუჯეტური დაგეგმვის ტრადიციული მოდელი და პირდაპირი დანახარჯებით ბიუჯეტური დაგეგმვის მოდელი (Direct Costing).

ბიუჯეტური დაგეგმვის ორგანიზაციის ტრადიციული მოდელი ყველაზე გავრცელებულია და ახასიათებს შემდეგი თავისებურებანი: ა) ქვეგანყოფილებების დაყოფა დანახარჯების და მოგების ცენტრებად, და ბ) შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნის მექანიზმის გამოყენება.

ბიუჯეტური დაგეგმვის ორგანიზაციის ტრადიციული მოდელის აგების ტექნოლოგია შემდეგში მდგომარეობს: ორგანიზაციაში გამოიყოფა ფინანსური პასუხისმგებლობის ცენტრები, ანუ ბიუჯეტური ერთეულები (სტრუქტურული ქვეგანყოფილებები, ცალკეული პროექტები ან საქმიანობის მიმართულებები); შემდეგ, ბიუჯეტური ერთეულების მიერ რეალური შემოსავლების არსებობიდან გამომდინარე, გამოიყოფა *დანახარჯების ცენტრი და მოგების ცენტრი*. ბანკში მოგების ცენტრი შეიძლება იყოს ქვეგანყოფილება, რომელიც პასუხს აგებს რესურსების განთავსებაზე (მაგ., საკრედიტო განყოფილება, ფასიანი ქაღალდების განყოფილება და ა.შ., ანუ ე.წ. *განთავსების ცენტრები*) და, აგრეთვე ის ქვეგანყოფილებაც, რომელსაც რესურსების განთავსებასთან კავშირი არ აქვს, მაგრამ აქვს შემოსავლები (მაგ., საოპერაციო განყოფილება, საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა განყოფილება, ინდივიდუალური სეიფების განყოფილება და ა. შ., ანუ ე.წ. *მომსახურების ცენტრები*).

აღნიშნული სქემის მიხედვით, დანახარჯების ცენტრებს წარმოადგენს მომსახურების უზრუნველყოფი სამსახურები და ქვეგანყოფილებები (მაგ., კადრების განყოფილება, სამეურნეო და სატრანსპორტო სამსახურები, ბანკის ავტომატიზებულ სისტემათა და ტექნოლოგიების ქვეგანყოფილებები, ბუღალტერია, იურიდიული განყოფილება, დაცვის სამსახური, მარკეტინგის განყოფილება, კანცელარია, საკასო განყოფილება (თუმცა ყოველთვის არაა), აგრეთვე ბანკის ხელმძღვანელობაც (ანუ *უზრუნველყოფის ცენტრები*), რომლებიც, მართალია, შემოსავლებს არ იღებენ, მაგრამ პასუხს აგებენ რესურსების მოზიდვაზე. მოზიდვის ცენტრი, უპირველეს ყოვლისა, სადეპოზიტო განყოფილებაა, გარდა ამისა, მასში შედის ის ქვეგანყოფილებებიც, რომლებიც, ამავე დროს, მომსახურების ცენტრის ფუნქციასაც ასრულებენ (მაგ., საოპერაციო განყოფილება ტრადიციულ საორგანიზაციო სტრუქტურაში ორმაგ ფუნქციას ასრულებს: იგი, ერთი მხრივ, ემსახურება კლიენტებს და ამით უზრუნველყოფს საკუთარ შემოსავლებს საკასო-საანგარიშსწორებო ოპერაციებიდან და, მეორე მხრივ, იმავედროულად წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად ქვეგანყოფილებას, რომელიც მოიზიდავს ყველაზე იაფ რესურსებს, თუმცა თვითონ მათ არ განთავსებს).

ბიუჯეტური დაგეგმვის ორგანიზაციის აღნიშნული სქემა უზრუნველყოფს ე.წ. **შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნის მექანიზმის** გამოყენებას, რაც შემდეგში მდგომარეობს: მოგების ცენტრების რეალური ხარჯებისა და შემოსავლების გარდა, ანგარიშებში აისახება შიდა ე.წ. *ვირტუალური ხარჯები და შემოსავლები*, რომლებიც წარმოადგენენ ქვეგანყოფილებების ურთიერთკავშირების (სახელდობრ, ფულადი საშუალებების ყიდვა-გაყიდვისა და ურთიერთმომსახურების პროცესების) შედეგს.

მოზიდვის ცენტრები სპეციალური მეთოდის საფუძველზე განსაზღვრავენ რესურსების ფასს, რომელსაც ანაზღაურებენ (ვირტუალურად) განთავსების ცენტრები. ბუნებრივია, აღნიშნული ფასები დაახლოებით ანალოგიური რესურსების მოზიდვის ბანკთაშორის ბაზრის ფასების ტოლი უნდა იყოს, არც მეტი და არც ნაკლები, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში მოზიდვის ცენტრებისთვის უფრო მომგებიანი იქნება არა საკუთარი ბანკის თავისუფალი რესურსების, არამედ გარე საშუალებების გამოყენება, რაც უმეტესწილად მიუწვდომელია.

დაახლოებით ანალოგიური სქემა ვრცელდება ურთიერთმომსახურების ანაზღაურებაზეც. ასე მაგ., ერთი ქვეგანყოფილების (მოგების ცენტრის) თანამშრომელთა მიერ სხვა მოგების ცენტრის კოლეგებისთვის გაწეული კონსულტაციები უნდა ანაზღაურდეს, ვინაიდან თუ ეს სამუშაოები მნიშვნელოვან დროს საჭიროებს, მაშინ იგი დაკავშირებულია დანახარჯებთან, რომელიც საბაზრო მექანიზმის ფუნქციონირების პირობებში მომხმარებლის მიერ ამა თუ იმ მომსახურების გაწევის სანაცვლოდ უნდა იქნეს კომპენსირებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ რესურსების შიდა ღირებულების განსაზღვრა საბანკო პრაქტიკაში საკმაოდ განსხვავებული და ინდივიდუალური პროცესია, ვინაიდან დამოკიდებულია არა მარტო განსახორციელებელი ოპერაციის სახეობაზე, სტრუქტურასა და თავისებურებებზე, არამედ მოზიდული რესურსების ტიპზე, ქვეგანყოფილების ურთიერთკავშირების ტექნოლოგიასა და საშუალებათა ავტომატიზაციის შესაძლებლობებზე. თუმცა ხანდახან იყენებენ შედარებით მარტივ სქემასაც, რომლის მიხედვითაც რესურსების შიდა ღირებულება ყოველთვის საბაზრო ღირებულების ტოლია (*დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების პრინციპი*).

რესურსების შიდა ღირებულების განსაზღვრის შემდეგ ხორციელდება დანახარჯების ცენტრების ხარჯების გადანაწილება მოგების ცენტრებს შორის, რომელთათვისაც აღნიშნული ხარჯები *საერთო საორგანიზაციო პირობით-მუდმივ დანახარჯებს* წარმოადგენს. ისინი, აგრეთვე, შეიძლება განაწილდეს ინდივიდუალური მეთოდიკითაც, მაგ., კადრების განყოფილებისა და სპეციალისტთა კვალიფიკაციის ამაღლების ხარჯები შეიძლება გადანაწილდეს მოგების ცენტრში თანამშრომელთა რაოდენობის პროპორციულად; ავტომატიზაციის ხარჯები – ქვეგანყოფილებაში არსებული კომპიუტერების პროპორციულად; ხოლო კანცელარიის დანახარჯები – თანაბრად მოგების ყველა ცენტრს შორის.

ამ მოდელის ფინანსური შედეგი ფასდება, როგორც წესი, თითოეული მოგების ცენტრის მიხედვით და გამოსახება შემდეგი ფორმულით:

ფინანსური შედეგი (მოგება) = გარე რეალური შემოსავლები + შიდა სატრანსფერტო შემოსავლები -- საკუთარი პირდაპირი ხარჯები -- საერთო საორგანიზაციო ხარჯები -- შიდა სატრანსფერტო ხარჯები.

ამასთან, ყველა დანახარჯი, სახელდობრ, საკუთარი პირდაპირი ხარჯები, დამატებული საერთო საორგანიზაციო და შიდა სატრანსფერტო ხარჯები, ერთობლიობაში წარმოადგენს საბიუჯეტო ერთეულის თვითანაზღაურების სიდიდეს. ამ მნიშვნელობაზე უფრო დიდი შემოსავლების მიღება ნიშნავს ქვეგანყოფილის რენტაბელობას, რომელიც გამოითვლება, როგორც პროცენტი დანახარჯებიდან.

რაც შეეხება *პირდაპირი დანახარჯებით ბიუჯეტური დაგეგმვის მოდელს (Direct Costing)*, იგი აიგება **შემდეგი ტექნოლოგიით:** ქვეგანყოფილებები იყოფა მოგებისა და დანახარჯების ცენტრებად იმავე პრინციპით, როგორც ბიუჯეტური დაგეგმვის ორგანიზაციის ტრადიციულ მოდელში, იმ განსხვავებით, რომ მოგების ცენტრები მხოლოდ ის ქვეგანყოფილებები ხდებიან, რომლებიც დამოუკიდებლად იღებენ რეალურ შემოსავლებს, სხვა დანარჩენი ბიუჯეტური ერთეულები დანახარჯების ცენტრს მიეკუთვნება. სახელდობრ, თუ

რესურსების მოზიდვის ცენტრი, მაგალითად, დეპოზიტების განყოფილება მოგებას ვერ მიიღებს, მაშინ იგი მოგების ცენტრიდან დანახარჯების ცენტრის კატეგორიაში გადადის.

უზრუნველყოფის ცენტრების, ანუ სხვადასხვა დამხმარე სამსახურების საქმიანობასთან დაკავშირებული დანახარჯები, ერთობლიობაში, საერთო საორგანიზაციო დანახარჯებს შეადგენს. მაგრამ, წინა სქემისგან განსხვავებით, დანახარჯები მოგების ცენტრებს შორის არ ნაწილდება. მათი მართვა და ოპტიმიზაცია ბანკის ადმინისტრაციის ან უმაღლესი ხელმძღვანელობის პრეროგატივას წარმოადგენს. ხშირად პრაქტიკაში ამ მიზნისთვის ბანკის მმართველობიდან გამოიყოფა კურატორი, რომლის ძირითადი ამოცანაა უზრუნველყოფის ცენტრების საქმიანობის მართვა და კონტროლი, ანუ მინიმალური დანახარჯებით დამხმარე სამსახურების საქმიანობის მაქსიმალური ხარისხი.

რესურსების მოზიდვაში მონაწილე ბიუჯეტური ერთეულები, განსაზღვრავს რესურსების მოზიდვის თვითღირებულებას (საპროცენტო ხარჯებს, პერსონალის შრომის ანაზღაურებას და ა. შ.). ბიუჯეტის ფორმირებისას ეს დანახარჯები მთლიანად გადადის განთავსების ცენტრების დანახარჯებში.

რესურსების მოზიდვის პირდაპირი დანახარჯების განაწილების აღნიშნული საორგანიზაციო პროცესი არ გამორიცხავს სხვადასხვა მოდელის გამოყენებას, რომლებიც წინა მოდელთან შედარებით გაცილებით უფრო მარტივია, ვინაიდან არაპირდაპირი დანახარჯები მხედველობაში არ მიიღება. ამ ამოცანის გადაწყვეტის ყველაზე მარტივი მოდელია **რესურსების მოზიდვის თვითღირებულების საშუალოშეწონილი მანვენებლის განსაზღვრა**. კონკრეტული რესურსის მოზიდვის თვითღირებულება, რომელიც განთავსების ცენტრის დანახარჯებში შედის, ტოლია განთავსების ცენტრის მიერ გამოყენებული რესურსების მოცულობა გამრავლებული მათ საშუალო ღირებულებაზე. რესურსების საშუალო ღირებულების გაანგარიშების დროს ბანკის საკუთარი რესურსები ან კაპიტალი, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, შეიძლება იქნეს (ან არც იქნეს) გათვალისწინებული. ზოგჯერ კაპიტალს განიხილავენ, როგორც ფასიან წყაროს, განსაზღვრავენ რა მისი შემოსავლიანობის მინიმალურ დონეს ან, როგორც მარჯას, რომელიც რესურსების ერთეულის საშუალოშეწონილი ფასის მინიმალური დონის დადგენისას გაითვალისწინება. სხვა შემთხვევაში კაპიტალი შეიძლება განიხილოს იქნეს როგორც უფასო რესურსი ან გაანგარიშებაში საერთოდ არც იქნეს გათვალისწინებული.

ბიუჯეტური დაფინანსების ასეთი სქემის დროს მოგების ცენტრის ფინანსური შედეგი ფასდება, როგორც სხვაობა პირდაპირი რეალური შემოსავლებისა და პირდაპირი რეალური ხარჯებისა, ანუ:

ფინანსური შედეგი (მოგება) = გარე რეალური შემოსავლები - საკუთარი პირდაპირი დანახარჯები - რესურსების მოზიდვის პირდაპირი დანახარჯები (მათი თვითღირებულება).

რესურსების მოზიდვის თვითღირებულების საშუალოშეწონილი მანვენებლის განსაზღვრის მოდელის მიხედვით, მოგების ცენტრის თვითღირებულება მხოლოდ პირდაპირი დანახარჯების ჯამს წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი მოდელით რენტაბელობის ნორმისა და საერთოდ ფინანსური შედეგის შეფასება არსებითად განსხვავდება შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნისგან, სახელდობრ, ფინანსური შედეგი (მოცემული სქემით) ეკონომიკური თვალსაზრისით ფარდობითია, ვინაიდან ყველა დანახარჯის მიხედვით სრულ შეფასებას არ მოიცავს. ამის შედეგად, როგორც წესი, ქვეყანაში მოქმედებს რენტაბელობის უფრო მაღალი ნორმები უწყესდებათ.

ბიუჯეტური დაგეგმვის ორი ძირითადი მოდელის შედარებითი ანალიზი

სატრანსფერტო ფასების გამოყენებით ბიუჯეტური დაგეგმვის ტრადიციული მოდელი (I მოდელი)		პირდაპირი დანახარჯების გამოყენებით ბიუჯეტური დაგეგმვის მოდელი (II მოდელი, ანუ Direct Costing)	
უპირატესობები	ნაკლოვანებები	უპირატესობები	ნაკლოვანებები
	არ ახდენს დამხმარე სამსახურებისა და მცირე მოცულობის შემოსავლების მქონე მოგების ცენტრების დანახარჯების შემცირების სტიმულირებას	საკმაოდ ეფექტიანად მოქმედებს, როგორც დანახარჯების ოპტიმიზაციისა და შემცირების თვითრეგულირების მექანიზმი, როგორც მოგების ყველა ცენტრისთვის, ასევე დანახარჯების ცენტრისთვისაც	
	შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნა პრაქტიკაში უკიდურესად ნეგატიურად აისახება როგორც ბანკის ქვე-განყოფილებებსა და თანამშრომლებს შორის ურთიერთობაზე, ასევე მთლიანად კოლექტივის ფსიქოლოგიურ კლიმატზე	ვინაიდან მოცემული მოდელი გულისხმობს შიდა „საბაზრო ურთიერთობებს“, კონკურენციასა და მუდმივ ბრძოლას ფინანსებისთვის, რომელიც მხოლოდ ქაღალდზე (ვირტუალურად) არსებობს, ამიტომ ფსიქოლოგიურ კლიმატზე იგი გავლენას არ ახდენს.	
	მოცემული მოდელის აგების სირთულე, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს სატრანს-	ბიუჯეტური დაგეგმვის მოცემული მოდელის აგების, დანერგვისა და ოპერატიული მართვის შედარე-	

	ფერტო ფასების მექანიზმში, რომლის რეალიზაცია და მართვა საკმაოდ რთულია	ბიოთი სიმარტივე-	
	მოდელის მუდმივი და საკმაოდ შრომატევადი დამატებითი რეგულირების აუცილებლობა-	როგორც წესი, მოდელი არ საჭიროებს მუდმივ რეგულირებას, ხოლო პირველადი შემუშავების პროცესი საკმაოდ მარტივია-	
ფინანსური შედეგების შეფასების საკმაოდ მაღალი სიზუსტე.			ფინანსური შედეგების ფარდობითობა (ეკონომიკური თვალსაზრისით), ვინაიდან იგი არ მოიცავს სრულ შეფასებას ყველა დანახარჯის გათვალისწინებით
ახდენს მოგების ცენტრების მიერ ახალი შემოსავლების მოძიებისა და არსებულის ზრდის პროცესების სტიმულირებას		ახდენს მოგების ცენტრების მიერ ახალი შემოსავლების მოძიებისა და არსებულის ზრდის პროცესების სტიმულირებას	
ბიუჯეტურ ერთეულებზე ხელმძღვანელობის მხრიდან ზეწოლის საკმაოდ მოხერხებული საშუალება საერთო-სამეურნეო დანახარჯების რეგულირების გზით, რამდენადაც სქემის სირთულე საშუალებას იძლევა, საკმაოდ ლოგიკურად გაიზარდოს ან შემცირდეს კონკრეტული ერთეულების დანახარჯები მათი მოგების რეგულირებისთვის.			სქემის გამჭვირვალობა ბანკის ხელმძღვანელობას ქვეგანყოფილებების მანიპულირებისა და ზეწოლის საშუალებას არ აძლევს.
	ამ მოდელის რეალიზაცია საკმაოდ დიდ დანახარჯებს მოითხოვს, მათ შორის: თვით მოდელის შემუშავების, სპეციალური პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენების, ოპერატიული მართვისა და მოცემული სქემის რეგულირების ხარჯებს	ეს მოდელი საკმაოდ ეფექტურია ეკონომიკური თვალსაზრისით, ვინაიდან მისი რეალიზაციისა და ოპერატიული მართვის დანახარჯები შედარებით ნაკლებია	
მოდელის კარგი თეორიული და პრაქტიკული დამუშავება, რაც ძირითადად ამ მეთოდოლოგიის მცოდნე და პრაქტიკული გამოცდილების მქონე სპეციალისტთა საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის განპირობებული.			მოდელის არასაკმარისი თეორიული და პრაქტიკული დამუშავება, რაც ძირითადად ამ მეთოდოლოგიის მცოდნე და პრაქტიკული გამოცდილების მქონე სპეციალისტთა ნაკლებობით არის განპირობებული (აღნიშნული შეიძლება ითქვას ჩვენი ქვეყნის შესახებაც)

ბიუჯეტური დაგეგმვის მოდელირება და მისი პრაქტიკული აპრობაცია, გასული პერიოდების რეალური მონაცემების გათვალისწინების საფუძველზე, ორგანიზაციული თვალსაზრისით უადრესად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან სწორედ მათზეა დამოკიდებული ბანკის ოპტიმალური და მაქსიმალურად ეფექტიანი მოდელის ჩამოყალიბება-ფუნქციონირება. რაც შეეხება ბიუჯეტური დაგეგმვის სისტემას, საზუსტით უნდა აღინიშნოს, რომ იგი თანამედროვე ბანკის მართვის უადრესად წარმატებულ და ეფექტიან ინსტრუმენტს წარმოადგენს და, აქედან გამომდინარე, მისმა უგულებელყოფამ შეიძლება სერიოზულად შეასუსტოს მენეჯმენტი და ბანკის ხელმძღვანელობა ფაქტობრივად არა მარტო საფინანსო ნაკადების რეგულირების ერთ-ერთი ყველაზე ოპტიმალური საშუალების, არამედ თვითრეგულირებისა და მოტივაციის ქმედითი მექანიზმის გარეშე აღმოჩნდეს.

Leila Ghudushauri

THE MODERN SYSTEM OF BUDGETING IN COMMERCIAL BANKS **Annotation**

Budget planning system is a very successful and effective tool for managing modern bank, neglect of which seriously weakens the management and deprive the bank's management is not only one of the best means of regulation of financial flows, but also an effective mechanism for self-regulation and motivation. The paper examines the modern model of fiscal planning, their essence, characteristics and mechanism of implementation in the banking sector.

Александр Михайлович Чемодуров

РОЛЬ КАПИТАЛИЗАЦИИ В ФИНАНСИРОВАНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

Последние десятилетия наблюдается ускорение научно-технического прогресса, которое приводит к сокращению цикла жизни большинства технологий. На фоне этого, конкурентоспособность национальных экономик все в большей степени зависит от скорости внедрения новых технологий, как в сфере производства, так и в сферах предоставления услуг. Основным фактором успешности такого внедрения является наличие финансовых ресурсов. Преимущество получают компании, которые способны эффективно привлекать ресурсы на рынках капитала имея высокий показатель соотношения рыночной капитализации к реальной.

Определяя капитализацию выделяют два ее взаимосвязанных аспекта: реальную (номинальную) капитализацию и рыночную (фиктивную) капитализацию.

Номинальная капитализация компании равна общей денежной стоимости ее уставного капитала и отражает процесс превращения стоимости, воплощенной в материальных и других реальных ценностях, в источник ее роста.

Рыночная капитализация, эмитента определяется как совокупная рыночная стоимость его акций. Численно она равна рыночной цене акции умноженной на количество размещенных акций эмитента. По своей сути рыночная капитализация отражает ожидания потенциальных инвесторов относительно будущей прибыли компании. В экономически развитых странах рыночная капитализация компании считается «публичной мнением относительно ее стоимости», а ее максимизация является главной целью, которая ставится перед руководителями компании.

Капитализация фондового рынка определяется как текущая суммарная рыночная стоимость ценных бумаг, обращающихся на этом рынке. Украинские исследователи отмечают, что в условиях Украины показатели рыночной капитализации в определенной степени искажены. Причиной этого являются: концентрация сделок преимущественно на внебиржевом рынке, незначительный удельный вес эмитентов, акции которых включены в биржевой список, распространение закрытых акционерных обществ, а также недостаточно развитое отечественное фондовое рынок, который не выполняет функцию ценообразования в полной мере. По мнению многих экономистов, рыночная стоимость акций, а потому и рыночная капитализация украинских предприятий занижена, о чем свидетельствуют низкие соотношения рыночной капитализации компаний к их чистой прибыли и выручке. Этому способствует высокая рискованность накопления капиталов и их использования в реальном секторе украинской экономики, значительный уровень теневой экономической деятельности, низкий уровень защиты прав собственности и т.п.

В то же время их оппоненты отмечают, что низкая капитализация отечественных компаний, по сравнению с аналогичными компаниями из развитых стран, не является необъективной, а отражает оценку вышеупомянутых факторов инвесторами. Даже на развитых рынках стоимость компании при слиянии и поглощении может существенно отличаться от ее капитализации, однако рыночная капитализация остается одним из важнейших показателей оценки деятельности компании, ведь он формируется на основе реальных рыночных сделок и лучше отражает текущую ситуацию в компании.

По нашему мнению, исходя из природы рыночной капитализации, этот показатель можно считать объективным, если он сформирован на основе достаточного количества и объемов рыночных сделок, которые отражают ожидания инвесторов относительно данной компании. На украинском рынке к таким компаниям относятся, по крайней мере, наиболее ликвидные эмитенты, включенные в индексную корзину Первой фондовой торговой системы (ПФТС). Капитализация украинских компаний из указанной индексной корзины (рис. 1) в докризисные 2004-2007 гг. существенно превышала по темпам роста усредненные значения, как в группе развитых стран, так и в группе развивающихся. С одной стороны, это позволило отечественным предприятиям эффективно привлекать финансовые ресурсы с мирового рынка, как в виде кредитов, так и в виде участия в капитале. С другой стороны, такая ситуация создала условия для притока значительного спекулятивного капитала, который в 2008 году быстро выводился из страны со значительной потерей рыночной капитализации предприятий и ограничением возможностей финансирования их инвестиционной деятельности.

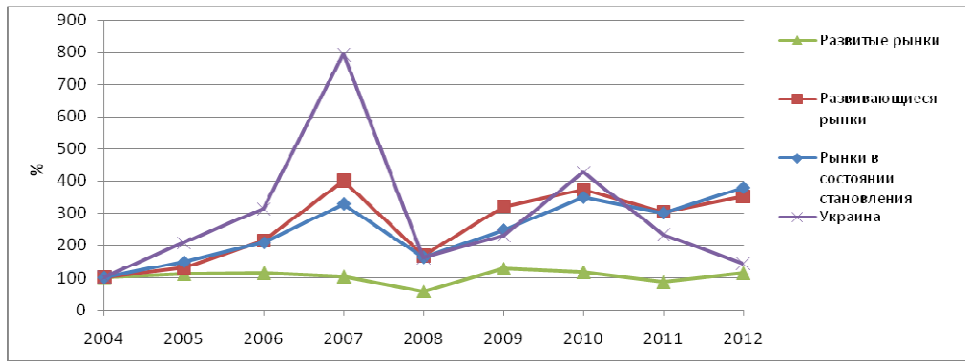

Рис. 1. Усредненная динамика рыночной капитализации в разрезе групп стран и динамика капитализации предприятий Украины из индексной корзины ПФТС в 2004-2012 гг.

Следует отметить, что период роста 2004-2007 гг. не использовался для модернизации производства, что вместе с неблагоприятным инвестиционным климатом в Украине крайне затрудняет восстановление рыночной капитализации отечественных предприятий. Так за 2009-2012 гг. уровень рыночной капитализации фактически остался на уровне 2008 г.

Инвесторы с развитых рынков уделяют большое внимание рыночной капитализации предприятия, которое они рассматривают в качестве объекта для инвестирования. Большая рыночная капитализация свидетельствует о прозрачности создания и распределения прибыли предприятия, низком уровне влияния различных рисков на его финансовый результат в долгосрочной перспективе, наличии у предприятия возможностей эффективно финансировать свою деятельность.

Ситуация, которая сложилась на украинском рынке ценных бумаг, когда рыночная капитализация ведущих отечественных предприятий существенно искажена и интересует только участников рынка, ориентированных на получение спекулятивной прибыли, является недопустимой. Приближение рыночной стоимости ценных бумаг к их реальной стоимости должно стать таким же приоритетом для Национальной комиссии по ценным бумагам и фондовому рынку (НКЦБФР), как и поддержка курса национальной валюты для Национального банка Украины (НБУ). В развитых странах регулятор может даже осуществлять интервенции на фондовом рынке (в качестве примера можно привести программы количественного смягчения в США). Из-за значительного отставания от развитых рынков, рынки стран с развивающейся экономикой в таких экстремных мерах пока не нуждаются. Существенных результатов по увеличению их капитализации можно достичь и с помощью простого контроля за соблюдением прав миноритарных акционеров при формировании и распределении прибыли. Контроль прозрачности формирования прибыли предусматривает ограничение операций с офшорами, контроль за конкурентностью цен закупки сырья и услуг, а также цен продажи готовой продукции. Кроме того целесообразным является государственное стимулирование акционерных компаний направлять часть полученной прибыли на выплату дивидендов.

Aleksandr Chemodurov

ROLE OF CAPITALIZATION IN FINANCING THE INVESTMENT PROJECTS

Annotation

The report emphasizes a role of market capitalization in financing an economy on the basis of Ukrainian case. It considers book value and market value indicators and their correspondence. The report concludes that maintaining the high level of capitalization is one of the main tasks for a government in the post-soviet developing countries.

ლავერენტი ჭუმბურიძე

**ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების
მეგობრობის საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საქართველოში**

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მიმდინარე პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესების შედეგად, გამოუსადეგარი გახდა სოციალისტური სისტემისათვის მორგებული ბუღალტრული აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემა. ძველი სისტემებისათვის შესაფერისი ბუღალტრული აღრიცხვა და კონტროლი ახალ ეკონომიკურ სტრუქტურებს დაუპირისპირდა და მასთან წინააღმდეგობაში მოვიდა. აუცილებელი გახდა ახლებური, ობიექტური შეფასება მიგვეცა ქვეყნის ბუღალტრული აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის მექანიზმებისათვის.

ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში ბუღალტრული აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის რეგულირების სფეროში მოკავშირე რესპუბლიკების წვლილი, როგორც წესი, უმნიშვნელო იყო, რადგან ეს პროცესი ცენტრალიზებულად იმართებოდა. ამიტომ, ცხადია, სხვათა მსგავსად, საქართველოშიც დამოუკიდებლობის მოპოვების დღისათვის არ არსებობდა ბუღალტრული აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის რეგულირების პრაქტიკული გამოცდილება.

სამართლებრივად ორგანიზებული ფინანსური ანგარიშგების უტყუარი ინფორმაცია სჭირდება როგორც სახელმწიფოს, სახელმწიფო ბიუჯეტის პროგნოზირებისა და ეროვნული პროდუქტის სტატისტიკის საწარმოებლად, ასევე საწარმოს ფინანსური ინფორმაციის ყველა მომხმარებელს – მთელ საზოგადოებას. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირება, როგორც წესი, სორციელდება არა მარტო სამართლებრივად შესაბამისი საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტებით, არამედ ფინანსური ანგარიშგებისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტებით, რომელიც შემუშავებულია ფინანსური

ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოსა (**ფასსს**) და ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (**ბსფ**) მიერ.

ფინანსური ანგარიშგებისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტებთან, აგრეთვე, მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების რეგულირების პრინციპებთან ჰარმონიზაციის მიზნით, აქტუალურია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში საქართველოში 1990-იანი წლებიდან გატარებული რეფორმების ანალიზი და, რეგულირების პრობლემების გამოვლენის ფონზე, შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება.

დამოუკიდებელ საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში გატარებული რეფორმების კვლევის პერიოდში გამოიკვეთა სამი ეტაპი:

1. რეგულირების ცენტრალიზებული (საბჭოთა) სისტემის საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებთან მისადაგების მცდელობა (1990-1995);
2. მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა და მიღებული კანონების მოთხოვნების პრაქტიკაში დანერგვა (1995-2005);
3. ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის შემდგომი სრულყოფის ღონისძიებები (2006-2012).

პირველ ეტაპზე (1990-1995 წლები) საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვის რეგულირება, ინერციის ძალით, საბჭოთა პერიოდის ნორმატიული აქტებით ხორციელდებოდა, ხოლო ამ პერიოდში მიღებული ცალკეული დებულებები და დადგენილებები ვერ პასუხობდა გარდამავალი საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებს. ამ პერიოდში, აუდიტის ცნება და მით უმეტეს, აუდიტორული საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმები არ არსებობდა და კონტროლი ხორციელდებოდა საბჭოთა პერიოდის ნორმატიული აქტების საფუძველზე.

ფაქტობრივად, დადგენილია, რომ საქართველოში ცენტრალიზებული ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში სათანადო საკანონმდებლო და ინსტიტუციონალური ცვლილებების გარეშე დაიწყო. ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებებისა და ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სისტემის შესაბამობამ ყველაზე მეტად თავი იჩინა პრივატიზაციის პროცესში. საქართველოში სახელმწიფო საწარმოთა დანქარებული პრივატიზაცია საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის ძირითად გზად იქნა მიჩნეული და, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი მოდელის ფორმირების გარეშე, დაიწყო პრივატიზაცია ე.წ. „შოკური თერაპიის“ გზით.

სახელმწიფო საწარმოთა პრივატიზაცია ქვეყნის ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე გადაყვანის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია. ამიტომ ამ პროცესის დაწყებამდე აუცილებელი იყო წინასწარი სამუშაოების ჩატარება, კერძოდ: 1. რესპუბლიკაში არსებული ქონების სრული ინვენტარიზაცია; 2. სათანადო ნორმატიული დოკუმენტების პაკეტების მომზადება; 3. ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების სისტემის პრივატიზაციის პროცესთან და საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა და სხვ. აღნიშნული ღონისძიებები არ განხორციელდა, რაც იმით აიხსნება, რომ ქვეყანაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა პრივატიზაციის ჩატარების ტემპებს და არა ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სრულყოფას და პრივატიზაციის პროცესთან მის შესაბამისობას. „გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ აღრიცხვის შესაბამისი ორგანიზაციის გარეშე პრივატიზაციის დაჩქარება იწვევდა ქონების არაზუსტ შეფასებას. ქონების შეფასების დროს არ გამოიყენებოდა ის განსხვავებული მიდგომები, რომლებიც ცნობილია მსოფლიო პრაქტიკაში. კერძოდ, საწარმოთა ქონების ღირებულების გამოთვლა ხდებოდა წმინდა აქტივებისა და ვალდებულებების მიხედვით და ყურადღება არ ექცეოდა სამეურნეო საქმიანობის შედეგებსა და რენტაბელობის პროგნოზირებას, რის გამოც, თავის დროზე, ძალზე ძვირად ღირებული აქტივების უმეტესობა კერძო პირთა ხელში აღმოჩნდა, ფაქტობრივად, სალიკვიდაციო (უმნიშვნელო) ღირებულებით“⁹⁶.

მიუხედავად იმისა, რომ 1994 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული „მეწარმეთა შესახებ“ კანონის მე-13 მუხლით განისაზღვრა ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების პრინციპები, აღრიცხვა-ანგარიშგების სფეროში პრაქტიკულად არაფერი შეცვლილა, რადგან ვერ მოხერხდა კანონის მე-13 მუხლის პრაქტიკაში დანერგვა და ბუღალტრული აღრიცხვა, ინერციის ძალით, ძველი (ძალადაკარგული) ნორმებით მიმდინარეობდა.

მეორე ეტაპი (1995-2005 წლები). ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შეუქცევადი პროცესი გარდაუვლად მოითხოვდა აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროს მარეგულირებელი შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შექმნას. ამიტომ, მეორე ეტაპზე, ძირითადი ძალისხმევა მიმართული იყო ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში ინსტიტუციონალური ცვლილებებისა და ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების დასანერგად. აღნიშნული მიმართულებით გატარებული რეფორმის ფარგლებში გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონებს: 1. საქართველოს კანონი „აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“ (07.02.1995 წელი) და 2. საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების შესახებ“ (05.02.1999 წელი).

მიღებული კანონებით განსაზღვრული ნორმების პრაქტიკაში დანერგვას ხელი შეუწყო იმ ფაქტორმა, რომ 1998 წლიდან საქართველოში საქმიანობა დაიწყო აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს კონტრაქტორების „სიბლი ინტერნეშენლის“, „ბარენც ჯუფის“ და „კარანა კორპორეიშენის“ ერთობლივმა პროექტმა – „ბუღალტრული აღრიცხვის რეფორმა საქართველოს საწარმოებში“ (GEAR). პროექტის პარტნიორი საქართველოში გახდა „საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია“ (საქართველოს ბაფი). გამოკვეთილია საქართველოს ბაფისა და დონორი ორგანიზაციების მნიშვნელოვანი წვლილი ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების პრაქტიკაში დანერგვის სფეროში, კერძოდ, მათი ერთობლივი ძალისხმევით განხორციელდა: სტანდარტების თარგმნა და მათი გამოყენებისათვის საჭირო სახელმძღვანელო ლიტერატურის მომზადება; უცხოელი სპეციალისტების მოწვევა და საერთაშორისო

⁹⁶ ჭუმბურიძე ლ. „პრივატიზაცია და აღრიცხვა-ანგარიშგება“; ჟურნალი ეკონომიკა, №10-12 1998 წ.

გამოცდილების გაზიარება; ბუღალტერთა გადამზადებისა და პროფესიული სერტიფიცირების პროცესების დაწყება და სხვ.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღენიშნოთ, რომ საქართველომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან პირველმა მიიღო ეროვნულ სტანდარტებად ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები, აგრეთვე, კერძო სექტორის აღრიცხვა-ანგარიშგების სახელმწიფო რეგულირების დელეგირება მოახდინა პროფესიულ ორგანიზაციებზე. ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სფეროში, საერთაშორისოდ მიმდინარე პროცესებმა აჩვენა საქართველოში მიღებული გადაწყვეტილების სისწორე, რასაც ადასტურებს: ევროსაბჭოს დადგენილება, რომ მისი წევრი ქვეყნების ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე კოტირებული ყველა საწარმო ვალდებულია, 2005 წლიდან ბუღალტრული აღრიცხვა და ფინანსური ანგარიშგება აწარმოოს ბასს-ით; ევროკავშირის მეოთხე და მეხუთე დირექტივა, რომლის შესაბამისადაც ევროკავშირის ქვეყნებისათვის იქნება ერთიანი, ბასს-ზე დაფუძნებული, უნიფიცირებული ფინანსური ანგარიშგების სისტემა; აშშ-ის ფასიანი ქაღალდების კომისიის გადაწყვეტილება, 2007 წლიდან საფონდო ბირჟაზე ანგარიშგების ბასს-ით წარდგენის საავალდებულობის შესახებ და სხვ.

ამრიგად, ჩვენი აზრით, მეორე ეტაპი საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების სფეროში ისტორიულ ეტაპად უნდა იქნეს მიჩნეული, რადგან: 1. ქვეყნის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიაში პირველად მოხერხდა დამოუკიდებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა (კანონი “აუდიტორული საქმიანობის შესახებ”; კანონი ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების რეგულირების შესახებ); 2. განხორციელდა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების აღიარება და ბუღალტერთა პროფესიული სერტიფიცირების პრინციპების დამკვიდრება; 3. მკაფიოდ გაიმიჯნა ფინანსური და საგადასახადო ანგარიშგება; 4. კერძო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვის რეგულირების ძირითადი მექანიზმები, სახელმწიფო უწყებების ნაცვლად, გადაეცა პროფესიას (პროფესიულ ორგანიზაციებს); 5. ბუღალტერთა და აუდიტორთა საკვალიფიკაციო მოთხოვნების განსაზღვრა და მათი პროფესიული სერტიფიცირება პროფესიული ორგანიზაციების პრეროგატივა გახდა.

მესამე ეტაპი (2006-2012 წლები). მიუხედავად იმისა, რომ ზემოაღნიშნული (მეორე ეტაპზე) მიღებული კანონებითა და ჩატარებული სამუშაოების შედეგად საქართველო იმ პერიოდისათვის მნიშვნელოვნად დაუახლოვდა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების საერთაშორისო პრაქტიკას, კანონის ნორმების პრაქტიკაში გამოყენებისა და საერთაშორისო სტანდარტებში შეტანილი ცვლილებების გამო, 2005 წლიდან გამოიკვეთა მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის აუცილებლობა. კერძოდ: საქართველოს კანონი “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების შესახებ” (05.02.1999 წელი) მოითხოვდა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს) გამოყენებას, რომელიც შეცვლილია 2004 წლიდან ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებით (ფასს); აუდიტურ ფირმებს მოეთხოვებოდათ აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების (ასს) გამოყენება, მაგრამ ვერ ხორციელდებოდა ამ მოთხოვნის შესრულების მონიტორინგი, ხარისხის კონტროლის შემოწმების პრაქტიკის არარსებობის გამო; მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა მარეგულირებელი სტრუქტურები (საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭო და ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისია), მათ არ გააჩნდათ სტანდარტების დანერგვის მონიტორინგის განხორციელების მექანიზმები და სხვ.

საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის მიზნით, ცვლილებების პროექტზე საქართველოს მთავრობასთან 2006–2012 წლებში აქტიურად მუშაობდნენ საქართველოს ბაფი და აუდიტური კომპანიები. საქართველოს მთავრობის ინიციატივით, 2012 წლის 29 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ”.

ზემოაღნიშნული კანონით მიღებული რეგულაციის ძირითადი პოსტულატები მოკლედ შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: 1. ერთი “ქოლგის” ქვეშ მოექცა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტორული საქმიანობის რეგულირება და, შესაბამისად, გაუქმდა – საქართველოს კანონი “აუდიტორული საქმიანობის შესახებ” (07.02.1995 წელი) და საქართველოს კანონი “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების შესახებ” (05.02.1999 წელი); 2. 2013 წლის 1 იანვრიდან გაუქმდა სახელმწიფო მარეგულირებელი ორგანოები: საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭო და საქართველოს პარლამენტთან არსებული ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისია; 3. პროფესიის რეგულირება სრულად გადავიდა აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაციების კომპეტენციაში, ხოლო პროფესიული ორგანიზაციების საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ფუნქციას განახორციელებს აკრედიტაციის ერთიანი ორგანო – აკრედიტაციის ცენტრი; 4. აუდიტორებისა და პროფესიონალი ბუღალტრებისათვის განისაზღვრა ერთიანი საკვალიფიკაციო მოთხოვნები და საერთაშორისო პრაქტიკის ანალოგიურად, ტერმინი “აუდიტორი” განიმარტა როგორც “სერტიფიცირებული პროფესიონალი ბუღალტერი”; 5. კანონში ძირითადი აქცენტი გაკეთებულია აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის შემოწმების სისტემის დანერგვაზე და მისი განხორციელების ფუნქცია შევიდა აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაციების კომპეტენციაში.

ჩვენი აზრით, “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ” საქართველოს კანონის ნორმების სრულად ამოქმედება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს პროფესიის რეგულირებას და, ზოგადად, მის განვითარებას. აღნიშნული დასკვნის გაკეთებისას მხედველობაში გვაქვს: ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების სფეროს გაერთიანება; პროფესიული სერტიფიცირების ერთიანი წესებისა და კვალიფიკაციის მოთხოვნების შემოღება და მისი განხორციელების ფუნქციის გადაცემა მხოლოდ პროფესიულ ორგანიზაციებზე; აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის შემოწმების სისტემის წესების განსაზღვრა და მის განხორციელებაზე მონიტორინგის შესაძლებლობა და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ” კანონპროექტის განხილვაში აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს ბაფისა და აუდიტური კომპანიების წარმომადგენლები, სხვადასხვა გარემოებათა გამო, პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონში ვერ მოხერხდა ზოგიერთი, პროფესიისთვის მნიშვნელოვანი საკითხის გათვალისწინება. კანონის ამოქმედების შემდეგ

განვიხილოთ პერიოდში გეიგენა, რომ მიღებულ კანონში, ზემოაღნიშნული დადებითი ფაქტორების ფონზე, არის **პრინციპული საკითხები**, რომლებიც, ჩვენი აზრით, მოითხოვს სათანადო ცვლილებებს, კერძოდ:

1. “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ” საქართველოს კანონით (მუხლი 11, პუნქტი 6) პროფესიის საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ფუნქცია შეთავსებული აქვს აკრედიტაციის ერთიან ორგანოს – აკრედიტაციის ცენტრს. საერთაშორისო პრაქტიკისა და ევროდირექტივების გათვალისწინებით, **უმჯობესია ჩამოყალიბდეს** პროფესიის მარეგულირებელი ერთიანი სახელმწიფო საზედამხედველო სტრუქტურა (პირობითად, **ფინანსური ანგარიშგებისა და აუდიტის საბჭო**). ასეთი მიდგომა გაამარტივებს სფეროს რეგულირებას და ჩამოაყალიბებს ისეთ ინსტიტუციურ სისტემას, რომელიც უფლებამოსილებათა დაბალანსების პრინციპის მიხედვით, დაფუძნებული იქნება, ერთი მხრივ, პროფესიული ორგანიზაციების მიერ ბუღალტერთა და აუდიტორთა საქმიანობის პროფესიულ რეგულირებასა და ხარისხის კონტროლზე, სტანდარტების დადგენასა და დანერგვაზე და, მეორე მხრივ, სახელმწიფო ორგანოს მიერ პროფესიული ორგანიზაციების საქმიანობაზე საზოგადოებრივი ზედამხედველობისა და მონიტორინგის განხორციელებაზე.

2. კანონით (მუხლი 2, პუნქტი ”ს”) პროფესიული ორგანიზაციების აკრედიტაცია დამოკიდებულია ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (ბსფ) წევრობაზე. რამდენადაც საქართველოში ბსფ-ის წევრი მხოლოდ ერთი პროფესიული ორგანიზაციაა (საქართველოს ბაფი), პროფესიული ორგანიზაციების თანაბარ პირობებში მოქცევის მიზნით, **მიზანშეწონილია** კანონით განისაზღვროს სხვა კონკრეტული კრიტერიუმები და აკრედიტაცია დამოკიდებული არ იყოს მხოლოდ ბსფ-ის წევრობაზე;

3. კანონით (მუხლი 2, პუნქტები: ”ლ”, ”მ”) განსაზღვრულია ტერმინები “სერტიფიცირებული პროფესიონალი ბუღალტერი” და “სერტიფიცირებული ბუღალტერი”. ბუღალტერთა **კატეგორიებად დაყოფა არ შეესაბამება** ბსფ-ის მოთხოვნებს და წინააღმდეგობაშია საერთაშორისო პრაქტიკასთან. მიზანშეწონილია კანონის რეგულაციის სფეროში დარჩეს მხოლოდ სერტიფიცირებული პროფესიონალი ბუღალტრების საქმიანობა.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ პოსტკომუნისტურ პერიოდში საქართველოში გატარებული რეფორმების შედეგად, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზა, ძირითად, შესაბამისობაშია საერთაშორისო პრაქტიკასთან, თუმცა, სრული შესაბამისობისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აუდიტორული საქმიანობის შესახებ საქართველოს კანონი, 07.02.1995 წელი;
2. ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების შესახებ საქართველოს კანონი, 05.02.1999 წელი;
3. ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ საქართველოს კანონი, 29.06.2012 წელი;
4. ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირება – გამოცდილება, რეალობა, პერსპექტივა, საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია, 2010, 134 გვ;
5. ეთიკის კოდექსი პროფესიონალი ბუღალტრებისათვის, ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაცია, 2009, 156 გვ;
6. ლიპარტია ზ. ჭუმბურიძე ლ. საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების ასპექტები საერთაშორისო პრაქტიკის ჭრილში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2011, 256-258 გვ.
7. ჭუმბურიძე ლ. პრივატიზაცია და აღრიცხვა-ანგარიშგება, “ეკონომიკა” 1998, №10-12, გვ.77-80.
8. ჭუმბურიძე ლ. „ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების პრობლემები ეროვნულ ეკონომიკაში და მათი დაძლევის გზები“; საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში – ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, შრომების კრებული ტ.1, 1998, 672 გვ;
9. REPORT ON THE OBSERVANCE OF STANDARDS AND CODES (ROSC), Georgia Country Strategy and Action Plan for Accounting and Auditing Reform; CS International, March 2008.
10. DISCLAIMER: INVESTMENT SECTOR GOVERNANCE IN GEORGIA, USAID ECONOMIC PROSPERITY INITIATIVE (EPI), 2011.
11. <http://www.ifac.org/>; უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 3.02.2013

Lavrenti Chumburidze

HERITAGE OF ACCOUNTING AND AUDIT REGULATIONS IN THE MARKET ECONOMY Annotation

The previous item discusses reforms provided step by step in the sphere of Accounting, Financial reporting and Audit regulations in the private sector of former Soviet Georgia.

It is researched the legislation base of Accounting and audit regulations in the private sector of Georgia. It is done the analysis of requirements and practical use of international standards.

It is accepted the recommendations of regulation fulfillment of accounting and audit according to the international standards.

მაკორექტირებელი ბატარეების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები

ანგარიშგებო პერიოდის სამეურნეო ოპერაციები ბუღალტრული დამუშავების შედეგად აისახება საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებაში. ფინანსური ანგარიშგება, როგორც საფინანსო-სააღრიცხვო პროცესის შემადგენელი ნაწილი, მოიცავს: ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებას პერიოდის დასასრულისათვის; პერიოდის სრული მოგების ანგარიშგებას; პერიოდის საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების ანგარიშგებას; პერიოდის ფულადი ნაკადების ანგარიშგებას; შენიშვნებს სააღრიცხვო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპების მიმოხილვით და სხვა განმარტებით ინფორმაციას; ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგებას საწყისი შესადარისი პერიოდისათვის, თუკი საწარმო სააღრიცხვო პოლიტიკას იყენებს რეტროსპექტულად, ან ახდენს ფინანსური ანგარიშგების მუხლებს რეტროსპექტულ გადაანგარიშებას, ან კიდევ საწარმო ახორციელებს ფინანსური ანგარიშგების მუხლების რეკლასიფიკაციას [1].

აღნიშნულ დოკუმენტებში ინფორმაციის სწორად ასახვის მიზნით, საანგარიშგებო პერიოდში წინასწარ გაწეული ხარჯების და წინასწარ მიღებული შემოსავლების, დაგროვილი ხარჯების (დარიცხული ვალდებულებები) და დაგროვილი შემოსავლების (დარიცხული მოთხოვნები) საერთო მოცულობებიდან უნდა განისაზღვროს მიმდინარე და მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებში გასანაწილებელი თანხები და შესაბამისად, მოხდეს მათი სწორად მიკუთვნება ამ პერიოდებზე. მაშასადამე, თუკი სამეურნეო ოპერაცია გრძელდება ერთ საანგარიშგებო პერიოდზე მეტი დროით, შემოსავლებისა და ხარჯების, დარიცხული ვალდებულებების და მოთხოვნების, სხვა და სხვა პერიოდებზე სწორად მიკუთვნების (განაწილების) მიზნით, ფინანსური ანგარიშგებების დოკუმენტების შედგენამდე, საჭირო ხდება მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებების განხორციელება, რაც გულისხმობს აღიარებული მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში გაწეული მთლიანი ხარჯებიდან და ამავე პერიოდში მიღებული მთლიანი შემოსავლებიდან დარიცხული ვალდებულებებიდან და მოთხოვნებიდან, მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდისთვის მისაკუთვნებელი ხარჯის და შემოსავლის განსაზღვრას (დაზუსტებას). სწორედ, მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარება იძლევა საშუალებას დაზუსტდეს ფინანსური რეკონსტრუქციის ის ნაწილი, რომელიც აღიარებული უნდა იქნეს მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში, და ის ნაწილი, რომელიც უნდა მიეკუთვნოს მომავალ საანგარიშგებო პერიოდს. მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარება, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს ხარჯების აღიარებას იმ საანგარიშგებო პერიოდში, როდესაც მოხდა ამ ხარჯის გაწევა, ხოლო მეორე მხრივ, შემოსავლების აღიარებას იმ საანგარიშგებო პერიოდში, როდესაც მოხდა მათი გამომუშავება.

მაშასადამე, მაკორექტირებელი გატარებები საშუალებას იძლევა, სწორად იქნეს მიკუთვნებული შემოსავლები და ხარჯები შესაბამის საანგარიშგებო პერიოდებზე და სწორად განისაზღვროს საანგარიშგებო პერიოდის ფინანსური შედეგი: წმინდა მოგება ან წმინდა ზარალი [4, გვ. 228].

მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარების არსი გამომდინარეობს ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ფასს-ი) აღიარებული ისეთი ფუნდამენტური პრინციპიდან, როგორცაა **შესაბამისობის პრინციპი** და ფაქტობრივად წარმოადგენს მისი პრაქტიკული რეალიზაციის საშუალებას. სწორედ, შესაბამისობის პრინციპით რეგულირდება საანგარიშგებო პერიოდში გაწეული ხარჯების და ამ ხარჯების გაწევით მიღებული შემოსავლების აღიარების პროცესი. შესაბამისობის პრინციპის არსიდან გამომდინარე საანგარიშგებო პერიოდში გაწეული ხარჯი ყოველთვის შესაბამისობაში უნდა იყოს ამავე პერიოდში მიღებულ შემოსავლებთან. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ გაწეული ხარჯების და ამ ხარჯების გაწევით მიღებული შემოსავლების რეგისტრაცია ბუღალტრულ აღრიცხვაში, და შესაბამისად, ასახვა საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებაში, უნდა მოხდეს ერთსა და იმავე საანგარიშგებო პერიოდში. ფასს-ით შემოსავლების და ხარჯების აღიარებას საფუძვლად უდევს დარიცხვის მეთოდი [2].

დარიცხვის მეთოდის თანახმად, საწარმოში განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების ან სხვა მოვლენების შედეგად, შემოსავლების და ხარჯების აღიარება უკავშირდება არა ფულადი საშუალებების მიღებას ან გადახდას, არამედ, ამ შემოსავლების და ხარჯების აღიარების კრიტერიუმების შესრულებას. შემოსავლების და ხარჯების აღიარების კრიტერიუმად კი ითვლება პროდუქციაზე (სამუშაო, მომსახურება) საკუთრების უფლების დოკუმენტური გადაცემა გამყიდველიდან მყიდველზე. მაშასადამე, ფინანსური ანგარიშგების შედგენის მომენტისათვის უკვე არსებობს გაწეული, მაგრამ ჯერ კიდევ აუნაზღაურებელი ხარჯები ვალდებულებების სახით, და გამომუშავებული, მაგრამ ჯერ კიდევ მიუღებელი შემოსავალი, აქტივების სახით.

დარიცხვის მეთოდი უზრუნველყოფს შეფასდეს არა მხოლოდ წარსული სამეურნეო ოპერაციები, არამედ განისაზღვროს მომავალში მისადები მოთხოვნები და გასანადგებელი ვალდებულებები.

საკლასიფიკაციო ნიშნის მიხედვით, გამოიყოფა მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებების ოთხი ჯგუფი:

- ა. ავანსად გადახდილი თანხებიდან (წინასწარ გაწეული ხარჯები) საანგარიშგებო პერიოდში ასაღიარებელი ხარჯების მაკორექტირებელი გატარებები;
- ბ. ავანსად მიღებული თანხებიდან (წინასწარ მიღებული შემოსავლები) გამომუშავებული შემოსავლების მაკორექტირებელი გატარებები;
- გ. დაგროვილი (დარიცხული ვალდებულებები) ხარჯებიდან მოცემულ საანგარიშგებო პერიოდზე მისაკუთვნებელი ხარჯების მაკორექტირებელი გატარებები;
- დ. დაგროვილი (დარიცხული მოთხოვნები) შემოსავლებიდან მოცემულ საანგარიშგებო პერიოდზე მისაკუთვნებელი შემოსავლების მაკორექტირებელი გატარებები.

წინასწარ გაწეული ხარჯების მიეკუთვნება ისეთი ხარჯები, როდესაც თანხა ასეთი ხარჯების დასაფინანსებლად, მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში, წინასწარ მთლიანად გადახდილია და ასახულია საწარმოს აქტივების შემადგენლობაში, თუმცა ეკონომიკური სარგებელი ჯერ კიდევ გამოუყენებელია ან კიდევ არაა მოხმარებული. წინასწარ გაწეული ხარჯების ბუღალტრული გაფორმება ფიქსირდება წინასწარ გაწეული ხარჯების და აქტივების ამსახველი ანგარიშების ურთიერთკორესპონდენციით. ამასთან, წინასწარ გაწეული

ხარჯის მაკორექტირებელი გატარების განხორციელებისას დებეტდება: ხარჯის ამსახველი ანგარიში, და კრედიტდება: წინასწარ გაწეული ხარჯის ამსახველი ანგარიში. მაკორექტირებელ გატარებამდე აქტივები წარმოდგენილია გაზრდილი, ხოლო ხარჯები შემცირებული მოცულობით [5].

წინასწარ მიღებულ შემოსავლებს მიეკუთვნება თანხები, რომელიც მიმდინარე პერიოდში მიღებული ავანსად, თუმცა ამ თანხების აღიარება ამავე პერიოდში მოხდება მხოლოდ მათი გამოშვების შემდეგ. ანუ, როდესაც დამკვეთზე პროდუქცია იქნება მიწოდებული ან მომსახურება გაწეული. საანგარიშგებო პერიოდში, წინასწარ მიღებული შემოსავლები ბუღალტრულად ფიქსირდება აქტივების და ვალდებულებების ამსახველი ანგარიშების ურთიერთკორესპონდენციით. ამასთან, მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებით დებეტდება: ვალდებულების ამსახველი ანგარიში, და კრედიტდება: შემოსავლების ამსახველი ანგარიში. მაკორექტირებელ გატარებამდე ვალდებულებები წარმოდგენილია გაზრდილი, შემოსავლები კი შემცირებული მოცულობით [5].

დაგროვილი ხარჯები, ესაა მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში დარიცხული ვალდებულებები, რომლებიც უკვე აღიარებულია, მაგრამ არაა ანაზღაურებული, ან ასეთ ხარჯებზე ანგარიში ჯერ კიდევ არაა წარდგენილი. დაგროვილი (დარიცხული ვალდებულებები) ხარჯების წარმოქმნა ბუღალტრულად ფიქსირდება ხარჯების და ვალდებულებების ამსახველი ანგარიშების ურთიერთკორესპონდენციით. ამასთან, დაგროვილი (დარიცხული ვალდებულებები) ხარჯზე მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარების განხორციელებისას დებეტდება: ხარჯის ამსახველი ანგარიში, და კრედიტდება: ვალდებულების ამსახველი ანგარიში. მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებების განხორციელებამდე ხარჯებიც და ვალდებულებებიც წარმოდგენილია შემცირებული მოცულობით [5].

დაგროვილი შემოსავლები, ესაა მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში დარიცხული მოთხოვნები, რომლებზეც თანხა არაა ანაზღაურებული ან კიდევ ასეთ შემოსავალზე ანგარიში ჯერ კიდევ არაა წარდგენილი. დაგროვილი (დარიცხული მოთხოვნები) შემოსავლები ბუღალტრულად ფიქსირდება აქტივებისა და შემოსავლების ამსახველი ანგარიშების ურთიერთკორესპონდენციით. ამასთან, დაგროვილი (დარიცხული მოთხოვნები) შემოსავლების მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებების განხორციელებისას დებეტდება: აქტივის ამსახველი ანგარიში, და კრედიტდება: შემოსავლების ამსახველი ანგარიში. მაკორექტირებელ ბუღალტრულ გატარებამდე აქტივებიც და შემოსავლებიც წარმოდგენილია შემცირებული მოცულობით [5].

ძირითადად, საანგარიშგებო პერიოდში, წინასწარ გაწეული ხარჯების და მიღებული შემოსავლების, დარიცხული მოთხოვნების და ვალდებულებების, სხვადასხვა პერიოდებზე მიკუთვნების მეთოდოლოგიური და მეთოდიკური საფუძვლები, შესაბამისად, მაკორექტირებელი გატარებებით თანხების დაზუსტება და მათი განაწილება ცალკეულ საანგარიშგებო პერიოდებზე ფასის და საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობის მოთხოვნები თანხვედრაშია ერთმანეთთან. განსხვავებულ მეთოდოლოგიურ და მეთოდიკურ მიდგომასთან გვაქვს საქმე, როდესაც საკითხი ეხება ძირითადი საშუალებების შეძენის დანახარჯების, მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებზე მათი სასარგებლო მომსახურების ვადის განმავლობაში, ცვეთადი ღირებულების სისტემატურ საფუძველზე განაწილებას.

ამასთან, საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ცვეთის ხარჯი, სხვა ხარჯებისაგან განსხვავებით არ უკავშირდება ფულადი საშუალებების გადახდას. შეიძლება ითქვას, რომ ცვეთის მთლიანი ხარჯის გადახდა მოხდა ძირითადი საშუალებების შეძენის მომენტში. ცვეთის დარიცხვის მეთოდიკა კი იძლევა საშუალებას, ძირითადი საშუალებების შეძენისას გადახდილი მთლიანი თანხა მეწარმე სუბიექტმა, მათი მომსახურების ყოველ პერიოდში, ნაწილ-ნაწილ, დარიცხული ცვეთის ხარჯის პროპორციულად დაიბრუნოს უკან. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ყოველ პერიოდში მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარების საშუალებით დაზუსტდეს ძირითადი საშუალებების ცვეთის ხარჯის ის ნაწილი, რომელიც მიეკუთვნება სწორედ კონკრეტულ საანგარიშგებო პერიოდს.

რამდენადაც მაკორექტირებელი გატარება ემსახურება საანგარიშგებო პერიოდს, კუთვნილი შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვას და ფინანსური ანგარიშგების შესაბამის დოკუმენტებში ინფორმაციის სწორად ასახვის პროცესს, მიზანშეწონილია, ამ მიზნით, გამოყენებული მეთოდოლოგიაც და მეთოდიკაც იყოს აღნიშნული პროცესის შესაბამისი. საკითხის სიღრმისეული შესწავლისათვის აუცილებელია გაანალიზდეს მეთოდოლოგიები და მეთოდიკები, რომელებიც სა ფუძველად უდევს ძირითადი საშუალებების ცვეთის ხარჯის გაანგარიშებას ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით და საქართველოს საგადასახადო კოდექსით.

ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით ძირითადი საშუალებების ცვეთის მეთოდებია [4]:

- წრფივი ცვეთის მეთოდი;
- შემცირებადი ნაშთის (დაჩქარებული ცვეთის) მეთოდი;
- წარმოების ერთეულთა ჯამის მეთოდი.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსით (სსკ-ი) საამორტიზაციო ანარიცხები რეგულირდება 111-ე და 112-ე მუხლებით. პირველ შემთხვევაში საანგარიშგებო პერიოდში ცვეთის თანხის გაანგარიშებას საფუძველად უდევს ძირითადი საშუალებების საამორტიზაციო ჯგუფები და ამ ჯგუფების შესაბამისი ნორმები [3, მუხლი-111]. მეორე შემთხვევაში კი, შესაძლებელი ხდება ძირითად საშუალებათა მიხედვით საამორტიზაციო ანარიცხების სრულად გამოქვითვა [3, მუხლი-112]. სსკ-ით გაანგარიშებული საანგარიშგებო პერიოდის ცვეთის ხარჯი შეიძლება ემთხვეოდეს, ხშირ შემთხვევაში კი – იყოს განსხვავებული ფასს-ით გაანგარიშებული საანგარიშგებო პერიოდის ცვეთის ხარჯისაგან. **აქედან გამომდინარე, სსკ-ით და ფასს-ით დაზუსტებული, მაკორექტირებელი გატარებით აღრიცხული და საანგარიშგებო პერიოდზე მიკუთვნებული ცვეთის ხარჯიც იქნება ერთმანეთისაგან განსხვავებული სიდიდეები.**

აღნიშნულ მეთოდოლოგიებსა და მეთოდიკებში არსებული განსხვავებების წარმოჩენის მიზნით მოვიყვანოთ შემდეგი პირობითი მაგალითი. ვთქვათ, მსუბუქი ავტომობილის თავდაპირველი (ისტორიული) ღირებულებაა 10,0 ათასი ლარი, სალიკვიდაციო ღირებულება – 2,0 ათასი ლარი, მომსახურების ვადა – 5 წელი.

ამ მონაცემების საფუძველზე წრფივი მეთოდით გაანგარიშებული ცვეთის ხარჯი საანგარიშგებო პერიოდში იქნება: 1600 ლარი (10000 - 2000)/5. შესაბამისად, მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებაც შედგება ამ თანხაზე.

სსკ-ით მსუბუქი ავტომობილი მიეკუთვნება საამორტიზაციო ანარიცხების პირველ ჯგუფს, რომლის საამორტიზაციო ანარიცხების ნორმაა 20 პროცენტი. შესაბამისად, ცვეთის ხარჯი პირველ წელს იქნება: 2000 ლარი (10000 X 20 %), მეორე წელს 1600 ლარი (8000 X 20 %) და ა.შ. მეთერთმეტე წელს – 215 ლარი (1074 X 20 %). შესაბამისად, მაკორექტირებელი ბუღალტრული გატარებით ანგარიშებზე ასახული ცვეთის ხარჯიც, პირველ წელს, იქნება – 2000 ლარი; მეორე წელს – 1600 ლარი და ა.შ. მეთერთმეტე წელს – 215 ლარი. მეთორმეტე საანგარიშგებო პერიოდისათვის მსუბუქი ავტომობილის ნარჩენი ღირებულება იქნება 1000 ლარზე ნაკლები, და შესაბამისად, მსუბუქ ავტომობილს ცვეთა არ დაერიცხება. ძირითადი საშუალებების საამორტიზაციო ანარიცხების სრული გამოქვითვის მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში კი, მსუბუქი ავტომობილის შეძენის მთლიანი თანხის ჩამოწერაზე, პირველივე საანგარიშგებო პერიოდში იქნება შემდეგი ბუღალტრული გატარება:

ღებები - ცვეთა და ამორტიზაცია	10000 ლარი;
კრედიტი - მსუბუქი ავტომობილის ცვეთა	10000 ლარი.

როგორც ჩანს, ფასს-ით და სსკ-ით, საანგარიშგებო პერიოდში დაზუსტებული საამორტიზაციო ანარიცხების თანხები განსხვავებული სიდიდეებია. შესაბამისად, ფინანსური შედეგის გასაანგარიშებლად, მაკორექტირებელი გატარებით, ხარჯების ამსახველ ანგარიშზე ასახული თანხებიც განსხვავდება ერთმანეთისაგან. საბოლოო ჯამში, ფასს-სა და სსკ-ს შორის ამ და სხვა საკითხებში არსებული მეთოდოლოგიური და მეთოდიკური მიდგომები განაპირობებს გადავადებული საგადასახადო აქტივის და გადავადებული საგადასახადო ვალდებულებების წარმოქმნას, რაც უფრო მეტად ართულებს ისედაც რთულ სააღრიცხვო პროცესს.

ვფიქრობთ, ეკონომიკის გლობალიზაციის თანამედროვე პირობებში, რაც გარდაუვალ პროცესს წარმოადგენს, მიზანშეწონილია ცვეთის გაანგარიშების ერთიანი მეთოდოლოგიის ჩამოყალიბება. თუმცა, ეს არ იქნება მარტივი პროცესი. სირთულეს განაპირობებს ის რეალური ვითარება, რაც დამახასიათებელია ცალკეული ქვეყნებისათვის. ესაა, განსხვავებები: ქვეყნების ეკონომიკების განვითარების დონეში, განსხვავებები საგადასახადო კულტურასა და ტექნოლოგიებში, ბიზნესურთიერთობების ხარისხში და სხვა განმასხვავებელი იშნები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. International Accounting Standard 1 (IAS 1); Presentation of Financial Statements; A complete set of financial statements comprises. This version includes amendments resulting from IFRSs issued up to 31 December 2010.
2. International Accounting Standard 1 (IAS 1); Accrual basis of accounting; This version includes amendments resulting from IFRSs issued up to 31 December 2010.
3. International Accounting Standard 16 (IAS 16); Property, Plant and Equipment; Depreciation method: 62; This version includes amendments resulting from IFRSs issued up to 31 December 2010.
4. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.
5. ჯალაღონია დ. ბუღალტრული აღრიცხვა საერთაშორისო სტანდარტებით, თბ., 2011.
6. <http://www.platinalog.ru/topic3436.html>.

David Jalaghonია

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ADJUSTING ENTRIES Annotation

Work provides discussion of the issues related to the methodology and techniques of attributing of different costs and revenues made and received in advance, as well as accrued claims and obligations to different periods, in the current accounting period. Hence, exact specification of the amounts to be attributed to the mentioned periods and their distribution over such periods through adjusting entries. Issues related to the adjusting entries are considered taking into consideration the international accounting standards and requirements of Georgian Tax Code. Work provides analysis of the similarities and differences in the mentioned methodologies and techniques and in addition, advantages of each of them are specified.

**საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობისა და
საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკების სექტორი**

*იზა ნათელაური
თამარ თაფლაძე*

ქართული ყურძნის ნატურალური ღვინის ექსპორტი

საქართველო მსოფლიომ აღიარა ღვინის სამშობლოდ. ქართველები ღვინოს აწარმოებენ უხსოვარი დროიდან. მოიხმარენ მას ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ბუნებრივებისა და გაჭირვების ჟამს, საზეიმო სუფრებსა და ჭირის სუფრებზე. ღვინო გამორჩეულია თავისი საგემოვნო თვისებებითა და ზემოქმედების ჯადოსნური ძალით. ადამიანში იგი ამძაფრებს სიხარულის განცდას და ანელებს სევდით გამოწვეულ ტკივილს. მასში თავმოყრილია სასიამოვნო და სასარგებლო თვისებების თაიგული. ეს სასმელი არის სინაზისა და ძლიერების, გამბედაობისა და ვაჟკაცობის აღმატებულ ხარისხში გამოვლენის საუკეთესო საშუალება.

ყურძნის ღვინო გამოირჩევა ფართო ასორტიმენტით. მსოფლიოში 2000-მდე სახეობის ყურძნისგან დამზადებული ღვინოა ცნობილი: ჯიშობრივი და კუპაჟური. საქართველო ისტორიულად ღვინოს აწარმოებდა 500-ზე მეტი სახეობის ყურძნიდან როგორც კუპაჟში, ისე ჯიშობრივად. ამჟამად 41 სახეობის ყურძნისგან იწარმოება 50-ზე მეტი სახეობის ღვინო: ორდინალური, სამარკო და საკოლექციო; მშრალი, ნახევრადმშრალი, ნახევრადტკბილი, მაგარი და სადესერტო.

საქართველოში ყურძნის ნატურალურ ღვინოს წამყვანი ადგილი განეკუთვნება როგორც ღვინოებში (ყურძნის ღვინოების გარდა ეს პოზიცია აერთიანებს ხილის ღვინოებსაც), ისე სპირტიან სასმელებში (არაყი, კონიაკი, ლიქიორი და სხვ.).

ყურძნის ნატურალური ღვინოები შესულია ჩვენი ქვეყნის უმსხვილესი საექსპორტო პროდუქციის ათეულში. 2011-2012 წლების მონაცემებით, საქართველოს უმსხვილესი საექსპორტო პროდუქციის ათეულში შედის: 1) მსუბუქი ავტომობილები, 2) ფეროშენადნობები, 3) აზოტოვანი სასუქები, 4) ოქრო დაუშუშავებელი ან ნახევრადდაშუშავებული, 5) თხილი და სხვა კაკალი, 6) სასპირტო ეთილის არადენეტური რეზინი 80 მოც. %-ზე ნაკლები სპირტის კონცენტრაციით და სპირტიანი სასმელები, 7) ყურძნის ნატურალური ღვინოები, 8) მინერალური და მტკნარი წყლები, 9) სპილენძის მადნები და კონცენტრატები 10) ხორბალი [მტკა//გოსტატ-გკ]. ჩამოთვლილი სასაქონლო ჯგუფების ხვედრითი წილის მაჩვენებლები შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. ცხრილი 1). 2012 წელს, 2011 წელთან შედარებით, ყურძნის ნატურალური ღვინის ხვედრითი წილის მაჩვენებელი (როგორც შეფარდებითი, ისე აბსოლუტური) გაიზარდა, უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც.

ცხრილი 1

ექსპორტი სულ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	დანარჩენი	
2012	100%	24,7	11,0	5,8	3,7	3,5	3,4	2,7	2,5	2,3	2,2	38,3
2011	100%	20,6	11,6	6,6	5,0	5,9	3,1	2,5	2,2	3,9	0,3	38,3

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით, მოყოლებული 2008 წლიდან, საქართველოს ყურძნის ნატურალური ღვინის ექსპორტი წლიდან წლამდე იზრდება. ამ მაჩვენებელმა 2008 წელს შეადგინა 36863 ათასი აშშ დოლარი, 2009 წელს 31997 ათასი 2010 წელს 41138 ათასი, 2011 წელს 54103 ათასი და 2012 წელს 64871 ათასი აშშ დოლარი. ამავე პერიოდში სპირტიანი სასმელების ექსპორტმა შეადგინა, 2008 წელს 59 მლნ აშშ დოლარი, 2009 წელს - 54 მლნ, 2010 წელს - 56 მლნ 2011 წელს 68 2012 წელს 80 მლნ აშშ დოლარი. რაც შეეხება მთლიან ექსპორტს, 2008 წელს იგი ტოლი იყო 1455 მლნ აშშ დოლარის, 2009 წელს - 1134 მლნ, 2010 წელს - 1677 მლნ, 2011 წელს - 2189 მლნ და 2012 წელს - 2377 მლნ, 2009 წლის მდგომარეობა დაკავშირებული იყო არაეკონომიკურ მიზეზებთან.

მოყვანილი სტატისტიკის თანახმად, ყურძნის ნატურალური ღვინის ექსპორტის ცვლილების შეფარდებითი მაჩვენებლები შემდეგნაირად გამოიყურება

ცხრილი 2

	2008	2009	2010	2011	2012
ყურძნის ნატ. ღვინის ექსპ-ის წლიური აბსოლ. ნაზრდი	-	-5	9	13	9
ყურძნის ნატ. ღვინის ექსპ-ის წლიური ზრდის ტემპი	-	0,86	1,28	1,32	1,20
ყურძნის ნატ. ღვინის ექსპ-ის წილი მთლიან ექსპ-ში	2,47	4,76	3,34	3,1	3,37
ყურძნის ნატ. ღვინის ექსპ-ის წილი სპირტიანი სასმელების ექსპ-ში	62,71	59,26	73,21	79,41	81,25

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ყურძნის ნატურალური ღვინის ექსპორტის მაჩვენებელი საქართველოში მუდმივად მზარდი სიდიდეა (გამონაკლისია 2009 წელი; ამ წლის ჩავარდნის მიზეზი არაეკონომიურია და მისი განხილვა, ამჯერად, ჩვენი კვლევის მიზნებს სცილდება). მათი ცვლილება მკვეთრად გამოხატული ზრდის

ტენდენციით ხასიათდება. იმავეს ვერ ვიტყვი აბსოლუტური და შეფარდებითი წლიური ნაზრდის ტემპის მანევრებლებზე. მათი ცვლილება არანაირ კანონზომიერებას არ ექვემდებარება, რის გამოც რეალური სტატისტიკა ყურძნის ნატურალური ღვინით საგარეო ვაჭრობის გაუმჯობესებაზე ან გაუარესებაზე დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას არ იძლევა. ფაქტია მხოლოდ ის, რომ ეს მანევრებელი სტიქიურად ჩამოყალიბების პროცესშია ჯერ კიდევ.

ცალკე განსჯის საგანია ქართული ღვინის ექსპორტის გეოგრაფია.

წლების მანძილზე ქართული ყურძნის ნატურალური ღვინო დიდი რაოდენობით ექსპორტირდებოდა რუსეთში. მასზე მოდიოდა ამ პროდუქციის ექსპორტის 70%-ზე მეტი, 15% მოდიოდა დანარჩენ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებზე და 3% ევროპულ ქვეყნებსა და აშშ-ზე. 2007 წელს ქართული ღვინის ექსპორტმა რუსეთში შეადგინა 2005 წლის 36%. აღსანიშნავია ისიც, რომ რუსეთში საქართველოდან ექსპორტირებული ღვინო ხშირ შემთხვევაში გამოირჩეოდა დაბალი ხარისხითა და ფალსიფიკაციის მაღალი მაჩვენებლით.

რუსულმა ემბარგომ დასაბამი მისცა ახალ ეტაპს ქართულ მეღვინეობაში როგორც წარმოების, ისე ექსპორტის ხაზით [მაკა დანიშვილი. სტრატეგიის გარეშე დარჩენილი სტრატეგიული დარგი. კიტკპ//წმწ.პარტნიორს.გე]. 2009-2010 წლების მონაცემებით ქართული ყურძნის ნატურალური ღვინის ექსპორტი განხორციელდა 46 ქვეყანაში. ყველაზე მეტი ღვინო გავიდა უკრაინაში, 2010 წელს - 7463629 ბოთლი. უკრაინას მოჰყვება ყაზახეთი. ყაზახეთში გაიყიდა 2061933 ბოთლი ქართული ღვინო, ბელორუსში - 1170341 ბოთლი, პოლონეთში - 867129, ლატვიაში კი 585019 ბოთლი. მთლიანად ქართული ღვინის ექსპორტი გაიზარდა 20%-ით და შეადგინა 14595000 ბოთლი. ქართული ღვინო პოსტსაბჭოთა ქვეყნების გარდა გავიდა ისეთ ქვეყნებშიც, როგორებიცაა: ჩინეთი, თურქეთი, ჰონკონგი და იაპონია.

2011-2012 წლებში საქართველოს ათი უმსხვილესი პარტნიორი ქვეყნიდან: თურქეთი, აზერბაიჯანი, უკრაინა, ჩინეთი, გერმანია, რუსეთი, აშშ, ბულგარეთი, სომხეთი და იტალია, ქართული ღვინის ექსპორტში კვლავ გამორჩეული ადგილი უკრაინას განეკუთვნება. 2011 წელს ამ ქვეყანაში გავიდა 22581,1 ათასი აშშ დოლარის ღირებულების ქართული ღვინო, 2012 წელს კი 27376,0 ათასი აშშ დოლარის ღირებულების [კიტკპ//გეოსტატ.გე].

ქართული ღვინის ექსპორტთან დაკავშირებით საინტერესოა საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინფორმაცია. სამინისტროს სპეციალისტების აზრით, 1) რუსული ემბარგოს შედეგად მართალია შემცირდა ქართული ღვინის ექსპორტის მოცულობა, მაგრამ, სამაგიეროდ, გაუმჯობესდა მისი ხარისხი; 2) გაიზარდა (გაორმაგდა) ღვინის ფასი, მიზეზად სახელდება ტრანსპორტის ხარჯები; 3) ქართული ღვინისთვის მთავარი პრობლემა გახდა არაცნობადობა; 4) გამოსავალი შესაძლებელია გახდეს ქართული საქსპორტო ღვინოების ერთი ბრენდის ქვეშ გაერთიანება. რეკომენდაცია ეკუთვნის მსოფლიო ბანკს.

*Iza Natelauri
Tamar Tapladze*

EXPORT OF GEORGIAN GRAPE NATURAL WINE Annotation

Quantitative and qualitative indicators of export of Georgian grape natural wine are analyzed.
The possibility of their project in a short-term perspective is estimated.

რევაზ ჯავახიშვილი

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაცია ბლოკალიზაციის პირობებში

საგარეო ვაჭრობა ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების ყველაზე უფრო ადრეული ფორმაა, რომელმაც, ისტორიულად, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და მსოფლიო მეურნეობის სისტემის ფორმირებაში. სადღეისოდ იგი წარმოადგენს როგორც მსოფლიო მეურნეობის, ისე ეროვნულ ეკონომიკათა შეუფერხებელი ფუნქციონირების მნიშვნელოვან ფაქტორს. მას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს განვითარებადი ქვეყნების, კერძოდ, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის საკმაოდ მდიდარი ტრადიციები აქვს. გარდა იმისა, რომ ისტორიულად ქვეყანა წარმოადგენდა ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ სავაჭრო-სატრანსპორტო დერეფანს, მას თვითონ ჰქონდა ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობები ახლოაღმოსავლეთისა და დასავლეთის ბევრ ქვეყანასთან. საბჭოური სისტემის პირობებში კი მან ეს ფუნქცია დაკარგა, თუმცა ამ დროსაც კი საკავშირო სტრუქტურები წარმატებით იყენებდნენ საქართველოს საქსპორტო პოტენციალსა და უამრავი დასახლების პროდუქცია გაჰქონდათ მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაში, სადაც იგი წარმატებით იყიდებოდა და დიდი მოწონებით სარგებლობდა.

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ ქვეყნის ხელისუფლებამ თავის თავზე აიღო საგარეო ვაჭრობის ფუნქცია. ქვეყანაში გატარდა მნიშვნელოვანი ღონისძიებები სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების მიმართებით, რამაც დიდად შეუწყო ხელი მისი საგარეო-სავაჭრო კავშირების გაფართოებასა და სრულყოფას. თუ 1995 წ. ქვეყნის სავაჭრო პარტნიორების რიცხვი იყო 73, 2000 წ. – 110, 2005 – 131, 2012 წელს კი მათი რაოდენობა შეადგენდა 148-ს.

საგარეო სავაჭრო არეალის გაფართოებამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საგარეო ბრუნვის ზრდას, რომელიც 2000-2012 წწ. 10-ჯერ გაიზარდა და 10 მლრდ დოლარს გადააჭარბა. ამასთან, ბრუნვის ზრდა უფრო მეტად იმპორტის ხარჯზე ხორციელდებოდა, რომელიც ამავე პერიოდში 11-ჯერ და მეტად გადიდა, რის გამოც მისი წილი მთლიან ბრუნვაში 68,7-დან 76,7%-მდე შემცირდა. ამის შედეგად უარყოფითი სავაჭრო საღდლო 14-ჯერ და მეტად გადიდა და მან 5,5 მლრდ დოლარს მიაღწია. ამასთან, გამოიკვეთა ქვეყნების

ზრდის ტენდენცია, რომლებთანაც საქართველოს აქვს უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი. თუ 1995წ. მათი რაოდენობა იყო 50, 2000 წ.-79, 2012 წ. კი მათმა რიცხვმა მიაღწია 101-ს, რომლებთანაც სავაჭრო დეფიციტმა 5მლრდ დოლარს გადააჭარბა.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაციასთან ერთად მნიშვნელოვნად შეიცვალა მისი გეოგრაფია, რაც კარგად ჩანს 1 ცხრილიდან.

ცხრილი 1

**საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვა %-ით
უმსხვილესი ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით 2006-2012 წწ.**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
დსთ-ს ქვეყნები	39	36	32	30	33	32	32
ევროკავშირის ქვეყნები/27/	25	28	26	28	26	27	27
სხვა ქვეყნები	36	36	42	42	41	41	41

მონაცემებით დასტურდება, რომ დსთ-ს ქვეყნების წილი საქართველოს საგარეო ბრუნვაში შემცირების ტენდენციით ხასიათდება, რაც რუსეთის მიერ 2006 წელს საქართველოსთვის ცალმხრივი სავაჭრო ემბარგოს გამოცხადებით, რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომისა და ქვეყნის ეკონომიკაზე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენით უნდა აიხსნას. 2007 წლიდან საქართველომ მოახდინა თავისი ექსპორტის დივერსიფიკაცია, პირველ რიგში, ევროკავშირის, თურქეთის, აშშ-სა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნების ბაზრებზე, რაც სათანადოდ აისახა აღნიშნული ჯგუფის ქვეყნების საქონელბრუნვის გადიდებაში.

მე-2 ცხრილში ნაჩვენებია საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები საქონელბრუნვის მიხედვით.

ცხრილი 2

**საქართველოს უმსხვილესი პარტნიორი ქვეყნები
საქონელბრუნვის მიხედვით 2012 წ**

ქვეყნები	მთლიანი ბრუნვა %	მათ შორის			
		ექსპორტი	%	იმპორტი	%
თურქეთი	15,0	აზერბაიჯანი	26,3	თურქეთი	17,8
აზერბაიჯანი	12,3	სომხეთი	11,0	აზერბაიჯანი	8,1
უკრაინა	7,5	აშშ	9,5	უკრაინა	7,6
ჩინეთი	5,7	უკრაინა	7,0	ჩინეთი	7,2
გერმანია	5,6	თურქეთი	6,0	გერმანია	6,9
რუსეთი	5,1	კანადა	4,4	რუსეთი	6,0
აშშ	4,3	ბულგარეთი	2,9	იაპონია	4,0
ბულგარეთი	3,3	ყაზახეთი	2,6	ბულგარეთი	3,5
სომხეთი	3,2	ბელგია	2,5	იტალია	3,5
იტალია	3,2	იტალია	2,2	რუმინეთი	3,3
სხვა დანარჩენი ქვეყნები	34,6	სხვა დანარჩენი ქვეყნები	25,4	სხვა დანარჩენი ქვეყნები	32,1
სულ	100,0	სულ	100,0	სულ	100,0

აღსანიშნავია, რომ 2006 წლამდე საქართველოს მთავარი სავაჭრო პარტნიორი იყო რუსეთი. 2006 წლის გაზაფხულზე, რუსული ემბარგოს შემდეგ, მნიშვნელოვნად შეიცვალა ჩვენი ქვეყნის საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფია, პირველ ადგილზე გადმონაცვლა თურქეთმა, რუსეთი კი გადავიდა მეორე ადგილზე. ამ დროიდან რუსეთის ბაზარზე ქართული პროდუქციის ექსპორტი მკვეთრად მცირდება. თუ 2005 წ. ის 17,8%-ს უდრიდა, 2006 წლის პირველ ნახევარში იგი 4,3%-მდე, ანუ 4-ჯერ და მეტად შემცირდა.

სამაგიეროდ, ახალი ბაზრების მოძიების შედეგად ქართული ექსპორტის დივერსიფიკაცია წარმატებით განხორციელდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების ბაზარზე. ამ მხრივ, თურქეთსა და აზერბაიჯანთან ერთად, სადაც რუსული ემბარგოდან ერთი წლის შემდეგ, გაიყიდა ქართული საექსპორტო პროდუქციის 27%-ზე მეტი, წინა პლანზე გამოვიდნენ აშშ, ბულგარეთი, გერმანია, არაბთა გაერთიანებული ემირატები და სხვა ქვეყნები. ასეთი ტენდენცია მომდევნო წლებშიც გრძელდებოდა, როცა წარმატებით ხორციელდებოდა ქვეყნის საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობებში ახალი და ახალი ქვეყნების ჩართვა. 2012 წელს საქართველოს ყველაზე დიდი სავაჭრო პარტნიორები იყვნენ თურქეთი, აზერბაიჯანი, უკრაინა, ჩინეთი და გერმანია, რომელთა წილად მოდიოდა ქვეყნის საგარეო ბრუნვის 47%, ხოლო ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორების წილი 65%-ზე მეტს შეადგენდა.

ექსპორტ-იმპორტის დივერსიფიკაციის მაჩვენებლები ქვეყნის მიხედვით განსხვავებულია. საქართველოს საექსპორტო პროდუქციის თითქმის ნახევარი (47%) აზერბაიჯანის, სომხეთისა და აშშ-ს ბაზარზე იყიდება, ხოლო 10 უმსხვილესი პარტნიორი ქვეყნის წილი საქართველოს ექსპორტში 75%-ზე მეტია. საქართველოში იმპორტირებული საქონლის 1/3 მეტი (33,5%) მოდის თურქეთზე, აზერბაიჯანსა და უკრაინაზე, ხოლო 10 უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნის წილი 68%-ს აღემატება.

ამჟამად საქართველოდან მსოფლიო ბაზარზე გაიტანება უფრო მეტად ნედლეული და ნახევარფაბრიკატები. ქვეყნის ექსპორტში კი შედარებით ნაკლებია მზა ნაწარმი, მათ შორის როგორც სამრეწველო, ისე სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებელი მრეწველობის პროდუქცია, რომლის საწარმოო პოტენციალი ქვეყანას რეალურად გააჩნია და რომელიც, სამწუხაროდ, ნაკლებადაა გამოყენებული.

ეს მსოფლიო ბანკის მიერ ჩატარებული შედეგებითაც დასტურდება, ადამიანი გამოიკვეთა ქვეყნისეკონომიკის დარგი: მეხილეობა, მეხორცილეობა, ღვინის, საშენი მასალების, ტანსაცმლის, მედიკამენტებისა და სამედიცინო მოწყობილობების წარმოება. ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის (DCFTA-ს) განხორციელების შემთხვევაში საქართველოს ექსპორტი მომდევნო ხუთი წლის მანძილზე შეიძლება 13,3%-ით გაიზარდოს, რიგი მიღწევაც შესაძლებელია ექსპორტზე ორიენტირებულ დარგებში უცხოური ინვესტიციების გადიდებით.

მეორე მხრივ, წარმოების (განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობის პროდუქტების) დაბალი დონის გამო, ქვეყნის მოთხოვნა სოფლის მეურნეობების პროდუქტებზე ძირითადად იმპორტის ხარჯზე ხორციელდება. ეს მაშინ, როცა ქვეყანას თავისუფლად შეუძლია ბევრი დასახელების პროდუქციის ადგილობრივი წარმოების საქონლით მთლიანად ან დიდი ზომით ჩანაცვლება, თუ სრულად იქნება გამოყენებული მათი წარმოების გაფართოების შესაძლებლობები.

როგორც უკვე აღინიშნა, ბოლო პერიოდში საქართველოს საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაცია წარმატებით ხორციელდება. ქვეყანამ საგარეო ვაჭრობის გაფართოების კურსი აიღო დასავლეთის (პირველ რიგში ევროკავშირის) ქვეყნებზე, რაც, უდაოდ, სწორია და მომავალში ის უნდა გაღრმავდეს და გაფართოვდეს. თუმცა, ეს სრულებითაც არ ნიშნავს დსთ-ს (მათ შორის რუსეთის) ბაზრებზე უარის თქმას. კოალიცია „ქართული ოცნების“ ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე უკვე გადაიდგა პირველი ნაბიჯი რუსეთის ბაზარზე ქართული პროდუქციის დაბრუნების მიმართულებით. ამჟამად ინტენსიურად მიმდინარეობს მუშაობა პრობლემის გადაჭრის ორგანიზაციულ-ტექნიკური საკითხების მოსაგვარებლად, რის შემდეგაც, უახლოეს მომავალში, განხორციელდება რუსეთის ბაზრებზე ქართული პროდუქციის გატანა. ეს კი, უდავოდ, წინ გადადგმული ნიშანი იქნება ორ ქვეყანას შორის როგორც სავაჭრო-ეკონომიკური, ისე სხვა უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემების გადაჭრის გზაზე.

საქართველომ უნდა შეიმუშაოს და განახორციელოს საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაციის სწორი გრძელვადიანი სამომავლო სტრატეგია, რომელიც უნდა დაეფუძნოს ექსპორტზე ორიენტირებული დარგების განვითარებისა და იმპორტშემცველი პოლიტიკის განხორციელებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მ. კაკულია, საქართველოს და ევროკავშირის შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესაძლო მაკროეკონომიკური ეფექტი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტ. 8, თბ., 2010.
2. ნ. ჭითინავა, გლობალიზაცია და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემები, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტ. 8, თბ., 2010.
3. რ. ჯავახიშვილი, საქართველოს საგარეო სავაჭრო ურთიერთობების სრულყოფა გლობალიზაციის პირობებში, ჟ. „ეკონომისტი“, №5, 2012.
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.
5. „ქართული ოცნების“ საარჩევნო პროგრამა, თბ., 2012.

Revaz Javakhishvili

DIVERSIFICATION OF GEORGIA FOREIGN TRADE IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Annotation

After Independence, several important measures were taken in the foreign trade regulation area that has contributed to the expansion of foreign trade areal in Georgia. Now Georgia is in foreign trade relations with 148 countries of the world. Since the last period Georgia foreign trade diversification course has been defined to the Western countries /Euro Union/ that is the right direction and this course shall be deepened and expanded. But this does not mean the refusal of the Commonwealth of Independent States' (CIS)markets /inter alia Russian Federation/. Intensive works are being carried out in the near future to the return of Georgian products to the Russian market.

Georgia will create and implement foreign trade diversification long term strategy, which will be based on the export-oriented industries development and import substitution policy implementation.

რატი აბულაძე

ელექტრონული კავკასია

ციფრულ ეპოქაში კავკასიის ელექტრონული კომუნიკაციების ბაზარი გახდა ფასეული, მრავალფეროვანი და ეკონომიკურად მიზიდველი, გაიზარდა საკომუნიკაციო ბაზრის შემოსავლები, web-საიტები, ინტერნეტ-მომხმარებელთა სემენტი, ე-კომერცის შემოსავლები, ელექტრონული მთავრობის მომსახურების პროცესები. გაფართოვდა ტექნოლოგიები, ინტერნეტ-აპლიკაციები, კონტენტი. აქტიური გახდა კერძო და სამოქალაქო საზოგადოების მიერ ICT-ის ათვისება, ICT-ის გამოყენება პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის მიზნით.

კავკასიის რეგიონისთვის გლობალური ქსელი ეკონომიკური და სოციალური აქტივობისაა. იგი მოიცავს ინტერნეტის, მობილურის, კორპორაციული და სახელმწიფო ქსელების პლატფორმას, წარმოადგენს ერთიანი ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირებისა და ციფრული ეკონომიკის გენერატორს.

ციფრული ეკონომიკის პირობებში რეგიონის მთავრობების მიერ ICT-ის გამოყენება ეკონომიკური გადარჩენის ეფექტიანი ინსტრუმენტი გახდა. მისი ინიციატივები ზეგავლენას ახდენს სოციალურ, კულტურულ, პოლიტიკურ სფეროებზე, ქმნის გენდერულ კომპეტენციებს, სარგებელი მოაქვს ე-მთავრობის ბენეფიციართა სემენტისათვის, ზრდის მათ უფლებებს, ცოდნასა და ინფორმირებას, ავსებს ინფორმაციულ რღვევას.

კავკასიის ქვეყნების ე-მთავრობის ინფრასტრუქტურა განიხილება, როგორც ინსტრუმენტი ციფრული ეკონომიკის ხელშეწყობისა და გრძელვადიანი მდგრადი განვითარების შესაძლებლობებით.

მსოფლიოში ინტერნეტში ჩართულია 2.4 მლრდ კაცი, პლანეტის მოსახლეობის 32.5%, მათ შორის 24.4% განვითარებადი ქვეყნების ინტერნეტმომხმარებელია, 6.0% – განვითარებული ქვეყნების, ხოლო 3.2% – კავკასიის ქვეყნების ინტერნეტმომხმარებელი.

კავკასიის მოსახლეობა 160 მლნ-ია, რეგიონის ინტერნეტმომხმარებელთა საერთო რაოდენობა – 76.5 მლნ-ია [1], სადაც რუსეთის ინტერნეტმომხმარებელთა სეგმენტის წილი 88.8%-ია, აზერბაიჯანის ინტერნეტმომხმარებელთა სეგმენტს უკავია 6.2%, საქართველოს ინტერნეტ-მომხმარებელთა სეგმენტს – 2.6%, ხოლო სომხეთის ინტერნეტმომხმარებელთა სეგმენტს – 2.4%.

კავკასიის ელექტრონული კომუნიკაციის ბაზარზე რუსეთის ფედერაცია გენერირებს 52 მლრდ დოლარის შემოსავალს [2], რაც მშპ-ს 2.4%-ს შეადგენს, საქართველოს საკომუნიკაციო ბაზარი გენერირებს 1 მლრდ-ზე მეტ შემოსავალს, მშპ-ს 3.9%-ს [3]. სომხეთის ტელეკომუნიკაციის შემოსავლები მშპ-ს 3.4%-ია, ხოლო აზერბაიჯანის ტელეკომუნიკაციის შემოსავლები მშპ-ს 2.4% [4].

WEF-ის The Global Information Technology Report 2013-ის ანგარიშში გლობალურ მასშტაბში მოცემულია კავკასიის ქვეყნების ქსელური მზადყოფნის ღანდშაფტი და კომპლექსური შეფასება. WEF-ის მონაცემებით, კავკასიის ელექტრონული გარემო თავის კომპონენტებით, სამთავრობო სექტორი ICT-ის პრიორიტეტულობით, ორიენტირებით, ინტერნეტისა და კომპიუტერის მოხმარებით, შინამეურნეობების სოციალურ ქსელში აქტივობით ლიდერობს აზერბაიჯანი, პოზიტიურ ტენდენციას აჩვენებს რუსეთის ფედერაცია, შედარებით დაბალ ტენდენციას – საქართველოსა და სომხეთის აქტივობა (იხ. ცხრილი).

საერთაშორისო ორგანიზაციის ITU-ის ანგარიშით, ICT-ის განვითარებით ლიდერობს რუსეთის ფედერაცია. მას უკავია 38-ე ადგილი (6.00 განვითარების ინდექსით), შემდეგ მოდის აზერბაიჯანი 68-ე ადგილით (4.39 განვითარების ინდექსით) და საქართველო 73-ე ადგილით (4.20 განვითარების ინდექსით). მოცემულ რეიტინგში არ ფიგურირებს სომხეთი [5].

თვალსაზრისით კავკასიის რეგიონის ICT-ის სფეროს საქონლის/მომსახურების ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა, სადაც რუსეთის ICT-ის საქონლის/მომსახურების ექსპორტს ქვეყნის მთლიან საექსპორტო სტრუქტურაში 21% უკავია, ხოლო ICT-ის საქონლის იმპორტს ქვეყნის მთლიან საიმპორტო სტრუქტურაში – 14.9% (2010) [4].

ცხრილი 1

ელექტრონული კავკასიის გარემო⁹⁷

კომპონენტები	აზერბაიჯანი	სომხეთი	რუსეთის ფედერაცია	საქართველო
უახლესი ტექნოლოგიების მისაწვდომობა	81 ადგილი (4.8)	101 ადგილი (4.5)	129 ადგილი (3.9)	94 ადგილი (4.6)
სახელმწიფოს მიერ მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის შესყიდვა	19 ადგილი (4.4)	108 ადგილი (3.01)	124 ადგილი (2.9)	61 ადგილი (3.7)
ICT-ის სამთავრობო პრიორიტეტულობა	9 ადგილი (5.4)	56 ადგილი (5.2)	116 ადგილი (3.3)	91 ადგილი (3.7)
სამთავრობო ონლაინ მომსახურების ინდექსი	97 ადგილი (0.37)	106 ადგილი (0.33)	37 ადგილი (0.66)	42 ადგილი (0.60)
მობილური ქსელით მოსახლეობის მოცვა	1 ადგილი (100%)	72 ადგილი (98.9%)	90 ადგილი (95.0%)	50 ადგილი (99.1%)
საერთაშორისო ინტერნეტ-ტრაფიკი (ერთ ინტერნეტმომხმარებელზე)	64 ადგილი (19.1 კბ/წ)	58 ადგილი (22.2 კბ/წ)	45 ადგილი (31.7 კბ/წ)	50 ადგილი (26.7 კბ/წ)
ციფრული კონტენტის მოსაწვდომობა	71 ადგილი (5.0)	75 ადგილი (4.9)	63 ადგილი (5.1)	70 ადგილი (5.0)
ინტერნეტისა და ტელეფონის სექტორის კონკურენტუნარიანობის ინდექსი	104 ადგილი (1.35)	115 ადგილი (1.21)	93 ადგილი (1.60)	1 ადგილი (2.0)
მობილური ტელეფონის ხელმომწერები (100კაცზე)	64 ადგილი (108.7)	78 ადგილი (103.6)	5 ადგილი (179.3)	81 ადგილი (102.3)
ინტერნეტმომხმარებელი (100 კაცზე)	56 ადგილი (50.0)	83 ადგილი (32.0)	57 ადგილი (49.0)	76 ადგილი (36.6)
შინამეურნეობებში პერსონალური კომპიუტერების წილი	86 ადგილი (21.5)	87 ადგილი (20.0)	50 ადგილი (57.1)	91 ადგილი (18.2)
შინამეურნეობების ინტერნეტწვდომა	62 ადგილი (35.3)	86 ადგილი (13.6)	53 ადგილი (46.0)	82 ადგილი (16.6)
სოციალური ქსელის მოხმარება	41 ადგილი (5.9)	68 ადგილი (5.4)	99 ადგილი (5.1)	60 ადგილი (5.6)
B2B-ის მიერ ინტერნეტის გამოყენება	78 ადგილი (4.8)	54 ადგილი (5.2)	107 ადგილი (4.4)	-

⁹⁷ ცხრილი აგებულია WEF -ის The Global Information Technology Report 2013-ის მასალების საფუძველზე.

საქართველოს ICT-ის სფეროს საქონლის/მომსახურების ექსპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საექსპორტო სტრუქტურაში 35%-ია, ხოლო ICT-ის საქონლის იმპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საიმპორტო სტრუქტურაში – 10.4% (2010) [4].

აზერბაიჯანის ICT-ის საქონლის/მომსახურების ექსპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საექსპორტო სტრუქტურაში 21.3%-ია, ხოლო ICT-ის საქონლის იმპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საიმპორტო სტრუქტურაში – 15% (2010) [4].

სომხეთის ICT-ის საქონლის/მომსახურების ექსპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საექსპორტო სტრუქტურაში 36%-ია, ხოლო ICT-ის საქონლის იმპორტის წილი ქვეყნის მთლიან საიმპორტო სტრუქტურაში – 10.4% (2010) [4].

სომხეთის კავშირგაბმულობის სექტორის შემოსავლები შეადგენს 14344.6 მლნ სომხურ დრამას [6].

რუსეთის ფედერაციის სახელმწიფოს მიერ ინფორმაციულ და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე გაწეული დანახარჯები 57233.7 მლნ რუსულ რუბლს შეადგენს [7].

რუსეთმა ე-მთავრობის სფეროში განახორციელა 80 მლრდ RUB (რუსული რუბლი) ინვესტირება (2011). „ინფორმაციული საზოგადოების“ პროექტის ფარგლებში შექმნა უწყებათშორისი ელექტრონული ურთიერთქმედების ერთიანი სისტემა, რაც აერთიანებს მოქალაქეებზე ორიენტირებული მომსახურების წარდგენას და ამ მომსახურების ხარისხის ამაღლების სისტემებს [8]. ასევე, რუსული სილიკონის ველის ფარგლებში გაშვებულ იქნა პროექტი, რომლის გეგმაც ქვეყნის ტექნოლოგიური ამბიციას გახდა.

საქართველოს კავშირგაბმულობის სექტორის მთლიანი გამოშვება 961 მლნ ლარია, დასაქმებულთა რაოდენობა 15952 კაცი, კავშირგაბმულობის საწარმოების ბრუნვა და პროდუქციის გამოშვების მოცულობა 1100.6 მლნ ლარი (2012) [9].

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის წლიური ანგარიშით საქართველოს ელექტრონული კომუნიკაციების შემოსავალი შეადგენს 952 მლნ ლარს, სამაუწყებლო მედიის შემოსავლები – 88.2 მლნ-ს, საკაბელო ოპერატორთა შემოსავლები – 21.8 მლნ-ს, ხოლო მობილური კომუნიკაციის ბაზარი, რომელიც დიდ როლს ასრულებს რეგიონის სატელეკომუნიკაციო ბაზარზე, წარმოდგენილია 441 მლნ ლარის შემოსავლით (2011) [10].

საქართველოს სატელეკომუნიკაციო მომსახურებიდან მიღებულ შემოსავლებში ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი უკავია მობილური ტელეფონის მომსახურების ბაზარს (49%), შემდეგ მოდის საკომუნიკაციო ტერმინალურ ელემენტებთან დაშვებისა და ურთიერთჩართვის მომსახურება (ბაზრის 18%-ით), ფიქსირებული ინტერნეტის ბაზარი (12%), მობილური სადენიანი ტელეფონის ბაზრის სეგმენტის წილად მოდის 8%, ხოლო დანარჩენი სეგმენტის წილი 5%-ს არ აღემატება (ფიქსირებული უსადენო ტელეფონი, მობილური ინტერნეტი, მაუწყებლობის ტრანზიტი და სხვა) [11].

აზერბაიჯანის ინფორმაციისა და საკომუნიკაციო მომსახურების საერთო შემოსავალი შეადგენს 1.273 ათას აზერბაიჯანულ მანათს, ICT-ის წარმოებული პროდუქცია – 1236.4 მლნ აზერბაიჯანულ მანათს, ხოლო ICT-ში დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა – 18.500 კაცს (2011) [12].

2012 წლის გაზაფხულზე აზერბაიჯანმა ესტონეთში შექმნილი ე-მთავრობის პლატფორმაზე გაუშვა პირველი სისტემა EHDIS. სისტემა მოიცავს 15 სამთავრობო დაწესებულებას და 60 ელექტრონულ მომსახურებას. 7 მლნ ევროს ღირებულების პროექტი გამოირჩევა კომპლექსურობით [13].

კავკასიის რეგიონის კვლევით, თითოეული ქვეყნის ე-მთავრობა ფოკუსირებულია ისეთ წამყვან სფეროებზე, როგორცაა: შინამეურნეობების მიერ ონლაინ თანამონაწილეობა, ბიზნესორგანიზაციების მიერ ინტერნეტის გამოყენება, ონლაინ საქმიანობა, ტელეკომუნიკაციის გარემოსა და ინფრასტრუქტურის მართვა, ფართოზოლოვანი კავშირის სიჩქარე და მისაწვდომობა, ფართო ინტერნეტგანათლება, ონლაინ სამედიცინო მომსახურება, დისტანციური მუშაობა, ე-მთავრობის მომსახურება, რაიონების მეტი ჩართულობა. მართალია, კავკასიის რეგიონის ქვეყნებში ცალკეული კომპონენტი ჩანასახოვან მდგომარეობაშია, თუმცა ქვეყნებს პოლიტიკური ნება (მეტ-ნაკლები ხარისხით) გააჩნია, რომ აღნიშნული სფეროები გამოყენებულ იქნეს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის, პროდუქტიულობის, ეკონომიკური და სოციალური უზრუნველყოფის ზრდისათვის.

კავკასიის ციფრული ეკონომიკა რეგიონის განვითარების ერთ-ერთი საკვანძო ფაქტორია. კავკასიის ციფრული ეკონომიკა შეიძლება ისეთი ინიციატივების ფლაგმანი გახდეს, როგორცაა: პროდუქტისა და მომსახურების ერთიანი ციფრული ბაზრის შექმნა, სამუშაო ადგილების შექმნა, სამუშაო ძალის ელექტრონული ჩვენების ამაღლება, რეგიონული ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირება, სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისათვის ICT-ის გამოყენება.

მიიჩნევა, რომ ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის საკვანძო ფაქტორია მოწინავე და ციფრულ ტექნოლოგიებში ლიდერობა, ე-მთავრობის განვითარება, ინტერნეტ-ბიზნეს-გარემოს ფორმირება, ინტერნეტკომპანიებისა და ინტერნეტმომხმარებლების ზრდა. ამიტომ, მოცემულ სტრატეგიულ მიმართულებებზე ორიენტირება უზრუნველყოფს კავკასიის ციფრულ ეკონომიკას, ხოლო ტექნოლოგიების ათვისებითა და ინფორმაციული საზოგადოების ზრდით უზრუნველყოფს კავკასიის რეგიონის მოსახლეობის ერთმანეთთან დაახლოებას.

აღსანიშნავია, რომ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისთვის ICT-ის გამოყენებისა და ე-მთავრობის განვითარების მოქმედების განსაზღვრული გეგმა აქვს აზერბაიჯანს, ხოლო სომხეთის, საქართველოს და რუსეთის მოქმედების გეგმა ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებელია და ფორმირების პროცესშია. ამიტომ, ქვეყნები დროულად საჭიროებს მკაფიოდ განსაზღვრულ სტრატეგიასა და ინსტიტუციური მექანიზმების ფორმირებას.

კავკასიის რეგიონის ქვეყნებში არსებული ინტერნეტცენზურა (მეტ-ნაკლები ხარისხით ყველა ქვეყანაშია) საკმაო ზიანს აყენებს როგორც ქვეყანას, ისე რეგიონს, ნეგატიურად მოქმედებს ამ ქვეყნების საშინაო და

საგარეო მდგომარეობაზე, გაველენას ახდენს რეგიონის ერთიანი ინფორმაციული საზოგადოებისა და ინტერნეტბაზრის ფორმირებაზე. რეგიონში არსებული ცენზურა საჭიროებს საზოგადოებრივი მონიტორინგის მექანიზმებს, სამართლებრივი შეზღუდვის წესებისა და რეგულირების დასაშვები ფორმების შემუშავებას, რაც შესაბამისობაში უნდა იყოს როგორც ეროვნულ კანონებთან, ისე საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან.

კავკასიის კიბერსივრცეში უნდა აღმოიფხვრას ელექტრონული ბიზნესისა და ელექტრონული სამთავრობო პროცესების ორგანიზაციული და სამართლებრივი საფუძვლების დისპროპორცია.

კავკასიის ქვეყნებში ხელი უნდა შეეწყოს ე-მთავრობის მართვის სამართლებრივ საფუძვლებს, ე-მთავრობის იმპლემენტაციას, ICT-ის სექტორის განვითარებას, მოქალაქეზე ორიენტირებულ ელექტრონულ ადმინისტრირებას, სახელმწიფო და კერძო ორგანიზაციების მიერ მობილური პლატფორმით ონლაინ მომსახურების განხორციელებას.

მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ანგარიშვალდებულება, ინფორმაციულობა, გამჭვირვალობა, ინტერაქტიულობა, კონსულტაციების იურიდიული ძალა.

უნდა დაიხვეწოს ელექტრონული კომერციის წარმოების მექანიზმები, უნიფიცირდეს ინფორმაციული კანონმდებლობის ტერმინოლოგიური ბაზა.

ნებისმიერი რესურსი ამოწურვადია, მხოლოდ ICT-ია თვითრეგენერაციის უნარისა და კუმულაციური სარგებლიანობის მქონე, რაც ელექტრონული კავკასიისათვის შეიძლება სასიცოცხლო მნიშვნელობის რესურსად იქცეს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. http://csis.org/files/publication/120326_Mankoff_BigCaucasus_Web.pdf
2. <http://www.ebrd.com/downloads/legal/telecomms/georgia-2012.pdf>
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. <http://geostat.ge/>
4. International Telecommunication Union. WEF. The Little Data Book on Information and Communication Technology. USA. 2012.
5. International Telecommunication Union. Measuring The Information Society. Geneva. 2012.
6. <http://www.armstat.am/ru/?nid=126&id=05003&submit=%D0%9F%D0%BE%D0%B8%D1%81%D0%BA>
7. http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/3e4fc4004e3423529616fe18bf0023dd
8. <http://www.osp.ru/cw/2012/05/13013222/>
9. <http://www.geostat.ge/>
10. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=25542>
11. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისია. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2011 წლის ანგარიში. http://www.gncc.ge/files/3100_2949_314871_1.pdf
12. <http://www.stat.gov.az/source/communication/indexen.php>
13. <http://www.cyber.ee/home/news/aserbaidzaan-kaeivitab-eestis-loodud-e-valitsuse-susteemi>

Rati Abuladze

ELECTRONIC CAUCASUS Annotation

Vector for developing the electronic Caucasus became the market of electronic communication, e-government, informative society, ICT, Internet-applications and contents, which are used for the purpose of political, social and economic progress.

In the Article, there is revealed the role and value and value of ICT for the Caucasus Region, as well as Platform of internet, mobile, corporative and state networks, as a generator of formation of the united information society and digital economics.

There are given the tendencies taking place in electronic Caucasus, incomes of telecommunication, share in GDP, there is defined the landscape of network readiness, there is presented the export and import structure of goods / service.

In the work, there are reviewed the components of the environment of electronic Caucasus, accessibility to the newest technologies, governmental priority of ICT, accessibility of population with mobile network internet accessibility of domestic farming, using of personal computer, there are assessed the levels of development of each countries.

In face of findings, there are formed the attitudes and the system of specific actions required for the development of Cyber space.

*Алла Васильевна Алексеева
Алла Павловна Шаповалова*

РЕФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО И НАЛОГОВОГО УЧЕТА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Актуальность исследования. Реформирование системы финансового и налогового учета в Украине в современных условиях хозяйствования является неотъемлемой составляющей в системе менеджмента предприятий. Учетная информация дает возможность скоординировать использование ресурсов предприятия, повысить результативность предпринимательской деятельности, разработать стратегию и тактику финансово-хозяйственной деятельности.

Целью статьи является исследование аспектов становления и основных этапов развития финансового и налогового учета в Украине в условиях развития рыночных отношений.

Объектом исследования является процесс реформирования бухгалтерского учета в Украине.

Основные результаты исследования. За годы господства централизованной системы управления Украина была отделена от интеграционных процессов, происходящих в мире, вследствие чего ее экономика оставалась не интегрированной в мировую экономическую систему. Поэтому важнейшей задачей с переходом на рыночную экономику стало включение экономики Украины в мировое хозяйство, выход на внешние рынки и участие в конкурентной борьбе, формирование открытой экономики, стратегическое назначение которой – содействие повышению эффективности и конкурентоспособности. Таким образом, вопросы реформирования бухгалтерского учета в Украине встали на повестку дня сразу после перехода украинской экономики на рыночные методы управления, поскольку во всем мире бухгалтерский учет и финансовая отчетность являются одним из важнейших источников принятия эффективных управленческих решений.

Созданию основ формирования учетной информации применительно к рыночным условиям способствовала утвержденная постановлением Кабинета министров Украины от 28.10.1998 г. №1706 Программа реформирования системы бухгалтерского учета с применением международных стандартов, главным заданием трансформации национальной системы бухгалтерского учета в которой определено ускорение процесса ее приведения в соответствие с требованиями рыночной экономики и международными стандартами бухгалтерского учета. Задачи проведения реформы заключались в:

- создании системы национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета и отчетности, способной обеспечить необходимой информацией пользователей, в первую очередь инвесторов;
- обеспечении связи реформирования бухгалтерского учета с основными тенденциями гармонизации стандартов на международном уровне и состоянием экономико-правовой среды и рыночных отношений в Украине;
- предоставлении методической помощи в проведении и использовании реформированной модели бухгалтерского учета.

Программой предусматривается приведение в соответствие национальной системы бухгалтерского учета с общепризнанными подходами к ведению бухгалтерского учета, создание модели взаимодействия систем бухгалтерского учета и налогообложения, пересмотр допустимых способов оценки имущества и обязательств, создание условий для углубления аналитичности учетной информации и обеспечения доступности (публичности) бухгалтерской (финансовой) отчетности.

Во исполнение Программы в 1999 г. принят Закон «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине», разработаны основные национальные положения (стандарты) бухгалтерского учета, План счетов бухгалтерского учета.

Законом «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» определены правовые основы регулирования, организации, ведения бухгалтерского учета и представления финансовой отчетности, установлены единые принципы бухгалтерского учета и финансовой отчетности в соответствии с требованиями МСФО.

Переход бухгалтерского учета в Украине на общепринятые в международной практике принципы является существенным вкладом в направлении интеграции Украины в мировое экономическое сообщество.

Принятие национальных стандартов учета, базирующихся на международных нормах, позволило субъектам предпринимательской деятельности самостоятельно формировать учетную политику, выбирать форму организации бухгалтерского учета, форму бухгалтерского учета как определенную систему регистров учета, порядка и способов регистрации и обобщения информации в них, утверждать правила документооборота и технологию обработки учетной информации, разрабатывать систему и формы внутрихозяйственного (управленческого) учета, определять целесообразность применения международных стандартов (кроме случаев, когда обязательность применения международных стандартов определена законодательством).

Вместе с тем, принятие национальных стандартов учета не означало полного демонтажа старой системы бухгалтерского учета и замены ее зарубежными системами.

На сегодняшний день в Украине разработано и применяются 34 национальных стандарта бухгалтерского учета.

Несмотря на все позитивные изменения, реформирование системы бухгалтерского учета продолжается.

Внесенными изменениями в Закон «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» регламентировано, что для составления финансовой отчетности (начиная с отчетности за 2012 год) используются международные стандарты, если они не противоречат Закону и официально обнародованы на веб-сайте центрального органа исполнительной власти, обеспечивающего формирование государственной финансовой политики. Публичные акционерные товарищества, банки, страховые компании, а также предприятия, осуществляющие различные формы деятельности в соответствии с перечнем Кабинета Министров Украины, составляют финансовую отчетность и консолидированную финансовую отчетность по международным стандартам. Все прочие предприятия самостоятельно определяют целесообразность применения международных стандартов для составления финансовой отчетности.

07.02.2013 г. приказом Министерства финансов Украины принято Национальное положение (стандарт) бухгалтерского учета 1 «Общие требования к финансовой отчетности», определяющее цель, состав и принципы подготовки финансовой отчетности, требования к признанию и раскрытию ее элементов. Приложениями к этому стандарту утверждены новые формы финансовой отчетности, порядок заполнения которых регламентирован Методическими рекомендациями по заполнению форм финансовой отчетности. В связи с утверждением НПБУ-1 отменены П(С)БУ 2 «Баланс», П(С)БУ 3 «Отчет о финансовых результатах», П(С)БУ 4 «Отчет о движении денежных средств», П(С)БУ 5 «Отчет о собственном капитале».

Насколько новые формы финансовой отчетности в Украине приближены к финансовым отчетам по международным стандартам?

В соответствии с МСФО в финансовых отчетах отдельно необходимо показывать только каждую существенную статью, несущественные суммы необходимо объединять с суммами, подобными по характеру и функциональному назначению; формы финансовых отчетов не регламентированы и представляют собой гибкий формат их представления. В соответствии с НПБУ-1 в Украине формы финансовой отчетности остаются структурированными и их регламент утвержден Министерством финансов. В результате унификация форм финансовой отчетности не дает возможности отразить специфику предприятий, занимающихся разными видами деятельности (фермерское хозяйство, торговое предприятие, страховая компания, нефтеперерабатывающий завод и т.д.) и не обеспечивает прозрачность информации для собственников (акционеров) и других пользователей. Кроме того, новые формы должны применяться всеми юридическими лицами (кроме

банков и бюджетных организаций). То есть одни и те же формы должны предоставляться как теми юридическими лицами, которые применяют МСФО, так и теми, которые применяют национальные стандарты бухгалтерского учета. Главным недостатком для предприятий, применяющих МСФО, остается наличие самих регламентированных форм отчетности.

Позитивным, на наш взгляд, является новый подход к составлению форм финансовой отчетности, заключающийся в том, что формы отчетности конструируются. Предприятия могут не приводить статьи, по которым отсутствует информация к раскрытию, а также добавлять статьи с сохранением их названия и кода из перечня дополнительных статей финансовой отчетности, приведенных в приложении к НПБУ-1. При этом должно соблюдаться условие, что статья из типовой формы не приводится, если отраженная в ней информация будет незначительной, или добавляется, если отраженная в ней информация является существенной. Существенной (за НПБУ-1) является информация, отсутствие которой может повлиять на решения пользователей финансовой отчетности. Критерии относительно порога существенности в бухгалтерском учете рекомендованы Министерством финансов Украины.

Недостатком на сегодняшний день остается то, что финансовая отчетность во многих случаях не отражает реальную рыночную стоимость предприятия. Это происходит за счет роста роли нематериального фактора – интеллектуального капитала, который отражается в отчетности только в виде нематериальных активов, что приводит к росту разницы между балансовой и рыночной стоимостью капитала предприятия.

Что касается проблемы расхождений в подходах в Украине к налогообложению, то она значительно шире. До 1 июля 1997 года отличия между налоговым и финансовым учетом не разрешались (за некоторыми незначительными исключениями) и налоговый учет был главным относительно финансового учета. Логику оценки каждой конкретной хозяйственной операции решала налоговая служба, на которую возложена функция контроля за соблюдением налогового законодательства, исчислением обязательств и своевременной оплатой налогов и других обязательных платежей.

Сегодня, с принятием и введением в действие в Украине с 2011 года Налогового кодекса, невзирая на существенные подвижки в сближении налогового учета с финансовым, налоговый учет во многом развивается своим путем, а финансовый – своим.

Наиболее существенным позитивным моментом Налогового кодекса является отказ при определении базы налогообложения налогом на прибыль от правила «первого события», которое противоречило одному из основных бухгалтерских принципов начисления и соответствия доходов и расходов, при котором к учету должны приниматься доходы и расходы, относящиеся к отчетному периоду независимо от даты получения или выплаты денежных средств.

Существенные различия, по-прежнему, остаются в методике определении и отражении в учете доходов и расходов. Определение сумм доходов и расходов, их классификацию в налоговом учете не связывают с отражением их на счетах бухгалтерского учета в традиционном для бухгалтеров порядке. Не достигнуто единства в ряде случаев и в дате признания доходов и расходов.

Если в финансовом учете существуют определенные теоретические категории, то теоретическая база налогового учета ограничивается только правилами его ведения.

Вследствие особенностей налогового законодательства финансовый результат, рассчитанный по национальным стандартам, имеет в ряде случаев мало общего с показателем налогооблагаемой прибыли, рассчитываемым по налоговым правилам.

Безусловно финансовый и налоговый учет не должны полностью совпадать. В большинстве развитых стран между ними также существуют различия: постоянные – когда доходы и расходы, отражаемые в финансовых документах, не отражаются в налоговых, и временные – когда доходы и расходы, отражаемые в финансовых документах, относятся к одному промежутку времени, а в налоговых документах – к другому (например, разницы, возникающие в связи с применением ускоренной амортизации в финансовом учете и прямолинейной амортизации – в налоговом).

Проведенное исследование дало возможность сделать следующие выводы:

1. Условиями реформирования финансового и налогового учета в Украине являются потребности и интересы экономики в информационном обеспечении.

2. Предпосылками дальнейшего развития бухгалтерского учета в Украине являются совершенствование теоретических основ бухгалтерского учета, разработка практического инструментария ведения учета и составления финансовой отчетности по международным стандартам.

3. Отказ от необходимости построения параллельных учетных систем (финансовой и налоговой), создания единой информационной системы, что позволит избежать лишних информационных проблем, сократить дополнительные расходы на ведение учета.

ЛИТЕРАТУРА

1. О бухгалтерском учете и финансовой отчетности: закон Украины от 16.07.1999г. №996-XIV. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov>.

2. Налоговый кодекс Украины от 2 декабря 2010 года № 2755 - VI. – Режим доступа: <http://www.minfin.gov.ua>.

3. Национальное положение (стандарт) бухгалтерского учета 1 «Общие требования к финансовой отчетности», утв. Приказом МФУ от 07.02.2013 г. № 73. Режим доступа: <http://www.minfin.gov.ua>.

*Alla Alekseeva
Alla Shapovalova*

REFORMING FINANCIAL AND TAX ACCOUNTING IN UKRAINE UNDER THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS

Annotation

Investigated aspects and main stages Ukraine's developing financial and tax accounting in conditions of developing market relations have determined prerequisites of further improvement.

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСФОРМАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

Экономическое развитие стран Центральной Азии обусловлено, в первую очередь, процессами внутреннего характера; внешние факторы, такие как глобализационные интеграционные процессы имеют меньшую силу влияния, подтверждением чего есть, хотя бы отсутствие интеграционных объединений даже начального этапа развития в группе данных стран. Поэтому возможность исследовать экономики таких стран как Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Туркменистан и Таджикистан открывается в контексте изучения их экономического и социального становления. В 2012 году в большинстве стран региона наблюдался экономический рост, при этом средние темпы роста экономики составляли 2,5%. В 2013 году были зафиксированы высокие темпы роста экономики - около 2,9%. Вместе с тем, следует отметить, что восстановление экономик данных стран проходит не быстрыми темпами. Затянувшаяся рецессия и медленное возобновление темпов экономического роста обостряют проблему постоянной безработицы в некоторых частях данного региона, что, в свою очередь, влечет за собой долгосрочные последствия, связанные с конкурентоспособностью и социальной интеграцией населения региона. В регионе наблюдается сокращение бюджетного дефицита: с 5,5% ВВП в 2008 году до среднего показателя, равного 3,4% в 2012 году. Однако, принятие мер, направленных на корректировку бюджета, становится все более затруднительным. Подобная корректировка стала отчасти возможна благодаря повышению эффективности расходов на социальную защиту населения.

Снижение уровня безработицы – одна из насущных задач в регионе, которая требует принятия комплекса мер экономической политики, как в краткосрочной, так и в долгосрочной перспективе. Для ускорения создания рабочих мест в регионе необходимым есть принятие мер по следующим стратегическим направлениям:

- Возобновление устойчивого экономического роста – за счет обеспечения устойчивых макроэкономических основ для восстановления экономики и возвращения к докризисной динамике реформ;
- Формирование условий для создания рабочих мест - преимущественно в частном секторе - путем устранения препятствий для расширения бизнеса и повышения предпринимательской активности.

В Центральной Азии по-прежнему большую роль играют политические факторы, затрудняющие взаимодействие на межгосударственном уровне. Тем не менее, региональная интеграция остается одной из наиболее часто обсуждаемых задач при формировании экономической политики стран региона Центральной Азии. Необходимо отметить, что Центральная Азия обладает энергоресурсами, значительными запасами газа, урана, черных, цветных и редких металлов. По добыче угля региону принадлежит 10-е место в мире, по выработке электроэнергии - 19-е. По совокупному производству золота (Узбекистан - 90 т, Кыргызстан - 24 т, Казахстан - 18,9 т) занимает 9-е место. Важным в современном мире и для данных стран, непосредственно, есть участие в интеграционных процессах своего региона и глобального уровня. Одной из первых интеграционных инициатив была инициатива со стороны Казахстана. Проект ЕАС предлагал не только сохранить хозяйственные связи, но и постепенно формировать новые рыночные отношения. В проекте ЕАС говорилось: «Как показывает мировая практика, только при коллективных усилиях транзитные общества в состоянии осуществить успешную модернизацию. В то же время продолжающиеся попытки решить эти задачи отдельными странами СНГ в одиночку по-прежнему безуспешны. Они останутся таковыми до реализации экономической интеграции на новых условиях». Кроме того, «существующая в настоящее время структура органов СНГ не позволяет реализовать имеющийся интеграционный потенциал, и возникла необходимость перехода на новый уровень интеграции». С целью создания единого экономического пространства предлагалось формирование ряда наднациональных координирующих структур, в их числе - Комиссия по экономике при Совете глав государств, Комиссия по сырьевым ресурсам стран-экспортеров ЕАС, Комиссия по межгосударственным финансово-промышленным группам и совместным предприятиям, Комиссия по вводу расчетной денежной единицы. В сфере обороны предлагалось заключить договоры по совместным действиям по укреплению национальных Вооруженных сил стран-членов ЕАС и охране внешних границ, созданию единого оборонного пространства, по формированию коллективных миротворческих сил ЕАС, по созданию межгосударственного совета по проблемам ядерного оружия.

Как один из этапов практического воплощения интеграции можно рассматривать оформление Центральноазиатского союза (ЦАС) в составе Казахстана, Узбекистана и Киргизии. Государства Центральной Азии занимают исключительно важное геостратегическое положение на Азиатском континенте, через их страны пролегают важнейшие наземные и воздушные коммуникационные линии. В регионе имеются огромные энергетические ресурсы (Каспий с его запасами нефти и газа), запасы рудно-металлургического сырья, драгоценных металлов.

Интеграционной основой является осознанная необходимость широкого и всестороннего развития торгово-экономического и кооперационного сотрудничества, в перспективе – создание самодостаточного и защищенного общего рынка. К этому подталкивает потребность в совместной поддержке отечественных товаропроизводителей, создании равных условий для предпринимательской деятельности на едином экономическом пространстве.

Anna Androsyuk

**SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF TRANSFORMATIONAL DEVELOPMENT OF
CENTRAL ASIAN COUNTRIES**

Annotation

The article is devoted to the social and economic aspects of development camp in Central Asia. This paper describes the peculiarities of not only the economic development of these countries, but also the integration trends and priorities.

AZERBAIJAN REPUBLIC: POLICY IMPLICATION FOR A WISE MANAGEMENT OF OIL REVENUES

1. Introduction

The economic system in Former Soviet countries before the collapse was used to have a same motto- “Communism”. The Hegemony of communistic regimes in Common Wealth And Independent Countries CIS which were named also as BRO countries during the Soviet Union including Mongolia and most Eastern European countries ended up in 1980s. The newly formed governments refused to go along with communism to the new era of decentralized marked economy with new economic policies. Variety of economic reforms and steeper decline of Gross Domestic Product was getting more evident.

In some commodity investing countries there is been observed unstable growth in a medium and long-term period as the economy is always fluctuating, being sensitive to the repeatedly seen booms and busts. There are still some existing drawbacks in the economy not due to the growth but with regard to some legal aspects, the biggest one which is the split of Soviet country which causes many problems in the path of transition of the economy as well. Azerbaijan was lucky to some extent as the economy did not start up from the zero point as it inherited a lot of plants which was somehow supporting the country simply saying to survive at hard times. The main component of the heavy industry of the country are oil and gas mining, oil refineries, petrochemical plants. As a fact, most of them are being inactive or closed at all and some of them will be shut down in the nearest future as they might not survive the competition in foreign markets. The main issue of right policy making nowadays is to transform growth to the transition in the labor market and direct much of the labor potentials from the dying sectors to the newly created sectors.

From the historical point of view it could be easier to understand the start-up point on the path of self-determination with a vast choice of different economic schools with iterative pros and cons and exogenous shocks as an impact of the geopolitical powers and still ongoing terrible damage on the economy caused by the ethnic conflict in Nagorno-Karabakh. After the ceasefire in 1994, government decided to implement the prompt and urgent reforms in order to eliminate the consequence of a long lasting decline in GDP which was estimated at the level of 60 percent.⁹⁸

These positive trends as an implementation of crucial reforms in 1995 had been halted only after some external shocks mainly coming from Russian crisis in 1998 which influenced to the internal and external balance of trade negatively and another important factor of sharp brought down of the oil prices. The first shock deteriorated the competition of rentability of Azeri origin goods in Russian markets and the second shock of an abrupt decline in oil prices deadly impacted to the volume of export and increased the level of imported goods which basically influenced to the balance in external and internal trade.

2. Impact of Azerbaijan’s Energy policy on Economy

2.1 Oil revenues and exposure of “Dutch Disease” model.

Azerbaijan is rich with oil and gas resources. As a matter fact, in 1991 Azerbaijan’s total production of crude oil was 23.5 million tons and endowed of about 71.4% of total Soviet Union petroleum needs. Unfortunately, during 1991-1997 the production fell significantly due-to obsolescence of the drilling equipment, their rehabilitation, exploration of exhausted wells and exploration of the new ones. Thanks to the “Contract of the Century”, 29 “Product Sharing Agreement” contracts have been signed between Azerbaijani government and “AIOC”- Azerbaijan International Company (BP, Chevron, SOCAR, INPEX, Statoil, ExxonMobil, TPAO, Devon (sold out its shares in ACG), ITOCHU and HESS (www.bp.com/caspian). Since then, tens of billion dollars have been invested into the Azerbaijani economy by dozens of foreign companies. Oil and gas sector contributes of about 80-90% of total FDI of the country. In 2010 the total oil production in Azerbaijan peaked its maximum at a level of 50.5 million of tons⁹⁹. In 2012 oil revenues of Azerbaijan were 17.2 billion USD and the transfers to the budget constituted 12.6 billion USD (www.oilfund.az). By the year of 2024 the oil and gas revenues by 2024 is projected to be 200 billion USD. Azerbaijan of late years has signed lots of contracts and has become a participant of many energy projects and as result currently gains enormous revenues.

As the oilfields of Azerbaijan are explored and widely exploited due-to overabundance of the given natural resource, the economy is benefitting as much as it can on one side from foreign investments and on the other hand from the petroleum revenues of the country. Such a substantial take off due-to natural resources is not always good and can cause “Dutch Disease” which has been observed before in many oil producing countries where the oil revenues of the country could not be handled in an effective macro level which simply saying turned to be a pinch in accelerating inflation rate which in some sense is becoming a burden to the economy. As the recent empirical studies show, there is a significant negative relation of dependence of the total output of the country on oil revenues with growth (Sachs and Warner, 1995).

The classical “Dutch Disease” model proposes that way over oil revenues of the country has a significant effect on non-oil traded goods (W. Max Corden and J. Peter Neary in 1982) as agricultural, food producing, textile sectors and non-traded goods as service sectors. The interesting fact is that, oil revenues has a positive relation with non-traded goods, consequently the prices in this field of the economy are abnormally rising from years to years. However, the oil revenues for years have been deteriorating the situation in non-oil trading sector, for instance eclipsing the export of agricultural sector goods where 40%¹⁰⁰ of employed people of the country is concentrated which in turn drastically kicks up the inflation rate. There was another problem when the oil revenues during the wave of capital inflows in oil sector increased the level of imported goods and respectively excited decline in non-oil traded goods in expectancy of a later boom of oil export (Corden, 1984, page 372) which in turn moved much of the employed people to the oil industry.

2.2 How to avoid the “waste” of oil revenues?

The allocation of the oil revenue is quite complicated in Azerbaijan. The most part of the oil revenue in Azerbaijan is reallocated particularly in public sector which is another evidence of “Dutch Disease” in the country. The overabundance of the natural resources must be prevented by a pre-designed future macro management of the revenues gained from realization of the crude oil and oil products. There is a high probability of predominant domestic expenditure of the resources as what was observed in Algeria and

⁹⁸ The data has been retrieved from EBRD Transition Report.

⁹⁹ The data has been collected from the State Oil Company of Azerbaijan Republic

¹⁰⁰ The data has been collected form the State Statistical Committee of Azerbaijan Republic

Nigeria and shown in the figures in study of Gelb, 1988 when the revenues were not saved abroad and were widely utilized to cover the budgetary deficits and used mainly in public investments as they were accrued over the years. Azerbaijan should concentrate on how efficiently it can spur the growth by attraction of extra revenues gained from the oil and gas sector to maximum modernize and upgrade its economy. Nowadays, there is a significant pressure felt on to invest dollars from oil and gas sector to a public sector and subsidize other spheres of the economy, especially those which directly are connected with heavy industry: oil refineries, petrochemical plants. The active plants were designed to supply Soviet Union with their production. It is economically inefficient to support these plants first due-to their overcapacities and secondly regarding the quality of the products which are barely appropriate or not useful at all. Exploration of natural resources can also be guided into the rent-seeking industries but unfortunately according to the recent political studies, the petroleum revenues are not always wisely used but instead they are being the factor of “feeding frenzy” when the most competitive spheres of the economy are fighting for the rent from the natural resources but wind up with depleting potential wealth of the country (Lane and Tornell, 1995).

Fortunately, in mid and long-term investment horizon, aside from laying Baku-Tbilisi-Ceyhan “BTC” crude oil pipeline via lands of Georgia and Turkey with total length of 1,767 km and total exploration in 2006, Azerbaijani government is implementing quite a successful investment strategy financing such a big energy project as Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project “TANAP” in order to deliver Azerbaijani gas from “Shah Deniz” fields to the European markets. Also there is a firm decision to finance development of oil refineries within Azerbaijan and beyond its borders. There is a confirmed decision to finance construction of a brand new “Star” Oil Refinery in Turkey with total cost of 5 billion USD which will create a vertical integration for earlier constructed and co-financed with Turkish government petrochemical complex “Petkim”. Another grandiose energy project within the territory of Azerbaijan is a new Oil, Gas Processing and Petrochemical Complex (OGPC) with estimated cost of 15 billion USD. Azerbaijan is also financing construction of semi-submersible drilling rig projects which will eliminate the facility shortage for drilling of exploration and production wells which is faced by the operating companies in Caspian Sea. There are other various fascinating future projects, for instance there is a strong desire of State Oil Company of Azerbaijan Republic jointly with “OSO Group” to invest in building of an oil refinery with total cost of 4.8 billion USD in Indonesia and another refinery in Kyrgyzstan (Reuters www.reuters.com). Besides the investment in energy sector, the notable investments are made in order to improve the infrastructure of the country. For example, the railway line “Baku-Tbilisi-Kars” is currently financed by Azerbaijan which will ease and improve trade relations of Azerbaijan with bordering countries and accelerate the process of integration with Europe. Reconstruction of “Samur-Absheron” water channel and laying a new water tunnel “Oghuz-Gabala” will supply Baku with quality water in a reliable system with sustainable quantities. The attention is also given to improve a socio-economic welfare of those who still live beyond the poverty line, especially of the refugees who were driven from their lands during the “Nagorno-Karabakh” ethnic conflict. One of the unique investments of Azerbaijan in terms of transition is made in education. Each year under the “State Scholarship Program” hundreds of students are sent abroad to study in prestigious universities of the World. (State Oil fund of Azerbaijan (www.oilfund.az)).

To exterminate the future dependence of the country from the natural resources, in 2006 there was established an investment company with a statutory capital of 90 million USD¹⁰¹ called “AZPROMO” with range of long-term investment opportunities in non-oil sector of Azerbaijan to present them to the foreign investors and attract their endowments into the joint-stock companies.

3. Macroeconomic policy and management of Oil Wealth

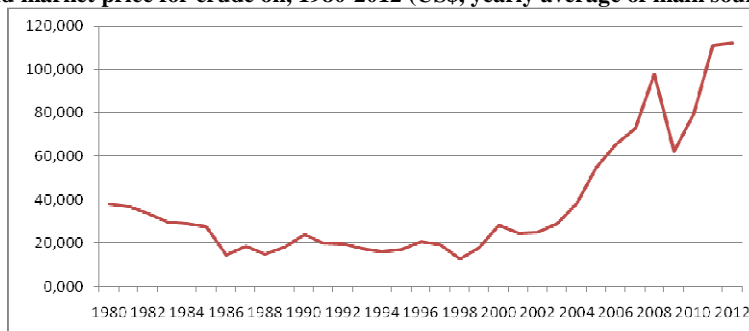
3.1 Fiscal policy and future sustainability of nation's wealth

Primarily, the long-run macroeconomic policy strategy of the country is to properly direct the revenues from the energy sector into a proper non-hydrogen sectors and make a substantial improvement in their competitiveness in international markets, diversify the export routes and attract much of the foreign direct investment into the potentially rentable spheres of the economy in order to gradually lower the dependence of the country from the oil and gas revenues. As a result of a smart policy carried out by ex-President of Azerbaijan Heydar Aliyev, in the year of 1999 was established State Oil Fund of Azerbaijan, the main goal of which as a sovereign wealth fund to accumulate the revenues from the natural resources in order to meet the current financial shortages and allocate them equally amongst future generations by a clever asset management. The total assets of the fund at the moment are 32.7 billion USD.

Besides the accumulative function of saving funds, they should play an institutional role in eliminating the effects of volatile commodity prices which in some occasions carry the pro-cyclical behavior as what is usually observed in business cycles. Under volatility of commodity market the funds must be taking some steps in defining of saving or dis-saving strategy.

Table 1

World market price for crude oil, 1980-2012 (US\$, yearly average of main sources)¹⁰²

Source: IMF International Financial Statistics Database.

¹⁰¹ State Oil Fund of Azerbaijan Republic (www.oilfund.az)

¹⁰² The data has been collected from IMF source http://www.quandl.com/IMF-International-Monetary-Fund/POILBRE_USD-Crude-Oil-petroleum

Yearly calculated spot Dated Brent average prices since the year of 1980 are clearly illustrated in the Table 1. As it is shown in the graph, the average price of crude oil in 1980 was about 38 USD/bbl. The average price dipped down to 12 USD/bbl. in 1998 - the lowest value since 1980 but managed to get back to its reference price - 38 USD/bbl. in 2005. Steady rising prices were observed till 2008 when the average price was at the level of about 97 USD/bbl. Due-to the financial crisis the average price of Dated Brent bottomed out 62 USD/bbl. but managed to recover and keep on rising reaching to the highest ever average point of 112 USD/bbl. In evidence of before mentioned, there is an implicit sign in pro-cyclical price volatility behavior.

The interesting fact is that the government revenue is fluctuating with the change of oil prices. Another intriguing moment is that the ownership structure between international operational companies is depending on the revenues the state is earning (Dr. Lorenzo Cotula, 2012).

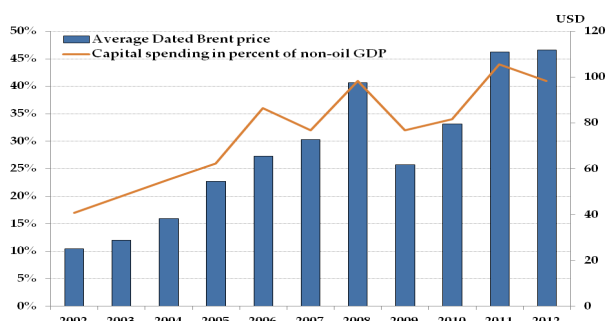
As it becomes clear, Azerbaijan`s mid-term fiscal policy must be concentrated mainly on supporting non-oil GDP with sufficient capital spending in order to improve non-oil sector and stimulate the export of non-oil traded goods by making them in the future-competitive and attracting for international markets. For this reason on a mid-term fiscal planning, the state should take into the consideration the highly volatile price change in the market and even pay attention to the pro-cyclical behavior of historical data trajectory. Regarding to the data retrieved form the State Statistical Committee of Azerbaijan the capital expenditure (CAPEX) of the country in percentage of non-oil GDP is showing the highly significant positive absolute value with average spot price changes of Dated Brent.

$$\rho_{X,Y} = \text{corr}(X, Y) = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{E[(X - \mu_X)(Y - \mu_Y)]}{\sigma_X \sigma_Y},$$

where E is the expected value operator (mean), cov means covariance, corr means correlation and δ which means standard deviation.

Referring to the above mentioned formula, the correlation between two indicators has given the value of 0.96726 which indeed proves the proposed hypothesis.

Table 2

Stable expenditures of the country to timely finance the government`s needs mostly depend on how much the state is earning from the oil and gas sector. If the revenues are supposed to be higher than expected then the surplus should be saved for a rainy day in case of the oil prices fall or the production decreases in the future.

3.2 Experience of developed oil rich countries which can be beneficial for Azerbaijan.

It should be taken into the account that in a long-run period the price of oil is quite uncertain and makes a moral hazard in making a decision - how much to be invested and how much to be saved. To solve this problem, the discount rate could be applicable to create a time path which will define the proportion of investment and disinvestment. Another argument approach is coming from John Hartwick who proposed to invest all profits from natural resources into a capital stock, machinery and technology in order to achieve high revenues from evolutionary technology and use it for consumption (Hartwick, 1977). By this assumption, it becomes clear that there is no inequality between the future and current generations and they are better off with the same interest bearing capital stock. By the theory of utility maximization it becomes clear that in comparison with current generation the future generations are better off in terms of consumption if technological progress carries on. Unfortunately, this theory could not be applied to the country like Azerbaijan which is still in transition period and still needs to support the deficit of the current generation, especially of the refugees and the some people who still live beyond the poverty line.

To avoid all these ambiguities as a benchmark Azerbaijan can benefit from the experience of developed oil and gas rich countries such as Norway and United States for example. The Norwegian Pension Fund was established in 1990. According to the Sovereign Wealth Fund rankings total diversified assets of the fund at the moment are about 715 billion USD. Proportion of the asset classes is set by the Finance Ministry (equities: 60 percent; fixed income: 35 percent; real estate: 5 percent) and regions (continents; Norway – Ministry of Finance, 2010, 20). The allocation and future withdrawals from the fund are totally bound to the government budget. The main idea of the fund is to mainly finance the non-oil deficit of the country (non-oil revenues subtracting its expenditures). The strategy of the fund is to gain 4 percent of rate of return on a real capital stock in a long-run with a maximum possible moderate risk which tells about its passive investments. The non-oil deficit of the country was very small until the year of 2009 when it spiked at 4 percent of GDP. Thereby, the rule of “4 percent” was designed in order to prevent the possible slowdown and cover the non-oil deficit of the country by investing in capital stock with expected 4 percent real rate of return which will be saved for present and future generations. (Bacon & Tordo 2006; Auty (2006); Eriksen 2006; Velculescu 2008) Despite the fact that there was observed a loss of 23 percent on investments in 2008 due-to financial crisis, the fund could in a short time recover it in the year 2009 gaining 26 percent return on investment (Norway-Ministry of Finance, 2010).

Taking into the consideration the before mentioned inequality of the revenue sharing and its consumption between current and future generations and huge gap between rich and poor people it becomes evident that at the moment Azerbaijan should allocate the considerable part of its revenues to the cover the deficit of the current generation in order to face their needs, especially of refugees and those who still live beyond the poverty line. In this context, Azerbaijan in short and mid-run can also benefit from experience of Alaska Permanent Fund which was established in 1976 with total assets of 47 billion USD (APF, 2013). There is a reserved

part and unreserved part of the Pension Fund. By law the reserved part cannot be used for funding the expenditures of the State, whereas the half of the capital income averaged over five years can be tranche to the residents of Alaska as dividend payments. The estimate wealth per capita of the fund is about 64,000 US dollars (Alaska Permanent Fund Corporation (APFC), 2013).

Conclusion

Azerbaijan has been successfully implementing a transformation of its economy to a market economy. To the date, the country has achieved all-time success in security, stability and sustainable growth despite of harmful, to some extent even fatal impact of Nagorno-Karabakh ethnic conflict on the economy, when about 1 million people became refugees and were forced to live in refugee camps in intolerable conditions. In addition, it should be noted that main trouble caused by a legal aspect of splitting the Soviet Union and gradual decentralization of Azerbaijan's economy pumped up even more troubles in terms of supporting the existing manufacturing which indeed suffered a lot from lack of funding at a very early stage of independence and creation of brand new rentable sectors with adequate capacities meeting the scale requirements of Azerbaijan's economy. Yet many problems have found a resolute solution thanks to the oil and gas revenues and many problems are still on agenda. In order to approach a clever and useful approach in spending natural resource revenues Azerbaijan should definitely refer to the experience of oil and gas rich developed countries and the institutions which were created in order to make the natural resource revenues a key to a diversified and sustainable economy.

REFERENCES

1. Corden, Max, and J.P. Neary, 1982, "Booming sector and De-industrialization in a Small Open Economy," *Economic Journal*, 92, pp 825-48
2. Corden, W. Max, 1984, "Booming Sector and Dutch Disease Economics: Survey and Consolidation," *Oxford Economic Papers*, November 1984.
3. Gelb, Alan H., 1988, *Windfall Gains: Blessings or Curse?* (New York: Oxford University Press).
4. Sachs, Jeffrey D. and Andrew M. Warner, 1995, "Natural Resource Abundance and Economic Growth." NBER Working Paper 5398 (Cambridge, MA: National Bureau of Economics Research).
5. Tornell A and P Lane, 1998, "Voracity and Growth," CEPR Discussion Paper No. 2001.
6. State of Statistics Committee of Azerbaijan, www.azstat.org
7. Annual report, 2012, The State Oil Company of Azerbaijan Republic (SOCAR) www.socar.az
8. Annual report, 2012, Azerbaijan National Oil Fund, www.oilfund.az
9. Hartwick, John M. [1977] "Intergenerational Equity and the Investment of Rents from Exhaustible Resources" *American Economic Review*, 67, December, pp. 972-74.
10. Sovereign Wealth Fund Rankings (<http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>)
11. Reuters News Agency (www.reuters.com)
12. Dr. Lorenzo Cotula, 2012, "How to scrutinise a Production Sharing Agreement," *International Institute for Environment and Development (IIED)*
13. Bacon, R. and Tordo, S. (2006). *Experiences with Oil Funds: Institutional and Financial Aspects*. In *The World Bank Energy Sector Management Assistance Programme, Report No. 6, 2006*. World Bank.
14. Eriksen, T. (2006). *The Norwegian Petroleum Sector and the Government Pension Fund – Global*. Ministry of Finance, Norway. Mimeo.
15. Auty, R.M. (2006). *Optimistic and pessimistic energy rent deployment scenarios for Azerbaijan and Kazakhstan*. Chapter 4 in: Auty, R.M. and de Soysa, I. (eds), *Energy, Wealth and Governance in the Caucasus and Central Asia. Lessons not learned*. London and New York (Routledge), pp. 57-76.
16. Alaska Permanent Fund Corporation (APFC). *Annual Report 2009, 2012*.
17. Norway - Ministry of Finance (2009). Report No. 20 (2008–2009) to the Storting On the Management of the Government Pension Fund in 2008.
18. Norway - Ministry of Finance (2010). Report No. 10 (2009–2010) to the Storting On the Management of the Government Pension Fund in 2009.
19. Mir-Babayev, M.F., "Azerbaijan's Oil History: A Chronology Leading Up to the Soviet Era-Azerbaijan International Magazine, Sherman Oaks, CA (US) AI 10.2 (Summer 2002), pp. 34–41.

Ikin Aslanov

AZERBAIJAN REPUBLIC: POLICY IMPLICATION FOR A WISE MANAGEMENT OF OIL REVENUES

Annotation

This paper is devoted to the economy of Azerbaijan as an example of one of the post - communistic countries which is trying to briefly discuss the actual problems arising from high dependence on natural resources such as: the foreign direct investment, high volatility of public expenditures, social welfare and employment. The main discussion will mainly cover the impact of oil price pro-cyclical behavior in the market, recent financial crisis and strengthening the impact of globalization on revenues from the oil and gas extracting countries which makes inevitable to improve non-oil sector and diversify the export routes to make it sustainable for the most external shocks.

Ольга Ефимовна Бергаль

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: СУЩНОСТЬ И ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ КРАСНОДАРСКОГО КРАЯ)

Процесс формирования и развития информационного общества в России имеет глобальный характер, неизбежно вхождение нашей страны в мировое информационное сообщество. Использование материальных и духовных благ информационной цивилизации может обеспечить населению России достойную жизнь, экономическое процветание и необходимые условия для свободного развития личности. По состоянию на начало 2000 года Россия по уровню

проникновения в него информатизации находилось во второй - третьей сотне стран, расположившись среди развивающихся государств Африки и крохотных островных территорий. Несмотря на значительный путь развития информационного общества (2000-2012 годы) место нашей страны в ведущих мировых рейтингах - от 50 до 80. Это говорит о недостаточном уровне развития у нас отрасли информационных технологий, об отставании от мировых лидеров, а также о нереализованности потенциала уже существующих инфраструктур и технологий.

Одним из важнейших показателей изменения образа жизни во второй половине нашего века является развитие и использование новых информационно-коммуникационных технологий во всех областях социальной жизни и деятельности, уровень производства и потребления обществом информационных продуктов и услуг. Очевидны изменение отношения к информации и расширение возможностей получения и применения информации для усиления человеческого потенциала и его развития во многих направлениях.

Основными проблемами развития информационного общества, решение которых осуществлялось в 2000-2012 годах являлись: устаревшая нормативная база, препятствующая внедрению современных методов работы учреждений (таких как электронный документооборот, онлайн-запросы), прежде всего связанная с обеспечением информационной безопасности; низкая квалификация персонала среднего и низшего звена в области информатики - а ведь именно этим людям придется более всего перестроить свой трудовой процесс; отсутствие должной инвентарной основы в виде компьютеризированных рабочих мест, локальных сетей и прочей сетевой инфраструктуры, доступа в Интернет и т.д.; информационная разрозненность государственных структур, отсутствие прозрачных схем взаимодействия и обмена информацией между ними.

Необходимость решения вышеуказанных проблем определяет возникновение и необходимость определения основных направлений государственной политики развития информационного общества.

В экономической литературе приведены различные определения понятия «государственная политика развития информационного общества» – одно из них – это политика федеральных и региональных органов власти, направленная на организацию национального пространства в соответствии с избранной стратегией развития информационного общества.

Наиболее полное определение дано в Русско-английском глоссарии по информационному обществу, разработанному в рамках проекта "Российский портал развития" (грант # CG 012 программы *infoDev* Всемирного Банка) совместно с Британским Советом в России, Институтом развития информационного общества (авторский коллектив О.Н.Вершинская, Ю.Д.Волынский, Т.В.Ершова, Н.В.Кривошеин, А.С.Мендкович, М.В.Моисеева, С.А.Нехаев, Г.Л.Смолян, Ю.Е.Хохлов, Д.С.Черешкин, С.Б.Шапошник) «государственная политика развития информационного общества» – это комплекс взаимосвязанных политических, правовых, экономических, социально-культурных и организационных мероприятий, направленный на установление общегосударственных приоритетов развития информационной среды общества и создания условий перехода России к информационному обществу.

Отличительные черты информационного общества: существенное увеличение в валовом внутреннем продукте доли отраслей экономики, связанных с производством знаний, с созданием и внедрением наукоемких, в том числе информационных технологий, других продуктов интеллектуальной деятельности, с оказанием услуг в области информатизации, образования, связи, а также в области поиска, передачи, получения и распространения информации (информационных услуг); ускорение научно-технического прогресса и превращение научных знаний в реальный фактор производства, повышения качества жизни человека и общества; участие значительной части трудоспособного населения в производственной деятельности, связанной с созданием и использованием информационных технологий, информации и знаний; существенное расширение возможностей граждан по поиску, получению, передаче, производству и распространению информации и знаний; глобализация экономической, политической и духовной сфер жизни общества.

Основными направлениями региональной политики Краснодарского края в сфере развития информационного общества являются: получение и применение гражданами и организациями информационных знаний; ведение электронной торговли, расчетов; обеспечение доступа граждан и организаций к информации о деятельности органов власти; создание государственных информационных систем для обеспечения предоставления государственных услуг с использованием телекоммуникационных технологий; обеспечение потребностей населения в информации и услугах; проведение региональной политики информационной безопасности; использование возможностей цифровых технологий;

Правовая основа реализации государственной политики развития информационного общества формировалась в рамках федеральных программных мероприятий. За период 2005-2010 годы был пройден первый этап – это реализация краевой целевой программы «Электронная Кубань» на 2005-2010 годы. Второй этап – находится в стадии реализации – это краевая целевая программа: «Информационное общество Кубани» на 2011 год и на 2012-2015 годы.

Всего за 2005-2012 годы на реализацию программных мероприятий израсходовано 2,3 миллиарда рублей. Из них самая крупная сумма (736 млн. рублей) была потрачена в 2009 году – в основном это формирование мер общественной поддержки, а именно проведение обучающих семинаров и дистанционное обучение государственных и муниципальных служащих, приобретение программных продуктов и компьютерной техники.

Реализация первого этапа реализации государственной политики развития информационного общества в крае и реализация второго этапа позволили получить следующие результаты:

- обеспечение открытости в деятельности государственных органов власти края и создание условий для эффективного взаимодействия между ними;
- совершенствование деятельности органов государственной власти Краснодарского края, органов местного самоуправления на основе использования информационных и телекоммуникационных технологий;
- совершенствование взаимодействия органов государственной власти края и органов местного самоуправления с хозяйствующими субъектами;
- развитие телекоммуникационной инфраструктуры органов государственной власти края. Развитие системы электронной торговли в Краснодарском крае;
- формирование мер общественной поддержки выполнения мероприятий;
- создание и развитие многофункциональных центров, а также межведомственного электронного документооборота.

Табл. 1

Финансирование мероприятий по развитию информационного общества в Краснодарском крае в 2005-2012гг

	Наименование мероприятия	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Всего
1	Обеспечение открытости в деятельности государственных органов власти края и создание условий для эффективного взаимодействия между ними	2000	700	3300	52078	127980	58140	78184	61132	383514
2	Совершенствование деятельности государственных и муниципальных органов на основе использования информационных и телекоммуникационных технологий	8000	5600	25790	72770	26960	27340	8900	11200	186560
3	Совершенствование взаимодействия органов государственной власти края и органов местного самоуправления с хозяйствующими субъектами	0	0	2000	30307	10626	10050	3000	5100	61083
4	Развитие телекоммуникационной инфраструктуры органов государственной власти края	0	4800	75400	116547	201100	82150	19030	25423	524450
5	Развитие системы электронной торговли в Краснодарском крае	6700	1900	0	0	0	0	4360	6300	19260
6	Формирование мер общественной поддержки выполнения мероприятий	18000	13000	106740	273500	369666	183680	87900	72500	1124986
7	Создание и развитие многофункциональных центров	0	0	0	0	0	0	29710	32300	62010
8	Создание межведомственного электронного документооборота	0	0	0	0	0	0	3400	4300	7700
	Итого	34700	26000	213230	545202	736332	361360	234484	218255	2369563

**Оценка результатов создания многофункциональных центров
в Краснодарском крае за 2012**

№ №	Индикатор	Ед. Изм.	2012
1	Доля органов власти, включенных в систему межведомственного взаимодействия с МФЦ, от общего числа органов власти, услуги которых предоставляются в МФЦ	%	30
2	Доля муниципальных районов и городских округов, на территории которых обеспечено предоставление государственных и муниципальных услуг по принципу "одного окна", на базе МФЦ	%	50
3	Доля государственных и муниципальных услуг, предоставляемых в сети созданных МФЦ, от общего количества государственных и муниципальных услуг, рекомендованных к предоставлению МФЦ	%	65
4	Доля МФЦ, соответствующих требованиям, от общего числа МФЦ	%	50
5	Доля населения Краснодарского края, имеющих доступ к получению государственных и муниципальных услуг по принципу "одного окна"	%	60
6	Доля населения края, имеющего доступ к услугам МФЦ	%	70

Горожане получили возможность получать государственные услуги (оформление недвижимости, получение справок, постановка в очередь на получение муниципального жилья, места в детский сад, юридические услуги и т.д. по принципу «одного окна»). Однако потребность в полной мере не удовлетворена, нарекания вызывает профессионализм персонала.

Другой проект – «Карта жителя Краснодарского края». В рамках проекта открыто 10 пунктов приема заявлений на выдачу карты жителя Краснодарского края. За период реализации проекта "Карта жителя Краснодарского края" в пилотных муниципальных образованиях выпущено и передано гражданам 5900 карт. Карта жителя Краснодарского края включает следующие приложения: медицинское, налоговое, образовательное, ПФР, транспортное, дисконтное, приложения ЖКХ, службы судебных приставов. В целях повышения информационной открытости органов власти Краснодарского края создан официальный портал исполнительных органов государственной власти Краснодарского края в сети Интернет (www.krasnodar.ru), объединяющий информационные ресурсы исполнительных органов государственной власти Краснодарского края в сети Интернет. Суть работы социальной карты горожанина в том, что может являться платежной системой: оплата за проезд, льготы по ЖКХ, оплата за квартиру, оплата за льготные лекарства, стипендии, читательский билет и т.д.

**Результаты реализации программных мероприятий при реализации государственной политики развития
информационного общества в социальной сфере**

№ №	Показатель	Ед. изм.	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	Число учащихся, приходящихся на один компьютер с подключением к сети Интернет, используемый в учебных целях	чел.	120	85	67	55	45	30
2	Доля аудиторных занятий в общеобразовательных школах, на которых используются компьютеры и электронные образовательные материалы	%	6	10	15	20	25	30
3	Доля аудиторных занятий в общеобразовательных школах, на которых используется сеть Интернет в учебном процессе	%	3	5	7	10	15	20

№ №	Показатель	Ед. изм.	2005	2006	2007	2008	2009	2010
4	Доля пользователей в сети Интернет среди населения в возрасте 16 лет и старше	%	0	0	15	20	25	30

Представленные результаты можно характеризовать как неудовлетворительные. В сельской местности ситуация складывается более негативно и приведенные показатели следует уменьшить не менее чем втрое.

Несмотря на определенные результаты реализации государственной политики развития информационного общества в регионе, в ходе исполнения краевых целевых программ не удалось решить ряд проблемных вопросов:

- программы развития информационного общества в регионе не нацелены на решение крупных социально-экономических проблем, а содержат в основном второстепенные мероприятия частного характера, например, разработка рекомендаций по созданию сайтов органов власти, разработка концепции проведения мониторинга предоставления государственных услуг, услуги связи для органов власти и другие;

- в итоге реализации программных мероприятий, мы, как пользователи информации не видим результатов, а именно: нет электронного паспорта Краснодарского края, действующей информационной системы медицинских услуг в краевых и муниципальных лечебных учреждениях, нет возможности ознакомиться с единой информационной системой мониторинга и управления агропромышленным комплексом края;

- проект «Карта жителя Краснодарского края» так и остался пилотным;

- количество точек доступа к сети Интернет по технологии Wi-Fi не обеспечивает даже минимальные потребности граждан.

Кроме этого, несмотря на значительные объемы израсходованных средств, не удалось достичь следующих результатов: повысить качество государственных услуг населению и бизнесу, и снизить издержки на оказание этих услуг; обеспечить условия для эффективного взаимодействия населения с органами государственной власти края; повысить доверие к деятельности органов государственной власти со стороны населения.

Проведенное нами исследование позволяет сделать вывод о том, что в Краснодарском крае не в полной мере учтены международные подходы при формировании государственной политики развития информационного общества, закрепленные в Окинавской хартии глобального информационного общества.

Полагаем, что в самые короткие сроки следует активизировать проведение экономических и структурных реформ в целях создания обстановки открытости, эффективности, конкуренции и использования нововведений, которые дополнялись бы мерами по адаптации на рынках труда, развитию людских ресурсов и обеспечению социального согласия. Также необходимо обеспечить рациональное управление макроэкономикой, способствующее более точному планированию со стороны деловых кругов и потребителей и использование преимуществ новых информационных технологий. Активно приступить к разработке информационных сетей, обеспечивающих быстрый, надежный, безопасный и экономичный к сетевым технологиям. Обучать людей, способных отвечать требованиям века информации, во многих секторах нашей экономики. Следует активнее использовать информационные технологии в государственном секторе в режиме реального времени услуг, необходимых для повышения уровня доступности власти для всех граждан.

В ходе разработки рекомендаций реализации государственной политики развития информационного общества в Краснодарском крае, нами проведен критический анализ критериев оценки социально-экономической эффективности и программные мероприятия долгосрочной краевой целевой программы "информационное общество Кубани (2012-2015 годы)". По нашему мнению приведенные критерии не направлены на решение крупных социально-экономических проблем в регионе и к 2015 году в крае.

Предлагается уточнить критерии оценки социально-экономической эффективности и программные мероприятия долгосрочной целевой программы «Информационное общество Кубани (2012-2015 годы)», чтобы число граждан, имеющих социальную карту горожанина к 2015 году – не менее 800 тыс. человек. Предлагаем расширить действие портала электронного правительства Краснодарского края, задействовать электронную запись во все краевые и муниципальные лечебные заведения, осуществить возможность покупки билетов в краевые и муниципальные театры (клубы). Предоставить доступ к электронной форме заявки и услуги на получение всех видов справок. Перевести исторические документы из краевых и муниципальных архивов в электронный вид и размещение их в сети Интернет.

Olga Bergal

**STATE POLICY OF DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY:
ESSENCE AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION
(A CASE OF THE KRASNODAR REGION)**

Annotation

Relevance of the topic is predetermined by the fact that the process of formation and development of the information society in Russia is global, inevitably entering our country in the global information community. In the work represented and solved the problems: the notion of "public policy development of the information society" and identified the distinctive features of the information society; defined stages of the policy documents for the development of the information society in the Krasnodar region; analyzed the major funding program activities for the development of the information society in the Krasnodar region in dynamics and structure for the years 2005-2012; analyzed the results of creation and functioning of the Territory of multifunctional centers; based on a comprehensive study of the problems of the results of the public policy of the Information Society in the Krasnodar region makes recommendations for its improvement. Informational and statistical base: statistical abstracts of the Territorial Department of the Federal State Statistics Service of the Krasnodar Territory in 2010-2012; reports of the Office of Information and Communication

of the Krasnodar region on the implementation plan of development of the information society and e-government in 2010-2012; reports on the results of State Unitary Enterprise "Information Technologies Center".

Andriy O. Boyar

INDEX OF UTILITY RECEIVED BY STATES FROM THEIR MEMBERSHIP IN AN INTERNATIONAL UNION

Introduction

International integration is an essential feature of the modern world and one of the main consequences of globalization. Today, this phenomenon has become inevitable and covers the vast majority of countries. Hence scientific investigation of various aspects of international integration continues to be important, especially when it comes to outcomes of certain integration project. In this paper I propose a method that allows us to differentiate integration effects that member-states receive from their participation in particular international union.

For this purpose I use the category of "utility" as such that universally describes all positive effects of national involvement in international unions. Some scholars in their writings use this category with respect to international unions but they do not consider its per-state variations and use it as a target variable for maximization in functional analysis¹⁰³. But mostly the category "utility" is used to explain consumer behavior and preferences – tradition started by F. Edgeworth in late XIX century and developed further by P. Samuelson, A. Marshall and others.

Note also that international union in this study is regarded as a voluntary association of sovereign states that decide to centralize or coordinate certain policies and confer corresponding powers to central supranational bodies.

In all contexts utility seems to be very complicated and complex phenomenon. For international union member-states it is determined by a number of factors that can be divided into five main groups: economic, socio-cultural, political, security and environmental. Accordingly, we can single out five basic components of utility. When economic integration is in the main focus of the union participants economic characteristics of utility come forth. They include stabilization and enhancement of economic development that in turn are the results of expanded markets, increased mobility (and, consequently, more efficient allocation) of production factors, investment attractiveness and competitiveness of enterprises and others. In fact, all of them can be quite accurately quantified and used to describe differences in utility that states obtain being members of the international union.

The main difficulty arises when attempting to carry out comprehensive assessment of the integration utility that includes all others (not just economic) components. Indeed, socio-cultural, political (foreign, domestic, geopolitical), security and environmental benefits of integration can hardly be quantified and, thus, valued that makes it extremely difficult to take them into account when estimating total utility. In addition in practice all components of utility are often much intertwined and interrelated which further complicates the task of comprehensive assessment of this category.

Methodology

Based on the above arguments it seems reasonable to calculate not absolute (cardinal approach) but relative (ordinal approach) values of integration utility for each member-state of an international union. For this purpose I introduce an index indicator called "index of integration utility" (**R**). Its value for any state taking part in the most complicated in form international union¹⁰⁴ for a particular period of time can be calculated as follows:

$$\mathbf{R} = a \times \mathbf{En} + b \times \mathbf{SC} + c \times \mathbf{Sr} + d \times \mathbf{Pl} + g \times \mathbf{El}, (1)$$

where: *a, b, c, d, g* – weight coefficients of each utility component, including **En** – an economic component that reflects improved conditions for national producers of goods and services and for economic development in general, **SC** – socio-cultural component showing improved well-being, quality of life and work of citizens; **Sr** – security component that demonstrates strengthened security guarantees (political and military, energy, food, etc.) of a state; **Pl** – political component (increased political "weight" of a state inside and outside the union); **El** – environmental component reflecting improvement of the environmental situation in the regions of a state.

Coefficients *a, b, c, d, g* reflect the "weight" of each component of the utility. The "weights" can vary widely depending on the type and purpose of a particular international union. In most unions economic and socio-cultural¹⁰⁵ objectives are dominant and correspondingly values of coefficients *a* and *b* must be larger than the other three. In lower level unions (free trade area and customs union) coefficients *c, d* and *g* will most likely be zero (parameters $c \times \mathbf{Sr}$, $d \times \mathbf{Pl}$ and $g \times \mathbf{El}$ will be absent). When integration process leads to creation of a common market or even an economic union all five parameters may be present in the formula.

I see four ways to find approximate values of the weight coefficients: 1) intuitively by a researcher; 2) through a political compromise between member-states in the negotiation process; 3) as a reflection of societal vision of the integration effects (be based on the results of public opinion polls); 4) be based on a scientifically sound method. The first two can be quite biased by personal views and political beliefs, respectively. The third and the fourth methods seem to be the most appropriate ones. Let us consider them in more details.

The third method is based on the assumption that the representative citizen of member-states adequately perceives the effects that his country gains from membership in the union. Having received an answer to the question like "Rate on a scale from 0 to 5 benefits that your country receives from membership in the union in each of these spheres (economic, socio-cultural, security, politi-

¹⁰³ See, for example, Alesina A., Angeloni I., Etro F. International Unions // The American Economic Review. – 2005. – 95(3). – P. 602–615 and Simon J., Valasek J. M. Efficient Fiscal Spending by Supranational Unions // WZB (Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung) Discussion Paper. – 2012. – SP II 2012–305. – P. 1– 41 (<http://www.wzb.eu/en/publications/discussion-papers/markets-and-politics>).

¹⁰⁴ The one that covers all five spheres of societal life and includes, correspondingly, five utility components.

¹⁰⁵ That include also socioeconomic advantages of integration such as decreased prices, increased incomes etc.

cal, environmental)”, we can calculate the values of the weight coefficients for each of the utility components¹⁰⁶. Since such data will be known in per-country split this method of calculating the weight coefficients can be used to derive not only a universal utility equation for all the union member-states but also individual equations for each country¹⁰⁷.

The fourth way to calculate the weight coefficients is to make them proportional to the number of the union bodies that operate within each of the utility components. That is to use some kind of institutional approach. For instance, having determined a share of institutional structures that operate within a particular utility component¹⁰⁸ in the total quantity of such structures we shall obtain fractions (from 0 to 1) that will reflect “institutional attention” paid to the sector of common interest in the international union. They can, in my opinion, be used as weight coefficients for the utility components. This method, however, can only be used in international unions of the highest level where quite a few common supranational bodies have been created.

Now let us consider possible approaches and methods for assessment of indicators of the utility components themselves. While calculating them one should allow for the difference in the size of member-states (GDP, population, land area), that is use relative rather than absolute values.

The best indicator of the economic component (*En*) for each member-state seems to be the share of exported by it goods and services to other countries of the union (intra-exports) (*IntraExpGoods* + *IntraExpServ*) in total exports of goods and services of the state (*TotalExpGoods* + *TotalExpServ*). That is some indicator δ calculated according to the formula:

$$\delta = \frac{\text{IntraExpGoods} + \text{IntraExpServ}}{\text{TotalExpGoods} + \text{TotalExpServ}}, \quad (2)$$

Alternative indicator reflecting economic utility of a member-state received by it from integration can be used. It is calculated in the same way (as share of intra in total) ratio but using statistics on capital inflows (interstate investment, payments, transfers) or data on external trade in goods and services turnover. Using the first of these, however, is complicated in terms of availability of statistical information. And the drawback of the second one is that this indicator reflects not only production but also consumption¹⁰⁹ effects that in our model are ascribed to the second utility component – socio-cultural one. In exceptional circumstances¹¹⁰ I assume it possible to use the results of opinion polls as for the role of the union in improving the economic situation in the country as an indicator of economic utility. It would be inappropriate to use GDP (GNI) data for these purposes since integration effects are far not the only and often not even primary determinants of this macroeconomic parameter.

The best indicator of the socio-cultural component of utility (*SC*) is a share of citizens who support the integration or feel its positive results (integration optimists) in the total population of a country. There shouldn't be any problems related to the lack of necessary information on this issue since corresponding sociological surveys are held regularly in international unions. I do not see any satisfactory alternative to this indicator of socio-cultural utility.

A sense of public about the security role of the integration project under question for their country is the most accurate indicator of the security component of utility (*Sr*). That means that a survey is the main tool to obtain the necessary statistical information. Quantitatively this figure is expressed in percentage of the population that sees the positive role of the union in their country's security.

An alternative to this indicator of security component can be found in some variable λ constructed taking into account key national security factors such as the size of the state by area and/or by population (the smaller the state is the larger security advantages (guarantees) it receives compared to what it could have provided itself)¹¹¹. The suggested formula to calculate this indicator is as follows:

$$\lambda = 1 - \frac{\text{AreaState}}{\text{AreaUnion}}, \quad (3)$$

where: *AreaState* – area of a state (overseas territories and remote exclaves are not included) and *AreaUnion* – land area of all the union member-states. The presence of the unit value and the negative sign in the expression provide an inversely proportional relationship between the indicator and the factor.

As a quantitative indicator of the political component of utility (*PI*) it seems reasonable to use sociological data as well – a share of the population that validates foreign policy benefits of their nation's membership in the international union. It is also possible to “bind” political utility to the population size of the country (its share in the total union population) since it is known that smaller states usually gain more political advantages from their participation in international unions in per capita terms¹¹². Given the inverse relationship between the two categories, the indicator should be calculated by a formula similar to the above mentioned (3).

¹⁰⁶ For example, if 55 % of the total scores obtained for all utility components are given to the economic component (*En*) the value of corresponding weight coefficient (*a*) should be estimated in 0,55 and so on.

¹⁰⁷ Deriving individual equations will help to avoid the main shortcoming of the universal approach and take into account the fact that the weight of utility components for each member-state will by and large vary. The reason for that is heterogeneity of preferences (expected effects) of integrating states.

¹⁰⁸ Some bodies can execute powers in more than one utility component.

¹⁰⁹ Increasing purchasing power (real income) due to price effects from trade creation.

¹¹⁰ Say, when it is necessary to assure better public support of the integration project.

¹¹¹ Intuitively, though, there is a feeling that both suggested indicators of the security utility component will differ significantly. Survey data should be considered as more reliable. The further arguments make me think this way: an increase in security-related supranational budgetary expenditures, for example, will likely lead to increased security guarantees, but these changes will not be captured by the indicator based the country size (however, they can be captured by the weight coefficient *c* if increase in security appropriations will course change in number of bodies serving this policy); at the same time public perception is most likely to react to these changes though with some delay in time.

¹¹² Rodden J. Strength in Numbers? Representation and Redistribution in the European Union / J. Rodden // European Union Politics. – 2002. – # 3. – P. 151–175.

Assuming direct relationship between the union financial resources allocated for ecological projects per unit territory of a given member-state during certain period of time and environmental effects that each nation enjoys as a result of the corresponding supranational policy the former can serve as an indicator for the environmental utility component (*EI*). We can not rule out the possibility to use public survey results as for the role of the international union in improving the environmental situation in the member-states as an indicator of environmental utility from integration.

If the ranges of possible values of the utility components indicators are different they should be brought to a common scale for their comparability and for giving the weight coefficients real values. Choosing, for example, a 100-point scale this procedure can be done by assigning the value of 100 to the largest value of each utility component indicator and further proportional decreasing interpolation of other indicators according to the formula:

$$\alpha_{ij} = \frac{\beta_{ij} \times 100}{\beta_{i-\max}} \quad (4)$$

where: α_{ij} – the 100-scale value of the indicator of utility component *i* for member-state *j*; β_{ij} – value of the original indicator of utility component *i* for member-state *j*; $\beta_{i-\max}$ – maximum value of the original indicator of the utility component *i*.

Obtained using this method index of integration utility (*R*) can range from zero to one hundred. Its larger value indicates that the country enjoys greater benefits from integration compared to their counterparts in the union. To maintain their relevance indices should be calculated periodically (say, every three years). And to minimize the impact of short-term destabilizing factors on the value of flow variables¹¹³ the value of the latter should be calculated as the arithmetic average for the multi-year (three-year) periods.

Limitations and possibilities of application

While developing the method of calculating the index of integration utility some assumptions were made. They should also be mentioned here as they are vulnerable sides of this technique. The first assumption is that all member-states carry approximately the same costs (losses) related to integration¹¹⁴, allowing us not to take them into account in the calculations. Second, when determining weight coefficients using the fourth method (see above) I assume that they are the same for all member-states. However in reality it may not always be the case¹¹⁵. Difficulties of applying the methodology may also be associated with the collection of data¹¹⁶ needed to calculate indicators of some components of utility.

Calculated according to the methodology indices can have both analytical and practical application. In particular, they may serve as indicators of the relative effectiveness¹¹⁷ of states' participation in international unions and be used by politicians and public officials for reasoning integration and other foreign policy decisions.

In practical terms the index of integration utility can be used to set up "fair" member-states' contributions to the common union budget (of course, if its establishment is provided for by the treaties) when each of them pays according to the utility received from the integration project¹¹⁸. Actually it was exactly this purpose that made me develop this technique and test it on the European Union case. As for today budgetary contributions in international unions are charged and collected according to completely different principles¹¹⁹.

Conclusions

Utility received by states from their membership in a particular international union should become one of the arguments when we speak about the implications of establishment and operation of such a union. This utility a priori cannot be equal because of heterogeneity of preferences and needs of integrating countries themselves. This is especially true in the case of unions whose goals go far beyond trade and economic sphere and integration effects cannot be captured solely by economic indicators.

Calculation of absolute values of utility (application of cardinal approach) although is possible, but its results will not be confident due to extreme complexity of the problem. Instead sufficiently reliable information about the variability in integration utility among the member-states can be obtained by calculating relative indices (ordinal approach). For example, the index of integration utility that allows to combine economic, socio-cultural, security, political and environmental benefits that the countries participating in a certain integration project receive.

Obtained in such a way relative values of the integration utility can serve supranational and national governmental and non-governmental organizations for arguments to adjust integration policy. Anchoring the fees that member-states of a union pay to the common budget to the utility that they receive from their memberships will provide a "fair" fiscal burden distribution among the states, guaranteeing thus political stability and viability of the international union.

¹¹³ In formula (1) indicators of economic (*En*) and environmental (*EI*) components of utility are of such kind.

¹¹⁴ Intuitively, however, this statement seems to be true only if taking into account the total costs (allowing also for purchasing power parity and inflation) carried during the whole period of countries' participation in the integration process in relative (per capita or as a share in GDP) dimension. During some particular timeframes the costs for particular member-states are sure to differ much. It is clear, for instance, that Poland during 2000–2010 had much larger EU membership related expenses than, say, close to it in population Spain that in the mentioned period was a mature member of the EU.

¹¹⁵ It is possible to correct this shortcoming by using the third method (determining the coefficients individually for each member-state using survey data (see above)).

¹¹⁶ For instance, statistically reliable results of opinion polls.

¹¹⁷ In wide understanding, not only in traditional economic terms.

¹¹⁸ It can be done, for example, by calculating each member-state's contribution proportionally to its utility index weighted by the size of its economy (GDP) (weighting is carried out by the formula: $(R / 100) * GDP$).

¹¹⁹ In 23 international unions that I analyzed budgetary revenues are generated by national contributions calculated proportionally to the member-states' GDP-s (for example, in UNASUR, CARICOM, SADC, EFTA) or proportionally to the quantity of member-states' votes in the union central organs (EurAsEC, CUBRK), or in equal-shares manner (ASEAN, SICA, CEMAC, MERCOSUR), or by establishing direct supranational taxes (EU, CEMAC, SACU).

SOCIAL SECURITY FINANCING IN UKRAINE

At all the stages of development and within any form of government the most important task of economics is to ensure decent standards of living. A social protection policy plays a key role in this matter. The issue of social protection is particularly important for the post-Soviet countries where socio-economic system is still in transition from command-administrative to market economy.

The relevance of research topic is associated with the fact that after the global financial crisis in most countries all the economy sectors were destabilized, which damaged the social security and welfare of the population. Furthermore, a much larger percentage of people were below the poverty line; many benefits, including those provided by state, became out of reach and the government was not able to fulfill all its functions adequately. In Ukraine the issue of social protection of citizens is quite critical, as its inadequate assurance level directly affects the demographic situation, and hence the economy in general.

The reform of the public assistance system is one of the most important technical reforms for Ukraine. In fact, the government spent on social security \$5.5 billion or 10.5% of the consolidated budget in 2012. For comparison, this amount is five times greater than total allowance for housing and public utilities sector, almost four times greater than the expenses for the Ukrainian army and is approximately equal to the amount spent on the entire health system in the country.

The topicality of interconnections of public assistance system and social welfare is high and it is in the field of interest of different countries. Some scientific works were held in this topic by a number of European, Russian and Ukrainian researchers like O. Bismarck, W. Beveridge, L. Erhard, G. Slezinger, V. Antropov, N. Abakumova, E. Libanova, G. Zadoroznyy, V. Kutsenko, A. Kolot, O. Makarova, V. Novikov, O. Paliy, Y. Holostova, V. Mandybura and many others.

Social protection can be defined as a set of organizational, legal and economic measures aimed at protecting the welfare of each member of the society in specific economic conditions and certain risky situations. In order to keep the social protection system functioning properly it is very important to support the effectiveness of its elements such as regulatory measures, social measures, financial and economic activities, information resources, organizational tools. From the standpoint of economics social protection is a rule of general redistribution of wealth in favor of people who temporarily or permanently require special support from society: from rich to poor, from healthy to sick, from the young to the seniors [4, p. 163].

Picking out key indicators of social protection in the EU and grouping them, the European Commission identifies the following four models of social protection:

1. Continental model (Bismarck model) sets strict relationship between the level of social protection and the duration of professional activity. The basis of this model is the mechanism of social insurance, thus social expenses are financed primarily by insurance payments of employers and insured employees. So, this model provides the implementation of the rules of equivalence, when the value of insurance claims is determined primarily by the size of insurance contributions. For the low-income members of society who are unable to obtain insurance social benefits (e.g., due to the lack of insurance payments), social protection is realized through the principle of public assistance. The basic principles of this model are currently present in Germany, Austria and the Benelux countries [6, p. 78].

2. Anglo-Saxon model (William Beveridge's model) is represented in Europe by Great Britain and Ireland. It is based on two main principles: 1) universal social protection system which means the spread of it to all citizens who need the public assistance; 2) harmonization of social services and benefits or in other words standardization of methods of public assistance. Such a system is financed according to the insurance payments and the state budget. Unlike the continental, this model provides very low social benefits from social security insurance with the dominant role of the public assistance in the system of social protection [1, p. 12].

3. Scandinavian model of social protection is illustrative of Denmark, Sweden and Finland. It considers social protection as a legitimate right of the citizens. A distinctive feature of the Scandinavian model is the wide coverage of various social risks and situations that require public support. Obtaining of social services and benefits is usually granted to all citizens of the country and is not determined by employment and the insurance payments. In this model social protection systems financing is fulfilled mainly due to the taxation, although social payments of employers and employees also play a certain role [1, 6].

4. South European model is presented in Italy, Spain, Greece and Portugal. This is a fairly new model; it is in its transition period and is constantly developed and refined. Typically, the level of social protection in this model is relatively low, and the task of social protection is often seen as a matter of family and relatives. Social policy is mainly passive and focused on compensation for losses in earnings of certain categories of citizens [1, 6].

According to the priorities of social policy, the Ukrainian model resembles the Anglo-Saxon, however it includes also the characteristics of South European model because it is unstable and still in the process of reform. Problems of social protection in Ukraine are typical for most post-Soviet countries.

Ukraine has still not ratified the European Code of Social Security, and the conventions of the International Labour Organisation. In order to establish the identity and differences between Ukrainian and international social standards in the field of social security it is possible to provide a comparative analysis of Ukrainian legislation on social security and the European Code of Social Security. The following criteria were taken: circumstances of assistance; categories of people protected; type of assistance; the minimum level of assistance; required contribution payment period or period of residence; duration of assistance (Table 1).

Table 1

Comparison of Ukrainian social standards with the European Code of Social Security
 ("+" – conditions are alike, "-" – conditions are different) [8, p. 26]

Type of Social Protection	Circumstances of assistance	People protected	Type of assistance	The minimum level of assistance	Required contribution payment period or period of residence	Duration of assistance
Medical Assistance	-	-	-	-	-	-
Sickness benefits	+	+	+	+	+	+
Unemployment benefits	+	+	+	+	+	+
Old-age benefits	+	+	+	-	-	+

Injury benefits	+	+	+	+	+	+
Family assistance	+	+	-	-	-	+
Maternity aid	+	+	+	+	+	+
Disability benefits	+	+	+	-	-	+
Survivors benefit	+	+	+	-	-	+

Comparative analysis shows that there are significant differences in approaches to social security enshrined in the Ukrainian legislation and in the European Code. However, it can be concluded that in Ukraine today it can be ratified five of the nine parts specified in the European Code, particularly those concerning sickness benefits, unemployment benefits, old-age benefits, injury benefits and maternity aid [3, 8].

The main sources of social protection financing in countries with market economies are the insurance payments of the insured persons and employers and the state subsidies. The share of each of these sources varies significantly in different countries. In Ukraine, the main burden for social insurance contributions falls on the employers. Since 2011, Ukraine launched the single social tax system under which employees pay 3.6% of their salary, and the employer pays from 34.7% to 49.7% depending on the amount of professional risk. Thus, the pressure on wages in Ukraine is about 40-50%. Table 2 presents data on the level of distribution of social payments between workers and employers across Europe.

Table 2

Level of insurance payments of workers and employers in European countries in 2011 [5, 7]

Country	Employers % of salary	Insured person, % of salary	Total, % of salary	The share of premiums of insured persons in total payments, %
Austria	25,15	17,2	42,35	40,6
Bulgaria	16,8	12,1	28,9	41,9
Estonia	33,3	2,6	35,9	7,9
Spain	31,08	6,25	37,33	16,7
Italy	30,17	9,19	39,36	23,3
Latvia	24,09	9,0	33,09	27,2
Lithuania	30,98	9,0	39,98	22,5
Moldova	23	6	29	20,7
Germany	19,61	19,25	38,86	49,5
Poland	17,61	22,71	40,32	56,3
Portugal	23,75	11,0	34,75	31,7
Hungary	27,0	17,0	44,0	38,6
Ukraine	37,61	3,6	41,21	8,7
Finland	20,38	7,01	27,48	25,5
France	32,68	9,8	42,48	23,1
Czech Republic	34,0	11,0	45,0	24,4
Sweden	23,43	7,0	30,43	23,0

This data clearly shows that there is an imbalance between the amount of insurance premiums between employers and employees in Ukraine. While the first ones have to pay 91.3% of all contributions, the insured person pays only 8.7%. Such indicators are among the worst in Europe. Almost all EU employees pay substantial fees into social funds that significantly exceed the modest Ukrainian 8.7%. The tax burden on wages in Ukraine is higher than in all the regions of the world. Even the most developed countries, which belong to the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and are also notable for a high level of social security, have the average rate just 23.3%, while Ukraine has 43.3%. Only few countries can boast the size of contributions to the payroll fund in excess of Ukrainian. They are Belgium (50.4%), China (49.6%), France (51.7%), and Italy (43.4%) [5].

Also it would be appropriate to mention the difference between the minimum wage in the EU, CIS countries and Ukraine. As of 01.01.2013 minimum wage in Ukraine is 1147 UAH (about 100 euro), while the average minimum wage in Europe is 823 euro, in CIS countries — 76 euro and in countries not included in these categories it reaches 162 euro in average (Fig. 1).

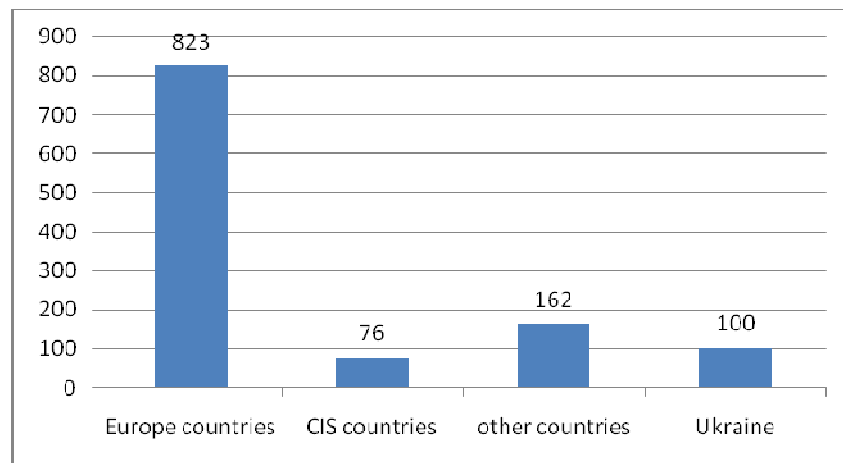

Figure 1. The minimum wage in particular countries, euro, 01.01.2013 [9]

Contributions for social insurance are not the only way for entrepreneurs and employers to provide workers with adequate social protection. In Western countries an important role in social protection belongs to the so-called "compensation package" or "social package". U.S. scientists Milkovych J. and J. Newman include all forms of financial returns, material services and benefits that workers receive in the process of employment in this package. Other scientists (e.g., I. Aliyev and N. Gorelov) include to it intangible benefits as well: increasing social status, dignity and job satisfaction, informal recognition, encouragement of social interactions with colleagues, improving health and working conditions, intellectual level increasing and so on.

The structure of "social package" depends on the employers' decisions and opportunities, and this, in turn, depends on the economic situation in the country. In the post-crisis conditions in Ukraine "social package" almost lost its importance as a source of social security because of the lack of financial resources in the enterprises. Today, the companies mainly try to provide only non-material components of the "compensation package".

The non-profit institutions are the third source of the social protection in the world. According to the State Statistics Committee of Ukraine, as of 01.01.2012 there were 77 252 non-profit institutions in Ukraine. Over the past 5 years their number has increased markedly in all regions. In 2012 in the structure of public organizations by activity areas and types of activities the largest share (16.7%) is accounted for the health and physical education and sports associations. Professional unions and youth organizations are, respectively, 10.4% and 9.6% of the total number of the social organizations, associations of veterans and disabled persons are accounted for 8.6%, educational, cultural and educational organizations have 5.2% share.

However, the sphere of non-profit institutions also has a lot of problems which are the difficulty of registration, excessive bureaucracy and tax burden, limited funding, lack of government support. Ukraine has an inefficient structure of organizations financing: the share of contributions from private donors is 73% and from the state it is only 2%. For comparison, government funding of social organizations in Central Europe is 30-40%, and in most Western European countries it is the main source of financing [2, p. 41].

Thus, considering the state of social protection in Ukraine, it is possible to identify a number of problematic trends that are particularly acute in the post-crisis period:

1. In Ukraine, a system of social legislation is not formed; there is no distinction between the concepts of "social protection", "social security", and "social assistance". Social legislation is quite controversial, and functions of social protection are often duplicated among different government agencies. This necessitates the adoption of a single codified act of social protection.

2. The issue of availability of statistical data on payments for social security from the state, on the number, wealth, income and consumption level of the poor is still problematic. It does not allow to make a reasonable estimate of the poverty level and to calculate the necessary budgetary allocations for the social needs, especially at the regional level. There is no accounting system of potential recipients of social assistance and assessing the impact of social protection on poverty reduction as well.

3. The employment policy is imperfect in Ukraine; it is not focused on the needs of the economy, peculiarities of the regions and demographic structure. Salaries during recent years occupy smaller and smaller share of income of the population, while fiscal policy provides for the excessive tax burden on wages. The level of wages in Ukraine is low not only in comparison with developed countries, but also taking into account the actual productivity.

4. The poorest segments of the population experience the highest tax burden. In general, Ukraine has relatively low base rate for the personal income tax which is 15%. In post-Soviet countries the tax rate is lower only in Georgia and Russia. However, due to the lack of differentiation rates and features of computing revenues Ukraine has one of the highest rates for the low revenues taxation.

5. Since Soviet times, the system of benefits to different categories of the population remained ineffective, which leads to depletion of budget, financial losses of enterprises, lack of incentives to work for the population and social injustice when benefits users are often quite wealthy people. Today there are 359 types of privileged citizens and 690 kinds of benefits and compensations in Ukraine.

6. The role of non-profit institutions and enterprises in social security of the population is still quite limited. So there are a number of governmental measures which are necessary to encourage enterprises to provide "social package" to workers and to encourage the work of social organizations and provide them with financial support.

In the process of reforming the social protection system first of all it is necessary to implement the following measures:

- bringing legislation into accordance with the international standards, to adopt a unified code of social protection;

- developing a clear methodology, to determine the needs of providing the social assistance, to improve the targeting of social benefits;
- improving the policies of employment and remuneration of labor, to review the market basket and reduce the burden on wages;
- completing the pension reform and the gradual transition from pay-as-you-go (PAYG) to a Defined Contribution Pension System;
- strengthening the role of social organizations in the social protection.

REFERENCES

1. Антропов В. В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук: специальность 08.00.14 «Мировая экономика» / В. В. Антропов. — Москва, 2007. — 48 с.
2. Baranyk L. Social partnership in the system of social protection in Ukraine // Ukraine: labor aspects. — 2011. — №7. — P. 39-46.
3. Baranova N., Hirose K. Assessment of the social security system in Ukraine 2008-09: crisis response and future reforms / International Labour Office. — Geneva: ILO, 2010. — 1 v. — 66 p.
4. Bidak V.Y. Risks of forming of social security institute in Ukraine // Regional Economy. — 2010. — №1. — P. 163-171.
5. Gerasymenko P. The fight with a shadow: how to eliminate “black salaries” [Electronic source] — Access mode: www.crime.unian.net.
6. Muzhykova N. Adaptation of social policy and labor legislation to EU standards. — Chernihiv: Desnianska Pravda, 2010. — 169 p.
7. Official website of Ministry of social policy of Ukraine [[Electronic source] — Access mode: www.mlsp.gov.ua.
8. Poliak N. Improvement of the social security system in Ukraine // Ukraine: labor aspects. — 2011. — №3. — P. 23-30.
9. Society and social policy portal [Electronic source] — Access mode: www.ukrsocium.com.

Tetiana Bui

SOCIAL SECURITY FINANCING IN UKRAINE

Annotation

The article is devoted to the issue of social protection in Ukraine during the process of transition from command-administrative to market economy. The social protection models are defined and the comparative analysis of Ukrainian and European legislation on social security is provided in the article. The main sources of social protection financing in Ukraine are analyzed and the most problematic aspects are singled out. These enabled the author to define the trends of further social security system development in order to improve the standards of living in Ukraine.

Nadezhda Davydenko

THE PROBLEMS OF AGROINDUSTRIAL SECTOR OF UKRAINE IN A CONTEXT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS

At the initial stage of formation of the social and economic reform directions in Ukraine among economists and politicians was spread an idea that use of model of the free market relations which are based on a classical competitive basis, is expedient for the majority of spheres of economy extended. In their opinion the agriculture belonged to production spheres which are the most adapted for development of model of the market relations without state support participation. However in the course of gradual formation of real conditions of transition of agro-industrial production to market economy became more and more clear that in a crisis situation of large volumes of production, inevitable prompt expansion of difficult production and economic relations state regulation of the market relations in agro-industrial sector becomes objectively necessary.

At this stage the agro-industrial complex of Ukraine is in a condition of deep crisis.

Structural, intersectoral disproportions which collected in economy to Ukraine for decades have negative influence and led to an acute shortage of goods of production and non-productive appointment. Crisis amplifies unbalance of financial and credit system, of discrepancy of the created administrative structures to needs of economic development.

The agro-industrial complex in the economy of market type has to play an important role. There is observed relevance of this problem amplifies also that in the majority of the agro-industrial enterprises lack of necessary means for financing of renewing processes.

The problems of definition of a priority of agricultural production and real granting priority value to it in economy led to the termination of activity of branches of agriculture which have to carry out the social order of society - to make food the countries available to everyone citizen irrespective of his social status [4]. Stability and economic, political safety of the country depends on this task.

The problems of agro-industrial sector are a subject of close attention of many domestic scientists. Among them are V.G. An-driichuk, V.I. Boiko, O.A. Bogucko, P.T.Sabluka and others. In modern economic conditions these researches get special relevance therefore carrying out additional researches on development of the directions of overcoming of negative tendencies in this branch is required.

In this article it is analyzed some aspects of a current state of agro-industrial complex of Ukraine and action for minimization of consequences of an economic crisis in this field.

Shortcomings of the Concept of an agrarian policy of Ukraine and the National program of development of agro-industrial complex and social revival of the village on the near-term and medium-term outlook in which reference points of further develop-

ment of agro-industrial production accurately aren't defined, considerably lowered the state role in counteraction to the crisis phenomena [4].

The basic conceptual provisions of formation and realization of an agrarian policy of Ukraine are given in figure 1.

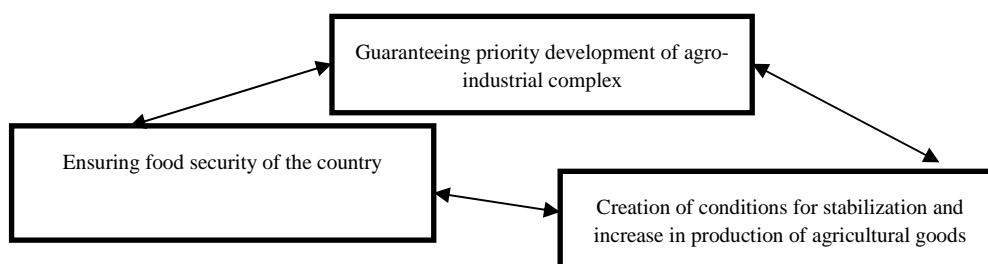

Figure 1. Conceptual provisions of formation and realization of an agrarian policy of Ukraine

Special value gets formation of multi structure agrarian economy, providing a freedom of choice of new organizational and legal forms of housekeeping on the basis of improvement of the land and property relations [3]. One of the strategic directions of an agrarian policy of Ukraine is creation of conditions for the balanced combination of the state regulation of economy of agro-industrial production to economic freedom of the enterprises and the organizations in the conditions of transition to the market relations. The state support of development of agro-industrial complex goes on ensuring social and economic protection of domestic agricultural producers, formation of domestic market of the food, material resources, labor and removal of agro-industrial production to the world market.

The special attention is paid on improvement organizationally economic mechanisms of price regulation, credit and financial system and the tax policy, directed on stimulation of development of agro-industrial production.

The agrarian policy has to have accurately expressed social focus with orientation to revival and social development of the village, creation of full-fledged socially vital environment in rural settlements. These and other provisions found display in new version of the project.

The concept of an agrarian policy of Ukraine was approved at the end of 1998. Cabinet of Ukraine [3]. The priority directions of the state support of agro-industrial complex among which, in particular, working off at the state level of the long-term program of development of export of agricultural production and the food and paying of prime attention to development of those branches which have the highest competitiveness in the world market was defined were defined.

On condition of extremely high monopolization of economy of branch of processing industry of agro-industrial complex were very sensitive to sharp changes of a social and economic situation in Ukraine and in the CIS. The economic crisis multilaterally influences development of investment process in all agro-industrial complex [2].

Need of implementation of restructuring demands big capital investments in production bases, as mechanical engineering for processing industries of agrarian and industrial complex, release of the necessary equipment, and biotechnology, in agro-industrial production. The economic recovery of these sectors can lead to considerable positive chain reaction in all agro-industrial complex. But the domestic industry can't provide an appropriate level of development of release of the necessary equipment, development of biotechnologies only at the expense of own resources. The problem of import of goods of production appointment and foreign investments for development of agro-industrial complex is extraordinary Ukraine actual for economy.

At the state level for agro-industrial complex of Ukraine it is necessary to define accurately priority productions where first of all foreign investments have to be attracted. Possibility of achievement of chain reaction of economic activity and economic growth in all agro-industrial complex as a result of primary injection of the capitals has to become one of the main criteria of expediency of such choice. Considering domestic requirements, and also world experience, for conditions of Ukraine it is possible to offer a number of actions for processing sector of agro-industrial complex: production of processing equipment for the sugar, grain, flour, meat-and-milk industry, packaging economy, for release of baby food; production of container and packing; biotechnologies in branches of processing industry of an agro-complex.

Deepening of world financial crisis not only causes economic recession, but also puts before the power, business and science a question of minimization of its consequences, for dependent and impressionable domestic economy, first of all by introduction of urgent administrative, standardly legal and economic levers first of all in primary branches to which the agro-industrial complex of Ukraine belongs also. There is a number of questions concerning attraction of credit resources for overcoming of consequences of crisis in agrarian sector of economy. The main result of influence of world crisis on agro-industrial complex of Ukraine is sharp reduction of ability of the enterprises to involve financing in necessary sizes including because of problems in a domestic banking system which is a basis of crediting of branch. The main thing, on what anti-recessionary actions of the government and National bank of Ukraine have to be directed, there has to be a stimulation of a banking system to crediting of the enterprises of real economy.

The crediting problem for agriculture considerably becomes complicated that the sector is regarded by commercial banks as the credit risky. Therefore the credit rate for agricultural producers is established above in comparison with other branches. Except high interest rates, there was a blocking of crediting of agrarian sector of economy because of impossibility of use of the earth as object of pledge, and also is lowered real possibility of pledge of finished goods in connection with existence for a long time about prime calculations.

The considerable aggravation was got by problems of financial and credit ensuring agro-formations in the conditions of a crisis situation. Process of financing of agro-formations stopped, despite of the measures taken by the state, uncontrollable there is dynamics of interest rates, to the weakest steps of the state regulation of agro-industrial complex of Ukraine the credit policy belongs. Today the majority of agricultural producers at all don't obtain the credits. As the credits for agricultural producers are absent, other sources have to replace them. Own current assets and accounts payable belong to such sources: own current assets began to be reduced, and accounts payable – grow. Today the majority of agricultural producers at all don't obtain the credits. As the credits for

agricultural producers are absent, other sources have to replace them. Own current assets and accounts payable belong to such sources: own current assets began to be reduced, and accounts payable – grow. Когда средств не хватает для погашения задолженности предприятий и их краткосрочных обязательств, возникает кризис ликвидности, причинами которого могут быть: неудовлетворительное финансовое планирование, недостаток или отсутствие информации, неадекватный менеджмент, и тому подобное. The agrarian sector remains to one of strategic components of Ukraine economy: in agro-industrial sector and related branches with it about 20% of gross domestic product [1] are formed. Therefore stabilization in the shortest terms and development of agrarian sector of national economy becomes one of the main factors of domestic economy in the conditions of world financial crisis and branch which will define its future on long prospect. During 2001-2011 the gross value added of agriculture and outputs of rural production decreased by 3,5 times, depreciation of fixed assets for 87,3% also took place, and number of hired workers decreased by 68,8%.

Deepening of economic, financial and social crisis in agro-industrial complex is a consequence of absence of the accurate anti-recessionary program in the agrarian sector implementation of actions for increase of level of competitiveness of domestic agrarian production has to become which main goal. Among these actions the solution first of all a question of the maximum state support of agrarian branch, especially concerning a mode of the taxation of the agricultural enterprises is proposed. As a whole to the solution of problems of agro-industrial complex the integrated approach of renewal of financing from the budget of priority programs of development of agro-industrial complex, effective regulation of activity of natural monopolies, effective protection of domestic market, strengthening of export policy has to be applied.

For the purpose of minimization of consequences of a world economic crisis of action of the state have to be directed on improvement of mechanisms of the state budgetary and tax support of branch, improvement of system of its management, formation of market infrastructure of the commodity market and the monitoring system of quality of production, support of an export potential of branch and business development, in rural areas for ensuring food security of the state and strengthening of competitiveness of production of agrarian branch in the world markets. In branch of agrarian and industrial complex and the accounting of global world tendencies agro-industrial complex can support introduction of the weighed state policy as the tool of a stop of crisis and a starting point of activation of economic development of our state. Without intervention of the state it is impossible to leave crisis. Uncontrollability of economy will result from growth of non-payments. Consequences of world crisis also were reflected in agro holdings. Some of them refuse part of the land assets acquired on a leasehold basis, because of impossibility of attraction of the capital for processing of lands.

The volume of funds which are allocated from the state budget in support of agriculture development, annually grows, however the agrarian sector of economy works for unprofitability sides, and its separate branches, first of all animal husbandry, are chronically unprofitable. Therefore in the adopted Tax code (No. 2755-vi of December 02 in 2010) which came into force since January 01 in 2011, was included a number of mechanisms which will allow agricultural producers to improve the results.

For implementation of capital investments of allocation are quite often provided without carrying out competitions. Commercial banks behind the present status have no long-term credit resources therefore they practically don't carry out crediting of big projects of modernization and re-equipment and even the current production activity. Credit providing agricultural producers without change of the relation of banks to production won't be possible on due to carry out levels.

Deep crisis is inherent in a current state of branch which is shown in deterioration of a financial and economic condition of farms and the enterprises, considerable decrease in their profitability and profitability, growth of quantity of bankrupt producers, reduction of production of animal husbandry and agriculture and a point of a food problem.

Among major factors which worsened an economic situation of the agricultural enterprises and lowered part of own sources in formation of structure of their financial resources, is: decrease in solvent demand of the population; considerable deterioration of material base of the agricultural enterprises; advantage of import production in the food markets; concealment of a turn of agricultural production; lack of conditions for cooperation development; discrepancy of credit system to requirements of agriculture; lack of the developed market infrastructure; unsatisfactory investment climate in the country; low level of the state support of branch.

Conclusions

For a conclusion from crisis and increase of efficiency of branch, first of all, it is necessary:

- creating favorable conditions for investment in agro-industrial sector, restructuring, social and economic transformations, in the sphere of the land and property relations, formation of multi-structure economy and technical and technological re-equipment of branches at all stages of production, processing and production realization;
- suspension of destructive influence of anthropogenous activity on land resources at the expense of decrease in a plough of grounds, minimization of cultivation of the soil, a pool and wood cover of grounds, creation and use of cultural pastures, melioration application;
- priority development of the processing and food industry;
- scientifically reasonable placement of agricultural production, capacities, on production of foodstuff and territorial division of labor;
- increase of specific weight of production of export production and expansion of foreign markets;
- formation of the integrated production structures;
- economic balance of production in regions taking into account their natural and resource potential;
- rational use of naturally economic conditions, observance of standards of ecological safety during the reforming of structural grocery sub-complexes and placement of new productions;
- specializations and cooperation of agro-industrial production with observance of priorities of nation-wide value;
- development and realization of state programs of social and economic development of regions, formations of the regional markets of the food.

REFERENCES

1. Havryliuk O. V. Investuvannia v ahrosetektor: identyfikatsiia ta napriamy usunennia pereshkod / O. V. Havryliuk // *Ekonomika APK*. – 2009. – № 6. – S. 63-68.

2. Hudz O. Ye. Finansovo-kredytna infrastruktura ahrarynoy sfery Ukrainy / O. Ye. Hudz // Ekonomika APK. – 2009. – № 6. – S. 59-63.
3. Ivanukh R. A. Finansovo-ekonomichna polityka derzhavy ta vplyv na rozvytok ahrarynoy ekonomiky / R. A. Ivanukh // Finansy Ukrainy. – 2000. – № 11. – S. 49-58.
4. Kyrylenko I. H. Deiaki aspekty derzhavnoy ahrarynoy polityky v Ukraini v umovakh svitovoy finansovoy kryzy / I. H. Kyrylenko // Ekonomika APK. – 2008. – № 11. – S. 4-9.
5. Sait Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Chorna N. T. Rozvytok ahrarynoho biznesu v Ukraini v konteksti vplyvu svitovoy finansovo-ekonomichnoy kryzy / N. P. Chorna // Aktualni problemy ekonomiky. – 2009. – № 11 (101). – S. 40-46.

Nadezhda Davydenko

THE PROBLEMS OF AGROINDUSTRIAL SECTOR OF UKRAINE IN A CONTEXT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS

Annotation

This article researches the main problems of agro-industrial complex of Ukraine which are the consequences of world financial crisis. The priority directions of branch development are analyzed.

Анна Владимировна Дугинец

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СЕТЕЙ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Для современного этапа развития мирового хозяйства характерным является нарастание активности крупных зарубежных компаний, деятельность которых обуславливает увеличение масштабов глобализации и активизацию интеграционных процессов. Устойчивость подобных компаний к воздействию нестабильной, в условиях глобализации, макросреды является источником их конкурентных преимуществ. Также следует отметить, что инновационные нововведения как главный фактор научно-технического прогресса непосредственно связаны с функционированием именно транснациональных корпораций [3, с. 11] на национальном и международном уровнях, поскольку глобализация их производственной деятельности позволяет менее развитым государствам получить доступ к новым знаниям и технологиям, адаптировать и использовать их непосредственно в своих экономических системах. В свою очередь открытые границы, технологические нововведения позволяют транснациональным корпорациям использовать в своих интересах преимущества тех или иных территорий, удаленных иногда на значительные расстояния от страны базирования ТНК (рис. 1). Размещая отдельные стадии производственной цепи в наиболее удобных для этого регионах, компании достигают огромной экономии за счет снижения факторных издержек. В то же время новые модели транспортировки грузов, современная логистика делают производство товаров в форме территориально разобщенной производственной цепи рентабельным. Так формируются глобальные производственные сети. Они охватывают весь цикл создания стоимости продукта, начиная с добычи сырья и производства, заканчивая его продажей и утилизацией.

Необходимо отметить, что развитие глобальных производственных сетей идет двумя путями. Во-первых, рост международной конкуренции вынуждает компании специализироваться только в тех производственных сферах, которые могут обеспечить им наибольшие конкурентные преимущества. Концентрируя ресурсы на стратегических операциях (управление, НИОКР, контроль), компании отказываются от менее важных в их понимании функций, передавая их в компетенцию других компаний, находящихся с первыми в кооперационных отношениях. Второй путь - частичный перенос производственных или обслуживающих функций в другие регионы мира. Используя пространственные различия регионов мира (природные, экономические, социальные, гуманитарные), международные компании достигают наибольшей эффективности своей деятельности, которая выражается в росте прибыли и сокращении расходов. Кроме того, не только факторные издержки служат главным мотивом интернационализации производства - доступ к региональным рынкам и технологическим ноу-хау (знанию) играет не менее важную роль. Следует отметить, что и первый, и второй пути развития глобальных производственных сетей проявляются прежде всего через аутсорсинг, который в последнее время стремительно развивается, особенно в глобальном масштабе.

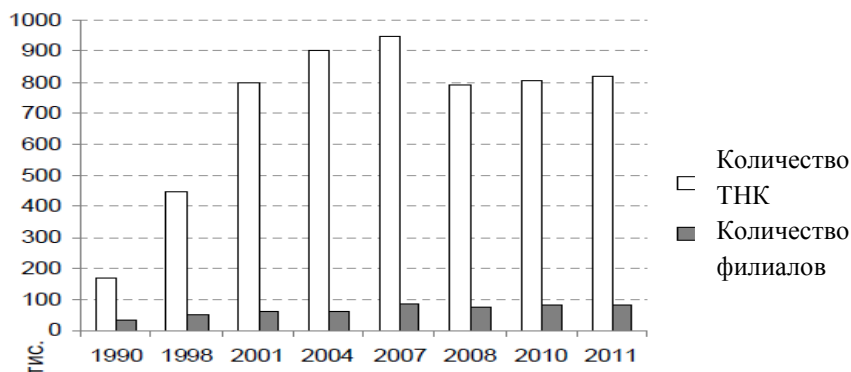

Рис. 1. Динамика количества ТНК и их зарубежных подразделений в 1990-2011 гг[9].

Следует отметить, что проблема специализации охватывает не отдельные компании, а страны, которые находятся в постоянном взаимодействии с транснациональными корпорациями. Смыслом стратегии ведущих корпораций становится ориентация на создание и распространение технологических инноваций общемирового применения, имеющих перспективные международные рынки сбыта и интегрирующих инновационные системы отдельных стран и регионов. Таким образом аутсорсинг из стратегии управления превращается в форму функционального разделения труда на основе высоких технологий, и тем самым стимулирует развитие конкуренции, подрывая олигополистические и монополистические структуры мировой экономики, предоставляя возможность входа на рынки новым субъектам, устраняя доминирующее положение отдельных компаний на рынке. С другой стороны, крупные компании, обладая мощными ресурсами, постоянно увеличивают долю своего присутствия на международных рынках, расширяя географические границы, контролируя все больше производств, то есть усиливая функцию контроля над экономикой стран. Все больше компаний переходят на так называемую «международную сетевую модель организации деятельности» или, другими словами, модель глобальной производственной сети, которая способствует повышению эффективности, снижению финансовых, производственных, технологических, политических рисков. Таким образом, традиционные вертикально интегрированные западные компании постепенно заменяются транснациональными горизонтальными сетевыми структурами.

Что касается Украины, то статистические данные по глобальным производственным сетям практически невозможно найти, поэтому можно только предположить, что такая бизнес-модель еще не получила широкого использования в украинских условиях. Между тем следует отметить, что участниками таких сетей в отрасли электроники уже являются: киевская «Фабрика АЛС», которая собирает ПК Hewlett-Packard; Jabil Circuits - выпускает компоненты для телефонов Nokia на заводах в Закарпатье, а также компания Elextronics имеет в Киеве команду разработчиков и завод в Берегово на Закарпатье. В области авиастроения потенциальными участниками глобальных производственных сетей являются Харьковский авиазавод и завод «ФЭД», энергооборудования - ОАО «Турбоатом» и объединение «Электротяжмаш», электроники - Харьковский электроаппаратный завод, ПО «Монолит», Харьковский релейный завод и др. По такой же бизнес-модели производства уже работают некоторые отечественные фармацевтические компании, обслуживая как зарубежные, так и отечественные заказы. Так, ЗАО «Фармак» (г. Киев) выполняет заказы для Zentiva (Словацкая республика), ООО «Микроком» (г. Рубежное), ЗАО «ФФ Дарница» (г. Киев) - для Shering AG (Финляндия), ООО «Инфамед» (г. Киев), ЗАО «Лубныфарм» (г. Лубны) - для ООО «Фарmlink» (г. Киев), ООО «Вега» (г. Харьков), ООО «Про-Фарма» (г. Киев); ЗАО НПЦ «Борщаговский ХФЗ» (г. Киев) - для Arotek (Канада) и др. [4, с. 27].

Из всего числа аграрных транснациональных компаний, работающих в Украине, можно выделить наиболее известные: Cargill (растениеводство и животноводство, продукты питания), McDonald's, Nestle, Kraft Foods (ТМ "Люкс"), Lactalis (ТМ "President"), Kernel (ТМ "Щедрый Дар", "Стожар") Pepsico, Danone ("Даниссимо", "Актимель").

Вместе с тем есть украинские компании, которые уже относительно долгое время работают на зарубежных рынках. Так как они занимаются исключительно сбытом, их еще нельзя назвать в полной мере транснациональными, но их продукция уже хорошо известна в мире. К ним относятся: ООО СП «Нибулон» - производитель и экспортер сельхозпродукции (пшеница, ячмень, подсолнечник и др.), ЗАО «Чумак» (производство и экспорт масла, кетчупов, майонезов), производители и экспортеры напитков - АО «Оболонь» и КП КЗБН «Росинка», Международная научно-промышленная корпорация «ВЕСТА» (свинцово-кислотные аккумуляторные батареи).

В список глобальных корпораций, представленных на отечественном рынке можно также отнести Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash & Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco и некоторые другие ТНК [1]. Крупные промышленные концерны, такие как, например, Westinghouse, ExxonMobil или General Electric, на украинском рынке, к сожалению, отсутствуют. Исключением является Mittal Steel, для которой ее украинский актив - Криворожсталь - промежуточное, а не конечное звено глобальной производственной цепочки.

Следует отметить, что для ТНК из стран Европейского Союза и США наиболее привлекательными являются украинская пищевая промышленность, предприятия торговли, финансовый сектор, фармацевтика. Именно в этих отраслях оборот капитала является наиболее быстрым, а коммерческие риски - минимальны. Привлекательным для ТНК из промышленно развитых стран является также инвестирование в инфраструктуру бизнес-услуг для обслуживания, в первую очередь, предприятий с иностранными инвестициями.

Российским ТНК и компаниям, которые зарегистрированы в офшорных зонах, присущие другие приоритеты в инвестировании: топливно-энергетический комплекс, химическая промышленность и металлургия. Эта ситуация объясняется тем, что именно в этих отраслях российские ТНК имеют конкурентные преимущества на мировом рынке и финансовые возможности для зарубежного инвестирования и расширения своей рыночной власти за счет приобретения производственных мощностей в постсоциалистических странах. Крупнейшими компаниями, которые сейчас работают в Украине, являются: в сфере нефтепереработки - российские «ЛУКОЙЛ», «ТНК», «Татнефть», «Славнефть», «Группа Альянс», «ЮКОС» и казахстанская «Казахойл» («КазМунайГаз»); в сфере транспортировки нефти - российские «Сургутнефтегаз», «Роснефть», «Транснефть», «Сибнефть»; в сфере поставок и транспортировки газа - российские «Газпром» и «Итера» [1]. Наряду с названными, в нефтеперерабатывающей сфере Украины появились новые российские игроки - «Сиданко», «Уралнефть», «Арчнефтегеология», «Удмуртская ННК», «Ритек», «Полярной сияние», «Чишманефть» и другие, использующие перерабатывающие мощности «Укртатнафты», «Галичины» и «Нефтехимика Прикарпатья». Наблюдается также негативное влияние экспансии иностранных ТНК на ряд отраслей украинской экономики (например, автомобилестроение, табачную и пищевую промышленность), доминирование экспортных стратегий завоевания рынка (в том числе - псевдоинвестиционных), и преобладающая ориентация лицензионных и инвестиционных стратегий, применяется в Украине, на получения краткосрочных прибылей и отток денежных средств.

Следует отметить, что экспансия иностранных ТНК в Украине сопровождается применением "смешанных и "замаскированных" псевдоинвестиционных стратегий. При этом во многих случаях инвестиционные стратегии являются инвестиционными лишь номинально, тогда как основной причиной их применения является не использование производственного потенциала Украины, а минимизация таможенных отчислений. При этом сумма необходимых для псевдоинвестиционных вхождения капиталовложений может быть несопоставима не только с обращением материнской

компаний, а также с оборотом созданного в Украине предприятия. Это подтвердилось, в частности, на рынках напитков и бытовой техники (где инвестиций около 100 тыс. дол. в технологии низкого уровня оказалось достаточно для получения основных позиций на рынке).

В целом, возможности отдельных государств противостоять давлению мощных ТНК приходится признавать весьма ограниченными. Поэтому основная задача - это не противостояние или борьба с влиянием крупных иностранных ТНК, а согласование их интересов со стратегическими приоритетами экономики Украины, а также создание собственных конкурентоспособных ТНК. Но создать корпорации полного замкнутого цикла, которые занимались бы добычей сырья, его переработкой, изготовлением из него продукции и ее реализацией, Украина может лишь в отдельных отраслях и первые шаги уже сделаны. Приведем общую характеристику основных ТНК Украины:

1. "УкрАВТО" - транснациональная автомобильная компания. Крупный в Украине производитель автомобилей, дистрибьютор и поставщик сервисных услуг. Экспортирует автомобили в страны СНГ и дальнего зарубежья. Производит, импортирует и экспортирует легковые автомобили ЗАЗ, "Mercedes-Benz", "Chrysler", "Jeep", "Dodge", "Opel", "Chevrolet", "Toyota", "Nissan", "Renault", "Daewoo", "Lada", "Landmark", "Chery", грузовики и автобусы "I-Van", "TATA", "JAC", "Dong Feng". В состав корпорации "УкрАВТО" входят: заводы по производству автомобилей - два в Украине и два в Польше (в том числе украинский ЗАЗ и польский FSO); заводы по производству комплектующих - 10 в Украине и 12 в Польше; автосалоны и пункты продаж - 400 в Украине и 76 в Польше; сервисные центры - 222 в Украине и 192 в Польше. Кроме того, корпорация выступает акционером финансовой группы "Автоальянс", страховых компаний "Дженерали Гарант Страхование" и "Дженерали Гарант Страхование жизни", компании по международным грузоперевозкам "Транскапитал", туристической компании "Гермес Тревел Групп", нескольких ресторанов в Киеве и Киевской области. Обладает сетью АЗС "УкрАВТО", таможенно-лицензионными складами в Киеве, Донецке и Симферополе и другими активами.

2. Корпорация "Индустриальный Союз Донбасса" (ИСД) входит в число крупнейших транснациональных компаний, занимающих ключевые позиции в производстве стали Центрально- и Восточно-европейского региона. С производственной мощностью более 10 млн. т стали в год металлургическая группа корпорации находится в тройке лидеров сталелитейной промышленности Украины, а также входит в число 30 крупнейших металлургических компаний мира по версии Международного института чугуна и стали. Предприятия группы ИСД осуществляющих поставки порядка трех тысячам клиентов в более чем 40 стран мира. В корпорацию входят следующие металлургические активы: ОАО "Алчевский металлургический комбинат" (Алчевск, Украина); ОАО "Днепропетровский металлургический комбинат им. Дзержинского" (Днепропетровск, Украина); "ИСД - Дунаферр" (Дунайварош, Венгрия); "ИСД - Гута Ченстохова" (Ченстохова, Польша); ОАО "Днепропетровский трубный завод" (Днепропетровск, Украина); ОАО "Алчевсккокс" (Алчевск, Украина); Краматорский металлургический завод им. Куйбышева (Краматорск, Украина); Армавирский металлургический завод (Армавир, Россия).

3. Кондитерская корпорация "ROSHEN" - лидер национального рынка кондитерских изделий. Около 25% всех украинских сладостей выпускается на фабриках предприятия - Киевской, Винницкой, Мариупольской и Кременчугской. В 2001 году в корпорацию "ROSHEN" вошла Липецкая кондитерская фабрика "Ликонф" (Россия), в 2006-м - Клайпедская кондитерская фабрика (Литва). В ассортименте корпорации более 200 видов конфет, шоколада, карамели, печенья, вафель, мармелада и тортов. Корпорация работает с 40 дистрибьюторами в Украине и 100 - в странах СНГ. Продукция экспортируется в Россию, Казахстан, Узбекистан, Молдову, Эстонию, Латвию, Литву, США, Канаду, Германию и Израиль.

4. "Систем Кэпитал Менеджмент" (СКМ) - крупнейшая финансово-промышленная группа Украины. Деятельность сконцентрирована в четырех основных сферах: металлургия и добыча угля, производство электроэнергетики; банковское дело и страхование телекоммуникации. Кроме того, СКМ владеет и управляет активами в других секторах бизнеса, включая недвижимость, медиа-бизнес, добычу и переработку глины, розничную торговлю, машиностроение, производство пива, автозаправочные станции, спорт. Кроме украинских активов СКМ владеет компаниями в странах Евросоюза и Швейцарии.

Подводя итог, можно отметить, что международное экономическое пространство все больше пронизывает сплошная сеть устойчивых производственных связей, в которые вплетены миллионы крупных, средних и малых предприятий-поставщиков полуфабрикатов или модулей и предприятий-сборщиков конечных продуктов из разных стран. Сеть таких связей наиболее тесна в высоко развитых регионах мира, но она довольно быстро разрастается, охватывая среднеразвитые и менее развитые регионы. Экономическая глобализация, начавшаяся в сфере торговли и финансов, находит все большую поддержку в сфере материального производства. Исходя из этого, стратегия экономического развития Украины в современных условиях должна предусматривать содействие процессам транснационализации украинского корпоративного капитала в пользу наращивания его конкурентоспособности и финансового потенциала, а не борьбу с ними через реприватизацию. Формирование украинских ТНК может стать одним из стратегических приоритетов государственной политики, при условии создания соответствующей внешней среды (налогового стимулирования, в том числе выборочное стимулирование перспективных предприятий и областей). При этом обеспечение баланса между иностранными и украинскими ТНК обострит конкурентную борьбу на рынке и будет способствовать как лучшему удовлетворению потребностей потребителей, так и повышению конкурентоспособности национальной экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антоненко О. І. Деякі тенденції розвитку ТНК в Україні / О. І. Антоненко, О. А. Чурилова [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2011_1/part3/56.pdf.
2. Гладій І.Й., Зварич І.Я. Міжнародні виробничі мережі в Європі. - Монографія. - Тернопіль: Економічна думка, 2011. - 292 с.
3. Иванова Н.И. Инновационная сфера. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Н.И. Иванова / под ред. И.С. Королева. - М. : Изд-во "Экономистъ", 2003. - С. 207-232.
4. Могилюк В. Контрактное производство и услуги (аутсорсинг) в фармотрасли / В. Могилюк, Е. Резцов, Д. Рябко, Е. Могилюк // Фармацевтическая отрасль. - 2010. - № 1 (18). - С. 24-27.
5. Gereffi G. A Commodity Chains Framework for Analyzing Global Industries. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ids.ac.uk/ids/global/Conf/pdfs/gereffi.pdf>

6. Globalisation: Implications and Opportunities. Editor: Grahme Whiting. Business Strategy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Unit. P. 22. URL: <http://www.dpi.qld.gov.au/extra/pdf/business/globalisation.pdf>
7. Grossman G. M., Rossi-Hansberg E. Trading Tasks: A Simple Theory of Offshoring // NBER Working 2008/ Paper No 1 2721. Режим доступа: <http://www.princeton.edu/~grossman/offshoring.pdf>
8. “Outsourcing and Offshoring”. Valeria Pulignano; The European Trade Union Institute for Research, Education, Health and Safety [Electronic resource]. - <http://www.etui-rehs.org>.
9. World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development. - New York and Geneva, 2011.

Anna Duginets

IMPACT OF GLOBAL PRODUCTION NETWORKS ON THE UKRAINIAN ECONOMY IN TODAY'S CONDITIONS

Annotation

This article analyzes the impact of global production networks on the Ukrainian economy at present. The study obtained a conclusion that the international economic space permeates more solid network of stable industrial relations, into which are woven millions of large, medium and small enterprises supplying semi-finished products or modules and enterprise-pickers, which fabricate end products, from different countries. This network of relationships is the narrowest in the highly developed regions of the world, but it is quickly growing, covering medium level and less developed regions. On this basis, the strategy of economic development of Ukraine in modern conditions should include the promotion of trans-nationalization processes of Ukrainian corporate capital in favor of increasing its competitiveness and financial capacity, and not fighting them through the re-privatization.

Татьяна Павловна Гайдукова

ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Введение

Актуальность темы исследования определяется ключевой ролью топливно-энергетического комплекса в мировой экономике, где ценовая политика транснациональных компаний существенным образом влияет на темпы развития национальных экономик. Хотя за последние 40 лет ни один прогноз по динамике мировых цен на нефть и газ не оправдался, все же научное осмысление возможностей государственного регулирования развития топливно-энергетического комплекса имеет большое практическое значение для всех развивающихся стран. Значимость этой проблемы возрастает с вступлением Украины в ВТО и стремлением стать членом ЕС, поскольку уровень заработной платы значительно ниже, чем в странах ЕС, а мировые цены на энергоресурсы сравнивались с ценами внутреннего рынка в Украине. Степень научной разработанности проблемы. Научной разработке проблемы глобализации, как нового феномена в мировой экономической мысли, посвящен ряд фундаментальных работ украинских и зарубежных авторов: Абалкина Л.И., М. Алле, Алымова А.Н., Арбатова А.А., Байкова Н.В., Велихова Е.П., Гэйбрейта Дж., Дж. Стиглица, Яковца Ю.В. и др.

Украина принадлежит к странам не достаточно обеспеченным традиционными видами первичной энергии, а следовательно вынуждена их импортировать [1]. Энергетическая зависимость Украины от поставок органического топлива, с учетом условно – первичной ядерной энергии составляет около 60%. Подобной или близкой к украинской есть энергозависимость таких развитых стран Европы, как Германия – 61,4%, Франция – 50%, Австрия – 64,7% [2]. Много стран мира имеют значительно более низкие показатели обеспечения собственными первичными ресурсами – в частности, Япония использует их около 7%, Италия – около 18%. То есть уровень энергозависимости Украины не является критическим по сравнению со среднеевропейским, и, к тому же, имеет тенденцию к некоторому снижению в связи с реструктуризацией экономики (с 60,7% в 2004 г. до 54,8% в 2012 г.), но характеризуется отсутствием диверсификации источников снабжения энергоносителей, прежде всего нефти, природного газа и ядерного топлива.

Поэтому исследование возможности устойчивого развития энергетики Украины как основы экономического роста и конкурентоспособности национальной экономики с учетом зависимости от недиверсифицированных источников поставки энергоносителей и большой энергоемкости национального ВВП является актуальной задачей, стоящей перед отечественной экономикой.

Постановка задания. В настоящее время около 80% всей первичной энергии производится из ископаемых ресурсов – угля, нефти и природного газа, причем, ведущую роль, по-прежнему, играет нефть - 35% (табл. 1). Хотя и наблюдается некоторая тенденция к постепенному снижению доли нефти в структуре первичного потребления (максимум которой в мировом топливно-энергетическом балансе был пройден в период мировых энергетических кризисов 70-х гг. прошлого столетия), но она по-прежнему занимает первое место в использовании энергоносителей [3].

В структуре потребления первичной энергии в Украине за прошлые годы самый большой объем приходится на природный газ – 41% , тогда как в странах мира удельный вес потребления газа составляет 21% (см. табл. 1).

Таблица 1

Структура потребления первичной энергии [4]

Источник энергии	Мир	Украина	Россия	ЕС	США
Природный газ	21%	41%	50%	22%	24%
Нефть	35%	19%	35%	41%	38%
Уголь	23%	19%	12%	16%	23%
Уран	7%	17%	2%	15%	8%
Возобновляемые ресурсы	14%	4%	1%	6%	7%

Всего:	100%	100%	100%	100%	100%
--------	------	------	------	------	------

Здесь Украина, впрочем, как и Россия – показательный пример гипертрофированной газовой структуры энергетического баланса. Это связано с большим удельным весом в структуре украинского ВВП продукции традиционного украинского экспорта – химии и металлургии, которые по своей технологии являются наиболее энергозатратными среди национальных отраслей промышленности, т.к. используют газ не только как топливо, но и как сырье.

За последние десять лет в отраслях ТЭК практически не проводилось восстановление и реконструкция основного оборудования. Так, например, 96% оборудования ТЭС уже отработали свой ресурс, 73% – превысили предельный. Из 36 млн кВт мощности ТЭС только 17 млн кВт могут нести нагрузку, другие нуждаются в ремонте или реконструкции [4]. Сегодня происходит «срабатывание» энергетики и если не обеспечить восстановление генерирующих мощностей, то уже через пять лет дефицит рабочей мощности в энергосистеме Украины составит 10 млн. Вт.

Поэтому задачей данной работы является анализ причин кризисного состояния топливно-энергетического комплекса страны и роли инновационной и инвестиционной составляющих антикризисных программ для формирования устойчивого развития энергетики Украины.

Результаты исследования

Промышленные мощности, унаследованные Украиной от Советского Союза, были рассчитаны на собственную дешевую энергию, поэтому вопросу ее экономии не уделялось должного внимания. Технологии многих предприятий в конце 80-х уже считались устаревшими и энергозатратными (по сравнению с уровнем развитых стран). В течение 90-х инвестиции в модернизацию и реконструкцию промышленных и энергогенерирующих предприятий практически не осуществлялись [5].

Только в начале текущего десятилетия стартовала реализация энергосберегающих проектов в промышленности – благодаря улучшению конъюнктуры на мировых рынках в украинских предприятий появились ресурсы для инвестирования. Устаревшее, выработавшее свой срок, оборудование заменялось на новое, которое было бы более эффективным.

Снижение потребления энергии и энергоносителей было не основной задачей, а побочным эффектом от общей модернизации производственных мощностей [6].

Для модернизации украинской промышленности необходимо ежегодно вкладывать минимум 70 млрд. долл. Причем на развитие электроэнергетики приходится основная часть потребностей в инвестициях - 60% (из них: 48% на производство электроэнергии и 54% на передачу и распределение) [4].

Если в течение 10 лет будут обеспечены такие объемы инвестирования, то Украина сможет выйти на современный уровень развития мировой экономики. В противном случае неизбежно стремительное отставание страны.

Поэтому одним из основных направлений развития украинской экономики является реализация долгосрочной Энергетической стратегии, цель которой – снижение энергоемкости валового внутреннего продукта в два раза. В Стратегии до 2030 г. определено три периода [4].

Первый период – до 2015 г. – период структурной перестройки национальной экономики на основе постепенного развития новых рынков и внедрения энергосберегающих и импортозамещающих технологий. Очень актуальным вопросом развития украинской экономики на этом этапе является внедрение программ замещения газа на альтернативное топливо, и активная политика энергоэффективности.

Второй период – до 2020 гг. – период опережающего развития сферы услуг в экономике Украины.

Прежде всего, это услуги в сфере жилищно-коммунального сектора, реформирование системы водоснабжения, санация и термомодернизация жилищного фонда, очистка территорий и переработка отходов.

Третий период – до 2030 г. – определяется как инвестиционно-инновационный и характеризуется переходом на капиталоемкий путь развития со значительными объемами капиталовложений и привлечения инвестиций в модернизацию приоритетных отраслей экономики на основе внедрения энергоэффективных и экологически чистых технологий, а также технологий импортозамещения.

По расчетам экономистов реализация этой стратегии даст возможность снизить энергоемкость ВВП и увеличить его объем к 2030 г. в 3 раза [4].

Опережения темпов экономического роста по сравнению с темпами потребления первичных энергоресурсов возможно за счет достижения мирового уровня показателей энергетической эффективности, что планируется осуществить за счет двух основных факторов:

- технического энергосбережения, предусматривающего модернизацию или замену имеющихся энергоемких технологий;

- структурного энергосбережения, предусматривающего коренные структурные изменения для создания малозатратной и малоресурсной экономики.

Нынешняя ситуация с темпами роста и энергоемкостью ВВП объективно ограничивает возможности экономического роста и устойчивого развития национального производства, особенно, если учитывать структуру потребления электроэнергии в разрезе основных отраслей (табл. 2).

Таблица 2

Прогнозный баланс электроэнергии до 2030 г., млн. кВт·ч (базовый сценарий) [4]

Показатели	2005	2010	2015	2020	2030
Производство электроэнергии – всего	185236	210200	251000	307000	420100
Темпы роста к предыдущему периоду, %	-	13,5%	19,4%	22,3%	36,8%
Потребление электроэнергии (брутто)	176884	198850	231000	287000	395100
Темпы роста к предыдущему периоду, %	-	12,3%	16,2%	24,2%	37,7%
1.1. Потребление электроэнергии (нетто) Темпы роста к предыдущему периоду, %	151849	175550	208500	262900	363200
В том числе:	-	15,6%	18,8%	26,1%	38,2%

Промышленность	91793	108855	127498	144625	169825
Сельское хозяйство	3426	3399	4750	5938	10095
Транспорт	9235	9837	10427	11211	12893
Строительство	948	1614	2349	3731	5750
Коммунально-бытовые потребители	15296	16712	19120	29418	50358
Другие непромышленные потребители	4707	6111	9353	13727	21040
Население	26444	29022	35003	54250	93239
1.2. Потери электроэнергии в процентах к поступлению э/э в сеть	25035 14,7%	23300 12,2%	22500 9,8%	24100 8,6%	31900 8,2%
II. Экспорт электроэнергии	8352	11350	20000	20000	25000

Данные для формирования прогнозного баланса электроэнергии основаны на результатах анализа тенденций изменений макроэкономических показателей развития экономики Украины до 2030 г. [4]. Электробаланс имеет верхнюю и нижнюю границу возможных отклонений показателей производства и потребления электрической энергии от базового прогноза. Нижняя граница прогноза электропотребления, соответствующая пессимистическому сценарию развития экономики, составляет 184,3 млрд. кВт·ч в 2010 г., 208,0 млрд. кВт·ч – в 2015 г., 244,2 млрд. кВт·ч – в 2020 г., 336,4 млрд. кВт·ч – в 2030 г. Среднегодовой прирост электропотребления оценивается по этому сценарию в 2,6%. Верхняя граница прогноза электропотребления соответствует темпам ежегодного роста на уровне 3,7% и характеризуется следующими значениями: 214,5 млрд. кВт·ч – в 2010 г., 246,7 млрд. кВт·ч – в 2015 г., 303,8 млрд. кВт·ч – в 2020 г., 440,4 млрд. кВт·ч – в 2030 г.

Основным препятствием для привлечения инвестиций для формирования оптимистического сценария развития экономики является малоразвитый внутренний финансовый рынок, потерявший свои и без того слабые конкурентные преимущества во время мирового финансового кризиса. Другое препятствие – снижающиеся возможности страны в отношении заимствований на международных рынках – риски, связанные с колебаниями обменных курсов, нестабильностью политической и экономической системы ограничивают доступ к международным финансовым рынкам.

Преодоление этих трудностей будет непростым делом. Оно требует существенного усовершенствования системы государственного управления и более глубоких рыночных реформ.

Финансирование развития ТЭК согласно Энергетической стратегии развития Украины до 2030 гг. предполагается за счет:

- оптимизации ценовой и тарифной политики (инвестиционную составляющую тарифа на электроэнергию на конец прогнозируемого периода довести до 25%);
- активизации инвестиционной политики в ТЭК путем нормативно-правового определения ускоренной амортизации основных фондов ТЭК, целевого использования амортизационного фонда;
- использования средств от реализации положений Киотского Протокола;
- привлечение средств от реструктуризации и погашения долговых обязательств прошлых лет участников энергорынка в соответствии с Законом Украины «О мероприятиях, направленных на обеспечение устойчивого функционирования топливно-энергетического комплекса»;
- привлечение внешних кредитных ресурсов и инвестиций, в частности реализации программы интеграции Объединенной энергосистемы Украины в ЕС.

Таким образом, устойчивое развитие энергетики Украины будет осуществляться за счет: уменьшения уровня энергозависимости государства от внешних поставок топлива (природный газ, нефть, уран) с 55,1% в 2010 г. до 12,4% в 2030 г.; роста производства электрической энергии на собственном топливе с 38,6% в 2010 г. до 91,7% в 2030 г.; диверсификации источников поставок природного газа и нефти; разработке собственных нефтегазовых месторождений; формированию рынка альтернативной энергетики, развитию ветроэнергетики в комбинации с другими источниками энергии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пронина Е.Н. Современные тенденции развития мировой экономики / Е. Н. Пронина. – М.: Современная экономика и право, 2009. 112 с.
2. Мовсесян А.Г., Мировая экономика: Учебник / А. Г. Мовсесян, С. Б. Огневцев. М.: Финансы и статистика, 2001. – 656 с.
3. Тезисы выступления зам. Председателя Правления УНФ Т.М. Степанковой на форуме в г. Лейпциг - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unf.org.ua/ua/events/3.html>
4. Энергетична стратегія України на період до 2030 року. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
5. Тарнавский В. Что мешает внедрению энергосберегающих технологий в промышленности - [Электронный ресурс]. / В. Тарнавский – Режим доступа: // <http://www.profinews.com.ua/c225758200614cc9/0/645b91b06fa07892c22577430053102f>.
6. Коломиец В.Н. Нормативное обеспечение развития процесса формирования рынка альтернативных видов энергии в Украине / Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» 20-22 травня 2010 р. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – Т.1. – С. 132-133.

**FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE
UNDER GLOBALIZATION
Annotation**

This research article considers the place of energy in the national Ukrainian economy taking into account the energy dependence on non-diversified sources of energy supplies and a large energy of the national Gross Domestic Product (GDP). The essential role of energy as the basis for sustainable development and competitiveness of the country is confirmed by the presence of functional dependence between the indicators of gross domestic product per capita and energy consumption per capita. It was analyzed the causes of the crisis in the energy sector of the country, special attention is paid to the analysis of the energy dependence and the role of innovation and investment components of the anti-crisis program for the formation of sustainable energy development in Ukraine. It was showed three principal periods of energy intensity's reduction of gross domestic product of Ukraine according to the national Energy Strategy of Ukraine until 2030, it was described the potential of Ukraine in the field of renewable energy, the prospects of nuclear power and alternative energy for improvement of the competitiveness of the energy sector and energy security of our country as a whole.

Наталья Николаевна Грущинская

**ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ**

Глобализация открывает перед человечеством огромные возможности для расширения масштабов обмена товарами, услугами, информацией, технологиями и капиталом, взаимодействия в гуманитарной сфере и духовного обогащения личности. Однако для значительной части людей глобализация несет существенные угрозы, вызывая разделение стран на «цивилизационный центр» и «периферийную зону», углубляя их дифференциацию в социально-экономическом и научно-техническом развитии.

Изучая процессы, которые происходят в условиях глобализации, следует учитывать изменения и самой глобализации, ее трансформацию, к катализаторам которой можно причислить, в первую очередь, технологические изменения в обществе, которые ведут за собой изменения в экономической, политической, социальной, культурной сферах жизни. Анализ этих направлений можно считать эффективным и результативным при определении методологии исследования.

Трансформации современных глобальных процессов обуславливают значительные изменения в структурах международной специализации каждой национальной экономики, в т.ч. и Украины. Особое значение для определения национальной экономики в современных мирохозяйственных процессах приобретают инновационные, информационные, обусловленные технологическими трансформациями глобальные процессы и их влияние на национальные экономики.

Особое место среди факторов, способствующих получению страной конкурентоспособного места на мировом рынке, является состояние международной специализации ее национальной экономики. Для Украины проблемными в этом аспекте остаются вопросы определенной неготовности национальной экономики к структурным сдвигам, что обусловило падение в последнее десятилетие показателей конкурентоспособности ведущих секторов экономики, которые в целом остаются неизменными: металлургия, машиностроение, авиакосмическая промышленность, сельское хозяйство, химическая промышленность.

Технологическая ризноукладность украинской экономики, наличие техноэкономичных секторов, рыночных и отраслевых сегментов - особенность переходного этапа ее развития в технологическом и структурном измерениях. Последствия применения «догоняющей» модели в значительной степени обусловили смешанный характер техноэкономической модели украинской экономики, где существуют секторы разной конкурентоспособности: для некоторых из них характерна низкая конкурентоспособность отраслей и технологий массового использования, для других - значительный потенциал возможного использования перспективных направлений фундаментальных и прикладных исследований в ряде производств, для третьих - большие экспортные возможности традиционно индустриальных и сырьевыми транзитных отраслей.

При таких условиях стратегии экономического роста, доминирующие во втором и третьем укладах, становятся неэффективными, и возникает необходимость переформулирование основных задач развития с целью адаптации национальной специфики страны в новых глобальных условиях. То есть для пятого технологического уклада, который должен доминировать в национальной экономике в ближайшем будущем, следует найти принципиально новую модель национального экономического роста, модель специализации страны с учетом современных мирохозяйственных особенностей.

В последние десятилетия международная специализация претерпела существенные изменения: ее обусловленность чисто природными преимуществами заменилась обусловленностью степени технико-технологического развития страны, уровнем квалификации ее рабочей силы, современностью методов управления, стабильностью валютной системы и т.д.. Это привело к более интенсивному развитию предметной, подетальной и технологической специализации по сравнению с общей и отраслевой. Следствием этого стали привлечения все большего количества стран к международной торговле и усилению зависимости внутренней экономики различных стран от результативности внешнеторговой деятельности. Ведущим направлением современного этапа развития мировой экономики является образование интегрированной системы мирового хозяйства, происходит благодаря двум взаимосвязанным процессам - углублению разделения труда на всех уровнях, то есть специализации на производстве узкой номенклатуры товаров и услуг, и усилению интеграции национальных экономик, поскольку специализация предполагает развитый товарообмен между ними. Нормализация внутренней экономики Украины невозможно без рационализации внешнеторговых связей, а эффективность развития внешнеторговой деятельности, имеет исключительное значение для успешного рыночного реформирования. Идея

извлечения выгоды из торговли способна стать одним из оптимальных средств поднятия экономики в условиях внедрения государством активной торговой политики.

На мировых рынках Украина представлена преимущественно как экспортер сырья и полуфабрикатов в области черной и цветной металлургии, химической и нефтехимической промышленности. Зависимость внешней торговли от мировых цен на сырье дестабилизирует перспективы наращивания национального присутствия на мировых рынках товаров и услуг. Итак, экспортный потенциал отраслей экономики используется лишь незначительно и в направлении, не соответствует современным тенденциям развития мирового хозяйства. Первоочередной становятся проблема диверсификации экспортных потоков за счет товаров с повышенным уровнем обработки и необходимость рационализации структуры и объемов импорта.

На динамику развития внешней торговли Украины влияют традиционная региональная структура хозяйства, энергетическая зависимость, рост объемов продаж (валютных поступлений в бюджет страны) преимущественно за счет полуфабрикатов, лома и отходов, горячекатаного плоского проката. Следует констатировать периодическую, предельную убыточность экспорта и нерациональную товарно-региональную структуру импорта. Сырьевая направленность экспорта предопределяет его уязвимость к колебаниям цен на мировом рынке. Высокая энергоемкость ориентированных на экспорт отраслей (металлургии, химической промышленности и др.) вызывает зависимость экспорта от импорта энергоносителей, не дает возможности направлять валютные поступления на технологическое обновление производства, препятствуя наращиванию экспорта конечной продукции. В общих объемах импорта доля продукции, которая используется для удовлетворения потребностей национального производства, составляет более 80%, что актуализирует проблемы оптимизации промышленно-производственного импорта и сокращение дефицита торгового баланса.

Структура экономики не является стабильной, она постоянно изменяется под влиянием внутренних и внешних факторов. Таким образом происходят структурные сдвиги, которые сопровождаются прогрессивными или депрессивными изменениями в экономике. Объективной основой этих сдвигов является несоответствие возможностей экономики ее общим потребностям.

Под влиянием негативных структурных сдвигов, когда упадок ведущие, базовые отрасли экономики, возникает длительная структурный кризис, который сопровождается макроэкономическими диспропорциями. Структурный кризис наступает, когда возможности предложения не удовлетворяют растущего совокупного спроса. Особенно это касается ограниченности сырьевой-энергетических ресурсов, необходимых для производства определенных товаров. Например, энергетический кризис поражает прежде энергоемкие отрасли, а через них - всю экономику.

Для ликвидации структурных диспропорций требуется длительное время. Их преодоление может осуществляться как через перераспределение основных экономических ресурсов между отдельными отраслями, так и через развитие рыночного механизма хозяйствования. Этот процесс структурной перестройки требует создания благоприятных инвестиционных условий, стимулирование научно-технического прогресса, особенно перехода к высоким ресурсосберегающим технологиям, распространение компьютеризации, создания прогрессивной производственной инфраструктуры.

Для украинской экономики специфика экономического развития заключается и в разноректорности механизма кооперации с внешним миром, главным содержанием которого является стремление обеспечить многоканальную взаимодействие с Западом в экономической, политической и военных сферах при значительной экономической и политической зависимости от России и других стран СНГ, пока еще сохраняется как долгосрочная условие построения модели отношений Украины с внешним миром. Необходимо соблюдать многовекторности сотрудничества в направлении усиления геополитической диверсификации. Обоснованием многовекторности государственной ориентации Украины служит тезис об окончании эпохи биполярного противостояния и начало формирования многополюсного мира.

Взаимодействие всех отраслей экономики Украины обусловлена кардинальным изменением структурной и инвестиционной политики по отраслям, которая предполагает: четкую ориентацию производственных капитальных вложений на реконструкцию и техническое переоснащение предприятий, в несколько раз эффективнее, чем строительство новых; концентрацию капитальных вложений на основных направлениях, способных быстро обеспечить экономический эффект, определение пропорций в использовании капитальных вложений для обеспечения социальной ориентации экономики; пропорциональный и сбалансированное развитие различных отраслей. Следует усилить зависимость между объемом ресурсов, направляемых на социальное развитие областей и отдельных регионов, и результатами деятельности предприятий, расположенных на их территории.

Все это будет способствовать большим структурным изменениям в экономике Украины, значительному увеличению наукоемких производств, развития машиностроения и химии, снижению доли добывающих и сырьевых отраслей, однако при этом увеличится значимость глубокой комплексной переработки сырья. Отраслевая структура народного хозяйства будет динамичный, устойчивый характер, полнее удовлетворять потребности общества.

Nataliya Gruschinskaya

**TRANSFORMATIONAL PROCESSES OF THE ECONOMY OF UKRAINE
UNDER GLOBAL DEVELOPMENT
Annotation**

The article deals with the problems of transformation processes of the economy of Ukraine in view of global transformations, the transition to the new technological order information component.

PROBLEMS OF THE ASSESSMENT THE SOLVENCY OF THE POTENTIAL CUSTOMERS IN THE BANKS OF UKRAINE

Introduction. Credit arose at a certain stage of human society. Over the time the loan became a compulsory attribute of the management. Without credit it is impossible normal function of the production [2, p. 301].

Among the scientists there is no single point of view to determine the merits of credit. It is explained by the complexity of the economic relations arising on the loan. We join this definition: "Credit is the economic relationship between juridical and physical individuals and states about re distribution costs on the basis of return and usually with interest paid" [3, p. 128].

The leading type of the loan is a bank. Only the banks accumulate the bulk of the credit resources and are the main link of the credit system. They also act as a buyer and as a seller of the society's temporarily free funds [1, p.125].

Analysis of recent researches and publications. Many works of the national scientists was raised in the research on evaluation of the solvency of borrowers of the commercial banks. This problem gained wide coverage in the publications of many local authors, including Y. Buhel, V. Vitlinskyi, O. Dzyublyuk, A. Moroz and others.

Purpose of this article is to highlight the main problems that arise in the commercial banks with the assessment of the financial condition of borrowers as physical individuals, legal persons and small and medium businesses.

The main material. Loans are one of the most profitable bank assets and form, usually the largest part of the bank's income. However, lending activity is no exception to the general rule regarding the relationship between income and risk. This means that high yield necessary associated with an increased risk, that's why lending operations are the most risky part of the bank's assets. Too risky lending policy of the commercial banks is one of the main reasons leading to its bankruptcy. In modern conditions, domestic banks are forced to improve constantly the strategy and tactics of its lending activities. In connection with this, according to the current trends in the banking sector is the analysis and management of credit risk in order to reduce its level.

The assessment solvency of the borrowers occupies a prominent place among the instruments to minimize risk in the credit activity of the bank. Real opinions and suggestions on the analysis of the solvency of borrowers allow to avoid unnecessary risks when conducting credit operations. Accuracy of the assessment is important for the borrower, because the granting of the credit and the potential of its volume depends on it.

Before you give credit, the bank must be sure that its debt will be repaid in full and on time. For this purpose the solvency of the borrow is estimated before granting loans.

The process of determining the customer's solvency a commercial bank can be divided into two stages:

At the first stage of the analysis of the solvency the bank examines the diagnostic information about the customer.

The second stage of determining of the solvency involves the assessment of the financial condition of the borrower and its stability.

In analyzing the solvency banks must solve the following tasks:

1. evaluate the personal qualities of the leaders the founders of the company - a potential borrower;
2. examine the financial and economic condition of the borrower from the point of view of the efficient allocation and the use of the own and borrowed funds;
3. assess the ability and willingness of the borrower to make payments and repay the loan according to the terms of the loan agreement;
4. evaluate the quality, the cost and the reliability of the software;
5. analyze the general economic situation in the country, which determines the business climate and affects the position as a bank lender and the borrower firm (marketing): economic conditions, competitions from other producers of similar goods, taxes, commodity prices, etc..

With the transition to a market economy the evaluation by the commercial bank financial condition, including its creditworthiness is one of the important problems of the credit, which also took place during the global financial economic crisis. The risk of the loan defaults increased in the first manifestations of financial economic crisis, the emergence of the new forms of lending and growth needs of free funds. All this requires a credit assessment at the conclusion of the credit agreements, resolving the question of the possibility and terms of giving out the credit.

At the moment in practice, both domestic and foreign banks don't have elaborated unambiguous guidelines for the assessment of the creditworthiness.

In world practice to assess the creditworthiness of the borrower such approaches as PARSER and CAMPARI are used.

Decipherment methods PARSER: P - Person - information on the individual of the borrower and his reputation; A - Amount - justification of the required loan amount; R - Repayment - the possibilities of redemption; S - Security - evaluation of the software; E - Expediency - feasibility of the loan; R - Remuneration - Remuneration of the bank (interest rate) for the risk of the loan.

CAMPARI: C (character) - the characterization client; A (ability) - the ability to repay loans; M (margin) – the margin (return); P (purpose) - purpose of the loan; A (amount) - the size of the loan; R (repayment) – the conditions of the loan; I (insurance) – insurance the risk of the redemption default on loans.

The scheme of the assessment customer's credit can be developed on the basis of the proposed complex methodologies [4, p. 248].

There are two approaches to the analysis of the financial condition of the company:

- rapid analysis. For the quick rapid analysis three the most popular factors are calculated: insolvency, absolute liquidity ratio and total liquidity.

- detailed analysis of the factors. This analysis involves the calculation of a large number of the financial indicators.

For convenience they are classified into groups for the common features.

In practice of the banks of the UK the main attention is given to dependency ratio which shows the ratio of the involved and own capital. As involved and so own capital can be estimated by carrying or market value. Maximum of the dependency ratio are not set by the banks, but its high value (100%) indicates a high credit risk.

So the USA banks to assess the creditworthiness of its customers use mostly the following indicators: liquidity ratio; coverage ratio; rate borrowings; rates of the turnover; profitability of the basic activity.

Managers of the French banks prefer the analysis of the indicators: immobilization assets; use of working capital; cash flows; ratio of the results of the financial activity and the components of the capital and the financial liabilities.

One of the most famous systems of the indicators to assess the financial situation and the possibility of the bankruptcy of the company - borrower Libby a system of the indicators of financial condition is developed: profitability; activity; liquidity; balance of assets; position with cash.

Widespread practical application in determining the creditworthiness found: technique CART; method "recursive partitioning" proposed by M. Fridman, EI Altman and D. Kao; Supervision model parameters (Model Chesyra), «Z - analysis" and «Z - Altman model", which are based on the multivariate linear regression equations.

A lot of American banks to assess the reliability of the solvency of the customers record the complex statistical method called "complex Differential Analysis" (MDA).

Computer program assessment of the creditworthiness of companies, which is based on widespread in the West system of financial analysis "DuPont "- " DuPont - cascade " is developed by the experts from the National University "Lviv Polytechnic", railway department Prominvestbank, Lviv Institute of banking UB NBU (Kiev) and implemented in practice of Prominvestbank.

It should be noted that a factor of the subjective nature of the analysis of the financial condition has to be considered: market position of the borrower and its dependence on cyclical and structural changes in the economy and the industry; availability of the government contracts and public support for the borrower, etc.; efficient management of the borrower; professional leadership and its business reputation.

To assess the creditworthiness the banks have the right to determine the list of essential parameters. The choice of these parameters depends on the industry, the degree of the market relations the ownership. But there are some stable general installation. It consists in this that the main and the important assessment the creditworthiness of companies should be the analysis of the liquidity of their balance sheets.

It is a well-known chain of linked events: the less the bank risks with a loan, the lower the interest rates offered by the bank, the lower the interest rates, the more customers will turn it into the bank, the more customers will turn to the bank, the more profit it receives. And it is one of the main ideas of business. Risk associated with non-return of the amount of the principal debt percents can be reduced significantly by having information about whether the borrower will pay the money or not. Therefore, one of the key moments in lending is determining the creditworthiness of the potential borrowers. The loan must be the result of the thorough analysis and evaluation. Real opinions and suggestions on the results of the assessment the creditworthiness of the borrowers allow to avoid undue risks in carrying out lending.

A method "Determination of the credit ratings," which is developed by each bank on an individual basis is the most effective in terms of the selection and subsequent "dropout" unreliable borrowers received loan repayment which raises doubts in the bank, and reducing credit risk loan portfolio and, therefore, a commercial bank as a whole.

The credit rating method allows to express quantitatively the impact of each factor and with the sufficient accuracy to determine the class of the customer. Each factor in the assessment of the creditworthiness assigned to a certain point (weight), which expresses the importance of it in the system as a whole and on other factors. The score of each indicator is determined by multiplying its level. A total characterization of the credit gets quantified as the sum of ratings of all indicators. The class of the borrow is defined on the basis of the quantitative expression.

At the same time, the method of estimating the borrower's creditworthiness has several disadvantages. In particular, they include: no legislative and systemic character; developed on the individual approaches; this method includes a significant part of the total indicators; the impressive ranking of the borrowers credit classes (4 classes: "A", "B", "C", "D").

In assessment of the creditworthiness of the borrower we should to increase the number of the financial ratios that characterize the complex financial situation. They should include the indicators that characterize the financial stability of the borrower, his solvency and efficiency of the use of the own means, return or yield.

Conclusion. The main trends of the improvement calculate of the assessment of the borrower's creditworthiness are the following: fixation on the legislative level of the method of calculating the creditworthiness of the borrowers (in this case, simplification and minimum of the integrated indicators); norms of the banking legislation must be aligned with the norms of other branches of the national legislation to accommodate adjacent norms of the acts of legislation, which serve the basis of the conceptual nature; the central bank has to develop and publish systematically the methodical instructions explanation as for the detailed application of banking laws or regulatory rules; further improvement of all aspects of the lending activity and the optimization of the organizational structure to ensure the quality of the new bank management system; use of the integrated program-based approach to the planning of the banking institution; optimization of the loans on the level of the industry risk in view of potential effectiveness.

REFERENCES

1. Vlasyuk N.I Financial Analysis: Training. - Lviv: Magnolia 2006, 2010 – 328 p.
2. Lahtionov L.A. Financial analysis of business entities: Monograph. - Kyiv: KNEU, 2001. - 387 p.
3. Savyt'skaya G. Business analysis agribusiness enterprises: Guide - Minsk. Publisher "Ekoperspektyva", 1998.
4. Slav'yuk R.A. Finance companies: Textbook. - K.: UB NBU, 2007. - 550 p.

Mariana Holyk

PROBLEMS OF THE ASSESSMENT THE SOLVENCY OF THE POTENTIAL CUSTOMERS IN THE BANKS OF UKRAINE

Annotation

Assessment solvency of the potential bank customers is extremely important and urgent, it should be noted that most of it manifested itself in the last decade. As the experience shows we must secure unique methodology on the legislative level to assess the financial condition of the borrowers of physical individuals and legal persons, but we need to segment borrowers of juridical

individuals entities considering seasonal production, cycle cash flow, cycle receipt of proceeds, that is to take into account a number of factors at the conclusion of this document. Because of its non-banks differently defined financial condition of the borrower as a result suffered losses from lending of such customers. Therefore, the assessment of credit quality is extremely relevant and important.

Фидан Исмаилова

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Национальная банковская система сегодня – одна из важнейших и неотъемлемых структур рыночной экономики Азербайджана. В республике получила развитие двухуровневая банковская система рыночного типа, которая представлена прежде всего Центральным банком страны и совокупностью кредитных организаций. Они практически бесперебойно обеспечивают расчеты между всеми звеньями экономики, перераспределяют временно свободные денежные средства, выполняют другие банковские функции, постоянно и тесно взаимодействуя на рынке между собой и с внешней средой. Указанные компоненты образуют единую систему, предназначенную для обслуживания денежного обращения и объединенную общими функциями и целями. Это подтверждается также наличием общей нормативно-правовой базы – банковского законодательства, определяющего правовой статус и порядок взаимодействия основных звеньев банковской системы и регламентирующего наиболее устойчивые типы связей между ними.

Центральный банк Азербайджана (ЦБА) имеет необходимую независимость для выполнения своих функций. Его главная задача – обеспечение стабильности цен в рамках своих полномочий. В числе других задач следует выделить также обеспечение стабильности и развития банковской и платежной систем. Наряду с этим ЦБА осуществляет лицензирование, регулирование и контроль за деятельностью коммерческих банков, а также имеет самостоятельность в определении и проведении денежной и валютной политики государства.

Среди кредитных организаций Азербайджана ведущая роль принадлежит коммерческим банкам, число которых на начало 2013 г. составило 43, из них 1 – государственный и 42 – частных, в числе последних 22 – с участием иностранного капитала.¹²⁰ Преобладающей является модель универсального банка, который предоставляет полный спектр банковских услуг, в том числе с использованием электронных каналов связи. Часть отечественных банков – это специализированные учреждения (например, Азербайджанский банк микрофинансирования) и экзотические кредитные организации.

В переходный период банковская сфера Азербайджана подверглась структурной и организационной трансформации, тенденции которой совпадают с общими закономерностями движения транзитивных стран.¹²¹ Обновлялись правила банковского бизнеса, увеличивалась эффективность его деятельности, проводилась рационализация издержек, систематически повышались доходы и чистая прибыль банков, внедрялись передовые бизнес-модели, вводились новые, соответствующие международным стандартам продукты и технологии. Результатом этих действий стало создание в Азербайджане современной банковской системы, способной функционировать по принципам рыночной экономики и в условиях интеграции страны в мировую экономику.

Следует отметить, что положительный тренд, вызванный общим оздоровлением экономики Азербайджана и ростом доходов населения за последние годы, способствовал усилению позитивных тенденций в банковской сфере. Данные статистики позволяют сделать вывод, что к настоящему моменту по основным количественным и качественным параметрам здесь достигнут существенный прогресс. Обеспечено наращивание капитальной базы кредитных организаций, активизировалось предложение инновационных банковских продуктов и услуг. Увеличились совокупные активы банков, совершенствовалась их структура и качество. Так, по состоянию на начало 2013 г. фактический капитал банков повысился по сравнению с аналогичным периодом прошлого года на 20,6% и достиг 3 253,1 млн. долл. В связи с ростом капитализации и обязательств совокупные активы банков увеличились за этот период на 26,5% – до 22 461,4 млн. долл. Они составили 32,7% ВВП против 14,9% в 2003 г., кредитные вложения – соответственно 23,6% и 8,3%, привлеченные средства – 27,9% и 8,5%.¹²²

Повысилась суммарная величина депозитов и вкладов, наметился крен в сторону удлинения их сроков. Значительно возросли объемы кредитных операций, улучшилось качество кредитного портфеля (как в отраслевом и валютном разрезе, так и по срокам), наблюдалось снижение процентных ставок по кредитам, повысилась их доступность. Заметно расширилась сеть филиалов банков, количество которых возросло с 305 в 2003 г. до 656 в 2012 г., усилилось их содействие развитию регионов, малого и среднего предпринимательства. Общий объем кредитных вложений коммерческих банков в реальный сектор составил 16 194,1 млн. долл., что в 23,7 раза больше, чем в 2003 г., а их отношение к совокупным активам банковского сектора достигло 72,1% (против 57,0% на начало 2004 г.).¹²³

Указанные процессы сопровождались совершенствованием законодательной и институциональной базы данного сектора экономики. За последние годы приняты новые законы: о банках, Центральном Банке, ипотеке, страховании банковских вкладов. Внесены изменения в Закон «О валютном регулировании» с целью его дальнейшей либерализации, в частности смягчены ограничения на вывоз валюты. Отечественные банки приступили к внедрению международных стандартов корпоративного управления и форм отчетности. Ускоренными темпами укреплялась инфраструктура банковской системы: созданы Централизованный кредитный реестр, Национальный карточный процессинговый центр, Национальная платежная система, Ипотечный фонд и Фонд страхования банковских вкладов; функционируют валютная и фондовая биржи, Национальный депозитарный центр; последовательно развивается рынок ценных бумаг. Повышенное

¹²⁰ Statistical Bulletin of the Central Bank of the Republic of Azerbaijan. Baku, 2012, № 12 (154), p. 50.

¹²¹ На это, в частности, указывается в кн.: *Ковзанадзе И.К.* Тенденции и перспективы развития экономики и банковского сектора трансформационных стран. М.: Финансы и статистика, 2005, с.147.

¹²² Рассчитано на основе данных: Statistical Bulletin of the Central Bank of the Republic of Azerbaijan. Baku, 2012, № 12 (154), p. 4, 19, 53.

¹²³ Там же, с. 22, 50, 53; Bulletin of Banking Statistics. Baku, 2004, № 1, p. 21.

внимание стало уделяться использованию прогрессивных технологий и применению новейших информационно-управленческих систем.

Однако, несмотря на улучшение ситуации и достигнутые успехи в банковском секторе Азербайджана, его состояние нельзя переоценивать. Здесь еще существует множество проблемных точек. В настоящее время, наряду с целым рядом позитивных сторон, способствующих его дальнейшему развитию, существуют факторы, которые либо уже оказывают негативное влияние, либо в будущем могут отрицательно повлиять на устойчивость финансово-кредитных организаций. Это в первую очередь высокие кредитные и валютные риски, неудовлетворительный уровень качества менеджмента и защиты прав кредиторов, относительно низкая степень ликвидности и капитализации банков, дефицит долгосрочных ресурсов, высокие издержки ведения банковского бизнеса, его слабые инвестиционная привлекательность и взаимодействие с производственной сферой, ограниченное число источников наращивания ресурсной базы, медленное задействование механизмов корпоративного управления, недостаточная транспарентность кредитных учреждений, их слабое участие собственным капиталом в модернизации и технологическом перевооружении предприятий, а также на рынке ценных бумаг. Некоторые препятствия для развития банковской системы обнаруживаются в плоскости несовершенства законодательной и нормативной систем. Однако в целом при сложившейся ситуации сильные стороны банковской сферы экономики республики в основном компенсируют те угрозы, которые могут ожидать ее в будущем, а имеющиеся возможности, вместе с усилением требований банковского законодательства, способны привести к нивелированию слабых мест.

Наряду с проведенным внутренним анализом, хотелось бы акцентировать внимание и на международных оценках отечественной банковской системы. Например, в докладе ЕБРР «О процессе перехода за 2012 г.» отмечаются позитивные изменения в денежно-кредитной политике Азербайджана, в частности по укреплению надзорного механизма, наращивании потенциала в области целевого регулирования инфляции и осуществлении либерализации финансового рынка. Так как, в январе 2011 года Центральный банк официально объявил о том, что основой кредитно-денежной политики станет поддержание обменного курса маната к доллару в установленном коридоре. В то же время новый стратегический план банка на 2011–2014 годы, принятый в июле 2011 года, предусматривает в числе главных приоритетов развитие макроэкономического анализа и прогнозирования и разработку механизма контроля на основе факторов риска. Принятие в ноябре 2010 года нового закона об инвестиционных фондах, разработанного с учетом передовой международной практики, должно стимулировать более активную инновационную деятельность в этом недостаточно развитом секторе. Новые частные кредитные бюро, которые, как ожидается, будут созданы к 2013 году при условии принятия нового законопроекта, находящегося в настоящее время на рассмотрении парламента, должны помочь финансовым организациям обмениваться информацией о качестве заемщиков.¹²⁴ В июле 2012 года ЦБА повысил порог совокупного капитала действующих банков, а также размер уставного капитала вновь создаваемых банков до 50 млн. азербайджанских манат.¹²⁵ Новая норма требований к минимальному размеру уставного капитала должна вступить в силу с января 2014 года. Применение новой нормы будет содействовать укреплению капитальной базы азербайджанских банков. Согласно этому докладу, индекс ЕБРР в оценке реформирования банковского сектора страны последние годы не меняется и равен 2,3 при максимальной оценке по рейтингу ЕБРР 4+.¹²⁶ 4+ означает достижение стандартов и показателей передовых промышленных стран, полное соответствие законов и норм регулирования банковской деятельности стандартам Банка международных расчетов, оказание всего комплекса конкурентоспособных банковских услуг.¹²⁷

Финансовая глобализация создает новые вызовы для национальной банковской системы, что обусловлено усилением воздействия внешней среды на процессы, происходящие в экономике АР. О вовлеченности отечественного банковского сектора в процесс финансовой глобализации свидетельствуют рост иностранных заимствований, расширенное использование современных информационных и банковских технологий, переход на международные стандарты бухгалтерской отчетности и аудита, активное участие Азербайджана в международных финансовых организациях.

С учетом отечественной специфики главными мероприятиями, направленными на реализацию стратегии транснационализации банковской деятельности должны стать:

- стимулирование концентрации банковского капитала в финансовых структурах, избранных в качестве базы для построения транснациональных банков (ТНБ), их рекапитализация с использованием средств Нефтяного фонда Азербайджанской Республики;
- участие государства в качестве держателя контрольного пакета акций отечественных ТНБ в целях придания им необходимых гарантий стабильности и оказания воздействия на формирование финансовой политики банка;
- широкая внешнеэкономическая экспансия, предусматривающая (в числе прочего) приобретение действующих зарубежных банков и их филиалов, создание собственных филиалов, дочерних компаний и представительств в странах, являющихся мировыми финансовыми центрами, а также в регионах, имеющих перспективы внешнеэкономического сотрудничества с Азербайджаном.

При всей целесообразности осуществления стратегии транснационализации в банковской системе Азербайджана свое эффективное завершение данный процесс может получить лишь при активном участии государства. Реализация данной стратегии – объективно необходимый шаг, направленный на максимальную адаптацию к вызовам финансовой глобализации, без которого формирование развитой конкурентоспособной банковской системы страны и ее эффективная интеграция в мировую экономику не представляются возможными.

Важный блок названных проблем связан с судьбой банковского сектора при вступлении Азербайджана во Всемирную торговую организацию. Очевидным представляется тот факт, что членство в ВТО – отнюдь не самоцель, а один из инструментов обеспечения интересов национальной банковской системы. В ряду решаемых в данном случае вопросов –

¹²⁴ Transition Report 2012: Integration across borders. //

<http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr12ru.pdf>

¹²⁵ По курсу ЦБА 50 млн. манат равно 63,7 млн. доллара США.

¹²⁶ Transition Report 2010: Integration and Regional Cooperation. EBRD. 2010.

¹²⁷ См. Ibidem

либерализация законодательства в части доступа капитала иностранных банков или их филиалов на национальный рынок.¹²⁸ С 1 января 2004 г. решением ЦБА были сняты ограничения на участие в азербайджанском банковском рынке иностранного капитала, и сейчас его доля составляет 15,3%.¹²⁹ Несомненно, приход иностранных банков в республику – фундаментальный фактор одновременного действия.

При этом такое присутствие имеет как позитивные, так и негативные стороны. К первым можно отнести снижение процентных ставок по кредитам, усиления конкуренции в банковской системе, расширение спектра и увеличение объемов банковских продуктов, увеличение капитала и улучшение его качества, внедрение современных технологий, улучшение качества обслуживания клиентов банков, удешевление кредитных ресурсов, что в совокупности будет способствовать более высоким темпам роста экономики. Наряду с этим вхождение иностранных банков в экономику страны, особенно с трансформируемыми или развивающимися рынками, положительно воздействует на потенциальных инвесторов, повышая их доверие к деловому климату принимающего государства.

С другой стороны, как нам представляется, появится проблема, связанная с усложнением надзора за иностранными филиалами. Это обусловлено тем, что отчетность филиалов иностранных банков будет консолидироваться за пределами Азербайджана и надзор за ними будет осуществляться центральными банками тех стран, в которых зарегистрированы головные офисы соответствующих банков. Кроме того, присутствие иностранного капитала может оказать давление на банковскую систему Азербайджана вследствие предложения ими более дешевых кредитных ресурсов, тогда как относительно дорогие кредитные ресурсы отечественных банков могут оказаться неконкурентоспособными на внутреннем рынке. Наряду с этим появится риск того, что в страну придут банки с ненадежной репутацией, целью которых будет получение прибыли от спекулятивных операций или отмывания «грязных» денег. Возможна также частичная потеря независимости национальной банковской системы (как это случилось в ряде государств Центрально-Восточной Европы), что неизбежно отрицательно сказывается на экономической безопасности страны.

Для решения этих проблем предлагается, во-первых, установить жесткие требования относительно капитализации для филиалов иностранных банков и их материнского банка. Во-вторых, разрешение на открытие в Азербайджане филиалов необходимо предоставлять только тем иностранным банкам, у которых международный рейтинг не ниже AA+ и активы – не менее 500 млн. долларов США. В-третьих, во избежание возможных осложнений в сфере банковского надзора после создания каждого нового филиала иностранного банка необходимо еще до его открытия заключать соглашения со странами регистрации соответствующих материнских банков, которые предусматривали бы обязательства надзорных органов стран местонахождения материнских банков относительно надзора за их филиалами в нашей республике. Наконец, в-четвертых, для поддержания баланса выгод и издержек от присутствия иностранных банков целесообразно установить четкие параметры доступа зарубежного капитала в банковскую систему Азербайджана, создать наиболее благоприятные условия для вхождения иностранных инвестиций в капитал крупных азербайджанских банков и в зависимости от последнего предусмотреть возможность квотных ограничений.

Fidan Ismailova

FEATURES OF THE FORMATION OF THE AZERBAIJAN BANKING SYSTEM IN THE CONTEXT OF FINANCIAL GLOBALIZATION

Annotation

The article discusses the involvement of the banking system of Azerbaijan in the process of financial globalization, the growth rate of foreign investment, the transition to international accounting standards and auditing standards, and participation in international financial institutions.

*გიორგი კვინიკაძე
ქეთევან ფხაკაძე*

პრო-სახელმწიფო – მსოფლიოს გეოეკონომიკური არქიტექტურის ძირითადი ბაზოვწყვეა

საბჭოთა ბლოკის კრახმა და მისმა თანმდევმა მოვლენებმა განაპირობა კაპიტალიზმის ტრიუმფი და საფუძველი დაუდო შეხედულებას, ლიბერალური ეკონომიკისა და დემოკრატიის უაღტერნატივობის შესახებ. ამ მოცემულობაში ჩამოყალიბდა გეოეკონომიკა. ამ ტერმინით აღინიშნება როგორც მსოფლიოში მიმდინარე გეოპოლიტიკის ეკონომიზაციის პროცესი, ისე ამ პროცესების შემსწავლელი მეცნიერება. ამ ცნებაში ჩვენ ორ მნიშვნელოვან მიმართულებას მოვიხსნებთ. პირველი მათგანის მიხედვით, გეოპოლიტიკა და გეოეკონომიკა ერთი მედლის ორი მხარეა. თანამედროვე გეოპოლიტიკა შედგება გაგებულ იქნეს მხოლოდ გეოეკონომიკასთან კავშირში და პირიქით. გეოპოლიტიკა ქმნის გეოეკონომიკას და გეოეკონომიკა – გეოპოლიტიკას. მეორე მიმართულება კი ისაა, რომ გეოეკონომიკისათვის ის, რაც არის ტრანსნაციონალური (ე.ი. ქვეყნის გარეთ) და რაც წარმოადგენს ნაციონალურს (ქვეყნის შიგნით არსებულს) განურჩეველია. სწორედ ეს მოცემულობა აჩენს მთავარ კითხვას. კერძოდ, რამდენადაა შენარჩუნებული ეროვნული და ტრანსნაციონალური მმართველობა თა-

¹²⁸ Проблема экспансии иностранных банков на национальный банковский рынок не получила должного освещения в трудах азербайджанских ученых-экономистов. Исключение составляют научные монографии и статьи З.Ф. Мамедова: Денежно-кредитная система стран СНГ и Балтии: тенденции и перспективы. Баку: Азернешр, 2008, с. 43-45, 198-229; Банковский кризис и реформирование банковского сектора в контексте глобализации. Баку: Азернешр, 2007, с. 197-239; Экспансия российского банковского капитала в страны СНГ и участие банков СНГ на российском рынке // Кавказ&Глобализация, Том 2, Выпуск 1, 2008, с. 67-80 и др.

¹²⁹ По данным ЦБА.

ნამედროვე მსოფლიოს გეოეკონომიკურ არქიტექტურაში და ხომ არ ნიშნავს გლობალური გეოეკონომიკური მეტოქეობა ეროვნული ეკონომიკური სტრატეგიის დასასრულს? ამ კითხვებზე სკეპტიკოსები პასუხობენ, რომ ამჟამად იზრდება კავშირები ეროვნულ ეკონომიკებს შორის და სახელმწიფო კვლავაც არის ეკონომიკური ურთიერთობების მთავარი ავტორი [2], ხოლო გლობალისტიკების ხედვით, მსოფლიოს თანამედროვე გეოეკონომიკური არქიტექტურა არავითარ შემთხვევაში არ არის უბრალოდ ეროვნულ ეკონომიკებს შორის კავშირების ინტენსიფიკაცია, არამედ თვისებრივად სხვა მოვლენაა, როცა ხდება ეროვნული ეკონომიკების გასვლა ეროვნული საზღვრებიდან და ყალიბდება გლობალური გეოეკონომიკური სივრცე ერთიანი ბაზრითა და საფინანსო სისტემით [1].

დღეისათვის ბევრი ანალიტიკოსი აღიარებს, რომ თანამედროვე გეოეკონომიკური სივრცე ზღუდავს ეროვნული სახელმწიფოს კომპეტენციას, თუმცა ამ მოვლენის მასშტაბები სხვადასხვაგვარადაა შეფასებული. განსაკუთრებული რადიკალიზმით გამოირჩევა კენიში ომე [3]. სახელმწიფოს სისუსტის მთავარ ნიშნად კ. ომე მიიჩნევს ტრანსნაციონალური ბიზნესის სიძლიერეს, საიდანაც გამომდინარეობს საპირისპირო. კერძოდ, სახელმწიფოს სიძლიერეს შეესატყვისება ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და მსოფლიო ბაზრების სისუსტე. თუმცა, რამდენად კორექტულია საკითხის ამგვარად დასმა ეს სხვა საკითხია. აღნიშნულის მიუხედავად, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ექსკლუზიური კავშირი ტერიტორიასა და პოლიტიკურ ძალას შორის გადაწყდა. ახალი ტრანსნაციონალური ინსტიტუტები შეაკვირდა სუვერენულ სახელმწიფო ინსტიტუტებთან და სუვერენიტეტი საზიარო ძალად იქცა.

ასეთი შეხედულება საკმაოდ რეალისტური ჩანდა, რამდენადაც საინტერესოდ ეხმაურება ეკონომიკურ ნიადაგზე წარმოშობილ ნაციონალიზმს, როდესაც ეკონომიკურად მეტად განვითარებულ რეგიონში იზრდებოდა მოთხოვნა გამოყოფისა, რამდენადაც მათ არ სურდათ ეკონომიკურად შედარებით ჩამორჩენილი რეგიონების "რჩენა". მაგრამ 2008 წლის და წინარე ეკონომიკურმა კრიზისმა (1997-1998წწ. აზიის ფინანსური კრიზისი) მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა როგორც კომიქს მსოფლიო ბაზრებში, ისე ეკონომიკურ ნიადაგზე განვითარებულ გეოეკონომიკურ სუვერენიტეტის გააზრებაში [1].

ორპოლუსიანი საერთაშორისო სისტემის რღვევის შემდგომ გამოიკვეთა რამდენიმე აშკარა ტენდენცია, პირველ რიგში ეს არის გამარჯვებული გეოეკონომიკური პოლუსის ამერიკის შეერთებული შტატების მხარდობის დომინანტობა მსოფლიოს გეოეკონომიკურ არქიტექტურაში. პარალელურად გამოიკვეთა ეკონომიკური რეგიონალიზმის ტენდენციები მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში და განსაკუთრებით კი ევროპის კონტინენტზე. მე-3-ე და უმნიშვნელოვანესი ტენდენცია კი ეკონომიკური გლობალიზაციის მხარდობის მანკეობელია. რეგიონალიზაცია და სწრაფად მხარდობის ეკონომიკური გლობალიზაცია განსაკუთრებული გამოწვევის წინაშე აყენებს ერი-სახელმწიფოს ტრადიციულ მოდელს, რამდენადაც სახელმწიფოს საზღვრების მნიშვნელობასა და სახელმწიფო სუვერენიტეტის არსს მნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება. სხვადასხვა ტიპის საქონელი, კაპიტალი ადამიანები და ა.შ. პერმანენტულად, პროგრესირებადი დინამიკით კვეთს სახელმწიფოს საზღვრებს. როდესაც საუბარია საზღვრების მნიშვნელობის გაუფასურებაზე, ხაზი ესმევა დენაციონალიზაციის მხარდ ფენომენს. კერძოდ აქტორები, კომპანიები თუ არასამთავრობო ორგანიზაციები მეტად გავლენიანები გახდნენ სახელმწიფოსთან შედარებით. ფაქტია, რომ რეალობის მსგავსი განვითარება წარმოშობს ახალ საჭიროებას პოლიტიკის ლეგიტიმიზაციისთვის სახელმწიფოთა მიღმა. სწორედ მსგავსმა ტენდენციებმა გააჩინა მეტად საინტერესო კითხვები ერი-სახელმწიფოს ბელზე ეკონომიკური გლობალიზაციის პირობებში. რა ბედი ელის ზოგადად სახელმწიფოს სუვერენიტეტს და თანაბრად მოხდება თუ არა ყველა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ნივთიერება?

მაშინ, როდესაც გლობალიზაციის გავლენით რიგი სახელმწიფოები მართლაც მნიშვნელოვნად თმობენ სახელმწიფოს სუვერენიტეტს (განსაკუთრებით ეკონომიკის სეგმენტში), სახელმწიფოს მეორე, შედარებით მცირე ნაწილი ე.წ. რენაციონალიზაციას განიცდიან, ანუ სახელმწიფო თავისი ტრადიციული ძალითა და გავლენით ისევ აქტუალური ფენომენია. ამ ტიპის სახელმწიფოებში კი იგულისხმება არა მხოლოდ ნაკლებად დემოკრატიული ან ავტორიტარული სახელმწიფოები, არამედ ისინიც, რომლებიც უდავოდ დომინანტი ძალაა თავისი პოლიტიკური, სამხედრო თუ ეკონომიკური პოტენციალითა და გავლენით.

ეკონომიკის გლობალიზაციის პარალელურად რენაციონალიზაციის გამოვლინება მეტად საინტერესო ფენომენია, რამდენადაც გლობალიზაცია თავისთავად გამორიცხავს ნაციონალიზმს, ხოლო აშკარად მხარდობის გლობალიზაციის პირობებში რენაციონალიზაციის თუნდაც ერთი პრეცედენტი აჩენს ეჭვს და უამრავ კითხვას ბადებს.

თანამედროვე საერთაშორისო სისტემა და მისი შემადგენელი ელემენტები სათავეს 1648 წელს ვესტფალიის ზავიდან იღებს. ამ პერიოდიდან სახელმწიფო სუვერენიტეტი სამართლებრივ პრინციპად იქცა, მაგრამ ვესტფალიის ზავით აღიარებული სუვერენიტეტი არ გულისხმობდა სახელმწიფოს სუვერენიტეტს დღევანდელი გაგებით, არამედ ის მოიცავდა მონარქის სუვერენულობას თავის სამფლობელოში, მხოლოდ საფრანგეთის რევოლუციის შემდგომ მოხდა სუვერენიტეტის იდეის გაფართოება და მან მონარქიიდან ერზე გადაინაცვლა, რადგან ერი გამოცხადდა სახელმწიფოს ლეგიტიმურობის ერთადერთ წყაროდ. მაგრამ სუვერენიტეტის ეს ფორმა მიმართული იყო სახელმწიფოს შიდა მოწყობაზე და მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ გახდა სახელმწიფოს სუვერენიტეტი, როგორც სახელმწიფოს პოლიტიკური ლეგიტიმურობის მთავარი მახასიათებელი საერთაშორისო სისტემაში. პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში გაჩნდნენ საერთაშორისო სისტემის სხვა მეტად გავლენიანი აქტორებიც, რომელთა გავლენის ზრდის პარალელურად, სახელმწიფოს უმცირდება თავისი კომპეტენციის სფეროები და არც ერთადერთი ძალაუფლების მონოპოლისტად რჩება, თუნდაც თავისი ტერიტორიის ფარგლებში. დღეისათვის სუვერენიტეტის ორი გაგება არსებობს – ტერიტორიული და სამართლებრივი. მაგრამ, როგორც ხშირად ირწმუნებიან თანამედროვე მხარდობის გლობალიზაციის პირობებში, სუვერენიტეტის ეს ორივე ფორმა თანდათან უფასურდება, რამდენადაც გლობალიზაცია თავისი არსით ძირს უთხრის თანამედროვე სახელმწიფოს. ეს შეხედულება საკმაოდ პოპულარულია, რამდენადაც მარტივი ლოგიკის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, გლობალიზაცია გულისხმობს უნივერსალიზაციას, უნიფიკაციასა და კომოკენიზაციას, რაც გარდაუვალს ხდის სახელმწიფოს დეცენტრალიზაციას, ფრაგმენტაციას და რეგიონალიზაციას. მაგრამ თუ ეკონომიკური გლობალიზაციის არსს ღრმად გავაანალიზებთ, აშკარა გახდება, რომ გლობალიზაცია არათუ

გამორიცხავს და ეწინააღმდეგება ტერიტორიული სახელმწიფოს არსებობას, არამედ მასთან თანაარსებობა განაპირობებს მის განვითარებას.

ეკონომიკური გლობალიზაციის არსის გასარკვევად აუცილებელია მისი ძირითადი მახასიათებლების გაანალიზება. პირველი და უმთავრესი, ეს არის სახელმწიფოსთან მჭიდრო კავშირში არსებული ინსტიტუტები და პროცესები, რომლის შედეგადაც მატერიალიზდება გლობალიზაცია. მეორე სამართლებრივი რეჟიმების მზარდი გავლენა, რომელიც აკონტროლებს ტრანსსასაზღვრო ეკონომიკურ ტრანსაქციებს. მესამე, მზარდი ეკონომიკური აქტივობა ელექტრონულ სივრცეში, რაც, ერთი შეხედვით, თითქოს უკონტროლოა, რამდენადაც ფინანსების ვირტუალიზაცია ხდება, მაგრამ, ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფოს კონტროლის მნიშვნელოვან საჭიროებას მოითხოვს კრიზისების თავიდან ასაცილებლად. სამივე ამ მახასიათებლიდან აშკარაა, რომ გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფო სუვერენიტეტი კი არ ქრება, არამედ იძენს ახალ განზომილებას და დუალისტურ ცნებად ტრანსფორმირდება, ანუ სუვერენიტეტი XXI საუკუნის დასაწყისისათვის გადადის ევოლუციის ახალ საფეხურზე, რამდენადაც მას გლობალურ-ეროვნული ხასიათი ეძლევა. სახელმწიფო უკვე ხდება ორიენტირებული ეკონომიკურ სივრცეში ადაპტირებაზე, რისთვისაც აუცილებელია ის გამოვიდეს როგორც გლობალური კაპიტალის უსაფრთხოების გარანტორი, განვითარებისათვის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შემქმნელი და სამართლებრივი მარეგულირებელი. სწორედ ეს ახალი გამოწვევები წარმოადგენს დენაციონალიზაციის მთავარ საფუძველს. მაგრამ დენაციონალიზაცია სულაც არ გულისხმობს სახელმწიფოს ფუნქციის გაქრობას, პირიქით, ხდება მისი ტრანსფორმაცია და უფრო ეფექტური ადაპტირება ახალ გეოეკონომიკურ რეალობასთან.

ამდენად, მოკლედ რომ შევაჯამოთ ზემოთ აღნიშნული, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მსოფლიო ახალი გეოეკონომიკური არქიტექტურა ყალიბდება შემდეგი მოცემულობებით: ა) მზარდი გლობალური ეკონომიკური კონკურენტუნარიანობისა და კრიზისების პირობებში მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან ტრანსნაციონალური კომპანიების ინტერესების დაცვა, რამდენადაც მათი შემოსავლები აისახება იმ სახელმწიფოს მთლიან შიდა პროდუქტში, სადაც ისინი არიან რეგისტრირებულნი. (ამის საილუსტრაციოდ გამოდგება 1994 წლის მექსიკის კრიზისი, როდესაც შეერთებულმა შტატებმა მისი ეროვნული უსაფრთხოების პრობლემად დაასახელა ამ კრიზისის აღმოფხვრა და მექსიკაში მოქმედი ტრანსნაციონალური კორპორაციების დაცვა. ბ) დიდი ეკონომიკური პოტენციალის მქონე სახელმწიფოებისათვის კონკურენციების გაწევა მეტად რთულია, რიგით სახელმწიფოებს რჩებათ ერთადერთი არჩევანი რეგიონალიზაციის სახით, რაც ზრდის კონკურენტუნარიანობის შანსს (ამ მხრივ რეგიონალიზაციის საკმაოდ წარმატებული მოდელი ევროკავშირია, რომელმაც გააერთიანა რა კონტინენტურ ფარგლებში ეკონომიკური სივრცე, უფრო “წონიან” აქტორად წარმოაჩინა გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაში. გ) დისკურსის ლოგიკის შესაბამისად გამოდის, რომ ოპტიმიზმი ახალი გეოეკონომიკური სივრცის პერსპექტივასთან დაკავშირებით გაიგივებულია ეროვნული სახელმწიფოს მომავლის პესიმისტურ შეხედულებასთან. დ) მსოფლიო გეოეკონომიკურ არქიტექტურაში ხდება სახელმწიფოს თანაარსებობა ტრანსფორმირებული სტატუსით, სადაც რიგითი სახელმწიფოების მხრიდან ძირითადი აქცენტი კეთდება დასავლეთზე, რამდენადაც გლობალური კაპიტალის უდიდესი შემადგენელი სწორედ დასავლური კაპიტალია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გიორგი კვინიკაძე. გეოეკონომიკა. სახელმძღვანელო. თბ., 2008.
2. Cox. R.W. Global perestroika /Approaches to world Order/ R.W. Cox, T. J. Sinclair (eds). Cambridge,1996. P. 302; Hirst P. Tompson G. Globalization and the Future of the Nation State // Economy and Society L. 1995. Vol. 24, #3, p.44.
3. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. N.Y. 1990; Iden The End of the nation state: The Rise of Regional Economics. L. 1995.

*Giorgi Kvinikadze
Ketevan Pkhakadze*

NATION STATE – THE BASIC CHALLENGE OF WORLD GEOECONOMICAL ARCHITECTURE Annotation

The issue about the formation of the new current geoeconomical order in post - bipolar world is discussed in this article. This question has become an active one among academicals, where the future of nation-state has the central place on the background of rapidly increasing process of economic globalization. According to the authors' view, this process should not be unequivocally estimated, because concrete states are suffered from the process of re-nationalization by the same impact of globalization. This means, that the state institute with its traditional force and influence still stays as the actual phenomenon. This type of states includes not only democratic and authoritarian ones, but these states as well, which are the dominant in global geoeconomical space.

The evaluation of States idea and the concept of sovereignty are discussed in the underlined context. There are derived the basic determinants of geoeconomical architecture. The conclusions are made at the end of the work, where it is underlined, that the interests of transnational subjects must be protected under the conditions of economic rivalry and crisis. On the other hand, due to the fact, that it is difficult to rival with the countries having powerful economic potential, the ordinary ones have only one choice of economical regionalization.

**ПРОБЛЕМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ МОДЕЛИ ПРОВЕДЕНИЯ
ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ**

Современная модель денежно-кредитной политики в Украине начала формироваться в 2000 г., когда вследствие глубокой девальвации национальной валюты во время финансового кризиса 1998 г. и формирования благоприятной внешней конъюнктуры для ключевых отраслей украинского экспорта с 1999 г. наблюдалось положительное сальдо текущего счета платежного баланса (рис. 1).

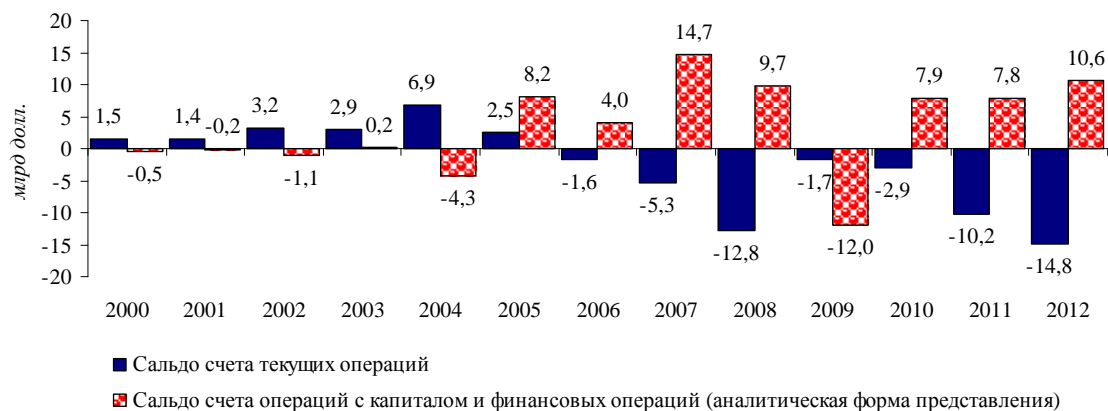
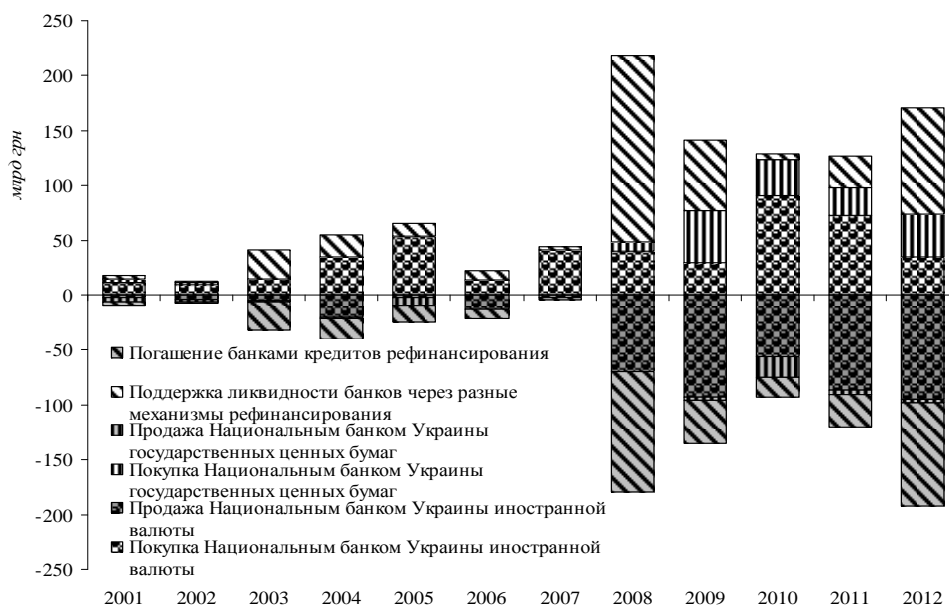

Рис. 1. Сальдо счетов платежного баланса Украины в 1995–2012 гг., млрд долл.

Источник: построено по данным официального сайта Национального банка Украины www.bank.gov.ua

Чтобы сохранить ценовые преимущества экспортеров, а также сформировать достаточные международные резервы, которые позволяли проводить более цивилизованную валютную политику, отказавшись от жестких административных ограничений валютного рынка, Национальный банк выкупал превышение предложения иностранной валюты над ее спросом, поддерживая стабильность обменного курса. При этом конституционная основная функция Национального банка Украины – обеспечение стабильности денежной единицы – в Законе «О Национальном банке Украины» в первоначальной редакции (20 мая 1999 г.) и до июля 2010 г. конкретизировалась следующим образом: «для выполнения своей основной функции Национальный банк способствует соблюдению стабильности банковской системы, а также, в пределах своих полномочий, – ценовой стабильности» (статья 6). При этом сама ценовая стабильность понималась Законом как «удерживание системы цен на определенном уровне путем поддержания стабильного курса денежной единицы Украины» (статья 1). Имея неприятный опыт целевых кредитных эмиссий согласно постановлениям органов власти, приведший к гиперинфляции в 1993 г., НБУ, получивший независимость в 1999 г., осторожно относился к использованию кредитного канала эмиссии. Незрелость фондового рынка ограничивала возможности проведения рефинансирования при помощи рыночных механизмов (под качественные залоги). Так валютный канал стал абсолютно преобладающим каналом безналичной денежной эмиссии (рис. 2).

**Рис. 2. Динамика компонентов чистой безналичной эмиссии
Национального банка Украины, млрд грн**

Источник: построено по данным годовых отчетов НБУ за 2001–2011 гг, Монетарного обзора за 2012 год.

Денежная эмиссия под обеспечение твердой иностранной валюты представлялась более надежной, чем под внутренние кредиты. Преимущественно валютный характер эмиссии сохранился вплоть до кризиса 2008 г. Но с 2006 г. приток иностранной валюты в страну обеспечивался уже не поступлениями от экспорта, а за счет финансового счета платежного баланса. Активная социальная политика, используемая в политической борьбе, привела к значительному росту потребительского спроса, удовлетворить который силами отечественного производства оказалось невозможно¹³⁰. Это привело к росту импорта, который был также поддержан при помощи ресурсов иностранных финансовых групп. Доля иностранного банковского капитала в уставном капитале банковской системы Украины возросла с 9,6% в 2004 г. до 19,5% в 2005 г., 27,6% в 2006 г. и 36,7% в 2008 г.

В целом ориентация на внешние источники денежной эмиссии до кризиса обеспечивала достаточно высокие темпы прироста денежной массы – от 30 до 50%. Темпы роста реального ВВП также сохранялись на довольно высоком уровне.

Предполагалось, что экспортоориентированные отрасли станут локомотивом развития других отраслей, а денежный рынок, независимо от того, по каким каналам происходит прирост денежной массы, эффективно распределит денежные средства. Более того, создавая либеральные условия для вхождения иностранного банковского капитала, от него также ожидали качественного преобразования как финансового рынка страны, так и структуры ее экономики в целом.

Но единственным ярким эффектом иностранного финансового капитала на кредитном рынке Украины стало заполнение неразвитого сегмента потребительского и жилищного кредитования за счет кредитов в иностранной валюте. Доля кредитов физическим лицам в общем объеме кредитов увеличилась с 5% в 2000 г. до 38,1% в 2008 г.

Что касается кредитования нефинансового сектора, то, наоборот, наблюдается консервация отраслевой структуры кредитования: доля сельского хозяйства находится на уровне 6–7%; добывающей промышленности – 2–3%; транспорта и связи – 4–5%. С 2,1% в 2000 г. до 9% в 2009 г. возросла доля строительства. Самыми заметными тенденциями за рассматриваемый период стали падение доли в кредитах нефинансовым корпорациям перерабатывающей промышленности с 31,2% в 2000 г. до 20,8% в 2012 г. при одновременном росте суммарной доли кредитования торговли и операций с недвижимым имуществом, аренды и инжиниринга с 45,2% в 2000 г. до 53,8% (рис. 3).

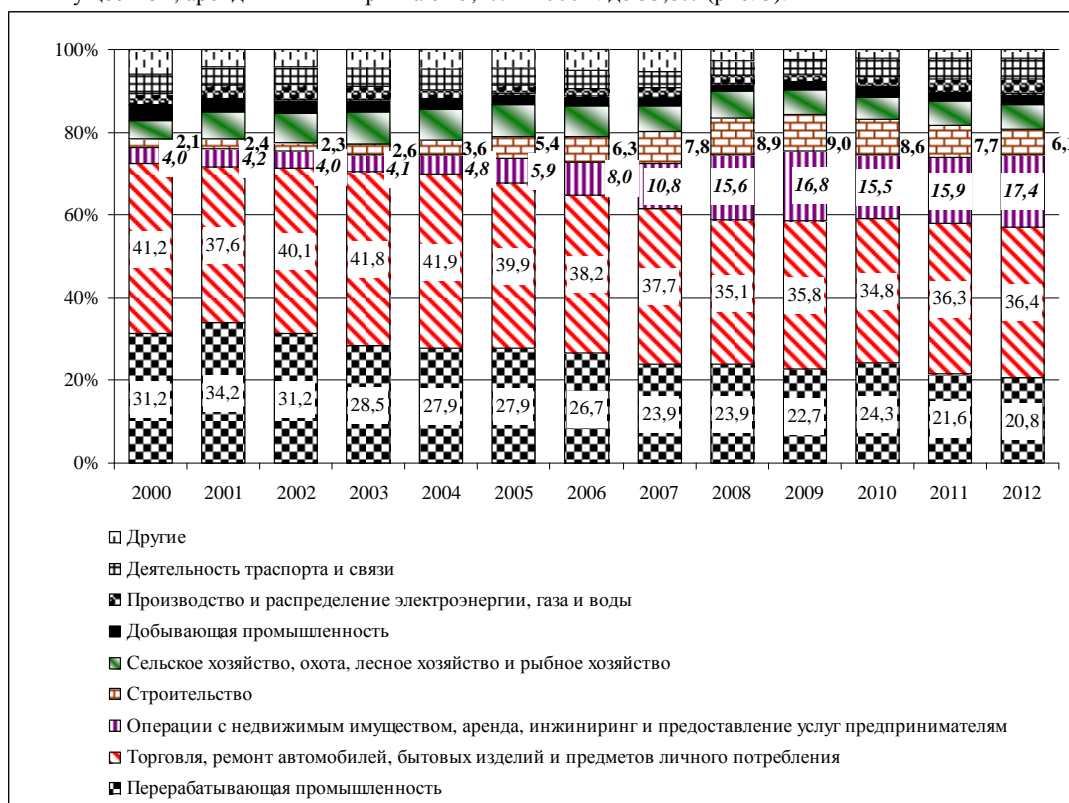

Рис. 3. Структура кредитов нефинансовым корпорациям по видам экономической деятельности, доля от общего объема, %

Источник: рассчитано автором по данным официального сайта Национального банка Украины www.bank.gov.ua

По своей природе финансово-экономический кризис 2008–2009 гг. в Украине прежде всего был кризисом платежного баланса – как со стороны финансового счета, так и со стороны текущего счета. По итогам 2008 г. сальдо счета операций с капиталом и финансового счета все еще было положительным и составляло 9,7 млрд долл., хотя и значительно сократилось в сравнении с 2007 г., когда оно равнялось 14,7 млрд долл.). Чистый отток капитала начался в IV кв. 2008 г., составив за этот период 6,1 млрд долл. Но еще более критической выглядела ситуация с текущим счетом, отрицательное сальдо которого в 2008 г. достигло почти 12,8 млрд долл. Все это объективно создало девальвационное давление на курс

¹³⁰ Новые вызовы для денежно-кредитной политики в современных условиях. Кн. 2: Взгляд из Украины / под ред. акад. НАНУ В.М.Гейца, чл.-корр. НАНУ А.А.Гриценко ; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозирова. – К., 2012. – С. 208–209.

гривны. Но действие объективных факторов усиливалось паникой в банковском секторе и растущим спекулятивным спросом на иностранную валюту. В результате произошла резкая девальвация гривны. Хотя уже в 2010 г. чистый приток иностранного капитала в Украину возобновился, дефицит текущего счета с 2009 г. стремительно возрастает: с 1,7 млрд долл. в 2007 г. до 14,8 млрд долл. в 2012 г.

Под действием мирового кризиса, а также ряда локальных факторов, таких как повышение цен на импортный газ, валютный канал эмиссии иссяк (см. рис. 2). Выполняя условия предоставления Международным валютным фондом Украине второго транша кредита stand-by, касающиеся усиления гибкости обменного курса, 9 июля 2010 г. были утверждены изменения к Закону о Национальном банке. Теперь, выполняя свою основную функцию («обеспечение стабильности денежной единицы Украины»), Национальный банк должен исходить из приоритетности достижения и поддержки ценовой стабильности в государстве. Под ценовой стабильностью в Законе понимают «сохранение покупательной способности национальной валюты путем поддержания в среднесрочной перспективе (от 3 до 5 лет) низких, стабильных темпов инфляции, которые измеряются индексом потребительских цен»¹³¹.

Как условия перехода к таргетированию инфляции, так и объективные причины, связанные с дестабилизацией валютного канала денежной эмиссии, требовали использования внутренних источников обеспечения выпуска денег. Но, как и в экономиках европейских стран и США, которые стали эпицентром кризиса, возобновить здоровые процессы кредитования в Украине не удалось до сих пор. Хотя в общем это объясняется происходящим после кризиса делевереджингом, в каждой отдельной экономике действуют специфические факторы кредитного сжатия. В развитых экономиках для его преодоления предпринимаются как общие меры монетарного стимулирования совокупного спроса, так и меры по стимулированию кредитования нефинансового сектора (в частности, Программа Funding for Lending Казначейства и Банка Англии).

В Украине попытки более активно задействовать кредитный канал рефинансирования также оказываются неэффективными. Дополнительная ликвидность, предоставленная банковской системе, в дальнейшем направлялась банками либо на валютный рынок (как в конце 2008 г. – начале 2009 г., 2012 г.), либо на рынок государственных ценных бумаг (как в 2010 г. – первой половине 2011 г.), или же изымалась в ходе мобилизационных операций НБУ и ужесточения требований по формированию обязательных резервов.

В Украине *снижение спроса на кредиты* обусловлено следующим. *Во-первых*, это утрата крупного сегмента потребительского и жилищного кредитования в иностранной валюте (реализация валютных рисков во время кризиса вынудила на законодательном уровне запретить валютное кредитование физических лиц). *Во-вторых*, это падение внешнего спроса на ключевые товары украинского экспорта, связанное как со спадом в европейской экономике, так и с усилением ценовой и неценовой конкуренции с Китаем на рынке черных металлов. В частности, в 2012 г. экспорт черных металлов снизился на 17%. Падение внешнего спроса стало причиной снижения реального ВВП на 1,3% в третьем и 2,5% в четвертом кварталах 2012 г. *В-третьих*, это ценовой фактор – процентные ставки по кредитам нефинансовым корпорациям не опускаются ниже 13%, а ставки по кредитам домохозяйствам после утраты сегмента более дешевого валютного кредитования приближаются к 30% (рис. 4). Экспертный индекс эффективных кредитных ставок для физлиц «Индекс КредитМаркет» в конце апреля 2013 г. составил: ипотечный 25,64%; автомобильный – 42,58%; карточный – 70,07%; потребительский – 124,33%; наличный – 107,08%.¹³²

Рис. 4. Средневзвешенные процентные ставки по кредитам домохозяйствам и нефинансовым корпорациям

Источник: построено по данным официального сайта Национального банка Украины www.bank.gov.ua

В-четвертых, это институциональные условия ведения бизнеса в Украине. В рейтинге Doing Business 2013 Мирового банка Украины заняла 157 место из 185. Это ограничивает число качественных заемщиков. Что касается спроса на ипотечные кредиты, то он ограничивается соотношением стоимости жилья и средней заработной платы. Высокая же стоимость жилья в свою очередь в значительной мере обуславливается бюрократической и непрозрачной разрешительной системой. По легкости получения разрешения на строительство, согласно рейтингу Doing Business 2013, Украина занимает 183 место из 185 стран.

¹³¹ Закон Украины от 20 мая 1999 р.№ 679-ХІV

«О Национальном банке Украины» / офиц. сайт Верховной Рады Украины (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>).

¹³² Украинский индекс эффективных процентных ставок по потребительским кредитам для физических лиц / http://index.kreditmarket.ua/index.php?option=com_indexlist

Ограничивают возможности монетарного стимулирования в Украине и факторы, сдерживающие *предложение кредита*. Они связаны как с кредитной политикой банков, так и с денежно-кредитной политикой центрального банка. *Кредитная политика коммерческих банков* в Украине либо ориентирована на кредитование формально и неформально связанных с банками ограниченного числа предприятий, либо на дорогое розничное кредитование, либо является частью общей политики банка по «снятию сливок» в краткосрочной перспективе и уходу с рынка (что было характерно как для отечественных банков, которые раздували розничный сегмент, увеличивая долю рынка с целью более выгодной продажи банка иностранным финансовым группам, так и для иностранных финансовых групп, приоритетом которых было получение максимальной прибыли в краткосрочной перспективе). Существует также ряд серьезных ограничений для монетарного стимулирования у *денежно-кредитной политики*. Одно из них – специфика общественных ожиданий, управляемость которыми является важным фактором эффективности монетарного регулирования. В Украине после проведения политики стабильного обменного курса с 2000 г. и после резких девальваций даже незначительное движение курса доллара вниз расценивается как начало валютного кризиса и приводит к резкому увеличению спроса на иностранную валюту. Именно высокие девальвационные ожидания вынудили НБУ в 2012 г. потратить 7,5 млрд долл. валютных резервов для поддержания курса и, соответственно, извлечь из обращения 60 млрд грн (см. рис. 2), что, вместе с падением производства вследствие внешнеэкономических факторов, привело к дефляции в 2012 г. (-0,2%). У экспертов сегодня отсутствует единое мнение по поводу причин высоких процентных ставок в Украине: являются ли они отражением инфляционных рисков (но они оставались высокими и в дефляционном 2012 г.), девальвационных ожиданий, жесткости монетарной политики (но она не всегда была такой) либо других – институциональных рисков и низкого уровня доверия в экономике и обществе.

В этих условиях государство, *во-первых*, пытается ограничить спекулятивный спрос на иностранную валюту при помощи регулятивных мер и вербальных интервенций (регистрация трех законопроектов о введении налога на продажу наличной иностранной валюты). *Во-вторых*, государство все более активно выполняет роль заемщика последней инстанции, предлагая банкам свои долговые обязательства. Не только в кризисном 2009, но и в 2010 и 2012 г. по данным «Обзора депозитных корпораций (включая Национальный банк Украины)» более половины прироста чистого внутреннего кредита обеспечивалось за счет прироста требований к центральному правительству. Пока эти средства направляются преимущественно на текущие бюджетные потребности, что формирует долговые, инфляционные и девальвационные риски. Активная роль государства естественна в условиях кризиса, но увеличение размера уже неэффективного государства несет серьезные угрозы. Возможным решением этой проблемы в Украине может стать использование государством привлеченных кредитных ресурсов для кредитования инвестиционных проектов. Последнее особенно важно в условиях долгосрочного снижения внешнего спроса на продукцию черной металлургии (отрасли, выполнявшей роль локомотива экономического роста) и сужения разрыва потенциального и фактического ВВП в Украине почти до нуля¹³³. Государство таким образом может попытаться восполнить те институциональные пробелы, которые само же когда-то создало.

Tatyana Krichevskaya

PROBLEMS OF THE MODERNIZATION OF THE MONETARY POLICY MODEL IN UKRAINE

Annotation

The article considers the preconditions for the formation of the modern de-facto monetary policy regime in Ukraine, its key characteristics, economic and institutional effects. The trends in monetary policy regime modernization after the global financial and economic crisis are discussed, in particular the development of the alternatives for the foreign exchange channel of money creation in Ukraine. The factors constraining the demand and supply of credit at the current stage are marked out and possible directions to overcome them are offered.

Наталья Николаевна Куцмус

ГЕНДЕРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Глобализация мировой экономики формирует качественно новое понимание экономического развития, целью которого выступает не только экономический рост государства, но и структурные изменения в обществе, в частности, относительно формирования эффективной институциональной среды, расширения доступных факторов производства и повышение производительности, актуализация факторов, связанных с населением и рабочими ресурсами. При этом очевидным является тот факт, что ключевым фактором развития является именно человеческий ресурс, носителями которого выступают мужчины и женщины. Соответственно, полноценное развитие страны в экономическом и социальном понимании, достижение целей прогрессивного роста и ожидаемых качественных изменений в условиях жизни невозможно без преодоления существующих гендерных проблем.

Ключевым аналитическим показателем для описания трендов, характеризующих динамические качественные изменения в населении, является уровень человеческого развития. Индекс развития человеческого потенциала используется для сравнительной оценки бедности, грамотности, образования, средней продолжительности жизни и других экономико-демографических показателей страны [4, с. 646]. Проведенные экспертами ООН расчеты для 187 стран мира в 2011 г. указывают на то, что по значению этого индекса выделяется 4 группы стран: с очень высоким, высоким, средним и низким уровнем человеческого развития. Важно отметить, что в соответствии с уровнем человеческого развития, страны занимают аналогичные позиции и за оценкой гендерного равенства (табл. 1).

¹³³ Новые вызовы для денежно-кредитной политики в современных условиях. Кн. 2: Взгляд из Украины / под ред. акад. НАНУ В.М.Гейца, чл.-корр. НАНУ А.А.Грищенко ; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – К., 2012. – С. 194–195.

В целом, следует отметить, что уровень человеческого развития не всегда коррелирует с достигнутым уровнем экономического благосостояния страны. Это еще раз подтверждает важность владения страной определенными природными и экономическими ресурсами наряду с имеющимся человеческим капиталом для обеспечения роста экономики. Однако, с другой точки зрения, эффективность использования экономических ресурсов напрямую зависит от уровня человеческого развития, поскольку именно человек в процессе своей производственно-хозяйственной деятельности выступает их главным пользователем.

Таблица 1

Группы стран мира за уровнем человеческого развития и гендерного равенства

Группы стран мира за уровнем человеческого развития	Среднее значение индекса:	
	человеческого развития	гендерного равенства
Страны с очень высоким уровнем человеческого развития	0,889	0,236
Страны с высоким уровнем человеческого развития, в т.ч., Украина	0,741 0,729	0,429 0,335
Страны со средним уровнем человеческого развития	0,630	0,495
Страны с низким уровнем человеческого развития	0,456	0,632

Источник: на основе информации базы данных Программы развития ООН (<http://hdr.undp.org/en/data/build/>)

Так, например, Украина, достигнув 76 позиции в мировом рейтинге по уровню человеческого развития и входя в число стран с высоким значением данного индекса, занимает одно из заключительных мест по уровню конкурентоспособности как экономического субъекта. Кроме того, ключевой индикатор экономического развития – валовой национальный доход на уровне 6428 долл. США в 2012 г. относит Украину к категории стран с его средним значением.

Несмотря на отсутствие четкой аргументации взаимообусловленности значений индекса человеческого развития и индикаторов экономической среды определенной страны, важно подчеркнуть существование тесной взаимосвязи между достигнутым уровнем гендерного равенства и показателями экономического роста. Эмпирически установлено, что чем меньше в стране наблюдается проявлений гендерного неравенства, тем более высоким для нее есть уровень экономического расслоения населения по доходам (рис. 1). Так, странам, которые имеют низкие значения индекса гендерного неравенства, характерна достаточно многослойная структура населения по доходам (Франция, Италия, Испания, Великобритания) и, наоборот, индикация активных проявлений гендерного неравенства в обществе таких стран как Конго, Сенегал и Индия сопровождается менее контрастной градацией жителей по их материальному благосостоянию. Но это явление сопровождается в этих странах достаточно низкими значениями показателей экономического состояния населения и, в основном, граничит с бедностью.

Несмотря на достаточно дискуссионный подход к трактовке использованного коэффициента девиации экономики от абсолютного равенства в распределении доходов (индекс Джини) в качестве такого, что свидетельствует об экономическом положении страны, все же можно говорить о правомерности его использования. Так, согласно гипотезе С. Кузнецца, процесс роста экономики влечет за собой перераспределение доходов, изменяя относительно одинаковый уровень благосостояния населения на начальном этапе на достаточно дифференцированный с повышением экономического развития страны [3, с. 1-28].

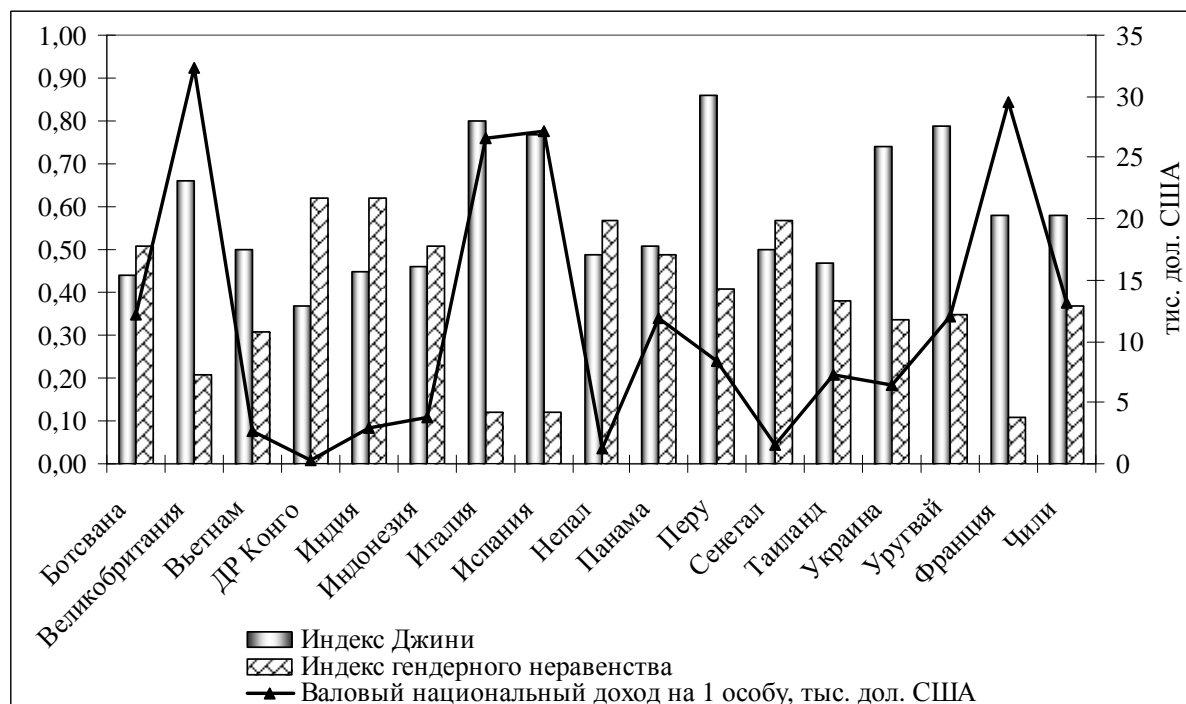

Рис. 2. Взаимозависимость уровня гендерного неравенства и экономического благосостояния населения отдельных стран мира

Источник: построено на основании информации баз данных Программы развития ООН (<http://hdr.undp.org/en/data/build/>).

Разрыв в уровнях экономического развития между странами порождает проблему бедности, в восприятии природы которой традиционно используется гендерный подход. Вместе с тем, проблема бедности даже через призму гендера относительно дифференцированная в регионах и странах мира, в частности, в отдельных социальных слоях и на разных этапах жизненного цикла мужчин и женщин [1, с. 98]. Поэтому выводы о распространении явления феминизации бедности в мире довольно противоречивы, ведь бедность имеет различные проявления среди представителей обоих полов через отличные причины и способы борьбы с ней, социально-экономические последствия и т. д. [6, с. 14]. Таким образом, правомерно утверждать только о восприятии бедности как явления гендерно дифференцированного, хотя даже самые прогрессивные мировые организации, отстаивающие необходимость проведения аналитических исследований на гендерной основе, не способны в полной мере отразить ее особенности для обоих полов. В целом, можно отметить только ощутимую тенденцию к сокращению количества и, что особенно важно в условиях постоянного роста населения мира, доли населения за чертой бедности. Одним из методических подходов к оценке бедности, используемый Всемирным банком, является уровень затрат человека, меньше эквивалента 1,25 долл. США. Согласно данному подходу, в мире в 2008 г. проживало 1289 млн. человек, входящих в эту категорию. Другой аналитический показатель бедности – уровень затрат меньше 2,50 долл. США – относит к категории бедных более 50 % населения планеты. На фоне существенного снижения уровня бедности в мире, что подтверждается как сокращением числа, так и доли бедных лиц, в целом, ситуация сохраняет свои региональные характеристики. Так, наибольшая доля бедных фиксируется в Либерии, Конго и Мадагаскаре (от 80 до 100% граждан этих стран проживают за чертой бедности), достаточно высокой она также является и в таких странах как Танзания, Замбия, Чад, Нигерия – 60-80%, Мали, Буркина-Фасо, Бангладеш, Кения, Мозамбик – 40-60%, Индия, Пакистан, Туркменистан, Камбоджа – 20-40%. Итак, бедность как социальное и экономическое явление наиболее характерно для развивающихся стран, которые пытаются адаптировать собственные стратегии экономического и общественного развития в условиях мировой экономики, глобализация которой происходит на основе экономического гуманизма.

На фоне указанных проявлений бедности в развивающихся странах ее показатели для Украины являются не столь критическими, поскольку за чертой бедности проживает меньше 1 % населения. В тоже время, более современная методология оценки экономического развития, использующая поликритериальный подход, к категории бедных относит 2,2% населения Украины, а 35,5 % – подвергаются лишениям в быту, образовании и здравоохранении [2].

Продолжая развивать идею взаимосвязи гендера и экономического развития, необходимо отметить основные детерминанты, которые ее обуславливают: во-первых, в странах с высоким уровнем экономического развития происходит равноценное финансирование образования как мужчин, так и женщин, обеспечивается стимулирование профессионального развития для представителей обоих полов, во-вторых, такой подход к проблеме образования усиливает ценность специалистов-женщин на рынке труда и способствует выравниванию экономических результатов использования трудового потенциала, в частности, заработной платы, в-третьих, равные возможности профессионального развития способствуют продвижению новейших технологий, которые, как фактор производства, становятся все более значимыми с точки зрения развития экономики. Относительно Украины необходимо подчеркнуть, что основными причинами существования гендерных проблем следует рассматривать незавершенность процесса гендерных трансформаций, что не способствует формированию внутри страны гендерно сенсibilизированного пространства, адекватных стратегий и механизмов достижения равенства мужчин и женщин в экономической, управленческой и социальной сферах, а также сбережение дискриминационных гендерных стереотипов о месте и роли женщин в обществе. Вследствие этого, преимущественно женщины поддаются дискриминации в семейных отношениях, формируются препятствия для свободного выбора ими образа жизни, сохраняются идеи зависимости женщин от мужчин.

В экономической среде о существовании проблем на почве гендерного равенства свидетельствуют такие факты как:

- во-первых, недостаточная представленность женщин в органах власти (на общегосударственном уровне их доля в 2012 г. составляла 7,4%, на областном – 12%, районном – 23%, городском – 28%, поселковом – 46%);
- во-вторых, разрыв в оплате труда между мужчинами и женщинами достигает 25,1%, причиной которого является гендерная сегрегация вертикального и секторального типов, что не только ограничивает возможности профессионального роста, но и экономические результаты труда;
- в-третьих, отставание женщин за уровнем экономической активности, участия в предпринимательской деятельности и управления коммерческими структурами (женщины возглавляют лишь 26% малых предприятий, 15% средних и 12% больших) [5].

Дальнейшее сохранение гендерных проблем развития экономики и общества Украины в целом является ингибитором экономического роста, серьезным барьером достижения эффективной конкурентоспособности экономики страны, способности противостоять вызовам глобализации. На мезо уровне они замедляют становление сбалансированного рынка труда, расширение экономических прав и возможностей для представителей обоих полов, преодоление бедности, улучшение качества жизни и благосостояния населения.

Таким образом, процесс экономического развития означает не только рост доходов определенной страны, но и улучшение стандартов жизни и реализацию базовых жизненных потребностей людей, среди которых, в частности, улучшение медицинского обслуживания, доступ к качественному образованию и формирование возможностей для занятости независимо от расы, религии или пола. В связи с этим, современными индикаторами экономического развития выступают и такие показатели, как уровень функциональной грамотности, ожидаемая продолжительность жизни, которые обязательно оцениваются в разрезе представителей мужского и женского полов и подтверждают необходимость гендерной концептуализации современного понимания процесса развития в экономической плоскости, продвижения гендерного равенства как инструмента достижения его целей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Fodor E. The feminization of poverty in six-post-state socialist societies / E. Fodor // Review of Sociology. – 2001. – Vol. 72. – P. 91–107.
2. Human Development Report 2013: Ukraine [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://hdrstats.undp.org/images/explanations/UKR.pdf>.

3. Kusnets S. Economic Growth and Income Inequality // American Economic Review. – 1955. – № 1. – P. 1-28.

4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр Академія, 2000. – 864 с.

5. Концепція Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року / Офіційний вісник України від 14.12.2012 – 2012 р. – № 93. – С. 194.

6. Практическое руководство по внедрению гендерного подхода: часть II [Под. ред. А. Ниеманис] – 3-е изд. // Словацкая Республика, 2007. – 298 с.

Nataliya Kutsmus

GENDER PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE UNDER GLOBALIZATION

Annotation

The interdependence of gender equality and economic development is argued. The conditions of gender problems existence in Ukraine are identified. The indicators, that indicate the existence of gender inequality in employment, participation in decision-making, entrepreneurship, are analyzed. The necessity of overcoming gender imbalances in order to ensure competitiveness and progressive development of the national economy is proved.

Larisa Lazebnik
Oksana Yarmak

BANK'S COMPETITIVENESS ON THE UKRAINIAN MARKET OF CONSUMER CREDIT AS A MEASURE OF ITS FINANCIAL STABILITY

Banking services market is characterized by a high level of competition. That's why the issues, related with the banks competitiveness analysis in each segment of services, are relevant. Most of the bank's financial stability indicators has a direct impact on the bank's competitiveness. The high financial stability of the bank, in turn, provides a protection against unfair competition. It helps the bank to remain its competitive during financial crisis.

The issues of the relationship between bank's competitiveness and their financial strength are studied by the national scientists: M. Azarenkova, V. Balan, A. Kireyeva, T. Maiorova, V. Mishchenko, A. Moroz, S. Naumenkova, V. Nemcova, L. Primostko, M. Savluk, A. Shegda and Western economists: O. Lavrushin, M. Porter, P. Rose etc.

The purpose of article is determination the strategic position on the segment of consumer credit market in Ukraine, based on banks competitiveness. It will be done on a basis of analysis of bank's quantitative and qualitative indicators and their credit programs.

The subject of the study is the banks activities on the segment of consumer credit in Ukraine.

The object of the study is Ukrainian banks competitiveness on the segment of consumer credit, as the main indicator of their financial stability.

Bank's financial stability and competitiveness depends on success of the bank and the customer interaction. It means, when a bank to fully meet all of their needs, when it apply individual approach to each customer [3, p. 56].

Let's characterize the banks competitive position on the consumer credit segment, as an indicator of their financial stability. But first of all, we have analyze the quantitative and price indicators of consumer credit during 2012.

According to the National Bank of Ukraine, the share of consumer credit continued to grow in January 2013 (by 0.46 p.p., compared with December 2012). Indicator value is reached a rate of 67.09% of the total credit portfolio. Annual absolute growth was 543 million hryvnias, which equals - 0.43%. Overdue loans is 74 450 million dollars at January 30, 2013.

The dynamics of the consumer credit market in the period January 2012 - January 2013 by maturity of credits is presented in Figure 1.

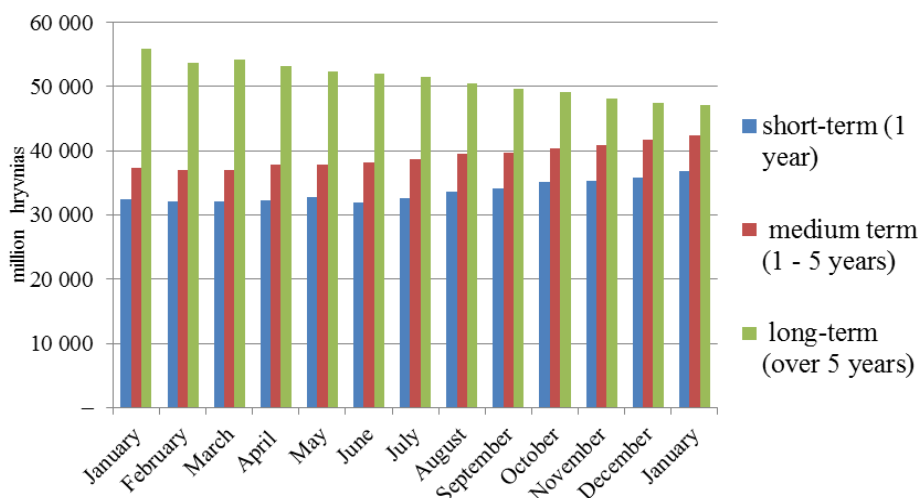

Figure 1. Dynamics of the consumer credit portfolio by maturity for the period from 30.01.2012 till 30.01.2013, million UAH
Source: Compiled on the basis of statistical data of the NBU [2]

Portfolio of short-term consumer credits showed a positive trend of growth 13.5% (4387 million USD.) for the year 2012. Portfolio of medium-term credits increased in the amount of 13.3% (4970 million hryvnias). At the time, portfolio of long-term loans was characterized by a negative growth rate, namely - 15.7% (8814 million hryvnias).

The number of banks, which provide consumer credit are 27 institutions on March 22, 2013. The dynamics of the average effective interest rate during 2012 is presented in Figure 2.

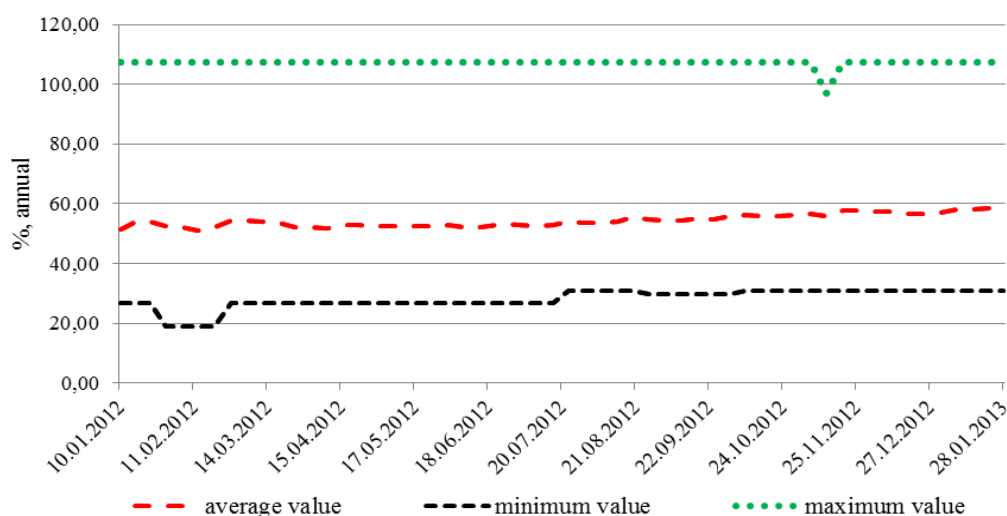

Figure 2. The dynamics of effective interest rates of consumer credit in January 2012 - January 2013, % per annum, loan term - 2 years

Source: Compiled on the basis of the company "Prostobank Consulting"

The effective interest rate includes the nominal value of credit, commission expenses (one-time, monthly fee), and takes into account the form of payment of the debt (classical / annuity).

As we can see from the figure 2, the value of the indicator increased by 1.8 percentage points to the level of 58.58% per annum in January 2013. It increased by 7.12 p.p. during the period January 2012 - January 2013. The highest level of the credit cost (57.3% - 58.58% per annum) was typical for the period November 2012 - January 2013. Their lowest level (51.5% - 52% per annum) was typical for the period January - February 2012.

Let's turn to the analysis of the banks competitiveness, using the methods of benchmarking. Initially, we selected 10 banks with the lowest effective rates for the construction of maps of competitor's strategic groups (Table 1).

Table 1

Bank rating and unsecured consumer credit programs, based on their value on 22.03.2013

Bank	The name of program	effective rate, % per annum
Platinum Bank	Cash credit up to 75 000 hryvnias	32,60
Delta Bank	Cash 2012	34,56
Erste Bank	Optimal	36,14
Sberbank of Russia	Profitable	36,74
Universal Bank	Cash credit for any purpose	39,58
Raiffeisen Bank Aval	Cash credit	40,80
Fidobank (SEB Bank)	Consumer credit	45,21
OTP Bank	Advantageous	45,71
Ukrainian Business Bank	Necessary penny	46,89
AktaBank	Cash prestige	47,39

Source: Compiled on the basis of the company "Prostobank Consulting"

We need to distinguish two measures, which can be characterized by the banks on the segment of consumer credit:

- 1st criterion (displayed on the X-axis) - describes the credit program competitiveness;
- 2nd criterion (displayed on the the axis Y) - characterizes the banks competitiveness (database according to AUB and banks financial statements at the end of the 4th quarter of 2012).

The last step in the analysis of maps of competitors strategic groups will group competitor banks (which are located close to each other), according to selected characteristics. Then we will define the top 5 leaders on designated segment. After that we will display the selected programs using the method of «Radar».

We selected and evaluated criteria: 1st - index of "effective rate, % per annum" (according to the company "Prostobank Consulting"), the 2nd - indicator "banks Assets" (according to AUB and banks Official quarterly financial reporting) for the construction the first "map" of banks competitiveness.

The column "effective rate programs" represented in the form of "100% - the effective rate" for the correct interpretation of graphical results. Then the most competitive banks (their programs) will be placed in the upper right corner of the map. The radius of the circle depends on the total Assets of the bank.

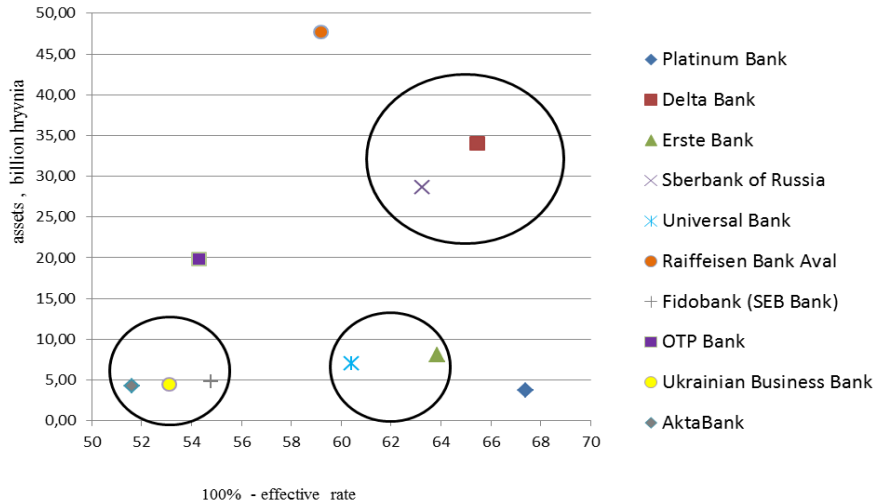

Figure 3. Strategic groups map of competitors on the segment of unsecured credits for 2 years, taking into account parameters - "the bank's Assets" and "effective interest rate "

Source: compiled from data AUB [7], the banks Official quarterly reports, the company's database "Prostobank Consulting"

We selected and evaluated criteria: 1st - "maximum amount of credit" (according to the company "Prostobank Consulting"), the 2nd - indicator "banks' Capital" (according to AUB and banks Official quarterly financial reporting) for the construction the second "map" of banks competitiveness.

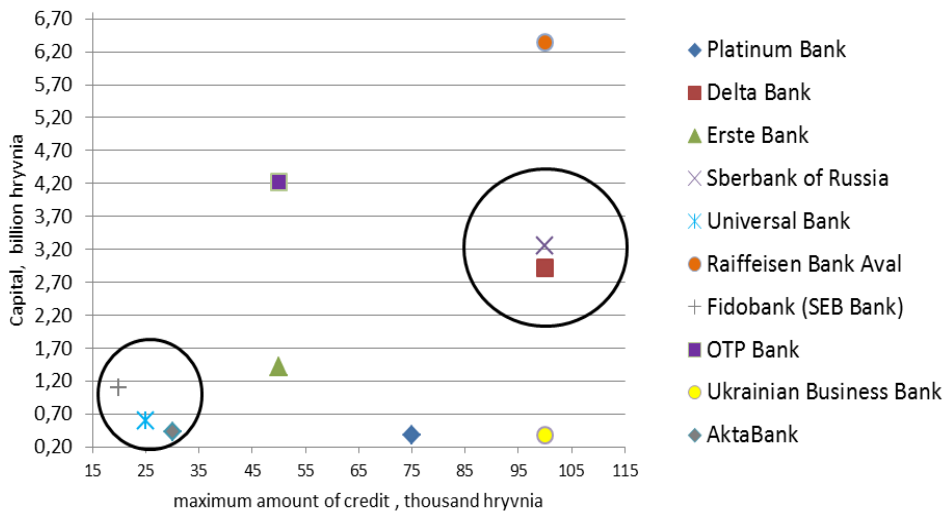

Figure 4. Strategic groups map of competitors on the segment of unsecured credits for 2 years, taking into account parameters - "the bank's Capital" and "maximum amount of credit"

Source: compiled from data AUB [7], the banks Official quarterly reports, the company's database "Prostobank Consulting"

We selected and evaluated criteria: 1st - index of "cost of insurance", because they are not included in the effective interest rate (according to the company "Prostobank Consulting"), the 2nd - indicator "credit portfolio" (according to AUB and banks Official quarterly financial reporting) for the construction the third "map" of banks competitiveness.

The column "cost of insurance" represented in the form of "100% - cost of insurance" for the correct interpretation of graphical results. Then the most competitive banks (their programs) will be placed in the upper right corner of the map. The radius of the circle depends on the banks credit portfolio.

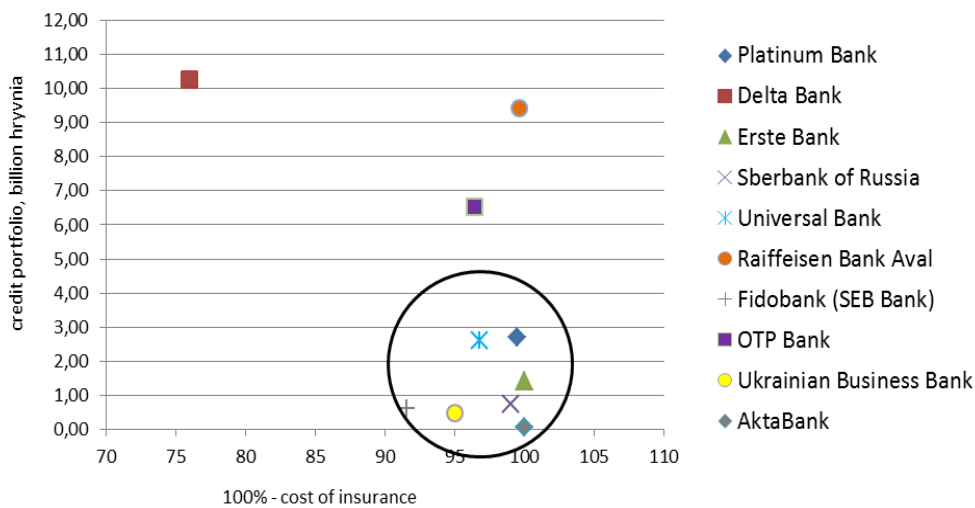

Figure 5. Strategic groups map of competitors on the segment of unsecured credits for 2 years, taking into account parameters - "the credit portfolio" and "cost of insurance"

Source: compiled from data AUB [7], the banks Official quarterly reports, the company's database "Prostobank Consulting"

According to the three maps of strategic groups of competitors, we can identify 5 leaders of cash consumer credit for 2 years (the results are presented in Table 2).

Table 2

Ranking of leading banks in cash consumer credit, based on the analysis of strategic groups of competitors maps

The position of the bank / group of competitor banks	Bank	Comment
Single leader, according to the maps	Raiffeisen Bank Aval	According to three maps, bank holding the highest positions, except the indicator "cost of credit" (1st map).
The group of competitors, most closed to the market leader	Delta Bank, Sberbank of Russia	Despite the low level of banks competitiveness according to the third card "cost of insurance" (for Delta Bank) and "credit portfolio" (for the Sberbank of Russia), these banks are showing high ratings according indicators in the 1st and 2 maps.
A group of banks that demonstrate high level	OTP Bank, Erste Bank	

Source: compiled on the basis of figures 3, 4, 5

It should be noted, that AktaBank and Fidobank have the least attractive competitive position (according to all map). The rest of the banks list (Platinum Bank, Universal Bank, Ukrainian Business Bank) did not show consistent results, they cannot be included in any group of strategic competition.

Then we use the method of "Radar" to assessing the 5 leading banks. This method taking into account not only the quantitative indicators of credit program, but also qualitative: the speed of procedure, the necessity of earnings statement. It gives the opportunity to analyze the program in detail. We used and evaluated as follows to construct the "Radar" (Table 3):

Table 3

Estimate of the banks competitiveness according to the method of "Radar"

Factor	Raiffeisen Bank Aval		Delta Bank		Sberbank of Russia		OTP Bank		Erste Bank	
	evaluation	The equivalent rating from 1 to 5	evaluation	rating from 1 to 5	evaluation	rating from 1 to 5	evaluation	rating from 1 to 5	evaluation	rating from 1 to 5
1. The level one-time commission	No	5	No	5	4,3%	3	8,99%	1	7,0%	2

2. The level of monthly fee	No	5	1.5% of the credit	1	No	5	No	5	No	5
3. Time, spend on registration a credit	Up to 2 days	2	20 minutes	5	Up to 5 days	1	1 day	3	2 days	2
4. Necessity of earnings statement	mandatory	1	optional	5	mandatory	1	mandatory	1	mandatory	

Source: compiled on the basis of the company "Prostobank Consulting"

Graphical interpretation of the results is presented in Figure 6.

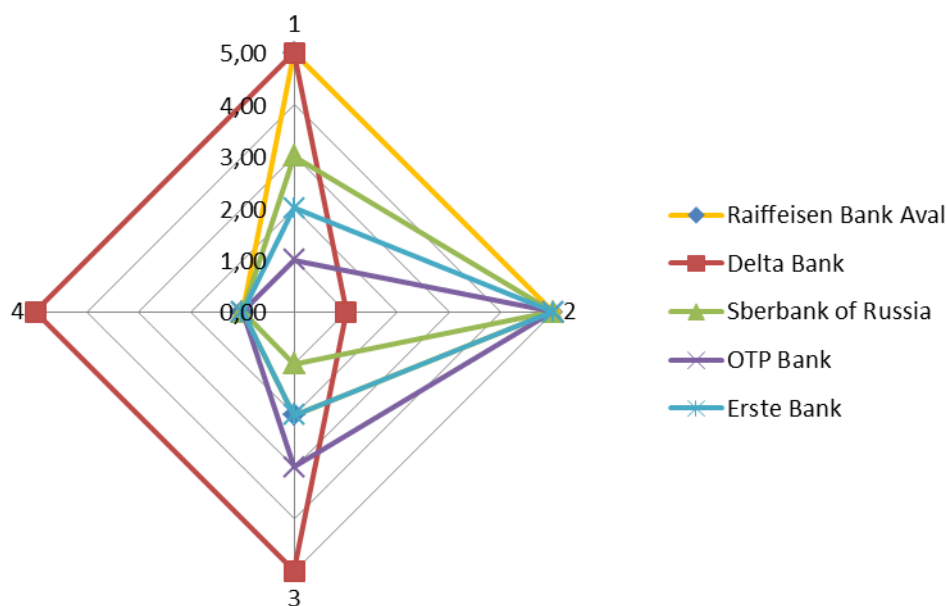

Figure 6 Evaluation of banks competitiveness from the list of the top 5 leaders by the "Radar"

Source: compiled from data in the Table 4

According to the Figure 6, it can be concluded that the program of Delta Bank ("Cash 2012") ahead of its nearest competitors in 3 out of 4 of the analyzed parameters. At the same time, the bank has the least competitive advantages according to the parameter 2 - "the level of monthly fee." This bank takes the high position in the original ranking of the top-10 (2nd place), which was based solely on the price parameters. Thus, the results showed leadership programs, taking into account its quality indicators and the overall competitive of Delta Bank.

According to the method of "Radar" Raiffeisen Bank Aval is leading in the 2nd criteria: 1 - the level of one-time commission and 2 - the level of monthly fee. Thus, initially occupying the 6th position in the ranking of the top 10 banks, Raiffeisen Bank Aval was on the 2nd place in the final ranking - top 5, due to the fact that the bank was the sole leader of the competitive bank in the market.

REFERENCES

1. I. Ansoff Strategic Management. - Moscow: Economics, 1989. - 519 p.
2. Bulletin of the National Bank of Ukraine / monthly analytical statistical publication of the National Bank of Ukraine. - 2013. - issue 2. - Available from: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897
3. L. Dougan, J. Karakai, L. Artyomenko Strategic Management - K.: Center of textbooks, 2009. - 440 p.
4. P. Rose Banking Management - Moscow: Delo, 1995. - 768 p.
5. Stress testing as a diagnostic tool for the financial stability of banks / S. Naumenkova, S. Mishchenko - Bulletin of the NBU. - 2008. - Issue 5. - p. 18 - 23.
6. A. Thompson, A. Strickland Strategic Management: A Guide for Universities / M: Banks and Exchange 1998. - 576 p.
7. www.aub.com.ua - The official website of the Association of Ukrainian banks.

BANK'S COMPETITIVENESS ON THE UKRAINIAN MARKET OF CONSUMER CREDIT AS A MEASURE OF ITS FINANCIAL STABILITY

Annotation

This article describes the relation between the bank's competitiveness and its financial stability. This paper provides an overview of the current trends on the consumer credit market according to statistics of the National Bank of Ukraine. The level of Ukrainian bank competitiveness are defined and described using the tools of strategic management. The rating of banks one segment of consumer credit market are compiled and defined a leader.

*O.O. Lubitseva
I.H. Smyrnov
S.Y. Syrovets
O.V. Shmatok*

LOGISTICS IN AGRICULTURAL HOLDINGS' ACTIVITY IN UKRAINE

Today in Ukraine in the sphere of agri-logistics there are about 35 major companies. For agricultural holdings is easier to implement the logistic approaches in their business because they have greater financial opportunities connected with the use of the company founders money, their own banks, credit unions and possibilities being able to attract foreign capital. It should also be noted that agricultural holdings are often engaged as in growing agricultural products as well as in their processing and food production. Under these conditions, there are a lot of opportunities to implement logistics systems and approaches to inventory management in supply-chain «supplier-manufacturer-customer». Thus, one of the largest agricultural holdings of Ukraine PJSC "Myronivsky hliboprodukt" (MHP) also has its own logistics chain in the production system. This group of companies was created in 1995, now it consists of 19 companies, which are incorporated in the production capacity of the whole process chain of poultry, crops and other agricultural activities. PJSC "MHP" occupies about 40% of Ukraine's broiler meat market and has trade marks as "Nasha Ryaba", "Certified Angus", "Foie Gras", "Legko". It has four broiler farms, two farms with livestock breeding and egg production, three feed mills and a number of silos for storage of sunflower oilseeds, cereals and oilseeds. In each of the poultry farms processing plant operates 11 distribution centers in Kyiv, Cherkasy, Kherson, Dnipropetrovsk, Vinnytsia, Donetsk, Ivano-Frankivsk regions and Crimea and 2600 branded franchise outlets are provided timely with produced goods thanks to the 500 trucks with refrigerators. Additional activities are gardening, crops and agribusiness. It should also be noted such company as "Agro Invest Ukraine" which has only five years of presence in Ukraine. This company was able to increase its land holdings to 40 hectares. All profits of the company currently are working on future outcome – as in the future it intends to increase its land bank of 120 hectares and build a network of elevators in Ukraine. Overall strategic vision of "Agro Invest Ukraine" is to build one huge elevator for each the land bank of 15-20 hectares. The company is also involved in the production of forage crops for livestock and it owns two farms. The Supervisory Board Chairman of the company "Agro Invest Ukraine" Zeljko Erteha " considers that no elevator and no logistics there is no sense to develop agriculture." Agricultural holding "NIBULON" was created in 1991 as a joint Ukrainian-Hungarian-British agricultural enterprise. In 2003 the company changed its legal form to "NIBULON limited" ("NIBULON Ltd"). For many years, it is a manufacturer (21 agricultural enterprises) and exporter of grains and oilseeds and also - the only vertically integrated company in Ukraine, which provides control over all links of a "field-port chain", which includes growing, harvesting and transporting (with using of their own equipment), storage (with total elevators capacity of 453.5 thousand tons) and shipping through a freight terminal with using of its own fleet to transport the harvest (company's fleet consists of 28 barges and 5 tugboats). Representative offices of the company are in Kharkiv, Poltava, Lugansk, Mykolayiv, Cherkasy, Khmelnytsky, Vinnytsia regions. The main strategic goal of "NIBULON" is to create locked logistics cycle - from agricultural production and processing to delivery and sale to the final consumer, including foreign, and as well to achieve effective vertical integration in its agribusiness. Therefore this company builds elevators on riverbanks next to major ports, which enables efficient and quick logistics. Now "NIBULON" includes 22 logistics objects that are terminals for transshipment of grain and oilseeds by river transport. Basically they are on the banks of the Dnieper River - the largest river in Europe and Ukraine. In July 2012 the company has built in record time (three months) 22-nd terminal "Pereyaslav" in Pereyaslav-Khmelnytsky district of Kiev region. This is the second "NIBULON" terminal in Kyiv region (first was "Denyhyvskiy" in Tetiyiv district) and third terminal - in Kagarlyk area on riverbank just opposite Pereyaslav-Khmelnytsky. In the construction of the terminal "Pereyaslav" 170 mln UAH was invested with expected payback period - 7-8 years. It is large terminal designed to receive 8 thousand tons of grain and keeping 75 thousand tons of grain daily and shipping daily 10-thousand tons of grain with river transport. To implement a large-scale investment projects "NIBULON" attracted financial resources from such international institutions as the World Bank, EBRD, IFC and the governments of Denmark, Sweden, the Netherlands, the United States through their export credit funds. The goal of company logistics is to recover the Dnieper status as one of the most important transport arteries in Europe. It will be a powerful stimulus for the economy development of several regions of Ukraine, including Kyiv, Poltava, Kherson and other areas. Considering that river transport is the cheapest one its revival will reduce the retail prices of many product groups. In addition, the shift of traffic on waterways will decrease the load on the road and rail infrastructure. So if from Pereyaslav by barge down the Dnieper will go 250 thousand tons of grain this would mean no traffic of several thousand trucks. If to trucks flows are added in the future active passenger flows it will restore transport activity across the whole Dnieper – river and will give thousands of jobs in associated infrastructure and related industries. No wonder that considering successful agri-logistical experience of "NIBULON", governors of Kyiv, Poltava and Kherson regions requested the Prime Minister of Ukraine to include to the list of national restoration projects cargo and passenger shipping along the Dnieper. According to O. Vadatursky, CEO of the "NIBULON", in 2013 the company plans to continue its active development, including the implementation of a large-scale project to revive the Dnieper and the Southern Buh as key river shipping arteries of Ukraine. Firstly, it plans to increase twice the amount of river transportation of grain (from 800 thousand tons in 2012 to 1.5 million tons in 2013). Secondly, beginning from 2013 the company will resume construction

of sea and river transshipment terminals. For example, now with support of the Kiev and Kherson regional administrations "NIBULON" is working on question of land allocation for construction of such facilities at the Dnieper and the Sea of Azov. Thirdly, the company plan to develop the shipbuilding business activity. So in 2013 one of the most productive floating cranes in the Black Sea basin will be put into operation. Crane's construction is carried out now at the Constancia shipyard in Romania. After that we can talk about the annual handling by company's capacity over three million tons of grain. Also there are plants to begin reconstruction of NIBULON shipyard, which the company acquired in 2012 in port of Mykolayiv. After this renovation is completed in 2014, the company plans to start production of whole – complete cargo ships. The NIBULON medium-term plans include the construction of speed passenger hydrofoils. It will be a new ideology of passenger traffic as ships will be equipped with new appliances and will vary considerably to the best site from that of many familiar Soviet "rockets."

Another company that develops quickly in the logistics sphere of Ukraine is AMACO (American Machinery Company). It began operations in Ukraine in 1992 and now is part of a large international network of companies operating in the U.S., Europe, Africa and the Middle East. AMACO main activities include technological solutions in the areas of agriculture, construction equipment and commercial vehicles. AMACO partner's network has row 33 dealerships and 29 regional centers in the CIS. Other powerful agrilogistics actors in Ukraine such as «Agro-Maas NV», «TERRA FOOD» and others are also agricultural holdings, which represent single closed system of production. Another company "Kernel-Trade" (created in 2001 under the name "Unigrain" Ltd.) specializes in procurement of grains and oilseeds, their logistics, processing, exporting. The company is presented in 13 regions of Ukraine and includes which consists Prykolotnyanskyy and Poltava oilseed factors, 23 elevators (with total storage capacity 1.7 million tons), three autotransport companies. In 2006 the company bought the assets of "Eurotech", agriholding which had 25.8% of oil market are 15 % share of sunflower seeds market of Ukraine. Large operators on the market of agricultural logistics are such companies as JSC "Ukrainian Agrarian Investments" (Russian company "Renaissance Capital), JSC" Rise "(in the market since 1992, city of Rivne). Ukraine has borrowed considerable experience in inventory logistics management, including experience of metal storage construction. For example production of metal grain storage facilities are now in Mikolayw (enterprise "Project Contact Service", firm "Lord," "Nibulon Ltd"), in Poltava (JSC "Karlivskiy Machine Works") in Kyiv region – in Obukhov (company "UK-Supply") and others. Metal storages of foreign production acquired extensive use in Ukraine. For example Mfs / York / Stormor - one of the most famous manufacturers of metal storage in the U.S. has built a repository for JSC "Agro-Soyuz" in Dnipropetrovsk region as well as for company "Kyiv-Atlantic" in Kyiv region. Using foreign experience of storing grain in bags-sleeves started lately. This technology of grain storage in bags - sleeves was developed by Argentine company "Akron." This technologies for grain storage are used by a number of countries like the U.S. and Canada. Experience in storing grain under this technology exists also in Ukraine (in Kirovograd, Kherson and Khmelnytsky regions). For example in Kirovohrad region Canadian-Ukrainian project is under operation in order to study the experience of storing grain in special bags-sleeves in Ukrainian agriculture conditions. Today Ukraine is actively building warehouses of high quality, with participation of foreign technology and investors. For example, Ukrainian company "Coast group" has built the new logistics center in Kyiv region, offering products storage services with a certain temperature regime, and the Belgian company «Agro-Maas NV» plans to build in Kremenchuh cross-docking terminal for grain storage with capacity of 30 tons and with possibility of discharge to river transport 700-800 tons per hour. It should also be added the construction of elevators in cities Globino and Romodan in Poltava region with using Danish and U.S. equipment. However, warehouses capacity for storage in Ukraine are still insufficient and that leads to losses of grain yields about 8 million tons per year with the production of 30-40 million tons annually (that of 20% of gross harvest). In Europe and America these losses represent only 1-2%. Significant losses occur during storage of other agricultural production, for example in potato and fruit-vegetable subcomplexes they constitute 40-50% of production, sugar beet - more than 30 %, which, in our opinion, is clear evidence of storage space lack in general and lack of facilities that create appropriate storage of agricultural products in particular (storage of agricultural products in chilled and frozen conditions). In Japan, for example, to keep the high quality of agricultural products logistics centers are created and they coordinate the activities of products storage in frozen form, namely: first they conduct pre-cooling of finished products, then their freezing and transportation to the end consumer. As for the modern means of special transportation, only some big Ukraine companies can afford such weekles with GPS navigators, refrigeration equipment etc. (for example, JSV «Myronivsky hliboproduct»). As for different agrilogistics needs Ukrainian producers do not produce the proper equipment, it must be bought up from abroad, at high prices plus high customs duties. Complementarity of industries leads to material supply optimization and, thus, to volume of stocks optimization. Ukraine has also adopted this experience: the country has a management and productin company TERRA FOOD, which is engaged in production and processing of grain and sugar beets, livestock and food production. In this company suppliers of raw materials determine residues stocks and offer optimal supply schemes that suit processors.

REFERENCES

1. Оліник Я.Б., Смирнов І.Г. Міжнародна логістика: Навч. пос./ Я.Б.Олійник, І.Г.Смирнов. – К.: Обрії, 2011. – 544с.
2. Кальченко А.Г. Основи логістики. Навч. пос./ А.Г.Кальченко. – К.: Знання, 1999. – 240 с.
3. Вадатурський А. Клуб експертів / А. Вадатурський // Коментарі. - № 50, 28.12.2012. – с.6

Татьяна Евгеньевна Мирошниченко

ТЕНДЕНЦИИ СОЦИАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ЕЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Переход к информационному обществу порождает структурные изменения совокупного капитала в пользу человечества, увеличивая объемы нематериальных потоков финансов, информации и интеллектуальной собственности. Развитие новой «виртуальной» экономики стимулируется не только дефицитом природных ресурсов, но и ростом объема информации и знаний, которым придается значение приоритетного товара. С точки зрения экологии, устойчивое развитие должно обеспечить целостность биологических и физических природных систем, их жизнеспособность, от этого зависит глобальная стабильность всей биосферы. Особое значение приобретает способность таких систем к воспроизводству и

адаптации. В этом аспекте особую роль играет инновационный механизм как фактор достижения устойчивого развития современного какого - либо общества и украинской в частности.

При стремлении национальной экономики достичь устойчивого развития важное значение имеет система методов управления. Главное внимание при этом должно быть уделено направленности хозяйственного механизма, который содержит эти методы, согласованию экономических и социальных параметров управления, достижению их эффективного взаимодействия с организационной структурой предприятия, удовлетворению общественных и личных потребностей в условиях экономного использования ресурсов, совершенствованию составляющих хозяйственного механизма.

Важным источником и процессом социальных конфликтов в обществах выступает социальная модернизация. Социальная сфера является подсистемой национальной экономической системы, которая охватывает явления, процессы, виды деятельности и объекты, которые касаются обеспечения жизнедеятельности общества, человека, удовлетворение его потребностей, интересов. При практическом осуществлении социальной политики государство оказывается перед дилеммой. С одной стороны, необходимо финансировать меры социальной защиты, с другой - требуются затраты на стимулирование предпринимательства и совершенствование инфраструктуры с целью обеспечения экономического роста. Буржуазное государство подчиняется требованиям мобильности капиталистического развития, сохранения условий стабильности общества. Государственные чиновники понимают, что вмешательство в систему распределения социальных выплат (компенсаций) с целью ее корректировки только тогда не вызывает соответствующей реакции со стороны привилегированных групп, когда оно (вмешательство) осуществляется за счет прироста общественного продукта и не затрагивает распределения уже имеющегося богатства. В противном случае, это может вызвать серьезные социальные конфликты и потрясения, которые угрожают развалом государства. Положительно то, что в современной Украине социальная политика все больше рассматривается и практикуется как важный элемент именно экономической стратегии государства, что вполне соответствует международным стандартам. Это естественно, потому что решение коренных социальных проблем - необходимое условие стратегии стабильного, устойчивого развития конкретного человека, общества в целом.

Социальная модернизация может происходить двумя путями. Первый называют органической модернизацией, поскольку общественные изменения обусловлены преимущественно внутренними факторами, то есть модернизация является логическим следствием определенных тенденций развития страны. Особенностью такого пути является то, что органическая модернизация начинается с постепенного изменения ценностей, культурных стандартов, мировоззрения. То есть прежде чем модернизация станет реальностью, должна быть осознана потребность в соответствующих ей изменениях, должны сформироваться ценностные фундамент нового типа социальных отношений. В современных условиях такой путь модернизации не является типичным. Под влиянием экономических и политических изменений начинает меняться социальная система, ценностная структура общества. Отечественная история XX в. знает попытки проведения такой модернизации.

Особое место в социальных процессах модернизационной политики занимают «социальные технологии». По месту социальных технологий, которое они занимают в обществе, их можно рассматривать как: 1) социальные процессы, т.е. целенаправленные изменения социальных явлений в пространственном и временном измерениях 2) социальные институты, то есть как рациональные формы организации совместной деятельности людей, 3) социальные системы, то есть целостные социальные структурно-функциональные образования, 4) социально-преобразовательную деятельность, направленную на преобразование социальных объектов со стороны ее субъектов. Социальные технологии, сочетая в себе указанные аспекты, является своеобразным конгломератом данных сущностей. Однако наряду с этим можно говорить о доминировании в обществе того или иного вектора сущности социальных технологий.

Модернизация стала фактором создания экономических форм и институтов, которые способствуют развитию и доминированию товарно-денежных отношений в производстве, потреблении и принуждению к труду, что привело к развитию буржуазного уклада и капитализма. Это, в свою очередь, привело к развитию и распространению рыночных отношений, формирование и развитие национальных и транснациональных рынков. Использование достижений науки в бизнесе способствовало научно-технической революции и превращению науки в одну из важных производственных сил. Экономическая модернизация также предусматривает постоянное совершенствование методов управления экономикой и производственных технологий, что способствовало появлению рациональной бюрократии, менеджмента и экономической науки. Модернизация наравне с глобализацией стала ведущим способом распространения капитализма в мире. Политическая модернизация предполагает создание определенных политических институтов, которые должны способствовать реальному участию населения во властных структурах и влияния народных масс на принятие конкретных решений. Ее составляющие: приближение к дифференцированной политической структуры с высокой специализацией политических ролей и институтов; эволюция политической системы в направлении создания современной суверенного государства, усиление роли государства, расширение объема и повышение роли законодательного поля, объединяет государство и граждан, рост численности граждан (лиц с политическими и гражданскими правами), расширение привлечения к политической жизни социальных групп и индивидов; возникновение и роста политической бюрократии, превращение рациональной бюрократической организации в доминирующую систему управления и контроля; ослабление традиционных элит и их легитимности, усиление модернизаторских элит. Социальная модернизация предполагает формирование открытого общества с динамичной социальной структурой. Такое общество возникло и развивалось на основе рыночных отношений, правовой системы, регулирующей отношения владельцев, и демократической системы, возможно недостаточно совершенной. Демократия таким социума необходима для того, чтобы было возможно быстро вносить изменения в правила игры в меняющейся обстановке и следить за их выполнением. Ее составляющие: создание общества с открытой стратификационной системой и высокой мобильностью; ролевой характер взаимодействия (ожидания и поведение людей обусловлены их общественным статусом и социальными функциями) формальная система регулирования отношений (на основе письменного права, законов, положений, договоров); сложная система социального управления (отделения института управления, социальных органов управления и самоуправления); секуляризация религии (вступления светских признаков) выделение различных социальных институтов. Социальная модернизация способствовала появлению раннемодерных и современных наций, массового и гражданского общества и социального государства.

Культурная модернизация предполагает формирование высоко дифференцированной, и в то же время, унифицированной культуры, базирующейся на комплексной парадигме прогресса, совершенствования, эффективности, счастья и естественного выражения личных возможностей и чувств, а также на развитии индивидуализма. Ее составляющими являются: дифференциация главных элементов культурных систем, распространение грамотности и светского образования; растущая вера в науку и технологии, создание сложной, интеллектуальной и институционализированной системы для подготовки к осуществлению специализированных ролей, появление новых индивидуальных ориентаций, привычек, характеристик, обнаруживают себя в большей возможности приспосабливаться к все более широким социальным горизонтам, расширение сфер интересов; осознание того, что вознаграждение должно соответствовать вкладу индивидуума, а не каким-либо другим его особенностям, возможность развивать гибкую институциональную структуру, способную приспосабливаться к меняющимся проблемам и нуждам.

Социализация экономических отношений в конце XX в. обусловила необходимость реализации принципов социально ориентированного управления экономическими процессами в обеспечении устойчивого развития экономики. Системологизация принципов устойчивого развития через призму иерархизации экономической системы позволяет утверждать, что социальная составляющая устойчивого развития ориентирована на сохранение стабильности общественных и культурных систем, на развитие общества, на уменьшение количества конфликтов в обществе. При этом важное значение приобретает справедливое распределение благ между людьми (уменьшение Gini-индекса), плюрализм мнений, терпимость в отношениях между ними, сохранение культурного капитала и его разнообразия.

При стремлении национальной экономики достичь устойчивого развития важное значение имеет система методов управления. Главное внимание при этом должно быть уделено направленности хозяйственного механизма, который содержит эти методы, согласованию экономических и социальных параметров управления, достижению их эффективного взаимодействия с организационной структурой предприятия, удовлетворению общественных и личных потребностей в условиях экономного использования ресурсов, совершенствованию составляющих хозяйственного механизма.

Внедрение социальных технологий предполагает решение ряда сложных задач: определение несоответствий между социальной ситуацией и технологии, которые могут разрушить эту ситуацию или сделать саму технологию неэффективной, выделение конкретных аспектов преобразования социальной ситуации с тем, чтобы социальная технология была воспринята ею; выяснения основных направлений адаптации социальных технологий в социальной ситуации, не вызывают существенного снижения эффективности этой технологии.

Таким образом, всестороннее обоснование теоретических основ социальных технологий составляет важное направление их разработки и операционализации. Это необходимо инновационным ресурсом институционализации и ускорения современных общественных изменений и служит в перспективе действенным фактором укрепления внутренней достаточности общества. Указанная общественная тенденция постоянно нуждается в дальнейшей последовательной координации научных усилий специалистов различных сегментов обществоведения, а также специалистов-практиков на пути создания необходимой теоретико-методологической базы социальных технологий.

Tatyana Miroshnichenko

TRENDS OF SOCIALIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE MODERNIZATION OF ITS FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY Annotation

The article describes the trend of socialization of the national economy in the light of social technologies, unstable economic situation and the need for modernization of foreign trade.

Елена Анатольевна Мошкова

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА НА МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Предприятия молочной промышленности, являющиеся составляющей АПК, выпускающие высококачественную продукцию, как для населения Украины, так и на экспорт, обеспечивают продовольственную безопасность страны. Однако за годы независимости (1991–2012 гг.) значительно сократилось количество сельскохозяйственных товаропроизводителей молочного сырья, большая часть из которых изменили форму собственности, существенно уменьшилось поголовье КРС и коров в том числе, в результате чего объемы поступившего на переработку молока составили в 2012 г. 4,8 млн т, что составляет 26,7% по сравнению с 1990 г. Резко возросшие социальные проблемы, высокий уровень безработицы, низкий уровень платежеспособности населения явились основными причинами того, что уровень потребления молока и молочных продуктов на протяжении 2012 г. составил 215 кг, что составляет лишь 56,6% от рациональной нормы потребления 380 кг/год.

На протяжении вышеупомянутого периода отечественные товаропроизводители молочной продукции, количество которых сократилось более, чем в 3 раза, имеют проблемы с закупками качественного молочного сырья для переработки. В особенности возросла вышеупомянутая проблема после присоединения Украины к ВТО, т.к. почти 80% молока производится и поступает на молокоперерабатывающие предприятия от фермерских и частных приусадебных хозяйств, которые не могут обеспечить качественные показатели реализуемого молока.

Кроме того, на ритмичную работу и стабильные объемы реализации украинской молочной продукции негативное влияние оказывает несовершенная маркетинговая политика большинства отечественных молочных заводов, основные экспортные потоки которых долгое время были направлены на российский рынок.

С учетом все возрастающего уровня конкуренции отечественные молокоперерабатывающие предприятия должны разрабатывать свою стратегию развития на долгосрочную перспективу с учетом как экономических, так и политических

факторов. Информацию для принятия таких стратегических решений может предоставить стратегический управленческий учет.

В данный период времени украинские субъекты хозяйствования обязаны вести две разновидности учета: бухгалтерский финансовый и налоговый учет. Первый из них регламентируется Законом «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине», принятым Постановлением Верховного Совета Украины 16 июля 1999 г. [1], а также Национальными положениями (стандартами) бухгалтерского учета, разработанными на основе МСФО. Публичные акционерные товарищества (ПАТ), начиная с 2011 г., составляют финансовую отчетность непосредственно в соответствии с требованиями МСФО. Начисление и уплата налогов производится в соответствии с требованиями Налогового кодекса Украины, который вступил в действие с 1 января 2011 г. [2].

Впервые на официальном уровне термин «управленческий учет» был зафиксирован в тексте вышеупомянутого Закона [1] как «система обработки и подготовки информации о деятельности предприятия для внутренних пользователей в процессе управления предприятием». В Законе подчеркнуто, что каждое предприятие самостоятельно разрабатывает систему и формы внутривозвращенного (управленческого) учета.

На современном этапе управленческий учет внедряется и ведется, как правило, на крупных молокоперерабатывающих предприятиях с иностранными инвестициями, имеющими российское, французское, голландское и кипрское происхождение.

Стратегический управленческий учет начал внедряться в зарубежных компаниях только в 80-х годах XX ст., в связи с чем, отечественный топ-менеджмент лишь начинает осознавать необходимость организации этой разновидности учета, принимая во внимание непредсказуемость нестабильной экономической и политической обстановки как внутри страны, так и за ее пределами.

Аналогичная ситуация характерна и для украинских молочных заводов, которые неоднократно терпели убытки в результате «сырных войн» с Российской Федерацией и вынуждены были в форс-мажорных условиях перепрофилировать свои рынки сбыта на другие регионы и страны, а также серьезно заняться определением своей миссии и разработкой стратегии на долгосрочную перспективу.

Российские ученые М.А. Вахрушина М.И. Сидорова и Л.И. Борисова [3] подчеркивают, что стратегический управленческий учет отличается от тактического управленческого учета по задачам, объектам, принципам, методам и концепциям, используемым измерителям, а также оценкам эффективности бизнеса. Так, если тактический управленческий учет должен обеспечить информационной поддержкой тактический менеджмент, то стратегический – стратегический менеджмент.

Объектом тактического управленческого учета являются текущие затраты предприятия, а стратегического – капитальные затраты, имеющие долгосрочный характер. Кроме того, если в процессе ведения тактического управленческого учета используются стоимостные и натуральные показатели, удобные для формирования оперативной информации, а сам он сфокусирован на финансовых показателях, то в процессе ведения стратегического управленческого учета используются как финансовые, так и нефинансовые показатели (доля рынка, удовлетворенность заказчиков услугами, степень будущих рисков).

На организацию внедрения и ведения стратегического управленческого учета на украинских молокоперерабатывающих предприятиях значительное влияние оказывают отраслевые факторы, к которым целесообразно отнести:

1. Молочной продукции присущи черты продукции, необходимой всем потребителям, которая входит в состав потребительской корзины. Однако из ее ассортимента следует выделить «маркетинговую» группу, так называемую «десертную составляющую» (йогурты, сладкие и глазированные сырки, молочные десерты), что является основной причиной формирования неоднородной ценовой политики на предприятии. Кроме того, особую группу молочной продукции составляет так называемая «социальная группа» (молоко питьевое с содержанием жира до 2,5%, сыр кисломолочный с содержанием жира до 9%, сметана с содержанием жира до 20%, а также сливочное масло с содержанием жира до 72,5%), уровень цен на которую находится в прямой зависимости от степени государственного регулирования на нее.

2. Производство молочной продукции имеет ярко выраженный характер сезонности, который проявляется в неравномерности поставок молочного сырья на переработку на протяжении календарного года. Так, объемы поставок молока в летний период гораздо выше, чем в зимний, что вызывает необходимость у молокопереработчиков приобретать сырье у большего количества поставщиков, а также формировать запасы сухого молока и сливок.

3. Молочная продукция относится к категории скоропортящейся, что обязывает молокоперерабатывающие предприятия постоянно пересматривать свою маркетинговую политику, особо уделяя внимание совершенствованию системы логистики.

4. Потребность в молочной продукции является постоянной и ненасыщаемой, что подразумевает возникновение потребности в ней, ее удовлетворение и одновременно получение новой, что обуславливает наличие значительного количества потребителей (покупателей).

5. Организация технологического процесса на молокоперерабатывающих предприятиях в значительной мере зависит от количества и качества молочного сырья, поступающего на переработку.

6. В себестоимости молочной продукции значительный удельный вес (70-90 %) занимает молочное сырье, а закупочные цены на его II сорт находятся в сфере государственного регулирования.

Производство молочных продуктов особенно уязвимо в периоды политических и финансовых кризисов. В отличие от отраслей, выпускающих продукцию длительного хранения и пользования и имеющих возможность переждать сложный период, а также выискивать более выгодные рынки сбыта, производители молочной продукции вынуждены идти на снижение цен и сокращать ассортимент выпускаемой продукции.

Формирование эффективной системы стратегического управленческого учета молокоперерабатывающих предприятий возможно на основе трех концепций:

- цепочки ценностей;

- стратегического позиционирования;
- затратообразующих факторов.

Концепция цепочки ценностей отдельной организации представляет собой набор видов хозяйственной деятельности, осуществляемых данной организацией в различных областях функционирования. При этом цепочка ценностей каждой конкретной организации является частью общей цепи, начинающейся от исходного сырья и заканчивающейся конечным потребителем. Иными словами, концепция цепочки ценностей делает акцент на процессах, происходящих за пределами организации, и каждая организация рассматривается в контексте общей цепи видов деятельности, создающих стоимость. Организация может повысить эффективность своей хозяйственной деятельности, не только изучив свою цепочку ценностей, но и также поняв то, как деятельность организации по созданию стоимости сочетается с цепочками ценностей поставщиков и потребителей.

С точки зрения стратегического учета концепция цепочки ценностей выделяет четыре области улучшения прибыли: связь с поставщиками; связь с потребителями; технологические связи внутри цепочки ценностей одного подразделения; связи между цепочками ценностей подразделений внутри предприятия.

Практическое назначение анализа цепочки ценностей состоит в построении и использовании собственной цепочки ценностей предприятия, включая необходимость учета цепочек ценностей поставщиков и заказчиков при ее построении. Одной из фундаментальных основ стратегического анализа затрат является то, что конкурентоспособность предприятия зависит от того, насколько эффективнее конкурентов она управляет своей цепочкой ценностей.

Концепция (анализ) стратегического позиционирования связана с определением позиции организации на рынке и предполагает, что организация может выдержать конкуренцию, либо поддерживая низкие затраты (лидерство на основе затрат), либо предлагая продукцию, превосходящую по своим свойствам продукцию конкурентов (дифференциация продукции). Соответственно стратегия организации будет различаться в зависимости от выбранного подхода.

Существует три базовых стратегии создания конкурентных преимуществ: стратегия лидерства на основе затрат, стратегия дифференциации продукции и стратегия фокусирования.

В качестве базовой стратегии развития молокоперерабатывающих предприятий мы предлагаем использовать стратегию лидерства на основе затрат. Суть этой стратегии заключается в достижении конкурентных преимуществ за счет низких затрат на отдельные товары и услуги и, соответственно, более низкой себестоимости по сравнению с конкурентами. Такая стратегия требует от предприятия оптимальных размеров производства, развитой сбытовой сети, захвата определенной доли рынка, использования ресурсосберегающих технологий, жесткого контроля всех видов расходов. Доминирующая роль в данной стратегии играет производство. Т.о., можно сделать вывод, что стратегия лидерства на основе затрат – это агрессивная стратегия, направленная на достижение эффективности производства.

Концепция затратообразующих факторов связана с их выявлением, классификацией и определением их роли при принятии стратегических управленческих решений. Согласно этой концепции затратообразующие факторы делятся на две группы:

1) структурные факторы – это факторы, связанные преимущественно со структурой и технологией производства (объем необходимых для развития производства инвестиций, степень горизонтальной и вертикальной интеграции, опыт, используемые в технологическом процессе, широта ассортимента изделий (услуг));

2) функциональные факторы – это управляющие затратами предприятия факторы, которые связаны со способностью его успешно функционировать (вовлеченность рабочей силы в деятельность предприятия, комплексное управление качеством, использование производственных мощностей, эффективность использования связей с поставщиками и заказчиками). При этом считается, что больший акцент при принятии стратегических управленческих решений делается на функциональных факторах, поскольку выводы на основе анализа структурных факторов затрат слишком часто бывают устаревшими.

О.А. Журавлевой (г. Красноярск, Российская Федерация) [4] разработан алгоритм поэтапной организации стратегического управленческого учета на предприятии, который состоит из четырех этапов:

Этап 1. Разработка и согласование технического задания.

Этап 2. Разработка стратегии организации.

Этап 3. Анализ и проектирование организационной и финансовой структур организации.

Этап 4. Внедрение системы стратегического управленческого учета на предприятии.

4.1. Создание информационной базы для построения системы стратегического управленческого учета.

4.2. Разработка финансовой структуры предприятия.

4.3. Построение системы управления затратами.

4.4. Построение системы стратегической отчетности.

4.5. Построение системы бюджетирования.

4.6. Автоматизация стратегического управленческого учета и обучение персонала.

На основе проведенных исследований можно сделать вывод, что предложенный алгоритм возможен к внедрению и на молокоперерабатывающих предприятиях с учетом отраслевых факторов и особенностей, которые влияют на реализацию системы стратегического учета:

1. Формирование данных о производственных затратах, полученных доходах.

2. Обеспечение релевантной информации об объемах готовой продукции, находящейся на складах, сроках ее хранения и реализации.

3. Наличие и оборачиваемость средств с целью выявления резервов для срочной (непредвиденной) закупки сырья, расчетов с поставщиками, а также повышения производственной и технологической эффективности производства.

Основными направлениями стратегического учета для молокоперерабатывающих предприятий в условиях современной экономической ситуации является стратегический учет затрат и стратегический учет банкротства данных предприятий.

Для обоснования организации стратегического учета, прежде всего, необходимо определить центры ответственности по местам затрат на продукцию. По организационно-экономическим признакам оптимальным объектом управления и учета

затрат на молокоперерабатывающих предприятиях является бригада, имеющая руководителя, который обладает всеми правами и полномочиями, т. е. специалиста-управляющего, ответственного исполнителя. В пределах бригады обособляются расходы на продукцию и расходы, не имеющие отношения к данному центру ответственности.

В стратегическом учете модель формирования по уровням управления производством должна давать возможность детализировать затраты в зависимости от того, какие решения надо выработать, и ограничиться только:

- уровнем центра ответственности по затратам на реальную продукцию для определения его месячных, квартальных или годовых затрат;
- требованием строгого выполнения технологии и контроля по отдельным операциям;
- получением итоговых показателей уровня себестоимости изготовленной продукции в целом и по отдельным видам.

Важную роль в процессе организации стратегического управленческого учета играет формирование внутренней отчетности. В составе такой отчетности должны быть стратегический баланс, стратегический отчет о прибылях и убытках, стратегический отчет о движении денежных средств, стратегические бюджеты по операционной, финансовой и инвестиционной деятельности предприятия. В качестве дополнений, конкретизирующих вышеупомянутую отчетность, могут быть использованы различные пояснительные записки и расчеты.

Основопологающее место в составе стратегической отчетности должна занимать информация о бизнес-процессах управления деятельностью и бизнес-процессах деятельности, которая относится к внутренней. Состав внешней составляющей должен включать информацию о главных направлениях стратегии и внешней среде. Эта часть стратегической отчетности должна опираться на стратегию системы сбалансированных показателей и четыре ее направления: финансовую, клиентскую, внутреннюю и составляющую обучения и развития.

В качестве информационной основы для формирования стратегической отчетности следует использовать данные тактического управленческого учета, а также текущее и стратегическое планирование, стратегический анализ и контроль.

Информация, содержащаяся в стратегической отчетности, должна быть релевантной и надежной, сопоставимой с данными предыдущих периодов, а также с данными других предприятий. Она, также как и информация других форм и систем учета и отчетности, должна отвечать качественным характеристикам. Информация, содержащаяся в отчетности, должна быть, прежде всего, полезной различным группам пользователей.

Основным критерием для признания информации полезной и необходимой является ее существенность, которая имеет особое значение в системе учета, поскольку введение избыточной информации делает ее сложной для восприятия, анализа и принятия управленческих решений. Понятие существенности должно быть эквивалентно понятию достаточности или полноты отчетных данных по составу показателей. На полноту информации значительно влияет ее актуальность (масштабы бизнеса, организационно-правовая форма управления, сфера и виды деятельности, степень развитости и доступности к привлечению капитала); степень защищенности законодательством информационного статуса пользователя бизнесовой информации (налоговые органы, статистические органы, акционеры, инвесторы), приоритеты группы пользователей отчетности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99 № 966-XIV зі змін. та допов. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
2. Податковий кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 2 грудня 2010 р. № 2755-IV зі змін. та допов. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
3. Вахрушина М.А. Стратегический управленческий учет: Полный курс МБА / М.А. Вахрушина, М.И. Сидорова, Л.И. Борисова. – М. : Рид Групп, 2011. – 192 с.
4. Журавлева О.А. Методическое обеспечение управленческого стратегического учета и отчетности: Дис... канд. экон. наук: 08.00.12/Красноярский государственный торгово-экономический институт. – Красноярск, 2011. – 193 с.

Elena Moshkovskaya

PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING ON UKRAINIAN MILK PROCESSING PLANTS

Annotation

Main directs of organization of strategic management accounting on Ukrainian milk processing plants according on modern condition of milk branch and organization of technological process are examined in the article.

რამაზ ნამიჭვიშვილი

XXI საუკუნის კუბური სოციალისტური ეკონომიკა

1959 წლის რევოლუციის შემდეგ კუბამ სოციალურეკონომიკური განვითარების გზად სოციალიზმი აირჩია. რევოლუციიდან ერთი თვის შემდეგ, 1960 წლის 10 თებერვალს, გაფორმდა კუბა-საბჭოთა კავშირის სავაჭრო ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზე მას, იმ დროისთვის საკმაოდ დიდი მოცულობის, 100 მლნ დოლ. კრედიტი გამოეყო. საბჭოთა კავშირი აწვდიდა კუბას ნავთობს და ნავთობპროდუქტებს, სურსათს, სასოფლო-სამეურნეო ნაკეთობებს, სამხედრო ტექნიკას, სათადარიგო ნაწილებს, ესმარებოდა სპეციალისტებით. კუბელი ახალგაზრდები უმაღლეს განათლებას, ძირითადად, საბჭოთა კავშირში იღებდნენ. გაუფორმა ხელშეკრულება წლიური 5 მლნ კუბური შაქრის შესყიდვაზე არა საბაზრო, არამედ კუბისათვის ხელსაყრელ ფასში. კუბიდან საბჭოთა კავშირში შემოდოდა აგრეთვე ციტრუსიც, რომელიც მისი ექსპორტის 47,5%-ს შეადგენდა და ნიკელი, რომლითაც კუბა მდიდარია – მის წილად მოდის მსოფლიო რესურსების 10%-

ზე მეტი. 1980–1991 წლის პერიოდში ნახევარ მლნტ მეტი ნიკელი აწარმოა, რომლის 3/4 საბჭოთა კავშირში იგზავნებოდა. სულ სსრ კავშირის წილად მოდიოდა კუბის მთელი ექსპორტის 80%. საბჭოთა კავშირის დაშლამ კუბის ეკონომიკაზე კატასტროფული გავლენა იქონია. შეუწყდა კრედიტები რუსეთიდან, სამხედრო თანამშრომლობაც, მისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საქონლის მიწოდებაც. მავალითად, ადრე საბჭოთა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული 15 მლნტ ნავთობის ნაცვლად რუსეთი კუბას წელიწადში მხოლოდ 840 ათას ტონა ნავთობს უგზავნიდა. კუბის მშპ თითქმის განახევრდა. საგარეო ვაჭრობა 300-ჯერ შემცირდა, გაჩერდა წარმოება, გაიზარდა უმუშევრობა, იმატა შიმშილობამ; კატებსა და ძაღლებსაც ხორცად წაეტანენ, ყოველგვარ ზღვარს გასცდა პროსტიტუცია, დაიკეტა სასადილოები და მაღაზიები. ეს საქმარისი ფაქტურა იყო იმისათვის, რომ ბევრს კუბის დამოუკიდებლობის ისტორია დასასრულად ჩაეთვალა, ბევრმა კიდევ მისი სოციალისტური ვარიანტის კრახი ირწმუნა და ამისი საფუძველიც ჰქონდა, მით უმეტეს, რომ კუბა არ თანამშრომლობდა (არც ახლა თანამშრომლობს) საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან და არ იზიარებდა (არც ახლა იზიარებს) ნეოლიბერალიზმს, პირიქით, მიიჩნია, რომ იგი იწვევს მოსახლეობის უთანაბრობისა და სიღარიბის ზრდას, დისკრიმინაციას მის ცალკეულ ჯგუფებს შორის, ჯანდაცვის ხარჯების შემცირებას და ა.შ.

ყველაფერ ამასთან უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ აშშ სოციალისტური კუბის ისტორიული მტერია და პოზიციებს არც ახლა თმობს. ამ მეზობელმა ზესახელმწიფომ 1962 წელს ემბარგო დაუწესა მას, რომელიც კიდევ უფრო გაუმკაცრა 2003 წელს. 1966 წლიდან აკრძალულია ამერიკელი მოქალაქეების კუბაში გადასვლა (ისინი ზოგჯერ არალეგალურად თუ გადადიან), ვაჭრობა და თანხების დახარჯვა. ასევე აკრძალულია კუბური პოლუქციის ექსპორტი აშშ-ში უფრო მეტიც: იგი ზეგავლენას ახდენს იმ ქვეყნებზეც, რომლებსაც კუბასთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა სურთ. მართალია, ბოლო ხანებში ნაწილობრივ შეიცვალა აშშ დამოუკიდებლულება კუბისადმი, მაგრამ კუბის ხელისუფლებას კარგად ესმის, რომ სოციალიზმის მიმართ აშშ მტრული ინტერესი არ ჩამცხრალა და ეფექტიან კონტრლონისძიებებს ასორციელებს. კუბელებმა ისწავლეს პირდაპირი ინვესტიციების პროცესების მართვა თავიანთ სასარგებლოდ. 90-იანი წლების მიმე კრიზისული სიტუაცია გაამწვავა იმანაც, რომ მსოფლიო ბაზარზე დაეცა შაქრის ფასი, შაქარი კი კუბისთვის უმსხვილესი საქსპორტო პროდუქტი იყო და ახლაც არის, რუსებმა ნავთობის შაქარზე გადაცვლა ახალი ფასებით მოითხოვეს. ფიდელ კასტრომ გამოსავალი იპოვა. არაბი სპეციალისტები მოიწვია და უთხრა: ექებუთ ნავთობი, ოქროთი გადაგიხდით. მოქებნეს და ახლა კუბას ნავთობის საკუთარი რესურსები აქვს. ნავთობის მარაგი 13 მლრდ ტ აღემატება. სხვა გზებიც გამოიძენა: გაიზარდა ხარჯები წიაღისეულის ახალი სახეების მოძიებაზე, გაზის საბადოების აღმოჩენაზე. შაქარზე ფასები შეამცირეს, რუსებს იაფი კუბური შაქრის ყიდვა ერჩივნათ, ვინაიდან საკუთარი წარმოება უფრო ძვირი უჯდებოდათ. გაამართლა ტურიზმის პოლიტიკამ. ქვეყანას 3 მლნ ტურისტი მოაწვდა კანადიდან, ესპანეთიდან, გერმანიიდან, საფრანგეთიდან. გამოდის, რომ ერთი ტურისტი ყოველ მესამე კუბელს სტუმრობდა. მით უმეტეს, რომ კუბაში წლიური ტურისტული სეზონია. 2011-2015 წლის პერიოდში გათვალისწინებულია ყოველწლიურად 7 მლნ ტურისტის მიღება. ასეთი დიდი მასშტაბის დარგობრივი კონსტრუირება, რა თქმა უნდა, კორელირებადია კუბის სახალხო მეურნეობის სტრუქტურულ ცვლილებებთან და ასეც მოხდა-რეფორმა საფუძველიანად შეეხო ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მხარეს. ძირფესვიანად გარდაიქმნა ელექტროენერგეტიკა, რადიკალურად შეიცვალა მისი ტექნიკური ბაზა, დაინერგა ელექტროენერგეტიკის მოხმარების ეკონომიური მანქანები და აპარატები, შეიქმნა ენერჯის ახალი წყაროები, მწვობრში ჩადგა ქარის ენერჯის გენერატორები, გაიზარდა ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო – სამეურნეო პროდუქციის წარმოება და ა.შ.

შეიცვალა პროპორციები წარმოების საშუალებათა საკუთრებაში. თავისუფალი მიწის ნაკვეთები გლეხებს უფასოდ გადაეცა, ახლა მათ შეუძლიათ აგრეთვე მიწის დასამუშავებელი იარაღების შექმნა ხელსაყრელ ფასებში, კრედიტებით სარგებლობა ტექნიკის შესაძენად პირადი გამოყენების უფლებით; შემცირდა სახელმწიფო საკუთრების წილი და გაიზარდა კერძო მესაკუთრეთა ფრონტი. მართალია, კუბის მოსახლეობის 80% სახელმწიფო საწარმოებში არის დასაქმებული, მაგრამ მომავალში გათვალისწინებულია მისი 20%-ით შემცირება. გამოთავისუფლებული მუშახელი კერძო სექტორში დასაქმდება. ამ მიმართებით სეროზული ძვრები უკვე შეიმჩნევა: განხდა კერძო ფორტლატელები, სასტუმროები, რესტორნები, სახელოსნოები; გაიზარდა თამბაქოს, ყავის, ბრინჯის, პარკოსნების და ბოსტნეულის წარმოება. სულ მცირე ბიზნესში მლნ-ზე მეტი ადამიანია დაკავებული. კერძო საქმიანობის სახეებს ადგენს სახელმწიფო და მკაცრ კონტროლს აწესებს სოციალისტური პრინციპების დაცვაზე. ფართო მუშაობა ახლაც მიმდინარეობს წიაღისეულის ახალი სახეების ძიებისა და წარმოების ახალი სახეების დივერსიფიკაციისათვის. ეს ეხება ნიკელის, კობალტის, ნავთობის საბადოების მოძიებას, გზებისა და ახალი სატრანსპორტო სახეების მშენებლობას, ქიმიური პროდუქტების წარმოებას, ციტრუსების პლანტაჟების გაფართოებას, თევჭერის განვითარებას, სამედიცინო საქონლის ინოვაციური სახეების შექმნას და ა.შ.

კუბას მსოფლიო კლასის ბიოტექნოლოგიური და ფარმაცევტული ინდუსტრია აქვს, იგი ლიდერია ვირუსული და ბაქტერიული ავადმყოფობების ვაქცინების წარმოებაში. კუბური წარმოებისაა წამლები, რომელიც გამოიყენება ანგინის, ჰეპატიტის, კიბოს წინააღმდეგ სამკურნალოდ, კუბელი ექიმები უბადლონი არიან მხედველობის აღდგენაში. სამედიცინო მომსახურება კუბაში უფასოა, ისინი უფასოდ ემსახურებიან უცხოელებსაც. თავიანთ ცოდნას უზიარებენ მეზობელ ქვეყნებს. კუბელები ყველაზე ჯანმრთელი ხალხია მსოფლიოში. კუბელები მოსახლეობის ათას სულ მოსახლეზე ექიმთა რიცხვით მხოლოდ იტალიელებს ჩამორჩებიან (მათ დიდი რესურსები აქვთ სამედიცინო ტურიზმის განვითარებისთვის). ამერიკის კონტინენტზე ჩვილ ბავშვთა სიკვდილიანობის კოეფიციენტი ყველაზე დაბალია კუბაში 4.5, ისევე, როგორც მშობიარე ქალთა სიკვდილიანობა. ამ საქმეში ისინი ცოტად თუ ჩამორჩებიან შვედებსა და ნორვეგიელებს. კუბელთა სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 80 წელს უახლოვდება, რომელიც 2016 წელს, მათი პროგრამის მიხედვით, 85 წლამდე უნდა გაიზარდოს. კუბელებმა ოლიმპიადაზე იმდენი მედალი მოიპოვეს, რამდენიც ლათინური ქვეყნების ყველა წარმომადგენელმა ერთად.

კუბის სოციალისტური ბუნების უმაღლესი გამოხატულებაა მოსახლეობის საყოველთაო ხელმისაწვდომობა განათლებაზე. უფასოა როგორც სასკოლო, ასევე უმაღლესი განათლება. მოსწავლეები სასკოლო ნიუტონსაც უფასოდ ღებულობენ. უმაღლესი სასწავლებლების დღის სტაციონარის გარდა, არსებობს საღამო და დაუსრულებელი სწავლება. ქვეყანაში 50 უმაღლესი საგანმანათლებლო ცენტრია. თითქმის 2 მლნ საშუალო და მღნ-მღე საშუალო სკოლაა. განათლებაზე იხარჯება კუბის მშპ დაახლოებით 14%. შედეგი ის არის, რომ ძალიან მაღალია კუბელთა განათლების დონე (100%).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კუბა განვითარებული ქვეყნების წინაა და კომუნიზმის მწვერვალს წაეტანა. მას მრავალი პრობლემა აქვს საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. ეს შეეხება ცხოვრების დონეს, ტრანსპორტს, რკინიგზის ქსელს, სასურსათო პროდუქციის წარმოებას, ახალი მასალების ინდუსტრიას, ბინათმშენებლობას, სოფლის მეურნეობის მექანიზაციას, ენერგეტიკული ბაზის განახლებას და ა. შ. აქ ჩემი მიზანია, ვაჩვენო, რომ კუბაში მიაღწიეს იმას, რასაც მოსახლეობის სახელმწიფოებრივი მზრუნველობა ჰქვია. მარტოდ დარჩენილმა სოციალისტურმა კუბამ სულ რაღაც 10 წელიწადში მოახდინა თავისი სახალხო მეურნეობის რეფორმირება. ფაქტი სახეზეა: კუბაში სიღატაკე დაძლეულია. კუბაში უმუშევრობა არ არსებობს. კუბელები ერთმანეთს არ ებრძვიან და ერთმანეთს საერთაშორისო ასპარეზზე ნიშნის მოგებით არ ექცევიან, ისინი ქვეყნის პატრიოტები არიან. ჩვენი ყოფილი ხელისუფლების-ნაციონალისტებით არ დარბიან სხვადასხვა ქვეყნებში სამშობლოს გასაღანძღად, რომ მისი შემცველი ხელისუფლება არადემოკრატიულია და ევროატლანტიკური კურსის წინააღმდეგია. დაინტერესებული თუ დაქირავებული პირები კი ცდილობენ კუბური სოციალიზმი დამახინჯებულად წარმოაჩინონ, რასაც ცოტა ნავარჯიშევი გონება სწრაფად შემჩნევს. კრიტიკოსთა ერთი ნაწილი გამოწველილით გეთავაზობს იმას, რომ კუბაში ცხოვრების დონე დაბალია მოსახლეობის ერთ სულზე ეროვნული შემოსავლის მიხედვით, რომ ასევე დაბალია საშუალო ხელფასებიც, მაგრამ კუბელი მოსახლეობა ხომ უფასო სამედიცინო მომსახურებით სარგებლობს, უფასოა განათლებაც, სტუდენტები ღებულობენ სტიპენდიებს, პენსიონერები – პენსიას, რომ მათ უფლება აქვთ იმუშაონ საპენსიო ასაკის შემდეგ და ყოველ დამატებით ნამუშევარ წელიწადზე დამატებით კიდევ მიიღონ 2% ძირითადი ხელფასის განაკვეთის 90%-მდე, წელიწადში ერთხელ უფასოდ დაისვენონ და ყოველდღიურად ისარგებლონ უფასო სადილით ფაბრიკაში, სადაც მუშაობდნენ, არის სხვა სახის სოციალური დახმარებები. ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ ის, რომ კუბა გამორჩეულია მსოფლიოში ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსით, რომლის მიხედვით მას 51-ე ადგილი უკავია და წინ უსწრებს რუსეთის ფედერაციას, სადაც გასული საუკუნის 70-იან წლებში ათასობით კუბელი ღებულობდა განათლებას და კუბას ემხარებოდა სპეციალისტთა მომზადებაში. კუბის მაღალ შემოსავლიანი მოსახლეობის 30% შედარება ლათინური ამერიკის ქვეყნების ამავე პროცენტის მდიდრებთან, მეტისმეტად უმნიშვნელოდ გამოიყურება, მაგრამ კუბის მოსახლეობის დანარჩენი 70% ერთი თავით მაღლა ჩანს იმათი მცხოვრებლების 70%-თან შედარებით. აღსანიშნავია ისიც, რომ კუბელებს ჩვენსავით არ მოუწყვიათ სამოქალაქო ომი, არ ებრძვიან ერთმანეთს, არ აწყობენ ტერაქტებს, დივერსიებს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს ორი კითხვა: 1. როგორ მოახერხა სოციალისტური ქვეყნებისაგან და განსაკუთრებით რუსეთის ფედერაციისაგან მიტოვებულმა კუბამ თავის გადარჩენა და სოციალისტური წყობის შენარჩუნება. 2. რა არის სოციალისტური კუბის წარმატების საფუძველი.

კუბის საგარეო ვაჭრობის 80% რომ საბჭოთა კავშირის წილად მოდიოდა, ეს ზემოთ აღვნიშნეთ. ამიტომ მისი დაშლის შემდეგ კუბის კრახი თითქოსდა გარდაუვალი სინამდვილე იქნებოდა. ასეთ მძიმე პერიოდებში ყველაფერს წყვეტს ხალხისა და მთავრობის ერთიანობა, როცა მთავრობას გათავისებული აქვს თავისი პასუხისმგებლობა ქვეყნისა და ხალხის წინაშე, მას შეუძლია შეიმუშაოს მდგომარეობიდან გამოსვლის სწორი სტრატეგია და ტაქტიკა, ხოლო ხალხს სჯერა და ნდობა აქვს თავისი მთავრობისა და რეფორმის აქტიური შემოქმედი ხდება¹³⁴.

კუბა სოციალისტური რომ იყო, იმიტომ მოახერხა ქვეყნის რეფორმა (კუბის ხელისუფლებს ეს სიტყვა არ მოსწონთ) და უმუშევრობის დაძლევა. სოციალიზმი ქვეყნის მთლიანობას, ნაციონალიზმს დაცვას, პატრიოტიზმს ნიშნავს. ამ სისტემაში უფრო იოლია ქვეყნის საწარმოო რესურსების მობილიზაცია (სტალინური სოციალიზმი იკლავს მხმარებელს) განვითარების სტრატეგიული ამოცანების გადასაწყვეტად. სოციალიზმის პირობებში არ არის სახელისუფლო ელიტა, არის სახალხო მმართველობა; მთავრობა ხალხის ინტერესების გამომხატველია. კუბის ხელისუფლებს თანამდებობრივი პრივილეგიებით არასრდოს უსარგებლიათ, მათი პრივილეგია ხელისუფლებრივი მოღვაწეობაა, საქმეა ღირსება და არა ქვეყნისა და ხალხის ძარცვა, თანაც გაჭირვების უკმა. პირველი კითხვის პასუხიდან გამომდინარეობს მეორე კითხვის პასუხიც. კუბაში ხალხი ქვეყნის პატრონია, ხელისუფლება – ხალხის მოსამსახურე. კუბას სახელისუფლო ქვეყნის შიდა მტერი არ ჰყავს და არც ისეთი ხელისუფლება, რომელიც თანამდებობას პირადი განცხრომისთვის გამოიყენებდა და თავის ხალხს უცხოელებს საჯიჯგნად მიუგდებდა და ღვთით ბოძებულ მიწას ნაჭერ-ნაჭერ დაურიგებდა. კუბელები მიწას არ ჰყიდიან, მით უმეტეს უცხოელებზე. არც რკინის ფარდას ქსელავენ უცხოელებისაგან დასამადად, რომელმაც საბჭოთა კავშირის მიმართ აკრძალული ხელის ფუნქცია შეასრულა. კუბელი მოსახლეობისთვის ევროპისა და ამერიკის შესახებ ყველანაირი ინფორმაცია ხელმისაწვდომია და იმ მასალებითაც არის უზრუნველყოფილი, რომელიც მას საშუალებას აძლევს, სამართლიანად შეაფასოს თავისი ქვეყნის ნაკლი და სიკეთე. 2011 წელს მიღებული კანონის თანახმად, ვისაც კუბაში ცხოვრება არ მოსწონს, შეუძლია წავიდეს იქ, სადაც უნდა. კუბელები წინ გეგმიურად, ნაბიჯ-ნაბიჯ მიიწევენ და ამკვიდრებენ აზრს,

¹³⁴ ერთი ინფორმაციის მიხედვით, კუბა გაჭირვების პერიოდში, სიგარეტის ექსპორტს ვერ აუდიოდა, ქვეყანას წარმოების გაზრდის საშუალება არ ჰქონდა, მიწოდების მოცულობის გაზრდა მხოლოდ ქვეყნის შიდა მოთხოვნის შემცირებით შეიძლებოდა. ტელევიზიით გამოვიდა ფიდელ კასტრო, რომელსაც ხელში ანთებული სიგარა ეჭირა. ამის მოწვევას დავამთავრებ და დღეიდან ორი თვე სიგარას არ მოვწევო. ამან შედეგი გამოიღო. აი, როგორ ენდობა ხალხი ხელისუფლებას და როგორი იმედი აქვს ხელისუფლებას ხალხისა.

რომ სოციალიზმი ქვეყნის მოწყობის ყველაზე საუკეთესო ფორმაა, რომელიც გამოხატულებას პოულობს ნაციონალური დამოუკიდებლობის განმტკიცებასა და სუვერენიტეტის ამაღლებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Экономика Кубы: Достижения и проблемы. propaganda_net/4699.html
2. Къеза Жульето: Впереды либо смерть, либо Социализм.
3. Запад обречен на гибель. topwar.ru/22972-zapad-obrechen-ya-gibel.html.
4. Социализм без ярлыков: Куба. Wazzax.net/93/01/coba.html
5. Андреева Н. За большевизм в Коммунистическом движении. Л. 2001
6. Куба: Новый период адаптации. ИЛА, 2011.
7. Фидель Кастро и Куба после распада мировой системы. .memoid.ru/node/Fidel_Castro_i

Ramaz Namicheishvili

CUBA SOCIALIST ECONOMICS OF XX CENTURY Annotation

80% of external trading of Cuba came on SSR. This was sufficient fact to consider that the history of independency of the country has finished. Due to socialism Cuba could do reform and overcome unemployment in the country. The government of Cuba has never enjoyed official privileges, their privilege is their official activity. In Cuba the government serves their people. It doesn't have internal enemy nor such government which enjoys authority for personal comfort and sacrifices own people for torment of the foreigners or gives gifted land from the God to the foreigners. The people in Cuba don't sell their lands, especially to foreigners, and they don't make iron curtain for hiding from the foreigners, which had a function of forbidden fruit to the Soviet Union. All information about America and Europe is accessible to population of Cuba which gives them possibility to evaluate advantages and disadvantages of their country.

Константин Викторович Павлов

ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ МОДЕРНИЗАЦИИ РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Модернизация, техническое перевооружение и прогрессивная структурная перестройка российской экономики на основе использования новейших инновационных технологий (в т.ч. нанотехнологий, биотехнологий и т.п.) являются важнейшими условиями эффективного инновационного развития страны и роста конкурентоспособности отечественной продукции. Все это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов и действительно осуществить структурную перестройку отечественной экономики, о необходимости которой говорится уже очень давно. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока еще нередко отождествляют с сырьевым придатком развитого мира [3]. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствуют ускоренному развитию народно-хозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни населения.

Однако, несмотря на то, что о необходимости модернизации как основы роста конкурентоспособности российской экономики говорится давно, реальные результаты этого процесса еще очень далеки от требуемых стандартов. Недостаточно высокие темпы этого процесса связаны с рядом факторов, в том числе с ограниченными ресурсами и резервами модернизации. Как известно, для осуществления структурной перестройки и технического перевооружения экономики требуются значительные ресурсы: финансовые, материальные, инновационные, трудовые. Откуда их взять?

Опыт государств, эффективно модернизовавших свою экономику, свидетельствует о том, что нередко важнейшим условием успешной модернизации являются иностранные инвестиции. Так, например, в коммунистический Китай уже не одно десятилетие вкладываются значительные средства из-за рубежа (только из США в общей сложности туда в последнее время поступили десятки млрд. долларов). В Чили, реформирующую свою экономику на основе монетарных принципов еще со времен правления генерала Пиночета, также поступили значительные объемы иностранных инвестиций.

В этой связи можно вспомнить о достаточно быстром послевоенном восстановлении разрушенной войной экономики ряда европейских стран вследствие финансовой помощи на основе реализации плана Маршалла [6]. Однако в России, несмотря на предпринимаемые усилия, к сожалению, иностранные инвестиции не сыграли той роли, которую от них ожидали. В условиях мирового финансово-экономического кризиса возможности использования зарубежных инвестиций как одного из важнейших источников осуществления модернизации и структурной перестройки российской экономики еще более сократились, так как значительно уменьшились объемы имеющихся на международном финансовом рынке свободных денежных средств. Кроме того, следует иметь в виду, что использование зарубежных источников как основы модернизации народно-хозяйственного комплекса наряду с очевидными позитивными последствиями имеют и негативные.

Так, например, новые индустриальные страны – Аргентина, Бразилия и Мексика для осуществления индустриализации и технического перевооружения своих экономик преимущественно в 70-е годы XX века осуществили займы огромных финансово-кредитных средств – в итоге каждая страна в общей сложности оказалась должна более 100 млрд. долларов, а вместе эти три государства оказались должны развитым странам более 330 млрд. долларов. Вследствие этого данные страны на протяжении последних десятилетий являлись крупнейшими в мире должниками (а в недалеком прошлом подобная ситуация имела место и в Южной Корее), из-за чего в них нередко наблюдалась высокая инфляция, значительная девальвация национальной валюты, социально-экономическая и политическая нестабильность.

Для повышения уровня конкурентоспособности продукции и экономической эффективности российской экономики большое значение имеет также разработка теоретических проблем изучения влияния структурной перестройки и технического перевооружения производства на рост его эффективности при рыночных отношениях. В этой связи заметим, что проблемами экономического роста, выявления различных стадий, этапов экономического развития занимались многие крупные отечественные и зарубежные ученые. Наряду с широко известными у нас в стране формационным и цивилизационным подходами за рубежом много внимания уделяется и другим научным концепциям, например процессу движения экономики от аграрной к индустриальной и постиндустриальной стадиям. Одной из самых новых и известных теорий экономического развития, развиваемой, в частности, крупнейшим в мире специалистом в области анализа явления конкурентоспособности продукции Майклом Портером, является следующая.

Экономический рост представляет собой движение в сторону усложнения источников конкурентных преимуществ и укрепления позиций в высокоэффективных отраслях и сегментах народнохозяйственного комплекса. Данный процесс сопровождается быстрым ростом эффективности всей экономики. Уровни экономического развития различных стран можно представить в виде некоторого ряда стадий развития конкуренции. Эти стадии различаются по специфическим источникам достижения конкурентоспособности на мировом рынке, а также по видам и степени развития успешно функционирующих отраслей. Учитывая, что вопросам повышения уровня конкурентоспособности российских предприятий как основе решения экономических, социальных и демографических проблем страны уделяется в настоящее время первостепенное значение, имеет смысл стадии конкурентоспособности рассмотреть подробнее.

Выделяют четыре особые стадии конкурентоспособности национальной экономики, соответствующие четырем основным движущим силам, или стимулам, определяющим ее развитие в отдельные периоды времени, – это факторы производства, инвестиции, нововведения и богатство. На трех первых стадиях происходит рост конкурентоспособности национальной экономики, что, как правило, сочетается с ростом благосостояния. Четвертая стадия означает постепенное замедление роста и в конечном счете спад. В соответствии с данным подходом осуществляют классификацию отдельных стран по уровню конкурентоспособности их индустрии в мировом хозяйстве.

Ни одна страна, по существу, не миновала первую из перечисленных четырех стадий развития экономики, т.е. стадии развития конкурентоспособности на основе факторов производства. В настоящее время на этой стадии находятся почти все развивающиеся страны, а также постсоциалистические страны (в том числе и Россия). То же самое можно сказать о некоторых странах (Канада, Австралия) с высоким уровнем благосостояния, обладающих значительными природными богатствами.

Поскольку Россия находится в настоящее время на первой стадии, охарактеризуем ее подробнее. На данной стадии практически все национальные отрасли, успешно действующие на мировом рынке, достигают своих преимуществ в конкурентной борьбе почти исключительно благодаря основным факторам производства: природным ресурсам или избыточной и дешевой рабочей силе. Экономика на этой стадии весьма чувствительна к мировым экономическим кризисам и изменению валютных курсов, которые приводят к колебаниям спроса и относительных цен. Она также оказывается чрезвычайно уязвимой в случае потери имеющихся факторов и быстро меняющегося лидерства отраслей (достаточно вспомнить августовский кризис 1998 г.) [2]. Как свидетельствует мировой опыт, обладание большими запасами природных ресурсов хотя и может обеспечить высокий доход на душу населения в течение довольно продолжительного периода, однако оно не является достаточным основанием для устойчивого роста эффективности экономики. Поэтому лишь немногие страны сумели преодолеть эту первую стадию факторов производства.

На второй стадии конкурентное преимущество экономики базируется на готовности и способности национальных фирм к агрессивному инвестированию. Фирмы вкладывают средства в современное, эффективное оборудование и технологию, которое можно приобрести на мировом рынке. Инвестиции также направляются на покупку лицензий и создание совместных предприятий. Причем, нередко приобретаемые техника и технология на поколения отстают от лучших мировых образцов, так как лидеры международной конкуренции стараются не продавать технику последнего поколения. В послевоенный период на вторую стадию удалось перейти Японии и позже – Южной Корее. В экономике Тайваня, Сингапура, Испании и в меньшей степени Бразилии присутствуют лишь некоторые признаки достижения стадии инвестиций, причем не все страны, развивающиеся в этом направлении, преуспевают [4].

Россия тоже пошла по этому пути, однако пока больших успехов добиться ей не удалось. Приведем некоторые факты. Хотя еще во времена горбачевской перестройки был принят закон о возможности создания совместных предприятий (СП) на территории нашей страны, в настоящее время в России в сравнительном аспекте создано относительно немного совместных предприятий. Нет и того притока иностранных инвестиций, на который первое время рассчитывали наши теоретики (Егор Гайдар, Евгений Ясин и пр.) в начале затеваемой ими монетарной реформы. И дело не только в их небольших объемах. Поступающие из-за рубежа инвестиции в основном вкладываются не в ключевые отрасли экономики (машиностроение, сельское хозяйство, отрасли производственной инфраструктуры) и даже не в отрасли, являющиеся "полосами" роста, а преимущественно в сырьевые отрасли и пищевые. Важно и то, что процесс привлечения иностранных инвестиций в регионы России осуществляется неравномерно. Зарубежный капитал в основном концентрируется в Центральном районе, и прежде всего в Москве и Московской области (более 70 процентов), в Западной Сибири и на Дальнем Востоке. В Уральский регион поступило около одного процента от общего объема привлеченных в страну иностранных инвестиций. В этой связи возникает вопрос, а так ли уж нам надо было выбирать этот вариант развития, тем более что наряду с определенными плюсами ему присущи и существенные недостатки. Прежде всего, это высокая внешняя государственная задолженность.

На наш взгляд, гораздо эффективнее для России выбрать иной путь – перейти с первой сразу на третью стадию, тем более что такой опыт в мировой практике уже имеется. Хороший пример тому – Италия, где потерпели неудачу все попытки следовать инвестиционной модели развития. В послевоенный период Италия совершила скачок от первой стадии факторов сразу к третьей стадии нововведений. По темпам роста экономики она уступала только Японии [5]. Способность экономики избежать второй стадии инвестирования и, тем не менее, успешно развиваться требует наличия в историческом прошлом страны длительных периодов индустриальной активности, оставивших след в национальной системе образования, производственных навыках и т.п.

Но все это имело место в истории не только Италии, но и России. Достаточно сказать, что только в регионах Урала еще совсем недавно успешно развивались инновационные отрасли. Таким образом, российская экономика, опираясь на основные факторы, через определенный период может непосредственно перейти к третьей стадии нововведений, минуя вторую стадию инвестирования. У нас для этого есть все основания. Действительно, одной из особенностей третьей стадии нововведений является то, что национальные фирмы не только применяют и улучшают иностранную технику и технологию, но и создают новые. Напомним в этой связи, что в России еще в социалистический период было немало отраслей и видов производств, занимающих ведущие позиции в мире по уровню технической оснащенности. Таким образом, наша страна по некоторым параметрам уже находится на третьей стадии (здесь нелишне добавить, что рассматриваемая здесь теория о стадиях экономического развития, как и любая другая теория, отражает действительность лишь с некоторой степенью условности – в реальности обычно в экономике любой достаточно развитой страны одновременно можно найти элементы, характерные для различных стадий, поэтому рассматриваемая нами теория применима лишь в целом, при выявлении сущности процесса).

Завершая рассмотрение проблемы о выборе возможных путей дальнейшего развития России, необходимо еще раз констатировать, что естественный, обычный для многих стран вариант перехода от первой стадии факторов ко второй стадии инвестирования у нас, как уже было показано, по большому счету не осуществляется [1]. Главной причиной этого является, скорее всего, боязнь западных бизнесменов вкладывать крупные капиталы в нестабильную российскую экономику. К тому же не следует забывать, что вливания в больших масштабах инвестиций из-за рубежа обычно наряду с позитивными приводят и к негативным последствиям, прежде всего к росту внешней задолженности, бремя которой, как правило, ложится на население. В этой связи более предпочтительным является путь перехода от первой стадии факторов сразу к третьей стадии нововведений, минуя вторую стадию инвестирования (точнее, используя лишь некоторые элементы, присущие этой стадии, т.к. полностью ее обойти не удастся), тем более что уже похожий скачок России приходилось преодолевать - процесс индустриализации в послереволюционный период, а в настоящее время в России к тому же имеется немало новейших наукоемких производств. От предложенного варианта развития особенно выиграют регионы с традиционно высоким наукоемким потенциалом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Павлов К.В. Ядро экономических систем и эффективная хозяйственная политика. М.: Магистр, 2009. 191 с.
2. Павлов К.В. Патологические процессы в экономике. М.: Магистр, 2009. 461 с.
3. Павлов К.В. Интенсификация экономики в условиях неопределенности рыночной среды. М.: Магистр, 2007. 271 с.
4. Халевиная Е.Д. Мировая экономика и международные экономические отношения. Учебник. М.: Экономистъ, 2004. 303 с.
5. Государственное финансирование научно-технического прогресса в развитых капиталистических странах/ А.В. Жемчужникова, А.В. Толкушкин, И.А. Кравченко и др. М.: Финансы и статистика, 1989. 239 с.
6. Засухин А.Т. Интенсификация производства. М.: Экономика, 1975. 183 с.

*ნინო პაპაჩაშვილი
გიორგი ბაქრაძე*

თანამედროვე ბაზრის ეკონომიკის პროდუქციის ექსპორტისთვის საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტისთვის

საგარეო ვაჭრობიდან სავალუტო შემოსავლების მიღება დღემდე რჩება მრავალი ქვეყნის საგარეო შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროდ. შესაბამისად, ამ შემოსავლის ზრდის საკითხი დღემდე აქტუალურია როგორც მეცნიერების, ისე პოლიტიკოსებისა და პრაქტიკოსებისთვის. გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული დღემდე, საქართველოს საგარეო ვაჭრობის მუდმივად უარყოფითი საღლო, არადივერსიფიცირებული სასაქონლო და გეოგრაფიული ექსპორტი უდავოდ მიუთითებს სამეცნიერო, პოლიტიკური თუ პრაქტიკული წრეებისთვის საკითხის სიღრმისეული კვლევის აუცილებლობას.

ნაშრომში მიზნად დავისახეთ შეგვესწავლა და გაგვეანალიზებინა საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ერთ-ერთი ასპექტი – საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის პერსპექტივები ევროკავშირის ბაზარზე. საკითხი განვიხილეთ ძირითადად DCFTA-ის (Deep and Comprehensive Free Trade Area – ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ზონა) და არასატარიფო ბარიერების ჭრილში. საკითხის ამგვარი დასმა პირველ რიგში იმ გარემოებამ განაპირობა, რომ საქართველოს აღებული აქვს კურსი ევროინტეგრაციისკენ და ევროკავშირი საქართველოს ერთ-ერთი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია. საქართველო-ევროკავშირის შორის მიღწეული შეთანხმებები და განსაკუთრებით DCFTA-ის ფორმატში გადადგმული ნაბიჯები ხელსაყრელ გარემოებას ქმნის ევროკავშირის ბაზარზე ქართული პროდუქციის ექსპორტის გაზრდისათვის, მაგრამ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს დაბრკოლებას ქართული მხარისთვის წარმოადგენს საერთაშორისო და ევროკავშირის სტანდარტების დაკმაყოფილება. მეორე, მსოფლიო მასშტაბით, განსაკუთრებით კრიზისის შემდგომ პერიოდში, არასატარიფო ბარიერების ზრდის ტენდენცია დაფიქსირდა, რომელთა რანგსაც განეკუთვნება სხვადასხვა სტანდარტები და დიდ წილსაც იკავებს აქტიურად გამოყენებად არასატარიფო ბარიერებში. მესამე, საქართველოსთვის სოფლის მეურნეობა ტრადიციული დარგია. მნიშვნელოვანია სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტის ზრდა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, საქართველოში უმუშევრობამ 2012 წელს 15,1%-ს მიაღწია; 2011 წლის მონაცემებით, საშუალო ხელფასი არის 636 ლარი, ხოლო სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულთათვის კი 392,6 ლარი. სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობის რაოდენობამ 2011 წლის შეადგინა 9,2%. 2013 წლის მარტისთვის მონაცემებით, საარსებო მინიმუმი გაუტოლდა 148,2 ლარს. მნიშვნელოვნად განსხვავდება სოფლის

მოსახლეობისა და ქალაქად მცხოვრები მოსახლეობის ცხოვრების დონე, სიღარიბის მაჩვენებელი და დასაქმება. სამუშაო ძალის 50% დასაქმებულია სოფლის მეურნეობის სექტორში. სოფლის მეურნეობის სექტორში გამოშვების მიხედვით გამოიყოფა რამდენიმე ძირითადი პროდუქტი: მეცხოველეობა (მსხვილფეხა საქონელი), მარცვლეული, ბოსტნეული და თხილი. იმ შემთხვევაში თუ მოხდება სოფლის მეურნეობის განვითარება და შემდგომში ამ სექტორში წარმოებული პროდუქციის გატანა საექსპორტოდ, ეს მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ქვეყანაში არსებული სოციალური პრობლემების დაძლევაში.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორში არის საექსპორტო პროდუქციის წარმოების პოტენციალი, რომლის რეალიზაცია, თავის მხრივ, სხვადასხვა გარემოებასა და ფაქტორზეა დამოკიდებული. მათ შორისაა ევროკავშირის მხრიდან შემოთავაზებული შესაძლებლობების ეფექტიანი გამოყენება. საქართველო ჩართულია ღრმა და ყოვლისმომცველი ვაჭრობის შეთანხმების მოლაპარაკებებში. ამ შეთანხმების ხელმოწერის შემთხვევაში საქართველოს მიეცემა საშუალება, გაიტანოს ქართული პროდუქცია ევროკავშირის ბაზარზე. იგი არის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ბაზარი მსოფლიოში. ევროკავშირის მოსახლეობა, 2012 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, 503,6 მლნ ადამიანია, 2010 წლის მშპ 16,3 ტრლნ დოლარია, რაც ერთ სულზე 32 500 დოლარს შეადგენს. საოჯახო მეურნეობების მოხმარებამ 2008 წელს 7,2 ტრლნ ევრო შეადგინა, დანახოვები მშპ-ის 11,3%, ხოლო ინვესტიციები კი 18,4%-ია. შედარებისთვის აღნიშნავთ, რომ ამავე წელს აშშ-ის მშპ – 14,7 ტრლნ დოლარი იყო, ჩინეთის მშპ – 5,9 ტრლნ დოლარი (ერთ სულზე 4300 დოლარი), ინდოეთის მშპ – 1,5 ტრლნ დოლარი, რუსეთის მშპ – 1,5 ტრლნ დოლარი, ხოლო საქართველოს მშპ – 11,3 მლრდ დოლარი¹³⁵.

საქართველოს მინიჭებული აქვს GSP+ რეჟიმი, რომელიც საშუალებას აძლევს, 7200 დასახელების პროდუქცია გაიტანოს ევროპის 27 ქვეყანაში შეღავათიანი ან ტარიფების გარეშე. მთავარი მოთხოვნა GSP+ რეჟიმის მიხედვით, არის ევროკავშირის სტანდარტების დაკმაყოფილება.

2012 წელს ევროკავშირის ბაზარზე პრეფერენციული რეჟიმით 27 ქვეყანაში საქართველოდან ექსპორტირდა 353,9 მლნ აშშ დოლარის 34 სახეობის პროდუქცია. აქედან, სამ სახეობაზე მოდის ექსპორტირებული პროდუქციის 88,9%: თხილი და კაკალი (51,3%), ამონიუმის გვარჯილა (32,4%), ფეროსილიკომანგანუმი (5,2%). რაც შეეხება ევროპის ქვეყნებს, 10 ქვეყანაზე მოდის მთელი ექსპორტის 85,8%.

GSP+ -სთან შედარებით ღრმა და ყოვლის მომცველი თავისუფალი ვაჭრობა იძლევა უფრო მეტ უპირატესობას, რადგან DCFTA ხელს შეუწყობს შესაბამისი ინსტიტუციების შექმნას. DCFTA-ის გაფორმებას საქართველომ რომ მიადღწიოს, ამისათვის მნიშვნელოვანია წაყენებული მოთხოვნების დაკმაყოფილება. თავდაპირველად გამოყოფილი იყო 10 მოთხოვნა, რომელიც საბოლოოდ დავიდა 4 ძირითად მოთხოვნამდე, რომლის შესრულების შემთხვევაში საქართველოს მიეცემა საშუალება, გაიტანოს ქართული პროდუქცია ევროკავშირის ბაზარზე. ევროკავშირის 4 ძირითად მოთხოვნას წარმოადგენს: 1. ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერები (TBT) – საქართველოს მთავრობამ უნდა შეუსაბამოს ეროვნული ტექნიკური მოთხოვნები ევროკავშირის ტექნიკურ მოთხოვნებს; 2. სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ბარიერები (SPS) – სანიტარიული სტანდარტების დანერგვა და მათი დაახლოება ევროკავშირის სტანდარტებთან. ამავდროულად საქართველოში იმპორტირებულმა პროდუქციამ უნდა დააკმაყოფილოს საქართველოს სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული სტანდარტები; 3. ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის შემუშავება ევროკავშირის რეკომენდაციის მიხედვით; 4. ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა.

ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე და გადაულახავ პრობლემას საქართველოსთვის წარმოადგენს არსატარიფო ბარიერები. არასატარიფო ბარიერების გამოყენების მიზეზი შეიძლება იყოს ეკონომიკური, გარემოსდაცვითი, სოციალური, პოლიტიკური ან კომბინირებული. არასატარიფო ბარიერების გამოყენება შეიძლება აგრეთვე, როგორც ვაჭრობის შემაფერხებელი ინსტრუმენტის სახით – სტანდარტების ამაღლებით ან დამატებითი ტექნიკური მოთხოვნების წაყენებით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ვალდებულებები აქვს აღებული სტანდარტების გაუმჯობესებასა და ამ სტანდარტების ევროსტანდარტებთან დაახლოებაზე, სათანადოდ მაინც ვერ სრულდება შესაბამისი ღონისძიებები. საქართველოში არ არსებობს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი ლაბორატორიები. ქართველ მეწარმეებს უხდებათ მეზობელი ქვეყნების ლაბორატორიებში წასვლა და შესაბამისი სერტიფიკატის აღება.

ტექნიკური, სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ბარიერების გადალახვის გარეშე ქართული პროდუქცია ვერ შევა ევროპის ბაზარზე. ამასთან, ეს მხოლოდ ევროკავშირის ბაზარზე შესვლის დაბრკოლება არ არის. მათი, როგორც არასატარიფო ბარიერების გავლენა მსოფლიო ვაჭრობაზე საკმაოდ დიდია. დღეისათვის არასატარიფო ბარიერები უფრო დიდ გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე, ვიდრე ტარიფები.

არასატარიფო ზომებს (NTMs – Non Tariff Measures) საბაჟო ტარიფებთან შედარებით უფრო დიდი პოტენციალი აქვთ საერთაშორისო ვაჭრობაზე გავლენითვის, რადგან მათ შეუძლიათ შეცვალონ საერთაშორისო ვაჭრობის რაოდენობრივი მახასიათებლები, ფასი ან ორივე ერთად. არასატარიფო ბარიერები მოიცავს: ტექნიკურ ზომებს, როგორცაა სანიტარიული ან გარემოსდაცვითი ზომები; ამასთანავე, ისეთ ტრადიციულ სავაჭრო სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებს, როგორცაა: კვოტები, საფასო კონტროლი, ექსპორტის შეზღუდვა და სხვა სახდურის შიდა ბარიერებს. მათ შორისაა: ანტიმონოპოლიური ზომები, ვაჭრობასთან დაკავშირებული ინვესტიციები, სამთავრობო მხარდაჭერა და დისტრიბუციის შეზღუდვები.

არასატარიფო შეზღუდვებში შეგვიძლია გამოვყოთ ბარიერების ორი მნიშვნელოვანი სახეობა: 1. ტექნიკური (TBT); 2. სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული (SPS).

განვითარებულ ქვეყნებს აქვთ მაღალი სტანდარტები პროდუქციის ხარისხთან დაკავშირებით, რაც დაკავშირებულია შიდა მომხმარებლისა და გარემოს დაცვით. მაღალი სტანდარტების დაკმაყოფილება დიდ პრობლემას წარმოადგენს განვითარებადი ქვეყნებისთვის, ვინაიდან მათ უწევთ დამატებითი ხარჯების გაღება.

¹³⁵ საერთაშორისო სავალუტო ფონდი <http://www.imf.org/external/index.htm>, ევროსტატი http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=CH_01_2010_XLS

აგრეთვე, მნიშვნელოვანია ტექნიკური ბარიერებიც, რომელიც დაკავშირებულია პროდუქციის ტექნიკურ მახასიათებლებთან.

იმ შემთხვევაში, თუ საქართველო დაუახლოვებს სტანდარტებს ევროპულ ანალოგებს, პოზიტიურად აისახება ქვეყნის ექსპორტზე. გარდა ექსპორტის ზრდისა, მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ინფორმაციული ასიმეტრია, რომელიც გულისხმობს არასრულყოფილი ინფორმაციის ქონას ამა თუ იმ სახის პროდუქციაზე. საქართველოში არსებული კანონი არ ავალდებულებს მწარმოებელსა და იმპორტიორს, მიუთითოს პროდუქციის მახასიათებლები და იმ შემთხვევაში, თუ იქნა მითითებული ეს მანკებლები, საქართველოს კანონმდებლობაში არ არის განსაზღვრული ამა თუ იმ შემადგენლობის მაქსიმალური და მინიმალური დონე. ეს გარკვეულწილად აფერხებს ქვეყნის წარმოების განვითარებას. საქართველოში იმპორტირებული დაბალი ხარისხის პროდუქცია კონკურენციას უწევს მაღალი ხარისხის ქართულ პროდუქციას, რომელიც უფრო ძვირი ღირს. ვინაიდან არ არსებობს მოთხოვნა პროდუქციის ტექნიკური მახასიათებლებისა და შემადგენლობის მარკირების, მომხმარებლებს დაბალი მსყიდველობითუნარიანობის გამო ხშირად იაფ პროდუქციას ანიჭებენ უპირატესობას. ამ თვალსაზრისით დღეს გვხვდება იმპორტის შეზღუდვის ან აკრძალვის ცალკეული შემთხვევები, მაგრამ საჭიროა შესაბამისი საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ღონისძიებების გატარება. მაგალითად, 2013 წლის 8 თებერვალს, საბაჟო გამშვები პუნქტის „სარფის“ გავლით, თურქეთიდან 199620 კგ კარტოფილი შემოვიდა¹³⁶. სხვადასხვა იმპორტიორების კუთვნილ ტვირთში, შემოსავლების სამსახურის საბაჟო დეპარტამენტის, სანიტარიული, ფიტოსანიტარიული და არასატარიფო ღონისძიებების სამმართველოს თანამშრომლების მიერ ფიტოსანიტარიული სასაზღვრო კონტროლის პროცედურების განხორციელებისას, იმპორტირებულ კარტოფილს აღმოაჩნდა *Synchytrium endobioticum* (Schilb) Perc - კარტოფილის კიბოსა და საკარანტინო მიკროორგანიზმის *Ralstonia solanacearum*-ის მურა სიღამაკე. საქართველოს მთავრობის №429 დადგენილების თანახმად, აღნიშნული საქონელი დაექვემდებარება უკან (იმპორტიორ ქვეყანაში) გაბრუნებას.

2013 წლის 2 აპრილს, საქართველოში, ფოთის პორტის საბაჟო გამშვები პუნქტის გავლით, ინდოეთიდან, 56000 კგ კამეჩის გაყინული ხორციით დატვირთული კონტეინერი შემოვიდა. შემოსავლების სამსახურის საბაჟო გამშვები პუნქტის „ფოთის პორტის“ ვეტერინარი სპეციალისტების მიერ ვეტერინარული სასაზღვრო-საკარანტინო კონტროლის პროცედურების განხორციელების შედეგად დადგინდა, რომ გაყინული კამეჩის ხორცი არ აკმაყოფილებს საქართველოს იმპორტის მოთხოვნებს და საფრთხეს წარმოადგენს საზოგადოების ჯანმრთელობისათვის. საქართველოს მთავრობის № 429 დადგენილების თანახმად, მანკებული სურსათი უნდა გაბრუნდეს უკან ექსპორტიორ ქვეყანაში.

საქართველოს შემოსავლების სამსახურს აქვს უფლებამოსილება, შეამოწმოს საქართველოში იმპორტირებული პროდუქცია და ეჭვის შემთხვევაში გადააგზავნოს შესამოწმებლად ლაბორატორიაში. რაც შეეხება სტანდარტებსა და ნორმებს, მათ განსაზღვრავს სხვადასხვა სამინისტროა, როგორცაა სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, შრომის, სოციალური დაცვისა და ჯანდაცვის სამინისტრო და ფინანსთა სამინისტრო. საქართველოს შემოსავლების სამსახური ჩართულია Twinning-ის პროექტში, რომელიც ეხმარება სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული სტანდარტების დანერგვასა და საბაჟო მოსამსახურეების მომზადებას.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტის ზრდისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია საერთაშორისო დონის ლაბორატორიებით უზრუნველყოფა, რომლებიც გასცემენ საერთაშორისო სერტიფიკატებს. ქართველი მეწარმეები, რომლებიც ევროკავშირის ბაზრისათვის აწარმოებენ პროდუქციას, დიდ დამატებით ხარჯებს სწევენ საერთაშორისო სერტიფიკატის სხვა ქვეყნებში ასაღებად. დამატებითი ხარჯი კი ამცირებს პროდუქციის კონკურენტუნარიანობას.

საქართველოდან ევროკავშირში ექსპორტი სამ სახეობაზე მოდის, 88,9%, თხილი და კაკალი 51,3%, ამონიუმის გვარჯილა 32,4%, ფეროსილიკომანგანუმი 5,2%, რაც ამ ინტეგრაციულ დაჯგუფებაში საქართველოს ექსპორტის სასაქონლო არადივერსიფიცირებულობაზე მიუთითებს. ამასთან ევროპის ქვეყნებიდან 10 ქვეყანაზე მოდის მთელი ექსპორტის 85,8%, რაც გეოგრაფიულ არადივერსიფიცირებულობაზე მიანიშნებს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ამ სამი დასახელების პროდუქციას არ ესაჭიროება რაიმე რთული პროცედურის გავლა იმისათვის, რომ აიღონ სერტიფიკატები, რომლის წარდგენის შემთხვევაში ისინი ევროკავშირის ბაზარზე დაიშვებიან. თხილისა და კაკლის ექსპორტისათვის ევროკავშირში საჭიროა წარმოების ადგილმდებარეობის ცნობა, რომელსაც გასცემს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო.

ევროკავშირში არსებობს უამრავი სტანდარტი ხილის, ბოსტნეულისა და თხილის სექტორში, რომელიც იცავს ევროკავშირის მოსახლეობას. თითოეულ წევრ ქვეყანას შეუძლია დამატებითი მოთხოვნები წაუყენოს იმპორტიორს. ევროკავშირის სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული სტანდარტები მოიცავს მთლიან პროცესს, დაწყებული ფერმიდან, დამთავრებული პროდუქციის რეალიზაციით.

CACE-ისა და ECROMNY-ის მიერ ჩატარებული კვლევების მიხედვით (ეფუძნება CGE მოდელს), DCFTA-ს გაფორმების შედეგად ბოსტნეულის, ხილისა და თხილის სექტორის წარმოება გაიზრდება. ამ სექტორის განვითარებას მნიშვნელოვანი გავლენა ექნება თავად სექტორში დამატებული ღირებულების შექმნის ზრდასა და დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაო ძალის დასაქმების ზრდაზე. რაც შეეხება ბოსტნეულის, ხილისა და თხილის სექტორის ექსპორტს, იგი გაიზრდება 20%-ზე მეტად, ხოლო იმპორტი კი გაიზრდება 20%-მდე. ყოველივე ეს გამოიწვევს საქართველოს სავაჭრო ბალანსის ზრდას ამ სექტორში.

CGE მოდელის თანახმად, SPS ბარიერების მოხსნა ევროკავშირ-საქართველოს შორის ვაჭრობაში განაპირობებს საქართველოს სავაჭრო ვაჭრობის ზრდას. გრძელვადიან პერიოდში წარმოება გაიზრდება 7%-ით, რასაც მოჰყვება უმუშევრობის შემცირება. თხილი მნიშვნელოვანი პროდუქტია ამ სექტორისთვის და მხოლოდ

¹³⁶ http://rs.ge/Default.aspx?sec_id=4845&lang=1&year=2013&mon=2&newsid=2327 საქართველოს შემოსავლების სამსახური

მისი ექსპორტირება ხდება ევროკავშირში მაშინ, როცა ევროკავშირის TBT ბარიერები არ წარმოადგენს ქართული თხილის მწარმოებელთათვის პრობლემას. ინტერვიუების თანახმად, რომელიც ჩაუტარდათ თხილის მწარმოებლებს, გამოვლინდა, რომ მათთვის პრობლემას არ წარმოადგენს მაღალი SPS სტანდარტების დააკმაყოფილება.

სიტუაცია ხილისა და ბოსტნეულის სექტორში განსხვავებულია. ბოსტნეულისა და ხილის წარმოება ვერ აკმაყოფილებს საქართველოს მოთხოვნას, ამიტომ საქართველო გახდა ხილისა და ბოსტნეულის იმპორტიორი. საქართველოდან ევროკავშირში ექსპორტირდება მხოლოდ მცირე რაოდენობის ხილი და ბოსტნეული, რისი მიზეზიც არის ევროკავშირის რთული სტანდარტები, რომელიც მოიცავს ლოჯისტიკას, სპეციფიკური მოთხოვნები პროდუქციის შეფუთვასთან დაკავშირებით და დიდია ბაზარზე შესვლის დანახარჯები. ბაზარზე შესვლის დანახარჯები წარმოადგენს მნიშვნელოვან ბარიერს მცირე და საშუალო ზომის ქართული ფირმებისთვის. მნიშვნელოვანია ასევე სატრანსპორტო ხარჯის გათვალისწინებაც. აღნიშნულის გათვალისწინებით, DCFTA-ის გაფორმება პირველ ეტაპზე არ გამოიწვევს მნიშვნელოვან ცვლილებებს ხილისა და ბოსტნეულის სექტორში. სხვა მნიშვნელოვან ცვლილებას წარმოადგენს სტანდარტების ამოღება საქართველოში, რაც ხელს შეუწყობს დაბალი ხარისხის იმპორტის შეზღუდვას. საქართველოში არსებული მაღალი სტანდარტები გავლენას მოახდენს მეზობელ ქვეყნებზე, ვინაიდან საქართველოდან მოსალოდნელია მაღალი სტანდარტის მქონე პროდუქციის ექსპორტი.

ეროვნულ ბაზარზე მაღალი სტანდარტების დანერგვამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაზე. DCFTA-ს გაფორმებამ შეიძლება უფრო მიმზიდველი გახადოს ამ სექტორში ინვესტიციების განხორციელება. ბოსტნეულის, ხილისა და თხილის სექტორისათვის მნიშვნელოვანია ინვესტიციების დაბანდება შემნახველ ინფრასტრუქტურაში.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საერთაშორისო ორგანიზაციები. GIZ/AFC გერმანული სააგენტოს საერთაშორისო კოოპერაცია მუშაობს საქართველოში საკვების უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. იგი ეხმარება ეროვნული საკვების სააგენტოს საკვების უსაფრთხოების შესახებ საკანონმდებლო ცვლილებების შემუშავებაში. გარდა კანონმდებლობის ცვლილებისა, მუშაობა მიმდინარეობს მონიტორინგისა და ინსპექტირების სტანდარტებზე. GIZ/AFC მუშაობს კერძო სექტორთანაც და ეხმარება მათ სტანდარტების ამოღებაში იმისათვის, რომ ქართულმა პროდუქციამ დააკმაყოფილოს საერთაშორისო სტანდარტები.

საკვების ეროვნული სააგენტოსა და GIZ/AFC-ის ერთობლივი მუშაობა მიმართულია ინსტიტუციების შექმნასა და განვითარებაზე, რომელიც დაიცავს საკვების უსაფრთხოებას, ვეტერინარულ სტანდარტებსა და მცენარეთა უსაფრთხოებას. GIZ/AFC-ის საქმიანობა საქართველოში მიზნად ისახავს ქართული სტანდარტები დაუახლოოს ევროკავშირის მოთხოვნებს. ტრენინგები უტარდება სხვადასხვა პროგრამების მიხედვით, სადაც ხდება საბაჟო პერსონალისა და ინსპექტორების გადამზადება, ცოდნისა და უნარების გადაცემა იმისათვის, რომ ეფექტიანად დაინერგოს საკვების უსაფრთხოების მოთხოვნები და რეგულაციები. ტრენინგი მიზნად ისახავს რისკის შეფასებას, საკვების ეროვნული კონტროლის ჩამოყალიბებას. ევროკავშირის საკვების პიგიენის რეგულაციებსა და საექსპორტო მოთხოვნებს. GIZ/AFC ეხმარება ფერმერებს საექსპორტო პროდუქციის დივერსიფიკაციასა და პროდუქციის ხარისხთან დაკავშირებული პრობლემების აღმოფხვრაში. გამოიყო სამი დასახელების პროდუქტი: ვაშლი, ციტრუსი და მწვანელი იმისათვის, რომ მიეცათ რჩევები პროდუქციის ხარისხისა და უსაფრთხოების შესახებ. ამასთანავე, ჩატარდა სემინარები, რომლებიც მიზნად ისახავდა ქართული პროდუქციის სტანდარტების დაახლოებას საერთაშორისო სტანდარტებთან (GLOBAL GAP, BRC, IFS, ISO 22000:2005 international standart). განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა GLOBAL GAP სტანდარტზე, რომელიც წარმოადგენს ევროკავშირის ბაზარზე.

USAID-მა საქართველოში წამოიწყო New Economic Opportunities (NEO) პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოში სოფლის მეურნეობის შემოსვლების ზრდას, სიღარიბის დაძლევას, საკვების უსაფრთხოების ზრდას და სხვა. პროექტის შემდგენელი 4 კომპონენტიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარება და სასოფლო ეკონომიკის განვითარება.

USAID/NEO თანამშრომლობს საზოგადოებასა და მუნიციპალიტეტებთან და ეხმარება მათ შესაბამისი ინფრასტრუქტურული პროექტების დანერგვასა და შემუშავებაში იმ მიზნით, რომ შეამციროს უმუშევრობის დონე და გაზარდოს შინამეურნეობების შემოსავალი. NEO პროექტი მოიცავს გრანტებს, ტრენინგებსა და ტექნიკური ასისტენტის მომსახურებას.

საქართველოს მთავრობის მოწვევით შვედეთის საერთაშორისო განვითარების კოოპერაციის სააგენტო (SIDA) ახორციელებს Twinning-ის პროექტს. Twinning-ის პროექტი მოიცავს ეროვნული საკვების სააგენტოს (NFA) მხარდაჭერას ევროკავშირის სტანდარტებთან მიახლოებაში, იმისათვის, რომ საქართველოსა და ევროკავშირის შორის გაფორმდეს DCFTA. პროექტის მთლიან მიზანს წარმოადგენს საკვების უსაფრთხოების სისტემის დანერგვა, რომელიც დააკმაყოფილებს ევროკავშირისა და საერთაშორისო სტანდარტებს.

შესწავლილი და გაანალიზებული საკითხების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველო-ევროკავშირის შორის მიღწეული შეთანხმებები და განსაკუთრებით ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ფორმატში გადადგმული ნაბიჯები ხელსაყრელ გარემოებას ქმნის ევროკავშირის ბაზარზე ქართული პროდუქციის ექსპორტის გაზრდისათვის, მაგრამ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს დაბრკოლებას ქართული მხარისთვის წარმოადგენს საერთაშორისო და ევროკავშირის სტანდარტების დააკმაყოფილება. ქვეყნის როგორც საშინაო, ისე საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობის ასამაღლებლად დღეს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიქცეს არასატარიფო ბარიერებს, რადგან მსოფლიო მასშტაბით, განსაკუთრებით კრიზისის შემდგომ პერიოდში, მათი ზრდის ტენდენცია შეინიშნება (მათ რანგს მიეკუთვნება სხვადასხვა სტანდარტები და დიდ წილსაც იკავებს აქტიურად გამოყენებად არასატარიფო ბარიერებში).

საქართველოს ახალი სტანდარტებისა და ტექნიკური რეგულაციების, შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა პოზიტიურ გავლენას იქონიებს სოფლის მეურნეობის სექტორზე იმ თვალსაზრისით, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოება ორიენტირებული იქნება იმ სტანდარტებით პროდუქციის წარმოებაზე, რომელსაც რეალიზაციის პერსპექტივები ექნება ევროკავშირისა და სხვა განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე და, ამავდროულად, მაღალი სტანდარტები შეზღუდავს საქართველოში იმპორტირებულ დაბალი ხარისხის პროდუქციას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Georgia Agriculture sector 2012 Bulletin. FAO and Minister of Agriculture, government of Georgia. Supported by the European Union.
2. Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA) with the EU: Food safety-sanitary and Phytosanitary Measures. 14/12/2009 EPF newsletter Eurasian partnership foundation.
3. European Neighborhood Program for Agriculture and Rural Development. Annex: ENPARD Georgia.
4. Trade sustainability impact Assessment in support of negotiations of a DCFTA between the EU and Georgia. Ecorys and CASE. European Commission DG-Trade. 20 August 2012
5. Georgia: Moving towards DCFTA. Draft of American Chamber of Commerce in Georgia. 29 September 2011.

*Nino Papachashvili
George Bakradze*

CONTREMPORARY CHALLENGES FOR EXPORT OF GEORGIAN AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE MARKET OF EUROPEAN UNION Annotation

The work is dedicated to the prospects of exporting Georgian agricultural products on the European Union's market. The issue is considered in the context of DCFTA and nontariff barriers. First of all, it is mentioned, that Georgia reached success in negotiation with EU in DCFTA format, which creates favorable conditions for the growth of Georgia's export in EU's market, but one of the main obstacle is to meet with international and EU's standards. Second, it is emphasized, that increased using of NTMs, creates additional barriers not only in the trade relations with European countries. NTBs are increased especially in the crisis period in the whole world. The most used NTMs are different types of standards. Precondition for Georgian export expanding is manufacturing according standards.

Approaching of Georgian standards and technical regulations with EU's are foreseen in the format of DCFTA. New standards and regulations will impact positively on agricultural sector of Georgia, because production will be oriented on those standards. And at the same time, high standards will restrict import of low quality products in Georgia.

*Борис Захарович Пириашвили
Валерий Михайлович Карпов
Борис Петрович Чиркин
Елена Игоревна Никифорова*

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ (СНГ)

В условиях глобализации и усиления экономического сотрудничества в сфере международных отношений проблема выбора направлений вступления в различные союзы приобретает весьма актуальное значение.

Сотрудничество заинтересованных государств с уже действующими экономическими образованиями строится, как правило, на использовании сравнительных преимуществ и формируется для реализации предсказуемых общих интересов, что позволяет полнее использовать преимущества такого объединения на основе равноправного использования общих интересов и обеспечивает достижение более глубоких экономических связей. В тоже время интеграция слаборазвитых стран с экономически более развитым объединением обычно сопровождается сырьевой направленностью использования потенциала присоединяемой страны. Производственный потенциал страны, которая присоединилась, оказывается не востребованным, и выдержать конкуренцию в союзном образовании такие государства не в состоянии. Примером может служить присоединение к Европейскому Союзу (ЕС) новых государств, которые, как правило, потеряли возможность производить ранее выпускаемую ими высокотехнологическую продукцию.

Интеграция Украины в ЕС также может привести к потере производственного потенциала инновационных секторов отечественной экономики. При этом ЕС получит крупный рынок сбыта своей продукции, тогда как сбыт украинских товаров в страны ЕС будет весьма проблематичен. В тоже время преимущества различных моделей интеграции Украины со странами бывшего СССР общезвестны [1-3].

В действующих моделях сотрудничества заинтересованных государств с крупными экономическими образованиями не учитывался такой фактор глобализации экономических процессов, как появление новых центров экономического развития. В этих условиях значительно усиливается роль Украины как государства, которое благодаря своему географическому положению владеет мощным транзитным потенциалом на пересечении евразийских экономических связей, которые активно расширяются. При этом Украине следует более полноценно реализовывать эти преимущества не только в рамках расширения экономических связей с Таможенным Союзом (ТС), но и в рамках усиления сотрудничества с ЕС. Проблема заключается в максимальном использовании преимуществ своего геоэкономического потенциала на основе паритетного взаимодействия с крупными интеграционными объединениями.

Продвижение национальных интересов может осуществляться поэтапно, поскольку в Украине нагнетается (в том числе и извне) ситуация неприятия углубления партнерства с ТС. В развитии этого положения необходимо отметить, что

ЕС постоянно напоминает Украине, что членство в ТС посягает на ее суверенитет, суверенное право в сфере внешнеторговой политики, поэтому ЕС не может вступить в отношения с Украиной, зная, что решения принимаются кем-то в другом месте. В то же время в ЕС озвучивают заявление ограничительного характера, предупреждая, что союз Украины с ТС может быть настолько широким, насколько это не противоречит параффируемому соглашению об ассоциации ее с Евросоюзом. Пытаясь выйти из этого положения, Украина начала искать пути взаимодействия с Россией в рамках модели "3+1", которое предусматривает частичное участие Киева в Таможенном Союзе. Не желая соглашений в таком формате, Россия, также как и ЕС, делает свои негативные оценки последствий возможного подписания договора об ассоциации с ЕС, предупреждая, что Таможенный Союз может без проблем развиваться и без Украины и акцентирует внимание на том, что этот союз больше нужен Украине, чем России. Одним из аргументов служит заявление, что в рамках ТС осуществляется принятие технических регламентов для продукции, которая приходит на рынок ТС. В то же время, подписав соглашение о зоне свободной торговли с ЕС, Украина принимает на себя обязательство перейти на их стандарты. В этом случае по многим товарным позициям будет потерян рынок ТС при отсутствии возможности выйти по ним на рынок ЕС. При этом необходимо учитывать, что большинство стандартов продукции Украины практически отвечают или легче их адаптировать к стандартам стран ТС и переход на новые технические регламенты будет осуществляться менее болезненно и с меньшими затратами, нежели переход на новые европейские стандарты. Таким образом, политика "многовекторности", когда Украина свыше 20 лет балансирует между Западом и Востоком может привести к потере рынков сбыта как в ЕС так и странах Таможенного Союза и превратиться в сырьевую колонию, которая будет поставлять сырье и трудовые ресурсы для ЕС и России. Интеграционные процессы на запад чреватые негативными экономическими последствиями не только за счет потери экономического потенциала, но и ограничений в области сотрудничества с ТС.

В контексте минимизации потерь от политической неопределенности "многовекторности" необходимо рассмотреть возможность реализации общих взаимовыгодных проектов, включая: развитие международных транспортных коридоров, создание общих (многосторонних) корпораций (в машиностроении, энергетике, авиастроении, судостроении, в сфере космической, ВПК) по реализации международных программ, а также постепенного перехода на международные (европейские) стандарты и учета норм и требований ТС и Единого экономического пространства (ЕЭП).

Конкретные предложения должны быть сформированы с учетом возможных позитивных и негативных последствий для развития производственной инфраструктуры в зависимости от форм сотрудничества с Таможенным Союзом, Единым экономическим пространством и Европейским Союзом. Относительно сферы производственной инфраструктуры в контексте сотрудничества с ТС, ЕЭП и ЕС следует отметить, что отказ от сотрудничества с Таможенным Союзом сопряжен с комплексом реальных и потенциальных угроз, связанных как с транспортной, так и с экономической безопасностью Украины в целом.

Опасение возникновения потерь на транспортных перевозках через создание Таможенного Союза можно оценить по аналогии с потерей грузопотока между Европейским союзом и Украиной, когда экспортные перевозки из Украины в страны, вошедшие в ЕС, сократились. Это произошло за счет тарифных ограничений на поставки отечественной металлопродукции, химические товары и изделия машиностроения. Кроме того, страны Балтии со вступлением в ЕС денонсировали наши двусторонние договоренности о свободной торговле, что привело к падению объемов экспортных поставок с Украины. Стоит признать, что в Прибалтийских портах действительно происходит рост грузопотоков, что фактически указывает на продолжение перетока туда тех грузов, которые теоретически могли бы обрабатываться на украинских мощностях (ведь львиная доля грузов в портах Балтии - это транзит). Всего за 6 месяцы в 2012 г. грузоперевалка в портах Литвы, Латвии и Эстонии выросла на 1,5% до 83,3 млн. тонн¹³⁷. Основной прирост дают порты Латвии, на который в 2011 пришлось больше 40% всей портовой перевалки этой тройки. Рост за 7 месяцы 2012р. здесь составляет 14,8%. Тарифные и нетарифные ограничения, которые были введены в отдельной стране Таможенного Союза распространяются на всех участников Союза. Такая угроза полностью реальна, принимая во внимание то, что Россия уже несколько лет ведет целеустремленную политику вытеснения украинских товаров со своего рынка. Кроме того, в рамках Таможенного Союза предусмотрен единый для трех стран список товаров, к которым применяются ограничения по ввозу.

В Беларусь Украина ввозит значительное по номенклатуре количество товаров, при этом основными статьями украинского экспорта являются металлопродукция, электроэнергия, сельхозпродукция и оборудование. На эти и другие товары согласно договору о свободной торговле у Беларуси нет исключений. В то же время у России есть ограничение на украинскую металлопродукцию и энергоносители. Согласно условиям Таможенного Союза его члены должны унифицировать систему тарифного и нетарифного регулирования, теперь эти ограничения по ввозу грузов будут распространяться и на Беларусь, и на Казахстан. Относительно возможного (полного или частичного) отказа от импорта товаров Украины в пользу импорта стран Таможенного Союза следует отметить, что вероятность такого сценария вполне реальна. В 2009 году товарооборот Украины с Казахстаном составил 3,4 млрд. дол и по результатам торговли Украина получила позитивное сальдо в 842,5 млн. дол. При этом Украина импортировала принципиально важные товары, в частности энергоносители на 1,15 млрд. дол. В то же время Украина экспортировала товары, которые в рамках Таможенного Союза Казахстан может, на более выгодных условиях, приобрести у партнеров по Союзу. Номенклатура экспорта в Казахстан в 2009 году была следующей: продукция АПК (123,7 млн. дол), товары деревообрабатывающей промышленности (92,9 млн. дол), продукция машиностроения (371,5 млн. дол) и металлургии (1,04 млрд. дол). В основном такую номенклатуру товаров могут предложить Казахстану и участники Таможенного Союза. При этом, с большей вероятностью предполагается, что при новых условиях, экспорт Украины может существенно уменьшиться.

В перспективе возникает угроза существенного снижения объемов внешнеэкономических грузопотоков Украины в страны СНГ из-за отказа от вступления в ТС, страны которого являются одними из наибольшими торговыми партнерами Украины и, соответственно, потребителями транспортных услуг. Объемы внешнеэкономических грузопотоков Украины в 2011 году с этими странами составляли: экспорт - 40,2 млн.т, импорт - 68,5, транзит - 139,1 млн. т, всего - 247,8 млн. т.

Для сравнения: объемы грузопотоков Украины в страны ЕС - экспорт 51,2 млн.т, импорт - 9,0, транзит - 3,8 млн.т, всего - 64,0 млн.т, что свидетельствуют не в пользу стран ЕС. Не вдаваясь в политические оценки преимуществ вступления

¹³⁷ Транзиту все хуже: куда уходят грузы// <http://cfts.org.ua/articles>

в Таможенный Союз или в Европейский Таможенный Союз, а руководствуясь прагматичными интересами следует сделать вывод о приоритетности укрепления и расширения сотрудничества в этой сфере с Таможенным Союзом. В то же время страны Таможенного Союза уже осуществляют меры предосторожности относительно уменьшения зависимости от транспортных услуг Украины. Так, "Казтранс-Ойл" отказалась от поставок нефти в Восточную Европу по южной ветке нефтепровода "Дружба" транзитом через Украину, переориентировав его через Беларусь.

В настоящее время РФ выделила 5 млрд. руб на строительство универсального порта в Ростове-на-Дону, который должен будет в будущем перенаправить на себя большую часть украинского трафика. Порт планируется сдать в 2013 году, а уже через три года он будет обрабатывать 16,5 млн.т грузов ежегодно. Согласно расчетам российских экспертов, ростовский путь по доставке товаров в Европу будет на 15 суток короче традиционных маршрутов, и, соответственно, доставка контейнерных грузов будет обходиться на 5-10 дол/т дешевле, чем при транспортировке через Украину.

Развитие транспортной инфраструктуры России является ее стратегическим направлением в экономическом развитии и в усилении конкуренции на мировом рынке. Об этом свидетельствуют, в первую очередь, такие документы как Транспортная стратегия РФ до 2030 г. и Стратегия развития морской торговой инфраструктуры России до 2030 г. Только за период 2007-2011 гг. перевалка российского угля в наших портах упала в два раза – с 11,9 тыс. т. до 6,04 тыс. т. Новые проекты в Мурманске, Новороссийске и Тамани еще больше усилят негативный тренд падения транзита - Украине нужно искать свои аргументы в борьбе за эти грузопотоки¹³⁸. Это происходит на фоне активного наращивания добычи угля Россией. В 2009 году было добыто 301 млн. тонн, в 2010-ом - 322 млн. тонн, в 2011 - 334 млн. тонн. В январе-августе 2012 года по сравнению с аналогичным периодом 2011 объемы добычи выросли на 6,3 процента и достигли 226 242 000 т.

По данным руководителя отдела стратегических исследований Института проблем естественных монополий Александра Григорьева, Россия в 2011 году увеличила экспорт угля до 104,7 млн. т благодаря выгодной для РФ конъюнктуры мирового рынка. Аналитики считают, что более значимое влияние на транзит российского угля через наши порты предоставит запуск порта в Тамани, так как более 90% всего транзитного угля из России, переваленных украинскими портами, направляется в черноморские или средиземноморские страны. Очевидно, что при правильной ценовой политике украинских портов и железнодорожных тарифов, везти уголь в Мурманск менее выгодно, чем переваливать через черноморские порты. Поэтому строительство нового терминала в Мурманске представляется более опасным для прибалтийских портов, а не украинских. В то же время строительство порта в Тамани приведет к сокращению транзитного потока угля через украинские порты, однако, учитывая сроки строительства порта, это состоится не раньше 2017 года.

В то же время ситуация в Балтийских портах интересна для Украины потому, что в начале года российская "Национальная контейнерная компания" подтвердила планы о строительстве в рижском порту контейнерного терминала на 540 тыс. TEU (окончание первой очереди на 215 тыс. TEU запланировано на 2015 год). Терминал строится в первую очередь для обслуживания контейнерного транзита, который идет на Казахстан. В 2013 году ожидается начало строительства второй очереди терминала Baltic Coal Terminal в Вентспилском порту. Таким образом, существует реальная опасность в переориентации значительных объемов транзитных перевозок в обход Украины и, соответственно, к снижению поступлений в государственный бюджет. В рамках сотрудничества с Таможенным Союзом, Единым экономическим пространством и Европейским Союзом важное значение имеет энергетическая инфраструктура Украины, которая была сформирована как неотъемлемая функциональная составная часть единой газотранспортной и нефтегазотранспортной системы, а также электрических сетей бывшего СССР. Магистральные звенья этой энергетической инфраструктуры обеспечивают транзит из РФ в страны ЕС значительных объемов углеводородного сырья (нефти и природного газа), а также позволяет Украине осуществлять экспорт электроэнергии за рубеж. Для этого необходимо постоянно поддерживать высокий технический и технологический уровень этих составляющих энергетической инфраструктуры. В то же время учитывая, что около 70-80% энергетической производственной инфраструктуры физически и морально устарели, назрела необходимость в масштабной ее модернизации. В этой связи необходимо объединить усилие Украины, РФ и ЕС относительно определения на перспективу экономически наиболее целесообразных и технически надежных маршрутов экспортирования российского природного газа и нефти в Европу с учетом модернизации украинской ГТС и нефтегазотранспортной системы на основе комплексного рассмотрения действующих на нашей территории и альтернативных маршрутов транспортировки углеводородных.

В контексте восточного партнерства Украина заинтересована в налаживании сотрудничества с Казахстаном и другими странами (бывшими республиками СССР) на основе более полного использования инфраструктурного потенциала каждой из стран. Интересы Казахстана, как и других ближневосточных стран в части экономического сотрудничества с Украиной охватывают разные направления, включая: участие в использовании черноморских портов, транзите грузов через украинскую территорию железнодорожным и автомобильным транспортом, как в рамках межгосударственных торговых связей, так и в связи с потенциальными возможностями общего использования транзитного потенциала в евразийском пространстве. Казахстан, Туркмения и другие бывшие республики имеют в распоряжении мощный потенциал добычи углеводородного сырья, основная часть которого экспортируется. Украина имеет недостаточно загруженные мощности нефтеперерабатывающих заводов. На украинских НПЗ во времена СССР перерабатывалось свыше 52 млн. т нефти. На части из них есть возможность производить современные нефтепродукты. Однако из-за отсутствия сырья их мощности используются в пределах до 20% их потенциала. При этом пропускная способность украинских нефтепроводов так же используются меньше чем на 30%.

С целью повышения эффективности экономики на основе более полного использования производственного инфраструктурного потенциала каждой страны необходимо рассмотреть альтернативы осуществления общих проектов на основе исследования различных сценариев глобальных процессов экономической конъюнктуры, возможностей углубления двустороннего сотрудничества, общего осуществления проектов в рамках разного уровня интеграции Украины в евразийском экономическом пространстве.

¹³⁸ Транзит угля: россияне активно развивают альтернативные маршруты// <http://cfts.org.ua/analitics>

Выводы. Таким образом, решение вопросов сотрудничества Украины с Таможенным Союзом, Единым экономическим пространством и Европейским Союзом заключается в максимальном использовании отечественного экономического потенциала на основе паритетного ее взаимодействия с большими интеграционными объединениями.

Исходя из анализа позитивных и негативных последствий развития производственной инфраструктуры транспортного и энергетического комплексов, а также национальной экономической безопасности, считаем, что в экономическом плане на современном этапе преобладают аргументы в пользу вступления Украины в Таможенный Союз.

Продвижение национальных интересов следует осуществлять поэтапно, с учетом того, что ускорение интеграционных процессов с ЕС угрожает негативными экономическими последствиями не только за счет потери экономического потенциала, но и ограничит сотрудничество с ТС. Учитывая заинтересованность ЕС в Украине как стране, которая влияет на его энергетическую безопасность, а также взаимную выгоду в экономическом сотрудничестве надлежит сохранить с ней равные отношения.

В рамках постепенного присоединения Украины к Таможенному Союзу, Единому экономическому пространству целесообразно ускорить реализацию общих взаимовыгодных проектов: развитие международных транспортных коридоров, создание общих (многосторонних) корпораций (в энергетике, машиностроении, авиастроении, судостроении, в космической сфере ВПК), участие в реализации международных программ с обеспечением постепенного перехода на международные (европейские) стандарты, нормы и требования ТС и ЕЭП.

ЛИТЕРАТУРА

1. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС. Итоговый научно-технический отчет Института экономики и прогнозирования НАН Украины и Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. Центр интеграционных исследований. Санкт-Петербург. 2012.

2. Таможенный Союз и соседние страны: взаимовыгодное сотрудничество. На примере Армении, Молдовы и Таджикистана, Евразийский Банк Развития. Центр научных исследований. Санкт-Петербург. 2013.

3. Комплексный план развития инфраструктуры автомобильных и железных дорог, включенных в перечень транспортных маршрутов ЕврАзЭС(Проект). Москва, 2011.

*Boris Piriashvili
Valeri Karpov
Boris Chirkin
Elena Nikiforuk*

PRODUCTION INFRASTRUCTURE AS A FACTOR INCREASING THE EFFICIENCY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS)

Annotation

With the destruction of the close economic ties in the countries from the former Soviet Union, there was a question finding its place in the modern globalized world. Ukraine, being between two powerful economic unions, has the choice of its economic integration.

We considered the role of the infrastructure as a factor in establishing parity Ukraine's economic development with neighboring countries in the context of finding a rational model of economic cooperation within the CIS and the EU. The article analyzed trends in the transformation of Ukraine's transit potential and explained the current and future economic losses while maintaining the so-called multi-vector foreign policy of Ukraine.

Based on the analysis of the positive and negative impacts of the infrastructure of transport and energy sectors, as well as national economic security, it is concluded that, in economic terms, at present dominated by arguments in favor of Ukraine's accession to the Customs Union.

*Елена Константиновна Примерова
Юлия Георгиевна Абакумова*

ТРАНСФОРМАЦИЯ СБЕРЕГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ БЕЛАРУСИ И УКРАИНЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ

Достижение высоких темпов экономического роста во многом зависит от повышения инвестиционной активности экономических субъектов. Решение такой задачи определяется не только активностью иностранных инвесторов, но и привлечением дополнительных источников инвестиций, преимущественным образом внутренних резервов страны, и повышением эффективности функционирования так называемого рынка сбережений, объединяющего совокупность институтов, отвечающих за аккумуляцию, трансформацию и распределение сбережений в экономике. Одним из потенциальных источников инвестиций в реальный сектор можно считать сбережения населения в форме финансовых активов. Для стимулирования и дальнейшего эффективного использования сбережений в организованной форме необходим детальный и глубокий анализ динамики и разнородной структуры социально-экономических показателей, характеризующих различные виды сбережений домашних хозяйств. Особый интерес вызывает исследование реакций (откликов) системы социально-экономических показателей на внутренние и внешние шоки, в роли которых могут выступать не только изменения в экономической политике правительства и центральных банков, но и финансово-экономические кризисы.

В представленном исследовании был проведен анализ динамики сбережений населения Беларуси и Украины, информационную базу которого составили статистические данные Национального статистического комитета Республики Беларусь [1], данные Национального банка Республики Беларусь [2], публикуемые в статистических бюллетенях, а также данные Национального банка Украины [3]. Целью исследования являлось сопоставление тенденций в сберегательной

активности населения выбранных стран на фоне различающихся для соответствующих центральных банков систем мер и действий в условиях экономического кризиса и посткризисного периода. Теоретической базой исследования послужила теория сбережений Дж.М. Кейнса, а также методология Системы национального счетоводства (СНС), использование которых позволяет выявить тенденции в сбережениях и оценить их инвестиционный потенциал.

Склонность к сбережениям населения Беларуси. Проведенное исследование позволило сделать вывод о достаточно высокой сберегательной активности населения Беларуси в течение исследуемого периода. Доля всех сбережений в доходах домашних хозяйств, варьируясь в пределах 7-10%, оставалась относительно стабильной, за исключением 2006 и 2011 гг. (см. табл. 1).

В 2006 г. наблюдался повышенный спрос со стороны населения на наличную валюту. В первую очередь это было связано с нестабильностью денежно-кредитной системы РБ и инфляционными ожиданиями населения, обусловленными увеличением цен на поставляемые в республику нефть и газ вследствие отмены преференций на российские поставки энергоносителей, а также сопутствующими слухами о деноминации и ослаблении национальной валюты по отношению к доллару. Проявившись в 2007-2009 гг. тенденции к снижению, с 2010 г. значение склонности к сбережению вновь стало увеличиваться, достигнув своего максимума в 2011 г., составившего 13,15%. Рост общей склонности к сбережениям в 2011 г. сформировался главным образом за счет роста частной склонности к сбережениям в форме финансовых активов, т.е. депозитов (см. табл. 1). Последнее обусловлено мерами Национального банка Республики Беларусь, направленными на стабилизацию банковской системы, снижение долларизации экономики и повышение привлекательности вкладов: в течение года ставка рефинансирования была увеличена с 12 до 45 процентных пунктов, что привело в свою очередь к росту ставок по депозитам и увеличению спроса на них, несмотря на высокие темпы инфляции (см. рис. 1).

Таблица 1

Склонность к сбережениям населения Беларуси и Украины в 2003 – 2012 гг.

Показатели	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Республика Беларусь										
Предельная склонность населения к сбережениям	7,46	7,90	8,68	10,22	7,85	7,18	7,44	8,24	13,15	9,66
<i>В том числе:</i>										
в форме финансовых активов	4,71	5,28	4,37	4,95	4,72	3,59	5,60	4,43	15,73	9,07
в наличной валюте	2,11	1,92	3,41	9,61	2,70	2,79	1,84	3,11	-3,25	-0,13
Украина										
Предельная склонность населения к сбережениям	5,16	12,31	15,86	15,43	18,36	14,63	8,76	11,4	9,44	8,93
<i>В том числе:</i>										
в форме финансовых активов	6,96	7,47	13,97	11,63	15,17	10,79	0,28	7,36	3,44	4,82
в наличной валюте	-1,8	4,85	1,89	3,8	3,19	3,85	8,48	4,03	5,99	4,12

Для значений частных склонностей к сбережениям населения характерны колебания большей амплитуды. Исключением являются сбережения в ценных бумагах и мерных слитках, доля которых в общих сбережениях мала и составляет меньше одного процента. Так анализ склонностей к сбережениям в неорганизованной форме (в частности в валютной наличности) подтверждает девальвационные и инфляционные ожидания населения, возросшие в 2006 г., а также последующее падение спроса на иностранную валюту в 2007-2008 гг.

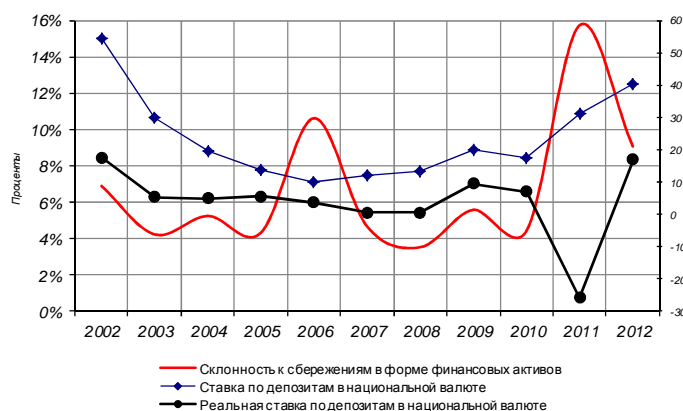

Рисунок 1. Динамика нормы сбережений в форме финансовых активов и процентных ставок депозитного рынка для физических лиц, Беларусь

Источник: расчеты автора по данным Национального банка Республики Беларусь [2].

Следует отметить, что снижение спроса на наличную валюту в 2009 г. было вызвано осуществленной Национальным банком девальвацией национальной валюты на 20%. Отрицательная склонность к сбережениям в наличной валюте в 2011 г. связана с валютным кризисом, характеризовавшимся нехваткой наличной валюты на фоне ажиотажного спроса на нее: официальная девальвация за 2011 г. составила до 180 % .

Анализ агрегированного показателя склонности к сбережениям в организованной форме (финансовых активах) свидетельствует о стабилизации банковской системы Беларуси в течение 1-2 лет после отмеченных кризисных периодов. Однако частные склонности к сбережениям в форме депозитов (других и переводных, рублевых и инвалютных) указывают на возникновение проблемы долларизации депозитов в 2008-2009 гг., снижения доверия к организованным сбережениям в национальной валюте. Если в период с 2003 по 2006 гг. основной формой организованных сбережений являлись другие (срочные) рублевые депозиты, то начиная с 2007 г. население отдает предпочтение депозитам в иностранной валюте (см. рис. 2).

Рисунок 2. Доля в сбережениях населения депозитов в национальной и иностранной валюте 2003-2012 гг.

Источник: расчеты автора по данным НБРБ [2].

Представленный график также демонстрирует закономерность, которая состоит в том, что, начиная с 2005 г., склонность населения к сбережениям в рублевых депозитах находится в обратной зависимости от склонности к сбережениям в валютных депозитах. Такая зависимость позволяет выделить периоды стабильности и укрепления доверия к национальной валюте, или, наоборот, периоды повышенного спроса на иностранную валюту, что в свою очередь позволяет своевременно скорректировать курсовую и денежно-кредитную политику. Возросшие инфляционные и девальвационные ожидания населения на фоне мирового финансового кризиса привели к существенному росту долларизации в национальной экономике, что, в свою очередь, обусловило резкое снижение реального спроса на национальную валюту. Вследствие этого в IV квартале 2008 г. наблюдалось повышение уровня долларизации депозитов физических лиц. Девальвация национальной валюты 2 января 2009 г. обусловила рост неблагоприятных последствий для внутренней монетарной среды. Так после девальвации валютная составляющая широкой денежной массы выросла с 3,3% до 4,3% к концу года. На протяжении 2009 г. уровень долларизации депозитов сохранялся, несмотря на существенное повышение процентных ставок по инструментам в белорусских рублях и уже реализовавшиеся девальвационные ожидания. НБРБ предпринял ряд мер для дедолларизации и расширил перечень используемых для этого инструментов. Так с августа 2009 г. запрещено предоставление кредитов в иностранной валюте физическим лицам, что автоматически сократило показатель долларизации банковских активов. Затем НБРБ ограничил возможности использования иностранной валюты в сделках между резидентами. Основные направления денежно-кредитной политики Республики Беларусь с 2010 г. предусматривают изменение режима монетарной политики, повышение гибкости обменного курса при сохранении таргетирования обменного курса в качестве основы этого режима.

Склонность к сбережениям населения Украины. Анализ общей и частных склонностей к сбережениям населения Украины позволил выявить несколько периодов устойчивой тенденции к росту или снижению исследуемых показателей (см. рис. 3). Анализ статистических данных показывает, что в период с 2000 по 2004 год сберегательная активность населения устойчиво росла. Основной формой сбережений в являлись банковские депозиты. За период с 2003 по 2004 год темп прирост депозитов значительно ускорился, достигнув своего максимума в 2005 году. По итогам 2005 года впервые за всю историю Украины объем депозитов населения превысил отметку в сто миллиардов гривен. На втором этапе, для периода с 2005 г. по начало 2008 г. со стороны населения характерен активный рост потребления, в том числе за счет дешевых кредитных ресурсов иностранных банков; постоянный рост цен на недвижимость и активное приобретение недвижимости, как альтернативный вариант сохранения и приумножения денежных средств населения. Сложившиеся тенденции в сберегательной активности населения привели к снижению спроса на такую форму сбережений, как депозиты.

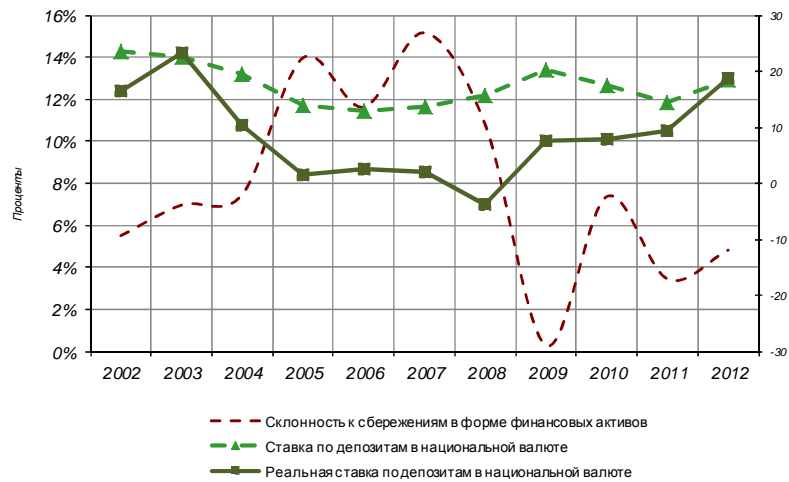

Рисунок 3. Динамика нормы сбережений в форме финансовых активов и процентных ставок депозитного рынка для физических лиц, Украина

Источник: расчеты автора по данным Национального банка Украины [3].

На фоне мирового финансового кризиса 2008-2009 гг., переросшего в экономический, вырос спрос на валюту, что произошло в связи с паническими настроениями населения, ожиданиями дефолта и дестабилизации. Как правило, склонность к сбережениям в наличной валюте (т.е. спрос на валюту) резко возрастает в те периоды, когда население опасается обесценивания рублевых сбережений (девальвация, деноминация, гиперинфляция, дефолт). В таких случаях также возникает угроза “bank run” (run on the bank, массовый отток депозитов из банков), что может перерасти в «панику вкладчиков» и привести к дефолту всей финансовой системы. В условиях украинской экономики Национальным банком было принято решение о временном запрете на досрочный возврат депозитов, что только усугубило ситуацию и привело к массовому оттоку денежных средств с депозитов, несмотря на рост номинальной и реальной процентных ставок по депозитам. Если в сентябре 2005 года на депозитах населения было 207 млрд. грн, то уже в мае 2009 года, наихудшем месяце для банковской системы Украины по оценкам экспертов, – 195 млрд. грн.

Однако резкое удорожание кредитов на фоне падения доходов населения вынуждает последних постепенно отказываться от потребления «сверх своих возможностей». На фоне сформировавшихся инфляционных ожиданий и негативных явлений в сфере заработной платы, население сокращает потребление, постепенно возвращаясь к стратегии сбережения. Дальнейшее плавное снижение склонности к сбережениям с середины 2010 г. связано с экономической и политической нестабильностью, высокими инфляционными ожиданиями населения и негативным опытом сбережений в форме банковских депозитов (неоднократное замораживание вкладов – 2004 и 2008 гг.; отсутствие мер государства по защите прав частных вкладчиков).

Заключение. Проведенный эмпирический анализ статистических данных позволил выявить некоторые особенности формирования норм сбережения населения Беларуси и Украины в условиях наличия структурных сдвигов. В целом реакции на внутренние и внешние шоки со стороны частных склонностей к сбережениям населения схожи в обеих странах (см. рис. 4).

Очевидно, что для обеих стран общим фактором, оказывающим влияние на сберегательную активность домашних хозяйств, является уровень доходов. Сбережения домашних хозяйств напрямую зависят от уровня их номинальных доходов и через индекс потребительских цен – от уровня потребления. Однако в Беларуси существенный вклад в формирование нормы сбережений населения вносит политика процентных ставок Национального банка, а также меры по защите вкладов населения в банковской системе. Это приводит к тому, что склонность к сбережениям в форме финансовых активов в Беларуси реагирует с меньшей волатильностью на внешние шоки, в отличие от Украины. В условиях последней даже поддержание положительных реальных ставок по депозитам в национальной валюте не стимулирует увеличение соответствующей склонности к сбережениям. Также можно отметить тот факт, что сберегательные стратегии населения Беларуси реагируют на внешние шоки с большим лагом. Актуальным для Беларуси является влияние на норму сбережения домашних хозяйств темпа роста девальвации национальной валюты. Как уже упоминалось, девальвация непосредственно влечет увеличение сбережений населения в неорганизованной форме, т.е. в наличной валюте. Действительно, статистические данные свидетельствуют о том, что спрос на иностранную валюту растет тогда, когда национальная валюта обесценивается, т.е. темп девальвации увеличивается.

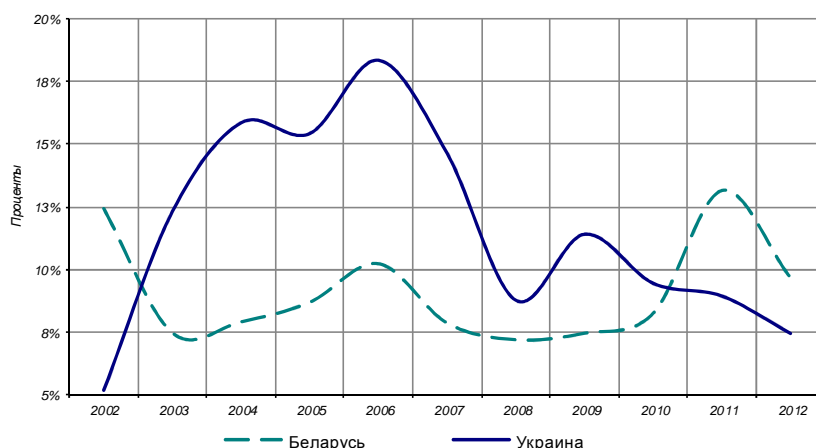

Рисунок 4. Динамика нормы сбережений, Беларусь и Украина в 2002-2012 гг.

Источник: расчеты автора по данным НБРБ и НБУ[2-3].

Таким образом, для сохранения положительных тенденций в приросте организованных сбережений населения в условиях Беларуси в первую очередь необходимо обеспечить поддержание стабильного курса национальной валюты, с учетом коридора колебаний стоимости мультивалютной корзины, и сохранение положительной реальной процентной ставки по финансовым активам. В то время как для Украины, основополагающим является рост реальных доходов населения и разработка системы мер по повышению доверия банковской системе со стороны населения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Социальное положение и уровень жизни населения Республики Беларусь: статистический сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь; Редкол.: Кухаревич Е.И. (председатель) [и др.]. – Минск, 2012. – 371 с.
2. Бюллетень банковской статистики [Электронный ресурс] / Национальный банк Республики Беларусь. – Минск, 2004-2012. – Режим доступа: <http://www.nbrb.by/statistics/bulletin/>. – Дата доступа: 15.04.2013.
3. Bulletin of the National Bank of Ukraine. National Bank of Ukraine. – Kyiv, 2002-2012.

*Elena Primerova
Yulia Abakumova*

TRANSFORMATION OF THE POPULATION'S SAVING ACTIVITY OF BELARUS AND UKRAINE INFLUENCED BY FINANCIAL AND ECONOMIC CRISES Annotation

One of potential sources of investments into real sector of national economic system are private savings in the organized form. The complex analysis of their dynamics and structure is necessary for stimulation and further effective using. Similar researches become especially actual in crisis and post crisis periods of monetary system's development. In presented article on the basis of theoretical and methodological bases of savings activity's research and propensity to savings, and also by means of modeling of the statistical data, laws and tendencies of private savings in Belarus and Ukraine are revealed. Carried out a comparative analysis of the reactions saving activity of the population countries studied to external shocks caused by the financial and economic crises. Practical recommendations about maintenance of high savings activity of the population are offered.

Оксана Федоровна Присяжнюк

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Введение: В условиях европейской интеграции экономики Украины ведущее значение приобретает обеспечение ее стабильного экономического и социального развития. Предпринимательская деятельность в условиях рыночно ориентированной экономики – один из важнейших рычагов влияния на обеспечение такого развития, поэтому проблема исследования является достаточно актуальной.

Проблеме изучения предпринимательской деятельности и ее социально-экономического значения посвятили свои труды ряд ученых, в частности И.П. Бизюра, В.К. Збарский, Н.Н. Ильчук, В.А. Подсолонко, Т.Л. Миронова, С.В. Мочерный, А.А. Устенко, С.И. Чеботарь, З.С. Варналий, С.М. Иванюта, В.Ф. Иванюта, В.А. Сизоненко и ряд других.

Исследование приведенных выше ученых доказывают необходимость и важность развития предпринимательства. Предпринимательство – один из важных факторов социально-экономического прогресса. В любом обществе все процессы и сферы деятельности взаимосвязаны. Известно, что экономика определяет основные условия и уровень жизни. Предпринимательская деятельность создала экономику развитых стран [1, с.79; 2, с.12]. Социально-экономические аспекты предпринимательства проявляются в тех функциях, которые оно выполняет в жизни общества: удовлетворение потребностей рынка, рост производства на микро-, а в конечном счете и на макроуровне; перераспределение ресурсов и создание структуры национальной экономики, отвечающей рыночным потребностям; появление и развитие новых

направлений в различных сферах экономической и социальной жизни; создание рабочих мест; привлечение рабочих к управлению. Поэтому общество заинтересовано в цивилизованном предпринимательстве, которое должно иметь правовую поддержку в следующих основных формах: 1) предоставление свободы предпринимательской деятельности, 2) предоставление предпринимателю статуса коммерсанта 3) создание условий для открытия и регистрации предприятия [3, с. 12, 15].

Цель работы: На основе выявленных социальных и экономических аспектов развития предпринимательства, обосновать его экономическое и социальное значение для экономики страны и привести предложения по улучшению финансовых результатов деятельности предприятий, а также обеспечению социального эффекта от их хозяйствования.

Основная часть. Исследование социально-экономического развития предпринимательства начнем с анализа количественной его составляющей с целью выявления доли малых, средних, крупных предприятий и физических лиц-предпринимателей в общем количестве предпринимательских образований и определения социально-экономического значения каждого из них. Так, соответственно статистическим данным, по состоянию на начало 01.01.2012 г. подавляющее количество предпринимательских образований в Украине зарегистрировано в форме физических лиц-предпринимателей (79,6%), в форме юридических лиц предпринимателей зарегистрировано, соответственно, 20,4% из которых преимущественно малые предприятия (рис. 1)

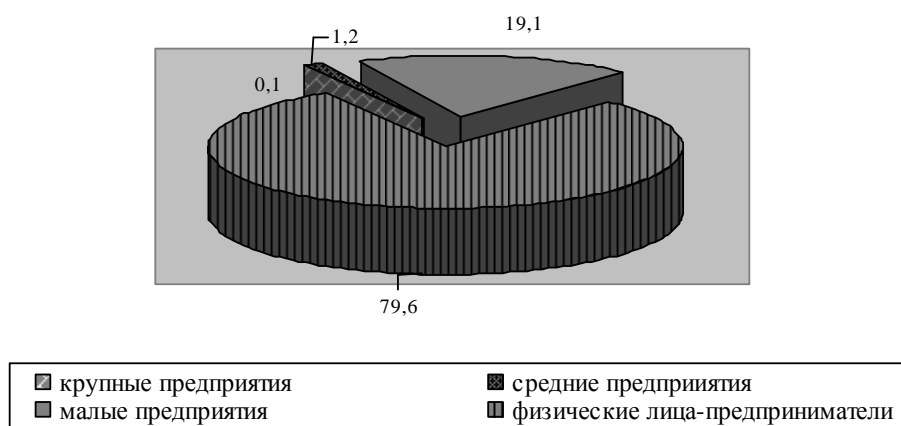

Рис. 1. Распределение предпринимательских образований Украины по их количеству (в % от общего количества), 2011г. [4]

Учитывая вид экономической деятельности, следует отметить, что физические лица-предприниматели предпочитают сферы торговли, промышленности, транспорта и связи, деятельность гостиниц и ресторанов, операции с недвижимостью, образования, охраны здоровья и социальной помощи, предоставлению коммунальных и индивидуальных услуг, деятельность в сфере культуры и спорта. Перечисленными видами экономической деятельности занимаются преимущественно физические лица предприниматели (более 50% среди других предприятий). Виды экономической деятельности преимущественно присущие юридическим лицам – сельское хозяйство, охота, лесное хозяйство, строительство. Следует отметить, что таким видом экономической деятельности, как финансовая деятельность почти поровну занимаются как физические лица-предприниматели, так и юридические лица. Такое распределение в первую очередь связано с тем, что по сравнению с другими отраслями народнохозяйственного комплекса сельское хозяйство, охота, рыболовство и строительство потребует привлечения значительного количества трудовых ресурсов и чтобы предприятия в этих сферах были как можно укрупненными с целью закрепления на рынке, обеспечения их конкурентоспособности и устойчивого развития.

Уровень развития предпринимательства, а также структура и количество предпринимательских образований имеют ведущее значение для экономики Украины. Вместе с тем, экономический аспект развития предпринимательства в первую очередь связан с созданием предпринимателями определенного вида продукции (товаров, услуг) и их реализацией в конкурентных условиях на рынке по оптимальным ценам. Размер полученной выручки от реализации продукции прежде всего влияет на их доходность, а также на размер внесенных налогов в государственный бюджет. Итак, существует прямая зависимость между уровнем развития предпринимательства и состоянием экономики страны. В контексте этого, следует отметить направленность государственной политики на поддержку развития всех форм предпринимательства, но при этом имеет потребность усовершенствования законодательная база прежде всего в сфере налогообложения. С целью обоснования экономического аспекта развития предпринимательства, приведем базовые показатели, свидетельствующие о результативности финансово-хозяйственной деятельности различных видов предприятий и физических лиц-предпринимателей. С целью обоснования социального аспекта развития предпринимательства в Украине приведем динамику базового показателя, который свидетельствует про вклад каждого вида предпринимательских образований в обеспечении трудоустройства граждан. Анализ динамики показателя стоимости реализованной продукции с учетом на одного работающего позволит сделать обоснованный вывод о вкладе каждого вида предприятий и физических лиц-предпринимателей в экономико-социальное развитие страны (табл.1.).

Таблица 1

Базовые показатели социально-экономического развития предпринимательства в Украине

Показатели	Годы	Малые предприятия	Средние предприятия	Крупные предприятия	Физические лица-предприниматели
Объем реализованной продукции (работ, услуг), млн. грн.	2009	456667,8	1034749,3	1249361,4	195952,5
	2010.	484393,5	1241555,2	1640279,5	230418,2
	2011	523638,2	1422415,4	2045185,8	211215,8
	2011г. в % к 2009 г.	114,7	137,5	163,7	107,8
Количество занятых работников, тыс. человек.	2009	2152,0	2844,1	3278,7	4223,5
	2010.	2073,6	2506,9	3305,3	2814,5
	2011	2070,8	2346,6	3375,7	2371,4
	2011г. в % к 2009 г.	96,2	82,5	103,0	56,1
Приходится реализованной продукции (работ, услуг) на 1 работника, тыс. грн.	2009	212,2	363,8	381,1	46,4
	2010.	233,6	495,3	496,3	81,9
	2011	252,9	606,2	605,9	89,1
	2011г. в % к 2009 г.	119,2	166,6	159,0	192,0

Источник: сформировано по данным Госкомстата Украины [4].

Как свидетельствуют показатели, приведенные в табл.1, объем реализованной продукции в стоимостном выражении в течение 2009-2011 гг. вырос во всех предпринимательских образованиях, но в наибольшей степени в крупных и средних предприятиях (соответственно, на 63,7% и 37,5%) и в меньшей степени у физических лиц-предпринимателей (на 7,8%). Однако, если привести этот показатель в расчете на 1 работника, то наибольший рост наблюдается у физических лиц-предпринимателей (почти вдвое), в несколько меньшей степени в средних и крупных предприятиях, соответственно, на 66,6% и 59%. Итак, следует сделать вывод, что наиболее экономически развиты крупные предприятия, так как значительное увеличение объемов реализованной продукции будет способствовать росту их доходности и рентабельности, а также возможности проводить расширенное воспроизводство. В этом также видим экономический аспект, предусматривающий наполнение государственного бюджета через систему налогообложения.

Социальный аспект развития предпринимательской деятельности в стране можно рассматривать с учетом его проявления для индивидуально взятых граждан, которым предприниматели являются работодателями. С этой точки зрения он проявляется прежде всего в виде создания рабочих мест, а значит возможности обеспечения работников стабильным доходом, который можно направить на удовлетворение разнообразных потребностей. Так, на 01.01.2012 г. предпринимателями создано 10164,5 тыс. рабочих мест, 7793,1 тыс., или 76,7% из которых создан юридическими лицами предпринимателями. Этот факт свидетельствует об усилении социального аспекта у юридических лиц-предпринимателей, что прежде всего связано с масштабами этого вида предпринимательских образований. Как подтверждают проведенные исследования, физические лица предприниматели имеют преимущество в количестве, однако уступают по показателям размеров и количеству занятых работников, в частности средним и крупным предприятиям. Наиболее значительный социальный эффект с учетом созданных рабочих мест дают такие виды экономической деятельности предприятий: промышленность, торговля, ремонт автомобилей, бытовых изделий и предметов личного потребления, деятельность транспорта и связи. Что касается физических лиц-предпринимателей, то в этом аспекте значительно превосходят сферы торговли, ремонта автомобилей, бытовых изделий и предметов личного потребления. Социальный аспект развития предпринимательства также можно рассматривать с точки зрения участия предпринимателей в проектах, реализация которых способствует улучшению мест отдыха, обустройству и окультуриванию городов, сел, поселков. Проведенные исследования свидетельствуют, что такие проекты преимущественно коммерческие и социально-экономические, потому что предусматривают коммерческий эффект в виде повышения прибыльности и рентабельности предпринимательских образований. На формирование такого эффекта влияет создание позитивного имиджа (что формирует спрос и стимулирует сбыт), а также создания связей с общественностью и возможностей расширения бизнеса. Социальный аспект предполагает также мотивацию и возможность участия предпринимателей в разного рода инновационных проектах связанных с постоянным обновлением продукции и ее ассортимента в соответствии с рыночными требованиями, а также обеспечение работникам благоприятных условий труда и отдыха.

В контексте проведенных исследований соответственно избранной темы, стоит отметить, что в последнее время в Украине достаточно актуальным является вопрос развития социального предпринимательства. Такой вид предпринимательства действует по всем законам бизнеса и приносит прибыль, поэтому не считается благотворительной организацией. Оно распространяется на такие области, как образование, охрана окружающей среды, борьба с бедностью, защита прав человека и т.п. [6]. Необходимость и важность данного вида предпринимательства обосновано и тем, что в нашей стране осуществляется активная его поддержка со стороны международных программ. Так, начиная с 2010 года, реализуется проект "Содействие социальному предпринимательству" в Украине в пилотных регионах Украины усилиями Британского Совета, Фонда Восточная Европа, PricewaterhouseCoopers в Украине, Erste Bank в Украине, Международного Фонда «Возрождение» при содействии Erste Stiftung и Украинского фонда поддержки предпринимательства. Проект призван распространить идеи социального предпринимательства в украинском обществе, а также предоставить социальным предпринимателям, которые стремятся развивать свой бизнес, доступ к юридической, финансовой и консультативной помощи [7]. Проблемой развития украинских социальных предпринимательских структур является отсутствие

законодательства и недостаточность государственной поддержки. Свидетельством того, что эта проблема все же постепенно решается является проведение тематических круглых столов, форумов и проектов в поддержку развития социального предпринимательства. Пример таких проектов – стартовавший в сентябре 2012 года в Киеве проект «Всеукраинский ресурсный центр развития социального предпринимательства» Социальные инициативы», который выполняется общественной организацией «Молодежный центр по проблемам трансформации социальной сферы «Социум-XXI». Его цель – увеличение количества социальных предприятий в Украине, как альтернативного источника ресурсов для решения социальных проблем в общинах и оказание поддержки уязвимым группам населения [8]. Учитывая информацию, приведенную выше, а также опыт развитых европейских стран и США социальное предпринимательство – важный элемент бизнеса в Украине, поскольку объединяет в себе социальную и экономическую выгоду.

В результате проведенных исследований социально-экономических аспектов развития предпринимательства в Украине выявлено ряд проблем, на которых базируются предложения по увеличению вклада предпринимателей в экономико-социальное развитие страны. Такие предложения прежде всего касаются совершенствования законодательной базы, которая бы способствовала экономическому развитию предпринимательских образований и их стимулированию к созданию социальных благ. С целью усиления социального эффекта считаем также необходимым создание соответствующей инфраструктуры и информационного обеспечения социального предпринимательства.

Выводы. Уровень развития предпринимательства в стране подразумевает создание экономического и социального эффекта. Результаты проведенных исследований позволяют сделать обоснованный вывод о большей значимости крупных и средних предпринимательских образований в его создании, что прежде всего можно объяснить большими финансовыми возможностями последних по сравнению с физическими лицами-предпринимателями и малыми предприятиями, а также возможностями создавать социальные блага (способствование трудоустройству граждан, участие в социальных проектах, создание лучших условий труда и т.д.). Перспективным направлением развития предпринимательства в Украине, которое усилит его экономический и социальный эффект будет социальное предпринимательство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бізюра І.П. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти / Бізюра І.П., Збарський В.К., Ільчук М.М. – К.: 2001. – 320 с.
2. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності: посібник / С.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Чеботар. – К: «Академія», 2003. – 280 с.
3. Підприємництво / [за ред В.А. Подсолонко, Т.Л. Миронової]. – К.: Центр навчальної літератури. – 2003. – 616 с.
4. Розвиток підприємництва. Державна служба статистики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
5. Фонд Східна Європа. Програми: Місцевий економічний розвиток: Розвиток соціального підприємництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eef.org.ua/index.php?page=catalog&id=137&pid=1&prj&lang=ua>
6. Що таке соціальне підприємництво? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.erstebank.ua/ua/about/soc_resp/social_enterprise/about
7. Фонд Східна Європа. Програми : Місцевий економічний розвиток: Розвиток соціального підприємництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eef.org.ua/index.php?page=catalog&id=137&pid=1&prj&lang=ua>
8. Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/resursnyi-tsentr>

Oksana Prysyazhnyuk

SOCIAL-ECONOMIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT ENTERPRISE IN UKRAINE

Annotation

In article are considered social and economic aspects of the development enterprise in Ukraine. Here are suggested motivations of its economic and social importance in cut small, middle and large enterprises and physical persons of the businessmen and are determined perspective directions of its development, are directed first of all on improvement financial results of managements and ensuring the social effect.

Марина Николаевна Радева

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Изменения структуры мировой торговли на рубеже XX-XXI ст., увеличение удельного веса высокотехнологичной и наукоемкой продукции и значительное уменьшение товаров первичной обработки и сырья обуславливает актуальность внедрения инноваций в организационно- производственную политику предприятия. В условиях трансформации производственных систем на принципах концентрации производства и капитала, отраслевой и межотраслевой диверсификации, смещения конкуренции в производственной сфере на конкуренцию в до- и послепроизводственные сферы инновационное развитие становится важнейшим фактором повышения конкурентоспособности. Возможность создавать новые высокотехнологичные продукты и обеспечивать технологический отрыв от конкурентов становится основой формирования инновационной экономики страны.

Экономическая наука теоретическое обоснование внедрения инноваций связывает с развитием потенциала корпорации как формы организации экономических отношений, устанавливая взаимосвязь между информационно-технологическими изменениями на основе новаций и организационной динамикой. Сильная конкуренция формирует условия для ее ограничения, а конфликтное противостояние рыночных субъектов, каждый из которых имеет собственную цель, порождает монополию. Корпорации сами создают потенциальный спрос на новую продукцию, которая разрабатывается на предприятии, формируя потребность и даже традиции. Аргументацию неокласики относительно

общественной неэффективности размещения ресурсов при значительной рыночной власти отдельных фирм, приемлемую для стационарной экономики, опровергает фактор научно-технического прогресса в динамической экономике. Ученые связывают конкурентоспособность и инновации, определяя конкурентоспособность страны как способность генерировать и быстро овладеть научными, технологическими, промышленными, организационными инновациями.

Информационно технологические изменения привели к появлению новых форм конкурентной борьбы путем объединения предприятий в большие хозяйственные комплексы, деятельность которых охватывает национальное и наднациональное пространство. Одновременно происходит усиление конкуренции между мировыми экономическими центрами, государствами и транснациональными корпорациями и становится острее внешняя конкуренция за национальные рынки. Глобальная конкуренция ведется между транснациональными системами, объединяющими национальные системы образования, накопленный капитал, научные, предпринимательские и финансовые структуры. Несколько таких систем, плотно взаимосвязанных, формируют ядро мировой экономической системы, концентрируют интеллектуальный, технический, предпринимательский и финансовый потенциал, определяя глобальное экономическое развитие [2; 3; 8].

Сфера корпоративного сектора интенсивно развивает и влияет на динамику технологического знания в соответствии с конкурентной средой, а сфера действия малого бизнеса адаптирует уже имеющиеся технологические знания к конкурентной среде и внедряет технологии. Технологические знания накапливаются и реализуются в виде новых технологий преимущественно большими корпорациями, а их недостаточное развитие в Европе может объяснить феномен «европейского парадокса». Отсутствие крупных национальных корпораций приводит к выведению инновационных процессов за пределы страны, когда академические научные знания трансформируются в технологии иностранными корпорациями без какой-либо выгоды для национальных товаропроизводителей.

Передовые позиции развитых стран достигаются за счет увеличения интенсивности НИР, на которые государства выделяют до 3% ВВП. Страны – инновационные лидеры – формируют контуры новых технологических укладов и используют все преимущества монопольного положения. Доступ других стран к новым технологиям происходит на основе неэквивалентного обмена. Ведущие корпорации и страны навязывают удобные и выгодные им правила обмена инноваций на природные ресурсы или дешевый труд.

Определяющей тенденцией развития конкурентной среды в корпоративной экономике становится «интеграционный экспансионизм» с выраженной доминантностью метрополий. Этот процесс обеспечивает эффективный контроль за ресурсами и создание международного пространства, на базе которого развивается массовое и специализированное производство. В международных экономических цепочках, созданных из-за международного разделения труда на базе аутсорсинга, слаборазвитые страны занимают сектор массового производства стандартизированной продукции, тогда как в развитых странах располагаются НДДКР, наукоемкие производства, банки. Освоение корпорациями отдельных сегментов национального рынка задевает интересы разных стран, порождает противостояние и даже конфликты.

Актуализация новых сфер социально-экономической деятельности предопределяет «дематериализацию» ресурсов. Конкурентная борьба переносится в ранее внеконкурентные сферы, например информационное пространство, человеческие ресурсы. Научно- и информационно емкие воспроизводительные системы отображают современное представление о богатстве государства.

Однако использование методов конкуренции достаточно дифференцировано в зависимости от страны-товаропроизводителя. Высокоразвитые страны используют технологические преимущества для создания все более сложных и высококачественных продуктов. Слаборазвитые страны могут использовать лишь ценовую конкуренцию через дешевые природные ресурсы, предельное снижение оплаты труда и расходов на обработку сырья. Различны и последствия: корпорации развитых стран захватывают новые рынки, увеличивают доходы от экспорта и национальный ВВП, повышают качество жизни; национальные предприятия развивающихся стран снижают доходы от экспорта и доходы населения, теряют человеческий капитал. Опережающее создание инноваций требует колоссальных расходов на НИОКР, недоступны слаборазвитым странам [1, с. 68-69; 4, с.88; 6, с. 5].

Корпорации, сохраняя традиционные мотивационные стимулы к инвестированию, такие как новые рынки, дешевая рабочая сила, национальная ресурсная база, лояльное законодательство, стремятся делать капиталовложение в динамические высокотехнологичные кластеры стран-лидеров или в национальные экономики остальных стран, владеющие стратегическими невещественными ресурсами экономического развития (инновационная и социальная инфраструктура, способность к продуцированию технологических новаций и непрерывной учебе работников). Подавляющими и практически единственными направлениями инвестирования корпораций в экономики развивающихся стран, так называемую «глобальную периферию», становятся: а) производства, обслуживающие собственные потребности производственной деятельности корпорации; б) производства, не нуждающиеся в значительных информационных и высококвалифицированных человеческих ресурсах («стратегически бесплодное производство»); в) экологически и технологически вредные производства, дающие возможность сэкономить средства на технологической и экологической безопасности.

Наилучшим источником финансирования инноваций считают прямые инвестиции (табл. 1), принцип максимизации которых на макроуровне ограничен двумя факторами: во-первых, превышение количества инвестиций над нормой, максимально допустимой к усвоению экономикой, вызывает инфляционное давление; во-вторых, подавляющими, и практически единственными, направлениями инвестирования корпораций в экономики стран «глобальной периферии» являются стратегически бесплодные и вредные производства [6, с. 5].

Таблица 1

Инвестиции в Украине¹³⁹

Показатель	Год								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Всего, млн. грн.	46563	59899	89314	111174	148972	222679	272074	192878	189061

¹³⁹ Звіт про діяльність [Електронний ресурс] // Державне агентство України з інвестицій та інновацій. – Режим доступу: <http://arch.ukrproject.gov.ua>.

из них инвестиции в основной капитал, млн. грн.	37178	51011	75714	93096	125254	188486	233081	151777	150667
в том числе за счет средств государственного бюджета, млн. грн.	1863	3570	7945	5077	6846	10458	11576	6687	9479
за счет собственных средств предприятий и организаций, млн. грн.	24470	31306	46685	53424	72337	106520	132138	96019	83997
за счет средств иностранных инвесторов, млн. грн.	2068	2807	2695	4688	4583	6660	7591	6859	3429

В Украине технологические смещения имеют выраженную регрессивную тенденцию. Стремительная деградация научно промышленного потенциала страны подтверждает и закрепляет на будущее периферийный статус Украины. Хаотическое разрушение структуры украинской экономики, интегрированной в экономику Советского Союза, и бессистемная корпоратизация вызвали структурную деформацию экономики.

Отказ от структурной, промышленной, инвестиционной политики и подражание принципам ультралиберализма привели к нарушению основных воспроизводственных контуров экономики [3]. Продолжается расслоение экономики на прибыльные и деградирующие секторы. Сфера оборота капитала, в которой сконцентрировано значительное количество финансовых корпораций, характеризуется сверхдоходами и высокой оборотностью капитала. В производственной сфере экспорториентированные корпорации сырьевого сектора сохраняют относительную активность и рентабельность, тогда как внутренние отрасли характеризуются низкой рентабельностью и неплатежеспособностью. Рост цен на энергоносители и транспортные услуги усиливает территориальную дезинтеграцию экономики, нарушая специализацию и кооперацию экономики.

Незначительная часть отечественного бюджета, выделяющаяся на научные разработки, не в состоянии обеспечить финансирование НИР. Формальное провозглашение государственного курса на инновации не находит отображения в практической деятельности предприятий (табл. 2).

Таблица 2

Количество инновационно активных предприятий¹⁴⁰

Показатель	Годы					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Количество предприятий, которые занимались инновациями, %	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8
Предприятия, которые внедряли инновации, %	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5
Общая сумма расходов, млн. грн.	5751,6	6160,0	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5
в т.о. за счет						
собственных средств	5045,4	5211,4	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2
государственного бюджета	28,1	114,4	144,8	336,9	127,0	87,0
иностраных инвесторов	157,9	176,2	321,8	115,4	1512,9	2411,4
Удельный вес реализованной инновационной продукции в объеме промышленной, %	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8

В течение постсоциалистического периода конкурентоспособность украинских предприятий и товаров обеспечивалась за счет дешевой рабочей силы, заниженного курса гривны, бюджетного финансирования, получения теневых прибылей, эксплуатации природных и экологических ресурсов. Затяжной кризис обусловил потерю Украиной научно-технического, промышленного, интеллектуально духовного потенциала в результате многих причин: ошибочной стратегии рыночных превращений, отстранения государства от регулирования экономических процессов, преждевременной тотальной приватизации, оттока кадров. Продолжается процесс сырьевой ориентации украинской экономики. Достижение определенных позиций на мировых рынках низкотехнологической продукции (металлургии, химической промышленности, нефтепереработки, сельхозсырья) не имеет последующих перспектив.

Сырьевая специализация, низкая оплата труда, незначительное финансирование научных исследований, рост внешних задолженностей с соответствующей потерей суверенитета в проведении экономической политики при участии МВФ обрекают страну на неэквивалентный обмен и наращивание технологического отставания. Ловушка сырьевой специализации означает потерю внутренних источников и перспектив экономического роста. Господство предприятий горно-металлургического комплекса, их весомый взнос в ВВП Украины привел к неутешительным последствиям во время кризиса. Кроме прямого влияния на национальный ВВП снижения выручки предприятий ГМК угрожает ухудшением торгового баланса, «валютным голодом», недостатком денег для бюджетных расходов, значительным повышением уровня

¹⁴⁰ Звіт про діяльність [Електронний ресурс] // Державне агентство України з інвестицій та інновацій. – Режим доступу: <http://arch.ukrproject.gov.ua>.

безработицы. Системные проблемы украинской экономики, такие как безответственность чиновничества, соблюдения индивидуально-клановых интересов, технологическая деградация делают перспективы Украины неутешительными. Пессимистичным вариантом развития может стать экономическая дезинтеграция регионов по этническому и языковым признакам, а оптимистичным – закрепление вторичного сырьево-вспомогательного статуса для целой страны [5; 7].

К основным стратегическим заданиям для обеспечения инновационного развития экономики Украины отнесем: развитие национальной инновационной системы и создание условий для ее интеграции с европейской и мировой инновационными системами; содействие созданию в Украине инвестиционного рынка, в том числе через венчурное инвестирование; финансовое обеспечение эффективного экономического стимулирования инновационной деятельности; обеспечение развития инновационного потенциала регионов; повышение уровня информационно-аналитической, методической, организационной и прочей поддержки субъектов хозяйствования в сфере инновационной деятельности; разработка и реализация мероприятий по стимулированию политики реинвестирования доходов, поощрения вложения долгосрочных финансовых инвестиций; употребление мероприятий по содействию инвестированию, мобилизации инвестиций и проведения анализа влияния инвестиционных процессов на национальную экономику; перестройка рыночной инфраструктуры, внедрение международных стандартов учета корпоративных прав инвесторов; содействие развитию инновационной культуры в обществе; формирование базы данных инновационных программ и проектов, международных инновационных программ и проектов; повышение эффективности использования бюджетных средств для осуществления мероприятий по развитию инвестиционной и инновационной деятельности в Украине; обеспечение эффективности управления институциональным обеспечением инновационной деятельности.

Движущей силой национального производства может стать создание в регионах сетевых инновационных структур на основе кластерного подхода, как направление повышения инновационного потенциала и снижения расходов. Институционально процесс активного содействия кластеризации должны обеспечивать нормы и правила. К институциям можно отнести: советы конкурентоспособности, способные координировать разработку и реализацию кластерных инициатив, формирование стратегических кластерных альянсов; научные и образовательные центры для подготовки специалистов; реестр потенциальных участников новых инновационных производственных систем путем создания бизнес-инкубаторов; информационно-аналитическая система обслуживания участников кластерных объединений. На региональном, национальном и глобальном уровне формируются объединения предпринимателей, часть которых превращается в активные экономические институты, не ограничивая круг интересов финансово-экономической сферой.

Интеграция Украины с другими государствами на региональном уровне имеет целью налаживание взаимовыгодных экономических и политических связей с непосредственными соседями. Одним из векторов интеграции становится трансграничное сотрудничество и создание еврорегионов, преимущества которых дают возможность использовать выгодное географическое расположение Украины, имеющей 19 приграничных областей и самую длинную среди европейских стран границу. Трансграничное сотрудничество как элемент региональной интеграции формируется по направлениям: модернизация и развитие существующей трансграничной транспортной сети; перестройка производственной и социальной инфраструктуры; внедрение общей системы защиты окружающей среды; сотрудничество в сфере обмена информацией.

Усилия страны должны быть направлены на воссоздание научно технологического потенциала, стимулирование технологического развития экономики, формирование и поддержку развития инновационной предпринимательской среды, формирование и развитие многоуровневой инновационной инфраструктуры, формирования и реализацию региональной инновационной политики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Волинський Г. Про конкурентні переваги в умовах глобалізації / Г. Волинський // Економіка України. – 2006. – № 12 (541). – С. 68–72.
2. Гасанов Г. Конкурентная борьба крупной компании / Г. Гасанов // Економіка та держава. – 2008. – № 4. – С. 27–29.
3. Глазьев С.Ю. О стратеги развтия российской экономики / С.Ю. Глазьев. – М.: Центральный экономико-математический институт РАН, 2001. – 120 с.
4. Коломієць В.М. Інституційні чинники в механізмі формування та розвитку конкурентоспроможності персоналу промислового підприємства / В.М. Коломієць // Інституціональний вектор економічного розвитку: Зб. наук. пр. МІДМУ «КПУ». – Вип. 1 (2). – Мелітополь: Вид-во КПУ, 2008. – С.84-92.
5. Новицький В.Є. Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси / В.Є. Новицький // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 4–14.
6. Осецький В.Л. Інвестиції як інструмент інноваційного розвитку економіки / В.Л. Осецький // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 1 (18). – С. 3–7.
7. Tkach A. Институциональные модели экономического развития / Tkach Anatolij // Zeszyt naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Zarzadzanie I Marketing / Politechnika Rzeszowskiej. – 2010. – Z. 17 (1/10). – № 272. – P. 427–433.
8. Філюк Г. Монополія, конкуренція та проблема інновацій / Г. Філюк // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2007. – № 4. – С. 26–33.

Marina Radeva

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE

Annotation

Conditions of innovative development of Ukraine's economy are studied. Prospects and threats for Ukraine under the conditions of global asymmetry of innovative-technological development are analyzed. The author defines directions of Ukrainian enter-

prises efficient development on the basis of innovations introduction with the purpose of raising competitiveness both on national and global levels.

Виктор Тоцилин

МИРОВАЯ КОНЬЮНКТУРА И ИНТЕГРАЦИЯ: ВЛИЯНИЕ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ¹⁴¹

Темпы развития реального сектора экономики Украины подтверждены изменениям. Периоды ускоренного роста чередуются с периодами замедления деловой активности и объемов производства. В основе этих колебаний лежат как изменения внешней конъюнктуры, так и внутренние факторы. Существует много конъюнктурных факторов, имеющих неоднозначное влияние на экономическое развитие. Среди них можно выделить внешние и внутренние, классифицировать их по продолжительности и прогнозируемости. Изменение любого конъюнктурного фактора можно рассматривать как некое потрясение, которое выводит рыночную систему из состояния равновесия, стимулирует или сдерживает ее развитие. При этом не всегда спад на отдельном товарном рынке приводит к замедлению роста всей экономики и наоборот. Поэтому важно изучить эти взаимозависимости, исследовать причины и последствия конъюнктурных изменений и методы смягчения их негативных последствий.

Так с 1996 г. внешнеэкономическая конъюнктура превратилась в основной источник роста совокупного спроса на внутреннем рынке Украины, что дало толчок к началу системных изменений. Основные среди них: изменение структуры товарного производства в пользу экспорта сырья и полуфабрикатов, неустойчивость к негативным шокам внешнеэкономической конъюнктуры. Они сужают возможности внутреннего рынка Украины к устойчивому и ускоренному росту. Возникли угрозы для эндогенного роста. После 2000 г. влияние внешнеэкономической конъюнктуры на развитие внутреннего рынка Украины было противоречивым. В частности, благоприятная внешнеэкономическая конъюнктура по экспорту традиционной отечественной продукции и осуществление заимствований на международных финансовых и товарных рынках обеспечивала динамичный рост доходов и расходов резидентов внутреннего рынка, увеличение на нем совокупного спроса. В целом, такая внешнеэкономическая конъюнктура, существенно ограничивала темпы роста внутреннего товарного производства, ориентированного на удовлетворение потребностей отечественных потребителей. На внутреннем рынке Украины с 2006 года началась нисходящая фаза волны циклической конъюнктуры замедления роста отечественного товарного производства, что делает его более чувствительным к негативным шокам внешнеэкономической конъюнктуры. Влияние неустойчивой мировой конъюнктуры и системных локальных кризисов в национальной экономике, особенно в газовом секторе было серьезно усилено воздействием глобального финансового экономического кризиса: негативные мировые тенденции превратились в фактор снижения темпов экономического развития Украины [2, с.57-63].

С достаточной степенью уверенности можно утверждать, что тенденции мировой конъюнктуры характеризуются ускорением интеграционных процессов. Вступление в ВТО¹⁴², потенциал зон свободной торговли и региональных торговых объединений существенно влияют на структуру внутреннего рынка в целом и отдельных базовых рынков Украины. При этом для определенных групп товаропроизводителей конъюнктура улучшается, для других ухудшается, поэтому оценку влияния конъюнктурных изменений и интеграционных процессов можно считать одним из актуальных направлений украинской экономической науки. Присоединение Украины к ВТО – это безусловно завершение важного этапа интеграции страны в мировую торговую систему и означает, что фактически страна приобрела новый статус в системе мировых хозяйственных связей. Вместе с тем такой статус обязывает Украину строить свою торговую политику на основе международно-определенных норм и правил и, одновременно, пользоваться теми возможностями, которые вытекают из членства в ВТО. Украина как член ВТО выстраивает свои торгово-экономические отношения на базе следующих основных принципов: недискриминации, предусматривающий распространение режима наибольшего благоприятствования для всех стран – торговых партнеров членов ВТО; справедливых условий конкуренции на основе единых фискальных правил для отечественных и импортных товаров; запрете демпинга; нейтрализации импортных субсидий; гармонизации методов расчета таможенной стоимости товаров; недопущения ограничений импорта; принятия соответствующих мер относительно стран, которые не соблюдают правил ВТО¹⁴³.

Однако стоит реалистично оценивать природу проблем и вызовов, обусловленных интеграцией экономики страны в мировое хозяйство, и трудностей приспособления экономики к требованиям ВТО. Это объясняется тем, что членство Украины в ВТО неоднозначно влияет на развитие различных секторов национальной экономики. В частности, возникают такие проблемы:

- вступление в ВТО напрямую не способствовало повышению эффективности функционирования национального рынка и усилению его влияния на темпы экономического роста Украины;
- возникают новые угрозы со стороны импортеров при увеличении степени открытости внутреннего рынка;
- останется угроза снижения эффективности функционирования внутреннего рынка и усиления сырьевой направленности национального экспорта [2, с. 8].

¹⁴¹ По результатам выполнения НИР «Влияние мировой конъюнктуры и интеграционных процессов на развитие базовых рынков Украины» Институт экономики и прогнозирования НАН Украины, 2012 г. (государственный регистрационный номер 0108U003637; см. также: Литература [1, 2, 3]).

¹⁴² В мае 2008 г. Украина стала полноправным членом Всемирной торговой организации (ВТО).

¹⁴³ Вступление в 2012 г. одного из основных торговых партнеров Украины – Российской Федерации в ВТО знаменует начало новых институциональных норм торговых отношений между двумя странами. В результате для нашей страны институциональные принципы ВТО становятся всеобъемлющими в мировой торговле и, следовательно, всех основных торговых партнеров.

На национальном рынке все более усиливается влияние мировых цен и «привязка» внутренних цен до мировых, в том числе и на продукцию отечественного производства, например, агропродовольственные продукты. Фактор мировой цены становится более влиятельным чем соотношение внутреннего спроса и предложения на товары собственного производства [2, с. 195].

Соответственно, возникают непростые вопросы. Каким образом компенсировать возможные или существующие негативные последствия либерализации торговли вследствие членства Украины в ВТО? Как быстро и эффективно приспособиться к новым экономическим условиям и, соответственно, реализовать те преимущества, которые дает членство в этой международной организации?

Актуализируется проблема защиты внутренних рынков. Полное и безусловное выполнение принципов глобальной либерализации торговли во многих случаях отрицательно сказывается на способности стран динамично развивать свои внутренние рынки и национальное производство в рамках противоречивых тенденций, шоков и кризисов мирового хозяйства. Это обусловлено также и тем, что конкуренция на международных рынках не является чистой и совершенной, что порождает торговую дискриминацию «слабых сильными» и может быть использована как средство устранения с рынков конкурентов.

Страны-члены ВТО постоянно находятся в поиске равновесия между свободной торговлей и протекционизмом. В результате лишь 20% торговли на международных рынках осуществляется на основе правил свободной торговли, 25% – подпадает под квоты и ограничения по международным договорам, 25% – находится в руках транснациональных компаний, 25% – регулируется компенсационными двусторонними соглашениями. По данным Еврокомиссии в 2008 г. в мировой экономике действовало около 450 экспортных ограничений, введенных такими крупными экспортёрами сырья, как Китай, Россия, Бразилия и Аргентина на сырьевые товары – от алюминия до зерна пшеницы.

Коллапс международной торговли¹⁴⁴ как следствие мирового финансово-экономического кризиса вызвал усиление протекционизма как за счет ограничительных барьеров, так и массивной государственной поддержки внутреннего производства. В 2009 г. ежеквартально вводилось от 100 до 120 дискриминационных торговых мер и такая тенденция сохранялась в 2010 г., хотя постепенно восстанавливались объемы мировой торговли. Большая часть таких мер приходилась на страны большой двадцатки, при этом 70% из этих мер наносили ущерб коммерческим интересам менее развитых стран мира [2, с. 548-550].

Благодаря объединению усилий в рамках взаимодействия стран большой двадцатки, координированной ВТО, удалось избежать дальнейшего нарастания угрозы массовой вспышки протекционизма в мире с применением мер прямого действия, но вместе с тем сохраняется обеспокоенность использованием менее прозрачных, косвенных форм протекционизма. Существующие дисбалансы в мировой торговле обуславливают необходимость международного сотрудничества с целью изменения взглядов на формирование национальной экономической политики стран, на либерализацию торговли, что приведет к изменениям в системе протекционистских мер и критериев их введения с позиций обеспечения необходимых структурных изменений в мировой экономике.

Все это дает основание и право для стран-членов ВТО осуществлять защитные, протекционистские меры для:

- отраслей, проходящих процесс становления на рынках национальных экономик (особенно это важно для осуществления структурных изменений в развивающихся странах и для формирования новых производств);
- отраслей, обеспечивающих национальную безопасность страны (сельское хозяйство, продовольствие, энергетика, производство стали, химия, сложная компьютерная техника и т.п.);
- системообразующих видов экономической деятельности для отдельных территорий страны и защиты уровня жизни населения, проживающего на них (металлургия, угольная, текстильная отрасли и т.д.).

Несмотря на разрушительные последствия финансово-экономического кризиса, Украина¹⁴⁵ практически не использует протекционистские меры для осуществления структурных изменений в национальной экономике, где доминируют отрасли, производящие сырье и полуфабрикаты. Одновременно новые возможности для осуществления структурных изменений открылись перед Украиной после мирового экономического кризиса, продукция отечественных предприятий получила ценовые преимущества перед зарубежными аналогами, а девальвационный резерв создал новые мощные стимулы к увеличению объемов отечественного производства и реализации продукции на внутреннем и внешнем рынках. Украина имеет уникальный шанс изменить структуру товарного производства в пользу продукции конечного потребления, которая имеет большую добавленную стоимость.

Украина после вступления в ВТО осуществила основные мероприятия, необходимые для приведения режима внешней торговли в соответствии с ее правилами и требованиями, что увеличило открытость национального рынка и сделало проблему интеграции в региональные рынки еще более противоречивой.

Анализируя современные процессы регионализации, принято различать два подхода к экономической интеграции, которые закономерно имеют различный характер влияния на структурные преобразования на национальных рынках партнеров, исходя из глубины охвата соответствующими договоренностями:

- неглубокую или отрицательную интеграцию, которая состоит в простом снятии торговых барьеров, как правило, тарифных и количественных ограничений;
- углубленную или позитивную интеграцию, охватывающую многие сферы государственной экономической политики по содействию торговле между странами, в том числе путем снижения или снятия регуляторных барьеров,

¹⁴⁴ Следствием мирового финансово-экономического кризиса стало сокращение в 2009 г. мирового ВВП на 2,2% в то время как физические объемы международной торговли снизились на 12,5% (стоимостные – на 23%) – впервые с начала функционирования многосторонней системы договоренностей ГАТТ / ВТО. Такое существенное снижение показателей международной торговли было определено ведущими мировыми специалистами как результат «внезапного, очень сильного, синхронизированного по времени коллапса международной торговли».

¹⁴⁵ Вследствие разветвления кризиса объем ВВП Украины в течение 2009 г. сократился на 15,1%, а внешнеторговый оборот – на 40,1%, продемонстрировав самую высокую в мире уязвимость макроэкономической стабильности страны со стороны внешних факторов.

стимулированию инвестиций, защиты конкуренции, интеллектуальной собственности, устранение дискриминации в доступе к национальным системам государственных закупок.

Опыт последнего десятилетия указывает на ряд спорных моментов. В частности, высказывается гипотеза, что воспользоваться преимуществами от либерализации торговли удастся тем странам, которым вместе с этим удалось либерализовать внутренние рынки факторов производства, товарные рынки, а также создать лучшую систему защиты прав собственности. Именно на этой гипотезе основываются новые условия, на которых, например, происходит регионализация, инициированная ЕС – новым странам-партнерам предлагается заключения всеобъемлющих и углубленных соглашений, вместе с либерализацией предусматривают интеграцию в вопросах движения факторов производства, осуществление регуляторной политики, защиты конкуренции и прав собственности и т.п. [2, с. 117].

В тоже время проявляют себя реальные и потенциальные риски региональных торговых соглашений [2, с. 109]:

- дискриминация коммерческих интересов «третьих стран»;
- усложнение взаимоотношения в системе мировой торговли;
- осложнения относительно установления страны происхождения товаров промежуточного потребления;
- асимметричность между богатыми и бедными странами¹⁴⁶;
- возможность создания скрытых проблем для процесса многосторонней либерализации.

Потенциальные риски новых торговых соглашений включают два основных аспекта: несоответствие обязательствам относительно членства в ВТО; характер асимметричности¹⁴⁷.

Анализ основных стратегических направлений региональной интеграции Украины, в которых Украина заинтересована или принимает участие, наиболее реальными, но одновременно и остро дискуссионными являются два из них: заключение углубленного соглашения о создании зоны свободной торговли (ЗСТ) с ЕС и взаимоотношения с Таможенным союзом Российской Федерации, Республикой Казахстан и Республикой Беларусь.

После присоединения Украины до ВТО начался переговорный процесс по созданию зоны свободной торговли с ЕС. Фундаментальной целью Соглашения о ЗСТ был провозглашен рост торговли и инвестиционных потоков между ЕС и Украиной путем либерализации торговли и гармонизации регуляторной среды. В декабре 2011 г. переговорный процесс по заключению Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС, включая создание зоны свободной торговли, был завершен. В марте 2012 г. главы делегаций на переговорах Украины и Евросоюза парафировали Соглашение об ассоциации, включая углубленную и всеобъемлющую зону свободной торговли. После подписания и ратификации Соглашения об ассоциации Украины со странами ЕС открывается реальная возможность введения в действие ее положений в части ЗСТ.

Формат зоны свободной торговли со странами ЕС открывает потенциальные перспективы для развития национальной экономики Украины, но и создает определенные риски, связанные с асимметричностью условий вступления и условий развития.

Помимо асимметричности в уровне тарифной защиты в рамках ВТО в пользу стран ЕС, которые могут быть нивелированы в зоне свободной торговли, они также имеют и такие преимущества, вытекающие из асимметричности уровня развития, – более широкие возможности государственной поддержки внутреннего производства и экспорта, большую доступность финансовых ресурсов, низкие затраты на осуществление внешнеторговых операций, гибкий рынок труда. Наблюдается существенный разрыв в уровне конкурентоспособности, что уменьшает возможности Украины воспользоваться преимуществами региональной интеграции с ЕС в ближайшей перспективе, но формирует потенциальные возможности на более отдаленное время.

С 1 января 2010 г. на территории Беларуси, Казахстана и России действует Единый таможенный тариф, а с 1 июля 2010 – единый Таможенный кодекс. В торговле между Республикой Беларусь, Республикой Казахстан и Российской Федерацией импортные тарифы, запреты и ограничения не применяются, а таможенный контроль товаров из третьих стран, предназначенных для ввоза в Россию, Беларусь и Казахстан, осуществляется на внешних границах стран Таможенного союза. Создание Таможенного союза имеет в том числе и цель реализации политики коллективного протекционизма.

Предложенный формат интеграции Украины в Таможенный союз не отвечает обязательствам, взятым ею в рамках членства в многосторонней системе торговых соглашений ВТО. Уровень тарифной защиты в странах Таможенного союза превышает обязательства Украины в рамках ВТО. При интеграции в Таможенный союз свои обязательства Украина должна пересмотреть в сторону их повышения, что будет носить дискриминационный характер по отношению к другим торговым партнерам членам ВТО, которые являются третьей стороной по отношению к Таможенному союзу.

Не снижая темпов развития международного партнерства и интеграции приоритетом для Украины должно оставаться выравнивание асимметричности развития на основе ускоренного развития внутреннего рынка и отечественного производства. Потенциал отечественного внутреннего рынка в 2010-2011гг. оценен достаточно высоко – 37 место из 139 стран [4] и возможности его роста являются достаточно большими. Полное их использование позволило бы увеличить объемы товарного производства почти вдвое. Однако на пути этому стоят институциональные барьеры, снижающие кумулятивный (самоусиливающий) рост совокупного спроса и предложения отечественных производителей на внутреннем рынке, темпы прироста которого почти на 90% зависят от внешнеконъюнктурных колебаний в условиях неблагоприятного инвестиционного климата как для отечественного, так и иностранного капитала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рынки реального сектора экономики Украины: структурно-институциональный анализ / [Точилин В.А., Осташко Т.А., Пустовойт О.В. и др.]; под ред. В.О.Точилина; НАН Украины; И-т экон. и прогнозир. – Киев, 2009. – 640 с.;
2. Рынки реального сектора экономики Украины в институциональной среде ВТО: конъюнктура и интеграция / под ред. д-ра экон. наук, проф. В.А.Точилина; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – Киев, 2012. – 552 с.

¹⁴⁶ Асимметричность – ключевой признак современных процессов глобальной либерализации торговли. Это относится как к условиям, так и к последствиям либерализации для стран с различным уровнем развития.

¹⁴⁷ Асимметричность условий заключается в том, что новые члены угоды, как правило, вынуждены брать более высокие обязательства по либерализации торговли, но бывают и исключения из правил.

3. Приоритеты развития внутреннего рынка Украины / под ред. акад. НАН Украины В.М.Гейца, чл.-корр. НАН Украины А.И.Даниленка, д-ров экон. наук Л.В.Дейнеко и В.А.Точилина; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – Киев, 2013. – 70 с.

4. The Global Competitiveness Report 2010-2011 [Электронный ресурс] / World Economic Forum. – 2011. – р. 472. – Доступен с : < <http://www.weforum.org>>.

Victor Tochilin

**GLOBAL MARKET CONDITIONS AND INTEGRATION:
THE IMPACT AND CHALLENGES FOR UKRAINE
Annotation**

In this paper we consider external economic conditions and integration processes influence on the dynamic of Ukraine's real economy and domestic market development. In particular, it is shown that Ukraine's WTO accession in 2008 is a crucial stage of country's integration into the world trading system. At the same time, some new problems that define subsequent integration stages arose. Primarily, they include contradictions caused by countries' asymmetric development and various risks that accomplish relations in the world trade system, including "third countries" business interests' discrimination. Furthermore, we show that notwithstanding the importance of international copartnership, endogenous development – growth of domestic production and national market – continues to be the priority for Ukraine's economy.

*ნუნუ ქისტაური
მედეა მელაშვილი*

საგაჭრო ბალანსის მნიშვნელობა საბაზამხდლო ბალანსში

გლობალიზაციის თანამედროვე პირობებიდან გამომდინარე, როდესაც ქვეყნების ეკონომიკებს შორის ასეთი მჭიდრო ურთიერთკავშირებია და დიდია განვითარებული ქვეყნების ზეგავლენა დანარჩენი ქვეყნების ეკონომიკებზე, მეტად რთულია აქტიური მონაწილეობა საერთაშორისო სავალუტო საფინანსო სისტემაში ან ქვეყნის განვითარების პროგნოზირება, თუ მკაფიოდ და რეალურად არ არის დაბალანსებული საგადახდებლო ბალანსი. ეს უკანასკნელი ახორციელებს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის სარკისებურ ასახვას. იგი წარმოადგენს განსაზღვრულ პერიოდში მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების ყველა ეკონომიკური გარიგების სისტემატიზებულ ჩანაწერს დანარჩენ მსოფლიოსთან დროის მოცემულ პერიოდში, ანუ საგადახდებლო ბალანსი საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში გვევლინება, როგორც ქვეყნის რეალური ინტეგრაციის ამსახველი ფენომენი. მისი მონაცემების მეშვეობით შესაძლებელია შევავსოთ ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა, მისი გადახდისუნარიანობა, ასევე მოვახდინოთ მოსალოდნელი ეკონომიკური კრიზისების პროგნოზირება და ქვეყნის ორიენტირება სათანადო საშინაო თუ საგარეო პოლიტიკაზე.

საგადახდებლო ბალანსი გვევლინება სტატისტიკურ ანგარიშგებად, რომელშიც სისტემატიზებული სახითაა ასახული მოცემული ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკურ ოპერაციათა საერთო მონაცემები მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში, მოცემული ქვეყნის დანარჩენ მსოფლიოსთან მიმდინარე რეალური და ფინანსური ნაკადები.

საგადახდებლო ბალანსი, ამავე დროს, მაკროეკონომიკური ანალიზისა და პროგნოზირების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტიცაა. მისი საშუალებით ხდება საგარეო ვაჭრობის ტენდენციების შესწავლა, რაც უშუალო კავშირშია სავალუტო კურსთან, წარმოების დონესთან, დასაქმებასა და მოხმარებასთან.

საგადახდებლო ბალანსის მაკროეკონომიკური დანიშნულება იმაშიც მდგომარეობს, რომ ლაკონურად ასახოს მოცემული ქვეყნის საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა მდგომარეობა მის უცხოელ პარტნიორებთან. ის აგრეთვე ასრულებს ინდიკატორის როლს ფულად-საკრედიტო, სავალუტო, საბიუჯეტო-საგადასახადო, საგარეო-სავაჭრო პოლიტიკის არჩევაში და სახელმწიფო დავალიანების მართვაში. იგი შედგება ორი ძირითადი განყოფილებისაგან: მიმდინარე ანგარიშისა და კაპიტალის ანგარიშისაგან (თუმცა ეკონომისტთა ნაწილი მესამე განყოფილებად თვლის ოფიციალური რეზერვების ბალანსს). მიმდინარე ანგარიშის ძირითადი ნაწილია სავაჭრო ბალანსი, რომელიც ასახავს ქვეყნებს შორის მატერიალურ ფასეულობათა გადაწოდებას დარომელიც სხვა ქვეყნის მაკროეკონომიკურ პოლიტიკაზე ზეგავლენის მოხდენის მნიშვნელოვანი არხია. ქვეყნებს შორის ფულადი ნაკადების მოძრაობა აისახება კაპიტალის ანგარიშში. ესაა ინვესტიციური კაპიტალის მოძრაობა (მაგ., ინვესტიციები აქციებსა და ობლიგაციებში). სავაჭრო ბალანსი წმინდა სხვაობაა ექსპორტსა და იმპორტს შორის, რომლის დადებითი სიდიდე, ანუ პროფიციტი ფასდება დადებით მოვლენად, მაშინ, როცა სავაჭრო ბალანსის დეფიციტური მდგომარეობა ითვლება არახელსაყრელად. სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი უარყოფითად მოქმედებს ეროვნული ვალუტის კურსზე, ვინაიდან ხდება ეროვნული ვალუტის გადინება ქვეყნიდან, რაც იწვევს ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემას. სავაჭრო ბალანსის პროფიციტი კი, პირიქით, ზრდის ეროვნული ვალუტის ღირებულებას სხვა ვალუტასთან შედარებით. კაპიტალის ანგარიშში გვევლინება პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების სახით, ანუ კაპიტალის მოძრაობაზე დიდ გავლენას ახდენს სხვა ქვეყნებში არსებული საფინანსო და ეკონომიკური კლიმატი.

საგადახდებლო ბალანსის წონასწორული მდგომარეობის მიღწევის პრობლემა განსაკუთრებით მწვავეა და დია ეკონომიკური სისტემის მქონე ქვეყნებში. აქ, გარდა ისეთ ეკონომიკურ ამოცანათა ფართო სპექტრისა, როგორიცაა ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა, უმუშევრობის დონის შემცირება და ინფლაციის ტემპების კონტროლი, დღის წესრიგში დგას საგადახდებლო ბალანსის წონასწორობის საკითხი.

თანამედროვე მსოფლიოსათვის დამახასიათებელი ტენდენციაა ის, რომ მსოფლიო მშპ-ში მაღალი შემოსავლების მქონე ქვეყნების წილი მცირდება, ხოლო დაბალი და საშუალო შემოსავლების მქონეთა წილი იზრდება. ეს აიხსნება იმით, რომ მრავალი ახლო მომავალში ჩამორჩენილი ქვეყანა საერთაშორისო ბაზრებზე

აქტიურად მონაწილეობს და ეკონომიკურ ზრდას და საგადამხდელო ბალანსის აქტიურ სადღოს აღწევს. აღნიშნული იმაზე მიუთითებს, რომ სახელმწიფოთა კეთილდღეობა მსოფლიო მეურნეობაში მათი მონაწილეობის ხარისხით განისაზღვრება, რასაც სწორედ გლობალიზაციის პროცესი განაპირობებს. მსოფლიო შემოსავლების განაწილებაში აქტიური მონაწილეობით ეს ქვეყნები მაღალ კონკურენტუნარიანობას აღწევენ და საგადამხდელო ბალანსის დადებითი სადღოთი ხასიათის მქონეები. ეს ეხება უპირატესად განვითარებულ და ახალ ინდუსტრიულ ქვეყნებს (ამ დროს პოსტსაბჭოთა და ჩამორჩენილ ქვეყნებს საგადამხდელო ბალანსის უარყოფითი სადღო გააჩნიათ). ე.ი. თანამედროვე პირობებში ქვეყნების კეთილდღეობა დამოკიდებულია მსოფლიო შემოსავლების განაწილებაში მათი მონაწილეობის ხარისხზე. მათი საგადამხდელო ბალანსის სადღო იცვლება ამ ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის ხასიათის შესაბამისად. ამიტომ მოცემული ქვეყნის საგადამხდელო ბალანსის თვისებრივი შეფასების ძირითად კრიტერიუმად შეიძლება ჩაითვალოს მსოფლიო ეკონომიკის ფუნქციონირებაში მისი მონაწილეობისა და მდგრადობის ხარისხი. მსოფლიო შემოსავლების განაწილებაში ქვეყნის ინტეგრაციაზე წარმოდგენას იძლევა შემდეგი მანკვნილებები: მოცემული ქვეყნის მშპ-ის წილი მსოფლიო მეურნეობის მშპ-ში; ეკონომიკის გახსნილობის ხარისხი; საგადამხდელო ბალანსის მდგრადობის ხარისხი; ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა; სავალუტო რეზერვებისა და საგარეო ვალის მდგრადობა.

საქართველოში, საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნისას, ეფექტიანი სავაჭრო პოლიტიკის გატარება, მით უფრო დამოუკიდებლად, შეუძლებელი იყო. საბჭოთა იმპერიას სხვა სახელმწიფოებთან თითქმის არ ჰქონდა სავაჭრო ურთიერთობები. მისი დაშლისა და საქართველოს მიერ სახელმწიფო დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ აქაც, სხვა პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების მსგავსად, იწყება ეკონომიკური რეფორმები, რომლებიც ე.წ. „შოკური თერაპიის“ მეთოდებით წარმართა. სხვა მეტად მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად დღის წესრიგში დადგა შემუშავებინათ ქვეყნის დამოუკიდებელი საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა. 1992 წელს შემოღებულ იქნა ერთიანი საბაჟო ტარიფები. იმპორტი იზღვრებოდა 2, ხოლო ექსპორტი 8 პროცენტით. ბუნებრივია, ეს იმპორტის სტიმულირებას უწყობდა ხელს და ახშობდა სამამულო საწარმოო პოტენციალს. გამოდის, რომ ქვეყნის სავაჭრო პოლიტიკა თავიდანვე მცდარად შემუშავდა.

მას შემდეგ, რაც დამოუკიდებლობა მოიპოვა, საქართველოს დღემდე არც ერთი სამეურნეო პერიოდი არ დაუმთავრებია არათუ დადებით, გაწონასწორებული სავაჭრო ბალანსითაც კი. არსებობს მნიშვნელოვანი სხვაობა იმპორტსა და ექსპორტს შორის. ვითარებას ისიც ამძიმებს, რომ საექსპორტო ნომენკლატურაში დასახელებული პროდუქციის ძირითადი ნაწილი ნედლეულია (იაპონია, როგორც ვიცით, ახორციელებს ნედლეულის იმპორტს და მაღალ მწარმოებლურობიდან გამომდინარე, მზა პროდუქციის მნიშვნელოვან ექსპორტს, საქართველოში შემქმნილი სიტუაცია დიამეტრალურად განსხვავდება იქაური ვითარებისაგან – ვართ ნედლეულის ექსპორტიორი და სხვა ქვეყანაში წარმოებული მზა პროდუქციის იმპორტიორი, რაც საქართველოში არსებულ წარმოების დაბალდონეზე მიუთითებს). 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, ექსპორტის შემადგენლობაში მოწინავე პოზიციებს ინარჩუნებს ისეთი დასახელების პროდუქცია, როგორცაა: ფეროშენადნობი, კაკალი, დამუშავებული ან ნახევრად დამუშავებული ოქრო, ჯართი, ცემენტი და ა.შ.

ბოლო წლებში საქართველოს საგადამხდელო ბალანსის მიმდინარე ანგარიში ხასიათდებოდა უარყოფითი სადღოთი, თუმცა 2009-2010 წლებში მისი შემცირების ტენდენცია შეინიშნებოდა (-1210.1 და -1116.5 მლნ აშშ დოლარის შესაბამისად). მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტს ტრადიციულად საქონლით სავაჭრო ვაჭრობა განსაზღვრავდა, რომელიც არსებითად განვითარდა ამ პერიოდში. ამასთან გაიზარდა როგორც საქონლის ექსპორტის, ასევე იმპორტის მაჩვენებლები, თუმცა იმპორტის ზრდის მაჩვენებელი ჩამორჩებოდა ექსპორტის ზრდის მაჩვენებელს. ამავე პერიოდში აღინიშნებოდა მომსახურების ექსპორტისა და იმპორტის ზრდაც. ზრდის მაღალი ტემპით გამოირჩეოდა ტურისტული მომსახურება, ასევე სატრანსპორტო მომსახურების ზრდის ტემპი დაფიქსირდა. ასევე ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა შემოსავლების ანგარიში, თუმცა ბოლო წლებში შემოსავლების ბალანსის ზრდის ტემპმა იკლო, რაც ძირითადად საინვესტიციო შემოსავლების გადინებითაა გამოწვეული. მიმდინარე ტრანსფერტების ბალანსი დადებითია და ზრდის ტენდენციით ხასიათდება ძირითადად. კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიშის დადებითი სადღო, რომელსაც მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის დაფინანსებაში, განუხრელად იზრდებოდა, თუმცა 2009-2010 წლებში ეს ტენდენცია შეიცვალა და ეს მაჩვენებელი შემცირდა (1159.3 და 1079.5 მლნ აშშ დოლარი შესაბამისად). ამ ანგარიშში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს. პორტფელური ინვესტიციები უმნიშვნელო იყო 2006 წლამდე, 2008 წელს იგი შედარებით დიდი სიდიდით აღინიშნა. საფინანსო ბაზარი ჩვენთან ჩამოყალიბების სტადიაშია, ამიტომ ფინანსური წარმოებულების როლი ფინანსურ ოპერაციებში უმნიშვნელოა (ადრე ის პორტფელის ინვესტიციებში შედიოდა) და ჯერჯერობით მხოლოდ სავალუტო სვოპებს მოიცავს. შესამჩნევია სხვა ინვესტიციების მატება 2005-2009 წლებში (2010 წელს შემცირდა 271.0 მლნ აშშ დოლარამდე), რაც ძირითადად სესხებისა და უცხოური დეპოზიტების ზრდამ გამოიწვია.

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს საგადამხდელო ბალანსი დღემდე უარყოფითი სადღოთი ხასიათდება, რაც ძირითადად გამოწვეულია წარმოების განუვითარებლობით, ეკონომიკის განვითარების დაბალი დონით, 2006 წლის რუსეთის ემბარგოთი ქართულ საქონელზე, გადატანითი ომებით, მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის დაბალი მსყიდველობითუნარიანობით, შიდა ბაზრის სიმცირით, საკმაოდ დიდი მოცულობის საგარეო ვალით და ა.შ.

ყოველივე ამან უმწვავესი გამოწვევების წინაშე დააყენა საქართველო, რაც უძლიერეს სტიმულს აძლევს ქართულ ეკონომიკას განვითარების ოპტიმალური გზების მოძებნისა და შემდგომი განვითარებისათვის.

2012 წელს საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები ექსპორტის მიხედვით იყვნენ: აზერბაიჯანი, სომხეთი, აშშ, უკრაინა, თურქეთი, კანადა, ბულგარეთი, ყაზახეთი, ბელგია და იტალია. ამ ქვეყნების წილად მოდიოდა მთლიანი რეგისტრირებული ექსპორტის 74.6 პროცენტი.

საქონლის რეგისტრირებული იმპორტის მიხედვით უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები იყვნენ: თურქეთი, აზერბაიჯანი, უკრაინა, ჩინეთი, გერმანია, რუსეთი, იაპონია, ბულგარეთი, იტალია და რუმინეთი. აღნიშნული ქვეყნების წილად მთლიანი რეგისტრირებული იმპორტის 70.5 პროცენტი მოდიოდა.

საქართველო დღესაც რჩება მოხმარებაზე ორიენტირებული ქვეყანა, რაც მაკროეკონომიკური სტაბილურობისთვის პრობლემას წარმოადგენს.

2011 წელს საქართველომ სახელმწიფო სხვადასხვა პროდუქციის შესაძენად 6 მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი დახარჯა. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყნიდან განხორციელებული ექსპორტის მანქნელები 40 პროცენტით გაიზარდა, მისი მოცულობა ჯერჯერობით მხოლოდ 2 მილიარდ დოლარს მიუახლოვდა. შესაბამისად, უარყოფითი სავაჭრო სადღო 4 მილიარდ აშშ დოლარზე ოდნავ მეტს შეადგენს. ამას ეკონომისტები მაკროეკონომიკური სტაბილურობის საფრთხეს უწოდებენ.

ექსპორტის განვითარება საქართველოსთვის უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემაა, ვიდრე სავაჭრო დეფიციტის შემცირება. საქართველოში კი მეტად დაბალია ადგილობრივი წარმოების განვითარების ტემპი, დაბალი ხარისხის და, შესაბამისად, სუსტი კონკურენტუნარიანობის გამო გაძნელებულია მზა ნაწარმის რეალიზაცია. ამასთან, ექსპორტზე ორიენტირებული სავაჭრო კავშირების დამყარებას და მარკეტინგული გამოცდილების დაგროვებას დრო სჭირდება. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს წარმოების იმ დარგების განვითარებას, რომელთაც მომავალში შეუძლიათ მნიშვნელოვანი საქსპორტო შემოსავლის მოტანა.

2012 წელს საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ზრდის ტემპი წინა წელთან შედარებით მნიშვნელოვნად (თითქმის სამჯერ) შენედა და 10.5 პროცენტი შეადგინა; შედეგად სავაჭრო ბრუნვა 10.2 მლრდ აშშ დოლარს გაუტოლდა. საგრძნობლად იკლო როგორც რეგისტრირებული ექსპორტის, ასევე იმპორტის ზრდის ტემპებმა, რაც შესაბამისად 8.6 პროცენტს და 11.1 პროცენტს შეადგენდა. ამავდროულად, იმპორტის წლიური ზრდა ექსპორტისას 596 მლნ. აშშ დოლარით აჭარბებდა. 2012 წლის სავაჭრო დეფიციტი 5.5 მლრდ აშშ დოლარს გაუტოლდა, რაც ისტორიული მაქსიმუმი. ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის კოეფიციენტი კი ბოლო სამი წლის განმავლობაში მნიშვნელოვნად არ იცვლებოდა და 30 პროცენტის მიდამოებში მერყეობდა.

მიმდინარე ანგარიშის ყველაზე მსხვილი კომპონენტი, საქონლით ვაჭრობის ბალანსი, ერთმნიშვნელოვნად განაპირობებს მის უარყოფით სადღოს. მაღალი ზრდის ტემპი, რომელიც გვექონდა 2011 წელს როგორც საქონლის იმპორტის, ასევე ექსპორტის შემთხვევაში, 2012 წელს საგრძნობლად შენედა და, შესაბამისად, 14.3 პროცენტი და 7.6 პროცენტი შეადგინა. საქონლით ვაჭრობის დეფიციტი 20.6 პროცენტით გაუარესდა, რაც წინა წლების ტენდენციასთან შედარებით დაბალი მაჩვენებელია.

საგადასხდელი ბალანსის უარყოფითი სადღოს ერთ-ერთ დამაბალანსებელ ელემენტად გვევლინება პირდაპირი ინვესტიციები (თუმცა ბოლო წლებში მათი შემცირების ტენდენცია შეინიშნება საქართველოში). უცხოური კერძო კაპიტალის შემოდინება ქვეყანაში უპირატესად პირდაპირი კერძო ინვესტიციებით ხორციელდება, რომელთა დაბანდება წარმოებს უპირატესად შრომატევად (და არა მეცნიერებატევად, კაპიტალტევად და ტექნოტევად) დარგებში.

2008 წლიდან დაწყებული, შემოსავლების ბალანსი უარყოფითი გახდა, ვინაიდან ამ ანგარიშის უარყოფითი კომპონენტის, საინვესტიციო შემოსავლების, ზრდის ტემპი აღემატება დადებითი კომპონენტის, შრომითი შემოსავლების, ზრდას. ეს შედეგი ბუნებრივია მუდმივი სავაჭრო დეფიციტის პირობებში, როდესაც დაფინანსება უცხოური კაპიტალის შემოდინებით ხდება, რაც, თავის მხრივ, აუარესებს ქვეყნის საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციას. ბოლო წლის განმავლობაში საქართველოს საინვესტიციო პოზიცია 14 პროცენტით გაუარესდა. აღსანიშნავია, რომ 2012 წელს შემოსავლების ანგარიშის უარყოფითი სადღო შემცირდა. ამის მიზეზია უცხოურ პირდაპირ ინვესტიციებზე დარიცხული შემოსავლების კლება, რაც განაპირობა უცხოური ინვესტიციების საწარმოების შემცირებულმა მოვებამ.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, სწორად განისაზღვროს საინვესტიციო პოლიტიკის პრიორიტეტები. ეს საჭიროა იმიტომ, რომ მოკლევადიან პერიოდში მათმა დადებითმა ზემოქმედებამ (მაგალითად, დასაქმების ზრდა, დარგების რეაბილიტაცია, საგადასხდელი ბალანსის დადებითი სადღო), შესაძლოა, გრძელვადიან პერიოდში ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შეფერხება გამოიწვიოს (არაპრიორიტეტული დარგების განვითარების გამო).

დღემდე საგადასხდელი ბალანსის რეგულირების მაკროეკონომიკური პოლიტიკა უპირატესად სავაჭრო, ფულად-საკრედიტო, საფინანსო-საგადასახადო პოლიტიკის გატარებას ეფუძნება. მაგრამ თანამედროვე ეტაპზე წინა პლანზე გამოდის საგადასხდელი ბალანსზე სოციალური, ინსტიტუციური, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პოლიტიკის ზემოქმედების გათვალისწინება. ამისათვის მიზანშეწონილია ინვესტიციების უპირატესად სოციალურ და ინოვაციურ სფეროებში განხორციელება. ამასთან, მრავალი ქვეყნის გამოცდილებით, სწორედ განათლების, სავაჭრო ლიბერალიზაციის, ტელეკომუნიკაციების, ქვეყნის ინსტიტუციური განვითარებითაა შესაძლებელი საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაძლევა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეროვნული ბანკის წლიური ანგარიშები 1998-2012.
2. ვანიშვილი მ., ვაშაძიძე ზ., კიკაჩიშვილი ნ., ჯუღელი გ. საქართველოს საგადასახდელი ბალანსის სტრუქტურისა და დინამიკის თავისებურებანი. თბილისი, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2009, გვ. 75.
3. ვეშაძიძე შ. და სხვები. ქვეყნის საგადასახდელი ბალანსი და მისი შემადგენელი ნაწილები. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბილისი, 2008, გვ. 126-129.
4. ლინდერტი პ. საერთაშორისო ეკონომიკა. თბილისი, „სიახლე“, 2001, გვ. 234.
5. კანკია ნ. სავაჭრო ბალანსი – არის და საქართველოს რეალობა. თბილისი, 2009.
6. მჭედლიძე კ. „როგორ იყვება საქართველოს უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი?“ თბილისი, 2012. <http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/24444661.html>

THE SIGNIFICANCE OF TRADE BALANCE IN THE BALANCE OF PAYMENTS
Annotation

The article discusses the significance of the balance of payments in macroeconomic development of the country; its role as an indicator, in the choice of financial and foreign-trade policy; there is also discussed the significance and the ways of trade balance equilibrium in Georgia.

კახილა ხიზანიშვილი

პოლონეთის ეკონომიკის ზოგიერთი თავისებურებების შესახებ

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ფონზე განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს პოლონეთის სახელმწიფო, ევროპის კავშირის ერთადერთი წევრი ქვეყანა, რომელმაც არა მხოლოდ კრიზისის, არამედ ეკონომიკური რეცესიის თავიდან არიდება შეძლო¹⁴⁸ და რომლის ეკონომიკურმა ზრდამ უმძიმეს 2009 წელს დაახლოებით 1.7% ნიშნულს მიაღწია¹⁴⁹.

პოლონეთში, 2008-2010 წლებში ადგილი ჰქონდა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებას, რაც ეკ-ს ქვეყნების მთლიანობა და პროდუქტის (მშპ) ერთიან ტემპთან შედარებით ცალსახად უკეთესი მაჩვენებელია. კერძოდ, 2007 წელს, როდესაც პოლონეთის ეკონომიკამ შპ-ის 6.8% ზრდით განვითარების ზენიტში იმყოფებოდა, მშპ-ის ევროპული მაჩვენებელი მხოლოდ 3.2% იყო. შესაბამისად, 2008-დან 2011 წლების ჩათვლით მშპ-ის პოლონეთსა და ევროკავშირს შორის იყო: ¹⁵⁰ პოლონეთი – 5.1%; 1.6%; 3.9%; 4.3%. ევროკავშირი – 0.3%; -4.4%; 2.1%; 1.5%.

როგორც ცნობილია, განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკები განსხვავებული კანონებითა და კანონზომიერებებით ვითარდება. მაგალითისათვის, ეკონომიკის 4%-ზე უფრო დაბალი ზრდა პოლონეთისათვის, რომელიც 2009-2010 წლებში აღინიშნებოდა, თითქმის იგივეა, რაც გერმანიისათვის რეცესია. წამყვანი ევროპული ქვეყნებისაგან განსხვავებით, პოლონეთის ეკონომიკის შენელებული, მაგრამ მაინც ზრდადი ტენდენციის მიუხედავად, რაც, ერთი შეხედვით, სტაბილურობის მაჩვენებელია, ყურადღებას შემდეგი გარემოება იპყრობს. კერძოდ, 2008-2009 წლებისაგან განსხვავებით, როდესაც პოლონეთის ეკონომიკა აქტიურობის შენელებით ხასიათდებოდა და შესაბამისად, უმუშევრობის დონე 8-9% ბუნებრივ მაჩვენებელს გაუტოლდა, შემდგომი 2010, 2011 წწ. და განსაკუთრებით 2012 წელი არის საინტერესო, როდესაც ეკონომიკური ზრდის ამ პერიოდში ადგილი ჰქონდა არა მშპ-ის ზრდის შენელებას, არამედ უმუშევრობის დონის 12-13%-მდე მატებას, ხოლო სხვაობამ კრიზისულ და პოსტკრიზისულ პერიოდებს შორის -3%-დან -5%-მდე შეადგინა¹⁵¹. გაცილებით ფართო მასშტაბით ანალოგიური მდგომარეობა არსებობდა ჩვეს ქვეყანაშიც. საქართველოს ეკონომიკის ზრდა 2003-2008 წლის პირველ ნახევარამდე, სამწუხაროდ, დასაქმების შემცირების ფონზე მიმდინარეობდა.

სწორედ შექმნილი მძიმე მდგომარეობის გამოძახილი იყო ის, რომ პოლონეთმა უკანასკნელ ხანს დაიწყო შრომის ბაზრის ლიბერალიზაცია, რათა მოეხდინა პროფესიული კადრების კომპენსირება, რაც პოლონელების ევროკავშირის სხვა ქვეყნებში მასობრივი შრომითი ემიგრაციით იყო გამოწვეული¹⁵². უახლესი მონაცემები ემიგრაციის შესახებ გვიჩვენებს, რომ დაახლოებით 1.5 მილიონი პოლონელი ცხოვრობდა და ცხოვრობს ევროპის კავშირის სხვა წევრ სახელმწიფოებში, რომელთა რეკორდულმა რაოდენობამ ამ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პიკს, 2007 წელს მიაღწია¹⁵³. აქვე საჭიროა აღინიშნოს ისიც, რომ მსგავსი ემიგრაციების დროს პოლონეთის შრომის ბაზარზე ერთი მხრივ მცირდებოდა უმუშევართა რიცხვი და იზრდებოდა უცხოეთში მყოფ პირთა მიერ განხორციელებული ტრანსფერები, რაც გარკვეული სახის პოზიტივი იყო პოლონეთის ეკონომიკისათვის. მაგრამ, მეორე მხრივ საგრძნობლად მცირდებოდა შრომითი რესურსები, რაც ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობაზე პირდაპირ ახდენდა გავლენას. მიუხედავად იმისა, რომ არსებული რეალობა ეკონომიკური აქტიურობის კუთხით ნამდვილად ქმნიდა მნიშვნელოვან პრობლემებს, 2012 წლის ბოლოსა და 2013 წლის დასაწყისიდან, სახელმწიფო მცხოვრებ პოლონელთა რაოდენობა ნელი ტემპით, მაგრამ განუწყვეტლივ მცირდება. ეს პროცესი განსაკუთრებით თვალში საცემია დიდ ბრიტანეთში, სადაც პოლონელ ემიგრანტთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა არის კონცენტრირებული.

პოლონეთის შრომის ბაზრის პრობლემურ თავისებურებას მისი რეგიონალური დიფერენცირება წარმოადგენს, რის გამოც აქ შექმნილი სიტუაცია გაცილებით რთულია, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით საერთო პოლონური მონაცემებიდან მოჩანს, რაც უმუშევართა წილის, დასაქმებულთა თუ ეკონომიკური აქტიურობების ზრდა-კლების მაჩვენებლებში გამოისახება. მაშასადამე, ერთ მხარესაა რეგიონები, რომლებშიც სამუშაო ადგილების მხრივ პრაქტიკულად არანაირი პრობლემა არ არსებობს და ხელფასის ოდენობაც ბევრი განვითარებული ევროპული ქვეყნის საშუალო სახელფასო მაჩვენებლისაგან დიდად არ განსხვავდება, ხოლო მეორე მხარესაა ეკონომიკურად უმნიშვნელო რეგიონები, სადაც გამეფებულია მასობრივი უმუშევრობა და საშუალო ხელფასი ოდნავ თუ აღემატება მინიმალური ხელფასის დონეს, რომელიც ამჟამად პოლონეთში დაახლოებით 400€, ე.ი. საქმე გვაქვს ე. წ. „შრომის ბაზრის განვითარების და მისი მდგომარეობის კუნძულოვან ხასიათთან“.

¹⁴⁸MaciejDuszczyk, Analize: Arbeitsmarkt und Arbeitsmarktpolitik in Polen.,www.bpb.de/.../polen/.../analyse-arbeitsmarkt-und-arbeitsmarktpolit...

¹⁴⁹Wirtschaft und Arbeitslosigkeit in Polen.Kurzinfo., www.virtualpolen.de/wirtschaft.htm

¹⁵⁰DatenzurpolnischenWirtschaft.,www.warschau.diplo.de/contentblob/3421896/Daten/.../Statistikpdf.p...

¹⁵¹Кризис наконец пришёл и в Польшу. Самая восточная страна..., expert.ru/2012/10/5/zeleniyj-ostrov-potusknel/

¹⁵²Экономика Польши – приглашаем в Польшу! Путеводитель по Польше., polandinfo.ru/Container/Details/875

¹⁵³იხ. წყარო 1

რაც იმას ნიშნავს, რომ რეგიონების მიხედვით უმუშევართა წილი 4-5%-დან 30-37%-მდე ფარგლებში მერყეობს. ეს არის ტიპური სიტუაცია ისეთი ევროპული სახელმწიფოებისათვის, როგორებიცაა ესპანეთი, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი თუ გერმანია. არსებული მოცემულობების გაუმჯობესება წარმოადგენს პოლონეთის ეკონომიკური პოლიტიკის უდიდეს გამოწვევას. ამ მხრივ ქვეყნის მთავრობა ცდილობს უცხოელი ინვესტირებისათვის საგადასახადო შეღავათების შეთავაზებით გარკვეულ რეგიონებში შექმნას საუკეთესო საინვესტიციო პირობები. ასეთი კი, მაგ., განსხვავებით ვარშავის, გადანსკის, პოზნანის თუ კრაკოვის რაიონებისაგან, სადაც უმუშევრობის წილი 4-5% არ აღემატება, არის მაზოვიეცის საოლქო, რომლის შიდა მთავრობის მხარეში ის 36.7% აღწევს¹⁵⁴.

შრომის ბაზარზე გარკვეული სახის სირთულეების მიუხედავად, პოლონეთი, რომელიც ინარჩუნებს საინვესტიციო მიზიდველობას დასავლელი ინვესტირების თვალში (2011 წლის მანძილზე პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა შეადგინა 71% მაშინ, როდესაც მთლიანად ევროკავშირში – მხოლოდ 17%)¹⁵⁵, ბიზნესგარემოს მუდმივი გაუმჯობესების კვალდაკვალ, მზარდი შიდა მოთხოვნის პირობებში ქმნის შემდგომი დასაქმების კარგ წინამძღვრებს¹⁵⁶.

არსებობს რიგი ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობს პირდაპირი გარე ინვესტიციების მოზიდვას პოლონეთში. ესენია: 1. პოლონეთს შეუძლია უცხოელ ინვესტორებს შეთავაზოს შედარებით უსაფრთხო და ლიბერალური საგადასახადო კლიმატი; 2. ინვესტიციები დაცულია არალეგალური ექსპროპრიაციისაგან; 3. ადგილობრივ ბანკებში თავისუფლად ხდება ეროვნული ვალუტის ნებისმიერ მყარ უცხოურ ვალუტაზე გადაცვლა; 4. შესაბამისად, შესაძლებელია მიღებული მოგების კონვერტირება და რეპატრიირება; 5. უცხოელი ინვესტორებისათვის ხელმისაწვდომია შენობა-ნაგებობებისა და მიწის ნაკვეთების შეძენა (უმეტეს შემთხვევაში პოლონეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროდან თანხმობის მიღების შემდეგ)¹⁵⁷.

ყველა ზემოთაღნიშნული, რითაც ეს ქვეყანა დღითი დღე იზიდავს უცხოურ ინვესტიციებს არის ის, რომ უკანასკნელი 20 წლის მანძილზე პოლონეთმა შეძლო ოლიგარქების, ბიზნესისა და პოლიტიკის შერწყმის გარეშე საბაზრო ეკონომიკის აშენება. Transparency International მიერ წარმოებული უკანასკნელი კვლევების თანახმად, სხვა ევროპულ ქვეყნებს შორის, პოლონეთში კორუფციის ყველაზე დაბალი დონეა. და კიდევ, ხელისუფლებათა ცვლილებების მიუხედავად, პოლონეთმა შეინარჩუნა ლიბერალური ეკონომიკისა და ყველა ქვეყნის კაპიტალისათვის ღია კარის საკვანძო პრინციპი, რაც განსაზღვრავდა და მომავალშიც უცილობლად განსაზღვრავს ამ ქვეყნის ეკონომიკურ წინსვლასა და წარმატებას.

პოლონეთის ეკონომიკის არსებული მდგომარეობის მიუხედავად, რომელიც, რასაკვირველია, ევროკავშირის უმეტეს ქვეყნებთან შედარებით ბევრჯერ უკეთესია, ქვეყნის მთავრობას ახლო მომავალში საკმაოდ დიდი ძალისხმევა დასჭირდება სოციალურ გარანტიების შენარჩუნება-გაუმჯობესებისა და უცხოურ კრედიტებზე ნაკლებად დამოკიდებულების კუთხით. ეს კი, პერსპექტივაში, შესაძლებელია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორი გახდეს, რაც დამატებითი ფინანსური რესურსების მოძიებასა და გამოთავისუფლებასთან არის დაკავშირებული და რაც ამ ქვეყანას, ბუნებრივია, მიიმე ტვირთად დააწვება.

Vasil Khizanishvili

ABOUT SOME PECULIARITIES OF THE POLISH ECONOMY

Annotation

On the background of the world economic crisis the State of Polish deserves special attention. The only member state of the European Union, which can avoid not only the Crisis, but also Economic Recession.

Poland's Economy in crisis and post-crisis periods are characterized by the following features: If the crisis of 2008-2009 slowed economic activity is characterized by the natural rates of the level of 8-9% unemployment, the subsequent 2010, 2011 years and especially in 2012 year, when the country's economic growth was apparent, the elevation of the unemployment rate reached 12-13%, and the differences between these two period were from -3% to -5%, what was followed the liberalization of the labor market from the side of the Polish Government. This event, with the investment policy helps to reduce maximally of the Regional differentiation on the Polish Labor Market, and to eliminate the existing disproportion.

In the near future one of the major concerns will become keeping – improving the social guarantees and less dependence on foreign credits, which is connected with the finding and release the additional financial resources and it is natural that it will pressure this country as heavy burden. And this can become the significant hindering factor of the economic development of the country.

¹⁵⁴ იხ. წყარო 4

¹⁵⁵ На фоне мирового кризиса Польша ускорила экономический рост., m.expert.ru/2012.

¹⁵⁶ Польша как наиболее сильное звено ЕС во время финансового кризиса. ru.exrus.eu/ Польша – как –наиболее – сильное – звено...

¹⁵⁷ Инвестиции в Польшу., www.polska.ru/biznes/ekonomika/investicji.html.

ორგანიზაციაში ცოდნის მართვის სრულყოფის ზოგიერთი სასაპიტო

საზოგადოების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე, როცა ეკონომიკა ფუნქციონირებს და ვითარდება მზარდი გლობალური კონკურენციის პირობებში, ეროვნული კონკურენტუნარიანობის მთავარი ფაქტორია მაღალკვალიფიციური ადამიანური რასურსები და სამეცნიერო ბაზა. ამ უკანასკნელის საფუძველი კი არის ადამიანის მიერ ბუნებასა და საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესებზე, მათი განვითარების კანონებსა და კანონზომიერებებზე კაცობრიობის მიერ დაგროვილი ცოდნის ფლობა. აქედან გამომდინარე, დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ორგანიზაციებში ცოდნის მართვას.

ცოდნის მართვა, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია გამოცდილების დაგროვებასთან, ორგანიზაციაში მიმდინარე პროცესების, მეთოდებისა და ოპერაციების გაგებასთან. ცოდნის მართვას, მეტწილად, ყოველთვის ჰქონდა ადგილი. როგორც მ. ხენსონი და სხვები მიუთითებენ, “ასეული წლები საოჯახო საწარმოთა მფლობელები თავის კომერციულ გამოცდილებას გადასცემდნენ ბავშვებს, ოსტატები მონდომებით ასწავლიდნენ თავის ხელობას სხვებს, ხოლო მუშები ერთმანეთში ცვლიდნენ წარმოების იდეებსა და საიდუმლოებებს” [2, გვ. 185]. მათივე აზრით, იმ პერიოდთან, როცა სამრეწველო ეკონომიკის საფუძველი ბუნებრივი რესურსებიდან გადავიდა ინტელექტუალურ აქტივებზე, ხელმძღვანელები იძულებული გახდნენ, შეესწავლათ ცოდნა და ამ ცოდნის გამოყენების საშუალებები, რომლებიც საფუძველად ედო მათ ბიზნესს.

ორგანიზაციებში ცოდნის მართვა მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებულია მომუშაებებთან, ცოდნის ათვისების, განახლების, გაცვლისა და გავრცელების წესებსა და საშუალებებთან, აგრეთვე, ინფორმაციულ ტექნოლოგიებთან.

ცოდნის მართვაში იგულისხმება მისი (ცოდნის) შექმნის, ათვისების, გავრცელებისა და გამოყენების პროცესი ან პრაქტიკა. იგი ყურადღებას ამახვილებს ორგანიზაციისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებზე. ცოდნის მართვა დაკავშირებულია ცოდნის მარაგსა და მოძრაობასთან. **მარაგი** – ესაა სპეციალური ცოდნა და კომპიუტერულ სისტემებში შენახული ცოდნა. **მოძრაობაში** კი იგულისხმება ცოდნის ურთიერთგაცვლა მომუშავეთა შორის და მათი გადაცემა მონაცემთა ბაზებში. დ. ტანი ცოდნის მართვას განსაზღვრავდა “როგორც ორგანიზაციაში ცოდნის მარაგების სისტემატური და აქტიური მართვის პროცესს და მათ განვითარებას” [2, გვ. 186].

ცოდნის შენახვა შეიძლება მონაცემთა ბაზებში, აღწერილობაში, ანგარიშებში, ბიბლიოთეკებში, სტრატეგიულ დოკუმენტებში, ინსტრუქციებში და ა. შ. ორგანიზაციის შიგნით იგი შეიძლება გადაიცეს ორგანიზაციული სისტემების ან ისეთი ტრადიციული საშუალებებით, როგორცაა: თათბირები, სტაჟირება, კურსები, წერილობითი ცნობები, ვიდეო და აუდიოფირები. დღეისათვის ცოდნის გადაცემის ყველაზე უფრო ეფექტური საშუალებაა ინტერნეტი.

ცნება “ცოდნა” გამოიყენება ერთმანეთთან ახლოსმდგომი, მაგრამ ორი განსხვავებული გაგებით: 1) ადამიანის უნარი – შეასრულოს ესა თუ ის დავალება (საქმე), 2) ცოდნის ფრაგმენტების შენახვა ტვინში. ცოდნა შეიძლება იყოს: კონკრეტული და აბსტრაქტული, აშკარა (ცხადი) და ფარული, ინდივიდუალური და გავრცელებული (ჯგუფური), მატერიალური და მენტიალური, განვითარებადი და სტატიური, სიტყვებით გამოხატული და კოდირებული და სხვ.

ახდენენ ცოდნის ფორმების შემდეგი სახის კლასიფიკაციას: 1) განსახიერებელი ტექნოლოგიაში, ნორმებსა და ორგანიზაციულ პროცედურებში; 2) განსახიერებელი კულტურაში, საერთო შეთანხმებების, ისტორიის, ფასეულობებისა და რწმენის სახით; 3) განსახიერებელი ორგანიზაციის წამყვანი წევრების კომპეტენციებსა და უნარ-ჩვევებში (პრაქტიკული ცოდნა). ტექნიკური და კულტურული ცოდნა კოლექტიურია, ხოლო პრაქტიკული – ინდივიდუალური.

საჭიროა ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ ცნებები: “მონაცემები”, “ინფორმაცია” და “ცოდნა”. **მონაცემები** შედგება ძირითადი ფაქტებისაგან, რომლებსგანაც შენდება ინფორმაცია და ცოდნა. **ინფორმაცია** – ესაა მონაცემები, რომლებიც დამუშავებულია მათი დანიშნულების თვალსაზრისით, ანუ მნიშვნელობისა და მიზნის მიხედვით. **ცოდნა** კი არის ინფორმაცია, რომელიც გამოიყენება ამა თუ იმ საქმიანობაში. ხშირად იგი გვევლინება პირადი გამოცდილების სახით, რომელსაც შეიძლება არ ჰქონდეს საგნობრივი გამოსახვა, იყოს შეუმჩნეველი და ძნელად შესანახი, ძნელი იყოს მისი კოდირება და გავრცელება.

ცოდნა შეიძლება იყოს **აშკარა (ცხადი)**, რომლის გამოთქმა სიტყვებითაა შესაძლებელი და **სიტყვებით გამოუთქმელი**. პირველ შემთხვევაში შეიძლება მისი კლასიფიცირება, წერილობითი ფორმისაა, მისაწვდომია და ინახება მონაცემთა ბაზაში, წიგნებში, ინტერქსელში და ინტელექტუალური საკუთრების პორტფელში. სიტყვებით გამოუთქმელი ცოდნა კი არსებობს ადამიანთა თავებში და გამწვანებულია მათი გამოხატვა წერილობით ფორმაში. ისინი ძირითადად შეიძინება პირადი გამოცდილებით. ამ სახის ცოდნას განეკუთვნება მეცნიერული და გამოყენებითი გამოცდილება. ცოდნის მართვის მთავარი ამოცანაა, სიტყვებით გამოუთქმელი ცოდნა გარდაქმნას ცხად ცოდნად.

როგორც ბლეიკი წერდა, ცოდნის მართვის მთავარი მიზანია ორგანიზაციის კოლექტიური გამოცდილების დაუფლება და მისი გავრცელება “ყველგან, სადაც მას შეუძლია მოიტანოს რაც შეიძლება მეტი უკუგება” [2, გვ. 187]. მოცემული დებულება თანხვედრაშია ფირმის რესურსების პოზიციებიდან განხილვის მიდგომასთან, რომლის მიხედვით კონკურენტული უპირატესობის წყარო დევს მის შიგნით (მის მომუშავეებსა და მათ ცოდნაში). ცოდნის მართვამ უნდა უზრუნველყოს ცოდნის გადაცემა იმათგან, ვინც მას ფლობს იმათზე, რომლებსაც იგი სჭირდება ორგანიზაციის მუშაობის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით.

გამოყოფენ ცოდნის მართვისადმი ორ მიდგომას: **სისტემატიზაციის** სტრატეგიასა და **პერსონალიზაციის** სტრატეგიას. პირველი მიდგომისას ხდება ცოდნის სისტემატიზაცია და შენახვა მონაცემთა ბაზებში. მასთან მისაწვდომობა აქვს ორგანიზაციის თითოეულ წევრს. ყველას სირთულის გარეშე შეუძლია მისი გამოყენება.

მოცემული სტრატეგია ორიენტირებულია დოკუმენტებზე. ისინი ინახება ელექტრონულ ბაზებში, რომლებიც მომუშავეებს შეუძლიათ გამოიყენონ. ამით მათ საშუალება ეძლევათ, მონახონ ცოდნა ისე, რომ არ მიმართონ ადამიანს, რომელმაც იგი შექმნა. აღნიშნული სტრატეგია მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობა მონაცემთა ბაზების მართვაში ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს, აგრეთვე, ინტერქსელის გამოყენებას. პერსონალიზაციის სტრატეგიისას ცოდნა მკვეთრად მიბმულია ადამიანზე, რომელმაც იგი დაამუშავა და ვრცელდება ადამიანებს შორის უშუალო ურთიერთობით. ესაა მიდგომა “ადამიანი-ადამიანი” და გულისხმობს დაუწერელი ცოდნის გავრცელებას. ცოდნის გაცვლა ხდება სოციალური ქსელის საშუალებით და ადამიანებსა და ჯგუფებს შორის პირადი ურთიერთობის წახალისებით. ამასთან ერთად, გამოიყენება ინფორმაციული კონსულტაციები, სემინარები, ინდივიდუალური სწავლება და სხვ.

ცოდნის მართვას აქვს ტექნიკური, სოციალური და ეკონომიკური კომპონენტები. ტექნიკური მიმართებით ცოდნის მართვა გულისხმობს მის (ცოდნის) ცენტრალიზაციას, რომელიც თავისუფლად ვრცელდება ორგანიზაციაში, და დაწერილი ცოდნის სისტემატიზაციას. სოციალური მიმართებით ცოდნის მართვა გულისხმობს ცოდნის “კოლექტივიზაციას”, რომლის მიზანია ცალკეული მომუშავეს ან ჯგუფის უფლების გაუქმება თავის ცოდნაზე. ეკონომიკური მიმართებით კი ცოდნის მართვამ უნდა უზაუსხოს ორგანიზაციის მოთხოვნილებას იმაზე, რომ გაიზარდოს ცოდნის შექმნისა და გამოყენების ინტენსივობა. ტექნოლოგია იმყოფება ისეთი კომპანიების ყურადღების ცენტრში, რომლებიც იყენებენ სისტემატიზაციის სტრატეგიას, ხოლო რომლებიც იყენებენ პერსონალიზაციის სტრატეგიას, მათთვის იგი დამხმარე საშუალებაა. ზოგადად, ტექნოლოგია, უმეტესად, განიხილება კომუნიკაციის საშუალებად და არა როგორც ცოდნის შენახვის საშუალება. ცოდნის მართვა უფრო მეტად დაკავშირებულია ადამიანებთან, ვიდრე ტექნოლოგიებთან. ურთიერთობა ადამიანებს შორის არის ორგანიზაციის სოციალური კაპიტალი. იგი არის ძვირფასი რესურსი სოციალური საკითხების გადასაწყვეტად. სოციალური ურთიერთობათა ქსელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ცოდნის გასავრცელებლად. ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანია სოციალური კაპიტალის კიდევ ერთი ასპექტი – **ნდობა**. საქმე ისაა, რომ ადამიანებს არ ექნებათ სურვილი, გაცვალონ ცოდნა მათთან, ვისაც არ ენდობიან.

ცოდნის მართვა დაკავშირებულია მაღალკვალიფიციურ მომუშავეთა მართვასა და მოტივაციასთან, რომლებიც ქმნიან ცოდნას და გადააწყვეტ როლს თამაშობენ მათ გავრცელებაში. ცოდნის მართვაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადამიანური რესურსების განყოფილება. ამ განყოფილების მიზანია, ორგანიზაციაში იყოს ის ინტელექტუალური კაპიტალი, რომელიც აუცილებელია მისთვის. ადამიანური რესურსების განყოფილებას ცოდნის მართვაში თავისი წვლილის შეტანა შეუძლია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელებით: 1) ხელშეწყობა ისეთი ღია კულტურის განვითარებისათვის, რომელშიც ცოდნის გავრცელება მნიშვნელოვანი ფასეულობაა; 2) ერთგულებისა და ნდობის ატმოსფეროს შექმნისათვის მხარდაჭერა და ხელშეწყობა; 3) კონსულტაციების ჩატარება ისეთი ორგანიზაციების აგებასა და განვითარებაზე, რომლებსაც სხვადასხვა საშუალებით ცოდნის გავრცელების უნარი ექნებათ; 4) ადამიანურ რესურსებთან დაკავშირებულ სტრატეგიებზე კონსულტაციების ჩატარება და მათი განხორციელება პრაქტიკაში; 5) მომუშავეთა წახალისება ცოდნის განვითარებასა და გავრცელებაში; 6) ხელშეწყობა შრომის მაჩვენებლების მართვის ისეთი მეთოდებისათვის, რომელთა ყურადღების ცენტრში იქნება ცოდნის განვითარება და გავრცელება; 7) ცოდნის გავრცელების მიზნით, სამუშაო ჯგუფების, თათბირების, სემინარებისა და სიმპოზიუმების შემოღება და ორგანიზება; 8) ცოდნის მართვის იდეის პოპულარიზაცია უმაღლეს ხელმძღვანელობაში, მათი წაქეზება, უხელმძღვანელოს და მხარის დაუჭიროს ცოდნის მართვის ინიციატივას. მოკლედ ზოგიერთი მათგანის შესახებ:

ღია კულტურის არსებობის პირობებში ადამიანებს შორის ურთიერთობა ხასიათდება ნდობის მაღალი ხარისხით, უპირატესობას ანიჭებენ ურთიერთმხარდაჭერას, თანამშრომლობას, შემოქმედობითობასა და კონსტრუქციულ ურთიერთხემოქმედებას.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ერთგულებისა და ნდობის ატმოსფეროს შექმნას. ერთგულების მიღწევა, ეს იგივეა, ადამიანებისაგან მიადლო, რომ ისინი აიგივებდნენ თავის მიზნებსა და ფასეულობებს ორგანიზაციის მიზნებთან და ფასეულობებთან, მათ შორის ცოდნის განვითარებისა და გავრცელების მიზნებთან. ორგანიზაციაში ნდობის ატმოსფეროს განვითარება ნიშნავს ნდობის შექმნას ხელმძღვანელებსა და მომუშავეებს შორის. როგორც წესი, მომუშავეები ენდობიან ხელმძღვანელებს, თუ ამ უკანასკნელთა მოქმედება სამართლიანია, კანონიერია, თანმიმდევრული და გამჭვირვალეა აგრეთვე, თუ ისინი ასრულებენ თავიანთ დანაპირებს.

ადამიანური რესურსების განყოფილებას შეუძლია ხელი შეუწყოს ცოდნის მართვას კონსულტაციების ჩატარებით ისეთ მომუშავეთა მოზიდვისა და შენარჩუნების საკითხებზე, რომლებსაც აქვთ აუცილებელი უნარ-ჩვევები, მათ შორის ცოდნის განვითარებისა და გავრცელების კულტურა. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ადამიანთა ისეთი მოტივირების სისტემის შექმნას, რომელიც წახალისებს მომუშავეებს, ჩაიწერონ ის, რაც მათ იციან და გადასცენ იგი ელექტრონულ საცავში. კომპანიები, როლებიც მისდევენ პერსონიფიკაციის მოდელს, მუშაკებს შორის ცოდნის პირდაპირი გაცვლისათვის წახალისება უნდა იყოს დიფერენცირებული მასში შეტანილი თითოეულის წვლილის გათვალისწინებით.

როგორც უკვე აღინიშნა, ადამიანური რესურსების განყოფილებას ცოდნის მართვაში თავისი წვლილის შეტანა შეუძლია შრომის მაჩვენებლების მართვის ისეთი მეთოდების გამოყენებისათვის მხარდაჭერით, რომელთა ყურადღების ცენტრშია ცოდნის განვითარება და ხელშეწყობა. აქ უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაშია ცოდნის გაცვლაზე დაფუძნებული, მომუშავეთა სასურველი ქცევის დადგენა და მისი შედარება რეალურ ქცევასთან. მოცემულ შემთხვევაში (შრომის მაჩვენებლების მართვისას) განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მომუშავეთა დამოკიდებულებას ორგანიზაციის ისეთი ფასეულობისადმი, როგორიცაა: ცოდნის გაცვლა და მისი ერთობლივი ფლობა.

ადამიანური რესურსების განყოფილებას შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს ცოდნის მართვაში სამუშაო ჯგუფების, თათბირების, სემინარების, ფორუმებისა და ა. შ. დანერგვითა და ორგანიზებით, რომლებზედაც მონაწილენი ცვლიან ინფორმაციებსა და იდეებს, იხილავენ იმას, რაც მათ შეისწავლეს, ათანხმებენ საკითხს იმაზე, თუ როგორ შეიძლება გამოიყენონ მათ მიერ ათვისებული ცოდნა. გარდა ამისა,

ასეთი შეხვედრები მნიშვნელოვანია ცოდნის გავრცელებისათვის. მათ შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ისეთი გარემოს ფორმირებას, რომელშიც ცოდნის გაცვლა ბუნებრივი და განუწყვეტელი პროცესია.

ამრიგად, ცოდნის მართვა ადამიანური რესურსების მართვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. მასზე მნიშვნელოვანი წილადაა დამოკიდებული ორგანიზაციათა მუშაობის ეკონომიკური ეფექტიანობა. ამიტომაც, რომ საზღვარგარეთის ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში მას დიდ ყურადღებას აქცევენ. ამის მკაფიო გამოხატულებაა ის, რომ ზოგიერთი ქვეყნის ორგანიზაციებში არსებობს თანამდებობა "დირექტორი ცოდნის დაგეგმვის დარგში", რომელიც უშუალოდ ხელმძღვანელობს ცოდნის მართვას და უზრუნველყოფს კომპანიის ინტელექტუალური აქტივების განვითარებას. სამწუხაროდ, საქართველოში ცოდნის მართვას სათანადო ყურადღება არ ექცევა. მას ჯერ კიდევ არ აქვს სისტემატიზებული ხასიათი. მასთან დაკავშირებული რიგი საკითხები ამჟამად განიხილება ისეთ ეკონომიკურ დისციპლინებში, როგორცაა: ზოგადი მანეჯმენტი, ადამიანური რესურსების მართვა, განათლების ეკონომიკა და სხვ. შესაბამისად, უშუალოდ ცოდნის მართვაზე მეცნიერული კვლევები თითქმის არ არსებობს, რაც, ცხადია, უარყოფითად მოქმედებს ორგანიზაციების საქმიანობის ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. საჭირო და აუცილებელია მომავალში სათანადო ყურადღება დაეთმოს ცოდნის მართვის როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული პრობლემების დამუშავებას, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ აღმავლობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ. პაიჭაძე, პერსონალის მართვა, თბ., 2003.
2. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. Перевод с английского. 10-е издание. М., 2012.
3. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. Перевод с английского. 8-е издание. М., 2007.

Nugzar Paichadze

KNOWLEDGE MANAGEMENT IN ORGANIZATIONS AND SOME ISSUES OF ITS IMPROVEMENT Annotation

In this article such issues concerning knowledge management are considered as: its essence, purposes and designation on modern stage of economic development of our country; kinds of knowledge and approach to knowledge management - strategy of systematization and personalization.

Technical, social and economic components of knowledge management are also viewed in the above article. Mainly, great attention is devoted to the issues strengthening the role of Human Resource Department in knowledge management.

In the final part of the article is given a short analysis of knowledge management in organizations functioning in Georgia and some opinions are expressed on the ways of its improvement.

თამილა არნანია-კეკელიძე

ხელფასის გენდერული დისპროპორციის მაჩვენებლები და მათი გამოყენება

შესავალი

ხელფასი – მომუშავეთა მატერიალური კეთილდღეობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია. იგი წარმოადგენს „შრომითი საქმიანობის ფუნდამენტურ საფუძველს და მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც დიდწილად განაპირობებს მომუშავეთა და დამქირავებელთა ეკონომიკურ ქცევას. სამუშაო ძალაზე გაწეულ დანახარჯებთან ერთად, ხელფასის დონე და სტრუქტურა განიხილება, როგორც მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა პოლიტიკური, სოციალური თუ ეკონომიკური ინსტიტუტების მიერ შრომის ბაზარზე შექმნილი სიტუაციის შეფასებისა და შრომის ბაზრის მაკროეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისათვის“ [1, გვ. 20].

ფასით დეტერმინირებული მოთხოვნა-მიწოდების მოდელი წარმოადგენს თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების ძირითად და ყველაზე ცნობილ მოდელს, რომელიც ფართოდ გამოიყენება წარმოების ფაქტორთა ბაზრების, და მათ შორის შრომის ბაზრის, ანალიზის დროს.

ეკონომისტები განიხილავენ შრომის ბაზარს სხვა ბაზრების (საქონლის, მომსახურების და სხვ.) მსგავსად, თუმცა აღიარებენ მის თავისებურებებს. ამ თავისებურებათა ზოგიერთი მხარე კარგად არის შესწავლილი, ხოლო ზოგიერთი – რჩება დისკუსიებისა და მეცნიერული დებატების ცენტრში.

ამ უკანასკნელთაგან აღსანიშნავია შრომის ანაზღაურების გენდერული დისპროპორციის პრობლემა.

1. შრომის ანაზღაურების გენდერული დისპროპორცია – საკითხის დაყენება

შრომის ფასის გენდერული დისპროპორციის პრობლემის შესწავლა, მისი გამოძვევი მიზეზების გამოვლენა და შრომის ბაზარზე გენდერული თანასწორობის დამყარების აუცილებლობა გამოწვეულია როგორც საზოგადოებრივი სამართლიანობის მოთხოვნით, ასევე სხვა სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის მიზეზებით, რომელთა შორის აღსანიშნავია შემდეგი:

– დღეს თანამედროვე საზოგადოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს თანასწორუფლებიანობის დამყარების პრობლემა ასაკის, სქესის, ოჯახური მდგომარეობისა და ა.შ. საფუძველზე, რელიგიური თუ ეთნიკური კუთვნილების მიუხედავად [3; 6; 8]. ასეთ ვითარებაში ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობის მიღწევა გადაიქცა საზოგადოების პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული პროგრესის უმნიშვნელოვანეს წინაპირობად.

– მე-20 საუკუნის შუა პერიოდში გაძლიერდა ქალთა მონაწილეობა საზოგადოებრივ სფეროში, გაფართოვდა მათი შრომის მიწოდება შრომის ბაზარზე და ქალთა შრომა გადაიქცა წარმოების ერთ-ერთ მნიშვნე

ნელოვან ფაქტორად, რამაც მნიშვნელოვნად შეცვალა ურთიერთობები დასაქმების სფეროში, ოჯახებსა და მოტივანად საზოგადოებაში.

– შრომით ურთიერთობებში ქალთა ჩართვის გაფართოება იყო ერთი მხრივ მიზეზი, ხოლო მეორე მხრივ – შედეგი იმ ცვლილებებისა, რომლებიც მრავალი ქვეყნის იურიდიულ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებში დაფიქსირდა და საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში ქალებსა და მამაკაცებს თანაბარი უფლებები მიანიჭა.

– მიუხედავად იმისა, რომ ქალები დღეს შრომითი რესურსების მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენენ და საზოგადოების სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაში მათი ნიჭი და უნარები უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს [5], მიუხედავად იმისა, რომ ცხოვრების ყველა სფეროში აღიარებულია ქალთა და მამაკაცთა თანასწორუფლებიანობა, სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სფეროებში ქალთა პოტენციალი არასათანადოდ არის შეფასებული და გამოყენებული [8]. დასაქმების სფეროში ეს დისპროპორციები გამოვლინდება შრომის ბაზრის ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ სეგრეგაციაში, შრომის ანაზღაურების გენდერულ უთანასწორობაში და ა.შ. [2; 3; 4; 6], ანუ ადგილი აქვს მნიშვნელოვან ბზარს საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ცხოვრების ნორმატიულ და პოზიტიურ მხარეებს შორის.

გენდერულ უთანასწორობასთან ბრძოლა სხვადასხვა ქვეყნებში სხვადასხვა დონით მიმდინარეობს და სხვადასხვა შედეგს აღწევს. ასე, თუ ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ქვეყნებში (OECD) შრომის ანაზღაურების გენდერული უთანასწორობა ბოლო წლებში 18%-მდე შემცირდა [7], საქართველოში ეს მაჩვენებელი საშუალოდ 58%-ს შეადგენს.

2. შრომის ანაზღაურების გენდერული უთანასწორობის შეფასების მაჩვენებლები

ჩვეულებრივ, შრომის ანაზღაურების გენდერული უთანაბრობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება ქალთა ხელფასის შეფარდება მამაკაცთა ხელფასთან, გამოხატულს პროცენტებში [7; 8; 9]. ასეთი მეთოდიკა ასახავს მხოლოდ პრობლემის არსებულ მდგომარეობას და არ გვიჩვენებს პრობლემის გადაჭრის ვექტორს. ამ მიზნისათვის უფრო მიზანშეწონილად მიმაჩნია ხელფასის გენდერული დიფერენციაციის Pgd (Index of Pay Gender Differentiation) და ხელფასის გენდერული განსხვავების Pgg (Index of Pay Gender Gap) ავტორისეულ მაჩვენებელთა (ინდექსების) გამოყენება [1, გვ. 20-25].

ხელფასის გენდერული დიფერენციაციის მაჩვენებელი Pgd წარმოადგენს ქალთა ხელფასის (Pf) შეფარდებას მამაკაცთა ხელფასთან (Pm) და გამოხატავს არა მხოლოდ ქალთა და მამაკაცთა ხელფასებს შორის არსებულ თანაფარდობას, არამედ ითვალისწინებს ქალთა და მამაკაცთა ხელფასების ცვლილების სასურველ დინამიკას, ანუ გამოხატავს შრომის ბაზარზე ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობის მიღწევის ვექტორს და აპრიორი ვარაუდობს ეკონომიკურ სფეროში (მ.შ. შრომის ბაზარზე) გენდერული უთანაბრობის გამომწვევი მიზეზების აღმოფხვრას:

$$\begin{cases} Pgd = \frac{Pf}{Pm} \rightarrow 1, \\ Pgd > 0 \\ Pm, Pf > 0 \end{cases} \quad (1)$$

თუ ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი $Pgd = \frac{Pf}{Pm} < 1$, ეს მიწნავს, რომ ქალთა ხელფასი

მამაკაცთა ხელფასზე ნაკლებია, ხოლო თუ $Pgd = \frac{Pf}{Pm} > 1$, ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ქალთა ხელფასი

აღემატება მამაკაცთა ხელფასს. ორივე შემთხვევა გამოხატავს შრომის ბაზარზე ხელფასის გენდერულ დისპროპორციას, პირველ შემთხვევაში – მამაკაცთა სასარგებლოდ, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ქალთა სასარგებლოდ. მხოლოდ სიტუაცია, რომლის დროს ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი

ერთს უტოლდება ($Pgd = \frac{Pf}{Pm} = 1$) გენდერულ თანასწორობას შეესაბამება, ვინაიდან გამოხატავს ქალთა და

მამაკაცთა ხელფასების თანატოლობას $Pf = Pm$. ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი ვარაუდობს შრომის ბაზარზე ქალთა და მამაკაცთა შრომის თანაბარი რაოდენობისა და შეპირისპირებული ხარისხის ხარჯვას, გამოხატავს გენდერულ თანასწორობას და ყველა სახის დისპროპორციის დაძლევას. **ცხრილი 1** ასახავს ხელფასის გენდერული დიფერენციაციის მაჩვენებლის Pgd გამოყენების მაგალითს.

მოცემული ცხრილიდან ჩანს, რომ 1999 წელს, ასევე 2011 წელს დასაქმების ყველა სფეროში ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი ერთზე ნაკლებია ($Pgd < 1$). ეს მეტყველებს საქართველოში შრომის ბაზარზე ხელფასის გენდერული დისპროპორციის არსებობაზე მამაკაცთა სასარგებლოდ. 1999 წელთან შედარებით, 2011 წელს საქმიანობის ისეთი სახეებში, როგორცაა ვაჭრობა, სასტუმრო და რესტორნები და სხვ.

დასაქმებულთა საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი საქმიანობის სახეების და სქესის მიხედვით (ლარი) და ხელფასის გენდერული დიფერენციაციის მაჩვენებელი Pgd

საქმიანობის სახეები	საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი და Pgd					
	1999			2011		
	ქალი	კაცი	Pgd	ქალი	კაცი	Pgd
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა	23,2	29,7	0,78	336,3	407,9	0,82
თევზჭერა, მეთევზეობა	14,2	28,8	0,43	252,0	273,5	0,92
სამთომოპოვებითი მრეწველობა	53,0	67,2	0,79	551,9	876,2	0,62
დამამუშავებელი მრეწველობა	63,3	98,7	0,64	392,7	629,0	0,62
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება და განაწილება	116,2	397,2	0,29	846,5	884,1	0,95
მშენებლობა	72,9	149,3	0,49	513,7	753,7	0,68
ვაჭრობა; ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი	29,2	41,8	0,70	402,0	662,8	0,61
სასტუმროები და რესტორნები	26,2	34,7	0,75	292,5	427,2	0,68
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	99,1	111,4	0,89	686,2	933,2	0,73
საფინანსო საქმიანობა	247,0	397,2	0,62	1121,1	1762,4	0,63
ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების გაწევა	57,0	83,1	0,68	552,7	731,2	0,75
სახელმწიფო მმართველობა	69,0	95,7	0,72	903,2	1030,6	0,88
განათლება	40,0	54,9	0,73	299,2	389,8	0,77
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური დახმარება	28,5	50,3	0,57	444,3	765,5	0,58
კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურების გაწევა	47,1	72,2	0,65	423,9	599,7	0,71
სულ	47,4	90,9	0,52	460,2	771,1	0,60

Pgd მაჩვენებელმა უარყოფითი ცვლილება განიცადა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საქმიანობის ამ სახეებში შრომის ანაზღაურების გენდერული დისპროპორცია კიდევ უფრო გაძლიერდა. თუმცა, ამავე პერიოდში საქმიანობის ისეთ მიმართულებებში, როგორცაა ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება-განაწილება და თევზჭერა, Pgd მაჩვენებელი გაიზარდა შესაბამისად 0,29-დან 0,95-მდე და 0,43-დან 0,92-მდე. საბოლოო ჯამში კი, საქართველოს ეკონომიკის მასშტაბით Pgd მაჩვენებელი დადებითი ტენდენციით ხასიათდება და ამ პერიოდში 0,52-დან 0,6-მდე გაიზარდა, რაც მიუთითებს საქართველოს შრომის ბაზარზე შრომის ანაზღაურების გენდერული უთანასწორობის შემცირებაზე. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ შრომის ბაზარი ჯერ კიდევ შორს არის იდეალური გენდერულად გაწონასწორებული მდგომარეობიდან.

იმისათვის, რომ განისაზღვროს, თუ რა „გზა“ არის „გასაყვლელი“ გენდერულად გაწონასწორებულ იდეალურ მდგომარეობამდე, გამოყენებული უნდა იქნეს ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი Pgg.

ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი Pgg წარმოადგენს ხელფასის გა და ხრას გენდერული

თანასწორობის იდეალური ($Pgd = \frac{Wf}{Wm} = 1$) მდგომარეობიდან. ეს მაჩვენებელი გამოიანგარიშება ხელფასის

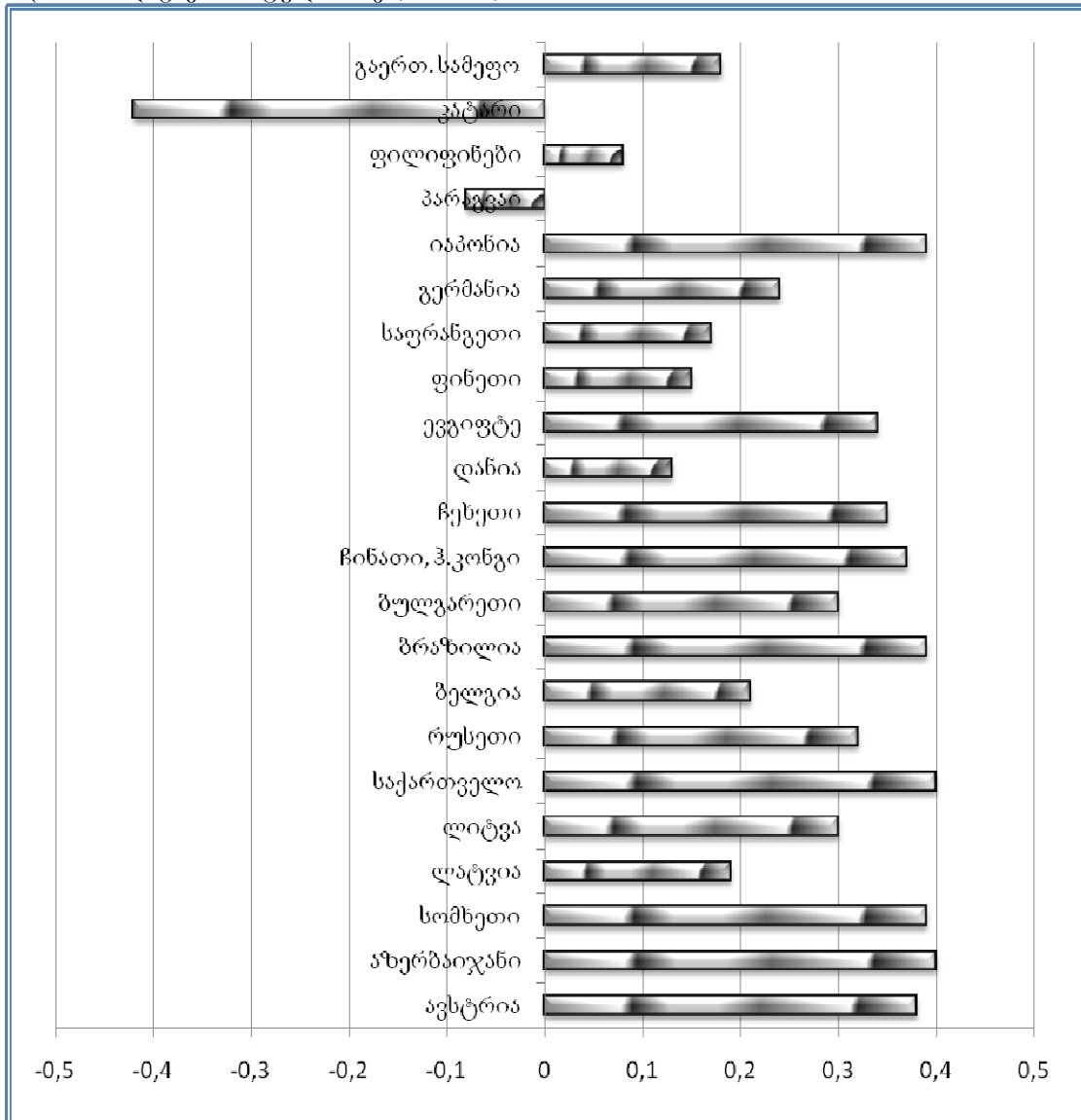
გენდერული დიფერენციაციის Pgd მაჩვენებლის საფუძველზე და გამოხატავს ქალთა და მამაკაცთა შრომის ანაზღაურების განსხვავების სიდიდეს (ფორმულა (2)), რომელიც უნდა იყოს აღმოფხვრილი ანუ ნულამდე დაყვანილი (ფორმულა 3-1 და 3-2):

$$Pgg = \pm |1 - Pgd| \tag{2}$$

$$Pgg = \pm |1 - Pgd| \rightarrow 0 \tag{3} [(3-1)]$$

$$P_{gg} = \pm \left| 1 - \frac{P_f}{P_m} \right| \rightarrow 0 \quad (3) \quad [(3-2)]$$

მოდული $|1 - P_{gd}|$ გამოხატავს შრომის ანაზღაურების გენდერული თანასწორობის იდეალური მდგომარეობიდან ხელფასის გადახრის აბსოლუტურ სიდიდეს, ხოლო ნიშანი (\pm) აჩვენებს ამ გადახრის მიმართულებას: (+) ნიშნავს შრომის ანაზღაურების გადახრას გენდერული თანასწორობის იდეალურ მდგომარეობიდან მამაკაცთა სასარგებლოდ, ხოლო ნიშანი (-) ნიშნავს შრომის ანაზღაურების გადახრას ქალთა სასარგებლოდ. ფორმულა (2) გამოხატავს შრომის ანაზღაურების გადახრის არსებულ ვითარებას, ხოლო ფორმულა (3)-ს ორივე ვარიანტი (3-1) და (3-2) - აღნიშნავს არსებული სიტუაციის შეცვლის სასურველ მიმართულებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ რაც უფრო ახლოს არის ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი P_{gg} ნულთან, მით ნაკლებია ხელფასის გენდერული დისპროპორცია და შრომის ბაზარი ახლოს დგას გენდერული უთანასწორობის პრობლემის გადაჭრასთან და, პირიქით, ნულიდან დაშორება მიუთითებს გენდერული უთანასწორობის მაღალ დონესა და გენდერულ თანასწორობაზე მიმართული სპეციალური პოლიტიკის გატარების აუცილებლობასა და ამ პოლიტიკის მოცულობაზე (იხ. ნახ.1).

ნახაზი 1. ხელფასის გენდერული განსხვავება

როგორც ნახაზიდან ჩანს, ყველაზე დიდი აბსოლუტური გადახრა - 0,42 - იდეალური გენდერულად წონასწორული პირობებიდან ახასიათებს კატარს. ნიშანი (-) მიუთითებს იმაზე, რომ ეს გადახრა კატარში არსებობს ქალების სასარგებლოდ. ყველაზე მცირე განსხვავება არსებობს პარაგვაისა და ფილიპინებში და უდრის 0,08, თუმცა ფილიპინებში იგი არსებობს მამაკაცთა სასარგებლოდ, ხოლო პარაგვაიში, ისევ როგორც კატარში - ქალთა სასარგებლოდ.

ორივე მაჩვენებელი - ხელფასის გენდერული განსხვავების მაჩვენებელი P_{gg} და ხელფასის გენდერული დისპროპორციის მაჩვენებელი P_{gd} - შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ხელფასის საათური/დღიური/კვირეული ანა-

ზღაურების გენდერული უთანასწორობის გაანგარიშებისათვის როგორც ეკონომიკის ცალკეული დარგების, ასევე ცალკეული რეგიონების, საწარმოს ან მთლიანად ეკონომიკის ფარგლებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

[1]. Armania-Kepuladze T.,2012, DISPARITY IN THE EMPLOYMENT SPHERE: THE MEASUREMENT OF PAY GENDER DISPROPORTION, IndexCopernicus International Journal “Problems of Management in the 21st Century”, ISSN 2029-6932, 2012; 3(3):20-25.
[2]. Comprehensive proposal for the composite entity for gender equality and the empowerment of women (A/64/588), New York, 2010.
[3]. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). 1979.
[4]. Edwin S. Segal, Cultural Constructions of Gender, *Encyclopedia of sex and gender: men and women in the world’s cultures*, edited by Carol R. Ember and Melvin Ember.2004, ISBN 0-306-47770-X.
[5]. Employment. Information Society and Employment: Linking European Policies. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-79-02625-9, 2006.
[6]. Equality at Work: Talking the Challenges; Comprehensive proposal for the composite entity for gender equality and the empowerment of women (A/64/588), New York, 2010.
[7]. Gender Brief. Prepared by OECD Social Policy Division. Version : March 2010.
[8]. Gender and Sustainable Development: Maximizing the Economic, Social and Environmental Role of Women. OECD. March 2008.
[9]. Гендерное равенство: поиск решений старых проблем. МОТ. 2003.
[10]. www.geostat.ge
[11]. www.eurostat.com

Tamila Armania-Kepuladze

**THE INDEXES OF PAY GENDER DIFFERENTIATIONS AND THEIR IMPLEMENTATIONS
Annotation**

The demand-supply model of price determination – is the most widespread model of a modern economics science. This model is widely applied to the analysis of the factor markets, including labour market analysis. Despite legally fixed right for men and women to receive equal payment for equal work, there is a significant labour market gender disproportion and essential pay gender differences. For definition of pay gap between men and women the author introduces the Index of Pay Gender Differentiation (Wgg) and (Pgd) and the Index of Pay Gender Gap (Pgg) and shows the possibilities of their usage.

*თამარ ბედოშვილი
ქეთევან წიქარიშვილი
მერაბ ვანიშვილი*

**შრომის ანაზღაურების რეზულირების პრობლემები და
მათი გადაწყვეტის ბუნები საქართველოში**

შრომის ანაზღაურებას განსაკუთრებული ადგილი უკავია სოციალურშრო მითი სფეროს სტრუქტურასა და სოციალური პოლიტიკის პრიორიტეტებში, რაც, უპირველეს ყოვლისა, აიხსნება მისი დიდი მნიშვნელობით ადამიანის ცხოველქმედების უზრუნველყოფაში და, იმ სპეციფიკური ფუნქციებით, რომლებსაც ის ასრულებს ეკონომიკისა და საზოგადოების განვითარებაში. ამავე დროს, ის ჩვე ნი ქვეყნისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა.

დღეისათვის შრომის ანაზღაურებასა და მის ორგანიზაციაში მრავალი ნაკლოვანება და მწვავე პრობლემა დაგროვილი, რომელიც არსებითად აქვეითებს მის შედეგიანობას ხსენებული ამოცანების გადაჭრაში. მათი თავიდან აცილების გარეშე შეუძლებელი იქნება ისეთი საკვანძო სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების ეფექტური განხორციელება, როგორცაა საპენსიო რეფორმა, საბინაო კომუნალური მეურნეობის მოდერნიზაცია და ა.შ.

აღნიშნულ საკითხში უკეთ გარკვევის მიზნით გამოვეყოფთ შრომის ანაზღაურების სფეროში არსებულ იმ ძირითად პრობლემებს, რომლებიც შეიძლება მთელი რიგი ნეგატიური პრობლემების მიზეზებად მოგვევლინოს: შეფერხებები ხელფასის გაცემაში (ერთი თვიდან ერთ წლამდე და მეტი); შრომის ანაზღაურების დაბალი კვლავწარმოებითი ფუნქცია¹⁵⁸; ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში, წარმოების მოცულობის ზრდაში, მუშაკთა ფიზიკური და ინტელექტუალური შესაძლებლობების რეალიზაციაში შრომის ანაზღაურების მასტიმულირებელი როლის მკვეთრი დაცემა; მუშაკის ერთობლივ შემოსავალში მისი შრომითი წილის შემცირება, რაც მისი პრესტიჟულობის დაქვეითების ნიშანია; დიფერენციაცია შრომის ანაზღაურებაში.

აღნიშნული პრობლემებიდან გამომდინარეობს მრავალი სხვა, წარმოებული პრობლემა და წინააღმდეგობა, რომლებიც დაკავშირებულია სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დარღვევასთან, რეგიონული თავისებურებების, შრომის პირობების, საბიუჯეტო და არასაბიუჯეტო სფეროებს შორის განსხვავებების გაუთვალისწინებლობასთან და ა.შ. განსაკუთრებით აუცილებელია შევჩერდეთ შრომის ანაზღაურების საკვანძო ფუნქციებზე და მათი თავისებურებების გამოვლენაზე.

¹⁵⁸ დღეისათვის სახელმწიფოს მიერ დაწესებული მინიმალური ხელფასი შეადგენს ფიზიოლოგიური საცხოვრებელი მინიმუმის 20%-ზე ცოტა მეტს.

შეიძლება გამოვეყოთ ხელფასის ოთხი ძირითადი ფუნქცია: 1) კვლავწარმოებითი, რომელიც მდგომარეობს სამუშაო ძალის კვლავწარმოების შესაძლებლობის უზრუნველყოფაში; 2) მასტიმულირებელი (მოტივაციური), რომელიც მიმართულია წარმოების განვითარებაში დაინტერესების ამაღლებაზე; 3) სოციალური, რომელიც განაპირობებს სოციალური სამართლიანობის პრინციპების რეალიზაციას; 4) საადრინციხო-საწარმოო, რომელიც ახასიათებს ცოცხალი შრომის მონაწილეობის ზომას პროდუქტის ფასის წარმოქმნის პროცესში, მის წილს წარმოების ერთობლივ დანახარჯებში.

ზოგადად, ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგები მნიშვნელოვნად აისახება მოსახლეობის შემოსავლებსა და სოციალურ სტრუქტურაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ 2004-2010 წლებში მშპ გაიზარდა 2.2-ჯერ, ხოლო ყოველწლიური ინფლაცია – საშუალოდ 7.5%-ით. ამან მნიშვნელოვნად იმოქმედა მოსახლეობის შემოსავლებსა და სოციალურ სტრუქტურაზე. საშუალო ხელფასი 156.6 ლარიდან 2004 წელს მკვეთრად გაიზარდა 556.8 ლარამდე 2010 წელს. ეკონომიკურმა ზრდამ საშუალება მისცა ხელისუფლებას, გაეზარდა პენსიები და სოციალური ხარჯების დაფინანსება.

2005 წელს წინა წელთან მიმართებაში საშუალო პენსია გაიზარდა 18-დან 37.3 ლარამდე, 2009 წელს კი – 77.6 ლარამდე. 2011 წლის ბოლოდან პენსიამ 100 ლარი შეადგინა, 2012 წლის სექტემბრიდან კი – 125 ლარი. მთლიანად, 2003 - 2012 წლებში პენსიები გაიზარდა 5.5-ჯერ. ყოველივე აღნიშნულმა გამოიწვია ცვლილებები ოჯახის შემოსავლების სტრუქტურაში. 2004-2010 წლებში საშუალო ყოველთვიურ შემოსავლებს ერთ სულ მოსახლეზე ჰქონდა ზრდის ტენდენცია. ფულადი შემოსავლები და ტრანსფერები ნომინალურ გამოხატულებაში თითქმის გასამმაგდა, ასევე, მკვეთრად გაიზარდა შემოსავლები დასაქმებიდან და თვითდასაქმებიდან. ფულადი გზავნილები უცხოეთიდან გაიზარდა თითქმის ორჯერ. 2004-2010 წლებში ფულადი და არაფულადი შემოსავლები ერთ სულ მოსახლეზე გაიზარდა 2.2-ჯერ, მაგრამ ეს მაჩვენებელი ჯერ კიდევ დაბალია მინიმალურ საარსებო დონესთან შედარებით¹⁵⁹. შესაბამისად, მიუხედავად ზრდის ტენდენციისა, მოსახლეობის უმეტესობის ფულადი შემოსავლები ჯერ კიდევ მცირეა. 2010 წელს ფულადი შემოსავლები ერთ სულ მოსახლეზე შეადგენდა დასაქმებული მამაკაცის საარსებო მინიმუმის 98.4%-ს.

ამავე დროს, ნათესავებისა და ახლო მეგობრებისგან ნაჩუქარი ფულის და ასევე სესხის ოდენობა იზრდება, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ იზრდებოდა მათი მნიშვნელობა ცხოვრების პირობების გაუარესების რისკების შემცირებაში. ამას თან, ფართოვდებოდა საბანკო კრედიტების მასშტაბი შინამეურნეობების განვითარებაში, მათი დროულად დაფარვის პრობლემები კი არასტაბილურ ხასიათს აძლევდა მათ შემოსავლებს. დადებითი ტენდენცია იყო თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების წილის შემცირება და პარალელურად ხელფასის წილის ზრდა მთლიან შემოსავლებში. თუმცა, შემოსავლები დაქირავებული შრომიდან ჯერ კიდევ არ არის საერთო შემოსავლების ძირითადი წყარო.

მიუხედავად გარკვეული ზრდისა, შემოსავალი დაქირავებული შრომიდან უმნიშვნელოა მოსახლეობის მეოთხედისათვის. თუ ქალაქად იგი საერთო შემოსავლის 42%-ია, სოფლად ეს ციფრი ძალზე დაბალია და მხოლოდ 17.3%-ს შეადგენს. 2004-2011 წლებში ხელფასი და შემოსავლები დაქირავებით დასაქმებიდან უფრო სწრაფად გაიზარდა, ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტისა და შინამეურნეობების მთლიანი შემოსავლების ზრდასთან შედარებით. თუმცა, შემოსავალი ხელფასიდან შეადგენდა საერთო შემოსავლის მხოლოდ 1/3-ს. დღეს ქალაქის აქტიური მოსახლეობის მხოლოდ 21.8% და სოფლის 9.9% დებულობს ხელფასს დაქირავებული შრომიდან. საქსტატის მონაცემებით, მოსახლეობის შემოსავალი მათი ხელფასებიდან შეადგენს საქართველოს ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტის მხოლოდ 13.6%-ს. სახელმწიფო ტრანსფერების წილი ოჯახის შემოსავლების სტრუქტურაში დაბალია, მაგრამ პენსიებიდა სოციალური დახმარებები თანდათანობით იზრდება. “არატრადიციული შემოსავლები”, როგორებიცაა ქონების იჯარა, გზავნილები სხვა ქვეყნიდან, პირადი ტრანსფერები, შემოსავლები კერძო საკუთრების გაყიდვიდან, ფულადი სესხები და დანახარჯები, უახლოვდება შემოსავლებს დაქირავებული შრომიდან¹⁶⁰. არაფორმალური შემოსავალი იზრდება თვითდასაქმებიდან, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან, ქონების გაყიდვიდან, ფულადი ტრანსფერებიდან (ნათესავებისაგან და სესხებიდან). ეს შემოსავლები წარმოადგენს ოჯახების რისკების დაცვის ძირითად საშუალებას.

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე შრომის ანაზღაურების ყველაზე პრიორიტეტულ ფუნქციებად, პირველ რიგში, უნდა მივიჩნიოთ მისი კვლავწარმოებითი და მასტიმულირებელი ფუნქციები, ამიტომ სწორედ ისინი უნდა გავააქტიუროთ და გავაძლიეროთ.

შრომის ანაზღაურების კვლავწარმოებითი ფუნქცია მდგომარეობს ხელფასის უნარში – მოახდინოს ადამიანის შრომითი საქმიანობის პროცესში დახარჯული შრომის კომპენსირება. თუ ის არასაკმარისია სამუშაო ძალის მარტივი კვლავწარმოებისთვისაც კი, მაშინ მოცემულ შემთხვევაში ხელფასი ვერ ასრულებს თავის კვლავწარმოებით ფუნქციას. კვლავწარმოებითი ფუნქციის რეალიზაციის ხარისხი შეიძლება შევაფასოთ მუშაკის მიერ მიღებული ხელფასის ოდენობის საარსებო მინიმუმის დონესთან თანაფარდობით.

თუ შრომის ანაზღაურების კვლავწარმოებითი ფუნქციის რეალიზაციისათვის მთავარ პირობას წარმოადგენს მისი ოდენობა, მასტიმულირებელი ფუნქცია განისაზღვრება სულ სხვა მექანიზმებითა და დამოკიდებულებებით. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე უმნიშვნელოვანეს ამოცანად შეიძლება მივიჩნიოთ შრომის ანაზღაურების მასტიმულირებელი ფუნქციის გაძლიერება. ხელფასი პროპორციულად დაკავშირებულია უშუალოდ დახარჯულ შრომასთან. ამ ფუნქციის გონივრულად გამოყენება ხელფასს გადააქცევს წარმოების შედეგიანობის ამაღლებისა და ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ბერკეტად.

შრომის ანაზღაურების მასტიმულირებელი ფუნქცია შრომის უკეთესი შედეგების მიღწევისკენ უბიძგებს მუშაკებს შრომითი წვლილისა და შრომის საზღაურის ოდენობებს შორის ურთიერთკავშირის უზრუნველყო-

¹⁵⁹ 2011 წლის დეკემბრის მონაცემით, შრომისუნარიანი მამაკაცის საარსებო მი ნიმუში 156.9 ლარია თვეში და წარმოადგენს აბსოლუტური სიღარიბის ზღვარს.

¹⁶⁰ ასეთი შემოსავლები საშუალოდ დაქირავებული შრომიდან შემოსავლების 91.5%-ს შეადგენს. ქალაქებში მათი დონე 77.4%-ია, სოფლებში კი – 141.8%.

ვის გზით. შრომის ანაზღაურების მასტიმულირებელი როლი შედგენდება მუშაკის შრომითი საქმიანობის საბოლოო შედეგებთან შრომის ანაზღაურების ოდენობის ურთიერთკავშირის უზრუნველყოფაში.

საგულისხმოა, რომ უკანასკნელ დრომდე, უპირატესად იკვლევდნენ წარმოების ნივთობრივი ფაქტორების (კაპიტალური დაბანდების, ძირითადი ფონდების, ტექნიკის, მა ტე რიალური რესურსების და ა.შ.) ეფექტიანობას, შრომის ანაზღაურების ეფექტიანობა კი არასაკმარისად შეისწავლებოდა.

შრომის ანაზღაურების ეფექტიანობის კვლევის აუცილებლობა, უწინარეს ყოვლისა, განპირობებულია მეწარმეობისა და საბაზრო ურთიერთობების განვითარებით. შრომის ანაზღაურების ეფექტიანობის ფორმულა შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც შექმნილი პროდუქტის (შედეგის, ეფექტის) თანაფარდობა ამ პროდუქტის წარმოებისათვის გადახდილ ხელფასთან, ანუ, როგორც ხელფასუკუგება. ეფექტიანობის განსაზღვრისადმი ასეთი მიდგომა საშუალებას გვაძლევს, განვსაზღვროთ რაციონალურობის ხარისხი შრომის ანაზღაურების ფონდის ხარჯვაში საზოგადოებრივი პროდუქტის შექმნისას და შევაფასოთ ანაზღაურების მასტიმულირებელი როლი. შრომის ანაზღაურების ეფექტიანობის ამდღეობა მდგომარეობს იმაში, რომ ანაზღაურების ზრდასთან სდევდეს საწარმოო მაჩვენებლების წინმსწრები გაუმჯობესება.

ხელფასი, როგორც შრომისა თუ სამუშაო ძალის ფასი – ეს არის მუშაკის სასიცოცხლო საშუალებათა ფონდის ძირითადი ნაწილი, რომელიც მას ხვდება (ნაწილდება) დახარჯული შრომის რაოდენობისა და ხარისხის შესაბამისად.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში განვითარებულმა ქვეყნებმა საწარმოებში, დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებში ხელფასისა და შრომის მოტივაციის სხვა ფორმების ორგანიზაციის დიდი და მრავალფეროვანი გამოცდილება დააგროვეს, რომელიც, გარკვეულწილად, შეიძლება ჩვენც გამოვიყენოთ. თუმცა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ ჩვენ გვაქვს ჩვენი ტრადიციები და ხელფასის ორგანიზაციის საკუთარი გამოცდილება, რომელთა მთლიანად იგნორირება შეუძლებელია და, ასევე უნდა გავითვალისწინოთ გარდამავალი პერიოდის თავისებურებანი.

ბოლო წლებში აშშ-ში, საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში ფართო გავრცელება პოვა დამსახურების შეფასებაზე დაფუძნებულმა ხელფასის ინდივიდუალიზაციამ. დამსახურების შეფასების აზრი მდგომარეობს შემდეგში: მუშაკებს, რომლებსაც აქვთ ერთნაირი კვალიფიკაცია და უკავიათ ერთნაირი თანამდებობები, თავისი ბუნებრივი შესაძლებლობების, სტაჟის, მიზანდასახულობის, მოტივებისა და მისწრაფებების წყალობით, შეუძლიათ მიაღწიონ განსხვავებულ შედეგებს. ეს განსხვავებები უნდა აისახოს ხელფასში, რაც მიიღწევა სარგოების დიფერენციაციით თანრიგის (ან თანამდებობის) ჩარჩოებში.

დამსახურების შეფასების გამოყენების პრაქტიკის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ გაფართოვდა იმ მუშაკთა კონტინგენტი, რომელზეც ის ვრცელდება. პირველად, დამსახურების შეფასება გამოიყენებოდა ხელმძღვანელ მუშაკებსა და მომსახურებებზე, რომელთა შრომის შედეგების ასახვა შეუძლებელი იყო რაიმე ზუსტი მაჩვენებლებით. თუმცა, ფიზიკური და გონებრივი შრომის მუშაკთა შრომის შინაარსის დაახლოების ობიექტური პროცესის მსვლელობისას მოხდა მათი ანაზღაურების მეთოდების დაახლოებაც.

შრომის ანაზღაურების ინდივიდუალიზაციის წარმატებული განხორციელება მოითხოვს შრომის შეფასების მეთოდების სრულყოფას მუშაკის საკმარისი მოტივაციისათვის და შრომის ანაზღაურების მუდმივ და ცვალებად ნაწილებს შორის განსაზღვრული თანაფარდობის დადგენას იმ “ფსიქოლოგიური ზღვარის” გათვალისწინებით, რომლის ქვემოთაც ხელფასი კარგავს თავის მასტიმულირებელ როლს და არ აღიქმება, როგორც ადეკვატური ჯილდო შრომისათვის.

მიგვაჩნია, რომ ზემოაღნიშნული გამოცდილების გათვალისწინებით, შრომის ანაზღაურების სისტემის სწორი სტრატეგია უზრუნველყოფს უშუალოდ ადამიანთა დაფასებას, მათი უფლებების დაცვას და, ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას. ყოველივე ეს კი სახელმწიფოს პირდაპირი მოვალეობაა, მით უფრო სოციალურად ორიენტირებულ ქვეყნებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია. - თბილისი, 1995 წლის 24 აგვისტო // პტტპ://ცოდებ.გე/1055.
2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. - თბილისი, 1997 წლის 26 ივნისი. 786 – III // პტტპ://ცოდებ.გე/2790.
3. საქართველოს ორგანული კანონი “საქართველოს შრომის კოდექსი”. - თბილისი, 2010 წლის 17 დეკემბერი. №4113-რს // პტტპ://ცოდებ.გე/152.
4. საქართველოს კანონი “სოციალური დახმარების შესახებ”. - თბილისი, 2006 წლის 29 დეკემბერი. №4289-რს // პტტპ://ცოდებ.გე/1389.
5. ბარათაშვილი ე., და სხვ. ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება (თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტები, მექანიზმები და რესურსული ბაზა). სახელმძღვანელო. წიგნი II. - თბ., 2012, გვ. 153-170.
6. Волгин Н.А. Социальная политика. Учебник. Под общ. ред. Н.А. Волгина. – Москва, Издательство «Экзамен», 2003, с. 253-270.
7. Волгин Н.А., Дудников С.В. Оплата труда государственных служащих: анализ, зарубежный опыт, новые подходы. – М., 2000.

*Tamar Bedoshvili
Ketvan Tsikarishvili
Merab Vanishvili*

REGULATION PROBLEMS OF SALARY ADJUSTMENT AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS IN GEORGIA

Annotation

Remuneration of a special place - the structure of the labor and social policy priorities in the area, which is primarily due to its great importance in ensuring the viability of the specific features for which it serves as the development of economy and society.

In general, wages have four main functions, which affect the person and the whole country's economy. Priority should be regarded as the most advanced stage of development remuneration for his reproductive and stimulating functions, therefore, first of all, that they should intensify and strengthen. Work motivation in developed countries accumulated salary and other forms of organization of large and varied experience, which, to some extent, can we use the experience of their own national traditions and the salaries of the organization.

The authors' opinion, the remuneration system for proper national strategy to ensure the people's appreciation of their rights and, in general, the country's economy. All this is a direct obligation of the state, the more socially-oriented countries.

ანზორ დგვაძე

ლოჯისტიკის აქტუალური საკითხები და ბანკითარების ტენდენციები

საქართველოს წამყვან კომპანიებში ლოჯისტიკის თანამედროვე მდგომარეობა რიგი წინააღმდეგობრივი მომენტებით ხასიათდება. როგორც კომპანიების, ასევე სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ ლოჯისტიკის მიმართ მზარდი ინტერესის მიუხედავად, საზოგადოებაში ობიექტურად არსებობს მისი, როგორც ერთი მთლიანი სისტემის, არასაკმარისი აღქმა. საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის ლოჯისტიკა ჯერ კიდევ წარმოადგენს რაღაც ახალს, შეუცნობადს. ამავე დროს, სამწუხაროდ, ცალკეული კომპანიების უმაღლესი ხელმძღვანელები და სხვადასხვა რანგის ჩინოფნიკები ვერ აცნობიერებენ ლოჯისტიკის პოტენციურ შესაძლებლობებს როგორც ბიზნესის გაუმჯობესების, ასევე ქართული კომპანიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, მაკროეკონომიკური და სოციალური საკითხების გადაწყვეტის საქმეში.

საზღვარგარეთის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ლოჯისტიკას ეკუთვნის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი როლი თანამედროვე კომპანიაში. ამასთან ერთად, ლოჯისტიკა მოიცავს ერთ მთლიან პროცესში და აერთიანებს საქმიანობის ისეთ განსხვავებულ სახეებს, როგორებიცაა წარმოება, ინფორმაციების გაცვლა, ტრანსპორტირება, შესყიდვებისა და მარაგების მართვა, დასაწყობება, ტვირთგადამუშავება, შეფუთვა და ა.შ. თანამედროვე პირობებში დასავლეთის კომპანიებში ლოჯისტიკის გამოყენების ტრადიციული სფეროები შეერწყნენ ერთმანეთს და ახალი წარმონაქმნი გვევლინება, როგორც სტრატეგიული ინოვაციური სისტემა.

საზღვარგარეთ ლოჯისტიკა დიდი ხანია ბიზნესის პრაქტიკული ინსტრუმენტია, ხოლო ინტეგრირებული ლოჯისტიკა წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად კომპლექსურ ფუნქციას, რომელიც ახასიათებს დასავლეთის კომპანიების საწარმო-ფინანსურ საქმიანობას. უკვე 20 წელზე მეტია, რაც მსოფლიო მასშტაბით ცნობილი კომპანიები და ტრანსნაციონალური კორპორაციები, ისეთები, როგორებიცაა IBM, Procter & Gamble, Coca-Cola, General Motors, Ford Motors, Volvo, Toyota Motors, Electrolux, TNT, Deutsche Telecom, BTL, ASG AB, Acer Computer, G& F Industries, General Foods, Johnson & Johnson და სხვები, სტრატეგიულ დაგეგმარებასა და ბიზნესის ძირითადი სფეროების მიმდინარე მართვაში წარმატებით იყენებენ სხვადასხვა ლოჯისტიკურ კონცეფციებს.

ბიზნესის პრაქტიკაში თანამედროვე ლოჯისტიკური მენეჯმენტის დანერგვა საშუალებას იძლევა, შესამჩნევად ამაღლდეს ბაზარზე კომპანიის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ლოჯისტიკის კონცეფციის გამოყენება წარმოადგენს კომპანიის რესურსების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რეზერვს. ევროპის ლოჯისტიკური ასოციაციის მონაცემებით, 2010 წლისათვის ლოჯისტიკური ინოვაციების გამოყენებამ უზრუნველყო საქონლის წარმოების ვადების 25%-ით შემცირება, ხოლო პროდუქციის წარმოების თვითღირებულებისა და მატერიალურ-ტექნიკური მარაგების შემცირება შესაბამისად 30 და 60%-ით.

დღეისათვის ლოჯისტიკა გახდა ქვეყნების ეროვნულ საზღვრებს. ამჟამად აქტიურად ვითარდება სახელმწიფოთაშორისი და ტრანსნაციონალური მაკროლოჯისტიკური სისტემები, რომლებიც მოწოდებულნი არიან, შეამსუბუქონ ინფორმაციების, საქონლის, კაპიტალისა და ხალხის მიერ საზღვრების გადალახვის პროცესები. ბოლო პერიოდში წარმოიშვა თანამედროვე ლოჯისტიკური მარკეტინგული და ინტეგრალური კონცეფციები.

სამამულო ეკონომიკა ბოლო პერიოდში საკმაოდ რთულ ვითარებაში იმყოფებოდა და მისი ღირსეული რეაბილიტაციისათვის აუცილებლად მიგვაჩნია არსებული მდგომარეობიდან გამოსვლის ახალი გზების ძიება. მსოფლიო პრაქტიკიდან გამოდინარე, ერთ-ერთ ასეთ გზად მიგვაჩნია ლოჯისტიკური სისტემების აგება. საქართველოსათვის საწარმო, სავაჭრო, სატრანსპორტო და საინფორმაციო ლოჯისტიკური სისტემების ფორმირებასა და განვითარებას განსაკუთრებული გააჩნია მნიშვნელობა, ვინაიდან ის საშუალებას მოგვცემს, დაქარაღვინო ქვეყნის ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკურ და საინფორმაციო სივრცეში.

საქართველოს ბაზარზე ლოჯისტიკური კონცეფციებისა და სისტემების დანერგვა ბიზნესში ძირითადად ხდება საზღვარგარეთული კომპანიებისა და უცხოური კაპიტალის წილობრივი მონაწილეობით დაარსებული საწარმოების მიერ. სამამულო კომპანიები ჯერ კიდევ სიფრთხილით ეკიდებიან ლოჯისტიკური ინოვაციების დანერგვის საკითხს. ამასთან ერთად, მიუხედავად გარკვეული ეკონომიკური სირთულეებისა, ცალკეული კომპანიების პერსპექტიულად მოაზროვნე მენეჯერები, ხშირ შემთხვევებში, ინტუიციურად გრძნობენ ლოჯისტიკის პოტენციალს ბიზნესში კონკურენტული უპირატესობებისა და თავიანთი მდგომარეობის გამყარების კუთხით, ან ეყრდნობიან დასავლეთის გამოცდილებას და ისწრაფვიან, დანერგონ ლოჯისტიკური კონცეფციები და სისტემები.

თანამედროვე კომპანიის საქმიანობაში ლოჯისტიკის როლის შეფასების დროს უნდა აღინიშნოს მისი ინტეგრაციული და ოპტიმიზაციური ხასიათი. ლოჯისტიკური კონცეფციებისა და სისტემების გამოყენება კომპანიის რესურსების (მატერიალური, ფინანსური, შრომითი) ოპტიმიზაციის საშუალებას იძლევა, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან მატერიალური და მისი თანამდევნი ნაკადების მართვასთან. შეიძლება გამოვყოთ ორი კონცეპტუალური მომენტი, რომლებიც ახდენენ მის, როგორც მენეჯმენტის ანტიკრიზისული ინსტრუმენტის, პოზიციონირებას.

უპირველესად, უნდა აღინიშნოს, რომ ლოჯისტიკის პოტენციალი საშუალებას იძლევა, გაძლიერდეს კომპანიის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მდგრადობა ბაზარზე, რაც დაკავშირებულია ლოჯისტიკური მენეჯმენტის ინტეგრალურ ეფექტთან, რომელიც საშუალებას იძლევა, გაერთიანდეს იქნას კომპანიის მმართველი პერსონალის, მისი სტრუქტურული ქვეგანყოფილებებისა და ლოჯისტიკური პარტნიორების ძალისხმევა მატერიალური და მისი თანამდევით (საინფორმაციო, სერვისული, ფინანსური) ნაკადების მართვაში მთლიან ლოჯისტიკურ ჯაჭვში “შესყიდვა – წარმოება – დისტრიბუცია – გაყიდვები”. ღნიშნული განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკური კრიზისის პერიოდში, როდესაც ლოჯისტიკა ხდება ანტიკრიზისული მართვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი.

მეორე, ლოჯისტიკის პრინციპები და მეთოდები მიმართულია ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღებისაკენ, კერძოდ, კომპანიის მთლიანი ლოჯისტიკური დანახარჯების მინიმიზაციისაკენ. მატერიალური ნაკადების მართვასთან დაკავშირებული ყველა სახის დანახარჯის და ლოჯისტიკური რისკების შემცირება საშუალებას მისცემს კომპანიას, გამოათავისუფლოს ფინანსური საშუალებები ახალ ტექნოლოგიებში დამატებითი ინვესტიციებისათვის, მოახდინოს წარმოების გადაიარაღება, ჩაატაროს მარკეტინგული კვლევები და ა.შ. კომპანიის მენეჯმენტის მიერ ოპტიმალური ლოჯისტიკური გადაწყვეტილებები შეიძლება მიღებულ იქნეს არა მარტო მთლიანი დანახარჯების მინიმიზაციის კრიტერიუმის მიხედვით, არამედ ბიზნესის ისეთი საკვანძო ფაქტორების მიხედვით, როგორცაა ლოჯისტიკური ციკლების შესრულების დრო (კონცეფცია JIT – “ზუსტად დროში”) და სამომხმარებლო სერვისის ხარისხი (კონცეფცია TQM – “ხარისხის საყოველთაო მართვა”).

კომპანიის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მდგრადობის გაძლიერება ხორციელდება ფუნქციათაშორისი და ორგანიზაციათაშორისი ლოჯისტიკური მენეჯმენტით, რომელიც საშუალებას იძლევა, აღმოფხვრას კონფლიქტები კომპანიის ფუნქციონალურ ქვეგანყოფილებებს შორის, ასევე, უზრუნველყოს ინტეგრირებული ურთიერთქმედება ბიზნესში ლოჯისტიკურ პარტნიორებს შორის.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლოჯისტიკას გააჩნია ინტეგრირებული პოტენციალი, რომლის საშუალებითაც მას შეუძლია ერთად შეკრას და გააუმჯობესოს ურთიერთქმედება კომპანიის ისეთ საბაზისო ფუნქციონალურ სფეროებს შორის, როგორებიცაა მომარაგება, წარმოება, მარკეტინგი, დისტრიბუცია, გაყიდვების ორგანიზაცია. მომარაგებაში, წარმოებასა და გასაღებაში პროდუქციის მარაგების რაციონალური მართვით ლოჯისტიკა ხელს უწყობს საერთო დანახარჯების და საქონელზე ფასის შემცირებას, ასევე ბაზარზე კომპანიის სტრატეგიული პოზიციების გაუმჯობესებას. ლოჯისტიკურ მენეჯმენტს შეუძლია უზრუნველყოს მატერიალური რესურსების შესყიდვების და მზა პროდუქციის წარმოების მოცულობების კოორდინაცია მარკეტინგული პროგნოზირებით გათვალისწინებული გაყიდვების მოცულობების ფარგლებში.

აქედან გამომდინარე, ლოჯისტიკური მენეჯმენტი უზრუნველყოფს ბაზარზე კომპანიის სისტემურ მდგრადობას, ახშობს წინააღმდეგობებს მარკეტინგს, წარმოებასა და ფინანსებს შორის და ახდენს კომპანიაში ფუნქციათაშორისი გადაწყვეტილებების ოპტიმიზაციას.

მენეჯერების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიიჩნევს, რომ პასუხისმგებლობის თაემოყრა კომპანიის ერთ ქვეგანყოფილებაში ლოჯისტიკის შემადგენელი ყველა ოპერაციებისა და ფუნქციის მიმდინარეობაზე ეფექტური ინტეგრაციის წინაპირობაა. ჩვენი აზრით, ასეთი შეხედულება საფუძველს მოკლებულია, ვინაიდან ის ეულისხმობს, რომ ფორმალური სტრუქტურა მართვაზე მნიშვნელოვანია. ორგანიზაციული სტრუქტურა თავისთავად არ იძლევა ლოჯისტიკური ინტეგრაციის გარანტიებს. ლოჯისტიკური ორგანიზაციული სტრუქტურები ძალზე განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან კონკრეტული დანიშნულების, საწარმოს ტიპისა და მათ განკარგულებაში არსებული ადამიანური რესურსების მიხედვით. მთავარი ამოცანა მდგომარეობს “ლოჯისტიკური აზროვნების” ჩამოყალიბებაში, რათა კომპანიის ყველა მენეჯერს შეეძლოს გათვალისწინოს და იმოქმედოს ეკონომიურობისა და ინტეგრირებული ძალისხმევის პრინციპებიდან გამომდინარე. აღნიშნულისათვის აუცილებლად მიგვაჩნია კომპანიის ლოჯისტიკაზე პასუხისმგებელი პერსონალის შესაბამისი მომზადება და გადამზადება, ლოჯისტიკური მენეჯმენტის სხვადასხვა ფუნქციონალურ სფეროებში სისტემატიზებული ცოდნის მიღება.

ლოჯისტიკამ უნდა უზრუნველყოს კომპანიის ძირითადი მიზნობრივი ამოცანის შე- სრულება – ოპტიმალური საერთო დანახარჯებით რაც შეიძლება სრულად დააკმაყოფილოს მომხმარებელთა მოთხოვნილებები მაღალ კონკურენტულ დონეზე.

ლოჯისტიკური კონცეფციის საფუძველზე კომპანიის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი უპირატესობა მდგომარეობს მთლიანობაში ბიზნესის სისტემის მართვაში და ლოჯისტიკური ჯაჭვის რგოლების ურთიერთქმედების დონის ამაღლებასა და კოორდინაციაში.

ლოჯისტიკის კონცეფციის დანერგვა საშუალებას იძლევა: 1) უზრუნველყოს კომპანიის ბიზნესპროცესების სტაბილურობა, ამაღლდეს ფუნქციონალური ქვეგანყოფილებების საქმიანობის ეფექტიანობა; 2) შემცირდეს საერთო დანახარჯები და პროდუქციის თვითღირებულება; 3) ამაღლდეს შეკვეთების მომსახურების ხარისხი, გაძლიერდეს კომპანიის რეპუტაცია და ავტორიტეტი; 4) ბაზარზე მძაფრი კონკურენციის პირობებში ამაღლდეს კომპანიის კონკურენტუნარიანობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. დევაძე. სატრანსპორტო ლოჯისტიკის ამოცანების და განვითარების პერსპექტივების შესახებ. გამომცემლობა “ბათუმის საზღვაო აკადემია”. ბათუმი, 2008.
2. ა. დევაძე. “სატრანსპორტო ლოჯისტიკის მოდულის აგება”. ქუთაისის სამართლისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტი. რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია. 2009
3. Гордон М. П., Карнаухов С. Б. «Логистика товародвижения». Центр экономики и маркетинга, 2001.
4. Сергеев В. И. «Логистика в бизнесе». Инфра-М. 2009.

5. Николайчук В. «Логистика в сфере распределения». Питер. 2001.
6. Николайчук В. «Заготовительная и производственная логистика». Питер. 2008.
7. Киршина М. В. «Коммерческая логистика». ЗАО «Центр экономики и маркетинга». 2009.

Anzor Devadze

CURRENT ISSUES AND TRENDS IN LOGISTIC DEVELOPMENT

Annotation

The conditions of Georgian leading companies' logistics are reflected by the numerous controversial issues. At the same time according to the samples of developed countries logistics is the strategically important role in modern enterprise.

In practice, introduction of modern logistic management allows to boost Organizational Economic sustainability of the company on the market.

In recent years national economy has been in quite a complex condition and as the world practice has shown, logistical systems should be used to reach its full rehabilitation. This will enable us to fasten the integration of our country into the world's Economic and Information environment.

თამარ დუღაური

ოპერაციული მენეჯმენტის მიზნების ანალიზი და ოპერაციული სისტემების სტრუქტურის მოდელირება

მ. მესკონი, მ. ალბერტი და ფ. ხედორი მიუთითებდნენ, რომ ოპერაციული სისტემების მართვის ეფექტიანობა, ე.ი. მისი საკვანძო ფუნქციის დაგეგმვის შესრულება, განისაზღვრება სისტემის მწარმოებლურობით, ამრიგად, “გამოსასვლელის” დამოკიდებულებით “შესასვლელთან”. “ყველაფერი რაც მოქმედებს შესასვლელ და გამოსასვლელ სიდიდეებზე, იწვევს მწარმოებლურობის ცვლილებებს”.

საწარმო-ოპერაციული მენეჯმენტის დანიშნულებაა, ხელი შეუწყოს პროდუქციის შექმნას, რომლის რეალიზებაც ბაზარზე ორგანიზაციას შეუძლია თავის სასარგებლოდ. ამიტომ, მენეჯმენტის პირველი ნათელი მიზანია ოპერაციული სისტემის “გამოსასვლელის” ოპტიმიზაცია სამომხმარებლო მოთხოვნის მაქსიმალურად დაკმაყოფილების გზით.

ოპერაციულ სისტემას გამოსასვლელზე უნდა ჰქონდეს სპეციფიკური პროდუქცია (ან მომსახურება), რომელიც დააკმაყოფილებს მომხმარებელს. მაგრამ, ეს არ არის ერთადერთი მოთხოვნა. მომხმარებელი ასევე კმაყოფილი უნდა იყოს საქონლის ფასითა და მისი მიწოდების ვადებით. ეს სამი ასპექტი: სპეციფიკური საქონელი, რომელიც პასუხობს ხარისხის ყველა მოთხოვნას, მისი ფასი და მიწოდების დრო წარმოადგენს სამომხმარებლო მოთხოვნის დაკმაყოფილების ძირითად წყაროს და, ამავდროულად, მისი მწარმოებელი ბიზნესორგანიზაციის კონკურენტული სტატუსის განსაზღვრის წყაროსაც.

ჩვეულებრივ, ორგანიზაცია თავის წინაშე არ აყენებს ამოცანას, მიაღწიოს მაქსიმალურ შედეგს სამივე მიმართულებით. ამ ამოცანის შესრულება პრაქტიკულად შეუძლებელია, მაგრამ მისი შესრულება შეგვიძლია ჩავთვალოთ იდეალურად, რომლისკენაც უნდა მიისწრაფოდეს ნებისმიერი მწარმოებელი. ძალისხმევის კონცენტრაცია ჩვეულებრივ ხდება ერთ რომელიმე მიმართულებაზე, ვიდრე ორ დანარჩენზე. სწორედ ეს განასხვავებს მოცემულ ბიზნესორგანიზაციას სხვებისაგან. მეორე მხრივ, სწორედ აღნიშნული განსაზღვრავს საწარმო-ოპერაციულ მენეჯმენტს ამ ორგანიზაციაში.

მენეჯმენტის მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენს რესურსების ეფექტიანი გადამუშავება, რომელიც მიეწოდება ოპერაციული სისტემის შესასვლელს. მასალების, მოწყობილობებისა და შრომის გამოყენების ოპტიმიზაციისადმი არსებობს სხვადასხვა მიდგომები და მეთოდები, მაგრამ, ჩვეულებრივ, საწარმოები იძულებულნი არიან, განახორციელონ მხოლოდ ერთი, რომელიმე რესურსის ოპტიმიზაცია.

ამრიგად, სახეზეა საწარმო-ოპერაციული მენეჯმენტის მიზნების ორი ტიპი: ოპერაციული სისტემის გამოსასვლელის მაქსიმიზაცია და შესასვლელის მინიმიზაცია. ამასთან, პირველი მიზანი დიდწილად დევს ზედაპირზე, ხოლო მეორე კი ეხება მენეჯმენტს; პირველი განსაზღვრავს ბიზნესორგანიზაციის არსებობის აუცილებელ პირობას, მეორე კი – საკმარის პირობას.

ორმაგი მიზნები წარმოშობს კონფლიქტს მათ შორის და, ხშირად, ერთ-ერთი მათგანის გაუმჯობესებას მიყვავართ მეორის გაუარესებასთან. საწარმო-ოპერაციული მენეჯმენტის ყველა გადაწყვეტილება უნდა გამოიყენებოდეს ორი ურთიერთდაპირისპირებული მიზნის არსებობიდან და მათ შორის ბალანსის მიღწევის აუცილებლობიდან გამომდინარე. ამოცანა რთულდება იმითაც, რომ ყოველი მიზნის შიგნით არსებობს კიდევ მისი მიღწევის გზებს შორის კონფლიქტური სიტუაცია.

შესაძლოა მოგვეჩვენოს, რომ ფასი, როგორც გამოსასვლელის პარამეტრი, უკვე ითვალისწინებს რესურსების გამოყენების ოპტიმიზაციას შესასვლელზე, ე.ი. კონფლიქტს სინამდვილეში ადგილი არ აქვს და გამოსასვლელის ეფექტიანობა უკვე ლაპარაკობს ორგანიზაციის ეფექტიან მუშაობაზე. მაგრამ ეს მცდარი აზრია. საქმე ისაა, რომ ფასი ბაზარზე პრაქტიკულად დგინდება მისი საწარმოო დანახარჯებისაგან დამოუკიდებლად, რომელიც ასახავს რესურსების გამოყენების ეფექტიანობას. ფირმა შესაძლოა უშეგებდეს საკმარის კონკურენტუნარიან პროდუქციას, ამასთან, ფასის პარამეტრის მიხედვითაც, მაგრამ იყოს არასიცოცხლისუნარიანი ამ პროდუქციის წარმოების წამგებიანობის გამო (ფასთან შედარებით საწარმოო დანახარჯების მაღალი დონე), რაც გამოწვეულია მენეჯმენტის დაბალი დონით.

ბალანსი ამ ორ ძირითად მიზანს შორის და მათ შიგნით მიღწევა ორგანიზაციის ძლიერი და სუსტი მხარეების, კონკურენტის, რომელიც არსებობს ბაზრის მოცემულ სეგმენტში, პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის პარამეტრისა და სხვათა გათვალისწინებით. სხვა სიტყვებით, სხვადასხვა სიტუაციაში მიღწეული ბალანსი სხვადასხვაა. ეს ლაპარაკობს იმაზე, რომ მენეჯერის მუშაობა სხვადასხვა ორგანიზაციაში, შესაძ-

ლოა მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს არა მხოლოდ გამოყენებული მეთოდებით, არამედ მიღებული პრინციპული გადაწყვეტილებების მიხედვითაც. ყოველივე ეს მოითხოვს, რომ მენეჯერს თავის არსენალში ჰქონდეს მართვის მეთოდებისა და მიდგომების დიდი მრავალფეროვნება, რომელთა გამოყენებამ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაძლოა მისცეს ოპტიმალური შედეგი.

ოპერაციული სისტემის ფუნქციები არის მისი მიზნის ასახვა, რომელიც განსაზღვრულია ბიზნესორგანიზაციის შექმნის მიზნებით. ასეთებად კი, პირველ რიგში, გვევლინება სამომხმარებლო მოთხოვნების დაკმაყოფილება რენტაბელური წარმოების განხორციელების პირობებში. შეგვიძლია დავასახელოთ ოთხი ძირითადი ფუნქცია, რომელსაც ახორციელებს ოპერაციული სისტემა. ესენია:

ა. გადამუშავება (გარდაქმნა) – სისტემის შესასვლელზე მიწოდებული რესურსების ფიზიკური ცვლილება;

ბ. ტრანსპორტირება (გადაადგილება) – რესურსებისათვის ადგილმდებარეობის შეცვლა მათი ფიზიკური ცვლილების გარეშე; კლიენტების ადგილმდებარეობის ცვლილება, რომლებმაც სისტემას მოაწოდეს შეკვეთა;

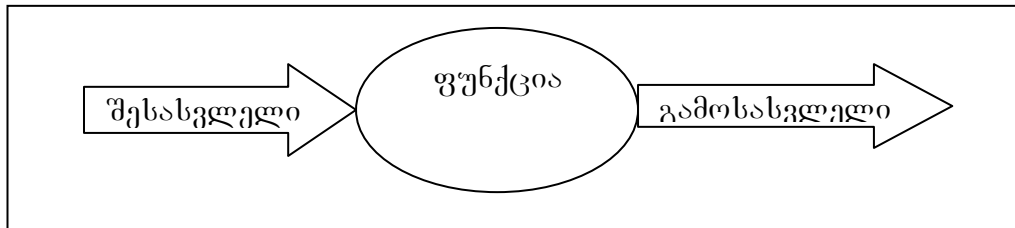
გ. შენახვა (მომარაგება) – პროცესის მიმდინარეობის დროს რესურსების დაყოვნება მისი ფიზიკური მდგომარეობისა და ადგილმდებარეობის, ასევე მასზე საკუთრების ცვლილების გარეშე;

დ. სერვისი (მომსახურება) – კლიენტებზე ან რესურსებზე ზემოქმედება, რომელიც მიეწოდება სისტემის შესასვლელს; გადამუშავებისაგან განსხვავებით არ ასოცირდება ახალი მატერიალური პროდუქტის შექმნასთან, ხოლო ტრანსპორტირებისა და შენახვისგან განსხვავებით კი დაკავშირებულია სისტემის გამოსასვლელის ფიზიკურ ცვლილებასთან შესასვლელთან შედარებით.

ორგანიზაციათა უმეტესობა თავის თავში აერთიანებს რამდენიმე ოპერაციულ სისტემას განსხვავებული ფუნქციებით. როგორც წესი, გამოიყოფა ერთი მთავარი ოპერაციული სისტემა, რომელიც დაკავშირებულია ორგანიზაციის მისიასთან, და რამდენიმე დამხმარე სისტემა.

ოპერაციული სისტემების ფუნქციის გამოყოფა ნიშნავს მათ წარმოდგენას გარედან, ე.ი. იგი იძლევა საშუალებას, აღვწეროთ სისტემა ისე, როგორც ამას ხედავს მომხმარებელი. მეორე მხრივ, მოდელირება იძლევა საშუალებას, უფრო სიღრმისეულად ჩაეწვდეთ ოპერაციული სისტემის არსსშიდა მმართველობითი მიდგომის თვალთახედვით.

თუ გამოვიყენებთ მოდელირების ტერმინოლოგიას, ნებისმიერი სტრუქტურული ერთეულის წარმოდგენა შესაძლებელია, როგორც ნაჩვენებია პირველ ნახაზზე როგორც შესასვლელის, ფუნქციისა და გამოსასვლელის ერთიანობა.

ნახ. 1. ფუნქციის საერთო (კონცეპტუალური) წარმოდგენა

შემოვიტანოთ სხვადასხვა ფუნქციის აღნიშვნები: \otimes – გადამუშავების ან სერვისის ფუნქცია; ∇ – შენახვის ფუნქცია; \Rightarrow – ტრანსპორტირების ფუნქცია; ასევე შემოვიტანოთ აღნიშვნა: Π – მომხმარებელი (გარე კლიენტი ან ორგანიზაციის სხვა ქვეგანყოფილება). ახლა შეგვიძლია წარმოების ოპერაციული სისტემის ოთხივე სტრუქტურის იდენტიფიცირება:

1. $\Rightarrow \nabla \Rightarrow \otimes \Rightarrow \nabla \Rightarrow \Pi$ – წარმოების მასალებით უზრუნველყოფა ხდება საწყობიდან, ხოლო მომხმარებლის მომსახურება ხდება მზა პროდუქციის საწყობიდან;

2. $\Rightarrow \otimes \Rightarrow \nabla \Rightarrow \Pi$ – რესურსები წარმოებას მიეწოდება პირდაპირ მოწოდებლიდან, ხოლო მომხმარებელს ემსახურებიან მზა პროდუქციის საწყობიდან;

3. $\Rightarrow \nabla \Rightarrow \otimes \Rightarrow \Pi$ – წარმოების მასალებით უზრუნველყოფა ხდება საწყობიდან, ხოლო მომხმარებელი პროდუქციას იღებს პირდაპირ წარმოებიდან;

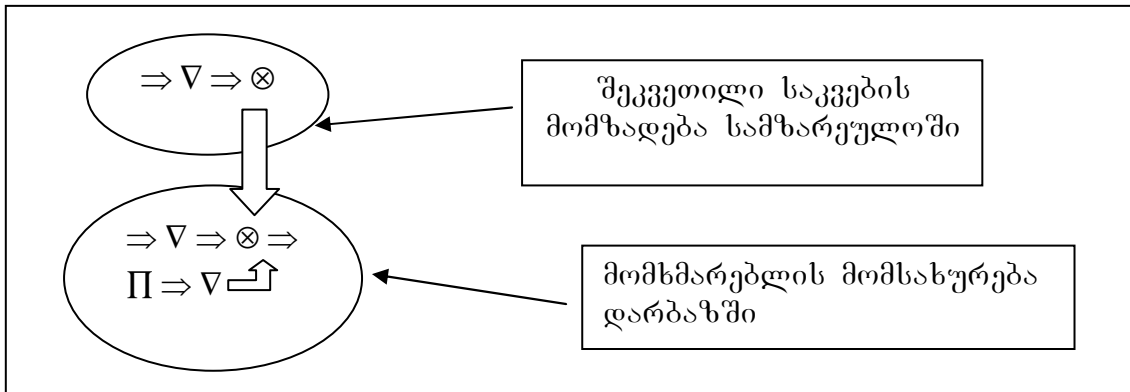
4. $\Rightarrow \otimes \Rightarrow \Pi$ – რესურსები წარმოებას მიეწოდება პირდაპირ მოწოდებლიდან, ხოლო მომხმარებელი პროდუქციას იღებს პირდაპირ წარმოებიდან.

თავისი გარე ნიშნებით ტრანსპორტირების ფუნქცია უფრო ახლოს არის სერვისთან, ვიდრე წარმოების ფუნქციასთან. მას სერვისის ფუნქციასთან აახლოებს ის, რომ მისი შედეგის შენახვა შეუძლებელია. ამიტომ, დასაწყისში ამ ფუნქციის გამოყენებამდე უნდა იქნეს მიღებული შეკვეთა მომხმარებლისაგან, მხოლოდ ამის შემდეგ შეუძლია სისტემას დაიწყოს მუშაობა. როგორც ტრანსპორტირება, ასევე სერვისი წარმოადგენს განსაზღვრული სიმძლავრის სტრუქტურებს, რომლებიც სთავაზობენ თავისი სპეციალიზებული მომსახურების პოტენციურ შესაძლებლობებს და ორიენტირებულნი არიან, შესაძლო და მოსალოდნელ მოთხოვნაზე. გარდა ამისა, ვინაიდან ეს სამსახურები მოწოდებულნი არიან მოემსახურონ მომხმარებელს, ეს მომხმარებელი გამოდის როგორც რესურსის სისტემის შესასვლელზე, მაგრამ ამ რესურსის გაკონტროლება არ ხდება ოპერაციული მენეჯერის მიერ. ამრიგად, მომხმარებელი ბიძგს აძლევს სისტემას, დაიწყოს მუშაობა. ხოლო გადამუშავებაში (წარმოებაში) კი, პირიქით, მომხმარებელი იღებს პროდუქციას სისტემიდან.

ჩამოთვლილი ოთხი ელემენტარული სტრუქტურა საკმაოდ მარტივია, მაგრამ მათი საშუალებით, იერარქიის თვისების გამოყენებით, შეგვიძლია შევქმნათ ნებისმიერი სირთულის ოპერაციული სისტემის კონცეპტუა-

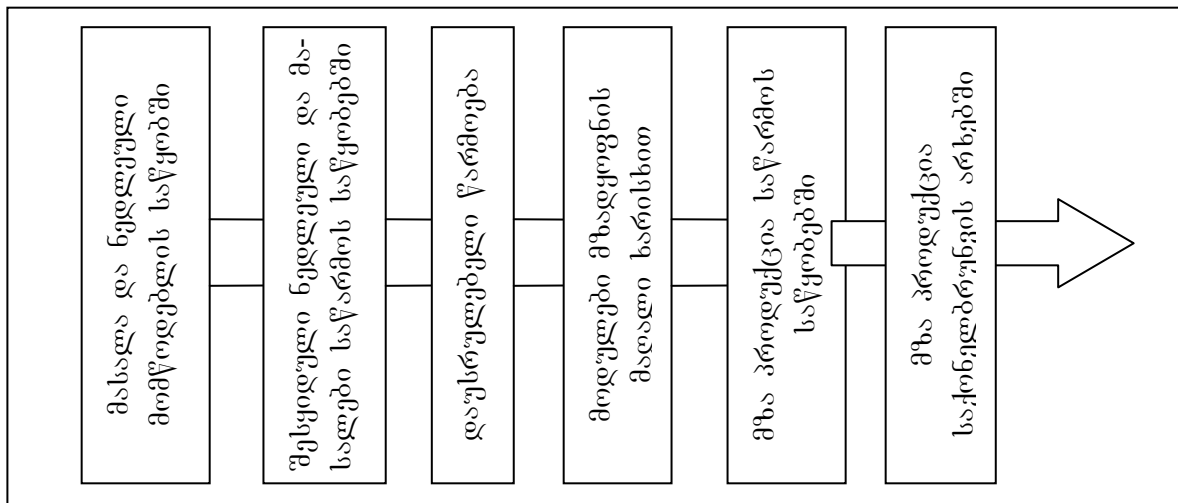
ღური მოდელი. ეს შესაძლოა იყოს ნებისმიერი სამუშაო ცენტრის მოდელი, მაგალითად უბნის, საამქროს, განყოფილების, ლაბორატორიის ან მთლიანად ქარხნის, რაც დამოკიდებულია კონკრეტულ მოთხოვნაზე. თუ მიზანია მოდელირება? მაშინ ცალკეული ოპერაციის არსის გასაგებად საკმარისი იქნება ერთი, საკმაოდ დაბალი დონის, ელემენტარული მოდელის აგება.

თუ საქმე გვაქვს რამდენიმე ქვესისტემასთან, მაშინ მოდელი იქნება უფრო რთული. მაგალითისათვის რესტორანში ავგაოთ მომხმარებლების მომსახურების მოდელი. იგი შემდეგი სახის იქნება:

ნახაზზე სამზარეულო მწარმოებელი სისტემაა, რომელიც ამუშავებს სურსათის მარაგს, დარბაზი მომსახურების სისტემა, რომელიც იყენებს სასმელებისა და ჭურჭლის საკუთარ მარაგს, ხოლო მომხმარებლები ელოდებიან თავის რიგს.

როგორც ვხედავთ, წარმოდგენილი ელემენტარული სტრუქტურების პრინციპული განსხვავება მდგომარეობს მათში დასაწყობების ფუნქციის სხვადასხვა მდებარეობაში ან ასეთის არარსებობაში. ეს, თავის მხრივ, მნიშვნელოვნად ცვლის ოპერაციული სისტემის მუშაობის დაგეგმვისადმი მიდგომას, ან, როგორც მინიმუმ, ითხოვს მარაგების მართვის ამოცანის პარალელურ რეჟიმში გადაწყვეტას. საწარმოს პოლიტიკის ზოგადი მდგომარეობა მარაგების შექმნის მიმართ მოცემულია მე-2 ნახაზზე.

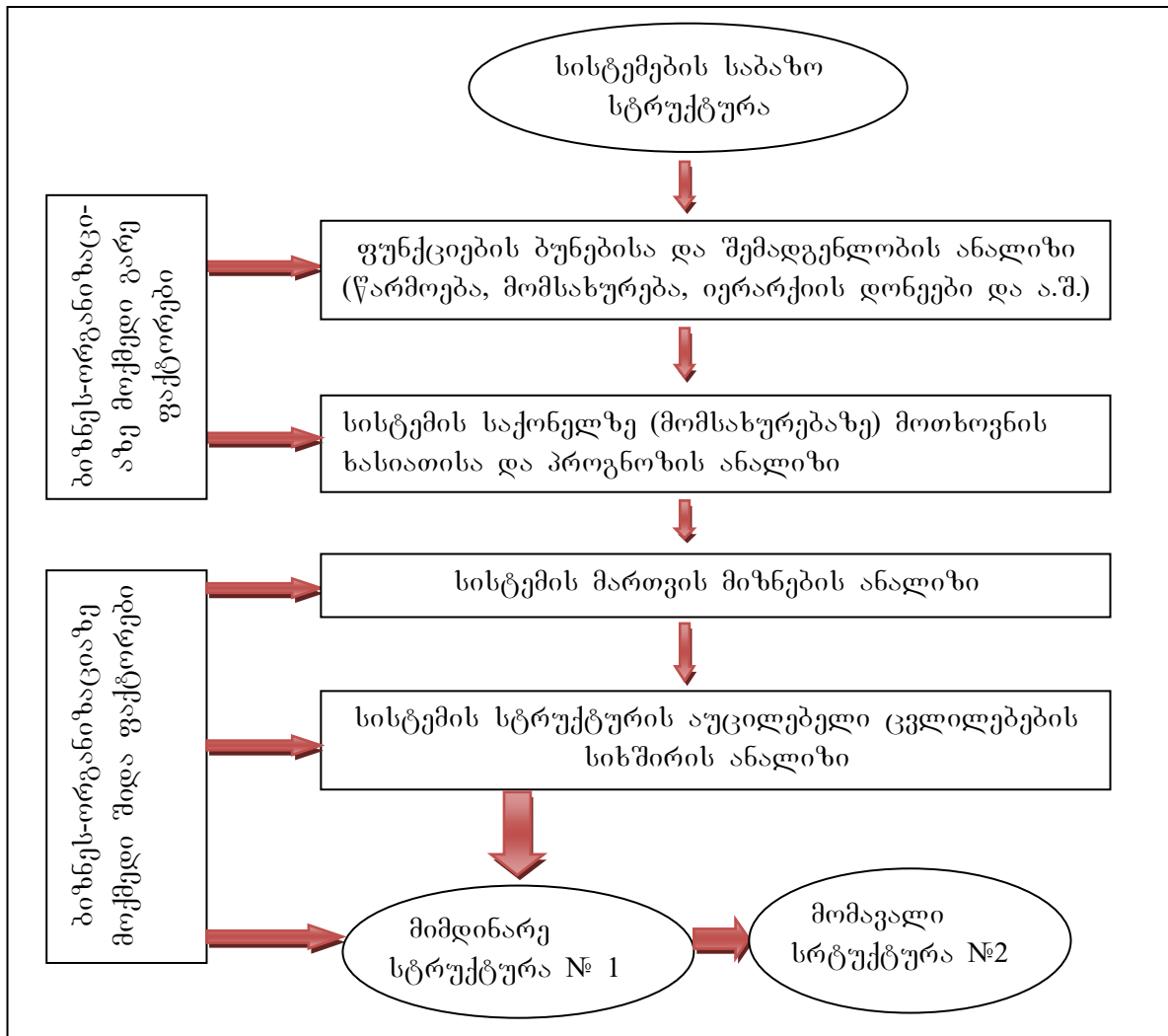

ნახ. 2. საწარმოს პოლიტიკის ზოგადი მდგომარეობა მარაგების შექმნის მიმართ

დრო ასევე არის ოპერაციული სისტემის სტრუქტურის ფორმირების მნიშვნელოვანი ფაქტორი. სტრუქტურის შერჩევა ხდება მისი პროექტირების პროცესში ან იცვლება მისი ფუნქციონირების პროცესში. ამიტომ, სტრუქტურის პროექტირებისას, ორიენტაცია უნდა იქნეს აღებული მისი არსებობის კონკურენტულ დროზე.

ჩვეულებრივ, დროის გავლის შემდეგ სისტემა განიცდის შემთხვევით ცვლილებებს. ამის მიუხედავად, სისტემის მართვისადმი მოთხოვნები შესაძლოა არ შეიცვალოს. თუ ცვლილებები გროვდება და იღებს ტენდენციის ხასიათს, მაშინ ამან უნდა მიგვიყვანოს სისტემის რესტრუქტურისადაც.

ოპერაციული სისტემის სტრუქტურის შერჩევა მისი პროექტირებისას ან ცვლილებები, მასში განიხილვება შიდა და გარე ფაქტორებით (ნახ. 3).

ნახ. 3. ოპერაციული სისტემის სტრუქტურის შერჩევის ეტაპები და ფაქტორები

პირველ რიგში იერარქიის ყოველ დონეზე ხდება სტრუქტურის ტიპის შერჩევა: გადაამუშავება ან სერვისი და ოპერაციული სისტემების რაოდენობა, აქვე დგინდება განსახილველი იერარქიის დონეების რაოდენობა. შემდეგ, მოთხოვნის პროგნოზის ხასიათისა და ხარისხის, ასევე ოპერაციული სისტემის ტიპის შერჩევის მიხედვით (წარმოება ან სერვისი), განისაზღვრება შესაქმნელი სტრუქტურის შენახვის ფუნქციის აუცილებლობა და შესაძლებლობები.

ამრიგად, ოპერაციული სისტემის სტრუქტურის მრავალსახეობა განსაზღვრავს მისი მართვის მიდგომებისა და მეთოდების მრავალფეროვნებას. ოპერაციული სისტემის ამა თუ იმ სტრუქტურის შერჩევა წარმოადგენს საწარმო-ოპერაციული მენეჯმენტის ერთ-ერთ კარდინალურ ამოცანას. ასეთი არჩევანი მეტწილად განაპირობებს ბიზნესორგანიზაციის მუშაობის დაგეგმვის სტრატეგიას.

Tamar Dudauri

ANALYSIS OF OBJECTIVES OF OPERATIONAL MANAGEMENT AND MODELING OF OPERATING SYSTEMS

Annotation

In the article are discussed objectives of operation management, its essence, types and are made analyses of these objectives. It is analyzed conflicts between the objectives of operation system and is shown to overcoming ways. In the article are also clearly formatted essence of operation system modeling, its meaning and order.

Фазил Гаджиев

РЕЗЕРВЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ МОЩНОСТЕЙ

Основной целью рыночной экономике является повышение эффективности производства во всех субъектах национальной экономике, ускорение научно-технического прогресса, повышение производительности труда и всестороннее улучшение качества работы. Успешное решение этого вопроса существенно зависит от продуктивного использования производственной мощности и основных фондов предприятий.

Повышение уровня использования производственных мощностей оказывает непосредственное влияние на соотношение между фондом накопления и фондом потребления, на темпы развития производства, средств производства и предметов потребления, роста объема капитальных вложений и на уровень общественной производительности труда.

Увеличение накоплений в результате повышения эффективности использования производственных мощностей позволяет наращивать темпы расширенного производства.

Предпосылки повышения эффективности использования производственных мощностей можно разделить на три основные взаимосвязанные между собой группы. К первой группе относятся научно-технические предпосылки, обусловленный ускорением научно-технического прогресса и внедрением его достижений в производстве. К ним относятся: комплексная механизация и автоматизация производства, внедрением новых технологических процессов, электрификация и химизация производства, создание новых видов машин, современных видов сырья и материалов. Ко второй группе можно отнести организационные предпосылки, которые связаны главным образом с внедрением прогрессивных форм организации производства, научной организацией труда. Третья группа социально-экономических предпосылок связана с совершенствованием планирования, подъемом культурно-технического уровня работников и рациональным использованием трудовых ресурсов.

Претворение в жизнь всех трех перечисленных групп обеспечивают экономии общественного труда.

Производственные резервы — это, прежде всего сокращения затрат живого общественного труда на производство продукции. Образование резервов-запасов является необходимостью, как на уровне экономики, так и на уровне отдельных предприятий. Первый тип этих резервов обусловлены не только возможными сбоями в ходе снабжения или в технологическом процессе, то есть нарушениями плановой и производственно-технологической дисциплины или стихийными бедствиями, но и тем, что они позволяют элиминировать неравномерности существующие в плане в отдельных участках производства, ликвидировать возникающие в ходе технологического прогресса «узкие места», удовлетворять новые потребности и обеспечить пропорциональный рост всего производства. Второй тип резервов представляет собой производственный резервы, которыми являются неиспользованные (нереализованные) в данный период технические, технологические, организационные и социально-экономические предпосылки дальнейшего количественного роста и качественного совершенствования производства на предприятиях.

Большое значение имеют резервы повышения эффективности производства за счет труда и управления внутрипроизводственных резервов. Эти резервы формируются под воздействием факторов существующих непосредственно на предприятиях и во внутризаводских подразделениях, что способствует увеличению производства продукции с наименьшими затратами за счет совершенствования организации производства, труда и управления на предприятии.

По своему экономическому содержанию резервы в зависимости от условий формирования можно разделить на две группы: 1) резервы, которые формировались в отдельных структурных звеньях в результате более низких индивидуальных затрат труда, по сравнению с общественно необходимыми затратами труда; 2) резервы, которые формировались при производстве продукции в отдельных структурных звеньях и характеризуются расхождением между более высокими индивидуальными затратами труда, имеющими место в данном структурном подразделении, и общественно необходимыми затратами труда. Эта часть недоиспользованных внутрипроизводственных резервов обусловлена применением устаревшей или новой техники и технологии при менее совершенной организации труда, и они могут уже рассматриваться как потери общественного производства. При этом граница между резервами и потерями является переменной, поскольку при техническом прогрессе общественно необходимыми затратами труда на производство единицы продукции имеют тенденцию к относительному снижению.

В зависимости от срока возможного их использования различают текущие резервы, которые могут быть мобилизованы в текущем периоде и не требуют для своей реализации больших затрат, и перспективные резервы, мобилизация которых связана с расширением или реконструкцией производства. Поэтому один из важных моментов совершенствования организации использования производственных мощностей является сочетание текущих и перспективных резервов, что будет способствовать повышению эффективности ее использования.

По направлениям действий факторов резервы можно разделить на интенсивные и экстенсивные, а по результатам действия на резервы прироста производственных мощностей и улучшения использования действующих производственных мощностей.

К резервам увеличения производственных мощностей относятся использованные возможности ее роста, то есть разница между существующей величиной производственной мощности и потенциальными возможностями ее увеличения.

К резервам повышения использования производственных мощностей относятся неиспользованные возможности увеличения выпуска продукции, то есть разность между величиной производственной мощности и ее недоиспользованием по плану или по фактическому выпуску.

Использование резервов роста и улучшения использования производственной мощности связано, прежде всего с устранением всякого рода потерь и сокращением затрат за счет внедрения новой техники, прогрессивной технологии, научной организации производства, труда и управления. Известно, что чем выше производительность труда, тем выше, при прочих равных условиях, объем выпуска продукции. Таким образом, эффективность использования производственной мощностей, прежде всего, зависит от уровня производительности труда.

В большинстве случаев резервы роста производительности труда одновременно являются также и резервами увеличения производственной мощностей.

Величина и уровень использования производственных мощностей формируется под влиянием множество факторов. При анализе и выявления резервов повышения эффективности использования производственных мощностей необходимо выделять факторы, влияющие на величину производственных мощностей и уровень ее использования.

На практике часто смешивают понятия «резервы увеличения производственных мощностей» и «резервы увеличения ее использования». Это приводит к тому, что уже в процессе расчетов производственных мощностей, когда в качестве исходных условий не в достаточном мере учитываются факторы, влияющие на ее эксплуатацию, занижаются потенциальные возможности предприятий. Такой подход к решению этого вопроса способствует повышению объемов капитальных вложений в новое строительство. Существует определенная взаимосвязь резервов производственных

мощностей с направлением действия факторов и результатами их действия. Разграничение факторов по направлениям действия необходимо для путей и средств в воспроизводство и улучшения использования производственных мощностей. Следует отметить, что отдельные факторы, влияющие на использование мощностей, в дальнейшем влияют и на ее величину. Так проведение мероприятий по повышению технического уровня производственных процессов приводит в текущем году к повышению производственных мощностей, и тем самым к улучшению использования производственных мощностей. В тоже время проведение этих мероприятий требует пересмотра действующих норм трудоемкости выпуска продукции на последующие периоды. Вместе с тем, существует ряд факторов, косвенно оказывающих влияние на уровень использования производственных мощностей. Изменение коэффициента ценности и загрузки оборудования непосредственно сказываются на использования производственных мощностей (таблица 1).

Таблица 1

Уровень загрузки оборудования в системе ОАО «Азнефтьхиммаш»

Показатели	2002	2005	1012	Выполнения в процентах	
				2012 год к 2002-ому году	2012 год к 2005-ому году
1. ОАО «Азнефтьхиммаш» а также	0,86	0,85	0,81	94,2	95,3
2. Машиностроительный завод Баку	0,75	0,76	0,73	102,6	96,1
3. Машиностроительный завод «Сабунчинский»	0,76	0,78	0,83	109,2	106,4
4. Машиностроительный завод «Забратский»	0,75	0,83	0,82	109,3	98,7

Как видно из таблицы 1, за анализируемый период в ОАО «Азнефтьхиммаш» имеются неиспользованные резервы по загрузке оборудования. Так, в целом по акционерному обществу загрузка оборудования в 2005 году по сравнению с 2012 годом составила 95,3%. [1, с. 261]

Экстенсивные и интенсивные факторы могут повлиять как на величину производственных мощностей, так и на уровень использования мощностей. Систематизация этих факторов может быть произведена методом построения логических моделей. Задача заключается в том, чтобы правильно определить, какие именно из интенсивных и экстенсивных факторов приведут к повышению уровня использования мощности и какие будут способствовать увеличению мощностей.

Вышеприведенная классификация факторов и резервов, несмотря на некоторую условность, позволяет путем анализа использования производственных мощностей определить тенденции в возникновении резервов. Сущность мобилизации резервов иногда сводят лишь к борьбе с потерями. Но если отождествлять резервы и потери, то получится, что чем больше безхозяйственности и потери, тем больше резервов, с чем нельзя согласиться. Несомненно, ликвидация (сокращение) теперь является одним из существенных элементов в мобилизации производственных резервов. Главное направление мобилизации резервов заключается в использовании потенциальных возможностей по загрузке мощностей, как по предприятию в целом, так и по его подразделениям.

В условиях ускоренных темпов научно-технического прогресса и интенсивных путей развития производства закономерно ставятся более важные задачи в вопросах улучшения использования производственных мощностей. Анализ и обобщение имеющихся в этом направлении теоретических положений позволили выделить основные направления совершенствования методического подхода к выявлению резервов использования производственных мощностей:

1) показателя эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия в целом по степени использования производственных мощностей во внутризаводских подразделениях;

2) оценка влияния повышения эффективности использования производственных мощностей внутризаводских подразделений на показатели производственно-хозяйственной деятельности предприятия в целом.

По первому положению следует отметить, что при выявлении резервов необходимо исследовать не только отдельные показатели использования производственных мощностей и оборудования, но и показали эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия, по которым можно оценить эффективность использования производственных мощностей. Это вызвано тем, что относительный показатель (коэффициент использования производственных мощностей) не является оценочным показателем и не отражает эффективность использования имеющихся производственных мощностей.

Второе положение основывается на том, что нельзя ограничиваться выявлением резервов по предприятию в целом. Определение величины производственных мощностей базируется на основных цехах, а по основным цехам, в свою очередь, на ведущих звеньях. Отсюда вытекает необходимость проведения анализа выявления резервов предприятия — по цехам и участкам.

Сочетание внутризаводского анализа с анализом в целом по предприятию позволяет достичь комплексности в выявлении резервов производственных мощностей, определить основные направления их реализации в целом по предприятию и конкретизировать по внутризаводским подразделениям (по цехам и участкам).

Повышение эффективности использования производственных мощностей вызывает необходимость совершенствования методических основ анализа и выявления резервов улучшения их использования.

Важное значение для проявления закономерности роста уровня фондоотдачи и использования производственных мощностей имеет улучшение возрастного состава основного технического оборудования.

Для выявления эффективности использования резервов производственных мощностей важным является сопоставление показателей уровня использования оборудования и производственной мощности.

Высокий уровень загрузки оборудования по отдельным подразделениям по сравнению с уровнем использования мощности предприятия в целом свидетельствует, на предприятии имеются значительные диспропорции в пропускных

способностях отдельных цехов, участников и групп оборудования. При этом несоответствие в уровне использования мощности и загрузке оборудования может сохраняться на протяжении нескольких лет. Низкий уровень загрузки оборудования и коэффициента сменности в одном подразделении при высокой загрузке оборудования и коэффициенте сменности в другом влияет на мощность ведущего цеха, что ведет к недоиспользованию и низкой загрузке оборудования этого звена.

Исследования показали, что одним из реальных резервов повышения эффективности использования производственной мощности на машиностроительных предприятиях и улучшения на этой основе показателей эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятий является сменности работы оборудования.

В условиях научно технического прогресса более полное использование оборудования по времени является одним из факторов улучшения использования производственной мощности и становится все более необходимым в связи с увеличением стоимости одного рабочего места, роста мощностей машин и агрегатов. Недостаточное использования оборудования по времени приводит к значительному моральному износу, что является одной из причин присутствия на предприятиях значительного количества оборудования в возрасте 15-20 лет и выше, имеющих более низкие технические характеристики по сравнению с современными образцами, создавая тем самым условия для возникновения диспропорции во внутризаводских подразделениях. [3, с. 646]

Исходными материалами для проведения анализа и выявления резервов использования производственной мощности являются: проектная мощность участка (цеха), перечень закрепленного за участком (цехом) оборудования; номенклатура выпускаемых (обрабатываемых) участком (цехом) изделий; программа выпуска изделий и фактический выпуск в анализируемом периоде по номенклатуре участка (цеха); организационно-технические мероприятия снижения трудоемкости выпуска изделий, повышение организационно-технического уровня участка (цеха); основные технико-экономические показатели участка, цеха, завода. Первичным производственным объектом для определения показателей пропорциональности являются группы оборудования.

При анализе и выявлении резервов использования производственных мощностей участка (цеха) следует различать понятия («производственная возможность» и «пропускная способность») групп оборудования. Производственная возможность оборудования характеризуется количеством изделий (деталей), которое можно обработать на данной группе взаимозаменяемого оборудования, исходя из фонда времени его работы и технически обоснованной (прогрессивной) трудоемкости обработки изделий (деталей). [2, с. 105]

Низкий коэффициент использования производственного оборудования по времени и мощности указывает на потери в использовании общественного труда и на значительные резервы использования оборудования на данном предприятии.

Не менее важным резервом улучшения использования производственных мощностей является снижение дневных, сменных и внутрисменных потерь. Причины простоев могут быть объективного и субъективного характера. К числу объективных экономисты относят резерв и консервацию, плановый ремонт и модернизацию оборудования, без которых не может обойтись производство, поэтому простой, вызванные этими причинами невозможно ликвидировать полностью. Резервы производственной мощности следует, прежде всего, искать там, где имеются резервы повышения производительности труда, поскольку последние в большинстве случаев являются также и резервами увеличения производственных мощностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Статистические показатели Азербайджана — Б. Седи, 2012, 802 с.
2. Атакишиев М. Дж. Экономическая эффективность рационального использования производственных мощностей в бурене. Москва, Нефть и Газ, 1997, 188 с.
3. Самедзаде З.А. Этапы большого пути: экономика Азербайджана за полвека, ее реалии и перспективы. Баку, 2004. 936 с.
4. Кулиев Т.А. Регулируемая рыночная экономика. Баку, 1999. 388 с.
5. Юзбашев Ч. Р. Управленческий анализ. Баку, 2006. 279 с.
6. Пласкова Н.С. Экономический анализ. М: ЭКСМО, 2009, 438 с.
7. Чернышова Ю.Г., Кочергин А.Л., Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. Ростов-на-Дону, Феликс, 2007, 442 с.

Fazil Gajiev

RESERVES OF EFFECTIVENESS OF PRODUCTION CAPACITIES

Annotation

The paper discloses the nature and effectiveness of reserve capacity utilization in engineering plants. The paper presents an interrelated set of issues that affect the efficiency of production facilities. Preparatory measures and suggestions for improvement will allow a deeper analysis of the impact on the existing reserves of capacity utilization both in enterprises in petroleum engineering and other industries, and to identify ways of further development of competitive enterprises in petroleum engineering.

Merit of the work is the fact that, based on a set of proportionality should be elected the best options load equipment, and optimization criteria, according to the researcher, all resources (labor, material, financial, and investment) at a low cost can be a maximum production output per unit of production power. This approach to capacity planning in enterprises in petroleum engineering creates conditions for determination of the actual production capacity and choice of favorable variant of development.

**მცირე ბიზნესის სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქცია:
დასაქმება, ეკონომიკური სტაბილურობა, კონკურენტუნარიანობა, თანასწორობა**

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებამ, მსოფლიო გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე, ნათლად წარმოაჩინა ეროვნული ეკონომიკების განვითარებაში მცირე და საშუალო ბიზნესის სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქცია, განსაკუთრებით კი მცირე ბიზნესის სოციალური ბუნება. ამასთან გამყარდა მოსაზრება, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესი არის წყარო ქვეყანაში საშუალო ფენის ფორმირების, ეკონომიკის მდგრადი და სტაბილური განვითარების.

ნაშრომის [1] ავტორი აღნიშნავს, მცირე ფირმა არსებით როლს ასრულებდა, ჯერ კიდევ მე-19-ე საუკუნეში, სავაჭრო სამრეწველო წარმოების განვითარებაში, როდესაც განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარება ძირითადად ხორციელდებოდა ინდივიდუალურ საწარმოთა საქმიანობისგან. მცირე ფირმის როლმა მთლიანად მოიცვა მასობრივი წარმოების და მასობრივი წარმოების საქონლის ბაზრის განვითარება. მე-20-ე საუკუნეში კი ბიზნესის განვითარების მიზნით ფოკუსირება ძირითადად ხდებოდა ბიზნესის მზარდ ზომას, მსხვილ ბიზნესსა და განსაკუთრებით მრავალეროვნულ კორპორაციებზე, მათი ბაზარზე გაბატონების თვალსაზრისით. წარმოების ამგვარმა განვითარებამ, სახელმწიფოს მხრიდან მცირე ფირმების (ბიზნესის) მიმართ უყურადღებობამ, მათი სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციის უზულებელყოფამ უარყოფითად იჩინა თავი მთელი რიგი წამყვანი ქვეყნის ეკონომიკაზე.

გასული საუკუნის 30-იანი წლებში, აშშ-ს მთავრობამ, ეკონომიკური კრიზისიდან თავის დაღწევის, უმუშევრობის შენეების, ეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევის, ქვეყანაში სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით, მსოფლიოში პირველად გამოყო ბიზნესში მცირე ბიზნესის ფორმა და შეიმუშავა მცირე ბიზნესის ფორმირებისა და განვითარების სახელმწიფო მხარდამჭერი მექანიზმი (სტიმულები, პროგრამები). 70-იან წლებში კი, როცა დიდმა ბრიტანეთმა იგრძნო ჩამორჩენა კონკურენტ სახელმწიფოებს შორის, ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის შესწავლის მიზნით შექმნილმა სახელმწიფო კომისიამ 1971 წელს გამოაქვეყნა ანგარიში, რომელიც ცნობილია როგორც „ბოლტონის ანგარიში“. აღნიშნული ანგარიშის მიხედვით კომისიის გამოკვლევა განამტკიცებდა ვარაუდს, რომ მცირე ფირმის (ბიზნესის) სექტორი იმყოფებოდა არასათანადო ყურადღების ქვეშ, იმდროინდელ ინგლისში მსხვილი საწარმოების გაბატონების ეკონომიკური და სოციალური შედეგების იმედგაცრუებისა და შიშის ფონზე. აქვეა ნათქვამი, რომ წარმატებული მცირე ბიზნესის სექტორი წარმოდგენდა ერის ეკონომიკური სიჯანსაღისათვის სასიცოცხლო აუცილებლობას, და რომ დიდი ბრიტანეთი ჩამორჩა საკუთარ კონკურენტებს მცირე ფირმის (ბიზნესის) სექტორში არსებული წვლილის მიხედვით [1].

ინგლისის კონსერვატორ პარლამენტართა ჯგუფისა და მკვლევარების მიერ 1983 წელს გამოქვეყნებულ ანგარიშში ნათქვამია: „მცირე ბიზნესის სექტორის არაჯანსაღი მდგომარეობა წარმოადგენს ჩვენი, როგორც ინდუსტრიული ერის შედარებით დაკნინების სიმპტომსა და გამომწვევ მიზეზს.“ [1; გვ. 154]. ნაშრომის [2] ავტორი წერს, რომ ხელისუფლების მხარდაჭერის ძირითადი მიზეზი, გარდა იმისა, რომ მცირე ბიზნესს ჰქონდა დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა, იყო ის რომ იგი სამეურნეო მართვის სწორი მიდგომა, კეთილდღეობის და თვითდახმარების საუკეთესო საშუალებაა.

აღნიშნული კვლევის შედეგებს მოყვა სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის შეცვლა, მცირე ფირმების (ბიზნესის) სექტორის ხელშეწყობის მიმართულებით, რამე თუ დიდია მათ მიერ ეკონომიკაში შეტანილი წვლილი, ინდივიდებისადმი სარგებლიანობის მოტანა და სამუშაოთი უზრუნველყოფა.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღიარებულია, რომ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასასრულს, მცირე ფირმებმა ევროკავშირის მასშტაბით შექმნეს საწარმოთა 95%-ტი.

ევროპის თანამეგობრობის ქვეყნებში (EC); აშშ-ში და იაპონიაში მცირე და საშუალო საწარმოების წილად მოდის მთლიანი დასაქმებულების 50%, ხოლო მათი წილი მშპ-ში (მთლიან შიდა პროდუქტაში) ჭარბობს 50%, მაგალითად საფრანგეთში მასზე მოდის მშპ-ს 62%; ევროკავშირის სხვა ქვეყნებში-67%; და ა.შ. [8]

მცირე ბიზნესი, მისი სოციალური აქტიუობა და უნარი განავითაროს ეკონომიკის ინოვაციური სექტორი, განაპირობებს თანამედროვე წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკათა სტრუქტურას და ეფექტიანობას. ბოლო სამოცი წლის განმავლობაში აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში მცირე ბიზნესმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა, როგორც ახალი სამუშაო ადგილების შემქმნელმა. მასზე მოდის ახალი სამუშაო ადგილების ორმესამედზე მეტი. 2006 წელს აშშ-ში მცირე საწარმოთა რაოდენობა 26 მილიონს შეადგენდა, რაც სულ 26 მილიონი ადამიანის დასაქმებას ნიშნავს.

მცირე ბიზნესს თავისი ფუნქციის - ახალი საქონლისა და მომსახურების დანერგვის, წყალობით დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია ეკონომიკის განვითარებაში. აშშ-ს ნაციონალური სამეცნიერო ფონდის შეფასებით ახალი ნაწარმის შემუშავების 98% ხორციელდება მცირე ბიზნესის მიერ. მაშინ როცა ქვეყანაში კვლევებისა და ახლის შემუშავებაზე გამოყოფილი საშუალებების მხოლოდ 5%-ზე ნაკლები იხარჯება მცირე ბიზნესში [6; 107]

მცირე ბიზნესის სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქცია ვლინდება იმაშიც რომ იგი ქმნის სამუშაო ადგილებს მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი ჯგუფებისათვის, როგორცაა ქალები, იმიგრანტები, სტუდენტები, უმცირესობები და ა.შ. ფაქტიურად იგი ასაქმებს შრომის სურვილის და უნარის მქონე ყველა ადამიანს მუხედავად მისი ასაკისა და შრომისუნარ შესაძლებლობისა.

საფრანგეთის ეკონომიკაში შექმნილი ახალი სამუშაო ადგილების 40-50% მოდის მცირე ბიზნესზე. აქ მცირე ბიზნესს განეკუთვნება საწარმო (ფირმა) რომელშიც 50-მდე კაცია დასაქმებული. ბოლო პერიოდში, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შესარბილებლად სახელმწიფომ შექმნა, 2 მილიარდი ევროს მოცულობით, ფონდი, რომელიც მიმართულია მცირე და საშუალო ბიზნესის ინვესტირებისა და დაკრედი ტებისათვის.

დიდ ბრიტანეთში, მცირე ბიზნესს მიეკუთვნება ფირმა, რომელშიც მომუშავეთა რაოდენობა არ აღემატება 50 კაცს. დასაქმებულთა სართო რაოდენობის 49% მოდის მცირე ბიზნესის საწარმოებზე.

20 წელზე მეტია ყოფილ საბჭოთა სივრცის ქვეყნებში ფეხს იკიდებს მცირე ბიზნესი. მათში მცირე ბიზნესის სტატუსი განისაზღვრება სხვადასხვა მახასიათებლებით. ბელორუსიის რესპუბლიკაში მახასიათებლად აღიარებულია დასაქმებულთა რაოდენობა და მცირე ბიზნესს მიეკუთვნება: მიკროსაწარმოები-15 ; მცირე საწარმოები-16 დან 100; საშუალო საწარმოები-100 დან 250 კაცამდე დასაქმებულით. მცირე ბიზნესი პრაქტიკულად ფუნქციონირებს ეკონომიკის თითქმის ყველა დარგში, მიუხედავად ამისა მისი ხვედრითი წილი ბელორუსიის ეკონომიკაში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობის 7,6%, სამრეწველო წარმოების საერთო მოცულობის 7,5% შეადგენს. აზერბაიჯანში მცირეს მიეკუთვნება კომპანიები(ფირმები): მრეწველობაში არაუმეტეს 200; მეცნიერებასა და სამეცნიერო მომსახურებაში - 100; საწარმოო სფეროს სხვადასხვა დარგებში -50; არასაწარმოო სფეროში - 25; და ვაჭრობაში - 15 დასაქმებულისა. აქ მცირე ბიზნესის რეგულირება ხდება 1999 წელს მიღებული - „მცირე ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“ კანონით. ამ კანონით განსაზღვრება მცირე საწარმოს სტატუსი ორი მახასიათებლის დასაქმებულთა საშუალო წლიური რიცხოვნების და საშუალო წლიური ბრუნვის მიხედვით. სასომხეთში მცირე და საშუალო ბიზნესის სექტორს არეგულირებს, კანონი „მცირე და საშუალო ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“ (2000). კანონი მცირე ბიზნესს აკუთვნებს, მუშათა საშუალო სიობრივი რიცხოვნების მიხედვით საწარმოებს: 1. უმცირეს საწარმოებს,- 5 კაცამდე ; 2. მცირეს: მრეწველობასა და მატერიალური წარმოების სხვა დარგებში - 50, მშენებლობას, ენერჯეტიკას, მეცნიერებასა და განათლებაში - 25, ტრანფორტში, ვაჭრობასა და მომსახურებაში - 15 კაცს. რუსეთის ფედერაციაში მცირე და საშუალო ფირმების რაოდენობა ყოველ 1000 მცხოვრებზე უდრის 8,1; საქართველოში - 9,2, მაშინ როდესაც იგივე მაჩვენებელი იაპონიაში- 39,5; აშშ-ში - 72,2; იტალიაში- 68; ინგლისში 46.[8]

საქართველოში ბიზნეს სექტორი მოიცავს: მიკრო, მცირე, საშუალო და მსხვილ ბიზნესს. მცირე ბიზნესის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს მეწარმე ფიზიკურ პირს. რომლის მიერ ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული ერთობლივი შემოსავალი კალენდარული წლის განმავლობაში არ აღემატება 100 ათას ლარს. ოფიციალურად დეკლარირებული მონაცემებით, 20012 წელს, საქართველოს ეკონომიკის ბიზნეს სექტორში მცირე ბიზნესის საწარმოთა მთლიანმა ბრუნვამ - 10,7%; ხოლო პროდუქციის მთლიანმა გამოშვებამ - 10,1% შეადგინა. დასაქმებულთა მთლიან რაოდენობაში მცირე ბიზნესზე მოდის 26,9% [7]. ბიზნესის დანერგვის გამართლების, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მიმართულებით 185 რეფორმატორ ქვეყნებს შორის საქართველო მოწინავე ათეულს შორის მე-9-ე ადგილს იკავებს.

ამდენად, საკითხის შესწავლიდან ჩანს, რომ დღეს განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მცირე ბიზნესი თავისი მოცულობით ეკონომიკის ერთ-ერთ მსხვილ აგრეგატს წარმოადგენს. იგი როგორც ბიზნეს სისტემის, ასევე მთელი ეკონომიკური სისტემის ფორმირების, განვითარებისა და სტაბილურობის ერთ-ერთი პირველწყაროა.

აღნიშნული მონაცემები ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ მცირე ბიზნესს აქვს უნარი, ფართო მასშტაბებით უზრუნველყოს შრომითი რესურსების გამოყენება. სწორედ ამაში ვლინდება მცირე ბიზნესის სოციალური როლი და როგორც მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ერთ-ერთი მძლავრი საშუალება. მცირე საწარმოს, თავისი საქმიანობის კიდევ ერთი არსებითი თვისებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ეკონომიკურ ზრდაში.

როგორც პრაქტიკა ცხადყოფს, მცირე საწარმო შეუცვლელია ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების სფეროში. იგი ორიენტირებულია ტექნოლოგიური, ტექნიკური და ორგანიზაციული სიახლეების შემუშავება-დანერგვაზე, რომლის გარეშეც შეუძლებელია ბაზარზე გასვლა და საწარმოების ეფექტიანი ფუნქციონირება. ამ მიმართულებით უცხოეთში ჩატარებული ემპირიული კვლევების შედეგად იმ ფირმების მაღალი აქტიურობა იქნა ნაჩვენები, რომლებშიც დასაქმებულთა რიცხვი არ აღემატება 100 კაცს. აშშ ნაციონალური სამეცნიერო ფონდის შეფასებით, სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების ყოველ დოლარზე, ფირმები, სადაც დაკავებულია არაუმეტეს 100 კაცისა, 4-ჯერ მეტ სიახლეებს ნერგავენ, ვიდრე ფირმები, სადაც დასაქმებულია 1000-დან 10 000-მდე ადამიანი, და 24-ჯერ მეტს, ვიდრე კომპანიები, სადაც დაკავებულია 10 000 კაცზე მეტი. მცირე ბიზნესი ქმნის სპეციალიზაციისა და კოოპერაციის მაღალ დონესა და ნაყოფიერ სამეწარმოო კლიმატს. იგი სწრაფად ამოსეიდვადია და ა.შ. [6]

ახალი პროდუქციის დანერგვისა და ახალი სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფის გვერდით, მცირე ბიზნესი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მსხვილი კორპორაციების საქმიანობაში მათი მომარაგებით, პროდუქციის გასაღებით და მათთვის მომსახურების გაწევით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ხშირად არსებობს მცირე და მსხვილი ბიზნესის ინტეგრაციის (დაახლოების) ობიექტური აუცილებლობა. განვითარებულ ქვეყნებში მცირე და მსხვილი ბიზნესის ურთიერთობების ძირითადი ფორმებია: ლიზინგი; სუბარენდა; ფრანჩაიზინგი; ლიცენზიური შეთანხმებანი და ვენჩურული დაფინანსებები.

ამერიკის სამეწარმო პრაქტიკაში მთელ რიგ უმსხვილეს საწარმოთა სტრუქტურაში დიდი ადგილი უჭირავს მცირე საწარმოებთან ურთიერთობას. მცირე ფირმები ხელს უწყობს მსხვილ კომპანიებს, იყენენ მოქნილნი და უბიძგებს მათ უახლოესი ტექნოლოგიების დანერგვისაკენ.

მცირე ბიზნესი მსხვილი ბიზნესისათვის მოქნილობისა და შემოქმედებითი ფხიანობის წყაროს წარმოადგენს. მათი ურთიერთობა ურთიერთშევისების საფუძველზე აგებული და მიმართულია ქვეყნის ეკონომიკისა და მისი საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის სრულყოფისაკენ.

ამდენად, მცირე საწარმოები ხელს უწყობს მსხვილი საწარმოების კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებას და ამით მთელი ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას საერთაშორისო არენაზე.

მრავალი მცირე ფირმის არსებობა განპირობებულია იმით, რომ ისინი უზრუნველყოფენ მომხმარებლების დაკმაყოფილებას იმ სპეციალიზებულ საქონელსა და მომსახურებაზე, რომელთა სერიული

წარმოება ან მსხვილი მომსახურების რგოლების შექმნა ეკონომიკურად გაუმართლებელია. ასეთი საქონლის ბაზარი, ცხადია, არაა დიდი, მაგრამ მცირე ფირმები, რომლებიც მომხმარებელს უნიკალური სახის საქონელს აწვდიან, პოულობენ თავიანთ ნიშას ბიზნესის სამყაროში, რითაც ხელს უწყობენ ქვეყანაში ჯანსაღი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებას.

მცირე ბიზნესის ძირითად თავისებურებას წარმოადგენს მისი მაღალი მოქნილობა ეკონომიკურ გარემოში მიმდინარე ცვლილებებისადმი.

მცირე ბიზნესის კიდევ ერთ-ერთი თავისებურება მდგომარეობს გაკოტრების მაღალ მანევრებლობაში – მცირე საწარმოების თითქმის 50% იხურება საქმიანობის პირველ ორ წელს. წარმატებულია მცირე ბიზნესის მხოლოდ 15%. გაკოტრება გამოწვეულია რიგი სუბიექტური თუ ობიექტური ფაქტორებით, მაგრამ, ამავე დროს, გაკოტრების პროცესი ეკონომიკური მექანიზმის ფუნქციონირების განუყოფელი ნაწილია. მცირე ბიზნესი იძლევა საშუალებას, თავი დაეღწიოს არაფექტიან მეწარმეობას, ამავე დროს, იძლევა უნარიანი ბიზნესმენების გამოვლენის შესაძლებლობას. ამასთან, არსებითია სახელმწიფოს მხრიდან მცირე საწარმოს გაკოტრების სწორი მექანიზმის შემუშავება, რათა დაეცვათ საზოგადოება ეკონომიკური რესურსების არაფექტიანი გამოყენებისაგან. ამდენად, უნდა გამოიყოს მცირე ბიზნესის ერთ-ერთი თვისება, რომ აქ ხორციელდება ეკონომიკური რესურსების გამოყენების ექსპერიმენტი.

მცირე ბიზნესის ამოცანაა, ხელი შეუწყოს საქონლისა და მომსახურების სრულყოფილი ბაზრის ჩამოყალიბებას. იგი არის საბაზრო ეკონომიკის ბიზნესსისტემის პირველწიარო, რომელიც ფუნქციონირებს ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორში და მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ეკონომიკური ზრდის ტემპებს, მთლიანი ეროვნული პროდუქციის ხარისხსა და სტრუქტურას.

საბაზრო მექანიზმის სფეროში მცირე ბიზნესის როლი იმაში ვლინდება, რომ იგი ახერხებს ბრძოლას მონოპოლიასთან, რასაც აღწევს ცვალებად საზოგადოებრივ მოთხოვნაზე სწრაფი რეაგირების შესაძლებლობით, რაც, თავის მხრივ, განპირობებულია მისი მოქნილობით.

მცირე ბიზნესით ხორციელდება საზოგადოებრივი მოთხოვნის სრულყოფილი დაკმაყოფილება ბაზრის ნიშების შევსების ხარჯზე, რომელთა იგნორირებას ახდენს მსხვილი და საშუალო ბიზნესი. მცირე საწარმოები უზრუნველყოფენ მსხვილი ფირმების წარმოების შესაძლო სპეციალიზაციას. საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში, ბოლო წლებში, მსხვილმა საწარმოებმა წერილი სპეციალიზებული საწარმოების სასარგებლოდ თავი დაანებეს დამხმარე და დამამზადებელი ვიწრო საწარმოო რგოლების შექმნას.

საზოგადოებრივი ფსიქოლოგიის სფეროში მცირე ბიზნესი მასთან დაკავშირებულ და დასაკმეებულ ადამიანებს უყალიბებს მესაკუთრის ფსიქოლოგიას, უნარს, დამოუკიდებლად მიიღონ გადაწყვეტილება საკუთარ ძალებზე დაყრდნობით. მცირე ბიზნესი ადამიანს ეხმარება პიროვნების რეალიზაციაში, საშუალებას აძლევს იგრძნოს თავი, როგორც რთული ამოცანების გადაჭრის უნარის მქონე.

მცირე ბიზნესი აყალიბებს საგადასახადო შენატანების დიდ მასას, მოსახლეობის დიდ ნაწილს უზრუნველყოფს არსებობის საშუალებებით.

კონკურენტული გარემოს შექმნის სფეროში მცირე საწარმო ახერხებს ზეწოლას მსხვილ საწარმოებზე და ამით სტიმულს აძლევს მათ ინოვაციურ საქმიანობას. ისინი თავიანთი განსხვავებული სტრატეგიებით ხელს უწყობენ დარგის კონკურენტუნარიანი გარემოს შენარჩუნებას. მცირე ბიზნესს აქვს შემდეგი კონკურენტული უპირატესობანი: დინამიკურობის მაღალი დონე; გადაწყვეტილების მიღების ოპერატიულობა; კაპიტალის სწრაფი გადასროლის შესაძლებლობა; მცირე აუნაზღაურებადი (დაუბრუნებადი) დანაკარგები; კაპიტალზე დაბალი მოთხოვნილება; პროდუქციის ასორტიმენტისა და წარმოებაში სწრაფი ცვლილებების შეტანის უნარი; მოკლე ტექნოლოგიური ციკლი; დამამთავრებელ წარმოებაში მარაგების სიმცირე; საშუალებების სწრაფი ბრუნვა (რაც ადიდებს შემოსავლებს, ამცირებს ამოსყიდვის ვადებს, ამცირებს ეკონომიკური რისკის დონეს); წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის უკიდურესად რაციონალური სტრუქტურის გამო, დამატებითი (ხედნადები) ხარჯების სიმცირე; პროდუქციის გასაღების მდგრადობა კონკრეტულ მომხმარებელზე ორიენტაციის წყალობით; სწრაფი შემგუებლობა ბაზრის მოთხოვნის ცვლილებებთან; მმართველობითი ინფორმაციის გადაცემის მაღალი სისწრაფე, რაც მცირე ფირმებს აძლევს შესაძლებლობას, ოპერატიულად შექმნონ რეაგირება კონკურენტის პირობების ნებისმიერ ცვლილებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნილლი დ. ბიზნესი კონტექსტში, ბიზნესი და მისი გარემო, შესავალი, თბ., BGC biznes, 2003
2. Ведение бизнеса 2004-20136 Разумный подход к регулированию деятельности малых и средних предприятий. Сопоставительные данные об условиях регулирования предпринимательской деятельности по 185 странам. (изд. Doing Business. THE WORLD BANK; IFC). 10-издание.
3. Горфинкел В., Швандар В. Малый бизнес. Организация экономика управление. М., «ЮНИТИ», 2003.
4. Грибов В. Менеджмент в малом бизнесе. М., «Финансы и статистика», 2002.
5. Мазоль С. Экономика малого бизнеса. Минск., «Книжный Дом», 2004.
6. Речмен Д., Мескон М., Боуви К., Тилл Д. Современный бизнес в 2 т., М., «Республика», 1995.
7. www.geostat.ge
8. www.atsu.edu.ge

*Eter Kakulia
Nana Bibilashvili*

SOCIAL-ECONOMIC FUNCTION OF SMALL BUSINESS: EMPLOYMENT, ECONOMIC STABILITY, COMPETITIVENESS, EQUALITY

Annotation

On the basis of analyzing the condition of small business development in the post-soviet and developed space countries, in the work conclusions for perfect adopting of small business social-economic function for establishing effective basic structure of economy in Georgia are made.

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В современной практике управления украинскими предприятиями менеджеры игнорируют долгосрочный аспект развития предприятия на основе повышения конкурентоспособности персонала. Справедливо устанавливая прямую зависимость между уровнем конкурентоспособности персонала и расходами на его содержание (оплата труда, социальные отчисления, повышения квалификации, социальные мероприятия и тому подобное), руководители отдают предпочтение низко квалифицированному персоналу, что позволяет снизить расходы предприятия в краткосрочном периоде. Одновременно предприятие лишается возможности получить долгосрочное конкурентное преимущество.

В рыночной экономике существенно изменяется роль персонала на предприятии. Повышение инвестиционной активности предприятий путем вложения средств в новые технологии и оборудование обуславливает потребность в персонале с новыми знаниями, навыками, умениями, то есть с более высокой конкурентоспособностью [1].

Формирование, поддержка и развитие оптимального уровня конкурентоспособности персонала является объективным условием эффективной работы предприятия, что требует создания теоретической и методической базы.

Вопрос конкурентоспособности персонала предприятий Украины приобретает все большую актуальность, поскольку является объективным условием развития предприятия путем обеспечения ему дополнительных конкурентных преимуществ [2]. Поэтому необходима разработка механизма формирования и выработки стратегии развития конкурентоспособности персонала предприятий. Для обеспечения развития конкурентоспособности персонала предприятия нужно разработать систему конкретных мероприятий, которые включают совокупность определенных элементов, в результате взаимодействия которых обеспечивается развитие конкурентоспособности персонала.

Функционирование данного механизма направлено на формирование и развитие возможностей персонала в зависимости от двух факторов: 1) соответствие собственным интересам конкурентного работника для эффективной его деятельности на данном предприятии, 2) соответствие потребностям предприятия для создания синергетической целостности всех аспектов деятельности предприятия [3].

Результатом действия механизма становится изменение всех составляющих конкурентоспособности персонала в направлении, которое обеспечивает возрастание эффективности и результативности деятельности предприятия, одновременно удовлетворяя социально-экономические потребности персонала.

За счет этого механизма достигается:

- развитие конкурентоспособности персонала;
- функциональная связь между возрастанием конкурентоспособности персонала и результатами деятельности предприятия.

Формирование механизма должно осуществляться с учетом достигнутого уровня конкуренции, что обеспечивает стимулирование персонала к повышению конкурентоспособности [4]. Механизм развития конкурентоспособности состоит из:

- целевой системы, которая подразумевает определение цели (миссии) предприятия, исходя из нее – заданий развития конкурентоспособности персонала;
- правовой, информационной и методологической основой механизма развития конкурентоспособности персонала предприятия является институциональная подсистема;
- подсистемы управления развитием конкурентоспособности персонала, которая предусматривает постановку требований к уровню конкурентоспособности каждой социально-профессиональной группы, оценку уровня ее конкурентоспособности, выбор стратегии и методов развития конкурентоспособности персонала;
- подсистемы реализации стратегии, которая должна обеспечивать развитие конкурентоспособности персонала по трем направлениям: формирование количественной, качественной составляющих персонала и его стимулирование.

В ходе реализации механизма изменение конкурентоспособности персонала предприятия совершается с помощью применения соответствующих стратегий – инструментов управленческого воздействия на конкурентоспособность персонала. Подсистема управления развитием включает методы развития конкурентоспособности персонала, методы используются путем разработки и реализации соответствующих стратегий.

Основой предложенного механизма развития конкурентоспособности персонала предприятия является выбор и разработка стратегий развития конкурентоспособности для каждой социально-профессиональной группы. Последовательность действий по выбору стратегии должна включать:

- определение конкурентной стратегии предприятия;
- выбор стратегии развития конкурентоспособности для каждой социально-профессиональной группы, что должно соответствовать стратегии предприятия;
- действия по сохранению конкурентных преимуществ;
- текущие мероприятия по усилению конкурентных позиций и улучшению показателей работы.

Предлагаем разработку и реализацию стратегии развития конкурентоспособности персонала осуществлять в соответствии с общими стратегиями развития предприятия. Стратегия развития конкурентоспособности персонала может быть отнесена к категории функциональных стратегий, то есть к третьему иерархическому уровню стратегий предприятия.

Анализ методов развития конкурентоспособности персонала предприятия в соответствии с внешними и внутренними условиями, при которых эти действия могут быть реализованы, учет результатов воздействия указанных действий на уровень конкурентоспособности персонала позволили нам предложить классификацию стратегий развития конкурентоспособности персонала по следующим признакам: по источникам возникновения конкурентных преимуществ персонала, по способам влияния на объект, по этапам развития трудового потенциала предприятия, по этапам жизненного цикла предприятия, по срокам реализации, по соответствию общей стратегии предприятия, по источнику инвестиций. Предложенная классификация стратегий развития конкурентоспособности персонала стала основой для обоснования

выбора стратегии развития конкурентоспособности персонала предприятий в соответствии с выбранной ими стратегической перспективой.

Модель выбора стратегии развития конкурентоспособности персонала предприятия для каждой социально-профессиональной группы включает определение конкурентной стратегии предприятия, анализ ключевых факторов выбора стратегии развития конкурентоспособности персонала, выбор стратегии развития группы персонала, формирование перечня мероприятий по результатам воздействия на объект. Получение конкурентных преимуществ персонала предприятий при определении направления развития требует классификации критериев, по которым необходимо сравнивать возможные направления и систему их оценки. Предлагаем выбор перечня текущих мероприятий по развитию конкурентоспособности персонала и улучшению показателей работы предприятия делать в зависимости от двух групп факторов: этапа жизненного цикла предприятия и уровня конкурентоспособности каждой социально-профессиональной группы.

Таким образом, предложенные механизм и модель выбора стратегии развития конкурентоспособности персонала на предприятии позволит менеджерам выбрать нужную стратегию развития конкурентоспособности персонала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: Учебник. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с.
2. Ткач А. Институционализация глобального экономического развития: Электронный ресурс: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2012_1_1/44.pdf
3. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ.; Под ред. Я. В. Заблоцкого. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 608 с.
4. Радева М.М. Інститут конкуренції в корпоративній економіці / Проблеми и пути повышения конкурентоспособности предприятий: Материалы всеукр. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, 17-19 мая 2007 г. – Севастополь: Из-во СевНТУ, 2007. – 288 с. - 174-175

Victoria Kolomiets

AREAS OF INCREASING COMPETITIVENESS PLANT PERSONNEL IN MODERN CONDITIONS Annotation

To enhance the competitiveness of staff necessary to develop the mechanism of formation and development of competitiveness strategy enterprise personnel. In this paper we propose a mechanism of competitive plant personnel. Its basis is the selection and development of strategies for the development of the competitiveness of each socio-professional group of staff. The proposed mechanism and model of choice competitiveness strategy will allow personnel in the enterprise managers to find the right strategy for competitiveness staff.

*ნინო ლაზვიაშვილი
თამარ ბერიძე*

რა უნდა ვიცოდეთ მმართველობითი ჯგუფებისა და ბუნების შესახებ

გუნდები და ჯგუფები გლობალური ბიზნესგარემოს რეალობად იქცა, მათი მართვა კი თანამედროვე მენეჯერების ერთ-ერთ ურთულეს პრობლემად. კომპანიები სულ უფრო და უფრო რწმუნდებიან იმაში, რომ სხვადასხვა დავალებები და პროექტები უმჯობესია შესასრულონ არა ცალკეულმა ინდივიდებმა, არამედ მუშაკთა ჯგუფებმა და გუნდებმა.

ჯგუფებისა და გუნდების ეტიმოლოგიური სიახლოვის მიუხედავად, რაც სპეციალისტებშიც კი ხშირად იწვევს დაბნეულობას, მათ შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებებია, რომელთა არცოდნა და გაუთვალისწინებლობა დამღუპველია იმ საქმისათვის, რომლის შესასრულებლადაც ვირჩევთ მათ.

მაშასადამე, როცა ამა თუ იმ დავალების შესრულებისათვის უარს ვამბობთ ინდივიდუალურ შემსრულებლებზე, უნდა გადავწყვიტოთ არანაკლები მნიშვნელობის მეორე ამოცანა, როგორ შევცვალოთ ინდივიდუალური შემსრულებლები – ჯგუფით თუ გუნდით.

ასეთ დროს არჩევანი კეთდება არა მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეების შედარება-შეჯერებით, მათ შორის არსებული განსხვავებების მხედველობაში მიღებით, არამედ შესასრულებელი დავალების (სამუშაოს, პროექტის) ხარისხით, კადრების პოტენციალით და მართვის სტილით.

ჯგუფებსა და გუნდებს შორის განსხვავებები მეტად დიდია (ცხრილი 1).

ჯგუფები არის კომპანიის ორი ან ორზე მეტი ურთიერთდამოკიდებული და ურთიერთზე მოქმედი მუშაკი, რომლებიც გაერთიანებული არიან საქმეში რაიმე განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად. რაც შეეხება გუნდს, იგი კარგად განვითარებული ჯგუფი კი არ არის, არამედ რაღაც სხვა. გუნდს სხვა მიზნები, ფუნქციონირების სხვა საშუალებები და თავის წევრებისა და ლიდერის მიმართ სხვა მოთხოვნები აქვს. გუნდს შეუძლია ისეთი ენერჯის გამოშვება, რაც არ შეუძლია ჯგუფს. გუნდის ჩამოყალიბება უბრალოდ თანამშრომლების თავმოყრით და მათი გუნდად გამოცხადებით არ ხდება. ამერიკელი მეცნიერის ალენ კონის აზრით, „რამდენიმე ინდივიდის გარდაქმნა შეკრულ, მაღალეფექტურ გუნდად მეტად რთული და ხანგრძლივი პროცესის შედეგია“ [2, გვ. 70].

ჯგუფსა და გუნდს შორის არსებული ძირითადი განსხვავებები¹⁶¹

ჯგუფის მახასიათებლები	გუნდის მახასიათებლები
1. ძლიერი, მკაფიოდ გამოხატული ლიდერი	1. გუნდის თანამონაწილეობა ლიდერის როლის შესრულებაში
2. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა	2. ინდივიდუალური და ზიარი პასუხისმგებლობა გუნდში
3. შრომის პროდუქტების ინდივიდუალური წარმოება	3. შრომის პროდუქტების ერთობლივი წარმოება
4. თათბირებს ატარებს ლიდერი	4. თათბირების მსვლელობისას ლიდერი ახალისებს გუნდის წევრების ღია და აქტიურ მონაწილეობას პრობლემათა გადაწყვეტაში
5. ლიდერი იხილავს სიტუაციას და იღებს გადაწყვეტილებებს	5. გადაწყვეტილებები მიიღება ერთობლივად

ჯგუფები და გუნდები ერთმანეთისაგან, უპირველეს ყოვლისა, დანიშნულებით განსხვავდებიან. ჯგუფები შეუცვლელნი არიან იმ სამუშაოს შესრულებაში, სადაც ძირითადი სარგებელი თითოეული ინდივიდის მაქსიმალური ძალისხმევით მიიღება და გარეშე ადამიანები, ანუ ჯგუფის წევრები საჭირო არიან მხოლოდ მათ მხარდასაჭერად. ჯგუფური სტრუქტურის დროს მთელი არის მისი ნაწილების ჯამი. ჯგუფის მიზანია თითოეული წევრის წარმატება და საქმეში მათი ურთიერთკოორდინაცია.

ამის საწინააღმდეგოა გუნდის დანიშნულება. განსხვავებით ჯგუფისაგან, გუნდი იმ სიტუაციაშია საჭირო, როცა საქმიდან ძირითადი სარგებელი უნდა მივიღოთ პროდუქტის ერთობლივი შექმნით. ასეთ შემთხვევაში მთელი მეტია თავისი ნაწილების ჯამზე, ხოლო გუნდის მიზანი სინერგიული ეფექტის მიღებაში მდგომარეობს [2, გვ. 72].

ერთი შეხედვით ჯგუფები და გუნდები დახარჯული დროის სიდიდით, ანუ რაოდენობრივი მაჩვენებლებით ერთმანეთისგან არ განსხვავდებიან. მაგრამ არის მომენტი, როცა რაოდენობრივი გადადის ხარისხობრივში, ანუ ხდება ჯგუფის წევრების ფსიქოლოგიის გადაწყობა და ისინი იწყებენ აქტიურ მონაწილეობას ლიდერის როლის შესრულებასა და პასუხისმგებლობის გადანაწილებაში. ასეთი ფსიქოლოგიური გადაწყობით ჯგუფი უკვე იქნის გუნდის ძალას, სულს, ენერჯიას და იგი გუნდი ხდება. მაშასადამე, ჯგუფის გარდაქმნა გუნდად შეიძლება, მაგრამ ეს არ უნდა მოხდეს მექანიკურად. ჯგუფი, რომლის წევრები დაბაბულად მუშაობენ საერთო კონკრეტული ამოცანების შესასრულებლად, იყენებენ სინერგიზმის პოზიტიურ ეფექტს და მოქმედებენ ინდივიდუალური და თანაზიარი ანგარიშების საფუძველზე, იწოდება სამუშაო (მუშა) გუნდად. სამუშაო ჯგუფში, ისე, როგორც სპორტულ ჯგუფში, ცალკეული წევრების გამორჩეული ძალისხმევა მიზნის შესასრულებლად ჯგუფს აქცევს გუნდად, ხოლო სინერგიზმის წყალობით მისი შრომის მწარმოებლურობის დონე უფრო მაღალი იქნება, ვიდრე გუნდის ცალკეული წევრების შრომის ნაყოფიერების ჯამი. ეს მიიღწევა პოზიტიური სინერგიზმითა და ნათლად კოორდინირებული ძალისხმევით.

კომპანიისათვის ჯგუფები ისევე საჭიროა, როგორც გუნდები. მათ შორის არჩევანს, როგორც აღვნიშნეთ წევრებს სამუშაოს ხასიათი, საკადრო რესურსი და ხელმძღვანელობის სტილი. თუ კომპანიის წინაშე კარდინალური პრობლემები დგას, მის გადასაწყვეტად აუცილებლად ინტეგრირებული და ნოვატორულად შემოქმედებითი მიდგომაა საჭირო. ეს მხოლოდ გუნდური მუშაობით შეიძლება. რაც შეეხება ხელმძღვანელობის სტილს, თუ კომპანიას სათავეში ისეთი ლიდერი უდგას, რომელიც მხოლოდ თვითონ იღებს გადაწყვეტილებებს, იგი ვერ შექმნის გუნდებს, რადგან გუნდი ლიდერისაგან მოითხოვს ფუნქციების გადანაწილებას. ასეთ შემთხვევაში, ლიდერი სუბიექტური მიზეზების გამო, თავს შეიკავებს გუნდის შექმნისაგან.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეფექტური გუნდის ფორმირება ძალზე რთულია, ამიტომ გუნდები მასიურად ვერ ვრცელდებიან. ი. კატცენბახის და დ. სმიტის აზრით, „ამის მიზეზი არის პრობლემების სერიოზული შეზღუდულობა“ [1, გვ. 112], ხოლო აღენ კოენის აზრით, „მენეჯერების შიში, რომ დაკარგავენ პრესტიჟს და კონტროლს კომპანიაზე“ [2, გვ. 93-94].

ზოგიერთი პროგრესულად მოაზროვნე მენეჯერი ძლევს ამ შიშებს და თამამად მიდის გუნდის ჩამოყალიბებაზე, თუმცა არიან ისეთებიც, რომლებიც თავს იკავებენ ამ სიახლისგან, თუნდაც იმ მიზეზით, რომ ყველა გუნდი ვერ ადწევს წარმატებებს.

გუნდმა რომ წარმატებებს მიაღწიოს, თვითონ გუნდი უნდა იყოს წარმატებული. აქ იგულისხმება გუნდის წევრთა როლების ეფექტური შერჩევა-შეთანაწყოება. სწორედ ეს სამუშაო არის რთულზე რთული.

ინგლისში, ჰენლის მენეჯმენტის კოლეჯში დოქტორ მერედიტ ბელბინის ხელმძღვანელობით 1970-იან წლებში მიმდინარეობდა გუნდური მუშაობის კვლევები იმის დასადგენად, თუ რატომ ხდება რომ ზოგი გუნდი წარმატებებს აღწევს, ზოგი კი არა. კვლევებს მოჰყვა 10-წლიანი დაკვირვება გუნდებზე სიმულაციური საქმიანი თამაშების ფარგლებში. თამაშის ბოლოს, რომელიც მთელი კვირის განმავლობაში მიმდინარეობდა, თითოეული გუნდის შედეგები გამოიხატა ფინანსური სახით და შესაძლებელი გახდა გუნდების შედარება. რა თქმა უნდა, იყო მოლოდინი, რომ ის გუნდები აჩვენებდნენ უკეთეს შედეგებს, რომელთა საერთო ინტელექტის დონე მეტი იყო. ფაქტობრივად აღმოჩნდა, რომ მაღალი ინტელექტის გუნდებმა სრულად ვერ გამოიყენეს პოტენციალი. ამის შედეგად დადგინდა, რომ გუნდების წარმატების საწინდარი არის არა ინტელექტი, არამედ დაბალანსებული უნარი და როლები. თითოეული ადამიანის ქცევებს გუნდური მუშაობის ფარგლებში ახასიათებს გარკვეული თავისებურებები, რომლებიც გუნდის სხვა წევრებთან მიმართებაში გამოიქვლიან. ამ ქცევების ერთობლიობას მ. ბელბინმა „გუნდის როლი“ უწოდა.

¹⁶¹ [1, გვ. 110-120].

მ. ბელბინის გამოკვლევებით აღმოჩნდა, რომ წარმატებულ გუნდებში ადამიანების როლებს შორის არსებობს შესაბამისობა, შეთანხმებულობა, წარუმატებელ გუნდებში – კონფლიქტი. გამოკვლევით ისიც დადგინდა (კრიტიკული აზროვნების ტესტის მეშვეობით), რომელი ადამიანი რა როლს შეასრულებს გარკვეულ გუნდში. ადამიანებს შორის პიროვნულმა განსხვავებულობამ შეიძლება დაშალოს გუნდი.

თავის კვლევებით მ. ბელბინმა გამოკვლეა გუნდის წევრი ადამიანების ცხრა როლი: 1) ადამიანი ნერგი (გამომგონებელი, შემოქმედებითად მოაზროვნე); 2) ადამიანი რესურსების მაძიებელი (გარე სამყაროსა და ადამიანებზე ორიენტირებული); 3) ადამიანი დამკვირვებელ-შემფასებელი (კრიტიკული აზროვნების მქონე); 4) ადამიანი კოორდინატორი (ამჩნევს სხვის ნიჭსა და უნარს); 5) ადამიანი მძერწავი (თავდაჯერებული, ჯიუტი, წარმატების მიღწევის მოთხოვნის მქონე); 6) ადამიანი მწერგავი (პრაქტიკული აზროვნების ადამიანი); 7) ადამიანი გუნდის მუშაკი (სხვების დახმარებაზე ორიენტირებული ადამიანი); 8) ადამიანი დამსრულებელი (საქმის ბოლომდე მიმყვანი ადამიანი); 9) ადამიანი ექსპერტი (ექსპერტული ცოდნის მქონე ადამიანი).

კვლევების შედეგების მიხედვით ნ. ბელბინმა შეადგინა პროგრამა, ე.წ. „ბელბინის კომპიუტერული პროგრამა“, რომლის დახმარებით წარმატებული გუნდის ფორმირება წუთებშია შესაძლებელი. საჭიროა მხოლოდ ამ პროგრამას მიეწოდოს გუნდში შესასვლელად გათვალისწინებულ მუშაკთა თვითშეფასების (ანდა კვლევაების მხრიდან შეფასების) ქულები, საშუალო ადგილების აღწერილობები და საშუალო ადგილთან მუშაკის დამოკიდებულება. ამ მასალის დახმარებით ბელბინის კომპიუტერული პროგრამა იძლევა რჩევებს, რომელი მუშაკი რა სახის საქმის კეთებაში გამოადგება კომპანიას, ე. ი. გუნდში რომელ როლს შეასრულებს იგი ყველაზე ეფექტურად.

ბელბინის მოდელი ადამიანებს ეხმარება საკუთარი შესაძლებლობების ამოცნობაში, პიროვნული ეფექტურობის გაზრდაში, ურთიერთნდობის გაღვივებაში. კომპანიის ხელმძღვანელობას შესაძლებლობა ეძლევა, უფრო სწორად შეარჩიოს გუნდის წევრები, რომლებმაც ერთად უნდა იმუშაონ, ერთმანეთი აიტანონ და ერთმანეთს დაეხმარონ. გუნდის კარგად შერჩეული წევრები შეძლებენ ცალკეული როლის ძლიერი მხარეებისთვის თანამდევი უარყოფითი მხარეების სხვა როლის ძლიერი მხარეებით განეიტრალებას.

დღეისათვის, დიდი ბრიტანეთის უმსხვილესი კომპანიების 40%-ზე მეტი, ასევე გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი და ათასობით სხვა ორგანიზაცია წარმატებით სარგებლობს ბელბინის გუნდის როლების მოდელით [3, გვ. 13]. დაინტერესების შემთხვევაში საქართველოს კომპანიებსაც ადვილად შეუძლიათ ამ კომპიუტერული პროგრამის გამოყენება. პროგრამა ფასიანია, მაგრამ შედეგი ღირს დანახარჯად.

ამდენად, საქართველოს მსხვილ კომპანიებს რეკომენდაციას ვუწევთ, გუნდების ფორმირება მოახდინონ ბელბინის კომპიუტერული მოდელის დახმარებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. J. K. Katzenbach and D. K. Smith. "The Wisdom of Teams". Boston: Harvard Business School Press. 1993. p.p.110-120.
2. Курс MBA по менеджменту, под. ред. Аллина Р. Козна, 2007, Алпина бизнес-букс, с. 70, 93-94.
3. მ. ლაიაური, ბელბინის „გუნდის როლის თეორია“, ე. „ბუღალტრული აღრიცხვა“, №3, 2011, გვ. 13.

*Nino Lazviashvili
Tamar Beridze*

WHAT WE MUST KNOW ABOUT THE MANAGEMENT GROUPS AND TEAMS Annotation

Groups and teams became reality of global business environment. Their management is one the most complex problems of modern managers. Companies are gradually persuaded that groups and teams of employees perform different tasks and projects better than individuals.

Companies need both groups and teams. Groups are invaluable, when the main profit is gained by means of maximal efforts of each individual and external persons, i.e. members of group are only needed for supporting them. In the case of group structure, the whole is the sum of its parts. The goal of group is a success of each member and coordination of their efforts.

The work considers the essence, destination, profits, conditions of use, similarities and differences of such formal structures. It's explained when the company should create groups or teams.

Formation of successful team is a very complex task. Therefore, authors of this article cite computer program of formation of effective team by English scientist M. Balbin. Interested companies may create effective team in minutes by means of this program.

ზურაბ ლიპარტია

თანამედროვე კორპორაციების სოციალურ-ეკონომიკური ბანკითარების პრიორიტეტული მიმართულებები

საქართველოში კორპორაციების ეფექტური ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკა მხოლოდ ჩამოყალიბების სტადიაზეა, რაც განპირობებულია როგორც გარდამავალი პერიოდის ობიექტური ეკონომიკური სიძნელეებით, ასევე ფინანსების მმართველობითი სამსახურების არასაკმარისი გამოცდილებით. ქვეყნის შემდგომი წინსვლა საბაზრო რეფორმირების გზაზე და კრიზისული ეკონომიკური ტენდენციების დაძლევა შესაძლებელი გახდება, თუ სამეწარმეო (ბიზნეს) პრაქტიკაში გამოყენებული იქნება ფინანსური მენეჯმენტის თეორიული და მოწინავე კორპორაციული მართვის მსოფლიო პრაქტიკული გამოცდილების შედეგები. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საქართველოს ეკონომიკის სპეციფიკისა და თანამედროვე მდგომარეობის გათვალისწინებით, ძალიან რთული იქნება საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის წარმატებული მშენებლობა.

როგორც ცნობილია, ფინანსური მენეჯმენტის განვითარება ეკონომიკაში მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან ფინანსების როლის კოლოსალურ გაძლიერებას, ფინანსური ურთიერთობების მასშტაბების ზრდას და

გლობალიზაციას უკავშირდება. გამოჩენილი ქართველი მეცნიერ-ფინანსისტის რევაზ კაკულიას შეფასებით, “წარმოიშვა ეკონომიკის ვირტუალური სტრუქტურირება: მატერიალურ ფასეულობათა შემქმნელი რეალური ეკონომიკიდან აღმოცენდა ეკონომიკა, რომელიც სულ უფრო იქვემდებარებს პირველს თავისი შემოსავლებით და ისეთ დონეზე გაძლიერდა, რომ მას საზოგადოებაში მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების სფეროს ეკონომიკაზე დიდი როლი დაეკისრა. მსოფლიოში ჩამოყალიბდა ახალი გაბატონებული ეკონომიკური სისტემა – ფინანსური ეკონომიკა, რომელსაც, როგორც მოვლენას, თან ახლავს ფინანსური რეკოლუცია... ეს ყველაფერი იმიტომ აღვნიშნეთ, რომ განვითარების ამ ეტაპზე, როგორც მთლიანად ქვეყნების, ისე კომპანიების დონეზე, კაპიტალს თანდათან ენაცვლება ფინანსური კაპიტალი, ფინანსური აქტივები. ეს პროცესი თანდათან ღრმავდება და უფრო მასშტაბური ხდება, რაც განაპირობებს კიდევ ფინანსური მენეჯმენტის პერსპექტიულობას [2, გვ. 15]”.

გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკაში განსაკუთრებული ამოცანები დგას ფინანსური მენეჯმენტის საქმიანობის ორგანიზაციის ასპექტით. კერძოდ, ძირითადი ყურადღება უნდა გამახვილდეს: ა) კორპორაციის საქმიანობის ფინანსურ შედეგებსა და ლიკვიდურობაზე მოქმედ გარე ფაქტორების გავლენაზე (როგორცაა, კრედიტის საპროცენტო განაკვეთი, ვალუტის კურსი, მოგების დაბეგურის ნორმა, ფასები, ხელფასი და სხვ.) და ბ) შიდა ფაქტორების გავლენაზე (როგორცაა, პროდუქციის მიცულობა და ასორტიმენტული სტრუქტურა, ინდივიდუალური ხელფასები, გასაყიდი საქონლის ფასები და სხვ.).

კორპორაციების ფინანსური მენეჯმენტი ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებით, როგორცაა: კორპორაციების (ფირმების) განვითარების პროგნოზირებისა და გეგმების ფორმირება, მათი საქმიანობის დაფინანსების წესების არჩევა და რეალიზაცია, ფინანსური ოპერაციების რეგულირება და ყოველივე აღნიშნული, როგორც წესი, ხორციელდება სოციალურ-ფინანსური სამსახურების მიერ, რომლებიც ორგანიზებას უწყვენ და აკონტროლებენ საწარმოებსა და კაპიტალის ბაზრებს შორის ფინანსურ ურთიერთობებს.

ფინანსური მენეჯმენტის თანამედროვე სისტემა ასახავს კორპორაციის (საწარმოს) ფინანსური საქმიანობის მართვის მექანიზმის უმჯობესეს კავშირს ფინანსური ბაზრების ფუნქციონირებისა და ინსტრუმენტების მექანიზმებთან, რომელიც მოიცავს ამერიკული, ევროპული და სხვა ეროვნულ სკალაზე თეორიული მიდგომების თავისებურებებს. თანამედროვე სისტემის ფორმირება ძირითადად დაფუძნებულია თეორიულ კონცეფციებზე და მოდელების სისტემაზე, რომლებიც პირობითად შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად:

1) თეორიული კონცეფციებისა და მოდელების სისტემები, რომლებიც განსაზღვრავს კორპორაციის ფინანსური საქმიანობის მიზნებსა და ძირითად პარამეტრებს. კერძოდ, მესაკუთრეთა ეკონომიკური ინვესტირების პრიორიტეტის კონცეფცია; თანამედროვე პორტფელური კონცეფცია; კაპიტალის ღირებულების კონცეფცია; კაპიტალის სტრუქტურის კონცეფცია; დივიდენდური პოლიტიკის თეორია; საწარმოს მდგრადი ზრდის ფინანსური უზრუნველყოფის მოდელი;

2) თეორიულ კონცეფციებსა და მოდელებს შორის, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინვესტირების ცალკეული ფინანსური ინსტრუმენტის რეალურ საბაზრო შეფასებას, მათი შერჩევის პროცესში პირველხარისხოვან როლს ასრულებენ: ფულის ღირებულების კონცეფცია დროში; რისკის დონისა და შემოსავლიანობის ურთიერთკავშირის კონცეფცია; აქციებისა და ობლიგაციების ურთიერთკავშირის კონცეფცია; აქციებისა და ობლიგაციების შეფასების მოდელი; ფინანსური აქტივებისა და ოჯციონების შეფასების მოდელი;

3) ფინანსური ბაზრის მონაწილეთა ინფორმაციულ უზრუნველყოფასა და საბაზრო ფასების ფორმირებასთან დაკავშირებულ თეორიულ კონცეფციათა კომპლექსში, სადაც გამოიყოფა შემდეგი: ბაზრის ეფექტიანობის პიპოთეზა; სააგენტო ურთიერთობების თეორია; ასიმეტრიული ინფორმაციის კონცეფცია და ფასწარმოქმნის საარბიტრაჟო თეორია.

თანამედროვე კორპორაციების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტების გამოვლენისა და კორპორაციული მმართველობითი პროცესების სრულყოფის სტრატეგიების შემუშავების შემდეგ დონეებს გამოყოფენ: 1) კორპორაციული (სტრატეგია კორპორაციული დონის უმთავრესი სტრატეგიები); 2) ბიზნესსტრატეგია (საქმიანობის ცალკეული სახეებისათვის); 3) ფუნქციური სტრატეგია (საქმიანობის განსაზღვრული სფეროს, როგორცაა: საწარმოო, მარკეტინგული და ფინანსური სტრატეგიები) და 4) ოპერაციული (ძირითადი სტრუქტურული ერთეულებისათვის).

ამასთანავე, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება **ფინანსურ სტრატეგიას**, რომელიც ასრულებს კორპორაციის პერსპექტიული მართვის ეფექტიანი ინსტრუმენტის როლს მაკროეკონომიკური მანველებების არსებითი ცვლილებების პირობებში. იგი კორპორაციის საერთო განვითარების მიზნების რეალიზაციის, საბაზრო პროცესების სახელმწიფო რეგულირების სისტემების, ფინანსური ბაზრის კონიუნქტურის და ყოველივე ამასთან დაკავშირებული განუსაზღვრელობების შეფასება-ანალიზისა და პერსპექტიული განვითარების არჩევანში აისახება.

ეკონომიკური ორგანიზაციის ფინანსური სტრატეგიის შემუშავება თანამედროვე ეტაპზე ემყარება მართვის ახალი კონცეფციის – **სტრატეგიული მართვის მეთოდოლოგიური პრინციპს**, რომელიც აქტიურად იქნა დანერგილი გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან **აშშ-ის კორპორაციებსა და ევროპის უმეტეს ქვეყნებში**. სტრატეგიული მართვის კონცეფცია, რომელიც კორპორაციის ზუსტ სტრატეგიულ პოზიციონირებას ემყარება, არის კორპორაციის ფუნქციონალური სტრატეგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სახეობა, რომელიც უზრუნველყოფს მისი ფინანსური საქმიანობის და ფინანსური ურთიერთობების განვითარების ყველა ძირითად მიმართულებას როგორც ცნობილია, გრძელვადიანი ფინანსური მიზნების ფორმირება, მათი მიღწევის შედარებით ეფექტიანი გზების შერჩევა, ფინანსური რესურსების ფორმირებისა და გამოყენების მიმართულებების ადეკვატური კორექტირება, რომელიც გარე პირობების ცვლილებების გათვალისწინებით განაპირობებს კორპორაციის წარმატებულ განვითარებას, რაც შემდეგში მდგომარეობს: 1) შემუშავებული ფინანსური სტრატეგია უზრუნველყოფს კორპორაციის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გრძელვადიანი საერთო და ფინანსური მიზნების რეალიზაციის მექანიზმს მთლიანად და მისი ცალკეული სტრუქტურული ერთეულების მის-

ედვით; 2) ფინანსური სტრატეგია შესაძლებელს ხდის, რეალურად შეფასდეს კორპორაციის ფინანსური შესაძლებლობები, უზრუნველყოფს მისი შიდა ფინანსური პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებას და ფინანსური რესურსებით აქტიური მანეჯერების შესაძლებლობას; 3) ფინანსური სტრატეგია შესაძლებელს ხდის, სწრაფად იქნეს რეალიზებული ახალი პერსპექტიული ინვესტიციური შესაძლებლობები, რომლებიც აღმოცენდება გარემოს ფაქტორების დინამიკური ცვლილებების პროცესში; 4) ფინანსური სტრატეგიის შემუშავება ითვალისწინებს კორპორაციის მიერ არაკონტროლირებადი გარემოს ფაქტორების წინასწარ შესაძლო ვარიანტებს და შესაძლებელს ხდის მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი მათი ნეგატიური გავლენა კორპორაციის საქმიანობაზე; 5) ფინანსური სტრატეგია ასახავს კორპორაციის შედარებით უპირატესობას ფინანსურ საქმიანობაში მის კონკურენტებთან მიმართებაში; 6) ფინანსური სტრატეგიის არსებობა უზრუნველყოფს კორპორაციის ფინანსური საქმიანობის სტრატეგიულ, მიმდინარე და ოპერატიული მართვის ზუსტ ურთიერთკავშირს; 7) ფინანსური სტრატეგია უზრუნველყოფს ფინანსური ქცევის შესაბამისი მენჯალიტეტის რეალიზაციას კორპორაციის შედარებით მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ფინანსური გადაწყვეტილების მიღებისას; 8) ფინანსური სტრატეგიის სისტემაში ყალიბდება მნიშვნელოვანი ფინანსური მმართველობითი გადაწყვეტილებების შერჩევის ძირითადი კრიტერიუმები შეფასების მნიშვნელობა; 9) შემუშავებული ფინანსური სტრატეგია არის მართვის საერთო ორგანიზაციული სტრუქტურის სტრატეგიული ცვლილებებისა და კორპორაციის ორგანიზაციული კულტურის ერთ-ერთი საბაზრო წინაპირობა.

საგულისხმოა, რომ კორპორაციის სტრატეგიული ფინანსური მართვის სისტემაში შედარებით მნიშვნელოვანი და რთული ეტაპია შემუშავებული ფინანსური პოლიტიკის რეალიზაციის მართვა, რომლის ძირითადი ამოცანაა კორპორაციაში აუცილებელი წინაპირობების შექმნა მისი საბაზრო კორპორაციული სტრატეგიით გათვალისწინებული ფინანსური მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად, სტრატეგიული მიზნების წარმატებით განსახორციელებლად. კორპორაციის სამეწარმეო ფინანსური საქმიანობის ეფექტიანი მართვა ძირითადი პრინციპების რეალიზაციით მიიღწევა: 1) კორპორაციის (საწარმოს) ფინანსური მენეჯმენტის შეზღუდული ინტეგრირების აუცილებლობა (საწარმოო, ინოვაციური, პერსონალისა და ფუნქციური მენეჯმენტის ზოგიერთი სხვა სახეები); 2) მმართველობითი გადაწყვეტილებების ფორმირების კომპლექსური ხასიათი, რომელიც უზრუნველყოფს ურთიერთდამოკიდებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებას, რომელთაგანაც თითოეულს თავისი წვლილი შეაქვს კორპორაციის საქმიანობის საერთო შედეგანობაში; 3) მართვის მაღალი დინამიზმი, რომელიც გაითვალისწინებს გარე გარემოს ფაქტორების ცვლილებას, რესურსულ პოტენციალს, საწარმო და ფინანსური საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმებს, ფინანსურ მდგომარეობას და საწარმოს ფუნქციონირების სხვა შიდა პარამეტრებს; 4) ცალკეული მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებისადმი მიდგომების ვარიანტულობა, რომელიც უნდა ემყარებოდეს კრიტერიუმების სისტემას (რომელიც განსაზღვრავს ფინანსურ ფილოსოფიას, ფინანსურ სტრატეგიას ან კორპორაციის კონკრეტულ ფინანსურ პოლიტიკას); 5) კორპორაციის განვითარების სტრატეგიულ მიზნებზე ორიენტირებულობა; 6) ფინანსური სტაბილიზაციის სტრატეგიული მექანიზმის დამკვიდრება, რომლებიც წარმოადგენს ფინანსური განვითარების “შემტვევ” სტრატეგიას და უზრუნველყოფს აუცილებელი ფინანსური პარამეტრების ოპტიმიზაციას, რომელიც მთლიანად დაქვემდებარებულია კომპანიის ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების მიზნებზე. იგი ეფუძნება საწარმოს მდგრადი განვითარების მოდელის გამოყენებას და უზრუნველყოფილია ორგანიზაციის ფინანსური სტრატეგიის ძირითადი პარამეტრებით; 7) კორპორაციის მდგრადი განვითარების მოდელირება, რომელიც უჩვენებს პროდუქციის რეალიზებადი მოცულობის შესაძლებელი ნაბიჯის მიღებას და არ არღვევს კომპანიის ფინანსურ წონასწორობას, ეკონომიკური ინტერპრეტაციის მიზნით წარმოდგენილია მისი ცალკეული ელემენტების მიხედვით და მოიცავს შემდეგ კოეფიციენტებს, როგორცაა: პროდუქციის რეალიზაციის რენტაბელობას, წმინდა მოგების კაპიტალიზაციის, აქტივების ლევერიჯისა და აქტივების ბრუნვაობის კოეფიციენტებს. კორპორაციის (საწარმოს) მდგრადი განვითარების მოდელი არის მისი ოპერატიული საქმიანობის მოცულობის დინამიკის ოპტიმალური ტემპების რეგულატორი, რომლის ძირითადი პარამეტრები საშუალებას იძლევა კორპორაციის ფინანსური წონასწორობის ანტიკრიზისული მართვის პროცესში შენარჩუნებულ იქნეს ადრე მიღწეული პოზიცია მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიან პერსპექტივაში.

საბაზრო ეკონომიკის ტრანსპორმაციის თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში, სადაც არ არსებობს გამართული სახელმწიფო საინვესტიციო პოლიტიკა, რაც განაპირობებს კორპორაციების ინტერესების დაქვეითებას საინვესტიციო დონისძიებებისადმი, ასევე მნიშვნელოვანია მსოფლიო გამოცდილების დამკვიდრება ზოგადად მართვის საკითხებსა და კონკრეტულად საინვესტიციო ბიზნესპროცესების სტრატეგიული მექანიზმების გამოსაყენებლად.

როგორც **პრაქტიკით დასტურდება**, თანამედროვე კორპორაციების (საწარმოების) ეფექტიანობა და მათი განვითარების ტემპები სწორედ ინოვაციური პროცესის აქტივობით განისაზღვრება, რომლის მიზანია მაქსიმალური მოგების მიღება. თავის მხრივ, ეკონომიკური ინვესტიციები კავშირშია ფინანსურ ინვესტიციებთან (აქტივების შექმნასთან ფასიანი ქაღალდების ფორმით), რომლებიც სიახლეთა ბაზარზე ყალიბდება მატერიალური საქონლის ბაზრის და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის გადაკვეთაზე.

საქართველოში საინვესტიციო პროცესის განხორციელების ძირითადი სირთულეები დაკავშირებულია ორგანიზაციებში საკუთარი საშუალებების (როგორც საბიუჯეტო, ისე არასაბიუჯეტო) წყაროებით ფინანსირების უკმარისობასთან, მათ შორის მოზიდული სახსრების შეზღუდულობასთან. წარმოების მოცულობების შემცირებისა და მათი დაფინანსების მუდმივი დეფიციტის პირობებში შეუძლებელი ხდება ფულადი რესურსების გამოყოფა საინვესტიციო საქმიანობისათვის.

საქართველოში საინვესტიციო აქტივობის განსაკუთრებით დაბალი დონით გამოირჩევა ის დარგები, რომლებიც ორიენტირებულია **შიდა ბაზრის** მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე, როგორცაა: მსუბუქი და კვების მრეწველობა, საშენ მასალათა და ხის დამამუშავებელი მრეწველობა. სამამულო სამომხმარებლო საქონლის დაბალი კონკურენტუნარიანობის გამო, რომელსაც თან ახლავს იმპორტის **ინტერვენცია**, მეტად და-

ბალია წარმოების, მისი ტექნოლოგიურობის, ტექნიკური გადაიარაღებისა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროცესის ღონე.

საინვესტიციო საქმიანობის მდგომარეობა და მისი აქტივობის დაქვეითების მიზეზები მეტ-ნაკლებად ანალოგიურია საქართველოს ეკონომიკის სხვა სფეროებშიც. **ფინანსური საშუალებების დეფიციტი** საინვესტიციო აქტივობის დაქვეითების მთავარი, მაგრამ არა ერთადერთი ფაქტორია. არსებობს აგრეთვე **სამართლებრივი და ორგანიზაციული ხასიათის პრობლემები**, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა და გადაცემა, ლიცენზირება და სერტიფიცირება და ა.შ. მეტ ყურადღებას და სრულყოფას საჭიროებს საინოვაციო საქმიანობის საინვესტიციო მექანიზმიც.

როგორც მსოფლიო ისტორიული ექსკურსი მოწმობს, XX საუკუნის 30-იანი წლების დასასრულამდე ეკონომიკური მეცნიერება ფართოდ არ განიხილავდა ინოვაციურ პროცესებს, როგორც ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორს. ეკონომისტების უმრავლესობა ინოვაციებს განიხილავდა, როგორც ეგზოგენურ მოვლენას და ამიტომ ეკონომიკური განვითარების ევოლუციურ მოდელებში იგი პრაქტიკულად არ მიიღებოდა მხედველობაში. გარდატეხა ამ საკითხებში უდიდესი მეცნიერული ღირებულების მქონე შრომებით შეიტანა ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორმა **იოზეფ შუმპეტერმა**. იგი თავის შრომებში ეკონომიკის განვითარებისათვის გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა ინოვაციებს. რაც შეეხება ეკონომიკურ ზრდაში ტექნიკური ინოვაციების რაოდენობრივ შეფასებას, **კანტაროვიჩი, გოლოსოვსკი, სოლოუ** და სხვა გამოჩენილი ეკონომისტები ერთობლივ ეროვნულ პროდუქტზე აღნიშნული ფაქტორის ზემოქმედების ხვედრით წილს აფასებენ 2/3-დან 87%-მდე. ხოლო ზრდის განმსაზღვრელ დარჩენილ ნაწილს მიაწერდნენ კაპიტალის დაბანდებას. დღეს ამ შეფასებებმა აღიარება პოვა, მიუხედავად მათი პირობითობისა.

ფართოდ ცნობილი **კობ-დუგლასის** საწარმოო ფუნქცია და ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის გამოყენებული **გ. ლეონტიევის ფუნქცია** ყველაზე უკეთ აღწერენ რეალურ მოვლენებს, თუმცა სამეცნიერო პროგრესის ზემოქმედების განსაზღვრისათვის აუცილებელია საწარმოო ფუნქციისათვის შესაბამისი კოეფიციენტების დადგენა.

მრავალი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტის მიერ ჩატარებული კვლევები და პრაქტიკული მაგალითები ცხადყოფს, რომ სიახლეთა ინვესტირება ეფექტიანია, ინოვაციური ცვლილებები ეკონომიკურ სისტემაში ქმნის ეფექტიანი ზრდის შინაგან ენერგიებს, ინოვაციები უზრუნველყოფს ეკონომიკური სისტემის ახალ წონასწორობით მდგომარეობაში გადასვლას.

საეკონომიკო, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პრინციპულად შეუძლებელია მაკროეკონომიკურ დონეზე არსებობდეს ინოვაციებში ინვესტიციების ეფექტიანობის განსაზღვრის რაიმე ერთიანი, დირექტიული ხასიათის მქონე მეთოდოლოგია. ვინაიდან საინვესტიციო საქმიანობა კავშირშია საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებასთან. საინვესტიციო გადაწყვეტილება კი **ადამიანის ქმედებაა** და არა ობიექტური მექანიკური პროცესი. კორპორაციების (ფირმების) ერთი ნაწილი საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებისას იყენებს იმ მაჩვენებლებსა და მეთოდებს, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესაბამება მათ მოთხოვნებს. ზოგიერთი კორპორაცია კი ინვესტიციური პროცესის ანალიზისას იყენებს ერთობ მარტივ მიდგომებს და ნაკლებ ყურადღებას უთმობს ამ სფეროში ახალი იდეების და საინვესტიციო პროცესის შემდეგ კონტროლს.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის არსებულმა ტემპებმა ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგის (**ბპრ**) გატარების აუცილებლობაც დააჩქარა. კვლევები გვიჩვენებს, რომ საქართველოს, როგორც კონკურენტუნარიანი ქვეყნის, იმიჯის მიღწევისთვის საჭიროა რადიკალური ცვლილებების გატარება ბიზნესპროცესებში, მათი შესრულების ტექნიკა-ტექნოლოგიები მეთოდებსა და მიდგომებში, ორგანიზაციისა და მართვაში, რომლის მიღწევის ერთ-ერთ პრიორიტეტად ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგის (**ბპრ**) სრულყოფის იმიტაციური მოდელების გამოყენებაა რეკომენდებული. როგორც ცნობილია, რეინჟინირინგის კონცეფციები ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 80-იან წლებში დამუშავდა, როდესაც **ტეილორმა** შესთავაზა მენეჯერებს პროცესული რეინჟინირინგის მეთოდების გამოყენება საქმიანობის ორგანიზაციის პროცესების დასამუშავებლად და ასეთი პროცესების მწარმოებლობის ოპტიმიზაციისათვის გარდაქმნა. XX საუკუნის დასაწყისში **ფაიოლმა** დაამუშავა რეინჟინირინგის **კონცეფცია**, რომლის თანახმად, ეს არის საქმიანობის განხორციელება დასახული ამოცანების შესაბამისად, ყველა ხელმისაწვდომი რესურსიდან ოპტიმალური უპირატესობის მისაღწევად. ბიზნესის პროცესების მართვაში რეკომენდებულია შემოიტანა თანამედროვე **საინფორმაციო ტექნოლოგიების დარგში მიღწევებმა**, რომლებიც ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგის და რეინჟინირინგის განხორციელების საშუალებას იძლევა.

ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგი უზრუნველყოფს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტას:

1) შესასრულებელი ფუნქციების ოპტიმალური თანმიმდევრობის განსაზღვრა, რომელსაც მიჰყავს კლიენტები მომსახურების, საქონლისა და მომსახურების გაყიდვის და დამზადების ციკლის ხანგრძლივობის შემცირებამდე, რის შედეგადაც ხდება კაპიტალის ბრუნვადობის ამაღლება და ფირმის ყველა ეკონომიკური მაჩვენებლის ზრდა;

2) სხვადასხვა ბიზნესპროცესებში რესურსების გამოყენების ოპტიმიზაცია, რომლის შედეგადაც ხდება მიმოქცევისა და წარმოების დანახარჯების მინიმიზაცია და სხვადასხვა სახის საქმიანობის ოპტიმალური შეთავსების უზრუნველყოფა;

3) ადაპტირებული ბიზნესპროცესების აგება, რომლებიც გამიზნულია ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის, საწარმოო ტექნოლოგიების, პროდუქციის საბოლოო მომხმარებლების მოთხოვნილებათა ცვლილებების სწრაფი ადაპტაციისათვის;

4) კლიენტებსა და პარტნიორებთან ურთიერთქმედების რაციონალური სქემების განსაზღვრა, და როგორც **შედეგი**, მოგების ზრდა, ფინანსური ნაკადების ოპტიმიზაცია.

ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით გაიზარდა კომპანიების დანტერესება სერვისული (მომსახურე) ორგანიზაციების გამოყენების თაობაზე, რაც რესურსების დაზოგვის ერთ-ერთ რეალურ ალტერნატივად მიიჩნევა და **სტრატეგიული განვითარების საშუალებას** აძლევს კომპანიას. მართვის თეორიიდან ცნობილია, რომ გადაწყვეტილებების მიღება, რომლებიც ეხება კომპანიის შიდა ფუნქციების გადაცემას სხვა ორგანიზაციაზე, ტრადიციულად, **“გაეაყეთო თუ გაყიდო”** გადაწყვეტილებებს უწოდებენ. ამ ტიპის გადაწყვეტილებებს ფინანსური

მენეჯერები მაშინ იღებენ, როდესაც დანახარჯების ანალიზს ატარებენ. ვინაიდან დანახარჯები ამ ტიპის გადაწყვეტილებების მიღების ცენტრალურ საკითხს წარმოადგენს, ფინანსური მენეჯერი კარგად უნდა ერკვეოდეს იმ ფაქტორთა ფართო სპექტრში, რომლებიც ამ გადაწყვეტილებებზე ახდენს გავლენას. გამოკვლევებმა გვჩვენა, რომ საზოგადოებრივი ღირებულებების მწარმოებელ ჯაჭვში თანამედროვე კომპანიები მრავალი ტიპის საქმიანობას (როგორც ძირითადს, ისე მეორეხარისხოვანს) გადასცემს სხვა ორგანიზაციებს, მათ შორის პროდუქციის შექმნას, დისტრიბუციას, ოპერატიულ საქმიანობასა და საინფორმაციო-ტექნოლოგიური სისტემების შექმნას.

ამრიგად, კორპორაციების განვითარების სტრატეგიის ფორმირების თეორიული და პრაქტიკული საფუძვლების კვლევა საბაზრო ურთიერთობების პირობებში გულისხმობს ინტეგრაციულ ტენდენციებს, რომელთა მნიშვნელობა დროთა განმავლობაში სულ უფრო იზრდება. ინტეგრაცია მისი სხვადასხვა ფორმით და გამოვლენით თანამედროვე პირობებში გადაიქცევა ბაზრის სტრუქტურის შემქმნელ უძლიერეს ფაქტორად (საბანკო და სამრეწველო კაპიტალის ინტეგრაცია, საერთაშორისო კომპანიების ფორმირება და სხვა ინტეგრაციული ცვლილებები). ასეთ პირობებში მიმდინარე ტენდენციები მაქსიმალურად უნდა იყოს გათვალისწინებული კომპანიების სტრატეგიული განვითარების ძირითადი პრიორიტეტების შემუშავების დროს. შედეგად, მით უფრო რეალური იქნება დასახული სტრატეგიული მიზნების მიღწევა, რაც უფრო ზუსტად აისახება კომპანიის ფინანსურ სტრატეგიაში, მთლიანად ეკონომიკაში მიმდინარე და კომპანიისგან დამოუკიდებელი სხვა მოვლენები და გათვალისწინებული იქნება მისი რესურსული პოტენციალი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი ე., ქოქიაური ლ. მენეჯმენტის პრინციპები. თბ., სტუ, 2010, 606 გვ.
2. კაკულია რ. ფინანსური ეკონომიკა. თბ., 2007.
3. ტომასონი ა.-უმც., სტრიკლენდი ა.ჟ., III. სტრატეგიული მენეჯმენტი: კონცეფციები და ბიზნესის სიტუაციები. გამომც. "უნივერსალი", 2009.
4. ჩიქავა ლ. ინოვაციური ეკონომიკა. გამომც. "სიახლე", თბ., 2006.
5. ცაავა გ. ფინანსური ინჟინერია: ლექციების კურსი. თბ., გამომც. "უნივერსალი", 2013, 665 გვ.
6. ხარებავა რ. ფირმის ეკონომიკური სტრატეგიები. გამომც. "უნივერსალი", 2012.
7. Фазы Л., Рэндэлл Р. Управление стратегией на уровне рынка. // курс МБА по стратегическому менеджменту. М., "Альпина Паблишер", 2002 (Пер. с англ.).
8. Корпоративные финансы: Учебник для вузов. Под ред. М.В. Романовского, А.И. Вострокнутовой, Стандарт третьего поколения. СПб., Питер, 2011.
9. Портер М. Конкуренция. М., Вильямс, 2002 (Пер. с англ.).

Zurab Lipartia

PRIORITY DIRECTIONS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF MODERN CORPORATIONS

Annotation

Scientific work offers an effective corporate entrepreneurial activity in the financial management system of the essence of the basic principles of financial policy, which will be available in the sale of the corporation's strategic prerequisites for development. The proposed strategic financial stabilization mechanism, which is based on an enterprise's sustainable development model of the organization's financial strategy provides the basic parameters. It also revealed business management and improvement of financial engineering instruments and products for use in the necessity, which makes it possible to form the necessary resource potential, improve its competitive position in the capital and financial markets, in order to ensure the corporation (company), a stable socio-economic development of the strategic perspective.

*ლეილა მამულაშვილი
მანია გოგიძე
თეა ანესაშვილი*

უძრავი ქონების ბაზრის ბანკოთმკობა და მისი დეველპმენტი ბარიერები საქართველოში

ეკონომიკაში მუდმივად ხდება საქონლის გაცვლა, გაყიდვა, ბრუნვა, ხოლო ამ საქონლის რეალური ღირებულების დადგენა ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. გარე ფაქტორების ზემოქმედებით დღეს შეფასებული ქონების ღირებულება შეიძლება ხვალ შეიცვალოს და ამის მაგალითად საქართველოს უძრავი ქონების ბაზარზე მიმდინარე პროცესები შეგვიძლია მოვიყვანოთ.

საკუთრების უფლების წარმოშობა პოსტსაბჭოთა სივრცეში მხოლოდ ერთი გზით, განსახელმწიფოებრივობით იყო შესაძლებელი, რადგან ნებისმიერი უძრავი ქონება სახელწიფო საკუთრებას წარმოადგენდა. მისი კერძო საკუთრებაში გადასვლისათვის საჭირო იყო ე.წ. პრივატიზაცია. მისი ერთ-ერთი ფორმა, აუქციონის გზით ქონების გასხვისება ორიენტირებულია მაღალ ფასებზე, ხოლო კონკურსის გზით ქონების გასხვისება კონკრეტული პირობის უკეთ შესრულებაზეა ორიენტირებული. პირველი, რაც ამ მიმართულებით საქართველოში გაკეთდა, იყო საცხოვრებელი ბინების უსასყიდლო პრივატიზაცია. ეს პროცესი ხორციელდებოდა შესაბამისი რწმუნებით აღჭურვილი პასუხისმგებელი პირების მიერ, მოქალაქეებთან გაფორმებული პრივატიზაციის ხელშეკრულების საფუძველზე. შემდგომ, სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციის გამარტივების მიზნით დაიწყო, მათი კერძო სამართლის სუბიექტებად გარდაქმნის პროცესი (წესი ეხებოდა დიდ საწარმოებს, მცირე საწარმოების გასხვისება აუქციონების გზით ხდებოდა). 1992 წლიდან

კი დაიწყო სასოფლო-სამეურნეო მიწების მასობრივი პრივატიზაცია, განისაზღვრა იმ მიწის ნაკვეთების კატეგორია და ზღვრული ოდენობა, რაც საქართველოს მოქალაქეებს საკუთრებაში უსასყიდლოდ უნდა გადასცემოდათ. ასე ჩაეყარა საფუძველი უძრავი ქონების ბაზრის განვითარებას საქართველოში და განვითარების სწრაფი ტემპებით მოვიდა გლობალური ფინანსურ კრიზისამდე. მას განაპირობებდა ერთი მხრივ ეკონომიკის სტაბილური ზრდა და მეორე მხრივ უძრავ ქონებაზე ხელფენურად მომეტებული მოთხოვნა. 2008 წელს გლობალური ფინანსური კრიზისი დაიწყო. კრიზისამდე გაყიდული „ჰაერის“ ფასი 700-დან 2500 \$-ის ფარგლებში მერყეობდა. სამშენებლო ბუძის და გაზრდილი მოთხოვნის ფონზე ფასების ზრდის დინამიკა მყარად მიიწვედა ზემოთ. როგორც ცნობილია, ქვეყნის მოსახლეობის დიდ ნაწილს საბანკო ვალდებულებები ჰქონდა, ეს ვალდებულებები სხვადასხვა სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო ვერ დაფარეს, ამან კი ბინების სასწრაფო გაყიდვები გამოიწვია. იპოთეკით დატვირთული ბინების გაყიდვა ბაზარზე დღესაც გრძელდება.

საჯარო რეესტრის სტატისტიკური მონაცემების თანახმად: 2008 წელს (აგვისტომდე) ქვეყანაში უძრავი ქონების გაყიდვებმა დაახლოებით 39 803 ერთეული შეადგინა. თვის მანძილზე ყველაზე დიდი მანქანებელი დაახლოებით 4 081 იყო. კონფლიქტის შემდეგ ეს მაჩვენებელი ფაქტობრივად განახევრდა. 2009 წელს 50 681 რეგისტრაცია მოხდა უძრავი ქონების ნაყიდობით, ეს მონაცემი 11 ათასი ერთეულით მეტია 2008 წელს გაყიდულ უძრავ ქონებასთან შედარებით. 2010 წელს მთელი საქართველოს მასშტაბით 317 საცხოვრებელი ობიექტის მშენებლობა დასრულდა. 2010 წელს უძრავი ქონების ბაზარი წინა წელთან შედარებით საშუალოდ 14,1%-ით გაიზარდა. 2010 წლის განმავლობაში ქვეყანაში უძრავ ქონებაზე 405 959 სარეგისტრაციო ტრანსაქცია განხორციელდა.

უძრავი ქონების ბაზარზე მოთხოვნის ზრდის ერთ-ერთი მიზეზი საბანკო სექტორში იპოთეკური სესხების გაცემის შეზღუდვების შემცირება გახდა. თუკი აგვისტოს ომის შემდეგ ბანკები რთულად ან საერთოდ აღარ გასცემდნენ იპოთეკურ სესხებს, ეს ტენდენცია 2009 წელს შეიცვალა უკეთესობისაკენ. საქართველოს ბანკმა 2009 წლის სექტემბერში იპოთეკური სესხების ლიმიტი 150 ათას ლარამდე გაზარდა და საპროცენტო მინიმალური განაკვეთი 18%-დან 16%-მდე დაწია. ანალოგიური ლიმიტი 150 ათასი \$ ჰქონდა იპოთეკურ სესხებზე თიბისი ბანკს, 14,9% საპროცენტო განაკვეთით. 2011 წელს საცხოვრებელი ფართების მშენებლობაზე 1800 ნებართვა გაიცა. მხოლოდ მარტის თვეში უძრავი ქონების ბაზარზე სარეგისტრაციო ტრანსაქციათა რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა და ქვეყნის მასშტაბით 55 970 ერთეული შეადგინა. 2012 წლის აგვისტოში უძრავი ქონების ბაზარზე სარეგისტრაციო ტრანსაქციებმა ქვეყნის მასშტაბით 225 795 ერთეული შეადგინა. სარეგისტრაციო ტრანსაქციების ზრდა დაფიქსირდა როგორც პირველად, ისე მეორად უძრავ ქონებაზე. 2012 წლის აგვისტოს თვეში პირველადი სარეგისტრაციო ტრანსაქციების რაოდენობამ 142 079, ხოლო მეორადი სარეგისტრაციო ტრანსაქციების რაოდენობამ 83 716 ერთეული შეადგინა. მოვლენების შეფასებისას ექსპერტების აზრი სხვადასხვანაირად ყალიბდება. ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს მდგომარეობა განაპირობა სასოფლო-სამეურნეო ნაკვეთების უსასყიდლოდ რეგისტრაციის პოლიტიკამ, მეორე ნაწილი კი თვლის, რომ ამის მიზეზია ის საბანკო ვალდებულებები, რომელიც იპოთეკით არის დატვირთული და მევალებების მხრიდან ბანკებისთვის ამ ქონების გადაფორმება ხდება.

უძრავი ქონების ბაზარზე საქართველოში დღესაც არასახარბიელო სიტუაციაა, მყიდველი ცოტაა, კერძო ინვესტიციამაც იკლო ამ სექტორში. თანამედროვე ეტაპზე მოთხოვნა ძირითადად სასოფლო-სამეურნეო მიწებზე უფროა. ამას, ბუნებრივია, იწვევს ის ბარიერები, რომლებიც ჯერ კიდევ წარმოდგენენ უძრავი ქონების ბაზრის განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორებს საქართველოში, კერძოდ ესაა:

- სამშენებლო კომპანიების არასწორი მენეჯმენტი, რომლებიც უძრავ ქონებაზე მაღალ ფასებს ახალი უძრავი ქონების დიდი მოცულობის შესაქმნელად იყენებდნენ და ეს მდგომარეობა დღესაც არ შეცვლილა. ხშირი იყო და არის შემთხვევები, როდესაც დაუნაგარიშებელი რჩება ის, თუ რამდენია სხვაობა მშენებლობის დრეზულულებასა და მის გასაყიდ ფასს შორის.

- იქმნებოდა ერთგვარი პირამიდა: იხსნებოდა მცირე ამხანაგობა, რომელიც თავის თავზე იღებდა ვალდებულებას კონკრეტული პროექტის შესრულებაზე. მასში გაწვერიანებულ მომხმარებელს ამხანაგობის ანგარიშზე ფართის ღირებულების შესაბამისი თანხა შეჰქონდა. ამხანაგობის თავმჯდომარე სამშენებლო კომპანიის წარმომადგენელი იყო და თვითნებურად თანკარგავდა კონკრეტული პროექტისათვის განსაზღვრულ თანხებს, ანუ ადგილი ჰქონდა არამიზნობრივ ხარჯვას. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „ჰაერი იყიდებოდა“ ჯერ არაშენებულ სახლში. ამან გამოიწვია ის, რომ დეველოპერებმა ვერ ან არ გაითვალისწინეს ის ფართი, რომლის ცალკე გაყიდვა შეუძლებელია (ლიფტის, სადარბაზოს, კიბის უჯრედი) და რომელიც მთელი ფართის 25% იკავებს. ყველაფერმა ამან გამოიწვია ის, რომ მთელი სამშენებლო ფართის 40% დაუფინანსებელი დარჩა.

- ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ლიბერალური საბანკო პოლიტიკა, საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება და საშუალოდ მომსახურების სერვისის დახვეწა.

- საქართველოში არსებობს უძრავი ქონების ასოციაცია, მაგრამ მისი მუშაობა არაეფექტურია. საბოლოოდ იმის თქმა, რომ სამშენებლო სექტორში კრიზისი ამოიწურა, არ იქნება მართებული, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ არის ისეთი კომპანიები, რომლებსაც გაურკვეველი ვადით აქვთ შეჩერებული მშენებლობა, მაგრამ გარკვეულწილად უკეთესობისკენ ბევრი რამ შეიცვალა. უძრავი ქონების ბაზარი შედარებით გააქტიურდა, ბანკებმა საკმაოდ დაბალი პროცენტით დაიწყეს სესხების გაცემა, პოლიტიკური ვითარება სტაბილურია, რაც შეეხება უცხოელ ინვესტორებს, შედარებით ებრაელი და ჩინელი ინვესტორები აქტიურობენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის 1992 წ. №10 და 1994 წ. №520 დადგენილებები.
2. საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის 1992 წ. 29 მაისის № 612 დადგენილება.
3. ემა ტუხიაშვილი. „უძრავი ქონების ბაზარი არჩვენების მოლოდინში გაირინდა“. გაზეთი „კვირის პალიტრა“. 18.09.2012.

4. www.financial.ge.
5. www.bpi.ge.
6. www.place.ge.
7. www.geostat.ge.

*Leila Mamulashvili
Mania Gogidze
Tea Anesashvili*

**DEVELOPMENT OF REAL ESTATE MARKET AND
ITS CURRENT BARRIERS IN GEORGIA
Annotation**

Economy is constantly exchanging goods, sales, turnover and determination the cost of these goods depends on many factors. Under the influence of external factors today's assessed property value can be changed tomorrow, and we can bring the processes in Georgian real estate market as an example. It is very difficult situation in Georgian real estate market, there are not many buyers and private investments have also been reduced in this sector. Today mainly more demanded are agricultural lands. This is caused with different barriers, which are still impeding factors for development of real estate market in Georgia. In particular, it is wrong management of construction companies, banking illiberal policy, wrong intermediary services, etc.

ნინო ფარესაშვილი

პროექტებისა და ინვესტიციების ურთიერთკავშირის მართვის რიგი ასპექტები

განუსაზღვრელობების ზრდა მსოფლიო ტენდენციაა, რომელიც დაკავშირებულია ბიზნესისა და გამოყენებული ტექნოლოგიური სისტემების გართულებასთან. ამ ცვლილებების მთავარი მიზეზებია: ფასების ცვალებადობის გადიდება, ბაზრების გლობალიზაცია, კონკურენციის გაძლიერება, საგადასახადო მანუერების ზრდა, საინფორმაციო ნაკადებისა და მონაცემთა ბაზის სიდიდისა და ხელმისაწვდომობის ზრდა, სოციალური დაძაბულობის ზრდა სხვადასხვა ქვეყნების ხალხთა ცხოვრების დონის განსხვავებულობის ზრდასთან დაკავშირებით. ეს მიზეზები განუსაზღვრელობაზე ორგვარად მოქმედებს: ზრდის განუსაზღვრელობას; ქმნის რისკების, როგორც განუსაზღვრელობის გამოვლენის ფორმის მართვის ახალ შესაძლებლობებს.

გლობალური პროცესების კვლადაკვალ ჩვენ ყოველდღიურად მომსწრე ვხდებით და ვრწმუნდებით სხვადასხვა სახის პროექტების განხორციელების აუცილებლობაში. სისტემური მიდგომის თვალსაზრისით, პროექტი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც საწყისი მდგომარეობიდან საბოლოოში გადასვლის პროცესი, რაც არის მასში რიგი შეხედულებისა და მექანიზმების მონაწილეობის შედეგი. საინვესტიციო პროექტი აღიქმება, როგორც საინვესტიციო აქცია, რომელიც ითვალისწინებს გარკვეული რაოდენობის რესურსების ჩადებას, მათ შორის ინტელექტუალური, ფინანსური, მატერიალური, ადამიანური და სხვა სახის რესურსების, რათა მივიღოთ დაგეგმილი შედეგები, მივალწიოთ კონკრეტულ მიზნებს წინასწარ განსაზღვრული დროის პერიოდში. საინვესტიციო პროექტის ფინანსური შედეგი, როგორც წესი, მოგების მიღებაა, მატერიალურ-ნივთობრივი შედეგი – ახალი ან რეკონსტრუირებული ძირითადი ფონდები (ობიექტები) ან ფინანსური ინსტრუმენტების/არამატერიალური აქტივების შექმნა/გამოყენება მომავალში მოგების მიღების მიზნით.

ამგვარად, თანამედროვე გავებით, პროექტები ისაა, რაც ჩვენს სამყაროს ცვლის. ყოველი პროექტის სასიცოცხლო ციკლი, პროექტის განხორციელების სტადიები დასაწყისიდან დასასრულამდე შეიძლება სამ ძირითად ფაზად დაიყოს: წინასაინვესტიციო, საინვესტიციო და საექსპლუატაციო. პროექტის ფაზებად შემდგომი დაყოფის საჭიროება მისი სპეციფიკიდან გამომდინარეობს. სასიცოცხლო ციკლი შესაძლოა ხუთ ეტაპად დაიყოს: 1) კონცეპტუალური ფაზა, რომელიც მოიცავს მიზნების ფორმულირებას, საინვესტიციო შესაძლებლობების ანალიზს, განხორციელებადობის ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებასა და პროექტის დაგეგმვას; 2) პროექტის შემუშავების ფაზა, რომელიც მოიცავს განსაზღვრულ სამუშაოთა სტრუქტურებსა და შემსრულებლებს, სამუშაოთა გრაფიკების კალენდარულ დაგეგმვას, პროექტის ბიუჯეტს, საპროექტო დოკუმენტაციის შემუშავებას, მომწოდებლებთან და კონტრაქტორებთან მოლაპარაკებებსა და ხელშეკრულებების დადებას; 3) პროექტის რეალიზაციის ფაზა (მშენებლობა, მარკეტინგი, პერსონალის სწავლება); 4) პროექტის დასრულების ფაზა, პროექტის საცდელი ექსპლუატაცია და მისი დამკვეთისათვის ჩაბარება; 5) ექსპლუატაციის ფაზა, რომელშიც იგულისხმება პროექტის მიღება, გამოყენება, მოდერნიზირება, ინოვაციების დანერგვა, გაფართოება.

პროექტის მართვა მისი სასიცოცხლო ციკლის ყველა სტადიაზე საშუალებას იძლევა: 1) განისაზღვროს და დასაბუთდეს პროექტის მიზნები, ჩამოყალიბდეს პროექტის სტრუქტურა (ქვემიზნები, სამუშაოს ძირითადი ეტაპები, რომლებიც უნდა შესრულდეს); 2) განისაზღვროს დაფინანსების წყაროები და მათი აუცილებელი მოცულობა; 3) შეირჩეს შემსრულებლები – ვაჭრობისა და კონკურსების (ტენდერების) პროცედურების საშუალებით – მომზადდეს და დაიდოს შესაბამისი კონტრაქტები; 4) განისაზღვროს პროექტის განხორციელების ვადები, შედგეს მისი რეალიზაციის დროში გაწერილი გრაფიკი, დადგინდეს ამისათვის საჭირო რესურსების რაოდენობა; 5) დადგინდეს პროექტის ბიუჯეტი და სმეტა, დაიგეგმოს მოსალოდნელი რისკების თავიდან აცილების მექანიზმები; 6) უზრუნველყოფილ იქნეს პროექტის მიმდინარეობაზე კონტროლი.

პროექტის მთელი სასიცოცხლო ციკლის განმავლობაში წინასწარ შედგენილი გეგმა წარმოადგენს საკვანძო დამაკავშირებელ დოკუმენტს, რომელიც უზრუნველყოფს სამუშაო მოდულების კოორდინაციას. პროექტის გეგმის ელემენტებია:

1. წერილობითი ფორმით პროექტის შინაარსის მოკლედ იმგვარად გადმოცემა, რომ ნებისმიერ სპეციალისტს შეეძლოს წარმოდგენა მის ყველა ასპექტზე;

2. პროექტის სამუშაოთა დეტალიზებული სქემა, სადაც განსაზღვრული იქნება სამუშაოებისა და შემსრულებლების ურთიერთკავშირი;

3. საკვანძო შუალედური შედეგების ჩამონათვალი, რომელიც შეიძლება დაფიქსირდეს, გაიზომოს და შეფასდეს იმგვარად, რომ არ წარმოიშვას ეჭვი თითოეულის მიღწევადობასთან დაკავშირებით. შუალედური შედეგების დაკავშირება პროექტის ბიუჯეტთან კონტროლის უზრუნველყოფის მიზნით;

4. მოვლენების ლოგიკური სქემა, რომელიც განსაზღვრავს პროექტის შემადგენელი ნაწილების (სამუშაო მოდულების) თანმიმდევრობას და იმასაც, თუ როგორ უნდა შეესაბამებოდნენ ისინი ერთმანეთს – მიმდევრობით თუ პარალელურად;

5. ორგანიზაციული ურთიერთქმედების გეგმა, რომელიც ასახავს პროექტის კავშირს გარე სამყაროსთან – შემკვეთთან, სუბმიოჯარეებთან, მომწოდებლებთან და ყველა იმ ორგანიზაციასთან, რომელსაც კავშირი აქვს პროექტთან;

6. ანგარიშგების პროცედურა, რომელიც არკვევს თუ როგორ, ვის მიერ, როდის და რა მიზნით მოხდება პროექტის ინსპექტირება;

7. პროექტის საკვანძო პერსონალის სია თანამდებობრივი ვალდებულებების მითითებით.

პროექტის გეგმის საფუძველზე მზადდება სამუშაო პროგრამები სამუშაო გრაფიკების კომპლექტის სახით, რომლითაც განისაზღვრება ყოველი სამუშაო მოდულის კონკრეტული შედგენილობა. ასევე შესაძლებელია მომზადდეს ხარჯთაღრიცხვები და სამუშაოთა წარმოების გრაფიკები პროექტის თითოეული მონაწილისათვის და დაინიშნოს პასუხისმგებლები მათ შესრულებაზე.

პროექტის წარმოქმნას ძირითადად განაპირობებს: დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნა; თავისუფალი რესურსების არსებობა; სამეწარმეო ინიციატივა; პოლიტიკურ ზეწოლაზე რეაქცია; კრედიტორების ინტერესი.

პროექტის ალტერნატიული ვარიანტების გარკვეული რაოდენობის ფორმირების შემდეგ სპეციალისტმა – პროექტის ანალიტიკოსმა უნდა განახორციელოს წინასწარი ექსპერტიზა და გამორიცხოს ორგანიზაციისთვის მიუღებელი იდეები. მიზეზი, რომლის გამოც იდეა შეიძლება იქნეს უარყოფილი, ძირითადად შემდეგია: პროექტის პროდუქციაზე არასაკმარისი მოთხოვნა ან მისი არასაკმარისი უპირატესობა ანალოგიური ტიპის პროდუქციასთან შედარებით; პროექტის ზედმეტად მაღალი ღირებულება (იგულისხმება პროექტის არა მარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალური და ეკოლოგიური მხარეებიც); პროექტის დამკვეთის (ან სახელმწიფოს) მხრიდან აუცილებელი გარანტიების არარსებობა; რისკის ზედმეტად მაღალი დონე; ნედლეულის მაღალი ღირებულება.

პროექტის საინვესტიციო ჩანაფიქრის ფორმირებისას პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ კითხვებს: ინვესტიციების განხორციელების მიზანი, ობიექტი და ადგილი; პროექტის პროდუქცია – მახასიათებლები და გამოშვების მოცულობა; ამოგების ვადა; პროექტის მომგებიანობა; დანიშნულება, სიმძლავრე და ინვესტირების ობიექტის ძირითადი მახასიათებლები; ფინანსირების სავარაუდო წყაროები და სქემა.

პროექტების მართვის კონცეფცია პროექტს განიხილავს, როგორც ნებისმიერი სისტემის საწყისი მდგომარეობის ცვლილებას, დაკავშირებულს დროისა და რესურსების ხარჯვასთან. ამ ცვლილებების პროცესი ხორციელდება წინასწარ განსაზღვრული წესების, ბიუჯეტისა და დროითი შეზღუდვების გათვალისწინებით. თანამედროვე გარემოში პროექტის მართვის მეთოდებისა და საშუალებების ერთობლიობა გვევლინება ინვესტიციების მართვის მაღალეფექტიან მეთოდოლოგიად, რაც საშუალებას იძლევა: განვახორციელოთ საინვესტიციო ბაზრის ანალიზი და ჩამოვყალიბოთ კომპანიის საინვესტიციო პორტფელი, შევაფასოთ ის მომგებიანობის, რისკისა და ლიკვიდურობის კრიტერიუმებით; შევაფასოთ ინვესტიციების ეფექტურობა რისკისა და განუსაზღვრელობის ფაქტორების გათვალისწინებით; შევიმუშავოთ კომპანიის საინვესტიციო რესურსების ფორმირების სტრატეგია იმის გათვალისწინებით, თუ როგორია ზოგადად მოთხოვნა საინვესტიციო რესურსებზე, რამდენად მიზანშეწონილია მოხიდილი და ნახსენები სახსრების გამოყენება; კონკრეტული პროექტების საინვესტიციო მიმზიდველობის შეფასება და მათი გადარჩევა; ცალკეული ფინანსური ინსტრუმენტების საინვესტიციო ხარისხის შეფასება და მათგან ყველაზე ეფექტურების გადარჩევა; კონკრეტული საინვესტიციო პროექტებისა და პროგრამების დაგეგმვა და ოპერატიული მართვა; პროექტის შესყიდვებისა და მიწოდების პროცედურების ორგანიზება, აგრეთვე პროექტის ხარისხის მართვა; საინვესტიციო პროექტის ეფექტური განხორციელების უზრუნველყოფა, რაშიც შედის ცვლილებების მართვა და გადაწყვეტილებების თავისდროული მიღება არაეფექტური პროექტების დახურვისა და კაპიტალის რეინვესტირების შესახებ; პროექტის დასრულების ორგანიზება; ინვესტიციების მართვაში ფსიქოლოგიური ასპექტების გათვალისწინება.

ყველა მეთოდი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, მოვახდინოთ პროექტის რისკების მინიმიზება, სამ კატეგორიად შეიძლება დაიყოს:

1. დივერსიფიკაცია ანუ რისკების განაწილება (ბიზნესპორტფელის განაწილება საქმიანობის სახეების მიხედვით, რომლებიც ერთმანეთთან უშუალოდ არ არიან დაკავშირებულნი) პროექტის მონაწილეებს შორის, რაც რისკის შემცირების ეფექტიან საშუალებას წარმოადგენს. საიმედოობის თვალსაზრისით, რაც უფრო იზრდება სისტემურ ჯაჭვში რგოლების რაოდენობა, მით უფრო ნაკლებია სისტემური შეფერხების ალბათობა და ის პროპორციულად იკლებს რგოლების ზრდასთან ერთად. ამ მიზეზით, რისკის განაწილება პროექტის მონაწილეებს შორის ამაღლებს შედეგის მიღწევის ალბათობას. კონკრეტული რისკზე პასუხისმგებლობა, ყველაზე ლოგიკურია, დაეკისროთ პროექტის იმ მონაწილეს, რომელსაც აქვს შესაძლებლობა, ყველაზე ზუსტად და ხარისხიანად გამოთვალოს აღნიშნული რისკის მონაცემები და მოახდინოს მათი კონტროლი. რისკების განაწილება ფორმდება პროექტის ფინანსური გეგმისა და საკონტრაქტო დოკუმენტების შემუშავებისას. რისკების ფაქტობრივი განაწილება ხდება პროექტის გეგმისა და კონტრაქტების რეალიზაციისას.

მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ რისკების ზრდას ერთ-ერთი მონაწილისათვის თან უნდა ახლდეს ადეკვატური ცვლილებები პროექტის შემოსავლების განაწილებაში, ამიტომ მოლაპარაკებისას

აუცილებელია: განისაზღვროს პროექტის მონაწილეების შესაძლებლობები, აღკვეთონ რისკის უარყოფითი გავლენა მისი დადგომის შემთხვევაში; განსაზღვრონ რისკის დონე, რომელსაც იღებს პროექტის თითოეული მონაწილე; აკონტროლონ რისკებისა და შემოსავლების დონეებს შორის პარიტეტი პროექტის ყველა მონაწილეს შორის.

2. სახსრების დარეზერვება გაუთვალისწინებელი ხარჯების დასაფარავად წარმოადგენს რისკებთან გამკლავების ერთ-ერთ ქმედით საშუალებას, რომელიც ითვალისწინებს კავშირის დამყარებას პოტენციურ რისკებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ პროექტის ღირებულებაზე და ხარჯებს შორის, რომელთა გაწვევაც აუცილებელია პროექტის განხორციელებისას წარმოქმნილი შეფერხებების დასაძლევად.

რეზერვის ოდენობა უნდა იყოს ტოლი ან აღემატებოდეს სისტემის პარამეტრების ცვლილებას დროში, თუმცა რეზერვებზე დანახარჯები უნდა იყოს ნაკლები მათი არ-არსებობის შემთხვევაში მიღებულ ზარალზე. უცხოელი ექსპერტები თვლიან, რომ დასაშვებია პროექტის ღირებულების ზრდა 7-დან 12%-მდე ფორსმაჟორული სიტუაციებისათვის რეზერვების შექმნის მიზნით.

რისკების მინიმიზება ყოველთვის ზრდის პროექტის ხარჯებს, თუმცა, ამავედროულად, ზრდის პროექტის შესაძლო მოგებას. რეზერვების ნაწილი აუცილებლად უნდა იყოს პროექტის მენეჯერის განკარგულებაში მაშინ, როდესაც მის დარჩენილ ნაწილს კონტაქტების პირობების თანახმად, განაგებენ პროექტის დანარჩენი მონაწილეები. რისკების შემცირების მიზნით, ფინანსურ გეგმაში გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემდეგი სახის რისკები: დაუსრულებელი მშენებლობის რისკი (დამატებითი ხარჯები და ამ პერიოდში დაგეგმილი შემოსავლების არარსებობა); პროექტის პროდუქციის გაყიდვების მოცულობის დროებითი შემცირების რისკი; საგადასახადო რისკი (საგადასახადო შედავათებით და საგადასახადო კანონმდებლობის ცვლილებებით მიღებული უპირატესობებით სარგებლობის შეუძლებლობა); დამკვეთების მიერ დავალიანებების გადაუხდელობის ან დაგვიანებით გადახდის რისკი;

რისკების პროგნოზირებისას, აუცილებელია პროექტის ფინანსური გეგმის ყოველ ეტაპზე, დაგროვილი რეალური ფულის საღდოდ არ იყოს მოცემულ ეტაპზე დაგეგმილი ხარჯების 8%-ზე ნაკლები. გარდა ამისა, აუცილებელია პროექტის დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების ძიება და სარეზერვო ფონდების შექმნა, რომელშიც ჩაირიცხება პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული შემოსავლის გარკვეული ნაწილი.

3. რისკების დაზღვევა. იმ შემთხვევაში, როდესაც პროექტის მონაწილეებს საკუთარი ძალებით არ შეუძლიათ პროექტის განხორციელება ამა თუ იმ სარისკო სიტუაციის დადგომისას, მათ უნდა მიმართონ დაზღვევას. დაზღვევა, თავისი არსით, გულისხმობს სწორედ რისკების სადაზღვევო კომპანიისათვის ნაწილობრივ ან მთლიან გადაცემას. სადაზღვევო ხელშეკრულების დადებამდე, სამეწარმეო რისკის მზღვეველს უფლება აქვს, განახორციელოს რისკების ანალიზი, აუცილებლობის შემთხვევაში კი დანიშნოს შესაბამისი ექსპერტიზა.

სამეწარმეო რისკის დაზღვევისას, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამე არ არის გათვალისწინებული, სადაზღვევო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს სამეწარმეო საქმიანობით გამოწვეულ ზარალს, რომელსაც დაზღვევი განიცდიდა სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას.

სამეწარმეო რისკების დაზღვევის ხარჯები შეიძლება ჩაერთოს პროდუქციის თვითღირებულებაში. პროდუქციის თვითღირებულებაში ასევე შეიტანება: სადაზღვევო შენატანები სატრანსპორტო საშუალებების, ქონების, ორგანიზაციის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის, პროფესიული პასუხისმგებლობის, უბედური შემთხვევებისა და სამედიცინო დაზღვევის ნებაყოფლობით დაზღვევისას.

ორგანიზაციას შეუძლია შექმნას სადაზღვევო რეზერვები და ფონდები ფინანსური ხარჯებისთვის, რომლებიც გამოწვეულია სამეწარმეო და სხვა ტიპის რისკებით; დაკავშირებულია ქონების, მუშაკების სიცოცხლისა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევით მესამე პირების ქონებრივი ინტერესებისთვის ზარალის მიყენების წინაშე.

პროექტის რისკების შემცირების მეთოდების შეფასება შემდეგი ფაქტორებითაა განპირობებული: 1) პირველ რიგში განიხილება რისკი, რომელსაც პროექტის განხორციელებისათვის ყველაზე დიდი მნიშვნელობა აქვს; 2) განისაზღვრება დამატებითი ხარჯების გაწვევის შესაძლებლობა, არასასურველი მოვლენის დადგომის შემთხვევაში; 3) განისაზღვრება შესაძლო ღონისძიებების ჩამონათვალი, რომლებსაც შეუძლიათ შეამცირონ ან აღმოფხვრან სარისკო მოვლენის მოხდენის შესაძლებლობა და მის მიერ პროექტისთვის მიყენებული ზარალი; 4) განისაზღვრება დამატებითი ხარჯები ზემოთ აღნიშნული ღონისძიებების განსახორციელებლად; 5) აღნიშნული ღონისძიებების რეალიზაციისთვის საჭირო ხარჯები უნდა შეედაროს რისკი დადგომის შემთხვევაში გაუთვალისწინებელი ხარჯების რაოდენობას; 6) მიიღება გადაწყვეტილება ამ ღონისძიებების განხორციელების ან მათზე უარის თქმის შესახებ; 7) სარისკო მოვლენის დადგომის ალბათობისა და მისი შედეგების შედარება, რისკის თავიდან აცილების ღონისძიებებზე გაწვეულ ხარჯებთან, განმეორდება პროექტისათვის თავისი მნიშვნელობით შემდგომი რისკისთვის;

სხვადასხვა რისკების კომპლექსური კვლევა პროექტის შემუშავების სტადიაზე ხორციელდება არა მარტო ამ სტადიაზე პროექტის რისკების ანალიზის მიზნით. დასკვნები, რომლებიც კეთდება ამგვარი კვლევების საფუძველზე, მენეჯერს მნიშვნელოვნად ეხმარება პროექტის რეალიზაციის სტადიაზე, რადგან პროექტის რისკების ანალიზი არ უნდა შემოიფარგლებოდეს მხოლოდ მათი არსებობის ფაქტის კონსტატაციით, არამედ მათი მართვით პროექტის რეალიზაციისა და ექსპლუატაციის სტადიაზე.

რისკების მართვა მენეჯმენტის სპეციფიკური სფეროა, რომელიც მოითხოვს ფირმის საქმიანობის, დაზღვევის სფეროს, საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის, ეკონომიკური ამოცანების მათემატიკური ოპტიმიზაციის ხერხების და სხვა მსგავსი საკითხების ზედმიწევნით ცოდნას.

რისკების მართვის სისტემა არის საქმიანობის განსაკუთრებული სახე, რომელიც მიმართულია პროექტის მიზნებზე – რისკების ზეგავლენის დონის შერბილებას. რისკების მართვა ხორციელდება პროექტის სასიცოცხლო ციკლის თითოეულ სტადიაზე, მონიტორინგის, კონტროლის და აუცილებელი მაკორექტირებელი ქმედებების საშუალებით.

საინვესტიციო პროექტების რისკების ანალიზი გულისხმობს რისკისადმი მიდგომას არა როგორც სტატისტიკური, არამედ როგორც მართვადი მონაცემებისადმი, რომლის დონეზეც საჭიროა და შეგვიძლია ზემოქმედება მოვახდინოთ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ „მისაღები რისკის“ ცნება. ამ კონცეფციის ქვეშ იგულისხმება ის, რომ შეუძლებელია სრულიად აღმოფხვრას არასასურველი მოვლენები, რომელთა მოხდენა მოსალოდნელია ამა თუ იმ პროექტის განხორციელებისას, ამიტომ დასახული მიზნის განხორციელებას უნდა ვეცადოთ გარკვეულწილად კომპრომისული რისკის დონის პირობებში. სწორედ ამას უწოდებენ „მისაღები რისკის“ დონეს და ის შეესაბამება რაღაც შუალედს მოსალოდნელ მოგებასა და შესაძლო დანაკარგებს შორის.

Nino Paresashvili

A NUMBER OF ASPECTS ON GUIDANCE OF PROJECTS AND INVESTMENTS RELATIONSHIP
Annotation

The article reviews an analysis of an investment project risks which imply an approach to the risk as to guiding data and not as statistics. At such stage we may affect it that is necessary. At the same time we may note "acceptable risks" conception. This conception implies that complete eradication of undesirable developments which are envisaged while a project implementation is rather impossible. Therefore we should try to carry out our goal in conditions of the risk of certain compromise. This is what we call stage of "acceptable risk" which corresponds to some medium between expected profits and possible losses.

ნანა ფირცხელავა

რეკლამა, როგორც კომუნიკაციის ფორმა

ადმინისტრაციულ-მმართველური ეკონომიკის პირობებში მომხმარებლისათვის რეკლამა უსარგებლო და არასაჭირო იყო. საქონლის ასორტიმენტს და რაოდენობას სახელმწიფო განსაზღვრავდა. საბაზრო ეკონომიკის დროს კი რეკლამა თანდათან ხდება კომერციული საქმიანობის მამოძრავებელი ძალა. თუმცა ბევრ კომპანიას დღეს წარმატებით შეუძლია საქმიანობას თავი გაართვას რეკლამის გარეშე. მსხვილ ფირმებში, სადაც პყავთ სპეციალისტები და უზრუნველყოფილი არიან სარეკლამო სააგენტოს მხარდაჭერით, სხვადასხვა ფუნქციები ადვილად ნაწილდება შესაბამის პერსონალთა შორის. ბევრი კომპანია ეროვნული რეკლამის შექმნისათვის ხარჯავს მილიონობით დოლარს და უზარმაზარი თანხებით რისკავს ბაზარზე ახალი საქონლისა და მომსახურებისათვის.

მცირე ფირმებმა უნდა უზრუნველყონ მოგების მაქსიმალურად გაზრდა ყოველი თეთრიდან. თუმცა, განვითარების საწყის ეტაპზე, როდესაც პროფესიონალური მომსახურების მოხიდეა მიუწვდომელი ან ძვირია, მფლობელებს მოუწევთ მინიატურული სახით შეასრულონ ყველა ფუნქცია, რომელიც, მსხვილ ფირმებში, ექსპერტებისა და მათი მოკავშირე სარეკლამო სააგენტოების მოვალეობაში შედის. მათ მოუწევთ იყონ კონტრაქტორებიც და სარეკლამო საშუალებების გამოყენების დამეგობარებიც, სცენარისტებიც, მხატვრული გაფორმების მყიდველებიც, კონტროლიორებიც საწყისი ნედლეულის წარმოებაზე პრესაში რეკლამისათვის, მმართველები და სპეციალისტები სხვადასხვა სფეროში.

ბევრი დარგი განიცდის მომხმარებელთა ოპერატიული შეტყობინების რეალურ საჭიროებას. ეს მოთხოვნილება აკმაყოფილებს სხვადასხვა სტრუქტურის მთელ ქსელს და შესაძლებლობების მიხედვით სარეკლამო ორგანიზაციებს. მეორე მხრივ, საკმაოდ ფართოდაა გავრცელებული სკეპტიკური დამოკიდებულება რეკლამის მიმართ. სამწუხაროდ, დღევანდელი ჩვენი სარეკლამო პრაქტიკა, გარკვეული საქონლის მომსახურებასა და რაოდენობასთან ერთად, იუმორისა და სკეპტიციზმის არცთუ მცირე მიზეზს იძლევა. რეკლამა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კომუნიკაციის საშუალება, რომელიც ცდილობს გადაიტანოს საქონლის ხარისხი და მომსახურება, ხოლო იდეები მომხმარებელთა საჭიროებებისა და მოთხოვნილებების ენაზე. ეს ურთიერთობა სრულიად არ არის მარტივი. ამგვარად, თავიდანვე უნდა გვახსოვდეს, რომ სარეკლამო შეტყობინება, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ და გვესმის, წარმოადგენს საბოლოო პოდუქტს მთელი რიგი კვლევების, ტაქტიკური გეგმების, ტაქტიკური გადაწყვეტილებების და კონკრეტული საქმიანობის ორგანიზაციის სარეკლამო საქმიანობის შედეგის ერთობლივ პროცესში.

კომპანიის სრული მარკეტინგული კომპლექსი წარმოადგენს რეკლამირების, გასაღების სტიმულირების, საზოგადოებრივი ურთიერთობების, პერსონალური გაყიდვებისა და პირდაპირი მარკეტინგის მეთოდების ერთობლიობას, რომელსაც კომპანია იყენებს თავისი სარეკლამო და მარკეტინგული მიზნების განსახორციელებლად. რეკლამის შემდეგ უმრავლესობისათვის ცნობილია სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების შესახებ და მყიდველთა უმრავლესობის ქცევაზე ახდენს გავლენას. ბევრი საცალო მოვაჭრე გვთავაზობს გასაყიდ საქონელს, რომელიც სხვების მიერ არის წარმოებული. საცალო სუპერმარკეტები, აფთიაქები, სპორტული მაღაზიები და ა.შ. გვთავაზობენ საქონელს, რომელიც მათ მიერ არის ნაყიდი მწარმოებლისაგან. სხვა შემთხვევაში ადგილობრივი საწარმოები, მაგალითად ბანკები, რესტორნები, დამკრძალავი ბიუროები ან ქიმიკენდა და სხვები გვთავაზობენ აგრეთვე მომსახურებას. თუმცა ორივე შემთხვევაში რეკლამის სასურველი მიზანი პრინციპში ერთი და იგივეა: იყიდე ჩემს მაღაზიაში, ისარგებლე ჩვენი მომსახურებით და არა კონკურენტის.

რისთვისაა საჭირო რეკლამა? შეიძლება რეკლამის დამკვეთები ტყუილ-უბრალოდ ხარჯავენ ფულს? მიუხედავად ყველაფრისა, რეკლამა აუცილებელია და აი, რატომ? რეკლამა ყველაზე მეტად არის შეთავაზებული საქონელზე მოთხოვნის მამოძრავებელი ძალა. რეკლამის მოქმედების მექანიზმი ძალიან უბრალოა – პოტენციური მყიდველები, რომლებიც გებულობენ საქონლის შესახებ, რომელიც მათ არ აქვთ და უცებ გადაწყვეტენ ყიდვას, ასევე, რეკლამა შესაძლოა ხორციელდებოდეს ორი მიზნით: პოტენციურ მყიდველებს შეუქმნას საქონელზე მოთხოვნა და მეორე, მოიხილოს საბითუმო მყიდველები, რომლებიც გაყიდიან საქონელს საცალო

ფასებით. ჩემი აზრით, აუცილებელია სარეკლამო საქმიანობის დეტალური ანალიზი მეწარმეების ცხოვრების გამართვების მიხედვით.

რეკლამის შინაარსის უამრავი გაგება არსებობს, მაგრამ ჩვენ განვსაზღვრავთ რეკლამას, როგორც კომუნიკაციის ფორმას, რომელიც წარმოადგენს პოტენციურ მომხმარებელზე მიზანმიმართული ზემოქმედების საშუალებას და მიზნად ისახავს საქონლის შექმნის სურვილის აღძვრას. რეკლამა წარმოადგენს შეტყობინებას, რომლის მიზანია მიაწოდოს პოტენციურ მომხმარებელს ინფორმაცია საქონლისა და მომსახურების შექმნის შესახებ. რეკლამა თან ახლავს საქონელს მთელი სასიცოცხლო ციკლის განმავლობაში. როგორც პენრი ფორდი აღნიშნავდა: „რეკლამირების შეწყვეტა ფულის დაზოგვის მიზნით იგივეა, რაც საათის შეჩერება დროის დაზოგვის მიზნით“. საბაზრო ურთიერთობები წარმოუდგენელია რეკლამის, როგორც საქონლისა და მომსახურების გასაღების ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებების გარეშე და მისი გავლენა მრავალმხრივი და მრავალგვაროვანია.

დიდია რეკლამის როლი საბაზრო ურთიერთობათა მართვაში, მომხმარებელთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაში და პროდუქციის რეალიზაციის დაჩქარებაში. დღეს კომერციული საქმიანობის ეფექტიანი წარმართვა შეუძლებელია კარგად ორგანიზებული რეკლამის გარეშე, რომელიც ხელს შეუწყობს საქონელმწარმოებლებს, შუამავლებსა და საბოლოო მომხმარებლებს შორის კავშირურთიერთობის დამყარებას, საქონლის უკეთ შეცნობას, მათზე მოთხოვნის შესწავლის გაუმჯობესებას და შექმნისათვის საჭირო ხარჯების შემცირებას. ეს ყველაფერი მის დადებით თვისებად შეიძლება ჩაითვალოს, მაგრამ, ამასთანავე, მას გააჩნია უარყოფითი თვისებები. კერძოდ, სარეკლამო ინფორმაცია ზოგჯერ ძალიან მშრალია და არ ითვალისწინებს მომხმარებელთა სურვილებს და თავისებურებებს. მაგალითად, რეკლამა, რომელიც ვრცელდება მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების დახმარებით, მომხმარებელთა დიდი ფენისათვის შეიძლება მიუღებელი აღმოჩნდეს, რაც, ბუნებრივია, უარყოფით გავლენას გამოიწვევს მომხმარებელთა მხრიდან. ამის დასტურად შეიძლება მოვიყვანოთ ჩვენი ცხოვრების დაბალი დონე, სადაც მოსახლეობის დიდი ნაწილი სიღარიბის ზღვარს ქვემოთაა. რეკლამას, როგორც სტიმულირების საშუალებას, შეიძლება ჰქონდეს უარყოფითი მხარე, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დიდა მისი როლი ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სწორედ ამიტომ იხრდება რეკლამის ხარჯების მოცულობა ყველა ქვეყანაში.

რეკლამა იმდენად ძლიერი საშუალებაა, რომ მას შეუძლია გაეცილოს სრულიად უვარგისი და არაკონკურენტუნარიანი საქონელი. სამწუხაროდ, ჩვენ, როგორც მყიდველები, ძალიან ხშირად ვეჯახებით უხარისხო და შემამოფრთხველ რეკლამებს, რომლებიც არაფერს იწვევენ გარდა გაღიზიანებისა. ამიტომ აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ სარეკლამო საქმიანობა ხელოვნებაა. როგორც მარშალი მაკლუჰანი აღნიშნავდა: „რეკლამა არის მე-20 საუკუნეში შექმნილი ხელოვნების უდიდესი დარგი“. იმისათვის, რომ ჩამოგვიყალიბდეს რეალური ხედვა მრავალფეროვანი რეკლამის ლანდშაფტის შესახებ, უნდა დაისვას შემდეგი კითხვები: ვინ იყენებს რეკლამას, როგორი აუდიტორიისთვის, რეკლამის რა საშუალებებით და რა მიზნით. დავიწყოთ მწარმოებლიდან, ესენი არიან კომპანიები, რომლებიც აწარმოებენ პროდუქციას ან გვთავაზობენ მომსახურებას მოგების მიღების მიზნით. ხშირად ისინი გვთავაზობენ თავიანთ საქონელს ან მომსახურებას სავაჭრო მარკის ქვეშ. ეს შეიძლება იყოს კომპანიის დასახელება ან უბრალოდ სამარკო დასახელება ფირმის საქონლის ასორტიმენტიდან. რეკლამას მწარმოებლების სახელით უამრავი სახესხვაობა აქვს. მაგალითად, როგორცაა: ინდივიდუალური მომხმარებლის რეკლამა, რეკლამა ვაჭრობის სფეროში, პრესტიჟული რეკლამა, სპეციალისტების რეკლამა, საერთაშორისო რეკლამა.

რეკლამის გასაგებად პირველ რიგში აუცილებელია, შევიმუშავოთ ყველაზე მნიშვნელოვანი ფუნქციები:

რეკლამის ინფორმაციული ფუნქცია გამოიხატება იმაში, რომ პოტენციურ მომხმარებელს აცნობოს საქონლის ხარისხის უპირატესობის შესახებ, აგრეთვე მწარმოებელი ფირმების სტრატეგიისა და მათ მიერ გამოუყენებელი ტექნოლოგიების შესახებ. ამ სახის რეკლამის გამოყენებას ხშირად ადგილი აქვს საქონლის ბაზარზე პირველადი გატანის დროს. ამ შემთხვევაში რეკლამა მიზნად ისახავს პირველადი მოთხოვნილებების ფორმირებას. ამით მომხმარებელი დაინტერესდება, იყიდის საქონელს და თუ მოეწონება ნაცნობ-მეგობრებსაც ურჩევს მის ყიდვას. აქედან იწყება საქონლის გაცნობა-გასაღება. საინფორმაციო რეკლამა ძირითადად ღომინირებს ბაზარზე საქონლის შესვლის ეტაპზე, როდესაც ძირითადი ამოცანაა საქონელზე მოთხოვნის შექმნა. მაგალითად, იოგურტის მწარმოებლებისათვის თავდაპირველი ამოცანა იყო მომხმარებლების ინფორმირება პროდუქტის ღირებულებების შესახებ.

შთაგონებითი რეკლამა განსაკუთრებით გამოიყენება საქონლის სასიცოცხლო ციკლის ზრდის ეტაპზე, როდესაც ფირმების წინაშე დგას შერჩევითი მოთხოვნის ფორმირების ამოცანა. მაგალითად, როდესაც ფირმა ცდილობს დაარწმუნოს მომხმარებელი, რომ ახალ პროდუქტს, მიუხედავად მაღალი კალორიულობისა, აქვს განსაკვიფრებელი სახე და ბრწყინვალე გემო.

შედარებითი რეკლამა ცდილობს დაამტკიცოს ერთი ბრენდის უპირატესობა მოცემული კლასის ერთ ან რამდენიმე ბრენდთან კონკრეტული შედარების ხარჯზე.

რეკლამის მასტაბილიზებელი ფუნქცია გულისხმობს ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში საქონლისა და მომსახურების არსებობის შესხენებას. იგი საქონლის პოპულარობას უწყობს ხელს და ბაზარზე მუდმივი ყოფნის ეფექტს ქმნის. შესხენების იდეა გულისხმობს, რომ საქონლისა და მომსახურების მიმართ მომხმარებელი იყოს ერთგული, ხოლო ვისაც არ შეუქმნია, ვაიძულეთ გაისხენოს ამ საქონლისა და მომსახურების შესახებ და შეიძინონ ის. ამგვარი რეკლამა პასუხს გასცემს კითხვაზე: რატომ და რისთვის. რეკლამის მიზანი საქონლის დავიწყების შესაძლებლობის გამორიცხვაა. მისი მთავარი მიზანია, განსაკუთრებით დაცემის პერიოდში, საქონლის გასაღების მხარდაჭერა.

მხარდაჭერითი რეკლამა ცდილობს, ახლანდელი მყიდველი დაარწმუნოს მისი არჩევანის სისწორეში. ავტომობილების სარეკლამო განცხადებებში ხშირად ფიგურირებს კმაყოფილი მყიდველი, რომელიც აღფრთოვანებულია შექმნილი მანქანის ამა თუ იმ განსაკუთრებულობით.

სარეკლამო საქმიანობის სფეროში რეკლამა უფრო ფართოდ გამოიყენება ვიდრე წერილობითი განცხადებები, იგი მოიცავს; მომხმარებლის, საქონლისა და მომსახურების შესწავლას, რომლებიც რეკლამას ელო-

დებიან; სტრატეგიულ დაგეგმვას ბაზრის საზღვრების განსაზღვრის, დაფინანსების უზრუნველყოფის, შემოქმედებითი მიდგომისა და რეკლამის საშუალებების გამოყენების გეგმის შემუშავების მიზნით; ტაქტიკური და დაწვევითობების მიღება სარეკლამო საშუალებების შერჩევისას, პუბლიკაციების გრაფიკული დამუშავება და მაუწყებლობა; განცხადება მოიცავს ტექსტის შედგენას, მაკეტის მომზადებას, მხატვრულ გაფორმებას და მათ წარმოებას.

მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ რეკლამა არის ფასიანი და გადამხდელების პირადობა ცნობილია. კარგია ეს თუ ცუდი, განცხადებებთან შეჯახებისას ჩვენ უცებ ვხვდებით ზუსტად ვინ ცდილობს ჩვენთვის საქონლისა და მომსახურების მოყიდვას. თავისთავად ცხადია, რომ რეკლამის დამკვეთებმა გადაიხადეს დროისა და ადგილისთვის, გამოიყენეს ღია მცდელობა ჩვენი გადარწმუნებისთვის.

მნიშვნელოვანია ვაღიაროთ, რომ რეკლამა არის მრავალფუნქციური საქმიანობა. იგი ბევრს ემსახურება დასახული მიზნის მისაღწევად. ვთქვათ, რეკლამას ვუკეთებთ ავტოფარეხს ველოსიპედისათვის. სხვადასხვა გამოყენებები რეკლამას უკეთებენ გასაყიდ საქონელს ან მომსახურებას რეკლამარული ფასებით ან დაბალი ფასებით. აქცენტს აკეთებენ ფასზე ან პრესტიჟზე, ფასდაკლებებზე ან უმაღლესი ხარისხის პროდუქტიაზე, სიახლეებზე ან სიძველეებზე. შემდეგ უბრალოდ გვილოცავენ და გვთხოვენ ვიაროთ ფრთხილად. მწარმოებლები აკეთებენ რეკლამას, რომ გვაიძულონ ვიყიდოთ თავიანთი საქონელი ან მომსახურება ან მოქმედებენ პირდაპირ – ვივაჭროთ საფოსტო შეკვეთების ან კომიფორიაჟერების დახმარებით. ბიზნესსაწარმოები თავიანთ რეკლამებს მიმართავენ ბიზნეს საწარმოებისკენ. მაგალითად, შხამქიმიკატების, მოწყობილობების, მომსახურების გაყიდვა. მთავრობა რეკლამას უკეთებს ობლიგაციების გაყიდვას, ენერგორესურსების რაციონალური გამოყენების იდეას, შეიარაღებულ ძალებში მსახურობის იდეას. ადგილობრივი ორგანოები უკეთებენ რეკლამას ტურისტების განვითარებას, ცდილობენ მოიხილონ მრეწველობა, ხელს უწყობენ სატრანსპორტო გადაზიდვებს თავიანთი ტერიტორიის გავლით ან შთააგონებენ თანამემამულეებს სიამაყის გრძნობას. არაკომერციული ორგანიზაციები მოუწოდებენ, რეკლამაში აქტიურად დაუჭირონ მხარი მას ან სხვა პოლიტიკურ კანდიდატს ან გამოვიდნენ მის წინააღმდეგ, დაიცვან ველური ბუნება ან უბრალოდ კაცობრიობა.

რეკლამა, როგორც ოთხი კომპონენტისაგან შემდგარი პროცესი, შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი ნიმუშის სახით; რეკლამის დამკვეთი, რომლებსაც ზოგჯერ იყენებენ სარეკლამო სააგენტოები, რომლებიც უზაზიან მათ მიმართვას სარეკლამო საშუალებების (მასიური საინფორმაციო საშუალებები) მეშვეობით, რომ მასთან ერთად გაეცნოს მომხმარებელი ამ მიმართვას. განვიხილოთ ეს კომპონენტები:

რეკლამის დამკვეთები ყველგან მიმოფანტული კომპანიებია. ესენი არიან: მწარმოებლები, საბითუმო და საცალო მოვაჭრეები, მომსახურე ფირმები, დისტრიბუტორები, გაერთიანებები, კერძო პირები და სხვები. რეკლამის დამკვეთი იხდიან ანგარიშებს, რომელიც ყოველწლიურად იზრდება. ურთიერთობები რეკლამის დამკვეთების ძირითად ტიპებს შორის შემდეგნაირად გამოიყურება:

ზოგადეროვნული. ისინი წარმოადგენენ დიდ ნაწილს. ესენი არიან მწარმოებლები, ფირმები, რომლებიც უშვებენ საქონელს, რომელსაც ჩვენ ვხვდებით სუპერმარკეტებში, შოურუმებში, გამოფენებზე და ა.შ. მათ შორის ყველაზე ინტენსიურად რეკლამირებული საქონელი არის კვების პროდუქტები, საპირფარეშოს აქსესუარები, მანქანები, წამლები და სამკურნალო საშუალებები, საყოფაცხოვრებო ხასიათის მომსახურება, ლუდი, ღვინო, თამბაქო, უაღკოპოლო სახმელები. ადგილობრივი რეკლამის დამკვეთი არიან საცალო მოვაჭრეები, ისინი რეკლამაზე ბევრ ფულს ხარჯავენ, რათა გააცნონ მოსახლეობას, რომ მათთვის შეიძინეს საქონელი და აუხსნან რატომ უნდა იყიდონ კონკრეტულად მათთან.

სარეკლამო სააგენტოები – „დამოუკიდებელი საწარმოები“, რომლებიც შედგება შემოქმედებითი თანამშრომლებისა და ბიზნესმენებისაგან, რომლებიც შეიმუშავებენ, ამზადებენ და განათავსებენ რეკლამას მიმწოდებლებისათვის, ცდილობენ იპოვონ თავიანთი საქონლისა და მომსახურების მყიდველები.

როგორც წესი, სააგენტოები პოტენციურ მყიდველებს სთავაზობენ სხვადასხვა სპეციალისტების მომსახურებას, მათ შორისაა სცენარისტი, მხატვარი, პროდიუსერი, სარეკლამო საშუალებების სპეციალისტი, კვლევა და სხვა.

ძირითადად სარეკლამო სააგენტოების მომსახურებას მიმართავენ ზოგადეროვნული რეკლამის დამკვეთები, რამდენადაც ბევრი საცალო მოვაჭრე ან თვითონ ამზადებს რეკლამას ან იყენებს შესაძლებლობებს, რომელიც წარმოადგენილია ადგილობრივი გაზეთებით, რადიოთი და ტელევიზიით.

როგორც ყველა ნორმალური ადამიანი, რეკლამის სპეციალისტებიც უყურებენ ტელევიზორს, უსმენენ რადიოს, კითხულობენ გაზეთებს და ჟურნალებს, მაგრამ, როგორც პროფესიონალები, ისინი ათვალთვლებენ საინფორმაციო საშუალებების მატარებლის სახით, რომლებიც იზიდავენ აუდიტორიას და შეგროვილები არიან მთავარი მასაღისთვის, რასაც გვთავაზობს რადიო და მედია, გაზეთები და ჟურნალები, რამდენადაც შემოსავალი ჟურნალებისა და გაზეთებისათვის 60%-70% არის რეკლამიდან და ტელევიზიისა და რადიოსათვის თითქმის 100%. რეკლამის დამკვეთი და მათი სააგენტოები ყველგანაირად ეფერებიან და კვებავენ აუდიტორიას, არ იშურებენ ამისათვის დიდ დანახარჯებს, დროსა და ენერჯიას.

ამდენად, ჟურნალები, გაზეთები, ტელევიზია და რადიოსადგურები ჩვეულებრივ იზიდავენ საჭირო აუდიტორიას თავიანთი რეკლამებით, რეკლამის დამკვეთები ღებულობენ შესაძლებლობას, მიმართონ ზუსტად ამ აუდიტორიას. სხვა სარეკლამო საშუალებებმა, იმისთვის, რომ მიიპყრონ განსაზღვრული აუდიტორიის ყურადღება, უწევთ დაეყრდნონ მხოლოდ სარეკლამო ურთიერთობებს. მნიშვნელოვანი დამაკავშირებელი რგოლის როლს რეკლამის დამკვეთებსა და პოტენციურ მომხმარებლებს შორის თამაშობს, კერძოდ, პირდაპირი საფოსტო რეკლამა, პლაკატები, ბილბორდები, საზოგადოებრივი ტრანსპორტი და სავაჭრო გამოქვეყნებების სარეკლამო დიზაინი. რეკლამა, უპირველეს ყოვლისა, ეს არის მასობრივი დარწმუნების ფორმა და კონტაქტი აუდიტორიასთან, დაეხმაროს მასობრივი საინფორმაციო საშუალებებით.

როგორც მომხმარებელთა რეკლამა, უნდა ვაღიაროთ, რომ რიგი თავისებურებების მიხედვით, ის განსხვავდება სხვა ჩვენთვის ცნობილი კომუნიკაციის საშუალებებისაგან. პირველ რიგში, რეკლამა ხასიათდება განმეორებადობით. ჩვენ არა მარტო ისევ და ისევ ვხვდავთ ერთი და იგივე რეკლამის დამკვეთის რეკლამას, არამედ არაერთხელ ვხვდებით ერთსა და იმავე განცხადებებს, რომლებიც შეესაბამებიან რეკლამის დამკვეთის

განზრახვას. მეორე მხრივ, ჩვენ აღვიქვამთ რეკლამას მაღალკონკურენტულ გარემოში. ზოგიერთი რეკლამის დამკვეთები მოვიწოდებენ ხარჯვისკენ, ზოგიერთი ეკონომიას აკეთებს. რა თქმა უნდა, მათ უმრავლესობას უნდა, რომ ჩვენ რაღაც მოვიმოქმედოთ საქონლის კონკურენტულ მარკა ან კონკრეტულ მაღაზიასთან დაკავშირებით.

დასასრულ, რეკლამა წარმოგვიდგება, როგორც ჩვენი ყოველდღიური ხელმისაწვდომი კულტურის ნაწილი, ბევრს, რაზედაც გვიყვება სარეკლამო განცხადებები, ჩვენ აღვიქვამთ „როგორც საჭიროს“, თუმცა კომუნიკაციის სხვადასხვა სახეებში ის უცნაურ ახირებად მოგვეჩვენებოდა.

Nana Pirskhelava

ADVERTISING AS A FORM OF COMMUNICATION Annotation

Advertising can be considered as a communication tool, which is trying to shift the quality of goods and services, and ideas to the consumers' needs and demands language. This relationship is not easy to do. Thus we must remember that advertising messages that we see and hear, is the final product of a series of research, tactical plans. Tactical decisions and the specific activities in the compiling joint process advertising activities of the organization. After advertising for the most people are well-known about consumerist goods and services, and influence over the majority of buyers.

What is advertising? Advertising is essential and this is why. Advertising is the most driving force of demand goods offered. The mechanism of action advertising is very simple-Potential buyers, who learned about the goods that they do not have suddenly decide to buy if they have money of course. Advertising may be realization with two purposes. Potential buyers create demand for goods and another to attract wholesale customer, who sell goods at retail prices.

ნინო ქვიციანი

მარკეტინგული ლოჯისტიკა

მარკეტინგი, როგორც საწარმოთა და გაერთიანებთა მართვის სისტემის ერთ-ერთი სახე, გულისხმობს საბაზრო ურთიერთობათა ყველა მხარის გულდასმით აღრიცხვა-შესწავლას და მის პროგნოზირებას. ცალკეული საწარმოს გაერთიანების თუ მთლიანად დარგის სამეურნეო გადაწყვეტილების მისაღებად საჭიროა არა მარტო ამა თუ იმ საქონელზე არსებული გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შესწავლა, არამედ ამ მოთხოვნის დინამიკის დრმა ანალიზი და მისი პროგნოზირება. მარკეტინგი დღეს ეს მთელი სისტემაა, რომელიც სწავლობს არა მარტო მიმოქცევის სფეროს კანონზომიერებებს, არამედ თვით წარმოებისა და მოხმარების ოპტიმიზაციის პრობლემებსაც. მარკეტინგული მიზნისა და ფუნქციის შესასრულებლად იქმნება ისეთი სამსახურები, რომლებიც ხელმიწვევითი ზუსტად ერკვევიან პროდუქციის წარმოებისა და გასაღების ყველა მხარეში. მან უნდა გაიანგარიშოს, გააანალიზოს და გაითვალისწინოს არა მარტო მოცემული ქვეყნის ბაზრის მოცულობა, გამტარუნარიანობა და ინტენსივობა, არამედ სხვა ქვეყნების საშინაო ბაზრის სათანადო პარამეტრებიც. მარკეტინგის წყალობით, ესა თუ ის საწარმო, გაერთიანება თუ დარგი და რიგ შემთხვევაში ქვეყანაც კი მთლიანად ფლობს მთელ მსოფლიოში არსებულ საბაზრო სიტუაციების ყველა ნიუანსს. ამიტომაც, სათანადო ინფრასტრუქტურის არსებობის პირობებში, საწარმოს, გაერთიანებას, დარგს თუ ქვეყანას უდიდესი მანევრირების საშუალება ეძლევა და საქონელთა მასების მოძრაობა არა მარტო დაგეგმილია წინასწარ, არამედ სათანადო კორექტივები ოპერატიულად შეიტანება მასში¹⁶².

თანამედროვე პირობებში ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირება ბევრად დამოკიდებულია მის ორ დიდ სფეროს – წარმოებასა და მიმოქცევას შორის საქმიანობის სწორად კოორდინაციაზე. ამ ამოცანის შესრულებაში მარკეტინგს მჭიდრო ურთიერთკავშირი აქვს ლოჯისტიკასთან, როგორც მომსახურების სტანდარტების განმსაზღვრელ და დამცავ ინსტრუმენტთან.

ცოტა რამ ლოჯისტიკის ისტორიიდან. ტერმინი “ლოჯისტიკა” ბერძნული წარმოშობისაა, რაც “აღრიცხვის ხელოვნებას” ნიშნავს. პირველად ეს ტერმინი ბიზანტიის იმპერატორ ლეონ VI-ის სამხედრო დოქტრინაში გვხვდება. ძველ რომში ლოჯისტიკის ქვეშ პროდუქტების განაწილება ანუ საინტენდანტო (ჯარის მომარაგების) სამსახურში იხმარებოდა. XIX საუკუნის დასაწყისში ნაპოლეონი ლოჯისტიკას ჯარის მართვით უზრუნველყოფის, გადაადგილების დაგეგმვის და მართვის მეცნიერებად იყენებდა. სამხედრო ლოჯისტიკის ახალი ეტაპი დგება მეორე მსოფლიო ომის დროს, როდესაც სამხედრო ოპერაციების დაგეგმვისა და მომზადებისათვის ფართოდ გამოიყენებოდა ლოჯისტიკური მიდგომები. XX საუკუნის 50-იან წლებში აღიარებულ იქნა, რომ მატერიალური ნაკადების რეგულირების ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტა სამხედრო ლოჯისტიკაში გამოყენებული მეთოდების დახმარებით შეიძლებოდა. XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან ლოჯისტიკური მიდგომები იხმარება სხვადასხვა ქვეყნის წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროში.

სპეციალურ ლიტერატურაში ლოჯისტიკის არსის განსაზღვრის სხვადასხვა მიდგომები არსებობს. უმრავლესობა მის არსს მატერიალურ და ინფორმაციულ ნაკადებს უკავშირებს. არსებული ლოჯისტიკური განსაზღვრების სიმრავლე შეიძლება ორ დიდ ჯგუფში გაერთიანდეს.

პირველი ჯგუფის განსაზღვრებები ლოჯისტიკას სამეურნეო მიმართულებად ხსნის, რომელიც წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროს მატერიალური და ინფორმაციული ნაკადების მართვაში ვლინდება. მეორე ჯგუფის განსაზღვრებები: ლოჯისტიკას, დისციპლინათა შორისი სამეცნიერო მიმართულებად განიხილავს, რომელიც უშუალო კავშირშია მატერიალური და ინფორმაციული ნაკადების ახალი შესაძლებლობების ეფექტურობის ამაღლებასთან.

¹⁶² ეკონომიკური ლექსიკონი (პროფ ა. სილაგაძის ხელმძღვანელობით), თბილისი, 2004.

სამამულო ლიტერატურაში, კერძოდ 2001 წელს გამოყენებულ ეკონომიკურ ლექსიკონში ვკითხულობთ, რომ “ლოჯისტიკა არის მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის, სასაქონლო-მატერიალური მარაგების მართვა”.

სატრანსპორტო ტერმინების განმარტებით ლექსიკონში მოცემულია ლოჯისტიკის ორი განმარტება შემდეგი განსაზღვრებით – “ლოჯისტიკა არის მიწოდებისა და მომსახურების მიზნის ორგანიზებული პროცესი და ამ მიზნის მართვა ფართო გაგებით”.

“საწარმოო ნედლეულის მიწოდების, გადაშუშავების და განაწილების პროცესების ერთობლიობა, რომლის მიზანია მომხმარებლის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.”¹⁶³

1995 წელს რუსეთში გამოცემულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონში მოცემულია შემდეგი განმარტება: “ლოჯისტიკა – მეცნიერება ტრანსპორტირების, სასაწყობო და სხვა მატერიალური და არამატერიალური ოპერაციების დაგეგმვის, კონტროლისა და მართვის შესახებ, რომელიც სრულდება ნედლეულისა და მასალების მწარმოებელ საწარმოებზე დაყვანის, ნედლეულის, მასალებისა და ნახევარფაბრიკატების შიგნაქარხნო გადასაწვების, მზა პროდუქციის მომხმარებელამდე დაყვანის პროცესში ამ უკანასკნელის ინტერესებისა და მოთხოვნების შესაბამისად, აგრეთვე, შესაბამისი ინფორმაციის გადაცემა, შენახვა და დამუშავება”¹⁶⁴. ამ განმარტებაში ნათლად იკვეთება, რომ ლოჯისტიკა სისტემაა, რომელიც მოიცავს 3 ფუნქციას: 1. საქონელმობრარობის, როგორც ერთიანი მთლიანი სისტემის ფორმირების პროცესი, ანუ ინტეგრაციული ფუნქცია. 2. საქონელმობრარობის ყველა სტადიაში მონაწილე სუბიექტების შეთანხმებული მოქმედების კოორდინაცია, ანუ ორგანიზაციული ფუნქცია. 3. მოცემულ ფარგლებში მასალაგამტარი სისტემის პარამეტრების უზრუნველყოფა, ანუ მმართველობითი ფუნქცია.

ყველა ზემოთ აღნიშნულის განზოგადება საშუალებას გვაძლევს, ჩამოვაყალიბოთ ლოჯისტიკის განსაზღვრება: **“ლოჯისტიკა არის მეცნიერება დროსა და სივრცეში პირველადი წყაროებიდან საბოლოო მომხმარებელამდე მატერიალური და ინფორმაციული ნაკადების მობრარობის ორგანიზაციის, დაგეგმვის და რეგულირების შესახებ.”**

მედიველისათვის საქონლის მიწოდების პროცესი ტრადიციულად არის ფიზიკური (მატერიალური) განაწილება, რომლის ამოსავალი პუნქტია პროდუქტის მწარმოებელი საწარმო. მიწოდებელი კომპანიის მენეჯმენტის ვალდებულებაში შედის საწყობების (შესანახი ადგილების) და გადაზიდვის საშუალებების შერჩევა, რათა დანიშნულების ბოლო პუნქტამდე, დათქმულ დროში და ნაკლები დანახარჯებით იქნეს მიტანილი საქონელი.

არც ისე შორეულ წარსულში ფიზიკური განაწილების ცნება მიწოდების ჯაჭვის მართვის კონცეფციით გაფართოვდა. ასეთი მენეჯმენტი იწყება უფრო ადრე ვიდრე მატერიალური განაწილება და გულისხმობს საქონლის მწარმოებლის უზრუნველყოფას ყველა აუცილებლობით (ნედლეულით, მასალებით, ძირითადი მოწყობილობებით). მოკლედ, პროდუქციის წარმოების მთელი პროცესით და მისი დანიშნულების ყველა პუნქტში განაწილებით. არსებობს კიდევ უფო ფართო მიდგომა, რომელთა მომხრეები მენეჯმენტს მოუწოდებენ, არ შემოიფარგლონ მარტო თავიანთი კომპანიით, საფუძვლიანად შეისწავლონ მიწოდებლების წარმოებისა და მმარაგების პროცესი. მიწოდების ჯაჭვის კონცეფციით მწარმოებელმა კომპანიამ უნდა განსაზღვროს თავისი საუკეთესო მიწოდებლები და დისტრიბუტორები, გაუწიოს მათ მწარმოებლურობის გაზრდაში დახმარება, რითაც მიეცემა მათ საშუალება, შეამცირონ თავიანთი ხაჯები.

სამწუხაროდ, მიწოდების ჯაჭვის კონცეფციით – ბაზრი განიხილება, მხოლოდ როგორც საქონლის მიტანის საბოლოო პუნქტი. არსებობს აგრეთვე “ღირებულებათა შექმნის ქსელი”. ამ ქსელში ჩართულია მიწოდებლების მიწოდებლები, აგრეთვე მათი უშუალო და საბოლოო კლიენტები. ქსელი აგრეთვე გულისხმობს სხვა დაინტერესებულ ჯგუფებთან ურთიერთობებს, კერძოდ სამთავრობო ორგანიზაციებთან. ჩვენი აზრით, უფრო ეფექტურად მიგვანჩნია მიდგომა, რომლის მიხედვით კომპანიამ ჯერ უნდა გამოიკვლიოს ბაზრის მოთხოვნა, მხოლოდ შემდეგ განახორციელოს მიწოდების ჯაჭვის ფორმირება, ანუ ხატოვნად რომ ვთქვათ, დაიწყოს ბოლოდან. სწორედ ასეთი მიდგომა აკავშირებს მჭიდროდ მარკეტინგს ლოჯისტიკასთან.

დღეისათვის არსებობს მარკეტინგული ლოჯისტიკის არსის განსაზღვრის ცალსახა მიდგომა. ფილიპ კოტლერი თავის ნაშრომში “მარკეტინგ-მენეჯმენტი” ყურადღებას უთმობს მარკეტინგული ლოჯისტიკის ცნებას. ის მას განსაზღვრავს როგორც მიდგომას, რომლის თანახმადაც კომპანიამ ჯერ უნდა გამოიკვლიოს ბაზრის მოთხოვნა, ხოლო მის შემდეგ მიწოდების ჯაჭვის ფორმირება. კოტლერს მომხმარებელთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით მარკეტინგულ ლოჯისტიკაში ჩართული აქვს მატერიალური ნაკადების დაგეგმვა, დანერგვა და კონტროლი მისი წარმოშობის პუნქტიდან დაწყებული და დანიშნულების პუნქტით დამთავრებული¹⁶⁵.

მარკეტინგული ლოჯისტიკის ცნების ერთ-ერთი ფუძემდებელი მარტინ კრისტოფერი თავის ნაშრომებში არ იძლევა მის ზუსტ განსაზღვრებას, მაგრამ, აღნიშნავს, რომ მარკეტინგული ლოჯისტიკა კონცენტრირებულია იმაზე, თუ რა სახით შეიძლება იქნეს გამოყენებული კლიენტის მომსახურება კონკურენტული უპირატესობების მისაღებად. მარკეტინგული ლოჯისტიკის თეორიული დებულებების გათვალისწინებით მან ჩამოაყალიბა საწარმოს ფუნქციონირების ძირითადი პრინციპები¹⁶⁶.

მიწოდების ჯაჭვის კონტექსტში მარკეტინგული ლოჯისტიკა მოიცავს შემდეგი სახის საქმიანობას: მოთხოვნის შესწავლა და გაყიდვების პროგნოზირება; ბაზრის შესახებ ინფორმაციის საფუძველზე წარმოების დაგეგმვა; შეკვეთების დამუშავება; მზა პროდუქციის დასაწყობება და შენახვა; შეკვეთების (მზა პროდუქციის ტრანსპორტირების) მიტანა; ცალკეულ შემთხვევებში გაყიდვების შემდგომი მომსახურება;

¹⁶³ სატრანსპორტო ტერმინების განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 2004.
¹⁶⁴ ლოდნიკოვი ა.ნ. ლოჯისტიკა. ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, მ., ეკონომიკა, 1995.
¹⁶⁵ Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент. Экспрес-курс. СПб. Питер Ком. 1999.ст. 384.
¹⁶⁶ M. Christofer H. Pack. Marketing Logistics, Second Edition, - Butterworth – Heinemann, 2003.

მარკეტინგული ლოჯისტიკის წინაშე მდგარი ამოცანები მოითხოვს ინტეგრირებული ლოჯისტიკური სისტემების გამოყენებას. მასალების მიწოდების მართვას, მატერიალური ნაკადების სისტემებს, ფიზიკურ განაწილებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების მხარდაჭერის ჩათვლით. ასეთი სისტემების შემუშავებაში ხშირად მონაწილეობენ დამოუკიდებელი მიმწოდებლები. როგორცაა FedEx Logistics Services ან Ryder integrated Logistics. მაგალითად, კომპანია Volvo-მ FedEx-თან თანამშრომლობით ტენესის შტატის ქ. მემფისში ააშენა საწყოები, სადაც სატვირთო ავტომობილების აბსოლუტურად ყველა სათადარიგო ნაწილის მარაგია. დილერს, რომელსაც აუცილებლად სჭირდება ესა თუ ის დეტალი, შეუძლია ნებისმიერ დროს დარეკოს ცენტრალურ საწყოში უფასო სატელეფონო ნომერზე და იმავე დღეს საჭირო დეტალი გაგზავნილი იქნება ოფისის მისამართზე ან პირდაპირ ტექნოსახურების სადგურში.

მარკეტინგული ლოჯისტიკა თავის თავში მოიცავს რამდენიმე სახის საქმიანობას. მხედველობაში გვაქვს გაყიდვების პროგნოზირების სქემა, რომლის ბაზარზე კომპანია განსაზღვრავს განაწილების, წარმოების და მატერიალური მარაგების დონეს; საწარმოო გეგმებში თუ რა მასალები უნდა შეუკვეთოს შესყიდვების განყოფილებამ. მიღებული მასალები იცლება ნედლეულის საწყოში. მოგვიანებით მასალებისა და ნედლეულისგან მზადდება საბოლოო პროდუქტი. მზა პროდუქტის მარაგი შეკვეთებისა და წარმოების საქმიანობას შორის დამაკავშირებელი რგოლია. კლიენტებისაგან შეკვეთების მიღება ამცირებს საბოლოო პროდუქტის მარაგების სიდიდეს, ხოლო საწარმოო საქმიანობა, პირიქით, ზრდის მას. მზა საქონელი იფუთება და იგზავნება საწყოში, სადაც ხდება მისი მომზადება გასაგზავნად, გაგზავნა, ადგილზე დასაწობება, კლიენტზე მიწოდება და შესაბამისი მომსახურების შეთავაზება.

მარკეტინგულ ლოჯისტიკაზე დანახარჯების დონე მზა პროდუქციის თვითღირებულების 30-40%-ს შეადგენს, რაც არ შეიძლება არ აწუხებდეს კომპანიის ხელმძღვანელობას. კვების მრეწველობაში მარკეტინგული ლოჯისტიკის სისტემის სრულყოფა კომპანიის ყოველწლიურ ხარჯებს საშუალოდ 10%-ით ამცირებს. ტყუილად კი არ უწოდებენ ექსპერტები მარკეტინგულ ლოჯისტიკას “ხარჯების ეკონომიის ბოლო ზღვარს.” რაც უფრო ნაკლებია ხარჯები ლოჯისტიკაზე მით უფრო შესაძლებელია დაბალი ფასების დაწესება ან დიდი მოცულების მიღება, ანდა ორივე ერთად. მიუხედავად დიდი ხარჯებისა, სწორად ორგანიზებული მარკეტინგული ლოჯისტიკა კონკურენტული მარკეტინგის ძლიერი საშუალებაა. მაღალი სერვისის შეთავაზებით, საქონლის მიმოქცევის დაჩქარებით, ფასების შემცირებით კომპანიები დამატებით მიიღებენ იზიდავეს.

ამერიკის შეერთებული შტატების უმსხვილესი მშრალი და ფხვიერი პროდუქტების საბითუმო და საცალო კომპანია Super Valu ერთ-ერთი ნოუ-ჰაუა ე.წ. “ჯვარდინი დატვირთვის” სისტემაა. ამ სისტემით მიმწოდებლის პლატფორმიდან საქონელი გამანაწილებელ ცენტრში მიემართება, იქიდან კი მაშინვე მაღაზიის საწყოში, სადაც დახარისხების ან რეზერვის შექმნის აუცილებლობა არ არსებობს. ასეთი სისტემა დროისა და სამუშაო ძალის ეკონომიის საშუალებას იძლევა. აღნიშნული სისტემის გამოყენებით კომპანია ფხვიერი კვების პროდუქტების თითქმის 12%-ს აგზავნის.

საინტერესოა რა ხდება მაშინ, როდესაც მარკეტინგული ლოჯისტიკა შეფერხებას იძლევა? კომპანიას, რომელსაც არ შესწევს უნარი, დროულად მიიტანოს თავისი საქონელი, კლიენტის დაკარგვა გარდაუვალია. თავის დროზე ასეთი დიდი შეცდომა მოუვიდა Kodak-ს. კომპანიამ თავის ახალ ბრენდს საყოველთაო რეკლამა გაუწია მაშინ, როდესაც ის ჯერ კიდევ შეტანილი არ ჰქონდა საგაჭრო ქსელებში. გაიგო რა მომხმარებელმა, რომ Kodak-ის ახალი ბრენდი ჯერ კიდევ გაყიდვაში არ არის, მისი კონკურენტების პროდუქცია შეიძინა.

კომპანიების დიდი ნაწილი მარკეტინგული ლოჯისტიკის მიზანს შემდგენიერ ფორმულირებას უკეთებს “მცირე დანახარჯებით საქონლის მიწოდება საჭირო ადგილამდე, საჭირო დროში”. სამწუხაროდ, ასეთი ფორმულირება კომპანიის საქმიანობის პრაქტიკული მიმართულების განსაზღვრის საშუალებას არ იძლევა. მარკეტინგული ლოჯისტიკის არც ერთ სისტემას არ შესწევს უნარი, ერთდროულად სრულყოფს მიმსახურება და მოახდინოს გაფართოებაზე ხარჯების მინიმიზაცია. სერვისის გაუმჯობესებას (საკმარისი მარაგების და საწყოების არსებობა, ტრანსპორტირებაზე დამატებითი ხარჯები) აუცილებლად მიეყვარათ ლოჯისტიკის ხარჯების გაზრდამდე.

იმის გათვალისწინებით, რომ მარკეტინგულ ლოჯისტიკაში გარდაუვალია კომპრომისები, გადაწყვეტილების მიღება მიწოდების ჯაჭვის ყველა რგოლის ნორმალური ფუნქციონირების ხარჯზე უნდა მოხდეს. საწყისი წერტილი მარკეტინგული ლოჯისტიკის შემუშავებაში არის მომხმარებელთა მოთხოვნილებების და კონკურენტთა წინადადებების შესწავლა. მომხმარებელი დაინტერესებულია საქონლის დროულად მიწოდებაზე, ტრანსპორტირების დროს პროდუქციის უვნებელ გადაადგილებაზე, დეფექტური ნაკეთობების დროულ შეცვლაზე და ა. შ. მაგალითად, ქსეროქსის ტექნიკის მყიდველებს ხარისხიანი ტექნიკის შექმნის გარდა აინტერესებთ სერვისის მომსახურება, კერძოდ, რემონტის დრო, ტექნიკის პროფილაქტიკური მომსახურება. კომპანია Xerox-ს შემუშავებული აქვს მომსახურების ახალი სტანდარტი, რომლის მიხედვითაც იგი თავის თავზე იღებს ტექნიკის რემონტს აშშ-ის კონტინენტალური ნაწილის ნებისმიერ წერტილში შეტყობინების მიღებიდან სამ საათში. კომპანიას თავისი ვალდებულებების შესასრულებლად შექმნილი აქვს სპეციალური სერვისის ქვედანაყოფი.

განსაზღვრავს რა ფორმა მარკეტინგული ლოჯისტიკის მიზანს, მან უნდა შეიმუშაოს ხარჯების მინიმიზაციის სისტემა. მარკეტინგული ლოჯისტიკის ნებისმიერ სისტემაში ხარჯები შემდეგი ფორმულით განისაზღვრება:

$$O3=3T+\Phi3C+\Pi3C+YB$$

სადაც, O3 – მოცემული სისტემის მარკეტინგულ ლოჯისტიკაზე გაწეული საერთო ხარჯებია; 3T – ტრანსპორტირების საერთო ხარჯები; $\Phi3C$ – დასაწობების საერთო ფიქსირებული ხარჯები; $\Pi3C$ – დასაწობებაზე მოხდენილი საერთო ცვლადი ხარჯები; YB – ყიდვების შეფერხებასთან დაკავშირებული საერთო ხარჯები (დაკარგული სარგებელი).

მარკეტინგული ლოჯისტიკის სისტემის შერჩევის დროს აუცილებელია სხვადასხვა სისტემის ყველა საერთო ხარჯის განხილვა და იქიდან იმის არჩევა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი იქნება ხარჯების შემცირება. თუ დაკარგული სარგებლის გაზომვა რთული იქნება, მაშინ ფორმა (03=3T+Φ3C+Π3C+YB) ხარჯების მინიმიზაციას უნდა ეცადოს იმისთვის, რომ არსებული დონე არსებულ ნიშნულს არ ასცდეს.

Nino Ketsbaia

**MARKETING LOGISTICS
Annotation**

Logistics is the most significant component of economics of the country. Proper management of Logistics system contains all measures of transportation and storage of material reservation of the enterprise (Company) outdoor and within the channels of its goods circulation. The most important influence over the system of Logistics performs marketing.

Strategy and Tactics of marketing defines service borders, within the limit of which acts the system of Logistics. Tactics of marketing directly affects the performance of expenditure indexes of logistics supplies.

ეკატერინე ჩოხელი

საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისა და მართვის ზოგიერთი თავისებურების შესახებ

თანამედროვე მსოფლიოში არ მოიძებნება ქვეყანა, რომელიც არ არის დაინტერესებული ბიზნესის განვითარებით, მით უმეტეს, თუ მას ახორციელებს მცირე და საშუალო ზომის კომპანიები. ამ მხრივ გამონაკლისი არც საქართველოა. თუმცა ჩვენს ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტემპები და მასთან დაკავშირებული მოლოდინები ვერ აღწევს სასურველ შედეგს. საქართველოს ეკონომიკის აღმავლობაში იგი ჯერ კიდევ ვერ ასრულებს მნიშვნელოვან როლს.

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება ცხადყოფს, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესი წარმოადგენს მათი ეკონომიკის განუყოფელ ნაწილს და ესმარება სახელმწიფოს ისეთი პრობლემების გადაჭრაში, როგორცაა: მოქნილი, მობილური, მანევრირებადი ეკონომიკის ფორმირება და მოსახლეობის მრავალფეროვანი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება; დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა და უმუშევრობის დონის შემცირება; მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების (სტუდენტების, მოსწავლეების, უნარშეზღუდულების, პენსიონერების და ა.შ.) შრომით საქმიანობაში ჩართვა; მეწარმეების, მესაკუთრეების სოციალური ფენის ფორმირება ა.შ.

მაშინ, როცა განვითარებულ ქვეყნებში მცირე და საშუალო კომპანიებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მათ ეკონომიკაში და მაგალითად, მათ მიერ წამოებული პროდუქტის წილი ერთობლივ პროდუქტში არის აშშ-ში – 52 %; იაპონიაში – 56 %, გერმანიაში – 50%, საფრანგეთში – 43% და ა.შ., საქართველოში, სტატისტიკური მონაცემებით, მცირე და საშუალო კომპანიების მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობამ 2012 წელს შეადგენა 3,9 მლრდ ლარი, რაც გამოშვებული პროდუქციის საერთო მოცულობის 18,2 %-ია (იხ. ცხრ. 1). ეს საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესის მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობას ახასიათებს ზრდის ტემპი, 2012 წელს იგი გაიზარდა 1,1 მლრდ ლარით 2011 წელთან შედარებით, ხოლო 2,4 მლრდ ლარით 2008 წელთან შედარებით. რაც შეეხება მცირე და საშუალო კომპანიებში დასაქმებულთა რაოდენობას, იგი 2012 წელს შეადგენდა 875 ათას ადამიანს, რაც საქართველოში დასაქმებულთა რაოდენობის 41 %, თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ დასაქმებულთა რაოდენობაში უმეტესი წილი მოდის სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულებზე, რომლებსაც გააჩნიათ მიწის ნაკვეთები და ეწევიან სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას.

ცხრილი 1

**პროდუქციის გამოშვება და დასაქმებულთა რაოდენობა
საწარმოთა ზომის მიხედვით**

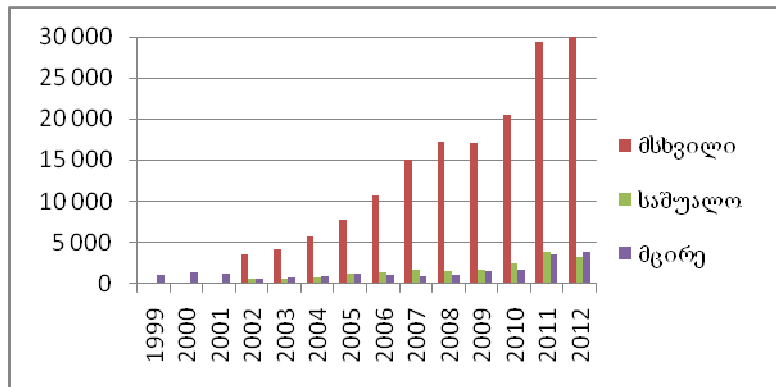
წლები	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
კომპანიები	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)	პროდუქციის გამოშვება (მლრდ ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი პირი)
მცირე	0,6	84,6	0,5	67,7	0,5	65,3	0,9	86	1,0	81,5	0,7	127	2,1	547
საშუალო	0,8	84,2	1	91,8	0,9	74,4	1,1	78,2	1,4	92	2,1	103	1,8	328
მსხვილი	5,9	192	8,1	202	8,8	210	8,9	223	10,8	224	15,4	274	17,1	1142

სულ	7,3	361	9,6	361	10,2	349	10,9	388	13,2	398	19,2	503	21	2017
-----	-----	-----	-----	-----	------	-----	------	-----	------	-----	------	-----	----	------

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ანალიზიდან ირკვევა, რომ საქართველოში ეკონომიკური ზრდა ძირითადად მიიღწევა მსხვილი კომპანიების ხარჯზე და ყოველ წელს მათი წილი იზრდება უფრო მეტი პროცენტით, ვიდრე ამას ახერხებენ მცირე და საშუალო კომპანიები. დიაგრამა 1-ზე კარგად ჩანს მცირე და საშუალო სექტორის ბრუნვა მსხვილ საწარმოებთან მიმართებაში 1999-2012 წლებში. 2012 წელს მსხვილი კომპანიების ბრუნვამ შეადგინა 32,2 მლრდ ლარი, ხოლო მცირე და საშუალო კომპანიების ბრუნვამ მხოლოდ 7,3 მლრდ ლარი, ანუ მსხვილი კომპანიების ბრუნვის 23,3 %; მსხვილი კომპანიების ბრუნვა 2011 წელთან შედარებით 2012 წელს გაიზარდა 7,2 %-ით, ხოლო მცირე და საშუალო კომპანიების ბრუნვა 1,2 %-ით.

ამასთან, მცირე და საშუალო კომპანიების რაოდენობა განსხვავებულია ეკონომიკური საქმიანობების მიხედვით. საქართველოში მცირე და საშუალო კომპანიების მოქმედების ძირითადი სექტორებია პრიორიტეტულობის მიხედვით: ვაჭრობა; ოპერაციები უძრავი ქონების, იჯარა და მომხმარებლისთვის მომსახურების გაწევა; სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა; სასტუმროები და რესტორნები; კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება; განათლება; ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა და ა.შ.

დიაგრამა 1. საქართველოში 1999-2012 წლებში ბრუნვა საწარმოთა ზომების მიხედვით მლნ ლარებში

წყარო: <http://geostat.ge/index.php?action>

საქართველოში მიმდინარე პროცესების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, გამოვეყოთ ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაზე. ისინი შეიძლება განვიხილოთ ორ ჯგუფში: გარემო ფაქტორები, რომლებიც ქმნის კომპანიების განვითარებისთვის ზოგად პირობებს და ფაქტორები, რომლებიც უკავშირდება თვითონ კომპანიების მენეჯმენტს.

გარემო ფაქტორებიდან მცირე და საშუალო კომპანიების საქმიანობაზე განსაკუთრებით გავლენას ახდენს ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, სამართლებრივი მდგომარეობა. მათ განვითარებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა ბოლო ათწლეულში მოახდინა საქართველოში შექმნილმა პოლიტიკურმა სტაბილურობამ, თუ არ ჩავთვლით 2008 წლის მოვლენებს, მცირე და საშუალო კომპანიების რიცხვი ყოველწლიურად იზრდებოდა და ვითარდებოდა საინვესტიციო გარემოც, თუმცა როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვერ აღწევდა სასურველ შედეგებს. მცირე და საშუალო კომპანიები ხშირად ხდებოდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური ფიგურების გავლენის მსხვერპლი და მათი ბაზარზე დამკვიდრება-განვითარება შერჩევით ხასიათს ატარებდა. 2012 წლიდან შექმნილი ახალი მდგომარეობა იმეღს იძლევა, რომ ბიზნესი საბოლოოდ გათავისუფლდება პოლიტიკური გავლენისაგან და იფუნქციონირებს საბაზრო ეკონომიკის კანონებით. რაც შეეხება სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებს, მათი გავლენა ბიზნესის განვითარებაზე თავისებურ ხასიათს ატარებს. იმის გათვალისწინებით, რომ ბოლო პერიოდში არ იზრდება ინფლაციის დონე (ხშირად ადგილი აქვს შემცირებასაც), ვალუტის კურსი სტაბილურია, იქმნება დამატებითი სტიმული კომპანიების საქმიანობისთვის. მართალია ქვეყანაში სოციალური კუთხით არასახარბიელო მდგომარეობაა, მაგალითად, სტატისტიკური ინფორმაციით, 2012 წლისათვის მოსახლეობა შეადგენდა მხოლოდ 4,3 მლნ ადამიანს, 2011 წელს დასაქმებულთა რაოდენობა აღწევდა 1,67 მლნ ადამიანს, უმუშევრობის დონე – 15,1%, სიღარიბის ზღვარს მდგმა მყოფი ადამიანების წილი – 9,1 %,167 მაგრამ იგი მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას ხელს უწყობს სამუშაო ძალის მიწოდების კუთხით, რომელმაც, თავის მხრივ, დახმარება უნდა გაუწიოს ქვეყანას სულ მცირე, სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიმართულებით.

ბიზნესის რეგულირება, შექმნილი სამართლებრივი ბაზა ყოველთვის განსაზღვრავს ბიზნესის აქტიურობის ხარისხს. მას შეუძლია ერთი მხრივ, სტიმული მისცეს ბიზნესს და ხელი შეუწყოს ინვესტიციების ზრდას და მეორე მხრივ, შეუძლია შეაჩეროს ბიზნესის განვითარება და შესაბამისად შეამციროს ინვესტიციების ზრდის ტემპი. საქართველოში ბიზნესის განვითარებისთვის, სამართლებრივი კუთხით შექმნილი მდგომარეობა (მაგალითად, საწარმოთა რეგისტრაციის გამარტივებული წესი, გადასახადების რაოდენობის შემცირება და ა.შ) ხელს უწყობს კომპანიების რიცხვის ზრდას. ამის შედეგია ის, რომ მსოფლიო ბანკის 2012 წლის მონაცემებით, ბიზნესის დაწყებისათვის ხელსაყრელი პირობების

¹⁶⁷http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=151&lang=geo

არსებობით საქართველო იმყოფება მეცხრე ადგილზე. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ბიზნესის დაწვების სიმარტივის შედეგად სულ უფრო იზრდება მცირე და საშუალო კომპანიების რიცხვი, მათი მცირე ნაწილი ახერხებს ბაზარზე დამკვიდრებას და შემდეგ განვითარებას. გამოკითხვის შედეგად, მეწარმეები ამის მიზეზად უპირველესად კვლავ ასახელებენ გადასახადებს, მაღალ სანქციებს, კრედიტის ხელმისაწვდომობას, ასევე, კომპანიების მენეჯმენტს, ბიზნესის გამოცდილებას და ა.შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ მცირე და საშუალო კომპანიების სიცოცხლისუნარიანობა პირდაპირ უკავშირდება ასევე მენეჯმენტს, რომელმაც იმის მიხედვით, თუ განვითარების რა ეტაპზე იხინი, უნდა უზრუნველყოს დასახული მიზნების მიღწევა ყველაზე ეფექტური გზით ორგანიზაციული რესურსების დაგეგმვის, ორგანიზაციის, მოტივაციის და კონტროლის საფუძველზე. მხოლოდ კარგი მენეჯმენტის პირობებში არის შესაძლებელი კომპანიების გარემოში ადაპტაცია და მუდმივი ზრდის მიღწევა.

დღეს, საქართველოში მცირე და საშუალო კომპანიების მენეჯმენტის შეფასებისას, გამოიკვეთა შემდეგი პრობლემები:

❖ პირველ რიგში, მცირე და საშუალო კომპანიებში კვლავ გადაუჭრელ პრობლემად დგას შესაფერისი მენეჯერებითა და კადრებით ორგანიზაციის დაკომპლექტება. გავრცელებული პრაქტიკაა, ხელმძღვანელებად და მომსახურებად მეგობრების, ნათესავების ან მათი ახლობლების დანიშვნა, რის შედეგადაც, ბოლო პერიოდში ქართულ ბიზნესკომპანიებში დასაქმებულია მენეჯერები, რომელთა დიდ ნაწილს არ გააჩნია სპეციალური განათლება და არ იცნობს მენეჯმენტის, მარკეტინგის, ფინანსების, წარმოების თანამედროვე მიდგომებს. არაკვალიფიციური და შეუფერებელი კადრების გამო ორგანიზაციებში მაღალია კონფლიქტური სიტუაციები, დაწვეული სამუშაოს შესრულების ხარისხი და ხშირ შემთხვევაში ადგილი აქვს კრიზისს;

❖ მცირე და საშუალო კომპანიები მნიშვნელოვან ყურადღებას არ უთმობენ მიზნებისა და სტრატეგიების ფორმულირების საკითხებს. ხშირად მიზნები იმდენად გაუგებრად არის ფორმირებული, რომ შეუძლებელია მიხედვით საით მიდის კომპანია ან რისი მიღწევა სურს, რომელია გრძელვადიანი თუ მოკლევადიანი მიზანი. ბუნდოვანი მიზნები ავტომატურად იწვევს ანარქიას, ხდება არათანმიმდევრული ნაბიჯების გადადგმა, არ იძლევა კონკრეტულ საბოლოო შედეგს და ამცირებს კომპანიის წარმატების შანსს.

ამასთან, მიზნების მიღწევისათვის კომპანიები მუდმივად უნდა ახდენდნენ ალტერნატიული სტრატეგიების შემუშავებას და სიტუაციის მიხედვით ყველაზე ეფექტიანის შერჩევას. ქართული კომპანიები გამოირჩევიან სტრატეგიების შერჩევისა და გამოყენების თავისებურებებით. მათი უმეტესობა ორიენტირებულია ისეთი სტრატეგიების შემუშავებაზე, რომელთა გამოყენება ხელს უწყობს ბიზნესის საწყის ეტაპზე სწრაფი ზრდის მიღწევას, თუმცა გრძელვადიან პერიოდში ვერ უზრუნველყოფს არათუ ზრდის ტემპის, არამედ მიღწეული დონის შენარჩუნებას. ამის მიზეზებად გვევლინება ის, რომ აქტიური მოქმედებები ყველა მიმართულებით, იქნება ეს დიფერენცირებული პროდუქტის შექმნა, დაბალი ფასი, სადისტრიბუციო ქსელის გაფართოება, სერვისის გაუმჯობესება თავდაპირველად ზრდის გაყიდვების რაოდენობას, თუმცა ზრდის ტემპის შენარჩუნება მოითხოვს დამატებით ხარჯებს და შესაბამისად სტრატეგიების ცვლილებას, მაგრამ კომპანიები რომლებიც გაფართოებაზე, გაყიდვების ზრდასა და პირველობაზე არიან ორიენტირებულნი, ვეღარ ახერხებენ ყველა პრობლემების გამკლავებას და იწყება კრიზისი.

ცვლილებების მართვა მცირე და საშუალო კომპანიებისათვის გაცილებით რთულია ვიდრე მსხვილი კომპანიებისთვის, რადგან: მათ შეზღუდული “სივრცე” აქვთ დაშვებული შეცდომების გამოსასწორებლად, რომელიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს მიზნების, კონკურენტული მეთოდების გამოყენებასთან; ისინი სუსტები არიან კონკურენტების, მომხმარებლების, მომწოდებლების მოქმედებების მიმართ; მათი საქმიანობა ხშირად დამოკიდებულია ერთ სეგმენტზე, მომხმარებელთა გარკვეულ რაოდენობაზე და ა.შ. ამ მიზეზების გამო ეფექტიანი სტრატეგიის შემუშავება, შერჩევა და შესრულება მნიშვნელოვანი საფეხური უნდა გახდეს მცირე და საშუალო ბიზნესკომპანიის საქმიანობაში, რადგან მხოლოდ იმ სტრატეგიას შეუძლია მოუტანოს კომპანიას წარმატება, რომელიც სრულად შეესაბამება და ითვალისწინებს კომპანიის გარშემო არსებულ ფაქტორებს და პოტენციალს, ქმნის კონკურენტულ უპირატესობას და უზრუნველყოფს ეფექტიანობის ამაღლებას;

❖ კომპანიებისთვის მნიშვნელოვანი პრობლემაა, ერთი მხრივ, ეფექტიანი ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირება, მეორე მხრივ, ფორმირებულ და პრაქტიკულად მოქმედ ორგანიზაციულ სტრუქტურებს შორის შესაბამისობა. კომპანიების უმეტესობაში გაურკვეველია უფლებამოსილებების განაწილების არეალი და არ არის გამოკვეთილი თითოეული სტრუქტურული ქვედანაყოფისთვის დამახასიათებელი უფლებამოსილებები, მათ შორის კომუნიკაციის მიმართულებები, რის შედეგადაც ხშირია ფუნქციური სამუშაოების დუბლირება. თანამშრომელთა ერთი ნაწილის უმოქმედობა, მეორე ნაწილის გადატვირთული სამუშაო კი, თავის მხრივ, ამცირებს ორგანიზაციის ეფექტიანობას;

❖ კომპანიებისთვის დამახასიათებელია კომუნიკაციის ნაკლებობა თანამშრომლებსა და ხელმძღვანელებს შორის. ორგანიზაციაში ცალკე დგას მენეჯმენტი, ცალკე თანამშრომლები, ანუ მენეჯერები ახდენენ ძალაუფლების დემონსტრირებას, ისინი კი არ ცდილობენ გაითავისონ ორგანიზაციაში არსებული პრობლემები, არამედ მოქმედებენ ზედამხედველის პოზიციიდან, პრობლემების შემთხვევაში ადანაშაულებენ თანამშრომლებს, მათ მოტივაციას, პროფესიონალიზმს. შესაბამისად, თანამშრომლებიც ადანაშაულებენ მენეჯერებს, რომ ისინი ვერ ერკვევიან საქმიანობაში, რეალურად არ აფასებენ სიტუაციას, რაც იწვევს კომპანიის შიგნით კრიზისს და ამცირებს შედეგების მიღწევას.

ამრიგად, საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია ერთი მხრივ, ინსტიტუციური მექანიზმების შექმნით უზრუნველყოფილ იქნეს მცირე და საშუალო კომპანიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, გადაიხედოს ბიზნესის რეგულირების ბერკეტები და წახალისდეს იგი განსაკუთრებით სახელმწიფოსთვის პრიორიტეტულ დარგებში, მეორე მხრივ, მცირე და საშუალო კომპანიებმა იზრუნონ ეფექტური მენეჯმენტის შექმნაზე, გააკეთონ აქცენტი მართვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებასა და მსოფლიოში წარმატებული კომპანიების გამოცდილების გაზიარებაზე.

**ABOUT SOME PECULIARITIES OF DEVELOPMENT AND
MANAGEMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN GEORGIA**

Annotation

Pace of small and medium businesses development and related to it expectation cannot reach the desired results in Georgia. In 2012, according to statistical data, production value of small and medium companies were 3.5 billion GEL, which is 18,2% of total production value and turnover of small and medium companies were 7,3 billion GEL or 23, 3% of the turnover of large companies. The analysis of current situation in Georgia showed that there are affecting environmental factors (political, social, economical and legal) and company's management itself on the development of small and medium business. Especially should be noted that problems related to the management of small and medium companies: small and medium companies often do not have competent managers and staff, exact objectives and strategies, effective organizational structure and etc. For the development of small and medium business are necessary on the one hand, improvement of the competitiveness of small and medium companies by creating institutional mechanisms, revise regulatory levers and encourage it especially in priority industry, on the other hand, small and medium companies must take care of create an effective management, to make use of modern management methods and experience of the World's successful companies.

მარინე ცუცქირიძე

ბიზნესი და მმართველობითი კაპიტალი

თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს ბიზნესის განვითარებისათვის აუცილებელი კაპიტალისა და ფინანსური რესურსების რაციონალურად და მიზანდასახულად გამოყენება. ამასთან ერთად ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესი საქართველოში მისი მმართველობითი ასპექტების გააქტიურებას განაპირობებს. მმართველობითი საკითხების გადასაწყვეტად საჭირო კაპიტალის მინიმალური დანახარჯების დროს, შესაძლებელი ხდება ბიზნესის მართვის პროცესის ეფექტიანად განხორციელება. ამიტომ მმართველობითი კაპიტალის გავლენით ბიზნესის ტრანსფორმაციაზე არსებითად უმჯობესდება ფირმათა სამეურნეო საქმიანობის შედეგები. იგი საქართველოში არსებული წარმოებისა და მომსახურების სისტემის ფუნქციონირებისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი საფუძველია.

მმართველობითი კაპიტალი, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს ფულის ფორმით ასახული დანახარჯების ისეთ მოცულობას, რომელიც აუცილებელია ბიზნესის მართვის სისტემაში დასაქმებულთა და ფირმების შემოსავლების ზრდის, მოგების გადიდებისა და სხვა მიზნებისათვის. ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესის წარმართვა მმართველობითი კაპიტალის გზით ფირმაში არსებული სახსრების ეფექტიანად გამოყენებას განაპირობებს. ეს სახსრები ძირითადად შედგება ფირმის მმართველთა კაპიტალის, ბიზნესის განვითარებისათვის სხვადასხვა წყაროებიდან მიღებული დაფინანსების, მისი მართვის გაუმჯობესებისათვის საჭირო ინვესტირების, საბანკო კრედიტების, არენდის ან სხვა გზებით მოზიდული ფინანსური რესურსების აუცილებელი მოცულობებისაგან. ამდენად, მმართველობითი კაპიტალის დანახარჯების ძირითად და ტრანსფორმაციის შედეგის განმსაზღვრელ ელემენტს წარმოადგენს, ბიზნესის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი საწარმოო ფაქტორების და მათთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა დაფინანსება. იგი შესაძლებელია განხორციელდეს წარმოებისა და მომსახურების სისტემის ისეთ დარგებში, რომლებიც წარმოიქმნება საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებსა და მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესთან ურთიერთშესაბამისად.

ბიზნესის ფუნქციონირების შედეგად არსებული ფირმების შემოსავლების ზრდა მათ მიერ საბაზრო და კონკურენტულ უპირატესობათა მიღწევის შედეგს წარმოადგენს. იგი დამოკიდებული უნდა იყოს ისეთი მნიშვნელობის მქონე ფაქტორებზე, რომლებიც განაპირობებენ: 1) ფირმის სწრაფ რეაქციას საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებაზე; 2) ბიზნესის შემოსავლების წარმოქმნილი ფირმებისათვის კონკურენტული გარემოს შექმნას; 3) ასეთი ფირმების დაინტერესებას ისეთ საბაზრო სექტორებზე, რომლებიც სამომხმარებლო საქონლის წარმოების, საყოფაცხოვრებო ან სხვა სახის მომსახურების მიზნით ფუნქციონირებს; 4) ბიზნესის დარგებში ისეთი ეკონომიკური ფაქტორების გაძლიერებას, რომლებიც დაკავშირებულია პროდუქციის გააფხვასთან, წარმოების ხარჯების, განსაკუთრებით მმართველობითი კაპიტალის დანახარჯების შემცირებასთან. აღნიშნული წარმოადგენს ბიზნესის ადმინისტრაციული და მმართველობითი ასპექტების გაძლიერებისათვის საჭირო ფინანსური რესურსების ეკონომიის საფუძველს, რისი მიღწევაც ამავე დროს შეიძლება ფირმების საწარმოო სიმძლავრეთა სრული გამოყენების გზით.

ძირითადი საწარმოო ურთიერთკავშირების დამყარება ეკონომიკის სამეურნეო ობიექტებისა და საქმიანობის სფეროებთან ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესში ხორციელდება. ბიზნესის ფუნქციონირება და ფირმათა საქმიანობა მთლიანად მოიცავს ეკონომიკის მნიშვნელოვან დარგებს – სოფლის მეურნეობას, მშენებლობას და ვაჭრობას, აღნიშნულ დარგებში განსაკუთრებით ფართოდაა მმართველობითი კაპიტალის გამოყენების მასშტაბები, ამიტომ მათ საქმიანობას ბიზნესის ტრანსფორმაციის თანამედროვე პროცესში ძირითადი ადგილი უკავია.

მმართველობითი კაპიტალის გამოყენების ძირითადი მიმართულება და მიზანია ბიზნესის ეფექტიანად ფუნქციონირება. ამისათვის ბიზნესის სფეროებში წარმატებით გამოიყენება ფირმების ორგანიზაციის უახლესი მეთოდები. ამ საფუძველზე საქართველოში ძირითადად წარმოქმნილია და ბიზნესის საქმიანობა ხორციელდება სააქციო საზოგადოებების და შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებათა საშუალებით. პროდუქციის წარმოებისა და მომსახურების დარგებში ფუნქციონირებადი ბიზნესის ასეთი ორგანიზაციული სისტემის საქმიანობის ეფექტიანად წარმართვის მიზნით შეიძლება მმართველობითი კაპიტალის გამოყენება. ამის ანალიზის საფუძველი ორი ძირითადი პრინციპია. მათ შორის მთავარია მმართველობითი დანახარჯების მინიმალურობისა და ფირმათა მოგების გადიდების ან შემოსავლების მაქსიმუმის მიღწევის აუცილებლობა.

ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესის განხორციელება მნიშვნელოვნად უკავშირდება ფირმათა ფუნქციონირებას სისტემურობის პრინციპთან შესაბამისობაში. კერძოდ ამ შემთხვევისათვის ფირმის მმართველობითი პოტენციალის ძირითად მიზანს წარმოადგენს წარმოების ფაქტორების დანახარჯების – მისი შესასვლელის გარდაქმნა და პროდუქციის და მომსახურების მიღება, რაც მისი გამოსასვლელის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს. ასევე ფირმაში მიმდინარეობს საწარმოო ან მომსახურების პროცესები. მათთან შესაბამისად შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა სახის სამეურნეო ან საწარმოო ოპერაციები, რომლებზეც შესაძლებელია მმართველობით გადაწყვეტილებათა შემუშავება. ისინი წარმოადგენენ ბიზნესის დარგში მომუშავე ფირმების საწარმოო ტრანსფორმაციული პროცესის გამაერთიანებელ და შემადგენელ ნაწილებს.

ფირმის მმართველობითი პრინციპების დაცვის მიზნით გამოყენებული კაპიტალის მნიშვნელოვანი ნაწილი მოიხმარება პროდუქციის წარმოების, დაფინანსების, მართვის სისტემაში დასაქმებულთა კვალიფიკაციის ამაღლების, მომარაგების, ახალი ტექნიკის დანერგვის და მართვის სხვა ფუნქციონალური ქვესისტემების საქმიანობის გაუმჯობესების მიზნით.

ასევე ფირმის მმართველობითი საქმიანობის ეფექტიანად წარმართვისათვის ხორციელდება არენდის შედეგად მოზიდული სახსრების გამოყენება, რაც აუცილებელია რესურსებით მისი მომარაგების და დასაქმების ფაქტორების მოქმედების გასაძლიერებლად. საწარმოო ტრანსფორმაციული პროცესის შედეგების ზრდის მიზანს ემსახურება აგრეთვე ნედლეულის, მასალებისა და ნახევარფაბრიკატების, პროდუქციის მარაგების შენახვაზე გაწეული დანახარჯებიც.

მმართველობითი კაპიტალი დიდ გავლენას ახდენს პროდუქციის გასაღების საბაზრო პროდუცტებზეც, რაც განპირობებულია საბაზრო სივრცეში პროდუქციის რეალიზაციისათვის გამოყენებულ ზემოქმედებათა საშუალებებზე, რეკლამასა და ფირმებში წარმოებული პროდუქციის არენდით გაცემაზე. ამ საკითხის გადაწყვეტისათვის ხდება აუცილებელი ღონისძიებათა შემუშავება ფირმის მარკეტინგის სისტემაში, რომელიც ბიზნესის მართვის ერთ-ერთ ძირითად ფუნქციას ასრულებს. ბიზნესის ტრანსფორმაციაზე მმართველობითი კაპიტალის გავლენა უკავშირდება მის მნიშვნელოვან ასპექტებს, მასთან ურთიერთმიმართებაში მყოფი ფირმების ფუნქციონირების არსებით ასპექტებს და მისი ფინანსური საფუძვლების არსებობას. აქედან აღსანიშნავია: 1. მმართველობითი კაპიტალის შემადგენელი ელემენტების გავლენა ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესის შედეგებზე და 2. მმართველობითი კაპიტალის გამოყენების მიზანთა დაკავშირება მისი დანახარჯების მინიმალურობის კრიტერიუმთან.

ფირმის კაპიტალის საშუალებით ხორციელდება მმართველობითი სისტემისა და წარმოების ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ფაქტორების დანახარჯების შევსება დროის სხვადასხვა პერიოდებისათვის. ხოლო რესურსების მოხმარების, სამეურნეო დანიშნულების ან საწარმოო ოპერაციების დაფინანსება ხდება საბანკო კრედიტებისა და ინვესტიციებიდან, მაშინ, როდესაც შესაძლებელია აღნიშნული პროცესების მიმართ მმართველობად გადაწყვეტილებათა შემუშავება. ისინი წარმოადგენენ ბიზნესის განვითარების მიზნით არსებულ ფირმებში საწარმოო ტრანსფორმაციული და მმართველობითი პროცესების გამაერთიანებელ და შემადგენელ ნაწილებს და, კაპიტალის გამოყენების დროს, ასახავენ მათი ურთიერთქმედების საფუძველზე მიღებულ ფირმის საბოლოო შედეგებს.

საწარმოო და საბაზრო პროცესების გარდაქმნა ბიზნესის ტრანსფორმაციის მიზანს ემსახურება და ფირმათა შემოსავლების ზრდისათვის უნდა იქნეს განხორციელებული. ისინი, ბიზნესის ტრანსფორმაციის დროს, მართვის ძირითად ობიექტებს წარმოადგენენ და მასზე მმართველობითი კაპიტალის გავლენასა და მათთან ურთიერთკავშირზე მიანიშნებენ.

შედეგების ანალიზი, რომელიც მიღებულია მმართველობითი კაპიტალის ბიზნესის ტრანსფორმაციაზე გავლენის საფუძველზე, მიზანშეწონილია პროფ. გ. პაპავას მიერ შემუშავებული, ეკონომიკის ანალიზურ შემფასებელი მაჩვენებლების მეთოდით, მმართველობითი ეფექტის დადგენა, რისთვისაც შესაძლოა განხორციელდეს მისი შემადგენელი ელემენტ-თანამართავების ანალიზით. ამით შეიძლება ფირმის შემოსავლების მაჩვენებლის დადგენა დროის t პერიოდისათვის:

$$C(t) = A(t) = B(t) \text{ და } K(t) = \frac{E(t)}{C(t)}$$

სადაც $C(t)$ ფირმის შემოსავლება t დროში, $A(t)$ – ფირმის მთლიანი ბრუნვა და $B(t)$ – მთლიანი დანახარჯების დროის იმავე t პერიოდისათვის.

$E(t)$ – მმართველობითი კაპიტალის დანახარჯებია t დროში.

$K(t)$ – მმართველობითი კაპიტალის ეფექტიანობის კოეფიციენტია დროის t პერიოდისათვის.

აქედან მმართველობითი კაპიტალის მოხმარების შედეგად მიღებული ეფექტის ამსახველი მახასიათებლები

ის ანალიზით მიიღება $\exists = \sum_{i=1}^n K(t) \Delta q_i(t) \Delta P_i(t)$, სადაც $i = 1, 2, \dots, t$ ბიზნესის სისტემაში გაერთიანებული

ფირმათა რაოდენობაა, $\Delta q_i(t)$ – მმართველობითი კაპიტალის დაგეგმილ $E^0(t)$ და ფაქტობრივ $E^1(t)$ მოცულობათა სხვაობაა დროის t პერიოდში. $\Delta P_i(t)$ – ფასების, ანუ ინფლაციის ზრდის სიდიდეა დროის t პერიოდში.

მმართველობითი კაპიტალის გავლენა ბიზნესის ტრანსფორმაციაზე ძირითადად შემდეგი პროცესების საფუძველზე აისახება: 1. მმართველობითი კაპიტალის მოხმარება ხოცრივლდება ბიზნესის ეფექტიანად წარმართვისა და ფორმებში წარმოებისათვის საჭირო დანახარჯების გაწვევის მიზნით, ამისათვის აუცილებელი ფართობისა და ინვენტარის, ტექნიკის საშუალებათა შესაძენად; 2. მმართველობითი კაპიტალის და ინვესტიციების გამოყენება ფორმათა ფუნქციონირების შედეგების მისაღებად და საწარმოო ტრანსფორმაციულ გარდაქმნათა განხორციელებლად. 3. კაპიტალის დანახარჯებით სისტემური, ანუ ტრანსფორმაციული გარდაქმნის განხორციელება, ინვესტირებისა და არენდის, ფირმის ფინანსური სახსრების რაციონალურად გამოყენებით, ბიზნესის ტერიტორიული და დარგობრივი საბაზრო პრობლემების გადაწყვეტა; 4. მმართველობითი დანახარჯების შემცირებასთან ერთად, ბიზნესის ტრანსფორმაციის ეფექტის ზრდის უზრუნველყოფა და ამისათვის საბაზრო ფაქტორების მოქმედების არეების გათვალისწინება.

ამრიგად, მმართველობითი კაპიტალი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბიზნესის ტრანსფორმაციაზე საქართველოში. მასზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საწარმოო შედეგებისა და დასაქმებულთა შემოსავლების ზრდა ფორმებში, რომლებიც ფუნქციონირებენ პროდუქციის და მომსახურების სისტემაში, ასევე ინდივიდუალური ან კოლექტიური მეწარმეობის დარგებში. მმართველობითი კაპიტალის გავლენით ბიზნესის ტრანსფორმაციის პროცესის ეფექტიანად წარმართვა საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკის განვითარებისათვის აუცილებელ, ერთ-ერთ ძირითად საფუძველს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Папава Л. Роль Генетических мультиоператоров в формировании экономики на примере промышленной фирмы, сб. научн. трудов, т. I, Тб., издательство института экономики им. Паата Гугушвили, 2008.
2. მენქიუ გ., ეკონომიკის პრინციპები, თბ., დიოგენე, 2007.
3. აბესაძე გ., ეკონომიკური განვითარება, თბ., მერიდიანი, 2006.
4. წერეთელი გ., აბესაძე რ., ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირებისა და გამოყენების პრობლემები საქართველოში, ჟ. მაცნე, ეკონომიკის სერია №3-4, 2004.
5. ბერულავა გ., საქართველოს შრომითი რესურსების კონკურენტუნარიანობის შესახებ, სამ. შრ. კრებული ტ. II, თბ., პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2009.
6. ცუცქერიძე მ. ეკონომიკური განვითარების პროცესების მართვის მეთოდოლოგიური საკითხისათვის, კონცერენციის მასალების კრებული “ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ტენდენციების პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში“, თბ., “მერიდიანი“, 2007.

Marine Tsitskiridze

BUSINESS AND MANAGERIAL CAPITAL Annotation

The article deals with the trend of management capital and its influence on business transformation processes in Georgia.

The necessity of sectoral market and systematic transformation for competitiveness and profitability of enterprises, the way to achieve the efficiency of firm management are based, the principles of functioning management system, its main methodological aspect of analysis the effect of business of business transformation process.

ნატალია ჭანტურია

სოციოლოგიური მარკეტინგი, როგორც ინოვაციური მარკეტინგის კვლევის ძირითადი ინსტრუმენტი

მარკეტინგს სპეციალისტები ხშირად ბიზნესის ფილოსოფიას უწოდებენ, შესაბამისად, როცა იცვლება, ვითარდება ბიზნესი, იცვლება მისი ფილოსოფიაც. კაპიტალიზმის მდგრადი განვითარების კონცეფცია გულისხმობს შემოსავლებისა და მოგების უსაზღვრო ზრდას, თუმცა აღმოჩნდა, რომ საზოგადოების მატერიალურ ფასეულობებზე დამოკიდებულება იმდენად გაიზარდა, რომ ეკონომიკური ზრდით გამოწვეული მოსალოდნელი პოზიტიური ტრანსფორმაცია ნელ-ნელა რეგრესიას დაემსგავსა. კაცობრიობის განვითარების ანალიზშიც არაერთხელ აჩვენა, რომ ჭეშმარიტი კეთილდღეობა არ არის დაფუძნებული მხოლოდ მოხმარების, მოთხოვნის დაკმაყოფილების მაღალ დონეზე, იგი სულ უფრო მეტად ორიენტირებულია ეკონომიკურ, ეთიკურ და სულიერ ფასეულობათა სინთეზზე. ახლო წარსულში წარმატებით ფორმულირებული პრინციპი – “რაც კარგია ბიზნესისათვის, კარგია საზოგადოებისათვის” განიცდის შესამჩნევ ტრანსფორმაციას და დღეს ემყარება საპირისპირო მიდგომას: “კარგია ბიზნესისათვის ის, რაც კარგია საზოგადოებისათვის.” ეს კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს ეთიკურ ბიზნესმენეჯმენტზე გადასვლის აუცილებლობაში, რომელიც დაფუძნებული იქნება როგორც ბიზნესის შიდა საჭიროებებისა და პრობლემების დრმა გააზრებასა და გაგებაზე, ისე გარესამყაროს მოთხოვნათა გათვალისწინებაზე: საწარმოთა განვითარებასა და წარმატებულ საქმიანობაში დაინტერესებული უნდა იყვნენ არა მხოლოდ თანამშრომლები და აქციონერები, არამედ მთლიანად საზოგადოება. დღეს უკვე ნათელია, რომ მთავრდება დომინირებული ეკონომიზმის ეპოქა, რომლის დროსაც მნიშვნელოვანია მხოლოდ ის, რასაც აქვს ეკონომიკური ფასეულობა და იწყება ახალი ერა, როცა პრიორიტეტული ხდება ხალხი და არა აქტივები, როცა მნიშვნელოვანია საზოგადოების უზრუნველყოფა იმ საქონლით და მომსახურებით, რომელიც მისი სრულფასოვანი ფიზიოლოგიური, ფიზიკური და სულიერი არსებობისათვის აუცილებელია და არა, რაც მწარმოებლის მოგებაზეა გათვლილი [1]. ჭეშმარიტი მარკეტინგის არსი და როლი ასე განმარტა პიტერ დრუკერმა: “მარკეტინგი – ეს არის ბიზნესი, აღქმული მომხმარებლის თვალთახედვიდან ” [2], სადაც მთავარი მოქმედი პირია კლიენტი, მომხმარებელი. საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანია ინოვაციები მარკეტინგის კუთხით, რომელიც ორიენტირებულია მომხმარებლის მზარდი და განვითარებადი საჭიროებებისა და მოთხოვნებზე-

ბის დაკმაყოფილებაზე. სწორედ ამ საკითხებს ეძღვნება მარკეტინგის ერთ-ერთი მამამთავრის, ფილიპ კოტლერის კონცეფცია “მარკეტინგი 3.0”, რომლის არსიც ჩამოყალიბებულია შემდეგ პრინციპებში: გაუფრთხილდით მომხმარებელს და ყოველთვის შესთავაზეთ კარგი საქონელი სამართლიან ფასად; იყავით ხელმისაწვდომნი მომხმარებლისათვის, მიიზიდეთ ისინი, შეინარჩუნეთ და ხელი შეუწყვეთ მათი პოზიციის განვითარებას; სისტემატურად დახვეწეთ თქვენი ბიზნესი ხარისხის, რენტაბელობისა და დროული მიწოდების მხრივ; შეაგროვეთ მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღეთ დაფიქრებით და ბრძნულად; შეიგობენით ცვლილებები და თვითონაც მზად იყავით შესაცვლელად [4].

“მარკეტინგი 3.0”-ის მიზანი მომხმარებლის ჩართულობის გაზრდაა მარკეტინგული საქმიანობის ყველა ეტაპზე – არა მარტო პროდუქტის შემუშავებისა და შექმნის, არამედ მისი წინ წაწევის, პოპულარიზაციის, მოდიფიკაციისა და გაყიდვების შემდეგ მომსახურების, ეფექტური მარკეტინგული კომუნიკაციების შექმნის საქმეში, ვინაიდან მომხმარებლები სულ უფრო მეტად ენდობიან ერთმანეთის აზრს და არა პროდუქციის მწარმოებელი კომპანიის რეკლამას, შესაბამისად მათი კოლექტიური ძალა ბევრად აღემატება მწარმოებელი ფირმის ყველაზე წარმატებულ პრომოაქციას, რაც მნიშვნელოვნად აფართოვებს მათი – მომხმარებლების შესაძლებლობებსა და უფლებებს.

დღეს, მომხმარებლის ქცევა, უმეტესწილად, შედეგია არა ინდივიდუალური, არამედ ჯგუფური გადაწყვეტილებისა, ხოლო ჯგუფური გადაწყვეტილების ინტენსიურობა დამოკიდებულია საქონლის ტიპზე, მარკასა თუ ბრენდზე. მნიშვნელოვანი შენაძენის გადაწყვეტილებას სულ უფრო ხშირად ბრენდის სიმბოლიზმი – სოციალურ – კულტურული დონის დემონსტრირების სტერეოტიპი უდევს საფუძვლად. მომხმარებელთა ასეთი ჯგუფები ქმნიან ანგარიშგასაწევ საბაზრო სეგმენტს, რომელთა გამოკვლევაც საჭიროებს სპეციალური მარკეტინგული პროგრამების შედგენას, რომლებიც ორიენტირებულნი იქნებიან საზოგადოების სოციალური ფენების დამატებით შესწავლაზე.

საზოგადოებისა და ბიზნესის ტრანსფორმაცია ქმნის ხელსაყრელ გარემოს ინოვაციებისათვის, განსაკუთრებით სტრატეგიულ ჭრილში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საზოგადოებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინოვაციები მარკეტინგის კუთხით, რომელიც ორიენტირებულია მომხმარებელთა რეალურ საჭიროებებზე. ინსტრუმენტი, რომელიც წარმატებით სწავლობს და რეაგირებს საზოგადოების განწყობის ყველა ნიუანსზე, არის მარკეტინგისა და სოციოლოგიის სინთეზი. სწორედ სოციოლოგიური მარკეტინგი, ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით, არსობრივად ცვლის კომუნიკაციის პირობებსა და საშუალებებს, მყისიერს ხდის მომხმარებლის ინფორმაციისა და პოზიციის გაზრდას და დაფიქსირებას.

სოციოლოგიური მარკეტინგის მეთოდს წარმოადგენს მარკეტინგულ-სოციოლოგიური ანალიზი, რომელიც იკვლევს მომხმარებელთა ბაზარზე არსებულ შესაძლებლობებსა და პერსპექტივებს, ზოგადად სოციალურ სიტუაციას ბაზარზე. მარკეტინგის სოციოლოგიას გააჩნია საკუთარი სპეციფიკური საგანი და მეთოდი, რომელიც უზრუნველყოფს მის, როგორც მარკეტინგულ-სოციოლოგიური თეორიის სტატუსს. ამ უკანასკნელის თავისებურება კი იმაში გამოიხატება, რომ მარკეტინგული საქმიანობის სუბიექტი ერთდროულად წარმოადგენს საბაზრო სიტუაციის მკვლევარსაც და მონაწილესაც.

მარკეტინგული სოციოლოგიის მიზანია შეძლებისდაგვარად სრული სოციალური ინფორმაციის მოპოვება ადამიანების მოთხოვნილებების, ინტერესების, ფასეულობების, ცხოვრების არსებულ და მოსალოდნელ სტილსა და წესის შესახებ. სწორედ სოციოლოგიურ-მარკეტინგული კვლევები უზრუნველყოფს ბაზარზე მომხმარებლის ლატენტური გემოვნების გამოვლენას, ინოვაციურ პროდუქტზე მოთხოვნის დინამიკის პროგნოზირებას, ბაზრის სეგმენტირებას, მიზნობრივი სეგმენტის შერჩევას და მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავებას.

მაშასადამე, თანამედროვე ინოვაციური მარკეტინგი საჭიროებს მომხმარებლის ჩართულობის გაზრდას მარკეტინგული საქმიანობის ყველა ეტაპზე – ახალი პროდუქტის შემუშავების, წარმოების, წინ წაწევის, პოპულარიზაციის, მოდიფიკაციისა და გაყიდვების შემდეგ მომსახურების, ეფექტური მარკეტინგული კომუნიკაციების შექმნის საქმეში, რაც მნიშვნელოვნად აფართოვებს მათი – მომხმარებლების შესაძლებლობებსა და უფლებებს. შესაბამისად, მეტ აქტუალურობას იძენს თანამედროვე სოციოლოგიური მარკეტინგი, როგორც მწარმოებლის და მომხმარებლის – საზოგადოების შემსწავლელი და გამაერთიანებელი კვლევის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Филип Котлер. Маркетинг 3.0 от продуктов к потребителям и далее к человеческой душе. М., Эксмо, 2011, 240 с.
2. Питер Друкер. Задачи менеджмента в XXI веке. М., Вильямс, 2000, 272 с.
3. Drucker P. The Practice of Management. L., 1969.
4. Никишкин В. В. Инновационная концепция маркетинга как ответ на вызовы современного мира. журн. "Практический маркетинг", № 12.
5. Матвеев, Борис Валентинович. Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по теме «Социология управления». 1999, 189с.

Natalia Chanturia

SOCIOLOGICAL MARKETING, AS AN IMPORTANT MARKETING TOOL FOR THE STUDY OF THE INNOVATION MARKETING

Annotation

The transformation of business and society creates favorable conditions for innovation. Particular importance for the consumer society represents innovations in the field of social marketing. The discipline which successfully studies and analyzes the arrangement of the consumer society, is the synthesis of sociology and of marketing. Sociological marketing, using new technologies, improves conditions and means of communication and it is an important marketing tool for the integrated study of the manufacturer and the consumer society.

ბიზნესის ანალიზის არსი და საბანი

ანალიზი, ზოგადად, კვლევითი აზროვნების ერთ-ერთ მეთოდს წარმოადგენს, რომელიც ნიშნავს ამა თუ იმ მოვლენის შესწავლას დაშლა-დანაწევრების გზით და რომელსაც ყველა დარგის მეცნიერება იყენებს, როგორცაა, ქიმიური, მათემატიკური, ისტორიული, ეკოლოგიური ანალიზი და ა.შ.

ეკონომიკური ხასიათის მოვლენების შედეგების ანალიზს კი ეკონომიკური ანალიზი ეწოდება. ბიზნესის მესაკუთრეებს, მმართველებს, ინვესტორებს, დასაქმებულ ადამიანებს და მთლიანად საზოგადოებას აინტერესებს არსებული რესურსების გამოყენების მდგომარეობა; საწარმოთა მომგებიანობა და გადახდისუნარიანობა; რამდენად მდგრადია ცალკეული კომპანიებისა და მთელი ქვეყნის განვითარების ტენდენციები.

ეკონომიკური ანალიზი თავდაპირველად ბუღალტრულ აღრიცხვასთან იყო გაერთიანებული და მის საფუძველზე წარმოიშვა. ისტორიულად, ეკონომიკური ანალიზის ფუძემდებლად მიჩნეულია ფრანგი ჟაკ სავარი (1622-1690). დაახლოებით იმავე პერიოდს მიეკუთვნებიან იტალიელები: ა.დ. პედრო, რომელიც რეკომენდაციას იძლეოდა, საბიუჯეტო ასიგნებები ფაქტობრივ დანახარჯებთან შეედარებინათ და ბ. ვენტური, რომელმაც ააგო და გააანალიზა საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის დინამიკური მწკრივები ათი წლის პერიოდისათვის.

ჟაკ სავარის იდეა მეცხრამეტე საუკუნეში გააღრმავა იტალიელმა ბუღალტრმა ჯუზეპე ჩერვონმა (1827-1917), რომელმაც შექმნა მეცნიერება სინთეზური და ანალიზური ბუღალტრული ანგარიშების შესახებ. მეოცე საუკუნეში კი ბუღალტრული ბალანსისა და ანგარიშგების ანალიზის მეთოდიკა მთელ მსოფლიოში სწრაფად განვითარდა. საქართველოში ეკონომიკური ანალიზის ფუძემდებლად ნ. დგებუაძე უნდა მივიჩნიოთ.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში წარმოიშვა აღრიცხვის ახალი მიმართულება – ბალანსმცოდნეობა, რომელიც სამი მიმართულებით განვითარდა: ბალანსის ეკონომიკური ანალიზი (ი. შერი, პ. გერსტნერი, ფ. ლაიტნერი, პ. კონრადი და სხვ.); ბალანსის იურიდიული ანალიზი (რ. ბაიკელი, ე. რამელი, კ. პორციგი) და ბალანსის შესახებ ცოდნის პოპულარიზაცია (გუბერომი, ბროზიუ სომი, შენვადტომი და სხვები).

ამრიგად, თავდაპირველად ეკონომიკურ ანალიზს ბუღალტრული ბალანსის ანალიზი ეწოდებოდა. მაგრამ, მეოცე საუკუნეში იგი დამოუკიდებელ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა, რომელიც საწარმოს საქმიანობის ყველა მხარეს მოიცავდა. ჩვენთან, საბჭოთა პერიოდში მას „საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკურ ანალიზს“ უწოდებდნენ. ვფიქრობთ, ასეთი სახელწოდება კარგახანია მოძველდა.

მეოცე საუკუნის ბოლოს, როცა აღრიცხვის ერთიან სისტემაში ფინანსური აღრიცხვის (რომელიც ინფორმაციას ამზადებს გარეთ გამოსაქვეყნებლად) და მმართველობითი აღრიცხვის (რომელიც ინფორმაციას ამზადებს შიდა მართვისათვის, მენეჯერებისა და დირექტორებისათვის) ქვესისტემები გამოიყო, შესაბამისად აქტუალური გახდა ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის გამოყოფა ეკონომიკური ანალიზისაგან.

ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის ანუ ფინანსური ანალიზის მიზანია შეაფასოს კომპანიის მომგებიანობა, გადახდისუნარიანობა და ფინანსური სტაბილურობა. მაგრამ, კომპანიის მომგებიანობის ამაღლების დეტალური მიზეზებისა და გზების ძიება ბიზნესის ანალიზის სფეროს მიეკუთვნება. ზოგიერთი ეკონომისტი ბიზნესის ანალიზს მმართველობით ანალიზსაც უწოდებს.

შეიძლება თუ არა ჩავთვალოთ, რომ საწარმოს ეკონომიკური ანალიზი იგივე ბიზნესის ანალიზია. დღეს დასავლეთის მეცნიერ-ეკონომისტები ბიზნესის ანალიზის ცნების ქვეშ სწორედ იმავე შინაარსს იაზრებენ, როგორც შინაარსიც ტრადიციულად, საწარმოს ეკონომიკური ანალიზის ცნებაში ივლინისხმება. ასე მაგალითად, ბრიტანელი მეცნიერ-ეკონომისტები დებრა პაული და ჯიმს ქედლი წერენ, რომ ბიზნესის ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა, განისაზღვროს თუ რა ტექნოლოგიების დანერგვაა საჭირო ორგანიზაციებში მათი ეფექტური მუშაობისათვის. მათი აზრით, ბიზნესის ანალიზს, სულ მცირე, ოთხი მიმართულების ფუნქცია აქვს:

1. სტრატეგიული დაგეგმარება – ორგანიზაციის სტრატეგიული ბიზნესმოთხოვნების ანალიზი;
2. ოპერაციული ბიზნესანალიზი – ორგანიზაციის პოლიტიკისა და გაყიდვების ბიზნესის მიღწევების განმარტებები და ანალიზი;
3. განმარტებებისა და მითითებების მიცემის პროცესი – ბიზნესპროცესის მოდელირება;
4. ინფორმაციული ტექნოლოგიების ანალიზი – ბიზნესის წესებისა და საჭიროებების ინტერპრეტაციები ტენიკური სისტემისათვის.

ხოლო საწარმოს ეკონომიკური ანალიზის დანიშნულება, ჩვენში არსებული ტრადიციული თვალსაზრისით, არის:

1. უზრუნველყოს დასაბუთებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღება როგორც დაგეგმვის სტადიაზე, ისე საქმიანობის განხორციელების პროცესში;
2. ინფორმაციული ნაკადების ანალიზის საფუძველზე შეიმუშაოს რესურსების უკეთ გამოყენების დასკვნები და რეკომენდაციები;
3. საწარმოს პერსპექტიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალური პოლიტიკის შემუშავებაში მონაწილეობა.

ამდენად, ბიზნესის ანალიზისა და საწარმოს ეკონომიკური ანალიზის ფუნქციური დანიშნულება ერთმანეთისაგან არსებითად არ განსხვავდება. აქედან გამომდინარე, ბიზნესის ანალიზი იგივეა, რაც საწარმოს ეკონომიკური ანალიზი.

ცხადია, ბიზნესის ანალიზმა თავისი ფუნქციები რომ შეასრულოს, მან ჯერ სათანადო კვლევა უნდა ჩაატაროს. მას, როგორც მეცნიერების ცალკე დარგს, კვლევის საკუთარი საგანი უნდა გააჩნდეს. მაგრამ, ეკონომიკური ანალიზის კვლევის საგნის განმარტების შესახებ დღემდე აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ეკონომისტების ერთი ნაწილის შეხედულებით, ეკონომიკური ანალიზის საგანია საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობა (ს. ბარნოლცი); მეორე ნაწილის აზრით, ეს არის გეგმების შესრულების შეფასება (ი. პოკლადი); მესამე ნაწილი თვლის, რომ ეკონომიკური ანალიზის კვლევის საგანია ინფორმაციული ნაკადი (დ. პაული, დ. იატეს, ნ.გ. ჩუმბენკო); მეოთხე ნაწილის მიხედვით, ეკონომიკური ანალიზის საგანია ეკონომიკური მოვლენები,

პროცესები და საბოლოო შედეგები (მ.ზ. რუბინოვი); ხოლო მეხუთე ჯგუფის თანახმად, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ერთად (მ.ი. ბაკანოვი).

ჩვენ ვიზიარებთ თვალსაზრისს, რომ ნებისმიერი სახის მეცნიერების ან მეცნიერული დისციპლინის კვლევის საგანი არის ის ძირითადი ქვაკუთხედი (ობიექტი), რომელსაც მოცემული მეცნიერება კონკრეტულად იკვლევს და რაც მას დანარჩენი მეცნიერული დარგებისაგან (დისციპლინებისაგან) განასხვავებს. ეკონომიკური ანალიზი გამოყენებითი მეცნიერებების ჯგუფს მიეკუთვნება და როგორც დამოუკიდებელ მეცნიერებას, მას უნდა ჰქონდეს საკუთარი კვლევის საგანი. მიემართოთ პრაქტიკას: დაუშვათ, ეკონომისტის მიზანია რომელიმე საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების შეფასება და პერსპექტივების განსაზღვრა. ამისათვის მან უნდა ჩაატაროს საწარმოს ბიზნესის ანალიზი, რისთვისაც შეძლევი საფეხურების გავლაა საჭირო:

1. საანალიზო საწარმოს ისტორიულ-გეოგრაფიული და ეკოლოგიური გარემოს შესწავლა, თუმცა ეკონომიკური ანალიზის საგანს ისინი არ წარმოადგენენ;

2. დარგობრივი და მმართველობითი თავისებურებების გაცნობა (ეკონომიკური ანალიზის საგანს არც ესენი წარმოადგენენ);

3. წარმოების ტექნიკური და ტექნოლოგიური თავისებურებების შესწავლა, თუმცა პროდუქტების დაზოგადების ტექნოლოგია, ცხადია, ეკონომიკური ანალიზის საგანი არ არის;

4. საჭირო საადრიცხო და სხვა ინფორმაციის მოპოვება, თუმცა არც ინფორმაციის შექმნა არ არის ანალიზის საგანი;

5. ინფორმაციის ანალიზური დამუშავება და გადახრების გამოვლენა - „გადახრები“ კი საკუთრივ ანალიზის კვლევის საგნად უნდა ჩაითვალოს;

6. გადახრებზე მოქმედი ფაქტორების გაელენის დადგენა და შესაბამისი დასკვნების და წინადადებების შემუშავება.

ზემოთ ჩამოთვლილთაგან, პირველი ხუთი საფეხური არის მოსამზადებელი ნაბიჯები ეკონომიკური ანალიზის ჩასატარებლად. როგორც კი გამოითვლება „გადახრები“ საწარმოს ამა თუ იმ ეკონომიკური მაჩვენებლის მიხედვით, სწორედ აქედან იწყება ანალიზი. ხდება გადახრის გამომწვევი ფაქტორების გამოვლენა და რაოდენობრივი გაზომვა. ანუ გადახრების დაშლა მასზე მოქმედ ფაქტორებად. მეექვსე საფეხური კი ანალიზის დამასრულებელი ეტაპია.

ამრიგად, არ იქნება გამართლებული, თუ ვიტყვით, რომ ეკონომიკური ანალიზის საგანია საწარმოს სამეურნეო საქმიანობა, ანუ ბიზნესის საერთოდ, რადგან მას მიკროეკონომიკაც, მენეჯმენტიც და მარკეტინგიც სწავლობს.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ **ეკონომიკური ანალიზის, ანუ ბიზნესის ანალიზის კვლევის საგანია საწარმოთა ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების ამსახველ მაჩვენებელთა ცვლილებები (ანუ გადახრები)**. ცვლილება შეიძლება მოხდეს გეგმურ, წინა წლის ან საშუალო დარგობრივ მაჩვენებლებთან შედარებით.

ისმება კითხვა, რა მიზანს ემსახურება ამ გადახრების კვლევა? თუ მენეჯერი განაცხადებს, რომ მომგებიანობა არის 28%, ეს თავისთავად არაფრის მოქმედი. იგი ფირმის განვითარების ვერც ერთ კითხვას ვერ უპასუხებს. მაგრამ, როგორც კი მას დაუპირისპირებთ მომგებიანობის გეგმურ, წინა წლის, სხვა კომპანიის ან საშუალო დარგობრივ მაჩვენებელს, ნათელი გახდება გადახრა (ანუ ცვლილება), რომელიც იმთავითვე წარმოშობს მრავალ კითხვას იმის გამოსარკვევად, რამ გამოიწვია ეს გადახრა. ხომ არ შეიძლება ცვლილებები უკეთესი ყოფილიყო, რა გზებით შეიძლება მოგების ზრდის მიღწევა, რათა მომავალში იქნეს გათვალისწინებული. მაშასადამე, **ბიზნესის ანალიზის მიზანია საწარმოს საფინანსო-ეკონომიკური შედეგების, ანუ ეფექტიანობის ზრდის ფარული შესაძლებლობების, ანუ რეზერვების გამოვლენა.**

ეკონომიკური მაჩვენებლების „გადახრების“ კვლევა არის სწორედ ის სპეციფიკური და საკუთრივ ეკონომიკური ანალიზის დისციპლინის განმასხვავებელი ქვაკუთხედი, რომელიც მას დანარჩენი ეკონომიკური დარგის მეცნიერებებიდან გამოაცალკევებს და განასხვავებს. გადახრები შეიძლება იყოს ხელსაყრელი ან არახელსაყრელი. ხელსაყრელია გადახრა, რომელიც იწვევს მოგების მოსალოდნელი სიდიდის ზრდას. ხოლო, არახელსაყრელია გადახრა, რომელიც მოგების მოსალოდნელი სიდიდის შემცირებას იწვევს. გადახრების გამოვლენის შემდეგ, ბუნებრივია, ბიზნესის ანალიზის მთავარი ამოცანაა, გაზომოს გამოვლენილ გადახრებზე მოქმედი ფაქტორების გავლენა, რომლის საფუძველზეც ხდება შესაძლებელი საჭირო რეკომენდაციების შემუშავება.

ცნობილია საწარმოთა ეკონომიკური ანალიზის, ანუ ბიზნესის ანალიზის სამი მიმართულება: ტექნიკურ-ეკონომიკური, ფინანსურ-ეკონომიკური და ფუნქციონალურ-ღირებულებითი (ანუ სტრატეგიული).

შეინიშნაუთ, რომ ზოგიერთი მეცნიერ-ეკონომისტი ფინანსური ანალიზის ცნების ქვეშ საწარმოს მთელ ეკონომიკურ ანალიზს იაზრებს. ზოგიერთი კი, ფინანსური ანგარიშგების ანალიზთან აიგივებს მას, რასაც არ ვეთანხმებით.

ჩვენი აზრით, ბიზნესის ანალიზი უფრო დეტალიზებული და სიღრმისეული კვლევაა, ვიდრე ფინანსური ანალიზი. ბიზნესის ანალიზი, გარდა მომგებიანობისა და ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის საკითხებისა, მოიცავს წარმოების მატერიალური დანახარჯების, ტექნიკის, ტექნოლოგიების, შრომის და ინტელექტუალური რესურსების გამოყენების ეკონომიკური მაჩვენებლების დეტალურ ანალიზს, რაც მრავალმხრივი შიდა ინფორმაციის დამუშავებას მოითხოვს. ხოლო, ფინანსური ანალიზის მიზანია საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის და მომგებიანობის შეფასება, ინვესტიციების ალტერნატიული პროექტების შეფასება და პროგნოზირება, რაც ძირითადად საჯარო ინფორმაციაზე დაყრდნობით შეისწავლება.

ამრიგად, ბიზნესის ანალიზი იგივეა, რაც საწარმოს ეკონომიკური ანალიზი. იგი მეტად აქტუალური ხდება ბიზნესის სწორი მართვის პრობლემების გადაჭრის საქმეში. ეკონომიკის კონკურენტულ გარემოში, ახალი ტექნოლოგიების შექმნის საოცრად დაჩქარებულ ეპოქაში ბიზნესის ანალიზის დროული დასკვნებისა და რეკომენდაციების გარეშე საწარმოთა წინსვლა და ზრდა-განვითარება სულ უფრო შეუძლებელი გახდება.

WHAT IS THE BUSINESS ANALYSIS
Annotation

The issues concerning the determination of business analysis research object are discussed in this article. The term – business analysis is the same as the economic analysis of a company. It can be called managerial analysis as well.

The business analysis is the one of the fields of applied economic sciences. It is a knowledge system, that assesses the economic results of a company’s performance due to find the ways of developing the business’s effectiveness and efficiency. The business analysis assesses the business models as well as their connection with technologies.

The research object of the business analysis is to discuss the variances (changes) produced in the financial-economic indicators of any company. It numerically assesses the influence of the factors affecting the indicators.

The business analysis is getting more actual and essential for evolving the conclusions by the managers. As a result of the company’s economic analysis the necessary determinations, the useful proposals and the logical decisions can be developed.

მანანა ხარხელი

„მწვანე ბიზნესის“ ბანკოთმშენებლის
შესაძლებლობები და საპროგნოზო საპროგნოზო

წინამდებარე სტატიის მიზანია, ბიზნესმენებს (და არა მხოლოდ მათ) მისცეს ცოდნა „მწვანე ბიზნესის“ შესახებ, რათა მათ აღიქვან „მწვანე ბიზნესის“ პრიორიტეტულობა და ყურადღება გაამახვილონ „მწვანე ბიზნესის“ პრაქტიკულ დანერგვაში.

იმ სოციოლოგიური გამოკითხვით, რომელიც ჩვენ მცირე მეწარმეთა ასოციაციაში (ხელმძღვანელი, პროფესორი ა. საკანდელიძე) ჩავატარეთ, აღმოჩნდა, რომ მეწარმეთა დაახლოებით 2%-მა იცის „მწვანე ბიზნესის“ რეალური არსი, 90%-ს მიაჩნია, რომ ეს არის ახლადდაწყებული ბიზნესი (ეტიკობა მათთან სიმწვანე სინორჩესთან ასოცირდება), 3%-ს „მწვანე ბიზნესად“ მიაჩნია ბიზნესი, რომლის პროდუქცია მწვანე შეფუთვით გამოდის ბაზარზე, ხოლო 5%-მა საერთოდ თავი შეიკავა პასუხისგან.

არადა, არა მხოლოდ ტერმინი „მწვანე ბიზნესი“, არამედ ტერმინი „მწვანე ეკონომიკა“-ც და „მწვანე ზრდა“-ც საკმაოდ გავრცელებულია საზღვარგარეთ და მისი არსი არათუ ბიზნესმენებმა, არამედ სკოლის მოსწავლეებმაც კი იციან. ამას იმან შეუწყო ხელი, რომ იქ ყველა სიახლეზე დიდძალი ინფორმაცია მიეწოდება მოსახლეობას ტელევიზიით, რადიოთი, პრესით და განსაკუთრებით ინტერნეტით. რადგან საქართველო ინტერნეტიზაციის დონით დაბალ საფეხურზე იმყოფება (15-20%), ამიტომ ჩვენ მივეკუთვნებით მსოფლიოს ისეთ რეგიონს, რომლისთვისაც ეს ტერმინებიც ახალია და პრაქტიკული გამოყენებაც – დაბალი.

„მწვანე ეკონომიკის“ და „მწვანე ბიზნესის“ ცნებები ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. „მწვანე ბიზნესი“ „მწვანე ეკონომიკის“ ელემენტია და მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის ეკონომიკის „გამწვანებაში“. იგი ეკონომიკის „მწვანე ზრდის“ ხერხემალს წარმოადგენს, ასე რომ, ქვეყანაში „მწვანე ეკონომიკას“ როგორც შედეგს, შეიძლება მივაღწიოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი ბიზნესი პასუხობს „გამწვანების“ მოთხოვნებს.

რა იგულისხმება „მწვანე ბიზნესი“? „მწვანე ბიზნესი“, როგორც ნებისმიერი ბიზნესი, ერთსა და იმავე მიზანს, კერძოდ მოგების მაქსიმიზაციას ემსახურება. ჩვენ ვუერთდებით UBCCE-GIZ ერთობლივი პროექტის – „მწვანე ბიზნესის მხარდაჭერი სტრატეგია საქართველოს კერძო ბიზნეს-ორგანიზაციებისთვის“ ავტორების ნატო კირვალაძის და ზაალ ლომთათიძის მიერ გაკეთებულ „მწვანე ბიზნესის“ განმარტებას, როგორც „იმ ბიზნესისა, რომელმაც ძალისხმევა არ დაიშურა მთელს ეკონომიკაში დაენერგა ნახშირბადის დაბალი შემცველობა, რესურსების ეფექტურობა და/ან ხელახლა შეექმნა პროდუქცია, პროცესები, მომსახურება და ბიზნეს-მოდელები, რაც უზრუნველყოფს კონკურენტებთან შედარებით ბევრად მდგრად ფუნქციონირებას და შედეგებს“ [1, გვ. 13]. მაშასადამე, „მწვანე ბიზნესის“ უპირატესობის გარანტია არის თანამედროვე მეთოდების თანმიმდევრული და მდგრადი დანერგვა, მეტი ცოდნა, ინფორმაცია და დაგეგმვა. „მწვანე ბიზნესისადმი“ წარდგენილი ეს მოთხოვნები რადიკალურად განსხვავდება მის თავდაპირველ ცნებაზე, როცა იგი ორიენტირებული იყო მხოლოდ გარემოსდაცვით საქონლის და მომსახურების უზრუნველყოფაზე. რა თქმა უნდა, „მწვანე ბიზნესმა“ ეს ორიენტაცია არ დაკარგა, მაგრამ იგი, როგორც აღვნიშნეთ, უფრო ფართო გახდა – ნახშირბადზე დამოკიდებულების შემცირების და ეკოსისტემის დეგრადაციის გარდა, რაც მსოფლიო ეკონომიკის მდგრადობის მთავარ რისკებს წარმოადგენს, მასში ჩაირთო ისეთი ამოცანების შესრულება, როგორცაა „მსოფლიო ეკონომიკის აღდგენის, სამუშაო ადგილების შექმნის და მოსახლეობის დაუცველი ჯგუფების სოციალური დაცვის საკითხებში წვლილის შეტანა და აგრეთვე, ინკლუზიურ და მდგრადი ზრდისთვის ხელშეწყობა, ასევე უკიდურესი სიღარიბის დაძლევა 2015 წლისთვის“ [2].

დღეს ეს საკითხები ყველაზე მეტად აწუხებს მსოფლიოს. მსოფლიოს მოსახლეობის 1/3 შიმშილობის ან შიმშილის ზღვარზე იმყოფება. სწორედ ამიტომ გაეროს გარემოს დაცვის პროგრამა ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით დღის წესრიგში „მწვანე ეკონომიკის“ შედეგად მიიხსენებს „ადამიანის გაუმჯობესებულ კეთილდღეობას და სოციალურ თანასწორობას, რომელიც აგრეთვე მნიშვნელოვნად ამცირებს გარემოსდაცვით რისკებს და ეკოლოგიურ დეფიციტს [3]. ეს შედეგი ეკონომიკის ბიზნესმა უნდა მისცეს, მან უფრო თანამედროვე რად უნდა გამოიყენოს ბუნებრივი და ფინანსური კაპიტალი.

რესურსების ეფექტიანი გამოყენების საკითხი მთელი სიმწვანით ჩვენ საუკუნეში დადგა. დადგენილია, რომ თუ პლანეტის მოსახლეობა გრძელვადიან პერსპექტივაში მოიხმარს იმავე რესურსს ერთ სულ მოსახლეზე, როგორც დღეს საშუალო მოქალაქე განვითარებულ ქვეყანაში, მაშინ რესურსებზე მოთხოვნა 4-ჯერ გადააჭარბებს დღემდამდე შესაძლებლობებს [1, გვ. 8]. შესაბამისად ნათელია, რომ გრძელვადიან პერსპექტივაში დღემდამდე არსებული რესურსების სტრუქტურაში რადიკალური ცვლილებების განხორციელება უნდა დაიწესოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში 2008 წელს მომხდარი ფინანსურ კრიზისზე უფრო მძიმე კრიზისები საფრთხეს შეუქმნის

მსოფლიოს ეკონომიკის მდგრადობას და აამაღლებს ქვეყნებს შორის რესურსებისთვის ბრძოლის ალბათობას (ფარულად ეს პროცესი უკვე დაწყებულია და სპეციალისტებს ამის მაგალითად მოჰყავთ ომი ერაყთან, რომელიც ამერიკამ ნიორთუელი იარაღის წარმოების ბრალეულობის (ოფიციალურად ეს იყო გაცხადებული) საბაბით ერაყის საოთხის საზღვრების კონტროლის მიზნით წამოიწყო. ეს დადასტურდა კიდევ, რადგან სამხედრო ექსპერტებმა ვერ დაადგინეს ერაყის ხელისუფლების ბრალეულობა ამ მიმართულებით).

მსოფლიო რესურსების არაოპტიმალური გამოყენების შედეგია მთელი რიგი ეკოლოგიური რისკების ზრდა, დაწყებული გლობალური რისკებიდან – კლიმატის ცვლილება, ოზონის შრის წარმოქმნა და სხვა, – დამთავრებული ადგილობრივი რისკებით – ჰაერის და წყლის დაბინძურება, ნიადაგის ეროზია და სხვ.

პლანეტის დღევანდელ მცხოვრებლებს არა აქვთ უფლება, არ გაითვალისწინონ და არად ჩააგდონ მისი მომავალი მცხოვრებლების, ანუ ჩვენი მომავალი თაობების საჭიროებები, ანუ ჩვენ უნდა შევძლოთ პლანეტის რესურსების იმ დონეზე გამოყენება, რომელიც მომავალ თაობებს არ დაუკარავს შესაძლებლობას, დაიკმაყოფილონ თავიანთი მოთხოვნილებები.

დღეს ეს ამოცანა მეტად მწვავედ დგას. „მწვანე ბიზნესის“ მეშვეობით „მწვანე ეკონომიკაში“ წარმატებების მიღწევა არის ერთ-ერთი (და არა ერთადერთი) გზა, რომელიც შეგვაძლებინებს ამ რთული ამოცანის შესრულებას.

ნებისმიერ ბიზნესს შეუძლია გახდეს „მწვანე“, თუმცა არსებობს განსხვავებები „მწვანე ბიზნესისთვის“ მათ პოტენციალში. საქართველოში „მწვანე ბიზნესისთვის“ მაღალი პოტენციალის მქონე სექტორებად მოიაზრება: 1) ენერჯეტიკა; 2) სოფლის მეურნეობა; 3) ნარჩენების მართვა; 4) ტურიზმი; 5) ტრანსპორტი.

ენერჯეტიკა. ამ სექტორის პოტენციალი ამ მიმართულებით გამოიხატება განახლებადი ენერჯის (მზის ენერჯია, მიკრო ჰიდროსადგურები, ბიომასა) წარმოების და გამოყენების დიდ შესაძლებლობაში. ეს პოტენციალი შეფასებულია 10-15 მლნ კილოვატად საათში [4]. ამჟამად საქართველოში ენერჯომომხმარების დაახლოებით 3/4 იმპორტზე მოდის. ასეთ დროს განახლებადი ენერჯის წყაროების ამოქმედება საკმარის საკუთარ ენერჯიას მისცემს ქვეყანას. ამის გარდა, ამ წყაროების ამოქმედება შეიძლება თითქმის ყველა დასახლებულ ადგილში. ზოგ სოფელში ეს იქნება ქარის ენერჯია, ზოგან მზის, ზოგან ბიომასა (იქ, სადაც მეცხოველეობაა განვითარებული), ზოგან მცირე ჰესები და ა. შ. ამ საკითხით უნდა დაინტერესდნენ საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები და იზრუნონ „მწვანე ბიზნესის“ მიმართულებით ენერჯეტიკის ადგილობრივი პოტენციალის ამოქმედებაზე.

სოფლის მეურნეობა. „მწვანე ბიზნესის“ ერთ-ერთი ნიშა სოფლის მეურნეობაში იქნება ორგანული სოფლის მეურნეობა, ანუ ბიოლოგიურად სუფთა მეურნეობა. ასეთი მეურნეობით სარგებელი განსაკუთრებით შეიძლება მიიღონ მცირე და საშუალო მეწარმეებმა, რომლებიც ამჟამად მხოლოდ საარსებოდ „თავის გადარჩენის“ მეწარმეობას ეწევიან. საქართველოს მთავრობამ სოფლის მეურნეობის „გამწვანების“ მიმართულებით ორი-სამი პროგრამა უკვე განახორციელა (ერთ-ერთი იყო მაღალი სარგებლის მომცემი სიმინდის თერსლის იმპორტი, რომელმაც საქართველოში ვერ გაამართლა და მეწარმეები დაახარადა), მაგრამ ეს საკმარისი არ არის.

საქართველოს სოფლის მეურნეობას აქვს დიდი მრავალფეროვნება ენდემური სოფლის მეურნეობის სახეობებში. განვითარებული ქვეყნებიდანაც (აშშ, ინგლისი, გერმანია და სხვ.) არსებობს მზარდი ინტერესი ბიოლოგიურად სუფთა პროდუქტებზე, რომელთა წარმოება საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონს (განსაკუთრებით კი მთის რეგიონებს) გააჩნია. ასე რომ, თუ რეგიონების ადგილობრივი მართვის ორგანოები ამ მიმართულებას იარჩევენ და ძალისხმევას არ დააკლებენ მის განვითარებას, მათ მსოფლიო ბაზარზე ბიოლოგიურად სუფთა პროდუქტების ნიშის დაკავების დიდი შესაძლებლობები ექნებათ. ეს ის გზაა, რომელიც გამოიწვევს საქართველოს რეგიონების მდგრად განვითარებას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

ნარჩენების ბაზრის განვითარება. ნებისმიერი არასწორად გამოყენებული რესურსი მიჩნეულია როგორც ნარჩენი. განსაკუთრებით დიდი რესურსია საქართველოში მინის და ქადალდის ნარჩენების გადამამუშავებაში. ამის მიუხედავად მისი მეტად მცირე ნაწილი მუშავდება, დანარჩენი ნაგავსაყრელებზე რჩება. ნარჩენების გადამამუშავებას საქართველოში ხელს უშლის არასაკმარისი ცოდნა, მცირე გამოცდილება, არასაკმარისი სტიმული გადასახადების კუთხით. ასეთ დროს, საქართველოს აქვს ნარჩენების დიდი მცდელობა და ღონისძიებების მხრიდანაც არის მისი გადამამუშავების მოწყობაში მონაწილეობის დიდი ინტერესი.

ტურიზმი. საქართველოს მთავრობამ ტურიზმის განვითარება ქვეყნის ერთ-ერთ პრიორიტეტად დაასახეულა. ტურიზმი არის დიდი იმედების მომცემი „მწვანე ბიზნესის“, თუმცა იგი ავტომატურად „მწვანე ბიზნესად“ არ მიიჩნევა. ის რომ ამაღ იქცეს, მან უნდა შეასრულოს ეკოლოგიური მოთხოვნები. ტურიზმის „გამწვანებას“ საქართველოში ხელს უშლის არაადეკვატური ინფრასტრუქტურა, ოკუპირებული ტურისტული ზონები, და დაბალი ხელმისაწვდომობა შიდა სესხებზე. ასეთ დროს საქართველოში ტურიზმის „გამწვანების“ დიდი შესაძლებლობები აქვს. ესენია: სასურველი და მრავალფეროვანი ბუნებრივი გარემო; ვიზიტორების მრავალფეროვნება და სიმრავლე; უსაფრთხოების მაღალი ხარისხი და სხვ.

ტრანსპორტი. „მწვანე ბიზნესთან“ მიმართებაში ამ სექტორში მნიშვნელოვანია ტრანსპორტის ელექტრიფიკაცია, მცირე ნახშირბადის მატარებელი საწვავის გამოყენება და სხვ.

სამგზავრო მანქანების რაოდენობა ქვეყანაში 2000 წლის შემდეგ თითქმის გასამმაგდა. მანქანების მხოლოდ 10%-ია 5 წელზე ნაკლები ასაკის. მანქანების 90% მეორადი მოხმარებისაა, რომლებიც გაცილებით ადრე ფუჭდება და ნარჩენები რჩება ქართულ გარემოში. საქართველოში საერთო დაბინძურების 90%-ზე მეტი მოდის ავტოტრანსპორტის განაფრქვევზე. თუ ამ მდგომარეობის გამოსწორებლად არ მივიღებთ ადამკვეთი ზომები, ამან შეიძლება დაანგრეოს ურბანული გარემო და ისეთ მდგომარეობამდე მივიყვანოს, რომ სიტუაციის გამოსწორება შეუძლებელი გახდეს.

საქართველოს მთავრობამ ტრანსპორტის სფეროში მთელი რიგი ღონისძიებები გაატარა (მაგალითად პარკინგების მოწყობა, ელექტროტრანსპორტზე, კერძოდ, თბილისში ტრამვაის ამუშავებაზე პროექტის შედგენა და ა. შ.), მაგრამ გაკეთებული არ არის საკმარისი. არასაკმარისია მონიტორინგი და კონტროლი ტრანსპორტიდან გამონაბოლქვზე, საწვავის ხარისხზე, ავტომანქანების ტექნიკურ მდგომარეობაზე და ა. შ.

ამ სფეროშიც, ისე, როგორც სხვა სფეროებშიც, საჭიროა გრძელვადიანი ღონისძიებების დაგეგმვა და დანერგვა. ეს სფერო საინტერესო უნდა იყოს ცენტრალური მთავრობისთვისაც და მუნიციპალიტეტებისთვისაც, რადგან ამ სფეროს ინფრასტრუქტურის საერთაშორისო დაფინანსება ხელმისაწვდომია საქართველოსთვის.

ასე რომ, საქართველოს ბიზნესს „მწვანე“ ცვლილებები სჭირდება. საუკეთესო გზა მწვანეების ან მენეჯერების დასარწმუნებლად, შეცვალონ საქმიანობა „მწვანე“ მიმართულებით, არის სარგებლის დემონსტრირება, რომელიც სხვა კომპანიებმა უკვე რეალურად მიიღეს. თუ ამის მაგალითებს საქართველოში ვერ ვიპოვით, მაშინ საჭიროა მოფიშველით უცხოური კომპანიების გამოცდილება ამ სფეროში. ამის მაგალითად გამოდგება გერმანია, რომლის მცირე საწარმოებმა „მწვანე ბიზნესის“ ზომების გატარებით წელიწადში 100 000 ევრო ეკონომია მიიღეს, საშუალო სიდიდის საწარმოებმა 800 000, ხოლო მსხვილმა საწარმოებმა 5 000 000. მიღებული ეკონომიის 40% მათ მიიღეს პროცესების ოპტიმიზაციით, 10% განათების სისტემის განახლებით, 30% საპაერო სისტემის და საქანი სისტემის გაუმჯობესებით, 20% ჰაერის გასუფთავების სისტემის განახლებით [1, გვ. 58].

და დასასრული, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ „მწვანე ბიზნესი“ და „მწვანე ეკონომიკა“ საქართველოში თეორიულადაც კი ახალია. ეს სიტუაცია ქმნის იმის რისკს, რომ ქართული ბიზნესი დროთა განმავლობა ვერ აუწვობს ფხვს საერთაშორისო ვითარებას და ჩამოშორდება საერთაშორისო კონკურენტებს. ამიტომ, საჭიროა, ახლავე მოხდეს სათანადო რეაგირება და აქტიურად დაიწყოს „მწვანე ბიზნესის“ განმავითარებელი ღონისძიებების დანერგვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მწვანე ბიზნესის მხარდაჭერის სტრატეგია საქართველოს კერძო ბიზნესორგანიზაციების, შავი და კასპიის ზღვების ბიზნესკონფედერაციების კავშირი (OBCCE), ელექტრონული: www.ubcce.org.
2. „გლობალური მწვანე ახალი შეთანხმება“, გაეროს გარემოს დაცვის პროგრამა. 2009 წლის მარტი ([www.unep.org/pdf/A Global Green New Deal Policy Brief. pdf](http://www.unep.org/pdf/A%20Global%20Green%20New%20Deal%20Policy%20Brief.pdf)).
3. მწვანე ეკონომიკის ინიციატივა – „საცალო გზიდან მდგრადობისაკენ“, UNEP (20011 b).
4. განახლებადი ენერჯის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში, თბ., 2008. ([www.winrook.ge/files/microsoft word - inga resume res eng fin pdf](http://www.winrook.ge/files/microsoft%20word%20-%20inga%20resume%20res%20eng%20fin%20pdf)).

Manana Kharkheli

NEED AND OPPORTUNITIES OF GREEN BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA

Annotation

The article gives the direction to Georgian entrepreneurs to perceive the priority of Green Business and to focus on its development

The article states that Green Business is not just environment protection and clean economy as implies its traditional concept. According to new understanding Green business is sustainable economic growth and poverty eradication as well.

The article explains the meaning of “Green business” “Green economic” and “Green growth”. In addition, the article gives the list of high-potential sectors for Green business development in Georgia (energetic, agriculture, waste processing, tourism and transport) and defines their facilities

The article recommends the local and governing bodies make efforts in green business development since it is one of the greatest reserves for improvement living condition of the population.

იმთიოცნეოზის დაცვის აუცილებლობის საკითხისათვის

მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის საკითხი ყველა ქვეყნისათვის უპირველესი საზრუნავია. შიმშილის პრობლემამ დღეისათვის გლობალური ხასიათი მიიღო. სურსათი ადამიანის არსებობის აუცილებელი საშუალებაა. სურსათს, როგორც სიცოცხლის მთავარ ცომპონენტს, სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს. სასურსათო უსაფრთხოება განეკუთვნება ფუნდამენტურ, სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პრობლემათა კატეგორიას. თანამედროვე მსოფლიოსათვის სასურსათო პრობლემა მეტად აქტუალურია, რადგან მოსახლეობის მატება ადეკვატურ ზეგავლენას ახდენს სურსათზე მოთხოვნილებების ზრდაზეც. ჩვენი პლანეტის მოსახლეობის ზრდის ტემპი წინ უსწრებს სურსათით მათი უზრუნველყოფის შესაძლებლობას, ამიტომ საჭიროა ამ პრობლემის დასაძლევად ყველა არსებული რესურსის ოპტიმალურად გამოყენება.

შიმშილი, როგორც წესი, ორი ძირითადი ფორმით ვლინდება: 1. **ქრონიკული შიმშილი** – ანუ არასაკმარისი კვება, როცა ორგანიზმი ვერ იღებს საჭირო რაოდენობის ნივთიერებებს, იფიტება, სუსტდება და ადვილად ხდება სხვადასხვა ავადმყოფობის მსხვერპლი. ამ ფორმას ზოგჯერ ნახევრად შიმშილს უწოდებენ და იგი განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის მუდმივი თანამგზავრია. 2. **სრული შიმშილი** – რომელიც ექსტრემალურ მოვლენებს უკავშირდება (მოუსაველიანობა, გვალები, წყალდიდობა, ომები და ა.შ.) და მოსახლეობის მასობრივ სიკვდილს იწვევს.

ბუნებრივი რესურსები სასურსათო პროდუქციის წარმოების გასაფართოებლად მსოფლიოში უკიდურესად შეზღუდულია. მათი განაწილების საკითხი ყოველთვის და ყველგან ძირითად პრობლემას წარმოადგენდა. იგი უფრო გამწვავდება მომავალში. მეცნიერთა აზრით, შესაძლებელია, მოკლე ხანში კაცობრიობა სურსათის დეფიციტის წინაშე აღმოჩნდეს, ვინაიდან ადამიანის მოთხოვნილება განუწყვეტლად იზრდება, ხოლო სურსათის წარმოების რესურსები განსაზღვრულია.

XXI საუკუნეს კაცობრიობა სასურსათო პრობლემის სერიოზული გამწვავებით შეხვდა. თუ ამჟამად დედამიწაზე შიმშილობს 850 მლნ კაცი, ექსპერტთა ვარაუდით, უახლოეს ათწლეულში მათი რაოდენობა მილიარდს გადააჭარბებს.

როცა სრულფასოვან კვებაზე ლაპარაკი, მხედველობაშია კვების ის სამედიცინო ნორმები, რაც აუცილებელია ადამიანისათვის. ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით, ადამიანის კვების საშუალო დღიურმა ნორმამ უნდა შეადგინოს არანაკლებ 2400-2500 კილოკალორია. თუ დღიურმა ნორმამ შეადგინა 1800 კილოკალორიაზე ნაკლები, ეს უკვე არასრულფასოვანი კვების, ანუ ნახევრად შიმშილის მახევენებელია, ხოლო 1000 კილოკალორია კრიტიკული ზღვარია და სრულ შიმშილზე მიუთითებს. გარდა კილოკალორიების რაოდენობისა, სრულფასოვანი კვების აუცილებელი პირობაა კვების რაციონის ნორმალური სტრუქტურა. კერძოდ, ადამიანმა დღეში უნდა მიიღოს არანაკლებ 100 გრამი ცილა (პირველ რიგში ცხოველური წარმოშობის) აგრეთვე ცხიმების, ნახშირწყლების და ვიტამინების განსაზღვრული რაოდენობა. თუ რომელიმე მათგანის რაოდენობა ნორმაზე ნაკლებია, კვება არასრულფასოვნად ჩაითვლება.

აღნიშნული ნორმებიდან გამომდინარე, გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის მონაცემებით, XXI საუკუნის დასაწყისისათვის მსოფლიოს მოსახლეობის 30%-ის კვების დღიური ნორმა 1800 კილოკალორიაზე ნაკლები იყო, მოსახლეობის 20% იღებდა კალორიების საკმარ რაოდენობას, მაგრამ განიცდიდა ცილების დეფიციტს. ამრიგად მსოფლიოს მოსახლეობის ნახევარი არასრულფასოვნად იკვებება, ხოლო მისი რიცხვი, ვინც სრულ შიმშილს განიცდის ან მის ზღვარზე, 500-550 მილიონით განისაზღვრება.

სასურსათო პრობლემა გახდა გლობალური და ყოველ წელიწადს მისი სიმამრე არათუ ნელდება, არამედ უფრო მძაფრდება. პლანეტის მოსახლეობის ნახევარზე მეტი 2500 კილოკალორის ნაცვლად დღეღამეში 2000 კილოკალორის დებულობს. მსოფლიო მოთხოვნები ცხოველურ ცილებზე დაკმაყოფილებულია მხოლოდ 40%-ით.

დღეს მსოფლიოში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ცილოვანი პროდუქტების წარმოების გადიდებას და ადამიანთა სრულფასოვანი კვების პროდუქტებით უზრუნველყოფის საკითხს. ამ პრობლემის რეალიზაციაში თავისი წვლილი შეაქვს **მეთევზეობას**, მით უმეტეს, რომ მსოფლიოში წარმოებული ხორცის საერთო ბალანსში თევზის ხვედრითი წილი 45%-ზე მეტია. თევზი დიეტური საკვებია, შეიცავს დიდი რაოდენობით ცილას. ყოველი 100 გრამი თევზის ცილიდან ადამიანი ითვისებს 40 გრამს. იგივე რაოდენობის ღორის ხორცის ცილიდან 20 გრამს, ხოლო ძროხის ხორცის ცილიდან 15 გრამს. ცხოველური ცილის 7% თევზის ცილაზე მოდის.

სასაოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ულფუაში 3-5% თევზის ფქვილის არსებობა თითქმის აკმაყოფილებს ცხოველურ ცილაზე მოთხოვნას.

თევზი იძლევა არა მარტო ცილას და ცხიმს, არამედ ადამიანის ორგანიზმისათვის საჭირო ვიტამინებს და მინერალურ ნივთიერებებს.

უხსოვარი დროიდან ადამიანს კვებაზე ზღვა. ადამიანმა, სანამ იგი მიწათმოქმედებას მოჰკიდებდა ხელს, ისწავლა თევზის დაჭერა, გამოიგონა მთელი რიგი თევზსაჭერი საშუალებები (ბადე, ანკესი ა.შ.).

XX საუკუნეში სწრაფად გაიზარდა თევზჭერა და 1970 წლისათვის მსოფლიო მასშტაბით ყოველ წელიწადს წლიური ნამატო 2,5 მილიონ ტონას შეადგენდა. მაგრამ შემდეგ მატებამ იკლო და 1983 წლისათვის 76,4 მილიონ ტონა შეადგინა. ბიოლოგები ფიქრობენ, რომ საოკეანო თევზჭერა შეიძლება გაიზარდოს 90-100 მილიონ ტონამდე, მიუხედავად ამისა, თევზის პროდუქტიულობა თანდათან მცირდება. ასე მაგალითად, 1913 წლისათვის რუსეთს პირველი ადგილი ეკავა მსოფლიოში. იგი იჭერდა მთელი მსოფლიოს თევზჭერის ნახევარს. 1938 წელს იჭერდა 19,4%, 1958 წელს მხოლოდ – 10,2%, ხოლო 1980 კი – 4,8%.

სტატისტიკის მიხედვით, XXI საუკუნის დასაწყისში დედამიწის ზღვებსა და ოკეანეებში შესაძლებელია თევზის ფიზიკური შემცირება 25%-ით [3].

თევზი არ უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც ბუნების მოწყალება, საჭიროა რომ მას შეექმნას გამრავლებისათვის სათანადო პირობები. თევზჭერა შეაფერხა არარაციონალურმა ექსპლუატაციამ. პ. მოსევეის მიხედვით, ყველაზე მიახლოებული გამოანგარიშებით, კაცობრიობა თევზჭერის ცუდი ორგანიზაციის გამო ყოველწლიურად კარგავს 10 მილიონ ტონა თევზს.

ერთი შეხედვით ოკეანეს დიდი მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს ადამიანის კვების რაციონში. მთლიან კვების 99 წონითი ერთეული მიიღება ხმელეთზე მოყვანილი საკვებიდან, ხოლო 1 წონითი ერთეული კი პლანეტის იმ ნაწილიდან, რომელიც რუკაზე ღურჯად არის შეფერილი. ცხოველური ცილის ნახევარს, რომლითაც იკვებება კაცობრიობა, მოდის ოკეანის ხარჯზე, ხოლო ზოგიერთი ქვეყნის მაგ., ბირმის, იაპონიის, ჩინეთის და სხვა ქვეყნების მოსახლეობა, სადაც 2 მილიარდზე მეტი მცხოვრებია, მოიხმარს ცხოველური ცილის ნახევარს, რომელსაც მათ აძლევს ოკეანე.

გარდა არარაციონალური რეწვისა, ერთ-ერთი მიზეზი, რომელსაც შეუძლია საფრთხე შეუქმნას დედამიწის მოსახლეობის კვებით რაციონს, ეს არის ზღვებისა და ოკეანეების დაბინძურება – მათზე ანთროპოგენური დატვირთვის გამო.

XIX-XX საუკუნეში მცხოვრებ მოსახლეობას ვერც კი წარმოედგინა, რომ მსოფლიო ოკეანე, რომელსაც უკავია დედამიწის 3/4 ნაწილი, შესაძლებელია დაბინძურდეს ისე, რომ საფრთხე შეუქმნას იქითოცნოს.

ზღვები და ოკეანეები ბინძურდება სხვადასხვა სახის ნივთიერებებით, რომლებიც ჩააქვთ მატერიკიდან მდინარეებს. მაგ., ჩრდილოეთის ზღვაში ყოველწლიურად ჩადის 7 740 ტონა ტყვია, 5 930 ტონა სპილენძი, 3 090 ტონა თუთია, 840 ტონა კალიუმი, 3 650 ტონა ნიკელი, 44 ტონა სინდიუმი. დაბინძურების წყაროებია, მაგალითად, ატმოსფერო, ტყვიის 98% მოდის ატმოსფეროდან, 31% ჩააქვთ მდინარეებს, 7% სამრეწველო ობიექტების გამონაყარია, 2% კანალიზაციიდან. სისტემატური დაკვირვება წარმოებს ნავთობით წყლის გატუქვანებაზე.

ზღვის დაბინძურების გამო ევროპის თევზის ნახევარზე მეტი გადაშენების საშიშროების ქვეშ არის. მაგ., თევზების სახეობის მესამედი უკვე გადაშენებულია. ჩვენს პლანეტაზე არ არსებობს წყალსაცავები, რომლებიც არ განიცდიდნენ ანთროპოგენურ ზეწოლას. განსაკუთრებით საშიშია ზღვებისა და ტბების ბინადართათვის მკვებ წვიმები, რომლებიც ევროპის ზოგიერთი ზღვისა და ტბის მობინადრეებისათვის დამღუპველი აღმოჩნდა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ არ უნდა ვიბრძოლოთ ბუნების დასაცავად, ამის საუკეთესო მაგალითია მდინარე ტემზა, ხანგრძლივი შრომისა და ძალისხმევის შედეგად მდ. ტემზას დაუბრუნეს თავისი ძველი დანიშნულება, რათა მის ტალღებში ისევ ეცოცხლა ორაგულს. მთელი სამი ათეული წელი ეს თევზი ებრძოდა და გააუბრძოდა გატუქვანებულ ტემზას. ახლა ტემზის პირას ღონღონელი მოყვარული მეთევზეების ანკესით დანახვა ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა.

მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ ადამიანი რამდენიმე სახის ზეგავლენას ახდენს იქითოცნოსზე:

1. **თევზის აკლიმატიზაცია.** თანამედროვე ტექნიკის განვითარებამ და მოსახლეობის ზრდამ ბუნებაში მთელი რიგი გარდაქმნები მოიტხოვა: მდინარეები გადაიკეტა კაშხალებითა და ელექტროსადგურებით, რის გამოც თევზს დაურღვა ჩვეული გადაადგილების საშუალება და იძულებული გახდა, შეეუბნა მისთვის უჩვეულო გარემოს, განეცადა აკლიმატიზაცია, რამაც საბოლოოდ გამოიწვია მათი ბიოლოგიური გადაშენების საფრთხე.

2. **ფიზიკური ზემოქმედება.** ტყის გაჩეხვა წყალგამყოფ ქედებზე, წყლის გადაგდება სხვა მიზნებისათვის (მაგ., სარწყავი არხების გაყვანა) იწვევს ჰიდროლოგიური, ჰიდროქიმიური, ჰიდრობიოლოგიური რეჟიმების შეცვლას წყალსაცავებში, რაც უარყოფითად მოქმედებს იქითოფაუნასა და ფლორაზე. 3. **ქიმიური მოქმედება.** აქ შედის წყალსაცავების უტროფირება. ამ დროს ხდება ტროპიკული ჯაჭვის პირველი წრეების პროდუქტიულობის გააქტიურება. პირველ ეტაპზე გაძლიერებულია დადებითად მოქმედება, მაგრამ შემდეგ ჟანგბადის უკმარისობა მკვეთრად ამცირებს თევზის რეპროდუქციის პოტენციალს. წყალსაცავების უტროფირებას იწვევს მინდვრებიდან ჩამონადენი ფოსფორ და აზოტ შემცველი ნაკადები, რომლებიც ხელს უწყობენ წყალსაცავების უტროფირებას.

შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის ნავთობი წარმოადგენს ოკეანისა და ზღვების ყველაზე მეტად გავრცელებულ და, ამავე დროს, ყველაზე მდგრად გამტუქვანებულს.

ნავთობის ტოქსიკური ზეგავლენა ზღვის ბიოტაზე მეტად ძლიერი და მარავალფეროვანია. დავიწყოთ იქიდან, რომ ნავთობის თხელი აპკის არსებობა თითქმის ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა მსოფლიო ოკეანის სანაპიროებთან, რაც წყლის ზედაპირთან ახლო ფენებში მყოფი პირდაირი მიზეზი თევზის ქვირითის დაღუპვის პირდაირი მიზეზია. ნავთობის აპკი იზოლაციას უკეთებს ატმოსფეროს ჰაერს, შევიდეს წყლის სიღრმეში. ნავთობი მკვეთრად ცვლის ზღვის ორგანიზმების თანახზოგადობას. ამცირებს მათ ნაირგვარობას, რომელიც მათი წინააღმდეგობის გარანტია. ასევე ხდება პათოლოგიური ეფექტი, წარმოიქმნება სიმახინჯეები, სიცოცხლის უუნარო ფორმები, ორიენტაციის დარღვევის, სასუნთქი რთმის კანცეროგენიზმის გაზრდა. ყველაზე მეტად მგრძობიარეა ახალგაზრდა თაობა – განვითარების ადრეულ სტადიაზე. ლ. კოსტურენკოს მიხედვით, შავი ზღვის ნავთობით მეტად დაბინძურებულ რაიონებში აღმოაჩინა სამრეწველო თევზის 80% დაღუპული ქვირითი. ქრონიკულად ნავთობით დაბინძურებულ ზღვის წყალში მცირე დაბინძურების დროსაც კი საშიშია მდგომარეობა.

გარდა ამისა, ნავთობის თხელი აპკი, როგორც ფილტრი, თავს უყრის მთელ რიგ ტოქსიკურ ნივთიერებებს: პესტიციდებს, მძიმე მეტალებს, რომლებიც დიდ საშიშროებას წარმოადგენენ ბიოტის ცხოველმოქმედებისათვის. ასევე ზღვების დაბინძურება ხელს უშლის თევზის მიგრაციას მათი ქვირითის დაყრისას. ასევე მძიმე მეტალები აღწევენ ბიოტის ქსოვილში, რომლებიც უკვე საშიშია საკვებად. მაგ., ხამანქის ორგანიზმში მოხვედრილი მძიმე მეტალები იწვევენ შთამომავლობის აპარატის დაზიანებას.

ნავთობით გატუქვანებული წყლების გასუფთავება წარმოებს სხვადასხვა წესით, გამოყენებულია როგორც ქიმიური, ფიზიკური, ისე ზედაპირის მექანიკური გაწმენდა. მაგ., ქიმიური დისპერგენტების ზემოქმედებით

მძიმე ფრაქციის დაღვება, ჰიდროლოგიური მეთოდის გამოყენება, წყლის ზედაპირზე ნავთობის დაწვა, ქიმიური და შლა, აორთქლება.

არსებობს სპეციალური „ბუნების დამცავი“ ფლოტი. მაგ., ჯერ კიდევ 1981 წელს შავ ზღვაზე იყო გამოცდილი ეკო „სვეტლომორი“, რომელიც ასუფთავებდა ზღვის ზედაპირის ნავთობისაგან, რომლის მწარმოებლურობა იყო დღევანდელში 400 ტონა ნავთობის გაწმენდა.

როგორც პრაქტიკამ გვიჩვენა, ნავთობის მექანიკური შეგროვება უფრო ეკოლოგიური და ეკონომიურია, რადგანაც არავითარი გარანტია არ არსებობს იმისა, რომ ქიმიური დამწვლელები არ გამოიწვევენ რაიმე ტოქსიკურ ზემოქმედებას ზღვის იქთიოცენოზე, თუმცა ამ დროს იკარგება ძვირფასი ნედლეული (ნავთობი).

მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი დონისძიება ტარდება ზღვის გაჭუჭყიანებისაგან დასაცავად, ყველაზე კარგი საშუალება მაინც გაფრთხილებაა, ამიტომ არის საჭირო წარმოების უნარჩენო ტექნოლოგიის გამოყენება. ასევე ჩაკეტილი წრის ტექნოლოგიის დანერგვა და სხვა.

შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის ნავთობი წარმოადგენს ოკეანის ყველაზე მეტად გავრცელებულ და, ამავე დროს, ყველაზე მდგრად გამჭუჭყიანებულს.

ყოველწლიურად ოკეანეებსა და ზღვებში იღვრება 6 მლნ ტონა ტოქსიკური ნივთიერება. ცნობილია, რომ ზღვებსა და ოკეანეებში მარხავდნენ ატომური წარმოების ნარჩენების კონტეინერებს, რაც საზოგადოების შეშფოთებას იწვევს.

უარყოფითი ანთროპოგენური ზემოქმედებისაგან არც შავი ზღვაა დაცული. განსაკუთრებით ბოლო წლებში შეიმჩნევა აქ შექმნილი საგანგაშო ეკოლოგიური მდგომარეობა. შავი ზღვა ჭუჭყიანდება დაახლოებით 10 ქვეყნის სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებიდან ჩაშვებული ნარჩენებით. შავი ზღვის საქართველოს სანაპიროს აჭუჭყიანებს ძირითადად მდინარე რიონის და ჭოროხის მიერ ჩატანილი მასალა.

სტამბულის ბაზაზე ინგლისელი ჰიდროლოგის **ლესენს მი-ს** ხელმძღვანელობით შეიქმნა შავი ზღვის გარემოს დაცვის პროგრამა. 25 მლნ დოლარის ბიუჯეტით, რომლის მიზანი იყო, გამოეკვლიათ მდგომარეობა და დაესახათ დონისძიებები შავი ზღვის გასუფთავებისათვის. ამ პროგრამის რეალიზაციაში მონაწილეობა მიიღო ექვსმა სახელმწიფომ: საქართველომ, რუსეთმა, უკრაინამ, რუმინეთმა, ბულგარეთმა და თურქეთმა.

საქართველოს წყლებში თევზის რეწვა იმდენად უმნიშვნელოა, რომ მისი მოხმარების ხვედრითი წილი არცკი განიხილება. ნედლი თევზი ფუფუნების პროდუქტია საქართველოს მცხოვრებთათვის, სწორედ ამ ფონზე წყალქვეშა მეთევზეობის ფერმერული მეურნეობის მნიშვნელობა მეტად საყურადღებოა.

იქთიოცენოზის დაცვის და გამრავლების საუკეთესო საშუალებაა აკვაკულტურა. აკვაკულტურას ტრადიციულ მეთევზეობასთან შედარებით უპირატესობა აქვს. აკვაკულტურის განვითარება მეტად მომგებიანია, ასე მაგალითად: მსხვილრქოსანი პირუტყვის პროდუქტიულობა შეადგენს 0,34 ტ/ჰა-ზე, ხოლო აკვაკულტურა იძლევა 120 და 600 ტონას ჰექტარ ზღვაზე და, როგორც ირკვევა, ეს ზღვარი არ არის, ეს დამოკიდებულია გენეტიკოსებსა და სელექციონერებზე, ზღვის ველის მოსავლიანობაზე.

რაც მთავარია, აკვაკულტურის განვითარებაზე დანახარჯი სწრაფად ამოიგება. მაგ., წყნარი ოკეანის ორაგულის მოშენება მეტად მომგებიანია. მის მოშენებაზე აშშ-ი ერთ დოლარ დანახარჯზე 7 დოლარს დებულობენ, ხოლო იაპონიაში 15 დოლარსაც კი. ასევე შრომის დანახარჯი ტონა თევზის მოშენებაზე 8-ჯერ უფრო მცირეა ვიდრე ღირის მოშენებაზე.

1970 წელს ქალაქ ბათუმში ჩატარებულ სიმპოზიუმზე იაპონიის აკვაკულტურის სპეციალისტებმა (რომლებმაც ამ დარგში მსოფლიოში პირველი ადგილი მოიპოვეს) მაღალი შეფასება მისცეს საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. FINANCIAL.ge – საქართველო თვეში 80 ტონა კალმახს მოიხმარს www.financial.ge/.../76180_საქართველო_თვეში_80_ტონა_კალმახს...ავტორი_ქეთი_ჩხიკვაძე
2. Kalmaxi.Ge – საქართველოს აკვაკულტურის ზოგადი ... kalmaxi.ge/საქართველოს_აკვაკულტურის_განვითარების.../n96
3. Kalmaxi.Ge მეთევზეობა – მთავარი kalmaxi.ge/მეთევზეობა_/n44
4. Амстиславский А. Плюс марикультура, Ч. и П. №11, 1985

*Tina Chkheidze
Ketevan Kveladze*

CONCERNING THE NECESSITY OF ICHTHYOCENOSIS PROTECTION Annotation

In the article the painful issue of food security, particularly the issue of satisfying a population by means of animal protein is considered.

The problem of rational use of ichthyocenosis is very significance in the solution of above-mentioned issue. This problem is related to the protection of seas and oceans from pollution and to the development of aquaculture.

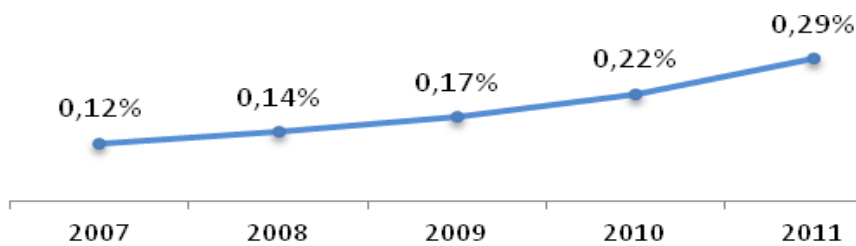
*ნინო აბესაძე
ოთარ აბესაძე*

ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სტატისტიკური შეფასების შესახებ

ტურიზმი ერთ-ერთ ყველაზე სწრაფად მზარდ ინდუსტრიას წარმოადგენს მსოფლიო მასშტაბით. 2011 წელს ტურიზმის წილმა მსოფლიო მთლიან შიდა პროდუქტში 9% შეადგინა, რაც 6 ტრილიონ დოლარს

აღმატება. აღნიშნულ სექტორში 255 მილიონზე მეტი ადამიანი მუშაობს, რაც მსოფლიო მასშტაბით დასაქმების 8.7%-ს შეადგენს¹⁶⁸. საქართველო მსოფლიო ტურისტული ინდუსტრიის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს, სადაც აღინიშნება საერთაშორისო მოგზაურების რიცხვის მკვეთრი ზრდა. საქართველო გამოირჩევა მდიდარი ბუნებრივი და კულტურული რესურსებით. მცირე ფართობის მიუხედავად, ქვეყანა ბიომრავალფეროვნების თვალსაზრისით ერთ-ერთი უნიკალურია.

საქართველოში არის ბუნებრივი თერმული წყლები, რომელთაც გააჩნია სხვადასხვა დაავადებათა სამკურნალო თვისებები, გარდა ამისა, ის მდიდარია ასევე მინერალური წყლებით, რომლებიც თავისი ხარისხით ერთ - ერთი საუკეთესოა მსოფლიოში, მას აგრეთვე უნიკალური გეოგრაფიული და ეკონომიკური წინაპირობა გააჩნია რეკრეაციულ ზონად ქცევისათვის. სწორედ ამიტომ, ბოლო წლებში, ტურიზმისა და მისი მეცნიერული კვლევისადმი ინტერესი გაიზარდა. 2011 წელს უცხოელთა რაოდენობამ 2 822 363 შეადგინა, რაც 39%-ით მეტია წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, 2012 წლის მხოლოდ პირველი 11 თვის განმავლობაში საქართველოს 4017375 საერთაშორისო მოგზაური ეწვია და მატების ტემპმა 2011 წლის ანალოგიურ მონაცემთან შედარებით 58% შეადგინა. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ტურიზმის სექტორის ტენდენციები ბოლო წლებში მსოფლიო ტურიზმის ტენდენციების ანალოგიურია. ეს ფაქტი დასტურდება მსოფლიო მოგზაურთა შორის საქართველოში ჩამოსულთა წილის შეფასებით. მთლიან საერთაშორისო მოგზაურთა შორის საქართველოს სტუმართა წილი 2007 წლიდან 2012 წლამდე 0.12%-დან 0.29%-მდე გაიზარდა.

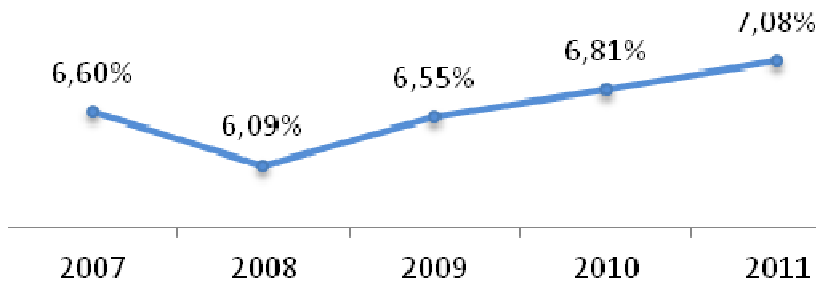
წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

დიაგრამა 1. საქართველოს წილი საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობაში

საქართველო დღითი დღე ექცევა მსოფლიო ყურადღების ცენტრში. ამის ნათელი მაგალითია 26-27 ნოემბერს, ბელგრადში, 39-ე გენერალური ასამბლეის სხდომაზე ევროპის ოლიმპიური კომიტეტის გადაწყვეტილება – საქართველოს დედაქალაქი აიჩიოს 2015 წლის ევროპული ახაგაზრდული ოლიმპიადის მასპინელ ქალაქად, რომელშიც 49 ქვეყნის წარმომადგენელი 4000 ათლეტი მიიღებს მონაწილეობას. მხოლოდ ამ ერთი ღონისძიების ფარგლებში თბილისი უმასპინძლებს 10 000 ვიზიტორს.

ტურისტთა დაფიქსირებული აქტივობების ფონზე შეინიშნება საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლის ზრდა, რომელმაც 2011 წელს 938 297 000 აშშ დოლარს მიაღწია. მიუხედავად იმისა, რომ 2008 წელს ტურიზმის წილი მთლიან გამოშვებაში მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გამო შემცირდა, მას შემდეგ ამ მაჩვენებელმა მნიშვნელოვანი ზრდა განიცადა და მისმა ნიშნულმა საბოლოოდ მთლიანი გამოშვების 7%-მდე აიწია.

ტურიზმის ერთ-ერთი ძირითადი ინდიკატორის, ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების გაანგარიშების ამოსავალი მაჩვენებელია საქართველოს სასაზღვრო დეპარტამენტის მიერ აღრიცხული ვიზიტორთა რაოდენობა და „საქსტატის“ მიერ ჩატარებული გამოკითხვების შედეგად მიღებული მონაცემები.

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

დიაგრამა 2. ტურიზმის წილი მთლიან გამოშვებაში

¹⁶⁸ www.gnta.ge

ტურიზმიდან მთლიანი შემოსავლების მეორადი გავლენის გამოსათვლელად ხშირად იყენებენ შემოსავლების მულტიპლიკატორს. მულტიპლიკატორის კოეფიციენტი (მულტიპლიკატორი) განსაზღვრავს ეკონომიკის ამა თუ იმ სფეროს საქმიანობით მიღებული შემოსავლების გავლენის ხარისხს მთლიანად ეკონომიკაზე, ასევე დასაქმებისა და საბიუჯეტო შემოსავლების დონეზე. მულტიპლიკატორის ზომა დამოკიდებულია, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკური სისტემიდან ხარჯების გაჯონვის მასშტაბებზე. თუ ეკონომიკური სისტემიდან გაჯონვის ხარისხი ცნობილია, მაშინ შესაძლებელია მულტიპლიკატორის სიდიდის გამოთვლა. შეფასება შეიძლება განხორციელდეს შემდეგი ფორმულით:

$$K = (1 - mpml) / (mps + mpm + mpt),$$

სადაც K შემოსავლების მულტიპლიკატორია; mps -- დაზოგვისადმი ზღვრული მიდრეკილება; mpm -- იმპორტისადმი ზღვრული მიდრეკილება; mpt -- გადასახადის გადახდისადმი ზღვრული მიდრეკილება; mpml -- პირველადი ციკლური გაჯონვა.

ტურიზმში მიღებული პირველადი შემოსავალი უნდა გამრავლდეს მულტიპლიკატორის აღნიშნულ კოეფიციენტზე, რითაც მიიღება მთლიანად ეკონომიკაში მეორადი შემოსავლების მოცულობა ჩამოსული ვიზიტორების მიხედვით.

ასე განისაზღვრება ტურიზმიდან ქვეყანაში მიღებული მთლიანი შემოსავლები, რის საფუძველზეც გაიანგარიშება მისი ფისკალური ეფექტი.

ტურისტულ მომსახურებაზე გაწეული საერთო დანახარჯებიდან ბიუჯეტში შეტანილი შემოსავლების გაანგარიშება ხდება ექსტრაპოლაციის მეთოდით, რაც გულისხმობს მთლიან შიგა პროდუქტში საბიუჯეტო საგადასახადო შემოსავლების ხვედრითი წილის მანვენებლის განვრცობას ტურიზმის სფეროდან ბიუჯეტში აკუმულირებული შემოსავლების მანვენებელზე. ყოველივე ეს გამოითვლება შემდეგნაირად:

$$\frac{N \times n}{100}$$

სადაც: N -- ტურისტულ მომსახურებაზე გაწეული საერთო დანახარჯების მოცულობა; n -- ქვეყნის ბიუჯეტში აკუმულირებული საგადასახადო შემოსავლების ხვედრითი წილის მანვენებელი მშპ-ში.

ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლებისა და ტურისტული საქმიანობის შედეგად მიღებული მომსახურების საბოლოო ღირებულების ზუსტი განსაზღვრა ვერ ხერხდება დღეს არსებული ეკონომიკური საქმიანობების კლასიფიკატორით, რადგან ტურისტული მომსახურება გაბნეულია ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა სახეობებში.

აქედან გამომდინარე, არ არსებობს ტურიზმის სტატისტიკურ მანვენებელთა ერთიანი სისტემა, ამიტომ შეუძლებელია სრულად აისახოს ტურიზმთან დაკავშირებული ეკონომიკური საქმიანობების მასშტაბები და დიაპაზონი, სათანადოდ შეფასდეს ტურიზმის ეკონომიკური პოტენციალი და ეკონომიკაზე მისი გავლენის ხარისხი. ამასთან, არასრულია ტურიზმის სტატისტიკის დღეს მოქმედ მანვენებელთა სისტემა და სრულყოფას საჭიროებს მისი გაანგარიშების სტატისტიკური მეთოდოლოგია. სწორედ სტატისტიკის მეთოდოლოგიაში არსებული ნაკლოვანებებია ტურიზმის სტატისტიკის განუვითარებლობის ერთ-ერთი მიზეზი. მართალია, არსებობს ტურიზმის სტატისტიკის ერთიანი მეთოდოლოგია, მაგრამ მისი გადმოტანა საქართველოზე პარამნიულად არ ხდება. პრობლემის არსი სწორედ მეთოდოლოგიის მორგებაში მდგომარეობს.

შექმნილი სიტუაციიდან გამოსვლის ერთ - ერთ ძირითად გზად გვესახება საქართველოს მიერ მდიდარი გამოცდილების მქონე ქვეყნებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობა. ამის მაგალითია ის, რომ საქართველო მონაწილეობს პროგრამაში "Capacity Building Program on Tourism Statistics", რომელიც მიზნად ისახავს ტურიზმის სტატისტიკის სისტემის გაუმჯობესების საკითხში დახმარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ. აბესაძე, რ. ქინქლაძე, ქ. ჩიტალაძე. სტატისტიკა ტურიზმისათვის. თბ., 2012.
2. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე. სტატისტიკური აღრიცხვის პრობლემები ტურიზმში. გორი. საერთაშორისო კონფერენციის შრომების კრებული. თბ., 2009.
3. ნ. აბესაძე. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის ტურიზმის სტატისტიკის რეკომენდაციების დაწესების პრობლემები საქართველოში. I საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია: „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი.“ ბათუმი-ტრაპაზონი. 2010.
4. Концепции, определения и классификации для статистики туризма – ВТО/ООН, Мадрид, Испания, 1995.
5. Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics. Madrid, Spain, 1995.
6. Сбор и обработка статистических данных по туризму – ВТО, Мадрид, Испания, 1995 .
7. Сбор статистических данных по внутреннему туризму – ВТО, Мадрид, Испания, 1995.
8. Сбор статистических данных по туристским расходам – ВТО, Мадрид, Испания, 1995.
9. www.gnta.ge

Nino Abesadze
Otar Abesadze

STATISTICAL EVALUATION OF TOURISM INDICATORS Annotation

It is inevitable improvement of degree of the informational securing of tourism for the estimating the current appearances in the domain of tourism and to display the tendencies and for the establishment of the statistical conformity with a law. This demands the improvement of the statistical calculation in tourism and working out the methodology of indices computation.

The improvement of the statistical calculation in tourism and working out the methodology of indices computation, because the basic parameters of the statistics of tourism recommended by the world tourism organization practically won't be able to reflect in statistical practice and accordingly the indices in common informational base. Of this principal reason is the procuring complication of the information of tourism and it follows the in complete calculation. Tourism isn't chosen as a separate branch in the classifier of economical activities. That is why in the different branches of the service is deranged the information, which contains the appearances of tourism with distinct doze. Besides it there won't be wholly contained these objects of domain of service, where the tourism is scattered. Herewith there are sufficiently high the scales of economics without observation. Although during the last years tourism has become the important factor of the country national economics and the successful developmental business, which mustn't be deprived of informational resource.

In the statistical methodology precisely the existent imperfection is one of the lack of development reason of tourism statistics. That's true that there is the united methodology of statistics of tourism, but to transfer it on Georgia is harmoniously impossible. **The main point of the problem consists in exactly adjusting of methodology.**

In work questions of calculation of incomes of tourism in the budget and also application questions multiplier are considered.

*ნუნუ აჩუაშვილი
ია გოდერძიშვილი*

საბადასახადო სისტემა და მისი როლი ტრანსპორტის მენეჯმენტის ბანკითარებაში

სახელმწიფო ფუნქციონირების პროცესში საქმიანობს როგორც ეკონომიკის, ისე პოლიტიკის სფეროში. ეკონომიკური საქმიანობა ხორციელდება ეკონომიკური პოლიტიკით, უფრო ზუსტად, ფინანსური პოლიტიკით, რომელშიც შედის ფულად-საკრედიტო, სავალუტო, ფისკალური, საგადასახადო პოლიტიკა და სხვა.

ერთი ეკონომიკური სისტემიდან მეორეზე გარდამავალი ქვეყნისათვის დამასახათებელია სისტემური კრიზისი და, ამდენად, მისი ძირითადი პრობლემა საწარმოო სფეროში სტაგნაციის და საწარმოების მასიურად გაკოტრების დაძლევაა.

XX ს. 90-იან წლებამდე მრეწველობის სფერო ჩვენი ქვეყნის ბიუჯეტის შევსების ძირითადი წყარო იყო. მთელ ბიუჯეტში მისი წილი 50%-ზე მეტს შეადგენდა. მასზე მოდიოდა ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის 36.7%. დღეს კი სახეზეა დრმა ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისი. გაირკვა, რომ მრეწველობის საწარმოებში წარმოებისა და, შესაბამისად, რეალიზაციის მოცულობის მკვეთრად შემცირებამ, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის კვალდაკვალ, ფინანსურ სფეროში წარმოქმნა ისეთი ახალი მოვლენა, როგორცაა საწარმოთა გაკოტრება.

ამ ფაქტზე მეტყველებს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, რომელთა მიხედვით, 1998 წელს ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 3581 სამრეწველო საწარმო, 2008 წლისათვის კი ეს მაჩვენებელი შემცირებულია 2798 ერთეულამდე, შესაბამისად, მომუშავეთა საშუალო წლიური რიცხოვნობა 120.7 ათასიდან 85.7 ათასამდე შემცირებული [1].

მნიშვნელოვანი ეკონომიკური კრიზისი და მძიმე ფინანსური მდგომარეობა შეიქმნა ქვეყნის სატრანსპორტო საწარმოებშიც. ეს დარგი, 1990 წლიდან მოყოლებული, დღემდე დრმა კრიზისის განიცდის. ამავე პერიოდთან თანდათანობით შემცირდა წარმოების მოცულობაც და 2008 წელს მან 1990 წლის მხოლოდ 15.3% შეადგინა. სატრანსპორტო საწარმოების ხვედრითი წილი მრეწველობის პროდუქციის საერთო მოცულობაში 6.9%-მდე დაეცა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საწარმოთა გაკოტრებამ მასიური ხასიათი გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მიიღო. როგორც ანალიზმა გვიჩვენა, ეს მოვლენა განსაკუთრებით დამანგრეველი აღმოჩნდა მრეწველობის სფეროსთვის, მათ შორის მანქანათმშენებლობის საწარმოებისთვის.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელი ხდება იმ გზებისა და საშუალებების მიგნება, რომლებიც სრულყოფს საქართველოს სატრანსპორტო მეურნეობაში გატარებულ დაბეგვრის პოლიტიკას, რაც, შედეგად, დადებითად იმოქმედებს მისი მენეჯმენტის განვითარებაზე.

კოდექსის მიხედვით, გადასახადი არის სავალდებულო უპირობო ფულადი შენატანი ბიუჯეტში, რომელსაც იხდის გადამხდელი გადახდის აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე.

გადასახადები წარმოადგენს ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების მთავარ მეთოდს, რომლის მეშვეობით ნებისმიერი ქვეყნის სახელმწიფო ბიუჯეტში იყრის თავს შემოსავლების 90%. კაცობრიობის ისტორიაში გადასახადების გარეშე სახელმწიფოს არსებობის არც ერთი ფაქტი არ მოიპოვება. საკამათოა მხოლოდ საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს მისი განაკვეთები. ერთი რამ უდავოა და ჭეშმარიტი, ის სახელმწიფო ხელისუფლება მიაღწევს ეროვნული ეკონომიკის აღმავლობას, რომელიც ცდილობს მეწარმეობის სტიმულირებას ნორმალური საგადასახადო დაბეგვრით. მხოლოდ ამ გზით მიღწევა დამამდიმებელი საგადასახადო წნეხისგან რეალურად გათავისუფლება.

გადასახადებს თავიდან მხოლოდ ფისკალური ფუნქცია ჰქონდა, საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის შემდეგ კი მან მასტიმულირებელ-მარეგულირებელი ფუნქციაც შეიძინა.

გადასახადების მარეგულირებელი ფუნქცია ეკონომიკის რეგულირებისათვის ლიბერალურ და მკაცრ საგადასახადო მოდლებს გამოიყენებს. პირველ შემთხვევაში დაწესებულია დაბალი საგადასახადო განაკვეთები და შედარებით მრავალფეროვანი საგადასახადო შეღავათები, რითაც გადასახადის გადამხდლებს შემოსავლების დიდი ნაწილი რჩებათ საინვესტიციო შემოსავლებისათვის.

ეს მოდელი ხელს უწყობს ეკონომიკური ზრდის ტემპების მიღწევას, ამადლებს საქონლის კონკურენტუნარიანობას და აჩქარებს რეალიზაციას. ხოლო რაც შეეხება მკაცრ საგადასახადო მოდელს, იგი

ითვალისწინებს მაღალი საგადასახადო განაკვეთების დაწესებას და საგადასახადო შეღავათების მინიმიზაციას, რის შედეგადაც გადასახადის გადამხდელთა შემოსავლების დიდი ნაწილი მიემართება სახელმწიფო ბიუჯეტში, ხოლო ფირმა განიცდის ფინანსურ სიმწიფეს, რაც, საბოლოო ჯამში, იწვევს წარმოების ტემპების დაცემას და საგადასახადო ბაზის სიმწირეს.

ვინაიდან გადასახადების ლიბერალური მოდელი ბიზნესის განვითარებას უწყობს ხელს, ის საზოგადოებისთვის მეტად მომხიბვლელია, მაგრამ ამ დროს იგი პრობლემას უქმნის სახელმწიფოს, იქიდან გამომდინარე, რომ ძნელდება ბიუჯეტის შევსება, მაგრამ, მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული პრობლემებისა, დღევანდელი საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ტრანსპორტის სფეროში და მთლიანად ეკონომიკაში ისეთი ვითარებაა, რომ იგი უნდა იბეგრებოდეს არა მკაცრი, არამედ ლიბერალური მოდელით, რითაც ხელი შეეწყობა ბიზნესის განვითარებას, მოსახლეობის დასაქმებას და სიღატაკის დაძლევას.

საქართველოში მოქმედი დაბეგვრის რეჟიმი მნიშვნელოვნად განსხვავდება როგორც პოსტსაბჭოთა, ისე განვითარებული ქვეყნების დაბეგვრის რეჟიმებისაგან. ქვეყანაში არსებულ პირდაპირ გადასახადებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადებს, რომელთაც იბეგრება რეზიდენტი და არარეზიდენტი პირები (საოჯახო მეურნეობები) 20%-ით. ამ დროს განვითარებულ ქვეყნებში საშემოსავლო განაკვეთი 19%-დან 53%-მდე მერყეობს, მაგრამ კანონმდებლობით გათვალისწინებულია დაუბეგრავი მინიმუმი, შეღავათები ბავშვებზე, ასაკობრივი შეღავათები და სხვ.

ასეთივე მდგომარეობაა ახერხაიჯანში, თურქმენეთში, ყაზახეთში, მოლდავეთში და სხვ., სადაც საშემოსავლო გადასახადი 12%-დან 35%-მდეა დადგენილი, მაგრამ იგი დიფერენცირებულია შემოსავლების სიდიდის მიხედვით.

ქვეყნის საგადასახადო სისტემა ეფუძნება გარკვეულ პრინციპებს. ეს პრინციპები არ არის სტაბილური და ის ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკურ-პოლიტიკური მდგომარეობის, სოციალური კლიმატის და სხვა პირობების კვალობაზე შეიძლება შეიცვალოს.

იმდენად, რამდენადაც საქართველოს მიზანია, გახდეს ევროკავშირის წევრი, მან ამ კავშირის მთელი რიგი მოთხოვნები უნდა შეასრულოს. სავარაუდოდ, ერთ-ერთი ასეთი მოთხოვნა იქნება გადასახადების ჰარმონიზაცია. ამისათვის საქართველომ აქედანვე უნდა დაიწოს მზადება და იხელმძღვანელოს მათი მსგავსი საგადასახადო კანონმდებლობით.

მთელ ევროპაში მოგების და საშემოსავლო გადასახადი პროგრესული სკალით იბეგრება, ე.ი. რაც მეტია შემოსავალი და მოგება, მით მაღალია საშემოსავლო და მოგების გადასახადის განაკვეთები. საქართველოში კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს გადასახადები ყველასთვის ერთნაირია.

საქართველოში მრავალნაირი ტრანსპორტია განვითარებული. მრავალნაირია თვით სატრანსპორტო საწარმოებიც. ზოგი მსხვილია, ზოგი საშუალო სიდიდის, ზოგი კი მცირე. არსებობენ ინდივიდუალური მეწარმეებიც. ისინი ერთნაირად, ანუ პროპორციული მიდგომით იბეგრებიან, საჭიროა გამოიძენოს მათი სამართლიანი დაბეგვრის მექანიზმი, რადგან მათ განსხვავებული შემოსავლები აქვთ და, ამდენად, არ არის სამართლიანი მათი ერთნაირი დაბეგვრა. საჭიროა მკაფიოდ ჩამოყალიბდეს ნაბიჯები, რომლებიც ამ მიზნის მისაღწევად უნდა გადაიდგას.

რაც შეეხება საგადასახადო რეჟიმების ანალიზსა და შეფასებას საქართველოს სატრანსპორტო მეურნეობაში, საერთოდ საქართველოში ამჟამად 4011 სატრანსპორტო საწარმოა, აქედან 2905 არის ინდივიდუალური მეწარმე, 1106 კი იურიდიული პირი. ყველაზე მეტად გავრცელებულია მიკრო და მცირე მეწარმეობა, რომელიც ძირითადად წარმოდგენილია ინდივიდუალური მეწარმე ფიზიკური პირებით. ესენია კერძო ტაქსები, კერძო სატვირთო მანქანები, კერძო მიკროავტობუსები და სხვ.

სახელმწიფო და კერძო ტრანსპორტი ერთმანეთს კონკურენციას უწევს, რაც საბაზრო ეკონომიკისთვის არათუ მისაღებია, არამედ აუცილებელიცაა. საქართველოში ტრანსპორტის ყველა სახე არის განვითარებული. მათგან დომინირებული მდგომარეობა საერთო სარგებლობის ტრანსპორტს – სარკინიგზო, საავტომობილო, საჰაერო, საზღვაო, მეტროპოლიტენს უკავია.

გამოკვლევით დადგინდა, რომ საქართველოს რკინიგზას როგორც ტვირთების, ისე მგზავრების გადაყვანაში კარგი მაჩვენებლები აქვს. 2000-2009 წლებში ტვირთბრუნვა გაზრდილია 38,5%-ით, ხოლო მგზავრთბრუნვა 38,2%-ით. საავტომობილო ტრანსპორტშიც მგზავრთბრუნვა გაზრდილია 27,2%-ით, ხოლო ტვირთბრუნვა 28,6%-ით. არასახარბიელოა საზღვაო ტრანსპორტის მუშაობის მაჩვენებლები. ამ ტრანსპორტით 2000 წლიდან მგზავრთა გადაყვანა საერთოდ აღარ ხდება, 2009 წელს კი ტვირთების გადატანაც არ დაფიქსირებულა. რაც შეეხება საჰაერო ტრანსპორტს, 2000-2009 წლებში მგზავრთბრუნვა 61,5%-ით არის გაზრდილი, ტვირთბრუნვა კი 62%-ით შემცირებული. არასახარბიელოა მეტროპოლიტენის მუშაობაც. 2009 წელს გადაყვანილ მგზავრთა რაოდენობა 1995 წელს გადაყვანილ მგზავრთა მხოლოდ ნახევარს შეადგენს [2].

შპს “საქართველოს რკინიგზა” საქართველოში ერთადერთი სარკინიგზო-სატრანსპორტო ორგანიზაციაა, არის მსხვილი და მონოპოლური მდგომარეობის მფლობელი, მისი ჯამური შემოსავალი წელიწადში 250 მლნ ლარს აღემატება (2007 წელს – 268, 3 მლნ ლარი, 2008 წელს – 315,1 მლნ ლარი, 2009 წელს – 255,1 მლნ ლარი, 2010 წელს – 256,7 მლნ ლარი) და არამართებულია მისი მოგების ისეთივე განაკვეთით დაბეგვრა, როგორც საშუალო სიდიდის საწარმოსი, რომლებიც არასამართლიანად იბეგრებიან.

იგივე მდგომარეობაშია საქართველოს ყველა ის ინდივიდუალური მეწარმე, რომლებიც ტრანსპორტის სფეროში საქმიანობენ. მათ საშემოსავლო გადასახადის დაუბეგრავი მინიმუმიც კი არ აქვთ დადგენილი, ანუ ის მოთხოვნა, რომელიც ყველა ცივილიზებულ ქვეყანაშია დაცული.

საშემოსავლო გადასახადი ტრანსპორტშიც და სხვა დარგებშიც 1992 წელს დიფერენცირებული იყო შემოსავლების მიხედვით, ანუ ისე, როგორც ამჟამად არის საზღვრგარეთის ქვეყნებში. შემდეგი საგადასახადო კოდექსებით კი ეს დიფერენციაცია მოისპო, რაც არც სამართლიანობის თვალსაზრისით არ არის სწორი.

იგივე მოსაზრება გვაქვს მოგების გადასახადის მიმართაც. საქართველოში, არც ტრანსპორტში და არც სხვა დარგში, ეს გადასახადიც არ არის დიფერენცირებული გადახდელთა შემოსავლების მიხედვით. იგი

ველასთვის 15%-ია. ეს მაშინ, როცა საზღვარგარეთ იგი დიფერენცირებულია. საჭიროა ამ ნაკლოვანების გამოსწორება.

ასე რომ, გადასახადები საქართველოში ჯერ კიდევ ვერ უწყობს ხელს სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებას. იგი ასრულებს ფისკალურ ფუნქციას, მაგრამ ვერ ასრულებს მასტიმულირებელ და მარეგულირებელ ფუნქციებს. ვინაიდან საქართველო ევროპისკენ ისწრაფვის და მისკენ იღებს ორიენტაციას, საჭიროა მისი საგადასახადო კოდექსი ევროპის ქვეყნების შესაბამის კოდექსებთან იყოს ჰარმონიზებული და ისეთივე სამართლიანი, როგორც მათი კოდექსებია. ეს დასკვნა გაკეთებულია ტრანსპორტის მაგალითზე, მაგრამ იგივე დასკვნა შეიძლება გავრცელდეს სხვა დარგებზეც.

ტრანსპორტის საწარმოების მოგების და საშემოსავლო გადასახადის პროგრესული სკალით დაბეგვრით საქართველოს სატრანსპორტო მეურნეობიდან ბიუჯეტი წელიწადში მნიშვნელოვნად გაიზრდება. ამას მოჰყვება საგადასახადო ბაზის გაფართოება და, როგორც მისი ლოგიკური შედეგი, ბიუჯეტში გადასახადული თანხების ზრდა.

ამასთან, განვითარდება სატრანსპორტო მეურნეობა, გაფართოვდება მისი მომსახურების მოცულობა, მენეჯერული გადაწყვეტილებები გახდება უფრო შესრულებადი, ამაღლდება მენეჯმენტის ხარისხი და მისდამი ნდობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, თბ., 2011.
2. ვ. ახალაია, საქართველოს საგადასახადო სისტემა და მისი როლი ტრანსპორტის მენეჯმენტის განვითარებაში, ავტორეფერატი, თბ., 2012.
3. ლ. ბახტაძე, რ. კაკულია, მ. ჩიკვილაძე, საგადასახადო საქმე, თბ., 2007.
4. ე. ჯულაყიძე, ი. წერეთელი, თ. ვალიშვილი, საგადასახადო სისტემა და დაბეგვრა საქართველოში, ქუთაისი, 2005.
5. ახალი საგადასახადო სისტემა საქართველოში, თბ., 1992.
6. ი. ბაკურაძე, რეფორმა ბელგიაში გადასახადების შემცირებას ითვალისწინებს, ჟურნალი მაკროეკონომიკა, 2001, №7-8, გვ. 33.
7. საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები, ჟურნალი, 2006, მარტი. გვ. 17.
8. კაკულია რ. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის თეორიის და პრაქტიკის პრობლემები, თბ., 2003.
9. გ. სვანიძე, არაპირდაპირი გადასახადები საქართველოში, ნაწ. I, თბ., 2010.
10. <http://www.statistics.ge/saqarTvelos statistika>.
11. <http://www.economists.ge/saqarTvelos axalgazrda ekonomistTa asociacia>.

*Nunu Achuashvili
Ia Goderdzishvili*

TAX SYSTEM AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT MANAGEMENT Annotation

In this paper are considered problems associated with the improvement of Georgian tax system, as well as finding of those ways and means, use of which will improve the tax policy carried out in the transportation facilities of Georgia and based on this fact, will have positive influence on the development of its management.

გიორგი ბრეგვაძე

სამშენებლო სამართლის ფორმირების საკითხები

საქართველოში მშენებლობა ერთ-ერთი სწრაფად მზარდი დარგია. იგი სტაბილურად და დინამიურად ვითარდება, მიუხედავად ზოგიერთი შეფერხებებისა, მშენებლობა მაინც გრძელდება და ისიც მაღალი ტემპით. მშენებლობის სექტორის წილი მშპ-ში – 2012 წ. 7,3 პროცენტია.

უნდა აღინიშნოს, რომ მშენებლობა უფრო ფართო ცნებაა. იგი მოიცავს, არა მარტო ბინათმშენებლობას, სადაც 2008 წლიდან მცირე ჩავარდნა იყო, არამედ გზების, ხიდების, წყალსამაგრ სამუშაოებს, საწარმოებისა და ფირმების, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ობიექტების, ჰიდროელექტროსადგურების და სხვა ობიექტების მშენებლობას, აღდგენა-რესტავრაციას და ა.შ. ასევე, მშენებლობის სფეროს განვითარებასთან ერთად, ვითარდება მისი მომიჯნავე დარგები, სამშენებლო მასალების: აგურის, ბლოკის, ცემენტის, გაჯის, თაბაშირის, ხის, მეტალპლასტიკის, რკინის კონსტრუქციების, რკინაბეტონის, ლაქ-სადებავების და მრავალი სხვა მასალის ბიზნესი. ასე რომ, მშენებლობის აღმავლობით განვითარებაზე ბევრად და მოკიდებული ამ მომიჯნავე დარგების განვითარებაც. ეს კი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს მრავალი ათასი ადამიანის დასაქმებას და, თავის მხრივ, ამცირებს უმუშევრობას.

საქართველოში მშენებლობას ახორციელებს მრავალი კერძო სამშენებლო კომპანია. მაგრამ საქართველოსთვის სპეციფიკურია ის, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან რეგიონული ინფრასტრუქტურის კეთილმოწყობასა და აღდგენა-რესტავრაციაზე ძალზე დიდი თანხები გამოიყოფა, 900 მილიონზე მეტი. მშენებლობას ახორციელებენ ტენდერებში გამარჯვებული კერძო კომპანიები.

მშენებლობის ზედამხედველობისა და კოორდინაციის მიზნით, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროში ახალი მთავრობის მოსვლის შემდეგ, ადრე არსებული ურბანიზაციისა და მშენებლობის დეპარტამენტის მაგივრად შეიქმნა, სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო პოლიტიკის დეპარტამენტი. ამ დეპარტამენტის ამოცანებში შედის:

სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის სფეროში პოლიტიკის შემუშავება-გატარება, კოორდინაცია, მართვა და მონიტორინგის განხორციელება.

სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობის, მათ შორის, ტექნიკური რეგულირებისა და სტანდარტების შემუშავების ინიცირება, ორგანიზება, ანალიზი, დანერგვა და შესრულების მონიტორინგი.

ტრანსსახელმწიფო, ქვეყნის, რეგიონული და ადგილობრივი დონების სივრცითი დაგეგმარების მარეგულირებელი დოკუმენტების პროექტების ინიცირება, ორგანიზება, კოორდინაცია, შეთანხმება და შესრულების მონიტორინგი.

ქვეყნის შიდა ტერიტორიის ფიზიკური განვითარებისა და სივრცითი დაგეგმარების მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი სტრატეგიების განსახლავრა.

სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის სფეროში საერთაშორისო, სახელმწიფო და რეგიონული პროგრამების განხორციელებაში მონაწილეობა.

სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან თანამშრომლობა, სამშენებლო და სივრცითი დაგეგმარების კუთხით პროგრამებისა და პროექტების ინიცირება, შემუშავება, კოორდინაცია, მონიტორინგი და კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა უფლებამოსილების განხორციელება.

სარეკრეაციო ტერიტორიებზე და განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონებში მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმებისა და მშენებლობის რეგულირების გეგმების შემუშავების ორგანიზება და შეთანხმება.

სარეკრეაციო ტერიტორიებზე მშენებლობის ნებართვის გაცემის ადმინისტრაციულ წარმოებაში მონაწილეობის მიღება.

ქვეყნის მასშტაბით მიწის მართვის პოლიტიკის განხორციელების პროცესში მონაწილეობის მიღება კომპეტენციის ფარგლებში. სივრცითი დაგეგმარების ამოცანების განსახორციელებლად მეთოდოლოგიის შემუშავება დეპარტამენტის ან მასთან შექმნილი სამუშაო ჯგუფის მიერ და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისათვის ხელშეწყობა დამგეგმარებელი ჯგუფების ჩამოყალიბებაში, მათი კოორდინაცია და შესასრულებელი სამუშაოების მონიტორინგი.

ქვეყნის მასშტაბით სივრცითი დაგეგმარების დოკუმენტების განვითარების წლიური ანგარიშის მომზადება და გამოქვეყნება.

საცხოვრისის მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით, სათანადო კვლევების საფუძველზე წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავება.

საცხოვრისი სექტორის მახასიათებლების შედგენა, სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის სფეროში პოლიტიკის განსახლავრის პროცესში საზოგადოებისა და ბიზნესის სექტორის ჩართულობის უზრუნველყოფა.

სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის სფეროში საგანმანათლებლო, მათ შორის სპეციალისტების გადამზადების პროცესის ხელშეწყობა და ამ სფეროს სპეციალისტების პროფესიული კვალიფიკაციის რეგულირებაში მონაწილეობა.

განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტების მშენებლობის პროექტების სავალდებულო ექსპერტიზის ჩატარებისათვის სპეციალისტების კანდიდატურების განხილვა, შეთანხმება, ექსპერტთა ერთიანი რეესტრის წარმოება და მისი საჯაროობის უზრუნველყოფა.

სამშენებლო საქმიანობის სფეროში თანამედროვე მოთხოვნათა გათვალისწინებით ახალი ტექნოლოგიების, საშენი მასალების წარმოების განვითარებისა და დანერგვის ხელშეწყობა.

ქვეყნის მასშტაბით სამშენებლო სფეროს განვითარების მონაცემთა ბაზის წარმოება, წლიური ანგარიშების მომზადება.

სამშენებლო სფეროში საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა, შესვედრების, სემინარების, კონფერენციების ორგანიზება და გამოცდილების დანერგვა.

სამშენებლო სექტორის განვითარების უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა ქვეყნის ტერიტორიის სივრცითი დაგეგმარების, სამშენებლო საქმიანობისა და მათ განხორციელებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობის მოწესრიგება.

სამშენებლო საქმიანობის მარეგულირებელი კანონმდებლობის სრულყოფის მიზნით შემუშავდა „სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსის“ პროექტი, რომლის მიზანია საქართველოს ტერიტორიაზე სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხების მოწესრიგება ერთიანი პრინციპებისა და ძირითადი დებულებების საფუძველზე. „კოდექსი“ დაარეგულირებს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე საერთო დაგეგმარებას, სამშენებლო საქმიანობასა და მათ განხორციელებასთან დაკავშირებულ სამართლებრივ ურთიერთობებს. „კოდექსის“ პროექტი უახლოეს მომავალში იქნება წარდგენილ განსახილველად საქართველოს მთავრობაში.

სამშენებლო საქმიანობის ტექნიკური რეგულირების მიზნით სამინისტროსა და USAIB-ის EPI-ის პროექტის მიერ ქართულ ენაზე ითარგმნა საერთაშორისო სამშენებლო კოდი (IBC). სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო პოლიტიკის დეპარტამენტი ახორციელებს „ევროკოდების“ (ევროპის სამშენებლო სტანდარტების ერთიანი სისტემა) თარგმნას, ითარგმნა ევროკოდი 2 (ბეტნის კონსტრუქციების დაპროექტება) და ევროკოდი 8 (სეისმომდებელი კონსტრუქციების დაპროექტება).

სამშენებლო საქმიანობის ტექნიკური რეგულირების მოწესრიგების მიზნით მიმდინარეობს საერთაშორისო სამშენებლო კოდების – ტექნიკური რეგლამენტაციებისა და სტანდარტების შესწავლა, მათი ანალიზი, რაც საშუალებას მოგვცემს, საუკეთესო მსოფლიო პრაქტიკის გამოცდილების გათვალისწინებით და მათი საქართველოს პირობებთან ადაპტაციის შემდგომ, შემუშავდეს ეროვნული სამშენებლო წესები.

დამყარებულია მჭიდრო კონტაქტები და მიმდინარეობს აქტიური თანამშრომლობა USAID-ის EPI-ის პროექტთან G12-ის სამხრეთ კავკასიაში სამართლისა და იუსტიციის რეფორმის პროექტთან, გაეროს ევროპული ეკონომიკური კომისიის განსახვდრისა და მიწის მართვის კომიტეტთან, გაეროს ჰაბიტატის პროგრამასთან, მსოფლიო ბანკთან.

სამინისტრო ასევე მიზნად ისახავს თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებისა და დანერგვის ხელშეწყობას მშენებლობის უსაფრთხოების და ენერგოეფექტურობის მიმართულებით.

უკანასკნელ ხანებში საქართველოში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯზე, ძალზე სწრაფად ვითარდება მშენებლობის ის სფეროები, როგორცაა გზების, ხიდების, რკინიგზების, აეროპორტების, ძველი შენობა-ნაგებობების რესტავრაცია. გარდა ამისა, დიდი თანხები იხარჯება რეგიონული ინფრასტრუქტურულ პროექტებში.

რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს 2013 წელს გამოყოფილი აქვს 901 მილიონი ლარი.

სამინისტროს ოფიციალური მონაცემებით, მიმდინარე წლის პირველი კვარტალის მონაცემებით, საგზაო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაზე დაიხარჯა 64814793,2 ლარი, რაც 115%-ით მეტია გასული წლის შესაბამის მაჩვენებელთან. ასევე მზარდი მაჩვენებელია დაფიქსირებული გზების მოვლა-შენახვაზე. აქ 65,7%-ით არის გადაჭარბებაა შარშანდელთან შედარებით.

ინტენსიურად მიმდინარეობს ჩქაროსნული ავტომაგისტრალის მშენებლობა. ამ ეტაპზე სამშენებლო სამუშაოები მიმდინარეობს სამ მონაკვეთზე. პირველი კვარტალის მონაცემებით, ავტომაგისტრალის მშენებლობის მიმართულებით დაფინანსებულია 170%-ით მეტი ღირებულების სამუშაო, ვიდრე გასულ წელს ამავე პერიოდში.

მიმდინარე წლის პირველ კვარტალში გზების მშენებლობა-რეაბილიტაციისათვის გამოცხადდა 65 ტენდერი საერთო ღირებულებით 54 მლნ ლარი.

გარდა რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს ბიუჯეტისა, რომლითაც სხვადასხვა ინფრასტრუქტურული პროექტები ხორციელდება, საქართველოს მუნიციპალიტეტები რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდიდან დამატებით მიიღებენ თანხებს იმისათვის, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის პრობლემები მოგვარდეს. რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდიდან 643 პროექტი დაფინანსდება. ხოლო პროექტების ჯამური ოდნეობა 200 მლნ ლარამდეა.

ფონდიდან გამოყოფილი თანხის დიდი ნაწილი მუნიციპალური გზების რეაბილიტაციას მოხმარდება, ამისთვის გამოყოფა 114 მლნ ლარამდე და ამ თანხით საქართველოს მასშტაბით 277 პროექტი დაფინანსდება. ნაპირსამაგრი სამუშაოებისათვის გამოყოფილია 10 მლნ ლარზე მეტი, რითაც 56 პროექტი განხორციელდება, ხიდების მშენებლობა-რეაბილიტაციაზე გამოყოფილია 11 მლნ 500 ათასი ლარამდე და დაფინანსდება 38 პროექტი. წყლისა და კანალიზაციის მოწესრიგებისათვის დაიხარჯება 40 მლნ ლარამდე და დაფინანსდება 215 პროექტი. სხვადასხვა ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე გამოყოფილია 25 მლნ ლარი და დაფინანსდება 57 პროექტი.

სასურველი იქნებოდა, თუ სახელმწიფო და თბილისის მერია გააგრძელებდა თბილისის რეკონსტრუქციის გეგმას.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მშენებლობის ვადების დაცვას, ვინაიდან მისი დაუცველობა იწვევს სამშენებლო კომპანიების ნდობის დაკარგვას მოსახლეობის მხრივ, რაც გამოიწვევს მოთხოვნის დაკლებას ბინათმშენებლობაში.

ასევე, სასურველია, ახალი ტექნოლოგიების გამოყენების ხარჯზე მშენებლობაში სეზონურობა იქნეს დაძლეული და ეს უფრო მეტი ხალხის დასაქმების საშუალებას მისცემს სამშენებლო კომპანიებს მთელი წლის განმავლობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რეგიონალური განვითარების და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს მონაცემები 2013 წ.
2. ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემები 2013 წ.
3. გ. ბრეგვაძე – თსუ. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული IV. V.

George Bregvadze

STRUCTURE FORMATION IN THE CONSTRUCTION SECTOR Annotation

This work analyzes the questions of structure formation in the construction sector.
The new approaches and problems in this sector are analyzed.

*Елена Николаевна Захарова
Анзур Асланбекович Керашев
Нина Алексеевна Королева*

ИННОВАЦИОННАЯ ДОМИНАНТА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Обеспечение энергетической безопасности становится одним из важнейших приоритетов инновационной политики. При этом энергетическую безопасность будем понимать как защищенность граждан и государства в целом от угроз дефицита всех видов энергии и энергоресурсов, возникающих из-за воздействия негативных природных, техногенных, управленческих, социально-экономических, внутри- и внешнеполитических факторов. Под региональной энергетической

безопасностью следует понимать характеристику топливно-энергетического комплекса региона, которая определяет способность данного комплекса на основе эффективного использования внутренних и внешних ресурсов обеспечивать надежное энергоснабжение субъектов хозяйственной деятельности и население без ущерба для экономической безопасности региона.

Энергетическая безопасность определяется тремя «до» – достаточность, доступность, допустимость:

- ресурсная достаточность определяет физические возможности обеспечения энергоресурсами национальной экономики;

- экономическая доступность – рентабельность такого обеспечения при соответствующей конъюнктуре цен;

- экологическая и технологическая допустимость – возможность и целесообразность добычи, производства и потребления энергоресурсов в рамках существующих технологий и экологических ограничений.

Факторы, сдерживающие развитие отечественного ТЭК, являются одновременно источником угроз энергетической безопасности России, которые приобретают уже вполне реальный характер. Диспропорции в топливно- и энергообеспечении отдельных регионов России становятся «хронической болезнью» (неудовлетворительное состояние коммунальной энергетики, сбой в теплоснабжении, нерациональное природопользование и др.), что реально влияет на энергетическую безопасность как на региональном, так и на национальном уровнях.

Указанные обстоятельства требуют новых, инновационных подходов к управлению энергетической безопасностью на региональном уровне.

Процесс управления инновационным развитием региональной энергетики формирует абсолютно новый подход к развитию всех объектов управления в ней, так как предполагает совмещение экономического развития на инновационной основе (означающего рост экономического результата в долгосрочной перспективе) с социальным (улучшение уровня жизни населения) и экологическим (сохранение окружающей среды) развитием.

Стратегическое управление основывается на предположении о невозможности с достаточной степенью достоверности предсказать долгосрочные тенденции развития, прежде всего, по причине нестабильности факторов развития во внешней среде и их неопределенности в отдаленном будущем. Поэтому стратегическое управление предполагает направление вектора принятия управленческих решений через движение из будущего в настоящее. Последний финансовый кризис обозначил широкий спектр проблем, которые показывают, во-первых, способности рыночной системы справиться с определенными рисками и трудностями, порождаемыми технологически усложняющимися социально-экономическими процессами и, во-вторых, возможности социально-экономических систем на разных уровнях улучшать существующие структуры с целью достижения устойчивости и возможности роста и развития. Ведь инновации – это не только новые технологии, по большому счету, они представляют комбинацию потенциальных возможностей региона, позволяющих достичь синкретического эффекта и осуществить возврат на инвестиции.

При этом концептуальный подход к раскрытию сущности инновационного развития энергетической сферы региона, должен основываться, во-первых, на теоретических положениях методологии инновационного развития региона и отрасли; во-вторых, на установлении реальных целей и обоснованных критериях оценки достигаемых результатов; в-третьих, на эффективных методах государственной поддержки инновационного процесса в энергетической сфере. Под методологией управления инновационным развитием будем понимать систему методов, факторов, условий, рычагов, приемов и механизмов, при помощи которых вырабатывается стратегия инноваций, имеющая многоуровневую структуру.

Стратегия обеспечения энергетической безопасности региона на базе инновационного развития достаточно конкретна и позволяет достичь заложенных в нее целей с помощью системы элементов, отраженных в таблице 1.

Таблица 1

Основные элементы концепции инновационного развития регионального энергосектора

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Теоретические основы методологии инновационного развития энергосектора	теоретическое обоснование инновационного развития, совокупность методов исследования и проектирования инноваций
Цели и критерии инновационного развития энергосектора	предусматривают качественное изложение долгосрочной цели развития и количественных показателей оценки инноваций
Государственное регулирование инновационной деятельности	содержит принципы регулирования инновационного процесса, экономические стимулы, налоги и льготы
Стратегическое управление инновационным развитием энергосектора региона	диагностический анализ инновационного развития региональной энергетики, стратегическое планирование инновационного развития, управление реализацией инновационного развития, предполагающее поэтапные процедуры внедрения инновационных проектов в хозяйственную практику
Финансирование инновационной деятельности	определяет схемы государственного финансирования и частных инвестиций в инновационные проекты энергетической направленности
Мониторинг инновационного развития регионального энергосектора	включает этапы и методы контроля над планами инновационного развития, а также внесение в них корректив
Оценка эффективности инновационной деятельности	содержит методы и критерии социально-экономического измерения инноваций

Стратегия обеспечения региональной энергетической безопасности на основе инновационного развития предусматривает непрерывную работу по достижению конкурентных экономических преимуществ, которые реализуются на основе гибкой адаптивной тактики управления инновациями. Стратегия предусматривает выдвигание таких целей и механизма их достижения, реализация которых должна обеспечить его эффективное функционирование в долгосрочной перспективе и адаптацию к изменяющимся условиям внешней и внутренней среды, что дает возможность осуществлять

управление энергетическими инновациями на всех этапах стратегического управления: диагностика, планирование, реализация.

Система управления энергетическими инновациями является иерархической многоуровневой системой, которая основана на оптимальной организации производства тепло- и электроэнергии, их транспортировки, сбыта и снабжения. В ближайшее время необходимо сформировать такой механизм управления, функционирование которого исходило бы из следующего концептуального положения: обеспечение энергетической безопасности региона зависит не от разработки административных установок в данной области, а определяется степенью реализации энергетического потенциала региона на основе задействования инновационного фактора. Основные постулаты данной концепции приведены в таблице 2.

Таблица 2

Основные постулаты концепции управления энергетической сферой региона

ДЕЙСТВУЮЩАЯ КОНЦЕПЦИЯ	НОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ
Преимущественно централизованное управление энергосферой региона	Баланс централизованного и децентрализованного управления энергосферой региона
Использование методов прямого административного воздействия на объект управления	Преобладание косвенного экономического воздействия на объект управления с применением методов прямого административного воздействия на основании законодательных актов
Управление функционированием энергосферы региона в рамках организационно-экономического механизма	Управление инновационным развитием энергосферы региона на основе приоритетных направлений ее развития
Предвидение и планирование ограничено рамками краткосрочного и среднесрочного периода	Предвидение и планирование инновационного развития распространяется на долгосрочную перспективу, в том числе, через использование методологии форсайта
Отраслевой подход к формированию программ развития энергосферы региона	Оптимальное сочетание целевого, отраслевого территориального, кластерного и др. подходов к формированию программ развития энергосферы региона с учетом инновационной компоненты
Приоритетная цель управления – рост ВРП на основе эффективного использования имеющихся энергетических ресурсов	Приоритетная цель управления – обеспечение региональной энергетической безопасности на основе устойчивого сбалансированного развития всех подсистем энергетической сферы региона

Основное содержание предлагаемых подходов к управлению инновационным развитием энергосферы как исходной концептуальной точке обеспечения энергетической безопасности региона заключается в следующем:

- формирование представлений о результативности управляющих воздействий субъекта управления на инновационную среду с позиций наибольшего удовлетворения потребностей обеспечения энергетической безопасности региона;

- способность энергосферы региона адаптироваться к условиям быстро меняющейся внешней среды;

- оценка управления с позиций роста энергетической безопасности региона как устойчивого в развитии и эффективного в бизнесе субъекта РФ с целью обеспечения высокого уровня качества жизни населения;

- по сути, это элементы новой парадигмы инновационной деятельности, основанной на принципе открытых инноваций, приходящих на смену закрытым инновационным системам;

- это формирование определенного порядка взаимодействия субъектов энергосферы региона.

С учетом применяемых методов, инновационное развитие энергетического комплекса региона предстает как деятельность субъектов инновационного процесса в энергосфере, которая предполагает более эффективное использование энергетического потенциала региона, укрепление и расширение его хозяйственных связей, повышение интенсивности инвестиционных процессов, развитие инновационной инфраструктуры, и, как следствие, – повышения уровня региональной энергетической безопасности.

*Elena Zakharova
Anzaur Kerashev
Nina Koroleva*

INNOVATIVE DOMINANT OF ENSURING REGIONAL ENERGY SECURITY

Annotation

This work addresses problematic aspects of innovative approach to management of regional energy security. The latter is understood as ability of fuel and energy complex of the region to provide reliable power supply to subjects of economic activity and to the population without loss-making to economic safety of the region. The new concept of management of the power sphere in the region, presented in work, assumes, in particular, an optimum combination of the target, branch, territorial, cluster, etc. approaches to formation of programs of development of the region power sphere taking into account an innovative component.

TOURISM IMPACTS: THE CASE OF RURAL TOURISM

Introduction

The development of tourism in Latvia is a possibility that can promote not only the country's economic growth, but also harmonious development of its regions. Latvia has its own history of tourism development, which affirms that tourism could have a positive trade balance if tourism industry is organised purposefully.

The tourism industry plays a significant role in the national economy of Latvia. Latvia's exports of tourism services increased almost four times during the recent decade.

There have been periods of increase and decrease in the number of Latvian and foreign tourists in 1993-2012, and an increase in the number of tourists has been observed since the year 2000. Latvia as a destination region for tourism is chosen by tourists from the neighbouring countries. Besides, the country's tourism market structure is impacted also by the ethnic tourism resources.

Table 1

Expenditure of Latvian and foreign tourists and the duration of their stay in 2002-2012

Indicator	Year							
	2002	2004	2006	2006	2008	2010	2011	2012
Total expenditure per tour (LVL million)	96.0	197.5	266.2	190.0	403.2	333.9	379.5	383.6
Average expenditure of a tourist per day (LVL)	20.0	27.4	33.9	33.0	51.4	54.0	53.0	56.0
Average duration of stay (days)	2.1	1.6	1.4	1.5	1.5	1.2	1.3	1.2

Source: developed by the author based on statistical bulletins Tourism in Latvia for 2002-2012

A problem to be solved is the average duration of stay of foreign tourists in Latvia, which has decreased almost twice as much since 2002.

The prospective trends in the development of tourism are implicitly shown by tourists as the main motives of their travels. Transit travels are the dominant purpose of tourism, thus making tour operators work on supply of a wide range of attractive services to tourists whose final destination is not Latvia. Recreational possibilities have to be widened in Latvia by developing tourism products right in the regions, hence probably extending the duration of stay of tourists in Latvia. The competitiveness of business tourism has to be increased as well.

Table 2

Number of tourist accommodations in the regions of Latvia in 2007-2012

Regions	Year					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zemgale	33	41	52	53	58	56
Vidzeme	60	64	78	113	112	112
Latgale	53	66	51	50	54	54
Kurzeme	92	125	104	114	126	119
Pieriga	137	169	153	183	176	174
Riga	99	118	121	115	115	117

Source: developed by the author based on statistical bulletins Tourism in Latvia for 2002-2012

The attractiveness of regions is indicated by the number of tourists served in lodgings. The indicators of Riga city and Riga region significantly exceed those of the other regions of Latvia. However, a gradual increase in the numbers of lodgings and tourists served is observed in the other regions of Latvia as well. The smallest number of lodgings is in the regions of Latgale and Zemgale.

The tourism industry is related to many areas where it is difficult to measure, in terms of figures, their contributions to the tourism industry's development, for instance, effects of education and non-governmental sector – conclusions on their contributions may be made according to their activities and the number of these activities. It affirms a need for conducting a qualitative and detailed study on the industry. The tourism industry is related to many other industries, and a total contribution could be greater than it is reflected in statistics. Gains from local tourism could also be greater than it is revealed by statistics.

The renewed EU tourism policy is oriented towards sustainable development and promoting an understanding of tourism importance. The European Commission's report on tourism sustainability also emphasises the promotion of cooperation, support for local and regional initiatives for tourism development, and the identification of new approaches to solve the economic, social, and sustainability problems of tourism in a harmonised way, to improve the viability and competitiveness of tourism industry, and to assess the profitability of tourism business. To achieve it, also in regional economy, attention has to be paid to particular sub-industries, sectors, and aspects of tourism, comprehending the specifics of small and medium, and micro-enterprises, which are related to the socio-economic viability of rural community residents and the sustainability of environments in regions.

Methods and Results

The complex impact of tourism on the national economy may be explained also by means of system correlations. A system does not emerge instantly. It forms gradually and it is related to the surrounding environment and leaves an impact on it. The extension of a system also occurs as the result of labour division (differentiation), which is specific to socio-economic systems. The perception of a system is facilitated by means of structuring when cooperation partners are grouped according to their tasks and functions in a tourism system.

The theoretical framework of tourism industry extended with people in the world and the EU becoming aware of the significance and impact of tourism industry on national economies. The idea of sustainable tourism was stressed in the world after the Rio

de Janeiro conference. Literature on tourism in the 1990s emphasised the impact of tourism on other industries and the relation of tourism industry to environment, policy, economy, and culture.

The many-sidedness of tourism is presented by many authors in their works (Kaspar, 1975, Mill, Morrison 1987, Inskip, 1987) characterising tourism as a system. Later, two main approaches prevail in theories. One of the approaches is the analysis of a tourism region as a tourism system. The term tourism region is used by Gunn, Leiper, Holloway, Miller, and Kabushkin to describe a tourism system.

To characterise tourism regions, a system approach is comprehensive and it shows that the formation of cooperation systems in tourism could be: an international process impacted both by tourism-originating countries and by tourism regions visited by tourists; a geographical area where cooperation takes place among the cooperation partners involved in tourism, which is impacted by exogenous factors as well.

Cooperation systems in tourism regions are an effective result of interaction process that includes concise relations and changes in time among the cooperation partners involved in a tourism industry directly or indirectly.

The second approach in tourism theories is mainly related to the general characteristics of tourism industry and the multiplicative effect of tourism on other industries. Such an approach is observed in the works by Pompl, Holloway, Inskip, and other authors. Different emphases are observed in the characteristics of tourism systems in the Eastern Europe. In literature, the relation of tourism to other industries is mostly viewed as a tourism industry (Квартальнов, 2003; Биржаков, 2003). Kwartalynof views tourism industry in a broader sense as an inter-industrial complex that includes tourism companies, service enterprises, and industrial enterprises having no explicit relation to tourism (machine building, road construction, construction, fuel producers, food industry, agricultural industries), yet these industries are needed for tourism development.

Developing any type of tourism is related to classical tourism services (provided by hospitality and transport enterprises), yet any type of tourism has its own specifics and resources. Resources are subjective, relative, and operational (Gunn, 1993; Fennell, 1999). McKerchief also emphasises that the term resources indicates an object's economic value that can be used (McKerchief, 2007). The identification of resources and their inclusion in a tourism product is the beginning of forming cooperation systems for the development of several types of tourism in Latvia.

There are various ways of classifying and defining resources, but the need for cooperation and the presence of individuals can be observed in an indirect way everywhere, so that both the natural and the human-made tourism resources attract tourists.

Coordinated cooperation for shaping the advanced supply of tourism services can promote the emergence and competitiveness of tourism regions in Latvia, since coordinated activities among the providers of tourism services may eliminate the problems caused by weather conditions and prolong the tourism season in Latvia. For instance, if the providers of tourism services of a certain territory cooperate, unfavourable weather conditions for recreation in the countryside can be offset by providing social events and activities for tourists. A detailed cooperation research may reveal particular cooperation partners that might be engaged in providing social events and activities for tourists in the future.

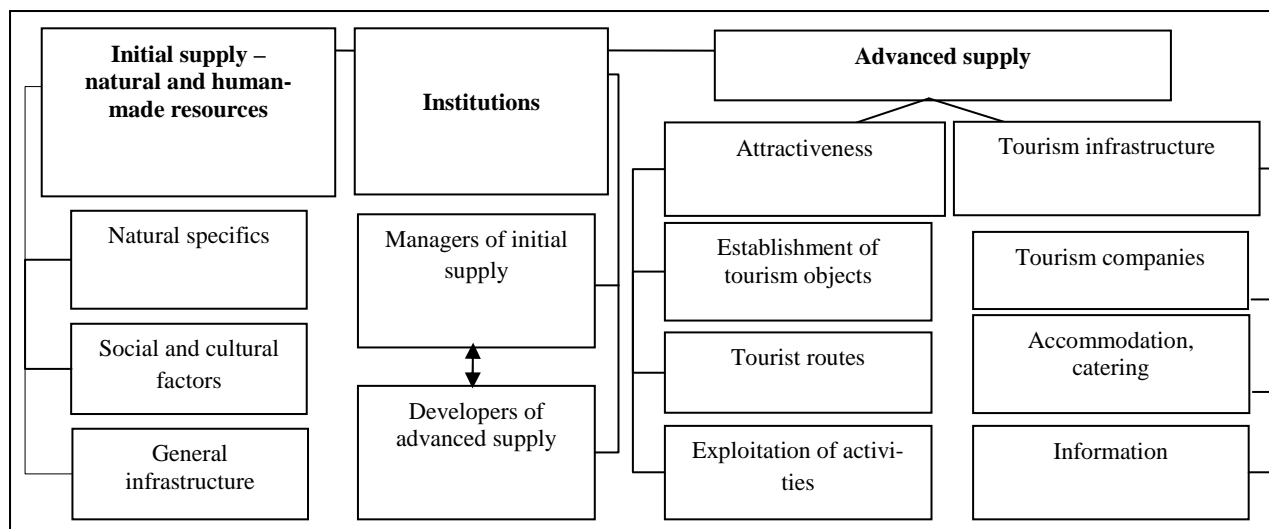

Fig. 1. Components for attraction of tourists

Source: structural scheme constructed by the author based on Кабушкин, 2001, Leiper, 2005; Mc Kerchief, 2007

The cooperation systems at tourism destinations, which consist of the conditions for developing a tourism product, can provide a detailed view on tourism business and its impact on the region, revealing the specifics of regional tourism. The identification of cooperation systems in tourism in detail has to be done on the micro-level, revealing the cooperation networks of tourism business entrepreneurs. As an optimum way for revealing the cooperation systems, the author suggests conducting a detailed study on cooperation among several providers of tourism services and supplements the theoretical methodology with a social network approach.

Social network analysis can be applied in research on business organisations and identifying and analysing a social network. In economics, social networks may be macro-networks – a framework of the entire society's economic structure and micro-networks – characteristics of any individual's business or employment (Градосельская, 2004). Business is one of the ways of expression of individuals creating networks between consumers and suppliers. In economics, too, production is viewed as a system related to various economic activities. The role of networks is also stressed by Harvard professor Porter (2002) when viewing industrial production as an interrelated system of players and operations.

The author chooses to identify cooperation systems in rural tourism because rural tourism is a type of tourism in Latvia to be analysed separately; there are positive trends in its development and it is the dominant type of tourism in rural areas, which occupies the largest part of Latvia's regions.

The author selected the combined sociological methods (Blakie, 2009) for obtaining information, which include partially structured interviews and standardised interviews.

The advantages of combining the system approach and the social network method are a possibility to structure the research instruments that facilitate the obtaining and processing of data, substituting the partially structured interviews with standardised ones.

The cooperation partners were grouped according to Pompl's division of sub-systems, adapting it to the conditions of Latvia: 1) *providers of services*: rural tourism enterprises, tourist agencies (enterprises supplying certain tourism services and travel packages for final consumption), catering enterprises, hotels, transport enterprises (enterprises offering cargo and passenger transportation services); 2) *institutions*: the Rural Support Service (an administrative institution, supervised by the Ministry of Agriculture, which is responsible for implementing a single policy of the national and the EU support in the country; it controls compliance with legal and regulatory enactments in agriculture and executes other functions related to implementing the rural support policy), rural consultancy bureaus (organisations promoting rural development by providing professional and economic knowledge for rural entrepreneurs), tourism associations (organisations of the nongovernmental sector whose goals are related to tourism development), NGOs (organisations of the nongovernmental sector whose goals are not directly related to tourism development), mass media, municipalities, cultural and education institutions; 3) *creators of attractiveness*: museums and collectors, craftsmen, producers of souvenirs, organisers of social events (enterprises planning and organising social events), sport organisations (societies uniting individuals and legal entities to implement their interest in a certain sport and to promote its development); 4) *suppliers*: banks, insurance companies, security companies, additional offers (enterprises providing additional goods and services for a tourism product), rental companies, public utility companies (laundry and dry-cleaner's companies, enterprises of municipal services), advertising agencies, and publishing houses.

A database was obtained by integrating the system approach, social network theory, and the method of standardised interviews, which contained information on 75 providers of tourism products in Zemgale planning region, thus accounting for 68.2% of the target population. In Zemgale region, tourism services are provided by individuals who not always meet the status of entrepreneurs, for instance, some individuals offer their decorative gardens or interesting collections; this service is provided for donations. Of the surveyed providers of rural tourism services, totally 21 providers were engaged only in the field of rural tourism, 25 providers combined rural tourism with farming, whereas 29 providers of rural tourism services had other occupations – forestry, trade, and paid work in a town.

If analysing the result, each ego network can be used individually, yet the similar trends observed during the survey regarding the respondents' answers was a reason for processing the statistical data to evaluate the motives and results of cooperation in rural tourism in Zemgale region.

The research results revealed that there were various *motives* for cooperation, and not all of them could be measured in figures; though they might be identified as qualitative indicators characterising cooperation. The survey on cooperation motives in rural tourism revealed that entrepreneurs cooperated with 28 cooperation partners according to their subjective but reasonable motives. If cooperation is examined by function, the contribution of cooperation partners to the cooperation system is the satisfaction of certain needs of entrepreneurs for information, knowledge, new tourism products, and safety.

Rational choice theory emphasises that individuals when choosing whether to engage in a deal, first, rationally assess their best option. The providers of rural tourism services specified particular cooperation results with their cooperation partners in their individual cooperation networks. The main *gains* from cooperation in rural tourism are profit, popularity, new knowledge, new products, and safety.

The author suggests the methodology for researching the cooperation systems in tourism as a starting point for analysis of the multiplicative effect of tourism that reveals *the flows of goods and services needed to providers of tourism services in developing their tourism products*.

In Zemgale planning region, the cooperation partners identified in the cooperation system of rural tourism reveal the following tendencies for the tourism industry's multiplicative effect: 1) *provision of services* – providers of rural tourism services, banks, public utility enterprises, insurance companies, catering enterprises, advertising agencies, hotels, transport companies, rental companies; 2) *production of goods* – farms, publishers, producers of souvenirs, additional offers (supply of products, producers of sport and recreational equipment, carpenter's shops, producers of furniture, producers and suppliers of sport equipment etc.), which require a more detailed study to determine the quantity of goods supplied and its impact on particular industries in the region.

Conclusions

Rural tourism may positively influence the development of regions, since the organisational structure of enterprises and the possibilities of developing tourism products allow small farms and individual entrepreneurs to enter the market successfully only by using their disposable resources, for instance, their private collections, decorative gardens, and craftsman's skills in order to earn extra income.

The main emphases of interaction in rural tourism are related to cooperation when the cooperation partners cooperate to solve certain problems. The cooperation networks of the providers of rural tourism services are not static – they consist of economic and social rules, and opportunities and new situations. In addition to the primary functions of economic activity, the providers of rural tourism services promote employment, engage in developing the tourism infrastructure, attract additional funding (the EU Structural Funds) for tourism in municipalities of the region, act as informal educators for the cooperation partners in the region, develop new tourism products, and produce income for other producers of goods and services in the region.

REFERENCES

1. Blakei W.H. (2009) *Designing Social Research*. Polity Press. 298 p.
2. Fennell D.A. (1999) *Ecotourism: an Introduction* by D.A. Fennell. London, Rotledge. 240 p. ISBN 0-415-20168-3
3. Gunn C.A. (2002) *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*. 4th ed. New York: Routledge. 442 p.

4. Holloway C. (1994) *Tourism: An Overview of the Tourism System* What is tourism? Available: <http://www.kendallhunt.com/samples/216.html>
5. Inskeep E. (1987) Environmental Planning for Tourism. **In:** *Annals of Tourism Research*. Vol. 14, pp. 118-135.
6. Kaspar C. (1975) *Die Fremdenverkehrslehre im Grundriß*. Bern/Stuttgart, 458 S.
7. Leiper N. (2005) The framework of tourism. **In:** *Tourism. Critical Concepts in the Social Sciences. The Nature and Structure of Tourism*. Edited by S. Williams. London: Routledge, 383 p.
8. McKercher B. (1993) Some fundamental truths about tourism: Understanding tourism's social and environmental impacts. *Journal of Sustainable Tourism*, No. 1, pp. 6-16.
9. Mill R., Morrison A. (1987) *The Tourism System: an Introductory Text*. Published by Prentice Hall. 457 p.
10. Pompl W. (1996) *Touristikmanagement1/ Beschaffungsmanagement*. Sprinder Verlag, S.341.
11. Statistics Database. Available: <http://www.csb.gov.lv/en/dati/statistics-database-30501.html>
12. Биржаков М.Б. (2003) *Введение в туризм*. Издание 5ое. Санкт-Петербург: „Издательский дом Герда”. 320 с.
13. Градосельская Г.В. (2004) *Сетевые измерения в социологии*. Москва: Издательский дом „Новый учебник”. 203с.
14. Кабушкин Н.И. (2001) *Менеджмент туризма*. Минск. 432 с.
15. Квартальнов В.А. (2003) *Туризм: Учебник*. Москва: Финансы и статистика, 320 с.
16. Портер М. (2002) *Конкуренция*. Москва: „ Вильямс”. 496 с.

**ელისაბედ მაღალია
ეკატერინე მაღლაკელიძე**

ტურიზმის მარკეტინგი ინტერაქტიული უნდა იყოს

საქმიანობის ისეთი სახე, როგორც ტურიზმი, მოგზაურობათა ორგანიზაციასა და სტუმართმოყვარეობის ინდუსტრიას მოიცავს. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მეწარმე მთლიანად დამოკიდებულია მომხმარებელზე, ამიტომ ტურიზმის მარკეტინგის მთავარი მიზანია ტურისტების საჭიროებათა დაკმაყოფილება, რასაც თან ახლავს ტურისტული ფირმის შემოსავლების ზრდა.

ტურიზმის ინდუსტრიაში მიმდინარე ტენდენციების გამოკვეთისა და ტუროპერატორებისათვის სწორი რეკომენდაციების გაცემის აუცილებელი წინაპირობაა ტურისტული ბაზრის კვლევა და ანალიზი. ტურისტული ბაზრის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისათვის კი სერიოზულ პრობლემას ქმნის მწირი სტატისტიკური და მარკეტინგული მონაცემები. მხედველობაში გვაქვს მონაცემები მოსახლეობის მასობრივი აღწერის, მისი დემოგრაფიული და ფსიქოგრაფიული პროფილის შესახებ, ისევე, როგორც მომხმარებლის ქცევის ამსახველი მონაცემები.

ტუროპერატორები საქართველოში, უმეტესწილად, ხანმოკლე მოგებაზე არიან ორიენტირებული, რასაც მომხმარებლების ინტერესები ეწირება. თუმცა, ოფიციალურ განაცხადებში თითქმის ყველა კომპანია ერთხმად აღიარებს, რომ მათი უპირველესი ამოცანაა მომხმარებლების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. მართალია, მომხმარებელი ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ მხოლოდ მის კეთილდღეობაზე ზრუნვა ნიშნავს იმას, რომ კომპანიამ უარი თქვა სხვა სთეიქჰოლდერების – საკუთარი პერსონალი, ბიზნეს-პარტნიორები და ინვესტორები – ინტერესებზე, და, შესაბამისად, მოგების სამართლიანი ნორმის მიღებაზე. საუბარია იმაზე, რომ ეს ორი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი – ფირმის მოგება და ტურისტების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება – უნდა დაბალანსდეს. ამდენად აუცილებელია, რომ ტურისტების მოსახიდად ფირმამ შეიმუშაოს ისეთი მარკეტინგული კომპლექსი, რომელიც მის წინადადებას უფრო მიმზიდველს გახდის.

მარკეტინგს ტურიზმის ინდუსტრიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, განსაკუთრებით იმ ტურისტებისათვის, რომლებიც ძვირადღირებულ და რთულ ტურისტულ მომსახურებას ყიდულობენ. უმთავარესი ამოცანაა მომსახურების კულტურის ამაღლება, რაც ტურისტების საჭიროებათა დაკმაყოფილებას უზრუნველყოფს. მომსახურების ხარისხი კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვინ, სად, როდის და როგორ ასრულებს მას.

სტუმარ-მასპინძლის დამოკიდებულება თანასწორობასა და პარტნიორობაზე უნდა იყოს დაფუძნებული ისე, როგორც ყველა ადამიანურ ურთიერთობაში. ურთიერთობატივისცემა და სავსებით პასუხისმგებლობა ურთიერთობის საფუძველია ისეთ სიტუაციაში, სადაც მხარეები განსხვავდებიან მსოფლმხედველობითა და ცხოვრების წესით. არცთუ ისე დიდი ხნის წინ, როცა საქართველო ტურიზმის საერთაშორისო ბიზნესში ჩაერთო, ტურიზმის ინდუსტრიის წარმომადგენლებს შეეძლოთ, ტურისტებისათვის შეეთავაზებინათ მხოლოდ ტრადიციული სტუმართმოყვარეობა და არა უახლესი ტექნიკით აღჭურვილი სასტუმროები მაღალი დონის მომსახურებით. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში შესანიშნავი ტურისტული ინფრასტრუქტურა შეიქმნა, ქართველთა უმრავლესობისათვის ტურისტული პროდუქტის შერჩევის დროს ძირითად მოტივატორად ტურპროდუქტის ფასი, სერვისის პროვაიდერების გულახდილობა და თავაზიანობა რჩება.

ამასთანავე, ქართველთა მისწრაფება, დაამყარონ სტუმრებთან კარგი ურთიერთობა, კონტაქტები, გაიგონ ბევრი რამ მათ შესახებ და იყენენ მათთან თანასწორნი მსოფლიოს მოქალაქეთა რანგში, ვიზიტორებისათვის მეტად მნიშვნელოვანი სტიმულია. აღსანიშნავია ის ენთუზიაზმიც, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა იჩენს ჩამოსულლებთან ურთიერთობაში.

ტურისტული დაგეგმვა ყოველისმომცველი უნდა იყოს და უნდა ითვალისწინებდეს ტურიზმის ყველა შემადგენელ ნაწილს, მისი საფუძველი საზოგადოების ინტერესები უნდა გახდეს, ანუ აუცილებელია ადგილობრივი მოსახლეობის მაქსიმალური ჩართულობა ტურიზმის დაგეგმვაში და დარგის განვითარებასთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ გადაწყვეტილებათა მიღებაში.

უცხოელი ტურისტების მოზიდვის მიზნით, საქართველოს ტუროპერატორები გასაღების სტიმულირების სხვადასხვა საშუალებას იყენებენ. ჩვენი გამოკვლევებით, საქართველოში დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის მიმწოდებელთა 86% აქტიურად მონაწილეობს საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენა-ბაზრობებში,

რაც ნამდვილად მისასაღებელია. აგრეთვე, ტუროპერატორების აბსოლუტური უმრავლესობა ტურისტული პროდუქტის გასაღების და გეოგრაფიულად მოშორებული მომხმარებლის მოზიდვის მიზნით საკუთარ „ვებგვერდს“ ქმნის, ანუ ტუროპერატორები ცდილობენ, პროდუქტის რეალიზებისათვის პირდაპირი მარკეტინგი გამოიყენონ, რაც თავისი არსით ინტერაქტიულია და ბევრად უფრო ეფექტური, ვიდრე ტრადიციული მარკეტინგული მიდგომები. იზოგება დრო და სახსრები. იმავდროულად, ინტერნეტის საშუალებით უფრო ადვილი ხდება შეთავაზებების მორგება ინდივიდუალური ტურისტის მოთხოვნებთან. მაგრამ მეორე საკითხია ის, თუ რამდენად აკმაყოფილებენ ვებგვერდები თანამედროვე ელექტრონული კომერციის მოთხოვნებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ტურისტული ფირმების აბსოლუტური უმრავლესობა პროდუქტის რეკლამირებისათვის ინტერნეტს იყენებს, უკანასკნელ წლებში გაყიდვების საერთო მოცულობა მკვეთრად არ გაზრდილა. ეს კი იმაზე მეტყველებს, რომ სამამულო ტუროპერატორები ჯერჯერობით სრულად ვერ იყენებენ პირდაპირი მარკეტინგის შესაძლებლობებს, რაც გამოწვეულია შემდეგი მიზეზებით: საქართველოს ტურისტული ფირმების ვებგვერდები არ არის ინტერაქტიული და ტურისტებს არ შეუძლიათ მომსახურების შექმნა ონლაინ რეჟიმში; ვებგვერდებზე მითითებული არ არის ტურისტული პროდუქტების მყარი ფასები, რაც დაინტერესებულ პირს უხერხულ მდგომარეობაში აყენებს, რადგან მათ არ შეუძლიათ ამ ფასების შედარება სხვა მსგავსი ტურისტული პროდუქტის ფასებთან, ვიდრე არ დაუკავშირდებიან კონკრეტულ მიმწოდებელს, რაც დროის და ფულად დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ამ კონკრეტული მიზეზით, პოტენციური მომხმარებლის დაახლოებით 30% იკარგება, რომელთა მოზიდვაც შეეძლოთ ტურისტულ ფირმებს კარგად ორგანიზებული ვებგვერდის არსებობის პირობებში; კომპანიების უმრავლესობა საკრედიტო ბარათებით მომსახურებას ვერ ახერხებს და ა.შ.

ტურისტული პროდუქტი ფასდება იმის მიხედვით, თუ რამდენად აკმაყოფილებს იმ მოთხოვნებს, რომლებიც ტურისტებისათვის ერთობ მნიშვნელოვანია ტურისტული პროდუქტის ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს. შესყიდვის მოტივატორებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი ისევ ფასია. ტურისტულ პროდუქტზე ფასის დადგენის დროს აუცილებლად უნდა გამოვიდეთ მომხმარებლის აღქმული ფასეულობის კონცეფციიდან. მართებული იქნება თუ ვიტყვით, რომ ტურისტს, პირველ რიგში, აინტერესებს ის სარგებელი, რომელსაც ის ტურისტული პროდუქტის შექმნის შედეგად მიიღებს. ფასდადების აღნიშნული მეთოდი ტურისტულ ფირმას შესაძლებლობას მისცემს, დაახუსტოს მომხმარებლისათვის მისაღები ფასების დიაპაზონი და, აქედან გამომდინარე, თავიდან აიცილოს გაუმართლებელი მარკეტინგული სტიმულირების ხარჯები, რომელთა მიზანია დაარწმუნოს მომხმარებელი, რომ პროდუქტი ნამდვილად ამართლებს მასზე დაწესებულ ფასს. შედეგად, მომხმარებელიც კმაყოფილი დარჩება და ტურისტული ფირმაც შეძლებს კლიენტის კაპიტალის გაზრდას აგრესიული მარკეტინგის გამოყენების გარეშე.

ტურისტული პროდუქტის შექმნის დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება „ადამიანის ფაქტორის“ სრულყოფილად გათვალისწინებას. მასასადამე, ორგანული კავშირი უნდა დამყარდეს ტურისტულ პროდუქტსა და ადამიანს შორის. ასეთი კავშირის მიღწევა კი შესაძლებელია მხოლოდ ანთროპონომიური თვისებებისა და ფუნქციების კომპლექსის ჩადებით ტურისტულ პროდუქტში მისი პროექტირების სტადიაზე.

ნებისმიერი ტურისტული პროექტის რეალიზების დროს ფართო საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სანდო ინფორმაცია ტურიზმის სფეროში ჩატარებულ გამოკვლევებზე, საზოგადოებასა და კულტურულ გარემოზე ტურიზმის ზემოქმედების შესახებ. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის, რადგან მათ შესაძლებლობა ეძლევათ, არა მარტო მონაწილეობა მიიღონ, არამედ მაქსიმალური ზეგავლენა იქონიონ განვითარების მიმართულებებსა და შედეგებზე.

ტურისტული პროექტის რეალიზებამდე აუცილებელია ეკოლოგიური, სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორების კომპლექსური ანალიზი, რაც შესაძლებლობას მოგვცემს ოპტიმალური არჩევანი გავაკეთოთ ტურიზმის ალტერნატიულ სახეებს შორის. ტურიზმის განვითარებისა და ფუნქციონირების ყველა ეტაპზე უნდა განხორციელდეს ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი ანალიზის, კონტროლისა და შეთანხმების თვალსაზრისით, რაც ადგილობრივ მოსახლეობასა და სხვა დაინტერესებულ პირებს შესაძლებლობას მისცემს, სრულყოფილად გამოიყენონ თავიანთი შესაძლებლობები და ეფექტურად გამოეხმარონ მიმდინარე ცვლილებებს.

მარკეტინგული კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ 2010–2011 წლებში საქართველოში ტუროპერატორთა აბსოლუტური უმრავლესობის მომხმარებლების უმეტეს ნაწილს 50-65 და 65 წელს გადაცილებული ადამიანები შეადგენდნენ. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ ასაკის ტურისტებს აქვთ მყარი მატერიალური მდგომარეობა, ფინანსური დანახარჯები, დრო და საშუალება, დაიკმაყოფილონ რეკრეაციული მოთხოვნები. მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, არარეზიდენტების საქართველოში ყოფნის ხანგრძლივობის განსაზღვრა.

ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივებზე საუბრისას უნდა გამოიყოს ისეთი საკითხები, როგორცაა: ქვეყნის ტურისტული პოტენციალი, ამ პოტენციალის გამოყენების ხარისხი ტურისტულ პროდუქტში და მოთხოვნა ცალკეულ ტურებზე. საქართველოს ტურისტული ბაზრის მნიშვნელოვანი სეგმენტებია ეკო, აგრო, ღვინისა და გურმანთა ტურები. ტურიზმის ამ სახეობებზე დღესდღეობით კომპანიათა უმეტესი ნაწილი მუშაობს.

2010-2011 წლების მონაცემების მიხედვით, ტურისტებისათვის შეთავაზებული ტურები შეიძლება პირობითად ასე წარმოვიდგინოთ: კულტურული ტურები - 100%, სათავგადასავლო ტურები - 57,1%, ეკოტურები - 71,4%, ზამთრის ტურები - 71,4%, კურორტებზე დასვენება - 57,1%, საქმიანი და პროფესიული ტურები - 57,1%, სპორტული ტურები - 57,1%, რელიგიური და პილიგრიმული ტურები - 57,1%, სპეციალიზებული ტურები - 57,1%, აგროტურები - 42,9%, სამკურნალო ტურები - 42,9%, ეთნიკური ტურები - 28,6%, ღვინის ტურები - 14,3%, „შოპ-ტურები“ - 14,3%.

საქართველოს ტუროპერატორების უმრავლესობა უნივერსალური ხასიათის მომსახურებას ეწევა. ისინი ცდილობენ ბაზრის ყველა სეგმენტზე იმუშაონ, რაც თავის მხრივ, უცხოელი ტურისტების

მოზიდვის ალბათობას ზრდის, მაგრამ უარყოფითად მოქმედებს ტურის შინაარსსა და მომსახურების ხარისხზე.

საქართველოს ტურისტული პროდუქტის გასაღება და დისტრიბუცია ტურისტული ფორმების მეშვეობით ხორციელდება. ისინი იყენებენ გაყიდვებს პარტნიორის მეშვეობით, ხოლო მსოფლიოში გაყიდვის ისეთი განვითარებადი ფორმები, როგორცაა პირდაპირი მარკეტინგი და მისი ერთ-ერთი ყველაზე გაგრძელებული სახეობა - გაყიდვები ინტერნეტის საშუალებით, საქართველოში ნელ-ნელა ინერგება.

დარღვეულია პროპორცია ტურისტულ პოტენციალსა და ამ პოტენციალის ტურისტულ პროდუქტში გამოყენებას შორის, რაც გამოწვეულია შემდეგი მიზეზებით: არასაკმარისად განვითარებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა, დაბალი სეზონურობის მაჩვენებელი, შეუსაბამობა: ფასი / ხარისხი, ტურისტული პროდუქტის მიმოიდგელობა და ა.შ.

საქართველოში ტურისტულ მომსახურებას შორის ერთ-ერთი ყველაზე პერსპექტიულია ეთნოგრაფიული და ღვინის ტურები, მათთან დაკავშირებული ავრო და ეკოტურიზმის სეგმენტი ძნელად და ნელი ტემპებით ვითარდება. შესაძლებელია ამის მიზეზი იყოს შეთავაზებათა არასრულყოფილება, ისევე, როგორც ტურისტული ფორმების შედარებით ნაკლები ინტერესი ამ სეგმენტების მიმართ მოგების დაბალი პროცენტის გამო.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ ტურიზმის მარკეტინგი ინტერაქტიული უნდა იყოს. ინტერაქცია ბევრ პრობლემას ააცილებს სამაშულო ტუროპერატორებს და მათი ტურისტული შეთავაზებების საიმედოობას უზრუნველყოფს. იმავედროულად, ტუროპერატორებს კასტომიზებული შეთავაზებების გაკეთების შესაძლებლობასაც მისცემს, რაც გაზრდის მათი კლიენტის კაპიტალს და, მაშასადამე, სარგებელსაც. მომხმარებლებთან კეთილსასურველი ურთიერთობის ჩამოყალიბებაში კომპანიებს ტექნოლოგიური საშუალებები ესმარება. „რაც უფრო შემოქმედებითად მოახერხებთ მომხმარებელთა საჭიროებების გაგებას, უფრო მეტად მიიქცევთ მათ ყურადღებებს და დაიმსახურებთ მათ ინტერესს. თუკი გააგრძელებთ ამგვარ ურთიერთობას, ამას მოჰყვება ლოიალურობა – ეს კი, დროის ცვლილებისა და კონკურენციის ზრდის მიუხედავად, მომხმარებელთა ქცევაზე დაფუძნებული წარმატებული საქმიანობის დამახასიათებელი ნიშანია. ურთიერთობის, შეთანხმებულობისა და ინტერაქციის გადრმაგება ჩვენს მომხმარებლებთან – ეს არის ის, რაც გეჭირდება, რათა ვიმოქმედოთ დროულად და, მაშასადამე, ვიყოთ წარმატებულები მომავალში“.¹⁶⁹ მომხმარებლებმა უნდა იგრძნონ, რომ ტუროპერატორები მათ საჭიროებებზე დაუყოვნებლივ რეაგირებენ. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს, რომ მომხმარებლები მათ აღიქვამენ, როგორც ინტერაქტიულ კომპანიებს. ამისათვის კი საჭიროა შეიქმნას ინტერაქტიული მოდელები. ინტერაქტიული მოდელების შესაქმნელად საჭიროა მოვიძიოთ ის ცვლადები, რომლებიც ყველაზე კარგად ასახავს მომხმარებელთა დამოკიდებულებას კომპანიისადმი, შემდეგ კი დავალაგოთ ისინი იმის მიხედვით, თუ რა რესურსები გავაჩნია და რა სახის შედეგებია ჩვენთვის ყველაზე საინტერესო.

*Elisabed Malania
Ekaterine Maghlakelidze*

**TOURISM MARKETING SHOULD BE INTERACTIVE
Annotation**

Interaction will enable local tour operators to avoid many problems and ensure the reliability of tourism product. At the same time, tour operators will be able to customize their offerings that would result in growing customer equity and, increased profitability that comes after it. For the purpose tour operators to be treated as interactive, they must respond to the needs of their customers immediately. In this case interactive models would be very helpful. To create interactive models, we need to identify those variables that make customers attitude towards the companies more explicit, then sort out them according to company's resources and the outcomes that is of the interest.

მარინა მეტრეველი,

**MICE ტურიზმის თანამედროვე ტენდენციები
მსოფლიოსა და საქართველოში**

მსოფლიო მასშტაბით ტურიზმი ერთ-ერთ სწრაფად მზარდ ინდუსტრიას წარმოადგენს. აღნიშნულ სექტორში 255 მილიონზე მეტი ადამიანი მუშაობს – მსოფლიო მასშტაბით დასაქმების 8.7%. საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობა 2011 წელს 4.7%-ით გაიზარდა და 996 მილიონი ტურისტი შეადგინა. 2012 წელს ტურისტთა რაოდენობის ზრდის ტემპი 3%-დან 4%-მდე მერყეობდა და 1 მილიარდს გადააჭარბა. ამასთან, ვიზიტორების ექსპორტი 5.4%-ით – 1.2 ტრილიონ დოლარამდე გაიზარდა. ანალოგიური ზრდის ტემპი დაფიქსირდა ინვესტიციების კუთხით და 0.7 ტრილიონი დოლარი შეადგინა [2].

ცხრილი 1

**საერთაშორისო ტურისტული შემოსვლები
მსოფლიო რეგიონების მიხედვით**

წელი					ცვლილება %-ში					
	2000	2005	2010	2011	2012	2012	2009	11/10	12/11	
	(მლნ)					%				

¹⁶⁹ Kenneway , M, (2008), Interactive Marketing: From Transactions to conversations, TBI Communications, p.3.

მსოფლიო	678	805	952	996	1,035	100	6.5	4.7	3.8
ევროპა	389.4	447.0	487.6	517.5	534.8	51.7	3.0	6.1	3.3
აზია და წყნარი ოკეანის აუზის ქვეყნები	110.1	153.1	205.1	218.1	232.9	22.5	13.	6.4	6.8
ამერიკა	128.2	133.3	150.3	156.3	162.1	15.7	6.	4.0	3.7
აფრიკა	26.2	34.8	49.8	49.2	52.3	5.1	8.5	-1.1	6.3
შუა აღმოსავლეთი	24.1	36.3	59.2	55.3	52.6	5.1	13.5	-6.7	-4.9

წყარო: unwto tourism highlights, 2013 edition

არასტაბილური მაკროეკონომიკური გარემოს მიუხედავად, კვლევები აჩვენებს, რომ მსოფლიო ტურიზმის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში ზრდას მომავალშიც განაგრძობს, მოიმატებს სამუშაო ადგილების რაოდენობაც. საერთაშორისო ვაჭრობის ზრდა, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნების ბაზრებზე, ბიზნესმოგზაურობაზე მოთხოვნის ზრდას გამოიწვევს. მოსალოდნელია, რომ ტურიზმის ინდუსტრიის ზრდა გაგრძელდება საშუალოდ 4%-იანი წლიური მატეების ტემპით და უახლოესი 5 წლის განმავლობაში მთლიანი შიდა პროდუქტის 10%-ს, ანუ დაახლოებით 10 ტრილიონ დოლარს გაუტოლდება. ამავე კვლევებზე დაყრდნობით, 2013 წელს ტურიზმის პირდაპირი კონტრიბუციის ზრდა მთლიან შიდა პროდუქტში სტაბილურად 2-იდან 3%-მდე იქნება. გარდა ამისა, წლის განმავლობაში სექტორი დაახლოებით 2 მილიონ ახალ სამუშაო ადგილს შექმნის, ვიზიტორების ექსპორტი 2%-ით, ხოლო ინვესტიციები 3.5%-ით გაიზრდება. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის ექსპერტთა პროგნოზით, საერთაშორისო მოგზაურების სტაბილური, საშუალოდ 3.3%-იანი ზრდის ტემპი 2030 წლამდე შენარჩუნდება [4].

ცხრილი 2

მოგზაურობისა და ტურიზმის ზეგავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე

მსოფლიო	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
მოგზაურობისა და ტურიზმის პირდაპირი კონტრიბუცია მშპ-ში									
მლრდ აშშ დოლარი	1084,35	1430,76	1725,91	1818,71	1686,88	1813,33	2011,45	2056,72	2154,28
რეალური ზრდა (%)	7	2	2,6	-2,8	-4,2	3,3	3,3	2,9	2,7
მოგზაურობისა და ტურიზმის მთლიანი კონტრიბუცია მშპ-ში									
მლრდ აშშ დოლარი	3327,9	4477,2 4	5464,7 7	5919,1 5	5472,5 7	5858,7	6492	6631,0 1	6953,0 4
რეალური ზრდა (%)	3,9	3	3,4	-0,1	-4,6	2,8	2,8	2,7	2,9
მოგზაურობისა და ტურიზმის პირდაპირი კონტრიბუცია დასაქმებაში									
რეალური ზრდა (%)	12,7	1,2	-0,7	0	-2,9	0,5	1,7	1,6	1,2
მოგზაურობისა და ტურიზმის მთლიანი კონტრიბუცია დასაქმებაში									
რეალური ზრდა (%)	-4	0,7	2,7	-3,6	-3	-1,2	1,7	1,5	1,6
ვიზიტორთა ექსპორტი									
მლრდ აშშ დოლარი	546,26 2	792,42 4	993,15 1	1097,6 4	977,36 1	1067,7	1200,7 8	1242,9 6	1303,4 4
რეალური ზრდა (%)	7,2	3,6	4,4	2,2	-6,5	5,7	5,4	4,7	2,8
ტურისტთა დანახარჯები ადგილობრივ მოგზაურობებში									
მლრდ აშშ დოლარი	1627,4 2	2073,4 6	2487,5	2631,2 5	2418,4 5	2599,4 8	2876,4 3	2935,1 4	3079,3 7
რეალური ზრდა (%)	4,9	2,2	2	-2,1	-5,9	2,7	2,5	2,3	2,7
დანახარჯები დასვენების მოგზაურობებზე									
მლრდ აშშ დოლარი	1627,4 4	2153,3 6	2592,2 3	2804,8 4	2606,4 3	2824,4 7	3146,0 6	3222,5 6	3382,8 5
რეალური ზრდა (%)	3,8	1,1	2,5	0	-4	3,9	3,6	3,1	2,7
დანახარჯები ბიზნეს მოგზაურობებზე									
მლრდ აშშ დოლარი	569,20 5	750,86 6	934,25 6	975,32 7	841,93 1	898,75 3	992,22 8	1017,3 8	1063,2 6
რეალური ზრდა (%)	11,6	7	3	-3,1	-11,2	2,5	2,6	2,7	2,7

წყარო: World Travel & Tourism Economic impact, The Authority on World Travel & Tourism, WTTC, 2013

ბიზნეს-ტურიზმი (Business Travel) თანამედროვე ტურიზმის ყველაზე სწრაფად მზარდი მიმართულებაა. ამა თუ იმ ფორმით ბიზნეს-ტურიზმი უკვე დიდი ხანია არსებობს. XX საუკუნის 70-80-იან წლებში, მისი, როგორც ტურიზმის მაღალშემოსავლიანი ფორმის განვითარების ხელშეწყობა დაიწყო ევროპასა და აშშ-ში და იგი გამოიკვეთა ტურიზმის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად.

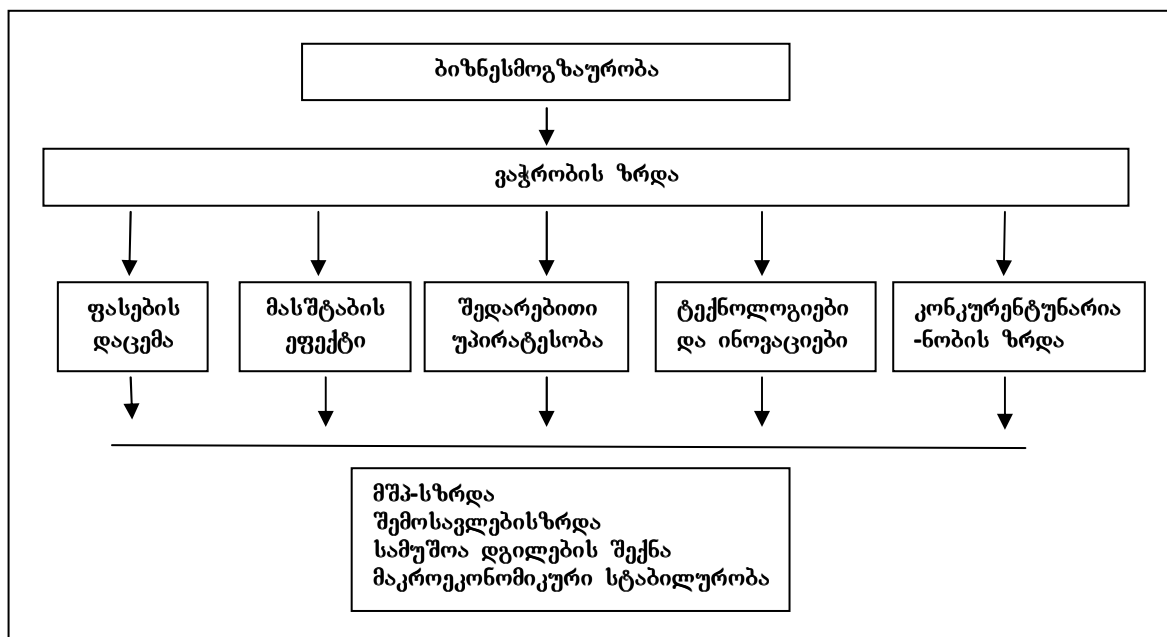
ტერმინი "ბიზნეს-ტურიზმი" ნაცვლად ხშირად გამოიყენება ინგლისური ტერმინი, MICE ტურიზმი (Meetings/Incentives/Conferences/Exhibitions - შეხვედრები/წამახალისებელი მოგზაურობა/კონფერენციები/გამოფენები. თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში არსებობს ბიზნეს-ტურიზმის ასოციაციები, სპეციალიზებული გამოცემები, სასწავლო ცენტრები, ტურიზმის ბიზნესის ამ სფეროს გასააქტიურებლად იმართება გამოფენები.

ბიზნეს-ტურიზმის ასოციაციები აერთიანებს ავიაკომპანიებს, სასტუმროებს, საკრუიზო ხაზებს, საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, კონგრესცენტრებს, საკონსულტაციო და სადაზღვევო კომპანიებს, წამახალისებელი, ე.წ. Incentive Tours ტუროპერატორებს, სატრანსპორტო კომპანიებს. მათი საქმიანობის ძირითად მიმართულებებია მისი წევრების მარკეტინგული მხარდაჭერა, გამოცდილების განზოგადება და გავრცელება, სპეციალიზებული ლიტერატურის გამოცემა და ა.შ.

MICE ტურიზმი დღეს უკვე მსოფლიო 140 ქვეყანაშია განვითარებული, რომელთაგან ლიდერ ქვეყნებს წარმოადგენს: აშშ, გაერთიანებული სამეფო, გერმანია და ავსტრალია. აღნიშნულ ქვეყნებს დღეს ემატება ევროპის ქვეყნები, ჩინეთი, სამხრეთ კორეა, ინდოეთი, ტაილანდი, იაპონია, ბრაზილია, მექსიკა, სინგაპური (სადაც, საქმიანი ტურიზმიდან შემოსავლები ქვეყნის მთლიანი ტურისტული შემოსავლების 30%-ს შეადგენს). ტურიზმის ბაზრის ამ განსაკუთრებული სექტორის წარმატების ფაქტორებია: ხშირი და პირდაპირ ავიარეისები; მაღალი ხარისხის ობიექტები და მომსახურება (სასტუმროები და რესტორნები, კონგრესცენტრები, საგამოფენო დარბაზები, გასვლითი საბანკეტო და კვების მომსახურების სერვისი, ქვეყნის შიდა ტერიტორიაზე ტრანსპორტით მომსახურება, ტექნიკის გაქირავების სერვისი და ღონისძიებების ორგანიზებისა და სხვა სამსახურების სწრაფი განვითარება).

MICE ტურიზმი თავისი ეკონომიკური ბუნებით (არასეზონური პერიოდები, პროგნოზირებადი და დაგეგმილი ღონისძიებები, მაღალშემოსავლიან ტურისტებზე ორიენტირება) ძალზე მიმზიდველია ქვეყანაში, რეგიონში, ქალაქში ეკონომიკური შემოსავლების გასააქტიურებლად.

ცხრილი 3

წყარო: WTTC, Business Travel: A Catalyst for Economic Performance, 2011
http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/world2013_1.pdf

ტურიზმის სპეციალისტები კონცეფცია „Business Travel“-ს განიხილავენ, როგორც ბიზნესის სტემას, რომელიც 4 ქვესისტემისაგან შედგება:

1. „კლიენტი კომპანიები“, ანუ დამკვეთი კომპანიები (ისინი, ვინც აგზავნიან თავიანთ თანამშრომლებს მივლინებებში, საქმიან მოგზაურობაში);
2. „ცალკეული სახის მომსახურების კომპანია-მომწოდებლები“ (ავიაკომპანიები, სასტუმროები, მანქანის გაქირავებელი, სადაზღვევო და სხვა კომპანიები);
3. „საქმიანი მოგზაურობის სფეროში სრული მომსახურების (ტუროპერატორების) მომწოდებელი კომპანიები (ტუროპერატორები)“;
4. „MICE ინდუსტრიის სხვა ორგანიზაციები და კომპანიები“.

ბიზნეს-ტურიზმის ორგანიზაციების საქმიანობა გამოირჩევა სპეციფიკურობით, რადგან მათ ძირითად მიზნებს წარმოადგენს:

- პარტნიორობთან შეხვედრებისა და მოლაპარაკებების წარმართვა;

- პროფესიულ ღონისძიებებზე დასწრება და მონაწილეობის მიღება (გამოფენები, კონფერენციები, ფორუმები, ვორკ-შოუები და ა.შ.);
- სემინარები და ტრენინგები;
- და ა.შ.

საქმიანი მოგზაურობების როლი მსოფლიო ეკონომიკაში განისაზღვრება გლობალური კორპორაციული წარმოების სტიმულირებით, რაც განხორციელებული ინვესტიციებიდან გვაძლევს უკუგებას შემდეგი შეფარდებით: 10:1. სხვა სიტყვებით, ბიზნესსაქმიანობაზე დახარჯული ერთი ერთეული ქმნის გაყიდვების 10 ერთეულს [1,8].

ცხრილი 4

ინვესტიციების რენტაბელობა ბიზნესტურიზმში რეგიონების მიხედვით

ინვესტიციების რენტაბელობა ბიზნესტურიზმში				
	დანახარჯები ბიზნესმოგზაურობებიდან (მლრდ აშშ \$)	ბიზნესმოგზაურობების ინტენსიურობა (მშპ %)	საერთაშორისო-გამყვანი ბიზნესტურიზმიდან დანახარჯების წილი	რენტაბელობის საშუალო სიდიდე
ამერიკა	302	1.6%	10%	11.9
ჩრდილოეთ ამერიკა	275	1.7%	8%	11.5
დანარჩენი ამერიკა	27	0.9%	26%	13.3
ევროპა	290	1.5%	31%	7.9
ევროკავშირის ქვეყნები	243	1.5%	31%	6.9
დანარჩენი ევროპა	47	1.4%	27%	12.8
აზია და წყნარი ოკეანის აუზის ქვეყნები	226	1.7%	17%	9.4
ჩრდილო / აღმოსავლეთ აზია	175	1.8%	14%	8.9
სამხრეთ/აღმოსავლეთ აზია	15	1.1%	75%	13.6
სამხრეთ აზია	19	1.4%	6%	12.2
ოკეანეა	18	1.6%	17%	7.8
შუაღმოსავლეთი	18	1.2%	58%	10.1
აფრიკა	21	1.5%	27%	9.7
მსოფლიო	856	1.5%	20%	9.9

წყარო: WTTC, Business Travel: A Catalyst for Economic Performance, 2011

საერთაშორისო ბიზნესმოგზაურობების პერიოდში პარტნიორებსა და კლიენტებთან პირდაპირი შეხვედრები ზრდის ფორმის მიერ გაყიდვების რაოდენობას, შემოსავლებსა და მოგებას, ასევე ხელს უწყობს ფირმის საქმიანობაში ინოვაციების დანერგვას. მთლიანი მოცულობიდან წილობრივი თანაფარდობით საქმიანი მოგზაურობების სტრუქტურა შემდეგი სახისაა: ინდივიდუალური მივლინებები – 71%, კონგრესებსა და კონფერენციებზე მონაწილეობა – 16%, გამოფენების მონახულება – 11%, წამახალისებელი მოგზაურობა ე.წ. ინსენტტივ-ტურები – 2%.

მსოფლიო მოგზაურობისა და ტურიზმის საბჭოს შეფასებით, 2010 წელს მსოფლიოში საქმიანი და ბიზნესმოგზაურობებიდან შემოსავლებმა 819 მლრდ აშშ დოლარს გადააჭარბა, რაც 1,8%-ით მეტია წინა წელთან შედარებით. მათივე პროგნოზით, 2020 წელს შემოსავლები 1,589 ტრლნ აშშ დოლარს მიაღწევს, რაც ნიშნავს 4,3%-იან ზრდას [1].

ბიზნეს-ტურიზმის პრიორიტეტულობას განსაზღვრავს შემდეგი ფაქტორები:

- ტურისტი ხარჯავს სამჯერ მეტს, ვიდრე სხვა სახის მოგზაურობებისას;
- მოგზაურობა მიმდინარეობს ტურისტული სეზონების არაპიკურ პერიოდში;
- მოგზაურობა, გარდა საქმიანი შეხვედრებისა, ითვალისწინებს გასართობ ღონისძიებებსა და ტურიზმის სხვა მიმართულებებში მონაწილეობას;
- მოგზაურებს წარმოადგენენ პოტენციური ინვესტორები, საერთაშორისო ასოციაციებისა და ფედერაციების ან სხვა ორგანიზაციების წარმომადგენლები.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სახელმწიფოსთვის MICE ტურიზმის განვითარების ინტერესს წარმოადგენს: 1. ქვეყანაში მსოფლიო მნიშვნელობის მეცნიერებისა და ბიზნესმენების მიზიდვა; 2. ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განვითარება; 3. ინვესტიციების მიზიდვის სტიმულირება; 4. ქვეყანაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურებისადმი საერთაშორისო ბაზრების ყურადღების მიპყრობის სტიმულირება; 5. საქმიანი, სამეცნიერო და სავაჭრო ურთიერთობების გააქტიურება; 6. ახალი ტექნოლოგიებისა და იდეების გაცვლის უზრუნველყოფა; 7. პროფესიული ცოდნის განვითარება; 8. მომსახურებისა და სხვა ბიზნესსაქმიანობის გააქტიურება (მაგ., კვებისა და განთავსების მომსახურება); 9. დასაქმებისა და ეკონომიკის ზრდის სტიმულირება [2].

აღნიშნული ბიზნესისა და საქმიანობის პროფესიულ დონეზე წარმოებისათვის მსოფლიოს ქვეყნებში განვითარებულია ე.წ. საკონვენციო ბიუროები, რომლებიც წარმოადგენენ არაკომერციულ ორგანიზაციებს და

რომელთა საქმიანობის ძირითადი მიზანია ქვეყნისა და ტერიტორიების მიმზიდველობის გაზრდა საერთაშორისო შეხვედრებისათვის, კონფერენციების, გამოფენებისა და ა.შ. ღონისძიებების მოწოდება და მართვა.

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა, სატრანზიტო ფუნქცია ევროპასა და აზიას შორის, უნიკალური შანსია ქვეყანაში MICE ინდუსტრიის – საერთაშორისო კონფერენციების, სიმპოზიუმების, კონგრესებისა და საქმიანი შეხვედრების განვითარებისათვის. უნიკალური კლიმატი, ულამაზესი ბუნება, მდიდარი ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობა საშუალებას იძლევა საქმიანი მოგზაურობებისას ბიზნესისა და დასვენების შერწყმისათვის.

საქართველოში ტურისტების 40% ჩამოდის დასვენების მიზნით, ნათესავეებისა და მეგობრების მონახულების მიზნით – 25%, საქმიანი მოგზაურობები კი მხოლოდ 8%-ს შეადგენს. აღნიშნულის მიუხედავად – მათი დანახარჯები შეადგენს საშუალოდ 593 აშშ დოლარს, ნათესავეებისა და მეგობრების მოსანახულებლად ჩამოსული ტურისტების – 393 აშშ დოლარს, ხოლო დასვენების მიზნით ჩამოსული ტურისტების დანახარჯები კი – 255 აშშ დოლარს. ქვემოთ ცხრილებში მოცემულია საქართველოს ტურიზმის ინდუსტრიის ზეგავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე.

ცხრილი 5

საქართველოს ტურიზმის სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა

დასაქმებულთა რაოდენობა (ათასი)	2011				2012		
	I კვარტალი	II კვარტალი	III კვარტალი	IV კვარტალი	I კვარტალი	II კვარტალი	III კვარტალი
სასტუმროები და რესტორნები	19.13	24.81	24.34	28.92	28.77	27.55	26.90
ტრანსპორტი	86.31	72.77	70.97	71.60	71.21	89.73	89.77
მომსახურების სხვა სახეები	50.33	51.60	48.00	56.30	55.11	58.97	58.06
სულ	155.76	149.17	143.30	156.83	155.08	176.25	174.73

წყარო: <http://statistics.georgia.travel/Login.aspx?AutoLogin=true&Application=GNTA&Username=guest&Password=guest>

ცხრილი 6

საქართველოს ტურისტული მომსახურების ექსპორტი / იმპორტი

ტურისტული მომსახურების ექსპორტი / იმპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	2011					2012					სულ
	I კვარტ.	II კვარტ.	III კვარტ.	IV კვარტ.	სულ	I კვარტ.	II კვარტ.	III კვარტ.	IV კვარტ.	სულ	
შემოსავლები საერთაშორისო ტურიზმიდან (ექსპორტი)	160954.34	216258.71	321483.41	239600.61	938297.07	235930.39	330826.52	487721.43	356423.36	1410901.71	2349198.78
საქართველოს მოქალაქეთა ტურისტული დანახარჯები უცხოეთის ქვეყნებში (იმპორტი)	-39222.54	-53500.62	-63605.40	-57099.92	-213428.49	-48627.29	-63498.77	-76035.95	-68237.47	-256399.48	-469827.96
სულ	121731.81	162758.09	257878.00	182500.69	724868.58	187303.10	267327.74	411685.49	288185.89	121731.81	1879370.81

წყარო: <http://statistics.georgia.travel/Login.aspx?AutoLogin=true&Application=GNTA&Username=guest&Password=guest>

საქართველოს ტურიზმის წილი მშპ-ში

ტურიზმის წილი მშპ-ში (მლნ ლარი)	2011					2012					სულ
	I კვარტ.	II კვარტ.	III კვარტ.	IV კვარტ.	სულ	I კვარტ.	II კვარტ.	III კვარტ.	IV კვარტ.	სულ	
განთავსების ობიექტები	20.04	26.35	32.82	21.63	100.85	27.10	37.49	48.19	28.39	141.17	242.02
კვების ობიექტები	93.62	99.23	103.48	94.30	390.62	100.18	104.67	90.45	115.19	410.49	801.11
ტრანსპორტი	106.19	145.96	136.10	117.33	505.58	99.47	163.10	127.44	105.10	495.11	1000.69
სამოგზაურო კომპანიები	73.27	75.63	89.01	78.59	316.50	84.19	100.15	105.76	96.87	386.97	703.47
მთლიანი შემოსავლები ტურიზმიდან	293.12	347.17	361.42	311.86	1313.56	310.93	405.41	371.84	345.55	1433.74	2747.30
მთლიანი რეალური მშპ	4401.70	5144.81	5361.03	5952.97	20860.51	4836.02	5560.67	5885.14	6217.15	22498.97	43359.48
ტურიზმის წილი მშპ-ში (%)	6.66%	6.75%	6.74%	5.24%	6.30%	6.43%	7.29%	6.32%	5.56%	6.37%	6.34%

წყარო: <http://statistics.georgia.travel/Login.aspx?AutoLogin=true&Application=GNTA&Username=guest&Password=guest>

2012 წელს MICE ტურიზმის წილმა ქვეყნის საერთაშორისო მოგზაურობებში შეადგინა 5.9 %.

აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ეკონომიკური აღმავლობის ინიციატივით (EPI) საქმიანი ტურიზმი განისაზღვრა საქართველოს ეკონომიკაში პოტენციურად კონკურენტულ დარგად ტურიზმის სხვა მიმართულებებს შორის. ამჟამად ქვეყანაში უფრო მეტი ეროვნული და საერთაშორისო ღონისძიებები იმართება ვიდრე რამდენიმე წლის წინ. თბილისსა და ბათუმში სწრაფად ვითარდება ტურისტული ინფრასტრუქტურა, შენდება ახალი საერთაშორისო და მსოფლიო ქსელის სასტუმროები Marriott-ი, Courtyard Marriott-ი, Holiday Inn-ი, Sheraton-ი და Radisson-ი, რომლებიც ბინჯეს-ტურიზმის ორგანიზატორებსა და მონაწილეებს წარმატებული ღონისძიებისა და შეხვედრების ჩასატარებლად მაღალი ხარისხის მომსახურებას სთავაზობენ. ასევე, ინოვაციური და შემოქმედებითი შეხვედრებისათვის, მაღალი დონის ტექნოლოგიებით აღჭურვილ დარბაზებს სთავაზობს მომხმარებელს შავი ზღვის, მაღალმთიანი კურორტებისა და კახეთის რეგიონის სასტუმროები [3].

2014 წელს დაგეგმილია საკონვენციო ბიუროს ჩამოყალიბება, რომელიც, თავის მხრივ, დიდ როლს ითამაშებს მსოფლიო ტურიზმის ბაზრებზე საქართველოს, როგორც MICE ტურიზმისათვის განსაკუთრებულად საინტერესოდ ესტინაციის პოზიციონირებისთვის [3].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Business Travel: A Catalyst for Economic Performance, WTTC, 2011
2. UNWTO tourism highlights, 2013 edition
3. USAID /EPI Project - MICE (Meetings, Incentives, Conferences and Events) Tourism in Georgia
4. World Travel&Tourism Economic impact, The Authority on World Travel & Tourism, WTTC, 2013
5. http://www.aijcnrnet.com/journals/Vol_2_No_6_June_2012/6.pdf
6. http://www.orelgiat.ru/2_12_10chim.pdf
7. <http://www.wttc.org/research/special-research/santa-catarina/>
8. http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/world2013_1.pdf

MODERN TRENDS OF MICE TOURISM IN THE WORLD AND IN GEORGIA

Annotation

Business Travel is the growing direction of modern tourism. Some form of business travel already exists for a long time. In 70-80 years of XX century in Europe and USA began promotion of Business Travel development as a profitable form of tourism and it became top priority direction of tourism.

MICE tourism for its economic nature (non-seasonal periods, planned activities, oriented on high-income tourists) is very attractive to activate the economic revenues in the country, region city.

Business travel's role in the world economy is determined to stimulate global corporate manufacturing, which gives a return on investment of 10:1. In other words, a single unit spend on business activity creates 10 units.

The World Travel and Tourism Council estimated that in 2010 the revenue from the business and business travel exceeded \$819 billion, which is 1.8% higher than the previous year. According of their forecast income in 2020 will reach 589 trillion dollars. This is 4.3% growth.

U.S. Agency for International Development (USA), Economic Prosperity Initiative (EPI) determined business travel in the Economy of Georgia as a potentially competitive sector among the other areas of tourism. Currently in the country more and more national and international events are held than it was a few years ago. In 2014 is planned to establish the Bureau of the Convention, which will play a big role to identify Georgia's position in the world tourism as the particularly interesting destination.

შპს მოსწრაფიშვილი
შეგი არჩვაძე

საერთაშორისო ლობისტობა და მარაგების მართვა ტრანსპორტზე

გასული საუკუნის 90-იან წლებში აქტიური განვითარება დაიწყო ახალმა სამეცნიერო-პრაქტიკულმა მიმართულებამ – ლოგისტიკამ, რომლის მიმართ ინტერესი განპირობებულია ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების მოთხოვნით, სატვირთო გადაზიდვების მოცულობის გაზრდით.

საზოგადოების ცივილიზაციისა და ქვეყნის განვითარების არსებითი ნიშანია ტრანსპორტის განვითარების დონე. ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობა, მით უმეტეს ისეთი გეოპოლიტიკური მდებარეობის ქვეყნისა, როგორცაა საქართველო, ეფუძნება სატრანსპორტო სისტემების განვითარებას. ძირითადი მიზანი კი არის განვითარებული ქვეყნების დონემდე მიღწევა და მსოფლიო სატრანსპორტო სისტემაში ინტეგრაცია.

ლოგისტიკის საკითხები ყოველთვის დგას ოპერაციათა მენეჯერების წინაშე. საერთაშორისო ლოგისტიკა მოიცავს სხვადასხვა სახის რესურსების მიმწოდებლებიდან კომპანიისაკენ, კომპანიის სტრუქტურულ ქვედანაყოფებს შორის და კომპანიიდან მომხმარებლებსაკენ შუა საქონლისა და მომსახურების ნაკადების მართვას. საქმიანობის პირველ ორ სახეს მარაგების მართვა, ხოლო საქმიანობის მესამე სახეობას საქონლისა და მომსახურების დისტრიბუცია ეწოდება.

მარაგების მართვა როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საერთაშორისო დონეზე, შეიძლება დახასიათდეს სამი ძირითადი ფაქტორით, პირველი – მიწოდების მანძილები გაცილებით დიდია მარაგების საერთაშორისო მართვის შემთხვევაში, ვიდრე მარაგების შიგა მართვის დროს.

ყველაზე დიდ ქვეყნებშიც კი მასალების მიწოდების მანძილი იშვიათად აღემატება რამდენიმე ათას მილს, ხოლო უმრავლეს შემთხვევაში დაშორება ბევრად ნაკლებია.

მეორე – საბაზისო განსხვავება მარაგების შიგა და საერთაშორისო მართვას შორის მდგომარეობს მარაგების ტრანსპორტირების საშუალებების მრავალფეროვნებაში.

ერთი ქვეყნის მასშტაბით მარაგების მიწოდება ხშირად ხორციელდება ერთი სახის სატრანსპორტო საშუალებებით. მაგალითად, საავტომობილო ან სარკინიგზო ტრანსპორტით, მაგრამ მარაგების მიწოდება ქვეყნებს შორის, განსაკუთრებით შორ მარძილზე, თითქმის ყოველთვის მოითხოვს ერთდროულად რამდენიმე სახის სატრანსპორტო საშუალების გამოყენებას. მაგალითად, მარაგების მიწოდება აშშ-დან გერმანიაში შეიძლება განხორციელდეს როგორც საზღვაო, სარკინიგზო, საჰაერო და საავტომობილო ტრანსპორტის, ასევე, მულტი-მოდალური გადაზიდვების გამოყენებით.

მულტიმოდალური გადაზიდვების სისტემა ერთ დროულად რამდენიმე სახის სატრანსპორტო საშუალების თანმიმდევრულ გამოყენებას გულისხმობს. საქართველოს კანონმდებლობით მულტიმოდალური გადაზიდვა არის „გადაზიდვები, რომლებიც ხორციელდება ერთი გადაზიდვის ხელშეკრულების საფუძველზე არანაკლებ ორი სახეობის სატრანსპორტო საშუალებით და ერთიანი სატრანსპორტო დოკუმენტით“.

მულტიმოდალური გადაზიდვების ეფექტიანობა განსაკუთრებით იზრდება საკონტეინერო გადაზიდვების გამოყენების დროს, საკონტეინერო გადაზიდვების გამოყენება საშუალებას იძლევა, შემცირდეს ტვირთების გადაზიდვას, შენახვას და ტრანზიტთან დაკავშირებული ხარჯები. მაგალითად, საზღვაო ტრანსპორტით საკონტეინერო გადაზიდვები იმპორტიორი და ექსპორტიორი ქვეყნებისათვის ტვირთბრუნვის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს და შეუცვლელია აზიისა და ამერიკის ქვეყნებიდან სხვა კონტინენტებზე ტვირთების გადაზიდვისას.

მესამე – მარაგების საერთაშორისო მართვის სამართლებრივი გარემო გაცილებით რთულია, ვიდრე მარაგების შიგა მართვის სამართლებრივი გარემო.

ქვეყნების უმრავლესობა შიგა სატრანსპორტო სისტემების ფუნქციონირებას არეგულირებს მრავალი კომპონენტით, მათ შორის: გადაზიდვის ტარიფები, უსაფრთხოების ნორმები, სატრანზიტო მოთხოვნები და ა.შ. როდესაც მარაგების მიწოდება ხდება რამდენიმე ქვეყნის ტერიტორიის გავლით, საჭიროა ამ ქვეყნებში მოქმედი ტვირთების ტრანსპორტირების ყველა ნორმის დაცვა.

მარაგების წარმატებით ტრანსპორტირების საქმეში ერთ-ერთ დეტალს წარმოადგენს თითქმის უმნიშვნელო, სინამდვილეში კი საერთაშორისო ლოგისტიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა – მასალისა და პროდუქციის შეფუთვა, რაც იცავს საქონელს ტრანსპორტირების დროს, ამარტივებს მასთან მოპყრობას, ხელს უწყობს დანიშნულების ადგილებში მზა პროდუქციის მიწოდებასა და გაყიდვას. საერთაშორისო მიწოდებისას საქონლის შეფუთვის მიმართ მისაღები გადაწყვეტილებები მით უფრო რთულდება, რაც უფრო მეტი ტრანსპორტირების ხერხების გამოყენება იგეგმება და გადასაადგილებელ ტვირთს უწევს სხვადასხვა პირობებში ყოფნა საბოლოო დანიშნულების ადგილამდე.

ცხადია, გზის თითოეული მონაკვეთი ხასიათდება სხვადასხვა ჰიდრო-კლიმატური თავისებურებებით.

აქედან გამომდინარე, ლოგისტიკურმა ასპექტებმა შეიძლება გადაწყვეტი როლი ითამაშოს კომპანიის გადაწყვეტილებაში, თუ სად განათავსოს თავისი საწარმოო სიმძლავრეები.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის შეუქცევადი პროცესი მხოლოდ აძლიერებს საერთაშორისო ლოგისტიკის მნიშვნელობას თანამედროვე პირობებში.

ტრანსპორტირების საშუალებებიდან ყველაზე უსაფრთხო, საიმედო და იაფია (დიდ მანძილზე) სარკინიგზო ტრანსპორტი, ხოლო უნივერსალური და იაფია (მოკლე მანძილზე) საავტომობილო გადაზიდვები.

როგორც ცნობილია, ლოგისტიკური სისტემის ელემენტები განსაზღვრული მოწესრიგებით შეადგენს ლოგისტიკურ ჯაჭვს (მიწოდების ჯაჭვს). სატრანსპორტო ლოგისტიკურ ჯაჭვში არსებითი მნიშვნელობა გააჩნია სატრანსპორტო პროცესს, რომლის ძირითადი ელემენტია ტვირთის მიწოდება, ხოლო დანარჩენი ელემენტები მას ექვემდებარება.

ლოგისტიკა, როგორც სისტემა, მისი მართვის სუბიექტები და ობიექტები ვითარდება თანამედროვე ტექნიკური მიღწევების საფუძველზე. საქონლის მიწოდების დროის შემცირებაზე მოთხოვნა მუდმივად მოითხოვს ლოგისტიკური ჯაჭვის ფუნქციონირებაში მონაწილე მოძრავი შემადგენლობის კონსტრუქციულ სრულყოფას,

რეალურ საექსპლუატაციო პირობებში ერთი ლოგისტიკური ჯაჭვი ურთიერთქმედებაშია სხვა ლოგისტიკურ ჯაჭვთან, რომლებიც სატრანსპორტო ნაკადში ასრულებენ სატრანსპორტო პროცესს არა მხოლოდ სხვადასხვა სახის სატრანსპორტო საშუალებებით, არამედ სხვადასხვა დანიშნულებისა და მოდულების ავტოსატრანსპორტო საშუალებებით.

ლოგისტიკურ სისტემაში საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილებით, 10-დან 30%-მდე არსებით დანახარჯებს მიეკუთვნება. მაგისტრალური სახეობის ტრანსპორტით გადაზიდვაზე დანახარჯები შეადგენს 20-დან 48%-მდე. საწყობში ტვირთების გადატვირთვისა და შენახვაზე 25-46%, შეფუთვაზე 5-18%, მართვაზე 4-15%, სხვა დანარჩენი დანახარჯები 5-17%.

თანამედროვე ეკონომიკა ტრანსპორტისაგან მოითხოვს არა მხოლოდ ტვირთის გადაზიდვასა და მგზავრების გადაყვანის, არამედ საწარმოო, მომარაგებისა და გასაღების პროცესების ინტეგრაციას.

თანამედროვე საზოგადოება მოითხოვს სატრანსპორტო სიტემებისაგან სატრანსპორტო მომსახურების ხელმისაწვდომობის საჭირო დონეს. ხელმისაწვდომობის დონის ამაღლება ფიზიკურად შეუძლებელია სატრანსპორტო ქსელების სრულყოფით, ხოლო ეკონომიკურად – სატრანსპორტო სისტემების ეფექტური ფუნქციონირებით და საზოგადოების განვითარების სოციალურ მაჩვენებელზე ორიენტირებით.

ამრიგად, ლოგისტიკური ოპერაციების შესრულებისათვის მთავარ როლს თამაშობს მატერიალური და ფინანსური რესურსების ნაკადების ურთიერთქმედების დალაგება, ინფორმაციის გაცვლის, დოკუმენტაციის ბრუნვის სისტემის სრულყოფა საერთაშორისო ნორმატივების გამოყენებით.

განვითარებულ ქვეყნებში ლოგისტიკური დანახარჯების სტრუქტურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ უმეტესი დანახარჯები მოდის მარაგების მართვაზე (29-40%), სატრანსპორტო დანახარჯებზე (15-35%), ადმინისტრაციული მართვის ფუნქციებზე (9-14%).

მსოფლიო პრაქტიკით დამტკიცებულია, რომ მომსახურებაზე 70%-დან დაწყებული და ზემოთ დანახარჯები იზრდება სატრანსპორტო-საექსპლუატაციო მომსახურების დონისაგან დამოკიდებულებით, ხოლო 90%-იან დონეზე ზემოთ მომსახურება ხდება არახელსაყრელი.

სპეციალისტების მიერ გაანგარიშებულია, რომ მომსახურების დონის გაზრდით 90%-მდე ეკონომიკური ეფექტი იზრდება 2%-ით, ხოლო – იზრდება 14%-ით.

ნაშრომის ამოცანაა, სატრანსპორტო ლოგისტიკის განვითარების კონცეპტუალური საფუძვლების განხილვა, სატრანსპორტო ლოგისტიკის არსის და ამოცანების გამოყვანა, აგრეთვე განხილულ იქნეს ტრანსპორტის სფეროს პოლიტიკაზე ლოგისტიკის გავლენის განხილვა, ნათელის მოფენა ცალკეული სატრანსპორტო ჯაჭვის უპირატესობასა და ნაკლოვანებაზე, სატრანსპორტო გადაზიდვების ოპტიმიზირების ამოცანებზე მითითება, რაც ემსახურება საერთაშორისო ლოგისტიკაში თეორიული და პრაქტიკული ცოდნის განმტკიცებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი „საქართველოს სარკინიგზო კოდექსი“ მუხლი 2, პუნქტი 3; <http://wex.ge/> - გადამზიდავი კომპანია;
2. Гриффин Р., Пастей М., «Международный Бизнес» – 4-е изд. Питер, 2006, 1088 ст.
3. Миротин Л.Б., Безаль Б.П. – «Транспортная логистика» Москва. 2006, 211 ст.
4. Курганов В.М. - «Логистические транспортные потоки», Москва. 2003 .
5. ხარიტონაშვილი ვ.ა. „სატრანსპორტო ლოგისტიკა“, 2010. 338 გვ.
6. ხარიტონაშვილი ვ.ა. „სატრანსპორტო სისტემები“, 2013. 114 გვ.

INTERNATIONAL LOGISTICS AND TRANSPORT STOCK MANAGEMENT
Annotation

The work considers what a crucial role is playing logistical aspects in company decision, where to deploy Production Capacity. During the international supply of materials, goods packaging solutions are more difficult, as more transportation methods are planned. Transported cargo has to be in various conditions until final place of destination.

According to the authors, the logistics system, its management of subjects and objects is developed on the basis of modern technical advances.

In actual exploitation conditions, one logistical chain is in interaction with other logistical chain, which are performing a transport stream transport process, not only by means of Transports, but also by different designations and models of Transports.

The work goal is to consider conceptual basis of logistics development, to express the essence of transport logistics.

Work aim is to strengthen the theoretical and practical knowledge of the international logistics.

ეთერ ნარიშვილი

რეგიონული ეკონომიკური განვითარების
სტრატეგიული მიმართულებები და დაბეჭდვის მეთოდოლოგია

ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფო რეგულირების ამოცანათა შორის განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის სრულყოფის საკითხები, ვინაიდან, როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება ცხადყოფს, კრიზისული მოვლენების დაძლევისა და ეკონომიკის გაჯანსაღების უზრუნველყოფის საქმეში მნიშვნელოვან როლს სწორედ რეგიონები ასრულებენ. ამიტომ, წინა პლანზე წამოიწვეს ეკონომიკური პროცესების რეგულირების ტერიტორიულ ასპექტებზე ყურადღების კონცენტრირების საკითხი, რამაც ასახვა უნდა პოვოს სახელმწიფო რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება-განხორციელების პროცესის სრულყოფაში სწორედ ცალკეული ტერიტორიული ერთეულების (რეგიონების, რაიონების, მუნიციპალიტეტების) თავისებურებათა, ინტერესთა და კონკრეტულ ამოცანათა გათვალისწინებით. ქვეყნის რეგიონული განვითარების პრობლემა უპირველესად ტერიტორიული ერთეულების უთანაბრო სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასთანაა დაკავშირებული.

ასეთ პირობებში აუცილებელია ეკონომიკაზე ახალი, ეფექტიანი მეთოდებით ზემოქმედება, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია პროგრამულ-მიზნობრივი პროგნოზირება, რაც შესაძლებლობას იძლევა კვალიფიციურად, საიმედოდ, მოკლე ვადაში, სახელმწიფოს ერთიან პოლიტიკასთან კავშირში გადაწყდეს ცალკეული რეგიონების სტრატეგიული პრობლემები. რეგიონული პროგრამების შემუშავებისა და განხორციელების საბაზისო მეთოდოლოგიური პრინციპებია: პროგრამის მიზნების, ამოცანების კომპლექსურობა, სინქრონულობა და სისტემურობა; პროგრამის დონისძიებათა გარანტირებული შემუშავება და განხორციელების ალტერნატიული პირობების გათვალისწინება; რესურსული უზრუნველყოფა; პროგრამის ამოცანათა დამისამართება; ქართული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის ეტაპობრივი ანალიზი მკაფიოდ წარმოაჩენს, რომ თანამედროვე ეტაპზე წინა პლანზე წამოიწია ახალმა ამოცანებმა და პრიორიტეტებმა, რომელთა შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ტერიტორიულ ერთეულებზე ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებას, ეკონომიკის სტაბილიზაციას, საბაზრო ინფრასტრუქტურის შექმნას, პრივატიზაციას, მეწარმეობის როლის ზრდას, საინვესტიციო პროცესების მართვის, რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვისა და მართვის, ტერიტორიული კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების შემუშავებას, მონიტორინგისა და შეფასების მეთოდებით ხელმძღვანელობის აუცილებლობას და სხვა. საქართველოს მთავრობამ მოამზადა „საბაზისო მონაცემები და მიმართულებები 2007-2010 წლებისათვის“, რომელიც მოიცავს საქართველოს მთავრობის საშუალოვადიანი სტრატეგიის მიმართულებებს და რეფორმის მოსალოდნელ შედეგებს საანგარიშგებო პერიოდისათვის. მაგრამ ტერიტორიულ ჭრილში საკითხის ანალიზმა მკაფიოდ წარმოაჩინა, რომ ასეთი დონისძიებები არასაკმარისია. ქვეყანაში უნდა არსებობდეს ერთიანი მეთოდოლოგიური და მეთოდური ბაზა რეგიონული მუნიციპალური კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების დასამუშავებლად. ამგვარი პროგრამების ახალი მოდელის შემუშავებამ უნდა უზრუნველყოს: ა) რეგიონის ეკონომიკის სტაბილური განვითარების ხელშეწყობა რესურსული პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენების საფუძველზე; ბ) რეგიონის განვითარების პროგრამის საკანონმდებლო უზრუნველყოფა; გ) რეგიონის ორგანიზაციულ-სამეწარმეო ინფრასტრუქტურის კორექტირება; დ) რეგიონის ეკონომიკური და ეკოლოგიური უსაფრთხოების, ასევე ფინანსური ინტერესების დაცვა; ე) რეგიონული და სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრების გამოყენების ოპტიმიზაცია; ვ) პროგრამის ეფექტიანი ინფრასტრუქტურის შექმნა.

მსოფლიო გამოცდილების ანალიზი მოწმობს, რომ ტერიტორიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში საგეგმო რეგულირების მეთოდებისა და საბაზრო მექანიზმების ურთიერთშეხამება არა მხოლოდ შესაძლებელია, არამედ გარდაუვალიცაა, ოღონდ – სახელმწიფო (მუნიციპალური) მართვის ორგანოებსა და სხვადასხვა ბიზნეს-ორგანიზაციას – სამეურნეო სუბიექტს შორის პარტნიორული ურთიერთობის პრინციპის საფუძველზე. რეგიონების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება უცილობლად მოითხოვს ტერიტორიული სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდებით ხელმძღვანელობას. რეგიონული ეკონომიკური განვითარების უმთავრესი თავისებურებაა ყურადღების გამახვილება შიდა რესურსების, ანუ ადგილობრივი (რეგიონული) ინფრასტრუქტურული, სამრეწველო, ინფორმაციული, საორგანიზაციო, ინსტიტუციური რესურსებისა და პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებაზე. ამ თვალსაზრისით, რეგიონული ეკონომიკური განვითარება პროცესია, რომლის მეშვეობითაც რეგიონის (ტერიტორიული ერთეულის) ადმინისტრაცია, ეფექტიანად მართავს რა საკუთარ რესურსებს, კერძო სექტორთან ამყარებს პარტნიორულ ურთიერთობას მისდამი დაქვემდებარებულ ტერი-

ტორიაზე დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნისა და საქმიანი აქტივობის სტიმულირების მიზნით. მაშასადამე, თანამედროვე რეგიონული განვითარებისა და მართვის პროცესებში კიდევ უფრო იზრდება ადგილობრივი მმართველობისა და თვითმმართველობის ორგანიზაცია როლი, რადგან მათდამი დაქვემდებარებული ტერიტორიის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამების შემუშავება, დამტკიცება და შესრულება უშუალოდ მათ კომპეტენციაში შემავალი ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხია. თუმცა, ცხადია, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის სუბიექტების საქმიანობის ეფექტიანობას მხოლოდ ადმინისტრაციული სტრუქტურა ვერ უზრუნველყოფს, ისევე, როგორც მხოლოდ საკანონმდებლო ცვლილებები ვერ მოგვცემს სასურველ შედეგს.

ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთი საკითხების გადაწყვეტას, როგორცაა: რეგიონის ტერიტორიაზე მეურნეობის რაციონალური სტრუქტურის შექმნა; ლოკალური რესურსების გამოყენება; ცალკეულ რეგიონთა დეპრესიული მდგომარეობის დაძლევა; სოციალურ-დემოგრაფიული და ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტა; ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რეფორმების განხორციელება. ეს კი, თავის მხრივ, მოითხოვს: რეგიონული კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების შედგენის მეთოდოლოგიური და ორგანიზაციული საფუძვლების შესწავლას, რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციალის გამოყენების შეფასების მეთოდოლოგიური საკითხების მეცნიერულ გაანალიზებას, სტრატეგიული გეგმის, როგორც რეგიონული ტერიტორიული განვითარების პროგრამების რეალიზაციის ეფექტიანი ინსტრუმენტის გამოყენებას, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ფინანსური ბაზის ჩამოყალიბების გზებისა და მეთოდების მოძიება-დანერგვას, საბოლოო ჯამში კი, რეგიონების, როგორც ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების კომპლექსური ეკონომიკური და სოციალური განვითარების უზრუნველყოფის სრულყოფილი, თანამედროვე მეთოდებითა და ხერხებით ხელმძღვანელობას. რეგიონული მართვის დასავლური გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ტერიტორიული ერთეულის განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდის გამოყენებით შესაძლებელია განისაზღვროს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოლიტიკის ფუძემდებლური პრინციპები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ტერიტორიული ერთეულის ინფრასტრუქტურისა და სხვადასხვა პროგრამის შედგენისას. გარდა ამისა, მეტად მნიშვნელოვანია რეგიონის განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში თვით ამ პროცესის ხარისხის შეფასება, რომელიც მკაფიოდ წარმოაჩენს, თუ რომელი სფერო საჭიროებს დამატებით დონისძიებათა შემუშავებას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ასეთი შეფასება საშუალებას იძლევა, გაანალიზდეს, თუ რამდენად შეესაბამება სტრატეგიული გეგმის განხორციელების მოსალოდნელი შედეგები იმ მიზნებსა და ამოცანებს, რომელთა მიღწევაც არის დაგეგმილი.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ჩვენი მიზანია ყურადღება გაავამახვილოთ რეგიონის ტერიტორიული ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის შეფასების მეთოდიკაზე. სტრატეგიული გეგმის ან ნებისმიერი პროგრამის შედეგების შეფასებამდე, ცხადია, ჯერ უნდა განისაზღვროს შეფასებისათვის საჭირო მოდელი, რომელიც შეიძლება მიეინნით პროგრამის ფორმალიზებულ წარმოდგენად, ანუ ურთიერთდაკავშირებული ეტაპების ერთობლიობად. თუ შესაფასებელია თვით სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი, მაშინ ის შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ქმედებათა გარკვეული პროგრამა, რომლის შედეგიცაა ტერიტორიის სტრატეგიული განვითარების გეგმა. პროგრამათა განხორციელება შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი ჯაჭვური პროცესის სახით: რესურსები - საქმიანობა - პროდუქტი - შედეგები - ეფექტი, რომელსაც შეიძლება პროგრამის შედეგებზე ორიენტირებული მოდელი ეწოდოს.

რეგიონის მათემატიკური, რესურსების წარმოადგენს: რეგიონის ტერიტორიაზე და მის განკარგულებაში არსებული ფინანსები, ინფორმაცია, ადგილობრივ ხელისუფლებათა და არაკომერციულ ორგანიზაციათა საორგანიზაციო რესურსები, მეთოდური სახელ-მძღვანელოები, შრომითი რესურსები და სხვა.

განსახორციელებელი საქმიანობაა სტრატეგიული დაგეგმვის სამუშაო ჯგუფის ჩამოყალიბება, სტრატეგიის შემუშავება, მისი საჯარო განხილვა და დამტკიცება.

პროგრამის განხორციელების შედეგად შექმნილი პროდუქტია რეგიონის განვითარების სტრატეგიული გეგმა; შედეგი - რეგიონში მცხოვრები მოსახლეობის მიერ ტერიტორიული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საკითხის ერთიანი, შეთანხმებული ხედვის გამოთქმა.

დასასრული, პროგრამის ეფექტია სტრატეგიული გეგმის განხორციელების შედეგად მიღწეული რაციონალური რეგიონული მუნიციპალური მენეჯმენტი, მოზიდული ინვესტიციები, ახალი სამუშაო ადგილები და სხვა. შემოთავაზებული მოდელის ყოველი ელემენტი ხასიათდება გარკვეული ინდიკატორებით, რომელთა მნიშვნელობები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პროგრამის შედეგების ან მისი განხორციელების პროცესის რაოდენობრივი შეფასებისათვის.

ჩვენი აზრით, შეფასებისათვის მომზადების პროცესში პირველ ეტაპზე სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მკაფიოდ დადგინდეს შემდეგი პოზიციები: შეფასების მიზანი; შეფასების შედეგების მომხმარებელი; შეფასების შედეგებისა და რეკომენდაციების გამოყენების მიზანდასახულობანი; არსებობს თუ არა რაიმე სტანდარტი პროგრამის ხარისხის შესახებ მსჯელობისა და დასკვნისათვის; სტრატეგიული დაგეგმვის ხარისხის შეფასება შეიძლება განესაზღვროთ, როგორც იმ პროცედურათა ერთობლიობა, რომელთა შესრულება საშუალებას მოგვცემს, მივიღოთ ფორმალიზებული შეფასება ქველათა ჯამის მეშვეობით, აგრეთვე, არაფორმალიზებული შეფასება შემფასებელი ექსპერტის მიერ ჩამოყალიბებული საექსპერტო დასკვნის სახით. ფორმალიზებული შეფასება საშუალებას გვაძლევს, ერთმანეთს შევადაროთ შედეგები და გამოვიტანოთ ზოგადი დასკვნა. არაფორ- მალიზებული შეფასება ექსპერტის სუბიექტური შეხედულებაა, რომელიც ალწერს შესაფასებელ ტერიტორიაზე არსებულ კონკრეტულ ვითარებას. საექსპერტო დასკვნა, შესაძლოა, შეიცავდეს იმგვარ ინფორმაციას, რომელსაც, თუმცა კი, არსებითი მნიშვნელობა აქვს გადაწყვეტილებათა მისაღებად (სწორედ ესაა შეფასების მიზანიც!), მაგრამ ფორმალურად მისი გათვალისწინება შეუძლებელია. სტრატეგიული დაგეგმვის ხარისხის შეფასების მეთოდიკა იმ პროცედურათა ერთობლიობის აღწერაა, რომლის შესაბამისადაც ხორციელდება შეფასება. შეფასების გლობალური მიზანია, ხელი შეუწყოს რეგიონულ დონეზე ეფექტიანი სტრატეგიული დაგეგმვის ხარისხის ამაღლებას, რომელმაც, თავის მხრივ, უნდა უზრუნველყოს რეგიონის ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება. შეფასების ამოცანები შეიძლება და-

ვაჯგუფოთ შემდგენიარად: პირველ ჯგუფში გაერთიანდება ის ამოცანები, რომლებიც აქტუალურია მხოლოდ ცალკეული ტერიტორიული ერთეულებისათვის; მეორე ჯგუფში კი გაერთიანდება ის ამოცანები, რომლებიც აქტუალურია ტერიტორიულ ერთეულებსა და რეგიონებისათვის. შეფასება ცალკეულ ტერიტორიულ ერთეულებში საშუალებას მოგვცემს: ა) განვსაზღვროთ ტერიტორიული ერთეულებისათვის, სადაც უკვე კიდევ გრძელდება სტრატეგიულ გეგმასზე მუშაობა; ბ) დავადგინოთ სტრატეგიული გეგმის შემუშავება-სრულყოფის საჭიროება და მიმართულებანი დაგეგმვის მიმდინარე ან მომავალ ეტაპზე; გ) შევაფასოთ გეგმის შესრულების მიმდინარეობა და გამოვიტანოთ დასკვნები მისი კორექტირების ან განხორციელების მექანიზმების განმტკიცების შესახებ. ჩვენ მიერ შემუშავებული შეფასების მეთოდოლოგია შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც ინსტრუმენტი (მექანიზმი), რომელიც საშუალებას გვაძლევს, კონკრეტული ტერიტორიული ერთეულის მიხედვით შევაფასოთ სტრატეგიული დაგეგმვის ხარისხი და დავსახოთ მისი სრულყოფის მიმართულებანი. შემოთავაზებული მეთოდოლოგია ხელმძღვანელობს საშუალებას იძლევა შეფასდეს: სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის მიმდინარეობა და სტრატეგიული თანამშრომლობის სისტემა; სტრატეგიული დაგეგმვის უშუალო შედეგი – სტრატეგიული გეგმა; სტრატეგიული დაგეგმვის მოსალოდნელი შედეგები – სტრატეგიული გეგმის განხორციელების შედეგად ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების თვალსაზრისით მიმდინარე ცვლილებები.

რამდენიმე ტერიტორიულ ერთეულში სტრატეგიული დაგეგმვის შეფასება, შემოთავაზებული მეთოდოლოგიის გამოყენების საფუძველზე, ხელს შეუწყობს ორი უმთავრესი ამოცანის გადაჭრას: 1) ტერიტორიულ ერთეულებში სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში წამოჭრილი ტიპური შეცდომებისა და ხარვეზების გამოვლენას; 2) სტრატეგიული დაგეგმვის ამა თუ იმ ეტაპზე დადებითი გამოცდილების მქონე ტერიტორიული ერთეულების გამოვლენასა და მათი გამოცდილების განხორციელებას. აქვე შევნიშნავთ, რომ თვითმმართველ ერთეულებში, სადაც სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესს თვით ექსპერტ-კონსულტანტები აფასებენ, მიზანშეწონილია, დასკვნები და რეკომენდაციები მისი სრულყოფის თაობაზე, შეძლებისდაგვარად, უშუალოდ გეგმის განხორციელების პროცესშივე იქნეს გათვალისწინებული. შეფასების პროცესი ორიენტირებული უნდა იყოს უპირატესად დადებითი გამოცდილების შესწავლა-გაზიარებაზე. სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესისა თუ შედეგების შეფასების ფურცლებში დაფიქსირებული მოთხოვნები დამოუკიდებელ ექსპერტ-კონსულტანტებს შესაძლებლობას აძლევს, გაიაზრონ და განსაზღვრონ თუ როგორი უნდა იყოს პროცესისა და შედეგის ესა თუ ის კომპონენტი, აგრეთვე ის, თუ რისი გაუმჯობესება შეიძლება სტრატეგიული გეგმის კორექტირებისას.

სტრატეგიული დაგეგმვის შედეგადადგინების შეფასების შემოთავაზებული მეთოდოლოგია გულისხმობს შეფასებას შემდეგ მიმართულებათა მიხედვით: 1. სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი და სტრატეგიული პარტნიორობის სისტემა; 2. სტრატეგიული გეგმის შინაარსი; 3. სტრატეგიული გეგმის გაფორმება და წინ წამოწევა; 4. სტრატეგიული დაგეგმვისა და სტრატეგიული გეგმის განხორციელების პროცესის შედეგები.

სტრატეგიული გეგმის შინაარსის სისრულე ფასდება იმის მიხედვით, თუ რამდენადაა ის გათვალისწინებული მუნიციპალური რეგიონული მართვის სისტემაში, რამდენად სრულადაა წარმონაჩენილი ტერიტორიული ერთეულის განვითარების მამოძრავებელი შიდა და გარე ფაქტორები; განსაზღვრულია თუ არა სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციის მექანიზმები და მართვის სისტემა, როგორია ამორჩეული სტრატეგიის განხორციელების შესაძლო შედეგები და ა.შ.

ამრიგად, ჩვენ შევეცადეთ მოკლედ გადმოგვეცა რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის შეფასების მეთოდოლოგიის არსი. ვფიქრობთ, შემოთავაზებული მეთოდოლოგიის გამოყენება მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს ტერიტორიული ერთეულის ხელმძღვანელობას სტრატეგიული დაგეგმვის ორგანიზებასთან დაკავშირებული ლოკალური ამოცანების გადაჭრაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ხარაიშვილი ე., რეგიონული ეკონომიკა, თბილისი, 2004.
2. ბარათაშვილი ე., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბილისი, 2002.,
3. მდგარიანი განვითარების ეროვნული შეფასების ანგარიში, თბილისი, 2002.,
4. საქართველოს კონსტიტუცია, თბილისი, 1995.
5. საქართველოს კანონი „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ“, თბილისი, 1999.
6. ე. ნაცვლიშვილი, ტერიტორიული წარმონაქმნის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის შეფასების მეთოდოლოგია, თბ., „უნივერსალი“, 2008.

Eter Narimanishvili

STRATEGIC DIRECTIONS OF REGIONAL SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT AND PLANNING METHODOLOGY

Annotation

The paper emphasizes and analyzes the importance of a unified methodological framework of the strategic planning and working out programs of regional social-economical development. According to the author, while working out the strategy of region's development, the methodological issues of the evaluating of strategic planning process should be also considered. The process of the quality assessment itself has a high importance and clearly indicates as far as the expected results of the implementation of strategic plan correspond to the planned goals and objectives.

სახელმწიფოს როლი საქართველოს სამშენებლო ბიზნესში

ისტორიულად, სახელმწიფოს როლმა ძლიერი ევოლუცია განიცადა და იგი სახელმწიფო – ქანდარმიდან სახელმწიფო – მფარველად გადაიქცა. თანამედროვე სახელმწიფო წამყვან როლს ასრულებს ეკონომიკური ტრიალის სამივე პრობლემის – რა ვაწარმოოთ, როგორ ვაწარმოოთ და ვისთვის ვაწარმოოთ – ეფექტიან გადაჭრაში. საბაზო ეკონომიკას, უპირველეს ყოვლისა, მართავს საბაზრო ძალები. რაც შეეხება სახელმწიფო ძალას, იგი მაშინ გამოდის სცენაზე, როცა ბაზარი რომელიმე ზემოთ აღნიშნული პრობლემის ან მისი ნაწილის გადაჭრის დროს ფიასკოს განიცდის [1, გვ. 179].

საქართველოს სამშენებლო ბაზარზე დღეისათვის მოქმედებს 40 დეველოპერული კომპანია, 66 – არქიტექტურული კომპანია, პროექტირება და დიზაინი, 64 – სამშენებლო-სამონტაჟო კომპანია, 53 – ინტერიერის დიზაინის კომპანია, 6 – ხიდებისა და გზების პროექტირება და მშენებლობა და სხვ. [2, გვ. 130]. ამ კომპანიებიდან ზოგი მსხვილია, ზოგი საშუალო სიდიდის და ზოგი – მცირე. მათი საქმიანობის ფინანსური რეგულირება სახელმწიფოს მხრიდან ხდება, ფინანსური მართვა კი – უშუალოდ შიდასაფარშო სტრუქტურებიდან, რომელსაც საფინანსო სამსახური ეწოდება.

მოცემულ სტატიაში ვიხილავთ ფინანსური რეგულირების სახელმწიფო მექანიზმს და ვაფასებთ მის ქმედუნარიანობას. ეკონომიკის ფინანსური რეგულირების ხარისხი განსხვავებულია არა მხოლოდ საზოგადოების განვითარების თითოეულ საფეხურზე, არამედ ცალკეული ქვეყნის მიხედვითაც. ეს იმით აისხნება, რომ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების განვითარების დონე სხვადასხვაა. განსხვავებულია მათი ეკონომიკის კონცენტრაციის და ცენტრალიზაციის დონეც, დარგთა შორის თანაფარდობა, კერძო და სახელმწიფო სექტორებს შორის თანაფარდობა და ა. შ.

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში, რომელთა შორისაა საქართველოც, დიდი როლი ენიჭება ანტიმონოპოლიურ რეგულირებას. მისი მთავარი დანიშნულებაა კონკურენციის დაცვა მონოპოლიებისგან. ამჟამად საქართველოში, ფაქტობრივად, არ არსებობს ან შეზღუდულია თავისთავადი საბაზრო კონკურენცია [3, გვ. 81], რადგან სამომხმარებლო ბაზრის სხვადასხვა სეგმენტი მონოპოლიზებულია. ეს ეხება სამშენებლო ბიზნესსაც. სამშენებლო პროდუქციის ბაზრის 70%-ს აკონტროლებს რამდენიმე ფირმა – „ცენტრ-პოინტი“, „არსი“, „აქსი-სი“, „კიდ-არქიტექტურა“, „მოდული“, „თბილისი ბესკო“, „იბერია“ [4]. კონკურენციის თვალსაზრისით ეს უარყოფითი ფაქტია, რადგან ფასებზე მათი ურთიერთშეთანხმება ადვილად ხდება.

საქართველოს მშენებლობაშიც და სხვა დარგებშიც ასეთ მოვლენებს ხელი შეუწო 2005 წელს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის და ანტიმონოპოლიური სამსახურის გაუქმებამ. მართალია, მის ნაცვლად მიიღეს კანონი „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“ და შექმნეს ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო, მაგრამ ვერც ამ კანონმა შეცვალა ანტიმონოპოლიური კანონი და ვერც ამ სააგენტომ – ანტიმონოპოლიური სამსახური. ეს სააგენტო არეგულირებდა სახელმწიფო დახმარებისა და მიზნობრივი პროგრამების საკითხებს და ნაკლებად ეხებოდა ანტიმონოპოლიურ რეგულირებას და არაკეთილსინდისიერ კონკურენციას. მას არ გააჩნდა რეალური ბერკეტები, რომ ბაზარზე შეეზღუდა ანტიმონოპოლიური საქმიანობა. ამ მდგომარეობიდან ერთ-ერთი გამოსავალია ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის და აღრე არსებული ანტიმონოპოლიური სამსახურის აღდგენა, რომელიც შეზღუდავს მონოპოლიურ სტრუქტურებს და შექმნის ჯანსაღი კონკურენციის პირობებს. ეს მნიშვნელოვნად შეამცირებს ფასებს და მრავალ პროდუქციას ხელმისაწვდომს გახდის ქართველი მომხმარებლებისთვის.

მიუხედავად ლიბერალი ეკონომისტების შეხედულებისა, – წერს ქართველი მეცნიერი ირაკლი დოღონაძე, – და მათი არგუმენტებისა, ფაქტია, რომ მსოფლიოს ყველა ნორმალურ ქვეყანაში და მის შესრულებაზე პასუხისმგებელი სამსახურები, აშშ-ში ჯერ კიდევ 1890 წელს მიიღეს გერმანიის ანტიტრესტული კანონი (1914 წელს – „კლეიტონის აქტი“, ხოლო 1950 წელს – „სელერ-კეფოვერის აქტი“), რომელიც მიმართული იყო ფასების ფიქსაციის, კარტელური შეთანხმებებისა და სხვა მსგავსი გარიგებების წინააღმდეგ. აშშ-ში ანტიტრესტული კანონმდებლობის დაცვას ახორციელებს იუსტიციის სამინისტრო და ფედერალური სავაჭრო კომისია, რომელთა ძირითადი მიზანია კონკურენციის დაცვა და ხელშეწყობა [5, გვ. 29].

რადგან მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას გააჩნია მძლავრი ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა, რომლითაც ბაზრებზე კონკურენციის განვითარებას უწყობენ ხელს, ამ ფონზე მეტად მოსაწონია 2012 წლის ოქტომბრის არჩევნებით საქართველოში მოსული ახალი მთავრობის პოლიტიკური ნება, რომ არსებითად შეიცვალოს საქართველოში კონკურენციის მოქმედი კანონმდებლობა. მისასაღმებელია, რომ კანონში არსებითი ცვლილებები უკვე შედის და რომ „ფართოვდება კანონის მოქმედების სფერო... იცვლება კონკურენციის უმნიშვნელოდ შემზღუდველი ხელშეკრულებების განმსაზღვრელი კრიტერიუმები... განვრცობილია იმ ქმედებათა ჩამონათვალი, რომელთა განხორციელებაც ეკრძალებათ სახელმწიფო და ადგილობრივ თვითმმართველობებს. კანონის მოქმედ რედაქციას ემატება არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისა და მომხმარებელთა განუსაზღვრელი წრის უფლებების დაცვის რეგლამენტაცია... მნიშვნელოვანი ცვლილებები შედის საქმის მოკვლევის წესში... ზუსტდება კანონით გათვალისწინებული ჯარიმის დაწესების კრიტერიუმები და სხვა“ [6].

იმის მიუხედავად, რომ კონკურენციის კანონში განხორციელებული ცვლილებების ერთ-ერთი ავტორი, საქართველოს განვითარების კვლევითი ინსტიტუტის ექსპერტი ქეთევან ლაფანი წერს, რომ „არ უნდა გვქონდეს იმის მოლოდინი, რომ კონკურენციული პოლიტიკა ყველა პრობლემას მოხსნის“, მას მაინც სჯერა, რომ „გარდა გააზრებული დებულებები და მათი თავისუფლების მნიშვნელოვან გარანტიებს შექმნის“ [6]. მის აზრს ვიზიარებთ ჩვენც.

ანტიმონოპოლიური რეგულირების შემდეგ თავისი მნიშვნელობით მეორე ადგილზეა ბიზნესის რეგულირება **გადასახადებით**. საქართველოს სამშენებლო ბიზნესში მოქმედი კომპანიები, განურჩევლად მათი სიდიდისა, ერთნაირად იბეგრებიან. მსხვილი და საშუალო სიდიდის საწარმოები იბეგრებიან მოგების 15%-ით, მცირე სტატუსის მქონე საწარმოები კი, რომელთაც, 2011 წლის საგადასახადო კოდექსით, მიეკუთვნებიან წლიურად 100

000 ლარამდე ბრუნვის მქონე საწარმოები – ბრუნვის 5%-ით. ესენი არიან ინდივიდუალური მეწარმეები, რომელთაც არ ჰყავთ დაქირავებული მუშაკები.

2011 წლის საგადასახადო კოდექსის მიღებამდე ინდივიდუალური მეწარმეები, როგორც ფიზიკური პირები, იხდიდნენ საშემოსავლო გადასახადს დასაბეგრი შემოსავლის 20%-ს 100 000 ლარი ბრუნვის პირობებში და

15%-იანი საშუალო შემოსავლის პირობებში ისინი იხდიდნენ $\frac{\left(\frac{100\,000}{100}\right) \cdot 15\%}{100} \cdot 20\% = 3000$ ლარს. 2011 წლის კოდექსით, როცა ვითომ შეღავათიან განაკვეთად დაუდგინდათ ბრუნვის 5%, უკვე გადაიხდიან $\frac{100\,000}{100} \cdot 5\% = 5000$ ლარ გადასახადს. მაშასადამე, სავარაუდოდ, ინდივიდუალ მეწარმეებს მშენებლობაშიც და

სხვა დარგებშიც, ახალი კოდექსით, უფრო მეტი გადასახადის გადახდა მოუწევთ, ვიდრე ადრე იხდიდნენ.

ასე რომ, ასეთი საგადასახადო კოდექსით ბიზნესის დარეგულირება, ეფექტიანობის თვალსაზრისით, არაფერის მომტანია. ამ კოდექსით მცირე მეწარმეებს უფრო ურთულდებათ საქმიანობა. ეს იმაშიც გამოიხატება, რომ ამ მარეგულირებელ დოკუმენტებში მრავლადაა ურთიერთგამომრიცხავი წინადადებები. მაგალითად, კოდექსის 91-ე მუხლის პირველი ნაწილით, მეწარმე ფიზიკურ პირს უფლება აქვს, არ აღრიცხოს შემოსავლები და ხარჯები (გარდა ამ მუხლის მე-7 ნაწილის გათვალისწინებული შემთხვევისა). ამასთან, იგივე კოდექსი (მუხლი 90, პუნქტი 2-ა) მცირე მეწარმეს უფლებას აძლევს, დაიბეგროს ბრუნვის არა 5, არამედ 3%-ით თუ დაასაბუთებს, რომ მას ერთობლივი შემოსავლების 60% აქვს ხარჯები. ისმის კითხვა: თუ მცირე მეწარმე არ აღრიცხავს ხარჯებს, როგორ შეძლებს იმის დასაბუთებას, რომ მის ერთობლივ შემოსავლებში ხარჯებს 60% ან მეტი უაკავია?

ყოველივე აქედან გამომდინარე, ჩვენ აღნიშნულ კოდექსს არ ვთვლით ეფექტიან მარეგულირებელ დოკუმენტად და მიგვანჩნია, რომ მას ფუნდამენტური სრულყოფა სჭირდება. მეტიც, ჩვენი გამოკვლევით დავადგინეთ, რომ რადიკალური გარდაქმნის პირველი წლების (1992-1996) საგადასახადო რეჟიმები რეგულირების თვალსაზრისით უფრო ეფექტიანი იყო, ვიდრე იგი დღეს არის. მაგალითად, 1992 წელს საქართველოში მოქმედი საგადასახადო კანონის მიხედვით, მცირე საწარმოები მუშაობის პირველ წელს თავისუფლდებოდნენ გადასახადებისგან, ხოლო მეორე წელს იხდიდნენ მის 50%-ს [7, გვ. 28-29].

2011 წლის ახალი საგადასახადო კოდექსით, მცირე საწარმოებს ეს შეღავათები მთლიანად მოეხაზა.

წინა წლების საგადასახადო რეჟიმები რეგულირების ეფექტიანობით სჯობდა მიმდინარე გადასახადების დიფერენციაციითაც. მაგალითად, 1992 წლის კანონით, საშემოსავლო გადასახადი დიფერენცირებული იყო 12-40%-მდე შემოსავლების სიდიდის მიხედვით (12, 15, 20, 30 და 40%). რაც მეტი იყო შემოსავლები, მეტი იყო გადასახადის განაკვეთიც, ახლა კი, 2011 წლის საგადასახადო კოდექსით, ყველა სიდიდის შემოსავლის მქონე გადამხდელი იხდის 20%-ს გადასახადს.

იგივე მდგომარეობაა მოგების გადასახადის განაკვეთშიც. ისიც ერთიანია ყველა სიდიდის მოგების მქონე კომპანიისთვის (15%). ეს მაშინ, როცა საზღვარგარეთ ის დიფერენცირებულია.

ასე რომ, გადასახადები, როგორც ბიზნესის მარეგულირებელი ფინანსური ინსტრუმენტი, ჯერჯერობით ვერ უწყობს ხელს საქართველოში სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებას. იგი ასრულებს ფისკალურ ფუნქციას, მაგრამ ვერ ასრულებს მასტიმულირებელ-მარეგულირებელ ფუნქციას.

გადასახადების რაოდენობა საქართველოში არ არის ბევრი, მაგრამ თვითონ საგადასახადო პოლიტიკა არის მოუქნელი. იგი არ არის სრულყოფილი და მისით დარეგულირებულ ეკონომიკას, მ. შ. სამშენებლო ბიზნესს, ჩვენი აზრით, პერსპექტივა არ აქვს.

რადგან გადასახადი არის სახელმწიფო მხრიდან ბიზნესის რეგულირების ინსტრუმენტი, იგი იყო და ყოველთვისაც იქნება. პრობლემა მხოლოდ იმაშია, რამდენი გადასახადი უნდა იყოს ქვეყანაში და თითოეული – რა სიდიდის? ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის სიდიდე იყოს დამოკიდებული გადასახადების სიდიდეზე თუ პირიქით – საგადასახადო განაკვეთების სიდიდე ბიუჯეტის საჭიროებაზე? ჩვენი აზრით, ჯერ უნდა ისაზღვრობოდეს გადასახადის განაკვეთები, დგინდებოდეს მათი ოპტიმალური სიდიდე და მხოლოდ ამის შემდეგ, მასზე დამოკიდებულებით, იგეგმებოდეს ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილი. საქართველოში ეს ნამდვილად ასე არ ხდება.

საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების ინტერესებშია გადასახადების მაღალი განაკვეთები. ამჟამად მოქმედი გადასახადების განაკვეთები ევროპის ქვეყნებთან შედარებით მაღალი არ არის, მაგრამ ქართული ბიზნესის მ. შ. სამშენებლო ბიზნესის ეფექტიან დარეგულირებას ისინი ვერ ახდენენ. ამას გვიჩვენებს სტატისტიკა. ის გარემოება, რომ სამშენებლო ბიზნესის ხვ. წილი საქართველოს მთლიან შიდა პროდუქტში 2005-2009 წლებში 9,1%-დან 6,1%-მდე 3-ით შემცირდა [8] (ზრდის ნაცვლად), სწორედ იმას ნიშნავს, რომ რეგულირების ეს ფინანსური ინსტრუმენტი არ ასტიმულირებს ამ დარგის განვითარებას.

გადასახადების გარდა, ბიზნესის რეგულირების ფინანსური ინსტრუმენტებს მიეკუთვნება **სახელმწიფო სესხები, სუბსიდიები და საკრედიტო განაკვეთები**. არ არსებობს მათი გამოყენების და ამოქმედების სავრთაშორისო, უნიფიცირებული სტანდარტი. ყველა ქვეყანა მათ საკუთარი საჭიროებების და შეხედულებების მიხედვით იყენებს. საქართველოს კერძო სამშენებლო კომპანიებზე სახელმწიფო კრედიტის გაცემის ერთი შემთხვევა არ არის აღრიცხული. ასევეა სუბსიდიებიც. 52 მლნ ლარი, რომელიც „ძველი თბილისის ახალი სიცოცხლეს“ პროექტზე გამოეყოთ კონკურსში გამარჯვებულ ფირმებს, კომერციული კრედიტი იყო და არა – სახელმწიფო.

არ შეიძლება ყურადღება არ მივაქციოთ და არ აღვნიშნოთ, რომ სამშენებლო სექტორში ამ წლებში სახელმწიფოს მხრიდან ადგილი ჰქონდა რამდენიმე ფრაგმენტული ღონისძიების გატარებას. მაგალითად, ტურისტული ინტენსივობის ზრდის გადასახადის შემცირება (K₂), დემონტაჟის გადასახადის შემცირება და სხვ. მაგრამ ისიც აღვნიშნოთ, რომ ეს ღონისძიებები მხოლოდ ქ. თბილისში გატარდა, ანუ მათ ლოკალური ხასიათი ჰქონდა და თანაც ეს იყო ეპიზოდური ხასიათის. იმისათვის, რომ ამ ღონისძიებებს, მართლაც, სამშენებლო

ბიზნესის ფინანსური რეგულირების სტატუსი მიეცეს, ისინი უნდა ჩაიდოს სამშენებლო კოდექსში და გავრცელდეს მთელი საქართველოს ტერიტორიაზე.

ყოველივე ზემოთქმულიდან კეთდება დასკვნა, რომ საქართველოს სამშენებლო სექტორს არ აქვს ეფექტური სახელმწიფო ფინანსური რეგულირების სისტემა.

ჩვენი აზრით, სამშენებლო ბიზნესი ეპიზოდური, ფრაგმენტული ღონისძიებებით კი არ უნდა იმართოს, არამედ წინასწარ უნდა იყოს ქვეყანაში შემუშავებული მათი მართვა-რეგულირების კომპლექსური გეგმა. სამშენებლო სექტორთან მიმართებაში საქართველოში ყურადღება უნდა მიექცეს პრიორიტეტული დარგების – ენერჯეტიკის, ტურიზმის, სოფლის მეურნეობის აღმშენებლობას, მათი უძრავი ქონების შექმნას. ამ პოლიტიკის წარმატება სწორ ფინანსურ რეგულირებაზეა დამოკიდებული.

სამწუხაროდ, დღეის მდგომარეობით საქართველოს მთავრობას ეკონომიკის რეგულირების არც სადღეისო გეგმა აქვს და არც სამომავლო.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეკონომიკური თეორია (რედ. გ. ადგიშვილი). თბ., 1998.
2. თ. კორკოლიანი. გლობალიზაცია და სამშენებლო ბიზნესის განვითარება საქართველოში. თსუ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია – „გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები“, 6-7/IV, 2012 წ., თბ., 2012.
3. ე. მეყანწიშვილი. ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირების თავისებურებები პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, თსუ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია – გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები, 6-7/IV, 2012, თბ., 2012.
4. დ. ცინცაძე. სამშენებლო კრიზისი საქართველოში, თსუ შრომების კრებული, 2010.
5. ი. დოღონაძე. ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა და კონკურენცია, ჟ. „საქართველოს ეკონომიკა“, №12, 2012.
6. www.BFM.ge
7. ახალი საგადასახადო სისტემა საქართველოში. თბ., 1992.
8. www.geostat.ge

Rusudan Papaskiri

THE ROLE OF A STATE IN THE DEVELOPMENT OF GEORGIAN CONSTRUCTION BUSINESS Annotation

In the article such instruments of state regulation of building sector are evaluated, such as taxes, state credit, subsidy and financial prawn.

The article denotes that when the market cannot regulate the business efficiently for the society, then this should be done by the government. Due to the fact that Georgia has just started to move on to market economy and has no perfect market, that's why the Government should interfere more in the issues of developing the business.

The author has negative evaluation for the Georgian Tax Policy, because the taxes are not differentiated according to the incomes of tax payers. She even does not consider it right the fact that in necessary cases Government is not issuing not only subsidies but also the state credit to the businessmen.

The article gives the conclusion that state regulation of building business is inefficient and should be changed. Stimulus should be given to the establishment of main funds in advantageous fields – energy power, tourism, agriculture. The government is able to do this ranging the tax portions.

როლანდ სარჩიშვილი

საქართველოში სამეცნიერო კადრთა რიცხოვნობის ცვლილებებთან დაკავშირებული საკითხისათვის

განხილულია მეცნიერების ეკონომიკის თავისებურებები, რომლებიც მეცნიერებისა და განათლების სისტემის სტრუქტურის ცვლილებებში აისახა და დაზუსტდა მეცნიერ-კადრთა რიცხოვნობის ცვლილებებთან დაკავშირებულ დასკვნებსა და წინადადებებში.

როგორც რთული დინამიკური სისტემის, მეცნიერების თუნდაც ცალკეული შედეგის ეფექტიანობის გარკვევას ხანგრძლივი დრო სჭირდება. ამ მხრივ დასკვნები და წინადადებები თავისებურია, თანაც დაკონკრეტებას მოითხოვს.

პოსტსაბჭოთა საქართველოში, მიმდინარე გარდაქმნებთან ერთად, დამახასიათებელი გახდა მეცნიერ-კადრთა და მეცნიერებაში დასაქმებულთა რიცხოვნობის სწრაფი ცვლილებები, რაც აისახა სამეცნიერო დარგების სტრუქტურის ძვრებშიც. მათთან დაკავშირებული დასკვნებისა და წინადადებების ნაწილი დაფიქსირებულია [1] წერილში, ხოლო უფრო კონკრეტულად [2-5] სტატიებში.

ქვემოთ მეცნიერ-კადრთა რიცხოვნობის სტრუქტურის ცვლილებისა და მისი მეცნიერების ეკონომიკასთან დაკავშირებულ იმ ძირითად საკითხებზე დასკვნებსა და წინადადებებს განვიხილავთ, რომლებიც თავისი მნიშვნელობით საქართველოში 21-ე საუკუნის დასაწყისიდანაც დამახასიათებელი გახდა.

1. პოსტსაბჭოთა საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის მიღწეული დადებითი შედეგები მეცნიერებაზე გავლენას ახდენს განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მეცნიერებას, სახელმწიფო ბიუჯეტიდანაც უშუალო დაფინანსების გარდა, კერძო ბიზნესიდანაც დამატებითი საარსებო საშუალებები გამოუნდება. მეცნიერება უშუალოდ დაუკავშირდება კერძო ბიზნესს და ა.შ.

2. ცალმხრივია შეხედულება იმის შესახებ, რომ ჩვენს ახალგაზრდობას საფუძვლიანი ცოდნა მხოლოდ უცხოეთის სახელმწიფოებში შეუძლიათ მიიღონ. უცხოეთიდან მეცნიერული იდეების ღრმა ანალიზისა და მათ შორის ეკონომიკური შეფასების დეტალიზების გარეშე დასკვნები შეიძლება უაზრო აღმოჩნდეს.

3. მთავრობამ უნდა შექმნას აგრესიული პრივატიზებით სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტებისაგან “ჩამორთმეული” შენობების დაბრუნება ან ამით გამოწვეული მდგომარეობის შემსუბუქება მაინც. რიგ სიკეთესთან ერთად რეალური უნდა გახდეს სასწავლო ინსტიტუტების მიერთება შესაბამისი პროფილის სამეცნიერო კვლევით ინსტიტუტებთან. უნდა შეიქმნას იმის პირობებიც, რომ სტუდენტთა და ასპირანტთა რაოდენობები, მათი სწავლების საფასური განისაზღვროს სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების კოლექტივების მიერ. ისინი პასუხისმგებლები იქნებიან სწავლების სრულყოფაზე და იზრუნებენ კურსდამთავრებულთა შრომით მოწოდებაზე, კონსულტაციებზე და ა.შ. [3, გვ. 225].

4. აუცილებელია განათლებისა და მეცნიერების სფეროში ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც საფუძვლად დაედება ქვეყნის მეცნიერებით მართვის აუცილებელ რესტრუქტურირაციას [5, გვ. 240].

5. არ უნდა დავიჯეროთ ის, რომ უცხოეთის სახელმწიფოები გამოგონებებს უსასყიდლოდ დაგვიტომობენ, გარდა იშვიათი შემთხვევისა (რასაც შესაბამისი ღირებულება მაინც ექნება). დამამცირებელია და დიდი უსამართლობა ის, რომ მეცნიერება თითქმის ჩამოცილებულია განათლებასთან უშუალო მზრუნველობისაგან [4, გვ. 23].

6. მოსალოდნელია, რომ მოსახლეობის ნაწილი დიდხანს დარჩეს გაბრეცებული, მაგრამ დიდი გლობალიზაციის როლი და სულიერად განწმენდის ღვთის მადლით განპირობებულია კეთილსინდისიერ გზაზე ადამიანების დადგომის ძალა, რომლის ერთ-ერთი არსებითი გამოვლინებაა სიღარიბის დაძლევა. თუმცა საიმედოა ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისიდანვე გლობალიზაციის გააქტიურებით მსოფლიოში ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მაგისტრალურ გზებზე დადგომის შესაძლებლობები [4, გვ. 24].

7. მეცნიერ-კადრის ნაცვლად სარგებლობენ ტერმინით მეცნიერებაში დასაქმებული ან მეცნიერ თანამშრომელი. ამასთან ერთად აუცილებელია ხმარებაში დარჩეს ტერმინი მეცნიერ-კადრი, რაც ნიშნავს მეცნიერებაში მოღვაწე დამსახურებული სახელის მქონე შემოქმედ მეცნიერს, შეიძლება უმუშევარი ან პენსიონერი იყოს, მაგრამ ის მაინც მეცნიერ-კადრია. ანალოგიურია წოდება პროფესორი. იგი შეიძლება დროებითაც იკავებდეს მეცნიერი პროფესორის თანამდებობას [5, გვ. 250].

8. გლობალიზაციის პირობებში მეცნიერების დაფინანსების სიძნელის ერთ-ერთი ნაწილია ისიც, რომ საქართველოს მეწარმეებს არ გააჩნიათ შესაძლებლობა, თავისუფალი ფინანსური სახსრებით დააფინანსონ ახალი სამეცნიერო კვლევები. ჩვენი მეწარმეების “თავისუფალი სახსრები” მნიშვნელოვნად მწირია [5, გვ. 246].

9. გლობალიზაცია საიმედოა, რომელიც ისე არ უნდა ჩავეფლოთ როგორც მხოლოდ დახმარების მიმდებნი. მნიშვნელოვანია ჩვენი აქტიურობა შრომის მწარმოებლურობის ასამაღლებლად და მის განმსაზღვრელ ფაქტორებს შორის ორგანული კავშირების გამოვლენა, ასევე მეცნიერების გლობალიზაციის პირობებში ქვეყნის განვითარების მაგისტრალურ გზაზე მოძრაობა [5, გვ. 247].

2000 წლის ბოლოს პროფ. გიორგი წერეთელმა მიიჩნია, რომ მომემზადებინა საგაზეთო წერილი, რომელშიაც ცალკეულ პუნქტად წარმოდგენილი იქნებოდა დასკვნები და წინადადებები, დაკავშირებული მეცნიერ-კადრთა რიცხოვნობის სტრუქტურული ცვლილებების ოპტიმიზაციასთან. ასეთი წერილი დაიბეჭდა [1]-ლი სახით, რომელიც ყურდნობოდა [2] სტატიაში მოცემულ საკითხებს. ისინი მოხვდა მეცნიერების ეკონომიკის კვლევაში [6, 7].

აუცილებელია, რომ ქვეყანაში მეცნიერ-კადრთა რიცხოვნობის სტრუქტურა ფუნქციონირებდეს შესაბამისად იმ გარემო პირობებში, რომლის კვლევას მეცნიერება ემსახურება, მეცნიერი ანალიზს ატარებს, პროგნოზირებას მიმდევრობით წარმართავს და ა.შ.

მეცნიერი ორიენტირებულია მოვლენის (ან საკვლევი ობიექტის) ადეკვატური აღწერისაკენ, თანაც ისე, რომ შესაძლებელი გახდეს თვითრეგულირების აღმოჩენაც.

ეკონომიკური სისტემის თანამედროვე დონეზე კვლევა მხოლოდ სტატისტიკური მონაცემებით საკმარისი არ არის. ყველა შემთხვევაში ეკონომიკური სისტემა მდგრადი უნდა იყოს ან შესაძლებელი გახდეს მისი ამ გზაზე დაყენება, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი დაიშლება.

ქვეყნის ეკონომიკას, რომელიც თანამედროვე განვითარების დონეზე ფუნქციონირებას ახერხებს ან მისი მიღწევის პრეტენზია გააჩნია, ძალიან რთული დინამიკური სისტემის რანგში უნდა შექმნას ამ სისტემიდან გამოსვლა და აზროვნება სხვადასხვა მეცნიერული დარგების პოზიციებიდანაც (მაგალითად, აზრობრივი მოდელებით და კომპიუტერების გამოყენებით, ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდებით და ა. შ.).

ეკონომიკურ აზროვნებაში მნიშვნელოვანია ფილოსოფიური აზროვნების ჩართვაც. ნებისმიერ დარგში მკვლევარ-მეცნიერთა რიცხოვნობაც ოპტიმალური უნდა იყოს ისე, რომ მეცნიერები კვლევაში ერთმანეთს ხელს არ უშლიდნენ. თუკი ასეთი გარემო იქმნება, უკეთეს შემთხვევაში მოსალოდნელია ახალი მიმართულებით მეცნიერული დარგის ჩამოყალიბება ისე, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საბჭოთა კავშირში, როდესაც ჩამოყალიბდა ცალკეული სპეციალობები – ეკონომიკური კიბერნეტიკა, ტექნიკური კიბერნეტიკა, სამხედრო კიბერნეტიკა და ა.შ. ეს დაუსაბუთებლად ზრდიდა მეცნიერებაში დანახარჯებს და დასაქმებულთა რაოდენობას.

მეცნიერების ეკონომიკაში მეცნიერ-კადრთა რიცხოვნობის ცვლილებებისა და მათი სტრუქტურის დაკვალიანება ოპტიმიზაციასთან ერთად აუცილებელია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. სარჩიმელია. მეცნიერების ეკონომიკას სათანადო ყურადღება სჭირდება. სანამ საქართველოში მეცნიერებისა და განათლების რეფორმა დაიწყება. გაზეთი “რეზონანსი” 2000 წელი 11 აგვისტო გვ. 40.

2. რ. სარჩიმელია. მეცნიერებისა და განათლების თვითორგანიზებადი ეკონომიკური სისტემის ფორმირების წინაპირობები საქართველოში. სამეცნიერო ნაშრომების კრებული, ტ. I საბაზრო ეკონომიკის განვითარება.

რების პრობლემები საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. პ. გუგუშვილის სახ. ეკონომიკის ინსტიტუტი, თბილისი “მეცნიერება”, 2000.

3. ლ. ჩარქიშვილი, რ. სარჩიმელია. მეცნიერებისა და უმაღლესი განათლების ერთიანი ეკონომიკური სისტემის შესაძლო ფუნქციონირების სტატისტიკა პოსტსაბჭოთა საქართველოში. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. ეკონომიკის სერია ტ. 9, 2001, №4, თბილისი 2001.

4. რ. სარჩიმელია, ლ. ჩარქიშვილი. ცოდნის ეკონომიკა, როგორც მეცნიერების განათლებისა და ტექნიკური პროგრესის გამაერთიანებელი, ჟ. “ეკონომისტი”, №6, 2010.

5. რ. სარჩიმელია. მეცნიერების განვითარებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პრობლემები საქართველოში. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, ტ. IV, თბილისი, 2011.

6. ა. გრიშკაშვილი. ცოდნის ეკონომიკის განვითარება სახელმწიფოს პირდაპირი ფუნქციაა. ჟ. “მაკრო-მიკრო ეკონომიკა”, 3(76), 2004.

7. ლ. ჩიქავა. ინოვაციური ეკონომიკა. თბილისი, “სიახლე”, 2006.

Roland Sarchimelia

CONCERNING THE ISSUES OF THE CHANGES OF SCIENTISTS NUMBER IN GEORGIA

Annotation

The article analysis the changes in the number of scientists and those occupied in science, that have strong influence on the structure of science and education system.

Are characterized the issues connected with the changes in the structure of scientific number, which are reflected with adequate conclusions and propositions on the 21th century economy of science of Georgia.

*გოდერძი ტყეშელაშვილი
ვახტანგ ტყეშელაშვილი*

საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტი და კორტეზი

ჩვენი ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობა ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეულია არა მარტო სამხრეთ კავკასიაში, არამედ მსოფლიოშიც. საქართველოზე გადის ევროპა-აზიის, განსაკუთრებით ევროპისა და შუა აზიის დამაკავშირებელი უმოკლესი გზა, ამავე დროს, საქართველოს გავლით ყველაზე მოხერხებულად და უმოკლესი გზით შესაძლებელია აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა დაკავშირება თურქეთთან, ერაყთან, მცირე აზიის სახელმწიფოებთან. ასეთი მდებარეობის რაციონალური გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკის მომავალი განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროა.

ჯერჯერობით, პოლიტიკური სიტუაციის გამო, ჩრდილო-სამხრეთი მიმართულების სატრანსპორტო დერეფანი ვერ ფუნქციონირებს, თუ არ ჩავთვლით რუსეთ-სომხეთის გზის საქართველოს მონაკვეთს, წარმოდგენილს მაგისტრალური გაზსადენით და საავტომობილო გზით, ხოლო, რაც შეეხება დასავლეთ-აღმოსავლეთ მიმართულებას, იგი წარმატებით ფუნქციონირებს და მომავალში მოსალოდნელია მისი დატვირთვის საგრძნობი ზრდა, რასაც არსებული სიმძლავრეები ვერ დააკმაყოფილებს. საქართველოზე გადის რამდენიმე მილსადენი, როგორც ნავთობის, ისე გაზის. იგეგმება კიდევ ერთი მილსადენის (ნაბუკო) მშენებლობაც, მაგრამ თავისი მნიშვნელობით ერთ-ერთი ყველაზე პრიორიტეტულია საქართველოზე გასავალი სარკინიგზო და საავტომობილო გზების საზღვაო-სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურასთან კომპლექსში.

საქართველოს პორტებიდან დღეისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი ტვირთების ტრანსპორტირება ხორციელდება, როგორებიცაა ნავთობი, მარგანეცი, ნახშირი, ლითონები (მათ შორის ჯართი), ავტომობილები, ხორბალი და სხვა სასურსათო პროდუქცია, ბამბა, ხილი და ა.შ. ქვეყნის წინაშე მდგარი ამოცანებიდან ერთ-ერთი ყველაზე პრიორიტეტული უნდა გახდეს აღმოსავლეთ-დასავლეთის სატრანსპორტო დერეფნის გაფართოება და მიმზიდველი გარემოს შექმნა ტვირთების უსაფრთხოდ, სწრაფად და, რაც მთავარია, იაფად ტრანსპორტირებისათვის. აღნიშნულის სარეალიზაციოდ რკინიგზასა და საავტომობილო გზების განვითარებასთან კომპლექსში აუცილებელია საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარება.

საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტით დღეისათვის უპირატესად თხევადი ტვირთების გადატანა ხდება და გადატანილი ტვირთების მოცულობაც კრიტიკულად დაბალია, რასაც ადასტურებს 1 ცხრილის მონაცემებიც.

ცხრილი 1

ტვირთის გადატანა საერთო სარგებლობის ტრანსპორტის სახეების მიხედვით (ათასი ტონა)¹⁷⁰

წლები	სულ	სარკინიგზო	საავტომობილო	საზღვაო	საჰაერო
1990	253074,9	76860,9	167070,0	9127,0	17,0
1995	14985,1	4656,4	8690,0	1636,6	2,1
2000	30060,0	11496,1	18500,0	62,6	1,3
2001	33241,3	13209,6	20000,0	30,5	1,2
2002	37488,3	14951,5	22500,0	35,5	1,3
2003	41081,4	16558,7	24500,0	21,4	1,3

¹⁷⁰ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2011. გვ.195.

2004	41149,8	15424,4	25700,0	23,9	1,5
2005	45971,5	18986,7	26959,3	23,9	1,6
2006	49946,6	22643,3	27261,3	40,4	1,6
2007	49830,2	22230,0	27561,2	37,9	1,1
2008	49058,2	21181,2	27864,4	11,9	0,7
2009	45275,3	17104,0	28170,9	-	0,4
2010	48411,4	19930,1	28480,8	-	0,5

როგორც აღნიშნული ოფიციალური სტატისტიკის ცხრილში მოყვანილი მონაცემებიდან ჩანს, 1990 წელს სულ ტვირთების გადაზიდვის მოცულობა 253074.9 ათასი ტონა იყო, საიდანაც მნიშვნელოვანი ნაწილი – 9127.0 ათასი ტონა, საზღვაო ტრანსპორტზე მოდიოდა, ანუ 3.6 პროცენტი, რკინიგზის ტრანსპორტზე – 76860,9 ათასი ტონა, ანუ – 19,4%, საავტომობილო ტრანსპორტზე - 167070,0 ათასი ტონა, ანუ – 66%.

1990 წლიდან მოყოლებული, ტვირთების გადაზიდვის მოცულობა თანდათან მცირდება. სულ ტვირთების მოცულობა შემცირდა 253074.9 ათასი ტონიდან 48411.4 ათას ტონამდე 2010 წლისათვის. აღნიშნულ 20 წელიწადში იგი შემცირდა 100-დან 19.1 %-მდე. კიდევ უფრო უარესი მდგომარეობაა საზღვაო ტრანსპორტით ტვირთების გადაზიდვის მხრივ. იგი 1990 წლის 9127.0 ათასი ტონიდან ნულამდე დაეცა. ასეთი სიტუაცია გამოიწვია საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტის განადგურებამ. თუ გავითვალისწინებთ ტვირთბრუნვის მოცულობას, ამ მხრივ მონაცემები უფრო დამაფიქრებელია. იგივე სტატისტიკური მონაცემებით 1990 წელს საერთო ტვირთბრუნვამ შეადგინა 79937.6 მლნ ტონა-კმ, საიდანაც საზღვაო ტრანსპორტზე მოდიოდა 61854.9 მლნ ტონა-კმ, ანუ 77.4%. საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს მფლობელობაში იყო 85 ერთეული საოკეანო-შორეული ნაოსნობის ხომალდი, რომლებიც ამ წლების განმავლობაში მთლიანად განადგურდა, ისინი უმეტესად სიმბოლურ ფასად გაიყიდა უცხოელებზე, რაშიც ბრალი მიუძღვის როგორც ქვეყნის, ისე აჭარის ა/რ-ის ხელმძღვანელობას. საქართველო, რა თქმა უნდა, საზღვაო ქვეყანაა, მაგრამ ზემოთ მოყვანილი ციფრობრივი მონაცემები ამ სახელწოდებასაც კი ეჭვქვეშ აყენებს.

ტვირთების გადაზიდვის შემცირება იმ დონით, რაც განიცადა საზღვაო ტრანსპორტმა, სხვა არც ერთი სახეობის ტრანსპორტზე არ მომხდარა. ამიტომ დღის წესრიგში უნდა დადგეს საქართველოს საზღვაო ფლოტის შექმნის ამოცანა, რამდენადაც არა მარტო ისეთი ქვეყნები ქმნიან საზღვაო ფლოტს, რომელთაც ეკვრის ზღვა, არამედ არასაზღვაო ქვეყნებიც. ასე მაგალითად, საზღვაო ფლოტი გააჩნია მუზობელ აზერბეიჯანს და უზბეკეთსაც კი.

საქართველოსათვის პრიორიტეტული უნდა იყოს საზღვაო პორტების განვითარება, რომ უცხოური გემებისა და ტანკერების მომსახურება მაინც შეუძლოთ.

საქართველოში ორი მოქმედი პორტია – ბათუმისა და ფოთის, ამასთან იგეგმება ანაკლიაში პორტის და ყულევიში ტერმინალის მშენებლობა, ხოლო სუფსის ტერმინალი 1994 წლიდან ახორციელებს ნავთობის დასაწყობებას და მის ჩატვირთვას ტანკერებში. თუმცა თავისი მნიშვნელობით ძირითადი მაინც ბათუმის და ფოთის პორტებია.

ბათუმის საზღვაო სავაჭრო ნავსადგურის ისტორია ჯერ კიდევ რომის იმპერიიდან იღებს სათავეს, რაც განაპირობა მისმა გეოსტრატეგიულმა და ბუნებრივმა უპირატესობებმა. კერძოდ:

– ნავსადგური მდებარეობს ბუნებრივ ღრმაწყლიან უბეში, რაც იძლევა დიდტონაჟიანი გემების მიღების საშუალებას;

– კარგადაა დაცული სანაპიროდან;

– ნავსადგურში შემოსასვლელად არ არის საჭირო არხის გაყვლა, რაც ათავისუფლებს გემთფლობელს არხის მოსაკრებლის გადასახადისაგან.

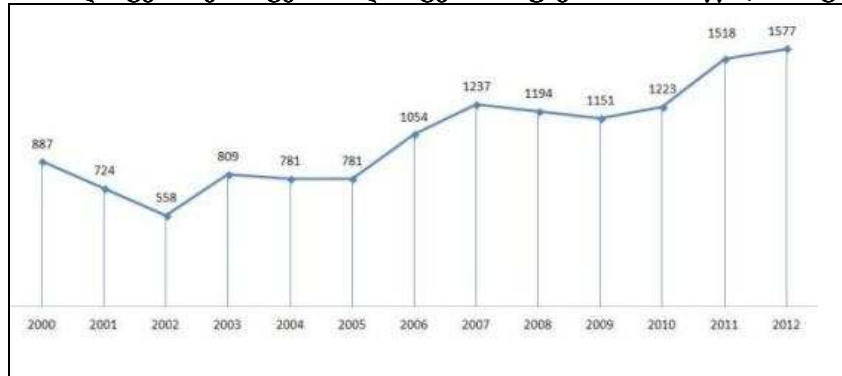
მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, კერძოდ 1878-1885 წწ-ში ბათუმს ჰქონდა „პორტო-ფრანკოს“ (თავისუფალი პორტი) სტატუსი. იგი ამ პერიოდისათვის ემსახურებოდა მშრალი ტვირთების ტრანსპორტირებას არა მარტო სამხრეთ ამიერკავკასიაში, არამედ ირანშიც. შემდეგ კი შესაძლებელი გახდა ბაქოს ნავთობის ტრანსპორტირებაც.

ბათუმის ნავსადგურს გააჩნია შესაძლებლობა, დააკმაყოფილოს კლიენტების მოთხოვნილებები სხვადასხვა გემებსა და მგზავრებთან მიმართებაში, მას გააჩნია II ტერმინალი: ნავთობტერმინალი (ნავმისადგომები №1, №2, №3 და უნავმისადგომო ჩამოსასხმელი), საკონტეინერო ტერმინალი (ნავმისადგომები №4 და №5), სანავმისადგომო კომპლექსი ბორნების დამუშავებისათვის, სატვირთო ტერმინალი მშრალი ტვირთების დამუშავებისათვის (ნავმისადგომები №6, №7, №8 და №9) და სამგზავრო ტერმინალი (ნავმისადგომები №10 და №11). ნავსადგური ფლობს ISO 9001-2000 ხარისხის შესაბამისობის საერთაშორისო სერტიფიკატს¹⁷¹.

შპს ბათუმის საზღვაო ნავსადგურის მონაცემები 2000-2012 წლებში მხოლოდ მშრალი ტვირთების მიხედვით ასეთია (იხ. ცხრილი 2):

¹⁷¹ ბათუმის საზღვაო ნავსადგურის მონაცემები. საიტი: <http://www.batumiport.com/index.php?page=show&sec=52>. გადამოწმებულია: 21.04.2013.

მშრალი ტვირთების ტერმინალის ტვირთბრუნვა 2000-2012 წწ. (ათას ტონა)¹⁷²

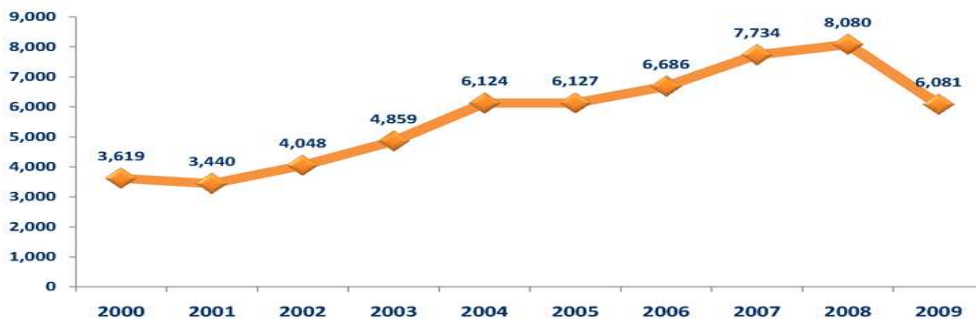

ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, რომ ბათუმის პორტის ტექნიკური პარამეტრები ძირითადად სტაბილურია.

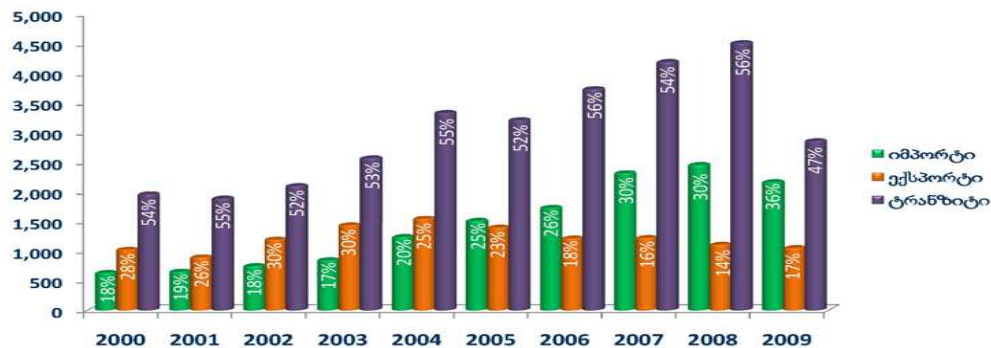
თუმცა 2004 წელს ტვირთბრუნვა შემცირდა თითქმის 2.4 მლნ ტ-ით, რაც მნიშვნელოვანწილად გამოიწვია ნავთობგადატვირთვის შემცირებამ. ამ პუნქტში ძირითადად ფიგურირებს ფირმა „შევრონის“ კუთვნილი ნედლი ნავთობი და ამ ფირმის მიერ გადაზიდული ნავთობით განისაზღვრება ამ პუნქტის რიცხოვრივი მას-ასიათებლები, თუმცა გარკვეული სიდიდით წარმოდგენილია სომხეთისათვის განკუთვნილი ნავთობპროდუქტებიც. თუ „შევრონმა“ უარი თქვა აზერბეიჯანიდან ნედლი ნავთობის შექენაზე, ავტომატურად მცირდება ნავთობგადაზიდვის მოცულობაც.

ბათუმზე არანაკლებ მნიშვნელოვანია ფოთის ნავსადგური. ფოთში – რიონის ზღვასთან შეერთების ადგილას, საზღვაო პორტის მშენებლობაზე საუბარი XIX ს-ის დასაწყისიდან მიმდინარეობდა, მაგრამ კონკრეტული ნაბიჯები 1858 წლიდან გადაიდგა, ხოლო 1889 წლიდან მშენებლობის ინტენსივობა იზრდება, რასაც ხელი შეუწყო ფოთში რკინიგზის ხაზის შეყვანამ. ასევე ეტაპობრივ განვითარებადა მიჩნეული ფოთის პორტის გაფართოება ნ. ნიკოლაძის მერად მუშაობის პერიოდში – 1901-1907 წწ-ში. დღეისათვის ფოთის პორტი მრავალმხრივ განვითარებულია, იგი, ისე, როგორც ბათუმი, ფლობს ISO 9001-2000 ხარისხის საერთაშორისო სერტიფიკატს.

ფოთის პორტის ტექნიკური პარამეტრები გრაფიკულად წარმოდგენილია ნახაზებზე 1, 2, 3, საიდანაც ჩანს, რომ ტვირთბრუნვა 2000 წლიდან მოყოლებული, იზრდებოდა 2008 წლამდე, ხოლო 2009 წლისათვის ტვირთბრუნვა 2 მლნ ტ-ით შემცირდა. მსგავსი სიტუაციაა ტვირთნაკადების მიხედვითაც, ხოლო, რაც შეეხება ტვირთების სტრუქტურას, იგი თითქმის არ იცვლება (ნახ. 3).

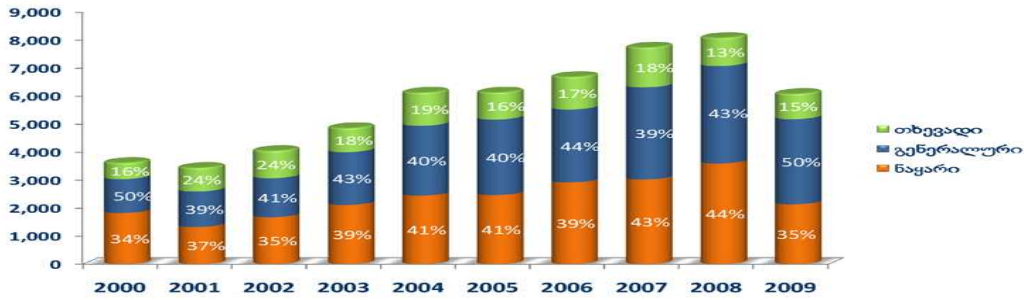

ნახ.1. ტვირთნაკადები ფოთის პორტში. 2000-2009 წწ. (ათასი ტონა)

ნახ.2. ტვირთნაკადები ფოთის პორტში. 2000-2009 წწ. (ათასი ტონა)

¹⁷² ბათუმის საზღვაო ნავსადგურის მონაცემები. საიტი: <http://www.batumiport.com/index.php?page=show&sec=52>. გადამოწმებულია: 21.04.2013.

ნახ.3. ტვირთების სახეობები ფოთის პორტში. 2000-2009 წწ. (ათასი ტონა)

საქართველოს პორტებში ტვირთბრუნვის მოცულობის გაზრდისათვის აუცილებელია საერთო-ეკონომიკური სიტუაციის გაუმჯობესება – გლობალური ეკონომიკური კრიზისის დაძლევა, რაშიც გადაწყვეტი მიმდინარე 2013 და მომდევნო 2014 წელი იქნება, თუმცა გლობალურად ეკონომიკურ სიტუაციაზე მეტად აუცილებელია საქართველოს ეკონომიკური განვითარება. დღეისათვის საქართველოს პორტებში დამუშავებული ტვირთების უმეტესობა სატრანზიტო ხასიათისაა და მასში საქართველოს ეკონომიკისათვის განკუთვნილი ტვირთები ძალიან მცირე ხვედრითი წილითაა წარმოდგენილი.

მდგომარეობის გამოსასწორებლად მიზანშეწონილად გვესახება საქართველოს საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება, რაც ცალკე მსჯელობის საკითხია. საქმეს ნაკლებად უშველის თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნაც ტერიტორიის მცირე მონაკვეთებზე. აქ საჭიროა საერთოდ გაუმჯობესდეს სამეწარმეო გარემო.

*Goderdzi Tkeshelashvili
Vakhtang Tkeshelashvili*

**GEORGIAN MARITIME TRANSPORT AND PORTS
Annotation**

In the article are analyzed the data of freight flows on various modes of Georgian freight transport, is mentioned the importance of cargo maritime transportation, and the role and place in it of Georgian sea ports.

Are grounded required to increase the intensity of Batumi and Poti ports works for the improvement of e general economic situation and creation in Georgia of attractive investment environment.

*გოდერძი ტყეშელაშვილი
თამარ კილაძე*

ტრადიციული ტვირთბრუნვა და მარაბლა-პარწახის ახალი რკინიგზა

საქართველოს ეკონომიკისათვის ტრანსპორტი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგია, რასაც მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა განაპირობებს. აქ ტრანსპორტის თითქმის ყველა დარგის განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობებია, ამიტომაც ბოლო დროს მნიშვნელოვნად განვითარდა ტრანსპორტის ისეთი სახეც კი, როგორცაა მილსადენი. დიდი პერსპექტივებია რკინიგზის და საავტომობილო ტრანსპორტის განვითარებისათვის. ამასთან, მიუხედავად გარკვეული სიძნელეებისა, შესაძლებელია საზღვაო ტრანსპორტის განვითარება და საქართველოს საზღვაო პორტებში დასამუშავებელი ტვირთების მოცულობის ზრდაც.

2010 წელს საქართველოს მთლიანმა შიდა პროდუქტმა შეადგინა 20743 მლნ ლარი, ხოლო გამოშვებული პროდუქციის მოცულობამ 30467 მლნ. ლარი¹⁷³, აქედან ტრანსპორტზე მოდიოდა 2351 მლნ ლარი, ანუ 8.9 პროცენტი, რაც მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია და საქართველოს ეკონომიკის საერთო ჩამორჩენილობის ფონზე საკლებით შესაძლებელია ტრანსპორტის გაცილებით მაღალი ტემპებით განვითარება, ვიდრე ეკონომიკისა საერთოდ.

საქართველოს ტრანსპორტის თვისებრივ შემადგენლობაზე შეიძლება ვიმსჯელოთ ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვითაც. ციფრობრივი მაჩვენებლები მიუთითებს საქართველოს ტრანსპორტის სტატისტიკის 2007-2010 წლების განმავლობაში. 2006 წ. საერთო სატვირთო გადაზიდვებმა შეადგინა 49946 მლნ ტონა, რაც ხუთი წლის განმავლობაში თითქმის არ შეცვლილა და 2010 წლისათვის მხოლოდ 48911 მლნ ტონით განისაზღვრა. მნიშვნელოვანი კლება დაფიქსირდა რკინიგზის და საზღვაო ტრანსპორტზე. აღნიშნული გამოწვეულია სხვადასხვა მიზეზებით.

უპირველესად უნდა აღინიშნოს რკინიგზის ტრანსპორტის არაეფექტური მენეჯმენტი და სატარიფო პოლიტიკის ნაკლოვანებები, ამასთან, მნიშვნელოვანი პრობლემებია რკინიგზის ტექნიკური აღჭურვილობის მხრივაც, რის გამოც სიჩქარე სარკინიგზო გადაზიდვებზე დაბალია. რაც შეეხება საზღვაო ტრანსპორტს, აქ ძალიან ცუდი მდგომარეობა, უპირველესად, ხელოვნურად საზღვაო ტრანსპორტის ხელოვნურად გაკოტრებამ და საზღვაო სატრანსპორტო საშუალებების გასხვისებამ გამოიწვია. მიხედავად იმისა, რომ თითქმის საქართველოს ყველა მოქალაქე ხვდებოდა რა მდგომარეობა იყო საზღვაო ტრანსპორტში, მას ხელისუფლება არ აღუდგა წინ და მივიღეთ ის, რომ საქართველო, რომელიც საზღვაო ქვეყანაა, დარჩა საზღვაო ტრანსპორტის გა-

¹⁷³ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. თბილისი, 2011, გვ. 116.

რეშე, მაშინ, როცა არასაზღვაო ქვეყნებსაც კი, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, საზღვაო ფლოტი ჰყავს. მაგალითად მეზობელ აზერბეიჯანს და უზბეკეთს.

საქართველოს ტრანსპორტი უნდა განვიხილოთ ერთიანი სატრანსპორტო სისტემის კომპლექსში, რამდენადაც სხვადასხვა ტრანსპორტის წარმატებული ფუნქციონირება შეუძლებელია ავტონომიურად. მაგალითად რკინიგზის ტვირთბრუნვა შეუძლებელია საზღვაო პორტებში ტვირთების დამუშავების ზრდის გარეშე და პირიქით – საზღვაო პორტები ვერ შეძლებენ ტვირთების დამუშავებას, თუ მას ისინი არ მიეწოდა იმავე რკინიგზით და საზღვაო ტრანსპორტით.

საქართველო “ტრასეკას” ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელია, მაგრამ მრავლად მოიძებნება სხვა ალტერნატიული მიმართულებები რუსეთის, უკრაინის და თურქეთის გავლით. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული სატრანსპორტო მიმართულებებიდან საქართველოზე გამავალი მარშრუტი ყველაზე მოკლე და შესაბამისად ყველაზე ხელსაყრელიც უნდა იყოს კასპიის ზღვის აუზიდან ევროპაში მიმავალი ტვირთებისათვის, საქართველოზე გამავალი მარშრუტი მაინც ვერ უწევს ჯეროვან კონკურენციას ალტერნატიულ მიმართულებებს. მაგალითად აზერბეიჯანის სატრანსპორტო ტვირთების გადაზიდვის მოცულობა 200 მლნ ტონას აღწერს, მაშინ, როცა საქართველოს საერთო ტვირთბრუნვა მხოლოდ მისი მეოთხედია.¹⁷⁴ აზერბეიჯანის სატრანსპორტო ტვირთების მხოლოდ ნაწილს – 26.8 მლნ ტონა ტვირთს, “ევროპა-კავკასია-აზია” ატარებს, რომელიც საქართველოზე გაივლის. ასევე განუწყვეტლივ იზრდება ტვირთების გადაზიდვის მოცულობები რუსეთს, უკრაინასა და თურქეთში, ჩვენთან კი ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში მდგომარეობა თითქმის უცვლელია. საქართველომ უნდა შეძლოს სატრანსპორტო გადაზიდვების კონკურენციის პირობებში ღირსეული ადგილის დამკვიდრება, წინააღმდეგ შემთხვევაში თამაშგარე მდგომარეობაში აღმოვჩნდებით, რაც კარგს არაფერს უქადის საქართველოს ეკონომიკას საერთოდ. ამ მიმართებით საყურადღებოა “მარაბდა-ახალქალაქი-კარწახის” რკინიგზის მშენებლობის საკითხი, რომლის არსებობის საჭიროება ამ ბოლო დროს საკულისხმო კითხვებს ბადებს. გამოჩნდა მოსაზრებები აღნიშნული მიმართულების მიზანშეწონილობის შესახებ,¹⁷⁵ რაც, ჯერ ერთი დაგვიანებულია და საკითხი სამთავრობო ხელშეკრულებით კარგა ხნის წინ გადაწყდა და მეორეს მხრივ, მიგვაჩინა, რომ რკინიგზის აღნიშნული მიმართულება მნიშვნელოვნად წაადგება საქართველოს ტრანსპორტს და ეკონომიკას, ხოლო შიში იმისა, რომ საქართველოს პორტებს და ზოგადად საქართველოს “აღმოსავლეთ-დასავლეთის” მიმართულებას ტვირთები მოაკლდება – არამართებულია. ეს უკანასკნელი ბუნებრივად ყველაზე მოკლე და ყველაზე იაფი მიმართულებაა და მან უნდა უზრუნველყოს ტვირთების მოზიდვა ტვირთბრუნვის სიჩქარის გაზრდით და გადაზიდვების სიიარვით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ზემოთ მოყვანილი ალტერნატიული მიმართულებები მაინც ვერ უზრუნველყოფს “დასავლეთ-აღმოსავლეთის” აუცილებელ დატვირთვას. ამავე დროს, აზერბეიჯანიდან მომავალი სარკინიგზო ტვირთების თურქეთის გავლით ტრანსპორტირების შემთხვევაში სარკინიგზო გადაზიდვის მნიშვნელოვან ნაწილს – დაახლოებით 200 კმ-ს, საქართველო უზრუნველყოფს და ეს შემოსავლების მნიშვნელოვანი წყარო გახდება რკინიგზისთვის, ხოლო გზის მიმართულება და მიმდებარე ტერიტორიები ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, ხელსაყრელ გარემოში აღმოჩნდება.

“ტრასეკას” მიმართულებას ტვირთების ნაკლებობა არ ეშუქება, რასაც მრავალი ექსპერტი ადასტურებს. ა. მოროზოვის მიერ მოპოვებული ინფორმაციით¹⁷⁶, მოვლენების რაციონალურად განვითარების შემთხვევაში უკვე 2015 წლისათვის ტვირთბრუნვამ აზიასა და ევროპას შორის შეიძლება მიაღწიოს 2 ტრილიონ ტონას, რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილი შეიძლება “ტრასეკას” მიმართულებაზე იყოს მოხიდული. ამიტომაც არიან ამ პროექტის მონაწილე ქვეყნები (აზერბეიჯანი, სომხეთი, ბულგარეთი, საქართველო, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი, თურქეთი, უზბეკეთი, უკრაინა) დარწმუნებულნი პროექტის წარმატებულად განვითარებაში. პროექტის მიერთებისადმი სურვილს გამოთქვამს ავღანეთიც და ჩინეთიც, რაც ამ ქვეყნის ტვირთების “ტრასეკას” მიმართულებაზე გადმომისამართებაზე მიუთითებს. ქვემოთ მოყვანილ რუკაზე წითელი ხაზით აღნიშნულია “ტრასეკას” გზა, რომელიდანაც ჩანს, თუ რა დიდი შესაძლებლობებია ამ სატრანსპორტო მიმართულებაზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ტვირთების მნიშვნელოვანი ნაწილი შეიძლება გადაიხიდოს რკინიგზით თურქეთის გავლით (მარაბდა-ახალქალაქი-კარწახის გზის მშენებლობის დამთავრების შემდეგ), საქართველოს საზღვაო პორტებს “უქმად” დგომა არ ეშუქება.

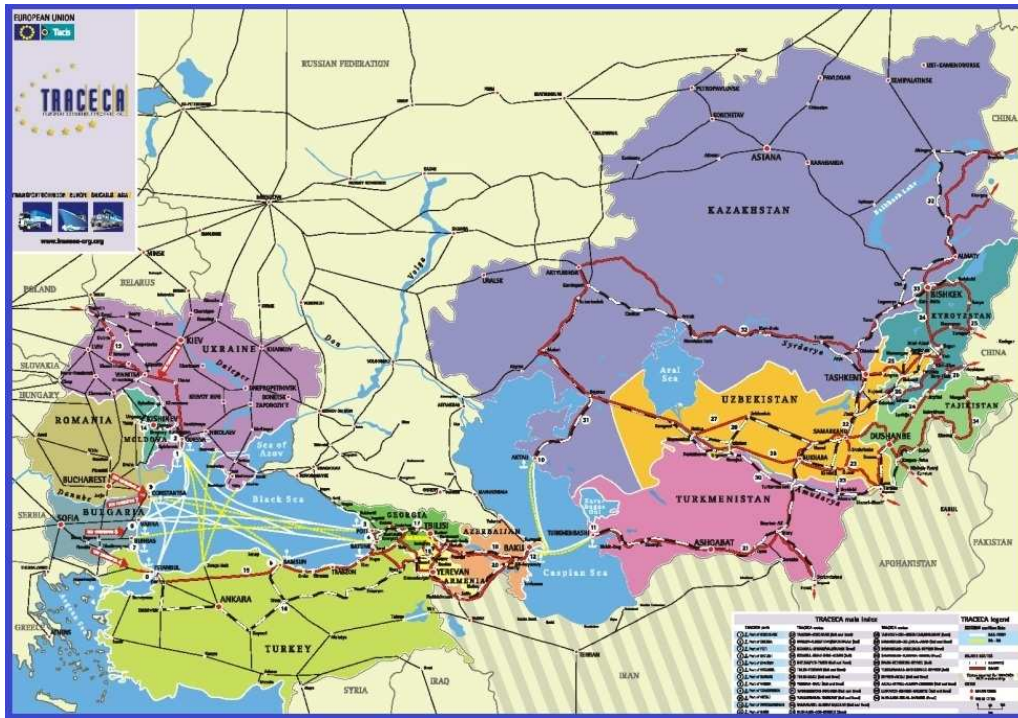
საქართველოს საზღვაო პორტებიდან სრულფასოვნად ფუნქციონირებს ბათუმისა და ფოთის პორტები. ბათუმის პორტი შედარებით ღრმაა, რაც ლიდტონაჟიანი გემების შემოსვლის საშუალებას იძლევა. ტვირთბრუნვაში ჭარბობს თხევადი ტვირთები (ნავთობი), იგი შეადგენს საერთო ტვირთბრუნვის უმეტეს ნაწილს. 2012 წლის 11 დეკემბრისათვის ბათუმის ნავთობტერმინალმა განახორციელა 4910 ათასი ტონა ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების გადატვირთვა¹⁷⁷. ხოლო მშრალი ტვირთების დამუშავების მაჩვენებლები ბოლო წლების განმავლობაში ასე გამოიყურება (იხ. ნახაზი 2). ეს მაჩვენებლები მიღწეულია იმ პირობებში, როცა ბათუმის მფლობელ ყაზახურ კომპანიას მნიშვნელოვანი ინვესტიციები არ განუხორციელებია პორტის კეთილმოწყობისა და მინიალტურვისათვის თანამედროვე მაღალი მწარმოებლურობის მქონე დანადგარებით. ანლოგიური პროცესები ვითარდება ფოთის პორტშიც.

¹⁷⁴ იხ. საიტი: <http://www.newsazerbaijan.ru/economic/20110817/296270975.html>. gadamowmebulia 24.12.2012.

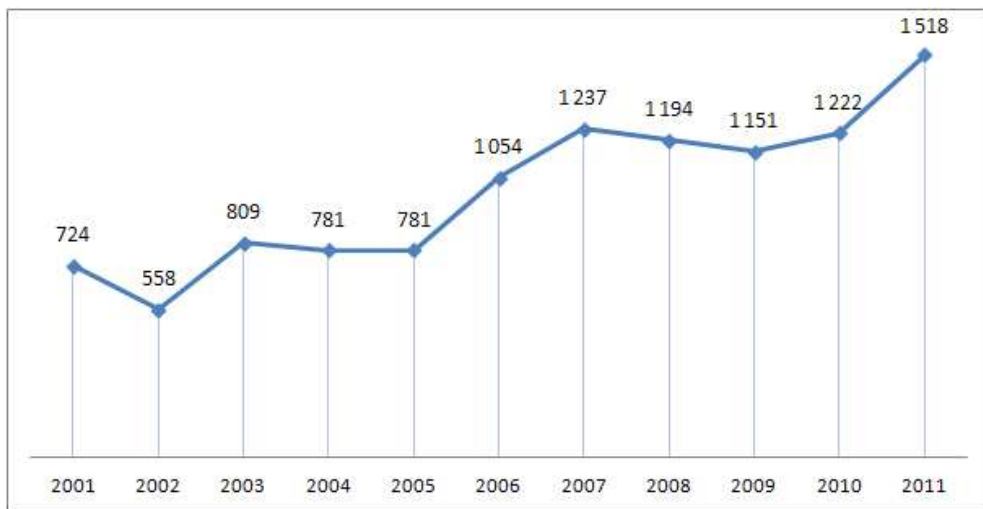
¹⁷⁵ იხილეთ გაზეთი “კვირის პალიტრა”. 2012. №52. გვ.6

¹⁷⁶ იხ. ინტერნეტგაზეთი “რეგიონ პლიუს” საიტი: <http://www.regionplus.az/ru/articles/view/39>. გადამოწმებულია 24.12.2012.

¹⁷⁷ იხ. საიტი: <http://www.batumiport.com/index.php?page=shownews&id=58>. გადამოწმებულია 24.12.2012.

ნახაზი 1. “ტრასეკას” მიმართულება.

ნახაზი 2. მშრალი ტვირთების ტერმინალის ტვირთობრუნვა 2001-2011 წწ. (ათასი ტონა)

რაც შეეხება სუფსის, ყულევის და ანაკლიის პორტებსა და ტერმინალებს, არსებობს ხელსაყრელი პირობები და მომავალში მათი განვითარება მოსალოდნელია რეალური კონკურენციული გარემოს შექმნით.

საქართველოს პორტებისათვის კონკურენციას ქმნის რუსეთის ისეთი პორტები, როგორცაა ნოვოროსისკი (ტვირთების დამუშავების წლიური მოცულობა 80 მლნ ტ) და ტუაფსე (ტვირთების მოცულობა 18 მლნ ტ). უკრაინის ოდესის პორტი (ტვირთების მოცულობა 25 მლნ ტ). თურქეთის სამსუნჯისა (5 მლნ ტ) და ტრაპიზონის (3 მლნ ტ) პორტები¹⁷⁸. თანაც თითქმის ყველა ჩამოთვლილ პორტში მიმდინარეობს სამშენებლო და სარეკონსტრუქციო სამუშაოები მათი სიმძლავრეების გაზრდის მიზნით. ამასთან ერთად იქმნება ე.წ. კლასტერები იმ მიზნით, რომ შესაძლებელი იყოს ტრანსპორტის სხვადასხვა სახეების – სარკინიგზო, საავტომობილო და საზღვაო, მუშაობის რაც შეიძლება მაქსიმალური სინქრონიზაცია. საქართველოს პორტებში კი ჯერჯერობით ასეთი ხასიათის სამუშაოთა წარმოება არ მიმდინარეობს, რამდენადაც მმართველი ფირმები ჯერჯერობით კონკურენტულ პორტებთან შედარებით ბუნებრივი უპირატესობებით კმაყოფილებიან.

საზღვაო პორტების მუშაობის ინტენსივობის ამადლებას ხელი შეეწყობა საქართველოს საზღვაო ფლოტის შექმნითაც. დღეისათვის ქვეყანა არ ფლობს არც ერთ საზღვაო გემს, თუ ლაინერს. ჩვენ შეგვიძლია

¹⁷⁸ მონაცემები აღებულია საიტებიდან: http://new-sebastopol.com/news/port_sevastopol/Reyting_krupneyshih_portov_Chernogo_morya და http://www.mscturkey.com/our_services/samsun_port_info.html. გადამოწმებულია 22.04.2013.

ვისარგებლოთ საზღვაო ქვეყნის სტატუსით და დავიწყოთ ფლოტის შექმნა, რაც მოსახერხებელი იქნება შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის გააქტიურებით.

*Goderdzi Tkeshelashvili
Tamar Kiladze*

**TRADITIONAL FREIGHT FLOWS AND NEW RAILWAY "MARABDA-KARTSAKHI"
Annotation**

Some scientists believe that also reveals on the governmental level that the implementation of "Marabda - Kartsakhi" railway reduces the amount of freight flow on the traditional "East - West" direction on the territory of Georgia and it will be followed by a decrease in the volume of processed cargo in Georgian ports. In the article are grounded the wrongfulness of such conviction that the being under construction site due the complexity of terrain, would be relatively expensive at the operation, while the continuously will be increasing freight volumes between East - West. Therefore, in parallel mode is necessary the modernization of existing railway and simultaneously the renovation of Black Sea ports technical equipment and vessels. By this should be achieved the offering of competitive pricing for alternative direction.

*თენგიზ ქავთარაძე
მზია ქავთარაძე*

**მთისა და ბარის რეგიონების ტერიტორიულ-აღმინისტრაციული,
დაყოფის მართვის აუცილებლობის შესახებ**

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში ეკონომიკურ მექანიზმში სხვა გარდაქმნების, სისტემური ცვლილებების განხორციელებასთან ერთად არანაკლებ მნიშვნელოვანია ახალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებისადმი შესატყვისი ტერიტორიული მართვის სისტემების ჩამოყალიბება სხვადასხვა დონის ტერიტორიული წარმონაქმნების მიხედვით და ეკონომიკური კოორდინაციის მიზნით მათი ორგანული ჩაშენება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მექანიზმში განუყოფელ ნაწილად. საბაზრო ფქტორების სისტემამ ასახვა უნდა პოვოს რაიონირების ფუქმდებლურ პრინციპებში – ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურსა და ორგანიზაციულში – როგორც მაკრო (სახელმწიფო), ასევე მეზო (რეგიონალურ) და მიკრო (ადგილობრივ) დონეებზე. ამიტომ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეკონომიკური რეგულირების მექანიზმის რეგიონული და ადგილობრივი ბლოკების აგებისას მეტად მნიშვნელოვანია რეგიონის და ადგილობრივი მართვის სტრუქტურებისა და მათ წინაშე მდგარ ამოცანებსა და შესასრულებელ ფუნქციებს შორის ადეკვატურობის მიღწევა. თანამედროვე პირობებში, მართვის ტერიტორიულ, რეგიონული და ადგილობრივ ორგანოებს უნარი უნდა ჰქონდეთ, უზრუნველყონ ქვეყნის, რეგიონებისა და ადგილობრივი ეკონომიკური ინტერესების ერთიანობა, რაზეც უნდა აშენდეს ცენტრალური, რეგიონული და ადგილობრივი ხელისუფლების ურთიერთობა[2].

აქედან ჩანს, რა მნიშვნელოვანია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ტერიტორიების სოციალური და ეკონომიკური სტრუქტურების და მათი განვითარების კოორდინაციის ტერიტორიული მექანიზმის შექმნის მეცნიერული კვლევა, ჩამოყალიბებული სტრუქტურების და ურთიერთობების გაანალიზება, მათი სრულყოფის გზების განსაზღვრა. ამ მხრივ საინტერესოა მცხეთა-მთიანეთისა და კახეთის რეგიონის მეცხოველეობა-მეცხვარეობის ისტორიული, ტრადიციული ტერიტორიული რეგიონული ურთიერთობების აღდგენა-განვითარების პერსპექტივა. ეს საკითხი ძალზე პრობლემატურია როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური თვალსაზრისით. ისტორიულ-ეთნოგრაფიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ თუ მთასა და ბარს შორის მეცხვარეობის განვითარებისათვის კავშირი არ გვაქნა, მოსახლეობისაგან დაიცლება თუშეთი, ხევი, მთიულეთ-გუდამაყარი, ფშავ-ხევსურეთი. ასევე საფრთხე დაემუქრება შირაქისა და ელდარის ზამთრის საზოვრებსაც (მეზობლები მიიტაცებენ).

დღეს ქართული მთა დიდ ნაწილში დაცარიელებულია და იქ დარჩენილებიც გაუსაძლის პირობებსა და სიდუხჭირეში არიან მიტოვებული. ხელისუფლებამ ქართულ ტრადიციებსა და მეცნიერულ ცოდნაზე დაყრდნობით უნდა შეიმუშაოს მთის მეცხოველეობის აღორძინება, განვითარების 15 წლიანი პროგრამა, რომელიც უპირველეს ყოვლისა, დაეფუძნებოდა საქართველოს ბუნებრივი რესურსების, მაქსიმალურად ეფექტურ გამოყენებას. გეგმა, სხვა საკითხებთან ერთად, უნდა მოიცავდეს მთისა და ბარის ტრადიციულ მომთაბარე და სტაციონარული მეცხოველეობის ზონების გამოკვეთას, შესაბამისი რეკომენდაციებითა და ხელშემწყობი დონისიძიებებით. ამ მხრივ საინტერესოა ერწო-თიანეთის ეთნოგრაფიული მასალის დღევანდელობასთან მისადაგების კვლევა. ნ. ბერძენიშვილის დაკვირვებით, ერწო-თიანეთის დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა აღმოსავლეთ საქართველოში, პირველ რიგში, განაპირობა მისმა გეოგრაფიულმა მდებარეობამ. ეს კუთხე, წარმოადგენდა რა არაგვის, ივრისა და ილტო-ალაზნის ხეობების მთიანი ნაწილების ბუნებრივ ცენტრს, მთისა და ბარის დამაკავშირებელ ხიდს, შეიძლება მივიჩნიოთ მთისა და ბარის შერწყმის იშვიათ მაგალითად. მთის ხალხი და არა მარტო მთის ხალხი, მტკიცედ იყვნენ დამოკიდებული იმაზე, თუ ვის ხელში იმყოფებოდა თიანეთი. უამისოდ ისინი ვერ გავიდოდნენ კახეთის ზამთრის სამოვრებზე, რითაც მათ ეკონომიკას, მათი მეურნეობის წამყვან დარგს – მეცხვარეობას საფუძველი ეცლებოდა [3].

მცხეთა-მთიანეთისა და კახეთის რეგიონებისა და ადგილობრივი მართვის სტრუქტურების წინაშე მდგარ მეცხვარეობის განვითარების ამოცანებს შორის ადეკვატურობის მიღწევის მიზნით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, თიანეთის სოფლის მეურნეობის სამმართველოში შეიქმნას მეცხვარეობის განვითარების რეგიონული მართვის ცენტრი. თიანეთის მეცხვარეობის განვითარების რეგიონულ ტერიტორიული მართვის ცენტრში უნდა ჩამოყალიბდეს რეგიონული და ადგილობრივი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეგულირების თანამედროვე ეკონომიკური მექანიზმი, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების რეგულირების მექანიზმის განუყოფელ ნაწილად მოგვევლინება.

ასეთი მექანიზმის შექმნისა და ამოქმედებისათვის საჭიროა:

- აღნიშნული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის შემუშავების სისტემის შექმნა, რომელმაც უნდა გაითვალისწინოს რეგიონული ეკონომიკის თავისებურებანი და ამის საფუძველზე დაინახოს პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარების გზები, განისაზღვროს თიანეთის მეცხვარეობის განვითარების რეგიონულ-ტერიტორიული მართვის ცენტრში სტრატეგიის რეალიზაციისათვის საჭირო საფინანსო სახსრების მობილიზაციის წყაროები;

- მოწესრიგებული საბიუჯეტო-საგადასახადო სისტემა, როგორც რეგიონულ, ასევე ადგილობრივ თიანეთის მეცხვარეობის განვითარების რეგიონულ-ტერიტორიული მართვის ცენტრის დონეზე, რომელშიც მკვეთრად იქნება განსაზღვრული ბიუჯეტის ფორმირების წყაროები და შესაბამისი სახსრების განკარგვის და გამოყენების მექანიზმები, გათვალისწინებული იქნება მიმდინარე ხარჯების და ინვესტიციების ბიუჯეტები;

- რეგიონული პროექტების განსახორციელებლად რეგიონული და ცენტრალური ხელისუფლების ურთიერთობების ინსტიტუციონალიზაცია, მაგალითად, საგემო ხელშეკრულების საფუძველზე ცენტრიდან სპეციალური სუბსიდიების მიღება მეურნეობის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარებისათვის;

- რეგიონთაშორისო და რეგიონს და ქვედა რეგონებს შორის კერძოდ მეცხვარეობის განვითარების ტერიტორიული მართვის ცენტრში ურთიერთობების რეგლამენტირება. კერძოდ, აღნიშნულ საწარმოში საერთო პროდუქტებისა და სამუშაოებისათვის სახსრების მობილიზაციის და განკარგვის წესების განსაზღვრა, საერთო გამოყენებისათვის განკუთვნილი ერთობლივი ორგანიზაციების, დაწესებულებების, ინფრასტრუქტურის ობიექტების, მართვის, სამეცნიერო, საკონსულტაციო და სხვა ცენტრების შექმნის და ფუნქციონირების წესების განსაზღვრა;

- მეცხვარეობის განვითარების რეგიონულ-ტერიტორიული მართვის ცენტრში სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტიმულირების სისტემის შექმნა ადგილობრივი საგადასახადო, საკრედიტო ფასწარმოქმნის ბერკეტების მეშვეობით, აგრეთვე ცენტრალური ხელისუფლების დახმარების საფუძველზე;

- ტერიტორიული მართვის ცენტრში სპეციალური საფინანსო ფონდების და ორგანიზაციების შექმნა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობისათვის. ასეთ საფინანსო ფონდებში სახსრების მოზიდვა შეიძლება ისეთი წყაროებიდან, როგორცაა სახელმწიფო სპეციალური სუბსიდიები, ანარიცხები რეგიონული და ადგილობრივი ბიუჯეტების საინვესტიციო ნაწილიდან, დაინტერესებული კერძო მეწარმეების, განსაკუთრებით მსხვილი კორპორაციების შენატანები. აგრეთვე მსოფლიოში ამჟამად ფართოდ გავრცელდა საფინანსო დახმარების გაწევა შესაბამისი საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან სხვადასხვა აქტუალური პროექტის დასაფინანსებლად. რაც შეეხება სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობის ორგანიზაციების შექმნას - ესაა ამჟამად განვითარებულ ქვეყნებში ფართოდ გავრცელებული ბიზნესის „ინკუბატორები“, საკონსულტაციო, სამეცნიერო-კვლევითი, საცდელ-საკონსტრუქტორო და სხვა კერძო მეწარმეობის ხელშეწყობის ცენტრები, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან, როგორც ინდუსტრიის ასევე სოფლის მეურნეობის განვითარების მხარდაჭერაზე, ესმარებიან კერძო მეწარმეებს ახალი და უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვასა და ეფექტიან გამოყენებაში რეგიონის პირობების, ქვეყნის და რეგიონის მოთხოვნების და საქსპორტო შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

თიანეთის მეცხვარეობის განვითარების რეგიონულ-ტერიტორიული მართვის ცენტრმა უნდა აღრიცხოს და დაადგინოს საქართველოს საზამთრო და გარდამავალი ტიპის საძოვრების საერთო ფართობი, მათი ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა. დღეს მეცხვარეობა იმდენად არის დეგრადირებული, აბსოლუტურად მოშლილი ინფრასტრუქტურით, რომ მეწარმეთა ძალისხმევით, თუნდაც იდეალურ სამეწარმეო გარემოში შეუძლებლად ან დროში უზომოდ გაწელილად გვესახება დარგის აღორძინება. წარმოდგენილია სახელმწიფო რაიმე სახის ეკონომიკურ პოლიტიკას ატარებდეს გამართული სტატისტიკური სამსახურის გარეშე. სტატისტიკის დღევანდელი მდგომარეობა, ანუ მისი ფაქტობრივი არარსებობა, ანგრევს სამეურნეო ურთიერთობებს. მაგალითად, ზამთრის საძოვრებზე არ გაიგება თუ ვისი და რამდენი სული ცხვარი იზამთრებს; როგორია მათი სქესობრივ-საკობრივი შემადგენლობა; როგორია ცხვრის სადგომებისა და საკვებით უზრუნველყოფის მდგომარეობა? ახლა თითქმის ყველგან ცხვრის დოლი 20-30 დღით ადრე იწყება, ვიდრე ძველად. დოლი გაჭიანურებული გამოდის. სიცივის გამო ბატკანი იხოვება. მაგალითად, 2011-2012 წლის მძიმე ხანგრძლივი ვინიანთოვლიანი ზამთრის პირობებში სიცივისა და საკვების ნაკლებობის გამო შირაქისა და ელდარის ზამთრის საძოვრებზე გაწევა ცხვრის სულადობის 25 პროცენტი, 10 პროცენტი კი - სხვა დანარჩენ ზამთრის საძოვრებზე. აღნიშნული მდგომარეობა ძირითადად გამოწვეულია გამოსაზამთრებლად ცხვრის თბილი სადგომების უკმარისობით. დღემდე არ არსებობს სტატისტიკა ზამთრის საძოვრებზე ცხვრის ფარების გამოზამთრების მიმდინარეობის შესახებ. როგორია საკვების სახეობის მიხედვით ზამთრის საძოვრებზე მომარაგებული საკვების ოდენობა; როგორია ცხვრის სულადობის მიწური ან კაპიტალური სადგომებით უზრუნველყოფა; ზაფხულობით ვინ უვლის ცხვრის ბინებსა და ინფრასტრუქტურას ან ვინ დარაჯობს დამზადებულ საკვებს? ვინ არის პასუხისმგებელი ეროზირებული ზამთრის საძოვრების ბალახნარის აღდგენისათვის? ამ საქმეში სახელმწიფოს რა ფუნქცია გააჩნია. სანაშენო საქმიანობის იგნორირების შედეგად საქართველოში შეიცვალა ცხვრის ჯიშობრივი შემადგენლობა. ზუსტად არავინ იცის რამდენი სულია წმინდა მატყლიანი, ნახევრად წმინდა მატყლიანი, უხეშ მატყლიანი, ნახევრად უხეშ მატყლიანი ცხვარი. საგანგაშოა ის მდგომარეობა, რომ ქართველი მეცნიერების მიერ გამოყვანილი ქართული წმინდა მატყლიანი ცხიმიკულიანი და ნახევრად წმინდა მატყლიანი ცხიმიკულიანი ცხვრის სულადობა მხოლოდ უდაბნოს მეცხვარეობის სანაშენო მეურნეობაში 100 სულამდე შემორჩა.

სინანულით უნდა აღინიშნოს შეცდომა თუშური ცხვრის მოშენების საქმეში. თუშური ცხვრის უსისტემო მოშენების გამო საქართველოში თუშური ცხვარი ხალხად, ნაკლებად შემოგვრჩა. რაც უფრო სამწუხაროა ეს მდგომარეობა, პირველ რიგში თუშური ცხვრის ალვანის მეცხვარეობის სანაშენო მეურნეობას შეეხო, ამჟამად, თუშური ცხვრის რაოდენობა გაქრობის პირზე და ისიც ძირითადად წარმოდგენილია დაბალი ხარისხის უხეშმატყლიანი სულადობით, რომელსაც უმნიშვნელოდ აქვს თუშური ცხვრის ჯიშობრივი სიწმინდე. ამიტომ, რესპუბლიკის მეცხვარეობის გაუმჯობესების გეგმებში უნდა დაინახოს მაღალი ღირსების თუშური ცხვრის

ჯგუფების შენარჩუნება, მათი ხალხად მოშენება და გაუმჯობესება სამატყლე პროდუქტიულობის გადიდების მიმართულებით. ჯიშსაშენების ძირითადი ამოცანა უნდა იყოს სისტემური მეთოდური სანაშენო მუშაობის საშუალებით ცხვრის ჯიშების განუწყვეტელი სრულყოფა-გაუმჯობესება. ერთდროულად სახელმწიფო ჯიშსაშენებმა უნდა განახორციელოს (მოიზიდოს) ინვესტიციები პირუტყვის საკვები ბაზის განმტკიცებისა და საძოვრების ექსპლუატაციის გაუმჯობესების ღონისძიებებისათვის, ცხვრის საზამთრო საძოვრებზე რაციონალური სადგომების მშენებლობის, კომპლექსური მექანიზაციისა და წარმოების რაციონალური ტექნოლოგიური პროცესების დანერგვისათვის;

თიანეთის მეცხვარეობის განვითარების ტერიტორიული მართვის ცენტრმა უნდა მოხსნას დღის წესრიგიდან ვითომდა კაკლის ხეების გაშენების მიზნით ალვანის მიწის პრივატიზაციის საკითხი, რასაც საარსებო მნიშვნელობა აქვს მთათუშეთის არსებობისათვის. ძველთაგანვე ამ ტერიტორიაზე შემოდგომით ხდება მთათუშეთის იალღებიდან ჩამოყვანილი მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვისა და ცხვრის სულადობის დაკომპლექტება გამოზამთრებისათვის. მ. მაჩაბლის ცნობით, 1882 წლის 21 მაისს მთელი თუშეთის საერთო კრებაზე დაადგინეს, რომ ალვანის ველი ოთხთვალის ტყით სამუდამოდ დარჩენილიყო თუშეთის საერთო სარგებლობაში, ყველა თუშს ეძლეოდა უფლება, ცხვრის საშემოდგომო ძოვებისათვის ესარგებლა ამ ველით ან დამკვიდრებულიყო ალვანში. ამ შემთხვევაში ალვანის ველი იყო მისთვის ისეთ ადგილი, საიდანაც ადვილად მისწვდებოდა ერთი მხრივ, ბარის საზამთრო საძოვრებს და, მეორე მხრივ, ალპურ იალღებს, თავიანთ ნასოფლარებს, რომლებიც უკვე საზაფხულო საძოვრების ფუნქციებს ასრულებდნენ. რაც შეეხება ოჯახის იმ წევრებს, რომლებიც მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის მოვლა-პატრონობით იყვნენ დაკავებული, ზაფხულობით კვლავ უბრუნდებოდნენ თავიანთ ნასოფლარებს, ხოლო ნაწილი ტბათანაზე ადიოდა. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის გამოზამთრება ალვანში ხდებოდა. ცხვრისა კი შირაქში – კასრის წყალზე [3].

შირაქის ზამთრის საძოვრებისათვის სახელმწიფომ უნდა გამოინახოს სახსრები რათა დროულად ჩატარდეს სათიბ-საძოვრების მოვლა-გაუმჯობესება, გზების მიყვანა, საძოვრების მორწყვა და სხვა. სათიბ-საძოვრების პროდუქტიულობის ამაღლების მიზნით საჭიროა როგორც ორგანიზაციული, ისე აგროტექნიკური ღონისძიებების განხორციელება. მათ მიმართ მოვლა არც წარსულში და არც ამჟამად არ წარმოებს. საძოვრების გარკვეული ნაწილი ქვიანია და მთელ რიგ ღონისძიებათა განხორციელებას მოითხოვს. მას კიდევ ემატება ის, რომ ბუნებრივ სათიბ-საძოვრებზე რეგულარულად არ ტარდება ისეთი ღონისძიებები, როგორცაა: შხამიანი, სარეველა და პირუტყვისათვის სხვა უვარგისი ბალახ მცენარეებისაგან მათი გაწმენდა; ნაკვეთმორიგობით ძოვების არარსებობის გამო საძოვრები ეროზირებულია და არ ტარდება ეროზიის საწინააღმდეგო ბრძოლა; მწირი, ზვესმოდებული, გაშიშვლებული, მენხერი საძოვრების გადახვნა და კულტურული და ველური ბალახების შეთესვის გზით ბლხნარის გაუმჯობესება; არ შეაქვთ ორგანული და მინერალური სასუქები და ა.შ. აღნიშნულ გარემოებებთან ერთად, ბუნებრივი საძოვრების დაბალ წარმადობას ისიც აპირობებს, რომ დღეისათვის პირუტყვის სულადობის არარაციონალურ დატვირთვისთან ერთად ჯერ კიდევ ადგილი აქვს უსისტემო ძოვებას; დანერგილი არ არის საძოვართბრუნვა და ნაკვეთ მორიგობითი რაციონალური ძოვებითი სისტემა. თუმცა ამ ღონისძიებების ჩატარებისათვის მოგვეპოვებოდა რესპუბლიკის სხვადასხვა ზონისათვის შემუშავებული საძოვართბრუნვისა და ნაკვეთმორიგობითი ძოვების სქემები, ძოვების კალენდარული გეგმები და სხვა.

მართალია ამ ნაკლოვანი მხარეების აღმოფხვრა დიდ შრომით და ფულად-მატერიალურ დანახარჯებს მოითხოვს, მაგრამ საკვებწარმოების გადიდების კვალობაზე, ეს დანახარჯები მოკლე პერიოდში 2-3-ჯერ და კიდევ უფრო მეტრად ანახლავრებადია.

აღმოსავლეთ საქართველოს საზამთრო საძოვრების უმეტეს ნაწილზე ახლო წარსულში დიდი უწყლობა აღინიშნებოდა. მიტომ იყო რომ მეცხვარეობის განვითარების პრობლემათა შორის თავის დროზე რესპუბლიკაში ბუნებრივი საძოვრების გაწვლვანების საკითხმა ჯეროვანი ყურადღება მიიქცია. აღმოსავლეთ საქართველოში საზამთრო საძოვრების გაწვლვანება 1955 წელს დაიწყო და ძირითადად 1965 წელს დამთავრდა. ამ დიდ ღონისძიებას ატარებდა და გაწვლვანების ფართო ქსელს ექსპლუატაციას უწევდა საქართველოს მელიორაციისა და წყალთა მეურნეობის სამინისტროს საძოვრების გაწვლვანების საექსპლუატაციო სამმართველოს კოლექტივი. რესპუბლიკის შიგნით მოეწყო საზამთრო საძოვრების გაწვლვანების ხუთი სისტემა: იაღლუჯის, უდაბნოს, ჩათმის, ყარღო-ნატბურა-ტარიბანისა და პატარა შირაქის ელდარის გაწვლვანების სისტემა.

საზამთრო საძოვრების გაწვლვანების ხუთი სისტემის ფარგლებში აშენდა ხუთი მაღალწნევიანი წყალსატუმბავი სადგური. ეს სადგურები საზამთრო სადგურებს აწვდიდნენ წამში 85,2 ლიტრს, ანუ საათში 306,4 კუბურ მეტრ წყალს. გარდა ამისა, საზამთრო საძოვრების წყლით მომარაგების მიზნით მოწყობილი იყო წყლის თვითდინების წყალსადენები, რომლებიც საზამთრო საძოვრებს აწვდიდნენ წამში 15,4 ლიტრს, ანუ საათში 55,6 კუბურ მეტრ წყალს. ე.ი. რესპუბლიკის შიგნით საზამთრო საძოვრების გაწვლვანებისათვის წყლის საერთო დებეტი შეადგენდა წამში 100 ლიტრს, ანუ საათში 362 კუბურ მეტრს. ამ წყლით 682865 მეტრის წყალსადენის ქსელის საშუალებით იყო რესპუბლიკაში გაწვლვანებული 197995 ჰექტარი საზამთრო საძოვრები.

რესპუბლიკის შიგნით საზამთრო საძოვრებზე წყლის განაწილების რეგულირების მიზნით მოწყობილი იყო სამარაგო წყლის 4700 კუბური მეტრი ტევადობის 21 დიდი რეზერვუარი; გაწვლვანების ყველა სისტემის ფარგლებში მოწყობილი იყო 196 წყალსასმური პუნქტი, 196 მცირე (თითო 10 კუბური მეტრის ტევადობის) წყლის გამანაწილებელი რეზერვუარი, პირუტყვის 196 წყალსასმური ნავით, შესაბამისი წყალსადენის მოწყობილობით. მიტომ სამარაგო წყლისა და განმანაწილებელი წყალსაცავების საერთო ტევადობა რესპუბლიკის შიგნით საზამთრო საძოვრებზე 6660 კუბურ მეტრს შეადგენდა. გარდა აღნიშნულისა, საზამთრო საძოვრების სისტემაში აგებული იყო პირუტყვის გასაბანი 89 აბანა, 69 სათბობ-სადეზინფექციო მოწყობილობა, 28 სადარაჯო სახლი 10944 კუბური მეტრის საცხოვრებელი მოცულობით, 48 ცხენის 24 თავლა და ა.შ.

ამჟამად, აღმოსავლეთ საქართველოს ბუნებრივი საზამთრო საძოვრების გაწვლვანების სისტემა მოუწყვლობის გამო მთლიანად გამოსულია მწყობრიდან. მეცხვარეობა დიდ ზარალს განიცდის. სოფლის მეურნეო-

ბის განვითარების ტენდენციები საქართველოში, აგრარული რეფორმების გატარების პირობებში, დაუყოვნებლივ მოითხოვს სახელმწიფოს მიერ ზამთრის საძოვრების გაწყვლოვანების, ამ ძვირფასი წამოწყების დროულად აღდგენა-ფუნქციონირებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **აბესაძე რ.** ეკონომიკური განვითარების ენერგოეკოლოგიური ფაქტორები და ენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების მაკროეკონომიკური მიდგომები საქართველოში. თბილისი, „მეცნიერება“, 2004.
2. **ბურდული ვ.** სოციალური და ეკონომიკური განვითარების კოორდინაცია რეგიონალურ და ლოკალურ დონეზე. „მერიდიან“, თბილისი, 2006.
3. **გამყრელიძე ბ.** ცენტრალური კავკასიის მთიელთა ალპური მესაქონლეობა. „მეცნიერება“, თბილისი, 1982.
4. **კუნჭულია თ.** საქართველოს სოფლის მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადაყვანის პრობლემები „მეცნიერება“, თბილისი, 1997.
5. **ქავთარაძე თ.** აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო „მეცნიერება“, თბილისი, 2003.

*Tengiz Kavtaradze
Mzia Kavtaradze*

ON THE NECESSITY OF TERRITORIAL-ADMINISTRATIVE DIVISION MANAGEMENT OF MOUNTAINOUS AND LOWLAND REGIONS

Annotation

The article discusses the issues of coordination improvement of social and economic development of mountainous and lowland territorial units. Are given rehabilitation and development perspectives of historical traditional territorial, regional relations of Mtkheta-Mtianeti and Kakheti region sheep breeding. Are grounded the improvement ways of budgetary and payment system of territorial units and of financial-managerial relations between the authorities and manager subjects.

*თამარ ქამხაძე
თამარ რუხაძე*

საქართველოს მრეწველობა და მისი როლი თანამედროვე ეკონომიკაში

ეკონომიკა ადამიანის ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია, თითოეული ჩვენგანი ვცხოვრობთ ეკონომიკურ გარემოში და ჩვენი წილი შეგვაქვს მის განვითარებაში. თითოეული ოჯახი აწარმოებს საკუთარ ეკონომიკურ პროცესებს.

ეკონომიკის საფუძველს წარმოადგენს საწარმო (ფირმა), რომელიც აწარმოებს პროდუქციასა და მომსახურებას. ნათელია, რომ საქართველოს ეკონომიკის კრიზისიდან გამოსვლისათვის აუცილებელია მრეწველობის აღორძინება. სამრეწველო სექტორის განვითარების საკითხებზე მომუშავე გაეროს სპეციალურმა ორგანიზაციამ დაადგინა, რომ სამრეწველო განვითარება სტატისტიკურად დაკავშირებულია მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდასა და რენტაბელურობაზე. მსგავსი დამოკიდებულება არსებობს სამრეწველო წარმოებასა და ექსპორტს შორის, რომლებიც, თავის მხრივ, ხელს უწყობენ შემოსავლების ზრდას.

ეკონომიკის ლიბერალიზაციამ ბევრ სამწარმო სექტორში საქართველოს კონკურენტუნარიანობის დაკარგვა განაპირობა. ქართული საწარმოების უმრავლესობა კაპიტალის უკმარისობის შედეგად არაეფექტური და ეკონომიკური ტრანსფორმაციისათვის და საერთაშორისო კონკურენციისათვის მოუმზადებელი რჩება. სახელმწიფომ დაუეჭონებლივ უნდა მიაქციოს ყურადღება არსებული პრობლემების გადაწყვეტის საკითხს. მათ შორისაა: სამრეწველო წარმოებაში სარეკორდო ვარდნა, რომელიც ეკონომიკურ სისტემაში ცვლილებებითაა განპირობებული, საწარმოების ტრანსფორმაცია და ტრადიციული კავშირების გაწყვეტა, საკრედიტო დეფიციტი, კაპიტალის უკმარისობა ახალი ინვესტიციების განსახორციელებლად, შემოსავლების დაბალი დონე და უმუშევრობის ზრდა.

ისევე, როგორც სხვა განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში, საქართველოშიც, სამრეწველო სექტორმა დაუთმო პოზიციები მომსახურების სფეროს, როგორც მოსახლეობის დასაქმების ძირითად ფაქტორს და ეროვნული კეთილდღეობის ძირითად წყაროს. მრეწველობაში დასაქმების ხასიათი პასუხობს წარმოებაში არსებულ ძირითად ტენდენციებს, რომლებიც (ქვეყნის მრავალ რეგიონში) კომპანიების დახურვასთანაა დაკავშირებული.

მომსახურების სფეროს როლის ზრდა ქართულ ეკონომიკაში მისი მსოფლიო ბაზართან ინტეგრაციის და გლობალიზაციის გავლენის ბუნებრივი შედეგია. მოწინავე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში მომსახურების სფეროზე მოდის მშპ-ს წილი, რომელიც მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაზე მეტია. ზოგიერთ მათგანში (საფრანგეთი, კანადა, აშშ) მომსახურების სფეროს წილი უკვე აღწევს 70 %-ს.¹⁷⁹ მიუხედავად ამისა, განვითარებული ქვეყნების ისტორია გვიჩვენებს, რომ მომსახურება (საბანკო საქმისა და დაზღვევის ჩათვლით) ვითარდება ძლიერი მრეწველობის ირგვლივ და არა პირიქით. საქართველოს ეკონომიკის რეალიების თავისებურება და საშიშროება მდგომარეობს იმ არსებულ დისბალანსში, რომელიც ამ სექტორებს შორისაა. კომერციული და ფინანსური მომსახურების სფეროების ტენდენციების ზრდა (აგრარული სექტორის დაბალი პრო-

¹⁷⁹ РИА-Аналитика / Центр экономических исследований. Рейтинг стран по объему ВВП на душу населения. საიტი: http://vid1.rian.ru/ig/ratings/gdp_per_capita_2012.pdf. გადამოწმებულია 25.04.2013.

დუქტიულობის ფონზე) და მეორადი სექტორის საპროცენტო წილის მუდმივი შემცირება დასაქმებაში და მშპ-ში, საბოლოოდ, თვით მომსახურების სფეროს შეფერხებას გამოიწვევს და შესაძლოა, მთლიანად ეკონომიკის ჩამოქცევაც კი გამოიწვიოს.

მსოფლიოს ქვეყნები შეიძლება ოთხ დიდ ჯგუფად დავეყოთ იმის მიხედვით, თუ როგორია მათი მშპ/კაც-ზე:

- 1) უღარიბესი ქვეყნები - მშპ/კაც. ნაკლებია 1000 დოლარზე;
- 2) განვითარებადი ქვეყნები - მშპ/კაც. არის 1000-5000 დოლარი;
- 3) საშუალო განვითარების ქვეყნები - მშპ/კაც. არის 5000-12000 დოლარი;
- 4) განვითარებული ქვეყნები - მშპ/კაც. 12000 დოლარზე მეტია.

საქართველოს მშპ/კაც-ზე დაახლოებით 2700 ამერიკული დოლარია¹⁸⁰.

ჩვენი უახლოესი და უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, საქართველო საშუალო განვითარების ქვეყნად ვაქციოთ, რისთვისაც საჭიროა 5000-6000 დოლარიან მშპ-ს მივადწიოთ. ეს არის ეკონომიკური განვითარების ის მინიმალური დონე, საიდანაც შეიძლება საუბარი სოციალურ პროგრამებზე, მეცნიერებისა და განათლების განვითარებაზე. ეკონომიკური განვითარების ამ დონეზე გამოიკვეთება, თუ როგორი იქნება საქართველოს ეკონომიკის როლი და ფუნქციები გლობალურ ეკონომიკაში, რომელი დარგები გახდება წამყვანი. განსაკუთრებით ეს მრეწველობას ეხება.

იმისათვის, რომ ქვეყანა ჩართოს გლობალიზაციის ეკონომიკურ პროცესებში, მას უნდა შეეძლოს კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება. ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია, დავაინტერესოთ ლიბერალური სპარტელბრივი ბიზნესი – გარემოთი ეკონომიკური პროფილის დიდი საერთაშორისო, ანუ ტრანსნაციონალური კომპანიები, რომლებსაც საწარმოები გააჩნიათ რამდენიმე ქვეყანაში. ასეთი კომპანიები უკვე დიდი ხანია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მსოფლიო ეკონომიკაში. მათი წილი ერთობლივ პროდუქტში 30%-ს აღწევს. ტრანსნაციონალური კორპორაციების წილად მოდის მსოფლიოში წარმოებული ელექტრონიკის, ქიმიური მრეწველობის, მანქანათმშენებლობის, ფარმაცევტიკის 75-90%. გლობალიზაციის პროცესმა არა მარტო ძალიან გაზარდა ტრანსნაციონალური კომპანიების როლი მსოფლიო ეკონომიკასა და პოლიტიკაში, არამედ ერთ-ერთ მთავარ მონაწილედ აქცია ისინი საერთაშორისო ურთიერთობებში. საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობა დღეს მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებულია ვიდრე წინა წლებში. აქედან გამომდინარე, მრეწველობის მანევრებლელიც უკეთესია. 2011 წლის განმავლობაში მნიშვნელოვანი ზრდა დაფიქსირდა მრეწველობის ყველა მანევრებლის მიხედვით.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით მრეწველობის სექტორის ბრუნვამ 2011 წელს შეადგინა 6,540,7 მლნ ლარი (ზრდა 18.1 %), ხოლო გამოშვების მოცულობამ კი 5,669,7 მლნ ლარი (ზრდა 16,9%)¹⁸¹.

ეკონომიკური საქმიანობების მიხედვით განსაკუთრებული ზრდა დაფიქსირდა შემდეგ მიმართულებებში:

- დამამუშავებელი მრეწველობა - 14.3%
- ელექტროენერჯით, გაზითა და წყლით მომარაგება - 8.9%
- პროდუქციის გადამამუშავება შინამეურნეობების მიერ - 5.3 %
- სამთომოპოვებითი მრეწველობა - 6.5%¹⁸².

საქართველოში მრეწველობას ვერ ვუწოდებთ ეკონომიკის წამყვან დარგს მიუხედავად იმისა, რომ ზრდა აშკარად შესამჩნევია, მდგომარეობა მაინც არ არის სახარბიელო.

საქართველოში წარმოებული სამრეწველო პროდუქციის უმეტესი წილი მსხვილ საწარმოებზე მოდის. მცირე და საშუალო საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქცია მცირეა და მასში დასაქმებულთა რაოდენობაც თავისთავად მცირეა. საშუალო და მცირე მეწარმეთათვის ხელის შეწყობა და დამარება ძალიან მნიშვნელოვანია.

ცხრილი 1

მრეწველობაში ბრუნვის მოცულობა საწარმოთა ზომის მიხედვით 2005-2012 წლებში¹⁸³

წელი	კვარტალი	სულ მლნ ლარი	მსხვილი საწარმოები	საშუალო საწარმოები	მცირე საწარმოები
2005		2561.2	2174.9	226.6	159.7
2006		3228.7	2812.8	251.1	164.8
2007		4362.1	3945.2	271.9	145.0
2008		4637.6	4236.9	262.6	138.1
2009		4407.4	3861.2	316.5	229.7
2010		5539.9	4971.2	335.5	233.2

¹⁸⁰ მონაცემები აღებულია საქართველოს სტატისტიკური წელიწადიური. თბ., 2012.

¹⁸¹ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადიური. თბ., 2012.

¹⁸² იქვე.

¹⁸³ იქვე.

2011		7232.0	6411.6	479.1	341.3
2012	I კვ.	1715.9	1543.3	97.3	75.3
	II კვ.	1776.8	1570.3	109.3	97.2
	III კვ.	1957.2	1703.6	138.6	115.0

მათ უნდა შეძლონ და აწარმოონ ისეთი პროდუქცია რომელიც, კონკურენციას გაუწევს მსხვილ მეწარმეთა პროდუქციას, რათა თავიდან ავიცილოთ ახალი მონოპოლიების წარმოქმნა სამრეწველო წარმოებაში. მსხვილი, საშუალო და მცირე საწარმოთა მიერ მრეწველობაში ბრუნვის მოცულობა 2005-2012 წლებში ასე გამოიყურება (იხ.ცხრილი 1).

2010 წელს მრეწველობაში ყველაზე დიდი წილი დამამუშავებელ მრეწველობას უკავია, რაც მთლიანი შიდა პროდუქტის 9.1%-ს შეადგენს. მრეწველობაში ბრუნვის მოცულობა 2010 წელს, 2003 წელთან შედარებით, 198%-ით გაიზარდა. საშუალო ზომის საწარმოთა მიხედვით ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი - 336.0 მლნ ლარი 2010 წელს დაფიქსირდა, რაც 149%-ით აღემატება 2003 წლის მონაცემს, ხოლო მცირე ზომის საწარმოთა ბრუნვა 2010 წელს, 2003 წელთან შედარებით, 124%-ით არის გაზრდილი¹⁸⁴.

*Tamam Kamkhadze
Tamar Rukhadze*

GEORGIAN INDUSTRY AND ITS ROLE IN MODERN ECONOMY
Annotation

These facts suggest that the above gives you some revival of the industrial enterprises and industry growth potential.

The present paper deals with the aspiration to participate in global economic processes. The role and importance of transnational companies in the world economy. Of problems whose solution will help reach the goal of production and global markets.

ირაკლი ქვარაია

საქართველოში სამშენებლო სფეროს ხელმძღვანელი სტრუქტურების დახვეწის აუცილებლობის შესახებ

მშენებლობა ყოველთვის ერთ-ერთი მოწინავე დარგი იყო საქართველოში და მას, ტრადიციულად, ძალიან დიდი ყურადღება ეთმობოდა. გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში, ქვეყანაში შექმნილი რთული პოლიტიკური მდგომარეობის გამო მშენებლობის მიმართ თანდათან შენედა ინტერესი და, საბოლოოდ, საკმაოდ დიდი ხნით შეწყდა ახალი ობიექტების მშენებლობა. შესაბამისად მოხდა სამშენებლო პროფილის სამინისტროებისა და უწყებების გაუქმება. XXI საუკუნის დასაწყისში თითქოს დაიწყო მშენებლობის პროცესის გამოცოცხლება, ძირითადად ბინათმშენებლობის ხაზით, მაგრამ 2008 წლის მოვლენებმა ისევ დრამა კრიზისში დააბრუნა ეს მეტად მნიშვნელოვანი სფერო. ამას თან დაერთო მსოფლიოს ეკონომიკური კრიზისი და იმ წლებში დაწყებული მთელი რიგი ობიექტების მშენებლობა დღემდე გაჩერებულია. მრავალი დაუმთავრებელი საცხოვრებელი სახლი მენაშენებსა და მშენებლებს შორის ამჟამად სერიოზული დავის საგანს წარმოადგენს. მაგალითად, ერთ-ერთ სამშენებლო კომპანიას ექვსი ათასზე მეტი ადამიანი უჩივის. არსებულ პირობებში მინიმუმამდეა შემცირებული მშენებლობის სფეროს ხელმძღვანელი სტრუქტურები და დღეს ამ დარგის საქმიანობის კოორდინაცია დავალებული აქვს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, სივრცითი დაგეგმარებისა და სამშენებლო პოლიტიკის დეპარტამენტს. დეპარტამენტის მცირერიცხოვან შემადგენლობას ძირითადად მშენებლობის სფეროში მიმდინარე პროცესების დაფიქსირება და მათი სტატისტიკური ანალიზის განხორციელება უხდება. ეს დარგის განვითარებისათვის ნამდვილად არასაკმარისია და გაცილებით უფრო პროფესიულ მიდგომას მოითხოვს. სამწუხაროდ, დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობის განმავლობაში, მრავალი მცდელობის მიუხედავად, ჯერ კიდევ არ არის შემუშავებული ერთიანი სამშენებლო სტანდარტები, ნაკლები ყურადღება ექცევა სახელმწიფოს მხრიდან სამშენებლო სამუშაოების შესრულების მიმდინარეობის შემოწმებას, მშენებლობის უსაფრთხოებისა და შრომის დაცვის საკითხებს. მშენებლების ერთი ნაწილი სარგებლობს საბჭოთა კავშირის დროინდელი სამშენებლო ნორმებითა და წესებით, მეორე ნაწილი ყოველდღიურ საქმიანობაში ემყარება სხვადასხვა უცხოურ სტანდარტებს, ხოლო ზოგიერთები საერთოდ უგულვებელყოფენ მსგავსი ნორმების ან სტანდარტების საჭიროებას და თითქმის თვითნებურად აწარმოებს ობიექტების მშენებლობას. ბოლო წლებში მრავალი შემთხვევა დაფიქსირდა, როდესაც ობიექტების მშენებლობა არსებული არქიტექტურული პროექტის დარღვევით და კონსტრუქციული ნაწილის გადაანგარიშების გარეშე მიმდინარეობდა. უფრო მეტიც, მშენებლობის პროცესში ბინების მყიდველთა რიცხვის მატების შემთხვევაში, რაც მშენებელს მეტ მოგებას უქადის, თითქმის წესად იქცა საცხოვრებელი სახლების სართულიანობის გაზრდის ფაქტები საძირკვლებისა და მზიდი კონსტრუქციების შესაბამისი გაძლიერების გარეშე. ტრადიციული ხასიათი შეიძინა საპროექტო დოკუმენტაციის დამუშავების მანკიერმა პრაქტიკამ მშენებლობის წარმოების პროცესში. სწორედ ამიტომ, ძალიან ხშირად, ობიექტის ექსპლუატაციაში გადაცემა და ამ შენობის საპროექტო დოკუმენტაციის დამუშავების დასრულება ერთდროულად ხდება, რაც ყოველად წარმოუდგენელია.

¹⁸⁴ ნიკოლეიშვილი გიორგი. აზიური მიმართულებაც მნიშვნელოვანია. <http://24saati.ge/index.php/category/business/2010-05-30/7087>. გადამოწმებულია 12.04.2013.

არსებული მდგომარეობა მეტად დამაფიქრებელია და სასწრაფო რეაგირებას მოითხოვს ხელისუფლების მხრიდან. ამისათვის, პირველ რიგში, აუცილებელია მშენებლობის სფეროს ხელმძღვანელი სტრუქტურის ჩამოყალიბება, რომელიც კონტროლს გაუწევს ახალი ობიექტების მშენებლობას დაპროექტების სტადიიდან მათ ჩაბარებამდე და არ დაუშვებს არქიტექტურულ-გეგმარებით გადაწყვეტილებებს და დამტკიცებული საპროექტო დოკუმენტაციის იგნორირებას. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ქვეყანაში მშენებლობის დარგის ხელმძღვანელობისადმი მიდგომა, ადრეულ წლებთან შედარებით სრულიად განსხვავებული უნდა იყოს. ამის მიუხედავად, აუცილებელია იმ ტრადიციების გათვალისწინება, რაც საქართველოში ამ მხრივ არსებობდა. საინტერესოა სამშენებლო კომპლექსის მუშაობის გაანალიზება გასული საუკუნის ოთხმოციდან, ანუ ყველაზე წარმატებულ პერიოდში.

ხელისუფლების განსაკუთრებული კონტროლის ქვეშ მიმდინარეობდა მთელი საქართველოს ტერიტორიაზე საბინაო და სოციალურ-კულტურული დანიშნულების ობიექტების მშენებლობა. ყოველწლიურად იზრდებოდა საექსპლუატაციოდ გადასაცემაში საცხოვრებელი ფართების მანქანები, სასკოლო და საბავშვო ბაღების ადგილები, საავადმყოფოების საწოლების რიცხვი და კლუბებისა და კულტურის სახლების რაოდენობა. განვითარებული სოციალიზმის პირობებში აუცილებელი იყო ყოველწლიურად მზარდი გეგმების შესრულება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ცენტრალური ხელისუფლება არ იძლეოდა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების მოცულობების ზრდის საშუალებას. თითქმის ანალოგიური მდგომარეობა იყო სამრეწველო, საგზაო-სატრანსპორტო, პიდროსაინჟინრო და მთელი რიგი სხვა დანიშნულების ობიექტების მშენებლობის მხრივ, რომელთა შესრულების გეგმები ასევე წლითიწლებით სულ უფრო იზრდებოდა.

საქართველოში დაგეგმილი სამშენებლო პროგრამის შესრულებას იმ წლებში რამდენიმე სამინისტრო და უწყება ხელმძღვანელობდა. მათი ფუნქციონალური დანიშნულებიდან გამომდინარე, თითოეულ მათგანს კონკრეტული როლი ჰქონდა განკუთვნილი და მაქსიმალურად ხდებოდა მათი პოტენციური შესაძლებლობების გამოყენება.

საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებული კაპიტალური მშენებლობის მთავარი სამმართველო არეგულირებდა ბიუჯეტიდან გამოყოფილი სახსრების ხარჯვას. მისი წარმომადგენლები ტექნიკურ ხელმძღვანელობას უწევდნენ სამშენებლო სამუშაოების მიმდინარეობას და ყოველი თვის ბოლოს ამოწმებდნენ შესრულებული სამუშაოების მოცულობებს. აღნიშნულის გარდა, როგორც სახელმწიფო დამკვეთს, ამ უწყებას ევალებოდა ნებართვებისა და შეთანხმებების გაფორმება და მშენებარე ობიექტების მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვა გამოყოფილი კაპიტალდაბანდებების ფარგლებში.

საქართველოს სამშენებლო კომპლექსის მუშაობას მრავალმხრივ კოორდინაციას უწევდა მშენებლობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტი. მისი უშუალო კონტროლის ქვეშ ხორციელდებოდა მრავალრიცხოვანი საპროექტო, სამშენებლო და სამშენებლო ინდუსტრიის ორგანიზაციების მუშაობა. არქმშენინსპექცია მკაცრ მეთვალყურეობას უწევდა თითოეული ობიექტის მშენებლობას და სამუშაოთა წარმოების დროს სამშენებლო ნორმებისა და წესების აუცილებელ დაცვას. აღნიშნული კომიტეტი განსაზღვრავდა ძირითად სამშენებლო პოლიტიკას.

მშენებლობის სამინისტრო დაკავებული იყო საქართველოს ტერიტორიაზე მსხვილი სამრეწველო და სამოქალაქო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობით. მისი უმსხვილესი დანაყოფები, მძლავრი ინდუსტრიული ბაზის მქონე ტრესტების სახით, განლაგებული იყო თბილისში, რუსთავში, ქუთაისში, ბათუმში, სოხუმში, ცხინვალში, გორში, ჭიათურაში, ზუგდიდში, ფოთში. სამინისტროს შემადგენლობაში შედიოდა ასევე თბილისის ხუთი, რუსთავის, ქუთაისის, სოხუმის, ბათუმის და გორის სახელმშენებელი კომბინატები, რომელთა საშუალებით ძირითადად ხორციელდებოდა ბინათმშენებლობის გეგმების შესრულება. აღნიშნული საწარმოების გაფართოება-გადაიარაღების ხარჯზე საცხოვრებელი ფართის ყოველწლიურად ჩაბარების მანქანებელმა რეკორდულ – 1,2 მილიონ კვადრატულ მეტრს მიაღწია ყოველგვარი დამხმარე ფართების გათვალისწინების გარეშე (სამზარეულო, აბაზანა, კორიდორი, შუშაბანდი, აივანი და სხვა).

სოფლის მშენებლობის სამინისტრო, თითქმის ანალოგიური სტრუქტურით, საქართველოში აწარმოებდა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების და სოფელ ადგილებში საბინაო და სოციალურ-კულტურული ობიექტების მშენებლობას. განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით აშენდა იმ წლებში მეფრინველეობის ფაბრიკები, წისქვილკომბინატები, ღვინისა და ჩაის გადამამუშავებელი ქარხნები, მეცხოველეობის ფერმები. პარალელურად, როგორც წესი, მიმდინარეობდა ახალი დასახლებების მშენებლობა აღნიშნული საწარმოებისათვის.

კომუნალური მეურნეობის სამინისტრო მასში შემავალი მსხვილი სამშენებლო-სარემონტო ქვედანაყოფების საშუალებით ახორციელებდა არსებული საბინაო ფონდის მოვლასა და გარემონტებას. უზრუნველყოფდა ცენტრალური საინჟინრო კომუნიკაციების მოწყობას და მათ ექსპლუატაციას.

საავტომობილო გზების სამინისტრო დაკავებული იყო ახალი საქალაქთაშორისო მაგისტრალის მშენებლობით, რომელიც ითვალისწინებდა ხიდების, გვირაბების, ესტაკადების და სხვა სატრანსპორტო დანიშნულების ობიექტების აგებას. საგზაო სამშენებლო ორგანიზაციებს ევალებოდათ ასევე არსებული გზებისა და სატრანსპორტო კომუნიკაციების ექსპლუატაცია.

საშენ მასალათა მრეწველობის სამინისტრო უზრუნველყოფდა სამშენებლო ობიექტების მომარაგებას აუცილებელი სამშენებლო მასალებით. რუსთავისა და ცემენტის ქარხნები ყოველწლიურად აწარმოებდნენ 1,5-1,8 მლნ ტონა ცემენტს, რაც რესპუბლიკის მთლიანი სამშენებლო პროგრამის დაახლოებით 80-85%-ს აკმაყოფილებდა. დიდი მოთხოვნილება იყო საქარა-მადნეულის და მთელი რიგი სხვა კარიერების მიერ მოპოვებული მასალების მოხმარებაზე. სრული დატვირთვით მუშაობდნენ აგურის ქარხნები, სამშენებლო და კერამიკული კომბინატები.

მნიშვნელოვანი სამუშაოების შესრულება უხდებოდა საქართველოს მონტაჟსპეცმშენის მთავარ სამმართველოს, რომელიც სპეციალიზებული სამშენებლო ორგანიზაციების საშუალებით ახორციელებდა ლითონის კონსტრუქციების, სანტექნიკური, სავენტილაციო და სხვა ელექტრომექანიკური სამუშაოების შესრულებას. იმ წლებში საქართველოში პირველი ნაბიჯები გადაიდგა ჰელიოსისტემების გამოყენებასთან დაკავშირებით. ჩამოყალიბდა ჰელიომონტაჟის სამმართველო, რომელმაც მთელ რიგ რეგიონებში განახორციელა სამუშაოები,

რომელიც დიდი მოთხოვნით სარგებლობდა და ძალზე პერსპექტიული იყო, მაგრამ თანდათან დავიწყებას მივცა.

ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ადგილი პიდრომშენებლობას ეკუთვნოდა. საქიდრომენერგომშენის სპეციალისტები, რომლებმაც წარმატებით გაართვეს თავი ენგურჰისის უნიკალური კომპლექსის მშენებლობას, მრავლად მუშაობდნენ საზღვარგარეთის ქვეყნებში. საქართველოში იგეგმებოდა, მეტად საინტერესო, ხუდონჰისის კასკადის მშენებლობის პროექტის განხორციელება, რასაც წინ აღუდგა საქართველოში იმ დროს ახალფეხადგმული მწვანეთა მოძრაობა. მათი გაუფითრებლობის გამო, უაზრო და მხოლოდ პოპულისტური მოქმედების შედეგად ქვეყნისათვის მეტად საჭირო ეს საქმე ჩაიშალა.

ამირეკავკასიაში სარკინიგზო მშენებლობას საკავშირო დაქვემდებარების ტრესტი “ამირეკავკას-სტრანსშენი” უძღვებოდა. იგი, სარკინიგზო მაგისტრალის გაყვანასთან ერთად, დიდი წარმატებით ახორციელებდა საბინაო და სოციალურ-კულტურული დანიშნულების ობიექტების მშენებლობას. კარგი პერსპექტივები ისახებოდა მარაბდა-ახალქალაქის სარკინიგზო ხაზის ამოქმედების შედეგად.

“კავკასელექტროქსელმშენი” მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზების საყრდენი კონსტრუქციების დამზადებით და ურთულეს პირობებში მათი დამონტაჟებით იყო გამორჩეული მთელს კავკასიაში.

დიდი ტრადიციების მქონე სამშენებლო ორგანიზაციას წარმოადგენდა “თბილგვირაბმშენი”, რომელიც მეტროს ახალი ხაზების მშენებლობასთან ერთად ახორციელებდა საავტომობილო თუ სარკინიგზო გვირაბების მშენებლობას. ბევრი მისი ქვედანაყოფი წლების განმავლობაში მუშაობდა მოსკოვში და საბჭოთა კავშირის სხვა ქალაქებში. მის ბაზაზე შეიქმნა “კავკავირაბმშენი”, რომელსაც უნდა განეხორციელებინა ტრანსკავკასური სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობა, კავკასიონის ქედზე უნიკალური გვირაბის გაყვანით. აღნიშნული პროექტის განხორციელება საზოგადოების დიდი წინააღმდეგობის შედეგად საწყის ეტაპზე შეჩერდა.

ზემოდასახელებული სამშენებლო სამინისტროებისა და უწყებების გარდა კიდევ მრავალი მსხვილი სამშენებლო ორგანიზაციის დასახელება შეიძლება, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ მშენებლობის სხვადასხვა მიმართულებების განვითარებას, მაგრამ ალბათ ესეც საკმარისია საქართველოში იმ დროს სამშენებლო სფეროში არსებული მდგომარეობის წარმოსადგენად. უშუალოდ მშენებლობებზე ან მშენებლობების მომსახურე სხვადასხვა დარგის საწარმოებში დასაქმებული იყო ქვეყნის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა. მშენებარე ობიექტების რიცხვის ზრდასთან ერთად იზრდებოდა სამუშაო ადგილები და მშენებლობის სფერო მნიშვნელოვან პროგრესს განიცდიდა, მაგრამ საბჭოთა კავშირში დემოკრატიული პროცესების და სიტყვის თავისუფლების დამკვიდრების შემდეგ, განსაკუთრებით ამ დარგში კუროზული სიტუაცია შეიქმნა. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში, თავდაპირველად ტრესტების დონეზე დაიწყო ზემდგომი სტრუქტურებისათვის საკუთარი მოგების განაწილების წინააღმდეგ გამოსვლა და ბევრმა მათგანმა სწრაფად მიადწია ფინანსურ დამოუკიდებლობას, ამის შემდეგ მათ დაქვემდებარებაში მყოფმა სამმართველოებმა აღარ ისურვეს ტრესტის ხელმძღვანელი სტრუქტურების რჩენა. ბოლოს უბნის უფროსებმა და სამუშაოთა მწარმოებლებმაც მოახერხეს ზემდგომებისაგან გამოთავისუფლება. შედეგად, მოისპოო წლების განმავლობაში შექმნილი ცენტრალიზებული სისტემა და თითოეული მშენებარე ობიექტი დამოუკიდებელ სამეურნეო ერთეულად გადაიქცა. ხელმძღვანელი სტრუქტურების აღნიშნული რღვევის შედეგად მთელი სამშენებლო კომპლექსი დანაწევრდა და, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, გარკვეული დროის განმავლობაში სამშენებლო საქმიანობა თითქმის მთლიანად შეჩერდა. საქართველოში მშენებლობის აღორძინებისათვის, პირველ რიგში, აუცილებელია ახალი ხელმძღვანელი სტრუქტურების ჩამოყალიბება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ი. ქვარაია. ეკონომიკური კრიზისი და მშენებლობა საქართველოში. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თბილისი. 25 მარტი 2011 წელი. გვ. 154-156.

2. ი. ქვარაია, კ. ქუთათელაძე, ე. მაღანია. საქართველოში სამშენებლო ინვესტიციების განხორციელების დროს გასათვალისწინებელი ზოგიერთი საკითხები. კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის მაცნე №4. თბილისი. 2012, გვ. 35-39.

Irakli Kvaraia

THE NEED TO IMPROVE THE GOVERNANCE STRUCTURE IN THE CONSTRUCTION SECTOR IN GEORGIA

Annotation

Traditionally construction was one of the most developed field in Georgia. Especially a lot of construction processes have taken place in the eighties of last century. Unfortunately after this development, created political situation in the country caused deep crisis. Along with a decrease in the size of the construction industry, public authorities of that area also reduced and finally was abolished. Currently this field is coordinated by the Spatial Planning and Construction Policy Department of the Ministry of Economy and Sustainable Development, which is inadequate. For the full development and revival of the field it is necessary to create a governance structure and share the experience of the old.

თანამედროვე ძალაქმშენებლობის პრობლემები

თბილისი, როგორც საქართველოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამრეწველო ცენტრი, ყოველთვის გამოირჩეოდა მშენებლობის მასშტაბებით. ქვეყნის დედაქალაქში მეოცე საუკუნის ბოლოს თავმოყრილი იყო ქვეყნის მოსახლეობის მეოთხედზე მეტი. მათი რიცხვი სულ უფრო იზრდებოდა თბილისსა და მის ახლომდებარე ქალაქებში (რუსთავი, გარდაბანი, მარნეული და სხვა) არსებული საწარმოების გაფართოებისა და ახალი ინდუსტრიული ბაზების შექმნის ხარჯზე. საბჭოთა კავშირის არსებობის უკანასკნელ წლებში დასახული ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ალბათ ყველაზე არარეალური პროგრამა, თითოეული საბჭოთა მოქალაქის საცხოვრებელი ფართით უზრუნველყოფას ითვალისწინებდა. აღნიშნული ფართის მინიმალური სიდიდე, დამხმარე ფართების გათვალისწინების გარეშე, იმ პერიოდისათვის 8 კვ.მეტრს შეადგენდა. ერთ სულ მოსახლეზე 8 კვ.მ ნაკლები ფართის მქონე ნებისმიერი ოჯახი ბინის მიღებაზე აღრიცხვას ექვემდებარებოდა და ასეთი ოჯახების რიცხვი 1988 წლის ბოლოსათვის თბილისში 60 ათასს აჭარბებდა.

ინტენსიურად მიმდინარეობდა საცხოვრებელი მასივების მშენებლობა გლდანში, გლდანულაში, დიდ დიღომში, ვარკეთილში, ვაზისუბანში, ფონიჭალაში და ქალაქის მთელ რიგ განაპირა უბნებში. მშენებლობებისთვის, როგორც წესი, დაუსახლებელ და არაგანაშენიანებულ ადგილებს ირჩევდნენ, რაც მისასვლელი გზებისა და ყველა სხვა სახის საქალაქო კომუნიკაციების (წყალსადენი, კანალიზაცია, ელექტრომომარაგება და სხვა) ადვილად მოწყობისა და ექსპლუატაციის საშუალებას იძლეოდა. საინტერესოა ამ მხრივ დიდი დიდის და გლდანულას დასახლებების მშენებლობა. იქ საცხოვრებელი სახლების მშენებლობის დაწყებამდე განხორციელდა ამ მრავალრიცხოვანი დასახლებების უზრუნველსაყოფად საჭირო კომუნიკაციების მოწყობის სამუშაოები, შემდეგ სწრაფად, ორ-სამ წელიწადში, დასრულდა მთელი ტერიტორიის ათვისება. საცხოვრებელ კორპუსებთან ერთად აიგო სკოლები, საბავშვო ბაღები, პოლიკლინიკები და მთელი რიგი საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტები.

სახელმწიფოს კუთვნილი ტერიტორიების ფარგლებში, მაქსიმალურად თავისუფალ და ადვილად მისასვლელ ადგილებში ხორციელდებოდა ასევე ახალი საწარმო-დაწესებულებებისა და ფაბრიკა-ქარხნების მშენებლობა. პოსტსაბჭოურ პერიოდში, საკუთრების ფორმების შეცვლასთან დაკავშირებით, რადიკალურად შეიცვალა მიდგომა ზემოაღნიშნული საკითხებისადმი. პრაქტიკულად შეწყდა სახელმწიფო და სამრეწველო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობა. კომერციული თვალსაზრისით ძალიან მომგებიანი გახდა ბინათმშენებლობა, რომელმაც სწრაფი ტემპით დაიწყო აღორძინება, მაგრამ საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა ძირითადად ქალაქის ცენტრალურ ნაწილში, მჭიდროდ განაშენიანებულ ადგილებში ვითარდება. ბოლო წლებში პოპულარულ უბნებში შემორჩენილი ძველი, ერთი ან ორსართულიანი სახლების ნაცვლად უამრავი მრავალსართულიანი შენობა აიგო. განსაკუთრებით თვალშისაცემი გახდა აღნიშნული ცვლილებები ვაკეში, საბურთალოს, სოლოლაკში, დიდუბეში. ერთ-ერთმა სახელმწიფო მოღვაწემ, ფიქრის გორის საკმაოდ მცირე ზომის ტერიტორიაზე ერთდოულად მიმდინარე მრავალი ობიექტის მშენებლობა ახალი საცხოვრებელი მასივის განაშენიანებას შეადარა. ასეთ ადგილებში დასახლების სულ უფრო მზარდი მოთხოვნილების ფონზე, როდესაც მყისიერად ხდება მოსახლეობის რაოდენობის მატება, თავს იჩენს მრავალი საყოფაცხოვრებო პრობლემა. ზოგ ადგილას შეუძლებელია ავტომანქანის გაჩერება, ზოგან სისტემატურად იხერხება მისასვლელი გზები ან სერიოზულად ფერხდება წყალმომარაგება-კანალიზაციის სისტემების მუშაობა. სამწუხაროდ, ქალაქის მერია ნაკლებად ზრუნავს არსებული მდგომარეობის გამოსწორებაზე და კვლავ აგრძელებს მჭიდროდ განაშენიანებულ ადგილებში მშენებლობის ნებართვების გაცემას. საზღვარგარეთ მსგავსი გადაწყვეტილების მიღება მხოლოდ გამონაკლისის სახით ხდება და მას წინ უსწრებს საინჟინრო კომუნიკაციების, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის და საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესება. მსოფლიოს თითქმის ყველა დიდ ქალაქში, ბინათმშენებლობისათვის, როგორც წესი, გამოიყოფა მხოლოდ აუთვისებელი ტერიტორიები. რომელთა განაშენიანება და ამოქმედება მთლიანად ინვესტორის ხარჯზე ხორციელდება და ქალაქის ეკონომიკურ განვითარებას უწყობს ხელს.

მჭიდროდ დასახლებულ უბნებში აშენებული ახალი საცხოვრებელი სახლების ექსპლუატაციის პრობლემებზე გაცილებით უფრო სერიოზულ პრობლემთან არის დაკავშირებული თვით ამ შენობების აგების პროცესი. ზემოაღნიშნული ტენდენციების გამო თბილისში მიმდინარე მშენებლობების დიდი უმრავლესობა ძირითადად შეზღუდულ პირობებში ხორციელდება და მან უკვე ტრადიციული ხასიათი შეიძინა. ასეთ შემთხვევებში ხშირად შეუძლებელია სათანადო ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობების გამოყენება, გართულებულია ბეტონის ჩასხმისა და სამშენებლო მასალების მიწოდება და დასაწყობება, ვერ ხერხდება არსებული კომუნიკაციების შეცვლა ან გადატანა. გარდა იმისა, რომ ძალიან ჭიანჭურდება თვით სამუშაოთა წარმოების ვადები, არცთუ იშვიათად, საფრთხე ექმნება გარშემო მდებარე შენობა-ნაგებობების მდგრადობის შენარჩუნებას. ამიტომ მიწის სამუშაოების დაწყებამდე აუცილებელია მიმდებარე ტერიტორიების საფუძვლიანი შესწავლა და გამაგრება. აღნიშნული საკითხი ახალი მშენებლობის დაწყების წინ ყოველთვის მენაშენებელსა და მცხოვრებლებს შორის დავის საგანს წარმოადგენს, რადგანაც მშენებლები, არცთუ იშვიათად, ზედმეტი დანახარჯების თავიდან აცილების მიზნით, უმარტივესი გამაგრებით სამუშაოების შესრულებით შემოიფარგლებიან. ასეთი მიდგომა დროთა განმავლობაში აუცილებლად იწვევს ახლომდებარე შენობა-ნაგებობების დაზიანებას და ართულებს არსებულ მდგომარეობას. მსგავსი შემთხვევების გამოსარიცხად მთელ რიგ ქალაქებში, მაგალითად მოსკოვში ჩამოყალიბებულია “არსებული განაშენიანების პირობებში მშენებლობის (რეკონსტრუქციის) ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური წესები”, რომელიც საგადასახლებელია ყველა მენაშენისათვის და პირველ რიგში სწორედ მოსახლეობის მდებარე ტერიტორიების გამაგრების საკითხების მოწესრიგებას ითვალისწინებს.

მიმდებარე ტერიტორიების გამაგრების შემდეგ შესაძლებელია მიწის სამუშაოების დაწყება. ამ დროს დიდ მნიშვნელობას იძენს უკვე ქვაბულის კედლების გამაგრების საკითხის ოპტიმალური გადაწყვეტა. ამ მიზნისათვის ტრადიციულად გამოიყენება საყრდენი კედლები, ხიმინჯები და სხვადასხვა ტიპის კონსტრუქციული სისტემები, რომლებიც, მართალია, უზრუნველყოფენ ქვაბულის კედლების მდგრადობას, მაგრამ საკმაოდ დიდ ადგილს იკავებენ. ისინი ხელს უშლიან სამუშაოთა წარმოებას და მნიშვნელოვან სირთულეებს ქმნიან გამაგრების ცალკეული კონსტრუქციული ელემენტების დემონტაჟის პროცესში. ასეთი შემთხვევები მრავლად გვხვდება როგორც მშენებლობის, ასევე სარეკონსტრუქციო სამუშაოების შესრულების დროს. მაგალითად, ძალზე რთული გამაგრების სისტემები იქნა გამოყენებული თბილისში, რუსთაველის პროსპექტზე მხატვრის სახლის და სავაჭრო კომპლექს „მერანის“ ქვაბულების დამუშავების შემთხვევაში, სადაც დიდი დიამეტრის ლითონის მილების გამბრჯენები არ იძლეოდა ქვაბულების შიგნით თავისუფალი გადაადგილების და გრუნტის სრულფასოვანი დამუშავების საშუალებას. მოუხერხებელი კონსტრუქციების ნაცვლად უცხოეთის პრაქტიკაში სულ უფრო ხშირად გამოიყენება გრუნტული საანკერო კონსტრუქციები, რომელთა მუშაობის პრინციპი დამყარებულია გრუნტის მასის მიწოლაზე (მიკუშპვაზე) მდგრად გრუნტებზე. ჩაქურული ანკერები საიმედოდ იცავენ ქვაბულის კედლებს გრუნტის ჩამოშლისაგან და, რაც მთავარია, არ იკავებენ ზედმეტ ადგილს. ამ ტიპის ანკერების საქართველოში გამოყენებისათვის ტექნიკურ უნივერსიტეტში საინტერესო სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოები ხორციელდება. შემუშავებულია გრუნტის ანკერების რამდენიმე სახესხვაობა, რომლებიც უცხოური ანალოგებისაგან გამოირჩევიან გადაწყვეტის სიმარტივით და ნაკლები თვითღირებულებით. მათი დანერგვა აუცილებლად მოხსნის შეზღუდულ პირობებში მშენებლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას.

დასკვნა

1. ქობილისში ამჟამად მიმდინარე მშენებლობების და სარეკონსტრუქციო სამუშაოების დიდი უმრავლესობა ძველ უბნებში და საკმაოდ შეზღუდულ პირობებში ხორციელდება, რაც განსაკუთრებით ბევრ პრობლემას ქმნის მოსაზღვრე ტერიტორიების გამაგრებისა და მიწის სამუშაოების წარმოების მხრივ;
2. განაშენიანებულ უბნებში ახალი ობიექტების მშენებლობის შედეგად, როგორც წესი, რთულდება მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო პირობები, რადგანაც არსებული ქუჩების და მისასვლელი გზების გაფართოებისა და საინჟინრო კომუნიკაციების სიმძლავრეების გაზრდის გარეშე ხდება მომხმარებელთა რაოდენობის სწრაფი ზრდა;
3. შეზღუდულ პირობებში მშენებარე ობიექტებისათვის, ქვაბულის კედლების გასამაგრებლად მიზანშეწონილია საანკერო კონსტრუქციული სისტემების გამოყენება, რომლებიც გამაგრების სხვა ტიპებისაგან განსხვავებით (საყრდენი კედლები, ხიმინჯები და სხვ.), ხელს არ უშლიან ძირითადი სამშენებლო სამუშაოების წარმოებას და არავითარ სირთულეს არ ქმნიან მათი შემდგომი დემონტაჟის პროცესში. მათი დანერგვა აუცილებლად მოხსნის ამ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ი. ქვარაია, მ. ჯავახიშვილი *შენობა-ნაგებობების სარეკონსტრუქციო სამუშაოების ტექნოლოგია*. ტექნიკური უნივერსიტეტი. თბილისი. 2008. 85გვ.
2. ი.ქვარაია, თ.თავაძე. ქვაბულის გამაგრების და დამუშავების პრობლემები მჭიდროდ განაშენიანებულ ადგილებში. სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალი “მშენებლობა”. №4(23), 2011. გვ. 49-52.
3. ქვარაია ი., თავაძე თ. “თხრილის კედლების გამაგრების სისტემების დემონტაჟთან დაკავშირებული ტექნოლოგიური სირთულეები”. სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალი “მშენებლობა”. 3(26), 2012. 3 გვ.
4. ლოლაძე ვ., ბაქანიძე შ., მსხილაძე ნ., ქვარაია ი., თავაძე თ. “ჰორიზონტალურ სადრენაჟო სისტემებში ელექტროსმოსის გამოყენების ეფექტურობის განსაზღვრა”. სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალი “მშენებლობა”. 3(26), 2012 გვ. 14-17.

*Irakli Kvariaia
Tamaz Tavadze
Ketevan Kutateladze*

CONTEMPORARY PROBLEMS OF URBAN DEVELOPMENT Annotation

Unlike the early years, the constructions of new residential buildings are carried out in the old, densely developed areas of Tbilisi. There is a growing demand for more and more residential building in this area of city, and because of it, it is very obvious domestic problems caused by population growth, but much more important difficulties arises during construction. Especially great deal of attention requires the optimal solution of land work process and strengthening of surrounding areas. Perceptively for this should be considered reinforcing the cave walls with ground anchors, which in contrast to other types of systems does not prevent basic activities.

ქეთევან ქველაძე

ინოვაციების პოლიტიკა ტურიზმის განვითარებაში

მსოფლიოს საზოგადოების ცხოვრებაში ტურიზმისადმი ინტერესი დღითი დღე მატულობს. ტურიზმი თანამედროვე პირობებში ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად განვითარებადი დარგია და ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მაღალი პოტენციალის მქონე ინდუსტრიაა, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის შემდეგ. მისი განვითარება ხელს უწყობს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

ტურიზმის დარგის განვითარებისათვის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას ინოვაციების ფართოდ დანერგვის გზა წარმოადგენს. აღსანიშნავია, რომ ტურიზმის დარგში, ისე, როგორც თანამედროვე ეკონომიკური დარგის განვითარებაში, ინოვაციების როლი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის სტატისტიკური მონაცემებით, ტურისტული ბიზნესი უზრუნველყოფს პროდუქციის წარმოება-მომსახურების ბაზრის 10% ბრუნვას, მის წილზე მოდის მსოფლიო ინვესტიციების საერთო მოცულობის 7% და მთლიანი საგადასახადო შემოსავლების 5%. საბაზრო ეკონომიკაში ინოვაციები წარმოადგენს კონკურენციის გაზრდის ერთგვარ საუკეთესო მეთოდს, ინოვაციები განაპირობებს ბაზარზე ახალი მოთხოვნების გაჩენას, ვალუტის მოზიდვას, ახალ (მათ შორის შიდა და რეგიონალურ) ბაზრებზე შედგენას, დაპყრობას და შესაბამისად შემოსავლების ზრდას. ტურიზმში ის ასევე ამადლებს ახალი პროდუქციის მწარმოებლის იმიჯს. ინოვაციები ხელს უწყობს ტურისტულ ბაზარზე ახალი იდეების, პროდუქტის, მომსახურების, პროცესების შეტანას. კონკურენციის გამო ტურისტული კომპანიების მიერ ბაზარზე ახალი და განახლებული ტურპროდუქტის გამოტანა მათ აძლევს საშუალებას, ტურისტებს და დასვენების მსურველებს ქვეყნის ნებისმიერ წერტილში მრავალფეროვანი და ხარისხიანი დასვენება შესთავაზოს, ტექნოლოგიური ინოვაციების დანერგვით კი მოგზაურობა გაცილებით საიმედო, სწრაფი, და უსაფრთხო გახდა, ვიდრე წარსულში იყო, ამიტომ უფრო და უფრო მეტი ადამიანი ინტერესდება ტურიზმის სფეროთი.

ტურიზმი წარმოადგენს ინვესტიციების მოზიდვისა და ინოვაციური სამეწარმეო საქმიანობის განვითარების მნიშვნელოვან სტრატეგიულ მიმართულებას. მისი განვითარების თანამედროვე ინოვაციური ტენდენციები შეიძლება განვიხილოთ რამდენიმე მიმართულებით:

1. ტურისტული ინდუსტრიის სრულყოფა;
2. საერთაშორისო ტურიზმის სახეების დივერსიფიკაცია;
3. საერთაშორისო მოგზაურობების ახალი მიმართულებების შექმნა და განვითარება;
4. ახალი დარგობრივი სტრუქტურების განვითარება და მის ბაზარზე ახალი სამეურნეო ურთიერთობების ფორმების შექმნა.

ინოვაცია ტურიზმში განიხილება, როგორც სამეცნიერო-კვლევითი, საორგანიზაციო-ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სხვა საქმიანობის სისტემა, აგრეთვე მათი შედეგები, რომლებიც მიმართულია ძირეული გარდაქმნებისაკენ. მიზნად ისახავს ტურისტული პროდუქტის რადიკალურ ტრანსფორმაციას, განახლებას, რეალიზაციას და მის პოპულარიზაციას, რათა მიღწეულ იქნეს სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სხვა ეფექტი.

დღეს ტურიზმის ინდუსტრიაში ინოვაციების კლასიფიცირება საკმაოდ რთულია, რაც განპირობებულია საკვლევი ობიექტების მრავალსაქვითობით, მისი ფუნქციური სტრუქტურების განფენილობით და მსოფლიო ტურიზმის განვითარების პროცესში ტერიტორიული მოწყობის ტენდენციების გლობალიზაციისაკენ მიმართვით.

თანამედროვე ტურიზმის პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელებულია ინოვაციების შემდეგი ჯგუფები:

1. **პროდუქტული ინოვაციების ჯგუფი** – აერთიანებს ისეთ ახალ ტურებს, რომლებიც ახალი ან საერთოდ უცხო იყო ტურისტულ ბაზარზე, ასევე ისეთ ტურპროდუქტებს, რომელსაც თავისი უნიკალურობით შეუძლია დააინტერესოს ტურისტები, ინვესტორები, ტურისტული კომპანიები, მაგ., ბუნებრივი ტურისტურული, სამკურნალო რესურსები, კულტურულ-ისტორიული რესურსები, რეკრეაციული რესურსები, სამთო რესურსები, წყლის რესურსები, ბუნებრივი მოვლენები, ტყის რესურსები, ანთროპოგენური ფაქტორები, კოსმოსური რესურსები, თემატური პარკები, ტექნოგენური რესურსები და სხვა. ყოველი ტურისტული პროდუქტის უნიკალურობა და მისი შემდგომი ინოვაციური განვითარება დასაბამს აძლევს, ტურიზმში განვითარდეს ახალი ტურისტული მიმართულებები: აგროტურიზმი, ეკოტურიზმი, სამთო ტურიზმი, საქალაქო ტურიზმი, სასოფლო ტურიზმი, რეკრეაციული ტურიზმი, სათავგადასავლო ტურიზმი და სხვა. უახლეს ტურისტულ მიმართულებებს განეკუთვნება კოსმოსური ტურიზმი, ექსტრემალური ტურიზმი, საექსპედიციო ტურიზმი, სააგარაკე ტურიზმი, ეგზოტიკური ტურიზმი და სხვა. ყოველივე ეს კი ხელს უწყობს ტურიზმის დარგის დივერსიფიკაციას.

2. **ტექნოლოგიური ინოვაციების ჯგუფი**. ჯგუფი მოიცავს ინოვაციურ ტურისტულ მომსახურებას, რომელიც უზრუნველყოფილია ახალი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით; კომპიუტერული (საინფორმაციო) ახალი ტექნოლოგიების დაწესების ბრონირების სისტემაში; სასტუმროებისა და ავიაბილეთების დაჯავშნის მექანიზმების გაუმჯობესებას, ტურისტების მომსახურების ტექნოლოგიების ეკოლოგიზაციას, გადაადგილების სატრანსპორტო საშუალებების გაუმჯობესებას, მომსახურების ხარისხის ამადლებას და მეზავრობის ფასების შემცირებას და ა.შ.

3. **მართვითი ინოვაციების ჯგუფი** აერთიანებს ტურიზმის მარკეტინგის ციკლში რეალიზაციის მეთოდების დანერგვას (ტურისტული ბაზრების კომპლექსური შესწავლა, ბაზრის პირობების შეფასება, ტურპროდუქტის კონკურენტუნარიანობის პროგნოზირება, მოთხოვნის შესწავლა და ა.შ.), ტურისტული ფორმების მიერ პერსონალის მართვის ახალი მეთოდების დანერგვას შრომის ნაყოფიერების ამადლების მიზნით და ტურმომსახურების ეფექტიანობისათვის, ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობით დაკავებული სუბიექტებისათვის კონტროლის ახალი ფორმებისა და მეთოდების დანერგვას, რეგიონების მართვის გეოინფორმაციულ უზრუნველყოფას და ა.შ.

ტურიზმის ინდუსტრიაში ასევე გამოარჩევენ ორი ტიპის ინოვაცია: კრიზისულს და განვითარებადს (ეკოლოგიურს). 1. **კრიზისული ინოვაციები** გულისხმობს უმოკლეს ვადებში სწრაფი გადაწყვეტილების მიღებას ბაზარზე უკვე არსებული ტურისტული პროდუქტის, პროცესის ან იდეის გადასარჩენად. სწორი პოზიციონირების შემთხვევაში შესაძლებელია ეს პროდუქტი შენარჩუნდეს. 2. **განვითარებადი ინოვაცია** გულისხმობს კარგად გათვლილ, ნელა განვითარებად მეთოდთა სისტემას, რომელიც ბაზარზე ეტაპობრივად ჩნდება და ამყარებს ინოვაციურ პროდუქტს, ასევე იძლევა გაფრთხილებას არსებული საქონლის ცვეთის შესახებ. ტურისტული ბიზნესისათვის ორივე ტიპის ინოვაცია მნიშვნელოვანია, რადგან ტურისტული ბაზარი არასტაბილურია და ცვალებადია მიმდინარე პროცესებისადმი.

საქართველოში აქტიურ პრობლემას წარმოადგენს სხვადასხვა ტიპის ინოვაციების გაანალიზება და მათი ინოვაციური პოტენციალის შეფასება, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის მსოფლიო ტურისტულ სივრცეში

ეფექტურ ჩართვას, მსოფლიო ბაზარზე მაღალკონკურენტუნარიანს გახდის ტურისტულ პროდუქტს და ქვეყნის ტურისტულ პოტენციალს. დავოსის ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში საქართველოს ტურიზმის განვითარების დონით 134 ქვეყანას შორი 73-ე ადგილი უკავია. ამ რეიტინგში თურქეთი 50-ე ადგილზეა. სწორედ თურქეთთან რეგონში საქართველოს მთავარი კონკურენტი. ნიშნდობლივია შემდეგი სტატისტიკაც: „მსოფლიო ინოვაციის მონაცემთა ცხრილის“ ანგარიშში (2010) საქართველოს 149-ე ადგილი უკავია, ერთ სულ მოსახლეზე გაწეული ხარჯების ოდენობის დაახლოებით 500-ჯერ ჩამორჩება საქართველოს ზომის ფინეთს, 140-ჯერ საქართველოზე 5-ჯერ პატარა სლოვენიას, 40-ჯერ კვიპროსს და ბოლოდან მეორე ათეულშია მოქცეული ნეპალსა და სეიშელის კუნძულებთან ერთად.

ინოვაციური პოლიტიკით დაინტერესებული ტურისტული ფირმები მკაცრ და სწრაფად განვითარებად კონკურენტულ გარემოში ცდილობენ ტურისტულ ბაზარზე ლიდერის პოზიცია დაიკაონ, რაც მოგების მიღებისა და მისი გაზრდის გარანტიაა. ასეთი ფირმები ყველაფერს აკეთებენ იმისთვის, რომ ბაზარზე გაიტანონ რაც შეიძლება განსხვავებული ინოვაციური ტურისტული პროდუქტი. ის ფირმები, რომლებიც მოწინავე პოზიციებს შეინარჩუნებენ ბაზარზე, იღებენ სტაბილური არსებობის გარანტიას. ტურისტულმა კომპანიებმა ასევე დროულად უნდა მოახდინონ რეაგირება ტურისტული ბაზრების მოთხოვნაზე. ყოველი ახალი ინოვაციური ტურისტული პროდუქტის ბაზარზე გამოტანა ტურისტულ ფირმებს ეხმარება მოიზიდონ მეტი რაოდენობის ტურისტი.

ტურიზმის სფეროში ინოვაციური მეთოდების დანერგვა ტურისტული ფირმებისა და კომპანიებისაგან მოითხოვს დიდ გამოცდილებას და ცოდნას. ამავე დროს, ფირმები დიდ რისკზე მიდიან და ხშირად არიან გაურკვეველ მდგომარეობაში, რადგან ყოველთვის ვერ ახერხებენ საბოლოო შედეგის სწორ პროგნოზირებას. ამიტომ, ტურისტული ფირმები ერთდებთან ინოვაციების განხორციელებას, მით უმეტეს, თუ ინოვაციის პროცესის მოითხოვს მთლიანად შეიცვალოს ფირმის სტრუქტურა ან პროფილი. ფირმებს უჭირთ შეჩვეული პროცესების შეცვლა, რაც უმეტესად განპირობებულია სოციალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტით: შესაძლებლობების შეფასებით ისინი თვლიან, რომ მათ არ გააჩნიათ შესაბამისი ცოდნა და უნარი, ამიტომ ისინი მცირედი ცვლილებებითაც კმაყოფილდებიან.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტურისტულ ფირმაში ან კომპანიაში ნებისმიერი ტიპის ინოვაციური ცვლილება, იქნება ეს ტექნიკური, ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, მართვითი თუ სოციალური ხასიათის, განაპირობებს ცვლილებას კომპანიის სხვა სექტორებშიც. მაგ., კომპანიამ ტურის ან სასტუმროს ფაქსის საშუალებით დაჯავშნის მეთოდი რომ შეცვალოს დაჯავშნის ახალი online სისტემით (როდესაც მომენტალურად ხდება დაჯავშნა და ოპერატორი უფრო მეტ ტურისტს ემსახურება დახარვეზი დროის ხარჯზე), საჭიროა ის ჯერ თანამშრომლებს შეაწავალოს; მერე შეიძინოს კომპიუტერები, რომელშიც ჩატვირთული იქნება შესაბამისი პროგრამები; ასევე შეიტანოს ცვლილებები ტურისტსა და ოპერატორს შორის გასაფორმებელ ხელშეკრულებაში და ა. შ.

ტურიზმის ინდუსტრიაში ახალი ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა დიდად არის დამოკიდებული როგორც პოსტინდუსტრიული საზოგადოების პირობებში დასვენების ფორმებისადმი ახლებურ მიდგომაზე, ისე ტურისტული პროდუქტის ეფექტიანობის ნელ-ნელა შემცირებაზე, რაც განაპირობებულია ტურისტული პროდუქტის „დაძველებით, ცვეთით“. ან კიდევ ტურისტების დიდი ნაწილისათვის მიუწვდომელი ხდება ესა თუ ის ტურისტული პროდუქტი. ტურიზმის ინოვაციების პოლიტიკის განვითარების ერთ-ერთ აუცილებელ ფაქტორს ტურისტული ინფრასტრუქტურის სრულყოფა, ტურისტული ობიექტების ხარისხის ამაღლება და გაუმჯობესება წარმოადგენს. ინფრასტრუქტურის სრულყოფას განაპირობებს:

1. ტურისტული ინფორმაციული ცენტრების შექმნა;
2. ტურისტული ასოციაციების შექმნა;
3. სხვადასხვა შინაარსობრივი მუზეუმების შექმნა და განვითარება (რეგიონული მუზეუმები, ეთნოგრაფიული მუზეუმები და ცის ქვეშ, ეკოლოგიური მუზეუმები და სხვ.);
4. ტურიზმის რეგიონული ინსტიტუტების შექმნა და განვითარება.
5. ახალი და განახლებული სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ცენტრების შექმნა და ტურიზმის წამყვანი მიმართულებებისთვის ხელის შეწყობა;
6. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება ახალი ინოვაციური ელემენტების დამატებით, რათა გადაადგილება გახდეს გაცილებით უსაფრთხო, სწრაფი და კომფორტული.
7. ინოვაციური სიახლეების დანერგვა განთავსების საშუალებების ორგანიზებაში.

საქართველოში ტურისტულ კომპანიებს უჭირთ ინოვაციური პროექტების განხორციელება, რადგან არ გვაქვს სწორი სახელმწიფო პოლიტიკა. ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიის 2/3 სოფელს უკავია. სოფლების მოსახლეობის უდიდესმა ნაწილმა არ იცის რას წარმოადგენს ტურიზმის ინდუსტრია და რა ტურისტული პოტენციალის მატარებელია მათი კუთხე. სამწუხაროდ, სახელმწიფო სტრუქტურებიც საერთოდ არ არიან დაინტერესებული, რომ რეგიონების მოსახლეობას ჩაუტარონ საინფორმაციო-საავიტაციო, საგანმანათლებლო საუბრები და ამ სფეროთი დაინტერესონ მოსახლეობა. აქედან გამომდინარე, რეგიონის თითქმის დატოვებული სოფლის მოსახლეობა ინოვაციების განხორციელებას შედარებით ძნელად აღიქვამს. ამასთანავე, იმ ოჯახებს, რომლებიც დაინტერესდნენ საოჯახო ტურიზმით და ჩაერთნენ მცირე ბიზნესში, ქვეყნის არასწორმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა მართვამ იმედები გაუმტყუნათ. ინოვაციური იდეები შედარებით ადვილი მისაღებია განვითარებულ დიდ ქალაქებსა და რაიონულ ცენტრებში. საქართველოს რეგიონებში უმეტესწილად შეიმჩნევა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური დეპრესია. აქ მომსახურების სფეროში მეწარმეობა ატარებს ეპიზოდურ ხასიათს და ეს იმიტომ, რომ აქტიური მომსახურების სერვისის განვითარებისათვის არ არსებობს არანაირი ობიექტური სოციალურ-ეკონომიკური წინამძღვარი. ადგილობრივი მოსახლეობა კმაყოფილდება იმ მომსახურების სახეობით, რაც დამკვიდრდა წლების მანძილზე, ან დაკავებული არიან თვითმომსახურებით.

საქართველოში რეგიონული განვითარების სტრატეგიის მნიშვნელოვან მიმართულებას ტურიზმის სფეროში ინოვაციების დანერგვა, ახალი ტექნოლოგიებისა და მეწარმეობის სტიმულირება წარმოადგენს.

ქვეყანაში არსებული ტურისტული კომპანიებიც ცდილობენ, დანერგონ ინოვაციები ტურიზმის ინდუსტრიაში. მაგრამ, ჩვენი ქვეყნის არასტაბილური პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პირობებში ინოვაციების განხორციელება არც ისე ადვილია. თუმცა, მათ ამის საუკეთესო შესაძლებლობას ჩვენი ქვეყნის მრავალფეროვანი ტურისტული პოტენციალი უქმნის (ქვეყანაში 12 000 ისტორიული და არქიტექტურული ძეგლი, 2400 მინერალური სამკურნალო წყარო, 150 მუზეუმი, 182 კურორტი, 19 ნაკრძალი და 7 ეროვნული პარკია).

ქვეყანაში ტურიზმის სფეროში ინოვაციური პოლიტიკის გატარება ქაოსურად, რეკორდულად მცირე დროში დაიწყო. ინოვაციური იდეები შეეხო საქართველოს შემდეგ ტურისტულ რეგიონებს: სიდნაღი, ქუთაისისა და მცხეთის რესტავრირებული ძველი ძეგლები, მესტია და აჭარაში ახალი სამთო-სათხილამურო კომპლექსები, სათაფლია და პროშეთეს მღვიმეები, განახლებული ბათუმი, გუდაურში ახალი საინვესტიციო პროექტები, სოფელი ანაკლია. განხორციელებულ პროექტებში სახელმწიფოს მხრიდან დიდი თანხებიც ჩაიდო, მაგრამ სამწუხაროდ სახელმწიფოს არ გააჩნია მათი განვითარების შემდგომი გრძელვადიანი, თანმიმდევრული გეგმა, რაც მალევე აისახა უმეტეს ტურისტულ რეგიონებზე. მაგ., სიყვარულის ქალაქ სიდნაღზე, რომელიც ნელ-ნელა კარგავს თავის ტურისტულ ფუნქციას.

საქართველოში ტურიზმში განვითარებადი ინოვაციების განხორციელება ვერ მოხერხდება თუ არ შეიცვალა სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური მიდგომები როგორც ქვეყნის განვითარების მიმართ, ისე ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართაც. სახელმწიფო დაინტერესების პრიორიტეტების ინტერესების რეგიონების მიმართ მეტი მომართვის შემთხვევაში რეგიონებს რეგიონული საინვესტიციო სტრატეგიის შექმნისათვის ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების შექმნაზე ორიენტირებული მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მოდელის დანერგვისა საშუალება მიეცემათ, ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი, სტრატეგიული და გააზრებული გეგმის არარსებობა ართულებს ქვეყანაში ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების განხორციელების სისტემურობას. ინოვაციური მიდგომები ქვეყანაში უნდა განიხილებოდეს გლობალურ, ნაციონალურ, რეგიონულ, დარგობრივ და ლოკალურ დონეზე (საწარმოს და კომპანიის დონე). რეგიონის მოსახლეობისათვის აუცილებელია საგანმანათლებლო და სააგიტაციო ტრენინგების ჩატარება და მოსახლეობის მხრიდან ტურისტების მიმართ სწორი სტრატეგიის შემუშავება. კადრების სწორად შერჩევა და მომზადება (უმაღლესი დაწესებულებები, სასწავლო ცენტრები); სწორი რეკლამა, რათა მოხდეს რეგიონის დადებითი იმიჯის შექმნა; უნდა მოხდეს სახელმწიფოს მხარდაჭერა რეგიონული ტურისტული სისტემების ჩამოყალიბებაში, ასევე ხელი უნდა შეეწყოს ტურისტული ინოვაციური წინადადებების, ტურპროდუქტის კონკურენტუნარიანობისა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების ხარისხის ამაღლებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ტურიზმის პოლიტიკა|ლიბერალი-მთავარი
www.liberali.de/turizmis-politika?page=2
2. М. А. Михно РОЛЬ ИННОВАЦИЙ В ТУРИЗМЕ XXI в. – век ...
www.sgu.ru/files/nodes/9769/37.pdf
3. Сущность и типы инноваций в сфере туризма
www.rusnauka.com/16_NPRT_2009/Economics/47329.doc.htm
4. 2.2. Виды инноваций - Все о туризме
tourlib.net/books_tourism/novikov22.htm
5. Воскрсенский В.Ю. Международный туризм, второе издание, Москва 2008
6. მეტრეველი მ. ტურიზმის ეკონომიკა და პოლიტიკა, თბ., 2011.

Ketevan Kveladze

POLICY OF INNOVATIONS IN TOURISM DEVELOPMENT

Annotation

The one of requirements of the development of a tourism industry in Georgis is the wide-ranging implementation of innovations. In the present work the role of innovations in the development of the tourism industry and the general aspects of its classification are reviewed.

The conditions preventing the implementation of innovations in Georgia and the general ways of overcoming this problem are also considered.

ნაირა ლევდაშვილი

რეგიონში ტურიზმის განვითარების მარკეტინგული პოლიტიკა

რეგიონის ტურიზმის განვითარებაში მარკეტინგი დიდ როლს თამაშობს. მისი მეშვეობით ხდება იმ ტურისტული მომსახურების მოცულობის და სტრუქტურის დადგენა, რომელზეც ბაზარზე მოთხოვნა არსებობს. ტურისტული ფირმა უნდა შეეცადოს, მომხმარებლებს შესთავაზოს სწორედ ასეთი მომსახურება, თანაც იმ ხარისხით და იმ ფასად, რომელსაც ვერ შეძლებენ კონკურენტები.

რეგიონის ტურიზმის მარკეტინგის ქვეშ იგულისხმება სახელმწიფო ხელისუფლების, ადგილობრივი ხელისუფლების ტურისტული ასოციაციების და ტურისტული ფირმების ერთობლივი საქმიანობა, მიმართული შიდა და გარე ბაზარზე ტურისტული პროდუქტის შემთავაზებელი ტერიტორიის იმიჯის ფორმირებაზე.

რეგიონის განვითარებისათვის ტურიზმს დიდი პოტენციალი აქვს. საქართველოშიც და სხვა ქვეყნებშიც არსებობს რეგიონები, რომელთა შემოსავალი ძირითადად ტურიზმიდან მიიღება. ასეთ რეგიონებად და რეგიონ-

ნის ნაწილებად საქართველოში მიიხნევა კახეთი, სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, თუშეთი, ფშავ-ხევსურეთი, მთიულეთი, სამცხე-ჯავახეთი.

სწორედ ამ მიზეზით ამ ადგილებშიც და სხვაგანაც, დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურიზმის განვითარების სწორი პოლიტიკის შემუშავებას. კარგად შემუშავებული მარკეტინგული სტრატეგია მიმართულია რეგიონში ტურისტების მოსაზიდად, ამიტომ მისი მიზანია რეგიონისათვის მისაღები სახის შექმნა.

ტურიზმში რეგიონულ ჭრილში შემუშავებული სტრატეგია ეფუძნება რეგიონის საბაზრო შესაძლებლობებს, მიზნობრივ ბაზრების არჩევას, მარკეტინგის კომპლექსის შემუშავებას, ასევე, მარკეტინგის დამხმარე სისტემების რეალიზაციას. ამ კომპონენტების რეალიზაცია რეგიონის ტურისტული პოლიტიკის სწორად შემუშავების საშუალებას იძლევა.

რეგიონის მარკეტინგის ერთ-ერთი სპეციფიკური თავისებურება არის ტურისტების მოზიდვა არა მხოლოდ საზღვარგარეთიდან, არამედ ქვეყნის შიგნიდან. ამას უკავშირდება რეგიონული ტურისტული პროდუქტის ორი სახესხვაობა: საგარეო და საშინაო. პირველი ხორციელდება ქვეყნის ეროვნულ სტრატეგიასთან შესაბამისობაში, მეორე კი – დამოუკიდებლად.

რეგიონული ტურისტული მარკეტინგის დამახასიათებელი ნიშანია ასევე ის, რომ იგი ემსახურება არა მხოლოდ ტურისტების მოზიდვას რეგიონში, არამედ ახდენს რეგიონებს შორის ტურისტული ნაკადების რეგულირებასაც. ასეთი რეგულირება საჭიროა მაშინ, როდესაც რომელიმე რეგიონის ეკოლოგიური სისტემა გადატვირთულია ტურისტებისაგან და ადგილობრივი მოსახლეობის რეაქციაც მათ მიმართ ნეგატიურია.

რეგიონში ტურიზმის წარმატებით განვითარებისათვის საჭიროა ტურიზმის მარკეტინგში პრიორიტეტულ მიმართულებათა განსაზღვრა და მათ რეალიზაციაზე კონცენტრაცია. ამ მიმართულებათა ჩარჩოში უნდა შედგეს მარკეტინგის განხორციელების მეთოდების და ინსტრუმენტების ნაკრები და აიგოს მარკეტინგის საჭირო ორგანიზაციული სტრუქტურა.

ტურიზმის მარკეტინგის სუბიექტებს რეგიონში წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები ტურიზმის სფეროში, ადგილობრივი თვითმართველობის ორგანოები, ტურისტული ბიზნეს-საწარმოების ასოციაციები, ტუროპერატორები და ტურსააგენტოები.

ტურიზმის მარკეტინგის ობიექტებია:

- რეგიონის ტურისტული რესურსები და პროდუქტები;
- ტურიზმთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი მოვლენები;
- ტურისტული საწარმოები;
- ტურისტული ინფრასტრუქტურა;
- რეგიონის ტერიტორია და მისი ცალკეული ნაწილები.

მარკეტინგის მიზნობრივი აუდიტორია რეგიონში წარმოგვიდგება რეგიონის ტურისტული მომსახურების შიგა და გარე მომხმარებლებით, ტურისტული შუამავლებით და ტურისტთა საზოგადოებრივი გაერთიანებებით, ეროვნული და საერთაშორისო ტურისტული ორგანიზაციებით, რეგიონის მოსახლეობით და ყველა იმ სამეურნეო სუბიექტებით, რომლებიც ტურიზმთან ურთიერთობენ.

ამა თუ იმ რეგიონის ტურიზმის სფეროს საბაზრო შესაძლებლობის ანალიზი მოითხოვს შემდეგი მარკეტინგული კვლევების ჩატარებას:

1. მარკეტინგული გარემოს ანალიზი;
2. მსოფლიო ტურისტული ბაზრის ანალიზი;
3. რეგიონული ტურისტული პროდუქტის, კონკურენტების და მომხმარებლების ანალიზი.

ტურიზმის მარკეტინგული გარემოს გამოკვლევა უნდა მოხდეს როგორც შიგა, ისე გარე თვალსაზრისით. შიგა მარკეტინგულ გარემოში მოიაზრება რეგიონის კლიმატური, ბუნებრივი, კულტურული, ისტორიულ-არქიტექტურული პირობები და რესურსები, საკრედიტო და საფინანსო სფეროს მდგომარეობა, საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზა. გარე მარკეტინგულ გარემოში მოიაზრება: რეგიონის საერთაშორისო კავშირების მდგომარეობა, სხვა რეგიონებთან დიპლომატიური და სავაჭრო-ეკონომიკური მდგომარეობა, საერთაშორისო ორგანიზაციებში მონაწილეობა, ამ სფეროში არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების და კონვენციების აღიარება. ყველა გამოკვლევა ტარდება რეგიონის ტურისტული პოტენციალის ძლიერი და სუსტი მხარეების დასადგენად და შედარებითი უპირატესობის დასადგენად.

მსოფლიო ტურისტული ბაზრის ანალიზი წარმოადგენს რეგიონის ტურისტულ შესაძლებლობათა გამოვლენა-განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას. როგორც ცნობილია, ტურისტული მომსახურების მსოფლიო ბაზარზე ყველა ქვეყანა და ყველა რეგიონი, ტურისტული მომსახურების ყველა მყიდველი და ყველა მომხმარებელია წარმოდგენილი. ეს ბაზარი ხასიათდება მსოფლიოს ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ტურისტების მოზიდვაში მძაფრი კონკურენციით. მსოფლიო ტურისტული ბაზრის დეტალური შესწავლა რეგიონის ტურისტული მომსახურების შიგნით ვიწრო სპეციალიზაციის არჩევის საშუალებას აძლევს.

რეგიონში ტურიზმის განვითარებისათვის ასევე აუცილებელია რეგიონული ტურპროდუქტის, კონკურენტების და მომხმარებლების გამოკვლევა. რეგიონის ტურისტული პროდუქტის გამოკვლევით ისაზღვრება მის შექმნაში არსებული ძლიერი და სუსტი მხარეები, კონკურენტებთან უპირატესობანი, ტურპროდუქტზე არსებულ მოთხოვნასთან შესაბამისობა, განვითარების და სრულყოფის პოტენციური შესაძლებლობები. კონკურენტების გამოკვლევით დგინდება მოცემული რეგიონის მეტოქე რეგიონები, მათი ტურისტული პროდუქტის ასორტიმენტი და ხარისხი, დაკავებული ბაზრის წილი, მისი მდგრადობა და ა. შ. რაც შეეხება ტურისტული პროდუქტის მომხმარებლების გამოკვლევას, იგი მიმართულია მათი სურვილების და ინტერესების გამოკვლევაზე, ტურისტული მომსახურების მიღებაში წამქეზებელ და შემაფერხებელ ფაქტორებზე, მომხმარებლების მოლოდინსა და მისი დაკმაყოფილების დონეზე და ა. შ.

რეგიონში ტურიზმის განვითარებაში მარკეტინგის პოლიტიკის შემუშავებისას გათვალისწინებულ უნდა იყოს **ფსიქოლოგიური ფაქტორები**. ასეთ ფაქტორებს მიეკუთვნება:

- პრესტიჟი (ზოგიერთ რეგიონში მოგზაურობა ტურისტს უმაღლეს საკუთარ თავზე წარმოადგენს. ხშირად ეს ხდება სხვის თვალშიც);
- განათლებულობა (მოგზაურობები ყოველთვის აფართოებს ადამიანის მსოფლმხედველობას);
- ცხოვრების ჩვეული სისტემიდან გაქცევა;
- სოციალური ურთიერთობები (ახალ ადამიანებთან შეხვედრა და მათთან ურთიერთობების დამყარება);
- ოჯახური კავშირის დამყარება (მოგზაურობა ოჯახთან ერთად უფრო შეკრულს ხდის მას).

რეგიონში ტურიზმის პოლიტიკის განსაზღვრისას საჭიროა პოტენციური ტურისტების როდენობის დადგენა, სტრატეგიული სეგმენტების გამოყოფა და სხვა დარგების განვითარებასთან ტურიზმის დაბალანსება. მნიშვნელოვანია ასევე, რეალური და პოტენციური კლიენტების სურვილების და საჭიროებების ცოდნა, მიზნობრივი ბაზრების განსაზღვრა და მათი შესაბამისი ტურისტული მომსახურებების ამორჩევა.

მიზნობრივი ბაზრები იყოფა **შიგა და გარე ბაზრებად**. შიგა ბაზრებს მიეკუთვნება ადგილობრივი სამეურნეო სუბიექტები, ტურისტული მომსახურების ადგილობრივი მყიდველები. გარე მიზნობრივ ბაზრებს მიეკუთვნებიან: რეგიონის გარეთ არსებული ინვესტორები, ბიზნესპარტნიორები, ტურისტები და მაცხოვრებლები. რეგიონის მარკეტინგული პოლიტიკა 4 სახის მიზნობრივი ბაზრისკენ არის მიმართული:

პირველში მოქცევიან ტურპროდუქტის მომხმარებელთა ორი ჯგუფი: 1. საქმიანი ვიზიტორები (რომლებიც ჩამოვიდნენ რეგიონში გამართულ კონფერენციაზე, ანდა ჩამოვიდნენ საქმიანი კავშირების დასამყარებლად ბიზნესპარტნიორებთან და ა. შ.). 2. დასასვენებლად ჩამოსული ვიზიტორები (ღირსშესანიშნაობათა დასათვალიერებლად ჩამოსული ტურისტები და ნათესავების და მეგობრების სანახავად ჩამოსული ადამიანები).

მეორე მიზნობრივ ჯგუფში ექცევიან რეგიონის ადგილობრივი მოსახლეობა, მეწარმეები, ინვესტორები, პენსიონერები, დასაქმებულები და სხვა.

მესამე მიზნობრივ ჯგუფში ექცევიან ბიზნესის და მრეწველობის წარმომადგენლები, ხოლო მეოთხეში, რომელთაც საექსპორტო ბაზრები ეწოდებათ--აერთაშორისო ბაზრის წარმომადგენლები.

როგორც კი რეგიონში განისაზღვრება ტურიზმის სფეროში მიზნობრივი ბაზრები, უნდა დაიწყო მუშაობა იმ მიმართულებით, თუ რომელი ქვეყნიდან მოიხილონ ტურისტები, სად ცხოვრობს ისეთი გადახდისუნარიანი ხალხი, რომელთაც დააინტერესებთ მოცემული რეგიონის ღირსშესანიშნაობები.

რეგიონში ტურიზმის მიზნობრივი ბაზრების გარდა, უნდა დადგინდეს მისი შემოსავლიანი სეგმენტები და აქცენტი მათ შევსებაზე უნდა გაკეთდეს. ამასთან, ტურისტული ბაზრებიც და მათი სეგმენტებიც სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვანაირი იქნება. სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონის ტურისტულ ბაზარს ალბათ უნდა გამოეყოს ტურისტული ალბინადების მოწოდება სვანეთის მთებში და ამ სეგმენტში ტურისტების მოზიდვას გაუკეთდეს მეტი რეკლამა ადგილზეც და საზღვარგარეთაც, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ტურისტული მომსახურების ბაზარში უნდა გამოიყოს ისტორიულ ღირსშესანიშნაობათა (ვარძია და სხვა) დათვალიერების სეგმენტი, ფშაფხვესურეთს უნდა გაუკეთდეს რეკლამა სწრაფ მდინარეებზე (ასეთია თეთრი და შავი არაგვი) და ცურების მოყვარულთა მოსახიდად და ა. შ.

მიზნობრივი ბაზრები და მისი სეგმენტები გარკვეულ მოთხოვნებს უყენებენ რეგიონს. ეს მოთხოვნები ეხება ტურისტთა განთავსების ადგილებს (სასტუმროში მომსახურების ხარისხი), მათ კვებას (რესტორნების და კაფეების არსებობა, სადილების ასორტიმენტი, მომსახურების ხარისხი და სხვა), გადაადგილების საშუალებებს, კავშირის საშუალებებს და ა. შ. თუ მარკეტინგის სტრატეგია სწორად არის შემუშავებული, მაშინ ეს რეგიონი ტურისტებსაც მოსწონთ და ინვესტორებსაც.

- რეგიონის გარემოს გასაუმჯობესებლად ინვესტიციები შემდეგი მიმართულებით უნდა დაიხარჯოს:
1. რეგიონის თვითმყოფადობის გამოკვეთა, ანუ რეგიონის ღირსშესანიშნაობებისთვის ისეთი ღირსშესანიშნაობების გამოკვეთა, რომელიც აამღლებს მათ ესთეტიკურ მხარეს და მომხიბვლელს გახდის ტურისტებისათვის;
 2. რეგიონში ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის სამუშაო მდგომარეობაში შენარჩუნება;
 3. რეგიონში ტურისტებისათვის საბაზო მომსახურებების მოწოდება, სთანადო მოცულობით და მაღალი ხარისხით;
 4. ტურისტებისათვის გართობა-დასვენების დანიშნულების შენობა-ნაგებობების მშენებლობა.

რეგიონში ტურიზმის განვითარების მარკეტინგული პოლიტიკა, პირველ რიგში, ითვალისწინებს ადგილობრივი ტურისტული ორგანიზაციების ორიენტაციას რეგიონის რეალურ და პოტენციურ მომსახურებებზე. როცა რეგიონის ტურისტული ცენტრი ბაზარს ტურპროდუქტებს აწოდებს, მაშინ რამდენიმე სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღება ხდება საჭირო. ვიზიტორების (რეგიონის მუდმივი მცხოვრებლები, მომუშავენი, ბიზნესის წარმომადგენლები და სხვები) რეგიონში მოსახიდად არსებობს ოთხი სახის მარკეტინგი:

- იმიჯური მარკეტინგი;
- ღირსშესანიშნაობათა მარკეტინგი;
- ინფრასტრუქტურული მარკეტინგი;
- ადამიანების (ხალხის) მარკეტინგი.

იმიჯური მარკეტინგი ეფუძნება რეგიონის იმიჯს. თუ რეგიონს ასეთი იმიჯი არ აქვს, მაშინ მისი ღირსშესანიშნაობები მსოფლიო ბაზარზე შეიძლება შეუმჩნეველი დარჩეს. იმიჯური მარკეტინგის ერთ-ერთი მიზანი სწორედ რეგიონისთვის წარმატებული სარეკლამო ლოზუნგის შექმნა და გავრცელებაა. თუ ეს ლოზუნგი სხვადასხვა მეთოდებით და სხვადასხვა არხებით გავრცელდება, ის აუცილებლად შეუქმნის რეგიონს საჭირო იმიჯს.

- რეგიონი შეიძლება ხუთი იმიჯური სიტუაციიდან ერთ-ერთში იმყოფებოდეს:
1. ძალზე მოსაწონი იმიჯი;
 2. პოზიტიური იმიჯი;
 3. სუსტი იმიჯი;
 4. ურთიერთსაწინააღმდეგო იმიჯი;

5. ნეგატიური იმიჯი.

უნდა აღინიშნოს, რომ რეგიონის იმიჯის შექმნისთვის არაერთი წელია საჭირო. რეგიონის თვითმართველობის ორგანოები ზრუნავენ რა იმიჯის შექმნაზე, ყურადღებას აქცევენ იმ მოთხოვნებს, რომელსაც აყენებენ როგორც ადგილობრივი მცხოვრებნი, ისე ჩამოსულები რეგიონის სამომავლო განვითარების თვალსაზრისით.

რეგიონის იმიჯი მაშინაა ეფექტური, როცა იგი შეესაბამება მოთხოვნებს, არის მიმზიდველი, ორიგინალური და მარტივი.

იმიჯურ მარკეტინგში დიდი მნიშვნელობა აქვს კომუნიკაციებს, რომელთა მეშვეობით რეგიონის ტერიტორიის ღიაობა და სხვა ადგილებთან და სხვა რეგიონების მცხოვრებლებთან კონტაქტი გარანტირებულია.

რეგიონის იმიჯის ფორმირების ელემენტებია:

- სლოგანი;
- თემები და პოზიციონირება;
- ვიზუალური სიმბოლოები;
- მოვლენები და ქმედებები.

სლოგანის შემუშავება ხდება რეგიონისთვის ერთიანი სტილის მისაცემად. დღემდე სლოგანს უფრო მეტად იყენებენ კომპანიები, ვიდრე რეგიონები, თუმცა სასურველია, რეგიონებსაც ჰქონდეთ იგი. მაგალითად, კახეთის რეგიონის სლოგანის პლატფორმად გამოდგება ვაზი, ყურძენი და ღვინო. ვაზი კახეთის ყველა ზონაშია გავრცელებული და საქმიანი ადამიანები შეიძლება დაინტერესდნენ ამ რეგიონში მოგზაურობით.

თემა დაკავშირებულია სლოგანთან. კახეთის რეგიონის მაგალითზე, თემა იქნება მევენახეობა-მეღვინეობა. ამ თემაზე უნდა შედგეს ტურისტული და მარკეტინგული პროგრამები კონკრეტულ ტურისტთა მიზნობრივი ჯგუფებისათვის.

პოზიციონირება გულისხმობს იმას, რომ მოცემული რეგიონი გამოყენებული სლოგანის და თემის მეშვეობით სხვა რეგიონზე უკეთესად წარმოინდეს, გამოინდეს ტურისტებისთვის მისი ძლიერი და სუსტი მხარეები, მისი ღირსშესანიშნაობები, მისი სიცოცხლისუნარიანობა და მიმზიდველობა.

ვიზუალური სიმბოლოებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ტურიზმის მარკეტინგში. ეს სიმბოლოები სისტემატურად უნდა ფიგურირებდნენ რეგიონის სარეკლამო მასალებში. მაგალითად, თბილისის რეგიონი მათაწმინდასთან ასოცირდება, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – სვანურ კოშკებსა და უშბის მწვერვალთან, კახეთი – ვაზთან და ღვინოსთან და ა. შ. ამიტომ საჭიროა მათ სარეკლამო ვიდეომასალებზე ამ სიმბოლოების არსებობა. ეს სიმბოლოები ამ რეგიონებს ერთიან იმიჯს უქმნის მოსახლეობაში. ისინი უმტკიცებენ რეგიონს იმიჯის ძირითად იდეას.

მოვლენები და ქმედებებიც რეგიონის იმიჯის გავრცელებას უწყობს ხელს. წარმატებული მოვლენა მყარ იმიჯს უქმნის რეგიონს. მაგალითად, ჩარგალში ყოველ წელს ჩატარებული „ვაჟაობა“ დადებითად მოქმედებს ფშავ-ხევსურეთის იმიჯზე, „თამარობა“ – სამცხე-ჯავახეთის იმიჯზე და ა. შ.

რეგიონის მარკეტინგში ახალი მიმართულება არის მითოლოგიური ტურისტული რესურსი. ე. ი. შეიძლება რეგიონს არ ჰქონდეს არც სახარბიელო ბუნებრივი პირობები და არც კულტურულ-ისტორიული ძეგლები, მაგრამ მის შესახებ არსებობდეს ინტერესდამძვრელი მითები. მაგალითად, შოტლანდიაში არსებობს ტბა სახელწოდებით დოხ-ნესსი. არსებობს მითი, რომ ამ ტბაში ცხოვრობს რაღაც უცხო და უცნაური არსება, რომელიც პერიოდულად გამოინდება ხოლმე. მთიპოვებიან ვითომდა მისი დამნახავი ადამიანებიც. როგორც კი ეს მითი პრესაში გავრცელდა, მის მნახველ ტურისტთა ნაკადები დაიძრა შოტლანდიისკენ და ეს ნაკადები დღესაც არ წყდება.

რეგიონის საერთაშორისო ცნობადობა ხელს უწყობს მის განვითარებას – მისკენ მიემართებიან ინვესტორები და დიდხალ ინვესტიციებს დებენ მისი ეკონომიკის განვითარებაში. საქართველოს რეგიონების თვითმმართველობის ორგანოებმა ეს უნდა გაითვალისწინონ და აქტიურად იმუშაონ იმიჯის შექმნის მიმართულებით.

რეგიონის იმიჯი ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორებზეა დამოკიდებული. ობიექტური ფაქტორებია:

- ინვესტიციური კლიმატი;
- ინოვაციური პოლიტიკა;
- სოციალური პოლიტიკა;
- სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი და რესურსული ბაზა;
- რეგიონის ისტორია და კულტურა;
- გეოგრაფიული მდებარეობა.

რეგიონის იმიჯი უცვლელი არ არის. იგი იცვლება ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და პოლიტიკური ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად. რეგიონში ტურიზმის განვითარების სწორი მარკეტინგული პოლიტიკა რეგიონს უქმნის პოზიტიურ იმიჯს, რაც კიდევ უფრო მყარდება შემდეგშიც, თუ ეს პოლიტიკა უარესობისკენ შეცვლელი არ იქნება.

ღირსშესანიშნაობათა მარკეტინგი. საერთო მიმზიდველობის მისაღწევად რეგიონისთვის მხოლოდ იმიჯი საკმარისო არ არის. მან უნდა იზრუნოს თავის ღირსშესანიშნაობათა გასამრავლებლად, გასაკეთილშობილებლად და წარმოსაჩენად. კახეთის რეგიონის მაგალითზე თუ ვიმსჯელებთ, მარტო ვენახების ნახვა და ღვინის დაჭაშნიკება ტურისტებისთვის არ იქნება საკმარისი. საჭიროა ტურისტებს აჩვენონ იყალთო, გრემი, სიღნაღი – სიყვარულის ქალაქი და ა. შ. ცხადია, ეს ისტორიული ძეგლები მოვლილი უნდა იყოს, მათთან მისვლა ტრანსპორტით შეიძლებოდეს და ა. შ. მათი დათვალიერებისას ტურისტებმა სხვა რეგიონის ძეგლებთან შედარებით უპირატესობა უნდა დაინახონ, რომ შემდეგშიც გაუჩნდეთ მათი ნახვის სურვილი ან სხვა დაინტერესონ მათ სანახავად.

ინფრასტრუქტურული მარკეტინგი. ტურიზმის განვითარებას რეგიონში ნორმალური ინფრასტრუქტურა სჭირდება. ეს ეხება ტრანსპორტს, კავშირგაბმულობას, ტელეკომუნიკაციების ქსელს, ელექტროქსელს, წყალ-მომარაგების ქსელს, საცხოვრებელ და საოფისე ფართობებს და ა. შ.

ადამიანების მარკეტინგი. მასში იგულისხმება რეგიონის რეკლამირება რომელიმე ცნობადი სახით. მაგალითად, ლივერპული „ბიტლზების“ სამშობლოა, ფინეთი – სანტა-კლაუსის სამშობლო და ა. შ.

Naira Ghvedashvili

MARKETING POLITICS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGION

Annotation

Besides the target markets of tourism in the region, should be determined its income segments and focused on their filling. In addition, tourist markets and their segments will be various in different regions. Target markets and their segments making certain requirements to the region, these requirements is about the places of tourist development (the quality of service in the hotels), their nutrition (existence of restaurants and cafes, assortments of the dinners, service quality and etc) means of transportation, means of communication and etc, if the strategy of marketing is well developed, than this region is attractive as for tourists as well as for investors.

ვატი შენგელია

ტურიზმის მსოფლიო ტრენდები და საძარბოველო

ტურიზმი წარმოადგენს თანამედროვე კულტურისა და ყოფის ორგანულ შემადგენელ ნაწილს. ის მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად განვითარებადი, მაღალშემოსავლიანი და უმსხვილესი დარგია. მისი მასშტაბურობის გამო ტურიზმს ახალი მსოფლიო რელიგიაც უწოდეს. დღევანდელი მონაცემებით, მსოფლიო ეკონომიკის მეთაურზე მეტი ორიენტირებულია ტურიზმზე. მრავალი ქვეყნის ეკონომიკაში ტურიზმი წამყვანი სფეროა. ტურიზმის სფეროში მსოფლიო მასშტაბით პირდაპირი და ირიბი გზით ჩართულია დასაქმებული მოსახლეობის მეთაურზე მეტი. დიდი ალბათობით შეიძლება ითქვას, რომ მისი ადმინისტრაციის ტემპი მომავალშიც გაიზრდება და კაცობრიობის კიდევ უფრო ფართო ფენებს მოიცავს. ტურიზმის ასეთი როლი განპირობებულია მრავალი ფაქტორით: სამუშაოსგან გამოთავისუფლებული დროის გაზრდით, მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის ხელმისაწვდომობით, ტრანსპორტის განვითარებით და სხვა. 2010 წლის მონაცემებით, საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებაზე გაწეულია დანახარჯებმა მსოფლიო ეროვნული პროდუქტის 11,7% შეადგინა. ამავე დარგის წილად მოდის მსოფლიო მომსახურების, ვაჭრობის 35% და მსოფლიო ექსპორტის 8%. მსოფლიო საერთაშორისო ტურისტული ორგანიზაციის გათვლებით, უახლოესი 15 წლის განმავლობაში საერთაშორისო ტურიზმის ზრდის ტემპები ყოველწლიურად გადააჭარბებს 4%-ს.

აღსანიშნავია, რომ ტურიზმი განისხილება, როგორც სიღარიბის დაძლევის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. სიღარიბის პრობლემის მიმართ განსაკუთრებით გაძლიერდა ყურადღება გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის მიმდინარე პროცესებში. სიღარიბის გლობალური პრობლემა პირდაპირ დაკავშირებულია მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონესთან. ამ პრობლემის თანამედროვე ტენდენციებისა და თავისებურებების ანალიზიდან ირკვევა, რომ სიღარიბის პრობლემამ მიიღო გლობალური ხასიათი, საჭიროა მასთან სისტემატური, მიზანმიმართული და თანმიმდევრული ბრძოლა როგორც ლოკალურ, ასევე გლობალურ დონეზე. კლასიკური ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი ადამ სმიტი ამბობდა, რომ არც ერთი საზოგადოება არ შეიძლება იყოს სრულად აყვავებული და ბედნიერი, თუ მისი დიდი ნაწილი რჩება ღარიბი და უბედური. ამ რთულმა და მრავალმხრივმა პრობლემამ თანამედროვე მსოფლიოში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა. აქედან გამომდინარე, ტურიზმს, როგორც ვალუტის მოძრაობის მთავარ გენერატორს მსოფლიოში, უდიდესი მისია აქვს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების საქმეში. UNWTO-ს მონაცემებით, მოთხოვნამ საერთაშორისო ტურიზმზე ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. დღია მისი როლი მსოფლიო ხალხთა მშვიდობიანი თანაარსებობის საქმეში. მის განვითარებას ამა თუ იმ ქვეყანაში განაპირობებს შიდა სტაბილურობა, უსაფრთხო გარემო და ეკონომიკური განვითარების მისაღები დონე. ტურიზმს შეუძლია ხელი შეუწყოს მშვიდობის გამყარებას და ეკონომიკის განვითარებას განვითარებად ქვეყნებში სამუშაო ადგილების შექმნის, შემოსავლების ზრდის, ეკონომიკის დივერსიფიკაციის, გარემოს დაცვისა და კულტურათა დაახლოების გზით. ტურიზმის განვითარებას მნიშვნელოვნად ასტიმულირებს სახელმწიფოს მიერ ამ მიმართულებით ეროვნული სტრატეგიის შემუშავება და განივრული კანონმდებლობის დანერგვა.

ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებისთვის საჭიროა საზოგადოების, მთავრობისა და უცხოელი თუ ადგილობრივი ინვესტორების კოორდინირებული მოქმედება. საზოგადოებამ უნდა გააცნობიეროს თუ რას ეფუძნება მისი კონკურენტული უპირატესობა სხვა ქვეყნებთან შედარებით და გააუმჯობესოს მომსახურება. ტურიზმის სფეროში საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვაში დიდ როლს ასრულებს სახელმწიფო შესაბამისი რეგულაციებით და ინფრასტრუქტურის მოწყობით. უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია ეკისრება ინვესტიციებს, რომელიც წარმოადგენს მამოძრავებელ ძალას ტურიზმის განვითარებისთვის.

ძნელად თუ მოიძებნება მსოფლიოში ისეთი ქვეყანა, რომელიც არ ცდილობდეს ტურიზმი განავითაროს და ამით დამატებითი თანხები არ მოიხილოს ქვეყნის ბიუჯეტში (საერთაშორისო ტურიზმიდან შემოსავალი 2010 წელს 852 მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენდა, UNWTO). ამ ბოლო წლებში გლობალურ ინდუსტრიაში ტურიზმის წილი ყოველ 15 წელიწადში ორმაგდება, რაც ასევე მზარდი ტენდენციის დამადასტურებელია.

ექვსი ათწლეულის მანძილზე ტურიზმის ინდუსტრია მუდმივად ზრდას განიცდიდა, მოხდა ადგილების დივერსიფიკაცია სხვადასხვა გემოვნების ტურისტების დასაკმაყოფილებლად. მრავალი ახალი ადგილი გახდა ხელმისაწვდომი ტურისტებისთვის ტრადიციული ევროპის კურორტების კვალდაკვალ. თუმცა სხვადასხვა განვითარების დონის ქვეყნების დამოკიდებულება ტურიზმისადმი ერთმანეთისგან საგრძობლად განსხვავდება.

ქვეყნის მხოლოდ სურვილი არის საკმარისი იმისთვის, რომ ამა თუ იმ ადგილით ტურისტი დაინტერესდეს. ამ ინტერესსა და მიზიდულობას არაერთი ფაქტორი განაპირობებს, რომელთა შორისაც წამყვანია ტურისტულ-რეკრეაციული პოტენციალი, მანძილი, სატრანსპორტო მისაწვდომლობა, პოლიტიკური და დიპლომატიური ურთიერთობები ქვეყნებს შორის, შეზღუდვები (მაგალითად, ვიზა). ქვეყნები, რომლებიც გადაჭარბებული სიფრთხილით ეკიდებიან ტურისტებს და შესაბამისად ტურიზმსაც, არ გამოირჩევიან გახსნილი ეკონომიკით, მეტიც, ასეთ ქვეყნებს ხშირად ჩაკეტილი რეჟიმი აქვთ. ასე მაგალითად, ჩრდილოეთ კორეა მკაცრად აკონტროლებს შემოსული ტურისტების რიცხვსა და ვინაობას. წელიწადში მხოლოდ 2000 ტურისტს უშვებენ ქვეყანაში, რომელსაც მხოლოდ ორ ქვეყანასთან აქვს საჰაერო და სარკინიგზო კავშირი (რუსეთი, ჩინეთი). ჩასვლის მსურველები მკაცრ შერჩევას გადიან და მათ საზღვარზევე ჩამოერთმევათ მობილური ტელეფონი, ბინოკლი და სხვა მოწყობილობები, რამაც, ხელისუფლების აზრით, შეიძლება ინფორმაციის გაქონვა გამოიწვიოს. ამავდროულად, მათ მუდმივად დაჰყვება თარჯიმან-გიდი, რომლის გარეშე არ შეიძლება ადგილობრივ მოსახლეობასთან გასაუბრება.

ქვეყნისთვის, რომელსაც მცირე ვადებში სურს საკუთარი შემოსავლების გაზრდა და არ ფლობს ისეთ წიაღისეულ სიმდიდრეებს, როგორცაა ნავთობი, ბუნებრივი აირი, რა თქმა უნდა, ტურიზმი შეიძლება აღმოჩნდეს ის მაშველი რგოლი, რომელიც მცირე დროში, სათანადო ღონისძიებების პირობებში ქვეყანას შესაძლებლობას მისცემს, ტურიზმით გაზარდოს ბიუჯეტი. არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ რომ ტურიზმის განვითარება ეროვნული სიამაყის განცდას. ბადებს ტურიზმის საშუალებით ქვეყანა მსოფლიოსთვის უფრო ცნობადი ხდება. თითოეული ტურისტი თავისი მოგზაურობის შესახებ არაერთ ადამიანს უყვება, რითაც სხვებსაც უჩენს სურვილს, მოინახულოს ის. ტურისტის ინტერესის სფერო ხდება გარემო, რაც ხელს უწყობს მის დაცვას, იღვბა ინვესტიციები გარემოს დაცვაში, თუნდაც ღარიბ, მოშორებულ არეალებში, რათა მან არ დაკარგოს მიმზიდველობა. ქვეყანა ინარჩუნებს ადგილობრივი კულტურის ელემენტებს ტურისტებისთვის (ფოლკლორის აღორძინება, ადგილობრივი სამოსის, რეწვის შენარჩუნება), რომელიც შეიძლება ტურიზმის გარეშე მივიწვივებას მისცემოდა.

ზოგადად მსოფლიოში ხელმისაწვდომი სამუშაო ადგილებიდან 6-7% დასაქმებულია ტურიზმის სექტორში. მიმდებ ქვეყანაში სამუშაო ადგილები მომსახურების სფეროში ჩნდება. ეს არ ეხება უშუალოდ საკურორტო არეალს, რადგან ტურისტი მოიხმარს ეკონომიკის სხვა დარგების პროდუქციასაც. მას ესაჭიროება საკვები, რომელსაც სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული ფერმერები აწვდიან, ასევე ფულს ხარჯავს სხვადასხვა სუვენირებში, ამდენად ხალხური რეწვაც წახალისებულია, ადგილზე კი იყენებს სატრანსპორტო საშუალებებს, გიდის მომსახურებას, ათევე დამეს სასტუმროში და ა. შ. ტურისტების მიერ დახარჯული თანხის ეფექტი ეკონომიკისთვის იზრდება, რადგან ადგილობრივები, რომლებიც შემოსავალს დებულობენ, ძირითადად ისევე ქვეყნის ეკონომიკაში აბრუნებენ თანხას. განვითარებული ტურიზმის ინდუსტრიას ესაჭიროება გარკვეული პროდუქცია, რომლის იმპორტსაც აწარმოებს, რაც ზრდის საერთაშორისო კავშირებს.

ბოლო წლებში სულ უფრო იზრდება ინტერესი სწრაფად განვითარებადი ქვეყნების კურორტებით. თუკი 1990 წელს მთლიანად ტურიზმში დახარჯული თანხის 32% განვითარებად ქვეყნებზე მოდიოდა, 2010 წელს ეს მაჩვენებელი 47%-მდე გაიზარდა და კვლავაც ზრდის ტენდენციაა მოსალოდნელი. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ამ ქვეყნებში დაბალი დანახარჯებია. ასევე გლობალიზაციის პირობებში, სულ უფრო ემსგავსება ქვეყნები ერთმანეთს, ამას ლანდშაფტის ჰომოგენიზაცია ჰქვია. ფაქტობრივად, ადგილები, არქიტექტურა, ინფრასტრუქტურა, მაღაზიათა და კვებითი ჯაჭვები ერთგვაროვანი ხდება, ტურისტს რაიმე განსხვავებულის ნახვის სურვილი უჩნდება. ამდენად, საერთო ზრდის ფონზე, აშკარა ბენეფიციარები განვითარებადი ქვეყნები ხდებიან, თუმცა ამ ქვეყნებში მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდის კვალდაკვალ ადგილობრივები მეტად ეტანებიან განვითარებული ქვეყნების ტრადიციულ მარშრუტებს. ასე რომ, გარკვეული ბალანსი მუდმივად დაცული იქნება და ტურისტების კლება მხოლოდ რამდენიმე ფაქტორის გამო თუ მოხდება, ისიც დროებით. ტურიზმის ინდუსტრიის რეცესიას, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, ომები, რეკოლუციები, ტერორიზმი განაპირობებს.

მსოფლიო მდიდარია უძველესი თუ თანამედროვე ძეგლებით, რაც ასე აუცილებელია ტურიზმის განვითარებისა და ადამიანის შემეცნებითი ზრდისთვის. ძველი მოგზაურებისგან განსხვავებით, თანამედროვე ტურისტების მიზანს არა მხოლოდ კულტურული ღირსშესანიშნაობების მონახულება წარმოადგენს, არამედ ისინი დიდი ინტერესით ეცნობიან ბუნების სხვადასხვა სახის ღირსშესანიშნაობებსაც.

მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის გამოთვლით XXI საუკუნეში ტურიზმის განვითარების მაჩვენებლების საფუძველზე ნათელი ხდება, რომ ტურისტული რესურსების რაციონალური გამოყენებით ტურისტული მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეიძლება სულ უფრო მეტ წინააღმდეგობას წააწყდეს. ეს დაკავშირებულია ტურიზმის მასობრიობასთან, ანუ ბუნებრივ და კულტურულ-ისტორიულ ძეგლებზე მზარდ დატვირთვასთან. პრობლემის გაჩენასთან ერთად საფუძველი ჩაეყარა ტურიზმის ერთ-ერთი მიმართულების ეკო-ტურიზმის განვითარებას, რომელიც გულისხმობს ბუნებრივი და კულტურული ძეგლების როგორც გამოყენებას, ასევე მის დაცვას, შენახვასა და განვითარებას. ამასთან აღსანიშნავია, რომ ტურიზმის ამა თუ იმ ტრენდების სიცოცხლე მეტად ხანმოკლეა, დღევანდელ დინამიურ მსოფლიოში სწრაფი ტემპით იცვლება ტურიზმის ტრენდები, რაც განპირობებულია ტურისტების ინტერესის სფეროს ცვლილებით, მაღალი ინფორმირებულობით და განვითარებადი ქვეყნების ინტერესების ზრდით, მეტი ტურისტი მოიზიდონ თავიანთ ქვეყანაში რადგან ტურისტები ხშირად და სწრაფად იცვლიან მოგზაურობის გზებს და მიმართულებებს. ტრენდი, რომელიც უახლოეს წარსულში აქტუალური იყო, დღეს უკვე მოძველებულია. დღეს ტურისტებში პოპულარულია შემდეგი ტრენდები: „მწვანე“ მოგზაურობა, როდესაც ტურისტი ცდილობს თავისი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესებაში. ასევე სასტუმროები და ტუროპერატორები მაქსიმალურად ცდილობენ შესთავაზონ ტურისტებს ის მეთოდები, რომელიც ხელს შეუწყობს ბუნებრივი რესურსების შენარჩუნებას. პოპულარულია კემპინგი სოფლებსა და საზღვრო სანაპიროზე; საგრძნობლად იმატა კანიონებში მოგზაურობის, კვლოსიპედით ხეტიალის და მთებზე ცოცხლის ტენდენციამ.

მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის მონაცემებით, 2020 წლისთვის მოსალოდნელია, რომ საერთაშორისო ტურისტების რაოდენობა 1,6 მილიარდამდე გაიზარდოს. საინტერესოა გაეროს მსოფლიო ტურისტუ-

ლი ორგანიზაციის მონაცემების მიხედვით მიზნობრივი ტურიზმის დაყოფა პროცენტულად: დასვენება, რეკრეაცია (51%), მომლოცველობა, ნათესავების მონახულება(27%), ბიზნესი (15%), სხვა (7%). საქართველოში ეს მახვევებლები სხვაგვარად ნაწილდება (ტურიზმის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებით): რეკრეაცია, დასვენება – 34%, ბიზნესი – 29%, ნათესავების მონახულება – 22%, ვაჭრობა – 5%, ტრანზიტი – 4% და სხვა. საქართველოში მიზნობრივ ჯგუფზე, რომელთა ჩამოსვლა ბიზნესითაა განპირობებული, ძალიან მაღალი წილი მოდის. ბიზნესმენები ხარჯავენ თანხას კვებაზე, საცხოვრებელზე (იქნება ეს სასტუმრო თუ ნაქირავები ბინა), ასე რომ, ქვეყანა ამ მიზნობრივი ჯგუფიდან გარკვეულ შემოსავალს დებულობს. რაც შეეხება ასევე მსხვილ ჯგუფს ნათესავების მონახულებას, ამ შემთხვევაში ტურიზმის მიზანი შემოსავალი მოუტანოს ქვეყანას, მწველად სრულდება, რადგან ამ კატეგორიასწვეთან უმეტესად ახლობლები ჰყავთ და სახლი აქვთ. ხშირ შემთხვევაში სტუმარ-მასპინძლობის ტრადიციიდან გამომდინარე, ნათესავებს მეტის გაღება მოუწევთ მათ დასახვედრად. ეს კი ნიშნავს, რომ 22% საქართველოში ვიზიტის დღეებში თანხებს ნაკლებად ტოვებს, თუმცა უცხოეთში მცხოვრები ქართველების წვლილი ჩვენს ეკონომიკაში ძალიან მაღალია, რადგან ემიგრანტების სახით, მსოფლიო ბანკის ცნობით, წელიწადში მილიარდ დოლარზე მეტი შემოდის, რაც სწორედ ამ ოჯახებს ეხმარება არსებობაში.

მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის გენერალურმა მდივანმა ფრანკესკო ფრანჯილიამ 1998 წელს, როდესაც პირველად ნახა საქართველო, წარმოთქვა სიტყვები: „მე ვნახე საქართველო და დავრწმუნდი, რომ ეს ქვეყანა „განწირულია“ დიდი ტურიზმისთვის. ამ სიტყვებით მან აღიარა, რომ ტურიზმი საქართველოს მომავალია. ტურისტული თვალთახედვით საქართველო მართლაც უნიკალური ქვეყანაა. წყალუხვი მდინარეები, ტბები, ჩანჩქერები, შავი ზღვისპირეთის სუბტროპიკული ზონა, დაცული ტერიტორიები, ეროვნული პარკები, ტყეები, მრავალფეროვანი ლანდშაფტი, მუდმივი თოვლითა და მყინვარებით დაფარული კავკასიონის ქედი, მრავალი კურორტი, მინერალური წყლები, უამრავი ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლი – ხელს უწყობს საქართველოში ტურიზმის განვითარებას. საქართველოს მიმართ მოგზაურთა ინტერესი უძველესი დროიდან არსებობდა, რაზეც მეტყველებს თქმულება არგონავტების შესახებ. უკვე XIX საუკუნიდან საქართველოს მთიანი მხარეებისა და საზღვაო სანაპიროს ათვისების შედეგად იზრდებოდა ტურისტთა ნაკადი, რომლებიც საქართველოში დასასვენებლად და სამოგზაუროდ ჩამოდიოდნენ.

ტურისტული რეიტინგის მიხედვით საქართველო მესამე კატეგორიის ქვეყანაა. რეიტინგში რუსეთი, მონღოლეთი და ყირგიზეთი საქართველოზე წინ აღმოჩნდნენ. დღევანდელი მონაცემებით, ქვეყანას, რომელსაც მსოფლიო ტურიზმის სათავეებთან ყოფნის ამბიცია აქვს, განვითარებადი ქვეყნების რეიტინგში 130 ქულით, სულ რაღაც 28-ე ადგილი უჭირავს, საერთო რეიტინგში კი 56-ე პოზიციაზეა.

ტურიზმი დღეს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტულ დარგადაა მიჩნეული. ტურიზმის განვითარება და ინვესტიციების დაბანდება საქართველოში ეკონომიკის აღორძინების ერთ-ერთი მიმართულებაა. მსოფლიო ტურისტულ ბაზარზე საქართველოს დროის მცირე პერიოდში შეუძლია იქცეს უცხოელი ტურისტებისთვის საინტერესო და მიმზიდველ ქვეყნად. მათი მოზიდვა კი, მთლიანობაში, ხელს შეუწყობს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ წინსვლას.

მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოებაც, რომ მოსახლეობას არ უნდა მიეწოდოს ცალსახა ინფორმაცია ტურიზმის სიკეთეებზე, რათა ისინი მოუშაადებლები არ აღმოჩნდნენ ტურიზმის უარყოფითი თანამდევნი შედეგებისადმი. მოსახლეობას უნდა მიეწოდოს სრული, შევლამაზებელი ინფორმაცია, რათა მზად იყვნენ, მოახდინონ უარყოფითი ეფექტების შერბილება, მათი პრევენცია. ამ შემთხვევაში უკმაყოფილება იქნება ნაკლები, განვითარებაც მდგრადი და ტურიზმი, როგორც განვითარებადი ქვეყნებისათვის განვითარების ერთ-ერთი შესაძლო სტრატეგია, შეასრულებს თავის მისიას და ქვეყანას მცირე დროში შემოსავლების მიღების და ეკონომიკის სტიმულირების საშუალებას მისცემს.

ამრიგად, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით, სწორი მენეჯმენტის და თანამედროვე ინფრასტრუქტურის განვითარების შემთხვევაში, საკვებით რეალურია, საქართველომ დაიკავოს ღირსეული კონკურენტული ადგილი მსოფლიო ტურისტულ სივრცეში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მაისურაძე დ., ვერბიციკი ი., ხუციშვილი თ., ეკოლოგიური ტურიზმის საფუძვლები, თბილისი, 2008.
2. მეტრეველი მარინა, ტურიზმის ბიზნესი, თბილისი, 2011.
3. მეტრეველი მარინა, ეკოტურიზმის საფუძვლები, თბილისი, 2008.
4. სააკაშვილი ნიკოლოზი, ჩილინგარიშვილი თამარი, საქართველო – ტურიზმის და კურორტების ქვეყანა, თბილისი, 2011.
5. შუბლაძე ვაჟა, ტურიზმის დაჩქარებული განვითარება – სიღარიბის დაძლევის ფაქტორი საქართველოში, თბილისი, 2006.
6. www.mint.hr
7. www.gifre.org
8. www.intechopen.com
9. www.unwto.org/facts
10. www.travelnorth.org
11. www.etag-euro.org, Trends for Tourism in Europe

Fati Shengelia

**WORLD TOURISM TRENDS AND GEORGIA
Annotation**

Tourism in recent times has shown phenomenal growth. This has emerged as flourishing industry with bright prospects .Tourism has indeed been a rapidly growing sector and wide-sweeping socio-economic phenomenon with broad economic, social,

cultural and environment consequences. It is likely that tourism will continue to dominate the international scene for many years to come. In the eyes of many decision and policy makers tourism has magic potential. It generates income and is based on the indigenous resources of the tourist areas concerned. Tourism is one of the fastest growing sectors of the global economy, which account for about 11 percent of the Global Gross Domestic Product (GDP) and employ about 200 million people worldwide. There are about 700 million international travelers per year. Tourism and travel related sectors have become dynamic sources of income and a major strategic sector for development in many countries. Tourism businesses operate globally and many have opted for a competitive advantage of internationalization. Technology, information and reduction of boundaries have created new forms of service companies, not only the large multinational corporations, but also small niche specialists. The growing importance of strategic alliances in creating networks of business relationships has become a trend also in tourism

*მამუკა ხუსკივაძე
ლია თოთლაძე*

ბარემოს ბაჭუჭყიანების შედეგად მოსახლეობის დაავადების ზრდით მიღებული ეკონომიკური ზარალის შეფასება ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების საფუძველზე

დადგენილია, რომ გარემო ბუნების გაჭუჭყიანება და ეკოლოგიური სიტუაციის გაუარესება უარყოფით ზემოქმედებს ახდენს მასში მოქცეულ რეციპიენტებზე. უარყოფითი ზემოქმედების გამოვლინებაა მოსახლეობის დაავადების დონის ამაღლება და მათი შრომისუნარიანობის დაქვეითება, ცხოვრების პირობების გაუარესება, ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის პროდუქტიულობის შემცირება, ძირითადი ფონდების დანქარებული ამორტიზაცია და ა.შ.

გარემო ბუნების გაჭუჭყიანება სხვადასხვა სახის ზარალის წარმოშობას განაპირობებს, რომელთაგან ყველაზე მთავარია ეკონომიკური ზარალი. აქ ძირითადად გამოსაყოფია: მოსახლეობის დაავადების გადიდებით მიღებული ეკონომიკური ზარალი; სოფლის მეურნეობისა და ტყის მეურნეობისადმი მიყენებული ეკონომიკური ზარალი; მრეწველობისადმი მიყენებული ეკონომიკური ზარალი; საყოფაცხოვრებო-კომუნალური მეურნეობისადმი მიყენებული ეკონომიკური ზარალი.

ჩამოთვლილი ეკონომიკური ზარალის ჯუფებიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გარემოს გაჭუჭყიანების შედეგად მოსახლეობის დაავადების გადიდებით მიღებული ეკონომიკური ზარალი, რომელმაც უფრო მეტი აქტუალობა განვითარების თანამედროვე ეტაპზე შეიძინა. ეს ახსნება იმით, რომ ამჟამად მსოფლიო ეკონომიკაში (მათ შორის საქართველოს ეკონომიკაში) მიმდინარეობს განვითარების პოსტინდუსტრიულ ეტაპზე გადასვლა, სადაც ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ხდება ადამიანისეული კაპიტალი.

გარემო ბუნების გაჭუჭყიანებით მოსახლეობის დაავადების ზრდით მიღებული ეკონომიკური ზარალის შეფასება შესაძლებელია განხორციელდეს მათემატიკური ინსტრუმენტარიუმის გამოყენებით. კერძოდ, ამ მიზნით ჩვენ მიერ შემოთავაზებულია ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელი. ის შეიცავს ხუთ კომპონენტს: უარყოფით ეკონომიკურ შედეგებს, რომლებიც მიიღება დაავადებით, დაავადებით წარმოშობილი ინვალიდობით, დაავადებით გამოწვეული სიკვდილიანობით, დაავადებით გამოწვეული შრომის უნარიანობის დროებითი დაკარგვითა და მოსალოდნელი დაავადების საფრთხით განპირობებული მოსახლეობის მიგრაციით.

მოდელი ეფუძნება შემდეგ დაშვებებს:

1. ქვეყანაში მოქმედებს საყოველთაო დაზღვევის სისტემა,

2. ფუნქციონირებს სოციალური დახმარებების სისტემა (შემწვობები დროებით უმუშევრობაზე, მარჩენალის დაკარგვაზე და ა.შ).

შემოვიღოთ აღნიშვნები:

R_1 იყოს გარემო ბუნების გაჭუჭყიანებისა და ეკოლოგიური სიტუაციის გაუარესების შედეგად მოსახლეობის დაავადების ზრდით მიღებული ეკონომიკური ზარალის ამსახველი მაჩვენებელი, ხოლო I მისი მდგენელების აღმნიშვნელი ინდექსი, მაშინ $I = 1,2,3,4,5$;

R_1 – მოსახლეობის დაავადების შედეგად მიღებული უარყოფითი ეკონომიკური შედეგების ამსახველი პარამეტრი;

R_2 – დაავადებით გამოწვეული ინვალიდობის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები;

R_3 – დაავადების შედეგად სიკვდილიანობით გამოწვეული ნეგატიური ეკონომიკური შედეგები;

R_4 – დაავადების საფუძველზე შრომისუნარიანობის დროებით დაკარგვით მიღებული უარყოფითი ეკონომიკური შედეგი;

R_5 – გარემოს გაჭუჭყიანებით ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების მოსალოდნელი საფრთხის გამო მიგრაციის შედეგად წარმოქმნილი უარყოფითი ეკონომიკური შედეგი.

მაშასადამე R_1 არის ინტეგრალური მაჩვენებელი და აერთიანებს R_1, R_2, R_3, R_4 და R_5 კომპონენტებს.

აღნიშნოთ მოსახლეობის მთლიანი რაოდენობა L -ით და დავეთ ის ასაკობრივ ჯგუფებად დასაქმების ასპექტების გათვალისწინებით.

კერძოდ,

L_1 იყოს მოსახლეობის ჯგუფი შრომისუნარიან ასაკამდე (16 წლამდე);

L_2 – მოსახლეობის ის ჯგუფი, რომელიც არის შრომისუნარიან ასაკში (ქალები 16-60 წელი, კაცები 16-65 წელი);

L_2 დასაქმების გათვალისწინებით შეიძლება დაიყოს ქვეჯგუფებად, სადაც:

L_{21} არის წარმოების სფეროში დასაქმებული ქვეჯგუფი;

L_{22} – დაუსაქმებელი ქვეჯგუფი (უმუშევრები);

L_{23} – არასაწარმოო სფეროში დასაქმებული ქვეჯგუფი;

L_3 – მოსახლეობის ის ჯგუფი, რომელთა ასაკი აღემატება შრომისუნარიან ასაკს.

თითოეულ ასაკობრივ ჯგუფში გარემოს გატუჭყიანების შედეგად ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესებით მიღებული უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები შეიძლება შემდეგნაირად გაანგარიშდეს:

შრომისუნარიან ასაკამდე მოსახლეობის ჯგუფისათვის –
 $Q(L_1) = K_0$.

სადაც $Q(L_1)$ არის შრომისუნარიან ასაკამდე მოსახლეობის ჯგუფისათვის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები; K_0 – სამედიცინო მომსახურებისათვის (ამბულატორული, სტაციონარული ან სანიტარული მკურნალობა) გაწეული დანახარჯები; აღნიშნული დანახარჯები არაერთგვაროვანია და დამოკიდებულია სამედიცინო მომსახურების სახეებზე;

წარმოების სფეროში დასაქმებული შრომისუნარიან ასაკში მყოფი ჯგუფისათვის –
 $Q(L_{21}) = K_0 + K_1 + y$,

სადაც $Q(L_{21})$ არის შრომისუნარიან ასაკში მოსახლეობის ჯგუფის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები; K_0 – სამედიცინო მომსახურებისათვის (ამბულატორული, სტაციონარული ან სანიტარული მკურნალობა) გაწეული ხარჯები; K_1 – საავადმყოფო ფურცლების ანაზღაურების ხარჯები დროებით უმუშევრობის დროს (ბიულეტენის ანაზღაურება); y – ავადმყოფობის გამო სამსახურში გამოუცხადებლობით მიღებული მშპ-ის დანაკარგები;

არასაწარმოო სფეროში დასაქმებული შრომისუნარიან ასაკში მყოფი ჯგუფისათვის –
 $Q(L_{23}) = K_0 + W$,

სადაც $Q(L_{23})$ არის დაავადების ეკონომიკური შედეგები არასაწარმოო სფეროში დასაქმებული შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობისათვის, K_0 – მკურნალობის დანახარჯები ამბულატორიულ, სტაციონარულ ან სანიტარულ მომსახურებაზე; W – დროებითი უმუშევრობის პერიოდში გასაღები სოციალური შემწეობა.

შრომისუნარიან ასაკში მყოფი დაუსაქმებელი ჯგუფისათვის –
 $Q(L_{22}) = K_0$.

სადაც $Q(L_{22})$ არის ეკონომიკური შედეგები შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის დაუსაქმებელი ჯგუფისათვის; K_0 – სამედიცინო მომსახურების ხარჯებია, რომელიც აერთიანებს ხარჯებს ამბულატორიულ, სტაციონარულ ან სანიტარულ მკურნალობაზე.

დაავადების ეკონომიკური შედეგები $Q(L_3)$ შრომისუნარიანი ასაკის ზემოთ მყოფი მოსახლეობისათვის შეიძლება შეფასდეს შემდეგი გამოსახულებით:

$$Q(L_3) = K_0.$$

სადაც K_0 არის სამედიცინო ხარჯები სხვადასხვა ტიპის მკურნალობაზე.

გარემოს გატუჭყიანების შედეგად ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესებით მიღებული ინვალიდობის ეკონომიკური შედეგების შეფასების მოდელს სამივე ჯგუფში აქვს შემდეგი სახე:

ეკონომიკური შედეგი შრომისუნარიან ასაკამდე მოსახლეობის ჯგუფისათვის –
 $Q_1(L_1) = K_0 + P_0$,

სადაც $Q_1(L_1)$ არის ინვალიდობის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები; K_0 – ხარჯები მკურნალობის ამ თუ იმ სახეზე; P_0 – კანონმდებლობით დადგენილი ინვალიდობის პენსია.

ინვალიდობის ეკონომიკური შედეგები დასაქმებულ შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის ჯგუფისათვის შეიძლება განისაზღვროს შემდეგნაირად:

$$Q_1(L_{21}) = K_0 + P_0 + y.$$

სადაც K_0 არის ამბულატორიულ, სტაციონარულ ან სანიტარულ მკურნალობაზე გაწეული ხარჯები; P_0 – ინვალიდობის პენსია, y – ინვალიდობით შრომისუნარიანობის სრული დაკარგვის შემთხვევაში საწარმოო პროცესში მონაწილეობის მიუღებლობის გამო მშპ-ის დანაკარგები.

შრომისუნარიან ასაკში მყოფი უმუშევრებისა და შრომისუნარიანი ასაკის ზემოთ მყოფი მოსახლეობის ჯგუფებისათვის ინვალიდობის ეკონომიკური შედეგები განისაზღვრება იგივე მოდელით, რომლითაც მოხდა აღნიშნული შედეგების შეფასება დასაქმებულ შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის ჯგუფისათვის. მაშასადამე, შეიძლება ითქვას, რომ ყველა ასაკობრივი ჯგუფის ინვალიდობის ეკონომიკური შედეგები წარმოადგენს თითოეული ასაკობრივი ჯგუფისათვის ინვალიდობის შედეგების აგრეგირებულ მაჩვენებელს.

გარემოს დაბინძურების შედეგად დაავადებებით გამოწვეული სიკვდილიანობის ეკონომიკური შედეგების შეფასების მოდელს შრომისუნარიან ასაკამდე ჯგუფისათვის აქვს შემდეგი სახე:

$$Q_2(L_1) = y + S,$$

სადაც $Q_2(L_1)$ არის შრომისუნარიან ასაკამდე ადამიანების გარდაცვალებით მიღებული ეკონომიკური შედეგი; y – სიკვდილით გამოწვეული მშპ -ის დანაკარგები; S – დაკარგული წლების ღირებულება¹⁸⁵.

შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის სეგმენტისათვის სიკვდილით მიღებული ეკონომიკური შედეგების შეფასების მათემატიკური ფორმალიზება შემდეგია:

$$Q_3(L_2) = H + y + S,$$

სადაც $Q_2(L_2)$ არის შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის დაავადებით გამოწვეული სიკვდილისაგან მიღებული ეკონომიკური შედეგები: H – მარჩენალის დაკარგვის გამო გასაცემი სოციალური შემწეობა; y – დასაქმებული მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირების გამო წარმოქმნილი მშპ-ის დანაკარგები; S – დაკარგული წლების ღირებულება.

$$Q_3(L_3) = S,$$

სადაც $Q_3(L_3)$ არის დაავადებით გამოწვეული სიკვდილის შედეგები შრომისუნარიან ასაკს გადაცილებული მოსახლეობის ჯგუფისათვის; S – დაკარგული წლების ღირებულება.

გარემოს კომპონენტების გატუჭყიანების გაუარესების გამო ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესებისაგან შრომისუნარიანობის დროებით დაკარგვით გამოწვეული ეკონომიკური შედეგების შეფასების მოდელები მათემატიკურად შეიძლება შემდეგნაირად გამოესახოს:

$$Q_4(L_1) = 0,$$

სადაც $Q_4(L_1)$ არის შრომისუნარიან ასაკამდე მოსახლეობის ჯგუფისათვის შრომისუნარიანობის დროებით დაკარგვით გამოწვეული ეკონომიკური შედეგების ამსახველი მაჩვენებელია.

$$Q_4(L_2) = H_1 + K_0 + y,$$

სადაც $Q_4(L_2)$ არის შრომისუნარიან ასაკში მოსახლეობის ჯგუფისთვის შრომისუნარიანობის დროებით დაკარგვით განპირობებული ეკონომიკური შედეგები; K_0 – მკურნალობაზე გაწეული დანახარჯების ამსახველი პარამეტრი; H_1 – დროებით უმუშევრობის პერიოდში გასაღები სოციალური შემწეობა, ხოლო y კი მკურნალობის პერიოდში ეკონომიკური საქმიანობისაგან მოწვევით მიღებული მშპ-ის დანაკარგები.

$$Q_4(L_3) = 0,$$

სადაც $Q_4(L_3)$ არის შრომისუნარიან ასაკს გადაცილებული მოსახლეობის ჯგუფისათვის შრომისუნარიანობის დროებით დაკარგვით მიღებული ეკონომიკური შედეგების ამსახველი მაჩვენებელი.

გარემო ბუნების გატუჭყიანებით დაავადების ზრდის და მისგან მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების მოლოდინი მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილს აიძულებს, ცხოვრება გააგრძელონ სხვა ქვეყანაში. ყოველივე ეს დაკავშირებულია ეკონომიკურ შედეგებთან, რომელიც ზემომოყვანილი ასაკობრივი ჯგუფებისათვის შეიძლება შემდეგნაირად შეფასდეს:

$$Q_5(L_1) = 0,$$

სადაც $Q_5(L_1)$ არის შრომისუნარიან ასაკამდე მოსახლეობის ჯგუფისათვის მიგრაციით მიღებული ეკონომიკური შედეგები.

$$Q_5(L_{21}) = y,$$

სადაც $Q_5(L_{21})$ არის შრომისუნარიან ასაკში დასაქმებული მოსახლეობის სეგმენტისათვის მიგრაციის ეკონომიკური შედეგები; y – მიგრაციის გამო მშპ-ის დანაკარგები.

$$Q_5(L_3) = 0,$$

სადაც $Q_5(L_3)$ არის შრომისუნარიანი ასაკის ზემოთ მყოფი მოსახლეობის ჯგუფისათვის მიგრაციით განპირობებული ეკონომიკური შედეგის ამსახველი პარამეტრი.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, რომ გარემო ბუნების გატუჭყიანებით წარმოშობილი დაავადებებისა და მისგან გამოწვეული სხვადასხვა პროცესის შედეგად ხდება ეკონომიკური ზარალის მიღება. ასეთი ზარალის აღრიცხვას დიდი მნიშვნელობა აქვს გარემოსდაცვითი ღონისძიებების შემუშავების, განხორციელებისა და ეფექტიანობის შესაფასებლად.

*Mamuka Khuskivadze
Lia Totladze*

**ASSESSMENT OF THE ECONOMIC DAMAGE SUFFERED
FROM THE GROWTH OF POPULATION DISEASES AS A RESULT OF ENVIRONMENT POLLUTION
ON THE BASIS OF ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING**

Annotation

In the article the assessment of economic damage suffered from the growth of population diseases as a result of environment pollution is carried out by means of using the corresponding formulas of economic-mathematical modeling.

¹⁸⁵ ეს შედეგი უფრო მეტად მიეკუთვნება სოციალურ შედეგს, თუმცა მას გააჩნია ეკონომიკური ბუნებაც, ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მისი აქ ჩართვა.

აქრონაღის შირჩევის თანამდროვე თანამშრომლობა

სწორად შერჩეული ორგანიზაციული პერსონალი თანამდროვე ეტაპის წარმატების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. უფრო მეტიც, ინოვაციურ ტექნოლოგიებს და სხვა ორგანიზაციულ ღონისძიებებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოაქვს სასურველი შედეგი, თუ არსებული სიახლე ინტეგრირებულია საკადრო პოლიტიკასთან. წარსულში დარჩა ტექნოკრატიული მიდგომების უპირატესობა, დაფუძნებული რობოტიზაციაზე, კომპიუტერიზაციაზე, სადაც ადამიანის ინტელექტის ჩანაცვლების მრავალი მცდელობის მიუხედავად დადასტურდა, რომ ბიზნესწარმატებისათვის აუცილებელია ტექნოკრატიული და ჰუმანიტარული (ადამიანური) მიდგომების დაბალანსება. თუ უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე ორგანიზაციათა წარმატების მიღწევაში სამი საწარმოო რესურსის (ადამიანური, მატერიალური და ფინანსური) სტრატეგიული მნიშვნელობა მეტ-ნაკლებად მაინც იცვლებოდა, დღეს თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამდღეობისა და მისი წარმატების ძირითად წყაროდ ადამიანური რესურსებია მიჩნეული.

თანამდროვე ეტაპზე ადამიანური რესურსებისადმი ასეთი განსაკუთრებული მიდგომა განპირობებულია იმით, რომ მზარდი საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში, კონკურენტუნარიანობის მთავარი ფაქტორი გახდა არა მიწა, კაპიტალი და ბუნებრივი რესურსები, როგორც ამას თვლიდნენ კლასიკური ეკონომიკური თეორიის წარმომადგენლები, არამედ სწორად შერჩეული მაღალკვალიფიციური პერსონალი. ბუნებრივია, ეს აზრი არ ამცირებს მიწის, კაპიტალისა და ბუნებრივი რესურსების, როგორც წარმოების ფაქტორების მნიშვნელობას. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ფაქტორთა უპირატესობით სარგებლობა შეუძლებელია ადამიანური რესურსების სწორი დაგეგმვის, შერჩევის, მომზადებისა და მოტივირების გარეშე.

პერსონალის შერჩევისას აუცილებელია იმის ცოდნა, თუ რამდენი და რა ტიპის თანამშრომელი ესაჭიროება ორგანიზაციას; სად და როგორ მოხდეს შესაბამისი ცოდნისა და კვალიფიკაციის მქონე ადამიანების მოძიება; როგორ განასხვავონ ერთმანეთისაგან არაკვალიფიციური კანდიდატი და ისეთი კანდიდატი, რომელსაც რეალურად აქვს წარმატების შანსი ამ ორგანიზაციაში. ანუ პერსონალის შერჩევა გულისხმობს მთელი რიგი ქმედებების განხორციელებას კანდიდატთა შერჩევის მიმართულებით, რაც, საბოლოო ანგარიშით, ორგანიზაციის მიერ დასახული მიზნების განხორციელებას ემსახურება.

თუ ადრე ადამიანები საკუთარი ინიციატივით მიმართავდნენ ორგანიზაციას სამსახურში მიღების სურვილით, ხოლო ხელმძღვანელები საკუთარ ინტუიციას დაყრდნობით იღებდნენ გადაწყვეტილებას, რასაც ხშირი შეცდომები სდევდა თან, თანამდროვე პირობებში ასეთი მიდგომა არა მხოლოდ არაეფექტურია, არამედ საკმაოდ ძვირიც უჯდება ორგანიზაციას. ამიტომ, ბევრად უმჯობესია თავი ავარიდოთ ასეთ შეცდომებს, რამაც შესაბამისად შექმნა პერსონალის შერჩევის სათანადო, საფუძვლიანი მეთოდის შექმნის აუცილებლობა. ანუ ისეთი მეთოდის, რომელიც კანდიდატის საქმიანი და პიროვნული შესაძლებლობების თანმიმდევრული შემოწმების საშუალებას იძლევა.

სანამ კანდიდატების შერჩევის თანამდროვე მეთოდებზე გადავიდოდეთ, უნდა აღინიშნოს, რომ ძალზე მნიშვნელოვანია ვაკანტური სამუშაო ადგილის შესატყვისი მოთხოვნების ჩამოყალიბება. ეს მოთხოვნები ორგანიზაციის განვითარების სტრატეგიიდან, მისი ვითარების კონტექსტიდან და, საერთოდ, ორგანიზაციული კულტურიდან გამომდინარე განისაზღვრება. ამასთან, მენეჯერებმა ყოველთვის უნდა გაითვალისწინონ, რომ ადამიანები უბრალოდ სამუშაოს კი არ ეძებენ, არამედ ეძებენ ისეთ სამუშაოს, რომელიც მათ სურთ. პერსონალის შერჩევისას არსებობს ასევე იმის საშიშროება, რომ თუ ვიხელმძღვანელებთ მხოლოდ მათ მიმართ შექმნილი შთაბეჭდილებით (სიმპატიითა და ანტიპატიით), ანუ მათ დახასიათებას შევთხზავთ ზედაპირული ინფორმაციის საფუძველზე, სასურველ შედეგს იშვითად თუ მივიღებთ.

კადრების შერჩევის პროცესს და, საერთოდ, მისი ეფექტიანობის ამდღეობას, საფუძვლად უნდა ედოს სერიოზული ანალიზი, სამართლიანობა და მეცნიერული ცოდნა. კერძოდ, როდესაც ჩნდება ვაკანსია, პირველ რიგში, აუცილებელია მოხდეს საკუთრივ მისთვის შესატყვისი საქმიანობის სწორი განსაზღვრა. შეუძლებელია სწორი საკადრო გადაწყვეტილების მიღება, თუ არ მოხდება თანამდებობრივი მოთხოვნების ზედმიწევნით ზუსტი ჩამოყალიბება. ისე რომ, შეიძლებოდა კონკრეტული კანდიდატების მონაცემების დადგენილ ნორმატივებთან შედარება.

სამუშაო ადგილის აღწერის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა ე. წ. “თანამდებობრივი ინსტრუქცია”. ეს არის დოკუმენტი, რომელიც თანამშრომლის ძირითად ფუნქციებს, ვალდებულებას, პასუხისმგებლობასა და საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს მოიცავს. საერთოდ, საქმის ცოდნით შედგენილი თანამდებობრივი ინსტრუქცია, ეს არის ნათლად ჩამოყალიბებული დოკუმენტი პიროვნების ვალდებულებების, უფლებების, მოვალეობების და ორგანიზაციაში მისი პასუხისმგებლობის შესახებ. თანამდებობრივი ინსტრუქცია, როგორც წესი, შეიცავს: თანამდებობის ზუსტ დასახელებას; მოთხოვნებს განათლების, სპეციალობის, სამუშაო გამოცდილების შესახებ; ვის ექვემდებარება მოცემული თანამდებობა და ვის აძლევს ის განკარგულებას; ფუნქციები, რომელიც ამ თანამდებობაზე მყოფმა მუშაკმა უნდა შეასრულოს; პასუხისმგებლობა, რომელიც მუშაკს ამ თანამდებობით ეკისრება; მუშაკთა მოტივირების სისტემა; შრომის შედეგების შეფასების წესი და ა.შ.

ცხადია, ყველა ადამიანს გააჩნია თავისი სუსტი და ძლიერი მხარეები. ამიტომ კარგად უნდა იყოს გააზრებული ის, თუ ზემოაღნიშნულიდან რომელი თავისებურებებია უფრო მნიშვნელოვანი და რომლის უგულებელყოფა შეგვიძლია კანდიდატის მიღების დროს. გარდა ამისა, ზოგიერთი თავისებურებები კანდიდატის მიღებისთანავე უნდა ჰქონდეს, ზოგიერთი კი, შეიძლება მოგვიანებით ისწავლოს ან განივითაროს ამ ორგანიზაციაში. მაგრამ თანამდროვე ეტაპზე, არსებობს კიდევ ერთი, შეიძლება ითქვას ყველაზე მნიშვნელოვანი პირობა – კანდიდატი უნდა ექვემდებარებოდეს არსებულ სამუშაო ვითარებაში, იმ კოლექტივში, სადაც მას მოუწევს მუშაობა.

ბუნებრივია, იდეალური (ცოდნით, უნარებით, ხასიათით) კანდიდატის მონახვა საკმოდ ძნელია. თუმცა, ამ მიზნით შეიძლება სხვადასხვა სპეციალური მეთოდების გამოყენება პიროვნული და პროფესიული

მახასიათებლების შესაფასებლად. მას კომპეტენციას უწოდებენ. პერსონალის კომპეტენტურობაში იგულისხმება როგორც ცოდნისა და უნარ-ჩვევების, ასევე პიროვნების ძირითადი ფასეულობებისა და მათი ქცევის ნორმების ერთობლიობა. ეს კომპეტენციები უნდა შეფასდეს ორგანიზაციის მიზნებიდან და მოცემული კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე. ანუ პერსონალისთვის დამახასიათებელი ცოდნისა და უნარების ისეთი რაციონალური ერთობლიობა, რომლის მიხედვითაც ადამიანის სამუშაოსთან შესაბამისობა განისაზღვრება არა მხოლოდ მისი პროფესიული პოზიციით, არამედ – ფსიქოლოგიური და სოციალური კომპეტენციითაც.

ამრიგად, როგორც აღინიშნა, „სამუშაოს“ და „სასურველი კანდიდატის“ შესატყვისობის განსაზღვრაში პროფესიული თავისებურებების გარდა ფსიქოლოგიურ (ემოციურ-ნებელობით სფეროს, ინტელექტუალურს, შინაგან მოტივაციას და ა.შ.) და სოციალურ (კომუნიკაციურ თვისებებს, გუნდური მუშაობის უნარს) თავისებურებებს ენიჭება მნიშვნელობა. და მაინც ეს არ არის საკმარისი. საგულისხმოა ასევე, პიროვნების სხვა ღირებულებითი ორიენტაციები და კანდიდატის შესატყვისობა ორგანიზაციის ფასეულობებთან. მაშასადამე, კანდიდატის შერჩევამდე საჭიროა გარკვეული სელექციის პროცედურა, ანუ კანდიდატების სამუშაოსთან შესატყვისობის გარკვევა.

პერსონალის შერჩევაში არანაკლებ მნიშვნელოვანია მათი ოპტიმალური რაოდენობის დაგეგმვა, რომელიც, როგორც აღინიშნა, ორგანიზაციის ეფექტურ და დინამიურ განვითარებას უწყობს ხელს. დაგეგმვისას განისაზღვრება თუ როდის, სად, რამდენი, რა კვალიფიკაციის პერსონალი დაგეგმვრდება და რა დანახარჯები ექნება მოცემულ ორგანიზაციას ამ პერსონალის მიღებით. ანუ, პერსონალზე მოთხოვნილების დაგეგმვა სტრატეგიულ და სისტემურ მიდგომას საჭიროებს, რაც შესაბამისად გულისხმობს ამ რთული და მრავალსტრუქტურული რესურსის საფუძვლიან ანალიზს. ამასთან, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ადამიანური რესურსი სხვა რესურსებისსაგან იმით გამოირჩევა, რომ მას აქვს, როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისებრივი მახასიათებლები და, რომ თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს პერსონალის თვისებრივი მახასიათებლები. შესაბამისად, გეგმვრდება ღრმა მეცნიერული ანალიზი, რომელიც წარმოდგენილი რესურსების ხარისხს და მის კონკრეტულ დანიშნულებას დაგვანახებს. ამიტომ, იმის გამო, რომ ვაკანსიასთან დაკავშირებული წარმოდგენილი ინფორმაცია არ არის საკმარისი კრიტერიუმში კანდიდატის შესაფასებლად, იმის ცოდნიდან, თუ რისთვის გვინდა მუშაკი, უნდა გადავიდეთ იმის გაგებაზე, თუ როგორი მუშაკი გეგმვრდება. სხვა სიტყვებით, უნდა შევადგინოთ მისი პროფილი ანუ უნდა აღიწეროს ამოცანები, რომლის გადაწყვეტაც მას მოცემული თანამდებობის დაკავების შემთხვევაში მოუწევს და ის უნარ-ჩვევები, რომელიც ამ ამოცანების გადაჭრას უზრუნველყოფს.

უფრო მეტიც, თანამედროვე ორგანიზაციებში, სადაც მენეჯმენტი მაღალ დონეზეა, ითვლება, რომ ადამიანების აყვანა რაიმე სამუშაოზე ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის მხოლოდ დასაწყისია. პერსონალის შერჩევა დასრულებულად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ მაშინ, რაც მოხდება ახლადმიღებული თანამშრომლის ადაპტირება ორგანიზაციასთან. ამ საკითხისადმი არასათანადო ყურადღებამ შეიძლება სავალალო შედეგები გამოიწვიოს. კერძოდ, ახლადმიღებული პიროვნების იმედაცრუება და, რაც მთავარია, „წყალში გადაყრილი“ აღმოჩნდება მის შერჩევაზე დახარჯული დრო და ფინანსები.

ორგანიზაციაში ახლადმიღებულ მომუშავეს ადაპტირება უპირველეს ყოვლისა ნიშნავს იმას, რომ მან თავი იგრძნოს როგორც ორგანიზაციის სრულყოფილი წევრმა. აღსანიშნავია, რომ ადაპტაცია ორმხრივი პროცესია. კერძოდ, ერთი მხრივ, ეს არის მისი შეგუება ორგანიზაციის დანარჩენ წევრებთან, თავისი წილი პასუხისმგებლობის ადებით. ხოლო, მეორის მხრივ, ეს არის ორგანიზაციის დანარჩენი წევრების შეგუება ახლადმიღებულ მომუშავესთან მისი წილი უფლებების მიღებით.

ადაპტაციის კარგი სისტემის არსებობა როგორც ახალი თანამშრომლის, ასევე მისი დამქირავებლის ინტერესშია. საქმის ცოდნით ამოქმედებული ადაპტაციის სისტემა ახლადმოსულ ადამიანს კომფორტს უქმნის, ხოლო ორგანიზაცია კი მისგან მაქსიმალურ შედეგებს იღებს. ამ ადამიანისა და მისი კოლეგების პროდუქტიულობა სწორედ იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად უმტკივნეულოდ გაივლის ეს პერიოდი.

სამწუხაროდ, ბევრ ორგანიზაციაში ადაპტაციას სათანადო ყურადღებას არ უთმობენ. ასეთი ორგანიზაციების ხელმძღვანელები თვლიან, რომ არსებობს თანამდებობრივი ინსტრუქციები, რეგლამენტები და მეტი არც არაფერია საჭირო. ახლადმოსულმა თანამშრომელმა ეს დოკუმენტები უნდა შეისწავლოს და თუ რაიმე გაუგებარია მისთვის, დასვას შეკითხვები. მაგრამ სიტუაცია ასეთი მარტივი არ არის. ამ მიმართულებით ჩატარებულმა ანალიზის შედეგებმა აჩვენა, რომ ხშირად, ორგანიზაციაში ინფორმაცია ადვილი მოსაპოვებელი არ არის, განსაკუთრებით ახალბედა თანამშრომლისათვის. ამ საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ორგანიზაციულ კულტურას, ორგანიზაციაში არსებულ ატმოსფეროსა და გამჭვირვალობას. იმ შემთხვევაში, თუ ორგანიზაციაში ახლადმიღებულზე მზრუნველი პირობები არსებობს, მაშინ ადაპტირების პროცესიც სწრაფია.

ადაპტირების პროცესი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ახალი თანამშრომლის კარიერის ჩამოყალიბებაში. ადაპტირების პროცესი თავისი შინაარსით მოიცავს: პროფესიულ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ადაპტაციას. ეს არის პროცესი, რომელიც მიმართულია ახალი თანამშრომლის დაკავალანებაზე ახალი ამოცანების ირგვლივ, ახალ სამუშაო ადგილზე. პროფესიული ადაპტაცია მოიცავს კონკრეტული საქმიანობისათვის აუცილებელი პროფესიის ათვისებას, მის სპეციფიკაში გარკვევას, აუცილებელი უნარ-ჩვევების შექმნას, ილეთებისა და ტექნოლოგიების ათვისებას. ამ მიზნით, გამოსაცდელი ვადის საწყის პერიოდში ტარდება ლექციები, ტრენინგები, საქმიანი თამაშები. სოციალური ადაპტაცია იმაზეა მიმართული, რომ ხელი შეუწყოს ახალ თანამშრომელს ორგანიზაციის, როგორც სოციალური სისტემის გაცნობაში. ორგანიზაციის ისტორიის, საკადრო და სოციალური პოლიტიკის, შიდა და გარე კომუნიკაციის, ეთიკის კოდექსის, შინაგანაწესის, მისი ორგანიზაციული კულტურის, მიზნებისა და ფასეულობების უკეთ გაგებაში. ხოლო ფსიქოლოგიური ადაპტაციის მიზანია, ჩართოს ახალი თანამშრომელი ორგანიზაციის შიდასაწარმოო ურთიერთობებში, ანუ პიროვნებამ თავი ორგანიზაციის სრულყოფილი წევრად იგრძნოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ამსტრონგი მ. ადამიანური რესურსების მართვა. თბილისი, 2004.

2. ჯუღაიძე ე., ჯუღაიძე შ. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი. ქუთაისი, აწსუ, 2011.
3. Питер Ф. Друкер, Задачи менеджмента в XXI веке, Учебное пособие. М., 2007.
4. Маслоу А. Мотивация и личность, 3-е изд, 2008.

*Emzar Julakidze
Shalva Julakidze*

MODERN PECULIARITIES OF CHOOSING THE STAFF

Annotation

Correctly selected organizational staff is the important factor of success of the modern step. Today, in the condition of growing international competition, the basic factor to competitiveness is a correctly chosen staff. Correspondingly, while choosing the staff it's essential to know how many and what type of employees the company needs and how it's possible to find persons having relevant knowledge and qualification. It's evident that every person has weak and strong sides. Thus, it'll be considered which peculiarities of the candidate are more significant and which can be neglected while his acceptance at the organization. It's also important the candidate to be involved in the working process, collective, where he will work. Besides professional knowledge and skills we imply psychological and social competence of the person. Thus, today from knowing why we need an employee, we shall comprehend what kind of employee we need.

აბრარული პოლიტიკის შემუშავებისა და ბანხორციელების მეთოდოლოგიური ასპექტები

აბრარული პოლიტიკის სწორად შემუშავებას და სათანადო სექტორული თუ ქვესექტორული სტრატეგიების განხორციელებას, ჩვენი აზრით, საქართველოსთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს. ამ ქმედებებზე დამოკიდებული ქვეყანაში არა მხოლოდ სოფლის მეურნეობის განვითარება და სასურსათო უსაფრთხოების მიღწევა, არამედ სოფლის მოსახლეობის მიგრაციის, როგორც ქალაქებში, ისე ქვეყნის გარეთ, შეჩერება, მთლიანად სიღარიბის დაძლევა და ეკონომიკური განვითარება.

ქვეყნის აბრარული პოლიტიკის მეცნიერულ გააზრებასა და სათანადო გრძელვადიანი პროგრამის შემუშავებაში, ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანესია აბრარული მოდელის განსაზღვრა [4]. საქართველოს აბრარული პოლიტიკის შემუშავება მეცნიერული იდეების, მოსაზრებების განხილვას და კრიტიკულ შეფასებებს, არგუმენტირებული პოზიციების გაზიარებას, გააზრებას, შეჯერებას და ქვეყნისათვის ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევას უნდა დაეფუძნოს.

ჩვენი აზრით, საქართველოში უნდა შეიქმნას სასოფლო-სამეურნეო განვითარების ეროვნული საბჭო, რომელშიც უნდა გაერთიანდნენ სოფლის მეურნეობისა და ქვეყნის ეკონომიკური მოდელირების ავტორიტეტული სპეციალიტები, შინამეურნეობების (გლეხები, ფერმერები) თუ აგრობიზნესის დამოუკიდებელ ექსპერტთა და ხელისუფლების ღირსეული წარმომადგენლები. ეროვნული საბჭოს უპირველეს მიზანს უნდა შეადგენდეს სექტორის პრობლემების დადგენა რეგიონებსა და ქვეყნის დონეზე და მათი დაძლევის რეგიონული თუ ეროვნული გრძელვადიანი პროგრამების შემუშავება და მთავრობისათვის შეთავაზება.

შერჩეული აბრარული მოდელისა და პოლიტიკის დანერგვა და სათანადო სტრატეგიის განხორციელება დამოკიდებულია ქვეყნის პარლამენტის მიერ სათანადო კანონების მიღებასა თუ მოქმედი კანონმდებლობის ცვლილებებზე, რადგან სწორედ სათანადო კანონმდებლობით მიიღწევა აბრარული მოდელის თვისებრივი ჩარჩო-პირობების ფორმირება. განსაკუთრებული მნიშვნელობა უკავია აბრარული პოლიტიკის ისეთ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა აბრარული სექტორის ფუნქციონირების ჩარჩო-კანონებისა თუ მარეგულირებელი კანონების მიღება და განხორციელება. აბრარული პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, სათანადო საკანონმდებლო ჩარჩოების უზრუნველყოფა, რომელიც, თავის მხრივ, განაპირობებს სექტორის განვითარების არჩეული მოდელის განხორციელებას.

კანონმდებლობამ უნდა უზრუნველყოს სექტორის წინსვლა, იგი ხელს უნდა უწყობდეს მთლიანად სექტორის ეკონომიკურ აქტიურობას და მასში არ უნდა იყოს ჩადებული დესტრუქციული თუ განვითარების პროცესების შემაფერხებელი იდეები. ამავე დროს, უნდა განხორციელდეს სწორი კომპლექსური ღონისძიებები როგორც მწარმოებელთა და მომხმარებელთა ინტერესების დაცვისათვის, ისე გარემოს უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. შრომითი, სავაჭრო, მომხმარებელთა ინტერესების დაცვის კანონები, ასევე მიწის საკუთრებისა თუ საიჯარო კანონმდებლობა, სრულად უნდა მოიცავდეს და ითვალისწინებდეს აბრარული სექტორისა თუ სასოფლო სფეროების თავისებურებებს.

სათანადო აბრარული პოლიტიკის განხორციელება დამოკიდებულია ეროვნული დონის გადაწყვეტილებებზე, მთლიანად ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაზე, მაკროეკონომიკურ ჩარჩო-პირობებზე, ისეთ ფაქტორებზე, რომლებიც განაპირობებენ მთლიანად აბრარული სექტორის თუ მისი ქვესექტორების ეფექტურ ფუნქციონირებას. სათანადო აბრარული პოლიტიკის შემუშავებასა და სათანადო სტრატეგიის განხორციელებაში განმსაზღვრელი როლი უკავია სამთავრობო ქმედებებს, მის მიერ გრძელვადიანი პროგრამის შემუშავებასა და ეტაპობრივ განხორციელებას.

აბრარული პოლიტიკის მოქმედების არეალი არ შემოიხაზვრება მხოლოდ სექტორის ფარგლებით, იგი ვრცელდება საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებზე, გადამამუშავებელ მრეწველობასა და სხვა სექტორებსა და სფეროებზე. აბრარული პოლიტიკა ფოკუსირებული უნდა იყოს მრავალგვარ, განსხვავებულ პრობლემებზე: ესაა, მეურნეობის (ფერმის) ოპტიმალური, ეფექტური ზომების დაკვიდრება თუ მეურნეობების კრედიტებით, ტექნიკით, ტექნოლოგიებით და წარმოების სხვა საშუალებებით უზრუნველყოფა თუ გასაღების ბაზრების გაფართოება, სოფლის მოსახლეობის სიღარიბის შემცირება და ა.შ.

აბრარული პოლიტიკა უნდა განაპირობებდეს სასოფლო არეალებში საბაზრო ფაქტორის გაძლიერებას, ღარიბი ოჯახების უკეთ თვითუზრუნველყოფას, მათ ჩართვას ადგილობრივ თუ საგარეო ბაზრებში. იგი მოიცავს მიწის (სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების) განაწილების, ფინანსური კაპიტალით, სარწყავი წყლით (ირიგაციით) თუ სადრენაჟო სისტემებით უზრუნველყოფის, შრომის ორგანიზაციის, გარემოს სათანადო დაცვის, თანამედროვე აბრარულ სწავლებისა და სასოფლო-სამეურნეო ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა-გავრცელების საკითხებს.

აბრარული პოლიტიკას, რომელიც რიგ ქვეყნებში სურსათის წარმოებასა და მეთევზეობის ქვესექტორებს მოიცავს, რამდენიმე ძირითადი მიზანი გააჩნია. თავის მხრივ ეს მიზნები მოიცავენ რიგ შემადგენელ ამოცანებს. უპირველეს მიზანს შეადგენს მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა და ჯანსაღი კვება. იგი მოიცავს: საკვები პროდუქტების უსაფრთხოების ხელშეწყობას; ფიტო და ზოოვეტერინარული დაავადების წინააღმდეგ ბრძოლას; განსაკუთრებული შემთხვევებისათვის საკვები პროდუქტების მომარაგების დაგეგმვასა და სამთავრობო რეზერვების შექმნას. შემდგომ მიზანს შეადგენს: სოფლისა და სასოფლო ადგილების გარემოს დაცვა. რომელიც გულისხმობს სოფლის ეკონომიკურ ხელშეწყობას, განსაკუთრებით არახელსაყრელი პირობების რეგონებისა და რაიონებში; წყლისა და გარემოს სხვა დაბინძურების შემცირებას, ზღვის დაცვას, მისი ფლორისა და ფაუნის ჩათვლით; გარემოს დაცვას და ბიოლოგიური მრავალფეროვნების გაუმჯობესებას. უმნიშვნელოვანესი მიზანია სოფლის მეურნეობის, კვების მრეწველობისა და მეთევზეობის ეკონომიკის

გაძლიერება. ამის მისაღწევად საჭიროა საერთო აგრარული პოლიტიკის განხორციელება, კონკრეტულ სამიზნე ჯგუფებზე ორიენტირებული აგრარული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება; პირობების შექმნა სოფლის მეურნეობის, კვების მრეწველობისა და მეთევზეობის ეფექტური განვითარებისათვის; პირუტყვთა, ფრინველთა და მცენარეთა დაავადებების და მავნებლების წინააღმდეგ ბრძოლა.

მნიშვნელოვან მიზანს შეადგენს პირუტყვთა და მცენარეთა დაცვა, რაც გულისხმობს სათანადო ნორმების შემუშავებასა და ღონისძიებათა განხორციელებას. მნიშვნელოვან მიზანდ მიიჩნევა აგრარული პოლიტიკის გამტარებელთა ეფექტური საქმიანობა, რაც გულისხმობს სპეციალისტთა მაღალკვალიფიციური მომსახურებით უზრუნველყოფას, რესურსების სათანადო, ოპტიმალურ გაადგილებას (განაწილებას) და მათ ეფექტურ მართვას.

აგრარული პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს ინსტრუმენტების ჯგუფს შეადგენს: სამთავრობო ხარჯები; სექტორის ხელშემწყობი ინფრასტრუქტურა (ირიგაცია, მარცვლეულისა და სხვა მოსავლის საცავები; ტრანსპორტირება და მარკეტინგში ხელშეწყობა; სექტორისათვის სასურველი საკრედიტო გარემოს ფორმირება; შეღავათიანი კრედიტების ორგანიზება; სასოფლო-სამეურნეო კვლევების ორგანიზება; ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა-გავრცელების ორგანიზება; მარცვლეულის სახელმწიფო შესყიდვის პროგრამების დაფინანსება; მიწების დაცვისა და გაუმჯობესების პროგრამების დაფინანსება და სხვა [1]. სამთავრობო ხარჯებით ასევე ხორციელდება მარკეტინგული კვლევები, მწარმოებლების პირდაპირი უზრუნველყოფა შეღავათიანი კრედიტებით თუ კრედიტების საპროცენტო გადასახადების მიღიანად ან ნაწილობრივ სუბსიდირება; დაფინანსება კვლევების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების დანერგვა-გავრცელება, სათანადო პროგრამებით მარცვლეულის წარმოებისა და შესყიდვის დაფინანსება, ადგილობრივი წარმოების პრობლემების დასაძლევად მიწის საკითხებთან დაკავშირებული პროგრამების თუ სხვა პროგრამების მხარდაჭერა და განხორციელება.

აგრარული პოლიტიკის განხორციელების ინსტრუმენტები ასევე მოიცავენ სხვადასხვაგვარ მაკონტროლებელ საქმიანობებს. ესაა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, სურსათის ხარისხისა და სურსათით ვაჭრობის პირობების კონტროლი; ასევე სასოფლო-სამეურნეო მიწების ხარისხობრივი და ირიგაციის ფუნქციონირების მდგომარეობა და სხვა. კერძოდ, ხორციელდება ზედამხედველობა: ფასებზე (განსაზღვრულ შემთხვევებში) და სავაჭრო სექტორზე (პროდუქციის ხარისხი, შესაბამისობა) სასოფლო-სამეურნეო სავარგულზე (სარეგებლობის პირობები, ხარისხობრივი პარამეტრები) და საირიგაციო სისტემების გამართულ ფუნქციონირებაზე; ასევე ხორციელდება ფიტოსანიტარული და ზოოვეტერინარული კონტროლი და სხვა.

აღსანიშნავია ტენდენცია, რომ მთელ მსოფლიოში ცდილობენ მთავრობები, გამოიყენონ პოლიტიკის არაპირდაპირი ინსტრუმენტები, ვიდრე პირდაპირი კონტროლი.

აგრარული პოლიტიკა ასევე მოიცავს ინსტრუმენტების განსხვავებულ ფართო სპექტრს, კერძოდ, ესაა: სურსათისა და სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულზე ექსპორტისა და იმპორტის სატარიფო განაკვეთები, ექსპორტზე ორიენტირებული სოფლის სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებელი სამრეწველო საწარმოებისათვის წარმოების საშუალებების საიმპორტო ტარიფები, ფერმერთა დახმარებები (გრანტები), სერტიფიცირების სისტემები, სურსათის ხარისხის რეგულირება, მეთევზეობის ლიცენზირება, სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფონდების სტატუსის განსაზღვრა, მიწის რეგისტრაციის სისტემის რეგულირება; აგრარული პოლიტიკის გამტარებელი სტრუქტურების ფორმირება და ფუნქციონირებაში ხელშეწყობა; სასოფლო-სამეურნეო სამეცნიერო კვლევების, მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების დანერგვა-გავრცელებისა და კონსულტირების ღონისძიებათა განხორციელება; საირიგაციო სისტემების საკუთრებრივი და მმართველობითი პასუხისმგებლობების განსაზღვრა; წყლის მომხმარებელთა ასოციაციების ჩამოყალიბება, პრივატიზაციის განხორციელება, სასოფლო გარემოს დაცვის, სამთავრობო სასოფლო საფინანსო სისტემების ჩამოყალიბება, სასურსათო დახმარებები და რიგებისათვის და სხვა.

ეს სია შეიძლება გაფართოვდეს და, რა თქმა უნდა, იგი განსხვავებულია ქვეყნების მიხედვით, აგრარული პოლიტიკა და მისი განმახორციელებელი ინსტრუმენტები უნდა ეფუძნებოდეს მოცემული ქვეყნის არსებული აგრარული ვითარების ანალიზს, რათა თითოეული ქვეყნის აგრარული პოლიტიკა ითვალისწინებდეს და მოიცავდეს ამ ქვეყნის ისტორიას, ტრადიციებს და ეკონომიკური პოლიტიკის სპეციფიკას.

აგრარული პოლიტიკა მეტად უნდა იყოს კოორდინირებული ეკონომიკური პოლიტიკის სხვა არეალებთან და სხვა ეკონომიკური პოლიტიკის გამტარებლები უფრო მეტი პასუხისმგებლობით უნდა ეკიდებოდნენ მის განხორციელებას. მაგალითად, ცენტრალური ბანკი მეტ ყურადღებას უნდა უთმობდეს სასოფლო ფინანსურ პოლიტიკას, ეკონომიკის (რიგ ქვეყნებში ასევე ვაჭრობის) სამინისტრო მეტ ყურადღებას უნდა უთმობდეს სასოფლო-სამეურნეო ვაჭრობის პოლიტიკას, ფინანსების სამინისტრო მეტ ყურადღებას უნდა უთმობდეს დანახარჯების სასოფლო-სამეურნეო კვლევებისა და ირიგაციის პროგრამებს, გარემოსდაცვითი ან ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო, მეტ ყურადღებას უნდა უთმობდეს სოფლის მეურნეობის ეკოლოგიურად დაცვას თუ ირიგაციის საკითხებს.

სამთავრობო სფეროებში აგრარული განვითარების პოლიტიკა უნდა იყოს მზარდად მნიშვნელოვანი მრავალი სამინისტროსა და სააგენტოსათვის (თუ აგრარული პოლიტიკის სხვა გამტარებლებისათვის). ასევე მნიშვნელოვანია ადგილობრივი მთავრობების (ავტონომიური, რეგიონული), მწარმოებელთა ასოციაციების, წყლის მომხმარებელთა ასოციაციების, სექტორზე ორიენტირებული არსამთავრობო ორგანიზაციების, სოფლის მეურნეობის რეგიონული ოფისებისა და სხვა დეცენტრალიზებული ორგანიზაციების, კონკრეტული აგრარული თუ სასურსათო სექტორის ხელშემწყობი საქმიანობების კარგი დაგეგმვა და განხორციელება. ამასთან, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს უნდა ეკავოს ცენტრალური ადგილი და აგრარული პოლიტიკის მაკოორდინებელი როლი.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო მიმდინარე ეტაპზე მოწოდებული უნდა იყოს, ქვეყნის შიგნით სოფლის მეურნეობისა და სურსათმწარმოებელი სექტორებისათვის შექმნას იმპორტგანაცვლების სათანადო პირობები, ასევე ყოველმხრივ უნდა შეუწყოს ხელი აღნიშნული სექტორების ექსპორტზე ორიენტირებულ განვითარებას. ამავ დროს, სამინისტრომ უნდა უზრუნველყოფს შინამეურნეობებისათვის, ფერმერებისა და

საწარმოთათვის დახმარებისა და კონსულტაციების ფართო სპექტრით მომსახურების განხორციელება, შიდა და გარე ბაზრების მარკეტინგული კვლევების განხორციელება და მათთვის სათანადო კვალიფიციური რჩევების მიწოდება.

აგრარული პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა ადეკვატური ინსტიტუტებისა თუ სტრუქტურების ფორმირებისა და განვითარებისათვის ხელშეწყობა, რათა განხორციელდეს სასოფლო-სამეურნეო ეკონომიკის განვითარების მზარდი მოთხოვნა, მარკეტინგიდან დაწყებული, შინამეურნეობების მომსახურებებით დამთავრებული, განხორციელდეს მეურნეობათა თუ გადამამუშავებელ საწარმოთა სათანადო ფინანსებით (კრედიტებით) უზრუნველყოფა.

აგრარული სტრატეგიის წარმატებულად განხორციელება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სათანადო ინსტრუმენტების (სტრუქტურების) ჩამოყალიბებასა და ფუნქციონირებაზე. აღნიშნული სტრუქტურები, ასევე გვევლინებიან პოლიტიკის გამტარებლებად.

საქართველოში მცირე და საშუალო ზომის შინამეურნეობათა მაღალი ხვედრითი წონა, ნაკვეთების დაწვევების და გაბნეულობის მაღალი დონე, ერთგვაროვანი სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და კულტურების წარმოებისა და მნიშვნელოვანი სასაქონლო პარტიების შეკრების პრობლემების გადაჭრა გადაუდებელ ამოცანად აქცევს კოოპერატივებისა და სხვა გართიანებების ხელშეწყობი პოლიტიკის განხორციელებას. საკრედიტო თუ სავადასახადო შეღავათებმა უნდა ასტიმულირონ სხვადასხვა ფორმის კოოპერატივების საქმიანობა. ეს შეიძლება იყოს მცირე, ნათესაური შინამეურნეობათა გაერთიანებანი ან მრავალრიცხოვანი, ერთპროფილიანი თუ მრავალპროფილიანი კოოპერატივები. ერთი შინამეურნეობა ან ფერმერი შეიძლება მონაწილეობდეს სხვადასხვა პროფილის (მწარმოებელი, ტექნიკით უზრუნველმყოფელი, მომმარაგებელი, გამსალბელი) კოოპერატიულ გაერთიანებაში [3].

კოოპერატიული პროცესის ხელშეწყობასთან ერთად, ვფიქრობთ, სასოფლო, რაიონულ და რეგიონულ დონეზე, ასევე ხელი უნდა შეეწყოს სხვადასხვა ზომის შინამეურნეობების მიერ ერთგვაროვანი, სასაქონლო ნედლეულისა თუ კულტურების წარმოებას, რომლებიც ორიენტირებულნი იქნებიან გადამამუშავებელ საწარმოებზე. ამგვარი გამოცდილება არსებობს მევენახეობის ქვესექტორსა და ღვინის გადამამუშავებელ საწარმოებს შორის. მარკეტინგული კვლევების საფუძველზე უნდა შემუშავდეს მარცვლეულის, ბოსტნეულის, ხილისა თუ სხვა სასაქონლო პარტიების წარმოებისა და რეალიზაციის სათანადო რეგიონული თუ რაიონული პროგრამები.

გადაუდებელ აუცილებლობად მიგვაჩნია ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო კულტურებისა თუ სასაქონლო პროდუქციის ჯგუფების (მარცვლეული, ყურძენი, ღვინო, ხილი, ციტრუსი, ბოსტნეული და მეცხოველეობის პროდუქტები და სხვა) ექსპორტგანმავითარებელი და იმპორტგანმაცვლებელი სამსახურების (ოფისების) ჩამოყალიბება (მსგავსად მე-20 საუკუნის შუა პერიოდში მოქმედი საფრანგეთის “ჩამრევი სამსახურებისა”). აღნიშნული სამსახურები მობილიზებულნი უნდა იყვნენ, რათა ხელი შეუწყონ ქვეყნის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებას, გადამამუშავებას, შიდა თუ საექსპორტო ბაზრებზე რეალიზაციას.

აღნიშნული სამსახურები შეიძლება შეიქმნას პარიტეტულად, ნაწილობრივ არჩევისა და ნაწილობრივ დანიშნვის საფუძველზე. უნდა აირჩნენ კონკრეტული კულტურის თუ პროდუქტის წარმოებაში ან გადამამუშავებაში ცნობილი ბიზნესმენები, ამავე დროს, სოფლის მეურნეობის მინისტრმა უნდა დანიშნოს ცნობილი სპეციალისტები. აღნიშნული სამსახურები უნდა ახორციელებდნენ კონკრეტული სასოფლო-სამეურნეო კულტურის თუ პროდუქტის წარმოებისა და რეალიზაციის, მარკეტინგული პრობლემების, ექსპორტ-იმპორტის საკითხების შესწავლას, რის საფუძველზეც სამსახურმა უნდა მიაწოდოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს (მთავრობას) მოცემულ კულტურასთან (პროდუქტთან) დაკავშირებული სტრატეგიული მოსაზრებები. ეს მოსაზრებები მთავრობამ უნდა გაითვალისწინოს თავის საქმიანობაში და მათ საფუძველზე უნდა განხორციელდეს და შემუშავდეს სათანადო (ქვესექტორული თუ კონკრეტულ კულტურასთან დაკავშირებული) პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Roger D. Norton. Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences, Published: John Willey & Sons Ltd, West Sussex, England, 2004; Cop.: FAO of the UN, 2004, pp.19-22
2. T.P Tomich, P.K. Kilby, and B.F. Johnston. Transforming Agrarian Economies: Opportunities Seized, Opportunities Missed. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1995
3. The Information of Study Tour in France, DFID Facilitation of World Bank Competitive Grants Scheme Project (Landell Mills, France), CA 17 International, 2002, pp. 1-13
4. ზ. რევიშვილი. საქართველოს აგრარული პოლიტიკის მოდელისა და სტრატეგიის განსაზღვრის საკითხისათვის. კონომიკის აქტუალური პრობლემები განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დარსებიდან 65-ე წლისთავისადმი და აკად. პ. გუგუშვილის 105-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თბ., 2010.

Zurab Revishvili

THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF AGRICULTURAL POLICY'S ELABORATION AND IMPLEMENTATION Annotation

The article analyses main agrarian policy goals, tasks, and an important groups of instruments. Is proposed an idea to create National Agricultural Board, which shall take into consideration rural population interests, when elaborating and solving Georgian agricultural policy and strategy.

Is shown advantages directions of the most significant providers, parliament, ministries of agriculture, others. Is emphasized the formation and functioning of adequate structures(instruments) favoring the development of agrarian sector.

თამარ ბიჭიკაშვილი

აბრომენჯმენტი – მოთხოვნები და პრესკიპციები

გლობალიზაციას, დადებითთან ერთად, მრავალი უარყოფითი გავლენა აქვს ჩვენს ეკონომიკაზე, მათ შორის სოფლის მეურნეობაზეც. სხვა ქვეყნების დაბალფასიანი, ხშირ შემთხვევაში არცთუ მთლად ხარისხიანი და უსაფრთხო პროდუქციით არის გაჯერებული ჩვენი შიდა ბაზრი, რომელთან კონკურენცია ადვილობრივ პროდუქციას და ფერმერებს არა მხოლოდ ფასის, არამედ შესაბამისი „ბრძოლის უნარების“ არცოდნის გამოც ძალიან უჭირთ.

სწორედ ამ უნარების შექმნასა და ათვისებაშია საჭირო ორგანიზებული დახმარება, რათა მხოლოდ ინტუიციასა და შემთხვევითობაზე არ იყოს დამოკიდებული დიდი შრომის შედეგად მოყვანილი პროდუქციის რეალიზაციის საკითხი.

დარგის ეფექტიანობის ამაღლების საუკეთესო გზაა კონკურენციის ხელშეწყობა და რეგულირების ოპტიმიზაცია. გლობალიზაციის პირობებში, ცხადია, ჩვენი ბაზარი ვერ დაიხურება, ამასთან, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ გასწვრივ ეკონომიკები გრძელვადიანი პერიოდისთვის უფრო ეფექტურია, ვიდრე დახურული და გარე ზემოქმედებისაგან დაცული ეკონომიკები.

სოფლის მეურნეობის „რეანიმაციისთვის“ გამოყოფილი თანხის გადანაწილება აგრომეურნეობის მიმართულებებისა და საწარმოების განვითარებისათვის, ამ ეტაპზე, ფაქტობრივად, საბანკო სექტორის და ბაზრის კონიუნქტურისა და გადაწყვეტილებების ამარა რჩება. ასეთი მიდგომა გრძელვადიანი პერიოდისთვის გამართლებულია, მაგრამ მოკლევადიან პერიოდში რეალურ შედეგებს ვერ მოიტანს, მით უფრო, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ მიმართულებით ჩვენს საბანკო სფეროს გამოცდილება, შესაბამისი კადრები და, შეიძლება, შესაფერისი მოტივაციაც ნაკლებად აქვს. ამიტომ, დიდი და არასწორი მთლიანი გაცრუებისა და ფლუსტრაციის საშიშროება საკმაოდ რეალურია.

ჩვენი ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე ჩამორჩენილი, მაგრამ ამ ეტაპისთვის ყველაზე დიდი პოტენციალის მქონე დარგის, სოფლის მეურნეობის სწრაფი რეაბილიტაციისა და განვითარებისთვის გამოყოფილი თანხების მაქსიმალური ეფექტიანობისთვის მნიშვნელოვანია პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომის გამოყენება და თითოეულ მიმართულებაზე შესაბამისი სტრუქტურის ან სტრუქტურული ქვედანაყოფის და, რაც მთავარია, სწორად შერჩეული მენეჯმენტისა და პერსონალის გააძიროვნება.

პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრაზე, მსოფლიოს მოწინავე გამოცდილების გაზიარებასთან ერთად, აგრარული მიმართულებით მომუშავე ქართული სამეცნიერო პოტენციალის უფრო მეტად ჩართვა, მათი შესაძლებლობების აკუმულირება ერთ სამეცნიერო ცენტრში გაცილებით მაღალ ეფექტს საკმაოდ მოკლე დროში მოიტანს. ცენტრს შესაძლებლობა ექნება, კოორდინირება გაუწიოს სხვადასხვა მიმართულებების (აგრონომია, გადამამუშავებელი წარმოება, აგრომენეჯმენტი, რეალიზაცია, ტრენინგები და სხვა) განვითარებას, ამასთან, მათი მოტივაციაც მაღალი იქნება, ვინაიდან ნაშრომების და კვლევების მნიშვნელოვანი ნაწილი ბოლო პერიოდში რეალურად არარეალიზებულია.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მიღწევებისა და წარმატებული გამოცდილების სწრაფი ტირაჟირება და უფრო აგრესიული საინფორმაციო პოლიტიკის წარმოება. აღნიშნული ხელს შეუწყობს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას სოფლებში, თავიდან აგვაცილებს კომუნიკაციის ნაკლებობით გამოწვეულ გაუგებრობებს და განაპირობებს გამოყოფილი თანხებისა და სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ცვლილებების სწრაფ იმპლიმენტაციას.

ბევრ სპეციფიკურ სირთულესთან ერთად, ქართულ სოფელს მცირემიწიანობა (მრავალ მფლობელზე დანაწევრებული სავარგულები) ახასიათებს, რაც მნიშვნელოვნად ართულებს თანამედროვე ტექნოლოგიების ათვისებას, მაღალმწარმოებლური ტექნიკის შექმნასა და გამოყენებას, და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, მენეჯმენტის თანამედროვე მეთოდების დანერგვას. ეს ყველაფერი საბოლოოდ აისახება მოსავლიანობაზე, მიღებული მოსავლის რეალიზაციის გართულებაზე, გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნაზე, საბანკო და სადაზღვევო პროდუქტებით სარგებლობაზე, დარგისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელოვანი რისკების მართვაზე.

მიწის მეორადი ბაზრის ჩამოყალიბება და ფერმერული მეურნეობების გამსხვილება ახალი დაწყებულია. გამსხვილება ძირითადად ჯერ კიდევ სტიქიურ ხასიათს ატარებს. აქამდე სახელმწიფოს მარეგულირებელი და მასტიმულირებელი როლი ფაქტობრივად არ იკვეთებოდა.

ამჟამად საკმაოდ აქტიური ნაბიჯები იღებენ სახელმწიფოს მიერ პირდაპირი და ირიბი მეთოდებით კოოპერირების ხელშეწყობისთვის – გაერთიანებათა სუბსიდირება და სხვადასხვა სახის მატერიალური დახმარება; საკანონმდებლო რეგულირება და შედავათები. აღსანიშნავია ამ მიმართულებით ბოლო პერიოდში მომზადებული საკანონმდებლო ინიციატივები, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო კოოპერირებისადმი რეალურ ხელშეწყობას ითვალისწინებს. სასურველია ასეთი ნორმატიული რეგულირების პროცედურების შექმნის, დამტკიცებისა და განხორციელების ფორსირება.

შიდა ბაზრის და მომხმარებელთა დაცვისთვის სურსათის მონიტორინგის სამსახურის იმედისმომცემი გააქტიურება პერმანენტულ, სისტემურ და პრევენციულ ღონისძიებებში უნდა გადაიხარდოს და უხარისხო პროდუქციის ამოღებაზე მარტო ერთჯერადი წერტილოვანი ღონისძიებებით არ შემოიფარგლოს.

აღსანიშნავია სახელმწიფოს თანადგომა საგარეო ბაზრების მოძიებისა და გასწვრივ თვალსაზრისით, ასევე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დამუშავების მასშტაბების ზრდის და გადამამუშავებელი საწარმოების ხელშეწყობის მიმართულებით. ყველაფერთან ერთად, აუცილებელია შუალედური (დამაკავშირებელი) რგოლის – დამამზადებლების (შენახვა, დახარისხება, შეფუთვა, მიწოდება) განვითარების ხელშეწყობა – დროისა და სახსრების ოპტიმიზაციისათვის.

ამდენ სიახლეს, საშინაო და საგარეო გამოწვევებს ჩვენი ფერმერები თითქმის მოუშადადებლები ხვდებიან. აგროკარგეში მიმდინარე სრულმასშტაბიანი ძვრები მოითხოვს მუდმივ განვითარებას და სრულყოფას. ფაქტობრივად, საქართველოში აგრომენეჯმენტის თვალსაზრისით არცთუ სახარბიელო მდგომარეობაა, მით უფრო რეალური აგროლიდერების ფორმირების საქმეში. გამოცდილება მენეჯმენტის საფუძვლებში მხოლოდ ერთეულებს აქვთ. ვფიქრობთ, საბაზრო მოთხოვნებისა და სახელმწიფოს ხელშეწყობითაც, სამომავლოდ მათი რიცხვი მნიშვნელოვნად გაიზრდება და გაძლიერდება.

გლობალიზაციის და უსწრაფესად მზარდი საინფორმაციო ნაკადების კვალობაზე, თანამედროვე გამოწვევების შესაბამისად უნდა მომზადდნენ მენეჯერები, რომლებიც სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებასთან ერთად, შეძლებენ, ჩამოაყალიბონ და შემდგომ მართონ მწარმოებლებს, მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს შორის ურთიერთობები, ხელი შეუწყონ ინოვაციებს და ადამიანური რესურსების მართვის ახალ მიდგომებს.

სოფლად დასაქმებულები ამ სფეროსთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური და მარავალფეროვანი რისკების მართვას ელემენტარულ დონეზეც ვერ ახერხებენ და მხოლოდ სახელმწიფოს ერთჯერად ინიციატივებზე არიან დამოკიდებულნი. არც ისინი და არც ჩვენი სადაზღვევო ინფრასტრუქტურაა მზად ამ მიმართულებით თანამშრომლობისთვის. ამაზე მეტყველებს აგრორისკების შემცირებისთვის სადაზღვევო სექტორის 1%-იანი გამოცდილება. ეს იმაზე მეტყველებს, რომ ამ მომსახურებაზე მოთხოვნა ფაქტობრივად ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული და ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი ღონისძიებებია გასატარებელი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში აგრომენეჯერთა ფენის ჩამოყალიბება საწყის ეტაპზეა. განსაკუთრებული პრობლემაა კვალიფიციური აგრომენეჯერების მომზადების თვალსაზრისით. ამიტომ არის განათლება და კვალიფიციაციის ამაღლება პრიორიტეტული. მთავრობას, ძირეულ საგანმანათლებლო პროგრამებთან ერთად, შეუძლია მხარი დაუჭიროს კერძო ინიციატივების განვითარებას, ამ სფეროში ტრენინგკურსებისა და სწავლების ახალი და კრეატიული მიმართულებების დანერგვისა და განვითარებისთვის.

აღსანიშნავია ისიც, რომ უმაღლესი განათლება, პირადი გამოცდილება, სხვადასხვა ტრენინგები და კურსები ნამდვილად არ არის საკმარისი დღევანდელი გაზრდილი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. აგრომენეჯერების საქმიანობა ძალიან სპეციფიკურია. აგროწარმოების სულ უფრო მზარდი, და მოსალოდნელი ბუმი ამ სფეროში, ცვლილებებისაკენ და აგრომეურნეობის სრულყოფისკენ სწრაფვა, ამ მიმართულებით უწყვეტი განათლების სისტემის სრულყოფას მოითხოვს, თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ ბოლო წლებში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ჩაყრდნა იყო და შესაბამისი დარგის მესვეურებს, ფაქტობრივად, მინიმალური საფუძვლიდან მოუწევთ კოლნსაღური სამუშაოების ჩატარება.

აგრომენეჯერების მომზადებისთვის ორი ძირითადი მიმართულებით არის მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გასატარებელი, პირველი და, ვიქრობთ, შედარებით მასშტაბური და განსახორციელებლად უფრო რთულიც – ძირითადი და ელემენტარული საკითხების მასობრივ დონეზე სწავლება და მეორე – ძირეული განათლება აგრომენეჯმენტში.

პირველი მიმართულების ძირითადი სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ფერმერებისა და პოტენციური ფერმერებისთვის ამ სწავლების აუცილებლობის გაცნობიერება ჯერ რეალურად არ მომხდარა და ამ მიმართულებით გადადგმულ ნაბიჯებს, დიდი ალბათობით, სკეპტიკურად შეხედებიან და სწავლის მოტივაციაც დაბლად იქნება. არც ის არის გამორიცხული, მათივე განათლებაზე გადებული თანხების საჭიროებასა და აუცილებლობაზე გაუჩნდეთ კითხვის ნიშნები და გარკვეული აგრესიაც გამოიწვიოს მათში, მათი შეხედულებით „ფუჭად გადაყრილმა თანხებმა“.

შედარებით მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო წარმონაქმნების – აგროფირმების და კოოპერატივების მენეჯერებმა, ცხადია იციან, რომ აგრარული საქმიანობის პოტენციურად სწრაფად მზარდი ტემპი და ამ სფეროში გლობალურად მიდინარე პროცესები და ცვლილებები მათგანაც მოითხოვს მუდმივ განვითარებასა და სრულყოფას.

საჭიროა აგროლიდერების ჩამოყალიბება, რომლებიც დაკავდებიან აგროსფეროში ადამიანების მართვით, თანამედროვე აგრომეურნეობისთვის საჭირო უნარ-ჩვევების სწავლებით, გახდიან აგროფირმებს მომგებიანს და წარმატებულს. ეს არცთუ იოლი საქმე იქნება, ვინაიდან არა მარტო საქართველოს ყველა რეგიონს, არამედ თითოეულ მოქმედ და პოტენციურ აგროფირმას თავისი სპეციფიკა და სირთულეები ექნება.

ერთ-ერთი პროდუქტიული ფორმა შეიძლება გახდეს აგროკოუჩინგი, რომელიც მრავალ ქვეყანაში უკვე წრმატებით გამოიყენება, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგადად კოუჩინგის განვითარების მასშტაბები ჩვენს ქვეყანაში არცთუ მნიშვნელოვანია, მათ შორის მენეჯმენტის თანამედროვე მეთოდებითა და მიმართულებებით ფუნქციონირებად ეკონომიკის უფრო განვითარებულ სფეროებშიც კი.

მენეჯმენტის თანამედროვე მეთოდების შესწავლა საშუალებას მისცემს ჩვენს ფერმერებს, შედარებით მოკლე ვადაში, ხარისხიანი კომუნიკაციების განვითარების კვალობაზე, საკმაოდ მარტივად და კომფორტულად, მნიშვნელოვნად გაზარდონ პირადი ეფექტიანობა, აიმაღლონ ცოდნის დონე, სიტუაციების გაცნობიერების და გადაწყვეტილებათა მიღების შესაძლებლობები და წარმატებულად გამოიყენონ მათ ხელთ არსებული ყველა რესურსი. შეძლებენ თავად მოძებნონ საუკეთესო გზა შედარებით მოკლე დროსა და მინიმალური ფინანსური დანახარჯებით. პრაქტიკაში მოახდინონ საკუთარი გამოცდილების, პროფესიული და პიროვნული უნარ-ჩვევების მაქსიმალური რეალიზაცია, განვითარონ ლიდერული თვისებები. გვერდიდან შეხედონ საკუთარ ბიზნესს, გააანალიზონ მოვლენები და კონცენტრირდნენ წარმატებულ სტრატეგიებზე და არა წარსულ ჩავარდნებსა და შეცდომებზე. ყველაფერი ეს, საბოლოო ჯამში, წაადგებათ ფერმერებსაც და ქვეყნის ეკონომიკასაც.

საყოველთაო განათლებას და დარგში სიახლეების სწრაფ და ეფექტიან გავრცელებას, აგროსფეროს სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, ხელს შეუწყობს მობილური ტრენინგჯგუფების ჩამოყალიბება, რომლებიც ადგილობრივ საკონსულტაციო ცენტრებთან კოორდინაციითა და თანამშრომლობით ადგილზევე გაეცნობიან მდგომარეობას და პრობლემებს და სწორედ კონკრეტული რაიონის ან სოფლის თავისებურებებიდან გამომდინარე მიაწვდიან შესაბამის ინფორმაციას ადგილობრივ მოსახლეობას. ისინი მხოლოდ ზოგადი ინფორმაციის

ტირაჟირებით არ შემოიფარგლებიან, რაც გაზრდის ადგილობრივების ინტერესს და ჩართულობას სწავლების პროცესში.

რაც შეეხება სწავლების ძირითად ფორმას, რომელიც უმაღლეს სასწავლებლებში სოფლის მეურნეობის და მისი მომიჯნავე დარგების სხვადასხვა მოდულებს (აგრონომია, ვეტერინარია, მევენახეობა-მეღვინეობა, კვების ინდუსტრიის ინჟინერია და ტექნოლოგიები, აგროეკოლოგია, სატყეო საქმე, აგრობიზნესის ადმინისტრირება) ითვალისწინებს, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს გამოცდების ეროვნული ცენტრის ინფორმაციის თანახმად, მიმდინარე წელს გამოცხადებული 38 ათასამდე ადგილიდან აღნიშნულ დარგებზე მხოლოდ 1030-მდე ადგილი, ანუ 2.7% მოდის. აქედან ყველაზე მეტ – 112 ადგილს საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ტბელ აბუსერძის სახელობის უნივერსიტეტი აცხადებს, რომელიც ხულოშია განთავსებული.

საერთო კონტინგენტს თუ გადავხედავთ, ძირითადი ადგილები ქვეყანაში ადრე გაცხადებული პრიორიტეტული დარგის – ტურიზმის ადეკვატურია და თითქმის ყველა უნივერსიტეტში ტურიზმის სპეციალობებზე მოდის, ასევე მნიშვნელოვნადაა წარმოდგენილი ზოგადად მენეჯმენტი, მისი მოდულები, კერძოდ აგრომენეჯმენტი კი მოხსენიებული არ არის. მოსალოდნელია, ამ მხრივ არსებითი ცვლილებები ქვეყანაში ახალი და რეალური პრიორიტეტული მიმართულების – სოფლის მეურნეობის შესაბამისად უახლოეს მომავალში განხორციელდეს. ცხადია, მნიშვნელოვანია ასეთი ცვლილებები, მაგრამ გატარებულ ღონისძიებებს მყისიერი ეფექტი არ ექნება, შედეგები უახლოეს პერიოდში ხელშესახები არ იქნება.

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ აუცილებელია ზრუნვა აგროფორმების (ზოგადად სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის) პრესტიჟულობის ამაღლებაზე ქვეყნის ინტელექტუალური და უნარიანი ადამიანების ამ სფეროში მიზიდვის მიზნით, რაც განაპირობებს დარგის მაღალი ტემპებით ზრდას და მასში სახელმწიფოს მიერ მიმართული ფინანსური რესურსებისა და ძალისხმევის სწრაფ და ეფექტიან უკუგებას. ამის განხორციელებას კი ტრადიციულ მეთოდებთან (დარგის განვითარების სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავება და დამტკიცება, საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის ცვლილება, შიდა ბაზრის დაცვის ღონისძიებები, სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული მიზნობრივი პროგრამები და სასწავლო პროგრამები და ა.შ.) ერთად კრეატიული მიმართულებების ხელშეწყობაც ესაჭიროება.

Tamar Bitchikashvili

AGRO MANAGEMENT – REQUIREMENTS AND PERSPECTIVES

Annotation

Globalization along with positive impact has a plenty of negative influence on our economy, including agriculture.

Corresponding to globalization and fastest possible growing information flows, managers should be prepared in accordance with the modern challenges of agriculture, who along with development of rural - agricultural activities will be able to develop and manage the relationships between suppliers and customers, to innovate new approaches of human resources' management.

In the country, formation of agro managers' sphere is at the very first level. Training of the high skill agricultural managers is the main problem of the country.

In this sphere are important arrangements to be conducted in two main directions,

Firstly, we believe that it is a relatively large scale and more difficult to imply - basic and elemental mass level issues training.

Secondly - the basic education in agro management.

It is necessary to train agro leaders, who will be able to conduct people in agro sphere, studying skills which are required in modern agro sphere; they will make agro companies more profitable and successful.

Agro coaching can become one of the productive forms, which is already been successfully used in many countries.

As for the basic form of teaching which envisages institutions of higher education in agriculture and different modules of allied sectors, current year from announced 38 thousand places only 1030 – place is available i.e. 2.7%.

It is greatly important to take care of upgrading the prestige of agro companies (generally rural – agricultural activities), in order to attract intelligent and skilful country people that leads to high tempo field growth and the state-directed financial resources and the rapid and effective return of efforts.

*ბადრი გეჩბაია
გელა მამულაძე*

აგრომენეჯმენტის პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე

აგროსასურსათო სექტორის განვითარებას ნებისმიერ ქვეყანაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება¹⁸⁶. კონკურენციის პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს აგროსასურსათო სექტორის ეფექტიანი ფუნქციონირების პირობებისა და განვითარების პრიორიტეტების გამოვლენას¹⁸⁷.

დღეს საქართველოს სოფლის მეურნეობა ახალი გამოწვევების წინაშე დგას. ჩნდება კითხვა იმის შესახებ, თუ რა ახალი როლი უნდა შეასრულოს სოფლის მეურნეობამ ქვეყნის ეკონომიკაში, გარდა იმ ტრადიციული შინაარსისა, რაც, ჩვეულებრივ, მოსახლეობის გამოკვებას ემსახურებოდა. საკითხი ეხება იმას, თუ რა პოტენციალი გააჩნია აღნიშნულ სფეროს, აქვს თუ არა შეფარდებითი სავაჭრო უპირატესობები სოფლად წარმოებულ პროდუქციას და უნდა მიექცეს თუ არა მას განსაკუთრებული ყურადღება ადგილობრივი

¹⁸⁶ ხარაიშვილი ე. კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში. თბ., 2011. გვ. 4.

¹⁸⁷ იქვე. გვ. 43.

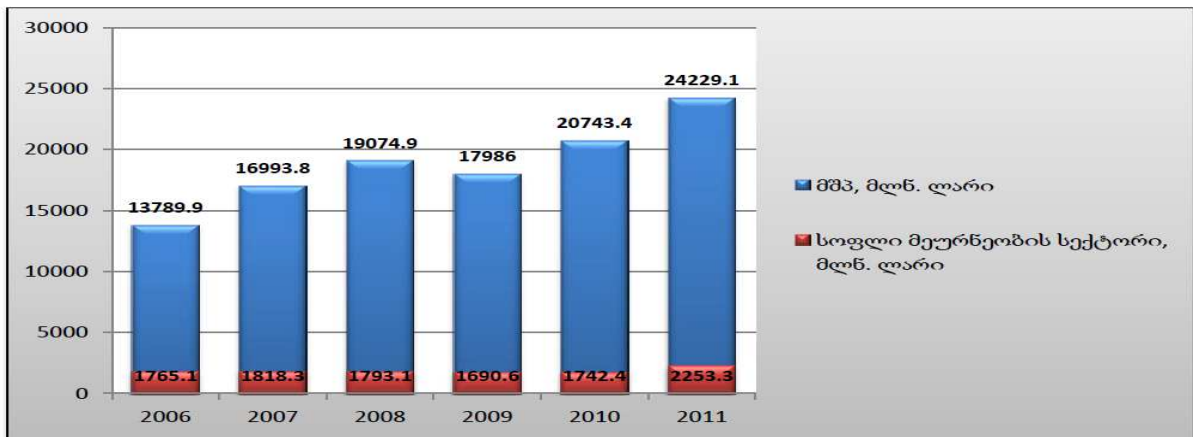
მოსოვნელებების დასაკმაყოფილებლად. დღევანდელი გლობალური სავაჭრო ურთიერთობები იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ადგილობრივი წარმოება ჩანაცვლდეს იაფი იმპორტირებული პროდუქციით.

ტრადიციული დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობისადმი, როგორც ეკონომიკური განვითარების და გარდაქმნის მნიშვნელოვანი სფეროს მიმართ, ასევე, ღია სავაჭრო ურთიერთობებით გამოწვეული მიდგომა, რომლის თანახმად მიზანშეწონილია შეფარდებითი უპირატესობის მქონე დარგების განვითარება – ყველაფერი ეს წარმოქმნის აგრარული სექტორის განვითარებისადმი განსხვავებულ მიდგომებს. ეს დღევანდელი საქართველოს ერთ-ერთი კონცეპტუალური საკითხია. რეალურად, დღეს საქართველო მოიხმარს მეტი იმპორტირებული კვების პროდუქციას, ვიდრე აწარმოებს. ამ ფონზე ჩნდება კითხვები, თუ რა ადგილს იკავებს ეს სფერო საქართველოს დარგობრივ სტრუქტურაში, ღირს თუ არა მასზე პოლიტიკის აქცენტირება, სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგად აღიარება, ხელს შეწყობს თუ არა დამატებითი ინვესტირება ეკონომიკურ ზრდას, ეფექტურად იმოქმედებს თუ არა სიღარიბის შემცირებაზე, არსებობს თუ არა შესაბამისი რესურსები და სხვ.

დღეს საქართველოში სოფლის მეურნეობა ნელი ტემპით ვითარდება და მცირე ზომის ფერმები ვერ უზრუნველყოფს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას. ქართველი ფერმერები წააწყდნენ სრულიად განსხვავებულ წინააღმდეგობებს, დაწყებული ბაზარზე იმპორტიორების მიერ დაბალფასიანი პროდუქციის შემოტანით, დამთავრებული სოფლის მეურნეობის განუვითარებელი ინფრასტრუქტურით, დაბალი კვალიფიკაციით, ტექნოლოგიებისა და სხვადასხვა რესურსების ნაკლებობით, კერძო და სახელმწიფო სტრუქტურების მოუწყობლობით და იმ გაურკვეველობით, რაც სოფლის მეურნეობის როლს უკავშირდება საქართველოს სტრატეგიულ განვითარებაში.

ოფიციალური სტატისტიკით, საქართველოს სოფლის მეურნეობაში სამუშაო ძალის 54%-ია დაკავებული. აგრარული სექტორის ტექნოლოგიური ჩამორჩენილობის და დეკაპიტალიზაციის პირობებში უაღრესად დაბალია შრომის ნაყოფიერება, მოსავლიანობა და მწარმოებლურობის სხვა მაჩვენებლები, რაც, საბოლოო ჯამში, ამ სექტორის პროდუქციის დაბალ კონკურენტუნარიანობაში აისახება. აგრარულ სექტორში ტექნოლოგიური ცვლილებების და ფიზიკურ ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების შედეგად, საგარეოდ, შემცირდება ამ მოცულობით სამუშაო ძალის საჭიროება, რამაც, შესაძლოა, ქართული სოფლები დეპოპულაციის წინაშე დააყენოს.

ბოლო პერიოდის განმავლობაში ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის სექტორში მიმდინარე პროცესები გარკვეული დინამიკით ხასიათდება. 2006-2011 წლებში სოფლის მეურნეობის სექტორის ხვედრითი წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში კლების ტენდენციით გამოირჩეოდა, თუ არ ჩავთვლით 2011 წლის მონაცემებს, სადაც წინა წელთან შედარების კლების ტენდენციას ზრდის პრეცედენტი ცვლის (იხ. დიაგრამა 1¹⁸⁸).

დიაგრამა 1. სოფლის მეურნეობის წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში

დიაგრამა 1-დან ჩანს, რომ 2006 წელს სოფლის მეურნეობის წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში 1765.1 მლნ ლარი, ანუ მშპ-ს 12.8% იყო. 2007 წლისთვის სოფლის მეურნეობის წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობაში 1818.3 მლნ ლარით განისაზღვრა, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე 53.2 მლნ ლარით მეტია, თუმცა მშპ-ს ზრდის ტემპს სოფლის მეურნეობის გამოშვების ზრდის ტემპი ჩამორჩა და, შესაბამისად, მისი ხვედრითი წილი მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში მხოლოდ 10.7%-ით განისაზღვრა.

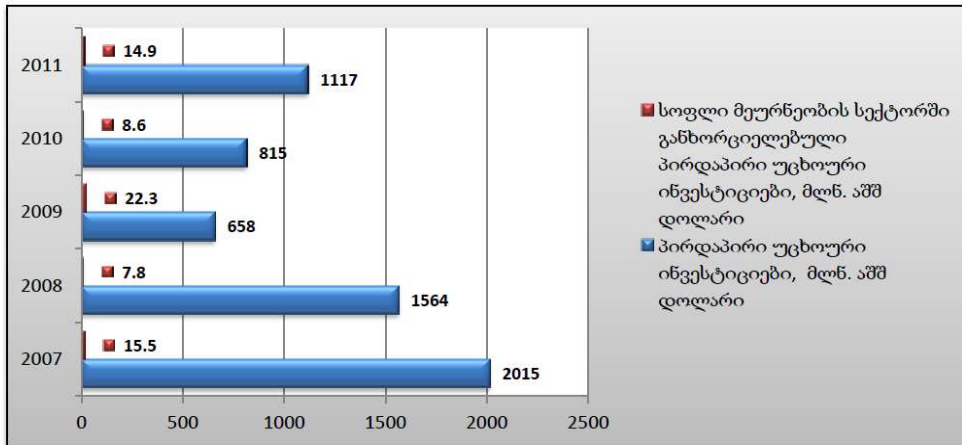
2008 წელს ისევ გაგრძელდა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა და მისმა მოცულობამ 19074.9 მლნ ლარს მიაღწია, თუმცა სოფლის მეურნეობის წილი მასში მხოლოდ 1793.1 მლნ ლარით განისაზღვრა, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით 25.2 მლნ ლარით ნაკლები იყო, შესაბამისად 9.4 %-მდე შემცირდა სოფლის მეურნეობის გამოშვების ხვედრითი წილი მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში. 2009 წელს, 2008 წლის ცნობილი მოვლენების გამო, ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი 1088.9 მლნ ლარით მცირდება და 17986 მლნ ლარს შეადგენს, შესაბამისად 1690.6 მლნ ლარამდე შემცირდა მშპ-ში სოფლის მეურნეობის წილი, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით 102.5 მლნ ლარით ნაკლები იყო და მისი ხვედრითი წილი

¹⁸⁸ www.geostat.ge

მშპ-ს მთლიან მოცულობაში, წინა წლის მსგავსად, 9.4%-ით განისაზღვრა. 2010 წელს ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი 20743.4 მლნ ლარამდე იზრდება, თუმცა მასში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონა წინა წელთან შედარებით ისევ კლების ტენდენციით ხასიათდება და მხოლოდ 8.4%-ს, ანუ 17742.4 მლნ ლარს შეადგენს. 2011 წლის მონაცემებით კი ქვეყანაში წინა წელთან შედარებით მთლიანი შიდა პროდუქტის 3485.7 მლნ-იანი ზრდა დაფიქსირდა და მშპ-ს მოცულობამ 24229.1 მლნ ლარი შეადგინა. 2011 წელს იზრდება ასევე სოფლის მეურნეობის სექტორის გამოშვებაც 2253.3 მლნ ლარამდე, თუმცა მისი ზრდის ტემპი ისევ ჩამორჩება მშპ-ს ზრდის ტემპს და მისი ხვედრითი წონა მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში მხოლოდ 9.3%-ით განისაზღვრა.

აღსანიშნავია, რომ ინვესტიციების კუთხით ქართული სოფლის მეურნეობის სექტორი ნაკლებად საინტერესო აღმოჩნდა უცხოელი ინვესტორებისათვის, რაც უკანასკნელ წლებში ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის სექტორში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკიდანაც ნათლად ჩანს¹⁸⁹ (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2-დან ჩანს, რომ 2007 წელს ქვეყანაში შემოსული 2015 მლნ აშშ. დოლარის მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებიდან სოფლის მეურნეობაში მხოლოდ 15.8 მლნ აშშ. დოლარი დაიხარჯა, რაც ეკონომიკის სხვა სექტორებთან შედარებით მიზერული თანხაა, მაგალითად, ამ წელს ენერჯეტიკაში 362.5 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია ჩაიდო, მშენებლობაში 171.8 მლნ, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში 416.6 მლნ, სასტუმროებსა და რესტორნებში 242 მლნ აშშ დოლარი და ა.შ. იგივე ტენდენცია გაგრძელდა მომდევნო წელსაც, კერძოდ 2008 წელს ქვეყანაში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (1564 მლნ აშშ დოლარი) მხოლოდ 0.5% ანუ 7.8 მლნ აშშ დოლარი მოდიოდა სოფლის მეურნეობაზე

დიაგრამა 2. სოფლის მეურნეობის წილი პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში 2007-2011 წლები

2009 წელს სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წილი ქვეყანაში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (658.4 მლნ აშშ დოლარი) საერთო მოცულობაში 3.3%-ით, ანუ 22.3 მლნ აშშ დოლარით განისაზღვრა, რაც წინა წელთან შედარებით გაუმჯობესებული, თუმცა არაფრის მომცემი მონაცემია. 2010 წელს ქვეყანაში განხორციელებულ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონა წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით მკვეთრად დაეცა და 1.01%, ანუ 8.6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. 2011 წელს კი ქვეყანაში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებიდან (1117 მლნ აშშ დოლარი) სოფლის მეურნეობის სექტორზე მხოლოდ 1.3% ანუ 14.9 მლნ აშშ დოლარი მოდიოდა, რაც ქვეყნის ეკონომიკის სხვა სექტორებში განხორციელებულ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებთან შედარებით მიზერულად მცირეა.

სტატისტიკურად, სოფლის მეურნეობის სექტორში ქვეყანაში დასაქმებული ადამიანების მნიშვნელოვანი ნაწილია დასაქმებული, თუმცა მათი უდიდესი ნაწილი თვითდასაქმებულთა კატეგორიას მიეკუთვნება, შესაბამისად, იმავე სტატისტიკის მიხედვით, ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის სექტორში რეალურად დასაქმებულია და ხელფასს იღებს ქვეყანაში მთლიანად დასაქმებულთა მცირე ნაწილი, მცირეა ასევე მათი საშუალო თვიური ანაზღაურება სხვა სექტორებში არსებულ საშუალო თვიურ ანაზღაურებასთან შედარებით (იხ. ცხრილი 1)

ცხრილი 1

სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა და მათი საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი 2006-2010 წლები

	2006	2007	2008	2009	2010
დასაქმებულთა რაოდენობა, კაცი	4437	4651	4350	6058	7228
დასაქმებულთა საშუალო თვიური ხელფასი, ლარი	148.1	184.9	299.3	264.0	279.2

1 ცხრილიდან ჩანს, რომ 2007 წელს, წინა წელთან შედარებით, სოფლის მეურნეობის სექტორში დაქირავებით დასაქმებულთა რაოდენობა და მათი საშუალო თვიური ანაზღაურებაც შესაბამისად გაზრდილია 7.2% და 24.8%-ით. 2008 წელს სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა მცირდება 6.9%-ით, ხოლო საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი 61.8%-ით იზრდება და 299.3 ლარს აღწევს, რაც განსახილველად ადებულ პერიოდში

¹⁸⁹ <http://geostat.ge/> - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ყველაზე მაღალი ანაზღაურებაა, თუმცა იმავე პერიოდში სხვა სექტორში (კერძოდ საფინანსო საქმიანობა) ყველაზე მაღალი ანაზღაურების – 1343.5 ლარის ფაქტობრივად მეხუთედს შეადგენს. მომდევნო 2009-2010 წლებში კი სექტორში დასაქმებულთა რიცხვი შესაბამისად 39.2% და 19.3%-ით გაიზარდა, ხოლო საშუალო თვიური ნომინალური ანაზღაურება 2009 წელს, წინა წელთან შედარებით, 13.3%-ით შემცირდა, 2010 წელს, კი 2009 წელთან შედარებით, 5.7%-ით გაიზარდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ უკანასკნელ პერიოდში სოფლის მეურნეობის სექტორში საგრძობლად გააქტიურდა სახელმწიფო, რაც სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის შემოყვანაში, ახალი თანამედროვე სარწყავი სისტემების შემოტანაში, ფერმერთა მომსახურების ცენტრების გახსნაში და სხვა სახის აქტივობებში გამოიხატა. თუმცა თუნდაც ოფიციალური სტატისტიკა ცალსახად მიუთითებს დარგის მძიმე მდგომარეობაზე, რაც კარგად დაინახეს წინასწარჩვენოდ სხვადასხვა პოლიტიკურმა სუბიექტებმა და თავიანთ პროგრამებში სოფლის მეურნეობის საკითხს მნიშვნელოვანი ადგილი დაუთმეს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ დღეის მდგომარეობით ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის განვითარება არცთუ ისე სახერბიელო მდგომარეობაშია. არსებობს სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ნაკლებობა, ბოლომდე არ არის ათვისებული სახნავ-სათესი მიწები; უმეტეს შემთხვევაში გაუმართავი ან მოუწყვრისგებელია სარწყავი და სადრენაჟე სისტემები, არ არის ხელმისაწვდომი აგრარული კრედიტები, არსებობს თანამედროვე აგრარული ცოდნის დეფიციტი და ა.შ.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ნაწილობრივ ეს პროცესები სამთავრობო გუნდის მიერ უკვე დაწყებულია და მათი რეალიზაციის პროცესი მიმდინარეობს. მოცემულ საკითხებში გარკვეულწილად ერთგვარი თანხვედრა შეინიშნება ოპოზიციური პარტიების მხრიდანაც, თუმცა არის გასხვავებული ხედვებიც. კოალიცია ქართული ოცნება აქცენტებს აგრარული სექტორის დაფინანსების ხელმისაწვდომობაზე, ქართული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე, სახელმწიფოს მხრიდან აგრარულ სექტორზე აქტიურ მხარდაჭერაზე აკეთებს.

ასევე სასურველია, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდეს ქართული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გასაღებისათვის ძველი ბაზრების დაბრუნების მნიშვნელობაზეც.

*Badri Gechbaia
Gela Mamuladze*

PROBLEMS OF AGRARIAN POLICY OF THE MODERN STAGE

Annotation

The article concerns to the priorities of the development of agricultural sector and the problems of the further development. The work emphasizes that Georgian agriculture faces the new challenges, which demand the new views for the developing this branch of economy and the introduction of innovations. It is also appreciated that the governmental institutions have started to support the agricultural sector recently by supplying agricultural technology, modern irrigating system, opening the farmer service centers and other useful activities.

ლინა დათუნაშვილი

მეაბრეშუმეობის რეაბილიტაციის საკითხისათვის

მეაბრეშუმეობა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთ უძველეს, ტრადიციულ და უმნიშვნელოვანეს დარგს წარმოადგენს და როგორც სტრუქტურულად, ისე ტექნოლოგიურად რთული და მრავალსაფეხურიანი პროცესია, რომლის მთლიანი ციკლი მოიცავს:

1. აბრეშუმის ჭიის საკვებ ბაზას – მეთუთეობას.

საქართველოში მეაბრეშუმეობის შემდგომი განვითარების უზრუნველსაყოფად ერთ-ერთ ძირითად პირობად მიგვაჩნია, მეცნიერულ-კვლევითი და პრაქტიკული მუშაობა წარმართოს აბრეშუმის ჭიის საკვები ბაზის – მეთუთეობის აღდგენისა და განვითარებისათვის. ამ მიზნით დაავადების „წერილფოთოლა ხუჭუჭიანობა“-სადმი შერჩეული შედარებით გამძლე თუთის ჯიშებიდან: „ივერია“, „ქუთათური“, „თბილისური“, „მცხეთური“, „ოშიმა“, „ნეზუმიგაესი“, „თბილნიშ-1“, „ადგილობრივი-1“, „ადგილობრივი-2“-დან საუკეთესო პიბრიდული კომბინაციების შერჩევისა და მაღალხარისხოვანი სანამყენე მასალის გამოყვანის მიმართულებით.

მეთუთეობის აღსადგენად საჭიროა თუთის საკალმე – სადღე და სათესლე-სადღე პლანტაციები გაშენდეს როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოს რაიონებში, ძირითადად ზემოთ აღნიშნული ჯიშებისაგან.

საკვების ბაზის განმტკიცების მიზნით რესპუბლიკაში უნდა გაშენდეს როგორც მაღალტანიანი, ასევე დაბალტანიანი ბუჩქნარული ტიპის პლანტაციები და ერთეული ნარგაობა. უპირატესობა ამ უკანასკნელს უნდა მიენიჭოს საკვები ბაზის სწრაფად აღდგენისა და მექანიზაციის საშუალებების უკეთ გამოყენების თვალსაზრისით.

თუთის ერთეული ნარგაობები უნდა გაშენდეს ძირითადად ხეხილის ბაღების, ვენახების, სხვადასხვა ნათესების ორგანიზაციაში და არსებობს გასწვრივ, როგორც ქარსაცავი საშუალება ორ-სამ რიგად, ამავე დროს ყურადღება უნდა მიექცეს მეაბრეშუმეთა დაინტერესების ამაღლებას მათთვის თუთის ნერგების შეღავათიან ფასებში ან უფასოდ გაცემის მიზნით.

საჭიროდ მიგვაჩნია განხორციელდეს თუთის ერთეული ნარგაობების ზუსტი აღრიცხვა. დღევანდელი პირობებისათვის ეს აუცილებელია, რამდენადაც თუთის ნარგაობა აღწერა 1975 წლიდან აღარ ჩატარებულა, ხოლო საგარეო თუთის ფოთლის მოსავლის ცოდნის გარეშე გაჭირდება როგორც დარგის ცალკეული ეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება, ასევე მეაბრეშუმეობის განვითარების პერსპექტიული დაგეგმვა.

რესპუბლიკაში მეაბრეშუმეობის საკვების ბაზის განმტკიცებისათვის არ არის საკმარისი თუთის ერთეული ნარგავებისა და პლანტაციების მხოლოდ გაშენება, აუცილებელია მათი შენარჩუნების დონის ამაღლება, არსებული პლანტაციებისა და ერთეული ნარგავების მოვლა-პატრონობის გაუმჯობესება და მათი სწორი ექსპლუატაცია.

2. აბრეშუმის გრენის (აბრეშუმის თესლის) დამზადებას. ეს პროცესი ხორციელდება საჯიშე-სასელექციო და საგრენაჟო ქარხნებში.

მკვლევართა აზრით, საქართველოს და მთლიანად ამიერკავკასიის მეაბრეშუმეობა მე-19 საუკუნის შუა ხანებამდე ადგილობრივი, საქუთარი წარმოების გრენაზე იყო დამყარებული, ადგილობრივ ჯიშთა შორის საქართველოში ადრეული პერიოდიდან უფრო გავრცელებული იყო: „კახური“-თბილისის გუბერნიაში, „ქუთათური“- მთელ დასავლეთ საქართველოში. საქართველოში ადგილობრივი გრენის წარმოებას თავისებურად არეგულირებდა სხვადასხვა პროცესი. მაგ., პირველ მსოფლიო ომამდე საქართველოში ფრიად მაღალი იყო შემოტანილი გრენის (იაპონია, ირანი, საფრანგეთი, იტალია, თურქეთი) ხვედრითი წილი, ხოლო ომისა და სხვა ძნელებლობის პერიოდში, იმის გამო, რომ იზღუდებოდა და ძნელებოდა უცხო ქვეყნებიდან გრენის შემოტანა, მნიშვნელოვნად იზრდებოდა გრენის ადგილობრივი დამზადება.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ პირველი საგრენაჟო ქარხნები დაარსდა ქუთაისსა და ვანში (1926). შემდეგ აშენდა ზუგდიდის, ზესტაფონის, თელავის და წულუკიძის საგრენაჟო ქარხნები და თელავის სასელექციო სადგური. ეს ქარხნები ამარაგებდნენ საქართველოს მეაბრეშუმეობის რაიონებს ცელილუ-არული გრენით. 1992 წლის ჩათვლით, ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის ზონებისა და ქვეზონების მიხედვით ამ მხრივ ასეთი სურათი იყო:

- ❖ აღმოსავლეთ საქართველოს სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის ალაზნის ვაკის მევენახეობისა და მეთამბაქოეობის I ზონის რაიონებში განლაგებული იყო აბრეშუმის პარკის პირველადი გადამამუშავების 15 პუნქტი, 5 სათავო პარკსაშრობი, მეაბრეშუმეობის სასელექციო სადგური, საგრენაჟო ქარხანა და ძაფსახვევი ფაბრიკა (უკანასკნელი 3 თელავის რაიონში).

- ❖ შიდა ქართლის ბარის მეხილეობის ზონის რაიონებში გაადგილებული იყო 2 სათავო პარკსაშრობი და პარკის პირველადი გადამამუშავების 3 პუნქტი.

- ❖ იმერეთის მაღლობისა და რაჭა-ლეჩხუმის ქვაბელის მევენახეობის VIII ზონის რაიონებში გაადგილებული იყო 8 სათავო პარკსაშრობი, პარკის პირველადი გადამამუშავების 10 პუნქტი და 2 საგრენაჟო ქარხანა.

- ❖ მეჩაიეობისა და სუბტროპიკული მეხილეობის ქვეზონის (XI-ის) რაიონებში გაადგილებული იყო 10 სათავო პარკსაშრობი და პარკის პირველადი გადამამუშავების 26 პუნქტი, მეაბრეშუმეობის სასელექციო სადგური და ძაფსახვევი ფაბრიკა.

- ❖ მეჩაიეობის XII ქვეზონა, განვითარებული საგარეუბნო სოფლის მეურნეობით, ამ ქვეზონის რაიონებში გაადგილებული იყო 4 სათავო პარკსაშრობი, პარკის პირველადი გადამამუშავების 8 პუნქტი და ერთი ძაფსახვევი ფაბრიკა. აღნიშნული წარმოება-ორგანოზაციები დღეისათვის თითქმის არ ფუნქციონირებს, მაგრამ მათი გარკვეული რაოდენობის რეაბილიტაცია შესაძლებელია.

3. აბრეშუმის ნედლი პარკის დამზადებას (მოიცავდა ქვეყნის 40-მდე რაიონში ათასობით ინდივიდუალურ მეაბრეშუმესთან ხელშეკრულების გაფორმებას და მათ აგრო-ზოო მომსახურებას).

1963-1990 წლებში საქართველოში აბრეშუმის პარკის წარმოება 4,1 ათასი ტონიდან 1,5 ათას ტონამდე შემცირდა, რაც ძირითადად განაპირობა აბრეშუმის ჭიის საკვები ბაზის – თუთის ნარგავების ვირუსულმა დაავადებამ „წვრილფოთილია ხუჭუჭიანობამ“, რამაც მასიურად გაანადგურა ყველაზე უფრო გავრცელებული და უხვმოსავლიანი თუთის – „საქართველოს“ – ჯიშის ნარგავები.

1993-1996 წლებში პარკის წარმოება 5059 ცენტნიდან – 529 ცენტნიამდე შემცირდა, ხოლო 2000 წლიდან პარკის წარმოება საქართველოში შეწყდა, მასზე მოთხოვნილების არარსებობის გამო.

სოციალიზმის პირობებში აბრეშუმის პარკის მისაღებად ათასობით ინდივიდუალურ მეაბრეშუმესთან ხდებოდა ხელშეკრულების გაფორმება. მეაბრეშუმეობის რაიონებში ფუნქციონირებდა აბრეშუმის პარკის დამზადება-ჩაბარების პუნქტები, რომელთა თანამშრომლების მეშვეობით, ხორციელდებოდა თითოეულ მეაბრეშუმესთან ხელშეკრულების დადება გრენის გაცემასა და ხარისხიანი აბრეშუმის პარკის გარკვეული რაოდენობით დამზადებასთან დაკავშირებით. აგრეთვე ისინი ანხორციელებდნენ მეაბრეშუმეთა აგრო-ზოო მომსახურებას, აწვდიდნენ მათ სხვადასხვა საჭირო ინვენტარს, ქაღალდს და ეხმარებოდნენ საკითხთან დაკავშირებით კონსულტაციებით.

4. აბრეშუმის პარკის პირველად გადამამუშავებას (რაც ხორციელდებოდა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში განთავსებული სპეციალური მოწყობილობით აღჭურვილ 50-მდე ბაზაში).

5. აბრეშუმის ძაფის ამოხვევას (4 ძაფსაღებ-საგრეს ფაბრიკაში).

ისტორიული წყაროებით დასტურდება, რომ საქართველოში უძველესი დროიდან არსებობდა აბრეშუმის პარკის წარმოება, მისი პირველადი დამამუშავება და მიღებული აბრეშუმის ნედლეულის (ძაფი) დამამუშავებელი შინა მრეწველობა, რომლის ტექნიკური ბაზა და შრომის მეთოდები გარკვეული ზომით შეესაბამებოდა საზოგადოების განვითარების არსებულ დონეს. საქართველოში, რევოლუციამდე როგორც აბრეშუმის ძაფის დამამუშავება, ისე ხამი აბრეშუმის ძაფის ამოხვევა მცირე რაოდენობით წარმოებდა როგორც შინამრეწველური, ისე მექანიკური საშუალებებით. საქართველოში აბრეშუმის ძაფსაღებ-საგრეს ოთხი ფაბრიკიდან ხონის ფაბრიკამ ფუნქციონირება XIX საუკუნის ბოლოს დაიწყო. სამტრედიის ფაბრიკამ – 1902 წელს, თელავის ფაბრიკამ – 1900 წელს, ხოლო საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ 1926 წელს ექსპლუატაციაში შევიდა ოზურგედის ძაფსაღებ-საგრესი ფაბრიკა. დღეისათვის აღნიშნული ფაბრიკები აღარ საქმიანობენ.

6. ქსოვას (ფუნქციონირებდა ქუთაისის აბრეშუმის კომბინატი და თბილისის აბრეშუმის საწარმოო გაერთიანება).

ქუთაისის აბრეშუმის კომბინატმა საქმიანობა 1929 წლიდან დაიწყო ჯერ ძაფსადები, ხოლო შემდეგ 1933 წელს №1 აბრეშუმის საქსოვი წარმოებით. კომბინატის ძირითადი სასაქონლო პროდუქცია იყო აბრეშუმის ქსოვილები და ხამი აბრეშუმის ძაფი.

თბილისის აბრეშუმის საწარმოო გაერთიანება 1922 წელს შეიქმნა. აქ ამზადებდნენ სხვადასხვა ასორტიმენტის აბრეშუმის ქსოვილებს: კრეპდემენს, კრეპტორექტს, კრეპსატინს, ჟორსეს და სხვა.

ბოლო ათწლეულის მანძილზე სხვადასხვა ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო მუშაობა შეწყვიტა აბრეშუმის პარკის მომხმარებელმა საწარმოებმა, რის შემდეგ ქვეყანაში ფაქტობრივად შეწყდა მოთხოვნა აბრეშუმის პარკზე.

მიუხედავად აღნიშნული სიძნელეებისა, 2006 წელს ქ. თბილისში მეაბრეშუმეობის სპეციალისტების მიერ ჩამოყალიბდა შპს „აბრეშუმი“, რომლის მიზანი იყო მეაბრეშუმეობის რაიონებში მაღალი ხარისხის აბრეშუმის პარკის დამზადება და ნატურალური აბრეშუმის ნაწარმის, ძირითადად აბრეშუმის თექის – ამ ძველი ქართული ტრადიციული საოჯახო რეწვის აღდგენა-განვითარება. დასახული მიზნის რეალიზაციისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა მეაბრეშუმეობის რაიონების მოსახლეობაში ჯერ კიდევ არსებული აბრეშუმის პარკის წარმოების ტრადიციებს, აბრეშუმის ჭიის საკვებს (არსებული თუთის ნარგავებს), ხელსაყრელ კლიმატურ პირობებს, მატერიალურ ბაზას და შრომით რესურსებს. ამ დარგში ფართოდ გამოიყენება დიასახლისების, მოზარდების და პენსიონერების შრომა, რაც საუკეთესო პირობებს ქმნის სოფლად შრომითი რესურსების რაციონალური გამოყენებისათვის. მეაბრეშუმეობა სოფლად მოსახლეობის დასაქმების, ოჯახური შინამეურნეობების დამატებითი შემოსავლის, სიღარიბის დაძლევისა და ეკონომიკის განმტკიცების წყაროდ უნდა განვიხილოთ.

2006 წლის მარტში ბოლნისის რაიონში შპს „აბრეშუმის“ მიერ ჩატარდა მოსამზადებელი სამუშაოები (ერთწლიანი პროექტის ფარგლებში). აბრეშუმის პარკის წარმოების მიზნით შეირჩა მეაბრეშუმეთა 300-მდე ოჯახური მეურნეობა და ცალკეულ ოჯახთან გაფორმდა ხელშეკრულება. წლის ბოლოს რაიონში უკვე დაამზადეს 3,1 ტონა აბრეშუმის ნედლი პარკი, ერთი კილო აბრეშუმის ღირებულებამ შეადგინა 5 ლარი. ზოგიერთმა მეაბრეშუმემ 100 კგ-დან 200 კგ-მდე ხარისხიანი აბრეშუმის პარკი დაამზადა და შესაბამისად 500-დან 1000 ლარამდე შემოსავალი მიიღო, რამაც მნიშვნელოვნად შეავსო რაიონის მეაბრეშუმეთა ბიუჯეტი და გააუმჯობესა ოჯახის წევრთა სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა. შპს „აბრეშუმი“ წარმოებული აბრეშუმის ნედლეულისაგან დაამზადა აბრეშუმნარევი თექა და ნაწარმის სახით გამოუშვა თექის კოსტიუმები, პალტოები, კაშნეები, ფარდები, ფარდაგები, ორნამენტებიანი ბურთულები და სხვადასხვა სახის სამშვენისები. აღნიშნული პროდუქცია რამდენჯერმე იყო დემონსტრირებული ქ. თბილისში და ქ. ბოლნისში მოწოდებულ გამოფენებსა და ჩვენებებზე. განსაკუთრებით დიდია ასეთი სახის პროდუქციაზე მოთხოვნა სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოსული ტურისტების მხრიდან, რომლებიც ცდილობენ, უცხო ქვეყნებში შეიძინონ ის ეროვნული სუვენირები, რაც მხოლოდ ამ ქვეყნისათვის არის დამახასიათებელი. აღნიშნული სახის პროდუქცია შეიძლება გაიყიდოს სასტუმროებში, აეროპორტებში, ასევე ხალხური რეწვის ნაწარმის ადგილობრივ თუ საზღვარგარეთის გამოფენებზე.

ჩვენი აზრით, დარგის რეაბილიტაციას ხელს შეუწყობს მეაბრეშუმეობის სხვადასხვა რაიონში მდებარე აბრეშუმის პარკის პირველადი გადაამუშავებელი პუნქტები, რომლებიც შესაძლოა ადგილობრივი სპეციალისტების ხელშეწყობით შენარჩუნებულია და შეუძლია ფუნქციონირება.

იმის გარდა, რომ აღნიშნული ტიპის პუნქტებში შეიძლება ჩატარდეს აბრეშუმის პარკის შრომა, იქვე შეიძლება განხორციელდეს ხმელი პარკის დანეწვა და თექის მოთვლისათვის საჭირო კონდიციამდე მიყვანა, მისი შეღებვა და ნაწილობრივი დართვა. აღნიშნული სამუშაოების განხორციელებით მივიღებთ მეაბრეშუმეობის ნაწარმის მეტ სასაქონლო პროდუქციას ნაკლები დანახარჯებით. ამავე დროს დასაქმდება მრავალი ოჯახური მეურნეობა, რომლებიც ხარისხიანი პარკის წარმოებით დროის მოკლე პერიოდში სოლიდურ შემოსავალს მიიღებენ.

საქართველოში აბრეშუმის პარკის წარმოების ტრადიცია, დარგის თანამედროვე მდგომარეობა და მისი დიდი მეურნეობრივი მნიშვნელობა გვიჩვენებს მეაბრეშუმეობაში დაგროვილი პრობლემების აღმოფხვრისათვის კომპლექსური ღონისძიებების გატარების აუცილებლობას.

დარგის რეაბილიტაციისათვის საჭიროდ მიგვაჩნია:

1. მეაბრეშუმეობაში ინვესტიციების მოზიდვა და სახელმწიფოს მიერ მიზნობრივი კრედიტის გამოყოფა;
2. აბრეშუმის გრენის აბორიგენულ ჯიშებთან ერთად, მაღალპროდუქტიული ჯიშებისა და ჰიბრიდების იმპორტი;
3. აბრეშუმის ჭიის საკვები ბაზის – თუთის ნარგავთა აღრიცხვა-პასპორტიზაცია, სანერგე მეურნეობების აღდგენა;
4. პირველ ეტაპზე პარკის პირველადი გადამამუშავების პუნქტების შეკეთება-აღდგენა. ასევე სათავო პარკსაშრობების, მეაბრეშუმეობის სასელექციო სადგურების, საგრენაჟო ქარხნებისა და ძაფსადებ-საგრენი ფაბრიკების ფუნქციონირების აღდგენა და, ბოლოს, ქუთაისის აბრეშუმის კომბინატისა და თბილისის აბრეშუმის საწარმოო გაერთიანების (თუ გადაარჩა რაიმე აღნიშნული საწარმოებიდან) მატერიალურ-ტექნიკური გადართობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **ლ. დათუნაშვილი.** მეაბრეშუმეობის ეკონომიკის თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების ღონისძიებები საქართველოში. მონოგრაფია. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ. 2004.
2. **ლ. დათუნაშვილი.** მეაბრეშუმეობის რეაბილიტაციის გზები რეგიონალ ჭრილში. აჭარის ა/რ მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მიმართულებები რეგიონების აგროსამრეწველო საქტორში. „გამომცემლობა აჭარა“, ბათუმი – 2007.
3. **ლ. დათუნაშვილი.** მეაბრეშუმეობის განვითარების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. თბ. ტ. 3. 2010.
4. **ა. კალაძე.** მეაბრეშუმეობა და სააბრეშუმო მრეწველობა საქართველოში. თბილისი, 1928.

CONCERNING THE ISSUE OF SERICULTURE REHABILITATION**Annotation**

The article focuses on the opportunities of development of a sericulture as the one of the oldest and most important traditional branch of Georgian Agriculture.

In the article the structural, technologically complex and multistaged process of sericulture is characterized.

Hence of current state of this branch the measures of its development are determined.

*Инна Михайловна Волкова***КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ**

Современные предприятия аграрного сектора экономики функционируют в рыночных условиях, отличительной особенностью которых, в отличие от командно-административной экономики, являются частые, иногда непрогнозируемые, изменения факторов внешней маркетинговой среды. Разрешение проблемы обеспечения устойчивого развития аграрных товаропроизводителей во многом зависит от их способности своевременно выявить, оценить и соответствующим образом отреагировать на такие изменения указанных факторов. Постановка таких задач требует обеспечения бесперебойного процесса получения данными предприятиями своевременной, релевантной и объективной коммерческой информации. Актуальность проблемы концептуального обоснования принципов маркетинговых исследований, проводимых субъектами аграрного сектора, также подтверждается становлением информатизированного общества и глобализационными тенденциями развития экономики Украины, в т.ч. её агропродовольственного сектора.

Теоретико-методологические и практические аспекты организации и проведения маркетинговых исследований являются предметом изучения западных ученых, в т.ч. Г. Армстронга, Д. Брауна, С. Дибба, Ф. Котлера, Р. Коулза, М. Крофта, Н. Малхотры, В. Руделиуса, Г. Черчила. Значительный вклад в исследование основных маркетинговых инструментов внесли такие российские ученые, как Е. Авдокушин, Р. Адуков, Г. Азоев, В. Алексеев, А. Базуникин, Г. Баклаженко, И. Беляевский, В. Беспалов, Т. Бурцева, М. Веселовский, А. Волков, Е. Голубков, В. Демидов, В. Ключач, Л. Ключко, А. Люкшинов, Г. Макин, Н. Миронова, С. Нуралиев, А. Панченко, А. Папцов, А. Пошатаев, А. Магомедов, В. Секорин, П. Сорокин, Ф. Стерликов, Л. Татарчук, И. Ушачев, В. Федосеев, Ю. Цыпкин.

Среди украинских ученых, которые освещают вопросы маркетинговых исследований, их принципов, методов и технологий на отечественных предприятиях, важно отметить работы А. Войчака, А. Зозулева, С. Ильяшенка, С. Косенкова, И. Лылык, А. Павленко, В. Полторак, А. Старостиной, А. Федорченко. Однако, несмотря на значительный вклад указанных выше ученых в теорию и практику маркетинга, недостаточно изученными с методологической точки зрения являются особенности использования маркетинговых исследований предприятиями в условиях аграрного сектора экономики Украины.

Целью исследования является обоснование концептуальных основ маркетинговых исследований предприятий аграрного сектора экономики Украины. Объект исследования – процесс проведения аграрными товаропроизводителями маркетинговых исследований и использования их результатов в управленческой деятельности данных предприятий.

Методологической и теоретической основой данного исследования являются системный подход к изучению фундаментальных положений экономической науки касательно проведения маркетинговых исследований. В соответствии с поставленной целью в статье разрешаются такие задачи: исследовать важность информационной поддержки принятия решений предприятиями аграрного сектора; изучить факторы, которые влияют проведение маркетинговых исследований данными предприятиями, определить ключевые составляющие успешной реализации маркетинговых исследований предприятиями аграрного сектора. Для формулировки теоретико-методологических основ темы исследования использовались такие методы исследования: монографический, анализа и синтеза, абстрактно-логический, в т.ч. приемы аналогии и сопоставления, индукции и дедукции.

Специфика используемого в данной статье системного подхода предопределяет необходимость рассмотрения маркетинговых исследований предприятий аграрного сектора экономики как целостной системы, направленной на удовлетворение информационных потребностей данных предприятий. Формирование и развитие постиндустриальной, или информационной экономики в Украине является ключевой характеристикой и стратегическим приоритетом развития страны в перспективе. Перенасыщение информационного пространства и возрастание цены управленческих ошибок в условиях высококонкурентного агропродовольственного рынка создают предпосылки организации системы маркетинговых исследований на предприятиях аграрного сектора.

Принципиально важным вопросом в контексте данного исследования является обозначение категориального аппарата, в особенности круга предприятий аграрного сектора экономики, что, в свою очередь, предопределяет необходимость обоснования основных его отраслей и сфер. Так, согласно Закону Украины «Об основных принципах государственной аграрной политики на период до 2015 года» аграрный сектор экономики рассматривается как совокупность отрасли сельского хозяйства, пищевой промышленности и переработки сельскохозяйственных продуктов [1]. Исходя из данного правового акта, предприятия аграрного сектора экономики Украины целесообразно классифицировать на аграрные (сельскохозяйственные) и перерабатывающие, в т.ч. разных организационно-правовых форм и собственности.

С точки зрения системного подхода, информационные ресурсы маркетинговых исследований предприятий аграрного сектора экономики являются собой идеи, знания и результаты их осуществления, которые используются для решения конкретных проблем и ситуаций. Классификацию информационных ресурсов, адаптированную к условиям аграрного сектора экономики, представлено на рис. 1. Важным признаком является их соответствующим образом представленность на материальных и невещественных носителях, а также пригодность к использованию (поиска, обработки, хранения) всеми заинтересованными субъектами предприятия. В системе управления такими предприятиями информационные ресурсы маркетинговых исследований являются ведущими детерминантами процесса поддержки

принятия коммерчески важных решений относительно изменения тактических и стратегических планов предприятия, учитывая конъюнктуру рынка, целесообразности завоевания новых перспективных агропродовольчих рынков, формирования собственного маркетингового информационного пространства.

Согласно представленной на рис. 1 классификации информационных ресурсов маркетинговых исследований, субъекты аграрного сектора используют доступные им внутренние и внешние ресурсы. К внутренним ресурсам маркетинговых исследований относятся все виды отчетности предприятия, а также различные внеучетные ресурсы, которые, однако, не менее важны и ценны в случае возникновения маркетинговой проблемы. Внешние ресурсы составляют специфические, так называемые отраслевые, а также тематические ресурсы. Основным отличием внешних ресурсов от внутренних является то, что они являются носителями информации относительно микро- (потребители, конкуренты, посредники, поставщики, контактные аудитории) и макросреды предприятия. Наиболее же эффективными способами получения указанной выше информации субъектами аграрного сектора необходимо выделить глобальные и локальные информационно-телекоммуникационные сети, эфирное вещание, полиграфическую продукцию и переносимые машиночитаемые носители.

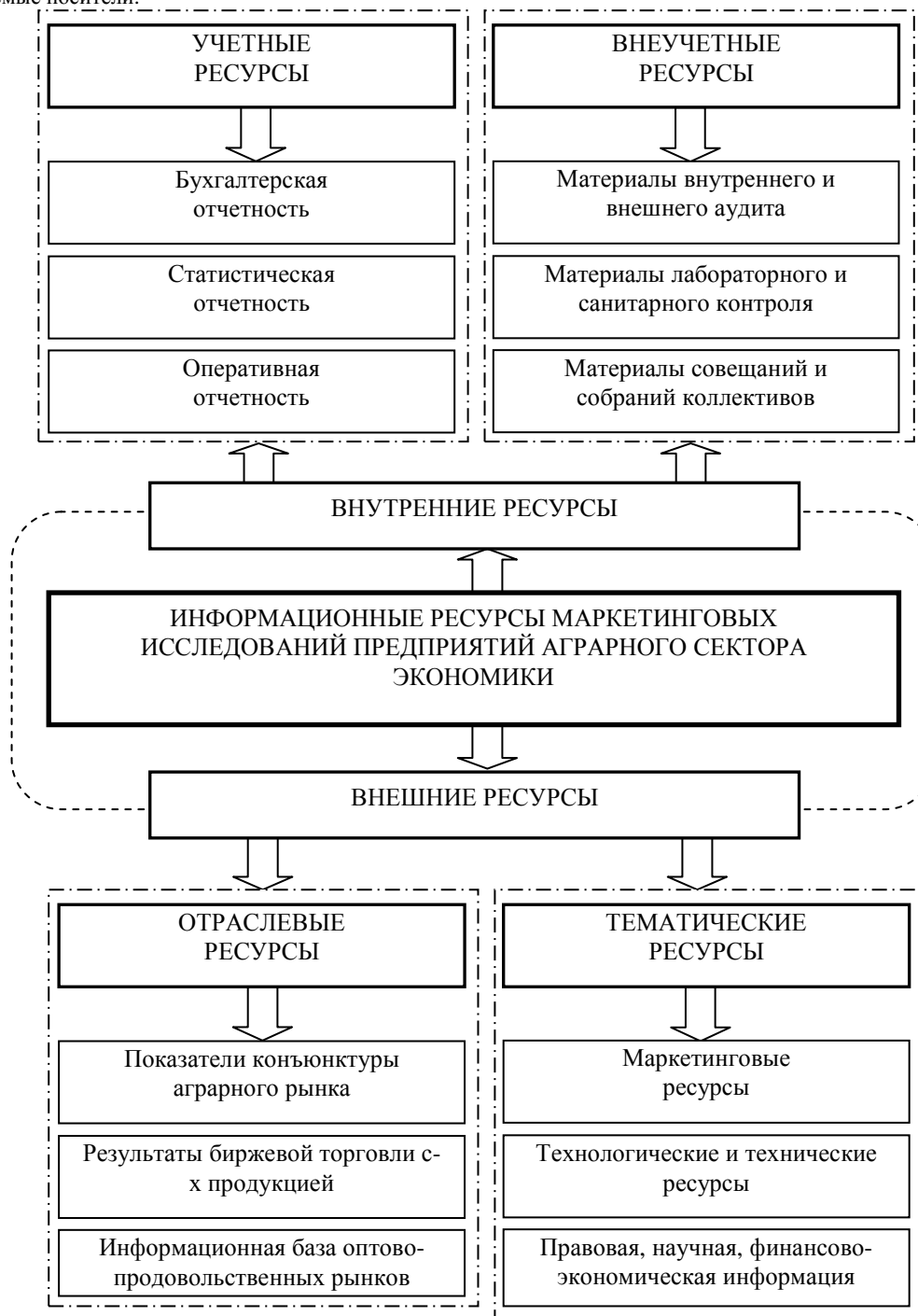

Рис. 1. Классификация информационных ресурсов маркетинговых исследований предприятий аграрного сектора экономики

Ключевой характеристикой и специфической чертой предприятий аграрного сектора является их функционирование в условиях одновременно потребительского (B2C) и промышленного (B2B) рынков. В тоже время по такому критериальному признаку, как сфера проведения, маркетинговые исследования делятся на исследования B2C, объектом которых является потребительский спрос, покупательское поведение и конъюнктура целевого рынка, а также исследования B2B, которые рассматривают основные элементы и единицы бизнес-окружения.

На рынке B2B субъекты аграрного сектора экономики – заказчики маркетинговых исследований распределяются на три группы. Во-первых, предприятия, которые реализуют продукцию исключительно субъектам бизнеса, например, сельскохозяйственные предприятия, которые продают сырьевую продукцию перерабатывающим предприятиям. Во-вторых, предприятия, которые реализуют произведенную продукцию как на промышленном, так и на потребительском, рынке. Данные предприятия, очевидно, обеспечивают переработку части сырьевой продукции с целью последующей ее реализации конечным потребителям. В-третьих, предприятия аграрного сектора, которые реализуют агропродовольственную продукцию исключительно на потребительском рынке и, следовательно, нуждаются в информационном обеспечении относительно поставщиков, посредников и других контрагентов, – субъектов хозяйствования, которые не относятся к целевым потребителям предприятия.

В контексте представленной классификации заказчиков маркетинговых исследований в аграрном секторе экономики, предприятия второй и третьей группы потенциально являются заказчиками как маркетинговых исследований в сфере B2C, так и в сфере B2B. Такой методологический подход позволяет обосновать инструментарий маркетинговых исследований данных предприятий с точки зрения его оптимального использования в двух отмеченных сферах. Так, предприятия аграрного сектора как субъекты B2B рынка преимущественно осуществляют сбор первичной информации, поскольку по сравнению с вторичной она является надежнее, актуальной и такой, которая отвечает конкретной ситуации. Установлено также, что количественные исследования чаще используются в практической деятельности аграрных предприятий, поскольку они предоставляют возможность эмпирически подтвердить экономическую целесообразность проекта, который планируется к внедрению.

Таким образом, коммерческий успех или неудача предприятий агропродовольственного сектора на рынке преимущественно определяется управленческими решениями, которые принимаются на основании информации, полученной в результате проведения маркетинговых исследований. В то же время эффективность и достоверность результатов исследований зависит от организационной системы маркетинговых исследований данных предприятий. Следовательно, эффективность информационного обеспечения процесса принятия решений предприятиями аграрного сектора является залогом достижения коммерческих целей субъекта хозяйствования на целевых рынках. Дальнейшие исследования данной проблемы целесообразно направить на обоснование направлений и методов маркетинговых исследований, актуальных для аграрного сектора экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Украины «Об основных принципах государственной аграрной политики на период до 2015 года» от 18.10.2005 г. № 2982-IV // Ведомости Верховной Рады Украины. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

მაია კაპანაძე

სოფლის მეურნეობის ბანკოთარება – რეალური პრიორიტეტი

მსოფლიოში დღეს აშკარად იგრძნობა სურსათ-სანოვაგის, განსაკუთრებით კი – ხარისხიანი საკვების მწვავე უკმარისობა. განდა მარცვლეულის გლობალური დეფიციტი, რომელიც, ალბათ, ყოველწლიურად მოიმატებს. ამას ისიც ემატება, რომ გარედან მიღებული პროდუქტების, მაგალითად, საქართველოში შემოტანილი ხორბალი თუ პურის ფქვილი იმდენად უხარისხოა, რომ დიდ საფრთხეს უქმნის ადამიანთა ჯანმრთელობას. ცხადია, ამ მიმე ვითარებას უკვე ყველგან აცნობიერებენ, რისი გამოძახილიცაა წამყვანი ქვეყნების ერთ-ერთი ბოლო შეთანხმება სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების ზრდის თაობაზე. სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში ინვესტიციების მატებაზე გუხის აღება მსოფლიოში პირველად არ ხდება, ოღონდ საქართველომ ამჯერად მაინც უნდა ისარგებლოს შექმნილი ვითარებით და ქვეყნის სასურსათო დამოუკიდებლობასა და უსაფრთხოებას დაუდოს სათავე. “მსხვილ ტრანსნაციონალურ კომპანიებს... სურთ საქართველოც თავიანთი გავლენის სფეროდ და მათი სურსათის იმპორტზე დამოკიდებულ ქვეყნად გადააქციონ. . . ამ ტენდენციებს ჩვენ ჩვენი პოზიცია და ინტერესები უნდა დავუპირისპიროთ”. ამას ჩვენი პატრიარქი ბრძანებს. ექსპერტთა საკმაოდ დიდი ნაწილი დარწმუნებულია, რომ სოფლის მეურნეობა ის გენერატორი შეიძლება გახდეს, რომელიც მთელ ეკონომიკას გამოიყვანს გლობალური ფინანსური კრიზისიდან. ამ დარგში საქართველოს ნამდვილად აქვს თავისი კონკურენტული უპირატესობა, რადგან ჩვენთან ჯერ კიდევ შემორჩენილია უნიკალური ქართული სასოფლო-სამეურნეო ჯიშები. სოფლის მეურნეობის განვითარების მდგომარეობაზე მრავალი სხვადასხვა მახვენებელი მსჯელობენ. თუმცა, არსებობს ერთი მეტად მრავლისმთქმელი ინდიკატორი, კერძოდ, თუ ქვეყნის რამდენი მოქალაქის გამოკვება შეუძლია სოფლად დასაქმებულ ერთ ადამიანს. უმეტეს ქვეყნებში დღეს ეს მაჩვენებელი მრავალი ათეულით გამოიხატება, ჩვენთან კი იგი 5-საც ვერ აღწევს. ამდენად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის „განუვითარებლობის“ მაჩვენებელი მეტისმეტად შთამბეჭდავია. თანაც, 1988 წელთან შედარებით იგი 40%-ითაა გაუარესებული; 2003 წლიდან 2010 წლამდე ფაქტობრივად არ გაზრდილა სოფლად სამეწარმეო საქმიანობაში ჩაბმულ ადამიანთა რაოდენობა. სხვა ქვეყნებისათვის ეს, იქნებ, სრულიად ნორმალური მოვლენაა (ან ეს რაოდენობა იქ მცირდება კიდევ, და ეს სასიკეთო პროცესის გამოხატულებაა), მაგრამ საქართველოში შექმნილი ცნობილი ვითარების ფონზე ეს ერთობ სავალალო შედეგია; ბოლო 2 ათეული წლის განმავლობაში 20-ჯერაა დაქვეითებული შრომის მწარმოებლურობა, 3,3-ჯერ - ხორცის წარმოება, 1,3-ჯერ - რძის, 2-ჯერ - კვერცხის, 3,6-ჯერ - მატყლის და ა.შ.

ამ ცოტა ხნის წინ ექსპერტთა ერთი ნაწილი ქართულ ეკონომიკაში არსებულ სურათზე დაყრდნობით იმ პროგნოზს აკეთებდა, რომ აგრარულ სექტორს შეუძლია ერთგვარი ლოკომოტივის როლი შეასრულოს 20-წლიანი ეკონომიკური დრეიფის დასაძლევად. ამ როლის თამაშს მას ის უხშობდა, რომ დიდხანს ეს დარგი მთავრობის პრიორიტეტების თვალსაზრისით ძირითადად ეკონომიკის მივიწყებულ სექტორს წარმოადგენდა. სააკაშიელის მთავრობათა ნაირ-ნაირი პროგრამები და ინიციატივები პოლიტიკური პიარის ნაწილი იყო და სოფელს მისგან რეალური სარგებელი არ მიუღია („100 ახალი საწარმო“, „იაფი კრედიტი“, „ათპუნქტიანი გეგმა“ და ა.შ.). მათში გამოკვეთილი არ იყო აგროსექტორის როლი და არ ჩანდა მისი განვითარების კომპლექსური ხედვა. ეს ნაკლოვანებები აშკარად ეტყობა თუნდაც საქართველოს სამთავრობო პროგრამას „მეტი სარგებელი ხალხს, 2012-2016“.

ამის საპირისპიროდ, ხელისუფლების უარის მიუხედავად, პატრიოტული სულისკვეთების მქონე სხვა ძალა ქართული სოფლის აღორძინებისათვის მაინც ახორციელებდა მრავალმილიონიან პროექტებს და სადღეისოდ: მუხრან-საგურამოს ვაკეზე მდებარე სოფელ ჯიღაურში ათობით პექტარზე გაშენებულია ქართული ვაზის იშვიათი, მივიწყებული ჯიშების საკულექციო ნაკვეთი, ქართული სტანდარტული და უცხოური ვაზის ჯიშების სანერგე; ახალქალაქის მაღალტექნოლოგიურ საწარმოო ბაზაზე მიმდინარეობს კარტოფილის ელიტური თესლის გამრავლება, საშემოდგომო ხორბლის მოყვანა; იშვიათი საგემოვნო თვისებით გამორჩეული ბოსტნეულის ქართული ჯიშების მოძიება და გამრავლება ხდება მცხეთა-მთიანეთის მხარის სოფელ წილკნის მიმდებარე ტერიტორიაზე; სოფელ ჯიღაურში 12 პექტარზე გადაჭიმულ სადემონსტრაციო ბაღში გაშენებულია ვაშლი, მსხალი, ბალი, ქლიავი, ატამი და ხეხილის სხვა სახეობები; თანამედროვე ლაბორატორიებთან ფუნქციონირებს ავტომატური კლიმატ-კონტროლის მქონე სათბურები; სოფელ წილკანში აშენდა 800 ტონა პროდუქტის შენახვაზე გათვლილი სამაცივრო კამერები; საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში მეურნეობის შესაქმნელად რამდენიმე სანერგე მეურნეობას გადაეცა ვაზისა და ხეხილის ნერგები; მეცნიერებსა და დაინტერესებულ სტუდენტებს შეუძლიათ მაღალტექნოლოგიურ ლაბორატორიებში ჩაატარონ კვლევები, გაიზიარონ უცხოელი სპეციალისტების გამოცდილება; ყველა მსურველს, ახალბედა თუ გამოცდილ მეურნეს, შეუძლია უფასოდ მიიღოს სათესლე და სანერგე კულტურები, შეისწავლოს თანამედროვე ტექნოლოგიები. (იხ. ბროშურა „ბ. ივანიშვილი. საქმით ნათქვამი. გვ. 30-31).

დღეს ქვეყნები განსხვავებულად წვევებენ თავიანთ ეკონომიკურ პრობლემებს. სოფლად საკუთრებით ურთიერთობების, მენეჯმენტის, რენტის, მეურნეობის ოპტიმალური ზომის და სხვა საკითხები საზოგადოების სულ უფრო გაცხოველებული მსჯელობის და კამათის საგანი ხდება. აშკარაა, რომ სოფლის მეურნეობის სფერო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მცირე ფერმების და უმუშევრობის მაღალი დონის ქვეყნებისთვის. თუ სოფლის მეურნეობის განვითარებით მიღებული სარგებელი სიღარიბის დაძლევის პოლიტიკის შედეგი იქნება, მაშინ ამ დარგს მხოლოდ პასიური როლი დაეკისრება, ხოლო თუ სახელმწიფოს თანამონაწილეობით კომერციულ მნიშვნელობასაც შეიძენს, მაშინ იგი ეკონომიკის მამოძრავებელი ძალა გახდება.

საქართველოს ახლანდელმა მმართველმა ძალამ აგროსექტორის განვითარების ძირითად ამოცანებად დასახა დარგის პოტენციალის სრულად ათვისება, კონკურენტუნარიანი წარმოების მოწყობა, იმპორტის ჩანაცვლებაზე ზრუნვა, აგროსასურსათო სექტორის საექსპორტო პოტენციალის გადიდება, სასურსათო უსაფრთხოების მიღწევა, აგრობიომრავალფეროვნების შენარჩუნება და სხვა. მისი დაპირების მიხედვით, სოფლის მეურნეობა ქვეყნის ეკონომიკის რეალურ პრიორიტეტად იქცევა და მკაფიოდ განსაზღვრული აგრარული და რეგიონული პოლიტიკის საფუძველზე განვითარდება.

ამჟამად დაწყებულია სოფლის ტექნოლოგიური გარდაქმნა, იცვლება ინფრასტრუქტურა, რის შედეგადაც სოფლად დღეს არსებული სამუშაო ძალაც კი ჭარბი შეიძლება აღმოჩნდეს. ეს აშკარაა ხდის ქართული სოფლის დეპოპულაციის საფრთხეს. ამიტომ მალე დადგება არჩევანის გაკეთების დრო: ან ქართული სოფლის როგორც სოციალურ-კულტურული ფენომენის შენარჩუნება, ან მკვეთრი ურბანიზაცია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ აგრარული სექტორის როლზე მსჯელობა სულ სხვა სიბრტეეში უნდა გადავიტანოთ.

მთავარი პრობლემა, რაც ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარებას უშლის ხელს, მისი ოჯახური (ნატურალური) ხასიათია. სასიცოცხლოდ აუცილებელია არსებულ მეურნეობათა გამსხვილება, სასოფლო-სამეურნეო მიწის მეორეული ბაზრის ამოქმედება და ევროპული ტიპის ფერმერული კოოპერატივების შექმნა; სხვა შემზღვეველი ფაქტორებია, აგრეთვე, ფერმერთა შორის მარკეტინგული ცოდნისა და უნარის უქონლობა; განუვითარებელი ინფრასტრუქტურა; ფინანსური რესურსების სიმცირე; მაღალი რისკიანობა. განსაკუთრებული მასტიმულირებელი როლი უნდა ითამაშოს სახელმწიფოს აქტიურმა მხარდამჭერმა პოლიტიკამ, რომელშიც კუთვნილი ადგილი აგროტურიზმსაც უნდა ჰქონდეს დათმობილი.

რამდენიმე ათეული წლის წინ მსოფლიო სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში გამწვავებული პრობლემები ევროპის არაერთ ქვეყანაში გახდა აგროტურიზმის წამახალისებელი ფაქტორი. ფერმერობა აგრობიზნესმა შეცვალა, მოდერნიზებულ სოფლებში კი სოფლის მეურნეობა აღარ გვევლინება მიწისა და სოფლად არსებული სხვა რესურსების გამოყენების წამყვან ფორმად და სოფლის თემის უმნიშვნელოვანეს საქმიანობად. მაგალითად, იმ თემების ხვედრითი წილი, რომლებიც მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო სექტორში საქმიანობენ, საბერძნეთში 30%-ს შეადგენს, პორტუგალიაში - 24, ირლანდიასა და ესპანეთში - 17, იტალიაში - 12, ბელგიაში, დანიაში, ნიდერლანდებსა და დიდ ბრიტანეთში - 2-7%-ს. ამავე დროს, ცნობილი ფაქტია, რომ ევროკავშირის მოქალაქეთა მესამედზე მეტი დღეს სოფელ ადგილას დასვენებას ამჯობინებს, ჰოლანდიაში კი ეს მაჩვენებელი თითქმის 50%-ია. ბოლო წლებში, მაგალითად, იტალიაში სეზონის „პიტად“ ითვლება ძველებურ წისკილში ან ძველ მონასტერში რამდენიმე დღის გატარება, რაშიც დამსვენებლები დღეში საშუალოდ 100 ევროზე მეტს იხდიან; ესპანეთში ძალიან პოპულარულია დასვენების დღეების გატარება „გაკოპწიავებულ“ ფერმაში, პირუტყვისა და ფრინველის სიახლოვეს.

ბუნებრივია, სოფელი კურორტი არაა, სადაც ბევრი დამსვენებელია ხოლმე. აქ მშვიდი და მყუდრო ვითარებაა, რომელსაც თან ახლავს გარემოს დადებითი ემოციური ზემოქმედება: მთები, ტყე, მდინარე, ტბა, ბუნებასთან სიახლოვის ხიბლი. ძალიან ხშირად სოფელ ადგილს ისე ირჩევენ, რომ იქ სწორედ მიმზიდველი ლანდშაფტი და ეკოლოგიურად სუფთა გარემო იყოს.

აგროტურიზმის დადებითი სოციალური ელემენტია სოფლის ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმება ტურისტული მომსახურების სფეროში. ამდენად, ამ მიმართულების განვითარება დეპრესიული რეგიონებისა და რაიონების გამოცოცხლებისა და სოციალური განვითარების რეალური გზაა, რომელიც ამუხრუჭებს სოფლის დეგრადაციას და მის დაცვას სამუშაოსა და, ზოგადად, პერსპექტივის უქონლობის გამო.

საგულისხმოა, რომ საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთში, ნიდერლანდებში, ირლანდიაში, გერ-ში, ესპანეთში და სხვაგან აგროტურიზმში ჩაბმას თვითონ სახელმწიფო აძლევს სტიმულს და მას სოფლის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამის განუყოფელ ნაწილად მიიხსენებს. სოფელში და სოფელ ადგილებში დასასვენებლად გამგზავრება განვითარებულ ქვეყნებში ახლა მეორე ადგილზეა ზღვაზე დასვენების შემდეგ. ბევრ ქვეყანაში ამ სახის ტურიზმის განვითარება ლანდშაფტების დაცვისა და ადღენის მთავარ მიმართულებად ჩამოყალიბდა. სწორედ ამან იხსნა შვეიცარიის დიდებული ალპური მდელოები, ნიდერლანდების არხები და წისქვილები, იტალიის ძველი პარკები და ვილები და ა.შ.

მწვანე ტურიზმი მრავალასპექტიანი მოვლენაა. ერთ-ერთია მისი სოციალური ასპექტი. იგი უნდა განვიხილოთ სოფლად მცხოვრებთა შემოსავლების წყაროების დივერსიფიცირების ძლიერ საშუალებად, სასოფლო ტერიტორიებისა და სოფლის ინფრასტრუქტურის კომპლექსური განვითარების კომპონენტად და სოფელ ადგილებში სიღარიბის დაძვევის სტრატეგიის ანგარიშგასაწევ ფაქტორად. სწორედ ამიტომ მთელ რიგ ქვეყნებში სახელმწიფო ყოველმხრივ უჭერს მხარს და სტიმულს აძლევს მწვანე ტურიზმს, მაქსიმალურად ამარტივებს ამ საქმიანობაში ჩაბმას, პრეფერენციებს უწესებს მათ, ვინც ამგვარ მომსახურებას სთავაზობს ბაზარს, ამ პრეფერენციებში კი უპირველესად საგადასახადო შეღავათები იგულისხმება. აქ ნაკლებად იყენებენ სასტუმროების მომსახურებას და დასვენების ორგანიზებაში ცენტრალურ ფიგურად ოჯახი გვევლინება. ამ შემთხვევაში ოჯახი თავის ჩვეულ პირად გლეხურ მეურნეობას მისდევს, რაც მისი ძირითადი საქმიანობაა, ამის გვერდით კი ამავე მეურნეობის ქონებას ტურისტული მომსახურებისთვისაც იყენებს. აქვე შედის საცხოვრებელითა და საკვებით უზრუნველყოფა, ადგილობრივი კულტურის, ტრადიციებისა და ყოფის გაცნობა. საფრანგეთში, მაგალითად, აგროტურიზმის განვითარებამ დიდად განაპირობა უპერსპექტივო სოფელი ადგილებიდან მოსახლეობის მასობრივად წასვლის პრობლემები. აგროტურიზმი იმითაა გამორჩეული, რომ მთელი წელი ფუნქციონირებს. კვიპროსსა და ბულგარეთში მან სოფლებს თვითმყოფადობა შეუნარჩუნა. კვიპროსში, მაგალითად, მოქმედებს აგროტურიზმის განვითარების საგანგებო პროგრამა, რომლის ფარგლებშიც რესტავრაციას უტარებენ სოფლის სახლებს, უნაჩუნებენ ეროვნულ სტილს და ამის პარალელურად კომფორტსა და სიმყუდროვეს სძენენ მათ. სტუმრებს შეუძლიათ ჩაებან ყურძნის კრეფასა და დაწურვას, იშრომონ სამჭედლო და საფეიქრო სახელოსნოებში. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენს მცირეშიწიან, მაგრამ მრავალფეროვნებით გამორჩეულ ქვეყანაში ეს აგროსექტორის განვითარების სასიკეთო გზა იქნება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კ. ბიწაძე. მსოფლიო სასურსათო კრიზისი და საქართველო. ჟ. „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, № 3-4, 2009.
2. ა. გუგუნიანი. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების პერსპექტივა. ჟ. “მსოფლიო 2009 წელს”, გვ. 165.
3. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის საშობაო ეპისტოლე, 2009.
4. ბლოკ „ბიძინა ივანიშვილი - ქართული ოცნების” საარჩევნო პროგრამა. მოკლე ვერსია, 2012.
5. ა. თვალჭრელიძე, ა. სილაგაძე, გ. ქეშელაშვილი, დ. გუგია. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა. „ნეკერი“, თბ., 2011.
6. საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. I-თ, 2012.
7. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სფეროს ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. თბ., I-თ, 2012.
8. Бюллетень МВФ «Перспективы мировой экономики, 28 янв. 2009 г.»

Maia Kapanadze

AGRICULTURE DEVELOPMENT – A REAL PRIORITY Annotation

Today the world countries differently consult with the economic problems. Issues of a property relations on the village, management, a rent, the optimum size of production etc. become a subject of brisk reasonings and disputes.

The agricultural sphere is especially significant for small farms and the countries with a high unemployment rate. If benefits from development of agriculture grow out of policy of overcoming of poverty, this sector will play a passive role and if will gain the commercial importance, becomes a motive power for all economy.

The main directions of agro sector development the present government has planned complete and effective development of its potential, adjustment of competitive production, care for import substitution, increase an export potential of this sector etc.

*პაატა კოლუაშვილი
დავით მამუკელაშვილი*

პროკარაგციისა და ვერტიკალური ინტეგრაციის ეფექტური მიქანიზმი

ქართული სოფელი წლების განმავლობაში უდიერი დამოკიდებულების, არასწორი სოციალურ-ეკონომიკური და აგრარული პოლიტიკის გამო უადრესად დაკნინებულია. ასეთ პირობებში ამ რთული და არაერთგვაროვანი სისტემის კრიზისიდან გამოსვლა და შემდგომი განვითარება შესაბამისი დაცვითი მექანიზ-

მებისა და გარედან დახმარების გარეშე პრაქტიკულად შეუძლებელია. როგორი იქნება საბოლოოდ ქართული სოფლის მომავალი, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად იქნება გაანალიზებული და შეფასებული კრიზისის გამოწვევები ძირეული პრობლემები. მიგვაჩნია, რომ მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი მისი განვითარების პროგრესული კონცეპტუალური ხედვისა და ეფექტური პროექტების შემუშავება.

აგრარული სფეროს სახელმწიფო დახმარების და რეგულირების ქმედით უნარიანობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული რიგ კონკრეტულ საკითხებზე, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო სისტემის სწორი ორგანიზაციული მოდელის დადგენა, ანუ იმ ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის განსაზღვრა, რომელიც უზრუნველყოფს ამ დახმარების უკუგების მაღალ ხარისხს. ასეთი მიდგომა მნიშვნელოვნად აფართოებს სუბსიდიებისა თუ კრედიტების პოტენციურ მიმღებთა წრეს. უზრუნველყოფს ერთის მხრივ – ფინანსური და ორგანიზაციული რესურსების მიზნობრივ წარმართვას და მეორე მხრივ – აუცილებელი კანონმდებლარე ნორმატიული აქტების მიღებას. ეს საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დღეს, როცა საქართველოს მთავრობამ დაიწყო ქართული სოფლის დახმარების უპრეცედენტოდ მასშტაბური დონისიძიებების განხორციელება. თუმცა ყოველთვის არსებობს იმის ალბათობა, რომ არასწორი კონცეპტუალური მიდგომების შემთხვევაში გაწეული ფინანსური და ორგანიზაციული დახმარების შედეგები შესაძლოა იყოს დაბალი უკუგების ან სულაც, უკუშედეგის მომტანი, (როგორც ხდებოდა განვლილი ორი ათეული წლის განმავლობაში).

სწორი კონცეპტუალური პოზიციის ჩამოყალიბება უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს, რომ ცალსახად და კატეგორიულად იქნეს განსაზღვრული რომელი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა არის უფრო ახლოს აგრარულ სექტორში სახელმწიფოს გასატარებელ სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკასთან და, შესაბამისად, რომელ მათგანს შეიძლება მიენიჭოს პრიორიტეტი სახელმწიფო ხელშეწყობის თვალსაზრისით.

ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში აგრარული სექტორის ფუნქციონირების ეკონომიკური ანალიზი ნათლად წარმოაჩენს ქართული სოფლისა და მისი მოსახლეობის ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას, რომელსაც რატომღაც ყველაზე ნაკლები ყურადღება ეთმობა როგორც სამთავრობო, ისე სამეცნიერო წრეების მხრიდან. მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტი, რომ გადამმუშავებული საწარმოები, რომლებიც ძირითადად წარმოდგენილი იყვნენ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის – შპს-ს სახით, სარგებლობდნენ რა მონოპოლური მდგომარეობით, მოგების გაზრდის მიზნით ახდენდნენ ფერმერებისაგან პროდუქციის შესყიდვას რაც შეიძლება დაბალი ფასით (რაც, ხშირ შემთხვევაში, ვერ ანაზღაურებდა პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებსაც კი). ისინი პრაქტიკულად გადაიქცნენ გადაულახავ ბარიერად გლეხობასა და თავისუფალ ბაზარს შორის. გლეხები იმის გამო, რომ მათი პროდუქციის ჩაბარება მხოლოდ შესაბამის გადამმუშავებულ საწარმოში იყო შესაძლებელი, იძულებული იყვნენ, დათანხმებოდნენ პროდუქციის შესყიდვის დისკრიმინაციულ ფასებს, რაც ავტომატურად იწვევდა მათი მოტივაციის დაკარგვასა და გაუცხოებას მარჩენალი მიწის მიმართ. ინტერესთა აღნიშნული კონფლიქტი, რომელიც გამოწვეული იყო სასოფლო-სამეურნეო სისტემის არასწორი, გაუაზრებელი ორგანიზაციული მოწყობით, მნიშვნელოვნაწილად გახდა საფუძველი ერთი მხრივ – სოფლებიდან მოსახლეობის გაძლიერებული მიგრაციისა და მეორე მხრივ – აგრარული წარმოების პარალიზებისა. კერძოდ, განახევრდა ვენახისა და ხეხილის ფართობები, ჩაის პლანტაციებით გაშენებული ათასობით პექტარი ტყედ არის ქცეული, უმძიმეს დღეშია საკონსერვო მრეწველობა, კატასტროფულად შემცირდა ცხვრისა და მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა და სხვ.

აღნიშნულის ძირითადი მიზეზი შპს-ებისა და მოგებაზე ორიენტირებული სხვა ორგანიზაციული ფორმების სავსებით გასაკვირი იმანენტური ინტერესები იყო. აქედან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ საწარმო ურთიერთობათა ასეთი ფორმის განვითარება და გლეხობიდან პროდუქციის შემსყიდველი, მხოლოდ საკუთარ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციების ხელშეწყობა იქნება მხოლოდ უკუშედეგის მომტანი. კერძოდ, სოფლის მოსახლეობას (განსაკუთრებით მიწის წვრილ მესაკუთრეებს, რომლებიც სოფლის მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას შეადგენენ) საბოლოოდ დაუკარგავს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მოტივაციას და, რაც მთავარია, სოფლად ცხოვრებისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივას. აგრო პროდუქციის მწარმოებელთა და გადამმუშავებელი მრეწველობის საწარმოთა ეკონომიკური დამოკიდებულების ძველებური ფორმის შენარჩუნება შესაძლოა ახლო მომავალში აგრო წარმოების განვითარების სერიოზული მუხრუჭი გახდეს. შემთხვევითი არაა, რომ ლიბერალური ეკონომიკის მქონე დასავლეთის ქვეყნებმა სახელმწიფო ხელშეწყობისა და დაფინანსების პრიორიტეტულ მიმართულებად კოოპერაციულ საწყისებზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციების ხელშეწყობა მიიჩნიეს, რადგან მხოლოდ კოოპერირების საშუალებით არის შესაძლებელი ორი საწყისის გაერთიანება: საკუთრების, რომელიც აძლევს მის მფლობელს არჩევანის თავისუფლებას და მასშტაბური წარმოების, რომელიც განაპირობებს ერთმხრივ – ტექნიკურ და ეკონომიკურ უპირატესობას და მეორე მხრივ – ავტორიტეტსა და წონას სასაქონლო და საფინანსო ბაზრებზე.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით ვთვლით, რომ სახელმწიფო დახმარების ბუნეფიციარად სასოფლო-სამეურნეო სუბიექტის განსაზღვრისას, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს, რადგან სწორედ მათ შეუძლიათ განახორციელონ აგრარული სექტორის განვითარებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი რამ – აღძრან სამეწარმეო აქტივობა მოსახლეობაში. კოოპერატივების მუშაობის სტილი მოქნილია და დღევანდელი მოთხოვნილებების ადეკვატური. სახელმწიფომ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ეს ძალა, როგორც ძლიერი და სანდო პარტნიორი სოფლად რთული ეკონომიკურ-ორგანიზაციული პრობლემების მოგვარებისას. მთავრობამ უნდა გააცნობიეროს, რომ არსებულ სიტუაციაში მხოლოდ კოოპერაციული, ანუ სოციალური სოლიდარობისა და სამართლიანობის სისტემის ხელშეწყობით არის შესაძლებელი ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევისა და ჯანსაღი საშუალო ფენის ჩამოყალიბების უადრესად რთული პროცესის განხორციელება.

ჩვენი აზრით, საბოლოო ანგარიშით, სოფლის მეურნეობისა და გადამმუშავებელი მრეწველობის დაბალანსირებული განვითარების ყველაზე ეფექტურ მექანიზმს მათი ინტეგრაცია წარმოადგენს.

ინტეგრირების ოპტიმალური ფორმებისა და მათზე დამყარებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტური მოდელების ძიება მრავალფუნქციური სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ხელშეწყობის აუცილებლობაზე მიგვიყვანს. მათი საშუალებით სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებს მიეცემათ პირველადი პროდუქციის წარმოების, გადაამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის შექმნის შესაძლებლობა, სადაც პროდუქციის ღირებულება ყოველ სამეურნეო საფეხურზე იზრდება და ისინი დაინტერესებული იქნებიან საბოლოო პროდუქციის რეალიზაციიდან მნიშვნელოვნად გაზრდილი შემოსავლებით.

ეს უაღრესად მნიშვნელოვანი პოზიცია არაერთხელ იყო გაუღებელი როგორც საქართველოს პრემიერ-მინისტრის, ასევე სოფლის მეურნეობის მინისტრის საჯარო გამოსვლებში, როგორც აგრარულ სექტორში ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი კომპონენტი. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის ღონისძიებები, რომლებიც ტარდება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის კანონმდებლობის შემუშავების კუთხით. მიუხედავად ამისა, უკვე შეიძლება დასკვნის გამოტანა იმის შესახებ, რომ ეს ღონისძიებები აშკარად არ არის საკმარისი სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციისა და შესაბამისად, აგრარული სექტორის ინტენსიური განვითარებისათვის შემდეგი არგუმენტების გამო:

1. უკვე მიმდინარე შეღავათიანი აგროკრედიტის იმ ნაწილის მიმართ, რომელიც ითვალისწინებს 100 ათასიდან 1 მლნ ლარამდე 3%-იანი კრედიტების გაცემას, რომელიც უშუალოდ გადამამუშავებელი საწარმოების განვითარებას ეხება, გადახდისუნარიანი მოთხოვნის აქტივობა უაღრესად დაბალია (ა. წ. 15 აპრილის მონაცემებით ამ კატეგორიის კრედიტით დაფინანსებულია მხოლოდ სამი პროექტი);

2. ასეთი სესხების გაცემა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებზე ამ ეტაპზე ვერ ხერხდება მათი მორგანიზებული სტრუქტურის და სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შესახებ კანონის არარსებობის გამო, რომელზეც მუშაობა გასული წლის დეკემბერში დაიწყო და მიუხედავად მისი აქტუალობისა, დღესაც არ არის წარდგენილი განსახილველად საქართველოს პარლამენტში.

3. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფინანსური ხელშეწყობის კუთხით ძირითადი აქცენტი კეთდება ევროკავშირის მიერ ინიცირებულ პროგრამაზე, რომლის განხორციელება იწყება მხოლოდ ა. წ. ოქტომბრიდან, რაც ნიშნავს იმას, რომ მიმდინარე სამეურნეო წელი პრაქტიკულად სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის გარეშე ჩაივლის. დროის დაკარგვა კი ამ უაღრესად მნიშვნელოვანი მიმართულების განვითარების კუთხით, მნიშვნელოვნად დასცემს აგრარულ სექტორში გატარებული სხვა მასშტაბური ღონისძიებების ეფექტსაც;

4. ცალსახად შეიძლება იმის თქმა, რომ აგროკრედიტი მიუწვდომელი იქნება მაღალმთიანი რაიონებისა და ომით დაზარალებული სოფლების მოსახლეობისათვის, ვისაც ყველაზე მეტად სჭირდება ქმედუნარიანი ფინანსური და ორგანიზაციული მხარდაჭერა;

5. შპს-ებისა და მოგებაზე ორიენტირებული სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების განვითარებას, რა თქმა უნდა, თავისი ადგილი და მნიშვნელობა გააჩნია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მაგრამ როცა არსებობს აგროწარმოების განვითარების სხვა, უფრო ძლიერი მოტივები და საშუალებები, მთავრობის მხრიდან მათი იგნორირება სერიოზულ შეცდომად შეიძლება ჩაითვალოს.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციისა და ვერტიკალური ინტეგრაციის მექანიზმების ეფექტური ამოქმედების გვეძლევა საშუალება, ტიპური საბანკო კომერციული კრედიტის სოფლის მეურნეობისათვის არაეფექტური და მოუქნელი ფორმა ჩავანაცვლოთ კოოპერატივებზე ე. წ. „სარისკო კაპიტალის“ შეთავაზების გზით. „სარისკო კაპიტალის“ ფორმა, რომელიც დღემდე პრაქტიკულად არ არსებობდა საქართველოში, გავრცელებულია წარმატებული ეკონომიკის ბევრ ქვეყანაში და უმეტესად დაკავშირებულია კოოპერაციულ სისტემასთან (ასეთი სესხის ასაღებად საჭიროა უფრო ნაკლები უზრუნველყოფა (გირაო) და ან სესხი იყოს უფრო გრძელვადიანი კომერციული ბანკების მიერ შემოთავაზებულ სესხებთან შედარებით, გადახდები კი უშუალოდ შეიძლება იყოს დაკავშირებული დაგეგმილი ფულადი სახსრების მოძრაობასთან). ვინაიდან დამფინანსებლის წარმატება მეტწილად ინვესტიციის მიმდების წარმატებაზე დამოკიდებული, ამბიციური და მჭიდრო თანამშრომლობაზე ორიენტირებული მენეჯმენტის მოძიება აქაც საინვესტიციო პროექტის წარმატებით განხორციელების წინაპირობას წარმოადგენს.

არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, პარტნიორობის მნიშვნელოვანი ელემენტები იქნება:

- შესაბამისი საფინანსო ინსტიტუტის (კოოპერაციული ბანკი, სპეციალიზებული ფონდი) მხრიდან ინვესტიციის მიმდების ოპერატიული და სტრატეგიული ხელშეწყობა;
- განვითარებული ეკონომიკის დემოკრატიული ქვეყნების პრაქტიკის გათვალისწინებით სამსაფეხურიანი კოოპერაციული სისტემის შექმნა, რაც, თავის მხრივ, აშკარას ხდის სპეციალური სტრუქტურის შექმნის აუცილებლობას, რომელიც პარტნიორობის საფუძველზე, წინასწარ შემუშავებული სტრატეგიის მიხედვით ორგანიზებას გაუწევს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციული სისტემის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესს.

უაღრესად მნიშვნელოვანია, რომ სამეწარმეო საქმიანობის დაგეგმვის, განხორციელებისა და კონტროლის ასეთი მოდელი წარმოადგენს სამეურნეო რისკების მინიმუმამდე დაყვანის ყველაზე ეფექტურ საშუალებას შემდეგი მოტივების გამო:

1. კრედიტის საგარანტიო უზრუნველყოფის ობიექტს მნიშვნელოვანწილად თვით ამ კრედიტით შექმნილი ძირითადი საშუალებები შეადგენს;
2. სამეურნეო რისკების შემცირებისა და მინიმუმამდე დაყვანის საფუძველს ორი ძირითადი მექანიზმი წარმოადგენს:

- თვით კოოპერაციული სისტემის მართვისა და თვით კონტროლის ფორმა პრინციპით – „ქვევიდან ზევით“;

- მონიტორინგი და აუდიტი ერთ მხრივ - დაფინანსების გამცემის და /ან შესაბამისი უფლებამოსილებით აღჭურვილი ორგანიზაციების მხრიდან.

სახელმწიფო რეგულირების სისტემაში ახალი ელემენტების დანერგვა ინსტიტუციური საფუძვლების შექმნის საშუალებას იძლევა, რაც, თავის მხრივ, ქმნის ეკონომიკურ პირობებს იმ წინააღმდეგობათა გადალახვისათვის, რაც აფერხებს აგრარული სექტორის ტრანსფორმაციას მრავალფეროვანი საფინანსო ურთიერთობების გაფართოებულ სისტემებზე. არასაკმარისია გაცნობიერება იმისა, რომ აგრარულ სექტორში კოოპერაციის განვითარება სახელმწიფო რეგულირების გარდაქმნების ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულებაა და თავის შეკავება ამ კუთხით ქმედითი ღონისძიებების გატარებისა და წარმატებული ეკონომიკის ქვეყნების მდიდარი გამოცდილების გაზიარებისაგან, აუცილებლად შექმნის სერიოზულ მეთოდოლოგიურ სირთულეებს, რაც უადრესად ნეგატიურად აისახება მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ეფექტურობაზე და, ზოგადად, დაგეგმილ სისტემურ-სინერგიულ ეფექტზე.

სერიოზულ შემოთქმულ იქნება ის სქემა, რომლითაც იგეგმება კოოპერაციის ხელშეწყობი მასშტაბური ღონისძიებების განხორციელება, რაც იმაში გამოიხატება, რომ სახელმწიფო იხსნის პასუხისმგებლობას კოოპერაციის პროცესის შედეგებზე და, ევროკავშირის დახმარებით გათვალისწინებული სახსრებით, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის წარმართვა დაგეგმილია საქართველოში მოქმედი არასამთავრობო ორგანიზაციების მეშვეობით. დიდია იმის ალბათობა, რომ ასეთ შემთხვევაში კოოპერატივების მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმატებით ვერ განხორციელებს სამეურნეო პროექტებს, რადგან:

1. არასამთავრობო ორგანიზაციებს არ აქვთ კოოპერაციული სამეწარმეო პროექტების მართვის დადებითი გამოცდილება;

2. წარუმატებელი პროექტების შემთხვევაში ისინი პასუხს არ აგებენ მოსახლეობისა და სახელმწიფოს წინაშე. ამიტომ, მათი აღიარებული იმიჯიდან გამომდინარე, რაც გრანტების მიმართ კორუფციული დამოკიდებულებითაა განპირობებული და ცნობილი, აქაც არ რის გამორიცხული კორუფციული სქემების შექმნის მცდელობები, რაც ნეგატიურად აისახება საინვესტიციო პროექტების წარმატებაზე და მნიშვნელოვნად დააზარალებს როგორც მოსახლეობას, ასევე მთლიანად სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის პროცესს.

აქედან გამომდინარე, სახელმწიფომ ცალსახად უნდა განსაზღვროს ყველაზე მთავარი: სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის წარმართვა წარმოადგენს მასშტაბურ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომელიც პირველად ჩვენს უახლეს ისტორიაში, გამოხეულია უშუალოდ სოფლად მცხოვრები ადამიანების და, საბოლოო ანგარიშით, მთელი საზოგადოების სასიკეთოდ, არსებული რეალობის გათვალისწინებით, სწორედ სახელმწიფომ უნდა აიღოს პასუხისმგებლობა და, სხვა განვითარებული ქვეყნების მსგავსად, უნდა იკისროს ამ უაღვრესად მნიშვნელოვანი პროცესის ძირითადი მაკორდინირებელი, მორგანიზებელი და ხელშეწყობი ფუნქცია, თუმცა ცალკეული ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებები შეიძლება განხორციელდეს არასამთავრობო სექტორის მეშვეობითაც.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ამ ეტაპზე აუცილებლად მიგვაჩნია:

1. საქართველოს პრემიერ-მინისტრთან შეიქმნას სოფლის მეურნეობის განვითარების ეროვნული საბჭო, რომელიც უმოკლეს დროში შეიმუშავებს აგრარული სექტორის განვითარების სტრატეგიას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ზემოხსენებული მოსალოდნელი შეცდომები;

2. სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან შეიქმნას „კოოპერაციის განვითარების ეროვნული ცენტრი“;

3. მაღალმთიან რაიონებსა და ომით დაზარალებულ სოფლებში სახელმწიფოს ხელშეწყობით პარტნიორული ურთიერთობის ფორმით განხორციელდეს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციისა და ვერტიკალური ინტეგრაციის რამდენიმე პილოტური (საცდელი) პროექტი;

4. შეიქმნას სპეციალიზებული კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა, რომელიც დაფუძნებული იქნება ურთიერთდახმარების, თავდებობისა და გარანტიების პრინციპზე.

*Paata Koghuashvili
David Mamukelashvili*

THE EFFECTIVE MECHANISM OF COOPERATION AND VERTICAL INTEGRATION

Annotation

The work concerns the development of voluntary cooperative relations and inter-branch integration and also the technological settlement in rural areas. Under the aegis of the community unions, the most important locally available resources of the intellectual, economic and organizational arrangement will be fully highlighted as well as a single cycle of production, processing and marketing of agricultural products will be created. Based on social solidarity the cooperative community population will be in full ownership of the income from sales of the final product and it will itself decide on earmarking the respective funds for reproduction and/or handling of common social problems. Implementation of the Community Entrepreneurial Mobilization Program will bring forth a substantial growth of incomes of the major portion of the country's population and dynamic improvement of its socio-economic situation.

ქეთევან მდინარაძე

აგრარული სექტორის მდგრადი განვითარების პარსპექტივები საქართველოში

ქართველები ოდითგანვე სამიწათმოქმედო ცივილიზაციის შექმნის სათავეებთან იდგნენ. მიწათმოქმედება მათთვის არა მხოლოდ უბრალო სამეურნეო საქმიანობას, არამედ ერთგვარ ღვთის მსახურებას წარმოადგენდა. როგორც დიდი ილია ბრძანებდა „ქართველი ერის სპეციფიკა, მომდინარე მისი გენეტიკური კოდიდან, აისახება ტრადიციებში, რომელიც განსაკუთრებული თავისებურებითა და რაციონალიზმით წარმართავს ცხოვრების სამეურნეო სფეროს, რამაც უზრუნველყო ქართველთა უძველესი და უმთავრესი საქმიანობის – სოფლის მეურ-

ნების გადაქცევა ქართული სახელმწიფოს წარმოქმნის საფუძვლად”. სოფლის მეურნეობა დღესაც ეკონომიკის უმთავრეს სექტორს წარმოადგენს. სოფლის მეურნეობასთან არის დაკავშირებული ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემების გადაჭრა, როგორცაა: მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფა, მრეწველობის ნედლეულით უზრუნველყოფა, ქვეყნის საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში აქტიური ჩართვა და სხვ. სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს დასაქმების თვალსაზრისით მნიშვნელოვან სექტორს. ქვეყნის მოსახლეობის ნახევარზე მეტი, დაახლოებით 63 პროცენტი, აგრარულ სექტორშია დაკავებული, თუმცა ამ სექტორის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში მათედსაც ვერ აღწევს, ამიტომ სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა უმნიშვნელო შემოსავლები ხშირად მასობრივი მიგრაციის მიზეზი ხდება.

სოფლის მეურნეობაში შექმნილი რთული მდგომარეობიდან გამოსვლის მიზნით, საქართველოს მთავრობამ 2014 წლამდე პერიოდის პრიორიტეტად განსაზღვრა: სოფლის მეურნეობის განვითარების 1 მილიარდიანი ფონდის შექმნა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიფიკაცია, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის განახლება, რეგიონებში ბიზნესგარემოს გაჯანსაღება და სტიმულირება, სასურსათო უსაფრთხოება და სურსათის უვნებლობა.

სოფლის მეურნეობა ეროვნული ეკონომიკის ერთადერთი დარგია, რომელშიც 2000 წელთან შედარებით წარმოების მოცულობა კი არ გაიზარდა, არამედ შემცირდა კიდევ.

ცხრილი 1

**მემცენარეობის პროდუქციის წარმოება 2003-2010 წლებში
(ათასი ტონა)**

		2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ხორბალი	89,4	225,4	190,1	69,7	74,9	80,3	53,9	48,4
სიმინდი	295,9	461,9	421,3	217,4	295,8	328,2	291	141,1
ლობიო	2,7	12,1	23	7,8	10,5	11,6	10,2	5,8
მზესუმზირა	2,6	25,5	22,3	12,3	16,1	15,1		
კარტოფილი	302	425,2	432,2	168,7	229,2	193,4	216,8	228,8
ბოსტნეული	354,2	430,1	436,7	175,7	190,3	165	170,3	175,7
ბალჩეული	80,2	125	119,6	37,8	73,5	52,8	43,7	40,9
საკვები კულტურები	51,5	179,4	138,1	52,3	29,3	35,2	39	37,1
ხილი	250	260	264,9	153,3	227,5	257,6	181	127,1
ციტრუსი	40	59,2	122,1	52,2	98,9	55,2	93,6	52,1
ყურძენი	210	200	250,3	162,5	227,3	175,8	150	120,7
ჩაის ფოთოლი	24	25,2	22,8	6,6	7,5	5,4	5,8	3,5

წარმო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2010 წელს 2000 წელთან შედარებით, შემცირებულია ყველა ერთწლიანი და მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურის მოსავალი. კერძოდ, ყურძნის მოსავალი შემცირდა 40 პროცენტით, კარტოფილის, ლობოს და ხილის მოსავალი განახევრდა, ბოსტნეულის შემცირდა – 60 პროცენტით, ბალჩეულის – 65 პროცენტით, სიმინდის – 70 პროცენტით, ხორბლის და ჩაის წარმოების – 80 პროცენტით.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების შემცირების ძირითად მიზეზად შეიძლება დავასახელოთ საოჯახო მეურნეობების მძიმე ფინანსური მდგომარეობა, რაც აფერხებს მათ მიერ უხვმოსავლიანი თესვისა და ნერგების, სასუქის, შხამქიმიკატების, ტექნიკისა და საწვავის შექმნას. გარდა ამისა, ბაზარი გაჯერებულია შედარებით იაფი, მაგრამ დაბალი ხარისხის იმპორტული პროდუქციით, რაც ადგილობრივ მეწარმეს ამ პროდუქციის წარმოების სტიმულს უკარგავს.

ამ ფონზე ძალზე საინტერესოა აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის სტრუქტურა.

ცხრილი 2

აგროსასურსათო პროდუქციის საგარეო ვაჭრობა 2000-2011 წლებში

	2000	2003	2005	2007	2009	2010	2011
აგროსასურსათო პროდუქციით საგარეო სავაჭრო ბრუნვა	260620	373495	741330	1123830	1109275	1305735	1615735
აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტი	92615	164670	303910	298625	315595	346605	434810

აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტი	168005	208825	437420	825205	793680	959130	1180925
ექსპორტის წილი მთლიან ბრუნვაში	35,5	44,1	41	26,6	28,5	26,5	26,9
იმპორტის წილი მთლიან ბრუნვაში	64,5	55,9	59	73,4	71,5	73,5	73,1
საღდლო	-75390	-44155	-130610	-526580	-478085	-612525	-746115

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტი 2003-2011 წლებში საქართველოში 5.7-ჯერ, ექსპორტი კი მხოლოდ 2.6-ჯერ გაიზარდა. შედეგად საგარეო ვაჭრობაში უარყოფითი საღდლოს წილი თითქმის 4-ჯერ გაიზარდა. შესაბამისად მოსახლეობის სურსათზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაში სულ უფრო მზარდ როლს ასრულებს იმპორტირებული აგრარული საქონელი. ექსპორტის სტრუქტურაში წამყვანი ადგილი უკავია კვების მზა პროდუქტების ჯგუფს. 2011 წელს ექსპორტზე გავიდა 132 მლნ დოლარის თხილის ნედლეული, რაც აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის თითქმის მესამედს შეადგენს. ექსპორტზე გავიდა 56 მლნ დოლარის ღვინო. ზრდის ტენდენციით ხასიათდება ციტრუსებისა და სანელებლების ექსპორტი. იზრდება ბოსტნეულისა და ხილის წველების ექსპორტი. იმპორტის შემადგენლობაში მთავარ პოზიციას იკავებს ხორბალი. 2011 წელს იმპორტირებულ იქნა 184 მლნ დოლარის ხორბალი, რაც აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტის თითქმის 16 პროცენტს შეადგენს. მაღალია შაქრის, სიგარეტისა და მხესუმზირის ზეთის იმპორტი. წინა წელთან შედარებით 2011 წელს 3-ჯერ გაიზარდა სიმინდის იმპორტი.

საეურადებო პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გადანაწილება ეკონომიკის სექტორების მიხედვით. საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა 2009-2011 წლებში იზრდება, სოფლის მეურნეობის დაფინანსება კი იკლებს.

ცხრილი 3

სოფლის მეურნეობის დაფინანსება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებით (ათასი აშშ დოლარი)

	პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები	სოფლის მეურნეობის დაფინანსება	%
2009	658 400.6	22 326.9	3.4
2010	814 496.6	8 613.9	1.9
2011	980 600.7	13 607.1	1.4

მოცემული ცხრილიდან ჩანს, რომ 2011 წელს საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 980.6 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, ანუ წინა წელთან შედარებით 166.1 მილიონი დოლარით (20.4 პროცენტით) მეტი. სოფლის მეურნეობა მხოლოდ 13.6 მილიონი დოლარით დაფინანსდა, რაც მთლიანი ინვესტიციების მხოლოდ 1.4 პროცენტს შეადგენს, რაც კიდევ უფრო ნაკლებია 2010 წლის მაჩვენებელთან შედარებით. თუმცა ამ სექტორს განვითარების მნიშვნელოვანი პოტენციალი გააჩნია და ინვესტიციების თვალსაზრისით საინტერესოა.

ექსპერტების შეფასებით, საქართველოს აგრარულ პოტენციალს შეუძლია 8-12 მილიონი ადამიანის სურსათით უზრუნველყოფა, მაშინ, როდესაც დღეს ქვეყანა თავისი პოტენციალის ნახევარსაც არ იყენებს. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველო მცირემიწიანი, თანაც მთიანი ქვეყანაა (საგარეულებს მასში მხოლოდ 13 პროცენტი უკავია), აუცილებელია მიწის რესურსების, როგორც აგრარული სექტორის ყველაზე მნიშვნელოვანი პოტენციალის და ქვეყნის სიმდიდრის ეფექტიანად გამოყენება.

მსოფლიო პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ ნებისმიერი სახელმწიფო, პირდაპირი (საბიუჯეტო დაფინანსების) თუ არაპირდაპირი (სამართლებრივი რეგულაციებისა და ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენების) გზით ერევა ქვეყნის ეკონომიკის მართვასა და რეგულირებაში. თუ გავითვალისწინებთ ქვეყნის სასურსათო პროდუქტებით უზრუნველყოფის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, აგრარული სექტორი უნდა სარგებლობდეს სახელმწიფოს სისტემატური მხარდაჭერით.

აგრარულ სექტორში სახელმწიფო რეგულირების ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს: 1) სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის, ნედლეულის და სურსათის ბაზრის ფორმირება და ფუნქციონირება; 2) დაფინანსების, დაკრედიტების, დაზღვევის, შეღავათიანი საგადასახადო სისტემის უზრუნველყოფა; 3) აგროსასურსათო პროდუქციის წარმოების სტაბილიზაცია და განვითარება; 4) მოსახლეობის სასურსათო პროდუქციით უზრუნველყოფის გაუმჯობესება; 5) ადგილობრივ ბაზარზე სამაშულო საქონელ წარმოების დაცვა; 6) სოფლის სოციალური სფეროს განვითარება. სწორი აგრარული პოლიტიკის კურსის გატარებით შესაძლებელია მოკლე დროში წარმატებების მიღწევა. ამის მაგალითია იაპონია, ჩინეთი, ჩრდილოეთ კორეა, პოლონეთი, ისრაელი, პოლანდია. იაპონიამ სოფლის მეურნეობისადმი დახმარებით დარგის მთლიანი შიდა პროდუქტი – 78, ნორვეგიამ – 80, აშშ-მ – 25, ევროკავშირმა 33 პროცენტამდე გაზარდეს.

აგრარული სექტორის განვითარებისათვის აუცილებელია თავისუფალი საკრედიტო ბაზრის არსებობა. ქვეყანაში არსებობს კრედიტებისა და დახმარებების საზღვარგარეთული ფონდები, მაგრამ მისი მიღების მექანიზმი ძალიან რთულია. კომერციული ბანკები კი საერთოდ ხელმიუწვდომელ პირობებს სთავაზობენ აგრარულ სექტორს. იაპონიამ სოფლის მეურნეობაში გაცემულ კრედიტებზე პროცენტი ნულამდე, ხოლო აშშ-მ 2,5 პრო-

ცენტრამდე დაწია. საკრედიტო პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს აგრარული სექტორის მხარდასაჭერად ცენტრალიზებული შეღავათიანი კრედიტის დროულ გამოყოფას.

რამდენადაც სოფლის მეურნეობა სპეციფიკური დარგია, კერძოდ დიდი სიძნელეებია რისკების შეფასების, კონტროლისა და ზარალის დაანგარიშებაში, სადაზღვევო პრემია სოლიდურ ციფრამდე ადის. ქართული სადაზღვევო კომპანიები ვერ ან არ ახერხებენ ახალი სადაზღვევო პროდუქტების შემუშავებას და დანერგვას. ხელისუფლება კი ამ პროცესის სტიმულირებაში არ ერევა. 2003 წლის მონაცემებით, ევროკავშირმა 162 მილიარდი ევროს ღირებულების სოფლის მეურნეობის პროდუქცია აწარმოა, აქედან დაზღვეული იყო 37 მილიარდი ევროს ღირებულების მოსავალი, ანუ მთლიანი პროდუქციის 23 პროცენტი. სადაზღვევო პრემიის 32 პროცენტი დაიფარა სახელმწიფოს მიერ სუბსიდიის სახით. პოლენეთში ძირითადად განვითარებულია აგროდაზღვევის 2 მიმართულება: მოსავლის და საქონლის დაზღვევა. სტატისტიკით, ფერმერების მხოლოდ 3 პროცენტი აზღვევს მოსავალს, თუმცა 2009 წლიდან უკვე სახელმწიფო იღებს სერიოზულ თანამონაწილეობას და აფინანსებს 40 პროცენტს მოსავლის დაზღვევაში და 50 პროცენტს საქონლის დაზღვევაში. აესტრიაში სადაზღვევო პრემიის 50 პროცენტს იხდის ფერმერი, 50 პროცენტს – სახელმწიფო. დაზღვეულია მთლიანი მინდვრების 75 პროცენტი, ვენახების – 60 პროცენტი, ბოსტნეულის – 90 პროცენტი, ბაღჩეულის – 80 პროცენტი, მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი – 30 პროცენტი. ყაზახეთში კანონმდებლობით აგროდაზღვევა სავალდებულოა. აქ დიდი ყურადღება ეთმობა აგროდაზღვევის ნორმატიული ბაზის განვითარებას და სახელმწიფო რეგულირებას.

გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს აგრარულ სექტორს, სახელმწიფოს ხელშეწყობით, თავისუფლად შეუძლია წარმატებებს მიაღწიოს და მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით გაეიდეს. ამის საშუალებას იძლევა ბუნებრივი რესურსების პოტენციალი: ნაყოფიერი მიწები, ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, იაფი მუშახელი და სხვ.

გასათვალისწინებელია ის მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომ აგრარული სექტორის აღორძინება და განვითარება განაპირობებს სოფლის მეურნეობასთან მჭიდრო კავშირში მყოფი ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგების განვითარებასაც. ასეთ დარგებს მიეკუთვნება: კვებისა და გადამამუშავებელი მრეწველობა, მინერალური სასუქებისა და შხამქიმიკატების წარმოება, ტურიზმი, ვაჭრობა, მსუბუქი და მძიმე მრეწველობა, ავტოტრანსპორტი და მრავალი სხვა. მათი განვითარებით კი ქვეყანაში შეიქმნება უამრავი სამუშაო ადგილი და მკვეთრად შემცირდება უმუშევრობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კოლუაშვილი პ. საქართველო და მსოფლიო. 03.2012.
2. ბეჭია ბ. ყველაზე სასწრაფო, აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ნაბიჯი სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის. “სტარტეგია და ორგანიზაცია”, 2009.
3. საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი, 2011 წლის პუბლიკაციები ეკონომიკური მაჩვენებლების შესახებ.
4. ქვეყნის ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტი 2013-2016 წლებისათვის.
5. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2012.

Ketevan Mdinardze

STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF AGRARIAN SECTOR IN GEORGIA

Annotation

The paper deals with the conditions and prospects of development of agrarian sector in Georgia. The agricultural sector suffers a lot of difficulties currently. There is a lack of budget allocations or direct foreign investments. Accordingly, the gross domestic product figures are low, which in turn, creates severe economic and social problems.

The targeted state policy is required to eliminate the complicated situation in the given field. The government of Georgia has distinguished agriculture as a priority and taken relevant actions like intensification of agricultural production, renewal of agricultural machinery, creation and stimulation of healthier business environment, food safety, and raising 1 billion fund for agricultural development.

It is important to consider that the revival and development of agricultural sector in the national economy is closely connected to the development of other sectors. Development of these sectors will assist to creating of work places and decreasing unemployment sharply

ეთერ ნარიმანიშვილი

აგრარული მეწარმეობის ორგანიზაციული ფორმებისა და აბრობიზნესის სრულყოფის გზები

საბაზრო ურთიერთობების პირობებში მეწარმეობა არა მარტო სამართლებრივად გამართლებული, არამედ სასურველი და აუცილებელია საზოგადოების კეთილდღეობისათვის. საქართველოში მეწარმეობისათვის ჯერჯერობით კიდევ არ არის შექმნილი სრულყოფილი სამართლებრივი ბაზა. მეწარმეობის აღორძინებას, განსაკუთრებით კი მეწარმეთა საშუალო ფენის შექმნას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოსათვის, რადგან კავშირი ეროვნულ უშიშროებასა და ეკონომიკას შორის აუცილებელია ქვეყნის განვითარებისათვის. მეწარმე ორგანიზაცია უნდა გაუკეთოს საქონლის წარმოებასა და მომსახურების საქმიანობას. ამასთან, მოქმედებს რა პირადი სარგებლობის ინტერესებიდან გამომდინარე, იგი საკუთარი პასუხისმგებლობით ხელს ჰკიდებს იმ საქონლის, პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებას, რომელიც სხვებს სჭირდებათ და მისთვის მოგების მომტანია. ამ მიმართულებით მეწარმე მეტად მნიშვნელოვან ფუნქციას

ასრულებს აგრარული სექტორის ეკონომიკის განმტკიცებისა და სასურსათო უზრუნველყოფის სფეროში. საბაზრო ტიპის სოფლის მეურნეობა, რომელსაც საფუძვლად უდევს მეურნეობრიობის მრავალფეროვნება, იძლევა იმის საშუალებას, რომ მეწარმე თავად აირჩიოს იგი საწარმოო პირობების გათვალისწინებით.

მეწარმეობის მრავალფეროვნება საქართველოს აგრარულ სექტორში იმითაც არის აუცილებელი, რომ ამას განაპირობებს ქვეყნის შიდარეგიონული თავისებურებები და განსხვავებული ბუნებრივ - ეკონომიკური პირობები. ინდივიდუალური მეწარმე თანამედროვე სოფლის მეურნეობაში ჯერ - ჯერობით სწორედ საოჯახო (საკომლო) მეურნეობაა, რომელიც დაფუძნებულია კერძო საკუთრებაზე. სამეწარმეო კანონმდებლობით გათვალისწინებული ინდივიდუალური მეწარმის სტატუსს საოჯახო მეურნეობა მაშინ შეიძენს, თუ მასში დასაქმებული იქნება ოჯახის არაწევრი ხუთი პირი მინც, ექნება დადგენილი წესით მოწეობილი სამეურნეო ორგანიზაცია და საბუღალტრო საქმე, სხვა შემთხვევაში, კანონის მიხედვით, იგი არის ფიზიკური პირი და ეწევა სამეწარმეო საქმიანობას საოჯახო (საკომლო) მეურნეობაში. კანონიდან არ ჩანს, რომელია სწორი - ინდივიდუალური მეწარმე, ფიზიკური პირი თუ საოჯახო (საკომლო) მეურნეობა, გაუგებარია მათი რაობა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა. ჩვენი აზრით, საჭიროა ნათლად გამოიკვეთოს ინდივიდუალური მეწარმის, ფიზიკური პირისა და საოჯახო მეურნეობის სახე. ამიტომ უმჯობესი იქნება საოჯახო მეურნეობას კანონში მიეცეს ის სტატუსი, რაც მას სინამდვილეში აქვს და ტექსტშიც მოვიხსენიებთ, როგორც საოჯახო მეურნეობას. ამასთან, საოჯახო (საკომლო) მეურნეობის ფორმა დღეს ყველაზე მასობრივი ფორმაა და მომავალშიც მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავებს ქართულ სოფელში.

აქედან გამომდინარე, საჭიროა მისი ასეთი სახით დაკანონება საოჯახო მეურნეობა, როგორც წესი, იქმნება ოჯახის (კომლის) მიხედვით. მიწის ფართობი, რომელიც კომლს გამოეყოფა, წარმოადგენს საოჯახო მეურნეობის შემადგენელ ნაწილს. საოჯახო მეურნეობა შედგება კომლის საცხოვრებელი ბინის, დამხმარე ნაგებობების, საკუთარი და იჯარით აღებული მიწის ფართობის, სამეურნეო ინვენტარის, პირუტყვის, საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის, მეზობლებსა და ხელისუფლების ორგანოებთან ურთიერთობის, როგორც ერთიანი და ერთმანეთთან დაკავშირებული ობიექტი. ამასთან, იგი უმრავლეს შემთხვევაში კომლის შემოსავლის უმთავრესი წყაროა. საოჯახო მეურნეობას მეთაურობს კომლის უფროსი, რომელიც საკუთარი შეხედულებისამებრ უძღვება მას. იგი ვალდებულია, დანიშნულებისამებრ გამოიყენოს საკუთრებაში გადაცემული მიწის ნაკვეთი. კანონით - "სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ" დაწესებულია, რომ "იმ შესაკუთრის მიმართ, რომელიც ზედიზედ ორი წლის განმავლობაში არ ამუშავებს მიწას, არ იხდის მიწათსარგებლობისათვის დადგენილ გადასახადს, არ უძღვება მეურნეობას და ასეთ შემთხვევაში იჯარით არ გადაცემს სხვა პირზე, გამოყენებული იქნება საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციები". საოჯახო მეურნეობის მფლობელს უფლება აქვს, გამოიყენოს დაქირავებული მუშახელი როგორც ქვეყანაში არსებული წესის მიხედვით, ასევე კერძო მოლაპარაკების საფუძველზე. საქართველოს ისეთი მთიანი მხარის პირობებში, როგორცაა აჭარა და სადაც წარმოების მეტად რთული ბუნებრივი პირობებია (შეუძლებელია ტექნიკის გამოყენება, სამუშაოები ხელით სრულდება), საკარმიდამო (ინდივიდუალურ) სექტორს უნდა მივანიჭოთ უპირატესობა. იგი, ჩვენი აზრით, დიდხანს იქნება მთის ზონაში მეწარმეობის განვითარების ძირითადი ფორმა.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების პოტენციალი, რომელიც არახელსაყრელ ბუნებრივ პირობებში არსებობს, ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებლად უნდა იქნეს გამოყენებული. ამ ფუნქციის შესრულება საკარმიდამო სექტორს უკეთ შეუძლია, ოღონდ ამისათვის საჭირო იქნება შესაბამისი პირობების შექმნა. არის მეორე ფაქტორიც, რომელიც ზრდის საოჯახო მეურნეობის მნიშვნელობას. როგორც ცნობილია, მიწის პრივატიზების შედეგად, რომელიც დიდი ხარვეზებით ჩატარდა, კერძო სექტორს გადაეცა ვენახებისა და ხილის ბაღების 80%-ზე მეტი. ქვეყანაში პირუტყვი და ფრინველი მხოლოდ კერძო სექტორს გააჩნია და საკმაოდ ინტენსიურადაც ვითარდება. დავას არ იწვევს ისიც, რომ უახლოეს თვალსაწიერში საოჯახო მეურნეობები იქნებიან ყურძნის, ხილის, ციტრუსის, ხორცის, რძის, ბოსტნეულის და რიგი სხვა პროდუქტების ძირითადი მწარმოებელი. ყველა შემთხვევაში ასე იქნება მანამ, სანამ ფერმერული მეურნეობები, სასოფლო-სამეურნეო კონკრეტულები და სხვა ორგანიზაციული ფორმები არ გახდებიან ოჯახური მეურნეობების რეალური კონკურენტები, სანამ თვით ბაზრის მოთხოვნა არ გვაიძულებს სამრეწველო ტიპის ბაღვენახების და მეცხოველეობის ობიექტების შექმნა-ჩამოყალიბებას. ფერმათა გამსხვილებით პროცესი დიდი ხანია მიმდინარეობს მსოფლიოში და მიწის ბაზრის ჩამოყალიბებისთანავე იგი ჩვენთანაც განვითარდება. გარდა რთული ვერტიკალური ზონალობისა, რელიეფის დახრილობისა და სიჭრელისა, სახნავი მიწების დიდი ნაწილი აჭარაში და განსაკუთრებით მის მთის ზონაში, წარმოდგენილია მცირე კონტურებიანი ნაკვეთების სახით დიდი ქანობის ფერდობებზე, სადაც გაძნელებულია მობილური ტექნიკის გამოყენება და იგი ძირითადად ხელითა და ცოცხალი გამწვევი ძალით მუშავდება. ყოველივე ეს ადასტურებს ჩვენს პროგნოზს იმის შესახებ, რომ საქართველო მცირე და საშუალო სიდიდის, მაგრამ მრავალფეროვანი აგრარული წარმოების ქვეყანა იქნება. ამასთან დაკავშირებით, უმართებულად გვეჩვენება "მეწარმეთა შესახებ" კანონის მუხლი, სადაც ნათქვამია, რომ "სამეწარმეო საქმიანობად არ ჩაითვლება ფიზიკური პირების, ე.ი. საოჯახო მეურნეობების სასოფლო-სამეურნეო ან სატყეო-სამეურნეო საქმიანობა". პირდაპირ ვიტყვით, კანონმდებლობა არ ცნობს მეურნეობრიობის ფორმას, რომელიც ქვეყანას უზრუნველყოფს ძირითადი სასურსათო პროდუქტებით. ეს ამ კანონის დიდი ხარვეზია და იგი უნდა გასწორდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში სერიოზული სიძნელეები შეიქმნება საოჯახო მეურნეობებთან სახელმწიფო ურთიერთობების დარეგულირების საქმეში. აგრობიზნესის ამა თუ იმ სახეობის ჩამოყალიბება და რეგისტრაციაში გატარება, როგორი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისაც არ უნდა იყოს, სასურველ შედეგს ვერ მოგვიტანს, თუ არ შეიქმნება მათი საქმიანობისათვის ხელსაყრელი პირობები. განსახელმწიფოებრიობა თვითმიზანი არ არის, ამ პროცესმა უნდა უზრუნველყოს შრომითი მოტივაციის მკვეთრი გაზრდა, წარმოების ეფექტიანობისა და შრომის მწარმოებლურობის ამაღლება. ასეთია მეწარმე-მესაკუთრის ბუნება და იგი არ დააყოვნებს უკუგებას. სხვა შემთხვევაში განსახელმწიფოებრიობას მოსდევს კრიზისი და წარმოების დაცემა, რომელიც მთელი ძალით დაატყდა თავს საქართველოს და მათ შორის საკვლევე რეგიონსაც. მიგვაჩნია, რომ განსახელმწიფოებრიობა, როგორც სოფლის

მეურნეობის რეფორმის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, დიდი დარღვევებით წარიმართა, იგი ერთდროულად და ერთნაირად შეეხო მსხვილი და წვრილი, რენტაბელური და არარენტაბელური სასაქონლო პროდუქციის მწარმოებელ საწარმოებს. ერთბაშად მოიშალა სურსათის სახელმწიფო რესურსების ფორმირების სისტემა. ამ მდგომარეობიდან გამოსავალს იმაში ვხედავთ, რომ ყოველ მხრივ დანქარდეს პროცესი ახალი ტიპის მეწარმეთა ფორმირებისა და მათი საქმიანობისათვის ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად. სააქციო და სხვა სახის საზოგადოებები, ასევე კოლმეურნეობების ბაზაზე დაფუძნებული სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები რეალურად უნდა გახდნენ დამოუკიდებელი და თავისუფალი. აღნიშნულთან ერთად, საქართველოს აგროწარმოების უმნიშვნელოვანესი დამახასიათებელი ნიშანია დაწვრილერეთეული (პარცელური) მეურნეობის დომინირება. პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ ერთ ჰექტრიან მეურნეობებს არ ძალუძთ ქვეყნის სასურსათო უზრუნველყოფის სტრატეგიული ამოცანის გადაჭრა. ეს შესაძლებელია მხოლოდ ოპტიმალური სიდიდის ფერმებში. ამ უკანასკნელთა ფორმირება კი უნდა განხორციელდეს მიწის წვრილ მესაკუთრეთა თავისუფალი და ნე-ბაყოფლობითი გაერთიანების საფუძველზე. ეს ხელს შეუწყობს მცირეფართობიან მეურნეობათა თანდათანობით რეალურ ფერმებად გარდაქმნას, მიწის რესურსების რაციონალურ გამოყენებას და რენტაბელური სასაქონლო მეურნეობების ჩამოყალიბებას კოოპერირების გზით, სადაც ერთნაირად იქნება უზრუნველყოფილი როგორც კოოპერაციული გაერთიანების წევრთა (მიწის მესაკუთრეთა), ასევე ქვეყნის სასურსათო ინტერესები. სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა სპეციალიზაციის ზონების და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით მიწის ბაზრის ჩამოყალიბების შედეგად, ქვეყანაში გვექნება 3-5, 5-10, 10-20 ჰექტრიან მეურნეობათა სიჭარბე, რაც არ გამორიცხავს ბარის ზონაში სხვადასხვა კულტურათა (განსაკუთრებით ჩაის) წარმოებას. თავისუფალი მეწარმეობა იმასაც გულისხმობს, რომ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაცია უნდა უზრუნველყოს თვითონ მეწარმემ, რომელიც თავისი მნიშვნელობით პროდუქციის წარმოების ორგანიზაციაზე ნაკლები არ არის. ამ მიმართულებით ფართო გზა უნდა გაეხსნას სასაქონლო ბირჟებს, საშუამავლო კანტორებს, მეწარმეთა სამარკეტინგო მომსახურებასა და წარმოებული პროდუქციის გასაღების ისეთი ფორმების მონახვას, რაც მეწარმეს გაათავისუფლებს ამ საზრუნავისაგან და ეკონომიკურად არ დააზარალებს. იმისათვის, რომ სახელმწიფო და კერძო სექტორების შესაძლებლობათა რაციონალური გამოყენების საფუძველზე მივაღწიოთ საზოგადოებრივი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას სურსათზე, აუცილებლად მიგვაჩნია ჩამოვყალიბოთ ყველა სახის სასურსათო ბაზარი, რომელიც დღეს ჩვენ არ გვაქვს და მასში მარკეტინგული მართვის ორგანიზაციამ თავისი გადაწყვეტილი სიტყვა უნდა თქვას. აგრომწარმოებელთა მომსახურების ქსელის უმოკლეს ვადაში ორგანიზება შესაძლებელია მხოლოდ სახელმწიფო რეგულირებასა და სოფლის მეურნეობისადმი მხარდამჭერი პოლიტიკის არსებობის პირობებში. აგრობიზნესის წინაშე მდგომი ამოცანების გადაჭრა გადაუდებლად მოითხოვს მეწარმეებთან პარტნიორობას, სამეწარმეო საქმიანობისადმი მხარდაჭერას, შესატყვისი ეკონომიკური გარემოს შექმნას, დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებასა და სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების მიმართულებათა გარდაქმნას, რაც უფრო ეფექტიანად ჩართავს სამეურნეო ბრუნვაში არსებულ რესურსებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ. ცერცვაძე, აგრარული სექტორის განვითარება საქართველოში, „ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები“-კრებული V თსუ-ს გამომცემლობა, 1998.
2. მ. გიორგაძე, ინვესტიციების როლი, პროცესების ძირითადი ტენდენციები, „ეკონომიკა“- 3-4, 2001.
3. ო. ვაშაკიძე, ო. ჯიქია, საქართველოს აკს-ს განვითარების სახელმწიფო რეგულირება, გვ. 473.
4. ვ. ზეიკიძე, აგრარული სფეროს რეგულირების რეგიონული ასპექტები, „სამეცნიერო შრომათა კრებული“, თბ., 2003.
5. თ. კუნჭულია, „სოფლის მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სტრატეგია“ „ეკონომიკა“ 8-9., 1993.

Eter Narimanishvili

COMPLETE WAYS OF AGRIBUSINESS AND AGRICULTURAL ORGANIZATIONAL FORMS OF UNDERTAKERS
Annotation

So, cooperation with undertakers, to support undertakers business, to make suitable economic atmosphere, to conduct sector structure and create research and scientific works and involved existed recourses in agricultural trade are necessary for solving the problems which are appeared in agribusiness.

If there exists regularity of government and agricultural science, politic service of agricultural undertakers in a short way of nets is possible to make its organization.

ეთერ ნარიმანიშვილი

აგრარული სექტორის განვითარება და სტრატეგია
თანამეცნიერო პირობებში

საბაზრო ეკონომიკაზე ქვეყნის გადასვლამ შეაფერხა ფერმერული მეურნეობის ფორმირება და ფუნქციონირება, ადგილობრივი რესურსული პოტენციალის უდანაკარგოდ და ეფექტიანად გამოყენება, მათთვის სწორი საწარმოო მიმართულების მიცემა, გამოიწვია სოფლის მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესება და შედეგად მიგრაციული პროცესების გახშირება. თანამედროვე რთულმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ როგორც მსოფლიოში, ისე საქართველოში არსებითად შეცვალა აგრარული სექტორის ფუნქციონირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური და სამართლებრივი პირობები. რიგი სუბიექტური და დარგობრივი მიზეზების გამო, აგრარულ სექტორში სერიოზული პრობლემები წარმოიშვა. საწარმოო საშუალებებზე ფასების წინმსწრეობა

ზრდამ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ფასებთან შედარებით, სოფლის მწარმოებელთა სუსტმა პოზიციებმა აგროსასურსათო ბაზარზე გამოიწვია დარგში ფინანსური მდგომარეობის გამწვავება, სუსტი საინვესტიციო მიმზიდველობის ფონზე საინოვაციო აქტიურობის შემცირება. აღნიშნული უარყოფითი ტენდენციების აღმოსაფხვრელად საჭიროა ახლებურად, სოციალური და ეკონომიკური კრიტერიუმების გათვალისწინებით აგრარული სექტორის განვითარებისა და მისი პოტენციალის ფორმირების თანამედროვე მეთოდოლოგიური საფუძვლების შემუშავება, სწორი გადაწყვეტილებების მიღება, სასოფლო წარმოების სტრუქტურული სრულყოფა, დარგობრივ - რეგიონული ეკონომიკის ოპტიმიზაცია, ახალი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების დანერგვა, არსებული პოტენციალის რაციონალურად გამოყენება, ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით ბაზრის გაჯერება, ეკონომიკური მექანიზმის თანამედროვე მოთხოვნებზე მორგებული, სრულიად ახალი, პროგრესული მოდელის დამუშავება და სხვა.

აღნიშნული პრობლემების დროულად და სწორად გადაჭრა ხელს შეუწყობს სოფლის მეურნეობის ეკონომიკურ ზრდას, სასურსათო პროდუქტებით ქვეყნის თვითუზრუნველყოფას, საგარეო - ეკონომიკური კავშირების განმტკიცებას. მსოფლიო ინტეგრირების პროცესებში საბაზრო ეკონომიკაზე ქვეყნის გადასვლამ შეაფერხა ფერმერული მეურნეობის ფორმირება და ფუნქციონირება, ადგილობრივი რესურსული პოტენციალის უდანაკარგოდ და ეფექტიანად გამოყენება, მათთვის სწორი საწარმოო მიმართულების მიცემა, ამ ყველაფერმა გამოიწვია სოფლის მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესება და შედეგად მიგრაციული პროცესების გახშირება. აღნიშნული უარყოფითი ტენდენციების აღმოსაფხვრელად საჭიროა ახლებურად, სოციალური და ეკონომიკური კრიტერიუმების გათვალისწინებით აგრარული სექტორის განვითარებისა და მისი პოტენციალის ფორმირების თანამედროვე მეთოდოლოგიური საფუძვლების შემუშავება, სწორი გადაწყვეტილებების მიღება, სასოფლო - წარმოების სტრუქტურული სრულყოფა, დარგობრივ-რეგიონული ეკონომიკის ოპტიმიზაცია, ახალი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების დანერგვა, არსებული პოტენციალის რაციონალურად გამოყენება, ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით ბაზრის გაჯერება, ეკონომიკური მექანიზმის თანამედროვე მოთხოვნებზე მორგებული, სრულიად ახალი, პროგრესული მოდელის დამუშავება და სხვა. აღნიშნული პრობლემების დროულად და სწორად გადაჭრა ხელს შეუწყობს სოფლის მეურნეობის ეკონომიკურ ზრდას, სასურსათო პროდუქტებით ქვეყნის თვითუზრუნველყოფას, საგარეო-ეკონომიკური კავშირების განმტკიცებას, მსოფლიო ინტეგრირების პროცესებში საქართველოს სტაბილურად ჩართვას საქართველოში პრაქტიკულად შეწყვეტილია მიწების მელიორაცია, მინერალური სასუქების გამოყენება, დარღვეულია ნათესი ფართობების ოპტიმალური სტრუქტურა, შემცირებულია ნიადაგის ნაყოფიერება, მეცხოველეობის წარმოების კონცენტრაციამ ფერმერულ - გლეხურ მეურნეობაში გამოიწვია ამ დარგის არაეფექტიანი განვითარება. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ზრდის საკმარისი პოტენციალი აქვს, რომლის რეალიზაციას ხელს შეუწყობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების სტრატეგია.

სტრატეგია შეიძლება დაეახასიათოს, როგორც გეოგრაფიული ანამორფი, რომლის გადაჭრამ დარგი უნდა მიიყვანოს განსაზღვრული მიზნების მიღწევამდე. სტრატეგიული მართვა, როგორც მეცნიერული კონცეფცია, ჩამოყალიბდა ორგანიზაციის, მართვის, დაგეგმვის, მარკეტინგის, აღრიცხვის თეორიების საფუძველზე. ამის შემდეგ მართვის სტრატეგია განისაზღვრება ფუნქციონირების იდეების კომპლექსით, იმ პრინციპებითა და წესებით, რომლებიც ხელს უწყობენ მანეჯმენტულა სისტემის, სტრატეგიის ფორმირების ხელშეწყობი ფაქტორებისა და პირობების გამოყოფას.

ახალციხის რეგიონის აგრარული სფეროს დარგების განვითარების სტრატეგიის დასაბუთება, პრაქტიკაში სარეალიზაციო პირველი რიგის ღონისძიებათა ჩამოყალიბება, მიზანშეწონილია სოფლის მეურნეობის გაძლიერების სისტემის შემუშავების ფარგლებში, სადაც სრულად და ყოველმხრივ განიხილება ძირითადი ფაქტორები - ეკონომიკური, ორგანიზაციული, ტექნოლოგიური, ტექნიკური და სხვა. ეს ფაქტორები განსაზღვრავს სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ფუნქციონირების ეფექტიანობის, შრომის ორგანიზაციის და მატერიალური სტიმულირების ფორმებს, მატერიალურ-ტექნიკურ უზრუნველყოფას, წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციას და სხვა. რეგიონული აგრარული სექტორის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი მიზნებია: ეფექტური და მდგრადი წარმოება; სტაბილური კონკრეტული სასურსათო ბაზარი; სოციალური სფეროს განვითარება; სოფლის ეკოლოგიური განვითარება; მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება; შრომის ნაყოფიერების ამაღლება; სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გადამამუშავების განვითარება ინოვაციური ტექნოლოგიებით; რესურსებისა და ენერჯის დაზოგვის ზრდა; სტრუქტურული დისპროპორციების ლიკვიდაცია; შიდა და გარე ბაზრების ფუნქციონირების ეფექტურობა; კონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვება; აგრარული მარკეტინგის განვითარება; ეფექტური კონკრეტული გარემოს ჩამოყალიბება; სოფლის მოსახლეობის დასაქმების გაზრდა; სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარება; სოფლის მწარმოებლების შემოსავლების სტაბილური, მისაღები დონე; მოსახლეობის კულტურული და პროფესიული დონის ამაღლება; ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლება და შენარჩუნება; ეკოლოგიური უსაფრთხოების მოთხოვნების დაცვა; სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა; სოფლის მოსახლეობის სოციალური დაცვის სპეციალური რეჟიმების შემუშავება და სხვა. ახალციხის რეგიონის აგრარული სექტორის განვითარების სტრატეგიის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია ინოვაციების დანერგვისათვის სათანადო პირობების შექმნა და მეცნიერული უზრუნველყოფის სრულყოფა. ამისათვის კი საჭიროა: ა) სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების მაღალტექნოლოგიური პროექტის რეალიზება; ბ) ინოვაციურ აგრარულ ტექნოლოგიების სფეროს სამეცნიერო კვლევების ჩატარების მხარდაჭერა, რაც გულისხმობს მიკრო - ორგანიზმების, მცენარეთა, ცხოველთა ბიოტექნოლოგიას, ნანოტექნოლოგიებს, ალტერნატიულ ენერჯეტიკას, საინფორმაციო-ბიოლოგიურ ტექნოლოგიებს და სხვა; გ) მეცხოველეობაში ჯიშების გაუმჯობესება, რომელიც ორიენტირებული იქნება სელექციის მიღწევების და ცხოველთა გენეტიკური პოტენციალის მაქსიმალურ გამოყენებაზე. აღნიშნული მიზნების მიღწევა დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობის უზრუნველყოფასთან, სასურსათო ბაზრის დაბალანსებასთან, ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობასთან, სოციალური გარემოს განვითარებასთან და სხვა. აგრარული სექტორის განვითარება და მისი მართვა უნდა წარმოებდეს აგრარული გარდაქმნების გაღრმავების, აგრარული წარმოების შესაძლო ფორმების ყველა მარეგულირებელი ძალისხმევის კოორდინაციის საფუძ-

ველზე. ყოველი ზემოთ აღნიშნული განსაზღვრავს სოფლის მეურნეობაში სტრატეგიული მართვის პროცესის ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებლობას, მისი განვითარების რაციონალური დაგეგმვისა და პროგნოზირების ხარჯზე. ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები, მდიდარი ტრადიციები, სოფლის მეურნეობის წარმოების თანამედროვე მდგომარეობა და საინვესტიციო მიზიდველობა ხელს შეუწყობს ახალციხის რეგიონს, გახდეს ფართო სპექტრის სურათის ერთ - ერთი ძირითადი მომწოდებელი როგორც ადგილობრივ, ისე მსოფლიო ბაზარზე. სოფლის მეურნეობაში საჭირო სტრატეგიული გარდაქმნების არსი მდგომარეობს აგრარულ ურთიერთობათა მთელი სისტემის კომპლექსურ შეცვლაში მიწაზე და წარმოების სხვა საშუალებებზე საკუთრების, მეურნეობის გაძღოლისა და მეურნეობრიობის ფორმების, სოფლად სოციალური პირობების, საბაზრო მექანიზმის, აგრარული წარმოების დარგთაშორის და ტერიტორიული სტრუქტურის, სახელმწიფო რეგულირების ღონისძიებების ჩათვლით.

ამასთან, რეგიონის აგრარულ სექტორს თანამედროვე პირობებში (დაბალი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, ფინანსების უკმარისობა და სხვა) ეფექტიანი განვითარებისათვის უხდება მრავალი სიძნელის რიგი ექსპერტები თვლიან, რომ ამჟამად ქვეყნის წინაშე უნდა იდგას სხვა გამოწვევები, მიმართული უმთავრესად საკუთარი მოსახლეობის გამოკვების უზრუნველყოფაზე. მთლიანად დედამიწის მოსახლეობის ზრდის ფონზე მისი სასურსათო მომარაგების გაუმჯობესების უზრუნველყოფა თანამედროვე ცივილიზაციის სასიცოცხლო მნიშვნელობის მქონე გამოწვევას წარმოადგენს. შექმნილი სიტუაცია როგორც გლობალური მასშტაბით, ისე ცალკეული სახელმწიფოს მხრიდან, მოითხოვს ქმედითი და ეფექტური ღონისძიებების გატარებას, მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის გაუმჯობესების და პლანეტაზე არსებული აგრარული პოტენციალის მაქსიმალურად რაციონალური გამოყენების მისაღწევად. ამასთანავე, ყოველივე განსახორციელებელი გარემოსადმი უსაფრთხო, ანუ დასახული ღონისძიებები საჭიროებს კომპლექსურ მიდგომას. ამ მხრივ საკმაოდ სავალალო მდგომარეობაა საქართველოშიც, ვინაიდან ქვეყნის აგრარული პოტენციალის ნახევარზე მეტი გამოუყენებელია, აგრარულ სექტორში გასატარებელი ღონისძიებები არ არის გათვლილი გრძელვადიან პერსპექტივასა და მდგრად განვითარებაზე. სოფლის მეურნეობის განვითარება, როგორც არა ვიწრო დარგობრივი, არამედ კომპლექსური პრობლემა, თავის სტრატეგიაში უნდა ითვალისწინებდეს მდგრად განვითარებას ინტენსიფიკაციის გზით - მეცნიერების, ტექნიკისა და აგროტექნოლოგიის მიღწევათა მაქსიმალური გამოყენებით და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობით როგორც ადგილობრივ, ისე მსოფლიო ბაზარზე. თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს აგრარული სექტორის განვითარებაში არსებული პრობლემებიდან ნათლად ჩანს, რომ დარგი განიცდის სოციალურ-ეკონომიკურ კრიზისს, რაზეც მეტყველებს ქვეყნის მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისა და მით უფრო სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დაბალი დონე. ამ კრიზისიდან თავის დასაღწევად დაუყოვნებლივ უნდა შემუშავდეს შესაბამისი სტრატეგიული მიმართულებები. ხოლო აღნიშნული სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავებისას აუცილებელია, გათვალისწინებულ იქნეს ეროვნული აგრარული სექტორის განვითარების დარგობრივი და რეგიონული თავისებურებები, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ეკონომიკური და ფინანსური მდგომარეობა, ტრადიციები, არსებული და პოტენციური რესურსები. ასეთ დარგებს მიეკუთვნება კვებისა და გადამამუშავებელი მრეწველობა, მინერალური სასუქები და შხამქიმიკატების წარმოება, ტურიზმი, ვაჭრობა, კომბინირებული საკვების წარმოება, მსუბუქი და მძიმე მრეწველობა, ავტოტრანსპორტი და მრავალი სხვა. მათი განვითარებით კი ქვეყანაში შეიქმნება უამრავი სამუშაო ადგილი და მკვეთრად შემცირდება უმუშევრობა. აგრარული სექტორის განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებებში გასათვალისწინებელია აგრეთვე ამ დარგის განვითარებისათვის ბიუჯეტიდან მეტი სახსრების გამოყოფა და სტიმულირებისათვის ფერმერებზე გაცემა. აგრარული დარგის სტრატეგიული მიმართულებები უნდა შეიცავდეს აგრეთვე გლეხურ მეურნეობათა ნებაყოფლობით კოოპერირებას, მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე მისასაღმებელია გლეხებზე საკუთრებაში მიწების გაცემა, ფაქტობრივად ისინი მიწით ხელში დარჩნენ უამრავი, დამოუკიდებლად გადაულახავი პრობლემის წინაშე. სწორედ ამისათვის არის მთავრობის დონეზე შესამუშავებელი აგრარული დარგის განვითარების სტრატეგიული მიმართულებები. მართალია, აგრარულ სფეროში ნაწილობრივ განხორციელდა რეფორმები, მაგრამ ისინი არ იყო უზრუნველყოფილი არც ნორმატიული აქტებით, არც მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით, არც სხვა რესურსებით. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის საწყის ეტაპებზე სასურველია აგრარული სექტორის სახელმწიფოებრივი რეგულირება, რომელიც, სხვა სახის ხელშეწყობასთან ერთად, განსაზღვრული ღონისძიებების გატარებით უზრუნველყოფს ნედლეულის მწარმოებელ და გადამამუშავებელ დარგებს შორის სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო სფეროებს შორის პარიტეტულობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვაშაკიძე თ. გიორგაძე ჰ. სმედს-ის შრომების კრებული. ტ. 12. თბ., 1996.
 2. კუნჭულია თ. საქართველოს სოფლის მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადაყვანის პრობლემები. „მეცნიერება“. თბ., 1997.
 3. ანდლულაძე რ., კვირიკაძე ლ., გოგოტიშვილი მ. სახელმწიფო ინტერვენციონიზმი სოფლის მეურნეობაში. აგრარული ეკონომიკის ს/კ ინსტიტუტის საიუბილეო შრომების კრებული. თბ., 1999.
 4. ქეშელაშვილი თ. საქართველოს აგროსამრეწველო სექტორის პოტენციალი. „ცოდნა“. თბ., 1984.
 5. ქეშელაშვილი თ. სოფლის მეურნეობა აგროსამრეწველო კომპლექსის სისტემაში. „საქართველო“. 1991.
- თურმანიძე ს. ჭკადუა გ. ვაშაკიძე გ. ძირკვაძე ი. ბიზნესმენჯემენტი სოფლის მეურნეობაში. თბ., 2006.

Eter Narimanishvili

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR AND STRATEGY IN MODERN CONDITIONS

Annotation

Georgia is agricultural county. Because of that people will do their best to make development of agricultural sector in Georgia and make it more effective.

It should be great if we mention effective structure system in the direction of country's strategy in agricultural sector development, it is important to isolate priority sector, to create effective activities about how to use countries and regional useful of recourses effectively. We will pay great attention for the national agricultural sectors which provide food safely in a country. All of these provide to save our inhabitants from hunger, it is great problem for all over the world.

*გაგა ნიქბაძე
ნინო ვანიშვილი
მერაბ ვანიშვილი*

**აგრობიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირების
აპტუალური საკითხები საქართველოში**

ქვეყნის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების მყარ საფუძველს ქმნის ძლიერი და მაღალეფექტიანად ფუნქციონირებადი აგრობიზნესი. ამიტომ მისი მდგრადი განვითარების სათანადო სახელმწიფოებრივ მხარდაჭერასა და სტიმულირებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ამის განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ აგრობიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირების მოქნილი სისტემის ქმედით გამოყენებით, თვითრეგულირებისა და რეგულირების მექანიზმების ოპტიმალური შეთანაწყობით.

ამ მიზნით ათვისებული უნდა იქნეს განვითარებულ ქვეყნებში მწარმოებელთა მხარდაჭერის აგრობიზნესული ფორმები და მეთოდები (სუბსიდია, დოტაცია, ექსპორტის დაკრედიტება) იმ ზომით და ფარგლებში, რაც დაშვებულია საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების დოკუმენტებით, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის სტანდარტებითა და წესდებით, საქართველოს საერთაშორისო ვალდებულებებით. ამასთან, რეგულირებისათვის ფართოდ არ უნდა იყოს გამოყენებული არაპირდაპირი სუბსიდირების მექანიზმები. ამ ფორმების გამოყენება და მიზნობრიობა განპირობებულ უნდა იქნეს შესაბამისი სახელმწიფოებრივი პროგრამებით.

ქვეყანაში მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის, შესაბამისი ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო პოლიტიკის ფარგლებში შესაძლებლობათა არსებობის კვალობაზე უნდა შემუშავდეს და განხორციელდეს სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და სურსათის სამამულო მწარმოებელთა მხარდაჭერის, აგრობიზნესით დასაქმებულთა შემოსავლების სტაბილიზაციის უზრუნველყოფის, საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების პროგრამები, რომელთა დაფინანსება განხორციელდება კონკურსის საფუძველზე.

აგრობიზნესის საბაზრო რეგულირების მექანიზმში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ფასები და ფასწარმოქმნის პოლიტიკა სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულსა და სურსათზე. ფასები, ერთი მხრივ, ასტიმულირებენ მიწოდების ზრდას, ხოლო მეორე მხრივ, გავლენას ახდენენ მოსახლეობის გადახდისუნარიან მოთხოვნაზე, მისთვის მეტად ან ნაკლებად ხელმისაწვდომს ხდიან სასურსათო საქონელს.

განვითარების დღევანდელ ეტაპზე აუცილებელია სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულსა და სურსათზე ფასწარმოქმნის მეკეთრი სახელმწიფოებრივი კონცეფციის შემუშავება და გატარება. ასეთი კონცეფცია გულისხმობს სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულზე გარანტირებულ, ხოლო სურსათზე კი – ზღვრული საბაზრო ფასების დადგენას. ასეთმა ფასმა უნდა დაფაროს წარმოების დანახარჯები და უზრუნველყოს გაფართოებული კვლავწარმოების პირობები.

ქვეყნის აგრობიზნესის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მის სათანადო საბიუჯეტო დაფინანსებას. დღეისათვის აგრობიზნესის დარგთა საბიუჯეტო დაფინანსება ფაქტობრივად ვერ უზრუნველყოფს ამ სფეროში წარმოების სტაბილურობას; გამოყოფილი საბიუჯეტო საშუალებები აშკარად არასაკმარისია სასურსათო მეურნეობის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის.

ამასთან დაკავშირებით, აუცილებელია აგრობიზნესის მიმართ გატარებული საფინანსო პოლიტიკის გარდაქმნა, საბიუჯეტო საშუალებათა ძირითადი ნაწილის მიმართვა ცენტრალური და რეგიონული მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამების დაფინანსებაზე. აგრობიზნესის ფინანსური მხარდაჭერა უნდა წარიმართოს შემდეგი მიმართულებებით: საბიუჯეტო ასიგნებანი მიზნობრივ კომპლექსურ პროგრამებზე; კაპიტალურ დაბანდებათა დაფინანსება; დოტაციები პროდუქციასა და მატერიალურ-ტექნიკურ რესურსებზე; ასიგნებანი დაზღვევაზე; ბანკების სესხების ნაწილობრივი კომპენსაცია.

საგულისხმოა, რომ აგრობიზნესის სამეურნეო სუბიექტების დაკრედიტების დღეისათვის მოქმედი სისტემა მინიმალურად ვერ აკმაყოფილებს ახალ ეკონომიკურ გარემოში მყოფი ქვეყნის აგროსასურსათო მეურნეობის საკრედიტო მოთხოვნებს. აღნიშნული ვაკუუუმის შესავსებად საჭიროა დროებითი, მეტნაკლებად ოპტიმალური სტრატეგიის შემუშავება აგრობიზნესის საკრედიტო რესურსებით უზრუნველსაყოფად.

თანამედროვე პირობებში ობიექტურად უნდა განისაზღვროს კრედიტების განთავსების წესი; შემუშავდეს სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და შესაბამის კომერციულ ბანკებს შორის ურთიერთობათა პრინციპები, თანამშრომლობის მექანიზმები. საჭიროა, სეზონურ დაკრედიტებასთან ერთად, ფართოდ იქნეს გამოყენებული გრძელვადიანი დაკრედიტების ისეთი სპეციფიკური ფორმა, როგორცაა ლიზინგი. ეს უკანასკნელი დიდ როლს შეასრულებს მოწყობილობათა ტექნოლოგიური მოძველებისაგან დაცვაში.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ჩვენი აზრით, საშუალოვადიან პერიოდში შენარჩუნებული უნდა იქნეს საკრედიტო პოლიტიკა, რომელიც საჭიროებს მოსალოდნელი ნეგატიური გამოვლინებებისაგან დაზღვევის წინასწარი კონტროლის გაძლიერებას გრძელვადიან პერსპექტივაში, კონკურენტული საკრედიტო ბაზრის ჩამოყალიბების კვალობაზე. რაც ხელისუფლების აქტიური მხარდაჭერით უნდა განხორციელდეს. ამასთან, ინტენსიურად უნდა წარიმართოს აგრობიზნესის თვითდაკრედიტების სისტემის ფორმირება, საწყის ეტაპზე სასოფლო - საკრედიტო კავშირების ჩამოყალიბებით, შემდგომში კი – ეტაპობრივად ამ კავშირების რეგიონული ასოციაციების, და საბოლოოდ, ქვეყნის მასშტაბით ერთიანი სასოფლო დაკრედიტების კოორპორაციული ორგანიზაციის შექმნით.

ქვეყანაში აგრობიზნესის განვითარება და ამ სფეროში დასაქმებულთა შემოსავლების სტაბილურობა დიდადაა დამოკიდებული სადაზღვეო სისტემის მწყობრ და გამართულ მუშაობაზე. ცნობილი მიზეზების გამო,

საქართველოში 1991 წლიდან გაუქმდა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა სახელმწიფო დაზღვევა და ეს ფუნქცია გადაეცა კერძო სადაზღვევო კომპანიებს. ამჟამად ფერმერული მეურნეობები არცთუ ისე ხალისით მონაწილეობენ კომერციულ დაზღვევაში ფულადი საშუალების უკმარისობის, სადაზღვევო შენატანების მქონე მძღვანელებს მადალი განაკვეთებისა და არახელსაყრელი სადაზღვევო პირობების გამო.

ზემოაღნიშნული გათვალისწინებით, დღეისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ერთიანი სახელმწიფო-კომერციული სადაზღვევო სისტემის ჩამოყალიბება სადაზღვევო გასაცემლებში ბიუჯეტის წილობრივი მონაწილეობის საფუძველზე. ამასთან, აუცილებელია დამკვიდრდეს სავალდებულო დაზღვევა, უწინარეს ყოვლისა, სარისკო წარმოებაში, სადაზღვევო ბაზარზე შესაბამისი კერძო კომპანიებისათვის თანაბარი კონკურენტული გარემოს შექმნით. სადაზღვევო საქმის განვითარება უნდა გახდეს გრძელვადიანი ინვესტირებისათვის შინაგანი დანახოების წარმართვის მნიშვნელოვანი საფინანსო არხი.

ზოგადად, აგრობიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირების მიზანი შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგნაირად: სამაქსიმო წარმოების ხარისხიანი სასურსათო პროდუქტებით მომხმარებელთა გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შესაბამისი დონის ფასების მიხედვით ეფექტიანი, ეკონომიკურად მისაღები მომარაგებისათვის კეთილსასურველი პირობების შექმნა. ასეთი პირობები შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ სასურსათო ბაზრის მთავარი კომპონენტების – მიწოდებისა და მოთხოვნის დაბალანსებისას.

აგრობიზნესის პროდუქციის მიწოდების მაკროეკონომიკური რეგულირების სისტემა, უწინარეს ყოვლისა, მიმართული უნდა იქნეს შემდეგი ძირითადი მიზნების მიღწევაზე: აგრობიზნესის მდგრადი განვითარებისათვის სტაბილური ეკონომიკური და სოციალური პირობების უზრუნველყოფა; სახელმწიფო და რეგიონული სასურსათო ფონდების ფორმირება; მოსახლეობის მოთხოვნის დაკმაყოფილება ხარისხიან სასურსათო პროდუქტებზე სოციალურად მისაღები ფასებით; სახელმწიფო და რეგიონული სასურსათო ბაზრების დაცვა სავარყო ბაზრის მხრიდან „ჩაგვრისაგან“, საბაზრო სივრცის ინტეგრირება; გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების შემცირება.

ზემოაღნიშნული მიზნების მისაღწევად, აგრობიზნესის საქმიანობაში სახელმწიფოებრივი ჩარევის ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს: სახელმწიფო გარანტიები მწარმოებელთა მიერ სარეალიზაციოდ წარდგენილი მთელი სასურსათო პროდუქციის შეუფერხებელ შექმნაზე; სახელმწიფო გარანტიები მწარმოებელთა მიერ ჩაბარებული სასურსათო პროდუქციის ანაზღაურებაზე გარანტირებული, წინასწარ დათქმული ფასებით; სასურსათო პროდუქტების წარმოების, გადამამუშავების, შენახვისა და რაციონალური გამოყენების ტექნოლოგიათა სრულყოფის დაფინანსება და შეღავათიანი დაკრედიტება.

აგრობიზნესის საქმიანობაში ჩარევისათვის აუცილებელი მარაგების არსებობის შემთხვევაში თვით სახელმწიფო უნდა იყოს დანტერესებული რეზერვების დაგროვებით. იმავდროულად, პროდუქციის შექმნის გარანტია განამტკიცებს მწარმოებელთა რწმენას, იცავს მათ გაკოტრებისაგან, ასტიმულირებს წარმოების განვითარებას, რაც, საბოლოო ანგარიშში, იწვევს სასურსათო ბაზრის სტაბილურობას.

პერსპექტივაში, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პროდუქციის გასაღებაზე სახელმწიფო გარანტიის რეალიზების შემდეგი ორი ფორმის გამოყენება:

- საკონტრაქტო სისტემა, რომელიც ითვალისწინებს წლის დასაწყისში ხელშეკრულების გაფორმებას სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შესყიდვაზე ფიქსირებული დონის გარანტირებული ფასებით;
- სასურსათო პროდუქციის მიღება გირაოდ გარკვეული ვადით და ანგრიშორებისას საგირავნო ფასების გამოყენება.

სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და სურსათის მწარმოებელთა დაცვა მდგომარეობს იმაში, რომ მათ შეუძლიათ ნებასურველით აირჩიონ საკუთარი პროდუქციის რეალიზების ფორმები, სახელმწიფო გარანტიების შემოთავაზებული სისტემა კი ხელს შეუწყობს ქვეყანაში აგროსასურსათო კომპლექსის დარგთა რაციონალურ ტერიტორიულ გაადგილებას და ერთიანი საბაზრო სივრცის ფორმირებას.

ამასთან დაკავშირებით, დღეისათვის არსებითად მოსაგვარებელია საკითხი პროდუქციის გასაღების სახელმწიფო გარანტიებზე კოტეჯის შესახებ. აგრობიზნესის ინტერესების თვალსაზრისით, პროდუქციის მიღების ნებისმიერი შეზღუდვა არასასურველია. იგი ასევე მიუღებელია სახელმწიფოებრივი პოზიციიდანაც, რამდენადაც ანელებს სახელმწიფო სასაქონლო მარაგების დაგროვების ტემპებს. თუმცა, ზოგიერთი სახეობის დოტირებული პროდუქციის მიხედვით ბიუჯეტურმა შესაძლებლობებმა შეიძლება მოითხოვოს შესაბამისი შემზღუდვით კოტეჯის შემოღება. ამ შემთხვევაში აუცილებელია დავეყრდნოთ რეგიონული დიფერენციაციის პრინციპს, რომელიც ასახავს აგრობიზნესის დარგთა რაციონალური ტერიტორიული გაადგილების მოთხოვნებს.

შრომის ტერიტორიული დანაწილების გათვალისწინებით და ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური პირობების საფუძველზე აგრობიზნესის სისტემაში მიწოდების სტიმულირებისათვის აუცილებელია: საქართველოს მთელი ტერიტორიისათვის ერთიანი ფასწარმოქმნის სტრატეგია და მწარმოებელთა სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა; სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულსა და სურსათზე ფასების ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკა; სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და სურსათის მწარმოებელთა სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამები.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, მიწოდების მხარდაჭერის პოლიტიკასთან ერთად, სახელმწიფომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმოს მოთხოვნის მხარდაჭერასა და რეგულირებას მომხმარებელთა შემოსავლების სტაბილიზაციისა და ამღვლელებისათვის.

ფასების ლიბერალიზების შედეგად ქვეყანაში შექმნილი პარადოქსული სიტუაციის გათვალისწინებით, მთლიანად აგრობიზნესის მიხედვით, მოთხოვნის რეგულირების შესაძლო ვარიანტებიდან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საცალო ფასების შეზღუდვას სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულსა და სურსათზე. შესაძლოა საცალო ფასების შეზღუდვის შემდეგი მეთოდების გამოყენება:

- სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და ცალკეული სახეობის სასურსათო პროდუქტების გაყიდვა ფიქსირებული საცალო ფასებით;

▪ ზოგიერთი სასურსათო პროდუქტის გაყიდვა რეალიზაციის ყველა არხის მიხედვით ზღვრული საცალო ფასებით;

▪ სასურსათო პროდუქტების გაყიდვა „მცურავი“ ფასებით (მათი მინიმალური და მაქსიმალური დონეების ფარგლებში);

▪ საცალო ფასების რეგულირება სასურსათო ბაზარზე ინტერვენციის გზით.

აგრობიზნესის რეგულირების ზემოაღნიშნული მეთოდებიდან საბაზრო ეკონომიკის პირობებს ყველაზე მეტად შეესაბამება სასაქონლო ინტერვენციის მეთოდი. იგი შესაძლებლობას იძლევა, შენარჩუნდეს ნორმალური კონკურენტული გარემო და კომპენსირდეს კონკრეტულ სიტუაციაში საბაზრო ინფრასტრუქტურების არასაკმარისი სიმტკიცე და მობილურობა. სასაქონლო ინტერვენციის დროული განხორციელებისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს გააჩნდეს საკმარისი სასურსათო მარაგები.

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა და განზოგადება შესაძლებლობას გვაძლევს, გავაკეთოთ დასკვნა, რომ საცალო ვაჭრობისა და მოხმარების დონის რეგულირება მეტად რთულია. ამ პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საინტერვენციო მარაგებიდან (სახელმწიფო სასურსათო რესურსებიდან) სასურსათო პროდუქტებით ვაჭრობის წესებს. ისინი უნდა იყოს კანონმდებლობით რეგლამენტირებული, სადაც აუცილებელია ჩაიდოს შემდეგი ძირითადი პირობები:

▪ სახელმწიფოს მხრიდან სასაქონლო ინტერვენციის გასატარებლად სასურსათო პროდუქციის საინტერვენციო მოცულობები არ უნდა იყოს მისი რეალიზაციის საერთო ოდენობის 45-50%-ზე ნაკლები;

▪ სახელმწიფო სასურსათო რესურსებიდან პროდუქციის რეალიზაციის ფასები, ერთი მხრივ, უნდა იყოს გარანტირებულ ფასებზე 30-40%-ით მაღალი, ხოლო მეორე მხრივ, არ უნდა იყოს საბაზრო ფასებზე არსებითად დაბალი;

▪ სახელმწიფო რესურსებიდან სარეალიზაციო პროდუქციის მოცულობები სისტემატურად უნდა ქვეყნდებოდეს, რათა მოხმარებლები და სავაჭრო ფირმები ფლობდნენ ინფორმაციას არსებული რესურსების შესახებ.

სახელმწიფო სასურსათო რესურსებიდან სასაქონლო მარაგების რეალიზაციის მოცულობები მიზანშეწონილია გაიზარდოს საცალო ფასების მკვეთრი ამადლებისას, მოხმარებელთა ინტერესები რომ იყოს დაცული. საცალო ფასების მკვეთრი შემცირების შემთხვევაში სახელმწიფომ არ უნდა გაყიდოს პროდუქცია. ამ სიტუაციაში მიზანშეწონილია მისი შესყიდვა, რათა დაცულ იქნეს მწარმოებელთა ინტერესები. ამრიგად, სახელმწიფო მარაგებიდან სასურსათო პროდუქციის რეალიზაციის აღწერილი მექანიზმი არ არღვევს საბაზრო პირობებს და ხელს უწყობს სასურსათო ბაზრის სტაბილურობას.

დასასრულს, უნდა აღინიშნოს, რომ მოთხოვნის რეგულირება საცალო ფასების შეზღუდვის გზით გათვლილია ყველა მოხმარებელზე, როგორც მდიდრებზე, ასევე ღარიბებზე.

არ გამოვიციხავთ რა სახელმწიფო კონტროლს საცალო ფასებზე მათი შეზღუდვის ამა თუ იმ მეთოდების გამოყენების გზით, აუცილებლად მიგვაჩნია მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნის სტიმულირება მისი ნაკლებუზრუნველყოფილი ფენებისათვის დახმარების გაწევის მეშვეობით. ასეთი დახმარების გაწევის ფორმები (უფასო კვების ბარათების გაცემა, უფასო კვების ორგანიზება სკოლებში, საავადმყოფოებში და სხვა სოციალურ დაწესებულებებში და ა.შ.) საკმაოდ კარგადაა ცნობილი და დიდი ხანია გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში. მოსახლეობის ნაკლებუზრუნველყოფილი ფენების მხარდაჭერა, სოციალური მიმართულების გარდა, მწარმოებელთა მხარდაჭერის ღონისძიებასაც წარმოადგენს, რამდენადაც იგი ადიდებს ერთობლივ მოთხოვნას მათ პროდუქციაზე და შესაბამის გაავლენას ახდენს ფასებზე.

მთლიანად, აგრობიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირებისა და საბაზრო თვითრეგულირების ზემოაღნიშნული მექანიზმების შეთანაწყოება და ეფექტიანი გამოყენება საშუალოვადიან პერიოდში (2014-2017) შესაძლებელს გახდის ქვეყანაში სურსათით უზრუნველყოფის სფეროში არსებული კრიზისული მდგომარეობის დაძლევის, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში (2025) კი – სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის არსებითად გადაჭრას და ქვეყნის დამოუკიდებლობის მყარი საფუძვლის შექმნას.

*Nikabadze Gaga
Vanishvili Nino
Vanishvili Merab*

THE CURRENT ISSUES OF MACROECONOMIC REGULATION OF AGRIBUSINESS IN GEORGIA

Annotation

In the article, manufacturers in developed countries approved the forms and methods of support (subsidies, subsidized export credit), based on macroeconomic regulation studied agribusiness on topical issues in Georgia.

It is considered by maximally size and scope of what is permitted by international financial organizations documents, standards and regulations of the World Trade Organization, international obligations.

It has been implemented on the fact that the regulation should not be widely used indirect subsidy mechanisms. Transparency and purpose of these forms should be conditioned by national programs.

The macroeconomic regulation of agrobizness proposed mechanisms for the effective use of the medium term (2014-2017). To enable the country's food security in the field of crisis to overcome, but in the longer term (2025) - The food security problem is essentially solved, and the country's independence solid foundation to create.

DEVELOPMENT OF COOPERATIVE RELATIONS IN AGRICULTURE

Introduction. The development of national economy of Ukraine considerably depends on the situation in agriculture. The companies of this sphere do not only produce food and other products but ensure food security of the country. Unfortunately most agricultural producers are in difficult financial situation. Scarcity of necessary financial resources, lack of highly skilled specialists and circulating assets do not allow farmers to get out of the situation. These problems have become more actual under global financial crisis, when another problem appears – the increase of credit cost.

Therefore, at the present stage of agricultural development it is very important to search for innovative approaches to increase economic efficiency and production resources provision.

Analysis of researches and publications. A lot of famous scientists have researched the problem of the increase of economic efficiency of agriculture development: Andriyчук V.G., Galushko V.P., Gubskiy B.V., Zinovchuk V.V., Ilchuk M.M., Krysalnyi A., Malik M.I., Mochernyi S.V., Parhomets M.K., Svyynous I.V., Sabluk P.T. and others.

But these issues are still actual and current situation requires the development of the recommendations concerning the ways and the methods of their solution.

The aim of the article. This fact justified the choice of the research subject. Its main goal is to study the best practical experience producers activity under cooperation.

Results and discussion. The problems featured to the majority of agricultural companies have certain similarities. Traditional methods of management do not allow to carry out certain drastic measures to improve economic efficiency. It is necessary to attract additional investment to introduce modern advanced technologies of production and management that is very difficult under current conditions.

One of the best ways out of this situation is the development of cooperative relations and cooperatives formation. They allow to provide the desired amount of resources and concentration of production that can positively affect the profitability of operation. The capital attracting provides with a consolidation of land area, property stocks, shares and other possible ways of additional resources attraction. The concentration of production in one business entity enables to a large consignment of products that can be sold at a price relatively higher than the current market provides.

According to the definition in the economic encyclopedia, agricultural cooperation is a type of business that is based on combining resources (physical, mental and material) to achieve a common goal. ...Cooperation in agriculture is economically beneficial (average costs reduces, the scale of business and its efficiency increase, resulting in getting more profit for its members). Its feasibility is stipulated by obtaining the profits from marketing operations, additional services, strong market position as cooperation provides with the most favorable terms of trade and pricing, competitiveness and reduced risk for its members [3].

A more detailed definition of cooperation is given in a modern economic dictionary: "cooperative is an association of individuals on the basis of voluntary membership for collective entrepreneurship, universal form of joint or mutual production with foreign partners of two or more countries, based on the distribution of production, commercial cooperation, mutual guarantee risks, joint protection of investment and industrial secrets" [6, p.169].

V. Zinovchuk says that "cooperation is the voluntary union of efforts and resources of entities interested in achieving certain social and economic results that can be obtained only or faster with group actions. Thus, the purposeful actions of economic subjects united by common economic interests are the essence of the process of cooperation" [4, p.25].

According to P.T. Sabluk, V.P. Sytnyk, M.I. Malik, A. Krysalnyi and others in connection with the adoption of the Law of Ukraine "About Agricultural Cooperation" three problems have appeared. The first is to determine the theoretical and methodological foundations of agricultural producers' cooperation in a market economic system, the fundamental principles of cooperation and their up-to-date interpretation. The second task is concerned with the generalization of the experience of agricultural cooperatives in developed countries (for example, France, Germany, USA, etc.), the peculiarities accentuation of organization and management of cooperative enterprises and the methods to ensure financial stability. The third task is the revival of agricultural cooperation in Ukraine, the substantiation of the main directions of its development. A particular attention should be given to the establishment of the legal basis of the development of agricultural cooperation taking into account the international experience [7, p.12].

M.K. Parhomets suggests that cooperative ideology has spread from Western Europe to Ukraine. The first peasant organizations with the features of the cooperatives were consumer and credit unions. In the early 70-ies of the XIX century 20 consumers' societies were operating in Central, Eastern and Southern Ukraine. First Credit Company was founded in Poltava in 1869 [5, p.60]. The author emphasizes the German experience of agricultural integration and credit cooperation which is closely linked with the network of local banks of Raiffeisen union – the union of the former credit societies. Over 700 local cooperative banks combine their main purpose with the logistical supply and marketing of agricultural products. Their services are used by about 2.5 million members-customers, that is 75% of the total number of all cooperators of the country. Total turnover of Raiffeisen local banks involved in the supply and marketing of agricultural products reached 3.8 billion DM per year [5, p. 64].

According to Galushko V.P. the cooperative forms of households are dominated in agriculture of Western Europe. Thus, the cooperatives shareholders creation had the preference at the early stages of the cooperative movement in Sweden. Their members were not only individual citizens but also farms, businesses, corporations, cooperatives and other associations. But such organizational form of production management had a number of disadvantages, the main of them were significant difficulties with the processing of tactical decisions to take which the consent of the general meeting of shareholders was needed [1, p.361].

Gubskiy B.V. notes that U.S. cooperatives sell up to 40% of all farm products, including milk - 85%, grain – 43%, fruits and vegetables – 30%, cotton – 35%, livestock and meat - 10%. In Japan through cooperatives are annually sold more than 60% of rice, 85% - other cereals, 45% - milk, 90% - fruit, 44% - of vegetables, 80% - beef, 38% - pork. In Australia and New Zealand 50% of milk and 20% of wool are sold [2, p.14].

Ukraine also develops cooperative movement in rural areas. But unfortunately it is not as powerful as in the world and the main trends of its development are not always positive. Thus during 2004-2011 years the number of agricultural production cooperatives decreased by 688 - from 1198 to 510 or 54.0% (Table 1).

Table 1

KEY ACTIVITY INDICATORS OF PRODUCTION COOPERATIVES IN UKRAINE

Rate	Year					2011 p. to 2004 p., %
	2004	2006	2008	2010	2011	
The total number of production cooperatives	1198	845	708	551	510	42,6
Area of agricultural lands, thousands hectares	2140,6	-	1145,2	941,3	788,9	36,9
Including per a cooperative, hectares	1787	-	1618	1708	1547	86,6
Number of employees, thousand persons	134,9	82,3	49,8	37,3	29,6	21,9
<i>including</i>						
crop growing	80297	46492	28707	21891	17439	21,7
livestock production	54644	35761	21136	15383	12183	22,3

The area of agricultural lands in production cooperatives in 2011 was 788,9 thousand hectares, which is 1351,7 thousand hectares less than in 2004, or 63,1%. Thus the average size of production cooperative decreased during 2004-2011 by 240 hectares, or 13,4% in 2011 to 1547 hectares.

Average number of employees engaged in agricultural production decreased by 105,3 thousands, or 78,1%. The rates of decrease in crop growing and livestock production were very similar – 78,3% and 77,7% respectively.

One of the general indicators that reflect the economic efficiency of production cooperatives is the amount of profit received from the sale of agricultural products and services. Despite the decrease of the numbers of cooperatives, the area of their agricultural land and number of employees total revenue received from the sale of agricultural products increased by 373,2 million UAH – from 32,7 millions in 2004 to 405,9 millions UAH in 2011, or 11,4 times (Figure 1).

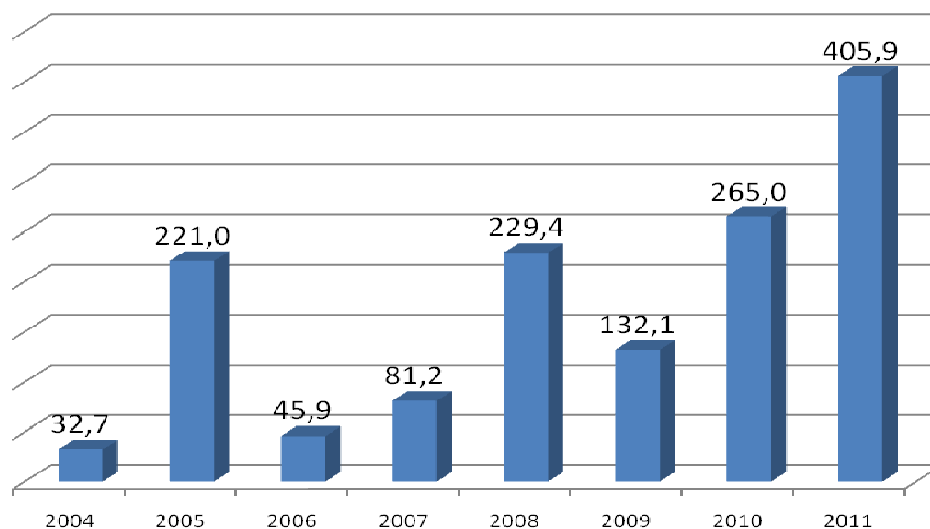

Figure 1. The production cooperatives profit received from the sale of agricultural products and services, millions UAH

Particular attention is given to foreign experience of the cooperative movement and cooperatives functioning. For example, the U.S. producers of raw milk, that are members of 5 biggest cooperatives produce about 39,8% of total production in the country.

Conclusions. Global experience of the cooperative movement in agriculture demonstrates its efficiency. The combination of the interests of a number of individuals and businesses and capital concentration leads to the formation of synergistic effect due scale effect. This is one of the most important goals and motivations in creating cooperatives. Significant volume of agricultural products in Ukraine, particularly milk, potatoes are produced in the private sector, so such business form can create the necessary conditions to increase economic efficiency of production and ensure food security of the country.

REFERENCES

1. Галушко В.П. Економіка світового сільського господарства / Галушко В.П. – К.: НАУ, 1996. – 514 с.
2. Губський Б.В. Аграрний ринок / Губський Б.В. – К.: Нора-прінт, 1998. – 184 с.
3. Економічна енциклопедія у трьох томах / Ред. кол.: ...С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000-2002. – Т.2. – 848 с.
4. Зіновчук В. В. Організаційні форми сільськогосподарського коопера-тиву / Зіновчук В. В.. – К.:Логос, 1999. – 256 с
5. Пархомець М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах / Пархомець М.К. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с.
6. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А. та ін.– 2-е изд.испр. – М.:Инфра-М, 1999. – 479 с.
7. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні. — К.: ІАЕ УААН, 1999. — 166 с.

Наталія Івановна Степаненко

СТРУКТУРИРОВАНИЕ ТОВАРНОГО ПОРТФЕЛЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ МНОГОМЕРНОГО ПОДХОДА

Введение: Целевая ориентация аграрного маркетинга на гармонизацию интересов сельхозтоваропроизводителей, потребителей и общества в целом является системообразующим элементом парадигмы товарной политики аграрных предприятий, что актуализирует необходимость применения действенных инструментов адаптации деятельности предприятия относительно влияния конкурентных сил и контактных аудиторий. В этом контексте методологически целесообразным представляется обоснование целостной модели формирования товарной политики как важного инструмента реализации бизнес-процессов, центральной составляющей которой является структурная сбалансированность товарного портфеля аграрного предприятия.

Ключевые концептуальные подходы относительно формирования товарной политики предприятия как инструмента маркетинга обосновано в научных трудах зарубежных и отечественных исследователей, в частности Балабановой Л. В. [1], Друкера П., Дударя Т. П., Гаркавенко С. С., Голубковой Е.Н. [2], Гуммессона Е., Кардаша В. Я. [7], Ф. Котлера [10], Левитта Т., Романова А.Н., Фатхутдинова Р.А. [15]. Теоретико-методические основы формирования сбалансированного товарного предложения рассмотрены, в частности, такими исследователями, как Гершун А., Горский М. [3], Ивакина И. [4], Каплан Р., Нортон Д. [6], Кизим М.О., Пилипенко А.А., Зинченко В.А. [8], Крылов С.И. [9], Олве Н.-Г. [11], Птащенко Л.А. [12], Хервиг Р., Шмидт В. [13], Эшурт Г., Джеймс П. [16]. Однако, недостаточно исследованным для сферы аграрного производства остается проблематика формирования товарной политики на основе структурной сбалансированности в контексте обеспечения рыночной адаптации предприятий.

Цель работы состоит в обосновании концептуальных основ построения общей модели формирования товарной политики аграрных предприятий на основе структурной сбалансированности за счет идентификации системы комплементарных внешних и внутренних параметров бизнес-процессов с целью выработки действенных управленческих решений.

Основная часть. Товарная политика представляется многомерной сложной сферой деятельности аграрных предприятий, которая требует принятия решений относительно товарного портфеля соответственно полифункциональной составляющей деятельности сельхозтоваропроизводителей. Идентификация товарной политики аграрных предприятий основывается на системном подходе, предусматривающем взаимное согласование экономической, управленческой и маркетинговой основ. В этом контексте необходимым является обоснование механизма имплементации указанных методологических составляющих формирования рационального товарного портфеля относительно минимизации рисков функционирования сельскохозяйственных предприятий как субъектов агробизнеса в результате формирования товарной политики на основе системности, холистичности и рефлексивности агромаркетинга. Ключевым имплементационным инструментом представляется обеспечение структурной сбалансированности товарного портфеля аграрных предприятий, учитывая необходимость их динамической адаптации к условиям турбулентной бизнес-среды.

Анализ современного состояния товарной политики аграрных предприятий Украины, которых по состоянию на 2011 г. насчитывается 56 тыс. предприятий различных организационно-правовых форм (в т. ч. 73,9% составляют фермерские хозяйства, 13,8% – хозяйственные общества, 7,4% – частные предприятия, 1,6% – производственные кооперативы, 0,6% – государственные предприятия, 2,7% – предприятия других форм хозяйствования), свидетельствует об отсутствии системного стратегически ориентированного подхода к формированию количественных и качественных параметров товарного портфеля предприятия. Основным приоритетом хозяйственной деятельности аграрных предприятий является капитализация, которая определяется в значительной степени прибыльностью (маржой) продукции, производимой предприятием, в силу чего в качестве ключевого критерия формирования товарного портфеля зачастую рассматривается рентабельность производства сельскохозяйственной продукции. Как следствие, ныне наблюдается превалирование продукции растениеводства в структуре товарного портфеля аграрных предприятий (в 2011 г. 70 % стоимостной структуры реализованной продукции при темпах ежегодного прироста 3 %), и прежде всего, зерновых и масличных культур (49,1% и 32,7% соответственно), что отражает также и структура посевных площадей в разрезе сельскохозяйственных культур (табл. 1). Характерно, что отмечается снижение роли кормопроизводства как для землепользования, так и для товарной политики предприятий растениеводческой специализации в связи с сокращением поголовья сельскохозяйственных животных (относительно 1990 г. площадь пашни под посевами кормовых культур сократилась в 6,9 раза).

Таблица 1

Площади посевов сельскохозяйственных культур под урожай 2011 г., тыс. га

Сельскохозяйственные	Все категории	Сельскохозяйственные предприятия	Личные
----------------------	---------------	----------------------------------	--------

культуры	товаропроиз- водителей	всего	государст- венные предприя-тия	негосудар- ственные предприя-тия	фермерские хозяйства	крестьянские хозяйства
Посевная площадь, всего	27466,1	19293,3	591,6	18701,7	3792	8172,8
Зерновые и зернобобовые культуры	15748	11767,9	337,7	11430,1	2322,1	3980,1
Технические культуры	7270,4	6219,1	154,3	6064,9	1337,7	1051,3
Картофель и овоще- баштанные культуры	2023,4	104,6	3,6	100,9	36,2	1918,8
Кормовые культуры	2424,3	1201,7	96	1105,8	96,1	1222,6

Источник: сформировано по данным Госкомстата Украины [14].

Недостаточная рельефность формальных институтов, влияющих на формирование товарного портфеля аграрных предприятий, минимизирует императивность соблюдения научно обоснованных норм севооборота. Согласно результатам проведенного исследования, посевы зерновых в значительной части аграрных предприятиях превышают верифицированные нормативы (30 % являются оптимальным удельным весом посевов в общей площади пашни, 40 % – допустимым, а 60 % – максимальным в контексте товарной специализации товаропроизводителей) (табл. 2). Следует отметить, что доля предприятий, характеризующихся высоким значением коэффициента специализации (K_c не менее 0,61), в 2011 г. составила 36,9 % (в 2000 г. – 3,3 %), причем 70 % предприятий этой группы специализируются на производстве зерновых культур, в целом же 32,6 % от общего количества предприятий составляют те, в структуре товарной продукции которых 50 % занимали зерновые культуры. Углубление специализации в направлении производства зерновых и технических культур рассматривается предприятиями как средство снижения рисков, однако такой подход правомерен лишь в тактической перспективе, стратегически же товарный портфель аграрного предприятия необходимо формировать под влиянием объективной необходимости соблюдения агротехнологий производства продукции растениеводства и животноводства, что предопределяет наличие в структуре портфеля товаров разного уровня рентабельности, которые имеют различия относительно коммерческих перспектив на целевых рынках.

Таблица 2

Удельный вес посевных площадей сельскохозяйственных культур под урожай 2011 г., %

Сельскохозяйственные культуры	Фермерские хозяйства		Агрохолдинги и сельскохозяйственные предприятия среднего звена	
	Всего	в т.ч. негосударственные предприятия	Всего	в т.ч. негосударственные предприятия
Посевная площадь	14	20	54	80
Зерновые и зернобобовые культуры	15	20	58	80
Технические культуры	18	22	65	78
Картофель и овоще- баштанные культуры	2	36	3	64
Кормовые культуры	4	9	42	91

Источник: рассчитано по данным Госкомстата Украины [14].

Товарный портфель аграрного предприятия рассматривается как совокупность материальных и нематериальных товаров, для производства и реализации которых предприятие имеет возможности в рамках существующих организационно-экономических, технологических, маркетинговых и экологических условий. Особенностью товарного портфеля аграрного предприятия является формирование продуктовых предложений в пределах отдельных бизнес-единиц, которые определяются с учетом существенных отраслевых отличий внутри сельскохозяйственного производства. Кроме того, экстраполяция положений концепции жизненного цикла товара, обосновывающей изменение с течением времени товарного портфеля, относительно аграрной продукции дополняет данную концепцию такой характерной чертой, как дискретность, что детерминируется изменениями в структуре посевных площадей, сезонностью сельскохозяйственного производства, размежеванием во времени процессов производства и реализации агропродовольственной продукции. При этом состав и структура товарного портфеля воспринимается как инструмент достижения предприятием комплекса целей разного горизонта планирования. Таким образом, формирование сбалансированной структуры товарного портфеля и управление им представляет собой многокомпонентный процесс и состоит в принятии оптимального решения относительно товарных позиций с учетом имеющихся и потенциально возможных условий при реализации альтернативных векторов развития предприятия. Важно, что процесс управления формированием сбалансированного товарного портфеля необходимо осуществлять в соответствии с концепцией управления согласно целям организации, что предполагает определение стратегической товарной позиции предприятия, идентификацию целевых ориентиров дальнейшего развития предприятия на основе прогнозирования состояния бизнес-среды и присущих ей стратегических факторов успеха, а также мониторинг результативности товарной политики на основе формализации комплекса ключевых факторов успеха предприятия. В этом контексте необходимо различать портфели дохода, максимума объемов реализации, максимума доли рынка, страховой портфель (соответствует цели минимизации рисков), специализированный и диверсифицированный портфель (релевантный задачам наращивания степени охвата целевых рынков, оптимизации отраслевой и технологической однородности товаров).

Осуществление окончательного выбора сбалансированной структуры товарного портфеля рассматриваемого планового периода следует производить на основе многовариантного подхода. Окончательный состав и структуру товарного портфеля необходимо выбирать из множества альтернативных вариантов развития, которые разрабатываются

путем последовательной реализации системы оптимизационных и имитационных расчетов. В результате реализации расчетов по предложенным альтернативным моделям полученный вариант решения должен обладать многоуровневой структурой. Различные уровни решения должны отражать управленческое воздействие на составляющие управляемой системы различного масштаба. При этом при последовательной разработке альтернативных решений от первого уровня до последнего происходит увеличение числа вариантов управленческого воздействия, что связано с возможностью осуществления многовариантных расчетов на каждом этапе.

Критерием оценки каждого варианта портфеля будет соответствие динамики важнейших показателей хозяйственной деятельности, соответствующих данному варианту структуры портфеля, признакам сбалансированности, целям аграрного предприятия, условиям бизнеса, концепции устойчивого развития. Можно также воспользоваться выбором решения на основе использования критерия Парето – сбалансированности по отношению к структуре товарного портфеля, получаемой на последнем этапе. Подобная структура способствует максимальной диверсификации товарных рисков и страхует предприятие от случайных факторов, а также способствует недопущению ситуации, когда объемы реализации продукции предприятия, выручки, прибыли и доли рынка могут значительно снизиться в результате перехода ограниченной группы ведущих товаров в фазу спада жизненного цикла. Также в качестве критерия окончательного выбора целесообразно рассматривать минимум суммарного риска товарного портфеля. Таким образом, выбор следует остановить на таком решении, которое обеспечивало бы развитие товарного портфеля в направлении достижения максимальной сбалансированности, определяемой с точки зрения состава и структуры, а также достижения соответствия целевым установкам, определяемым высшим руководством аграрного предприятия.

Выводы. Сущность товарной политики аграрных предприятий на современном этапе их развития необходимо рассматривать сквозь призму эффективности деятельности предприятия в целом, при этом обеспечение эффективности должно основываться на таких фундаментальных положениях, как отказ от концентрации на удовлетворении потребностей лишь отдельных заинтересованных сторон (либо предприятия, либо потребителей, либо контактных аудиторий), взаимосогласование и взаимосвязь стратегий, процессов и ресурсного обеспечения аграрного предприятия, а также инвестиционный характер маркетинговой составляющей его деятельности. Ключевым принципом формирования товарной политики аграрного предприятия необходимо рассматривать структурную сбалансированность, что определит механизм разработки и управления товарным портфелем предприятия.

Состояние сбалансированности товарного портфеля должно определяться на основе комплексного рассмотрения факторов: структуры портфеля и соответствия ее интересам групп стейкхолдеров; динамики показателей деятельности аграрного предприятия, связанных с данным вариантом портфеля, а также соответствия достигаемого уровня эффективности целям организации. Для структурирования товарного портфеля необходимо применять многомерный подход, в частности, необходимо учитывать переменный характер состава товарного портфеля, что обусловлено дискретностью жизненных циклов агропродовольственных товаров. С учетом этого в вопросах диагностирования товарного портфеля важно наряду с оценкой текущего состояния оценивать перспективы развития как портфеля в целом, так и отдельных его составляющих. Для определения перспектив необходимо применять метод прогнозирования динамики потребления видов товаров, основанный на моделировании ЖЦТ с использованием моделей диффузии и замещения. В целях обеспечения сбалансированности плановых решений различных периодов необходимо использовать метод динамического программирования в качестве основы для оптимизации производственной программы. Возможно применение различных вариантов моделей в зависимости от внешних условий, стратегии и целей фирмы. При формировании сбалансированной структуры товарного портфеля аграрного предприятия необходимо рассматривать фактор риска, который заключается в возможности отклонений объемов реализации товаров от прогнозных, приводящих к потерям. Для окончательного формирования структуры товарного портфеля необходимо производить оптимизацию по критерию минимизации риска. Постановка системы управления товарным портфелем аграрного предприятия должна строиться на основе принципа непрерывного планирования, который подразумевает осуществление пересчета дальнейших планов состава и структуры товарного портфеля после окончания каждого этапа управления с учетом значений достигнутых показателей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балабанова Л.В., Бриндіна О.А. Маркетингова товарна політика в системі менеджменту підприємств: Монографія. – Донецьк, ДонДУЕТ, 2006. – 230 с.
2. Голубкова Е.Н. Маркетинговое управление товаром / Е.Н. Голубкова, Р.Р. Сидорчук. – М. Дело и Сервис, 2012. – 176 с.
3. Гершун А. Технологии сбалансированного управления / А. Гершун, М. Горский. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 416 с.
4. Івакіна І. Збалансована система показників / І. Івакіна. – Х.: Фактор, 2007. – 176 с.
5. Кандалинцев В.Г. Инновационный бизнес: применение сбалансированной системы показателей: учеб. пособие / В.Г. Кандалинцев. – М.: Изд-во «Дело» АНХ, 2010. – 168 с.
6. Каплан Р. Организация, ориентированная на стратегию. Как в новой бизнес-среде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей / Р. Каплан, Д. Нортон. – ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 294 с.
7. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика / В.Я. Кардаш. – К.: КНЕУ, 2003. – 250 с.
8. Кизим М.О. Збалансована система показників: Монографія / М.О. Кизим, А.А. Пилипенко, В.А. Зінченко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 192 с.
9. Крылов С.И. Развитие методологии анализа в сбалансированной системе показателей / С.И. Крылов. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 152 с.
10. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – СПб.: Питер, 2003. – 800 с.
11. Олве Нильс–Горан. Баланс между стратегией и контролем / Нильс–Горан Олве, Карл–Йохан Петри, Жан Рой, Софи Рой. – СПб: Питер, 2005. – 320 с.

12. Птащенко Л.О. Збалансованість економічних інтересів: інноваційні напрями державного і корпоративного стратегічного управління: Монографія / Л.О. Птащенко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 296 с.
13. Сбалансированная система показателей / Хервиг Р. Фридаг, Вальтер Шмидт. – М.: Омега-Л, 2006. – 144 с.
14. Статистичні матеріали офіційного урядового сайту Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
15. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 2000. – 596 с.
16. Эшуорт Г. Менеджмент, основанный на ценности: Как обеспечить ценность для акционеров / Г. Эшуорт, П. Джеймс. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 190 с.
17. Ankinson A.A., Waterhous J.H., Wells R.B. (1997). A Stakeholder Approach to Strategic Performance Measurement. *Sloan Management Review*, 38. – P. 25-37.
18. Oleksiv, I. Stakeholder Analysis as a Factor of Company Sustainable Development. The 4 International Conference «Citizens and Governance for Sustainable Development» (Vilnius, 28-30 September 2006). Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University Press «Technica». – P. 95-100.

Nataliya Stepanenko

**STRUCTURING AGRICULTURAL ENTERPRISES PRODUCT PORTFOLIO
IN THE CONTEXT OF A MULTIDIMENSIONAL APPROACH**
Annotation

The peculiarities of analytical tools of agrarian enterprises commodity policy on a structural balanced basis in the context of adaptation to business medium are examined. Methodological basis of determination of tools of formation products in the context of multidimensional approach are proposed.

ოლღა ფაჩუღია

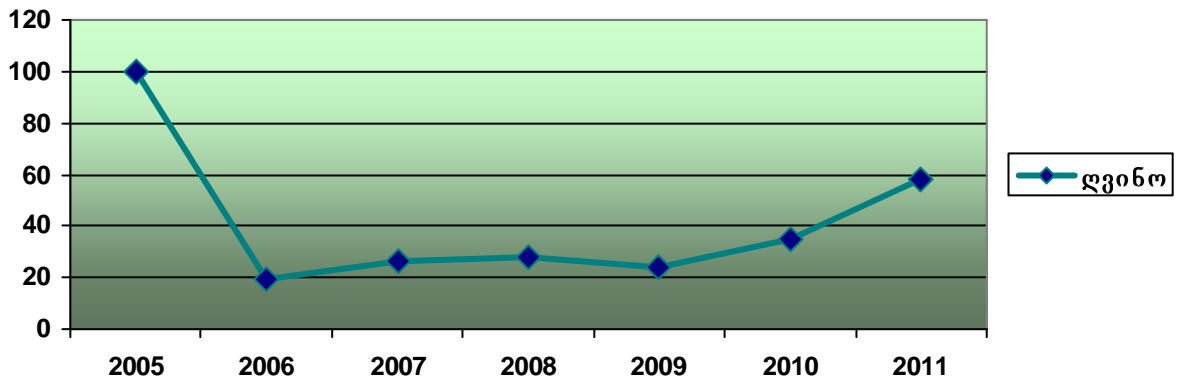
ქართული ღვინის ბიზნესის ბანკოთარების ძირითადი მიმართულებები

მეოცე საუკუნის 90-იანი წლებიდან, დამოუკიდებლობის მოპოვების კვალობაზე, საქართველოში აქტუალური გახდა ფუნდამენტური საკითხი, თუ როგორ შეიცვალოს მისი ეკონომიკა, ერთი მხრივ, არსებული უპირატესობების შენარჩუნებით და, მეორე მხრივ, მისი მასშტაბებისა და ფუნქციონირების ადაპტაციით საბაზრო პირობებთან. კრიზისული პროცესების დამუხრუჭების მრავალი ცდის მიუხედავად, ქვეყნის ეკონომიკაში დღესაც გრძელდება მძაფრი სტრუქტურული კრიზისი, რაც პირდაპირ აისახა თითქმის ყველა დარგზე, მათ შორის – ღვინის წარმოებაზე. თანმიმდევრული სამრეწველო პოლიტიკის უქონლობამ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პირობებში გამოიწვია ტრადიციული ბაზრების დაკარგვა, არსებული სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის წარმოების პროცესიდან გამოთიშვა, ხოლო როგორც შედეგი – დარგის ტექნიკური განვითარების დონის ჩამორჩენა და პროდუქციის დაბალი კონკურენტუნარიანობა.

2006 წელს რუსეთის სკანდალურმა განცხადებამ ქართული ღვინის უხარისხო, საღებავგარეული პროდუქციის შესახებ, ძალზე დიდი ზარალი მიაყენა ქართული ღვინის იმიჯს. რუსეთის ფედერაციის მიერ გამოცხადებული ემბარგოთი გამოწვეული მკვეთრი ვარდნის შემდეგ ღვინის ექსპორტის მანკვენებელი 2005 წელთან შედარებით უკვე მომდევნო წლებში მნიშვნელოვნად შემცირდა, რაც ძალზე უარყოფითად აისახა დარგზე მთლიანობაში. სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემებით, 2005 წელს ექსპორტზე იქნა გატანილი 300 მლნ ბოთლი, 2008 წელს კი მხოლოდ 12 მლნ 192 475 ბოთლი ქართული ღვინის ექსპორტი განხორციელდა. 2009 წელს ექსპორტი 1 მლნ 224 314 ბოთლით შემცირდა და 10 მლნ 968 161 ბოთლი შეადგინა; 2010 წელს საქართველოდან 14850846 ბოთლი ღვინის ექსპორტი განხორციელდა 42 ქვეყანაში, 2011 წელს ქართული ღვინო 50 ქვეყნის ბაზარზე გავიდა და ექსპორტის მთლიანმა მოცულობამ 1 902 7458 ბოთლი შეადგინა. ამდენად, ერთი წლის განმავლობაში ქართული ღვინის ექსპორტის 28,12%-იანი ზრდა დაფიქსირდა.

2011 წელს სულ ექსპორტირებული ქართული ღვინის რაოდენობამ მოცულობით გამოსახულებაში 16,726 მლნ ლიტრი შეადგინა, 2010 წელს – 12,15 მლნ ლიტრი. ღირებულებით მანკვენებლებში: 2011 წელს – 58,058 მლნ აშშ დოლარი, ხოლო 2010 წელს – 39,269 მლნ აშშ დოლარი. ამასთან ერთად, ერთი წლის განმავლობაში ექსპორტიორი კომპანიების რაოდენობა 87-დან 102-მდე გაიზარდა¹⁹⁰.

¹⁹⁰ www.gbc.ge

ღვინის ექსპორტის მოცულობის დინამიკა

სამწუხაროდ, მსოფლიო ბაზრებზე ქართული ღვინის დამკვიდრება ძალზე რთულია, რადგან აქ წარმოდგენილია უმაღლესი ხარისხისა და უკვე დამკვიდრებული ბრენდის ღვინოები, რომელთა მომხმარებლები ბრენდისადმი ერთგულებით გამოირჩევიან. ღვინის მწარმოებლებმა ყურადღებით უნდა გააანალიზონ მსოფლიოს ღვინის ბაზრები და მათგან შეარჩიონ ყველაზე მისაღები და ნაკლებად კონკურენტული. აუცილებელია ტრადიციული ბაზრების დაბრუნება, ქართული ღვინის უნიკალური თვისებების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება საზღვარგარეთ, რადგან კონკურენტის პროდუქტებისგან პრინციპული სხვაობის აქცენტის არქონა ხშირად ხდება ტექნიკურად სრულყოფილი და მოთხოვნადი პროდუქტის მარცხის მიზეზი.

ცხადია, ღვინის ექსპორტის გაზრდა უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს მისი მაღალი ხარისხის მიღწევით, რაც საბაზრო პროდუქტის დამკვიდრების ხელშემწყობი ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია და მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს საერთაშორისო ბაზარზე დაკარგული პოზიციის აღდგენას. ხარისხი შეიძლება იყოს როგორც მომხმარებელთა სურვილებზე ორიენტირებული (რასაც მხარს უჭერენ მარკეტოლოგები და მომხმარებელთა უმრავლესობა), ასევე წარმოებაზე დაფუძნებული, რომელიც შეესაბამება დადგენილ წესებსა და სტანდარტებს (ამ მოსაზრებას იზიარებენ წარმოების მენეჯერები)¹⁹¹. ხარისხის ეფექტიანი მართვისათვის აუცილებელია საწარმოო პროცესების რეგულარული მონიტორინგი, ხარისხის კონტროლის მექანიზმის სრულყოფა, ღვინის კომპანიების მიერ განვითარების ისეთი სტრატეგიის შერჩევა, რომელიც გულისხმობს მთელი ტექნოლოგიური პროცესის სრული კონტროლის ქვეშ მოქცევას. ამ მხრივ აღსანიშნავია კომპანია “ქინძმარაულის მარანი”, რომელიც ფლობს დაახლოებით 500 ჰექტარ მიწას, საიდანაც 435 ჰექტარი გამოყოფილია ვენახისათვის, დაახლოებით 40 ჰექტარი კი განკუთვნილია კომუნიკაციებისა და ქარხნისათვის. ასევე, აღსანიშნავია “მანავის ღვინის მარანი”, რომელიც საუკეთესო ღვინოს აწარმოებს “საკუთარი ნერვიდან სუფრაზე მიტანამდე”. ეფექტიანი მენეჯმენტითა და წარმოების სამეცნიერო-ტექნოლოგიური უმაღლესი დონით მიღწეულია ყველა მეღვინესათვის საოცნებო “თაიგული” – ტრადიციისა და პროგრესის, ვახისა და ღვინის უბადლო ჰარმონია¹⁹².

ღვინის ბიზნესის დინამიური განვითარების მიზნით აუცილებელია სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ყოველმხრივი მხარდაჭერა, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში დარგის ტექნიკური და ტექნოლოგიური გადაიარაღების პროგრამების რეალიზაციისა და ეკონომიკის თანამედროვე მექანიზმების შექმნა, რაც უზრუნველყოფს საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობების შეწონასწორებულ განვითარების შედეგების მაქსიმალურ გამოვლინებასა და გამოყენებას.

ქართული ღვინის ახალ საექსპორტო ბაზრებზე დამკვიდრების წარუმატებლობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ის არის, რომ საქართველოს ამ ეტაპზე იაფი და კონკურენტუნარიანი ღვინის წარმოება არ შეუძლია¹⁹³. აუცილებელია სახელმწიფოს პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლება, რაც ამ შემთხვევაში უნდა გამოიხატოს ღვინის ბიზნესის განვითარებისათვის შესაბამისი მასტიმულირებელი გარემოებების ჩამოყალიბებაში. ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია ქართული ღვინის კომპანიებისთვის გადასახადების შემცირება პირველ ეტაპზე, ხოლო შემდგომ პერიოდში, როცა უკვე ცნობადი გახდება ქართული ღვინო საერთაშორისო ბაზარზე და მნიშვნელოვნად გაიზრდება გაყიდვების მოცულობა, შესაძლებელი იქნება თანდათან საგადასახადო ნიხრის ზრდა და გრძელვადიან პერსპექტივაში სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსება. თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში ალკოჰოლური სასმელებიდან უპირატესობა ღვინოს ენიჭება, საგადასახადო ნიხრის შემცირება და, აქედან გამომდინარე, სამარკო ღვინოებზე ფასის დაწვევა შეიძლება ბაზარზეც არანაკლებ დადებით შედეგებს გამოიწვევს, რაც აისახება გაყიდვების მოცულობის მნიშვნელოვან ზრდაში.

ღვინის ექსპორტის გაზრდის მიზნით საჭიროა ისეთი სამარკო ღვინოების წარმოება, რომელთა მოთხოვნაც დიდია მსოფლიო ბაზარზე. ასე მაგალითად, ევროპაში ყველაზე მეტად მოსწონთ „საფერავი“ და „წინანდალი“, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში – „ქინძმარაული“ და „ხვანჭკარაც“, მაგრამ დასავლეთ ევროპის მომხმარებლებისთვის „საფერავისა“ და „წინანდლის“ შემდეგ ყველაზე პოპულარულია „მუკუხანი“ და

¹⁹¹ Jay Heizer, Barry Render . “Principles of Operations Management”. Pearson 7th Edition, P.194.

¹⁹² www.vinoge.com

¹⁹³ იქვე.

„ქინძმარაული“. დიდი პერსპექტივები გააჩნია ისეთი ყურძნის ჯიშებს, როგორცაა: „ხიხვი“, „ქისი“¹⁹⁴. მიზანშეწონილია მათი და ასევე ისეთი უნიკალური შუშხუნა ღვინოების წარმოების გაფართოება, როგორცაა: „პინო“, „ალიგოთე“ და სხვა.

მიუხედავად არსებული პრობლემებისა, ქართული ღვინის ბიზნესს დიდი პერსპექტივები გააჩნია. მისი ეფექტიანი განვითარება შესაძლებელია ისეთი ღონისძიებების გატარებით, როგორცაა:

- გამოშვებული პროდუქციის ნომენკლატურის სრულყოფა, რაც უზრუნველყოფს მომხმარებლის მრავალფეროვანი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას;
- პროდუქციის ასორტიმენტის სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, რაც არა მხოლოდ ოპტიმალური ასორტიმენტის შემუშავების, არამედ ყოველი პროდუქტის ოპტიმალური რაოდენობით წარმოების საშუალებას იძლევა;
- პროდუქციისა და მისი ხარისხის მაჩვენებლების ტექნიკურ-ეკონომიკური მახასიათებლების, ფიზიკურ-ქიმიური და ორგანოლექტიკური თვისებების სრულყოფა;
- საქონლის სწორი პოზიციონირება;
- ერთობლივი საწარმოების გახსნა უცხოელ ინვესტორებთან ერთად;
- რეკლამის სტიმულირება; საგადასახადო განაკვეთების მანევრირება;
- სხვადასხვა ქვეყანაში ქართველ მეღვინეთა ვიზიტების გახშირება მარკეტინგის სფეროში თანამედროვე მიდგომებისა და გამოცდილების გაზიარების მიზნით.

ღვინის ბიზნესის განვითარებით მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა, რაც შეიძლება გამოიხატოს შემდეგში: შეიქმნება (აღდგება) დამატებითი სამუშაო ადგილები, ღვინის წარმოების განვითარების მაღალი ტემპების მიღწევის კვალობაზე განვითარდება დარგის მომიჯნავე ინფრასტრუქტურა, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს მეღვინეთაზე სპეციალიზებულ რეგიონებში ეკონომიკური ურთიერთობების გააქტიურებას; მოქნილი რეგიონული პოლიტიკის პირობებში (ამ შემთხვევაში საუბარი გვაქვს ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობების ოპტიმიზაციაზე), რეგიონული ბიუჯეტები მიიღებენ დამატებით შემოსავლებს, რაც ადგილობრივ ხელისუფლებას სოციალურად დაუცველი მოსახლეობისათვის სერიოზული დახმარების გაწევის შესაძლებლობებს მისცემს.

ამდენად, ღვინის ბიზნესის განვითარებას რეალური პერსპექტივები გააჩნია და მოსახლეობისათვის მრავალი სასიკეთო შედეგის მოტანა შეუძლია. ზემოთ აღნიშნული მიმართულებებით გატარებული ღონისძიებები კი, ჩვენი აზრით, დროთა განმავლობაში უზრუნველყოფს ქართული ღვინის სათანადო პოზიციების აღდგენას საერთაშორისო ბაზარზე.

Olga Pachulia

MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF GEORGIAN WINE BUSINESS

Annotation

In the article the existing problems in Georgian wine business are analyzed. Besides the article shows the ways, which can be useful to solve the problems and by taking into consideration the specificity of the industry there is proposed the perspectives of development.

The article gives information about the dynamic of Georgian wine export. In addition this paper suggests the factors, which will be helpful for Georgian wine business to increase export by improving the quality of wine and reach the high level of quality, active marketing measurement and tax manoeuvrability.

*Мария Федоровна Плотникова
Екатерина Николаевна Кашук*

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Введение. В условиях современной экономики для субъектов рынка аграрной продукции в Украине важен вопрос долгосрочного развития предприятий, которое возможно при условии принятия решений по определению путей реализации производственного потенциала предприятий и работников, – основной движущей силы модернизации и конкурентоспособности на национальной и мировой арене.

Особенности формирования рыночного механизма формирования национального хозяйства, активизации инновационной деятельности, обеспечение условий для социально-экономического роста и развития как фактора выхода из социально-экологического кризиса является предметом исследований А. В. Алистаевой [5], М. Д. Безуглого [7], С. А. Володина [8, 9], В. П. Горюхова [3], В. К. Збарского [2] и др. Авторы активно обсуждают вопросы экономической эффективности инвестиционной деятельности в контексте устойчивого развития. Проблемы оценки эффективности инвестиционной деятельности всегда были в кругу внимания ученых. Представленные работы включают характеристику основных теоретико-методологических положений объекта исследования и его организационно-экономические основы. Динамичное развитие общественно-экономических отношений определяют необходимость проведения дальнейших исследований по выбранной теме. **Цель работы** является выявление факторов активизации инвестиционной деятельности в аграрном секторе и определение стратегических перспектив развития инвестиционной деятельности в Украине.

¹⁹⁴ www.vinogee.com

Основная часть. В условиях монополизма перерабатывающих предприятий, диспаритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию, недостаточного уровня и системной целостности государственной поддержки, уровня информационного аналитического обеспечения хозяйственной деятельности отечественных аграрных формирований уменьшается удельный вес сырья в совокупной добавленной стоимости конечного продукта. При этом важная роль отводится инновационной деятельности как ведущему фактору и одному из наиболее экономически доступных методов управления по повышению конкурентоспособности субъектов хозяйствования. В соответствии с Программой развития инвестиционной и инновационной деятельности в Украине, утвержденной постановлением Кабинета Министров Украины от 02.02.2011 г. №389, инвестиционные ресурсы субъектов хозяйствования всех форм собственности должны быть сконцентрированы на реализации инновационных и инвестиционных проектов. Инновации признаны ведущим фактором роста отечественной и мировой экономики и представляют собой длительный процесс, охватывающий как фундаментальную науку, так и инновационную деятельность, благодаря необратимому положительному эффекту.

Инвестиционно-инновационная деятельность Украины традиционно рассматривается основанной на четырех «и»: интеллектуальных ресурсах (капитал), инновационных продуктах, инвестиционном капитале и интеграционных схемах взаимодействия всех перечисленных составляющих [4, с. 124; 5, с. 17]. Исходя из вышеприведенного инновационная деятельность бизнеса (субъектов предпринимательской деятельности – СПД) определяется мировыми тенденциями развития НТП, государственной инновационной политикой, наличием временно свободных капиталов и способностью СПД производить или «овладевать» интеллектуальными ресурсами и инновационными продуктами.

В данном случае деятельность государства представляется способностью формировать соответствующую законодательную базу, кадровый, материальный и нематериальный ресурсный потенциал, научную и инновационную политику, инвестиционную деятельность, стимулирующих развитие НТП, активизирующую СПД в направлении внедрения инноваций в производство. Деятельность предприятий в экономике обусловлена мотивацией трансформации ресурсов в продукт с наименьшими затратами, повышения конкурентоспособности продукции и потенциальной возможности обеспечить эту конкурентоспособность – способность в долгосрочном периоде завоевывать конкурентные позиции СПД относительно существующих конкурентов в условиях ресурсных, технологических и институциональных ограничений, что предусматривает появление встроенных инновационных механизмов направленной системы социально-экономических отношений.

Отказ от технократической направленности человеческого мышления в пользу гармоничного развития общества определил появление концептуально новых подходов к таким изменениям, и потребностью преодоления проблем, пока последние не возникли. Менеджмент персонала в контексте управления инвестиционной деятельностью предприятий тесно связан с функционированием всех отраслей аграрного бизнеса. Именно проблемы с персоналом являются симптомами неблагополучия аграрного формирования. Так, наряду с проблемой занятости на селе типичным является вопрос кадрового обеспечения. Проведенный выборочный опрос показал, что к основным проблемам, связанным с управлением персоналом руководители сельскохозяйственных предприятий Житомирской области Украины относят следующие: «Трудно найти хороших работников» – 37% опрошенных, «Работники не хотят работать и / или работают плохо» – 40%, «Сотрудники хотят неоправданно много денег, причем зарабатывать, а не работать» – 53%, «Низкая квалификация персонала» – 26%, «Лучшие работники увольняются» – 6%, «Противодействие изменениям» – 53 %, «Другое» – 1%. Решение указанных проблем руководителями реализуется самостоятельно.

Обобщая опыт хозяйствования в аграрном секторе Украины можно сказать, что большинству руководителей не хватает четкой формулировки целей и задач функционирования предпринимательских структур, как следствие, несвоевременными, часто несистематизированными, а иногда и совокупностью противоречий являются управленческие импульсы. Поэтому даже наем необходимых бизнесу профессионалов при отсутствии четкой бизнес-системы неспособен дать желаемый результат. В такой ситуации целью деятельности предприятия становится управления бизнес-процессами (четко определенными по очередности регулярными действиями), которые фактически позволяют достигать конкретных целей как с позиций управления персоналом, его мотивации, так и содействия инвестиционной активности специалистов на всех уровнях. Приведем схему проявления и систему показателей инновационной активности работников, характерную для сельского хозяйства Житомирской области (табл. 1).

Обобщающим показателем инновационной активности (pi) работников агропромышленных формирований предлагаем считать среднее линейное отклонение фактических значений частных показателей (n_u) от эталонных (n_e):

$$pi = \frac{1}{k} \left(\frac{n_u}{n_e} - 1 \right), \text{ где } k - \text{ количество показателей.}$$

Таблица 1

Показатели проявления инновационной активности работников агропромышленных формирований

Форма проявления инвестиционной активности персонала	Частичные показатели
Производительность инвестиционной деятельности	Уровень выполнения норм выработки, темпы роста производительности труда
Качество инновационных процессов	Удельное число работников, которые всегда выполняют работу с высоким качеством и активно внедряют инновационные процессы
Дисциплина труда по инновационной активности	Удельное число работников, которые не имеют замечаний по трудовой дисциплины в ходе осуществления мер инновационного характера
Повышение квалификации, образования	Удельное число работников, которые повысили тарифный разряд и учатся в учебном заведении
Научно-техническое творчество	Число рационализаторов, изобретателей на 100 работающих, количество рациональных предложений, представленных на рассмотрение, в расчете на

	одного работающего
Степень проявления инновационной активности	Удельное число работников, которые полностью выполняют свои обязательства по программе инновационной активности предприятия
Участие в управлении производством	Коэффициент участия в общественной работе, решении производственных вопросов; обобщающий показатель участия в общественном управлении
Развитие качеств отношение к труду (внутренняя активность)	Удельное число работников, обладающих определенным потенциалом качеств
Удовлетворенность трудом	Удельное число работников, довольных своей производственной и инновационной деятельностью

Источник: собственные исследования.

Инновационная деятельность аграрных предприятий непосредственно связана с формированием «инновационного портфеля». Целенаправленный подбор инструментов последнего представляет собой процесс формирования инновационного портфеля предприятия на основе целенаправленной совокупной деятельности различных инструментов реального и финансового инвестирования, предназначенных для осуществления соответствия разработанной инвестиционно-инновационной политики (табл. 2). Главной целью формирования инновационного портфеля в аграрном секторе предполагается реализация стратегии и целей деятельности предприятий путем подбора наиболее доходных и безопасных инструментов инновационной деятельности. Современная инновационная деятельность в Украине формируется двумя путями: как следствие внедрения результатов фундаментальных исследований в научной сфере и как результат разработок по запросам предпринимательской среды. В первом случае преобладают инновации наукоемкого характера, а во втором случае акценты смещены в сторону практического применения инноваций в соответствии с запросами рынка и как возможность завоевывать удерживать конкурентные преимущества в будущем [1, 2, 3].

Таблица 2

Инвестиции в сельском, охотоведческом и лесном хозяйстве Украины

Показатель	Года				
	2007	2008	2009	2010	2011
Инвестиции в основной капитал в сельском хозяйстве, охотоведческом и лесном хозяйстве (в фактических ценах), млрд. грн	9,5	16,9	9,4	12,2	18,2
в т.ч. за счет средств государственного бюджета	0,5	0,8	0,4	0,1	0,1
средств местных бюджетов	0,4	0,7	0,3	0,0	0,1
собственных средств предприятий и организаций	5,4	9,6	5,9	0,7	1,0
кредитов банков и других займов	1,6	2,9	1,3	0,2	0,3
средств иностранных инвесторов	0,3	0,6	0,4	0,0	0,1
средств населения на строительство собственных квартир	0,5	0,7	0,3	0,0	0,0
средств населения на индивидуальное жилищное строительство	0,4	0,8	0,3	0,1	0,1
других источников финансирования	0,4	0,7	0,4	0,1	0,1
Стоимость основных средств сельского хозяйства, охоты, лесного хозяйства, млрд. грн	79,0	95,9	103,2	113,4	119,2
Темпы прироста (к предыдущему году),%	104,6	121,4	107,6	109,9	105,1

Источник: сформировано по данным Госкомстата Украины [6].

Деятельность Национальной академии наук Украины (НААНУ) в сфере научно-консультационного сопровождения инноваций сосредоточена на проведении и участии в выставках, аукционах, ярмарках, научных съездах, форумах, конференциях, семинарах, конкурсах, организации выступлений на телевидении и радио, публикации статей в научных журналах (14,2% от общего количества работ). Предоставлению консалтинговых услуг для производства и бизнеса посвящено и 85,8% видов НААНУ деятельности [7, с. 16]. Вместе с тем результаты проведенного анкетного опроса среди руководителей и специалистов аграрных предприятий Житомирской области обнаружили значительную нехватку информации относительно современных достижений науки и техники, а также возможности инвестиционной поддержки последних (только 31,8% опрошенных имели о них некоторое представление, 29,5% респондентов отмечают наличие информирования в сфере инноваций сбоку научных кадров). Стоит отметить потенциальный недостаток информации с позиций инновационного внедрения. Решение проблемы информационного обеспечения в определенной степени возможно в случае активизации системы экономико-математического моделирования производственных процессов, в том числе посредством применения современных информационных систем и технологий. В частности, применение пакета программ SPSS и языка программирования R позволяет активно внедрять эконометрические методы управления производством используя существующую систему бухгалтерского и управленческого учета на основе аналитического обеспечения и развития аграрного производства [4, 5].

Как известно, экономическая модель, в том числе и инновационного процесса, представляет собой упрощенное для понимания экономического явления представление о связях, принятое при изучении. Особая актуальность таких моделей видится в их эмпирическом анализе. С целью анализа влияния инновационных процессов на развитие аграрного сектора экономики Украины применили функцию (1):

$$T(x, z) = T(x_1, x_2, \dots, x_m, z_1, z_2, \dots, z_n) = 0, \quad (1)$$

где x – вектор выпуска $x_i (i = 1, \dots, m)$; z – вектор затрат на инновационную деятельность $z_j (j = 1, \dots, n)$.

Исследованием доказано, что результаты деятельности в сельском хозяйстве Украины могут быть представлены в виде производственной функции Кобба-Дугласа:

$$x = a_0 \cdot L^{\alpha_L} \cdot A^{\alpha_A} \cdot K^{\alpha_K} \cdot V^{\alpha_V}, \quad (2)$$

где x – совокупный объем производства; L – затраты труда; A – сельскохозяйственные угодья; K – затраты капитала; V – совокупные переменные затраты; $\alpha_L, \alpha_A, \alpha_K, \alpha_V$ – параметры, определяющие изменение факторов в расчете на единицу времени. Результаты расчетов приведены в таблице 3.

Таблица 3

Определение нормы влияния инновационного процесса на развитие аграрного сектора Украины (в среднем в 2006-2011 гг.)

Наименование показателя	Относительное изменение за год, %	Эластичность производства	Влияние на производство, %
Объем производства	5,4400	1,0000	5,4400
Затраты труда	-0,9683	0,7081	-0,6857
Сельскохозяйственные угодья	-0,0568	0,0789	-0,0045
Затраты капитала	1,2600	0,0957	0,1206
Переменные затраты	30,9507	0,1172	3,6287
Норма инновационного процесса			2,3810

Источник: сформировано по данным Госкомстата Украины [6]

Исследованиями установлено, что инновационная составляющая развития аграрного сектора содействует сокращению потерь во время производства продукции, снижению излишних затрат и предупреждению технической неэффективности. В тоже время, в отличии от промышленности, рост производства в сельском хозяйстве наблюдается значительно меньшими темпами. Усложнение общественно-экономических отношений сопровождается поиском альтернативной концепции урегулирования межотраслевого обмена.

Выводы. Производительность как отношение совокупного производства к затратам на его достижение при условии минимизации издержек предполагает наличие стремления производителей к минимизации затрат на факторы производства путем активизации инновационного процесса. На основе анализа функционирования отечественного сельского хозяйства сделан вывод о влиянии инновационного процесса на его развитие. Таким образом, наличие инновационной составляющей развития аграрного сектора способствует сокращению потерь при производстве продукции, снижению избыточных расходов и предотвращению технической неэффективности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мазуренко О.В. Управління інноваційною діяльністю в підприємствах м'ясопродуктового під комплексу / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2012. – №5. – С. 144-147.
2. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: [монографія] / В.К. Збарський, М.А. Місевич. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – 310 с.
3. Горьвий В.П. Вплив конкурентних відносин і механізмів власності на виробничу діяльність фермерських господарств / В.П. Горьвий // Зб. матер. 11-річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – С. 224-229.
4. Вітюк І.В. Погляди на природу знанневої організації / І.В. Вітюк // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку. Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – 471 с.
5. Алістаєва А.В. Оцінка державних витрат на розвиток персоналу промислового підприємства / А.В. Алістаєва, В.М. Колосок // Приазовський державний технічний університет. Труды Десятой международной научной конференции студентов и молодых ученых "Управление развитием социально-экономических систем: глобализация, предпринимательство, устойчивый экономический рост". Часть 2. / Ред. кол. С.В. Беспалова (председатель) и др. – Донецк: ДонНУ, 2009. – С. 9-10.
6. Державна служба статистики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Безуглий М.Д. Підсумки діяльності Національної академії аграрних наук за 2011 рік та завдання на перспективу / М.Д. Безуглий // Економіка АПК. – 2012. – №5. – С. 3-16.
8. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки: [монографія] / С.А. Володін. – К.: МАУП, 2006. – 400 с.
9. Володін С.А. Інноваційна модель функціонування та розвитку аграрної науки у ринкових умовах / С.А. Володін. – К.: Дія, 2006. – 260 с.

Mariya Plotnikova
Ekaterina Kaschuck

ORGANIZATION-AND-ECONOMIC PROVIDING OF INNOVATIVE-AND-INVESTING DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR Annotation

The article covers organization-and-economic basis of innovative development, taking into account the indices of innovative activity of agro-industrial formations' workers. It also proves that process of production in agriculture of Ukraine can be described in the form of Cobb-Douglas production function.

**დოქტორანტიზის, მაგისტრანტიზისა და ბაკალავრიატის
სტუდენტების მოხსენებები**

ანა ანანიაშვილი

მცირე ბიზნესის განვითარების სტრატეგია საქართველოში

მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესები შთაბეჭდავია თავისი მასშტაბებითა და დინამიზმით. ექსპერტები გლობალიზაციას განიხილავენ როგორც მსოფლიო ეკონომიკის რესტრუქტურისაციას, რომელიც ხორციელდება განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ-კულტურულ ღონისძიებათა ნებაყოფლობით გავრცელებით. ამ პროცესში განსაკუთრებით დიდია იმ ქვეყნების წვლილი, რომლებმაც მიაღწიეს წარმოების კრიტიკულ ოდენობას და ცდილობენ გლობალური კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას. ასეთ პირობებში, ერთი შეხედვით, პარადოქსულადაც კი შეიძლება მოგვეჩვენოს მრავალ სახელმწიფოთა მთავრობებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციათა უცვლელი ინტერესი მცირე საწარმოთა ზრდის შესაძლებლობებისადმი. მარტივი ხედვა იქნებოდა თუ ამის მიზეზად ჩაითვლებოდა ბოლო ათწლეულებისათვის ტიპური ტენდენციების გაგრძელება, როცა სოციალურ-ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მიერ მცირე ეკონომიკის მხარდაჭერა აუცილებლობად მიიჩნეოდა. მცირე მეწარმეობის თანამედროვე შეფასება განსხვავებულია ხარისხობრივი ასპექტით: მცირე და საშუალო საწარმოები აღიარებულია სამეურნეო სტრუქტურის მნიშვნელოვან ნაწილად, რომელიც ამდღეებს მის მოქნილობას, ადაპტიურობას, სადაც საშუალო ძალის მნიშვნელოვანი მასის მოზიდვა განაპირობებს სოციალურ სტაბილურობას.

საქართველო, რომელიც საკუთარ განვითარებას უკავშირებს მსოფლიო დინამიზმის გლობალურ კანონზომიერებს, დამოუკიდებლად წყვეტს დასაქმებისა და ეკონომიკური ზრდის პრობლემებს, კვლავ აქტუალურია ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც მიმართული იქნება მსოფლიო ბაზარზე მისი კონკურენტუნარიანობის ზრდისა და ქვეყანაში სოციალური პრობლემების გადაწყვეტისაკენ. საქართველო ცდილობს, შევიდეს ევროკავშირში და ორიენტირებულია ეკონომიკის გაძლიერების ევროპულ სისტემაზე. არსებული მსხვილი საწარმოები არსებითად ჩართულნი არიან მსოფლიო შრომის დანაწილებაში და ისინი ასრულებენ რეგიონული მნიშვნელობის საწარმოო სიმძლავრეთა როლს. მათი მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის არსებითია, მაგრამ მათ საკუთარი ტექნოლოგიური შეზღუდულობისა და მსოფლიო ბაზარზე ადგილიდან გამომდინარე არ ძალუძთ საქართველოში გადაწყვიტონ დასაქმებისა და ეკონომიკური ზრდის პრობლემები. ეს ობიექტური რეალობა გასაგებია ევროპისთვისაც და ევროკავშირის მოქმედი ერთიანი ეკონომიკური პოლიტიკა სიღარიბის დაძლევისა და დასაქმების დონის ამაღლების საქმეში, მიმართულია არა მსხვილი საწარმოებისაკენ, არამედ საშუალო და მცირე მეწარმეებისადმი. საქართველოს, ისევე, როგორც ყველა სხვა ქვეყანას, გლობალიზაცია უქმნის კონკურენტის უადრესად მნიშვნელოვან პირობებს. კონკურენტული ბრძოლა მძაფრდება და ქვეყნები იძულებულნი ხდებიან, დამორჩილდნენ მსოფლიო ბაზრის რეალობებს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მცირე საწარმოთა სახელმწიფოებრივი ხელშეწყობა. ნათელია, რომ მსოფლიოში კონკურენტული ბრძოლის გამწვავების კვალობაზე, მცირე და საშუალო ბიზნესით ქვეყანების დაინტერესება იზრდება. საქართველოში მცირე ბიზნესის სფეროში სტრატეგიული ცვლილებების გარეშე შეუძლებელია საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაცია და ერთობლივი მეწარმეობა, ასევე შეუძლებელია საშუალო კლასის არსებობა და, შესაბამისად, პირობები უკონფლიქტო საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციისა და საბაზრო პროცესების გლობალიზაციისათვის. თანამედროვე მსოფლიოში არაერთი ქვეყანა გამოიყენებს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ისეთ მახასიათებლებს, როგორცაა: წარმოებისა და ბაზრების გლობალიზაცია; ტექნოლოგიური განვითარებისა და მოდერნიზაციის მაღალი ტემპები, ბაზარზე მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წილის გაზრდა; საქონლისა და მომსახურების ხანმოკლე სასიცოცხლო ციკლი, დივერსიფიკაციის მაღალი ხარისხი, ცალკეული სახის პროდუქციაზე მოთხოვნის მკვეთრი ცვლილება; გლობალურ ეკონომიკაში არამატერიალური წარმოების “კრეატიული კაპიტალის” და “ცოდნის ეკონომიკის” მნიშვნელობის გაზრდა; მატერიალური რესურსების შეზღუდულობა და ეკოლოგიურად უსაფრთხო პროდუქციის გამოშვებაზე მაღალი მოთხოვნები; საქონელსა და მომსახურების ხარისხზე გაზრდილი მოთხოვნა, ხარისხის ერთიანი საერთაშორისო სტანდარტების შემოღება.

მცირე ბიზნესის სუბიექტები მუდმივად ცვალებად საბაზრო კონიუნქტურაზე უფრო მოქნილად რეაგირებენ, უზრუნველყოფენ კაპიტალდაბანდებათა მაღალ ეფექტიანობას. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხვის გაზრდა, რომელთაც შეუძლიათ საკუთარი თავის და ოჯახების უზრუნველყოფა, იწვევს მოსახლეობის თვითგამორკვევის ჩამოყალიბებას, ამდღეებს საზოგადოების შემოქმედებით პოტენციალს და სოციალური თანამშრომლობისათვის მზადყოფნას, ამცირებს საბიუჯეტო სოციალურ დატვირთვას, ზრდის რა განვითარებაში დაბანდებაების შესაძლებლობებს. მცირე ბიზნესი ფუნქციონირებს განსაკუთრებულ გარემოში. თუკი საწყისი პროდუქცია ან მომსახურება უნიკალურია მცირე ბიზნესში ვიდრე მსხვილში, ჩნდებიან კონკურენტები. სწორედ კონკურენცია აიძულებს სუბიექტებს საკუთარ ბიზნესში უპირატესობების მუდმივად ძიებას. ამდენად, კონკრეტულ ბაზარზე საერთო სტანდარტების არსებობისას ყოველთვის მოიძებნება განსხვავებული თავისებურება, რითაც შეიძლება გაუმკლავდეს კონკურენტებს.

თანამედროვე პირობებში მცირე ბიზნესის განვითარების და ბაზარზე პოზიციების გამყარებისათვის მნიშვნელოვან შიდა ფაქტორს წარმოადგენს მართვის სისტემის სრულყოფა. მან უნდა მოიცავს პროგნოზირების, დაგეგმვის, აღრიცხვის, ანალიზისა და კონტროლის პროცესები. შიდა გარემოს მონიტორინგის მაჩვენებლებმა საწარმოს ხელმძღვანელობას საშუალება უნდა მისცეს, მიიღოს სტრატეგიული გადაწყვეტილებები. ამიტომაც, მცირე საწარმოებში მსგავსი სისტემის შემუშავება და დანერგვა საკმაოდ აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს. ნებისმიერი ბიზნესი გულისხმობს წარმოების, მარკეტინგის, ფინანსებისა და პერსონალის მართვას. მსხვილ კომპანიებში მართვის ფუნქციები დელეგირებულია სხვადასხვა დონეებს შორის, ხოლო მცირე საწარმოში პასუხისმგებლობას საკუთარ თავზე იღებს მეწარმე, რადგან მხოლოდ მან იცის მართვის ყველა სფერო-

ში თავისი უპირატესობების შესახებ. ყოველი ასეთი უპირატესობა საბოლოო ჯამში საშუალებას იძლევა, გაზარდოს სხვაობა ამონაგებსა და დანახარჯებს შორის პროდუქციის ერთეულზე, ასევე საშუალებას იძლევა, მცირე ბიზნესი გახდეს ეფექტიანი საქმიანობის მცირე მასშტაბებისას. ამიტომაც მეწარმემ ტიპურ მომენტებში მართვის ყველა სფეროს უპირატესობები უნდა განიხილოს. წარმოების პროცესის განსახორციელებლად საჭიროა მოწოდებლობები, ნედლეული და სათანადო სპეციალისტები. ყველა მეწარმეს არ აქვს საშუალება შეიძინოს ახალი დანადგარები და ავერ იქნეს იაფად მაკომპლექტებელ ნაწილებს. მაგრამ საქმის შინაარსიანად და გულდასმით გაძღოლისას შესაძლებელია ძველი მოწოდებლობები და ტრადიციული ნედლეული გახდეს უპირატესობა. ამასთან აუცილებელია საწარმოო პროცესის ყოველი მომდევნო ელემენტის განხილვა, რათა გამოვლინდეს საკუთარი ბიზნესის რეალური და პოტენციური უპირატესობები. იდეალურ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს წარმოება, რომელიც ეფუძნება “ნოუ-პაუს”, სპეციალურ მოწოდებლობებს, სიახლეებსა და დამკვეთის მასალების გამოყენებას. მაგრამ ამასთან შესაძლებელია გაიზარდოს ხარჯები მარკეტინგზე, რომელსაც მეწარმეები დამოუკიდებლად ეწყვიან.

დღეისათვის, გამძაფრებული კონკურენციის პირობებში, საწარმოს წარმატება-წარუმატებლობა დიდად არის დამოკიდებული მარკეტინგულ კვლევათა ხარისხზე. მეტად მნიშვნელოვანია კვლევების ჩატარება არა მხოლოდ საწარმოს ფუნქციონირების დაწყებამდე, არამედ მუშაობის პერიოდშიც. ამისათვის კი აუცილებელია ბაზრის შესწავლის მეთოდების ფლობა. ბაზრის შესწავლა მოსაზრებების ნაცვლად ფაქტებზე დაყრდნობის საშუალებას იძლევა, რაც დიდად ამცირებს ბაზრის ცვლილებებთან დაკავშირებულ რისკებს.

შეზღუდული რესურსები მცირე ბიზნესს აიძულებს, მოიხილოს საუკეთესო სპეციალისტები. მაშინაც კი, თუ ასეთი სპეციალისტების ნაკლებობაა, მეწარმე დაიქირავებს მას, ვისაც შეუძლია საწარმოს სიახლეების სწრაფად გათავისება. ამრიგად, სტრატეგიის ჩამოყალიბებისას მნიშვნელოვანია საკუთარი უპირატესობების შერჩევა, მათი შეფასება გრძელვადიან პერსპექტივაში, კონკრეტულ სიტუაციებში მცირე საწარმოთა მუშაობისათვის მართვის სხვა სფეროების უპირატესობების კომბინირება.

ბიზნესის უპირატესობებისა და უარყოფითი შედეგების გამოვლენისათვის შესაძლებელია ანალიზის გამოყენება. მაგალითად, დასაქმების სააგენტო, მას შემდეგ რაც დაადგენს ურთიერთკავშირს უპირატესობებსა და სუსტ მხარეებს შორის, შეიმუშავებს ღონისძიებებს, რომლითაც კომპენსირდება ნეგატიური შედეგები და ემატება ცალკეულ უპირატესობებს.

ამრიგად, ბიზნესის წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ესმის საკუთარი საქმე მეწარმეს. სამეწარმეო უნარი, ესაა რესურსი, რომელსაც ყველა ადამიანი ვერ ფლობს. ამ უნარის რეალიზაციისათვის გადაამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება პირობებს, რომელსაც ქმნის სახელმწიფო შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკით, სადაც გადაამწყვეტია ჯანსაღი კონკურენციის დაცვა. მცირე მეწარმეობის განვითარებისათვის ადგილებზე დიდ როლს თამაშობს მცირე ბიზნესის განვითარების ცენტრები. ისინი ახორციელებენ საკონსულტაციო საქმიანობას მართვის, დაგეგმვის, მიღებულ გადაწყვეტილებათა რეალიზაციაში, ასევე, კრედიტის გაფორმებაში, პერსონალის სწავლება-მომზადებაში, ტექნოლოგიების შემუშავება-გადაცემაში.

კლასიკური საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მცირე მეწარმეობა წარმოადგენს დინამიურობის, გახსნილობის სიმბოლოს, ყველა სოციალური ჯგუფისა და მოსახლეობის ფენების თანაბარ შანსს კეთილდღეობისათვის ბრძოლაში. საქართველოში მცირე ბიზნესის მნიშვნელოვანი ფუნქციაა საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბების დაჩქარება. ცალკეული ეკონომისტები და მეწარმეები ამტკიცებენ, რომ თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობების მხარდაჭერა გამოიხატება მათთვის ხელის არ შეშლაში, თუმცა ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური მოვლენებიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფოს მიზანმიმართული მხარდაჭერის გარეშე შეუძლებელია მეწარმეობის აღორძინება. სახელმწიფოს მხრიდან მცირე ბიზნესის რეგულირება არ გულისხმობს ადმინისტრაციულ იძულებას, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის შეზღუდვას მეწარმეებისათვის. მისი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფომ უნდა მოახდინოს განვითარების ინიცირება, სტიმულირება და მხარდაჭერა იმ დარგებში, სადაც წარმოიშვა ან მოსალოდნელია დისპროპორციები.

მცირე ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისას განსაკუთრებული უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მცირე ბიზნესის ინოვაციურ ხელშეწყობას, რაც მოითხოვს მეცნიერულ-ტექნიკური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, ისეთი ბიზნესსუბიექტების მხარდაჭერას რომლებიც ორიენტირებული არიან ინოვაციებსა და მაღალ ტექნოლოგიებზე.

ამდენად, საქართველოსათვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტს წარმოადგენს სახელმწიფოს ინოვაციური სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც უნდა აისახოს ინოვაციური განვითარების სახელმწიფო მიზნობრივ პროგრამებში. ასეთი პროგრამები ამა თუ იმ ფორმით არსებობს განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში, რომელთა გამოყენების ეფექტიანობას წარმოადგენს იაპონიის გამოცდილება. ვინაიდან იაპონიაში განლაგებულია საკუთარი ბუნებრივი რესურსების მინიმუმი, ქვეყნის მთავრობას სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკა მიაჩნია ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების აუცილებელ საშუალებად. საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში ინოვაციური პოლიტიკის დიდი მნიშვნელობის შეგნების ფონზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის რეალიზაცია, რომლის დროსაც უმთავრესი ფუნქცია უნდა გახდეს სტიმულირება ინოვაციური ციკლის ყველა სტადიაზე მისი ყველა მონაწილესათვის.

Ana Ananiashvili

STRATEGY OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA
Annotation

Due to globalization trends and for the providing the process of rising the competitiveness of Georgia, it is important to establish institutional basis of state regulations regarding small business, which will be adequate of innovation model of Economics. In the modern conditions attention should be paid to the rising process of “Creative Capital” and “Knowledge Economy”. It is high

time, that Georgian government must begin to conduct production promote policy, instead of import assist policy, and to secure fair distribution of wealth, which is produced in the country. The mean function of a small Business in Georgia is the foundation of market relations. Great experience of foreign highly developed countries in this sphere must make an useful contribution for development of Georgian economy and especially it's small business. AS speeding of development of business will encourage the revival process of the whole Georgian national economy.

*დავით ასლანიშვილი
ქრისტინე ობაძე*

**ეკონომიკური კრიზისის ბაზელზე მსოფლიო ეკონომიკაზე,
მისი მიზეზები და დაძვარვის მიმდინარეობა**

მსოფლიო ეკონომიკა მძიმე მდგომარეობაშია. ამის მიზეზი კი მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისია, რომელიც (საერთო შეფასებით) ყველაზე მძლავრია, რაც ბოლო 80 წლის მანძილზე (1928–1933 წწ. დიდი დეპრესიის მერე) მომხდარა. ხოლო თავისი ღირებულებით და ჩართულობით ეს კრიზისი ყველაზე ძვირადღირებული და ღრმაა, რაც კი კაცობრიობის ისტორიაში ყოფილა.

გლობალური კრიზისის მიზეზები და ფაქტორები, პრინციპში, დიდად არ განსხვავდება წინა კრიზისებისაგან, რომ არა ამ კრიზისის მასშტაბი და პრობლემები. კრიზისის გამომწვევები ფაქტორები კი შემდეგია:

1. გლობალური თამაში ადვირახსნილ ლიბერალიზმში, რამაც მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში მოქმედ საფინანსო სისტემის წამყვან ბანკებს (კომერციულ და მათთან გათანაბრებულ საინვესტიციო ბანკებს) მიანიჭა შესაძლებლობა, არასაბანკო სექტორებში შესულიყვნენ (ანუ არასაბანკო საქმით დაკავდნენ – სავაჭრო ქსელი, სამშენებლო ბიზნესი, სადაზღვევო საქმიანობა, საბროკერო საქმიანობა და სხვა) და ფაქტობრივად გაენადგურებინათ იქ მოღვაწე შესაბამისი პროფილის კომპანიები, რამაც ამ დარგების სრული ჩაფარდნა გამოიწვია;

2. ბანკების მხრიდან წარმოებულმა ფართო (და გაუზარებელმა) საკრედიტო პოლიტიკამ ფაქტობრივად ვალუბში ჩაფლო ყველა ქვეყნის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, რაც, მეორე მხრივ, კრიზისის კვალობაზე, მათ გადახდისუნარიობას ზრდის და ამძიმებს საერთო მძიმე ეკონომიკურ სიტუაციას;

3. შესაბამისი ქვეყნების საბანკო და საფინანსო ზედამხედველობის სამსახურების უუნარობა და უმოქმედობა, ადევკეთა ბანკების არასაბანკო სექტორში მოღვაწეობა;

4. საბანკო და საფინანსო დარგის მსხვილი მესაკუთრეების მოგებაზე ორიენტირებული მიზნების მისაღწევად მრავალ არაჯანსაღი სტრუქტურის და ფიზიკურ პირზე სესხის გაცემა და დაფინანსება;

5. მსხვილი საერთაშორისო აუდიტორული კომპანიების მიერ წარმოშობილი პრობლემების “არდანახვამ” შესაბამისი “გასამრჯელოს” ფასად. ამის შედეგად აუდიტორული დასკვნების და რეიტინგების “ყიდვა-გაყიდვამ” ფართო ხასიათი მიიღო და შექმნა არაჯანსაღი ეკონომიკური ვითარება. დაზარალდა მრავალი ინვესტორი და დიდი ოდენობის საინვესტიციო თანხა დაიკარგა;

6. წინა საკრიზისო პერიოდში წარმოებულმა ლიბერალურმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ უზაროდ გააძვირა უძრავი ქონების ბაზარი და სამშენებლო-საფინანსო პირამიდების მომრავლება გამოიწვია, რამაც უკვე დამდგარი კრიზისის პირობებში ამ აქტივებში დაბანდებული ფულის (მეტწილად მეანაბრეების) ღირებულების კატასტროფული ვარდნა განაპირობა. ეს კი (ბანკების გარესაბანკოს ანგარიშებზე რიცხული აქტივების) ყველაზე მძიმე საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემაა, რაც უახლოეს პერიოდში იწენს თავს. მიზეზები შეიძლება გაცილებით მეტი ჩამოთვალოს, თუმცა ვთვლით, რომ გლობალური ეკონომიკური კრიზისის წარმოშობის საერთო სურათს ჩამოთვლილი 6 მიზეზი მეტ-ნაკლებად პასუხობს.

შევეცდებით, ნაშრომში აესახოთ, თუ რა გავლენა იქონია გლობალურმა კრიზისმა მსოფლიოს წამყვანი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაზე – ამერიკის შეერთებულ შტატებზე.

- აშშ ერთობლივი ეროვნული პროდუქტი (ეკპ) 3.8%-ით შემცირდა (2007-დან 2009 წწ.) – ეს ყველაზე დიდი და ღრმა შემცირებაა აშშ ეკონომიკის მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ისტორიაში;

- თანხობრივად აშშ ეკპ 514 მლრდ აშშ დოლარით შემცირდა;

- კერძო ინვესტიციების მოცულობა 570 მლრდ აშშ დოლარით შემცირდა;

- ოფიციალურმა უმუშევრობამ 10% შეადგინა, როდესაც სხვა პირობებში ის 4–5% ტოლფასია. არაოფიციალური მონაცემებით კი უმუშევრობა 15–17% აღწევს;

- კრიზისის ხანგძლივობა გვაფიქრებინებს, რომ ადგილი ექნება არა მარტო V სახეობის ციკლს (შეკვეცა – დაცემა – აღმავლობა), არამედ უარეს სცენარს – W სახეობის ციკლს (შეკვეცა – დაცემა – მცირე აღმავლობა – დაცემა – აღმავლობა), რაც არ გამორიცხავს ჯერ არდაძლეული კრიზისის გამწვავებას;

- ეკონომიკური აქტივობის ასამაღლებლად აშშ ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ (ცენტრალური ბანკი) საპროცენტო განაკვეთი ნულამდე დასწია (5.5-დან 0.25%-მდე), თუმცა ამ რადიკალურმა ნაბიჯმა დღემდე ვერ გამოიყვანა ქვეყანა ეკონომიკური კრიზისიდან;

- სრული სიმძლავრით ამოქმედდა აშშ მთავარი რეზერვი – ამერიკული ვალუტის მასიური ემისია. ამის მიუხედავად, ინფლაცია ამ დრომდე დაბალია, რადგან მოსახლეობის სამომხმარებლო ინდექსი მკვეთრად დაეცა, ხოლო ფინანსური რესურსი მიმართულ იქნა არა ფართო ფენაზე, არამედ პრობლემატურ კომპანიებსა და დარგებში (ანუ ჯერ-ჯერობით გაჩერებულია საბანკო არხებში და მასიურად არ გასულა მოსახლეობაში);

- ბიზნესსექტორში გამეფებული აპათიისა და დაცემის კვალობაზე მკვეთრად იმატა დეპოზიტების მოცულობამ. მაგალითად, 2009 წელს დეპოზიტების მაჩვენებელმა მოსახლეობის ჯამური შემოსავლების 5.9% მიაღწია, რაც ბოლო 17 წლის მაქსიმუმია. შესადარებლად – 2008 წელს ეს მაჩვენებელი 2.7% იყო;

• არსებული ეკონომიკური ვითარების გამო ხორციელდება ფასის ზრდა ისეთ საქონელზე, რომელიც ფულის შემცველია ოქრო, ვერცხლი და სხვა ძვირფასი ლითონი).

ეკონომიკური კრიზისის გავლენა აშშ ეკონომიკაზე ამით არ შემოიფარგლება. კერიზისის დასაძლევად და ბიზნესექტორის გადარჩენად აშშ მთავრობა ოპერატიულად ჩაერთა ეკონომიკურ ცხოვრებაში (აქ გვაქვს განხილვა 1928–33 წწ. კრიზისისგან. დიდი დეპრესიის დროს რეზერვების ადმინისტრაცია მხოლოდ 1933 წლიდან ჩაერთო ეკონომიკურ პროცესებში და უარი თქვა ე.წ. “ლიბერალურ” კურსზე. კრიზისის დასაძლევად ჯონ მეინარდ კეინის ეკონომიკური გეგმა იქნა გამოყენებული, რამაც ეკონომიკურ ცხოვრებაში სახელმწიფოს როლი გაზარდა).

ამ კრიზისის დასაძლევად აშშ მთავრობამ 2008–2010 წწ. – 9,2 ტრილიონი აშშ დოლარი გამოყო ეკონომიკური სიტუაციის გამოსასწორებლად. ამ თანხიდან 3 ტრილიონი აშშ დოლარი (ანუ 30%) დაიხარჯა 2010 წლისთვის. აშშ-ს მთავრობა დღემდე აგრძელებს სტიმულირების პოლიტიკას.

ამ თანხის 80% განკუთვნილი იყო 8 მასშტაბურ პროექტზე და მასიურ ფულად ემისიას გულისხმობდა (ეს პროგრამები ქვემოთ ცხრილში წითლად არის მონიშნული). ამ პროგრამების ძირითადი არსი ისაა, რომ თანხის უკან დაბრუნება და ამოღება შეუძლებელი იქნება. ამასთანავე, ამ პროგრამებიდან გამომდინარე რისკი არის არა თანხის დაუბრუნებლობა, არამედ დაფინანსების ზღვრული ოდენობის შეკვეცა ან შემცირება (დარჩენილი 6 ტრილიონი აშშ დოლარის არმიღება/ვერ ათვისება).

ყველაზე საჭირობო პროგრამაა ბანკების საკითხი. მათი კაპიტალიზაციის ასამაღლებლად (ანუ უვარგისი აქტივების და დაუბრუნებელი სესხების სანაცვლოდ) მათ მიეცათ სამთავრობო რეკურსი, რაც აშშ მთავრობის მხრიდან ბანკების პრივილეგირებული აქციების შექმნის გზით განხორციელდა. ამ ფულის დაბრუნების სქემა კი ბანკების მიერ პრივილეგირებული აქციების უკან გამოსყიდვას. თუ პროგრამა შეჩერდა ან შეიკვეცა (ეს მოხდება ინფლაციის საფრთხის თუ სხვა მიზეზთა გამო) საბანკო სექტორი საკმაოდ მძიმე დღეში აღმოჩნდება. ერთი შეხედვით ბანკებს ჭარბი ლიკვიდურობა აქვთ – რადგან სიტუაცია მარტივია – მათ მიიღეს ფული და ამ ფულს არ გასცემენ სესხების სახით. მაგრამ მათი აქტივების უმეტესობა დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო ფუჭდება – ეცემა გირაოში ჩადებული ქონების რეალური ღირებულება და იზრდება მასშტაბური ჩამოწერის რისკი. ეს კი ბანკებს უფულოდ და ბანკროტობის პირას აყენებს. უფრო თვალსაჩინოდ რომ წარმოვიდგინოთ თუ რა ნაბიჯები გადადგა აშშ-ს მთავრობამ ეკონომიკური კრიზისიდან ქვეყნის გამოსაყვანად, გთავაზობთ შემდეგ ცხრილს:

TARP (Troubled Asset Relief Program)
პრობლემური აქტივების დახმარების პროგრამა
(მლრდ აშშ დოლარში)

დასახელება	მოცულობა	დაბანდება
AIG-ის (სადაზღვეო კომპანია) დახმარება	70	69.8
აქტივების გარანტიის პროგრამა	12.5	5
საავტომობილო ნაწილების მიმწოდებლების პროგრამა	5	3.5
საავტომობილო ინდუსტრიის მხარდაჭერი პროგრამა	80.1	80
ბანკების კაპიტალიზაციის პროგრამა	218	204.7
TALF (Term Asset- Backed Securities Loan Facility) ფასიანი ქაღალდებით უზრუნველყოფილი სესხის პროგრამა	70	20
იპოთეკარი მსესხებლების პროგრამა	50	27.3
PPP ანუ ე.წ. “სანაგვე ფონდების” პროგრამა	100	23.3
მიზნობრივი ინვესტიციები – CITI and BofA (სიტი ბანკი და ბენკ ოფ ამერიკა)	40	40
დაბრუნებული	73	73
ნარჩენი (ანუ დაუბრუნებელი თანხა)	127.4	-
სულ	700	400.6

ამას ემატება ფედერალური სარეზერვო სისტემის ანტიკრიზისული გეგმები.

	მოცულობა	დაბანდება
საინვესტიციო ბანკი – Bear Stearns დახმარება	29	26.3
კომერციული ფასიანი ქაღალდების გამოსყიდვა	1800	14.3
დოლარის სვოპ კონტრაქტები -	29.1	
Government-Sponsored Enterprises (GSEs) სამთავრობო სპონსორობით შექმნილი კომპანიების გამოსყიდვა	200	149.7
Government-Sponsored Enterprises (GSEs) ბალანსზე რიცხული ვალდებულებების გამოსყიდვა	1250	775.6
TALF (Term Asset- Backed Securities Loan Facility) ფასიანი ქაღალდებით უზრუნველყოფილი სესხის პროგრამის ფარგლებში თანხის გაცემა	1000	43.8
TAF – დაბალ რეიტინგული იპოთეკური ქაღალდების გარანტიით თანხის გაცემა	500	109.5
აშშ სახაზინო ვალდებულებათა გამოსყიდვა	300	295.3
სულ	5079	1443.6

ამ სიაში არ აისახა სხვა შექმნილი პროგრამები, რაზეც მოთხოვნა არ დაფიქსირდა – ჯამური თანხით 1,167 ტრილიონი აშშ დოლარზე.

განხორციელდა ფედერალური სტიმულირების პროგრამები

	მოცულობა დაბანდება	
2008 წლის სტიმულირების პროგრამა	168	168
უმუშევრობაზე დანამატის ზრდა	8	8
სტუდენტებზე სესხების გარანტიები	195	32.6
“ბარაკ ობამა-ს გეგმა”	787.2	358.2
მაღალტექნოლოგიური მანქანების შექმნის პროგრამა	25	8
ახალი ავტომანქანების შექმნის სტიმულირება	3	3
სულ	1186.2	577.8

ამას დაემატა შედეგი ღონისძიებები:

FDIC-ის (დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კომპანია) მიერ პრობლემური ბანკების შექმნა (მლრდ აშშ დოლარი)

მოცულობა დაბანდება
2008 წელი - 17.8
2009 წელი - 27.8
სულ 45.4

სხვა პროგრამებზე, რასაც საფინანსო ბაზრის მხარდაჭერის სხვა ღონისძიებები დაერქვა, დაფინანსება შემდეგი იყო (მლრდ აშშ დოლარი):

	მოცულობა დაბანდება	
NCUA ფონდის მხარდაჭერა	57	57
TLGP – ფინანსური ინსტიტუტების და უპროცენტო დეპოზიტების დაზღვევა სრულ თანხაზე და გარანტიების გაცემა ახალ ვალდებულებებზე	1500	308.4
სულ	1557	365.4

ამ სიაში არ აისახა სხვა შექმნილი პროგრამები, რაზეც მოთხოვნა არ დაფიქსირდა – ჯამური თანხით 130 მლრდ აშშ დოლარზე.

მიიღე მდგომარეობაში აღმოჩენილი აშშ-ის იპოთეკური ბაზრის გადასარჩენად განხორციელდა საცხოვრებელი სექტორის მხარდაჭერის ღონისძიებები (მლრდ აშშ დოლარი)

	მოცულობა დაბანდება	
Fannie May da Freddie Mac (იპოთეკური სესხების ფედერალური სააგენტოები)	400	110.6
– ფედერალური საცხოვრებელი სააგენტოს მხარდაჭერა	320	20
სულ	720	130.6

ჯამურად, კრიზისის ყველაზე მწვავე 2007–2010 წწ. გადადგმული ღონისძიებების ანტიკრიზისული პროგრამების დასაფინანსებლად გაწეულ იქნა 9242.2 (ცხრა ტრილიონ ორას ორმოცდაორი მილიარდი) აშშ დოლარი, აქედან მხოლოდ 2008–2009 წწ. გაიხარჯა 2963.4 (ორი ტრილიონ ცხრაას სამოცდასამი მილიარდი) აშშ დოლარი.

ამის შედეგად, 2008 წლის მესამე მეთხედვიდან მოყოლებული, ყველა მსხვილი კომერციული ბანკი (როგორც აშშ-ში, ასევე სხვა ქვეყნებში) ამაყობს იმით, რომ ჭარბი ლიკვიდურობა გააჩნია კრიზისის პერიოდში, ანუ, მიუხედავად მასშტაბური ზარალისა და დიდი დანაკარგებისა, აქეთ რესურსი, გაისტუმრონ დეპოზიტარები, თუ ასეთი მოთხოვნა გაჩნდა. თუმცა, ჩვენი ანალიზით ეს არის შედეგი უზარმაზარი ფულადი ემისიისა, რაც ცხოვრებაში გაატარა აშშ ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ და ევროპის ცენტრალურმა ბანკმა. მარტივად რომ ვთქვათ – აშშ დაბეჭდა დოლარები და ევროპის ბანკმა ევრო და გაუშვეს მიმოქცევაში. ამ თანხის ძალიან მცირე ნაწილი ჩვენც შეგვხვდა დონორთა დახმარების ფარგლებში და საერთო ტენდენციებს “არ ჩამოვრჩით” (2008 წლის ომის შემდგომ საქართველოსთვის გამოყოფილი 4.5 მლრდ აშშ დოლარი).

მიუხედავად ამ ემისიისა და ფულის ბეჭდვისა (ჯერ), ადგილი არ აქვს ინფლაციას და მის ყველაზე უარეს სცენარს – ჰიპერინფლაციას, რადგან ამ თანხის უდიდესი ნაწილი არ გასულა (ჯერ) მიმოქცევაში და აკუმულირებულია ბანკების ანგარიშებსა და ბანკების მიერ ნაყიდ სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში (ჩვენთან სახაზინო ვალდებულებები). ეს გამომდინარეობს არსებული სიტუაციიდან – სესხის გაცემა ფაქტობრივად შეწყვეტილია, რადგან კარგი ისტორიის მქონე პირი თუ საწარმო (თუ მომზადებული დახვდა კრიზისს) სესხს არ საჭიროებს, ხოლო პრობლემატურ კლიენტებზე ბანკები თანხებს ამჟამად არ გაცემენ, რადგან წინასაკრიზიო პერიოდში გაუაზრებლად გაცემული სესხების “წყალობით” აღნიშნული სეგმენტი უკვე ვალდებშია ჩაფლული და მიმდინარე ვალსაც კი ვერ ისტუმრებს, ახალ ვალზე ხომ საუბარი ზედმეტია.

ამ მხრივ ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მიერ ჭარბ რესურსზე დარიცხული პროცენტები (ოვერნაიტები, პროცენტები სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებზე და სხვა) წარმოადგენს საკმაოდ მნიშვნელოვან და მძლავრ იარაღს ცენტრალური ბანკების ხელში. ამ ინსტრუმენტით ხორციელდება დაბეჭდილი დოლარებისა და ევროების მასის სტერილიზაცია და ანგარიშზე “გაწერება” – შესაბამისად სამომხმარებლო დონეზე გვაქვს დეფლაცია ან თითქმის ნულოვანი ინფლაცია. ეს საქართველოსაც ეხება.

სავარაუდოდ ეს პოლიტიკა (აშშ და ევროპის ცენტრალური ბანკების) გაგრძელება მანამ, სანამ განვითარებადი ქვეყნების ფინანსურ ბაზრებზე შემოსავლიანობა არ მოიკლებს წინასაკრიზისო დონემდე. ეს კი უბიძგებს აშშ და ევროპის ცენტრალურ ბანკებს, დასწონ პროცენტი ან საერთოდ უარყოფითი გახადონ ის და ამით წაახალისონ საკრედიტო ბაზარი. ცხადია, ამ მომენტში უნდა ველოდოდ საკმაოდ დიდ ინფლაციას მსოფლიო მასშტაბით.

რა თქმა უნდა, ყველას აწუხებს საკითხი, თუ რატომ არ გამოიყენება ჭარბი ლიკვიდობა რეალური ეკონომიკის დაკრედიტების გასაზრდელად. ამ მხრივ საინტერესოა, თუ რა ხდება მსოფლიო ეკონომიკის მამოძრავებელ ქვეყანაში – აშშ-ში.

ამერიკელი ექსპერტების აზრით, ქვეყნის საწარმოო სიმძლავრის დატვირთვის არსებული მანევრებელი 0.7 შეადგენს, როდესაც საინვესტიციო აქტივობის პროგრამათა დასაწყებად ის მინიმუმ 0.8 უნდა იყოს. მარტივად რომ ვთქვათ აშშ მწარმოებელმა დარგებმა 10%-ით უნდა გაზარდონ არსებული წარმადობა (და მასზე უნდა იყოს შესაბამისი მოთხოვნა), რომ ეკონომიკაში განახლდეს კერძო ინვესტიციების ჩადების პროცესი. არსებულ ვითარებაში კი ერთადერთ მსხვილ ინვესტიციურად აშშ მთავრობა მიიჩნევა. ანუ აშშ მთავრობის არსებული სტიმულირების პროგრამამ უნდა მისცეს “ბიძგი” და შეავსოს ეს 10%, რაც, ჩვენი აზრით, ნაკლებსავარაუდოა. აქ ადვილი აქვს ერთი უკიდურესობიდან (აღვირახსნილი ლიბერალიზმიდან) მეორეში გადავარდნას (რადაც სტალინური გეგმიური ეკონომიკის, რუსელების ახალი კურსის და ადოლფ ჰიტლერის 30-იანი წლების გზების და ინფრასტრუქტურის პროგრამების ნაზავს). არსებულ სიტუაციაში მთავარი პრობლემა (და ეს ყველა ქვეყანას ეხება) შემდეგია:

მწარმოებლური დარგების კომპანიები და მათი მესაკუთრეები არ ახორციელებენ დამატებით კაპიტალდაბანდებას და არც (ან ვერც) ვალდებულებებს იზრდიან (სესხის თუ სხვა გზით), რადგან რეალურ ეკონომიკაში ზრდის მანევრებელი უბრალოდ არ არსებობს. შესაბამისად დაბალია საინვესტიციო აქტივობა. აქტივობის დაცემა კი განპირობებულია ბანკების საკრედიტო საქმიანობის ფაქტობრივი შეჩერებით (აშშ საზოგადოება ფაქტობრივად ვალში ცხოვრებას არის შეჩვეული, ასევე ევროპის და სხვა ქვეყნების – არც საქართველოა გამონაკლისი კომერციული ბანკების მხრიდან გაუზარებელი საკრედიტო პოლიტიკის “წყალობით” – განსაკუთრებით 2005–2007 წწ. კრიზისში კი ბანკებმა შეწყვიტეს ეს პრაქტიკა და შეიქმნა ჩაკეტილი წრე).

აშშ ეკონომიკას დამატებით სხვა პრობლემებიც ახასიათებს:

1. ჭარბი ლიკვიდობა არათანაბრად არის განაწილებული და მისი უდიდესი ნაწილი (ფულის) თავმოყრილია მხოლოდ რამდენიმე უმსხვილეს კომერციულ ბანკში (სახელმწიფო დახმარების ლომის წილი ასევე ამ ბანკებზე მოდის). ამასთანავე, აშშ ეკონომიკის ხერხემალი იყო და არის საშუალო და მცირე ბიზნესი, რომელსაც არ აქვს შეხება უმსხვილეს ბანკებთან. ეს სექტორი ურთიერთობს საშუალო და მცირე რეგიონულ ბანკებთან, რომლებიც არცთუ კარგ მდგომარეობაში არიან. ამის შედეგად აშშ-ში (მიუხედავად 2008 და 2009 წწ. მასშტაბური ფულადი მასის ინექციისა ბანკებში) პრობლემური ბანკების რიცხვი გაორმაგდა. მხოლოდ კრიზისის მწვევე ფაზაში – 2009 წლის 9 თვეში პრობლემური ბანკების რიცხვი გაორმაგდა.

ეს კი მოწმობს, რომ მცირე და საშუალო ბანკების ბალანსების “წმენდის” პროცესი მხოლოდ “გახურების” სტადიაშია და აღნიშნული სტრუქტურების ფეხზე დაყენებას საკმაოდ დრო დასჭირდება. ანუ აშშ ეკონომიკის ხერხემალს – მცირე და საშუალო ბიზნესს (სადაც აშშ მცხოვრებთა 80%-ია დასაქმებული) საკმაოდ მძიმე პერიოდი ელის და უახლოეს პერიოდში დაკრედიტების განახლების შესაძლებლობა ამ ბანკების მხრიდან სათუთა;

2. თუ შევადარებთ ბანკების საკრედიტო პორთფელის შემოსავლიანობას გლობალურ ფინანსურ ბაზრებზე არსებულ ინვესტიციების ალტერნატიულ წყაროებთან, ის გაცილებით დაბალია. შესაბამისად, ინვესტიციებს ხელს არ აძლევს ბანკების საკრედიტო პორთფელის ზრდა, რადგან არსებულ ვითარებაში სხვა წყაროებს უფრო მეტი მოგება და დაბალ რისკი მოაქვს. თან ალტერნატიული ინვესტიციები გამოირჩევა მეტი ლიკვიდობით, რაც კრიზისში უფრო ღირებული ხდება. რა თქმა უნდა, დროთა განმავლობაში ეს სიტუაცია შეიცვლება და ალტერნატიული ინვესტიციების მომგებიანობა დაეცემა, რაც ხელს შეუწყობს ბანკების საკრედიტო პორთფელის ზრდას. საკითხავია თუ როდის დადგება ეს მომენტი;

3. ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემა კი თვით ბანკების ყურადღებაა საკუთარი ბალანსის მიმართ. კრიზისმა ბანკების მენეჯმენტი საკმაოდ დააშინა (აქციონერებზე რომ არაფერი ვთქვათ) და ამჟამად მათი მთავარი საზრუნავია საკუთარი ბიზნესის სიჯანსაღე – ანუ მიმდინარეობს სესხების ამოღება და პარალელურად კაპიტალის მაქსიმალური ზრდა, რაც გაფუჭებული სესხის შემთხვევაში დაბალანსებს ჩამოწერის მანევრებელს. ამის ნიშანია, რომ აშშ ბანკების საშუალო რეზერვი 2008 და 2009 წწ. განმავლობაში თითქმის არ იცვლება და აშშ-სთვის რეკორდულად მაღალია – რეზერვირების 2% შესაძლო დანაკარგებზე. ასევე რეკორდულია ბანკების კაპიტალის ზრდის ტემპი, თუმცა ძირითადად ეს ხდება არა ფულადი სახით, არამედ მათ ბალანსზე არსებული ინვესტიციების გადაფასების გზით. ეს მეთოდი საკმაოდ არამყარია, თუ ფინანსურ ბაზრებზე არსებულ ცვალებადობას და ფასების დაცემას გავითვალისწინებთ. ასე რომ, ეს მეთოდი არცთუ საიმედოა და უფრო საკამათოა, რასაც მთავარ (ჯერ ფარულ) პრობლემასთან მივყავართ – ბანკებს უბრალოდ სხვა გამოსავალი არ აქვთ, ანუ სიტუაციის გაუარესების შემთხვევაში მდგომარეობა უბრალოდ უმართავი გახდება. არსებული ტენდენციის გათვალისწინებით აშშ საბანკო სისტემის ლევერიჯი (მოზიდული სახსრების უფრო მაღალ პროცენტში გასესხება და ამით, საბოლოო ჯამში, საკუთარი კაპიტალის (და აქციონერთა მოგების) ზრდა) დაეცა ათწლიან მინიმუმამდე. სიტუაციის შესაცვლელად საჭიროა დაკრედიტების გაზრდა, მაგრამ ამჟამად მიმდინარეობს “ცუდი” სესხების ჩამოწერის პროცესი, რაც მძიმე ტვირთია საკუთარ

კაპიტალზე. თუ დავუმატებთ ამას კაპიტალის შევსების არამყარ ვითარებას, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ აშშ ბანკები გააგრძელებენ კონსერვატიულ საკრედიტო პოლიტიკას და არ მოახდენენ ეკონომიკის ფართო დაფინანსებას. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს – მხოლოდ 2008–2009 წწ. ჩამოიწერა 350 მლრდ აშშ დოლარის უფარდების სესხი და ჯერჯერობით ბანკების კაპიტალიზაციის შევსების საკითხი არ დასრულებულა.

კრიზისის არსებული მიმდინარეობისა და დამდგარი შედეგის გათვალისწინებით შესაძლოა გამოვიტანოთ დასკვნები და ვივარაუდოთ, თუ რა ელის მსოფლიო ეკონომიკას და აშშ ეკონომიკას, როგორც მის მამოძრავებელ ერთეულს:

- ჩვენი შეფასებით, აშშ ეკონომიკას საკმაოდ ნელი და დროში გაწვდილი აღდგენა ელის. როგორც ჩანს, შენარჩუნდება სამთავრობო მასტიმულირებელი ღონისძიებების უმრავლესობა. ფედერალური სარეზერვო ბანკი კი გააგრძელებს მასტიმულირებელ მონეტარულ პოლიტიკას. წინააღმდეგ შემთხვევაში (თუ დროზე ადრე შეწყდა მასტიმულირებელი ნაბიჯები) კრიზისის **W** სცენარში გადასვლის დიდი ალბათობაა (დაცემა – მცირე აღმავლობა – მორიგი დაცემა – აღმავლობა). არსებულ არამყარ ვითარებაში ფედერალური ბანკის მიერ ეკონომიკის ზრდის პერსპექტივებისა და ფასწარმოქმნის პოლიტიკის შესახებ “სიტყვიერი ინტერვენციები” მხოლოდ უფრო მეტ რხევას იწვევს საფინანსო ბაზრებზე. ინვესტორების ამოძრავებას საპროცენტო განაკვეთის ზრდა თუ შეუწყობს ხელს და სტიმულირების შეწყვეტა. ამის ნიშანი კი ფედერალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკების ჭარბ რესურსზე დარიცხული პროცენტის შემცირება და/ან მისი ნულამდე დაყვანა იქნება. ამ ნაბიჯით მოხდება საკორექციონებელი ანგარიშებზე აკუმულირებული დოლარის ნაშთის ეკონომიკაში გადასვლა (ცხადია, ეს ინფლაციას გამოიწვევს);

- უნდა ვივარაუდოთ, რომ აშშ ეკონომიკის აღდგენის პროცესში შესაძლოა შეიქმნას ინვესტიციების დეფიციტი. აშშ-ში მომხდარი ბოლო ხუთი რეცესიის (კრიზისის) ისტორია ცხადყოფს, რომ თუ დაცემის ქვედა დონიდან ზრდა ხედიხედ ოთხი კვარტალი გაგრძელდა, მოხმარება საშუალოდ საწყისი პერიოდის 105% შეადგენს (ანუ 5% იზრდება). ამასთანავე, ინვესტიციების მაჩვენებელი 98% აღწევს (ანუ ჩამორჩება მოხმარების დონის აღდგენას). თუ ამ მაჩვენებლებს არსებულ ვითარებას მივუსადაგებთ, ეს ნიშნავს, რომ მხოლოდ წინასაკრიზისო მაჩვენებლის მისაღწევად აშშ მოხმარება საშუალოდ სამი კვარტლის განმავლობაში მაინც 6%-ით უნდა იზრდებოდეს, ხოლო ინვესტიციები – 30%-ით, რაც ძალიან ოპტიმისტური და ნაკლებსავარაუდო სცენარია;

- აშშ-ში მომხდარი წინა კრიზისების მონაცემების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ეკონომიკის აღდგენა შემდეგი სცენარით ვითარდება: **ინვესტიციების ზრდა – უმუშევრობის შემცირება – სამომხმარებლო ხარჯების ზრდა**. თუმცა, არსებული სიტუაცია განსხვავდება წინა ლოკალური კრიზისებისაგან. ამჟამად ადგილი აქვს გლობალურ კრიზისს და სხვადასხვა სახელმწიფოს მასშტაბურ და აქტიურ ჩარევას ეკონომიკაში.

- კრიზისის სიმძლავრეზე ისიც მიანიშნებს რომ, მიუხედავად უდიდესი ფულადი ინიექციისა და მასტიმულირებელი ნაბიჯების ერთობლიობისა, პრობლემები ჯერჯერობით ვერ გადაიჭრა. განსაკუთრებულ პრობლემას უმუშევრობის ზრდა და ინფრასტრუქტურული პროექტების პრაქტიკაში ვერ განხორციელება წარმოადგენს. ამის მაჩვენებელია “ბარაკ ობამას” გეგმით ცნობილი მასტიმულირებელი პაკეტი 787 მლრდ აშშ დოლარის ოდენობით. შესაბამისად მოლოდინი, რომ ეს გეგმა პარალელურად გამოიწვევდა ინვესტიციების და დასაქმების ზრდას, არ გამართლდა. ეგემის მიზანი იყო ამ თანაფარდობის დაჩქარება. არსებულ ვითარებაში ეკონომიკის ზრდასა და დასაქმების ზრდას შორის დროითი სხვაობა სავარაუდოდ 2–3 კვარტალი მაინც იქნება (როდესაც ზრდა დაიწყება);

- სამწუხაროდ, არ არის დაცული ყველა პირობა, რაც აუცილებელია საკრედიტო ბაზრის აღსადგენად. ერთი მხრივ ლიკვიდობის პრობლემა მოხსნილია, მაგრამ ამ ლიკვიდობის განაწილება მოხდა არათანმიმდევრულად და არასამართლიანად (თუ საერთოდ შეიძლება საბაზრო ეკონომიკაში დაბეჭდილი ფულის განაწილებაზე საუბარი). აშკარა პრობლემა და უთანხმოებაა აშშ საკრედიტო ინსტიტუტებსა და ეკონომიკის რეალურ სექტორებს შორის. სახელმწიფომ ფულადი რესურსის აბსოლუტური უმრავლესობა მიმართა უმსხვილესი ბანკების მიმართ და ამ გზით გადაუწყვიტა პრობლემები (საუბარია წინა საკრიზისო ცნებასთან – სისტემურ ბანკებზე). ამასთანავე, აშშ მცირე და საშუალო ბანკები უმძიმეს მდგომარეობაში არიან – მათ არც რესურსი შეხვდათ და არც საკუთარი ძალებით შეუძლიათ გაუმკლავდნენ კრიზისს, რადგან კაპიტალიზაციის პრობლემა დაუდგათ. ერთი შეხედვით, რჩება გლობალური საფინანსო ბაზარი, საიდანაც შესაძლოა ამ კატეგორიის ბანკებმა მოიხიდონ რესურსი. მაგრამ, არსებულ ვითარებაში ინვესტორებს გლობალურ ბაზრებზე აქვთ შესაძლებლობა, ფული უფრო მომგებიან ფინანსურ ინსტრუმენტებში დააბანდონ. ანუ, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ კრიზისი დასრულდება, აშშ საშუალო და მცირე ბანკებს (რეგიონულ ბანკებს) ფიზიკურად არ ექნებათ რესურსი, რომ მოახდინონ რეალური ეკონომიკის დაფინანსება. ეს იქნება უმძიმესი პრობლემა საკრედიტო ბაზრის აღსადგენად პოსტკრიზისულ პერიოდში. ამ პრობლემას გადაჭრის მხოლოდ ალტერნატიული ინვესტიციების შემოსავლიანობის დაცემა იმ დონემდე, რომ ინვესტორები შემობრუნდნენ აშშ მცირე და საშუალო ბანკების მიმართ. ეს სცენარი ამუშავდება, თუ აშშ რეგიონული ბანკების საკრედიტო პორთფელი არ გაუარესდება ამ პერიოდის დადგომისას, რაც ნაკლებსავარაუდოა (საუბარია შეფარდებაზე რისკი/შემოსავლიანობა). დამატებითი პრობლემა, რაც საკრედიტო პორთფელის ზრდას უშლის ხელს, არის აშშ საბანკო სისტემაში არსებული კაპიტალის უსერიოზულესი დეფიციტი;

- ფედერალური ბანკის მიერ დაბალი საპროცენტო განაკვეთის შენარჩუნებისა და ჭარბი ლიკვიდობის ფონზე აშშ დოლარის კურსის გამყარება ნაკლებსავარაუდოა (თუმცა, თუ ამ პოლიტიკას ვეროპის ცენტრალური ბანკი აჟღერებს – აშშ დოლარისა და ევროს თანაფარდობის განსაზღვრა უბრალოდ შეუძლებელი და აზრსმოკლებული გახდება). აშშ დოლარის დაცემის წინაპირობებს შორის აღსანიშნავია – მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისი, რაც აშშ-ს დავალიანებას გეომეტრიული პროგრესით ზრდის, ბიუჯეტის უზარმაზარი დეფიციტი და გლობალურ ფინანსურ ბაზარზე არასადოლარო ინვესტიციების მიმზიდველობის ზრდა. ყოველივე ეს უახლოეს მომავალში (წესით) გამოვლინდება ე.წ. “carry trade” ოპერაციების ზრდაში – ანუ დოლარის ბაზაზე მოცულობითი ოპერაციების წარმოებაში, რაც გამოიწვევს აშშ დოლარის დაცემას

(როდესაც ეს ოპერაციები ფართოვდება) ან მის გამყარებას, თუ ამ ოპერაციითა მოცულობა შემცირდება. ეს მეორე შესაძლებლობა დადგება იმ შემთხვევაში, თუ ფედერალური ბანკი საპროცენტო განაკვეთს გაზრდის, რაც, სავარაუდოდ, შორეული პერსპექტივაა. აშკარაა, აშშ დოლარი კარგავს მსოფლიო სარეზერვო ვალუტის სტატუსს და მას ვერო, იუანი და რიგი სხვა ვალუტა უწევს კონკურენციას. ეს მოვლენა აშშ დოლარის წინააღმდეგ თამაშობს;

• აშშ ეკონომიკის სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი პოზიცია შიდა ვალს – აშშ-ს სახაზინო ვალდებულებებს უჭირავს. მათი მოცულობა ტრილიონობით აშშ დოლარია. მიმდინარე ტენდენციის პირობებში, უფრო სავარაუდოდ, მათი მომგებიანობა 1–2% ფარგლებში იქნება მოქცეული ფედერალური ბანკის მიერ (დაბალი საპროცენტო განაკვეთის ფონზე). აშშ სახაზინო ვალდებულებებზე საპროცენტო განაკვეთის მრუდის მოძრაობა განპირობებული უნდა იყოს ინფლაციური მოლოდინით (სახაზინოები მეტწილად მრავალწლიანია). თუ ადგილი ექნება ეკონომიკის გაუმჯობესებას და ინფლაციური მოლოდინის – აშშ სახაზინოების ფასი შესაძლოა შემცირდეს. ამ მხრივ ინვესტირების მხრიდან სახაზინოების ბაზრის მიმართ ინტერესის მთავარი რისკფაქტორია ფედერალური ბანკის საპროცენტო განაკვეთის ზრდა. ყველაზე საინტერესოა, რომ კრიზისისა და სახაზინოების ემისიის მასშტაბური ზრდა არ იწვევს მათზე მოთხოვნის შენელებას. საკრიზისო 2009 წელს ემისია ორჯერ გაიზარდა, მაგრამ ამ გაზრდილ ემისიაზე მოთხოვნამ 2008 წლის შედეგს გადააჭარბა! და მოთხოვნა/მიწოდების კოეფიციენტი (bid – to – cover – ratio) გაიზარდა 2008 წლის 2.69-დან 2009 წლის 2.73-მდე. საკმაოდ აქტიურად მიმდინარეობს არარეზიდენტების მიერ სახაზინო ვალდებულებების შექმნა. არსებული ტენდენციის პირობებში, როდესაც ხორციელდება ბაზრის ლიკვიდობით გაჯერება (ვთქვათ პირდაპირ – ფულის ბეჭდვა) რესურსის გამყიდველი ქვეყნების ხელში აღმოჩნდა დიდი ოდენობით ფულადი მასა. ტრადიციულად, ეს ფულადი მასა ბრუნდება აშშ-ში და ხორციელდება სახაზინოების შექმნა.

ამ მხრივ აშშ სახაზინო ვალდებულებებს გლობალური მასშტაბით კონკურენტი ჯერ არ გააჩნია. კრიზისის ყველაზე მწვავე ფაზის დროს შეიქმნა პარადოქსული სიტუაცია: 2009 წელს, 2008 წელთან შედარებით, ორჯერ დაეცა უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები აშშ-ს ეკონომიკაში – 216 მლრდ აშშ დოლარი 2009 წელს, ნაცვლად 496 მლრდ აშშ დოლარისა 2008 წელს. მაგრამ უცხოური ინვესტიციების შემცირებას აშშ-ში არ გამოუწვევია უცხოელების მხრიდან აშშ-ს სახაზინო ვალდებულებების შექმნის შემცირება. პირიქით, აშშ-ს სახაზინო ვალდებულებების ძირითადმა მყიდველებმა – ჩინეთმა და იაპონიამ 10% და 20% გაზარდეს თავიანთი დაბანდება ამ ფინანსურ ინსტრუმენტში. დიდმა ბრიტანეთმა კი 90% გაზარდა აშშ-ს სახაზინო ვალდებულებებში დაბანდება. ამ მხრივ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აშშ-ს სახაზინოების ბაზრის რისკი არის არა აშშ დოლარისა და სახაზინო ვალდებულებების მასიური ემისია, არამედ მსოფლიო სარეზერვო ვალუტის დამცველი აქტივის წოდების შენარჩუნება.

ზემოთ მოყვანილი დასკვნებისა და შეფასებების საფუძველზე დასაშვებია აშშ ეკონომიკური ვითარების სამი სცენარის მოხაზვა. სცენარის წარმოდგენისას ვეყრდნობით ვარაუდს, რომ ამერიკული ეკონომიკის აღდგენის მთავარი ელემენტი იქნება არა სამუშაო ბაზარზე ახალი ადგილების შექმნა (უმუშევრობის შემცირება), არამედ ერთობლივი ინვესტიციების ზრდა. ამასთანავე ვიგულისხმობთ, რომ ამერიკული ეკონომიკის ზრდა წინ გაუსწრებს ფასების ზრდას – ანუ ადგილი ექნება რეალურ (არაინფლაციურ) ეკონომიკურ ზრდას. ჩვენი აზრით, ეს ვითარება და წინაპირობები წარმოადგენს ყველაზე ოპტიმალურ სცენარს, როდესაც აშშ-ს მთავრობის ანტიკრიზისული ნაბიჯები პოზიტიურ შედეგს მოიტანს.

სცენარი პირველი – საბაზო ვარიანტი

აშშ-ს ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის ზრდის და შენარჩუნების წყაროდ ინვესტიციითა გაზრდა გვესახება, რადგან არსებული ტენდენციით მცირდება მოთხოვნა მუშახელზე და დაბალია შიდა მოხმარების მაჩვენებელი. თავის მხრივ, ინვესტიციითა წყაროა კომპანიების მიერ მოგების მიღება (რაზეც ამჟამად საუბარიც კი ზედმეტია) და საკრედიტო რესურსისადმი წვდომა, რაც ამერიკული კომპანიების აბსოლუტური უმრავლესობისათვის ამჟამად დაბლოკილია. ამასთანავე, საკრედიტო ბაზრის აქტიური ფაზის დაწყებისას ინვესტიციები იქცევა წყაროდ, რომელიც დაძრავს ეკონომიკას.

სცენარი მეორე – ევპ და ინფლაციის სინქრონული ზრდა

ამ სცენარს პირობითად როდენობრივი შერბილებითი პოლიტიკის მიზანი შეგვიძლია ვუწოდოთ. ამ სცენარის შემთხვევაში ფედერალური ბანკი უცდლობლად გაზრდის განაკვეთებს, რადგან ეკონომიკის აღსადგენი ძალა უკვე სახეზე იქნება, ხოლო ინფლაცია რისკებს შექმნის. ჯერჯერობით ამის საფუძველი არ დამდგარა, ანუ ნედლეულზე ნელი ტემპით ზრდადი ფასი, რასაც თან არ მოსდევს სამომხმარებლო ხარჯების ზრდა. ეს ვითარება ხელს არ უწყობს ინფლაციას (ჯერჯერობით) და, შესაბამისად, ნაკლებად სავარაუდოდ, ფედერალურმა ბანკმა გაზარდოს საპროცენტო განაკვეთი.

სცენარი მესამე – აპოკალიპსური სცენარი

ამ სცენარს პირობითად ანტიკრიზისული ნაბიჯების სრული ჩაგარდნის სცენარი ვუწოდოთ. ეს ვითარება თუ დადგა, აშშ-ს ეკონომიკა დრმა სტაგნაციაში გადაეშევა, რაც დამძიმებული იქნება დაბალი სამომხმარებლო დონით და ინვესტიციებით. საკრედიტო ბაზარი მეტწილად მიუწვდომელი იქნება საშუალო და მცირე კომპანიებისათვის, ანუ რეალური ეკონომიკისათვის. ადგილი ექნება ინფლაციას, რაც სავაჭრო-სასურსათო აქტივების დაგროვებისა და მათში ინვესტირებით იქნება განპირობებული და არა ამერიკელთა კეთილდღეობის ამადლებით. ყოველივე ეს კიდევ უფრო შეამცირებს სამომხმარებლო მოთხოვნის მრუდს ბაზარზე. ამ ვითარებაში სამთავრობო წრეებს აღარ დარჩებათ რაიმე ბერკეტი ეკონომიკაში ახალი კრიზისის წარმოშობის აღსაკვეთად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. http://www.investgroup.ge/padmin/ge/research_main_page/files/Global_Economic_Crisis_part_1.pdf;
2. http://www.investgroup.ge/padmin/ge/research_main_page/files/Global_Economic_Crisis_part_2.pdf;
3. http://www.investgroup.ge/padmin/ge/research_main_page/files/Global_Economic_Crisis_part3.pdf;

**THE INFLUENCE OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WORLD ECONOMY,
ITS REASONS AND OVERCOME STEPS**

In this article we have shown the reasons of the recent economic crash, its developments and results for the world economy. Also, how arduous is the ongoing problems, the state bodies reactions and its steps to prevent the crisis, TARP program, its volume and mission, differences between the ongoing crisis and the great depression time. Also, we have predicted the three scenarios of the future economic developments.

გივი ბაქრაძე

**HR Management – პრიორიტეტი კოსპიტალური სექტორის მართვაში
(პარალელური მართვის იაპონურ მოდელთან)**

თანამედროვე ეკონომიკური აზროვნების დამახასიათებელი თავისებურებაა ყურადღების გამახვილება ბიზნესის რაციონალური მართვის უზრუნველყოფის მიმართულებით. სამედიცინო ბიზნესის განვითარების ინტენსიფიკაცია, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უახლესი მიღწევების ფართოდ გამოყენებით, მოითხოვს ადაპტირებას ახალ საბაზრო პირობებთან. უწინარეს ყოვლისა, საქმე ეხება მართვის ისეთ სისტემას (პრინციპებს, ფუნქციებს, მეთოდებს, ორგანიზაციულ სტრუქტურას), რომელიც განპირობებულია მეურნეობრიობის საბაზრო მექანიზმის კანონზომიერებებით და სრულ თანხვედრაში იქნება ჯანდაცვის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკასთან.

მენეჯმენტის პრაქტიკაში მიღწეული შედეგების გამოყენების თვალსაზრისით ეს არ უნდა იყოს უცხოური ფორმების გამოცდილების პირდაპირი გადმოტანა ჩვენს სინამდვილეში. იგი შემოქმედებითი ძიებაა ეროვნულ პირობებში მენეჯმენტის პრაქტიკული გამოყენებისათვის.

მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ კოსპიტალური სექტორის მართვას გააჩნია გარკვეული სპეციფიკური თავისებურებები ბიზნესის სხვა სფეროებთან შედარებით (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა, და ა.შ.), რადგან განმსაზღვრელი იქნება სოციალური ფაქტორი საბაზრო მექანიზმების გამოყენებასთან ერთად.

მსოფლიო პრაქტიკაში, მენეჯმენტის მოდელების განხილვისას გამოყოფენ ორ ფორმას – იაპონურს და ამერიკულს. განვიხილოთ იაპონური მოდელის წარმატების საიდუმლო, რაც შეიძლება მისაღები და გასათვალისწინებელი გახდეს საქართველოში კოსპიტალური სექტორის მენეჯმენტის სრულყოფისთვის.

მენეჯმენტის იაპონური სისტემა მთელ მსოფლიოში აღიარებული საუკეთესო სისტემად და მისი წარმატების მთავარ მიზეზად მიჩნეულია ადამიანებთან მუშაობის უნარი.

იაპონური მოდელის ფორმირება ხდებოდა ორი პრინციპულად მნიშვნელოვანი ფაქტორის ზეგავლენით: ჯანდაცვის ორგანიზაციისა და მართვის სფეროში უცხოური გამოცდილების შემოქმედებითი ათვისება; ეროვნული ტრადიციების თანმიმდევრული შენარჩუნება.

მსოფლიოში პირველად იაპონიამ დაიწყო თანამედროვე მენეჯმენტის „ადამიანური სახით“ განვითარება, გაზარდა თანამშრომელთა ჩართულობა ხარისხიანი სერვისების დაბალი დანახარჯებით შექმნაში. საქართველოში, მენეჯმენტისთვის საჭირო სხვადასხვა რესურსის დეფიციტის პირობებში, განსაკუთრებით აქტუალური უნდა იყოს პრინციპი „ჩვენი სიმდიდრეა – ადამიანური რესურსები“, რომლის შესაბამისადც უნდა შეიქმნას სასათბურე პირობები ამ რესურსების ყველაზე ეფექტური გამოყენებისათვის.

იაპონიის მენეჯმენტის მოდელი ეფუძნება ფილოსოფიას "ჩვენ ყველანი ერთი ოჯახი ვართ", ამიტომ მენეჯმენტის ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანაა, დაამყაროს ნორმალური ურთიერთობა თანამშრომლებს შორის, ჩამოაყალიბოს განწყობა, რომ სამედიცინო პერსონალი და მენეჯერები ქმნიან ერთ ოჯახს. ქართული სამედიცინო დაწესებულებები, აღნიშნული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში, მნიშვნელოვნად გაზრდიან საქმიანობის პოზიტიურ შედეგებს იმ მარტივი ლოგიკით, რომ წარმატებული კომპანიების თანამშრომელთა ძირითადი ბირთვი (85%-მდე) საკუთარ თავს თვლის „ერთი დიდი ოჯახის წევრად“, რომლის სტაბილურობაც სარგებელს მოუტანს თითოეულ მათგანს.

პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ თანამშრომლები, რომლებიც ხანგრძლივად მუშაობენ ერთად, ქმნიან თვითმორტივაციისა და თვითსტიმულირების ატმოსფეროს. ასეთ შემთხვევაში არ არის აუცილებელი თანამშრომლის მოვალეობების მკაფიო გამოყოფა, რადგანაც თითოეული მხად არის გააკეთოს ის, რაც აუცილებელია (სამედიცინო პერსონალის შემთხვევაში პროფესიული მოვალეობები და კომპეტენცია განსაზღვრულია კანონმდებლობითა და რეგულირდება ლიცენზირება-სერტიფიცირების გზით) წარმატებული საქმიანობისთვის. თითოეულ სამედიცინო დაწესებულებაში უნდა გამოიკვეთოს მკაფიო და ყველასათვის გასაგები მიზანი, რომელიც კოსპიტალის პერსონალს თანამოაზრეებად აქცევს. აღნიშნული თავის მხრივ გამოათავისუფლებს მენეჯმენტის რგოლის რესურსს და კოსპიტალის მართვა მიიღებს სარეკომენდაციო ხასიათს.

თითოეული იაპონელი მჭიდროდ აიგივებს საკუთარ თავს იმ სამედიცინო სერვისების პროვაიდერთან, რომელშიც დასაქმებულია და დარწმუნებულია საკუთარ მნიშვნელობასა და შეუცვლელობაში დაკავებულ პოზიციაზე. მათთვის სიტყვა "პროფესია" პრაქტიკულად ნიშნავს სამედიცინო დაწესებულებას (კომპანიას), სადაც იგი მუშაობს. იაპონური მართვის სისტემა უწყვეტად ცდილობს კიდევ უფრო გააძლიეროს თანამშრომლის კომპანიასთან გაიგივება.

აღნიშნული მიდგომის გამოყენებას საქართველოს კოსპიტალურ სექტორში აბრკოლებდა გარკვეული ობიექტური მიზეზები, რომელიც არსებული მდგომარეობით აღმოფხვრის ფაზაშია. კერძოდ, შრომითი საკანონმდებლო ბაზისა და სტანდარტების არარსებობა იწვევდა არასტაბილურობის განცდას და ერთგვარ

უნდობლობას სამედიცინო პერსონალსა და მმართველ რგოლს შორის, რომლებიც, თავის მხრივ, მესაკუთრეთა ინტერესის შესაბამის პოლიტიკას ახორციელებენ სამედიცინო დაწესებულებების მენეჯმენტში. ამჟამად, საქართველოს პარლამენტში მიმდინარეობს შრომითი კანონპროექტის განხილვა, რომელიც როგორც ჰოსპიტალურ სექტორში, ისე ზოგადად ქვეყანაში დაარეგულირებს დამსაქმებლის და დასაქმებულის ურთიერთობებს და სტაბილურობის განცდას გაზრდის პერსონალში.

კიდევ ერთი საინტერესო დეტალი მართვის იაპონურ მოდელში არის ის, რომ კომპანიის თანამშრომლები იშვიათად იყენებენ დასვენების ან დღესასწაულის დღეს, სრულად არ სარგებლობენ კუთვნილი ფასიანი შვებულებით, რადგან მიანიჭათ რომ სხვაგვარად მოქცევა კომპანიისადმი ერთგულების სისუსტის დემონსტრირება იქნება. მსგავსი შვებულების ჩამოყალიბება ქართული ჰოსპიტალის მენეჯმენტში, ქართველი ხალხის მენტალიტეტში ერთგულებისა და სანდობის მაღალი ხარისხის გამო, სავარაუდოდ, დიდ გარჯასთან არ იქნება დაკავშირებული. ლოგიკურია, რომ მიღწეული შედეგი დაზოგავს ფინანსურ რესურსს.

იაპონური მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი ნაწილია გრძელვადიანი დასაქმება (ხშირად მთელი სიცოცხლის მანძილზე). სამსახურებრივი წინსვლა იაპონიაში, ძირითადად დამოკიდებულია ასაკსა და სტაჟზე, ხოლო შემდეგ გაითვალისწინებენ ყველა სხვა თვისებას. ითვლება, რომ თანამშრომლის ერთი და იმავე თანამდებობაზე ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ყოფნა იწვევს სამუშაოს მიმართ მისი ინტერესის დაქვეითებას. ამდენად, როტაცია ითვლება ნორმად და ხშირად ახლავს დაწინაურება (როტაციის სისწორის დიაპაზონი მერყეობს 4-დან 7 წლამდე).

ჯანდაცვის სფეროში აღნიშნული მიდგომის დანერგვა სამედიცინო პერსონალში გაზრდის ობიექტურობის განცდას და შეამცირებს შრომითი რესურსის გადინებას უცხოეთის წამყვან კლინიკებში. სამსახურის ხშირი ცვლა, რაც საქართველოს სამედიცინო სფეროში არცთუ იშვიათ მოვლენას წარმოადგენს, მართვის იაპონურ მოდელში ერთგვარ დისკრიმინირებულ ქმედებად განიხილება და სოციალური სარგოების (სტაჟი, ანაზღაურება, შეღავათები, პენსია) დაკარგვის მიზეზი ხდება.

მენეჯმენტის იაპონურ მოდელს ახასიათებს ხელფასის მაღალი განაკვეთების შენარჩუნება და ორიენტირებულია, უზრუნველყოს თანამშრომლები სხვადასხვა დამატებითი სარგებლით (დანამატები ოჯახის შენახვაზე, მკვარობის ხარჯების ანაზღაურება, სამედიცინო და სოციალური დაზღვევა და სხვ), აქტიურად გამოიყენება კარგი თანამშრომლების მორალური წახალისების სისტემები. რადიკალურად განსხვავებული სიტუაციაა ქართულ ჰოსპიტალურ სექტორში, სადაც, ხშირ შემთხვევაში, პერსონალის სამედიცინო დაზღვევის საკითხიც მოსაგვარებელია.

მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი კომპონენტია იერარქიულ რგოლებს შორის კავშირების განმტკიცების და ერთმანეთთან ინტენსიური დიალოგის ხელშეწყობა. სხვა აქტივობებთან ერთად, კომპანიები ყოველწლიურად აღნიშნავენ "იუბილეს", რომლის ფარგლებშიც „იერარქიული საზღვრები დროებით კარგავენ ფუნქციას“. ქართულ ბიზნესში, მათ შორის სამედიცინო სფეროში, ადვილად აუღეს ალღო აღნიშნულ ნიუანსს და დღესათვის კონკრეტული ჰოსპიტალის თუ შედარებით მსხვილი ორგანიზაციების „ივენტები“ და „კორპორაციული საღამოები“ იშვიათობას ნამდვილად არ წარმოადგენს.

მართვის იაპონური მოდელის საქმიანობის ნორმად არის ქცეული მენეჯერის ყოველდღიური ყოფნა სამუშაო ადგილზე; მუდმივი კომუნიკაცია როგორც თანამშრომლებთან, ისე მომხმარებელთან; მცისიერი რეაგირება პრობლემებზე (მათ შორის თანამშრომელთა საჩივრებზე); სისტემატური კონსულტაციები როგორც ქვედა დონის მენეჯმენტთან, ისე სხვა თანამშრომლებსა და ექსპერტებთან სამედიცინო სერვისების სრულყოფის, ეფექტურობის ამაღლების გზების ძიების შესახებ. ქართულ ჰოსპიტალურ სექტორში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, გადაწყვეტილებები მიიღება ერთპიროვნულად მენეჯმენტის უმაღლეს რგოლში, რომელიც, ხშირ შემთხვევაში, წარმოდგენილია ერთი პერსონით. არ ხდება პირდაპირი და მუდმივი კომუნიკაცია, საინფორმაციო არხები ხშირად არასრულყოფილია, რაც ზრდის მცდარი გადაწყვეტილების მიღების ალბათობას.

იმ კომპანიების უმაღლეს მენეჯერებსაც კი, რომლებიც მართვის იაპონური მოდელის გამტარებლები არიან, არ აქვთ ცალკე კაბინეტი. თავის თანამშრომლებთან ერთად ისინი იმყოფებიან საერთო დიდ და ღია დარბაზში, ტიხარების გარეშე, რომელიც გაწყობილია უბრალო და აუცილებელი ავეჯით. ეს შესხვებს თანამშრომლებს, რომ ისინი საერთო ძალისხმევას დებენ კომპანიის წარმატებაში. თანამდებობების მიხედვით პრივილეგიები არ არსებობს. ისინი არ სარგებლობენ ცალკე სასადილო ოთახებით, წარმოების შეფერხების შემთხვევაში მათ პირველ რიგში უმცირდებათ ხელფასი. ეს ყველაფერი იძლევა უზარმაზარ ეკონომიკურ და მორალურ ეფექტს, რამდენადაც მუშები გრძობენ პირდაპირ კავშირს მმართველებსა და კომპანიასთან.

ქართულ ჰოსპიტალურ სექტორში მართვის იაპონური მოდელის დანერგვას ყველაზე დიდი წინააღმდეგობა, სავარაუდოდ, ზემოთ აღნიშნული კომპონენტის რეალიზებისას შეექმნება, ვინაიდან მენეჯერთა გარკვეული ნაწილი ჯერ კიდევ „მთავარი ექიმის“ ეპოქიდან მოდის, როდესაც მის კაბინეტს, შესაძლოა, ერთი პროფილის განყოფილებისთვის საკმარისი მასშტაბებიც კი ჰქონოდა. მეორე ბარიერი შესაძლოა იყოს ეროვნულ-პიროვნული თავისებურებები, რასაც უფრო გვაახლოებს მართვის ამერიკულ მოდელთან (ინდივიდუალიზმის ხაზგასმა, მცისიერი წარმატების დაუოკებელი სურვილი და სწრაფვა, მაქსიმალური კონცენტრაცია საკუთარ მოვალეობაზე, დაუნდობელი ბრძოლა ლიდერობისთვის).

იაპონური მენეჯმენტის სპეციფიკა, რომელიც ითვალისწინებს ადამიანების ფსიქოლოგიას და მათ სოციალურ სტატუსს, უზრუნველყოფს უჩვეულო წარმატებების მიღწევას დროის მცირე ინტერვალში და ხელს უწყობს ადამიანური რესურსების მართვის ტრადიციული მეთოდების სრულყოფას.

აღნიშნული მოდელი გაცილებით ადვილად რეალიზებადია მაღალგანვითარებული მდგრადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში, თუმცა სწორი და კომპეტენტური ადაპტირების შემთხვევაში ქართულ ჰოსპიტალურ სექტორში (სადაც ადამიანური რესურსი №1 რესურსია) ფხვს ადვილად მოიკიდებს და პოზიტიური შედეგიც გარანტირებულად დადგება.

**HR MANAGEMENT - PRIORITY IN THE HOSPITAL SECTOR MANAGEMENT
(PARALLELS TO THE JAPANESE MODEL OF MANAGEMENT)**

Annotation

Characteristic of modern economic thinking is to focus on the rational management of the business. Hospital management sector has certain specific characteristics in comparison with other fields of the business, because social factor will be a major determinant, together with the use of market mechanisms.

Taking into consideration the fact that the management of the hospital sector has certain specific characteristics in comparison with other fields of business (industry, agriculture, trade, etc.), social factor will be the determining factor together with the use of market mechanisms.

The goal of the article is to emphasize on the business management experience of developed countries and the feasibility of its application and scope in Georgian reality. In particular, the main key ring with an internationally recognized model of Japanese management – Introduction of Human Resource Management possibilities and consequences in hospital sector.

*თეონა ბერიკაშვილი
რეზო ხუციშვილი*

**საქართველოსთვის გამოყოფილ სასწავლო ვალუბთან
დაკავშირებული პრობლემების ანალიზი**

განვითარების პოლიტიკა მოიცავს ყველა დონის მიხედვას და ქმედებას, რომელთა საშუალებითაც ეკონომიკური განვითარების დაბალი დონის მქონე საზოგადოებებში ცხოვრების პირობების განუხრელი გაუმჯობესება უნდა იქნეს მიღწეული. განვითარების პოლიტიკის ძალისხმევით მიზანმიმართულადაა ყოველთვის ერთნაირია: უნდა ვიმოქმედოთ ისე, რომ განვითარების უფრო მაღალ დონეს მივაღწიოთ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალი პროცესი, რომელიც განვითარებულ ქვეყნების ეკონომიკაში საუკუნეების მანძილზე მიმდინარეობდა, განვითარებად ქვეყნებში შედარებით მოკლე დროში უნდა განხორციელდეს. თუ საკუთარი ძალებით ეს შეუძლებელია, მაშინ განვითარებულ ქვეყნებთან თანამშრომლობა ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების პროცესის დაწყებისათვის მნიშვნელოვანი ბიძგი იქნება. განვითარების პროცესმა ბოლო ათწლეულში განვითარებად ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში, დიდი საგარეო ვალის დაგროვება გამოიწვია. ისინი იძულებულნი არიან ექსპორტით მიღებული შემოსავლების დიდი ნაწილი ვალების დაფარვისათვის გაიღონ. ეს ის რესურსებია, რომლებიც მათ საკუთარი განვითარებისათვის შემაფერხებელი გახდა, რადგან: ა) კრედიტები ძირითადად სამომხმარებლო და არა საინვესტიციო მიზნებისათვის გამოიყენება. ბ) ექსპორტის გზით მიღებული შემოსავლები განვითარებად ქვეყნებში ბოლო 30 წელიწადში 50%-ზე მეტით შემცირდა. აქედან ცხადია, რომ ვალების მომსახურებისათვის საკმარისი ვალუტა მათ არ გააჩნიათ. საერთაშორისო დავალიანების განხილვა ქვეყნებისა და რეგიონების მიხედვით აჩვენებს, რომ ის ყველაზე დიდი რაოდენობით ძალზე დარბ განვითარებად ქვეყნებს აქვთ. თუ რომელიმე ქვეყანას საპროცენტო გადახდების განხორციელების უნარი არ შესწევს, მაშინ დავალიანების პოტენციური გადასახადებისა და ვალის რესტრუქტურაციაზე თანხმდებიან. ზოგადად, ეს ქვეყნის მიმართ ნდობის დაკარგვას ნიშნავს. დღევანდელი პოტენციური კრედიტორები ახალი კრედიტების გაცემისგან თავს იკავებენ. ამიტომაც, დავალიანების მქონე ქვეყანა თავისი გადახდისუნარიანობის აღდგენისა და ვალების მომსახურებისათვის ყველაფერს მოიმოქმედებს.

2008 წელი საქართველოსთვის მძიმე აღმოჩნდა. ავვისტოს მოვლენებმა დღის წესრიგში დააყენა საქართველოსთვის დახმარების გამოყოფის საკითხი. ბრიუსელის კონფერენციაზე დიდერები საქართველოს 4,5 მილიარდი დოლარის დახმარებას დაპირდნენ. დახმარების სახით გამოყოფილი თანხა საქუარი არ არის. დაახლოებით 2 მილრდ დოლარი, ანუ საქართველოსთვის დაპირებული მთლიანი დახმარების ნახევარი, სესხებზე მოდის, რომელთა დაბრუნებაც 2013 წლიდან იწყება. ვალის თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან, ყველაზე უარეს შემთხვევაშიც კი, საქართველოში 35% ზღვარზე დაბალი იქნება.

„სახელმწიფოს ვალის შესახებ“ კანონით, საქართველოს სახელმწიფო ვალი არის საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და მისი გარანტიით სხვა ორგანოების (დაწესებულებების) მიერ დადებული ხელშეკრულებებით აღებული, ეროვნული ვალუტით გამოსახული, აგრეთვე საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ ეროვნული ვალუტით გამოსახული, აგრეთვე საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ ეროვნულ ან უცხოურ კონვენტირებად ვალუტაში დენომინირებული სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების განთავსებებიდან მიღებული და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ საქართველოსთვის დამტკიცებული საფინანსო რესურსიდან მიღებული სახელმწიფო საშინაო და საგარეო ვალების ჯამური თანხა.

საქართველოს სახელმწიფოს საშინაო ვალი, ეროვნული ვალუტით გამოსახული, საქართველოს სახელმწიფო ვალის შემადგენელი ნაწილი, იმ ძირითადი თანხების ერთობლიობაა, რომლებიც წარმოიქმნა საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ დადებული ხელშეკრულებებით განსაზღვრული შეუსრულებელი პირდაპირი ვალდებულებებით, აგრეთვე საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ ეროვნულ ვალუტაში დენომინირებულ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების განვითარებიდან მიღებული თანხებით.

საქართველოს სახელმწიფო საგარეო ვალი უცხოური კონვენტირებადი ვალუტით გამოსახული საქართველოს სახელმწიფო ვალის შემადგენელი ნაწილი იმ ძირითადი თანხების ერთობლიობაა, რომლებიც წარმოიქმნა საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და მისი გარანტიით სხვა ორგანოების (დაწესებულებების) მიერ დადებული ხელშეკრულებებით განსაზღვრული შეუსრულებელი პირდაპირი ვალდებულებებით, აგრეთვე საქართველოს სახელით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს

მიერ უცხოურ კონვენტირებად ვალუტაში დემონსტრირებული სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების განთავსებიდან მიღებული თანხებითა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ საქართველოსათვის დამტკიცებული საფინანსო რესურსიდან მიღებული თანხებით. სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის წარმოქმნის შემთხვევაში, როდესაც მიღებული შემოსავლები საკმარისი არ არის ბიუჯეტით გათვალისწინებული ხარჯების დასაფინანსებლად, მთავრობა მიმართავს ფულადი სახსრების მობილიზების ალტერნატიულ გზას. ნორმალურად ფუნქციონირებად სახელმწიფოში თავისი მნიშვნელობით და მოტივებით ბიუჯეტის შემოსავლის წყაროა სახელმწიფო სესხები, სახელმწიფო სესხების გავრცელების ორი გზა არსებობს: ა) სახელმწიფო ობლიგაციებისა და სხვა ფასიანი ქაღალდების ფართო მასშტაბზე და სამეურნეო სუბიექტებზე თავისუფალი გაყიდვა და ბ) ფასიანი ქაღალდების ცენტრალური და კომერციული ბანკების მეშვეობით გაყიდვა სახელმწიფოს ფასიანი ქაღალდების უზრუნველყოფის ქვეშ. სახელმწიფოს მიერ საკრედიტო ოპერაციების მოცულობის გადიდება სახელმწიფო ვალის ზრდის წყაროა.

სახელმწიფო საგარეო ვალების მდგრადობა საქართველოს სუვერენული საკრედიტო რეიტინგის ერთ-ერთი მთავარი ძლიერი მხარეა, რაც აღიარებულია ბოლო წლებში საქართველოსთან მომუშავე ორი სარეიტინგო სააგენტოს „Standard & Poor's და „Fitch“-ის მიერ. აღნიშნული მიღწეულ იქნა წლების მანძილზე სახელმწიფო საგარეო ვალის პრაგმატული და კონსერვატიული მართვის შედეგად, აგრეთვე ქვეყნის მიერ მოზიდული სასესხო რესურსის ეროვნული განვითარების და საინვესტიციო პრიორიტეტების შესაბამისად გამოყენების მეშვეობით.

ამჟამად, საქართველოს სახელმწიფო საგარეო ვალი ძირითადად შედგათიანია. უცხოური წყაროდან მიღებული სესხები გამოიყენება ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციისა და ქვეყნის განვითარების სასიცოცხლო მნიშვნელოვანი სხვა პროექტების დასაფინანსებლად. იხილეთ სქემა, რომელშიც მოცემულია დონორთა დანაპირები სექტორების მიხედვით (მლნ აშშ დოლარი).

ცხრილი 1

სექტორები	დანაპირები
საბანკო სისტემა	853
ტრანსპორტი	682
ბიუჯეტი და მარკის – საფინანსო სისტემა	586
ენერგეტიკა	381
იძულებით ადგილნაცვალნი პირები	350
კერძო და საფინანსო სექტორი	252
ორგანული და მუნიციპალური სექტორი	211
გადაუღებელი საჭიროებები	100
სხვა	355
გაუნაწილებელი თანხა	766
ჯამი	4.536

წყარო: მსოფლიო ბანკის მონაცემები.

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო არის ერთადერთი სახელმწიფო უწყება, რომელიც უფლებამოსილია, მოიხილოს სახელმწიფოს სესხები უცხო ქვეყნის მთავრობებიდან და რევიონული და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებიდან. 2008 წლის ფინანსთა სამინისტრომ განახორციელა ევროობლიგაციების სადებიუტო გამოშვება. აღნიშნულმა ტრანსაქციამ ქვეყანა გააცნო საერთაშორისო კაპიტალის ბაზრებს და მრავალ მსხვილ ინსტიტუციურ ინვესტორს და შესაბამისად წარმოადგენდა ქვეყანაში დივერსიფიცირებული კაპიტალის შემოდინების წახალისების სტრატეგიის ერთ-ერთ საკვანძო ელემენტს.

2005 წლიდან ეროვნულ ბანკს მთავრობისათვის ფულის სესხება ეკრძა. თუმცა კომერციულ ბანკებზე ის რეფინანსირების სესხებს გასცემს და შემდეგ კომერციული ბანკები სახაზინო ვალდებულებებს შეისყიდნიან. საბიუჯეტო დეფიციტის ამგვარი დაფინანსება ინფლაციის რისკს განსაკუთრებით ზრდის, მთავრობაზე ფულის გასესხების ახალი სქემა, პრაქტიკულად, ფულის ბუჭდვის მეთოდია. ეროვნული ბანკი ხაზინაში ახალ ფულს აგროვებს, რომელიც კერძო სექტორიდან არ გამოთავისუფლებულა. გამოდის, რომ ბაზრის ყველა მოთამაშეს იმდენი ფული აქვს, რამდენიც ადრე ჰქონდა, მხოლოდ ხაზინას აქვს მეტი, რადგან ამ ახალ ფულზე რეალურად მოთხოვნა არ არსებობს, მისი მსყიდველუნარიანობა იკლებს. წელს გაზრდილი ინფლაციის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი სწორედ ეს გახდა. ოფიციალური შეფასებებით, წლიურმა ინფლაციამ 14%-ს მიაღწია. ეკონომიკური ზრდა კი უახლოესი 20 წლის განმავლობაში საშუალოდ 4% იქნება. ინფლაცია სახელმწიფო ვალზეც აისახება. ფულის მასისა და ინფლაციის ზრდის გამო იმატებს საშინაო ვალი. ინფორმაციას იგივე ეფექტი აქვს საგარეო ვალზეც, რადგან ის ძირითადად დოლარშია დენომინირებული, ქვეყნის ვალის გასტუმრებაც ამ ვალუტაში უწევს. როცა ლარის კურსი ეცემა, დოლარის ყიდვა სახელმწიფოს უფრო ძვირი უჯდება. შესაბამისად, ქვეყნის ვალის გასასტუმრებლად ბიუჯეტიდან მეტი თანხის გადახდა უწევს.

კვლევისათვის განვიხილოთ სახელმწიფო საგარეო ვალის მოცულობა, რომელიც ბოლო სამი წლის მანძილზე მკვეთრად იზრდება, რაც 2008 წლის აგვისტოში განვითარებული მოვლენების შედეგია. საქართველოს საგარეო ვალი სამ უმთავრეს წყაროს შორის ნაწილდება: ა) მრავალმხრივი კრედიტორებისგან მიღებული კრედიტები; ბ) ორმხრივი კრედიტორებისგან მიღებული კრედიტები; გ) სახელმწიფო გარანტიით აღებული კრედიტები.

მრავალმხრივი კრედიტორებს შორის არიან: მსოფლიო ბანკი, ევროკავშირის ბანკი, აზიის განვითარების ბანკი, ასევე საერთაშორისო სავალუტო ფონდი. ორმხრივი კრედიტორებს განეკუთვნება: ავსტრია, აზერბაიჯანი, თურქეთი, უკრაინა, ამერიკა.

2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ განსაკუთრებით გაიზარდა საგარეო ვალი. სწორედ ამ პერიოდში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ იქნა გამოყოფილი 250 მილიონიანი დოლარის ოდენობის ტრანში სავალუტო რეზერვების მხარდასაჭერად. აზიის განვითარების ბანკიდან პოსტკონფლიქტური რეგიონის აღდგენისათვის გადაუღებელი დახმარება იქნა მიღებული. 2008 წლის დეკემბერში კი სიღარიბის დაძლევისათვის მსოფლიო ბანკიდან მიღებული იქნა 38 მლნ დოლარი. აღნიშნულ თანხებს სახელმწიფო კრედიტად იღებს და, ბუნებრივია, მომავალში მისი გადახდა უნდა მოხდეს.

2008 წლის აპრილში სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების, ანუ ევროობლიგაციების გამოშვების შემდეგ, საგარეო ვალი კიდევ 500 მლნ დოლარით გაიზარდა. ექსპერტთა მხრიდან ამას სერიოზული კრიტიკა მოჰყვა. მათი აზრით, როდესაც მთავრობა პროფიციტულ ბიუჯეტს გეგმავს, ისედაც დიდი ვალების მქონე ქვეყანას ახალი ვალები აღარ უნდა წამოეკიდებინა. მით უმეტეს, რომ ობლიგაციები ლონდონის ბირჟაზე საკმაოდ მაღალი პროცენტით გავიდა. ობლიგაციების წლიური საპროცენტო განაკვეთი 7.5 %-ით განისაზღვრა. მისი დაფარვის ვადა კი 2013 წლის 15 აპრილია. ექსპერტთა განცხადებით ეს ფაქტორი პრობლემებს შექმნის, ვინაიდან აღნიშნული ვადისთვის მოქმედი ხელისუფლება აღარ არის და ვალდებულება ახალ ხელისუფლებას მიიმე ტვირთად დააწვება. ფინანსთა სამინისტროს მესვეურთა განცხადებით კი ევროობლიგაციების გამოშვებამ ქვეყანა საერთაშორისო კაპიტალის ბაზრებსა და მრავალ მსხვილ ინსტიტუციურ ინვესტიციებს გააცნო. თუმცა ფაქტია, რომ საგარეო ვალი მომავალში უნდა დაიფაროს და მას თავისი ვადები გააჩნია. ფინანსთა სამინისტროს ინფორმაციით, საგარეო ვალი ძირითადად შეღავათიანია და სესხები ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციისა და ქვეყნის განვითარების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი სხვა პროექტების დასაფინანსებლად გამოიყენება.

სახელმწიფო ბიუჯეტს, ვალებში ყველაზე მეტი გადახდა 2013 წელს მოუწევს. დოლარის დევანდელი კურსით თუ ვიანგარიშებით, ამ წლის საგარეო ვალდებულებების მომსახურებისა და დაფარვისათვის ქვეყნის 1 მილიარდ ლარზე მეტი იქნება გადასახდელი. აქედან უდიდესი ნაწილი 5000 მილიონია აშშ დოლარის (დაახლოებით 8000 მილიონი ლარი) სწორედ ევროობლიგაციების გამოშვების შედეგად მოზიდული დავალიანებაა. ევროფონდების საპროცენტო განაკვეთი 7,5%-ია. 2009 წლიდან მოყოლებული, ქვეყანა მათში ყოველწლიურად 37,5 მილიონ დოლარს იხდის. თანაც, თუ 2009 წელს დოლარი 1,4 ლარამდე დაეცა, დღეს ის საშუალოდ 1.65 ლარი ღირს.

საქართველოს მთავრობა 2013 წლის სექტემბერში პენსიების მომატებას გეგმავს 150 ლარამდე ეკონომიკის წელიწადში 4%-ით ზრდის პირობებში. ფინანსთა სამინისტროს მიერ დამატებითი რესურსების მოზიდვა, სპეციალურად შექმნილი ფონდის საპენსიო ანგარიშზე 10%-იანი სავალდებულო შენატანის დაწესებით მოხდება. სამინისტროს განმარტებით, „დაუშვებელია ფასიანი ქაღალდების გამოშვებით მიღებული სახსრების, კრედიტების ან სხვა დეფიციტური წყაროებიდან მიღებული სახსრების მიმართვა მიმდინარე ხარჯების – მათ შორის, პენსიების ან ხელფასების გასაზრდელად“. ფინანსთა სამინისტროს არგუმენტია: რადგან პენსიების ზრდა ერთჯერადი ხარჯი არაა, ამიტომ მისი დეფიციტური წყაროდან დაფინანსება მიმდინარე დეფიციტს კიდევ უფრო მეტად გაზრდის, რაც ბიუჯეტს მიიმე ტვირთად დააწვება. მიუხედავად ჩატარებული ანალიზისა, კითხვაზე – როგორ დაიხარჯება დახმარების თანხები? – გამოკითხულთა 31% თვლის, რომ თანხები ძირითადად არაეფექტურად განაწილდება და დაიხარჯება, 27,5% კი თვლის, რომ დახმარების უმეტესი ნაწილი ეფექტურად და კანონის დაცვით დაიხარჯება¹⁹⁵.

საგარეო ვალის, დაფარვის მაჩვენებელი მიმდინარე და მომავალი წლების მიხედვით ასეთია: როგორც ვხედავთ ვალის გადავადება გაცილებით უარეს შედეგს იწვევს. მართალია, მიმდინარე პერიოდისათვის ასეთი პოლიტიკა მომხმარებლური ჩანს, მაგრამ, ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ვალუტის კურსის ცვლილება, ახალი ვალების აღება და სხვა რიგი ფაქტორები, რომლებიც სულ უფრო ამძიმებს სახელმწიფო ვალდებულებების შესრულებას კრედიტორების წინაშე.

საგარეო ვალის არსებობა ქვეყნისათვის არც ისე საშიშია, როგორც ეს ერთი შეხედვით ჩანს. მთავარია, მან მიღებულ საერთაშორისო სტანდარტებს – მთლიანი შიდა პროდუქტის 60%-ს არ გადააჭარბოს. საქართველოსთვის გამოყოფილ ვალებთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზის შედეგად მიგვაჩნია რომ მათ დასაძლევად საჭიროა:

ა) სწორი პოლიტიკის შემუშავება. სწორი პოლიტიკის შემთხვევაში, საგარეო ვალების დაფარვა საკლებით, რეალური და შესაძლებელია. საქართველოს საგარეო ვალი მშპ-თან მიმართებაში 32%-ს არ აჭარბებს.

ბ) გამოიკვეთება კლების ტენდენცია, რაც განპირობებულია საქართველოში ნომინალური და რეალური მშპ-ს სწრაფი ზრდით და დოლართან მიმართებაში ლარის კურსის შედარებითი გამყარებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეკონომიკური პოლიტიკა. თბილისი, 2009.
2. ბახტაძე ლ., კაკულია რ., ჩიკვილაძე მ „საგადასახადო საქმე“, თბ., 2007.
3. www.nof.ge.
4. www.pbo.parliament.ge.
5. www.presa.ge.

¹⁹⁵ წყარო: „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“.

**THE ANALYSIS OF THE PROBLEMS
RELATED TO THE DEBTS ACCENTUATED FOR GEORGIA
Annotation**

The work covers all the analysis conducted about the debts. The conclusions based on the analysis emphasizes all the problems of which the majority be solved by Georgia in 2013. The work covers all the main factors and risks influencing on the debts accentuated for Georgia. Covering debts is a difficult process for our country as the factor of economical growth does not work and the country in a valuable condition faces further challenges.

კატერინე გლოველი

**ეკონომიკურ დანაშაულთა დინამიკის ტენდენციების
სტატისტიკური ანალიზი**

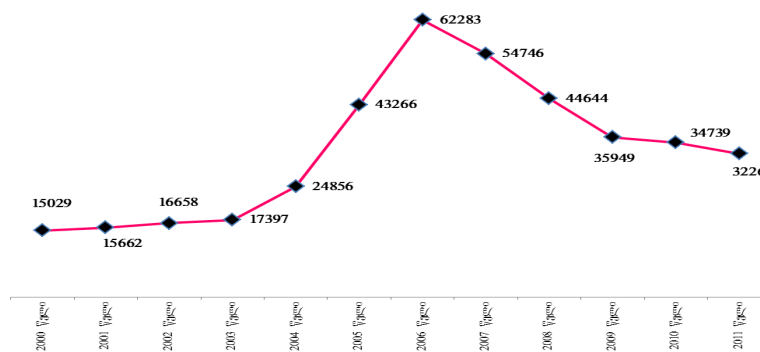
დანაშაულის სტატისტიკის სრულყოფილი და სანდო სისტემა მნიშვნელოვანია მართლმსაჯულების რეფორმის კოორდინატორებისთვის, რაც იძლევა საშუალებას, ფაქტებზე დაყრდნობით გააკეთდეს შეფასებები პროგრესის შესახებ და ამყარებს გადაწყვეტილებების საფუძვლიანობას. დანაშაულისა და მისი განვითარების შესახებ ღია და საჯარო განხილვა არის დემოკრატიული საზოგადოების შემადგენელი ნაწილი და იმისათვის, რომ ეს მიზანი განხორციელდეს, საჭიროა საზოგადოებას ჰქონდეს სწორი და ვალიდური დანაშაულის სტატისტიკა. დანაშაულის სტატისტიკის თითოეული მნიშვნელოვანი ბლოკი – პოლიციის სტატისტიკა, პროკურატურის სტატისტიკა, სასამართლო სტატისტიკა, პრობაციის სტატისტიკა – ჩვენ მიგვაჩნია კონკრეტულ ინდიკატორად, რაც დანაშაულის სტატისტიკის მაღალი ხარისხის განმსაზღვრელი ელემენტია¹⁹⁶.

სისხლის სამართლის სტატისტიკას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყანაში სისხლის სამართლის პოლიტიკის განსაზღვრისა და სწორად განხორციელების პროცესში. სტატისტიკური კვლევის ეტაპზე პირველადი მასალის დაჯგუფება და განზოგადებული მაჩვენებლების გაანგარიშება სამართლებრივი და იურიდიულად მნიშვნელოვანი მოვლენების დროში ცვლილების (დინამიკის) ანალიზის საშუალებას იძლევა, რაც მიიღწევა დინამიკის მწკრივების აგებითა და დამუშავებით. დინამიკურ მწკრივებს გააჩნია მნიშვნელოვანი სამეცნიერო-შემეცნებითი პოტენციალი და ამასთან ერთად წარმოადგენს ზოგადად სამართლდარღვევების და კერძოდ, დანაშაულების დროში ცვლილების ასახვის მარტივ და თვალსაჩინო ხერხს¹⁹⁷.

ჩვენ გაგვანალიზეთ არსებული ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები სისხლის სამართლის დანაშაულებზე როგორც მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ასევე რეგიონულ ჭრილში და გაგვაკეთეთ გარკვეული სახის დასკვნები.

2000-2011 წლებში საქართველოში სულ რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობის ცვლილება ნათლად ჩანს შემდეგ გრაფიკზე¹⁹⁸:

რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა დინამიკაში

როგორც მოყვანილი მონაცემებიდან ჩანს, რეგისტრირებულ დანაშაულთა ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ფიქსირდება 2006 წელს. რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობის მკვეთრი ზრდა ფიქსირდება 2004 წლიდან დაწყებული. ამის მიზეზი არის ის, რომ 2005 წლის მაისიდან საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილ იქნა ცვლილებები, რომლებიც ითვალისწინებდა მოკვლევის ორგანოების გაუქმებას და წინასწარი გამოძიების დაწყებას დანაშაულის ჩადენის მომენტიდან. ამ და სხვა მიზეზებით მნიშვნელოვნად გაიზარდა რეგისტრირებული დანაშაულების რაოდენობა.

¹⁹⁶ თანამშრომლობის მემორანდუმი სისხლის სამართლის სტატისტიკის ერთიანი ანგარიშის გამოცემის შესახებ. www.geostat.ge

¹⁹⁷ ქ. მარშავა, მ. მინდორაშვილი. იურიდიული სტატისტიკა. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011.

¹⁹⁸ www.geostat.ge

იურიდიულად მნიშვნელოვანი მოვლენებისა და პროცესების სიღრმისეულად შესწავლა და ანალიზი არ შემოიფარგლება მხოლოდ დინამიკის მწკრივების დონების მარტივი შედარებით. ის ითვალისწინებს ისეთი ანალიზური მანქანების გაანგრიშებას, როგორცაა აბსოლუტური მატება, მწკრივის საშუალო დონე, ზრდის ტემპი, მატების ტემპი¹⁹⁹.

აბსოლუტური მატება (ΔY) - ესაა სხვაობა მწკრივის რომელიმე დონესა და წინა ან საბაზისოდ მიღებულ დონეს შორის.

თუ გავანალიზებთ არსებულ მონაცემებს, დაინახავთ, რომ რეგისტრირებული დანაშაულის აბსოლუტური მატება (ჯაჭვური) 2002 წელს, 2001 წელთან შედარებით, შეადგენს 1000-ს, 2003 წელს, 2002 წელთან შედარებით, 697-ს, 2004 წელს, 2003 წელთან შედარებით, 7459-ს და ა. შ.

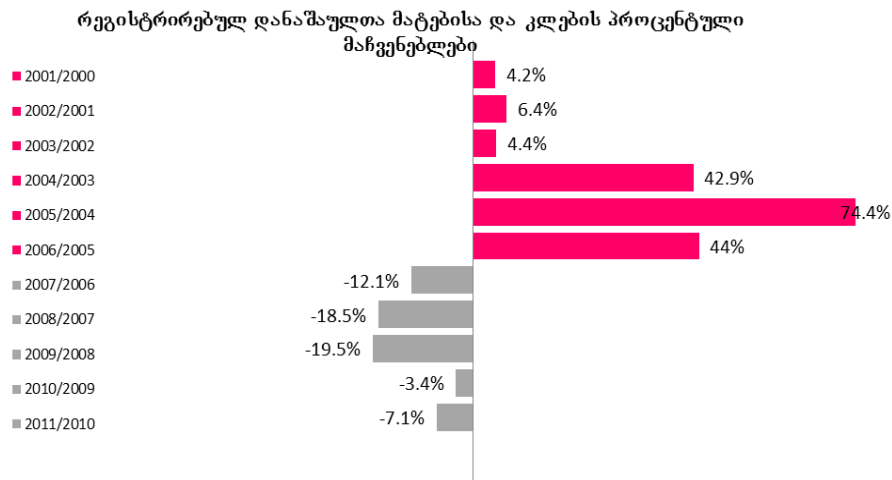
ჯაჭვური წესით გაანგრიშებული აბსოლუტური მატება წარმოვადგინოთ ცხრილის სახით:

წლები	აბსოლუტური მატება
2001/2000	633
2002/2001	996
2003/2002	739
2004/2003	7459
2005/2004	18410
2006/2005	19017
2007/2006	-7537
2008/2007	-10102
2009/2008	-8695
2010/2009	-1210
2011/2010	-2476

ზრდის ტემპი გვიჩვენებს, თუ რამდენჯერ მეტი ან ნაკლებია მოცემული პერიოდის დონე წინა ან საბაზისო პერიოდის დონეზე. ზრდის ტემპები შეიძლება გაანგრიშდეს ჯაჭვური ხერხით, როდესაც ყოველი მომდევნო დონე იყოფა ყოველ წინაზე და, საბაზისო ხერხით, როდესაც მწკრივის ყოველი დონე იყოფა საბაზისოდ აღებულ ერთი და იმავე დონეზე.

მატების ტემპი - ესაა შეფარდებითი სიდიდე, რომელიც ახასიათებს, თუ რამდენი პროცენტითაა ერთი დონე მეტი ან ნაკლები მეორე დონეზე. ის მიიღება ზრდის ტემპიდან 100%-ის გამოკლებით. მატების ტემპის მიღება შეიძლება ასევე აბსოლუტური მატების გაყოფით იმ საბაზისო დონეზე, რომლის მიმართაც არის გაანგრიშებული აბსოლუტური მატება.

ჯაჭვური აბსოლუტური მატების ფორმულის გამოყენებით ვაწარმოეთ გათვლები 2001-2011 წლებში რეგისტრირებულ დანაშაულებზე დაყრდნობით და ასეთი შედეგი მივიღეთ: რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა ყველაზე მეტად გაზრდილია 2005 წელს, 2004 წელთან შედარებით, ხოლო მკვეთრი შემცირება ფიქსირდება 2009 წელს, 2008 წელთან შედარებით:

¹⁹⁹ გაბიაშვილი ბ. სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში. მე-4 შეესებული და გადაამუშავებული გამოცემა. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011.

რაც შეეხება **დინამიკური მწკრივის საშუალო დონეს**, იგი გაიანგარიშება როგორც ცალკეული დონეების მარტივი საშუალო არითმეტიკული. არსებული ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე გაანგარიშებისას აღმოჩნდა, რომ 2000-2011 წლებში რეგისტრირებულ დანაშაულთა საშუალო სიდიდე შეადგენს 33124-ს.

შეფარდებითი სტატისტიკური სიდიდეების (დინამიკის, სტრუქტურის, ინტენსივობის, შედარების და სხვ.) გამოყენების გარეშე შეუძლებელია სამართალდარღვევის კონკრეტულ დროსა და სივრცეში ცვლილებების გაზომვა. შეფარდებითი სიდიდეები ქმნიან ურთიერთდაკავშირებულ სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემას.

სამართალდამცავი ორგანოების პროფილაქტიკური მუშაობის მუდმივი ინტერესის საგანია სტრუქტურული ელემენტების გამოყოფა დამნაშავეობაში კრიმინოლოგიურად მნიშვნელოვანი სხვადასხვა ნიშნების მიხედვით.

დამნაშავეობის სტრუქტურის შესწავლა გულისხმობს მის გეოგრაფიასაც. მასში იგულისხმება დამნაშავეობის განაწილება ქვეყნის რეგიონების (ტერიტორიების) მიხედვით²⁰⁰. დამნაშავეობის შესწავლა ტერიტორიული ნიშნის მიხედვით მეტად მნიშვნელოვანია. ჩვენ მიერ ჩატარებული სტატისტიკური ანალიზის შედეგებმა ნათელი წარმოდგენა შეგვიქმნა თითოეულ რეგიონში მომხდარ დანაშაულთა მატებისა და კლების შესახებ. კერძოდ, 2005-2011 წლებში რეგისტრირებული დანაშაულების უმეტესობა მოდის თბილისზე, ხოლო შემდეგ იმერეთსა და აჭარაზე. ეს ლოგიკურიცაა, ვინაიდან თბილისში გაცილებით მეტი ადამიანი ცხოვრობს ვიდრე საქართველოს დანარჩენ რეგიონებში და, შესაბამისად, დანაშაულთა დიდი ოდენობა სწორედ დედაქალაქში ხდება. იმისათვის, რომ გაგვეჩვენა რეალურად სად ხდება უფრო მეტი დანაშაული, საქართველოს რომელ რეგიონში, ჩვენ გადავწყვიტეთ მომხდარი დანაშაულები შეგვესწავლა მოსახლეობის რიცხოვნობასთან მიმართებაში, ანუ გაგვეჩვენა ყოველ 10000 მოსახლეზე დანაშაულთა რაოდენობა. ამისათვის გამოვიყენეთ იმ შესაღებელი რეგიონების მოსახლეობის რიცხოვნობა, რომელთა საფუძველზეც ხდება ინტენსივობის შეფარდებითი კოეფიციენტის გაანგარიშება. ინტენსივობის კოეფიციენტი განსაკუთრებულად ფართო გამოყენებას პოულობს სხვადასხვა ქვეყნების, რეგიონების, ქალაქებისა და დასახლებული პუნქტების დამნაშავეობის ანალიზში.

ჩვეულებრივ, დამნაშავეობის ინტენსივობა იდენტიფიცირდება ფართოდ გავრცელებულ შეფარდებით სტატისტიკურ მაჩვენებელთან – **დამნაშავეობის კოეფიციენტთან**, ე. ი. დანაშაულის რიცხვთან ყოველ 1000 ან 10 000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით, რომელიც გამოითვლება დანაშაულის ფაქტების ან დამნაშავეთა რიცხვის ფარდობით მოსახლეობის იმ რიცხოვნობასთან, რომელიც კანონმდებლობით აგებს პასუხს ჩადენილ ქმედებებზე²⁰¹.

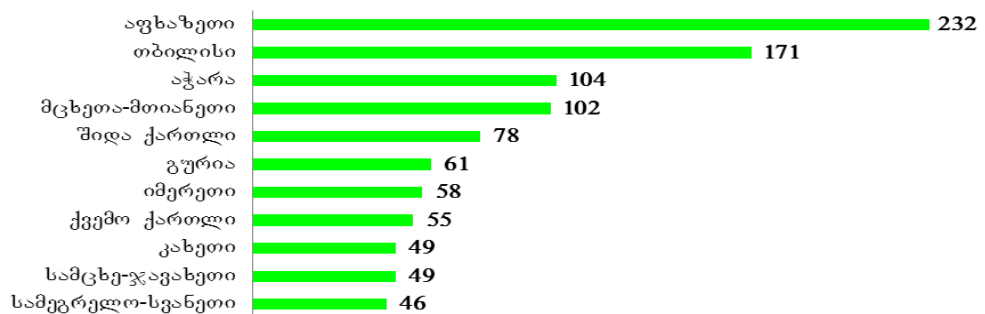
ცალკეული ჯგუფებისა და სახეობების დამნაშავეობის კოეფიციენტების გამოყენება დამნაშავეობის ნამდვილი მიზეზების დადგენის საშუალებას იძლევა. დამნაშავეობის კოეფიციენტი გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K = \frac{D * 10000}{S}$$

სადაც D არის აღრიცხული დანაშაულის რიცხვი, ხოლო S – მოსახლეობის რიცხოვნობა.

როგორც გაანგარიშებებმა აჩვენა, 2005 წელს 10 000 კაცზე რეგისტრირებული დანაშაულის ოდენობა ყველაზე მაღალი იყო აფხაზეთში, ხოლო შემდეგ თბილისში, აჭარასა და მცხეთა-მთიანეთში²⁰²:

2005 წელს რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა 10000 კაცზე რეგიონულ ტრილში

ანალოგიური სიტუაცია დაფიქსირდა მომდევნო 3 წელიწადში, ანუ 2006-2008 წლებშიც.

2009 წელს ყოველ 10 000 კაცზე მომხდარ დანაშაულთა რაოდენობა რეგიონულ ტრილში შეიცვალა და აფხაზეთის, თბილისისა და აჭარის შემდეგ მოდის გურიის რეგიონი, ხოლო 2010 წელს გურია აჭარაზე წინ აღმოჩნდა.

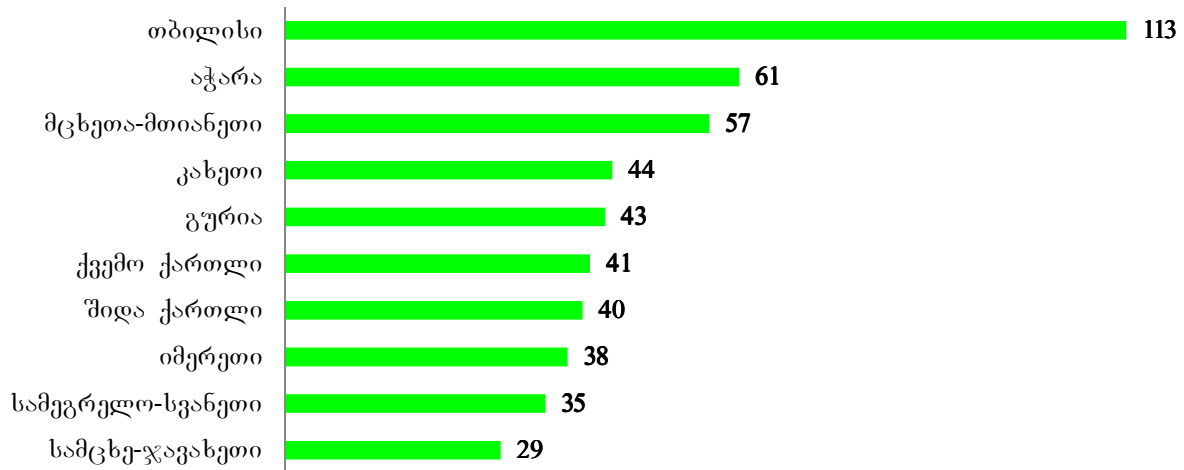
რაც შეეხება 2010-2011 წლებში 10 000 კაცზე რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობას რეგიონების მიხედვით, შესაბამისი მაჩვენებლების გრაფიკი ასე გამოიყურება:

²⁰⁰ ქ. მარშავა, მ. მინდორაშვილი. იურიდიული სტატისტიკა. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011.

²⁰¹ ქ. მარშავა, მ. მინდორაშვილი. იურიდიული სტატისტიკა. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011.

²⁰² ინფორმაციის წყარო: შინაგან საქმეთა სამინისტროს ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები.

2011 წელს რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა 10000 კაცზე რეგიონულ ჭრილში

როგორც მოცემული გრაფიკიდან ჩანს, 2011 წელს მოსახლეობის რიცხოვნობა აფხაზეთში, სამწუხაროდ, უცნობია, რის გამოც აღნიშნული რეგიონის მიხედვით ვეღარ მოხერხდა დანაშაულთა გაანგარიშება 10 000 კაცზე.

ამრიგად, 2005-2011 წლებში რეგიონულ ჭრილში სისხლის სამართლის დანაშაულთა სტატისტიკური ანალიზის შედეგად აღმოჩნდა, რომ ყველაზე ნაკლები დანაშაული 10 000 კაცზე ფიქსირდება სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, ხოლო ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი – თბილისში.

Ekaterine Gloveli

**STATISTICAL ANALYSIS OF TENDENCIES OF DYNAMICS OF ECONOMIC CRIME
Annotation**

Grouping of primary data and calculation of the generalized indicators allows analysis of dynamics of legally important events. The latter is achieved via building and treatment of dynamic rows.

Statistical analysis of crimes registered in Georgia throughout 2000-2011 demonstrated that the largest number of crime was recorded in the year of 2006 and the smallest in – 2000.

The highest growth rate of registered crime was recorded in 2005 in comparison with the year of 2004 (the crime rate increased by 74.1%) and the most drastic decrease of the crime rates was registered in 2009 as compared to the year of 2008 (19.5%).

One of the most crucial characteristics of the crime structure is the geography of crime. The latter implies distribution of crimes throughout the regions (territories) of the country. Therefore, by correlating the intensity ratio (i.e. number of recorded crimes) per 1000 or 10 000 citizens, the intensity of crime can be identified.

The analysis of data of the years 2005-2011 demonstrated that the lowest number of crimes per 10 000 citizens was recorded in Samegrelo-Zavkheti region and the highest number – in Tbilisi.

Анастасия Александровна Гончарова

**ГЛОБАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В МАШИНОСТРОЕНИИ:
МОДЕЛИРОВАНИЕ ДЛЯ ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАН**

Любой этап развития глобальной экономики всегда содержал в своей основе много новых продуктивных идей, большинство из которых воплощались в жизнь благодаря развитию машиностроения, которое в конце XX в. оказалось чрезвычайно развитой сферой предпринимательства. В машиностроении были сконцентрированы инновационные подотрасли, которые определяли дальнейший технологический прогресс и вместе с традиционными относились к так называемой «авангардной тройки» лидеров. При этом уровень концентрации в машиностроении отличался от других более высокими индикаторами сосредоточения в экономической деятельности, а также выступал своеобразным детонатором последующих структурных сдвигов в сфере производства, распределения и перераспределения, а так же интеллектуальных ценностей. Таким образом, основными секторами, в пределах которых реализовывалась продукция машиностроения, стали как рынок потребителей так и рынок средств производства.

К этому следует добавить, что в последние годы условные границы отделявшие эти два рынка достигли нечеткого характера, ведь отныне многочисленные компьютерные технологии активно использовались как в бытовой, научной и социальной сферах, так и на производстве при управлении сложными технологическими процессами. Своеобразная «размытость» определенных отныне сфер, идентифицировалась и на региональном уровне, ведь технологическая специализация обуславливала характер и динамику суммарного увеличения валовой добавленной стоимости в процессе движения полуфабрикатов через границы многих стран и их коалиций, что позволяло существенно снижать

транзакционные издержки и таким образом обеспечивать соответствующие ценовые и потребительские предпочтения на глобальных секторальных рынках, на которых продукция машиностроения играла чрезвычайно важную роль катализатора научно-технического прогресса. В современных странах-лидерах мировой экономики удельный вес машиностроительной отрасли оценивается в пределах 30 - 50% общего объема производственной промышленной продукции. Зато в Германии и Японии она несколько превышает верхний предел, который свидетельствует о высоком уровне конкурентоспособности, созданных в этих государствах машин и механизмов. Дополнительным свидетельством этого может считаться и то, что ведущими странами-экспертами такой продукции выступает Япония (более 60% этой группы товаров идет на экспорт), ФРГ и США (около 50%). Лидерство США в мировом машиностроении очевидна, прежде всего тогда, когда речь идет о наукоемкой продукции. По данным российской исследовательницы Н. Гавриловой, ежегодный объем экспорта высокотехнологичной продукции приносит США около 700 млрд. дол. дохода, при этом удельный вес этой страны на глобальном рынке аэрокосмической продукции составляет 49%, электронной промышленности - 34%, продукции инструментальной отрасли - 40%, офисного и компьютерного оборудования - 24%. Общие расходы только федерального бюджета США на научно - исследовательские и опытно - конструкторские разработки составляет около 1,8 млрд. дол. в год [1, с.92].

Если в СССР машиностроение считалось авангардной отраслью, удельный вес которого в структуре занятости промышленности составлял более 50%, то в течение последних двадцати лет такие позиции были утрачены. По данным С. Сайфиевой и Д. Ермилиной, только в РФ удельный вес этого сектора стремительно падал: 2000 -13,3% ВВП, в 2005 г. - 8,2%, 2010 г. - 7,8% [2, с. 32]. Советское (постсоветское) машиностроение оказалось неконкурентным на глобальных рынках из-за существенных различий в технологических стандартах, дизайне, подходах к коммерциализации и ориентации на причудливые преимущества социалистической экономической интеграции. Заметим также, что негативные сигналы асимметрии произведенного в машиностроительном комплексе поступали еще в 80-е годы, ведь удельный вес машин и оборудования, что поставлялся из СССР в промышленно развитые страны не превышал 5% экспорта.

Таким образом современное машиностроение следует понимать как важную полиструктурную сферу воспроизводимых средств производства и предметов потребления в основе чего лежит общий, или подобный технологический процесс выработки товара, который отличается от других соответствующими качествами: динамичностью, преобразованием механического движения или информации в другие формы, трансформацией одного вида энергии в другой или видоизменения одного качества созданного продукта в тот, что обеспечивает современные потребности потребителей в соответствующих направлениях их деятельности. Учитывая это можно выделить некоторые особенности современного машиностроения, которые определяют характер организации бизнеса в нем и соответствующие конкурентные позиции товаропроизводителей. Ими являются:

1. Существенное наращивание со стороны потребителей в течение последних двадцати лет требований к технологичности машин, механизмов, оборудования, компьютерного и программного обеспечения. Эффекты (экономические, инновационные, системные), что были получены от применения ноу-хау значительной степенью определяли конкурентные позиции той или иной компании в глобальной экономике. Впрочем и они носили перманентный, а в некоторых случаях временный характер.

2. Дифференциация товаропроизводителей и выделение среди них глобальных инноваторов, которые рискуют больше всех, однако в случае успеха получают чрезвычайно высокий уровень прибыли, и глобальных имитаторов, риск которых меньше, но и ниже является уровень доходности. (По мнению российского исследователя В. Дементьева созданный инновационный потенциал отрасли в дальнейшем будет определять уровень наращиваемых знаний. У инноватора он должен быть более высоким чем у имитатора).

3. Существенная потеря доминирующих позиций отдельными секторами, которые относятся к пятому технологическому укладу (станкостроение, приборостроение, транспортное машиностроение, ядерная энергетика и т.д.). Формирование новейших сфер, в связи с приобретенными новыми качествами лишь условно можно отнести к машиностроению (наносистемная техника, наногетерогенные системы, сканирующие системы, нанофотоника т.д.). Развитие таких секторов является ярким свидетельством перехода постиндустриальных государств к шестому технологическому укладу.

4. Эволюция моделей управления инновационными системами, в результате чего появляются новые подходы к формированию соответствующих государственных или надгосударственных политик с присущими только им механизмами и инструментами регулирования. По датской исследовательницей С. Борасс [3] эволюция таких политик в Европе идет достаточно быстро и в течение жизни только одного поколения на «старом» континенте состоялась, как отмечает ученый, трансформация организационно - приоритетной модели, которая вписалась в формулу: научная политика ---» технологическая политика ---» инновационная политика.

5. Парадигмальная неопределенность глобальной методологии, вследствие чего чрезвычайно трудно выделить характер развития машиностроения, ведь граница между производством средств производства и предметов потребления постепенно исчезает, и все чаще прогностические компьютерные системы берут на себя управление сложными технологическими процессами. Поэтому нередко в трудах многочисленных ученых констатируется, что «Экономикс» не смог объяснить целый ряд явлений, развивающихся в глобальной экономике при наличии в его арсенале сторонников значительного эконометрического потенциала.

6. Географические центры мирового машиностроения быстро меняют свою адресность за счет появления новых лидеров. Если еще в начале. 90-х г. г. XX века основными центрами самолетостроения был США «Боинг - Мак Доннел Дуглас» и ЕС «Аэробус», то уже в начале нового века значительные секторальные преимущества получили Бразилия «Эмбраер», и Канада «Бомбардье». Зато позиции постсоветских стран в этом секторе было потеряно.

7. Изменились формы организации бизнеса и предприятия в области машиностроения. Если двадцать лет назад было известно лишь о трех основных формах (специализация, кооперирование, комбинирование), которые отличались между

собой за видами (подетальная, предметная, технологическая), то в современной модели производства применялись уже новые подходы и типы локализации (рис.1²⁰³).

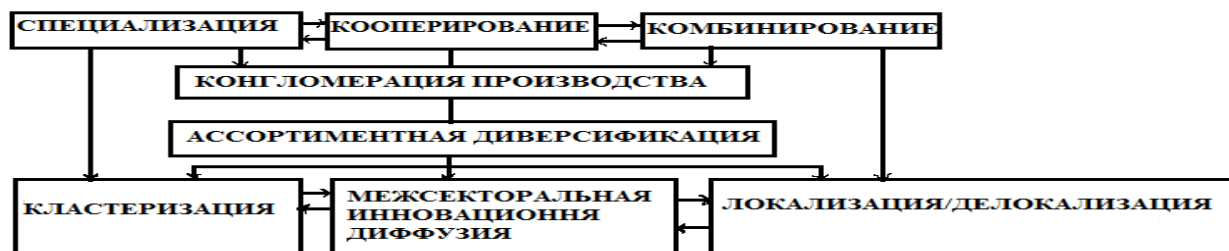

Рис. 1 Эволюция форм организации машиностроения

Например, конгломерация производства начало 90-х, которая напрямую вытекала из технологической специализации и обусловленного ею кооперирования существенно уменьшила конкурентное противостояние между основными ТНК, специализирующихся на производстве соответствующей продукции, ведь появились компании, которые выпускали унифицированные детали, узлы или агрегаты и поставляли их двум компаниям-конкурентам. При этом обе компании были заинтересованы в ритмичном поступлении полуфабрикатов.

В последние двадцать лет активно проходил процесс ассортиментной диверсификации, которая стала основным признаком конкурентоспособности компании. В автомобилестроении речь шла о новых (более экономичных) моделях машин. Если, например, в Китае создавали дешевые авто, то разработка современных технологий в основном имела место в государствах - лидерах, которые хотя и имели отрицательный торговый баланс с КНР, тем не менее сохраняли за собой инновационное лидерство, которое базировалось на креативной и основах знаний.

Начиная с конца 90-х годов в мире развернулся мощный процесс масштабной кластеризации промышленности. Если первые, создаваемые в то время кластеры в области машиностроения имели высоко локализованное сосредоточение, что позволяло объединять университетские лаборатории, опытное производство и местную инфраструктуру, то начиная с 2005 года (в ЕС с 2008), кластеризация охватила практически все сферы жизни стран - лидеров, а сами кластеры начали стремительно эволюционировать от самых простых однозвездочных к глобальным, трехзвездочным [4, с. 86]. Сформированный в Европе такой межотраслевой и межкорпоративный мегакластер объединил производство легковых, грузовых автомобилей, автобусов, двигателей, а также комплектующих к ним. Учитывая то, что производство автомобилей позиционируется в Европе с большим количеством компаний - конкурентов, а сбытовая сеть является одной, в пределах этой интеграционной группировки возникли нетипичные отношения между бывшими соперниками, Р. Мартин и П. Санслей [5] называют их новым коллаборационизмом. Это приводит к тому, что объединение в кластер и создание совместной сбытовой компании выгодно для двух корпораций, которые непременно будут договариваться о совместных действиях на европейском рынке в условиях значительной экспансии китайской продукции.

Предложенная в начале 90-х годов американским исследователем Э. Роджерсом идея инновационной диффузии [6] приобрела в последнее время значительной поддержки и распространения в сфере высоких технологий. При этом машиностроение ни стало исключением, ведь в его пределах происходят значительные экзо- и эндогенные изменения, которые были обусловлены полиструктурным движением компонентов знаний в пределах созданной новейшей технологии, в которых идентифицируется не только вертикальное, горизонтальное и синергетическое движение. Таким образом, межсекторальную инновационную диффузию в машиностроении следует понимать как формирование новой модели развития этого сектора, в котором имеет место активный трансфер технологий, их взаимное проникновение и формирования новых форм организации производства, что обеспечивает бизнесу максимальное сокращение непроизводительных расходов, быстрое внедрение достижений экономики знаний в пределах локализованных моделей производства (кластеры, технополисы, технопарки). Нетрудно предположить, что описанная выше модель организации производства в машиностроении будет иметь высоко сосредоточенный характер, тогда разработка новых механизмов, машин, аппаратов будет осуществляться в рамках существующих локализованных систем, которые четко вписываются в существующую сейчас теорию глобальных городов, однако с другой стороны не исключением может стать появление других тяжело идентифицированных форм организации производства в условиях его делокализации. Это в первую очередь относится к созидательному аутсорсингу бизнеса, когда разработки отдельных составляющих программного обеспечения, совершенствование отдельных систем и блоков компьютера оказывается детерминированным не только территориально, но и, учитывая наличие часовых поясов, и во времени. Таким образом, на первый план выходят научные и производственные сети, взаимная диффузия которых с каждым годом становится все более очевидной.

Высокие позиции в мировом рейтинге уже сегодня занимают, прежде всего те ТНК, которые специализируются на производстве технологической аппаратуры и оборудования, а также программного обеспечения и предоставлении компьютерных услуг, на которые приходится значительная часть суммарной рыночной стоимости ведущих корпораций мира. Например, тройка компьютерных лидеров США «Apple», «Microsoft», «IBM» имеет суммарную рыночную стоимость 1071,4 млрд. долл. США, однако число занятых работников не превышает 600 000.

Выбор дальнейшей стратегии развития той или иной компании может привести к быстрым изменениям в рамках глобальной конкурентной модели. Абсолютные лидеры прошлых лет «General Electric» (США), «Siemens» (Германия), 3М (США) и другие, которые определяли как различные подотрасли машиностроения, колеблясь таким образом между моделью глобального инноватора и глобального имитатора заняли средние позиции. Они значительно меньше других рисковали, и поэтому, их рыночная стоимость имела тенденцию к стабилизации и незначительного движения вверх.

²⁰³ Составлено автором.

Посткризисные времена несколько улучшили положение автомобильных корпораций: возросла их рыночная стоимость, увеличился товароборот, значительно возросло число занятых. Вместе с тем положения известных американских гигантов «Ford», «General Motors», и особенно «Craisler» остается достаточно сложным, а место сосредоточения их производства - штат Мичиган постепенно превращался в депрессивный регион.

Сравнительно низкие позиции имеют компании, которые длительное время специализировались на электронике. Например «Mitsubishi Electric» (Япония) в течении только двух лет (2011 - 2012) переместилась с 359 - го места в глобальном рейтинге рыночной стоимости на 463 - е, а падение голландского концерна «Philips Electronic» оказалось еще более впечатляющим с 277 на 441 - е. К этому следовало бы добавить и то, что концерн закрыл последнее свое убыточное предприятие по производству телевизоров и контрольный пакет акций перешел гонконгской группе «TPV Technology».

Довольно активно идет в последнее время развитие медицинского технологического оборудования. Несомненным лидером в этом секторе является США «Unitel Health Group» и «Medtronic», которые активно наращивают свой инновационный потенциал. Французская «Essilor International», рыночная стоимость которой в 2012 г. достигла 18,8 млрд. долл. США, эффективно использует преимущества достаточно емкого европейского рынка. Также в перечень 100 крупнейших компаний, выпускающих диагностическое оборудование, попала также французская компания «Bio Merieux» и пять швейцарских предприятий «Roche», «Diagnostics», «Sonova», «Noble Biocare», «Straumann», «Alcon». Высокие позиции на глобальном рынке имеют также некоторые шведские компании «Elekta», «Getinge» (госпитальное оборудование). Созданный в Швейцарии на базе местных фирм «Medical Cluster» объединил ряд других компаний, что позволило довести расходы на НИОКР среди его участников до 15% получаемых ими доходов. Как следствие: число ежегодных патентов, регистрируемых в этом кластере, составляет около 1,2 тыс. в год.

Современный анализ мировых тенденций в машиностроении, по нашему мнению, невозможен без четкой стратификации секторов, отраслей или подотраслей этой важной воспроизводственной сферы, ведь выделение одной из них в отдельный пункт статистического учета, может сделать не сопоставимыми все другие международные сравнения, а затем дать ложное представление о характере структурных изменений. Еще одним важным моментом идентификации машиностроения является оценивание особенностей динамических изменений в нем, что далеко не всегда укладывается в установленные ранее методологические подходы. Приведенное выше нашло свое отражение в таблице 1²⁰⁴.

Таблица 1

Основные подходы к классификации отраслей (секторов) машиностроение

Название систематизации		
Класический (1997)	Новый, Европейской Комиссии (2003)	Товарно-инновационный ISI-OST-INPI (2008)
Определение удельного веса в объемах производства, структуре занятости, добавленной стоимости	Методика классификации: производство ИКТ, IT-квалификация, образованность персонала, характер инноваций, уровень наукоемкости.	Методика классификации инновационно-емкого производства.
Отрасли: • транспортное оборудование; • электротехническая и электронная промышленность; • машиностроение и выпуск оборудования; • металлообработка; • инженерный инструмент.	Сектор: • машины и оборудование; • офисная техника; • телекоммуникационное оборудование; • научные инструменты; • транспортные средства; • аэрокосмические аппараты; • железнодорожное оборудование и подвижной состав	Технологические классы (ТК): ТК-1: электрические машины: детали, аудиовизуальные технологии, телекоммуникации, информационные технологии; ТК-2: оптика, инструменты для анализа, медицинские, ядерные технологии; ТК-3: инжиниринг в химической промышленности, машины и аппараты в аграрном секторе; ТК-4: инструменты к машинам, двигатели, насосы, турбины, тепловые агрегаты и аппаратура, транспорт, оружие, космические технологии; ТК-5: предметы потребления.

В середине ушедшего века, отрасли машиностроения определялись тремя идентификационными подходами, базирующимися на выделении удельного веса подотрасли в структуре общих объемов производства в промышленности, числа занятых, а также созданной добавленной стоимости. Такие подходы имели место и в бывшем СССР, правда дальнейший анализ, например, по показателю добавленной стоимости на одного работающего мало что дал, ведь убеждения в том, что созданные новые подотрасли будут нуждаться в дополнительном притоке работников, что было в то время

²⁰⁴ Составлено автором по:

1. Gellynck X., Verbeke W., Viaene J. Food Processing / Industries in Europe. Competition, Trends and Policy / ssues / Ed. by Peter Johnson.-Cheltenham: Edward Elgar, 2003. - P.88
2. European Commission EU Productivity and Competitiveness: An Industry Perspective. Can Europe Resume the Catching - up process? - Luxembourg: Official Publication of the European Communities, 2003. - P.50
3. Concept of Technology, Classification for Country Comparisons. Final Report to the World Intellectual Property Organization (WIPO) [Электронный ресурс] Режим доступа: www.wipo.int/ipstats/en/statistics/patents/pdf/wipo_ipc_technology.pdf

доминирующим. С появлением новейших отраслей эта методика почти уже ничего не иллюстрировала, ведь высокая доля определенного сектора, например, в структуре занятости, нередко означала лишь его низкую технологичность, а вовсе не избыточную значимость для народного хозяйства. Приведенные в таблице отрасли при классическом (традиционном) подходе отражают типичную структуру пятого технологического уклада, зато под словосочетанием «машиностроение и выпуск оборудования» можно понимать практически все, что не вошло в вышеперечисленные сферы.

Новый подход применила Европейская Комиссия. Каждый из секторов (теперь слово «отрасль» уже не употреблялось) классифицировался в зависимости от основных признаков технологичности. При этом офисная техника определялась высокими характеристиками - производитель ИКТ, высокая IT-квалификация, высокая образованность персонала, специализированный поставщик инноваций, высокотехнологичный уровень наукоёмкости т.п. Подобные признаки отличали также производство телекоммуникационного оборудования и научных инструментов. Зато через эти условия в структуре этого сектора находился специальный пункт «машины и оборудование» в состав которого также можно было включать все, что не вошло в предыдущие, например производство оружия, большая часть которого по-прежнему относится к высокотехнологичной сфере. Заметим, что в бывшем СССР подобное производство осуществлялось в рамках предприятий Министерства среднего машиностроения.

Довольно интересным, есть инновационно - емкий подход с четким позиционированием товарных групп, который в свое время был предложен Всемирной организацией интеллектуальной собственности. Он базируется на погруппировании товарной номенклатуры по соответствующим товарным группам (ТГ). Таких ТГ было обнаружено шесть: производство электрических машин, производство инструментов, химия и фармацевтика (в таблице она не представлена), процессный инжиниринг и специальное оборудование, промышленный инжиниринг и машиностроение, потребление. Впрочем, и эта классификационная модель не лишена некоторых недостатков. Непонятно, например, почему металлургия отнесена к ТГ - химия и фармацевтика, зато в группу «сельскохозяйственной продукции» попали машины и аппараты, а к ТГ «потребления» были включены проектирование сооружений, строительство и горно-химическая промышленность.

Из приведенного выше, следует, что наиболее информативной в настоящее время является секторальная модель Европейской Комиссии, учитывая следующее:

во-первых, она позволяет оценить технологичность той или иной сферы по пяти критериям, дополняющие ее структурные характеристики;

во-вторых, делает выделение характера потенциала знаний и знаний требования для успешного развития конкурентной сферы и оценивание ее перспектив;

в-третьих, четко определяет особенности применения инноваций в каждом из секторов (подсекторов) машиностроения, с одной стороны позволяет установить границы применения венчурного капитала, с другой - оценить уровень конкурентоспособности, как секторов пятого, так и шестого технологического укладов.

Выводы

Современное машиностроение представляет собой сложную полиструктурную сферу воспроизводства средств производства и предметов потребления, в основе которых лежит общий или подобный технологический процесс, полученный в результате применения которого продукт отличается соответствующими селективными свойствами: динамичностью, преобразованием одного вида энергии (информации) в другой и соответствующие трансформации товаров, отвечающие постоянно изменяющимся вкусам потребителей.

Страны лидеры мировой экономики ежегодно тратят около 2 - 3% своего ВВП на НИОКР, обеспечивающих им доминирование на рынке новейших разработок в машиностроении. Среди всех государств этой группы авангардные позиции занимают США, Япония, Австралия, страны ЕС, активный трансфер технологий между которыми и в дальнейшем обеспечивать инновационные преимущества по каждому из секторов этой отрасли. Безоговорочными успехами новых стран БРИКС, в которых удельный вес машиностроения в структуре ВВП постоянно растет и обеспечивает им значительные преимущества при экспорте машин, механизмов, оборудования, компьютерной техники и программного обеспечения к нему (КНР, Индия, Бразилия).

На постсоветском же пространстве через длительный период стагнации были утрачены конкурентные позиции собственного производства, удельный вес которого в структуре ВВП еще имеет тенденцию к снижению. Поэтому становится понятным, что воспроизведение прошлых мощностей машиностроительных предприятий на плановых началах невозможно, ведь функции государства-предприятия во всех (за исключением Республики Беларусь) потеряно, а приобретение новых качеств конкурентоспособности возможно лишь в условиях активного применения инновационно-инвестиционной модели.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гаврилова Н. Инструменты инновационного развития: опыт США./Н.Гаврилова//Экономист.-2011.-№8.-с. 92-96.
2. Сайфиева С.,Ермилина Д. Машиностроение: состояние и тенденции/С. Сайфиева, Д. Ермилина//Экономист.-2012.-№2.-с. 32-43.
3. Borass S. (2003). The innovation Policy of the EU/Susanna Borass.-Cheltenham:Edward Elgar.
4. Чужиков В., Лук'яненко О. (2013). Технологічна модернізація в Європейській економіці.-К.:КНЕУ-267 с.
5. Martin R., Sunsley P. (2011). Conceptualizing Cluster Evolution: Beyond the Cycle Model// Regional Studies.-2011.-45(110).-P.1299-1318
6. Rogers E. Diffusion of innovations.- New York: Free Press, 2003.- 551p.

**GLOBAL CHANGES IN MACHINE-BUILDING:
MODELLING FOR THE POST-SOVIET COUNTRIES**
Annotation

Peculiarities of the world modern machinery and equipment were examined. Particular attention was paid to its new forms of organization: innovative diffusion, clusterization, localization (delocalization). Peculiarities of machinery and equipment industry deformation in the countries of the former USSR were analyzed. Innovation-investment model of development for the CIS states was justified.

*Aysel A. Guliyeva
Konul Xubyarova*

NEW PERSPECTIVES IN ECONOMY: TECHNOPARKS

The last third of the twentieth century was marked by important events in the life of human society. The profound changes in the economic, political and social structures periodically blow-established, it would seem, the order of things, cause violent, unpredictable course of events. At the heart of these movements - scientific and technical progress, the pace is more accelerated.

There was a whole series of technological and fundamental discoveries in the field of electronics, physics, optoelectronics and laser technology, modern materials ("New Materials"), chemistry and catalysis, the creation of modern aviation and space, the rapid development of information technology, with remarkable results in the field of micro-and nanoelectronics gave rise to the production of high-tech products, which are based on high technologies, due to which there is economic development in recent years.

Therefore, scientific and technological progress in the last decade, gets some new features. The new quality is born in the interaction of science, technology and production. One manifestation of this - a sharp reduction in the duration of the scientific discoveries: the average period of development of innovations made from 1885 to 1919. 37 years, from 1920 to 1944. - 24 years, from 1945 to 1964. - 14 years and for the most promising discoveries (electronics, nuclear power, lasers) - 3 - 4 years.

Occurred, thus reducing the length of the period before the construction of a large modern enterprise. This means that there was actual competition of scientific knowledge and technical improvement of production, it has become more cost-effective to develop production on the basis of new scientific ideas, rather than on the basis of the most modern, but "today's" technology. As a result, changed the interaction between science and production: used machinery and production were developed mainly by the accumulation of empirical evidence, they now began to develop on the basis of science - in the form of high technologies.

This technology, in which the mode of production of the final product incorporates numerous ancillary production, using the latest technology. In the knowledge-intensive industries are high rates of scientific and technical progress. Under these conditions, the gap is fraught with not only the loss of positions in the industry, but also being left behind industries where commonly used electronics - in knowledge-intensive industries such as lasers, aircraft, certain types of machinery, etc. These technologies are used by numerous achievements of basic and applied sciences. The rate of appearance of new inventions and entirely new areas of research, which sometimes become independent branches of scientific knowledge, increases the speed of obsolescence of existing equipment and technology. Follow this permanent impairment of capital causes a significant increase in costs, declining competitiveness. Therefore, manufacturers of high interest to scientific knowledge, they are interested in dealing with science.

In addition, high technologies are not isolated, separate streams. In many cases, they are related and enrich each other. But for their integrated use, fundamental development, opening up new areas of application of new processes, principles and ideas. It is extremely important as the dissemination of the same scientific and technical ideas in other industries, the adaptation of new techniques and products to other areas, the formation of new market sectors. Required to conduct an active scientific research that will be required to lead in many directions, so as not to miss any prospective application method innovations. The risk of an inaccurate choice of the direction of development is enormous. Over the past 15-20 years, developed countries have gained considerable experience in innovation. Taking various forms of implementation of scientific developments into production (after all, technology alone are not wanted, if there is no practical use: technological cooperation, multi-country technology transfer, scientific and territorial-industrial complexes.

The first university technology park appeared in 1947 in the United States in the city of Boston. Ten years of experience of this first, and appeared behind him university technology parks have been so successful that since the seventies the number of parks start to soar.

Technology parks are functioning in the general field of so-called umbrella structures. These structures (which also include business incubators, innovation centers, engineering centers, etc.) are designed to serve the aspiring entrepreneurs, researchers, developers, engineers to ensure fast and direct development and implementation of business plans. Specificity industrial park - scientific, engineering and technological development related to high technology (hi-tech). Idea is the administration of its industrial park project written in the form of a business plan. If the project is approved, a contract with the author is usually 2 - 3 years (during which time he may be terminated if the parties do not fulfill the conditions recorded in it), and the author is a client of the technology park. He provided a "cell" - a production unit industrial park, where he works. Customers parks concessional use telecommunications services, accounting, consulting managers, lawyers, etc., and right there on the spot. No need to look for the right person on the side - all of them are here. To pay for these services, and other costs associated with the implementation of the project, customers receive a credit to the technology park (sometimes provide interested firms or banks). All this is included in the list of services the technology park. Therein lies the Umbrella. This service is most effective and begins to generate income Technopark (and hence the university or research centers, usually establishing a technology park), where the project will be the most efficient and profitable.

Most organizational structure near Technopark is a business incubator. He, however, does not occur on the basis of the university or research center, and is fully focused on foreign customers. This is purely a commercial structure, designed to revive small business, and because it is often subsidized by the government (in the U.S., Finland, Sweden and others). The incubator is not focused solely on hi-tech, it is mandatory for industrial park, and can implement a variety of projects, such as in trade. Most customers

Technopark never become businessmen - they fulfill the project will implement its development and return to the science lab. The incubator is preparing a business. Despite the large differences in economic conditions in different countries, there is one universal cause of industrial parks in the state universities. This reason lies in the fact that in order to ensure the most favorable conditions for the development of higher education institutions create multi-channel financing of its activities

Classification of technoparks.

"Science Park" - forms of integration of science and industry - are classified as regional scientific-industrial complex. In the development of "science parks" clearly observed two stages: the 60s, when there was a majority of the "science parks" in their "homeland" - in the U.S. - and there were rudimentary forms of western European countries - Britain, France and Germany. In the 80 years since the beginning of which was to form a "second generation" of technology parks in the United States and Western Europe, there were parks and in countries where there was none before (in Japan and other countries in the Far East), the variety of "parks" replenished them with new varieties .

"Science Park" can be roughly summed up in three models - the American (USA, UK), Japanese (Japan) and mixed (France, Germany).

The American model.

In the U.S. and UK now are three types of "science park":

"Science parks" in the narrow sense of the word;

"Research parks", which differ from the first in that part of their innovations are developed only to the stage of technical prototype;

"Incubators" (in the U.S.) and innovation centers (in the UK and Western Europe), under which universities "provide shelter" emerging companies, providing them with a relatively modest rents the land, facilities, access to laboratory equipment and services.

The largest of the "science parks" USA - Stanford. It is located on the grounds of the University of leased for a period of '51 "high-tech" companies cooperating with the university: in the latter teaches a lot of research engineers. The park was declared a filled in 1981 - 80 companies and 26,000 employees. Among the companies - the three main institutions the U.S. Geological Survey, electronics giants (IBM, Hewlett Packard), aerospace companies ("Lockheed"), chemical and biotechnology.

A typical example of the "research park" in which the lands of the University are not actual companies and laboratories of industrial companies, research institutes and non-commercial nature, which is closely related to the industry, - the Center of Illinois Institute of Technology (IIT), a private U.S. research center with a budget of about 68 million . dollars a year.

The ideal "type of research is the oldest park" science park "Scotland - Heriot-Uottsky: it is the only" science park "in Europe, which allowed only conduct research, and mass production is prohibited.

Since the beginning of the 80s in Western European countries has spread to new countries, those kind of parks, focused on the needs of small "high tech" companies - innovation centers, similar to the U.S. "incubators." Their mission - to connect ideas and inventions with capital and entrepreneurs to attract public and private funds to provide "start time" new innovative companies.

Functions of innovation centers cover the various stages of the innovation process, in particular the promotion of the transition from experimental to commercial development of new products. This is not always necessary to create new businesses. Most centers provide innovative researchers, entrepreneurs helping to sell the license to the new product is applicable to producers.

A number of innovation centers are run by local authorities, and the larger part of the European network based in Brussels. It has about 40 innovation centers. Linking innovation centers in different countries, the European Network facilitates cross-country firms trading technologies.

Japanese model.

Japanese model "science parks", in contrast to the U.S., involves the construction of entirely new cities - the so-called "techno", focusing the research and pioneer in cutting-edge industries and high technology manufacturing.

The "Technopolis" - project of techno - was adopted for implementation in 1982.

As the creation of "techno" selected 19 areas evenly spread across the four islands. All the "techno" must meet the following criteria:

be located no further than 30 minutes away from their "parent-cities" (with a population of at least 200,000 people) and within one day's drive from Tokyo, Nagoya and Osaka;

occupy an area of less than or equal to 500 square miles;

have a balanced set of advanced scientific and industrial complexes, universities and research institutes in combination with liveable areas, equipped with the cultural and recreational infrastructure;

to be located in scenic areas and blend in with the local traditions and natural conditions.

At 35 miles to the north-east of Tokyo, is "the city of brains" - Tsukuba. It lives 11,500 people working in 50 public research institutes and 2 universities. In Tsukuba, there are 30 of the top 98 public research laboratories in Japan, making the town one of the largest research centers in the world. In contrast to the "Technopolis", whose main goal - the commercialization of research results, implying specialization in applied research activities, Tsukuba - City of basic research, and the role of the private sector in it is small.

Construction of the "technopolis" is financed at the regional level - from local taxes and contributions of corporations. "Core" range "Technopolis" (Hiroshima, Ube, Kagoshima) is the construction of "science city" type of Tsukuba. Some are content with the expansion of scientific and engineering faculties of local universities. Most of the "technopolis" create centers of "frontier technologies" - incubators, joint research and business venture. In the U.S., there are also parks, based on the Japanese model. An example of such a technology park can act Karolinska industrial park. In the state of North Carolina in the 20 years a Research Triangle. It is a complex structure, which is based, on the one hand, on the basis of three campus universities located in three neighboring towns, some of whose territories and all the free space between them he rents. On the other hand - on a number of local and multinational corporations. A number of these are very well-known in the world of corporations with the permission of the local authorities have built on their money and research body manufacturing plants, grass-new technology. Such education would be more correct to refer not to the technology parks, but rather to the technopolis or scientific-polis.

This is a special kind of highly intelligent urbanized environment where talking and exchanging ideas (in the dining room, on vacation, walking, etc.), experts completely different areas. It was in this intellectual "broth" is often born and unexpected invention, inspired by the stories of colleagues from other fields about their problems. Thanks to this feature, there is not even trying to pene-

trate too successful firms that are at a standstill or even a crisis, especially if it is a crisis - a creative. They sit there without profit, and only supporting the revolution. And try to "catch" some promising idea (which sometimes involve experts from neighbors or from the university - Technopolitan that is easy and fast), which may again raise the firm. In technopolis has its own rules - the charter, which governs all. This technopolis has several industrial parks in different fields and the type and number of training institutions (parks by learning never engaged). There are special schools Managers (scientists and engineers, there are a lot of researchers and managers never have enough). Is there even a fairly well-developed infrastructure, which in conventional industrial parks also do not exist, - transport, travel agencies. There is even a local police force, which is not visible, but it works fine (judging by the statistics on crime). Technopolis is located in a province, far from the major centers. But living and working there people are connected with the outside world its own international airport and may at any time visit any leading company in the world. Due to the influx of a technopolis is very prestigious and highly paid professionals there are high levels of recreational conditions. Many believe that this god forsaken place earlier, thanks to the efforts of talented managers in the administration of Technopolis and the support of local authorities, has become one of the best places in the U.S. for work and for leisure. So get in this powerful intellectual center of excellence to bring to their development, even for well-known companies deal of honor, a prestigious and highly profitable. They build there not only research lab, but sometimes even manufacturing plants where they make test series. Mass production is now generally transferred to other cities and states, focused on a powerful industry, or even abroad - to countries with cheap labor.

Mixed model.

An example of a mixed model "science parks", and focused on the Japanese, and the U.S. can serve as science parks in France, in particular, the largest of them, "Sophia Antipolis" (located on the Riviera, an area of over 2,000 hectares by mid-80s the land was sold to companies and research organizations, to the maximum specified number of employees - about 6,000 people).

Conclusion

All countries are divided into those that are scientists, and those that do not have them. Until recently, we were the first country of the class, but there is a danger that will soon turn into a society without scientists. For Azerbaijan - this is very bad. With our open spaces, the climate, the collapse of production, the disorder in economics and management, without the sciences, especially the social and scientific technologies, we can not become a colony, or even a decent landscaped reservation, and yet in the history of the state did not have that with such boundless fanaticism would ruin their science. Even in the most difficult times of crisis or post-war destruction in the developed science of saving in the first place.

At present, attempts are being made to support science and education. However, systemically-designed integrated state scientific and technical policy covering science, technology, education, implementation, and scientific and technological modernization in the national scale has not yet been formed. Systemic study of state science and technology policy should cover the support and encouragement of science, domestic high-tech and knowledge-intensive, technology transfer, strengthening of the scientific and technical human resources, policy information, the development of scientific elites support the status of science and scientists, the concept of the science budget, the various forms of financing and social problems: the prestige, social security, the status of scientists, relationship with society, the foundations of regional science and technology policy, the creation of new organizational forms and the interaction with the production of new forms - techno, Tekhnograd, technology parks, incubators and. etc.

Technology parks are an important part of the modern economy. Technology parks can be viewed from several perspectives.

First, the industrial park can be seen as a special kind of a free economic zone on the territory of which is developing vigorously develop high-tech products, the formation of new personnel, technology development zones, industrial park on this side is in accordance with the basic processes taking place in the global economy.

Second, science gives impetus to the development of business, mostly small, suggesting that the industrial parks as a form of support for small businesses, the development of which can reach a new level of social reproduction.

Thirdly, it is in industrial parks science gets financial and other additional opportunities to conduct basic and applied research, thus the science gets greater independence from the state. In this regard, technology parks are an attractive form of support for national science.

Thus, in my view, the process of formation and development of industrial parks should not bypass Azerbaijan with its rather difficult economic situation. One of the ways out of the current crisis is the reliance on national science and high technology manufacturing. In this regard, parks may play a crucial role in this process.

Development of non-oil sector in our country is one of basic directions of the economical development conception of Azerbaijan founded by our nationwide leader Heydar Aliyev . Namely, Since 70th years of the XX century, the foundation of the today's successes of our economy had been founded in the result of Heydar Aliyev's far-seeing and wise policy.

As you know, " State Program on Socio - Economic Development of Regions of Azerbaijan (2004-2008)" with the decree by the President Of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev, raised the development of the regions to the priority directions standard of the state policy beginning the new stage in the development of our country.

The new infrastructural projects are also implemented in the electroenergetics industry as other areas of the economy under the president of The Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev's leadership. Sumgait Technologies Park (STP) is one of such projects taking into consideration of the republic economy, as well as exceptional importance of the development of Sumgait city .

"Azenco" JSC fulfilling the economical policy of the state in this area implements the construction of the modern Industrial park (Sumgait Technologies Park) in the H.Z.Tagiyev settlement, Sumgait city, assuming as a basis decrees and orders of the President of Azerbaijan Republic Mr. Ilham Aliyev.

Intensive large-scale construction - assembling in our republic, bringing of the European cutting-edge technologies and on the basis of them, for construction of the new plants and opening new work places, Sumgait Technologies Park was constructed in the territory of former TEC-2, H.Z.Tagiyev settlement, Sumgait city.

Production of the products of industry of electroenergetics and machine - building is intended in establishment on the basis of modern technologies. These products assume essential importance for the republic and possess export potential. This Industrial Park will consist of 17 factories and different of high quality products, including various type of cables, transformers, high voltage equipments, hydroturbines, water pumps, electrical engines, pipes, technical gases (argon, oxygen, nitrogen etc) will be manufactured.

The construction of Sumgait Technologies Park was a cause of the opening of the hundreds of new work places and it will be support to the improvement of the social standard of life of the people in considerable extent including stimulate to the development of the economy in the future.

ოთარ ვარდიაშვილი

ინფლაციის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები

ინფლაცია – კანონიერი საფუძვლის გარეშე დასჯის ერთადერთი ფორმაა.
მილტონ ფრიდმენი

ინფლაცია რთული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა. იგი, როგორც ეკონომიკური კატეგორია, დიდი ხანია არსებობს. მისი წარმოშობა ფულის შემოდების პერიოდს ემთხვევა. ეს ტერმინი პირველად ხმარებაში შემოვიდა ჩრდილოეთ ამერიკაში 1861-1865 წლებში და აღნიშნავდა ისეთ პროცესს, რომელიც იწვევდა ბრუნვაში არსებული ქაღალდის ფულის მასის ზრდას, ძირითადად დაკავშირებულს სამხედრო ხარჯების დაფინანსებასთან.

ინფლაცია მაკროეკონომიკური პრობლემებიდან ერთ-ერთი ყველაზე კარგად შესწავლილი პრობლემაა. იგი ნიშნავს, რომ მიმოქცევაში გამოყენებულია ფულის ისეთი მასა, რომელიც არ არის უზრუნველყოფილი შესაბამისი რაოდენობის საქონლითა და მომსახურებით. ასეთ შემთხვევაში ირღვევა თანაფარდობა გადახდისუნარიან მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის.

ინფლაცია არის მიმოქცევაში ჭარბი ფულის არსებობა, რომელიც იწვევს ფასების ზრდას და შემოსავლების გადანაწილებას, უპირველეს ყოვლისა, მოსახლეობის ფართო მასის საზიანოდ. ის განსხვავებულად მოქმედებს საზოგადოების სხვადასხვა სოციალურ ფენაზე. ყველაზე მძიმე დარტყმას დარბ ფენებს და ფიქსირებული შემოსავლების მქონე ჯგუფებს აყენებს. მათი რეალური შემოსავალი მკვეთრად მცირდება ფასების ზრდისა და ფულის გაუფასურების გამო და ისინი იძულებული არიან, იბრძოლონ ხელფასის გადიდებისთვის. მმართველი წრეები სოციალური კატაკლიზმების თავიდან აცილების მიზნით აკმაყოფილებენ მათ მოთხოვნებს, რისთვისაც მიმოქცევაში უშვებენ ფულის ნიშნების დამატებით რაოდენობას, რაც კიდევ უფრო ამწვავებს ინფლაციას, აუფასურებს ფულს, ზრდის ფასებს. ასე წარმოიშობა ეგრეთ წოდებული ინფლაციური სპირალი – მიმოქცევაში გაშვებული ფულის ნიშნების რაოდენობისა და ხელფასების პარალელური ზრდა, რაც კიდევ უფრო ახანგრძლივებს ამ პროცესს.

ინფლაციას ბევრი მიზეზი განაპირობებს, მათ შორის უმთავრესია:

- საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების ზრდა;
- ხელფასების დაუსაბუთებელი გადიდება;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი;
- საკრედიტო ექსპანსია, როცა სახელმწიფო და კომერციული ბანკები დაუსაბუთებლად დიდ კრედიტებს გასცემენ;

- სამხედრო და სხვა ხარჯების გაუმართლებელი ზრდა.

ინფლაცია მრავალმხრივ ნეგატიურად ზემოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკაზე. იგი ძირფესვიანად არღვევს კვლავწარმოების პროპორციებს, აიძულებს საზოგადოებას, შეამციროს დანაზოგები და კაპიტალური დაბანდებები და ფულადი სახსრები ძირითადად პირველადი მოხმარების საგნების შექმნაზე დახარჯოს.

ინფლაციის პერიოდში მკვეთრად იცვლება მოსახლეობის ფულადი ხარჯების სტრუქტურა. მათი უდიდესი ნაწილი იხარჯება სასურსათო საქონლის შესაძენად. ვადიანი სამომხმარებლო საქონლის ხვედრითი წილი მოხმარების საერთო მოცულობაში მცირდება, რაც ცხოვრების დონის დაქვეითების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია. ამასთან, ძლიერდება წარმოების სფეროდან მიმოქცევის სფეროში კაპიტალის გადაადინების ტემპები, ფართოვდება „შავი ბაზრისა“ და ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები.

ინფლაცია არღვევს და ანადგურებს ფულად-საკრედიტო სისტემას, ძირს უთხრის ფულადი დაგროვების ფორმირების პროცესს, ამიტომ ძნელდება საკრედიტო რესურსების მობილიზაცია და შესაბამისად ფერხდება მოზიდული ფინანსური რესურსებით ეკონომიკის უზრუნველყოფა. ბანკებს ეკარგება გრძელვადიანი კრედიტების გაცემის ინტერესი, რადგან ფულის გაუფასურების გამო უფასურდება დაბრუნებული სესხის რეალური სიდიდე (გაცემული სესხის სიდიდესთან შედარებით). ამისგან თავის დაცვის მიზნით ბანკები აწესებენ მაღალ საპროცენტო განაკვეთს, რის შედეგადაც წვრილი მეურნეობები პრაქტიკულად ვერ ღებულობენ კრედიტს, რაც ამწვავებს ეკონომიკურ კრიზისს და ზრდის გაკოტრებული საწარმოების რაოდენობას.

ინფლაცია უარყოფითად მოქმედებს სახელმწიფო ბიუჯეტის ფორმირებაზე. იზრდება ხარჯები, რაც იწვევს ბიუჯეტის დეფიციტს, რომლის დასაფარავად ხელისუფლება იძულებულია, გაზარდოს სახელმწიფო ვალი, დაუშვას ფასიანი ქაღალდების და ფულის ჭარბი ემისია. ასევე, იგი წარმოადგენს სავალუტო კრიზისის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, განაპირობებს რა ეროვნული ვალუტის გაუფასურებას, მისი კურსის დაცემას სხვა ვალუტასთან შედარებით, რაც უარყოფითად მოქმედებს ქვეყნის საგადასხდელ და სავაჭრო ბალანსებზე.

მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის პირობებში ინფლაცია, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენა, მეცნიერული კვლევის საგანს არ წარმოადგენდა, რადგან ის იყო ფარული და მისი ლეგალიზაციის პოლიტიკური ნება არ არსებობდა. გეგმიანი ეკონომიკის პირობებში ინფლაციას არ შეიძლება ჰქონოდა ადგილი, რადგან მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობა დგინდებოდა საცალო საქონელბრუნვის მოთხოვნილების შესაბამისად. ამავე დროს, არ გაითვალისწინებოდა ის გარემოება, რომ ინფლაცია შეიძლება

ატარებდეს ფარულ ხასიათს იმ პირობებში, როდესაც ადგილი აქვს საქონლის დეფიციტს. ფაქტობრივად, იმ გარემოებამ, რომ გასული საუკუნის 90-იან წლებში საბჭოურ სივრცეში აშკარად გამოიკვეთა წარმოების მოცულობის დაცემა, შესაბამისად გამოაშკარავდა ინფლაციური პროცესების გამწვავება.

ინფლაციის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები შეიძლება შემდგენიარად ჩამოვაცალიბოთ:

1. ფულადი შემოსავლის გაუფასურება. აქ მხედველობაშია მსყიდველობითუნარიანობის შემცირება, რაც რეალური შემოსავლის დაცემას იწვევს.

2. შემოსავლის და სიმდიდრის გადანაწილება. აქ მხედველობაშია ხელშეკრულებებში წინასწარ არის თუ არა გათვალისწინებული ინფლაციის შედეგად ფულის მოსალოდნელი გაუფასურება.

ეს პროცესი ზოგისთვის სასარგებლოა, ხოლო სხვებისთვის – საზარალო. ამის კვალობაზე ხდება შემოსავლისა და სიმდიდრის გადანაწილება იმათგან, ვინც ხანგრძლივი ვადით იძლევა კრედიტს და განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ გაუფასურებული სახით უბრუნებს კრედიტორს.

ინფლაციის დროს დიდი უპირატესობა ენიჭება უძრავ ქონებას, განსაკუთრებით ძვირფასეულობას. ამიტომ ყველა ცდილობს ფულის უძრავ ქონებაზე გაცვლას. ასეთი ქონების მფლობელები ხელსაყრელი მომენტის გამოყენებით იოლად მდიდრდებიან.

3. გრძელვადიანი გარიგებებისადმი ინტერესის შენელება. რაც უფრო ხანგრძლივია საბაზრო ეკონომიკის სუბიექტთა შორის გარიგება, მით უფრო მეტია რისკი და ინფლაციის საშიშროება, ამიტომ ინვესტორები ცდილობენ მისგან თავის დაღწევას და ხელშეკრულების მოკლე ვადით შემოფარგვლას. ასეთ შემთხვევაში ცდილობენ, განახორციელონ ისეთი ინვესტიციები, რომელთა რენტაბელობის დონე უზრუნველყოფს არა მარტო ნორმალური მოგების მიღებას, არამედ მოსალოდნელი ინფლაციით გამოწვეული ზარალის კომპენსირებასაც.

4. ფულადი დანაზოგების გაუფასურება. ინფლაცია აუფასურებს ფულად დანაზოგებს, მიუხედავად იმისა სად იქნება იგი მოთავსებული.

ფულადი დანაზოგების მსყიდველობითუნარიანობა უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია ინფლაციის დონესთან, ამიტომ ინფლაციის მოსალოდნელობა ზღუდავს ფულის დაზოგვას, ზრდის მიმდინარე მოხმარებას და აფერხებს მსხვილი მასშტაბური ინვესტიციების განხორციელებას, წარმოების დაჩქარებულ განვითარებას.

5. ფულადი სახსრების ფარული კონფისკაცია. ინფლაცია ფირმებისა და მოსახლეობის ხელში არსებული სახსრების ფარულ კონფისკაციას ახდენს გადასახადების მეშვეობით. ამ მოვლენის თავიდან ასაცილებლად დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში მიმართავენ საგადასახადო განაკვეთების ინდექსაციას ინფლაციის ტემპის გათვალისწინებით. მაგრამ იგი არ იძლევა სასურველ შედეგს, რამდენადაც ფასების ზრდის კვალობაზე ხდება სიმდიდრის გადანაწილება, დრმაველება ნომინალურ და რეალურ შემოსავალს შორის სხვაობა. ერთიან ინდექსაციას არ ძალუძს ასეთი ნიუანსების "დაჭერა", იგი ყველა შემოსავალს აფასებს ფორმალურად. ინფლაციისაგან ზარალდება თვით სახელმწიფოც, რამდენადაც გადასახადები სახელმწიფო ხაზინაში შესვლამდე უფასურდება.

ყოველივე ეს აქვეითებს მეწარმეობრივი საქმიანობისადმი სტიმულს და ანელებს ეკონომიკურ აქტივობას.

ექვევარეშა, რომ ინფლაცია და ნომინალური ხელფასი მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან, თუმცა ამ დამოკიდებულების რაოდენობრივი მხარე დღემდე არ არის შესწავლილი, რის აუცილებლობასაც კიდევ უფრო მეტად განაპირობებს უკანასკნელ პერიოდში ხელფასების დონის მკვეთრი ზრდა, რაც, ექსპერტთა მტკიცებით, მაღალ ინფლაციურ რისკებთან არის დაკავშირებული.

აღნიშნული პრობლემის შესასწავლად განიხილავენ სამ ურთიერთდაკავშირებულ ბაზარს – გაცვლითი კურსის, შრომისა და ფულის ბაზარს. გამოკვლევის შედეგებიდან ირკვევა, რომ გაცვლითი კურსის 1%-იანი გაუფასურება იმავდროულად იწვევს სამომხმარებლო ფასების დონის 0,28%-ით ზრდას. გრძელვადიან პერიოდში ფასები კიდევ უფრო მგრძობიარეა კურსის დაცემის მიმართ და ამიტომ 1%-იანი გაუფასურება გამოიწვევს სამომხმარებლო ფასების დონის 0,43%-ით ზრდას.

გაცვლითი კურსი ყველაზე ძლიერ გავლენას ახდენს ფასების დინამიკაზე როგორც მოკლევადიან, ისე გრძელვადიან პერიოდში, რაც ქვეყანაში დოლარიზაციის მაღალი დონითა და სამომხმარებლო კალათში იმპორტული საქონლის დიდი წილით არის განპირობებული. თუმცა სტაბილური გაცვლითი კურსის ფონზე ფასების მკვეთრი ცვლილება საკუთრივ რიგი ცვლილების დინამიკით აიხსნება. სწორედ სურსათის ფასების მკვეთრი სეზონური ცვლილება, რომელიც წლიდან წლამდე 150-200%-საც კი აღწევს, განაპირობებს სამომხმარებლო ფასების ცვლილებას საქართველოში.

ოფიციალური სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზი და IRI-ს მონაცემები გვიჩვენებს, რომ რეფორმებს საწყის ფაზაში არ ახლდა მკაფიოდ გამოხატული სოციალური ხასიათი და სახელმწიფომ სათანადოდ ვერ შეძლო მნიშვნელოვანი სოციალური პროცესების მართვა და კონტროლი. პოლიტიკური კრიზისის შედეგად ქვეყანაში შეიქმნა უმძიმესი ეკონომიკური მდგომარეობა. კერძოდ, დაეცა წარმოების დონე, შემცირდა პროდუქციის მოცულობა, გაიზარდა უმუშევრობა და გაუარესდა ცხოვრების დონე.

ინფლაციის გაღრმავება და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები აიძულებს ხელისუფლებას, გაატაროს საგანგებო ღონისძიებათა კომპლექსი ეკონომიკის გაჯანსაღების მიზნით. ასეთ ღონისძიებათა სისტემას განეკუთვნება სახელმწიფოს საბიუჯეტო, საგადასახადო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, რომლებსაც ახორციელებს სახელმწიფო სპეციალურად შემუშავებული ეკონომიკური და სოციალური პროგრამების მეშვეობით. ამავე მიზნებს ემსახურება ფასებისა და ხელფასების სახელმწიფოებრივი რეგულირება, დეფლაციური ღონისძიებების გატარება. მთავრობებმა წინასწარ უნდა შეიმუშაონ გრძელვადიანი ანტიინფლაციური სტრატეგია, რომელიც მისცემს საშუალებას, გარკვეული მუხამრიდის როლი შეასრულოს მზარდი ინფლაციური პროცესების თავიდან ასაცილებლად.

THE SOCIAL-ECONOMIC RESULTS OF INFLACION
Annotation

Despite the fact where and in which economic system was inflacion derived, it is regarded as breaking the law of correny of money, as the hidden increase of prices, as the reason of the decrease of the level of population. Inflation is a negative phenomenon for every person, especially for them who have fixed income.

Inflation is connected to the flows of paper currency, therefore we should search for the explanation of its essence in this sphere not isolately but in relation to other elements of economy.

Виктория Викторовна Войцеховская

**ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ В УКРАИНЕ**

Государство постоянно встает перед проблемой выбора направлений и объемов использования ограниченных финансовых ресурсов с максимальной их отдачей. Для решения этого вопроса используют программно-целевой метод бюджетирования, основанный на получении наибольшего результата на единицу потраченных денежных средств, который обеспечивает контроль на всех этапах внедрения программы. Поскольку исследуемый метод направлен на результативность программ, то целесообразно оценить результативность выполнения государственных целевых программ.

В течение последних 15 лет разрабатывались различные методики оценки результативности выполнения государственных целевых программ, но до сих пор нет единой точки зрения по этому вопросу. Наиболее используемая и известная методика на современном этапе является методика академика Гейца В.М., а также рекомендации Министерства экономики Украины, в основе которых лежит интегральный критериальный показатель, который учитывает такие аспекты выполнения программ как объемы финансирования за счет различных источников, качество и эффективность программных задач, а также приоритетность этих мероприятий.

Основная цель данного исследования заключается в оценке практической реализации методик расчета результативности государственных программ на основе информации о финансировании и выполнении мероприятий государственных целевых программ, которые действуют с начала их реализации по данным Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям.

Применение программно-целевого метода в бюджетном процессе требует совершенной методики и практической реализации количественных критериальных показателей по ее оценки для отбора целевых программ по принципу приоритетности на разных стадиях их выполнения.

Согласно Закона Украины «О государственных целевых программах» каждая из них должна иметь четко определенный количественный критериальный показатель оценки выполнения программных задач и мероприятий. Это является необходимым условием осуществления объективного анализа степени приоритетности программы и контроля за ее реализацией с целью дальнейшего ее финансирования. Отсутствие таких показателей приводит к субъективизму при принятии решений по разработке, реализации и оценки результатов выполнения государственных целевых программ, поскольку без навыков измерения результата сложно обеспечить эффективное управление процессом и улучшить его характеристики [2].

Цель любого финансирования заключается в получении прибыли, но в общественном секторе эффективность результата измеряется другими критериальными количественными показателями, которые отражают специфический характер общественных услуг при выполнении отдельной программы в зависимости от ее цели и сферы реализации. Для примера приведем целевые количественные показатели результативности программных мероприятий по изучаемым социально-гуманитарных программах (табл. 1).

Таблица 1

**Целевые количественные показатели результативности выполнения задач
исследуемых государственных программ [6]**

Государственная целевая программа	Количественные критериальные показатели
Государственная целевая экологическая программа ликвидации последствий чрезвычайной ситуации на территории воинской части А 0829 (м. Лозова Харьковской области) на 2011-2013 годы	- площадь, на которой приняты меры по полной очистки.
Общегосударственная целевая экологическая программа обращения с радиоактивными отходами	- количество построенных хранилищ; - количество хранилищ, которые эксплуатируются; - количество внедренного оборудования; - количество объектов, которые эксплуатируются; - степень разработки проектирования; - степень проектирования; - степень внедрения технологий; - степень внедрения оборудования; - степень внедрения технологий и оборудования; - степень внедрения приборов и сертификации методик контроля физических характеристик радиоактивных отходов; - степень выполнения и др.

Из таблицы видно, что по каждому заданию и мероприятия приведены соответствующие показатели результативности, достижение которых обеспечит полную реализацию программы и эффективное использование государственных средств.

После определения основных количественных результативных показателей программных мероприятий целесообразно рассчитать интегрированный показатель финансирования и назначить ранг финансирования по каждой из изучаемых программ. Этот показатель позволяет оценить ход выполнения программы и осуществить проведение сравнительного анализа финансового обеспечения различных программ, финансируемой за счет средств бюджета и других источников.

Интегрированный показатель финансирования мероприятий целевой программы за t – й год (K^t) или за период с начала реализации (\overline{K}^l , включая 1-й год) определяется как средневзвешенная величина индикаторов фактического уровня финансирования за счет бюджетных и других средств, рассчитанных отдельно для каждого года в условиях, когда сумма весовых значений показателей фактического уровня финансирования из различных источников в течение периода реализации программы равен 1, а вес индикатора финансирования из других источников превышает соответствующий коэффициент бюджетных средств:

а) за годовой период

$$K^t = h * \frac{C_{\text{ф}}^t}{C_{\text{пл}}^t} + q * \frac{V_{\text{ф}}^t}{V_{\text{пл}}^t}, q > h, \text{ для } t=1, \dots, l, \dots, n \quad (1)$$

$$h+q=1$$

б) за период в целом (включая 1-й год)

$$\overline{K}^l = \frac{1}{l} \left[h * \sum_{t=1}^l \frac{C_{\text{ф}}^t}{C_{\text{пл}}^t} + q * \sum_{t=1}^l \frac{V_{\text{ф}}^t}{V_{\text{пл}}^t} \right], \text{ для } l=2, \dots, n \quad (2)$$

$$\frac{h+q}{l} = 1, q > h$$

где, $C_{\text{ф}}^t, C_{\text{пл}}^t$ – соответственно фактический и плановый (согласно утвержденной программе) объемы финансирования программы за счет средств государственного бюджета в t -м году выполнения программы; $V_{\text{ф}}^t, V_{\text{пл}}^t$ – соответственно фактический и плановый (согласно утвержденной программе) объемы финансирования программы за счет других источников (местных бюджетов и внебюджетных средств) в t -м году; n -количество лет периода реализации программы [3].

Рассчитаем интегрированный показатель финансирования для изучаемых программ и назначим им соответствующий ранг финансирования (табл.2).

Среди изучаемых программ социально-гуманитарного направления видим, что они финансируются только за счет государственного бюджета не на высоком уровне, поскольку Общегосударственная целевая экологическая программа обращения с радиоактивными отходами профинансирована на 6,92% по сравнению с плановыми 100%, а в 2010 году из государственного бюджета было выделено 20,73% что на 79,27% ниже запланированного по паспорту программы, поэтому эта программа по уровню финансирования имеет 5 ранг. Возникает вопрос почему такой низкий уровень финансирования, ведь при принятии программы объемы и источники финансирования были четко определены. Государственная целевая экологическая программа ликвидации последствий чрезвычайной ситуации на территории воинской части А 0829 (г. Лозова Харьковской области) на 2011-2013 годы имеет 3 ранг по уровню финансирования так как профинансирована из государственного бюджета в период 2011-2012 годы на 62,27%.

Таблица 2

Ранжирование социально-гуманитарных программ за 2010-2012 годы по интегрированному показателю финансирования

Код государственной целевой программы	Уровень финансирования			Интегрированный показатель финансирования, %	Ранг по уровню финансирования ²⁰⁵
	фактически / по программе				
	2010	2011	2012		
440	20,73	5,22	5,46	6,92	5
476	-	56,49	68,54	62,27	3

Итак, несмотря на то, что эти программы достаточно приоритетные, поскольку имеют экологическое направление, низкий уровень финансирования требует пересмотра основных их задач и целей, поскольку такие объемы выделенных ресурсов не дает нужного результата предусмотренного программами, а лишь способствует распылению государственных средств. Поэтому одним из важных вопросов является обеспечение выполнения небольшого круга наиболее приоритетных задач для государства при полноценном финансировании. Одним из путей преодоления этой проблемы является объединение подобных программ по сбалансирования потребности в государственных средствах и реальными возможностями финансирования.

Также целесообразно провести сравнительный анализ изучаемых программ на основе таких показателей как показателя результативности государственных целевых программ и индикатора софинансирования.

Показатель результативности государственных целевых программ - показывает обобщающую оценку результативности бюджетных расходов, направленных на выполнение программных мероприятий с целью достижения

²⁰⁵ * Ранг 1-й - соответствует показателю финансирования 90% и более; ранг 2-й - 70-89%; ранг 3-й - 50-69%; ранг 4-й - 30-49%; ранг 5-й - до 30%.

установленных промежуточных и конечных целей на протяжении периода, предшествующего t-м году или на отдельный год:

а) за годовой период

$$R^t = K^t * \left(\frac{1}{P} \sum_{p=1}^P \frac{Z_{\Phi}^t(p)}{Z_{\text{пл}}^t(p)} \right) * \left(\frac{1}{M} \sum_{m=1}^M \frac{E_{\Phi}^t(m)}{E_{\text{пл}}^t(m)} \right) * \left(\frac{1}{G} \sum_{g=1}^G \frac{Q_{\Phi}^t(g)}{Q_{\text{пл}}^t(g)} \right) \quad (3)$$

для t=1, ..., 1, ..., n,

где R^t – интегрированный показатель, который характеризует результативность выполнения программы в t-м году

б) за период реализации программы (включая l-й год)

$$\bar{R}^l = \frac{\bar{K}^l}{l} * \left(\frac{1}{P} \sum_{p=1}^P \sum_{t=1}^l \frac{Z_{\Phi}^t(p)}{Z_{\text{пл}}^t(p)} \right) * \left(\frac{1}{M} \sum_{m=1}^M \sum_{t=1}^l \frac{E_{\Phi}^t(m)}{E_{\text{пл}}^t(m)} \right) * \left(\frac{1}{G} \sum_{g=1}^G \sum_{t=1}^l \frac{Q_{\Phi}^t(g)}{Q_{\text{пл}}^t(g)} \right) \quad (4)$$

где \bar{R}^l – интегрированный показатель, который характеризует обобщенную результативность программы за годы реализации, предшествующих l-м году (включая l-й год); $E_{\Phi}^t(m), E_{\text{пл}}^t(m)$ – соответственно фактический и плановый показатели экономической эффективности, характеризующих создание экономического эффекта отношением полученных результатов (показателей продукта) к расходам бюджетных и других средств (которые обусловили создание этого продукта) за m позициями формирования экономического эффекта в t-м году; $Z_{\Phi}^t(p), Z_{\text{пл}}^t(p)$ – фактический и плановый объемы выполненных работ или продукции, предоставляемых услуг, характеризующих результат выполнения программы в t-м году по p-й позиции задействованных составляющих продукта (p=1, ..., P); $Q_{\Phi}^t(g), Q_{\text{пл}}^t(g)$ – фактические и плановые показатели, характеризующие количественные параметры качества выполненных работ или продукции (оказанных) услуг по результатам выполнения программы в t-м году по g-й позиции составляющих качества (g=1, ..., G) [3].

В таблице 3 указана исходная информация по изучаемым программам для расчета показателя результативности целевой программы. Государственная целевая программа обращения с радиоактивными отходами имеет 10 заданий, в каждом из которых довольно значительное количество мероприятий, это затрудняет провести полную оценку результативности программы, поэтому целесообразно ее провести выборочно по одной из задач.

Таблица 3

**Оценка результативности строительства, ввода в эксплуатацию и эксплуатации комплекса «Вектор»
Общегосударственной целевой экологической программы обращения
с радиоактивными отходами (2010-2012 годы) [6]**

Название показателя	Единица измерения	Годы								
		2010			2011			2012		
		план	факт	% выполнение	план	факт	% выполнение	план	факт	% выполнение
Финансовое обеспечение: за счет средств государственного бюджета	млн. грн.	209,9	43,5	20,7	307,2	8,4	2,7	335,4	126,5	37,7
Показатели продукта: количество построенных хранилищ (строительство новых хранилищ первой очереди комплекса «Вектор»)	шт.	2	0	0	2	0	0	2	0	0
количество хранилищ, которые эксплуатируются	шт.	6	1	16,7	8	0	0	10	0	0
количество построенных хранилищ (строительство хранилищ второй очереди комплекса «Вектор»)	шт.	1	0	0	3	0	0	1	0	0
количество внедренного оборудования	шт.	1	0	0	2	0	0	3	0	0
количество объектов, эксплуатируемых	шт.	1	0	0	4	0	0	0	0	0
Показатели качества: степень проектирования	%	37	0	0	14	0	0	5	0	0
степень разработки и проектирования	%	15	0	0	25	0	0	45	0	0

Финансирование строительства, ввода в эксплуатацию и эксплуатации комплекса «Вектор» недостаточно, подтверждением этому является то, что в 2010 году выделено бюджетных средств только 20,7%, в 2011 - 2,7%, в 2012 - 37,7%, плановые показатели продукта и качества не выполнены, частично выполняются лишь определенные меры, в 2010

году было введено 1 хранилища из 6 запланированных. Такая же ситуация и с другими задачами. Частично выполнены мероприятия по недопущению и минимизации уровня загрязнения окружающей среды и облучения персонала специализированных предприятий и населения при обращении с радиоактивными отходами на 10%, 57,5% выполнено мероприятие по проведению радиационного мониторинга, осуществление контроля за состоянием пунктов хранения отходов дезактивации и пунктов санитарной обработки транспорта, расположенных за пределами зоны отчуждения и зоны безусловного отселения, также 51,8% исполнения по проведению инвентаризации и уточнения данных о количестве радиоактивных отходов в зоне отчуждения и зоне безусловного отселения. Незначительное выполнения показателей по некоторым другим мероприятиям, но при этом не выполнены основные задачи и мероприятия для которых принималась и утверждалась эта программа. Это свидетельствует о том, что задача программы до конца срока реализации не будет выполнена, то есть государственные средства использованы неэффективно.

Для подтверждения выводов по оценке результативности строительства, ввода в эксплуатацию и эксплуатации комплекса «Вектор» Общегосударственной целевой экологической программы обращения с радиоактивными отходами рассчитали показатель результативности программного мероприятия за каждый год исполнения и за весь период выполнения (в этом случае за 2010-2012 годы). Значение показателя на уровне 0, т.е. мы видим, что программный мероприятие остался не реализованным.

В перспективе нужно применять показатель полной эффективности в условиях, когда реализуются мероприятия, направленные на достижение различных аспектов программного эффекта. Применение показателя полной эффективности предполагает, что по отдельным составляющим этого показателя наряду с экономическим эффектом учитывается оценка уровня достижения научно-технического, социального, экологического и оборонных эффектов. Причем показатель полной эффективности рассчитывается как средневзвешенная величина эффектов указанной направленности, когда как весовой коэффициент выступает удельный вес бюджетных расходов на программные мероприятия конкретной направленности в общем объеме расходов по программе или экзогенно определены индикаторы d_j в условиях, когда $\sum_j d_j = 1$ [3].

В методике определения экономической эффективности затрат на научные исследования и разработки и их внедрение в производство, разработанной Институтом экономического прогнозирования НАН Украины под руководством Александровой В.П., кроме основных показателей дополнительно рассчитывают уровень инфляции за каждый год реализации программы и факторы неопределенности и риска [5].

Однако расчет по приведенным показателям различных методик недостаточен для полной и качественной оценки эффективности реализации государственных программ, поскольку не учитывает такие критерии как экономическая стабильность, возможность выполнения программы с выделенными ресурсами, возможность выполнения программы в заданные сроки, наличие нормативно-правовой базы, зависимость выполнения программы от участников реализации (поставщиков, исполнителей, менеджеров и других) и других критериев [4].

Можем сделать вывод, что при существовании многих методик оценки результативности выполнения государственных целевых программ, которые имеют цель исследовать целесообразность и эффективность вложенных государственных средств, механизм целевого финансирования государственных программ не действует. Основанием для такого мнения является анализ финансирования и выполнения программных мероприятий по целевым программам по данным Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям. Хотя в идеале расчеты по выполнению программ по различным методикам должны стать действенным инструментом перераспределения государственных финансовых ресурсов на выполнение более эффективных программ, которые в конечном итоге повысят эффективность использования ограниченных бюджетных средств.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамов Л.К., Азарова Т.В. Целевые программы и механизмы по обеспечению прозрачности в процессе их реализации. – Кировоград: ИСКМ, 2010. - 100 с.
2. Закон Украины «О государственных целевых программах» от 18.03.2004 № 1621 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-iv>.
3. Гейц В.М. Государственные целевые программы и составления программного процесса в бюджетной сфере / Гейц В.М. - К.: Научная мысль, 2008. - 383 с.
4. Луханин М.И. Основы научно-методического обеспечения оценки реализуемости государственных программ и проектов. – К.: Издательская компания «КИТ», 2002. – 206 с.
5. Приказ Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции и Министерства финансов Украины от 26.09.2001 г. № 218/446 «Об утверждении Методики определения экономической эффективности затрат на научные исследования и разработки и их внедрение в производство» [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://budstandart.com/read/document_body/id/3091320.
6. <http://www.mns.gov.ua/>

Viktoriya Voitsekhovskaya

EVALUATION OF PERFORMANCE OF STATE TARGET PROGRAMS IN UKRAINE Annotation

In this article considered the method of evaluation of performance of state programs and their funding priorities. Selected targets tasks studied government programs and describes methods of calculation of the integrated index funds and index performance state programs. A ranking of social and human according to the State Service of Ukraine of Emergencies and evaluation of activities of a program. Developed by suggestions to improve the methodology for assessing the effectiveness of the programs.

ВЛИЯНИЕ ЛОКАЛЬНЫХ ОБЩИН НА СЕЛЬСКОЕ РАЗВИТИЕ

Рыночные трансформации экономики Украины, характерные последним двум десятилетиям, наряду с тенденциями глобализации продовольственных рынков, крупномасштабной концентрации землепользования агрохолдингами, создания ими новых интегрированных хозяйственных структур, а также торможения развития семейного типа хозяйствования через сбережение стереотипа о его неперспективности еще раз подчеркивают несостоятельность существующей концепции развития сельских территорий. Ключевыми последствиями постепенной коммерциализации сельского хозяйства становится разновекторная направленность сельского развития, в результате чего наращивание объемов аграрного производства, усиление позиций Украины на мировом рынке продовольствия [5] не означает прогресса в достигнутом уровне развития сельской местности.

В указанных условиях критического значения набирает способность локальных сельских общин противостоять процессам деградации села, обусловленным высоким уровнем депопуляции, трудовой миграции, бедности, ухудшения доступа к общественным благам путем активного участия в разработке и реализации политики сельского развития на местном уровне, формировании коммуникационных сетей с другими субъектами аграрной политики. Другими словами, усиление действия рыночных законов в системе аграрных отношений, с одной стороны, и нереализованность социальных ожиданий и потенциальных возможностей сельской местности, с другой, указывают на необходимость не только социального, но и экономического уполномочия сельских общин, результатом чего выступает повышение ее качества как социальной организации (рис. 1). Одним из аспектов экономического уполномочия локальных общин в контексте активизации сельского развития должно выступать их финансовое участие в реализации программ развития при использовании принципа “снизу – вверх”. Этот принцип означает возможность использования общинами бюджетных средств, выделенных на поддержку локальных проектов сельского развития, разработанных и отобранных с учетом нужд конкретной территории.

При этом важно отметить концептуальную сущность самого понятия сельская община, относительно которой можно согласиться с мнением ряда ученых, характеризующих ее как “... совокупность самоорганизованных сельских жителей, которые разделяют совместное жизненное пространство, объединены стремлением, готовностью и реальными действиями по улучшению своего экономического, социального и экологического положения, а также определили лидера из своего числа” [6, с. 47]. В данном контексте необходимо также подчеркнуть, что, будучи субъектом сельского развития, община одновременно выступает и в качестве объекта этого процесса.

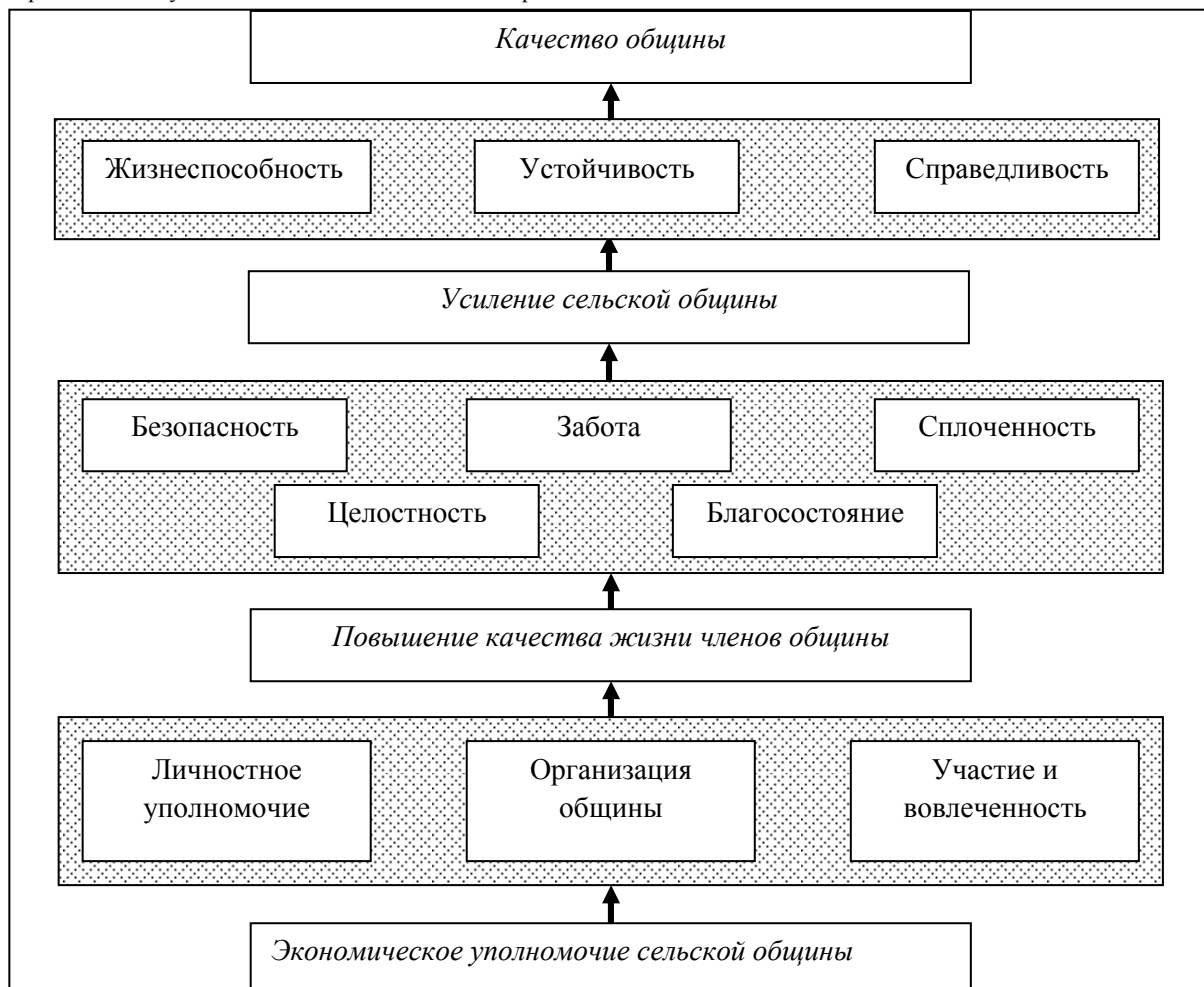

Рис. 1. Механизм влияния экономического уполномочия сельской общины на уровень ее благосостояние

Источник: разработано автором.

Так, структурные изменения в общине, особенно относительно менеджмента ресурсов, функционирования институций, построения социальных сетей и экономических отношений направлены, в основном, на повышение качества жизни сельского населения, что одновременно является и целью процесса сельского развития в целом. Вместе с тем, как подчеркивают Г. Грин и А. Хайнс, невзирая на аналогичную социально-экономическую сущность процесса сельского развития, развитие общины следует рассматривать как ряд предыдущих ему действий [2, с. 5]. В тоже время, развитие общин значительно выходит за рамки экономического процесса, включает в себя социальные и экологические параметры, тем самым максимально приближаясь к процессу сельского развития. Трансформируя идею А. Сена о восприятии развития как свободы (политической, экономической, социальных возможностей, прозрачности гарантий и защиты безопасности) [3] в сельское пространство, можно утверждать, что с такой точки зрения сельская община должна способствовать формированию и утверждению условий для достижения необходимого уровня свобод в развитии. Особенного значения при этом набирает капитал общины, имеющий полифункциональное значение и сложную структуру, который выступает в качестве базиса для процессов развития (рис. 2).

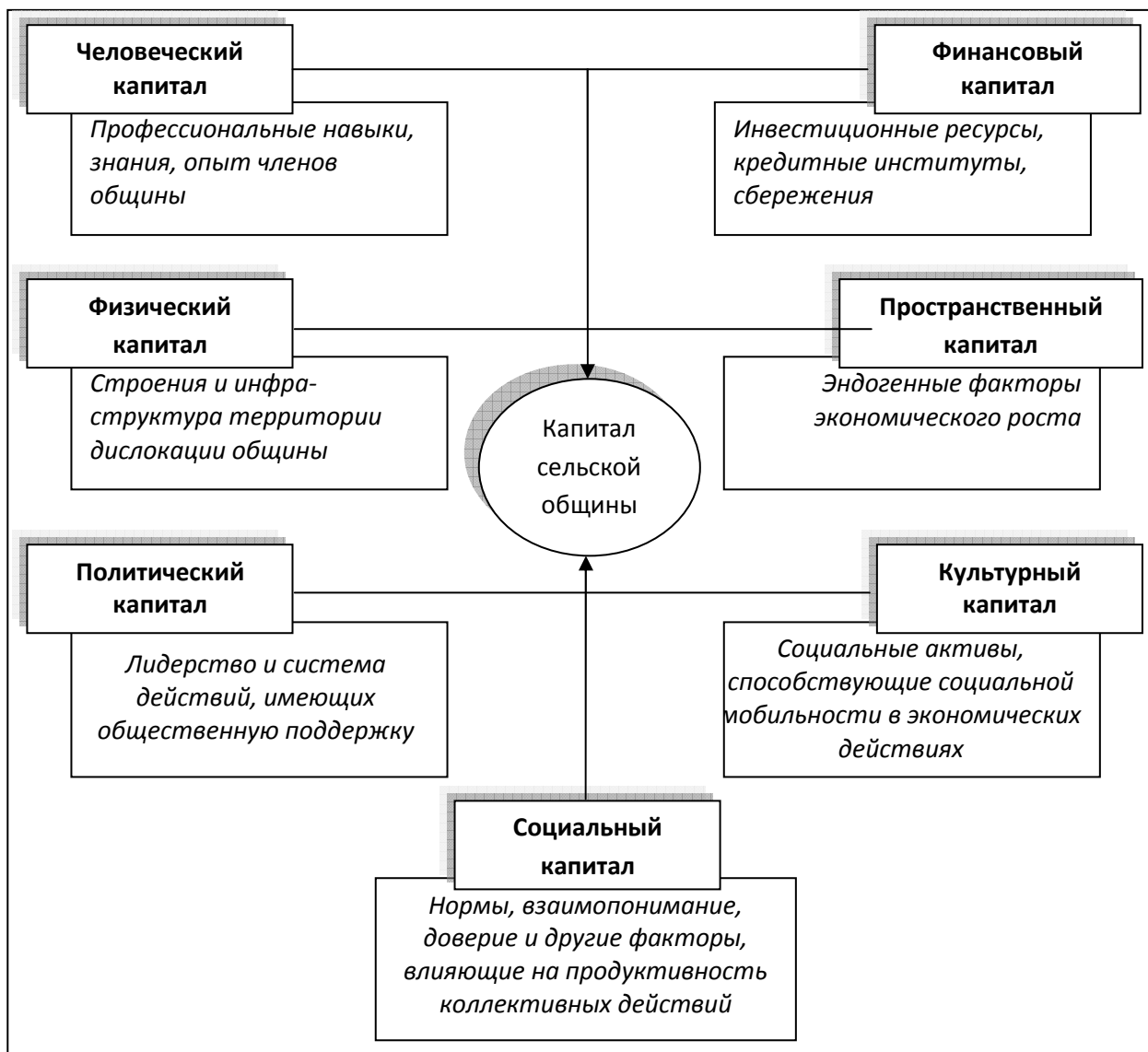

Рис. 2. Структура капитала сельской общины

Источник: разработано автором.

Эффективное использование капитала общины с целью ее прогрессивного развития ставит вопрос о необходимости использования определенного методологического подхода. Мировой опыт в данном вопросе подтверждает правомерность концепции устойчивости [1, 4], которая, в свою очередь, позиционирует общину как систему, включающую в себя такие составляющие как экономика, социум и экология (рис. 3).

Рис. 3. Системне видіння сільської общини

Источник: розроблено автором на основанні [2].

Ключевым критерием достижения общиной устойчивого развития является наличие баланса между ее составляющими. С точки зрения системной перспективы, сельская экономика, социум и экология комплексно взаимодействуют между собой в рамках сельского развития и способствуют интеграции субъектов данного процесса в индивидуальной, коллективной и институциональной плоскостях. Концептуальное восприятие сельской общины как системы базируется на понимании того, что “здоровая” и функционирующая экономика не может существовать без аналогичного общества и экосистемы. Ввиду этого очевидными выступают ключевые деформации агропродовольственной среды в Украине, которые, касаясь как экологии, социума, так и экономики, выступают существенными препятствиями на пути к сельскому развитию на засадах устойчивости и исполнению общинами своих функций. *Во-первых*, наращивание объемов экспортоориентированных видов аграрной продукции привело к изменениям структуры производства и потребления, результатом чего служит угроза продовольственной безопасности страны. *Во-вторых*, монополизированное положение крупных землевладельцев удерживает арендную плату на низком уровне, негативно влияя на возможности развития мелких товаропроизводителей и доходы сельского населения. *В-третьих*, концентрация землепользования провоцирует рост социального напряжения в обществе через опустошение сельских территорий, утерю социального контроля над ними. *В-четвертых*, техническое переоборудование сельского хозяйства, повышение продуктивности труда и высвобождение в связи с этим работников сопровождается монокультуризацией производства, ростом техногенной нагрузки на экосистемы, вытеснением сельчан в низко доходный неформальный сектор экономики, что ведет к консервации сельской бедности и деградации человеческого капитала села [6].

Ключевым направлением разрешения проблем развития аграрного сектора экономики Украины и сельских территорий является переориентация национальной модели сельского развития в таких приоритетных направлениях как: • восприятие сельского хозяйства как многофункциональной, а не производственно-коммерческой отрасли, которая призвана также обеспечивать незаменимыми общественными благами; • диверсификация сельской экономики, расширение направлений использования эндогенного потенциала сельских территорий; • активизация роли сельских общин в формировании и реализации политики сельского развития. При этом приоритетом такой политики должен стать человек – формирование условий для его развития и самореализации, преодоление перманентной бедности сельского населения. В контексте сказанного сельская община является современным феноменом сельского образа жизни, функционирование и результативность которого зависит от целого ряда условий достижения взаимодействия его составляющих для реализации общих социальных и экономических целей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adams W.M. The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. / W.M. Adams // Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29–31 January 2006. – 19 p.
2. Green G. Asset building & community development: 3-rd edition / G. Green, A. Haines // SAGE Publications, Inc, 2012. – 340 p.
3. Sen A. Development as Freedom / A. Sen // Oxford University Press, 1999. – 366 p.
4. Sustainable livelihoods guidance sheets / The UK Department for International Development. – 2001. – 48 p.
5. Кон'юнктура та перспективи світових аграрних ринків [текст]: монографія / І.М. Волкова, О.М. Варченко, В.Є. Данкевич [та ін.]; за ред.. Т.О. Зінчук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 670 с.
6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред.. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.

Nadezhda Kotenko

IMPACT OF RURAL COMMUNITIES ON THE RURAL DEVELOPMENT

Annotation

The article is devoted to the scientific problem of the community participation in rural development. The necessity of economic empowerment of rural communities to improve their quality as social systems is substantiated. The systems view of rural community, featuring an economy, ecology and society, is proved. The importance of the rural communities' role in the process of rural development as its subject and object is noted.

სამრეწველო პროექტების დაბეჭდვის სრულყოფისათვის

ნებისმიერი პროექტის სასიცოცხლო ციკლი შედგება შემდეგი ეტაპებისგან: პროგნოზირება, დაგეგმვა, აღსრულება და მიწოდება. პროექტი თავდაპირველად იწყება ნელა, აღწევს პიკს, შემდეგ სვლა ნელდება და მცირდება მომხმარებლისათვის პროექტის მიწოდების ეტაპზე. განვიხილოთ თითოეული ეტაპი:

- პროგნოზირების ეტაპი: განსაზღვრულია პროექტის სპეციფიკაციები, დასახულია პროექტის მიზნები, დაკომპლექტებულია ჯგუფები და გადანაწილებულია ძირითადი ვალდებულებები.

- დაგეგმვის ეტაპი: იზრდება ძალისხმევის დონე და მუშავდება გეგმები იმის განსაზღვრისათვის თუ რას მოიცავს პროექტი, რა პერიოდში უნდა შესრულდეს, ვის მოუტანს უპირატესობას, ხარისხის რა დონე უნდა იქნეს შენარჩუნებული და რა იქნება მისი ბიუჯეტი.

- აღსრულების ეტაპი: ამ დროს სრულდება პროექტის ძირითადი ნაწილი, ხდება ფიზიკურად პროდუქტის შემუშავება (მაგ., ხიდის აშენება, კომპიუტერული პროგრამის შემუშავება და ა.შ.). დრო, ბიუჯეტი და სპეციფიკაციები გამოიყენება კონტროლისათვის, ეტევა თუ არა პროექტი დროში, ბიუჯეტში და აკმაყოფილებს თუ არა სპეციფიკაციებს.

- დახურვის ეტაპი: ეს ეტაპი მოიცავს ორ ქმედებას: 1. მომხმარებლისათვის პროექტის შედეგის მიწოდება და 2. პროექტის რესურსების ხელახალი გადანაწილება. პროექტის საბოლოო შედეგის მომხმარებლისათვის მიწოდება შესაძლოა მოიცავდეს მომხმარებლის ტრენინგს და დოკუმენტაციის გადაცემას. პროექტის რესურსების ხელახალი გადანაწილება კი მოიცავს პროექტის აღჭურვილობისა და მასალების სხვა პროექტისათვის გადაცემას და პროექტის მონაწილე პირებისათვის ახალი დავალებების მოძიებას²⁰⁶.

ნებისმიერი პროექტის ძირითადი დაინტერესებული პირები არიან: პროექტის მენეჯერი, მომხმარებელი, ორგანიზაცია, რომელიც ახორციელებს პროექტს, პროექტის გუნდის წევრები, პროექტის მართვის გუნდი, სპონსორი, ზეგავლენის მომხდენი პირები, რომლებიც უშუალოდ არ იყენებენ პროდუქტის საბოლოო შედეგს, მაგრამ მომხმარებელ ან განმსაზღვრველ ორგანიზაციაში, მათი პოზიციიდან გამომდინარე, შეიძლება მოახდინონ პროექტზე პოზიტიური ან ნეგატიური გავლენა.

- საინვესტიციო პროექტების შეფასებისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მისი შეფასების მეთოდებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ძირითადად განხილულია საინვესტიციო პროექტების შეფასების მხოლოდ ცალკეული ასპექტები, უმრავლეს შემთხვევებში – ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით, რამაც განაპირობა საინვესტიციო პროცესების კვლევის დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა კომპლექსური მიდგომის პოზიციიდან.

პროექტის პორტფოლიო მოიცავს პროექტის კლასიფიკაციას, ამ კლასიფიკაციაზე დამოკიდებულ შერჩევის კრიტერიუმს, წარმოდგენილ წინადადებებს, წარმოდგენილი წინადადებების შეფასებას და პროექტის პორტფოლიოს მართვას. ბევრი ორგანიზაციის დაკვირვებით, ისინი ახორციელებენ სამი სახის პროექტს: აუცილებლად შესასრულებელ, ოპერირებად და სტრატეგიულ პროექტებს. აუცილებლად შესასრულებელია ისეთი პროექტები, რომელთა შესრულება საჭიროა მარეგულირებელი და სხვა საკანონმდებლო მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

ზოგადად არსებობს შერჩევის ძალიან ბევრი მოდელი, რომელთაგან საუკეთესოს გამოვლენა დამოკიდებულია ორგანიზაციის ტიპზე. ამასთან, მასზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა ინდუსტრიის სფერო, ორგანიზაციის მასშტაბი, რისკის არსებობის დონე, ტექნოლოგიები, კონკურენცია, ბაზრები, მართვის სტილი. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენს მოდელის შერჩევაზე.

პროექტის იდეის ჩამოყალიბების შემდეგ ხდება ინფორმაციის მოპოვება, რათა მოხდეს კომპანიისათვის წარმოდგენილი პროექტის მნიშვნელობის შეფასება და განისაზღვროს, თუ რამდენად ესადაგება იგი კომპანიის სტრატეგიას. ამის შემდეგ ხდება შეფასების კრიტერიუმების განსაზღვრა და პროექტის შეფასება. მას შემდეგ, რაც მოხდება ალტერნატიული პროექტების წარდგენა, უნდა შეირჩეს შეფასების კრიტერიუმები. ამასთანავე უნდა განისაზღვროს ქულათა სისტემა, რომლის მიხედვითაც მოხდება ალტერნატიულ პროექტებში თითოეული კრიტერიუმის შეფასება. შეიძლება განვიხილოთ პროექტის მენეჯმენტის სამი განსხვავებული სტრუქტურა: ფუნქციონალური ორგანიზაცია, სპეციალური პროექტის ჯგუფები და მატრიცული სტრუქტურა. სწორედ ეს სტრუქტურები და მათი ვარიაციები წარმოადგენს პროექტის განხორციელების ძირითად მიდგომას²⁰⁷.

- ორგანიზაციის ფუნქციონალური იერარქიის ფარგლებში მისი განხორციელების ერთ-ერთ საშუალებას წარმოადგენს ფუნქციონალური ორგანიზაციული სტრუქტურა. ასეთ შემთხვევაში ხდება პროექტის გარკვეული სეგმენტების გადანაწილება ორგანიზაციის შესაბამისი ფუნქციონალური ერთეულებისთვის, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ამ კონკრეტული სეგმენტის შესრულებაზე, ხოლო ერთეულებს შორის კოორდინაცია ხორციელდება ჩვეულებრივი მმართველობითი კავშირების მიხედვით.

აღნიშნული სტრუქტურის გამოყენება ხდება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც, პროექტის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ორგანიზაციის ერთ-ერთ განყოფილებას წამყვანი პოზიცია ენიჭება და ასეთ შემთხვევაში ამ განყოფილების უფროსს აქვს მინიჭებული პროექტის კოორდინატორის ფუნქცია.

პროექტი ხორციელდება ორგანიზაციის ფუნქციონალური ერთეულების ფარგლებში და არ ხდება ამ ორგანიზაციის დიზაინსა და ოპერირების რადიკალური ცვლილება. არსებობს ორგანიზაციის პერსონალის მაქსიმალური გამოყენების შესაძლებლობა. ხდება შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტების კონკრეტულ პროექტთან დროებით მიმაგრება და შემდგომ მათი ჩვეულებრივ სამუშაო ადგილზე დაბრუნება. თუ

²⁰⁶Новиков Ф.А., к.ф.-м.н.Опалева Э.А., к.т.н. Степанов Е.О., к.ф.-м.н. Учебно-методическое пособие по дисциплине «Управление проектами и разработкой ПО». с.18-23.

²⁰⁷ჯაფიაშვილი ც., IT-პროექტების მენეჯმენტი, (S.Project-ის გამოყენებით). თბ., 2006, გვ. 39.

პროექტი ძალზე სპეციფიკურია და მისი განხორციელებისას შესაბამის ორგანიზაციულ ერთეულს ენიჭება დომინანტური პოზიცია, შესაძლებელია ამ განყოფილების ძირეული გამოცდილების გამოყენება²⁰⁸.

-სპეციალური პროექტის ჯგუფებისათვის, იმ შემთხვევაში, როცა კომპანიის ძირითად საქმიანობას პროექტების განხორციელება წარმოადგენს, (მაგ., სამშენებლო კომპანიები ან საკონსულტაციო ფირმები) მართვის ორგანიზაცია ისეა მოწყობილი, რომ ხელი შეუწყოს სპეციალური პროექტის ჯგუფების მუშაობას. ასეთ შემთხვევაში ერთი ან ორი ჯგუფის ნაცვლად ორგანიზაცია შედგება რამდენიმე ნაწილობრივ დამოუკიდებელი ჯგუფებისგან, რომლებიც სპეციფიკური პროექტის განხორციელებაზე მუშაობენ.

პროექტი ხორციელდება შედარებით სწრაფად. ამის ერთ-ერთი მიზეზი არის ის, რომ პროექტის განხორციელებაში მონაწილე პირები მთელ დროს სწორედ ამ საქმიანობას უთმობენ და, ამასთანავე, ყველა საკითხის გადაწყვეტა ხდება ჯგუფის შიგნით. პროექტის ჯგუფის წევრებს შორს მაღალია მოტივაციის დონე. მათ აქვთ ერთი მიზანი და გრძნობენ პირად პასუხისმგებლობას როგორც პროექტზე, ასევე მთლიან ჯგუფზე²⁰⁹.

- მატრიცული სტრუქტურა. მატრიცული ორგანიზაციული სტრუქტურა წარმოადგენს ზემოთ აღწერილი ორ სტრუქტურის კომბინაციას. პროექტის გარკვეული სეგმენტის კონკრეტული განყოფილებისათვის გადაცემის ან სპეციალური პროექტის ჯგუფის შექმნის ნაცვლად, პროექტის განხორციელებაში მონაწილე პირები ანგარიშვალდებულნი არიან როგორც პროექტის მენეჯერის, ასევე ფუნქციონალური მენეჯერის წინაშე. მატრიცული სტრუქტურა ისეა ორგანიზებული, რომ რესურსების ოპტიმალური გამოყენების საშუალებას იძლევა. იგი საშუალებას აძლევს ერთი და იმავე პიროვნებას, მასზე დაკისრებული ფუნქციონალური მოვალეობების შესრულების გარდა, რამდენიმე პროექტის განხორციელებაში მიიღოს მონაწილეობა.

არსებობს რამდენიმე ტიპის მატრიცული სისტემა:

- ფუნქციონალური მატრიცა – ისეთი შემთხვევაა, როდესაც უპირატესობა ენიჭება ფუნქციონალურ მენეჯერს. ეს ფორმა ძალზე წააგავს ფუნქციონალურ ორგანიზაციულ მოწყობას, იმ განსხვავებით, რომ ფუნქციონალური მატრიცის შემთხვევაში არსებობს ფორმალურად დანიშნული პროექტის მენეჯერი, რომელსაც პროექტის კოორდინაცია ევალება. ფუნქციონალურ მენეჯერებს ევალებათ პროექტის გარკვეული სეგმენტების მართვა, ხოლო პროექტის მენეჯერი ფაქტობრივად ასრულებს პროექტის ასისტენტის ფუნქციას, რომელიც თვალყურს ადევნებს ამა თუ იმ ეტაპის შესრულებას და აგროვებს ინფორმაციას შესრულებული სამუშაოს სტატუსის შესახებ. პროექტის მენეჯერს მინიჭებული აქვს არაპირდაპირი უფლება, მოახდინოს პროექტის მონიტორინგი. ფუნქციონალური მენეჯერები წყვეტენ, თუ ვინ და როდის უნდა შეასრულონ ესა თუ ის სამუშაოები.

- დაბალანსებული მატრიცა – ეს არის კლასიკური მატრიცა, სადაც პროექტის მენეჯერი განსაზღვრავს პროექტის დასრულებისათვის აუცილებელ სამუშაოებს, მაშინ, როცა ფუნქციონალური მენეჯერების გადასაწყვეტია, თუ როგორ უნდა შესრულდეს ეს სამუშაოები. ფუნქციონალური მენეჯერები კი პასუხისმგებელნი არიან განსაზღვრონ მათზე დაკისრებული სამუშაოების შესრულებისთვის საჭირო პერსონალი და შეასრულონ ეს სამუშაოები იმ სტანდარტით და იმ ვადებში, რომლებიც პროექტის მენეჯერის მიერ არის შემუშავებული. მატრიცის ეს ტიპი მოითხოვს პროექტის და ფუნქციონალური მენეჯერების მჭიდრო ერთობლივ მუშაობას.

- პროექტორული მატრიცა - მატრიცის ეს ტიპი ფაქტობრივად მატრიცულ გარემოში პროექტის ჯგუფის არსებობას გულისხმობს. ასეთ შემთხვევაში პროექტის მენეჯერი პრაქტიკულად ახორციელებს პროექტის ყველა ასპექტის კონტროლს, ფუნქციონალური პერსონალის შერჩევის ჩათვლით. იგი განსაზღვრავს როდის და რა უნდა შეასრულოს ამა თუ იმ სპეციალისტმა და მას აქვს გადაწყვეტილი სიტყვა ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღებისას. ფუნქციონალური მენეჯერი კი ძირითადად საჭიროების შემთხვევაში იძლევა რჩევებს. ზოგჯერ ფუნქციონალურმა დეპარტამენტმა შესაძლოა შეასრულოს ე.წ. ქვეკონტრაქტორის ფუნქცია და ამ შემთხვევაში ფუნქციონალურ მენეჯერს მეტი ძალაუფლება ენიჭება²¹⁰.

ბუნებრივია, ფუნქციონალურ მატრიცაში ეს უფლება ფუნქციონალურ მენეჯერს ენიჭება, მაშინ, როცა პროექტის მატრიცაში ეს უფლება სრულად გადადის პროექტის მენეჯერის ხელში და მის შეფასებას ფუნქციონალურ მენეჯერთან შედარებით გაცილებით დიდი წონა აქვს. რაც შეეხება დაბალანსებულ მატრიცას, ამ შემთხვევაში მხედველობაში მიიღება ორივე მენეჯერის შეფასება ან პროექტის მენეჯერი რეკომენდაციას უწევს ფუნქციონალურ მენეჯერს, რომელიც ფორმალურად უფლებამოსილია შეაფასოს თანამშრომელი.

არსებობს რამდენიმე ფაქტორი, რომლებიც განსაზღვრავს პროექტის მენეჯმენტის სტრუქტურას. ესენია: პროექტის ზომა, პროექტის სტრატეგიული მნიშვნელობა, სიახლე და ინოვაციის საჭიროება, ინტეგრაციის საჭიროება, გარემოს კომპლექსურობა, ბიუჯეტის და დროის შეზღუდვა და საჭირო რესურსების სტაბილურობა²¹¹.

რაც უფრო მაღალია ამ ფაქტორების დონე, მით მეტი ავტონომია უნდა მიენიჭოს პროექტის მენეჯერს და ჯგუფს, რათა პროექტი წარმატებულად განხორციელდეს. სპეციალური პროექტის ჯგუფების სტრუქტურა ასევე გამოიყენება სასწრაფო პროექტების შემთხვევაში, რომელთა სპეციფიკიდან გამომდინარე აუცილებელია მათში დაკავებული პერსონალი მუშაობდეს პროექტის დასაწყისიდან მის დასრულებამდე.

- პროექტის ინტეგრაციის მენეჯმენტი. პროექტის ინტეგრაციის მენეჯმენტი მოიცავს პროცესებს და ღონისძიებებს, რომლებიც საჭიროა პროექტის მენეჯმენტის და სხვადასხვა პროცესების შესრულებისათვის საჭირო ღონისძიებების დადგენის, განსაზღვრის, კომბინირების, გაერთიანების და კოორდინირებისთვის. ინტეგრაციის

²⁰⁸ სულაბერიძე მ., პროექტის მენეჯმენტის საფუძვლები. თბილისი, 2008. გვ. 35.

²⁰⁹ Беломестнов В.Г. Управление инвестиционными процессами: Монография. - Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2006. - 172 с.

²¹⁰ Воронин А.В., Шергельман И.Р. Конкуренция на рынке ИТ-товаров и ИТ-услуг. - Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2010. - 300 с; Richard Murch. Project Management: Best Practices for IT Professionals. 2001. p.211.

²¹¹ Timothy Kloppenborg. Contemporary Project Management. 2011. p. 457.

ცია, პროექტის მენეჯმენტის კონტექსტში, წარმოადგენს პოტენციური პრობლემების წინასწარ შეფასებას, ამ პრობლემების მოგვარებას მანამ, სანამ ისინი არსებით მნიშვნელობას შეიძენენ. ამ შემთხვევაში ინტეგრაციის ძალისხმევა ასევე კონკურენტული ამოცანებისა და ალტერნატივების დაბალანსებას გულისხმობს.

ინტეგრაციული პროექტის მენეჯმენტის პროცესი მოიცავს:

1. პროექტის წესდების შემუშავებას, რომელიც ოფიციალურად დაუშვებს პროექტს ან პროექტის ეტაპს;
 2. პროექტის ფარგლების შესახებ წინასწარი დოკუმენტის შემუშავებას, რომელიც უზრუნველყოფს პროექტის ფარგლების მაღალი დონის აღწერას;
 3. პროექტის მენეჯმენტის გეგმის შემუშავებას – ყველა იმ დონისძიების დოკუმენტურად დაფიქსირებას, რომლებიც აუცილებელია პროექტის მენეჯმენტის გეგმის ყველა დამხმარე გეგმების განსაზღვრის, მომზადების, ინტეგრაციის და კოორდინაციისთვის;
 4. პროექტის განხორციელების ხელმძღვანელობასა და მენეჯმენტს – პროექტის მენეჯმენტის გეგმით განსაზღვრული სამუშაოების შესრულებას, პროექტის მოცულობის შესახებ დოკუმენტით განსაზღვრული პროექტის მოთხოვნების მისაღწევად;
 5. პროექტის სამუშაოების მონიტორინგსა და კონტროლს, რომლებიც საჭიროა პროექტის ყველა ეტაპის გასავლელად, რათა პროექტმა შეასრულოს პროექტის მენეჯმენტის გეგმაში განსაზღვრული ამოცანები;
 6. ინტეგრირებული ცვლილებების კონტროლს – ცვლილებების ყველა მოთხოვნის გადასინჯვს, ცვლილებების დამტკიცებას და შედეგების მიღებამდე მათ გაკონტროლებას;
 7. პროექტის დახურვას – მთლიანი პროექტის ან პროექტის რომელიმე ეტაპის ფორმალურად დახურვისთვის ყველა დონისძიების დასრულება.
- ჩვეულებრივ, პროექტების დამტკიცება და მათზე ნებართვების გაცემა ხდება პროექტის განხორციელებელი ორგანიზაციის ფარგლებს გარეთ, სამთავრობო სააგენტოს, კომპანიის, პროგრამის ორგანიზაციის ან პორტფოლიოს ორგანიზაციის მიერ, ქვემოთ მოყვანილი ფაქტორიდან ერთ-ერთის ან მეტის შედეგად: საბაზრო მოთხოვნა, ბიზნესის საჭიროებები, მომხმარებლების მოთხოვნა, ტექნოლოგიური პროგრესი, იურიდიული მოთხოვნები და სოციალური საჭიროება.

Marine Lomidze

CONCERNING THE IMPROVEMENT OF PLANNING OF INDUSTRIAL PROJECTS

Annotation

Scientific literature mainly discusses only some aspects of the evaluation of investment projects, in most cases - in terms of economic security, resulting in the investment process from a position of great practical importance of an integrated approach.

Specified in the project specifications, set project goals, staffed groups and distributed basic obligations.

Nana Maisuradze

Sopo Dekanosidze

KEY INDICATORS OF TOURISM ORGANIZATIONAL MANAGEMENT

In modern economics the human abilities are best revealed in the field of economics such as tourism, as it implies all the spheres of economic activities and to develop a strategy in this economic sphere its essential to have high skills of management.

Internal variables of Organization management in Tourism

According to the essence of tourism we can say that its economic activities imply two main directions: forecasting and practical activities that are classified in the following way, namely:

Mission of tourism economic activities:

The mission of tourism economic activities is to create financial, trade and service industries that are oriented on clients and long-term relationships with them, which will be oriented on high quality of service.

The purposes of tourism economic activities: Create position of leader; Raise the quality of service and gain the position of leader in non-price competition; Be considered as the best service industry subject; Be recognized out of the national borders; Establish and develop valuable relationships with consumers, increase their segment; Introduce innovational products and services.

Strategy of tourism economic activities:

Strategy of tourism economic activities is divided into three main strategic business directions: attracting new clients, transfer and transportation, safety and security.

Strategy means significant increase of incomes on account of quality improvement of structure and business effectiveness. Increasing on effectiveness is considered as priority, quality alteration of income structure and increase the stability of financial results. In terms of profit important is the production, goods and service, which tourism economic entity will always offer to customers. These are: qualitative and demand-oriented goods, high level of service.

Priority tasks of tourism business are:

1. Creation of powerful information and realization network;
2. Diversity of market segments in order to increase the number of tourists.

Organizational structure of economic activities belongs to the numbers of internal variables of management of organization in tourism, which has special importance in the modern economic environment, because in the modern economic system, where the level of competition is quite aggravated, any economic activity requires flexible and also approved organizational structure, which will help it to manage activities correctly and to achieve the set goals or the structure of organization in tourism should be such kind that it will provide quick realization of business strategy; based on the above, in our opinion, the most preferable is hierarchical vertical management, where each staff knows what their duties are and what is charged them to do. Where all economic activities are in the hierarchical system or the employer has his direct senior manager who for his part obeys the head of office. Where personnel

policy plays an important role, which is implemented by the relevant unit of economic organization jointly with the senior manager for exactly he/she defines selection and reception of staff.

Informational technologies play an important role in economic activities of tourism in the 21st century, which creates groups of informational systems of economic activities, production facilities of which are: Internet advertising and information - as for individuals as legal entities; Phone and mobile realization - a consumer receives full information and consultation as calling up on the phone number given in the advertisement; Communication information - this means systems of communication serve as receiving as delivery of information and the final aim of this communication is growth of quality of consumers' satisfactory or "production of required product".

The main driving force of the tourism business is labor resources. Successful of economic activity and formation of organizational culture just depends on them. The last one represents the aggregate of market values, belief, established or nonofficial agreements and norms, which should be shared by all members of the organization. It is necessary for: consolidation of personal and optimization of economic activity.

External indicators of organization management in tourism

The external variables are the factors which have no direct or indirect influence on the organization of tourism activities and their influence revealed later. These factors are:

Political and legal factors:

Important political factors is which may be local or internal and global country external.

The impact of internal factors: The Governmental system; Non-Governmental Organizations and Low regulating economic activities.

The global impact of external factors: International legal norms of tourism economic activities; International Organizations.

Economical Factors: During Assessing tourism economic activities important to take into account the country's economical development process, the rate of grows of living standards, the level of competition and the efficient functioning of the market, inflation rate and unemployment rate.

Socio-Cultural factors: demographic changes, way of life and its evolution, the recognized values and their requirements, level of education.

Socio-Cultural factors are the starting indicator, which is reflected in the nature of tourism and economic activity in the international variables of behavior [3].

Tourism systemic factors include such elements as a partner and ex-partner organizations, consumers, rivals, suppliers, controlling authorities and market infrastructure.

Identify opportunities for tourism and economic activities. Comparative analysis

(The maximum score of evaluation is 7. Kakabadze V. method.)

Strong sides	Evaluation	Desired rate		weaknesses	Evaluation	Desired rate	
The goals of the organization	3	6		Technical problems of communication system	-2	0	
Strategy	4	5					
Structure	5	6					
Tacks	4	6		Technical problems of communication system	-3	0	
Technologies	5	7					
Stuff	5	5					
Organizational Culture	5	6		Unconsciousness of reinvest	-1	0	
Financial resources	5	6					
Advertisement	4	6					
Indices	40	53	-13	Indices	-6	0	-6
Trouble	Evaluation	Desired rate		Possibility	Evaluation	Desired rate	
Political and economical in stability	-4	0		Opportunities for structural changes	3	5	
Tightening of competition	-3	-1		Timely introduction of new technologies and skills	5	7	
Artificial monopolies	-2	0					
Indices	-9	-1	-8	Indices	13	19	-6
The success rate	72	Rate of activity		53	The rate of hindrance in Agricultural activity		-15

Based on the survey, statistical data and experts information in Georgia tourism and economic subjects revealed the following strong sides [1; 2]:

- 3 points assessed organizational objectives. Mainly from 7 criterion: Concrete, measurement, achievement, time-definition, interconnectivity, co-ordination between the budget and the tax system.
- The organizational strategy has been awarded 4 points because majority have clearly defined core business direction, particularly: Investment program, sales, however, didn't provide adequate resource management, cargo warehousing and cannot determine the potential tax changes.
- The structure was assessed 5 points. The survey revealed that almost all of the tourist sites in the unit or department responsible for coordination and control of their own tour groups or departments. However almost all the tourist office don't have the psychological service and conflict resolution groups.
- Tasks were assessed 4 points: the majority of travel agencies have a well-formed 4 basic principles: working with people, finances, information and technologies. They pay less attention to qualification measures and information about clients and the personal stuff.
- Level of using technologies has been assessed with 5 points: Tourist organizations of Georgia have average level representative units, which are provided with modern communicative systems with remote service scheme. Remote control and medical service of cargo transportation on tourist route is less developed.
- Personnel activity and qualification has been assessed with 5 points- great part of labor resources of tourist organizations are characterized by professionalism and knowledge level. But their high activity is reduced by non-prospective of promoting and fear of releasing from work.
- Organizing culture has been assessed with 5 points: in most tourist organizations there are strict formal rules, procedures, regulated activity, coordination, detailed working instructions and tourist routes. However, there occurs facts of violation of state laws and there is no contact with professional unions.
- Financial recourses have been assessed with 5 points. Most of tourist organizations have resources of financial capital, authorized capital, own capital business-partner's capital and loan capital relevant to working area. However, the process of formation of insurance capital and creation of reservation funds is less developed.
- Advertising activities have been assessed with 4 points: The following information is shown in the advertisements: goods and service, name, location, quality characteristics of goods, price. Information that is rarely shown in advertisements: delivery of goods, service type, opportunity of buying goods on installments or on sale, conditions in case of goods returning, types of payment for purchased goods.

Weakness of tourist organizations [1; 2]:

- Technical problems of communication system have been assessed with -2 points: Technical problems of communication system delays information delivery and fulfillment of obligations on time.
- High level of service duration has been assessed with -3 points: in many tourism companies internet service, internet marketing and electronic control is not developed. Online shopping requires different approach, and marketing activities through the internet (advertise, research, accounting etc.)
- Unawareness of reinvestment has been assessed with -1 point. Some companies are notable to see perspectives of their activities.

Threats of organizations:

- Political and economical instability has been assessed with -4 points: Generally there is economical crisis and political instability throughout the world. Of course this influenced on tourism activities. In addition there are internal problems of Georgia, for instance: territorial problems of Abkhazia and Tskhinvali, Armenians in Javakheti, unbalanced internal politics, economical politics and reducing number of customers.
- Tightening of competition is assessed with -3 points. Competition is a constant process, which is the basis for increasing service quality, but there is no assessment system of production and service quality in Georgia.
- Artificial monopolies are assessed with -2 points. Any enterprise intends to gain monopoly on the market and these circumstances are supported by weak antimonopoly service and awarding exclusive rights from the Government.

Opportunities of Tourist organizations:

- Opportunities of structural changes are assessed with 3 point. To implement structural changes there are three main resources: own capital, attracted investors' capital and bank loans. There are no financial funds for tourism development, no state programs, also there is not defined priorities of economical development of the country and get information late about changes of world market conjuncture.
- Skills of implementation new technologies on time are assessed with 5 points. There are three main sources and stimulus. Sources are: own capital, attracted investor's capital and bank loans. Stimulus is: competitive environment and open economy. Hampering conditions are: taxation of necessary materials and mechanisms of new technologies, and also there are no allowances for that tourist company, which implements novelties in agricultural activity.
- Improvement of positions on the market is assessed with 5 points. Following circumstances support improvement of positions on the market: ecologically clean environment, different landscape, national traditions, historical monuments and convenient geographical location. Hampering factors: low marketing research culture and limited information.

Conclusion

Tourism as one of the directions of economic industrial activities requires bringing of organizational management in compliance with the modern environment, especially in conditions of intense competition, which creates and develops internal and external parameters of organizational management.

REFERENCES

1. Kakabadze V. (2005). "Philosophy and economy of knowledge-based achievements". // Publishing house "Metsniereba", Tbilisi, Georgian. full p. 460. (in Georgian).
2. Kakabadze V., Maisuradze N. (2011). "Forecasting and Opportunities of Developing cultural-educational tourism". // Publishing house "Universal", journal "Economics and Business", #4-5, Batumi, Georgian. pg. 431-436. (in Georgian).
3. Meskhia I. (2011). At strategy of tourism development in Georgia. // Publishing house "Universal", journal "Economics and Business", #4-5, Batumi, Georgian. p. 128. (in Georgian)

*Nana Maisuradze
Sopo Dekanosidze*

KEY INDICATORS OF TOURISM ORGANIZATIONAL MANAGEMENT

Annotation

Classification of two major directions of tourism – forecasting and practical activities, which are based on internal and external factors of organizational management of tourism – is given in the present article. Following are the internal factors of organizational management: Mission of tourism activities; Aims of tourism activities; Strategy of tourism activities; Objectives of tourism activities; It is said in the article that informational technologies have important impact on internal parameters of tourism, which create groups of industrial activity information system and has following means of production: Internet advertising; Telephone and mobile sales; Communication information. Following are the external parameters of management of tourism organization: Political and legal factors; internal factors of influencing country; influencing global external factors; Economic and social-cultural factors;

Article also covers comparative analysis for determination of abilities of tourism industrial activities, which was developed by us based on practical observations and is a research innovation.

ირაკლი მაკალათია

სიღარიბისა და უმუშევრობის პრობლემები საქართველოში გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე

სიღარიბე და ეკონომიკური უთანასწორობა თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად რჩება. მიუხედავად მსოფლიო გლობალიზაციის მაღალი ტემპებისა, ცხოვრების დონის მიხედვით მსოფლიოს რეგიონები ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან. პროცენტულად, სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონეა აღმოსავლეთ და სამხრეთ აზიის, ცენტრალური და სამხრეთ აფრიკის ქვეყნებში, ასევე ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის აუზის ქვეყნებში. ევროპის კონტინენტზე სიღარიბის შედარებით მაღალი დონით წარმოდგენილი არიან აღმოსავლეთ და სამხრეთ ევროპის ქვეყნები. სიღარიბის შედარებით დაბალი მაჩვენებლებით გამოირჩევიან ევროპის, კერძოდ, ჩრდილოეთ და დასავლეთ ევროპის, ცენტრალური აზიისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნები. რაც შეეხება სიღარიბის დონის მიხედვით კონტინენტების განაწილებას, სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონე აფრიკის, ხოლო ყველაზე დაბალი დონე ევროპის კონტინენტზეა. ღარიბი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ცხოვრობს განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე განსხვავებულია როგორც ქვეყნებს შორის, ასევე ცალკეული ქვეყნის შიგნითაც, ვინაიდან შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის სხვა მაჩვენებლებით საზოგადოების ფენები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ჯინის კოეფიციენტის მაღალი დონე ძირითადად დაბალგანვითარებულ ქვეყნებში არსებობს, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ შემოსავლების არასამართლიანი განაწილება უმეტეს შემთხვევაში ეკონომიკური განვითარების დონესთან არის დაკავშირებული, ამასთან, მას ქვეყანაში ჩამოყალიბებული ტრადიციები და ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება განსაზღვრავს.

სიღარიბე რთული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა და ის ციფრობრივი მაჩვენებლები, რომლებიც დროის გარკვეული მომენტისათვის გვიჩვენებს სიღარიბის დონეს ამა თუ იმ ქვეყანაში ან რეგიონში, საკმარისი არ არის, რადგან სიღარიბე თავისთავად ვერ წარმოიშობა და ამ შემთხვევაში აუცილებელია განვიხილოთ ის ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებს სიღარიბის არსებობას. მათგან ამოსავალ პრობლემას წარმოადგენს შემოსავლების უკმარისობა, რადგან შემოსავლები განსაზღვრავს სიღარიბის ზღვარს ზემოთ და სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ ადამიანთა კატეგორიას. შემოსავლების მიხედვით ხდება მოსახლეობის განაწილება სოციალური სტატუსის მიხედვით. ყველაზე მაღალი შემოსავლის მქონე პირები მიეკუთვნებიან მდიდართა ფენას, შესაბამისად ყველაზე დაბალი შემოსავლის მქონე პირები მიეკუთვნებიან დაბალთა ფენას.

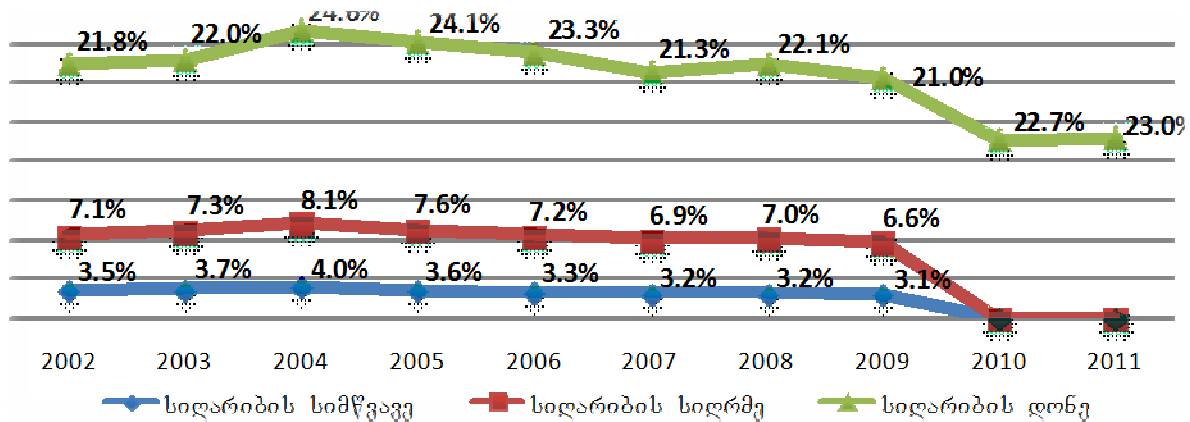
ქვეყანაში, სადაც სიღარიბე მწვავე პრობლემას წარმოადგენს, იქ მაღალია უმუშევრობის დონეც, ვინაიდან დაუსაქმებელი, უმუშევარი ადამიანი სტაბილური შემოსავლის გარეშე რჩება და დამოკიდებული ხდება სახელმწიფოს მიერ გამოყოფილ შემწეობებზე, რაც უკვე მოსახლეობის გარკვეული მასის გაღატაკებასაც ნიშნავს. სიღარიბის შემცირების მთავარ მეთოდს კი დასაქმების პრობლემის მოგვარება წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, საქართველოს რეალობაში ბევრია ისეთი დასაქმებული ადამიანი, რომლის შემოსავალი არ აღემატება საარსებო მინიმუმს (სიღარიბის ზღვარს).

სიღარიბის დონე საქართველოში 1997-2003 წლებში 44.2%-დან 54.5%-მდე გაიზარდა. მოცემულ წლებში, ოფიციალური სტატისტიკით საქართველოს მოსახლეობის ნახევარი სიღარიბეში ცხოვრობდა, რაც ნათელ სურათს გვიქმნის იმ პერიოდის საქართველოს ცხოვრების დონეზე. 2005 წლის სტატისტიკური წელიწადულის მიხედვით 2004 წელს სიღარიბის დონე (საარსებო მინიმუმის მიმართ) შეადგენდა 52.0%-ს, თუმცა მომდევნო, 2006 წლის სტატისტიკურ წელიწადულში საარსებო მინიმუმის ხელოვნურად შემცირების გზით (საარსებო მინიმუმი 137.1 ლარიდან 84.3 ლარამდე შემცირდა) სიღარიბის დონემ იმავე 2004 წელს 32.8% შეადგინა.

2004 წლიდან სიღარიბის მაჩვენებლები გამოითვლება მხოლოდ მედიანური მოხმარების 60%-ისა და მედიანური მოხმარების 40%-ის მიმართ და არც ერთი მაჩვენებელი არ გაიანგარიშება საარსებო მინიმუმის მი-

მართ, რაც, თავის მხრივ, იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში რეალურად არ გვაქვს ღარიბი მოსახლეობის რაოდენობისა და სიღარიბის დონის ამსახველი ოფიციალური სტატისტიკური მაჩვენებლები.

2004-2011 წლებში სიღარიბის დონე მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ მცირდება (დიაგრამა 1), რაც, ერთი შეხედვით, დადებითი ტენდენციის მანიშნებელია, მაგრამ თუ მისი განვითარების დინამიკას მივადევნებთ თვალს, დავინახავთ, რომ 2011 წელს სიღარიბის დონე 7 წლის განმავლობაში მხოლოდ 1.6%-ით არის შემცირებული და ოპტიმიზმის მიზეზსაც ნაკლებად გვაძლევს.

დიაგრამა 1. სიღარიბის მაჩვენებლები მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ²¹² (% ჯამთან)

სიღარიბის დონე მედიანური მოხმარების 40%-ის მიმართ 2004-2011 წლებში 10.9%-დან 10.4%-მდე შემცირდა. კლება მხოლოდ ართიმეტიკული დაკვირვებითაა შესაძენევი, რეალურად კი წინა მაჩვენებლის მსგავსი განვითარების ტენდენციით ხასიათდება და ქვეყნის დაბალი ფენის მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზეც არ მიუთითებს.

სიღარიბის სიმწვავისა და სიღრმის მაჩვენებლების ამსახველი ოფიციალური მონაცემები კი 2009 წლის შემდეგ აღარ ვრცელდება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ღარიბი მოსახლეობის ქვედა ფენებში არსებულ სიღარიბის მაჩვენებლებზე ანალიზს ვეღარ გავაკეთებთ.

სტატისტიკის დეპარტამენტი, სოციალური მომსახურების სააგენტოს წყაროზე დაყრდნობით, გვთავაზობს სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის ხვედრით წილს საშუალო წლიურ მოსახლეობის რიცხოვნობასთან, რასაც 2007-2011 წლებში შემდეგი სახე აქვს (ცხრილი 1).

ცხრილი 1

სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობა და უმუშევრობის დონე საქართველოში²¹³ (% ჯამთან)

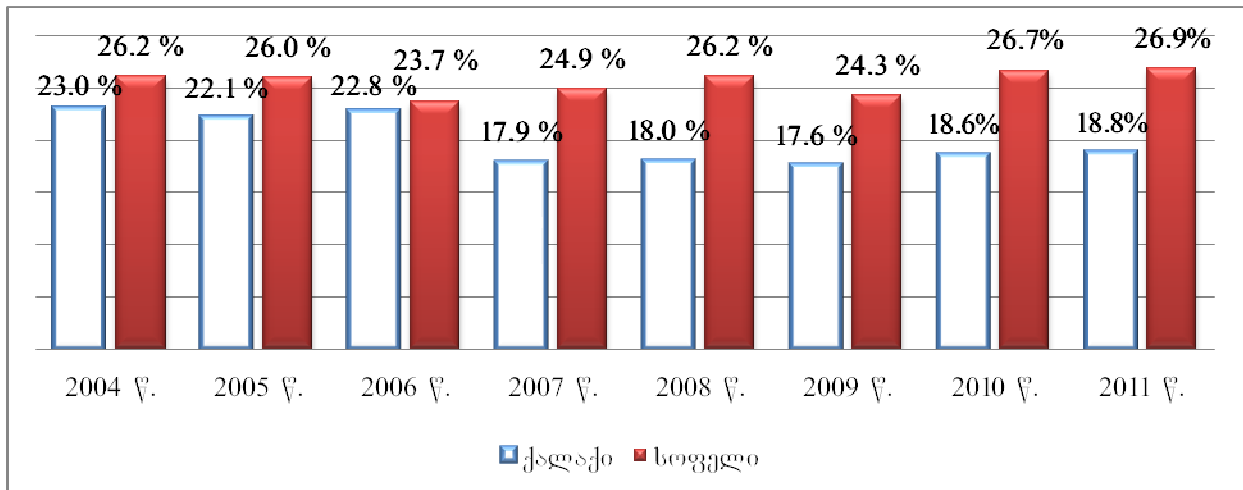
მაჩვენებლები	წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობა		-	-	-	6.4	8.4	9.9	9.7	9.2
უმუშევრობის დონე		12.6	13.8	13.6	13.3	16.5	16.9	16.3	15.1

სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მაჩვენებელი 2011 წელს, 2007 წელთან შედარებით, გაზრდილია. მიუხედავად მატებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალია, მაგრამ აქ გასარკვევია ის, თუ რამდენად რეალურად ასახავს შეფასების ქულათა სისტემა გაჭირვებული ადამიანების მდგომარეობას და მათ წინაშე მდგარ პრობლემებს, რადგან არსებობენ ღარიბი ოჯახები, რომლებიც ვერ სარგებლობენ საარსებო შემწეობითა და სამედიცინო დაზღვევით, ამის მიზეზი კი ის არის, რომ სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო ტექნიკის ქონის გამო, რომლებიც დღევანდელ დღეს ფუფუნების საგანს აღარ წარმოადგენს, მონაცემთა ერთიან ბაზაში მაღალი სარეიტინგო ქულები ერიცხებათ.

განვიხილოთ სიღარიბის დონე ქალაქ-სოფლის ჭრილში (დიაგრამა 2). მოცემული მაჩვენებელი ქალაქში მცირდება, ხოლო სოფელში თითქმის უცვლელი დარჩა, ამასთან, სიღარიბის დონე სოფელში უფრო მაღალია ვიდრე ქალაქში.

²¹² http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

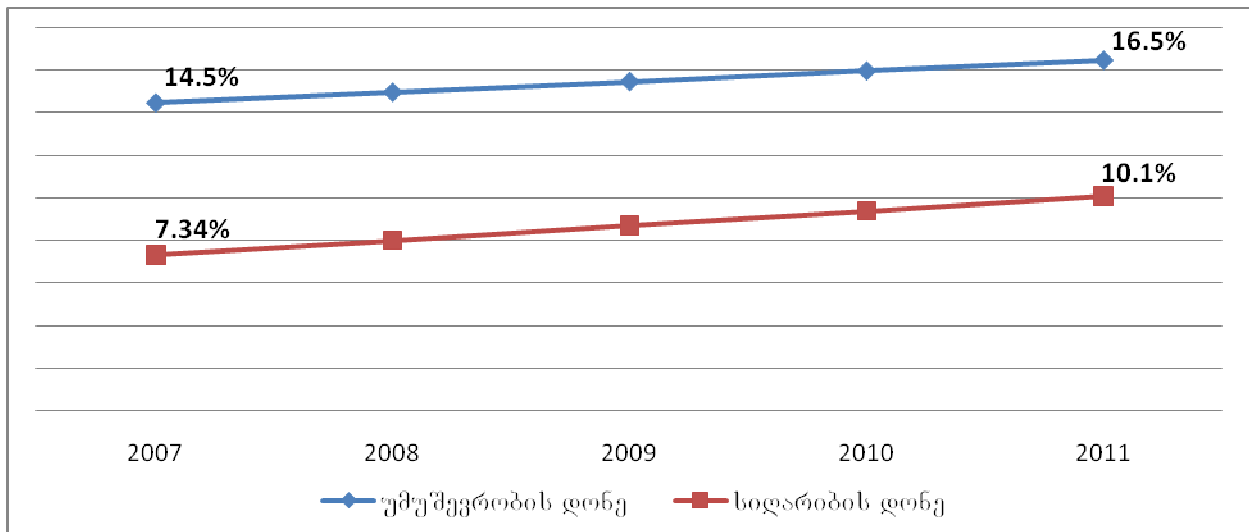
²¹³ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

დიაგრამა 2. სიღარიბის დონე ქალაქისა და სოფლის ჭრილში²¹⁴
(მედიანური მოსმარების 60%-ის მიმართ)

2011 წელს სიღარიბის დონე სოფელში (26.9%) უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ქალაქში (18.8%), სანაცვლოდ უმუშევრობის დონემ სოფელში შეადგინა 6.5%, ხოლო ქალაქში – 26.5%²¹⁵. ცხადია, ეს ორი ფაქტი შეუსაბამობას ქმნის, ვინაიდან იმ რეგიონში, სადაც მაღალია უმუშევრობის დონე, ასევე მაღალი უნდა იყოს სიღარიბის მაჩვენებელი. ჩვენს შემთხვევაში კი მონაცემები საპირისპიროს აჩვენებენ. რეალურად, დასაქმების მაღალი დონე სოფელში მიღწეულია დასაქმებულთა შორის თვითდასაქმებულთა მაღალი ხვედრითი წონის არსებობით, რომელთა უმეტესობაც რეალურად არც არის დასაქმებული და ოჯახში უსასყიდლოდ მომუშავე წევრებს წარმოადგენენ, ამასთან სოფლად მცხოვრები დასაქმებულად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ იმიტომ, რომ მას 1 კა მიწის ნაკვეთი აქვს. მაგალითისათვის, 2011 წელს სოფელში დასაქმებულ ადამიანებში თვითდასაქმებულების წილი შეადგენდა 82%-ს (854 000 თვითდასაქმებული). მსგავსი ტენდენცია შეინიშნება წინა წლებშიც და არსებითად არ იცვლება, ხოლო საქართველოში დასაქმებულთა საერთო რიცხვში თვითდასაქმებულთა მაჩვენებელი 60%-ს აჭარბებს.

განვიხილოთ სიღარიბისა და უმუშევრობას შორის კორელაციური კავშირი. უმუშევრობა პირდაპირ კავშირშია სიღარიბესთან. უმუშევრობის ზრდა სიღარიბის ზრდის მთავარი ფაქტორია და პირიქით, დასაქმებულთა რიცხოვნობის მატება და შესაბამისად უმუშევრობის დონის კლება სიღარიბის შემცირებას იწვევს. საქართველოს მაგალითზე თუ უმუშევრობას მიზეზობრივ ფაქტორად განვიხილავთ, ხოლო სიღარიბეს საშედეგო მოვლენად, ვნახავთ, რომ იზრდება როგორც უმუშევრობის, ასევე სიღარიბის მოსწორებული დონეები. გრაფიკულად მას შემდეგი სახე აქვს (დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. უმუშევრობისა და სიღარიბის მოსწორებული დონეების გრაფიკული გამოსახვა დინამიკაში

²¹⁴ http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

²¹⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

რადგან მიზეზობრივი ფაქტორი (უმუშევრობის დონე) იზრდება, ხოლო ამასთან იზრდება საშუალო მოვლენაც (სიღარიბის დონე), ამ ფაქტორების კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზისას ვიყენებთ წყვილად კორელაციას, შემდეგი წრფივი ფუნქციით: $y = a_0 + a_1 x$

კორელაციის კოეფიციენტი შეადგინა $R = 0.85$, რაც ნიშნავს, რომ მოვლენებს შორის არსებობს მაღალი კორელაციური კავშირი. ასევე სიღარიბის დონის ზრდის პროცესი 72%-ით გამოწვეულია უმუშევრობის დონის მატებით. ხოლო წრფივი ფუნქციას აქვს შემდეგი სახე: $y = -4.153 + 0.824x$, რომლის მიხედვითაც, მიზეზობრივი ფაქტორის, უმუშევრობის დონის 1%-ით ზრდა გამოიწვევს, საშუალო მოვლენის, სიღარიბის დონის 0.8%-ით ზრდას.

ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და შემოსავლების დიფერენციაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ჯინის კოეფიციენტი. საქართველოში მთლიანი სახსრების (მოიცავს ფულად შემოსავლებს, ტრანსფერტებს, სხვა ფულად სახსრებსა და არაფულად შემოსავლებს) მიხედვით ჯინის კოეფიციენტი შეადგენს 0.48-ს¹⁶, რაც მაღალი მაჩვენებელია, აღემატება განვითარებული ქვეყნების ანალოგიურ კოეფიციენტებს და ქვეყანაში ქონებრივ უთანასწორობაზე მიანიშნებს.

საქართველოში სიღარიბის დონისა და ჯინის კოეფიციენტს შორის მაღალი კორელაციური კავშირია, კორელაციის კოეფიციენტი შეადგენს 0.9-ს. ამასთან, ჯინის კოეფიციენტის 0.01 ერთეულით გაზრდა გამოიწვევს სიღარიბის დონის 2.2%-ით გადიდებას.

საქართველოში შინამეურნეობათა შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე აჭარბებს საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმს, მაგრამ ვნახოთ რას წარმოადგენს ეს თანხები 2003 წლის უცვლელი ფასებით, დეფლატორის გამოყენებით, რაც უდრის 1.8-ს¹⁷, 2011 წელს შინამეურნეობათა საშუალო თვიური შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით შეადგენდა 108.4 ლარს (195.2:1.8), რაც მოცემულ წელს 64.4 დოლარის ეკვივალენტია, ხოლო საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი 77.6 ლარს (139.7:1.8), ანუ 46 დოლარს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მსოფლიო ბანკის დებულებით, ღარიბად ითვლება პიროვნება, რომელსაც დღეში შემოსავალი 2 დოლარზე ნაკლები აქვს, მაშინ საქართველოში ყველა შინამეურნეობა საშუალო შემოსავლების მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით სიღარიბის ზღვარზეა, ხოლო საარსებო მინიმუმით – სიღარიბეში.

საქართველოს მეზობელ ქვეყნებში სიღარიბის დონე 2011 წელს შემდეგ სურათს იძლევა¹⁸ აზერბაიჯანში სიღარიბის დონემ 7.6% შეადგინა (მაშინ, როცა ეს მაჩვენებელი 2005 წელს 29.3%-ს შეადგენდა), სომხეთში – 35.0%, ხოლო რუსეთში სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მოსახლეობის 12.8% იმყოფებოდა.

2011 წელს კავკასიის რეგიონში უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონე საქართველოში დაფიქსირდა (15.1%). მოცემულმა მაჩვენებელმა აზერბაიჯანში შეადგინა 5.4%; სომხეთში – 8.1%; ხოლო რუსეთში – 6.6%.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში სიღარიბის ყველაზე დაბალი დონე ბალტიისპირეთის ქვეყნებშია, შემდეგ მოდის აღმოსავლეთ ევროპისა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები, ხოლო სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონე ცენტრალური აზიის ქვეყნებშია დაფიქსირებული.

ქვეყანაში სიღარიბის დასაძლევად მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა წარიმართოს როგორც სოციალური, ასევე ეკონომიკური სიღარიბის დონის შემცირებით.

სოციალური სიღარიბე მოიცავს მოსახლეობის იმ კატეგორიას, რომელთა ოჯახებში კმაყოფილება მყოფთა დიდი რიცხვია, აქვთ არადაამაკმაყოფილებელი ჯანმრთელობა, მარტოხელება, ხანდაზმულება და, როგორც წესი, ნაკლებად არიან დასაქმებულები. სოციალური სიღარიბის დასაძლევად სახელმწიფომ უნდა გაატაროს მოქნილი საპენსიო სისტემა. ისე რომ, ის აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს, ამასთან, საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება უნდა მოხდეს მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების საფუძველზე.

ეკონომიკურ სიღარიბეში ძირითადად ერთიანდებიან უმუშევრები. ამ კატეგორიის სიღარიბის დასაძლევად კი უნდა შეიქმნას სამუშაო ადგილები. ცხადია, სახელმწიფო თავად ვერ შექმნის სამუშაო ადგილებს, მაგრამ შეუძლია სამეწარმეო აქტივობა გაზარდოს სამეწარმეო გარემოს გაუმჯობესებით. სახელმწიფომ, რომლის ეკონომიკურ გეგმებში შედის უმუშევრობის დაძლევა, დახმარების ხელი უნდა გაუწოდოს დამჭირებულებს, რომლებსაც საკუთარი წარმოებისა თუ ბიზნესის გაფართოების შემდეგ საშუალება ექნებათ, უფრო მეტი ადამიანი დაასაქმონ, ვიდრე ამას დღეს ახერხებენ.

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყანაში სიღარიბის შემცირების აპრობირებული და ყველაზე ეფექტური გზა მოსახლეობის დასაქმების პრობლემის მოგვარებაა, რისთვისაც აუცილებელია ქმედითი ღონისძიებების გატარება შრომის ბაზრის ეფექტურობის ზრდის მიზნით. აქ კი უპირველეს მიზანს ღარიბი მოსახლეობის სამუშაო ძალის მწარმოებლურობის ზრდა წარმოადგენს. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად აუცილებელია ყველაზე პრობლემატური საკითხების წამოწევა და მთავრობის მხრიდან მათი დაძლევის მექანიზმების შემუშავება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2011. თბ., 2012.
2. მაკალათია ი. – სიღარიბე საქართველოში: სტატისტიკა და რეალობა (შედარებითი ანალიზი). ეკონომიკა და ბიზნესი. თბ., 2011.
3. აბესაძე რ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III. თბ., 2010.
4. www.geostat.ge

¹⁶ http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

¹⁷ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული – 2010 წელი, გვ.230 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=127&lang=geo

¹⁸ http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/SYA2012/; http://www.armstat.am/file/article/poverty_2012e_2.pdf

5. www.stat.gov.az
6. www.armstat.am
7. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Irakli Makalatia

THE PROBLEMS OF POVERTY AND UNEMPLOYMENT IN GEORGIA AT THE MODERN STAGE OF GLOBALIZATION

Annotation

In the article “The problems of poverty and unemployment in Georgia at the modern stage of globalization” are discussed the problems of poverty and unemployment rate statistics index, in particular:

Changes of poverty indicators and unemployment rate by years. Compared living wage of the average consumer to the households income per capita of population estimates and have made appropriate conclusions.

Also there have been observed poverty level by urban and rural development and reviewing the level of unemployment rate has been detected in error.

There have been displayed the correlation connection between the unemployment rate and poverty level, also between gini coefficient and poverty level and performed the statistical analysis of the indicators.

Conducted research in the article, revealed the modern image of the poverty situation and there have been projected the main ways of the reduction of the unemployment rate and poverty level.

Рамиль Шакир оглы Манафов

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

За последнее время Азербайджан добился существенного экономического прогресса, увеличился его экономический потенциал, что в свою очередь сформировало условия для развития в республике системы здравоохранения и обеспечения эффективного решения проблем, связанных с охраной здоровья населения.

В последнее десятилетие затраты на здравоохранение из госбюджета ежегодно увеличивались и в 2010г. составили 479 млн. манат, что в 11,7 раз больше, чем в 2000г. Вырос общий объем и душевых затрат на охрану здоровья граждан республики.

Однако, несмотря на то, что в абсолютном выражении расходы на здравоохранение продолжают расти, в процентном (от общих бюджетных расходов, а также по удельному весу в ВВП) и в душевом исчислении (52,7 манат) финансирование из бюджета неоправданно низкое и существенно отстает от развитых стран и большинства стран СНГ и стандартов ВОЗ (см. табл. 1). К примеру, в США в 2006 г. здравоохранение в целом поглотило 15,3% ВВП²¹⁹.

Примерно такой же, как из Госбюджета, объем услуг оказан населению официально на платной основе. При этом сохраняется практика неформальной оплаты медицинских услуг. Тем не менее, даже государственные гарантии по предоставлению бесплатной медицинской помощи не имеют полного финансового обеспечения, что ведет к ярко выраженной социально-экономической поляризации населения республики по уровню и качеству медицинского обслуживания. Об этом свидетельствуют данные опросов, проведенных в регионах республики в 1997-2005 гг. при финансовой поддержке Всемирного Банка²²⁰.

Таблица 1

Расходы на здравоохранение в % от ВВП в странах европейского региона (2005-2009 гг.)

Казахстан	2,0	Азербайджан	1,1	Албания	2,8						
Россия	3,0	Украина	3,1	Узбеки-стан	3,2	Румыния	3,8				
Молдова	4,1	Латвия	4,1	Армения	4,1	Польша	4,5	Литва	4,5	Грузия	4,5
Туркме-нистан	5,1	Кыргыз-стан	5,1	Беларусь	5,1						
Греция	6,0	Эстония	6,0	Дания	6,5	Венгрия	6,6	Велико-британия			
Словакия	7,1	Швеция	7,1	Финлян-дия	7,8				6,8		
Испания	8,1	Италия	8,1	Норвегия	8,3	Ислан-дия	8,3	Чехия	8,3	Бель-гия	8,3
Австрия	8,3	Португалия	8,5	Израиль	8,6	Страны ЕС	8,7	Нидер-ланды	8,9		8,3
Македо-ния	9,0	Хорватия	9,1	Франция	9,8						
Швейцария	10	Германия	10,5								

Источник: Данные Госкомстата Азербайджана, Статкомитета СНГ, Евростата

²¹⁹ Соколова Г.Н. Состояние и использование человеческого капитала в Республике Беларусь. Общество и Экономика, №5, 2010, с.85-104

²²⁰ Зойдзе А., Мехтиев Ф. Предложения по Программе Финансирования Здравоохранения в Азербайджане. USAID, ИМС, Abt, CIF, 2006, 35 с.

Исследования показали, что введение официальной оплаты сильно снизило доступность населения к медицинской помощи: каждая третья семья не смогла воспользоваться необходимыми медицинскими услугами из-за их дороговизны.

В последнее время население все чаще обращается в частные медицинские учреждения и к услугам добровольного медицинского страхования (ДМС). Однако, учитывая уровень средней зарплаты в республике, частные медицинские услуги и страхование недоступны большинству населения: оплата услуг частных медицинских учреждений составляет около 5% общих расходов на здравоохранение, а ДМС на сегодняшний день охвачено лишь 0,2% населения республики, тогда как в развитых странах – 70-90% населения²²¹.

В Азербайджане финансирование государственных и коммунальных медицинских учреждений предусматривает выделение средств на их содержание, а не на покрытие затрат в соответствии с выполненными объемами работы. Распределение средств между медицинскими учреждениями осуществляется в зависимости от ресурсных показателей (количества коек, штатных должностей), что мотивирует их к экстенсивному развитию. Сметное финансирование не создает стимулов для повышения эффективности использования ресурсов.

Отметим, что проблема финансового обеспечения остается актуальной даже в развитых странах. В основном, это обусловлено бурным развитием новых, как правило, дорогих медицинских технологий. Даже самые богатые страны с сильным финансированием отрасли вынуждены проводить политику сдерживания затрат, составным элементом которой является определение приоритетов в отношении аллокации ресурсов по отдельным видам медицинской помощи и конкретным медицинским технологиям. Усиливаются требования эксплицитного определения государственных гарантий и ясных правил рационирования медицинской помощи.

В Азербайджане эта проблема стоит еще острее, поскольку, как мы ранее отметили, государственные расходы на здравоохранение существенно ниже, чем в развитых странах. К тому же государственные гарантии носят во многом декларативный и неконкретный характер. Отсутствие ясной границы между ответственностью государства и гражданина порождает стихийное нарастание платности медицинской помощи, даже в ситуации больших вливаний государства в здравоохранение за последние годы.

За годы независимости в отечественном здравоохранении начаты и частично реализованы многочисленные преобразования в различных направлениях. Начат переход первичной помощи на модель общей практики семейной медицины, внедряются стационарозамещающие формы медицинского обслуживания, осуществляется аккредитация медицинских учреждений и лицензирование медицинской практики, развивается стандартизация медицинского обслуживания.

Однако реформы отличаются низкими темпами, непоследовательностью и в ряде случаев противоречивостью процессов. Основными причинами этого являются:

- Отсутствие четко обозначенных целей реформы (как в количественном, так и в качественном отношении);
- Частый пересмотр стратегий реформ, игнорирование научно доказанных или проверенных практикой подходов, форм и методов преобразований.

В ряду основных проблем национальной системы здравоохранения также несбалансированность государственных гарантий медицинской помощи с их финансовым обеспечением и связанное с этим нарастание платности услуг и неравенства доступности медицинской помощи; низкий уровень материально-технического оснащения медицинских учреждений и недостаточная квалификация значительной части медицинского персонала; ограниченные возможности для рационального привлечения личных средств населения; структурные диспропорции (слабое развитие первичной помощи, доминирование в системе больниц, излишние мощности медицинских учреждений и пр.); слабость экономической мотивации персонала и расширение практики неформальной оплаты услуг в медицинских учреждениях.

Отставание отечественного здравоохранения от развитых стран ощущается сильнее, чем отставание многих других ключевых отраслей экономики. Чтобы противостоять новым вызовам, необходимо реформировать систему здравоохранения, повысив ее технологический, организационный и профессиональный уровень. Для этого требуется заметное повышение места здравоохранения в системе бюджетных приоритетов.

Необходимо также провести институциональные преобразования в системе государственного управления и финансирования здравоохранения, создать институциональные условия для эффективного сочетания государственных и частных источников оплаты медицинских услуг. Корпорациям и домохозяйствам должны быть предложены новые формы аккумулирования и расходования средств на укрепление здоровья и лечение. Необходимо развитие здравоохранения сделать важным элементом политики борьбы с малообеспеченностью и бедностью. Для этого следует акцентировать внимание на первоочередной поддержке лиц с тяжелыми заболеваниями, не обладающими достаточными личными средствами для лечения. Уровень финансовой защиты граждан от больших расходов на медицинскую помощь должен стать важнейшим индикатором результативности функционирования системы здравоохранения. В ситуации серьезного удорожания медицинской помощи эта стратегия является социальным и нравственным императивом развития общества.

В последнее время принят ряд программных документов, направленных на системные преобразования сектора здравоохранения, в которых предусмотрено: укрепление финансовой базы и обеспечение устойчивого финансирования системы здравоохранения; увязка объемов государственных гарантий относительно бесплатной медицинской помощи с финансовыми ресурсами здравоохранения; оптимизация сети учреждений здравоохранения в соответствии с потребностями населения; формирование эффективной системы контроля и управления качеством медицинской помощи; обновление материально-технической базы учреждений здравоохранения; осуществление рациональной фармацевтической политики; совершенствование кадровой политики и др. Первоочередное внимание в плане уделено нормативно-правовому обеспечению развития здравоохранения.

В частности, в 2008 г. Распоряжением Президента Азербайджанской Республики И.Алиева утверждена Концепция по реформированию системы финансирования здравоохранения и внедрению обязательного медицинского страхования. В соответствии с планом мероприятий по реализации этой Концепции предусмотрена, в частности, разработка системы

²²¹ Человеческое развитие: количественное измерение и процессы в мировой системе. МЭиМО, 2010, №7, с.102-114.

финансирования медицинских услуг, входящих в базовый (гарантийный) пакет, тарификация медицинских услуг, разработка методов постепенного расширения базового пакета услуг, активизация внедрения ДМС с целью охвата медицинских услуг, не входящих в базовый пакет. Вместе с тем, понадобится еще определенное время для разработки новых управленческих механизмов, соответствующей нормативно-правовой базы, регламентирующей новые отношения в медицине республики.

Развитие здравоохранения, как одного из приоритетных направлений национальной стратегии развития, утвержденной руководством страны, является одной из основных социальных задач нашего государства. В национальной Концепции развития «Азербайджан 2020: взгляд в будущее» последовательным реформам в системе здравоохранения и организации качественных медицинских услуг для населения страны уделено особое внимание.

В связи с этим обратим внимание на следующее. Задачи реформирования азербайджанской экономики будут требовать от правительства увеличения расходов на здравоохранение и, одновременно, предъявлять требования к повышению эффективности использования ресурсов отрасли. Предполагаемый в этом программном документе рост экономики обусловит усиление давления на систему организации и финансирования медицины не только со стороны государства, но и бизнеса и населения.

Повышение удельного веса лиц пожилого и преклонного возраста в структуре населения республики влечет изменения в масштабах и структуре заболеваемости, что требует повышенных затрат на медицинскую помощь и медико-социальное обслуживание.

Рост экономики усилит конкуренцию бизнеса за высококвалифицированную рабочую силу. Это обусловит повышение спроса на эффективно функционирующие системы медицинского страхования и оказания медицинской помощи работникам, прежде всего в крупных компаниях. Кроме того – усилится давление коммерческих структур на государство в плане увеличения финансирования системы здравоохранения и роста эффективности его работы как фактора сокращения производственных издержек.

В Концепции поставлена стратегическая задача повышения удельного веса средних слоев населения в общей численности населения республики. Экономический рост обусловит существенное увеличение доли среднего класса, для которого характерно более ответственное отношение к своему здоровью, желание и возможность вкладывать средства в профилактику и лечение заболеваний. Естественно, он будет предъявлять растущий платежеспособный спрос на медицинскую помощь высокого качества.

Отметим также, что развитие медицинских технологий и появление новых поколений лекарств расширят возможности раннего выявления заболеваний и лечения больных. Вместе с тем, этот прогресс станет серьезным фактором повышения цен на медицинские услуги, поскольку значительная часть новых, современных технологий требует больших инвестиций и текущих затрат. При этом усилиями только медицинских работников будет все сложнее улучшить показатели здоровья населения. Повысится роль и значение комплексного межсекторного подхода, требующего тесного взаимодействия здравоохранения с системами образования и социальной защиты, местными органами власти, бизнесом

Концепция предусматривает также строительство новых, а также перестройку и капитальный ремонт функционирующих медицинских учреждений, проведение реформ во всей системе здравоохранения. Согласно Концепции, борьбу с общественно значимыми заболеваниями государственные органы будут проводить посредством целевых национальных программ.

По нашему мнению, достижение поставленных в Концепции целей политики государства в сфере здравоохранения требует также решения следующих взаимоувязанных задач:

- повышение роли профилактики заболеваний и формирование здорового образа жизни;
- развитие современных медицинских технологий и расширение их доступности;
- улучшение финансового обеспечения государственных гарантий бесплатной медицинской помощи;
- сглаживание неравенства и доступности медицинской помощи для различных групп и слоев населения республики;
- расширение возможностей граждан влиять на систему здравоохранения;
- преодоление структурных диспропорций в системе оказания медицинской помощи;
- создание конкурентного рынка медицинских услуг и расширение возможностей выбора медицинской организации и врача;
- усиление профессиональной и экономической мотивации медицинских работников к повышению качества и эффективности медицинской помощи;
- повышение роли медицинского страхования в отечественном здравоохранении, серьезное увеличение доли лиц, охваченных медицинским страхованием в республике;
- развитие государственно-частного партнерства в решении проблем системы здравоохранения республики;

Таким образом, современные изменения, происходящие в азербайджанской экономике, как и в мировой экономике в целом, предъявляют серьезные вызовы системе отечественного здравоохранения, меняют условия и формы хозяйствования в ней, обуславливают новые требования к использованию финансовых, материальных, трудовых, информационных и иных ресурсов в этой системе, требуют внесения корректив и в соответствующие управленческие решения.

Для достижения азербайджанским здравоохранением уровня мировых стандартов необходимо ускорение реформ в этой сфере. Нужны сильные стимулы для улучшения работы лечебных учреждений, мобилизация сил поддержки реформы со стороны общественности республики.

Ramil Shakir oglu Manafov

PROBLEMS OF IMPROVEMENT OF HEALTH SYSTEM Annotation

In article the current state of health system in Azerbaijan is investigated. The actual problems of health care demanding the decision in the long term are characterized. Measures of organizational and economic and institutional character for improvement of health system of the republic are offered.

ИНОСТРАННЫЙ КАПИТАЛ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Одним из факторов, слагаемых успешного социально-экономического развития, в том числе и национального банковского сектора является интеграция в систему мирохозяйственных отношений, в том числе и глобальную систему движения капитала. В свою очередь, одним из путей достижения этого является либерализация национального рынка, в том числе и рынка банковских услуг. Принято считать, что с одной стороны, либерализация позволяет успешным национальным банкам получить доступ к международным финансовым рынкам, а с другой – способствует повышению капитализации национального банковского сектора, а также конкуренции между кредитными организациями внутри рынка. Однако в современной литературе отмечается и то, что либерализация экономики в целом и банковской системы в частности оказывает двойственное влияние на финансовую стабильность [Базельский процесс: Базель-2 - управление банковскими рисками / В.Н. Вяткин, В.А. Гамза. М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2007. С. 16.].

Азербайджан является кандидатом в ВТО, поэтому есть большая необходимость в либерализации банковского сектора национальной экономики. В то же время было бы неверным игнорировать и такое мнение что, если в банковский сектор Азербайджана начнется интервенция банков входящих в топ 50 или топ 100 банков мира, отечественные банки не выдержат конкуренции. Подобного рода суждения небезосновательны. Например, после вхождения Эстонии в ВТО в этой стране не осталось ни одного банка с эстонским капиталом. Примерно схожая участь постигла банковский сектор Польши. После вступления этой страны в торговую организацию более 70% банков страны были куплены иностранными банками [Отечественные банки могут не выдержать конкуренции // <http://www.echo.az>].

Можно сказать, что в приходе иностранных банков в Азербайджан есть свои плюсы и минусы. Центральный банк Азербайджана (ЦБА) последовательно поощрял и продолжает поощрять приток иностранного капитала в банковский сектор страны. Главный банк страны всегда выражал свою, заинтересованность во вхождении в именно "брендовых" банков, справедливо считая, что именно такие банки создают тонус в банковском секторе, повышают конкуренцию, вынуждают местные банки работать лучше, развиваться, консолидироваться. Кроме того, наряду с притоком инвестиций это означает внедрение современных стандартов менеджмента, новых продуктов, технологий, ноу-хау.

Либерализация банковского сектора позволит сократить ставки по кредитам для малых и средних предприятий, которые сегодня нередко вызывают недовольство у предпринимателей. Кроме этого, это даст возможность банкам выдавать более долгосрочные кредиты.

В то же время, в условиях непрекращающегося мирового финансового кризиса крупные иностранные банки больше заняты решением внутренних проблем, и пока не спешат прийти на формирующиеся рынки, каковым все еще остается Азербайджан. Даже несмотря на отсутствие каких-либо ограничений на деятельность филиалов иностранных банков в Азербайджане.

Каковы характеристики присутствия иностранного капитала в банковском секторе экономики Азербайджана на настоящий момент? С чисто правовой точки зрения,

Количественные же характеристики присутствия иностранного капитала в банковском секторе экономики Азербайджана отражены в отчете Центрального банка Азербайджана (ЦБА) о финансовой стабильности по итогам 2012 года.

На начало 2013 г., после банкротства Birlikbank и RoyalBank число игроков банковского сектора Азербайджана составило 42. В том числе, в стране работают 22 банка с зарубежным капиталом. 8,2% капитала этих банков обеспечивают семь банков, в которых долевое участие иностранного капитала находится на уровне до 10%. Годом ранее семь банков с таким же долевым участием в капитале обеспечивали 7,5% в уставном капитале банков с зарубежным участием. По итогам 2010 г. на пять банков приходилось 8,4%, в 2009 году на шесть банков – 10,3%.

На один банк с иностранным долевым участием на уровне от 10 до 20% приходится 0,7% капитала. В 2011 г. в Азербайджане также действовал один банк с аналогичным долевым участием, который формировал до 2,2% в общем объеме уставных капиталов, в 2010 г. на два банка приходилось 2,6%, в 2009 г. на два банка – 2,7%.

В прошлом году в Азербайджане на шесть банков с зарубежным долевым участием на уровне от 20 до 50% пришелся 21% от капитала, в 2011 году на пять банков – 13,5%, в 2010 г. на шесть банков – 17,9%, в 2009 г. на шесть банков – 16,8%.

В 2012 году в стране действовало три банка с иностранным долевым участием от 50 до 100%, на долю которых пришлось 13,8% от уставного капитала банков с зарубежным участием. Для сравнения, в 2011 г. было пять банков (22,6%), в 2010 г. – четыре банка (22,1%), а в 2009 году – четыре банка (24,7%).

На пять банков со стопроцентным зарубежным капиталом приходится 56,3% уставного капитала всех банков с иностранным участием, работающих в Азербайджане. По данным на конец 2011 г., этот показатель был на уровне 54,2%, 2010 г. – 49%, 2009 года – 45,5%.

В целом, можно констатировать, что в результате капитализации банков изменилась также доля иностранных инвестиций в общей капитальной базе банковского сектора экономики Азербайджана.

В прошлом году к азербайджанскому банковскому рынку был проявлен интерес, как со стороны международных финансовых институтов, так и зарубежных банков.

Из-за повышения инвестиционной привлекательности банковского рынка Азербайджана в ЦБА продолжают поступать обращения от желающих инвестировать в банковскую систему страны. Так, твердые намерения приобрести банк или открыть свой филиал в Азербайджане изъявил турецкий İş Bankası. А в среднесрочной перспективе второй крупнейший частный банк Турции Garanti Bank также намерен войти на азербайджанский банковский рынок.

Из международных организаций – EBRD, IFC и ADB – декларировали готовность участвовать в процессе консолидации банков, как через техническую помощь, так и приобретение доли участия в капитале местных банков.

В свою очередь, сам Азербайджан в 2012 году стал акционером Банк развития и торговли Организации экономического сотрудничества (ЕCOBANK). Он был основан Ираном, Пакистаном и Турцией в 2005 году, и в настоящее время банк состоит из 10 членов, включая Азербайджан.

Itham I. Makhmudov

FOREIGN CAPITAL IN BANK SECTOR OF AZERBAIJAN ECONOMY Annotation

In the article author has described the present posture of affairs with participation of foreign capital in bank sector of Azerbaijan economy. It is used by author from the most last (recent) statistical information from Central bank of Azerbaijan.

Key words: bank sector of Azerbaijan economy, participation of foreign capital, Central bank of Azerbaijan, liberalization of the bank sector.

თამარ მარგინი

საქართველოს აბრობიზნის დაკრედიტების სრულყოფა ლიტვის გამოცდილების საფუძველზე

მსოფლიოში საკვებ პროდუქტებზე შექმნილი დეფიციტის გამო ბევრმა ქვეყანამ სოფლის მეურნეობა პრიორიტეტულ მიმართულებად დაასახელა და აგრარული სექტორის მაქსიმალურად განვითარების აუცილებლობაზე ალაპარაკდა. მათ შორისაა საქართველოც, რომელსაც დიდი აგრარული პოტენციალი გააჩნია. აქ კი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია ამ სექტორში დასაქმებული ადამიანების ხელმისაწვდომობა საკრედიტო პროდუქტებზე. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი – სოფლის მეურნეობის სექტორი ევროეულ წოდებულ მაღალრისკიან სფეროს მიეკუთვნება. ამიტომ, სოფლის მეურნეობაში მომუშავე ადამიანებისთვის დაკრედიტება აუცილებელია, მათთვის კი, ვინც კრედიტს გაცემს - სარისკო.

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს დღესაც ტვირთად აწევს გეგმიური ეკონომიკის სახელმწიფოს მიერ ინიცირებული სასოფლო-სამეურნეო დაფინანსების სტიმულირების და შეზღუდვების კვალი. უადრესად საინტერესოა ყოფილი პოსტკომუნისტური ქვეყნის ლიტვის აბრობიზნის დაკრედიტება, რადგანაც საქართველოს მსგავსად, ლიტვაში პოსტკომუნისტური ბანაკის დაშლის პერიოდისათვის სახელმწიფო ბანკებს არ გააჩნდათ არანაირი გამოცდილება, რომ გამოეკვლიათ მსესხებლის კრედიტუნარიანობა, რადგან ამ დრომდე სახელმწიფო განსახლებავდა, ვის უნდა მიეღო კრედიტი.

ლიტვაში სოფლის მეურნეობაში სიტუაციის გაუმჯობესება სახელმწიფომ სოფლის მეურნეობის, ფერმერების მხარდაჭერისა და შემხვედრი (დაფინანსებული ხორბლის გაყიდვებით) ფონდების შექმნით გადაწყვიტა. 1993 წლიდან ეს ფონდები გასცემდნენ სუბსიდირებულ საპროცენტო განაკვეთიან კრედიტებს რაიონებში, სადაც სასოფლო-სამეურნეო სექტორი დომინირებდა – ფერმერებზე, მიწის ფართობის მოცულობის მიხედვით, საწარმოებზე, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შესყიდვის მოცულობის მიხედვით, და სოფლის მეურნეობის მომსახურების სფეროს საწარმოებზე, მათ მიერ გაწეული დანახარჯების მოცულობის გათვალისწინებით. 1994-1996 წლებისათვის ამ ფონდების მიერ გაცემული ფინანსური სახსრების მოცულობა შეადგენდა სოფლის მეურნეობის დაკრედიტების საერთო მოცულობის 15%-ს.

მიუხედავად ამისა, ამავე პერიოდში სოფლის მეურნეობისათვის საშუალო და ხანგრძლივადიანი სასოფლო-სამეურნეო კრედიტები თითქმის არ იყო ხელმისაწვდომი. სიტუაციის გამოსასწორებლად ლიტვის მთავრობამ იმავე 1997 წელს შექმნა სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდი, რომელიც აძლევს ბანკს გარანტიას, რომ გადაფარავს 70%-ზე მეტ გადაუხდელ კრედიტს (გადაუხდელი კრედიტის 80% გადაიფარება ახალგაზრდა ფერმერებისა (40 წლამდე) და სხვა სოფლის მეურნეობაში მოღვაწე ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, რომლებსაც კრედიტი გრანტით აქვთ მიღებული და თავიანთი პროდუქცია დახვეწული აქვთ.)

სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდის ძირითადი მიზანია იმ საკრედიტო დაწესებულებების გრანტის ქვეშ გაცემული კრედიტების თავდადება, რომლებიც დააკვირებულა: სოფლის მეურნეობაში და/ან მის ალტერნატიულ საქმიანობებში ინვესტიციებსა და გრანტებთან, სოფლის ამხანაგობებთან და ადგილობრივ მოქმედ ჯგუფებთან, პროფესიულ საგანმანათლებლო ინსტიტუტებსა და ორგანიზაციებთან, ექსპერიმენტულ და სასწავლო ფერმებთან, პროექტებში ინვესტიციების დანერგვასთან ლიტვის სოფლის განვითარების 2007-2013 პროგრამის ფარგლებში, ისევე როგორც საწარმოებთან, რომლებიც წართულნი არიან საკვების გადამამუშავებასთან, შესყიდვასთან, რეალიზაციასთან და/ან წარმოებასთან. ასევე გარანტად გამოდის იმ კრედიტის ან საკრედიტო ხაზიც, რომელიც საჭიროა ფერმერთა მიმდინარე აქტივების შესავსებად.

სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდი ახდენს ფულადი სახსრების აკუმულირებას, რათა შეასრულოს თავისი საგარანტიო მისია. ფულადი სახსრების აკუმულაცია ხდება საგარანტიო გადასახადებისაგან, წმინდა მოგებისაგან. 2009 წელს ლიტვის რესპუბლიკის მთავრობამ დაამტკიცა 488 მილიონი ლატი, ადგილობრივი საგარანტიო ლიმიტი სასოფლო კრედიტის საგარანტიო ფონდისათვის. საგარანტიო ვალდებულებები 2009 წლის 31 დეკემბრის მონაცემებით, საკრედიტო ორგანიზაციებისადმი გაცემული იყო 428, 9 მილიონი ლატის ოდენობით.

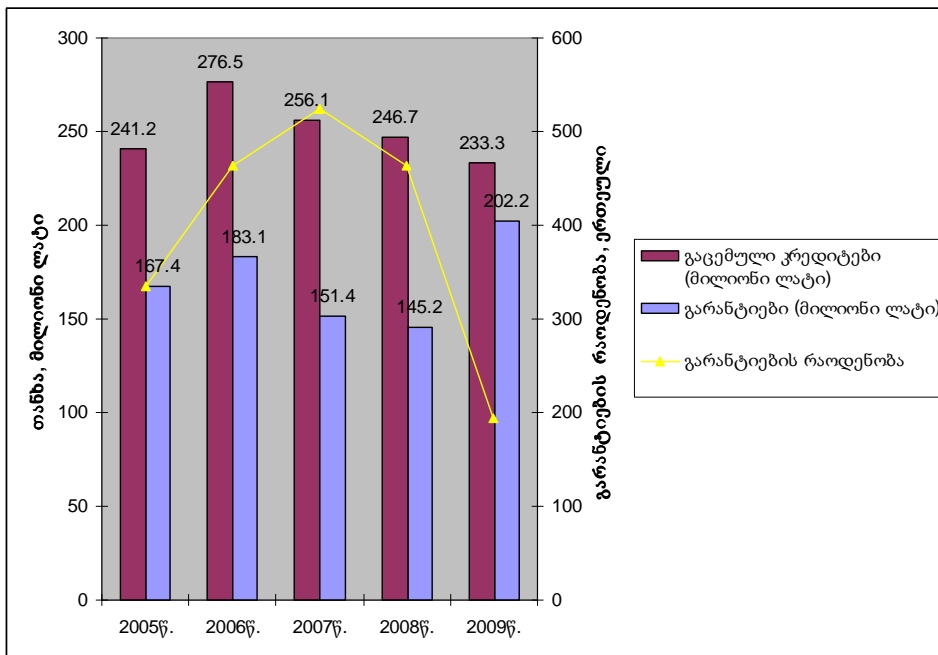
2009 წელს სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდმა გასცა 194 გარანტია, რამაც მთლიანობაში შეადგინა 49,2 მილიონი ლატი, 80,3 მილიონი ლატის კრედიტი გაიცა ფერმერებზე, სოფლის მეწარმეებზე და აბრო-პროდუქციის მწარმოებელ პირებზე. „ლიტვის სასოფლო-სამეურნეო და კვების პროდუქტების ბაზრის რეგულირების სააგენტოზე“ გაცემული იყო 153 მილიონი ლატის კრედიტი გარანტიით. 2009 წელს მთლიანმა გარანტიებმა შეადგინა 202,2 მილიონი, გაცემულმა კრედიტებმა კი 233,3 მილიონი ლატი (გრაფიკი №1).

სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდი მომავალში გეგმავს, გააგრძელოს კრედიტის გარანტირების პროცედურების განვითარება და დარწმუნდეს ბიზნესიდეისა და მისი რეალიზაციის დამაკავშირებელი წყარო.

საზღვარგარეთის გამოცდილების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, გამოვიტანოთ დასკვნები სოფლის მეურნეობის ეკონომიკური სექტორის მთავარ პრინციპებსა და დაკრედიტების ტენდენციებზე და ამოვიჩინოთ საქართველოსთვის მისაღები ელემენტები.

ჩვენ გთავაზობთ, შეიქმნას „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკი“, რომელიც, ერთი მხრივ, დაეფუძნება მსოფლიო აგროსაკრედიტო სისტემის გამოცდილებას, ხოლო, მეორე მხრივ, შეჯერებული იქნება ქართული სოფლის განვითარების სპეციფიკასთან.

„საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ ჩამოყალიბების შედეგად უკვე არსებულ საქართველოს რომელიმე ქსელურ (ფართო ფილიალებით წარმოდგენილ) ბანკზე, ტენდერის სახით უნდა განხორციელდეს დეტალური ტექნიკურ-ეკონომიკური (Feasibility Study) დოკუმენტაციის საფუძველზე ექსკლუზიური უფლებების, მინიჭება საკრედიტო პოლიტიკის ფორმირებისა და განხორციელებისათვის ან გამოყოფილი რესურსი განაწილდეს იმ აგროსაკრედიტო ორგანიზაციებზე, ვინც აგრარული მეურნეობის დაკრედიტებას ეწევა და ის განაწილდეს მათ მიერ გაწეული მომსახურების პროპორციულად.

გრაფიკი №1. გაცემული კრედიტები და გარანტიები (მათ შორის ლიტვის სასოფლო-სამეურნეო და კვების პროდუქტების ბაზრის რეგულირების სააგენტოს) მილიონი ლატი

ეს საშუალებას მოგვცემს, შევამციროთ „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ შექმნისათვის საჭირო თავდაპირველი დანახარჯები, ანუ „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ ჩამოყალიბების შედეგად შეიქმნება ბანკებსა და აგრარულ ბიზნესს შორის სახელმწიფო დამზღვევის სისტემა.

„საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ ექნება რიგი ფუნქციები, რაც განასხვავებს მას კომერციული ბანკებისგან. ჯერ - ერთი იგი გამოვა კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების კრედიტების გარანტიად. გადაფარავს სოფლის მეურნეობაში მოღვაწე ფიზიკური და იურიდიული პირების 70%-ზე მეტ გადაუხდელ კრედიტს. „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკი“ კომერციული ბანკისაგან განსხვავებით, თავის სახსრების განთავსების მიმართულების არჩევისას იხელმძღვანელებს სახელმწიფო პრიორიტეტებით. საკრედიტო რესურსებით აგრარული მეურნეობის გარანტირებული უზრუნველყოფა მხოლოდ კომერციული სტრუქტურების მეშვეობით, პრაქტიკულად შეუძლებელია, რადგან კერძო სტრუქტურა ქვეყნის აგრარული პოლიტიკის პრიორიტეტების განსაზღვრისას ვერ შეძლებს ნეიტრალიტეტისა და ობიექტურობის დაცვას. კრედიტების ფასის განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღებენ არა მხოლოდ მოზიდული რესურსების ფასს (რომელიც ასევე იაფია კომერციული ბანკების ფასებთან შედარებით), ასევე შედავათიანი დაკრედიტების აუცილებლობას და საბაზრო ფასზე დაბალი ფასების დაწესებას. მიზანშეწონილია განხორციელდეს:

- საბიუჯეტო სახსრების მოზიდვა „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ დასაფინანსებლად;
- მთლიანი შემოსავლის მიმართვა სარეზერვო და სხვა ფონდებში;
- შესაძლო არასახელმწიფო მონაწილეების დივიდენდების განსაზღვრა; გადასახადებისაგან გათავისუფლება პირველი სამი წლის განმავლობაში.
- ბანკის არსებული მოვალეობების შესრულებაზე თავდებობა ეროვნული ბანკის მხრიდან.
- კომერციული ბანკების აუცილებელი რეზერვის ნაწილის განთავსება „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ ობლიგაციებში.
- სოფლის მეურნეობის დაკრედიტებიდან მიღებულ შემოსავლებზე საგადასახადო შეღავათების დაწესება.

- სახელმწიფო გარანტიების უზრუნველყოფა ბანკის კრედიტებზე, რომელსაც ის სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის გასცემს.

„საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ დაფინანსების წყაროდ უნდა მივიჩნიოთ:

- სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრები;
- ბანკის ობლიგაციების რეალიზაციიდან მიღებული სახსრები;
- სახსრები, რომლებიც შემოვა კომერციული ბანკების თანადაფინანსების პირობებით;
- რეინვესტირების და საგარანტიო საკომისიოს შედეგად მიღებული შემოსავალი;

ბანკის ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე საბიუჯეტო სახსრების მოზიდვა აუცილებელია საწესდებო კაპიტალის ფორმირებისთვის. „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკმა“, რომელიც გამოდის სახელმწიფო სახსრების მთავარ მესესხებლად, თავის თავზე უნდა აიღოს საკრედიტო ხელშეკრულებების მომსახურებაზე, სახსრების მთლიან გამოყენებაზე კონტროლი და კრედიტის თანხისა და პროცენტის თავისდროული დარიცხვა.

დამატებითი სახსრების დაფინანსების მოსაზიდად ერთ - ერთი პრესპექტიული წყაროა ლიტვის „სოფლის მეურნეობის საგარანტიო ფონდის“ მსგავსი საგარანტიო გადასახადების შემოღება [82]. საგარანტიო საკომისიო უნდა განისაზღვროს პროექტის რისკის, კრედიტის ვადის და საკრედიტო თანხის მოცულობის მიხედვით, რა თქმა უნდა, შედარებით დაბალი განაკვეთი დაწესდეს სოფლის მეურნეობაზე გაცემულ კრედიტებზე (მაგალითად 1 წლამდე – 0,7%; 2-3 წელი – 1,5%; 3 წელზე მეტი – 1,5% და ყოველ მომდევნო წელს + 0,4%). ასევე საგარანტიო საკომისიო უნდა შემცირდეს 0.5%-ით იმ პირებზე, ვინც დაახვედრებს თავიანთი მოსავალს.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ბანკის“ საკრედიტო საქმიანობაში შეიძლება გამოყენება დაკრედიტების ბევრად უფრო მრავალფეროვანი სახეობების:

- პროექტის დაფინანსება;
- ექსპორტის დაფინანსება;
- ინვესტიციების საშუალო და გრძელვადიანი დაკრედიტება და სალიზინგო ოპერაციების განვითარება, რადგანაც სოფლის მეურნეობის მეწარმისათვის რისკის შემცირება გარკვეულ საზღვრებში შესაძლებელია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ლიზინგის საშუალებით, როცა გადასახდელი თანხის გამომუშავება ხდება მისი ეფექტური ექსპლუატაციის საშუალებით.

რაც შეეხება დარგობრივ პრიორიტეტებს, აქ უპირველესად ყურადღება უნდა მიექცეს იმპორტჩანაცვლებადი და ძირითადი სასურსათო პროდუქტების წარმოებას (სახელმწიფო პროგრამის მიხედვით), შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპის გათვალისწინებით.

ასევე უაღესად მნიშვნელოვანია ის, რომ კრედიტის თანხის (და პროცენტისაც) გადახდა მოხდეს მოსავლის აღების შემდეგ. გაცემული კრედიტი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მომავალი მოსავალით.

სესხის დაფარვა უნდა მოხდეს არა ანუიტეტის არამედ აგროკრედიტის ძირის ფიქსირებული და კლებადი სარგებლით გადახდის გრაფიკით, რომელიც ხელს შეუწყობს კრედიტის კიდევ უფრო ხელმისაწვდომობას.

ამრიგად, დაკრედიტების კომპლექსური სისტემის ფორმირება, რომელიც დაფუძნებულია კომერციული და სახელმწიფო კრედიტის კომბინირებაზე, არის ერთადერთი გზა ლიკვიდურობის ხაფანგის დასაძლევად. შესაბამისად, სოფლის მეურნეობის დაკრედიტება ბანკების მეშვეობით საბიუჯეტო რესურსების გამოყენების ეფექტიანობისა და მისი სამეურნეო ციკლში სრული მონაწილეობის გარანტია ხდება.

ჩვენ დრმად ვართ დარწმუნებული, რომ შემოთავაზებული სოფლის მეურნეობის დაკრედიტების ახალი სისტემა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სოფლად ფინანსური რესურსების მოზიდვას და მის ეფექტიანად გამოყენებას.

Tamar Margiani

GEORGIAN AGRARIAN BUSINESS CREDITING SYSTEM IMPROVEMENT BY LITHUANIAN EXPERIENCE

Annotation

In the world creation deficit on the food products the world, many countries agriculture is priority direction and begin to speak about agrarian sector as much as possible necessity of development. Among them is Georgia, which has great agricultural potential. Here is one - one of the most important question is accessibility in this sector employed people to the credit resources. The one of the important factors agrarian sector is in so cold high risk field. Because of this crediting of the field employees is necessary and for creditors its risky.

As we know, post-communist countries are still bearing centrally planned economy and agriculture finance incentives and restraints. So it can be very interesting Lithuanian agrarian business crediting system as post-communist country, like Georgia, in Lithuania post-communist camp dissolution, banks lacked any experience in order to evaluate clients' creditworthiness because the choice of the beneficiary of a loan was the state's prerogative. In addition, there was no institutionalized credit market that would be based on the granting and getting of private credits. Due to these factors, the banking sector was found to be poorly prepared or unable to make its contribution in the setting up of a viable agricultural financial market. The agricultural sector that used to be under a strong protection of the state, found itself under a hard economic pressure from the first years of the economic conversion.

Lithuanian Government decided to improve the situation in agriculture by the establishment of agriculture, farmer support funds (financed from wheat sales).

The worlds experience and Georgian recent years practice has shown that only commercial banks are unable to provide the agricultural sector normal functioning and further development without agrarian credit system as they have specifics based only market principles and a constant competitive activities for high profit and reduced risks.

For development of Georgian ownership and agrarian business on current stage is unavoidable creating of "Georgian Agrarian Guarantee Bank" mechanism, what, on the one hand, will be based worlds agrarian crediting system practice and experience and on the other hand will be mixed with the Georgian agrarian specifics.

"Georgian Agrarian Guarantee Bank" will be gerent of agrarian credits dirigible by commercial banks it will cover more than 70% - of the unpaid agriculture credits.

"Georgian Agrarian Guarantee Bank" with the difference with commercial banks, will guided by national priorities in the direction of putting there funds. Setting credit prices take into consideration not only price of admission (which is also cheaper than commercial banks prices) also necessity of low prices preferential crediting and lover pricing than market prices. This gives the possibility bank credit to become of commercial use, means of business stimulation and not organized on money-lend principles profit-oriented values.

The proposed mechanism of agricultural financing aims at the certain „neutralization” of „liquidity trap”, effective development of joint activity of public and private financial resources.

Development of the agricultural sector will enable us to develop Agro-tourism, which becomes conditions of country's poverty reduction and economic development.

The proposed mechanism of agricultural financing aims at the certain „neutralization” of „liquidity trap”, effective development of joint activity of public and private financial resources.

Рашид Магомедали оглу Салахов

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ОТРАСЛЕЙ СФЕРЫ УСЛУГ АЗЕРБАЙДЖАНА

В настоящее время Азербайджан находится на очередном этапе социально-экономических реформ, направленных на создание демократического общества на основе рыночной экономики. Республика все больше интегрируется в цивилизованные мирохозяйственные связи, где ведущими тенденциями стали глобализация экономических отношений и становление постиндустриального общества, социальная переориентация научно-технического потенциала, опережающее развитие тех технологических направлений и поколений техники, которые непосредственно «работают» на человека, улучшение его благосостояния.

Ключевой характеристикой постиндустриальной экономики является сфера услуг. Именно услуги становятся главным результатом труда и именно потребление услуг становится преобладающим способом удовлетворения потребностей человека. Резкое возрастание роли сервисных отраслей в общей структуре хозяйства знаменует переход от индустриальной стадии общества к следующей, отличной от предыдущего этапа развития. Рост значения услуг в современной экономике, стремительное появление новых отраслей и новых видов услуг актуализирует исследование сферы услуг как особого вида экономической активности.

В связи с этим решающее значение приобретает выявление результативных и эффективных способов обеспечения населения услугами соответствующего качества и уровня доступности, формирование стратегических направлений реализации социальной политики государства в части производства услуг, построение обоснованной системы мер регулирования сферы услуг, как фактора повышения качества жизни населения.

Количественные и качественные изменения, имеющие место в сфере услуг страны, требуют более эффективного использования факторов производства, среди которых приоритет должен быть отдан социальным, так как без них невозможно успешное развитие этой сферы особенно в условиях рыночной экономики.

Для трудоемких отраслей, каковыми являются отрасли сферы услуг, особенно важно качество рабочей силы. Хорошо образованные работники быстрее и успешнее выполняют работу. Трудящиеся с высоким интеллектуальным и образовательно-профессиональным потенциалом, характеризующиеся особыми нравственными принципами и ориентациями могут более полно удовлетворить потребности населения в услугах нужного качества и должного количества и номенклатуры.

Касаясь проблемы качества трудовых ресурсов, можно отметить определенное сокращение интеллектуального потенциала в связи с утечкой умов в первые годы независимости республики.

Для повышения качества сферы услуг также требуется качественно новая рабочая сила, имеющая иные, более высокие параметры физического, психического и социального здоровья. Поэтому существенную роль в повышении эффективности использования трудовых ресурсов и, соответственно росте качества услуг играет совершенствование системы здравоохранения.

Первостепенную значимость для повышения качества услуг имеют и организационно-управленческие факторы, качество трудовых отношений, культура, традиции и репутация фирмы, разработка и поддержание брендов, построение эффективных моделей взаимодействия с клиентурой, общественностью и т.п.

Важным фактором, способствующим повышению качества услуг, является культурный уровень рабочей силы, применяемой в соответствующих отраслях, способствующий росту культуры обслуживания.

В потреблении услуг, повышении их качества важную роль играет такой социальный фактор, как уровень доходов населения. Более обеспеченные люди требуют более высокого качества услуг. В этой связи отметим, что в целом ряде отраслей сложился небольшой процветающий оазис, обслуживающий потребности обеспеченных слоев населения в сервисе высокого качества, тогда как в потребительской корзине основной массы населения доля услуг (кроме жилищно-коммунальных) незначительна.

Качество услуг можно также существенно повысить применением грамотного менеджмента, маркетинга, логистики и т.п. услуг.

Наконец, эффективное развитие комплекса услуг Азербайджана на основе повышения их качества невозможно без учета и решения таких проблем как: улучшение условий труда его работников и окружающей экологической

обстановки; обеспеченности жильем; качества медицинского обслуживания; регулирование занятости; применение комплекса мер по социальной защите работников; совершенствование пенсионного обеспечения.

В этой связи преобразования в сфере услуг должны быть направлены на обеспечение всеобщей доступности и общественно приемлемого качества услуг, посредством совершенствования законодательства в этой сфере повышения эффективности медицинского обслуживания, совершенствования системы образования и культурной сферы республики; улучшения конкурентной среды в сфере услуг, с целью адаптации рабочей силы к глобализации и структурным сдвигам. Чрезвычайно важно также создание для трудоспособного населения экономических условий, позволяющих гражданам за счет собственных доходов обеспечивать более высокий уровень потребления услуг.

Рассмотрим вышеуказанные факторы повышения эффективности и качества сферы услуг более подробно.

В соответствии с указаниями Президента Азербайджана в республике предпринимаются беспрецедентные меры по повышению благосостояния населения. В значительной степени возросли бюджетные ассигнования, направленные на развитие системы образования, здравоохранения, культуры, науки, жилищной сферы.

Динамику государственных расходов на социальные цели демонстрирует таблица 1.

Как видим, расходы госбюджета на социальные цели за период 2000-2010 гг. выросли почти в 8,5 раза. В 7,5 раза возросли и социальные расходы на душу населения.

За тот же временной отрезок финансирование системы социальной защиты из Государственного Фонда Социальной Защиты Населения Азербайджана выросло с 146 млн. манат до 1.221млн. манат, т.е. в 8,3 раза. В расчете на одного жителя республики расходы на социальную защиту из ГФСЗНА возросли в 7,4 раза (с 18 манат до 134,2маната).

Таблица 1

Основные показатели финансирования социальной сферы из государственного бюджета Азербайджана за 2000-2010 годы²²²

Показатели	2000	2005	2008	2010
1. Расходы государственного бюджета, млн. манат	764	2140,7	10774,2	12275
2. а. Расходы бюджета на социально-культурную сферу, млн.манат	382,6	843,3	2312,5	3248,0
в % к госбюджету	50	39	21	26
в %-х к ВВП	8,1	6,7	5,8	10,2
3. Численность населения республики, млн.чел.	8,1	8,5	8,9	9,1
4. Всего расходы на душу, манат	47,07	98,59	259,92	356,9

В то же время, вся расходная часть бюджета за эти годы возросла более чем в 16 раз, т.е. темпы роста расходов бюджета за рассматриваемый период превосходили рост расходов на социальные цели в 1,8 раза.

Отметим также, что, несмотря на столь значительный рост, социальные расходы на душу населения в настоящее время в республике более чем в 20 раз меньше, чем в развитых странах. Если учесть, что и удельный вес совокупных расходов на социальную защиту и развитие в ВВП у нас составляет не более 10%, а в развитых странах только расходы на социальную защиту в ВВП составляют в среднем 10-20%, то можно говорить о необходимости усиления социального вектора реформ в республике.

В «Государственной программе по сокращению бедности и устойчивому развитию Азербайджанской Республики на 2008-2015 гг.» и других программных документах абсолютными приоритетами определены реформы секторов, связанных с развитием человеческого капитала, прежде всего, образования и здравоохранения. Поставлена задача повысить эффективность мероприятий в области социальной политики. В числе мер важное место занимают меры по повышению качества и доступности оказываемых населению республики услуг.

Прогресс последних лет обнадеживает, однако данные следующей таблицы 2. свидетельствуют об отставании развития социальной сферы республики от ее положительной общей экономической динамики, а также от параметров развития социальных отраслей развитых стран.

Сравнительный анализ функциональной структуры расходов госбюджета Азербайджана и стран ОЭСР свидетельствует о следующем:

- уровень расходов госбюджета республики (29,5% ВВП) значительно ниже, чем в странах ОЭСР, при этом объем ВВП на душу в республике составил лишь 17,8% среднего показателя по ОЭСР, серьезно отставая от США, Великобритании, Германии и др.;

- Азербайджан значительно отстает от развитых стран по показателям расходов на такие социально значимые отрасли, как социальная защита (2,7%), здравоохранение (1,1%), образование (3,0%) (в странах ОЭСР, соответственно, 18,7%, 6,5% и 5,3%;

Таблица 2

Сравнительный анализ функциональной структуры расходов госбюджета в странах ОЭСР и Азербайджана, в % к ВВП

Азербайджан	Страны ЕС (в среднем, 2005-2007 гг.)							Иные страны ОЭСР (в среднем, 2005-2007 гг.)			
	2010	25 стран ЕС	Англия	Франция	Германия	Чехия	Польша	Венгрия	Канада	Япония	США
ВВП на душу населения,	5,8	32,6	35,7	32,7	34,4	16,2	10,7	13,4	38,5	33,6	45,5

²²² Отчет о деятельности Кабинета Министров Азербайджанской Республики в 2010 г. Баку: 2011, 508 с.

тыс.дол. ²²³												
Расходы госбюджета, всего:	29,5	47,0	43,3	53,0	46,4	44,8	43,3	50,0	39,9	37,4	36,7	
Общегосударств. вопросы	2,3	6,4	4,3	7,2	5,7	4,9	6,1	9,3	7,8	5,8	4,8	
Оборона	2,9	1,6	2,5	2,5	1,0	1,5	1,2	1,3	1,0	1,0	4,2	
Нац.безопас. и правоохран. деятельность	1,7	1,8	2,5	2,5	1,6	2,2	1,7	2,1	1,6	1,4	2,1	
Образование	3,0	5,3	6,0	6,1	4,0	4,9	5,9	5,8	7,2	3,9	6,3	
Здравоохранение	1,1	6,5	6,8	7,2	6,4	7,1	4,4	5,4	7,1	7,0	7,5	
Культура, спорт, досуг	0,4	1,1	1,0	1,5	0,7	1,3	1,0	1,6	0,9	0,2	0,3	
Соц.защита	2,7	18,7	15,6	22,2	21,8	13,2	17,2	16,8	9,4	12,1	7,0	
ЖКХ	0,5	1,0	1,0	1,8	1,0	0,8	1,3	0,9	0,9	0,7	0,6	

Источник: Данные Госкомстата Азербайджана, Евростата, ОЭСР

- несмотря на сравнительно низкий удельный вес затрат на ЖКХ, наши расходы на эксплуатацию и содержание этой сферы выше, чем в развитых странах, что вызвано, в основном, изношенностью основных фондов;

- относительно высокий удельный вес расходов госбюджета на оборону, национальную безопасность, в основном, вызван необходимостью защиты от военной агрессии со стороны Армении, борьбы с терроризмом и, скорее всего, не могут быть уменьшены в ближайшее время.

Таким образом, анализ показывает, что сложившаяся структура госбюджета Азербайджана не в полной мере соответствует стратегическим задачам социального развития страны в условиях необходимости структурной перестройки экономики и инновационного обновления.

Недостаточная синхронность экономических и социальных установок реформирования проявляется во многих аспектах развития таких важнейших составляющих социальной сферы, как система социальной защиты, образование, здравоохранение и культура.

В этом перечне сложно расставить приоритеты, каждое направление чрезвычайно актуально, но вначале хотелось бы остановиться на образовании. По нашему мнению, проблемы образования являются одними из ключевых для устойчивого развития республики, в том числе повышении качества сферы услуг. Образование воспитывает, дает информацию, предоставляет возможности оказания более разнообразных и доступных услуг необходимого качества. Именно это является сегодня ключевым для подготовки кадров в том числе и для сферы услуг.

В республике проводится большая работа по совершенствованию образовательной системы, переходу к европейским образовательным стандартам, претворяются в жизнь программы реформирования различных ступеней образования. Однако сегодня, как и по отношению ко всей социальной сфере, можно говорить об отставании сектора образования от экономической динамики республики. Удельный вес расходов на образование в республике в 2009 г. в ВВП составил 3,3 %, уменьшившись по сравнению с 2000г. на 0,6 процентных пункта. Это, как свидетельствуют данные таблицы 2, намного, особенно если брать абсолютные показатели, меньше, чем в странах ОЭСР. В то же время мировой опыт свидетельствует, что удельный вес расходов на образование в ВВП – 5% - является порогом эффективности, который позволяет обеспечивать экономический рост на инновационной основе²²⁴.

Система образования одной из первых в Азербайджане вступила в сферу рыночных отношений. Негосударственные учебные заведения альтернативны государственным только по способу финансирования, а в остальном функционируют так же. Негосударственные учебные заведения, как правило, высокооплачиваемы. Отметим также, что для компенсации дефицита бюджетного финансирования государственные учреждения были вынуждены расширять практику платного обучения, что серьезно повлияло на доступность образования, в первую очередь, высшего.

В Законе «Об образовании» как стратегическая цель государственной политики в области образования определено повышение доступности качественного образования. По уровню и качеству подготовки - в средней школе, вузах, в послевузовском образовании мы пока еще отстаем от развитых стран. Необходимо серьезно улучшать конкурентоспособность нашей школы и высшего образования.

Сегодня нельзя рассматривать образование отдельно от культуры и науки, в первую очередь, науки фундаментальной, потому что для образования собственно новые знания – создание новых знаний, использование новых знаний – мотивируют развитие образованного человека.

Одним из основных показателей научно-технического потенциала страны является доля внутренних затрат на научные исследования и разработки в ВВП. Согласно мировому опыту, доля научных расходов в ВВП должна быть не менее 3%. В нашей стране эта доля имела тенденцию к уменьшению и составила в Азербайджане в 2010 г. 0,2% (101,2млн. манат). Для сравнения укажем, что в Великобритании и Франции уровень затрат на науку по отношению к ВВП составляет более 2%, а в США и Германии – около 3%.

Пороговое значение доли государственных расходов на научные исследования и разработки, по отношению к ВВП, как одного из показателей экономической безопасности страны, принято считать равным 2%. Из этого следует, что

²²³ Справка: в анализируемом периоде соотношение USD к азербайджанскому манату стабильно: 1 манат = \$1,25

²²⁴ Соколова Г.Н. Состояние и использование человеческого капитала в Республике Беларусь. Общество и Экономика, №5, 2010, с.85-104

достигнутый в республике уровень научно-технической деятельности недостаточен для государства, стремящегося к экономической независимости в сложной международной и военной обстановке.

Материально-техническая база научной сферы – устаревшая. Так, преобладает доля машин и оборудования старше 20 лет, часто используется морально устаревшая вычислительная техника.

Недостаток финансирования из госбюджета восполняется финансовыми поступлениями от непрофильной деятельности, что создает риск утраты профиля научных исследований и разработок.

За период 2000-2008 гг. по различным причинам сократилось и количество научных организаций в республике.

Одним из индикаторов устойчивого инновационного развития является также удельный вес исследователей в численности экономически активного населения. В нашей стране этот показатель в 2010 г. составил 0,54%²²⁵. Это намного меньше, чем в Австрии – 1,12%, Финляндии – 1,94%, Швеции – 1,73%²²⁶.

Подобные тенденции развития научного сектора республики объективно обусловили принятие действенных мер по совершенствованию механизмов и инструментов научной политики Азербайджанского государства. С 2008 г. начался новый этап организационного реформирования этой сферы. В частности, распоряжением Президента Азербайджана была утверждена «Государственная Программа по реализации Национальной Стратегии развития науки в Азербайджанской Республике в 2009-2015 гг.».

Новые принципы финансирования научной деятельности связаны с учреждением в рамках этой программы «Фонда Развития Науки», который стал оказывать на конкурсной основе грантовую поддержку различных проектов, концентрируя ресурсы на приоритетных научных направлениях. Учреждение Фонда позволило расширить конкурентную среду, повысить объективность научной экспертизы, усилить инновационную направленность научного потенциала страны, наладить механизм коммерциализации результатов исследований и разработок.

В данной статье мы смогли осветить лишь отдельные аспекты и проблемы социального развития республики под углом зрения повышения качества оказываемых населению республики услуг. За рамками нашего исследования остались такие актуальные вопросы, как реформа пенсионной системы, стратегия жилищной политики, проблемы социальной поляризации населения, семейная и молодежная политики и др.

Вместе с тем, оценка только некоторых, ведущих секторов сферы услуг республики еще раз показала взаимосвязь и взаимообусловленность социальных и экономических процессов, и что ключом к экономическому прогрессу является ускорение социального развития, модернизация социальной сферы республики. Действия, предпринимаемые в этом направлении, в качестве стратегической цели должны иметь создание современных по мировым стандартам систем социальной защиты, научной деятельности, образования и здравоохранения, как основных предпосылок развития человеческого капитала Азербайджана, и повышения в результате качества отраслей сферы услуг.

Rashad Mahammadali oglu Salakhov

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES OF AZERBAIJAN

Annotation

The article examines the current state of the social services of Azerbaijan. There is a significant increase in budgetary allocations to the development of social protection, education, health, science and culture in the country. Problems of branches of the social services, demanding the decision in the long term are characterized. The article proposes measures of organizational and economic nature to improve the regulation of social services.

ნინო სამკეულაშვილი

საბარეო ვაჭრობის მარკეტინგი და უცხოურ ბაზარზე შესვლის რისკების შეფასება

საქართველოსთან სავაჭრო ურთიერთობებში ევროკავშირის ყველა სახელმწიფო არის ჩართული. დასავლეთთან სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავებას, ქართული ნაწარმის ახალ ბაზარზე დამკვიდრებას ხელს უწყობს ისიც, რომ მოწესრიგდა ორმხრივი სავაჭრო ურთიერთობები, რითაც მოელმა რიგმა სახელმწიფოებმა (მათ შორის აშშ) საქართველოს, განვითარებადი ქვეყნების მსგავსად, მიანიჭეს პრეფერენციების განზოგადებული სისტემით მოსარგებლე ქვეყნის სტატუსი, რომელიც ამ ქვეყნების ბაზარზე საქონლის ექსპორტირებისას არსებული საბაჟო გადასახადის შედავას გულისხმობს. ევროკავშირის პრეფერენციათა განახლებული სისტემა საქართველოს საშუალებას აძლევს, ევროკავშირის ბაზარზე საბაჟო გადასახადების გარეშე შეიტანოს 7200 დასახელების პროდუქცია. ახალი პრეფერენციების სისტემა თურქეთმაც გააგრძელა საქართველოზე, თუმცა, აღნიშნული შედავათი სოფლის მეურნეობის პროდუქციას არ მოიცავს. ზემოაღნიშნული ფაქტები დადებითად იმოქმედებენ საქართველოში დამატებითი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პერსპექტივაზეც.

იმისათვის, რომ საქართველოში პროდუქციის ექსპორტი გაიზარდოს, აუცილებელია ჩატარდეს მარკეტინგული კვლევები, რის საფუძველსაც წარმოადგენს გლობალური გარემოს შესწავლა.

იმ კომპანიებსაც კი, რომლებიც არ აწარმოებენ თავიანთი პროდუქციის მარკეტინგს საერთაშორისო ბაზარზე, მაინც ესაჭიროებათ საერთაშორისო ეკონომიკური გარემოს შეფასება. კომპანია, ძირითადად, რესურსების გადამამუშავებელი მექანიზმია, რომელიც იღებს მასალებს, მუშახელს, მანქანა-დანადგარებსა და ფონდებს. საჭირო რესურსების მოპოვება ხშირად საზღვარგარეთის წყაროებიდან ხდება, თუნდაც არაპირდაპირი გზით. ის, თუ რამდენად კარგად ახერხებს კომპანია შესყიდვას, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კარგად ფლობს იგი საერთაშორისო ხელსაყრელ სიტუაციასა და ვალუტის გაცვლის ბაზარს. საერთაშორისო გარემოს შეფასებისათვის საერთაშორისო კომპანიების მიერ ისევე, როგორც სხვა კომპანიების მიერ, მნიშვნელოვანია მისი ხასიათის წინასწარ განჭვრეტა და სხვადასხვა ფაქტორის ცვლილების სიჩქარის გაანგარიშება: გეო-

²²⁵ Статистические показатели Азербайджана в 2010 г. Баку: изд-во «Сяда», 2010, 869 с.

²²⁶ Индикаторы инновационной деятельности: Стат. сборник. – М.: Росстат, 2009

გრაფიული რეგიონები, ქვეყნები და ა.შ. ეს ხშირად გულისხმობს ყველაფრის ან სათანადო ფაქტორების გარკვეული ნაწილის შეფასებას. ეს ფაქტორებია:

- ინფლაციის შედარებითი კურსი სხვადასხვა ქვეყანაში;
- შედარებითი საერთო ეროვნული პროდუქტი (GNP);
- შედარებითი ხელფასების დონე და მუშახელის არსებობა და ხარისხი;
- კონკრეტულ ქვეყანაში ვალუტის გადაცვლის კონტროლის ბუნება და მასშტაბი (ეს ასევე გულისხმობს შერჩევით სავალუტო კონტროლსა და მიკერძოებულ გადაცვლის კურსის წესებს);

• პროტექციონიზმის მასშტაბი იმპორტის საწინააღმდეგოდ (კვოტები და სავაჭრო კონტროლის მარეგულირებელი აქტები);

• სხვადასხვა ქვეყანაში კორპორაციული, პირადი, აქციონისა და არაპირდაპირი გადასახადების დონე;

• ისეთი საერთაშორისო სავაჭრო საზოგადოების განვითარება, როგორცაა ევროკავშირის, წყნარი ოკეანის ზოლისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ალიანსები და მათ ფარგლებში კომპანიებთან სავაჭრო ურთიერთობების შესაძლებლობა;

- ქვეყანაში ან რეგიონში პოლიტიკური სტაბილურობა;

• ურთიერთვაჭრობის მასშტაბი (სადაც როგორც გამყიდველი, ისე მყიდველი დამოკიდებულნი არიან თანამშრომელურ მონაწილეობაზე და რომლის პირობებშიც ისინი მხარს უჭერენ ერთმანეთს).

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი განვითარების მიმართულება, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ბიზნესის სამყაროში ამ საუკუნის უკანასკნელი 25 წლის განმავლობაში, იყო მისი მზარდი ინტერნაციონალიზაცია. საერთაშორისო ვაჭრობა ყოველთვის არსებობდა, მაგრამ სიახლეს წარმოადგენს მისი მასშტაბი და დაფარვის ზონა.

საზღვარგარეთ ინვესტირების კიდევ ერთი მოტივია, ძირითადი ნედლეულის უზრუნველყოფისა და დაცვის მცდელობა, რაც გამოწვეულია იმ გამოსხაურებით, რომელიც მოჰყვება მსოფლიო მასშტაბით ბუნებრივი რესურსების უკმარისობას ისევე, როგორც მათი პოლიტიკების საშიშროებას. თანამედროვე საერთაშორისო კომპანიების სვლების საპასუხოდ, 1970 წლის დასაწყისიდან ცალკეულმა ქვეყანამ მდგომარეობა იმით დააბალანსა, რომ დაიწყო თავის შეკავება უცხოური ქვეყნისათვის ადგილობრივი სასურველი ნედლეულის მოპოვება-გადამუშავების ნებართვების გაცემაზე. მუშახელის შედარებით დაბალი დანახარჯები საზღვარგარეთის ქვეყანაში კიდევ ერთი მოტივი იყო თანამედროვე საერთაშორისო კომპანიებისათვის, რათა მათ თავიანთი პროდუქციის წარმოება მსოფლიოს გარკვეულ რეგიონებში გადაეტანათ.

უცხოური ბაზრების მარკეტინგულ კვლევაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რისკების შემცირების ხერხებისა და მეთოდების ანალიზს. საზოგადოდ, კომერციულ საქმიანობაში მარკეტინგულმა კვლევამ ბევრი რამ შეიძლება გააკეთოს რისკის შემცირებისა და შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენების მიზნით. საერთაშორისო ბიზნესის შემთხვევაში სამუშაოს დამატებითი სირთულეები აქვს დაშორებისა და შედეგების ინტერპრეტაციის გამო. ამასთანავე, მრავალ ქვეყანაში საჭირო მონაცემები უბრალოდ არ არსებობს და ძალიან ძვირი და ხანგრძლივი პროცესი იქნებოდა ამ მონაცემების შეგროვება.

საერთაშორისო მარკეტინგული კვლევის პროექტის პირველი ეტაპია მეორადი წყაროების გამოყენება კვლევის ქვეშ მყოფი ქვეყნის ზოგადი სურათის შესაქმნელად. ძირითადად, ეს არ წარმოადგენს სირთულეს და პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ შეიძლება ძალიან დიდი მასალა დაგროვდეს. ძირითადი საკითხები, რომელიც უნდა გამოვლინდეს, მოცემულია 1 პირველ ცხრილში.

ამ ცხრილიდან ჩანს, რომ ადრეული სამუშაოს დიდი ნაწილი შესაძლებელია შესრულდეს მეორადი წყაროების საშუალებით. ეს საშუალებები ფართოდაა ხელმისაწვდომი.

ცხრილი 1

ბაზრის ინფორმაცია	ბაზრის ზომა, ბაზრის მოსალოდნელი ზრდა, ადგილმდებარეობა, ძირითადი სეგმენტები, დასხვეწილობა და სეგმენტების შემოსავალი.	მეორადი წყარო, თუ პირვანდელი მოპოვებული ინფორმაცია ოპტიმისტურია, მაშინ პირველწყაროც.
პროდუქციის ინფორმაცია	არსებული პროდუქცია, მანევრებლები და მარკეტინგული ერთობლიობის ატრიბუტები. დიზაინის სტანდარტები, იურიდიული აკრძალვები და ზოგადი სტანდარტები.	მეორადი და პირვანდელი, თუ ოპტიმისტურია.
კონკურენტის ინფორმაცია	ძირითად მწარმოებელთა რაოდენობა და სტრატეგიები, წარმოების გადამწყვეტი ფაქტორები და ახალი შემომსვლელების საფრთხე.	მეორადი მონაცემები და შეზღუდული პირველადი წყარო.
დისტრიბუციის ინფორმაცია	დისტრიბუტორების, ინფრასტრუქტურის, დისტრიბუციის კულტურული სასურველი თავისებურების არსებობა.	მეორადი

კერძოდ:

- ოფიციალური სახელმწიფო სტატისტიკა როგორც სამიზნე, ისე ადგილობრივი ქვეყნიდან;
- სამრეწველო ასოციაციები;
- სამრეწველო სფეროს ჟურნალები და სხვადასხვა გამოცემა;
- ზეეროვნული უწყებები – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი და ა.შ.

- საერთაშორისო პრესა;
- მრეწველთა ორგანიზაციები, რომელთაც ფინანსური ინტერესი აქვთ კონკრეტულ რეგიონში ან ქვეყანაში ვაჭრობის სფეროში;
- სავაჭრო პალატები.

თუმცა მეორადი მონაცემების გამოყენებისას გარკვეული რისკებია გასათვალისწინებელი. როგორებიცაა:

ერთობლიობა – სასურველი ინფორმაცია შეიძლება არ მოიპოვებოდეს, ხოლო აღებული ვალდებულებები შესაძლოა არ იყოს შესაბამისი.

შედარებითობა – ხშირად მონაცემების კლასიფიცირება საკმაოდ შეუსაბამოდ ხდება ან ინფორმაცია სტიქიურად ჯგუფდება. ისეთი პუნქტები, როგორცაა ზრდის მაჩვენებელი და შემოსავლის დონე შეიძლება სხვადასხვაგვარად გაანგარიშდეს და ამასთან დაკავშირებით წყარომ არანაირი დეტალი არ მიაწოდოს.

აქტუალურობა – მრავალი გამომცემელი მიღებულ ინფორმაციას აჯერებს მის ხელთ არსებულ მონაცემებთან, ამოწმებს ამ ინფორმაციის სანდოობას. მაგალითად, მრავალ ქვეყანაში შემოსავალზე გადახდილი გადასახადის მონაცემები საშუალებას იძლევა, გაანგარიშდეს თვით შემოსავალი.

მეორად მონაცემთა შეფასების მცდელობისას ყოველთვის მართებულია ზედმეტი ყურადღების გამოჩენა, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ორგანიზაციის მცირე გამოცდილება აქვს. თუმცა, მნიშვნელოვანია გასსოვდეთ, რომ ამ კვლევის მიზანი არ არის თვით ქვეყნის შესწავლა. მიზანი უბრალოდ მდგომარეობს სტრატეგიისა და მარკეტინგის ზოგიერთ საბაზო კითხვებზე პასუხების გაცემაში:

- მიმზიდველია თუ არა ეს ბაზარი ამა თუ იმ ორგანიზაციისათვის?
- შეუძლია თუ არა ორგანიზაციას უპირატესობის განვითარება ამ ბაზარზე?

ამ შეკითხვებზე ადეკვატური პასუხის გაცემა შესაძლებელია შედარებით მცირე ინფორმაციის საფუძველზე, თუ დაუშვებთ იმას, რომ ხელთ არსებული ინფორმაცია სანდოა.

თუ საწარმო ცდილობს, შეაღწიოს უცხოურ ბაზარზე, მან უნდა გააანალიზოს ბაზარზე შედგენის ალტერნატიული გზები. უცხოურ ბაზარზე შესვლის მრავალი ალტერნატიული სტრატეგია არსებობს. ესენია:

1. *ექსპორტის წარმოება* – პროდუქცია იწარმოება ადგილზე და ხდება მისი საზღვარგარეთ გადაზიდვა ვალუტის სანაცვლოდ ან ბარტერული გარიგების საფუძველზე. ბარტერი ან გაცვლითი ვაჭრობა, როგორც მას ხშირად უწოდებენ, გამოიყენება მაშინ, როდესაც საქმე გვაქვს განვითარებად ქვეყნებთან, რომლებსაც გადასაცემელი პროდუქცია გააჩნიათ, მაგრამ არა აქვთ უცხოური ვალუტა – ასეთი სახის ვაჭრობა შეადგენს მსოფლიო ვაჭრობის დაახლოებით 20%-ს. საქონლის რეალიზაციის მოლაპარაკებები შეიძლება იწარმოებოდეს ადგილობრივი სააგენტოების საშუალებით, რომლებიც მუშაობენ საკომისიო ანაზღაურების საფუძველზე ან ადგილობრივი დისტრიბუტორების საშუალებით, რომლებიც საქონელს უცხოურ ექსპორტის მწარმოებლისაგან და შემდეგ ყიდიან ადგილობრივ მომხმარებლებზე. ამის სანაცვლოდ კომპანიამ შეიძლება დააარსოს ადგილობრივი სარეალიზაციო ოფისი ან ჩამოაყალიბოს უცხოური გაყიდვების შეილობილი კომპანია იმისათვის, რომ გაყიდოს და მომსახურება გაუწიოს თავის საქონელს.

2. *ლიცენზირება* – ეს ის მომენტია, როდესაც ლიცენზიის გამცემი უზრუნველყოფს გარკვეული რესურსებით ლიცენზიის მფლობელს სხვა ქვეყანაში იმისათვის, რომ ამ უკანასკნელმა შეძლოს მსგავსი პროდუქციის წარმოება და ბაზარზე გატანა, რომელსაც საკუთარ ქვეყანაში აწარმოებს ლიცენზიის გამცემი.

3. *საზღვარგარეთ წარმოება* – რაც მიიღწევა უცხო ქვეყანაში საწარმოო დაწესებულებაში პირდაპირი ინვესტიციის საშუალებით – მთლიანი და ნაწილობრივი ერთობლივი საწარმოს სახით, სადაც ორი ან მეტი ფირმა ერთიანდება ისეთიანად სამუშაოდ, რომ ყველა მხარისათვის ეს საქმიანობა ღირებული იყოს. ასეთი საქმიანობა სულ უფრო მომხიბვლელი ხდება გარემო ცვლილებების სისწრაფესთან ერთად.

ამის სანაცვლოდ კომპანიას შეუძლია საზღვარგარეთ დააარსოს მწარმოებელი შეილობილი კომპანია, რომელიც შეიძლება მთლიანად მის საკუთრებაში იყოს ან შესაძლოა ადგილობრივი კაპიტალის გარკვეული სახით მონაწილეობა. ზოგიერთ ქვეყანაში ადგილობრივი მონაწილეობა მოთხოვნას წარმოადგენს – ზამბია მოითხოვს, რომ მისი სახელმწიფო პოლიტიკური კომპანიები ფლობდნენ ნებისმიერი უცხოური კომპანიის შეილობილი კომპანიის 51%. კომპანიებს შეუძლიათ საზღვარგარეთ ჩამოაყალიბონ შეილობილი კომპანიები სულ თავიდან ან შეუერთდნენ, ან შეისყიდონ არსებული საწარმო. “გრინფილდის განვითარება” – ე.წ. მწვანე მინდორზე განვითარება ხშირად გამოიყენება იმ კომპანიების მიერ, რომლებსაც წარმოების ძალიან ტექნიკური დიზაინი და მეთოდი აქვთ. ეს ერთადერთი მეთოდია ახალ ტერიტორიაზე შესაღწევად ან როდესაც არ არის შესაფერისი კომპანიები, რომელთაც სურვილი აქვთ, ვინმემ შეისყიდოს ან ჩაერიოს მათ საქმიანობაში. ამასთანავე, ეს მეთოდი მინიმალურად ამცირებს და თავიდან იცილებს შესყიდვასთან ან გაერთიანებასთან დაკავშირებულ ქცევის პრობლემებს. “გრინფილდის განვითარებას” სჯობია კომპანიების შესყიდვა ან შერწყმა მაშინ, როდესაც:

- დროს გადამწვეტი მნიშვნელობა აქვს;
- შიდა კომპეტენციის ამაღლების ამოცანები აღემატება შესყიდვის დანახარჯებს;
- არ არსებობს არანაირი ცოდნა (ან რესურსები), რომელსაც დაეყრდნობა შიდა განვითარების პროცესი;

- ამ ბაზარზე მოქმედმა სხვა ფირმამ შეიძლება შექმნას ჭარბი მიწოდების სიტუაცია.

შესყიდვასთან და კომპანიის შერწყმასთან დაკავშირებით პრობლემა მდგომარეობს იმ ფორმის პოვნაში, რომელიც თანახმაა გარიგებაზე, მზადაა მოლაპარაკება აწარმოოს სამართლიან ფასზე და შესყიდვის შემდგომ ფაზაზე საქმიანობის გაერთიანების სურვილი აქვს.

Nino Samchkuashvili

MARKETING OF FOREIGN TRADE AND RISK ASSESSMENT OF ENTERING FOREIGN MARKETS

Annotation

In the article is discussed such important issues of Foreign Trade as: foreign trade marketing, at this time raised risk assessment and World experience for entrance in foreign market. Also it is considered Alternative ways, which are used by International Companies to enter in foreign markets.

ნათია სვანიძე

სტრატეგიული მართვის როლი სამრეწველო სამართავში სამხიანობის განვითარებაში

სტრატეგიული მართვა წარმოადგენს პროცესს, რომელიც განსაზღვრავს ორგანიზაციის თანმიმდევრულ მოქმედებას სტრატეგიის დამუშავებისა და განხორციელების საქმეში. მასში შედის მიზნები, სტრატეგიის დამუშავება, საჭირო რესურსების განსაზღვრა და შიდა სფეროების ურთიერთკავშირები, რომლებიც ორგანიზაციას საშუალებას აძლევს, შეასრულოს დასმული ამოცანები მმართველობითი საქმიანობის თავისებურებათა გათვალისწინებით.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა სტრატეგიული მართვის სპეციფიკას. სტრატეგიული მართვა ძირითადად ემყარება ორგანიზაციის პოტენციალს, რამაც უნდა უზრუნველყოს მომავალში მიზნის მიღწევა, აგრეთვე პერსონალისა და ორგანიზაციული სტრუქტურის ადაპტაცია გარემო პირობების ცვლილებებზე და სხვ.²²⁷

ყოველი სამრეწველო საწარმოო პროცესი იწყება გამოსაშვები პროდუქციის დაპროექტებით და თავდება მისი ტირაჟირებით, ანუ სერიული გამოშვებით. ამასთან დაკავშირებით წარმოიშობა ამოცანები, რომლებიც დაკავშირებულია შრომის პროცესის უზრუნველყოფას, ტექნიკურ აღჭურვას, მატერიალურ-ტექნიკურ მომარაგებასა და შრომის საგნების შრომის საშუალებებთან შეერთებასთან.

თანამედროვე პირობებში სამრეწველო წარმოება აყენებს ახალ და რთულ ამოცანებს, რომლებიც მართვის სუბიექტმა – მენეჯერმა უნდა გადაწყვიტოს, რამაც გამოიწვია მართვის ისეთი ახალი ფუნქციების წარმოშობა, რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ უახლეს მეცნიერულ-ტექნოლოგიურ მიღწევათა ოპერატიული დაგეგმვა წარმოებაში.

წარმოების პროცესს ყოველთვის ახლავს მისი ეკონომიკური დასაბუთება. იგი აუცილებელი კომპონენტია წარმოების ტექნიკური უზრუნველყოფის, შრომის ორგანიზაციის, ტექნოლოგიური პროცესების, მომარაგების, გასაღება-რეალიზაციის, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროექტების შემუშავების და სხვა სამუშაოების. ეკონომიკური ფუნქციები გამოხატავს სამრეწველო წარმოებაში მენეჯმენტის მთელი პროცესის ეკონომიკურ შინაარსს. მენეჯმენტის ეკონომიკური მექანიზმი შეიძლება წარმოვადგინოთ როგორც ურთიერთდაამოკიდებულება ეკონომიკურ ამოცანებს, ფუნქციებსა და გადაწყვეტილებებს შორის.

სამრეწველო საწარმოთა ეკონომიკური ხასიათის ამოცანების გადაწყვეტილებებს, საწარმოს ეკონომიკურ პოლიტიკას, როგორც საწარმოს შიგნით, ასევე მის გარე ეკონომიკურ სისტემებთან ურთიერთობაში, განსაზღვრავს მენეჯერი.

ეკონომიკურ ურთიერთობაში, ადამიანის როლის ზრდასთან ერთად, სულ უფრო აქტუალური ხდება ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის როლი, აქ მენეჯმენტის არსი ისაა, რომ იგი სამრეწველო წარმოების მართვაში ყველა სპეციფიკურ საქმიანობას წარმართავს წარმოების სტრატეგიული პოლიტიკის განხორციელების უზრუნველსაყოფად. მენეჯმენტის ეს ფუნქციები, ავითარებს რა შემსრულებელთა ეკონომიკურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ინტერესებს, ქმნის მათი შემოქმედებითი და მაღალმწარმოებლური შრომის პირობებს, ახდენს ყველა სახის ინტერესების კონცენტრაციას საწარმოს საერთო ეკონომიკურ ინტერესებში²²⁸.

მეცნიერები გამოყოფენ საწარმოთა კავშირების ორგანიზაციული ცვლილებების ფაზებს, რომელთა შესწავლა არსებით მნიშვნელობას იძენს სამრეწველო საწარმო მენეჯმენტის დასამკვიდრებლად ქართულ ეროვნულ ბიზნესში. ამჟამად ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღებისათვის აუცილებელი ხდება მეცნიერული მეთოდებისა და მოდელების გამოყენება. მოდელი – ეს არის ობიექტის, სისტემის ან პროცესის წარმოდგენა ორიგინალისაგან განსხვავებული ფორმით. მაგრამ მასში დაცულია მისი ყველა ძირითადი მახასიათებელი. მართვის მეცნიერება ფართოდ იყენებს შემდეგი სახის მოდელებს: თამაშების თეორიის, მარაგების მართვის მოდელებს, წრფივი პროგრამირების, იმიტაციური და ეკონომიკური ანალიზის მოდელებს. რაც შეეხება ახალი მმართველობითი გადაწყვეტის ფორმირების მოდელებს, ისინი ყალიბდებიან ეტაპებად²²⁹.

პირველი ეტაპი – მმართველმა უნდა შეცვალოს მიმდინარე პროცესების პარამეტრები ან კარგად უნდა „გრძნობდეს“ მათ მნიშვნელობას. მან თავიდანვე უნდა გამოავლინოს შემდგომი განვითარების ტენდენცია;

²²⁷ Лямзин О.Л. Стратегический менеджмент. М., 2003. с.18.

²²⁸ Воронин А.В., Шегельман И.Р. Конкуренция на рынке ИТ-товаров и ИТ-услуг: Монография. Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2010. - 300 с.

²²⁹ Токарева В.В. Развитие человеческого капитала на субрегиональном уровне (в малых городах России): научное издание. - Мичуринск-наукоград РФ: Изд-во Мичурин. гос. аграр. ун-та, 2007. - 186 с.

მეორე ეტაპი – თუ მოხდა უმნიშვნელო გადახრა, მაშინ არაა აუცილებელი ახალი გადაწყვეტილებების მიღება, ხოლო თუ გადახრა არსებითია, მაშინ ხელმძღვანელს ესაჭიროება სიფრთხილე;

მესამე ეტაპი – ხელმძღვანელმა უნდა შეადაროს კონკრეტული პარამეტრები საგემოსთან და კონკრეტულ სიტუაციასთან;

მეოთხე ეტაპი – ხელმძღვანელი უნდა ფლობდეს პრობლემებს და გააკეთოს ანალიტიკური დასკვნა;

მეხუთე ეტაპი – ხელმძღვანელმა უნდა ჩამოაყალიბოს გადაწყვეტილების იდეა განვითარების პრობლემების ნეგატიური ტენდენციების შემცირებისათვის. ამის შემდეგ იგი განსაზღვრავს მმართველობითი გადაწყვეტილების დამუშავებისათვის მიზნის ტექნოლოგიის სახეს. ასეთი ტექნოლოგიური სახე შეიძლება იყოს: ინციტატიურ-მიზნობრივი, პროგრამულ-მიზნობრივი და რეგლამენტური;

მეექვსე ეტაპი – მიზნობრივი ტექნოლოგიის არჩევისათვის ჩამოყალიბდება საპროცესო ტექნოლოგიის შემადგენლობა;

მეშვიდე ეტაპი – ხელმძღვანელი ამუშავებს გადაწყვეტილების იდეის ბაზაზე საშუალებებსა და მეთოდებს გადახრების პრობლემების შემცირებისათვის;

მერვე ეტაპი – ხელმძღვანელი აკეთებს მმართველობითი გადაწყვეტილების განხორციელების პროგნოზებს;

მეცხრე ეტაპი – პროგნოზის საუკეთესო შედეგების მიღების შემთხვევაში მტკიცდება შემდგომი მოქმედებების ტექნოლოგია და კრიტერიუმები;

მეათე ეტაპი – კრიტერიუმის შესაბამისად ყალიბდება შეფასების მოდელი.

შესაძლებელია მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების შემდეგი მეთოდების გამოყოფა: სპონტანური, ინტუიციური, განსჯის, ბინარული, მრავალგარიანტული და ძიებითი.

განსაკუთრებით დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს სამრეწველო საწარმოებში სუსტი რგოლების ანალიზის მეთოდს. კერძოდ, ხელმძღვანელი აკეთებს აქცენტს იმ არადაამაკმაყოფილებელ მახასიათებლებზე, რომლებსაც ადვილი აქვს წარმოების პროცესში, ანუ შეცდომებზე. ამ ეტაპზე სამრეწველო წარმოების ხელმძღვანელმა მეტი ყურადღება უნდა დაუთმოს საჭირო ინფორმაციის მიღებას (ბაზრის შესახებ), მომხმარებლისგან და სხვა, ასევე განმეორებად ხრეხებზე და გამოიკვილოს მათი გამოწვევი მიზეზები.

ნებისმიერი საწარმოო პრობლემას აქვს ობიექტური საფუძველი, ანუ სიტუაცია, რომელიც ართულებს სასურველი შედეგების მიღებას. რის გამოც საჭირო ხდება რეალური სურათის რადიკალური ცვლილება. ეს კი გულისხმობს დამატებითი ალტერნატიული გზებისა და გადაწყვეტილებების ძიებას.

სამრეწველო საწარმოო სისტემის ფუნქციონირება გულისხმობს საწარმოო და მმართველობითი პროცესების მჭიდრო ურთიერთკავშირს. საწარმოს მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა – მმართველობითი პროცესები, უზრუნველყოფენ კოლექტივის წევრებს შორის შრომის დანაწილებას.

იმის გამო, რომ სამრეწველო საწარმოების ამოცანები იცვლება შიდა და გარეშე ფაქტორების ზემოქმედებით, ეს ცვლილება კი, თავის მხრივ, ხშირად, საწარმოების ორგანიზაციული სტრუქტურის რესურსების ამოწურვის მიზეზად გვევლინება, აუცილებელი ხდება ამგვარი პროცესების განჭვრეტა, შეფასება, პროგნოზირება მათი თავ-იდან აცილების მიზნით. ამიტომ სამრეწველო საწარმოთა ორგანიზაციული სტრუქტურა თავად უნდა ექვემდებარებოდეს მართვის მეთოდებს. მმართველობითი გადაწყვეტილების ფორმირებისა და ფუნქციონირების მიზანია ორგანიზაციულ-სტრუქტურული რესურსების (მართვის პერსონალი, ინფორმაციული უზრუნველყოფა) მმართველობითი და სამრეწველო საწარმოების სისტემების ამოცანების ურთიერთშესამება. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უმჯობესია საწარმოო სისტემების ფუნქციონირების პირობების წარმოდგენა მოდელებით.

აუცილებელია, სამრეწველო წარმოების ორგანიზაციული სტრუქტურა იყოს მოქნილი. მოქნილობა, თავის მხრივ გულისხმობს მმართველობითი სისტემის მატრიცული და მიზნობრივი სტრუქტურის გამოყენებას. მმართველობითი ფუნქციის გამოყენება კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენადაა იგი დასაბუთებული მეცნიერულად – რაც გამოიხატება საკანონმდებლო აქტებისა და სამრეწველო საწარმოს ნორმატივებთან შესაბამისობაში, ასევე საწარმოო რესურსების რაციონალურ განაწილებაში და ა.შ.

სამრეწველო საწარმოთა საწარმოო კავშირების განსაკუთრებულობას წარმოადგენს ის, რომ თითქმის ყოველი საწარმოთა კავშირის რგოლი არის მართვის ობიექტისა და სუბიექტის სინთეზი. ამასთან, ცალკეულ რგოლებს შეუძლიათ წარმოადგინონ ფუნქციონალურად განცალკევებული ქვესისტემები, რომლებსაც გააჩნიათ თავისი მიზნები და ლოკალური ოპტიმიზაციის კრიტერიუმები. ამიტომ სამრეწველო კავშირების სტრატეგიული მართვის მიზნების მიღწევები უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ინტეგრაციის აუცილებელი დონის ხარჯზე, კოორდინაციისა და დირექტიული მართვის ფირმის მენეჯმენტის მაღალ დონეებში, რაც შესაძლებელია რეალიზდეს განყოფილებების, ინტეგრალური მენეჯერისა და ა.შ სახით.

იმისათვის, რომ სამრეწველო საწარმოს ხელმძღვანელმა (მენეჯერმა) შეძლოს საუკეთესო ალტერნატიული გადაწყვეტილების შერჩევა, აუცილებელია წარმოადგინოს პრობლემის გადაჭრის რამდენიმე ვარიანტი, გააანალიზოს ყველა დადებითი და უარყოფითი მხარე, შეადაროს ისინი სტანდარტებსა და შესაფერის კრიტერიუმებს. ჩვენს ქვეყანაში ხშირია შემთხვევა, როდესაც მენეჯერები ეყრდნობიან თავიანთ გამოცდილებებს და მმართველობით გადაწყვეტილებებს იღებენ ალბათობებისა და მის საფუძველზე დაზუსტებული დასკვნებით.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის მხარდმა კონკურენციამ, სამრეწველო წარმოების ურთულესი პრობლემების გადაწყვეტის აუცილებლობამ, თანამედროვე ტექნოლოგიურმა პროგრესმა, კადრების დენადობამ და არასტაბილურმა გარემომ გამოიწვია ის, რომ ზოგიერთი ორგანიზაცია დიდი პოპულარობით სარგებლობს (მშენებლობის სფერო). მაგრამ აღსანიშნავია ისეთი ნაკლოვანებები, რომლებიც დამახასიათებელია თანამედროვე სამრეწველო საწარმოთათვის, ესენია: სპეციალისტთა მაღალი კონცენტრაცია ვიწრო სამუშაო ადგილებში; მუშაობის არაინტენსიური რითმი; სტიმულირების მაღალი ფონდები (ზოგ შემთხვევაში); ორგანიზაციის წევრების თვითდაშლის მაღალი რისკი და სხვა.

ROLE OF STRATEGIC MANAGEMENT IN INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT**Annotation**

The organizational structure of modern industrial enterprise management is based on characteristics of industrial procedures and stipulates coordinative operation of single components (departments, divisions).

Management of an industrial enterprise has its mission and vision, among them strategic, administrative and operative goals are very important. Strategic mission implies selection of output, market and customers.

The key principles, so-called main regulations and provisions, which must guide leadership to the strategic management of the enterprise, play the main role in outcome of industrial enterprise. The strategic management is based on potential of an organization, which facilitates further achievement of the company goals as well as adaptation of human resources and organization structure to environment and etc.

The article emphasizes certain subsequent shortcomings of the managers' decisions in industrial enterprises.

*Татьяна Владимировна Скиба***ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ**

Социально-экономические трансформации рыночных отношений негативно сказались на развитии агропромышленного производства, уровне жизни и общей социально-экономической ситуации на селе. В условиях деаграризации сельской экономики ключевая роль отводится развитию несельскохозяйственных видов экономической деятельности, что создает благоприятные условия для реализации бизнес инициатив сельчан. Кроме того, традиционные пути заработка в рамках ведения сельского хозяйства перестали обеспечивать желаемый экономический результат, что и привело к поиску нового рода занятий с целью улучшения материального благосостояния семьи. Сельское предпринимательство и основание собственного бизнеса является той альтернативой, что дает возможность сельскому населению выйти из затруднительного материального положения, избежать безработицы, реализовать свой человеческий потенциал, лучшие деловые и профессиональные качества. Именно оно сегодня занимает центральное место в структуре сельской экономики, выступает важным фактором экономического роста, способствует повышению гибкости и адаптации к изменяющимся экономическим и социальным условиям, формирует конкурентную среду, выступает действенным инструментом в борьбе с бедностью.

Невзирая на тот факт, что предпринимательской деятельности и отводят одну из главных ролей в развитии сельских территорий, поскольку оно способствует решению ряда социально-экономических проблем (стабилизирует экономическую и социальную ситуацию на селе, повышает занятость и доходы, сдерживает отток трудоспособного населения в города), участие в нём женской половины сельского населения остается малоисследованным. Женщинам, в основном, отводятся второстепенные роли на экономической арене, а их индивидуальные потребности, предпринимательский потенциал и весомый вклад в экономический и социальный прогресс остаются недооцененными. Отсутствие конкретных данных и недостаточный уровень изученности ситуации требует углубленного исследования, особенно в части, касающейся обеспечения равных прав и возможностей для участия мужчин и женщин в экономических процессах своих территориальных общин, а также преодолении рамочных условий при создании собственного бизнеса, в частности, с целью идентификации гендерных потребностей его участников.

Сельские женщины в значительной мере выполняют двойную работу, исполняя роль оплачиваемых и неоплачиваемых работников и занимаясь семейными заботами, тем самым ограничивая свое время и мобильность заниматься продуктивной работой, в результате чего исчезает время на обучение, профессиональную подготовку и экономическую деятельность. Проблемы в доступе к производственным ресурсам, низкий уровень образования, и социальные нормы, как правило, переводит их сферу в низкооплачиваемой, ниже статусом и значимости работу, где возможности для профессиональной подготовки и продвижения по карьерной лестнице сокращаются, тем самым закрепляя их низкий статус. Кроме того, программы профессионально-технического образования, профессиональной подготовки и предпринимательства для сельских женщин часто характеризуются узким диапазоном видов деятельности, так называемые женские сферы, лишь усиливают их традиционные роли и обязанности. При одновременном повышении их возможностей в получении дохода, такое учение ограничивает возможности получить выгоду в нетрадиционных областях, которые могут предложить более высокий доход женщинам-предпринимателям [1, с. 2].

Как доказывают результаты исследования, именно женщины-предприниматели имеют более низкий уровень образования и чаще сталкиваются с недостатком знаний по специальности по сравнению с коллегами-мужчинами (рис.1).

Рис. 1. Гендерная дифференциация сельских предпринимателей за уровнем образования, %

Источник: собственные исследования.

Уровень образования опрошенных сельских предпринимателей мужского пола выше, по сравнению с аналогичным показателем среди женщин (высшее образование имеют 46% мужчин и вдвое меньше женщин - лишь 22,5%). Преобладающая численность сильного пола и среди тех, кто получил более одно высшее образование 8% против показателя среди женщин 2,5%. Зато подавляющее число женщин получила степень бакалавра, закончили техникумы, колледжи, а именно 52,5%, и получили общее и среднее специальное образование, что составляет 20% против 38% и 8% среди мужчин-предпринимателей соответственно.

Полученные результаты позволяют сделать вывод о гендерном дисбалансе возможностей получения необходимого образования, что приводит к разрыву в образовательном-квалификационном уровне обоих полов и формирует ограничения в дальнейшей профессиональной деятельности.

Сельское предпринимательство является эффективным инструментом социально-экономического развития. Собственный бизнес выступает неотъемлемой частью реализации стратегии по обеспечению сбалансированного экономического развития сельских женщин. Их участие в агропромышленной деятельности гораздо больше, чем показывают статистические данные. В основном это связано с тем, что большую часть работы, выполняемую женщиной на ферме и по дому, относят к повседневной работе. При этом сельские женщины имеют все необходимые ресурсы, чтобы заняться предпринимательством и изобретательный ум и мотивацию и способности.

Предпринимательство является логичным решением роста занятости среди сельского населения. Это помогает создавать рабочие места жителям сел в пределах их собственной социальной системы, что очень полезно для женщин в сельских районах, поскольку это дает им возможность увеличить доход семьи, заботясь о собственном доме и хозяйстве. Кроме того, развитие предпринимательства среди сельских женщин способствует повышению их личных возможностей в принятии решений и приобретении социального статуса в семье и обществе в целом [2, с. 115].

Формирование благоприятного предпринимательского климата способствует ускорению экономического развития сельских территорий. Вместе с тем, предпринимательство имеет высокий уровень зависимости от конкретных действий органов государственной власти и местного самоуправления. Поэтому удельный вес этого сектора в экономике той или иной территории очень в большой степени определяется тем, насколько активно и последовательно проводится линия в его поддержку [3, с. 122]. В Житомирской области этот показатель катастрофически низкий и составляет лишь 9%, львиная же доля сельских предпринимателей, а именно 91% находятся фактически вне поля зрения государства и органов местного самоуправления в контексте обеспечения необходимой поддержки для его развития..

Эффективное ведение сельского предпринимательства возможно лишь при благоприятных социально-экономических условиях, которые стимулируют предпринимателей в развитии собственного бизнеса. Исследования показали, что среда осуществления предпринимательской деятельности более благоприятная для мужчин-предпринимателей, нежели женщин (что подтверждают 66% опрошенных респондентов), в то время среди женщин-предпринимателей этот показатель составляет на 19% меньше, то есть 47%, что свидетельствует о гендерно неравноценных условиях ведения бизнеса (рис. 2). В то же время, 22% мужчин-предпринимателей считают данные условия как такие, что не способствуют развитию собственного дела, с ними согласны и 15% представительниц слабого пола.

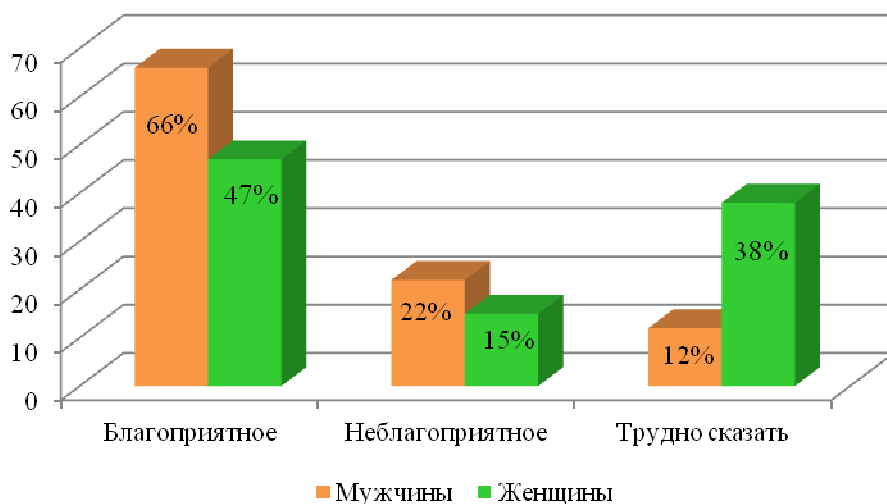

Рис. 2. Оценка среды осуществления предпринимательской деятельности сельскими предпринимателями

Источник: собственные исследования.

Эмпирические исследования позволяют сделать вывод о неблагоприятности условий реализации женщинами предпринимательских инициатив: с одной стороны, происходит ухудшение экономической ситуации в связи с отсутствием возможностей стабильного заработка, ограниченностью источников трудоустройства на основе найма, с другой - существует постоянная необходимость в адаптации к таким условиям жизнедеятельности, которые стимулируют к поиску альтернативных источников заработка, ведущим, а иногда, и единственно возможным из которых является предпринимательская деятельность. Гендерный анализ предпосылок, особенностей осуществления и результатов участия в предпринимательской деятельности указывают также на закономерность преобладания денежных доходов мужчин-предпринимателей над женщинами: 88% против 67% соответственно.

Относительно информационного обеспечения предпринимательской деятельности на селе необходимо подчеркнуть, что результаты исследования показали, существование среди мужчины острой потребности в информации, связанной с новыми подходами к осуществлению предпринимательства (около 66% респондентов); у женщин этот показатель также достаточно высок и колеблется в пределах 62,5%. Женская же половина населения в первую очередь хотела бы пополнить знания в области налогообложения 70%, у представителей сильного пола этот показатель составляет 58% и занимает второе место. Достаточно важным для женщин является вопрос о ситуации в сфере поддержки и развития предпринимательства, такого мнения придерживаются 65% опрошенных респондентов против 46% у их коллег-мужчин. Большое внимание со стороны обоих полов уделяется информации, связанной с поиском новых путей и способов реализации продукции, товаров и услуг, в частности 52% мужского пола сосредотачивают на этом вопросе свое внимание, такого же мнения придерживаются 50% представительниц женского пола. Как мужчины, так и женщины не оставили без интереса вопрос, касающийся особенностей экономической деятельности и учета в сфере сельского предпринимательства, о чем свидетельствуют 28% и 17,5% опрошенных соответственно. Также им необходимы знания о ведении экологического предпринимательства и сельского туризма – здесь зафиксировано почти аналогичную тенденцию концентрации внимания среди предпринимателей обоих полов – 4% и 5% ответов. И только 4% мужчин и 2,5% женщин затруднились с видом информации, которая была бы полезной для дальнейшего успешного осуществления предпринимательства.

Предпринимательская деятельность на селе сегодня рассматривается как образ жизни, который стал следствием, в основном, потери работы и стабильного заработка, а не желание самореализации или активизации лучших деловых качеств и творческого потенциала. Развитие рыночных отношений и сельской экономики в частности создало новые возможности, новые формы экономической активности, самозанятости и предпринимательства, что помогло многим женщинам преодолеть финансовый кризис и улучшить материальное положение семьи. Восприятие предпринимательской деятельности в качестве основного источника дохода подтверждают 88% опрошенных мужчин и 85% женщин-предпринимателей, и только 4 и 7% опрошенных респондентов соответственно отрицают этот факт, ссылаясь на другие, более весомые источники дохода (рис. 3).

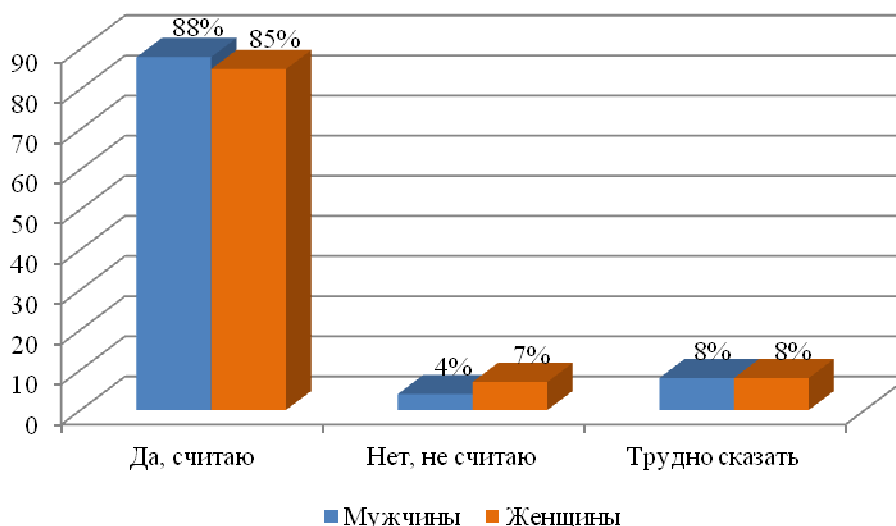

Рис. 3. Способность сельского предпринимательства обеспечить материальное благосостояния семье предпринимателя

Источник: собственные исследования.

Таким образом, анализ предпринимательских практик и результаты исследования показали, что проблема развития предпринимательства на селе в связи с активизацией и возрастающим желанием женщин участвовать в экономических процессах территориальных общин является очень актуальной. В целях обеспечения нормальных условий осуществления предпринимательства женской половиной населения в рамках сельской экономики необходимыми есть формирование действенной гендерно-чувствительной экономической политики, разработка целенаправленного комплекса мероприятий по повышению уровня квалификации и профессиональной подготовки как среди мужчин, так и среди женщин, удовлетворение потребностей в знаниях и информации, необходимых для успешной предпринимательской деятельности. В указанных условиях особое внимание следует сосредоточить, во-первых, на нейтрализации негативного влияния барьеров, сдерживающих реализацию бизнес-инициатив сельского населения; во-вторых, на сокращении разрыва в распределении экономических результатов участия в предпринимательской деятельности; в-третьих, опровергнуть распространенное представление о несостоятельности женщин как субъектов экономических процессов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Empower Rural Women End Poverty and Hunger Unleashing the potential of rural women. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@gender/documents/briefingnote/wcms_174724.pdf.
2. Sharma A., Dua S., Hatwal V. Micro Enterprise Development And Rural Women Entrepreneurship: Way For Economic Empowerment./ A Journal of Economics and Management. – Vol.1. – Issue 6. – 2012. – P. 114-126.
3. Морозова Т. В . Особенности развития малого предпринимательства в сельских поселениях Республики Карелия (на примере Пудожского района) / Т. В. Морозова, Г. Б. Козырева, А. Е. Курило// Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2009. – № 7. – С. 120-130.

Tatyana Skyba

PARTICULARITIES OF THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS: GENDER ASPECT **Annotation**

The paper deals with modern condition of rural business in Ukraine. The article proves the priorities of rural entrepreneurship in the development of rural areas. The interrelation of categories “rural entrepreneurship” and “gender” in modern conditions is presented. The main aspects of the entrepreneurship development on rural areas based on gender are analyzed. The necessity of involvement of women to the rural business is argued. The estimation of rural business environment is realized. The main problems of women's entrepreneurship on rural areas are determined.

ДЕСКРИПТИВНЫЕ МОДЕЛИ УЧАСТИЯ БАНКОВ В КРЕДИТОВАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

Постановка проблемы. Банковский сектор Украины на сегодняшний день продолжает характеризоваться низкой капитализацией и отсутствием реального опыта кредитования инновационного развития экономики. Высокая стоимость ссудного капитала для субъектов бизнеса, проблематичность получения кредита на долгий срок, невозможность в большинстве случаев предоставить соответствующую гарантию или объект залога на фоне недостаточной государственной поддержки выступает существенным барьером на пути внедрения инновационных проектов. В таких условиях хозяйствования, несомненно, следует искать адекватные и научно-обоснованные подходы к моделированию форм участия финансово-кредитных учреждений в предоставлении заемного капитала для ускорения процесса модернизации отечественного производства.

Основной материал исследования. На практике могут возникать три сценария по которым банкам целесообразно по-разному формировать свое поведение по отношению к объекту инновационной деятельности – участие в прибыли предприятия (венчурное кредитование), проектное кредитование и кредитование незавершенного производства научных исследований и разработок [3,4].

За первым сценарием, когда размер процентной ставки по банковскому кредиту (r) меньше рентабельности инновационного проекта (IRR), то банку есть смысл выступать в роли венчурного инвестора. Поскольку проект отмечается высоким уровнем риска из-за внедрения принципиально нового продукта НИОКР, на который имеется коммерческий образец, то банку, мы считаем, следует создать собственный специальный фонд венчурного финансирования. Исходя из реалий сегодняшнего дня, в Украине вследствие низкой капитализации банковского сектора потенциальный размер таких фондов может быть внедрен лишь для реализации мелкомасштабных проектов. На наш взгляд, существенно тормозит развитие такой формы участия отечественных банков в инновационной деятельности не только дефицит заемного капитала и отсутствие соответствующих гарантий на возмещение заемных средств, но и недостаток предыдущего опыта работы с такими проектами. Для того, чтобы их разработать, во-первых, необходимо рассмотреть разные варианты обеспеченности инноватора собственным капиталом для внедрения бизнес-плана, а во-вторых, установить факт наличия гарантий для кредитного учреждения со стороны предпринимателя, то есть наличие залога (см. рис. 1).

Вариант (А) предусматривает, что у собственника инновационного образца есть определенная часть собственного капитала и имущества, которое может выступить в качестве залога. При таких условиях банку целесообразно выступить соучредителем инновационного предприятия, то есть стать владельцем пая в обществе с ограниченной ответственностью или акционером в публичном акционерном обществе. В случае успешной реализации инновационного проекта (вариант (А.1)) кредитное учреждение может рассчитывать на полное возвращение ссуды и всей величины процента (r), а также части чистой прибыли пропорционально его участию в статутном капитале. Если проект окажется провальным (А.2), тогда предприниматель, который выступал, по сути, инициатором его внедрения теряет весь свой капитал и залог. В свою очередь банк окажется в выгодном положении, потому что получит гарантированное имущество. Очевидно, что здесь инноватор страдает наиболее, но следует отметить, что именно предпринимательство осуществляется на страх и риск субъекта хозяйствования, особенно, когда речь идет об инновационном бизнесе.

Вариант (Б) есть фактически усложненной формой предыдущего, поскольку инноватор не может гарантировать банку возвращение инвестированных средств. При таких обстоятельствах участники инновационного предприятия получают целый ряд экономических выгод (вариант Б.1). Выгода для инноватора заключается в возвращении инвестируемых средств и получения в единоличное управление высокоприбыльного бизнеса после его окупаемости, а также доли прибыли в виде дивидендов от участия в капитале. В свою очередь, банковское учреждение получает такие же выгоды, как и при варианте (А.1).

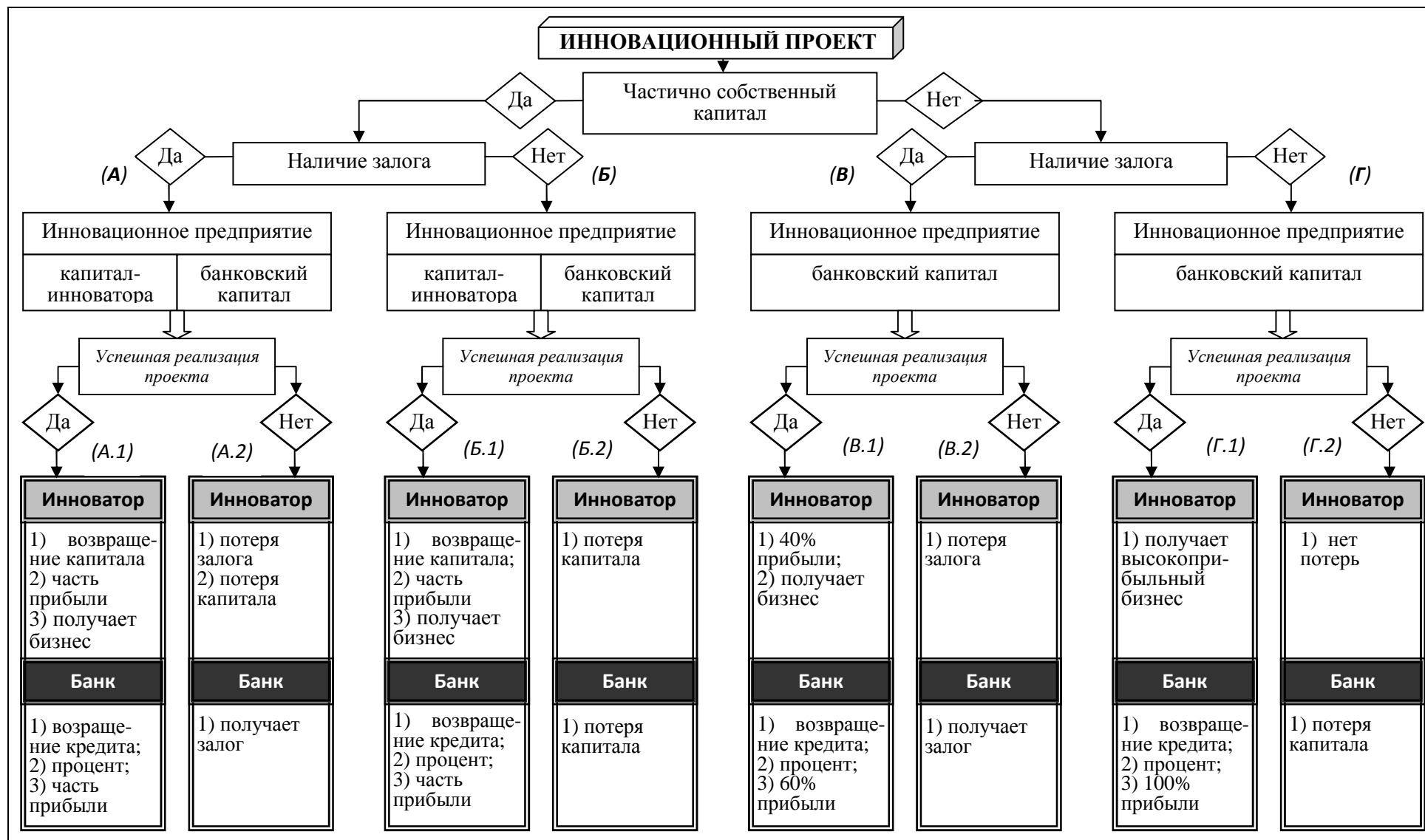

Рис. 1. Дескриптивная модель кредитования банком инновационного проекта через его участие в прибыли ($IRR > r$).

Источник: построено автором

Однако в случае, если проект окажется неуспешным, то банк и предприниматель могут потерять весь вложенный капитал (наиболее нежеланный сценарий). В целом ситуация становится более сложной при условии отсутствия собственного капитала самим предпринимателем-инноватором, который его инициирует. Мы считаем, что тут нужно предложить дополнительное стимулирующее распределение доходов для участников. Понятно, что 100%-м инвестором будет выступать коммерческий банк, который берет на себя практически весь риск инновационного проекта. Если следовать логике, то он должен полностью становиться собственником созданного продукта. Но в таком случае инноватор не будет заинтересован во внедрении личного проекта на практике. Для того, чтобы его мотивировать, следует дифференцировано подойти к процессу участия в прибыли. Так, когда предприниматель имеет необходимый объект залога при отсутствии собственных средств (вариант В.1), то он должен рассчитывать на 40% чистой прибыли в случае успешного внедрения проекта. Кроме того, после его окупаемости банк должен за согласием сторон выйти из числа соучредителей предприятия путем передачи права собственности инноватору, который на протяжении всего периода осуществляет управление реализацией проекта. В свою очередь, банк все равно полностью возмещает свои издержки и получает не только процент, но и 60% чистой прибыли. В варианте (В.2) предприниматель отказывается лишь от права собственности на объект залога в пользу финансового учреждения, которое его автоматически приобретает, компенсируя все свои издержки от венчурной деятельности.

По нашему мнению, если инновационный проект финансируется полностью за счет средств банка, а предприниматель не владеет залогом, то последнему все равно следует осуществлять оперативное управление деятельностью предприятия (вариант Г.1). Банк здесь в полном объеме возвращает собственные деньги с надбавкой в размере ссудного процента и 100% прибыли на авансированный капитал. После окупаемости проекта инноватор получает высокоприбыльный бизнес. Наименее желанным для банка есть вариант (Г.4), когда финансовое учреждение может потерять весь свой вложенный капитал, тогда как потенциальные потери предпринимателя будут равняться нулю.

При ситуации, когда инновационным проектом планируется внедрять в производство уже прошедшую экспериментальное подтверждение на рынке технологию или товар, а внутренняя норма доходности проекта равняется процентной ставке с объективным учетом технических и коммерческих рисков, тогда банку есть смысл заняться проектным кредитованием. Поскольку продукты частично известны потенциальным потребителям, то для уменьшения степени риска, мы считаем за необходимость в качестве своеобразного гарантирования использовать контракты на приобретение инновационной продукции заказчиками, которая будет произведена в будущем (см. рис. 2).

При варианте (А) предусматривается, что у инноватора есть определенная сумма капитала, которая нужна для участия в проектном финансировании. Банк «входит» в проект, предоставляя кредит на его реализацию. В результате достижения коммерческого успеха финансовое учреждение возвращает тело кредита с запланированным процентом, тогда как предприниматель может вернуть свой капитал с прибылью. Кроме того, после окупаемости инновационного проекта последний получает высоко rentable бизнес при условии полного выхода коммерческого банка из проекта. Учитывая, что в схеме гарантирования фигурирует фьючерсный контракт на поставку произведенной со временем продукции, то риск недополучения плановых показателей по проекту есть минимальным. Однако, если инноватор не имеет собственного капитала для принятия участия в проектном кредитовании, то банк может взять на себя полную ответственность за внедрение проекта, то есть профинансировать его на всю сумму проекта. Но при таких обстоятельствах предпринимателю также следует принимать активное участие в процессе управления предприятием. Как вознаграждение он получает функциональный прибыльный бизнес после окупаемости проекта, тогда как к выгодам банка можно отнести не только возвращение тела кредита, но и размера процента. При проектном кредитовании банк может, как принимать участие в управлении, так и контролировать на каждом промежуточном этапе отклонения от плановых показателей, что в своем роде повышает степень гарантий возвращения кредита. Отсюда стает очевидным, что наступление варианта (Б.2) есть маловероятным, кроме того инноватор тут не несет потерь.

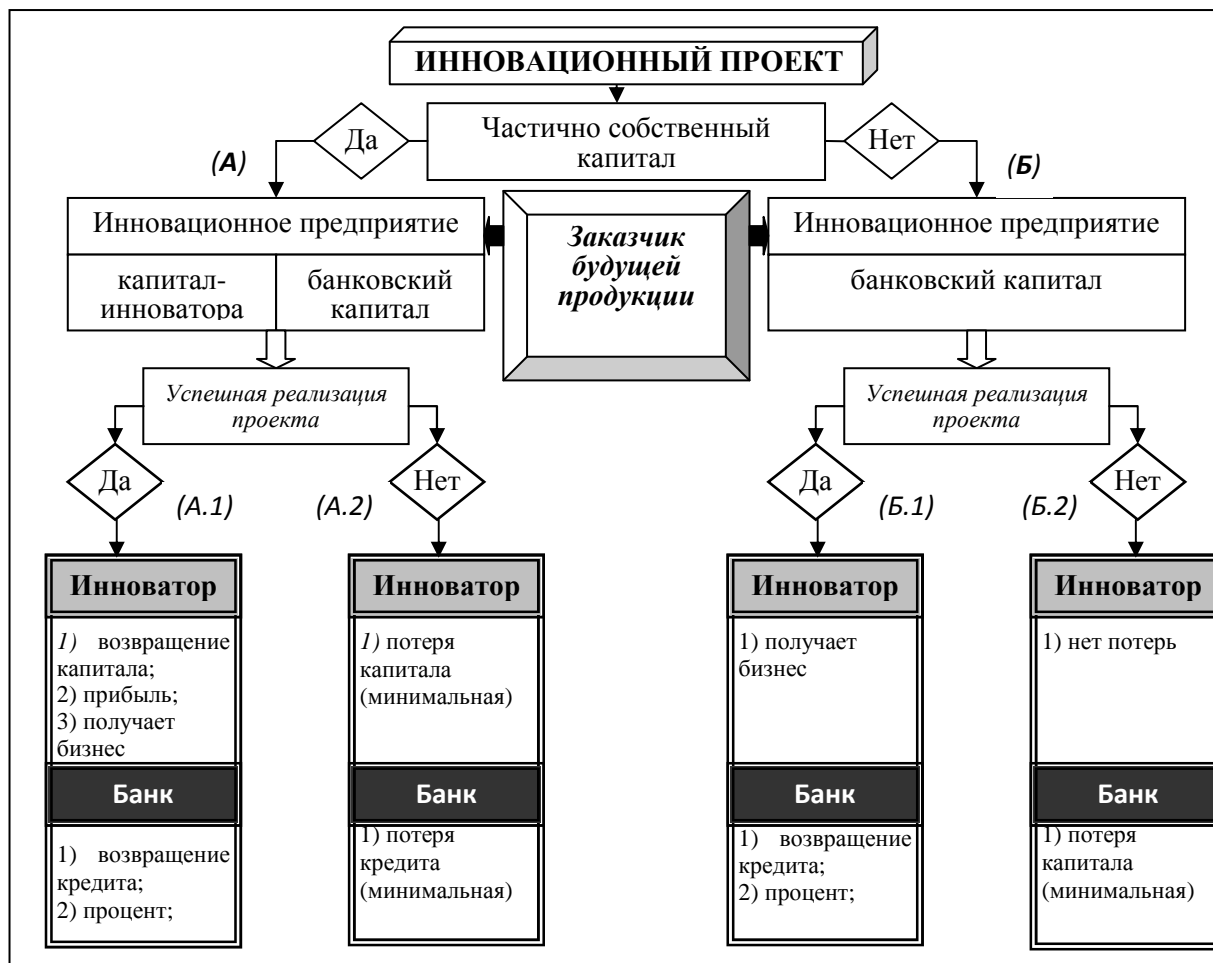

Рис. 2. Дескриптивная модель проектного кредитования банком инновационного проекта при условии, что $IRR = r$.

Источник: построено автором

В целом ряде случаев большинство инновационных проектов, которые внедряются непосредственно в агропромышленное производство, отмечаются тем, что внутренняя норма их рентабельности есть меньше за величину банковского процента за кредит. В таких условиях, на наше убеждение, более оправданным будет применение механизма государственного финансирования и частичной компенсации стоимости кредитных ресурсов с тем, чтобы довести ее до приемлемого уровня (см. рис. 3).

Если предприниматель имеет определенное количество капитала, то он может самостоятельно учредить инновационно-активное предприятие, а дополнительный капитал привлечь в форме традиционного банковского кредита. Следует отметить, что частичная компенсация процентной ставки может осуществляться при помощи финансовых источников Банка развития или путем финансовой поддержки из Государственного инновационного небанковского финансово-кредитного учреждения «Фонда поддержки малого инновационного бизнеса», которое было основано согласно статьи 19 Закона Украины «Про инновационную деятельность» Постановлением КМУ от 12.12.2011 г. №1396. В статуте Фонда в пункте «Цель и предмет деятельности Фонда» в статье 6 указано, что предметом Фонда есть «полная или частичная компенсация за счет средств государственного бюджета, бюджета Автономной Республики Крым и местных бюджетов процента, оплачиваемого субъектам инновационной деятельности банкам и другим финансовым учреждениям за кредитование инновационных проектов»[1].

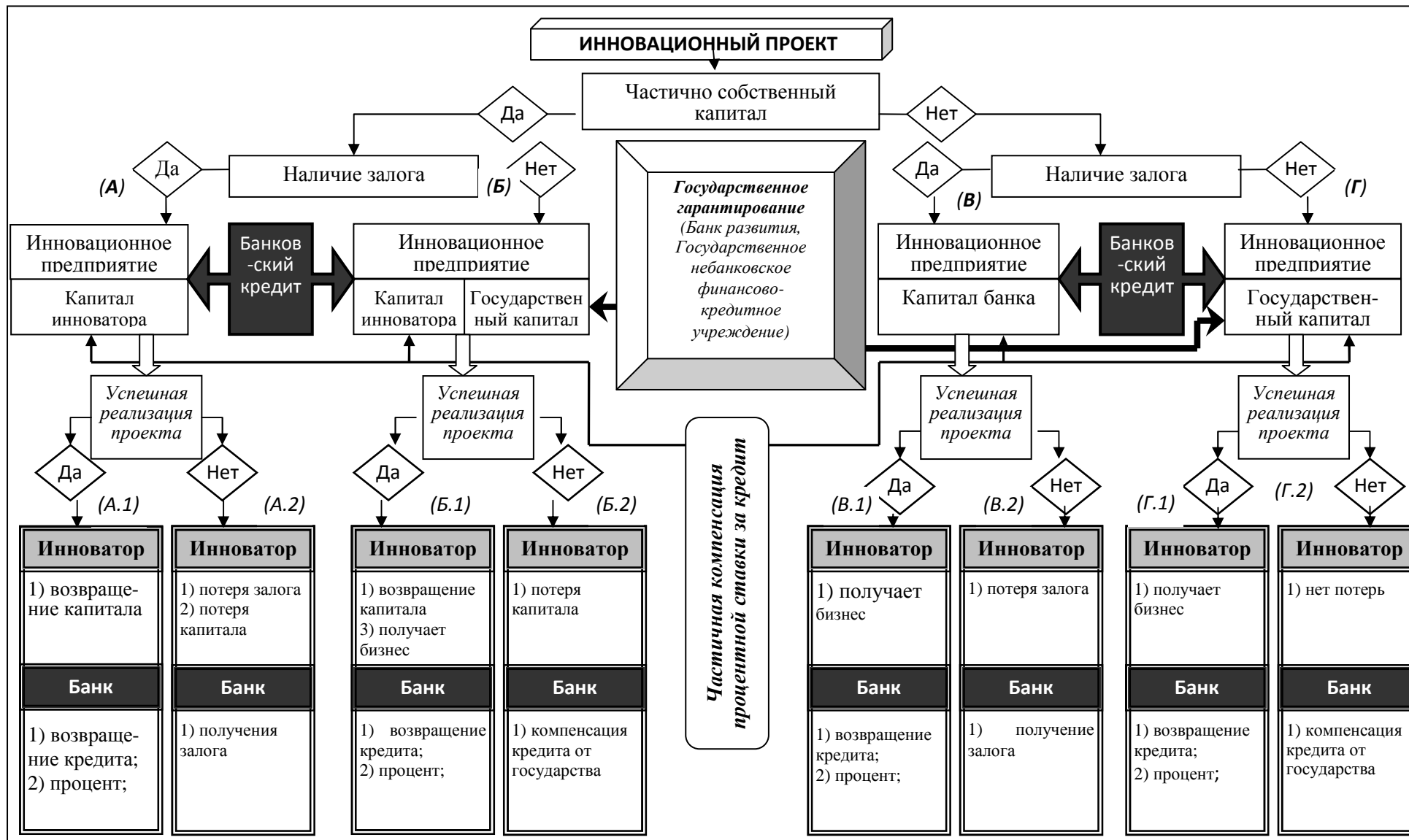

Рис. 3. Дескриптивная модель банковского кредитования инновационного проекта при условии, что $IRR < r$

Источник: построено автором

Наиболее приемлемой является ситуация, когда у предпринимателя имеется объект залога. В таком случае банк может выдать инновационный кредит, но при условии, что соответствующая доля процентной ставки будет возмещена за счет бюджетных средств. Успешная реализация проекта (вариант А.1) обеспечивает своевременное возвращение инвестиций для инноватора, а для банка - размера выданного кредита и плановых процентов. В случае провала инновационного проекта финансовое учреждение становится собственником объекта залога.

Однако при отсутствии необходимого залога выдача кредита становится по сути невозможной. Выход здесь может быть найден лишь при участии государства в качестве гаранта, то есть путем «вхождения государства» в статутный капитал предприятия на период реализации проекта. Другими словами речь идет про возможность создания, так называемого государственно-частного партнерства, которое на законодательном уровне предусмотрено Законом Украины «Про государственно-частное партнерство» от 16.10.2012 г. №5463-VI. Несмотря на то, что в Законе в статье 4 «Сферы применения государственно-частного партнерства» не говорится про инновационную деятельность, но здесь в п.2 предусмотрено, что «государственно-частное партнерство может осуществляться и в других сферах деятельности, кроме видов хозяйственной деятельности, которые согласно закону разрешается осуществлять исключительно государственным предприятиям, учреждениям и организациям» [2]. Кроме того, для проекта целесообразно привлечь банковский капитал, причем компенсировав часть процентной ставки из бюджета. После реализации проекта государство может «выйти» из предприятия, путем передачи своих акций или пая инноватору. В результате последний получает высокорентабельный инновационный бизнес, тогда как банк с уверенностью получает обратно кредит с процентом. Даже при неудаче внедрения проекта банковское учреждение практически не рискует, поскольку получает компенсацию от государства в размере предъявленной ссуды.

Если у инноватора отсутствует собственный капитал, но имеется залог, то он может практически без преград привлечь банковский капитал, чтобы сформировать активы предприятия. По истечении срока его реализации предприниматель возвращает кредит с процентом, а потом становится единоличным собственником бизнеса. Льготное кредитование здесь является обязательным. При неудаче банк получает объект залога. Однако в случае отсутствия, как собственного капитала, так и личных гарантий на возвращение кредита инновационное предприятие вновь должно быть создано при помощи государственного капитала, который бы гарантировал банку возвращение кредита и процентов по нему. В случае «фиаско» инноватор не несет потерь, а банк получает компенсацию кредита за счет бюджетных средств.

Вывод. Таким образом, при условии, когда внутренняя норма доходности инновационного проекта превышает уровень реальной процентной ставки за кредит, то в основе дескриптивной модели должен находиться принцип участия банка в прибыли предприятия. В случае отсутствия у инноватора собственного капитала последнему следует отдавать большую часть своего дохода в пользу финансово-кредитного учреждения с тем, чтобы создать экономический стимул для обеих сторон хозяйствования. Однако, когда норма прибыльности проекта равняется или приближается к величине банковского процента, тогда банку есть смысл принимать участие в проектном кредитовании, где в качестве гарантий будет выступать фьючерсный контракт на поставку в будущем инновационной продукции заказчику. И при условиях, когда норма доходности проекта поступает величине процентной ставки, тогда обязательным условием должна стать поддержка государства через Банки развития, Государственное небанковское финансово-кредитное учреждение и частичную компенсацию величины процентной ставки за кредит.

ЛИТЕРАТУРА

1. Постановление Кабинета Министров Украины от 12.12.2011 р. №1396 „Про создание Государственного инновационного небанковского финансово-кредитного учреждения «Фонд поддержки малого инновационного бизнеса» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1396-2011-%D0%BF>
2. Закон Украины „Про государственно-частное партнерство” с изменениями и дополнениями в редакции от 16.10.2012 р. №5463-VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
3. Управление исследованиями, разработками и инновационными проектами /Валдайцев С.В., Мотовилов О.В., Молчанов Н.Н. и др.; под ред. С.В.Валдайцева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1995. – 208 с.
4. Васильева Т.А. Банковское финансирование инновационной деятельности: Монография. – Сумы: Деловые перспективы. – 2006. -60 с.

Olga Faichuk

DESCRIPTIVE MODELS OF BANKS' PARTICIPATION IN CREDITING INNOVATION PROJECTS

Annotation

The justification of the role of commercial banks in the innovation projects lending based on the difference value of their internal rate of return and the interest rate for the loan is devoted in the article. The possible models of bank behaviors in the different innovators security of the own capital and the object of borrow (guarantees) are considered. Assessment of the consequences for the bank and the innovator as a result of an optimistic and a pessimistic scenario, an innovative project are estimated.

ქეთევან ღარიბაშვილი

თანამედროვე გლობალური ტენდენციები და სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკური რეაგირება

XXI საუკუნის დასაწყისიდან ერთ-ერთი აქტუალური თემაა გლობალიზაცია. იგი თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების იმდენად განმსაზღვრეელ ნიშნად გადაიქცა, რომ დღევანდელ სამყაროს უწოდებენ გლობალურს, ხოლო ეპოქას კი გლობალიზაციის ეპოქას.

ეკონომიკური გლობალიზაციის არსი მდგომარეობს ეკონომიკის ლიბერალიზაციაში და ქვეყნების ჩაბმას მსოფლიო ეკონომიკურ თანამეგობრობაში, ვაჭრობის, ინვესტიციების, მომსახურების ბაზრების და სხვა სფეროებში.

თანამედროვე ურთიერთდამოკიდებული სამყარო და გლობალიზაციის მიმდინარე პროცესები წარმოშობს როგორც შესაძლებლობებს, ისე გამოწვევებს საერთაშორისო თანამეგობრობისა და, მათ შორის, საქართველოსთვისაც. ერთის მხრივ, გლობალიზაცია წარმოადგენს მძლავრ სტიმულს საერთაშორისო ეკონომიკის განვითარებისა და დემოკრატიული ფასეულობების გავრცელებისათვის. მეორეს მხრივ, გლობალიზაციამ გაზარდა ასიმეტრიული საფრთხეები და წარმოაჩინა ინტეგრირებული მსოფლიო ეკონომიკის სუსტი მხარეები.

გლობალიზაციამ შეამცირა განვითარებადი ქვეყნების იზოლაცია, ამ ქვეყნებში მცხოვრებ ბევრ ადამიანს ბევრად უკეთესი განათლების მიღების საშუალება მიეცა. განვითარებადი ქვეყნებს თუ სურთ, რომ განვითარდნენ და სიღარიბე დაამარცხონ, უნდა ცნონ გლობალიზაცია, თუმცა გლობალიზაციამ ადამიანებს დაპირებული კეთილდღეობა ვერ მოუტანა. განსხვავება მდიდრებსა და ღარიბებს შორის უფრო საგრძნობი გახდა და უკიდურესად გაჭირვებულთა რიცხვმაც მოიმატა. მიუხედავად მუდმივი დაპირებისა, რომ სიღარიბე შემცირდებოდა, სიღარიბეში მცხოვრები ადამიანების რიცხვი 100 მილიონით გაიზარდა. ეს იმის პარალელურად, რომ საერთო შემოსავალი მსოფლიოში ყოველწლიურად 2,5 მეთაედი პროცენტით იმატებს.²³⁰

უცხოური ინვესტიციების როლი უმნიშვნელოვანესია ახალი გლობალიზაციის კონტექსტში.

უცხოური ბიზნესის შემოსვლა ახალი ტექნოლოგიების შემოსვლასაც გულისხმობს და უცხოურ ბაზრებზე გასვლის საშუალებასაც აძლევს ქვეყანას. შედეგად წარმოიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები. უცხოურ კომპანიებს დაფინანსების წყაროებზეც მიუწვდებიან ხელი, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნებისათვის, სადაც ფინანსური ინსტიტუტები სუსტია. პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ბევრი ქვეყნის წარმატებაში თუმცა არა ყველა ქვეყნის შემთხვევაში.

უცხოურ ინვესტიციებს თავისი უარყოფითი მხარეც აქვს - დიდი უცხოური ბიზნესის შემოსვლა ხშირად ადგილობრივი, შედარებით მცირე ბიზნესის გაკოტრების მიზეზი გამხდარა. ბევრი მაგალითია იმისა, რომ კოკა-კოლას და პეპსის ქვეყანაში შესვლას ადგილობრივი გაზიანი წყლების საწარმოების დახურვა მოჰყვა.

უცხოური ინვესტიციები მე-20 საუკუნის საინვესტიციო რესურსების ყველაზე დინამიკური ნაწილი გახდა, განსაკუთრებით მის ბოლო 10 წლებში, როდესაც დაიწყო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესი. შესაბამისად, უცხოურ ინვესტიციებზე დიდადაა დამოკიდებული ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობა, მისი განვითარების პერსპექტივები და ზრდის ტემპები. ასევე აშკარაა უცხოური ინვესტიციებისა და საგარეო ვაჭრობის ურთიერთკავშირი, რაც არაერთ ასპექტში ვლინდება.

უცხოური ინვესტიციები დღეს საგარეო ბაზრებზე საქონლისა და მომსახურების მოწოდების მთავარი ინსტრუმენტი და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სფეროა. ისინი სულ უფრო მზარდ გავლენას ახდენენ მსოფლიო კავშირების მასშტაბებზე, მიმართულელებსა და სტრუქტურაზე. ასეთ ვითარებაში საგარეო ვაჭრობაზე დიდ გავლენას ახდენს უცხოური რეგულირებადი ეკონომიკური განვითარების პროცესში უცხოური ინვესტიციების როლს სულ უფრო მეტი ქვეყანა აღიარებს. ამავდროულად, უცხოური ინვესტიციების ნაკადების მასშტაბებზე, მიმართულელებსა და სტრუქტურაზე გავლენას ახდენს საგარეო ვაჭრობა და საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა.

საგარეო ვაჭრობისა და უცხოური ინვესტიციების ურთიერთკავშირი ვლინდება ინტერნაციონალიზაციის პროცესში. ეკონომიკის რეალურ სექტორში ფირმები, როგორც წესი საქმიანობას იწყებენ საქონლის წარმოებით და საშინაო ბაზარზე მისი რეალიზაციით. ინტერნაციონალიზაციისკენ გადადგმული მათი პირველი ნაბიჯია საქონლის ექსპორტი, გამსაღებელი ფილიალების შექმნა საზღვარგარეთ, ლიცენზირება და უცხოურ პარტნიორებთან საკონტაქტო ურთიერთობათა სხვა ფორმები. მხოლოდ ამის შემდეგ ხდება საზღვარგარეთულ წარმოებაში პირდაპირ ინვესტირებაზე გადასვლა.

უცხოური კაპიტალის როლი დიდი განვითარების ქვეყნების ეკონომიკის სტრუქტურის გარდაქმნაშიც. სამეცნიერო ტექნოლოგიის პროგრესის ახალ მიღწევათა გამოყენებით და ინვესტიციის ბაზრის განვითარებით, მათ შორის უცხოური ინვესტიციების ფართო დანერგვით, მათ განახორციელეს საწარმო აპარატის კარდინალური გადაიარაღება და ახლა ეკონომიკური აღმავლობის ფაზაში იმყოფებიან.

მსოფლიო ეკონომიკაში ინტერნაციონალიზაციისა და გლობალიზაციის ტენდენციების გაძლიერებასთან და ეროვნულ მეურნეობათა განვითარებაში უცხოური ინვესტიციების მნიშვნელობის მატებასთან ერთად სულ უფრო ფართოვდება უცხოური ინვესტიციების ფუნქციები და მათი რეგულირების ბერკეტების წრე. ეს ეხება როგორც მათ სტიმულირებას, ისე ეროვნულ ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების მეტისმეტად ჭარბ შემოსავლისგან „დაცვას“.

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლისა და მსოფლიო მეურნეობაში ინტეგრაციული პროცესების გაძლიერებისათვის მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა. წლების განმავლობაში მოზიდული ინვესტიციების დიდი რაოდენობა სწორედ სატრანსპორტო კომპლექსში კერძოდ საერთაშორისო სატრანსპორტო პროექტებში იქნა დაბანდებული.

ჩხადია, ხელისუფლება უცხოური ინვესტიციების მიზნით არაორდინარულ ნაბიჯებზე წავიდა. მათ შორის იყო საქართველოში მიღებული კანონი, რომლის თანახმადაც საქართველო „გლობალური ფინანსური ცენტრი უნდა გამხდარიყო“ ამის შემდგომ აქცენტი გაკეთდა სპეციალური ინდუსტრიული ზონების შექმნაზე სადაც დაბეგრისა და რეგულირების განსაკუთრებული მექანიზმები მოქმედებს.

²³⁰ ჯოზეფ სტიგლიცი გლობალიზაცია და მისი თანმდევი უკმაყოფილება. თბ., 2012.

წინასწარი მონაცემებით 2010 წელს პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა საქართველოში შეადგინა 553,1 მილიონი აშშ დოლარი. სულ 2004-2010 წლის მონაცემებით საქართველოს ეკონომიკაში განხორციელებული იქნა 6.929,5 მილიონი ამერიკული დოლარის ინვესტიცია.²³¹

გასული პერიოდის გლობალური უარყოფითი ეკონომიკური მოვლენების გათვალისწინებით ქვეყნის ერთ-ერთი ძირითადი პრიორიტეტის ეკონომიკის განვითარებისა და ზრდის მისაღწევად აუცილებელია ზრდის ტემპის მატების უზრუნველყოფი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელშიც იგულისხმება თანმიმდევრული ნაბიჯების გადადგმა ეკონომიკის შემდგომი ლიბერალიზაციისკენ, რაც წარმოადგენს ინვესტიციების მოზიდვის საფუძველს.

ქვეყნის სატრანზიტო პოტენციალის, საინვესტიციო და ტურისტული მიზიდველობის ზრდა უცხოური ინვესტიციების ზრდის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. ამიტომაც აუცილებელია საერთაშორისო დონეზე და ქვეყნის შიგნით ისეთი ღონისძიებების გატარება, რომლებიც ერთის მხრივ უზრუნველყოფენ ქვეყანაში არსებული სატრანზიტო, ტურისტული და სხვა შესაძლებლობების დემონსტრირებას, ხოლო მეორეს მხრივ, წარმოქმნის ახალ შესაძლებლობებს და ხელს შეუწყობს ინვესტიციების შემოდინებას ქვეყნის ეკონომიკაში.

ეკონომიკური გლობალიზაცია არსებით გავლენას ახდენს გეოპოლიტიკაზე, ცალკეულ სახელმწიფოთა თანამშრომლობასა და დაპირისპირებაზე.

გლობალიზაციას რადიკალური ცვლილებები შეაქვს ეროვნულ სახელმწიფოთა მდგომარეობაში, მათ მიერ პოლიტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაში.

გლობალიზაციის პროცესმა თავისებური ბიძგი მისცა განვითარების სხვადასხვა ფაზაში მყოფი ქვეყნებისა და რეგიონების სოციალურ ეკონომიკური სისტემების დაახლოების იდეას გრძელვადიან პერიოდში ანუ, შეიძლება ითქვას, კონვერგენციის ტენდენციას. ამის საფუძველია ღარიბი ქვეყნების განვითარების დაჩქარება, რასაც ხელს უწყობს ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, ღია ეკონომიკის დამკვიდრება და კონკურენციის უზრუნველყოფა.²³²

გლობალიზაციის პროცესს რადიკალური ცვლილებები შეაქვს ეროვნულ სახელმწიფოთა სტრუქტურაში.

საქართველო მსოფლიოს განუყოფელი ნაწილია და ბუნებრივია მისი განვითარება საერთო ტენდენციების კალაპოტში ხდება. თუმცა ამ განვითარების პროცესს მთელი რიგი თავისებურებებიც ახსიათებს. ამჟამად საქართველოს განვითარების წამყვანი ტენდენციაა დემოკრატიული სისტემის დამკვიდრება, რაც მოიცავს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას, სოციალურ ეკონომიკური კრიზისის დაძლევას, გლობალურ პროცესებში ჩართვას და ა.შ.

საქართველო არ უნდა მოიზარებოდეს როგორც განვითარებადი ქვეყანა. მას გააჩნია მდიდარი ისტორიული წარსული, მრავალსაუკუნოვანი ორგანიზებული ცხოვრების წესი, მნიშვნელოვანი მეცნიერულ-ტექნიკური, სამეურნეო, კულტურულ ტრადიციული და საერთო ინტელექტუალური ბაზისი, რომელიც საკმარისია მაღალ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გზის ასარჩევად, სადაც შესაძლებელი იქნება ჩვენი ხალხის შემოქმედებითი ნიჭისა და უნარის წარმოჩენა-რეალიზება და ამით თანამედროვე, ცივილიზებულ მსოფლიო თანამეგობრობაში ღირსეული ადგილის დამკვიდრება.

საქართველო მსოფლიოს განუყოფელი ნაწილია და ბუნებრივია მისი განვითარება საერთო ტენდენციების კალაპოტში ხდება.

საქართველოს ეკონომიკა უნდა დაეფუძნოს არა მარტო ეკონომიკურ, არამედ ადამიანურ კანონებსაც.

გლობალიზაციის პროცესი ჩვენს ქვეყანაზე არა მარტო დადებით, არამედ უარყოფით ზემოქმედებასაც ახდენს. ქვეყანაზე უარყოფითი ზემოქმედება მაღალი თუ დაბალი ხარისხით დამკვიდრებულია ჩვენი ქვეყნის შესაბამის პოლიტიკაზე. ყველაზე სერიოზული საშიშროება, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს გლობალიზაციის უარყოფითმა ზემოქმედებამ, იმაში მდგომარეობს, რომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციებში გაწევრიანებით, ჩვენ ეტაპოვრვად უნდა შევამციროთ საბაზო გადასახადი. ე.ი. გავაუქმოთ სავაჭრო ბარიერები, ამის შედეგად უცხოური საქონელი გაავსებს საქართველოს ბაზარს და ჩაახშობს ეროვნული საწარმოების საწარმოო და სამეურნეო საქმიანობას. ჩვენი ქვეყნის საწარმოები ჯერ კიდევ არ არიან აღჭურვილი უახლესი ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით, რის გამოც დაბალია შრომის ნაყოფიერება, აქედან გამომდინარე დაბალია პროდუქციის ხარისხი და მაღალია თვითღირებულება. ყოველივე ეს ართულებს უცხოურ პროდუქციასთან კონკურენციას.

შესაძლებელია კიდევ ვიმსჯელოთ გლობალიზაციის ბევრ სხვა უარყოფით მხარეებზე, მაგალითად ისეთებზე, როგორცაა: მდიდარი და ღარიბი ქვეყნების განვითარების დონეებს შორის განსხვავების ზრდა, კონფლიქტი სხვადასხვა კულტურებს შორის, დიდი სახელმწიფოების (იმპერიების) დაცემა და სხვ. მაგრამ მთავარი მდგომარეობს იმაში, რომ გლობალიზაციის პროცესი ახდენს არა მხოლოდ აბსოლუტურად დადებით, არამედ უარყოფით ზემოქმედებასაც კაცობრიობის განვითარებაზე მთლიანობაში და ინდივიდუალურად თითოეული ქვეყნისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. აბრალავა - „ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია“ თბ 2005წ;
2. ჯ. სტიგლიცი - „გლობალიზაცია და მისი თანმდევი უკმაყოფილება“ თბ 2012 წ;
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებ-გვერდი www.geostat.ge;
4. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს ვებ-გვერდი www.mfa.gov.ge.

²³¹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებ-გვერდი www.geostat.ge

²³² ანხორ აბრალავა „გლობალიზაცია და ეროვნული ეკონომიკა:თბ 2005 წ.

The essence of economic globalization lies in the liberation of economy and countries' involvement in the global economic community, in the areas of trade, investments, service markets etc.

The prospects of social and economic system of Georgia can be presumably represented as follows: Georgia has proper market resources in order to find its historical place in the conditions of present-day globalization and to fulfill the leader's role in the region, as the country is focused on strong cultural traditions. Our state faces three tasks: tasks of efficiency, adaptation and optimality. The system represents certain integrity, component parts of which separately operate in the open economic system, but serve the obtaining a collective success.

ასმათ შამუგია

მოტივაცია და მისი როლი სასწავლო პროცესში

მოტივაცია არის იმპულსი/სურვილი, შინაგანი პროცესი, რომელიც ადამიანს ქმედებებისკენ უბიძგებს და მათ გარკვეული მიზნის მიღწევასაკენ მიმართავს. მაგალითად, მოსწავლე, რომელიც ბევრს მეცადინეობს, კეთილსინდისიერად ეკიდება სასწავლო პროცესს, ორიენტირებულია კარგი ნიშნების მიღებაზე, შეიძლება დაეახასიათოთ, როგორც მაღალმოტივირებული. მოტივაცია განაპირობებს შემსწავლელის შესაძლებლობებისა და უნარების რეალიზებას. მოსწავლის მოტივაციას განსაზღვრავს გარემო, სადაც ის იზრდება. ეს შეიძლება იყოს: მშობლები, თანატოლები, მიმზიდველი სასწავლო გარემო. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მოსწავლეების მოტივირების თვალსაზრისით, მასწავლებლის როლი ყველაზე მნიშვნელოვანია.

მოტივაციის ამაღლებაზე სისტემატური მუშაობა დიდწილად განაპირობებს მოსწავლეების მაღალ აკადემიურ მოსწრებასა და სასწავლო პროცესის სასიამოვნოდ და სახალისოდ წარმართვას.

არსებობს მოტივაციის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც ნებისმიერ სასწავლო პროცესის დროს შეგვიძლია გამოვიყენოთ.

საკლასო გარემომ ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლის დაინტერესებას სწავლით.

პედაგოგი, რომელიც მოახერხებს თბილი, თავისუფალი სასწავლო გარემოს შექმნას, მოსწავლეებს სწავლისადმი დადებით განწყობას აღუძრავს, ეს სასურველ შედეგს იძლევა როგორც ბავშვებში, ასევე მოზრდილებში. საინტერესო აუდიოვიზუალური მასალა – ბუკლეტები, პლაკატები სხვადასხვა თვალსაჩინოებები – მოსწავლეებში ყურადღების მობილიზებას იწვევს და ცნობისმოყვარეობას აღძრავს.

განმანათლებელი სტიმულს აძლევს მოსწავლეებს შექცებით. მან თვითონ უნდა შეარჩიოს ისეთი ფორმა, რომელიც მოსწავლეებს სწავლის მოტივაციას ჩამოუყალიბებს. ჩვეულებრივ, სასწავლო სიტუაციაში მოტივაცია შექცობს ან ჯილდოს გარეშე სასურველ შედეგს არ იძლევა. მოსწავლეებმა უნდა იცოდნენ, რომ სწავლას პრაქტიკული დანიშნულება გააჩნია, სარგებლობა და სიხარული მოაქვს, რაც სტიმულს აძლევს მათ შემდგომი კვლევა-ძიებისათვის.

დასავლური ფსიქოლოგიური სკოლა გამოარჩევს ე.წ. შინაგან და გარეგან მოტივაციას.

შინაგანი მოტივაცია გულისხმობს, რომ ადამიანის ქცევა განპირობებულია პიროვნული ფაქტორით, კონკრეტული ქცევის/მისი შედეგების მიმართ შინაგანი ინტერესით. ასე მაგალითად, შინაგანი მოტივაციის შემთხვევაში მოსწავლე წიგნს კითხულობს იმიტომ, რომ ეს ქცევა მისთვის თავისთავად ღირებული, საინტერესო და სასიამოვნოა, შესაბამისად, მისი განხორციელება შინაგანი კმაყოფილების გრძობასთან არის დაკავშირებული.

გარეგანი მოტივაციის დროს ადამიანის ქცევა განპირობებულია გარეგანი ფაქტორებით. პიროვნებისათვის კონკრეტული ქცევა/აქტივობა არ არის იმთავითვე საინტერესო ან სასურველი, თუმცა, იგი ასეთად იქცევა გარეგანი ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად. ეს ფაქტორებია: სხვა პირის (მასწავლებელი, მშობელი...) მიერ შექცება, წახალისება/დაჯილდოება, ან სასჯელის, არასასურველი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით განხორციელებული ქცევა და ა.შ. ისევე ზემოთ ხსენებულ მაგალითს თუ დავუბრუნდებით, გარეგანი მოტივაციის შემთხვევაში მოსწავლე წიგნს კითხულობს მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ ქცევით იგი მშობლების მიერ თუ პედაგოგებისაგან წახალისებას ელის ან არწაიკითხვასთან დაკავშირებულ სასჯელს გაურბის.

შინაგანი მოტივაცია უფრო ხანგრძლივი და მართვადია, ვიდრე **გარეგანი**, ვინაიდან ეს უკანასკნელი მანამდე არსებობს, სანამ მოსწავლე კონკრეტულ ჯილდოს და შექცებას მიიღებს.

გარკვეული ასაკის ბავშვებს და ზოგიერთ მოზარდს სუსტი მოტივაცია გააჩნია. ასეთები მუდმივ შექცებასა და მხარდაჭერას საჭიროებენ. მასწავლებლის მიერ აღძრული სტიმული მოსწავლეებში შინაგან კმაყოფილებას უნდა იწვევდეს. ერთდროულად გადაჭარბებულ შექცებასა და ჯილდოებს, ამან შეიძლება მათი შინაგანი მოტივაცია დააქვეითოს.

ზოგჯერ მოსწავლის სწავლისათვის მომწიფებას დრო სჭირდება და განმანათლებელი მას ამ პროცესის დაჩქარებაში ეხმარება. პედაგოგი დარწმუნებული უნდა იყოს მოსწავლის მზაობაში, ვინაიდან თუ ეს ასე არ არის, შემსწავლელი ვერ შეასრულებს მის შემდგომ მიზნობებს. ამიტომ იგი უნდა აღიჭურვოს მოთმინებით და ისევე და ისევე გაიმეოროს მიზნობები, რომლებიც მოსწავლეს საჭირო კონდიციამდე მიიყვანს.

თუ შემსწავლელს გაცნობიერებული არ აქვს სწავლების მიზანი, მაშინ სწავლაც გაძნელებულია. მასწავლებლის ძირითადი პრინციპია: „მოსალოდნელი წარმატების ალბათობაც კი უფრო მეტ მოტივაციას აღძრავს, ვიდრე დამარცხების წინაშე შიში“. თუ დავეხმარებით მოსწავლეებს მიზნის გაცნობიერებაში, ისინი შეეცდებიან, მიადწიონ მას. ხშირად მოსწავლეებმა არ იციან, როგორ მიადწიონ მიზანს. ამიტომ პედაგოგი უნდა დაეხმაროს მათ მიზნის მისაღწევი საშუალებების შერჩევაში.

მიუხედავად იმისა, რომ მოსწავლეში შინაგანი მოტივაციის გაღვივება აკადემიურ შედეგებზე განსაკუთრებით დადებით გავლენას ახდენს, აუცილებელია მასწავლებელი იყენებდეს გარეგანი მოტივაციის სტრატეგიებსაც.

ქართველი მეცნიერი **დ. უზნაძე** საუბრობს შემეცნებით ინტერესსა და სწავლის ღირებულების მიმართ გაცნობიერებულ დამოკიდებულებაზე, რაც, შეიძლება ითქვას, რომ უახლოვდება დასავლური ფსიქოლოგიური სკოლის მიერ აღიარებულ შინაგან მოტივაციას.

მეცნიერთა უმრავლესობა მიიხსენებს, რომ I-III კლასებში მოსწავლეების უმეტესი ნაწილი შინაგანად არის მოტივირებული, თუმცა მესამე კლასიდან შინაგანი ინტერესი მნიშვნელოვნად კლებულობს და ისინი უფრო დიდ ანგარიშს უწევენ გარე ფაქტორებს, მაგალითად წარმატების მიღწევას მხოლოდ იმ საგნებში, რომელიც უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის გასაგრძელებლად სჭირდებათ.

თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში, გარე ფაქტორებიც უძლურია, რადგან მასალა რთულდება, მოსწავლეებისათვის უფრო მოსაწყენი ხდება საგაკვეთილო პროცესი და იგი კარგავს სწავლის მოტივაციას. სწორედ აქ იკვეთება მასწავლებლის განსაკუთრებული როლი, რომ იზრუნოს მოსწავლეებში როგორც შინაგანი, ასევე გარეგანი მოტივაციის ამაღლებაზე. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია, პედაგოგმა იცოდეს, რომ სწავლის მოტივაციის ამაღლება უკავშირდება მოსწავლის სხვა საჭიროებებს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მნიშვნელოვანია ნიჭიერი ბავშვების მოტივაციაც. ხშირად ხდება, რომ მათ სწავლაში დაბალი შედეგები აქვთ, რისი ერთ-ერთი მიზეზიც სწორედ მოტივაციის არარსებობაა.

პედაგოგმა მოტივაციის ორივე ფორმას უნდა მიმართოს. აქ მოსწავლის ხასიათი, მისი ბუნება და ასაკი გადაწყვეტ როლს თამაშობს. ზოგს გარეგანი მოტივაციის ფორმები უფრო მეტი ენთუზიაზმით ალაგვებს, ვიდრე შინაგანი. ამიტომაც, როგორც წესი, სწორედ მათი შეზავებითა და ვარირებით მიიღწევა სასურველი, მაქსიმალური შედეგი.

მოსწავლეების ინტერესი სწავლისადმი მით უფრო დიდია, რაც უფრო სრულყოფილადაა ორგანიზებული სასწავლო კურსი და რაც უფრო მაღალი დონის მასწავლებელი ჰყავთ.

სწორედ მასწავლებლის ნიჭსა და უნარზეა დამოკიდებული, რამდენად ეფექტიანად მიმდინარეობს სწავლება კლასში, რამდენად შეძლებს იგი მოსწავლეების დაინტერესებას ისე, რომ მათ სწავლა უპირველეს ამოცანად გაიხადონ. რაც უფრო მეტად მოტივირებული არიან მოსწავლეები, მით მეტია სწავლის ხარისხი და პირიქით.

მოსწავლე უფრო დიდი მონდომებით სწავლობს მაშინ, როცა მისი შინაგანი მოტივაცია და კლასის ენთუზიაზმი ერთმანეთს ემთხვევა. ხშირად ისეც ხდება, რომ მათ კარგად აქვთ გააზრებული, რას მოელიან სწავლებისგან. მაგალითად, სურთ უფრო მეტი ცოდნა შეიძინონ ამა თუ იმ საგანში, დაეუფლონ უნარ-ჩვევებს, მეტი ისწავლონ, უფრო წარმატებულად გადაწყვიტონ ესა თუ ის საკითხი, უფრო უკეთ შეძლონ ურთიერთობა სხვებთან და ა.შ. როდესაც ისინი ამ სურვილებს იკმაყოფილებენ, კიდევ უფრო დიდი ენთუზიაზმით აგრძელებენ სწავლას. ასეთ ენთუზიაზმს უმაღლესი ნიშნის მიღებაც კი ვერ აღძრავს. საკლასო სამუშაოები, დისკუსიები და სხვადასხვა სახის დავალებები სწორედ აქეთკენაა მიმართული.

განმანათლებელი ვალდებულია, კარგი **პიროვნული ურთიერთობები** დაამყაროს შემსწავლელებთან. კვლევები გვიჩვენებს, რომ მოსწავლეები, რომლებსაც მოსწონთ მასწავლებელი, კეთილსინდისიერად ეკიდებიან სასწავლო პროგრამას, ნაკლებად ქმნიან დისციპლინურ პრობლემებს და ითვალისწინებენ აღმზრდელის მოთხოვნებს. აგრეთვე, პედაგოგი მოვალეა, რომ აგრძნობინოს მათ თავი ღირსეულ, პატივსაცემ ადამიანებად და შექმნას დაცული, კომფორტული, ჯანსაღი გარემო, სადაც სწავლა სასიამოვნო პროცესად იქცევა. ამგვარ შემთხვევაში მოსწავლეებს შორის მოტივაციის ხარისხი მკვეთრად მატულობს.

სანამ მოსწავლე არ დაინახავს, რომ განმანათლებელი **სამართლიანია** ისეთი გადაწყვეტილებების მიღების დროს, როგორცაა დავალების რაოდენობა, აკადემიური მოსწრების შეფასება, მოსწავლეების დახმარება, ჯგუფების შედგენა, დისციპლინური საკითხების განსჯა და ა.შ. ცხადია, შემსწავლელს ვერ მოეწონება პედაგოგი.

ბავშვები უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ადამიანის **გარეგნულ** მხარეს, ვიდრე უფროსები. შესაბამისად, მოწესრიგებული და დახვეწილი მასწავლებელი მათ, გარკვეულწილად, შთააგონებთ პატივისცემას არამარტო კონკრეტული პიროვნების, არამედ იმ საგნის მიმართაც, რომელსაც იგი ასწავლის.

თავაზიანობის გამოვლენა, თუნდაც სრულიად ფორმალური, პატივისცემის დაფიქსირების ყველაზე მკაფიო ჟესტია და, ცხადია, ხელს უწყობს სიმპათიის გაღვივებას. თავაზიანობის უგულვებლყოფა მოსწავლეში იწვევს პროტესტის გრძნობას და ხელს უშლის კარგი ურთიერთობის ჩამოყალიბება-განვითარებას.

ტრადიციულად, მასწავლებელი ავტორიტარულ, საშიშ, დესპოტურ ფიგურად აღიქმება. მისი ამგვარი აღქმა, ხშირ შემთხვევაში, ხელს უშლის მოსწავლეებში მოტივაციის გაღვივებას და მათთან ჯანსაღი ურთიერთობების ჩამოყალიბებას. მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის ეფექტიანი კომუნიკაცია უკეთ წარიმართება, როდესაც პედაგოგი არის სადა, **ხალასი** ადამიანი, რომლის ნაამბობიც პიროვნულ გამოცდილებებს, დაკვირვებებსა და შეგრძნებებს ეყრდნობა. სწორედ ამგვარი თხრობისას აღიქვამენ მოსწავლეები მას ჩვეულებრივი, გრძნობების მქონე, გასწავლი ადამიანად და არა გაყინულ დიდაქტიკოსად.

მოსწავლესა და განმანათლებელს შორის გარკვეული სადამსჯელო დონისძიების გატარება (კლასიდან გაგდება, მკაცრი შენიშვნის მიცემა, დირექტორთან მიყვანა და სხვ.) ურთიერთობას ჩიხში აქცევს. ამგვარი ქმედებების შემდეგ უმნიშვნელოვანესია, მოსწავლემ იცოდეს, რომ მასწავლებელი მას პატივს, იგი ბოღმას არ იღებს გულში, ის ყოველთვის მზადაა, გადადგას პირველი ნაბიჯი **ურთიერთობის აღდგენისკენ**.

როდესაც პედაგოგი ყურადღებით უგდებს ყურს თავის მოსწავლეებს, ისინი გრძნობენ, რომ მათი აზრი მნიშვნელოვანია, ყურადსაღები და საინტერესოა. ცხადია, ეს არ ნიშნავს, რომ მასწავლებლისთვის ყველა მოსაზრება მისაღებია. **აქტიური მოსმენა** (ეს ნიშნავს რეაგირებას, კითხვების დასმას, პოზიტიურ გამოსმაურებას მოსწავლეების ნაზრევზე და ა.შ.) აგრძნობინებს მოსწავლეებს, რომ მათი პოზიცია მას ესმის. ეს კი ზრუნვის გამოხატვის ერთ-ერთი ფორმაა. პედაგოგები, რომლებიც აქტიურად უსმენენ თავიანთ მოსწავლეებს, პატივისცემითა და სიყვარულით სარგებლობენ.

ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მხოლოდ კარგი პიროვნული ურთიერთობების დამყარება მოტივაციის ამაღლებას ვერ განაპირობებს. აუცილებელია პირადი მაგალითის მიცემა. კითხვის მოტივაციის გაზრდა მოსწავლეებში გაგვიჭირდება, თუ ჩვენ თვითონ არ ვკითხვლობთ; გაგვიძნელებს, მოსწავლეებს ავუმადლოთ მოსმენის მოტივაცია, თუ ჩვენ თვითონ არ ვუსმენთ მათ. მაგალითის მიცემა ერთ-ერთია იმ კომპონენტებიდან, რომლებიც ხელს უწყობს მოსწავლის მოტივაციის ამაღლებას.

მოტივაციის თემაზე ქართველი მეცნიერებიც მუშაობდნენ. ასე მაგალითად, **დ. უზნაძეს** მიაჩნდა, რომ ნამდვილი სწავლა შესაძლებელია მხოლოდ შემეცნებითი ინტერესის, ცოდნის წყურვილის, მაშასადამე, შინაგანი მოტივაციის პირობებში. იგივე მოსაზრება ჰქონდა ცნობილ ქართველ მეცნიერებს **შ. ჩხარტიშვილსაც**. თავის შრომებში, ის ერთმანეთისაგან ანსხვავებს ჰომოგენურ (შინაგანი) და ჰეტეროგენურ (გარეგანი) მოტივებს, აღნიშნავს, რომ სწორედ **ჰომოგენური მოტივაცია** გულისხმობს სწავლის ობიექტური ღირებულების შეგნებას.

ამრიგად, **მოტივაცია** არის ორგანიზმის შინაგანი მდგომარეობა, რომელიც ქცევას, ყურადღებას ადამიანისთვის სასურველი მიმართულებით მიმართავს. იგი არ არის თანდაყოლილი, ხასიათდება დინამიურობით და დამოკიდებულია როგორც ინდივიდუალურ, ისე გარემო ფაქტორებზე. მასწავლებელმა ისე უნდა დაგვემოს სასწავლო პროცესი და გარემო, რომ მაქსიმალურად ხდებოდეს ყველა ამ ფაქტორის გათვალისწინება.

სასწავლო აქტივობები, შეფასების პოლიტიკა და პასუხისმგებლობის განაწილება – მოტივაციასთან ყველაზე მჭიდროდ დაკავშირებული ელემენტებია. მნიშვნელოვანია, რომ პედაგოგმა ეფექტიანად გამოიყენოს ეს ელემენტები მოსწავლეების მოტივაციის ზრდისათვის.

განმანათლებელმა უნდა იზრუნოს მოსწავლეებში შინაგანი მოტივაციის გაღვივებასა და განვითარებაზე ორიენტირებული ქცევის ჩამოყალიბებაზე. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი მათი წარმატების ხელშეწყობა როგორც სასკოლო გარემოში, ისე ზრდასრულობაში.

მოსწავლეების მოტივაციაზე ზრუნვა არ უნდა იფარგლებოდეს კონკრეტული საკლასო ოთახით. მამოტივირებელი გარემო უნდა იქმნებოდეს მთელი სკოლის მასშტაბით. წინააღმდეგ შემთხვევაში მასწავლებლის მიერ გამოყენებული შესაბამისი სტრატეგიები ვერ მოიტანს სასურველ შედეგს.

პედაგოგი სისტემატურად და გეგმაზომიერად უნდა მუშაობდეს მოტივაციის ამაღლებაზე. ამ ტიპის სა-მუშაოები მას მიზნობრივად და თანმიმდევრულად უნდა ჰქონდეს დაგეგმილი სასწავლო პროგრამაში;

მასწავლებელმა მოტივაციის ორივე ფორმას უნდა მიმართოს. თუმცა ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ **შინაგანი მოტივაცია** ბევრად უფრო მდგრადია და მოსწავლეების განვითარებას განსაკუთრებით უწყობს ხელს;

მოტივაციის ამაღლებისათვის პედაგოგმა მრავალგვარ სტრატეგიას შეიძლება მიმართოს, მაგრამ ყოველთვის უნდა ითვალისწინებდეს ასაკობრივი ჯგუფისა და კონკრეტული მოსწავლის ხასიათის თუ მუშაობის სტილის თავისებურებებს.

ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ **იუმორი** მოსწავლეებთან ურთიერთობაში გამოსადეგი ხერხია, მაგრამ სარკაზმი, გადამტეხილი, ღვარძლიანი დაცინვა ყოველად დაუშვებელია. ეს ყველაზე მეტად უშლის ხელს მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის ჯანსაღი ურთიერთდამოკიდებულების დამყარებას; ერთ-ერთი თანამედროვე განმანათლებელი, **უილიამ გლსტერი** აღნიშნავს, „**იუმორი** ზრუნვის გამოხატვის ერთგვარი ფორმაა.“ ცხადია, პედაგოგი ხუმარად არ უნდა იქცეს, მაგრამ თავისუფალი, გახსნილი, იუმორისტული რეაქციები გარკვეულ სიტუაციებში მას ხიბლს სძენს, აახლოებს მოსწავლესთან.

კარგი პიროვნული ურთიერთობების ჩამოყალიბებაზე ზრუნვა მოტივაციის ამაღლების ერთ-ერთი უაღრესად მნიშვნელოვანი კომპონენტია; მისი ჩამოყალიბებით მასწავლებელი ხელს უწყობს მოსწავლეში ღირსების გრძობის ამაღლებას.

მაშასადამე, მოტივაცია მოსწავლის ცნობისმოყვარეობისათვის აუცილებელი პირობაა და ხელს უწყობს განათლების, ცოდნის მიმართ პოზიტიური დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას. ტერმინი „მოტივაცია“ ფსიქოლოგიაში დაახლოებით 100 წლის წინ დამკვიდრდა და არსებობის მანძილზე, ფაქტობრივად, არ შეუცვლია პირვანდელი მნიშვნელობა. იგი არის ორგანიზმის შინაგანი მდგომარეობა, რომელიც გულისხმობს ენერჯის მიმართვას გარკვეული (ადამიანისთვის სასურველი) მიმართულებით. სწორედ ამიტომ ხშირად მოტივაციაზე საუბრისას მიმართული ქცევის ტერმინს იყენებენ. პედაგოგიაში და პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაში ტერმინს „მოტივაცია“ იყენებენ მოსწავლის სწავლის პროცესში ჩართულობის, მისი სწავლის მიმართ ინტერესისა და დადებითი განწყობის აღნიშვნისათვის.

როგორც აღმოჩნდა, **მოტივაცია** ინდივიდუალურია, ანუ ადამიანები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან როგორც მისი აღმძვრელი ფაქტორების, ისე მოტივაციის ხარისხის, სიძლიერის თვალსაზრისით. მაგალითად, ორი მოსწავლე შეიძლება იყოს ერთნაირად წარმატებული, თუმცა, მათი მოტივაციის წყარო და ხარისხი სრულიად განსხვავებული იყოს ერთმანეთისაგან. მოტივაცია არ არის თანდაყოლილი და უცვლელი, როგორც, მაგალითად, თვალის ფერი. იგი საკმაოდ დინამიურია და მნიშვნელოვნად იცვლება ასაკის მატებასა თუ ადამიანზე მოქმედი გარემო ფაქტორების ზეგავლენით. ის, რაც მოსწავლისათვის საინტერესო და მოტივაციის აღმძვრელი იყო მესხეთე კლასში, შეიძლება სრულიად უინტერესო იყოს მეთე კლასში და პირიქით.

ამგვარად, სასწავლო გარემოს უდიდესი გავლენა აქვს მოსწავლეების მოტივაციაზე. სწორედ ამიტომ განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასწავლო გარემოს შემდეგ კომპონენტებს: სასწავლო აქტივობები, მოსწავლეების შეფასება/წახალისება და კონტროლის/პასუხისმგებლობების განაწილება.

სასწავლო აქტივობებში იგულისხმება მოსწავლეების ცოდნის დონის ამაღლებაზე ორიენტირებული აქტივობების ერთობლიობა. როგორც აღმოჩნდა, იმას, თუ როგორ აღიქვამს მოსწავლე ამა თუ იმ სასწავლო აქტივობას, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც მიმდინარე აკადემიური წარმატების, ისე ზოგადად, სწავლის მიმართ დამოკიდებულების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით.

კვლევებით დადგინდა, რომ საკლასო ოთახში უფლებამოსილებებისა და პასუხისმგებლობების განაწილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსწავლეების მოტივაციისათვის. ტრადიციულად, მასწავლებელი სასწავლო პროცესის ძირითად მაკონტროლებელ პირად გვევლინება. ის ერთპიროვნულად იღებს გადაწყვეტილებას სწავლა/სწავლების მეთოდებსა და სტრატეგიებზე, შეფასების სისტემებზე, განსახილველი საკითხების თანა-

მიმდევრობაზე, რაც ხელს უწყობს მოსწავლეებში საკუთარი სწავლა-განათლების მიმართ პასუხისმგებლობის დაკარგვას.

მოსწავლის სწავლისა და კოგნიტიური განვითარების ხელშესაწყობად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, პედაგოგმა წახალისოს, განამტკიცოს მოსწავლის განვითარებაზე ორიენტირებული ქცევა, შექმნას ისეთი სასწავლო გარემო, რომელშიც შეცდომა, წარუმატებლობა და სირთულე აღიქმება, როგორც მოსწავლის სწავლისა და განვითარების თანამდევნი ფაქტორები.

მოსწავლეებში შემდგომი წარმატების მიღწევის სტიმულირებისა და მოტივაციის გაღვივებისათვის მნიშვნელოვანია, მასწავლებელმა საგანგებოდ გაამახვილოს ყურადღება მათ პროგრესზე, სისტემატურად მიაწოდოს დადებითი უკუკავშირი.

აუცილებელია მოსწავლეების ჩართულობა მნიშვნელოვანი საკლასო გადაწყვეტილებების მიღებასა და საკუთარი სასწავლო პროცესის მართვა/დაგეგმვაში.

კვლევების შედეგად დადგინდა, რომ მოსწავლეების აკადემიურ წარმატებებთან განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირი აქვს შინაგან მოტივაციას.

ხანგრძლივი დროის განმავლობაში გამოყენებული გარეგანი მოტივაცია თითქმის შეუძლებელს ხდის მნიშვნელოვანი წარმატებების მიღწევას.

ერთ სიტუაციაში მოსწავლის ქცევას შეიძლება წარმართავდეს გარეგანი ფაქტორები, მეორეში კი – შინაგანი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. სწავლება და შეფასება, დამხმარე სახელმძღვანელო, ნაწილი II, თოფაძე ქ., „მოტივაცია და მოტივაციის ამადლების საშუალებები“, გვ. 3-15; მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი, თბ., 2008.
2. ეფექტიანი სწავლება, თეორია და პრაქტიკა, რედაქტორი კუტალაძე ი., „მოსწავლეთა მოტივაცია“, გვ. 85-101, გამოცდების ეროვნული ცენტრის კვლევის დეპარტამენტი, თბ., 2010წ.
3. Theobald, A., M. (2006) Increasing Students' Motivation: Strategies for Middle and High School Teachers. Corwin Press.
4. Ames, A., C.. (1991). Motivation: What teachers need to know. University of Illinois.
5. Pintrich, R. P. (2003) A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching context. Journal of Educational Psychology, vol 95, #4 667-686.

Asmat Shamugia

MOTIVATION AND ITS ROLE IN AN EDUCATIONAL PROCESS

Annotation

The estimation policy, which is used by the teachers has more meaning for pupils' motivation. The estimation policy means estimation standards, criterions, concrete methods and their frequency using.

In addition to estimation, there is also very important to discuss the encouragement police issue. To the final aim achievement rearrangement each step can, kindles human's motivation for the future effective steps realization. To say with another words, small success could cause more stimulation to achieve much more success.

Hence, surroundings, where pupils feel their teacher's as their partners, and also the members of school society's ambassador plenipotentiary, such kind of treatment helps to rise pupils' motivation and their inclusion in an educational process.

Each pupil can learn and be successful!..

Accordingly, the best way to rise pupils' motivation are effective teach/teaching strategies.

ბორის კიკინაძე

საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების ტენდენციები

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოს ეკონომიკური პოტენციალი მნიშვნელოვნად შემცირდა, რამაც შესაძინევად იმოქმედა რაიონებზე (ამჟამად ადგილობრივი თვითმმართველობები), შემცირდა ადგილობრივი სამრეწველო ობიექტების სიმძლავრეები და ფაქტობრივად შეწყდა საწარმოთა ძირითადი ფონდების განახლება, აღნიშნული ძირითადად გამოწვეული იყო ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან ეკონომიკური კავშირების მყისიერი მოშლით და დასავლეთის ქვეყნებთან ახალი კავშირების არარსებობით. საწარმოთა სიმძლავრეების დაცემა და მეზობელ ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების არარსებობა პირდაპირ კავშირში იყო წარმოებული პროდუქციის გასაღების შემცირებასთან, რაც მთლიანობაში ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესებას იწვევდა, ამას ემატებოდა ასევე ადგილობრივი რაიონების (ამჟამად თვითმმართველობები) ეკოლოგიური მდგომარეობის მკვეთრად გაუარესება და კრიმინოგენული სიტუაციის დამძიმება.

ცენტრალური ხელისუფლების (ზოგჯერ არალეგიტიმურის) მიერ მიღებული უნიათო კანონები კიდევ უფრო ამწვავებდა ადგილებზე ეკონომიკურ მდგომარეობას და ხელს უწყობდა გარკვეულ პირთა ჯგუფს თავისი ვიწრო-კლანური ინტერესების დაკმაყოფილებაში. 1990 წლიდან, ანუ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ განსაკუთრებით დამძიმდა (მაშინ, როცა მდგომარეობა პირიქით უნდა გაუმჯობესებულიყო, რადგან საქართველომ მოიპოვა ე.წ. „დამოუკიდებლობა“ და ჩვენი თავის პატრონები ჩვენ გავხდით) და აუტანელი გახდა სოციალური მდგომარეობა ისეთ რაიონებშიც კი, რომელიც მდიდარი ბუნებრივი რესურსებით, სასარგებლო წიაღისეულითა და მძლავრი სამრეწველო პოტენციალით გამოირჩეოდა. სოციალური მდგომარეობის დამძიმება ხშირ შემთხვევაში იმით იყო გამოწვეული, რომ აღნიშნულ რაიონებს მიაშურეს ყოფილმა ფუნქციონერებმა

(როგორც ადგილობრივმა, ასევე სხვა რაიონებიდან ჩამოსულებმა) და არაკეთილსინდისიერმა პირებმა და საერთო-სახალხო სიმდიდრეების ხელში ჩაგდება დაიწყო, რამაც მნიშვნელოვნად შეცვალა ადგილებზე სოციალური ფონი და რაიონებში ველური საბაზრო ეკონომიკის დაწყებას ჩაუყარეს საფუძველი. საწყის ეტაპზე სოფელ ადგილებში ასეთი სწრაფი ცვლილებები არ განხორციელებულა, რადგან სოფელი ხშირად მალე ვერ უწყობს ფეხს სწრაფი ნოვაციებს და ეკონომიკის მოდერნიზაციას. ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ სოფლები მდიდარია წყლის, ტყის და მინერალური რესურსებით, რომელიც ხშირად შეუფასებელია და მთელი დატვირთვით არ გამოიყენებიან. ამას ემატება ასევე ის, რომ სოფელ ადგილებში შეინიშნება კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა და ინფრასტრუქტურული, საგანმანათლებლო, ინოვაციური და სამრეწველო პოტენციალის განუვითარებლობა.

რაიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში ყოველთვის შეინიშნებოდა მკვეთრი განსხვავებები, რაც, ხშირ შემთხვევაში, გამოწვეული იყო იმით, რომ ზოგი რაიონი მდიდარია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობით და განვითარებული ინფრასტრუქტურით, ზოგმა კი აღნიშნული კუთხით მკვეთრი ჩამორჩენა შეინიშნება. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალური ხელისუფლება სიტყვით ყოველთვის ცდილობდა ყოველნაირად შეეწყო ხელი ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის, რათა ადგილებზე გაუმჯობესებულიყო ეკონომიკური, სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური მდგომარეობა, სიტუაცია მაინც მძიმდებოდა და ადგილობრივი თვითმმართველობები საკუთარი პრობლემების წინაშე მარტო რჩებოდნენ.

საქართველოს იმდროინდელი რაიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზით ირკვევა, რომ არსებობდა ერთი მხრივ ისეთი რაიონები (ამჟამად მუნიციპალიტეტები), რომლებსაც გააჩნდა დიდი საექსპორტო პოტენციალი და დივერსიფიცირებული ეკონომიკა, მეორე მხრივ, არსებობდა ისეთი მუნიციპალიტეტებიც, რომლებიც ზემოთ აღნიშნული კუთხით მხარდ დეფიციტს განიცდიდნენ და ცენტრის ამარა იყენებდნენ დარჩენილნი. ასეთი ნაკლებად უზრუნველყოფილი რაიონები ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან სისტემატურ ფინანსურ დახმარებებს საჭიროებდა, რათა მინიმალურად მაინც შეესრულებინათ მათ წინაშე მდგარი ვალდებულებები.

ცნობილია, რომ ფინანსთა სამინისტროს კანონმდებლობით ევალება ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო ყოველწლიური საბიუჯეტო შემოსავლების დადგენა და უთანაბრობის შემთხვევაში მისი გამოთანაბრება. აღნიშნულ გამოთანაბრებას ფინანსთა სამინისტრო ტრანსფერების საშუალებით ახდენს. გამომდინარე იქიდან, რომ მუნიციპალიტეტების სოციალურ-ეკონომიკური, ეკოლოგიური და საინვესტიციო მდგომარეობა ერთმანეთისგან განსხვავდებოდა, ცენტრიდან მისაღები ტრანსფერების ოდენობაც განსხვავებული იყო. ასეთი სატრანსფერო პოლიტიკა ხშირ შემთხვევაში ადგილებზე მხოლოდ პასიურად უწყობდა ხელს მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ვერანაირად ვერ ახდენდა ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების თვითგანვითარების სტიმულირებას. ადგილობრივი მუნიციპალიტეტები ვერ იხენდნენ ადგილებზე ინიციატივას, ასეთი პასიურობა კი, მთლიანობაში, მუნიციპალიტეტების სოციალურ-ეკოლოგიურ-ეკონომიკური მდგომარეობის კიდევ უფრო გართულებას იწვევდა. ამიტომ დღის წესრიგში დგებოდა ის, რომ თავად ადგილობრივ თვითმმართველობებს გამოეჩინათ პრინციპულობა და არსებული რესურსების პირობებში დაეწყოთ გადაჭრის გზების ძიება საკითხების პრიორიტეტულობიდან გამომდინარე.

სახელმწიფო პოლიტიკის არარსებობა ადგილობრივი თვითმმართველობების დამოუკიდებლობის გაზრდის მიმართულებით კიდევ უფრო აუტანელს ხდიდა ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების სოციალურ ყოფას და განვითარების სამომავლო პერსპექტივის ბუნდოვანებას იწვევდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან მრავალჯერ იყო მცდელობა ადგილობრივი თვითმმართველობების საფინანსო-ეკონომიკური დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად, რეალურად არაფერი კეთდებოდა და ადგილობრივი თვითმმართველობები ცენტრალურ ხელისუფლებაზე კიდევ უფრო დამოკიდებულნი ხდებოდნენ. საქართველოს მუნიციპალიტეტების საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის შემდგომი განვითარებისათვის საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან საჭიროა ისეთი კანონების მიღება, რომელიც მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფს ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკურ განვითარებას და მათი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ადგილობრივი თვითმმართველობების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება სწორედ საწინდარი მუნიციპალიტეტების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების ადგილობრივ თვითმმართველობებთან მიხედვით.

ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების შემდგომი განვითარება წარმოუდგენელია ცენტრალური ხელისუფლების მხარდაჭერის გარეშე. აღნიშნული მხარდაჭერა უნდა გამომდინარეობდეს ადგილობრივი თვითმმართველობების სპეციფიკიდან და მაქსიმალურად უნდა უზრუნველყოფდეს ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების საფინანსო-საბიუჯეტო დამოუკიდებლობის ზრდას, აღნიშნულმა მხარდაჭერამ საბოლოო ჯამში უნდა უზრუნველყოს ადგილებზე ერთ სულ მოსახლეზე საბიუჯეტო შემოსავლების გამოთანაბრება და ცენტრსა და ადგილობრივი თვითმმართველობების უფლებამოსილებათა კომპეტენციების მკვეთრი გამოჯენა და არა ისე, როგორც დღესაა. ამჟამად არსებობს გარკვეული ვალდებულებები, რომელიც შედის როგორც ცენტრალური, ასევე ადგილობრივი ხელისუფლების კომპეტენციაში, რეალურად კი ასეთ ვალდებულებას ხელისუფლების არცერთი შტო (ცენტრალური და ადგილობრივი) არ ასრულებს.

ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების ერთ-ერთ ძირითად შემაფერხებელ ფაქტორად შეგვიძლია განვიხილოთ ის, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობების მიერ ფაქტობრივად არ არის გამოყენებული აღნიშნულ სფეროში თანამედროვე მეცნიერული (მათ შორის რეგიონული ინსტიტუტების და უნივერსიტეტების მკვლევარების ნაშრომები ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების კუთხით) მიღწევები. სწორედ მეცნიერული მიღწევები და აღმოჩენები წარმოადგენს ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკის და მათ შორის ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების ძირითად ფაქტორს. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, აღნიშნული მეცნიერული მიღწევები ამჟამად ფაქტობრივად უგულვებელყოფილია, რაც თვითმმართველობის მუშაობას ქაოსურ ელფერს სძენს და მუშაობის მარტივ ქმედების კოეფიციენტს მნიშვნელოვნად ამცირებს. საჭიროა აღინიშნოს, რომ მეცნიერული მიღწევების გამოყენებისას აუცილებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული მართლმადიდებლური სარწმუნოების საწყისები, ამის შესახებ ამბობდა სწორედ დიდი ილია ჭავჭავაძე, ის ამ-

ბობდა, რომ „საჭიროა გამეცნიერებული სარწმუნოება და გასარწმუნოებელი მეცნიერება“. ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარება ფაქტობრივად წარმოუდგენელია ასევე სახელმწიფოს და ეკლესიის მჭიდრო ურთიერთობის გარეშე, აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება ადგილობრივი თვითმმართველობების ფუნქციონირება ეფექტური და შედეგზე ორიენტირებული, თუ თვითმმართველობების გადაწყვეტილებები იქნება მეცნიერულად დასაბუთებული და ქრისტიანული მართლმადიდებლური პრინციპებით ნასაზრდოები.

მაინც რა უშლის ხელს მუნიციპალიტეტების განვითარებას? მთავარი მაინც ცენტრსა და მუნიციპალიტეტებს შორის არაპარმონიული დამოკიდებულებაა, რაც იწვევს ცენტრში დიდძალი კაპიტალის თავმოყრას. ეს კი ძირითადად იმაში გამოიხატება, რომ „საბიუჯეტო კოდექსის“ შესაბამისად, თითქმის ყველა ადგილად ამოღებადი გადასახადი (დღგ, აქციზი, მოგების, საშემოსავლო, იმპორტის), გარდა ქონების (მათ შორის მიწისა) გადასახადისა, რომელიც ძალიან მიხერულია, ირიცხება ცენტრალურ ბიუჯეტში, რაც იწვევს ადგილებზე ფინანსური სახსრების ქრონიკულ დეფიციტს, ეს კი ხელს უშლის თვითმმართველობების ეკონომიკურ განვითარებას. ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური სტაგნაცია გამოწვეულია ასევე დაუხვეწავი საკანონმდებლო ბაზით, არასრულყოფილი ადგილობრივი ფინანსური რესურსებით და მუნიციპალიტეტებში მცხოვრებ ხალხთან ანგარიშვალდებულების ფაქტობრივად არარსებობით (რადგანაც თითქმის ყველა მუნიციპალიტეტში ირდევია „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მოთხოვნები ამომრჩევლებთან ანგარიშვალდებულების შესახებ), რაც შემდგომ იწვევს სახელმწიფოსა და მოქალაქეებს შორის წინააღმდეგობის წარმოშობას, რომელიც უნდობლობაში გადაიზრდება.

წლების განმავლობაში ადგილობრივი თვითმმართველობებში ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ თითქმის ყველა მთავრობა ადგილობრივი თვითმმართველობების მიმართ ყოველთვის დიდ უნდობლობას იჩენდა, გამომდინარე აქედან, ცენტრალური ხელისუფლება მაქსიმალურად ცდილობდა, არ მიეღო ისეთი კანონები, რომელიც გამოიწვევდა ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსურ-ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გაზრდას, ეს ძირითად გამოწვეული იყო იმით, რომ ცენტრალურ ხელისუფლებას სურდა, ადგილობრივი თვითმმართველობები სრულ დაქვემდებარებაში ჰყოლოდა, რაც მინიმუმამდე დაიყვანდა ადგილობრივი თვითმმართველობების დამოუკიდებლობის ხარისხს და თვითმმართველობების ყოველნაირ საკანონმდებლო ინიციატივებს ძირშივე მოსპობდა. ცენტრის მხრიდან ასეთი მიდგომები კი მნიშვნელოვნად დახაზდა ადგილობრივი თვითმმართველობების კანონიერ უფლებებს (იმედია, ცენტრის მხრიდან ასეთი მიდგომები აღარ გაგრძელდება).

ამჟამად მოქმედი საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ბევრი ბუნდოვანებით გამოირჩევა და ვერანაირად ვერ უზრუნველყოფს ადგილობრივი თვითმმართველობების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას (ხშირ შემთხვევაში აღნიშნული კანონი თვითმმართველობების განვითარების შეფერხებას უწყობს ხელს), მაშინ, როცა ადგილობრივი თვითმმართველობის „ვერობილი ქარტიით“ პირდაპირაა განსაზღვრული, რომ ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მიღებული უნდა იყოს ისეთი კანონები, რომელიც მაქსიმალურად უზრუნველყოფს ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსურ და ქონებრივ დამოუკიდებლობას.

ადგილობრივი თვითმმართველობების დამოუკიდებლობის გაზრდის მიზნით, საჭიროა მუნიციპალიტეტებში არსებული იმ რესურსების გამოვლენა, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური განვითარების საფუძველს წარმოადგენს, ასევე საჭიროა შეფასდეს სუბრეგიონული კომპონენტების პოტენციალი, აღნიშნული მიზნის მისაღწევად კი საჭიროა ადგილებზე შემდეგი საკითხების შეფასება.

ა) რამდენად უწყობს ხელს საქართველოს მუნიციპალიტეტების განვითარებას და მათ წინაშე მდგარი პრობლემების მოგვარებას არსებული საკანონმდებლო ბაზა.

ბ) ხდება თუ არა ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების წინაშე მდგარი ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტისას უცხოური კანონმდებლობის გაზიარება.

გ) რამდენად სწორადაა გამოყენებული ადგილებზე ის ეკონომიკური პოტენციალი, რომელთა სწორად გამოყენებამ უნდა უზრუნველყოს მუნიციპალიტეტების მიმე საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის გამოსწორება.

დ) საჭიროა ადგილობრივ დონეებზე იმ სუბიექტური ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც იწვევენ მუნიციპალიტეტების განვითარების შეფერხებას და ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური წინსვლის ანტისტიმულატორად გვევლინება.

ე) საბოლოო ჯამში, საჭიროა იმ ეკონომიკური ინსტრუმენტების კომპლექსის შესწავლა, რომელთა გამოყენებამაც უნდა უზრუნველყოს მუნიციპალიტეტების სტრატეგიული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი გეგმების შემუშავება, რომელიც საფუძველი იქნება მუნიციპალიტეტების ეკონომიკური განვითარებისათვის.

ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების ეკონომიკური მდგომარეობის განვითარების შესასწავლად საჭიროა მოვახდინოთ მუნიციპალიტეტების ფუნქციონალური, სტრუქტურული და ეკონომიკური ანალიზი, ასევე მიღებული შედეგების ეკონომიკურ-სტატისტიკური დაჯგუფებები და საფინანსო-საინვესტიციო ანალიზი.

ადგილობრივი მუნიციპალიტეტებში არსებული რესურსების გამოვლენის და ინსტრუმენტების დამუშავებისას საჭიროა გამოყენებულ იქნეს პროგნოზირების მეთოდები, სტრატეგიული და ინსტრუმენტული პროექტირებები, რომლებიც შეხამებულ უნდა იყოს საქართველოს მუნიციპალიტეტების ეკონომიკურ ინტერესებთან.

მუნიციპალიტეტების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის განვითარების შესწავლის დროს უმნიშვნელოვანესია ადგილობრივი საინვესტიციო გარემოს მდგომარეობის დადგენა. ხოლო, თავის მხრის, ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების საინვესტიციო მიზიდველობის და კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად პირველ რიგში საჭიროა განისაზღვროს მუნიციპალიტეტების სამართლებრივი სტატუსი, ასევე მუნიციპალიტეტების ფუნქციები ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საქმეში, საჭიროა განისაზღვროს ასევე მუნიციპალიტეტების განვითარების სპეციფიკა, მათი რესურსული ბაზის გაფართოება და ადგილებზე ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, ტერიტორიული ბიზნესსფეროების დივერსიფიკაცია, ადამიანური კაპიტალის ზრდის

უზრუნველყოფა, ფინანსური და რეალური სექტორების განვითარება, ახალი თანამედროვე მიღწევების და-
ნერგვა თვითმმართველობების მართვის კუთხით.

იმედისმომცემ მოვლენად შეიძლება მივიჩნიოთ 2013 წლის 1 მარტს საქართველოს მთავრობის №223
განკარგულებით დამტკიცებული სტრატეგია, რომლის სათაურია: „საქართველოს მთავრობის დეცენტრალიზა-
ციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი პრინციპები 2013-2014 წლებისათვის“,
მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ სტრატეგიასთან დაკავშირებით არსებობს გარკვეული კითხვები, ის
შეიძლება მივიჩნიოთ თვითმმართველობების განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გეგმად.

მთავრობის აღნიშნულ განკარგულებაში აღნიშნულია, რომ განსახორციელებელი რეფორმის ამოსავალი
პრინციპია მოქალაქეების მაქსიმალური გააქტიურება და უშუალო ჩართულობა მართვის პროცესში, საქარ-
თველოს მთავრობა დეცენტრალიზაციის პროცესს განიხილავს ქვეყანაში დემოკრატიისა და მისი შესაბამისი
ინსტიტუტების დამკვიდრების საკანძო ასპექტად. პროექტში აღნიშნულია, რომ საჭიროა გაძლიერდეს ადგი-
ლობრივი თვითმმართველობები ფუნქციური და მატერიალური თვალსაზრისით, რაც ადგილობრივი თვითმ-
მართველობების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის განვითარებას უზრუნველყოფს.

პროექტში აღნიშნულია, რომ სრულყოფილი და ეფექტური თვითმმართველობის განსახორციელებლად
უნდა მოხდეს:

- ა) საზოგადოებრივი თვითმმართველობის ფორმირება თითოეულ დასახლებაში;
- ბ) მუნიციპალური თვითმმართველობის ტერიტორიული ოპტიმიზაცია და გაძლიერება;
- გ) სამხარეო ხელისუფლებაში თვითმმართველობის ელემენტების დამკვიდრება;
- დ) სახელმწიფო ზედამხედველობის ეფექტური მექანიზმების შექმნა;
- ე) რეფორმირების პროცესის სამართლებრივი, ტექნიკური და რესურსული უზრუნველყოფა.

ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესე-
ბის მიმართულებით იგეგმება მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ცვლილებები მომავალი (2014 წლის მაისში)
ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების ჩატარების შემდეგ, რაც მისასაღებელია და ოპტიმიზმის
საფუძველს იძლევა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მთავარია შემუშავდეს ადგილობრივი თვითმმართველობების განვი-
თარების ისეთი სტრატეგია, რომელიც მორგებული იქნება ქვეყნის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერე-
სებზე, მაქსიმალურად შეუწყობს ხელს ცენტრსა და ადგილობრივ თვითმმართველობებს შორის კომპეტენ-
ციების მაქსიმალურად გამიჯვნას, უზრუნველყოფს თვითმმართველობების ფინანსურ დამოუკიდებლობას, ად-
გილობრივი თვითმმართველობების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებას, რაც მოლაინობაში ადგი-
ლობრივი თვითმმართველობების სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესების სა-
წინდარი იქნება.

Boris Chichinadze

THE STRATEGIC PRIORITIES OF REGIONAL ECONOMICAL POLITICS

Annotation

In the conditions of the global financial economic crisis it is important, what budgetary-tax policy the central self-
management conducts, whether the laws passed by them help to increase the independent budget of Local government and that it is
necessary to do to increase degree of independent local government considerably, and also to improve the transport policy operating
in Georgia.

In the article the attention also is paid to the questions that disturbs to the local self-government's development, why there is
a few foreign and local investments what is necessary to do considerably to reduce the level of unemployment.

The above-stated article will tell about these questions and the ways of their decision.

**In that way the self-government institutions have to find out the real priorities to provide the regional economical de-
velopment.**

თამაზ ხედაგოანი

ენერგეტიკის, როგორც საქართველოს ეკონომიკის განვითარების შემთავრისი ფაქტორის აქტუალური პრობლემები

გაეროსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული კლასიფიკაციიდან
გამომდინარე, რომლის მიხედვითაც განისაზღვრება ქვეყანათა განვითარების დონე, საქართველო
განვითარებად სახელმწიფოთა რიგს განეკუთვნება. მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში, შეშინებულია
ინფლაციის გაღრმავებით და სასურსათო პროდუქციაზე ფასების ზრდით. როგორც კომპეტენტური ორგანოები
იტყობინებიან, ფასების ზრდა გამოწვეულია პროდუქციის ერთეულზე დანახარჯების გადიდებით, რაც
განპირობებულია ენერგომატარებლების და ტრანსპორტირების ხარჯების ზრდით. სწორედ ამიტომ,
საქართველოს მრეწველობის, საერთოდ ეკონომიკის განვითარების უმთავრესი პირობა-ფაქტორი ენერგეტიკაა.

საქართველოს ელექტრობაღანის ტრადიციულად დეფიციტურია. რესპუბლიკაში საბჭოთა ხელისუფლების
წლებში დაცული არ იყო ეკონომიკურად ხელსაყრელი თანაფარდობა ელექტროენერგეტიკისა და ეკონომიკის
განვითარებაში. საბჭოთა სისტემა, ანუ, როგორც მას უწოდებენ, საბჭოთა კავშირი (რომელიც 15 მოკავშირე
რესპუბლიკისაგან შედგებოდა) ძირითადად დამყარებული იყო საკუთრების სახელმწიფო სისტემაზე. ამიტომ,
ენერგეტიკაც ერთიან სახელმწიფო ენერგოსისტემას წარმოადგენდა. ოთხმოცდაათიან წლებში საბჭოთა
კავშირის, როგორც ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შედეგად, საქართველოს ენერგოსისტემა რუსეთის ერთიან
ენერგოსისტემას გამოეყო და დამოუკიდებლად დაიწყო მუშაობა. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს
ენერგოსისტემის მთელი ინფრასტრუქტურა, ერთიან ენერგოსისტემაზე, ანუ რუსეთზე იყო დამოკიდებული,

დაშლის შედეგად საქართველოში 1990 წლიდან მოყოლებული, ელექტროენერჯის წარმოება განუხრელად მცირდება; 1994 წელს წარმოებული იქნა მხოლოდ 7 მლრდ კვტსთ, ანუ 1989 წელს მიღებული მაქსიმალური დონის 43.3%. ელექტროენერჯის წარმოების 1994 წლის დონე კი საქართველოში ჯერ კიდევ 26 წლის წინ – 1968 წელს აღინიშნა. ე.ი. ამ სფეროში ქვეყანამ მხოთხედ საუკუნეზე მეტი ხნით დაიხია უკან. ასეთმა უკანდახევამ ეკონომიკა 36 წლით, ხოლო ზოგიერთ დარგში ნახევარი საუკუნით და მეტად დასწია უკან. თითქმის არ მუშაობდა მრეწველობა. 1994 წელს საქსპლუტაციოდ არ ჩაბარებულა საწარმოო დანიშნულების არც ერთი ობიექტი; ელექტროენერჯის წარმოების ზრდის ტემპი კი არ მცირდებოდა, არამედ ეს მჩვენებელი იკლებდა აბსოლუტურად, თანაც მაღალი ტემპით. შედეგებიც კატასტროფული იყო. ელექტროენერჯის წარმოების ერთი ერთეულით დაცემამ წარმოებული ეროვნული შემოსავალი 1.27 ერთეულით შეამცირა, მრეწველობის პროდუქცია - 1.38, სოფლის მეურნეობის - 1.88 და რკინიგზის ტრანსპორტის პროდუქცია - 2.08 ერთეულით. ენერგეტიკული მეურნეობა მოიშალა, სიმძლავრეები გაჩერდა (იმპორტირებული საწვავის გაზის და მაზუთის დეფიციტი; მარაგ-ნაწილებით მომარაგება), ფინანსური უზრუნველყოფა სავალალო მდგომარეობაში აღმოჩნდა. საკადრო მომზადების დონე დროს ჩამორჩებოდა. ყოველივე ამას დაემატა დარგის შიგნით არსებული გადაუწყვეტელი საკითხები: აღრიცხვის მოწესრიგება; ელექტროენერჯის დეფიციტი; მიწოდებული ელექტროენერჯის ანაზღაურების დაბალი დონე; დარგში მომუშავე ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალის დიდი ოდენობით სახელფასო დავალიანება და სხვა.

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების აღნიშნული პერიოდის შედეგები და, პირველ რიგში, კრიზისული მდგომარეობიდან ქვეყნის ეკონომიკის დროულად გამოყვანის ინტერესები დაბეჯითებით მოითხოვს ელექტროენერგეტიკული მეურნეობის აღდგენისა და შემდგომი განვითარების დაჩქარებას. დღეს, როცა ჩამოყალიბებული, მაგრამ სუსტი საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ეფექტიანობის ამაღლებას ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საერთო-სახელმწიფოებრივ პრიორიტეტად ვაღიარებთ, ენერგეტიკის განვითარების როლი და მნიშვნელობა განსაკუთრებულია. მისი განვითარების დონეზეა დამოკიდებული ქვეყნის პოტენციალის ამოქმედების დაჩქარება, საბოლოოდ, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება და ეკონომიკური სტაბილიზაცია. ამას ემატება ის ფაქტიც, რომ ქვეყნის დიდი პოტენციალი ენერგეტიკის სფეროში მინიმალურადაც არ არის გამოყენებული.

ბოლო 70-80 წლის განმავლობაში ქვეყანაში შესრულებულა დიდი მოცულობის ძებნა-ძიებითი სამუშაოები (გეოლოგიურ-გეოფიზიკური კვლევები, სტრუქტურული და ღრმა ბურღვა), რის შედეგადაც გამოვლინდა 16 ნავთობის, 1 გაზნავთობის და 1 გაზის საბადო.

ნავთობის წლიური მოპოვების პიკი მოდის 1980-1983 წლებზე, როდესაც ეს მჩვენებელი 3.2-3.3 მლნ ტ-ს შეადგენდა. შემდგომ პერიოდში ნავთობის მოპოვებამ მკვეთრად იკლო და ბოლო ხანებში წლიური მოპოვება 60-140 ათასი ტონის ფარგლებში მერყეობს.

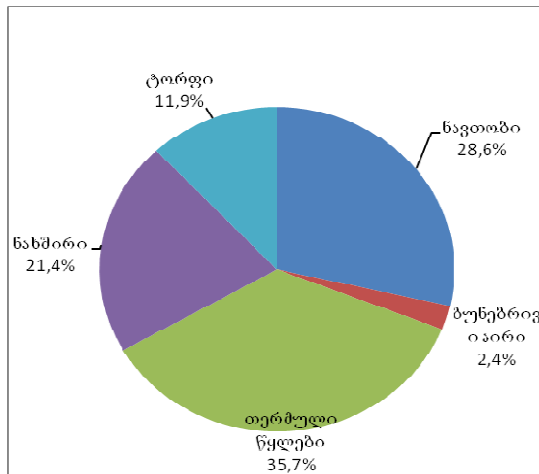
ბოლო 10-15 წლის განმავლობაში ქვეყანაში საქმიანობა დაიწვეს უცხოურმა ნავთობკომპანიებმა, რომლებსაც პროდუქციის წილობრივი განაწილების ხელშეკრულებები აქვთ გაფორმებული სახელმწიფოსთან.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ კომპანიებმა უკვე საკმაოდ დიდი მოცულობის ძებნითი სამუშაოები ჩაატარეს თავიანთ სალიცენზიო ტერიტორიებზე ("ანადარკო" - სამუშაოებს ასრულებს საქართველოს შავი ზღვის შეღწეზე, "კანარკო" - თბილისისპირა რაიონში, "ფრონტერა" - გარე კახეთში), ახალი საბადოების აღმოჩენა ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა. ნავთობის ძებნა-ძიების სამუშაოები ამჟამად ინტენსიურად ტარდება გური-აჭარის რეგიონში, რადგანაც საამისოდ ხელსაყრელი გეოლოგიური პირობები არსებობს.

საქართველოში ნავთობის მოპოვებით საქმიანობას ამჟამად რვა ინვესტორი კომპანია ასორციელებს - "ნინოწმინდის ნავთობის კომპანია", "კანარკო ნორი", "კანარკო ნაზურევი", "ჯინდალ პეტროლიუმ (ჯორჯია) ლიმიტედი", "ფრონტერა რისორსიზ ჯორჯია კორპორეიშენი", "ჯორჯია ოილ ენდ გეზი", "აკსაი ბი-ემ-სი" და "სტრეიტ ოილ ენდ გეზი".

საქართველოში წიაღისეულის მოპოვების დაწყებიდან 2011 წლის 1 იანვრამდე მოპოვებულია საშუალოდ 27.6 მლნ ტონა ნავთობი. ბოლო ათი წლის განმავლობაში კი საშუალო წლიური მოპოვება 75.5 ათასი ტონაა. თანაც არ უნდა დაგვავიწყდეს ქართული ნავთობის მაღალი ხარისხი.

საქართველო ამჟამად სათბობ-ენერგეტიკული მინერალური რესურსების 42 ობიექტს ფლობს: ნავთობის-12, გაზის-1, ნახშირის-9, ტორფის-5 და თერმული წყლების-15. გრაფიკი 1 ასახავს სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების ხვედრით წილს საბადოთა რაოდენობის მიხედვით.

გრაფიკი 1. სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების განაწილება ეკონომიკური ქვეტიპის მიხედვით

საქართველოში ცნობილია 12 ნავთობის ველი, რომლის უმრავლესობა კახეთშია განლაგებული (ცხრილი 1). თუმცა დღეისათვის სახელმწიფო ბალანსზე მყოფი მარაგები – 169 660 ათას ტონა – აშკარად არასაკმარისია საბადოთა მსხვილმასშტაბიანი სამრეწველო ათვისებისთვის.

ცხრილი 1

საქართველოს ნავთობის მარაგი

ველი	მარაგები, ათასი ტ.
სუფსა	301
შრომისუბანი	2 167
ჭალადიდი	72
სამგორი-პატარძელი-ნინოწმინდა	109 898
სამხრეთი თალი	3 787
ნორიო-მარტყოფი-საცხენისი	3 418
მირზაანი	5 565
პატარა შირაქი	915
ნახარალები	2 800
ტარიბანა	316
თელეთი	4 601
სამხრეთი რუსთავი	35 820
მთლიანად	169 660

საქართველოში იმპორტირებული ნავთობი და ნავთობროდუქტები 2008 წელს შედაგენს 762 499 ათასს აშშ დოლარს, 2009 წელს კი 555 312 ათასს აშშ დოლარს. იმპორტირებული ნავთობის კლება დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ 2008 წელს ნავთობს არ ვაწარმოებდით, 2009 წელს კი 30.6 მლნ ლარის ნედლი ნავთობი და ბუნებრივი აირი მოვიპოვეთ.

ცხადია, ნავთობის მოხმარების მასშტაბები სულ უფრო იზრდება, უფრო მეტიც, მაღალი ფასისა და, შემცირებული მარაგის მიუხედავად, ნავთობზე მოთხოვნილება გრძელდება.

უნდა აღინიშნოს რომ არსებული მდგომარეობა არც ისე გამოუვალია, როგორც ჩანს. ზოგიერთი ექსპერტის მოსაზრებით, დღეს არსებული ნავთობის რეზერვები დედამიწის სიღრმეში დამალული ნავთობის მხოლოდ ერთი მესამედია და ახალი ტექნოლოგიებით შესაძლებელია მათი პოვნა, ამოღება და მარაგაც შესაბამისად გაიზარდოს.

ქვეყანაში აღრიცხულია 26 ათასი მდინარე, აქედან 319 გამოიყოფა ენერგეტიკული მნიშვნელობით. მათ შორის 208 საშუალო და დიდი მდინარეა. ექსპერტთა გათვლით, მათ შეუძლიათ წელიწადში მოგვცენ 135.8 მლრდ კვ/საათი ელექტროენერგია. ამჟამად ამ რესურსების 7-8% გამოიყენება. პერსპექტივაში ამ რესურსების მიზნობრივი ათვისება, ქართველ სპეციალისტთა დასკვნებით, ქარის ენერჯისგან შეიძლება მიღებული იქნეს 2-3 მლრდ კვ.სთ, ხოლო მზის ენერჯისგან – 10 მლრდ კვ.სთ ელექტროენერგია, რაც ერთდროულად რამდენიმე ამოცანას გადაწყვეტს.

საქართველოს შემდგომი ეკონომიკური ევოლუციის თვალსაზრისით საქართველოს ეკონომიკური დახასიათება შეიძლება, როგორც „სიღარიბის დაძლევის ეკონომიკა“. ასეთი ფორმულა საქართველოს ეკონომიკის დღევანდელი დახასიათებისათვის მნიშვნელოვნად მიგვანჩნია, რადგან ნებისმიერი პოლიტიკურ-ეკონომიკური ღონისძიება, რომელსაც განახორციელებს საქართველოს ხელისუფლება, მიმართული უნდა იყოს სიღარიბის დაძლევისაკენ ქვეყანაში არსებული სიღარიბის დონის დაძლევის გარეშე შეუძლებელია საუბარი რაიმე სერიოზულ პროგრესზე. უპირველეს ყოვლისა, ადგილზე შეიქმნება მყარი საფუძველი საწარმოების, ტურიზმის, საკურორტო მეურნეობის, ტრანსპორტის განვითარებისთვის, რაც დასაქმების პრობლემის გადაწყვეტას და სიღარიბის დაძლევას დააჩქარებს. მეორე, შიდა ბაზრის გაჯერების კვალობაზე გაიზრდება ელექტროენერჯის საგარეო ბაზარზე მიწოდება. მესამე, საწარმოს მშენებლობასა და საქმიანობაში შესაძლებელია თანამონაწილე გახდეს ადგილობრივი მოსახლეობა.

Tamta Khvadagiani

ENERGETIC ACTUAL PROBLEMS IN THE WAY OF GEORGIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

Annotation

Nowadays globalization conditions make the world worry about inflation and rural production prices increase. Competent organs analysed production unit expenses. Prices increase are provoked by the energetic bearers and transportation expenses growth. This makes energetic field one of the main terms and factors for not only Georgian industry but of the whole country economy development.

In nineties of the 20-th century Soviet Union - united state was disintegrated and Georgian energetic system separated from Russian united energetic system. It began independent work. Since 1990 Georgian electric energy making is constantly decreasing. Georgian scientists suppose Georgian market supplementation by the electric energy and even its export using oil, hidro resources, wind and the Sun energies.

ინვესტიციების მნიშვნელობა საქართველოს
ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების პროცესში

მაკროეკონომიკა ფართოდ განიხილავს იმ ყოვლისმომცველ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ეკონომიკაზე. ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ეკონომიკური ინდიკატორი, რომელიც საყურადღებოა მაკროეკონომიკაში, მთლიანი შიდა პროდუქტია. ის მოიცავს: სამომხმარებლო ხარჯებს, ინვესტიციებს და სამთავრობო ხარჯებს. ინვესტიციებს მაკროეკონომიკაში ორი მხარე შეიძლება ჰქონდეს, ესენია: ინვესტიციები ბიზნესში და სამთავრობო ინვესტიციები. ინვესტიციები ბიზნესში მოიცავს: მანქანა-დანადგარებზე ფულად ხარჯებს, შენობებს, ინვენტარს და ტექნოლოგიებს. სამთავრობო ინვესტიციები აქცენტს აკეთებს უფრო მეტად ინფრასტრუქტურაზე, როგორცაა გზები, ხიდები, მრეწველობის გაუმჯობესება და სხვა მსხვილი პროექტები.

მაკროეკონომიკისათვის, თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ინვესტიციებს ბიზნესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ეკონომისტები ხშირად განიხილავენ მთლიანი შიდა პროდუქტის ამ ნაწილს, საინვესტიციო გარემო რომ განსაზღვრონ ქვეყანაში. ამ ეკონომიკური მაჩვენებლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია, საქმიანი ციკლების განსაზღვრა ეკონომიკაში. მხარდმა კაპიტალმა, რომელიც იხარჯება ბიზნესის ინვესტიციებში, შესაძლოა გამოიწვიოს მომავალი ეკონომიკური ზრდა ან დაგეგმილი გაფართოება კომპანიების მხრიდან. სტაბილური საინვესტიციო ბიზნესგარემო მიუთითებს საქმიანი ციკლის პიკს, ხოლო არასტაბილური საინვესტიციო გარემო ეკონომიკური დაცემის სიგნალია.

ეკონომიკა ვერ გააფართოებს ბიზნესის გამოშვების ცნებას, თუ არ ექნება განხილული მაკროეკონომიკური საინვესტიციო გარემო. მთლიანი შიდა პროდუქტის შესწავლის დროს, ინვესტიციები ბიზნესში არ შეიძლება ყველა კვარტალში იყოს მრავლად მოცემული. მაგალითად, ბიზნესის ინვესტიციების პიკს შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს წლის ბოლო თვეებში, როცა კომპანიები დებულობენ შემოსავალს მომხმარებლების სადღესასწაულო ხარჯებიდან. წლის მეთოხე კვარტალში ასევე მაღალი ინვესტიციებია ბიზნესში, როცა კომპანიები იწყებენ მომავალი წლისთვის წარმოებას. ინვესტიციები მაკროეკონომიკაში განსაზღვრავს ეკონომიკურ ზრდას კვარტლების მიხედვით²³³.

ეკონომიკის საბაზრო სისტემის, განსაკუთრებით ტრანსფორმირებადი, გარდამავალი, მათ შორის პოსტკომუნისტური ეკონომიკის ქვეყნების მსოფლიო გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ქვეყნის განვითარების სასურველი პარამეტრების უზრუნველყოფის, არსებული ეროვნული, სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების საქმეში ინვესტიციებს, რაციონალურ საინვესტიციო გარემოს და შესაბამისად ინვესტიციურ აქტიურობას არსებითი როლის შესრულება შეუძლია.

ცივილიზებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინვესტიციის არსი მდგომარეობს არა მხოლოდ მის მომგებიანობაში, არამედ მის სოციალურ ორიენტაციაშიც. აქედან გამომდინარე, ინვესტიციები, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორია, გამოხატავს სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებს, რომლებიც წარმოიშობა ინვესტირების დროს მონაწილე მხარეთა შორის საინვესტიციო წყაროების ფორმირებისა და გამოყოფის დროს, წარმოების სრულყოფის, განვითარების, ე.ი. გაფართოებული კვლავწარმოების უზრუნველყოფის გზით ეკონომიკური და სოციალური ეფექტის მიღებისათვის. ინვესტიციები ასრულებს ისეთ მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკურ ფუნქციებს, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია ეკონომიკის, მით უმეტეს, ტრანსფორმირებადი ეკონომიკის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება. ინვესტიცია წინასწარ განსაზღვრავს ქვეყნის ეკონომიკის ზრდას, ამდლებს მის საწარმოო, სოციალურ-ეკონომიკურ პოტენციალს, განსაკუთრებით მაკროდონეზე წარმოადგენს გაფართოებული კვლავწარმოების პოლიტიკის განხორციელების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების, სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფისა და ხარისხის გაუმჯობესების, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის რეფორმირების, ქვეყნის თავდაცვითი უნარიანობის და მისი უსაფრთხოების, უმუშევრობის პრობლემების გადაჭრის, გარემოს დაცვისა და ა.შ. საფუძველს.

უცხოური და ადგილობრივი ინვესტიციების გავლენა რეციპიენტ ქვეყანაზე მთლიან ასპექტში უნდა იქნეს განხილული თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეებით. აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს საკუთარი და უცხოური ინვესტიციების თანაფარდობის რეგულირების მექანიზმები, წინადადებები ოპტიმალური თანაფარდობის უზრუნველსაყოფად.

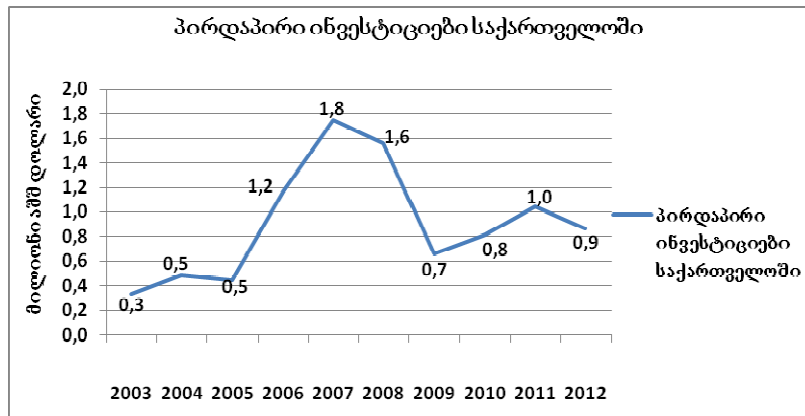
ადგილობრივი და უცხოური რეგულირების მექანიზმების შემუშავებისას სახელმწიფომ უნდა გაატაროს რიგი ღონისძიებები, კერძოდ: ა) უცხოური ინვესტიციების მიმართ შემუშავებულ სტრატეგიაში სწორად განსაზღვროს ეროვნული ბიზნესის მიმართ პროტექციონიზმისა და უცხოური ინვესტიციების სტიმულირების როლი, შესაბამისობა და ზღვრები; ბ) უნდა შეირჩეს სასურველი უცხოური ინვესტიციების სტიმულირებისა და არასასურველის შეკავების ტაქტიკა და მეთოდი, რადგან ბიზნესის განვითარებისათვის საჭირო მდიდარი ადგილობრივი ნედლეულის, რესურსების სწრაფად და არარაციონალურად ამოღება-დამუშავებამ და საექსპორტო ოპერაციების არასწორმა მოქმედებამ მომავალში შესაძლოა უარყოფითი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები გამოიწვიოს.

მსოფლიო ბანკის მოხსენების „ინვესტიციები საზღვრებს გარეთ 2010“ მიხედვით, საქართველო მსოფლიო 87 ქვეყანას შორის ერთ-ერთი ყველაზე გახსნილი ქვეყანაა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისათვის. მსოფლიო ბანკის კვლევა „ინვესტიციები საზღვრებს გარეთ 2010“ ანალიზებს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს მსოფლიოს 87 ქვეყანაში. კვლევის ინდიკატორები ფოკუსირებულია 4 თემატურ საკითხზე, კერძოდ, თუ 1. როგორ ახერხებს უცხოური კომპანია ამა თუ იმ ქვეყანაში ინვესტირებას, 2. საქმიანობის წამოწყებას, 3. მიწის ფლობას და 4. ბიზნესთან დაკავშირებული დავების გადაწყვეტას².

²³³ Douglas Hibbs – “Optimal Investment”, 2011.

² <http://www.worldbank.org/>

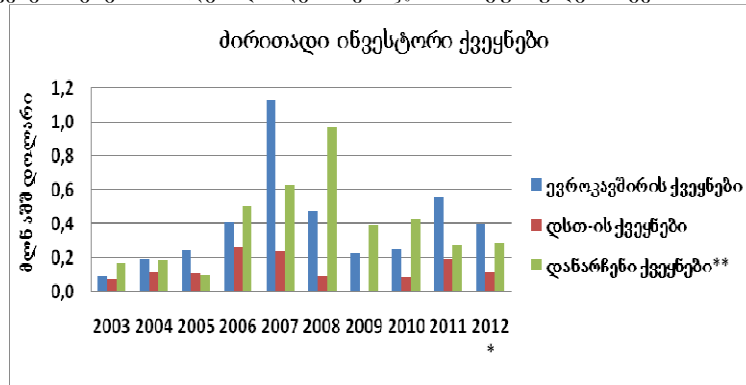
მსოფლიო ბანკის 2010 წლის კვლევამ ცხადყო, რომ ყველა ინდიკატორის მიხედვით, საქართველო უცხოური კაპიტალის მიმართ სრულიად ღიაა და უცხოური კომპანიის მიმართ არანაირი შეზღუდვა არ არსებობს. საქართველოში ბიზნესის დასაწყებად საკმარისია 4 დღე, მაშინ, როდესაც პოლონეთში ამისათვის საჭიროა 33 დღე, რუსეთში - 31 დღე, საბერძნეთში - 22 დღე, ბულგარეთში - 20 დღე, სომხეთში - 18 დღე, თურქეთში - 8 დღე. აღსანიშნავია, რომ 4 დღეზე ნაკლებ დროში მსოფლიოს არც ერთ გამოკვლეულ ქვეყანაში არ არის შესაძლებელი ბიზნესის დაწყება.

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი www.nbg.gov.ge

საქართველოს კანონმდებლობაში უმნიშვნელოვანესია კანონი „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“³. ამ კანონის მიზანია ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობა ინვესტიციების დაბანდებისა და სამეწარმეო საქმიანობისთვის აუცილებელი პროცედურების გაუმჯობესებითა და დამატებითი სამართლებრივი რეჟიმის შექმნით. იგი ვრცელდება ნებისმიერ უცხოურ და ადგილობრივ ინვესტიციაზე, რომელსაც დააბანდებენ და გამოიყენებენ საქართველოს ტერიტორიაზე. ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერას უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტო, რომელიც არის სახელმწიფოს წარმომადგენელი ინვესტორებთან ურთიერთობაში. სააგენტოს საქმიანობის კონტროლს ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკის სამინისტრო. სააგენტო უწევს ინვესტორს მომსახურებას საინვესტიციო საქმიანობისათვის საჭირო ყველა ლიცენზიის, ნებართვის აღებაში ან სხვა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების განხორციელებაში. ეს მომსახურება ფასიანია (გამონაკლისს წარმოადგენს განსაკუთრებული მნიშვნელობის ინვესტიცია) და მომსახურების საფასურს განსაზღვრავს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო.

ინვესტიციები მთლიანი შიდა პროდუქტის ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია და GDP-ს ზრდა დიდწილად დამოკიდებულია ინვესტიციების ზრდაზე. თუ გამოვიყენებთ საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური ვებგვერდის მონაცემებს, მაშინ ვნახავთ რომ 2003 წლიდან დაწყებული, პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობა იზრდება და პიკს აღწევს 2007 წელს. ამ პერიოდში მისი მნიშვნელობა 1,750,242.6⁴ ათასი აშშ დოლარია, რაც მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, დაახლოებით 1181.3 აშშ დოლარია. 2008 წლიდან იწყება პირდაპირი ინვესტიციების შემცირება, რომელიც განპირობებული იყო ავღიანის ომითა და მსოფლიო ფინანსური კრიზისით. აქედან თითქმის ნახევარი სააქციო კაპიტალზე მოდიოდა. ამ პერიოდში თითქმის მეთხუთმედი მიმართული იყო მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაზე. 2007 წელს ძირითადი ინვესტორი ქვეყნები იყვნენ: ჩეხეთი, ნიდერლანდები, ვირჯინიის კუნძულები, კვიპროსი, თურქეთი და ყაზახეთი.

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი www.nbg.gov.ge

³ www.parliament.ge (კანონი „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის“).

⁴ <http://nbg.gov.ge/index.php?m=353>.

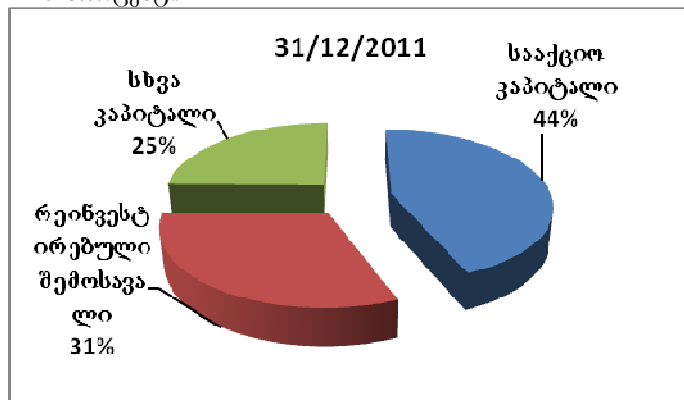
მომდევნო წლების განმავლობაში საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემცირება შეინიშნება. გარკვეულწილად, ინვესტიციების კლება ორი მიზეზით არის გამოწვეული. ერთი მხრივ, ეს გლობალურ ეკონომიკურ კრიზისს ბრალდება, ხოლო მეორე მხრივ, ქვეყნის შიგნით არსებული ეკონომიკური მდგომარეობითაა განპირობებული.

რაც შეეხება პირველ მიზეზს, საერთაშორისო საინვესტიციო რესურსების ბაზრებზე პოსტკრიზისული პერიოდები ყოველთვის ხასიათდება საინვესტიციო აქტივობის დაცემით და ინვესტორები, გარკვეულწილად, მოლოდინის და ბაზრების ანალიზით არიან დაკავებული. გარდა ამისა, თავისუფალი კაპიტალის ხელმისაწვდომობამ იკლო.

მეორე მიზეზთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ინვესტიციების შემცირების შიდა ფაქტორებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია პოლიტიკური არასტაბილურობა. ამ ნაკლოვანების აღმოსაფხვრელად მნიშვნელოვნად მიმანია საერთაშორისო კერძო საინვესტიციო კორპორაციასა (OPIC)⁵ და საქართველოს საინვესტიციო რისკების მართვის მართვის სააგენტოს შორის გაფორმებული ურთიერთგაგების მემორანდუმი, რომლის საფუძველზეც საქართველოში ამერიკული ინვესტიციების წახალისებისა და პოლიტიკური რისკების მართვის საკითხებში ერთობლივი პროგრამა შეიქმნა.

2011 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ჯამმა 9.3 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც ერთ სულზე გაანგარიშებით 2,092 აშშ დოლარია.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინებამ საქართველოში 2011 წლის განმავლობაში 1.1 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 37.3 პროცენტით მეტია წინა წლის შესაბამის მანქანებზე. აქედან სააქციო კაპიტალის წილად მოდიოდა 43.8 პროცენტი, რეინვესტირებული შემოსავლების – 31.3 პროცენტი, ხოლო სხვა კაპიტალის – 24.8 პროცენტი.

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი www.nbg.gov.ge

რაც შეეხება ინვესტიციების გეოგრაფიას, ის წლიდან წლამდე მუდმივი ცვალებადობით ხასიათდება და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი ქვეყნის მსხვილი ინვესტორი ჩადებს ყველაზე დიდ ინვესტიციას საქართველოში. თუმცა უკანასკნელი წლების განმავლობაში ერთი ტენდენცია მაინც შენარჩუნებულია: ინვესტიციების მოცულობაში ძირითადად ე.წ. აზიური ინვესტიციები ჭარბობს. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ევროპელი ინვესტორები ერიდებიან კონფლიქტურ რეგიონებს და ისეთ ქვეყნებს, სადაც ბიზნესის მარეგულირებელი კანონმდებლობა და პროცედურები ხშირი ცვლილებებით ხასიათდება. აზიური კაპიტალი, ამ თვალსაზრისით, შედარებით დაბალი „პრეტენზიის“ მქონეა, ვინაიდან ასეთი წესებით ბიზნესის წარმოება მისაღებია აზიური კაპიტალისთვის.

უცხოელ ინვესტორებს საქართველოში ძირითადად იაფი მუშახელი, გამართული ინფრასტრუქტურა და ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა იზიდავთ.

კრიზისის შემდეგ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა საქართველოს მთავარ გამოწვევად რჩება. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით საქართველოს მთავრობამ მიიღო კანონი სპეციალური ინდუსტრიული ზონების შესახებ. ამჟამად სამი თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა მოქმედებს - ფოთში, ქუთაისსა და თბილისში. ეს ზონები ჯერ კიდევ ინვესტორთა მოზიდვის და ძირითადად მრეწველობის დარგში საწარმოების შექმნის პროცესში არიან. ამიტომ მათი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკასა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მდგომარეობაზე ჯერჯერობით უმნიშვნელოა.

საქართველოში უცხოური კაპიტალის ინვესტირების განვითარების სტრატეგიის, სწორი საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებისათვის, შესაძლოა გამოიყენონ შემდეგი ზოგადი კანონზომიერებანი:

- ყველა ქვეყანა, ამა თუ იმ ზომით, ცდილობს მიაღწიოს ოპტიმალურ თანაფარდობას საკუთარ და უცხოურ ინვესტიციებს შორის, საჭიროებისამებრ წახალისოს კიდევ ხან ადგილობრივი, ხან უცხოური ინვესტიციები;
- ყველა ქვეყანა ითხოვს უცხოური ინვესტიციების რეგისტრაციას;
- ყველა ქვეყანაში არის ეკონომიკის ისეთი დარგები თუ სფერო, სადაც სპეციალურ ნებართვას ითხოვენ ინვესტირებისათვის;
- ყველა ქვეყანაში არის ისეთი დარგი, სფერო, რომლებიც ჩაკეტილია უცხოური კაპიტალისათვის, რაც ქვეყნის დამოუკიდებლობის, ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით გამართლებულია;

⁵ <http://www.opic.gov/who-we-are/overview>

• უმრავლეს ქვეყნებში შეიმჩნევა უცხოური ინვესტირების რეჟიმების თანდათან ლიბერალიზაცია, რაც გამოიხატება შემდეგში, ა) მცირდება იმ დარგების რაოდენობა, რომლებშიც უცხოეული ინვესტირების საქმიანობა იკრძალება, ბ) მარტივდება ის მოთხოვნები, რომლებიც ზღუდავს კომპანიის კაპიტალში უცხოური კაპიტალის მონაწილეობის წილს; გ) უცხოელ ინვესტორებს უფლება ეძლევათ, შექმნან საწარმოები 100%-იანი მონაწილეობით; დ) შესაძლებელი ხდება საზღვარგარეთ მოგებისა და დივიდენდების თავისუფალი გატანა; ე) რეგისტრაციის პროცედურის გამარტივებასთან ერთად უფრო მატულობს უცხოური ინვესტიციების სტიმულირების ღონისძიებები. ვ) მატულობს ექსპორტზე ორიენტირებული დარგების წახალისება, რომლებმაც ბიზი უნდა მისცენ “ინვესტიციური მულტიპლიკატორის” მექანიზმის ამოქმედებას.

სტაბილური ეკონომიკური ზრდის მიღწევის წინაპირობას პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები წარმოადგენს. საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის, ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Andrew B. Abel, Ben S. Bernanke, Dean Croushore. *Macroeconomics*. 6th edition, 2008.
2. Blanchard O. *Macroeconomics*. 5th edition, Prentice-Hall, 2008.
3. Douglas Hibbs. *Optimal Investment*, 2011.
4. Steven Fazzari. *Keynesian Theories of Investment*. 1992.
5. ნ. ხაღური, ნ. კაკულია, მ. ჩიქობავა. *ლექციების კურსი მაკროეკონომიკაში*. თბილისი, 2011.
6. http://91.208.144.188/Menu.aspx?rxid=c8ca81e9-2824-4c5b-a46a-c80202913531&px_db=Database&px_type=PX&px_language=en&AspxAutoDetectCookieSupport=1
7. <http://economy.ge/>
8. http://geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo
9. <http://nbg.gov.ge/index.php?m=353>
10. <http://www.opic.gov/who-we-are/overview>
11. <http://www.worldbank.org/>
12. https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=1043717#
13. www.parliament.ge

Salome Jashi

THE SIGNIFICANCE OF INVESTMENTS TO FORM GEORGIAN ECONOMIC POLICY Annotation

Investments are very important to form economic policy. For Georgia as for developing country FDI is the most important. It has priority for the last years. According to the World Bank survey Georgia is the country where doing business is too easy. We have only six taxes and registration needs only four days. We even have law about Investments. The goal for this law is that Georgian National Investment Agency tries to help as foreign as well as local investments.

After the “Rose Revolution” FDI goes up until 2007 year. The peak was this year, while the FDI was \$1,750,242.6 thousand. After 2008 the FDI goes down. The reason why it happened was the financial crisis and the August war. Nobody wants to invest in such country where there isn't stable political situation.

To develop foreign capital investment in Georgia and form the right investment policy we may use the following general points:

- Every country tries to reach optimal ratio between local and foreign investments;
- Every country demands registration for FDI;
- There are such economic fields in each country where they demand special license for investing;
- In most countries the regime of foreign investments seems to be liberated, which are listed below: a) Those fields in which the activities of foreign investments are forbidden reduces occasionally; b) One can take its profit and dividends abroad easier; c) Simplifying the registration procedure stimulates foreign investments.

FDI is a precondition for achieving sustainable economic growth. It's the most important for Georgia as for developing country.

კონფერენციის მონაწილეები

1. **აბესაძე რამაზ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი
2. **აბესაძე ნინო** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
3. **აბესაძე ოთარ** – თსუ დოქტორანტი
4. **აბულაძე რატი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორი
5. **АБАКУМОВА ЮЛИЯ ГЕОРГИЕВНА** – Магистр естественных наук, старший преподаватель Белорусского государственного университета (Республика Беларусь)
6. **აღიშვილი ზიჯიკო** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი
7. **ათანელიშვილი თამარ** – ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ ასისტენტ-პროფესორი
8. **ალაღაშვილი ბელა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
9. **АЛЕКСЕЕВА АЛЛА ВАСИЛЬЕВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
10. **АЛИРЗАЕВ АЛИ ГАНБАРАЛИ ОГЛЫ** – Доктор экономических наук, профессор, Азербайджанский Государственный Экономический Университет (Азербайджан)
11. **АЛИРЗАЕВ ЭМИН АЛИ ОГЛЫ** – Кандидат экономических наук, Азербайджанский Государственный Экономический Университет (Азербайджан)
12. **ანანიашვილი ანა** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
13. **ანგურიძე ოთარ** – მაგისტრანტი
14. **АНДРОСЮК АННА ВИКТОРОВНА** – Младший научный сотрудник Института мировой экономики и международных отношений НАН Украины
15. **ანნასაშვილი თეა** – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის მოწვეული სპეციალისტი
16. **არევაძე ნანული** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
17. **არნანია-კეკელიძე თამილა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ფილოსოფიის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი (საქართველო); ტომას ბატას უნივერსიტეტის სრული პროფესორი (ჩეხეთი)
18. **არჩვაძე მიხი** – საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს, ინფრასტრუქტურის განვითარების დეპარტამენტის უფროსი სპეციალისტი
19. **ასათიანი როზაია** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერ-კონსულტანტი
20. **ასლანაშვილი დავით** – საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი, თსუ ასისტენტ პროფესორი
21. **АСЛАНОВ ИЛКИН** – (Азербайджан)
22. **აჩუაშვილი ნუნუ** – ბიზნეს-ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის უფროსი მასწავლებელი
23. **ახალაია ნანა** – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი
24. **ახვლედიანი ნონა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
25. **БАБИЧ-ВЕПРЕВА ВИКТОРИЯ** – Соискатель (Украина)
26. **ბაქრაძე ბიძი** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
27. **ბაქრაძე ბიორბი** – თსუ მაგისტრანტი
28. **ბედიანაშვილი ბიძი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
29. **ბელოშვილი თამარ** – გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ბაკალავრიატის სტუდენტი
30. **БЕЛОКОНЬ СЕРГЕЙ** – соискатель ученой степени кандидата наук в искусствоведении, Национальная Музыкальная Академия Украины (Украина)
31. **БЕРГАЛЬ ОЛЬГА ЕФИМОВНА** – студентка бакалавриата Кубанского государственного университета (Россия)
32. **ბერიკაშვილი თეონა** – გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ბაკალავრიატის სტუდენტი
33. **ბერიშვილი ხათუნა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
34. **ბერიძე თამარ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
35. **ბერიძე თეიმურაზ** – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
36. **ბერუღაშა ბიორბი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
37. **ბიბილაშვილი ნანა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
38. **ბიძინაშვილი დავით** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, გორის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
39. **ბიჭიკაშვილი თამარ** – საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
40. **БОЯР АНДРИЙ** – академический доктор экономики, кафедра Европейской интеграции, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана» (Украина)
41. **ბრეგვაძე ბიორბი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

42. **БУЙ ТАТЬЯНА ГРИГОРЬЕВНА** – Кандидат экономических наук, профессор, Национальный университет «Киево-Могилянская академия» (Украина)
43. **ბურღული ვახტანგ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
44. **ГАДЖИЕВ ФАЗИЛ** – кандидат экономических наук, доцент кафедры «Экономический анализ и аудит» Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
45. **ГАЙДУКОВА ТАТЬЯНА ПАВЛОВНА** – кандидат экономических наук (Украина)
46. **ბამსახურობა თამაზ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
47. **ბამსახურობა თამარ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ბიზნესისა და მართვის სკოლის სრული პროფესორი
48. **ბელაშვილი მაღონა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
49. **ბელაშვილი მაია** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
50. **ბენგაია გაბრი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
51. **ბვარამია ნაზი** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
52. **ბვენაძეაძე ლილი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
53. **ბლოზელი ეპატაიონი** – თსუ დოქტორანტი
54. **ბობიაშვილი შალვა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
55. **ბობიძე მანია** – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სპეციალისტი
56. **ბოღარაძევილი ია** – დოქტორანტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის უფროსი მასწავლებელი
57. **ГОЛИК МАРЬЯНА ВАСИЛЬЕВНА** – Аспирант (Украина)
58. **ГОНЧАРОВА АНАСТАСИЯ АЛЕКСАНДРОВНА** – Аспирант, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана» (Украина)
59. **ბორბასლიძე მზგი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოწვეული სპეციალისტი
60. **ГРИНБЕРГ РУСЛАН СЕМЕНОВИЧ** – директор Института экономики РАН, член-корреспондент РАН
61. **ГРУЩИНСКАЯ НАТАЛИЯ НИКОЛАЕВНА** – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института мировой экономики и международных отношений НАН Украины
62. **ГУЛИЕВА АИДА АЙДЫН КЫЗЫ** – доцент кафедры «Информационная экономика и технологии» Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
63. **ГУЛИЕВА АЙСЕЛ** – докторант кафедры «Информационная экономика и технологии» Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
64. **ДАВИДЕНКО НАДЕЖДА НИКОЛАЕВНА** – кандидат экономических наук (Украина)
65. **დავლაშვიტი ნატა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
66. **დათაშვილი ვახტანგ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
67. **დათუნაშვილი ლინა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
68. **ღვამამი ანზორ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
69. **დებანოსიძე სოფო** – კ. ერისთავის სახელობის ექსპერიმენტული და კლინიკური ქირურგიის ეროვნული ცენტრის ოფის-მენეჯერი
70. **ღვალთაშვილი ლია** – თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
71. **ДУГИНЕЦ АННА ВЛАДИМИРОВНА** – кандидат экономических наук (Украина)
72. **დუღაური თამარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
73. **ელისაშვილი ლია** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
74. **ერსოვიანიშვილი გუგუნაზ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
75. **ვანოშვილი მირაბ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
76. **ვანოშვილი ნინო** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
77. **ვარდიაშვილი ოთარ** – თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის ბაკალავრიატის სტუდენტი
78. **ВОЙЦЕХОВСКАЯ ВИКТОРИЯ ВИКТОРОВНА** – аспирантка Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (Украина)
79. **ВОЛКОВА ИННА МИХАЙЛОВНА** – кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
80. **ЗАВАДСКАЯ ЮЛИЯ СЕРГЕЕВНА** – аспирантка Житомирского национального агроэкологического университета (Украина)
81. **ЗАРИЦКАЯ ПРИНА АНАТОЛЬЕВНА** – кандидат экономических наук, Доцент кафедры международной экономики, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана» (Украина)
82. **ЗАХАРОВА ЕЛЕНА НИКОЛАЕВНА** – доктор экономических наук, профессор (Россия)
83. **ЗЕЛИНСКАЯ АНТОНИНА МИХАЙЛОВНА** – кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
84. **თავაძე თამაზ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

85. **თაფლაძე თამარ** – თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
86. **თეთრაული ციციხო** – თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
87. **თოთლაძე ლია** – ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
88. **ИСМАИЛОВА ФИДАН** – Ведущий сотрудник Института Стратегических Исследований Кавказа (Азербайджан)
89. **ЯРМАК ОКСАНА МИХАЙЛОВНА** – аспирант Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Украина)
90. **ЯЦЕНКО ОЛЬГА НИКОЛАЕВНА** – доктор экономических наук, профессор кафедры международной торговли ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана» (Украина)
91. **კაკაბაძე ვაჰა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს საინჟინრო აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი
92. **კაკუშია ეთერ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
93. **კაკუშია ნაზირა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
94. **კაპანაძე მანია** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
95. **КАРПОВ ВАЛЕРИЙ МИХАЙЛОВИЧ** – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины (Украина)
96. **КАУФМАНЕ ДАЦЕ** – академический доктор экономики, Латвийский Сельскохозяйственный университет (Латвия)
97. **კახნიაშვილი ნათია** – თსუ ასისტენტი-პროფესორი
98. **КАЩУК ЕКАТЕРИНА НИКОЛАЕВНА** – аспирантка Житомирского национального агроэкологического университета (Украина)
99. **КЕРАШЕВ АНЗАУР АСЛАНБЕКОВИЧ** – доктор экономических наук, профессор (Россия)
100. **კვარაცხელია დემნა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
101. **კვარაცხელია მურმან** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
102. **კვატაშიძე ნადეჟდა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
103. **კვინიტაძე ბიორბი** – გეოგრაფიის აკადემიური დოქტორი
104. **კილაძე თამარ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
105. **КИЛЬНИЦКАЯ ЕЛЕНА СЕРГЕЕВНА** – Кандидат экономических наук, Житомирский Национальный Агроэкологический Университет (Украина)
106. **კიფარიშვილი ქეთევან** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
107. **КОЛОМИЕЦ ВИКТОРИЯ НИКОЛАЕВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
108. **კონჯარია ელბუჯა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ზუგდიდის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
109. **КОРОЛЕВА НИНА АЛЕКСЕЕВНА** – докторант (Россия)
110. **КОТЕНКО НАДЕЖДА НИКОЛАЕВНА** – соискатель, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
111. **კოღუაშვილი პაატა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
112. **КРИЧЕВСКАЯ ТАТЬЯНА АЛЕКСАНДРОВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
113. **КСЮБЯРОВА КОНУЛ** – лектор кафедры «Информационная экономика и технологии» Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
114. **КУЛИНИЧ ОЛЕГ НИКОЛАЕВИЧ** – Кандидат экономических наук (Украина)
115. **კურატაშვილი ალფრედ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
116. **КУЦМУС НАТАЛИЯ НИКОЛАЕВНА** – Кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
117. **ლაზარაშვილი თეა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
118. **ЛАЗЕБНИК ЛАРИСА ЛЕОНИДОВНА** – Академический доктор экономики, доцент Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Украина)
119. **ლაზვიაშვილი ნინო** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
120. **ლიპარტელიანი ნინო** – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი
121. **ლიპარტია ზურაბ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
122. **ლომიძე მარიამ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
123. **LUBITSEVA O.O.** – Doctor of Sciences in Geography, Professor, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
124. **მაბრაქველიძე დალი** – თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
125. **მაისურაძე მარინა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
126. **მაისურაძე ნანა** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მასწავლებელი
127. **მაკალათია ირაკლი** – თსუ დოქტორანტი
128. **მაღანია ელისაბედი** – კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

129. **მაღაშხია ბიორბი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
130. **მამუკელაშვილი დავითი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
131. **მამულაშვილი ლილია** – გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
132. **მამულაძე გელა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
133. **МАНАФОВ РАМИЛЬ ШАКИР ОГЛЫ** – Докторант Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
134. **მარბიანი თამარ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
135. **MARSHALOK MYKHAYLO STANISLAVOVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
136. **მაღლაკელიძე ეკატერინე** – საქართველოს უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
137. **МАХМУДОВ ИЛЬХАМ** – Диссертант Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
138. **მღინარაძე ქეთევან** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
139. **მელაშვილი მიღვა** – თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
140. **მესხია იაშა (იაკობ)** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი
141. **მეტრეველი მარიამ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
142. **მეჩანეთიშვილი ეკატერინე** – თსუ ასისტენტ-პროფესორი
143. **МИРОШНИЧЕНКО ТАТЬЯНА ЕВГЕНЬЕВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
144. **მოსწრაფიშვილი მზია** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი
145. **МОШКОВСКАЯ ЕЛЕНА АНАТОЛЬЕВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
146. **მუხომედიანი თეა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
147. **МУСАЕВ ПАРВИН ПАРВИЗ ОГЛЫ** – Аспирант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет (Азербайджан)
148. **მურიანიშვილი მარიამ** – თსუ ასოცირებული პროფესორი
149. **ნათელაური იზა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, თსუ ასოცირებული პროფესორი
150. **НАДЮК НАТАЛЬЯ НИКОЛАЕВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
151. **ნამიჯიანიშვილი რამაზ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი, ქუთაისის საზოგადოებრივი კოლეჯის დირექტორი
152. **ნარიანიშვილი ეთერ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
153. **НИКИФОРУК ЕЛЕНА ИГОРЕВНА** – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник Института экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины (Украина)
154. **NIKITCHENKO SERGIY OLEKSANDROVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Assistant, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
155. **ნიქაბაძე ბაბა** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
156. **ნოზაძე ზურაბ** – თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
157. **ომაძე ქრისტინე** – საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი, სს “საქართველოს ბანკი“-ს პერსონალური ბანკირი
158. **პავლენიშვილი სერგეი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
159. **ПАВЛОВ КОНСТАНТИН ВИКТОРОВИЧ** – доктор экономических наук, профессор (Россия)
160. **პაიჭაძე ნუზარ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
161. **პაპაშვილი ვლადიმერ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი
162. **პაპასკირი რუსუდან** – ტექნიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
163. **პაპანიანიშვილი ნინო** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
164. **პაპუნაძე მირიან** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
165. **ПИРИАШВИЛИ БОРИС ЗАХАРОВИЧ** – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины (Украина)
166. **ПЛОТНИКОВА МАРИЯ ФЕДОРОВНА** – кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
167. **ПРИСЯЖНИК ОКСАНА ФЕДОРОВНА** – кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
168. **ПОПОВА ЮЛИЯ** – Кандидат экономических наук (Украина)
169. **ПРИМЕРОВА ЕЛЕНА КОНСТАНТИНОВНА** – Кандидат экономических наук, Национальный университет «Киево-Могилянская академия» (Украина)
170. **РАД НАТАЛИЯ СЕРГЕЕВНА** – кандидат экономических наук (Украина)
171. **РАДЕВА МАРИНА НИКОЛАЕВНА** – Доктор экономических наук (Украина)
172. **RADKO VITALIY IVANOVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)

173. **რევიზილი ზურაბ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
174. **РОМАНЕНКО ОЛЬГА** – Академический доктор экономики, доцент Киевского национального торгово-экономического университета (Украина)
175. **როსტიაშვილი თამარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
176. **რუხაძე თამარ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
177. **САЛАХОВ РАШАД МАГОМЕДАЛИ ОГЛУ** – Докторант Азербайджанского Государственного Экономического Университета (Азербайджан)
178. **სამაღაშვილი შანგი** – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
179. **სამხარაძე ნოდარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
180. **სამჭკაშვილი ნინო** – აკადემიური წოდების სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
181. **სარჭიშვილი როლანდ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
182. **სვანიძე ნათია** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
183. **სილაგაძე ავთანდილ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი
184. **СКИБА ТАТЬЯНА ВЛАДИМИРОВНА** – аспирантка Житомирского национального агроэкологического университета (Украина)
185. **SMYRNOV I.H.** – Doctor of Sciences in Geography, Professor, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
186. **სოლოღაშვილი ღალი** – აკადემიური წოდების ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
187. **სოსელია მათა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
188. **СТЕПАНЕНКО НАТАЛИЯ ИВАНОВНА** – Кандидат экономических наук, Житомирский национальный агроэкологический университет (Украина)
189. **სულაბერიძე ავთანდილ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი
190. **SYROVETS S.Y.** – Doctor in Geography, assistant, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
191. **ТКАЧ АНАТОЛИЙ** – Доктор экономических наук, профессор (Польша)
192. **ТКАЧ ТАМАРА** – Доктор психологических наук, профессор (Украина)
193. **ТОЧИЛИН ВИКТОР** – доктор экономических наук, профессор, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины, (Украина)
194. **ტყეშელაშვილი გოდერძი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
195. **ტყეშელაშვილი ვახტანგ** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მაგისტრანტი
196. **უდსინიძე თეა** – აკადემიური წოდების ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის აუდიტორ-ანგარიშსწერი
197. **ФАЙЧУК ОЛЬГА ВАЛЕРЬЕВНА** – аспирантка Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (Украина)
198. **ზარესაშვილი ნინო** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
199. **ზანუღია ოლეგ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
200. **ზესტყენიძე თეიმურაზ** – ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, აკადემიური წოდების ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
201. **ზირცხელავა ნანა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, „გუმა-მერიდიან“ ქართულ-უკრაინული საერთაშორისო აკადემია“
202. **ზხაკაძე ქეთევან** – ბაკალავრი (თსუ სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი)
203. **ძავთარაძე თენგიზ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
204. **ძავთარაძე მზია** – პროფესორი, რუსთავის კოლეჯის რექტორი
205. **ძამხაძე თამარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
206. **ძეგბაია ნინო** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
207. **ძვარია ირაკლი** – ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
208. **ძველაძე ქეთევან** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
209. **ძისტაური ნუნუ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
210. **ჭოქიაური ლამარა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
211. **ჭუთათელაძე ქეთევან** – ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
212. **ჭურჭაძე თინათინ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
213. **ღარიბაშვილი ქეთევან** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
214. **ღვინჯიანი ნაირა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

215. **დუღუშაური ლეილა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
216. **შალაგაბერიძე ხათუნა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
217. **შამუბია ასმათ** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
218. **ШАПОВАЛОВА АЛЛА ПАВЛОВНА** – Кандидат экономических наук (Украина)
219. **შენგელია თემურაზ** – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი, „საერთაშორისო ბიზნესის“ კათედრის ხელმძღვანელი
220. **შენგელია ფატი** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ზუგდიდის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
221. **SHMATOK O.V.** – Post Graduate Sstudent, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
222. **ჩაბელიშვილი ლალი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
223. **ჩავჭავჭავაძე მარინა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
224. **ЧЕМОДУРОВ АЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ** – Кандидат экономических наук (Украина)
225. **ჩიკვილაძე მიხეილ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
226. **ЧИРКИН БОРИС ПЕТРОВИЧ** – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины (Украина)
227. **ჩიქობავა მაღზაზ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
228. **ჩიქოვანი ელენე** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
229. **ჩოხელი ეკატერინე** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
230. **ჩხეიძე თინა** – სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე
231. **ცხცირიძე მარინე** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
232. **ციციშვილი ნანული** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
233. **წიქარიშვილი ქეთევან** – გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ბაკალავრიატის სტუდენტი
234. **ჭანია მაია** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ასისტენტ-პროფესორი
235. **ჭანტურია ნატალია** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მოწვეული უფროსი მასწავლებელი
236. **ჭილაძე იზოლდა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
237. **ჭიჭინაძე ბორის** – აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
238. **ჭუმუშიძე ლაპრენტი** – დოქტორანტი, საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის აღმასრულებელი დირექტორი
239. **ხაღური ნოდარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი, საქართველოს ფინანსთა მინისტრი
240. **ხარაიშვილი ეთერ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი
241. **ხარხელი მანანა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
242. **ხვადაბანი თამთა** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
243. **ხიზანიშვილი ვასილ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი
244. **ხინიკაძე თამარი** – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
245. **ხუციშვილი მამუკა** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
246. **ხუციშვილი რეზო** – გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ბაკალავრიატის სტუდენტი
247. **ჯავახიშვილი რევაზ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
248. **ჯალაღონია დავით** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი
249. **ჯაში სალომე** – თსუ მაგისტრანტი
250. **ჯუღაშიძე ემზარ** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
251. **ჯუღაშიძე შალვა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს თავდაცვის აკადემიის ასოცირებული პროფესორი

CONFERENCE PARTICIPANTS

1. **ABESADZE RAMAZ** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Director of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
2. **ABESADZE NINO** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
3. **ABESADZE OTAR** – PhD Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
4. **ABAKUMOVA YULIA** – Master of Natural Sciences, Senior Teacher of Belarusian State University (the Republic of Belarus)
5. **ABULADZE RATI** – Academic Doctor of Economics, Professor of Grigol Robakidze University
6. **ADEICHVILI CHICHIKO** – Academic Doctor of Economics, Professor
7. **ACHUASHVILI NUNU** – Academic Doctor of Business Administration, Senior Teacher of Georgian Technical University
8. **AKHALAIA NANA** – Professor of Gori State Teaching University
9. **AKHVLEDIANI NONA** – Doctor of Economic Sciences, Associated Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
10. **ALADASHVILI GELA** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Guram Tavartkiladze Teaching University
11. **ALEKSEEVA ALLA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
12. **ALIRZAEV ALI** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
13. **ALIRZAEV EMIN** – Candidate of Economic Sciences, Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
14. **ANANIASHVILI ANA** – PhD Student of Georgian Technical University
15. **ANDROSYUK ANNA** – Junior Research Fellow of Institute of World Economy and International Relations of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
16. **ANESASHVILI TEA** – Invited Specialist of Gori State Teaching University
17. **ANGURIDZE OTAR** – Postgraduate Student
18. **ARCHVADZE MEGI** – Senior Specialist at Infrastructure Development Department of Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia
19. **AREVADZE NANULI** – Candidate of Economic Sciences, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
20. **ARNANIA-KEPULADZE TAMILA** – Academic Doctor of Economics, Academic Doctor of Philosophy, Full Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University (Georgia), Full Professor of Thomas Bata University (Czech Republic)
21. **ASATIANI ROZETA** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University, Scientific Consultant of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
22. **ASLANISHVILI DAVID** – PhD Student of Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchat of Georgia, Assistant Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
23. **ASLANOV ILKIN** – (Azerbaijan)
24. **ATANELISHVILI TAMAR** – Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
25. **BABICH-VEPREVA VIKTORIYA** – Postgraduate Student (Ukraine)
26. **BAKRADZE GIVI** – PhD Student of Sokhumi State University
27. **BAKRADZE GEORGE** – Postgraduate Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
28. **BEDIANASHVILI GIVI** – Doctor of Economic Sciences, Professor
29. **BEDOSHVILI TAMAR** – Undegraduate Student of Gori Teaching University
30. **BELOKON SERGEY** – Postgraduate Student of the Tchaikovsky National Academy of Music of Ukraine (Ukraine)
31. **BERGAL OLGA** – Undegraduate Student of Kuban State University (Russia)
32. **BERIDZE TAMAR** – Associated Professor of Georgian Technical University
33. **BERIDZE TEIMURAZ** – Doctor of Economic Sciences, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
34. **BERIKASHVILI TEONA** – Undegraduate Student of Gori Teaching University
35. **BERISHVILI KHATUNA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Sokhumi State University
36. **BERULAVA GEORGE** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
37. **BIBILASHVILI NANA** – Candidate of Economic Sciences, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
38. **BICHIKASHVILI TAMAR** – Associated Professor of Georgian National University
39. **BIDZINASHVILI DAVID** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Gori Teaching University
40. **BOYAR ANDRIY** – Academic Doctor of Economics, Department of the European Integration of SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Ukraine)
41. **BREGVADZE GEORGE** – Academic Doctor of Economics, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
42. **BUI TETIANA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of National University of Kyiv-Mohyla Academy (Ukraine)
43. **BURDULI VAKHTANG** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
44. **CHAGELISHVILI LALI** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Guram Tavartkiladze Teaching University
45. **CHANIA MAIA** – Academic Doctor of Economics, Assistant Professor of Sokhumi State University
46. **CHANTURIA NATALIA** – Candidate of Economic Sciences, Invited Senior Teacher of Georgian Technical University
47. **CHAVLEISHVILI MARINA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
48. **CHEMODUROV ALEKSANDR** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
49. **CHICHINADZE BORIS** – PhD Student of Akaki Tsereteli Kutaisi State University

50. **CHIKOBAVA MALKHAZ** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
51. **CHIKOVANI ELENE** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Tbilisi Open Teaching University
52. **CHIKVILADZE MIKHEIL** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
53. **CHILADZE IZOLDA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
54. **CHIRKIN BORIS** – Candidate of Economic Sciences, Leading Research Fellow of Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Ukraine)
55. **CHKHEIDZE TINA** – Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Chairman of Scientific Council of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
56. **CHOKHELI EKATERINE** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
57. **CHUMBURIDZE LAVRENTI** – Phd Student, Executive Director of Georgian Federation of Professional Accountants and Auditors
58. **DATASHVILI VAKHTANG** – Professor of Georgian Technical University
59. **DATUNASHVILI LINA** – Candidate of Economic Sciences, Docent, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
60. **DAVYDENKO NADEZHDA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
61. **DAVLASHERIDZE NATA** – Candidate of Economic Sciences, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
62. **DEKANOSIDZE SOPO** – Office-manager of K. Eristavi Experimental and Clinical Surgery National Center
63. **DEVADZE ANZOR** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Batumi Shota Rustaveli State University
64. **DUDAURI TAMAR** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Caucasus International University
65. **DUGINETS ANNA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
66. **DVALISHVILI LIA** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
67. **DZIMTSEISHVILI NANULI** – Associated Professor of Sokhumi State University
68. **ELIAVA LIA** – Academic Doctor of Economics, Professor of Sokhumi State University
69. **ERKOMAISHVILI GULNAZI** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
70. **FAICHUK OLGA** – Postgraduate Student of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
71. **GAIDUKOVA TATYANA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
72. **GAJIEV FAZIL** – Candidate of Economic Sciences, Docent of Department of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
73. **GAMSAKHURDIA TAMAZ** – Doctor of Economic Sciences, Associated Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
74. **GAMSAKHURDIA TAMAR** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Business and Management School of Grigol Robakidze University
75. **GECHBAIA BADRI** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Batumi Navigation Teaching University
76. **GELASHVILI MADONA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Sokhumi State University
77. **GELASHVILI MAIA** – Academic Doctor of Economics
78. **GHARIBASHVILI KETEVAN** – PhD Student of Georgian Technical University,
79. **GHUDUSHAURI LEILA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
80. **GHVEDASHVILI NAIRA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of Shota Rustaveli Theatre and Film State University
81. **GLOVELI EKATERINE** – PhD Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
82. **GODERDZISHVILI IA** – PhD Student, Senior Teacher of Georgian Technical University
83. **GOGIASHVILI SHALVA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
84. **GOGIDZE MANIA** – Specialist of Gori State Teaching University
85. **GONCHAROVA ANASTASIYA** – Postgraduate Student, SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Ukraine)
86. **GORGASLIDZE MEGI** – Academic Doctor of Economics, Invited Specialist of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
87. **GRINBERG RUSLAN** – Director of Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences
88. **GRUSCHINSKAYA NATALIYA** – Candidate of Economic Sciences, Leading Research Fellow of Institute of World Economy and International Relations of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
89. **GULIYEVA AIDA** – Docent of Department of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
90. **GULIYEVA AYSEL** – PhD Student of the Department of “Information Economy and Technologies” of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
91. **GVARAMIA NAZI** – Associated Professor of Sokhumi State University
92. **GVENETADZE LILI** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Caucasus International University
93. **HOLYK MARIANA** – Postgraduate Student (Ukraine)
94. **ISMAILOVA FIDAN** – Leading Research Fellow of Institute of Strategic Studies of the Caucasus (Azerbaijan)
95. **JALAGHONIA DAVID** – Full Professor of Sokhumi State University, Dean of the Faculty of Economics and Business
96. **JASHI SALOME** – Postgraduate Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

97. **JAVAKHISHVILI REVAZ** – Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
98. **JULAKIDZE EMZAR** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
99. **JULAKIDZE SHALVA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Academy of Defence of Georgia
100. **KAKABADZE VAZHA** – Academic Doctor of Economics, Professor, Corresponding Member of Engineering Academy of Georgia
101. **KAKHNIASHVILI NATIA** – Assistant Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
102. **KAKULIA ETER** – Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Full Professor of Tbilisi Open Teaching University
103. **KAKULIA NAZIRA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
104. **KAMKHADZE TAMAR** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
105. **KAPANADZE MAIA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
106. **KARPOV VALERI** – Candidate of Economic Sciences, Leading Research Fellow of Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Ukraine)
107. **KAUFMANE DACE** – Academic Doctor of Economics, Latvia University of Agriculture (Latvia)
108. **KAVTARADZE MZIA** – Professor, Rector of Rustavi College
109. **KAVTARADZE TENGIZ** – Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
110. **KERASHEV ANZAUR** – Doctor of Economic Sciences, Professor (Russia)
111. **KASCHUCK EKATERINA** – Postgraduate Student of Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
112. **KETSBAIA NINO** – Academic Doctor of Economics, Professor of Sokhumi State University
113. **KHADURI NODAR** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Minister of Finance of Georgia
114. **KHARAISHVILI ETER** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
115. **KHARKHELI MANANA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
116. **KHINIKADZE TAMAR** – PhD Student of Georgian Technical University
117. **KHIZANISHVILI VASIL** – Academic Doctor of Economics, Assistant Professor of Iakob Gogebashvili Telavi State University
118. **KHUSKIVADZE MAMUKA** – Candidate of Economic Sciences, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
119. **KHUTSISHVILI REZO** – Undergraduate Student of Gori Teaching University
120. **KHVADAGIANI TAMTA** – PhD Student of Georgian Technical University
121. **KILADZE TAMAR** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University
122. **KILNITSKAYA ELENA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
123. **KISTAURI NUNU** – Candidate of Economic Sciences, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
124. **KITSMARISHVILI KETEVAN** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
125. **KOGHUASHVILI PAATA** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University
126. **KOKIAURI LAMARA** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University
127. **KOLOMIETS VIKTORIYA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
128. **KONJARIA ELGUJA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Zugdidi Teaching University
129. **KOROLEVA NINA** – PhD (Russia)
130. **KOTENKO NADEZHDA** – Postgraduate Student of Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
131. **KRICHEVSKAYA TATYANA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
132. **KULNICH OLEG** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
133. **KURATASHVILI ALFRED** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
134. **KURDADZE TINATIN** – Academic Doctor of Economics, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
135. **KUTATELADZE KETEVAN** – Candidate of Technical Sciences, Associated Professor of Georgian Technical University
136. **KUTSMUS NATALIYA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
137. **KVARAIA IRAKLI** – Candidate of Technical Sciences, Associated Professor of Georgian Technical University
138. **KVARATSKHELIA DEMNA** – Academic Doctor of Economics
139. **KVARATSKHELIA MURMAN** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
140. **KVATASHIDZE NADEZHDA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
141. **KVELADZE KETEVAN** – Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
142. **KVINIKADZE GIORGI** – Academic Doctor of Geography
143. **LAZARASHVILI TEA** – Candidate of Economic Sciences, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
144. **LAZEBNIK LARISA** – Academic Doctor of Economics, Docent of Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
145. **LAZVIASHVILI NINO** – Associated Professor of Georgian Technical University
146. **LIPARTELIANI NINO** – Professor of Gori State Teaching University
147. **LIPARTIA ZURAB** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Sokhumi State University
148. **LOMIDZE MARINE** – PhD Student of Georgian Technical University

149. **LUBITSEVA O.O.** – Doctor of Sciences in Geography, Professor, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
150. **MAGHLAKELIDZE EKATERINE** – Associated Professor of the University of Georgia
151. **MAGRAKVELIDZE DALI** – Associated Professor of Tbilisi Open Teaching University
152. **MAISURADZE MARINA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State of University
153. **MAISURADZE NANA** – PhD student of Sokhumi State University, Teacher of Georgian Technical University
154. **MAKALATIA IRAKLI** – PhD Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
155. **MALANIA ELISABED** – Associated Professor of Caucasus International University
156. **MAKHMUDOV ILHAM** – PhD Student of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
157. **MALASHKHIA GEORGE** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University
158. **MAMUKELASHVILI DAVID** – Academic Doctor of Economics
159. **MAMULADZE GELA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Batumi Shota Rustaveli State University
160. **MAMULASHVILI LEILA** – Full Professor of Gori State Teaching University
161. **MANAFOV RAMIL** – PhD Student of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
162. **MARGIANI TAMAR** – PhD student of Georgian Technical University
163. **MARSHALOK MYKHAYLO STANISLAVOVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
164. **MDINARADZE KETEVAN** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
165. **MEKANTSISHVILI EKATERINE** – Assistant Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
166. **MELASHVILI MEDEA** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
167. **MESKHIA IASHA (JACOB)** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
168. **METREVELI MARINA** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Georgian Technical University
169. **MIROSHNICHENKO TATYANA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
170. **MOISTRAPISHVILI MZIA** – Academic Doctor of Economics, Assistant Professor of Georgian Technical University
171. **MOSHKOVSKAYA ELENA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
172. **MUCHIASHVILI MARINA** – Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
173. **MUNJISHVILI TEA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
174. **MUSAEV PARVIN** – PhD Student of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
175. **NADYUK NATALYA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
176. **NAMICHEISHVILI RAMAZ** – Academic Doctor of Economics, Professor, Director of Society College of Kutaisi
177. **NARIMANISHVILI ETER** – Academic Doctor of Economics
178. **NATELAURI IZA** – Candidate of Economic Sciences, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Associated Professor of TSU
179. **NIKABADZE GAGA** – PhD Student of Georgian Technical University
180. **NIKIFORUK ELENA** – Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow of Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Ukraine)
181. **NIKITCHENKO SERGIY OLEKSANDROVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Assistant, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
182. **NOZADZE ZURAB** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
183. **OMADZE KRISTINE** – PhD Student of Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchat of Georgia, Personal banker of “Georgian Bank”
184. **PACHULIA OLGA** – Doctor of Economic Sciences
185. **PAICHADZE NUGZAR** – Doctor of Economic Sciences, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
186. **PAPACHASHVILI NINO** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
187. **PAPASKIRI RUSUDAN** – Academic Doctor in Technical Sciences, Associated Professor of Sokhumi State University
188. **PAPAVA VLADIMIR** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Academician of National Academy of Sciences of Georgia
189. **PAPUNADZE MIRIAN** – Academic Doctor of Economics
190. **PARESASHVILI NINO** – Academic Doctor of Economics
191. **PAVLIASHVILI SOLOMON** – Doctor of Economic Sciences, Professor
192. **PAVLOV KONSTANTIN** – Doctor of Economic Sciences, Professor (Russia)
193. **PESTVENIDZE TEIMURAZ** – Doctor of Technical Sciences, Associated Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
194. **PIRIASHVILI BORIS** – Candidate of Economic Sciences, Leading Research Fellow of Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Ukraine)
195. **PIRTSKHELAVA NANA** – Academic Doctor of Economics, “Guma-Meridian+” Georgian-Ukrainian International Academy
196. **PKHAKADZE KETEVAN** – Bachelor (the Faculty of Social and Political Sciences of TSU)
197. **PLOTNIKOVA MARIYA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
198. **POPOVA YULIYA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
199. **PRIMEROVA ELENA** – Candidate of Economic Sciences, National University of Kyiv-Mohyla Academy (Ukraine)
200. **PRYSYAZHNYUK OKSANA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
201. **RAD NATALIYA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)

202. **RADEVA MARINA** – Doctor of Economic Sciences (Ukraine)
203. **RADKO VITALIY IVANOVYCH** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
204. **REVISHVILI ZURAB** – Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
205. **ROMANENKO OLGA** – PhD in Economics, Docent of Kiev National Trade-Economic University (Ukraine)
206. **ROSTIASHVILI TAMAR** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
207. **RUKHADZE TAMAR** – PhD Student of Georgian Technical University
208. **SALAKHOV RASHAD** – PhD Student of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
209. **SAMADASHVILI USHANGI** – Doctor of Economic Sciences, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
210. **SAMKHARADE NODAR** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Tbilisi Open Teaching University
211. **SAMCHKUASHVILI NINO** – PhD student of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
212. **SARCHIMELIA ROLAND** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
213. **SHALAMBERIDZE KHATUNA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
214. **SHAMUGIA ASMAT** – PhD Student of Sokhumi State University
215. **SHAPOVALOVA ALLA** – Candidate of Economic Sciences (Ukraine)
216. **SHENGELIA FATI** – Academic Doctor of Economics, Full Professor of Zugdidi Teaching University
217. **SHENGELIA TEIMURAZ** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Chief of „International Business“ Chair of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
218. **SHMATOK O.V.** – Post Graduate Student, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
219. **SILAGADZE AVTANDIL** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of National Academy of Sciences of Georgia
220. **SKYBA TATYANA** – Postgraduate Student of Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
221. **SMYRNOV I.H.** – Doctor of Sciences in Geography, Professor, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
222. **SOLOGHASHVILI DALI** – Full Professor of Akaki Tsereteli Kutaisi State University
223. **SOSELIA MAIA** – Academic Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
224. **STEPANENKO NATALIYA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
225. **SULABERIDZE AVTANDIL** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Director of Institute of Demographic and Sociology, Iliia State University
226. **SVANIDZE NATIA** – PhD Student of of Georgian Technical University
227. **SYROVETS S.Y.** – Doctor in Geography, assistant, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
228. **TAPLADZE TAMAR** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
229. **TAVADZE TAMAZ** – PhD Student of Georgian Technical University
230. **TETRAULI TSITSINO** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
231. **TKACH ANATOLIY** – Doctor of Economic Sciences, Professor (Poland)
232. **TKACH TAMARA** – Doctor of Psychological Sciences, Full Professor
233. **TKESHELASHVILI GODERDZI** – Doctor of Economic Sciences, Full Professor of Georgian Technical University
234. **TKESHELASHVILI VAKHTANG** – Postgraduate Student of Georgian Technical University
235. **TOCHILIN VICTOR** – PhD Economics, Professor, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Ukraine)
236. **TOTLADZE LIA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of Guram Tavartkiladze Teaching University
237. **TSIKARISHVILI KETEVA** – Undergraduate Student of Gori State Teaching University
238. **TSUTSKIRIDZE MARINA** – Candidate of Economic Sciences, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
239. **UDESIANI TEA** – PhD Student of Akaki Tsereteli Kutaisi State University, Auditor-Assistant of State Audit Service
240. **VANISHVILI MERAB** – Associated Professor of Georgian Technical University
241. **VANISHVILI NINO** – PhD Student of Georgian Technical University
242. **VARDIASHVILI OTAR** – Undergraduate Student of Tbilisi Teaching University
243. **VOITSEKHOVSKAYA VIKTORIYA** – Postgraduate Student of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine)
244. **VOLKOVA INNA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
245. **YARMAK OKSANA** – Postgraduate Student of Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)
246. **YATSENKO OLGA** – Doctor of Economic Sciences, Professor of Department of International Trade of SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Ukraine)
247. **XUBYAROVA KONUL** – Lecturer of the Department of “Information Economy and Technologies” of Azerbaijan State Economic University (Azerbaijan)
248. **ZAKHAROVA ELENA** – Doctor of Economic Sciences, Professor (Russia)
249. **ZARYTSKA IRYNA** – Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Ukraine)
250. **ZAVADSKAYA YULIYA** – Postgraduate Student of Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)
251. **ZELINSKAYA ANTONINA** – Candidate of Economic Sciences, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)

კლენარული სხდომა	
<i>რამაზ აბესაძე</i> ეკონომიკური ბანკოთმარების კანონზომიერებები კონსტიტუციური საქართველოში	3
<i>Али Ганбарали оглы Алирзаев, Эмин Али оглы Алирзаев, Парвин Парвиз оглы Мусаев</i> УСЛОВИЯ И ФАКТОРЫ ПОЛЯРИЗАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	7
<i>როზეტა ასათიანი</i> საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა და მისი ბანკოთმარების თავისებურებები საქართველოს ბარდამავალ ეკონომიკაში	10
<i>თეიმურაზ ბერძენი, ელენე ჩიქოვანი</i> სტატისტიკური საქმიანობის გაუმჯობესების გზები საქართველოში	15
<i>Георгий Бериулава</i> О РОЛИ НЕФОРМАЛЬНЫХ И ФОРМАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖФИРМЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ	18
<i>Вахтанг Бурдули</i> ГЕНЕЗИС И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ АГРАРНОГО КРИЗИСА В ГРУЗИИ	20
<i>Руслан Семенович Гринберг</i> КОНТУРЫ НОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ШАНСЫ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	27
<i>Аида Айдын Кызы Гулиева</i> ВЛИЯНИЕ ТРАНСПАРЕНТНОЙ ИНФОРМАЦИИ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ (НА ПРИМЕРЕ ОЛИГОПОЛИСТИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ)	29
<i>Антонина Михайловна Зелинская</i> АГРАРНАЯ БИОЭНЕРГЕТИКА – КАК ВЕКТОР ЗЕЛеноЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ	31
<i>Елена Сергеевна Кильницкая</i> ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦЕН И ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ	35
<i>Альфред Кураташвили</i> ПРЕИМУЩЕСТВО СОЦИАЛЬНО НАЦЕЛЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПЕРЕД КАПИТАЛИЗМОМ – ОБЪЕКТИВНАЯ ЗАКОНОМЕРНОСТЬ И НЕОСПОРИМЫЙ ФАКТ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ!!!	39
<i>იასა (იაკობ) მესხია</i> ეკონომიკური ზრდის შენელების ძირითადი მიზეზები და ფაქტორები	43
<i>სოლომონ პავლიაშვილი</i> სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის თავისებურებები და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები საქართველოში	46
<i>ელადიმერ პაპაია</i> „კონსტიტუციური“ საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებანი	53
<i>Наталья Сергеевна Рад</i> АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕНСИОННЫХ ВЫПЛАТ	56
<i>Ольга Романенко, Сергей Белоконь</i> ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЭКОНОМИКУ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАН (ПРИМЕР УКРАИНЫ)	60
<i>უშანგი სამადაშვილი</i> მცირე და ეკონომიკა, როგორც საქართველოს სამართლებრივი ბიზნესში ჩართვის საშუალება	63
<i>ავთანდილ ხილაიაძე</i> „კონსტიტუციური ეკონომიკის“ ბანკოთმარების ზოგადი ასპექტები	66
<i>Автандил Сулаберидзе</i> ОСОБЕННОСТИ МЕЖТИПОВОГО ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО ПЕРЕХОДА В ГРУЗИИ НА ФОНЕ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАН	70
<i>თეიმურაზ შენგელია</i> საქართველოში ბიზნესის ბანკოთმარების მეთამორფოზები და შედეგები	74
<i>ნოდარ ხადური</i> საქართველოს ეკონომიკა: მიმდინარე რეალობა და შემდგომი რეფორმების ძირითადი მიმართულებები	78
<i>ეთერი ხარაიშვილი, მარინა ჩველეიშვილი</i> აბრარული სექტორის ბანკოთმარების მდგომარეობისა და სურსათით უზრუნველყოფის დონის შეფასება საქართველოში	81
<i>Ольга Яценко, Юлия Завадская</i> СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	84
ეკონომიკური თეორიის სექცია	
<i>მურმან კვარაცხელია</i> კონსტიტუციური ეკონომიკური სისტემის სრულყოფის პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე	88
<i>Ната Давлашериძე</i> ЛАУРЕАТЫ НОБЕЛЕВСКОЙ ПРЕМИИ ПО ЭКОНОМИКЕ ЗА 2012 ГОД О ПРОБЛЕМАХ РЫНКА	90

<i>Наталья Николаевна Надюк</i> АКМЕОЛОГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА	92
<i>Анатолий Ткач, Тамара Ткач</i> ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СИНЕРГИЯ ИНТЕГРАЦИИ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	94
<i>ლამარა ქოქიაური</i> მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების თავისებურებანი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში	97
მაკროეკონომიკის სექცია	
<i>ნანული არევაძე</i> მრეწველობის განვითარების ასპექტები საქართველოში	103
<i>გულნაზ ერქომაიშვილი</i> მსპორტ-იმპორტის ტენდენციები და პოლიტიკა საქართველოში	105
<i>გელა ალადაშვილი</i> საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობისა და ბიზნესგარემოს შრტიმეტაპოზირის ზოგიერთი ასპექტი	107
<i>ოთარ ანგურიძე</i> საბიუჯეტო კონტროლის პრობლემური ასპექტები საქართველოში	109
<i>ნონა ახელედიანი</i> კოსტაორმუნისტური მემენების ეკონომიკების ატუალური პრობლემები,	114
<i>Viktoriya Babich-Vepreva, Yuliya Popova</i> HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF POPULATION REPRODUCTION IN TERMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT	118
<i>გივი ბედიანაშვილი</i> მემენის ბრძეგვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია: მეთოდოლოგიის საკითხები	121
<i>ხათუნა ბერიშვილი</i> გლობალიზაცია და საქართველოს მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია	125
<i>ნანა ბიბილაშვილი, ეთერ კაკულია</i> კოსტაორმუნისტური მემენებში მსაამების რეზულირების ზოგიერთი ასპექტი	128
<i>დავით ბიძინაშვილი</i> საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი – ინვესტიციების ზრდა	130
<i>თამარ გამსახურდია, თეა მუნჯიშვილი</i> გლობალური კონკურენცია და საქართველო: რეალობა და პერსპექტივები	132
<i>თამაზ გამსახურდია, თეიმურაზ ფესტკენიძე</i> სოციალისტური მემკვიდრეობიდან მემენის გამომყვანის ზოგიერთი ასპექტი	135
<i>მადონა გელაშვილი</i> მშპ და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები	139
<i>მაია გელაშვილი</i> ფისკალური პოლიტიკის როლი მემენის საბიუჯეტო პროცესის რეზულირებაში	143
<i>შაღვა გოგიაშვილი</i> ცვლილებათა დინამიკა საქართველოს კონკურენციის პოლიტიკაში	146
<i>მეგი გორგასლიძე</i> ეკონომიკური ზრდა და სიღარიბის დაქლქვა საქართველოში	149
<i>ვახტანგ დათაშვილი, თამარი ხინიკაძე</i> საზონდო ბაზრის სახელმწიფო რეზულირების თეორიული საფუძვლები	151
<i>ლია დვალიშვილი</i> ბუნებრივი რესურსები – მემენის ეროვნული სიმდიდრის საფუძველი	153
<i>Iryna Zarytska</i> THE IMPACT OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON THE LABOR MARKET: GENDER DIMENSION	156
<i>ციციბო თეთრაული</i> კეთილდღეობის ეკონომიკის თეორიის ძირითადი საკითხები	159
<i>ლია თოთლაძე</i> წინმწერები ინდიკატორების მეთოდი ეკონომიკურ პროგნოზირებაში	162
<i>Vazha Kakabadze, Mirian Papunidze, Nana Maisuradze</i> IDENTIFYING THE WAYS OF COMPETITIVENESS OPTIMIZATION	164
<i>ნათია კახნიაშვილი</i> სიღარიბის დინამიკა საქართველოში	167
<i>ნაზირა კაკულია</i> სახელმწიფოს როლი გლობალური ეკონომიკური კრიზისის პირობებში	169
<i>დემნა კვარაცხელია</i> საწარმოო უმეცნიის განსახლვრა სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის ბათვალისწინებით	172
<i>Олег Николаевич Кулинич</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ЭКОНОМИК С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ РЕСУРСОРАСПРЕДЕЛЕНИЯ	175
<i>ნინო ლიპარტელიანი, ნანა ახალაია</i> ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის ატუალობა საქართველოსთვის და მსოფლიო ანალოგები	177

დალი მაგრაქველიძე შეცხოვრი ინვესტიციების როლი საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში	180
გიორგი მალაშხია ეკონომიკური ზრდისა და კეთილდღეობის დაცვების მიზნები	182
მარინა მუხიაშვილი ბანკთა და მფინანსების დანერგვის პრობლემები საქართველოში	186
ზურაბ ნოზაძე სახელმწიფო ბოტანიკური ბაღების და დენდროლოგიური პარკების, ბუნების ძეგლების გამოყენებისა და დაცვის საკითხები	188
ნოდარ სამხარაძე საქართველოს ეროვნული მემკვიდრეობის ტრანსპორტირების საკითხები გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში	190
როლანდ სარჩიშვილი ფიზიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატი, აკადემიკოს კეტრე კაპიცას შემდეგდება მბრძანებელიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პრობლემაზე	193
ხათუნა შალამბერიძე საბადასახადო სისტემის რეფორმის სირთულეები კონსტიტუციის საფუძველზე	194
დალი ჩაგელიშვილი ცოდნის მართვა და თანამედროვეობა	197
მალხაზ ჩიქობავა ინფლაციის პერმანენტულობის მიზეზები და მისი ნეგატიური შედეგები	201
მიხეილ ჩიკვილაძე საბიუჯეტო შემოსავლების თანამედროვე ასექტები საქართველოში	205
მაია ჭანია ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მეთოდები	207
ფინანსებისა და საბანკო საქმის სექცია	
თეა ლაზარაშვილი, მელაშვილი პირდაპირი შეცხოვრი ინვესტიციების გავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე	210
დალი სოლოლაშვილი, თეა უდესიანი ევროპული ინვესტიციების აქტივების რეალიზაციის პრობლემები და მისი ბადაზრის გზები	212
ჭიჭიკო აღგიშვილი, დილაგარდისა დავითიშვილი, კარლო კახაძე აუდიტორი კონტროლი – მოკლე ისტორია, თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები	215
თამარ ათანელიშვილი კონსტიტუციური საქართველოს საბანკო სისტემის ისტორიული წანამდგომები	222
ნაზი გვარამია, ნანული ძიმციშვილი აუდიტორულ საქმიანობაზე ზედამხედველობის თანამედროვე ასექტები	223
ლილი გვენეტაძე საფინანსო სისტემის არსი და მისი უწყვეტიანობის ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში	226
ლია ელიავა საგალო დეფლაციის განვითარების საფრთხე საქართველოში	229
ნადეჟდა კვატაშიძე ერთობლივი საქმიანობის აღრიცხვა	232
ქეთევან კიწმარიშვილი საინვესტიციო პროექტების შემუშავება	235
ელგუჯა კონჯარია ბუღალტრული აღრიცხვის განვითარება საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის პირობებში	237
მარინა მაისურაძე კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის საკითხები	240
მაია სოსელია, თამარ როსტიაშვილი, ეკატერინე მეყანაშვილი უწყვეტიანობის დონის კონკურენტული სტრატეგიები მცირე ბიზნესისათვის კონსტიტუციური ქვეყნებში	242
ლელია ლუღუშაური ბიუჯეტური დამატების თანამედროვე სისტემა კომპერციულ ბანკებში	244
Александр Михайлович Чемодуров РОЛЬ КАПИТАЛИЗАЦИИ В ФИНАНСИРОВАНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ	248
ლაგერენტი ჭუმბურიძე ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების მიმდევრობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საქართველოში	249
დავით ჯალაღონია მაკროეკონომიკური ბატარებების თეორიული და პრაქტიკული ასექტები	253
საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების ეკონომიკების სექცია	
იზა ნათელაური, თამარ თაფლაძე ქართული ქუროების ნატურალური დონის ექსპორტი	256
რევაზ ჯავახიშვილი საქართველოს საბაზრო ვაჭრობის დინამიკისა და განვითარების პრობლემები	257

<i>რატე აბუელაძე</i> ელემენტარული კავკასია	259
<i>Алла Васильевна Алексеева, Алла Павловна Шаповалова</i> РЕФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО И НАЛОГОВОГО УЧЕТА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ	262
<i>Анна Викторовна Андросюк</i> СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСФОРМАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	265
<i>Ilkin Aslanov</i> AZERBAIJAN REPUBLIC: POLICY IMPLICATION FOR A WISE MANAGEMENT OF OIL REVENUES	266
<i>Ольга Ефимовна Бергаль</i> ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: СУЩНОСТЬ И ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ КРАСНОДАРСКОГО КРАЯ)	269
<i>Andriy O. Boyar</i> INDEX OF UTILITY RECEIVED BY STATES FROM THEIR MEMBERSHIP IN AN INTERNATIONAL UNION	274
<i>Tetiana Vui</i> SOCIAL SECURITY FINANCING IN UKRAINE	277
<i>Nadezhda Davydenko</i> THE PROBLEMS OF AGROINDUSTRIAL SECTOR OF UKRAINE IN A CONTEXT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS	280
<i>Анна Владимировна Дугинец</i> ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СЕТЕЙ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	283
<i>Татьяна Павловна Гайдукова</i> ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	286
<i>Наталья Николаевна Грущинская</i> ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	289
<i>Mariana Holyk</i> PROBLEMS OF THE ASSESSMENT THE SOLVENCY OF THE POTENTIAL CUSTOMERS IN THE BANKS OF UKRAINE	291
<i>Фидан Исмаилова</i> ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	293
<i>გიორგი კვიციანიძე, ქეთევან ფხაკაძე</i> ერი-სახელმწიფო – მსოფლიოს გლობალიზაციის არქიტექტურის ძირითადი ბაზოვების	295
<i>Татьяна Александровна Кричевская</i> ПРОБЛЕМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ МОДЕЛИ ПРОВЕДЕНИЯ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ	298
<i>Наталья Николаевна Куцмус</i> ГЕНДЕРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	301
<i>Larisa Lazebnik, Oksana Yarmak</i> BANK'S COMPETITIVENESS ON THE UKRAINIAN MARKET OF CONSUMER CREDIT AS A MEASURE OF ITS FINANCIAL STABILITY	304
<i>O.O. Lubitseva, I.H. Smyrnov, S.Y. Syrovets, O.V. Shmatok</i> LOGISTICS IN AGRIHOLDINGS' ACTIVITY IN UKRAINE	309
<i>Татьяна Евгеньевна Мирошниченко</i> ТЕНДЕНЦИИ СОЦИАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ЕЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	310
<i>Елена Анатольевна Мошковская</i> ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА НА МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ	312
<i>რამაზ ნამიჭვიშვილი</i> XXI საუკუნის კუზური სოციალისტური ეკონომიკა	315
<i>Константин Викторович Павлов</i> ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ МОДЕРНИЗАЦИИ РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ	318
<i>ნინო პაპანაშვილი, გიორგი ბაქრაძე</i> თანამედროვე ბაზოვების ევროკავშირის ბაზარზე საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტისთვის	320
<i>Борис Захарович Пириашвили, Валерий Михайлович Карпов, Борис Петрович Чиркин, Елена Игоревна Никифорок</i> ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ (СНГ)	324

<i>Елена Константиновна Примерова, Юлия Георгиевна Абакумова</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ СБЕРЕГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ БЕЛАРУСИ И УКРАИНЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ	327
<i>Оксана Федоровна Присяжнюк</i> СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ	331
<i>Марина Николаевна Радева</i> ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ	334
<i>Виктор Точилин</i> МИРОВАЯ КОНЪЮНКТУРА И ИНТЕГРАЦИЯ: ВЛИЯНИЕ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ	338
<i>ნუნუ ქისტაური, მედეა მელაშვილი</i> საპაჭრო ბაზანის მნიშვნელობა საბადადამდელო ბაზანში	341
<i>ვასილ ხიზანიშვილი</i> აოლონეთის ეკონომიკის ზოგიერთი თავისებურებების შესახებ	344
ბიზნესის პრობლემების სექცია	
<i>ნუგ ზარ პაიჭაძე</i> ორბანიზაციაში ცოდნის მართვის სრულყოფის ზოგიერთი სასაკითხი	346
<i>თამილა არნანია-კეკელიძე</i> ხელფასის ბენდერული დიფერენციაციის მაჩვენებლები და მათი გამოყენება	348
<i>თამარ ბედოშვილი, ქეთევან წიქარიშვილი, მერაბ ვანიშვილი</i> შრომის ანაზღაურების რეზერვების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები საქართველოში	352
<i>ანზორ დევაძე</i> ლოჯისტიკის აქტუალური საკითხები და ბანკოთარების ტენდენციები	355
<i>თამარ დუდაური</i> ოპერაციული მენეჯმენტის მიზნების ანალიზი და ოპერაციული სისტემების სტრუქტურის მოდელირება	357
<i>Фазил Гаджиев</i> РЕЗЕРВЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ МОЩНОСТЕЙ	360
<i>ეთერ კაკულია, ნანა ბიბილაშვილი</i> მცირე ბიზნესის სოციალურ-ეკონომიკური უზენაესი: დასაქმება, ეკონომიკური სტაბილურობა, კონკურენტუნარიანობა, თანასწორობა	364
<i>Виктория Николаевна Коломиец</i> НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	367
<i>ნინო ლაზვიაშვილი, თამარ ბერიძე</i> რა უნდა ვიცოდეთ მმართველობითი ჯგუფებისა და ბუნების შესახებ	368
<i>ზურაბ ლიპარტია</i> თანამედროვე კორპორაციების სოციალურ-ეკონომიკური ბანკოთარების პრობლემები მიმართულნი	370
<i>ლელია მაჭულაშვილი, მანია გოგიძე, თეა ანესაშვილი</i> შედავი ქონების ბაზრის ბანკოთარება და მისი დღევანდელი ბანკოთარები საქართველოში	374
<i>ნინო ფარესაშვილი</i> პროექტებისა და ინვესტიციების ურთიერთკავშირის მართვის რიგი ასპექტები	376
<i>ნანა ფირცხელავა</i> რეკლამა, როგორც კომუნიკაციის ფორმა	379
<i>ნინო ქეცბაია</i> მარკეტინგული ლოჯისტიკა	382
<i>კატერინე ჩოხელი</i> საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის ბანკოთარებისა და მართვის ზოგიერთი თავისებურების შესახებ	385
<i>მარინე ცუცქერიძე</i> ბიზნესი და მმართველობითი კავშირები	388
<i>ნატალია ჭანტურია</i> სოციალური მარკეტინგი, როგორც ინოვაციური მარკეტინგის კვლევის ძირითადი ინსტრუმენტი	390
<i>იზოლდა ჭილაძე</i> ბიზნესის ანალიზის არსი და საბანი	392
<i>მანანა ხარხელი</i> „მწვანე ბიზნესის“ ბანკოთარების შესაძლებლობები და საჭიროებები საქართველოში	394
სექტორული და რეგიონული ეკონომიკის სექცია	
<i>თინა ჩხეიძე, ქეთევან ქველაძე</i> იქტიოცენოზის დაცვის აუცილებლობის საკითხისათვის	397
<i>ნინო აბესაძე, თეა აბესაძე</i> ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სტატისტიკური შეფასების შესახებ	399
<i>ნუნუ ანუაშვილი, ია გოდერძიშვილი</i> საბადასახადო სისტემა და მისი როლი ტრანსპორტის მენეჯმენტის ბანკოთარებაში	402

გიორგი ბრეგვაძე საგზინაგზო სექტორის ფორმირების საკითხები	404
Елена Николаевна Захарова, Анзаур Асланбекович Керашев, Нина Алексеевна Королева ИННОВАЦИОННАЯ ДОМИНАНТА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	406
Dace Kaufmane TOURISM IMPACTS: THE CASE OF RURAL TOURISM	409
ელისაბედ მაღანია, ეკატერინე მაღლაკელიძე ტურიზმის მარკეტინგი ინტერაქტიული უნდა იყოს	412
მარინა მეტრეველი, MICE ტურიზმის თანამედროვე ტენდენციები მსოფლიოსა და საქართველოში	414
შხია შოისწრაფიშვილი, მეგი არჩვაძე სამართაშორისო ლობისტიკა და მარაბების მართვა ტრანსპორტზე	420
ეთერ ნარიშკინიშვილი რეგიონული ეკონომიკური ბანკითარების სტრატეგიული მიმართულებები და დაბეგმვის მეთოდოლოგია	422
რუსუდან პაპასკირი სახელმწიფოს როლი საქართველოს საგზინაგზო ბიზნესში	425
როლანდ სარჩიშვილი საქართველოში სამცხე-მთიანეთის კადრთა რიცხოვნობის ცვლილებებთან დაკავშირებული საკითხისათვის	427
გოდერძი ტყეშელაშვილი, ვახტანგ ტყეშელაშვილი საქართველოს საზღვარ ტრანსპორტი და პორტები	429
გოდერძი ტყეშელაშვილი, თამარ კილაძე ტრადიციული ტურისტინაპაღები და მარაბლა-კარწახის ახალი რკინიგზა	432
თენგიზ ქავთარაძე, შხია ქავთარაძე მთისა და ბარის რეგიონების ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული, დასოვის მართვის აუცილებლობის შესახებ	435
თამარ ქაშაძე, თამარ რუხაძე საქართველოს მრეწველობა და მისი როლი თანამედროვე ეკონომიკაში	438
ირაკლი ქვარაია საქართველოში საგზინაგზო სფეროს ხელმძღვანელი სტრუქტურების დახვეწის აუცილებლობის შესახებ	440
ირაკლი ქვარაია, თამაზ თავაძე, ქეთევან ქუთათელაძე თანამედროვე ქალაქგზინაგზობის პრობლემები	443
ქეთევან ქვალაძე ინოვაციების პოლიტიკა ტურიზმის ბანკითარებაში	444
ნაირა ღვედაშვილი რეგიონში ტურიზმის ბანკითარების მარკეტინგული პოლიტიკა	447
ვატი შენგელია ტურიზმის მსოფლიო ტენდენციები და საქართველო	451
მამუკა ხუსკივაძე, ლია თოთლაძე ბარემოს ბაჭუჭყალიანების შედეგად მოსახლეობის დაავადების ზრდით მიღებული ეკონომიკური ზარალის შეფასება ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების საფუძველზე	454
ემზარ ჯულაყიძე, შალვა ჯულაყიძე პერსონალის შერჩევის თანამედროვე თავისებურებანი	457
აბრარული ეკონომიკის სექტორი	
ზურაბ რევიშვილი აბრარული პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელების მეთოდოლოგიური ასპექტები	460
თამარ ბიჭიკაშვილი აბრარულ-მედიცინა – მოთხოვნები და პერსპექტივები	463
ბადრი გერბაია, გელა მამულაძე აბრარული პოლიტიკის პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე	465
ლინა დათუნაშვილი მედიცინის რეაბილიტაციის საკითხისათვის	468
Инна Михайловна Волкова КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ	471
მაია კაპანაძე სოფლის მეურნეობის ბანკითარება – რეალური პრობლემები	473
პაატა კოდუაშვილი, დავით მამუკელაშვილი კოოპერაციისა და ვერტიკალური ინტეგრაციის ეფექტური მიმართულებები	475
ქეთევან მდინარაძე აბრარული სექტორის მდგრადობა და ბანკითარების პერსპექტივები საქართველოში	478
ეთერ ნარიშკინიშვილი აბრარული მედიცინის ორგანიზაციული ფორმებისა და აბრარულ-მედიცინის სრულყოფის გზები	481

<i>ეთერ ნარიშკინი</i> აბრარული სექტორის განვითარება და სტრატეგია თანამედროვე პირობებში	483
<i>გაგა ნიქაბაძე, ნინო ვანიშვილი, მერაბ ვანიშვილი</i> აბრონიზაციის მარკეტინგული რეკლამის აქტიური საკითხები საქართველოში	486
<i>Vitaliy Ivanovich Radko, Mykhaylo Stanislavovich Marshalok, Sergiy Oleksandrovich Nikitchenko</i> DEVELOPMENT OF COOPERATIVE RELATIONS IN AGRICULTURE	489
<i>Наталья Ивановна Степаненко</i> СТРУКТУРИРОВАНИЕ ТОВАРНОГО ПОРТФЕЛЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ МНОГОМЕРНОГО ПОДХОДА	491
<i>ოლღა ფაჩულია</i> ქართული ღვინის ბიზნესის განვითარების ძირითადი მიმართულებები	494
<i>Мария Федоровна Плотникова, Екатерина Николаевна Капчук</i> ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА	496
დოქტორანტების, მაგისტრანტებისა და ბაკალავრიატის სტუდენტების მოხსენებები	
<i>ანა ანანიშვილი</i> მცირე ბიზნესის განვითარების სტრატეგია საქართველოში	500
<i>დავით ასლანიშვილი, ქრისტინე ომაძე</i> ეკონომიკური კრიზისის გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე, მისი მიზეზები და დაძლევის მიზანობები	502
<i>გივი ბაქრაძე</i> HR Management – პრიორიტეტი კოსპიტალური სექტორის მართვაში (პარალელური მართვის იაპონურ მოდელთან)	508
<i>თეონა ბერიკაშვილი, რეზო ხუციშვილი</i> საქართველოსთვის გამოყოფილ სასწავლო ვალუტან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზი	510
<i>გეორგი გლოველი</i> ეკონომიკურ დანაშაულთა დინამიკის ტენდენციების სტატისტიკური ანალიზი	513
<i>Анастасия Александровна Гончарова</i> ГЛОБАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В МАШИНОСТРОЕНИИ: МОДЕЛИРОВАНИЕ ДЛЯ ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАН	516
<i>Aysel A.Guliyeva, Konul Xubyarova</i> NEW PERSPECTIVES IN ECONOMY: TECHNOPARKS	521
<i>ოთარ ვარდიაშვილი</i> ინფლაციის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები	524
<i>Виктория Викторовна Войцеховская</i> ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ В УКРАИНЕ	526
<i>Надежда Николаевна Котенко</i> ВЛИЯНИЕ ЛОКАЛЬНЫХ ОБЩИН НА СЕЛЬСКОЕ РАЗВИТИЕ	530
<i>მარინე ლომიძე</i> სამრეწველო პროექტების დაგეგმვის სრულყოფისათვის	533
<i>Nana Maisuradze, Sopo Dekanosidze</i> KEY INDICATORS OF TOURISM ORGANIZATIONAL MANAGEMENT	535
<i>ირაკლი მაკალათია</i> სიღარიბისა და უმუშევრობის პრობლემები საქართველოში გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე	538
<i>Рамиль Шакир оглы Манафов</i> ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	542
<i>Ильхам И. Махмудов</i> ИНОСТРАННЫЙ КАПИТАЛ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА	545
<i>თამარ მარგიანი</i> საქართველოს აბრონიზაციის დაკრძალვის სრულყოფა ღირსის გამოცდილების საფუძველზე	546
<i>Рашид Магомедович Салахов</i> ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ОТРАСЛЕЙ СФЕРЫ УСЛУГ АЗЕРБАЙДЖАНА	549
<i>ნინო სამუკუაშვილი</i> საბარძო ვაჭრობის მარკეტინგი და უცხოურ ბაზარზე შესვლის რისკების შეფასება	552
<i>ნათია სვანიძე</i> სტრატეგიული მართვის როლი სამრეწველო სამწარმოო საქმიანობის განვითარებაში	555
<i>Татьяна Владимировна Скиба</i> ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ	557
<i>Ольга Валерьевна Файчук</i> ДЕСКРИПТИВНЫЕ МОДЕЛИ УЧАСТИЯ БАНКОВ В КРЕДИТОВАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ	561
<i>ქეთევან ლარიბაშვილი</i> თანამედროვე გლობალური ტენდენციები და სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკური რეაქციები	566

ასმათ შამუგია მოტივაცია და მისი როლი სასწავლო პროცესში	569
ბორის ჭიჭინაძე საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების ტენდენციები	572
თამთა ხვადაგიანი ენერგეტიკის, როგორც საქართველოს ეკონომიკის განვითარების უმთავრესი ფაქტორის აქტუალური პრობლემები	575
სალომე ჯაში ინვესტიციების მნიშვნელობა საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების პროცესში	578
კონფერენციის მონაწილეები	582

CONTENTS

PLENARY SESSION	
<i>Ramaz Abesadze</i> REGULARITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN POST-COMMUNIST GEORGIA	3
<i>Ali Alirzaev, Emin Alirzaev, Parvin Musaev</i> CONDITIONS AND FACTORS OF POLARIZATION IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN REPUBLIC	7
<i>Rozeta Asatiani</i> PUBLIC SECTOR ECONOMICS AND PECULIARITIES OF ITS DEVELOPMENT IN TRANSITION ECONOMY OF GEORGIA	10
<i>Teimuraz Beridze, Elene Chikovani</i> THE WAYS OF IMPROVEMENT OF STATISTICAL ACTIVITY IN GEORGIA	15
<i>George Berulava</i> ON THE ROLE OF INFORMAL AND FORMAL INSTITUTIONS IN INTERFIRM RELATIONSHIPS	18
<i>Vakhtang Burduli</i> GENESIS AND THE WAYS OF OVERCOMING OF AGRARIAN CRISIS IN GEORGIAN	20
<i>Ruslan Grinberg</i> CONTOURS OF NEW ECONOMY AND CHANCES OF THE EUROASIAN INTEGRATION	27
<i>Aida Guliyeva</i> IMPACT OF TRANSPARENT INFORMATION ON THE WORLD ECONOMY (A CASE OF OLIGOPOLY COMPETITION)	29
<i>Antonina Zelinskaya</i> AGRARIAN BIOENERGETICS AS A VECTOR OF GREEN ECONOMY OF UKRAINE	31
<i>Elena Kilnitska</i> GOVERNMENT REGULATION OF PRICES AND PRICING IN UKRAINE	35
<i>Alfred Kuratashvili</i> ADVANTAGE OF SOCIALLY AIMED POLITICAL SYSTEM OVER CAPITALISM – OBJECTIVE REGULARITY AND INDISPUTABLE FACT OF HUMAN LIFE!!!	39
<i>Iasha (Jacob) Meskhia</i> MAIN CAUSES AND FACTORS OF SLOWDOWN OF ECONOMIC GROWTH	43
<i>Solomon Pavliashvili</i> PECULIARITIES OF STATE PROPERTY PRIVATIZATION AND ITS SOCIAL-ECONOMIC RESULTS IN GEORGIA	46
<i>Vladimer Papava</i> THE FEATURES OF THE “POST-ROSY” GEORGIA’S ECONOMIC POLICY	53
<i>Nataliya Rad</i> ACTUAL ISSUES OF PENSIONARY PAYMENTS	56
<i>Olga Romanenko, Sergey Belogon</i> IMPACT OF ECONOMIC CULTURE ON THE ECONOMY OF POST-COMMUNIST COUNTRIES (A CASE OF UKRAINE)	60
<i>Ushangi Samadashvili</i> SMALL OPEN ECONOMY, AS A MEANS OF INCLUSION OF GEORGIA IN INTERNATIONAL BUSINESS	63
<i>Avtandil Silagadze</i> SOME ASPECTS OF DEVELOPMENT OF POST-SOVIET ECONOMY	66
<i>Avtandil Sulaberidze</i> SPECIFIC CHARACTERISTICS OF DEMOGRAPHIC TRANSITION OF GEORGIA COMPARED TO THE POST-COMMUNIST COUNTRIES	70
<i>Teimuraz Shengelia</i> METAMORPHOSES AND RESULTS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA	74
<i>Nodar Khaduri</i> GEORGIAN ECONOMY: DIFFICULT REALITY AND KEY DIRECTIONS OF FURTHER REFORMS	78
<i>Eter Kharaiashvili, Marina Chavleishvili</i> DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND FOOD SECURITY OF THE LEVEL OF ASSESSMENT IN GEORGIA	81
<i>Olga Yatsenko, Yuliya Zavadzka</i> CURRENT STATUS AND UKRAINEAN AGRICULTURAL SECTOR’S DEVELOPMENT TREND IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION	84
SECTION OF ECONOMIC THEORY	
<i>Murman Kvaratskhelia</i> PROBLEMS OF THE IMPROVEMENT OF A POST-SOVIET ECONOMIC SYSTEM AT CURRENT STAGE	88
<i>Nata Davlasheridze</i> THE 2012 NOBEL PRIZE WINNERS IN ECONOMICS ABOUT THE PROBLEMS OF MARKET	90

<i>Natalya Nadyuk</i> ACMEOLOGY OF ECONOMIC CONSCIOUSNESS OF MODERN MAN	92
<i>Anatoliy Tkach, Tamara Tkach</i> INSTITUTIONAL SYNERGY OF GLOBAL ECONOMY INTEGRATION	94
<i>Lamara Kokiauri</i> PECULIARITIES OF DEVELOPING SCIENCES AND TECHNOLOGIES UNDER THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY	97
SECTION OF MACROECONOMICS	
<i>Nanuli Arevadze</i> ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF AN INDUSTRY IN GEORGIA	103
<i>Gulnaz Erkomashvili</i> EXPORT-IMPORT TRENDS AND POLICIES IN GEORGIA	105
<i>Gela Aladashvili</i> SOME ASPECTS OF INTERRELATION OF ECONOMIC COMPETITIVENESS AND BUSINESS ENVIRONMENT OF GEORGIA	107
<i>Otar Anguridze</i> PROBLEMATIC ASPECTS OF BUDGETARY CONTROL IN GEORGIA	109
<i>Nona Akhvlediani</i> ACTUAL PROBLEMS OF POST-COMMUNIST COUNTRIES, STATISTICAL ANALYSIS OF THEIR GLOBAL COMPETITIVENESS	114
<i>Viktoriya Babich-Vepreva, Yuliya Popova</i> HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF POPULATION REPRODUCTION IN TERMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT	118
<i>Givi Bedianashvili</i> STRATEGY OF LONG-TERM SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY: ISSUES OF METODOLOGY	121
<i>Khatuna Berishvili</i> GLOBALIZATION AND GEORGIA'S INTEGRATION INTO WORLD ECONOMIC SPACE	125
<i>Nana Bibilashvili, Eter Kakulia</i> MAIN TRENDS OF REGULATION OF EMPLOYMENT IN POST-COMMUNIST COUNTRIES	128
<i>Davit Bidzinashvili</i> INVESTMENTS GROWTH – THE MOST SIGNIFICANT FACTOR OF DEVELOPMENT OF GEORGIAN ECONOMY	130
<i>Tamar Gamsakhurdia, Tea Munjishvili</i> GLOBAL COMPETITION AND GEORGIA: REALITY AND PROSPECTS	132
<i>Tamaz Gamsakhurdia, Teimuraz Pestvenidze</i> SOME ASPECTS OF THE WITHDRAWAL OF THE COUNTRY FROM THE SOCIALIST LEGACY	135
<i>Madona Gelashvili</i> GDP AND DIRECT FOREIGN INVESTMENTS	139
<i>Maia Gelashvili</i> THE ROLE OF FISCAL POLICY IN REGULATION OF THE STATE BUDGETARY PROCESS	143
<i>Shalva Gogiashvili</i> DYNAMICS OF CHANGES IN COMPETITION POLICY OF GEORGIA	146
<i>Megi Gorgashidze</i> ECONOMIC GROWTH AND OVERCOMING OF POVERTY IN GEORGIA	149
<i>Vakhtang Datashvili, Tamar Khinikadze</i> BASIC THEORY OF STOCK EXCHANGE STATE REGULATION	151
<i>Lia Dvalishvili</i> NATURAL RESOURCES – BASIS OF NATIONAL WEALTH	153
<i>Iryna Zarytska</i> THE IMPACT OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON THE LABOR MARKET: GENDER DIMENSION	156
<i>Tsitsino Tetruli</i> THE MAIN ISSUES OF WELFARE ECONOMICS	159
<i>Lia Totladze</i> LEADING INDICATORS METHOD IN ECONOMIC FORECASTING	162
<i>Vazha Kakabadze, Mirian Papunidze, Nana Maisuradze</i> IDENTIFYING THE WAYS OF COMPETITIVENESS OPTIMIZATION	164
<i>Natia Kakhniashvili</i> DYNAMICS OF POVERTY IN GEORGIA	167
<i>Nazira Kakulia</i> THE ROLE OF THE STATE IN THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS	169
<i>Demna Kvaratskhelia</i> DETERMINING OF THE PRODUCTION FUNCTION, TAKING INTO CONSIDERATION THE ECONOMIC CAPACITIES OF THE STATE	172

<i>Oleg Kulinich</i> MODERNIZATION OF TRANSFORMATION ECONOMIES IN THE CONTEXT OF THE WORLD TRENDS OF A RESOURCE DISTRIBUTION	175
<i>Nino Liparteliani, Nana Akhalaia</i> IMPORTANCE OF ANTIMONOPOLY LEGISLATION FOR GEORGIA AND THE WORLD ANALOGUES	177
<i>Dali Magrakvelidze</i> THE ROLE OF FOREIGN INVESTMENTS IN THE DEVELOPMENT OF GEORGIAN ECONOMY	180
<i>George Malashkhia</i> REASONS OF DISPROPORTION BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND WELFARE	182
<i>Marina Muchiashvili</i> PROBLEMS OF FINANCING EDUCATION AND SCIENCE IN GEORGIA	186
<i>Zurab Nozadze</i> ISSUES OF THE USE AND DEFENSE OF STATE BOTANICAL GARDENS, DENDROLOGY PARKS AND NATURAL MONUMENTS	188
<i>Nodar Samkharadze</i> THE ISSUES OF GEORGIAN NATIONAL ECONOMY TRANSFORMATION IN GLOBAL ECONOMIC SPACE	190
<i>Roland Sarchimelia</i> NOBEL PRIZE WINNER IN PHYSICS PETER KAPITSA'S VIEW ON THE PROBLEM OF TRANSITION FROM DIRECTIVE ECONOMY TO MARKET ECONOMY	193
<i>Khatuna Shalamberidze</i> DIFFICULTIES OF TAX SYSTEM REFORM IN POST SOCIAL GEORGIA	194
<i>Lali Chagekishvili</i> KNOWLEDGE MANAGEMENT AND CONTEMPORANEITY	197
<i>Malkhaz Chikobava</i> THE REASONS OF THE PERMANENCE OF INFLATION AND ITS NEGATIVE CONSEQUENCES	201
<i>Mikheil Chikviladze</i> THE UP-TO-DATE ASPECTS OF BUDGET INCOMES IN GEORGIA	205
<i>Maia Chania</i> METHODS OF EVALUATION OF A STATE'S ECONOMIC SAFETY	207
SECTION OF FINANCES AND BANKING	
<i>Tea Lazarashvili, Medea Melashvili</i> IMPACT OF THE DIRECT FOREIGN INVESTMENTS ON COUNTRY'S ECONOMY	210
<i>Dali Sologhashvili, Tea Udesiani</i> THE PERFORMANCE AUDIT'S PROBLEMS AND ITS SOLUTIONS	212
<i>Chichiko Adeishvili, Dilavardisa Davituliani, Karlo Kakhadze</i> AUDIT CONTROL – SHORT HISTORY, PRESENT STATE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT	215
<i>Tamar Atanelishvili</i> HISTORICAL FOUNDATIONS OF POST-SOVIET GEORGIAN BANKING SYSTEM	222
<i>Nazi Gvaramia, Nanuli Dzimtseishvili</i> SUPERVISION OF THE MODERN ASPECTS OF AUDITING	223
<i>Lily Gvenetadze</i> THE CHARACTERISTICS AND SOME PROBLEMS OF FINANCIAL SYSTEM DEVELOPMENT IN GEORGIA	226
<i>Lia Eliava</i> RISK OF DEBT DEFLATION IN GEORGIA	229
<i>Nadezhda Kvatashidze</i> ACCOUNTING OF JOINT ARRANGEMENTS	232
<i>Ketevan Kitsmarishvili</i> DECISIONS ON WORKING OUT OF INVESTMENT PROJECTS	235
<i>Elguja Konjaria</i> DEVELOPMENT OF ACCOUNTING IN GEORGIA IN THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY	237
<i>Marina Maisuradze</i> ON PREPARATION AND PRESENTATION OF CONSOLIDATED FINANCIAL STATEMENTS	240
<i>Maia Soselia, Tamar Rostiashvili, Ekaterine Mekantsishvili</i> COMPETITIVE STRATEGIES OF FUNCTIONAL LEVEL FOR SMALL BUSINESS IN THE POST-COMUNIST COUNTRIES	242
<i>Leila Ghudushauri</i> THE MODERN SYSTEM OF BUDGETING IN COMMERCIAL BANKS	244
<i>Aleksandr Chemodurov</i> ROLE OF CAPITALIZATION IN FINANCING THE INVESTMENT PROJECTS	248
<i>Lavrenti Chumburidze</i> HERITAGE OF ACCOUNTING AND AUDIT REGULATIONS IN THE MARKET ECONOMY	249
<i>David Jalaghonia</i> THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ADJUSTING ENTRIES	253

SECTION OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS AND ECONOMIES OF FOREIGN COUNTRIES	
<i>Iza Natelauri, Tamar Tapladze</i> EXPORT OF GEORGIAN GRAPE NATURAL WINE	256
<i>Revaz Javakhishvili</i> DIVERSIFICATION OF GEORGIA FOREIGN TRADE IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION	257
<i>Rati Abuladze</i> ELECTRONIC CAUCASUS	259
<i>Alla Alekseeva, Alla Shapovalova</i> REFORMING FINANCIAL AND TAX ACCOUNTING IN UKRAINE UNDER THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS	262
<i>Anna Androsyuk</i> SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF TRANSFORMATIONAL DEVELOPMENT OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES	265
<i>Ilkin Aslanov</i> AZERBAIJAN REPUBLIC: POLICY IMPLICATION FOR A WISE MANAGEMENT OF OIL REVENUES	266
<i>Olga Bergal</i> STATE POLICY OF DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY: ESSENCE AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION (A CASE OF THE KRASNODAR REGION)	269
<i>Andriy O. Boyar</i> INDEX OF UTILITY RECEIVED BY STATES FROM THEIR MEMBERSHIP IN AN INTERNATIONAL UNION	274
<i>Tetiana Bui</i> SOCIAL SECURITY FINANCING IN UKRAINE	277
<i>Nadezhda Davydenko</i> THE PROBLEMS OF AGROINDUSTRIAL SECTOR OF UKRAINE IN A CONTEXT OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS	280
<i>Anna Duginets</i> IMPACT OF GLOBAL PRODUCTION NETWORKS ON THE UKRAINIAN ECONOMY IN TODAY'S CONDITIONS	283
<i>Tatyana Gaidukova</i> FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE UNDER GLOBALIZATION	286
<i>Nataliya Gruschinskaya</i> TRANSFORMATIONAL PROCESSES OF THE ECONOMY OF UKRAINE UNDER GLOBAL DEVELOPMENT	289
<i>Mariana Holyk</i> PROBLEMS OF THE ASSESSMENT THE SOLVENCY OF THE POTENTIAL CUSTOMERS IN THE BANKS OF UKRAINE	291
<i>Fidan Ismailova</i> FEATURES OF THE FORMATION OF THE AZERBAIJAN BANKING SYSTEM IN THE CONTEXT OF FINANCIAL GLOBALIZATION	293
<i>Giorgi Kvinikadze, Ketevan Pkhakadze</i> NATION STATE – THE BASIC CHALLENGE OF WORLD GEOECONOMICAL ARCHITECTURE	295
<i>Tatyana Krichevskaya</i> PROBLEMS OF THE MODERNIZATION OF THE MONETARY POLICY MODEL IN UKRAINE	298
<i>Nataliya Kutsmus</i> GENDER PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE UNDER GLOBALIZATION	301
<i>Larisa Lazebnik, Oksana Yarmak</i> BANK'S COMPETITIVENESS ON THE UKRAINIAN MARKET OF CONSUMER CREDIT AS A MEASURE OF ITS FINANCIAL STABILITY	304
<i>O.O. Lubitseva, I.H. Smyrnov, S.Y. Syrovets, O.V. Shmatok</i> LOGISTICS IN AGRIHOLDINGS' ACTIVITY IN UKRAINE	309
<i>Tatyana Miroshnichenko</i> TRENDS OF SOCIALIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE MODERNIZATION OF ITS FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY	310
<i>Elena Moshkovskaya</i> PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING ON UKRAINIAN MILK PROCESSING PLANTS	312
<i>Ramaz Namicheishvili</i> CUBA SOCIALIST ECONOMICS OF XX CENTURY	315
<i>Konstantin Pavlov</i> PECULIARITIES AND FACTORS OF MODERNIZATION OF RUSSIAN ECONOMY	318
<i>Nino Papachashvili, George Bakradze</i> CONTEMPORARY CHALLENGES FOR EXPORT OF GEORGIAN AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE MARKET OF EUROPEAN UNION	320

<i>Boris Piriashvili, Valeri Karpov, Boris Chirkin, Elena Nikiforuk</i> PRODUCTION INFRASTRUCTURE AS A FACTOR INCREASING THE EFFICIENCY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS)	324
<i>Elena Primerova, Yulia Abakumova</i> TRANSFORMATION OF THE POPULATION'S SAVING ACTIVITY OF BELARUS AND UKRAINE INFLUENCED BY FINANCIAL AND ECONOMIC CRISES	327
<i>Oksana Prysyazhnyuk</i> SOCIAL-ECONOMIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT ENTERPRISE IN UKRAINE	331
<i>Marina Radeva</i> INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE	334
<i>Victor Tochilin</i> GLOBAL MARKET CONDITIONS AND INTEGRATION: THE IMPACT AND CHALLENGES FOR UKRAINE	338
<i>Nunu Kistauri, Medea Melashvili</i> THE SIGNIFICANCE OF TRADE BALANCE IN THE BALANCE OF PAYMENTS	341
<i>Vasil Khizanishvili</i> ABOUT SOME PECULIARITIES OF THE POLISH ECONOMY	344
SECTION OF BUSINESS PROBLEMS	
<i>Nugzar Paichadze</i> KNOWLEDGE MANAGEMENT IN ORGANIZATIONS AND SOME ISSUES OF ITS IMPROVEMENT	346
<i>Tamila Arnanian-Kepuladze</i> THE INDEXES OF PAY GENDER DIFFERENTIATIONS AND THEIR IMPLEMENTATIONS	348
<i>Tamar Bedoshvili, Ketvan Tsikarishvili, Merab Vanishvili</i> REGULATION PROBLEMS OF SALARY ADJUSTMENT AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS IN GEORGIA	352
<i>Anzor Devadze</i> CURRENT ISSUES AND TRENDS IN LOGISTIC DEVELOPMENT	355
<i>Tamar Dudauro</i> ANALYSIS OF OBJECTIVES OF OPERATIONAL MANAGEMENT AND MODELING OF OPERATING SYSTEMS	357
<i>Fazil Gajiev</i> RESERVES OF EFFECTIVENESS OF PRODUCTION CAPACITIES	360
<i>Eter Kakulia, Nana Bibilashvili</i> SOCIAL-ECONOMIC FUNCTION OF SMALL BUSINESS: EMPLOYMENT, ECONOMIC STABILITY, COMPETITIVENESS, EQUALITY	364
<i>Victoria Kolomiets</i> AREAS OF INCREASING COMPETITIVENESS PLANT PERSONNEL IN MODERN CONDITIONS	367
<i>Nino Lazviashvili, Tamar Beridze</i> WHAT WE MUST KNOW ABOUT THE MANAGEMENT GROUPS AND TEAMS	368
<i>Zurab Lipartia</i> PRIORITY DIRECTIONS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF MODERN CORPORATIONS	370
<i>Leila Mamulashvili, Mania Gogidze, Tea Anesashvili</i> DEVELOPMENT OF REAL ESTATE MARKET AND ITS CURRENT BARRIERS IN GEORGIA	374
<i>Nino Paresashvili</i> A NUMBER OF ASPECTS ON GUIDANCE OF PROJECTS AND INVESTMENTS RELATIONSHIP	376
<i>Nana Pirtskhelava</i> ADVERTISING AS A FORM OF COMMUNICATION	379
<i>Nino Ketsbaia</i> MARKETING LOGISTICS	382
<i>Ekaterine Chokheli</i> ABOUT SOME PECULIARITIES OF DEVELOPMENT AND MANAGEMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN GEORGIA	385
<i>Marine Tsitskiridze</i> BUSINESS AND MANAGERIAL CAPITAL	388
<i>Natalia Chanturia</i> SOCIOLOGICAL MARKETING, AS AN IMPORTANT MARKETING TOOL FOR THE STUDY OF THE INNOVATION MARKETING	390
<i>Izolda Chiladze</i> WHAT IS THE BUSINESS ANALYSIS	392
<i>Manana Kharkheli</i> NEED AND OPPORTUNITIES OF GREEN BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA	394
SECTION OF SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY	
<i>Tina Chkheidze, Ketevan Kveladze</i> CONCERNING THE NECESSITY OF ICHTHYOCENOSIS PROTECTION	397
<i>Nino Abesadze, Otar Abesadze</i> STATISTICAL EVALUATION OF TOURISM INDICATORS	399

<i>Nunu Achuashvili, Ia Goderdzishvili</i> TAX SYSTEM AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT MANAGEMENT	402
<i>George Bregvadze</i> STRUCTURE FORMATION IN THE CONSTRUCTION SECTOR	404
<i>Elena Zakharova, Anzaur Kerashev, Nina Koroleva</i> INNOVATIVE DOMINANT OF ENSURING REGIONAL ENERGY SECURITY	406
<i>Dace Kaufmane</i> TOURISM IMPACTS: THE CASE OF RURAL TOURISM	409
<i>Elisabed Malania, Ekaterine Maghlakelidze</i> TOURISM MARKETING SHOULD BE INTERACTIVE	412
<i>Marina Metreveli</i> MODERN TRENDS OF MICE TOURISM IN THE WORLD AND IN GEORGIA	414
<i>Mzia Moistsrapishvili, Megi Archvadze</i> INTERNATIONAL LOGISTICS AND TRANSPORT STOCK MANAGEMENT	420
<i>Eter Narimanishvili</i> STRATEGIC DIRECTIONS OF REGIONAL SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT AND PLANNING METHODOLOGY	422
<i>Rusudan Papaskiri</i> THE ROLE OF A STATE IN THE DEVELOPMENT OF GEORGIAN CONSTRUCTION BUSINESS	425
<i>Roland Sarchimelia</i> CONCERNING THE ISSUES OF THE CHANGES OF SCIENTISTS NUMBER IN GEORGIA	427
<i>Goderdzi Tkeshelashvili, Vakhtang Tkeshelashvili</i> GEORGIAN MARITIME TRANSPORT AND PORTS	429
<i>Goderdzi Tkeshelashvili, Tamar Kiladze</i> TRADITIONAL FREIGHT FLOWS AND NEW RAILWAY “MARABDA-KARTSAKHI”	432
<i>Tengiz Kavtaradze, Mzia Kavtaradze</i> ON THE NECESSITY OF TERRITORIAL-ADMINISTRATIVE DIVISION MANAGEMENT OF MOUNTAINOUS AND LOWLAND REGIONS	435
<i>Tamat Kamkhadze, Tamar Rukhadze</i> GEORGIAN INDUSTRY AND ITS ROLE IN MODERN ECONOMY	438
<i>Irakli Kvaraia</i> THE NEED TO IMPROVE THE GOVERNANCE STRUCTURE IN THE CONSTRUCTION SECTOR IN GEORGIA	440
<i>Irakli Kvaraia, Tamaz Tavadze, Ketevan Kutateladze</i> CONTEMPORARY PROBLEMS OF URBAN DEVELOPMENT	443
<i>Ketevan Kveladze</i> POLICY OF INNOVATIONS IN TOURISM DEVELOPMENT	444
<i>Naira Ghvedashvili</i> MARKETING POLITICS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGION	447
<i>Fati Shengelia</i> WORLD TOURISM TRENDS AND GEORGIA	451
<i>Mamuka Khuskivadze, Lia Totladze</i> ASSESSMENT OF THE ECONOMIC DAMAGE SUFFERED FROM THE GROWTH OF POPULATION DESEASES AS A RESULT OF ENVIRONMENT POLLUTION ON THE BASIS OF ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING	454
<i>Emzar Julakidze, Shalva Julakidze</i> MODERN PECULIARITIES OF CHOOSING THE STAFF	457
SECTION OF AGRARIAN ECONOMY	
<i>Zurab Revishvili</i> THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF AGRICULTURAL POLICY’S ELABORATION AND IMPLEMENTATION	460
<i>Tamar Bitchikashvili</i> AGRO MANAGEMENT – REQUIREMENTS AND PERSPECTIVES	463
<i>Badri Gechbaia, Gela Mamuladze</i> PROBLEMS OF AGRARIAN POLICY OF THE MODERN STAGE	465
<i>Lina Datunashvili</i> CONCERNING THE ISSUE OF SERICULTURE REHABILITATION	468
<i>Inna Volkova</i> CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF MARKETING RESEARCHES OF ENTERPRISES OF AGRARIAN ECONOMY SECTOR	471
<i>Maia Kapanadze</i> AGRICULTURE DEVELOPMENT – A REAL PRIORITY	473
<i>Paata Koghuashvili, David Mamukelashvili</i> THE EFFECTIVE MECHANISM OF COOPERATION AND VERTICAL INTEGRATION	475

<i>Ketevan Mdinardze</i> STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF AGRARIAN SECTOR IN GEORGIA	478
<i>Eter Narimanishvili</i> COMPLETE WAYS OF AGRIBUSINESS AND AGRICULTURAL ORGANIZATIONAL FORMS OF UNDERTAKERS	481
<i>Eter Narimanishvili</i> DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR AND STRATEGY IN MODERN CONDITIONS	483
<i>Nikabadze Gaga, Vanishvili Nino, Vanishvili Merab</i> THE CURRENT ISSUES OF MACROECONOMIC REGULATION OF AGRIBUSINESS IN GEORGIA	486
<i>Vitaliy Ivanovych Radko, Mykhaylo Stanislavovych Marshalok, Sergiy Oleksandrovych Nikitchenko</i> DEVELOPMENT OF COOPERATIVE RELATIONS IN AGRICULTURE	489
<i>Nataliya Stepanenko</i> STRUCTURING AGRICULTURAL ENTERPRISES PRODUCT PORTFOLIO IN THE CONTEXT OF A MULTIDIMENSIONAL APPROACH	491
<i>Olga Pachulia</i> MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF GEORGIAN WINE BUSINESS	494
<i>Mariya Plotnikova, Ekaterina Kaschuck</i> ORGANIZATION-AND-ECONOMIC PROVIDING OF INNOVATIVE-AND-INVESTING DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR	496
REPORTS OF UNDERGRADUATE, POSTGRADUATE AND PHD STUDENTS	
<i>Ana Ananiashvili</i> STRATEGY OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN GEORGIA	500
<i>David Aslanishvili, Kristine Omadze</i> THE INFLUENCE OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WORLD ECONOMY, ITS REASONS AND OVERCOME STEPS	502
<i>Givi Bakradze</i> HR MANAGEMENT - PRIORITY IN THE HOSPITAL SECTOR MANAGEMENT (PARALLELS TO THE JAPANESE MODEL OF MANAGEMENT)	508
<i>Teona Berikashvili, Rezo Khutsishvili</i> THE ANASYSIS OF THE PROBLEMS RELATED TO THE DEBTS ACCENTUATED FOR GEORGIA	510
<i>Ekaterine Gloveli</i> STATISTICAL ANALYSIS OF TENDENCIES OF DYNAMICS OF ECONOMIC CRIME	513
<i>Anastasiya Goncharova</i> GLOBAL CHANGES IN MACHINE-BUILDING: MODELLING FOR THE POST-SOVIET COUNTRIES	516
<i>Aysel A.Guliyeva, Konul Xubyarova</i> NEW PERSPECTIVES IN ECONOMY: TECHNOPARKS	521
<i>Otar Vardiashvili</i> THE SOCIAL-ECONOMIC RESULTS OF INFLACION	524
<i>Viktoriya Voitsekhovskaya</i> EVALUATION OF PERFORMANCE OF STATE TARGET PROGRAMS IN UKRAINE	526
<i>Nadezhda Kotenko</i> IMPACT OF RURAL COMMUNITIES ON THE RURAL DEVELOPMENT	530
<i>Marine Lomidze</i> CONCERNING THE IMPROVEMENT OF PLANNING OF INDUSTRIAL PROJECTS	533
<i>Nana Maisuradze, Sopo Dekanosidze</i> KEY INDICATORS OF TOURISM ORGANIZATIONAL MANAGEMENT	535
<i>Irakli Makalatia</i> THE PROBLEMS OF POVERTY AND UNEMPLOYMENT IN GEORGIA AT THE MODERN STAGE OF GLOBALIZATION	538
<i>Ramil Shakir oglu Manajov</i> PROBLEMS OF IMPROVEMENT OF HEALTH SYSTEM	542
<i>Ilham I. Makhmudov</i> FOREIGN CAPITAL IN BANK SECTOR OF AZERBAIJAN ECONOMY	545
<i>Tamar Margiani</i> GEORGIAN AGRARIAN BUSINESS CREDITING SYSTEM IMPROVEMENT BY LITHUANIAN EXPERIENCE	546
<i>Rashad Mahammadali oglu Salakhov</i> PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES OF AZERBAIJAN	549
<i>Nino Samchkuashvili</i> MARKETING OF FOREIGN TRADE AND RISK ASSESSMENT OF ENTERING FOREIGN MARKETS	552
<i>Natia Svanidze</i> ROLE OF STRATEGIC MANAGEMENT IN INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT	555
<i>Tatyana Skyba</i> PARTICULARITIES OF THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS: GENDER ASPECT	557
<i>Olga Faichuk</i> DESCRIPTIVE MODELS OF BANKS' PARTICIPATION IN CREDITING INNOVATION PROJECTS	561

<i>Ketevan Gharibashvili</i> PRESENT-DAY GLOBAL TRENDS AND NATIONAL SOCIAL AND ECONOMIC REACTIONS	566
<i>Asmat Shamugia</i> MOTIVATION AND ITS ROLE IN AN EDUCATIONAL PROCESS	569
<i>Boris Chichinadze</i> THE STRATEGIC PRIORITIES OF REGIONAL ECONOMICAL POLITICS	572
<i>Tamta Khvadagiani</i> ENERGETIC ACTUAL PROBLEMS IN THE WAY OF GEORGIAN ECONOMIC DEVELOPMENT	575
<i>Salome Jashi</i> THE SIGNIFICANCE OF INVESTMENTS TO FORM GEORGIAN ECONOMIC POLICY	578
CONFERENCE PARTICIPANTS	588

გამომცემლობის რედაქტორი სესილი ხანჯალაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
თბილისი, გ. ქიქოძის № 14

93 22 60, 99 68 53

ელ-ფოსტა: economics_institute@yahoo.com